INSTITVTIONES
DIVI CAESARIS
IVSTINIANI,

Quibus Iuris Ciuilis elementa ſingulari Methodo libris quatuor comprehenduntur.

Cum Accurſij Commentarijs, & doctiſſimorum virorum annotationibus.

Omnia diligentiſſimè purgata, & recognita.

Acceſſit Rerum, & Verborum inſignium Index locupletiſſimus.

EDITIO POSTREMA.

VENETIIS, M D LXXIIII.

AEGIDII PERRINI ARREMARENSIS in Iuſtiniani vitam, Ad clariſſimum virum Ioannem Raguyerum Abbatem Arremarenſem, Epiſtola nuncupatoria.

IVſtiniani principis res geſtas memoratu dignas, in diuerſis ſparſas authoribus ſumma vigilia, curaq; nuper à nobis collectas, & in vnum veluti faſcem compreſſas, tibi offerimus (clariſſime vir) vt & ipſius Imperatoris, & eorũ quibus cum illo, vel interceſſit amicitia, vel efferbuit bellũ, varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionẽ, variasq; virtutes contẽplari queas, atque adeo, vt rerum omnium memorabilium per id temporis geſtarum multiplici notitia mentem recrees. magna. n. te hiſtoriæ oblectatione (ut cæteras tuas virtutes omittam) teneri in confeſſo eſt. In quas ego totus iampridẽ incubuiſſem, niſi earum prædicationi vnicã tuã reluctari modeſtiam ſubinde viderem. Quæ huiuſmodi certe eſt, vt cum laudanda libenter facias, ea tamen feciſſe te non libenter audias.

Iuſtinianus Iuſtini ex ſorore nepos.

Ab his igitur (quoniam ita velle te haud dubie ſcio) prudens faceſſo, ſimulq; te oro, vt ſiquando labor hic noſter, quem tua ſuſcepi cauſa, inuidæ multitudinis iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus impetatur, quod vitare nemo mehercule poterit, niſi qui nihil omnino ſcribet, eius tu in primis aſſertor mihi ſis, atque propugnator. Vale.

Iuſtinianus Suaeij filius.

Iuſtinian. à Iuſtino Imperatore adoptatus.

IVſtinianus maior, Iuſtini primi ex ſorore nepos, genere Thrax, ignotis parentibus & obſcuris natus, maiores nullos habuit claros, ſed vel armentarios tantum, vel ſuarios. In pueritia Iuſtini auunculi, ex boum cuſtode gregarii militis facti ſatelles fuit pediſſequus. hinc Iuſtino ex gregario ad Imperatorium culmen fraude ſublato, per omnes dignitatũ honores gradatim aſcendens, ab eo eſt ad prætorij præfecturam euectus, cõſulque deſignatus.

Declaratus inſtit. locus.

Iuſtinianus quando regnare cœpit.

Nono antẽ Imperij anno Iuſtinus eundem adoptauit primũ, dein cõſortẽ Imperij fecit. & quarto poſt menſe deceſſit. Quo vita functo, Iuſtinianus Imperauit ſolus. Non ergo naturalis Iuſtini filius fuit Iuſtinianus (vt voluit gloſſ. in proœmio Inſtit. & alius quidam nõ indoctus) ſed adoptiuus ſolum. & ita intelligi debet tex. in §. & aliud. de dona. & in §. pe. quib. nõ eſt permiſ. fa. teſt. Inſti. ciui.

Ammonius monacus à ſide hiſtoriæ alienus.

Iuſtinian. meretricẽ duxit uxorem.

Inciderunt aũt Iuſtiniani principatus primordia in eum, qui quintus & viceſimus fuit ſupra quingenteſimum humanæ ſalutis annum. Quo aũt auſpicio ad Imperatoriã peruenerit dignitatem, ſcribit Ammonius monachus lib. ij. vbi multa narrat, quæ à fide hiſtorica mihi videntur prorſus aliena, atque in primis Iuſtinianum ipſum poſt acceptum Imperium vulgare ſcortum ſibi matrimonio copulaſſe, & ob id in grande ſuorum procerum odium incidiſſe, ac pleroſque ex capitali ſententia damnaſſe.

Iuſtiniani vxores duæ.

Antonina Iuſtinia. vxor.

Theodora Iuſtinia. vxor.

Duas habuit vxores, alteram Antoninã, ſi Ammonio credimus Antoninæ Beliſarij vxoris ſororẽ, quam priuatus in delitijs habuerat cõcubinã. Alterã vero Theodoram, cuius ab eo frequens fit in authẽticis mentio, & huius meminerunt plerique omnes præter Ammoniũ, hiſtorici, qui de Iuſtiniani rebus ſcripſere: nihil tamen hic penitus liberorum ex duabus reliquit vxoribus præter vnicam filiam Iuſtini iunioris matrẽ.

Iuſtinia. unicã hãbuit filiã.

Magni plerũque viri filios habuere inutiles.

Nec mirum: uſu. n. ſæpe venit quemlibet prope illuſtrium virorum, aut ſine liberis interire, aut tales plerunque filios habere, vt melius fuerit rebus humanis conſultum, ſi ſine poſteritate deceſſiſſent. Sed vt propoſitum repetamus opus, plurima certe & maxima bella non ſuo ſed legatorum ſuorum marte geſſit Iuſtinianus.

Mundus dux Solonã capit. Ioã. præfectus Mauros opprimit.

Nam per Mundum ſui exercitus ducem, Dalmatiam inuaſit, & Solonã vrbem munitiſſimam vi cepit, in qua victoria Mundus ipſe cum filio occiſus eſt. Mauros quoque Aphricam infeſtantes ductu Ioannis præfecti ſui oppreſſit:

Beliſarius Perſas uicit.

Beliſarius triũphat aureo curru.

inde Beliſarium patricium hominem Græcum, militaris diſciplinæ peritiſſimum, in Perſas rebelles cum exercitu miſit, quos ille breui deuicit, & intra Imperij Ro. toto Orienti aſſeruit: cum victoria redeuntem, & aureo curru triumphantem, magna lætitia Iuſtinianus excepit,

Vandali funduntur à Beliſario.

Gilimer Rex catenis aureis uincitur.

idemq; dux triumpho inſignis, & bello clarus in Aphricam mox profectus, Vandalorum gentem deleuit, & Gilimerem eorum regem vi cepit, catenisque aureis vinctũ (quod ferro ligatũ eum ſe nõ ducturum promiſiſſet) Cõſtantinopolim vna cum ſorore, & regia familia in triumphum egit Anno lxxiiij. vt ſcribit Volater. vt Paul. diaconus vult. xcvj. ex quo Genſericus in Aphricã primũ ingreſſus eſt.

Gilimer Iuſtinian. adorare iuſſus pleno ore ſemper ridet.

Cũ aũt ad conſpectum Imperatoris veniſſet, iuſſuſque eſſet rex adorare Iuſtinianum, ferunt eum pleno ore ſemper riſiſſe, atque interrogatum, dixiſſe ridere ſe fortunæ humanæ uiciſſitudinem, vt qui modo Rex fuiſſet, iam ſeruiret.

Fortunæ humanæ uices.

Beliſarij triũphus.

Hic Beliſarij triumphus maior fuit, quam Perſicus & pretioſior. Supellex enim Regis diſtincta auro lapilliſque & margaritis, ac ſeptem vaſa auro plena, & nonnulla gemmis in triumphum acta ſunt, vt ſcribit Pompo. Lætus in rebus Gothicis.

Gũtarith uincitur.

C. V. annos Vãdali Aphricã occuparunt.

Poſt hæc Aphricam repetens. Vandalos redintegratis viribus bellum reuocantes, Iuſtiniano ſubdidit, ac penitus deleuit, interfecto eorum rege Gũtarith ſub pacis dolo (Nam dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?) victor inde Romam reuerſus, crucẽ auream librarũ centum pretij ſit gemmis ornatã, in qua res ab eo geſtæ cælatæ fuerunt, diui Petri Baſilicæ obtulit. hic Vandalorum finis fuit, anno videlicet quinto ſupra centeſimum, ex quo Aphricam primum occupauerunt, vt ipſemet Iuſtinianus ſcribit in l. j. in prin. C. de offic. præfect. præ. Aphri. & in proœ. Inſti. §. j cum ait. Poſt tanta temporum ſpatia.

Procopius.

Sophiæ tẽplum à Iuſtinia. cõditum.

Quamuis Procopius dicat Vandalorum finẽ fuiſſe capto Gilimere. quod verum eſſe non poteſt: cũ poſtea, vt diximus, vires ipſi redintegrarint. Ob quas tam inſignes victorias memorabile illud templum, quod agiam ſophiam Græci uocant, idest, ſanctam ſapientiam CHRISTO optimo maximo. Eſt enim Chriſtus patris ſapientia, Conſtantinopoli: incomparabili magnitudine conſtruxit.

Sanctus Paulus.

Theodat⁹ Gotthorũ rex.

Condidit & ſanctum Paulum, locum nutriendis pupillis, ut refert Suidas, dictum. His Iuſtiniani ſucceſſibus perculſus Theodatus Gotthorum Rex, per legatos conatus eſt bellum, quod ei a Iuſtiniano imminebat, deprecari.

Amalaſiunta necatur.

Cauſa odij Iuſti. i Theodatum.

Nam cum Amalaſiunta mulier cordata, & Iuſtiniano confœderata mortuo Atalarico eius filio Gothorum rege adhuc impubere, eum in regno ſocium aſciuiſſet, iſque beneficij collati immemor ipſam iuſſiſſet necari, audita Iuſtinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarſit iracundia.

Clodomirus hic rex erat Aureliorum filius Clodouei regis primi Frãcorum Chriſtiani.

Sentiens ergo Theodatus ſibi infenſum eſſe principem, apud eum factorum impunitatẽ impetrare adniſus eſt, nec eam obtinuit, fuiſſetque ei continuo bellum illatum, ſed ut ſine maiore Italiæ motu ea res conficeretur, legati in Galliam miſſi ſunt à Iuſtiniano, ad Clodomirum Francorum regem, qui magnis muneribus datis facile obtinuerant, ut Theudebertus alij Theodebertum uocant, eius neceſſarius ex Narbonenſi Gallia nihil moueret, dum in Italia bellaretur.

Theudebert⁹ rex Metenſiũ & Galliæ Narbonẽſis Clodouei ex fratre nepos.

Hac igitur cura leuatus Iuſtinianus, conceptas contra Theodatum belli uires in Vitigem, Theodato interim e medio ſublato, conuertit, & Beliſarium ad liberandam Italiam contra Gothos mittit: qui Neapolim primum ui cepit, hic Romam cum exercitu uolente populo ingreſſus, uaria belli fortuna cum Vitige

ſæpe conflixiſſet, ac tandem eum apud Rauennam cum uxore, liberis, præcipuiſque Gotthorum proceribus, ac magna uiaui atque argenti captum, ad Iuſtinianum Conſtantinopolim deduxit. Narrant hiſtoriarum ſcriptores, atque in primis Procopius, Theudebertum Francorum regem fœdera cum Iuſtiniano paulo ictis, uel immemorem, uel potius uiolatorem, huius belli initio octodecim Burgundiorum millia in Vitigis auxilium miſiſſe, quem Vitigim cum Beliſarius uexiſſet, Francos quoque ipſos belli ſocios & auxiliares ueniſſe arbitrantur. Adde quod idem Theudebertus Francorum Rex, ut ſcribit Procop. cum ſexaginta hominum millibus uel ut Volaterranus, Theodebertus huius Theudeberti pater cum armatorum millibus octoginta, in Italiam poſtea ueniens, & Gotthorum & Beliſarij copias improuiſo impetu diſſipauit, & mox cum pabuli penuria in uarios languores inciderent, ut ait Gallorum ſtatum, Italiam infeſto agmine petentium, cum paucis eſt in Galliam reuerſus. dimiſſis in Italia Baccellino & Amingo ducibus, qui & ipſi aliquanto poſt tempore à Narſete ſuperati & occiſi cum reliquo exercitu in Italia fuere: ut ſcribunt Anton. Sibel. Procop. & Paulus Diacon. Ob quas uictorias Iuſtinianus forſan ſe Francum uocat, quanquam Ioannes Faber haud ſatis hiſtoriæ gnarus, in proœmio Inſtitutionum ciuilium, non de noſtra ſed Germaniæ Francia Iuſtinianum cognomento Francum dici falſo putat. Nam ante tempora Clodouei ipſius Theudeberti aui, Francos ipſos Sicambricos, ſeu (ut Faber uult) Germanicos, in penitiorem commigraſſe Galliam, eamque totam fere occupaſſe nemo uel mediocriter doctus ignorat: Procopio adſtipulatur Blondus Forliuienſis de inclinatione Imperij Romani, Francos à Iuſtiniano uictos eſſe aſſerens. Ad hæc Regino Monachus libro annalium primo author eſt Narſetem Iuſtiniani patricium, cum Buccellino & Amingo Theudeberti Francorum Regis ducibus (qui Italiam deprædabantur) pugnaſſe, eoſque interfeciſſe. Reginoni ſubſcribit Ioannes Trithemius de origine Francorum, & ipſe etiã Ammonius, ac Matthæus Palmerius Florentinus in Chronico, eoſdem Francorum Duces prope Tarentum fuiſſe à Narſete oppreſſos affirmans, uel ut Rapha. Volater. ſcribit apud Caſinum Campaniæ oppidum. Scribit Procopius in libro ſecundo de bello Gottico, Beliſarium in huius belli initio hæc ad Theudebertum ſcripſiſſe: Satius eſt ſecure ſua ut quiſque poſſideat, quam dum aliena nimium appetit, de ſuis rebus periclitetur. Superato Vitige, Gotthi, qui per Italiam remanſerant, abſente Beliſario, regẽ ſibi eligunt Totilam, magni animi uirũ, qui confeſtim Florentiam obſedit: ſed a Iuſtiniani ducibus (quos Beliſarius in Italia dimiſerat) repulſus eſt, qui cum paruo interdicto tempore Neapolim cepiſſet, Beliſarius ad curã belli Italici totius à Iuſtiniano delectus, in Italiam reuerſus eſt. Interim Totilas Rex, Italiæ ciuitates miſeris cladibus diripiendiſque afflixit, Romamque infeſto agmine ingreſſus diripuit, incenditque: & partem murorum euertit, eroeſque uarie iactauit, & urbem penitus deſolatam, ac ſine ullo habitatore reliquit. Narrat Procopius Romam quadraginta diebus in ſolitudine fuiſſe, & tredecim emicuiſſe flammam. Pari crudelitate Florentiam in Hetruria ſolo æquauit: quibus cladibus Dei flagellum cognominatus eſt, ut ſcribit Raphael Volaterranus in Geſtis Gotthorum. Verũ Platina in Leone primo non hunc, ſed Attilam flagellum Dei uocitatum eſſe uult. Blondus Forliuienſis de inclinatione Romani imperij author eſt, capta à Totila urbe, Ruſticianam nobilem mulierem, Romæ inter mendicantes inuentam, in iudicium a Gotthis fuiſſe arreptam quod Theodorici regis ſtatuas frangi feciſſet, in patris ſui Symmachi & Boetij coniugis ultionem, qui Theodorici iuſſu fuerant interfecti. de facto nihil ambigebatur. Cæterum mulieris pietas, & amor in defunctos plus ualuit apud Totilam, quam regia maieſtas, abſoluta a rege eſt, ac ne quæ uis illi fieret, diligenter cautum.

Vitigis Gotthorum rex.
Vitigis à Beliſario captus in triumphũ agitur.
Theodebertus fœdiſragus.
Theodoricus Clodouei filius.
Frãci Gotthos ſimul.
Græcos, & fundũt.
Bucellinus. Amingus.
Franci à Narſete ſuperati.
Francus Iuſtinianus quare dictus.
Ioannes Faber neſcijt hiſtorias.
Frãci Galliam occupaũt ante tempora Clodouei.
Blõdus hiſtoricus.
Regino monachus.
Narſes.
Ioannes Trithemius.
Matthæus Palmerius
Franci apud Cãnum uicti a Narſete.
Beliſarij ad Theudebertum epiſtola.
Totilas Gotthorũ rex.
Totilas Italiæ ciuitates cladibus afficit
Roma incenditur à Totila.
Roma ſine ullo habitatore relicta.
Totilas flagellum dei cognominatus.

Scribunt Procopius & Petrus Crinitus, Beliſarium ad Totilam (cum is de euertenda urbe Romana cogitaret, ut eum a tam infando cõſilio deflecteret) literas huiuſmodi miſiſſe. Si hoc bello uictoria ad te declinabit, Romamque deleueris, rem haud ſane alienam, ſed tuam perditum ibis: ſin uictus eris, ſeruata urbe gratias immortales, deleta uero humanitatem nullam à uictore expectare debes. Vale. quam quidem epiſtolam refert Procopius, Totilam ſæpe perlegiſſe, æquoque animo eius admonitionem accepiſſe, & ab incepto diruendæ urbis opere deſtitiſſe. Verum cum media iam plus parte deflagraret, tota fere incendio conſumpta eſt, unde & Francorum Rex Totilæ eius filiam obnixius uxorem petenti, nuptui dare noluit. quod diceret eum non eſſe Italiæ regem, qui Romam rerum dominam, & Italiæ caput incendiſſet. Beliſarius autem Romam deſolatam protinus occupat, & incredibili celeritate munimenta: Septem enim & uiginti dierum ſpatio, foſſa, uallo, propugnaculis, omnibuſque munitionibus, aditum omnem eum extantem, hoſtiumque impetum, ipſam urbem inſtruxit: Totilamque iterum reuertentem magna ui repulit: quem ſi fugientem Beliſarius fuiſſet perſecutus, Gotthicæ uictoriæ laudem Narſeti ademiſſet, poſt cuius digreſſum claues urbis Conſtantinopolis ad Iuſtinianum miſit, ut ſciret urbem iterum à ſe in libertatem eſſe aſſertam. Denique cum imparem uiribus ſe eſſe cerneret, nec fortuna (quæ ab initio fuit) perſeueraret, per Antoninam uxorem, quam ipſe præmiſerat, à Iuſtiniano miſſionem impetrauit, ut ſcribit Procopius. Alij à Iuſtiniano reuocatum ſcribunt ob ſuſpectam affectati Imperij ſuſpicionem, quod ſcilicet Vitige capto, Gotthi ei omnes regnum Italiæ obtuliſſent: quod tamen ut ſcribit Procopius, omnino recuſauit: utcunque res habeat, conſtat hunc eum poſt multas uictorias, & peractos triumphos, exitum tandem habuiſſe magnis plerunque uiris, & optime de Republica meritis communem. Nam Iuſtiniani iuſſu, ſiue Triboniani eius cancellarij, cuius prima apud ipſum principem erat authoritas, odio, quin potius inuidia, ſeu ueteris (ut dixi) belli ſuſpicione excæcatus eſt, eidemque oculis crudeliter exemptis: qui tam grauiter, iniquam in ſe oppreſſus fortuna, tuguriolum ſibi prope uiam conſtitui fecit, in quo reliquum uitæ tranſigeret, oſtium quæritans, & hoc ſubinde prætereuntibus dictitans: Date ſtipem Beliſario, quem rerum proſpere geſtarum magnitudo extulit, inimicorum inuidentia excæcauit. Hæc Procopius & Petrus Crinitus. Ammonius uero monachus ſcribit reuocatum quidem à Iuſtiniano per inuidiam fuiſſe Beliſarium, ac patriciatus dignitate priuatum, qui cum priuatam agens uitam, duodecim millia hominũ ſemper ſecũ haberet, Iuſtinianũ uero Imperio à Floriano deiectum reſtituiſſe, atque ob id in Iuſtiniani gratiam eum rediſſe, Italiamque denuo cum exercitu aduerſus Francos petiiſſe, & ad poſtremum cum paucis contra multos Francos fortiter magis, quàm prudenter præliantem occubuiſſe. Et qui multarum ſub triumpho gentium captiuos adduxerat reges, à Francorum legato uictum, uita ſimul & nominis ſui gloria ſpoliatum eſſe. Quæ in re tantum abeſt, ut Ammonio accedam, ut nihil minus credam. Veri enim mihi ſimile non eſt Beliſarium a Iuſtiniano reuocatum, belli miſſionem turpiter ac ignominioſe paſſum, omnibuſque dignitatibus priuatum, duodecim millia hominum alere, uel conſueuiſſe, uel potuiſſe, ut ſtore, cui ex facultates uix eſſe poterant, ut tantum hominum toleraret, nec ſi tantæ fuiſſent, permiſiſſe Iuſtinianum credã. Fuit autem Beliſarius uir alioquin militaris diſciplinæ peritiſſimus, tanta ad hæc comitate, quanta duo illius ætatis, quod ſciam, nullus: ut iuuaret diuiti inopique comis, faciliſque ſemper occurreret. Exegit hic à militibus ſeuere abſtinentiam, ut ne eis humilis quidem plebe pateretur uiolari quenquam, nec militaribus uiis

ex

Florentia ſolo æquata.
Ruſticiana Boetij uxor, Romæ inter mendicantes inuenta.
Theodoricus Gotthorũ rex.
Symmachus Theodorici iuſſu occiſus.
Boetius philoſophus & ſenator Romanus.
Beliſarij ad Totilã epiſtola.
Roma rerum dña.
Romam Beliſarius mira celeritate inſtaurat.
Beliſarius miſſionẽ impetrat.
Gothi Beliſariũ regem facere uoluerunt.
Solẽt magni uiri miſerabilem plerũque exitũ habere.
Beliſarius excæcatus
Beliſarius ſtipem à prætereũtibus petiit.
Beliſar ũ uirtus extulit, inuidentia excæcauit.
Beliſarius Iuſtinianum in regnum reſtituit.
Beliſarium à Frãcis occiſum ſcribit Ammonius monachus.
Beliſarii laus.

Militum diſciplina ſub Beliſario maxima. Miles inſolens nihil uictoriarum parit.

ex arboribus fruges pomave temere decerpi. Hæc diſciplinæ militaris ſeueritas præclaras illi peperit victorias. Quid enim victoriarū ab inſolenti milite, quales hodie noſtrates omnes fere uides, conſequi poſſis? Porro ſubuerſa militiæ diſciplina, cum id militi liceat quod libuit, nihil expectari poteſt aliud in caſtris, quam ſeditio, quam pauor, fuga, ſeruitus & iniectum ceruicibus iugum. Iam & in eo non paruum bellicæ uirtutis exemplū edidit Beliſarius: quod octo circiter Græcorum millia eius ductu ducenta fere Gothorum millia ex Italiæ poſſeſſione propemodum deiecerunt.

Beliſarij religio & pietas.

Et cum bello talis eſſet Beliſarius religio pietaſque præcipuæ illi curæ fuit. Intulit enim ex Vandalorū, vt diximus, manubijs crucem auream centum pondo, gemmis diſtinctam, beati Petri templo, Ceroſtrata nō duo magni precij. Ædificauit ære ſuo xenodocia duo. Fanum quoque annuis prædijſque ditauit: de cuius laudibus ita ſcribit Suidas. Beliſarius dux corporis, tum pulchritudine, tum proceritate ac faciei formoſitate facile omnes ſuperabat: facilem & acceſſibilem vnicuique ſe præbens allocuturo, adeo ut pauperi & inglorio cuique ſimilis eſſet. Amor eius in milites, & agricolas inexpugnabilis: in milites quidem, omnium maxime ſui temporis dona largiebatur: in agricolas tanta parſimonia ac prouidentia utebatur, ut bellante Beliſario, nullum unquam uiolari contigerit. Vendebantur enim ab ipſis omnia uenalia iuxta ſententiam, ſegetibus uero florentibus diligenter cauebat, ne aliquis præteriens iumentum eas depaſceretur. Fructus autem in arboribus maturos exiſtentes nulli omnino tangere licebat: fuit inſuper prudens & ualde fortis. Et in Beliſario hæ quidem fuere uirtutes. Cæteri Iuſtiniani, præter Narſetem, duces, qui poſt illum in Italia exercitum habuerunt, multo inferiores habendi conſilio, comitate, abſtinentia: quo contigit, ut breui cum ipſo duce belli quoque fortuna ſit mutata. Alij dicunt non dignitate priuatum Beliſarium, ſed fama belli Parthici (quod imminere uidebat Iuſtinianus) ab eo à rebus Italicis in Græciam reuocatum, idque Pomponius Lætus, & Anto. Sabel. literarum monumentis tradidere.

Germanus patricius Iuſti. frater patruelis. Narſes eunuchus. Totilas a Narſete uincitur. Theias occiditur.

Eo autem in Græciam abſcedente Germanus patricius Iuſtiniani Auguſti frater patruelis uir impiger, & militari diſciplina clarus, contra Totilam (qui abſente Beliſario Romam receperat, & eam inſtaurare ciueſque reuocare ſtudebat) miſſus, in Illyrico morbo occubuit: in cuius locum Narſes eunuchus à Iuſtiniano ſuffectus, Totilam primum, deinde Theiam reges ſuperauit, & occidit.

Narſetis laus. Narſes plura uotis quā armis eſt cōſecutus.

Valebat hic Narſes plurimum gratia apud Auguſtum, adminiſtrabatque eius aulam arbitrio ſuo, uir ad omnia uirtutis opera natus, magnus quidem conſilio, ſed religione ac pietate maior: qui multo plura ſit uotis conſecutus, quam ui & armis.

Iuſtinianus leges in epitomen redegit. Duo millia librorum leges olim continebant. Digeſta. Pandectæ. Inſtitutiones. Nouella. Volumen. Codex Iuſtiniani.

Iuſtinianus haud multo poſtquam Italia a Gothis, a Vandalis uero Aphrica armis uindicata eſt, atque adeo poſtquam omnis Libya Romano Imperio reddita, multaque præterea ab eo interim bella feliciter geſta, ut eius gloria domi ſimul foriſque conſpicua eſſet, ad eiuſdem Reipublicæ ſtatum in primis reparandum animum appulit, & immenſam legum congeriem ad communem ſtudioſorum uſum in breuem coarctauit formam: cum inconditā prius & ſparſa ciuilis illa iuris corpulentia obrueret magis adoleſcentium ſtudia, quam inſtrueret. Nam ad duo fere millia librorum uolumina in quinquaginta libros digeſſit, horum congeſtum Digeſta appellant, ſunt qui Pandectas uocent, quod iuris ſcientiæ omnimodam contineant doctrinam. Edidit & Epitomen legum, partitus materiam, alioquin vberrimam in quatuor, libros, Inſtitutiones paſſim uocant. Nouas quoque leges, quas ipſe ſtatuerat, in unum Codicem redegit, Nouellamque nuncupata uoluit: hodie Voluminis nomen ſibi uendicat. Omnes dein principum conſtitutiones, quæ in multis ſparſim uoluminibus habebantur, in duodecim contraxit libros, Iuſtiniani Codicem uulgo nuncupant.

Iuſtinian. prius bella geſſit, deinde iura digeſſit. Accurſ. lapſus.

Ex prædictis igitur palam eſt Iuſtinianum Imperatorem, primum quidem omnium poſt adeptum ab eo imperium, bella in Gothos Vandaloſque geſſiſſe, atque his proſpere confectis, immenſa ueteris prudentiæ uolumina, Epitomen redegiſſe: id quod ipſe teſtatur in Proœmio Inſtitutionum. §. Quorum utramque ibi, Poſt tanta temporum ſpatia. & in l. 1. in principio. ibi, poſt bella enim Parthica &c. C. de ueteri iure enucleando. & in l. 1. §. merito igitur. C. de Iuſtinianeo Codice confirmando. Nec obſtat C. de emendan. codi. do. Iuſtin. in princip. §. igitur. ubi Accurſius aſſerit Iuſtinianum leges prius emendaſſe, quam arma tractaſſe.

Codices duos fecit Iuſtinianus. Ordo librorū iuris. Codex uetus. Digeſta. Inſtitutiones. Codex nouus. Nouella.

Nam licet in ipſo Imperij ſui initio leges antea ſparſas in vnum corpus colligere propoſuerit, cœperitque: bellis tamen uarijs ab inſtituto auocatus, nihil ille perfectum aut abſolutum reliquit, præter ueterem illum Codicem quem finitis poſtea bellis, ſubſtituto illi nouo Codice penitus abrogauit. Et hunc quidem in digerendis iuris uoluminibus ordinem ſeruauit. Nam antequam bella gereret Iuſtinianus, Codicem illum, qui a nobis nunc deſideratur, ex tribus ueteribus, Gregoriano ſcilicet, Theodoſiano, & Hermogeniano codicibus edidit. dein bellis de eo geſtis, ex multis legum millibus quinquaginta Digeſtorum libros contraxit. Tertio Inſtitutiones ciuiles: inde eum, qui hodie circumfertur, Codicem diuulgauit. ac demum Nouellas ſeu partium, quod uocant uolumen in lucem emiſit, ut recte ſcripſit Accurſius in Proœmio Inſtitutionum. §. 1.

Iuſtinian. ſcripſit de incarnatione.

Hæc de iuris ſtructura a Iuſtiniano compacta Pomponius Lætus, cæteriique pene omnes hiſtoriarum ſcriptores memoriæ prodiderunt. Addunt Anto. Sabel. & Platina in Bonifacio ij. Iuſtinianum ipſum non modo iura condidiſſe, ſed & de Chriſti quoque Incarnatione pie ſimul & eleganter ſcripſiſſe.

Iuſtinianus inter porcos genitus & educatus. Tribonianus iuris architectus. Iuſtinianus nec bellū geſſit ullum, nec legē nouit. Tribonianus uir improbus & à Chriſto alienus. Triboniani mores & ingenium.

Cæterum tantum abeſſe putat Suidas Græcus iura à Iuſtiniano fuiſſe condita, ut eum ne elementariū quidem fuiſſe, ſed prorſus analphabetum. Quod ſi ita habet res, fieri mehercle non poteſt, ut homo ignariſſimus, & qui ne abecedarias quidem nouit literas, tot ueterum Iuriſconſultum ſcripta intellexerit, totque leges callere, & in ordinem redigere potuerit. Conſequens igitur eſſe dicemus, non Iuſtinianum (utpote literarum omnino expertem, iuriſque ciuilis prorſus imperitum, inter porcos & armenta genitum, natum, & educatum) ſed Tribonianum eius quæſtorem, uirum doctiſſimum Pandectarum iuſſu totiuſque iuris architectum: quod & ipſe in proœmijs Inſtit. Digeſtorumque plane teſtatus eſt. Multum itaque debet, cum in rebus bellicis Iuſtinianus Beliſario, Narſeti, Ioanni, ac Mundo inclytis belli ducibus: tum uero in ciuilibus Triboniano, Dorotheo, ac cæteris eiuſdem farinæ uiris, qui ipſius Iuſtiniani gloriam domi militiæque famigeratam reddiderunt. Nam cum nulli unquam interfuerit bello, nec legem nouerit ullam, multas tamen de hoſtibus uictorias eum retuliſſe, leteſque condidiſſe, & ea omnia in ipſis cordis penetralibus clauſa habuiſſe conſtans fama prædicat. Qua ex re maiorem ſemel ſibi gloriam Iuſtinianus, quam ſi Imperij fines longius protraxiſſet: nihilque ei ad ſummam defuiſſet laudem: ſi fonte publicæ priuatæque iuris iniquo & peſtilēti authore caruiſſet, id eſt, ſi non Triboniani uiri, mehercle improbi, impijque opera in condendis legibus uſus fuiſſet Iuſtinianus. Quod ſane efficit, ut eius inconſtantia non parum ſuggillaretur. Nam ut ait Suidas, Tribonianus, Græcus ac impius fuit, omnis religionis contemptor, & alienus in omnibus a fide Chriſtiana, adulator, deceptor, & fraudulentus, qui Iuſtiniano regi perſuaſit eum non eſſe mortem oppetiturum, ſed in cœlum una cum carne aſſumendum. Fuit autem quæſtor Iuſtiniani, qui naturæ potentia & dotibus pollens, ad tantum eruditionis faſtigium peruenit, ut nemini ſui tempore in facundia & eruditione cederet. Cæterum ſtudio auaritiæque adeo deditus, ut ius faſque uenale haberet,

Tribonianus ſtudio pecuniæ feliciter ſemper incubuit.

ſingulis diebus, ut plurimum leges irritans, ac ratas faciens: prout uſus eorum, à quibus pecunias acceperat, requirebat: et annos multos in honore uixiſſet, morbo tandem deceſſit, ſtudio pecuniæ ſemper quoad uixit feliciter incumbens, nec, ob id ulla prorſus iniuria ab aliquo affectus: Quòd ſcilicet ſermone blando comique erat, ut auaritiæ notam abundantia eruditionis facile obſcuraret. Procopius tamen libro belli Perſici primo refert fuiſſe Tribonianum una cum Ioanne, ut populi ſeditiones ad tempus ſedaret à Iuſtiniano quandoque deiectum. ut non abſimilem illi fuiſſe arbitrer, quem Vergilius libro vj. notat; qui leges fixit precio, atque refixit.

Tribonianus leges fixit precio atque refixit.

Qui Procopius cum Proculũ laudare uellet: Erat, inquit, Proculus Imperatoris aſſeſſor magiſtratum quæſtoris gerens, uir in primis iuſtus, & procul ab omni auaritia: ideo neque aliquam legem in alicuius gratiam conſcripſit: ut iam Triboniani improbitas nemini ignota eſſe debeat, tametſi eum Iuſtinianus ubique laudet, uerum facile eſt indocto imponere regi.

Proculus uir probus.

Adde, quod Tribonianus, & qui cũ eo operam conſarcinandis iuris ciuilis libris dederunt, immenſam illam legum multitudinem, in elementium medicorum more ad uiuum reſecantes, acerſas nobis Pandectas uertas, quam compendioſas (ut Gulielmus Budæus uir doctiſſimus rectiſſime ſcribit) dederunt, nimia enim religione tenentes, unde ſecet, ut dicitur, duodecim Tabularum hauſiſſe aliquid uiderentur, id eſt, de priſca atque & obſoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere nolunt, aridiora procul dubio uolumina, nec ſitim quorundam ſatis explentia reliquerunt prorſus ut in Pandectis ſtruendis dormitaſſe uerius credantur, quam rectè aliquid & compendioſe digeſſiſſe.

Tribonianus accuſatus magis quã compendioſas fecit Pandectas.

Iuſtinianus anno, ex quo imperare cœpit, quadrageſimo, uel ut aliis placet, undequadrageſimo, cum annum agens quadrageſimum imperij habenas ſuſcepiſſet, iamq; & ſtultus iampridem factus, in ægritudinem tandem incidens, Iuſtinum ex filia nepotem, conſortem imperij fecit, caputque eius diademate ornauit, fortunæque fauentis ſignũ in eius cubiculum miſit, nec multo poſt ingraueſcente morbo, non ſanus mente deceſſit.

Iuſtinianus uixit annis lxxx.

Iuſtinianus imperauit annis xl.

Iuſtinianus amẽs interijt.

Qui ex quo Auguſtalem adeptus eſt ſedem, ueterem Romani Imperij gloriam inclinatam iam prope & elapſam, in priſtinam uindicauit maieſtatem, eamque mirum in modum auxit, & firmiorem, quam antea reddidit, maximus certe & auguſtiſſimus princeps, niſi auaritiæ & delirij Eutychiani reus fuiſſet.

Iuſtinianus auguſtus.

Nam licet in ipſo principatus ſui limine orthodoxus in primis fuerit, atque Chriſtianiſſimus (authoribus Suida Græco, ac Io. 2. Pont. max. in epiſtola, Inter claras. in fi. C. de ſum. Tri. & fide catho. & eius nomen Ioan. Fab. in ſanctorum catalogo apud hiſtoricos ſcriptum ſe legiſſe dicat: uulgoque id multis iam ſeculis in Aurelianorum, aliiſque iuris ciuilis ſcholis receptum ſit, earum uidelicet bidellis Iuſtinianum inter diuos relatum palam proclamantibus) graui tamen poſtea hæreſis Eutychianæ infamia reſperſus eſt.

Iuſt. Ioã. Fa. ſcribit inter diuos relatum.

Cum prius Calcedonenſe conciliũ, quo ipſius Eutychetis opinio damnata eſt, probare ſe aſſeruiſſet, literis hac de re una cum muneribus ad Ioann. eum, quẽ nuper diui, ſecundum publice miſſis. Quod & ipſemet teſtatur. in l. iiij. ad fi. C. de ſum. Tri. & fide catho. & in Auth. de eccle. tit. col. ix.

Iuſtinianus hæreticus.

A quo Agapetus primus pontif. max. ad eum à Theodato Gotho ad excuſandum Amalaſuntæ mortem orator miſſus, de Eutychiana hæreſi diu tentatus, conſtantiſſime tenuendo dixiſſe fertur, Ego ad Chriſtianiſſimum principem uenire optaui, ſed Diocletianum inueni. qua ſermonis libertate effecit, ut permotus princeps ad ſanitatem redierit, Anthemiumque eius authorem mali, Conſtantinopolitanum præſulem, in exilium miſerit, & Mennam catholicum in eius locum ſuffecerit: in quã tamen hæreſim haud ita multo poſt relapſum eſſe eum in confeſſo eſt, inſtigante præſertim Theodora Auguſta, & Triboniano eius quæſtore uiro à Chriſtiana religione prorſus alieno.

Agapetus 1. põtifex maxi.

Agapeti libere dictum.

Anthemius hæreticus.

Menna Cõſtantinopo. præſul.

Iuſtinianus in hæreſim relapſus.

Hæc ſiquidem Theodora cum Silverio pontifici, mortuo Agapeto iuſſiſſet, ut pulſo Menna Conſtantinopolitano antiſtite Anthemium ab exilio reuocaret, idque negaſſet Silverius ſe facturum, quod pontificia dignitate incolumi præſtare non poſſet, exardens fœmina inſolens, & quæ ſibi nihil non licere arbitrabatur, ſcripſitque ad Beliſarium, ut Silverio pulſo, Vigilium diaconum (cuius impulſu Anthemium reſtitui Theodora petebat) in eius locum ſubſtituat.

Theodora Auguſta male ſentiens de fide.

Beliſarius tui bellicæ intentus, Antoninæ coniugi negotium dat, quæ ſubornatis à Vigilio teſtibus (qui Silverium dicerent conſilia agitaſſe de urbe Romana Gothis prodenda) hominem coegit ſe dignitate abdicare, pallioq; e depoſito monaſtica ſe cuculla induere, ſicque in Pontiam relegatus inſulam breui poſt tempore deceſſit, ac tandem in martyrum ordinem relatus eſt; cuius feſtum celebratur duodecimo calendas Iulias.

Silverius pont. max. Beliſarius.

Antonina Beliſarij uxor Silverium pontificatu priuat.

Silverius inter martyres relatus.

Qui Silverij legendam, quam uocant, ſcripſere, dicunt eum ob æmulis accuſatum, quod per literas & nuncios Vitigi pollicitus eſſet, Aſinariam ſe Gothis portam noctu patefacturum, Lateranenſi domui, quam tum pontifex incolebat, proximam, eamque ob rem à Beliſario appellatum, ibique accidiſſe, ut cum Silverius ad ducem ueniret, uſtideret ille Antoninam coniugis lecto, quæ ex Neapoli accerſita languebat adhuc ægra, & ut eſt mulierum in poteſtatibus intemperies, inſolenſque & importuna loquacitas, ubi hanc Silverium ad ſe uenientem uidit procul, ſtolida uoce conceptum inclamat, Quo meo, domine, quòd Beliſarij mei merito, tua Gothis prodimur opera? Sic illa, ac ne poteſtate quidem Silverio diluendi crimina facta, pontificium ei cultum detraxit, ac ſeponi iubet.

Aſinaria porta.

Mulierum intemperies.

Et hæc quidem geſta iuſſu Iuſtiniano palam non iubente, inconſtantiæ argueretur: cum & ipſe Anthemium in exilium miſiſſet, ſed conniuenter omnia fierent. Silverio ad hunc modum Vigilij fraude & calumnia relegato, Vigilius ipſe ex Theodoræ Auguſtæ Antoninæ Beliſarij coniugis ſententia, pontificiam ſedem arripuit, qui cum in creatione ſua Theodoræ Imperatrici promiſiſſet reuocaturum ſe Anthemium, paulo ante ut dictum eſt, ob hæreſim Eutychianam à Conſtantinopolitano pontificatu pulſum cœpit imperioſa mulier inſtare, ut Anthemium reſtitueret, quod ſe facturum Vigilius cum pertinaciter negaret, mala promiſſa ſtanda non eſſe aſſerens, indignata Theodora Vigilium ut ad ſe adductum & fœminæ mandata facere nolentem, ita cædi iuſſit, ut parum ab internicione abfuerit, cumque in Euphemiæ templum furens elapſum, & inde à tortoribus uiolenter extractum, iniectoque in eius collum laqueo per totam urbem ad ueſperam uſque diſtractum, tandem in carceres mitti præcepit: ubi aliquandiu panis duntaxat ſalis illi cibus, & aquæ potus. Clerici autem qui eum ſecuti fuerant, paſſim in exilium acti, partim uero in metalla damnati ſunt.

Vigilius in Silverij locum ſuffectus.

Vigilius malis promiſſis ſtare recuſat.

Vigilius cæditur.

Vigilius ignominioſe à tortore p urbem Conſtan. trahitur.

Tam fœdam ignominiã, & uerbera, & laqueos, & carceres paſſus eſt Vigilius, in domino principali, Iuſtiniano ipſo (qui paulo ante uenientem eum Conſtantinopolim ſumma cum ueneratione exceperat, ac præcedente clero & populo, ad Auguſtiſſimum Sophiæ templum perduci iuſſerat,) non ſolum, ut par eſt credere, audiente, ſed uidente etiã, & patienter ferente. Adde, quod cum alterum iam annum pena exactum in uinculis fuiſſet Vigilius tentauit Iuſtinianus per Pelagium (qui Roma ad eum uenerat rogandum, ut Totilam ab euertenda urbe Romana auerteret) flectere eius animum, ut Anthemium reſtitueret: ad poſtremum, qui ſententiam mutare noluit, flagro adhibitus eſt permiſſu principis, ac per urbem iterum laqueo diſtractus, & demum in carceres reiectus. Inde plures annos in uinculis fuis Vigilius, nec prius ſolutus, quã Narſes extremam manũ reb. Gothicis impoſuit. Hæc ideo ſcripſi, ut intelligas cupida legum inuentus, non tam pium fuiſſe Iuſtinianum

Pellagius.

Vigilius iterum per urbẽ Cõſtã. diſtractus.

Vigi. Narſetis interuentu uinculis ſolutus.

Iuſt. inter diuos non fuit relatus.

Iuſtin. extremis die. mentis inops fuit.

Mulier principat⁹ appetens.

Iuſt. imperante ſedere pontifi. Ro. vij.

Felix. iiij. pōtifi. max. Bonifa. ij. pontif. maxi. Lex dict. & epiſtola Inter claras. C. de ſum. trini. ſcriptæ ſunt antequam Iuſti. hæreſis labe teneretur.

Agapetus j. pontif. maxi.

Silverius j. pontif. maxi.

Vigilius j. pontif. maxi.

Theotoci mater Anna dicta.

Correctus locus l vita diuæ Annæ.

Gratian⁹ a quibuſdam uidetur lapſus.

Iulij pōti. Rom duo tātū fuere.

Iulius ſecundus pōtif. maxi.

Iulius prior pontif. maxi. ſe-

num, quam Ioannis Fab. ſcripta prædicant. Verum fertur ipſe Iuſtinianus inclinante iam, & ingraueſcente eius ætate parum fuiſſe, ut diximus, mentis compos, quam nacta occaſionem Theodora Auguſta, ut eſt muliercum animus gloriæ & principatus appetens, magnam adminiſtrationis partem ad ſe trahebat. Inciderunt in Iuſtiniani huius principatum adminiſtrationes pontificum Romanorum ſeptem, quorum primus Felix quartus, qui ut morientes ungerentur, inſtituit. Bonifacius ſecundus, qui ſanxit ne epiſcopus ſibi ſacerdotis ſucceſſorem legeret, & profanam a clero plebem, cum res fieret diuina, diſcreuit. Tertio loco Iohannes ſecundus, qui Anthemium hæreticum Cōſtantinopoleos archiepiſcopum damnauit, cuius Iuſtinianus damnationem per literas publice laudauit. l. 4. §. ſuſcipimus. uer. & ſanctorum patrum. C. de ſumma Trinitate & fide Catholica. & grandia ad eum miſit dona, aureum ſcyphum gemmis ornatum, & alia multi precij munera, quæ Vaticano templo illata ſunt, uerum eo mortuo Iuſtinianus, mutata mox uoluntate, in Eutychianam hæreſim lapſus, eam conſtantiſſime errorem amplexus eſt, donec ipſum Agapetus ad ueram reduxit fidem, quam nec ille diu integram ſeruauit. Hic eſt ille Ioannes qui ſcripſit epiſtolam, Inter claras. C. de ſumma Trinitate & fide Catho. Agapetus quoque primus, quem a Theodato Gotthorum Rege ad Iuſtinianum Imperatorem, qui Amalaſuntæ reginæ ultioni imminebat, miſſum fuiſſe nuper diximus, cum quem ab hæreſi Eutychiana ad orthodoxam reuocauit fidem, quo uita functo, uerum deſpuit Iuſtinianus. Adhæc Silverius primus ut ſanctus, qui calumniam paſſus eſt apud Beliſarium accuſante Vigilio diacono, ut paulo ante à nobis ſcriptum eſt. Dein & Vigilius ipſe eius nominis primus, quem nuper nominis uarijs contumelijs uerberibusque iuſſu Theodoræ fuiſſe affectum, & Anthemium hæreticum ab exilio reuocare nollet, a quibus & extinctum eum ueterem calumniæ culpam, optime ſuis compenſaſſe ſcribit Raphael Volaterranus. Alij non extinctum ſcribunt, ſed longo carcere fuiſſe detentum, ac tandem Narſetis precibus liberatum, Romamque reuertentem calculi morbo Syracuſis periſſe. Ab hoc Vigilio ſynodus quinta Conſtantinopoli, Iuſtiniano adhuc in humanis agente celebrata eſt, ubi contra Theodorum Conſtitutum ſtatutum fuit, ut uirgo Maria Theotocus ideſt, Deipara, ſeu Dei mater appellaretur, Anno a Chriſti natali cccccl. unde & diuam Annam Theotoci, ideſt, Dei genitricis matrem alijs recte dicimus; licet in eccleſiaſticis illis libris, quæ breuiaria uulgo appellant, Theodoci matrem eam eſſe corrupte ſcriptum ſit. Quod ſi uera ſunt hæc, quæ de quinta ſynodo authore eodem Vigilio, ſub Iuſtiniani principatu congregata, ſcripſimus (ſicut certe ueriſſima eſſe nemo neſcit literatus) a fide haud dubie abhorrent, ac ueluti ex diametro diſtant, quæ de eadem re in literas miſit Gratianus in decretis canonicis, is nanque non Vigilij pontificatu, ſed Iulij quintam ipſam ſynodum uniuerſalem fuiſſe coactam authorem eſſe fertur in capitulo, ſexta. & capitulo ſequenti. §. Quinta decima ſexta diſtinctione. Quod nulla ratione fieri potuiſſe tam mehercle palam eſt, quam cœli ſydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi Iulij nomen fuere adepti, quorum uterque multis a Iuſtiniano diſtat ſeculis, de Iulio enim ſecundo, nihil ambigitur, quippe quem uidimus ipſi, nongentis amplius poſt Iuſtinianum annis. Priorem autem Iulium Conſtantini magni principatus habuit, qui longo temporis interuallo eum, quem nuper dixit, Iuſtinianum ante ceſſit, inter quem & Iuſtiniani Imperij primordia, uiginti interceſſere Romani pontifices. Ex quo conſtat quintum concilium non Iulio præſide, ut ſentire uidetur Gratianus, ſed Vigilio Iuſtiniani contemporaneo fuiſſe indictum. Cæterum malim ego dicere textum in dicto §. Quinta, eſſe corruptum, & expuncta inibi dictione Iulij in eius locum Vigilij, uerbum eſſe ſubſtituendum, quam fateri tantum uirum tam fœde, in re maxime aperta fuiſſe lapſum. Simili errore laborauit Paulus diaconus, in Iuſtiniano minore quintam ſynodum tempore Iulij factam fuiſſe falſo aſſerens. Vigilio ita, ut proximo eſt loco à nobis proditum, uita functo, Pelagius primus extremis Iuſtiniani temporibus ſacram Romæ tenuit ſedem, qui ut clerici ſeptem horas canonicas, penſum ſeruitutis eccleſiaſticæ quotidie obirent conſtituit. Et ut hæretici ſecularium manu coercerentur, ſi ad ſanitatem trahi aliter non poſſint. Connumerantur in principis huius tempora uiri ingenio & eruditione illuſtres, Caſſiodorus Rauennas, qui ex conſule monaſticam amplexus uitam, non pauca de rebus diuinis ſcripſit, cum multa prius de republica ſcripſiſſet ſenator. Priſcianus Cæſarienſis, qui in grammatica arte tam multa ſcripſit, quam nemo ante eum alius: Arator carminum conditor, quibus Euangelicam eſt hiſtoriam complexus: Iuſtinianus Valentianæ eccleſiæ antiſtes, rerum diuinarum ſtudio non obſcurum nomen adeptus. Dionyſius Abbas, qui Romæ Paſchalem calculum mira arte compoſuit. Probantur & Facundi ſcripta ea tempeſtate in Eutychianos edita. Adde & Amalaſuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuiſſe indolem ſcribit Caſſiodorus, ut ſine ueneratione eam uidente nemo, & pro miraculo fuerit audita loquentem, cum Græce Latineque ſciret egregie, & linguas omnium gentium teneret, quibus aliquid adhuc commercii fuit cum populo Romano, quæ cum filium bonis artibus, moribusque inſtituere conata eſſet, optimo eius conſilio nihil æque obſtitit, ac eorum qui puerum regebant auaritia, nihil minus ad ſuas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quam frugi & moderatum habere principem. Habuit illud Iuſtiniani ſeculum, & uiros ſanctitate claros Benedictum monaſticæ uitæ inſtitutorem in Caſſino monte, Maurum eius diſcipulum in Gallia, Germanum & Genoueſam Pariſiis, Apud Scothos Brigidam. In Italia Silverium pontificem martyrij lauream ſub eodem Iuſtiniano adeptum, ac demum Clodoueum primum Gallorum regum Chriſtianum, qui ſub ipſo ineuntis Iuſtiniani principatus articulo fatalem obiit diem.

dit tempore Cōſtantini magni.

Vigilius Iuſtiniani contēporaneus.

Gratian⁹ à calūnia defenſus.

Pauli diaconi lapſus.

Pelagius j. pontif. maxi.

Viri illuſtres tēpore Iuſtini.

Caſſiodorus. Priſcianus. Arator. Iuſtinianus antiſtes.

Dionyſi⁹ abbas. Facundus.

Amalaſūta regina Græce, Latineq; docta.

Auaritia aulicorū principi pernicioſa.

Principū inſtitutores ab auaritiæ uitio alieni eſſe debent.

Benedictus abb.

Maurus abbas.

German. antiſtes.

Genoueſa.

Brigida.

Silverius marty.

Clod. rex.

FINIS.

Carmina Rubricarum primi libri Inſtitutionum, quæ ſunt numero uigintiſeX.

Iuſtitiæ, ius naturæ, perſonaq; ſubſunt.
Ingenuos, debent libertini ſociare.
Non omnis dominus ſeruos ſic liberat, ut uult.
Fuſia lex iuris alieni, patria utrinus.
Nubes, adoptauit ſoluet, tutela, dabitq;
Agnatos, capitis, patronos, atque parentes.
Eſt fidus tutor, eſt Atilianus, & author.
Finit curator, tenetatur, ſatiſdare tutor.

De iuſtitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure perſonarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex cau. ma. non licet. De lege Fuſia Caninia tollẽ. De his qu ſui uel alie. iu. ſunt. De patria pote. De nuptijs. De adoprionibus. Quib. mod. ius pa. po. ſol. De tutelis. Qui teſtamento tutores dari poſſunt. De legitima agnatorum tutela. de capitis dimin. De legitima patronorũ tutela. De legitima patentũ tutela. De fiduciaria tutela. De Attil. tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. De authoritate tutorũ Quib. mod. tut. finitur. De curatorib. De ſatiſ datione tut. uel cura. De excuſa. tut. uel cur. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.

Rubricæ ſecundi ſunt uigintiquinque:

Res, corpus, ſeruit uſuſfructus ſit & uſus.
Eſt uſucapiens, eſt donans, eſt alienans.
Quæro, teſtari, miles, permittere non uult.
Exheres, hic inſtituit, bis ſubſtituendo.
Infirmat uel inoffic is, hæres qualia legat.
Hinc adimit, Falc at, committit, ſingula, Codex.

De rerum diuiſione, & acquirendo ipſarũ dominio. De reb corporalibus & incorporalibus. De ſeruituti. ruſtico. prædio. & urb. De uſufructu. De uſu & habitatione. De uſu capionibus, & longi temp. præſcr. De donationibus. Quib. alienare licet, uel non. Per quas perſonas nobis acquiritur. De teſtamẽtis ordinandis. De militari teſta. Quib. non eſt permiſ. facere teſt. De exhæredatione liberorũ. De hæredib. inſtituendis. De uulgari ſubſtitu. De pupil. ſubſti. Quib. mod teſt. infirment. De inoffi. teſt. De hær. qual. & diffe. De legatis. De ademptione legato. De lege Falcidia De fideicõmiſſarijs hæred. & ad ſenatuſconſultum Trebel. De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis. De concidilis.

Rubricæ tertij ſunt triginta.

Fert inteſtatus, agnatis, Tertyl & Orfic.
Cognatis gradibus, ſeruus, libertus inhærens.
Signo libertos, poſſeſſus, & arrogo quærens.
Poſt addicta bona, ſucceſſio dupla receſſit
Obligo re, uerbis, duo, cum ſeruis ſtipulantur
Diuidit, eſt & inutilis, atque fideiubet omni.
Litera, conſenſus, emit, & locat, hinc ſociabit.
Et poſt mandatum quaſi contraho, quæritur, tollo.

De hereditatib quæ ab inteſt. deferuntur. De legitima agna. ſucceſſione. De ſenatuſconſulto Tertylliano. De ſenatuſconſulto Orficiano. De ſucceſſione cognatorum. De gradib. cognatiouum. De ſeruili cognatione. de ſucceſſione libertorum. De aſsignatione libertorum. De bonorum poſſeſsionibus. De acquiſitione per arrogationem. De eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. De ſucceſſionibus, quæ fiebant per bono. uenditiones, & ex ſenatuſconſulto Clau. ſublatis. De obligationibus. Quibus mod. re contra. obligatio. De uerb. obli. De duob. reis ſtipulandi, & promittendi. De ſtipulatione ſeruorum. De diuiſione ſtipularionum. De inutilib. ſtipu. De fideiuſſoribus. De literarum obligationibus. De obligation. ex conſenſu. De emptione & uendit. De locatione & conductione. De ſocietate. De mandato. De obligationibus, quæ quaſi ex contrac. naſcuntur. Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti ſunt octodecim.

Delictum, rapit, Aquilia, iniuria ſubit.
Et quaſi delinquens ago, uel gerit uxori a paupe
Per quos, ſatiſdabo, perpet & excipiens replicabo.
Sunt interdicta, cum pœnis officium.
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quę ex delicto naſcuntur. De ui bon. rapt. De lege Aquil. De iniurijs. obligationibus, quæ ex quaſi delicto naſcuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena eſt poteſtate negotium geſtum eſſe dicitur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes paupe. feciſſe dicatur. De his per quos agere poſſumus. De ſatiſdationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæres & in hæredes tranſeunt. De exceptionibus. De replicationibus, De interdictis. De pœna temere liti. De officio iud. de publicis iudicijs.

Finis titulorum Inſtitutionum, qui ſunt numero nonagintanouem.

Digeſti ueteris C L V. Rubr. continentur. LXV. carminib. ſequentibus, eo textis artificio, ut præter principale intentum, aliquid ſententiæ uideantur habere, quorum declarationem ſubiunximus.

Et primo primi libri.

Ius, & origo patent, leges quoque parte priori.
Conſtituis. ſtatus, ac alienus adoptat, & eſt res.
Dat q; ſenatores, conſul, prætorius, uerbis.
Sunt quæſtor, prætor, uigilum præfectus, habendi.
Officium pariter proconſulis scile noſcas.
Vult his Auguſti, præſes, uel Cæſaris addi.
Cenſor Alexandri, ius mandat, & aſsidet inde.

De iuſtitia & iure. De origine iuris ciuilis, & om. magiſt. & ſucceſsione iuris prudentium. De legibus & ſenatuſcon. & lon. conſuetudine. De conſtitutionibus prin. De ſtatu hom. De ijs, qui ſui uel alieni iu. ſunt. De adoptionibus, emãcipationibus, & alijs mod. quib. pa. poteſtas ſol. De rerũ diuiſione & qualitate. De ſenatoribus. De offi. conſulis De offi. præſe. præt. De offic. præfec. urb. De officio quæſtoris. De officio prætoris. De officio præfecti uigil. De officio ꝓconſ. & leg. De officio præfecti Auguſtalis, De officio p̃ſidis, De offi. procur. Cæſaris, & rõnalis. De offic. iuridici Alexandriæ. De offic. eius, cui mandata eſt iuriſdictio. De officio aſſeſſorum.

Secundi libri Rubricę.

Eſt iuriſdictio, ſtatuens in parte ſecunda.
Si quis ius dicens, uocat in ius, non ierit tunc.
Iuſsit lex, ut eant, qui ſunt in iura uocati.
Eximat hos nemo, leges quos ſatiſdare cogunt.
Si noxalis agat, per quem fit, cautio ſiſti.
Feriat, edendo, pactum, ſi tranſigat ullus.

De iuriſdictione oĩum iudi. Quod quiſque iuris in alium ſtatuerit ipſe eodẽ iure utatur. Siquis ius dicenti non obtẽp. De in ius voc. Siquis in ius uocatus non ierit, ſiue quis eum uocauerit, quẽ ex edicto non debuit. In ius uocati, ut eant, uel ſatis aut cautũ dent. Nequis eũ, qui in ius uocat, ui eximat. Qui ſatiſdare cog. uel iuramento promittant, uel ſuę cõmittatur promiſsioni. Si ex nox. cauſa agat, quemadmodum caueat. De eo per quẽ factum erit, quo minus quis iudicio ſiſtat. Siquis cautionibus iudicio ſiſtendi cã fac. non obtemperauerit. De ferijs & dilat. & diuerſis temporibus earũ. & ex quibus cauſis ferię non impediuntur. De edendo. De pactis. De tranſactionibus.

Tertij libri Rubricæ.

Poſtulat, infamat, procurat nomine terna.
Geſta negotia ſunt his, atque calumnia iuncta.

De poſtulando. De ijs qui notãtur infamia. De procuratoribus & defenſoribus Qđ cuiuſq; uniuerſitatis noĩe, uel cõtra eã agat. De negotijs geſtis. De calũniatorib.

Quarti libri Rubricę.

Reſtituis quarta, metus, & dolus, & minor hic ſunt.
Diminuit, maior, alienat, & arbiter hic eſt.
Nautæ, caupones, ſtabularius abdita reddant.

De in integrũ reſti. Quod metus cã geſtum erit. De dolo malo. De minoribus uigintiquinque annis. De capitis dimin. Ex quibus cauſis maiores uigintiquinque an. in integrũ reſtituant. De alienatione mutãdi iudicij cauſa facta. De receptis arbitris: & q arbitrium recipiunt, ut ſentẽtiã dicãt. Nautæ, caupões, ſtabularij, ut recepta reſtituãt.

Quinti libri Rubricæ.

Iudicijs quinta, ex hæres quæritur, petit hæres.
Si pars hæredis. ſic poſſeſſoria poſcat.
Iungas hæredem fideicommiſſa petentem.

De iudicijs, & ubi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioſo teſta. De pe. hæred. Si pars hęred. pet. De poſſeſſoria hęreditatis petitione. De fideicõmiſſaria hæreditatis petitione.

Sexti libri Rubricę.

Vendicat & ſexta, tractant de Publiciana.
Vectigalis ager, aut emphyteuticus eſt hic.

De rei uendicatione. De Publiciana in rẽ actione. Si ager uectigalis, uel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri Rubricæ.

Dans uſumfructum pars ſeptima, creſcere, ſedit.
Amittatur, res quæ conſumendo, petatur.
Dat ſeruis operas habitatio, ſi cauet mentis.

De uſufructu: & quẽadmodum quis utatur fruat. De uſufructu accreſ. Qñ dies uſus fructus legati cedat. Quib us modis uſusfructus, uel uſus amittatur. De uſufructu earũ rerũ, quę uſu conſumuntur, uel minuuntur. Si uſusfructus petatur uel ad alium pertinere negetur. De operis ſeruorũ. De uſu & habitatione. Vſufructua. quẽadmodũ caueat.

Octaui libri Rubricæ.

Vtere ſeruitiis octaua parte locatis.
Prædia dant urbes, & rus communia multis.
Ni mihi ſeruitium bene uendico, perdere poſſim.

De ſeruitutibus. De ſeruitutibus urbanorum prædiorum. De ſeruitutibus ruſticorũ prædiorum. Cõmunia prędiorum tã urbanorum, quàm ruſticorum Si ſeruitus uendicetur, uel ad alium pertinere negetur. Quẽ admodum ſeruitutes amittatur.

Noni libri Rubricę.

Quadrupedem nona dabit Aquiliam, quoque legem.
Effundunt multi, noxalis ut actio detur.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Ad legẽ Aquiliam. De ijs, qui deiecerunt, uel effuderunt. De noxalibus.

Decimi libri Rubricę.

In decima fines regis, ac eriſcere poſſis.

Diuiſis

Diuiſis tandem communibus, exhib. omnes.

Finium regundorum. Familiæ erciſcun. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecim libri Rubricę.

Vndecima iudex interrogat, iter ad ipſum,
Seruos corrumpunt, fugitiuos, alea, menſor:
Funera cum ſumptu, debes inferre ſepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis & interrog act. De quibus rebus ad eundem iudicē eatur. De ſeruo corrupto. De ſeruis fugi. De aleæ luſu, & aleatori. Si mēſor falſum mod. dix. De relig. & ſumpti. fune. De mortuo inferendo, & ſepulchro ędificādo.

Duodecimi libri rubricę.

Res credit, iurant in litem pars duodena.
Condico ob cauſam, cui turpis cū iſta ſuperſit.
Ac indebita ſi ſint: condices ſine cauſa.

De rebus creditis, & ſi certū petatur. De iureiurādo, ſiue uoluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. De in litem iur. De condict. cā data cauſa non ſecuta. De cōdictione ob turpem, uel iniuſtam cauſam. De condictione indebiti. De condictione ſine cauſa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimum furti, & legis condictio tangit.
Triticia dans loca certa, ſtatuta pecunia ſi ſit.
Commoda, cum reliquis dabis actio pignoris ampla

De cōdict. furtiua. De cōdict. ex lege, De cōdict. triticaria. De eo, qđ certo loco dari oportet. De cōſtituta pecunia Commodati, uel cōtra. De pignoratitia actiōe, vel cōtra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercit, iactum biſſeptima: & inſtitor hic eſt:
Actio, quæ tribuit, pater ac aliena poteſtas.
Ne dentur natis, Macedonia lex uetat æra.

De exercitoria actione. Ad legē Rhodiā de iactu. De inſtitoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo, qui in poteſtate aliena eſt negotium geſtum eſſe dicetur. ad ſenatuſconſultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In de. maxima diſ ibo peculium, & annum.
Poſt de in rem uerſo quod iuſſu iungere fas eſt,

De peculio. Quando de peculio actio annalis eſt. De in rem uerſo. Quod iuſſu.

Decimiſexti libri rubricæ.

In ſextadecima mulier lege Velleianum.
Compenſare uetant leges ſi depoſitum ſit.

Ad ſenatuſconſultū Velleianum. De compenſationibus. Depoſiti uel econtra.

Decimiſeptimi libri rubricæ.

Septima poſt decimam mandatum pro ſocio dat.

Mandati, uel contra. Pro ſocio.

Decimioctaui libri rubricæ.

Octaua decima tibi uendo, diem addicendo,
Committens, hæres uendit, reſcindo, periclum.
His exportandos debes adiungere ſeruos.

De contrahenda emptione & uēditione: & de pactis inter emptorē & uenditorem. & quę res uenire poſsint. De in diem addictione. De lege cōmiſſoria. De hæreditate, vel actione uēdita. De reſcindenda uenditione: & quādo liceat ab emptione diſcedere. De periculo & commodo rei uēditę. De ſeruis exportandis. uel ſi mancipium ita uenierit, ut manumittatur, uel contra.

Deciminoni libri rubricæ.

Emptum poſt decimam nona, locat, æſtimat: actor
Res permutatas, præſcriptis addito uerbis.

De actionibus empti & uenditi. Locati & conducti. De æſtimatoria action. De rerum permutatione. De præſcriptis uerbis, & in factum actionibus.

Vigeſimi libri rubricæ.

Pignoris pars uicena tibi dabit, ac hypothecam.
Poſt pignus tacitum: ſunt quæ res, qui potiores.
Diſtrahitur pignus: tandem quo ſoluitur illud.

De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. In quibus cauſis pignus, uel hypotheca tacite contrahatur. Quæ res pignori, uel hypothecæ obligari poſſunt. Qui potiores in pignore uel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locū ſuccedunt. De diſtractione pignorū, uel hypothecarū. Quibus modis pignus, uel hypotheca ſoluitur.

Vigeſimiprimi libri rubricæ.

Edictum ædilis tractat ui. eſimaprima.
Euincatur ſi res: quæ uenditur: excipiatur.

De ędilitio edicto, & redhibitoria, & quāto minoris actione. De euictionibus, & duplæ ſtipulatione. De exceptione rei uenditæ & traditæ.

Vigeſimi ſecundi libri rubricæ.

Vſuras, ſæ usq; probat uicena ſecunda.
Inſtituit & teſtes: ſimul ignorantia duplex.

De vſuris, & fruct. & cauſis, & omnibus acceſsionibus, & mora. De nautico fœ. De proba. & præſum. De fide inſtrū. & amiſsione eorum. De teſtibus, De iu. & fac. ign.

Vigeſimi tertij libri rubricæ.

De ſponſalibus: & ritus docet inde ſupremo.
Ius pactum: fundus dotalis iungitur iſtis.

De ſponſalibus. De ritu nup. De iure do. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigeſimiquarti libri rubricæ.

Vltima coniugibus donat: diuortia tangens.

De donationibus inter uirum & uxorē. De diuortijs & repudijs

Finis titulorum ff. Veteris.

Infor-

Infortiati. C.V. rubricæ, verſibus XLVI. annotantur.

Quando contingit dos eſt repetenda ſoluto.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Terminat hęc rubrica vigeſimumquartum librum ff. Veteris.

Primi libri rubricæ.

Impenſa dotis, res amotas dabit prima.
Agnoſce ventrem, ventris quoque nomine mitte.
Nomine ſi ventris mulier, de concubinis ſit.

De impenſis in rebus dotalibus factis. De actione rerum amotarum. De liberis agnoſcendis, & alendis a parētibus. De ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq; partu. Si vētris nomine mulier in poſſeſsionem miſſa eadem poſſeſsio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur. Si mulier ventris nomine in poſſ. calumniæ cauſa eſſe dicatur. De concubinis.

Secundi libri rubricæ.

Dat tibi tutelas, etiam teſtando ſecunda.
De confirmando, de legitimis, dare poſſunt;
Tutores vi texit hic, qui petat, atque miniſtret.
Authoritas & facto [illegible] ſuſpectis [illegible]

De tutelis. De teſtamentaria tutela. De confirmando tutore, vel curatore. De legitimis tutorib. De tutorib. vel curatorib. datis ab his, qui ius dandi habent. Qui petant tutores, vel curatores: & vbi petātur. De adminiſtratione & periculo tutorū & curatorū. De authoritate & cōſenſu tutorū, vel curatorū. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri poſſunt. De ſuſpec. tutor. & curato.

Tertij libri rubricæ.

Excuſat tertia pars, educat, & rationes.
Vtile, pro tutore gerit, falſus quoque, mandat.
Atque magiſtratus tenet, & de rebus eorum.
Iura dari ſuadent curatorem furioſo.

De excuſationib. tutorū, & tēporibus earū. Vbi pupillus educari debeat, vel morari, & de alimentis præſtādis. De tutelis & rationib. diſtrahendis. De contraria & vtili actione tutelę. De eo, qui pro tutore, vel curatore negotia geſsit. Quod falſo tutore authore geſtū eſſe dicet. De fideiuſſorib. & mandatorib. tutorū vel curatorū. De magiſtratib. conueniendis, vel hæredib. eorum. De rebus eorū, qui ſub tutela, vel cura ſunt, ſine decreto nō alienandis, vel ſupponendis. De curatorib. furioſo & pdigo, vel alijs extra minores dādis.

Quarti libri rubricæ.

In quarta, teſtator, poſthumus, irrita, delet.
Hæredes ſtatuo, vulgarus ſubſtituendo.
Conditio, inſtituit, & poſt delibero iure.

De teſtamentis, & qui teſtamenta facere poſſunt. De liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis, vel exhæredādis. De iniuſto rupto, & irrito facto teſtamento. De ijs, quæ in teſtamento delentur, inducuntur, & inſcribūtur. De hæredib inſtituendis. De vulgari, & pupillari ſubſtitutione. De conditionibus inſtitutionum. De iure deliberandi.

Quinti libri rubricæ.

Teſtator miles in quinta, acquirit & hæres.
Monſtrat aperire, quis omittens Syllanianum.
Si quis teſtari prohibet, ius Codi ic addas.

De militari teſtamento. De acquirēda vel amittēda hæreditate. Quēadmodū teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribant. Si quis omiſſa cā teſtamenti, ab inteſtato, vel alio mō poſsideat hæreditatē. De ſenatuſcō. Syllaniano & Claud. Si quis aliquem teſtari phibuerit, vel coegerit. De iure codicillorū.

Sexti libri rubrica.

Sextus dat primò legata notandus libellus.

De legatis & fideicommiſsis primo.

Septimi libri rubrica.

Septimus inde liber tractat legata ſecundo.

De legatis & fideicommiſsis ſecundo.

Octaui libri rubrica

Ter quoque legata notat octauus liber ipſe.

De legatis & fideicommiſsis tertio.

Noni libri rubricę.

Annua nona tenet: vſumfructum quoque legat.
Seruitus, & dos hic legantur, & optio, vinum.
Inſtructus fundus, ſunt & legata peculi.
Additur his legata rubris penus, atque ſupellex.

De annuis, & mēſtruis legatis, & fideicōmiſsis De vſu, & vſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatū, vel fideicōmiſſum relictis. De ſeruitute lega. De dote prælegata. De optione legata. De vino, tritico, & oleo legato. De fundo inſtructo, vel Inſtrumento legato. De peculio legato. De penu lega. De ſuppellectile legata.

Decimi libri Rubricæ.

In decima parte legas alimenta, vel aurum.
Liberat, ac adimit, dubiis, quæ nomine pœnæ
Norma Catonis habet, pro non ſcriptis, quibus aufert,

De alimētis & cibarijs legatis. De auro & argēto mūdo, ornamentis, vnguentis, ueſtib. vel veſtimentis, & ſtatuis legatis. De liberatione lega De adimēdis, vel trāsferendis legatis De rebus dubijs. De his, quæ pœnæ nomine relinquuntur. De regula Cato. De ijs, quæ pro non ſcriptis habentur. De his quibus, vt indignis hęr. auferuntur.

Vndecimi libri rubricæ.

Conditio vndecima monſtratur, lex quoque falcans,

Si cui

Si cui plus fuerit legatum, quàm licitum ſit.

De conditionibus & demonſtrationibus, & cauſis & modis eorum, quæ in teſtamentis ſcribuntur. Ad legem Falcidiam. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicatur.

Duodecimi libri rubricæ.

Eſt Trebellius, atque dies cedit duodena,
Vt pro legatis caueat, legataq́; ſeruet.

Ad ſenatuſc. Trebel. qñ dies legatorũ, vel fideicommiſſorum cedat, vt legatorũ ſeu fideicõmiſſorũ ſeruandorũ cã caueatur. Vt in poſſeſsionem legatorum, vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat.

Tredecimi libri rubricæ.

Terna poſt decimam eſt poſſeſsio parte bonorum.
Si tabulæ extabunt, mutus bona poſsidet infans,
Præteritis contra tabulas poſſeſsio datur.
Legatum præſtans, bona dotem confero, ventri,
De coniungendis, edictum Carbo mouet.
Vult bona poſſeſſor tabulas retinere, ſecundum,
Quando parens laxat, ex milite, iura patroni,
Obſequium nati debent præſtare parenti

De bonorũ poſſeſsionibus. Si tabulæ teſta menti extabunt. De bonorũ poſſe. furioſo in fanti, muto, ſurdo, cæco, competenti. De bo. poſſeſ. contra tabulas. De legatis præſtandis contra tabulas bono. poſſ. petita. De collatione bonorum. De collatione dotis. De ventre in poſſeſ. mittendo, & curatore eius. De coniungendis cũ emancipato liberis eorum. De Carboniano edicto. De bonorũ poſſeſsione ſecũdũ tabulas. Si à pa rẽte quis manumiſſus ſit. De bonorũ poſſeſsione ex teſtamẽto militis. De iur. patro. De obſequijs a liberis & libertis parentibus & patronis præſtandis.

Decimiquarti libri rubricæ.

Libertorum ſunt opera, & bona parte ſuprema,
Vrbis libertos, aſsignas, fraude patroni,
Si nullæ extabunt tabulæ, datur, undeq́; liber,
Legitimus, cognatus adhuc ſuccedo, gradusq́;,
Vnde vir ac uxor, nulli non competit omnis,
Lex dat, & ordo, ſuis, addatur Tertylianum.

De operis libertorũ. De bonis libertorũ. De libertis vniuerſitatũ De aſsignãdis libertis. Si quid in fraudẽ patroni factũ ſit. Si tabulæ teſtamenti nullæ extabũt. Vnde liberi. Vnde legitimi. Vnde cognati. De ſucceſſorio edicto. De gradib. affinitatis & cognationis, & nominibus eorũ. Vnde vir & vxor. De veteranorum & militũ ſucceſsione. Quibus non competit bonorum poſſeſsio. Vt ex legibus ſenatusve conſultis bonorum poſſeſsio detur. Quis ordo in bonorum poſſeſsione ſeruetur. De ſuis & legitimis hæredibus. Ad ſenatuſconſultum Tertylianum & Orficianum.

Finiunt Carmina titulos omnes Infortiati ingenioſa ſerie comprehendentia.

Digeſti noui CLXXIIII Rubricæ, verſibus LVI. elucidantur.

Primi libri rubricæ.

Prima nouum dat opus pars, infectum quoq; damnum.
Hinc arcetur aqua pluuialis, de publicanis.
Donatis, cauſa mortis donatio ſubſit.

De operis noui nunciatione. De damno infecto, & de ſuggrundis, & protectis. De aqua pluuia arcenda De publicanis & vectigalibus & commiſsis. De donationibus. De mortis cauſa donationi, & capionib.

Secundi libri rubricæ.

Parte manumiſsi ſunt, & vindicta ſecunda,
Vrbica, mancipia, per teſtamenta relaxas,
Per lege commiſſas, libertates, & ademptas,
Vnde ſtatu liber, veniens, non liberat, aurum,
Natali cauſa, non proclamare licebit,
Ingenuus, defunctus erit, colluſio tecta.

De manumiſsionibus. De manumiſsis vindicta. De manumiſsionibus, quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur. De manumiſsis teſtamento. De fideicommiſſarijs libertatibus. De ademptione libertatis. De ſtatu liberis. Qui ſine manumiſsione ad libertatẽ perueniunt. Qui & a quibus manumiſsi liberi non fiunt. De iure aureorum annullorum. De natalibus reſtituendis. De liberali cauſa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus eſſe dicatur. Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur. De colluſione detegenda.

Tertij libri rubricæ.

Tertia res quæris poſſeſſa, vſucapiendo.
Soluit, mens, hæres tribuis donata, relicta,
His pro legato, pro dote, ſuo ſuperaddes:

De acquirendo rerum dominio. De acquirenda, vel amittenda poſſeſsione. De vſucapionibus, ſeu vſurpationibus. Pro ſoluto. Pro emptore. Pro hær. Pro dona. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro ſuo.

Quarti libri rubricæ.

Iudicat & quarta, confeſsis, cedis, eatur,
Iudex eſt author, cum priuilegia credis,
Separo, curator, in fraudem facta reſoluo.

De re iudicata. De confeſsis. De ceſsione bonorum. Quibus ex cauſis in poſſeſsionem eatur. De bonis authoritate iudicis poſsidendis. De priuilegijs creditorum. De ſeparationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudẽ creditorũ facta ſunt, vt reſtituantur.

Quinti

Quinti libri rubricæ.

Interdicta bona, lega ac, quinta notabit,
Ne vis tabulis facit, & loca publicus hic ſunt,
Poſt fruitur, reficit, fluminibus, prior ætas,
Nauigat, & ripa, de vi, ſic poſſideatis,
Eſtij, ſuperficiei iter, actus, quotidiana,
Iſtis de riuis addas, de fonte, cloacis.
Quod vi, clam, ue, renatio precariis cæditur arbor.
Glans, & liber homo, ſanus exhibeatur; vtrobi.
Cùm de migrando, iungatur Saluia dictum.

De interdictis, ſeu extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt. Quorum bonorum. Quorũ legatorum, ne vis fiat ei qui in poſſeſsionẽ miſſus eſt. De tabulis exhibendis. Nequid in loco ſacro fiat. De locis & itineribus publicis. Nequid in loco publico, vel itinere fiat. De loco publico fruendo. De via publica & itinere publico reficiendo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quo peius nauigetur. Nequid in flumine publico ripaue eius fiat, quo aliter aqua fluat quàm priore æſtate fluxit. Vt in flumine publico nauigare liceat. De ripa muniẽda. De vi & vi armata. Vti poſſidetis. De ſuperficiebus. De itinere actuq; priuato. De aqua quotidiana & æſti. De riuis. De fonte. De cloacis. Quod vi aut clam. De remiſsionibus. De precario. De arboribus cædendis. De glande legenda. De libero homine exhi. De liberis exhib. vel deduc. Vtrobi. De migrando. De ſaluiano interdicto

Sexti libri rubricæ.

Excipio ſemotes iudico, tempora ſcribens.
Sunt doli metus, & res litis, ac actio iuncta

Exceptionibus ſeu præſcriptionibus, & præiudicijs. De exceptione rei iud. De diuerſis & temporalibus præſcriptionibus: & de acceptionibus poſſeſsionum. De doli mali & metus exceptione. Quarũ rerum actio nõ datur. De litigioſis. De actionib. & oblig.

Septimi libri rubricæ.

Septima verba, duo, tradit ſeruos ſtipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis conſtituendis ſtipulandi, & promittendi. De publicatione ſeruorum.

Octaui libri rubricæ.

Parte fideiuſſor patet octaua, nouo ſaluo.
Acceptat. prætor. ſaluam. ſolui. ratam haberi.

De fideiuſſoribus, & mandatoribus. De nouationibus & delegationibus. De ſolutionibus & lib. De acceptilationibus. De prætorijs ſtipulationibus. Rem pupilli vel adoleſcentis ſaluam fore. Iudicatum ſolui. Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

Noni libri rubricæ.

Delictum, furtum, tignum pars nona tenebit.
Liber erit, caupo ſi furta familia fecit,
Furtum cæſa, rapis bona, tunc incendo, libello.
Criminibus violans, & concutiens, abigei,
Dum præuaricor, atque recepto balnea, frangis,
Expilat hæredes, quos crimine ſtellio fallit,
Terminus, illicita collegia, das popularis.

De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniuncto. Si quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, & poſt mortẽ dñi ante aditã hæreditatẽ ſurripuiſſe, aut corrupuiſſe quid dicatur. Furti, aduerſus nautas, caupones, ſtabularios. Si familia furtum feciſſe dicatur. Arborum furtim cæſarũ. Vi bonorũ raptorum. De incẽdio, ruina, naufragio. De iniurijs & famoſis libellis. De extraordinarijs criminibus. De ſepulcro violato. De concuſsionibus. De abigeis. De præuaricatoribus. De receptatorib. De furibus balnearijs. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine ſtellionatus. De termino moto. De collegijs & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

Decimi libri Rubricæ.

Publica iudicia decima ſunt parte notata.
Accuſans, cuſtos, iſt maieſtatis amator,
Punit adulterium, vis publica priuaq; ſica,
Pompeia, de falſis, lex Iulia de repetundis,
Carior annona fiet, ſi ſacra peculor,
Ambitus admittit, plagiaria, Turpilianum,
Sæpe requiro eos, quos quæſtio pœnaq; mulctant,
Damnabo, mortem, deportatis, dabo peſſos.
His punitorum coniungo cadauera tandem.

De publicis iudicijs. De accuſationib. & inſcriptionibus. De cuſtodia & exhibitione reorum. Ad legem Iuliam maieſtatis. Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis, & ſtupro. Ad legem Iuliam de vi publica. Ad legẽ Iuliam de vi priuata. Ad legem Cornel. de ſicarijs. Ad legẽ Pompeiam de parricidijs. Ad legem Cornel. de falſis, & ſenatuſconſulto Liboniano. Ad legẽ Iuliã repetundarũ. Ad legẽ Iul. de annona. Ad legem Iuliam peculatus: & de ſacrilegiis, & de reſiduis. Ad legẽ Iuliam de ambitu. Ad legem Fauiam de plagiariis. Ad ſenatuſconſultum Turpilianũ, & de abolitionibus criminum. De requirendis reis & abſentibus damnandis. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi cõſciuerunt. De interdictis & relegatis & deportatis. De ſententiam paſsis & reſtitutis. De cadaueribus punitorum.

Vndecimi libri Rubricæ.

Vndecima appellat, quod non licet, eſt, quis, & a quo,
Quando,

Quando ſuſcipiam, dimittam, nihilq; nouabr,
Reſcindis cauſas, tutor prouincia, cogit,
Mors interuenit, de fiſci iure, reuerſis,
Militat, in caſtris quærit bona de veteranis.

De appellationibus & rela. A quibus appel. non licet. Quis & a quo appellatur. Qñ appellandũ ſit, & intra quæ tẽpora. De appel. recipiendis vel nõ: De libellis dimiſſ. Nihil nouari ap. interpoſita. Quæ ſententiæ ſine appel. reſcind. An per aliũ cauſæ app. ag. poſsint. Si tutor, vel curator, vel magiſtratus creatus appellauerit. Eum, qui appellauerit in prouincia defendi. Apud eũ à quo appellatur aliam cãm agere compellendũ. Si pendente appel. mors interue. De iure fiſci. De captiuis & poſtli. reuerſis. De re militari. De caſtrenſi peculio. De priuil. veteran.

Duodecimi libri rubricę.

Municipales, eſtque decurio parte ſuprema.
Albis, muneribus, vaco, ius immune tenendo.
Legatus, ciuis, decernit, opus populare,
Nundin., pollicita, varias, dat cognitiones,
Sunt proxenetæ cauti, de cenſibus ancti.
Significata ſubis verborum. regula iuris.

Ad municipales: & de incolis. De decurionibus, & eorum filijs. De albo ſcribendo. De muneribus & honor. De vacatione & excuſatione munerum. De iure immunitatis. De legationibus. De adminiſtratione rerum ad ciui. perti. De decretis ab ordine faciendis. De operibus public. De nundinis. De pollicitationibus. De varijs & extraordi. cognit. De proxenetis De cenſibus. De verborum & rerum ſignific. De regulis iuris.

Finis titulorum ff. Noui.

Codicis Iuſti. Rubricæ ferme omnes nouem ſubiectis verſibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

Pars prior officia. leges, & ſacra docebit.

Officia, De officio præfe. prę̨to. Ori. Offi. præ. præ. Aphr. Offi præf. vrba. Off magiſtri militum. Offic quæſtoris. Offic. magiſtri officiorũ. Offi. comi. ſacra. largitio. Offi. comi. rerum priuatarũ. Offi. comi. ſacri pala. Officio proconſ. & lega. Offi. comi ſac. patrim. Offi. co. Orient. Offi. præfe. Auguſta. Offi. vicarij. Offic. prætoris Offi. recto. prouinciæ. Offic. præfect. vigilum. Officio ciuilium iudicum. Offic. militarium iudic. Offi. diuerſo. iudic. Offic. eius qui vicem alicuius iud. vel præſi. obtinet. Offic. iud. Alexand.

Leges. De legibus & conſtitut. prin. Manda. prin. Senatuſconſul. Vetere iure enucleãdo. Iuris & fact. ign. &c. Nono Cod. facien. Iuſtin. Cod. confir. De emend. Iuſt. Cod. &c.

Sacra. De ſumma Trinit. & fide catho. Sacroſan. eccle. Epiſc. & cler. Epiſcopali audiẽtia. Ne ſanct. baptiſma iteretur. His iungãtur illi, qui faciunt contra ſacra, vt eſt titulus. De hætic. & apoſtatis. Nemini licere ſig. ſal. Iud. &c. Ne Chriſtianũ mancl. Paga. & ſacrifi. Ijs, qui ad eccl. confugiunt. Ijs qui in eccl. ma. Statuis & imagi. Iis qui ad ſtat. confug.

Si quos titulos, & hic & in ſequentibus omiſerimus: illos pro tuo arbitrio ſub quo voles verbo collocabis, aut alia (ſi mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur, neq; nos cui tum breuitati, tũ vtilitati ſtuduimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Tranſigo, reſtituo gero, poſtulo parte ſecunda.

Tranſigo. De tranſactionib. Pactis. Et quia talia fiunt qñq; mediantibus arbitris: ideo de receptis arbitris, in fine libri ponitur, & de iureiuran. propter calum. dando

Reſtituo De in inte. reſt. Filiofa. mino. Fideiuſſ. min. Si tu. vel cur. interuenerit. Si in cõi eademq; cã in integrũ reſtitutio poſtuletur. Si aduerſus rem iud. Si aduerſus vend. Si aduerſus dona. Si aduerſus liberta. Si aduerſus tranſac. Si aduerſus ſol. Si aduerſus dotẽ. Si aduerſus delict. Si aduerſus uſuc. Si aduerſus fiſcũ. Si aduerſus credi. Si minor ab hær. ſe abſti. Si vt omiſſam hæred. vel bon. poſſeſ. vel quid aliud exquirant. In quib. cau. reſtit. Qui & aduerſus quos Si minor ſe malo. dix. Si ſæpius in integ. reſtit. Ijs, qui veniam æta. imp. Si ma. fact. Vbi & apud quem cog. in integ reſt. arg. ſit. Reputatio, quæ fi. Etiam per procur. cauſam reſt. In integ. reſtit. poſtulat. Reſtit. mili. Vxor mili. Tempor. in integ. reſti. Quibus ex cauſis maiores.

Gero. De negotijs geſtis. Procurato. Ijs quæ vi, metuſue cauſa geſta ſunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocando.

Poſtulo. i. aduoco. De poſt. Aduo. diuer. iudic. Aduo. diuer. iud. Aduo. fiſci. Errore adu. Vt quæ deſunt aduo Et quia poſtulare non poſſunt, qui infames ſunt: ideo, Ex quibus cau. ir. infa.

Tertij libri rubricæ.

i. conqueritur. i. diuidit.
Tertia ius dicens, quæritur. ſeruit, petit. certat,

Ius dicens. De iudicijs. Sportulis & ſump. in diuerſis iud. faciendis & de executoribus litium Peda. iudi. Qui pro ſua iuriſd. iudices dare dariue poſſunt. Ne quis in ſua cauſa iudi. Qui legi. perſo. ſtan. in iud ha. Vt nemo inui. agere. Ordine iudiciorum. Litis conte. Plus peti. Dila. Ferijs. Iuriſdictione omnium iudi-

ſudicũ. Quandò Imperator inter pupil. uel uid. cognoſcat, & ne exhibeatur. Vbi de crimine agi oportet. Vbi de poſſeſsione agi oportet. Vbi fideic pe. oportet. Vbi conueniatur, qui certo loco dare promiſit. Vbi in rem actio. Vbi de hæredit. agitur. Vbi de ratiocinijs. Vbi cauſa ſtatus agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi ſenator, uel clariſs. In quibus cauſis militantes fori præſcript. uti nõ poſſunt. Vbi cauſæ fiſca. Quando liceat unicuique ſine iudice ſe uindi.

Quærit. De inofficioſo teſtamẽto. Inofficioſis donationibus. Inofficioſis dotibus.

Seruit. De ſeruitutibus, & aqua Vſufructu & habitatione, & miniſterio ſeruorum.

Petit. De petitione hæreditatis. Rei uend.

Occat. Familiæ erciſcundæ, id eſt, hęreditа. diuidendæ. Communi diuidundo. Cõmunia utriuſque iudicij. Finium regundorum, Conſortibus eiuſdem litis.

Quarti libri rubricæ.

Actio, contractibus, teſtes quarta referuntur.

Actio. De actionib. & obligationib. Vt actiones ab hærede & contra hæredem incipiant. Ne uxor pro marito cõueniatur. Ne filius pro patre. An ſeruus ex ſuo fac. poſt manu. teneatur. Quãdo fiſcus uel priu. Hær. uel actio. Ex delictis defunctorum. Conſtit. pec. Rebus cred. & iureiur. Si certũ petat. Suffrag. Prohibi. ſeque. pecu. Condictione indebi Condictione ob cauſam. Condi. ob turpem cauſam. Condic. furti. Condict. ex lege. Pignorati. actio. Inſti. & exerci. Quod cum eo, qui in alie. po. Per quas perſonas nobis acquiri. Ad ſenatuſconſultum Maced. ad ſenatuſc. Velle Non nume. pec. Compenſatio. Hære. uel actio. uendi. act. emp & uen. Aedili. actio.

Contractus. De cõmodato. Vſuris. Nautico fœnore. Depoſiti. Mandati. Si ſer. extero ſe emi man. Pro ſocio. Contrahenda empt. & uendit. Quæ res uẽdi non poſſunt. Quæ res exportari nõ debent. Eunuchis. Patrib. qui filios diſtrax. Reſcindenda uendit. Quñ liceat ab emptione diſcere. Si propter publi. penſita Sine cenſu uel reli. peric. & cõmo. rei uenditæ. Si quis alteri uel ſibi. Reb. alie. nõ alien. Cõmu. rerũ alie. Rẽ alienã gerẽt. Pactis inter empto. & uenditorẽ. Si ſeruus expor. uenę. Si mancipiũ ita uenear, ne proſtitua. Si mãcip. ita fuerit alien. ut manumit. Monopolijs. Nundinis & mercator. Vectigali. & commiſſ. Noua uectigalia inſtitui non poſſe. Commer. & mercat. Rerum permutat. Locato. Iure emphyteut.

Teſtes. De teſtib. & alijs ſpecieb. probationum, uidelicet, De proba. Fide inſtr. cui adhæret titulus, Plus ualere quod agitur.

Quinti libri rubricę.

Quinta dant nuptias tutelarum q; figuras.

Nuptias. De ſponſalib. Si rector prouincię, uel ad eũ ptinentes ſpõſalitias dederint arrhas. Donatiõe añ nup. Nuptijs. Inceſtis & inutilib. nuptijs. Interdicto mr̃imonio inter pup. & tutor. Si quacunq; præd. poteſta. Si nup. reſcrip. pe. Secundis nuptijs. Si ſecundò nupſerit mulier. Dotis promiſſ. Iure dotiũ. Rei uxorię actio. Pactis cõuentis tã ſup dote, quã ſup donatione ante nuptias. Dote cauta nõ nume. Don. inter uir. & uxo. Repudijs. Soluto mr̃imonio, quẽadmo. dos petatur. Si dos conſtante matri. ſolu. fuerit. Ne fideiuſſ. uel mand. do. dent. Rerum amo. Ne pro dote mulieris bona quondã mariti addicantur Fundo dotali. Diuortio facto, apud quem liberi morari uel educari debe. Alend. libe. Concubinis. Naturalibus libe.

Tutelarum. De teſt. tute. Confir. tuto. Legi tute. Qui pe. tuto. Et breuiter pſequere uſq; ad finẽ huiuſce libri: & omnes ferme titu. huic uerbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri rubricę.

Iuxta libertos & teſta-menta notabo.

Libertos. De ſeruis fugitiuis, & libertis. Furtis, & ſeruis corruptis. Operis libertorum. Bonis libert. Si in fraudem pat. a libertis alienatio facta ſit. Obſequijs patronorũ præſtandis Libertis & eorum liberis. Iure aureorum annulorum.

Teſtamẽta. De teſtõ militis. Qui teſta. facere poſſ. Teſta Hær. inſtit. & ſubſt & reſti. ſub cond. ſa Impub. & alijs ſubſti. Neceſſ. ſer. hęre. inſtit. Libe. pter. Poſthu. hęr. inſtit. Iure deliber. Repudiã. & abſtine. her. Quẽadmodum teſtam. aperiunt. Edic. diui Had. tollen. Si quis aliquẽ teſt phibuerit. His q. bus, ut indignis hęreditates auferunt. Codicillis. Legatis. Et qã in teſtamẽtis qñq; uerba ponũtur obſcura: iõ eſt ibi tit De uerborum & rerum ſigni. Si omiſſa ſit cauſa teſt. Iunge hic materiã bonorũ poſſeſ. alioſque huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

1. ſeptima. i. appellat non ter.

Hepta manumiſſis præſcribit promtat haud ter.

Manumittit De uindicta lib & apud cõſiliũ manumiſsione Teſta. manumiſ. Lege Fuſia Caninia tollenda. Fideicom liber. Dediti. liber. tollẽda. Latina libertate tollẽda. Cõi ſeruo manumiſſo. Seruo pigno. da ma

Seru.

Seruis Reip. manumittẽ. Iis, qui à non dñis manumittunẽ. Qui manumitti nõ poſſunt. Qui nõ poſſunt ad libertatẽ peruenire quibus ex cauſis ſerui pro p̃. libertat. accip ũt. Ingenuis manumi. Cõia de manu. Lib. cauſa. Aſſe tollen. Quib. ad lib. procla. nõ licet. Ordine cognitionũ. Colluſione detegẽda. Ne de ſtatu. defunc. poſt quinquen. quęrat.

Præſcribit. De longi tẽporis. præſcri. Pecu. eius, qui liber. mer. Senatuſconſultum Claud. nudo iure quiritũ. Vſucapione pro empt. Vſucapione pro dona. Vſucap. pro dote. Vſucapione pro hęrede. Cõia de uſucapio. Vſucapione transfor. Acquirenda & retinenda poſſeſ. Præſcri. longi temp. In quibus cauſis ceſſ. longi tẽp præſcr. Quib. non obijcitur longi tẽp. pręſcr. Si aduerſus credito Quadriẽ. præſcrip. Ne rei do. uel templo. uendicatio long. except. ſummo. Præſcriptio triginta uel quadraginta annorum. Anna. exceptio. Alluuio. & paludi.

Prouocat haud ter. Ne liceat in una eademq; cã tertio prouocare. Appellatio. Tẽpo. & repara. appel. quando prouocare non eſt neceſſe. Quorum appellatio. non recipiuntur. Si pendẽte appellatiõe mors interue. Iis, qui propter metũ iudicis non appel. Si unus ex pluri. appel. Si de momẽt. poſſeſ. fuerit appellat. Et quia appellatiões emittũtur a ſententijs. ideo præſupponendi ſunt tituli de ipſis ſententijs loquentes: & ſunt hi, De ſentẽtia præfect. pręiorio. Quomodo & quando iudex ſententiam proferre debet. Senten. ex breui. recitãd. Sententijs & interlocu. omniũ iud. Sentẽtia, quæ ſine cert. quãtitate prolata eſt. Sententijs, quę pro eo qđ intereſt profer. Si a non competenti iudic. iudicatũ eſſe dicatur. Pœna iudicis q̃ male iudicat. Sñiam reſcindi non poſſe. Fructi. & litiũ expẽſis. Re iudicata. Executores rei iudicatæ. Vſuris rei iudicatę. Si plures una ſẽtentia condẽnati ſunt. Quib. res iudicata nõ nocet. Comminatio, uel epi. Si ex falſo inſtrumẽto uel teſtimonio iudicatum ſit. Paucos, q̃ reſtãt, titulos ꝓ arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octaua interdicit. dat ſtipulatur

Pignorat De pigno. & hypothe. In quibus cauſis, pignus tacitè cõtrahatur. Si aliena res pignori data ſit. Quæ res pignori obligari poſſunt. Qui potiores in pignore habeantur. Iis, qui in priorũ creditorum loco ſuccedant. Si anti. cred. pign. uẽd. Si res cõmunis pignori data ſit. Prætorio pig. Si in cã iudicata pignus captum ſit. Si pignus pignori datũ ſit. Partu pign. & omni cã. Remiſ. p̃g. Etiã ob chirographa. pecu. pignus tenet. poſſ. Diſtractio p̃g. Debito uenditi. pignoris impediri non poſſunt. Si uenditor pigno agat. Luitio pigno. Si unus ex pluri. hæred. Si pign. conuen. Iure dominij impetrã. Pac. pigno. creditores euictio. pign. non hab. Et hmõi rubricę concernũt ius q̃ quis hẽt in rebus. Addamus per quandã ſimilitudinẽ rubricas concernentes ius qđ in perſonis habemus, ut ſunt, de Patria poteſtate. Adoptiones. Emancipationes liberorũ. Ingrati liberi. Poſtliminij. reuertẽ. Infan. expo. Infir. pœn. cœlibat. Iure liberorum.

Interdicit. De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorũ. Vnde ui. Si per uim, uel alio modo abſent. ꝑturbata ſit poſ. Vti poſſi. Tabul. exhibẽ. Libe. preca. & Saluiano interdicto. Aedificiorum priuatorũ. Noui operis nuntiatio. Ope. publi. Ratiocina. operum publicorum.

Dat. pro donat. De donationibus. Donationi. quæ ſub modo. Reuocand. donationib. Donationib. cauſa mortis.

Stipulat. De contrah. & commit. ſtipula. Duob. reis ſtipulantibus & promittẽtibus. Fideiuſſor. Nouatio. & dele. Solut. & liberat. Acceptila. Euictio. Si quid omiſſum ſit, tu illud cõformitate perfecta pro arbitrio ad aliqđ ſupradictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

Vltima multiplici uars crimina lege flagellat. (l. punit:)

Nonus liber Codicis re uera crimina uaria punit, incipiẽs per rubricam, De ijs qui accuſare non poſſunt. Accuſa. & inſcriptio. Exhiben. & intro. reis. Cuſtod. reorũ. Iſtos & reliquos ſequentes titulos per ordinem carmini ſuperiori aptiſsimos Indicabis, niſi diſtorto traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & cõtinuationes ex Azonis ſumma excerptę, & hic nunc primum impreſſę, magnam lectoribus afferent eruditionem.

Et ſi nouẽ illa ſuperius explicata, tibi forſitan prolixiora uidẽtur: materiã ipſam totius Codicis quatuor ſuppoſiti uerſiculi enodare poterunt, quos ueterem caſtigantes impreſsionem, ſic imprimẽdos curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacrat prima, ſecunda pa. et, Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta, nubere quinta docet.
Teſtatur ſexta, libertos ſeptima penit.
Pignorat octaua, crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

TABVLA TITVLORVM Inſtitutionum Imperialium.

ACquiſitione per arrogationem. pag. 176 c. 1
Actionibus. 304 c. 1
ademptione legatorum, & tranſlatione. 177 c. 2
adoptionibus. 36 c. 2
aſſigna[t]ione liberto. 219 c. 1
atiliano tutore, & eo qui ex. l. Iulia & Titia dabatur. 57 c. 2
authoritate tutorum. 60 c. 1
BOnorum poſſeſſione. 219 columna 2
CApitis diminutione. 53 c. 1
Codicillis. 189 c. 1
curatoribus. 64. col. 1
Diuiſione ſtipulationum 240 columna 1
donationibus. 118 c. 1
duobus reis ſtipulandi, & promittendi. 237 col. 2
EMptione, & uend. 258 c. 2
eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. 221 c. 1
exceptionibus, 360 c. 2
excuſationibus tutorum, uel curatorum 68 c. 1
exhæredatione libero. 134 c. 2
FIdeicommiſſarijs hæreditatibus & ad ſena. con. trebel. 181 co. 1
fideiuſſoribus. 153 c. 1
fiduciaria tutela. 56 c. 2
GRadibus cognatio. 207 columna 2
HÆredibus inſti. 139 c. 1
Hæreditatibus. quæ ab inteſtato deferunt ur. 191 c. 2
hæredum qualitate & differentia. 157 col. 2
his pro quibus lege poſ.
his qui ſui uel alie. iu. ſunt. 26 col. 1
INgenuis. 17 c. 1
Iniurijs. 297 c. 1
inofficioſo teſtamento. 155 c. 1
interdictis. 365 c. 2
inutilibus ſtipulationibus. 242 col. 1
ijs per quos agere poſſumus. 353 col. 2
iure naturali, gentium & ci. 8 c. 2
iure perſonarum. 15 c. 2
inſtitutis & iure. 6 c. 2
LEgatis. 161 col. 2
lege Aquilia. 292 c. 2
lege Falcidia. 178 c. 1
lege Fuſia Caninia col. 25 c. 2
legitima agnatorum ſucceſſione. 299 col. 2
legitima agnatorum . 51 c. 1
legitima patronorum tut. 55 c. 1
legitima parentum tut. 56 c. 1
libertinis 18 col. 2
literarum obligationibus. 256 col. 1
locatione & conducti 264 c. 1
MAndato. 270 c. 1
Militari teſtamen. 128 c. 2
NOxalibus actionibus. 349 c. 2
nuptijs. 29 c. 2
OBligationibus. 227 col. 2
obligationibus ex conſenſu. 257 col. 2
obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur. 172 col. 2
obligationibus quæ, ex delicto naſcuntur. 283 col. 2
obligationibus. quæ quaſi ex delicto naſcuntur. 300. col. 2
officio iudicis. 374 col. 2
PAtria poteſtate. 28 col. 2
Pœna temere litigantium 372 c. 1
perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt 358 col. 1
per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. 277 col. 2
per quas perſonas nobis acquiritur. 139 col. 2.
publicis iudicijs. 378 col. 2
pupillari ſubſtitutione. 148 col. 1
QVibus alienare licet uel non 116 col. 2
quibus ex cauſis manumittere non licet 21 col. 1
quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur 41 col. 2
quibus modis re contrahitur obligatio. 229 col. 1
quibus modis teſtamenta infirmentur. 151 col. 2
quibus modis tollitur obligatio. 279 col. 1
quibus modis tutela finitur. 62 col. 1
quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 132 col. 1
qui teſtamento tutores dari poſſunt 49 col. 1
quod cum eo qui in aliena eſt poteſtate negotium geſtum eſſe dicitur. 344 col. 1
REbus corporalibus & incorporalibus 99 col. 2
replicationibus. 364 col. 2
Rerum diuiſione & acquirendo ipſarum dominio. 79 col. 2
SAtiſdatione tutorum & curatorum. 66 col. 1.
Satiſdationibus 354 col. 2
ſenatuſconſulto Orfi. 205. col. 2
ſenatuſconſulto Tertyl. 203. col. 1
ſena. con. trebel.
ſeruili cognatione. 214 col. 1
ſeruitutibus ruſticorum prædiorum & urbanorum. 100 col. 1
ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis. 188 col. 1
ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 152 col. 1
ſocietate. 267 col. 2
ſtipulatione ſeruorum. 239 col. 1
ſucceſſione cognatorum. 206 col. 1
ſucceſſione libertorum 216 col. 1
ſucceſſionibus quæ fiebant per bonorum uenditi. & ex ſenatuſconſulto Claud. ſublatis 336 col. 2
ſuſpectis tutorib. uel curatoribus. 75 col. 2
TEſtamentis ordinandis. 132 co. 2
teſta. militari.
tutelis. 27 col. 1
VErborum obligationib. 233 col. 1
Vi bonorum raptorū. 290 c. 2
uſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus. 106 c. 1
uſu & habitatione. 104 c. 2
uſufructu. 102 c. 1
uulgari ſubſtitutione. 145 c. 2

Tabula ampla comprehendens omnes Paragraphos Inſtitutionum Imperialium, ſecundum ordinem alphabeti.

AB hoſtibus, 58 c. 2
acceſſit nouus. 225 c. 2
accidit aliquādo. 116 c. 2
acquiritur uobis. 120 columna 1
actiones autem. 318 c. 1
actionum autem. 334 c. 1
ad certum tempus. 50 c. 2
ademptio legatorum. 177 c. 2
adeo autem. 265 c. 2
adhuc autem 173 c. 1
ad legitimam. 203 c. 1
admonendi autem. 45 c. 1
admonendi tamen. 197 c. 1
adoptio autem 37 c. 1.
adoptiui liberi. 137 c. 2
æque ſi agat. 308 c. 2
æque ſi debitor. 362 c. 1
affinitatis quoque. 33 c. 1
agnationis quoque. 164 c. 1
alia deinde lex. 380 c. 2
alia ſane cauſa. 88 c. 2
alia ſane cauſa. 99 c. 1
aliam uero. 175 c. 1
alienus quoque. 141 c. 2
alienus ſeruus. 140 c. 2
aliæ autem donationes. 123 c. 2
alia quoque. 153 c. 2
aliquando autem. 36 c. 1
aliquando autem. 287 c. 2
aliquando etiam. 109 c. 2
alteri ſtipulari 250 col. 2
amotis quoque. 215 col. 2
animalium nomine. 353 col. 2
an ſeruo hæredis. 175 col. 2
ante Auguſti 19 col. 2
ante hæredis. 176 col. 1
apud quoque. 85 col. 1
appellamus autem. 324 col. 2
appellantur autem. 362 col. 2
apud Catonem. 41 col. 1
at aduerſus 372 col. 2
at ex contrario. 319 col. 1
at hi qui. 196 col. 2
atrox iniuria, 300 col. 2
at ſi iis. 235 col. 1
BAuthoritas. 60 col. 1
Bella etenim. 9. col. 1
CÆcus autem. 134 col. 1
cæteri qui. 159 col. 1
cæterum dubium. 348 col. 1
cæterum inter. 200 col. 2
cæterum piaculi. 295 col. 2
cæterum ſciendum eſt. 353 c. 1
capite tertio. 296 col. 1

certe illud.92 c.2
codicillis.192 c.2
codicillos 293 c.2
communem ſeruum.278 c.2
compenſationes.344 c.1
conceptum furtum.285 c.2
conditiones.238 c.2
conductor autem.267 c.2
conſenſu fiunt.258 c.2
conſequens eſt.76 c.2
conſtat autem.22 c.2
conſtituitur.203 c.1
contra autem.117.col.2
creditor.232 c.2
cum autem ad.55 c.1
cum autem emptio 262 c.2
cum autem impubes.39 c.1
cum autem in 43 c.2
cum autem ingenuus.18 c.2
cum autem is.42 c.2
cum autem quæritur.347 c.2
cum autem quæritur.195 c.2
cum autem ratio.190 c.2
cum enim.160 c.1
cum eo quoque.344 c.2
cum ergo.24 c.2
cum ergo pupillorum.60 c.2
cum ex.38 c.2
cum ſit expoſitum.283 c.2
cum filius.294 c.2
cum igitur.279 c.2
cum in ſuo.51 c.2
cunque autem.74 c.2
cunque hoc.3 c.2
cum quis ſub aliqua.252 c.2
curare.339 c.1
DAmni iniuriæ.292 c.2
dari autem.49 c.2
Datus autem.219 c.2
datus autem.75 c.1
de conſtituta.327 c.2
de his autem.222 c.1
de illa ſanc.268 c.1
de ordine.371 c.2
deſinunt autem.63 c.2
diuinia poſſeſſio.85 c.2
dominus.350 c.2
duo pluresve.238 c.1
duorum autem.32 c.2
EA quoque res.263 c.2
Eadem hæc.197 c.2
eadem interueniunt.377 c.2
eadem lege.23 c.2
eadem oratione.15 a n.1
eadem ratione.345 c.2
eas uero exceptiones &c.364 c.1
ecce enim in ſtarandum.372 c.2
edicto diui.288 c.2
ei uero 245 c.2
eius uero.32 c.2
emancipati.169 c.1
emancipatus.137 c.2
emptio & uenditio.253 c.2
emptio iam.263 c.2
eo tempore.207 c.2
erat ſoror.227 c.2
erat olim.124 c.1
erant ante.227 c.1
ergo non omnes.31 c.1
ergo ſi quidem.184 c.2
error autem.180 c.1
eſt autem capitis diminutio.33 c.1
eſt autem calor.308 c.2
eſt autem tutela.47 c.2
eſt & alia.56 c.2
eſt & aliud.312 c.2
eſt & aliud genus.185 c.2
eſt & alterius.176 c.1
eſt & inter.332 c.2
eſt tamen caſus.240 c.1
& cum quæſitum.199 c.1
& hæc quidem.268 c.2
& inuenimus.216 c.1
& plures in unius.146 c.1
& qui poteſtatem.72 c.1
& quia prima.187 c.2
& quidem naturali 80 c.1
& quidem neque.47 c.1
& ſi ex diſparibus.147 c.2
& ſi hæreditas.376 c.1
& ſi in rem.375 c.2
& ſi plures.244 c.1
& ſtipulandi.237 c.2
& tam filium.39 c.2
& uerius eſt.164 c.1
& unum hominem.142 c.1
exceptiones autem.365 c.2
ex conditionali.236 c.1
ex contrario.161 c.2
excuſantur 69 c.1
ex duobus reis.231 c.2
ex eadem lege.55 c.2
exemplum patronorum.56 c.2
ex eo autem ſolo.154 c.2
ex his itaque.123 col.1.
ex huiuſmodi.238 c.2
ex maleficijs 327 c.2
ex maleficijs ſeruorum.350 c.1
ex non ſcripto.12 c.2
expoſitis.277 c.2
ex quibuſdam.276 c.2
ex quibuſdam iudicijs.373 c.2
extraneis.160 c.1
extraneo uero 151 c.2
FEre igitur.84 c.2
fideiuſ. & præcedere.254 c.1
fideiuſſor non tantum.254 c.2
fideiuſſores.ita.254 c.2
filij autem 70 c.1
filius familias.43 col.2
finitur autem.104 c.1
flumina autem.80 col.2
fœminæ quoque.40 c.2
fratris uero.32 c.1
fuerat autem.135 c.2
furioſus 50 c.1
furioſus autem.146 c.2
furioſi quoque.64 c.2
furti actio.280 c.2
furti autem actio.282 col.2
furtiuæ quoque res.108 c.1
furtorum autem.284 c.2
furtum autem fit.286 c.2
furtum eſt 284 c.1
GAllinarum autem.36 c.1
Generaliter.297 c.2
HActenus.63 c.2
Hactenus oſtendiſſe.163 col.2
Hæc actio.391 c.2
Hæc autem omnia 373 c.2
hæc conſtitutio.226 c.2
hæc de ſeruitutibus.106 c.1
hæc exempli cauſa.362 c.2
hæredes autem.317 c.1
hæredes inſtituere.139 c.1
hæreditas quætumque.342 c.2
hæres & pure.144 c.2
hæres quoque.176 c.1
his autem uerbis.284 c.2
hic igitur generaliter.7 c.1
hoc amplius.99 c.1
hoc amplius,ex.283 c.1
hodie autem.363 c.2
hoc etiam addendum, 292 columna 1
hoc loco admonendi.258 c.2
hoc loco & illud 207 c.2
hoc loco neceſſarium.207 c.2
hoc quoque.121 c.1
hoc reſcripto.226 c.1
huic autem.341 c.1
huic proxima eſt.174 c.1
IDem & in milite.73 c.1
idem iuris eſt.283 c.2
idem iuris eſt 363 c.1
idem placet.122 c.2
idemque iuris.22 c.2
ideoque ſi noxali.373 c.1
ideo autem hæ.101 c.2
igitur cum quis.274 c.1
igitur in pupillari.127 c.1
igitur liberi.130 c.1
igitur poſt liberos.5 col.1
igitur quartam.157 c.1
igitur ſi inter aliquos.236 c.2
ij qui in parentum.188 c.2
ij quos nunquam.145 c.2
ijdem reſcripſerunt.75 c.2
ijdem illis modis.104 c.2
illis autem.129 c.2
illud autem ſcire 46 c.2
illud certum eſt 14 c.2
illud certum eſt.214 c.2
illud expeditum.261 c.2
illud in ſumma 349 c.2
illud non ex.295 c.1
illud propter.349 c.2
illud proprium eſt.40 c.1
illud quæſitum eſt.84 c.2
illud quoque mandatum.273 c.1
imperatoriam.3 c.2
impetu quoque.384 c.2
impoſſibilis.245 c.2
impuberes autem.60 c.1
impuberes non.77 c.1
in bonæ fidei.346 c.2
incertis autem.171 c.2
incertis uero.173 c.1
in duplum.350 c.2
in extraneis.159 c.2
in fraudem.23 c.1
ingenuus eſt.17 c.2
in hæc.234 c.1
in his autem caſibus.304 c.1
in immenſum.72 c.2
iniuria.397 c.2
iniuriæ autem.393 c.2
in omnibus 253 c.1
in peculium.96 c.2
in perſonam.317 c.1
in petenda.176 c.1
in plurimis 49 c.2
in poteſtate.24 c.2
in poteſtate noſtra 28 c.2
in primis hoc.236 c.1
in primis igitur.182 c.2
in ſeruorum.19 c.1
in ſtipulationibus 255 c.2
inſula.87 col.2

in ſumma. 219 col. 1
In ſumma [illegible] eſt 301 col. 1
in ſumma [illegible] eſt. 273 col. 2
in ſumma ſciendum. 296 col. 2
inter eas. 31 col. 2
inter ruſticorum. 10 [illegible] col. 1
inter uaoditorem. 257 col. 1
interdum autem. 93 col. 1
interdum autem. 194 col. 1
interdum etiam. 92 col. 1
interdum etiam. 227 col. 1
interdum euenit. 364 col. 2
interdum quoque 187. col. 1
inteſtatorum. 197. col. 1
inteſtatus. 191 col. 2
in teſtibus. 127 col. 1
introduxit. 346 col. 2
is qui exequitur. 272 col. 1
is quoque cui. 273 col. 2
Is quoque qui. 230 col. 1
is uero ad quem. 95 col. 1
Ita autem. 250 col. 1
ita tamen. 297 col. 2
item actio de eo 313 col. 2
item actoris. 373 col. 1
item amitam. 32 col. 2
item contra. 243 col. 2
ita demum tamen. 295 col. 1
item diuus Marcus. 70 col. 2
item ea quæ ex animalibus. 86. col. 2
item ea quæ ex hoſtibus. 86 col. 2
item exercitus. 303 col. 2
Item ea lege. 352 col. 2
item extraneus. 160 col. 1
item finitur. 55 col. 1
item inutilis eſt. 246 col. 1
item is ad quem. 195 col. 1
item is ex cuius. 302 col. 2
item is cui quia. 276 col. 1
item is cui res. 231 col. 1
item is qui ædium. 105 col. 2
Item is qui ſtatus 72 col. 2
item lapilli. 98 col. 2
item lex Cornelia. 350 col. 1
item lex Cor. de falſis. 351 col. 2
item lex Iulia 379 col. 2
item lex Iulia, de vi pub. 381 col. 2
Item lex Iulia peculatus. 381 col. 1
item maior. 75 col. 1
item nemo. 252 col. 1
Item non aliter. 38 col. 1
item per acceptilationem. 280 columm. 1
item per liberos. 279 col 1
item precium. 251 col. 1
item prodigus. 153 col. 2
item propter aduerſam. 71 col. 2
item propter item. 71 col. 1
item quæritur. 166 col. 2
item qui reipublicæ. 70 col. 2
item Romæ. 73 col. 1
item Seruiana. 316 col. 1
item ſi de dote. 343 col. 2
item ſi fullo 289 col. 1
item ſi in iudicio 362
item ſi inter. 275 col. 2
item ſi propter. 72 col. 1
item ſi putator. 294 col. 1
item ſi quis in fraudem. 374 colū. 2
item ſi quis iter. 249 col. 1
item ſi quis mercede. 98 col. 2
Item ſi quis poſtulante. 379 col. 1
item furtum. 133 col. 2
Item tria onera. 72 col. 2
item uerborum. 248 col. 1
item ueluti. 198 col. 2
Item uobis acquiritur. 288 colum. 2
Item iure ciuili. 83 col. 1
iure ciuili. 106 col. 2
iuris præcepta. 7 col. 2
Ius autem ciuile. 16. co. 1
ius autem gentium. 18 col. 1
ius autem poteſtatis. 29 col. 1
ius bonorum. 229 col. 2
ius naturale. 8 col. 2
iuſtas autem nuptias. 29 col. 2
Iuſtitia eſt. 6 col. 1
LEgati autem. 172 col. 2
legatarius. 117 col. 2
legatum itaque. 161 col. 2
lege Fuſia 25 col. 2
lex 12. tabularum. 203 col. 2
liberis autem. 150 col. 2
liberis ſuis. 148. col. 1
libertas quoque. 173 col. 1
libertas quoque ſeruo. 189 col. 1
libertini ſunt. 18 col. 2
libertinorum autem. 20 col. 1
liberum autem. 193 col. 2
licet autem 31 col. 2
licet autem uulgo. 205 col. 1
literæ quoque. 93 col. 2
loca etiam. 236 col. 1
loca ſacra. 264 col. 1
locatio & conductio. 264 col. 2
longe magis. 295 col. 1
MAndatis tantam. 270 col. 2
mandatum contrahitur. 270 columm. 2
mandatum non ſuſcipere. 273 col. 1
manet autem. 258 col. 2
mariti tamen. 34 col. 1
maſculi quidem. 64 col. 1
maſculo igitur. 85 1 col. 2
mater uel auus 132 col 2
maximæ capitis. 53 col. 1
minima autem. 63 col. 2
minima capitis. 94 col. 1
minor ſiue. 53 col. 2
minorem natu. 59 col. 2
minus ergo. 357 col. 2
mortuo autem. 825 col. 2
mortuo conductore. 267 col. 2
multis aliis. 218 col. 1
multis autem modis. 19 col. 2
mutuum neque. 246 col. 2
NAnque ſi cui. 38 col. 1
neceſſarius heres. 45 col. 1
nec in pendenti. 249 col. 1
neque autem prætextus. 61 col. 2
neque tamen hæreditatem. 61. columm. 1
ne tamen pupillorum. 62 col. 1
nihil autem intereſt. 221 col. 1
nihil autem intereſt. 236 col. 1
nominatim. 235 col. 2
non autem omnes. 359 col. 2
non eſſe autem. 72 col. 2
non ſolum autem. 36. col. 2
non ſolum aūt hæredibus. 352 col. 1
non ſolum autem is. 303 col. 1
non ſolum aūt teſtatoris. 163 col. 2
non ſolum res. 237 col. 1
non tamen cuicunque. 21 col. 2
non tamen per omnium. 354 col. 1
non tamen omnibus. 133 col. 1
non tamen ut omnino. 134 col. 2
non tantum autem. 180 col. 2
nos autem per. 59 col. 2
noſtra autem conſtitutio. 162 col. 2
nouiſſime autem. 79 col. 1
nouiſſime ſciendum. 280 col. 1
nouiſſime ſciendum eſt. 206 col. 1
nullius autem. 82 col. 1.
nunc admonendi. 372 col. 1
nunc admonendi. 118 col. 1
nunc admonendi ſumus. 355 col. 2
nunc de libertorum. 216 co. 1
nunc tranſeamus. 191 co. 2
nunc tranſeamus. 227 col. 2
OLim ſcriptura. 256 col. 2
omne autem ius. 25 col. 2
omnes autem actiones. 330 col. 1
omnis autem. 351 col. 1
omnia res. 242 col. 2
omnis ſtipulatio. 234 col. 2
omnium autem actionum quibus. 303 col. 2
omnium autem actionum. 374 co. 1
omnium aūt obligationum. 228 co. 2
optionis legatum. 372 col. 1
oſtendimus. 76 col. 1
PAter nec non. 126 col. 2
patitur autem. 292 col. 1
pauonum quoque. 85 col. 2
peculium autem. 172 col. 2
per contractum. 208 col. 2
permiſſum eſt 48 col. 1
per traditionem. 75 col. 2
placebat autem. 202 col. 2
placuit tamen. 216 col. 2
plane de teſtamentis. 130 col. 1
plane ſoluuo. 245. col. 1
plus autem. 340 col. 2
pœna autem. 299 col. 2
pœnales quoque. 340 col. 1
poſſidere autem. 270 col. 1
poſſunt autem. 135 col. 2
pœnæ quoque. 176 col. 2
pœnæ ſeruus. 43 col. 1
poſt genera. 274 col. 1
poſt hæc uideamus 161 col. 2
poſt mortem. 176 col. 1
poſt mortem ſuam. 249 col. 1
poſt ſuos. 206 col. 2
poſtea uero. 219 col. 1
poſt errore quoque. 252 col. 1
poſthumi quoque. 158 col. 2
poſthumo quoque. 275 col. 1
poſthumorum. 136 col. 2
poſthumus autem. 170 col. 1
poteſt autem. [illegible]
poteſt autem quis. 145 col. 2
poteſt tamen quis. 168 col. 1
prędiorum. 101 col. 1
præferuntur. 204 col. 2
præiudiciales. 322 col. 1
præterea debitor. 362. col. 2
præterea emancipatione. 45 col. 1
præterea etiam. 364 col. 1
præterea & is. 232 col. 2
præterea inteſtatus. 225 col. 2
præterea introducta. 348 col. 2
præterea inutilis. 248 col. 2
præterea nouatione. 283 col. 1
præterea quædam. 389 col. 2
præterea qui ad. 63 col. 2
præterea quod. 87 col. 1
præterea ſeruus. 263 col. 2

præterea ſi medicus. 294 col. 1
præterea teſtamentum. 133. col. 1
prælium autem. 260. col 2
prætorum quoque. 13. col. 2
præualuiſſe. 23 col. 1
primo gradu. 208. col. 1
prius eſt. 229. col. 1
procurator, 278 col. 1
pro eo 235. col. 1
proximus autem 202 col. 2
publica autem. 379. col. 1
publica iudicia. 378 col. 2
pupilli. 62. col. 2
pupillus. 247. col. 1
QVa de cauſa 216 col. 1
quadrupli. 332. col. 2
quam formam. 358. col. 1
quantitas autem. 199 col. 2
qua ratione. 149. col. 1
quarto gradu 208 col. 2
quas ex omnibus. 4 col. 2
quæ autem in prætoriis. 174 columna. 2
quædam actiones. 329. col. 1
quædam præterea. 99 col. 2
quæ de fullone. 299. col. 2
quæ diximus. 348 col. 2
quę omnia apertius 357. col. 2
qui autem ex fideicommiſſis. 185. colum 1
qui autem excuſare. 74 col. 2
qui autem uult. 73 col. 2
quia plerunque. 185 col. 2
quia tamen ita. 229. col. 1
quia tamen ſuperius 345 col. 1
quibus autem dignitas. 54 col. 1
quibus autem teſtamento. 51 col. 1
quibus connumerari. 192 col. 2
qui hoc anno. 252 col. 2
qui igitur ex re. 29 col. 1
qui item excuſare. 58. col. 2
quinimo. 130 col. 2
quinto gradu. 208 col. 2
qui pro uſu. 267 col. 1
qui res alienas. 291 col 1
qui tutelam. 75 col. 1
qui uires. 228 col. 2
quod autem ad eas. 109 col. 1
quod autem dictum eſt. 54 col. 2
quod autem lex. 52 col. 1
quod ſi naturali. 28 col. 1
quod ſi quis ſibi. 245 co. 1
quod ſi tutor. 65 col. 2
quod ſeruus 240 col. 2
quod turpi. 232 co. 1
quorum uis. 269 col. 3
quorum utrumque. 2 co 1
quos autem ſolus. 220 col. 2
quoties plures 250 col. 1
REcuperandæ. 370 co. 2
re contrahitur. 229 col. 2
recte quoque mandatum. 272 colum. 2
rei perſequendæ. 236 col. 1
religioſum locum. 12 col. 2
Repetitis. 213 col. 2
res fiſci. 110 co. 1
reſponſa prudentum. 14 col. 1
reſtituta autem. 182 col. 2
retinendæ poſſeſſionis. 368 colum. 1
ripariorum quoque. 81 col. 1
rurſus ex diuerſo. 312 co. 2
ruſticorum. 100 col. 2
SAcra res. 82 col. 2
ſane in hac actione. 292 colum. 1
ſanctæ quoque res. 83 col. 1
ſatiſdationum modus. 354 col. 2
ſciendum autem eſt. 67. col. 2
ſciendum autem eſt. 205 col. 2
Sciendum eſt ſuſpecti. 73 col. 2
ſciendum eſt tamen. 114 col. 2
ſciendum tamen eſt. 132 col. 2
ſecundo gradu. 208 col. 1
ſed agnationis. 52 col. 1
ſed aliquando. 307 col. 2
ſed cum aliquis. 126 col. 1.
ſed enim antea 204 col. 2
ſed cum factum. 239 col 2
ſed cum multas. 226 col. 2
ſed cum ablatum. 125 col. 1
ſed de publicis. 383 col. 2
ſed ea omnia 198 col. 1
ſed eas quidem. 174 col. 1
ſed & capitis. 63 col. 2
ſed & illud utriuſque. 40 col. 1
ſed & lex. 300 col. 1
ſed & maior 28 col. 2
ſed & propter. 72. col. 2
ſed & quod principi. 83 col. 1
ſed & credat 286 col. 2
ſed & ſi emancipato. 49 col. 1
ſed & ſi in expeditione. 138 col. 1
ſed & ſi in teſtamento. 58 col. 1
ſed & ſi pater. 46 col. 1
ſed & ſi quis ante. 131 col. 1
ſed & ſi quis cum. 344 col. 1
ſed & ſi quis priore. 119 col. 2
ſed & ſi rem. 164 col. 2
ſed & ſi quis ſtipuletur. 251 col. 1
ſed & ſi uſque. 63 col. 1
ſed & tale. 172 col. 1
ſed & unum. 128. col. 1
ſed ex conſtitutionibus. 371 columna 1
ſed ex diuerſo. 119 col. 2
ſed ex diuerſo pro. 225 col. 1
ſed ex his legibus. 58 col. 2
ſed furti. 333 col. 1
ſed hactenus. 130 col. 2
ſed hæc de his. 218 col. 2
ſed hæc ita. 156 col. 2
ſed hæc quidem antea. 341 col. 2
ſed hæc quidem. 128 col. 2
ſed hæc quidem uetuſtas. 138 colum. 1
ſed hodie ex. 37 col. 2
ſed hodie hæc aliter. 355 col. 2
ſed hoc iure utimur. 59 col. 1
ſed interdicto. 329 col. 1
ſed is apud quem. 290 col. 1
ſed iſte quidem. 109 col. 2
ſed ius quidem. 10 col 2
ſed naturalia. 15 col. 1
ſed nec huiuſmodi. 174 col. 1
ſed neque hæres. 127 col. 1
ſed nos conſtitutione. 204 col. 1
ſed noſtra. 160 col. 2
ſed noſtra. 217 col. 1
ſed non uſque. 163 col. 1
ſed olim. 122 col. 1
ſed quemadmodum. 205 col. 1
ſed quia hæredes. 183 col. 2
ſed quia ſtipulationes. 185 col. 2
ſed ſi cui habitatio. 105 col. 2
ſed ſi ex teſtamento. 67 col. 1
ſed ſi gregis. 96 col. 1
ſed ſi inſtituto. 146 col. 2
ſed ſi libero. 99 col. 2
ſed ſi quis nepotis. 39 col. 2
ſed ſi quis prætens 78 col 2
ſed ſi recuſabat. 184 col. 2
ſed ſi rem legatarij. 167 col. 1
ſed ſi uxori. 169 col. 1
ſed tamen id 108 col. 2
ſed ueteres, 152 col. 2
ſemel autem 24. col. 2
ſeptima. 375 col. 1
ſequens diuiſio. 218 col. 2.
ſequens diuiſio 367 col. 2
ſequens illa. 315 col. 2
ſequitur 360 col. 2
ſequitur de iure 26 col. 1
ſequitur ut diſpiciamus. 365 col. 2
ſerui autem aui 16 col. 2
ſerui autem ex eo 16. col 2
ſerui uero a dominis. 19 col. 2
ſeruia autem ipſi 298 col. 2
ſeruus autem a domino. 140 col. 2
ſeruus autem alienus. 30 col. 2
ſeruus autem manumiſſus. 34 colum. 1
ſeruus autem plurium. 142 col. 1
ſeruus communis. 240 col. 1
ſeruus etiam alienus. 261. col. 2
ſeruus ex perſona. 339 col. 1
ſexto gradu. 163 col. 2
ſi ab hoſtibus. 44 col. 1
ſi ad exhibendum. 376 col. 2
ſi aduerſus ea. 35 col. 1
ſi ex itaque differentis. 324 col. 1
ſi communi ſeruo. 299 col. 1
ſi cui fundus. 165 col. 2
ſi cui nullus. 57 col. 2
ſi de alia re 252 col. 1
ſi duorum. 90 col. 1
ſi eadem res. 166. col. 1
ſi ex pluribus. 206 col. 1
ſi familiæ erciſcundæ. 377 col. 1
ſi filiuſfamilias 303 col. 1
ſi finium 377. col. 2
ſi fundum 232 col. 2
ſi generaliter. 172 col. 1
ſi grex legatus. 170 col. 1
ſi igitur iuſſu. 345 col. 2
ſi impoſſibilis. 247 col. 2
ſi inter tutorem. 61 col. 2
ſi is quis in integrum. 226 col. 2
ſi iudex litem. 302 col. 1
ſimili modo. 63 col. 2
ſimiliter. 72 col. 1
ſi minus. 342 col 1
ſin autem &c. 123 col 2
ſin autem per procuratoré. 259 col. 2.
ſin autem quis. 149 col. 2
ſine ſcripto. 14 col. 2
ſi nemo ſuus. 200 col. 1
ſingulorum. 83 col. 2
ſi peculium. 170 col. 2
ſi plures conditiones. 113 col. 1
ſi plures inſtituantur. 143 col. 1
ſi plures ſint. 202 col. 1
ſi plures ſint. 243 col. 1
ſi quid autem. 255 col. 2
ſi quis agens. 339 col 1
ſi quis alij quam. 244 col. 2
ſi quis aliud. 142 col. 2
ſi quis alieno 234 col. 1
ſi quis à non domino. 94 col. 2

Si quis ancillas. 269 col. 2
Si quis autem talis 75 col. 2
Si quis autem ſuſpectus. 78 col. 2
Si quis debitori, 166 columna 2
Si quis filiabus. 50 col. 1
Si quis, in aliena 94 col. 1
Si quis in nomine, 174 col. 2
Si quis itaque 179 col. 2
Si quis ita ſtipuletur. 18; col. 2
Si quis rem ſuam, 167 col. 2
Si rem ſuam. 167 col. 2
Si quis tutor copiam. 78 col. 1
Si quis uelit. 102 col. 1
Si quis una, 186 col. 1
Si res aliena 161 col. 1
Si res legata. 169 col. 2
Si ſcriptum. 250 col. 1
Si ſeruum alienum. 147 col. 1
Si ſeruus domino 351 col. 2
Si tamen alienum 80 col. 2
Si titius. 93 col. 1
Si tutor nomine; 156 col. 2
Sine autem a 19 col. 2
Si uero rem 357 col. 2
Si uxor tua. 84 col. 2
Societatem. 267 col. 2
Socius ſocio, 260 col. 2
Socerum quoque. 84 col. 1
Soluitur. 269 col. 1
Statim 373 col. 1
Stipulationum. 240 col. 2
Sub certo. 173. col. 2
Sub conditione. 235 col. 2
Subſtitutus. 251 col. 2
Sui autem & neceſſ. 198 col. 2
Sui autem naſcedes 193 col. 2
Summa autem 346 col. 2
Summa itaque dantio. 15 col. 2
Summa itaque ope. 6 col. 2
Sunt autem agnati. 200 col. 1
Sunt autem bonorum. 278 col. 2
Sunt autem conſtitutę. 350 col. 2
Sunt & aliæ. 33 col. 1
Sunt præterea 341 col. 2
Sunt præterea publica. 382 col. 2
Supereſt ut de actionibus. 304 col. 1
Supereſt ut admoneamus 360 col. 2
Supereſt ut de lege. 178 col. 2
Supereſt ut de officio. 374 colum. 2
Superiore libro 79 col. 2
Supra dicta. 129 col. 2
Suſpectum. 79 col. 1
Suſpectus autem eſt. 77 col. 2
Suſpectus, autem remotus. 77 col. 2
TAm autē corporales. 171 col. 2
Tam autem naturales, 171 co. 2
Tertia diuiſio. 371 col. 1
Tertio gradu. 208 col. 2
Teſtamenti autem. 158 col. 1
Teſtamentum ex eo. 124 col. 1
Teſtamentum iure. 151 col. 2
Teſtis autem. 125 col. 2
Theſauros 96 col. 2
Tolletur autem. 249 col. 1
Tranſeamus 47 col. 2.
Tripli uero 321 col. 2
Tua tantum 271 col. 2
Tutor autem nec. 174. col. 1
Tutor autem ſtatim 61 col. 1
Tutores autem iuſt. 48 col. 1
Tutores & curatores. 354 col. 2
Tutores quoque 275 col. 2
VEl ſingulis. 351 col. 1
Venditia uetores 97 col. 2
Verba autem. 182 col 2
Verbis obligatio 238 col. 2
Veria uice 251 col. 2
Videamus. 41 col 2
Videamus ſi pars. 144 col. 1
Vnum eſſitans. 81 col. 2
Vu uſufructus. 102 col. 2
Vtiq; etamen. 163 col. 2
Vtruſque 373 col. 1
Vulgo quæſitos. 207 col. 2

Explicit Tabula omnium paragraphorum Inſt. Imperial.

TABVLA FACILIS ET AMPLA

cōprehendens ſecundum numerum foliorū omnes materias ſingulares, ex textu, gloſsis, & poſtillis extractas.

A

Beſſe deſinit, qui domū redire potuit finito negotio. 313 col. 1
abſens an amittat poſſeſſionem 109 columna. 2
abſens capitaliter damnatus, nō fit ſeruus, ſed præſens &c. 43. col. 1
abſens eſt degens extra prouinciam. 213 col. 1
abrogatio alicuius iuris cum fit, cenſetur perpetua. 219 col. 1
abſoluere. Faciliores ſumus ad abſoluendum, quam ad condemnandum. 369 col. 3
abſtinere à malo non ſufficit, niſi & cætera. 8 col. 1
acceptilatio non tollit obligationes iuriſgentium 255 col. 1
acceptilatio ratione rei inutilis, habet nim pactū: ſecus ſi ratione cōceptionis ineptæ. 250 col 2
acceſſio. Non debet plus eſſe in acceſſione, quam in principali. 255 colum. 1 in text.
accidentalis cauſa, an & quando naturali præponderet. 32 c. j in poſt.
accuſare an poſſit fœmina. 76 col. 2
accuſatur quis etiam poſt mortem, 379 col. 2
actio ciuilis & prætoria. 309 col. 2
actio communi diuidundo. 335 c. 1
actio competentes actori, qui reo deferente iurauit, qualis eſt. 319 c. 2
actio confeſſoria. 308 col. 2
actio de rem uerſo 319 col. 1
actio de peculio. 318 col 2
actio de tigno iniuncto. 92 col. 1
actio eſt tam de iure ciuili, quam prætorio 303 col 2
actio exercitoria. 319 col. 1
actio ex maleficio, & quaſi maleficio differunt. 304 col. 1
actio ex ſtipulatu pro dote competit marito & uxori. 355 col. 2
actio familiæ erciſcundæ quare eſt mixta 329 col. 2
actio finium regundorum. 339 c. 1
actio hypothecaria & tutelæ quando naſcuntur 232 col. 2
actio iniuriarum an ſit annalis in omnibus caſibus 300 col. ſecunda
actio inſtitoria 319 col prima
actio legis Aquiliæ & iniuriarum differunt 298 col. ſecunda.
actio nulla dat hodie in triplum 332 col. 1
actio pignoratitia 334 col. 2
Actio præſcriptis uerbis in tribus generibus negotiorum habet locum. 374 col. 2
actio pro tutela directa & contraria eſt ex quaſi contractu. 343 col. 2
actio publiciana an competat habenti utile dominium. 322. col. 2
actio quæ naſcitur ex permutatione. 335 col. prima
actio quod iuſſu. 319 col. j
actio realis poteſt in ſtipulatione deduci. 281 col. j
actio tributoria. 319 col j
Actio ui bonorum raptorum eſt duplex. 298 col j
actionis in factum quatuor ſunt genera. 372 col. j
actionem ex quinque partibus iuris ciuilis deſcendentes, ciuiles & perpetuæ ſunt 358 col. 2
actiones ex contractu deſcendentes quæ nō dantur in hæredes. 360 c. j
actiones, ex maleficio in duob. caſibus tráſeunt in hæredes. 359 c. 2
actiones mixtæ dicuntur duobus modis 323 col. 2
actiones octo ſunt, quæ infamant 374 col. 1
actiones pœnales prætoriæ ſunt annalæ. 322 col. j
actiones plures ſi competant alicui, an una intentata, tollantur aliæ. 353 col. 2
actiones reales quanto tempore durant. 358 col. 2
actiones ſtricti iuris quare ſic dictæ. 334 col. j
actionū diuiſiones duodecim. 348 c. 2
actionum quædam ſunt duplices, quædam ſimplices. 189 col. 2
actor & reus ſimul quis eſſe non poteſt 61 col. 2
actor, reus, iudex, & res: hæc quatuor conſiderantur in contractibus ciuilibus. 254 col. j
actus morientium non poſſunt eſſe in ſuſpenſo. 257 col. 2
addendi iure ſaluo poni debet in libello. 342 col. j in poſtil.
adire hæreditatem, repudiare, immiſcere, & abſtinere differunt. 160 col j
adeunti hæreditatem multa ſunt neceſſaria. 161 col. j
adiectus cui ſoluitur, diuerſa actione tenetur. 245 col. j
Adminiſtrare an debeat prælatus accuſatus ſuſpectus. 78 col. j
adminiſtratio tranſit in filium, uel potius continuatur mortuo patre. 159 col. 2 & in poſtil eadem col.
adminiſtrationem extra poſitus retinet dignitatem. 4 col. j
adoptans auus quartam relinquit adoptato. 134 col. 2
adoptio ex tribus modibus. 399 columm j. & ibi textum.
adoptio quid. 37 col. 1
adoptione non fit matertera. 32 c. 2
aduentitia & profectitia differunt: hæc iuſſum patris requirunt, illa abnuunt. 204 col. j
aduentitiorum proprietas filii eſt. 278 col. 1
aduentitiorum uſumfructum quandoque pater non habet. 120 col. 2
aduocati dicuntur militare. 2 c. 2
aduocati partium an debent iurare. 373 col. 1
aduocati qualitas. 4 col. 2
aduocatus non poteſt eſſe infamis, ſed procurator. 364 col. 1
adulterii accuſatio non omnibus datur. 379. col. 1
adultus non habens curatorem poteſt alienare quæ ſeruando ſeruari non poſſunt. 118 col. 2
affectio. Aeſtimari debet res non ex affectione, ſed communi ualore. 180 col. 2
affectus punitur, licet non ſequatur effectus, an & quando locum habeat hæc regula. 187 col. 1
affinitas an contrahatur ex coitu illicito. 214 col 1
affinitas an ſoluatur ſoluto matrimonio. 34 col. 2.
affinitas non contrahitur per ſola ſponſalia, ſed publica honeſtas. 34 col. 2 poſt.
affirmat tacens, niſi erubeſcentia tacuit 46 col. 2.
agit quis aliquid quandoque non ut ipſe, ſed ut alius. 157 col. j
agnatio à patre eſt, cognatio à matre. 207 col. 2 in tex.
agnatio contrahitur adoptione. 200 col. 2 in tex.
agnatio ſit non ſolum iure ciuili, ſed etiam naturali. 200 col. 2
agnatio ut fiat, quid requiritur 51 col. 1 in poſtil.
agnationis ius tolli poteſt, non conſanguinitatis. 52 col. 2
agnati præferuntur cognatis in duobus 32 col. 1
agnatorum prærogatiua facile perditur. 32 col. 1
allegationes falſæ non ſeuelant. 75 col. 2 in textu.
allegationes repetendæ ſunt in ſententia. 183 col. 1
alere non tenetur uitor pupillum, de ſuo. 78 col. 2
alimenta. Pupillorum reditus non debent omnino expendi in eorū alimentis. 78 col 2
alimentarius an poſſit tranſigere. & mulier paciſci ſuper alimentis. 60 col. 2
alienans in fraudem poteſt incarcerari. 313. col. 2
alienans quandoque repetit, quod alienauit. 171 col. 1
aliena res uendi poteſt, non obligari. 243 col. 1
alienare aliena multi poſſunt. 117 col. 2
alienare quando poteſt adultus, & quæ 118 col 2
alienare res ſuas multi non poſſunt. 117 col. 2
alienari an & quando poteſt prædium dotale. 117 col. 1
alienatis res in fraudem quandoque retineri poteſt. 315 col. 2
alienum agrum an & quando ingredi

gredi liceat inuito domino 83 columna ſecunda
aineus duo ſignificat. 58 columna ſecunda
alumnus quis. 24 col. prima.
amiſiſſe dicor quod conſequi potui. 295 col. prima
anguſtiæ iuris ſunt tollendæ. 203 col. ſecunda
anima non in noſtra, ſed in Dei poteſtate eſt. 379 col. ſecunda
animæ hominum quibuslibet rebus ſunt præferendæ 82 columna prima
animalium quædam manſueta, quædam fera prorſus, quædam mixta. 85 col. ſecunda
annus completus quando requiratur, uel ſufficiat cœptus, uel tempus requiratur uel de momento ad momentum 73 col. prima in poſt.
annus utilis 313 col. ſecunda
anno hoc promittens uel menſe, non tenetur ante finem eorũ 252 col. ſecunda
anterior hominis pars eſt nobilior 82 col. ſecunda
anteceſſoribus per §. ab anteceſſo legi debet in §. cunq; in proœmio Inſtitutionum, & non antaceſſoribus quo, nemo haſtenus animaduertit, ne nec ipſe quidam Eraſmus, uir alioqui doctiſſimus. ibidem
antiquitas non debet ignorari. 121 col. pri.
Antiquum ius allegatur ex eo quoque arguitur. 138 col. 1
apoſtatarus crimen tranſit ad hæredes. 194 col. 2
apprehenſio. Sine apprehenſione ipſe transfertur poſſeſſio. 98 col. ſecunda
approbare laudum an poſſit quis ante, quam proferatur. 189 colũ. ſecunda
arbiter facit litem ſuam, puniturs. 302 col. pri.
arbitrium boni uiri quando requiratur. 280 col. 2
argumentum à contrario ſenſu ualet in iure 132 col. pri.
argumentum ab autoritate ualet. 23 col. 1
arma egent auxilio legum 1 col. 2 in textu
arma decori ſunt, leges uero armis. 1 col. 2
arma reorum ſunt exceptiones, ut actiones actorum 303 columna prima
arrogato quæ perſonæ ſuccedunt. 225 col. pri.
arrogatus non debet habere plus iuris quam naturalis & legitimus. 39 col. 1
Aſia partes quæ & quot, quid as, 142 col. 2
adſcriptitius eſt domeſticus. 127 c. 1
adſcriptitius eſt liber 16 col. 1
adſcriptitij, coloni, cenſiti parum diſtant à ſeruis 323 col. 1
atrociorem iniuriam reddit iudicis conſpectus. 300 col. 2 in text. & in poſti.
atrox dicitur ſententia licet iuſta. 53 col. ſecunda
aua ſuccedit ut mater. 203 col. 2
auri libra conſtat aureis ſeptuaginta duobus. 39 col. 2 in poſt.
authentico creditur, non exempl. 182 col. 1
authorare an quis poſſit ad rem propriam & ſibi ſoluere rem debitam. 68 col. 2 in poſt.
authoritates authorum & philoſophorum ſunt in cauſis allegandæ 261 col. ſecunda
authorem alteri fieri, eſt probare quod per eam fit. 61 col. 2
BAnniti qui. 43 col. prima
barbari ſunt, qui extra Romanũ Imperium ſunt. 2 columna ſecunda
baſtardis relinqui poteſt pro alimentis & dote. 206 columna prima in poſtil.
bellum a iure eſt introductũ. 2 1 col. prima
beneficium quod habeo propter te, non debeo uti contra te, ubi tu parſiſpes da eo. 62 co. ſecunda in poſtil. s.
beneficium collatum poteſt reuocari propter prouocationem ad eã. 38 col. 2
beneficium confertur in inuitum. 121 col. 2
bona fides de iure canonico requiritur continua ad perficiẽdam præſcriptionem, ſecus de iure ciuili. 120 col. 1
bona fides eſt duplex. 334 columna prima
bona fides in quibuſdam contractibus requiritur in duobus temporibus, in aliis ſufficit eam habere in initio. 94 columna ſecunda in poſtilla.
bona fides in tradente ſufficit, in præſcribente requiritur etiam iuſtus titulus. 209 columna prima in poſtilis
bona fides quando præſumitur. 33 col. prima
bona fides quibus temporibus requiratur. 106 col. 2
bona fides requiritur in emptore & uenditore in titulo ſingulari, ſecus in uniuerſali. 121 colũ.
bonæ fidei actiones quare ſic dictæ 334 col. prima
bonæ fidei poſſeſſor an teneatur de naturalibus fructibus conſumptis 95 col. 1
bonæ fidei poſſeſſor quos fructus facit ſuos 95 col. 1
bonorum poſſeſſio contra tabulas quare dicitur ex teſtamento. 221 col. pri.
bonorum poſſeſſio quid 92 columna 1
bonorum poſſeſſio. Vnde cognati quare ſic dicta. 221 columna ſecunda
bonorum poſſeſſores habent utiles actiones tantum. 231 col. 1
bonorum poſſeſſor non eſt hæres. ſed loco hæredis. 220 colum. 1 in tex.
bonorum poſſeſſor non rerum, ſed iure dicitur, 367 col. 1
bonus animus eſſe non poteſt cum fraude, 23 col. 1
boues & equi ſunt manſueti. 352 colum. 1
CAlata comitia. 123 columna ſecunda
calendæ. 124 col. ſecunda
caluiſiana actio. 46 col. 1
calumniator eſt, qui falſa crimina intendit ſciens. 2 col. 1
calumniator punitur ad ſimilitudinem ſupplicij. 2 col. 1
capacitas hæredum quibus temporibus inſpicienda eſt. 159 columna ſecunda
captare hæreditatem & captata hæreditas. 266 columna prima in poſtillis.
captatoria uoluntas non poteſt eſſe neque ex teſtamento, neque ab inteſtato. 197 col. 1
captatoriæ inſtitutiones 269 colũ. 1 in poſt.
captioſitas reprobatur. 185 columna pri.
captus ab hoſtibus poteſt uſucapere. 323 col. ſecunda
capite minui dicitur is, cuius ſtatus mutatur. 54 col. 1
carboniana poſſeſſio non tribuit ius. 175 col. 1
caſtitas maior requiritur in fœmina, quam in uiro, 140 col. pri. in poſtil.
caſus fortuiti qui ſunt. 233 col. ſecunda
cauetur idonee datis fideiuſſoribus uel pignoribus, uel fide habita 225 col. ſecunda
cauſa quare debetur, debet inſeri in ſchedula 256 col. 2
cautio a ſtatuto inducta an ſit ciuilis an prætoria 242 columna prima.
cautio de rato eſt communis ibidem
cautio omiſſa quandoque habetur pro facta. 38 col. ſecunda
cautio petitur a tutore quandoque principaliter, quandoque incidenter 243 col. 1
cautio rem ratam haberi eſt cõmunis 241 col. 1
cautio rem pupilli ſaluam fore eſt cõis. 241 col. 1
cautionis ſtagilitati non debet ſe quis committere 79 col. 1
cæcus quam ſolennitatem ſeruare debeat in teſtamẽto faciẽdo. 134 col. 1
cedens bonis in poſtea quæſitis non conuenitur, niſi quantum facere poteſt. 269 columna ſecunda
cedendi iuri non poteſt quis renunciare. 1 8 col. 1

creditor qualiter cedit actionem fideiuſſori 279 col. 2
cedit domus affixa ſolo. 73 columna. 2
cedit planta ſolo, ſi tamen egit radices. 91 col. 2
cœptus dies quando habetur pro completo. 133 col. 1
ceſſante cauſa finali non impulſiua, ceſſat effectus. 329 columna ſecunda
ceſſio bonorum in duobus prodeſt. 344 col. 1
ceſſio bonorum quare fit. 269 columna ſecunda.
ceſſione bonorum facta non ſemper conuenitur qui ceſſit, etiam ſi ad pinguiorem fortunam peruenit. 344 col. ſecunda
ceſſionis dies ſpectantur in legatis. 141 col. 2
cicatricum nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus non poteſt æſtimari. 303 col. 1
citatio quæ fieri debet domi ſolitæ habitationis non ualet facta in diuerſorio. 303 col. 1
clam poſſidere quid. 389 columna ſecunda
clericus cenſetur uſuſfructuarius beneficii. 104 col. 1
coadiutoris adiuncti. ſiue curatoris authoritas quandoq; finitur. 64 col. 2
codicilli habent minorem uim, quam teſtamenta. 191 columna prima
codicilli quatuor modis finiunt 190 col. 1
codicilli ſine ſcriptura fieri poſſũt. 189 col. 2
cognati & agnati hodie pariter ſuccedunt uſque ad decimum gradum. 207 col. 2
cognatio & agnatio ſe habent ut genus & ſpecies, 200 columna prima
cognatio tranſuerſalis quare non incipit à primo gradu. 208 col. prima
cohærentia contractus quid 229. columna 1
collatio ſola ſiue adminiſtratio in quibuſdam dignitatibus tribuit ius, aliis non. 43 columna ſecunda
colonus & inquilinus, nec naturaliter, nec ciuiliter poſſident. 370 columna 1
colonus in uilla dicitur, inquilinus in ciuitate 319 col. 2
colonus partiarius non eſt conductor. 264 col. 2
coloni adſcriptitii, & ſimiles. quo iure petuntur 323 col. 1
colonus ſimplex non ſoluens per biennium. poteſt expelli. 268 columna ſecunda
commercium comprehẽdit omnes contractus 243 col. 2
committere edictum quid. 223 columna 2 in poſtil.
committere edictum ſolus præteritus poteſt. 221 col. 1
committitur ſtipulatio. 139 columna 2
commodatarius de quibus tenetur. 232 col. 1
commodatum quid 232. columna prima
compellitur quandoque quis, ut tutor captis pignoribus. 30 columna. 1
compenſatio in multis caſibus ceſſat 373 col. 1
compenſatio in quibus rebus fit. 336 col. 2
compenſatio fit ipſo iure, ſed debet opponi. 337 col. 1
compoſitum pro ſimplici quandoque ponitur. 123 col. 1
communi fundo per unum ex ſociis, nec ſeruitus, nec libertas acquiri poteſt. 101 col. 1
Conceptus nepos poſt mortem aui non agnoſcitur ei. 193 columna ſecunda
conceſſo uno, conceditur id ſine quo id eſſe non poteſt. 22 col. 2
concludendi modus in petendo indebite ſolutum 230 columna ſecunda
concubinæ filius uel inceſtuoſus non in poteſtate. 29 col. 2
condemnatio in arbitrariis poteſt fieri tripliciter. 338 col. 2
condictitia lex. 332 col. 1
condictio certi generalis. 232 columna 1
condictio certi ſpecialis. 230. columna 1
cõdictio ex lege eſt ſæpe mixta. 329 colum. 1
condictio furtiua intentatur agendo in perſonam, ſi res conſumpta ſit. 290 col. 2
condictio furtiua ad poſſeſſionem, uel proprietatem competit 287 columna 2
condictio indebiti ad quid datur. 230 col. 1
condictio ſine cauſa quando competit. 143 col. 1
condictio impoſſibilis dicitur tribus modis 143 col. 1
conditio retro trahitur. 331 columna prima
confirmans ex neceſſitate non dat 49 col. 1 in poſtil.
confirmatio aliquando præcedit ſuum confirmabile. 190 columna prima
confitens delictum ſibi præiudicat quo ad pœnam temporalem, non corporalem. 277 columna prima in poſt.
confeſſoria actio. 308 columna ſecunda
coniuncturam ſumimus de præteritis ad futura. 4 col. 2
Cõiuges an poſſint ſe ſeparare. 254 col. 1
conſanguinitas eſt inter fratres 207 col. 1
conſanguinitatis ius eſt ſpecies agnationis. 207 col. 1
conſenſus in ſtatuto requiſitus, an præcedere debeat. 141 columna ſecunda
conſentiens ſemel, pœnitere nõ poteſt. 82 col. 2
conſcientia. Iudex non debet iudicare ſecundum conſcientiam. 342 colum. 2
conſcius mortis alicuius plus punitur aliquando, quàm ſi ipſe occidiſſet. 299 col. 1
conſideratur nõ quod eſt, ſed quod eſſe poteſt. 381 col prima
conſilium. An & quando quis teneatur de conſilio. 23 col. 1
conſilium non facit quem teneri niſi in certis caſibus. 271 columna prima
conſobrinus quis & unde. 208 col. ſecunda in tex.
conſpirantes in Barones & Duces, qua pœna tenentur. 1 colum 2 in poſtil.
conſtitutio legem, & utrunque conſuetudo uincit. 375 co prima
conſtitutio perſonalis in corpore iuris clauſa eſt generalis, alias non 13 col. ſecunda
conſuetudo unde 14 columna ſecunda
conſuetudo generalis & ſpecialis 14 col. ſecunda.
conſuetudo imitatur legem, & interpretatur. 14 col. ſecunda
conſuetudo inducitur ex curſu decem annorum. 14 col. 1
conſuetudinem error impedit. 14 col. ſecunda
Tres conſuetudinis uirtutes 14 columna ſecunda
conſuetudine quandoque iudicatur quæ exemplis probatur. 14 col. ſecunda
conſules deſignati qui. 173 columna prima
continuatio inter diuerſa fieri debet. 194 col. prima
contractus & ultimæ uoluntates conueniunt identitate rationis 26 col. in poſt.
conſiderantur in ciuilibus quæſtionibus actor, reus, iudex, & res. 323 col. ſecunda
contractus innominatus fit interuentu rei. 262 col. prima
contractus in ſcriptis quis fieri dicatur 259 col. ſecunda
contractus nominati & innominati qui. 262 col. prima
contractus quandoque claudicat. 60 col. ſecunda
de contractu ad ultimas uoluntates argumentum ualet. 25 colum. 1 & 26 col prima
contractui magis accedit donatio cauſa mortis, licet ſit ultima uoluntas. 123 col. prima
contrariorum eadem eſt diſciplina in directo contrariis quod ad cognitionem 26 col. ſecunda
contrectatio generaliter dicitur etiam ſi non ſit amotio. 284 col. 1
contumacia filii an faciat, quod actor

actor mittatur in peculium profectitium. 352 col. 1
contumax in iurando condemnatur. 182 col. prima
conualeſcere nequit per uitam, quod per mortem utile non fit. 173 co. prima in poſt.
Corneliæ legis fictio. 134 columna prima
correctum ius citatur ad declarationem noui, nõ deciſionem. 124 col ſecunda
corporalis rei dominium facilius transfertur. quam incorporalis. 278 col. prima
corpore luat, qui non habet in ære. 328 col. 2
creditor quis. 315 col. prima
creditor dicitur in omni cauſa. 238 columna 2
creditor & debitor, tutor eſſe non poteſt 71 col. prima
creditor qualiter cedit actionem fideiuſſori. 279 col. 2
creditor quando poteſt uendere pignora. 118 col prima
creditore inuito quandoq; ſoluitur alii 279 col. 2
crimen ordinarium punitur ſimilitudine pœnæ, extraordinarium motu iudicis. 2 col. prima
criminale iudicium quando dicitur 302 col. 1
crimina morte extinguuntur. 301 col. prima
culpa cum culpa, & dolus cum dolo compenſantur. 270 columna prima
culpa eſt in eo, qui malorum opera utitur. 303 col. ſecunda
culpa lata & leuis 232 col. ſecunda
culpa lata ſemper dolo æquiparatur, niſi in tribus caſibus. 71 col. prima
culpa leuiſſima. 232 col. ſecunda
cura quando finitur 63 col. ſecunda
curator furioſi etiam cum inquiſitione datus, ſatiſdat. 66 columna ſecunda
curator adultam ducere uxorem non poteſt. 35 col. prima
curatores teſtamentarij non tenentur ſatiſdare. 66 col. 2
curatoria pupilli authoritas nõ ſufficit ad adeundam hæreditatem. 61 col. 1
cuſtos ſcripturæ alienæ eſt falſarius ſi eam aliis oſtenderet, aut copiam det. 381. col. ſecunda
DAmni dãs cauſam, damnum feciſſe uidetur. 297 col. 1
damnoſa non debet cui uideret res dum uolens fecit. 180 columna prima
damnum datur quadrupliciter. 297 columna 1
damnum eſt diminutio patrimonii ſeu ademptio. 333 col. 1
dare non uidetur, qui ex neceſſitate confirmat. 49 col. 1
dare eſt dominium transferre. 231 col. 2
dare eſt accipientis facere. 324. columna. 1
dari mihi res mea non poteſt. 324 col. prima
dat quiſquod non habet. 39 colum. prima
debitor ſpeciei liberatur ea pereumpta, non quantitatis: quia quantitatis perire non poteſt. 179 col. ſecunda
debitorem fugitiuum capere licet. 313 col. 1
debitum naturaliter non repetitur ſolutum. 273 col. ſecunda
dedicare quis poteſt. 82 col. prima
dedicatio bonorum an ualeat monaſterii ingreſſu uiuario. 270 columna 1
deditii qui 20 col. prima
deducto uſufructu, quid. 100 col. ſecunda
defenſio an ſit de iure naturali uel gentium. 18 col. prima
defenſor in re aliqua nemo eſt idoneus ſine ſatiſdatione. 334 col. ſecunda
defloratur uirginis non tenetur de fornicationibus cum aliis uiris poſtea per eam perpetratis. 331 col. prima in poſtil.
defuncti diſpoſitio lex eſſe uidetur 23 col prima
defuncti uoluntas quandoq; non ſeruatur. 163 col. ſecunda
delictum non præſumitur in dubio 181 col prima
deponendi ex neceſſitate grauius eſt fidem fallere, quam uoluntarie 334 col. ſecunda
deportatus æquiparatur excommunicato. 34 col. prima
depoſitarius de dolo tantum tenetur, & lata culpa. 337 columna ſecunda
depoſiti actio datur in duplum in quatuor caſibus, nõ tamen in hæredem. 360 col. prima
depoſiti declaratio. 232 columna ſecunda
derogatoria clauſula poſita in teſtamento, poteſt reuocari in codicillis. 191 col. 1
deſcendentes ſuccedunt per ſtirpes collaterales per capita 200 col. prima
deſinere. 313 col. prima
deſtruuntur facile, quæ facile fiunt 141 col. prima
deteriorata res reſtitui non dicitur 231 col. ſecunda
dies debet inſeri in inſtrumento. 248 col. 2
dies ultimus cœptus habetur pro completo in impubere teſtante, & in uſucapionibus, ſecus in præſcriptionibus. 133 col prima
differentia locorum diſcrimen inducere non debet. 107 col. 1
diffinitio bona conuertitur cum ſuo diffinito. 228 col. 1
digeſta unde. 5 col. 1
digniores altiori loco ſedere debẽt. 275 col. 1
dignitatem ordines. 4 col. prima
diligentia prodeſt. 381 col. prima
directo prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 140 columna 1
diſpenſas cum inhabili, uidetur eum ſcienter promouere. 49 col. ſecunda
diſputatio uerboſa improbatur. 145 col. 1
diſtinctione utendum eſt, quamuis Imperator quandoque non utatur. 147 col. 1
diſtinguere non debemus, ſi lex non diſtinguit. 334 col. 2
diſtributiua uirtus recipit incrementum. 19 col. 1
diuerſa nomina diuerſa ſignificare debent. 191 col. 1
diuiſio. Quod non recipit diuiſionem in ſe, nec tempore, ut hæreditas. 144 col. 2
diuiſionis definitio. 228 columna ſecunda
diuitiæ non tantum operantur, quã boni mores 6 col. 1
diuina poſſeſſio quæ. 181 colum. prima
doctor præfertur militi. 1. col. prima in poſt.
doctores pecunia comparere ſcholares non debent. 78 columna ſecunda
dodrans non exceditur in legatis donatione cauſa mortis, mortis cauſa capionem, fideicommiſſis &c. 17 col 2
doli capacitas ſupplet ætatem in delictis. 61 columna prima. in poſtil.
doli pupillus capax poteſt ut ingratus in ſeruitutem redigi. 63 col. prima
dolus condemnato ob dolum patitur, ſi cauſa non exprimatur in ſententia. 76 col 2
dolus quandoq; dat cauſam contractui quandoq; incidit in contractum 360 col. prima
dominus his cauſis feudum reuocare poteſt, quibus donator donationem. 114 col. 2
dominium eſt quædam plenitudo quæ plures inſolidum non capit. 159 col. prima
dominii tranſlationem an error impediat. 276 col. 2
dominium eſt cauſa poſſeſſionis & extera. 91 col 1
dominium ſine traditione aliquando transfertur 92 col. 1
dominium & pignus nequeunt cõcurrere. 97 col. 2 in poſt.
dominium in quibuſdam rebus habere non poſſumus. 242. colum. ſecunda
dominium multis modis quæritur 90 col. 2
domeſtici quæ ſunt. 138 col. 2
domeſticum furtum non parit actionem 159 col. 1
donatio an fieri poſſit ſine ſtipula. 114. col. 1
donatio à quo iure deſcendit. 99

112 col.ſecunda
donatio cauſa mortis & legatum differunt 113 col. prima
donatio cauſa mortis non eſt, niſi exprimatur mors. 112 columna ſecunda
donatio inter uiuos ex certis cauſis reuocatur. 114 col. ſecunda
donatio nudo pacto fieri poteſt. 114 col. prima
donatio pro bene meritis non eſt inſinuanda. 114 col. ſecunda
donatio propter nuptias, & dos debent æquiparari. 115 columna ſecunda
donatio reuocatur ob ſolum obſequium à liberto non præſtitum. 114 col.ſecunda
Donationis inſinuatio coram quo iudice fieri debet. 114 colum.prima in poſtil.
donator an teneatur de euictione. 114 col. prima
dos. actio ex ſtipulatu pro dote competit uiro & uxori. 335 col. ſecunda
dos datur ad leuanda matrimonii onera. 115 col. ſecunda
dotem non poteſt alienare maritus etiam conſentiente uxore, niſi poſt biennium iterum conſentiat. 115 col.ſecunda in poſt.
dotem petens mulier, an præferatur cæteris creditoribus 336 col. prima
dotis dominium uxoris ne ſit an maritus. 117 col. 1
dotale prædium certis caſibus alienatur. 117 col. j
dubium. An præſumitur quis ſcire in dubio, uide in uerbo ſcire.
delictum in dubio non præſumitur. 321 col. prima
duæ rationes uincunt unam. 199 col. 1
duellum iure ciuili permiſſum. 194 col. 2
dupondium, 142 col. 2
EAdem lex unum permittit & prohibet diuerſa ratione. 22 colum. 1
ebrius & luxurioſa mulier æquiparantur. 227 col. 1
eccleſia dat immunitatem fugienti ad eam, ſi non deliquit in ea, nec eſt publicus latro. 28 columna prima.
ædificare licet uſque ad cœlum. 102 col. 1
ædificari poteſt quadrupliciter. 92 columna prima.
ædilium officium. 13 col. 1.
œconomus. 66 col. 1
electio debet fieri de meliore. 348 col. 2 in poſtil.
electos actionis non poteſt uariare 348 col 2
electrum quid. 90 colum. 2.
eleemoſina non debet fieri de furto 285 col. 1
emancipare filium pater cogitur quatuor modis. 47 col. 1
emancipatio per æs & libram. 124 colum. 1
emancipatis datur querela. 338 colum. prima
emancipatus præteritus habet unũ remedium, ſuus hæres duo. 338 colum. ſecunda
emendatio libelli an poſſit fieri uſque ad ſententiam definitiuam 342. col. prima
Emptio an poſſit in alterius contrahentium arbitrium conferri. 262 colum. 2.
emptio tribus modis perficitur. 259 col. prima
emptio uoluntatis, ſolutio neceſſitatis 119 col. prima
emphiteuta priuati non ſoluta penſione per triennium, eccleſiæ uero per biennium poteſt expelli. 256 colum. 2
emphiteutica res ſi pereat, cuius erit damnum. 266 col. ſecunda
emphiteuſis datus in diuerſa tempora. 266 col. 1.
emphiteuſis duo tacita pacta continet. 266 col. ſecunda
emphiteuſis unde. 266 columna prima.
endiadis figura. 157 col. ſecunda
epiſcopus an poſſit confirmare electionem fiendam. 190 col. prima in poſtil.
æquitas ſi eſt eadem, idem ius ſtatuitur. 246 col. prima
erciſco quid. 329 columna ſecunda.
error duplex. 110 col. ſecunda
error in dubio non præſumitur. 348 col. prima
error nominis appellaui an uitiet 174 col. ſecunda
error nominis & cognominis non uitiat, ſi conſtet de corpore. 274 col. 1 in tex.
errorem ſuum corrigere cuilibet permittitur. 343 columna prima in textu.
error prodeſt. 126 col. 1
eſculentum iure ueteri recipi poterat, nouo non niſi cum deeſt ſalarium. 382 col. ſecunda
æſtimatæ rei cuius eſt periculum. 335 col. 1
æſtimatione communi, non affectione ſingulorum quanti pluri mi res fuerit æſtimatur. 293 columna prima
æſtimatores patrimonii pupillorum. 68 col. ſecunda
ætas perfecta eſt uigintiquinque annorum. 57 col. ſecunda
euictio. Soluere non tenetur emptor, quando imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem pretii, niſi uenditor det idoneos fideiuſſores. 79 columna prima
Exceptio diuiſionis fallit in quinque caſibus. 254 columna ſecunda
exceptio hæc, Dico in quantum facere poſſum me conueniendũ, eſt temporalis. 363 columna ſecunda
exceptio non numeratæ pecuniæ etiam poſt biennium poteſt opponi 257 col. prima
Exceptio non numeratæ pecuniæ poteſt proponi ſiue agat actor, ſiue non. 257 col. prima
exceptio peremptoria non opponitur poſt ſententiam, niſi in ſeptem caſibus 363 col. 1
exceptiones turpes non opponuntur in parentes & patronos 363 col. 1
Excuſationes plures habens, an & quando poſſit eis uti. 74 columna prima.
exemplis non iudicatur, ſed ex conſuetudine, quæ probatur exẽplis 14 col. ſecunda
exercitor eſt is, ad quem nauis quæſtus pertinet. 346 colum. prima in tex.
exhæreditatio inter cæteros qualiter fit 136 col. prima
exhibere tenetur, qui dolo deſiit poſſidere. 318 col. 2
exteriora indicant animi ſecreta. 85 col. 2
extraneus manumiſſor quis. 22 col. ſecunda
extraneus quis. 159 columna prima.
FAbula quid 4 col. 2
facilitas inconſulta non damni reſtitutionum indulget. 260 columna 1
factio nota perfectionem. 88 columna 2.
Facti proprii ignorantia non eſt probabilis 273 col. 1
factionem teſtamenti multi non habent. 173 col. prima
facto proprio contrauenienſ auditur quando eſt contra legem. 117 columna 1
factum quandoque continetur appellatione rei. 228 columna. 1
factum ſuum quiſque ſcire debet. 169 col. 2
facultates paruæ hæredem ſuſpectum creditoribus reddunt, non tutorem, niſi doloſe uerſetur. 79 col. prima
facultates quæ dicantur magnæ. 50 col 2
falcidia ceſſat in undecim caſibus. 181 col 1
falcidia unde dicitur. 178 columna ſecunda
falſa demonſtratio ſeu cauſa non uitiat legatum. 174 col. prima in tex.
falſarius eſt, mutans ſigillum. 381 col. ſecunda
falſitas ſcribentis, ſolennitas, uel error probatur per teſtes. 255 columna ſecunda
fama cum uno teſte, an poteſt probari. 46 col. 1
fama quandoque damnatur poſt mortem 22 col. 2
famæ periculum æquiparatur periculo uitæ. 77 col. 2

fauore

fauore religionis, libertatis, & vltimæ uoluntatis, res detrahitur domino inuito, & in eius odium 22 lumna 1
fauori proprio renuntiari non poteſt quando intereſt Reipublicæ. 117 col. 1
fauori ſuo renuntiare licet. 103 columna ſecunda
fauorabilia ſunt ſtatuta, ex parte maſculorum. 201 col. 1
fœmina an & quando nubere poſſit ante duodecimum annum. 30 colum. ſecunda
fœmina cum ſeruo adulterans grauius punitur, quam uir cum ancilla. 140 col. 1 in poſtil.
Puerperium, & periculum, & mors ex partu ſæpe conſideratur in fœmina 204 col. ſecunda
fœminæ facilius conceditur ſine patris cõſenſu nubere, quam maſculo. 30 col. ſecunda
fœminę incontinentia magis punitur, quam uiri. 140 col. 1 in poſt.
fœminæ non habent liberos in poteſtate 42. col. prima
fictio iuris & veritas differunt. 44 col. ſecunda
fideicommiſſa quæ & unde dicta 182 col. 1 in textu
fideicommiſſarius ante reſtitutionem hæreditatis nõ eſt dominus 126 col. prima
fideiuſſor an poſſit obligari in plus quam debitor principalis. 255 columna prima
fideiuſſor an ſemper relinquat hæredem obligatum. 254 columna 1
fideiuſſor in multis caſibus non agit. 155 colum. 2
fideiuſſor in quatuor caſibus agit antequam ſoluerit. 255 columna ſecunda
fideiuſſor iudicio ſiſti quandiu tenetur. 356 col. 1
fideiuſſor ſoluendo liberat debitorem. 279 col. 2 in textu
fiducia contracta emancipare quid 203 col. prima
fiduciaria uenditio. 124 columna prima
fiduciarius tutor legitimus eſt 57 col. prima
fieri aliquid facilius impeditur, quam factum tollatur. 77 col. 1
filii ſunt domini rerum paternarum quo ad ſpem 117 col. 2
filio condemnato qualiter fiet executio. 349 col. prima
filius adit hæreditatem ſine voluntate patris. 62 col. prima
filius capti ab hoſtibus eſt ſui iuris in ueritate, non iuris fictione. 44 col. ſecunda
filius comprehendit poſthumum & poſthumam. 50 col. 2
filius emancipatus conuenitur inſolidum pro omnibus obligationibus contractis in patria poteſtate. 54 columna prima in poſtil.
filius familias in quibus caſibus poteſt obligari & conueniri. 246 columna ſecunda
filius familias non poteſt habere tutores uel curatores, ſed datur curator cum agitur de eius commodo uel incommodo. 47 columna ſecunda
filiusfamilias poteſt conueniri cum authoritate patris, qui pater officio iudicis compellitur. 246 col. ſecunda
filiusfamilias poteſt teſtari ad pias cauſas cum patre conſenſu. 132 col. prima
filiusfamilias patre abſente agere poteſt. 278 col. 1
filiusfamilias quare capite minuitur per emancipationem. 53. col. ſecunda
filiusfamilias teſtari nõ poteſt, ſed donare cauſa mortis. 132 colum. prima
filius habetur pro patre in his, quæ ſunt publici iuris, quæ repræſentant duplicem perſonã, vt in magiſtratibus. 38 col. 2 in poſt.
filius impubes etiam cum patris authoritate non poteſt obligari. 347 col. ſecunda
filius patrem in ſeptem caſibus poteſt exhæredare. 157 col. 2
finalis cauſa colligitur ex qualitate præfationis. 133 col. 2
fiſci rem ſupprimens, duplum reddit. 96 col. 2
fiſco quæſitum ius, non tollit patris conſenſus. 223 col. 1
fiſco tria requiruntur, vt vendat rem alienam. 311 columna prima
fiſcus vendit rem ut ſuam, vel vt alienam. 118 col. 1
flumina quædam publica, quædam priuata. 80 col. 2
forma quando dat eſſe rei. 18 colũ. ſecunda
fortuitus caſus non eſt conſiderandus in alterius detrimentum. 204 col. ſecunda
foram & foras. 145 columna ſecunda
forum pœnitentiale. Remiſſio ſalutarum in foro pœnitentiali ſacta, an tollat actiones ex maleficio. 39 1 col. 1. in poſt.
frater fratrem in tribus caſibus exhæredare poteſt. 157 columna ſecunda
fratres ex eodem patre conſanguinei dicuntur. 200 columna prima
fratris filij ſuccedunt cum patruo in ſtirpes 202 col. 1
fraudem faciens legi, punitur. 88 col. ſecunda
fructus induſtriales & naturales differunt. 95 col. 1
fruſtra precibus impetratur: quod datur à iure. 45 col. 1
fullo quid. 273 col 2
fumus & aer corporalia ſunt. 100. col. prima
funus. Antiqui non habentes fernos, ſolebant aliquos, emere qui funus teſtatoris plorati antecederent. 180 col. 2
furem & latronem quando licet occidere 293 col. 2
furti quandoque agi. 289 col. 1
fur ſemper eſt in mora. 324 colũ. 2
furti actio pro modico datur. 86 col. 1
furti actione non tenetur ſeruus, filius & uxor. 159 col. 2
furti agit cuius intereſt etiam modice 288 col. 2
furti non manifeſti actio ciuilis eſt ſed manifeſti prætoria. 359 col. ſecunda
furtum an committatur ſine affecto. 103 col. 1
furtum & rapina non numerantur inter caſus fortuitos. 321 col. 1
furtum facit de alieno largiens. 286 col. 2
furtum hæreditati fieri non poteſt. 239 col. 2
furtum manifeſtum duo faciunt, locus, & clamor 284 col. 2
furtum non fit niſi contrectando, aut amouendo. 290 columna ſecunda
furtum non fit uolenti. 287 colum. prima
furtum prohibitum eſt iure naturali & diuino. 284 col. 2 in poſt.
furtum furtiua res, & condictio furti quãdo que ſeparãtur. 287. colũ. 2
furioſis ex his acquiri poteſt, quibus ea cauſis nobis ignorantibus acquiritur 19 col. 2
furor non excuſat à tutela, ſed interim datur curator. 72 col. 1
futuras operas æſtimare difficile eſt 90 col. 2
GAbella quid. 71 colũna prima in poſtil.
guarda, guarda, dicere debet equũ currere faciens 294 columna prima in poſt.
gemmæ & margaritæ differunt. 98 col. ſecunda
generale uerbum poſt multa ſpecialia poni ſolet. 151 col. 2
generale uerbum ſæpe reſtringitur ad id quod rei aptius eſt 151 col. ſecunda
generalia uerba reſtringuntur per legem ſpecialem. 21 columna prima
generalis ratio præualet ſpeciali 10 col. 1
generaliter loquens lex recipit de habilitate reſtrictionem. 162 co. 2 & 314 col. 1
genus & ſpecies differunt. 12 colum. ſecunda
genus id eſt, materies & diuerſitas 325 col 2
gerere pro hærede quid. 161 col. prima
gerundium importat neceſſitatem 139 col. 1
gradus cognationis aliter computantur de iure canonico, quam de iure ciuili. 209 col. 2

gradus quid, & unde. 209 columna ſecunda

graduatus nominatus uxorē poſtea ducens, an eam ortiua uti queat prioribus nominationibus. 42 co. prima in poſt.

graſſari quid 71 col. 1

grauari non debet quis plus, quam honoratus. 133 co. ſecūda in poſt.

grauatus in uno releuatur in alio. 158 col. 1

grex conſtat ex decem ouibus, uel quinque porcis. 96 col. prima

HAbere. Qui nihil habet quod reddat, periculo eius nihil ē. 239 col. prima

hæres Delicta quædam tranſeūt in hæredem etiam licet nō conteſtata, ut læſæ maieſtatis quædam uero non tranſeunt, niſi lite conteſtata. 194 col. prima

hæres & legatarius quare quis eſſe non poteſt. 176 col. prima

hæredes. Peculatus crimen tranſit ad hæredes. 194 col. 2

hæredem qui ſe putat, pro hæred. poſſidere dicitur. 160 col. ſecunda in poſt.

hæres quotæ partis eſt ſucceſſor inter. 128 col. prima

hæredis & defuncti dominium non eſt idem 139 col. ſecunda

hæredis & defuncti eadem eſt perſona. 139 col. ſecunda

hæredem inſtituere quid. 139 colū. ſecunda

hæredes inſtitui poſſunt omnes homines mundi. 142 col. 1

hæreditas frequēter eſt onero ſa. 48 col. prima

hæreditas quid. 61 col. 1

hæreditas per ſeruum adiri non poteſt, niſi tria concurrant. 121 col. ſecunda

hæreditas transfertur per infantem, non per furioſum. 247 columna prima

hæreditatis petitio duplex. 367 col. prima

hæreditatem nuda uoluntate adire, quomodo intelligi poteſt. 160 co. ſecunda

hæreditas non quæritur per hominem liberū bona fides poſſeſſum, niſi ſex concurrant. 122 col. 2

hermaphroditus an poſſit eſſe teſtis in teſtamēto. 132 columna ſecunda

homo eſt digniſſima creaturarum. 15 col. prima

hominis dignitas magna eſt 96 co. ſecunda

hominis dignitas tanta eſt, ut non accedat aliis. 170 col. 2

hominum uoluntates ſunt uariæ. 185 col. 1

honeſte uenire & caſte differunt 7 col. 2

honor ſanguini debetur. 201. columna ſecunda

honor quandoque ſumptuoſus. 221 col. 2

honoratus in uno, in alio grauetur. 105 col. 1

hoſtes qui ſunt. 44 columna ſecunda

hoſtium bonorum fiunt capientium, & quando. 313 col. 1

humilis perſona. 300 columna ſecunda

humilis perſona & honeſta differunt. 310 col. 1

hippocentaurum poſſe reperiri cōtra Tribonianum. 242 col. ſecūda in poſt.

IActare quem pecuniam ſuam nō eſt uerisimile. 274 columna ſecunda

iactura aliena nemo debet locupletari. 276 col. 2

idonei teſtes. 243 col. 2

ignorantia iuris eſt lata culpa. 73 col. 1

illiteratus non poteſt obtinere beneficium. 72 col. 1 in poſt.

illuſtres qui. 301 col. 1

illuſtris perſona in cauſa criminali poteſt agere, & defendere per procuratorem. 301 col. 1 in poſt.

impēſæ in alienis negotiis factæ qualiter recuperantur. 92 col. ſecunda

impenſæ neceſſariæ, utiles, & uoluptuariæ. 93 col. 2

imperare poteſt ſolus Chriſtianus. 1 col. 1

Imperator non poteſt minuere imperium donando aut uendendo 1 col. 2 in poſt.

imperitia culpæ annumeratur. 297 col. 2 in tex.

imperfectū quandoque rumpit quod perfectum eſt. 154 col. 1

Impoſſibilis conditio eſt, cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat. 247 col. 2 in tex.

Impoſſibilium nulla eſt obligatio. 247 col. 2 in poſtil.

impubes proximus pubertati poteſt eſſe ingratus. 150 columna ſecunda

inanimata res quādoque dicitur facere iniuriam, ſed impropie. 353. col. 1

inanis eſt actio, quam inopia debitoris excludit. 219 columna prima

inceptum cenſetur factum 38 col. ſecunda

in incertum tēpus hæres inſtitui poteſt. 144 col. 2

inconſtantia ſæpius reprobatur, quandoque non. 7 columna ſecūda

incontinenti fieri dicitur, quod eodem die fit. 370 col. 1

incorporalia non tradūtur, nec uſucapiuntur, nec uendicantur per ſe 99 col. ſecunda

incuriosum nihil prætermittendum 174 col. 1 in tex.

indicere bellum quilibet poteſt. 11 col. 1

induſtria perſonæ cum non requiritur, poteſt quis ſeruire per ſubſtitutum. 103 col. 1

induſtriam perſonæ eligit ſocietas. 269 col. 2

inæſtimabilis eſt patria poteſtas. 40 col. 1

infamis eſt habens duas uxores, ſponſas, uel concubinas, & uxorem uel concubinam. 33. col. 2 & 34 col. 1

infans dicitur quis uſque ad ſeptem annos. 247 col. 1

inferiores ſeu minores dicuntur infra trinepotem: ultra enim non ſunt uocabula ſpecialia. 164 colū. prima

inficiatione quādo cauſa creſcit. 277 col. 1

infirmitas ſeu imbecillitas unius nō debet conuerti in alterius læſionem. 294 col. 2

Ingenuus fit per ſententiam, & natalium reſtitutionem. 17 col. ſecunda

ingenuū etiam dici eum qui ſe patre deferente ad ſeruit. 17 col. ſecūda in poſtil.

ingenuus ob pœnam non fit ſeruus. 53 col. 2

ingratitudo reuocat in ſeruitutem. 16 col. 2

ingratitudinis cauſæ ſunt quatuordecim 217 col. 2

inimicus non poteſt eſſe iudex. 72 col. 2

inimicitia dicitur capitalis dupliciter. 72 col. 2

inimicitia tribus caſibus excuſat à tutela. 72 col. 2

inimicitiæ ratione aliquid fit, quod alias non fieret. 72 col. 2

iniuria eſt crimen priuatum. 301 colum. 1

Iniuria qualiter fit. 284 columna prima

iniuria quid. 297 col. 2 in gloſſa & in tit.

Iniuria ſine competenti emendatione relinqui non poteſt. 199 col. 1 in tex.

iniuriæ actio & legis Aquiliæ quandoque idem ſunt. 293 columna prima

iniuriarum actio non ad debitum, ſed ad uindictam cōpetit. 305 col. ſecunda

iniuriarum actio non datur hæredi. 359 col. 2

iniuriarum actio quæritur etiam ſi quis non dicat, Reuoco ad animū 301 col. 2

iniuriarum actio quomodo tollitur 301 col. 2

Innouatio quid. 139 col. 2

Inquietatiua uis, quæ parit Interdictum, Quod ui aut clam, qualiter fit. 369 col. 2

inſinuatio eſt ſcriptura facta in præſentia notariorum 214 col. 1

inſtitores ſunt qui negotiationi præponuntur. 346 col. 1 in tex.

inſtitoria & exercitoria differunt. 345 & 346 col. 1 & 2

inſtituere hæredem quid. 179 col. 1

inſtitutio hæredis uti. c. lis reuocatur,

etur, quam legatum, 141 columna 1
Inſtitutiones vnde dicuntur, 4 columna 2
inſtrumenta dotis, 169 col. 1
inſtrumēta duo ſi ſint eiuſdem diei & diuerſi loci, cui ſtabitur, 248 columna 2
inſtrumenta fieri debent a iure peritis, 250 col. 1
inſtrumentum fundi, & patriſfamilias differunt, 170 col. 1
inſtrumentum gerit vicem duorum ideo non contradicitur directe, niſi tribus teſtibus, 248 col. 2
inſtrumentum quid. 170 col. 1
integri iuris dicitur agnatus, qui non eſt emancipatus, vel aliâs capite diminutus, 207 col. 1 & 215 col. 2
interdicta quorum bonorum, & petitio hæreditatis pro vna ſola re poſſunt competere, 167 col. 2
interdicta ſunt multiplicia, 368 columna 2
interdicta vnde, 366 col. 1
interdicta & actiones olim differebant, 366 col. 1
interdicto aquæ & ignis, 54 columna 1
interdictis quandoque litigatur ſuper proprietate, 306 col. 1
interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia, 368 col. 1
interdictum quorum bonorum duplex, 367 col. 1
intereſſe conuentum, commune, & ſingulare, 114 col. 1
intereſſe petitur certi conditione, 230 col. 1
intereſſe qualiter probatur, 287 column. 2
interlocutoria noctu, non definitiua fieri poteſt, 235 col. 1
interlocutoria & præceptum iudicis, idem, 199 col. 1
interlocutoria principis habet vim legis, niſi hoc exprimat a principio, 13 col. 1
interpretatio fit ſecundum mentem contrahentium, quando conſtat de ea, 195 col. 2
Interpres. Per interpretem poteſt iudex interrogare teſtem alterius idiomatis, 234 col. 1
inteſtatus dicitur quis ſeptem modis 195 column. 2
inteſtatus partim & teſtatus, an quis poſſit decedere, 143 col. 1
inuaduntur immobilia, Occupantur mobilia, 292 columna prima, in poſt.
inuaſor primo percutiatur, 378 columna 1
inuentarii faciendi tempus, 160 column. ſecunda
inuentarium facientes in quo grauantur, 160 col. 2
inuentoris quando fiunt res inuentæ, 86 col. 1
inueſtitutæ forma, 233 col. 2
inutilis adiectio an vitiet, vel non habeatur pro adiecta, 50 columna prima.
ioco prolata verba non ſortiuntur effectum, 138 col. 2
irrogare quid, 13 col. 2
iter limitat, multipliciter, 100 columna 2
iudex arbitrarius quando dicatur parum, vel multum, 199 col. 1
iudex bonus arbitratur tempora in contractibus, 236 columna ſecunda
iudex committit iniquitatem & iniuſtitiam diuerſimode, 297 column. 2
iudex habet authoritatem augendi, minuendi, taxandi, & prorſus tollendi, 233 col. 2
iudex non tenetur cedere in actu voluntariæ iuriſdictionis, 19 column. 2 in poſt.
iudex princeps poteſt eſſe in cauſa ſua, vide in verbo princeps.
iudex quandoque compellit partes ad concordiam, quandoque litem dirimit ſorte, vel taxillis, 178 col. 1 in gl. & poſt.
iudicem recuſanti ſufficit allegare ſuſpicionem iure ciuili, non canonico, 181 col. 1
iudicis officium an ſit actio, 305 columna 1
iudicis officiū ex triplex, nobile mercenarium merum, & mercenariū mixtum, 338 col. 2
iudicis officium mercenarium quod 240 col. 2
iudicis officium exuberantius in cōtractibus bonæ fidei, quam ſtricti iuris, 334 col. 2
iudicis ſententia præſumitur ſolenniter lata, 256 col. 1
iudicatum ſolui tres habet clauſulas, 337 col. 2
iudicia publica & ciuilia in aliquibus differunt, 379 col. 1
iudicium an poſſit eſſe inter tutorē, & pupillum, 61 col. 2
iudicium criminale quando dicitur, 301 col. 1
iudicium quindecim ſignificat, 333 col. 1
iudicum præcepta fiunt intra decem dies, 134 col. 2
iulia lex de ambitu in quatuor caſibus habet locum, 382 c. 2
iulia lex de annona, 382 columna ſecunda
iulia lex de reſiduis, 382 columna ſecunda
iulia lex repetundarum, 382 columna 2
iuramentum calumniæ præſtat, tam actor, quam reus, 272 col. 2
iuramētum contra bonos mores eſt matricium peccati, 272 columna 1 in poſt.
iuramentum contra leges non ſeruandum, 272 columna prima, in poſt.
iuramentum de non contraueniendo, 279 col. 2
iuramentum in litem præſtatur in actionibus realibus, 326 columna 2
iuramentum interpoſitum tollit beneficium reſtitutionis in poſt. 160 col. 1
iuramentum quandoque exceptionē parit, quandoque actionem. 319 col. 2
iuramentum ſine uoluntate aduerſarij non prodeſt, 319 col. 2
iuramentum triplex, neceſſarium uoluntarium, iudiciale. ibidem.
iurare ſormiter. ibid.
iuratoria cautio in tex. 356 c. 2
iuratur in litem officio iudicis. 326 col. 2
iuriſdictio. Quolibet loco ſuæ iuriſdictionis poteſt iudex ius dicere. 45 col. 2
ius ad quid ponitur in definitione actionis. 305 c. 1
ius ciuile large dicitur quicquid habemus in iure. 12 c. 1
ius ciuile magno artificio fingit quod non eſt. 159 c. 1
ius ciuile ſumitur ſex modis. 10 column. 1
ius gentium quare dicitur naturale 10 col. 1
ius idem ſtatui debet, ubi eſt eadē ratio per omnia. 42 columna ſecunda
ius naturale immutabile. 15 columna 1
ius patronatus conſiſtit in multis 217 col. 2
ius patronatus multiplicitèr perditur 218 col. 1
ius publicum in quo conſiſtit. 8 columna 1
ius quandoque dicitur iniquum. 263 col. 2
ius trium liberorum. 203 columna ſecunda
iuſtitia iur: & iuris pendentia quomodo differunt, 6 & 7 columna 1 & 2.
iuſſus, mandatum, & rogatio differunt. in poſtil. 270 columna ſecunda.
iuſſus ex ſtatuto requiſitus an præcedere debeat, 141 columna ſecunda in poſt.
iuuare alios tenemur, quod verum in ijs quæ nobis non nocent, & alijs proſunt, 8 col. 1 in poſt.

L

LAbiorum muta an intelligi loquens poſſit, 234 col. 1
largus, prodigus, & auarus differunt, 133 col. 2
latini liberti qui, 20 columna prima
legalia verba ſignificant habilitatem & poteſtatem, 274 columna ſecunda.
legata etiam nuda voluntate præſumpta reuocātur, vt ſi legatarius fiat inimicus, 178 col. 1
legata poſſunt præcedere teſtamentum ordine literæ, nō intellectus, 176 col. 1
legata pura & conditionalia quando co-

do cedant. 170 col. 2
legatariorum quidam coniuncti re tantum, quidam verbis tantum, alij re & verbis, alij ſunt proſſus diſiuncti, 166 col. 2
legatarius conditionalis legati ſpem non tranſmittit, 236 columna prima
legari poteſt a legatario, 188 columna 2
legatæ rei periculum ad quem pertinet, 210 col. 1
legatum in quinque caſibus deficit, & legatario accreſcit. 166 columna 2
legatum in tribus caſibus deficit, nec legatario accreſcit. 166 columna 1
legatum libertatis eſt plum, & ideo non defalcatur, 180 columna ſecunda.
legatum perueniens ad eam cauſam, a qua incipere non poteſt, an extinguatur, 170 columna prima in textu.
legatum rei cuius non eſt commercium an valeat, 163 columna ſecunda.
legatum reſpicit diem ceſſionis, 170 col. 2
lex dicitur generalis quatuor modis, 13 col. 1
lex duodecim tabularum vnde ortum habuit, 14 col. 2
lex generalis reſtringitur per alias & limitatur, 373 col. 2
lex imponitur rebus, non verbis, 257 col. 1
lex Iulia de vi priuata & publica qualiter punit, 291 columna ſecunda.
lex ſemper loquitur, & eſt in viridi obſeruantia, 371 col. 1
lex tribus modis capitur, 12 columna 2
legis mens ſi viget, habet locum Legis diſpoſitio, licet eius verba deficiant, 227 col. 1 in poſt.
legis voluntas pro ratione eſt, 21 columna 2
legiſlator non curat, quæ non poſſunt euenire, 4 col. 2
legitimatio per inſtrumentum & per matrimonium differunt, 193 co. 1 in poſt.
legitimum quid, 310 columna ſecunda.
libelli conceptio qualis eſſe debet, 12 col. 2 in poſt.
libellus an ſit dandus, 331 columna ſecunda.
libellus in actione vi bonorum raptorum, 350 col. 2
libellus in actione Caluiſiana, 314 col. 2
libellus in actione commodati, 326 col. 1
libellus in actione communi diuidundo, 329 col. 1
libellus in actione depoſiti, 326 columna 1
libellus in actione ex empto. 325 colum. 2
libellus in actione ex lege condictitia, 331 col. 1
libellus in actione ex locato, 326 columna 2
libellus in actione ex ſtipulatu, 236 colum. 1
libellus in actione in factum deſcendens ex edicto de calumnia, 352 col. 2
libellus in actione familiæ erciſcundæ, 329 col. 1
libellus in actione Fauiana, 324 colum. 2
libellus in actione finium regundorum, 329 col. 2
libellus in actione furti manifeſti, 327 col 2
libellus in actione legis Aquiliæ, 327 col. 2
libellus in actione mandati, 326 columna 1
libellus in actione negotioria, 308 columna 2
libellus in actione pro ſocio. 326 columna 1
libellus in actione Publiciana, 311 col. 1
libellus in actione quod metus cauſa, 533 col 2
libellus in actione ſerui corrupti, 330 col 2
libellus in cauſa criminali quid continere debet, 379 columna prima.
libellus in cauſa dandus eſt, 375 columna 1
libellus in condictione certi generalis, 324 col. 1
libellus in condictione certi ſpecialis, 234 col. 1
libellus in ſeruitute perſonali, 328 col. 1
libellus in ſeruitute reali, 308 columna 2
libellus in ſeruitute vrbanorum prædiorum, 308 col 2
libertatio tribus modis legatur, 168 columna 2
liber ſit quia a ſeipſo, 251 columna 1
liber quis iudicatur in dubio, 16 columna 1
libera perſona alij non acquirit, 285 col 2
liberi & liberti poſſunt agere in parentes & patronos, quādo iniuria eſt atrox. 300 col. 2
liberorum nomen generale eſt ad omnes inferiores, 44 columna ſecunda.
liberorum quidam naturales, quidam legitimi, quidam & naturales & legitimi, quidam nec naturales nec legitimi, vt inceſtuoſi, & quidam prius non fuerunt legitimi, nunc ſunt, 37 columna prima.
liberorum ſucceſſio triſtis, 203 col. 2 in tex. & poſt.
libertas ex ſeruitute quandoque reuiuiſcit, 142 col. 1
libertas fauorabilis eſt, 176 columna 2
Libertas in fraudem data an queat reuocari. 23 col. 2 in poſt.
Libertatis fauor in quibus conſiſtit: 116 col. 1
Libertus quas operas debet patrono. 20 col. ſecunda.
Libertus debet aſſurgere & ſeruire patrono. 20 col. 2
Libertus ingratus qua actione, in ſeruitutem reuocatur. 23 columna ſecunda.
Libri quibus fides adhibenda eſt. 4 col. 1
Licentiatus an gaudeat priuilegio doctorum. 70 col 2
Literarum obligatio tollitur per contrariam ſcripturam. 257 columna 1.
Litem ſuā facere dicitur iudex quādo damnum alterius in ſe tranſfert. 302 col. 1
Locupletior dicitur pupillus ſi non eſt factus pauperior. 119 columna prima.
Locus dicitur plenus, ſemiplenus, & vacuus. 109 col. 1
Lucrum ſentiens ſentiat onus 290 col. 1
Lucubratio quid. col. 1
Luere legatum tribus caſibus tenetur hæres, 164 col. 2
Luo quatuor ſignificat. 165. columna prima.
Lupus. Nil debetur pro lupo exiſtere in vtero matris. 370 colum. 1 in poſtil.

M

MAcedonianum in vndecim caſibus ceſſat. 349 columna prima.
Magiſter qualis eligi debet, 4 columna 1
magiſtris ſalaria ſunt perſoluēda, 50 col. 2
Maior ad tempus non ad perſonam refertur, 39 col. 2
maiori parti ſtatur in re diuidua, vel in re communi pluribus, vt vniuerſis, ſecus in re indiuidua, vel cōmuni pluribus, vt ſingulis, 67 col. ſecunda.
maieſtatis læſæ crimen grauiſſimū, manumiſſionem & teſtamenti factionem adimit, 140 col. 1
maleficia diſtinguit voluntas, 286 columna 1
malæ fidei poſſeſſor an, & quando teneatur de fructibus 95 c. 1
malorum non eſt ſocietas, 267 col. 2 in poſt.
malorum opera vtens eſt in culpa, 303 col. 2 in tex.
mādatarius de quatuor tenetur, 273 col. 1
mandatum. Sine mandato defendit quilibet, 357 col. 2
mandati definitio, 170 col. 1
mandatum contra bonos mores nō oblig. 271 col. 1
mandatum facilius reuocatur, quam alij contractus, 272 col. 2
mandatum multis modis contrahitur, 270 col. 1

Man-

mandatum ſpeciale in multis caſibus requiritur. 354 columna ſecunda
manere in eadem cauſa. 140 colū. ſecunda
maritus lucratur fructus rerum dotalium. 39 col. 1
maritus uxoris procurator eſſe poteſt. 175 c. 1
maritus uxori tutor eſſe non poteſt 75 col. 1
mater illuſtris non ſuccedit liberis uolgo quæſitis. 205 c. 1
mater negligens petere tutores liberis, repellitur ab eorum ſucceſſione 205 col. 1
mater uehenda in naul non debet mercedē pro partu in utero 162 col 2 in poſt.
matrem ſequitur partus quo ad ſtatum, patrem uero quo ad originē. 17 col. 2
matris conditio prodeſt partui tribus temporibus, patris uero tempore conceptionis tantum 16 columna 2
matris præteritio habetur pro exhæredatione. 197 c. 2
matrimonium à triplici iure eſt, 9 col. 1
matrimonium cōtrahere honeſtius eſt, quam monaſterium ingredi. 30 col. 2
matrimonium quatuordecim modis impeditur. 34 col. 2
matrimonij quoto gradu permittitur, & quoto prohibetur. 213 column. 2
matrimonium uſque ad quem gradum prohibetur. 213 columna ſecunda
matrimonium ſequens legitimat filios prius natos. 193 c. 1 in tex.
matrimonium ſine ſcriptura & dote poteſt ualere. 192 c. 2
matrimonium tenet ſine conſenſu curatoris. 30 c. 1 in poſt.
mea res magis mea fieri non poteſt. 324 col. 1 in tex.
meum dicitur iuriſdictione uel proprietate. 80 c. 2
meum eſt id, in quo habeo nudam proprietatem, & alius uſumfructum. 91 c 2
meum eſt quod ex meo naſcitur 89 col. 1
media ſententia eſt quæ neutri in totum diſcordat, uel concordat, ſed diſtinguit 121 c. 2
mediaſtinus ſeu Meſonauta. 300 col. 2
media uia eligenda eſt, quando non eſt maior præſumptio pro una parte, quam pro alia. 25 c. 2
medium quando ſeruandum eſt, 39 col. 1
medicus tenetur de culpa tribus tēporibus 294 c. 1
memoria hominis damnari poteſt poſt mortem, non ipſe. 194 col. ſeconda
mendacium punitur. 188 columna ſecunda
mentis conceptus uerbis debet deprehendi non ſignis. 234 col. 1 in poſt.
menturiam permittat prætor. 311 columna 2
merces quandoque certa, quandoque incerta, quandoque nulla. 265 col. 1
mens legis quandoque attenditur, non uerba. 226 columna ſecunda in poſtil.
miles cognoſcitur per ſex ſigna, ſine quibus non gaudet priuilegio militum. 129 c. 1
miles extra expeditionem non gaudet priuilegio. 128 columna ſecunda
miles habet priuilegium cum eſt in militia. 129 c. 2
miles in conflictu teſtatur ſine teſte. 130. col. 1
miles poteſt eſſe partim inteſtatus. 143 col. 2
miles quæ priuilegia perdit rediens à militia. 131 c. 1
milites magis arma, quàm iura ſcire oportet. 2 c. 2
militis iuramentum. 129 columna prima
minor an poſſit eſſe executor teſtamenti procurator, iudex, aduocatus. 57 col. 2
minor uigintiquinque annis, & maior ſeptuaginta excuſatur à tutela. 51 col. 2
minor quando poteſt eſſe in iudicio ſine curatoris authoritate c. 61 col. 1
minor uolens de aliquo reſtitui, ſatis habet ut dicat ſe minorem id feciſſe, licet non exprimat per ignorātiam, quod alias in maiore requiritur. 119 c. 2
minor uigintiquinque annis ſe non dimittens non reſtituitur. 17 col. 2
minoris perditio ſequitur ad perditionem maioris 53 colum. 1 in poſt.
miſſilia unde. 99 c. 2
miſſio triplex honeſta, cauſaria & ignominioſa. 133 columna prima
miſta actio dicitur duobus modis. 325 col. 2
mobilium rerum uilis eſt poſſeſſio. 107 col. 1
monachus eſt liber. 16 columna prima
monachus in quibuſdam cenſetur mortuus. 16 c. 2
monachus poteſt eſſe teſtis in cauſa monaſterij. 127 columna 2 in poſt.
monachus poteſt ferre teſtimoniū modo luret de licentia ſuperioris 16 c. 1 & in poſt.
monachus tranſiens de uno monaſterio ad aliud, ſecundo acquirit. 120 col. 2
monaſterij ingreſſus non irritat teſtamentum. 152 columna prima in poſtil.
monumenti impenſa, an deducatur ex legato. 130 columna ſecunda
monumentum quid. 80 columna ſecunda
mores quid. 9 c. 2
mors. Crimina quando poſſunt inquiri poſt mortem. 194 columna ſecunda
morte crimina extinguuntur. 194 col. 2
mortis tumult' homines anguſtiat 171 col. 2
mortuus fingitur uiuere per gloriā, & uiuus mori per opprobrium. 70 col. 1
mortuus non damnatur, niſi à Deo. 194 col. 2
mulier pro parentibus agit. 364 colum. 1
mulier ubique teſtis eſſe poteſt, præterquam in teſtamento. 126 col. 1
multum & modicum dicitur ſecundum materiam ſubiectam, uel arbitrio iudicis. 257 columna ſecunda
multum quinquennium comprehēdit. 257 col. 2
munus. An appellari poſſit ab iniunctione munerum. 74 columna prima
munus quoddam ciuile, aliud patrimoniale, aliud honorarium, aliud mixtum, id eſt honorariū & onerarium. 169 c. 2
munus quoddam publicum authoritate & utilitate priuatum, quoddam contra 69 c. 2
muri ciuitatis ſunt ſancti. 83 columna 1 in tex.
mutari non poſſunt quæ ſunt de neceſſitate naturæ, ſecus ſi præſcriptione. 15 col. 1
mutuum deficit tripliciter. 231 colum. 2
mutuum dicitur quaſi de meo tuū, ex integro ſcilicet & corrupto. 230 col. 1
mutuum & commodatum differūt. 231 col. 2
mutuum eſt triplex, naturale, ciuile, naturale & ciuile ſimul. 231 col. 2
mutuum & indebitum ſunt ſimilia in quibuſdam. 230 columna ſecunda
mutuum & indebitum reconciliantur ijſdem modis. 231 columna prima
mutuum reconciliatur multis modis. 231 col. 2
mutuo quatuor ſunt neceſſaria. 220 colum 2
NAtales ſumuntur pro conditione ſeu ſtatu in quo quis naſcitur. Aliter etiam ſumuntur. 18 col. 1
natalium reſtitutio facit ingenuū 17 col. 2
natorum appellatione continentur nondum nati. 51 columna prima

natura.

natura. Contra ſtimulos naturæ facit qui ſe excuſat a tutela filij. 44 col. 1
natura duplex. 237 c. 1
natura eſt Deus. Item uirtus inſita cuilibet rei 9 c. 1
naturæ ius quatuor modis ponitur 9 col. 2
natura magis, quàm uerba inſpicienda eſt 309 c. 1
naturæ impedimentũ fortius, quam accidentis 40 c. 2
naturale. Nihil tam naturale, quã uoluntatem domini uolentis rẽ transferre ratam haberi. 96 col. 2 in tex.
naturales liberi an teneantur alere patrem 16 col. 1
naturales liberi tantũ, an & quando ſuccedant 24 c. 1
naturalia iura ciuilis ratio perimere non poteſt. 197 c. 1
naturalibus liberis datur tantum tutor in his, quæ ipſis relinquuntur, & tunc non perſonæ, ſed rebus datur. 48 c. 2
neceſſarium officium 155 c. 2
neceſſarius hæres. 28 col. 1
neceſſarius ut quis ſit, tria requiruntur. 158 col. 1
neceſſitas cauſatiua. 137 c. 1
negationes duæ æquipollent uni affirmationi. 300 c. 2
negligentia qualiter quis teneatur. 169 col. 1
negotia ſunt plura, quàm uocabula. 142 col. 2
negotiorum dominus non ſemper inſolidum tenetur. 274 c. 2
negotiorum geſtor eſt, qui alterius Negotia gerit 26 c. 1
negotiorum geſtor certis caſibus non repetit, quod impendit. 273 col. 2
negotiorum geſtor de quo tenetur. 175 col. 1
nobilitas nocet. 105 c. 1
nocet ſibi quis plerunque, cum alteri nocere putat. 21 c. 2
nomen. non eſt diſputandum de nomine. 288 c. 1
nomen, prænomen, cognomen, agnomen differunt. 174 c. 1
nomen ſibi mutare poteſt liber homo. 174 col. 2
nomina appellatiua ſequẽtia ſtant demonſtratiue, non diſpoſitiue. 240 col. 2
nomina debent eſſe conſequentia rebus. 115 col. 1
nomina ſignificandorum hominũ gratia reperta ſunt, q ſi alio modo intelligunt, nihil interest. 174 colum. 1
noſtra facimus omnia, quibus authoritatem impertimur. 22 colũna 1
notio. 207 c. 1
notorium quid, & quotuplex. 8 colum. 1 in poſtil.
noua lex corrigens in uno caſu, non trahitur ad alium ſimilem rationem habentem. 25 c. 1
nouatio eſt prioris obligationis in aliam tranſmiſſio. 281 colũ. 1 in poſtil. & in tex.
nouatio triplici iure fit. 282 columna 2
nouerca unde. 34 col. 1
noxa & noxia differunt. 350 c. 1 in textu & in glo.
nubere an fœmina poſſit ante duodecimum annum 30 c. 2
nuptialia inſtrumenta ſeu dotalia quæ ſint. 192 c. 2
nuptiae prohibitas contrahentium diuerſæ ſunt pœnæ 36 c. 1
nullus in bonis res dicitur ſeptem modis 84 c 2
numus. Pro unico numo datur quælibet actio. Fallit in multis caſibus 86 col. 1
nurus appellatione quæ continetur. 34 col. 2
nuius capitis non fit in ſtipulatione 234 col. 1
OBligare ſe quis non poteſt ad perpetuum carcerem. 103 colum. 1 in poſt.
obligatio actionis. Iuſtitia eſt mater iuris. 6 col. 1
obligatio an poſſit continere impariratem. 23 c. 1
obligatio in genere quid. 227 col. 2 in text.
obligatio ciuilis quid. 228 colum. 1 in tex.
obligatio ciuilis exigendi effectum non habet. 227 c. 2
obligatio ciuilis quibuſdam perſonis adhæret. 228 c. 1
obligatio ciuilis tantum ſolutione tollitur. 273 c. 2
obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem & ſententiam. 228 colum. 1
obligatio effectualis habet radicẽ naturalem & ciuilem. 228 columna 1
obligatio eadem poteſt eſſe una & plures. 218 col. 2
obligatio fit tantum per uerba futuri temporis. 256 c. 2
obligatio naturalis inter patrem & filium poteſt conſiſtere. 246 columna 2
obligatio naturalis tollitur per pactum & iuramentum, ſed ciuilis per ſententiam. 362 col. 2
obligatio tollitur 12. modis. 283 col 1
obligationum ſpecies tres. 227 columna 2
obſequiales operæ, quæ. 224 columna 2
obſequiales operæ patronis a liberto debentur. 224 c. 2
offendens ſe, uel lædens, an ſit excommunicatus. 8 c. 2
officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum. 350 c. 1
officia iuris ſunt diuerſa. 7 columna 1
officiarij publici ſunt immunes a gabellis. 71 c. 1 in poſt.
omnimodo, quid importet. 338 columna 1
onus cum commodo poteſt cauſare honorem, ſed honor ſine commodo non debet eſſe cauſa oneris 121 col. 2
operas futuras æſtimare difficile eſt 303 col. 1
opinio eſt cum dubitatione reſponſio. 14 col. 2
oppoſitio. Terminus datus ad opponendum cenſetur datus ad oppoſita ſeu excepta probandum. 74 col. 2
opus laudat magiſtrum. 4 columna ſecunda
orcinus quis & unde. 189 colum. ſecunda
ordinarij ſerui & uicarij 170 columna prima
ordo librorum iuris. 3 columna ſecunda
ordo præuerti non debet. 147 colũna 1
ordo ſcripturæ non curatur. 250 colum. 1
ordo ſeu caput genus eſt, gradus, ſpecies, unde liberi &c. eſt ordo ſed unde liberi primo filij, ſecundo nepotes &c. ſunt gradus. 202 col 2
origo iuris ciuilis. 12 columna ſecunda
oua ſub gallinis & columbis dimittuntur. 383 col. 2
PActum de non petendo habet tres effectus. 361 columna ſecunda
pactum legis commiſſoriæ. 97 col. 2 in poſtil.
pactum modum quid. 229 columna 2 in poſtil.
pactum ueſtitur multis modis. 229 colum 2
pandectæ unde quintæ, columna prima
parentes pro filijs, domini pro ſeruis an teneantur. 318 columna ſecunda
parenti an potius ſit parendum, quam patriæ. 12 columna ſecunda in poſtil.
parricidium quas perſonas concernit. 381 col. 1
partes ſuas interponere dicitur iudex, cum ſe & officiales ſuos & milites interponit. 66 columna ſecunda
partus non ſemper ſequitur uentrẽ. 17 col. 2
partus ſuppoſiti & adulterij accuſatio non conceditur omnibus. 379 col. 1
pater cogitur præſtare authoritatem filio conuento caput pignoribus 246 col 2
pater diuerſis temporibus diuerſa habuit iura in bonis filij 94 columna 2
pater facit teſtamentum filio impuberi, & eligit ſepulturam. 121 columna 1
pater habet contra tabulas filij emancipati. 221 c. 1

patri

patri ſeruandus eſt honor in omni diſpoſitione. 120 colum. 2 in tex. & poſt.
pater per filij corpus magis periclitatur pœnæ, quàm ipſe ſuus. 358 col. 2 in tex.
pater poteſt eſſe ſeruus filij. 24 columna 1
pater præfertur filijs in diſpoſitione abſoluta. 200 c. 2
pater quibus caſibus ſuccedit filio & quibus non 45 c. 2
pater quo iure ueniat ad bona filij emancipati. 221 col. 2
patientia æquiparatur conſenſui. 46 col. 2
patricij qui ſunt. 12 col. 2
patrimonium. Quædam res ſunt in patrimonio noſtro, quædam extra, quædam nec in patrimonio, nec extra patrimonium ſunt. 79 columna 2
patronus qualiter ſuccedit liberto. 45 col. 2
patruus eſt frater patris. Auunculus matris. 165 c. 1 in tex.
paupertas an excuſet a tutela. 36 columna 2
paupertas reddit hominem minus idoneum. 65 col. 1
paupertatem detegere durum eſt. 298 colum. 1
peculium caſtrenſe & quaſi caſtrenſe 320 col. 2
peculium eſt multiplex. 121 columna 2
pecunia conſumitur ſi expendatur uel cum alia miſceatur. 118 columna 1
pecuniæ large ſumitur pro his, quæ conſiſtunt in numero, pondere, & menſura. 229 c. 2
pecunia mea cum alia miſta extinguitur. 403 c. 2
pedagogus. 24 c. 1
pœna arbitraria ad mortem extenditur. 308 c. 1
pœna conuentionalis & legalis differunt. 300 c. 2 in poſt.
pœna ex pacto peti non poteſt. 251 colum. 1
pœna maior maiori delicto debetur. 371 col 2
pœna minor iniuncta à lege an tollatur per maiorem inductam ab alia lege. 290 c. 1
pœnarum genera ſeptem. 2 c. 1
pœnæ diuerſificantur ex perſonarum diuerſitate. 381 c. 2
pœnæ in criminalibus ſunt ordinariæ & extraordinariæ 383 columna prima
pœnæ ſunt reſtringendæ. 338 columna 1
perduelles. 194 c. 2
perduellionis crimen. 194 columna ſecunda
periculum ubi eſt, ibi debet eſſe commodum. 290 c. 1
periurus in alio ſeculo punietur. 372 colum. 2
permutatio duas paris actiones. 262 col. 1
permittuntur quædam in ultima uoluntate, quæ non inter uiuos. 21 col. 2 in poſt.
perpetuo multis modis capitur. 266 col. 1 in tex & poſt.
perſecutio continet actionem & petitionem. 181 c. 1
perſonæ alienarum rerum gubernationem habentes. 357 columna prima
perſonæ quædam nec ſui iuris ſunt nec alieni 26 col. 2
petitio hæreditatis eſt realis & perſonalis. 376 c. 1
peto quod habeo in quatuor caſibus 265 col. 2
philoſophorum authoritates ſunt allegandæ. 261 col. 2
philoſophorum authoritates quandoque redarguuntur. 262 columna ſecunda
pictura ornat materiam. 94 columna prima
pietas quid. 277 col. 2
pietatis cauſa maior eſt, quam inde biti. 277 c. 1 in poſt.
pietatis intuitu cum quid datur, cui cenſetur dati. 277 c. 1
pignori potius incumbendum, quã in perſonam agendum. 281 col. ſecunda in tex.
pignus & hypotheca differunt. 317 col. 1 in tex.
plena cautio & plenior quæ ſit. 253 col. 2
plena proprietas conſtat ex nuda proprietate & uſufructu. 167 colum. 1
plena pubertas quando dicitur. 39 col. 2
pluralis oratio quandoque trahitur ad ſingularem. 16 c. 1
plures quãdoque loco unius computantur. 70 col. 1
plus petitur quatuor modis. 340 col. 1 in tex. & glo.
plus ualet quod eſt in opinione, quã quod eſt in re. 126 c. 1
pondus quid. 142 col 2
populus conſtat decem hominibus. 96 c. 2 in poſt.
populus poteſt facere legem municipalem, id eſt particularem. 13 col. 1 in poſt.
portans frumentum extra prouinciam non incidit in pœnam ſtatuti, Si quis portauerit &c. 26 col. 1 in poſt.
poſſidentis conditio quandoque eſt deterior, quam petentis. 94 col. prima
poſſidere commodius eſt, quam petere. 369 c. 1 in tex.
poſſeſſio proprie mobilium eſt 369 col. 1
poſſeſſio poteſt peti ſine interdictis. 366 col. 1
poſſeſſionem piſcandi, uel molendinum habendi, uel quid huiuſmodi, quis habere dicatur. 81 columna prima
poſſeſſio ſæpe transfertur, licet res non apprehendatur. 98 columna ſecunda
poſſeſſio ſola dominium non quærit. 123 c. 1
poſſeſſio una cum alia continuatur. 194 c. 1
poſſeſſio unde dicitur. 369 columna prima
poſſeſſionem poſſeſſus non quærit. 122 col. ſecunda
poſſeſſionis cauſa quando mutatur. 110 col. 2
poſſeſſor clandeſtinus naturaliter poſſidet, deiectus ciuiliter. 369 col prima
pro, poſſeſſore poſſidere quis dicitur. 368 col. 1 in tex.
poſſeſſorium maximas lites generat. 469 col. 1
poſſidere maximi commodi eſt. 269 col. 1
poſitionibus reſponderi debet ſimplica 8 col. ſecunda
poſteriores leges per priores intelliguntur 356 c. 1
poſthumorum loco qui ſunt. 136 colum. ſecunda
poſthumus quando non habetur pro iam nato. 49 c. 1
poſthumi quidam naturales, quidam ciuiles. 135 columna ſecunda
poſtliminium quid. 44 col. ſecunda in tex. & poſt.
poſtulare quid. 25 columna prima
poteſtas. Franci non habent liberos in poteſtate. 29 columna ſecunda
poteſtas multis modis capitur. 313 col. 1
poteſtate alium contingere quis dicitur tribus modis. 127 columna ſecunda
poteſtatis dominicæ effectus multiplex. 27 col. 1
præcaria poſſeſſio. 369 columna ſecunda
pretinſius quando cedit uilioti. 89 col. 2
prædia ſtipendiaria. 97 colum. prima
prædia tributaria. 97 columna prima
præfectus & prætor differunt. 59 co. prima
præiudicialis actio quare dicitur. 322 col. 2
præſcriptio eſt longæ poſſeſſionis effectus. 122 col. 1
præſcriptio eſt odioſa. 110 columna ſecunda
præſcriptis uerbis agitur triplicites 265 col 1
præſidis nomen generale. 76 col. ſecunda
præſumitur quis bonus uel malus ex multibus actibus, non uno. 4 col. 2 in poſt.
præſumptio ex uarijs ſumitur. 4 co. ſecunda
præteriti liberi habent duo remedia teſtamenti impugnandi. 223 col. 1

præte-

Preteritio an habeatur pro exhæredatione. 138 col. a
Prætor plus punit, quam lex duodecim tabularum. 286 columna prima
prætores hodie ſunt præſides prouinciarum. 13 col. a
prætoriæ pœnales ſunt annales, 358 col. a
prætoriæ rei perſecutoriæ ſunt perpetuæ. 358 col. a
primo teſtamento præfertur ſecundum. ſecus in ſententia. 152 col. 2 in poſt.
princeps faciendo gratiam alicui, non tollit ius pœnæ quæſitæ parti. ſic conſenſus patris ipſius non tollit ius quæſitum fiſco. 283 column. 1
princeps poteſt eſſe iudex in cauſa propria. 148 col. 1
principis intereſt ſubiectos habere locupletes. 28 col. 1
principis ſimplex ſcriptura an legē faciat. 18 col. a
principia beneficia ſunt extendenda 40 col. a
principale ſi non tenet, nec acceſſorium. Hęc regula quãdoque fallit. 288 col. 2
priuata ſcriptura facit fidem contra eum. 256 col. 2
priuatæ uoci præfert publica. 141 colum. 1 in poſt.
priuata ſcriptura facit fidem, ſi habet ſubſcriptionem trium teſtiũ. 256 col. 2
priuatorum pactio ius publicum nõ tollit. 279 col. 1
priuatus quandoque ſtipulatur pro alio. 226 c. 2
priuignus quis. 34 c. a
priuilegium litis ordinationem reſpiciens uni conceſſum ad aduerſarium tranſit: ſecus ſi deciſione. 119 col. 1
probatio per iuramentum non eſt legitima. 331 c. 1
proconſulis legatus duo habet ſpecialia. 76 c. 1
procurator. 66 c. a
procurator non admittitur ubi poteſt imponi corporalis pœna, neque agendo, neque defendendo, niſi ſit perſona illuſtris. 301 columna 1
procurator ad negotia & lites differunt 24 col. 1
procurator agens præſente domino & conſentiente, non poteſt repelli defectu mandati. 280 columna 1
procurator fiſci quis. 55 columna ſecunda
procurator rei ſine interueniat ante litis conteſtationem, ſiue poſt, debet ſatiſdare. 356 col. 2
procuratores ſatiſdant, non partes. 336 col. 2
procuratoris officium quibuſdam interdicitur 354 c. 2
prodere & proditus quid. 83 colum. ſecunda
prodigus quomodo declaratur quis. 133 col. a
promiſſor an ſtatim conueniri poſſit. 253 c. 1
promiſſum hoc anno quomodo ſolui debet. 252 col. a
promulgare quid. 3 c. 1
propulſare iniuriam, an & quando liceat. 11 col. 1
propulſio iniuriæ tria requirit. 11 col. 1
proteſtatio an & quando requiratur in hærede faciente actum hæredis, quod ſcilicet non facit ut hæres. 161 col. 1
proteſtari non tenetur hæres quando facit actum pium, quod non facit ut hæres. 161 columna 1 in poſt.
pro tutelæ actio bonæ fidei eſt. 334 col. a
proximus pubertati dicitur quis a decimo anno & dimidio. 290 column. a
pubes quo ad teſtamenta & tutelas dicitur maior quatuordecim annis, quo ad matrimonium autem cum primum coire poteſt. 30 col. 2
publica utilitas quandoque facit ne audiatur uolens reddere alienum. 25 col. 1
publiciana ut detur, quinque ſunt neceſſaria. 311 col. 2
publicum & commune differunt. 81 col. 1
pudicitiæ fauor maximus. 352 colum. 1
punitur quis ex mora & procraſtinatione. 258 col. 1
punitur quis in quo peccauit. 133 colum. a
pupilli an ſoluere poſſint. 93 columna 1
pupillis bona committuntur, non ut ſint rata quæ per eos ſiũt, quia reſtituuntur. 119 col. a
pupillus conueniens tutorem præfertur cæteris creditoribus, 53 column. a
pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem. 68 columna a
pupillus ex contractu obligatur; quando factus eſt locupletior. 60 col. 2
pupillus factus locupletior, tenetur ex mutuo 231 col. 1
pupillus in quatuor caſibus poteſt eſſe in iudicio ſine tutoris authoritate. 48 col. 1
pupillus in tribus locis poteſt iudicem petere 61 col. 1
pupillus quis, 62 c. 2
pupillare teſtamentum pars eſt paterni teſtamenti. 150 columna ſecunda
poteſt quis eſſe teſtis de eo quod uidit in pupillari ætate. 136 columna 1
purpura tripliciter apponitur ueſtimento. 89 col. 2
purus locus non eſt ſacer, ſanctus, nec religioſus 12 c. 2
putator. 294 c. 1
Q Vantitas non poteſt perire. 169 col. a
Quantiplurimi res æſtimatur, non ex affectione ſingulorũ, ſed ex communi æſtimatione. 392 col. 1
quarta eſt multiplex. 184 columna 1
quarta relinquitur multis modis. 157 col. 1
quarta teſtamentum inofficioſum querelantibus diuidenda pro rata dari ſolet. 157 columna ſecunda
querela datur emancipatis. 188 columna a
querela inofficioſi quandoque continet contra tabulas. 217 columna 2
quæſitor & exquæſitor dicitur tripliciter. 4 col. 1
quæſtus. Bona ex quæſtu ſunt, quæ ueniunt ex emptione, uenditione, locato, conducto. 268 colum. 1 in poſt.
qui uadit plane, uadit ſane. 7 colum. a
quirinus unde. 10 columna ſecunda
quod differtur, non aufertur. 189 colum. 1
quotidie quæ uerſantur, magiſtratus debent. 5 columna ſecunda
R Apina & furtum non numerantur inter caſus fortuitos. 318 colum. 1
raptor hominis tenetur, quam fur manifeſtus. 395 c. 1
raptor qua actione tenetur. 89 colum. 1
realis actio directe non hæredibus, 171 col. a
recedendum non eſt a ſignificatione uerborum. niſi teſtatore aliud ſenſiſſe certum ſit. 65 columna ſecunda
redimens aliquẽ ab hoſtibus, etiam infidelibus, poteſt eum retinere pro pignore 350 columna ſecunda
relegare qui poſſunt. 45 columna ſecunda
relegatus & deportatus differunt. 43 col. 1
religioſum locum quote corporis pars facit. 64 c. 2
religioſi ſuo monaſterio quærunt. 120 col. 1
relinquere ſpectat ad ultimam uoluntatem, & morientis tantum. 25 col. 1
reliqua non comprehendit remiſſio redditionis rationum, nec latam culpam, nec dolum. 171 columna 2
reliqua reddere. 171 col. 1 in textu, & gloſſa
repetita creduntur in contractibus, quæ in præfatione dicta ſunt 246 col. 1

repe-

Repetita dicuntur, quæ in præfationibus dicta ſunt, niſi repetitio inducat vitium, 246 columna prima.
repetitio nõ competit turpiter danti, 36 col. 1
repugnantia non admittuntur, 177 colum. 2
res generaliter quandoque ſtat, 306 col. 1
rei vendicatio, & furti condictio differunt, 324 col. 1
rei vendicatio quæ datur legatarijs, non eſt ex quaſi contractu, 296 col. 1
rerum diuiſiones quot, 99 columna 2
reſtitutionis beneficium tollit iuramentum interpoſitum, 140 col. 1 in poſtil.
retinere quinternos poteſt ſcriptor, niſi ei ſatisfiat. 94 columna prima in poſtil.
retro principes qui, 314 columna prima.
reus promittẽdi quis & vnde dictus, 236 col. 1
reus promittendi eſt reus debendi, pagina, 237 columna ſecunda in poſtil.
reus ſtipulandi, 238 col. 1
reus ſtipulandi eſt reus credendi 237 col. 2 in poſtil.
rei debendi inſolidum non poſſunt conueniri, niſi alter ſit abſens, aut inops, 239 col. 1
reorum debendi & credendi conſtitutio, an per interuallum impediatur, 238 col. 1
reo ſi denuncietur, vt ſoluat ante, quam conueniatur, hoc de voluntate eſt non de neceſſitate, 305 colum. 1
ripa conſtat ex duobus, 95 col. 2 in poſtil.
Romanum ius qualiter intelligatur 12 col. 2
rubrica poteſt allegari, ſi continet orationem perfectam, vt Quod quiſque iuris in alium &c. 1 colũ. 2 in poſtil.
rubrica quandoque eſt generalior textu, 6 col. 2
rumpitur quod plus valet per id, quod minus, 152 columna ſecunda.
Ruſticitas ſancta omnia palam habet, 316 col. 1
SAcer locus definit eſſe dupliciter, pagina 82 columna ſecunda.
Sacer locus quis dicitur, 82 columna 1
Sacræ rei venditio valet inter ignorantes, 234 col. 1
Sacræ res tribus caſibus poſſunt alienari, pagina 82 columna ſecunda.
ſalaria magiſtrorum ſunt ſoluenda, 30 col. 2
ſalarium interueniens in mandato, an peti poſſit, & qua actione, 273 col. 1
ſalua rerum ſubſtantia quid, 102 columna 2
ſanctiones quid ſignificent, 83 columna 1.
ſanctiſſima res eſt iuris ciuilis ſapientia, nec precio nummario æſtimãda, 10 col. 1
ſapiens, melioris eſt conditionis quam ſtultus pagina 72 columna prima
ſascinator quis, 273 columna ſecunda.
ſatiſdare quid, pagina 355 columna ſecunda
ſatiſdatio de legato ſoluendo poteſt remitti a teſtatore, ſed non de vtẽdo fruendo arbitrio boni viri, 103 col. 2
ſatiſdatio duplex ab actore exigitur, 235 col. 2
ſatiſdatio iudicio ſiſti, an poſſit ſub pœna fieri pagina, 336 columna prima
ſatiſdatio iudicatum ſolui quid, 355 col. 1 in textu.
ſcire an præſumatur quis in dubio aliquid, vel ignorare, 74 columna ſecunda.
ſcholaris abſens a ſtudio per quinquennium perdit priuilegium, 131 col. 1 in poſt.
ſcholaris moriens aut diſcedens, an poſſit ſubſtituere, 267 columna ſecunda.
ſcholaris non gaudet ſenatuſconſulto Macedoniano, 349 columna prima.
ſcribentis falſitas, ſolennitas, vel error probatur per teſtes, 255 columna 2 in poſtil.
ſcripto & ſedendo ferenda eſt ſententia, 375 col. 2
ſcriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiam legis, ſed ad probationẽ, 12 col. 2.
ſcriptura priuata pro ſcribente non valet, ſed contra eum valet, ſi eſt cum cauſa, 248 columna ſecunda
ſcriptura priuata facit ſemiplenam probationem, 248 columna ſecunda.
ſcripturæ an ſemper ſtandũ ſit, 248 col. 2
ſcripturæ ordinem ſequi in ciuile eſt pagina, 175 columna prima in textu.
ſedere non tenetur iudex in actu voluntariæ iuriſdictionis, 19 col. 2 in poſtil.
ſemeſtre quid, 70 col. 2
ſeminauit quando quis ex ſemine meo in fundo alieno, contra quẽ agam an contra dominum fundi, vel contra eum qui ſeminauit, 93 col. 2
ſemper erit quod ſemel eſt, quod verum eſt in immutabilibus, vel natura, vel iure, 183 col. 1
ſenatuſconſultum Trebellianum vnde, 183 col. 1
ſententia an ſit ſtatim executioni mandanda, & in quibus caſibus differtur eius executio, 376 columna 1
ſententia certa non poteſt fieri in rebus incertis, 85 columna prima in poſtil.
ſententia die præfixa debet ferri etiã altera partium abſente, 235 columm. 1
ſententia eſt de iure ciuili, 235 columm. 2
ſententia & ſecundum decretum transferunt dominium, 378 columna 1
ſententia in ſcriptis ferenda eſt, 339 & 375 col. 1
ſententia non poteſt ſemper eſſe certa, 339 col. 1
ſententiam certam, vt ferat iudicem curare debere, 339 columna prima.
ſententia prima præfertur ſecundæ, ſecus in teſtamento, 352 columna ſecunda
ſententia ſi geminetur ex qua agetur, 152 col. 1
ſententia ſuper actione famoſa no ſemper infamet, 374 columna ſecunda.
ſeparationem bonorum impetrare quis poteſt, 158 col. 1
ſerui libertatem conſequuntur nouem modis, 21 col. 1
ſerui non habent cognationem quo ad ius ſuccedendi, ſed bene quo ad ius matrimonij, 34 columna ſecunda.
ſeruitus eſt de iure gentium origine, & de iure ciuili formatione, 16 col. 1
ſeruitutes perſonales poſſunt alienari, non prædiales, 105 columna prima
ſeruitutes ſunt in bonis noſtris, 72 col. 2
ſeruitutem genera ſunt tria, 100 colum. 1
ſeruo inuito dominus non quærit hæreditatem delatam, 148 columna 2
ſeruo legatum relinqui poteſt, 111 col. 2
ſeruus an poſſit habere aliquid ſuũ, 18 2 col. 2
ſeruus ciuiliter nequit obligari, 253 col. 2
ſeruus hæres inſtitutus non acquirit domino niſi duo concurrant, 178 col. 2
ſeruus manumiſſus an teneatur de geſtis in ſeruitute, 151 columna prima
ſeruus non poteſt obligari fideiubendo, 282 col. 1
ſeruus vicarius, 347 columna ſecunda.
ſeruus ordinarius, 347 columna ſecunda
ſeruus pure inſtitutus a ſeipſo liberatem recipit. 158 col. 1
ſeruus ſine domino eſſe poteſt. 16 colum. 1
ſignatorius annulus, 125 columna ſecunda.

ſimi-

ſimilium eadem eſt diſciplina, 345 col. 1
ſimplicitas legibus amica, 201 columna 1
ſimplicitas magis quam difficultas legibus amica fraudi contraria neque fatua, & neque gnaua, 201 columna 1
ſi vnus velit diuidere tutelam, alij gerere fiet diuiſio, 67 columna ſecunda.
Societas eſt quoddam ius fraternitatis, 268 col. 2
ſocietas iniqua quid, 268 colum. 1 in poſtil.
ſocietas omnium bonorum non cenſetur coita, niſi exprimatur, 268 col. 1
ſocius in cauſa ſocij admittitur in teſtimonium, 128 col. 1
ſocius non præſumitur committere furtum, 283 col. 2
ſocius in re communi furtum committere poteſt 284 col. 2
ſocrus quæ, 34 col. 1
ſoluens pupillo debitor, plenam vel pleniorem, vel pleniſſimam quandoque habet ſecuritatem, 119 co. 1 in tex. & 2 in gl.
ſoluendo quem non eſſe, quomodo ſcitur, 23 col. 1
ſoluere. Intereſt noſtra potius non ſoluere, quam ſolutum repetere, 79 col. 1
ſoluere non tenetur emptor quando eminet euictio in limine contractus ante ſolutionem pretij, niſi venditor det fideiuſſores idoneos, 79 col. 2
ſolutio an poſſit fieri adiecto. 245 columna 1
ſolutio vna multas terminat quæſtiones, 88 col. 1
ſolutio vna plures parit liberationes 280 col. 1
ſorte lis quandoque dirimitur, 172 col. 2
ſpadones qui, 40 co. 2
ſpeciale auxilium petere non debet qui habet generale, 33 columna 2
ſpeciale quod eſt non trahitur ad cõſequentiam, 244 col. 2
ſpeciei interitu liberatur, qui in ſpecie tenetur, 169 col. 2
ſpecies ſolæ commodantur, 337 columna 1
ſpecificans, vt dominus fiat rei ſpecificatæ, tria requiruntur, 88 columna 2
ſpoliatus ſi eodem die ſpoliatorem reſpoliat, non tenetur interdicto vnde vi, ſecus ſi die ſequenti, quia tunc tenetur, 370 colum. 2
ſponſalia inter abſentes, & præſentes fieri poſſunt, 248 col. 1
ſpontaneum officium, 156 columna 2
ſportulæ, 338 col. 1
Spurijs nihil relinqui poteſt, 282 colum. 1
Spurius quis, 15 colum. 1 in poſt.
ſtatim ſoluere non eſt aliud ſoluere ſed cũ ſpatio quo ſolui poteſt, 247 col. 2
ſtatu liber eſt ſeruus, 16 col. 1
ſtatus hominis conſiſtit in libertate, ciuitate, familia, 53 col. 1
ſtatuta debent ſtricte intelligi. 3 colum. 1
ſtatuta & ſententia licet ſint ſtricti iuris, tamen recipiunt interpretationem extenſiuam, quando alias non poſſunt ſortiri effectum. 165 col. 2
ſtatuta quædam fauorabilia, quædam odioſa, 201 col. 1
ſtatutum in vltima voluntate nõ extenditur ad diſpoſitionem inter viuos, 25 col. 2 in poſt.
ſtillicidium, 101 col. 1
ſtipulamur alteri tribus modis, 250 col. 2
ſtipulando alteri quãdoq; ſibi actionem quærimus quandoq; nõ, 250 col. 2
ſtipulari pro altero multi poſſunt, 183 col. 1
ſtipulatio alteri facta tribus modis formatur, 250 col. 2
ſtipulatio fieri debet verbis aptis 234 col. 1
ſtipulatio an poſſit fieri ſub cõditione, 234 col. 2
ſtipulatio an vitietur ob turpitudinem, 252 col. 2
ſtipulatio non ſemper vitiatur ex reſponſionis diuerſitate, 245 co. 2
ſtipulatio quid, 233 col. 1
ſtipulatio tantum fit per verba futuri temporis, 256 col. 2
ſtipulationem committi, 137 colũ. 2 in poſtil.
ſtipulationes iudiciales, 241 columna 1
ſtipulationes prætoriæ, 241 columna prima.
ſtipulationes conuentionales, 241 col. 1
ſtipulationes communes, veluti rem pupilli ſaluam fore, 241 col. 1
ſtipulatio rei ſuæ an valeat, 243 columna 2
ſtipulatur quandoque priuatus pro alio, quod fit fauore libertatis, 225 col. 2 in poſt.
ſtipulum quid 233 col. 2
ſtupri pœna eſt quinquennalis, 380 col. 1
ſuaſio capitur in bonam partẽ & malum, 4 col. 2
ſubſtitutio breuiloqua, 149 columna 1
ſubſtitutio filij eſt eius teſtamentum 150 col. 2 in poſt.
ſubſtitutio pupillaris habet quatuor neceſſaria, 148 col. 2
ſubſtitutio reciproca, 149 columna 1
ſubſtitutio vulgaris, ibid.
ſucceſſionis ordo triplex eſt, 823 colum. 1
ſucceſſorem an comitetur vitium authoris, 108 col. 1
ſucceſſorium edictum, 202 columna 2
ſuos inter hæredes numerantur deſcripti & emancipati, 206 col. 2 in textu.
ſuperflua iure ſaluo, in libello ſcribi debet. 141 col. 2
ſui hæredes immiſcent, & abſtinent extranei adeunt & repudiant, 159 col. 2
ſuitas ciuili eſt de iure prætorio, 197 col. 2

T

TAbellio mala inſtrumenta faciens litem ſuam, 102 col. 1
tabellio ſeruus eſt reipublicæ, non tamen eſt purus ſeruus, 38 co.
tabelliones non ſunt indigenæ, 256 col. 1
tempore belli non ſeruãtur leges de facto, de iure tamen ſeruari debẽt 2 col. 2
temporis tractus non validos inualidant, 238 col. 1
tempus inducit obliuionem, 109 columna 2
tempus non eſt modus tollẽdæ obligationis, 106 col. 2
tenetur. An & quando quis pro alio teneatur, 63 col. 2
teſtamenta nõ iure facta quæ, 133 colum. 2
teſtamentarij teſtes debent audire & videre teſtatorem, nec ſufficit coniuna, 130 c. 2 in poſt.
teſtamenti factio actiue & paſſiue capitur, 126 col. 1
teſtamenti per cæcum faciendi ſolennitas, 134 col. 1
teſtamenti perfectio quadruplex, 124 colum. 2
teſtamentum accuſans perdit legatum, 113 col. 1
teſtamentum damnati crimine capitali valet, ſi pendente appellatione, vel ſupplicatione, per gratiam moriatur, 131 col. 2
teſtamentum eſt nullum ſine hæredis inſtitutione, 176 col. 1
teſtamentum eſt reuocabile, ſi in eo ponatur clauſula quod valeat iure contractus 21 c. 2
teſtamentum ex libero, non ex alieno arbitrio pendere, 132 columna 1
teſtamentum facere multi prohibentur a iure, 124 c. 1
teſtamentum inofficioſum quandoque continet exhæredationem, ſeu præteritionem, 117 columna ſecunda
teſtamentum irritum, 155 columna 2
teſtamentum multis modis fit inualidum, 150 col. 2
teſtamentum nuncupatiuum, 126 columna 2
teſtamentum non operantur verba prolata in dubio, ſed in contractibus præſumuntur obligatoria, 130 columna 2
teſtamentum per duo rumpitur, 392 col. 1

teſta-

teſtamentum principale ſi non eſt, nec pupillare, 148 columna ſecunda.
teſtatoris voluntas, lex eſt. 148 colum. 1
teſtatur quis quãdoque de rebus alienis, 150 col 2
teſtes duo per indirectum probantes contra inſtrumentum faciunt ipſum vacillare, 249 columna prima.
teſtes eſſe poſſunt homines vniverſitatis in negotijs, ex quibus reſultat commodum particulare ad communia, 308 columna ſecunda in poſt.
teſtis non repellitur a teſtimonio cõtra eum, qui ipſum ſtudioſe percuſſit & accuſauit, vt ipſum excluderet, 73 col. 2
teſtis productionis, & depoſitionis tempus inſpicitur, 127 columna prima.
teſtis vnus cum fama, an probet in criminali, 71 col. 2
teſtium numerus qui eſſe debet in teſtamentis, 128 col. 2
theatrum quid, & unde. 19 columna 2
theſaurus conditus in muro domus venditæ non ſit emptoris, 96 colum 2
theſaurus quid 79 col. 2
titulo ſingulari ſuccedit legatarius, 96 col. 1
totum, & pars non cenſentur eiuſdem iuris, 143 col. 1
tradens equum venditum per frænum, transfert dominium, 98 colum 2
traditio rei an valeat ſine ſcriptura, 259 col. 2
tranſigere. Mulier an poſſit paciſci, & alimentarius trãſigere ſuper alimentis, 60 col. 2
tranſuerſalium ordo diuiditur in tres partes, ſupra, infra, & a latere, 83 col. 1
trebellianum ſenatuſconſultum vnde, 182 col. 2.
tripondium, 144 col. 1
turba conſtat decem hominibus, 96 col. 2 in poſt.
turpiter dati non competit repetitio, 86 col. 1
tutelæ, & hæreditates ciuili iure tribus modis deferuntur, 52 columna ſecunda.
tutela multis modis finitur, 62 colum. 1
tutela triplex, 48 col. 2
tutelæ datio an poſſit delegari, 59 colum. 2
tutela pupilli eſt de iure ciuili: tutela vero propriæ perſonæ, id eſt, defenſio cum moderamine inculpatæ tutelæ eſt de iure gentium. l. vt vim, ff. de iuſtitia & iure: ſed tutela ſui ſine hoc moderamine, ſed conſiſtens in meris terminis naturalib. quali vtuntur bruta, eſt de iure naturali, ſecundum Tullium in primo de Off. 48 col. 2
tutor ad quid datur pupillo, 50 col. 2
tutor an teneatur cauere de rato, 357 col 2
tutor datus a matre tenetur ſatiſdare, 66 col. 2

V

VAcantia bona, 110 col. 1
Valet tractu temporis aliquando quod ab initio non valuit, 13 1 co. 2
Vendere pluris æquo volens, perinde eſt, ac ſi non vendat, 189 c. 1
vendere rem ſuam cogitur quis, 27 colum 2
vendicare eſt dominium petere, ſi res extet, 290 col 2
vendicare poteſt venditor rem, ſi emptor non ſoluat, niſi fidem emptoris ſit ſecutus, 97 col. 2
vendicat quandoque non dominus a domino, 94 col. 1
venditio fit in ſcriptis, & ſine ſcriptis, 259 col. 2
venditione facta non pertinet ad emptorem periculum rei venditæ, niſi nouem concurrant, 262 col. 2
venditor an & quando teneatur præciſe ad rem tradendam, vel ad intereſſe, 261 col. 2
venditor an vltra arrhearum dupli-cium perditionem teneatur ad intereſſe, 250 col. 1
venditor poteſt vendicare rem, ſi emptor non ſoluat, 97 col. 2
venditor ſi præciſe teneatur rem tradere, an liberetur dando intereſſe, 261 col. 1
venditor tenetur ſatiſdare ope exceptionis, non iure actionis, 79 colum. 1
veritas magis oculata fide, quam per aures nobis infigitur, 164 columna prima.
veſtes cum defuncto ſepeliri reprobatum eſt, 177 col. 1
via recta ſimplici incedendum eſt. 204 col. 2
vi bonorum raptorum concernit res mobiles, vnde vi immobiles, 370 col 2
vitioſæ res quæ ſunt. 110 columna ſecunda.
vitium rei & perſonæ differunt, 108 col 1 in gl. & poſt.
vincere alium virtute contendere quis poteſt, non ad gloriam humanam. 187 col 2 in textu & poſt.
vindicta quid, 19 col. 1
violentia quandoque perſonis quandoque rebus infertur, 371 columna prima.
violentiam paſſus, quod remedium habet, 367 col. 1
violentiarum genera ſunt quinque, 108 col. 1
Vis maior quæ dicatur, 232 columna prima
vltima mora nocet, 328 col. 2
Vnciæ octo faciunt marcam, 330 colum. 1 in poſt.
voluntas captatoria non poteſt eſſe neque ex teſtamento, neq; ab inteſtato, 197 col. 1
voluntas coacta, eſt voluntas, 108 c. 1
voluntas quandoque validior ſcriptura, 162 col. 2
voluntatis noſtræ cauſam non ſemper dicere tenemur. 185 col. 1
voluntatibus fauendum eſt, non verbis, 162 col. 2
vrbanitas non aliqua facere cogit 124 col. 2
vſuarius memoris ligna vendere poteſt, 105 col. 1
vſucapio eſt ſauorabilis, 207 col. 1
In vſucapione ſufficit attigiſſe vltimum diem. ibid.
vſucapio pro hærede quando habet locum, 108 col 2
vſucapio rerum mobilium non interrumpitur per conteſtationem litis 376 col. 2
vſucapio quare inducta. 106 col. 2
vſufructuarius non facit fructus ſuos antequam ſint in eius granario, ſecus in bonæ fidei poſſeſſore, 95 colum. 2
vſusfructus an ſit pars dominij. 167 col. 1
vſusfructus cauſalis, 102 col. 1
vſusfructus eſt diuiduus, 105 col. 1
vſusfructus eſt pars dominij integralis, non prædicatiua, 167 col. 1
vſusfructus formalis, 102 col. 1
vſusfructus in multis habet vicem dominij, 167 col. 1
vterinus quis 202 col. 1
vti, Expedit Reipublicæ ne, re ſua quis male vtatur. 38 c. 1
vti poſſidetis, & vtrobi differunt. 368 col 2
vtile per inutile non vitiatur, 245 colum 2
vtiles dies incipiunt currere a tempore ſcientiæ, 176 col. 1
vtrobi, vnde dicitur. 369 col. 1
vulgo quæſitus an ſuccedat iure non, 205 col. 1
vulgo quæſitus non habet agnatos, 207 col. 1 in textu.
vxor ea bona quæ habet in dubio præſumitur habere ex bonis mariti, vt tollatur coniectura turpis ſcilicet adulterij, 121 col. 1
vxor præſumitur eadem perſona cum viro. 117 col. 1
vxor tenetur operari marito, 204 colum. 1
vxorem licet modice ſine cauſa verberare, 27 col. 2
vxores eſſe non poſſunt multæ fœminæ, 174 col. 1
vxoris conſenſus in alienatione dotis per maritum non valet, 115 columna 2

X

XErolophon quid, 580 columna 2 in poſt.

Finis tabulæ materiarum.

INSTITVTANE VOCANDA SINT HÆC

Iuris ciuilis.

Elementa, an Inſtitutiones.

ET SI Inter multos iandiu obtinuerit Inſtituta vocari hæc iuris prudentiæ elementa, quippe quum & Sypontinus Inſtituta interdum decreta legum atque ſanctiones dici affirmet, & ita Iuſtinianum opus ſuum Elementorum inſcripſiſſe (id quod & ipſe alibi agnoſcit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ ἰνστιτοῦτα Ἰουστινιανοῦ, vt Budæus in Inſtitutionibus ſuis annotauit: & Politianus in Epiſtolis teſtetur Martianum Iuriſconſultum ſedecim libros inſtitutorum conſcripſiſſe, & Vlpianum duos item inſtitutorum, Paulum quoque duos inſtitutorum, & ita alios non paucos. Nos tamen Laurentium Vallenſem atque alios humanitatis profeſſores magis ſequimur, qui Inſtituta magis interpretantur bonos mores conſilio & ratione ſumptos, domeſticamq; diſciplinam, quæ literis non mandantur, ſed obſeruantur communi opinione virorum bonorum per quandam conſuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum titulus eſt de inſtitutis antiquis, quaſi de moribus antiquis. & Quintilianus, Nam is inquit, quanquam triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque formandam quàm optimis inſtitutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans inſtituta & mores. Hæc Quintilia. Inſtitutiones autem ſunt præceptiones, quibus inſtituuntur, & docentur homines: vt ſunt libri ab eodem Quintiliano inſcripti, Inſtitutiones oratoriæ, à Lactantio Inſtitutiones diuinæ, ab Eraſmo Inſtitutio principis Chriſtiani, ab Aldo Inſtitutiones grammaticæ: & ita ab alijs multis authoribus: vt hinc ſcilicet hoc opus Inſtitutiones, dici intelligas, quòd præceptiones ac documenta quædam ſeu elementa iuris præſertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miſcellaneorum cap. lxxxiiij. commeminit his verbis, Inſtitutiones hæ quæ vocantur in iure ciuili: Iuſtiniani principis nomine editæ, ſed à Triboniano tamen doctisq; aliis viris compoſitæ: etiam Græcè ſcriptæ ſub eodem prorſus intellectu reperiuntur, niſi quòd ritus quidam, conſuetudineſque Romanorum veteres vberius aliquando & latius in Græco ipſo, quàm in Latino Codice referuntur, vt peregrinis hominibus atque a Romanorum more conſuetudineque alienis res tota penitus innoteſceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum: humaniſſime lector, vt cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adſciſcas. Vale.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI Ieſu Chriſti. a

Imperator Cæſar, b Flauius, c Iuſtinianus, d Alemanicus, e Gothic* Fräcicus, Germanicus, † Anticus, Alanicus, Vādalicus, Africanus, pius, f felix, g iclytus, h victor, i ac triūphator, k ſemp Auguſtus, l cupidę legū iuuentuti m ſalutem.

Incipit n procemium.

ARGVMENTVM.

Imperatorem non ſolum decere arma, ſed & leges: quo belli paciſq; tempore Reſpublica recte gubernetur.

IMperatoriam maieſtatē o non ſolùm armis ° deco-

IN NOMINE DOMINI. Iſte tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur inuocatio diuini nominis, p quā Deus veneratur, ibi. In nomine dni. Secundo ponit deſcriptio imperialis culminis ꝓprij, & appellatiui, tanq̃ cā efficiens: ibi, Imperator Cæſar. Tertio ponitur cui præſens libet dirigitur: ibi, Cupidæ legum iuuentuti. Quarto ponitur quidam tit. particularis, ad nigrum proximè ſequēs: ibi, Incipit procemium. Ang. Aret.

Non continuatur iſte titu. quia continuatio debet fieri ad prima. l.iij. ff. de ſta. ho. Vnde cū ſit principium, nihil ante ſe habere poteſt, ad quod continuetur. §. diſcipuli. in procemio Digeſt. & l. proximus. de verb. ſig. Chriſtophorus Porcius.

a Ieſu Chriſti. Ex hoc, nota q̃ Chriſtianus fuit: aliàs non poſſet imperare, id eſt imperij iuriſdictionē exercere: vt in auth. iuſiur. quod præſta. in prin. ibi, & cōicator Eccleſiæ. col. ij. vbi dicitur q̃ quilibet adminiſtrator debet iurare ſe eſſe communicatorē ſanctæ catholicę Eccleſię. ſic & aliàs incipit: vt C. de offi. pfe. pt. Aphri. l. in nomine Domini. & in auth. de armis. in prin. col. vj. Ex hoc enim ſequitur bonum initiū, melius medium, & optimus finis: vt in auth. quomodo opor. epiſco. §. j. ver. ſ. bene autem. colla. j. & gl. j. in authen. de hær. & Fal. in prin. colla. j.

b Cæſar. A Cæſare Auguſto, qui regnabat tpe natiuitatis Chriſti. iuxta illud Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis: i. vt quilibet æſtimaret bona ſua. & exinde quilibet Imperator dictus eſt Cæſar. 2 Vel dr Cæſar, quia fuit cæſus de vētre matris ſuæ. ADDITIO. Vel quia iam magnam cæſariem pilorum habebat: vt hic per Io. Fab. Et nota q̃ debet coronari triplici corona, ſcilicet ferrea, argentea, & aurea: de qua gln. in cle. j. de iureiur. & an geſta per ipſum ante coronationem teneant, cōmuniter determinatur q̃ ſic: vt per Ang. & do. Chriſtoph. hic.

c Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel qa deuicit Flauios: vt dixi. ſ. e. in prin. Alij habēt: flauus: qa talis erat coloris. nā erat rube*, ſed melior prima ſnia.

d Iuſtinianus. Quia fuit filius Iuſtini: vt j. de don. §. eſt & aliud. & j. quib. non eſt per. fa. teſta. §. pe. Sed in decre. contra diſt. xvj. habeo librum. vbi dicitur, q̃ fuit filius Cōſtantini. Sed forte ibi loquitur 3 de alio Iuſtiniano quā hic. Vel dic q̃ fuit filius Conſtantini, qa ſucceſſit ei in regno. Vel dicitur à iuſtitia quā ſemper coluit. & ſubditis iniunxit colendā vt C. de ſum. tri. & fide catho. l. j.

e Alemanicus. Hoc nomen, & oīa ſequentia noīa ſunt ab euētu ſibi impoſita: vt puta, quia vicit Alemanos; & ſic de alijs: vt in auth. de hæ. & Fal. in prin. col. j. & hęc oīa ſunt nomina prouinciarum, quas deuicit.

f Pius. A Pio Antonino; vt in auth. vt lic. de cęte. col. vj. §. hoc ſimile. verſi. facimus autem. Accur. ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de ſumma tri. & fide cat. l. j. in prin. & C. de nup. l. imperialis. in prin. & C. de cad. tol. l. vnica. vlt. reſpon.

g Felix. 7 A virtute animi: vel felix, id eſt proſper: qa omnia ſibi ad votum ſuccedebant.

h Inclytus. A geſtis magnificis. Accur.

i Victor. In fugando hoſtes. Accur.

k Triumphator. Poſt victoriam. glorioſus enim erat ob magnifica geſta ſua.

l Semper Auguſtus. Quia huius debet eſſe propoſiti quilibet Imperator, vt augeat: licet hoc nō ſemper faciat. 4 ſic in definitione mrimonij: vt j. de pa. pot. in prin. licet interdū diuidat: vt C. de repu. l. conſenſu. ſic in definitione iuſtitię: vt j. de iuſt. & iur. in prin. ſecundum Io.

m Cupidæ legū iuuētuti, ſ. mittit ſuā gratiam, ſeu ſalutem, & hunc librum.

n Incipit. More rectè ſcribentiū præmittit Procemium, in quo reddit lectorē attentū, docilē, & beneuolū. Attentū, cū dicit, ſummis vigilijs. nam per hoc q̃ ipſe vigilauit, reddit nos attentos, vt vigilare debeamus. nam ius ciuile vigilātib. ſcriptū eſt: vt ff. q̃ in frau. cred. l. pupillus. in ſ. j. eo. pr. §. ibi, ſumma prudentia. Docilē, cū dicit, & cū ſacratiſſimas cōſtitutiones antea cōfuſas, &c. vt j. e. §. oēs. Docilē. n. facit, qui ſummā rei breuiter cōprehēdit. nā per hoc q̃ ipſe abbreuiauit, poterunt amodo facilius edoceri. Beneuolū. i. bonę voluntatis ad addiſcēdum, vt ibi dicit, & q̃ priori tpe. & ibi, ſumma itaque ope: vt j. eo. §. cūque. in ſi. & §. ſumma itaque, &c.

o IMperatoriā. Diuidit in tres partes principales totū hoc procmiū vſq; ad ſi. ſi licèt Io. de Pla. diuidat in quinque. Nā primo ponit in quib. debet verſari Imperator. Secundo, ponit qualiter Iuſtinianus illud adimpleuit. Tertio, nos ad ſtudiū exhortat, oſtendēdo fruct*, q ſequunt ex aſſiduo ſtudio. Secūda ibi, in §. quorū. Tertia ibi, Sūma itaque. Iterū prima, diuidit in duas partes: qa primo, ponit dictū. Secundo, ponit tres caſus. Secunda ibi, Vtrūque. CASVS. Quidā iuuenis irritabat corā Imperatore dicens: dñe Imperator valde miror, & oēs et mirant vos eſtis miles, & qlibet Imparator eſt miles: vt ff. de mil. teſt. l. j. vbi Impator alios milites appellat cōmilitones. Ex quo ergo eſtis miles, armis debetis intēdere, & nō legib. & tñ cōtrariū facitis: qa legib. tm intēditis. Feciſtis. n. fieri vnū Codicē ex antiqs trib. Codicib. ſ. Hermogeniano, Theodoſiano, & Gregoriano: & ex alijs ex nouis cōſtit. Itē feciſtis cōpilari librū Digeſt. ſeu Pandectarum ex antiqs voluminib. deſperatis. Itē pręcepiſtis trib. viris peritis. ſ. Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, vt librū Inſtitutionū cōponerent. Dicite ergo mihi quare hoc facitis: & quare intēditis legib. tantum, & non armis, cū ſitis miles & ſic armis debeatis intēdere: vt C. de iur. delib. l. ſi. circa prin. Ad hoc rñdet benignè Imperator aſſignans duo tempora. ſ. tempus belli, & tēpus pacis: & dicit, Fili mi, ſic tibi rñdeo: Decens eſt, vt quilibet Imperator munitus ſit his duob. temporibus, i. armis, & legibus: & hoc ideo, quia ſi his duob. temporibus eſt munitus Imperator: vtrūque tēpus poterit rectè gubernare, & tēpus belli, & tps pacis. Nam tempus belli gubernabit per arma, & vſum armorum: & ſic efficiet victor, & triumphator. Tempus autē pacis gubernabit per legem, & vſum legis: & ſic puniet maleficia delinquentium: & per hoc fiet religioſiſſimus, & ſanctiſſimus, maleficia puniendo: quia valde religioſum eſt, & ſanctum punire maleficia, ſeu malefactores. & hoc vſque ibi, quorum.

e Imperatoriā maieſtatē. i. Imperatorē, q eſt in maieſtate: vt C. de leg. & cōſtit. l. digna. Similis eſt loquendi ornatus. j. q b. mo. ius pa. po. ſol. §. filius. ibi. Imperatoriam celſitudinē. Et no. q̃ antipophorizat rñdendo ad

iuſt tutionum Imper. a taciam

1 An aūt hic tit. & alij poſſit vt textus allegari, & cōiter doc.: cludūt q̃ ſic eſt ī ea oratio pfecta. vel ī ti. qd quiſ. iur. & ſimi. q̃ tūc poſſit vt text. allegari. aliàs autē non pñt allegari ꝓ deciſione iuris: vt plenius videre poteris per Ang. hic. Et MS do. in 1. quæſt. 1 j. Reg. cancel. nu. 5. & in 2. q. 36. Reg.

2 Intellige de qua dā Frācia q̃ eſt l Alemania: de qua ſit mētio in ca. j. extra de ſpōſa. Blōdus 3. lib. vij. de īclinatione Impij Ro. Ægi. Per.

† Anticus dictus eſt ab Antis deuictis. ſunt autē Antæ populi Iſtri fluminis accolæ, q̄bus cū negotiū iuſtiniano fuiſſe teſtis ē Procopius de bello Gothorum.

3 Vel melius a Iunio Cæſare eius auunculo. ſm Bald. Io. Fab. Chri. hic.

4 Et hū q̄a ibi loquitur de Iuſtiniano ſub quo ſexta Synodus celebrata fuit tpe Agathonis pp: vt xvj. diſt. ſexta. ſub. Iuſtiniano aūt cuius leges legūtur celebrata fuit quinta ſynod* tpe Vigilij papæ: vt d. c. ſexta.

5 Seneca li. j. de clementia, teſtat hunc timidū ambitiosè principū maieſtati à populo tributū.

6 Sicut ſit ī l donatiōe facta p Cōſtantinū papę Sylueſtro & vt non valere. cōtriū tñ tenet gloſſ. ſing: ſm Bal. in l. ij. §. cū vt bē. ff. de offi. pręf. vrb. Sed de hoc vide pleni* p Pet. de Bel. pt. q̃ multum ſubtiliter & melius quā aliqs hāc materiam hic ptractat. Vel dic q̃ nō poteſt minuere īperiū donādo, vel vēdendo: Bartol.

7 Hinc Polybius li. 6. ſcribit.

ratã, a ſed ẽt legib. oportet b eſſe armatam, c vt vtrunq; tẽps, & bellorũ, d & pacis e rectè poſsit gubernari, f & princeps g Romanus, non ſolũ in hoſtilib. h plijs victor exiſtat, ſed ẽt per legitimos tramites i calumniantiũ k iniquitates expellat: & fiat tã iuris religioſiſsimus, l quã victis hoſtib. triũphator magnificus.

Quantis vigilijs, quantis ve ſudorib. ſeſe circa arma, & leges habuerit, ab ipſo effectu probat.

Quorũ vtranq; m viam cum ſummis vigilijs, n ſummaq; prouidentia o annuẽte Deo p pfecim⁹. Et bellicos q quidem ſudores noſtros Barbaricę r gentes ſub iuga noſtra redactæ, s cognoſcũt: & tã Africa, t quam aliæ innumeræ prouinciæ u poſt tanta tẽporũ ſpatia, nr̃is victorijs a cœleſti numine præſtitis, itcrũ ditioni

tacitam quæſtionem, hanc, ſ. quarẽ Imperator noſtra ẽtis quod in um eſt, ſ. armis intendere: cũ milites magis arma ferre, q̃ iura oporteat: vt C. de int. deli. l. ſcimus. §. arma. Ad qd rñdet, Imperatoriã maieſtatẽ, &c.

a Armis decoratã. Quæritur quare quod erat armorũ attribuit legibus, & econtra? Rñdet, vt oſtenderet alterũ alterius auxilio ſemper egere: vt C. de iu ſti. Cod. ꝯfir. in princ. & ff. de rei ven. l. qui reſtituere. in princ. 2 Vel dic proprie ponit: nam arma ſunt ad decorẽ: leges ſunt ad armandum. vnde dicitur: mihi arma nã que, &c. vt C. de aduoca. diuer. iud. in l. aduocati. Et leges dicuntur armare homines: vt C. ad legẽ Iul. de adulte. l. cum vir nubit. Vel ideo poſuit, vt euitet malus ſonus 3 verborum, ſcilicet cacephaton, id eſt turpis ſonus.

b Oportet. id eſt, opportunum eſt.

c Armatam. ſ. Ad hanc vtilitatẽ quæ ſequitur. Acc.

d Et bellorum. Et ſic quo ad vſum armorum.

e Et pacis, Sic quo ad vſum legum. Accur.

f Gubernari. Alterũ legib. ſ. tpis pacis: alterũ armis, ſ. tps belli. ADDITIO. Vñ Io. Fab. ſaluãdo gl. dicit, q̃ tpe belli nõ ſeruantur iura, ſ. de facto: ſanctius tñ eſſet, q̃ iuſticia illo tpe fieret, q̃ alio tpe. Dicit tñ, q̃ illo tempore belli non debet rigor ſeruari omnino: vt extra de tranſac. c. fi. & xxix. diſt. c. ſciendum.

g Et princeps. i. Imperator. ADDITIO. Intellige ſtricte & proprie ſm gl. magnã in cle. j. de bap. Vel in dub. o, ſm Ange. hic, aliàs ſecus: vt no. glo. in c. fundamenta. §. proinde de elect. lib. vj.

h In hoſtib. Qui ſint hoſtes, dicitur ff. de capt. & poſt li. reuer. l. hoſtes. & ff. de ver. ſigni. l. hoſtes. Accu.

i Per legitimos tramites. i. leges, quæ ſunt via gradiẽdi: ſicut tramites eundi ſm Io. bene dico calumniantes puniri p leges. nã in criminibus, ſiue ordinarijs, ſiue extraordinarijs, ad ſimilitudinẽ ſupplicij puniũt calũniator: vt C. de accu. l. fi. & ff. ad Turp. l. & in priuatis. vbi dr. Et in priuatis, & i extraordinarijs criminibus, oẽs calũniatores extra ordinẽ pro qualitate admiſſi plectunt. Itẽ in ciuilib. mõ pecuniaria pœna, modo ſacramẽto calumniæ, modo nota infa. vt j. de pœ. te. lit. per totũ. & j. de ac. §. ſi quis agens. & C. de plus peti. l. vnica. & de iud. l. propetandum. §. & ſi quidem. vbi punit contumax in expenſis. Vel dic, q̃ ſeptẽ genera pœnarũ vocat legitimos tramites: vt ff. de pœ. l. vj. in fi. & l. vij. & viij. Vel dic, q̃ magiſtrat⁹ vocat tramites p quos iura reddunt, nam parum valeret iura eſſe in ciuitate, niſi eſſent qui ea executioni mandarẽt: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. poſt originẽ. 4 qui puniũt in criminalib. puniunt & i ciuilib in expẽſis, & in viatico: vt ff. de iud. l. eum quẽ, quæ vltima 5 verior eſt. Acc.

k Calumniantiũ. Calũniator eſt, qui falſa crimina ſciẽter intẽdit: vt ff. ad Turp. l. j. i prin. & facit ad hoc ff. de ijs q no. infa. l. athletas. §. calũniator. 6 Quid aũt ſit præuaricator, & tergiuerſator, dr in pdictis legib. Accu. ADDITIO. Tñ hic calumniantium, capit generaliter pro omnibus delinquentibus.

l Religioſiſſimus. Not. quẽ fieri religioſum p leges. nã ipſæ ſunt ſacræ: vt C. de legi. & cõſti. l. leges. iij. Item not. hic quatuor proportionalia, ſ. arma, vſus armorum, victoria, triumphus. Item leges, vſus legum,

calumniæ repulſio, & iuris religio.

Quorum. Diuiditur in duas partes. Primo, dicit q̃ Imperator pfectè ſe habuit circa arma, & circa leges. Secũdo hoc ſuũ dictũ probat ab effectu. Secũda ibi, Et bellicos. Itẽ ſecunda ſubdiuidit. nam primo exẽplificat qualr ſe habuit circa arma. Secundo, circa iura. Secunda ibi, Oẽs verò populi. CASVS. Adhuc ſtabat iuuenis ante principem, & iterũ quæſiuit: Dñe Imperator dixiſtis ſ. q̃ qualiter Imperator debet eſſe munit⁹ his duobus tporib. ſ. armis, & legibus. & vos dñe Iuſtiniane qualiter eſtis munitus de his duobus tẽporibus? Rñdet multum, certè ſum vtroque tempore munitus: ſ. armis, & legibus. Nam circa arma probè me habui: & circa leges diutius vigilaui. & hoc vſque ibi. Et bellicos.

m Quorum vtraque. Si iſta debẽt eſſe in principe, tu Iuſtiniane quid feciſti? Reſp. quorum vtranque.

n Cum ſummis vigilijs. i. cũ ſummo labore quo ad leges. nã ius ciuile vigilantib. & non dormientib. ſcriptũ eſt: 7 vt ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. Acc.

o Prouidẽtia. ſ. quo ad arma. Et not. tres boni ſtatus: memoriã pteritorũ, ſciẽtiã pñtiũ, puidẽtiã futurorũ.

p Annuẽte Deo. Deo grãs refert, cui⁹ auxilio triũphũ meruit obtinere: vt C. de offi. pr. pr. Aph. l. j. in prin.

Et bellicos. CASVS. Inſtabat adhuc iuuenis corã Iuſtiniano Imperatore, & dicebat. Dicite mihi qualiter circa arma vos pbe habuiſtis: qa dixiſtis ſ. prox. §. q̃ circa arma vos habuiſtis pbe, & qualiter circa leges: qa ſ. proxi. dixiſtis, q̃ circa leges diutius vigilaſtis. Iuſtinianus rñdet, dicẽs primo qualiter circa arma ſe habuit. Et dicit. Si vis ſcire qualiter circa arma me habui, quæras ab inimicis meis, quos ſubiugaui & ſuperaui, & domui. Et quæras ab omnib. de prouincia, quæ appellatur Aphrica: quia debes ſcire, quòd antiquiſſimo tpe illa prouincia, ſ. Aphrica, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant ſubiectę imperio Romano: & Romani perdiderunt illas prouincias: & ſteterunt illæ prouinciæ longiſſimo tpe extra iuriſdictionem Romanorum, ſ. per ſpatiũ centum quinque annorũ: & tandem ego Iuſtinianus per meam probitatem, valentiã, & ſapientiã recuperaui eas & ſubieci imperio Romano, & hoc vſque ibi, Omnes vero.

q Et bellicos. Quod coniunctim dixerat dicẽdo, vtrãque viam &c. nunc diuidit, dicendo primo qualiter ſe habuit circa arma. Accur.

r Barbaricæ. Barbari ſunt, qui extra Romanũ imperium ſunt, & maximè hoſtes.

s Redactæ. De nouo.

t Tam Aphrica. Sub qua multæ pninciæ ꝯtinentur. ADDITIO. Dic quod ſeptẽ: vt C. de offic. præfec. præto. Aphri. l. j. §. Deoq; auxiliante. Ange.

u Prouinciæ. Sic conſtrue: tam Aphrica, quam aliæ numeroſæ prouinciæ iterũ additæ. i. adiunctæ ditioni Romanæ, i. iuriſdictioni, noſtroq; imperio poſt tanta, &c. proteſtantur, 8 nr̃is victorijs a cœleſti numine præſtitis. nam illæ prouinciæ prius fuerunt de Romano imperio: poſt deſierunt, & poſt centum quinque annos redierunt: vt hic, & hoc innuit qñ dicit iterum, 9 & qñ dicit poſt tanta temporum ſpatia, &c. vt C. de offic. præfec. præto. Aphri. l. j.

Omnes

Rẽpubli. duabi rebus rectè gubernari, domi ꝯcordia, foris virtute ac fortitudine. Quinimo teſte Cice. l. j. offi. parũ ẽ arma eẽ foris, niſi ſit cõſiliũ dom. quo loco vrba nas res pferendas eſſe belli cis cẽſet. Qua de re vide quæ ſcripſit elegãter Vigilius I rubri. de mil. teſt. inſti. li. ij. quo loco tractat, vtet maiore honore dignus ſit, iuriſcõſult⁹ ne, an miles.

1 Iſtã ſequuntur Io. Fab. & Angel. & cõcludunt hic dicit, milites huic eẽ pferendũ.

2 Iſta eſt vera ſecũdũ Pet. de Bel. perti.

3 Iſta te probat p Petr. de Bellaper.

4 Mãdo. in xx. cõ. excento. l. vet. parũ eſſet.

5 Priuata crimina & extraordinaria q̃ ſint no. gl. j. in d. l. & in priuatis Ang. per.

6 Seq̃t tñ Ang. & ẽ rõ im cõ

de gã pena nam delictis a lege impoſita iudex exequitur.

6 Qui l ordinarijs criminibus puniẽt ſiſtitur ne ſupplicij, in cẽordinarijs motu iudicis. vt not. in l. fin. & ibi gl. & doc. C. de trãſact. Ang.

7 Hæc dictio vtitẽ ſi admittitur Vallẽſis præceptio. ex Theophilo tñ cõmodius redditur Ia. Cuiti. ita vertens. Atq; tã in re ꝯſtituẽdo venerabilẽ ſe pbeat, q̃ de uictis hoſtibus magnificè triumphet.

8 Inq hũ dã exẽplũ annuẽte dño, vt & paulo poſt dño propitio.

9 Harũ pfeſſores dicũtur ab Vlpiano Sacerdotes: in l. j. de iuſt. & iur. & Seruius Sulpitius appellat à Fab. Quintiliano iuris antiſtes.

7 Cõcor. ſed in canõ ciatũ. 84. diſt. bñ facit tex. i l. nõ n. ff. ex q. ca. maio.

8 Id eſt p

Omnes. CASVS. Quæſiuit iuuenis ab Imperatore: Dñe Imperator, dixiſtis quomodo vos habuiſtis probè circa arma: nūc quæro qualiter vos habuiſtis circa leges? Et reſp. Impe. Fili mi circa leges me habui, q̄ quaſi omnes hoīes de mundo vtuntur legib. aliorum Imperatorum: quas leges in melius reformaui. Ecce eñ erant olim tres Codices. ſ. Hermogenianus, Theodoſianus, Gregorianus, & aliæ cōſtitutiones extrauagātes ſparſim poſitæ, per quaternos, & leges prædictorum trium Codicū, & aliarum cōſtitutionū extrauagantiū, quæ valde erāt cōfuſæ: ſed ego

Romanę, noſtroq; addi tę Imperio ꝓteſtaté. Omnes [a] verò populi legib. tā à nobis ꝓmulgatis, [b] quā cōpoſitis [c] regūtur. Et quū ſacratiſsimas cōſtitutiōes antea ꝯfuſas [d] in luculētā ereximus cōſonantiā: [e] tunc noſtrā [f] extendimus curam [g] ad immenſa [h] veteris prudētiæ volumina: & opus deſperatum, [i] quaſi per mediū profundū [k] euntes cœleſti [l] fauore iam adimpleuimus. [m]

Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus viri illuſtres Iuſtiniani mandato, pro faciliori iuuenum eruditione, Inſtitutiones compoſuerunt.

Cumq; hoc [a] Deo pro

Iuſtinianus ex illis tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus conſtitutionibus feci fieri vnum C. clarum, & elucidatum. Secundo loco ego Iuſtinianus habui reſpectum ad aliqua volumina deſperata, & immēſa, ſeu prolixa, & infinita: & ex illis voluminibus deſperatis compilari feci librum Dig. ſeu Pandectarum: & quaſi per medium profundum vadens iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digeſtorum, ſeu Pandectarum. & hoc vſque ibi, Cumque. Fran. de Aret.

[a] Omnes verò. Vſque huc dixit, qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accurſius.

[b] Promulgatis. Scilicet a nobis. i. de nouo factis. Et eſt promulgare æquitatem eudem, & naturæ occultā iuris laqueis innodare. Componere aūt, eſt difficile promulgata in ordinem compendioſè redigere: vt in componendo ſocius fuerit, in promulgando ſolus. ADDITIO. Vel dic, q̄ promulgare legem, eſt eam condere, & conditam recitare, proferre, pronunciare, patefacere, prodere, vel manifeſtare, ſed componere propriè eſt diſponere, conſtituere, quaſi ſimul ponere vt patet in gloſ. ſeq.

[c] Compoſitis. Scilicet ab alijs, quas reformauimus in melius. Vel dic cōpoſitis a nobis: quaſi diceret, cōpilatis a nobis: quaſi ſimul poſitis a nobis: quales ſūt leges ff. & C. & aliorum Imperatorum, ſuas enim & promulgauit, & compoſuit. ADDITIO. Et hāc differentiam notant Ioan. de Plac. & Ioan. Fab. hic pro ſtatutis, quæ debent propriè, & ſtrictè intelligi.

[d] Confuſas. Scilicet in tribus Codicibus poſitas, Gregoriano, Theodoſiano, & Hermogeniano: vt C. de no. Cod. fac. l. j. in princ.

[e] Conſonantiam. Scilicet in vnum Codicem, quem non habemus: ſed ex eo factus eſt iſte, quem habemus. Vel dicimus conſonantiam, vt nulla poſſit ibi ꝯrietas reperiri, nullaque ſuperuacua ſimilitudo: vt C. de vet. iur. enucl. l. j. circa prin.

[f] Tunc noſtram. Id eſt, ſtatim poſt compoſitionem illius Codicis fecimus Digeſta.

[g] Curam. Et ſic ex paucis, & tenuioribus releuati ad ſummam, & pleniſſimam iuris emēdationē peruenire ſperauimus: vt C. de vet. iu. enu. l. j. circa prin. Acc.

[h] Ad immenſa. Nā erāt tricies cētena milia verſuū (i. legū, vel paragrapherū, vel rhſorum) & duo milia librorū: & aliæ multæ leges: vt C. de vet. iur. enu. l. jj. §. ſed cū omnia. & in proœmio ſtorum §. & antea.

[i] Deſperatum. Scilicet a Conſtantino. nam & Conſtantinus voluit hoc facere, ſed non potuit.

[k] Profundum. Reperit enim omnium legum tramitem (qui ab vrbe Romana cōdita, & Romuleis deſcendit temporibus) ita eſſe confuſum, vt in infinitū extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de vet. iur. enu. l. j. in prin. Accus.

[l] Cœleſti fauore. Subaudi mediante.

[m] Adimpleuimus. Poſt Digeſta ergo, & poſt primā cōpoſitionē Codicis, quē nō habemus, factus fuit hic liber: ſed tñ ante compoſitionem ſecundi Codicis, quem habemus, vnde & quod hic dicitur, quandoq; per C. corrigitur: vt facit de anno vtili: qui obtinet, ſecūdū hūc librū in reſtitutione minorum, & maiorum: vt j. de actio. §. rurſus. ſecus eſt per Codicem in dictis reſtitutionib. vt C. de temp. in integ. reſti. l. fi. Item in ſecunda eius cōpoſitione facit mentionem inſtitutionum iam compoſitarum: vt C. de emend. iuſt. Cod. & ſecunda eius editione. l. j. §. fin. Accur.

Cumque. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter mandauit fieri hunc librum. Secundo ponit cauſas per quas. Secunda ibi, vt liceat.

CASVS. Quæſiuit iterū iuuenis ab Imperatore. Domine Imperator, nōne aliter adhuc vos habuiſtis circa leges? Et reſpondet Imperator, audi fili mi: condito Codice, & digeſtorum volumine, nolui adhuc quieſcere: ſed miſi pro tribus ſapiētibus curiæ meę. ſ. pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quæſtoria tunc poſitus. item miſi ꝓ Theophilo, & Dorotheo, qui erant illuſtres viri, & anteceſſores noſtri: quia fortè fuerant cum præcedentibus Imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant cōmendari. Primo de ſolertia: quia valde intenti, & ſoliciti erant circa artem legalem. Secundo de ſciētia: quia valde erāt ſapientes. Tertio de fidelitate: quia præcepta mea efficaciter ſuſcipiebant: & ad effectum fideliter perducebāt: ſicut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præſentia mea, ego rogaui eos, & præcepi eiſdem, vt mea authoritate, & meis ſuaſionib⁹ librum Inſti. i. inſtituta componerent, quod fecerunt. Et hic liber Inſtitutionū fuit bonus triplici rōne. Primo fuit bonus ad hoc vt rudes ſcholares, qui proponunt audire iura, cum primis ſtudeant in iſtis inſtitutionibus a me Iuſti. compoſitis, non autē ſtudeant in antiquis inſtitutionibus, quæ fabulas continent. Iſtæ enim Inſtitutiones vtiles ſunt: quia nihil inutile cōtinent: & nihil perperam. i. male poſitum, vel iuri cōtrarium, & nihil inuſitatum: ſed continent ſolūmodo ea, quæ ſunt vtilia, & iuri cōſonantia, & quotidie emergentia, ſeu eueniētia, & accidētia. Secūdo bonū fuit hunc librum Inſtitutionū cōponere: quia ſcholares rudes volētes ſtudere in his Inſtitutionibus, pl⁹ ſcient, & addiſcent in vno anno, quam olim addiſcebant vſq; ad quadriennium: qñ ab antiquis Inſtitutionibus ſuum ſtudium inchoabant, ſiue incipiebāt. Tandem in fine huius partis quintæ dirigit ſermonē ſuum Imperator Iuſtinianus iuuenibus, ſiue ſcholaribus rudibus, occaſione quorum iſtum librum Inſtitutionum fieri fecit, dicēs: O iuuenes, principium legalis ſcientiæ habetis a me Iuſtiniano, ſcilicet, librū Inſtitutionum, & finem legalis ſcientiæ ſimiliter a me habetis, ſcilicet Codicem, quem feci fieri ex tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus conſtitutionibus: quia primo anno ſtudij leguntur Inſtituta. & vltimo anno ſtudij legitur Codex, & ambo ſunt libri Imperiales, ſeu Imperatoris, & a me Iuſti. compoſiti. Et ſic debetis vos iuuenes valde gaudere de tanto honore: quia principium, & finem ſtudij habetis a me Iuſtin. & hoc vſque ad §. igitur. Franc. de Aret.

[a] Hoc. Scilicet volumen Digeſtorum, & Codicis.

ꝓſtimonijs ſunt: eū fit notoriā eius occaſione, l. o. hic plene examinat materiā notorij. Quæ dictio ꝓpriè ſum pta ſignificat his vt hic & ff. de leg. 3. l. fideicōmiſſæ. §. ſiqs decem, impropriè verò pluries ſignificat vt ff. de eden. l. veluti. §. hæc vox. Ang. Promulgare. Componere.

Dic promulgo, id eſt diuulgo, publico, palā ꝓnūtio. Feſtus, leges ꝓmulgantur cū primū i vulgus eduntur. cōponūtur autem quādo fiunt, ergo iſtæ leges ab alijs factas ꝓmulgauit: ſuas verò & cōpoſuit, & ꝓmulgauit. Ægi. Per.

Hodie verò ſunt cētū, 62. libri. tam ffrorum, q̄ C. ſunt: item ſolum leges 4707.

nam ff. vetus habet leges. 2918. Infortiat. 1214. ff. nouum. 1983. C. 1608. tres li. C. 954. Ægi. Per. Inſtitutiones factæ ſunt ante Codicē.

pitio a pactũ eſt; b Tribõiano c viro magnifico, magiſtro, & exquæſtore d † ſacri palatij nr̃i, necnõ e Theophilo, & Dorotheo viris illuſtrib. f anteceſſoribus g † noſtris (quorum h omnium ſolertiam, & legũ ſcientiã, & circa nr̃as iuſſiones fidẽ, iã ex multis rerum argumẽtis i accepimus) k conuocatis, mãdauimus l ſpecialiter, vt ipſa nr̃a authoritate, nr̃iſq; ſuaſionib. m Inſtitutiones n cõponerent: vt liceat vobis o † prima legũ cunabula p nõ ab antiquis fabulis q diſcere, ſed ab Imperiali r ſplẽdore appetere: & tã aures, quàm animi veſtri nihil inutile, s nihilq; perperã poſitũ, t ſed quod in ipſis u rerũ obtinet argumẽtis, accipiant. Et quod priore tpe vix poſt quadrienniũ priorib. contingebat, vt tunc conſtitutiones Imperatorias legerent, x hoc vos a primordio y ingrediamini, digni z tanto honore, tantaq; reperti felicitate: vt & initium a vobis, & finis b legũ eruditionis a voce principali c procedat.

Sed & ſunt inſtitutiones in libros quatuor, quibus quid olim in vſu erat, quid vt hodie imperiali lima emendatum fuerit traditur.

a Deo propitio. Id eſt, Deo coadiuuante.
b Peractum eſt. Id eſt, completum.
c Triboniano. Hoc nomen, & ſequentia ſunt datiui caſus: & etiam dictio conuocatis, conſtruitur cum illo verbo inferius mandauimus.
d Exquæſtore. Pro ſuo ſimplici ponitur i. quæſtori. Not. quod tribus modis dicitur quæſtor. Primo ille, qui quærebat pecunias tributorum per mundum, & ſeruabat: 1 Secundo ille, qui pręerat capitalibus cauſis. Tertio, qui ſtabat vt legeret libros principales, qui candidatus principis dicebatur, & ita hoc tertio modo accipitur hic, vt ff. de offic. quæſt. l. j. in fi. & de orig. iu. l. ij. §. deinde eum ærariũ. Vel dic ſecundum Ioan. quod iam fuit 2 illo officio, ſed nũc non eſt. Inde ex quæſtor. i. extra quæſturam poſitus. Vel dicas tertio eſſe nomẽ dignitatis: vt exconſul: vt C. de aduoca. diuer. iudi. l. petitione. ibi. egredientem. ADDITIO. Iſtæ tamen expoſitiones recidunt in vnũ: qa extra adminiſtrõnẽ poſit⁹ qs retinet dignitatẽ. C. vt dign. ord. ſer. l. ij. lib. xij. ſm Ioan. Fab. & Ang. hic.
e Necnon. Not. quod duæ negationes faciunt vnam affirmationem: vt hic, & ff. de verb. ſig. l. duobus. ADDITIO. Tu dic hoc verum, ſi ſint circa idem neq; reſultet ſenſus iuri cõtrarius, aliàs ſecus: vt in §. ſi verò. in auth. de iis, q ing. ad ap. col. v. Itẽ plures negationes in numero pari affirmãt, in diſpari negãt: niſi aliter cõſtet de mẽte pferẽtis: ſm Io. Fa. & Ang. hic. pro quibus, & alijs huc ſpectantibus vide Mando. in Glo. Facul. §. nec non electioni.
f Illuſtribus. Quatuor ſunt ordines dignitatum. Maximi, vt ſuperilluſtres. Magni, vt illuſtres. Medij, vt ſpectabiles. Minimi, vt clariſs. quos ſpecifica, vt in authen. de appel. §. j. ij. iij. & iiij. col. iiij. & in auth. vt ab illuſtribus: & qui ſupra eam dignitatem ſunt. col. v. Sunt & infimi, & defenſores ciuitatũ, & magiſtratus municipales: & iſti non habent merum imperium 3 ſed ſuperiores ſic. Accu. ADDITIO. Vnde verſus,

Illuſtris primus: medius ſpectabilis: imus,
Vt lex teſtatur, clariſſimus eſſe probatur.
Et ſuper illuſtris præponitur omnibus iſtis

g Anteceſſorib. Scientia, vel ætate: vel qa fuerũt cũ pręcedentib. Impatorib. ADDITIO. Aut anteceſſores dicti ſũt ab antecedẽdo, qd pnt añ Impatorẽ pro tribunali ſedẽtẽ ſederent. Vide ſi libet, Alcia. li. diſpũctionũ iij. c. xiij. q ambigit aſſeſſores ne legẽdũ ſit, an anteceſſores.
h Quorũ. Hic eſt interpoſitio vſque illuc, cõuocatis &c. Et no. q in trib. cõmendantur, qui ſunt huic arti intenti. Primo in ſolertia. i. in cautela, vel ingenij ſciẽtia: vt l. j. C. ſi ma. fac. alie. ſac. ſine decre. ra. hab. Dicit aut ſolers, a ſolũ, q eſt totũ, & ars artis: quaſi tot⁹ ex arte cõſiſtens: vt eſt doctus aduocatus, qui ſæpe publicis, ac priuatis in rebus lapſa erigit ſua induſtria, cãm perditã reſtaurans, fatigata reparãs: litibus multo tpe protractis finẽ imponẽs. & quẽadmodũ miles ſtrenuus clypeis, & thoracibus Rempublicã, ſic aduocatus peritus glorioſa voce, & ſolertia patriã, parẽteſque ſaluat, & protegit. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. Itẽ in legum magiſtra ſcientia. Eligendus aũt. n. talis magr̃, qui in ſe laudabilẽ vitam probis moribus mõſtrauerit & docẽdi peritiã, facũdiã dicẽdi, interpretandiq; ſubtilitatẽ, & copiam diſſerendi ſe habere patefecerit: vt C. de profeſ. q in vr. con. l. j. lib. xij. Itẽ in fidelitate. nam ex quo hactenus fideles extiterunt, præſumitur pro eis. ff. de re mil. l. non omnes. §. a barbaris: de præteritis enim ſumim⁹ cõiecturam ad futura. ff. de accuſ. l. ſi cui. §. iiſdem. & qſique occultã coniecturã ſumimus ad præteritũ, vt C. ad leg. iul. de adult. l. ſi 1; quis adulterij: vide gloſ. in c. ſcribam, de præſum.
i Ex multis rerum argumentis. Id eſt, ex multis rebus, vel negotijs, quæ ſunt argumenta. 4 Accu. ADDITIO. Vnde dicit prouerbiũ. Opus laudat magiſtrum. ſic in auth. de monachis. §. ſancimus.
k Accepimus. Id eſt, recepimus. Accurſius.
l Mandauimus. Id eſt, præcepimus.
m Suaſionibus. In bonam partem accipe, aliàs in malam accipitur: vt ff. de ſer. cor. l. j. §. perſuadere. & C. de fur. & ſer. cor. l. ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit.
n Inſtitutiones. Ideo ſic dictas: quia in ſtatũ Romani iuris noſtrã erigũt intelligentiã: vt j. ti. j. §. his igitur.
o Vobis. Loquitur iuuenibus.
p Cunabula. Per ſimile loquitur: quia ſicut in cunis infantes primo morantur: ita iuris pceptor Inſtitutiões primo legere dẽt. ſic ff. de off. pſ. p. l. j. §. his cunabulis.
q Fabulis. Quia in antiquis inſtitutionibus erãt fabulæ: quæ fabulæ, nec vera, nec veriſimilia continebant, ſecundũ Tullium. li. j. de inuentione. ADDITIO. Et id tangit hic Ang. quib. libris ſit fides adhibenda.
r Ab imperiali ſplẽdore. i. ab Imperatore, qui ſplẽdet.
s Nihil inutile. Quo ad animũ, vel nihil inutile. i. inuſitatum: vt patet ex eo qd dicit §. pxi. ver. & qd &c.
t Perperam poſitum. Quo ad aures. Vel dic, id eſt, malè poſitum. & contrarius.
u In ipſis. i. in ipſa rei veritate: vel in iis, q quotidie emergere poſſunt. Non autẽ inueniuntur hic ea, quæ nõ poſſunt euenire: quia de his nõ curãt legiſlatores: vt in auth. vt ſine prohi. ma. debi. & cred. §. quia vero. coll. vij. & ff. de leg. & ſenatuſc. l. iura. & l. ſeq.
x Legerent. Nam & olim a principio legebant Imperiales conſtitutiones, ſcilicet, inſtitutiones antiquas, vt in proœmio Digeſt. §. diſcipuli. Accurſius.
y Primordio. i. tanta prio anno pficietis, quantũ pficiebatis in quatuor. Et no. q adulat nobis Impat. Acc.
z Digni. Vos dico digni, &c.
a Initium. Scilicet liber iſte.
b Finis. Id eſt, Codex. Nam primo anno inſtitutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in proœmio ſturum. §. pro reſponſis. ibi, quibus ſi bene. Accu.
c Principali. i. principis. Et not. quod hæc ſcientia

caput

1 Exquæſtore aut exqſtorẽ Tribonianũ vocat, q quæſtura ſũct⁹ fuiſſet, qſtoriũ dicimus. tametſi diuerſũ ſentiat Alcia. li. diſpunct. 4. c. 3. Quæſtori legẽdũ, cum teſte Suida Iuſtiniani quæſtor fuerit 1 & j. tit. de liberti. § & deditiitios dr̃ Triboniano viro eccelſo. qſtore nr̃o, &c. Vide ad hæc ſi libet Crinitũ lib. de hone. diſcipl. x. c. xij.

† Alcia. li. parerg. 8. c. x. putat legẽdũ pfeſſores dicia Iuſti. anteceſſores: q p eãr ſcholaſticis, eos docendo. quam ſniam ſequit Frãciſ. Balduin⁹ in cõmẽt. ad has Inſtitutiões hoc ipſo. Æmili⁹ ẽt Ferret⁹ in notis ſuis ad Iſtitut. exiſtimat Anteceſſoris appſone dignitatẽ, aut officiũ ſignificari ab añcedẽdo: quẽadmodũ & pceſſores dicti ſunt a pcedendo. i. ab imperando.

Ægi. per. dicit anteceſſorib⁹ ab ante ſedeo. i. pſideo, nam ante & p in cõpoſitione idẽ ſũt, hĩ anteanteceſſores dicebantur tpe Iuſtiniani, quos nunc vulgo pſides, ſeu pſidẽtes vocam⁹ q principis locũ incõbẽtibus publicis obtinent.

† In quibuſd. ex ẽ. vt liceat nobis. atque ita legit Æmili⁹ Ferret.

2 Et hic ſ iure diuerſis noib⁹ nũcupat. ſcilicet ſuſceptor, & opinatore vt C. de exact. tribu. l. miſſi.

3 Et ideo pſides: & rectores ciuitatũ nõ deberent poſſe ſpergere pęnã ſãguinis, vt hic per Ange.

3 Vide Io. An. ſ ele. j. de offic. deleg.

4 Not. ex vnico actu nõ pſumi quẽ bonũ vel malũ ſeu mercatorẽ: ſed ex plurib. actib. vt puta ſi aliqs pluries bene, & correctẽ impſſit librũ pſumit.

Igit. a poſt libros quinquaginta b Digeſtorū, c ſeu Pandectarū, d in quibus oē ius antiquū collectū eſt, quos e f per eundem virū excelſum Tribonianum, nec non cęteros f viros illuſtres, & facūdiſsimos ɔfecimus, in hos quatuor libros eaſdē g inſtitutiones partiri iuſſim⁹, h vt ſint toti⁹ legitimæ ſcientiæ prima i elementa: in quibus k breuiter expoſitū eſt, & qđ antea obtinebat, l & qđ poſtea deſuetudine m inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt.

Inſtitutiones compoſitas legit in primis Iuſtinianus, ac recognouit: denique plenum robur accommodauit.

Quas ex omnibus antiquorū Inſtitutionibus, & præcipuè ex commentarijs Caij n noſtri tam Inſtitutionum, quàm rerum quotidianarū, o aliiſq; multis cōmētarijs cōpoſitas: cū tres p viri

qđ adhuc bñ, & correctè, imprimet ea mēte Pet. de Bel. pe. & aliorū.

caput habet, & finē, licet in alijs artib. hoc nō ſit, licet vtiliſſimæ ſint, vt in procemio Digeſt. §. ſed quia. Accu.

a Igitur. Iſte §. diuiditur in duas partes. Primo ponit qualiter mandat diuidi hūc librū in quatuor libros. Secundo ponit, quid continetur in his quatuor libris. Secunda ibi, in quibus. Item prima ſubdiuiditur i duas partes. Nam primo ponit dictum, ſecundo eius cauſam. Secūda ibi, vt ſint.

1 Quod. CASVS. Dicit Imperator Iuſtinianus i hoc §. quaſi ſe commendans. Quid feci ego poſt omnia prædicta, & poſt compoſitionem Codicis, & poſt opus Digeſtorum, ſeu Pandectarum, (quam compilationē Digeſtorum feci per Tribonianū, & ſapientes alios) & poſt librū Inſtitutionum? Ego præcepi prædictis trib. ſ. Triboni. Theo. & Doro. vt volumē Inſtit. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent, quod fecerunt. Primus liber durat vſque de rerum diuiſione. Secūdus de hæreditatibus ab inteſtat. Tertius de obligationib. Quartus abinde vſque ad finē huius voluminis. & hoc fieri feci. ſ. lib. Inſtit. in quatuor libros partiri. ad ſimilitudinem quatuor elementorum. ſ. aquæ, terrę, ignis, & aeris: quia ſicut ex his omne corpus gubernatur humanū: ita ex hoc volumine Inſtitutionū p quatuor libros partito, ſeu diuiſo iuuenes ſuſtentantur. i. adiuuantur, vt poſtea poſſint ſecurè accedere ad libros legales: ex quo in iſtis Inſtitu. primo ſtuduerint. Et hoc vſque ad §. in quibus. Francis. Aret.

Igitur. Ita continua ſecundum Ioan. quia prędictorum virorum ſcientiam, & authoritaté probauimus. nec per alios poterat commodius expediri: igitur mādauimus per eos diuidi. vel quia ab imperiali ſplendore approbatur, & ideo mandat diuidi, vt melius poſſit intelligi. ff. de verb. ſig. l. ij. §. cuiuſque.

b Quinquaginta. Qui comprehenduntur intra Digeſtum vetus, & inforciatum, & Digeſtum nouum.

Digeſta vnde dicantur.

c Digeſtorum. Ideo dicuntur digeſta, quia oīa ibidē dicenda digerunt̃, vt & ſoluuntur. Accur.

ADDITIO. Dicebant quidā, q olim Digeſtū ſcribebat̃ p duplex dd, vel per d, & g, & poſtea per vitium ſcriptorū corruptū fuit, ſed hoc nō eſt verum, imò debet ſcribi p duplex ff. 2 qa ille liber fuit Digeſtus ſecundario p duos Fridericos Imperatores: à quorū cuiuslibet noīe ſumpta eſt prima lra ſ, & ſic erūt duo ff.

d Pandectarum. A pan, quod eſt totū: & dechen, quod ē doctrina: 3 qa ibi eſt doctrina oium iuriſcōſultorū. vt C. de vet. iu. enu. l. ij. §. ſed cū oia. in fi. vt hic ſequit̃.

3 Multo aſt Alcia. li. j. diſp. ca xvj. & aliter Laurent. Val. in Raudē oē verſus finem.

e Quos. ſ. quinquaginta libros Digeſtorum. Accur.

f Nec nō cæteros. ſ. xv. ex permiſſu Iuſtiniani electos: vt C. de vet. iu. enuc. l. j. §. ij. & l. ij. §. quæ omnia.

g Eaſdē inſtitutiones. i. eadem inſtituta. vnde collige hunc librū ſumptū ex volumine Digeſtorū, vel ꝓprie dicit inſtitutiones, quas mādauit fieri: nūc mādat partiri. nā paruuo animū legentis incitat, mentē intelligētis ꝓparat, memoriā artificioſè reformat: vt j. de le. §. ſed non vſque. & ff. de doli mal. & met. excep l. j.

2 Vide Budæū ad l. j. ff. de iuſti. & iur. in fi.

h Iuſſimus. q. d. Inſtitutiones iuſſimus fieri ex libris antiquorū: ita vt continerent q. l rebus, quæ in pręſenti æuo in vſu vertuntur, cōſentaneum eſt: vt C. de vete. iur. enuc. l. ij. §. ſed eum proſpeximus. Accur.

i Prima elementa. Quia ſicut ex quatuor elementis omnia corpora conficiuntur, vt terra, & aqua, & igne, & aere. 1. ex viribus horum quatuor elementorum totus mundus gubernatur: Ita hic liber cōprehēdit oia iura. Et not. q terra eſt frigida, & ſicca: aqua frigida, & humida: Ignis callid⁹, & ſiccus aer callidus, & humid⁹. Primum habet naturā melancholiæ. Secūdum. ſ. aqua, phlegmatis, ignis cholere, ſanguis reſpondet aeri.

In quibus. CASVS. Quidā quæſiuit ab Imperatore: Domine Imperator, quæ eſt materia iſtarum Inſtitutionum? Et ipſe reſpon. ſicut ex auro, & argento, ſeu ex materia auri fit annulus: ita iſtæ Inſtitutiones factæ ſunt ex eo, qđ olim erat in vſu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quæ in vſu eſſe deſierunt. Sed ego Iuſtinian. eas illuminaui, & ad vſum reduxi, in hoc libro Inſtitutionum eas componendo, ſiue faciendo eas cōponi. h. d. vſque ad §. quas ex omnibus.

k In quibus. Scilicet inſtitutionibus.

l Obtinebat. 4 l. erat in vſu, & nunc deſijt. Accur.

m Deſuetudine. Not. legē tolli p deſuetudinē: 5 vel p ɔtriam cōſuetudinem. & iterū eandē conſuetudinē per ſuperuenientē legē tolli: ſic ff. de ſepul. viol. l. iij. §. diuus Adrianus. in gl. iij. & in auth. de hære. & fal. §. j. alias. §. ſed qm. col. j. Et ſubijcit. Ab imperiali, &c. eſt optimum exemplū. C. de iudi. l. rem non nouam.

Quas ex omnibus. CASVS. Dicit Iuſt. ꝑdicti tres viri. ſ. Tribo. Theoph. & Doro. cōſueruntq; has inſtitutiones ex antiquis inſtitutionibus, quas nō habemus ex cōmentarijs. i. gloſſis Caij: quas glo. fecit ipſe Caius ad expoſitionem prædictarū Inſtitutionū antiquarū, & ad expoſitionē cuiuſdā libri, qui appellat̃ liber rerū quotidianarum, & ex multis cōmentarijs ab ipſo Caio factis. Et pȩdicti tres ſapientes, ſ. Trib. Theop. Doro. qui hunc librum compoſuerunt, & ipſum cōpoſitum (ſicut diximus) in quatuor libros diuiſerunt, tā bene cōpoſitū, & diuiſum in noſtra præſentia attulerunt, quem nos ipſi legimus, & bene compoſitum inuenimus. ſic quòd illum librum Inſtitutionū approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quòd volumus vt tantum valeant leges iſtarum Inſtitutionum, quantū valent leges in noſtro Codice poſitæ extra caſum: vel quantum valent leges poſitæ in ff. & hoc vſque ad §. ſumma.

Quas. Scilicet Inſtitutiones. & accipe legimus, & recognouimus, ſ. eſſe compoſitas ex omnibus, &c.

n Caij noſtri. Commentarijs dico factis ſuper libros Inſtitutionum antiquarum.

o Quotidianarum. 6 Liber erat ſic appellatus: eo, q in ſingulis diebus gerenda a magiſtratibus cōtinebat qualiter iudicarent.

p Cum tres. Interpoſitio eſt.

Summa itaque. CASVS. In hoc §. cōcludit Iuſtinianus: & loquitur iuuenibus, ſeu rudibus dicens. O iuuenes, accipite hunc librum Inſtitutionum alacriter: & viriliter in eo ſtudete. Et poſt quam ipſum ſtudueritis: & in ipſo & alijs libris legalibus. ſeu alios libros legalium ſciueritis, vos eritis gubernatores reipublicæ, & noſtrarum ciuitatum, ſeu prouinciarum,

1. Hæc verior ſcdm Ang quia iſte liber non ex iure ſtorū, ſed ex ɔſtitutionib. Imperatoris ɔfect⁹ eſt. vt patet ſ. §. p xi. Elemēta & eorū qualitates ſunt quatuor.

4 Obtinere, Quot modis dicam⁹ Mādo. in gl. Facu. §. ſanè, i ver. obtinebat.

5 Hoc eſt verū ſi in tali vſu ſi ſit ſplicit⁹ vſus ɔtri⁹ i aſs ſec⁹ de quo vide j. tit. ij. §. ex nō ſcripto: ſm Ange. & de mente Pet. d Bel. ptl. & Io. d Pla. hic. Et de lege extrauagāti, & ſtatuto vſu nō receptis, Mādo. in j. q. xxiij. Reg. nu. 5 & ſeq. Ordo litteræ.

6 Et iō aduerte q ea q quotidie verſant̃, & q vtilia ſūt magis debent attēdi: vt dicit tex ff. de li. leg. l. legaui. in princi. ſm Ang. hic.

propter ſapientiam, & doctrinam veſtram: quia citius viri periti, & docti eliguntur in tempu. regendā, quā laici. & hoc dicit tota iſta conſtitutio. Fran. de Are.

Vergili^9.

a Ope. Quantum ad corpus. Vnde Vergil. Labor omnia vincit improbus. Accur.

b Et alacri. Affectio enim operi tuo nomen imponit: vt C. ad leg. Cornel. de ſicar. l. j. ff. de furt. l. q. iniuriæ. in princ.

ADDITIO. Vñ Ang. §. in proœ. ponit hos verſ. Si quis forte velit iuriſconſultus haberi: Continuet ſtudiū, velit a quocunq; doceri: Inuigilet, nec vincat eū tortura laboris. Fortior iſurgat, cūctiſq; recentior horis.

c Lege noſtras. Scilicet Inſtitutionū. Accur.

d Oſtendite. Id eſt, ita prouicite in hoc libro, vel ita morib. informati ſitis. Nam boni mores pl^9, quā diuitiæ operantˀ: vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. ſcire. §. cum reliquis, ibi neque enim. ff. de verb. oblig. l. ſi quis ſtipulatus. in fine.

prudentes prædicti nobis obtulerūt: & legim^9, & recognouimus: & pleniſſimum noſtrarū Conſtitutionum robur eis accommodauimus.

Alacri, indefeſſoq; ſtudio, huic diſciplinæ incūbendum ſuadet, ac vberrimos fructus pollicetur.

Summa itaq; ope, a & alacri b ſtudio has leges noſtras c accipite: & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, d vt ſpes e vos pulcherrima foueat toto legitimo opere perfecto, f poſſe et noſtram g rempublicam in partib. ei^9 h vobis i credendis k gubernari. Datum Conſtantinop. xj. Cal. Decem. D. Iuſtiniano PP. III. Cōs.

e Vt ſpes. Id eſt, hæc ſpes ſit de vobis noſtram rempublicam poſſe gubernari.

f Perfecto. Id eſt, lectis alijs libris.

g Noſtram: Alias veſtram.

h Eius. Reipublicæ. Accur.

i Vobis. Id eſt, à vobis credēdis, lectis et alijs libris, vel ſi habes credēdā. i. cōmittendā, vobis datiuè legit. & hoc dicit legitimo opere perfecto. i. cū quinquēnio legeritis. nā tūc opus cōſummatˀ, vt in proœmio ff. eo. §. ſed qa ſolutū. Et qd dicit in partib. eius, ideo eſt: qa multæ ſunt partes ei^9: vt præfectura, conſulat^9, & aliæ multæ: vt patet ex tractatib. de officijs in Digeſt. & i Cod.

k Credēdis. i. quia creditur. ſecundum primā expoſitionē, vel ſi habes, credendum. dic vt in glo. ʒ. Accur.

DE IVSTITIA ET IVRE.

1 Iſtā cōtinuationē ſequitur Nic.

2 Scilicet Iaſon in §. j. ʒ. de act.

Iuſtinianus tractaturus 1 iura populi Romani, præmittit de iuſtitia, quæ eſt mater iuris, & ideo ab ea incipit: ſic obligatio mater eſt actionis 2, vt ff. de proc. l. licet. §. ea obligatio. & ideo præmittitur in tractatu: vt ʒ. de obli. in prin. & de act. in princ.

ADDITIO. Aduerte hic inquantū in gl. di ꝙ iuſtitia eſt mater iuris, dic hoc verū, ſi cōſideretˀ ius, prout eſt in actu: ſecus ſi prout eſt in habitu hoīs: qa ius. & iuſtitia tunc fuerunt: & ſunt ſimul omni tempore. Iaſ.

Quæſtio.

l Et iure ſ. quod ius iuſtitiā proſequitˀ, vt miniſter, vel filius. Sed quare de hoc ponitˀ in tit. cū in textu nihil dicatˀ definiēdo. licet diuidēdo ſic? Rñdet qdā: ideo nō ponit in textu de iure, ne grauaret rudes animos, ſm Py. quod nihil eſt. 3 Vel dic hoc plerunq, heri: vt aliquid ponatˀ in tit. qđ in textu nō ponitˀ: vt C. de relig. & ſump. fun. & de lud. alea. nam nihil in textu ibi dˀ de ludo alea. Vel dic (quod eſt verius) vt definiatˀ: vt dicemus. ʒ. eo. tit. §. iuris præcepta. in glo. 4

3 Et bene ſecundū Por.

4 Et ibi iſta op. approba. p Barto. & Por. Diuiſio

IVſtitia. Totus iſte tit. quinque habet partes. Nam in prima ponit definitionem iuſtitiæ. In ſecunda ponit definitionem iuris prudentiæ. In tertia declarat quo ordine, & qua via tractādæ ſunt leges. In quarta deſcribit præcepta iuris, vel definit ius, ſm opinionem quā teneo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, Iuris prudentia. Tertia ibi, His igitur gñaliter cognitis. Quarta ibi, Iuris præcepta. Quinta ibi, huius ſtudij. Chriſtoph. Por.

Inſtitutionum,

ſeu elementorum D. Iuſtiniani ſacratiſſimi principis. Liber I.

TITVLVS I. ff.

DE IVSTITIA & iure.

Iuſtitiæ, & iuriſprudentiæ definitio.

IVſtitia 1 m eſt cōſtās & perpetua volūtas, ius ſuū cuique tri-

Iuſtitia. CASVS. In prima parte ſolū dˀ de prima parte tit. ſ. de iuſtitia. & in ipſa prima parte dafinitˀ iuſtitia. Et eſt ſciendū, ꝙ hæc prima pars in qua definitˀ iuſtitia, dupliciter pōt intelligi: vno mō vt loquitˀ de iuſtitia diuina: alio mō vt loquitˀ de humana iuſtitia. Si vis intelligere de diuina iuſtitia. pone caſum. Deus qui eſt iuſtus, habet volūtatē conſtantē. i. firmam, ſtabilē, & pperuā. i. non temporalē, ſed ſemper duraturam, tribuendi vnicuiq; ius ſuum. i. benemeritis paradiſum. malè meritis infernū. Si aūt vis intelligere ſecundo modo. ſ. de humana iuſtitia: ſic pone caſum. Homo iuſtus habet: i. habere debet voluntatem tribuendi vnicuiq; ius ſuum. Et pone exēplum in iudice iuſto, qui debet habere voluntatem abſoluendi innoxios, & inculpabiles, & puniendi criminoſos. Et ſm hanc ſecundam expoſitionem, illa duo vocabula poſita in definitione iuſtitiæ. ſ. cōſtās, & perpetua, ſunt abijcienda, & remouenda ab ipſa definitione: qa iudex qui eſt homo humanus, nō eſt conſtans in voluntate, nec perpetuus. In ſecunda parte incipit tractare de ſecunda parte titu. ſ. de iure: in qua ſecunda parte ſic forma caſum. Ego quæſiui à Iuſtiniano Imperatore. O dñe, rñdeatis mihi ad hāc quæſtionem. Nos dicimus quotidie, quod bonum eſt habere iuris prudentiam. Dicite ergo mihi, quid eſt iuris prudentia: vel quis dicatˀ habere iuris prudentiā? Et certè Imperator rñdet dicēs, ꝙ ille dˀ habere iuris prudentiā, qui ſcit cognoſcere res diuinas, & humanas: & q cognoſcit: iuſtum, & iniuſtum. Tertio dicit, ex quo vidimus in prima parte, qd eſt iuſtitia: & ex quo vidimus in ſecunda, qd eſt iuris prudētia: ēs videamus qualiter leges ſunt docendæ, & quo ordine. Et certè leges ſunt docendæ hoc modo: qa ſcholares, q volunt audire iura ciuilia, primo debēt incipere à leuib. ſ. ab hoc libro iuſtitu. poſtea debēt aſcendere ad grauiora. ſ. ad librū Digeſtorū, & Codicis. Et redditˀ rō quare ſit incipiendum a leuibus: quia ſi inciperent a grauiorib. ſ. a libris Digeſtorū, & Codicis: vnum de duob. malū accidet, ſeu eueniet: qa aut rudis pp nimiam difficultatē deſeret, ſeu relinquet propter ſtudium: aut ſi non deſerat, hoc eſt pp nimiam difficultatem non dimittat ſtudium: cum magno labore ad hoc perueniet, quinetiam cum diffidentia: quia non habebit ſpem, nec fiduciam, quod vnquam aliquid ſciet, ſeu perueniet ad fructum ſcientiæ: ad cuius fructum citius perueniſſet, ſi a leuioribus ſtudium ſuum inchoaſſet. hoc dicit. Franc. de Aret.

1 Iuſtitiā hic accipe p habitu animi volentis quicquid ei ſcripſerit cōſtās, & perpetua ratio. Vide Fran. Balduinum hic: q definitionē hanc pulchrè explicat, ac defendit aduerſus Rodulphū Agricolā.

m Iuſtitia. Hæc iuſtitiæ definitio pt intelligi de diuina iuſtitia. q. d. Diuina iuſtitia eſt volūtas 5 cōſtās, & perpetua &c. & ſm hoc hæc verba in ea poſita ſunt plana.

5 Id eſt intentio. Ange.

Sed

buẽdi. † a iuris prudẽtia ẽ diuinarũ, atq; humanarum rerũ notitia, b iuſti, atque iniuſti ſcientia. *Leniora primũ, exinde altiora tradenda ſunt, ne tyrones rei perplexitate, & varietate perterriti, aut ſtudia deſerant, aut maiori cum ſudore tardius huiuſce diſciplin notitiam aſſequantur.*

His igitur c gñaliter cognitis, d & incipientib. e nobis f exponere iura pop. Ro. ita videnẽ poſſe tradi g cõmodiſſimè, ſi primò leui h ac ſimplici i via, poſt deinde diligentiſſima k atq; exactiſſima l interpretatiõe m ſingula tradanẽ. alioq ſi ſtatim ab initio rudẽ adhuc & i firmũ animum ſtudioſi, multitudine, ac varietate rerũ onerauerimus: duorũ alterũ, aut deſertorẽ ſtudiorũ efficiemus, aut cũ magno labore, ſæpe ẽt cũ diffidẽtia (q̃ n plerunq; iuuenes auertit) o ſerius ad id pducemus, ad q leuiore via ductus, ſine magno labore, & ſine vlla diffidẽtia maturiꝰ p perduci potuiſſet.

Tria ſunt iuris pręcepta, ad quę quicquid in iure ſcriptũ eſt, refertur. Publicum ius publicam vtilitatem reſpicit, priuatum verò ſingulorum peculiare commodum.

Iuris p̃cepta q ſunt hæc, Honeſtè r viuere † alte-

Sed nõne iniuſtũ fuit, 1 q tñ datũ fuit mercenario in ſero venienti, quantũ illi, qui mane venerat? q tñ Dei iuſticia laudat: vt ff. de an. leg. l. ij. & de verb. ſig. l. ij. §. cuiuſq; Rñ. illud diuinũ, vel myſticè, vel allegoricè debet intelligi. q. d. tñ habebit de paradiſo ille, qui decedit in hoc vltimo ſęculo, ſi faciat bonum, quantũ ille, qui deceſſerit in primo ſęculo, vt patet in his verſib. Vinea culta fuit, cultores pręmia quærũt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic Deus oſtendit, quod quandocũque venimus, Atripiamus iter, certi de munere ſimus. Vel dic ſecundũ lo. 2 quod de fragili hominis iuſtitia loquitur. q. d. iuſtitia humana, vel quæ eſt in hoĩe, eſt voluntas cõſtans, &c. & ſecundũ hoc illa duo verba, conſtans & perpetua, abijciũtur extra: quia homini nõ poſſunt conuenire: cum ſcriptum ſit, q ſepties in die cadit iuſtus. & illud: Nunquã in eodẽ ſtatu permanet: vt in auth. de nõ ali. aut permu. §. vt aũt. col. ij. Item q in fi. dicit. ſuũ vnicuiq; tribuens: intellige, quantũ ad affectionẽ: quia ad actũ nõ põt. q. d. habẽs affectũ tribuẽdi: ſicut ſ. in ti. proœmij dr de Auguſt. ſic & de matrimonio, q eſt indiuiduũ: vt j. da pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt patet C. de repu. l. cõſenſu. Vel tertio 4 expone, vt in ſumma huius tituli, vt voluntas, i. mẽs. conſtans. i. bonũ: quaſi habitus mẽtis bonus. Sed Tullius ſic definit. Iuſtitia 5 eſt habitus animi cõi vtilitate ſeruata, ſuam cuilibet tribuens dignitatem. ſed ſm Pla. Iuſtitia eſt virtus, quæ plurimũ põt in ijs, quæ minimũ poſſunt. Vel prout ego credo, Iuſtitia 6 eſt animi cõgrua diſpoſitio in ſingulis reb. rectè dijudicans. Accu.

ADDITIO. Quæſiuit modũ, in quo voluit emendate Iuſtinianum. & iõ vos dicite, q hic iuſtitia definitur gñaliter. ad argumenta verò breui diſtinctione facilè ſic rñdebetis. Aliqñ cõſideraẽ iuſtitia put eſt in abſtracto: & tũc iuſtitia eſt cõſtãs, & ppetua. Aliqñ vero cõſideraẽ put eſt in cõcreto, vt eſt poſita in corpore hominum adminiſtrantium: & tũc dr corruptibilis: nõ rõne eſſentialitatis iuſtitiæ, ſed rõne mali cõtinentis, hoc eſt, praui hominis ſm Chriſt. Porc.

a Tribuendi. Vt honeſtè viuat ſibi: & ſic alterũ non lædat: imò proficiat, vel dic ius ſuum. i. hoĩs meritũ.

b Notitia. Poteſt rectè legi, vt illa dictio ſcientia, ſit ablatiui caſus: vel ẽt ſit nõiatiui caſus, & hæc dictio notitia, ſit ablatiui caſus. ſic j. titu. j. in prin. 7 Sed nunquid ſecundum hoc oportet, q quicunq; vult iuris prudens, vel iuriſcõ. eſſe, debeat theologiã legere? rñ. nõ: nã in corpore iuris hæc oĩa inueniuntur: vt C. de ſum. tri. & fide cath. & C. de ſac. ſan. eccl. & de epiſ. & cle. & in auth. ſub multis titulis: vbi ſpecialr de diuinis tractatur. Item quæ eſt differentia inter iuſtitiam, & ius, & iuris prudentiã? Reſp. Iuſtitia eſt virtus: ius eſt virtutis exequutiuum: iuris prudentia eſt ſciẽtia illius iuris. Item iuſtitia eſt ſummum bonum ius, mediũ: iuris prudentia, infimum. 8 Itẽ Iuſtitia vult tribuere vnicuiq; ius ſuum: ius vero coadiuuat. iuris prudentia docet qualiter illud fiat. Accur.

c His igitur. Nunc vult dicere, qualiter leges ſunt docendæ. Accur.

d Cognitis. Id eſt, viſa definitione iuſtitiæ & iuris prudentiæ.

e Et incipientib. Datiuè poteſt legi cum verbo, infra videnẽ: vel ablatiuè, vt ſuperius reſpiciãt & hęc verior. Accur.

f Nobis. Loquuntur cõpilatores huius libri in perſona Iuſtiniani, qui debet exponere per eos.

g Tradi. Scilicet iura populi Romani.

h Leui. 9 Quo ad ſubtilia verba. Accu.

i Simplici. Quo ad ſententiam.

ADDITIO. Et ideo poſitionibus debet ſine plica reſponderi: niſi eſſent reſpõdenti captioſæ vel rei, de qua agiẽ naturam ipsã exigeret. Ang.

k Diligentiſſima. Quo ad ſubtilia verba.

l Exactiſſima. Quo ad ſubtilẽ materiã, & ſnſam. Acc.

m Interpretatione. Id eſt facili ſententia.

n Quæ. Scilicet diffidentia.

o Auertit. No. ꝫ inconſtantiam: 10 ſic ff. de procu. l. in cãæ. in prin. & in auth. de mona. §. cogitãdũ. col. j. vñ Salomon. 11 Tria ſunt mihi incognita, & quartum penitus ignoro. Via colubri ſuper lapidem, Via auis volantis in aere, Via nauis in medio maris, quartum difficilius, Via iuuenis in adoleſcentia ſua. 12 Vnde dantur in integ. reſt. eorum facultatibus: vt j. de hære. quali. & diff. §. extraneis. Accur.

ADDITIO. Et iſta patent his verſibus. Cum ſit pœna grauis cognoſcere quæ via nauis, vel colubri, vel auis, pueri grauior via quauis.

p Maturius. Hic nota prouerbium: Qui vadit planè, vadit ſanè.

Iuris præcepta. CASVS. Hic incipit quarta pars. In qua dr, q ius noſtrũ ciuile vno de trib. accipitur: aut pcipit, vt quis honeſtè viuat: aut præcipit. vt qs alterũ nõ lædat: aut vt vnus hõ ius ſuum vnicuique tribuat. De primo ponitur exẽplum in glo. quæ incipit, Quantum ad ſe, &c. De ſcdo poniẽ exemplum, q non debet vnus alteri iniuriã inferre. vt ff. eo. l. iij. de quo ponit exẽplũ, vt l iudice, q vnicuique debet ſuum ius tribuere, put ſ. dixi in definitione iuſtitiæ. Frã. de Ar.

q Iuris præcepta. i. iura præcipientia, præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod iſtorũ trium. Nã non omne ius præcipit; imò quoddã punit, quoddã vetat. quoddã permittit; vt ff. de legi. & ſe. l. legis conſ. quoddam conſulit: vt ff. de rei. vendi. l. is qui deſtinauit. & quoddam hortatur: vt C. de tranſact. l age.

r Honeſtè. ſ. quãtũ ad ſe. q honeſtas & circa matrimonia eſt: vt ff. de ri. nupt. l. ſemp. & circa mores ſeruatur vt ff. de tu. & cu. da. ab his. l. ſcire oportet. § pe. & vlt.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. mulierẽ honeſtè viuere, quæ viuit ſcdm mores loci, ſed caſtè viuere non intelligiẽ, q tranſit ad ſecunda vota, l. reſpectu mariti defuncti, vel filiorũ eius, ſed reſpectu aliorum ſecus.

1 Cõcor. verum hoc l prin. xij. q. xj. can. eũ deuotiſſima, & glo. in c. fons ſup ver. iuſtitia cũ. de ver. ſig.

2 Dic qđ nõ: qa pt ſam. tanq̃ moderator rei ſuę potuit in ea talẽ legẽ ſtatuere: vt C. mãd. l. in re mandata. ſm Pe. de Bel. p Por. & Ia.

Et bñ Angel. & Porc. & ẽ de mente omnium. ſcrib.

3 Nihil ẽ qa intelliguntẽ put hoĩ cõuenire poſſũt. Frãc. Ang. & Iaſ.

4 Iſtud ẽ diuinare: ſm Petr. hic.

5 Iſta põt eſſe vera ſm Pe. de Be. p. hic.

6 Iſta diſplicet Pe. de Bel. pt.

7 Imo vtrunq; eſt nominatiui caſus, ſm Chriſ. Por. quia punctꝰ ſub verbo notitia obtinet vim copulæ: ad ea quę adducit Mãdo. in Gl. Facul. §. habita. in ver. S. Rom. Ec. col. iij. in iij. Itelle.

8 Hoc verũ ſm doctõ. hic. ſi cõſiderentẽ hęc verba quo ad ordinẽ prioritatis, & poſterioritatis: & tũc dic ſũmũ, i. primũ, &c. vt j. de iure pſonarũ. l prin. aliàs ſecꝰ. Bart. Fa. Ang.

9 Not. ex gl. iuncto tex. q ſciẽtia debet tradi priꝰ de facilibus: ſcdo de difficilib. Ange.

10 Sic dr in proœ. Decret. in glo. honeſtè. & in princ. Decret. c. humanũ genus.

Quæ nõ admittitur inter viuos in ꝯtractib. noſatis circa idẽ, ſi actꝰ valet: ſeu circa diuerſa ſi ſiut ꝯnera aliàs ſecꝰ. Ange.

11 Prouerb. cap. xxx.

12 Aliàs via almę, ſeu adoleſcentulæ. Mãdo. in Gl. Facul. §. necnon electioni, in ver. Al in.

1 Iſta gl. ꝓbat arg. an ꝗs teneat adiuuare aliquē q offendit? & dr ꝙ de iure can. teneor iuuare verbis iterponēdo me honeſto mō: vt ij. q.vij.cap. negligere, ſed ſecundū leges regulariter non teneor ad iuuare: vt l.metū.§. ſed licet. & ibi Bal. ff. qđ met. ca. Tulli. li.j. de offic. §. Qui alterū nō defēdit ſi pōt, iniuſtitiam in vitio ē, quā ſi patriā, aut parentes deſerat. Ægid. Per. An aūt incurrat excōicationem ſe ipſum offendēs, dic ꝙ ſic ſm Bart. Pe. d Bel. Per. & Ange. hic.

2 Aliàs tripartitum.

3 Et hĩ ſm Porc. quis laſ. dubitet d iure nāli.

Similes gl. ſūt in l. iuſtitia §.j. ff. de iuſt. & iur.

4 No. ꝙ Azo. fuit pręceptor Accur.

a Alterum non lędere. Vnde illud: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in Decre. in prin.

b Suū. Vt non ſolū nō lędat: ſed etiā adiuuet. 1 nā non ſufficit abſtinere a malo, niſi fiat qđ bonū eſt: vt arg. in decre. lxxxvj. di. non ſatis. Sed nonne hæc verba accipiunt̃ hic, ſicut ſ. In definitione iuſtitiæ, in fi. Rñd. non, imò ibi hæc tria cōprehendit: hic aūt illud ſolū, qđ extra illa duo prima relinquitur. Et not. quòd in hoc reprobo 2 opin. Py. & aliorum, qui dixerūt, quòd in hoc titulo non definiebatur ius: quòd eſt ars boni, & æqui: cuius meritò quis nos ſacerdotes appellet. Nam dico, quòd hęc verba, quæ hic ſunt, tātundem præſtant. Nam quòd hic dicit præcepta iuris, per hoc dicit ars: cū ars ſit collectio multorū præceptorū. Item per hoc quod dicit honeſtè viuere, alterū nō lędere. valet tantum. quantum boni, & æqui. Item per hoc quod dicit, ius ſuū vnicuique tribuere, colligo cuius merito qs nos ſacerdotes appellet. i. ſacra, vel iura ſua cuilibet miniſtrantes: vt hic, & ff. eo. l. l. ij. reſponſ. 3

rum a nō lędere, ſuum b cuique tribuere. Huius ſtudij c duæ ſunt poſitiones. d publicū, & priuatum. Publicū ius e eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ f ſpectat. g Priuatum eſt, quod ad ſingulorum vtilitatem pertinet. h Dicendum eſt igitur de iure priuato i quod † tripertitū eſt. k Collectū eſt. n. ex nālib. l pręceptis, aut gentiū, m aut ciuilibus. n

Huius ſtudij. Diuidit̃ .n. quatuor partes, ſicut ſūt quatuor dicta. Ange. CASVS In hac quinta, & vltima parte figura caſum ſic, Ex quo vidimus qđ eſt iuſtitia: item ex quo vidimus, quot, & qualia ſunt iuris præcepta: eſt ſciendū vltimo loco, quòd ius noſtrū ciuile in duas partes diuidit̃. ſ. in ius publicū, & priuatum. Et primo dicit, quid dicatur ius publicū. Et certè ius publicum dicitur illa pars iuris noſtri, quæ tractat de vtilitate totius mundi. quòd dic, vt in glo. quæ incipit, Et conſiſtit. Secundò dicit, quid dicatur priuatum. Certè ius priuatum dicitur illa pars iuris noſtri, quæ tractat de vtilitate ſingulorum: puta vt fundus meus ab altero poſſeſſus reſtituatur mihi: vel puta vt debitor meus, quod debet mihi ſoluat. & alia infinita exēpla poſſes ponere. Tandem dicit: ex quo vidimus, quid eſt ius publicū: nunc videndū eſt, quid eſt ius priuatum. Et ſciendum eſt, quòd ius priuatum eſt collectum ex præceptis trium iurium. ſ. ex præceptis iuris naturalis. Item ex præceptis, vel præcepto iuris gentium. Item ex præceptis iuris ciuilis. Et de his præceptis iuris naturalis, gentium, vel ciuilis. pone exempla, vt in gl. quæ incip. In iure enim. Franc. de Aret.

c Huius ſtudij. Id eſt artis adipiſcendæ per ſtudiū.

d Poſitiones. i. ſpecies, ſm Pla. ſed ſm Azo. ſic. i. ſuper duob. generib. non ſpecieb. ponitur hæc ars ſtudio legendi diſcenda. Nec enim placet, ꝙ ex multitudine rerum multa dicātur iura. ſic enim diceretur ius aliud equinum, quod ſuper equo tractaret, aliud aſininū. & ſic de ſingulis. ſed ego credo. ꝙ iſte non fuit Py. intellectus, ſed ille, qui eſt præceptoris mei. 4 Accur.

ADDITIO. Pro concordia dicendum eſt, ſm Por ꝙ ſpecies ſumit̃ dupliciter. Vno mō dialecticè, & tunc ſumit̃ pro ſpecie pdicabili de plurib. differentib. numero. & hoc mō Pla. intellexit. quam ſpeciem Azo genus appellauit. Alio mō capit̃ ſpēs legaliter ꝓ vno quoque indiuiduo. l. eum qui ædes ff. de vſuc. vt atā no. in l. legatū ff. de leg. j. gl. in l. ij. ff. ſi cer. pet.

e Publicum ius. Et cōſiſtit in ſacris, in ſacerdotib. & magiſtratib. ff. eod. l. j. §. publicum. & in auth. vt li. ma. & aux. §. fi. verſi. quia verò. col. vij. & C. de ſum. tri. & fide catho. l. inter claras. & ff. de orig. iur. l. ij. §. poſt originem. Gloſſ. in d. §. publicū. in verb. in ſacris declarat hanc Æg. Pet.

f Rei Romanæ. Id eſt Romani Imperij. ſic ponimꝰ. j. de pat. pot. §. ius autem.

TITVLVS II.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & ciuili.

Quod naturalis inſtinctus oīa aīantia docuit, ius naturale dr: vt mares fæminas appetere liberos procreare: procreatoſque educare (quę etiam cum brutis communia habemus) hoc iure impellimur.

IVs naturale eſt, † quod

g Spectat. ſ. principaliter. nam & ſingulorū eſt vtilitas, Rempublicam ſaluam cōſeruari. Accur.

h Pertinet. Scilicet principaliter. ſecundario aūt ad publicā vtilitatē pertinet. expedit enim Reipub. &c. vt j. de his, qui ſunt ſui, vel alien. iuris. §. nam Antoninus.

i De iure priuato. Sed qd de publico? Rñ. non dicet in hoc libro: ſed dicitur. ff. de iu. fiſ. & C. eo. n & in alijs tit. ſequentibus: & ferè per oēs tres libros Codicis: vbi de iure pub. tractatur. Et nunquid illud eſt tripertitè collectum? Reſpond. ſic, vt ſtatim dicam, & ex eiſdem præceptis. Cum ergo eadem ſint exempla publici, & priuati, quare de priuato tantum dixit quòd eſt tripertitè collectum? Reſpon. quia plura erat de eo priuato dicturus. Item cum feciſſet hunc librum cauſa rudium, nolebat eos multum aggrauare, quod feciſſet, ſi tractaſſet de iure pub. in hoc lib.

k Tripertitum eſt. In iure enim priuato, vt in ſuo toto tripertita ſunt præcepta naturalia: vt hic, Neminē cū alterius dāno fieri locupletē: 5 vt ff de cōdi. inde. l. nam hoc natura. Item gentium: vt quod quiſq; ob tutelam ſui corporis fecerit, iure feciſſe exiſtimetur: vt ff. eo. l. j. ij. & iij. item ſunt præcepta ciuilia: vt præcepta de vſuca. quia de priuata vtilitate eſt vſucap. vt j. de vſuca. in prin. ibi, ne dominia &c. Et ſic publicū eſt ex eiſdē exemplis & pone eadem exempla: vt ecce a iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius Reſpublica. A iure gentium, vt liceat Reſpu. propulſare iniuriam. Item a iure ciuili, vt Reſpub. vſucapiat, ſicut priuatus, quæ exempla poſuimus ſupra ſtatim in verbo, iure priuato.

l Naturalibus. Id eſt iuris naturalis. 6

m Aut gentium. Id eſt præceptis iuris gentium. 7

n Aut ciuilibus. Præceptis. 8

DE IVRE NATVRALI &c.

Dictum eſt ſuprà, quòd ius priuatum eſt collectum ex naturalib. pręceptis gentium, & ciuilib. nunc de eis dicit, & primò de iure naturali.

IVs naturale eſt. Totus iſte ti. diuiditur i quinq; ptes. Primò, ponit de iur. nāl. ſecundò de iur. gē. & ciui. Tertiò, ponit vnā diuiſionē iuris ciui. Quartò, rediēs ad ius ciuile, & nāle ponit vnā differētiam inter ipſa iura. Vltimò, ponit circa q̃ verſat ius ciu. Secūda ibi. Ius aūt ciuile, Tertia ibi cōſtat aūt. Quarta ibi, Sed nālia. Quīta ibi, Oē aūt. Et hoc prin. et diuidit̃ in tres ptes. Primò, ponit definitionē iuris nālis. Secundò, declarat illā. Tertio, probat p effectum. Secūda ibi, Nā ius. Tertia ibi. Hinc deſcēdit. CASVS. Quidā ſcholaris rudis acceſſit ad principē Iuſtinianū: & corā eo talē ꝓpoſuit qōnē: Dñe imper. dicite mihi, qd eſt ius nāle? Imperator rñdit ei, Ius nāle ē quoddā ius, quo iure oīa aīalia ſunt inſtructa, & petita a nā. i. a Deo. Vel ius naturale eſt quoddam

Ius nāle dici nō pōt, niſi cōſtituendū ſit: alr. n. ius nō eſſet. neque quicquid nāle eſt, id continuo ius nāle eſt. ſed id dūtaxat, qđ hoīem facere, aut nō facere nālis cōiubet, qđ inda nāle eſſe deprehēdit̃, ꝙ idē obſeruatū eſſe videamꝰ a ceteris quoq; animantibꝰ, q nō niſi nā, & ſenſu ducuntur.

5 Iſtud exēplū reprobat p Bald. & Porc. hic. & p Bal. l §. j. j. tit. proxi.

6 vt ſuā prolē nutrire.

7 Vt ſuo dño parere.

8 Scilicet, quod pmiſit p ſuppoſitionē, ſoluatē.

ius, quo iure natura. i. Deus oīa aīalia inſtruxit, & docuit. & in idem per oīa recidit hæc poſitio caſus cum prima. Bene dico, oīa aīalia: quia non ſolum habet locū in hoībus, ſed in oībus aīalib. ſiue in cœlo. i. in aere naſcātur: vt aues: ſiue in terra, vt alia aīalia: ſiue in aqua naſcantur, vt piſces. Videmus etenim. i. videre poſſumus omnia aīalia, nedū hoīes eſſe perita huius iuris naturalis. h. d. vſque ad verſi. Hinc deſcēdit. In quo pununtˀ duo, vel tria exempla de hoc iure naturali. Mouetˀ enim maſculus ad coniungendū ſe fœmellæ: vel vir ad cōiungendum ſe fœminæ: quæ cōiunctio vocatur matrimonium, ſm iura ciuilia. Secundū exemplū eſt tale: Iure iſto naturali mouetur homo, & fœmina ad procreandos, & nutriendos liberos. i. filios. Nā iſto iure naturali mouentur hoīes, & fœminæ ad cōmiſcendū ſe adinuicē: quā coniunctionē faciūt, ideo vt liberos procreent: & eiſdē liberis procreatis mouētur eodē iure naturali ad eoſdem liberos alendos, & nutriendos. Fran. de Aret.

natura a oīa aīalia docuit. Nam ius b iſtud nō humani c generis ꝓpriū eſt, ſed omniū aīalium, quæ in cœlo, d quæ in terra, e quæ in mari f naſcuntur. Hinc g deſcēdit maris, h atq; fœminę cō iunctio, i quam nos matrimoniū k appellamus. hinc liberorum procreatio, l hinc educatio. m Videmus etenim cętera n quoq; animalia iſtius iuris o perita cenſeri. †

Quod quæq; ciuitas ſibi ius ſtatuit, ius ciuile dicitˀ, quaſi ipſius ciuitatis peculiare: qd verò rōnis iudicio ab oī populo cuſtodiť ius gentiū vocať.

Aliàs coniugatio.

a Hæc nō eſt legis ſententio: & nā hic accipitur ꝓ virtute īſita cuilibet rei. Bar. Nic. Fabr. & Placen.

a Placē. & Iaſ. ponunt quinque: quos vide hic ꝑ eoſdē.

3 Vel aſſ ſm Ioan. Fa. ne parētes ſint ſceτi ď ſi lijs, quos alere tenētur, rō nāl is dictat matrimonium.

4 Vel quo ad ſubſtāuā aſenſus.

a Ius naturale eſt Quod natura. i. Deus, & noīatiuè, & ablatiuè pōt legi. ſic 3. tit. j. §. j. Et not. quia quatuor modis ius nāle ponitˀ. Quādoque pro iure gentiū: vt ỹ. de re. di. §. ſingulorū. Qñq; pro iure paſtorū: & ſic pro iure ꝑtorio: vt ff. de pac. l. j. Qñque pro eius ꝯtrio. i. pro eo, qđ reſcindit pacta: vt in teſt. min. vt ff. de mi. le. j. Qñque pro inſtinctu naturæ: vt hic. & ff. eo. l. j. §. ius aūt naturale. Sed ſecundum cano. ius naturale dr, qđ in lege Moſaica, vel in Euangelio continetˀ: vt in prin. Decret. Et iſtud (qđ) hic eſt noīatiui caſus. qñ hæc dictio (nā) eſt ablatiui caſus, & cū eſt accuſatiui, quan. (Natura) eſt noīatiui: & tunc dic nā. i. Deus. ADDITIO. Dic ſm Porc. ꝙ hoc relatiuum (qđ) erit accuſatiui caſus, & verbum (natura) erit noīatiui. Nam hoc verbum (docuit) in textu poſitum pōt regere duos accuſatiuos diuerſos: vt in gl. or. in l. ſucceſſores. C. ad l. Fale. & habetur in l. eam quā C. de fideic.

b Nā ius. Bene dico umnia aīalia. Nam ius iſtud, &c. nō ſolū eſt hominum, ſed eōe omniū aīalium. Accu.

c Humeni. Id eſt hominum.

d In cœlo. id eſt in aere: vt aues, quæ in arboribus, & aere naſcuntur: vt ỹ. de rer. di. § apum.

e In terra. Vt feræ beſtiæ, quæ in ſuis luſtris. i. cubilibus naſcuntur: & etiam quædam aues.

f In mari. Vt piſces. Idem dicu & ſi in qualibet alia aqua naſcuntur.

g Hinc. i. ab hoc iure naturali. ſ. Deo, qui primo Adā Euæ coniunxit: & in paradiſo deliciarū poſuit. Accu.

h Maris. Id eſt, maſculi.

i Coniunctio. ſ. animorū, non corporū: vt ff. de regu. iur. l. nuptias. ADDITIO. Eſt tñ differentia ſm Ange. quia ſecuto ſolo cōſenſu poſſibilis eſt ſeparatio per ingreſſum monaſterij: vt C. de epiſc. & cler. l. Deo nobis. circa prin. & in Decre. ex publico. de conuer. cō iug. ſecus autem ſecuta carnali copula.

k Matrimonium. Id eſt effectum matrimonij. Et hic not. ꝙ matrimoniū quo ad originem eſt de iure nāli. ſ. de Deo: vt hic dr. 3 de iure gentium etiā dici poteſt: quia ab eo receptum eſt. 4 De iure ciuili etiam dici poteſt: quia formam ei adiunxit, & ſolēnitatem ſm Azo. vt patet ỹ. de nupt. per totum titulum: cum dicit a quarundam nuptijs abſtinere neceſſe eſt: vt ff. de ritu nupt. per totum. vnde debet dici de iure ciuili: vt ff. de iuſti. & iur. l. ius ciuile.

ADDITIO. Intellige hoc, niſi quo ad prohibitio nem graduum lineæ aſcendētis, vel deſcendentis, vel etiam collateralis in primo gradu: quia dicitur de iure diuino. c. literas. §. ſanè. verſi. opinioni. & §. ſequen. extra de reſti. ſpo. Item quo ad formam verborum, eſt de iure cano. ſed quo ad inſtinctum cōiunctionis, ſeu cauſam finalem, ſcilicet, conſeruationē indiuidui, eſt de iure naturali, ſecundum Chriſtophor. Porc. hic.

l Hinc liberorum procreatio. Nam Deꝰ operatur ad liberorum procreationem, & naturalis inſtinctus.

m Et educatio. Nam hoc iure, ſcilicet naturali mouentur parens ad educationem filiorum ſuorum potius, quam alienorum: vt ff. vnde lib. l. ſcripto hæred. in fi. & ad hoc etiam tenetur parens: niſi pro ſe ſit inſufficiens: vt ff. de lib agn. l. ſi quis. §. ſed & ſi filius. & §. denique.

n Cætera. Scilicet animalia præter homines.

o Iſtius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim, quòd auis volat, piſcis natat, gallina oua calefacit: mouentur iſto iure naturali.

Ius autem. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertiò, ponit exemplum ſecundi membri. Secunda ibi. nam quod. Tertia ibi, Quod verò.

CASVS. Quidam ſcholaris acceſſit ad principē. & talem propoſuit quæſtionem. Domine Imperator, dicite mihi, quæ differentia eſt inter ius gentium, & ius ciuile: & ideo quæro: quia volo vnum ius ab alio ſcire diſcernere. Imperator reſpondit: Amice, dico tibi ꝙ oēs populi, qui vtuntur iure ſcripto, & iure non ſcripto, pro parte vtuntur ſuo proprio iure. ſ. ciuili, & pro parte vtuntur iure communi omnium hominū. Secundò, dicit ſcholaris. Domine Imperator, vos loquimini ſic obſcurè, ꝙ nō intelligo vos. Quid eſt hoc dicere, quod omnes populi, qui viuntur iure ſcripto, & iure nō ſcripto, pro parte vtuntˀ ſuo proprio iure: & pro parte viuntur iure communi omnium hominū. Dicit Imperat. Quod dixi tibi, ꝙ viuntˀ pro parte ſuo proprio iure, ſic intellige, ꝙ ius, qđ ſibi facit quilibet populus, illud eſt propriū ius illius populi, vel ciuitatis, & appellatur ius ciuile, id eſt, ius proprium illius ciuitatis: puta ſtatuta municipalia, quæ in ſingulis ciuitatibus fiunt. Tertiò dicit imperator, ꝙ illud ius, quo viuntur omnes gentes de mundo naturali rōne, id eſt, diſcretione eſt inductum: appellaturq; ius gentium, i. ius, quo omnes gentes de mundo vtuntur. Et ſic amodo aperta eſt differentia inter ius gentium, & ciuile: quia ius ciuile eſt proprium cuiuſque ciuitatis: ius verò gentium eſt commune omnibus. Quartò dicit Iuſtinianus. Non ſolū quidem alij populi vtuntur pro parte iure proprio, id eſt, ciuili: & pro parte iure communi omnium hominum, id eſt, iuregētiū: ſed etiam populus Romanus hoc facit: quia ꝓ parte vtitur ſuo iure, id eſt, ſuis ꝓprijs ſtatutis: & pro parte vtitur iure communi omniū hominū, id eſt, gentiū. Quinto reſpondet Imperator cuidam tacitæ obiectioni: quia poſſent aliqui dicere: Domine Imperator, vos feciſtis mentionem nunc de iure gentium, & ciuili: dicatis de natura vtriuſque iuris. Dicit Imperator, excuſando ſe: Ego hoc dicam in competenti loco, ſcilicet, in §. pen. vbi dicit, ꝙ ius gentium eſt immutabile, & ius ciuile mutabile; ſecundum expoſitionem iſtius §. vel alio modo intellige iſtam quintam partem. vt in glo. quæ incipit, ſ. iura gentium. Et hoc totum in prima parte principali. In ſecunda parte aſſignat

o Cenſeri, i. referri in numerū eorū, ꝗ huiꝰ iuris perita ſunt: trāslatione ſūpta ab his ꝗ cēſentur capite vel patrimonio, tametſi Budæus exiſtimet, cēſeri, hoc loco ſignificare idē qđ admirationi eſſe. Vide Bud. in Anno. in Pand. ad l. j. ff. de iuſtit. & iur.

Educādo ſi cōſideret in ipſo naturæ inſtinctu, eſt de iure nāli: ſi prout eſt redacta ad neceſſitatē, eſt de iure ciuili. l. ſi quis a liber. §. fi. ff. de lib. agno. nā pi exigitur iure ciuili alere liberos vt de Sophocle ſcribit Tull. in Cat. Ma. peri.

gnat Iuſtinianus ſecũdã differentiã inter ius gentiũ, & ius ciuile, quæ ſecunda pars continet quatuor partes; vt ſ. dixi. In prima particula. h. d. Quamuis ius gẽtium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate: quia non dr̃ ius gentium Romanorum: vel ius gẽtiũ Bononienſium: tñ ius ciuile habet denominationẽ ab ea ciuitate, in qua factum eſt: vt ecce ſtatuta, q̃ fiebant apud ciuitatem Athenarũ per ſuos ſapientes, ſcilicet Solonem, & Draconem, poſſunt dici ius ciuile Athenienſium. Secundò, adducit ſimile, quod ſtatuta facta Romæ poſſunt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritum. quia Romani appellabantur Quirites a quodam eorum rege, qui Quirinus appellabat̃. Tertiò dicit, Sed quid dicemus, ſi ſimpliciter dicatur ius ciuile, nec addatur nomen ciuitatis, in qua factũ eſt illud ius, de quo iure intelligimus? Reſpond. per excellentiam intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum, id eſt de ſtatutis eorum. Quartò, adducit ſimile. Ecce cum dico, poeta, & ei non addo nomẽ proprium: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Virgilio apud Latinos. h. d. vſque ad §. ius autem gentium.

Ius ciuile a ſua quaque ciuitate, uel legislatore nomẽ ſortitur iuris tamen ciuilis ſimpliciter prolati appellatione ius Romanorum (tanquã nobilius) ſignificamus.

Ius [a] aũt ciuile a iure, gentiũ diſtinguit̃, [a] qđ oẽs populi, qui legib. & morib. [b] regunt̃, partim ſuo ꝓprio, partim cõi [c] omnium homĩnũ iure vtuntur. Nã q̃ quiſque populus ipſe ſibi ius cõſtituit, id ipſius propriũ ciuitatis eſt; vocaturq; ius ciuile, [d] quaſi ius ꝓpriũ ipſi⁹ ciuitatis. Qđ verò naturalis ratio [e] inter oẽs hoĩes cõſtituit, id apud [f] oẽs populos peræquè cuſtodit̃, vocaturq; ius gẽtiũ, quaſi quo iure oẽs gẽtes vtunt̃. [g] Et populus itaq; [h] Romanus partim ſuo [i] ꝓprio, partim cõi omnium hominũ iure vtit̃. Quæ ſingula [k] qualia ſint, ſuis locis proponemus. [l]

Sed ius quidem [m] ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellat̃: [n] veluti Athenienſium. Nã ſi qs velit Solonis, [o] vel Draconis leges appellare ius ciuile Athenienſium, nõ errauerit. [p] Sic.n.& ius, [q] quo Romanus populus vtit̃, ius ciuile Romanorũ appellamus, vel ius Quiritũ [r] quo Quirites vtunt̃. Romani.n.a Romulo, Quirites a Quirino [s] appellantur. Sed quoties nõ addimus nomẽ, cuius ſit ciuitatis, [t] noſtrũ [v] ius [x] ſignificam⁹. Sicuti cũ poetã dicimus, nec addimus nomẽ, ſubauditur apud Græcos egregius Homer⁹: apud nos, Vergilius. [y]

[a] Diuiditur. i. vnum ab altero ſic dignoſcimr. Accu.

[b] Legibus & moribus. Nam quidam ſunt, qui reguntur tantum moribus: & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines ſylueſtres: [1] etiam quidam, qui legibus tantum & non moribus.

[c] Communi. Id eſt, eo iure, quod eſt in cõi apud oẽs, ſiue ſcriptum ſit, ſiue non.

[d] Ius ciuile. Vt ſunt ſtatuta terrarum: quæ iura municipalia dicuntur: vt C. de emã. lib. l. j. & ſic dr̃ ad differentiam iuris naturalis, i. iuris gentium & ita accipitur hic. Secundo modo dr̃ ius ciuile [2] lex xij. tabularum: vt ff. de iuſt. & iur. l. ius ciuile. [1] hoc igit̃. Tertio, dicitur ius ciuile omne ius, q̃ non eſt prætorium, & ſic accipit̃ ff. de iuſtit. & iure. l. ius autem ciuile. in prin. & §. ius prætoriũ. Quarto, dicitur diſputatio prudentum, quæ fuit facta ſuper l. xij. tabu. vt ff. de orig. iur. l. ij. §. hæc diſputatio. ſecundum Ioã. Quinto, quicquid ſcriptum habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur, Eſt enim ſanctiſſima res ciuilis ſapiẽtia. quæ pretio numario non eſt æſtimanda: vt ff. de var. & extraord. cogn. l. j. §. proinde. Sexto, dicitur quoties adijcit aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt in vſucapionib. vt ĩ. de vſuca. in prin. [3] Vel addit̃ iungen. vt in tutela inuẽta a iure ciuili originaliter: vt ĩ. de tute. in prin. vel detrahitur, vt in poteſtate ſeruorũ reſtricta: vt ĩ. de his, qui ſu vel alieni iuris ſunt. §. ſed hoc tempore. hoc enim ius ciuile dicitur: vt ff. de iuſtitia & iu. l. ius ciuile. j. rñ. & hæc exẽpla ſunt ibi notata. Acc.

[e] Naturalis ratio. Not. q̃ ius gentium naturali rõne eſt inductum: vt hic, & ĩ. de rer. di. §. ſingulorum. vnde eſt ius immutabile: vt ĩ. eo. §. ſed naturalia. Accur.

[f] Id apud. Nunc ſoluit. Accur.

[g] Vtuntur. Vt eſt religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus: [4] vt contra violentiã reſiſtamus: vt ff. de inſtit. & iur. l. j. in fi. & l. ij. Item conuentiones, ſiue pacta, quæ apud omnes gentes valent: vt ĩ. eo. §. ius autem gentium, & ff. de pact. l. iuris gentium. in prin.

[h] Itaque. Quia oĩs populus vtitur, partim iure cõi, & partim, &c.

[i] Suo. Quod pro ſe tm̃ cõpoſuerat: aliàs eſſet lex generalis: vt ĩ. eo. §. lex.

[k] Quæ ſingula. Scilicet iura gẽtium, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effectus eorũ iurĩũ dicet̃ ĩ. de rer. diui. §. ſingulorũ. vſq; ad fi. tit. vbi dr̃ qualiter acquiruntur dominia in regentium. Itẽ ĩ. de vſuca. & in titu. ſeq. in quib. dr̃ qualiter acquirũtur dñia iure ciuili. & ſecundum hoc refertur ad proxi. dictũ. & illud intelligas de iure ciui. Roma. generali. Vel aliter dic, proponemus ĩ. eo. ti. §. pe. vbi dicit alterũ de iuribus variabile, vt ciuile: alterũ nõ, vt gentiũ. & ſecũm hoc non refert̃ ad proximũ dictũ [1] ſed ad id, quod dicit ſ. Nã &c. & etiã, Quod verò, &c.

[l] Proponem⁹. Sed vbi? Rñ. fortè ĩ. de rer. di. § ſingulorum. & refertur nõ ad proximũ [5] dictũ, ſed ad id q̃ dictum eſt. Nã q̃ quiſq; &c. & ibi. Quod vero &c.

[m] Sed ius quidẽ. &c. diximus populos cõmune, aut proprium ius habere: ſed &c.

[n] Ciuitate appellatur. Id eſt nomen illius ciuitatis vbi factum eſt ius ciuile. debet ei imponi.

[o] Solonis. Nomina ſunt cõpoſitorum ſtatutorũ in illis ciuitatibus, ſicut ſi appellaret quis ius ciuile Boñ. ſtatutorũ a cõpoſitorib. inuentum, & cõſilio cõfirmatũ.

[p] Non errauerit. Imò benedixerit.

[q] Sic.n.& ius. Quod ꝓ ſe tm̃ cõpoſuerũt: aliter eſſet generalis lex: vt ĩ. e. §. lex eſt. & de hoc, ſ. iure ciuili generali poteſt hic intelligi, vel loqui. Accur.

[r] Ius quiritum. Pro eodem, licet nomina mutet.

[s] A Quirino. i. Romulo. Qui fuit eorũ rex, dictus a quiris, q̃ eſt haſta: quia magna haſta in bello vtebatur.

[t] Ciuitatis. Sed ſimpliciter dicitur ius ciuile.

[v] Noſtrũ. ſ. Romanorũ, ꝑ excellẽtiã. ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. q̃ in ſupplicãdo pro præbenda eccleſiæ cathedralis, ſpecificatio ipſius eccleſiæ vitiaret: q̃a ſufficit, quod dicatur in eccleſia Lugdunenſi, vel Pariſienſi, & q̃ ita de facto vidit obſeruari.

[x] Ius. Scilicet ciuile Romanorũ, ſi eſt proprium, vel generale, ſi eſt factum, vt ſit generale.

[y] Virgilius. idẽ in Apoſtolo. nã Paulus in diuina ſcri-

pitura

---

[a] Aliàs ius aũt ciuile, vel gẽtiũ ita diuiditur oẽs, &c.

[b] Mores quaſi loco accipiũt̃ di ſint vi de Budęũ ad l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iu.

[1] ꝓprio, abundat.

[2] Qđ ſibi licitũ eſt, ꝯcor. c. q̃ I eccleſia tũ. i gl. j. I prin. ex. de ꝯſtit. & in c. venerabilem. I gl. ſuper verſi. Lothari⁹ ex. de elect.

[3] Oẽs tñ ſunt de ſemine Adæ. lo. Fa. ius ciuile ſex modis dr̃.

[3] Iſta gl. eſt magiſtralis ſm̃ Ange. ad ſciẽdũ, quot modis capit̃ ius ci.

[1] In hoc ſ. q̃a eo iure oĩa erãt cõia ſm̃ Iaſo. hic, aliàs ſi gl. ſm̃ ppone ret, q̃ illo iure eſſet dare meũ & tuũ eẽt falſa, vt p Iac d'Are. Bal. & Albe. I l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur.

[4] Tex. eſt no. ſm̃ Ia. in l. j. §. & ꝗhaſr. ff. de ven. in poſſeſ. mi. quẽ Bald. reputat ſingulare in l. mſes. C. ad Tertu. & cui potiur ſit parẽdum. vide ꝑ Ang. hic.

[5] Iſta gl. ſdicit gl. ꝑcedẽ. ſed ambæ ſũt bonæ, vt referat̃ ad ꝑximum dictũ, vel ad remotũ: cũ ſm̃ ambas exꝑones loquamur de iure gẽtiũ, vel ciuili, ſm̃ Nico. Quirinus vnde dr̃.

ptura intelligi. Itē vbi dr ſapiens, intelligit Salom.
Ius aūt. Primo ponit vnū dictū. Secundo ponit, iō, quare iuſgentiū fuit inuentū. Tertio ponit effectus: ſiue ponunt inuentiones iuriſgentium. Secunda ibi, Nā vſu. Tertia ibi, Bella. CASVS. Quãuis in ſuperiori §. tractauerit de iuregentium, & ciuili: quia tamen de iuregentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat repetendo ēt de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc §. in tres partes: ſicut ſupra dictum eſt. In quarū prima parte dicitur, q̧ ius gentiū eſt cōe omnibus hominib. de mundo. Secundo reddit rationē, quare ius gentium fuit inductum, quæ ratio talis eſt: Homines indigebant aliquibus ſtatutis, & ideo multa inter ſe ſtatuerunt, quæ dicuntur iuſgentium: & maximè bella, & captiuitates, & ſeruitutes ſunt à iuregentium: quæ ſeruitutes ſunt contrariæ iuri naturali: quia de iure naturali omnes homines liberi naſcebantur. Tertio dicit, quòd ex hoc iuregentium ſunt introducti quaſi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vſque ad §. conſtat.

Cōis vſus, humanaq́; neceſſitas iurigentium originē dedere, Ex hoc itaque iure orta ſunt bella, ſequutæ captiuitates, & ſeruitutes, ac contractus ferè omnes introducti.

Ius autem [a] gentium omni humano [b] generi cōmune eſt. Nam vſu [c] exigente, & humanis neceſſitatibus, gētes † humanæ iura quædam ſibi conſtituerūt. Bella [d] enim orta ſunt, & captiuitates ſecutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri ɔ̄riæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio [e] liberi naſcebant. Et ex hoc iuregentium omnes penè [f] cōtractus introducti ſunt: vt emptio, & venditio, † locatio & cōductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alij innumerabiles. [g]

[a] Ius autem. Autem pro ſed, & repetit de iuregentium, vt aliquid addat.

[b] Omni humano. Sed nunquid plura humana gña ſunt? Reſp. non: expono [1] ergo. i. omnibus hominib.

[c] Nam vſu. Ab initio enim pauci erāt hoīes: indigebant tñ aliquo cōi vſu: & quanto plures fuerunt, tūc magis ſuas cōſtitutiones habebāt, & ſtatuta: puta vt nullus vineam, vel ortum alterius intraret, & hoc ſequitur, & probatur ff. de iuſti. & iur. l. ex hoc iure.

[d] Bella. Sed quō a iure deſcēdit bellū, cū ſit a iure phibitū: vt ff. de vſufru. l. æquiſſimū. Rñ. loquit de eo, qđ a populo Romano eſt Indictū hoſtib9. vt ff. de cap. & poſtli. reuer. l. hoſtes. §. in bello. [2] Itē ppulſare violētiā: qđ eſt licitū: vt ff. de iuſti. & iur. l. vt vim. & ff. de vi & vi ar. l. j. §. vim vi. cū moderamine tñ. vt C. vñ vi. l. j. ADDITIO. In quo moderamine requiritur primo debita inſtrumentorum pportio quamuis ſm Io. Fab. aggredientem ſine armis, poſſim eum armis repellere, ſi aliàs tutè me defendere nequeo. Secundo, q̧ fiat incontinenti. i. in ipſa actus flagrantia, in defenſione perſonæ, vel ante, quam diuertat ad extraneos actus, in defenſione rerum. Tertio quod non ad vindictam in quo attendit modus facti, qualitas pſonarum, & potentia. Et no. ſecundum Iaſ. q̧ ipſa ppulſio eſt de iure naturali: ſed cum moderamine eſt de iuregentium, ſecundum Ang. hic.

[e] Initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt ſic, nos contra: nam ſeruus naſcit. vt j. de iure perſo. §. ſerui. & ff. de nata. reſti. l. interdum. Accurſius.

[f] Penè. Penè dicit [3] pp quatuor contractus: vt pp ſtipulationem: vt j. de act. §. de conſti. Item pp literarum obligationem: vt j. de lit. obli. Item pp contractū emphyteuticum: vt j. de loc. & condu. §. adeo. Item pp ſponſalitiam largitionem. i. donationem pp nuptias: vt in auth. vt ſpon. larg. §. j. & ij. coll. ix. Et nota q̧ hic dr omnes ɔ̄ctus eſſe de iuregentium: ſed nō omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio, vel quaſi ſunt, non ſunt de iuregentium ſed vel a lege xij. tab. vel ab alia lege. ADDITIO. Prout glo. loquitur in quaſi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non conſiderat: ſed prout loquitur in maleficijs, reprobat per l. j. ff. de fur. vt per Ange. & Chriſtopho. hic.

[g] Innumerabiles. Id eſt, non facile ad numerandum habiles: vt j. de rebus corpo. & incorpo. in princ.

Cōſtat. Diuiditur iſte §. in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secūdo ponit exemplum primi mēbri. Tertio exēplū ſecundi mēbri. Secunda ibi, Scriptū. Tertia ibi in §. Ex nō ſcripto. Item ſecūda ſub diuidit in duas partes. Primo ponit, qđ eſt ius ſcriptum. Secundo ponit exēpla. Secūda ibi, Lex. CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iuregentium ſ. §. pxi. Item vidimus. de iuregentium, & ciuili miſtim ſ. §. ius aūt ciuile. vſq; ad §. ius aūt gentium. Sed quia de iure ciuili nō plenè tractatum eſt, ideo tractabit in hoc §. & ſeq. vſq; ad §. ſed naturalia. Et ideo diuide aliter, hunc §. quā ſ. ſecundum Franc. de Aret. in ſexdecim partes, vſq; ad §. ex non ſcripto. In prima parte dr, q̧ ius nrum ciuile diuidit in duas partes. ſ. in ius ſcriptum, & in ius non ſcriptum: & hoc ad ſimilitudinem Græcorū, q ſimiliter iure ſcripto, & iure non ſcripto vtebant. Secundo dicit, q̧ primo eſt videndū de iure ſcripto. Et eſt ſciēdum, quòd ius ſcriptum cōſtat ex ſex partib. iuris. ſ. ex lege, & plebiſcito: ex ſenatuſconſulto, ex principum placitis, ptorum edictis, & ex rñſis prudentum. Tertio dicit, quid eſt lex. Certè lex dicit illa, quam Roman9 populus faciebat cōſula ſenatorum interrogante populum, vt ecce qñ emergebat aliqua qō, quæ nō erat ſoluta per aliquā legem, populus pulſabatur cū campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et ſic congregabatur pop. Rom. & tunc loquebat magiſtratus ſenatorum: & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qō emergit de nouo: quam qōnem non reperim9 deciſam in noſtro iure: placet ne vobis, q̧ ad deciſionem illius ita, & ita ſtatuat? Et populus ſimul, vel diuiſim clamabat, vel clamabant dicētes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit, quid ſit plebiſcitum. Et certè plebiſcitum dr illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorū interrogante plebē. Ecce. n. qñ emergebat aliqua qō pertinēs ad plebem, ſeu plebeios, q non erat ſoluta per legem aliquam: pulſabat cū quadam alia campana, Ad arengam, Ad arengā, Ad arengam. Et ſic congregabat plebes Romana. Et ſic tunc ſurgebat magiſtratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis qō emerſit, placet ne vobis, q̧ ad deciſionē illius ſic, vel ſic ſtatuatur. Et ipſi clamabant dicētes. Fiat ſic, & ſic. ergo illud taliter conſtitutum appellabatur plebiſcitum. Quinto dicit, Diximus q̧ lex ſit à populo, & plebiſcitum à plebe. Sed quæ dña eſt inter populum, & plebem? Reſp. populus eſt genus: quia appellatione populi omnes ciues Romani continent, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patricijs, & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantum valent plebiſcita quantū leges? Et dicit q̧ ſic ex quo fuit facta quædam lex, quæ appellatur Hortenſia in qua cōtinetur, q̧ plebiſcita obtinent vim legum. Septimo quid eſt ſenatuſconſultum? Et certè ſenatuſconſultū eſt ſtatutum a ſenatorib. cōpoſitum, ſiue leges a ſenatoribus

Diuiſio.

† Per hūc textum Pau. dicit verbum hoc gentes comprehēdere mares, & fœminas.

[1] Vel expone omni. i. toti, ſecūdum Nic. & Io. Fab.

Bellū eſt a iure introductū.

[2] Imò a quocūq; etiā priuato p ſuo recuperādo: & de licētia ſuperioris ſi per ipſum recuperare nō valeat, & hoc oēdū ſ ſuū dedi nētes, ſed ēt eos iuuantes. ſecūdū Io. & doct.

[3] Idem Bar. & Nico. & vide gl. ſimilē ſ l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iu. & in l. legitima. ff. de pac.

Diuiſio

† Nomine ēptionis, & vēditionis hoc loco intelligēdā eſſe pmutationē, putat Æmilius Ferret9 in notis ſuis, in hūc ipſum locū: cū emptio non conſiſtat ſine pcio, eoque in numerata pecunia: nummi autē nō fuiſſe inuenti iuregentiū quorū inſ cū inqt, refert ad Æginetas lōge poſt. liberū patrem quē Plin. lib. vij. natur. hiſto. tradit inueniſſe emptionem, & venditionem.

Diuiſio.

toribus promulgatæ. Octauo reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. nã aliquis poſſet dicere: Senatuſconſulta videnſ ſuperflua: nonne ſufficiebant leges, & plebiſcita? Rñdet dicẽs, ꝙ ſenatuſcõſulta nõ ſunt ſuperflua. Nã populus Romanus erat in tãtum augmentatus, quòd erat quodam modo impoſſibile, ꝙ ſẽper quñ debebãt fieri aliq̃ leges nouæ, ꝙ populus, & plebs cõgregarẽ poſſent. & ideo vtile viſũ fuit populo, quòd ſenatores poſſent iura condere ſine populo, & plebe: & ſic quando cõgregabatur populus, conſul ſenatores interrogabat. Nono, quid eſt principis placitũ? Dicitur lex imperialis. nã qd̃ principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimo, rñdet cuidam tacitæ qõni. Nam poſſet aliquis quærere. Quare princeps põt legem facere? Reſpon. Quia populus Romanus tranſtulit in eũ principem omne ius ſuum, & imperium: & maximè poteſtatẽ legis condendæ. Vndecimo dicit, ꝙ Imperator põt facere legẽ, vt dixi: ergo id qd̃ inſtituit Imperator, ſeruaſ pro lege, ẽt ſi in modũ epiſtolæ faciat: vt ĩ. de his, q ſui vel alie. iur. ſunt. §. fi. Vel ita ſi inter litigãtes cognouit, & definitiuè pronuntiauit, volẽs ꝙ illa ſententia eſſet lex: vt C. de legi. & conſtit. l. fi. Vel ẽt ſi apponat in lege, quã facit, hoc vocabulũ, edictali, vel edictũ: vt C. de ſecun. nup. l. hac edictali. Duodecimo, ꝙ leges imperiales propriè appellantur cõſtitutiones. Tertiodecimo dicit, ꝙ legum, ſiue cõſtitutionũ imperialiũ quædã ſunt perſonales, quædã generales. Perſonales dicunſ, quæ ad alias perſonas nõ extẽduntur. Ecce ſi alicui ob meritũ, id eſt, propter ſuum meritũ princeps indulſit, i. pepercit, quia deliquit ꝓ principẽ. & princeps videns iſtum, ꝙ bene ſibi ſeruierat, dat ſibi ſuam gratiã: Iſta gratia quã dat ſibi princeps, non tranſit ad aliam perſonam. Ideo dicitur in textu, quòd priuilegiũ perſonale nõ tranſgrediſ perſonam, cui tale priuilegiũ cõceditur. Aliæ vero generales conſtitutiones ſunt in omnibus alijs hoibus. Quartodecimo dicit de magiſtratuum, ſiue ꝑtorum edictis: dicẽs ꝙ prætorũ edicta obtinent vim legum. Etiã dicit, ꝙ hoc ius prætoriũ poteſt etiam honorariũ appellari, ab honore ipſorũ prætorũ, qui faciebant huiuſmodi ius. Quintodecimo dicit, ꝙ iſti ꝑtores Romani erãt multi. & ex his erant quidã, qui appellabantur ædiles curules: qui ſimiliter faciebant ſuas leges ſuper certis articulis, vel capitulis: quæ leges ſunt pars iuris ꝑtorij. Sextodecimo dicit, quæ ſunt reſpõſa prudentũ. Et certè reſponſa prudentũ dicunſ ſententiæ, & opiniones illorum ſapientum Romanorum, quibus permiſſum erat à principe iura cõponere, qui iuriſcõſulti appellabantur: quæ reſponſa eorum tantam habebant poteſtatem, quòd nullus iudex poterat contra eorum reſponſa ſemel pronuntiare. Franc. de Aret.

Ius ciuile ex ſcripto cõſtat, & non ſcripto. Iuris autem ſcripti partes ſunt ſex, quæ recta ſerie pertractantur.

Conſtat autem ius noſtrum [a] quo vtimur, aut ſcripto, [b] aut ſine ſcripto, ſiue [c] apud Græcos [d] τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. Scriptũ aũt [e] [*] ẽ lex, plebiſcitũ, ſenatuſcõſultũ [f] [*] principũ placita, magiſtratuũ edicta, reſponſa prudentiũ. Lex eſt, [g] qd̃ populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti [h] Conſule, [i] conſtituebat. Plebiſcitum eſt, qd̃ plebs plebeio magiſtratu interrogante, veluti [k] tribuno, conſtituebat.

Plebs autem a populo eo differt, quo ſpecies [l] à genere. Nã appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, cõnumeratis ẽt [m] patricijs, [n] & ſenatoribus. [†] Plebis autẽ appellatione, ſine patricijs & ſenatoribus cæteri ciues ſignificanſ. [†] Sed &

[a] Ius noſtrum. Id eſt, ciuile Romanorũ, de quo diximus. ſ. e. §. ſed ius. Largè vocatur ius ciuile, quicquid ſcriptum habemus de iure generali: vt diximus ſ. eo. in glo. vt ſunt ſtatuta terrarũ, &c. ibi, quinto, &c. Itẽ quicquid habemus de moribus hic comprehendit, ſ generalibus: vt patet ex inferioribus.

[b] Scripto. De hoc dicit vſque ad ĩ. §. ex non ſcripto. & de non ſcripto ibi dicit Accur.

ADDITIO. Non tamen eſt neceſſaria ſcriptura ad ſubſtantiam legis: ſed ad probationem tantum. arg. l. contrahitur. ff. de pign. ſecundum doct. hic.

[c] Vt. Pro ſicut.

[d] Apud Græcos. Nam Græci vtebantur iure ſcripto, & non ſcripto: vt ĩ. eo. §. & non ineleganter. Accur.

ADDITIO. Græcum quod in textu eſt, ita vertas: legum aliæ quidẽ ſcriptæ: aliæ verò nõ ſcriptæ. Budæus verò in adnotationib. ad Pandectas hoc ipſo titu. legit, to men agraphõ, to de nomicon, ſed in idem recidit.

[e] Scriptum autem ius. Scilicet ciuile Romanorũ: de quo dixit ſ. eod. §. ſed ius. Accurſius.

[f] Senatuſcõſultum. Quare dicti ſunt conſules. no. ff. de ori. iuris. l. ij. §. exactis.

[g] Lex eſt. Hæc definitio quo ad ſententiã concordat cum ea, quæ eſt ff. de legi. & ſenatuſc. l. j. [*] licet quo ad verba diſſentiat. Definiſ & alio modo: Lex eſt ſanctio ſancta, iubens honeſta, prohibens contraria, quæ ſumitur ex lege Græca. ff. de leg. & ſenatuſc. l. ij. Item definitur tertio modo, vt in alia lege Græca colligitur in eo. tit. de legi. & ſenatuſcon. l. j. Accur.

[h] Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ĩ. §. prox. nam facta cõuocatione populi Romani, magiſtratus, id eſt, ſenatus non totus, ſed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, ſcilicet conſulendo, an ſic placeret, [*] & ſic ad libitum populi fiebat: vt ff. de orig. iu. l. ij. §. deinde. j.

[i] Conſule. Nam conſul vice omnium ſenatorum interrogabat populum, & ſic ipſi ſenatores videntur interrogare. Nam qui per alium facit, per ſe facere vĩ: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deieciſſe. & ff. de admin. tut. l. ita aũt. §. geſſiſſe. [*] Nam rectè omnia noſtra facimus, quibus à nobis authoritas impertitur: vt C. de vete. iur. enuc. l. j. §. ſed ſi quid. ver. omnia.

[k] Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ĩ. §. proxi. erat enim vnus nomine tribunus, qui præerat plebeijs, & eorũ magiſtratus: qui interrogabat plebeios: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. poſtea. ver. mox eũ reuocata. & §. iiſdẽ tpib. & multas leges habemus de his, vt de leg. Aql. vt ĩ. de leg. Aquil. §. ex hoc tñ capite, & ne præſides accipiant niſi eſculenta: vt ff. de offic. procon. l. ſolent. §. fi. & ff. de offi. præſi. l. plebiſcito.

ADDITIO. Sed hodie nec illa, ſi habent ſalariũ, vt ibi no. ſecus in delegatus. extra de reſcrip. c. ſtatutũ. §. inſuper. lib. vj. Ioan. Fab.

[l] Species à genere. Eſt autem genus, quod prędicatur de pluribus differentibus ſpecie: vt animalium aliud rationale, aliud irrationale, & ſic ſe habet populus (vt ſequiſ) ad nobiles, & ignobiles. [*] Species aũt eſt, quod prędicatur de pluribus differẽtibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius, ſic ſe habet plebs. nam minorem tantum comprehendit, vt ſequitur.

ADDITIO. Et ſic valet argu. de ſpecie ad genus affirmatiuè: vt l. ij. §. doli. ff. vi bon. rap. non aũt negatiuè. l. duobus. §. ſi quis. ff. de iureiur. ſecundũ Ia. hic.

[m] Etiam. Quaſi dicat, non ſolum populi appellatione viles connumerantur, ſed etiam patricij.

[n] Patricij. Qui erant quaſi patres principis, vt ĩ. quibus modis ius pat. pote. ſol. §. filius. [*]

Sed

[*] Aliàs ſcriptum autẽ ius, &c.

[*] Aliàs plebiſcita, ſenatuſcõſultum, &c.

[*] Cõcor. in c. poſt electionẽ, & gl. ſuper ver. nulla ten. poſt princi. ibi hic nomine populi cõ de electio. & gl. in c. ſedes & ver. maiores, ꝓ pè fi. ibi, plebis aũt appellatione extra de reſcri.

Abũdãt, quo vtimur.

[*] Certè olim plebe cõtinebanſ Equites, poſtrã ordinẽ ſuum illi quoq; acceperunt: vt hoc loco ex plinio annotauit Æmil. Fert.

[*] Imò dicitur ſm Porc. ꝙ ibi definiſ lex ꝑ quidditatẽ, & ſubſtãtiã & ꝑ effectũ, ꝗ ex ea ſequuntur: hic verò ꝑ cãs efficiẽtes, ſeu in eſſe ꝑducẽtes.

[*] Et iõ dicit Ange. ꝙ nõ valeret ſtatutũ, l eius confectione cõſtaret, ꝙ nõ fuerit ꝯſilio ꝑ priorẽ facta ꝓpoſitio, ſecus tñ in dubio. Ang. Aret.

[*] Debet tñ l libello exprimi, ꝙ ꝑ te, vel alium tuo noie tale qd cõmiſſum fuerit: aliàs agendo ꝑ te, & ꝓbãdo de alio tuo noie expoliante, nõ obtineret ſecũdũ Ioã. Fa. & An.

[*] Excipiũtur tñ clerici, vbi ẽ eorũ ꝑiudicio agiſ ſm Pan. ca. j. ex. da vita & honeſ. cle. & Iaſo. hic. Aliàs, cõcedat.

[*] Patricij, ꝗ dicanſ: vide Budẽũ ad l. vlti. ff. de ſenatoribus & Alcia. ad l. C. xij. tit. de ꝯſu. & non ſpar. pecu.

plebiſcita [a] lege Hortenſia [b] lata non minus valere, quā leges cœperunt.

Senatuſconſultum eſt, quod Senatus iubet, atq; cōſtituit. [c] Nam cum auctus eēt populus Romanus in modū, vt difficile eſſet in vnū eum cōuocari legis ſanciendæ cā: [d] æquum viſum eſt, Senatum vice populi cōſuli. [e]

Quod princeps animo legis cōdēdę ſtatuit, legis vim obtinet: & cōſtitutio dr̄, ligat q̄ oēs, modò generalis ſit: qđ ſi ob certæ perſonæ meritū ordinatur emanarit, ad exēplū non trahitur: & cū perſonalis ſit, perſonam non egredit.

Sed & qđ principi placuit, [f] legis [g] hēt vigorē: [h] cum lege Regia, [i] q̄ de eius Imperio [k] lata eſt, populus ei, [l] & in eum oē Imperiū ſuū, & ptatē cōtulerit. [m] Quodcūque ergo Imperator p epiſtolā [o] cōſtituit, vel cognoſcens decreuit, [o] vel edicto [p] p̄cepit, legē [q] eſſe cōſtat. Hæc ſunt, [r] q̄ conſtitutiones appellantur. Planè ex his q̄dā ſunt p̄ſonales, [s] q̄ nec ad exemplū trahunt: q̄m nō hoc princeps vult. Nā qđ ob meritū [t] indulſit alicui, [u] vel ſi quā [x] pœnā irrogauit, [y] vel ſi cui ſine exēplo [z] ſubuenit p̄ſonam nō trāſgreditur. [a] Aliæ aūt cum gn̄ales ſint, oēs proculdubio tenent. [b]

Prætorum edicta, vim legis habens: ædilitiumq; edictum pars eſt iuris prætorij.

Prætorum quoque edicta [c] non modicā [d] obtinent iuris authoritatem. Hoc etiā ius honorariū ſolemus appellare: qđ [e] qui honores gerunt, id eſt magiſtratus, [f] authoritatem huic iuri dederunt. [g] Proponebant & ædiles curules [h] edi-

a Sed & plebiſcita. Videbantur minus valere, quaſi loco, & argumēto ſumptō ab authoritate: quia maior eſt patriciorum, & ſenatorum authoritas: vt C. de leg. l. humanum. & ff. de eden. l. ſi quis ex argen. §. j. ſed hoc ſublatum eſt per legem latā ab Hortenſio Rege. vt ſequitur, & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum eſſet. verſi. ſ. mox cum reuocata.

b Lege Hortenſia. Sic dicta ab Hortenſio, qui pacem compoſuit inter nobiles, & plebeios: & inter eos ſic ſtatuit. vt valeret plebiſcitum.

c Conſtituit. Nam poterat facere legē: vt hic, & ff. de legi. & ſenatuſcon. l. non ambigitur.

d Legis ſanciēdę cauſa. Nam idem eſt ſi ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accu.

e Conſuli. Id eſt, interrogari. Nam antea populus interrogabatur: vt ſ. eo. titu. §. plebiſcitum. & ſicut populus interrogabatur prius: ſic poſtea ſenatores (qui certum erant numero) interrogabantur a cōſule: vt C. de pet. hære. l. ſi. in princi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde qa difficile.

Sed & quod. Iſte §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationē. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi: Quodcunque. Quarta ibi, Planè.

f Placuit. Cauſa faciēdi cōem legē. & generalē: alias nō eſſet lex cōis: vt ſequitur: & C. de ſent. & inter. om. iu. l. ex ſtipulatione. Nā ibi dicitur, nō oīs vox iudicis eſt ſententia. & ſic non oīs vox principis eſt lex.

g Legis. Quam non habemus.

h Habet vigorem. Id eſt, lex eſt, & pro lege ſeruatur.

i Lege regia. Hac lege cautum fuit, vt ptās legis faciendæ trāſiret de populo ad principē, vt hic, & ff. de ori. iu. l. ij. §. nouiſſimè. & facit ad hoc ff. de cōſti. prin. l. j. vbi ſunt eadē verba. Et hanc legem Regiā nō habemus. Nā facta fuit ſuper regno. i. Imperio trāsferendo.

k Imperio. Transferendo de populo ad principem.

l Ei. ſ. principi. quo ad honorē: & in eū quo ad onus.

m Contulerit. Id eſt, tranſtulerit. ſic vt ipſe populus amodo nō habeat hoc ius. ſic C. de vet. iur. enu. l. ij. §. hoc autem, & de leg. & conſtit. l. ſi. Sed alij dicunt, q̄ adhuc populus poteſt facere legem. & quod dicitur ſolum principē hoc poſſe: verum eſt ſolus, id eſt, nullus alius ſolus, ſecundum Ro.

n Per epiſtolam. Vt j. de his. qui ſui, vel alie. iu. ſunt. §. dominorum. & ff. de conſtit. prin. l. j.

o Decreuit. Sedens pro tribunali dando ſententiam definitiuam: vt C. de leg. & conſtit. l. ſi. Nā interlocutio principis non habet vim legis, niſi hoc expreſſerit a princip. vt ead. l. fin. C. de legi. Accurſius.

ADDITIO. Dic hoc verum eſſe, ſcilicet definiendo præter iur: & præſentibus partibus. aliàs non. vel etiam interloquendo, dū modo in corpore iuris claudatur, ſecundum Angelum hic.

p Edicto. Vt C. de legi. & conſti. l. ij. & de ſecun. nup. l. hac edictali.

q Legē. Generalem, quam potes cognoſcere quatuor modis. vt C. de legi. & conſti. l. leges. vel ſpeciē: vt ſequitur.

r Hæc ſunt. ſ. quas cōſtituit Impe. Acc.

s Perſonales. Dummodo in iuris corpore non ſint clauſæ, aliàs omnes ſunt generales: vt C. de iuſti. Cod. confirmā. do. l. vnica. in §. fina. Accurſius.

t Ob meritum. Quia multū ſeruierat principi: & ideo aliquam pœnam, quam debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remiſit. Accur.

u Alicui. Pœnā merenti.

x Irrogauit. Scilicet non merenti: vel merenti, ſed maiorem fortè, quā qua eſſet dignus: vt pœna eius metus ſit multorū: vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. ſi. Accur.

y Sine exemplo. Id eſt, vt alij non caperent exemplum. Acc.

z Subuenit. Vt clericis, quibus indulta ſunt ſpecialia: vt ſ auth. vt cle. apud prop. epiſ. & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & l. omnes qui, & curiæ, & alijs: vt C. de le. & conſt. l. ij. Sed nunquid intelligitur ſine exemplo ſubuenire, ſi cui ſimpliciter reſcribat? Reſpond. ſic, dummodo non ſit ibi aliquod ſignū ex his quatuor, quæ dicuntur C. de leg. & conſti. l. iij.

a Non tranſgreditur. ff. qđ quiſque iur. l. j. contra. Sed diſtingue, an ad ſui poſtulationē ſit cōceſſum: quo caſu trāſgredit. vt ibi: aliàs nō, vt hic, & ff. quòd quiſque iu. l. iij. Et ſic ſoluit aliud cōtra. C. de fru. & li. exp. l. ſi. Vel dic ad vtrūque cōtra qđ ad aliud extenditur: hoc eſt dicere, vt alius habeat priuilegiū. Vel dic, quòd illud eſt ſpeciale in illa l. C. de fru. & li. expen. propter æqualitatē in iudicijs obſeruādā. ar. C. de poſtu. l. prouidendū. Vel melius licet egrediatur perſonā, non eſt tn̄ generale ius: nec videtur alius. ſ. aduerſarius preſſus: cum ſit contingens occaſione controuerſiæ.

b Tenent. Id eſt, ligant. Accurſius.

c Edicta. Quæ ſcripta erant in albo prætoris: vt ff. de iur. om. iu. l. ſi id qđ. in j. reſ. Accu. ADDITIO. Et ptores hodie ſunt præſides prouinciarū, habētes ſub ſe officiales totius territorij: vt eſt ptās Florētiæ. Aod.

d Non modicam. Sed magnam.

e Quod. Id eſt, ideo quia.

f Magiſtratus. Scilicet ipſi prætores: vt ff. de iuſtit. & iure, l. ius autem. §. ius autem prætorium.

g Dederunt. Vt ff. de ori. iur. l. ij. §. eo tempore.

h Ædiles curules. A cura dicti. Obſeruabāt enim ne ruina

Dicit tn̄ Angel. q̄ quū loco ſenatorū hodie ſucceſſerint cōſiliarij, ſeu decuriões, nō poſſunt ſup principi reſeruatis ſtatuere, puta ad famā, ſeu geniture aliquē reſtituere, ſpurios legitimare, aut veniā ætatis cōcedere.

Dūmodo ſit iuſtū, & honeſtū ſm Angel. & Iac. hic: p ea q̄ pulchre not. Bal. in l. qđ ex libera. C. de ope. lib.

Idē Nic. & eſt de mēte omniū. ſcrib.

Quod ē verum. ſ. municipalē, vt ſ. e. §. oēs. ſen particularē: dum mō hēat collegiū approbatū nō aūt generalē. vt per Io. Fabr. & Ang. Are. hic.

Aliàs & ſi eni.

Aliàs. n.

Concor. in prohe. Decreta. Io gl. vlti. poſt prin. ibi. Et indulgētia. & c. j. i gl. poſt prin. extra de calūnia.

Sequuntur Nic. Io. de Pla. Porc. & Iac. dicit tn̄ Ioan. Fab. quod ſex modis.

Idē Nico. & Fab.

Iſtā gl. & ſeq. in ver. irrogauit ſequuntur Ang. & etiā Io. de Pla. & Por.

Fallit ſ caſib. notatis hic p Ange.

Iſtā approbat, Bartol.

ruina, vel incendijs ædium deformaret vrbis aſpect⁹.
ª De quibuſdam cauſis. Vt de morbis, & morboſis, & vitioſis alalib. vt patet. ff. de ædi. edi. l. j. ADDITIO. Dic hoc verũ reſpectu actiõis redhibitoriæ: ſec⁹ reſpectu actionis, q̃ eſt minoris, q̃ durat p annũ, ſm An. hic.
ᵇ Honorarij. Qualiter? Reſpond. quia ædiles erant ex prætoribus: vt j. de diui. ſtip. §. prætorias. & ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ.
ᶜ Sententiæ. Snia eſt firma, & indubitata ſn. ſecundum Io.
ᵈ Opiniones. Opinio eſt cum dubitatione reſpõſio, ſecundum Ioan.
ᵉ Publicè. Id eſt, quorũ interpretatio fiebat publica authoritate cõceſſa a principe, vt Vlp. Pap. & ſimiles. qui fecerunt leges. ff. de ori. iur. l. ij. §. poſt originem. & §. iuris ciuilis ſciẽtiam.
ADDITIO. Hodie tñ ſnia doctorũ eſt pbabilis, & nõ neceſſaria: vt no. glo. in l. j. circa fi. C. de leg. & legendi, ſeu interpretandi licentia in doctoratu collata, operatur, vt hæc poſſint publicè fieri: qd alias non liceret. l. j. C. de ſtud. lib. vr. Ro. lib. xi.
ᶠ A Cæſare. Auguſto: vt ſ. in primo nu. ponit. Acc.
ᵍ Vt iudici. Scilicet nulli.
ʰ Vt eſt conſtitutum. id eſt, ſicut ipſi conſtituerint.

…ctum de quibuſdam cauſis: ª quod & ipſum iuris honorarij ᵇ portio ẽ.

Iure conſultorum ſententię (quibus à Cæſare iura interpretãdi facultas data erat) reſponſa prudentũ dicuntur: quę vſque adeò iuris pondus obtinebant, vt nec cuiquã iudicũ ab his recedere fas eẽt.

Reſponſa prudentũ ſunt ſententię, ᶜ & opiniões ᵈ eorũ quib. permiſſũ erat de iure reſpõdere. † Nã antiquit⁹ cõſtitutũ erat, vt eent, q iura publicè ᵉ interpretarentur: quib. à Cæſare ᶠ ius reſpõdedi datũ eſt: qui iuriſcõſulti appellabãtur: quorũ omnium ſentẽtiæ, & opiniones eã authoritatẽ tenebant, vt iudici ᵍ recedere à reſpõſo eorũ nõ liceret vt eſt conſtitutum. ʰ

Conſuetudo moribus vtẽtium comprobata vim iuris ſcripti habet: hæc tamen ab Athenienſibus, illa à Lacedęmo. ortum habuit.

Sine ſcripto ⁱ ius venit, † quòd vſus approbauit. † Nã diuturni ᵏ † mores conſenſu ˡ † vtentiũ cõprobati, legẽ imitant. ᵐ Et non ⁿ ineleganter in duas ſpecies ius ciuile ᵒ diſtributũ eſſe videtur. Nam origo ᵖ eius ab inſtitutis ᑫ duarũ ciuitatũ Athenarũ, ſcilicet, & Lacedæmoniorũ, * fluxiſſe vr. In his enim ciuitatib. ita agi ſolitũ erat, vt Lacedæmonij qdem magis ea, q̃ p legib. obſeruabãt memorię mãdarẽt: Athenienſes verò ea, quę in legib. ſcripta comprehendiſſent, * cuſtodirent.

Ex non ſcripto. CASVS. Vidimus de iure ciuili ſcripto à §. præcedenti vſq; huc. Nũc hic ſequit̃ videre de iure ciuili nõ ſcripto. Et eſt ſciẽdũ, q̃ iſte §. vſq; ad §. ſed naturalia. diuiditur in duas partes principales. In prima parte dicitur, q̃ ius nõ ſcriptũ eſt illud, quod vſus populi Romani, vel alterius populi approbat, & obſeruat: qd ius quãuis ĩ ſcriptis nõ ſit redactũ tñ obtinet vires, & vicẽ legis ſcriptæ. ſecũdo reddit rationẽ, quare ius ciuile in duas ptes diuidit̃. ſ. ĩ ius ſcriptũ, & in ius nõ ſcriptũ: vt ĩ. §. cõſtat. Et eſt rõ: q̃a leges Romanæ habuerũt originẽ a duabus ciuitatibus Græciæ. ſ. Lacedæmonia quæ vtebat̃ iure nõ ſcripto. i. conſuetudine vel vſu. & habuerunt etiam omnes leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure ſcripto.
ⁱ Ex non ſcripto ius venit. De iure ſcripto vidimus: quod in ſex partes diuiditur, ſequitur de nõ ſcripto: vt ſupra eod. cõſtat.
ᵏ Diuturni. Sed quanto tẽpore vſus facit mores, vel conſuetudinẽ? Reſp. x. an. vt ff. qui & q̃b. ma. li. nõ fi. l. cum fideicõmiſſo. §. Ariſto. licet ſecundum quoſdã exigat̃ tẽpus. cuius nõ extet memoria: ar. ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. & ff. de aqua quo. & æſti. l. iij. §. duct⁹. & C. quæ ſit lon. conſuet. l. cõſuetudinis. & C. de ſac. ſan. eccl. l. fi. ⁴ Item quia dr̃ longa, vt patet in tit. C. eo & ff eo. longa autem x. ann dr̃: vt j. de vſu. ca. §. j. ſequitur ergo, q̃ x. an. ſit robuſta. ⁵ Sed nunquid ſemel ſufficit: vt intra x. ann. ſecundum eam iudicet̃? Reſ. non: imò debet ad minus bis ſecundũ eã iudicari: ⁶ vt C. de epiſ. au. l. iij. in fi. vel cõtinuatã, vel ſi bellũ propoſitũ contra conſuetudinem talẽ ſpernere: vt ff. de legi. & ſe. con. l. de conſuetudine. Nunquid ergo iudicatur exẽplis? Rñ. nõ: vt C. de ſen. & interlo. om. iud. l. nemo iudex. & facit ff. de off. præ. l. ind licet. Sed ex conſuetudine, quæ approbatur exemplis, & ſic conceditur aliquid per obliquum, quod directò non conceditur. ſic arg. ff. quæ res pign. oblig. poſ. l. Ariſto. in fi. hic econtra peto ex promiſſione, quę promiſſio probatur ex longo vſu: vt ff. de vſu. l. cum de in rẽ verſo.
ˡ Conſenſu. Alias nõ poteſt eſſe cõſuetudo: cũ dicatur cõſuetudo, quaſi communis aſſuetudo, & error cuuſuetudinẽ impediat: vt ff. de le. & ſe. con. l. quod non ratione.
ADDITIO. Dic hoc verum, ſi error durauit, vel conſuetudo ſit penitus irrationabilis: puta contra fidem, ius naturale, vel diuinum: ſeu inductiua peccati. Sed ſi ſuperuenit ſciẽtia, vel error fuit circa cauſam impulſiuã: quãuis ſit ſeuera, & minus rationabilis: tamen valet ſaltẽ in caſu ſuo, vt ibi: niſi expreſsè per legem, vel conſtitutionem reprobetur: ſecundum communiter doct. hic.
ᵐ Imitantur. Id eſt. tantũ valet conſuetudo, vbi lex ſcripta non eſt, quantũ lex vbi ſcripta eſt. Et not tres virtutes cõſuetudinis, imitandi legẽ, vt hic. Itẽ interpretandi legem, vbi lex eſt dubia: vt ff. eo. l. ſi de interpretatione in fi. Item corrigendi: vt ff. de legi. & conſ. l. de quibus. in fi. & j. e. §. ea verò. Quod diſtingue aut eſt gñalis cõſuetudo per totũ mundum. & tunc vincit legem vbique: vt ff. de leg. & ſenatuſc. l. de quib⁹. §. fi. aut ſpecialis: & tunc vincit legem in eo loco, vbi eſt: vt ff. commu. præd. l. venditor. §. ſi cõſtat: dummodo poſt legem fuerit inducta: aliàs vincitur a lege ſuperueniẽte: vt ff de ſepul. vio. l. iij. §. diuus. in alio autem loco conſuetudo ſpecialis non vincit legem, ſed vincitur a lege: vt C. eo. l. cõſuetudinis. & hoc ſecundum Ioan. & Pyl. licet alij aliter diſtinxerunt.
ADDITIO. Et hę gl. dupliciter reſtringit illam legẽ: & cum ea tranſeunt cõiter doct. ſed c. fi. de conſue. videtur. dictam legem intelligere, niſi conſuetudo eſſet rationabilis, & legitimè præſcripta. Iaſ.
ⁿ Et non. Hic §. cõis eſt ad duo ſupradicta. ſ. ad ius ſcriptum, & non ſcriptum, ideo bene eſt hic. §.
ᵒ Ius ciuile. Largè accipe: vt no. in §. cõſtat. ĩ. eo. in gl. j.
ᵖ Origo. Id eſt, lex xij. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.
ᑫ Inſtitutis. i. ordinamẽtis. Nam Romanus pop. decem viros pro iſto iure miſit, qui x. tabulas eburneas retulerunt tam de iure ſcripto Athenienſium, q̃ non ſcripto Lacedæmoniorum: ſed quia poſtea aliquid deerat, vel emendationem deſiderabat: data fuit poteſtas per vnum annum his decem viris, vt ius, & leges corrigerent addendo, & detrahẽdo: & ſi opus eſſet interpretarent̃, q vt ea facerẽt, duas tab. addiderũt: & ſic l. xij. tab. ex accidẽti dicta ẽ: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. j.

Sed

ᵗ Hoc nõ reperit̃ iure cautum ſecũdũ Nico.
ª Idẽ Nicõ. Auge. & Pla.
ⁱ Approbat̃ p Nico. Auge. & Ioã. de Plat.
ᵉ In vul. exẽp. quibus pmiſſum erat iura condere.
ᵍ Iſta eſt falſa: q̃a tacit⁹ populi cõſenſus ex quo inducit̃ cõſuetudo, ſemp eſt. cõtinuus, & præſumitur ſpatiũ decẽ annor. & hoc in cõſuetudine, p q̃uã ius cõſtituit̃, ſed ĩ ea p qd i⁹ acquirit̃, ſeruat̃ de iure ciuili: vt no. in l. cũ de in rem verſ. ff. de vſu. & l. ſi certis annis. C. de pac. de iur. canonico, diſtingue an hẽat titulum vel nõ & an ſit cõtra ius cõe, vt p Io. Fab. & Ang. hic.
ˢ Et hæc

eſt cõis opinio ſm Chriſt. & Iaſ. hic: niſi de iure cano. i rebus eccleſiaſticis vbi requirit̃ ſpatiũ 40. annorum ſecũdum Ioã. Fab. & Ang. hic.
ⁿ Hoc verũ in cõſuetu. cõcernente iudiciaÌia, ſecũdum Aug. c. hic aſs ſufficiũt duo actus, etiã extraiudiciales, dũmodo ſint notorij. alias relinquit̃ arbitrio iudi. ſecũdũ cõiter doct. hic.
Alias & non ſcripto.
ᵗ Cõcor. cum hoc tex. c. cęterum. cum glo. ij. extra de teſt. cog.
ᵗ Tacito. nam ſi expreſſo, eſſet l. municipalis ſm Nico. de Neap.
ᵗ Ita q̃ bis eſt iudicatũ hẽ p conſuetudine Æg. Per.
ᵛ In q̃buſdã exẽpl. & Lacedęmonis.
* Alias deprehẽdiſſent.
Lex 12. tabularum vñ ortũ habuit.

Sed naturalia. CASVS. Iſte §. dupliciter pōt intelligi. Vno mō, vt faciat dĩam inter ius naturale, qd̄ eſt cōe oīb. animalibus, quod eſt immutabile: & ius ciuile cuiuſcūque ciuitatis, qd̄ eſt mutabile. Ecce enim ciuilia iura, & ſtatuta alicuius ciuitatis, Romanæ, vel alterius, tolluntur per nouā cōſuetudinem ꝯtriam. Alio modo pōt intelligi, vt differentiā faciat inter ius gentiū, quod eſt cōe omnib. hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. h.d. vſq; ad §. oē autem. Fran. de Are.

Ius naturali rōne apud oēs gētes obſeruatū, et ciuile, in hoc diſcrepāt: qm̄ primū immutabile eſt, reliquū verò cōſuetudine, aut cōtraria l. mutaē.

Sed naturalia ᵃ quidē iura, quæ apud oēs gētes peræquè obſeruant, diuina quadā prouidētia cōſtituta, ſemp firma, atq; immutabilia ꝑmanent. Ea verò, q̄ ipſa ſibi quęq; ciuitas conſtituit, ʰ ſępè mutari ſolent, vel tacito conſenſu ᶜ populi, vel alia ᵈ poſtea lege lata.

Ius coe ad perſonas, res, vel actiones ſpectat: & à dignioribus ſumendū exordiū.

a Sed naturalia. Hic §. pōt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouent̄ oīa animalia ad aliquid faciendum: vt ſ. eo. ti. in prin. Sed q̄d dicit eſſe immutabile, eſt ꝯ id quod de ſeruitute dicitur: q̄ eſt ꝯ ius naturale: & tñ præualet: vt ſ. e. §. ius autē. Sed dic, nō derogat̄ ob hęc, licet nō ſeruetur in illo caſu: nā nihilominus bonum, & æquū eſt. ⁹ Et eodē mō rñdeo ad illud qd̄ dr̄ ĩ de cap. dim. § ꝗd aūt. qd eſt ꝯ. Vel ibi nō tollitur cognatio: ſed ius ſuccedēdi. Itē eodē mō, vt prius rñdeo ad illud qd̄ de vſucapione dr̄ ĩ de vſuc. in prin. qd conſtat eſſe ꝯ ius naturale: vt ff. de cōd. inde. l. nam hoc natura. ³ Vel dic, q̄ iſte loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera, Quæ apud omnes gentes. & ſ. eo. §. quod verò naturalis. Accur.

b Conſtituit. De conſuetudine ſpeciali, vel lege municipali ſcripta.

c Tacito conſenſu. Scilicet contraria conſuetudine: vt ff. de leg. & ſe. con. l. de quibus. in fine.

d Vel alia. Id eſt contrario ſtatuto: & ſic redduntur ſingula ſingulis.

Oē aūt. CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractatur: & ſic de tertia parte tit. Et dr̄, q̄ totum noſtrum ius ciuile diuiditur in tres partes. In prima parte tractat̄ de pſonis. In ſcđa de rebus. In tertia de actionibus. Secūdo dicit, Primo videamus de pſonis, tanquā de dignioribus. Et reddit̄ rō quare primo de pſonis eſt videndū: quæ rō talis eſt: q̄a nihil ꝓdeſt ſcire iura, niſi primo ſciremus de pſonis, & cōditionib. pſonarū: quarū perſonarum cā, ſeu gratia, & earum fauore iura cōdita, & compoſita ſunt: hoc dicit vſque ad finē.

e Omne. Quid ſit ius, & qualiter diuidat̄ dixit: nunc differentiam inter ipſa iura ponit.

f Ad perſonas. De hoc dicitur ĩ. in toto primo libro vſque ad tit. de re. diui.

g Ad res. De hoc dr̄ ĩ. lib. ij. & iij. vſq; ad tit. de oblig. ADDITIO. Et quid appellatione rei mex contineatur, vide per Ang. Aret. hic.

h Ad actiones. De his dicetur ĩ. de actio.

i Perſonæ. Nā hō eſt digniſſima creaturarū: vt ff. de ædil. edi. l. iuſtiſſime. in prin. vñ Ouid. Pronaq; cum ſpectēt aīalia cętera terrā. Os hoī ſublime dedit: cęlū que videre iuſſit: & erectos ad ſydera tollere vult⁹. Et Ver. Igneus ē ollis vigor, & cęleſtis origo Seminibus.

k Ignorent̄. Et ſic ſtatim ponit de iure perſonarum. Et nota hic quod digniora præponenda ſunt. ſic ĩ. de bo. poſ. §. aliam vero. in gl. aliorū. & per hoc facimus multas formationes titulorum.

Hic Cicero li. 3. de re publica legē naturę cōſtātem, & ſempiternā atq; ēt immutabilē appellat.

c Hoc eſt quātū in ſe eſt: ſcilicet ſi abſtracto vigeat ſemp vniformiter: ſed q̄tū eſt in cōcreto, pōt in aliquo mutari: ſm Ang. hic.

a Iſta eſt vera ſecū dū Ange. hic.

9 Et no. q̄ ea quę ſunt d̄ neceſſitate naturę, nō mutātur, vt hic. ſed ea q̄ ſunt de pſumptione, ſic vt ſeonis feritas, & hoīs manſuetudo: ēn q̄b⁹ inſpicit̄ magis accidēs, quam natura: q̄d īducit̄ in arg. ad repræſalias ꝯ aliquos puta Ferrarienſes pecſſas. vt per Ange. & Sal.

Ouid. 1. Metam. & Virgil. in vj. Æneid. & Mercu. Trimegiſtus mirā dū qd dixerūt hominem.

DE IVRE PERSONARVM.

Quia oē ius aut ad pſonas, aut ad res, aut ad actiones ptinet. ⁴ l. i. ff. de ſtā. ho. § i. ſ. titu. i. §. ſi. Cū ergo pſonæ quibuſcūq; reb. digniores ſint, l. iuſtiſſimè. in prin. ff. de ędi. e- dic. ideo ab eis exordiū facturus: ſubdit de iure perſonarum. Secundū Por.

Omne ᵉ autē ius, quo vtimur, vel ad pſonas ᶠ pertinet, vel ad res, ᵍ vel ad actiones. ʰ Et prius de perſonis videam⁹. nā parū eſt ius noſcere, ⁱ ſi pſonæ, quarū cauſa cōſtitutū eſt, ignorentur. ᵏ

TITVLVS III.

DE IVRE perſonarum.

Prima perſonarum diuiſio: ex īde libertatis, & ſeruitutis finitio.

SVmma ˡ

SVmma. Totus iſte ti. diuidit̄ in ſex ptes. Nā primo ponit diuiſiones pſonarū. Secūdo definitionē libertatis: ibi. Et libertas. Tertio definitionem ſeruitutis ibi, Seruit⁹. Quarto quare dicant̄ ſerui: ibi, Serui autē. Quinto quot modis q̄s efficiat̄ ſeruus: ibi. Serui aūt: Sexto ponit dĩā inter ſeruos, & liberos: ibi, In ſeruorū. Aretin. Summa.

CASVS. Ad euidētiā diuide hūc tit. aliter, quā ſ. ſm Frā. de Are. in ſeptē partes. In quarū prima ponit̄ q̄dā diuiſio pſonarū, q̄ diuiſio talis eſt. Dr̄. n. quod oīs homo de mundo aut eſt liber, aut ſeruus. Scđo dicit. qd eſt libertas. Vñ libertas eſt q̄dā pt̄as concęſſa hominib. a iure naturali, quæ cōſiſtit in hoc. vt ipſi homines poſſint facere quicquid voluerint: niſi efficiātur ſerui de iure gentium: vel niſi ſe faciant ſeruos de iure ciuili. Tertio dicit, quid eſt ſeruit⁹: & dicit. q̄ cum ius gentium multa ſtatuerit: iuxta hoc eſt vnū ſtatutum, & vna cōſtitutio ordinata a iure gentium, vt q̄s ſit ſubiectus alteri, & ſubijciat̄ dñio alieno: quę cōſtitutio, ſiue ſtatutum eſt ꝯtrium iuri naturali: q̄a ſm ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & naſcebantur. Quarto dicit, quare ſerui habeāt hoc nomen ſerui. Et certè ſerui dicuntur non a ſeruiendo, ſed a ſeruando. Nam olim, & in tpe præterito, ſi aliquis capiebat aliquem hominem in pręlio, ſiue in bello, plerunq; Imperatores præcipiebant capienti, i. illi qui illum hoīem in bello cœperat. ne occideret illū hoiem captiuū: ſed vēderet, vel ſeruaret. Quinto dicit q̄ ſerui, qui capiunt̄ in prælio, ꝓpt ēt appellati mācipia: q̄a manu capiunt̄ in prælio. Sexto dicit q̄ q̄dā non ſunt ſerui ab ipſa natiuitate, ſed poſtea efficiunt̄ qd̄ accidit, i. euenit, q̄ñq; de iure gē. vt q̄ñ aliq̄s capit̄ in ꝓlio, tūc. n. efficit̄ ſeruus capiētis: q̄ñq; de iure ciuili: vt q̄ñ liber hō patit̄ ſe vēdi eo pacto, vt partē ꝓcij habeat: vt ſi vado ad aliquē hoiem, & ſibi dico: veni, ego ſum liber, ſed nō habeo pecuniā: ſcio ēt q̄ tu modicā pecuniā habes. ſed ſcis q̄d faciemus: inueni vnū emptorē, & dic q̄ tu habes vnū ſeruū: & tu me vēdes illi: ſed tu iurabis mihi, q̄ de ꝓcio qd̄ hēbis de me, mediā partē mihi trades, & alius dicit qd̄ vult. Iſte talis liber homo qui paſſim eſt venundari, & accepit partē pretij de eo, ipſe efficitur ſeruus de iure ciuili: & efficit̄ emptoris. Septimo dicit, q̄ inter ſeruos nulla eſt dĩa: quia tam eſt ſeruus vnus, quam alter. Sed inter liberos multæ ſunt differentiæ: quia quidā ſunt ingenui, quidā libertini, quidam Latini, quidam dedititij: vt in duobus tit. ſeq. Franc. de Are.

l Summa. i. prima. ˢ q̄a & aliæ ſequunt̄; vt ĩ. de his qui ſunt

4 iſtā cōtinuationem ſequitur Pe. de Bel. pert. hic.

e Aliās noſſe. Diuiſio.

s Sūmus quot modis dicat̄. Mādo. in gl. Facul. inſup ſeri prio dum de ſūmi Pōtificis denominationib. tractat in ver. Epiſcopus.

itaq; diuiſio de iure perſonarũ hæc eſt: q̄ oēs homines,[a] aut liberi ſunt, aut ſerui.[b] Et libertas[c] qdē ē ex qua ēt liberi vocant, naturalis facultas ei⁹, qđ cuiq; facere libet: niſi ſiqd vi, aut iure ꝓhibetur. Seruitus aũt eſt cōſtitutio[d] iuris gentium, qua qs dn̄io[e] alieno cōtra naturam[f] ſubijcitur.

Serui à ſeruãdo dicti ſunt: cũ magis interſit reipublicæ captiuos ſeruos viuere, quã mori ingenuos: mãcipia verò quaſi manu capta dicuntur.

Serui aũt ex eo appellati ſũt, q̄ Imperatores captiuos vēdere, ac ꝓ hoc ſeruare,[g] nec occidere ſolēt: qui ēt mancipia dicti ſunt, eo quòd ab hoſtibus manu capiunt.[h]

Seruorũ quidã naturaliter ſerui, quidã iure gentiũ quidã verò iure ciuili. Et qui ex ancilla naſcũt. ſerui naſcũt.

Serui autē aut naſcuntur, aut fiunt.[i] naſcũtur ex ancillis[k] noſtris: fiũt aut iuregētiũ, id eſt ex captiuitate:[l] aut iure ciuili:[m] cũ hō liber maior[n]

qui ſunt ſui, vel alie. iur. in prin. & ĩ. de m. ĩ prin. Vel dic, ſũma. i. maxima: q̄a partim eſt de iure naturali: vt libertas: & partim de iure gētiũ, vt ſeruitus: quorũ vtrumque. ſ. ius naturale, & gentiũ, antiquius eſt iure ciuili: vt ĩ. de rer. di. §. ſingulorũ. [3] Vel dic, ſumma, i. breuis. ſic ĩ. de obliga. §. j. ADDITIO. Et eſt hæc bona. ſecũdũ oēs, quia breuior eſſe non poteſt: vt ff. de condict. indebi. l. in ſumma. & ff. de eo quod certo loco. l. qđ ſi Epheſi. in fine. Prima etiam communiter approbatur ſecũdum Chriſtoph. hic.

a Omnes homines. Sed pone quod hic ſint duo homines: vnus liber, & alius ſeruus, tūc hæc propoſitio ē falſa. [3] Dic q̄ pluralis [3] oratio conuertitur in ſingularem: & tunc eſt vera, & non falſa: vt ff. de conditio. & dem. l. falſa. §. fina. & ff. de peti. hæred. l. diuus. in fi. glo. penul. & de origi. iur. l. ij. §. exactis. & de verb. ſig. l. non eſt. E contra ſingularis ponitur pro plurali. [4] vt eodem titu. l. in vſu. ff. de teſta. tuto. l. ſi quis ita. §. j. & dic has quæſtiones poſitas. ff. de ſtatu hom. l. iij.

b Aut ſerui. Sed quid de ſtatu libero? videtur liber. ff. ſi ex nox. cau. aga. l. fi. Sed cōtra eſt: vt ff. de ſtat. li. l. ſtat. lib. [5] Idem quid de aſcriptitio, vel cenſito? Videtur quòd ſerui ſint: vt C. de agric. & cenſ. l. ne diuturnius. in fi. & l. fin. lib. xj. & C. in quib. cau. colo. dn. acc. poſ. eod. lib. xj. l. fin. Sed contra eſt, ſecundum Ioan.[6] (licet alij aliter diſtinxerunt) cum poſſint fieri clerici, & ꝯ̄ dominorum voluntatem: quod non eſt in verè ſeruis: vt C. de epiſco. & cle. l. iubemus. §. ſeruos. & in authen. de ſan. epiſ. §. adſcriptitios. col. ix. Item in dubio pro libertate iudicandum eſt: vt ff. de reg. iur. l. libertas. & quod in contrarijs legibus continetur, loquitur quo ad ſeruitia, quibus eſt aſtrictus. quare poterũt prædicti & facere teſtamētum, [7] & ferre teſtimoniũ, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari poſſunt ſine ſolo: vt C. de agri. & cenſi. l. quemadmodum. lib. xj. Item quid de monacho, vel regulari canonico? Reſpond. liberi ſunt: & ideo poſſunt reddere teſtimonium.[8] quod dic vt diximus in auth. de mō. §. cogitandũ. col. j. licet quo ad actus quoſdã fingantur mortui,[9] vt in auth. de mō. §. illud. & §. ſi quis autē. col. j. & in auth. de nup. §. per occaſionem. colla. iiij.

c Libertas. Hæc definitio tribus modis poteſt legi. Primo ſecundũ lr̄. vt definiatur libertas eo iure, quo inuenta eſt, i. naturali. & ſic etiam ſerui, ſecundum hoc ſunt liberi. nam & ipſi poſſunt facere qđ volunt, niſi qđ vi, i. de facto, vel iure, i. aliquo prohibentur. & hæc verba, ex qua etiam liberi, &c. poſſunt eſſe de definitione. nam & ipſi liberi vocantur ſecundum idem ius: vt ĩ. de lib. §. j. Alij dicunt definiri libertatem liberi, non libertatem ſerui: quia ex prima vocantur, ſcilicet hodie liberi, nō ex ſecunda, ſcilicet quam habent ſerui. Eſt ergo libertas alia in ſeruo, alia in libero, & ſecundum eos verbum, vi, exponitur vt prius. [10] Sed nec prima, nec ſecunda, placet, q̄ ſerui ſint aliquo iure liberi. cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali: vt ĩ. §. ſeruitus. Et expone. vi, id eſt iure gentium: quòd quadam neceſſitate induxit ſeruitutem, ſcilicet per captiuitatē, vt ſupra tit. j. §. ius autem. & iure: ſcilicet ciuili, quãdo maior xx. an. vendit ſe ad pretium particip. vt ĩ. §. ſerui. q. d. liber quilibet eſt, niſi fiat ſeruus iuregētium: vel ciui. & hæc verba, ex quo etiam liberi, &c. non oportet [11] quòd ſint de definitione, ſed quendam effectum libertatis demonſtrant. Accurſius.

d Conſtitutio. Id eſt vnum de ſtatutis iuris gentium. nam & alia multa ſtatuit ius gentium: vt ſ. ti. j. §. ius autem. ſed hodie dici poteſt ſeruitus de iure ciuili formatione. [12] nã alia olim: & alia hodie eſt hæc poteſtas: vt ĩ. de his: qui ſunt ſui vel alien. iur. §. pen. & quare eſt de iure gētium inuentione: ſed de ciuili, formatione: vt ff. de iuſtitia & iure. l. ius autē ciuile. ADDITIO. Et dicit Chriſtopho. quòd tūc forma dat eſſe rei, & ab ea fit denominatio, quando actus ſine ipſa procedere non poteſt, quod non eſt in ſeruitute: & ideo denominatur à iure gentium.

e Dominio. Aliquando ſine dn̄io: vt ff. de rer. di. l. j. §. j. ibi, nã ter. ff. pro dereli. l. fi. ad idem. ff. de ſtipu. ſ. l. quod ſeruus. & ff. de li. cau. l. ſi vſumfruc.

f Contra naturã, i. ꝯ̄ ius naturale, cũ eo iure nēs liberi ſint: vt ĩ. de lib. §. j. & ſ. tit. j. §. ius autem. Accu.

g Seruare. Nota ſeruũ dici à ſeruando, & nō a ſeruiēdo, ſm Iſidorum, [13] ſed tabellio dicatur ſeruus publicus à ſeruiendo: vt ff. de adop. l. nec ei. & l. non enim aliter. & ff. rē pupilli ſaluã fo. l. ij. qui tñ ſeruus nō poteſt eſſe: vt C. de tab. l. generali. lib. x. Accur.

h Capiuntur. ff. de ſtatu homi. l. iiij. in fine.

i Fiunt. Ex accidenti.

k Ex ancillis. Licet patrem liberũ habeant, vt ĩ. ti. j. & C. de rei ven. l. partum. Quid ſi ex adſcriptitio & libera? Reſp. ſequitur ventrem: vt in auth. con. quæ ex adſcrip. & li. na. §. j. col. v. ADDITIO. Iſtã ſequit Ang. hic: & ratio diuerſitatis eſt fauor ipſius partus, cui matris conditio prodeſt vno de tribus tēporibus. ſ. cōceptionis, natiuitatis, vel medio tēpe: patris vero tēpe conceptionis tantum, q̄ eſt cauſa efficiens: & de cætero nihil habet, ſm eundem Ang.

l Captiuitate. Quæ occaſione belli contingit: quod eſt de iuregentium: vt ſ. ti. prox. §. ius autem.

m Iure ciuili. Et eſt tertius modus: vt C. de aſſer. tol. l. j. §. pe. eſt & quartus: vt per ingratitudinem reuocationis in ſeruitutem: vt in auth. vt liberti de cætero. §. j. in fi. & §. illud verò. col. vj.

n Maior. In quo facto ſunt quatuor neceſſaria, ſcilicet quòd ſit maior xx. an. vt hic, & C. de libe. cau. l. ſi miniſteriũ. Item & vt eo animo pretij accipiat partē: vt hic: & C. de lib. cau. l. non ideo. Item & quòd verè habeat partem: vt ff. quis ad lib. procla. nō licet. l. j. [14] Item quod vendatur ignoranti conditionem vēditi: vt ff. de lib. cau. l. libertus. §. ſi quis ſciens, itē & quintum, vt hic ſciat conditionem ſuam: vt ff. ſi liber ingenuus eſſe di. l. ij. & ſi quid horũ defuerit: iure cōi prouocat in ingenuitatem, alias non poterat prouocare in ingenuitatē, nec etiã ſi manumittatur: vt ff. de ſta. ho. l. homo liber. & ff. de lib cau. l. cum pacto. niſi redderet pretium, & dominus ſponte acciperet. nec enim dominus pretium accipere compellitur. licet quidam contradi-

[1] hæc falſa eſt ſm Chſo. hic qa ēt formalis cā tut a iure ciuili: vt in §. pen. infra eo.

[2] Iſtã glo. ſequuntur Nicol. de Neapo. & Iaſ. hic q̄a q̄n aliqd vlr ꝓponitur: ſi ꝓ vlis ē falſa: tota oratio redditur falſa, vt l. ſi is q̄ ducenta. §. verũ. ff. de re. du.

[3] Mãdo. laſè in gl. Facul. §. Ac ēt, in ver. locũtenentes. col. iiij. & ſeq.

[4] Intellige iſtud verũ q̄n ē collectiuũ, vel rationis paritas, ſeu cōnexitas hoc inducit. l. ſi cui lana. ff. đ le. j. alias ſecus ſm Io. Fab. & Ang. hic.

[5] Hoc eſt. q̄n ad q̄dã hr̄ pro libero, & q̄n ad q̄dã ꝓ ſeruo: vt nn. in l. fin. ſi ex noxa. cau. agaſ, ſcdm oēs doct. hic.

[6] Iſtã cōiter approbant oēs doct. hic: & eſt expſũ extra đ iud. c. ij.

[7] Dic hoc verum in net extraneos, ſm Ioan. Fab.

[8] Dũmodo iurēt cũ licētia ſui ſuperioris. Ioan. Fa. & Angel. hic.

Alias vẽdere iubent.

[9] Dic ſm Pe. đ Bel. ꝓ qđ non reputantur mortui q̄tum ad act⁹ ciuiles, ſed bñ quã tũ ad ea quę ſont ꝯ̄ ſuã profeſſionem.

[10] Iſtam reprobat Ang. hic: ex facti impedimento nō tollit̃ libertas: vt ꝓbat̃, in l. ꝓficiunt̃. ff. de fur. eo. & per hoc ēt reꝓbat̃ hic ſm opin.

[11] Iſtam cōiter tenēt doct. hic.

[12] Hoc ē verũ quo ad id qđ additur: nō quo ad id cui addicatur. Ia.

[13] Ex iſta glo habes qđ etymologia ſeu alluſio vocabuli ſumitur ab eo qđ fieri ſolet ſecũdũ Iaſ. hic.

[14] Scilicet ſictè ſm Ioan. Fab. vel eũ effectu ex quo ſ lex voluit eũ de pretio participare.

ſcd : ſm Io.Fa. vel qui effectu ex quo lex voluit cū da pretio participa te : & ad l. placet. ff. de acq. hære. Rñ. quod loq tur de acqſitis per ſeruū iā factū: hic verò p liberū tpe quo ad ſeruitutē pgredit, ſecūdum Christo.

† Seruorū qdē nā vna eſt. ciī oēt æque ſubijciantur alterius dñio. licetim eñ eorū artificia, ac officia, & p inde noia varia erāt qua de re vide quæ ſcribit Alex. ab Al. lj. j. Gen. dierum. c. xxv. & Aemil. Fer. hic.

† Id eſt i meliori ſtatu, & opiniōe : nō aūt in dignitate ppria. ꝑ l. gñali. C. de tab. lib. 6. An.

† Credit hic Pe. ꝙ hęc dictin duo, ipor tet plura litatē, ſed nō multitudinē.

† Idā An. hic. Iſtā cōtinuationē ſequit Pe. da Bel. p. hic.

contradicant, vt ff. ſi lib. inge. eſſe dic. l. ij. j. rñ. & C. qñ liceat ab empt. diſ. l. j. & j. titu. j. in fin. Vnde verſus. Annis viginti iuuenē, qui vēditur, aſſe Vult iure & preno quo venit participare. Rurſus eū ſeruū, qui venditur eſſe putare: Et ppriam ſcire qui venit conditionem. Sed nunquid habet in integrū reſtitutionem, cū ſit minor xxv. an. maior th xx. Rñ. nō: quia non eſt mutanda tanta ſolēnitas: quia uō eſt locus reſtitutiōi, vbi res mutat ſtatum prorſus amittendo: vt ff. de mi. l. ſi ex cā. §. Papinianus. & ff. da in integ. reſti. l. diuus. §. Sed nunquid patri, vel affini pmittit reuocatio, vel p officium iudicis, vel p rei vendicationem vtilem, cum ad eorum ignominiam reſpiciat: vt ff de rei ven. l. j. §. j. & de libe. cau. l. j. ij. iij. iiij. & v. Rñ. non: vt ff. de ca. di. l. tutelas. §. ſi libertate. licet quidā dixerint ꝙ, argu. dictarum legum. Sed certè ibi non mutauerat ſtatum, ſed mutare volebat.

a Venūdari, idē ſi quolibet alio titulo patiat ſe trāſferri in alii: qđ verū eſt, ſi aliqd lucrū ſentiat: vt C. de lib. cau. l. ſi miniſteriū. & ff. đ li. cau. l. ſi vſuſructū. §. j.

b Nulla eſt differentia. Sed vī ꝙ: nam quidam ſunt in dignitate, & quidam non: vt j. de iniur. §. ſed pœna. & ff. de vſufr. l. ſed & ſi quid. §. j. Item quidam ordinarij, quidā vicarij: vt j. qui cum eo. '. cū aūt. Item alij veterani, alij nouitij: vt ff. de ædil. edic. l. ſi. §. ſi. & ff. de pub. l. interdum. §. quoties. vbi dē q ſunt nouitij, qui veterani. Sed dic, quod nullus eſt magis ſeruus, quam alter: licet quo ad actus, & quo ad militias, & ſimilia, ſit differentia: licet olim magis vnus quam alter eſſet ſeruus: vt C. de nudo iure quiri. tollē. l. vnica nam olim quidam habebant nudū dñium in ſeruis, quidam plenum, quidam ſemiplenum.

c Multæ. Quidā ponūt hic falſam notā. vt duo ſint multa: arg. ff. ad ſēd Syl. l. j. §. hoc reſcriptū. Sed certā ibi ſunt tria appellata, † non duo tñ. Dic ergo qđ quatuor ſunt differentiæ liberorum hoīum: vt ingenuus, libertini, Latini, & dedititij: vt hic, & j. tit. j. de liber. §. libertinorum arg. ff. vt bo. tapt. l. iiij. §. j. ſecūdo reſpon. pro prima eſt in Auth. de depo. & denunnationibus. in prin. ibi, cum & alia multa. colla. vj.

viginti annis ad pretium participandum ſeſe venundari a paſſus eſt.

Inter ſeruos nō eſt differentia vtrum ſit magis ſeruus, quā alius: inter liberos verò differentiæ ſunt multę. Ang.

In ſeruorum conditione nulla eſt differentia b † in liberis autē multę, c aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS IIII.

DE INGENVIS.

Qui liber naſcitū īgenuus eſt: quęſiā quātū ad ingenuitatē primet matris cōditio ſpectatē. Ad hæc ſufficit matrē aut cā ceptiōis, aut natiuitatis, aut medio tpe liberā fuiſſe, vt quis ingenuus dicatur.

INgenuus † eſt is, q ſtatim, vt nat⁹ eſt, liber ē: ſiue ex duobus d īgenuis mřimonio editus eſt, ſiue ex libertinis duob⁹, ſiue ex altero a libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi qs ex mře naſcit f libera, † pře verò ſeruo, īgenuus nihilominus g naſcit: quemad-

DE INGENVIS.

Quia ſupra dixit da iure pſonarū · quarū qdā ſunt ſeruæ, quędam ſunt liberę: liberorum autem quidā ingenui, quidam libertini: ideo de his tractaturus prœmittit de ingenuis, tanquam da dignioribus.

INgenuus. Diuidit I duas partes. Nā in prima tractat qualiter quis dicat ingenuus. In ſecūda qualiter ingenuitas pdit. Secūda ibi, Cū aūt. Prima ſubdiuidit in quinq. Nā in prima ponit dictu. in ſecūda illud declarat. In tertia rñdetur taciþ quæſtioni. In quarta alteri quæſtioni rñdetur. In quinta decidit incidens quæſtio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, Sed & ſi quis. Quarta ibi, Et econtrario. Quinta ibi, Ex his. CASVS. Pro clariori euidentia diuida hunc tit. aliter quam ſupra, ſm Fran. da Arec. in ſeptem partes. In prima parte dř, quod ſi aliquis naſcat ex patre, & matre ingenuis: ſiue ex patre & matre libertinis, ſiue nāſcat ex vno īgenuo, & altero libertino: qđ nihilominus ingenu⁹ eſt ab ipſa natiuitate. Secūdo dicit idem. i. ꝙ eſt ingenuus, ſi naſcat ex patre ſeruo, & matre libera, id eſt, ingenua, vel libertina: qa ingenu⁹ eſt idē, quod liber. Etiā libertus eſt ſarus effectus liber p manumiſſionē. Tertio dicit idem. ſ. ꝙ quis ē ingenuus ſi naſcat ex libera matre, & incerto patre: vt is, qui naſcit ex meretrice. ille eſt ingenuus: quia naſcit ex matre libera, ſi libera ſit: & incerto patre: quia ignoratur quis ſit eius pater: quia cui pater eſt populus, pater eſt ſibi nullus. Quarto dicit, ꝙ ſi mater fuerat libera tpe quo peperit: quamuis fuerit ancilla tpe quo grauida erat: tñ is, qui ex ea naſcit, eſt ingenuus, id eſt, liber: quia ingenuus eſt, qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt. Et ratio dubitandi erat, quia vidabat quòd natus ex ea eſſet ſeruus: quia quando ipſa illum concepit, erat ſerua, ſed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem eſt econtra: vt ſi qñ ipſa illum pariebat, erat libera: & qñ ipſa illum concepit, erat ſerua: ꝙ nihilominus ipſa eſt liber. Sexto dicit, quid aūt dicemus ſi tempore quo concepit, erat ancilla, & tūc fuit manumiſſa: & aliquo tpe ſterit in libertate, poſtea facta eſt ancilla de nouo: ita quod tempore partus inuenitur ſimiliter ancilla: an is puer, qui naſcitur ex ea, erit ingenuus. i. liber? Et dř ꝙ ſic: quia ſufficit ei, qui in ventre eſt &c. vt in textu. Septimo dř in §. cum autem. quòd ſi aliquis liber homo poſſidetur tāquā ſeruus, & poſtea manumittitur: talis manumiſſio non nocet ei, vt ob hoc, id eſt, propter ſeruitutem aliquam fiat, quin ſit ingenuus, quia nec primo verè ſeruus erat, ſed ingenuitatem ſuam retinebat. hoc dicit vſque ad finem. Franc.

Ingenuus. Quandoq; aliter: quia per ſnīam: vt ff. da ſtatu. homi. l. ingenuum. † Item p reſtitutionem natalium: vt ff. de nata. reſti. l. ij & l. patrono. §. fina.

d Ex duobus. Sic conſtrue, ſiue ex matrimonio, ſubaudi conſtante ex duobus ingenuis editus &c. Et ſic expone omnia ſequentia capitula.

ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus ſeruis naſcitur liber: vt in l. cum inter. C. de fideicom. libe. & ff. eo. tit. l. cum verò. §. apparet. & l. ſi quis rogatus. ſecundum Ioan. Fab. & Ang. hic. Item in alio caſu in l. cum Syllanianum. C. de ijs, qui vt indignis.

a Ex altero. Sic C. de ope. lib. l. quod ex liberta.

f Naſcitur. Secundum fa. Accur.

g Nihilominus. Quia ventris ſtatus ſemper cōſideratur: vt hic, & in auth. cōſtitutio quæ ex adſcript. §. j. col. v. & C. de rei ven. l. partū. † niſi in caſu: vt C. de ſer. fugi. l. ſi. & niſi in muriſlegulo: vt C. de muril. l. qui autem patre. & l. ingenue. & l. ij qui. lib. xj. & hoc iure Romano, ſecus iure Longobardorum: qa ſemper

intitit. Imper. b in dete-

† Cōcor. cum hoc pri. c. j. idē cta gl. j. eī de purga. can.

Reſtō in integrum nō datur minori xxv. ann. qui ſe vēdidit.

† Quo ad ſtatum filius matrē ſequitur. ſed quo ad originē, & honorē, patrē: rō q a quo ad libertatē leges ipſe xerūt qđ certi⁹ eſt, ſed mater ſemper ē certa, iō ei⁹ condō inſpicit. Cyn. Ægi. Per.

Idem ſi quis iurauit ſe ſgenuum ad uerſario deferente ff. de iiur. l. eū q. §. ſi libertus. Aegi. Per.

† Dic iſtud verū diſtinctè in nō edito ex legitimo mřimonio, aliàs quo ad ſtatum libertatis ſequit matrem ſed quo ad originē, familiā, & honores, ſequit patrem ſecūdum oēs ſcrib hic & rōnē dī uerſitatis vide j. ti. j. l. §. pen. in addit.

ſuper glo. In verbo, ex ancillis.

in deteriorem ſtatum trahitur: vbi ſit matrimoniū. aliud ſi concubinatus: nam tunc ſeruatur ius Romanum, quod ſequatur ventrem. Accur.

a Libera. Puta meretrice.

b Sufficit. Quantum ad conditionem: ſecus quantū ad honores: vt ff. de ſena. l. filiam. & l. liberos. § fin. & ſecus quo ad patriam: vt ff. ad munici. l. aſſūptio. §. fili⁹. & ff. māda. l. ſi ꝓcuratorem. & ff. p ſocio. l. ſi id quod §. ſi filius. & ff. de nego. geſt. l. ſed an vltro.

c Calamitas. Quaſi cadamitas: quia iterum fuit facta ancilla, & ſic quodammodo rurſus cadit in ſeruitutem.

† Et ſic ſpectatur initiū, facit cap. 1. cū gl. ſup ver. cōceptio. extra. q. fi. ſint legit.

ADDITIO. Et eſt rō ſm Chriſtopho. hic, q̄a partu iā cōcepto eſt ius ingenuitatis quæſitum, quod nō debet tolli &c. per regulā iuris, id quod noſtrum. Et ſic procedit in natis tantū, vel conceptis antea: ſecus ſi poſt, niſi adhuc viueret auus: quia etiam tūc parētum macula nō noceret filijs, ſm Ioan. Fab. hic de quo Ange. ſe remittit. Accurſius.

modum qui ex matre libera a & incerto patre natus eſt, quoniam vulgo cōcept⁹ eſt. Sufficit b aūt liberā fuiſſe matrē eo t̄pe, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et cōtrio ſi libera cōceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eū, qui naſcitur, liberum naſci: † q̄a nō debet calamitas c matris ei nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, ſi ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla facta poſtea pepererit: liberū, an ſeruū pariat? Et Marcellus probat liberū naſci. ſufficit. n. ei, qui in vtero eſt, liberā matrem, d vel e medio tempore f habuiſſe, vt liber naſcatur: quod verum eſt.

e Mādo. ſ Gl. Facul. § ac tam, in ver. vel Viceregē tem, verſ. vel ꝓ talitem.

d Liberam matrem. Facit ad hoc C. ſi man. ita fue. al. l. vt ma. l. ſi iuſta.

e Vel. Pro ſaltem. Accur.

f Medio tempore. ff. de acquiren. re. do. l. adeo. §. cum quis.

g Cum autem. S. dixit qualiter contingat ingenuitas. nunc qualiter perſeueret. Accur.

h Non officit. Niſi poſt manumiſſionem talem quinquennio ita ſteterit: vt ff. ſi liber ingenuus eſſe dicat̄ l. ij. ſed illud hodie correctum eſt: vt hic: & C. vbi cauſa ſta. agi debeat. l. fina.

Scriptura præconizata facit fidē apud omnes.

i In ſeruitute. Id eſt, in ſtatum ſeruili. Accur.

k Manumiſſum. Scilicet de facto. ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit eſſe: quia manumiſſio tanquam priuatio præſupponit habitum: vt l. decē. ff. de verbo. obli. ſed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam præſupponitur ſeruitutem de facto præceſſiſſe: quod non præiudicat ingenuitati, ſecundum Ang. & Chriſtopho. hic.

1. iſtā gl. reputat Ang. ſingula. & verū hic.

l Dic natales hic ſumi pro ſtatu in quo q̄s naſcit̄ vt di. l. ij. ibi, nō in qui b⁹. aliter ſumitur hoc in e. l. ibi, illis eīn natalib. Ang. Per.

l Natalibus. Id eſt, ingenuitati, quæ probatur per natales. Erant autem natales ſcripturæ cum annis dñi, & præconizatæ: quæ dicebant Lucium eſſe natum, & ingenuum. & deinceps ſic erat, niſi tunc contradiceretur: 1 vnde & in legendis ſanctorum intitulat̄ natale ſancti Nicolai, qñ moritur, quaſi tunc naſcatur nūquam moriturus: & ſcribuntur geſta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas quæ eſt de iure naturali, & omnem hominem dicit eſſe liberum. vnde bene dicitur, ſeruus iſte reſtituitur natalib⁹, id eſt. illi libertati, quam habet de iure naturali. ff. de na. reſti. l. ij. & ff. de ſta. ho. l. Imperator.

m Officere. Niſi vēdidaſſe ſe: vt S. tit. j. §. pēnul. tunc enim non redit in ſtatum priſtinū: vt ff. de ſta. homi. l. homo liber. quæ eſt contra. Accur.

DE LIBERTINIS.

Hic ponit ſecunda pars diuiſionis poſitæ in rex. ſupra ti. ij § fi. & iſta eſt cōtinuatio huius tit. Areti.

Putatiua ſeruitus natalium ſplēdori non officit: nec de facto ſecuta manumiſſio, quicquā ingenuitati detrahit

Cū aūt g ingenuus aliquis nat⁹ ſit, nō officit h ei, in ſeruitute i fuiſſe, & poſtea manumiſſum k eſſe. Sæpiſsimè. n. cōſtitutū eſt, natalib. l nō officere m manumiſsionē.

TITVLVS V.

DE LIBERTINIS

Libertini qui dicanẗ, qd manumiſſio, & quo iure introducta.

Illud animaduerto, Priuationē nequaquā poſſe ꝓcedere habitum. Ad hæc: noniter emergētia, nouo egere auxilio.

Libertini

Libertini. Totus iſte titu. diuidit̄ in quinque partes. Primo ponit, qui ſunt libertini. Secūdo, qd ſit manumiſſio. Tertio quot modis ſerui manumittant̄. Quarto, quòd ſerui inuiti poſſunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo ſtatus libertinorū erat tripertitus, & correctio nes ſtatus libertinorum. Secunda ibi, Manumiſſio. Tertia ibi. Multis. Quarta ibi, Seruus verò. Vltima ibi, Libertinorum. Areti. CASVS. Principium huius tituli vſq; ad 1. libertinorum. diuide aliter, quam S. ſecundum Franc. in octo partes. In prima dī quod libertini ſunt illi, qui verè erant ſerui, & manumiſſi ſunt per dominos ſuos. Secundo dicit, quid eſt manumiſſio: de qua in prima parte habita eſt mentio. Et certè manumiſſio dī, qñ dñs dat libertatem ſeruo. nam ante, quam manumittat̄ ſeruus, eſt in ptāte dñi ſui. Sed poſt quam ipſe ſeruus eſt manumiſſus, ipſe liberatur ab illa ptāte. Tertio dicit, quod manumiſſio eſt primitus, id eſt primo inuenta a iure gentium, non aūt a iure naturali: quia ius naturale prius fuit, quam ius gentiū. ideo ſm ius naturale homines erant liberi: & ſic non erat cognita ſeruitus, & p ꝯñs nec manumiſſio, ſed poſt ea p̄ ius gentium ſeruitus, & manumiſſio eſt inuenta. Quarto dicit, q̄ ex prædictis, quæ ſuperiori parte diximus, patet qd̄ ſm ius naturale vnum erat genus hominum, ſ. quia erant oēs hoīes liberi: ſed poſtea per ius gentium cœperunt eſſe tria gña hominū. ſ. ingenui, ſiue liberi, ſerui, item libertini. ſ. illi, qui primo fuerunt ſerui, & poſtea manumiſſi ſunt. Quinto dicit in §. multis. q̄ manumiſſio ſeruorū pōt fieri quinq; modis. Nā qñq; pōt fieri manumiſſio in eccleſia corā epo, & populo. vt C. de ijs, q in eccleſia manumittunt̄. p totū ti. qñq; pōt fieri manumiſſio vindicta. i. cū quadā virga percutiendo ter ſ. illū, quē manumittit: dicendo ter, aio te liberū: aio te liberū: aio te liberū. & iſta manumiſſio fit cauſa cognita corā iudice, & in iudicio. Qñq; pōt fieri manumiſſio in pñtia amicorū: vt qñ dñs manumittit ſeruū ſuū cōuocatis amicis ſuis, & in pñtia eorum, qñq; pōt fieri manumiſſio per epiſtolam ſeruo ſuo miſſam: vt qñ dñs mittit literam, ſiue epiſtolam ſeruo ſuo: in qua epiſtola ꝯtinet̄, qd ipſe emit ſeruū, quē manumittit, & dat ſibi libertatē: vel in qua epſa dī, volo ſerue mi, qd̄ deceṫero ſis liber. tūc valet talis manumiſſio. Qñq; manumiſſio relinq̄t̄ i teſtō, vl̄ i codicillis, vel alia quacūq; volūtate. Sexto dicit. q̄ ſerui non

ſunt, qui ex iuſta a ſeruitute b manumiſſi ſunt. Manumiſſio autē eſt de manumiſſio .i. datio libertatis. c Nā q̄diu aliqs i ſeruitute eſt, manui † & d poteſtati e ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur a * ptāte. Quæ res f a iure gentium originem ſumpſit: vtpotè cū iure naturali oēs hoies liberi naſcerentur: nec eſſet nota manumiſſio: cū ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtquā iuregentiū ſeruitus igenuitate * inuaſit, ſecutū eſt beneficiū manumiſſionis. Et cum vno cōi noīe oēs hoīes appellarentur, iuregētium tria hominum genera g eſſe cœperunt: liberi, & his ꝯ̄rium ſerui, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſerui.

Multimode tam inter viuos quàm in vltima voluntate manumiſſio exercetur.

Multis autē modis manumiſſio procedit: aut .n. ex ſacris cōſtitutionib. in ſacroſanctis eccleſijs manumittunt h aut vindicta, i aut inter amicos, k aut p epiſtolā, aut p teſtm̄, aut p aliā quālibet l vltimā voluntatē. Sed & alijs m multis modis libertas ſeruo cōpetere poteſt, qui n tā ex veterib. o q̄ ex noſtris p cōſtitutionib. introducti ſunt.

Manumiſſio (cùm voluntariæ ſit iuriſdictionis) vbiq;, & quocūque tpe fieri poteſt.

Serui q verò a dn̄is ſemper manumitti ſolent: adeò vt vel in tranſitu r manumittantur: s veluti cùm prætor: aut præſes, aut proconſul in balneum, t vel in theatrum u eant.

non ſolū efficiunt liberi quinq; modis, ſed & ſine manumiſſione, qui modi in veterib. & nouis conſtitutionib. ꝯtinent. & pone exempla: vt in glo. Septimo dicit quod ſolis dominis licitum eſt ſeruos ſuos manumittere. Octauo dicit. ꝙ quando manumiſſio fit corā iudice: nō eſt opus tunc, ꝙ iudex ſedeat: ſed etiam eo ambulante ad balneum, ad ſpatiandum, ad theatrū .i. ad locum publicū ciuitatis, vel ad aliū locum pōt fieri corā ipſo manumiſſio. h. d. vſque ad §. libertinorum. Franc.

a Ex iuſta .i. vera ſic cō: vt ī. ti. j. §. ſemel. vel iuſta: quia adeo iuſtè ſeruierūt dn̄o: vt meruerint manumitti. 2 Vel dic iuſta: quia eſt de iure gentium: vt ī. ti. ij. §. ſeruitus. & ff. de iuſt. & iure. l. manumiſſiones.

b Seruitute. Et huius manumiſſi filius, eſt ingenuus. vt ī. ti. j. § prin. licet grāmatici dicāt eum libertinū, ſed & manumiſſū libertinū dicunt.

c Datio. id eſt detectio. ſm Irn. ſic ff. de acq. re. do. l. adeò. §. cum quis in fi. ibi, eū enim grana. Vel ſm Plac. Ioa & Azo. ꝙ dat libertatē, quā prius ille ſeruus non habebat. aliàs ſi diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: vt ī. de act. §. ſic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & ſic illi quidem nulla remanet, cum non habeat. niſi vnam: 4 aut quā nō habebat, qd̄ eſt abſurdū. Sed dic ꝙ dat quā nō hēbat. 5 & hoc plerunque contingit, quod quis dat, qd̄ non habebat: vt ī. qui ali. li. §. j. & ff. de vinit. l. quod noſtrum. & ff. de acq. re. do. l. non eſt.

d Et. Pro id eſt. 6

e Poteſtati. ff. de iuſti. & iu. l. manumiſſiones. & l. ex hoc. § ſi. ff. de iure cod. l. diui. Accur.

f Quæ res. id eſt manumiſſio.

g Tria genera. Sic erat vnū & addita ſunt tria: ergo ſunt quatuor? Reſp. 7 non ſeq̄t. nā ſi habes tres filios & naſcatur hodie vnus: incipis habere quatuor filios, & prius habebas tres, ergo ſeptē, quod falſum eſt: quia quod primo erat, cōputatur in ſequentem numerum. ſimile. ff. quemadmo. ſer. amit. l. j.

h Eccleſijs. Scilicet ſub aſpectu populi, & antiſtitis, & interueniente qualicunque ſcriptura vice actorum: vt C. de ijs, qui in eccle. manu. l. j. & ij. Accur.

i Vindicta. id eſt cauſa cognita coram prætore, qua tantūmodo poterat antiquitus maior xx. an. manumittere: vt ī. ti j. §. eadē. quæ ideo dr̄ dari vindicta: [illegible] Vindicius quidā ſeruus Vitelliorū primo ſic fuit manumiſſus. ff. de ori. iu. l. ij. § in initio. & §. cum placuiſſet. verſ. initio ſucceſſionis fuiſſe. Vel (vt quidam dicunt) ſm Boetium in Top. vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebat manumiſſus, & dicebat prætor ter atque liberū eſſe more Quiritum. argu. C. ſi aduer. li. l. ij. ibi, vindictæ &c. Accur.

k Inter amicos. & in hoc, & ſeq. caſu neceſſarij ſunt quinque teſtes: 8 vt C. de la. li. tol. l. j. §. ſancimus. & §. ſed & ſi quis.

l Quamlibet. Vt in codicillis, vel in teſtō minus ſolenni, quod valet inter patrem, & filios: 9 vt C. de teſta. l. hac cō ſul. §. ex perfecto.

ADDITIO. Ac ſi dicat, qd̄ manumiſſio facta in teſtō non ſolēni, valet, vt facta inter viuos: non vt in teſtō: p gl. in l. j. §. j. C. de lat. lib. tol.

m Sed & alijs, præter ſupradictos.

n Qui ſcilicet modi.

o Ex veterib. Scilicet, ex legib. aliorum imperatorum: vt C. quib. ex cau. ſer. pro præ. li. ac. per totum. Accur.

p Noſtris. Vt C. cōmu. de manu. l. fina. & in authent. de mā. prin. §. ij. col. iij. & in authenti. de mo. §. ij. col. j.

q Serui. q. d. Q̄ ſcū que etiā inuiti: vt C. de teſta. manu. l. fin. §. ſi verò quidam. licet ſecus ſit i filijs: r vt in auth. quib. mo. nat. eff. ſui. §. generaliter. c. vij.

r Tranſitu. Id eſt, dū tranſit. & eſt rō. quia ſine eo fieri poterat, vnde aliud eſt quando manumiſſio poterat fieri ſine ꝓtore: vt ī. ti. j. §. eadē. item aliud eſt in ꝯtennoſa iuriſdictione, quæ .ſ. redditur in inuitum: 10 vt ff. de verb. ob. l. inter ſtipulantem. §. j. & C. de dila. l. a procedente. Accur.

s Manumittantur. Not. ꝙ dicit inſtituere, vel liberare, ſi prætermiſit dationem libertatis.

t In balneū. Tunc enim videbatur non valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

u In theatrū. Id eſt in locum vbi homines ſtant ad videndum: & dr̄ a theaomai, ꝙ eſt videre. & idē multo magis, ſi aliò quocunque vadat.

Libertinorū. Iſte §. diuidit̄ in ſex partes. Primo oſtēdit̄, qualiter ſtat⁹ libertinorū erat tripartit⁹ olim. Scdo, qualiter redact⁹ ē ad vnū cū correctione facta p eū. Tertio id, ꝙ gn̄aliter dixerat, ſpecificat i dedititijs q fuerant expulſi. Quarto de latinis. Quinto, qualiter oēs libertos reduxit ad vnū ius. Sexto, ꝙ alijs ēt modis ſerui efficiunt̄ liberti. Scda ibi, Sed dedititiorū. Tertia ibi, Et dedititios. Quarta ibi, latinos. Quinta ibi. Et oēs. Sexta ibi. Multis. Aret. CASVS Supra in prin. huius tit. eſt habita mētio de libertinis: ideo adhuc proſequit̄: & eſt ſciendum ꝙ iſte §. diuiditur in ſex partes, ſicut ſ. in diuiſione Aretini dictum eſt. in prima dicitur, ꝙ iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nā quidam erant ſerui manumiſſi, qui plenā conſequebant̄ libertatē. & illi fiebāt ciues Romani: quidā minorē cōſequebātur, & illi appellabantur Latini. Et illi Latini fuerunt inducti p legē iuniā Norbanam, quorū talis erat ſtatus, ſeu cōditio, ꝙ in vita, ſeu dum viuebāt erāt liberi: & in morte, ſeu dū moriebantur, fiebant ſerui.

† Manus .i. poteſtas Pſal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi. Aeg. per.

* Alibi a Dn̄i poteſtate.

* Ingenuitatē non eſt in aliq̄b. codicib.

1 Hęc bona ſcd̄m Chriſtop. qa ſi d facto manumiſſ⁹ fuiſſet, nō eēt libertin⁹, ſed ingenuus: vt ī. ti. j. §. fi.

2 Iſtę duę expōnes diſplicēt Por. & Angel.

3 Idem Ang. hic.

4 Sed hoc falſū ſm Bart. quia virtus diſtributa recipit incremētū: vt ff. de lega. iij. l. legatis. §. ornatrib. vel dat eā quā hēt ī potētia: & ſic non eādē numero, ſed ſpē vt Io. Fab. Ang. Chriſtop.

5 Iſtā reꝓbāt cōiter doct. hic per te gulā. l. traditio. ff. de acqui. rer. do.

6 Mādo. in Gl. Facn. §. Nos q in ver. & col. j.

7 Et bn̄ ſm Pe. Vindicta quid.

6 Hoc verū in vltima volūtate: nā inter viuos ſufficiūt duo ſm Io. Fab. & Nic. Aeg. per.

Id ē dū vadit, iō ꝙa ē act⁹ volūtari⁹ iuriſdictiōis iō nō req̄ritur ꝙ iudex ſedeat, ſec⁹ ſi ſit cōtentioſa. t. Paral. 28. Elegit Salomonē, vt ſederet i throno. Aegi. per.

7 Iſtud dictū glo. ſequit̄ la. hic.

Hoc reprobat Iaſ. qa etiam manumiſſio reddit̄ in inuitū & remittit ad not. p Bartol. & Bal. in l. ij. de offi. procons.

Libertinorum multiplici ſtatu exploſo vnica omnium hodie eſt conditio, quando quidem omnes ciues Romani efficiuntur.

Libertinorum autem ſtatus tripartitꝰ antea fuerat. Nã q manumittebantur: mõ a maiorẽ, & iuſtã libertatẽ ꝯſequebanť, & fiebãt ciues Romani: mõ minorẽ: b & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: mõ inferiorẽ, & fiebãt ex lege Aelia Sentia dedititij. c Sed qm̃ dedititiorũ quidem peſſima conditio iam ex multis tpibus in deſuetudinẽ abierat. Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideoque noſtra pietas d omnia augere, & in meliorẽ ſtatũ reducere deſiderãs, duabus conſtitutionibus e hoc emẽdauit, & in priſtinum ſtatũ reduxit: quia & a primis vrbis Romæ cunabulis vna, atq; ſimplex libertas cõpetebat, f id eſt eadem, quã habebat manumiſſor: niſi q ſ. libertinus g ſit, qui manumittitur licet manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios h quidem per conſtitutionem noſtrã expulimus: quam promulgauimus i ter noſtras deciſiones: p quas ſuggerẽte nobis Triboniano, viro excelſo q̃ſtore noſtro, antiqui iuris altercationes i placauimus. Latinos autem Iunianos k & omnem, quę circa eos fuerat, obſeruãtiam, alia conſtitutione per eiuſdem quæſtoris ſuggeſtionem correximus: quæ inter Imperiales radiat ſanctiones. Et omnes l libertos nullo nec ætatis manumiſſi, nec domini manumittentis, nec i manumiſſionis

Quidam conſequebanť inferiorẽ libertatem, & illi appellabanť Dedititij, quaſi dediti, & dati ſeruituti: ſeruiebant.n. qñ viuebant.i. durante vita eorum erant ſerui, morte fiebant liberi, & peculium eorũ remanebat hæredibus: & iſti fuerunt inducti per legẽ Æliã Sẽtiã, & hanc legem ſtatuit Rex Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit Rex Romanorum, qui dicebať Iunius Norbanus, qui ſtatuit, qđ quicunque ſubiugaretur de nouo Imperio Romano, eſſet in vita ſua liber: & in morte eſſet ſeruus: & peculium ipſius Romanis aſſignaretur. Dedititiorum autẽ peſſima erat conditio: & propter hoc abijt in deſuetudinem, id eſt receſſit a conſuetudine: & amplius non eſt conſuetudo, quod ſint tales homines dedititij. Latinorum autẽ conditio parum frequẽtabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iuſtinianus volens omnia augere, & augmentare, & reducere in meliorem ſtatum, fecit duas conſtitutiones, vnã ſcilicet C. de la. lib. tol. l. vnica aliam. C. de ded. liber. tol. l. vnica. In quibus conſtitutionibus cauet, quòd hodie Dedititij, & Latini non habeant locum, nec ſint in vſu: ſed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodẽ modo. Et dominus qui manumittit, appellatur patronus, & ille, q manumittitur, appellať libertus: quaſi a ſeruitute liberatus. Et hoc quidẽ erat iure antiquiſſimo ante quã veniret p̃dicta praua cõditio. ſ. Latinorũ. & Dedititiorũ. Tertio dicit Dedititios eſſe ſublatos p prædictã conſtitutionẽ C. de dedi. li. tol. l. vnica. quæ conſtitutio eſt vna de quinquaginta deciſionibus: quã cõſtitutionem cõpoſuit etiã Iuſtinianus. ſ. ex conſilio Triboniani peritiſſimi viri quæſtoris ſui. Quarto concludit, dicens, quòd oẽs manumiſſi plenam libertatẽ hodie cõſequuntur. nec refert. i. non eſt differẽtia, cuius ætatis ſit manumittens. i. ille, qui manumittit, nec ẽe refert p quẽ fiat manumiſſio: cũ multi ſint modi manumittẽdi: vt ĩ. eo. ti. §. multis. in princ. Vltimo dicit (quod nos habemus. ĩ. eo. §. multis.) quòd multis modis põt fieri manumiſſio: hoc amplius eſt ſciẽdum, q hodie ſunt multi modi, ſiue caſus, in quib. ſerui plenariè efficiuntur liberi. q̃que etiam ſine manumiſſione: in quibus caſibus olim. i. in tempore præterito fiebant Latini. h. d. vſque in fi. Franc.

Libertinorum. idem erat de ſeruis: vt C. de au. lu. qui ſi. tol. l. j. §. j. Accur.

a Modo. Id eſt, aliquando.

b Minorem. Id eſt, mediam: vt ĩ. de ca. di. §. j. & ff. de auro, & arg. leg. l. qui lancem. ſecundum Ioan.

c Dedititij. Id eſt, vocabanť Dedititij: & erant inducti hac lege Ælia Sentia: quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tpe vitæ ſuæ ſerui: & tunc fiebant liberi cum moriebantur. 1 quod proderat: quia bona (vt peculium) a dño non occupabãtur: ſed in Latinis aliter fiebat: vt colligitur hic ex eo, quod minus habebat Dedititij, quã Latini: vt ĩ. de ſuc. lib. §. fi. Accur.

ADDITIO Facit l. j. §. illud. C. de la. li. tol. & facit ſecundum Ioan. Fab. cõtra illos, qui ſe faciunt milites, vel fratres minores in mortis articulo. ff. de milit. teſt. l. fi. & ff. de vſuf. & quemad. l. Titio cum morietur. Ang. Aret.

d Pietas. Id eſt, nos, qui ſumus pij.

e Conſtitutionibus. vt C. de lat. li. tol. l. j. & C. de dedit. lib. tol. l. j.

f Competebat. Scilicet manumiſſis. ſecundum hoc non tria tempora. in primo, & vltimo deinceps. ſ. idem iuris eſt, ſed in medio hoc ius peſſimum fuit inductum: vt ĩ. de ſuc. li. §. vlti.

g Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus. in primis circa obſequiales operas, ſcilicet, quæ ſunt in faciendo: vt de aſſurgendo, & ſeruiendo, ſiue in non faciendo, vt de non vocando in ius ſine veniã. quæ ipſa natura patrono debentur etiã ſine impoſitione: vt C. de in ius voc. l. venia. & ff. de condi. in d. l. ſi nõ ſortẽ. §. libertus. Et ſi vocauerit in ius patronum, ſine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius vo. l. pen. & vlt. q aurei accipiunť quilibet pro vno ſolido: vt ĩ. de pœn. te. li. §. fin. Et ex his iuribus ſumitur arg. quòd aureus pro ſolido accipitur in iure noſtro. (Sed ex quo pro eodẽ delicto tales ſententiæ promulganť, eadem intelliguntur eſſe dandę filio emancipato, ſi ſine venia patrem in ius vocauerit: vt C. de in ius vo. l. fi.) Item contingit reuocatio in ſeruitutẽ propter offenſam: vt ff. de libe. & eorũ libe. l. ſi manumiſſus. & alia multa. 2 Sed hodie hæc oĩa tolluntur, præter ea, quæ ipſa natura debentur: vt in auth. vt liberti de cætero §. j. col. vj. quæ eſt contra. 3 Tu dic: vt not. in d. l. ſi manumiſſus.

h Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc p ſpecies ponit. Vel qđ ꝯiũctim dixerat, nunc diuidit. Ac.

i Altercationes. Quas non habemus. Sed quare non erant ſerui, ſicut illi, qui penitus ſunt ſerui: cum tpe vitæ ſuæ ſeruire cogerentur? Rñ. ſecundum Ioã. quod erant liberi, licet ſeruire cogerẽtur: vt C. cõmu. de manu. l. j. §. ſi autem proprietarius.

k Iunianos. Id eſt, ex lege Iunia Norbana inductos: vt ĩ. eo. §. libertinorum.

l Oẽs. Sic conſtrue: & omnes libertos decorauimus. ſ. honorauimus ciuitate Romana. i. plena libertate: vt

* Id eſt, fiebãt ciue. Romani quo ad priuilegia tñ, ſicut latini erant: nun autẽ quo ad honores, & magiſtratus Romæ cõſequẽdos. Ægi. pec.

† Aliàs de dedititiorũ numero.

* De dedititijs vide Ang. Politianũ miſcellaneorũ. ca. 84. & Alciat. lib. diſpũ. ij. c. xxj.

1 Iſtã gl. ſeqť Ang. hic.

* Vide Val. l Anto. Raud. Ægi. Per.

Libertus quas operas debet patrono.

2 De qb. vide gl. in l. fi. C. de bon. libe. Sed hoc reprobat docto. hic niſi patronus renũcier expſſe.

Ordo litteræ.

ſtate : vt ſupra eod. §. libertinorum.

a Diſcrimine. Id eſt nulla differentia habita nec ætatis manumiſſi : vt etiã infans poſſit manumitti. imò etiam in ventre : cum quantum ad hoc habeatur pro iã nato : vt ff. de ſtatu ho. l. qui in vtero. nec dñi manumittentis: dũ tñ habeat xx. annos : vt ĩ. tit. j. §. eodem. nec in modo manumittendi, ſ. in teſtõ, ſeu inter viuos quoquo mõ. vt ĩ. eod. §. multis.

ADDITIO. Not. quod licet verba ſint gñalia, reſtringi tñ põt, & debẽt per aliã l. ſpecialiter loquẽtẽ. con. cor. l. quãuis. ff. de in ius voc. l. & gradatim. § ſed ſi lege. ff. d mune. & ho. per Bar. in l. j. ff. qd vi aut clã. per cano. in c. itẽ cũ qs. ex. de teſti. ſpol. & ideo ſi ſtatutũ dictauerit, quod in iuſtum publicũ nulla poſſit opponi exceptio: põt tñ opponi, ſi alio ſtatuto permittatur, ſecundum Chriſto.

* Aliàs do manumiſſis

modo diſcrimine [a] habito (ſicut iam antea [b] obſeruabatur, ciuitate Romana [c] decorauim[9]. [d] multis modis additis, [e] per quos poſsit libertas ſeruis cum ciuitate, Romana, quæ ſola [f] eſt in præſenti [g], præſtari.

TITVLVS VI.

QVIBVS † EX cauſis manumittere non licet.

[1] Manumiſſio facta inter viuos in creditorum fraudem iure non ſubſiſtit : licet tamen domino quantumuis obærato ſeruum ſuum liberum hæredemque facere : modò nemo alius ex teſtamento exiturus ſit hæres.

b Antea. Scilicet, quam veniret iſta praua cõditio.

c Ciuitate Romana. Id eſt, plena libertate.

d Decorauimus. Id eſt, honorauimus.

e Additis. Scilicet a nobis ẽt, quos habuimus ſ. eo. §. multis autem. & ſunt additi nouem. Primus, ſi dominus ægrotantem ſeruum ſuum eiecit. Secundus ſi ancillam vendiderit, ne proſtituatur : & proſtituta fuerit : vel ſi venditor ſibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipſum reuertentem proſtituit poſtea. Tertius, ſi ſeruus pileati * defuncti funus præceſſerit. Quartus, ſi expreſſit eum velle eſſe Latinum. Quintus, ſi ſub conditione relicta libertate, hæres ante conditionem manumiſerit. Sextus, ſi in iudicio liberali a dño ſuperatus ſeruus fuerit : & pretium pro eo dño ſolutum fuerit. & ipſe poſtea receperit. Septimus, ſi ancillam ſuam maritauerit alicui libero. Octauus, ſi eo tam actis filium nominauerit ſeruum ſuum. Nonus, ſi inſtrumenta ſeruitutis reddiderit coram teſtibus. Et probantur hi modi C. de la. libertate tollen. l. vnica. §. ſed ſcimus. vſque in fine legis.

Serui libertatem cõſequuntur nouẽ modis.

* Videno ſtras annotatiões hic. Ægi. Per.

f Sola. Scilicet libertas plena.

g In præſenti. Id eſt, in conſuetudine.

† Qui, & ex quibus cauſis manomittere nõ phã in aliquib[9] Codicib[9].

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet.

De varijs modis manumittẽdis dixit : [1] ſed quia non omnib. manumittere licet, nec ex omnib. cauſis : de hoc nunc ſubmittit ſecundum Por.

[1] Iſtã continuationẽ ſequit, & tenet Pe. d Bel. hic.

Diuiſio.

NOn tamen. Iſte titulus diuiditur in octo partes. Primo, qualiter quis inter viuos i fraudem creditorum ſeruum proprium manumittere non poteſt. Secundo, qualiter in vltima voluntate cum libertate hæredem inſtituit. Tertio, qualiter in vltima volũtate inſtituit ſimpliciter. Quarto, qualiter præſumatur, quod manumittat in fraudem creditorum. Quinto, qualiter minor xxv. annis prohibetur manumittere, niſi certis cauſis. Sexto, quæ ſunt cauſæ iuſtæ. Septimo, an cauſa ſemel approbata poſſit improbari. Octauo, ſi quis attigerit decimum & octauum annum, poteſt in teſtamẽto manumittere. Secunda ibi, §. Licet autem. Tertia ibi, Idemq;. Quarta ibi, In fraudem. Quinta ibi, §. Eadẽ lege. Sexta ibi, Iuſtæ autem. Septima ibi, in §. Semel. Octaua ibi, Cũ ergo. CASVS Ad euidentiã not. quod in hoc tit. ponuntur duo caſus ſpeciales, in quibus dñs nõ põt ſeruos ſuos manumittere. Primus qñ in fraudem creditorum fit manumiſſio : quia tunc non valet exemplum, vt qñ aliquis debitor debet aliquam pecuniam, & nihil habet in bonis, vel ſaltem nõ habet bona ſufficientia ad ſoluendũ ſuis debitoribus, niſi vendat, vel det inſolutũ ſeruos : & illos ſeruos manumittit, vt illos non det ſuis creditorib. in ſolutũ & vt eos creditores fruſtret debito ſuo : tunc talis manumiſſio non valet, quia eſt facta in fraudem ſuorum creditorũ, id eſt, vt fraudet, ſeu defraudet ſuos creditores debito, niſi in caſu, ſcilicet quando ipſe dominus inſtituit ſeruum ſuum hæredem, & liberum eum eſſe vult. in prin. tit. vſque ad §. Eadem lege. Secundus caſus eſt qñ dominus eſt minor xxv. ann. quia ſimiliter non valet, niſi in caſu, ſ. corã iudice, & cauſa cognita hac manumiſſio. hoc dicit vſque ad finem ti. Et hoc præſuppoſito, dic in hoc princi. quod quamuis videatur ex his, quæ ſ. titu. prox. habuimus, quod quilibet poſſit ſeruum ſuum manumittere : tñ ſciendum eſt, quod non eſt licitum cuique volenti manumittere ſeruum ſuum, illum manumittere : quia ſi habeo creditores, & in eorum fraudem ſeruos meos manumitto : vt efficiar non ſoluendo, nihil ago. hoc dicit vſque ad §. Licet autem. Franc.

NOn tñ cuicũq; [h] volẽti manumittere licet : nã is, qui in fraudem [i] creditorum manumittit, [k] nihil agit : [l] † quia lex Aelia Sentia † [m] impedit libertatem.

† Frequẽs eſt hęc apud iuriſconſultos locutio, vt in l. vl. ff. de lib. & poſth. & in l. niſi. ff. de tutel. & ratio. diſtr. habetque nonnihil puerbialis ſchematis, quo ſignificat, inanis, & fruſtranea alicuius opera.

h Non tñ cuicunq;. Quamuis ſ. ti. j. §. multis. & §. ſi. dictum ſit quemlibet manumittere poſſe. non tameo &c. [1] ſic ĩ. de exhære. lib. in prin. Accur.

[1] Idem Pet. hic.

i In fraudem. Hoc expone ĩ. eod. § in fraudem.

k Manumittit. Scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, ſ. non inſtituendo. nam tunc eſſet liber, & hæres : vt ĩ. prox. §. & ff. qui, & a quibus. l. ſi mortis.

ADDITIO. Et dicit hic Iaſon, quod ſi in teſtamento ponatur clauſula, quod valeat iure contractus, erit irreuocabile : quia contractus in eo celebratus, reuocari non poteſt, vt hic : de quo vide Bar. & Ange. in l. ſtipulari hoc modo. ff. de verbo. oblig.

[1] Et ſic ẽ nulla ipſo iure. aliàs enim eẽt irreuocabilis. vt l. etſi ſine. §. ſed quod pñ pinianus. ff. de minor. ſecus in alijs reuocabilibus : vt l. ſi ſciẽs. in ſi. ff. de cõtra. empt. & ita no. glo. in l. ſi noxali. in priu. ff. de noxa. Iaſ.

l Nihil agit. ſ. vt noceat creditoribus : [1] vt ff. qui & a quibus. l. ſi mortis. ſibi tamen nocet, ſi velit reuocare : vt C. de ſer. pig. da. manu. l. ſi creditoribus.

m Quia lex Aelia Sentia. Similis eſt ratio, quia lex vult : vt ĩ. de vſucap. §. furtiuæ. & illa inhibet vſucap. rei furtiuæ. Accur.

Licet Autem. Diuiditur iſte §. in quatuor partes. Primo ponit vnum dictũ. Secundo illud reſtringit. Tertio ponit rationẽ primi dicti modificati. Quarto rationem rationis. Secunda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS. Sed quid domine Imperator, iam video, quod regulariter ſtatutum eſt, quod debitor manumittens in fraudem creditorũ, nihil agit, pro Deo dicatis mihi, quæ fuit ratio huius ſtatuti ? Ad hoc reſpond. Iuſtinianus dicens : Amice, ratio huius ſtatuti eſt : quia in hoc, quãdo debitor in fraudem creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatem. Sed domine, pro Deo, nunquid generaliter hæc regula eſt vera, ita quòd nullam patiatur

† Sic legis voluntas pro rõne citari põt edm Por. Ægi. Per.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

inſtandam? Ad hoc reſpon. Iuſtin. & dicit, quod nõ: certè licitum eſt domino, qui ſoluendo non eſt, ſeruum ſuum cum libertate in teſtamento ſuo hæredẽ inſtituere: licet hoc in fraudem faciat creditorum, vt iſte ſeruus fiat liber, hæreſq; neceſſarius dñi ſuo. & hoc eſt verum, ſi nullus alius inſtitutus fuit in illo teſtamento: aut fortè, qa inſtitutus morte præuentus eſt, aut qualibet alia cã impeditus hæres exiſtere nõ potuit, aut fortè noluit, & hoc eadem lege Aelia Sentia ꝓuiſum eſt: vt liceat dño, qui ſoluendo nõ eſt, ſeruum ſuum ſibi hæredem neceſſarium inſtituere. Et dñe, ꝓ Deo, q̃ eſt rõ legis Aeliæ Sẽtiæ, vt permittatur i caſu iſto dño ſeruum ſuum manumittere? Et reſpon. Iuſtin. Certè amice optima fuit rõ: multum.n. proſpiciẽdum erat, vt egeni homines, de quibus nullus hæres eſſet exiturus, ſaltẽ ſeruum ſuum hæredem habeant neceſſarium, qui quidem ſeruus hæres inſtitutus creditoribus dñi poſſit ſatiſfacere: vel ſi ipſe non ſatiſfecerit, creditores res hæreditarias nomine ſerui inſtituti diſtrahãt, ne memoria defuncti, ſi nomine ipſius res hæreditarias diſtraherent, quadam iniuria afficiatur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. Idemq; iuris. Fran. de Aret.

Licet a autem dño, qui ſoluendo nõ eſt, in teſtõ ſeruum b † ſuum cum libertate hæredẽ inſtituere, vt liber fiat, hæreſque ei ſolus, c & neceſſari⁹: d ſi modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit: aut qa is, qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei nõ extiterit. e Idq; eadẽ lege f Aelia Sentia prouiſum eſt, & rectè. g Valde.n. ꝓſpiciendum erat, vt egentes h hoĩes, qb. alius hæres exiturus nõ eſſet, vel i † ſeruum ſuũ neceſſariũ hæredem haberent, k qui ſatiſfacturus eſſet creditorib⁹: aut hoc eo l nõ faciente, m creditores res hæreditarias ſerui n noĩe vendant: ne iniuria o † defunctus afficiatur.

Seruo ſimpliciter (nulla libertatis mentione facta) inſtituto, cẽſet ẽẽ data libertas.

Illud annotato, Cõceſſo aliquo, ẽẽ id cõceſſũ videri, ſine quo illud cõſiſtere nõ poſſet.

Idẽq; iuris eſt, & ſi ſine libertate p ſeruus hæres inſtitut⁹ eſt, Quod nr̃a cõſtitutio q nõ ſolũ in dño, q ſoluẽdo nõ eſt, ſed gñalr cõſtituit noua humanitatis rõe: vt ex ipſa ſcriptura r inſtõnis s ẽt libertas ei cõpetere videat. Cũ non ſit t veriſimile, eũ, quem hrẽdẽ ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationẽ, ſeruum remanere voluiſſe, & neminẽ ſibi hæredem fore.

In creditorum fraudẽ manumiſſio facta vr̃, ſi manumiſſoris facultates tpe, quo manumittit, æri alieno pares non ſint, vel datis libertatib. impares ſunt futuræ.

a Licet. Id eſt, licitum eſt.

b Seruum. Scilicet vnum, & nõ plures: vt ff. de hær. inſti. l. ei qui ſoluendo. in fi. cum l. ſeq. & etiã in fraudem creditorum: 1 vt C. de neceſ. ſer. l. j. in prin. niſi ſpecialiter pignori datus fuerit: vt ff. de hære. inſti. l. pignori. qui non põt fieri neceſſarius, niſi dñs creditori ſatiſfaciat vt d. l. pignori.

c Solus. Etiã caſu etiam cum alio: vt ff. de hæred. inſti. l. ſi is. & l. qui ſoluendo.

d Neceſſarius. Quia ſiue velit, ſiue nolit, cogitur eſſe hæres: vt j̃. de hære. quali. & diffe. §. j. niſi in tribus caſibus, quos habes ff. de hær. inſtit. l. ſi ſeruo.

e Non extiterit. quo vltimo caſu ſeruus inſtitutus eſt hæres.

f Eadem lege. ſ. quæ prohibuit: eadem & ex iuſta cauſa concedit: vt hic, & j̃. eo. § eadem. Accur.

g Et rectè. Scilicet eſt prouiſum.

h Egentes. No. q̃ prodeſt paupertas: 3 quia fauetur paupertati. ſic ff. de trãſac. l. cum hi. §. ſi in annos. & C. de epiſ. & cle. l. ſi quis ad declinandam. § pen. ff. de offic. præt. l. libertas. §. fina. Argu. contra ff. de excu. tut. & cu. l. ſpadonem. §. fi. & in Authen. de teſt. §. j. col. vij. & illud.

Pauper vbique iacet. Licet contra dicatur,

Cantabit vacuus coram latrone viator. Accur.

i Vel. Pro ſaltem.

k Haberent. Sic ff. de interrog. act. l. & quis. in princ. & j̃. de bono. poſſ. §. quos autem.

l Eo. Seruo, nunc libero facto.

m Nõ faciẽte. i. nõ ſatisfaciẽte creditorib⁹. Accur.

n Serui. Quondã: ſed modo liber eſt. ADDITIO. Et de hac dictione quõdã, vide gl. ſingularẽ. l. j. ſup verbo. ulim'. ff. de ope. no. nũc. & l. §. ſed aliqñ. j̃. q̃ vſuc. & Mãdo. l Gl. Facul. §. ſauẽ. 1 ver. quõdã.

o Iniuria. Quia ad famã: q̃ ẽt poſt mortẽ qñq; dãnat: vt ff. de acc. l. ex iudiciorum.

Idẽq; iuris eſt. Diuidit in tres partes. Primo ampliat §. p̃cedentẽ. Secũdo ampliationem extẽdit. Tertio rõnem ſubdit. Secda ibi, Quod noſtra. Tertia ibi, Cũ nõ ſit. CASVS. Dñe, iã video q̃ licet dño, q ſoluendo non eſt, ſeruũ ſuũ cũ libertate hæredẽ inſtituere. Sed ponam⁹ q̃ aliquis inſtituat ſeruũ ſuũ hæredem, nulla facta mẽtione libertatis: nũquid valebit talis inſtitutio? Ad hoc rñd. Iuſtin. q̃ ſic. nã certe idem iuris erit, qñ aliquis ſeruũ ſuũ hæredem inſtituit omiſſã datione libertatis, ac ſi eundem cauſa libertatis expreſſa inſtituiſſet. Et hoc noſtra cõſtitutio nõ ſolũ in dño, q ſoluendo nõ eſt, quadã noua humanitatis rõne, ſed in quolibet dño ſeruũ ſuum inſtituente gñaliter cõſtituit: vt ipſe ſeruus inſtitutus ex ipſa inſtitutione beneficiũ libertatis cõſequat: licet dñs ipſum inſtituendo libertatem non expreſſerit: cum non videat veriſimile dñm, qui ſeruum ſuum ſibi hæredẽ elegit, voluiſſe ipſum in ſeruitute remanere, licet dationem libertatis prætermiſerit: & ita neminem ſibi hæredem exiſtere. hoc dicit vſque ad §. in fraudem. Fran.

p Sine libertate. Nõ q̃ dicat, inſtituo te ſine libertate: quia tũc nõ eſſet hæres: vt ſtatim dicet in fine huius §. ſed prætermiſit dationem libertatis: vt in fi. §.

q Cõſtitutio. Qua fit liber, & neceſſarius hæres: vt C. de neceſſa. ſer. hære. inſti. l. quidam. in prin. Accur.

r Scriptura. Sic ex datione tutelæ: vt j̃. qui dari tut. poſ. in prin. de qua p̃dixit mõſ. & C. de nec. ſer. l. qdã.

s Inſtitutionis. Arg. q̃ aliquo cõceſſo, illud concedit ſine quo illud eſſe non põt: vt ff. de iuriſ. om. iu. l. ij.

t Cum non ſit. Hæc eſt noua ratio, de qua prædixit modo: ſed lex ipſa antiqua fuit: 4 vt j̃. de hæred. inſti. §. j. quæ eſt contra.

In fraudẽ. Diuidit iſte §. in tres partes. Primo qualiter p̃ſumat manumiſſio in fraudẽ. Secũdo qñ pp fraudẽ impediat manumiſſio, ſiue libertas, cũ rõe. Tertio ex rõne infert. Secũda ibi, Præualuiſſe. Tertia ibi, Itaq;. CASVS. Dñe Imperator, vos dixiſtis mihi ſ. q̃ debitor, qui manumittit in fraudem creditorũ, nil agit. ꝓ Deo exponatis regulam iſtam, & dicatis mihi: qs in fraudem manumittere dr̃? Ad hoc rñ. Iuſti. & dicit: Amice

† Sic quædam ſunt ꝓmiſſa in vltima voluntate q̃ non inter viuos. ſecundũ An. Ægi. Per.

† Neque enim opprobrio carere põt, cuius bona publicè venęunt. Hinc Cic. ꝓ Quintio, Hercule, inquit, cui⁹ bona ex edicto poſſidentur, huius fama oĩs, & exiſtimatio cũ bonis ſimul poſſidentur. De quo libel ſi in celebertimis locis ꝓponuntur, huic ne perire q̃dẽ tacitè obſcureq; licebit. & q̃ ibidẽ ſubſequũtur in eãdem ſententiam.

1 Sic eadẽ lex vnum ꝑmittit & ꝓhibet diuerſa rõne. Por. Aegi. Per.

2 Truffa eſt: imò paupertas nũquã p̃deſt, ſed in quibuſdam caſib. pon⁹ paupertati fauet, quã diuiti ꝫm Pe. de Bel. p. & dixit Cy. Id. l. ſi qs ad declinandã. §. fi. qd à t ali ꝓ deſ. ſe liberet.

3 nõs De⁹.

† Vbi pœna erat extraordinaria, & pecuniaria. alias ſecus. vt l. fi. ff. de i ius voc. & l. Pedi⁹. ff. de incẽd. rui. nauf. Augel. & ſaſ.

4 Et vide ibi gl. ſup verbo innouationem. ſed Chri. hic exponit noua. i. ſingularis q̃ alia rõne lex antiqua mouerī non potuit arg. ca. erit lex. j. diſt. & l. leteres leges. ff. de legi.

Amice. certè iſte dr̄ in fraudem creditorū manumittere, qui iam eo tpe, quo imponit libertates, eſt ſoluendo. ſed poſt per donationem libertatis deſinit eſſe ſoluendo, & hæc ſunt vera de rigore iuris. Præualuiſſe tamen videtur de æquitate nō aliter reuocari libertates niſi debitor manumittens animū fraudandi habuerit, quã uis bona eius creditoribus non ſufficiant. Sæpe enim ſperant hoīes plus habere in ſuis facultatibus, quàm habeant. Sic igitur demū intelligimus libertates datas ab eo reuocari poſſe, qui ſoluendo nō eſt: cū vtroq; modo creditores fuerint defraudati, & cōſilio manumittētis, & re ipſa, id eſt, quia ſicut ipſe manumiſſor eos fraudare propoſuit, ita in rei veritate fraudati ſunt ambo: ita q̄ iam datis libertatibus, bona eius creditoribus non ſufficiant. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. Eadem lege Ælia Sentia. Franciſcus.

obligatoriam: quia fuit fraudulentum.

Eadē. Iſte §. cum §. ſeq. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor xx. an. non poteſt manumittere, niſi ex cauſa. Secundo ponit, quæ ſunt cauſæ iuſtæ. Tertio limitat vnā prædictarū cauſarum. Secunda ibi, Iuſtæ. Tertia ibi, Et ſeruus.

Libertas, in fraudē data an poſſit reuocari.

In fraudē [a] aūt creditorū manumittere vr̄, q vel iā eo tpe, quo manumittit, ſoluēdo [b] nō eſt: [c] vel q datis libertatib. deſiturus eſt ſoluendo eſſe.

Non aliter poterit ſemel data libertas impediri, niſi & decipiendi animo, & ipſo rei euentu fraudati fuerint creditores.

Præualuiſſe [d] tamen videtur (niſi animū quoque fraudandi manumiſſor habuerit) non impediri libertatem: [e] q̄uis, bona eius creditoribus nō ſufficiant. Sæpe [f] eñi de facultatibus ſuis amplius quam in his eſt, ſperant homines. Itaq; tunc intelligimus impediri libertatem, cū vtroque mō [g] fraudantur creditores, id eſt, & conſilio [h] manumittētis, & ipſa re, eo quòd eius bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

Minor annis viginti non aliter ſeruū manumittere pōt, q̄ cauſa cognita, & iuſta manumiſſionis cã: quæ aūt ſint iuſtæ cauſæ, hic traditur.

Eadem [i] lege Aelia Sētia domino minori [k] viginti annis non aliter manumittere permittitur, quàm ſi vindicta [l] apud conſiliū, [m] iuſta cauſa manumiſſionis adprobata, fuerint manumiſſi. Iuſtæ autem manumiſſionis cauſæ [n] hæ ſunt: veluti, ſi quis patrem, [o]

CASVS.

Dñe, iam vidi vnum impedimentum manumiſſionis, quod interuenit rõne fraudis: nunquid eſt adhuc aliq̄d aliud impedimentum, quod obeſt manumiſſioni? Ad hoc rñd. Inſti. q̄ ſic. Nam certè eadem lege Ælia Sentia ſtatutum eſt dominum minorem viginti ann. non poſſe aliter ſeruum ſuū manumittere niſi iuſta cauſa manumiſſionis fuerit apud iudicē approbata. Sed poſtea domine, pro Deo dicatis mihi, quæ ſunt iuſtæ cauſæ manumiſſionis? Ad hoc reſpondet: Amice, iſtæ cauſæ manumiſſionis ſunt iuſtæ: veluti, ſi quis habeat filium, vel filiam, naturalē eiuſ, aut fratrem, aut ſororem, aut nutricem, aut pædagogum, aut educatorem ſuum, aut eum, qui aluit. & velit manumittere: aut ſi quis velit collactaneum ſuū manumittere: aut ſeruū ſuum gratia procuratoris habendi: qui manumiſſus nō minor xvij. an. manumittat, vel ſi velit manumittere ancillam, vt eam ducat in vxorē. Nam certè omnes iſtæ cauſæ iuſtæ videntur. ita tñ in hoc caſu minori xx. annis, ancillam ſuā manumittere permittitur, ſi intra ſex menſes a tpe manumiſſionis connumerandos vxorē ducat, niſi aliqua iuſta cauſa ſuperueniens matrimonium impediat. & h. d. vſque ad illum §. ſemel. Fran. de Aret.

[a] In fraudem. Sic ff. eod. titu. l. qui & a qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

[b] Soluendo. Cum & ſciat ſe habere creditores: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

ADDITIO Et dicit Ange. q̄ hoc probatur, ſi erat de facto ſuo, & non de longinquo. Argu. l. ſi. pro ſuo. & eſt tex. in l. ſi qs cū haberet ff. quæ in frau. cre. Acc.

[c] Non eſt. Et nunc erit peius ſoluendo.

[d] Præualuiſſe. Nã quidã dicebant, q̄ ſufficiebat ſolus euētus: & alij dicebant, q̄ exigebatur vtrunque. ſ. fraus, & euentus: & iſta ſnīa præualuit. Tñ ex prædictis videbatur ſufficere euentum ſolum. tamen, &c.

[e] Non impediri libertatem. Hic diligenter attende, q̄ ſi directè detur libertas: nō ſolū inter viuos, ſed etiam in vltima voluntate duo neceſſaria ſunt. ſ. cōſiliū, hoc eſt fraus, [1] & euētus: vt hic, & ff. e. l. in fraudē. & C. eod. l. j. In fideicōmiſſaria ſufficit ſolus euentus: vt C. qui ma. non poſſ. l. fin. Et eſt rō: quia facilius libertas de facto data ab hrde [2] reuocatur, quã a defuncto (cuius diſpoſitio videbatur lex) vt ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. ſi in fraudem. Alia ratio not. C. eo. l. fi. In alijs autem alienationib. quę in fraudem creditorū fiunt: dic vt j̄ de act. §. item ſi quis in fraudem.

[f] Sæpe. Reſpondet tacitæ obiectioni. quomodo pōt eſſe animus bonus: cū ipſa veritate fraudēt eos? Reſp. Sæpe. n. &c. Sed arg. contra C. de reſcin. ven. l. ſi quis.

ADDITIO. Solue iſtud ɔtriū, & dic, q̄ hoc procedit in vltimis voluntatibus: niſi ɔtrium aliqua ſua deat qualitas: vt in auth. ſed cum teſtator. cum glo. C. ad l. Aquil. ubi verò inter viuos in rebus immobilib. ſeu mobilib. & præſentib. quæ peruenerunt ab antiquo aliàs ſecus, ſm Ang. Are. hic.

[g] Cum vtroque modo. Scilicet cum fraus, & euētus interueniat, vt ſubijcit. & facit ad hoc ff. qui, & a qui. ma. l. non fi. in fi. in fraudem.

[h] Conſilio. Not. quē teneri de cōſilio. ſed contra. ff. man. l. ij. §. fi. ſed hic fuit fraus: ideo fuit tale cōſilium

[i] Eadem. Scilicet, de qua habita eſt mentio. ſ. eod. in princip.

[k] Minori. Sufficit ergo ſi non ſit minor xx. ann. etiã ſi non ſit maior. vt quia tetigit vltimum diem viceſimi anni: vt ff. de manu. l. j. ſicut in teſtamento, ſauore ſui: vt ff. de teſta. l. qua ætate.

ADDITIO Qñ aūt ips cœpiū habeat pro cōpleto, vel non, diſtingue vt not. per Chriſtoph. hic.

[l] Vindicta. Hoc expone: vt ſ. ti. j. §. multis.

[m] Apud ɔſiliū. [3] Id eſt, apud locū illū, vbi habetur ſup hoc ɔſiliū. l. deliberatio. & ſic ponit' id, quod fit pro eo vbi fit: vt ff. de iuſti. & iu. l. pe. §. fi. [4] Vel dic apud eos, qui pſunt conſilio: vt ſunt oēs habentes ordinariã iuriſdictionē, & minimè magiſtratus [5] cum hoc ſit de voluntaria iuriſdictione: vt ff. de offi. procon. & le. l. ij. & in Auth. de defen. ci. §. iubiucādū. in fi. & in gl. & quicquid. & glo. pe. col. iij.

[n] Iuſtæ autem manumiſſionis cauſæ. Facit. ff. de ma. vin. l. ſi minor. cū l. ſeq. vſque ad l. apud. vbi iuſtæ cauſæ connumerantur: connumeratur enim inter iuſtas cauſas manumittendi, ſi dominum a periculo vitæ, vel infamiæ liberauit ſeruus: vt ff. de manumi. vin. l. iuſta. Accur.

[o] Patrem. Sed qualiter poteſt filius habere ſeruum ſuum

[1] Præſumit' antē fraus, ſi ſciat ſe hr̄e creditorē vt l. ſi qs cū hæret. ff. quæ in fraudem. Aeq. per.

[2] Quia ſ on nō eſt voluntas teſtõris: vt eſt tex. nota. ſm Iaſ. in l. ſi pi ſ prin. ff. de his, q̄ in frau. aũ nō vr̄ mandaſſe illicitũ. ſ. qd fraudē tur credi tores. l. creditor. fi. & mã da. Item nec hrdis ga vt face re ex debito: nō ſua volūtate: vt ē text. i l. j. C. de li. & coñl libe. & ita hāc gl. ap pbat Iaſ. quia Ang. teneat gl. l. ɔtrie.

[3] Et quot alijs modis ɔſiliū ſumatur Mãdo. in Gl. Facul. §. habita l ver. conſilio.

[4] Et hæc vera ſm q̄ text. nō ſupfluit, cū ɔſiliū, & verbū vindicta, expoſitũr vt l gl. ij. ſ. de libe. ſint diuerſa: & ſic ē ſpeciale hic, vt hæc manumiſſio fiat l loco maiorū: q̄a exigit plenã cãe cognitionē. aliàs ſecus: vt ibi no.

[5] Iſta gl. relata ad textũ eſt falſa: quia tunc manumiſſio nō cōpetit, iure magiſtrat', nec eſt de legabilis vt ff. eo. l. ij. cū gl. j. ſed procedit in maiore manumittẽte. ſm Pet. Angel. & Iaſ. hic.

ſuum

ſuum patrem, vel econtra: vel frater fratrē ſuum, ſiue ſororē? Rñ. bene poteſt: vt quia inſtituit dominus filium ſerui ſui hæredem, vel filiū ancillæ, vel ecōtra: & ſic de alijs, quo caſu ſic inſtitutus hæres liber, & dominus eſt omnium bonorum, quorum dñs fuerat teſtator: vt ĩ. eo §. j. & ff. de acqui. poſſ. l. cū hæredes. in princip. Item poteſt eſſe, vt ſi habeat quis filium ex ancilla ſua: nam eſt ſeruus, & filius: vt C. commu. de manu. l. fi. & econtra, ſi ſeruus habeat filiū ex domina: nam filius eſt & liber, & dominus: cum ventrem ſequatur quo ad ſtatum: vt C. de rei vendi. l. partū. licet poſſint ipſe, & dña accuſari: vt C. de mu. quę ſer. propi. l. j. & ĩ. de hær. inſti. §. j.

a Naturales. Et legitimos: vel naturales tantum. Acc.

Pædagogus.

b Pædagogum. Scilicet qui ab initio inſtruit pueros. & dicitur a pais. quod eſt puer, & agogos. quod eſt ductor: quaſi ductor, ſiue gubernator puerorum.

aut matrē, filiū filiā ve, aut fratres, ſorores ve naturales, a aut pædagogum, b aut nutricē, aut educatorē, aut alumnū, c alumnā ve, aut collactaneū d manumittat, aut ſeruum, procuratoris habendi gratia, aut ancillā matrimonij habendi cauſa: dum tamen intra ſex menſes in vxorem ducatur, e niſi iuſta cauſa f impediat. Et ſeru°, q manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem g annis manumittatur.

Semel approbatū, ſiue iuſtū ſit ſiue iniuſtū ſit, nō pt reprobari.

c Alumnum. Paſſiue, quem, vel quam alūnus ālnit, vt differat a ſuperiori educatore.

d Collactaneum. Qui ſimul mecum lactauit: quem fratrem Bononienſes appellant.

e Ducatur. Præſtito ſuper hoc ſacramento: vt ff. de manu. vind. l. ſi collactaneus. in fi.

f Iuſta cauſa. Vt infirmitas. quæ tribuit dilationem: vt ff. ſi quis cau. l. ij. §. iij. & iiij. & ff. de re iudi. l. quæſitū, vel alia qualiber iuſta: vt ff. ex qb. can. ma. l. j. in fi.

g Decem & ſeptē annis. Sed quomodo minor xxv. an. pōt eſſe procurator: vt C. de procura. l. exigendi & ff. de procu. l. minor? Reſp. hic ad negotia fuit, nō adr in iudicio eſſet pōt. i ſic aliàs eſt differētia inter hos procuratores: vt ff. man. l. ſi procuratorem. §. j. Accu.

Procurator eſt duplex.

Semel autem. CASVS. Dñe iam video q non licet minori xx. an. ſeruū ſuū ſine iuſta cauſa manumittere. Sed ponamus, q aliquis minor xx. ann. volens manumittere ſeruū ſuum allegabat iuſtā cām corā iudice: puta q ſeruus ille, quē voluit manumittere, ſuit ſibi ſocius in armis, vel in ſcholis: & iudex illā cām tanquā iuſtā approbauit: vnde talis minor ſeruo impoſuit libertatē: poſtea proceſſu tpe apparuit illam cauſam fuiſſe iniuſtam: nunquid occaſione illius cāæ nō iuſtæ, poterit libertas data reuocari? Ad hoc reſpō. iuſti. quod non. Cā. n. a iudice ſemel approbata, ſiue iuſta, ſiue iniuſta fuerit, nunquam poſtea retractabitur. & hoc vſque ad illum §. cum ergo.

i Et hæc eſt veritas hodie de ciſa i c. q ghalr. de peculi. 6. fallit, tñ in caſu dictæ l. exigendi. ſm do. hic. Et ſic nota q vbi articulus dubi° de iure ciuili, ē clarus de iure can. ſequuntur ius cano. et i terris imperij: ſm pos. Aegi. per.

h Cauſa. Scilicet manumiſſionis.

i Approbata. Scilicet apud concilium.

k Siue falſa. Quaſi dicat. ſi dixit filium, licet nō ſit, vel patrem, vel ſimilia: licet hæc ita non ſit. ſecundū quoſdā, quod reprobo, cum id quod falſum ſit, nihil ſit nec præſtet cauſam: vt ff. de verbo. ſignifi. l. Paulus. & C. ſi ex fal. inſtr. per totum. ff. de except. l. qui agnitus. Vnde dic vera, id eſt, iuſta-falſa, id eſt, iniuſta: vt quia dixi eum ſocium meum fuiſſe in armis, vel in ſcholis, q inducebā pro iuſta cauſa, & talis fuit cauſa, vel ſimilis approbata: licet non debuerit approbari, & ſic vera ponitur pro iuſta. ſic ff. de leg. j. l. ſi fideiuſſor. §. 1. & ff. de in inte. reſt. l. omnes. ſic econtra iuſta pro vera: vt ĩ. ti. j. in prin.

l Non retractatur. Sic ff. de manu. vind. l. iuſta. quia nihil facilè imutandū eſt ex ſolēnib. vt ff. de in inte. reſt l. diuus. Sed contra. ff. de excuſ. tut. l. ſed & reprobari. j. rñ ſed hoc fauore libertatis: illud fauore ſanitatis. Accu.

Semel aūt cauſa h approbata, i ſiue vera ſit, ſiue falſa, k nō retractatē. l

Minori annis viginti nō antea licet proprijs ſeruis teſtamēto libertatē dare q decimum octauū annū attigerit.

Illud nota, Mediam viam eligendum.

Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis domini per legē Aeliā Sentiā cōſtitutus m eēt: euenie bat, vt q quatuordecim annos expleuerat, licet teſtamētū n facere, & in eo ſibi hęredē inſtituere, legataq; relinquere poſſet: tñ ſi adhuc minor eſſet

ADDITIO. Ex hac gl. dicit Bald. q Poteſtas, qui duxit vicarium vſque ad annum: ſi ignarus reperiatur, poteſt remouere, & hoc fauore Reſpub. quā debet adminiſtrare ſecundum Chriſtoph. Cum ergo. Diuiditur iſte §. in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictū. Secundo ĩ illud adducit plures rōnes. Tertio pro eo adducit alias rōnes. Quarto ad concordiam reducit, mediam eligens viam: & rōnem annectit. Secūda ibi, Quod non erat. Tertia ibi, Sed cum. Quarta ibi, Ideo nos.

CASVS. Dñe, iam video quid ſtatuit lex Ælia Sentia, circa minores manumittere ſeruos ſuos volētes. quid vobis vr̄ de ſtatuto l. Æliæ Sentiæ: nunquid hodie obſeruandum eſt? Ad hoc reſpondet Iuſtinianus dicens. Amice, certè nobis videtur prima facie ex ſtatuto l. Aeliæ Sentiæ quoddā ius intolerabile emergere. Cū enim minoribus xx. an. authoritate le. Aeliæ Sētiæ certus modus manumittēdi ſit ſtatutus: ex hoc ſtatuto cōtingebat: vt licet minor, qui quatuordecim annos impleuerat, teſtamentum poſſet condere, & in eo hæredē inſtituere ſibi, & legata relinquere: ſi tñ adhuc minor xx. an. fuerat, libertatē vni ſeruo dare non poterat, quod nō videtur aliquatenus ferēdum. Cum enim huiuſmodi minori omniū bonorū ſuorū libera diſpoſitio in teſtamento cōcedatur. ſatis vr̄ abſurdum, q ei beneficium manumittēdi denegetur. Quare enim nō ſimiliter, vt de cęteris rebus ſuis, ita & de ſeruis ſuis in vltima volūtate, quēadmodum voluerit diſponere cōcedimus: vt ipſis libertatis bñficiū poſſit impertiri? Hoc non vr̄ rationi conſentaneum. Verūtamen cum libertas inæſtimabilis res ſit, & idcirco minori xx an. eā præſtare ſeruis ſuis antiquitas prohibuit: ideo his rationibus moti, quodāmodo viam mediam eligimus, & nō aliter minori xx. an. cōcedimus dare ſeruo teſtamento libertatē, niſi cōpleuerit xvij. ann. & partim xviij. an. attigerit. Cum enim antiquitas huiuſmodi ætatis hominibus pro alijs in iure poſtulare cōceſſerit: nō videmus rōnem, cur ſtabilitas iudicij ſui in tantū eos iuuare non credatur: vt taltē in dicta ætate conſtituti, libertatem ſeruis ſuis in vltima volūtate poſſint imponere. h. d. vſque ad fi. Franc. de Arec.

m Conſtitutus. Nā cū dicit ſine cauſa, non poſſe manumitti: ergo ecōtra cum cā valet manumiſſio. ſic ff. de edē. l. ſi quis ex argē. § prætor. & §. prohibet. & ff. de pac. l. iuris gentiū. § prætor. & §. dolo malo.

n Teſtamentū. Si eſt maſculus: fœmina vero in duodecim: vt ff. de teſta. l. qua ætate. & ff. de lib. leg. l. Aurelia. §. Caius.

viginti annis, libertatem ſeruo dare non poſſet. Quod non erat ferendū. nã cui totorū ſuorū bonorū in teſtō diſpoſitio data erat, quare non ſimiliter ei, quẽadmodū alias res, ita & de ſeruis ſuis in vltima volũtate diſponere, quẽadmodū voluerit, pmittimus: vt & libertatẽ eis poſſit præſtare? Sed cū libertas [n] ineſtimabilis res ſit, & pp hoc ante viceſimum ętatis annum antiquitas libertatem ſeruo dare prohibebat: ideo nos mediam [b] quodam modo viã eligẽtes, nõ aliter minori vigīti annis libertatẽ in teſtō dare ſeruo ſuo concedimus, niſi decimū ſeptimū annū impleuerit, [c] & decimum octauū attigerit. Cū.n. antiquitas [d] hmōi ætati, & pro alijs poſtulare [e] cõceſſerit: cur non ẽt ſui iudicij ſtabilitas ita eõs adiuuare credat, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire? [f]

TITVLVS VII.

DE LEGE FVSIA [a] Caninia tollenda.

Poteſt quis in teſtamento omnibus ſeruis libertatem dare ceſſantibus omnibus alijs impedimentis ſicut inter viuos non obſtante ſtatuto legis Fuſiæ Caninię. Are.

LEge Fuſia [†] Caninia [†] cert⁹ [g] modus [h] conſtitut⁹ erat in ſeruis teſtō manumittendis: quam [i] quaſi libertates impedientẽ, [k] & quodãmodo inuidã, [l] tollẽdã eſſe cẽſuimus. cū ſatis fuerat ĩhumanū, viuos quidẽ licẽtiã habere

[a] Sed cum libertas. Vſque huc allegãdo innuit, q eodẽ tpe poſſit manumittere, quo teſtari: nunc eõ duas rõnes conſiderat: & quia ineſtimabilis eſt libertas: vñ ſi vendat quis ſe, precium ad venditorem non trãſit: imò penes emptorẽ eundẽ dñium remanet: [a] vnde eſt ineſtimabilis: ut hic, & ff. de re iu. l. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fina. & quia antiquitas aliter ſtatuebat, cui eſt deferendum: vt C. de teſt. l. teſtamenta: quare vtiſ allegationibus ſoluit, mediã eligens viam. ſic j. de rer. diui. § cum ex aliena. licet ſit argu. contra ff. de negot. geſt. l. Neſennius. in fi. & ff. de in rem ver. l. ſi pro parte. [?] idem quærit.

ADDITIO. Dic, q aut maior eſt pſumptio p vna parte, q p reliqua: & tunc nõ eligit media via. vt l. Neſennius. & quod ibi not. gl. contra ſententiam Ruſtici, in fi. ſecus, ſi non eſſet maior præſumptio pro vna parte q pro alia. ita not. in l. ſed & ſi lege. §. adeo. ff. de pet. hære. Ange. Areti. & Iaſ.

[b] Mediam. Nota mediã viã [*] ſectandã. ſic ff. ſi pars hær. pet. l. antiqui. & j. de rer. di. §. cum ex alie.

[c] Impleuerit. Sed hodie ex quo teſtari poſſunt, & libertates relinquere poſſunt: vt in auth. vt ſpon. lar. coll. ix §. j. quod exaudi ſi in vltima voluntate velit quis libertatẽ relinquere. qd patet ex hoc verbo relinquere: quod ſ d. auth. ſaltẽ in ſummario Bar. poſitum eſt, quod ad morientes [*] tantū ſpectat: vt ff. de tabu. exhib. l. j. §. fin. Sed quid ſi inter viuos velit quis manumittere? Rñd. non poteſt: niſi habeat xx. annos, vel niſi cauſa cognita ſit. cum nec liber iſte, nec Authent. loquatur, niſi in vltima voluntate. Vnde ſeruatur tenor eiuſdem legis Aeliæ Sentiæ, cum non ſit correctus: vt C. de appella. l. præcipimus. in fine.

ADDITIO. Et ſic cū aliãs de contractu ad vltimas voluntates bonum ſit argu. l. ſeruum filij. §. cum qui. ff. de leg. j imò ſecundum Inſ. æquiparantur in terminis proprijs vt j. tit. proxi & C. eo. ti. nn. ſecundum obiter doctores quod lex noua corrigens in vno caſu, nõ trahitur ad alium ſimilem rationem habentem, vel æquiparatum.

[d] Antiquitas. Vt ff. de poſtu. l. j. §. initium.

[e] Poſtulare. Id eſt, defendere, um amici ſui, vel clientuli ſui corã iudicibus exponere: [a] vt ff. de poſtu. l. j §. j. non autem pro ſe poterit eſſe in iure: vt C. de autho. præſt. l. clarum. & eſt ratio: [3] quia quando pro alio accedit, ſibi imputet, qui tali cõmittit cauſam ſuam: vt ff. de mino. l. cum mandato. pro ſe verò non: quia ſemper reſtituuntur. Accu.

[f] Peruenire. Interrogatiuè legas, & reſpõ. non eſt ratio. quare ſit diuerſum: eſt ergo idem ius ſtatuendum vt ff. de verb. ob. l. a Titio. in fi. nam vbi eſt eadem ratio, idem ius ſtatuendum eſt: vt ff. ad l. Aquil. l. illud. & C. ad l. Fal. l. vlti. Accur.

DE LEGE FVSIA &c.

Viſo [4] ex quibus cauſis manumiſſio fieri poſſit, & quia īterdū manumiſſio fieri phibetur a lege Fuſia Caniniæ: ideo de eo nunc ſubdit. Porcus.

LEge Fuſia. Diuidit in ſuas partes. Primò, facit mentionem legis Fuſiæ Caniniæ. Secundò eam corrigit. Tertiò aliam rationem aſſignat. Secunda ibi, quam quaſi. Tertia ibi, Cū ſatis.

CASVS.

Acceſſi ad Iuſtin. & ita quæſiui ab eo: Domine. vos vultis tractare de lege Fuſia Caninia. Dicatis mihi, quid ſtatutum fuit in illa? Ad hoc reſpondet Iuſtinianus dicẽs, Amice, in lege Fuſia Caninia certus fuit modus conſtitutus in ſeruis in vltima voluntate manumittẽdis: vt, licet quis inter viuos arbitrio ſuo poſſet ſeruos manumittere: tamen in teſtamẽto vltra quam ij. vel iij. fortè propter prohibitionem legis Fuſiæ Caniniæ, non poterat libertatem præſtare. quam quidem legem Fuſiam Caniniam quaſi inuidam, & libertatibus impedimentum afferentem, tollendam eſſe iudicauimus, & eam in perpetuum ſilere exiſtimauimus: & ad ipſam tollendã tali ratione moti eramus. Satis enim videbatur nobis abſurdum, atque inhumanum viuos habere licentiam totam familiam ſuam arbitrio ſuo manumittere, niſi aliquatenus iuſta cauſa impedimentum manumiſſioni præſtaret: & huiuſmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. hoc dicit Franc. de Areti.

[g] Certus. Vt vltra duos, vel tres fortè nõ poſſent manumittere in vltima voluntate: vt j. eo. in fi.

[h] Modus. Id eſt, numerus.

[i] Quam. Scilicet legem Fuſiã Caniniam: fortè a quodam, qui Caninius nominabatur, inductam: vt in Publiciana dicitur: vt j. de actio. §. namque ſi cui. in fine. nam canis ſeruabat naturã, qui ſtat in palea, qui nec ſibi poteſt habere paleam, nec alijs permittit accipere: ſic nec ſibi poterat tenere ſeruos: quia moriebatur: vt j. de dona. §. j. nec libertatẽ patiebatur eis dari: vnde meritò Canina dicitur: vt ſic conueniens nomen rei: vt j. de dona. §. eſt & aliud.

[k] Impedientem. Id eſt, impedimentum afferentem.

[l] Inuidam. Not. contra inuidos. ſic C. de cadu. tollend. in princip.

[ℓ] Sed hoc repetebat Cbro. hic per l. j. ff. q b. ad liber. pro ci. nõ lic. & glo. ſup verſi. maior. l §. pe. & ā iu. pſ. ad illum tex. tñdet q hic nõ libertas, ſed ſecuritas putatiua æſtimat' cum ẽptor putet eū ſeruũ vt po. in di. glo.

[*] Si eſt p̃ſumptio maior p vna parte quam pro alia, non eligit. Ange. & Iac. Aegi. per.

[a] Hæc gl. ẽ ſing ad hoc q ſtatutū in vltima voluntate nõ extendit' ad diſpoſitionẽ inter viuos: ſm Ang. & Iaſo. Aegid. per.

[a] Sm Iaſ. ĩ § cū lata valet: ſed reſcindit' p l integ. reſ. l. cū & maiores. ff. ſi aduer. rẽ iu.

[3] Iſta rõ glo. nõ eſt bona ſm Ang. hic, ibi dic alr vt p eū.

[4] Iſtã cõtinuatiõnẽ ſequitur Pe. hic.

[a] Fuſia P. Fl. in inſcript. l. 37. de cõ. & demõ.

[ℓ] Vide annotationes hic, Aegi. per.

[ℓ] Huiꝰ legis Fuſiæ Caniniæ nõ facilẽ apud veterum quẽquã, mentionẽ reperiat pręte q apud Flauium Vopiſcũ, qui i vita Taciti Seruos, inqt. oẽs vrbanos manumitti vetuit, ſque ſexus, intra centũ tñ, Ne Caniniã irrũiſſe videretur.

ADDITIO Intellige iſtam glo. eſſe veram actiuè, non paſſiuè, ſecundum Por. vnde Hora. Inuidiam placare paras virtute relicta: vt l. nec quicquam. §. fin. de officio proconſ. & leg.

a Familiam. Id eſt, omnes ſeruos, qui familia dicunt: vt ff. de ver. ſig. l. pronunciatio. §. j.

b Cauſa. Vt fraus, vel ætas manumittentis: vt ĩ. tit. j. in prin. & §. ea.

c Morientibus. Sed quomodo poteſt aliquid eis adimi, cum nihil habeant: nam mors omnia abſtulit: vt in Authen. de nupt. §. deincep. col. iiij? Reſpon. dic morientibus, id eſt, ad mortem tendentibus: quia laborabant in extremis, vel quaſi: vel etiam erant ſani, ſed timore mortis hoc faciebant: vt ff. de donatione cau. mortis. l. iij. iiij. v. & vj.

d Adimere. Nota hic argum. quòd ea, quæ fiunt inter viuos, trahunt ad voluntates vltimas. & ſic econtra. ff. de pactis. l. pactum. & C. de leg. l. fin. ff. de pignor. actio. l. non eſt mirum.

totam ſuam familiã a libertate donare, niſi alia cã b impediat libertatẽ: morientib. c aũt huiuſmodi licentiã adimere. d

TITVLVS VIII.

DE HIS, QVI SVI vel alieni iuris ſunt.

Hic ponit ſecũda diuiſio pſonarũ cũ ſubdiuiſione alterius membri. Et cognito vno de cõtrarijs, cognoſcitur & reliquum: cùm contrariorum ſit eadem diſciplina Areti.

SEquitur de iure pſonarũ, alia diuiſio. e Nã quędã perſonæ ſui iuris ſunt, f quędã alieno g iuri ſubiectæ. Rurſus earũ, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate h parentum, aliæ in poteſtate dñorũ. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt. Nam ſi cognouerimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt: ſimul intelligemus, quæ ſui iuris ſũt. Ac prius inſpiciamus de his, quæ in ptãte dñorum ſunt.

Et ſi olim dño ſeruũ occidere ĩpunè liceret, hodie tñ in eũ non (niſi ex legitima cã) ſæuire licebit, quinimò vſque adeò dominorũ aſperitas coercet, vt ſi ĩtolerabilis ſit, ſeruos in ſuo ꝑtio venundare cogantur: cùm Reipublicę interſit, ne quis re ſua abutatur.

In poteſtate itaque dominorũ ſunt ſerui, Quæ quidem poteſtas iuris

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI, IV. &c. *Poſita prima diuiſione perſonarum, reſtat videre de ſecunda. Textus ſeipſum ſatis continuat.*

SEquitur. Totus iſte tl. diuiditur in quinque partes. Primò, ponit duo genera perſonarũ. Secundò, q ſunt in poteſtate dñorũ, & quo iure fuit introductũ eorũ dñiũ. Tertiò, ponit noui ſtatutũ, reſtringens ptãtem circa mortẽ: & puniẽs ſ facientes. Quartò, aliã reſtrictionẽ ptãtis et circa ſnĩam de occidendo. Quintò, ponit verba nouæ cõſtitutionis. Secunda ibi, In poteſtate. Tertia ibi, Sed hoc tpe. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primò, ponit vnam diuiſionẽ perſonarum bimembrem. Secundo ſecundũ ſubdiuidit membrum. Tertio dicit ſe velle tractare de ſecundo membro ſubdiuiſionis. Secunda ibi, Rurſus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Areti.

CASVS Dicit Iuſtin. continuando ſubſequentia pcedentib. Viſa prima diuiſione de iure perſonarum, quædã alia diuiſio ſubſequitur talis: Quædã.n. pſonæ ſui iuris ſunt, ꝗdam alieno iuri ſubiectæ ſunt. Illarũ ꝗ alieno iuri ſubiectæ ſunt, ꝗdam in ptãte parentum ſunt, ꝗdam in ptãte dñorum. Sed dñe, de quib. vultis prius tractare: vtrũ de his ꝗ ſui iuris ſunt, an de his, ꝗ alieno iuri ſubiectæ ſunt? Ad hoc reſp. Iuſti. ꝙ primo diſtutus eſt de his, ꝗ alieno iuri ſubiectæ ſũt. Nã ſi cognouerimus, quæ ſunt illæ perſonæ, ꝗ alieno iuri ſubiectæ ſunt, certè ſimul intelligemus, quæ ſui iuris ſunt. Vñ videamus primo de his pſonis, ꝗ ptãti dñorũ ſubiectæ ſunt. Et h. d. vſq; ad illũ. §. in ptãte itaque.

e Alia diuiſio. Quæ eſt de iure ciuili, cũ in ea ius gentiũ diſtinguatur. vt ff. de iuſti. & iu. l. ius ciuile. ſuperior aũt quam habuimus ĩ. de iur. perſo. j. th. eſt

de iure gentium. cum nõ ſit ſeruitus iure naturali cognita: vt e. de lib. §. j.

f Sui iuris ſunt. Hic reſtringitur primũ membrũ primæ diuiſionis poſitæ. ĩ. de iu. pſo. vt non cõprehẽdat quoſdã liberos hoĩes. ſ. filios famil. g Itẽ ſtatim cũ dicit alieno iuri, &c. ampliat ſecundum membrum dictę diuiſionis: vt cõprehendat etiã quoſdam liberos. ſ. filiosfa. Cum ergo fiat additio, & detractio dictæ diuiſioni, iam eſt de iure ciuili hæc diuiſio: vt ff. de iuſtit. & iure. l. ius ciuile. At ſuperior de iure perſonarum fuit ſm ius naturale, & gentium, vt ibi diximus, & id immutabile, vt ĩ. de iure nat. gen. & ciui. §. pen. Accur.

g Quædam alieno. Quædam neutro iure tenẽtur: vt filij, quorum patres ſunt capti ab hoſtibus: vt ĩ. quibus mod. ius pat. pot. ſol. §. ſi ab hoſtibus. Nam & aliæ quædam ſunt in pendenti: vt ff. de vſufru. l. ſed & ſi quis interdum. §. j. & in Authẽ. de nõ eligen. §. hoc autem. colla. j. & hoc ſecundum quoſdam. Nos contra, nã ſui iuris ſunt, cum enim pater ſit ſeruus hoſtium, & in eorũ ptãte: vt ff. de iure perſo. §. ſerui. ergo alium habere non poteſt in ptãte: vt ff. de acqui. re. dom. l. homo liber. §. quicquid. ff. de acqui. poſ. l. cum hæredes. circa med. & ff. ad legẽ Iul. de adult. l. ſic eueniet. & præterea eorum ratio, vel ſententia eſt abſurda, qui dicunt, ꝙ hæc diuiſio recipiat medium: vt C. de ſen. paſ. l. ſi. circa princ.

ADDITIO Et de hoc dic, vt p Ang. l d. §. ſi ab hoſtib.

h Poteſtate. Hoc verbum quinque modis accipitur: vt ff. de verb ſig. l. poteſtas.

Simul intelligemus. Nã vt dicit Ariſtoteles: Cõtrariorum eadem eſt diſciplina: vt hic, & ĩ. de tute. j. rñ. & ff. co. l. j. Et eſt hic argu. ꝙ per notitiam vnius immediatorũ peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc §. ff. de procu. l. Pomponius. §. ſed & is. verſ. nam cum. & ff. eo. l. j. & ff. de præt. ſti. l. j. §. ſtipulationum iſtarum. ĩ. de tute. circa princi.

In poteſtate. Diuiditur in tres partes. Primo ponit, qui ſunt in poteſtate dñorum. Secundo, vnde dicta poteſtas deſcendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud. Ang. Aret.

CASVS. Domine, iam video, ꝙ vos prius intenditis tractare de Dominica poteſtate: dicatis ergo mihi, ſi placet, qui ſunt in poteſtate dñorum: & vnde deſcendit poteſtas, quã dñi habent in ſeruos? Ad hoc reſpond. Iuſtinianus dicens, certè in poteſtate dominorum ſunt ſerui: & hæc poteſtas, quam habet domini in ſeruos, de iure gentium eſt, quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes perpendere poſſumus peræquè dominis in ſeruos vitæ, neciſque poteſtatem fuiſſe, & quodcũque per ſeruum acquiritur: id domino acquiri cenſetur. Cum igitur ius gentium ſit, quod peræquè apud omnes gentes cuſtoditur, manifeſtum

eſt

Facit ad ſtatutum, quo cauetur ſi quis portauerit frumentũ extra, & capiatur in via portas, ꝙ nõ debet puniri, quia nõ portauit: ſicut qui moritur, nõ dũ mortuus eſt, ſm Porc. Ægi. per. Argui ꝓ dictum ſcũb. ad vltim. voluntates.

t Hoc verũ ſi ſtatutũ, & vltima voluntati conueniũt ſ tonus idẽ titate Fa. Ang. Ægi. per.

3 Idem.

1 Imo de iure gentium, ſm Petr. hic.

4 Quod eſt verũ quo ad priuam ptãtẽ, ſic quoad dominicã: vt ĩ. eo. §. in ptãte, quod diſtinguitur: vt in §. ſerui. ĩ. de iure pſonarũ.

5 Iſta gl. hoc reprobatur, quia finxit eos eẽ ſeruos, quod eſt falſum ſm An. & Por. hic.

Et male la. & por. Ægi. Per.

Dic ꝙ reſpectu futuro ſtatu eſt in pẽdẽti ſed reſpectu pñti ſũt ſui iuris. Pote. Aegi. Per.

6 Poteſtas quinque modis accipitur ſm do. Gl. Facul. vel ver. ptãte. §. Et ipſa.

Quod eſt verũ in directo cõtrarijs, & quo ad cognitionẽ, vt hic. ſecus quo ad effectus vel iuris diſpõnẽ: vt contraria, eſt 16. l. inter ſtipulãtẽ. §. ſacrã. ff. de ver. ob. & l. j. ff. ſol. mat. & l. pen. C. de ſol.

gentiũ [a] eſt. Nã apud oẽs præquè, gẽtes animaduertere [b] poſſum⁹, dñis in ſeruos vitæ, necisq; poteſtatẽ eſſe: [c] & quodcunq; p ſeruũ adquiritur, ad domino [e] adquiri. [f] Sed hoc tẽpore nullis hominib. qui ſub imperio noſtro ſunt, licet [g] ſine cauſa legibus [h] cognita, [i] in ſeruos ſuos ſupra modũ ſæuire. Nam ex conſtitutione [k] diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubeẽ, quàm ſi alienum ſeruum [l] occiderit.

Nimis dñorũ aſperitas in ſeruos coercẽ. Et ex cauſa cogĩ qs rẽ ſuã vẽdere: & iuſte deprecãtib. nũ eſt denegãdus aſſenſus. Item officialis fraudãs legẽ punĩ. Areti,

eſt iſtam poteſtatem a iuregẽtium originẽ ſumpſiſſe, & hæc dicuntur vſque ad illũ §. ſed hoc tpe. Franc.

a Iurisgentium. Id eſt, de iure gentium introducta. vt ſupra, de iur. perſo. §. ſeruitus.

b Animaduertere. Id eſt, in animo vertere, & cogitare, vt dicit Ca.

c Eſſe. Impropriè ponitur pro fuiſſe, vt ſtatim colligitur, & ff. eo. l. j. & erat eadẽ patris in filium: vt colligitur ſecundum vnam literam ff. de liber. & poſth. l. in ſuis. & j. de noxal. act. §. fi. in princ. & in gl. j. C. de patria poteſta. l. fina.

d Adquiritur. Scilicet iuſtè, ſm quoſdã: vt ff. de acquir. poſ. l. quod ſeruus. § fi. Sed certè hoc eſſe non poteſt: nam ſi acquiritur, ergo domino: quia ſibi non: vt j. per quas perſo. no. acquir. §. item vobis. & ff. de acquir. hære. l. placet. quare dic, q ſemper domino quæritur, etiam ſi quid per dolum, vel metum ſeruus acquirat: vt ff. pro emp. l. ij. §. Celſus. & §. Pomponius. & §. ſi ſeruus. [1] Sed hoc ſolo inſpecto, an quæratur puta ſi ſeruus ſtipuletur operas a liberto: vt ff. de ſtipu. ſeruo. l. antepenul. vel ſi aliud factum ſit in ſtipulatione: vt ff. de ſtip. ſeruo. § ſed cum factum, niſi in caſibus. quod dic vt j. de ſtip. ſer. §. ſed cum. Nec obſtat d. l. quod ſeruus. quia non quærit domino, vt ſibi remaneat: nam tenemr reddere. Sed nunquid libertas data a dño, vel a lege (qđ ſit interdum: vt C. de ſeruis qui p præmio liber. acc per totum. & in Auth. de mona. §. ij. col. j.) dño quæritur? Reſponde non. nam licet quæratur ſeruo, libero tamen non poteſt dari libertas: vt j. de act. §. ſic itaque. & ff. de fideic. lib. l. gñaliter. §. ſi homini. tamen eo ipſo momento ſic fit liber, vt dum non habeat. [2] Et ſi hæc oppoſitio eſt de puncto, ſic & aliàs: vt hic vadit Romam, & ille facit murum, non eſt tamen verum eum iuiſſe, vel opus feciſſe: licet ſit in vltimo momento perficiendi. Similis quæſtio hic ff. quod metus cau. l. extat.

e Domino. Vel quaſi domino: vt fructuario, & bon. fid. poſſ. quibus quæritur ex ijs cauſis: vt j. per quas perſo. nob. acqui. §. de his.

f Acquiri. Nota hic duos effectus dominicæ poteſtatis: & eſt tertius: vt non torqueatur in dñm, niſi in caſibus: vt C. de quæſt. l. j. & l. ſeruos. Accur.

Sed hoc tempore. CASVS. In hoc §. vſq; ad finẽ talis eſt. Domine, iam video, quæ ſit poteſtas dominorum in ſeruos ſecundum iura antiqua: nunquid licebit dñis adhuc eandem ptãtem in ſeruos exercere? Reſpõd. Iuſtin. q non. Nam hoc tempore nullis hominibus, qui ſub noſtro imperio ſunt, licet ſine cauſa legibus approbata in ſeruos ſuos ſupra modum ſæuire. Ex conſtitutione enim Diui Pij Anton. cauet: vt qui proprium ſeruum occiderit ſine legitima cauſa, non minus puniatur, quam qui alienum ſeruum interfeciſſet. Et non ſolummodo illos, q ſeruos occidũt, puniri iubemus: ſed etiam hi, q maiorem aſperitatẽ quam æquũ ſit, in ſeruos exercent, eiuſdem principis conſtitutione coercentur. Nam idem princeps conſultus à quibuſdam præſidibus prouinciarum, qd iuris eſſet de his ſeruis, qui propter ſæuitiam dominorum ad ædes ſacras, & ad ſtatuas principum confugiunt: in reſcripto ſuo præcepit, vt ſi ſæuitia dñorum circa ipſos ſeruos intolerabilis videatur, cogantur ipſi domini ſeruos bonis conditionib. vendere: & pretium de ſeruis vẽditis habitum dominis det. Sed domine, quid videtur vobis de hoc ſtatuto diui Pij Anton. Et certè dicit Iuſti. nobis videtur ipſum rectè ſtatuiſſe. Expedit. n. Reipubl. ne quis re ſua male vtatur. Et verba ſcripta ipſius principis ad Aelium Mar. proconſulẽ miſſa, ſunt hæc: Dñorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe, id eſt, non diminutam à quo quam, nec cuiquam hominũ ius ſuum in aliquo detrahi æquum eſt: vt tuntamen in caſu iſto ipſorum dñorũ intereſt ne auxilium contra eorum ſæuitiam, vel intolerabilem iniuriam ipſis ſeruis iuſtè deprecãtibus denegeẽ. Nam ſi permitteretur eis ſæuitiam ſuam in ſeruos ſuos exercere: aut fortè ſeruos ſuos occiderent: aut eos fugitiuos efficerent: & ſic ipſis ſeruis, & eorum pretio carerent. Et ideo o tu Aeli Mar. de querelis ſeruorum, qui ex familia Iulij Sab. pp eius ſæuitiam ad ſtatuas principum confugerunt, diligenter cognoſce: & ſi tu cognoueris eoſdem durius habitos, quam æquũ ſit, & intolerabili iniuria affectos, venundari iube: ita quod decætero in poteſtatem Iulij Sabini non reuertantur, & ſi idem Iulius Sabinus huic noſtræ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat nos hoc delictum aduerſus ſe ſeuerius executuros. hoc dicit. Fran. de Are.

g Licet. Id eſt, licitum eſt.

h Legibus. Quia ſi ſeruus ſciat inſidias dño parari, & ipſi auxilium non tulerit, ſupplicium debet præſtare, quod mortem interpretamur. Sed & ſi accuſauerit eũ criminaliter (excep. crim. læſæ maieſt.) aut ſi dñm viderit periclitantem, & non adiuuerit, vel ſe immiſcuerit vxori ſuę, vel alijs modis.

i Cognita. Vt quia eum vxore ſua inuenerit: vel in ſimili delicto, quo caſu etiam occidere licet: vt ff. de verborum oblig. l. qui ſeruum, & ff. de leg. j. l. quid ergo. la. j. §. ſi hæres. & ff ad legem Iuliam, de adul. l. marito. §. j. ſi autem aliàs deliquerit, vel domino nõ obedierit: legitimè eum corrigere poteſt, non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehenſum: vt C. de emenda. ſeru. l. j. Sed nunquid ſine cauſa verberare põt? Rñd. ſic modicè, ſecundum Ioan. [3] vt C de emenda. ſer. l. j. Pla. dixit q nõ, aliter ſi nimis corripiat ſine culpa, teneẽ vel vendere, vel dare: vt hic ſequitur, & ff. eodem titulo. l. j.

ADDITIO. Hæc gl. communiter approbatur, & dicit doctõ. idem in marito erga vxorem, & in magiſtro erga ſcholarem, in patre erga filiũ, in Abbate erga monachum: quia poteſtas tributa magiſtro erga ſcholarem, intelligitur tributa marito in vxorem l. ſed & ſi quęcunq; §. fin. ff. ad legem Aquil. Chriſtopho.

k Conſtitutione. Cuius verba ſunt j. eodem. §. fina.

l Alienum ſeruum. Sed certè, qui alienũ ſeruũ occidit, lege Aquilia tenetur: vt ff. ad legem Aquiliam l. ſecunda. in princip. & infra ad legem Aquil. in princip. quæ actio hic locum habere non poteſt, cum nõ domino, imò contra dominum daretur: quod eſſe nõ debet: vt ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. legis. Sed dic, quòd hoc, quod hic dicitur, eſt verum quantũ ad criminalem pœnam legis Corn. de ſica. vt ſ. de publ. iud. §. item lex. quæ pœna tam in ſeruis, quam in liberis locum habet: vt ff. ad legẽ Cor. de ſica. l. j. §. j. [4] Interdum etiam ciuiliter tenetur, ſi alterius intereſt, vt credi-

1 Et hoc ebiter ſecundum doc. in dominio, vel etiã poſſeſſibe ex re peculiari acquiſita, vbi eſt ſimilitẽ in re: & id non opus ẽ animo, cũ acquiratur etiã ignorãti. l cum pater. §. ſucdo. ff. de le. ij. ſecũdũ la. ſecus in ea q hẽt multũ facti. vt l prin. glo. & iſta oia poſſunt dici de filio reſpectu patris, vel fratris, quo ad illicitẽ acquiſita, vt hic per Ang.

2 Intelligẽ iſtud verũ l ijs, quę nunquam poſſunt qui domino,

ſed bene ipſi ſeruo aliàs ſec⁹ etiã momẽto: vt dic. l. Placet. in gl. alleg. ſecũdum la.

3 Iſta opinio Io. approbatur hic p Pe. de Bel p. & Ang.

4 Niſi probaret eũ nõ ex vulneribus, mortuũ, vt q̃a poſt triduum ſurrexit: & cũ baculo feceſſit: vt no. glo. in l. j. C. đ emẽ. ſeruo. ſm Iuſ. hic.

vt creditoris: vt ff. de pig. l. ſeruum quem quis. vel fru ctuarij: vt ad legē Aquil. l. ſed & ſi ꝓprietarius. & ff. de dolo. l. & èleganter. §. ſi ſeruum vſuarium.

Sed &. Diuiditur iſte §. in quinque partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud exemplificat, & rõnem reddit. Tertio ponit verba reſcripti, de quo fit mentio in principio §. Quarto cõcludit. Quinto minat̃ officiali nõ obſeruãti legē iſtã. Secunda ibi, Nã Antoninus conſultus. Tertia ibi, Cuius reſcripti. Quarta ibi, Ideoq;. Quinta ibi, Qui Sabinus.

Sed & maior ᵃ aſperitas dominorum, eiuſdē principis cõſtitutione coercet. Nã Antoninus cõſultus ᵇ a quibuſdã pręſidibus ꝓuinciarũ de his ſeruis, q ad ædē ſacrã ᶜ vel ad ſtatuas † principũ cõfugiunt, pręcepit, vt ſi intolerabilis videat̃ ſæuitia dominorum, cogant̃ ᵈ ſeruos ſuos bonis conditionib. ᵉ vendere: vt pretium dñis daretur: & recte. ᶠ expedit. n. Reipublicæ, ne ſua re quis malè ᵍ vtat̃. ʰ Cuius reſcripti ad Aeliũ Martianũ ⁱ miſsi, verba ſunt hęc: Dominorũ ᵏ quidē poteſtatē i ſeruos ſuos illibatã ˡ eſſe oportet: nec cuiquã hominũ ius ſuũ detrahi: ſed dñorum intereſt, ᵐ ne auxilium ꝯ ſæuitiam, vel famē, vel intolerabilem iniuriã ⁿ ˚denegeť ᵒ his, qui iuſtè deprecant̃. Ideoq; cognoſce de querelis eorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad ſacrã ˚ ſtatuã ꝯfugerũt: & ſi vel durius habitos, quã ęquũ eſt, vel infami ᵖ iniuria adfectos eē cognoueris: venire iube, ita vt i ptãtē dñi nõ reuertant̃. Quòd ˚ ſi meę cõſtõni fraudē ᑫ fecerit: ſciat me ˚ admiſsũ ſeuerius exequuturum.

ᵃ Maior. Id eſt, magna, vel maior quã æquum ſit.

ᵇ Cõſultus. Id eſt, interrogatus. ſic ff. de pact. l. item quia. §. fi. vnde illud, Cõſulo te quęrens ˚ tibi conſulo, conſilium dans. Accur.

ᶜ Aedem ſacrã. Ad quę loca olim, & hodie confugiunt. circa quæ diſtingue, vt diximus in Auth. de man. prio. §. neq; autem. ˚in gl. cogentur. colla. iij.

ADDITIO. Et iuuantur ſm Ioan. Fab. & Ange. qñ ſine armis, nullo præcedente delicto, ſed ꝓpter dñi ſæuitiam, vel etiam ſui criminis grauiorem punitionem confugiunt: vt hic, aliàs non: vt l. ſi ſeruus. & l. fin. §. adijcientes. verſi. & hoc quidem. C. de his, qui ad eccle. confug. & c. inter alia. e. ſu. de immu. eccle. Sed de iure canonico non iuuatur delinquens in eccleſia. c. fin. extra. eod. tit. aliàs ſic, niſi eſſet publicus latro: vt dicto c. inter. & idem per omnia intelligas de cœmeterio: vt xvij. q. iiij. c. ſi quis contumax. Ang.

ᵈ Cogantur. Nota hic, quòd aliquis cogitur vendere rem ſuam.

ᵉ Bonis cõdõnibus. ſ. vt pretium habeat: & ad dñm primum non reuertatur. vt ſ. §. proxi. & ſ. §. ſed hoc. in fin. & ne ſimili pœna anteriorum afficiantur, vel ne exponantur, ˚vel proſtituantur, vel exporteorur, vel vendantur amodo: vt ĩ. proxi. §. & fina. Accur.

ᶠ Rectè. Scilicet præcepit.

ᵍ Malè. Quia intereſt principis locupletes ſub ſe habere ſubiectos: vt in Auth. vt iud. ſine quoquo ſuffra. §. conſideratimus. col. ij. quod non contingeret ſi cuilibet ſeruos ſuos liceret occidere. Et nota, ꝙ illud idē quod intereſt priuati principaliter, & Reipubli. ſecundario: vt ſupra dixi de iuſti. & iur. §. fin. Arg. contra. ff. ſolu. mat. l. etiam. §. licet. ˚ & l. ſi conſtante. §. ſi maritus. Accur.

ʰ Vtatur. Nota, ꝙ qñq; detrahitur res inuito dño ꝓpter odium dñorum: vt hic, qñque fauore religionis: vt ff. de relig. l. ſi quis ſepulcrum. quandoque fauore libertatis: vt ĩ. de don. in fi. qñq; fauore vltimæ volũtatis: vt ff. de leg. j. l. ſi fideiuſſor. §. meminiſſe. & hoc eſt ꝯ regulam, vt C. de contrah. emp. l. inuitũ. Ac.

ⁱ Martianum. Proconſulem Aetiex: aliàs Eutiex, ſeu Vticæ vrbis: vt ff. eo. l. ij. in prin.

ᵏ Dominorum. Hincinde allegat, & primo duas prò dominis rationes vel dicta ponit.

ˡ Illibatam. Id eſt, non diminutam.

ᵐ Intereſt. Id eſt eis ꝓderit, vt ſeruos non perdant. & dic, deneget̃, ſ. a nobis. vel dic, intereſt. i. ad eos ptinet, ne deneget̃, ſ. a dñis: cũ forte vxor, ˚aut filij, vel alij dñi familiares inferant hoc. ſed prima verior.

ⁿ Iniuriã. Quã patiunt̃ iure naturali iſpecto, nõ iure ciuili: vt ĩ. d̃ iniu. §. ſer.

ᵒ Deneget̃. Sic ff. de offi. pręfec. vrb. l. j. ˚§. quod autem.

ᵖ infami. Id eſt, infamata, ſeu magna iniuria.

ᑫ Fraudē. Vel euidentē, quia non obedit: vel callidam, dicens non eſſe illum ſeruum, qui fugit.

† Hic mos fugiendi ad ſtatuã manauit a ſeruo Vectij Pollionis equitis Ro. q fugit ad pedes Augusti Cæſaris, apud ipſum Vectium conitantis. vide Senecam. Porro ne qs in alterius inuidiam ad ſtatuas imagines ve confugiat, cenſuit Senatus, vt eſt relatum a Caliſtrato in l. capitaliũ. §. ad ſtatuas. ff. de pœnis.

˚ Solue ſm doct. hic. Et dic nõ teneri de culpa, vt ibi: ſed de leuiſsima, & dolo vel hic, q ex facti qualitate ꝑſumunt̃ vt l. j. ff. de do. excep.

˚ Ad ſacram non eſt in quibuſdam exemp.

˚ Aliàs Sabinus.

˚ Aliàs ſciat me hoc admiſsũ aduerſus ſe ſeuerius exequuturum.

TITVLVS IX.

DE PATRIA poteſtate.

IN poteſtate ʳ † noſtra ſunt liberi noſtri quos ex iuſtis ˢ nuptijs procreauimus. Nuptiæ ᵗ aũt, ſiue mrĩmoniũ, eſt viri & mu

DE PATRIA poteſtate.

Quia ſuprà dixit de his, q ſunt ĩ poteſtate dñorũ: iõ ſubiũgit de his, q ſunt ĩ ptãte parentũ. vt ꝓmiſerat: ſupra tit. i. §. i. Are.

IN poteſtate. Totus iſte titu. diuidit̃ in quatuor partes. Primo ponit dictũ in genere, qui ſunt liberi in noſtra ptãte. Secundo, definitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio, qui habent filios in ptãte. Quarto, ex prædictis infert ſpecificãdo quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius aũt. Quarta ibi Qui igitur. CASVS. Acceſſi ad Iuſtinianum, & quæſiui ab eo, Dñe vos vultis tractare de patria ptãte, dicatis ergo mihi, qui ſunt in patria poteſtate. Ad hoc reſpondet Iuſtinianus dicens: In poteſtate noſtra ſunt liberi, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus. Sed quid domine? iam video q ſunt in patria pote. dicatis mihi, quid eſt matrimonium, ſeu nuptiæ? Ad hoc reſpõ. Iuſtinia. ꝙ nuptiæ, ſiue matrimonium, eſt viri. & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ retinens conſuetudinem. & hoc vſque ad illum §. ius autem. Franc. Accur.

ʳ In poteſtate. Hoc verbum multis modis ſumitur: vt ſ. proxi. tit. diximus §. j.

ˢ Ex iuſtis. Quæ ſint iuſtæ, dicitur ĩ. tit. prox.

ᵗ Nuptiæ. Et dicuntur ab obnubendo. i. velando: quia velatæ incedere debent, vt ait Iſido. Sed matrimoniũ dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat. ˚ & hæc duo nomina (licet diuerſis rationibus) idem ſignant. Item coniugium, & connubium, & conſortiũ: vt ff. de ritu. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter ſeruos accipiatur: vt C. de ſer. fug. l. fi. inter quos propriè dicitur contuberniũ: vt C. de inceſt. nup. l. cum ancillis.

† Cõcor. cum hoc tex. ca. vi. extra. de cõuer. infid. in me. ibi cũ autem. Vide Alcia. lib. Diſpu. 2. cap. 22.

˚ Et ideo ab ea potius, q à patre: denominat̃, quia mater ſuſtinet onera. Eſt. n. ante partum onerosa, in partu dolorosa: & poſt partum laborioſa. vt extra, de cõuer. In fide. ca. ex literis.

Coniun-

a Coniunctio. Animorũ, non corporũ tm̃. 1 vt ff. de reg. iur. l. nuptias. & illa cõiunctio animorũ ſignificat vnionẽ, quæ conſiſtit inter Deũ, & iuſtam animã. Vnde Apoſtolus. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt cum eo. Reliquũ. ſ. cõiunctiõ corporum, deſignat conformitatem, quæ cõſiſtit in carne inter Chriſtum, & ſanctã eccleſiã. i. humanũ genus. Vnde euangeliſta, Verbum caro factum eſt: & habitauit in nobis.

ADDITIO. Vide ca. debitum extra de biga.

b Indiuiduã. Quo ad affectionẽ: ſic ĩ. de iuſtic. & iure. in prin. Actu enim plerunq; fit ſeparatio, tam iure veteri, quã nouo permittente: vt C. de repud. l. conſenſu. in princi. & in authen. de nupt. §. ſi ergo. colla. iiij. & in authẽt. vt lic. mat. & auiæ. §. qa verò. col. vij. Sed nũquid hãc affectionẽ habere aliquis ad cõcubinam quandoq;? Certè ſic: & ideo adijcias huic definitioni, diuini, & humani iuris cõicatio: 2 vt ff. de rit. nup. l. j. Diuini: quia eiuſdem ſectæ debent eſſe: vt non ſit vnus Chriſtianus, & alter Iudęus: vt C. de iudæ. l. ne quis. Humani: quia forũ viri ſequitur vxor: vt ff. ad muni. l. fi. §. ij. ſed ſecus eſt in concubina, vel qualibet minus legitima vxore: vt ff. ad muni. l. de iure. §. fi. licet concubinatus inter ꝑmittente ſit. ff. de cõcu. l. in cõcubinatu. ſ. fi. Neque valet oppoſitio de matre ad filium: quia ibi non eſt talis conſuetudo, qualis ad vxorẽ: vt ĩ. tit. j. §. ergo. & in auth. quomod. opor. epiſ. §. j. col. j. & §. volumus autem. ibi, Sed aut ſolæ, &c.

lieris coniunctio, a individuã b vitæ conſuetudinem continens.

Patria poteſtas iure Romano inſtituta fuit, ſoliſque Romanis propria, ac peculiaris eſt.

Ius aũt c poteſtatis, q̃ in liberos habem⁹ ꝓpriũ eſt ciuiũ Romanorũ. d Nulli.n. alij ſunt hoĩes, q̃ talẽ in liberos habeant ptãtẽ, qualẽ nos habemus.

Filij ex legitimis nuptijs ꝓgeniti, oẽſq̃ ꝑ filiorũ ſtirpiẽ deſcẽdẽtes, ĩ p̃ria ſunt ptãte: ex filia verò nati, nequaquam.

Qui igitur ex te, & vxore e tua naſcitꝰ, in tua f poteſtate eſt. Item, q ex filio tuo, & vxore eius naſcitꝰ, id eſt, nepos tuus, & neptis: æquè in tua ſunt poteſtate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cęteri. Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, g ſed in patris eorum.

Ius autem. CASVS. Dic: dicatis mihi ſi placet, quorũ proprium eſt ius pat. pot. Ad hoc rñd. Ius, pat. pot. qđ in liberos habemus, propriũ eſt ciuiũ Romanorũ. i. liberorum omniũ de Romano Imperio. Nulli enim hoĩes ſunt, qui talẽ poteſtatẽ habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed dic, dicatis mihi, qui ſunt in pat. pot. Ad hoc rñ. Inſtin. Amice, diximus, q̃ illi ſunt in pa. po. noſtra, quos de iuſtis nuptijs ꝓcreauimus. Ex hoc igitur manifeſtè liquet, q̃ illi. q ex te, & legitima vxore tua naſcunꝰ, in tua poteſtate ſunt, vt proprij tui filij, & qui ex filio tuo, & vxore eius naſcuntꝰ, vt nepotes: & idẽ eſt in ꝓnepote, & cæteris deinceps ꝑ maſculinã lineã deſcendentib. Sed quanquã dixerim nepotes natos ex filio, in tua eſſe poteſtate: ſecus eſt in nepotib. natis ex filia. Nam qui ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in poteſtate patris eorũ. & hæc dicuntur vſque ad fi. ti. Fr. de Are.

c Ius aũt. Quod cõſiſtit in ſeptẽ. Primo, qa neceſſitate famis pater filium vendere poteſt, vel obligare: vt C. de pat. qui fil. diſtr. l. ij. Secũdo, quia ab eo in ius vocari nõ poteſt: vt C. de in ius voc. l. fi. Tertio: quia nec cũ eis agẽdo, iudiciũ habere poſſumus: vt ff. de iud. l. lis. Quarto: quia per eum acquirimus: vt ĩ. per quas perſo. no. acqui. §. j. Quinto, quia in iudicio ꝗ alium ſine licentia noſtra eſſe non poteſt: vt C. de bo. quæ lib. l. finali. §. j. 3 Sexto, quia eo inuito ſua bona adueni ſia adminiſtramus: vt ĩ. per quas perſ. no. ac. §. j. Quidam tamen dixerũt, q̃ alimẽta ad inuicẽ hoc iure pręſtantur, quod falſum eſt: cũ in emãcipatis etiã hoc fiat: vt ff. de lib. agn. l. ſi quis a liberis. in prin. Item ciuilis obligatio inter nos eſſe non poteſt: vt ĩ. de inutil. ſtip. §. item inutilis. 4 Eſt & octauus, vt poſſim petere filium in meam poteſtatem. Circa quod diſtingue: quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. ſi ab aliquo: volens, an inuitus. Primo caſu petam eum per officium iudicis. ff. de li. exhi. l. iij. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agã: vt ĩ. de ac. §. præiudiciales, non interdicto, niſi in caſu, vt ſi volo eum adire hæreditatem, in qua factus eſt hæres: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi quis mihi. §. iuſſum & de libe. exhib. l. ij. eum. lo. ſecundo eadem auxilia locum habent, & plura. ſ. rei vendicatiu de iure Rom. vt ff. de rei ven. l. j. In tertio locum habet interdictum de lib. ho. exhi. Item actiu in rẽ de iure Quiritum: vt ff. de rei ven. l. j. §. j. & de lib. exhib. l. j. §. reſpon. Accur.

d Romanorum. Id eſt, omniũ, qui ſunt de Ro. Impe. aliæ verò gentes quædã, vt ſeruos tenent filios: vt Sclaui, aliæ vt prorſus abſolutos, vt Francigenæ, ideo cautè dicit ĩ. talem qualem.

ADDITIO. Dum dixit, q̃ Filij Francigenarum nõ ſunt in poteſtate parentũ: adde q̃ hanc gl. in hoc reputat vnicam, & ſingul. Bald. in c. j. §. ſi duo fratres. alias ſic ꝯ. eſt c. ij. in titu. de fratri. de nouo benefic. inueſti. Hãc & gl. Bal. cõmendat in c. j. an maritus ſuc. vxo. in benefi. & vide totum in l. pe. in fi. char. C. qui teſt. fac. poſſ & in d. c. j. an mari. ſucc. vxo. in benefi. dicit Bal. q̃ iſta glo. eſt ſingul. Et eã etiã dicit ſing. la. ad hoc qđ Rex Franciæ non eſt ſub Imperio Romano. Iaſ.

e Et vxore. Aliud ſi ex concubina: vt ĩ. ti. j. §. fin. vel inceſto coitu natus: vt in auth. quib. mod. natu. efficiã. leg. col. vj. §. fi.

f In tua. Si tamen tu ſis tui iuris, non aliàs: vt ff. ad l. Iul. de adul. ſic eueniet.

g Non ſunt. Quia qui naſcuntur, patris familiam ſequuntur: vt ĩ. de legi. agna. tu. §. j.

ADDITIO. Et in hoc ſequitur conditionẽ patris, vt ff. de ſta. ho. l. cum legitimæ.

1 Iſta gl. vt malè dicere p l. q fuerit. ff. de ꝯdi. & dem. & per l. nuptias. ff. de re iudi. & xxvij. q. ij. ſ princ. Ange.

2 Sed de iure canonico nullo mõ eſt ꝑmiſſus: qa qlibet fornicatio ſiplex eſt peccatũ mortale. vt c. ad abium de hæreti. in ſix. & 32. q. 4. c. oẽs. & ca. nemo. ſcđm Ang. hic.

3 Scilicet ſpãli, nec ſufficeret gñalis, ſine vſu. Itẽ nec ratihabitio, poſtea ſequens: vt no. gl. ſ l. iij. §. ſed vtrum. ff. de mi. & hęc vera: niſi ſimul cum Pręs agat, vel ꝯueniat. Itẽ niſi in cã criminali, vel ſ caſib. vbi pr non ꝗ niat vſuſfructus: ſm Ang. hic. Item niſi ſit tutor alicuius, vel ꝓcurat: c. q gñalis. de procu. li. vj. Iaſo.

4 Adde hic ſeptimum ſm doct. qa ſ atrociori b' delictu filius, q ẽ ſ ptãte patris, nõ excuſaꝰ ꝑ iuſſũ patris: & in delictis atrocioribus minus pniꝰ: licet nõ excuſetur in totũ: vt ff. de re. iur. l. ad ea. ſm Pe. de Bel. ſ ecu. hic.

5 In ſeri pñt q̃buſdã exempla. leg. ſ. da iuſtis nuptijs.

TITVLVS X.

DE NVPTIIS.

Maſculi decimumquintũ annũ attingentes, & feminę decimumtertiũ iuſtas coeunt nuptias: quas in ptãte cõſtituti, nõ, niſi patre aſſentiẽte. cõtrahere poſſunt, mõ talis ſit pater, qui cõſenſum præſtare valeat.

IVſtas autẽ nuptias in

DE NVPTIIS.

Suprà 1 tit. proxi. in prin. dictum eſt, quòd in poteſtate noſtra ſunt liberi, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus. ideo hic ſubiungitur inter quos dictæ iuſtæ nuptię contrahuntur.

IVſtas aũt. Iſte ti. diuidiꝰ in viij. partes. ſ prima ponit, q̃ pñt ꝯtrahere matrimoniũ, & qualr, ſubijciẽdo q̃õnẽ de filio. & filia furioſi. Scda ibi. Ergo nõ oẽs. vbi ponit gñale, & ſpecialr quaſdã eſſe ꝑſonas, inter quas non põt eſſe matrimoniũ. ſ. inter aſcendẽtes, & deſcendẽtes. Tertia ibi, inter eas.

1 Iſtũ cõtinuationẽ ſequũtur Pe. de Bel. preca & Angel. & hic.

ter ſe ciues Romani ᵃ cō trahunt, qui ſecundum præcepta ᵇ legū coeunt: maſculi quidē puberes, ᶜ fœminæ autem viripotētes: ᵈ ſiue patres familiarum ᵉ ſint, ſiue filijfamiliarū: dum tamē ſi filij familiarū ſint, cōſenſum habeant parentum, quorū ſunt in poteſtate. ᶠ Nam hoc fieri debere, & ciuilis, ᵍ & naturalis ʰ rō ſuadet intantum, vt iuſſus parentis præcedere ⁱ debeat. Vnde ᵏ quæſitū eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius vxorem ducere poſsit. ˡ Cumq; ſuper filio ᵐ variabatur: noſtra proceſsit deciſio: ⁿ qua ᵒ permiſſum eſt ad exemplū filiæ furioſi, ᵖ filiū quoque furioſi poſſe, & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, ſecundum datum ᵠ ex noſtra conſtitutione modum.

eas. vbi ponit inter quas perſonas ex collateralib. etiā coniunctis per adoptionem pōt fieri, & non fieri matrimonium. Quarta ibi, Affinitatis. vbi ponit inter quas perſonas nō pōt fieri matrimonium rōne affinitatis. Quinta ibi, illud certū. vbi ponit qualiter matrimonium prohibet rōne ſeruilis cognationis. Sexta ibi. Sūt & aliæ. vbi ponit generaliter quaſdā eſſe alias perſonas, inter quas non poteſt conſtitui matrimonium. Septima ibi. Si aduerſus. annullat matrimonia contracta contra iuris præcepta, & quicquid ſecutū eſt exinde, & punit cōtra facientes. Octaua ibi, Aliqū. vbi ponit de filijs naturalibus, & quō poſſunt legitimari. Item pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In ſecunda illud declarat. In tertia determinat incidentē qōnē. Secunda ibi, Maſculi. Tertia ibi, Vnde quæſitum. ſm Por.

CASVS. Acceſſi ad Iuſtin. & ita quæſiui ab eo, Domine vos vultis tractare de nuptijs: dicatis igitur mihi, quæ ſūt iuſtæ nuptiæ? ad hoc rñ. Iuſt. dicens q̧ iuſtæ nuptiæ ſunt, quas inter ſe ciues Ro. i. liberi hōies ſecundum præcepta legum cōtrahunt, videlicet maſculi puberes, & fœminæ viripotentes. & hoc eſt verū. ſiue ſint patresfamil. qui nuptias ɔ̄hunt: ſiue filijfa. dūtamen filijfa. de conſenſu parentū, in quorū ſunt ptāte, nuptias ɔ̄hant. Nam q̧ filiusfa. de cōſenſu parentū, in quorū eſt poteſtate, debeat contrahere, tam ciuilis, quā naturalis rō ſuadet: & in tm̄ etiam q̧ iuſſus parentū in matrimonio a fil. fa. ɔ̄hendo præcedere debeat. vnde q̄a conſenſus parentū requiritur, apud veteres dubitatū fuit & quæſitū, vtrum filiusfa. alicuius furioſi poſſit nubere, & ɔ̄hera matrimonium, cum pater furioſus cōſentire non poſſit? Et certè licet de filia de facili cōſenſerint antiq. ſ. q̧ ipſa poſſit ſine cōſenſu pris nubere: in filio tñ varij in varias ſnias declinauerūt. ſed tandē ad huiuſmodi dubitationē veterū ſopiendā: noſtra proceſſit conſtitutio: cuius authoritate pmiſſum eſt, vt ad exēplum filiæ furioſi, filius furioſi ſine paterni cōſenſus interuentu vxorē ducere poſſit, ſm tñ modum in eadē conſti. expreſſum. h. d. vſque ad §. ergo. Fran.

ᵃ Ciues Romani. Id eſt liberi hōies: vt ſ. de lib. §. fi. ſerui ergo nō faciunt matrimoniū, ſed contuberniū: vt hic. & C. de inceſt. nupt. l. cū ancillis. & in auth. de nupt. §. ſi verò decretum. verſ. ſi verò ab initio col. iiij. Sed aliud eſt iure canonū, quod præualet. vt in authen. de eccle. ti. in prin. & in gl. col. ix. vbi dicitur, q̧ canones ſunt ſeruandi pro legibus.

ᵇ Præcepta. Quæ ſunt ſ. eo. ti. p totū. & ff e. & C. e. ti. p totū, vt colligemus in magna glo. ſ. eo. §. ſunt & alij.

ᶜ Puberes. i. maiores xiiij. an. vt ſ. q. mo. tu. fi. ſ prin.

ADDITIO. Hac glo. non bene loquitur. nam licet quo ad tutelas, & teſtamēta ille appelletur pubes qui xiiij. annū cōpleuit, ſi vir ſit, aut xij. ſi mulier fuerit: quo tñ ad matrimonia ɔ̄henda appellantur puberes, q̄ primum coire poſſunt: non igitur in matrimonio copulando pubertas cognoſcitur ex annorum numero, ſed ex poteſtate coeundi c. puberes. extra de deſpō. impu. ſm Chriſtoph.

ᵈ Viripotētes. Id eſt maiores xij. annis. ſ. q b mo. tu. fi. j. reſp. ſed i ſpōſalib. vij. anni ſufficiunt: vt ff. de ſpōſalib. l. in ſponſalib. Sed nūquid hodie xv. an. ſunt neceſſarij ad matrimoniū: vt in auth. de tēp. non ſol. pe. §. nouimus. col. vij. reſpō. lex illa cōſuetudinem, & frequentiā hominum ponit, aliud de iure, vt hic. Itē quid ſi aliquis ante, quam iſtud tēpus attingat, inuentus ſit ſufficiens ad matrimoniū? Videtur q̧ nubere poſſit, vt ff. quā. dies le. ce. l. pe. quaſi felici diplomate vſus: vt ff. de verb. ob. l. ɔtinuus §. cum ita. Sed ɔdicit mō. l. ſuli. de adulterio, & ſtupro cōmiſſo poterit puniri: vt ff. de adul. l. inter liberas. j. rñ. & eſt pro hoc. ff. de ɔd. l. j. § fi. Si aūt de facto iuxta dictum tēpus vxorē quis acceperit, tunc erit vxor, cū ad ætatē prædictā peruenerit: vt ff. de ri. nup. l. minorem.

ADDITIO. Pro notatis in hac gl. vide c. puberes. ex. de deſpō. impu. vbi opinio gl. vr̄ reprobari. Et pfine hui⁹ gl. vide c. j. de deſpon. imp. l. vj. An aūt mulier poſſit ɔ̄here matrimonium ante xij. ann. Dic ſm Ioan. de Pla. q̧ ſic, vt puta pp pacem: vt ca. ij. de deſpon. impube. Item ſi malitia ſuppleat ætatem: vt c. j. de coniug. ſeruo. & c. de illis. de deſpo. impub. quia maius periculum eſt in ea, quam in maſculo: propter calidiorem ſanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem ſexus: vt in glo. quæ incipit. Nam de filia.

ᵉ Patres familiarū. Scillcet, qui ſunt iuris ſui: cuiuſcunque ætatis ſint. ſic matresfa. Sed filij, & filiæfa. qui ſunt in poteſtate cuiuſcunque ætatis ſint: vt ff. de his, qui ſui ſunt, vel alie. iu. l. nam ciuium. Accur.

ᶠ In poteſtate. Quid ergo de emancipatis? Videtur idē: vt C. eo. l. viduæ. ſed illud conſilium eſt, non præceptum. Quod autem poſſit filius emancipatus, dicitur ff. de conitatab. l. xij. §. ſi emācipatus. & ff. de ri. nup. l. filius emancipatus.

ᵍ Et ciuilis. Quia eſt in poteſtate de iure ciuili Ro. vt ſ. ti. j. § ius.

ʰ Et naturalis. Quia pater: vt ff. de inſti. & iu. l. ij. vel quia proauus: vt ſ. de pup. ſubſt. § ij.

ⁱ Debeat. Aliàs non valet: vt ff. de ſta. hom. l. Paulus. reſpondit. Vr̄ tñ conſentire, niſi contradicat expreſſè: vt ff. de ſpon. l. in ſponſalib. in fi.

ᵏ Vnde. Quia patris conſenſus exigitur.

ˡ Poſſit. Vr̄ q̧ non, cum pater non poſſit conſentire: vt ff. de iure cod. l. ij. § furioſus.

ᵐ Super filio. Nam de filia facilè cōſenſum fuit: q̄a fortè calidior ſanguis eſt in ea: vt auth. de non eligē. §. cum igitur collatio. j. vel verius propter fragilitatē ſexus. Argu. ſ. quib. alie. licet. in princip. ſed prima non placet.

ⁿ Deciſio. Id eſt ſententia vel lex: vt C. eo. l. ſi furioſi.

ᵒ Qua. Deciſione.

ᵖ Furioſi. Idem & ſi captus fuerit, & abſuit pater per trienniuin, vel ſi neſcitur, an viuat, vel nō: vt ff. de ritu nup. l. ſi nepos. §. fi. & l. ſi ita.

ᵠ Secundum datum. Scilicet, cum authoritate curatoris patris, & dote, ſecundum quantitatem patrimonij patris data: vt C. eodem. leg. ſi furioſi. in fin. ſed iure canonum ſufficit cōſenſus eorum, de quorum matrimonio agitur. ſed illud fortè in alijs, non in filijſfamilias intelligitur, vel credo, quod hoc corrigitur: quia ita honeſta eſt res contrahere matrimoniū, ſicut & int.

Aliàs patres familias, ſic in fra filij familias.

ᵃ Simile eſt in c. ſanè. ij. ex. de cle. ɔiu. vbi matrimonia ɔ̄tracta per ſacerdotes dicūtur ɔtubernia.

ᵇ Ex ɔ̄rio patētes ſi debēt ɔtē nere affectū, ac cōſēſū, filio rū, quos matrimonio alteri iūgere cogitant: id q̧ exēplo Bathuelis qui Rebeccam ſiliā ſuam collocaturus Iſaac, ɔſuluit ipſius filiæ voluntatē Ge. 24.

Citra tñ dñi p̄iudicium c. j. & ibi. glo. ex. de ɔiug. ſeruo. quam verā intellige, niſi dño ſciente, & non ɔ̄dicente: vt C. de lat. li. tol. vel alteto ɔiugū ex ſtāte ɔ̄dō ne pſonę, ſi ex ſtātu fiat cōdō deterior. alī ſecus, ſm Io. Fa. & Ange.

Idē. Mā do. de Acta. mino. ca. iiij. de pueri. nu xj.

ᶜ Dic q̄d de iure ciui. pubertas atēdi tur ex annis: vel. ſi vxor. §. fi. mino. ibi mox apud ff. ad l. Iuli. d̄ adul. & l. minorē. ff. d̄ ri. nup. & ita loq̄r glo. hic, ſed d̄ iu ca. atiē dit̄ pubertas ex poteſtate co eūdi. vt c. puberes. ex. de deſpō. im.

ᶠ Si cōſiliū ſit reuerētię, & de neceſſitate obediēdū ſe eius ſi pſeſtiōis. gl. eſt ord. in ca. ad aures, de æt. & qua. q̄ eſt glo fi.

ᵍ Q̄d verū eſt de honeſtate, nō de neceſſitate. vt 27. q. 2. c. ſufficiat. in gl. j. & 17. qō. 4. hoc factū ſ gl. & ex. de ſponſa. c. cū locū. & d̄ capt. c. cū eām. Iaſo Vel qd hic dr̄ verū ē de iure ci. ſecus de iu. can. Aeg. per.

Aſcēdētes cū deſcēdētib. naturali, vel adoptiōis vinculo coniūctis nuptias celebrare nequeūt, ideq; iuris ē, & ſi emācipatiōe ſoluta ſit adoptio

Ergo [a] nō oēs [b] nobis vxores ducere licet. nam a quarūdā [c] nuptijs abſtinendum eſt. Inter eas.n. pſonas, quæ parentum liberorūve locū inter ſe obtinent ꝯhi nuptiæ non pñt, veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & neptem, vel matrem & filium, vel auiam, & nepotem, & vſq; in infinitum. [d] Et ſi tales pſonę inter ſe coierint; nefarias, atq; inceſtas nuptias contraxiſſe dicunt. Et hæc adeò vera ſunt, vt quamuis p adoptione parentū, liberorūve loco ſibi eſſe cœperint, nō poſſint īter ſe mrīmonio iungi: intantū vt ēt diſſoluta adoptione idē iuris [e] maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis eſſe cœperit, non poteris vxorem ducere, quāuis eam emancipaueris.

Inter fratrem, & ſororem ex vtroq; vel altero parente prognatos, coniugium cōſiſtere nequit: quod ius ad adoptiuos fratres (quādiu adoptionis vinculū pmanet) etiam trahitur: eo verò ſoluto, nil obſtat nuptijs contrahendis.

Inter eas quoq; pſonas, q̄ ex trāſuerſo gradu cognationis iūgunt, eſt q̄dā ſimilis obſeruatio: ſed nō tanta. [f] Sanè enim inter fratrem, ſororemq; nu-

[a] Matrimonium ꝯhere, ita honeſtū eſt, ſicut monaſterīū intrare: & ideo ſicut tenet lg ſus monaſterij ſine conſenſu curatoris ita tenet & matrimonium ſm Æg. Pet.

[b] Quorū appſone veniunt parentes, & liberi i infinitū ſecūdum la.

[c] Siue ex legitimo coitu nati ſint, ſiue nō. l. & nihil. ff. d ritu nup. ſm Ange. hic. Æg. Pet.

& intrare monaſterium vt in authent. de ſanct. epiſ. §. ſed & hoc præſenti. colla. ix

Ergo. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit rōnem dicti. Tertio ſuum dictum ſpecificat. Quarto ponit, quid reſultat cōtrahendo cū aliqua de phibitis hic. Quinto extendit ad filios adoptiuos: Secunda ibi, nam à quarundam. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et ſi tales. Quinta ibi, Et hæc adeo. CASVS. Dicit Iuſtinianus inferendò ex præcedentibus t ex quo dictum eſt ſupra. q liberi homines. qui ſecundum præcepta legum coierūt. iuſtas nuptias cōtrahunt, ergo manifeſtè patet, q non licet nobis quamlibet vxorem indiſtinctè ducere. Nā à quarundam mulierum nuptijs, cum quib legés contrahi vetant, abſtinendum eſt. Nam inter eas perſonas, quæ parentum, vel liberorum locum inter ſe obtinent, nuptiæ ꝯhi nō poſſunt: veluti inter patrem, & filiam, vel auiam, & nepotem, vel matrem, & filium, vel auum, & neptem nuptiæ prohibitæ ſunt. Et non ſolum inter iſtas perſonas, ſed etiam inter omnes ſuperiores, & inferiores directo exiſtentes vſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coierint, nefarias, atque inceſtas nuptias inter ſe contraxiſſe cenſentur: & hæc intantum ſunt vera, vt etiam ſi aliqui per adoptionem loco parentū, vel liberorum ſibi eſſe cœperint: inter eos tñ nuptię conſiſtere non poſſint, & licet etiam per emancipationem adoptio diſſoluta fuerit, idem tamen iuris erit: vt ſi aliquam adoptaueris tibi in filiam, aut neptem: licet poſtea eam emancipaueris, eam tamen in vxorem ducere non poteris. hoc dicit vſq; ad §. inter eas. Franciſcus de Areti.

[a] Ergo. Quia ſecundum præcepta legum ſiunt matrimonia. ergo &c.

[b] Non omnes. Scilicet mulieres.

[c] Quarundam. Scilicet mulierum.

[d] In infinitum. Adeo, vt ſi Adam hodie viueret, nō poſſet habere vxorem, ſecundum Ioan. vt ff. de ritu nupt. l. nuptiæ cōſiſtere. ADDITIO. Et hæc vera, ſiue ſint ex legitimo matrimonio, ſiue non: vt ff. de ritu nup. l. & nihil. ſecundum Ioan. de Pla. & Ang.

[e] Idem iuris. Vt non poſſint coniungi. ADDITIO. Dic ſecundum Pet. de Bel. perti q hoc eſt pp publicæ honeſtatis iuſtitiam: alias diffamaretur: quia in copulandis nuptijs ſemper inſpicitur honeſtas: vt l. ſemper. ff de ritu nup. ſecundum Ioan. de Pla. & Ange.

Inter eas. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in ghe in tranſuerſalibus. Secundo illud ſpecificat in tranſuerſalibus coniūctis per ſanguinē. Tertio de coniunctis per adoptionem. Quarto infert ex prædictis vnum caſum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed & ſi. Quarta ibi, Et ideo. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenientib. in linea recta: an eadē ſit obſeruatio in linea trāſuerſali? Rñdet Iuſtinianus q ſic, Nam certè inter eas pſonas, quæ ex tranſuerſo gradu cognationis iungunt, eſt quædam obſeruatio: licet non tanta, quanta eſt in linea directa. Nā certè inter fratrem, & ſororem, nuptiæ omnino prohibitæ ſunt: & hoc ſiue habuerint eundem patrem tantum, & matrem diuerſam: ſiue eandem matrem tātum, & patrem diuerſum. Et non ſolummodo inter fratrem, & ſororem naturales nuptiæ phibitæ ſunt, ſed & inter adoptiuos. Nam ſi aliqua mulier cœperit tibi eſſe ſoror per adoptionē: quādiu durat adoptio, inter te, & ipſam nuptiæ conſiſtere non poſſunt. ſi tñ p emācipationem poſt ea diſſoluta adoptio fuerit, iā ceſſat tibi ſoror eſſe: vnde eam in vxorem ducere poteris: cum nec naturali, nec ciuili iure tibi coniuncta ſit. Et non ſolummodo ſi ipſa fuerit emancipata, eam ducere poteris, ſed etiam ſi a patre emancipatus fuerit, nihil inter te, & ipſam nuptijs contrahendis obſtabit. Vnde ſi quis generum ſuum velit adoptare, primo debet filiam ſuam emancipare: & ſimiliter ſi quis voluerit nurum ſuam, id eſt vxorem filij ſui in filiam adoptare, primo debet filium ſuum eiuſdem mulieris maritum emancipare. nam ſi eſſet in poteſtate eiuſdem: nuptiæ non poſſent inter eos conſiſtere. Et non ſolum prohibitæ ſunt nuptiæ inter prædictas perſonas, ſed etiam non licet alicui fratris ſui, vel ſororis ſuæ filiam ducere, nec etiam neptem: licet ipſa in quarto gradu ſit. Cuius enim filiam ducere vxorem quis non poteſt, nec eius neptem ducere poterit. Sed licet filiam ſororis naturalis in vxorem ducere non poteris: ſecus tñ eſt in filia ſororis adoptiuæ. Nā filiam ſororis illius mulieris, quam pater tuus in filiam adoptauit, ducere non prohiberis vxorem: qa neque iure naturali, neque iure ciuili filia ſororis adoptiuæ tibi coniuncta eſt, Sed etiam filiam, vel neptem ſororis naturalis vxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum, vel ſororum, vel liberi fratris ex vna parte, & ſororis ex alia, nuptias inter ſe contrahere poſſunt. Item amitam tuā vxorem ducere non poteris: nec etiam materteram: quia parentum loco habentur. Et eadem ratione magnam amitam, & magnam materteram vxorem ducere prohiberis. hoc dicit vſque ad §. affinitatis quoque. Franciſcus de Aretio.

[f] Sed non tanta. Scilicet vſque ad gradum ſeptimū, ſecundum canones: vt xxv. quæſtio. iij. capit. progeniem. & capi. de conſanguinitate. & capitulo, in copulatione. & capitulo, nulli. Sed ſecundum leges vſque ad quartum: vt infra eodem. §. fratris. idem hodie iure canonico [s] vt extra de conſanguinita. & affi. nō debet

[s] Scilicet excluſiuè. ſed de iure ciuili, incluſiuè i vt ī. eo. §: duorū. & ideo hæc gl reprehendit hic la.

debet.& ea vlt. Sed ea aliter accipitur gradus ſecũdũ canones, quã ſecũdum nos: vt dicetur j.de grad. cog.

a Quandiu. Sic ff.de verb.obli.l.ſi ſtipulatus fuero. in fine.alias ſi ſtipuler.§.j.ſic ff.de liber.& poſthu.l.ſi quis poſthumos. in fine.

ſtate: vt ſ.eo.tit.j.§.illud.& ff.de adoptio.l.ſi pater. & ipſa mater adoptata eſt mihi coniuncta per agnationẽ per patrem, in cuius poteſtate eſt ff.de adopt. l.q in adoptionem. Accurſius.

ptiæ ꝓhibitæ ſunt: ſiue ab eodẽ patre, eademq; matre nati fuerint, ſiue ex altero eorum. Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quãdiu a quidẽ cõſtat adoptio, ſanè inter te, & eã nuptiæ cõſiſtere nõ pñt. Cum verò per emancipationem adoptio ſit diſſoluta: b poteris eã vxorem ducere. Sed & ſi tu emãcipatus fueris: nihil eſt impedimẽto nuptijs. Et ideo conſtat, ſi quis generum c adoptare velit: debere eũ d antea e filiã f ſuam emancipare. & ſi quis velit nurum g adoptare: debere eũ antea filiũ ſuũ emancipare.

Filiã, vel neptẽ fratris, vel ſororis ſuæ, non poteſt quis ducere in uxorem. Areti.

Fratris verò, vel ſororis filiã, vxorem ducere nõ licet. Sed nec neptem fratris, vel ſororis quis ducere põt: quamuis† quarto gradu ſint.† Cuius h enim filiam vxorẽ ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

Filiã ſororis adoptiuæ poteſt quis ducere in uxorẽ. Aret.

Eius i verò mulieris, quã pater tuus adoptauit, filiã nõ videris impediri vxorẽ ducere, qa neque naturali, neq; ciuili iure k tibi coniungitur.

Filij duorũ fratrũ, vel ſororũ poſſũt ſimul cõtrahere matrimoniũ inter ſe. Ang. Iure tamẽ põtificio, cui potius in his adhærendũ eſt, duorũ fratrũ filij legitimo cõiugio copulari nõ poſſũt, teſte Accurſio hic, cui ſubſcribũt Doctores.

Duorum l autem fratrum, vel ſororũ liberi, vel fratris & ſororis coniungi poſſunt.

Nepos cum amita, etiã adoptiua, vel matertera matrimoniũ nõ cõtrahit, nec ẽt cũ magna amita, & magna matertera. Aretinus.

Item amitam, m licet adoptiuã, n ducere vxorem nõ licet. itẽ nec materteram: o quia parẽtũ loco habent. Qua rõne, verũ eſt, magnam quoque amitam, & materteram magnam p ꝓhiberi vxorem ducere.

b Diſſoluta. Quia ipſa eſt emancipata vt differat a ſequenti caſu.

c Generum. Id eſt, maritum filiæ.

d Eum. Scilicet patrem.

e Antea. Id eſt, primo.

f Filiam. Hoc ideo: quia emancipatione facta deſinit eẽ agnata patri: ergo per patrem non põt fieri agnata tali filio adoptiuo: vt ff.de adop. l.qui in adoptione. hodie verò non deſinit: vt j.de legi.agn. ſuc.§.fi. & ita hoc cõſiliũ hodie nõ valet. ADDITIO. Sed hæc gloſ. communiter reprehenditur: quia & ſi non quo ad facultatem ſuccedendi, deſinit tñ quo ad familiæ nomen. & ad contra.§.ſed hodie. j.tit.j.reſpon. ſecundum Chriſtophorũ, quòd quàuis in poteſtatem non tranſeat. iura tamen adoptionis cõſequitur: vt C.de in ius voc.l. fi.o.& l.adoptiuum. Vel ſecundum Iaſonem tranſit. ſed habetur pro non tranſeunte: vt d.l.fina. Iaſon.

g Nurum. Id eſt, vxorem filij: vt probatur infra eod. affinitatis.

Fratris. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictũ. Secundo illud extendit. Tertio rationem reddit. Secũda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

h Cuius. Sed opponitur, filiam aui, vel auiæ nõ poſſum ducere: tamen neptem poſſum, quæ eſt mihi cõſobrina: vt j.eo.tit.§.duorum? Rñ. hanc regu. ſtrictè intelligi in eo caſu, in quo loquitur. & in omni ſimili, ſ.q ſi ego. & ille cuius filiam ducere non poſſum ſumus in gradu primo ad ſtipitem, & in poteſtate euſdem: & ſic eius, ſcilicet fratris, vel ſororis meæ filiã &c. & hoc in naturalibus, ſecus in adoptiuis, vt j.§.pxi. ADDITIO. Intellige iſtud verum quando p adoptionem non contrahitur cognatio: vt ibi, ſecundum Ang. & Iaſ. alias ſecus.

i Eius. Sic conſtrue. non videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris quam pater &c.

k Ciuili iure. De naturali conſtat: De ciuili ſic ꝓbo, illa filia ſororis adoptiuæ non eſt in poteſtate matris: vt j.de hæred.qua.& di.§.qua de cauſa ergo nõ trãſit in poteſtatem illius, qui adoptat matrem eius, licet mater tranſeat; quia illi tranſeunt cũ alijs, qui ſunt in poteſtate:

Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus cõſobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera. Secunda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materterã.

l Duorum. Hoc ſecundũ leges: vt hic, & C. eo. l.celebrandi. ſecus iure cano. 1 Vel dic hunc §. loq de adoptiuis. ſecus in naturalib. Accur.

m Amitam. Quæ eſt ſoror patris.

n Adoptiuam. Ab auo paterno.

o Materteram. Nota cautè, quia nõ repent adoptiuam materteram &c. quia matertera, vel auunculus non ſic adoptione, vt hic & j. eod.§.eius.& ff.eo.l. ſi qua.§.fin. ſed cõtra videtur ff.de ritu nup. l.p adoptionem.§.pe. Reſpon. illud intelligitur qñ adopto in nepotẽ, quaſi ex filia natũ, vel in pronepotem quaſi ex nepote natũ ex filia: quod poſſum, ſicut ſi nullum haberem filium: vt j.titu.j.§.licet. tunc enim ſoror, & frater eius, loco cuius filij facta eſt adoptio, eſt matertera, & auunculus: alij mihi filij ſunt, vt patet: & ſic non Imitat naturã: quia aliter nepos ex filia naturali, & legitima non eſt in poteſtate: hic aũt cum ſuis concordantijs loquitur, quando aliquam adopto in filiã hæc quidem non erit matertera filijs natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ eſt ratio diuerſitatis? Rñ. quia altero caſu, ſcillicet quando adopto in nepotem ex filio: eſt commodum materteræ, & auunculo: quia maiores quidem parẽtes imperant minoribus: quod ſecus eſt in aduerſo caſu. ex hac dependeret alia, vt naturales, & legitimi ſunt adoptiuo ſubiecti, & eſt ridiculum. cõtrario caſu eſſet æquum. ADDITIO. Hanc rationem reprobant Chriſtopho. & Iaſ. hic: tum quia inter collaterales non eſt huiuſ reuerentia: vt not. in §.inter eas.j.eo. tum, quia idẽ videretur dicendum in patruo, & amita. Item quia eſſet contra verſ. eius vero.j.eo. Et aſſignat aliam rõnem: quia in d.§.fin. adoptatus agnaſcitur exiſtenti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic autem non exiſtentibus, puta filijs filiæ, quod fieri non poteſt: vt ff.de adoptio.l.qui adoptionem.

p Materteram magnã. Magna matertera ſoror auiæ maternæ eſt: amita magna ſoror aui paterni ẽ: vt j.de grad.cog.

Vnica eſt huius: quia ego ſũ illi loco parẽtis, nam quarto gradu de iur. ciuil. phi. ꝫhi nuptiæ. Aegi.Per.

Alias, ſit. ſ. nepus ſororis, auũculi tris, q eſt mihi iuncta quarto gradu. & caue te ſcias ad filiã ſororis qa hęc nõ ẽ mihi iuncta niſi tertio gradu. Aegi. Per.

Vel melius in Iaſ. dic vt j in g'. ſup verbo materteram magnã in fin.

1 Et hoc cõiter tenetur ex quo ſequitur quod filij Iudęorum obſeruantium hũc §. nõ ſunt legitimi qa tñ eis, quam nobis hæc lex communis cẽſeſ. arg. l. Iudæorum. C.de Iud. Ang.

grad. cogna. §. iiij. Sed q̃d de fratre vel materni ? R̃n. eſt patruus magnus : 1 vt C. de inc. edic. l. j. licet Pla. §. vt ibi notat. Sed cum ſint in quarto gradu, quare prohibentur, vt ſ. eo. §. fratris? Reſpon. quia hæ perſonæ ſunt de ſuperioribus tranſuerſalibus, quæ habentur loco paretũ ; vt in hoc §. & quia ipſa eſt in primo gradu ſtipitis : vt no. ſ. eo. §. ſed nec nepté. Et ſic no. cautè, q̃ ordo tranſuerſalium ſubdiuiditur in tres partes ſ. j. & ex lateres vt j. de grad. §. iiij. ttij. v. & vj. & maior eſt abſtinentia verſus ſuperiores: vt hic. & inferiores, vt ſ. eo. §. fratris. quam tranſuerſales : vt ſ. eo § duorum.

1 Iſta cõiter approbatur : p̃ qua facit gloſ. in §. quarto gradu. in verbo, aduneul⁹. j de gradi. ẽm la.

Affinitatis veneratione, aũ quæ olim mihi priuigna, nurus, ſocrus, vel nouerca extitit, vxorem ducere non liceat, multoque minus licebit, ſi adhuc mihi ſit priuigna, nurus &c.

Quoties eiuſdẽ diſpõnis duæ ſunt rõnes, ſublata à nobis altera, non ob id ceſſat diſpõ, reliqua remanente.

Adfinitatis quoq; veneratione a quarundam [a] nuptijs abſtinere neceſſe eſt. Vt ecce priuignã, [b] aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtræq; filiæ loco ſunt. [c]

Affinitatis. Diuiditur in ſeptem partes. Nam primo ponit quandam p̃hibitionem in gñe. Secundo, illã p̃hibitionem exemplificat in nuru & priuigna. Tertio, rationẽ p̃hibitionis factæ de nuru, & priuigna aſſignat. Quarto, dictam prohibitionem de nuru ſactam modificat. Quinto, rationem dictę modificationis aſſignat. Sexto, modificat p̃hibitionem circa priuignam. Septimo rationem dictæ modificationis aſſignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vterque. Quarta ibi, Quod ita, ſcilicet. Quinta ibi, Quia eadẽ. Sexta ibi, item ſi. Septima ibi, Qui duas. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nupt. inuenientibus rõne cognationis, tam ex linea directa, quam ex tranſuerſali. Nunquid adhuc plura ſunt impedimenta nupt. Reſpon. Imper. q̃ ſic. Nam non ſolum rõne cognationis : ſed etiam rõne affinitatis impediuntur nupt. Rõne enim affinitatis a quarundam mulierum nuptijs abſtinendum eſt. Nam priuignam ; vel nurũ tuam vxorem ducere prohiberis ; quia vtraque illarum tibi loco filiæ eſt : ſed hæc ſpecialis prohibitio locum habet, ſi fuit nurus tua, & nunc non eſt; vel ſi fuit priuigna tua, & nunc non eſt. Nam ſi eſt adhuc nurus tua. i. ſi adhuc cõſtat matrimoniũ inter ipſam, & filiũ tuũ adhuc viuentẽ : naturali, gñali, & cõi rõne tibi nubere non poterit ; quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuius alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus viris ſimul nubere non poteſt. & idem iuris eſt in priuigna tua. Nam priuigna tua, ſi adhuc eſt priuigna tua, id eſt, ſi mater eius adhuc tibi nupta eſt, ſpecialis p̃hibitio nuptiarum inter te, & ipſam ɔ̃hendarum locum non habet : q̃a durante matrimonio inter te, & matrem eius gñali, & cõi rõne non poteris cum ipſa ɔ̃here · quia eodem tempore duas habere vxores non poteris. Et non ſolum inter has perſonas prohibentur nuptiæ rõne affinitatis, ſed etiam inter plures alias. Socrum. n. tuam, id eſt matrem vxoris tuæ, vel nouercam tuam, id eſt, vxorem patris tui vxorẽ ducere prohiberis : quia vtraq; ſitatum loco matris tibi eſt. & hæc ſimilis p̃hibitio ſpãlis, ſicut in caſu ſuperiori, tunc demũ locũ habet, cum ſolutũ fuit matrimonium, quod eſt cauſa affinitatis. Nã ſi adhuc eſt tua nouerca. i. ſi adhuc patri tuo nupta eſt, gñali rõne nuptiæ inter te, & ipſam prohibentur: quia viuente patre tuo marito eiuſdem, nec tibi, nec cuius alij nubere põt: quia eadem mulier duobus ſimul, & eod. tp̃e nupta eſſe nõ põt. & idem iuris eſt in ſocru tua. Nam ſi adhuc eſt ſocrus. i. ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt : gñali rõne cũ ipſa contrahere prohiberis : quia ſimul duas vxores habere non poteris. Sed ponamus q̃ Petrus filiũ ex vxore legitima habuit : ſimiliter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus q̃ Petrus mortua vxore ɔ̃hit mr̃imoniũ cũ Berta, certè durante mr̃imonio inter Petrum, & Bertã, fili⁹ Petri, quẽ habuit ex alia vxore, cũ filia Bertæ, quam ſuſcepit ex alio marito, licitè poterit mr̃imonium ɔ̃here : & licet filij ex mr̃imonio inter Bertam, & Petrum ɔ̃cto nati, eorum fratres ſint communes : ipſi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniunguntur. Sed ponamus, quid ſi diuortiũ ſit celebratum inter Petrum ; & vxorẽ ſuã : & Berta poſt diuortium contrahat cum ſecundo marito, & ex eo ſuſcipiat filiam : modo quæritur, verũ Petrus quondam maritus Bertæ, poſſit contrahere cum filia Bertæ ex ſecundo matrimonio nata? Et videbatur q̃ ſic. nam iſta filia Bertæ non eſt priuigna Petri quondam mariti Bertæ : quia priuigna p̃priè dicitur filia vxoris tuæ, quam habuit ante, quã tibi nuberet : ſed iſta filia nata fuit ex ſecundo mr̃imonio poſt diuortiũ inter Bertam, & Petrũ celebratũ: ergo nõ eſt p̃pria priuigna Petri. Iulian⁹ tñ in hoc caſu dicit ab huiuſmodi mulieris nuptijs rõne honeſtatis eſſe abſtinendum. & hoc p̃bat per duo argumenta a ſimili. Sponſa enim filij non eſt nurus patris, & tamen a nuptijs hmõi mulieris abſtinendũ eſt: quia neque pater eum ſponſa filij, nec filius cum ſponſa patris contrahere poterunt. A ſimili concludit : licet enim huiuſmodi filia non ſit priuigna Petri quondam mariti eiuſdem Bertæ : tamen inter ipſam, & Petrum matrimonium conſiſtere non poteſt. h. d. vſque ad §. illud certum. Franciſcus.

Quod ita, ſ. accipi debet, [d] ſi fuit [f] nur⁹, aut priuigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt : [e] id eſt, ſi adhuc nupta eſt [f] filio tuo : alia ratione [g] vxorem eã ducere nõ poteris : quia eadẽ duobus nupta eſſe nõ põt. Item ſi adhuc priuigna tua ẽ : id eſt, ſi mr̃ eius tibi nupta eſt; ideo eã vxorẽ ducere nõ poteris, q̃a duas vxores eodem tp̃e habere non licet. [h]

Cũ ſocru, vel nouerca p̃ſenti, vel præterita mr̃imoniũ cõtrahi non põt. Aret.

Affinitatis. Eſt autem affinitas regularitas perſonarum ex nuptijs ɔiunctarũ oĩ carens parẽtela, ſ. ſanguinit : 2 vt ff. de grad. affi. l. non facile. §. affines. & §. ſciendum eſt. ideo dr̃ ex nuptijs: quia ſine nuptijs contrahi non poteſt, 3 ſed ſecundum canones etiam ſine nuptijs. 4 Sed cum vxor videatur affinis viro : quare permittitur matrimonio vti ? Reſpon. nõ eſt affinis. ſed cauſa affinitatis : 5 ſicut vnitas nõ eſt numerus, ſed principium numeri. Accur.

[a] Quarundam. Scilicet mulierum.

[b] Priuignam. Hæc nomina exponuntur ſtatim p̃xi. in verſ. quod ita &c.

[c] Loco ſunt. Facit ad hoc ff. ſolut. matri. l. quia. & l. ſei iudicatæ. §. fina.

[d] Accipi debet. Scilicet hęc prohibitio.

[e] Nurus tua eſt. Quæ contineant̃ appſone iſtarum, dic. vt ff. de rit. nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

[f] Nupta eſt. arg. ſumit̃ hic, & ex p̃xi. §. q̃ ſi quis habet gñale auxiliũ, nõ debet petere ſpãle. vt ff. de mi. l. j causæ. j. rñ. & de ver. ob. l. doli. & ff. dę ed. l. q̃dã ſult.

[g] Alia ratione. Non ſolum ſupradicta.

[h] Non licet. Imo efficitur infamis: vt C. ad legẽ Iul. de adul.

Inſtit. imper. c

Sic verba p̃terita tp̃s ſunt abnegatiua p̃nus ẽm i'or. Ægi. Per.

2 Vel iõ dr̃ affinitas, quia vnus tendit ad ſinẽ alteri⁹ & ecõuerſo : ſcd̃m Chriſto.

3 Hoc reprobat Ange. quo ad mr̃imoniũ p̃hibendũ, p̃ l. a ſponſu⁹. §. ɔ̃ pudorẽ. ver. idẽ tñ. ff. eo. & ff. d̃ ritu nup. l. nihil intereſt ?

4 Vid ca. diſcretio nem. & c. ſemp. ex. de eo qui co. ɔ. vxo.

5 Contra tiũ tenẽt Chriſt. & la. in vxore, licet ſit ſecus in ſponſa.

de adult. l. cum qui. ADDITIO. Idem in hâc duas ſponſas, vel concubinas, ſeu vxorem, & concubinam: vt eſt gl. nota. in §. ſi verò eſt uſa. ſuper verbo. conſiſtẽ te. in Authen. quibus modis nat. eſſic. ſui. licet de facto non obſeruetur t vt hic per Iaſ.

vir vxori deficiẽte omni parentela, & excluſo fiſco. vt C. vnde vir, & vxor. l. prima. & in auth. ibi aſſignata. Accurſius.

l Priuigna. Quia illa eſt priuigna mea, quæ ex mea vxore eſt nata antequam eſſet vxor, & fœminę ille eſt priuignus, q ex marito natus fuit antequam ſuus eſſet maritus, vt §. eo. § affinitatis. & §. ſocrum. Sed hæc poſtea fuit nata. Tamẽ dicit Iulianus abſtinendum rõne honeſtatis, ✝ vt ſubijcit. & ff. de ritu nuptiarum. l. ſi qua. §. ſi vxor. & l. ſemper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam &c. Accurſi.

Socrũ a quoq; ſ & nouercã prohibitũ b eſt vxorẽ ducere, quia mr̃is loco ſunt. Quod & ipsũ diſſoluta demum affinitate c ꝓcedit. Aliòqui ſi adhuc nouerca d eſt: id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt, communi iure impedit̃ tibi nubere, quia eadem duobus nupta eſſe non põt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt, ideo impediunt̃ tibi nuptiæ: quia duas vxores hẽre non potes. e

Filius ex vxore præmortua contrahere poteſt matrimonium cum filia vxoris ex marito præmortuo.

Mariti f tñ filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel õ, g mr̃imonium rectè ꝯhũt, licet habeant h fratrẽ, ſororemve i ex matrimonio poſtea k cõtracto natos.

Etiam ob publicam honeſtatem, a quibuſdam nuptijs abſtinetur; quamuis nullum cognationis, vel affinitatis obſtaculum adſit

Si vxor tua poſt diuortiũ ex alio filiã ꝓcreauerit, hæc nõ eſt qdẽ priuigna l tua, ſed Iulianus ab hmõi nuptijs abſtineri ✝ debere ait. Nam cõſtat, nec ſpõſam filij nurũ eſſe, m nec pr̃is ſpõſam nouercam eſſe: rectius n tñ & iure facturos o eos qui ab hmõi nuptijs abſtinuerint.

Inter ſeruos ẽt manumiſſos cognatio impedit matrimonium contrahendum.

Illud certũ eſt, ſeruiles p quoq; cognationes q impedimẽto nuptijs eẽ, ſi fortè pr̃, & filia, aut frater, & ſoror manu

Socrum. Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnũ dictũ ꝓhibitiuũ, cũ rõne. Scdo illud modificat. Tertio modificatũ declarat circa nouercã, cũ rõne. Quarto declarat circa ſocrũ, cum rõne. Secunda ibi, quod & ipſum. Tertia ibi, Alioqn. Quarta ibi, item ſi.

a Socrum. Quę ſint hæ perſonæ, dic vt ff. eo. tit. de ritu nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

b Prohibitum. Iure aff. & ad hoc refertur illud. Quod & ipſum. &c.

c Affinitate. Hæc litera ſibi ꝯria videtur. nam ſi diſſoluta eſt affinitas, nõ ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic diſſoluta &c. id eſt, diſſoluto matrimonio, propter quod cõtingit affinitas: ſed ipſa affinitas nõ eſt diſſoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac glo. ca fraternitatis. §. porro. & ibi glo. xxxv. q̃ſt. x. quo ad matrimonium: ſecus quo ad alia, vt iij. queſt. vij. §. affinitatis. Ang.

d Nouerca. Sic dicta, quaſi nocens * arcet, vel qa noua eſt arca, quaſi ſine fructu & facit ff. de inoff. teſta. l. iij. in fine & l. iiij.

e Non potes. Aliàs non poſſis, ſcilicet eodem tempore ſubaudi: vt ĩ. proxi. §.

f Mariti. Licet ĩnter ſe frater, & ſoror prohibeant̃: vt ĩ. §. eo. inter eas tamen. &c.

g Vel contra. id eſt contrario.

h Habeant. Illi minores.

i Ex matrimonio. Maiorum.

k Poſtea. ſ. poſt natiuitatem iſtorũ. & ſic aduerbium, poſtea determinat dictionem ꝯtcto. Vel dic q determinat verbum, habeant. & dic ꝯtcto, ſcilicet prius. ſ Nam qui ex eo matrimonio, ſcilicet maiorum, naſcuntur, fratres ſunt ex parte matris illi qui natus eſt, vel nata prius ex fœmina. Idem dicas eẽ q erit frater, vel ſoror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tñ iſti nullo iure ſibi adinuicem iungunt̃. viro enim cognati vxoris iungunt̃, & non alijs cognatis viri. Item econtra, quia cognati viri vxori iungunt̃, non autem alijs cognatis vxoris, x Vnde reprobatur quorundam opinio, qui dixerunt, q nullus de arbore ducit alium. Nam in ea continentur cognati viri, & vxoris: & tamen iungunt̃, vt hic dr̃. Nec inter ſe ante matrimonium inter duos cognatos viri, & vxoris cõtractum ſucceduntur: vt C. commu. de ſucceſ. l. amitæ, nec poſtea, niſi ſicut facit

m Nurum eſſe. Licet ſit ſponſa, tamen non eſt nurus antequã eius ſiat vxor. ✝ & econtra, licet ſit ſponſa patris, quia tamen non eſt vxor patris adhuc, ideo non eſt filij nouerca: vt hic, & ff. de ritu nupti. l. ſi qua. §. ✝ & tamen licet nulla ſit affinitas, eſt abſtinendum: vt ſubijcit, Rectius. &c.

n Rectius. A ſimili concludit, in caſu propoſito. primo in hoc §.

o Facturos. Scilicet ſcimus. vel conſtat.

Illud certum eſt. CASVS. Domine, vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, tam ratione cognationis, quam etiam ratione affinitatis: nunquid adhuc ſunt plura impedimenta nuptiarũ? Reſpondet Iuſtinianus q ſic. Non ſolum enim impediuntur nuptiæ ratione cognationis inter liberas perſonas, ſed etiam inter ſeruos. Nam ſeruiles cognationes præſtant impedimentum nuptijs: veluti ſi pater, & filia manumiſſi fuerint, & frater, & ſoror. Nam inter iſtas perſonas obſtante cognationis impedimento, licet ad libertatem peruenerint, nuptiæ cõſiſtere non poſſunt. Sunt & aliæ perſonæ multę, quæ propter diuerſas cauſas inter ſe matrimonium ꝯhere prohibentur: quas quidem perſonas in latioribus libris Digeſtorum, ſeu pandectarum enumerari permiſimus. hoc dicit vſq; ad §. ſi aduerſus. Franc.

p Seruiles. Id eſt, dum durant ſerui.

q Cognationes. Id eſt, cõſanguinitates, q ſunt inter ſeruos. & impediunt nuptias inter eos. Item affinitates, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. adoptiuus. §. ſeruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio ſit inter eos? vt ĩ. de capi. dimi. §. quod autem? Sed, illud in iure ſuccedendi, & in tutela, vel hæreditate dr̃, hoc autẽ in iure ſanguinis, quod nullo iure ciuili tolli põt: vt hic. & ff. de reg. iur. l. iura ſanguinis. & per cõſequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: qa ſunt ſerui: vt ĩ. eo. j. reſpõ. & C. de inceſt. nup. l. cum ancillis? Rñd. durante ſeruitute hęc ſunt duo impedimẽta, & eis manumiſſis durat hoc vnum, vt ſequit̃.

Manumiſſi.

* Imò quaſi noua domus princeps a parte ſuper inducta, quaſi νέαρχος ad accerſendam familiã.

ſ Intelligo prius, ſ. quam iſti duo ꝯhãt matrimonium. Ia.

x Facit ca. ij. pe. &c. quod ſup. hũs. ex. de cõſang. & affinit.

ſ Iſtũ reprobant Io. Fab. & Ang. hic. quia non reperitur cautũ. & ꝯtrarium ibi not. quamuis Io. de Pla. eã ſequat̃.

✝ Quo ꝯrit̃ ẽt ex ſponſalibus de futuro, & de facto contractis, vt nõ poſſit ꝯhi cũ aliquo primi ꝯhentis cõſanguineo: vt c. vnico. de deſ pon. imp. in vj. Ang.

✝ Idem ſ ſponſa alicuius, quã nullus cõſanguineorũ ſponſi põt ducere vxorẽ. vt l c. ſpõſam. ex. & ſponſa. & matri.

* Sic per ſola ſponſalia non ꝯhit̃ affinitas, ſed. p nuptias ſm Ange. hic.

a Manumiſſi fuerint. Vel ambo: & tunc tantum eſt impedimentum ſanguinis, vel vnus tantum: & tunc duo ſunt quæ impediunt: vt modo diximus.

b Enumerari. Poſſunt autem enumerari quatuordecim modi, cum his quos in hoc ti. habemus. Primus eſt ratione ſeruitutis: vt ſ. e. §. fi. & C. de inceſt. nupt. l. cũ ancillis. Secundus eſt ratione ætatis: vt mares minores xiiij. annis, & fœminæ minores xij. vt infra eod. ij. reſponſo. Tertius eſt ratione ſanguinis: quod in tria diuiditur, aſcendentes, deſcendentes, & collaterales: vt ſ. eo. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. eius. & §. duorum. Quartus ratione adoptionis. vt ſ. eo. §. ergo. & §. inter eas. in fine vtriuſque. Quintus rõne affinitatis præſentis, præteritæ, & futuræ: vt ſ. eo. §. affinitatis. & §. ſocrum. & §. ſi vxor. Sextus ratione matrimonij. Nam ſi habet vnam, non debet habere alteram eodem tempore, aliàs eſt infamis: vt ſ. eo. §. ſocrum. in fi. & §. affinitatis. in fi. C. ad leg. Iul. de adult. lege eum. Septimus per ſenatusconſultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorem, & curatorem, & filios eorum ad quondã pupillam, & adultam ſuam, vel patris: vt C. de interdict. matrimo. inter tuto. l. j. Octauus per legem Papiam, & Iuliam, ſcilicet, inter ſenatores, & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis conditionis fœminas: vt ff. de rit. nup. l. Papia. & C. de nup. in l. ſi libertam. quod capitulum hodie correctum eſt: vt in Authen. vt li. be. decer. §. ſi quis autem. colla. vj. Nonus eſt, vt inter præſidem, & ſibi ſubiectam ratione iuriſdictionis: vt C. de nupt. l. & ſi contra. & C. ſi quacunque præd. pot. l. j. Decimus eſt per conſtitutionem principis: vt cum ea quam quis de ſacro fonte leuauit: vt C. de nup. l. ſiquis alumnam. in fi. Idem ſeruatur de ipſa cõmatre: licet noſtro iure cautũ non reperiatur. Vndecimus eſt ratione honeſtatis: vt ſ. eod. §. ſi vxor. & ff. eo. l. ſi qua. Eſt & duodecimus ratione ordinis annexi, vt cum clericus in ſacris ordinibus conſtituitur: vt in Authen. quomo. oportet epiſco. § neque autem. collat. j. & in Authenti. de ſanctiſſ. epiſcop. §. ſi quis. colla. ix. Eſt & tertiuſdecimus: vt in monialib. & conuerſis monachis: licet non ſint in ſacris ordinib. cõſtituti: vt in Authen. de monachis. §. ante pe. colla. j. & in Authen. de nup. §. diſtrahuntur. verſic. per occaſionem. col. iiij. Et decimuſquartus in muliere rapta, quæ proprio nubit raptori, quod prohibetur. vt in Authen. de rapt. mul. quæ ra. nubunt. § j. colla. ix.

ADDITIO. Iſti autem modi poſſunt comprehendi his ver. Ætas cõditio. numerus. monachat⁹ & ordo,
Optio, nobilitas, ſanguis, tutela, poteſtas,
Fons ſacer, affinitas, raptus repugnat, honeſtas:
Iſta ea quæ faciunt cõnubia legibus, hæc ſunt. Ang.

Si aduerſus. Iſte §. cũ §. ſeq. diuidit in vj. partes. Primo ponit dictũ ſuũ annullans. Secũdo infert. Tertio rõnẽ aſſignat. Quarto infert alium effectũ quo ad nomẽ. Quinto infert alium effectũ quo ad exactionẽ dotis, & donationis propter nuptias. Sexto addit alias pœnas. Secunda pars ibi, Itaque. Tertia ibi. Nã nec. Quarta ibi, Vnde ſolẽt. Quinta ibi, Sequitur ergo. Sexta ibi, §. ſequen. ſcilicet ibi. Qui aũt.

miſſi fuerint.

Ponit gñaliter quaſdã eſſe perſonas, inter quas non põt cõſtitui matrimonium. Ange.

Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diuerſas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari [b] permiſimus.

Vbi nuptiæ cõtra legũ interdicta celebratæ fuerunt, ibi neq; nuptiarũ, neq; viri, neq; vxoris, neq; dotis vllũ ius erit vel appellatio: ad hæc cõtrahentes, pœnas hic traditas, aliasq; plures incurrunt.

Matrimonium xiiij. modis impeditur.

1 Sec⁹ de iure can. vt i. c. pe. & c. ſecũ. nupt. ſm doct.

2 Mõdo. ſup ſigna. & de diſpẽ. mri. verſic. cognatio ſpiritualis.

3 Iſte modus ẽ ſup ſtu⁹ ſm la. ga poſit⁹ ẽ i. l gnro.

4 Secus ſ cõſtitutis ĩ nõ ſacris, vel minorib. ordinib. q ſi ſ cedãt ĩ habitu, & tõſura gaudẽt priuilegio. c. ſi qs ſuadẽte. 18. q. 4. ſ priuilegio fori. vt ca. j. de cle. cõiug. lib. 6.

5 In vul. olĩ editione ſic ſcriptũ erat vel ĩ græca voce [illegible] qua ſi vulgò cõcepti: vel Sp. i. quaſi ſine pre filij. atque ita legiſſe vĩ Theophilus grç⁹ iſtõnã parafraſtes.

6 Rõnẽ huius etymo. reddit Plinia. in Roma nis qõ. ita ſcribens.

CASVS. Domine, iã vidi ſatis de impedimentis nuptia. dicatis mihi, qualiter puniuntur illi, qui contra præcepta legũ iniuſtas nuptias contrahunt? Ad hoc reſponde. Iuſtinianus dicens, q ſi aliquid aduerſus præcepta legum tradita ſuperius egerint, nec erit ibi vir, neque vxor, neq; matrimonium, neque dos ibi intelliget: nec filij ex illo coitu illicito poteſtati patris ſubijcient. Sed quantũ ad poteſtatem patris pertinet, tales erunt, quales ſunt hi, quos mater vulgò concepit. Nam nec hi vulgo concepti patrem habere intelligunt: quoniam pater eorũ incertus eſt: vnde ſolent filij ſpurij appellari a Græca voce ſic dicti: vel quaſi vulgo concepti, vel quaſi ſine patre filij. vnde diſſoluto tali illicito coitu, dos per actionem ex ſtipulatione peti non poterit. Cum enim ibi nullum intelligatur matrimonium, neque dos ibi eſſe poterit: & ſi dos ibi non ſit, ſequitur q repetitionis dotis locus eſſe nõ poterit. Et non ſolum iſtas penas patiuntur illi, qui prohibitas nuptias contrahunt, ſed innumeræ aliæ pœnæ, quæ in ſacris conſtitutionibus continentur, eis infliguntur, & h. d. vſque ad §. aliquando. Franc.

Si aduerſus ea, quæ diximus, [c] aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque [d] hi, qui ex eo coitu naſcunẽ, in poteſtate patris nõ ſunt: ſed tales ſunt (quantũ ad patriam poteſtatẽ [e] pertinet) quales ſũt hi, quos mater vulgo [f] concepit. Nam nec hi [g] patrem habere intelliguntur: cũ & his pater incert⁹ ſit. [h] vnde ſolẽt ſpurij appellari † [illegible] † [i] [illegible], quaſi ſine patre [k] filij. Sequit [l] ergo, vt diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni, [m]

c Diximus. Vt ſ. eo. per totum. & etiam adiecimus in proxi. §.

ADDITIO. Vide Clemen. j. de conſan. & affini.

d Itaque. Bene infertur: vt ſ. ti. j. in princ.

e Ad patriam poteſtatem. Propter hunc caſum poſuit de nuptijs poſt titulum de patria poteſtate.

f Vulgò. Scilicet, qui patrem demonſtrare nõ poſſunt, vel illicitum: vt ff. de ſta. ho. l. vulgo.

g Nec hi. Scilicet vulgò concepti: vel dic, hi de quibus loquimur. ſcilicet, illicitè concepti.

h Incertus ſit. Cui pater eſt populus, pater eſt ſibi nullus, & oĩs, Cui pater eſt populus, nõ habet ille, patrẽ. & ſm hoc dic his. ſ. vulgò conceptis. Vel dic his. ſ. inceſtuoſis: & tunc dic iuris fictione eſt incertus.

i A Græca voce ſporaden. Sporaden græcè. dr latinè vulgò, paſſim, & ſparſim. ADDITIO. & ita legi vult Alciatus. lib. prætermiſſorum. j. In dictione ſpurius. nec perperam, vt video: cũ in vetuſtis meis exemplaribus eius dictionis veſtigia inuenerim.

k Sine patre. Iure ciuili inſpecto.

l Sequitur. Bene infert, cũ. n. ſine matrimonio eſſe non poteſt, ſ. dos: & vbi nõ eſt dos, actio dotis nõ eſt: vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, Sicut enim, &c.

m Exactioni. Scilicet per actionem ex ſtipulatu, quæ datur pro dote: vt j. de actionib. § Fuerat. Sed nũquid per condictionem ſine cauſa. vel ob cauſam, quaſi ob cauſam datum fuerit, nec cauſa fuit ſecuta? Reſpondet Placentin. quòd ſic, ſiue ignorans, ſiue ſciens dederit: vt ff. de condictionib. ſine cauſa. l. finali.

Quũ veteres ſequit, Roma. cõ plura nomina vnius, aut binis, ternis vt ſignarẽt vt ſuta P. Cn. Ser. & Sex. hoc ẽ publios, Cneos, Seruios, & Sextos. q patrũ ſolẽt prænoĩa. Spuriũ ĩtẽ binis lrĩs ita notabãt. Sp. q deſcriptio & orbatos parẽtib. indicabat: qm ſi quos ſine patẽtib⁹ dicerẽt, Sp. tantũ ſcriptitabãt. Quo factum ẽ vt ſpurios ẽt vocarẽt eos q ſeer to gñe crederentur. Vide Cr. li. de hone. diſcip. xx ca. v. & Catellianũ Cottã ĩ dictione Spurij.

7 Hoc verum niſi vterq; . ſ. maſcul⁹, & fœmina, vel alter tantũ ignorauerit. quia tunc filij ſũt legiti. e. ſi. in fi. q hi ſine leg. & ſuccedunt parẽti ẽt ſcẽti. ea. ex tenore. ex. eo. ti. & iõ qui eos diceret ſpurios deberet ca bare, ſm Ange. hic.

ſed Ioan. dat talem condictionem, ignoranter nõ ſcienter danti: vt C. de condi. ob cau. da. l. j. & ff. de condi. cau. da. l. j. §. fi. & l. ij nec immeritò: cum turpiter danti nulla ſit repetitio: vt ff. de condi. ob turp. cau ſam. l. ob turpem. & hæc omnia locum habent, quando nõ nõ fuit ſecutum matrimonium.

concubinatus. aliàs contra: vt C. de con. l. j.

ADDITIO. Et tũc quid ſi cũ ea per diſpenſationẽ matrimonium ɔtrexit: vide Chriſtoph. & Iaſon. hic.

h Conſtitutione. Vt C. de natu. lib. l. cum quis.

i Inſtrumentis. Sed nunquid ſine inſtrumentis eſt matrimonium tale? Dicunt quidã quod nõ: vt Pla. & Azo, quã de corati maximis dignitatib. faciunt matrimoniũ: vt i Auth. vt lic. ma. & aui. §. quia vero legem dudum coll. viij. melius aũt. ff. qb. mo. na. ef. fi. leg. §. illud quoq. verſ. hæc ergo caſta. coll. vj. Sed dic quod matrimonium nudo cõſenſu perficiat ſine ſcriptura: vt in Authen. de nupt. §. nuptias. colla. iiij & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti nõ ſunt legitimi; ſi dotalia inſtrumenta non ſunt facta: 4 vt hic. & facit ad hoc C. de natu. lib. l. cum quis. & l. nuper. & l. fin. & in Authen. de hære. quæ ab int. ſta. def. §. j. colla. ix. & in Authenti. de ſi ante do. inſtru. na. circa med. collat. iij. & in Auth. de inceſt. nup. §. fi. col. ij. & de trië. & ſemiſ. §. fi.

k Conſtitutio. Vt C. de na. li. nuper ſed ſi non fecerit eam ſibi vxorem: adhuc tñ huiuſmõi naturales ſunt alẽdi a patre. Item ſuccedunt ex teſtamẽto in totum, ſi pater vult, legitimis non exiſtentibus, vel parentibus iam defunctis: aliàs liberi in vnam vnciam tantũ permittũt naturales ſuccedere. ſuperiores quã ipſi tñ ſuperiunt. nõ impediunt eos. niſi in ſua legitima, quæ ſuperioribus debẽt. ab inteſt. verò duas habent vncias paternæ ſubſtantiæ cũ matre eorum viriliter diuidendas, quã non ſunt aſcendentes, nec deſcendentes. Alunt & ipſi patrẽ, & hoc in licitè natis: ſed non, ſi illicitè nati ſunt: imo ab oĩ beneficio ſunt excluſi: vt in Auth. qui. mo. na. eff. ſui. §. diſcretis. vſque in fi. conſti. col. vj.

a Prohibitas. Per aliquem de quatuordecim modis, licet Irn. has pœnas impoſuit tantum eis, qui inceſtas nuptias faciunt, vel nefarias: non qui aliàs inutiles: vt in Auth. de inceſt. nup. §. j. collat. ij.

b Alias pœnas. Vt eſt amiſſio bonorũ, & incurſus infamiæ: vt C. de inceſt. nupt. l. qui contra. & l. ſi quis inceſt. hodie verò & confiſcatio bonorum, & exilium, & cinguli, ſiue dignitatis depoſitio, & verberatio ſimul eis imponitur. vt in Auth. de inceſt. nup. §. ſancimus. col. ij.

Aliquã. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi ſ. in. proxi. pcedẽn, quod illi ſunt in pͣtãte patẽtũ, qui ex iuſtis nuptijs pcreant: nũquid ſunt aliqui, qui ſtatim, vt nati ſunt in pͣtãte parentũ nõ ſiant? Et dicit Imperator, quod ſic. Contingit enim quod licet aliqui in pͣtãte patris beneficio natiuitatis ab initio non fuerunt, poſtea tamen legis authoritate poteſtati patris ſubijciantur, vt in tali caſu: pone quod aliquis habeat tantum filium naturalem, ſi pater iſte filium naturalem ſeruitio principis, vel præſidis prouinciæ det, vel curiæ alicuius ciuitatis offerat, per illam oblationem filius patris poteſtati ſubijcitur, & ius legitimi filij in bonis patris cum cæteris legitimis in omnibus conſequitur. Item pone, quod aliquis habeat licitam concubinam, ad quam conſuetudinem habeat: cuius matrimoniũ legibus non ſit interdictum, & ex ipſa in concubinatu prolem procreauerit: ſi poſtea maritali affectione ductus vir contrahat matrimonium, & dotalia cõficiat inſtrumenta ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, non ſolum filij poſt dotalia inſtrumenta procreati, ſed etiam ante matrimonium celebratum nati, tanquam legitimi patris poteſtati ſubijciuntur, & iura legitimorum in bonis patris beneficio noſtræ conſtitutionis obtinebunt. h. d. vſque ad fi. Franc.

c Parentũ nõ ſunt. Hoc mirabile per duo probat exẽpla.

d Naturalis. Scilicet tantum.

e Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in poteſtate patris non eſt (vt hic, & ſ. ti. j. in prin.) facere in poteſtate: detur in ſeruitiũ Imperatoris, vel præſidis prouinciæ. Nam in poteſtate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij: 1 vt in Authen. qui. mod. na. eff. ſui. §. ſi quis igitur. col. vj. Accur.

f Necnon is. Nunc ponitur aliud exemplum.

g Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit tpe

locus ſit. Qui aũt prohibitas a nuptias ɔhunt, & alias pœnas b patiuntur: quæ ſacris cõſtitutionibus continentur.

Naturales liberi, curię oblati legitimi fiunt: et patris poteſtatem ſubintrant. Item ex ea nati, cum qua iuſtas contrahere nuptias licebat, connubio ſubſecuto, dotalibusq́ inſtrumentis confectis, æque legitimi cenſentur, atque qui ex matrimonio nati ſunt.

Aliquando aũt euenit, vt liberi, qui ſtatim vt nati ſunt, in poteſtate parentũ nõ ſunt, c poſtea redigantᷣ in poteſtatem patris: qualis eſt is, qui dũ naturalis d fuerat, poſtea curiæ e datus, poteſtati patris ſubijcitur. Necnõ is, f qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum g fuerat, ſed ad quam † pater cõſuetudinem habuerat: poſtea ex noſtra conſtitutione h dotalibus inſtrumentis i compoſitis in poteſtate patris efficitur. Quòd & alijs liberis, qui ex eodẽ matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio k præbuit.

Poteſtas patria etiã adoptione cõſtituitur, cuius duæ sũt ſpecies: altera arrogatio dr̃, altera adoptio: illa principis authoritate eos, qui ſunt ſui iuris arrogamus: hæc vero in alterius pͣtãte exiſtẽtes imperio magiſtratus adoptamus.

TITVLVS XI.

DE ADOPTIONIBVS.†

Non ſolum autem natu

DE ADOPTIONIBVS.

Quia ſupra dixit de nuptijs, ex quibus acquiruntur filij legitimi, & naturales: ideo nunc de adoptionibus ex quibus acquiruntur filij legitimi tantum. Vel ſic, ſuprà qualiter filij noſtri ſunt in noſtra poteſtate dixit: nunc autem qualiter alieni efficiuntur poteſtatis noſtræ. Ange. Aret.

Non ſolũ. Iſte tit. diuidit in nouẽ partes principaliter. Primo, ponit quod adoptiui ſunt in poteſtate adoptantis. Secundò, qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò, primũ dictum limitat & declarat. Quartò, de impubere, qui ſe arrogandum dedit. Quintò, quod adoptans debet ſaltẽ adoptatũ præcedere xviij. an. Sextò, quã aliqis vt nepos, vel pronepos adoptat. Septimò, in quibus cõueniunt, & in quibus

a Quod Ange. intelligit verũ ſi ſtatim non veſtè: quod non. pro ſtatu: vt eſt text. in l. iij. C. de nat. li. & quare ſuccedãt, vide hic per eum.

† Aliàs quã, & ſolam.

1 Dic quod hodie de iure can. & c. l tertia ſperij ... ne dictis inſtitis nec matrimoniũ, & filij efficiunt legitimi: vt hĩ in c. tanta, q filij ſint legit. ſecũdum Angel. & Iaſ. hic.

Filij naturales tamen, an ſuccedant.

4 Dic quod de iure canonico debẽt eis alimẽta. de hoc ẽ tex. ſingu. i c. cũ haber. ex. de eo qui cognouit cõſang.

† Gellius li. 5. c. 19. docet adoptionẽ generaliter eſſe trãſitus, ſeu cõmigrationẽ in alienã familiam. quo loco explicat veterẽ cõſuetudinẽ ciuitatis, itẽ quod adrogationis. vetuſtiſſimũ autẽ eſſe adoptionis vſum ex eo conſtat, quod Moſes adoptatus ſit a filio Pharaonis, vt hĩ Exo. cap. 2.

bus non adoptio, & arrogatio. Nona, quod scire l'ade, pati a dominis sunt liberi. Secunda ibi, Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, Minorem. Sexta ibi, Licet autem. Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, Illud. Nona ibi, Apud Catonem.

& ĩ. eod. §. siue, quare sic potest simpliciter definiri. Adoptio est legitimus actus, per quem fit quis filius, qui non est, penè naturam imitans, & hæc est veritas: vt ff. eod. l. j. & ĩ. eod §. minorem.

d Rescripto. Hoc est, vel ante ipsum principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum a principe: vt C. eo. l. ij. in fin. & l. arrogatione. Sed quid, si imperator nõ est? R̃h. non põt fieri, licet imperium semper sit: vt in Authe. quomo. opor. epis. §. h. colla. j.

les a liberi, secũdum ea, quæ diximus, in potestate nr̃a sunt, verumetiam ij, quos adoptamus. b.

Authoritate principis arrogantur, qui sui iuris sunt, sed magistratus imperio, qui sunt sub potestate alterius. Aresin.

Adoptio c aũt duobus modis fit: aut principali rescripto, d aut imperio magistratus. e Imperatoris authoritate adoptare quis potest eos, easve, qui, quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dr̃ adrogatio. f Imperio magistratus adoptamus eos, easve, qui, quæve in potestate parẽtum sunt: siue primum gradum liberorum obtinent, qualis est filius, filia: siue inferiorem, g qualis est nepos, neptis, pnepos, proneptis.

Filiusfamilias extraneo in adoptionẽ datus, extranei potestatem minime subintrat, quamuis illi intestato succedat. Datus verò cuiuis ascẽdentiũ, eius potestati subijcitur.

Annotato, Duo vincula vno fortiora esse.

Sed hodie ex nostra cõstitutione, h cum filiusfamilias a patre naturali i extraneæ personæ in adoptionem datur, iura patris naturalis minimè dissoluuntur, nec quicquam ad patrẽ adoptiuũ trãsit: nec in ptãte eius est: licet ab intestato iura successiõis eis a nobis tributa k sint. Si verò pater naturalis l nõ extraneo,

CASVS. Accessi ad dñm Iustinianum & ita pposui coram eo, Dñe, vos vultis tractare de adoptionibus: pro Deo, quę rõ mouet vos ad tractandũ hic de adoptionibus? Ad hoc rñ. Iust. dicẽs, Amice, ĩ. tractauimus de ijs, qui sunt i pa. po. & qa nõ solũ nãles liberi & legitimi, de quibus ĩ. diximus, sunt in parẽtum potestate, sed & adoptiui: idcirco de adoptiuis hic tractare tu sõdim. Et hæc vsq; ad §. adoptio aũt.

a Naturales. sub. & legitimi: quare dicitur, quia filiorũ alij sunt naturales, & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati: vt hic, & ĩ. de pa. po. in princ. Alij naturales tantum, nati ex concubina: vt ĩ. tit. j. §. fina. Alij legitimi tantum: vt adoptiui, de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales nec legitimi iuris præsumptione: vt incestuosi, vel aliàs illicitè nati: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. fi. colla. vj. Alij sunt, qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt, i. efficiuntur duobus modis: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. j. & ĩ. tit. j. in fi.

b Adoptamus. Scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri: vt hic, & ff. eo. l. j. sed hodie distinguitur: vt ĩ. eod. §. sed hodie.

Adoptio. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimembre. Secundo exemplificat, & ponit exemplum primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi, Imperatoris. Tertia ibi, Imperio. CASVS. Domine iam video, quæ ratio mouet vos ad tractandũ de adoptio. dicatis ergo mihi, si places, quot modis fiat adoptio? Rñ. Iustin. q̃ adoptio fit duobus modis, scilicet rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus. Sed domine ponatis mihi exemplũ quando fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius. Ad hoc respõ. Inst. q̃ quando aliquis adoptat eum q̃ sui iuris est, tunc necesse est fieri adoptionem authoritate, siue rescripto principis. & hæc species adoptionis, quando. s. ille qui sui iuris est, alienæ potestati subijcitur: est primo, & speciali nomine arrogatio. Imperio autem magistratus adoptantur illi, q̃ sunt in potestate parentum, siue obtineant primũ gradum liberorum, qualis est filius, & filia, siue inferiorẽ gradum obtineant: vt nepos, neptis, & deinceps pnepos, & proneptis. Et hoc vsque ad §. sed hodie.

c Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorũ, qui liberos nõ habẽt, penè. i. ferè naturam imitans. Sed certe & ab ijs, q̃ liberos habent, fit adoptio: vt ff. e. hanc ei. §. præterea.

e Magistratus. Scilicet cuiuscunq; ordinarij, & defensoris ciuitatis: qui minimus est: vt in Auth. de defen. ciu. § nulli. colla. iij. Nec mirũ, cũ sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offic. procons. & leg. l. secunda.

f Arrogatio. Quia adoptator interrogatur, an velit, eũ quẽ adoptat sibi iustum filium esse, & adoptatus, an id fieri patiatur: vt ff. eod. l. ij. Vnde versus.

Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suum, sed patris permanet idem. Acc.

g Inferiorem. Id est, sequentem.

Sed hodie. Diuiditur in duas partes. Primo ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo. Secundo quando dat auo materno vel paterno. Secunda ibi, Si verò pater. CASVS Dñe, vos dixistis mihi supra, q̃ illi qui adoptantur, sunt in potestate patris adoptiui, nunquid hoc indistinctè est verum? Ad hoc respondet Imperator dicens Amicè, certè secundum iura antiqua omnes adoptiui indistinctè transibant in potestatem patris adoptantis: hodie autem secundum iura noua secus. Nam hodie statutum est in nostra constitutione, cum filius naturalis a patre suo naturali alicui extraneæ personæ in adoptionem datur, si pater naturalis filium suum naturalem dederit in adoptionem auo sui filij materno, vel etiam proauo materno: vel si ipse pater naturalis a patre suo emancipatus fuerit, & filium auo, vel proauo paterno in adoptionem dederit: in hoc casu, qñ iste filius datur in adoptionem alicui de ascendentibus in linea directa: quia in vnam personam concurrunt naturalia, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui: vtpote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo annexum: & ideo in familiam, & ptãtem huiusmodi patris adoptiui amodo efficitur. & hæc vsq. ad illum §. Cum autem impubes. Franciscus.

h Constitutione. Vt C. de adopt. l. cum in adoptiuis.

i Naturali. Et legitimo.

k Tributa. Id est, in prædicta constitutione. & facit ad hunc ĩ. de hære. quæ ab intest. defe. § sed ea omnia. vers. inuenim'. & ĩ. de exhære. lib. §. circa adoptiuos. & ĩ. de inoffic. testa. §. ij.

l Pater naturalis. Et legitimus.

e Tu dic q. iste tex. posset stare sine subauditione si referetur ad §. fin. tit. præcedẽ. mã aduerte qa ibi nõ loquitur de nãlib' tm: qa ibi nãles tm nõ sunt i ptãte, vt ibi di: sed qñ sunt legitima. vi. la.

a Istã defi nitionem nõ sequitur Io. de Platea. hic.

a Et sic ẽ delegabilis q̃ cõpetit iure magistratus. l. j. de offi. ei' cui mã est iu. nec plenè causã eo gnitionẽ requirit.

vt p Bar. in l. nec q̃ equũ. §. vbi decr. ff. p̃cõ. & leg. la.

a Sed de princ. iu. can. fieret authoritate apostolica: cũ mortuo Imp. succedat ecclesia i administratione: vt c. licet. ex tra. de fo. cõpet. ſm Angel. & Ias. hic.

f No. ar. q. in matrimonio cõtrahendo spõsus debet prius interrogari quã spõsa. de quo vide gl. in l. ij. i prin. ff. eo.

a Fuiã cõcurrẽtib' legitimis, & nãlib', quãuis inter se nõ hẽant parentelæ: quod no. ſm Ange. & iõ non trãsit in ptãtẽ, q̃ p emãcipationem priuat' hæreditate vtriusque ſm cõem opin. vt l. cũ in adoptiuis. C. e. sed cũ hodie nemo emancipat' inuitus. ſ. gñaliter. i authen. quib. mo. na. ef. fi. sui. vt iste §. esse correct'. de quo vide la. hic.

ſed auo filij ſui mr̃no; a vel ſi ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, b etiā auo † vel ꝑauo ſimili modo c prño, vel mr̃no filiū ſuū dederit in adoptionem, in hoc caſu, quia concurrunt d in vnam perſonam, & naturalia, & adoptionis iura, e manet ſtabile ius pr̃is adoptiui, & naturali vinculo copulatū, & legitimo adoptionis modo † conſtitutū, vt & in familia, & in pt̃ate huiuſmodi patris adoptiui ſit.

Impuberis arrogatio, cauſa cognita celebratur: cauetq; arrogator ſe bona arrogati (ſi intra pubertatē obierit) illis reſtituturum, ad quos peruentura erant adoptione non facta.

Cum autem f impubes per principale reſcriptū g adrogatur, cauſa cognita h adrogatio i fieri p̃mittit̃, & exq̃ritur cauſa adrogationis, an honeſta k ſit, expediatque pupillo. Et cū q̄buſdā conditionibus adrogatio fit, id eſt, vt caueat l adrogator perſonæ publicæ, m † ſi intra pubertatē pupillus deceſſerit, reſti uturum ſe bona illis, q ſi adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionē eius venturi n eſſent:

Arrogatus nō niſi cauſa cognita emãcipat̃: cui ꝓpria bona reſtitui dēnt, iubeturq; arrogator quartam bonorum ſuorum illi relinquere.

Item non aliter emancipare eum poteſt adrogator, niſi cauſa o cognita dignus emãcipatione fuerit, & tunc ſua bona ei reddat. Sed & ſi decedēs cauſa emancipauerit, iubet̃ quartam p̃rimoniij ſui eidem arrogato relinquere, præter bona, quæ ad patrem arrogatorem tranſtulit: & præter ea bona quorum viumfructum poſt arrogationem patri arrogatori acquiſiuit. b. d. vſq; ad §. minorem nat. Franc.

a Materno. In cuius pt̃ate prius non erat: ſed modo effici͛, vt ſubijcitur: vt ꝟ. de pat. pot. in fi. Accur.

b Emancipatus. Aliàs cū eſſet in pt̃ate aui, quō adoptaret eum quem habet? Certè non pōt plus eſſe quā filius, vel nepos: vt hic, & ff. eo. l. ſi pater. §. ſi duos. & intellige emancipationis tpe filium nō eſſe conceptū, qui nūc datur in adoptionē, aliàs in poteſtate aui remanſiſſet: vt ꝟ. ti. j. §. fin.

c Simili modo. Id eſt, ſimilē facias diſtinctionē. nā materno ꝑauo indiſtinctè: paterno verò ſm̄ q̄ mō diſtinxit in auo, dat̃ in adoptionem.

d Cōcurrunt. i. Sed ſi ego adoptem filiū fratris mei: nūquid poteſtati meæ ſubijcit̃? Rñ. ſm̄ Ioan. q̄ non: & quod hic dī naturalia expone, id eſt naturalia, quia ab eo auo contrahit natiuitatem, & originem. quod non eſt in filio fratris mei.

e Iura. Vnde præferendus eſt ei, in quem vnum ius tantum concurrit, & ſic duæ rationes, vel plures prævalent vni: vt in Authen. de cōſang. & vter. fra. §. quia igitur. verſ. vult autem. in gl. meliores. coll. vij. & C. de edi. diui Adri. tol. l. fi. niſi vna ſit melior duabus: vt colligitur. ff. de inoffic. teſta. l. nam & ſi & ff. vnde lib. l. ſcripto.

f Cum autem. Diuiditur in quinq; partes. Primo quōd arrogatio fiat cauſa cognita. Secūdo quōd fiat iuſta cauſa. Tertio ponit modū ſub quo fiat. Quarto quōd non poteſt arrogator ipſum emancipare ſine cā. Quinto quod quartam partem bonorum ſuorum eidem ſiue in vltima voluntate, ſiue inter viuos relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et cum. Quarta ibi, Item non aliter. quinta ibi, Sed & ſi. Are.

CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi q̄ illi, qui ſui iuris ſunt, authoritate principis arrogantur. Pone igit̃ q̄ ſit aliquis impubes ſui iuris, qui habet opulentam hæreditatem: nunquid poterit quilibet indiſtinctè authoritate principis ipſum arrogare, & in pt̃atem ſuam redigere. Ad hoc reſpo. Imperator q̄ non. Cum enim aliquis impubes arrogat̃, in hoc caſu arrogatio non indiſtinctè. i. non inconſultè p̃mittit̃, ſed quæritur cauſa arrogationis, an ſit honeſta. & an ipſi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibuſdam conditionibus, videlicet vt pater arrogator cautionē cū fideiuſſionibus promittat, vt ſi ipſe pupillus arrogatus ante pubertatem deceſſerit: reſtituat omnia bona ſua integrè illis, qui ſi adoptio non eſſet facta, ad eius ſucceſſionem fuiſſent venturi. Item non aliàs poterit iſte pater arrogator iſtum impuberē authoritate principis arrogatum emancipare, niſi prius cauſa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione. & tūc neceſſe habet eidem omnia bona ſua reſtituere. Itē ſi iſte pater arrogator illum filium impuberem in teſtamēto ſuo exhæredauerit, vel inter ipſos viuos ipſum ſine cauſa emancipauerit, iubet̃ quartam p̃rimonij ſui eidem arrogato relinquere, præter bona, quæ ad patrem arrogatorem tranſtulit: & præter ea bona quorum vſumfructum poſt arrogationem patri arrogatori acquiſiuit. h. d. vſq; ad §. minorem nat. Franc.

g Reſcriptum. Vt quia ſui iuris eſt: vt ꝟ. eo. in prin.

h Cognita. Quæ autē in cauſæ cognitione vertunt̃, p ordinē ſcripta ſunt. ff. eo. l. ſi pl. §. in arrogationibus. & l. ſeq. vſq; ad §. fi. Et quædam etiā hic dñr in perſonam impuberis. quæ & ibi dicuntur.

ADDITIO. De qb9 vide Ang. hic. qui dicit q̄ ſi fuerint quæſitæ vel per delegatū a principe: vt l. ij. C. eo. vel etiam p ordinarium ipſius impuberis: quamuis nō bene pnunciauerit, actus tñ tenebit: vt no. gl. in l. cum hi. §. ſi prætor. ff. de tranſ. Ang. Aret.

i Arrogatio. Vt q̄a ſui iuris eſt, vt ꝟ. eod. in prin.

k An honeſta. Id eſt nō eo ꝓpoſito: vt ei9 res deuoret: vt ff. co. l. nec ei. §. eorum.

l Vt caueat. Id eſt, vt cautionem promittat, ſine fideiuſſore tamen. C. de verb. ſignif. l. ſancimus.

m Perſonæ publicæ. Hoc eſt tabellioni q̄ ſeruit publicus dī: vt C. eo. l. ij. alias enim ſeruus purus tabellio eſſe non poteſt: vt C. de tabul. l. gñali. lib. x. Sed certè ideo ſic dicitur. quia publicè ſeruit.

n Venturi. vel iure ſucceſſionis ex teſtō, vel ab inteſtato. vel dic ſiue vniuerſali, vel ſingulari. vt legatarius: omnibus enim conſulitur hac ratione pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs ſi poſtea: pupillaris ſubitō euaneſcit vt hic, & ff. eod. tit. nō aliter. & l. his verbis. & ꝟ. de pup. ſubſt. §. j. Sed nōne ſine hac cautione facta admittunt̃ ſupradictæ perſonæ ex teſtō? Rñ. non, cum teſtm̄ ſit ruptum minima capi. di. ſ. arrogatione. ꝟ. quib. mo. teſt. in fi. §. non tñ. 1 Item nunqd legitimi ſine hac cautione admitterent̃? Rñ. nō: q̄a pōt arrogator omnia iure peculij occupare, vt ff. de caſt. pec. l. ij. 3 Hæc tñ cautio omiſſa, ꝓ facta hr̃: vt ff. eo. l. bis verbis in fin. vt aliàs. C. de rei vxo. act. l. vnic. § j. Sed quare legitimi non ſtipulant̃, ēt vltra pupillarē ætatē: cū & poſtea erant admittendi ad ſucceſſionem ſi adoptio facta non eſſet? Rñ. illud eſt de fortuna, & aduentitium erat, vnde non fuit cōſiderādū: vt ff. qui, & a qui. l. iulianus. potuiſſent enim poſt pubertatem teſt. feciſſe: vt ꝟ. qui ex cau. §. cum ergo.

o Niſi cauſa. Veluti ſi ita his inſtituit iſte adoptat9, ſi emãcipatus fuerit: & tūc quartā pdit, 4 quā tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt ꝟ. pxr. tit. & ff. ſi quid in frau. pat. l. ſi. ſm̄ quoſdam. Vel dic, q̄ tunc non pdit quartā: vt ꝟ. pxi. tit. pbat̃: qd eum iſto cōtinuat̃: 5 & qd in d. l. cōtinet̃, intelligit̃ q̄ erat iuſta cā ꝯ filiū, vt q̄a ꝓuocabat prem ad irã: & in tm̄ vt ēt exhæredari potuerit: & bñficia collatā, vel ꝯferē dum

† Alibi a-uo paterno, vel ꝑ-auo.

† Alias cō-tractum.

1 Nota ex hac gl. q̄ ad hoc vt filius exiſtēs in poteſtate patris p adoptionem tranſeat i pt̃atem alterius, neceſſe ē q̄ det̃ i adoptionē aſ-ſini. q̄ ſit de aſcendētibus, puta auo prño, vel mr̃no, q̄a nepos ab auo trahit originē, & ſic ponit̃ nālia, i. naturalia, aliàs ſi det̃ affini collaterali, puta fratri patris, non tranſit. ſimilē glō. habes C. eo. l. pen. §. ſi verò pt. & c. tñ ꝯ illā glo. eſt tex. in §. in plurimis, in princi. in vet. nō ex traneum. ꝟ. eo. laſ.

† Perſonā publicā hoc loco interp̃tat̃ Theophilus tabellionē. Notat9 nō pōt eē ſeruus. Satiſdatio arrogatoris q̄bus prodeſt.

2 Et ibi ex alijs ſubſtitutionibus: q̄a nō filij. ſed pſis tñ eē ſec̃: quod nō rūpit̃ p arrogationē hlij, peteretur ab arrogatore tāquā debitū arrogati ſm̄ doct. hic.

3 Secus tamen ſi p̃moreret̃ arrogator ex quo ēt tabulę pupillares cōualeſcerēt vt hic p Ang.

4 Iſta eſt vera ſecūdū Io. de Plac. & eā tenet glo. & Salic. i l. ij. C. eod.

5 Et hęc eſt vera ſecundū doctō. hic: q̄ dicūt hāc quartā debere dari in vltima volūtate pp verbū relinquere hac poſitū, ſecus i alijs bonis ꝓpter bunt ſuc. Iaſon.

dum reuocari: vt C. de reuoc. don. l. ſi. & in auth. vt li. de cętero. §. illud. verſ. qui etiam. col. vj. & ſm hoc intellige pro reſpon. quod ſequitur.

a Exhæredauerit. Vel præterierit: vt ff. eo. l. ſi arrogator. Accurſius.

b Iubetur. Nota, non cauet ſic ſe relicturi: nec enim nō valeret: vt C. de inun. ſtip. l. ex eo. & C. de inof. teſta. l. ſi qn. §. cur iubetur per legem vt ſic faciat.

c Quartam partem. Quid ergo ſi alios filios ſex, vel plures habeat: nūquid hic plus, quam alij habet? Reſpond. ſic. ſecundum Bulg. qua ſi debeat imputari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam ſuæ partis per conditionem ex l. diui Pij: vt hic, & ff. eod. l. ſi arrogator. & ff. de inoffi. teſta. l. Papinianus. §. ſi qs impubes. & hoc ad inſtar naturalium, & legitimorum: vt ff. de inoffi. teſtam. l. Papinianus. §. quoniam. & C. de inoffi. teſtam. l. cum quæritur. & leg. parentibus. Abſurdum eſt enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem, & legitimum: vt ī. eo. §. ſed hodie. in fin. Accur.

pater eum exhæredauerit, a vel viuus ſine iuſta cauſa emancipauerit: iubetur b quartā c partem bonorum ſuorum ei relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum tranſtulit, & quorum commodum d ei poſtea adquiſiuit.

Quod natura fieri non pōt, nec arte poterit: ars enim naturæ eſt imitatrix.

Minorē natu e maiorē non poſſe adoptare placet. Adoptio enim naturā imitatur: f & pro monſtro eſt, g vt maior h ſit filius, quàm pater. Debet itaque is, qui ſibi filiū per adoptionem, vel adrogationē facit: plena pubertate, id eſt, octodecim annis i præcedere.

Carens filio poteſt alium adoptare in locum nepotis, vel pronepotis. h. d. Aret.

ADDITIO. Et hanc approbant cōīter doctores, & an ſit hodie aucta hęc quarta per Authē. nouiſſima. C. de inoffic. teſta. vide glo. in §. hoc obſeruandum. in Authen. de trien. & ſemiſ.

d Commodum. Repete, & præter ea bona ſ. aduentitia. quorum commodum filius arrogatus poſt arrogationem acquiſiuit patri, ſ. vſumfructum. nā & hæc acquiſita reſtituit: non dico vſumfructum ipſum, quē debet lucrari pater: vt C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. ſi quis itaque. ad inſtar mariti in rebus dotalib. vt ff. fami. erciſ. l. ſi filia. §. j. & ſic hoc verbum præter, non excludit: vt hic. & ff. de pig. act. l. j. in ſi. & ff. de pe. eu. l. ſed & hæ. §. pen. & facit ff. de vulg. ſubſtit. l. ſed ſi plures. §. in arrogato.

Minorem natu. CASVS. Dñe ego ſum quidam iuuenis, & habeo amplum, & magnum patrimonium meū: & habeo quendā vicinum valde diſcretū, & prouidū virum iam bene ſexagenarium: cuius conſiliū in multis exciſt mihi fructuoſum. poſſumne ipſum arrogare, vel adoptare in filiū? nunquid licet mihi hoc facere? Rñ. Imp. q non. quia certè minor natu maiorē adoptare, vel arrogare non poteſt: & hoc rationē: quia adoptio imitat̃ naturam: ſed contra naturā, & pro monſtro eſſet, quòd filius maior eſſet tpe patre. vnde dico tibi, q ille qui p arrogationē ſibi filiū facere vult: debet plena pubertate, ſ. xviij. ann. filium arrogatum, vel adoptatū excedere. Item non ſolū pōt qs adoptare, vel arrogare aliquē in filium, ſed etiā in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis.

poteſt quis adoptare: quāuis etiam filium nō habeat. & tam filium alienum poteſt quis adoptare in locum nepotis, quā etiā alienum nepotē in locum filij, ſed ſi aliquis in locū nepotis aliquem adoptet, quaſi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quem habet in poteſtate: in eo caſu filius patri adoptanti debet ɔſentire. ne ipſe nepos ipſo inuito adoptatus, ſuus hęres agnaſcatur. Si enim filius adoptioni a patre factæ conſentiat: tūc mortuo auo iſte nepos adoptatus in poteſtate pris, ſuus hæres efficietur, ſed licet in hoc caſu conſenſus filij requiratur, ſecus tamen eſt in caſo econuerſo. Nam ſi auus nepotem ex filio natum alij in adoptionem dederit, non eſt neceſſe conſenſum filij interuenire. hoc dicit vſque ad §. in plurimis. Franciſcus Aretin.

Licet aūt & in locū nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis, vel deinceps adoptare, quāuis filium quis non habeat. k

Poteſt quis filium alienum in nepotē ſuū, & nepotē alienum in filium ſuū adoptare.

Et tam filium alienum quis in locū nepotis adoptare poteſt, quam nepotem in locum filij. l

Qñ quis adoptat aliquem vt nepotē ex filio ſuo legitimo, et naturali, vel legitimo tm̃, debet interuenire cōſenſus filij: ſed non econtra, qñ auus dat in adoptionem nepotem ſuum ex filio. Aret.

Sed ſiquis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo, quē naturalē in ſua poteſtate habet, eo caſu & filius conſentire debet: m ne ei inuito ſuus hæres

e Natu. Id eſt, natiuitate. ſic. ff. de minor. l. j. §. j.

f Imitatur. Plerunque. quandoque tamen non: vt ī. eo. §. ſed illud. & §. in plurimis.

g Pro monſtro eſt. Id eſt, nō ſecundum naturam, ſed contra naturam: vt & alias. ff. de ſtatu ho. l. non ſunt liberi.

h Maior. Scilicet tempore, non perſona.

i Octodecim annis. ſ. tot annos debet habere plus adoptans, quā adoptatus, qui faciunt vnam plenā pubertatē tanti tpis. Sed nunquid qui plures adoptat, debet pluribus vicibus pręcedere in tanto tpe? Rñ. non, vt puto: cum ſecundum naturam etiam in vno anno ex diuerſis fœminis, vel ēt vna poſſit habere filios plures, & in hoc adoptio imitat̃ naturā, vt hic. Et no. pluribus modis dici plenā pubertatē. nam interdū quatuordecim anno. vt ī. quib. mod. tut. fini. §. j. & ſ. titu. j. j. rñ. alias xv. vt in Authē. de temp. nō ſo. pec. ſuper dote. §. generaliter col. vij alias xvij. ann. vt ſ. qui manu. non poſ. §. ſi. & ff. de poſtul. l. j. §. pueritia. interdum xviij. anno. ſ. vt ff. de ali. & cib. leg. l. Mela. Accur.

k Non habeat. Vel licet vxorem non habeat: quo caſu tamen eſt contra naturam: vt ff. eod. l. & qui vxores. Accurſius.

l In locum filij. Item nepotem ex vno, quaſi ex altero natum: vt ff. eo. l. ſi pater. §. qui duos. non autem loco fratris: vt C. de hære. inſti. l. nec apud.

m Conſentire debet. Quod nō eſt in alijs cognatis, q poſſent ſperare ſucceſſionē: vt ff. eo. l. cū adoptio. Et ſi quidem filius cōſentiat, bene eſt: & recideret nepos adoptiuus in prātem ſuā. ſ. filij mortuo pre: vt ff. eo. l. ſi quis nepotē. Si aūt non conſentiat filius, tunc agnaſcitur, id eſt, appropinquat̃, ſeu agnatus fit ei. ſ. auo hic nepos, & ſuus efficitur hæres, etiam filio inuito: nec recidit in poteſtatem eius: ſiue dicas eū ſuccedere, vt filium, licet non ſit filius, ſiue vt nepotem, quaſi ex

e Ætatem tūt ſeptē. infātia durat ad vij. annū. pupillaris ętas ad 14. ſ maſ. pueritia, ſeu pubertas ad 18. adoleſcentia, ſeu plena pubertas ad 25. iuuētus, ſeu virilis ætas ad 50. & qnque ad 60. ſenectus ad 80. decrepitus ad 100. ann. Ægi. per.

Sed hęc gl. aut male, aut improbè loqtur, fm Chriſt. qa nullū tps plenā pubertatem conſtituit niſi 18. ann. Ang.

altero filio præmortuo natū: quo caſu æqualiter cum patruo admittatur: vt ĩ. de hær. quæ ab inteſta. §. cum autem. Alij dicunt hoc totum, in inuito, id eſt, filio inuito: & agnaſcatur, i. iuxta eum quaſi naſcatur quo ad ſucceſſionē, quod ſatis in idē redit. Alij hoc totū, ei inuito, id eſt, auo inuito: qui voluntate filij propoſuerat adoptare: nunc autem contra propoſitum ſuum facit. & hic dicitur inuitus ratione propoſiti prioris. Et ſecundū iſtos, hic nepos inuito auo, & filio adoptatus nō ſuccedit vna cum filio: ſed demum eo mortuo. prima verior ē. Sed quare hic filius impediret matrimonium ſui filij, etiam auo volente, & nō impedit hunc ciuilem actum: vt ff. de rit. nupt. l. oratione. §. j. Respond. quia matrimonium eſt vinculum magis indiuiduum: vt ĩ. de pat. pot. §. j. reſpon.

ADDITIO.

Et ſic iſta glo. intelligit huiuſ text. triplicitet ibi, ei inuito. Primo diuiſim, vt exponatur ei: ſcilicet auo, inuito, ſcilicet filio. Secundo, & tertio coniunctim, vt illa verba in totum referantur, vel ad filium, vel ad auum: contra quæ facit d. l. ſi quis ne, otem. Iaſ.

adnaſcat. Sed ex õrio, ſi auus ex filio nepotē det ī adoptionē: non eſt neceſſe filium conſentire. a

Adoptiuus pater adoptatum filium in poteſtate ſua conſtitutum, vel arrogatum, alteri in adoptionem dare poteſt, haud ſecus quam naturalis pater poſſit.

In plurimis b aūt cāis aſſimilatꝰ is, q adoptatꝰ, vel adrogatus eſt, ei q ex legitimo mr̄imonio natus eſt. & iō ſi qs p Imperatorē, vel apud ꝑtorē, vel ꝑſidem ꝓuincię nō extraneū c adoptauerit: pōt eū dē in adoptionē alij dare.

Qui ſecundum naturam liberos generare nequeunt, nec ſecundum artem ſibi parare queunt.

Sed & illud veriuſq; d adoptionis cōe eſt: ꝙ & hi, q generare non pñt: e quales ſunt ſpadones f, adoptare poſſunt: caſtrati autem non poſſunt.

Fœmina non poteſt adoptare, niſi eidem pp amiſſos liberos ex principis indulgentia concedatur.

Annota, Fœminas filios in poteſtate non habere: quò fit, vt iuribus poteſtatis patriæ minime fruantur.

Fœminæ quoq; adoptare nō pñt: g qa nec naturales liberos in ſua ptāte habēt: h ſed ex indulgētia i principis ad ſolatiū liberorū amiſſorum k adoptare poſſunt.

Adrogatus non ſolum in adrogantis conuolat poteſtatem: ſed etiam liberi, quos in poteſtate habebat.

Illud propriū eſt adoptionis illius, quæ per ſa-

a Conſentire. Sed videtur ꝙ ſic nam læditur filius in duob. & in hæreditate, ſiue in bonis, quæ ad filium ſuum proponebat ex voto tranſmittere: vt ff. vnde libe. l. ſcripto hærede. quod non facit: vt ĩ. de hære. quę ab inteſt. defer. §. at ſi. & qa in poteſtatē illius tranſit, quare in patris ſui naturalis poteſtatē non recidit iure iſto veteri: vt ĩ. e. §. fi. Ad primum reſpondeo: quia alio modo poteſt euitare, inſtituendo eum. Ad ſecundum dico, quòd non poteſt æſtimari patria poteſtas: vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. ſecundū vulgatem. Sed hodie vterque timor ceſſat. nam & ſuccedet, & in ſuam poteſtatē recidet: vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. §. ſcimus. & ĩ. eo. §. ſed hodie.

Pria ptās ineſtimabilis.

Sed facit ꝯ glo. ſm iaco. qā ſi de iæſtimabi la agit ꝑut dicto: vi neceſſari eius ꝯſenſus.

In plurimis. Dicit Iuſtinianus, ꝙ in plurimis ille qui adoptatus, vel arrogatus eſt, aſſimilatur ei, qui ex legitimo matrimonio procreatus eſt: vnde ſi quis eum qui ſui iuris eſt authoritate principis arrogauerit: vel eum, qui in parētis ptāte eſt, non extraneum apud prætorem, vel præſidem adoptauerit: poterit eundem, ac ſi eſſet filius ſuus naturalis, & legitimus, alij in adoptionem dare. Et non ſolum prædicta in vtraque ſpecie adoptionis cōia ſunt, ſed etiā illud vtriuſque ſpeciei adoptionis commune eſt, ꝙ alij, qui generare non poſſunt, nihilominus adoptare poſſunt, quales ſunt ſpadones. Ab hoc tamen generaliter excipiuntur caſtrati, quibus natura beneficium generandi denegauit. Caſtrati enim adoptare non poſſunt. Et idem eſt in fœminis fœminæ enim neque adoptare, neque arrogare poſſunt: & hoc ea ratione quia nec naturales liberos habēt in poteſtate: verun-

tamen ex indulgentia principis ad ſolatium liberorū pro Repub amiſſorum eis adoptare permittitur. b: de vſque ad §. illud proprium. Franc

b In plurimis. Quandoque enim eſt contra: vt ĩ. de hæredi. quæ ab inteſta. §. minus. ſecundum Azo. Item in eo, ꝙ adoptiuus pater non tenetur eū inſtituere: vt ĩ. de hæredi. quæ ab inteſta. §. ſed ea oīa. verſicu. cum nec neceſſitas.

c Extraneum. Vt ſic tranſeat in ſuam poteſtatem: vt ĩ. eod. §. ſed hodie.

d Vtriuſq;. Quarū vna hodie vocatur arrogatio, alia adoptio: vt ĩ. eo. §. Imperatoris.

e Non poſſunt. Qui omnes eunuchi vocantur: ſed ab hoc genere detrahit caſtratos, qui generare nō poſſunt, id eſt, caſtè ſic natos, vt nūquam potuerint generare.

f Spadones. Quib. teſticuli, vel genitalia abſciſſa ſunt cultello, vel ſpatha, & eſt ratio: quia fortius eſt impedimentum naturæ, quam accidentis: vt hic, & ff. de libe. & poſthum. l. ſed eſt quæſitū. §. j. & ij. Et nota, ꝙ vulgariter promiſcuè appellantur. Accur.

Spadones q dicant, ꝗdque inter ſit inter ſpadones, caſtratos, thlaſias, & eunuchos, nemo meo iudicio melius explicat, ꝙ Anton. Augu. li. emendatio. j. c. 5. vide ēt ꝗ de hac te ſcrib. Alc. l. Spadonū. ff. de verbor. & rer. ſignifica.

g Non poſſunt. Sed ipſæ arrogari poſſunt: vt ff. eo. l. nam fœminæ. Accur.

h Habent. Nota fœminas non habere filios in poteſtate, & facit ad hoc ff. de ſuis & legi. l. nulla. & ĩ. de hære. qual. & differ. §. cæteri. & ff. de contra tab. l. illud. §. ad teſtamenta. Accur.

i Sed ex indulgentia. de nouo iure concedenda: vt C. eo. l. mulierem.

Scilicet a principe non adi a comite palatino, ſecūdū An. q idē qd hic. dicit ēt l baſtardo per eū legitimādo.

k Amiſſorum. In acie principis: vt hic innuit, & ĩ. de excu. tut. § ſed & ſi in bello. ff. de inoff. teſt. l. ſi ſuſpecta. §. ſi. Sed nunquid & tunc habebit in poteſtate? Videtur ꝙ ſic, cum beneficia principum ſint extendenda: vt in Authen. conſti. quæ de dign. §. pen. colla. vj. & ff. de conſti. princ. l. fina. Sed tamen contra dico ad inſtar ſcilicet naturalium. nam naturam imitatur adoptio: vt ĩ. eo. in §. minorem. § & facit ad hoc. C. eo. l. mulierem. Accur.

Illud proprium. CASVS. Dñe, iam vidi in quibus ſpecies adoptionis, & arrogationis conueniunt, & in quibus differunt. Nunquid eſt adhuc alia differentia inter eas? Reſp. Imperator, ꝙ ſic. Nam illud eſt proprium, & ſpeciale adoptionis illius, quæ per ſacrū oraculum. id eſt, per principem, & reſcriptum principis fit: vt ſi ille, qui ſe in arrogationem dederit, liberos in poteſtate ſua habuerit: non ſolum ipſe in poteſtatem patris arrogatoris tranſeat, ſed etiam omnes liberi eius, quos in poteſtate habet, poteſtati arrogatoris tanquam nepotes vnà cum eo ſubijciantur: & hoc factum fuit in perſona diui Auguſti, quēdam Germanicum in filium arrogare volēs: & iſte Germanicus nolebat conſentire: vnde non potuit procedere arro-

Et ad ꝯ tiū tēdēt hic doct. ꝙ imò debēs moderari ſm iꝰ cōe. l. ex facto. in prin. ff. de vul. & pu. ſub.

gatio

gatio ſua, ſed diuus Auguſtus cuidam nomine Tyberio iniunxit, vt ille Germanicum arrogaret: quo facto princeps arrogauit Tyberium, & ille habuit Tyberium in filium, & per conſequens Germanicum filium adoptiuum Tyberij habuit in nepotem. Et hæc diuiditur vſq; ad §. Apud Ca. Franc.

crum oraculum [a] fit, quis, qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit, non ſolùm ipſe poteſtati adrogatoris ſubijcitur: ſed etiam liberi [b] eius in eiuſdem fiunt † poteſtate, tanquã nepotes. Sic etenim diu[c] Auguſtus [c] non antea Tyberium adoptauit † quàm is [d] Germanicum adoptaſſet: vt protinus [e] adoptione facta [f] inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

Seruus a domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus libertatem naniſcuntur.

Apud Catonẽ bene ſcriptũ refert antiquitas, ſeruos † ſi a dño adoptati [g] ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. † Vnde & nos eru diti, in noſtra conſtitutione [h] etiam eũ ſeruum, quẽ dñs actis [i] interuenientib. filiũ ſuũ noĩauerat, liberũ eſſe ꝯſtituim[*]: licet hoc ad ius filij accipiendum non ſufficiat.[*]

a Oraculum. [*] Id eſt, per principem, vt de eo, qui ſui iuris eſt: & ideo tranſit et hodie in poteſtatem arrogatoris: vt ſ. eo. in princi. ideo ſic dictum: quia orantes, ſine deprecamur eũ, vt in talibus præſtet authoritatem. Accurſius.

b Liberi. Omnes nati, & naſcituri, & etiã reuerſum ab hoſtibus: vt ff. eo. l. ſi paterfamilias. in princ. fallit hoc ff. de oper. libert. l. operæ.

c Diuus Auguſtus. Hic Imperator volebat adoptare quendam nomine Germanicus, & hic Germanicum noluit cõſentire: vnde non poterat procedere adoptio: vt ĩ. titu. j. §. ſi pater. & ff. eo. l. ij. in prin. vnde Auguſtus callide ſuaſit cuidã nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit: & hunc Tyberium poſtea arrogauit princeps: quare & per conſequens habuit Germanicum loco nepotis.

d Is. Tyberius.

e Protinus. Id eſt ſtatim.

f Adoptione facta. A principe.

Apud Catonem. CASVS. Dñe, iam video quid iuris, qn aliquis adoptat liberum hominem: dicatis mihi ſi placet. quid iuris eſt, ſi aliquis dñs adoptauit ſeruum ſuum? Reſp. Iuſtiniã. Imperat. dicens, Amice: antiqui teſerunt in hoc caſu ſe meminiſſe bene ſcriptum apud Catonem. vt ſi ſerui fuerint adoptati, ex hoc poſſe eos conſequi libertatem. Vnde nos authoritate Catonis eruditi, illos ſeruos, quos dñs actis interuenientibus in filios adoptauerit: in cõſtitutione nulla liberos eſſe conſtituimus, licet hoc eis ad ius filij conſequendum non poſſit ſufficere: & hæc ſunt, quæ dicuntur vſque ad ſi. ot. Fran. de Aret.

g Adoptati. Scilicet a dño. ab extraneo aũt non poteſt etiam libertus: vt ff. eo. l. ſi pater. in ſi.

h Conſtitutione. Vt C. de lat. lib. tol. l. vnica. §. ſimili quoque modo.

i Actis. i. coram iudice dicendo hæc verba, veni huc fili. t ſecundum Azo. vel vt puto, corã iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde facta fuit ſcriptura, non tamen res peruenit ad perfectionem: vt differat a proximo caſu ſuperiori. Aliud ſi extra iudiciũ talia fierent, vel agerentur: vt C. de liber. cau. l. pen. & ſic collige ex hoc, & ſuperiori reſpõ. quod ſi id quod ago, non valet vt ago: valet tamen, vt valere poteſt: ſic C. de latin. liber. tollen. l. vnica. §. ſimili quoque modo. Argumen. contra. ff. de iur. codi. l. j. & ff. de paſt. l. ſi

ſi vnus. §. ſi acceptilatio.

ADDITIO. Reſpondent doctores, quod ibi conſtabat teſtantem nolle codicillari.

QVIBVS MODIS IVS PAT. &c.

TITVLVS XII.

QVIBVS MODIS ius patriæ poteſtatis ſoluitur.

Mortuo patre, mox ſui iuris filius efficitur: mortuo verò auo, ita demum nepos ſui iuris euadit, ſi non ſuperſit ei pater, in cuius recidat poteſtatem.

Videam[*] nũc quibus modis hi, qui alieno iuri ſunt ſubiecti, eo iure liberentur.

Suprà viſũ eſt quomodo dñica poteſtas conſtituat, & cõſtituta tollat. ſubſequenter viſum eſt qualiter patria poteſtas cauſetur. Sequitur de iure vide re quibus modis diſſoluatur, ſecundum Porcum.

Videam[*]. Titulus iſte titulus diuiditur in ſex partes. Primò, qualiter diſſoluatur patris poteſtas morte naturali. Secundò, qualiter morte ciuili ex delicto prueniẽte. Tertiò, qualiter pro dignitatẽ a filio acquiſitam. Quartò, qualiter pro captiuitatem patris, vel filij. Quintò, qualiter emancipatione. Sextò, qualiter per dationem in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi, Cum autẽ. Tertia ibi, Filius. Quarta ibi, Si ab hoſtibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & ſi pater. Item hoc principium ſubdiuiditur in quattuor: quia primo ponit de quo eſt tractaturus. Secundo qualiter aliàs ſupra dixit de ſeruis. Tertio qualiter filij liberentur a patria poteſtate, generaliter reſpon. Quarto dictam reſponſionem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Illi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In prin. iſtius tit. dicit Iuſti. continuando proceſſum ſuum. Videamus nũc de illis, qui alie. iur. ſubſunt. qualiter a nexibus illius iuris liberẽtur. Sed iã de liberatione ſeruorũ qualiter a do. po. lib. nihil in hoc ti. dicet. Qualiter enim ſerui de ptãte dñorum exima[n]tur: per ea quæ in tit. de liberti & de manumiſ. ſet. diximus exponit. Sed quia dñe Imp. video quod vultis tractare in tit. iſto qualiter liberant liberi a ptãte paterẽ. Dicatis ergo mihi ſi placet aliquem modum tollendi pat. po. Ad hoc rñ. Imp. dicens, Amice liberi in po pa. exiſtẽtes per mortẽ naturalẽ parẽtis, ſui iuris fiunt. hoc tñ non eſt ſine diſtinctionis remedio accipiendũ. Nã mortuo patrefa. liberi in primo gradu exiſtẽtes, vtpotè filius, vel filia gñalr ſui iuris efficiunt, ſed per mortẽ aui nepotes, qui in eius ptãte fuerunt, non oĩno ſui iuris fiunt. ſed ita demũ, ſi poſt mortẽ aui in ptis ſui naturalis ptãtem non ſunt recaſuri. vnde ſi tpe mortis ipſius aui pater ipſorũ nepotũ vixerit, & in patris ſui naturalis ptãte ſit: nec ante mortẽ eius de ptãte ſua exiuit: in hoc caſu nepotes ex eo poſt mortẽ aui in poteſtatẽ ei[us] recidũt: nec per mortẽ aui ſui iuris efficiunt: ſed ſi moriẽte auo pater nepotũ, aut mortuus fuerit, aut per emãcipationẽ de ptis ſui ptãte liberatus: tũc nepotes ex eo, qui in poteſtatem patris iam mortui, vel eman-

[*] Dic quod oraculũ ẽ quod ad nõ nẽ alicuius, vel pces ꝯceſſũ ẽ: vel ẽ diuina volũtas ore hominis expſſa, per gl. i l. digna vox: C. de legi. Et de viua vocis oraculo pleni[us] quod per aliũ per Mãdo. l. glo. Iacu. §. Et ſi pa. l ver. ſun gatur. Æg. Per.

† Alias, veniunt.

† Huius adoptiõis meminit Sueto. in vita Tyberij Caſaris.

† Et ſic ex nuncupatione alicu[ius] acquiri vt hic, & l ca. per tinas, cum gl. ſup verbo appellauit poſt medium, ibi ité eſt hic arg. ex quo ſil. ſunt legit.

† Hic tex. eſt ſingu. ſm Iac. d Raue. ad hoc quod probans ſe ſi liũ alicuius vt probare ſe legitimũ. Æg. Per.

[*] Idẽ ſi huiuſmõi verba blãda, & adulatoria pſe rant[ur] in te

[*] ſtamẽtis, qua diſponũt. l. Paulus. §. Paulus ff. de fideicõ. lib. ert. enũciatiua autẽ an debeãt verificari puta ſi dicatur, Sempronium filium, vel fratrẽ hæredẽ inſtituo. vide hic per An.

[*] Aliàs ei non ſufficiat.

emancipati recidere non poſſunt, per mortem aui, ſui iuris fiunt. h.d. vſque ad §. cum autem. Franc.

a Et quidem. quaſi dicat, quid ſit circa ſeruos de abſolutione poteſtatis eorum, diximus ſupra de libe. §. j. & §. multis.

b A poteſtate. Subaudi dñica.

c Parentis. Strictè accipe pro his tantum, qui ſunt ſuperiores ex linea maſculina. Nam fœminæ nõ habent in poteſtate filios: vt ĩ. tit. j. §. fœminæ. generalius accipitur ĩ. titu. ij. §. j.

d Eo. ſ. parente.

e Hoc. Scilicet qđ dixi morte ſuperiorum inferiores effici ſui iuris.

f Patre. ſ. familias. ſubaudi ſupra quem aulius eſt ratione poteſtatis.

g Non omnimodo. Id eſt generaliter.

h Sed ita. Scilicet ſunt ſui iuris.

i Eorũ. ſ. nepotum.

k In poteſtate. Et non exiuit, nã ſi exiuit, & poſtea rediit: quia eſt arrogatus: non recideret filius in poteſtatem eius, vt ff. de adoptio. l. ſi pater filium. & eſt ratio: vt ibi not.

ADDITIO. Scilicet, q́ ius ſemel quæſitum nepoti non debet tolli per arrogationẽ: per regulã iuris, ius noſtrũ. Alia enim rõ ibi poſita reprobaſ. quod facit vt poſt impetrationem vacantiæ nubens non obtineat: etiam ſi vxor moriatur. Ang.

Et quidem a quemadmodum liberentur ſerui a poteſtate b dominorũ, ex his intelligere poſſumus, quæ de ſeruis manumittendis ſuperius expoſuimus. Hi verò qui in poteſtate parentis c ſũt: mortuo eo, d ſui iuris fiunt. Sed hoc e diſtinctionem recipit. Nã mortuo patre, f ſanè omnimodo filij, filiæve ſui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo, non omnimodo g nepotes, neptesq; ſui iuris fiunt: ſed ita, h ſi poſt mortem aui in poteſtatem patris ſui recaſuri non ſunt. Itaque, ſi moriente auo, pater eorum i viuit, & in poteſtate patris ſui eſt: tunc poſt obitum aui in poteſtate k patris ſui fiunt. Si verò is, l quo tempore auus moritǂ, aut iam mortuus eſt, m aut per emãcipationem exijt de poteſtate patris: tunc ij, qui in ptãtem eius cadere non poſſunt, ſui iuris n fiunt.

Deportatio patris, aut filij, patriæ ptãtis vinculũ ſoluit, reſtitutio verò principis, id in priſtinum ſtatum reponit.

Cum autem, is qui ob aliquod maleficiũ in inſulam deportatur, o ciuitatẽ amittit: ſequitur, vt qui eo modo p ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde quaſi * eo mortuo, q deſinãt liberi in poteſtate eius eſſe. Pari r ratione & ſi is, qui in poteſtate parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. Sed ſi ex indulgentia † prin

l Is. Scilicet filius prædictus.

m Mortuus eſt. Scilicet filius prædictus.

n Sui iuris. Niſi in caſu: vt quando per dignitatem filius ſui iuris factus fuiſſet: vt in Authen. conſti. quæ de digni. §. illud. colla. vj.

Cum autem. Diuiditur in quinque partes. Primo, de deportatione patris. Secũdo, de deportatione filij. Tertio, de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto, de ſeruis pœnæ. Secunda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed ſi ex indulgẽtia. Quarta ibi, Relegati. Quinta ibi, Pœnæ. Accu.

CASVS. Dominè laudabiliter video qualiter morte naturali tollitur patria poteſtas: nunquid pluribus modis tolli poterit? Reſpondet Imperator q́ ſic. Nam non ſolum morte naturali, ſed etiam ciuili tollitur patris poteſtas. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum per ſententiam deportationis ciuitatem amiſerit: ſequitur vt liberi eius, qui tali modo tollitur de numero ciuium Romanorum, perinde deſinant in ſua poteſtate eſſe, ac ſi morte naturali in poteſtate eius eſſe deſinerent. Eadẽ ratione & ſi liberi in poteſtate exiſtentes deportati fuerint: per deportationem deſinunt in poteſtate parentum eſſe. Et hæc ſunt vera durãte deportatione. Nam ſi ex indulgentia principis reſtituti fuerint: per omnia priſtinum ſtatum recipiunt. Et hæc omnia vera ſunt in deportatis: ſecus tamẽ eſt in relegatis. Nam parentes relegati nihilominus retinent in poteſtate liberos ſuos: & ſimiliter in caſu conuerſo, liberi relegati in parentum poteſtate nihilominus remanent. Et non ſolũmodo prædictis caſibus morte ciuili tollitur patria poteſtas, ſed etiã in hoc caſu. Nã ſi aliquis pœnæ ſeruus effectus fuerit: deſinit habere liberos in poteſtate. Sed domine, dicatis mihi. quis intelligitur fieri ſeruus pœnæ? Ad hoc reſpon. q́ illi ſerui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtijs ſubijciuntur. Et hæc vſq; ad illum §. filiusfamil. Franc.

Cum autem. Dictum eſt ſ. qualiter ſoluitur patria poteſtas morte naturali: nunc ponit, quando morte ciuili. Accurſius.

o Deportatur. Hic no. quod hæc ſententia deportationis vt valeat, i. vt ſtatum, & ciuitatem perdat non poteſt dari, niſi a quatuor iudicibus ſcilicet ab Imperatore, vel ab eo, qui eius vice iudicat: & a præfect. prætor. & a præfect. vrb. ff. de pœn. l. ij. § j. & de lega. iij. l. j. §. a præfecto. & ff. de inter. & releg. l. inter pœnas. §. j. Idem credo in ſenatoribus, q́ parem ſententiam, i. parem habent effectum principi, vel maiorem, quam prædicti: vt ff. a qui. appel. non licet. l. j. §. j. 1 Si autem alius iudex talem ſententiam det, non valet: nec mandatur executioni, niſi princeps approbet eam, vel inſulam, ſiue locum aſſignet: vt ff. de leg. iij. l. j. §. ij. & §. deportatos. & ff. de iniuſtiru. & irri. teſta. l. ſi quis. §. eius. in gl. j. Quæ autem ſint delicta pro quibus in inſulam debent deportari dicemus. ĩ. de publ. iudi. per totum titulum, ſed relegare poteſt quilibet, qui habet merum imperium: vt ff. de inter. & rele. l. relegatorum. j. reſpon. Et nota q́ primo de media, 2 ſecundo de relegatione. tertio de maxima dicit. Prima, & vltima tollunt patriam poteſtatem: ſed relegatio non ſic, cum ſtatus non ſit mutatio, nec capi. diminutio.

p Eo modo. id eſt, per illã deportationem in inſulã.

ADDITIO. Et ex iſto tex. not. Ange. q́ dictio perinde, importat ſimilitudinem: ſed non omnimodam, maximè in pœnalibus: vt per Barto. in l. ſacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecu.

q Mortuo. Not. deportatum mortuum, ſ. ciuiliter. ſic. ff. de contra tab. l. j. §. quidam filium. & ff. pro ſoc. l. verum. §. ſocietas. verſ. intereunt.

r Pari. Hic no. vbi eſt eadem, vel ſimilis ratio, idem ius conſtituatur. ſic. ff. de verb obl. l. a Titio. circa fi. & ĩ. quod cum eo, qui in alie. po. §. ſi igitur. in fi. & ff. de eden. l. quidam. §. nũmularios. in gl. quia. & ff. ad leg. Aquil. l. illud. Argu. contra. ff. de collat. bon. l. ſi quis. in fi. j. reſpon. ibi. hoc in parte.

ADDITIO. Solue ſm Io. Fab. & Ang. hic, q́ ibi non erat eadem ratio per omnia.

Deportare poſſũt quatuor iudices.

* Aliàs pinde ac eo mortuo.

† Aliàs principali. In quibuſdã exemp. pœnæ aũt pſeru⁹, &c.

1 Sed tu vt obſtare l. j. C. de ſen. pſ. pe. Pro cuius ſol. laſ. dubitat. dicẽs a ſentẽtijs Senatorum fortè non poſſe iam ſupplicari.

2 Contrariũ tenet laſ. p l. iij. ff. de inte. & relega. de quo. ĩ. de cap. diminu. in princip.

* Facit ĩ graduatũ notatũ q́ vxore poſtea ducta & ea demũ mortua priori b⁹ notatio nibus vti nequeat. Ag. Per.

Princi-

cipis [a] reſtituti fuerint, per omnia priſtinum ſtatum [b] recipiunt. Relegati autem patres in inſulam, in poteſtate liberos retinent. [c] Et ex contrario, liberi relegati in poteſtate parentum remanent.

Seruitus pœnæ patriam poteſtatem tollit. Angelus.

Pœnæ [d] ſeru' effect' filios in poteſtate habere deſinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum [e] damnantur, † & qui beſtijs [f] ſubijciuntur.

Sola patriciatus dignitas filium a patria poteſtate eximit.

Filiusfamilias ſi militauerit, [g] vel ſi ſenator, vel conſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris. Militia enim, vel conſularis dignitas de patris poteſtate filium non liberat. [h] Sed ex conſtitutione [i] noſtra ſumma † patriciatus [k] dignitas illico [l] Imperialibus codicillis præſtitis, filium a patria poteſtate

[a] Principis. Aliàs principali. Sed nunquid per aliũ poterit reſtitui? Rñ. non, niſi fortè per ſenatorem, qui poteſt reſtituere ad ſtatum, vt ff. de poſtula. l. j. §. cum qui. verſ. de qua, & §. an autem.

[b] Statum. Scilicet quantum ad honores, vel ordines, & ſimilia, vt C. de ſent. paſ. l. j. ergo & patriam poteſtatẽ, & hoc vult dicere. Sed contra dicit C. de ſent. paſ. l. in inſulã. & l. ſi pr. Solu. hic ſpẽaliter ad oĩa fuit reſtitut', ſecundum M. & ſic facias punctũ ibi, per omnia. hanc reprobo: quia ſemper intelligitur ad omnia reſtitui, niſi contrarium dixerit expreſſim: nam verbum, ſcilicet reſtituo, generale eſt. vt ff. de vſſor. l. videamus ij. §. in Faniana. Alij hoc intelligunt ad patrẽ reuertentem tãtum referendum, cui debet reſtitui filius in poteſtatem: ſed filio reſtituto non ſic, quia ſic noceret ei reſtitutio. arg. C. de legi. & con. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus: & reſtitutus in libertinitatem recidit: vt ff. de iur. patr. l. ſiue libertus. Dic ergo intereſſe verum princeps dicat hæc verba, reſtituo te. & tunc ad omnia reſtitutus eſt, vt hic an, hæc, indulgeo tibi, quo caſu de pœna tantum remittenda cogitaſſe vi. vt in contrarijs. argu. C. de ſent. paſ. l. generalis. & l. tutor. & l. cum indulgentia. & C. de gen. abo. l. fi. Accur.

† Aliàs dantur.

[c] Retinent. Nota differentiam inter deportatum, & relegatum quo ad familiam: vt hic, & 3. proxi. [1] §. Item hic bona retinet, ille non: vt ff. de interd. & releg. l. j. Item hic ciuitatẽ retinet, ille non, vt ff. d interd. & rel. e. l. relegati. & l. relegatorum. § ſiue ad tempus. & §. ad tẽpus. Item quod hic ad tempus, vel in perpetuum, ille autem in tantum in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & releg. l. relegati. & l. relegatorum. §. hæc eſt differentia. ſed in libertate non eſt differentia. nam vterque liber remanet, vt ff. de bon. dam. l. ſed & ſi alia. §. j. Sed bannitos noſtri temporis quibus comparabimus? Rñd. ſi tantum eſt [illegible], vt etiam cum ciuitate bona ſua publicent[illegible] iure, vel de conſuetudine ciuitatum, [illegible] comparabo, aliàs, relegato, vt arg. ff. de bon[illegible] l. j. [s] non autem dico, quod poſſit deporta[illegible] de iure, vt 3. §. proxi. diximus, ne[illegible] poteſt a defenſore ciuitatis, cum ſi[illegible] relegatio, vt in Auth. de defen. ciui[illegible] col. iij.

Deportat' & relegatus differunt.

[1] Hoc verũ niſi eſſet relegatus in perpetuũ: quia poſt ſibi perſolam adimi pars bonorũ. l. relegati. §. fi. & l. relegatorũ. §. ad tẽpus. ff. eod. titu. Ang.

ADDITIO. [illegible] deportant ſemper pœna cruciant. Pœt. [illegible] eſtque perennis.

[d] Pœnæ. id eſt [illegible] Supplicium. n. ſuus dñs eſt, non fiſcus, v[illegible] nihil quærit, vt ff. de ijs, quæ pro non ſcript. ha[illegible] l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit ſeruus ex ſupplicio, vt in Authen. de non op. §. quod autem. & §. ſi verò. col. quarta.

ADDITIO. Dic iſtud eſſe verum ſi remanet viu': ſecus ſi in continenti ſtat executio mortis naturalis: vel ſaltẽ pars ab habente poteſtatem capitaliter condemnetur, quia eius teſtamentum non valet, niſi in malè ablatis reſtituendis, ſed in abſente ſecus, quia valet teſtamentum, ſecundum Angelum hic.

[2] Iſtã cõiter reprobãt doct. hic ingenuus ex ſupplicio nõ fit ſeruus.

[e] In metallum. id eſt, in opus metalli ad fodiendũ metallum, vel etiam deportandum, & hi ne fugerẽt, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebantur dãnati in opus metalli: & hi non tanto pondere opprimebantur, & qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij verò erant, qui in miniſterium, vel in ſeruitium metallicorum tantum ponebantur. & hoc ſi perpetuò fieret, erant ſerui, aliàs non: vt ff. de pœnis. l. aut damnum. §. inter eos. & §. quiſquis. & §. in miniſterium. Sed quid ſi prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel alicuius ſimilis conditionis? Rñ. in vicinam prouinciã mittebant, [3] vt ff. d pœnis. l. aut dãnũ: §. eſt pœna. Alij ſunt in opus publicũ perpetuò dati, vel ad tempus, qui ſunt ſimiles relegatis: vt ff. de pœnis. l. quidã, ſed huiuſmodi pœnæ non ſunt in vſu hodie. Accurſius.

[3] Quod facit in Chriſt quæ vacãte ſede per mortẽ plati, ſi opus ſit chriſmate: quærendi ſunt epiſcopi vicini: & eſt gl. in ca. ſi epus a paganis. de ſup. negl. pla. lib. 6.

[f] Beſtijs. Deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia beſtialia faceret. de hac pœna dic vt not. ff. de pœn. l. qui in vltimo.

Filiusfamilias. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit a dicto. Quarto aſſignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ex conſtitutione. Quinta ibi, Quis enim. CASVS. Dic pono quod aliquis filiusfamilias factus fuerit miles, & ſenator, vel conſul: nunquid liberatur a patria poteſtate? Rñd. Imperator quod non. Nam militia, vel conſulatus dignitas filium a patria poteſtate non liberat, ſed ex conſtitutione noſtra ſumma dignitas patriciatus filium a vinculis patriæ poteſtatis liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet poſſe filium ſuum a nexibus ſuæ poteſtatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celſitudinem non valere eum, quem ſibi elegit patrem, ab aliena eximere poteſtate? quaſi dicat hoc nullatenus eſt tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incontinenti a patria poteſtate liberatur. Et hæc vſque ad illum §. ſed ab hoſtibus. Franciſcus.

† Vide in hunc locũ Al. in xij. lib. C. tit. de cõſu. & non ſpar. pec. & Budæũ in l. vlt. ff. de ſenatoribus. vterque n. Accurſiũ taxat in interpretatione dictionis patricius.

[g] Militauerit. Id eſt, miles factus fuerit: ad quod multa ſunt neceſſaria, vt in Auth. de mand. princi. §. fin. verſic. ſi quidem in gl. j. coll. iiij. diximus etiam in l. penul. ff. ex quib. cauſis maio. vbi ſex requiruntur ad hoc, quod quis ſit miles. Vel dic militauerit, id eſt, in exercitio militiæ fuerit.

[h] Non liberat. Hoc eſt iure iſto, nam nulla dignitas præter patriciatum releuat filium a poteſtate patris, vt ſubijcit, ſed hodie xij. ſunt dignitates, quæ liberant aliquem hominem curialem a curiali conditione, vt C. de decur. l. ſi. lib. x. & illæ eædem liberãt a patria poteſtate, vt in Auth. conſtit. quæ de dig. §. 1. & §. generaliter. colla. vj. vnde cum ſit ibi conſul, corrigitur quod de eo dicitur.

[i] Conſtitutione. Vt C. de conſulibus. l. fina. libro duodecimo.

[k] Patriciatus. Erat enim patritius, quaſi principis pater. vnde Saluſtius, O patres conſcripti, nam ſcripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliàs.

[l] Illico. Hoc eſt ſpẽale in patritio, & cõſule hodie, etiam vt ſola collatione, id eſt, datione codicillorũ, id eſt, dignitatis ſcripturæ, vel per aliquod priuilegium

ſane

liberat. a Quis enim b patiatur, patrem quidē poſſe per emācipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium liberare: imperatoriam aūt celſitudinem nō valere eum, quem ſibi patrem † elegit, c ab aliena eximere poteſtate.

Captiuitate patris aut filij pendet magis, q̄ intereat ius patriæ poteſtatis pp poſtliminij ius. Retrò.n. fingit in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus regreſſus eſt.

Si ab hoſtibus d capt⁹ fuerit parens: quamuis ſeruus hoſtium fiat: tn̄ pendet e ius liberorum ꝓpter ius poſtliminij: f Quia ij, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reuerſi fuerint: omnia priſtina iura recipiunt. idcirco g reuerſus * etiam liberos habebit in poteſtate: quia poſtliminium fingit eum, qui captus h eſt, in ciuitate ſemper fuiſſe. Si verò ibi deceſſerit: exinde, ex quo captus i eſt pater, filius ſui iuris fuiſſe videt̄. Ipſe quoq; filius, nepos ve ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus propter ius poſtliminij, ius quoque poteſtatis parentis in ſuſpēſo eſſe. Dictū eſt aūt poſtliminiū, a limine, & pòſt. † Vnde eū, qui ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum rectè dicimus. Nā limina ſicut in domo finē quendam faciunt: ſic & imperij finem eſſe limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus.

ſit ſui iuris & ſine adminiſtratione: in alijs decem, tunc demum cū cœperint adminiſtrare: vt in Auth. conſtitu. q̄ de digni. §. j. in glo. codicillor. colla. vj. quæ eſt C. de epiſ. & cler. Auth. ſed dignitas. & C. de decur. l. fina. lib. x. Item in tertio caſu cum ordinatur epiſcopus: qui eſt & vltra ſupradictos caſus: vt in Authent. conſti. quæ de digni. §. palam. colla. vj.

ADDITIO. Et nota q̄ vbi elec. eſt neceſſaria ex parte vtriuſque: quia eligentes cogunt eligere: & electus cōſentire: q̄rit̄ ius ex ſola electione & abſenti, & ignoranti. l. illud. ff. de tut. & cura. dat. ab his. Sed ſi non ſit neceſſaria ex parte electi: vt in epiſcopo, non quærit̄ ius ante acceptationem. c. ſi tibi abſenti. de præben. lib. vj. Item vbi fit electio ꝑ viam facultatis, vt a populo, vel dn̄o. Sed eſt ſpeciale in patritio, & cōſule, vt hic. Ange.

a Liberat. Scilicet dignitas.

b Quis enim. Quaſi dicat, ſi quilibet pater etiam viliſſimus filium ſuum emancipat quando vult: vt infra eo. §. admonendi. & §. præterea, quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic In caſu electi patritij, quaſi dicat: eum ipſe pater patritij poſſit emancipare, & ad hoc compellatur eum alapis, & verberibus: vt in Auth. conſtit. quæ digni. §. j. reſpō. colla. vj. quare & ipſe Imperator. &c.

c Elegit. Quod rato fit: vt C. de conſulibus. l. fi. lib. xij. ſecundum M.

Si ab hoſtibus. Diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur, quando pater fuit captus. Secundo quando filius. Tertio declarat quid ſit poſtliminium. Secunda ibi, Ipſa quoque. Tertia ibi, Dictū eſt. Are.

CASVS. Dn̄e vos dixiſtis mihi, q̄ per mortem ciuilem tollitur pat. po. nunquid generaliter eſt verū? Reſpon. Imperator q̄ non. Nam ſi aliquis paterfa. ab hoſtibus captus fuerit: quamuis ſeruus hoſtium efficiatur: tamen pat. pote. omnino non extinguitur: ſed propter ius poſtliminij in tempus futurum ſuſpenditur. Illi enim qui ab hoſtibus capiuntur, ſi in ciuitatē reuertant̄. omnia priſtina iura iure poſtliminij recipiunt. vnde & iſte pater ab hoſtibus captus, ſi reuerſus fuerit, liberos in p̄tāte habebit: q2 ius poſtliminij eum qui ab hoſtibus captus eſt, ſi poſtea reuerſus eſt, fingit in ciuitate ſemp fuiſſe. Si verò apud hoſtes deceſſerit, filij ſui iuris effecti ſunt. Si ipſe quoque filius aut nepos ab hoſtib. captus fuerit: ius pat. pot. in ſuſpenſo erit iure poſtliminij. Sed dn̄e dicatis mihi ſi placet, vnde di poſtliminium? Ad hoc rn̄det Imperator, q̄ poſtliminium dictum eſt a limine. & poſt. Nam eum qui ab hoſtibus captus eſt, eū poſtea ad fines noſtros reuerti. poſtliminio reuerſum rectè dicimus. Sicut. n. limina in domibus quendam finē faciunt: ita finem imperij limen eſſe omnes veteres voluerunt. vn̄ etiam limen dictum eſt, quaſi finis & terminus quidam. & hac rōne eſt, vt qui ab hoſtibus vltra limen, id eſt, vltra metam, & finem imperij ducebatur, poſtea eodem limine reuertebatur, quo amiſſus fuerat. Sed pone, q̄ aliquis ſit captus intra fines imperij, & ibidem victis hoſtibus recuperatus: nunquid cenſet̄ ipſe poſtliminio reuerſus? Et vi. q̄ nō, cū fuerit vltra limen, id eſt, metam, vel finem imperij? Reſpon. Imperator, q̄ iſte poſtliminio rediſſe cenſetur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. præterea. Franc. de Are.

d Ab hoſtibus. Hoſtes ſunt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipſi populo Romano: vt ff. de cap. & poſtli. re. l. hoſtes.

e Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus eſſe in pendenti vt diximus ſupra, de ijs qui ſunt ſui vel alie. iuris. § primo. Sed certè qd̄ hic dicit, pendet, verum eſt propter iuris fictionem, nam quo ad veritatem ſui iuris eſt filius: vt ff. de teſtament. l. lege Cornelia. in fine, & ff. de liberis & poſthumis. l. penultima. & C. de ſenten. paſſ. l. final. ibi. quod maximè &c. & ff. ad Macedonian. l. prima. §. primo nam pater ſeruus eſt hoſtium: vt ī. de iur. perſona. §. ſerui. ergo alium in poteſtate habere non poteſt: vt ff. ad legem Iuliam, de adulterijs l. ſic eueniet. Dic ergo, quòd nulla præterita, vel præſentia pendent inſpecto ſtatu præſenti, ſed futuro: vt infra de verborum obligation. §. conditiones.

ADDITIO. Etiam quo ad teſtamentum, vel contractus filij ſuper aduentitijs acquiſitis ante captiuitatem, nec in alium tranſlatis quouis titulo, præter quam hæreditario alias ſecundum Angelum Aretinum: ſed ſecundum Iaſonem non pendet contractus filij: niſi patris præiudicium concernans.

f Poſtliminij. Eſt autem poſtliminium ius amiſſæ rei recuperandæ ab extraneo, & moribus, & legibus conſtitutum: vt colligitur ff. de cap. & poſtl. reuer. l. poſtliminium. §. reſpon. Accurſius.

g Idcirco. Quia reuerſi omnia iura recuperant.

h Captus. Et reuerſus: vt ff. de cap. reuer.

i Captus. Intra fines noſtros, nec vltra deductus ita impropriè reuerſus dicitur poſtliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines & tunc dicitur etiam rediſſe, ante, quam ad limina redeat: quia ſic recuperat ſtatum licet impropriè. & facit ad hunc §. ff. de captiu. l. in bello. § j. item ad idem. ff. de vſu. & vſufruc. l. qui poſſeſſionem.

Præterea. Diuiditur in ſex partes. Primo, qualiter per emancipationem liberantur fi. ius. agnatus pater.

† Patrem §. ſenatorem inquit Nebriſſ. l lex conſuo iuris ciuilis in ver. pater.

* Reuerſus, parēs aliquib⁹ Codicib⁹.

† Seruitutē, vt l to pieus ad Trebatiū teſtat̄ Cicero: dici vult a poſt, & līminū illud ꝓductionē ad verbi ſicut ſ finitimo, legitimo, ædituo non plus eſt tū mū quā meditullio, tullium.

Hoſtes q̄ dicant. Filius capt⁹ ab hoſtib⁹ in veritate eſt ſui iuris.

‡ Excepta poſſeſſione retinenda. l. denique. & l. nec vtilem. ff. ex qui. cau. ma. la.

* Quia ſic recuperatus an quā excederet fines. Ang. Por.

Secundo

Secundo, qualiter fiebat emãcipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, q pater habet legitimam in bonis emancipati, ſicut patronus in bonis liberti. Quinto, q pater legitimus eſt tutor filij impuberis emancipati. Sexto, q nepotem poteſt emancipare retento filio in poteſtate, & econtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Noſtra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et preterea. Sexta ibi, Admonendi. Aret.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tolli tur patria poteſtas: nunquid adhuc tolli poterit pluribus modis? reſpõd. q ſic. Nam certè poſt ſupradictos modos tollitur emancipatione pria poteſtas. Sed Dne. dicatis mihi qualr fit emancipatio? Ad hoc tñ. impet. q aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nã olim, aut p antiquã legis obſeruationem fiebat, q per imaginarias vendõnes, & manumiſſiones ab imaginario emptore factas celebrabatur: aut p imperiale reſcriptũ: ſed noſtra prouidentia hæc per quandã conſtitutionẽ in meliorem ſtatum reformauit. Statutum enim eſt conſtitutione noſtra, vt anoquotom fictione ſublata parentes ad competentes iudices, vel magiſtratus directa via intreot: & ibidem filios, vel filias, & deinceps liberos cæteros a ſua poteſtate dimittant: & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præſtantur parenti in bonis liberorum ab ipſo emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: & etiam ſi aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam naciſcitur. Et hæc vſque ad §. admonendi. Franciſcus.

Ab eo poſtliminium dictum eſt: quia [a] ad idem limẽ reuertebatur, quod amiſerat. Sed & qui captus, victis hoſtibus recuperatur: poſtliminio rediſſe exiſtimatur.

Emãcipatio apud quẽuis magiſtratũ (et citra antiquã ſolennitatẽ) facta, patriæ poteſtatis vincula ſoluit: verũ pater ex emancipati bonis ſibi iure debitam portionem conſequitur: illiusq; (ſi impubes ſit) legitimam tutelam.

Præterea [a] emancipatione quoque deſinunt liberi [b] in poteſtate parentum eſſe: ſed emancipatio antea quidẽ, vel p antiquam legis obſeruationem procedebat, [c] quæ per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex imperiali reſcripto. [e] Noſtra autem prouidentia, etiam hoc in melius per conſtitutionẽ [f] reformauit: [†] vt fictione [g] priſtina exploſa, [h] recta via [i] ad cõpetẽtes iudices, vel magiſtratus [k] parentes intrẽt: [l] & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps a ſua manu [m] dimittant. Et tunc [n] ex edicto [o] prætoris i bonis [p] huiuſmodi filij, vel filiæ, nepotis, vel neptis, qui, quæve a parẽte manumiſſus, [q] vel manumiſſa fuerit, eadẽ iura præſtantur parenti, quæ tribuunt patrono [r] in bonis liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri, ipſe

ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in genere: puta q contractus ſit ſimulatus, ſed in ſpecie. & qualiter præſumatur, vel probetur per teſtes, vide per Angelum hic.

[h] Exploſa. Id eſt, expulſa. ſic ꝟ. de fideicom. hæredi. §. ſed quia ſtipulationes.

[i] Recta via. Vel indirecta: non curo. vel dic, id eſt, recto iure.

[k] Vel magiſtratus. Quoslibet, etiamſi non habeat merum imperium, vel mixtum: vt in Auth. de defen. ciui. § iuſiurã dum. verſic. & quicquid aliud. & ibi gl. coll. iij. & etiam extraordinarios vt duo Bononien. coram iudice Mutin. vt ff. de manu. vind. l. etiam. § fina. & C. de iudi. l. vlt. aliàs pen.

[l] Intrent. Si iudex eſt in domo, idem vbicunq; ſit, dummodo nõ ſit in loco turpi vt ff. de iuſti & iu. l. pe. ff. de arbi. l. ſi cũ dies. §. pen.

[m] Sua manu. Id eſt, debet capere eum per manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. [*] Vel dic manu. i. poteſtate. nam quandoque & non capta manu emancipatur: vt C. de eman. lib. l. penul. Accur.

[n] Et tunc. Id eſt, ex tunc. nam prius occuparet pater oĩa iure peculij vt ꝟ. qui. non eſt permiſ. fac. teſt §. j. & eſt ſimile tunc. ff. de condi. & dem. l. iiij. in fi. & ſi cer. peta. l. ſecta. circa prin. ibi tunc eo amplius. & in gl. tũc & ff. de vulg. ſubſt. l. in pupillari. §. j.

[o] Ex edicto. Scilicet poſito. ff. ſi a pa. quis fue. ma. l. j. in fi. primo reſponſo.

[p] In bonis. Acquirendis, vel acquiſitis: vel a patre ſibi none collatis.

[q] Manumiſſus. Id eſt, emancipatus, impropriè enim ponitur. vt ff. quando act. de pecu. eſt anna. l. prima. §. alienatio.

ADDITIO. Quod eſt verum de ſtricto iure C. ſecus de iure ff. ſecundum Iaſ. propter l. Paonius. ff. ſi a pa. quis fue. manu.

[r] Patrono. Patronus aſſe ſuccedit liberto in totum ab inteſtato, filijs non extantibus: ex teſtamẽto, in tertia parte bonorum liberti: liberis exiſtẽtibus, in nihilum. licet olim eſſet aliter: vt ꝟ. de ſucceſſ. lib. §. j. & ij. & §. ſed noſtra. Sic erit hic in patre. Sed hæc ſimilitudo interdum fallit. nam interdum habet totũ pater, vt ſi filius turpem perſonam inſtituit hæredem: vt ff. ſi a patre quis fuer. manumiſſ. l. Pantonius. in princip. Interdũ nihil ex ſucceſſione, vel alio modo: vt in ſex caſibus, ſcilicet, quando pretium emãcipationis accepit pater a filio. Item quando filius eſt miles, & habet caſtrenſia: vt ff. ſi a pat. quis fuer. manu. l. j. §. ſi parẽs. & §. eſt & alius. & ff. de milit. teſta. l. ſi a milite. §. hn. & l. ſeq. Item filijs alijs patris licet hæredibus, non datur: vt ff. ſi a pa. qs fue. man. l. j. §. fi. ſecus eſt in filijs patroni. Item qñ emancipauit coactus: vt ff. ſi a pat. quis

[a] Præterea. Non ſolum ſupradictis modis, ſed præterea, &c.

[b] Liberi. Generale nomen eſt ad omnes inferiores: vt ꝟ. tit. ij. §. fin.

[c] Procedebat. Id eſt, eadem non ad effectum perducebatur. Accur.

[d] Per imaginarias. Id eſt, ficticias. [*] ſic & ff. de reg. iur. l. imaginaria. nam pater vendebat filium pro vno nummo fortè & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de capi. dimi. l. liberos. §. j. & C. eo. l. fi. j. rñ. & facit ad hoc ꝟ. de teſta. §. j. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cum hodie talia nõ fiant, vt ſe quitur, nunquid dr capite minui? Rñ. ſic: quia ſtatũ ſuũ mutat ad minus. vt ꝟ. de ca. di. §. rñ & §. minima.

[e] Ex imperiali reſcripto. Et hoc modo etiã ſine venditione fiebat: vt puto.

ADDITIO. Et erat ratio. ſm Ange. hic, quia fruſtra precibus imploratur, quod datur a iure. l. j. in gl. fin. ff. ad municip.

[f] Per conſtitutionem. Vt C. de emancip. lib. l. fi.

[g] Fictione. Aliàs functione, id eſt, vſu. aliàs factione.

[a] Aliàs quia eodem limine reuertebatur quo miſſus erat.

[†] Reformauit in meliꝰ. In ſignificatione accepit vter q; Quintil. alter li. 12. c. 6. Apollonio Mi oni Rhodi rurſus reformãdũ ac velut recoquendũ ſe dedit. Alter verò ſup ſign. Gre tit. de reformationibus.

[*] Et ita cõiter obſeruatur, ſm Ange. qñ fit inter pñtes, ſecus ſi inter abñtes, vt hic ſequi.

[*] Quæ vẽditiones, & ex cõſequẽti manumiſſiones: licet eẽnt nullæ, quo ad ꝯmodũ ꝟ hẽtium. l. nuda. ff. d ꝟhẽ. emp. & §. fi. ĩ. d ſge. tñ ad eorũ incõmodũ hñ valebãt: vt hic per Iaſonem.

[*] Patronus qualr ſuccedit liberto.

Pſ q̃b. caſib. ſuccedit filio, & q̃b. nõ. Actĩn Caluiſiana.

quis fue. manu. l. j. §. fin. Item Caluiſiana nõ ita patri, vt patrono dat̃: vt ff. ſi a pa. quis fue. ma. l. j. §. ſi parẽs. & l. nna vſque. Item nec operas a filio, vt a liberto patronus habet, vel poteſt habere: vt ff. ſi a pa. quis fue. ma. l. pen. licet hæc prædicta ſpecialia in patrono vera non ſint: vt colligit̃ ex generali capite illius tituli, ſi a pat. qs fue. manu. l. j. j. rũſo. & ij. & in ſpecialib. caſibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictũ eſt. Sed ſecundũ hoc ſemper videtur pater amittere: cum ſemper præmium emancipationis habeat hodie: vt j. per quas perſo. nobi. acquir. §. hoc quoque. & C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. pe. Sed dic illud legale, non conuentionale præmiũ eſſe: & ideo licitum, nec puniendum: vt C. de admi. tut. l. ſancimus etea ttonẽ ibi, non enim debet. & C. ad l. Iul. de adulte. l. Gracchus. verſic. quod legitimè.

ADDITIO.

Dic. q̃ de conſuetudine aliter obſeruatur: q̃a pater in emãcipatione donat aliquid filio, ſm Ange. & Iaſonem hic.

a Ex manumiſſione. Id eſt, ex emancipatione.

b Nanciſcitur. Concordat huic verbo. j. de legi. pat. tut. & j. de fi. tu. in princ.

parẽs ex manumiſſione [a] tutelã eius nãciſcitur. [b]

Habens filiũ, & ex eo nepotẽ in poteſtate, poteſt vnũ ex eis, vel ambos emancipare. Arc.

Admonendi autem ſumus, liberum arbitrium eſſe [c] ei, qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in poteſtate habet: [d] filium quidẽ de poteſtate dimittere: nepotẽ verò, vel neptem retinere. & econuerſo, filium quidem in poteſtate retinere: nepotem verò, vel neptẽ manumittere, [e] vel oẽs [f] ſui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta eſſe intelligantur.

Adoptatus ab aſcendente (ſi præſens adoptioni non contradicat) a patris naturalis ſoluitur poteſtate, & in adoptantis poteſtatem tranſit.

Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo, vel proauo naturali

Admonendi. CASVS. Dicit Iuſti. In hoc §. q̃ ſi parens filium, & ex eo nepotem, vel neptem in poteſtate retinuerit, vel ecõuerſo, liberum erit arbitriũ ei, a nexibus ſuæ poteſtatis nepotẽ, vel neptem dimittere, & filium in ſua poteſtate, retinere: vel in ſuo arbitrio erit omnes ſimul ſui iuris efficere.

c Liberum arbitrium eſſe. Niſi in caſibus. vt j. eo. in fi. dicemus. & facit ad hunc §. ff. de adopt. l. liberum.

d Habet. vt ſ. de pa. po. §. qui igitur.

e Manumittere. Id eſt, emancipare.

f Vel omnes. Repete, liberum eſſe. Accur.

Sed & ſi pater. CASVS. Dic, iam vidi plures modos, quibus tollit̃ pat. po. nunquid adhuc pluribus modis tolli poterit? Rñ. q̃ ſic. nã per tranſlationẽ poteſtatis tollitur pr̃ia poteſtas quantũ ad ipſum, quem poſt in poteſtate habuit pater. Si enim pater filium ſuũ, quẽ in poteſtate habet auo filij ſui, vel proauo paterno, vel materno, ſm tenorem noſtrarum cõſtitutionũ in adoptionẽ dederit, & hoc ipſum corã iudice cõpetente actis interuenientibus manifeſtauerit, p̃ſte filio, qui in adoptionem datur, & non cõtradicente huiõi adoptioni, & eiuſ eo præſente, cui in adoptionẽ dat̃ in hoc caſu quia in vnã perſonã cõcurrunt, & naturalia, & adoptionis iura: ius poteſtatis naturalis patris nihilominus diſſoluitur: & in huiõi patrẽ adoptiuum transfertur: in cuius perſona conſtituimus adoptio-

nem pleniſſimã eſſe, q̃ñ ea quæ diximus, concurrunt. Et hæc vſque ad illum §. Illud autem. Franc.

g Conſtitutiones. Vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. & ſ. de adopt. §. ſed hodie. & §. ſi verò.

h P̃ſte eo. Niſi ſit infans: vt C. de emã. lib. l. pe. Acc.

ſecundum noſtras conſtitutiones [g] ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifeſtauerit, præſente eo, [h] qui adoptat, & non contradicente: [i] necnon eo præſente, qui adoptat: ſoluitur quidem ius poteſtatis patris naturalis: tranſit [k] autem in huiuſmodi parentem adoptiuũ, in cuius p̃ſona, & adoptionẽ eſſe pleniſſimam antea diximus. [l]

Conceptus prius q̃ p̃r emanciparet aut cuipiã aſcendentiũ in adoptionẽ daretur in antiqua remanet poteſtate, non ita ſi poſtea conceptus ſit.

Illud autẽ ſcire oportet, quòd ſi nurus tua ex filio [m] tuo cõceperit, & filium poſtea emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus, quod

i Non contradicẽte. Not. patientiam conſenſui comparari: ſic qui tacet, affirmat. ſic. ff. de pigno. l. fideiuſſor. ij. §. pater. in fi. & ff. ſolut. matr. l. ij. §. fi. Argu. §. ff. de adop. l. ij. §. j. & de procur. l. ſi filiusfamil. §. j. Accur.

Tacẽs affirmat.

ADDITIO.

Sed ibi erubeſcẽtia tacuit, quo caſu nõ videtur conſentire, ſecundũ Iaſ. per tex. in l. pen. ff. de furt. vel per ſolutione diſtingue, vt per Ang. Are. hic.

Sed ibi ſm Chriſtoph. tegerit expreſſus cõſenſus p̃ forma.

k Tranſit. Ergo nõ tollitur patria poteſtas, ſed transfertur. Ad quid ergo hic caſus in hoc titulo ponitur? Rñ. quia etſi non tollitur incommutabiliter, tollit̃ tamẽ quo ad primũ. idem dico in eo, qui iudicatus in poteſtate mea nõ eſſe. nam non efficit̃ ſui iuris: cum ſententia nõ faciat ius, imò remanet ĩ poteſtate: licet quo ad me pro emãcipato habeat̃: vt ff. de eodẽ. inde. l. Iulianus. ĩ prin. & l. vl.

l Diximus. Vt ſ. titu j. §. ſi verò. Accur.

Illud autem. Diuiditur in tres partes. Primò, dicit de filijs ante emancipationem patris conceptis. Secũdò, de conceptis poſtea. Tertiò, q̃ filius non põt cogere patrem ad emancipandum eum. Secunda ibi, Quod ſi poſt. Tertia ibi, Et quidem. Areti.

CASVS. Ponamus, q̃ aliquis habeat filium in poteſtate: & vxor illius filij ex eo conceperit: & poſtea eundem filium emancipauerit, vel in adoptionem dederit. modo quæritur, vtrum partus ante emancipationem conceptus, & poſtea editus, naſcatur in poteſtate aui nihilominus? Rñd. Inſtitutio. q̃ ſic: ſed ſi poſt emãcipationem conceptus fuerit, ſecus erit: quia tunc partus ex ea editus, in poteſtate parentis emancipati, vel aui adoptiui erit. Et ſciendum, q̃ in parentum poteſtate exiſtentes nullo modo poſſunt compellere parẽtes eos de ſua poteſtate dimittere. Et hæc vſque in fin. titu. Franc. de Aret.

Illud. Hic §. tradit duo præcepta: vt ſ. de adopt. §. ſed hodie. Accur.

m Ex filio. Scilicet, naturali, & legitimo: ſecus in legitimo tantum, vt in adoptiuo. nam tunc filio emancipato, etiam nepos ex eo emancipatus videtur, ſecundum quoſdam: vt ff. de capit. diminution. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adoption. l. ſed etiam nepos. Vel melius dic: eo idẽ, quod in naturali, vt. a hoc huius tituli. & ff. de adoptionib. l. liberum. & ff. de capi. & poſtlimi-

poſt l. renenc. l. ſi me tibi. Accurſius.

a Ex ea naſcitur. Secus in ancilla prægnante manumiſſa, vel alienata: vt ff. de inge. §. ſufficit. ff. de acqui. rer. domi. l. ſi. & C. de proba. l. matrem.

b Et quidem. Hoc eſt ſecundum præceptum: & ſepe te ſcire oportet, q neque. &c.

c Naturales. Subaudi, & legitimi. nā naturales tm̄ nō ſunt in ptāte: vt ¶. de nuptijs. §. fin.

d Penè. Hic no. talē regulam, q nullus filius põt compellere patrem vt emancipet eum: quod fallit in quatuor caſibus: & ideo dicit penè, vt ſi pr agnouerit legatum ſibi relictum has cõtemplatione, vt liberos emanciparet. nam tūc cõpellit extra ordinem emãcipare: vt ff de cõdi. & demon. l. ſi cui legatum. Item ſi Tit' adoptauit priuignū ſuum, compellitur emancipare eum eo pubere facto, ſi probauerit ſibi non expedire eſſe in poteſtate: vt ff. de adop. l nonnunquam. & l. ſeq. Item in quolibet adoptiuo: vt ff. de mino. l. iij. §. ſi quis minor. Item ſi filiæ peccandi neceſſitatem imponat: vt C. de epiſc. aud. l. ſi lenones. Item ſi filium malè, & contra pietatem affecerit: vt ff. ſi a parẽte quis fue. ma. l. fin. Item econtra filius non poteſt compelli, vt emancipetur, vt in Authen. quibus modis nat. effi. ſui. §. generaliter. colla. vij.

Rō eſt fauor libertatis vt l. q in vtero. ff. de ſtatu ho. Aegi. Per.

Emãcipate filiū pater cogit' i quatuor caſibus.

Etiā ſi piem male tractet, & c. ſecundū Io. de Pla. & Angel. hic. Ægi. Per.

ADDITIO. Niſi ex prædictis cauſis, ſecundū Bart. in l. quidam cū filiū ff. de verb. obli. & Iaſ. hic. Sed Ang. tenet 3ciū, niſi qn̄ filius agnouiſſet legatum ſibi relictum contemplatione emancipationis. & nota in d. l. quidam. ex eiſdem cauſis, quem poſſe inuitum emancipari, ex quibus poteſt exhæredari.

ex ea naſcit, a in ptãte tua naſcit. Quòd ſi poſt emãcipationem, vel adoptionē cõcept' fuerit, patris ſui emãcipati, vel aui adoptiui ptāti ſubijcit.

Pater nō cogit inuitus emancipare filium, niſi ex cauſa.

Et quidem b neq; naturales c liberi, neque adoptiui vllo penè d modo poſſunt cogere parentes de poteſtate ſua eos dimittere.

TITVLVS XIII.

DE TVTELIS.

Ponit triplicē ſpeciem pſonarum. Et cognito vno de contrarijs, cognoſcitē & reliquum hoc dicit. Aret.

DE TVTELIS.

Imperator cõtinuat hūc tit. Vel ſic, Dictū eſt ſuprà de quadā diuiſione pſonarū: quia quędā ſunt ſui iuris, qdā alieno iuri ſubiectæ ſunt. Verū quia eſt reperire aliā diuiſionem: quia quædam ſunt in tutela &c. ideo ſequitur videre de tutelis.

Tranſeamus nunc. Iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ſubdiuidit primum membrum perſonarum poſitum ſ. titu de his qui ſunt ſui vel alieni iur. Secundo definit, quid ſit tutela. Tertio, qui ſunt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui ſunt illi qui poſſunt tutores ex teſtamento dare Secunda ibi, Eſt autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permiſſum. Aretin.

CASVS. Iuſtinianus dicit hic continuando proceſſum ſuum. Nunc tranſeamus ad aliam diuiſionē perſonarum. Nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt: quædam ſunt in tutela, vel in cura: quędā neutro iure tenent. vnde videamus de illis perſonis quæ ſunt in tutela, vel cura. Nam cognitis illis perſonis, quæ ſunt in tutela, vel cura: cæteras quoq; perſonas, illas videlicet quæ neutro iure tenētur, ſimul intelligimus. Prius. n. inſpiciamus de illis perſonis, quæ ſunt in tutela. & hæc dicunt' vſq; ad illum §. Eſt autē tutela. Franciſcus.

Tranſeamus nunc ad aliam e diuiſionē pſonarum. Nā ex his f pſonis, quæ in ptāte nō ſunt, g qdā vel i tutela ſunt, vel i curatione, qdā neutro h iure tenent, videam' ergo de his, q i tutela, vel i curatione ſunt. ita. n. i intelligemus cęteras pſonas, q neutro iure tenēt. Ac prius diſpiciamus de his, q in tutela ſunt k.

Illud ex tutelæ finitione nota, tutorem primariò perſonæ tuendæ cauſa datum, ſecundariò bonorum.

Eſt autem tutela (vt Seruius l definiuit) uis ac ptās m in capite li-

e Ad aliam. Nam diximus duas: vt ſ. de iur. perſ. in princ. & ſuprà de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. in prin.

f Ex his. Not. ergo, q hic ſubdiuidit illud membrū: quędam ſui iuris ſunt: quod eſt oppoſitum illi, quędā alieno iuri ſubiectæ ſunt: vt ſupra, de his qui ſui vel alieni iuris ſunt.

g Non ſunt. Qui ergo in tutela, vel cura ſunt, ſui iuris ſūt. Filiusfamilias ergo non poteſt habere tutorem, vel curatorem: vt hic, & C. de curat. furio. l. fin. in prin. 1 Sed contra C. de ſentē. paſ. l. ſi. j. quia filius eius, qui eſt apud hoſtes, eſt in tutela: & tamen non eſt ſui iuris: vt ſupra tit. j. §. ſi ab hoſtib'. ſed ibi verè non erat in poteſtate, cum pater deportatus eſſet, vt diximus ſupra tit. j. §. cum autem.

h Neutro. Nec tutela, nec cura.

i Ita enim. Quia contrariorum eadem eſt diſciplina, vt hic, & ſupra, de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. in principio.

k In tutela ſunt. De alijs dicetur. ¶. de cura.

Eſt autem. CASVS. Domine, iam video q vultis de illis tractare, qui ſunt in tutela. Dicatis ergo ſi placet, quid eſt tutela? Reſpond. Iuſtinianus definiendo tutelam. Tutela (prout Seruius iuriſconſultus definit) eſt vis, ac poteſtas &c. Et definitionis partes in caſu mutari non poſſunt. & hoc vſque ad illum §. Tutores autem ſunt &c. Sed domine, iam video quid eſt tutela, dicatis ergo qui ſunt tutores? Ad hoc reſpondet Iuſtinianus quòd tutores ſunt, qui eam vim, & poteſtatem acceperunt: ex qua vi, & poteſtate nomen ſuum acceperunt. Nam dicuntur tutores a tuendo, quaſi tuitores, ideſt defenſores: ſic æditui dicuntur, qui ædes tuentur. Et hęc vſque ad illum § permiſſum.

l Seruius. Nomen eſt iuriſconſulti. & facit ad hūc §. ff. eodem. l j.

m Vis, ac ptās. Id eſt, violenta poteſtas. 1 Nam dat' tutor inuitus: cum. n. ſit munus publicum, vt ¶. de excu. tut. & cura. in prin. ibi, exemplo cæterorum munerum, ergo inuitus datur: vt C. de decur. l. nullus. libro decimo. Item inuito datur, vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. necnon. & ff. de tute. l. ij. Vnde patet q hic eſt alia poteſtas, quam patris in filium, & dñi in ſeruum: cum illa ad cõmodū ſit, vt ¶. per quas perſo. nob. acqui. §. j. & ſupra, de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. §. ſecundo. hæc verò ad onus. tenetur enim de dolo, & lata culpa. vt C. de arbit. tut. l. ij. Itē p hoc q datur inuito, differt a curatore, qui volenti datur: vt ¶. de

Vis ac ptās I definitione tutelę idē ferè ſignificāt, niſi q p vim ſignificat' facultas, quam ex ingenuitate quis habet, ptās aūt facultatē legibus cõceſſam indicat. Quot aūt modis ptās accipiat', & ptātis ſignificationes explicat Mãdo. in Gl. Facul. §. & in ipſa, in ver ptāte.

1 Niſi in his in quibus patris authoritas, vel cõſenſiū nō ſufficit: vt qa nō de ipſius, ſed ſibi cõmodo, vel incõmodo tractat': quo caſu dat' curator bonis, vt l. fi. §. ſin aūt in ſecūda. C. de bo. q lib. cuius ſola auth. i criminalibus, vel actionib' pſonalib. põt filius eſſe in iudicio, vt p Ang. & Iaſ. hic.

1 Et erit figura Endiadis Mãdo. in Gl. Facul. §. Et taxā. gl. j.

bero, ᵘ ad tuendum ᵇ eum, qui propter † ętatem ᶜ ſe ipſe defendere nequit, iure ciuili ᵈ data ᵉ ac permiſſa.

Ille eſt tutor, in quē cadit definitio tutelæ. Aretinus.

Tutores aũt ſunt, qui eā vim, ᶠ ac poteſtatē hñt, exq; re ipſa ᵍ nomē acceperūt. Itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atq; defenſores: ʰ ſicut æditui dicũtur, qui ædes ⁱ tuentur.

Conceſſum eſt patri, impuberibus filijs, quos in poteſtate habet, teſtō tutorem dare. Item nepotib. modò eo mortuo non ſint in eorum patris recaſuri poteſtatem.

Permiſſum eſt itaq; ᵏ parentibus, liberis impuberibus, ˡ quos in poteſtate ᵐ habent, teſtamēto ⁿ tutores ᵒ dare: & hoc in filios, filiasq; pcedit oĩmodo. Nepotibus vèrò, neptibusq; ita demum parentes poſſunt teſtamēto tutores dare, ſi poſt mortem eorum, in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaq; ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit ᵖ nepotes ex eo non potuerunt ᵍ ex teſtamento tuo tutores ʳ habere, quamuis in poteſtate tua fuerint, ſcilicet quia mortuo te, in patris ſui poteſtatem recaſuri ſunt.

Poſthumo quoque (q ſi viuo patre natus eſſet, in eius poteſtate futurus fuiſſet) teſtamēto tutor dari poteſt.

Cùm aũt in compluribus ſ alijs cauſis poſthumi pro iam natis habeantur: & in hac cauſa placuit, non minus poſthumis, quàm iã natis teſtamēto tutores dari poſſe: ſi modò in ea cauſa ſint, vt ſi viuis parentibus na-

vt J. de cura. §. item inuiti. & ff. eo. l. ij. §. ſi pupillus. vel dic, vis ad cogendum, poteſtas ad imperandum.
a Libero. Nam niſi ſit liber pupillus, non poteſt habere tutorem, cum ſi ſeruus ſit, non ſit ſui iuris, quod eſt neceſſe: vt §. eo. in prin. Item & ſi dubius eſt, pt habere tutorem, vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. ei qui. Eſt tñ caſus, vbi ſeruo datur tutor, vt ff. de tutor. & curat. da. ab his. l. ſi impuberi. j. reſpō. eius tñ legi ſignatur contra. ff. ad Treb. l. ſi res aliena. §. ſi ſeruus. & l. cogi. §. fi. & his duabus eſt alia contra ff. eod. titu. l. mulier. §. non eſt. Quæ legum contrarietas ita ſoluitur: cum libertas fideicōmiſſaria, & hēditas relinquit̃ ab eodem præſtāda, poterit ſeruus cogere; vt inſtitutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam ſeruo tutor. vbi verò ab vno hæreditas, & ab alio libertas relicta eſt: nō poteſt, niſi prius præſtita ei libertate. tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & ſibi reſtituere, ſecundum Ioan.
b Ad tuendum. Per hoc etiam remouet patriam poteſtatem, quæ non eſt ad tuendum, ſed ad gubernandum prout vult, & ſibi acquirendum.
c Per ætatem. Ad differentiam curatorum, qui dantur fur oſit, & mente captis, qui propter morbum ſe defendere non poſſunt. vt J. de cur. §. furioſi. Accur.
d Iure ciuili. Nota tutelam eſſe de iure ciuili, licet omnes fere contractus ſint de iure gentium: vt §. de iur. nat. §. ius autem.
e Data. Scilicet a lege, vel iudice: permiſſa verò a teſtatore dī: vt J. eo. §. permiſſum. Vel dic, data perſonæ principaliter: permiſſa ſecundario rebus: vt J. tit. j. § certę & J. de excu. tuto. §. datus.
f Eam vim. Quæ eſt dicta ī. proxi §.
g Ex que re ipſa. Id eſt vi, & poteſtate.
h Defenſores. Et ſm hoc etiam curatores ſunt tutores, ſecundum Ioan. & plerunq; ſic appellantur: vt ff. de leg. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de mino. l. j. §. ij.
ADDITIO. Hanc gl. pbat la. quia l ect alluſio vocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio: vt no. Bar. in l. j. de teſt.
i Qui ædes. Vt eſt præfectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt: vt ff. de offic. præſe. vigil. l. iij. §. ſciendum. Accur.
Permiſſum eſt. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exēplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaq;. Aret. CASVS. Domine, ex quo vultis tractare de tutelis, & teſtamētaria tutela, quæ dignior eſt: dicatis ergo in primis, qui poſſunt dare, tutores in teſtō, & quibus? Ad hoc reſpon. Amice, permiſſum eſt parentib. qui liberos tpe mortis in poteſtate hñt, liberis ſuis impuberibus in teſtamēto ſuo dare tutores, & hoc in filijs, & filiabus ghaliter locũ obtinet, ſed ſecus eſt in nepotibus, & neptibus, & cæteris liberis in remotiori gradu conſtitutis. Nepotib⁹ enim & neptibus ita demum poſſunt parentes in teſtamento ſuo tutores dare, ſi poſt obitum eorũ huiuſmodi nepotes in patris ſui poteſtatē recaſuri nō ſunt, vnde ſi in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes, & neptes in poteſtate tua habeas, nepotes & neptes in teſtō tuo tutores accipere nō poterunt, licet in poteſtate fuerint: quia ſtatim poſt mortem tuam in poteſtatem patris ſui ſunt recaſuri. Sed pone: Domine, iam video q parentes in teſtamēto ſuo liberis ſuis impuberib⁹ tutores dare poſſunt, ſed nunquid permittitur parentibus dare poſthumis ſuis tutores in teſtamento? Reſpond. Imperator q ſic. Nam cum pluribus alijs cauſis poſthumi pro iam natis habeantur, ſtatutum eſt in hac cauſa nō min⁹ poſthumis, quam etiam iã natis tutores a parentibus in teſtamento dari poſſe: & hoc eſt verum, ſi in hac cauſa ſint poſthumi, vt ſi viuis parentibus eſſent nati, in eorum poteſtatem caderent. Et hæc vſque ad illum §. ſed & ſi emancipato. Franciſcus.
k Permiſſum eſt itaq;. Quia quędam gñaliter vidimus de tutelis: & omnis tutela eſt vel teſtamentaria, vel legitima, vel datiua: itaq; prius de teſtamentaria, vt pote de digniore videam⁹ in hoc tit. & ſeq. De legitima aũt dicetur J. de leg. agna. tu. vſq; ad tit. de At. tu. de datiua dicetur J. de Attu. tu. per totum.
l Impuberibus. Etiam inuitis: vt ff. de tu. l. mutos. hoc etiam prætori, & præſidi licet: vt ff. de tu. & cur. dat ab his. l. necnon. & l. nec mandante. §. fina.
m In poteſtate. Naturalibus et dare poſſum in ijs, q̃ ſibi relinquitur: vt C. de confir. tu. l. fina.
n Teſtamento. Vel codicillis teſtamento confirmatis, vt ff. de teſt. tute. l. iij.
o Tutores. Sed non curatores, vt J. de cura. in princ.
p Tua ſit. Et nunquam exiuit, alioquin non redijt, vt ff. de adopt. l. ſi pater filium. & de hoc dixi J. tit. j. §. j. Accurſius.
q Non poterunt. Licet miles ſit teſtator: vt ff. de teſta. tut. l. ſecunda.
r Tutores. Si aũt filius, vel emancipatus eſt, vel mortuus, tunc nepotes ex eo ſunt ſui iuris mortuo auo, vt J. tit. j. § j. in fi. vnde ex teſtamento aui poſſunt habere tutorem, vt hic innuitur.
ſ In compluribus. Vt quoties de commodo eorum, quæri

¶ Per hoc differt a patria poteſtate a qua filius non liberatur pubertate vt pupill⁹ a tutela ſm Nic. Ægi. Pet. Tutor qñ que ſeruo datur.

¶ Et eſt ratio, quia tunc non dz dari tutor pſonæ, ſed hæreditati ſiue rebus. l. pe. §. j. ff. de teſt. tute. & ſi diceretis, nonne tutor datur perſonæ? Reſpon. verū qñ datur a lege, vel a iudice, q habet ſub dicione pupillū in poteſtate, ſecus a teſtatore. Nam hic pupillū in poteſtate, ſecundum Chriſto.

quæritur: vt ff. de ſta. ho. l. qui in vtero. non ſi de commodo aliorum: vt ff. de verb. ſigni. l. quod dicimus. vel ſi incommodo matris: vt ff. de ſtat. ho. l. Imperator. ij. quo caſu non habetur pro iam nato.

a Fierent. Vt quia ex vxore naſciturus erat, vel nurus: aliud ſi ex concubina, niſi in his q̃ ſibi dimitteretur: vt C. de naſc. tut. l. ſi tales. n. tunc non naſceretur in poteſtate. l. de nup. §. fin.

ſcerent, ſui hæredes, & in poteſtate eorũ fierent a.

Emancipato, inutiliter teſtã datur tutor, datus tñ etiam ſine inquiſitione a iudice confirmandus eſt.

Sed & ſi emancipato. CASVS. Dñe iam video q̃ permiſſum eſt parentibus liberis ſuis impuberibus in ſua poteſtate exiſtentibus in teſtamento ſuo dare tutores; ſed pone, quòd pater in teſtã filio emancipato dederit tutorẽ, nunquid valet in caſu iſto tutoris datio? Rñd. q̃ non: ſed tñ licet in caſu iſto de iure non teneat tutoris datio: ſi tñ de facto pater in teſtamẽto ſuo filio emancipato tutorem dederit: iſte tutor a patre de facto datus, ex præſidis ſententia confirmandus eſt omnimodo, id eſt, ſine inquiſitione. Et hæc dicuntur vſq; in fi. tit. Franc.

Sed & ſi emancipato filio tutor a patre datus fuerit teſtamento: confirmãdus b eſt ex ſñia pſidis omnimodo, id eſt, ſine inquiſitione c.

TITVLVS XIIII.

QVI TESTAMENto tutores dari poſſunt.

Filiusfamilias etiã teſtã re ſte datur, item proprius ſeruus cum libertate. quin etiã ſi non facta libertatis mẽtione, tutor datus ſit, tacitè libertas data videtur, ni errore quaſi liber datus ſit.

b Confirmandus. Non ergo valebat dato per ſe: cũ non eſſet in poteſtate: vt ſ. eo. §. permiſſum. Sed nunquid hic tutor confirmatus dr̃ teſtamentarius: quod ſi eſſet, præferretur legitimo, vt ſ. tit. ij. in prin. an datiuus? quod põt admitti, & facit pro hoc ff. de verb. ſigni. l. lege i & in Auth. de defen. ci. §. ſi de cætero, col. iij. ita legitimus tutor huic præfertur: vt ſ. de Atti. tu. in prin. k & ideo gloſauit, id eſt, ſine inquiſitione, non q̃ vellet eum confirmari, ſi alius eſſet legitimus: ſed quia non quæritur an ſit locuples, vel non. Sed ar. contra. ff. de cur. fur. l. ſi furioſo puberi.

c Sine inquiſitione. Id eſt, quia non ſatiſdat, rem pupilli ſaluam fore. Item locuples ſit, vel non, hoc. n. quæritur: vt ff. de confir. tut. l. j. Sed aliud in matre dante tutorem filio. ibi. n. & ſi non ſatiſdet, tñ cum inquiſitione datur, vt d. l. di. & C. de confir. tut. l. j. Sed quare diuerſum in matre dante tutorẽ filiæ? Rñ. in memoriam præcedẽtis poteſtatis: vt ff. de quæſt. l. vni°. §. ſeruus, primo. & ff. qui pe. tuto. l. ſi. facit ad hoc ſ. de ſatiſda. tuto. & cura. in prin. & ff. de liber. agno. l. j. §. Iulianus. & C. de epiſcop. audien. l. de creationibus. Sed argumẽtum contra. ff. de in lit. iuran. l. videamus.

QVI TESTAMENTO tutores dari poſſunt.

Dictũ eſt ſuprà in §. permiſſum. tit. i. quibus dantur tutores. Reſtat videre, q pñt dari tutores, ideo ad hoc videndum ponitur hic titulus. Areti.

Dari autem. Totus iſte titulus diuiditur in quinque partes. Primo qui poſſunt tutores dari. Secundo quomodo ſeruus alienus poteſt in teſtõ tutor dari. Tertio q̃h furioſus, vel minor tutor datur. Quarto q̃n ad certum tempus, vel ſub conditione, vel certæ rei datur. Quinto ſi filijs, vel filiabus datur: quibus datus videtur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furioſus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium ſubdiuiditur in quatuor partes. Primo q̃ paterfamilias, & filiusfamilias põt tutor dari. Secundo q̃n ſeruus proprius datur cum libertate. Tertio q̃ ſi ſine libertate, tunc tacitè videtur ſibi data libertas. Quarto quando credebatur liber. partes de ſe patẽt. CASVS. Dñe, iam vultis tractare, qui pñt tut. da. in teſtõ. Ad hoc reſp. Imp. Amice, tutor in teſtamento dari poteſt, non ſolum paterfamilias, ſed & filiusfa. & non ſolum liberi homines in teſtamento tutores dari pñt, ſed etiam ſerui. Nam quis ſeruũ proprium in teſtõ ſuo cum libertate tutorẽ dare poteſt, & nõ ſolum ſi libertatem expreſſerit, tenebit tutoris datio: ſed etiã ſi proprium ſeruum ſine libertate in teſtamento tutorem dederit. Ex ipſa enim datione tutelæ ipſe ſeruus videtur directam libertatem accepiſſe: & per hoc adminiſtrationem cõſequitur. & hoc verum eſt, quando teſtator, qui dedit eum in tutorem, ſerui conditionem non ignorauit. Nam ſi per errorem quaſi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo caſu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera ſunt in proprio ſeruo. Sed ſi ſeruus alienus purè in teſtõ datus tutor fuerit, cum liber erit: puta teſtator ita dixit, Stichum ſeruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus vr. & hoc eſt verum in ſeruo alieno. Sed ſi proprium ſeruũ eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit, inutiliter dediſſe intelligitur. Sed pone, quidam ſatis inconſultè prouidens liberis ſuis, dedit eis quendam furioſum tutorem, vel fortè minorem viginitiquinq; ann. quid iuris eſt in hoc caſu? Ad hoc reſpon. Impera. q̃ ſi furioſus, vel minor vigintiquinque ann. tutor datus fuerit: tunc demum tutor erit, cum furioſus compos mentis factus fuerit, aut maior vigintiquinque ann. extiterit. Et hæc vſq; ad illum §. ad certum tempus. Franc.

Tutor cõfirmatus eſt datiu° & nõ teſtamẽtari°.

ı Imò nõ: facit ſecũdũ d. q̃ dare non vr̃ qui ex neceſſitate confirmat. vt hic in verbo, omnimo. arg. l. rem relegatã. ff. de adi. lega. Sed meli° pbat. l. j. iij. ff. d cõfi. tut. vbi cum aſſimilet teſta. uentariõ, patet q̃ non eſt idẽ. l. qui Nerua. ff. depoſi.

k Hic qd cõis opinio. eſt in cõ tractũ pptet ordinem t tcu locum.

Dari autẽ tutor põt teſtamento, nõ ſolũ paterfamilias, d ſed etiã filiusfamilias. e Sed & ſeruus proprius teſtamento f cũ libertate rectè tutor dari põt. Sed ſciẽdum eſt, eum & ſine libertate g tutorem datum, tacitè libertatem directã h accepiſſe vide-

d Paterfamilias. Niſi ſit mut°, vel ſurd°: l q̃a tutor & loqui, & audire debet: vt ff. de tu. l. j. §. pen. & §. fin. ADDITIO Et ideo taciturnitas, ſeu patientia tutoris non haberetur p authoritate: vt no gl. in l. iij. ff. de autho. tuto. poſſet tñ eſſe procurator ad negotia, ſed non curator: vt per Ang. & alios hic.

e Filiusfamilias. Cũ enim tutela ſit ius publicũ: vt ĩ. de excu. tut. in princ. non curatur ius pat. pot. vt ff. ad Treb. l. nã quod. j. rñ. ff. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. filiusfamilias. quo caſu pater de peculio tenetur, niſi agnoſcat. tũc. n. ſ. q̃ agnouit, in ſolidum: vt ff. de tut. l. ſi filius. & ff. de admi. tut. l. Lucius Titius.

f Teſtamento. Sed a præſide tutor dari non poteſt ſeruus: vt C. qui dari tut. poſ. l in ſeruili.

g Et ſine libertate. Nõ expreſſo hoc, q̃ ſine libertate det, ſed omiſit libertatis dationẽ: vt ĩ. q. ma. nõ poſ. §. licet. in fi & C. de neceſ. ſer. l. quidam. §. illo. Accur.

h Directam. Imò videtur quòd fideicõmiſſariam: vt C. de

Inſtit. Imper. d

ſ Scilicet penitus: aliàs ſec° l. fin. ff. de legi. tuto. Itẽ hoc verũ in pſonalib° vt hic ẽt ſi talis morb° ſuperuenerit: q̃a definit ipſo iure et ſi ad motus labiorum intelligeret, vt hic p Bal. Secus in [illegible] muneribus patrimonialibus. l. oẽs, §. j. ff. de muneri. & hon.

° Nam in his, q̃ ſũt publici iuris, filius hẽ p patre, maximè in his q̃ repſentant duplicẽ pſonam, vt ſunt magiſtratus, ſed in his in quib° repræſen. ſimplicẽ pſonã, vt in teſtamenti factione nõ hẽ p pie. ſ in Nico. Ægi. Pet.

ri: & ꝑ hoc rectè tutorē eſſe. Planè ſi ꝑ errorem quaſi liber tutor datus ſit: a aliud dicēdū eſt b.

Alienus ſeruus ſub cōdīne libertatis futuræ tutor in teſtō creari pōt: proprius autem ſub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus aūt alienus purè inutiliter c teſtō datur d tutor: ſed ita, cū liber erit, vtiliter datur. Proprius aūt ſeruus inutiliter eo modo e tutor datur.

Tutor creatur, qui eſt inhabilis rōne alicuius accidentis annexi tpale impedimētum præſtantis: eo ceſſante, tutor efficaciter erit. Aret.

Furioſus, vel minor vigintiquinq; annis tutor teſtō datus, tutor tunc erit, cum compos f mētis, aut maior vigintiquinque ann. fuerit factus.

Ad certū tpˢ, ex certo tpe, vel ſub cōdóne, & ante hæredis inſtitutionem tutor dari pōt, ſecus autem ad rem certam, vel cauſam. Aret.

Ad certum tpˢ, g vel ex certo h tpe: vel ſub conditione, vel ante hæredis i inſtitutionē poſſe dari k tutorem non dubitatur. Certæ autem rei, l vel cauſæ m tutor dari non poteſt: quia perſonæ, n non cauſæ, vel rei, tutor datur.

Filiorū appellatione, poſthumi quoq; primi gradus continenē, non ēs vlterioris: liberorum autem appellatio, ēt nepotes, cæteroſq; deſcendētes includit: poſthumi verò nomen quoſcunque liberorum gradus complectitur.

Si quis filiabus ſuis, vel filijs tutores dederit: etiā poſthumæ, vel poſthumo o dediſſe videtur: qa filij, p vel filiæ appellatione, & poſthumꝰ, & poſtuma continentur. Quid ſi nepotes ſint: an appellatione filiorum † & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, vt & ipſis quoque dati videantur, ſi modò liberos dixerit.

---

vt C. de fideicō. li. l. & ſi nō adſcripta. z §. ſed certè hic teſtō: vt hoc ſit ibi alia voluntate, puta codicillis, vel per epiſtolam. Vel dic, ꝙ ibi alienum credebat, hic ſuum ſciebat. Item alia rōne non videt̃ valere dato: quia ille ſolus datur tutor, qui teſtamenti habet factionem: vt ff. de teſt. tut. l. teſtō tutores. Rñ. illud intellige in paſſiua ſignificatione: in qua ēt ſeruus dr̃ habere teſtamenti factionē, vt J. de hæredum qual. & diffe. §. teſtamenti.

a Datus ſit. Scilicet proprius ſeruus, licet hoc nō ſit veriſimile: vt C. de reſcin. ven. l. quiſquis. ſed fortè ex cauſa hæreditaria nouiter habebat: vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius. & J. de vſucap. §. quod autem.

b Dicendum eſt. Scilicet vt neq; liber, neq; tutor ſit. idem multò magis in alieno. vt ff. de fideicō. lib. l. gñaliter. §. ſi qs tutorem. & ff. de teſta tu. l. ſi quis tuto.

c Inutiliter. Scilicet vt ſtatim ſit: ſed cum liber erit.

d Datur. Quia directò nō erit liber, ſed ꝑ fideicōmiſſum: vt ff. de teſt. tute. l. ſi hæreditas. §. fin. & C. de fideicom. lib. l. & ſi non adſcripta.

e Eo mō. Scilicet cum liber erit. nā nō erit tutor inutilis. n. dr̃ ēt ſtipſo ꝑp inutilem adiectionē: vt ff. de iuſp. ſer. l. ſed ſi ſibi, z vel aliter inutiliter, qa ꝑ nō adiecta hr̃, & erit tutor, ac ſi non eſſet adiecta: vt & alias. J. de hæred. inſti. §. impoſſibilis. vel dic tertio ſm P. non erit tutor nunc, ſed conditione extante. hæc nō placet: quia ſic non eſſet differentia inter ſuum, & alienum. z ſed prima verior eſt: vt ff. de regu. iur. l. actus.

ADDITIO. Quæ lex procedit etiam in teſtamentaria tutela, quando ſcilicet conditio eſt prohibita: vt prohibita: vt hic, aliàs ſecus: vt J. prox. §. ſecundum Io. Fab. & alios hic.

f Compos. Siue hoc dictum fuerit a teſtatore, ſiue non: vt ff. eo. l. ſi hæreditas. §. ſi furioſus. & facit ad hoc ff. de iudi. l. cum furioſus. §. reſpon.

Ad certum. CASVS. Domina quidam ſub cōditione dedit tutorem, nunquid tenet datio in iſto caſu? Reſpon. Impe. quod ſic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore, & ſub conditione, & ante hæredis inſtitutionem tutorem dari poſſe non dubitatur. Certæ autem rei, vel cauſæ, tutor dari non poteſt, quia tutor principaliter perſonæ, & non cauſæ, vel rei datur. & hoc in ſecunda parte vſque ad illum §. Si quis filijs. Franciſcus.

g Ad certum tempus. Vſque ad Paſca.

h Ex certo. Id eſt, a paſchate in antea: vt ff. de actioni. & oblig. l. obligationum. §. j.

i Vel ante hæredis. Contra videbatur J. de leg. §. ante hæredis. Accurſius.

k Poſſe dari. A teſtatore, non a iudice: vt ff. de regu. iuris. l. actus. Accur.

l Certæ aūt rei. Scilicet Aphricanę, vel Syriacæ vtiliter daī: vt ff. de teſtamē. tut. l. ſi tamen tutor.

m Cauſæ. Scilicet certæ: vt ad rem vendi. ſed videtur contra C. de in lit. dan. tut. l. ad litē. ſed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff. de teſtamen. tute. l. ſi tā tutor. ſed ibi vniuerſitati rerum datur, non rei certæ.

n Perſonæ. Scilicet pupilli principaliter, vt eum inſtruat bonis moribus, & ēt ſalaria præſtet magiſtris eius: vt ff. de adminiſtrat. tuto. l. cum plures. §. cū tutor. & C. de alimen. pupill. præſtan. l. fin. ad hoc enim principaliter datur: ſecūdariò autem rebus dat̃: vt J. de excuſ. tuto. §. datus. ſed in curatore econtra. nam principaliter rebus, ſecundario perſonæ dat̃: vt C. de nup. l. in copulandis.

Si qs. &c. CASVS. Ponamus. Titius in teſtō dedit tutorem liberis ſuis in hunc modum: Filijs, & filiabus meis Mæuiū tutorem do. & poſtea deceſſit vxore prægnante relicta: demum procedente tempore peperit poſthumum, & poſthumam: nunquid in caſu iſto iſtis poſthumis tutor datus vr̃? Ad hoc rñd. Imperator. ꝙ ſic. Nam ex quo filijs, & filiabus tutorem dedit: & poſthumo, & poſthumæ intelligitur dediſſe. Filij. n. vel filiæ appllone poſthumꝰ, & poſthuma continentur. Sed pone, ꝙ nepotes poſthumi nati ſunt ex vxore filij, quem pater tpe mortis habuit in poteſtate: nunquid huiuſmodi poſthumis nepotibus tutores dati intelliguntur? Reſpon. Impera. ꝙ refert, quibus verbis vſus eſt teſtator dando tutorem. Nam ſi teſtator dixit ſic, liberis meis tutorem do: tunc non ſolum filijs, ſed etiam nepotibus poſthumis dediſſe intelligitur. Cæterum ſi pater dando tutorem ita dixit, filijs meis tutorem do: in hoc caſu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter. n. nepotes, & aliter filij appellantur. Sed ſi pater ita dixit, poſthumis meis tutorem do. poſthumorum appellatione non ſolū filij poſthumi, ſed ēt cæteri liberi in remotiori gradu naſcituri continebuntur. h. d. vſq; ad fin. Franciſ.

o Poſthumo. Silicet filio.

p Quia filij. Hæc dictio filij, cōprehēdit poſthumū, & poſthu-

---

z Ex quo no. ꝙ pro mouens ad dignitatē ſciēnter inhabilē, vt cū eo diſpēſare ſi pt: nō alias. l. ij. C. ſi ſeruꝰ aut liber. ad decu. aſpir. lib. x. ſm Ang. De quo ꝑ Mādo. in ſ. qſt. Regu. can. de idioma. n. 1. 4.

z Dic ꝙ teſtōr vr rogare hęredem vt ſeruū hūc emat, & manumittat, ſecundū Nico. Ægi. Pet.

z Imò ibi vitiat inutilis adiectio, ſm Ang. hic.

z Quamdir opin. Pla. ſit reprehēſibi litiſſta eū rō reprehenſionis eſt falſa ꝑ l. ſed ſi hæreditas §. fi. ff. de teſta. tu. ſecūdū Ange.

† Vide in hanc rem Alcia. lib. iij. par. ca. xiiij.

& poſthumũ: cũ maſculinũ poſſit concipere femininũ. ſed hæc dictio filiæ, non cõprehendit vtrunque: & ſic nec poſthumũ, cũ fœmininũ non concipiat maſculinũ: vt ff. de leg. ij. l. ſi ita ſcriptũ. in prin. & ff. de le. iij. qui duos. & l. ſeruis legatis. ¹ Itẽ no. q appellatione natorum, & non natũ contineantur, cũ de eorũ cõmodo tractatur: vt ff. de ſtatu ho. l. qui in vtero. & ſ. ti. j. §. cum autem. & facit ff. de teſt. l. ſi quis ita §. j. & l. ſi qs filiab. & l. quod ſi.

a Vide glo. in ca. ſpali de ele. lib. 6.

Haloãd. legit. Planè ſi poſteris. Nos autẽ i l. qd ſi nepotes ff. de teſt. tutel. vñ ad verbũ hic locus deſũptus eſt, admonuimus, l. Pãd. Flor. ſcriptũ eſſe, ſi poſthumis dederit. Natorum appellatione cõtinẽtur nõdũ nati. Filius vnde dr.

Cæterum ſi filios: ᵃ non continebuntur. ᵇ Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. ᶜ Planè, ſi poſthumis dederit, † tã filij poſthumi, quàm cęteri ᵈ liberi continebunt.

TITVLVS XV.

DE LEGITIMA agnatorum tutela.

Ceſſante teſtamentaria tutela locus eſt legitimæ: quę quidẽ ad proximas deferri agnatos, non etiam ad cagnatos. Agnati autem ſunt per virilis ſexus cognationẽ coniuncti; cognati verò per fęminei ſexus perſonas.

Qvibus ᵉ autẽ teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege duodecim tabularum ᶠ adgnati ſunt ᵍ tutores, qui vocantur legitimi.

Sunt autem adgnati † cognati per virilis ſexus cognationem coniuncti, quaſi a patre cognati, ʰ veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius nepoſve ex eo, ⁱ item patruus, ᵏ & patrui filius, nepoſve ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione iunguntur, adgnati ˡ non ſunt, ſed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ ᵐ tuæ filius, non eſt tibi adgnatus, ſed cognatus, & inuicẽ tu illi eodem iure ⁿ coniungeris: quia qui ex ea naſcuntur, patris, nõ matris familiam ᵒ ſequuntur. †

a Si filios. Scilicet dixerit. Accu.

b Non continebũtur. Scilicet nepotes.

c Appellantur. Ab omnibus in vſu, vel conſuetudine: ſed ſecundum verã ſignificationem verbi, quia filius dicitur à philos, quod eſt amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione: vt ff. de verb. ſig. l. liberorum. § ſed & Papyrius. quæ videt contra.

d Cęteri. Etiam nati, ſecundũ quoſdã, quod falſum eſt: vt ff. de verbo. ſign. l. nomen. Dic ergo, cęteri, ſ. ex filijs naſcituri, qui ſui poſthumi ſunt per leg. Velle. vt ff. de iniuſto rupt. teſt. l. poſthumorum. & ȷ̃. de exhæ. li. §. poſthumi. & ff. de libe. & poſthu. l. Gallus. §. reſpon.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTE.

Suprà duobus titu præcedentibus dictum eſt de tutela teſtamentaria, hic aũt panitur de tutela legitima quæ ſequitur teſtamentariam. Ange.

Qvibus aũt. Totus iſte tit. diuidit in quatuor partes. Primo, ponit qualiter lex xij. tab. dat agnatos in tutores pupillis, deficientibus tutoribus teſtamentarijs. Secundo, qui ſunt agnati, & qui non ſunt. Tertio, qualiter intelligẽda ſũt illa verba poſita hic in principio: videlicet, quibus aũt in teſtamẽto tutor datus non ſit. Quarto, qualiter ius agnationis perimit. Secunda ibi, Sunt aũt. Tertia ibi, Quod aũt. Quarta ibi, Sed agnationis. Et ſubdiuiditur hoc principium in tres partes: quia primo dicit qualiter deficiente tutela teſtamentaria, vocantur legitimi. Secundo, qui ſint agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Atqui.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de legit. agnato. tuto. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiuſmodi tutela? Reſpondit imperator, quod deficiente teſtamentaria tutela, locũ habet legit. agnat. tute. Nam quibus impuberibus liberis tutor in teſtamento à parente datus non fuerit: bis ex lege xij. tabu. agnati ſunt tutores: & iſti agnati ex lege xij. tabula. ad tutelam vocati legitimi tutores appellantur. Sed pones domine, iã video quando legitima agnat. tute. habet locũ, & vnde deſcendit: dicatis modo mihi, qui dicuntur agnati? Reſpond. Impera. quod agnati ſunt cognati per virilis ſexus cognationem coniuncti. & dicũtur agnati, quaſi à patre cognati: quia ab eodem patre natus, tibi agnatus eſt, vt fratris filius, & etiam nepos ex eo. Item patruus eſt tibi agnatus, & filius patrui, & nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini ſexus cognationes iũgunt, nõ ſunt agnati, ſed alias naturali iure cognati. vnde amitæ tuæ filius nõ eſt tibi agnatus: ſed tantum naturaliter cognatus: quia per fœmininã lineam, ſcilicet per amitam tuam tibi cõiungitur: & tu inuicem illi eodem iure coniungeris: quia qui agnaſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur. Et hæc vſque ad §. Quod aũt lex. Franc. de Aret.

† Ad hoc vt aliqui ſint agnati, oportet q habeãt cõem ſtipitẽ maſ. gñis: vt pa tru' meus & pater ſi ſũt ex eodẽ pře. Itẽ q ipſi nõ hẽant mateẽ fęm. gñis: & ſic filius amitę meæ non eſt mihi agnatus. Ægi. per.

e Quibus. Scilicet pupillis.

f Duodecim tabularum. Quos ipſa lex vocat verbis, & ſententia: & niſi gerãt, eorum periculo agitur: vt ff. eod. l. legitimos. aliàs autem quandoque ex ſententia legis dantur: non ex verbis: vt ȷ̃. titu. ij. & iij.

† Cõcor. c. ex parte M. cũ glo. vni. i pri. ex. de appe. & c. ij. iuncta gl. ſup vrſi. pťãte. de puer. iſid.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præſtito iuramento de veſtibus faciendis, & prætermittendis inutilibus: promittendo etiam expreſsè ipſum pupillũ defendere, & ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore, non ante adminiſtrabunt, quàm ſibi per iudicem adminiſtratio decernatur. leg. iij. §. final. ff. de adminiſtra. tuto. Angelus.

g Agnati ſunt. Si ſint maiores xxv. ann. vt ȷ̃. de fidu. tu. in fi. & minores lxx. ann. aliàs excuſantur: vt ȷ̃. de excu. tu. §. item maior.

h Cognati. Nomen ergo cognationis generale eſt: agnationis nomen ſpeciale. nam omnis agnatus eſt cognatus: ſed non conuertitur: vt hic, & infra, de legitim. agnat. ſucceſſio. primo reſponſo. & ff. eod. l. ſunt autem.

Cognatio & agnatio ſe habent ſicut genus & ſpecies.

i Ex eo. Filio fratris.

k Patruus. Repete ſi fuerit natus eodem patre cum patre tuo: alioquin eſt cognatus: vt C. de leg. hære. l. ſi. §. ſed nec. & §. cum autem.

l Agnati. Etiam ſi maſculus interueniat: vt puta ſi ſint duo fratres vterini filius vnius fratris filij fratris ſui patris non erit agnatus, ſed cognatus, inſpecto fœminino ſexu propter quem adinuicem ſunt cognati, ſecundum Ioan.

Amitæ. Sed ipſa amita eſt tibi agnata: quia p patrem tuum tibi coniungitur.

n Iure. Scilicet cognationis.

o Familiam. Id eſt, agnationem: licet & aliàs multas habeat ſignificationes hæc dictio, familia: vt ff. de ver. ſig l. pronunciatio. §. familiæ. & facit C. de verbo. ſig. l. fi. & ȷ̃. de pat. pot. §. fi.

Quòd autem. CASVS. Dñe. Titius laborans liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate habuit tempore mortis, Mæuium tutorem dedit, ſed viuente adhuc Titio teſtatore deceſſit Mæuius: iſti impuberes adhuc tutore carent. Agnati autem proximi ab onere adminiſtrationis ſe nituntur excuſare tali ratione. Dicunt enim, quòd legitima agnatorum tutela ex l. xij. tabu. locum habet, cum tutor in teſtamento datus non eſt. Cum autem in teſtaméto patris ſui iſtis impuberibus tutor datus fuerit: dicunt ſe ab onere excuſari. Domine, pro Deo dicatis mihi, quid iuris eſt in hoc caſu? Ad hoc reſp. Impera. dicens: Amice, iſti agnati fruſtra nituntur ſe excuſare in hoc caſu ab onere tutelę, malè enim intelligunt §. l. xij. tabu. qui ab inteſtato proximos agnatos ad tutelam vocat. Non enim hanc ſignificationē habet tantum, vt ſi ille, qui tutorem in teſtaméto dare poterat, omnino teſtamentū nō fecerit, tunc demū vocentur agnati: ſed etiam ſi quantum ad tutelam pertinet inteſtatus deceſſerit, quod tantum valere poterit. ſi is, qui in teſtamento datus fuerat, viuente teſtatore deceſſerit. Cum igitur in hoc caſu propoſito id contigerit, manifeſtum eſt, quòd agnati ab onere tutelæ non poterunt prædicta ratione excuſari. Et hæc vſque ad illū §. ſed adgnationis. Franc. de Aret.

Quātū ad tutelā ptinet, is inteſtatus deceſſiſſe vr̄, qui cum teſtatus ſit, tutorem teſtō non dedit, aut datio effectum ſortita non fuit.

Quòd autem lex duodecim tabularum ab inteſtato vocat ad tutelā adgnatos: non hanc habet ſignificationem, ᵃ ſi oīno ᵇ non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare: ſed ſi (quantum ad tutelā pertinet) inteſtatus deceſſerit: qđ tunc quoque accidere intelligitur: cum is, qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.

a Significationem, Scilicet tantum.

b Si omnino. Vel aliud contingat, quod tantūdem valeat: quod diximus ſ. de hære. quæ ab inteſta. j. titu. & facit ff. quod cuiuſque vni. no. l. j. §. & quidem.

ADDITIO. Et ille propriè dr̄ inteſtatus, qui potuit teſtari, & non eſt teſtatus: ſed dr̄ inteſtabilis, qui teſtari non poteſt, quod no. pro ſtatutis, ſm Chriſtop. & Iaſ. hic. Et deficiente teſtamentario legitimo, vel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus: vide Ange. hic.

Sed agnationis. CASVS. Domine, iam video, quando habet locum leg. agna. tu. & qui ſunt agnati: & etiam quomodo intelligantur verba l. xij. tab. quibus agnati vocantur ad tutelam: nunquid eſt aliqua differentia inter ius agnationis, & ius cognationis? Reſpond. quòd ſic: quia ius agnationis oībus modis capitis diminutione plerunque perimitur. Nam nomen agnationis a iure ciuili deriuatum eſt. ſed ius cognationis, quod ab origine nomen ſumpſit, & a iure naturali deſcendit, non omni capitis diminutione mutatur. Ciuilis enim ratio ciuilia iura corrumpere poteſt: naturalia autem nequaquam. hoc dicit vſque ad finem. Franciſ.

Agnati pferunt cognatis in duobus.

Agnatorum prog anua facilè pdit.

ᶜ Sed agnationis quidem ius. Nota diligenter hunc §. Eſt autem ius agnationis, & ius cognationis, ſiue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuum ad cognatos, ſcilicet, vt præferantur in hæreditatibus agnatorum mortuorum: vt ſ. de legit. agnat. ſuc. primo reſponſo. Item præferuntur in tutelis agnatorum paruulorum: vt ſ. eodem titu. primo reſponſ. his autē deficientibus, in hæreditatibus, & tutelis cognati ſuo iure admittuntur: inter quos etiam agnati vocantur, qui deſierunt eſſe in iure agnatorū. vel deſierunt habere iura agnatorum. vt per cap. di. vt ſ. de hæ te. quæ ab inteſt. §. admonendi. Illud autem ius prærogatiuum, quod habent agnati: quia vltra iura communia habent per l. xij. tab. facilè perdunt: vt omnibus modis capitis dimi. id eſt, per omnem capi. di. vt per maximā, vel per mediam: de quibus duabus non eſt dubium: cum & iura cognationis perdantur: vt ſ. titu. j. §. quod autem. Item per minimam tollitur ius agnationis, vt hic dicitur. & ff. de capit. dimi. l. tutelas. niſi in duobus caſibus tantum, ¹ vt inter fratres, licet alter emancipetur: vt C. de legi. tuto. l. iij. & iiij. Item inter patré & filium: vt ſ. de leg. agn. ſuc. §. fina. & propter hos duos caſus, qui de minima cap. di. excipiuntur, dicit hic plerunque. at iura cognationis non commutantur omnibus modis: quia non tolluntur minima capi. diminu. & eſt ratio, vt ſubijcit.

† Id eſt per cōem capitis diminutionē.

Agnationis ius (cū ciuile ſit vinculum) capitis diminutione tollitur: cognationis verò non ita.

Annotate, Nil tam naturale eſſe, quàm eo genere quodque diſſolui, quo ligatum eſt.

Sed adgnationis quidem ius ᶜ omnibus modis † capitis deminutione † plerunque perimit̃. Nam ᵈ adgnatio, iuris ciuilis nomen eſt. ᵉ Cognationis verò ius, non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere poteſt: naturalia ᶠ verò non vtique, ᵍ

† Nebriſ ſeu. i lexico ſuo iuris ciuil. I dictiõe deminuo, annotatū eſſe ait a Ludouico Bol. ī Pādect. Flo. ſemp p e, ſcribi nō p i, demīnuo: deminutio.

¹ Iſta gl. refert ad ius nouū, de quo in l. iij. ff. e. ſecus ꝺ iure antiquo. vt ibi no. Ang.

d Nam. Pro quia.

ᵉ Agnatio iuris ciuilis nomen eſt. Id eſt, a l. xij. tab. eſt inducta hæc prioritas agnatorū: ſed ius cognationis eſt naturale nomen: ² nā rōne ſanguinis hoc nomen impoſitum eſt: vnde & vnius iur. ciuile pōt p aliud facilè tolli: vt hic, & ff de reg. iur. l. nihil eſt.

f Naturalia. Id eſt, iura cognationis ſic dicta: quia ea quis conſequitur per natiuitatem: vt ſ. de adopt. §. ſed hodie. in fi. §. non ſic de facili tolluntur.

g Vtique. Id eſt, certè non tollunt̃ capitis diminutione: cū ſint immutabilia hæc iura: vt ſ. de iu. nat. §. ſed naturalia. Itē nec ea, quæ naturalē æquitatē habent: vt ff. de cap. di. l. eas. & l. legatū. Item not. quia quædā cognatio eſt ciuilis tantū, vt per adoptionem: vt ff. de adop. l. qui in adoptionē. Item naturalis tantū. vt ad filios naturales tantū. Item naturalis, & ciuilis: vt ad eos, qui legitimi ſunt, & de hac intelligitur hic: vt ff. de grad. aff. l. non facilè. §. j. Item not. quia ciuili iure hæc. ſ. tutela. & hæreditas tribus modis deferunt̃: vt ex verbis, & ſententia legis xij. tab. vt in agnatis. Itē ex ſententia tm̄: vt ſ. de leg. pat. tut. & ſ. de fiduc. tu. Itē ex alijs legibus veteribus, vel nouis: vt C. de cap. di. l. tutelas. quā quidam mediam vocant. Nunquid ergo hæc omnia facilè perduntur p omnē cap. dimi? Rñd. ſic in duob. primis tantum. ³ nō in tertio, vt hic, l. d. l. tutelas. Itē quæro, an futuras tutelas acquirēdas, & hæreditates tātum tollat: an ét præteritas adimat? Rñd. futuras tantū, vt ff. vnde lib. l. ii. Quid enim potuit diuinare lex deferens hæreditatem, vel tutelā de futura cap. di. vt C. de teſta. l. iubemus. in fi. Certè nullo modo: vt ff. mand. l. fideiuſſor. j. reſpon. Hodie verò iſtam differentiam agnationis quærere non oportet: cū agnati ante cognatos nihil habeant: vt in Auth. de hære. ab inteſt. venien. §. ex ijs. col. ix. Item nota. quòd licet prædicta iura cognationis tollantur maxima, & media capitis diminutione: ipſa tamen conſanguinitas non tollitur, vt ff. de regu. iur. l. iura ſanguinis.

² Et ideò ſi ſtatutum vtat̃ verbis nālibus: puta filius, pr. mř, & frater, & ſoror, nō attēdim⁹ iura ciuile. ſed ſolum nāle, vt ſic ꝯphendat̃ et nāles, & ſpurij, & etiā ſeruus: vt d. l. tutelas. ſm Ang. hic.

³ Et quis tunc deferatur per noīa nāe, puta pri, vł frīs ſūt iporč tūa agnatione: q̄ facilius tollit̃ & ſic non obſt. d. l. tutelas. ſecūdū Iaſ. Cōſanguinitas nūq̄ tollit̃.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Cõtinuatur, quia ſupra viſum eſt de legitima agnatorũ tutela, & quia ius agnationis capitis diminutione corrũpitur. §. fi. ſupra ti. i. meritò ſequitur videre de capit. diminutio. Por.

TITVLVS XVI.

DE CAPITIS deminutione. †

Hoc principiũ non ſummatur: quia breue & quia ponit definitionem. Are.

EST autem capitis deminutio, prioris ſtatus a mutatio: † b eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt capitis dẽminutio, aut minor, (quãquidã mediã c vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatem, & libertatem: patitur maximam capitis diminutionem.

Maxima capitis deminutio eſt, cum aliquis ſimul & ciuitatem, & libertatẽ amittit: quod accidit ijs, qui ſerui pœnæ efficiuntur atrocitate d ſententiæ: vel libertis e vt ingratis erga patronos condẽnatis: vel ijs, qui ſe ad pretiũ participãdũ venũdari paſſi ſunt. f

Per deportationẽ, vel aquæ & ignis interdictionẽ, cõtingit media capi. diminutio. Ares.

Minor, ſiue media capitis deminutio eſt, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei, cui aqua, & igni interdi-

EST autẽ. Forte iſte titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponitur quid ſit capitis diminutio, & quotuplex ſit. Secondo de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto de minima. Quinto remouet certa dubia. Secunda ibi, Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus aũt. Et hæc diuiſio ſufficit, licet alij aliter diuidant. CASVS. Domine iam video, quod vultis tractare de capit. dimi. Dicatis igitur mihi quid eſt capi. diminutio? Respond. Imperat. quod capitis diminutio eſt prioris ſtatus cõmutatio. Sed pone: Dñe, video quid eſt capi. di. ſed ſi placet dicatis mihi quot modis ſit capitis diminutio. Et rñ. Imper. quod cap. dimi. ſit tribus modis. Aut. n. eſt maxima capitis diminutio: aut minor, quam quidam mediam vocant: aut minima. Sed pone: dñe iam video, quot modis ſit cap. dimi. Dicatis ergo mihi, quã locum habet capi. dimin. maxima, quã minor, & quã minima? Ad hoc rñd. Impera. dicens quod maxima capi. dimi. eſt, quã aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatem, ſimul & libertatem amittit. quod contingit in ijs, qui atrocitate ſententiæ ſerui pœnæ efficiuntur: vel etiam in libertis, qui propter ingratitudinem contra patronos commiſſam, in ſeruitutem rediguntur: vel etiam in ijs, qui in maiores xxv. annis ad participandum precium ſuæ venditionis ſe venundari paſſi ſunt. Minor autem, ſiue media cap. diminu. eſt, cum aliquis ob delictũ ſuum ciuitatẽ amittit. ſed tñ retinet libertatem: quod in eo accidit, cui ignis, & aqua interdicitur, & qui in inſulam deportatur. Minima capi. dim. eſt, cũ quis ciuitatẽ ſimul, & libertatem retinet, quis ſtatum ſuũ tñ commutat: quod accidit in ijs, qui ſui iuris fuerunt, & ſe in arrogationem poſtea dederunt: & ita alieno iuri per ſpeciem arrogationis ſubiecti eſſe cœperunt. Et ſimiliter in caſu conuerſo. ſ. cum ij, qui alieno iuri ſubiecti ſunt, per emancipationem ſui iuris efficiuntur: veluti ſi filiusfa. emancipatus a patre fuerit. Nam in hoc caſu minimam capit. di. pati intelligitur. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. ſeruus autem. Fran. de Are.

a Status. Hic ſtatus cõſiſtit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia. i. iure agnationis. Cum. n. primũ. i. libertatem quis perdit, per cõſequens & duo vltima perdit, & tũc maximam cap. di. patitur. Cũ verò ſecũdũ perdit: per cõſequens perdit & vltimũ, ſed nõ primũ: & tunc dicitur media cap. di. Cum verò vltimum perditur, non perduntur duo prima: & tunc minimã cap. di. patitur, vt j. §. j. ij. & iij. & ſt. eo. l. ſi. Sed P. dicit ſtatũ hominis. i. conditionem, in qua quis plurimum põt.

b Mutatio. Non ergo accipitur hic ad literam, vt dicatur capitis dimi. quã caput abſciditur: ſed quã ſtatus mutatur, vt caput ſtatus dicatur: vt ff. ad Tertyl. l. j. §. capitis. Sed vt hæc definitio non conuerti cũ ſuo definito. nam morte patris filius mutat ſtatum: quia fit ſui iuris. vt §. quib. mo. ius patr. pot. ſol. §. j. nõ tñ dicitur capite minui. vt ff. ad maced. l. ſi filiusfa. §. fi. Sed dic ſubaudiri hic, facto hominis interueniẽte: vt emãcipatione, vt deportatione patris, vel ſimili mõ, vel etiã quaſi facto, quod dico propter filios arrogati: qui vna cũ patre mutant ſtatum, vt ff. eo. l. liberos. ſ. de adop. §. pe. Arg. cõtra in Auth. conſt. quæ de dig. §. palam. colla. vj. vbi non ab homine, ſed a lege quis efficitur ſui iuris. At moriente patre non interuenit factum hominis imò magis dei. Quid ſi interficiatur pr? Rñ. idẽ, quia mors ſemper Dei diſpoſitione aduenit.

ADDITIO.

Dicite quod mors ſemper euenit diuina diſpõne, vnde illud, Homo es, ergo morieris. & illud Phi. Separatur hoc ab hoc tanquam perpetuum a corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum; ſed modus mortis relictus eſt proprio arbitrio & libero. vnde ſcriptũ eſt, Sapiens dñabitur aſtris. de quo diſputabũt theologi. Chri.

c Mediam. Sic. ff. de an. & ar. l. qui lancem. & ſ. de libertinis. §. libertinorum.

d Atrocitate. Eſt aũt atrox, & dura hæc ſententia. licet iuſtè feratur: vt ſ. q. mo. ius. &c. §. pœnæ ſeruus. ſed hodie propter huiuſmodi pœnas nemo ingenuus fit ſeruus. vt in Auth. de nup. col. iiij. §. quod autem prius. & §. ſeq. Accur.

e Libertatis. ſcilicet condemnatis vt ſubijcit. & quod dicit ingratis, alias eſt, ingrati. i. ingratitudinis. quæ reuocatio fit per actionem ingrati: vt dicunt quidam: vt C. de lib. & eo. lib. l. fin. & pen. vel per vilem rei ven. ſm alios ad inſtar donationis cauſa mortis. quæ reuocatur: vt ff. de do. cau. mor. l. ſi mortis cauſa tes. vel (quod eſt verius) accuſatione, vel actione extraordinaria, per quam officium iudicis imploratur: vt C. de lib. & eorum lib. l. non eſt. j & fit hæc reuocatio propter omnẽ offenſam, & ẽt leuem: vt C. de lib. & eo. lib. l. ij. non autem fit propter omiſſionem obſequij: vt C. de lib. cau. l. ſolo. niſi in caſu, vt cum denegat alimenta: vt ff. de lib. agn. l. alimenta. §. Imperatores. Nam tunc etiã occidere velle videtur eum: vt ff. de lib. ago. l. necare. 4 & hoc niſi remiſerit ius patronatus: tunc enim ex his cauſis ſolum reuocatur, ex quibus & donatũ: vt in Authẽ. vt lib. decę. §. illud. collat. vj. quæ cauſæ ſunt numeratæ. C. de reuo. don. l. vlt. & hæc vera ſunt, cum quis ex volũtate propria manumittit: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. & ij ſed ſi non ex voluntate, nõ reuocaretur: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. Sed quid ſi manus in patronũ iniecit. Rñ. Dãnatur in metallũ, ſi verò conuicia dixerit: mittitur in exilium: vt ff. de iur. pat. l. j.

f Paſſi ſunt. Hic multa ſunt neceſſaria: vt ſ. de iure perſo. §. penul.

† Quidã putant diuiſionẽ priorẽ, abundare: nam tñ non omiſit Theophilus in græcis Inſtitutionib.

† Mutationes innumeras videre poteris apud Mando. ſ Gl. Facul. §. volẽtes. ſ verſ. mutatur.

1 Refiead pdiuiſionẽ maioris ſequitur pdiuiſio minoris: ſi ineratur: vt hic & l. ſi. ff. e. aliás non: vel. l. relegatorũ. §. põt. ff. de inter. & rele. imò regula eſt in contrarium: vt l. quod indignus. ff. de ſenat. ſm Ang. hic.

a Hanc ſubauditionẽ improbat la. & ad ſtrũ rñd. quod ibi filius non mutat familiã, & ſic nec ſtatum. l. familiæ. ver ſi. cũ iure. ff. de ver. ſign. illud exẽplũ te probat per l. iij. ff. de inter. & relega.

j Iſta cõſtet teneri ſ d. l. ij. ſ gl. allegata ſm Aoge.

4 Idẽ ſ ſi filio emancipato, & vaſallo patri, vel domino alimenta denegantibus: & in donatario olum boootũ; vel maioris partis. vt not gl. in d. l. fin. ſec° ſ patiur quãtitatis, vt p Bald. & Chriſt.

a Interdictum. Hanc pœnam in vſu noo habemus, ſed eius loco ſucceſſit deportatio: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. ſed ioſtar excōicatorū habebantur, qoibus talia denegabantur. Sed vt hunc ēt fieri ſeruom licet hic denegetur. ff. de var. cog. l. cognationum. in fi. ꝫ. ſed ꝑditur libertas, vt ibi dē, vt non poſſit facere teſtm̄, cui ſic eſt interdictum. vt ff. de iniu. rup. teſta. l. ſi quis filin. §. eius. non quòd fiat ſeruus verè.

b In ioſulam. Secus ſi in metallū, vt ꝫ. qb. mnd. ius pa. po. ſolui. §. pœnę. io caſu th ēt libertatē pdit damnatus in inſulā: vt C. vt nemo. pri. l. ij. §. cum autem.

c Subiecti eſſe. Vt in arrogatis.

d Vel ꝫ. Aliàs eſt in litera: ſi filius a pře emancipatus fuerit, eſt capite minutus. 1 & ſecundum hoc, eſt expoſitio huius verbi, vel ꝫ. aliàs verò hoc totū deeſt: & tunc idem ſubintelligo. Alij dicunt qn̄ ſui iuris oon eſt, transfertur in poteſtatem alienus, puta aus maternus, vel ēt paternus vt ſuprà de adopt. §. ſed hodie. qui caſus eſt contrarius illi quaodn qui ſui iuris eſt, in atrogationem datur. Sed quare filiusfamil. cū emancipatus, capite minui dicitur? Reſpond. propter imaginariam vendinonem, quæ fiebat: vt ꝫ. q. nin. ius pat. po. ſol. §. præterea. in principio. Sed eum hodie nnn nat hæc venditiō; vt in eo. §. contioeior, videtur ꝗ hodie nnn minnator capite. Sed certè illa ſola non erat ratio: imn & alia, quia mutat familiā 1 vt ff. eo l. liberos. in prin.

De aquę, & ignis interdictiooe vide Bud. lo l. pen. ff. de do. int. vir. & vxo.

1 Conuenit th̄ io ſolidū ꝑ obſonib ꝫ̄tis ſub patria poteſtate. vt l. j. § j. ff. e. niſi i caſibus no. l. j. ff. qd cū eo. vbi pōs excipere ꝗ nō condēnet niſi quateous facere pōs. l. pr hlio. ff. qd cū eo. p Ao ge. & Ioā. Fab. hic.

ctū 1 a fuerit: vel ei, q in inſulā b deportatus eſt.

Per emancipationē, vel arrogationē contingit minima capitis diminutio. Ares.

Minima capitis deminutio eſt, cū ciuitas retinetur, & libertas: ſed ſtatus hominis commutatur. qđ accidit ijs, qui cùm ſui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri ſubiecti eē, c vel contra: d veluti ſi filiusfamilias a pře emācipatus fuerit, eſt capite deminutus.

Nemo pōt pdere, quod non habet. Vel ſic, Priuatio præſupponit habitum. Are.

Seruus autem manumiſſus capite non minuitur: e quia nullū caput habuit.

Remotus a dignitate nō pdit ſtatū. Vel ſic Qui nō turpiter a dignitate remouetur non dr capite minui. Ares.

Quibus autē f dignitas magis; quàm ſtatus permutatur; capite non minuuntur, & ideo a ſenatu motos, capite non minui conſtat g.

Cognationis ciuiles effectus, non minima, ſed media aut maxima capitis diminutione tolluntur.

1 *Non ab re dixi ciuiles effectus: quoniam ſanguinis iura nullo ciuili iure dirimi poſſunt: regula iuris.*

Quòd autem dictum eſt, h manere cognationis ius etiam poſt capitis diminutionem: hoc ita eſt, ſi minima capitis diminutio interueniat: manet. n. cognatio. i Nam ſi maxima capitis deminutio interueniat, ius quoque cognationis k perit, vtputa ſeruitute alicuius cognati: & ne qdē ſi manumiſſus l fuerit, recipit cognationē. Sed & ſi

Seruus autem CASVS Quidam manomiſit ſeruum ſuum, nunquid in caſu iſto ſeruus manumiſſus capite diminutus cenſetur? Rñ. Impe. ꝗ oon: ſeruus enim manomiſſus capitis deminutionem nō patitur: quia ante manumiſſionem nullum caput habuit. Sed pooe, ꝗ aliquis ſit ab ordine ſenatorum remotus: nunquid in caſu iſto capite minuitur? Rñd. Imper. quod non. Nam dignitas eius, qoi ab ordine ſenatorum remouetur, magis quam ſtatus commutatur. Cum igitur capitis diminutio ſit prioris ſtatus commutatio: manifeſtum eſt ab ordine ſenatorum remotos nullam pati capitis diminutiooem. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

e Non minoit. Id eſt, eius ſtatus non mutat: cum primò nullum habuerit ſtatum: vt hic, & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. ſeq. ſed ꝫ eſt C. de bon. præſcrip. l. j.

1 Sed dic, ꝗ ibi crimine capitali ſeruus accuſatur id eſt tali quod eſſet aliàs in libero capitale. Item quid ſi quandoque habuit caput: quia ſuis liber, & oūc ſeruus eſt, & manumittatur? Rñd. idem: quia præſens tempus conſidero. Accurſius.

f Quibus autem. Dixi aliquem aliquo de trib⁹ modis capite minui, vt ꝫ. eo. in prin. autem, pro ſed: ſed quibus dignitas, &c.

1 Ibi caput capitur naliter: hic ciuiliter. vt no. in l. ꝫ. ria. Ægi. Pet.

g Conſtat. Vt ff. de ſena. l. iij. & hic ſi fuerit remotus pp turpitudinem: non pōt iudicare, vel teſtimonium dicere: vt ff. ad leg. Iul. re. l. eadem. §. 1. & ff. de ſena. l. ij. Accurſius.

Quod autē. CASVS. Domine, vos dixiſtis mihi ꝫ. tit. px. §. fin. quod ius cognatiōis durat ēt poſt capitis diminutionem. nūqd generaliter hoc eſt verum in qualibet cap. dim. Ad hoc reſpo. Imp. ꝗ non. Nā quod dictum eſt manere ius cognationis poſt capi. dimin. hoc intelligēdum eſt de minima cap. dim. interueniēte: quia per illam ius cognationis non perimitur. ſed ſi maxima capi. dimi. interueniat: vt puta ſi aliquis de cognatis in ſeruitutem redactus fuerit: tunc in caſu iſto ius cognationis amittit: & licet poſtea beneficio manumiſſionis ad libertatem peruenerit, non tamē ius cognationis recuperabit. Et noo ſolum maxima, ſed etiam media capi. diminu. ius cognationis perimitur, veluti ſi quis in inſulam deportatus fuerit. Nam etiā in iſto caſu ius cognationis amittit. Et hæc vſq; ad illum §. cum autem. Franc. de Are.

h Quod autem dictum eſt. ſupra titulo proximo. §. finali.

i Cognatio. Id eſt, ius cognationis a prætore inductum, ex quo ad bonn. pol. vocantur per vnde cogna. ꝫ. de hære. quæ ab inteſt. §. admonendi.

k Cognationis. Id eſt, ius ſuccedendi, & ad tutelam vocandi perit, ſed ipſa conſanguinitas non perit: vt ff. de reg. iur. l. iura ſanguinis. cum ſit de iure naturali, vt ꝫ. de iure natu. § penult. contra. & ſupra de nupt. illud contra. Sed qualiter cognatis defertur, imò agnatis: vt ꝫ. titulo j. in principio? Reſpond. poſt agnatos: vt ꝫ. de hæred. quæ ab inteſta. §. admonendi.

l Si manumiſſus. Aliud ſi reſtitutus, ſm Ioan. vt ff. ad Tertyl. l. j. § filius qui mortis. contra. & C. de ſeo. paſ. l. h. contra, & ff. de contra tabu. l. j. §. fin. & l. ij. contra. 2 Item contra eſt in eo ꝗ hic dicit tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminu. ff. de reb. dubijs. l. ſi cognatis. ſed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale: vt ff. eod. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatinoe iuris ciuilis, quæ p adoptionem conſtituitur: vt ꝫ. de leg. agna. §. per adoptio. & ff. de adoptioni. l. qui in adop. hic verò de naturali cognatione: vt ff. de gradibus affini. l. non facile. §. j. & ſic ibi de minima capi. dim. loquitur. Item ꝫ ꝫ. de ſerui. cogn. in fine. j. reſpoo. Solu. hic loquitur in his qui primo fuerunt liberi, & poſtea ſerui: quod eorum

2 Et eſt rō diūx ſecū Chriſt. qa reſtō intelligitur vt fiat pleno iure, vt d. l. fin. ſed manumiſſio delet tm̄ nubeculā ſeruitutis. l. manumiſſiones. ff. de inſt. & iur.

tum delicto contingit: vnde nõ debent habere cõmodum: vt ff. ſol. ma. l. ſi ab hoſtibus. §. j. & ff. de minorib. l. Papinianus. ibi. indignum, &c. licet ibidem illa nõ corrigatur. ibi vero ſemper fuerunt ſerui. Vel illa noua corrigit iſtam. nam ex Græca conſtitutione illa eſt extracta, vt ibi dr.

in inſulam [a] quis deportatus ſit: cognatio [b] ſoluitur.

Tutela defertur proximiori in gradu, & ſi plures ſunt de eodem gradu, defertur ad omnes. hoc dicit. Aret.

Cum autem ad adgnatos tutela pertineat: [c] non ſimul ad omnes pertinet: ſed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] ſunt: vel ſi plures eiuſdẽ gradus ſunt, ad omnes pertinet: veluti ſi plures [e] fratres ſunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

a Sed & ſi in inſulam. Hic ponit exemplum de media: ſed ſupra, modo poſuit exemplum de maxima.

b Cognatio. Id eſt ius cognationis: vt ſ. prox. §. diximus.

Cum aut. CASVS. Vos dixiſtis mihi ſ. in titu. præced. in prin. q tutela impuberum agnatorum, ad agnatos ex lege xij. tabu. pertinet. Pono ergo, q plures ſint agnati ex diuerſis gradibus conſtituti: nunquid ſcilicet ad omnes pertinebit? Rñd. q non. Nam qd dictum eſt tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum eſt, q ad omnes pertineat, ſed ad eos tantum, qui ſunt in proximiori gradu conſtituti. vnde ſi plures ſunt qui eundem gradum cognationis obtinent, velut plures fratres omnes ex le. xij. tab. ad tutelam vocantur. Et hæc dicuntur vſque ad fin. huius tit. Franc. de Are.

c Pertineat. Vt ſ. tit. j. l. reſpon.

d Gradu. Facit ad hunc §. ff. de le. iij. l. ſi plures. & ĩ. de leg. ag. ſuc. §. ſi plures. & ff. de ſepul. vio. l. iij. §. ſi ad plures. Hodie vero hic §. corrigitur: quia æqualiter tã ad agnatos, quã cognatos defertur tutela, ſicut hereditas: vt in Authen. de hæte. ab Inteſt. §. ex his. col. ix.

ADDITIO. Et ſic lex noua corrigens vnum ex ſpecificatis à lege veteri, cenſet etiam corrigere aliud: vt hic, & l. ſi quis ſeruo. C. de fur. & per Ange. in §. j. ſ. de iure naturali.

e Si plures. Aliàs iſti duo verſiculi deſunt, Si plures fratres ſunt, qui vnum gradum obtinent pariter ad tutelam vocantur. ſed ego habeo. Accur.

DE LEGITIMA PATROnorum tutela.

Quia ſuprà viſum eſt de legitima agnatorũ tutela: & quia eſt alia quę appellatur legitima, ſcilicet tutela patronorũ: ideo de ea tractaturus ſubdit de legitima patronorum tutela. Porc.

Ex eadem. Diuiditur in ſex partes. Primo, qualiter tutela libertinoũ patronis deferat. Secũdo, qũo vocat: & eſt legitima à lege xij. tab. proueniens. Tertio, illud p rõnẽ pbat. Quarto, confirmat p exemplũ. Quintò exemplũ probat p rõnẽ Sexto rõnem declarat. Secunda ibi, Quæ & ipſa. Tertia ibi, En enim. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque. Sexta ibi, Ideo aũt. Aret.

TITVLVS XVII.

DE LEGITIMA patronorum tutela.

CASVS. Domine quare intendiſtis hic tractare de leg. pa. tut. Ad hoc rñd. Impe. Amice. tractauimus de leg. ag. tu. quæ ex verbis, & ſententia legis xij. tab. deſcẽdit: ſed quia legi. pa. tu. ex mente eiuſdẽ legis ad patronos, & libertos eorũ pertinet, idcirco de ea hic tractare intẽdimus. Et hęc eadem tutela legitima ſicut ſuperior appellatur. Non tñ ideo legitima dicitur, q aliquid de ea noſatim in verbis legis xij. tab. expreſsè fuiſſet introductum. Sed dñe, pro Deo, q̃ ratio mouit iuriſconſultos ad talem interpretationem faciendã? Ad hoc reſp. Impe. Amice; hæc fuit ratio, quæ mouit iuriſcõſultos. Lex enim xij. tab. iuſſit hæreditates libertorum, & libertarum ad patronos, & liberos eorũ pertinere, ſi inteſtati deceſſiſſent: vnde eo ipſo credidérunt iuriſcõſulti veteres, q lex xij. tabu. vellet, q etiam eorum tutela ad patronos, [m] & liberos ſimiliter deberet pertinere, & ad iſtam tacitam voluntatem præſumendam tali ratione mouebantur: quia lex xij. tabul. proximos agnatos ad hæreditates agnatorum ab Inteſtato mortuorum vocat: & eoſdem agnatos ad impuberum agnatorum tutelam vocat. ſimiliter ergo in caſu propoſito dicebant, q ſicuti patroni & liberi eorum ad ſucceſſiones libertorum ab inteſtato ex lege xij. tabu. vocantur: ita debere eos ex mente eiuſdem legis ad onus adminiſtrationis tutelæ vocari: quia plerunque vbi eſt ſucceſſionis emolumentum, ibi & onus tutelæ eſſe debet. Sed domine, pro Deo, quare dixiſti plerunque? Ad hoc reſpõ. Impe. Ideo autem plerunque diximus: quia ſi aliqua fœmina filium ſuum impuberem manumiſerit, ipſa quidẽ ad ſucceſſionem eius ab inteſtato vocatur: alius tamen quam ipſa eiuſdem tutor erit. hoc dicit vſque ad fin. Franciſcus.

m Aliàs atque.

Patroni ad libertorum tutelam ex ſententia legis xij. tab. vocantur: cum ipſi inteſtatis libertis ſuccedant. Vnde par eſt, vt is onus tutelæ ſubeat, ad quem hæreditatis emolumentum pertinet.

Ex eadem [f] lege duodecim tabularum libertorũ [g] & libertarum tutela ad patronos, [h] liberoſq; eorũ ptinet. Quæ & ipſa [i] legitima [k] tutela vocat: nõ qa noſatim in ea lege de hac tutela caueat: ſed qa perinde accepta eſt p interpretationem, [l] ac ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quòd hæreditates libertorum, libertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent,

f Ex eadem. Scilicet per interpretationem, non ex verbis eius, vt ſubijcit. & ff. de legit. tut. l. tutela. j. reſponſ. Accur.

g Libertorum. Scilicet impuberum.

h Ad patronos. Quocunque modo manumittentes: niſi libertas detur a lege: vt ff. de leg. tut. l. tutela. vſq; ad §. fi. Accur.

i Quæ & ipſa. Quaſi dicat, non ſolum aliæ quædam legitimæ ſunt, ſed & iſta.

k Legitima. Scilicet ex mente legis, nõ ex verbis. [n] nõ tamen ſatiſdant, niſi eorum perſonę ſint vulgares; & minus honeſtæ: vt aut modus tutelæ, quia magnũ patrimonium, vel magna tutela nimis: aut perſona; quia ſuſpecta, vel non diligens in pupillum, vel non honeſta: aut cauſa admittat. i. recipiat ſatiſdationem: vt ff. eo l. legitimos. §. j & ij, licet alij legitimi indiſtincte ſatiſdent: vt ĩ. de ſatiſda. tu. §. j.

n A quib. licitũ eſt recedere ſm Ang. pp tria. Primo pp iniquitatẽ inſurgẽtem. Secũdo pp legis cõnẽ repugnantem. Tertio pp eorũ vsũ loquendi cõmetatẽ. l. librorum § quod tñ Caſſius. ff. ff. de leg. iij.

l Per interpretationem. Scilicet iuriſconſultorum.

a Lex. Scilicet xij. tabu. vt ſ. de ſucc. lib. j. reſpon.
b Veteres. Scilicet ſapientes.
c Legem. Scilicet xij. tabu.
d Vocat. Scilicet xij. tabu. vt ſ. de leg. agn. ſucceſ. §. j.
e Iuſſerit. Vt ſ. de legi. agna. tu. j. reſpõ. & ſic notabis hic q vbi eſt eadem æquitas, idem ius debet ſtatui. ſic. ff. ad legem Aquil. l. illud. & ff. de furt. l. prima. §. primo.

Æquitas vbi eadẽ eſt, ibidẽ & idẽ ius ſtatui debet.

Nã vbi onus, & emolumẽtũ, & ecõtra: vt 12. q. 4 charitatẽ. in c. accedẽtib. in glo. j. ibi itẽ vbi. ex tra. de pręſcript.

f Plerunque. Quare hoc dicit, ſtatim ſubijcit. & facit ad hanc regulam. ff. de regulis iur. l. ſecundum naturam. & ſ. de contrahen. empt. §. cum autem. & C. de furt. l. fi. §. ſed cũ in ſecũdam. & C. de cadu. toll. l. j. §. pro ſecundo. & ff. de pericu. & cõmo. rei vẽ. l. id quod.

g Tutor. Et ita apud alium eſt hæreditas, & apud alium tutela, ſcilicet agnatum, vel cognatũ: vt hic, & ff. de legi. tut. l. j. §. j. Item minor viginti quinque annis manumittens ſuccedet in hæreditate, vt patronus. nõ tamen erit tutor: vt ſ. de fidu. tu. in fin. & C. de legit. tut. l. vlti. §. fi.

iuſſerat lex [a] ad patronos liberosve eorũ pertinere: crediderunt veteres, [b] voluiſſe legem, [c] etiam tutelas ad eos pertinere. † Cùm & adgnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, [d] eoſdem & tutores eſſe iuſſerit. [e] Quia plerunque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onùs eſſe debet. Ideo autem diximus plerunque, [f] quia ſi a fœmina impubes manumittatur: ipſa ad hæreditatem vocatur, cũ alius ſit tutor. [g]

TITVLVS XVIII.

DE LEGITIMA parentum tutela.

Ex extenſione iuriſconſultorum pater emancipans eſt legitimus tutor filie emancipato. Aretinus.

ADDITIO.

Et qualiter mater, auia, vel proauia poſſint eſſe tutrices, vel curatrices: & an alijs præferant legitimis, & tranſeundo ad ſecunda vota, vel inhoneſtè viuendo, quomodo tutrices eſſe deſinant, vide Ang. hic.

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Quia ſuprà viſum eſt de legitima patronorum tutela: & quia eſt & alia quę legitima appellatur, vt parentum: idec de ea ſubdis. Porcus.

Exemplo. Diuiditur in tres partes. Primò, q tutela, quę defert emancipatori, eſt ſimilis illi, quæ defert patrono. Secũdò, q ẽt eſt legitima. Tertiò, exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipſa Tertia ibi. Nã ſi quis. CASVS. Dicit hic Iuſtinia. q exemplo patronorum eſt alia tutela parentũ p interpretationẽ iuriſconſultorum ex mẽte legis xij. tabu. recepta. & ſicut ſuperior legitima appellatur, ita & iſta. Nam ſi parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptem ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipſe legitimus tutor eorũ erit. Et hæc dicuntur per totum titulum. Iean. de Are.

h Recepta. Scilicet per interpretationem Iuriſconſultorum: vt ſuperior cum deſinebat eſſe agnatus: nisi contracta fiducia emãciparet, quod hodie ſemper præſumitur: vt ſ. de legit. agna. ſucceſſ. §. fi. vnde hodie eſt ſemper legitimus.

i Tutor erit. Scilicet q emancipauit, ſi ipſe eſt maior xx. ann. vt ſ. tit. j. in fi. & facit ad hoc ſ. quibus modis ius patr. poteſtatis. ſolu. §. & præterea ſi impubes. & ſ. eo. tit. j. reſpon.

Exemplo patronorũ recepta [h] eſt & alia tutela, q̃ & ipſa legitima vocat. Nã ſi qs filiũ, vel filiã, nepotẽ, aut neptẽ ex filio, & deinceps ĩpuberes emancipauerit, legitim' eorũ tutor erit. [i]

TITVLVS XIX.

DE FIDVCIARIA tutela.

Pr̃ vigeſimũquintũ ſuperans annum, filij ſui ab alio emãcipati, poſt aui mortẽ fiduciarius ẽ tutor, itẽ frater, emãcipati fratris: filius verò mortui p̃roni, legitim' tutor erit.

Est & alia tutela, [k] q̃ fiduciaria appellatur. [l] Nam ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Suprà viſum eſt de legitima parentũ tutela. Verũ quia alia eſt, quę fiduciaria appellatur, idec de ea tractaturus intitulauit de fiduciaria tutela.

Est & alia. Diuiditur in quinque partes. Primo, ponit dictum. Secũdò, illud exemplificat. Tertiò, ponit diuerſum in filio patroni. Quartò, diuerſitatis rõnẽ aſſignat. Quintò, ponit aliud dictum Secũda ibi, Nam ſi. Tertia ibi, At qui. Quarta ibi, Quoniã. Quinta ibi, Ita tamen. CASVS. In hoc princi. dicit Iuſtin. q eſt quædam alia tutela. quæ appellatur fiduciaria. quæ habet locum in tali caſu. Si parens filium, vel filiam nepotes, vel neptes ex filio: vel deinceps impuberes emãcipauerit, ipſe leg. tu. eorum nanciſcitur, ſed mortuo ipſo parente eorum denique legitimo tutore, ſi liberi eius virilis ſexus perfectę ætatis extiterint: ipſi eorundem impuberum emancipatorum poſt obitum parentis fiduciarij tutores efficiuntur. Et hæc dicuntur vſque ad §. at qui. vbi dicit Iuſtin. q hoc vt ſtare non poſſe: & hoc tali rõne: qa ſi patronus legitimus tutor libertorum impuberũ deceſſerit: liberi eius in eadem tutela ipſi parẽti ſuccedunt, & ſimiliter legitimi tutores efficiũtur. a ſimilis vt in caſu propoſito, q ſicuti pater legitimus tutor erat, ita & filij ſui in eadẽ tutela ei debebãt ſuccedere: & ſimiliter legitimi tutores exiſtere. b. d. vſque ad ver ſi. qm̃. vbi rn̄. Iuſti. ad opinionẽ prædictã in hũc modũ: nõ eſt mirũ, ſi ſecus ſit in caſu propoſito de filio pronu. Nã in caſu ꝓpoſito ſi filius defuncti, q in fiduciariã tutelam fratris recidit, ĩ poteſtate pr̃is ſui ſemper fuiſſet: poſt mortẽ patris, ſui iuris effectus fuiſſet, nec in poteſtate fratrum ſuorũ aliquatenus recidiſſet: & ſic nõ eodẽ iure fuiſſet apud fratrẽ, quo extiterat apud patrẽ: donec in eadẽ tutela erit apud fratrẽ, in qua erat apud patrẽ. Sed ſecus eſt in liberto. Nã ſi ſeruus in pt̃ate dñi tpe mortis fuiſſet, eodem iure poſt mortẽ dñi futurus eſſet apud liberos ipſius dñi, in qua extiterat apud ipſum dñm viuentem. Nec igitur mirum. ſi idem manumiſſus incidit in eandẽ tutelam apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipſum patronum. Et hoc vſque ad illum §. ita tamen. Franc.

k Eſt & alia tutela. Ideſt, alio nomine vocata.

l Fiduciaria appellatur. De qua dicitur. ſ. §. quo defuncto. Accurſius.

Impube-

deinceps impuberes a manumiſerit: b legitimã nanciſcitur eorum tutelam. Quo c defuncto, ſi liberi d eius virilis ſexus exiſtant: fiduciarij tutores filiorũ ſuorũ: e vel fratris, vel ſororis, f & cæterorũ efficiunt. Atqui g patrono, legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sũt tutores: quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet a viuo p͞re emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, h ideoq; nec in tutelam: i Libertus autem ſi ſeruus manſiſſet, vtique eodem iure k apud liberos domini poſt mortem eius futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutelam vocantur: ſi perfectæ l ſint ætatis, quod noſtra conſtitutio m in omnibus tutelis, & curationib⁹ obſeruari generaliter præcepit. n

TITVLVS XX.

DE ATTILIANO Tutore, o & eo, qui ex lege Iulia, & Titia dabatur.

Ceſſante teſtamentaria, & legitima tutela, locus eſt datiuæ. i. à iudice dandæ.

SI cui nullus

a Impuberes. Nam ſi puberes, non eſt eorum curator legitimus: vt ff. de excu. tuto. l. amiciſſimos. §. Lucius. 1 Arg. contra in authen. vt ij, qui ob. ſe hab. per §. j. colla. vj. ioan.

b Manumiſerit. Id eſt, emancipauerit: vt ff. quæ act. de pecul. eſt ann. l. j. § j. & facit. ſ. titu. j. & ff. de leg. tut. l. tutela. §. fi. & l. ſeq.

c Quo. Scilicet patreſa. qui erat tutor filiorum & nepotũ. Accurſ.

d Si liberi. Qui remanſerunt in poteſtate patris. Idem puto & ſi filij fuerunt emãcipati. Si autem tam impuberes, quã puberes remãſerunt in poteſtate, ipſo iure recidunt in poteſtatem ſui patris illi, qui filij ſunt: ſed fratres recidũt in tutelam fiduciariã ſemper: vt ſ. quibus mo. ius pat. pote. ſol. §. j. & ſ. de tut. §. permiſſum.

ADDITIO. Iſtam glo. reprehendit Iaco. quia tunc erit legitima ex mente & verbis l. xij. tabul. per text. in terminis in l. tut. in princip. ff. ad Velleia.

e Filiorum ſuorum. Scilicet nepotum defuncti.

f Sororis. Sed certe frater vt eſſe legitimus: vt C. de excep. l. aduerſus. quæ eſt p̃. Sed certè q fiduciarius eſt, legitimus eſt per interpretationem. licet aliud nomen habeat. i. fiduciarius: & illum reſpectum habuit ibi, vt legitimum fiduciarium appellaret.

ADDITIO. Iſtam glo. reprehendunt cõiter oẽs doctores per hunc tex. in ver. atqui. & ad contrarium reſpondent, q loquitur in fratre nõ emancipato: quem inter agnatos vocat l. xij. tab. ſecus ĩ emãcipato, vt hic.

g Atqui. Pro certè. Aliàs atquin: & tunc dic. at pro ſed: & quin pro certè. & eſt oppoſitio, quare filij patronorum ſunt legitimi: vt ſ. de le. pa. tu. j. rñſo. & iſti filij non ſic. ad quod rñdet: quoniam filius, &c. Sed hæc ratio non tenet, niſi inter fratres, qui nõ dicuntur recidere in poteſtatem fratrum ſuorum: ſed filij. i. nepotes erant recaſuri in poteſtatem, ergo in tutelam legitimam. 2 Sed rñdeo, non recidunt filij iure hæreditario in poteſtatem: ſed iure paternitatis, & filiationis, At ſeruus ſi non eſſet manumiſſus: iure hæreditario erat futurus ſeruus apud filios dñi: & niſi eſſent hæredes, nõn eſſent dñi: ſed filius etſi non ſit hæres patris: tñ filium ſuum in poteſtate habet: vt ſ. quib. mo. ius pa po. ſol. §. j Erat & alia rõ iure veteri: quia emancipatione tollebatur ius agnationis minima cap. di. & inter patrem, & filium, niſi eſſet emãcipatus ↄ̃tracta fiducia, nedũ inter fratres: vt C. de legi. tu. l. iiij. & ſ. de leg. ag. tut. §. fin. ſed hodie corrigit: vt d. l. iiij. C. & j. de leg. agn. ſuc. §. fi. Vnde dicunt quidã, vt Azo, hodie fiduciariam eſſe legitimam ex verbis, & ſentẽtia l. xij. tab. ex quo hæc ſecunda ratio ceſſat. ſed poteſt dici contrarium: quia remanet prima.

ADDITIO. Forſitan facilius, & melius habebit intellectus totius tit. ſi dixerimus ſolo. fratres tutores fiduciarios ſuorum fratrũ, & nunquam filiorũ ſuorũ, & exponamus tex. in principio filiorũ ſuorũ. ſ. defuncti, vel fratris: & exponatur vel, pro id eſt, vt ſit ſenſus. q liberi virilis ſexus perfectæ ætatis ſint tutores fiduciarij fratrũ ſuorum, qui ſunt filij patris defuncti, vt notũ eſt. & hoc euidenter apparet per rõnem quam ſubiungit tex. vbi ſola de fratribus mentio fit. Iaſ.

h Recideret. Dicunt quidam, q ſi non eſſet emancipatus, nõ erat futurus in poteſtate fratris, ſicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, ſicut erat apud patrem, id eſt, in ſimili tutela.

i Nec in tutelam. Scilicet legitimam, ſed fiduciariam. Ac.

k Eodem iure. Seruus enim ſi non manumittatur, erit in poteſtate filij patroni iure hæreditario: ſed filius in poteſtate patris iure patriæ poteſtatis. Accur.

Ita tamen. CASVS. Domine vos dixiſtis mihi, quòd mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emãcipatorum, cæteri liberi eorundem fiduciarij tutores erunt. Eſt ne hoc generaliter verum ſine diſtinctione ætatis? Reſpon. q non. Nam impuberum emancipatorum liberi virilis ſexus nanciſcuntur tutelam, ſi legitimam ætatem. i. xxv. an. compleuerint, quod noſtra conſtitutio non ſolum in fiduciarijs tutelis, ſed generaliter in omnibus tutelis, & curationibus obſeruari præcepit. Et hæc vſque ad fi. Franc.

l Perfectæ. Id eſt, xxv. ann. nam quoties fit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis. de xxv. annis intelligitur: vt C. de ijs, qui vẽ. æta. impe. l. fi. & ff. de leg. iij. l. cum filio. §. fina.

ADDITIO. Et per quæ alia verba intelligatur hæc ætas: & an iſte minor poſſit eſſe executor vltimæ voluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de antianis, vel de alio regimine ciuitatis: vide Ang. hic.

m Conſtitutio. Vt C. de leg. tut. l. fi.

n Præcepit. Scilicet vt ſit perfectæ ætatis, & eſt rõ: vt de excu. tu. §. minores xxv. an. Accur.

DE ATTILIANO TVTORE, &c.

Suprà viſum eſt de teſtamentaria tutela: & ſubſequenter de legitima. Verùm quia ceſſante teſtamentaria, & legitima, opus eſt prouidere de datiua, ideo ſubdit de Attiliano tutore Porcus.

o De Attiliano tutore. Id eſt, de eo tutore, qui dabatur per legẽ factam ab Attilio: vt in textu exponitur.

SI cui. Totus iſte titu. diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris. Secundò, ponit ius nouum. Tertiò, ponit ius nouiſſimum. Quartò ponit nouum caſum, videlicet, q naturali æquitati conuenit impuberes eſſe ſub tutoribus: & q ſinita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi. Nos aũt. Quarta ibi, Impuberes. Itẽ prima ſubdiuidit in alias quatuor partes. Primo ex quibus

1 Et hanc cõtrat approbãdo tẽxto. & ad ſ. rñdet, q loquitur in certis caſibus ibi expreſſis: qa nõ ẽ dare cu rã legitimã: niſi furioſo, prodigo, vel mente capto. §. furioſi. j. de curato. & l. de creationib. C. de epi. audi. cum ſi.

¶ In pleriſque excep. deſũt hęc verba, filiorũ ſuorum, eaq; cũq adulterina reiecit Aemilius Ferretus atq; ẽt Frãciſc⁹ Balduinus.

2 Iſtã patrem dicit laſ. eſſe tenorẽ. nec obſt. iſte text. ibi, Filiorũ ſuorũ: qa debet intelligi. ſ. aui defuncti: & alterna tiua vel, ponit pro id eſt, eũ ca dat ſter duo idem importantia: iuxta glo. in text. ſ. ſi ager

vectig. vel emphyt. pe. nec ſequẽs ſol. gl. eſt bona, qa ſm eã idẽ eẽt dicẽdum' l auo emãcipati.

Ætas perfecta quæ eſt.

quibus legibus ipſe tutor dabatur deficiente oī tutore teſtamentario, & legitimo, & à quibus dabatur. Secundo, qđ teſtamentario dato ſub conditione, vel in dié puré tutor datur. Tertio, qđ ſi teſtamétarius tutor ſit captus ab hoſtib. Quarto, quomodo iſtæ leges ab vſu receſſerunt: & cauſam propter quam. Secūda ibi, Sed & ſi. Tertia ibi, Ab hoſtibus. Quarta ibi, Sed his.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de datiua tutela: dicatis igitur mihi, qđ locū habet datiua tutela, & a quibus danť tutores datiui? Ad hoc reſp. Impe. Amice: Si cui nullus omnino tutor neq; teſtamentarius, neque legitimus ſit: tunc demum habet locū datiua tutela: & illis, qui neque teſtamentariū, neque datiuum habent tutorem, olim quidé ſecundū iura antiquiſſima dabatur tutor authoritate leg. Attil. in vrb. Ro. a prætore vrbis, & a maiore parte tribunorū plebis, ſed in prouincijs dabať tutor eiſdé a præſidibus prouinciarū authoritate l. iul. & Titiæ: & non ſolummodo ſi nullus tutor, ſed etiā licet in teſtamento tutor datus fuerat, cū ſub cōditione, aut in dié certū dabatur: nā ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut in dié dabať: authoritate legū prædictarū, interim quis tutor dari poterat in defectū tutoris ſub conditione, vel in dié dati: q pendente cōditione vel die poterat adminiſtrare. Quandoq; etiā ſi puré datus fuerat tutor teſtamento, tñ nihilominus datiuus tutor locum habuit, quādiu hæres ex teſtaméto nō adijt. tādiu enim ex eiſdé legibus tutor dabatur, & in omnibus his caſibus tutor ille datiuus in defectū teſtamētarij datus deſinebat tutor eſſe conditione, vel die adueniente, vel hærede ex teſtamento hǽditaté adeunte. Itē in alio caſu prædictus tutor dari ſolebat. Nā ſi teſtamentarius tutor, vel ét legitimus ab hoſtibus captus fuerat: in defectū tutoris capti, alius tutor ex eiſdē legibus dabatur: & iſte loco capti ſubrogatus deſinebat eſſe tutor captiuo in ciuitatem reuerſo. Nam reuerſus in ciuitaté adminiſtrationem tutelæ iure poſtliminij recipiebat. & hæc dicuntur vſque ad illum §. ſed ex his legibus. Franc.

omnino tutor [a] fuerat: ei dabatur in vrbe quidem a prętore vrbano, & maiore [b] parte tribunorum plebis tutor ex lege Attilia: in prouincijs verò à prȩſidibus prouinciarū ex lege Iulia, & Titia.

Quoties ſpes teſtamentarij tutoris, & pendet, datiuus habet locum. qui tutor, eſt quouſque teſtamentarij impedimentum ceſſat. Aret.

Sed & ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo [c] datus fuerat: quandiu conditio aut dies pendebat, ex eiſdē legibus tutor [†] alius interim dari poterat. [d] Item ſi purè datus fuerat: quandiu ex teſtamento nemo hȩres exiſtébat, [e] tandiu ex eiſdem legibus tutor petendus erat: qui deſinebat [f] eſſe tutor, ſi conditio [h] extiterat, aut dies venerat, aut hæres extiterat.

Impedimento ſuperueniente tutori teſtamentario, quod tñ ſperatur tolli de iure cōī datur interim tutor à iudice, qui deſinit eſſe tutor, impedimẽto teſtamẽtarij ceſſante. Are.

Ab hoſtibus quoq; tutore capto, ex his legib' tutor petebatur, [i] q deſinebat [k] eſſe tutor, ſi is, q captus erat, in ciuitatem reuerſus fuerat: nam reuerſus recipiebat tutelam iure poſtliminij. [l]

Item lege Attilia & lege Titia, nō cauebať de ſatiſdatione tutoris: ideo ex his deſierunt tutores dari. Aret.

Sed ex his [m] legib' [n] tutores pupillis deſierūt dari poſtea quā primò [o] conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores ex inquiſitione [p] dare cœperunt, deinde prȩtores ex conſtitutionibus. Nam ſupradictis [q] legibus,

e Nemo. Nam ſi vnus de pluribus hæredibus adierit, valet tutela: vt ff. de teſt. tut. l. ſi nemo. ‡ Item in libertate in teſtamento relicta: vt ff. de teſt. ma. l. teſtamento. §. teſtamentū.

f Exiſtebat. Sed quid ſi nullus fuit inſtitutus cū pupillo: ſed tñ pupillus eſt hæres? Poteſt dici q authoritate iudicis adeat: vt C. de in. deli. l. ſi infanti. & tunc valebit tutela, & incipit tutor adminiſtrare. Accu.

ADDITIO. Vide plenius hanc quæſtionem per glo. in l. ſi nemo. j. ff. de teſta. tute.

g Deſinebat. Id eſt iſte, qui ſic erat datus in ſubſidiū, deſinebat eū teſtamentarius venit, vt ſubijcit.

h Conditio. Hic tutor tacitè, vſque ad dié, vel condōné exiſtenté datur, expreſſè non poteſt: vt ff. de reg. iur. l. actus.

ADDITIO. Quod procedit in cōditione intrinſeca proueniente ex natura rei: ſm Chriſtopho. vt hic, & l. mnto. §. ſub conditione. ff. de tute.

i Petebatur. Nec erat locus legitimæ: vt ff. de leg. tuto. l. j. §. ſi apud.

k Qui deſinebat. Id eſt iſte talis, qui erat datus in ſubſidium.

l Iure poſtliminij. Quo iure etiam omnia alia recuperat: vt ſ. quib. mo. ius pat. pot. ſol. §. ſi ab hoſtibus. nec de adminiſtratis interim tenetur hic reuerſus: vt argu. ff. ſi quis cau. l. iiij. §. illud ſciendum.

Sed ex his. CASVS. Dñe. iam vidi a quib. ſm iura antiqua dabantur tutores, dicatis mihi ſi placet, qualiter illa iura antiqua correctioné receperunt. Et certè dicit ipſe. frater. poſtquā conſules ceperunt dare per inquiſitionem tutores pupillis vtriuſque ſexus, & prætores per conſtitutiones noſtras: tunc ex ſupradictis legibus deſierunt tutores dari. Nam in illis legibus, neque de cautione a tutoribus danda rem pupi. ſal. fore, nec de cōpellendis tutoribus ad adminiſtrationem tutelæ quicquam cauebatur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſed hoc iure vtimur. Franc.

m Sed ex his. Nunc recitat ſecundum ius: nam quatuor ſunt iura, quæ in hoc titu. notari poſſunt.

n Legibus. Scilicet, Attilia & Iulia & Titia: vt eod. titu. in princip.

o Poſtea quam primo. Aliàs, quàm primum.

p Ex inquiſitione. Scilicet inquirēdo facultates eorum, an ſint pares oneri iniuncto: vt j. de excu. tut. §. ſed & propter. Item bona conuerſatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore: vt ff. de adopt. l. nec ei. §. eorum. & ſ. de adopt. §. cum autem.

q Nā ſupradictis. Bene dico, q deſierunt p has leges tutores dari, poſtea quā conſules dederunt ex inquiſitione: & bonum fuit propter duas rationes, quas ponit

a Tutor fuerat. Scilicet ex teſtamento. nam quādiu teſtamentaria tutela ſupereſt, non eſt locus alij. Item nec legitima. nam nec datiua tunc locum habet: vt C. qui dare tut. poſſ. l. ſi ſororis.

b Et maiore. Id eſt, duobus. Erant enim tres. vt ſſ. C. de offi. præt. l. ij. & ff. de orig. iu. l. ij. §. iiſdem.

c Ex die certo. Vt a paſchate in antea ſis tutor.

d Dari poterat. Et hodie datur, vt ff. de teſt. tut. l. ſi quis ſub conditione.

† Quidā reijciunt hęc, alius interim.

‡ Scilicet in his tri

bus tantū ſed non per l. Attilianā, vel Titiā. q illę rāt ſub Iaz: vt j. eo. §. ſed ex his.

‡ Etiam ſi fuerit ſub re certa, alijs vīr ſtitutus nō adeūtib', vt ibi notat Bart. p l. j. §. ſi ex fundo. ff. de hid. inſti. Angel.

dis. Nam pro quia &c.

a Fore. Hanc cautionem præſtant tutores & cura. vt ff. rem pu. ſal. fo. l. non quali. §. j. & l. & ſi ad ſpecies.

b De compellendis. ſ. captis pignoribus, vt j. de ſatiſda. tut. §. penulti.

cenſus eſt ad alterum locum de his trib⁹: & ibi tutelam accipiet: vt C. qui pe. tut. vel cu. l. j. Accur.

g Iuſſu præſidum. Ergo delegatur. Sed §. ff. de tut. & cu. da. l. nec mandante. Sed ibi mandatum eſt, qđ nō importat neceſſitatem, hic iuſſus q importat: vt ff. q. iuſ. l. j. §. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erāt magnę facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè & ſi ſint paruę adhuc vi idem. nam dano tutelæ eſt miſti imperij: vt ff. de tu. l. muto. §. datio. vbi dr, q tut. datio illi ſoli cōpetit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel ſenatuſconſultum, vel princeps, ergo nō pt delegari: vt ff. de off. eius cui mād. eſt iur. l. j. j. rñ. Sed dic, q non pōt delegari nō hñti iuriſdictionē: ſed habenti ſic: vt ff. eo. de tut. & cur. da. ab his l. ius dandi. & hic dr. Sed quę ſunt magnæ facultates? Reſpond. quinquaginta aurei: vt C. de defen. ci. l. j. Vel decem libræ auri: vt in Auth. de ap. §. i. col. iiij. vel ccc. aurei: vt in Authen. de defen. ci. §. & iudicare. col. iij. Vel verius vſque ad quingentos ſolidos ſunt paruæ: ſi vltra, ſunt magnæ, vt infra proxi. §.

Sed ſpōtaneā obſequij ꝓſtationē. Æg. Per.

Aliās omniuo.

Solidus quid ſignificet, vt ie Bud. li. v. de aſſe & partibus eius, quo loco explicat qd dicat libra auri in iure.

Facultates, q dicātur magnæ.

Sed hoc iure.

CASVS. Dñe, iā video qualiter iura antiqua correcta ſuerunt, & qualiter ſm medium iuris prudentiā tutores dabant. Ideo dicatis mihi ſi placet: a quib⁹ dant hodie tutores ſecundum iura moderna? Ad hoc rñ. Imperator: Amice, hoc iure hodie vtimur, vt præfectus vrbis, vel pretor ſm ſuam iuriſdictionem, & in ꝓuincijs præſides, tutores pupillis poſſint dare. Et non ſolum præſides in ꝓuincijs hoc facere poſſunt, ſed & magiſtratus delegatione eis facta a præſidibus, videlicet ſi non ſint magnæ facultates ipſius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tēpore noſtri imperij. Nos eñ poſtea quia difficultatem eſſe in expectanda iuſſione præſidum perpendimus: huiuſmodi difficultates hominum per conſtitutionem noſtram reſecare curauimus. Vnde in conſtitutione noſtra ſtatuimus, vt ſi facultas pupilli vſque ad quingentos ſolidos valeat, defenſores ciuitatis, vnà cum eiuſdem ciuitatis religioſiſſimo epiſcopo, vel aliæ publicæ perſonæ, id eſt magiſtratus, vel iudices Alexandriæ nōn expectata iuſſione præſidum, tutores, vel curatores dare poſſint, legitima cautione rem pupilli ſaluam fore, ſecundū eiuſdem conſtitutionis normam a tutoribus interponenda: eorum videlicet periculo, qui huiuſmodi ſatiſdationem accipiunt. Et hæc vſque ad illum §. impuberes autem. Franc.

neq; de cautione a tutoribus exigenda, rem ſaluā pupillis fore, a neq; de cōpellēdis b tutorib⁹ ad tutelę adminiſtrationē, quicquā cauebatur.

De iure nouo, Romę præfectus & pretor, in ꝓuincijs præſides, vel magiſtratus eorū iuſſu, ſi facultates pupilli non ſunt magnæ, dant tutores. Arc.

Sed hoc iure vtimur, c vt Romæ quidem præfectus d vrbi, vel pretor ſecundum ſuam iuriſdictionem: e in prouincijs autem Præſides ex inquiſitione tutores creent: f vel magiſtratus iuſſu g præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

Iure nouo, ſi pupilli facultates aureis quingentis nō fuerint ampliores, a quocunq; iudice vna cū ciuitatis epiſco. tutor datur, cautione ab eodē præſtita, rem pupilli ſaluam fore, cuius cautionis periculum ad recipientem ſpectat.

Nos autem per conſtitutionē h noſtrā hmōi difficultatēs hominū reſecantes: nec expectata iuſſione i Præſidū, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli, vel adulti vſq; ad quingētos ſolidos k valeāt: defenſores ciuitatū, vnà l cùm eiuſdē ciuitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias m publicas pſonas. i. magiſtrat⁹, vel iuridicum Alexandrinæ n ciuitatis, tutores, vel curatores creare, legitima cautela ſecūdum eiuſdē conſtitutionis normam præſtanda: videlicet eorum o periculo, qui eam p accipiunt.

Aequum eſt, vt regatur impubes, qui neſcit ſe regere.

ADDITIO. Quod verū, quo ad mēm iſtā, aliās autē relinquitur iudicis arbitrio iuxta cōſuetudinem, vulgi opinio. & qualitatē pſonarum: vt hic per doct.

h Per conſtitutionem. Quam non habemus.

i Iuſſiones. delegatione, ſiue præcepto. Nam in hoc differt a mandato: q a mandatum ea voluntatis eſt, ſed iuſſus neceſſitatis: vt ff. q. iuſ. l. j. §. ij. ff. man l. j.

k Solidos. i. aureos: vt j. de pœ. te liti. §. fi. quorum ſeptuaginta & duo faciunt libram auri: vt C. de ſuſ. & ar. l. quoties. lib. x.

l Vna. Id eſt, ſimul.

m Vel aliās. Hoc qñ extra ciuitatem, vt in municipio. nam magiſtratus municipalis dabit.

n Alexandrinę. Hoc qñ tutor datur in ciuita. Alexandrina.

o Eorum. ſ. tabellionum, & aliorū non verò ipſorū maiorum iudicum, qui habent ptātem dandi tñ: vt j. de ſatiſ. tut. & cu. §. pen. & §. fi. qui ſunt contra.

p Eam. Scilicet ſatiſdationem.

Mādo. §. j. form. cōmiſ. in ver. attenta grauitate.

Ex quo infert la. q ſtatutū loquēs de moneta ſimplr dabet intelligi ſm ꝓſumptionē alteri⁹ ſtatuti. Sed inter §hē. talis locutio intelligit ſecūdū cōmunem curſum regionis,

1 Imò ēt ciuiles, ſecūdū Ang. & Iaſ. vt l. j. §. quæſ & §. cura carnis. & l. iij. ff. de offi. p. vrb. & ſic nō obſtat l. ſolem⁹. §. ſatis perculator. ff. de iud. ſufficit enim dare inſtantiā. vt no. glo. §. q. j. ſicut vegeti.

c Sed hoc iure vtimur. Hoc eſt tertium ius j. quod erat tempore Iuſtiniani: & hodie eſt quartum additum, quod eſt j. proxi. §.

d Præfectus. Ad præfectum cognitiones criminales, 1 ad prætorem ciuilia negotia veniebant: vt patet ff. de offi. præ. vt. per totum tit. & ff. de offi. præ. p totum ti. Sed tutelam dabat vterq; vt hic. Accur.

e Iuriſdictionem. Præfecti vrbis eſt iuriſdictio vſq; ad c. miliaria, ſed prætoris Romæ tñ: vt ff. de offic. præfe. vr. l. j. §. cum vrbem. & in ſum. Azo. de offic. pr. Dabunt ergo eum, & ei, qui eſt de ſua iuriſdictione: vt ſtatim in præſide notabis.

f Creent. ſ. eum qui eſt de ſua iuriſdictione, dabit: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ius dandi. Si verò ibi non inueniātur idonei: etiam in alio loco quæret, & præſidi nūtiabit: vt ff. eo. de tu. & cu. da. ab his l. diu⁹. Itē ei, qui ſit de ſua iuriſdictione: vel rōne originis, vel rōne poſſeſſionis, vel ratione domicilij: vt ff. e. de tu. & cu. l. j. §. vl. & l. diuus. Si autem in altero horū trium locorum non inueniat, ſed in quarto loco, redu[illegible]

q Impuberes aūt. CASVS. Dñe, iā video a qb⁹ dabant tutores olim iure antiquo: & ēt qb⁹ dant hodie ſecūdū conſtitutionem veſtrā, ꝓ deo dicatis mihi, ſi placet, qualiter hmōi impuberes ſunt in tutela. Ad hoc rñ. Imp. amice, certè naturali rōne cōuenit: & ēt iuri ꝯſentaneū eſt, vt impuberes i tutela ſint: vt videlicet illi q ꝑfectę ętatis nō ſunt aliorū tutela regāt. Sed dñe Imp. dicatis mihi ſi placet, quo iure cogunt tutores finita tutela reddere rōnē ſuę adminiſtrationis: ad hoc rñ. Imp. Amice, cū tut. pupillorū, pupillarūq; negotia adminiſtrēt: finita adminiſtrōne actione tutelæ rōnē adminiſtrōnis ſuę reddere ꝯpelluntur. Et hęc vſq; i ſi. Et

4 Mādo. in glo. Facul. §. Et i ipſa. i ver. vnà.

Impube-

Impuberes a aũt in tutela eſſe, naturali iuri b cõueniens eſt: vt is, qui perfectæ ætatis nõ ſit, alterius tutela regatur.

Tutela finita adminiſtrationis rõ reddiĩ: nec añ cõueniẽdus eſt tutor tutelæ iudicio, q̃ officium expirarit.

Cum ergo pupillorũ, pupillarũq; tutores negotia gerãt, c poſt pubertatem d tutelæ iudicio e rationem reddunt.

TITVLVS XXI.

DE AVTHORITATE tutorum.

Pupillus ẽt ſine tutoris authoritate cõdõnẽ ſuã meliorẽ facere põt, deteriorẽ nõ põt: quo fit, vt in cõtractibus vltrò, cĩtroq; obligatorijs contrahẽtẽ ſibi obliget, ipſe añt illi non obligetur.

Authoritas autem tutoris in quibuſdã cauſis neceſſaria pupillis eſt: in quibuſdã nõ eſt neceſſaria. vt ecce, ſi qd dari ſibi ſtipulentur, nõ eſt neceſſaria f tutoris authoritas. q̃ ſi alijs promittãt g pupilli, neceſſaria eſt h tutoris authoritas. Nanq; placuit meliorẽ qdẽ cõdõnẽ ſuã licere eis facere, ẽt ſine tutoris authoritate, deteriorẽ verò nõ aliter quã cum tutoris authoritate. Vñ in ijs cauſis, ex quib⁹ obligationes mutuæ naſcunt: vt in emptionibus, & venditionibus, i locationibus, cõductionibus, mãdatis, depoſitis, k ſi tutoris authoritas non interueniat, ipſi qdẽ qui cum his ꝯhunt, obligantur, at inuicem pupilli non obligantur l.

Hæreditatem adire, bonorũ poſſeſſionẽ petere, aut fideicõmiſſariã hæreditatẽ ſuſcipere, non niſi cum tutoris authoritate, pupillus poteſt.

a Impuberes. Hic §. eſt generalis ad omnes præcedentes tit. de tutelis.

b Iuri. i. æquitati.

c Gerant. Aliàs egerunt, id eſt geſſerũt, aliàs gerunt.

d Poſt pubertatem. Sed & añ, ſi finita tutela fuerit prius: vt ff. de tut. & ra. diſtr. l. niſi finita. aliàs (id eſt niſi eſſet finita tutela) nõ naſcit̃ actio tutelę: ſed aliæ actiones natæ ſunt: ſed nõ exercentur: vt ff. de tu. & ra. diſt. l. ſi tutor. §. fi. & l. ſed non dantur.

ADDITIO. Rõ diuerſitatis eſt: qa actio tutelę ẽ gñalis: & ſufficit eã ſemel naſci, & nõ ſæpius p ſingulas cauſas, ſm la. Ange. tñ tenet ꝯ iſtã gl. & de caſib⁹ in quibus poſſit exerceri durãte tutela, ſe remittit ad not. in l. ij. C. de admi. tut.

e Tutelę iudicio. i. actione tutelæ, quę dat̃ in ſimplũ: & pp dolũ, & culpã latã, & leuẽ. Eſt & alia actio qua tutor tenet̃. ſ. de rõnib. diſtrahẽdis. ſic enĩ nolat̃: vt ff. de ꝯ. acti. tu. l. ij. & dat̃ in duplũ, & pp dolum tñ: & in duplũ cõtinetur rei pſecutio. Prior dat̃ ꝯ tutorẽ, & ꝯ hẽdes, poſterior ꝯ tutorẽ tñ: vt ff. d tu. & ra. diſt. l. j. § pen. & l. ij. Itẽ vna intentata, altera denegat̃, licet plus ſit in ea: & ꝯ: ſecus in actione tutelæ, & furti, quæ ſecum cõpetit: vt ff. de tu. & ra. diſtr. l. j. §. in tutela.

Actio tutelæ, & actio d rõnibus diſtrahẽdis differũt.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

Dictum eſt ſuprà qualiter tutores creantur, hic quando creati ſunt qualiter ſe regere debeant, & authoritatem præſtare. Aret.

Authoritat autem. Totus iſte titulus diuiditur in tres partes principales. Primo ponit in quibus caſibus neceſſaria eſt authoritas tutoris, & in quibus non. Secundo qñ iſta authoritas debeat impertiri. Tertio remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. Itẽ prima pars vſq; ad §. neq; tamẽ, ſubdiuidit̃ in quatuor. Primo ponit dictum bimembre. Secundo exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertio rationem annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secunda ibi, vt ecce. Tertia ibi, Nanque. Quarta ibi, Vnde in his.

CASVS. Dñe, vos vultis tractare de author. tuto. nunquid ſemper eſt neceſſaria tutoris autho. Reſpon. Imperat. q̃ non. In quibuſdam enim cauſis non eſt neceſſaria, ſi. n. pupilli ſtipulantur ſibi dari aliquid: in eo caſu non eſt neceſſaria tut. autho. ſecus eſt tñ in caſu econuerſo. Si enim ipſi pupilli aliquid alijs promittant, ad hoc vt ipſi ex illa promiſſione cum effectu obligentur, neceſſaria eſt tut. authori. Meliorem enim ſuam conditionem poſſunt facere ſine tutoris authoritate, deteriorem verò nequaquã facere poſſunt, niſi tutoris authoritas interueniat. Vnde in illis cauſis ex quibus ex vtroque latere naſcitur obligatio, vt in emptione, venditione, locatione, conductione, mandato, & depoſito, niſi tuto. auth. interueniat: illi qui cum pupillis contrahunt, obligãtur: ſed pupilli eis nequaquam obligati ſunt. Et hęc vſque ad illum §. neque tamen. Franciſcus.

f Non eſt neceſſaria. vt C. de contrahen. & com. ſtipula. l. neq; & l. j. C. de authoritate præſtan.

g Promittant. quia tunc eſt veriſimile, quod malè agant. & facit ad hoc infra q̃bus alie. li. vel nõ. §. nunc admonendi. & §. as ex contrario. & ꝯ. de inu. ſtip. §. pupillus. & ff. de acqui. ter. domi. l. pupill⁹. & ff. de pact. l. contra iuris. 1 Idem de muliere ſuper dote paciſcente. vt ff. de pact. do. l. de die. Idem in alimentario tranſigente, vt ff. de tranſac. l. cum hi. §. quid ergo. Item facit. C. de contra. & com. ſtip. l. neque.

h Neceſſaria eſt. In duobus tamen caſibus obligatur pupillus ſine tut. autho. ff. de act. & ob. l. furioſus. vbi ſcilicet ex re actio venit.

i Venditionibus. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali: niſi pretium dare velit: vt ff. de reſcinden. venditio. l. ſi id quod. §. vltimo. in fine.

k Depoſitis. Pupillus tamen doli capax tenetur depoſiti, ſi quid doli commiſit, vel locupletior factus ſit, vt ff. dep. l. j. §. an in pupillum. Accur.

l Non obligatur. Et ſic not. quod contractus claudicat 2 quandoque, vt hic: & ff. de actions. empti. l. Iulianus. §. ſi quis a pupillo. argument. contra. ff. de arbitr. l. litigatores. §. penulti. & final. in Authenti. de non eligen. ſecundo nuben. §. pſperimus. collat. j. 3 Item hoc eſt verum niſi locupletior ſit pupillus, aliàs excipitur ſi agat. & contra poterit agi, vt ff. de adminiſtratione tutorum. l. ſi minoris. & C. pro emptore. l. final. & eadem lege. quinta. §. primo. & de reſcindenda venditione. l. ſi id quod. §. finali.

1 Intellige q̃ valet authoritas in cõtractibus ex quibus põt vtilitatẽ reportare: aliàs non: quia ẽt cũ authoritate donar̃ nõ põt. C. de admi. tu. to. l. non omni. ſm Iaſ. & Per.

2 De hoc qñ ꝯtus claudicat eſt bona gl. in c. du illis. ext. d deſpõ. impu. quẽ vide. & in c. j. iuſta gl. ſi ex. d eo qui du. in matrimoniũ.

Neq; tñ. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi ſ. q̃ licet pupillo meliorem facere conditionem ſuam ſine tut. aut. Pono igitur, q̃ aliqua lucroſa hæreditas delata ſit alicui pupillo: nunquid poterit illam hæreditatem ſine tuto. aut. adire? Rñ. impera. quod nõ. Licet enim

3 Dic q̃ hoc ẽ ſpeciale fauore pupilli ſm Ang.

enim dictum fuerit generaliter l. quod licet eis facere cõditionem ſuam meliorem ſine tu. auth. hoc tñ fallit in caſibus ſpecialibus. Neque enim hæreditatem adire, neq; bonorũ poſſeſſionẽ petere, neq: hæreditatem ex fideicõ. ſuſcipere poterit: niſi tu. auth. interueniat: quãuis lucroſa ſit. & hoc ideo ſtatutũ eſt, ne ille damnum inde habeat. & hoc vſque ad §. tutor autem. Franciſcus de Aret.

a Hæreditatẽ. Quæ ex teſtamento, vel ab inteſtato deferuntur, ſcilicet iure ciuili: vt ff. de pe. hære. l. j. ij. & iij. Et hæreditas eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod habuit defunctus tẽpore mortis ſuæ deducto ære alieno: vt ff. de verbor. ſignifi. l. nihil.

Neque tamen hæreditatem a adire, neque bonorum poſſeſſionem b petere, neque hæreditatem ex fideicommiſſo c ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris d authoritate (quãuis illis lucroſa ſit, e ne vllum f damnum habeant. g

Tutor præſens debet authoritatem interponere, aliàs non valet.

Tutor autem ſtatim in ipſo negotio præſens, † debet * author fieri, h ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit: i poſt tempus k verò, vel per epiſtolam: l aut per nuntium † interpoſita authoritas, nihil agit.

Tutor ſibi authorari non poteſt. nemo enim in rem ſuam author fieri poteſt.

Si inter tutorem, pupillumque iudicio m agendum ſit: quia ipſe tutor

aut. pñt. l. clarũ. Niſi in quatuor caſibus: vt in poſſeſſione momẽtanea: vt C. ſi per vim, vel alio mo. l. j & C. q. leg. pſo. l. momẽtaneæ. in gl. iij. Itẽ in violato thorõ minor ſine curatore accuſatur: vt ff. de adul. l. ſi mariti. ij. §. lex. ſed hoc in adulto. Itẽ ſi veniã ætatis impetret: vt C. de his, qui ve. æta. impe. l. j & ij. Itẽ in interdicto de libero homine exhibendo: vt ff. de libe. ho. exhib. l. quod & lex. §. ſed & ſi mulier.

g Damnũ habeant. Quia fortè ſubeſt æs alienum latens. Accur.

Tutor autem. CASVS. Dñe, iã video in quibus caſibus tuto. autho. debet interuenire, dicatis mihi, ſi cordi eſt, qualiter debeat interponi tuto. autho. ad hoc reſpon. Impe. Amice, tutor in ipſo negotio a pupillo ſuo contrahendo debet perſonaliter intereſſe, & quod actum eſt a pupillo laudare, ſi hoc pupillo ſuo prodeſſe exiſtimauerit. Nam tutoris authoritas poſt tempus, vel per epiſtolam interpoſita nihil agit. Et hęc vſque ad illum §. ſi inter tutorem. Fran. de Aret.

b Bonorum poſſeſſionem. Ex teſtamento, vt ſecũdum tabulas, vel ab inteſtato, vt vnde liberi. & ſimiles, quæ ſunt omnes de iure prætorio: vt j. de bon. poſſ. §. quos autem. Et eſt bonorum poſſeſſio ius perſequendi, retinendiq; patrimonij, quod cuiuſque fuerit, cum is moritur: vt ff. de bo. poſſ. l. iij. §. bonorum. Hoc tamen in bon. poſſ. fallit in caſu, cum pupillus non habet tutorem. tunc enim prætor authoritatem tutoris poteſt ſupplere: vt C. qui admit. ad bo. poſſ. l. bonorum. Idem in hæreditate. vt C. de iur. delib. l. ſi infanti. in fi.

ADDITIO. Et alios caſus in quib. iudex ſupplet defectum tutoris, vel impedimentũ, vide p Ang. hic. Et procedunt in iuriſdictione volũtaria, & quando ex actis apparet, quod iudex facit ex certa ſcientia: item vbi tutor ſolus ſuſſiceret: aliàs ſecus, ſecundum eum.

c Ex fideicõmiſſo. Vt per ſenatuſconſultum Trebellianũ: vt j. de fideicõ. hęr. §. ſed quia. 1 Idem dico & ſi bona velit recipere cauſa ſeruãdarũ libertatum: cum & ibi poſſit timere damnũ: quia eſt ſucceſſio in vniuerſum ius: vt j. per quas perſo. no. acqui. §. fi.

d Tutoris. Id eſt, adminiſtratoris, cui adminiſtratio ſit conceſſa in teſtamento: alioqui nõ valet: nam & ſi ab eo, qui tutelã non gerit, ſciens aliũ gerere emã: dñs non efficiatur: vt ff. eo. l. iiij. Item nunquid curatoris pupilli ſufficit authoritas ad adeundã hæreditatem, vel bono. poſ. delatam pupillo? R ñ. 2 non: vt ff. de appel. l. eum in vna. §. tutor. vſque ad fi. legis.

e Lucroſa ſit. Id eſt, appareat lucroſa: ne occaſione lucroſæ adeat dãnoſam: quia adeundo oneratur legatis, & fideicommiſſis, & alijs oneribus: & ita obligatur: ſed non poteſt obligari ſine tutoris authoritate: ſ. eo. in prin. Sed ſi objciatur: ceſſante cauſa, &c. hoc raro accidit, quod hæreditas non ſit onero ſa: ſed frequenter cõtrarium: & ad ea quæ frequentius accidunt, iura adaptantur: vt ff. de leg. & ſenatuſcon. l. nam ad ea.

ADDITIO. Et quãuis gl. in l. ſi quis mihi bona. §. j. in gl. hæreditatem. ff. de acqui. vel amit. hære. teneat cõtrarium, iſta tñ eſt verius pro qua facit. quia neceſſe eſt adeuntem cognoſcere cãm ſuę aditionis: puta ex teſtamento, vel ab inteſtato. tanquam agnatus, vel cognatus: vt l. qui in aliena. ff. de acq. hæ. qđ pupillus diſcernere non poteſt: ſecundum omnes hic.

f Ne vllũ. Eſt & alia ratio, 3 etiam ſi ſit lucroſa: quia litibus, & ſumptibus vexaretur: vt ff. de mi. l. minoribus xx. an. Et his eiſdẽ etiam rõnib. nec in iudicijs ciuilibus, vel criminalib. 4 põt eſſe ſine tutoris authoritate: vt ſ. ſi aduer. rẽ iudi. l. cũ & minores. & C. de

h Author fieri. Id eſt probare, & laudare, quod fit p pupillum: vt ff. eo. l. etiam.

i Exiſtimauerit. Non enim compellitur. Primo: quia eſt iniquum. Secundo: quia tenetur pupillo damnum reſarcire tutor: vt ff. eo. l. ſi tutor. Accur.

ADDITIO. Sic ẽt filius non põt adire hæditatem ſine voluntate patris: vt C. de bo. quæ lib. l fi. § pen.

k Poſt tempus. Scilicet nõ modicũ. aliàs valet authoritas: vt ff. de acqu. hæ. l. ſi quis mihi §. iuſſum quę eſt contra. & eſt ratio: quia videntur ineſſe, quæ incõtinenti fiunt: vt ff. ſi cer. pet. l. lecta. §. dicebam. & ibi glo.

l Per epiſtolam. No. cautè, & redde ſingula ſingulis. nã dixerat duo. ſ. ſtatim. ad quod refertur, poſt tps, &c. Item in ipſo negotio præſens, ad quod refert hoc. p epiſtolam, quæ inter abſentes mittitur. * vt j. de obli. ex conſenſu. §. ideo. in fi. Idem & ſi alio modo inutiliter authorizetur: vt ff. eo. l. j. §. fi. & l. ſeq.

Si inter tutorem CASVS. Dñe, iã vidi qualr debeat interponi tut. aut. dicatis mihi modo, ſi aliquod iudicium agẽdum ſit inter tutorem, & pupillũ: quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc imp. dicit: Amice, ſi iudicium inter tutorẽ, & pupillũ agendum ſit: in caſu iſto non prætorius tutor (vt olim cõſueuit fieri) cõſtituetur: ſed loco eius curator dabitur, & interueniẽte ipſo curatore iudiciũ peragetur: & finito iudicio deſinet eſſe curator. Et hæc dicuntur vſque in fi. tit. Fran. de Aret.

m Iudicio. Scilicet rei vendicationis, vel alterius pſonalis, vel realis actionis: pręt actionẽ tutelæ: quæ contra tutorem erit danda: quæ durãte officio nõ daꝛ: vt ff. de tute. & rõ diſtra l. niſi finita. §. fi. & l. cum adhuc. & idem in vtili generali negot. geſto. quæ datur contra curatorem adultus: vt ff. de adminiſtrat. tuto. l. cũ curatore. & C. de adminiſtrat. tuto. l. ij. & l. rationes. Sed certè nec aliæ videntur interim poſſe intendi: vt ff. de tute. & ra diſtra. l. ſed non dantur. Sed illud intelligo, vt ipſemet exerceat, non dantur: ſed per procuratorẽ ſic: vt hic dꝛ. Item nunquid hæc correcta ſunt hodie per Authen. vt ij, qui ob. ſe perbi. ha. res mi. §. j. colla. vj. cũ nullus creditor. * vel debitor poſſit eſſe tutor vel curator? Reſpond. quod ſic: niſi in tutore teſtamẽtario, in quo poterit adhuc hodie hic §. loqui, cũ fides

† Si cõ ſit inſans, põt ſoli tutori fieri reſtitutio. l. reſtituta. §. fi. ff. ad Tre. & ſolus tutor adire. l. ſi infanti. C. de iure delib. aliàs ſecus. l. potuit. C. eo. Itẽ põt ſolus bonn. poſſ. agnoſcere: quia ſ facto cõſiſtit: ſcdm An. & Iaſ.

2 Iſtã ſequi. Ang. hic.

3 Iſtã tõnẽ ſequitꝰ Bart. in l. potuit. C. de iure delibe.

4 Contra tñ tenet Iaſ. quia põt torqueri ſine tutoris authoritate, quia ſupplet iudicis præſentia. vt nõt. Bal. i. §. nẽ ſacramenta in aut. de pa. ceſſit. hic.

† Abundant hęc, aut p nuntium. nec habentur in l. obligari. §. tutor. ff. eodẽ vnde ὀβελισμένον hoc aduerbũ ſũptũ eſt. Bono. polletiſio.

* Rõ ſm Bart. quia oculꝰ certior aure, p §. agnationis. de gradi. cogna. Æg. Per.

* Rõ quare ſolꝰ pupillus neqt adire hęditatẽ, qa nõ hẽt diſcretionem: nec cognoſcit cãs acqrẽdæ hęditatis, quod requirit: vt l. pupillus. ff. de acq. hære. Ægi. Per.

Anto. Augu. emendatio. lib. j. ca. 7. legẽdũ cenſet, nec vllũ dãnũ habeat.

* Idẽ Tn. lib. epiſt. ij. epiſt. iij Aegi. Per.

Iudicium verũ inter tutorẽ & pupillum poſſit eẽ.

* Sic nec debitor, nec creditor eccleſiæ põt eſſe in ſecularis eiuſdẽ. Aegi. Per.

fides talis tutoris ab ipſo teſtatore ſit cóprobata: vt ↄ. de ſatiſda. tut. vel cur. §. j. & C. de epiſc. aud. l. de creationibus. i in prio. Vel idẽ io eo qđ in alijs, vt in. ſpd. auth. diximus. Idẽ & circa reales actiones húc §. hodie facimus loqui: eum in eis non ſit obligatio, vnde Authen. ceſſat: vt ↄ. de act. §. j. Acc.

i Et iſta eſt cóiso-pi. ſi teſtatot ſciuerit: non ſi igooraue rit, ſcđm Ange.

in rem ſuam [a] author eſſe non poteſt: [b] non prętorius tutor (vt olim) [c] cóſtituitur: ſed curator [d] in locum eius datur: [e] quo interueniente, iudicium peragitur: & eo [f] peracto, curator eſſe definit.

a In rem ſuam. Et pupilli, quæ ſua dř, eum bene adminiſtrat: vt ff. de furt. l. interdũ. ij. §. qui tutelam.

b Author eſſe non poteſt. Facit ad hoc ff. de verb. ſig. l. quod dicimus. & C. ne qs ĩ ſua cauſa. l. vnica. & C. de teſti. l. oibus. vt ff. eo. l. v. j. rñ. arg. contra. C. de fideicõ. l. fin. ibi. eum ipſe ſibi iudex & teſtis. &c. [i] Ratio autem textus pñtis eſt: qa ſequeretur, vt in eodem negotio eſſet quis actor, & reus, quod eſt inconueniens. Accur.

k Pót tñ ĩ ɔñtiã et ad ↄpriã rẽ authoritate, & ſibi ſoluere, ac tradere rem debitã et imobilẽ ſine iudice: vt l. fiſtulas. ff. de ɔh. ẽp.

TITVLVS XXII.

QVIBVS MODIS TVTELA finitur.

c Vt olim. Nam olim in tali caſu dabatur tutor prætorius, quòd hodie non eſt: vt hic dicitur.

d Sed curator. C. de in lit. dan. tut. l. j.

e Datur. Etiã inuito: vt ff. de tut. l. ij. §. idẽ Caſſius.

f Et eo. Scilicet iudicio.

l Die q̃ ibi improprię dř iudex, & teſtis.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Dictum eſt de ingreſſu tutelarum: & ſuprà tit. primo, de progreſſu, reſtat de fine: ſicut eſt in operibus naturę ingreſſus, proceſſus, & finis Aret.

Tutela multis modis finit.

Notandũ eſt, quod modi qui tutelam finiri faciunt, ſunt octo: & ad iſtos oẽs alij modi poſſunt reduci. Et ſunt hi, Suſpicio, qñ tutor remouetur tanq̃ ſuſpectus. Crimen, qñ pp crimen deportať, vel in ſeruitutem redigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimpleta. Status. i. capitis diminutio, vbi ſtatus mutaťr vt qñ capiť ab hoſtib. vel arrogatur. Ætas. i. pubertas. Tps aduenieñs. i. ſi ad certũ tps datus ſit tutor, & ſit finitũ tps. Cauſa: qñ pp aliquã cãm tutor excuſatur. Vnde verſus· Suſpicio, crimen, mors, conditio, ſtatus, ætas, Tempus, cauſa ſolent tutelæ ponere metas.

Pupilli. Totus iſte titu. diuiditur in vij. partes. Nã primo poniť qualiter pubertate tutela finitur: & quæ ſit pubertas. Secondo, qualiter arrogatione, vel deportatione, vel ſeruitute pupilli, vel tps finitione. Tertio, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris Quinto, etiã minima capi. diminu. pupilli. Sexto, propter aduentum temporis, vel conditionis. Septimo propter remotionem factam de tutore. Secunda ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Pręterea. Septima ibi, Deſinunt. Item prima ſubdiuidiť in tres. Nam primo ponis qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo, qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio, qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatem. Tertia ibi, Noſtra autem.

CASVS. Domine, vos vultis tractare, quibus modis tut. fi. Dicatis ergo mihi aliquem modum, quo tutela finiatur. Ad hoc reſpond. imperator: Amice, dico tibi generaliter, ꝙ pubertate pupilli, vel pupillæ tutela finitur. Cum enim pupilli pupillæve puberes eſſe cœperint, à tutela liberantur. Sed domine dicatis mihi quando cenſeantur pupilli ad pubertatẽ peruenire? Ad hoc reſpon. Impe. Amice, aliter olim æſtimabatur pubertas in maſculis, hodie aliter. Veteres enim non ſolũ ex numero annorũ, ſed etiã ex inſinuatione habi-

Exploſo impudico antiquorũ iudicio, tutela maſculi anno decimoquarto expleto finiť, fœminæ verò duodecima.

PVpilli, [g] pupillæque cũ puberes eſſe cęperint, a tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolùm ex annis, ſed etiam ex habitu [h] corporis in maſculis æſtimari volebant: quam in fœminis ex aſpectu corporis æſtimari, impudicum eſſe exiſtimabãt. Noſtra autem maieſtas dignum putauit eſſe caſtitate temporũ noſtrorum hoc, quod ipſis antiquis in fœminis viſum eſt eſſe impudicum, in maſculos etiam extendere. Et ideo ſacram conſtitutionem noſtram promulgauimus: per quam conſtituimus pubertatẽ in maſculis poſt decimumquartum annum completum initium accipere, ſed normam antiquitatis in fœmineis pſonis ſatis bene poſitam, in ſuo ſtatu integram. & illibatam reliquimus: vt videlicet ipſæ fœminæ poſt xij. ann. completos, prout antiquitus bene erat ſtatutum, viripotentes eſſe credantur. Secũdus modus finiẽdę tutelæ eſt, ſi pupillus dederit ſe arrogandum alicui. Qualiter autem det ſe arrogandũ: vide ĩ. de adopt. Tertius eſt, ſi pupillus deportetur. Quartus modus eſt, ſi pupillus efficiatur ſeruus: vt quia cum ſit libertus alicuius, reuocatur in ſeruitutẽ propter ingratitudinẽ. Quintus modus eſt, ſi ab hoſtibus pupillus capiať. Sextus modus eſt, ſi alicui pupillo datus ſit tutor in teſtamento hac forma: vt ſit tutor vſq; ad certã conditionẽ: puta vſq; dum nauis venerit ex Aſia. Nam conditione exiſtente deſinit eſſe tutor. Septimus eſt, ſi moriatur pupillus vel tutor. Octauus eſt, ſi tutor patiatur maximam, vel mediam capit. diminutio. quia cuiuſcunque generis tutor ſit, deſinit eſſe tutor. Quid autẽ ſi patitur tutor minimam capit. dimin. puta quia arrogandũ ſe dederit: an deſinat eſſe tutor? Reſpon. ſi legitimus erat tutor, bene deſinit eſſe tutor: ſed ſi erat teſtamentarius, vel datiuus, tunc nõ deſinit eſſe tutor. Nonus modus finiendæ tutelæ eſt, ſi pupillus patiatur quancunque capi. dimi. cuius de minima habuimus ĩ. in ſecundo modo. Decimus, ſi alicui pupillo datus ſit tutor in teſtamento hac forma, vt eſſet tutor vſque ad certum tps: puta vſque ad Paſcha. Nam adueniente paſchate, deſinit eſſe tutor. Vndecimus eſt, ſi a tutela remoueatur tanquam ſuſpectus: vt ĩ. de ſuſpect. tut. & cura. per totum. Duodecim ſi iuſta ex cauſa ſe excuſauerit a tutela, quam iam incœperat adminiſtrare: vt ↄ. de excu. tut. per totum. h. d. vſque ad fin. titu. Franc.

l Pupilli, & pupillę ſunt.

g Pupilli. Nota, quod pupilli ſunt, qui de poteſtate patris impuberis exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt ff de verbo. ſignificatio. l. pupillus. primo reſpon. licet improprię dicatur aliquando pupillus, qui eſt in poteſtate: vt ff. de verbo. obligat. l. fi. §. ſi pupillus. Accurſius.

h Ex habitu. Id eſt, aſpectione, verum haberet barbam vnam, vel alteram: vt ↄ. innuit: & facit. ff. de minorib. l. minor xxv. ann. adito præſide ex aſpectu, &c. Et nota. pro opinione Mar. qui ſecundum cõſcientiã dicebat iudicem debere iudicare: & facit. ff de fer. l. ij. in fin. & ff. ſi. ſegundo. l. ſi irruptione. § fin. in gloſ. penult. Accurſius.

ADDITIO. Vide tu canoniſta not. p gl. in c. j. extra

Iudicare an iudex dẽat ſm ſcientiã. Dic ſi. qđ eſt notũ iudici vt iudici, dẽt iudicare ſm ↄſcientiã, ſi vt priuato, ſm allegata. ſm Porc. Qđ verũ eſt ĩ iudice q eſt ĩ. legẽ. nã ſi eſt ĩ. vt Papa, & princeps, vt eũ q; ei nota veritas dabes ſm eã iudicare. l. j. C. ſi ad ver. ven. Ægi. Per.

bāt. Noſtra aūt maieſtas indignum eſſe caſtitate noſtrorum temporū exiſtimans, bene putauit, qđ in fœminis ēt antiqs impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpectionē habitudinis corporis, hoc ēt a in maſculos extēdere. Et ideo noſtra ſancta cōſtitutione b promulgata, pubertatē ī maſculis poſt decimumquartum annū cōpletum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viripotentes eſſe credantur c.

Varios tutelæ finiēdæ modos vſq; ad tituli calcē videre potes: quos breuiori cōpendio pſtringere potius laborioſum, quam vtile fuiſſet.

Item finiť tutela, ſi adrogati ſint adhuc impuberes, d vel deportati: itē ſi in ſeruitutem pupillus redigat, e vel ſi ab hoſtibus captus fuerit.

Tutelæ conditionalis finitur euentu conditionis. Aret.

Sed & ſi vſque ad certam f cōdōnem datus ſit tutor teſtō: g æquè euenit, vt deſinat eſſe tutor exiſtente cōditione.

Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur.

Simili modo finiť tutela morte h vel pupillorum vel tutorum.

Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiā minima, pupilli oīs tutela finiť: minima aūt tutoris ſolum legitima finitur.

Sed & capitis deminutione tutoris, p quā libertas, i vel ciuitas k amittitur, oīs tutela l perit.

Huius dicti ea eſt ratio, nā capitis minima diminutione tollitur agnatio.

Minima aūt capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem m dederit, legitima tm̄ n tutela perit, cæteræ o non pereūt. Sed pupilli, & pupillæ capitis deminutio, licet minima ſit, p omnes tutelas tolli.

Temporalis tutelæ tempore adueniente finitur.

Præterea, qui ad certum q tempus teſtō dātur tutores, finito eo, deponunt tutelam.

Qui remouent a tutela pp ſuſpitionem, vel q in perpetuum excuſantur, tutores eſſe deſinunt. Aret.

Deſinūt ēt tutores eſſe, qui vel remouentur a tutela ob id, ꝙ ſuſpecti viſi ſunt: vel qui ex iuſta cauſa ſe excuſant, r & onus adminiſtrandę tutelæ deponunt, ſm ea, q̄ inferius s proponemus,

extra. de offi. ord. & de offi. & po. iud. dele. ca. paſtoralis. §. qa verò. in notab. arg. ꝫ. Hug. vbi gl. cōcludit iudicem ſm allegata, & probata debere in nomine dñi iudicare, & conſcientiam læſam deponere. & ibi recitatur illud dictum Pſal. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. facit ēt glo. in §. ſi minus. j. de actio. Opiniones in hac materia variæ in varijs doctoribus inueniuntur, diuerſa dantibus conſilia, ſed inter cætera vt conſciētiā reddere tutiorē conſilium Cæpolæ, quod inter ſuas cautelas continet. Procuret (inquit) iudex in tali cōſtitutus anxietate, apud accuſatum: vt alium in ipſius iudicis locum ſubrogari petat, ipſum eundem iudicē in teſtem ſe producturum allegando, & eo pacto iudex, a iudicādi officio cauſa teſtimonij remotus deponet p accuſatū quæ ſibi dictabit conſcientia, contra quam facere, eſt ad gehennam ædificare. c. literas. §. nos aūt. ver. omne quod. de teſti. ſpo. Conſiliū iſtud, quod ſe veratiſſimum putat, fundamentum habet ex c. dilecto. extra. de teſti.

a Hoc etiam. Scilicet quod ſit iudicandum per aſpectum impudicum.

b Conſtitutione. Vt C. qñ tu. vel cur. eſſe deſinit. l. fi.

c Credant. Facit ad hoc ī. de nup. j. rñ.

d Adhuc impuberes. i. in pupillari ętate adhuc exiſtentes, vt hic, & ff. de adop. l. nec ei. §. eorum. & hoc cū ꝯſenſu oīum tutorum: vt C. de auto. præſtan. l. fi.

e Redigatur. Ex ingratitudine, ſi ſit doli capax, 1 non autē ex venditione, quia non niſi ſit maior xx. ann. pōt per venditionem fieri ſeruus, vt ī. de iure perſo. §. pen. ꝫ eſt. C. de inoffi. teſt. l. ſi quis. §. fi. Sed ibi de eo dicit q doli capax non eſt.

f Certam. i. ſpecificatam, vt qñ Titius erit conſul.

g Teſtamento. No. q dicit teſtamento, nam a lege. vel iudice non ſic: vt ff. de reg. iur. l. actus.

h Morte. Naturali: nam de ciuili iam dixit ī. pxi. §. vbi dixit de deportato, & ſeruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia ſoluit, nedū tutelam, vt in

Authen. de nup. §. deinceps. in princip. col. iiij.

i Libertas. Et tunc maxima: vt ī. de cap. dimin. §. maxima. Accur.

k Ciuitas. Et tunc media. vt ī. de capi. diminu. §. minima. Accur.

l Omnis tutela. Etiā teſtamentaria, vel datiua: cū ea q̄ ſunt iuris nālis, tollantur: 2 vt ī. de capit. dimin. §. quod autem.

m Si ſe in adoptionē. Sed emācipatione filij legitima tutela non finiť, quia filiusfamilias legitim⁹ tutor eē nō pōt: cū, ſ. pater eū pcedat: vt ī. de ca. dimi. §. fi. 3 niſi in caſu: vt cum manumittit ſeruū maternum delatum ſibi, vt ī. de legiti. patrn. tute. §. j. 4 Et nunc defertur eum ſui iuris erit. vt ff. fa miliæ ercīſ. l. ſi marit⁹.

n Legitima tantum. Sed quare hęc legitima tantum perit? Reſpond. quia agnatio perit minima cap. dimi. vt ī. de legit. agna. tu. §. fi. & legitima inter agnatos tantum cōſiſtit, vt ī. de legi. agna. tu. j. reſpon.

ADDITIO. Dic quòd hodie hoc nō procedit, quia ita cognatis, ſicut agnatis defertur tutela, vt not. glo. ſupra de leg agna. tut. § fi. ſed cum iſte licet capite minutus remaneat cognatus, vt ibi habetur. ergo tutela poteſt deferri. facit l. j. cum glo. in verſi. prouidentia. & quod ibi not. Bartol. ff. de legi. tut.

o Cæteræ. Scilicet teſtamentaria. & datiua, ſecundum M. & Azo.

p Licet minima ſit. Vt quia datur in arrogationē, vt ſupra eod. § j. Accur.

q Ad certum. Idem ſi ad incertum tempus ſcilicet ad conditionem, vt ī. eo. §. ſed & ſi. quæ conditio ad eſſe. & non ad eſſe ſe habere poteſt, vt j̄. de verbo. obli. §. conditiones. Accur.

r Excuſant. Scilicet in perpetuum, vt quia mutus. quod dic, vt ff. de minor. l. verum. §. ex facto. Nam ſi ad tempus, non deſinunt eſſe tutores. vt j̄. de excuſa. tut. & cur. §. item qui Reipublicæ.

s Inferius. Vt ī. de ſuſpe. tu. p totū. & j̄. de excu tut. & cur. per totum. Et no. ꝙ eiſdē modis finitur cura, ſi quos

2 Iſta rō gl. reprobať p Ange. hic, qa nālia sūt immutabilia, vt §. pen. ī. d iure nāli.

3 Iſtud dictū gln. cōiter reprobāt doctores. pe. l. iij. § pen. ff. de leg. tut. vt qa pr ſit impeditus ipedimēto nāli, vel ciuili, intrec hoc principaliter non agente, & qđ faciliter tolli non poteſt.

4 Quod pōt talē cū cōſenſu pris, ſecūdū Iaſ. q̄uis Inā. Fa. & Ange. tenēāt indiſtinctè ꝫ. p l. fi. §. filius aūt. C. de bo. q lib. Et, ſi hoc caſu gl. intelligit tutelā pdi p emācipationē, ēt reprehendiť, cū tūc nō i⁹ agnationis, ſed pronatus erit cōſiderať. vt ī. d legit. pat. tut. p to. Ang.

Cura qñ finitur.

1 Cōiter tenet. Mā do. ī xtā. min. c. 4. de puerilia. num. 49.

Mors oīa ſoluit.

ſi quos hēant pupilli curatores: & eodem tpe. vt C. qñ tu. vel cur. eſſe deſi. l. j. Adultorū verò curatores tūc finiunt, cū virilē vigorē cōpleuerit minor. ſ. xxv. ann. vt ff. de min l. j. in fi. & j. tit. j. j. ſ. fi. niſi ad certā cām, vel ſpeciem fuerint dati. Nā tunc finito negotio, finit officiū: vt ſ. tit. j. ſ. fi. Itē curatores aliorū, quā minorū: vt j. tit. j. ſ. furioſi. & ſ. ſed & mente captis. tūc deſinūt, qñ ſanā mentē pdictæ pſonæ recipiunt: vt ff. de cur. fur. l. j. ſ. fin.

ADDITIO. Nota q eiſdē modis, qb⁹ finitur tutela, finit̃ et authoritas officij adiūcti tutori, quod eſt ſ multis caſibus, vt j. tit. j. ſ. interdū. ſ verbo. idoneus. & in l. potuit. & in l. pp. C. in qnib. cau. tu. vel cur. ha. tu. Nam finito officio principalis, et finitur illud coadiutoris adiuncti l. j. C. qñ tut. vel cur. eſſe deſit. & ideo coadiutor datus delicti, vel ſuſpecto epiſcopo, de quo in c. venerabili. extra. de offic. deleg. deſinet morte prælati eſſe per dictā legem primam. Iaſ.

ADDITIO. Et de hoc coadiutore Mando. ſuper ſigna. Gratiæ. de coadiutoria.

TITVLVS XXIII.

DE CVRATORIBVS.

Adultis vſq; ad annū viceſimūqntū curatores dant̃ ab eiſdē magiſtratib. a qbus & tutores: teſtō aūt nō rectè dat̃ curator: datus tñ a iudice cōfirmādus eſt. itē volēti, non ēt inuito (niſi in litem) curator dari poteſt.

MAſculi quidē puberes, & fœminæ viripotētes, vſque ad viceſimūquintum annū [a] completū curatores accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tñ eius ætatis ſunt, vt ſua negotia tueri non poſſint. Dantur autem curatores ab iiſdē magiſtratibus, [b] a quibus & tutores. Sed curator teſtō non datur, datus [c] tamen confirmat̃ decreto prætoris, [d] vel præſidis. [e] Item inuiti adoleſcētes curatores nō accipiunt, [f] præter quā in litem, [g] Curator [h] enim & ad certam cauſam dari poteſt.

Cura furioſi, & prodigi cuiuſuis ætatis, lege duodecim tabularū agnatis defertur, quibus deficiētibus a iudice dat̃ curator: reliquis item maioribus viginti quinq; annis, qui in ea cā ſunt, vt rebus ſuis ſupereſſe nō poſſint, æquè a iudice decernitur.

Furioſi quoque, & prodigi, [i] licet maiores viginti quinque annis ſint,

Marcus Antoninus philoſoph⁹ primus cōſtituit ut oēs adulti curatores acciperent non redditis cauſis, cū ante non niſi ex lege Lectoria, vel ꝑpter laſciuiam, vel ꝑpter dementiam darentur. Aug. Capo. tut.

Tutores a quibus iudicibus dantur.

DE CVRATORIBVS.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus: ideo de ipſis ſubdit.

MAſculi. Totus iſte tit. Diuidit̃ in tres partes principales. Primò ponit de curatoribus datis pubetibus. Secūdo de datis illis, qui laborant aliquo morbo, vel vitio. Tertio de curatoribus datis pupillis. Secunda ibi, Furioſi. Tertia ibi, Interdū. Item prima pars diuidit̃ in tres partes. Primo qualiter puberibus dant̃ curatores. Secundo a quibus dant̃. Tertio, an inuitus quis cogat̃ curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuiti. Aret. CASVS. Dñe: vos vultis tractare de cur. dicatis ergo mihi, quibus dant̃ curatores. & vſq; ad quantum tps? Ad hoc reſpon. Impera. Amice, maſculis puberibus, & fœminis viripotentibus a tpe pubertatis quo a tutela liberantur, dantur cura. vſque ad xxv. ann. completum. Licet enim huiuſmodi perſonæ puberes ſint, adhuc nihilominus ætatis talis ſunt, vt ſua negotia rectè adminiſtrare non poſſint. Sed pone, Dñe iam video quibus dantur cur. dicatis modo mihi a quibus dantur? & reſpo. Impe. q curatores ab eiſdem magiſtratibus dantur, a quibus tutores, & in hoc conueniunt tut. & curato. ſed certè in alijs differunt: quia licet tuto. teſtō dent̃, curator tñ teſtō dari non poteſt. Si tñ de facto datus fuerit curator, confirmatur ex ſententia prætoris in vrbe: & ex præſidis ſententia in prouincia. Item inuiti adoleſcentes non compelluntur curatores accipere, licet ſecus ſit in pupillis. & hoc verum eſt, quòd adulti inuiti non compelluntur curatores accipere,

præter quàm ad litē: tunc enim inuiti cogunt̃: licet tutor ad certam cauſam dari non poteſt. Et hæc dicit vſque ad illum ſ. furioſi quoque. Franc.

[a] Viceſimum quintum annum. Niſi impetreut a principe veniā ætatis: maſculi in xx. ann. fœminę in xviij. vt C. de his qui ve. æta. impet. l. j. & ij. Accurſius.

[b] Magiſtratib⁹. Id eſt, a prætore, præſide, proconſule, præfecto Ægypti: vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. j. Item a præfecto vrbis, & a defenſore ciuitatis, vel iuridico Alexādriæ: vt ſupra de Atti. tut. ſ. pen. & in Auth. d de ſen. ciui. ſ. iuſiurandū. verſ. nulla. colla: iij. & ff. de offic. pfe. vrb. l. j. ſ. itē ſolent.

[c] Datus de facto.

[d] Prætoris. Scilicet in vrbe.

[e] Præſidis. In prouincia.

[f] Non accipiunt. Secus in tutore vt ff. de tut. & cura. da. l. nectiō. & de tut. l. ij. vt diximus ſ. de tut. ſ. eſt aūt. in gl. ij. Itē vt ſ. ff. de min. l. j. in fin. Sed quod ibi dicit nō committi eis adultis res ſuas ante xxv. ann. verum eſt, vt ſint rata, quæ fiunt per eos. committuntur tamen vt hic: ſed remittuntur, vt ibi, & j. de act. ſ. ſi quis agens.

[g] In litem. Tunc enim cogitur. [t] ſed pupillus in litem non cogitur: vt ff. de tut. l. qui habet. ſ. ſi pupillus. quod expone vt ibi. Accur.

[h] Curator. Quaſi dicat, non dubites de hoc. licet aliud ſit in tutore: vt ſupra, qui dare tutores poſſunt. ſ. certæ.

Furioſi quoque. CASVS. Domine, iam video quibus dantur curatores ratione minoris ætatis, & a quibus dantur: nunquid ſunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Reſpond. quòd ſic. Nam quidam ſunt, quibus dantur curatores ratione inordinati conſilij, vel ratione morbi, licet ſint maiores viginti quinque annis. Furioſi enim, & prodigi, quamuis legitimæ ætatis ſint: tamen ſunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus autem agnatis, ſolent præfecti vrbis, vel prætores in defectu agnatorum curatores dare in prouincijs verò præſides ex inquiſitione. Et non ſolum iſtis perſonis curatores dantur, ſed et mente captis, & ſurdis, & mutis, & illis, qui perpetuo morbo laborant: qui ſuis rebus adminiſtrandis ſupereſſe non poſſunt, curatores dandi ſunt. Et hæc vſque ad illum ſ. interdum. Fran. de Aret.

[i] Furioſi quoque, & prodigi. Not. hos duos accipere curatorem a lege. alij omnes ſunt datiui, vt extate hic colligitur. & infra proximo ſ. & C. de epiſcopali audien. l. de creationibus. Accurſius.

ADDITIO. Contra hanc gloſam tenent Bald. Ioan. de Pla. Por. & Iaſ. hic vt omnes accipiant a lege curatorem, qui ex defectu mentis ipſum ſibi petere nequeunt: licet Ang. teneat cum glo.

[t] Etiam ſi ſit actor ſm Ang. & Iaſ. hic in ſ. j. ſ. d. tut. gl. & Bar. in d. ſ. ſi pupillus tenet ɔtrium. Et nota, q ipſe curator, nō cogit̃ niſi ex cauſa. vt l. ij. ſ. itē qrit̃. ff. de cur. bonis dā. & debet eſſe ꝑſens. & licet de cōſuetudine nō ꝑficiat inuēt. tatium ſatiſdat tñ ad inſtar tut. Ang.

Sed

tū in curatione ſunt adgnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed ſolent [a] Romę prçfectus vrbi, vel prætores, & in ꝓuincijs præſides ex inquiſitione eis curatores dare. [b] Sed & mentecaptis, & ſurdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, (quia rebus ſuis ſupereſſe nō poſſunt) curatores dandi ſunt. [c]

Si tutor pupilli, cuiuſcūq; generis ſit, nō eſt idoneus, vel ſi ad tempus excuſatur: datur pupillo etiam curator.

Interdū aūt pupilli curatores accipiūt: vtputa, ſi legitimus tutor non ſit idoneus: [d] quoniā habenti tutorem tutor dari non poteſt [e].

Item ſi teſtō [f] datus tutor, vel a prætore, aut præſide, idoneus [g] non ſit ad adminiſtrōnē, nec tñ fraudulenter negotia adminiſtret, ſolet ei curator [i] adiungi. Item loco tutorū, qui nō in ꝑpetuum, ſed ad tps, [h] a tutela excuſantur, ſolent curatores [i] dari.

Si pupillus ſit infans, vel abſens: & tutor īfirmitate vel alia neceſſitate impediať: pōt actor pupillo cōſtitui. Areti.

Quod ſi [†] tutor vel aduerſa valetudine, [k] vel alia neceſsitate [l] īpediať quominus negotia pupilli adminiſtrare poſsit: & pupillus vel abſit, [m] vel infans ſit: quem ve-

[a] Sed ſolent. Scilicet agnatis deficientibus, vt non habilibus, conſtitutis. vt C. de cur. fur. l. fi. §. ſin autem teſtamentum. Accur.

[b] Curatores dari. Et hoc ratione furoris, vel dementiæ, niſi iſtæ perſonæ ſint minores xxv. ann. & tunc ratione ætatis tutores, vel curatores recipiunt: vt ff. de tute. l. qui habet. §. quod autem. t lsi niſi ſint in poteſtate: vt C. de cura. fur. l. fi. § j.

[c] Dandi ſunt. Scilicet ab his, quos modo in ſuperiori §. diximus.

Interdum. CASVS. Dñe, iam video qualiter dantur curatores quibuſdā maioribus xxv. ann. nunquid aliquibus alijs dantur curatores. puta ſi legitimus tutor idoneus non ſit, in ſubſidiū eius curator datur? quia alius tutor dari non poteſt? Habenti enim tutorē: alius tutor non datur. Et non ſolum in ſubſidium legitimi tutoris datur curator, ſed & quandoq; in defectum teſtamentarij, vel datiui datur curator. Si.n. tutor teſtamentarius vel a prætore, vel a præſide datus, non ſit idone⁹ ad adminiſtrationem, nec tñ fraudulēter negotia pupilli adminiſtrat, ſolet in ſubſidium curator adiungi. Item in locum tutoris, qui non perpetuum, ſed ad tempus ab adminiſtratione tutelæ aliqua rōnabili cauſa excuſatur: ſolent curatores ſubrogari. Item ſi tutor aliqua aduerſa valetudine, vel alia neceſſitate fuerit impeditus, vt negotia pupi. ſui adminiſtrare non poſſit, & ipſe pupillus vel abſit, vel infans ſit: poterit prætor in vrbe, vel præſes in prouincia, quē velit actorem periculo ipſius tutoris decreto ſuo pupillo conſtituere. Et h.d. vſq; in fi. tit. Fran.

[d] Non ſit idoneus. Vel rōne paupertatis. vel quia non eſt induſtrioſus, vt decet: fidelis tñ eſt, & diligens: alias repelleretur prorſus: vt j. de ſuſpec. tut. §. pe. & fi. & C. de ſuſpe. tu. l. pietatis. Et bene dico curatores, & non tutores, quoniam &c. Accur.

[e] Dari non pōt. Fallit hæc regula in caſib. ſex: vt ſi detur tutor loco tutoris ſurdi, vel muti, vel furioſi: vt ff. de tu. l. pe. [1] Itē & ſi habet tutorē rōne rerum vnius ꝓuinciæ, poterit habere aliū rōne rerum quas habet in alia prouincia: vt ff. de excuſ. tut. l. pp litē. alias. l. licet §. fi. & C. in qui. cau. tu. ha. tut. da po. l. fi. Item & mater antequam nubat, tutrix exiſtens, aliū petit tutorem dari: vt in auth. de nupt §. ſi verò etiā naturalium tutelam. col. iiij. Sed ratio eſt: quia ab ea re nunc ſperatur: vt C. communia de leg l. fin. §. ij. Item & quando ad tempus eſt relegatus. vel excuſat⁹. vel remotus: nam interim tutor datur: vt C. in q b. cau. tu. ha. l. pe. Item ſi quis tutor ſit apud hoſtes non vt ſeru⁹, ſed vt legatus, vel trāſfuga, alius dať: vt ff. de tu. [3] l. ſi quis tutor. Item ſi Reip. cauſa abſit, pōt ali⁹ dari: vt ff. de tu. l. quæſitum. & ff. de ſuſpe. tut. l. iij. §. ſi q's abfuturus. Sed ſecundum Placen. in his omnibus caſibus tutor pro curatore accipiť: & hæc regula fallit. Sed cum litera in omnibus ſupradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea non diſcedamus: vt ff. de leg. iij. l. non aliter. & ff. de exerc. l. j. §. ſi is. ibi. in re igitur. Sed quæ eſt ratio, cum vbique dari poſſit curator habenti curatorem, vel tutorem? Sed tutor non poteſt dari habenti tutorem? Reſpond. ꝙ tutor, qui prius dabatur, habebat plenam poteſtatem. infra tit. ij. §. datus. & ſ. de tu §. j. ita quod alium ſecum tñ eadem plenitudine admittere non poteſt, ſed non ſic in curatore, qui rebus datur: vt C. de nup l. in computandis. Vnde tutor authoritatur hæredita. adeun. dæ: quod in curatore pupilli non eſt: vt ff. de appel. l. cum in vna. §. tutor. Sed nonne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores? vt C. de diui. tut. l. ij. Reſpon. illud eſt quando ſimul dantur. Nam quędam fiunt ſimul bene. quæ non valent ſi fiunt ſeparatim, vt duorū reorum obligatio, vt j. de duob. reis ſtipu. §. j.

ADDITIO. Not. gl. magiſtram, quæ plenè ponit caſus. in quibus pupillo habenti tutorem tutor dať. Sed contra fin. huius glo. facit l. ij. C. de teſt. tut. vbi ſimul non dantur, & tñ vterq; adminiſtrat. Sed dic, ꝙ ibi ſimul dicuntur dari, habito reſpectu ad tempus mortis, quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

[f] Item ſi teſtamento. Poſuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo, & teſtamentario minus idoneo.

[g] Idoneus. Id eſt ſufficiens.

[h] Ad tempus. Excuſatur.n. aliquis, quandoq; in perpetuum: quandoq; ad tempus: vt patet per multa exempla. j. de excu. tut. & cu. §. j. & quaſi per totum tit.

[i] Curatores. Vel & tutores: vt ſ. ꝓxi. §. dixi, ſ. ꝓut iudici videbitur: vt C. in quib cau. tut. ha. l. j. & ij. Sed quid ſi pupillo tutor non ſit, an dari poſſit curator? Rň. ſic: & argumentum a ꝯtrario ſenſu ſumiť. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. curator. quod eſt validum. ff. de offi. eius, cui man. eſt iur. l. j. §. huius rei. Accur.

ADDITIO. Niſi ſit contrarium legi. l. nemo. C. de iuriſ. om. iud. vel rationi naturali: vt C. de epiſco. & cleri. l. conuenticula.

[k] Aduerſa valetudine. Id eſt infirmitate: quæ valetudini, & ſanitati contraria eſt.

[l] Neceſſitate. vt quia longo tpe abfuturus eſt. vel ſua maiora negotia habet pertractare, vel alias ſimiles neceſſitates: vt ff. de procu. l. filiusfamilias. §. fin. & l. ſeq. poſt litem. & l. ſeq. vſq; ad l. ꝗ omnia. [4] Et niſi huiuſ neceſſitas ſit, non poteſt ſecundum quoſdam: vt C. qui da. tut. vel cu. poſ. l. curatorem. & l. curator. imò certè & ſi quæcunq; alia ſit iuſta quoquo modo: vt ff. de admi. tut. l. decreto. [5] Et hęc eadem ſunt in curatore: vt C. de appel. l. ſi actor.

[m] Abſit. Si enim pñs ſit, & habet intellectum, etiā ꝓcuratorem cum authoritate tutoris facere pōt: vt C. de

[1] Et erūt tunc duo actus ſm Bal. ſ. interdictio adminiſtrationis ſubuenitio ꝓdigalitatis, & deinde cterū tutelæ ſubueniens ætati. Et qſt nūllis cū accidē talis ꝓponderet, & eq; vide ſ §. ꝓmiſſum. ſ gl. ij. ſ. de tuto.

[2] Qd nō eſt verum ſi hāre dilucida interualla: vt l. nō ſolū. §. fi. & l. poſt ſuſceptū. ff. de excu. tut. ſecus ſi ꝑpetuū furioſū: ſm Ang.

[3] Idem ſi bānito q relegatę æquiparatur: ſcd́m Ang. hic.

Tutor quare dari nequit hūti tutorem.

Curator. i. adiunctus ſiue coadiutor Iaſ. ſ. eo. j. §. fi. in gl. fin.

[†] Facit ad hunc §. c. ſignificauit. cū gl. ij. ibi ſed ſi e. ex. de ap.

Tutores poterit plures pupillus habere.

[4] Idē eſt ꝓp inimicitias niſi eēnt capitales: qa tunc eſſet tutor remouendus. Ang.

[5] Et ita ſecūdū Ange. hic, & Bart. in l. actor. ff. rē ra. ha. ꝗuis idē Bar. & Dy. in d. l. decretum, teneant, ꝙ poſſit ſine aliqua cauſa.

C.de procu.l.neque. Accur.

a Velit. Scilicet tutor.

b Actorem. Qui hic dicitur actor, aliàs adiutor dr: vt ff.da tute.l.ſolet. alias curator: vt ff.de tut. & cura.da.ab his.l.in ocm.& C.de procu.l.neque. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt, vt actor: vt hic iam dictum eſt. Item tutor qui datur pupillis.ſ.de tu. §.eſt autem. Item curator, qui datur adulto, vel etiam furioſis, vel ſimilibus: vt ſ. eod. in prin. & §.furioſi. & .ſed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cū mādato: vt ff.de procuratori.l.j. item negotiorum geſtor. qui ſine mandato gerit: vt j.de obligat.quæ ex quaſi contract. §.j. itē œconomus, cui res eccleſiaſtica gubernanda mandatur ab epiſcopo cum conſenſu fratrum, vel capituli. vt C.de ſacroſan.eccle l.iubemus. & C.de epiſcop. & cleri.l.omnes.§.nihilominus.verſic. hunc enim ſine dubio. Item idem dicitur apochtiſarius: vt in Authen.quomodo opor.epiſco.§.non aliter. & §.neque autem.& §.ſi verò.ibi, præſertim. item ſyndicus, qui ſic Græce dicitur, Latinè ſingulorum dicens cauſas: vt ff.de muneribus, & honoribus.l.munerum.§.defenſores. Quandoque tamen actor & ſyndicus p eodem ponuntur: vt ff.quod cuiuſque voluerſita.l.j.§.quibus.& §.pen.& l.item eorum.§.actor.facit ad hoc ff de authorita.tutorum, vel curatorum.per totum. Vel etiam dic, q differunt, vt ibi notatur, ſcilicet in d.l.j.quod cuiuſque vniuerſitatis no. §.quibus. in gl.ſyndicum.

ADDITIO. Hodie tamen non fit differentia in nomine, vt in cap.petito.extra de procuratoribus. Angelus.

lit a actorē b piculo ipſi tutoris, p̄tor, vel q̄ p̄uinciæ p̄erit d̄creto ↄſtituet.

TITVLVS XXIIII.

DE SATISDATIONE tutorum vel curatorum.

Soli teſtamētarij tutores, & ex inquiſitione dati, immunes ſunt a ſatiſdando: cæteri verò rem pupilli ſaluam fore ſatiſdare coguntur.

NE tamen c pupillorū, pupillarūve, & eorū, qui, quæve, in curatione ſunt, negotia a curatoribus, tutoribusve conſumantur, d vel deminuantur: e curet prætor, f vt & tutores, & curatores eo nomine ſatiſdent. g Sed hoc non eſt p̄petuum. h nam tutores teſtamento dati ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum, & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. i Itē ex inquiſitione k tutores, vel curatores dati, ſatiſdatione non onerantur: quia idonei l electi ſunt.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum.

Iſte titulus ſic continuatur. Dictum eſt ſupra de tutoribus, & curatoribus: & quia ipſi tenentur ſatiſdare: ideo videndum eſt de ſatiſdatione tutorum, & curatorum eorundem.

NE tamen. Totus iſte titulus diuidit in tres partes principales. Primo ponit qui tenentur ſatiſdare, & qui non. Secundo, q illi, qui non tenentur ſatiſdare: ſi ſatiſdent, præferuntur ſocijs in adminiſtratione. Tertio q officiales teneant de ſatiſdatione non exacta, vel nō idonea. Secunda ibi, ſed ſi. Tertia ibi, ſciendū. Item prima ſubdiuidit in duas partes. Nam primo ponit regulam. Secūdo ponit duas fallentias. ſecūda ibi, Sed hoc. CASVS. Dñe, iam video qualiter dant tutores, vel curatores: nunquid ad libitum ſuum res pupillorum, vel adultorū ſine metu periculi poſſunt adminiſtrare? Rūdet imperator quod non. Ne enim tutores, vel curatores res pupillorum, vel adultorū, vel cæterorum, q in curatione ſunt, aut in totum cōſumant, aut in parte diminuant, curet prætor: vt tā tutores, quam curatores ſatiſdent rem pupilli saluā fore. Sed dñe nunquid eſt hoc gñaliter verum, q oēs tutores, & curatores indiſtinctè ad prædictæ ſatiſdationis interpoſitionem teneantur? Rūdet q non. Nam certé hoc qđ diximus tutores, vel curatores debere ſatiſdare, non eſt perpetuum. Nam tutores teſtamento dati, huiuſmodi ſatiſdationem præſtare non coguntur. Et hoc tali ratione: qa fides, & diligentia eorum a teſtatore, qui eos in teſtamento dedit, ſatis pbata videtur. Idem dico in tutorib. cū inquiſitione a iudice datis. Nam certè illi ſimiliter huiuſmodi ſatiſdatione nō onerantur: quia idonei electi ſunt. Et hæc vſq; ad illum.§. Sed ſi ex teſtamento. Fran.de Aret.

c Ne tamen. Diximus dandos tutores vel curatores ratione ætatis. ne tamen &c. Accur.

d Conſumatur. In totum.

e Deminuantur. Pro parte.

f Prætor. Sic & præfectus vrbis, & præſes prouinciæ: vt ſ.n.t.ij.§.j.

g Satiſdent. Rem pupilli ſaluam fore: vt diximus ſ.de tute.§.fi.ſcilicet cum fideiuſſore: vt ff.rem pup. ſal.fo.l.non quaſi.in prin.& ff.de præ.ſtip.l.prætoriæ.iij.& ff.qui ſatiſd.cog.l.j.Accur.

h Perpetuum. Id eſt gñaliter verum, aliàs perpetuū, i.generale: vt C.de eden.l.edita.alias pro tpe ponitur, ſcilicet quandiu vita durat: vt j.de ver.obli.§.at ſi ita.& ff.pro ſoc.l.j.vbi de hoc.

i Approbata eſt. Idem in curatoribus in teſtamento datis (licet curatores non dantur in teſtō, regulariter tamen, ſi dati fuerint, confirmantur decreto prætoris, vel præſidis. ſic ſ.tit.proxi.§.ij. & tunc liberentur a ſatiſdando, vt tutores) vt hic, & ff.de cōfir.tut.l.ſi filio.& l.in confirmando.& l.ſeq. & l.vtilitatem. Secus in dato a matre: vt ff.de confir.tu.l.j. ad finem.l alias.C.eo.t.l.j. Sed quare ſecus? Rñ. qa firmum eſt conſilium patris, a & non matris: vt at.j.qui.ali.li.in fi.j.reſpon & j.de iniu.§.j. Et quod dicit in teſtamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam: vt ff.de teſt.tu.l.iij.& facit ad hoc C.de epiſco.aud.l.de creationibus.

k Item ex inquiſitione. Id eſt dati a iudice cum inquiſitione: vt ſ.de Atn.tu.§.ſed hoc iure.

l Idonei. Scilicet preſumptione iuris: ꝯ quam nō admittitur probatio in ꝯtrium: ſed ſi ꝯ appareat, tenebitur ille qui dedit: vt j.eod.§ ſciendum. Sed hoc fallit in curatore furioſi qui ſatiſdat, ſi non habeat idoneam ſubſtantiā: licet ſit cum inquiſitione dat⁹: vt C.de cura.furioſi.l.fi.§.& ſi quidē.& §.ſi verò non ταtis. Item debent iurare iſti omnes bene agere, id eſt, non prætermittere vtilia, & non facere inutilia, vt in auth.vt hi qui ob.ſe per.ha.res mi.§.fi.colla.vj. Si ergo nec teſtamentarij, nec datiui ſatiſdāt, q erūt illi, qui ſatiſdant? Reſpond.legitimi, niſi in caſu, ſcilicet patronus liberto: vt ff.de legitimis tutoribus.l.legitimos.§.j.Item datiui, quādo non fiunt cum inquiſitione: vt C.de authoritate pſtanda.l.fi. & niſi

ſatiſdent,

Dic q imò differunt ſm Io.Fab.qa curator a iudice: actor verò a iudicis decreto cōſtituitur. Curator, Procurat. Negotiorū geſtor, œconomus, Apocriſarius, Syndicus.

Perpetuū multipliciter ſumit. Mandο.in ſupſcript.Facul. Regen. Gl. in ver. Ad ppetuam. Curatores dati in teſtamento liberant a ſatiſdando: Tutor dat⁹ a matre in teſtamento tenet ſatiſdare.

a Nota q cōſiliū pris, & ſic maſculi, eſt firmū & bonū, & nō matris, ſic fœminę eſt cōſilium debile.

Curator furioſi & cū inquiſitione, datur ſatiſdare debet.

Etiā debet pmittere cum ſatiſdat pupillum indefenſum non relinqre. Item facere inuētariū. itē recipere adminiſtrationē ex decreto iudicis, excepto teſtamentario, q ſua authoritate adminiſtrare pōt. Ægi. Per.

Satiſdatio a qb. tutorib. dāda eſt.

ſatiſdent, non adminiſtrant: vt C. de tuto & cura. qui ſatiſdare non debent. l. j. & ſi. Et ſecundum hoc ſunt quatuor genera tutorum, ſcilicet teſtamentarij, item legitimi, item datini cum inquiſitione, item datiui ſine inquiſitione, vt dictum eſt.

Tutorem gña quatuor dici poſſunt.

Sed ſi. Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod contutor tenetur contutori ſatiſdare, vt in adminiſtratione præferatur. Secundo, quid fiet, ſi nullus ex contutoribus vult ſatis offerre de indemnitate. Tertio, quid agendum, cum tutores diſcordant in eligẽdo. Quarto extendit ad datiuos dictum ibi in teſtamẽtarijs. Secunda ibi, Quod ſi nemo. Tertia ibi, Sin autẽ. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Aret.

CASVS. Dixiſti mihi, ꝙ tutores teſtamentarij, & cũ inquiſitione dati, nõ ſatiſdent, nunquid hoc eſt generaliter verum? Reſpond. Imperat. ꝙ non. Nam ſi duo, pluresve tutores in teſtamento dati fuerint, poterit vnus ex eis offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli contutori, vel concuratori ſuo, & ſi ipſe admittit huiuſmodi ſatiſdationem, ei in adminiſtratione præfertur, ſed tutor, vel curator non poterit per ſe a contutore, vel concuratore ſuo huiuſmodi ſatiſdationem exigere: ſed offerre eam debet: vt electionem det concuratori, vel contutori ſuo ſatis accipere, & adminiſtrationem ei exponere: vt ipſe ſolus adminiſtrare poſſit: & ſi nullus eorũ ſatiſdationem huiuſmodi offeret: tunc ſi teſtator in teſtamento expreſſerit, quis in adminiſtratione pferri debeat: ille ſolus adminiſtrabit. ſi verò à teſtatore de hoc nihil dictum fuerit: tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit, ille ſolus adminiſtrabit. Sed ſi ita fuerit, ꝙ in electione ipſi tutores, nec aliquatenus per ſe concordare poterunt, Prætor partes ſuas interponet: & aliquem idoneum adminiſtratorem eligere compellet. Idem iuris eſt in pluribus tutoribus, vel curatoribus ex inquiſitione datis: vt videlicet maior pars poſſit eligere aliquem idoneum, qui ſolus negotia pupilli adminiſtret. Et hæc dicuntur vſque ad illum. §. ſciendum eſt autem. Franciſcus.

† Segnius enim expediunt commiſſa negotia plures, dum quiſque curam in ſocium reijcit. quo noſe Rex Nicocles apud Iſocratem præfert monarchiã democratiæ.

Si quis ex plurib. teſtamentarijs, aut ex inquiſitione datis tutorib. ſatiſdationẽ offerat, is ſolus adminiſtrat, niſi alius ẽs offerret: nullo aũt ſatis offerente, is geret quẽ teſtator deſtinauit: q ſi teſtamento ſcriptum non ſit, elect. à maiori parte datur adminiſtratio: ipſos autem inter ſe in electione diſſidentes, iubet prætor concordes eſſe.

Sed ſi ex teſtamento, a vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint: poteſt vnus offerre ſatiſdationẽ de indẽnitate pupilli, vel adoleſcentis: & contutori ſuo, vel concuratori præferri, vt ſolus adminiſtret, vel vt contutor, aut concurator ſatis offerens pponat ei, vt & ipſe ſolus adminiſtret. † Itaque p ſe non põt petere ſatiſdationẽ a cõtutore ſuo, vel concuratore, ſed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori ſuo, vtrum velit ſatis accipere, an ſatiſdare. b Quòd ſi nemo eorum ſatis offerat: ſi quidem adſcriptum c fuerit a teſtatore, quis gerat: ille gerere debet. Quòd ſi nõ fuerit adſcriptũ: quẽ maior pars d elegerit, ipſe gerere debet: vt edicto ptoris e cauet. Sin aũt ipſi tutores diſſenſerint circa eligendũ eũ, vel eos, q gerere debent, ptor partes ſuas f interponere debet. Idẽ & in pluribus g ex inquiſitione datis cõprobãdũ eſt, id eſt, vt maior pars eligere poſſit, p quẽ adminiſtratio fiat.

‡ Imò vtrũq; ſm Ang. vſq; ad verſic. quod ſi nemo. quia eũ indefinitè loquatur, pſumitur eadem re ad interrogata. l. ſi defenſor. §. qui interrogatus ff de interro. actio.

a Sed ſi ex teſtamento. Dum ponit, & vnum tantum nunc proſequitur, ſcillicet de teſtamentarijs: ſed in ſi §. dicit de elin. Item hæc eadem in curatoribus pluribus locum habent: vt ff. de admin. tut. l. uj. §. quod in tutoribus. Item quid in legitimis? Reſpon. idem cũ ſit eadẽ ratione deterius negotia per plures exerceantur: vt ff de admi. tut. l. ſi plures. j. §. quamuis. ver. apparet ergo. Accurſius. Vnde verſus

Segnius expediunt commiſſa negotia plures.

b An ſatiſdare. Sic ĩ. de inuti. ſtip. §. alteri. in ſi. Acc.

c Adſcriptum. Scilicet in teſtamento, vel aliter appareat eius volũtas euidenter, quia dixit in ſatiſdatione quis præferri debet: quod ſi non fuerit adſcriptum quem maior pars elegerit, ille gerere debet. Accur.

d Maior pars. Dũmodo omnes velint per vnũ adminiſtrari, aliàs enim non cõpellerentur, ſed omnes gerere poſſunt ſi velint, vt ff. de admi. tu. l. ſi plures. j. §. fin. & l. vel in partes. ‡ Et nota. hic ar. ꝙ ſtatur maiori parti. ut. ff. de pact. l. iuriſgentiũ. §. vlt. & l. ſum hæredem. §. ſi. & l. maiorem. & l. ſeq. §. fin. & ff. de teſtib. l. iij. §. ij. ibi, aliàs numerus teſtium & c. et. contra. ff. de ſer. ruſt. præd. l. per fundum: & ff. cõmu. præd. l. ſi.

‡ Reo cũ poſtulante vnum ex eis eligi, plures ſimul agere nõ pñt. & ſi vnus velit diuidere, fiet diuiſio cæteris inuitis p officiũ iudicis, ar. l. & pn to. ff. ſemi. etc. & l. cõmu. diui. §. ſi ſi duo. ff. cõi diui.

ADDITIO.

Soln. ibi loquitur in conſtitutione indiuidui puta ſeruitutis, in qua omnes requiruntur, hic de adminiſtratione, quæ eſt diuidua, & penes vnum inſolidum eſt poſſibilis ſecundum Bald. Vel ibi loquitur de re communi pluribus, vt vniuerſis, hic verò in communi vt ſingulis. Quæ tamen regulæ fallunt in multis caſibus, vt per doctores hic. Vide c. j. de ijs, quæ fiunt a maio. parte cap.

e Edicto prætoris. Quod non habemus.

f Partes ſuas. Id eſt, ſe, & officiales ſuos, & miliſtes iuſtitiæ Sed cur non cõmittuntur fortunæ: ‡ vt aliàs C. cõmu. de lega. l. ſi. j. rñ. & ĩ. de leg. §. optionis? Rñd. non ita alterius factum, ſcilicet pupilli, poſſunt fortunæ cõmittere, vt ſuum proprium. & concor. huic ff. de leg. j. l. huiuſmodi. §. fin. & ff. de vſufru. l. ſi vſuſfructus. j. §. ſed inter duos arg. contra in eo. ti. de vſufruc. l. quoties duobus. j. reſpon.

‡ Fortunæ, ſeu ſorti q cõmittenda ſit Men do. in 14. q. 33. Regu. cãcel. nu. 12. & ſeq.

g Idem & in pluribus. Per omnia: vt ſ. niſi quia hic a teſtatore non potuit ſcribi quis gereret: cum nihil dixerit de tutela: nam non dicerentur ex inquiſitione, ſi eſſent teſtamentarij: vt ſ. de Atti. tut. j. reſpon.

Qui tenet accipere ſatiſdationẽ a tutore. ſi non recipit, vel minus idoneã, tenet ſubſidiaria actione, quæ ẽt tranſit contra hæredes. Et põt tutor, vel curator cogi ſatiſdare, ẽt captis pigneribus. Areti.

Sciendum aũt eſt non

Sciendum. Diuiditur in quatuor partes. Primo quod officialis conuenitur ſubſidiaria actione. Secundo, quando, & in quibus caſibus teneatur. Tertio ad hæredes extendit. Quarto, ponit nouum caſum: videlicet, quod tutor cogitur ſatiſdare. Secunda ibi, Subſidiaria. Tertia ibi. Quæ quidem. Quarta ibi. Quibus cõſtitutionibus. Aretinus.

CASVS. Domine, iã video in quibus caſibus tutores ſatiſdationẽ rem pupilli ſaluam fore, interponere debeant. Pone modo, quod non fuerit pupillis per tutores bene cautum, qualiter in defectũ tutorũ. vel fideiuſſorũ ob eiſdẽ receptorum ſubueniretur ipſis pupillis? Reſp. Imp. Amice, in hoc caſu optimũ remediũ.

ſolùm tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cęteriſq; a perſonis ex adminiſtratione rerũ teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſdationem accipiunt, b ſubſidiariam actionem eſſe, quæ vltimum eis c præſidium † poſsit afferre. Subſidiaria d autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus ſatiſdari non curauerunt: aut non idoneè e paſſi ſunt caueri. Quæ f quidem, tam ex prudentium reſponſis, g quàm ex cõſtitutionibus h Imperialibus, etiam in hęredes eorũ extendit. Quib' conſtitutionibus, i & illud exprimitur; vt niſi caueant k tutores, & curatores, pignoribus captis coerceantur. l

Actione ſubſidiaria non tenentur, qui tm̃ dant tutores, ſed qui ſatiſdationẽ exigunt.

Neque autem præfectus vrbi, m neque prætor, neque præſes prouinciæ, neque quiſquam alius, cui tutores dandi n ius eſt, hac actione tenebitur: ſed hi tantummodo, qui ſatiſdationem exigere ſolent. o †.

TITVLVS XXV.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum.

beneficio legis ipſis pupillis indulgetur. Scire enim debes, q non ſolùm tutores, vel curatores ex adminiſtratione ſua pupillis, vel adultis, vel furioſis, vel cæteris, qui in curatione ſunt, tenentur, ſed etiam † magiſtratus, qui huiuſmodi ſatiſdationem a tutoribus, vel curatoribus acciperunt, vtilis actio ſubſidiaria dabitur: quæ quidem actio ſubſidiaria vltimum huiuſmodi pupillis, vel adultis poſſit præſtare ſubſidium. Et hæc actio ſubſidiaria non ſolum aduerſus illos competit, qui nõ idoneam cautionem a tut. vel curato. expont paſſi ſunt: nec ſolum aduerſus magiſtratus datur: ſed etiam tam ex prudẽtum reſpõſis, quàm ex conſtitutionibus principis in hæredes eorum extenditor: nec immeritò. In eiuſdem enim conſtitutionibus expreſsè cauetur, vt tutores, vel curatores ad prędictam ſatiſdationem interponẽdam per pignorũ captionem coercẽātur. vnde cum ipſi magiſtratus ſibi legis beneficio poterant ab huiuſmodi periculo cauere: non eſt mirum, ſi ipſi, & etiam eorum hæredes pro ſua negligentia teneantur. Scire tamen debes, quod neque præfectus vrbis, neque prætor, neque præſes prouinciæ, neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet, prædicta actione ſubſidiaria pupillis, vel adultis vel cæteris in curatione exiſtentibus tenebuntur: ſed ſolum hi q huiuſmodi ſatiſdationem accipere ſolent. Et hæc dicuntur vſque in finem titu. Franciſ.

a Cæteriſq;. Vt furioſis, & mente captis: vt ĩ. ti. j. §. furioſi. & ĩ. ſed & mente captus.

b Accipiunt. Vt magiſtratus, quod dic vt dicemus ĩ. eo. §. neque autem.

c Eis. Scilicet pupillis, & ſimilibus. Accur.

d Subſidiaria. Scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malũ dederit tutorẽ, vel vtilis negotiorũ geſtorũ, qui malũ curatorẽ: nã eadẽ vtilis in magiſtratũ datur. quæ in adminiſtratorẽ directa datur. & vſuræ veniũt vt in prima: vt ff. de magi. con l. ſi. & C. eo. l. pe. Subſidiaria autem dicitur pœnalis aptitudine: vt legis Aquiliæ actio dicitur pœnalis aptitudine: vt ĩ. ad le. Aqui. §. his autem. nam nec illa ſemper pœnalis eſt: nec hæc ſemper in ſubſidium datur: quia quandoq; agitur antequã conueniantur oẽs tutores: vt colligitur ex his, quæ dicuntur in hac glo circa fi. Quare ad horum euidẽtiam diſtingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo caſu cõuenitur prius tutor, vel curator, & poſtea magiſtratus, vt hic. Si verò plures: & tũc aut omnes geſſerunt tutelam, aut curam, aut nullus, aut alter tantũ. Primo caſu omnes conueniunt ante magiſtratum: vt ff. de admin. tut. l. Lucius. ij. § pen & de magiſt. con. l. duo. In ſecundo idẽ: vt ff. de admi. tut. l. plures. ij. In tertio ſubdiſtingue. aut fuit diuiſa tutelæ adminiſtratio per iudicem, vel teſtatorem, aut non: Primo caſu pro ſua geſtione quilibet tenetur, & non pro alterius: & poſtea magiſtratus in ſubſidium. ff. de admin. tut. l. Lucius. ij. §. pe. & C. de diui. tu. l. ij. Sed tamen in quatuor caſibus vnus pro alterius parte tenetur. tamen poſt magiſtratum. ſcilicet, ſi tutorem, vt ſuſpectum remouendũ nõ remouit, vel tardè remouit, vel remouendo iura pupilli prodidit, vel non exegit ſatiſdationẽ rem pupilli ſaluã fore: cum videret eu os, nõ ſoluendo: vt C. de diui. tu. l. ij. & ff. de admi. tuto. l. Lucius. §. pen. Secundo caſu conuenitur primo gerens, ſecũdo magiſtratus, tertio non gerens: niſi in dictis quatuor caſibus: vbi conuenitur etiam qui non geſſit, ante magiſtratum: vt C. de diui. tuto. l. ij. & ff. de admi. tut. l. cum. & l. Æmilius. in fi. & l. tres tutores. de hoc dixi in l. j. ff. de tut. & cat. diſt. & in l. j. C. de trãſactio.

A·D D I·T I O.

Et no. q ſ oẽbus prędictis caſibus pupillus conueniens tutorem, pfert cæteris creditorib. l. dabimus. ff. de priui le. cred. ſecus ſi cõueniat iudicẽ. l. j. §. priuilegiũ. ff. de magiſtrat. con.

e Idoneè. Aduerbium eſt: & facit ad hoc. ff. de magiſt. con. l. j. §. ſciendum. & §. exigere.

f Quæ. Scilicet tutelæ actio ſubſidiaria, vel negotiorum geſtorum, vt diximus.

g Reſponſis. Vt ff. de mag. conue. l. j. ſciendom eſt. & l. quod ad hæredem.

h Ex conſtitutionibus. Vt C. de magiſ. con. l. ij. & in alijs Græcis conſtitutionibus: ſed aliter hæres tenetur, qui de dolo, & lata culpa tantum, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff. de magiſt. cõue. l. non ſimiliter.

i Quibus conſtitutionibus. Scilicet Græcis.

k Caueant. Scilicet rem pupilli ſaluam fore.

l Coerceantur. Facit ad hoc ff. de admi. tut. l. j. j. rñ. & ff. de dam. inſe. l. iiij. §. iij. & ff. de lib. agn. l. ſi quis a liberis. §. ſi quis ex his. & C. de ſuſpect. tut. l. iij. & ff. de ven. inſpi. l. j. §. quid, ergo.

m Vrbi. Scilicet Romanæ, a p excellentiã · vt ĩ. de fur. nat. § ſed quoties. Itẽ facis ad hũc §. ff. de mag. con. l. j. Sed ꝯ eſt ff. de admi. tut l. Aemilius. • Sed diſtingue tria genera iudicũ, quidã poſſunt dare tutorem, & nõ exigere ſatiſdationẽ: de quibus hic loquit. Alij & dare, & exigere. de quibus ibi dicit. ; Alij exigere, & non dare: vt tabelliones, & aliquis miles ioſtitutæ, cui talia cõmittuntur: & iſti tenentur in ſubſidium: vt ĩ. de Atti. tut. §. pen. & de mag. con. l. ſi. Item æſtimatores patrimonij popillorum, pp quorum prauam æſtimationẽ viliores fideiuſſores except ſunt · vt ff. de ma con. l. j. §. diuus. qui erant dãdi pro rei qualitate: vt ff. de ia iut vo. l. j. & q ſatiſd. cog. l. ſi verò. §. j.

n Dandi. Scilicet, tantum.

o Solent. Aliàs debent. ſed iſti nec debent, nec ſolent, vt diximus.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum,

† Aliàs auxiliũ.

† Contrariũ tenet gl. in l. actio. ff. de neg. geſ. & ibi Barto. vbi vide q̃ ſit actio directa, & q̃ vtilis.

Tutores plures & magiſtratus quo ordine cõueniãtur pſt.

† Quales ſũt defenſores ciuitatũ, itẽ que magiſtrat' municipales, q duũviri dicunt. apud eos .n. ſatiſdatio exigi ſolet à tutorib. ſiue ipſi eos dederunt, ſiue a præſide, q eos dederit, inſti ſint ſatiſdãoẽ exigere. l. j. in prin. & §. j. ver. planè ſi p̃ſes. ff. de magiſt. cõuenie.

s Mãdo. † Gl. Facit. §. Nec nõ electioni. in verſic. vrbis.

• Gl. j. in d. l. Æmilius, ẽ ſilis huic.

; Et ſi diſferãt accipere ſatiſdõnẽ, vel expedire proceſsũ, vt hoc onus transeat ad ſucceſſorem, poſſunt conueniri in ſyndicatu vt dic. l. j. §. ſciẽdũ. laſo.

De excuſationibus tutorū,vel curatorū nunc di cit: quod ſupra qui mo.tu.fin.pmiſit. Accur. Vel cōtinua ſic ſecundū Porc.Quia ſuprà viſum eſt de tu.& cur.& qui varijs ex cauſis accuſari ſolēt.ideo merito ſubdit de excuſatione tutorum, vel curatorū. Por.

Xcuſant. Totus iſte titu. diuiditur in ſexdecim partes. Primo ponit qualiter quis excuſetur a tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excuſetur qui impeditur negotijs fiſcalibus, & reipu. Tertia ibi, Et qui poteſtatem,qualiter quis excuſetur pp poteſtatem,& iuriſdictionem. Quarta ibi,Item pp, qualiter excuſetur pp litem, pcedentem cum pupillo, vel adulto. Quinta ibi, Item etia, qualiter excuſetur pp numerum tutelarum.Sexta ibi, Sed & pp, qualiter excuſetur propter paupertatem. Septima ibi, Itē propter aduerſam, qualiter quis excuſetur propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter, qualiter quis excuſetur propter Imperitiam literarum. Nona ibi, Item pp inimicitias, qualiter quis excuſetur pp inimicitias. Decima ibi, Item is qui, qualiter quis excuſetur propter controuerſiam ſtatus. Vndecima ibi, Item maior, qualiter quis excuſetur pp ætatē. Duodecima ibi, Idem & in milite, qualiter excuſetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romæ,qualiter excuſetur pp exercitium liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem,in quantum tempus poteſt quis ſe excuſare. Decimaquinta ibi, Qui tutelam, qualiter quis excuſetur a cura pupilli ſui, vel vxoris ſuæ. Decimaſexta ibi, Si quis aût, Declarat q falſa excuſatio non pdeſt. Item prima pars diuidit in quinq; partes. Primo ponit q plures, & variæ cauſæ ſunt,quibus quis a tutela, vel cura excuſat. Secundo ponit qualiter quis pp liberos excuſat. Tertio quot liberi habent excuſare, ſeu propter quot liberos quis excuſet a tutela, vel cura. Quarto fortificat dictum ſuum per ſimilem rōnem diuertendo. Quinto declarat,qui liberi ſint illi, qui præſtant excuſationem. Secunda ibi, Plerunq;. Tertia ibi, Si enim tres. Quarta ibi, exemplo. Quinta ibi. Sed adoptiui. Casus. Acceſſi ad Iuſtinianum, & ita corā eo pposui: Dñe, vos vultis tractare de excu.tuto.vel cura.dicatis ergo mihi quibus mod.excu.tut.vel cur. ab onere adminiſtrationis? Ad hoc rñ.Imp. Amice, tutores, vel curatores varijs modis a tutela, vel cura poterunt excuſari. Qñq; enim per numerum liberorum ſuorum merent excuſari: ſiue hmōi liberi in poteſtate ſint,ſiue emancipati. Si enim tres liberos aliquis habuerit Romæ ſuperſtites, vel in Italia quatuor,vel in puincia quinq;, a tutela, vel cura poterit excuſari, & hoc ad modum aliorum munerū ciuiliū. Nā & tutelā & curā placuit eſſe munus publicū: vñ ſicut a cæteris munerib.publicis quis excuſari poterit,ita & ab iſtis. Sed qd dñe Iuſtiniane,vos dixiſtis p liberos quē poſſe a tutela vel cura excuſari: dicatis mihi p Deo,an illud locū hēat indiſtinctè in oībus liberis? Rñ.Impe.quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos poſſe excuſari: intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nam adoptiui liberi patri adoptiuo ad excuſationem non pficiunt: liberi.n. naturales, & legitimi, extraneæ perſonæ a parte nāli nihilominus ad excuſationem proſunt. & hoc vſque ad verſi.item nepotes.in quo ſic pone caſum. Vidim⁹ q per liberos quis a tutela, vel cura excuſatur: ſed quia appellatione liberorum, veniūt nepotes: quærit a domino Iuſtiniano,an iſtud ſe extendat ad nepotes? Rñ. Imperator, q non ſolum liberi in primo gradu exiſtentes pſunt, ſed etiā nepotes ex filio mortuo aui ſuo ad excuſationē proſunt: quia in locum ſui patris mortui ſuccedunt, ſed licet nepotes ex filio poſt mortem ipſius filii, hoc eſt patris nepotū,auo proſint, nepotes tñ ex filia ei prodeſſe non poterunt. Et hoc vſq; ad verſiculum, filij autem, In quo ſic figuratur caſus. Vidimus ſuperius a principio titu.hucuſq;, q liberi & nepotes ex filio excuſant quem a tutela, vel cura. Sed quæro dñe Iuſt.an hoc verū ſit de filijs mortuis? Rñ.dñs Impe.quod dixi tibi filios prodeſſe: intelligere debes, q filij ſuperſtites tantum ad tut. vel cur.oneris excuſationem proſunt: mortui enim non proſunt: & hoc vſque ad verſiculum illum. Sed ſi in bello.in quo ſic ponitur caſus. Oſtenſum eſt ſ.q liberi mortui non proſunt ad excuſationem tutelæ, vel curæ. Nunc quæritur ab Imperatore, quid ſi in bello p Republica occiſi fuerint: an patri ad excuſationem prodeſſe poſſint? Et reſpondet, Certè conſtat eos prodeſſe, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. hoc dicit vſque ad §.Item diuus Marcus.Franc.de Aret.

Liberorū numerus hic ſcriptus a tutelæ munere vacationē pſtat: adoptiui verò liberi ita demum ad excuſationē proſunt: ſi a quopiā aſcendentium adoptati ſint: non etiā ſi ab extraneo. Itē nepotes ex filio præmortuo proſunt.

Xcuſantur autem tutores & curatores varijs ex cauſis.

Plerunq; tamen propter liberos,[a] ſiue in poteſtate ſint,ſiue emācipati.[b] Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ[c] quis habeat, † vel ī Italja quatuor,vel in puincijs[d] quinq;, a tutela vel cura pōt excuſari, exēplo cæterorū munerū.[e] nā & tutelā, & curā placuit publicum munus[f] eſſe. Sed adoptiui

a Propter liberos. Superſtites, & incolumes: vt ff. de vac.mu.l.ij.

b Emancipati. Niſi pater filio emancipato curator petatur: tunc enim non excuſatur a cura emancipati: vt ff.eo.l.amiciſſimos.§.fin. Vel dic, q licet faciat contra ſtimulos naturales: tamen bene poteſt; vt ibi conuincitur.

c Romæ. Hoc eſt in ciuitate Romana. & vſque ad centeſimum miliarium: vt ff.de offic.præfect.vrb.l. ij.§.cum vrbem. Accur.

ADDITIO. Secus ſi dixiſſet in vrbe, vel in vrbibus: quia vrbs muris cingitur: vt l.vrbis.ff.de verb. ſigni.Et quid appellatione ciuitatis, vel patriæ contineatur: & quid ſi dicatur Aretium, Florentia &c. Angelus hic ſe remittit.

d In prouincijs. Sed nunquid illæ prouinciæ,quæ aliàs habent ius Italiæ, & hic habebunt? Rñ. non: quia illud propter tributa conceditur eis: vt ff.de cē ſib.l.j.& ij.

e Munerum.i.onerum ciuilium, vt decurionatus. ſecus ſi patrimonij ſit onus: vt ff.de va.mu. l.ſextū decimū.§ numerus. & §.patrimoniorū. & l.his onerib.j. reſpon. & C.de his qui nu.lib.vel pau.exc.mer. l.j.li. x.Item ſecus in honoribus: vt ff.de vac. mun: l.iiij. & l.in honoribus. Item ſecus in onerib. q honori inhærent: vt de va.mu.l.ſextūdecimum.§.numerus.

f Publicum munus. Authoritate, nam dat iouitis: vt C.de decur.l.nullus.lib.x.& facit ff de verb.ſign.l. pupillus.§ munus. & l.munus propriè. & ff.de mun. & hon.l.j.§.illud.Sed contra ff.eo.l.athletæ.§.tutela. Sed non eſt publicum munus,vt ibi dicitur, vtilitate:

† Quā vetus ſit ius triū liberorū, quā que multa olim priuilegia inducta ſint ī gratiā eorū q filios genuiſſent, eleganter explicat Franc. Balduin. in cōmen. ſuis in hūc ipſum locū.

Et iſta eſt verior ſm Ange. hic, quia beneficio qd habeo pp te nō debeo vti cō te: ſaltē vbi tu participas de eodē, ſm Chriſto.p l.ſi iudex circūuento. ff. de mi. aliàs ſecus, vt ī d. l. amiciſſimos.

Iſtā approbat Cy. in d. §.fi. & Angel. hic.

Ab eo tñ excuſant aij.liberi,vt tenet gl. in l.ſi qs decurio. ij. C.de dec. lib.x. quā approbāt Angel. & Por.hic.licet gl. in l. j. C. de ijs q nu. li. vl pau. &c. dicat qui requirant pra. xvj.

licet authoritate ſic, vt hic dicitur: ſed vtilitate publicum eſt ſecūdario: quia expedit Reipub. &c. vt ſ. de his qui ſui vel alie. iur. §. ſi. item contra. ff. eo. l. ſpadonē. §. qui accipit. & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet * ibi generaliter remiſſionem publicorum munerum habuit: tñ generali remiſſione nō continetur tutela, vel cura, fauore pupillorum & adultorum ‡: ſicut & aliàs de generali dicto q̄dam excipiuntur: vt ff. de leg. iij. l. vxorē. §. feliciſſimo. & ff. de procurat. l. Pomponius. §. reſpon. ff. de lib. leg. l. Aurelin. §. Caiur.

a Non proſunt. Et hoc dico ad excuſationem. vt hic. & ff. de vac. mu. l. ſextūdecimum. §. adoptiui. maximè hodie, cum nihil ad patrē adoptiuum trāſeat: vt ſ. de adopt. §. ſed hodie. Sed olim bene acquirebant ei, ſcilicet patri adoptiuo. Aegi. Per.

b Naturali patri. Licet adoptiuo non proſint: vt ſ. proxi. reſpon. & ſecundum hoc puncta ibi, dati: Vel dic dati in adoptionē naturali patri, id eſt, auo, vel proauo, proſunt. ſ. arroganti: cum tranſeant in familiā eius: vt ſ. de adopt. §. ſed hodie. in ſi. §. & §. ſeq. & ſm hoc fiet hic mentio illius noui iuris, & punctabis ibi, naturali patri.

c In locum patris. Apparet q eo mortuo tñ proſunt: eo autem viuo non proſunt: vt hic cum dicit in locum patris &c. & C. de his qui nu. lib. l. ij. & iij. libro x. Sed nunquid oēs loco vnius computantur? Rñ. quidam q non. Sed contra dicunt leges expreſſè: nā loco vnius numerantur quotcunq; ſunt: vt in Græca l. ff. eod. l. ij. §. quotcunque. nam etiam in ſucceſſione loco vnius computantur: vt j. de hære. q̄ ab inteſta. §. cum filius. arg. ff. de contra tab. l. j. §. j.

d Non proſunt. Quia non ſunt in poteſtate ſua: vt ſ. de patr. pot. §. fin. hæc ratio non eſt bona: vt ſ. eo. in prin. dicit. n. de emancipato. vnde dica , non proſunt auo materno: quia alij proſunt: vt C. de teſta. milita. l. quinta. & ſio.

e Superſtites. id eſt viui.

f Defuncti. Idem & in non natis, licet conceptis: quia quo ad hunc caſum non ſunt pro iam natis: vt ff. eo. l. ii. § qui autem in ventre. Accur.

g In acie. Scilicet principis: vt ſ. de adop. §. fœminę.

h Per gloriam viuere. Nota mortuum viuere p gloriam: vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ‡ Et cō quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati: vt ff. de cōtrab. l. j. § j. & §. pen. in ſi. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. ſi donator. vbi ſeruus viuit. & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet. l. & ſeruitutem.

Item diuus Marcus. CASVS. Domine, iam vidi qualiter quis excuſatur ab onere tutelæ, vel curæ. nū quid pluribus modis poterit cōpetere excuſatio? Rñ. q ſic. diuus enim Marcus reſcripſit in ſemeſtribus ſuis adminiſtrantem res fiſcales durante adminiſtratione poſſe ſe ab onere tutelæ, vel curæ excuſare. h. d. vſq; ad §. item qui. In quo ſic figura caſum. Titius cauſa Reipub. abſens datus eſt tutor, vel curator, quæritur an ab Imperatore poſſit ſe legitimè excuſare? Reſp. Imperator, q qui abſentes cauſa Republ. dati ſunt tut. vel curato. ab onere adminiſtrationis tut. vel cur. excuſant. h. d. vſq; ad ver. ſed & ſi. in quo ſic figuretur caſus. Vidimus qualiter abſens datus tutor, vel curator excuſat. Sed quid ſi aliquis datus tutor, vel curator Reipublicæ cauſa abeſſe incipiat, an ſimiliter excuſetur? Reſpondet dominus Imperator. q non ſolū illi qui in abſentia dati ſunt, poſſunt excuſari: ſed etiam ſi primo fuerant dati tutores, vel curatores, & poſtea cœperunt abeſſe cauſa Reipu. a tutela, vel cura excuſantur, & iterum curator loco eorum datur: quibus reuerſis curator loco eorum ſubrogatus deſinit curator eſſe: & ipſi adminiſtrationem ſuam recipiunt, nec in caſu iſto poſt reuerſionem anni habent vacationem: vt Papinianus libro quinto reſponſorum ſcripſit. Hoc enim ſpatium indulgetur his, q poſt reuerſionē ad nouas tutelas, vel curas vocant, non aūt eis, qui priſtinæ adminiſtrationis onus recipiunt. h. d. vſq; ad §. & qui poteſtatem.

i In ſemeſtribus. * Id eſt, in ſex menſibus, quibus dabant operam ſtudio cum alternis ſex menſibus dabant operam Imperatores bello, & ſtudio, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. ex his. in princ. vltimæ chartæ. Vel dic, q nomen erat libri in illis ſex menſibus compoſiti, quod in idem recidit.

k Adminiſtrat. Qui dicitur procurator fiſci. & facit ad hunc §. ſ. de cur. §. item in loco.

l Abſunt. Vel abfuturi ſunt, vt ff. de procu. l. filiuſfamilias. §. fina.

ADDITIO. Quia paria ſunt eſſe, vel de proximo ſperari. l. pen. ff. de milit. teſta. qd facit an licentiatus gaudeat bñficio doctorū. de quo dic, vt ibi p docto.

m Excuſan. Hoc primum rñ. loquitur, qñ eo exiſtēte in abſentia Reipu. cauſa datus fuit tutor, vel curator, quo caſu perpetuò excuſat, ſi per xx. an. militauerit, compleuerit militiæ ſpatium, & non ignominioſè miſſus eſt. Aliàs qui intra quinquennium miſſus eſt, puta quia infirmus, nullā habet excuſationē, qui poſt quinq; an. habet annū, q poſt viij. an. habet biēniū, qui poſt xij. habet triennium, qui poſt xvj. habet quadriennium, qui poſt xx. excuſationem ppetuā habet, vt dictū eſt, & ff. eo. l. ſed & milites. §. j. ij. iij. iiij. & v. & §. qūq;. vſq; ad §. qui autem poſt. Accur.

n Excuſantur. Si hoc poſtulauerint prius. & etiam alium actorē, vel curatorem petierint. aliàs non. vt C. ſi tu. Reip. cauſa. l. j. & ff. de admi. tut. l. tutores. §. q ſe.

Et qui

* Sic l generali diſpenſatione ad obtinēdum quoduis beneficiū regulare non cēuſetur bñficiū regulare Cluniacē. ordi. niſi exprimatur. Aegi. Per.

‡ Et ſicut generalis immunitas non extēditur ad mun⁹ publicū authoritate, & vtilitate priuatum, ita nec ad realia ordinarium, ſed extraordinariū ſic. vt nō. Barto. & Dy. in d. §. q accipit.

† Tul. in ſomnio Scipio. dicit nib. q patriā ſeruarūt, iuuerūt, auxerūt, certū eſſe in cœlo, & definitū locū, vbi beati ſempiterno æuo fruūtur. Aegi. Per.

‡ Idem in eo qui ingreſſus eſt religionē etiā beati Franciſci ſm omnes hic arg. l. miles, & ibi gloſ. ff. de ae iud.

* In dicto. Semeſtrium appellatiōe notari libros qb⁹ res geſtæ, & adminiſtratæ ſex méſibus explicabātur: vti & Annales, qui res vnius anni geſtas continerent dicti ſunt.

* Et quod parum diſtat, nihil diſtare vt ait Ariſt. Ægi. Per. Milites a bello miſſi quotannos excuſationis habent.

Et qui poteſtatẽ. CASVS. Viſum eſt ſuperius de pluribus perſonis qualiter ſe poſſunt excuſare a tutel. vel cur. Nunc quæritur a domino Imperatore an ſint aliæ perſonæ, quæ poſſint excuſari? Reſpond. Imperat. ꝙ non ſolum prædicti a tutela, vel cura excuſantur, ſed etiã qui aliquam poteſtatẽ habent: vt præfectus vigilum, vel annonę: quia tũc illi a ſuſceptione tutelæ, vel curæ durante officio ſuo ſe poſſunt excuſare: vt diuus Marcus reſcripſit [1] ſed tutelam ſuſceptã occaſione poteſtatis non poſſunt deſerere. Sed nũquid ſi aliquis datus tutor vel curat. habeat litem cũ pupillo, vel cum adulto, poterit occaſione litis ſe excuſare? Reſpond. ꝙ nõ, niſi de omnibus bonis ipſius pupilli, vel fortè de hæreditate aliqua ipſi pupillo delata controuerſia fuerit. In hoc enim caſu excuſatio habebit locum. Et hæc dicuntur vſque ad §. Item tria. Aret.

a Poteſtatem. Vt quia ſit præfectus vigilum, vel annonæ [2] vt ff. eod. l. adminiſtrantes. [1] & ſimiles [2] qui Poteſtates vocantur [3] vt C. de mod. mul. l. eos. ſec⁹ ſi ſit circa latus principis. cœptam enim non complebit: vt ff. eod. l. iuriſperitos. In principio. Accurſius.

& interea curator loco eorum daſ, qui ſi reuerſi fuerint: recipiunt onus tutelæ. Nec anni habent vacationem: vt Papinianus lib. v. reſpõ. ſcripſit. Nam hoc ſpatium habent ad nouas tutelas vocati.

Publicam habẽt iuriſdictionem, a ſuſcipienda tutela excuſatur: ſuſceptam autem nõ deponit.

Et q ptãtem [a] aliquã habent, ſe excuſare põt, vt diuus Marcus reſcripſit, ſed ſuſceptã [b] tutelã deſerere nõ poſſunt.

Propter litẽ quam quis habet cũ pupillo, nõ excuſatur à tutela, niſi ſit omniũ, vel maioris partis bonorum. Areti.

Itẽ pp litẽ, quã cũ pupillo, vel adulto tutor, vel curator habet, excuſari non põt, niſi fortè [c] de oĩbus bonis, vel hęreditate [d] controuerſia ſit.

[1] Melius facit lex, athletæ. §. generaliter. ff. eo. vbi dicit Barto. ꝙ officiales publici, vel Antiani ſunt immunes a gabellis vel collectis extraordinarijs nõ et. Ange.

b Sed ſuſceptam [1] Vt ĩ. proxi. §.

c Niſi fortè. Imò & ſine fortè, uel etiam ſi de maiori parte bonorum pupilli ſit controuerſia: ut ff. eo. l. propter litem. j. reſpon. & facit C. eod. l. ſi vt allegas. & ſ. de authori. tuto. §. fin. & C. qui dare tuto. poſt. l. creditorem. ſed hodie non poteſt creditor, vel debitor eſſe tutor: ut in Authent. vt ij, qui ob. ſe hab. per. §. j. collatione vj.

d Hæreditate. Scilicet ipſi pupillo a patre delata. vel a quocunque non curo. propter magnitudinem enim litis ponit de hæreditate.

Item tria. CASVS. Domine, nũquid ſunt adhuc plures modi, quibus tutor, vel cura. ab onere adminiſtrationis poterunt excuſari? Reſpon. quòd ſic: Nam tria onera tutelæ, vel curæ non affectatæ quandiu adminiſtrantur, tribuunt excuſationem: ita tamẽ in caſu iſto intelligenda ſunt tria onera, ut tut. vel cur. plurium pupillorum eiuſdẽ hæreditatis, vt puta fratrũ, vel nepotum, pro vna tutela computentur. Nam nõ numerus pupillorum, ſed ſeparatio patrimoniorum facit plures tutelas, & non ſolum in prædictis modis locum habet excuſatio. Et hoc vſque ad §. Sed & propter. Franciſcus Aretinus.

e Itẽ tria onera. No. dicit onera. quattuor enim poſſet habere tutelas, quæ ſibi excuſationem non darẽt, ſi ſint leues, uel leuiſſimæ: vt hic. [3] Item no. ꝙ dicit tria onera. tres enim poſſet habere, & tñ pro una computarentur: puta fratrũ, vt ſeq. Non enim numerus pupillorũ plures tutelas facit, ſed patrimoniorũ ſeparatio: vt ff. e. l. tria & l. ſi is. [1] Itẽ quod dicit nõ affectatæ, nota, nam ſi dediſſet operam, & ſic affectaſſet eas habere, nõ prodeſſent: quia nõ viderent̃ onerosę:

[2] Itẽ ſi alitera ipſa-

Tria tutelę nõ affectatę onera ſeparatorũ patrimoniorũ, quandiu adminiſtrantur, immunitatem tribuunt.

Itẽ tria onera [e] tutelę non adfectatæ, vel curæ, pſtant vacationẽ, quãdiu adminiſtrantur, vt tñ plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

Paupertas, infirmitas, & literarum imperitia ſimplicitati annexa, vacationem a munere tutelæ tribuunt.

Sed & propter paupertatem excuſationem tribui, tam diui Fratres, q̃ per ſe diuus Marcus reſcripſit, ſi quis imparẽ [f] ſe oneri iniuncto poſsit docere. [g]

Infirmitas excuſationẽ præſtat a tutela, vel cura. Areti.

Item propter aduerſam

vt aliàs, qui data opera Reipublicæ cauſa abeſt [3] vt ff. ex quib. cau. ma. l. & qui data. & facit ff. ſi quis caut. l. ij. §. ſi tamen. & ff. ad leg. Corne. de fal. l. vxori. §. ij. iuxta illud. Hoc portat leuiter, quod portat quiſque libenter. itẽ hæc tria onera in domo vna eſſe ſufficit: vt ſi pater, vel filius gerat, omnes excuſantur: ſed non cõputantur, niſi ob alium tutorem teneantur [1] vt ff. eo. l. diximus. §. fin. & l. ſeq. & ff. de ritu nuptia. l. ſi quis tutor. Item Honorarius hoc nomine nõ computatur: vt ff. e. l. ſpadonem. §. ſi ci-uitatis.

tũ, vel ẽt quatta ſuperueniente ſit breui tpe finienda: puta j. ſemeſtre. l. nõ tãtum. in priu. ff. e. [1] Ex quo textu inſert Bart. vnũ furtum magnũ ęquipollet tribus, & p eo furem ſuſpendi poſſe. Et quõ intelligat̃ furtũ vnũ, vel plura, vide in l. eum qui. §. idẽ ſcribit. ff. de furtis. Aug.

ADDITIO:

Itẽ duę excuſationes imperfectę diuerſi generis, puta duæ tutelæ cũ duobus filijs [2] non faciunt vnã plenam. l. excuſantur. §. amplius. ff. eod. & an vnus teſtis cũ fama probet in criminalibus. vide Ange. hic.

Tutor p quam paupertatẽ à tutela excuſatur.

Paupertas nõ excuſat à tutela.

Sed & propter. CASVS. Titius volens facere teſtamentum ſuum, Mæuium vicinum pauperẽ, & adeo in rebus tenuẽ, vt non habeat vnde viuat, niſi ex ſuis operis, in ſuo teſtamento filijs ſuis impuberibus tutorem, aut puberibus curatorẽ inſtituit. Quærebatur a dño Imper. an iſte Mæuius propter ſuã paupertatem poſſit ſe excuſare ab adminiſtratione huiuſmodi tutelæ. Rñ. dominus Iuſti. quit excuſaſ a tutela, vel cur. propter paupertatẽ, ſi ſit adeo pauper, vt nõ poſſit adminiſtrationi tutelæ, uel curæ intendere, ſed habeat neceſſe operari, vt uiuat. & hoc tam diui fratres, quã diuus Marcus reſcripſerunt. Et hanc paupertatem debet probare is, qui ad tutelam, uel curam vocatur. Fran. Are.

f Imparem. Id eſt ſi non habeat tñ in bonis, [*] quãtum pupillus cui datur tutor: vt hic. ff. e. l. paupertas. Aliàs autẽ dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nõnulli. Vel dic verius eum eſſe hic pauperem & imparem oneri, qui ſic laboribus eſt implicatus propter paupertatem, vt tutelæ ſupereſſe non poſſit: cum fortè in agro eum tota die eſſe oporteat. Nec enim placet prima expoſitio. cum hoc munus magis in obſequio perſonę, quam in aliqua erogatione conſiſtat: unde paupertas talis non nocet: dummodo poſſit ſupereſſe tutelæ: [4] vt ff. de muneri. & ho. l. cura. §. inopes. & ĩ. tit. j. §. fin.

g Docere. Id eſt probare.

[*] Rõ, quia onus tutelæ nõ eſt reale, ſed pſonale, nec indigetur cuiquã reſpectu patrimonij, ſed pſonæ ſecundum Angel. Aegi. Per.

Itẽ propter. CASVS. Titius in extremis vitæ cõſtitutus Mæuiũ in ſuo teſtamẽto tut. aut cu. ſuis filijs dedit: qui quidem Mæuius adeo infirmitate detineba-

[4] Iſti cõmuniter approbat per do.

tor, vt ſuis rebus, ſeu proprijs negotijs intereſſe nequi ſet. iſte Mæuius voluit ſe excuſare ab adminiſtratione huiuſmodi tut. vel cur. propter ſuam infirmitatē qua tenebatur, quærebatur a domino Imper. an iſta excuſatio eum reddat immunē ab onere tut. vel cu. Reſp. dominus Imperator quòd propter aduerſam valetudinem, per quam quis proprijs rebus adminiſtrandis ſupereſſe nō poſſit: excuſatio locū habebit. h. d. Franc. de Are.

a Aduerſam valetudinem. Vt ſi eſt ſurdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detentus: vt C. qui. morb. ſe excu. l. j. qu. morbus prout durauerit, excuſat. Sed furor non excuſat, ſed interim curator datur, ſecundum Ioan. vt ff. eodem l. non ſolum. §. fin. & ſequen. duabus legibus, vſq; ad §. ſunt & alij. Sed quidam ex ſupradictis etiam ſi velint, non admittuntur: vt ſurdus, & mutus: vt ff. de tute. l. j. §. pe. & §. fina. Quare dic, quantum ad eos improprie ponitur excuſatio. vt j. eo §. minores.

valetudinem, a pp quā ne ſuis quidē negotijs intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

Homo ſimplex & ignarus literarum, habet a tutela excuſationem.

Similiter eos, qui literas neſciunt: b excuſandos eſſe, diuus Pius reſcripſit: quamuis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

A capitali inimico tutor teſtamēto datus, excuſatur: nō enim datus, vt debitis implicetur, et negotijs inuoluatur.

Itē ſi pp inimicitias c aliquem teſtō tutorē pr̄ dederit: hoc ipſum p̄ſtat ei excuſationē: ſicut per ꝯrium nō excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerant. d

Nā mor b⁹ dat vacationem ipſo iure, & ſic volens non admittit̃. l. luminibus. C. q. da. m. po. Ag. Per.

Similiter. CASVS. Vidimus ſuperius qualiter pp penuriam rerum temporalium, & ſanitatis quis a tutela excuſatur: ſed quia eſt alia penuria, quę dicitur ignorantia: ideo quærebatur a domino Imper. an imperitia literarum quem poſſit a tutela vel cura excuſare? Reſp. dominus Impe. q etiam ratione imperitiæ literarum poſſit quis à tut. vel cura excuſari. Diuus enim Pius reſcripſit eum qui literas neſcit, ab onere adminiſtrationis tutelæ, vel curæ excuſandum eſſe. Not. q dictio, quamuis, in medio §. poſita poteſt poni aduerſatiuè. Item poteſt poni correctiuè, ſine determinatione, ſ. vt etiam imperiti literarum poſſint eſſe tuto. vel cura. ſi ſint experti in negotijs, & hoc vltimum verius eſt. h. d. Franc.

b Literas neſciunt. Et ſimplices ſunt, vel rudes, aliud ſi ſunt ſagaces in negotijs: tunc enim non excuſantur, vt ſubijcit: quamuis, &c. vt ff. eo. l. Athletæ. §. pe. & fi. & not. literatum ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus: 1 vt C. de poſtu. l. ij. & in Auth. de iudi. §. j. in glo. qui ex ſe. col. vj. Et not. melioris conditionis eſſe ſapientem, quam ſtultum.

1 Sic de iure canonico illiterat⁹ nō pōt obtinere beneficiū: vt c. cum nis. ex. de cōceſ. p̄b. vbi & Inno.

Itē ſi propter. CASVS. Si pater in teſtamento aliquē tut. pp inimicitias dederit: puta ſic dicendo, Titiū tutorē pupillis filijs meis do, vt debitis ſupponat̃, & a pupillis vexet̃: eo ipſo q pater hoc expreſſit, iſte Titius tutor datus poterit ſe ab onere adminiſtrationis excuſare: ſicuti per contrariū non excuſant̃ illi, qui promiſerunt patri pupillorum ſe eorundē tutelā adminiſtrare. Sed pone quòd datus fuit tutor quibuſdā pupillis: & ipſe hoc ſolū adducit in excuſationē, q erat ignotus patri pupillorum: nunquid rōne talis excuſationis ab onere adminiſtrationis liberat̃? Rñ. Impe. q nō. Nā diui fratres reſcripſerunt non eſſe admittendā excuſationē eius, q habet ſolum pro rōne, q p̄ri pupillorū ignotus fuerit. Item ſi aliquis exercuerit capitales inimicitias cū patre pupillorū, nec poſtea reconciliatio interuenit: poterit ſe ob onere tute. vel curę. excuſare. ratio iuris eſt. Et ſi aliquis ſtat⁹ qōnem a patre pupillorū paſſus erit, vel ſi ille quæſtionem ſtatus moueat: in vtroque caſu locum habet excuſatio. Et h. d. vſque ad §. Itē maior lxx. Fran. Aret.

Eò quòd quis non cognoſcit patrem pupilli, nō excuſatur a tutela. Are.

Non eſſe autem admittēdam excuſationē eius, qui hoc ſolo vtit̃, q ignotus c patri pupillorum ſit, diui fratres reſcripſerunt.

Inimicitiæ capitales, ſi reconciliatio nō ſit ſecuta, præſtant vacationem a tutela.

Inimicitiæ, quas quis cū patre pupillorū, vel adultorum exercuit, ſi capitales f fuerunt, nec reconciliatio interuenit: a tutela, g vel cura ſolent excuſare.

Qui paſſus fuit controuerſiā ſtatus a patre pupilli, habet vacationem. Areti

Item is, qui ſtatus controuerſiam a pupillorū h patre paſſus eſt; excuſatur a tutela.

e Inimicitias. Vt quia ideo eum dedit tutorem, vt debitis ſupponatur, & a pupillo vexetur. Et not. quòd tribus caſibus excuſat inimicitia: vt ſi expreſſerit vt dictum eſt. vt hic. Itē & qñ interuenit poſt teſtamentum. Itē & ſecundum quoſdam & qñ ante teſtamentum: ſi tamē fuit capitale certamen. In quarto caſu non: vt ſi ante teſtamētū facta fuit, & non capitalis: quia videtur remiſiſſe ex quo in teſtamēto dedit tutorē: vt ff. e. l. Athletæ. §. dat remiſſionem. prout eſt ibi in litera pri⁹: vt & j. eo. §. inimicitiæ.

Inimicitia tribus caſib. excuſat a tutela.

d Promiſerant. Licet aliàs habeāt excuſationē: vt hic, & ff. de teſta. tu. l. ex ſnīa. in fi. & hoc vbi p̄miſit, vel ſic ſe iactauit. Quid autem ſi in teſtō ſe tutorem ſcripſit? Rñ. nō erit tutor, niſi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eū confirmauerit: vt in d. l. ex ſn̄ia. & tunc decætero erit tutor. & ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori. §. j. Accur.

c Ignotus. Sed is excuſat̃, qui ibi domicilium non habet, vbi datus eſt: vt ff. eo. l. fi. in fi.

ADDITIO. Quod eſt verū, ſm Ang. ſi ibi cōſtituerit domiciliū; aliàs aūt nō eſt opus excuſatione, cū a iudice dari non poſſit: vt eſt gl. in l. neq; C. q. da. tu. poſ. Et qua actione teneat̃, ſi ſpontè geſſit, & an teſtis debeat cognoſcere ꝯhentes: vide hic, cū determināt q fie, ſi deponant de facto contrahentis.

f Si capitales. Capitales accipe. vel qa accuſabat eū de aliquo crimine, qd̄ ingerebat pœnā capitis, i. ſtat⁹: vel quod ingerebat pœnā ſanguinis, vel inſidiabatur vitæ ipſius, ſecūdū Azo. Et an hic fieri aliqd rōne inimicitiæ, qd̄ non fieret aliàs. ſic ff. de arbi. l. non diſtinguemus. §. cū quidā. & l. licet aūt. & ff. de lib. cau. l. ſi pariter. §. quod ſi adhuc. Nam inimicus iudex eſſe nō pōt: vt ff. de pecu. l. filiusfamilias. §. fi. l. vel exilio.

Inimicitię dicuntur capitales dupliciter.

g A tutela. Vel datiua, vel legitima: ſi autem teſtamētaria, dic vt ſ. in gl. vt quia &c.

h A pupillorum patre. Vt qa p̄r pupillorum qñq; dixit, hunc, quē dat mō tutorē, ſuum ſeruum fuiſſe, vel libertum. Iſtæ. n. ſunt qōnes de ſtatu: vt j. de ac. §. præiudiciales. Et eſt rō: quia mortis accuſationi hæc quæſtio aſſimilatur: vt ff. quod me. cau. l. iſti quidē. §. j. Idem eſt ſ. ſi hic mouet qōnem ſtatus ipſis pupillis: vt ff. eod. l. athletæ. §. amplius. Accur.

Addi-

ADDITIO. Intellige iſtud verum, ſi nõ ſtudioſè, vel p calumniam mouit quæſtionem: vt ibi: aliàs ſecus. quod facit vt teſtis non repellatur a teſtimonio contra eum, qui ipſum accuſauit, vel percuſſit ſtudioſè, vt ipſum excluderet, ſecundum Ange. hic.

Item maior.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores, vel curatores excuſantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excuſari? Respond. quòd ſic: quandoque enim excuſantur ratione ætatis. nam ſi maior lxx. annis tutor, vel curator datus fuerit, rõne ætatis ſe excuſare poterit. Et non ſolum ratione ſenectutis, ſed etiam ratione minoris ætatis, ſecundum iura antiqua, excuſatio locum habebit. Minores enim xxv. an. olim ab onere adminiſtrationis tutelæ, vel curę excuſabant: hodie verò per cõſtitutionem noſtrã ad tutelæ, vel curæ adminiſtrationẽ aſpirate prohibẽtur, intantum videlicet: vt de cætero excuſatione opus non ſit. Nam & ſi vellent, nullo modo admitterent.

† Hic Cato apud Cic. in ſenectute, quã ob rẽ & legib⁹, & inſtitutis vacat ætas nřa muneribus ijs, q̃ non põt ſine viribus ſuſtineri.

∗ Aliàs ſub alijs.

Maior ſeptuaginta annis a tutela ſe excuſat: minor xxv. non admittitur. Are.

Item maior ſeptuaginta annis a à tutela, & cura ſe põt excuſare. † Minores autem xxv. annis, olim quidem excuſabantur, noſtra autem conſtitutione prohibentur ad tutelam, vel curam aſpirare: adeò vt nec excuſatione b opus ſit.

Qua conſtitutione c cauetur, vt nec pupillus ad legitimã tutelam vocetur, nec adultus: cùm ſit inciuile eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcunt, & ab ∗ alijs regũtur, aliorum tutelam vel curam ſubire. d

Miles militans, tutor eſſe non poteſt.

Idem & in milite e ob ſeruandum eſt, vt nec volens f ad tutelæ onus admittatur.

Docentes grammaticã, vel Rhetoricam, vel Medicinã, vel Romę, vel in patria ſua, intra numerum deputatum, excuſantur a tutela. Aret.

Itẽ Romæ Grãmatici, g Rhetores, & Medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt, à tutela & cura habent vacationẽ.

Plures vacationis cauſas habens, ſi in quarundã pbõne defecerit, alijs intra præſcriptũ a lege tps vti non prohibet.

Qui autem vult ſe excuſare, † ſi plures habeat excuſationes, & de quibuſdam non proba-

In conſtitutione enim noſtra expreſsè cauetur, vt nullus pupillus ad tutelam legitimam vocetur, nec adultus. Inciuile enim nobis videtur eos, qui in rebus ſuis adminiſtrãdis alieno auxilio egere noſcuntur. & ſub alijs reguntur, aliorum tutelam, & curam ſubire. Et idem in milite in expeditione militari exiſtente ſeruandum erit, vt ipſe etiam volens ad tutelæ, vel curæ adminiſtrationem non admittatur. Et hæc dicuntur vſque ad §. Qui autem vult. Fran.

a Septuaginta annis. ſ. iam cõpletis: vt ff. de iure immu. l. iij. & ad Treb. l. qui filiũ, & filiam. §. j. aliàs non eſſet maior: vt ff. de mino. l. iij. §. minorẽ. 1 ſed in alio perſonali publico munere ſtatuitur tps lv. ann. vt C. qui ætate. l. ſi. li. x. Et not. ratione ſenectutis aliqua fieri, quæ aliàs non fierent. vt hic, & ff. de iure immu. l. ſemper. §. j. reſpon. & C. de poſtul. l. prouidendum.

1 Qñ aũt reqrat' annus cõpletus, vel ſufficiat cœptus, vel qñ tps requirat' de momento ad momentum, dic vt ibi p gl. Bar. & doct. Angel.

b Nec excuſatione. Sed larga ſignificatione, etiã qui prohibẽtur excuſantur: vt ff. de poſtul. l. j. §. initium. & C. qui morbo. l. vnica. & ff. de tutel. l. j. §. pen. & fin. & j. eod. §. penul. & fi. & facit ad hoc ff. de regu. iur. l. eius eſt nolle. Accur.

c Conſtitutione. C. de leg. tut. l. fi. & facit ſ. de fiduc. tut. §. fi. Accur.

d Subire. Facit ad hoc in Aut. de ſanct. epiſ. §. damus autem. ibi, qui enim alios. colla. ix. & ff. de eden. l. ſi qs ex argen. §. prætor ait. ibi prohibet. & in gl. vt edant.

e Idem & in milite. i. in militia exiſtẽte: ſecus in veterano: quod dic vt diximus. ſ. e. §. itẽ qui reipublicæ. Ad hoc aũt, q aliquis ſit miles, ſex ſunt neceſſaria: vt diximus in Authen. de man. princ. §. fi. & in l. pe. ff. ex quib. cau. maio, & j. de mil. teſt. ſuper tit.

ADDITIO. Et refert Ang. q milites noſtri temporis gaudent priuilegijs, dummodo in eis ſit eadem ratio, & cauſa priuilegij concedendi.

f Nec volens. & ita ipſo iure non tenet datio: vt hic, & C. qui da. tu. poſ. l. militiæ, niſi a cõmilitone det: vt ff. eo. l. pp magiſtratum. §. fi.

2 Aliud eſt in cœleſti milite, vt in clerico, q̃ admittit' vſque ad quartũ gradũ: vt in Authen. de ſanctoſan. epiſ. §. presbyteros. collat. ix. quã habes C. de epi. & cle. ſuper l. generaliter.

Sed Iac. de Aretio ibi tenet õtrũ. & illũ text. intelligit in veterano.

ADDITIO. Die q imò hodie vſque ad decimũ gradũ ſicut ad ſucceſſionem, ſecundũ Ioan. de Plat. per § ſi vero neque. in Authen. de hæred. ab inteſta. de iure tamen canonico omnis electus, vel promotus epiſcopus, & monachi poſſunt ſuſcipere tutelam ex cauſa pietatis, quãuis non cogantur, niſi in ſubſidium, & p miſerabilibus perſonis. octuageſimaſexta di. peruenit. & xvj. q. j. c. gñalr. in gl. j.

g Grammatici. id eſt magiſtri de Grammatica, & idem dicas de ſequentibus. Et adiunge his ſophiſtas, id eſt. Dialecticos: ita q oẽs q docent triuium, excuſantur: vt hic, & ff. eodem. l. ſi duas. §. j. & hoc ſi doceant Romæ, vbi eſt communis patria: vt ff. ad municip. l. Roma. & hic. Item ſi in patria ſua: vt hic ſubijcit. Item oportet, q ſint intra numerum. habebat enim quælibet ciuitas numerum ſecundum ſuam quantitatem, & Grammaticos, & Dialecticos, & Rhetores, & Phyſicos, ſiue medicos: ita tamen q nulla vltra decem haberet, quibus hanc immunitatem daret: vt ff. eodem. l. ſi duas. §. fi. Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Muſicam, Aſtronomiam, Geometriam, & Arithmeticã: nam nõ videntur habere excuſationem: vt ff. eod. l. Geometrę. Quid de legum doctoribus: Non excuſantur, niſi Romæ: vt ff. eodem, l. ſed & reprobari. §. fina. & §. penul. vel niſi in conſilium principis ſint aſſumpti: vt ff. eodem. l. in ſuſpectos. Vltra numerum autem, vel extra patriam ſuam nemo excuſatur: niſi ſint multum diſciplinati: vt ff. eodẽ. l. ſed & reprobari. §. amplius. Item philoſophos, qui docent in naturalibus conſtat excuſationem habere: vt ff. eodem. l. ſed & reprobari. § amplius.

† Contra hoc §. cũ hoc §. e. paſtoralis. cũ gl. ſuper verb. audiant. in princ. ex. de except.

Scilicet triuiales excuſant tutores.

Scientiæ quadriuiales nõ excuſant a tutela.

Doctor leg. an excuſetur à tutela.

Qui aũt vult ſe excuſare. CASVS. Dñe, quidam datus fuit tutor, vel curator, qui multas, & varias habuit excuſationes: & quaſdã ex illis propoſuit, & alias proponere prætermiſit: poſtea excuſationes propoſitas in proceſſu iudicij probare nõ potuit: nunquid alias excuſationes, quas ab initio nõ propoſuit, adhuc proponere poterit? Reſpondeo quòd ſic, Qui enim ſe excuſare vult: ſi plures habeat exceptiones, & quaſdam ex ijs, in exordio litis propoſitas non probauerit: alias exceptiones ſibi competentes, licet ab initio omiſſas, attamen intra ſtatutum tempus proponere

ponere, & probare non prohibetur. Et hæc vſque ad illum. §. Qui autem excuſare ſe volunt non appellant &c. Fran. de Aret.

r. Et tunc ſufficit ꝙ vnã probet, & hæc tẽpora ei currũt, & tñ ignorauerit ius ſibi competere ſecundum doct. hic.

a Alijs vti. Dũmodo in initio omnes propoſuerint, ſm quoſdam. r aliàs non poteſt: vt ff. eod. l. ſcire oportet. §. ſufficit. verũ. ſcire autẽ. Vel quod verius eſt, ſecũdum Io. hic ꝙ illud quod ibi dicit, ꝙ ſimilis eſt ei, qui ſe non excuſauit, qui omnes prius nõ propoſuit, verũ eſt quo ad non nominatas: quia oportet ꝙ adhuc proponat, ſi non eſt lapſum tpꝰ, vt hic, & ff. eo. l. pp litem. §. j. & ff. de exceptio. l. nemo. & ff. de nauſa. l. eum hi. §. ſi prætor. §. C. de inoffic. teſta. l. ꝫ maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia ſibi eſſet ꝯrius. & ita verum eſt.

b Tempora. Quæ ſint iſta tempora, habes ꝭ. proxi. §.

uerit: alijs vti [a] intra tpa [b] conſtituta non ꝓhibet.

Qui ſe a tutela immunẽ dicere vult, ſi intra centũ miliaria a loco, ĩ quo tutor deſtinatur, cõſtitutus ſit: excuſationis cãs intra dies quinquaginta continuos, ex quo nouit ſe tutorem, proponat: qui verò ſupra centũ diſtat, pro ſingulis viginti millibus vnũ diẽ habet: & extra hos dies triginta, ſic tamen vt collectis oĩbus non minus ſint, quam quinquaginta dies.

Qui autem excuſare ſe volunt, non appellant: [c] ſed intra quinquaginta dies [d] cõtinuos, ex quo cognouerunt [e] ſe eſſe tutores, vel curatores datos, ſe excuſare [f] debẽt, cuiuſcunq; generis ſint, id eſt, qualitercunq; dati fuerint [g] tutores, ſi intra cẽteſimũ lapidẽ [h] sũt ab eo loco, vbi tutores dati ſunt. ſi verò vltra centeſimũ habitãt: dinumeratione facta viginti milium [i] diurnorũ, & amplius triginta dierũ: [k] q † tñ [l] (vt Scæuola dicebat) ſic debent computari, [m] ne minus ſint, quàm quinquaginta dies.

Iul. de adul. l. mariti. §. præterea. & hoc ſecundũ quoſdã. Vel dic, quod hi quatuor menſes currunt a die cognitionis: ſicut & quinquaginta: & hoc quantum ad curſum cauſæ. Sed initium eſt vſque ad quinquaginta dies, & ſic parum vltra duos menſes poteſt hæc cauſa durare poſt l. dies: & ſic intelligitur prædicta lex quinquaginta. Et quod ibi dicit in fi. ex die nominationis, ſubaudi & cognitionis. t aliàs verò regulariter triennio durant lites: vt C. de iudi. l. properandũ. in principio.

e Cognouerunt. Sed nunquid in dubio præſumetur eum ſcire, vel ignorare ſemper? Reſpon. videtur quòd ſemper ſcire præſumatur, etiam ex die nominationis, ſaltem extunc, quando ad eum notitia venire potuit: niſi probet ſe ignoraſſe: vt C. de peric. tut. l. ſi tutor. Sed tñ cõtradico, ſ. vt præſumatur ſemper eum ignoraſſe: niſi probetur eius ſcientia: vt ff. de admi. tut. l. hoc autem & C. qui mil. poſſ. vel non poſſ. l. ſeruis. in gl. ij. lib. xij. & ff. de proba. l. verius. Nec obſtat prædicta l. ſi tutor. quia ibi publicè erat notum: unde nec iſte tutor potuit ignorare: vt ff. de iur. & fac. igno. l. regula. Vel qđ dicit ibi, niſi liquidis probationibus oſtenderis, i. eo quòd non probetur contra, ut aliter, vt ibi ſolet dici.

t Et hoc ne incidamus ſ ab ſurdũ: uidelicet ꝙ prius præſcribatꝰ tẽpus cognitionis, l. quatuor mẽſiũ quàm propoſitionis, ſ. quinquaginta dierũ: quod nõ cõtingit in d. l. mariti. cũ ibi oſ tẽpꝰ detur ad inſtituẽdũ accuſationes. non autẽ ad perficiẽdũ: & ſic non obſta.

† In ſcriptis noſtris exem. legitur qđ tñ vt Scæuola dicebat ſic debet cõputari.

Qui autẽ excuſare.

CASVS. Domine, datus fui tut. cuidam pupillo, & ego habebã tres liberos ĩ urbe, vel quatuor in prouincia, uel quaſdam alias excuſationes mihi competentes, vnde a datione tutelæ uolebam appellare. iudex non admiſit appellationem meam, dicatis mihi quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc reſpon. Iuſtin. Amice, iudex contra te iuſtè proceſſit. Qui enim ab onere adminiſtrationis tutelæ, uel curæ ſe uoluerint excuſare, ab ipſa datione nõ debent appellare: imò intra quinquaginta dies continuos connumerandos, ex quo nouerunt ſe datos eſſe tu. excuſationes ſibi competentes debent coram iudice proponere cuiuſcunque generis ſint, hoc eſt, ſiue a teſtatore, ſiue a lege, ſiue à iudice dati extiterint, & hæc ſunt vera, ſi intra centeſimum miliare a loco in quo dati fuerint, habitẽt. Alio enim modo facienda eſt computatio, ſi vltra centeſimum miliare ab eo loco, in quo dati fuerant, habitẽt. Tũc enim pro ſingulis viginti miliaribus donec venerint ad locum, in quo dati fuerunt, computabitur eis vnus dies: & cum venerint ad eundem locum, numero reſultanti ex computatione dierum, ex beneficio legis adijcietur ſpatium xxx. dierum: intra quod poterunt ſe excuſare. Sed tamen vt Scæuola dicebat: in hoc caſu, ſi minor numerus ex computatione dietarum, & adiectione xxx. dierum reſultet, quam ſpatiũ l. dierum: de æquitate ita erit facienda computatio vt illi qui habitant ultra cẽteſimum miliare ad ſuas excuſationes proponendas, nunquam minus habeãt, quam l. dies. Et hæc dicuntur uſque ad illum §. Datus autem tutor. Fran. de Aret.

Appellari an poſſit ab iniunctione munerũ.

c Non appellant. Sed cõtra ff. de app. l. eum in una. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipſa ſententia lata contra excuſationem. ſed ab ipſa datione appellari non poteſt: vt hic, & ff. quan. appella. ſit. l. j. §. ſi quis tutor. Sed in alijs muneribus contra: quia a datione appellatur: vt C. de appella. l. hi qui. & C. de temp. & re. ap. l. j. & C. de decur. l. ij. lib. x.

d Intra quinquaginta dies. ita tamẽ quòd intra quatuor menſes connectãtur iſti quinquaginta dies: licet cognouerit ſe fortè datum circa finẽ quatuor mẽſiũ: vt ff. eo. l. quinquaginta. arg. eius quod eſt. ff. ad legem

f Se excuſare. Scilicet dando initium excuſationi, vt modo diximus, & eam redigẽdo in ſcriptis: per libellum: vt ff. eo. l. ſcire oportet. §. oportet autem. non tamen ſolus libellus hic ſufficit, niſi & probet excuſationem, quæ ibi continetur: vt ff. e. l. excuſare. Accur.

ADDITIO. Quod facit vt terminus datꝰ ad opponendũ, ſeu excipiendum, intelligatur & datus ad oppoſita, ſeu excepta probandum, ſcdm Chriſtoph. hic.

g Dati fuerint. Siue a teſtatore, ſiue a lege, ſiue a iudice: vt ꝭ. tit. j. § ij.

h Lapidem. Id eſt, miliarium. lapidibus etenim ſignabantur miliaria.

i Viginti milium. Vt pro unoquoque die viginti miliaria computentur: vt ff. ſi quis cau. l. j.

k Triginta dierum. Scilicet debet dari terminus, intra quem ſe excuſent. Vel dic, excuſare ſe debent facta dinumeratione xxx. dierum &c.

l Qui tamen. Repete, debent ſe excuſare intra illos triginta dies: qui tamen &c.

m Computari. Caueas ne fallaris in hac computatione. ſi enim per centũ miliaria abeſt, uel minus: tantũ habet dies quinquaginta, ſi autem abeſt vltra etiam per vnum miliarium, habet pro quibuslibet xx. miliaribus unam diem: & ſic pro centum miliaribus habet quinque dies. cum quinquies viginti faciant centum: item forte vnum diem: quia vltra eſt per miliarium vnum, vel parũ plus. Item triginta dies habet: & ſic habet xxxvj dies: & ita eſt in deteriori conditione, qui remotior eſt. Sed tamẽ, vt ſubijcit, ita eſt faciendа cõputatio, ne ſint minus quàm quinquaginta dies. Et ſic apparet. ꝙ niſi per xxj. dietas, uel plus ſit vltra centeſimum miliarium: nõ prodeſt adiectio triginta dierum: vt hic. & ff. eo. l. ſcire. §. aliud autem.

Datus

Tutor ſimpliciter datus to tius patrimonij tutor eſt.

Datus autem tutor, ad vniuerſum patrimoniũ [a] datus eſſe creditur.

Cuius pupilli qs tutelã geſſit, eius curã ſubire nõ cogit.

Qui tutelã alicuius geſſit, inuitus curator eiuſdem fieri non compellitur: [b] intantũ, vt licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adiecerit, ſe eundem curatorem dare: tamen inuitum eum curam ſuſcipere non cogendum, [c] diui Seuerus [1] & Antoninus reſcripſerunt.

Maritus etiã ſi ſe imiſcuerit in cura vxoris ſuæ, habet excuſationem Aretinus.

Iidẽ reſcripſerũt, maritũ [d] vxori ſuæ curatorẽ [e] datũ, excuſare [f] ſe poſſe, licet ſe immiſceat [g].

Falſis excuſationib. liberatus non eſt excuſatus. Aret.

Si quis aũt falſis [h] allegationibus excuſationẽ tutelæ meruerit, non eſt liberatus [i] onere tutelę.

TITVLVS XXVI.

DE SVSPECTIS Tutoribus, vel curatoribus.

Tutores ſuſpecti, a tutela remouendi ſunt, cuius rei cognitio magiſtratib. hic ſcriptis lata eſt.

S Ciẽdum eſt,

[a] Datus aũt tutor. CASVS. Dñe, quidam in teſtamento ſuo habens quinquagintaduo patrimonia in prouincijs, tutorem dedit ſic dicendo, Titium tutorem do pupillo meo. Modo quæro a vobis, vtrum teneat' ex illa datione adminiſtrare res exiſtentes in alia ꝓuincia', quam in qua habet domicilium: vt.n.mihi, ꝙ ipſo iure non debeat teneri de adminiſtratione exiſtentium in alia ꝓuincia: ita ꝙ non ſit ſibi opus aliqua excuſatione vti. Ad hoc reſpondet Iuſtinianus. Amice, tutor in teſtõ datus ad vniuerſum patrimoniũ pupilli datus intelligitur. vnde dicit', quod ipſo iure non eſt liberatus ab onere adminiſtrationis alterius prouinciæ, ſed ſi vult non teneri, neceſſe habet eorum nomine ſe excuſare. Et hæc dicũtur vſque ad illum §.qui tutelam.

[a] Patrimonium. Facit ff.eo.l.pp litẽ. §.h. Sed ʒ. ꝟ.qui dat. tut.poſt.§.certe. Solue vt ibi.

Qui tutelam. CASVS. Dñe, datus fui tutor cuidam pupillo.& adminiſtraui tutelam eius:& iam pubertate adueniente finita eſt tutela. modo idem adultus quondam pupillus meus me petit in curatorẽ ſibi dari, & iudex me inuitum cogere vult ſuſcipere onus adminiſtrationis: ergo q̃ro a vobis quid iuris eſt in hoc caſu? Rñ. Impe. Amice, iudex te ad hoc cogere non põt. Qui.n.tutelam alicuius geſſit, inuitus curator eidem fieri non compellitur. & hoc intantum eſt verum, vt licet teſtator, qui in teſtõ ſuo tutorem dederit, illum eundem curatorem ſe dare adiecerit, tamen in hoc caſu diui Seuerus, & Anton. reſcripſerunt illum inuitum nullo modo cogendum eſſe adminiſtrationem curæ ſuſcipere. Item ſi maritus fuerit datus curator vxori ſuæ, ijdem principes reſcripſerunt eũ poſſe ab onere curæ ſe excuſare, licet adminiſtrationi rerum vxoris ſuæ ſe immiſcuerit. Et hæc vſq; ad illum §.ſi quis aũt. Fran. de Aret.

[b] Non compellitur. Quaſi ſufficiat ei tantum ſeſſe: vt C.de nego.geſt.l.tutori.

[c] Non cogendum. Facit ad hoc C.eo.tit. l.curator. Sed contra eſt ad hunc §.C.eo.l.liberos. § fi. Sed ſpeciale eſt in liberto, [1] vt nõ excuſet' licet tutor fuerit.

[d] Maritum. Idem de ſponſa: vt ff.eo.l.j.§.fin.

[e] Curatorem. Sed procurator põt eſſe: vt C.de procu.l.maritus. ideo autem non ponit hic tutorẽ: quia aliqua vxor non eſt pupilla: vt ĩ.de nup. in prin.

[f] Excuſare. impropriẽ ponit'. nam & ſi vellet nõ admitteret': vt C.qui da.tut.poſ l.maritus. Et eſt rõ: qa pp affectum vxor omnia ſibi remitteret. [a] Et hæc omnia ſunt vera, vbi datus eſt curator poſtquam fuit ſponſus, vel maritus: ſi verò prius fuit tutor, vel curator, non poſſet poſtea eſſe maritus: vt C.de interdic.ma.per tutorum tit. Item hic maritus, qui poſt matrimonium fuit datus curator ignorans forte, alium debet petere ſubſtitui: vt C.e.l.ampliſſimi: & l.licet.

ADDITIO. Dic hoc eſſe verum de iure ciuili, ſed aliter de iure canonico, vt habetur in cap.pen.extra. de ſecund.nupt. ſecundum Chriſtophorum.

[g] Immiſceat. Sed ſi alius, ſcilicet de prædictis qui excuſationem habent ſe immiſcuit, non poſſet ſe excuſare, vt C.ſi ex fal.al.l.ij.& iij.

Si quis autem. CASVS. Dñe, quidam datus fuit mihi tutor: iſte tutor ad excuſationem ſuam dicebat ſe habere tres liberos in vrbe, cum nõ haberet niſi vnũ vel duos forte: & iudex admiſit eius excuſationẽ: & ita falſis allegationibus ſe excuſauit: dicatis mihi qd iuris eſt in caſu iſto? Rñ. imp. Amice, ꝗ falſis allegationib. ab onere tutelæ ſe excuſat, non eſt liberatus ab onere adminiſtrationis, imò ex tempore dationis tenet', & ideo dico tibi, ꝙ tutor tu' nõ obſtante excuſatione ſua quã p falſas allegationes obtinuit: de periculo adminiſtrationis tibi tenet'. Et hæc dicunt' vſq; ad fi. tit. Fran.

[h] Falſis. Vbi veritas fuit mutata. nã falſum nihil aliud eſt, quã immutatio veritatis: vt in Auth. de fi. inſtru. in prin. col. vj.

[i] Nõ eſt liberatus. imò ex tpe dationis tenet': vt C.ſi ex fal.al.l.j. in fi.& facit adhuc § ff.de re iud.l.diu'.& de excep.l ꝗ agnitus.& C.ſi ex fal.inſti.p totũ ti. Quid ſi eſt iniuſta excuſatio, licet nõ falſa, vel nõ gratioſa? Rñ. põt adhuc idem dici, vt nõ teneat in minoris ꝑiudiciũ: vt C.ſi ex fal.alle l.j. Quid ſi p ignorãtiã? Rñ. idem: vt ſi ex fal.all.l.vlti. licet alias ſnĩa gratioſa teneat: vt ff.ad Trebel.l.ſeruo inuito.§.cum Prætor.

DE SVSPECTIS TVtoribus, vel curatoribus.

Quia ſupra viſum eſt de tutoribus, & curatoribus, ac etiam eorum excuſationibus: & quia hi aliquando non excuſantur, imò inuiti tanquam ſuſpecti remouentur, ideo de his ſubdit. Percus.

S Ciendum. Totus iſte tit. diuidit' principaliter in quinq; partes. Primo vñ habuit exordiũ crimen ſuſpecti. Secũdo ꝗ põt de ſuſpecto cognoſcere. Tertio ꝗ põt fieri ſuſpecti. Quarto qui põt accuſare tutorem de ſuſpecto. Quinto qb. cau. quis ſit ſuſpectus, & ſi accuſatur de ſuſpecto, quid ſequit'. Secunda ibi, Datum. Tertia ibi, Oſtendim'. Quarta ibi, Conſequens. Quinta ibi, ſuſpectus.

CASVS. Dñe, iam video ꝙ vultis tractare de ſuſp.tut. dicatis mihi, ſi ſedeat aio: vnde deſcẽdit crimen ſuſpicionis? Rñ. Imp. ꝙ ex l.xij.tab. deſcẽdit. Et hæc vſq; ad illũ §.datũ eſt aũt. Sed pone: Dñe, iam video vnde deſcendit crimen ſuſpicionis: dicatis modo mihi, qui põt de hoc crimine cognoſcere, & ſuſpectos tu. ab adminiſtratione remouere? Rñ. Iuſt. remouendi ſuſpectos tu. ab adminiſtratione datum eſt ius Romæ ptori, in ꝓuincijs aũt pſidib. ꝓuinciarũ, & ei delegato a ꝓcõſule. Et hæc vſq. ad illũ §.oſtẽdimus.

Suſpecti

[1] Alciat. lib. diſpũ. iij. c. vij. in fi. dicit Æliũ Verũ, vna cũ Antonino imparſe, vt hic legẽdũ ſit diui Verus, & Antoninus.

Idẽ vult Nebriſſ. in lexico iuris ciuilis in dictione Antoninus Pius. tũ Antonius Bartolinus in fi. annota. ſuatũ in leges & ordine ſ. peratio. dicit poſt diuum Iulianũ occiſum Seuerũ imperaſſe vnà cum filio Antonino, cognomẽto Caracalla. tu diſpice.

[1] Intellige verũ ſi ſpõte per pionum fuit liberatus: ſec' ſi p fideicõmiſſũ. vt l.libertus. §. pe. & §. nequaquã. ff. eo. ſm Ang. hic.

Suſpicio pp crimẽ quod cõmittit tutor, vl' curator ſm Ang. Ægi.

[a] Iſtud dictũ gl. reprobat': & eſt rõ qa reuocatio ꝓcuratoris pẽdet a mero ar bitrio domini: vt j. m' d.§. item man datum ſecundum Ang. hic.

Falſum eſt immutatio veritatis.

ſuſpecti crimē[a] ex lege[b] duodecim tabularum deſcēdere. Datū eſt autem ius remouendi tutores ſuſpectos Romæ[c] Prætori,[d] & in ꝓuincijs Præſidibus[e] earū, & legato proconſulis.[f]

Suſpecti crimē aduerſus cuiuſcunq; generis tutores intētari poteſt: patronus tamē tutor quaſi ſuſpectus remotus, infamiam non incurrit.

Oſtēdimus,[g] qui poſſint de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, q ſuſpecti fieri poſsint. Et quidem omnes tutores[h] pñt fieri ſuſpecti: ſiue ſint teſtamentarij, ſiue nō ſint, ſed alterius[i] generis tutores. Quare & ſi legitimus fuerit tutor, accuſari poterit. Quid ſi patronus ſit? Adhuc idem erit dicendum:[k] dummodo meminerimus, famæ patroni parcendū[l] eſſe licet vt ſuſpectus remotus fuerit.

Suſpecti accuſatio quaſi publica eſt i. cuilibet de populo cōpetēs vſque adeo, vt ēt mulieribus (modo pietate aut ꝓpenſo amore pupilli moueātur) accuſare concedatur.

Cōſequēs eſt, vt videamus, qui poſsint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi publicā[m] eſſe hanc accuſationem: hoc eſt, omnibus patere.

[a] Suſpecti crimen. Id eſt, huius criminis accuſationem ſcilicet de ſuſpecto. Vel ſimplicius crimen ſuſpecti, id eſt, ſuſpicionis.

[b] Ex lege. Ex quo eſt legitimum crimen, nunquid ſe inſcribet qui accuſabit? Reſpon. poteſt dici q ſic: vt ff. de priua. delict. l. fi. & de mun. & hono. l. reſcript. §. ſi qs. Alij contra vt ff. eo. l. iij. §. præterea. Sed illud pōt intelligi quando ſine accuſatore res procedit. Aliud eſt ſi cum accuſatore: vt dictum eſt ī. Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accuſator nō ſit tutor, vt remoueat̃? Reſpond. infamia: vt j. eo. §. ſuſpectus. ij. Item quia quandoq; erit puniendus victa remotionem: vt j. eod. §. ſed ſi qs præſens.

[c] Romæ. Sic in Auth. de defen. ciui. §. iuſiurandum. ibi, non habente. colla. tertia.

[d] Prætori. Et illi cui a ꝑtore mādata eſt iuriſdictio: vt ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicūt quidem quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem: & dicit tantum eſſe ſpeciale in legato a proconſule, vt ipſe poſſit remouere: non ſic in legato a præſide, ſed cognoſcere tantūm poteſt.

[e] Præſidibus. Sub hoc vocabulo continetur ꝓcōſul. vt ff. de offi. præſid. l. j.

[f] Legato proconſulis. i. delegato a ꝓconſule. Sed hic nō habet ordinariam iuriſdictionem, ergo remouere non poteſt: vt ff. ad Turp. l. j. §. ſuſpecti. quæ eſt ʒ. Sed dicunt quidam nomen præſidis ibi gñale eſſe, vt etiam hunc delegatum, & ſic omnem delegatum comprehendat: vt ff. de offi. præſi. l. j. Sed verius eſt in hoc legato duo eſſe ſpecialia: vnum eſt, vt de hoc crimine poſſit cognoſcere & definire: vt hic, & ff. eo. l. j. §. j. & §. cui aūt. & ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. l. cogniſio. Item & aliud, vt de omni crimine cognoſcat, licet non ꝓpūtiet: vt ff. de offi. ꝓcō. l. ſolent. Reſtat ergo, vt per alium delegatum hoc fieri non poſſit, niſi per iſtum, & prætoris: vt ī. ꝓxi. dixi.

ADDITIO Tu dic, q ſi accuſatio ſit ad remouēdum, pōt cognitio demandari, non aūt remotio, niſi hat a lege: quia tunc poteſt demandari ipſius declaratio. Sed remotio per ſententiam non pōt fieri, niſi per delegatum proconſulis, vel prætoris, vt hic, vel ēt principis. argu. l. a iudice. C. de iudi. Si verò fiat ad puniendum, nullus delegatur, nec etiam ipſe prætor, ſed ſolus præſes prouinciæ cognoſcit: vt dicto §. ſuſpecti. & l. j. §. fin. cum l. ſeq. ff. eod. Ang.

Oſtendimus. CASVS Dñe, iam video vnde deſcendit crimen ſuſpicionis, & qui pñt de illo crimine cognoſcere, dicatis modo mihi. qui pñt accuſari de ſuſpicione? Et rñdet Imperator: De ſuſpecto poſſunt accuſari ſiue ſint teſtamentarij, ſiue alterius ḡnis tutores. vnde & ſi legitimus ſit, adhuc idem dicēdum erit, videlicet vt accuſari poſſit. Sed pone q ſit legitimus tutor, vt patronus liberti ſui, nunquid poterit de ſuſpecto accuſari? Reſpondet, certè ſic: verūtamen famæ patroni parcetur, vt nihilominus integra maneat, quamuis vt ſuſpectus remotus fuerit. Et hæc vſq; ad §. conſequens eſt. Franciſ.

[g] Oſtendimus. Vt ſupra proxim. §. & ff. de ſuſpect. tut. l. j. §. oſtendimus.

[h] Omnes quidem tutores. Id eſt, omnis ḡnis tutores, ſiue ſint teſtamētarij, ſiue datiui, ſiue legitimi: non autē oēs, id eſt, boni, & mali: quia boni ēt ſi pauperes ſint, non remouent̃: vt j. eo. §. viri. ponit ergo genera ſingulorum tutorū, & non ſingula ſub generibus poſita, ſeu ſingula generum: ſic & alias ī. quib. mod. tute. fin. §. ſed & capitis. & j. de fideiuſſo. in princip. & ff. de pecul. l. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iuſtit. & iute. l. j. §. ius naturale. Sed nunquid eadem ſeruantur in quolibet alio curatore, puta furioſi, vel prodigi? Rñ. ſic, vt ff. eod. l. iij. §. non tñ. & §. ſed & ſi quis. Accur.

[i] Alterius. Puta datiui.

[k] Dicendum. Scilicet vt poſſit accuſari, & remoueri. Sed certè imò vr̃ debere curator adiungi tam patrono, quā cuilibet legitimo, nō aūt remoueri: vt ff. eo l. ſi tutor. q̃ eſt huic ɔ̃tra? Rñ. illud eſt cōſiliū, non præceptum. ſic & alias ī. de nup. l. vidnæ. in gl. j.

[l] Parcendum. Sed qualiter parcetur cum condēnatus ob dolum, ſtatim ſit infamis: vt j. eo. §. ſupectus autem? Reſpon. cauſa non exprimatur in ſententia: vt ff. eo. l. hæc enim. in prin. j. reſpon.

Conſequens eſt. CASVS. Dicit Iuſtinianus cōtinuando mām ſuam. Ex quo vidimus qui pñt accuſari ſuper crimine ſuſpicionis: conſequens eſt, vt videamus qui poſſunt accuſare ſuſpectos. Et ſciēdum eſt hanc accuſationem de ſuſpecto, quaſi publicā eſſe hoc eſt, omnib. patere. Non. n. ſolum maſculi ad hāc accuſationem procedere pñt, ſed ēt mulieres ex reſcripto diuorum Seueri, & Antonini admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tñ omnes: ſed illæ ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine ductæ ad hoc ꝓcedunt, vt puta mater ipſius pupilli, vel nutrix, vel etiam auia, vel ſoror. Et non ſolummodo iſtæ mulieres admittuntur, ſed etiam ſi qua alia fuerit, cuius magnam pietatem Prætor intellexerit: quę qdam mulier verecundiam ſexui muliebri competentem non egrediatur, ſed pietate quaſi mota, iniuriam pupilli ſuſtinere non poſſit: ad iſtam accuſationem eā admittit. Sed hodie nunquid poterunt impuberes, q in tutela ſunt, ſuos de ſuſpecto accuſare? Et rñdet q non. ſed licet impuberes tutores accuſare non poſſint: puberes tamen in cura exiſtentes, curatores ſuos de conſilio neceſſariorum ſuorū ſuper crimine ſuſpicionis arguere poſſunt. & ita diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt. Et hæc vſq; ad ultimum §. ſuſpectus autem eſt qui. Fran.

[m] Quaſi publicam. Ideo dicit quaſi, qa non cuilibet indiſtinctè accuſare permittitur: vt ſtatim probatur. Publica autem dicitur quaſi populica id eſt, cuilibet de populo competens: vt j. de publ. iud. §. j.

Procedunt

Suſpicio ꝑ crimē qd cōmittit tutor, vł curator ſm Ang. Aret. Per. Accuſans de ſuſpecto ſe debet inſcribere quādo agitur criminaliter, ſecus ſi ciuiliter.

Ideſt eē crimē ciuile. Ioā. de Fla.

Hinc inferunt nōnulli cognationē ſuſpectū tutoris non meri imperij, ſed miſti eē: eū mādata iuriſdictione imperiū qd̃ mixtū eſt non tranſeat. l. j. & fi. ff. de offic. ei⁹ cui mā. eſt iuriſdi. porrò legat⁹ ꝓcōſulis iuriſdictionē nō habet niſi a ꝓcōſule mādatā l. legati. ff. de offi. ꝓcō. & leg.

Quo caſu iudice ꝑ inquiſitionē ꝓcedēte nō oportet crīm ſuſpicionis exprimere, nec ſequitur infamia, ſecūdū Bald.

Legatus ꝓcōſulis duo habet ſpālia.

Oēs tutores poſſunt fieri ſuſpecti, an ſit vera ꝓpoſitio.

Et ſic ꝓſon⁹ remot⁹ a tutela nō eſt ſicit̃ infamis: vt hic & in c. p tuas. § glo. ſup: ṽ vet. amoueri. Ime. extr. de ſimo.

Sed ſecūdū hoc nūquā ꝓpriè eſſet dicere iudiciū publicū: cum ſemꝑ fœminæ repellātur. Dic ergo quaſi pub. ſm Ioan. Fab. quia deſiſtens non incidit I Turpillianū vt d. §. ſuſpecti: vel qa pōt ꝑ curator cōſtitui.

Quinimò & mulieres admittuntur ex reſcripto diuorum Seueri, & Antonini: ſed eę ſolæ, quæ pietatis neceſsitudine ductæ, ad hoc procedũt: a vtputa mater, nutrix quoque, & auia: pôt & ſoror. Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quã ꝑtor propenſa b pietate intellexerit, ſexus verecundiã nõ egredientẽ, c ſed pietate productã nõ ſuſtinere d iniuriã pupillorum: admittet eam e ad accuſationem.

Impuberes de ſuſpecto non accuſãt. ſed puberes ſic. Are

Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare: puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum f ſuſpectos poſſunt arguere: & ita diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

Qui mala fide in tutela verſatur (tametſi diues ſit) ſuſpectus eſt. Et q tutor deſignatus eſt, nec adhuc adminiſtrationẽ attigit, quaſi ſuſpectus remoueri poteſt.

Suſpectus g autem eſt, qui non ex fide h tutelã gerit, licet ſoluendo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit. Sed & ante, quã incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri i idem Iulianus ſcripſit: & ſecundum eum conſtitutum eſt.

Tutor ob dolum remotus, infamiã incurrit; ob culpã verò integra fama a tutela abit.

Suſpectus autem remotus, ſi quidem ob dolum, k famoſus eſt: l ſi

a Procedunt. Etiam impudicę, & facit ad hoc C. eo. l. pietatis §. fi. & ff. eod. l. j. §. conſequens & ff. de procurat. l. fœminis. ſecus in alijs accuſationibus: vt ff. de accuſa. l. qui accuſare. & ſecus in poſtulatione: vt ff. de poſtul. l. j. §. ſexum. Sed contra ff. de regu. iur. l. ij. enim ſuis concord. So. hoc eſt ſpeciale. Item in eo quod dicit matrẽ admitti, eſt contra ff. de in lit. iur. l. videamus. in prin. vec. ſed nec. Sed certè ſi iuraret in litem pro filio, prius matri cõmitteretur, quaſi eſſet iudex, quam ſi filij nomine accuſaret: cum magis ſit in iudicis arbitrio, verũ ſit ſuſpectus iudicandus, vel non. Sed nõ ſi ſacramentum eſt in arbitrio iudicis. maximè iure nouo. ſecundum quod nõ refrenatur ſecũdum quoſdam: poſtquam eſt præſtitum: vt in Authenti. de iudi. §. oportet. col. vj. vel licet poſtea taxetur; taxò, vel patum minuit de eo quod iurauit. Accur.

b Propenſa. Id eſt, magna. Accurſius.

c Egredientem. Quod fecit Calphurnia: vt ſ. de poſtulã. l. j. §. ſexum.

d Suſtinere. Subandi poſſe.

e Eam. Scilicet fœminam.

f Neceſſariorum. Scilicet parentum. & facit ff. de in lit. iur. l. videamus. §. adoleſcens.

Suſpectus aũt eſt. CASVS. Dñe, iam video q̃ poſſunt accuſare de ſuſpect. dicatis mihi ſi placet, quis intelligitur ſuſpectus? Ad hoc rñ. Impe. quod ille ſuſpectus eſt, qui non ex fide tutelã pupilli ſui gerit: licet ſoluendo ſit. & ita Iulianus ſcripſit. Plus ét dicit, videlicet, quod tutor antequam incipiat tutelam adminiſtrare, poterit quaſi ſuſpectus remoueri. & hoc ſm Iuſtiniã. conſtitutum eſt. Et hæc vſque ad illum §. ſuſpectus autem remotus. Franc.

g Suſpectus. Sic ꝟ. eo. §. nouiſſimè. Accur.

h Ex fide. Scilicet bona.

i Remoueri. Quia fortè in alijs tutelis malè ſit verſatus: vt ff. eo. l. iiij. §. ſi aũt. & dic remoueri, ſed nõ accuſari: vt ff. eo. l. hæ enim, in fi. quæ huic eſt cõtraria. Vel ibi non poſſunt accuſari ſuſpecti ex verbis xij. tab. ſed ex ſententia ſic, vt hic dicitur. Vel dic q̃ ante quam gerat, ex dolo tantum accuſatur ſuſpectus: vt C. eod. l. iij. pro culpa non, & quod dicitur in d. l. hæ enim. hoc verũ eſt. quando ob ignauiam fecerunt, id eſt, adminiſtrauerunt: poſtquam verò cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam poteſt accuſari ſuſpectus: vt ꝟ. proxi. §.

ADDITIO. Nec obſtat l. patre furioſo. ff. de his, qui ſui, vel alieni iuris ſunt, vbi facilius impedit fieri, quam factum tollatur: quia illud procedit vbi eadẽ eſt ratio: ſed hic eſt maior ratio in iam producto in eſſe (cum plus delinquat) quam in producendo. arg. l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. Iaſo.

Suſpectus autem remotus. CASVS. Dñe, iam video quis eſt ſuſpectus, ſed pro Deo dicatis mihi, q̃s eſt effectus iſtius criminis? Ad hoc reſpondet Imperator: Amice, ſi quis remotus fuerit ab adminiſtratione ſua propter crimen ſuſpicionis, ſi quidem ob dolum infamis efficitur. Si verò ob leuem culpam, vel leuiſſimam fuerit remotus, non efficitur infamis. Et non ſolum iſtũ effectum haberet crimẽ ſuſpicionis, ſed etiã aliũ. Nam ſi aliq̃s fuerit de crimine ſuſpicionis accuſatus: quouſq; cognitio finita fuerit, interdicitur ei adminiſtratio. & ita Papiniano viſum eſt. Sed ſi aliq̃s huiuſmodi crimine accuſatus fuerit, & pendente cognitione deceſſerit accuſatus, cognitio ſuſpecti extinguitur. Item ſi aliquis tutor copiam ſui nõ fecerit, vt alimenta pupillo ſuo decernantur. pupillus in poſſeſſionẽ bonorum ipſius tutoris cauſa rei ſeruãdæ mittitur: & quæ per moram deteriora futura ſunt, dato curatore vendi iubẽtur. Liquet igitur q̃ tutor, qui alimenta pupillo non præſtat: vt ſuſpectus remoueri poſſit. Si autem tutor præſens fuerit, per mendacium, tamen alimenta pupillo decerni non poſſe ob inopiam pupilli dicat, ad præfectum vrbis mittetur puniendus: vt iuriſconſult. placuit. ſicut ille remittitur ad præfectum vrbis puniendus, qui per pecuniam miniſterium tutelæ redemit. Item libertus ſi fraudulenter geſſiſſe tutelam, vel curam filiorum, vel nepotum patroni probatus fuerit, ad præfectum vrbis ſimiliter remittetur puniendus: & in hoc caſu vt ingratus accuſari poterit. Nouiſſimè autem, ſciendum eſt tutores, vel curatores fraudulenter adminiſtrantes res pupillares, omnino eſſe remouendos. Licet enim ſatiſdationem offerant de indemnitate pupilli, tamẽ quia ſatiſdatio maleuolum tutoris propoſitum non mutat. ſed diutius malignandi facultatem præſtat, remouendi ſunt. Item ſuſpectũ eum meritò putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus haberi debeat. Licet enim tutor, vel curator pauper ſit: ſi tamen fidelis. & diligens ſit in adminiſtratione, non eſt vt ſuſpectus remouendus. Et hæc vſque in finem tituli Fran.

k Ob dolum expreſſum in ſententia, puta ſic, remoueo te: quia in dolo tali fuiſti. Accur.

l Famoſus eſt. Excepto patrono: vt ꝟ. eodem. §. oſtendimus. in fi. §. & ff. eod. l. j. §. oſtendimus. Sed quid ſi remouetur ſimpliciter, non expreſſo dolo, vel culpa? Videtur quòd ſemper remaneat integer famæ: vt ff. eod. l. iij. in fi. & l. hæ enim. §. quid ergo. Poteſt tamen diſtingui, vtrum accuſatus fuerit ob dolum, an ob culpam. an ob vtrunq;. In primo fit famoſus, in ſecundo non æquè. in tertio intelligitur ſemper ob culpam, niſi in contrarium probetur. Pœnæ enim non ſunt augendæ

Calphurnia fuit mulier inuerecũda.

Iſta ſolutio non eſt bona ꝑp tex. in l. ij. ff. eo.

Et hec eſt bona ſm quam in accuſatione tñ. non in remotione fit differẽtia: q̃a ita ꝑp culpã, ſicut pro ꝑter dolũ remoueri poterit. Si ue impediri adminiſtrare iuxta diſtinctionẽ Ange. hic nõ autem de ſuſpecto accuſari, niſi ꝑp dolum Iaſ.

Culpa lata ſemper do'o comparaẽ: niſi in tribus caſibus. Famæ piculũ æqparaẽ per i culo vitę.

ob culpā, a nō æquè. b

Accuſato de ſuſpecto lite pendente interdicta eſt administratio: & ſuſpecti accuſatio morte expirat.

Si quis aūt ſuſpectus poſtulať:quoad c cognitio finiať,interdicitˀ d ei adminiſtratio:vt Papiniano viſū eſt.Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta e fuerit, poſteaq;tutor, vel curator deceſſerit, f extinguiť g ſuſpecti cognitio.

Latitante tutore ne pupillo alimēta decernātur, pupillus in poſſeſſionem bonorū illius mittitur, & quæ ſernādo ſeruari nō poſſunt dato curatore vendūtur: ac vt poſte ſuſpectus remouetur.

Si quis tutor copiā ſui non faciat, vt alimēta pupillo decernantur: h cauetur epiſtola diuorū Seueri,& Antonini,vt ī poſſeſſionē i bonorū eius k pupillus mittatur: l & quę mora deteriora futura ſunt,dato curatore diſtrahi iubentur. Ergo vt ſuſpectus remoueri poterit,qui non pſtat alimēta.

Tutor præſens,qui per mendacium denegat alimēta pupillo poſſe decerni,remittitur ad præfectū puniendus. Idē in eo,qui per pecuniā tutelā acquiſiuit. Et idem in liberto, qui male adminiſtrat.

Sed ſi quis m pręſens negat propter inopiam alimēta poſſe decerni, n ſi hoc per mendacium o dicat, remittendum p eum eſſe ad præfectum vrbi puniendum, placuit: q ſicut ille remittitur, r qui data pecunia miniſteriū tutelę adquiſierit, vel redemerit. ſ Libertus quoque, ſi fraudulenter tutelam filiorū, vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad præfectum vrbi remittitur t puniendus.

Qui fraudulenter tutelam gerit,licet ſatiſdationē de indemnitate offerat: tamen vt ſuſpectus remouetur. Areti.

gendæ,ſed molliendæ:vt ff.de pœn.l.pen.& de excep. rei ind. l.ſi teſtamento. & ff.de libe. & poſthu.l.cum quidam.& ff.eo.l.iiij.§.ij & iij.reſpon.

a Ob culpam. Scilicet leuem,vel leuiſſimam,ſecus ſi propter latam: quia tunc videť infamis:vt ff.eod.l. l. impuberibus. §. ſi fraus. Et eſt ratio: quia dolo comparatur: vt ff.ſi men. fal. mo. dix.l.j.§.hæc actio. & ff.de preca. l. quæſitum. §.eū quoque.& ff.depoſi. l.q Nerua. niſi in duobus caſibus. Primus eſt in criminibus publicis: vt ff. ad leg. Cornel. de ſicar. l.in lege. Secūdus io delatione ſacramēti in litem,vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. §. ſed in his. his enim caſibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic ſecundum Azo.& de lata etiam intelligit vt ſicut in perditione perſonæ dolo non comparatur,vt dictum eſt:ſic in perditione famæ, vt non ſit infamis. Nec obſtat d.l.impuberib. ff.eod.quia de dolo intelligitur. ¹ Vel dic vt j.ſtatim dicam in glo. j. non ſimiliter.in fi.

b Non æquè.Id eſt non ſimiliter ſit famoſus damnatus ob culpam leuem, ſicut ille, qui remouetur ob dolum, ſit tamen infamis de facto, ſicut & aliàs quis ſit famoſus de facto ſolo: vt in cōditionibus ex turpi cauſa deſcendentibus: vt ff.de act.& oblig.l.ceſſat. Item in interdictis ex famoſa cauſa ſimiliter venientibus: vt ff.de vi,& vi arma.l.neq; vnde vi.Sed videtur,q etiam ex culpa leui quis ſit infamis:vt ff.de his qui no.infa.l. liberorum. § notatur. quæ eſt huic contra. in eo quod ibi dicit ignorantiam iuris non excuſare ab infamia. Sed certè poteſt dici, q iuris ignorantia ſit lata culpa: quod ſic probo:quia omnes debēt ſcire iura,exceptis paucis ſ. mulieribus,minoribus, & militibus: vt ff. de iur. & fact.ign.l.regula in prin. C.de legib.& conſtit. l.leges ſacratiſſimæ.& C.de iur.& fact.igno. l.conſtitutiones. ergo ſi quis ignorat, eſt in culpa lata:cum culpa lata ſit id ignorare quod omnes ſciunt: vt ff.de verbo.ſig. l.latæ culpæ.non eſt ergo mirum; ſi eſt infamis: vt ff. eod.l.impuberibus.§.ſi.Vel verius ſecundum Azo. lata culpa nō infamat per ſententiam damnatum, ſed ipſo facto ſic,ſi eſt tale factum: vt in dicta l.liberorū. §.notatur. Et ſic ſunt tres caſus,vbi lata culpa non cōparatur dolo:vnus hic,duo in glo.ſuperiori,quæ incipit,ſcilicet,leuem &c.

c Quoad. Ideſt,donec.

d Interdicitur. Arg.vt donec prælatus accuſatur, q non debet adminiſtrare eccl.ſiaſtica bona: & facit ad hoc C.de ſen.paſ.l.fin.ff.eod. l.impuberibus.§.fina.C. eo.l.quem vt ſuſpectū.& ff.de ſol.l.q. ſi forte. §.j.ver. dico igitur.

ADDITIO Imò adiungitur ſibi alius cū quo adminiſtrat ſm Ang. Vide tu canoniſta notata in c. venerabili.de offic. dele.in ver. ſuſpectus.vbi concludit gl.q prælatus de dilapidatione denūtiatus, ſeu accuſatus, tanq ſuſpectus ab adminiſtratione non remouetˀ lite pēdente,niſi primo probetˀ ſuſpectus de dilapidatione malè adminiſtrādo.

e Suſcepta. Id eſt, incepta.

f Deceſſerit. ſ accuſatione pendente.

g Extinguitˀ. Quia non niſi vt ab ea remoueatˀ,intenditˀ,ſed ex quo mortuus eſt verè remotus eſt. & quod hic dicitur, ſi tutela morte tutoris finiatˀ, idē eſt ſi quocunque alio modo finita tutela ſit, vt ff. eo.l.pen.§.pen.

h Decernantur. Per iudicem.

ADDITIO. Ita q ſemper ex reditu patrimonij aliqd ſuperſit. per tex.ſo l. ius alimentorum. §. j.ff.vbi pu. edu. deb. Ange.

i Vt in poſſeſſionē.Sed mulcta iudici poteritˀ, vt ff.de arbit. l.non diſtinguemus.§.ſi arbiter.& facit ff.eo.l.impuberibus.§ ſi.

k Eius. Aliàs eſt tutoris in text. aliàs nō eſt, ſed tā ſubauditˀ. ff.eo.l.impuberibus. ² Sed alij dicunt eius.ſ.pupilli,vt ita adminiſtratio tutori auferatur.

l Mittatur. Cauſa cuſtodiæ: non vt ex eis alatur, ſed vt cautum ſit pupillo,ſi malè geſſit tutor, ſed de ſuo: vt ff.vbi pup.edu.de.l.ſi.in ſi.

m Si quis. Scilicet tutor.

n Decerni. Puta ſi negat alimenta poſſe decerni, id eſt,dari,& quod ſequitur,ſi hoc per mendacium,&c. ſit de reſponſione.

o Per mendacium Quid ſi non dicat per mendaciū, imò verū dicat·nunquid de ſuo alere tenetur? Reſp. non:vt ff.vbi pup.edu.de.l.iij.§.ſi.

p Remittendum.Sed non remouendum: vt ff.eo.l. tutor.§.tutor.

q Placuit. Hoc ideo:quia maior pœna imponitur: quàm remotio:vt ff.de officio præfect. vrb.l.j.§.item. ſolent.

r Remittitur. Scilicet puniendus extra ordinem:vt ff.de inc.l.in eos. ³ Et no.hic argu.q eos doctores, qui pecunia data ſibi acquirunt ſcholares: vt ff.de offi.præfect.vrb.l.j §.item ſolent.& in Auth.vt ea, quæ vocantur inſinuatiua.§.j.colla.v.

ſ Remittitur. Ob hoc etiam vt ingratus accuſari poteſt:vt C.de lib & eor.lib.l.iij.& facit C. eod.l.j. & ij. & ff.eo.l.libertus,quæ eſt lex ij.

¹ Imò ibi lata culpa æquiparať dolo quò ad remouendū tutorē, non quò ad infamandū ſm Ange. hic.

Prælatus ſuſpectus an ſit ab adminiſtratione remouendus.

† Abundant hęc, vel redemerit.

² Iſta gl. approbať per Ange.

³ Quæ remiſſio nō ſ ciuilib. ſed in criminalib. ſit. Si tā iudex qui cepit maleſactorē, cognouerit de delicto, non cogiť remittere, niſi eſſet ſcīperēt, vt hic. Ang. Aret.

Nouiſ-

a Nouiſſimè. Id eſt in vltima parte huius tit. ſic ff. de inſti. act. §. nouiſſimè. nam & ibi in vlt. parte tract. ſui Vlpianus ponit nouiſſime.

b Graſſandi .i. delinquendi: vel, l. animandi ad delinquẽdũ. ſic ff. de pœ. l. capitalium. §. graſſatores. inde graſſor, aris. i. nitor ad malum.

Nouiſſimè a autem ſciendum eſt eos, qui fraudulenter tutelam, vel curam adminiſtrant, etiam ſi ſatis offerant, remouendos eſſe a tutela; quia ſatiſdatio † tutoris propoſitum maleuolum non mutat, ſed diutius graſſandi b in re familiari facultatem præſtat c.

c Præſtat. Facit ff. eodẽ, l. ſuſpectus. & l. quia ſatiſdatio. Et facit in at. ad q̃nẽ talem: Si emi librum, & ante quã ſoluam pretium cõperiam alienum, vel vitioſum, q̃ nõ teneor ſoluere priuſ: 1 quia expedit potius nõ ſoluere, quã cautionem de reddẽdo in cãm euictionis, vel vitij recipere. quibus conſonat ff. de cõpen. l. iij. Præterea lex dixit, quod non debet q̃s ſe cõmittere fragilitati cautionis. ff. ad Trebel. l. cogi. §. idẽ q̃rit. & C. in quib. cau. in integr. reſti. non eſt ne. l. fi. & C. quando li. vnicu. l. j.

ADDITIO. Not. quod quoticſcunq; imminet euictio in limine c̃tus ante ſolutionẽ pretij: emptor non tenet̃ ſoluere pretium, niſi venditor det idoneos fideiuſſores. adde l. ſi poſt perfectam. C. de euic. de quo p Bar. in l. j. §. ſtipſo dupl. & ff. de præto. ſtip. & an vẽditor compellat̃ ſatiſdare iure actionis, vel ope exceptionis: dic q̃ ope exceptionis: & ſolũ tenet̃ reſpectu illius duntaxat mouentis q̃õnẽ. d. §. ſtipulatio. & ibi p Bar. Iaſ.

Mali mores, & non paupertas ſola, faciunt tutorem ſuſpectum. Aretinus.

Suſpectum d eum putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper eſt, fidelis tamen & diligens, remouendus non eſt e quaſi ſuſpectus.

d Suſpectũ. Nam tutorem ſuſpectum nõ facultates paruæ, ſed fraudulenta, vel callida conuerſatio in rebus pupillaribus commendat. Id eſt p̃bat. Hæres vero ſolis facultatibus paruis, ſuſpectus habetur creditoribus: vt hic, & ff. de priui. credi. l. ſi creditores.

e Remouendus non eſt. Imò vr̃ q̃ ſic: vt C. de tu. & cura. q non ſatiſdedit. l. ij. quæ eſt huic §. Solu. ibi non repellitur pp paupertatem: ſed quia nõ ſatiſdabat, hic aũt ſatiſdedit. p̃t ergo iſte ſe excuſare: quod dic vt ĩ. tit. j. §. ſed & pp paupertatem. Eſt tamen huic curator adiungendus: vt i. de cu. §. interdum. & C. eo. l. pietatis. §. quod ſi nihil. & C. de peri. tu. l. j.

† Satiſdatio p̃poſitũ maleuolũ non mutat: ſed diuti⁹ graſſandi facultatẽ p̃ſtat. cõcor. c. ij. i §. j. i gl. fi. extra. de ſol.

1 Imò teneor damno mihi ſi deiuſſore. l. ſi poſt p̃fectã. C. d̃ euict. & l. fi. ff. de reſcin. vẽ. & l. pe. ff. de pe. & cõmo. rei vẽ. q̃ fideiuſſoe quali ter teneatur, & in q̃b. caſib. p̃ venditorẽ p̃ſtetur, & q̃d ſi mali in ſe peraĉ; Itẽ quid ſi res vendita reperiat̃ aliena obligata, vide Angel. & Iaſ. hic.

DE RERVM DIVISIONE, ET ACquirendo ipſarum dominio.

Dictum eſt de perſonis, ſequitur de rebus: vt promiſit ſupra, de iure natu gen. & ciui. § fi. de quib. dicit vſque ad tit. de obli. Et in hoc medio dr̃ qualiter acquiruntur res iure naturali: vt a § ſingulorũ vſq; ad tit. de vſucap. Item qualiter iure ciuili: vt ab inde in antea. Item qualiter iure ſingularis vt vſq; ad tit. de teſt. Item qualiter 2 per vniuerſitatem: vt ex teſtõ, vel inteſtato, vel ſimili modo: vt a ti. de teſt. vſq; ad tit de obli. Accur.

2 Iſtã gl. tenet̃ & ſequit̃ Angel. hic.

Vperiore libro. Iſte tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo continuat iſtũ librum ad præcedentem. Secundo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videam⁹. Item iſta ſecunda ſubdiuiditur principaliter in duas partes. Nam primo ponit de rebus communibus iure naturali, de publicis, de his quæ ſunt vniuerſitatis, & de iis, quæ in nullius bonis ſunt: & omnia iſta per exẽpla clarificat. Secundo ponit qualiter res acquirãtur de iure gentiũ, & efficiantur priuatorum. Secunda ibi, Singulorum autem. Et iſta ſecunda ſubdiuiditur loco ſuo. Redeo ad primam quæ ſubdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exẽpla d̃ communibus. Secundo de publicis. Tertio de iis q̃ ſunt vniuerſitatis. Quarto de iis quę nullius ſunt. Secunda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuerſitatis. Quarta ibi, Nullius autem. Aret.

Inſtitutionum,

ſeu elementorum D. Iuſtiniani ſacratiſſimi Principis Liber II.

TITVLVS I.

DE RERVM † DIuiſione, & acquirendo ipſarũ dominio.

Secũdã iuriſprudẽtiæ partẽ, quæ eſt de rebus, pertractandã ſumit Imperator. Et ſummã rerũ diuiſionẽ annectit.

Vperiore libro de iure pſonarũ f expoſuim⁹: modò g videamus de rebus, quæ vel in noſtro patrimonio, † h vel extra i patrimoniũ ‡ nr̃m habent. k

CASVS. Dicit Iuſtinianus continuando pceſſum ſuum. Poſtquam in ſuperiore libro de iure perſonarum expoſuimus, modò in hoc ſecundo libro de rebus, quę in patrimonio noſtro, vel extra noſtrum p̃rimoniũ habentur, videamus. Sed pone: Domine vos dixiſtis mihi ſuprà q̃ vultis determinare de rebus, quæ ſunt in patrimonio noſtro, vel extra. nunquid eſt iſta diuiſio ſufficiens? Ad hoc reſpond. quod ſic. & q̃ ſufficiens diuiſio præmiſſa ſit, tali ratione liquet: quia quædam naturali iure communia ſunt omnium, quędam publica, quædam vniuerſitatis, quædam nullius: pleraque ſingulorum: & ea quæ ſingulorũ ſunt, varijs ex cauſis acquiruntur, ſicuti ex inferioribus apparebit. Franc.

f De iure perſonarum. Ab illo titulo, de iure perſon. vſq; huc.

g Modo. Sicut propoſuimus ſ. de iure naturali. §. fin. Accurſius.

h Patrimonio. ſ. aptitudine. Aptæ enim ſunt eſſe in patrimonio, vt res p derelicta habita. Accurſius.

i Vel extra Scilicet aptitudine: quia nõ ſunt aptæ, vt ſint in patrimonio: vt ſunt res ſacræ, vel religioſæ, vt ĩ. eo. §. nullius. Interdum tamen dictæ res ſunt in patrimonio, vt ſi ab hoſtibus captæ ſint: vt ff. de relig. l. cum loca. ſimiliter res profanæ extra patrimonium noſtrum ſunt, ſi religioſis adhærent: vt ff. de rei vendicatione. l. quæ religioſis.

k Habent. Talis diuiſio hic ſumit̃. Rerũ. n. aliæ ſunt in patrimonio, aliæ extra: quæ vr̃ inſufficiens. nam aliæ ſunt nec in patrimonio, nec extra, vt ſeruitutes: vt ff. de vſufructu legato. l. j. contra. Sed Io. dicit, q̃ hic pueris * loquit̃ ſimpl̃r. nam quædam p docendis pueris dicunt̃. quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & obli. l. obligationum. In fi. quod non eſt veriſimile, q̃ pp pueros malè loquatur: vnde non placet.

† Res quæ modis accipiat̃. Mando. in Gl. Facul. §. Ac tũ. in vet. rob⁹.

† Vt res p̃phanę. Pet.

‡ Vt res ſanctæ & religioſę: ſic dr̃ in l. j. ff. eo. ſ. rerũ q̃dã ſunt diui ni iuris, q̃dã humani: i. q̃dã ſunt i patrimonio, q̃dã extra. Æg. Per.

* Exẽpla non poni m⁹ vt veraſint, ſed vt per ea addiſcẽs aliq̃d diſcat, ſm Areti. Æg. Per.

Alij dicunt hic de corporalibus rebus tñ loqui: qđ eſt falſum: quod colligitur ex continuatione huius tituli ad quatuor ſequentes. Nos diximus ſeruitutes, eſſe in bonis noſtris: cum eatū nomine agamus, & excipiamus: vt ff. de acq. re. do. l. rē. & l. ſtatuas. Quod autē in dicta lege dicitur eas nō eſſe in bonis, nec extra, dicitur ideo: quia per ſe non cenſentur: vt eſt poſſeſſio tigni in domo poſiti: quia non intelligitur tignum, dum durat dumus per ſe. vt ff. de vſucapio. l. cum qui.

Seruitutes ſunt i bonis noſtris.

* Rō qa non pñt i. re ſine re, vel p. ſona cui* ſunt. l. ſi aliena. §. hoc iure. ff. d vſuc. Ægi. Per.

Quædā [a] eñ naturali iure cōia ſunt [b] oim, [c] quædā publica, [d] q̄dā vniuerſitatis, [e] q̄dā nullius, [f] pleraq; ſingulorū: q̄ [g] ex varijs cauſis cuiq; adquirunt: ſicut ex ſubiectis [h] apparebit.

Hæc q̄ ſcribūtur hic, ſunt cōia omnium: & ideo, ad littus maris accedi poteſt, dum modo abſtineatur a villis, & locis ibi poſitis. Areti.

Et quidē naturali iure [i] cōmunia [k] ſunt oium hæc, aer, aqua pfluēs, [l] mare, [m] & per hoc [n] litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere phibet.ur: dum tamen a villis, [o] & monumētis, [p] & ædificijs [q] abſtineat: qa nō ſunt iuris gētiū, [s] ſicut eſt mare. [t]

Flumina & portus ſunt publica. Et litus maris dr̄, quātō plus extēdi poteſt. Aretin

Flumina aūt oia, [t] & portus, publica ſunt; ideoq; ius piſcandi omni-

a Quædam. Hic fit alia diuiſio.

b Cōmunia ſunt. Non tamen agitur cōmuni diuidundo. ſecundum Placen.

ADDITIO.

Quia non poſſunt ſtare ſine re, vel perſona, cuius ſunt. l. ſi aliena. §. hoc iure. cum ſi. ff. de vſur. Ange. Aret.

Publicū quid.

c Omnium. Scilicet vſu, non proprietate: vt dicitur j̄. codem. §. & quidem.

* Quot modis dicatur publicum, vide hic notabiliſ p Angel. Ægi. Per.

d Publica. * Quaſi populica, ſcilicet omnium populorum: vt ī. titu. primo §. conſequens. & j̄. eodem. §. flumina. Aliàs dicitur publicum, quod eſt huius populi, vel illius tantum, vt campus Martius: vt C. de ſacroſan. eccle. l. fi. & hoc dicitur magis vniuerſitatis. Accur.

e Vniuerſitatis. Vt j̄. eod. §. vniuerſitatis.

f Nullius. Vt j̄. eod. §. nullius.

g Quæ. Scilicet quæ ſunt ſingulorum, nec enim ad ſuperiora refertur.

h Ex ſubiectis j̄ eodem. §. ſingulorum. vſque ad finem titu.

Et quidem. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tertio illationem reſtringit. Quarto illationem reſtrictionis aſſignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi. Quia non ſunt. Aretin.

CASVS. Dñe dicatis mihi ſi placet: quæ ſunt cōmunia omnium? Ad hoc rñdet: Amice, Certè naturali iure introductum eſt, q̄ communia ſunt omnium animantium hæc, ſcilicet aer, & aqua de cœlo cadens, & mare. & p conſequēs litus maris: cum ſit eius acceſſio. Vnde dico tibi, q̄ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dum tñ a villis, & monumentis, & ædificijs in litore poſitis ſe abſtineat, qa hmōi villæ, & ædificia non ſunt communia de iure gentium. ſicut eſt ipſum mare. Sed dñe dicatis mihi ioquantum durat litus maris? Ad hoc rñdet Impe: Amice, litus maris durat quatenus hyemalis ſluct* qñ maximus eſt, excurrit. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. flumina autem. Franci. de Are.

i Naturali iure. Id eſt, iure gentium, quod eſt naturali ratione inductum, vt ff. de iuſti. & iu. l. omnes. §. quod verò. de quo hic loquitur: vt j̄. eo. § ſingulorum. & in fi. huius §. nam iure naturali primæuo, etiam alia eſſent communia. Accur.

* Tn dic q̄ imò de iure naturali primæuo, qa qñ imperatori placuit de iure gen. intel

k Communia. Non tamen agitur communi diuidundo, ſecundum Placen. niſi poſtquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omnium, ſcilicet vſu, non proprietate, vt prædixi.

l Profluens. Id eſt, de cœlo cadens.

m Mare. Sic ff. d iniu. l. iniuriarū. j. §. ſi q̄s me phibeat.

n Et per hoc. Id eſt, per conſequens, cum ſit acceſſio maris: argu. infra eodem, §. ſi tamen. Sed contra ff. ne quid in loco publico. l. littora. vbi dicitur littora eſſe populi Romani. Sed illud eſt verum, quo ad iuriſdictionem: verè tamen ſunt communia, vt hic. ſic C. de quadriennij præſcriptione. l. bene a Zenone. ſecus in ripa fluminis, quæ non eſt publica. licet flumen ſit publicum, vt infra eodem, §. riparum. ibi, ſed proprietas. Et poteſt eſſe ratio, quia inundatio fluminis tarò venit: & ideo poteſt eſſe vtilitas in proprietate ripæ. At mare aſſiduè inundat: vnde paruula eſſet vtilitas. non ergo proprietas quæritur: vt C. de bonis quæ liber. l. fina. §. fina. Accurſius.

ligere, illud expreſſit, vt i §. riparū. & §. littorū. j̄. eo. oec obſt. arg. gl. qa ius gētiū iuri nāli derogauit quātū ad aſſ tes, aliàs non eſſet diuerſitas, cōe, & publicū pᵃ oēs doct. hic.

o Villis. Ab alio ibi poſitis. & habet duas ſignificationes, dicitur enim caſa, vel inſula quædam, in qua non habitatur, ſed vel retia ponuntur, vel pp aquam illuc confugitur: vel fructus reponuntur: vt hic, & ff. de vſufr. l. arboribus. in prin. ſi verò ibi habitaretur, eſſet prædium vrbanum: vt infra de ſeruit. ruſti. prædio §. prædiorum. Item dicitus villa, cōgregatio hominum.

p Monumentis. Quid ſit monumentum, habetur de religio. l. ij. §. monu.

q Ædificijs. Scilicet alijs.

s Non ſunt iuris gentium, id eſt, communia de iure gentium, ſicut eſt mare: imò eorum, qui ibi ædificauerunt: [s] vt ff. eod. l. in tantum.

s Dūmodo iuſtè ædificauerint. ſ. cū decreto p̄toris, aliàs p quemlibet iure publico phiberi pñt ſcđm Ang. hic.

l Sicut eſt mare. Huic continua quod eſt ī. ſtatim. §. eſt autem.

Flumina autem. CASVS. Domine iam video quæ ſunt communia, dicatis modo mihi ſi placet, quæ ſunt publica? Ad hoc reſpond. dico. Amice, publica ſunt omnia flumina perpetua, & ſimiliter portus publici ſunt. vnde dico tibi, q̄ ius piſcandi in portu, & fluminibus omnibus, in communi publicè patet: & ſicut ipſa flumina publica ſunt, ita & vſus riparum ipſorum fluminum publicus eſt &c. Et ideo naues ad ipſas ripas applicare, & funes arboribus ibidem natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberū eſt, ſicut p ipſum flumē nauigare. Sed quēmadmodum dixerim tibi riparū vſum publicum eſſe: ſecus tñ eſt in proprietate earum. Proprietas. n. illorum hominum eſt. quorū p̄dijs adhærent, eadem rōne proprietas arborum in ripis natarū eorundem eſt: & ſicut ego dixi tibi de vſu riparum, ita dico tibi, q̄ vſus littorum omnib. publicè patet, ſicut vſus ipſius maris: vnde cuilibet liberum eſt caſum, i. domunculam ibi ponere, in quam ſe recipiat. liberum eſt etiam cuilibet ex mari retia deducere, & ibidem ſiccare: ſed certè pprietas littorū nullius eſſe intelligitur, ſed eiuſdē iuris ſicut & ipſum mare, & quæ ſubiacent mari, terra, videlicet & arena. & hæc dicuntur vſq; ad illum §. vniuerſitatis. Fran.

t Flumina autem omnia. Scilicet perpetua: vt Padus. & Rhenus. quædam enim ſunt priuata. vt foſſata in agris poſita, quæ creſcunt, & decreſcunt, quæ qñq; currunt, qñq; non: vt ff. de flu. & ne quid in flu. l. j. § ij. & ff. eo. l. nemo. in fi.

Omni

a Omnibus. nec qui fuit primo longo tpe piſcatus, alium ſuperuenientẽ repellere põt: vt ff. de vſuca. l. ſi. niſi fortè ſpatio xxx. ann. vt ff. de diuer. & temp pſcrip. l. ſi quiſquam. vel ſecundum ioan. intellige illam l. ſi quiſquam, qñ erat in poſſeſſione piſcandi.

ADDITIO. In qua conſtituitur p prohibitionem alterius non contradicẽtis. Et an idem ſit de molendino, & de multis alijs quæſtionibus de hac materia vide Chriſtophorum hic.

bus a commune b eſt in portu, fluminibuſq;. Eſt autem littus c maris quatenus hybernus d fluctus maximus excurrit e.

Riparum vſus publicus eſt, illarũ verò dñium ad eos pertinet: qui pximiorũ prædiorũ dñi ſunt: littorũ quoq; vſus, quamuis publicus ſit, illorũ tamen pprietas nullius eſt.

Riparum f quoq; vſus publicus eſt iuregẽtiũ, g ſicut ipſius fluminis. Itaq; naues ad eas adpellere, † funes arborib. ibi natis religare, onus aliqđ in his reponere, cuilibet liberũ eſt, ſicut p ipſum flumen nauigare: ſed pprietas earũ h illorũ i eſt, quorũ prædijs hærẽt, k qua de cauſa arbores quoq; in eiſdẽ l natę, eorundẽ m ſunt.

Littorũ n quoq; vſus publicus o eſt, & iuriſgẽtiũ, p ſicut & ipſius maris q & ob id cuilibet liberum eſt, caſam ibi ponere, in quam ſe recipiat: ſicut retia r ſiccare, & ex mari deducere. Proprietas aũt eorum s põt intelligi nullius t eſſe, ſed eiuſdem iuris eſſe, cuius & mare, & q̃ ſubiacet mari, terra, vel arena.

Quę dicanť vniuerſitatis, & nõ ſingulorũ pprie, & q̃ ĩ nullius bonis, exẽplis docet.

Vniuerſitatis † v ſunt, non ſingulorum, quæ in ciuitatibus x ſunt, theatra, y ſtadia, & his ſimilia, a † & ſi qua alia b cõmunia ſunt ciuitatum.

Ea quę ſunt diuini iuris, in nullius bonis ſunt. Aret.

b Commune. Id eſt, in cõi omnib. patet, non autem eſt cõmune, ideo publicum. ſecundum Io.

c Eſt autem littus. vt ff. de verb. ſign. l. litus.

d Hybernus. Id eſt, hyemalis, quando vento vndę trahuntur. q. d. quantũcunque mare aliquo tẽpore plus extenditur in hyeme, vel æſtate, tantum eſt littus eius.

e Excurrit. Hiccõ tinua quod eſt ĩ. eo. §. littorum.

f Riparum. Id eſt, fluminis.

g Iuregentium. Id eſt, de iuregentiũ: vel id eſt omnibus gentibus publicè patet.

h Earum. Scilicet riparum.

i Illorum. Scilicet hominum, quorum &c.

k Hærent. Sed quid ſi via publica eſt in medio inter flumen, & agrum? Reſpon. idem quod hic: vt ff. de acqui. rer. dom. l. marius.

l In eiſdem. Scilicet ripis.

m Eorundem. Sed quid ſi piſcator vult ligare: dñs vult incidere? Videt dñs præferendus: vt ſ. de his q ſui vel alie. iur. ſunt. in habi, nec cuiquam &c. & C. de Iudæ. l. omn. & ff. ſolu. mat. l. etiã. §. licet. Sed contra credo; vt ff. de vſu, & habi. l. fina. & ff. de vſufruc. l. æquiſſimum. §. item Nerua.

n Littorum. Scilicet maris vt ſequitur.

o Publicus. ĩ. eo. §, & quidem. ibi, & p hoc &c cõtra. ſol. dicit Pla. omnia eſſe publica. & econtra, ſcilicet ratione quorundam vſuum. vt ecce tam mare, quã flumina, & littora, & ripæ in vſu animantium ſunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & ſimilia q̃ exigit natura. Sed ius piſcãdi, quod in his eſt, ſolum competit hominib. & retia ſiccandi, & quędã ſimilia. portus tñ dicis eſſe publicos, nõ communes. Sed Ioan. dicit nulla communia eſſe publica, vel cõ. Ea enim demum ſunt communia, quæ cum ſint in vſu omnium animantium, tamen occupantib. conceduntur: vt lapilli, & gemmæ in littore maris: vt ĩ. eo. §. item lapilli. & ff. eo. l. item lapilli. Sed publica nõ in ſum os conceduntur occupantiu imò interdicta pponuntur, ne quid eis fiat. ff. ne quid in loco publico, & de flum. & alijs titu. Præterea quomodo poteſt eſſe, quod ait Placen. cum in diuiſione ſupra poſita velut duæ ſpecies oppoſitæ ponantur. communia, & publica: vt ſ. eod. in princip. Proinde quod dicit hic, publicus, id eſt communis, vel publicus, quo ad vſum communem, non quo ad proprietatem.

ADDITIO. Cuius reſpectu vera ſit opinio Io. nam cõia ſunt relicta ſub ſuo iure naturali primęuo, quo omnia erant cõia: nec in aliquo ſibi iuſgentiũ derogauit: cum pp eorum incomprehenſibilitatem in ſolius Dei dñio remanſerint. Publica verò, veluti comprehenſibiliora totius populi de mundo per iuſgentium fuere applicata dominio.

p Iuſgentiũ, id eſt, de iuregentium.

q Maris. Scilicet vſus publicus eſt.

r Sicut retia. Hyſteron proteron, id eſt, ordo conuerſus: vt ff. eo. l. riparum.

s Eorum. Scilicet littorum.

t Nullius. Scilicet hominis ſingularis: omnium aũt ſunt: & ſic differt ab illo §. nullius. infra ſtatim poſito.

Vniuerſitatis.

CASVS Iam dixiſtis mihi ſupra de cõmunib. & publicis: dicatis mihi modo, ſi placet, quę ſunt vniuerſitatis? Ad hoc rñd. Vniuerſitatis ſunt, quæ in ciuitatibus ad vtilitatem, vel ad delectationem populi ſiunt: vt theatra, & ſtadia, & ſimilia, & ſiqua alia ſunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. nullius. Franc. de Aretio.

v Vniuerſitatis. Quæ etiam publica quandoq; dicuntur, id eſt, vnius populi: vt C. de ſacroſanc. eccle. l. ſi. in princ. Sed aliter accipitur ſ. eodem. §. flumina. nam loquitur ibi de illo, quod eſt publicum omniũ populorum.

x In ciuitatibus. Et ciuitatum ſunt.

y Teatra a theaomai, id eſt inſpicio, vt in arena Veronenſi.

z Stadia. Stadiũ eſt octaua pars milliarij. quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in hiſtorijs.

a Similia. Quæ ſunt ad delectationem populi, vt latæ viæ, & picturę in palatio.

b Et ſi qua alia. Scilicet neceſſitatis cauſa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & ſunt ſupradicta vniuerſitatis dominio, & vſu. Sed Placen. dixit vſu tantum eſſe vniuerſitatis. Alia ſunt, quę dominio, & fructu ſunt vniuerſitatis, non vſu: vt fundi, & ſerui: vt ff. de in ius vocan. l. ſed ſi hac. §. q manumittitur. Et de verbo. ſignific. l. inter publica. & de contrahen. empt. l. ſed Celſus. §. j.

ADDITIO. Dicite ea mente doct. q hęc omnia dicuntur vniuerſitatis, & quò ad dñium, & quò ad vſum communem, vt hic, & l. ſicut. §. j. ff. quod cuiuſque vni. Eſt tñ differentia inter res vniuerſitatis: qa quędam vniuerſitatis appellantur, & quo ad dñiũ, & quo ad vſum communem: vt ſunt theatra, & ſtadia: quędam verò ſunt vniuerſitatis quo ad dñium, & quo ad vſum particularia: vt ſunt prata vniuerſitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Chriſtopho.

† Aliàs applicare ſcdm Bolog. in l. riparũ. ff. e. ſed idẽ eſt. Terẽt. Applicat primũ ad Chriſidẽ. Ægi. Per.

† Hęc eſt ſing. ſecũdũ Por. ad hoc q via publica nõ impedit, ſeu cohærentiæ hæc ẽ practica tabellionum ponentium p cohærentijs ẽt agros, qui ſunt vltra viam publicã. Ægi. Per.

† Et lo hoc redditur vtilis pprietas. Idẽ ſi fructibus ibi naſcentibus. Nec obſt. l. iij. §. de tñ. ff. de vſu fru. quia vſus eſt cõis quãtũ ad ea tñ, q̃ hic in tex. ponuntur pncta ſiccare retia. &c. Ang. †

Cõe & publicũ differũt.

† Et tũc vera eſt op. Placẽ. vt cõia dicanť publica. ſed non cõ: nisi reſpectu quorundam vſuum.

† Gl. vni. cit. prin. in c. cum nnncius. extra. de teſti. inducit hũc §. ad coadiuuandũ illud ca. cum nuncius. vbi dr q clerici phẽ ferre teſtimonium in cã ſuæ eccleſiæ.

† Abundãt, & his ſimilia.

Theatrũ. Stadium. Hercules fuit bonus curſor.

Nullius autem ſunt res ſacrę, & religioſæ, & ſanctæ. quod n. diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt.

Res ſacræ ſunt q̃ ritè p pōtifices Deo dedicatę ſunt, ſeu ad diuinis miniſterijs deputatæ, q̃ non poſſunt niſi p captiuitate hominum alienari. Arc.

Sacræ res ſunt, quę ritè per pontifices b Deo cōſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, c & donaria, d q̃ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: q̃ ēt e p noſtrā conſtitutionē f alienari, & obligari phibuimus, excepta g cauſa redemptionis captiuorum. Si quis autem authoritate ſua quaſi ſacrū ſibi conſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanū. † h Locus autē, in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ, etiā diruto ædificio, ſacer adhuc manet. i vt Papinianus ſcripſit.

Religioſum locū quiuis ppria authoritate facere poteſt: mortuum ſcilicet in propriū fundum inferendo: ideo ſocius communem fundum inuito ſocio religioſum non facit: nec proprietarius contradicente fructuario.

Religioſum locum vnuſquiſq; k ſua voluntate facit, dum mortuū l infert in locum ſuum. In communem aūt locum purum m inuito ſocio inferre non licet. n in cōe verò ſepulcrum ēt inuitis † o cæteris, licet inferre. Itē ſi alienus vſuſfructus p eſt: pprietarium q placet, niſi conſentiēte r vſuſfructuario, locum religioſum nō facere. In alienū locū conſentiente dño, licet inferre, & licet poſtea ratum non † habuerit, quā illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

Nullius aūt. Iſta pars vſq; ad § ſingulorum diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quæ ſunt in nullius bonis. Secundo ponit exēplum de rebus ſacris. Tertio de religioſis. Quarto de ſanctis rebus. Secūda ibi, ſacræ ſunt. Tertia ibi, Religioſum. Quarta ibi, Sanctæ quoq;. Et quamlibet partem ſummabo per ſe.

CASVS. Dñe, iā vidi quæ ſunt vniuerſitatis: dicatis mō mihi, q̃ ſunt nullius? Ad hoc rñdet Imper. Amice, nullius ſunt veluti res ſacræ, & religioſę, & ſanctæ: & hoc patet tali rōne. Hmōi enim res diuini iuris ſunt: & quod diuini iuris eſt, in nullius bonis eſt. Sed pone. Dñe iam video q̧ ea, quæ nullius ſunt, conſiſtunt in ſacris, & religioſis, & ſanctis, dicatis ergo mihi, quæ ſunt ſacra? Reſpō. Amice, ſacra ſunt q̃ ritè per pōtifices Deo cōſecrata ſunt: ſicut ædes ſacrę, & donaria &c. put iacet in litera vſque ad illū §. religioſum. Franciſcus.

a Nullius. Scilicet hominis, vel hominū, nec pñt eſſe, ſed ſunt in bonis Dei, hominum cēſura, ſiue diſpoſitione: & ſic non obſtat, quod poſſet dici de communibus, & publicis rebus vniuerſitatum: quæ videntur nullius eſſe: quia eſſe poſſunt, & ſunt hominum, licet non hominis ſingularis. 1 Item contra infra eodem. §. ſacræ. Solu. vt ibi.

b Pontifices. Id eſt, papas, & epiſcopos. Sed nunqd Imperator dedicare poteſt: Videtur q̧ ſic: vt ff. eodem, l. ſacra §. j. vbi dedicat, id eſt, poteſtatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erant ſacerdotes: vt in canonibus dicitur. Vel dic dedicat alij, petita epiſcopo permittendo ſine requiſitione, vel concedit, ſcilicet requiſitus.

c Aedes ſacræ. Hic locus dicitur ſacer, vt hic, & ſanctus: vt C. de ſacroſan. eccle. l. ſancimus. j. Item religioſus: vt in Auth. vt religioſæ domus.

d Et donaria. Aliàs dona. id eſt, thuribula, & cruces, & calices. Accur.

e Quæ etiam. ſcilicet donaria, non autem referas ad ædes ſacras. nam illæ nullo modo poſſunt alienari: vt in Auth. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. x. Accur.

f Conſtitutionem. Vt C. de ſacroſan. eccle. l. ſancimus. Accurſius.

g Excepta. Nam hominum animæ quibuſlibet rebus præponendæ ſunt: vt C. de ſacroſanctis eccleſijs. l. ſancimus. j. in fine. 2 Item propter debitum, ſi quod habet eccleſia: vt ſñ Authen. de alie. emphy. §. hoc etiam ſuper ipſis. colla. ix. Item propter alimenta pauperum: vt xij. quæſt. cap. aurum habet eccleſia. Accurſius.

ADDITIO. Vnde verſus. Vtilitas, incommodum, pietaſque, neceſſe, Res alienari permittunt eccleſiarum.

h Prophanum, id eſt non ſacrum.

i Sacer adhuc manet. Deſinit tamen eſſe ſacer, ſi ab hoſtib. capiat: vt in fra. de inutil. ſtipul. §. j. & ff. de religio. l. cum loca. Item locus ille religioſus eſſe deſinit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant: vt ff. eodem. l. ſacrā. §. illud. & de relig. l. antepenul. in fine.

Religioſum. CASVS. Domine, iam video quæ ſunt ſacra: dicatis mihi, quæ ſunt religioſa? Ad hoc reſpondet Imperator: Amice, religioſa loca ſunt, in quibus corpora mortuorum ſepulta ſunt. Religioſum enim locum vnuſquiſque pro ſua voluntate facit, dum in locum ſuū mortuum infert &c. omnia plana ſunt vſq; ad §. ſanctæ.

k Vnuſquiſque. Aliud in ſacro: vt ſupra eod. §. ſacræ.

ADDITIO. Hodie tamen de iure canonico requiritur authoritas epiſcopi, c. pennlti. in fin. extra. de conſecra. eccleſ. vel alia. iſta tamen ciuilis religioſitas impedret loci alienationem, ſecundum Ias. & Ange. hic.

l Mortuum. Scilicet totum, 3 vel ſaltem caput: cuius imagine cognoſcimus: vt ff. de religio. l. cum in diuerſis. in fine. Quid ſi partialiter caput eſt in diuerſis locis? Reſpond. illum eſſe religioſum, vbi eſt maior pars: vt argumen. ff. de ſtatu homi. l. quæritur. & infra de vulga. ſubſtitu. §. & ſi ex diſparibus. Si autem æqualiter, neuter: ſecundum Ioan.

ADDITIO. Et no. q̧ ſi pars interior appareat, illa tanquam nobilior inſpicitur. argum. l. quod cōclaue ff. de damno infecto. Angelus.

m Locum purum. 4 id eſt, qui neque ſacer, neq; ſanctus neque religioſus eſt. ff. de relig. & ſump. fune. l. j. §. purus autem locus. vide gl. in c. abolendę. extra. de ſepultu.

n Inferre non licet. Extraneos. nam ipſe ſocius recte ibi ſepeliri poteſt, etiam ſine cōſenſu cæterorum: maximè cum non eſt alius locus, in quo ſepeliretur: vt de relig & ſum. fun. l. ſi plures.

o Inuitis. Hoc fauore religionis iam factę, aliàs contra: vt ſupra proximo §. & ff. communi diui. le. Sabinus.

p Vſusfructus. Scilicet loci puri. argum. ff. de vſu, & habi. l. finali.

q Proprietarium. Niſi conſentiat fructuarius: vel niſi teſtatorem, qui vſumfructum legauit, velit ſepelire hæres, vt ff de reli. l. ij. § ſi vſum fructum.

a Cōſentiēte. Quid ſi primo cōſenſit, poſt pœnituit ante

†Prophanum & ſacrum opponunt. Mand. ſupra j. com. gl. t.

†Sed dices tu. nā aer nec ē in bonis hominis ſingularis, nec hoīs l cōmunitatē nec rediti pōt in bonis alicui⁹, ergo debuiſſet poni ſub membro nulli⁹. Solu. q̧ aer ſit in nib. nec l nullı⁹ bonis puenit ſacto naturæ, & iō cōis oīb. appellat⁹ ē, ſed res ſacræ, ſanctæ, & religioſæ ſunt dedicatæ Deo facto hominū, & ideo non cōes, ſed l nulli⁹ bonis appellatę ſunt. Chuſt.

2 Idem eſt in cap. præcipiamus. in princ. xij. q. j.

†Cōcor. c. cū oēs. gl. j. poſt med. ibi Niſi rem concedāt de cōſtit.

†Expungendū eſſe hoc loco negationem, quēadmodum & ſ l. in tūi. §. religioſū. ff. c. eēſet Anto. Augu. emendatio. l. a ca. ij. idq; pbat cū ex Pā. Florē. tū ex Theophilo Græco inſtitu. tionū interprete. atque ita hujus loci ſenſus erit, locū religioſū fieri, ſi q̃uis nō cōcedente dño illatus ſit mortu⁹, ſi modo id ratū poſtea dñs habuerit.

3 Nō tñ fundū totum, ſed locū cadaueris ſolū efficit religioſum Ang.

4 Iſtā gl. non reperitur l antiquis originalib⁹, nec de ea faciūt mētionem doc.

ante illationem? Rñ. ſufficit ſemel voluiſſe: vt ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & j. proxi. §.

Sanctę quoque. CASVS Domine, iam uideo quæ ſunt ſacra, & religioſa: dicatis mihi, quę ſunt res ſanctæ? Ad hoc rñ. Amice, ſanctę res ſunt ueluti muri, & portę ciuitatis, Hmôi. n. res quodãmodo diuini iuris ſunt: & id circo in nullius bonis eſſe cenſentur. Sed domine, quare dicuntur muri ſancti? Ad hoc reſpon. Amice, ideirco muros ciuitatis ſanctos legis authoritate, id eſt, firmos dicimus: quia pęna capitis conſtituta eſt aduerſos eos, qui aliquid in muros deliquerint. vnde & illas partes legũ, quibus pœnas cõtra earũ trangreſſores cõſtituimus, ſanctiones appellamus. & hæc dicuntur vſque ad § Singulorum.

Res ſanctæ ſunt portę, & muri ciuitatũ, quaſi pœna legali firmatę. Itẽ leges pęnales propriè vocant ſanctiones. Are.

Sanctæ † quoq; res veluti muri, [a] & portę ciuitatis, quodãmodo diuini iuris ſũt: & ideo nulli' i bonis ſunt. Ideo aũt muros ſanctos [b] dicim': qa pęna capitis ꝯſtituta eſt i eos, qui aliquid in muros deliquerint. [c] Ideo & legũ eas partes, qb' pœnas ꝯſtituimus [d] aduerſus eos, qui ꝯ leges fecerint, ſanctiones [e]. vocamus.

Hic exordium ſumit poſtrema pars diuiſionis rerũ, quæ per vniuerſum hunc ſecundũ librum & eò amplius diffunditur. Rerum dominia ſingulis hominibus, aut iure naturali, aut iure ciuili acquiruntur. Quibus igitur modis res fiant noſtræ naturali iure, tradere incipit.

† Sanctũ quot modis ſumatur Mando: l Glo. Facul. §. Conſiderantis, in ver. ſanctæ.

† Et tũc capite punit: vt l. fi. ff. e. in alijs autẽ eſt pœna extraordinaria ad arbitriũ iudicis: quod qñ q; põt ſe extẽdere vſque ad mortẽ ſi ſit enorme delictũ. An. Ate.

[a] Muri. Scilicet ciuitatis Romanæ. Quid de ciuitate alia, vel caſtro? Rñd. nec ibi quicquã facere licet ſine authoritate ꝓſidis: vt ff. eo. l. ſacra. §. muros. Vel fortè vniuerſitati licet, non priuato: vt C. de ope. pub. l. omnes.

ADDITIO. Iſta gl. iuxta ſuo tex. eſt not. ad hoc, quod illi ſtultè agunt: Imò etiã contra ius, qui domos conſtruunt contignas, ſeu adhærentes muris ciuitatis, uel caſtri: vt ff. eodem, leg. ſacer. §. muros. Placen.

[b] Sanctos. Id eſt, firmos. a ſancio ſancis: non calce, vel lapidibus, ſed lege firmatos, vt ſequitur.

[c] Deliquerint. Scilicet trãſcẽdẽdo, vel rũpẽdo: ſicut fecit Rhemus frater Romuli: vt hic, & ff. e. l. fi. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerũt ſanguine muri.

[d] Conſtituimus. Vt C. de leg. & conſt. l. non dubiũ. & ſimiles. Accur.

[e] Sanctiones. In ſtricta ſignificatione: quandoq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: vt C. de nouo Co. fa §. quibus. verſ. colligentis vero &c. Quandoque largiſſimè pro collectione totius iuris ciuilis: vt in proœ. Digeſt. in princ.

Singulorum. Iſta eſt ſecunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinq; partes principales. Primo qualiter acquirũtur nobis res, quæ in nullius bonis ſunt. Secundo, qualiter acquirunt ea, quæ ſunt alterius, ex facto noſtro ex permiſſione, vel fabricatione. Tertio quando vſufructuarius, uel bonæ fidei poſſeſſor facit fructus ſuos: & quid contineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnũ caſum exceptiuũ a prima parte, videlicet, quod ea, quæ ſunt in nullius bonis: non tamen in totũ efficiũtur occupantis. Quinto quãdo per traditionem, vel non, in perſonã certã, vel incertam dominiũ tranſferatur. Secunda ibi, in §. cum ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis aũt. Quarta ibi, in §. theſauros. Quinta ibi, in §. per traditionem.

CASVS. Domine, iã video, quę ſunt naturali iure communia, & quæ publica, & uniuerſitatis, & quę nullius. Dicatis ergo mihi, ſi placet, quę ſint ſingulorum hominum res? Et reſpon. Imper. dicẽs, quod multis modis fiunt. Quarundam enim rerũ dominium nanciſcimur iure naturali, qđ ſicut diximus, ius gentium appellatur: & quarũdam rerum dominiũ nãciſcimur iure ciuili. Sed pone caſum. Dñe, iam video, q rerum dominiũ acquiritur de iure gẽ. & de iure ciui. ſed pro Deo dicatis mihi, de quo iure intenditis primo tractare? Ad hoc reſpon. Amice, commodius eſt a vetuſtiore iure incipere. Manifeſtum aũt eſt ius naturale vetuſtius eſſe: quod cum ipſo genere humano rerũ natura prodidit. Ciuilia enim iura tũc primo eſſe cœperunt, cum ciuitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt. Et hæc dicuntur vſque ad §. feræ igitur. Frane.

Singulorũ † aũt hominũ multis modis res fiũt: quarũdã enim rerũ dominiũ nãciſcimur iure naturali, qđ (ſicut diximus) [f] appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili. [g] Commodius eſt itaque a vetuſtiore [h] iure incipere. palam eſt autem, vetuſtius eſſe ius naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura [i] prodidit. [k] † ciuilia autem iura tũc eſſe cœperunt, cum & ciuitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

Horum quæ ſubijciuntur dominia, præoccupanti iure gentium conceduntur, Et in alieno aucupata fera occupanti quæritur.

Annotato, alienum fundum domino reluctante, ingredi nemini licere.

† Iſte §. declarat quõ res adquirũtur iure gen. vſq; ad tit. de vſuca. j. Ægi. Per.

† Ex hoc loco facile ẽ intelligere qđ ſcribit M. Cic. lib. j. de legi. legem illã nãlẽ fuiſſe ante, quã ciuitas vlla cõſtituta eſſet: vt pote natã cũ ipſis hominib' quos ꝓtẽros caſulis, & collibus, certũ eſt diu ignoraſſe omnẽ politiam.

[f] Diximus. Sed vbi? Reſpõ. ſ. de iu. natu. §. j. ibi, qđ verò naturalis. Vel ſ. de in. na. §. ſed naturalia. Vel melius ſ. eo § & quidẽ.

ADDITIO. Dic q iſta gl. videtur approbare vltimam opi. hic poſitã in glo. ſed illa nõ videtur vera: vt in §. j. in ver. quod vero. ſ. de iure natu. Angel.

[g] Iure ciuili. Vt vſucapione, arrogatione, ſucceſſione, deportatione, monachatione: de quibus incipiet dicere j. de vſucap.

[h] Vetuſtiore. Sic ff. de iure immu. l. ſemper.

[i] Rerum natura. Id eſt, Deus.

[k] Prodidit. Id eſt, ſtatim enim procreauit Deus gentes, ſtatim fuit ius gentium. Accur.

ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id eſt, adinuenit. inde ꝓditus. i. adinuẽtus: vt j. ſi. quad. paup. fec. di. in princ. Quandoq; etiam proditus. i. datus. j. de act. §. huic autem verſic. qua de cauſa. Et ſic accipi hoc loco non eſſet ineptum.

Feræ igitur. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de iure gẽtium, tanquã de vetuſtiore, dicatis ergo mihi, ſi placet, aliquem modũ acquirendi dñium de iure gentium? Ad hoc reſpõ. Iuſt. Amice, feræ beſtiæ, & volucres, & piſces, & omnia animalia fera quæ in terra, & quæ in mari, & quæ in cœlo. i. in aere naſcũtur, ſtatim cum ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupantis fiunt: & hoc tali ratione. Mundi enim animalia fera, in nullius bonis eſſe intelligũtur: & quod ante nullius eſt, id iure gentiũ (qđ naturali rõne introductum eſt) occupanti conceditur. Nec intereſt quantum ad acquirendum dominium, vtrũ quis huiuſmodi feras beſtias, & volucres, in ſuo pro-

prio fundo ceperit, an in alieno: & hoc eſt verū, niſi prohibitio domini intrare volentes præceſſerit. Nam qui in fundū alienum ingreditur venādi, aut aucupādi gratia: poterit a domino prohiberi, ne ĩgrediatur, ſi dominus fundi eum præuiderit. Sed pone: Domine, iā video, q̃ per occupationem huiuſmodi ferarum, & volucrum acquiritur mihi dominium: dicatis mihi quādiu durat mihi huiuſmodi dominium acquiſitum? Ad hoc rńd. Amice, dico tibi, q̃ quicquid prædictorum animalium ceperis, tandiu tuo dominio ſubiectū eſſe intelligitur, quandiu in cuſtodia tua detinetur: ſed cum tuā cuſtodiam euaſerit, & in priſtinam naturalem libertatem ſe receperit, in tuo dominio eſſe deſinit, & rurſus ſicut prius occupanti conceditur. Sed domine dicatis mihi, quando dicitur ſe recepiſſe in naturalem laxitatem, vel libertatem? Ad hoc reſpon. In naturalē laxitatem dicitur ſe recepiſſe, cum vel omnino conſpectum oculorum tuorum euaſerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt impoſſibilis ſit eius perſecutio. Vnde ſuper tali quæſtione apud veteres multum fuit diſputatum & quæſitum. Quidam venator, puta Titius quendam ceruum vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita q̃ ceruus vulneratus capi poterat. Nam in caſu illo dubitatur, verū dominiū cerui vulnerati incontinenti poſt vulnus inflictum intelligatur Titio vulneranti acquiſitum. Et certè quidam veteres dixerunt ſtatim poſt vulnus inflictū huiuſmodi ceruum vulneratum, fieri Titij vulnerantis. & tandiu in eius dominio videri, quādiu eum perſequitur. Et ſi Titius eum perſequi deſierit: dixerūt huiuſmodi ceruum deſinere in dominio Titij eſſe. & rurſus occupanti concedi. Alij vero non aliter putauerunt huiuſmodi ceruum fieri Titij, quam ſi eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis vos ſuper hoc? Certè dicere ſiſti. Nos poſteriorem ſniam tanquàm iuſtiorem confirmamus: vt videlicet ita demum intelligatur Titij eſſe, ſi Titius eum ceperit. Multa enim ſolent accidere impedimenta, vt Titius eum non capiat. Et hæc dicuntur vſque ad §. Apum quoque. Franciſcus.

Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces; & omnia animalia, quæ mari, cœlo, a & terra naſcūtur, ſimul atque b ab aliquo capta fuerint, iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt. Quod enim † ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti cōceditur. † Nec intereſt, c feras beſtias & volucres, utrū in ſuo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienū fundū ingredit̄ venandi, d aut aucupandi gratia, pōt a dn̄o, ſi is præuiderit, prohiberi, ne ingrediatur. e Quicquid aūt eorū ceperis, eouſq; tuum eſſe intelligit̄, donec tua cuſtodia coercetur: Cū verò tuam euaſerit cuſtodiam, & in libertatem f naturalē ſeſe receperit: tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cū vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis g ſit eius perſecutio. h

Licet fera ſylueſtris, ab aliquo vulneretur, ita vt veriſimiliter poſſit capi, tamen nō efficitur vulnerantis, niſi eā ceperis. Aret.

Annotatio, Illud vulgatum, multa cadunt inter calicem, ſupremaque labra.

Illud i quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi poſsit, k ſtatim tua eſſe intelligatur. Et quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuam, & eouſque tuam videri, donec eā perſequaris. quòd ſi deſieris perſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alij vero putauerunt non aliter tuam eſſe, quàm ſi eā ceperis. Sed poſteriorem l ſententiam nos confirmamus, quòd multa accidere m ſoleant, vt eam non capias. n †

Apes, quæ in nullius bonis ſunt, occupāti conceduntur, & earū fructus, ſicut & aues: licet in aliena arbore capiant. Dn̄s tamē a principio ingredi prohibere pōt. Et examen eorum tuum eſt, donec difficilis non eſt perſecutio. Aret.

ter factæ conceduntur occupanti: vt j. eo. §. nullius. Rńd. Res dicitur eſſe in nullius bonis ſex, vel ſeptem modis. Natura, vt hic. Facto, vt j. eo. §. pe. Item tempore: vt ff. de acqui. re. do. l. nūquam. §. theſaurus. Et in his tribus locis habes hæc regula, niſi q̃ in theſauro de æquitate dimidium domino ſoli reſtituitur: vt j. eodem. §. theſaurus. Item cenſura: vt j. eod. §. nullius. Item caſu, vt in hæreditate iacente, quæ vicem domini repræſentat: vt infra de ſtip. ſerui. in prin cip. Item culpa hominis, vt ſi eijciam ſeruum ægrotantem: vt C. de la. lib. tol. l. j. §. ſed ſcimus, & etiam hic. Item iuris naturalis conſtitutione: vt liber homo: vt ff. de verbo. oblig. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.

c Nec intereſt. Quò ad acquirendum dominium.

d Venandi. Aliud ſi cau. acquirendi fructuū meorū: vt ff. de ter. ſug. l. ij. vel glandis colligendæ cauſa: vt ff. de gland. leg. l. j. vel vt recipiam pecuniā quam ibi abſcondi: vt ff. ad exhiben. l. theſaurus. vel ſi vindemiam, quā emi, tollere me venditor prohibeat: vt ff. de actio. empt. l. qui pendentem.

e Ingrediat̄. Quid ſi poſt prohibitionem quid ceperit? Reſpond. non facit ſuum: vt C. de rei ven. l. ſi fundum. & l. certum. & facit. j. eo. §. ſi apum. verſi. ſic planè.

ADDITIO. Dic iſtud verū ſecundū Ang. ſi fructūs fundi conſiſtebant in venatione, alias ſecus: vt tenet glo. in l. diuus. ff. de ſer. vr. præ. & in l. iij. ff. de acquir. ter. do. quamuis Por. ſequatur iſtam glo.

f In libertatem. Id eſt laxitatē, vt ſtatim ſequitur: vt ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

g Difficilis. Id eſt, Impoſſibilis. ſic ff. pro ſoc. l. de illo. in glo. difficile. econtra. ff. de ijs qui deiect. vel effu. l. ij. Accur.

h Perſecutio. Sic ff. de acqui. poſ. l. iij. §. Nerua.

i Illud. Sic ff. de acqui. re. do. l. naturalem. §. illud.

k Capi poſſit, conſiderata natura hominis, & animalis, non diuina poſſibilitate: licet nec omnino ſamiliaritatem conſidero.

l Sed poſteriorem. Sic ff. de acquiren. rer. domi. l. in laqueum.

m Accidere. Licet enim probetur vnum, id eſt, eam vulneratam, non tamen ſequitur: vt capi poſſit: vt C. de proba. l. neque natales.

n Non capias. No. q̃ inſpicitur, quod euenire pōt.

Feræ igitur. Quia a vetuſtiori incipiendum eſt, igitur &c. Accurſius.

a Cœlo. Id eſt aere. Accur.

b Simul atque. Id eſt, ſtatim poſtquā &c. Sed nunq̄d

[Right margin notes:] Alia re prædicta deinū ſi aliqua ēt lenia præcedant indicia ſecundū Chriſ. Et an q̃s cogat̄ Iudicare furem, vide Iaſo. hic. † Et ſic & rebus incertis nō pōt ſeari ſnia certa, vt hic, & in cap. iuuenis. iuncta gl. ij. poſt princi. ex de ſpō. & matri. & eſt arg. q̃ ad ea quę frequētū accidūt, tuta adaptanſ: vt, hic, & in c. literas. iuncta gl. ſup verbo cōſueuerint in me. i uerſic. itē at. ad ea. extra. de deſpon. impube. Idē ubi uia publica, vel ēt priuata ē diruta: ſecundum Iaſ. hic. Imò tex. dēt intelligi prout iacet: & hoc totū ſtat in arbitrio iudicis, vt tēt gl. ſuper verbo capi. j. e. ſecūdum Chriſ. Et notat hūc tex. Ang. pro eo q̃ nō ritè captus poſt ea reſtitutū libertati præſtare.

[Left margin notes:] † Quod in nullius bonis eſt, id occupāti cōceditur. & ad hūc §. & ſequētes remittit gl. in c. ſi culpa. ſuper verbo aīalia. ante fi. gl. extra de iniurijs. & dā. da.

† Hinc Cice. li. j. of. Sunt autē, inquit, priuata nā nulla, ſed aut veteri occupatiōe: vt q̃ quōdam in vacua venerunt &c.

Res dicitur eſſe in nullius bonis ſeptem modis.

a Scilicet cū auctoritate iudicis quā de facili pſtabit. Sed

ſic ff. loca. l. ſi qs domum. §. idẽ quæ. ſi ſumptus. & ff. ad Treb. l. Lucius. §. pen. & ad leg. Falc. l. in quantitate. §. magna. & ff. ex quib. cau. ma. l. ſed & ſi per prætorem. §. ſi feræ. & ff. de ſer. ruſti. præd. l. q ſella. §. ij. & ff. dam. infect. l. qui bona. §. cũ inter. arg. tñ contra. ff. de pecu. l. eo tempore. j. reſponſ. iudi. l. nemini. §. j. & fortè ſeruatur aliud de conſuetudine in hoc §. & in ſuperioribus duobus.

Apũ [a] quoq; fera [b] natura ẽ. † Itaq; apes, q̃ ĩ arbore tua ꝯſederint, ante quã a te alueo [c] includant, nõ magis tuæ intelligunt̃ eẽ, quã volucres, q̃ in arbore tua nidũ fecerint. Ideoq; ſi alius eas incluſerit: [d] is earũ dñs erit. [e] Fauos quoq; ſi quos effecerint, eximere qlibet põt. Planè integra re, [f] ſi ꝑuideris [g] ingredientem fundum tuum: poteris eũ iure ꝓhibere, ne ingrediat̃. Examen [h] quoq;, quod ex alueo tuo euolauerit, eo vſq; intelligit̃ eſſe tuũ, donec in cõſpectu tuo eſt, nec difficilis ꝑſecutio eius eſt: alioquin occupantis fit.

Animalia quæ naturaliter ſunt feræ, ſed per accidens manſueta: tandiu ſunt noſtra, quandiu retinent conſuetudinẽ eundi, & redeũdi.

Pauonũ quoq;, & columbarũ fera [i] natura eſt. nec ad rem ꝑtinet, [k] ꝙ ex cõſuetudine euolare, & reuolare ſolẽt. nã & apes idẽ faciũt, quarũ [l] conſtat ferã eſſe naturã. Ceruos quoq; quidã ita mãſuetos habẽt, vt in ſyluã ire, & redire ſoleant: quorũ [m] & ipſorũ [n] ferã eſſe naturã, nemo negat. In ijs aũt animalib. quæ ex conſuetudine abire, & redire ſolent, talis regula [n] cõprobata eſt: vt eouſque tua eẽ intelligantur: donec animum reuertendi habeãt. Nam ſi reuertẽdi animũ habere deſierint, [p] etiã

ADDITIO. Ibi euentus erat impoſſibilis, cum nihil eſſet in peculio, ſecundum Angel. vel non erat ciuilis nec honeſtus, ſecundũ Chriſtopho. de quo brocardo dic. vt per Ang. Aret. hic.

Apum quoque. CASVS. Iuſtinianus in hoc §. proſequit̃ materiam ſuã de prorſus feris. Et dicit, quòd natura apum fera eſt, id eſt non manſueta, vnde apes ſi in arbore tua conſederint ante, q̃ a te in alueo tuo fuerint incluſæ, nõ magis intelliguntur eſſe tuæ, quam volucres, quæ in arbore tua nidificauerint, vnde ſi huiuſmodi apes in arbore tua conſidentes aliquis alius incluſerit, ipſe earum dominus efficitur, & etiam ſi huiuſmodi apes ante, quam a te fuerint incluſę, aliquos fauos in arbore tua, vel in fundo tuo fecerint, quilibet eos eximere poteſt: veruntamen ſi re integra pręuideris aliquem ingredientem in fundum tuum, poteris iure prohibere, ne fundum tuum ingrediatur. Sed pone, quoddam examen, id eſt, immenſitas apum euolauit de alueo meo, in quo a me fuerat incluſum, ego quęro quandiu dominio meo intelligitur eſſe ſubiectum? Ad hoc reſpon. ſi examẽ ex alueo tuo euolauerit: tandiu intelligitur eſſe tuũ, quandiu intelligitur eſſe in conſpectu tuo: nec difficilis ſit eius perſecutio, alioquis ſi euaſit conſpectum tuum, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis ſit eius perſecutio, occupanti conceditur. Et hęc dicunt̃ vſq; ad illum §. pauonum. Franc.

Pauonum quoque. CASVS. Domine. quidam habent pauones, & columbas, qui ex conſuetudine ſolent euolare, & reuolare, modo quæro a vobis, vtrum natura hmõi pauonum, & colũbarum debeat cenſeri fera? Rñ. quòd ſic. nec obſtat, quo minus natura pauonum, & columbarum fera cenſeatur, ꝙ huiuſmodi pauones, & columbæ ex conſuetudine euolare, & reuolare ſolent. nam hoc idem faciunt apes. & tamẽ manifeſtum eſt naturam earum feram eſſe. Hoc idem etiã in ceruis quandoq; contingit. Quidam enim ceruos ita mãſuetos habent, vt in ſyluas ire, & redire ſoleant. Nemo tamẽ negare põt naturam omnium ceruorum in genere, & etiam ipſorum ſingulorũ ſpeciem feram eſſe. In his igitur animalibus accidentaliter manſuetis, quæ ex conſuetudine ire & redire ſolent: alia regula a iure comprobata eſt, vt tandiu intelligantur tuo dominio ſubiecta eſſe, quandiu habuerint animum reuertendi. Nam ſi reuertendi animum habere deſierint, in tuo dominio eſſe deſinunt, & occupanti conceduntur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, qualiter perpendam, ꝙ deſierint habere animum reuertendi? Ad hoc reſpon. Amice, tunc intelliguntur deſinere habere animum reuertendi, cum reuertendi conſuetudinem deſerunt. Et hęc dicuntur vſq; ad illũ §. gallinarum, vbi tractat̃ de animalibus prorſus manſuetis: & caſus eius planus eſt vſq; illum §. item ea quę ex hoſtibus, Franc. de Aret.

a Apum. Concor. ff. de acqui. rerum domi. l. naturalem. §. apum.

b Fera. Id eſt non manſueta.

c Alueo. Vas eſt vbi apes manent. Qñq; ꝓ loco, vbi flumen currit, ponitur: vt ĩ. eo §. inſula.

d Incluſerit. Quod Bul. facere noluit in his, & ſiml lib. dicens, magis timen ſcandalum, quã futurũ iudicium, vt no. ff. de acquir. rerum. dn. l. in laqueum.

e Dñs erit. Nec furti tenetur, vt ff. de furtis. l. apes.

f Integra re. id eſt ante quam intrent, vel prius, quã eximantur.

g Pręuideris. Quid ſi fuerit ingreſſus, an poterit retinere eum, vt det quod acceperit, cum homo quilibet poſſit prohibere, ne quis intret fundum ſuum? Reſp. cum dominus factus ſit per occupationem, nõ video quare deſinat eſſe dominus, arg. huius §. qui tñ tum pręuidenti conſuluit.

h Examen. i. vniuerſitas apum. aliàs pro approbatione ponitur, aliàs pro iudicio, vt C. de aduo. diuer.

i Fera. i. non prorſus domeſtica, vel mãſueta. Accur.

k Nec ad rem pertinet. id eſt, non obſtat ijs, quę diximus.

l Quarum. Scilicet apum.

m Quorum. Scilicet ceruorum in genere.

n Ipſorum. Scilicet ſingulorum in ſpecie.

n Talis regula. Hic no. tria genera animalium. Manſueta, vt ſunt gallinę: in quibus locum habet hęc regula, vt vbicunq; ſint, dñi eſſe intelligantur: vt ĩ. ꝑ. xi. §. Item fera prorſus. & in his habet locum alia regula. quia occupanti conceduntur: vt ſ. eo. §. feræ. & §. illud & §. apum. & §. examen. item fera naturaliter, ſed accidentaliter mãſueta: [i] & in his obtinet hęc pſens regula: & facit ad hoc ff. eo. de acquirẽ. rerum do. l. naturalem. per totum. vſq; ad §. fina.

p Deſierint. Exteriora indicant animi ſecreta interiora. facit de ędil. edict. l. ſi tamen. §. ij. vnde verſus. Intima per mores cognoſcimus exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur, ſi viſo domino, vel familiaribus non redeunt vt ſolebant: niſi per aliquos dies hincinde, nõ tamen ſi in ſyluis aberraſſent, ſecundum Ang.

Margin notes (left): * Aliàs Apium. — † Plinius tñ nãlis hi. lib. xj. c. v. ſcribit, apes eſſe inſecta quidã, neq; mãſueta prius neq; feras, ſed mediæ cuiuſdã naturæ. — Alueus duo ſignificat. — Scandalũ timendũ eſt. — Examen explicatur acceptum.

Margin notes (right): Animalium tria ſunt gña. — i Iſta gl. reprehenditur per doc. hic, quæ apum nã nõ adeo fera, quin mutari poſſit ſecundum Por. hic.

a Gallinarum. Scilicet omnium, vt ſtatim innuit. Vel dic ſingularum in ſpecie.
b Feras. Vt phaſianos. Accur.
c Anſeres. Scilicet domeſtici.
d Gallinæ. Scilicet tuæ domeſticæ.
e Turbari. Vt per vulpē, vel milnum.
f Qui lucrādi animo. Scilicet vt habeat pēnas, vel oua. aliàs.n.non cōmittitur furtum, niſi lucrandi animus interueniat: vt ff.de fur. l.j.§.fi.Sed nunquid dolꝰ fit in vno ouo? Rñd.ſic, ſed de dolo non agitur in re minori duobus aureis: vt ff.de dolo.l. ſi oleum.§.fi.& l.ſequen.Sed quare non agitur de dolo, cum agitur furti: vt hic? Reſpond.furtum fit plerunque: & ideo frequentius puniendum eſt: ſecundum Ioan. vt ff.de pœn.l. aut facta.§.fina. Et not. ex hoc, ꝙ quælibet actio etiā pro vno nummo datur: vt ff.de damno infecto. l.ſi proprietarius. in fin.j. reſpon.& ff.de coniūg. cum emancip. lib.l. j.§.illud. Sed fallit in caſibus: vt ecce ſi commodo tibi ſeruū, & tu eum alis: nō repetis a me expenſas modicas: vt ff.commo.l.in rebꝰ. §.poſſunt. & ff.de impenſis in rebus dot. fac. l.omnino. Et excepta actione doli, vt dictum eſt. item excipe, quod eſt ff.de damno infecto. l.ex damni. in princip. Accur.

Item ea quæ. CASVS. Dñe, iam vidi qualiter dñium ferarum, & volucrum ſingulis acquiritur ꝑ occupationem. Nunquid plurium rerum dñium acquiri poteſt per occupationem de iuregentium? Rñ. ꝙ ſic. Nam ea quæ ab hoſtibus noſtris capimus ſtatim iuregentium noſtro dominio acquiruntur, & hoc in tantum verum eſt, vt liberi homines, quos ab hoſtibus capimus, dominio noſtro ſubijciantur, & in ſeruitutem deducantur. ſi tamen noſtram poteſtatem euaſerint, & ad ſuos corpore, & animo reuerſi fuerint, priſtinum ſtatum libertatis iure poſtliminij recipiunt. Et non ſolum ſupradicta iuregentiū per occupationem acquiruntur, ſed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur ſtatim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium, quod naturali iure introductum eſt, inuentoris fiunt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §.item ea quæ ex animalibus. Franc.

g Ex hoſtibus. Vt quibus populus Romanus bellū indixit: vel ipſi populo Romano: vt ff.de capti. & poſtli.reuer.l.hoſtes.& ff.de verbo.ſigni. l.hoſtes.& l. quos nos hoſtes.

Furti actio datꝰ pro modico. non autē actio de dolo.

† Hanc rōnē improbat Ian. Fab. qa dolus fit ſine furto, ſed nō ecōtra. dic ergo furtū eſſe improbius: & eius actionē cōpetere de iure cōi: de dolo autē de iure ſpāli cū ſit quādā ſpēs reſtitutionis reſtrigēs eaq ꝯſen ſut patrū firmauerat. l.j. ff. de dol. et gn & e.ar. l.eiꝰ militis.§ militia miſſus. ff. de re milit. Ang.

† Facit ſ pœ.dcer. gl.vlt.vbi dr, ꝙ pro vna gallina furtū cōmittit post me. gl.& gl.fi. in fi. e.eū te. extra. de re iud.

† Hoc th ius gētiū interptatione ſumit a iure ciuili, vt nō militū mer

tua eſſe deſinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur deſinere habere túc, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint.

Gallinæ, & anſeres domeſtici, tui ſunt, ēt ſi cōſpectum tuum effugerint: & qui eas accipit animo lucrandi, furtum committit. Areti.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarū, [a] aũt & anſerū nō eſt fera natura: idq; ex eo poſſumꝰ intelligere, ꝙ aliæ ſunt gallinæ, quas feras [b] vocamꝰ; itē alij ſunt anſeres, quos feros appellamꝰ. Ideoq; ſi anſeres [c] tui, aut gallinæ tuæ [d] aliquo mō turbati, [e] turbatæve euolauerint, licet cōſpectū tuū effugerint: quocunq; tñ loco ſint, tui, tuæve eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo [f] ea animalia detinet, furtum cō mittere intelligitur †.

h Si euaſerint. Animo, & corpore: vt ff.de captiu. & poſtli.reuer.l.nihil.in princ.
i Recipiunt. Iure poſtliminij? vt ʒ. quibus modis ius patriæ poteſta.ſolui.§.ſi ab hoſtibus.
ADDITIO. Hodie tñ quo ad perſonas, non obſeruant iura captiuitatis, & poſtliminij. niſi quantum ad res.

Etiā ſi hominē liberū ex hoſtib. ceperimus, de iuregētiū noſter fit: q ſi exierit poteſtatē noſtrā, recuperat antiquā libertatem Aret.

Itē ea, ꝙ ex hoſtib. [g] capimus, iuregētiū ſtatim nrã fiũt: † adeo qdē, vt & liberi homines i ſeruitutē noſtrā deducant: q tñ ſi euaſerint [h] noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinū ſtatum recipiunt [i].

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur Aretinus.

Item lapilli, [k] & gēmæ, & cætera, quæ in littore maris † inueniūtur, [l] iure naturali [m] ſtatim inuentoris [n] fiunt.

Nata ex animalibus noſtris noſtra ſunt. Aretinus.

Item ea, [o] quæ ex animalib. [p] dñio tuo [q] ſubiectis nata ſunt, eodē iure [r] tibi acquiruntur.

Quod per alluuionē (id eſt paulatim, & latēti incremēto) fundo noſtro adijcitur na-

k Lapilli. Scilicet ꝑtioſi. Et ꝙ fit inter lapillos, & gēmas, & margaritas dicitur dic vt ff.de auro & argē. lega.l.& ſi nō ſunt. §.fin.
l Inueniunt. Quæ tñ non ſunt alicuiꝰ, aliàs ecōtra: vt j.eo.§.fi. Accurſius.
m iure naturali. Id eſt gentium: vt ʒ.eo. §.ſingulorū. Accurſ.
n Inuentoris. Ita demum ſi occupet ſiue apprehendat. non aliàs ſecundum Azonem. nam in ſuperiori §. & in alijs præcedentibus, de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur: vnde qd idem proſequatur hic vicinitas ſcripturæ innuit: vt ff. de teſta. l.hæredes. §.ſed & ſi notam. ff. de legat.j. l.ſi ſeruus plurium. §. finali. Et aduerbium ſimilitudinis, ſcilicet, Item quod eſt in principio §. apertā dat intelligere aliud eſſe in theſauro: cuius tractatus eſt valde ab hoc ſeparatus: vt infra eodem. §. theſauros. & ideo primum videnti, & inuenienti, non capienti quæritur.

Item ea quæ ex animalibus. CASVS. Domine, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri poteſt? Reſpond.ꝙ ſic: Nam ea quæ ex animalibus dominio noſtro ſubiectis nata ſunt: iuregentium per acceſſionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §.Præterea quod per alluuionem. Franc de Aretio.

o Item ea. Nunc mutat ſtylum, & materiam, & dicit de ijs, quæ acquiruntur per acceſſionem diſcretam: & in ſequen.§.præterea dicit de acceſſione concreta.
p Ex animalibus. Fœminini generis, ſiue rationalibus: vt ex ancillis: vt ſupra, de iure perſona.§. ſerui.& C.de rei vendi.l.partum.ſiue irrationalibꝰ: vt ff.de rei vendi.l.idem Pomponius ſcribit ſi frumētum.§.idem ſcribit.
q Dominio tuo. Vel quaſi: vt ſi bona fide poſſides animal irrationale: vt ff.de acquir.rer.domin.l. bonæ fidei.§ fina.non ita in rationali: vt j.eod. §.in pecudum. & eſt ratio vt ibi.
r Eodem iure. Scilicet gentium.

cenariorū ſiūt huiuſmodi ſpolia ſed publicentur.l.ſi captiuus. ff. de cap. & poſtli.reuer.vt ita pnusꝰ reſpub. ſint quā ipſiꝰ occupātis aut potiꝰ ad Ducē ptineant quam ad ipſos milites.l.diuus. ff.de iure fiſc.

† Maris abundat.

† Hoc verū i vacātib.vt hic. & l.ſi Baſſarorū. C. d fideiuſ. Quod no ia p ſtatu loquēte d eo q inuenerit baunerū. Itē in nō vacātib.ſi poſſidēns aliꝰ non cōcurrat. aliàs ſolo acquirit aſpectu.

• Dictio itē eſt repetibilis pcedētiū clauſularū qd eſt verū ſi copulatiuè ponatꝰ: ſecus ſi cōtinuatiuè Ægi. Pet.

† Iſtā gl. approbat B. hic.

† Fallit in leporibus hircibus vtriuſq; ſexū. Terē. tute ipſe lepꝰ es, & pulpamētū quæris. Ægi. Pet.

Præterea

Præterea. CASVS. Inſtituimus in hoc §. dicit, q̀ præter ſupradictos modos acquirendi, de iure gentiũ acquiritur nobis dominium per acceſſionem ꝯcretã. Quod enim per alluuioné agro tuo flumé adijcit, iure gentiũ tibi acquiritur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quid eſt alluuio? Ad hoc rñ. Eſt autẽ alluuio incrementũ latens. vnde illud per alluuioné agro tuo videtur adijci, quod ita paulatim, & ſucceſſiuè adijcitur, vt licet tota die intuitũ figas, nõ intelligere nõ poſſis, quantũ in quolibet momento agro tuo adiectũ fuerit, verũ eſt tñ, q̀ iſtud latẽs incremẽtũ tibi iure acceſſionis acquirit. Sed ſi impetus fluminis aliquã partẽ groſſam ex prædio tuo detraxerit & illã partẽ detractã vicini prædio appulerit: manifeſtũ eſt eã partem ex ꝑdio tuo detractã nihilominus tñ tuo dñio permanere. ſi tñ longo tpe fundo vicini tui adhæſerit, ita quòd arbores, quas ſecum traxit in fundum vicini radices emiſerint: ex tpe immiſſionis radicũ videntᷣ fundo vicini iure ſucceſſionis acquiſitæ eſſe. Et hæc dicuntᷣ vſq; ad illum. §. inſula. Frã.

ſtrũ fit: qđ verò impetu fluminis vicino prædio adẽptũ eſt, et noſtro acceſſit, vicini remanet: arbores aũt quæ fundo noſtro adhæſerunt, & tandẽ radices egerunt, noſtræ fiunt.

Præterea qđ per alluuionẽ agro tuo flumen adijcit, [a] iure gentiũ tibi acquirit. † Eſt aũt alluuio incremẽtũ [b] latens. Per alluuionẽ aũt id vr̃ adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi non poſsit, [c] quantũ quoq; momento tpis adijciatᷣ. Quòd ſi vis fluminis de tuo ꝑdio aliquãm partẽ detraxerit, & vicini prædio attulerit: [d] palam eſt, eam tuam permanere. Planè, ſi longiore [e] tpe fundo vicini tui hæſerit, arboreſque, quas ſecũ traxit, in eũ fundũ radices egerint: ex eo tpe videntur vicini fundo adquiſitæ [f] eſſe.

[a] Adijcit. Ponendo iuxta tuũ prædium.

[b] Incrementum. id eſt, augmentum. Accur.

[c] Intelligi nõ poſſit. Licet tota die ibi figas intuitũ: & hoc pp imbecillitatem naturalis viſus: qui eã ſubtilia perpendere nõ poteſt: vt in cucurbita patet quæ citò creſcit, quæ tamẽ percipi non põt, quantũ creſcit quoquo momẽto tẽporis. Sed in quodam genere agrorũ ceſſat ius alluuionis: vt ĩ agris militibus aſſignatis a principe, qui limitati dicuntur, vt ff. e. de acq. re. do. l. in agris. Quæ ſit ratio diuerſitatis, dicitur in ea. l. ñ.

[d] Attulerit. Alias applicuerit. i. appoſuerit, vt ſubijcit: puta cruſtam terræ forte vineatæ, vel arboratæ.

[e] Longiore. id eſt lõgo. ſ. tãto vt faciat radices, vt ſequitur vel & ipſa terra appoſita vnitatem alteri terræ fecerit cui opponitᷣ: vt ff. de dãn. infec. l. hoc amplius. §. ita demum. r Sed quomodo ſcitur quando hæc vnitio, vel immiſſio erit facta? Reſp. per ruſticos: quia talia ſciunt: vt in auth. de non alie. aut permu. §. quod autem dictum eſt. col. ij. Ac.

[f] Acquiſitæ. Vtilis tamen rei vendicatio priori domino datur, ſecundum M. vt ff. de rei vend. l. idem Pomponius ſcribit, ſi frumentum. §. de arbore. Sed nos cõtra: ſed in factum ad æſtimationem dãni: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item. Sed rei vendicatio non datur: vt ff. de damn. infe. l. hoc amplius. §. Alphenus.

ADDITIO. Dic ſecundum Io. Fab. q̀ imò nec in factum datᷣ: vt d. l. hoc amplius. §. ita demũ. ff. de dãn. infect. l. nec obſtat §. de arbore. quia ibi loquitur, quãdo fuit facta vnitio actu ſine facto hominis: hic loquitur, quando fuit facta facto fluminis, & ita cum quæritur de flumine, hoc videtur ſatis rationabile, & fuit opinio antiquorũ: ſed opinio quæ hic nota. fuit Azo.

† In hãc ſniam relatum ab Aggeno Vibico Caſſium Longinũ reſpõdiſſe. q̀ cũ aqua lãbẽdo abſtuliſſet, id poſſeſſorẽ amittere: cui ĩputandũ eſt, q̀ ripã ſuã ſine alterius damno non munierit aduerſus iniuriam fluminis.

Quòd ſi nõ fecerit põt ne directo vendicari.

† Eguinarius Bato hoc loco ſũpta occaſiõe regulã tradit, qua doceat, quid ſequendũ

quæ ſatis eſt æqua, ſecundum Ang. hic.

Inſula. CASVS. Domine, ponamus, q̀ aliqua inſula naſcatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris eſſe intelligatᷣ? Reſp. ſi aliqua iſula in mari nata ſit, (quod tñ rarò accidit) occupanti cõceditur. Nam ante occupationẽ nullius eſſe intelligitur. Sed licet dixerim tibi de inſula quæ in mari naſcitur, q̀ occupãtis ſit: ſecus tñ eſt de inſula ĩ flumine nata. nã in flumine inſula nata, (quod frequenter accidere ſolet) ſi quidem mediam partem fluminis teneat, cõis eſt eorum hominum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripã prædia poſſident. videlicet pro modo latitudinis cuiuſq; fundi, quæ latitudo propè ripam ſit. qđ ſi alteri parti fluminis, ꝓximior eſt: eorum eſt tantum, qui ab ea parte propè ripã prædia poſſidẽt, quod ſi ab aliqua pte diuiſum flumẽ ſit, deinde infra vnitum, agrũ alicuius in formã inſulæ redegerit: huiuſmodi ager ad modũ inſulæ diuiſione fluminis circundantis redactus, eiuſdem permanet, cuius ante diuiſionem fluminis fuerat. Sed ponamus, quòd flumen naturalem alueũ penitus dereliquit, & ex alia parte ceperit fluere, dicatis mihi qđ iuris in iſto caſu? Ad hoc reſp. q̀ ſi naturali alueo in vniuerſum derelicto, ab alia parte fluere cœperit: tunc prior alueus a flumine derelictus, eorum incipit eſſe, qui prope ripam eius prædia poſſident pro modo latitudinis cuiuſque agri, quæ latitudo prope ripam ſit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus, publici iuris incipit eſſe, ſicut eſt ipſum flumen: ſed ſi poſt aliquod tẽpus ad priorem alueum flumen reuerſum fuerit, nouus alueus iam a flumine derelictus, eorũ incipit eſſe, qui prope ripam eius prædia poſſident. Aliud tñ iuris eſt, ſi totus ager alicuius aqua inũdatus fuerit. Inũdatio. n. aquæ faciem fundi non immutat: & idcirco, ſi aqua a fundo receſſerit: manifeſtum eſt manere dominium fundi, qui ante dominus fuerat. Et hęc dicuntur vſque ad illum §. cum ex aliena &c. Fran.

Inſula in medio fluminis emergens, eorũ ſit q ab vtraq; fluminis parte proximiorum ſunt prędiorũ poſſeſſores, pro modo, ſ. latitudinis (id eſt frõtis) cuiuſque prędij, quę prope ripã eſt: at ſi in medio enata non ſit, proximiori ripę modo præſcripto accedit: ſed ſi alicuius ager ad formam inſulę a flumine redactus ſit, eius remanet cuius fuit.

Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod rarò accidit) [g] occupantis fit: nullius enim eſſe creditur. [h] At inſula in flumine [i] nata (quod frequẽter accidit) ſi quidẽ mediã partem [k] fluminis tenet, cõmunis

Inſula. Dicitur locus vndique circundatus aqua: vt hic. & ff. eo. l adeo. §. inſula. & l inſula. [a] alias quandoq; pro domo in mari poſita, quæ in ſalo poſita eſt, ſecundum Iſido. item quandoq; pro qualibet domo: vt ff. de eo, quod certo loco da. l. iij. §. ſi quis in inſulam. Item nota diligenter iſta ſex reſponſa vſque ad §. alia ſanè.

[g] Quod rarò accidit. Sed oppo. nam ad ea, quæ frequentius accidunt, potius iura adaptantur: vt ff. de legi & ſenatuſcon. l. nam ad ea. Reſpon. quod illud verbum, potius, ſolutionem inducit, nam bene tutetur, potius: ergo ad alia. Accur.

[h] Creditur. Scilicet, antea.

[i] In flumine. id eſt in medio fluminis.

[k] Mediã partem. Quod ſcilicet poterit ſciri accepta

ſit, quotiés iuriſconſultorũ ſntæ ĩter ſe pugnãtes reperiũtur. cũ eũ videto.

Inſulæ tria ſignificat.

Die q̀ iſularum alia ẽ naturalis, vt Corſica, & Sardinia, alia caſualis, vel accidentalis, quæ ĩ flumine ſæpe naſcitur: ĩ mari per rarò.

Naturales Iſulæ ſunt pricipis, nõ in dñio patrimoniali, ſed ĩ dñio iuriſdictionali. vt l. inſulæ. ff. de iud. & l. illicitas. §. qui vniuerſas. ff. de off. pſ. ſe l dechacma plenius videas hic per Ang.

chorda, & pūcto poſito in medio ſuperiorumque agri: & tunc ſi punctum eſt ex vna parte tantum, aliſ cedat: aliàs ſecundū q. l punctum extenditur: vt colligit ff. eo. de acqui. rer. dom. l. inter eos. & l. ſeq. Ex his patet, quod pro diuiſo poſſident inſulam, & habent dominium circundantes flumen: vt ff. eo. de acquir. rer. do. l. pro regione.

a Latitudinis. Exiſtétis ab vna parte, cum plures ſunt ex vna parte, & vnius fundus latior eſt, q̃ fundus alterius: & in hoc tantum frontem agri conſidero: vt ff. eo. de acqui. re. dom. l. inſula. in princip.

b Parte. Scilicet, ſuperiori.

c Infra. Scilicet in inferiori parte.

d Vnitum. Scilicet flumen. i. coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c. & tunc puncta ibi, infra.

e Alueus. A quo nunc vltimò receſſit flumen.

f Incipit. quātum ad ſtrictam rationē. nā de æquitate vix obtinet. i. non obtinet: vt ff. eodē. l. ad eo. §. inſula. in fi. Et not. hic, q flumina vicem iudicum tenēt: & dant, & auferunt dominia: vt hic, & ff. e. de acqui. re. do. l. ergo. § alluuio. Accur.

g Speciem. Id eſt, faciē fundi. Sed contra. ff. de flumin. & ne quid in flu. pub. l. j. §. ſi foſſa. in fi. §. Sed ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodē impetu receſſit, quo venit, ibi non: ſed diu coopertum remanſit.

est eorū, q ab vtraq; parte fluminis prope ripam prædia poſsident. ſ. pro modo latitudinis a cuiuſcūq; fundi, quæ latitudo ꝑpe ripā ſit. Quòd ſi alteri parti ꝓximior ſit, eorum eſt tm̄, qui ab ea parte prope ripā prædia poſsidēt. Quòd ſi aliqua parte b diuiſū ſit flumē, deide infra c vnitū d agrū alicui⁹ i formā iſulę redegerit, eiuſdem pmanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Prior alueus a flumine derelictus, eorū ſit, qui prædia ſecundum ripam propiora habent: nouus verò incipit publicus fieri: flumine aūt i antiquū alueum reuerſo, nouus alueus derelictus, eis accedet, q iuxta ripā agros hñt.

Quòd ſi naturali alueo in vniuerſum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus e eorū eſt, qui prope ripam eius prædia poſſident, pro modo, ſcilicet latitudinis cuiuſq; agri, quæ prope ripam ſit.

Nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, f cuius & ipſum flumē eſt: id eſt, publicus. Quòd ſi poſt aliquod tempus ad priorem alueum reuerſum fuerit flumē: rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripam eius prædia poſsident.

Ager impetu fluminis inundatus, non deſinit eius eſſe, cuius fuerat.

Alia ſanè cauſa eſt, ſi cuius totus ager inundatus fuerit: neq; enim inūdatio fundi ſpeciem g commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt eum fundum eius manere, h cuius & fuit.

Cū ex aliena materia noua ſpecies confecta eſt, refert an ad eādē materiā, & priſtina initia ſpēs reduci poſſit, an nō poſſit: priore caſu, q dñs ē materiæ, idē quoq; ſpēi dñs erit: altero verò caſu, q ſpēm induxit, dominiū acquiſcit.

Cū ex aliena materia ſpecies aliqua facta i ſit ab aliquo, k quæri ſolet, quis eorum naturali ratione l dñs ſit, utrū is, qui fecerit, m an potius ille, qui materię dñs

h Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. quib. mod. vſuſfruct. amit. l. ſi ager. Solu. ibi impropriè dicit amitti, ſcilicet, quantū ad cōmodū fruendi. a Vel hic inundauit pp impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto tit. l. quid tamen. §. agri. Et hæc vera ſunt, quantum ad proprietatem. ſed poſſeſſio indubitanter tēpore inundationis amitteretur: vt ff. de acquir. poſſe. l. iij. §. Labeo. & l. qui vniuerſas. §. ij. & l. Pomponius. j. reſp. tamen b aqua recedente, etiam poſſeſſio reſtituenda eſt: vt ff. de itiā. actuque pri. l. j. §. ſed & ſi quis.

Cum ex aliena. Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit thema. Secundo quæſtionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit reſpōſionē. Quinto per exempla reſponſionem declarat. Secunda ibi, Quæri ſolet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et poſt multam. Quinta ibi, Vt ecce vas.

C A S V S. Dhe iam vidi plures modos acquirendi dominium de iure gentium. Nunquid pluribus modis de iure gentium acquiri poteſt? Reſpond. q ſic. Per ſpecificationē de iure gentium acquiritur nobis dominium. Cū enim quis ex aliena materia &c.

Caſus planus eſt. Vſque ad illum §. ſi tamen alienam. Franciſcus Accur.

i Facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de auro. & argento legat. l. & ſi non ſunt. §. quid ergo. Ratio huius eſt: q ea quæ in opere ſunt, ineſſe videntur. ff. ſi certum petatur. l. lecta. §. dicebam. & cap. officij. extra. de electio.

A D D I T I O.

Sed ibi ſpecies quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene eſſe deficerent. Et ideo reprehenditur hæc gloſſa propter verbum. fecerit. quod perfectionem ſignificat: vt l. j. ff. quod quiſque iuris.

k Ab aliquo. Scilicet, bona fide: vt ff. ad exhibendum. l. de eo. §. ſi quis. & ſuo nomine: vt ff. de acquirend. rerum dominio. l. adeo. §. cum quis. in principio. & l. quicquid. §. ſecundo. Item & tertium, ſcilicet quòd non poſſit rediri ad priorem materiam, ſecundum Ioannem, vt in fine huius §. Quid ſi duo ſpecificauerunt: vnus bona fide, alius mala fide? Reſpond. communis eſt domini, & ſpecificantis bona fide: non autem mala fide: a vt ff. quibus ad liberta. proclamare non licet. l. ſi duo. Azo. Eodem modo quæro, & ſoluo ea, quæ ſequuntur. Quid ſi ex diuerſorum materijs ſpeciem fecit: & in una habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid ſi in materia vnius, partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid ſi partim ſuo ſpecificatoris nomine, partim nomine domini?

A D D I T I O. Intellige ſecundum præcedentia, quod habeat bonam fidem: item quòd omnia ſint paria, aliàs minus pretioſum cedet pretioſiori, ſecundū omnes doctores hic, per l. quicquid. §. ſi. ff. eodem, de acquirend. rerum domi.

l Naturali ratione. Id eſt, iure gentium.

m Fecerit. Id eſt, detexerit, quo ad ſpicas: vt. ff. eo de acquir. rer. domi. l. adeo. §. cum quis. in fine. fi. ff. de liberti. §. j.

Flumina & iudices æquiparantur.

a Vel fortè ibi capit' pro prietas pro poſſeſſione, hic propriè, Ægi. Per.

b Et eſt rō ſecundū Chriſtiana poſſeſſio eſt facti. & ex ſolo ani-

mo depēdet, ſed dñium ē iuris, & ſ re ꝯſiſtit. Et iō poſſidētes ꝓdia penes flumina, quæ ſæpe ſolent inundari: irē prope confinia belli, vel epidemię rarò ptæſcribunt.

a Imò nōie proprio. & bona fide ſecundū Chriſt.

fuerit: vt ecce, ſi quis, ex alienis vuis, aut oliuis, aut ſpicis, vinũ, aut oleũ, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulſũ a miſcuerit, vel ex medicamentis alienis emplaſtrũ, aut collyriũ b cõpoſuerit: vel ex aliena lana veſtimẽtũ fecerit, vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armariũ, vel ſubſellia fabricauerit. Et poſt multã Sabinianorũ, c & Proculianorum ambiguitatẽ, placuit d media ſnia e. exiſtimantiũ: ſi ea ſpẽs ad priorẽ, & rudẽ materiã reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, qui materiæ dominus fuerit: ſi non poſſit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: f vt ecce, vas conflatum poteſt ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtũ ad vuas, vel oliuas, vel ſpicas g reuerti non põt: ac ne mulſum quidẽ ad vinum, & mel reſolui põt. Quòd ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena h ſpẽm aliquã fecerit qs, veluti ex ſuo vino, & alieno melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrũ, aut collyriũ, aut ex ſua lana, & aliena i veſtimentum fecerit, dubitandum non eſt hoc caſu, eũ eſſe dominũ, k qui fecerit, cùm non ſolùm operam ſuam dederit, ſed & partem eiuſdẽ materiæ præſtiterit.

Quod cuiuſq; rei onerãdæ cã adhibetur, vt acceſſio principali cedit: etiãſi pretioſius ſit, quã ipſa res cui accedit.

Si tamen alienam l purpuram m veſtimento ſuo qs intexuerit, licet pretioſior n ſit purpura, tamen acceſſionis vice cædit veſtimento, & qui dominus fuit purpuræ, aduerſus eum, qui

a Mulſum. Id eſt, nectar, ſiue ſtalladiam.

b Collyrium. Id eſt, vnguentum ad oculos.

c Sabinianorum. Id eſt, Sabini, & ſuorum fautorũ, qui dixerunt ſpeciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cum ſuis ſequacibus econtra: ſcilicet vt ſpecificanti tantũ cedat: vt ff. eo. l. adeo. §. cum quis.

d Placuit. Scilicet nobis. Accur.

e Media ſententia. Quæ nec vni in totum, nec alteri cõcordat, vel diſcordat: ſed diſtinguit, vt ſequitur. Et nota modum ſeruandũ. ſic l. quib. ex cauſ. maiorum. nõ licet. §. penul. Arg. contra. ff. de nego. geſt. l. Neſennius. in fin.

f Fecerit. Si & alia duo interuenerint, quæ in principio huius §. diximus.

g Vel ſpicas. Et ita apparet, quòd frumentũ cedit ſpecificanti. Sed contra. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum quis. in fine §. Solu. hæc poſuit gratia exempli pro parte ſecundum Placentinum quædam enim gratia docendi dicuntur, quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum ſubſtantia §. fin. Vel dic ſecundũ ſecundũ Az. illam per iſtam corrigi. Item ad hæc omnia exempla in quibus dicitur, ſpeciem ſpecificanti cedere eſt contraria regula, quæ dicit, quod ex re mea eſt, vel naſcitur, meũ eſt: vt ff. ad exhi. l. de eo. §. ſi qs. in fi. & ff. de rei ven. l. ſulum. §. meum. Sol. Illa regula locum habet in quinq; caſibus. ſ. vbi dominus ſpecificauit: item vbi alius eius mãdato: item vbi ſine mãdato, ſed ratum habet: item vbi alius mala fide, & ſuo nomine: item vbi bona fide, ſed res põt ad priorem materiam reduci: quorum nullus eſt hic. Item ſi hæc vera ſunt, quòd ſpecificanti cedant: contraria eſt regula, quæ dicit neminẽ cum alterius iactura fieri locupletiorẽ: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura. R ſi. licet ſiat ſua ſpecies quo ad dominium: tamen a ſuo ne in factum tenetur ad æſtimationem: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item quæcunque. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. ſi mulieri. §. j. & l. ſequen.

h Ex aliena. Scilicet materia.

i Ex aliena. Scilicet, lana.

k Dominum. Sed ſi non poſſit reduci ad priorem materiam, ſit communis, habita ratione materiarũ vt non cedat ſpecificanti: vt ff. eodem. de acquirend. rerum domin. l. quicquid. §. fina. in fi. Idem fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non poſſit: vt ff. ad exhib. de eo. §. ſi quis. Accur.

l Si tamen alienam. CASVS. Titius manicã, vel gyronẽ de purpura aliena intexuit veſtimẽto ſuo. modo quæritur, vtrum purpura cedat veſtimento, vel veſtimentum tãquam vilius, & minus pretioſum accedat purpuræ? Reſpond. quod purpura licet pretioſior ſit: iure tamẽ acceſſionis cedit veſtimento, & per conſequens Titio domino veſtimenti acquiritur. Veruntamen ille, qui dominus fuerat purpuræ, licet ſit dominiũ purpuræ per acceſſionẽ amiſerit, contra eũ tamen, qui ſurripuit, furti habet actionem, & condictionem furtiuam, quæ ſemel ei contra furem cõpetit: quã licet poſtea ſine culpa ſua a dominio cadat, non amittit. Nã huiuſmodi res, quæ iure acceſſionis alterius rei cedunt: licet a priore domino vendicari non poſſint: a furibus tamen, & a quibuſcunque alijs malæ fidei poſſeſſoribus per condictionem furtiuam, vel ſine cauſa condici poterunt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſi duorum.

l Si tamen alienam. Hic incipit dicere de acceſſione, quæ ſit humana natura operante.

m Purpuram. vt manicam, vel gyronem, ſi autem ipſa ſit la, puta in tela: tunc alia ratione eſt dominus factus purpuræ, ſcilicet iure ſpecificationis: vt ſupra proximo §. & præcedenti, hic autem §. aliquid vult adijcere ſupradictis, ſcilicet, de acquiſitione iure acceſſionis, ne ergo nil operetur adiungit hoc, quod nunc dixi: vt ff. de legatis primo. l. ſi quando. in principio.

n Pretioſior. Nota pretioſius accedere viliori, ſic ff. de contrahend. emptio. l. ſi in emptione. Sed contra ff. de ædilitio edict. l. iuſtiſſimè. Sed ibi ſpeciale in homine. Sed contra infra, de fideiuſſo. §. fideiuſſores. Sol. vt ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornandi veſtimenti fuit appoſita. Sin autem econtra: vt veſtimẽtum ſeruiret purpuræ, vt fortè eam ſeruaret: tunc cedet veſtimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs: vt ff. de vſucap. l. rerum mixtura. §. quid ergo. & ff. de auro, & argento lega. l. & ſi non ſunt. §. perueniamus. Si autem neutrum cauſa alterius apponatur: tunc neutrum alteri cedit: & verũ que poſſidetur: vt ff. de vſucapio. l. rerum mixtura. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic ſecundum doct. quod neutrũ poſſidetur communiter, ſed quodlibet de per ſe ſic. vt not. in d. §. quid ergo. Ang. Are.

Medium tenuere beati. hinc Lu. 22. ca. Ego ſum medio veſtrũ ſum. Ægi. Per.

Solutio vna multas quæſtiões terminat.

Dic quod dubio. ſ. quolibet extremorũ æqualiter ſe habente, media via eſt eligẽda, ſed vbi clarũ eſt pro altera parte, nõ: vt in contrario. Ægi. Per.

Nihil prohibet falſam legẽ exẽpli cã ponere, quo facilius intelligat. Tulli. de inuẽ. lib. 8.

Meũ eſt quod ex meo naſcitur.

l Intelligas gl. qñ quidem dñs ſpecificauit, alias ſi nõ fuiſſet ſpecificata noſe dñi, non poſſet habere tacitũ cum non ſit factũ ſui fauore. vt l. ſi pupilli. §. ſi ergo. ff. de neg. geſt.

Hoc verũ qñ apponit pretioſ gra ornatus, alias ſec, q a ip unũ vilius ſequit nobilius. Ægi. Per.

a Surripuit. Si ſurripuit, aliàs iſtis actionibus famo ſis non tenetur.

b Et condictionem. Scilicet furtiuam, uel ſine cauſa vt ff. de condi. ſine cau. per totum.

c Siue ipſe. Scilicet fur. nam fortè erat ſartor.

ſurripuit, a habet furti actionẽ, & cõdictionẽ: b ſiue ipſe c ſit, q veſtimẽtũ fecit, ſiue alius. Nã extinctæ d res, licet vẽdicari † nõ poſsint, cõdici tñ a furibus, & qbuſq; alijs poſſeſſoribus e poſſunt.

Materiarũ confuſio, dñorũ voluntate, aut fortuitò facta, eius quod ex confuſione factũ eſt, cõionem inducit; ſpecierũ verò commiſtio, ita demum, ſi inuicem commiſcentium dñorum voluntas acceſſerit.

Si duorũ f materiæ ex volũtate dñorũ g confuſæ h ſint: totũ id corpus, quod ex confuſione ſit, vtriuſq; cõmune eſt: veluti, ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argẽti, vel auri cõflauerint. Sed & ſi diuerſę materię ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit, fortè ex vino, & melle mulſum, aut ex auro & argẽto electrum, i idem iuris k eſt. nam & hoc caſu communem eſſe ſpeciem non dubitatur. Quòd ſi fortuitu, & non voluntate dominorum confuſæ fuerint, vel eiuſdẽ generis materię, vel diuerſæ, idem iuris eſſe placuit. l Quòd ſi frumentum m Titij frumento tuo miſtum fuerit, ſi quidem ex voluntate veſtra, commune eſt, quia ſingula corpora, id eſt ſingula grana, quæ cuiuſque propria fuerunt, ex conſenſu veſtro communicata ſunt. n Quòd ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe, quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. o

d Extinctæ. Quantum ad dominium, qđ perdidit dominus eius, & ideo dicitur quantum ad eum extinctũ: quia quandiu eſt intexta purpura, extincta eſt: nec poteſt vendicari, ſed agi poteſt ad exhibendum, vt exhibeatur, & poſt vendicetur: vt ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei vendi. l. in rem actio.

e Poſſeſſoribus. Veluti a prædonib⁹ & malæ fidei poſſeſſoribus, vt iſte fuit: vt hic, & j. de actio. §. ſi itaque. ff. vſufruct. quemadmodum. l. fina. in fi.

Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quando voluntate dominorũ. Secundo, quando caſu ſunt confuſæ. Secunda ibi, Quòd ſi fortuito. item prima ſubdiuidit̃. Primo, quando eiuſdẽ generis materiæ cõfunduntur. Secũdo, qñ diuerſi generis. Secunda ibi, Sed & ſi diuerſæ. Aret.

CASVS. Sed domine Imper nunquid dñium de iure gentiũ adhuc pluribus modis acquiri poteſt? Reſpon. q ſic. Nam per cõfuſionem materiarũ acquiritur dñium de iure gentium. Si enim materię duorũ dñorum de voluntate, & conſenſu eorũ cõfuſæ ſunt, totum corpus, qđ ex confuſione materiarum reſultat, vtrique dominorum commune ſit: veluti ſi aliqui vina ſua confuderunt, aut maſſas argẽti, aut auri in aliquod uas conflauerunt. Et iſta ſunt vera, qñ eædẽ materiæ confunduntur. Sed pone, quòd materiæ ſunt diuerſæ: nunquid idem iuris eſt? Reſpon. q ſic. Si enim diuerſæ materiæ cõfuſæ fuerint, & ex illis materijs cõfuſis aliqua ſpecies facta ſit: veluti ex vino Petri, & melle Martini mulſum, aut ex auro Petri, & argento Martini electrum: in hoc caſu nulla dubitatio eſt huiuſmodi ſpeciem ex diuerſarum materiarum cõfuſione de voluntate dominorũ factam, communem eſſe. Sed pone, q diuerſæ materiæ, vel materiæ eiuſdem generis fortuito caſu, & non interueniente voluntate dominorum ſunt confuſæ: nunquid idem iuris erit? Reſpon. q ſic. Hoc tamen intelligo, niſi materiæ ſeparari poſſint. Si enim ſeparari poſſent, ſecus tunc eſſet. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. quod ſi frumentum. Franciſcus de Aretio.

f Si duorum. Acquiritur dominium, nõ ſolũ ſpecificatione: vt ſ. eodem. §. cum ex aliena & § quod ſi. & acceſſione: vt ſupra. eodem §. ſi tamen. ſed etiam confuſione, vt hic. item immiſtione: vt j. proxi. §. quod ſi frumentum.

g Dominorum bene dicit. dominorum voluntate. Nã ſi vnus dominus fecit inde ſpeciẽ. i. mulſum. vel uas ex argento meo, & ſuo: ſua eſt iure ſpecificationis, non communis: vt ſ. eo. §. q. ſi partim. & ff. de rei ven. l. idem Pomponius ſcribit ſi frumentum. §. j.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & ſuo nomine, vt vidiſtis in §. cum ex aliena. ſ. eod. per glo. vt hic. Ange.

h Confuſæ. Id eſt, ſimul fuſæ.

i Electrum. * Genus uaſis, vel ſpecies metalli, & ad hoc eſt. ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis. §. Neratius.

k Idem iuris. Vt ſit cõe, vt ſubijcit.

l Placuit. Scilicet vt ſit cõmune, niſi ſeparari poſſit, veluti ſi ex ęre meo, & plũbo, vel argento tuo ſpecies facta ſit: quibus caſibus ſeparari poteſt: & quilibet vẽdicat ſuum: vt ff. de rei vendi. l. idem Põponius ſcribit. ſi frumẽtum. §. ſed ſi plũbum, & ff. de acquir. rer. do. l. lacus. §. fina.

Quod ſi frumentũ. CASVS. In hoc. §. dicit Iuſtin. quòd ſi frumentum Titij frumento tuo miſtum fuerit volũtate veſtra: totum illud frumentum tibi & Titio cõe erit. nã licet ſingula corpora. i. ſingula grana, ante miſtionem in ſua ſubſtantia durant: tñ ex conſenſu veſtro per miſtionem cõicata ſunt, & hoc uerum eſt, quando fuit facta miſtio de voluntate veſtra: ſi tñ caſu frumentum miſtũ fuerit, vel ſi Titius nõ volũtate tua id miſcuit: nõ videtur huiuſmodi frumentum per miſtionẽ cõe eſſe. Singula. n. grana in ſua ſubſtãtia remanẽt: & durant in dñio eius, cuius fuerant añ miſtionem. Nã in caſibus iſtis quãdo ſit miſtio ſine dominorũ voluntate, non magis intelligitur frumentum cõe eſſe, quã grex ouium cõis eſſe intelligitur, ſi pecora Titij cum pecoribus permiſta fuiſſent, unde ſi totum huiuſmodi frumentum retineatur a Titio, actio in rem aduerſus Titium competit. & iudex, qui in huiuſmodi actione cognoſcet, æſtimabit quantum, & quale tuum frumẽtũ fuerit: & tantundem frumẽti, & eiuſdẽ qualitatis, vel eiuſdem æſtimationis tibi faciet reſtitui. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. cum in ſuo ſolo. Fran. Are.

m Quod frumentum. Diximus quando confunduntur vt ſeparari non poſſint: nunc videndum eſt, quando ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant: quo caſu dicunt immiſceri.

n Communicata ſunt. Et ideo locum habet cõmuni diuidundo actio: vt ff. de rei vendi. l. Idem Pomponius ſcribit ſi frumentum. ij. reſpon.

o In ſua ſubſtantia durant. Sed nũquid idẽ ſi noſtra voluntate fuiſſent immiſta? Videtur quòd ſic: noſtra enim contemplano, vel voluntas non poteſt mutare ſubſtantiam granorum, quia ſemper diſcreta, & diuiſa

† Alias vindicari. vt & ſe rẽ ſemp. ſ pã. Flor. vẽdicari, ſcriptũ reperias, ꝓ vẽdicari, & vindicationẽ, ꝓ vendicatione.

Electrũ quid eſt. * Auri quo quinta argẽti portio ſ. electrum vocatur. Pli. li. 33. c. 4. & li. 37. ca. ij. vbi dicit. Succinũ eſſe, de quo l A-poca. Et erat ſpẽs ſicut ſpẽs electri Aeg. Per.

Dñium varijs modis quæritur.

t Iſtam gl. nõ credo eẽ Accur. quia non reperi̇ ī antiquis originalib⁹ nec de ea doc. aliquam faciunt mẽtionem.

Sed nec magis iſtis caſib. commune ſit frumentũ, quàm grex intelligit̃ eſſe communis, ſi pecora Titij tuis pecorib. miſta [a] fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum totum id frumentum [b] retineatur: in rem quidẽ actio ꝓ modo [c] frumenti cuiuſq; competit: [d] arbitrio autem iudicis cõtinet̃, vt ipſe æſtimet, quale cuiuſq; frumentum fuerit.

Quod in ſuo, alienove ſolo ædificatur, ſolo cedit: materiæ verò dominium eius permanet, cuius & ante fuerat: niſi quis ſciens in alieno ædificarit: tunc enim (cùm donaſſe videatur) etiã diruto ædificio materiam nõ vendicat.

Cũ in ſuo ſolo [e] aliqs ex aliena materia ædificauerit, [f] ipſe intelligit̃ dñs ædificij: qa oẽ qđ ſolo inædificat̃, [g] ſolo cedit. Nec tñ ideo is, qui materiæ dñs fuerat, [†] deſinit [h] dñs eius eſſe, ſed tantiſper [i] neq; vendicare eã poteſt, neq; ad exhibendũ [k] de ea re agere, ꝓp legem duodecim tabularum, [l] qua cauetur, nequis tignum alienũ ædibus ſuis iunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet, per actionẽ, quæ vocatur de

diuiſa ſunt a ſe inuicem: quod vt eſſe ꝫ §. præcedentẽ. Sed reſpon. non eſt mirum. alràs. n. ſimile reperimus, nonne tempus continuum eſt ſui natura? cum tps ſit menſura motus primi mobilis: qui motus eſt vniformis, & continuus vt dicit Ariſt. in viij. Phyſicorũ, & tñ partes in ipſa contemplatione diſtinguimus, & aſſignamus, dicentes quoddam præſens, quoddam ꝑteritũ, quoddam futurum: ſic in granis frumenti dicimus quod licet eorum corpora ſunt diſcreta in ſuis terminis: cõta tamẽ ea poſſumus facere, ita ꝙ aliqua non ſit particula in tuo gragrano, quam tu nõ communices mihi: nulla in meo, quam ego tibi non communicem: quod nõ eſſet deficiente noſtra voluntate, ſicut nec in tempore diſtincto generarentur diuerſitates noſtra ſignificatione, vel reſpectu deficiente.

Tempus quid eſt.

Tẽporis diuiſio.

[a] Miſta. Quod ſit per errorẽ, quo caſu dominium non tranſit: vt ff. eo. de acqui. rer. do. l. ſi procurator. vel vt melius paſcantur. & facit ĩ. ad legem Aquil. in princip. ibi dicit, ꝙ gregatum paſcuntur. Sed contra ff. de ſol. l. ſi alieni. Solu. ibi ſpeciale eſt in pecunia numerata, vt ibi dicitur: vt ff. ſi certum petatur l. ſingularia.

[b] Frumentum. Nondum bona fide conſumptum: tunc. n. in factum actio daretur: vt ff. ad legem Aql. l. qui occidit. §. ſiquis alienum vinum.

[c] Pro modo. Id eſt, menſura.

[d] Competit. Id eſt, ꝙ cuilibet tantum frumentũ reſtituatur, quantum fuit ſuum, cũ non apparet quantum fuerit ſuum: & hoc ꝓp impoſſibilem diſcretionem: vt ff. de vſufruct. l. vſufructuarium. §. ſi in vinarijs. Si aũt apparet quod cuiuſq; fuerit, hoc iudex æſtimet, vt ſubijcit, ſecundum Azo. & ſecundum hoc dic quale, id eſt, quod. & ſic cuilibet ſua grana reſtituantur. Vel dic proxi. reſpon. arbitrio & c. eſſe de eo, de quo eſt iſtud, ſ. qñ non apparet, quod fuerit ſuum: & hoc innuit hoc verbum quale: non. n. dicit quod, ſed quale: vt in qualitate officium vertatur & quantitate, non autem in corpore: cum illud ſit impoſſibile diſcernere. & ſic probabit, qui dicit ſuum fuiſſe melius. Et nota triplicem eſſe dñam inter hunc §. & ſuperiorem. Species enim dicuntur miſceri, vt hic: materia confundi, vt ꝫ. ſed ꝑ. econtra. Item hic remanet eadem ſubſtantia, ibi non. Itẽ confuſa fiunt communia, etiam ſine dominorum voluntate, vt ꝫ. proxi. §. hic non.

Diſtinguit duos §§.

Cum in ſuo. CASVS. Dñe, Titius in ſolo ſuo ædificauit ex materia aliena, modo quæro quis ſit dñs illius ædificij: vtrum Titius qui ædificauit, an an ille qui erat dñs materiæ? Ad hoc rñd. ꝙ Titius ædificator dñs eſt ædificij. Cum. n. in ſolo ſuo ex aliena materia quis ædificauerit, dñs ædificij intelligitur: & hoc propter rationem inriſgentium qua dicitur. Omne quod in ſolo ædificatur, ſolo cedit. Et quamuis Titio directum dominium ædificij acquiratur, ille tamen qui dominus fuit materiæ, dominus eius non deſinit eſſe, ſed vtile dñium retinet, ſed tñ quandiu materia ſua iuncta eſt ædificio, neq; eam vendicare, neq; ad exhibendum de ea agere poteſt: & hoc ꝓp legem duodecim tab. qua cauet̃ neq; tignum alienum ædibus ſuis iniunctum eximere cogatur. Veruntamen dñs materiæ eadem le. xij. tab. conſulit̃. Nã cõpetit ei actio de tigno iniuncto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniũctum habet, duplum conſequi poterit. Sed pone, ꝙ aliquis alienos lapides, vel trabes, vel cemẽta in ædibus ſuis ponat: quid iuris erit tunc in caſu iſto? Ad hoc rñ. ꝙ idem iuris eſt, q̃ ſi alienum tignum ædibus ſuis iunxiſſet. Appſune enim tigni, omnis materia ex qua ædificia fieri pñt intelligitur. Sed dñe, quare ita ſtatutum ſuit in l. duodecim tabu. ne quis cogatur eximere alienã mãm ædibus ſuis iniunctam? Ad hoc rñd. Amice, hoc ideo ſtatutum fuit in l. xij. tab. ne ſit neceſſariũ ædificia ex aliena materia conſtructa reſcindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durante ædificio materia vendicari non poſſit: ſi tñ aliquo caſu dirutum fuerit ædificium, poterit dñs materiæ mãm ſuã vendicare: & de ea ad exhibendum agere, & hoc eſt verum, niſi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia ſua conſecutus. Et hæc dicuntur vſq; ad §. Ex diuerſo. Franc. de Aret.

[†] Hic limitat̃ regula, verba ꝑterit. tpis ſunt abnegatiua pñtis, nã hæc ſequẽtia, ratione cõtiſtionis vitãdę, ampliãt eũ ad pñs ſecundum Por. Aeg. Per.

[e] Cum in ſuo ſolo. Suum eſt etiam, ſi alius habeat ibi vſumfructum: vt ĩ. de hære. inſti. §. j. vbi ꝓprius ſeruus dr̃, in quo ꝓprietatem nudam habet teſtator.

[f] Aedificauerit. ſ. bona fide, aliàs non, imo tignum ſuum vendicare, vt ff. de rei vend. l. in rem. [1] arg. a ꝯrio ſenſu, vel ex ea exceptione, quæ ibi ponitur. & iurabitur in litem, vt ibi no. Accur.

[1] Et q̃uis nõ poſſideat malæ fidei exiſtẽs, ꝑ l. eũ q ædes. ff. de vſuca. cõuenit̃ tñ qa dolo deſijt poſſidere. l. is q dolo. ff. de rei vẽ. Et vẽdicabit̃ nõ q dẽ vt æſtimet̃, ſed vt in litẽ iuret̃ ſm Chriſt. hic.

[g] Inædificat̃. l. in ipſa terra configit̃. Quid ergo de domo non affixa ſolo? Rñ. non cedit ſolo, vt ff. de acquir. re. do. l. Titius. & facit ad hanc regulã. C. de ædi. pri. l. j. idem in ſatis, & plantatis qđ hic in ædificatis dr̃: vt ĩ. eo. §. ſi Titius. & §. qua rõne. vnde verſus. Quicquid plantat̃, ſerit̃, vel inædificat̃. Omne ſolo cedit, radices ſi tñ egit. Sed ꝯ hanc regulam eſt ff. de re. diui. l. intantum. in prin. Sol illud ſpeciale eſt.

ADDITIO. Erat enim ibi ædificatum cõmuni omnium ſolo, quo ad vſum, & nullius, quo ad ꝓprietatem, quod ideo cedit ædificio, quia primo occupanti conceditur. Chriſtoph.

[h] Deſinit. ſ. ex cauſa ædificationis, ſed ex alia cauſa poteſt deſinere vt ff. de vſucap. l. rerum miſtura. §. Laben. quæ huic regulæ ſignatur contraria.

[i] Tantiſper. Id eſt, interim.

[k] Ad exhibendũ. ſ. vt eximat̃, niſi mala fide fecerit, vt ff. de rei ven. l. in rem. §. tignum. & ff. de tig. iniũ. l. ſi. ſed tunc nõ eximit̃, ſed in litẽ iurat̃, vt ff. de ſolut. l. q res. §. ſi. qa arbitrariæ ſunt iſtæ actiones, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus & ĩ. de act. §. præterea.

[l] Duodecim tabularum lex quædã fuit, de qua dic vt ꝫ. de iure natu. §. & non ineleganter. Accur.

De tigno

a De tigno iniuncto. Quæ actione tenet,& q iniunctum habet, licet nõ iniunxerit 1.& q iniunxit, licet non poſſideat. ſed altero ſoluente alter liberat: vt ff. de ijs, q deie. vel effud. l. ſi verò. §. ſi id quod.& de flu. l.j. in fi.& quod vi aut clam .l. competit. §. fi. Sed quid ſi velit magis in rem reddere,& eximere, quam duplum præſtare? Respond. nõ auditur: quia propter publicam vtilitatem hoc fuit ſtatutum: vt infra eod. quod ideo &c. & ff. de operis noui nuntia. l. prætor. & ff. de le. 1. l. cætera §. ſi duobus. Item nunquid hæc actio competit cõtra eũ, q bona fide iniunxit? Reſpõ. ſic: vt hic, licet contra dixerint qdã. 1 Sed cõtra mala fide iniungentem, alia præter hæc auxilia cõpetũt: vt rei vendicatio, itẽ ad exhibendũ, item furti, itẽ furtiua cõdictio, itẽ hæc actio de tigno iniũcto: vt j. de act. §. ſic itaq. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi.& l. fina. Accur.

1 Nec ob. l. de eo. § fi. ff. d do nat. inter virum & vxo. quia ibi iure tñ, hic verò & iure,& volũtate dñi refragãte ędificatũ fuit.

tigno iniuncto. a Appellatione b aũt tigni oĩs materia c ſignificat, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo prouiſum eſt, ne ędificia reſcindi neceſſe ſit. Quòd ſi aliqua ex cauſa dirutũ ſit ædificium: poterit materiæ dominus, ſi nõ fuerit duplum iam conſecutus, d tunc eam vindicare, e & ad exhibendum de ea re agere. Ex diuerſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificauerit: illius fit domus, cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligitur f eſſe alienata: vtiq; ſi non ignorabat, ſe in alieno

b Appellatione. Facit ad hoc ff. de verbo. ſigni. l. tigni.& ff. ad exhib. l. gemma & l. tigni.& ff. de acqui. rerum domi. l. adeo. §. cum in ſuo. item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona. ſiue domũcula, vt ſubijcit, quod ideo &c. ad hoc ff. de verb. ſigni. l. vrbana prædia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea. vt ff. de tigno iniuncto. l. j.

c Materia. Vt cęmenta, & lapides.

d Conſecutus. Hic eſt contra ff. de tigno iniuncto. l. fina. Sed ibi non cum effectu fuit conſecutus duplum: q̃a licet exigit, non tñ percepit adhuc duplum, vt ar. ff. de his. qui deie. vel effude. l. perceptione.

e Vendicare. Nulla temporis pręſcriptione obſtante in rei vendicatione, vt ff. de rei vend. l. in rem. § fi. quia nec prius agere potuit, vt C. de an. excep. l. j. §. fi. Aliud ergo ſi mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde xxx. ann. repellitur a rei vendicatione,* vt C. de præſcript. xxx. anno. l. ſicut.

* Sic doloſi cõditio melior eſt, quã non doloſi. q̃a doloſus vtitur beneficio pręſcriptionis, nõ doloſus verò nequaquã. ſm Por. Ægi Per.

ADDITIO Quam commoditatem non ex ſua mala fide, ſed ex negligentia non petentis conſequitur, aliàs eſſet abſurdum ſecundum omnes doctores hic.

Ex diuerſo. CASVS. Dicit Iuſtinianus, q ex diuerſo ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificauerit, dñium illius fit, cuius eſt ſolum. Sed certè in hoc caſu ſecus eſt, quã in prędicto. nam dñs materię proprietatem eius amittit: nam voluntate eius materia alienata intelligit: & hoc eſt verum, ſi non ignorat ſe in alieno ſolo ędificare: & ideo licet poſtea domus diruta ſit, materiam tñ ſua voluntate alienatam vendicare non poterit. Sed pone, q ille, qui in alieno ſolo bona fide ex ſua materia ędificauit, ſit in poſſeſſione illius ædificij, & dominus ſoli ab eo vendicet ędificium: qd iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc tñ. Amice. certè illud conſtat, q ſi ędificatore cõſtituto in poſſeſſione, dñs ſoli petat domum ſuam eſſe: &

c

non ſoluat pretium materiæ,& mercedes fabrorũ: poterit per exceptionem doli mali repelli,& hoc verũ ſi fuerit bonæ fidei poſſeſſor. Nã aliàs ſi ipſe contra dominum vendicantem excipiat: dñs contra eius exceptionem ope replicationis tuuabitur. Scienti enim alienum fundum eſſe, propria culpa obijci poteſt: videlicet q temere ædificauit in eo ſolo, quod intellexit alienum eſſe, & ideo beneficium retentionis non habebit. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. ſi Titius. Franciſcus de Are.

ſolo ædificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicare non poteſt g.

Poſſidens fundum alienum, in quo bona fide ædificauit, poteſt expenſas ædificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

Certè illud cõſtat, ſi in poſſeſſione cõſtituto ędificatore, ſoli dñs petat domũ ſuã eẽ, nec ſoluat pretiũ materiæ, & mercedes fabrorũ: h poſſe eũ p exceptioné i doli mali repelli: vtiq; ſi bonæ fidei k poſſeſſor fuerit, q ædificauit. Nã ſciẽti aliený ſolũ eſſe, põt obijci culpa, q ædificauerit l temerè in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe. †

f Intelligitur. Sic C. de ædif. priua. l. ſi is contra quem. Accurſius.

g Non põt. Quæ alienata eſt. nõ poteſt vendicari. Sed contra. C. de rei ven. l. ij. in fine. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ædificauit: hic de ſua in alieno. Quare dic. aut de mea materia, & in meo ædificio: & tunc planum eſt. aut de aliena ſ meo: vt ſupra proxi. §. aut de mea in alieno: vt hic: aut de aliena in alieno: vt in dicta l. contraria continetur.

h Fabrorum. i. magiſtrorũ de lignamine. vel murorum ſic ff. de eo, quod cer. lo. l. iij. §. item Iulianus.

i Per exceptionem. Quę locum habet vbicunque ęquum ſit exceptionem locum habere, ſiue alia cõpetat, ſiue non: vt de except. do. l. ij. §.& generaliter. & arg. contra eod. §. literæ.

k Bonę fidei. ſ. ab initio, & ex poſtfacto cum ędificauit. nam ſi ante quàm ędificet, ſit bonę fidei: & cum ædificat, malę fidei ſit: eligit quędam media via: ita vt neque vt malę fidei puniatur, neq; vt bonę fidei expenſas conſeruet: quia permittitur abraſio: vt ff. de rei vendica. l. Iulianus. lib. viij. Digeſtorum ſcribit, ſi in aliena, quę eſt huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. intra vtile. §. vendentibus.

l Aedificauerit. Cum de nouo ędificat. Et vt hęc plenè ſciantur dic, dum impendit in rem alienam, aut ſuo, aut meo noĩe. Primo caſu loquit ille tit. de neg. geſt.& ff. & C. eo. tit. Si meo: tũc aut fructuũ gratia, & tunc ex fructibus deducitur, aliàs nullus fructus intelligit: vt ff. ſol. ma. l. fructus.& ff. famil. ercis. l. fundus qui. 2 Aut cauſa rei ſeruandæ: tũc aut de nouo faciendo, aut nõ: primo caſu ſi bona fide, habeo exceptionem: non actionem. ſecundum Ioan. & §. pri. & ff. de cõdic. inde. l. ſi in area.& ff. de doli mal. excep. l. Paulus. ſed M. & actionem dabat. & eſt pro eo. ff. de peti. hęre. l. hereditas. §. j & ff. ſi pars hęred. pet. l. fi. & C. de rei ven. l. ij.& l. domum. Sed ibi ipſo geſto negotium fuit hęreditarium: quod neceſſe habuit facere vnde actionem dabat. Sed Ioan. contra, vt dictum eſt.& facit etiam pro eo. ff. de rei vẽdi. l. ſumptus. & ff. de act. emp. l. idemq;.& ff. de pet. hęre. l. plane. 3 Si verò mala fide tunc nec excipiendo, nec agendo conſeruo, vt hic: nã neminé mihi volui obligare, vt ff. cõmu. diui. l. in hoc iudicium. ſecundum Io. ſed M. & dabat ne-

gotiorum

Aedificantes pt quadrupliciter. Impenſæ in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur.

Sanè ſũptus neceſſarios poſſeſſor malę fidei ſeruat p exceptioné doli in iudicijs iure ſpecialibus. l. domũ. C. de rei vẽd. l. in fundo. ff. eod.

2 Eſt tñ diſſa ſec õ dum An. q p peti. hæ. malæ fidei poſſeſſor nõ deducit expenſas ſi fructus nõ extent, ſed bonę fidei ſic.

3 Si tñ in rẽ, vel etiam habeat a domino, vt eſt emphiteuta, colonus,& ſimiles, repetere al ſi pbet q ain donãdi fecerit ſm Ange. hic.

gotiorum geſt. actionē: vt ff. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. ſed & ſi quis, Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo facit. C. de rei. ven. l. ij. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia, & in alieno impenditur: vt ibi plenè notatur. Si verò in reficiendo, aut bona fide: & tūc neceſſarias, & vtiles per doli exceptionem, voluptuarias per ablationem ſeruamus: niſi dominus vellet tm dare, quantū poſſet habere his ablatis, & corralis: vt ff. de rei ven. l. in fundo. Si verò mala fide: neceſſarias per officium iudicis, cū tñ poſſideo, vtiles per abraſionē conſeruo, voluptuarias nullo modo: vt C. de rei ven. l. domum. Hinc eſt quod dixit Bul. hic, quod expēſas repetā qñq; per a. i. per actionē: vt ff. de ne. geſtis. l. ſi pupilli. §. ſed & ſi quis. Item per e. i. per exceptionē: vt hic. Item & per o. i. per officium iudicis: vt per l. C. de rei ven. l. domū: vt modo diximus. Et hęc in rei vend. locū habent. In petitione verò hæreditatis bonæ fidei poſſeſſor ſeruat omnes: at malæ fidei poſſeſſor neceſſarias, & vtiles per officiū iudicis, aliàs per exceptionem doli re exiſtēte meliori, in qua factæ ſunt: voluptuarias verò ab tradit: vt ff. de petitio. hæredi. l. planè in cæteris.

Impēſę neceſſariæ vtiles & voluptuariæ.

Expenſas repeto per a. e. & o.

Plantatę, & ſata eius fiunt, in cuius ſolo ſerunt, aut plantātur: modo radices immiſerint: bona fide tñ alienū inſerēs fundū, doli mali exceptione oppoſita ſumptus, ſi quos fecerit, conſequitur.

Si Titius alienā plātā i ſolo ſua poſuerit: ipſi⁹ erit. Et ex diuerſo, ſi Titi⁹ ſuā plantā in Mæuij ſolo poſuerit: Mæuij plāta erit: ſi modò vtroq; caſu radices egerit. antè.n. q̄ radices egerit, eius pmanet, cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, quo radices egerit plāta, proprietas eius cōmutat, a vt ſi vicini arbor ita terrā Titij preſſerit, vt in eius fundū radices b egerit, Titij effici arborē dicamus. c rō d enim nō pmittit. vt alterius arbor eſſe intelligat, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō prope cōfinium arbor poſita, ſi etiam in vicini fundū radices e egerit, cōis fit.

Qua ratione aūt plantæ, quæ terrę coaleſcunt, ſolo cedunt: f eadē ratione frumenta quoque, quæ ſata ſunt, ſolo cedere intelliguntur. Cæterùm ſicut is, qui in alieno ſolo ædificauit, ſi ab eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali, ſecundum ea, quæ diximus, g ita eiuſdē exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt is, qui alienum fundum ſua impenſa bona fide conſeuit. h

Scriptura quantumuis pretioſa cedit ſuppoſitæ chartæ: tabula tamen picturæ ſuperimpoſitæ cedit.

Literæ quoq; licet aureæ ſint, perinde chartis, i mēbranisve k cedunt, ac ſolo l cedere ſolent ea, quæ inædificant, aut inſerūtur. ideoq; ſi in chartis, mēbranisve tuis carmen, m vel hiſto-

Si Titius. CASVS. Domine. Titius eradicauit plantam Mæuij & illam in ſolo ſuo plantauit. modo quæro a vobis, quis cenſetur dñs illius plātæ? Ad hoc rñd. Si Titius plantam Mæuij in ſolo ſuo plātauerit, ipſius Titij planta efficitur. Et ſimiliter in caſu cōuerſo, ſi Titius ſuā plantā in ſolo vicini plātauerit, dominiū plātæ vicino acquiſitum itelligitur, & hoc eſt verū in vtroq. caſu, ſi planta radices egerit. Nā añ emiſſionē radicum, eius pmanet, cuius antea fuerat. Intantum aūt ex eo tempore, ex quo planta radices emiſit, proprietas ipſius plantæ trāſferitur, vt ſi arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emiſſionē radicum itelligatur eſſe Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius eſſe dicatur, quàm eius, in cuius fundum radices egerit, vnde arbor prope confinioni duorum fundorum poſita, ſi in vicini fundum radices emiſerit, per emiſſionem radicum cōmunis erit. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. qua ratione.

a Commutatur. Sed videtur nō commutari cū primo domino rei ven. detur: vt ff. de rei ven. l. ſi frumētum. i §. de arbore, quæ eſt cōtra. Sol. licet ibi dicāt Varus. & Nerua, Damus: nō tamen ſequitur, ergo nos damus, vel damus de æſtimatione, ſed nō de planta: vt diximus. ſ. eo. §. planè, ſi longiori tempore. ADDITIO. Et hæc vltima cōiter approbatur.

a Hodie ſcripſit idē Pūpo. ſcribit ſi frumentum.

per l. in rē. §. itē quæcunq. ff. eo. de rei ven. Chriſtoph.

b Radices. Omnes, vt differat a ſequenti.

c Dicamus. Imo videtur eius, in cuius fundo originē duxit: vt ff. arb. fur. cæ. l. ſi plures. §. fi. Sol. hæc corrigit illā. a Vel dic ibi, poterat viuere arbor ex ſuo de primo. hic non. Vel efficitur ſ. Titij pro parte. ſ. vt hic, nno in tot. l. vt ibi.

d Ratio. Facit ff. eo. & de acquir. rer. do. l. adeo. in fi. & l. ſeq. & l. qua ratione.

e Radices. Pro parte.

Qua ratione. CASVS. Domine, Titius ſeminauit frumētū ſuū in ſolo vicini: modo quæro quis intelligitur eſſe dominus illi⁹ frumēti? Ad hoc rñ. Amice, eadē rōne, qua diximus, q plantæ, quæ in ſolo alterius radices egerunt ſolo cedunt, eadem ratione frumēta, quæ i alterius ſolo ſeminata sūt, ſolo cedere itelligunt: & per cōſequens domino ſoli iure acceſſionis acquiruntur. & ſicut ſ. diximus, q ille, qui in alieno ſolo ædificauit, ſi dominus ſoli ab eo vēdicet ędificiū, tutus ſe poterit aduerſus dominum vēdicantem per exceptionem doli mali, niſi pretium materiæ, & impēſas in ædificio factas dominus paratus ſit ei refundere: ita qui in alieno fundo bona fide ſuis impenſis ſeminauit, ſi dñs fundi ab eo vendicet frumentum, eiuſdē exceptionis auxilio tutus eſſe poterit, & hæc dicuntur vſque ad illum §. literæ quoque. cuius caſus planus eſt, vſque ad illum §. ſi quis. Franciſcus. Accur.

f Solo cedunt. Vt ſ. proxi.

g Diximus. Supra, eodē. §. certè. Sed quid ſi aliquis ex ſemine meo in alieno fundo ſeminauit, cōtra quē agam? Reſpon. contra ſeminantem non, quia nō poſſidet, nec dolo fecit, quominus poſſideret. Item nec contra poſſidentem: quia eius facto nihil actum eſt. Sed tamen dic eum teneri inſtar tigni iniūcti, qui tenetur etiam ſi poſitū ab alio habeat, vel teneat: vt diximus ſupra eodem. §. cum in ſuo, per legem. ff. de his, qui deiec. vel effu. l. ſi verò. §. ſi id quod poſitum. Et eadem quæſtio ſit plantatur: & eodem modo ſoluitur: cum ſit ratio ſimilis: vt ff. mandat. l. Lucius. §. j. in hoc.

h Conſeuit. Id eſt, plantauit, vel ſeminauit.

i Chartis. Vt de bombice: vt ſunt hæ, quæ de Piſis vehiunt. Accur.

k Membranisve. Quæ de membris animalium eriguntur.

l Solo. Vt ſ. eo. §. cum in ſuo.

m Carmen. Metrice.

Dic hoc non tenet, quia legū correctio eſt euitanda. An.

Iſta eſt vera vt tenet gl. in d. §. fi. ſecundum Ang.

Si quis ſeminauit ex ſemine meo i alieno fundo, agam contra dñm fundi.

Intellige totā hanc gl. ſi bona fide ſeminante, & io eo, qui ſeminauit habet bona fide, ſecundum Fab. Ang. Per.

Membrana vnde dicitur.

Hiſto-

riam, [a] vel orationem [b] Titius ſcripſerit: huius corporis [c] nõ Titius, [d] ſed tu dominus eſſe videris. Sed ſi a Titio petas [e] tuos libros, tuasve membranas, nec impenſas ſcripturę ſoluere paratus ſis, poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique ſi earũ chartarũ, membranarumve poſſeſſionem bona fide [f] nactus eſt.

Titulo & bona fide alienum fundum poſſidens, percep tos fructus ſuos facit: malæ fidei verò poſſeſſor, etiam conſumptos reſtituit.

Si quis in aliena tabula pinxerit, [g] quidam putant, tabulam [h] picturę cedere: alijs videtur picturam, qualiſcũque ſit, tabulæ cedere. [i] ſed nobis videtur melius eſſe, tabulam picturæ cedere. Ridiculum eſt enim, picturã Apellis, vel Parrhaſij [k] in acceſsionem vilisſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi a domino tabulæ imaginem poſsidente is, qui pinxit, eam petat, [l] nec ſoluat precium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoueri. At ſi is, qui pinxit, eam poſsideat, cõſequens eſt, vt vtilis actio [m] domino tabulæ aduerſus eum detur. quo caſu, ſi non ſoluat impenſam picturæ: poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique, ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit ille, qui picturam impoſuit. [n] Illud enim palam eſt, ꝙ ſiue is, qui pinxit, ſurripuit [o] tabulas, ſiue alius, [p] compe tit dño tabularum [q] furti actio.

Bonæ fidei poſſeſſor facit fructus ſuos: nec eos ſumptos cogitur reſtituere, ſecus ſi fuerit malæ fidei Aretin.

Si quis a non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide [r]

[a] Hiſtoriam. Noui, & veteris teſtamenti. idem dicã in fabula, vel romantia. vel quolibet libro proſaico.
[b] Orationem. Ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.
[c] Corporis, id eſt, libri.
[d] Non Titius. Scilicet ſcriptor bonę fidei.
[e] Petas. Directa in rem.
[f] Bona fide. Si aũt mala, laborem donaſſe videtur: vt ſ. eodẽ. §. certè. Sed nũquid actionem ſcriptor habet reddito libro? Reſpõ. ſic, ſi bonam fidem habuit. actionẽ dico, ſcilicet in factũ: ut ff. de rei uendic. l. in rem. §. item ſi quęcunque. ſi malã fidẽ habuit: nõ habet actionẽ, quia nec exceptionẽ habet, ut hic. Sed cum hodie ꝓtioſior ſit ſcriptura, quã charta, nunquid mutatur hoc? Rñdent quidã vt Azo. ꝙ ſic: Nos ꝙ non. [3] argu. C. de ſeita. l. ſancimus. & C. de appel. l. pręcipimus. in fin.
[g] Pinxerit. Sine bona fide, ſiue mala fide, ſecundum Pla. nos contra. quia bona fide: ut j. eod. §. ibi, vtique &c.
[h] Tabulam. Quid ſi in marmore? Reſp. cõtra ſeruari forte. Arg. tamen contra. j. de teſt. §. pen. ADDITIO. Sed ibi loquitur in re ſeparabili a materia. hic ſecus. Et ideo non actionem, ſed exceptionẽ habet per iſtũ tex.
[i] Cedere. ff. de rei vendi. l. in rẽ. §. ſed id qđ in charta. contra. Sol. hæc corrigit illã. Vel diſtingue, [*] an pretioſior ſit illa ſcriptura, quã tabula, ſecundũ P. qui ait locum habere, quod hic dicitur, ſi pictus eſt homo, non verſus: bono [*] colore, non atramento.
ADDITIO. Dic ꝙ glo. bene loquitur in hoc, ſed malè in eo, ꝙ dicit de verſo: quia depictũ ſemper exornat materiam, dummodo ſit honeſtum, ſecundum Chriſtopho. hic.
[k] Apellis, vel Parrhaſij propria nomina pictorũ.
[l] Eam petat. Scilicet directa rei vendicatione: vt ff. de acquir. rer. domin. l. qua ratione. §. ſed non: vt litera. ſecundum Azonem.
[m] Vtilis actio. In rem non directa: quia deſijt dñs eſſe. & ſic eſt mirabile, ꝙ non dominus a domino vendicat, ſic contingit alias in Publiciana in quibuſdam caſibus: vt no. j. de actio. §. aliæ.
[n] Impoſuit. Hoc mirabile contingit hic, ꝙ cõditio poſſidentis eſt deterior, quã petentis, aliàs contra: vt j. de interd. §. commodum. ſic & aliàs; ff. de noxali. l. ſi quis a multis. & ff. ſi ex noxa. cauſa aga. l. j. in fi. & l. ij. & ff de peti. hæred. l. cum idem. Sed ad hoc reſpon. ꝙ in cauſa noxali eſſe poterit, quòd ſecundo agẽs non probabit. Item in petitione hereditatis, ſi bona fura habuit in vincendo, hæc eadẽ habuit in defendẽdo: & ſic non eſt eorũ cõditio deterior. Item cum hic habeat actionẽ pictor, ſi non poſſideat: multo magis exceptionẽ debet habere ſoluto pretio: vt ff. de ſuperfi. l. j. §. quod autem. & ff. de regu. iur. l. cui damus. Sed nunquid dominoo quondam tabulę idem concedunt, ſi poſſideat. ſi pretium picturę ſoluat? Rñ. Ro. ꝙ ſic: cum ſibi actio detur. Ego contra: vt ſit differentia inter dominũ, & pictorem. Item quis pręfertur, ſi ambo contra extraneũ poſſidentem agant? Reſpon. is, qui directã habet actionem, id eſt, pictor, ſecundũ Ioan. Sed nunqoid ſi tabula fuerit abraſa, remanet pictoris? Reſpon. ſic: ut ff. de rei uendi. l. in rem. §. Item quęcunque. verſic. & quod ſemel. Sed quare aliud in picturis, quã in ſcripturis? Rñd. quia pictura pretioſior [*] eſt, quã ſcriptura, ſecundũ Ioã.
[o] Surripuit. Ante, quàm pingeret.
[p] Alius. Poſt picturam.
[q] Tabularum. Etiam, ſubaudi. nam & pictori contra extraneum furem datur. ſecundum Azo. Vel melius, (ut mihi videtur) hic loquitur, quando fuit ſurrepta ante, quam eſſet picta, ſed etiam contra dominum tabulæ ſibi ſurripientem poſſet dari pictori furti actio, facto furto tabula iam picta. vt infra de obligation. quæ ex delict. naſcuntur. §. Aliquando.

Si quis. CASVS. In hoc § dicit Iuſti. ꝙ ſi emerit aliquis fundum bona fide a non domino, quem tamen ipſe crediderit dominum eſſe, vel cauſa donationis, vel qualibet alia iuſta cauſa, quæ [illegible]minij tranſlationem ſufficiat, bona fide accipiat: [illegible]tiũ, quod naturali rõne introductũ eſt, fructus [illegible] quos inde receperit pro cultura, ſuos facit. vnde verus dominus poſtea vendicans ab eo fundum, qui eum emerit: de fructibus ab eo conſumptis aduerſus eũ agere non poterit, ſecus eſt in malæ fidei poſſeſſore. Nam ille, qui ſciẽs alienum fundum poſſederit, fructus ſuos non facit vnde ſi dominus fundi ab eo fundum vẽdicauerit: non ſolum fundum, ſed etiam fructus cũ fundo, licet ab eo conſumpti ſint, cogitur domino reſtituere. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. is verò.
[r] Bona fide. Quæ in initio exigitur. ſ. vt credat ſibi dantem habere ius diſtrahendi: vt ff. de vſuris. l. qui ſcit. §. fi. [4] Nec obſt. quod eſt. ff. de acqui. rer. domi. l. bonæ fidei. §. in contrarium, quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

Iuſta.

[1] Si autẽ ſit ſcriptor ad mercedẽ, & ſibi de ſuo labore non ſatisfiat, poteſt retinere quinternos, vt no. j. l. 1 l. ſi nõ fortẽ. §. ſi rẽ tũ. & ibi Iaſo. & Bal. de cõdi. ide & Cy. & do. in l. fi. C. commo. An.

[2] Et bñ ſecũdum An. hæc, p aſtũ text.

[*] Hæc vera. nã tũ in pictura, quã in ſcriptura ſpicit̃ qđ eſt pretioſius, ſecũdũ Ang. Æg. Per.

[*] Bñ loquitur de colore, & atramento, ſed de hoſe, & verſo nõ, q a nõ eſt q̃cẽdũ qđ ſit pictũ, mõ ſit honeſtũ. ſecundũ F. Ægi. Per.

[3] Apellis & Parrhaſij meminit Plin. li. nat. hi. xxxv. ca. x. & aliqui lẽ locis. Vẽdicat aliqñ nõ dominus a dño.

[*] Pictura ꝓtioſior ẽ ſcriptura.

[*] Hęc iõ non vt ꝓ petua: q a ſcriptura ꝓtioſior eẽ põt, & carior ſecũdũ Fa. Ægi. Per.

[4] Dic hoc verũ in aliis § ctibus ꝓterquã ẽ emptibus: quia in illis requirit̃ ꝙ duob⁹ tẽporib⁹ habeat bonã fidẽ videlicet tẽpore contract⁹, & tẽpe traditionis. vt eſt tex in l. ij. ff. ꝓ empto. & quæ ſit rõ differentiæ. ibi no. Ang.

fundū emerit, vel ex donatione, aliave qualibet iuſta [a] cauſa æquè bona fide acceperit, naturali ratione [b] placuit, fruct⁹, [c] quos pcepit, ei⁹ eſſe, p cultura, [d] & cura. [e] Et ideo ſi poſtea dñs ſuperuenerit, & fundū vindicet: đ fructib. ab eo cōſumptis agere nō pōt. [f] Ei verò, qui alienū fundū ſciēs poſſederit, nō idē [g] cōceſſum eſt. itaque cum fundo ēt fructus, licet conſumpti ſint, cogitur reſtituere. [h]

Fructus a ſolo ſeparati fructuarij fiunt, non etiam pendentes: ideo nondum perceptos ad hæredes non tranſfert.

Is verò, ad quem vſuſfructus fundi ptinet, non aliter fructuū dñs efficit, quā ſi ipſe [i] eos pceperit. Et ideo licet maturis fructib. nōdū tñ pceptis [k] deceſſerit, ad hæredes eius non pertinent: ſed dño [l] ꝓprietatis adquiruntur. Eadem ferè & de colono [m] dicunt.

Fœtus, lac, pilus, & lana ſunt in fructu pecudum: partus verò ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinent ad fructuariū ancillæ. Aretinus.

In pecudum fructu ēt fœtus [n] eſt, ſicuti lac, pilus, [o] & lana. itaque agni, hœdi, & uituli, & equuli, & ſuculi [p] ſtatim naturali iure [q] dominij

a Iuſta. Cum multæ ſint cauſæ, ſiue tituli acquirendi: vt in ff. colligitur in varijs titulis ſub titu. de vſucap. vſque ad titulum, de re iudi. idem tamen & ſi titulum non habeat: vt arg. ff. finium regun. l. iiij. §. poſt litem. verſicu. ſed ante.

b Naturali rōne. id eſt, iure gentium, de quo loquit hic ti. cui naturalis inſita ratio eſt.

c Fructus. ſ. induſtriales. aliud in naturalib⁹: vt ff. de vſufr. l. fructus. Nec obſtat ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. in pria. quod. n. ibi dicit oēs, exponitur ſiue facto poſſeſſoris, ſiue alterius pcepti. induſtriales tamen, vt ff. de vſur. l. qui ſcit. §. præterea. Sed naturalib. fructibus cunſumptis, an teneatur poſſeſſor? Reſpon. Non tenetur poſſeſſor rei vendicatione: quia nō poſſidet. nec dolo deſijt poſſidere: ſed cōdictione ſine cauſa tenetur inquantum locupletior eſt. arg. ff. ſi certum petat, l. ſi & me.

ADDITIO. Sed ſi non ſit effectus locupletior, non tenetur, niſi eſſet malæ fidei. Ang.

d Pro cultura. Vt ſegetes.

e Et cura. Vt lac, & pilus, & lana.

f Non poteſt. nec ad pretium: vt j. de offi. iud. § & ſi hæreditas. verſi. ſi verò. & ff. finium reg. l. iiij. poſt litem. verſic. ſed ante. ſi tamen extant, non rei vendicatione, quia percipientis ſunt. ſed officio iudicis tenet reddere: vt C. de rei vendi. l. certum. §. bona fide.

g Non idem. Vt faciat fructus ſuos.

h Cogitur reſtituere. Diſtingue tñ: quia ſi habet titulum malæ fidei poſſeſſor, de cōſumptis cōdictione ſine cauſa: de extantib. rei vendicatione tenetur, de percipiendis pp titulum excuſat: vt C. de rei vendi. l. ſi fundum. niſi in quatuor caſibus. Primo qñ emit ab eo, quem ſcit vēdere in fraudem creditorū: vt ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Secūdo, qñ emit ab eo, qui metu cōpulſus eſt, vt ff. quod metus cau. l. ſed & partus. Tertio, qñ emit ꝫ interdicta legum ſciens: vt C. de agr. & cenſi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto, ſ. qñ emit a fiſco non ſolenniter vendente: vt C. de fide inſtr. & iur. haſtæ fi. l. j. Iſti quatuor caſus etiam not. ff. quod met. cau. l. ſed & partus. & l. ſi fundum. C. de rei vend. Si non habet titulum, de conſumptis condictione ſine cauſa: de extantibus rei vendicatione: vt C. de condi. ex lege, l. pen. C. de rei vend. l. ſi fundum. de percipiendis officio iudicis. ff. de rei vendi. l. ſi nauis. §. fi.

Is verò. CASVS. Dic, Titius habet vſumfructum in vniuerſitate fundi: modo quo a vobis, qñ Titius vſufructuarius dñs fructuum eſſe intelligat? Ad hoc rñ. Amice, iſte ad quem vſuſfructus pertinet non aliter dñs fructuum effici intelligitur, quā ſi huiuſmodi fructus ipſe perceperit, & in horreo ſuo repoſuerit: & ideo ſi vſufructuarius maturis fructibus, & a ſolo ſeparatis, nondū tñ in horreo ſuo repoſitis deceſſerit, ad hæredem ſuum huiuſmodi fructus nō tranſmittit: ſed dño proprietatis morte vſufructuarij acquiruntur. Et quæ de vſufructuario diximus, eadem ferè & de colono, qui nūmis colit, intelligunt. Sed pone, ꝙ aliquis habeat vſumfructū in oue, vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quæro, quid intelligitur eſſe in huiuſmodi vſufructu? Ad hoc rñd. Amice, in pecudum fructu etiam fœtus eſt: ſicut lac, pilus, & lana. vnde dico tibi, quod agni, hœdi, & ſuculi, & equuli ſtatim cum editi fuerint, naturali iure in dñiū vſufructuarij eſſe intelligunt, ſed ſecus eſt in eo, q habet vſumfruct. ancillæ: quia ad dñm ꝓprietatis pertinet. Sed dñe, pro Deo quare non fuit ſtatutum partum ancillarum eſſe in vſufructu ſicut fœtus pecorum? Ad hoc reſpon. Amice, optima rōne hoc ſtatutum fuit. Abſurdum. n. videbatur hominē in fructu eſſe: cum omnes fructus hominis gratia ipſe Deus adinuenerit. Sed ſi aliquis vſumfructum gregis habeat, & aliqua ouis perierit: vſufructuarius in locum demortuorum animalium ex fœtu ſubmittere debet. & ita Iuliano viſum eſt. Et ſimiliter qui habet vſumfructum vinearum vel arborū, alias ſubſtituere debet. Rectè. n. colere debet fructuarius, & quaſi bonus paterfamilias vti. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. theſauros. in quo Iuſti. determinat qualiter per inuentionem dñium acquiritur de iuregentium: & caſus planus eſt vſque ad illum §. per traditionem. Franc.

i Ipſe. Alio enim percipiente non fiunt ſui. ſ. ſed fiunt bonæ fidei poſſeſſoris: etiam ſi eos alius percipiat: vt ff. de vſur. l. qui ſcit. §. præterea. vel aliter ſi iſte percepit, non etiam hæres eius. nec enim ad hæredem tranſmittit. Accur.

k Perceptis. Vt ſi in horreo depoſiti ſunt facit ſuos fructuarius: ſed bonæ fidei poſſeſſor, ſtatim vt a ſolo ſeparati ſunt: vt ff. qb. mo. vſusfruc. amit. l. ſi vſusfr. Eſt & alia dfia: quia fructuarius facit ſuos naturales fructus, bonæ fidei poſſeſſor non: vt ff. de vſu fru. l. vſufru. l. legato. & de vſur. l. fructus.

l Domino. Sed per quam actionem? Reſpon. p rei vendicationem, cum dominus ſit: vel condictione ex hac lege.

m De colono. Qui nūmis colit. nā oēs fructus facit ſuos, vt vſufructuarius: ſed differūt, qa colonus talis facit fructus ſuos ſtatim, vt a ſolo decerpti ſunt: vt ff. de ſur. l. ſi apes. §. fi. ſecus in vſufructuario, vt hic dicitur. Vel dicas de partiarijs: vt ff. loc. & cōdu. l. cū in plures. §. meſſem. ſm Azo. Item dicit ferè. pp aliud: quia colonus tranſmittit ad hærede: vt j. de loca. & condu. §. fi. ſed fructuarius non. vt hic.

n Fœtus. Quaſi dicat, ita fœtus ſicut &c.

o Pilus. Ouis. vel ēt caprarum, ab borrā ſellarum.

p Et ſuculi. Id eſt. parui ſues.

q Naturali iure. Id eſt, gentium, de quo loquitur ſupra. eod. §. ſingulorum.

Fructus induſtriales, q non proueniūt ſine hnis induſtria, vt vinū, oleū, frumētum. Nāles vero q ipſa nā proueniunt. vt poma. fœnum. Aegi. Per.

Et eſt ratio quia vſuf. uctuarius adminiculu n facti deſiderat: vt le. j. ff. qui dicer vſu lega. ce. nec ſola nālis poſſeſſio, quā habet, ſufficit ad acquirēdū ſine ſeparatiōe nomine ſuo facta, ſm Ang.

Idē eſt ſi nō eēnt i horreo, ſed tñ eſſent plene recepti, vt qa excuſſi a ſpicis, ſecūdū Por. Aegi. Per. Colonus & vſufructuarius.

Condictio ſine cā competit quotiens aliqd ē, vel fuit apud te ſine cauſa, quod mea intereſt hēre. ff. de cōd. ſine cauſa. per totum. Aegi. Per.

Colonus q ſub certa annua mercede pecunia numerata agros ſuſcepit colēdos. Aegi. Per.

Partiarij ſunt q terrā colūt p parte dimidia, vel tertia, vel alia, ſecūdum fertilitatem terræ, aut ſterilitatem. Aeg. Per.

Hoc pcedit qa ille emit circūſcripta ſolennitate iuris: ſecūdū Chri.

Pertinet.

fructuarij ſunt. Part⁹ verò ancillæ i fructu nõ eſt: itaq; ad dñm ꝓprietatis ꝑ tinet. a Abſurdũ b enim videbat, hominẽ in fructu c eſſe: cũ omnes fruct⁹ rerũ natura, d gratia hominis cõparauerit.

Debet vſufructuarius gregis de fœtibus ſubmittere in locum demortuorum: & ſimiliter arbores, & vites in locum demortuarum Areti.

Sed ſi gregis e vſumfructum quis habeat: in locum demortuorũ capitũ ex fœtu f fructuarius ſubmittere g debet: (vt & Iuliano viſum eſt) & in vinearum demortuarum, vel arborum locũ, alias debet ſubſtituere. Rectè enim colere, & quaſi bonus paterfamilias vti debet.

Theſaurus, vel in ſuo, vel in religioſo, vel in ſacro loco inuentus efficitur inuentoris: in alieno verò caſu fortuitò inuentus, ſolum pro dimidia efficitur dominus inuentor: & dominus ſoli pro alia dimidia. Areti.

Theſauros, h quos qs in loco i ſuo k inuenerit, diuus Adrianus naturalẽ æqtatẽ ſecutus, ei cõceſſit, q eos inuenerit. † Idẽ que ſtatuit, ſiqs in ſacro, aut religioſo l loco fortuito caſu m inuenerit. At ſiqs in alieno loco, nõ data ad hoc opera, n ſed fortuitu inuenerit: dimidiũ dño o ſoli ꝯceſsit, & dimidiũ inuentori. Et conuenienter, ſiquis in Cæſaris loco p inuenerit: dimidiũ inuentoris, & dimidiũ eſſe Cęſaris ſtatuit. Cui conueniens eſt, vt ſi quis in fiſcali loco, q † vel publico, r vel ciuitatis s inuenerit, dimidium ipſius eſſe debeat, & dimidium fiſci, t vel ciuitatis.

Rerũ corporaliũ traditio a dño facta ex cauſa ad dñy translationem idonea, accipientem dominium facit.

a Pertinet. Quantum ad plenam proprietatem: niſi etiam & in partu ſit vſusfructus legatus: vt ff. de vſufruct. l. vetus.

b Abſurdum. Sic ff. de vſuris. l. in pecudum.

c In fructu. ſ. vt ipſe ſit fructus: ſed eſt in eo relinquitur vſusfructus.

d Rerũ natura. id eſt De⁹. ſic ℥ de iur. natu. in princ. vñ dr apud Ouidium. Pronaque cũ ſpectẽt animantia cætera terrã: Os homini ſublime dedit, cœlũq; videre iuſſit, & erectos ad ſidera tollere voltus. Sic ff. de ædil. edic. l. iuſtiſſimè. & ff de fur. l. q vas. §. ex furtiuis. & ff. de peti. hæ. l. ancillarum.

e Gregis. Grex eſt numerus decẽ ouiũ, vel quinq; porcorũ ſimul, & cõgregatim conſiſtentiũ: vt ff de abigeis. l. oues. & facit ff. de vſuc. l. rerum miſtura. §. tertium.

f Ex fœtu. Aliũde enim nõ ſubmittit, ſecũdũ quoſdã, vel forte ſubmitteret & aliũde: arg. ff. de vſufruc. l. qd ergo. §. ſed quod di. in fin.

ADDITIO. Hæc gloſ. communiter approbatur vt non ſolum ex fœtu aliarũ ſuppleat capita: ſed & opus habeat aliũde quærere, & supplere. Chriſtoph. & Ang.

g Submittere. Quæ ſubmiſſio non fit, ſi in ſingulis capitibus ſit vſusfructus: vt ff. eo. de vſufr. l. quid ergo. §. ſed quod dicitur. in fine.

h Theſauros. Eſt autem theſaurus, pecunia ab ignotis dominis vetuſtiori tempore abſcondita: vt C. de theſauris. l. j. lib. x. in prin. vel depoſitio pecuniæ, cuius memoria non extat: vt ff. de acquir. rer. do. l. nũquam. §. theſaurus. qñq; impropriè dicitur: vt ff. de acquir. poſ. l. peregrè. in prin. & ff. ad exhi. l. theſauros.

i Loco. Alias ſolo.

k Suo. Iure directo, vel vtili: vt feudatarius, vel emphyteuticarius, vel ſimiles, licet Placẽ. aliud dixerit in his. Quid ſi mercenarius dum laborat in alieno: vel creditor in pignore inuenit theſaurũ? Rñ. dimidium eius eſt, in cuius fundo inueniunt: & dimidium ſibi acquirunt: vt ff. de acq. rer. do. l. ſi is qui. §. quod ſi creditor.

l Religioſo. Vt ff. de iure fiſci. l. iij. §. ſi in locis. §. Sol. hic corrigit ſecundum B. vel hic ſecundum naturalem rationem: vt patet in litera: ibi, ſecundũ eandem rationem, quæ præualet: ſicut & in vſucapione contingit. ſecundum Ioan.

m Fortuito caſu. Caſus, eſt inopinatæ rei euẽtus ex diuerſis cauſis ꝓueniens, ob aliud & aliud inceptis.

n Non data ad hoc opera. Alias totum dño redditur. in ſuo tamen loco poteſt operam dare nõ tamen magica arte, alias eſſet fiſci: vt C. de theſau. l. vnica. lib. x. Accur.

o Dño. Sed per quam actionem? Rñ. per rei vendicationem, cum dñs ſit: vel ex condi. ex hac lege.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ non cedit emptori. ſed remanet reconditoris. Ang. An autem ſufficiat ſolus oculorum aſpectus: vel etiam requiratur apprehẽſio, & quis præferatur: vide per Chriſtophorum hic.

p In Cæſaris loco. Scilicet patrimoniali.

q Fiſcali loco. Nõ tamen publicè deputato. Accur.

r Vel publico. id eſt, publicè deputato.

s Ciuitatis. Quæ loco priuatorũ ſũt: vt ff. de verb. ſignifica. l. eum qui vectigal.

t Fiſci. Sed ſi fiſci partem ſuppreſſerit totum cũ altero tãto reddit: vt ff. de iure fiſci. l. iij §. ſi.

Per traditionem. CASVS. Dñe, iã vidi multos modos per quos acquiritur dominium de iure gentium, numquid pluribus modis pot acquiri? Reſpond. q ſic. Per traditionem enim a domino factam, iure gentium, quod naturali ratione introductum eſt, dominium nobis acquiritur. Nihil enim tam conueniens eſt æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rei ſuæ dominium in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuſcunq; generis ſit res corporalis, videlicet ſiue mobilis, ſiue immobilis, tradi poteſt: & a domino tradita alienatur. Et ideo ſtipendiaria, & tributaria prædia per traditionem eodem mõ alienari poſſunt. Sed domine, quæ dicuntur prædia ſtipendiaria, & tributaria? Reſpond. Iuſtinia. Stipendiaria, & tributaria prædia dicuntur, quæ in prouincijs ſunt. Sed licet in Italia non ſint talia prædia, (cũ inter prædia prouincialia, & Italica, quantum ad dominij tranſlationem ex noſtra conſtitutione nulla ſit dña) tamen ſi Italica prædia ex cauſa donationis, vel dotis, vel qualibet alia iuſta cauſa ad dñij tranſlationem ſufficiente, a domino alij tradantur, ſine dubio transferuntur, ſicut prouincialia prędia, quæ eodem modo tradita fuiſſent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri. hoc tamen non generaliter eſt verum: nã venditæ res, & emptori traditæ a domino, non aliter acquirantur emptori, quam ſi emptor venditori pretium ſoluerit, vel alio modo eidẽ ſatisfecerit: puta dando ei fideiuſſorem, aut etiam pignus: & hoc cauet etiam lex duodecim tabularum. Rectè tamen dicitur de iure gentium hoc effici. Veruntamẽ ſi venditor neq; pretio ſibi numerato, neq; fideiuſſo

Itẽ decẽ homines cõſtituunt populũ, vel turbam, tres collegiũ, duo cõgregationẽ, & rixam. vt e. j. . . . de elect. ſecũdum Chriſt. Et decẽ homines faciũt turbam ff. vi bo. ra. l. ꝓ tot. §. j. & numerus abactorum incipit cõ uiuium: mutatũ verò numerus ſinitur pm. i. nõ debẽt eſſe in cõ uiuio pauciores tribus, nec plures x. vt ſcribit Gelli⁹. in noc. atti. & Macro. Ægi. Per.

Quid ſi cõcurrãt in vnũ contra aliquẽ: vſã ambo § tertiũ: qd iuris, itẽ qd in vſufructuario, vel ſi repetiat in ſuo odo poſſeſſio, ſeu dotali, vide p Ang hic.

Qui ad hoc hodiẽ dum non ſunt cõducti, aliàs ſecus: vt l. qui pro prio. §. procurator: vt in cæteris. ff. d ꝓcu. Ange.

Hoc eſt falſum: vt l. is q in alieno. §

ſi. ff. de a° gr. re. do. Ange.

† Huius rei meminit Spartianus in Hadriano.

† Et ſi pars tẽ adhibeãt, ſi inuẽtem ſuppreſſerit, totũ cum altero tanto cogit ſoluere. h. §. ſi. ff. de iure fiſc. Ægi. Per.

Quædã exẽp. hũt in loco publico, vel fiſci, vel ciuitatis.

fideiuſſore, vel pignore ſibi dato, fidem emptoris ſecutus, ei rem tradiderit: dicendū eſt ſtatim rem emptoris fieri. Sed pone, Procurator Titij de voluntate dñi vendidit mihi equū Titij: & precio numerato equū mihi tradidit: modo quęro, vtrum per traditionem a procuratore factam dominium equi videatur mihi acquiſitum? Reſpon. quòd ſic. Nihil enim intereſt, vtrum ipſe dominus rem ſuam alicui tradat, an alius de voluntate eius: & ideo ſi alicui libera vniuerſorum negotiorum adminiſtratio a domino pmiſſa fuerit: & ipſe adminiſtrator ex huiuſmodi negotijs aliquam rem vendiderit, & tradiderit: huiuſmodi rem per traditionem accipientis facit. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. interdum. Franciſcus de Are.

Per traditionē quoq; [a] iure naturali [b] res nobis adquirunt. [c] Nihil [d] .n. † tam conueniens eſt naturali æquitati, quam voluntatem [e] domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuſcunque [f] generis ſit corporalis [g] res, tradi poteſt, & a domino [h] tradita alienatur. [i] Itaq; ſtipendiaria [k] quoq;, & tributaria [l] prædia eodem modo alienant. [m] Vocant autem ſtipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs [n] ſunt: inter quę, [o] necnō & Italica pdia ex noſtra conſtitutione [p] nulla eſt differentia. [q] Sed ſiquidem [r] ex cauſa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur, [s] ſine dubio transferuntur. [t]

Ita demum traditione rei venditę emptor dominus efficitur, ſi aut precium venditori ſolutum ſit, aut fides de precio habita: & quod per alium facimus, ipſi quoque facere videmur.

Venditæ † verò [v] res [x] & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, quam ſi is venditori pretiū ſoluerit, vel alio modo ei ſatisfecerit: veluti expromiſſore, aut pignore [y] dato. [z] quod quamquā cauetur ex lege [a] duodecim tabularū: tamen rectè dicitur, & iure gentium, id eſt, iure naturali [b] id effici. † Sed ſi is, qui vendidit, [c] fidē emptoris [d] ſecutus fuerit: dicendū eſt, ſtatim rem emptoris fieri. [e] Nihil [f] autem intereſt, vtrum ipſe dominus tradat alicui rē ſuā, an voluntate eius alius, cui eius rei poſſeſſio permiſſa ſit. [g] Qua ratione,

a Per traditionem quoque. Non ſolum inuentione: vt ſ. §. proxi.

b Iure naturali. Id eſt gentium: vt infra §. proxi.

c Acquiruntur. Cauſa præcedente vera, vel putatiua, vt indebitū: aliàs nō: vt ff. eodem, l. nunquam. & infra hoc §. ibi. Sed ſi quidem &c.

d Nihil. Imò Deo ſeruire, ſed hyperbolicè loquitur. ſic ff. de pact. l. j. in prin. & ff. de act. empt. l. ex empto. in prin. & C. de tranſac. l. non minorem.

e Voluntatem. Dum tamen ſit legitima. nam cui bonis interdictum eſt, non alienat: vt ff. de cura. fu. l. j. in principio.

f Cuiuſcunque. Id eſt ſiue mobilis, ſiue ſoli.

g Corporalis. Incorporales. n. tradi non poſſunt: vt ff. de acqui. rerum domi. l. ſeruus. §. incorporales.

h A domino. Hoc quandoque fallit, & eius ɔtrium inuenitur verum: vt j. qui. alie. licet, vel nō. Sed hoc eſt regulare: vt hic, & ff. eo. l. traditio.

i Alienatur. Id eſt dominium transfertur. Accur.

k Stipendiaria. Scilicet quæ militibus pro ſtipendijs dantur: vt ff. de rei ven. l. item ſi verberatū. §. ij. & de euic. l. Lucius. & de acqui. rer. do. l. in agris.

l Tributaria. Quæ tributa Romæ reddunt.

m Alienantur. Per traditionem.

ADDITIO. Quæ quot modis fieri intelligatur, vide Ang. Et an per verbum tradidit, poſitum in teſtamento, probetur, vide Bal. & Chriſtoph. hic.

n In prouincijs. Quaſi dicat, talia prædia nō ſunt in Italia. Accurſius.

o Inter quæ. Scilicet prouincialia.

p Conſtitutione. Vt C. de vſuca. tranſf. l. vnica.

q Nulla eſt dñia. Scilicet quantum ad dñij tranſlationem: vt C. de vſucap. transfor. l. vnica. ſed quantū ad tributa eſt differentia. C. de epiſ. & cler. l. de his.

r Sed ſi quidē. Verè nulla eſt dñia, & ſed & ſi &c.

s Tradantur. Scilicet ſtipendiaria prædia, & tributaria. Accurſius.

t Transferuntur. Scilicet puincialia prædia, ſicut Italica, & eſt verum in omnibus, niſi ſcriptura neceſſaria ſit ſecūdū Ioā. vt C. de ſuffrag. l. vnica. §. quod ſi prędia. Item ſunt vera, ſi accipiens inducatur in vacuam poſſeſſionē, ſm quoſdam, vt C. de pbat. l. cum res. Ioan. ɔ: vt ff. de fun. dot. l. ſi fundum. & de acqui. rerum do. l. homo liber. §. quicquid. ſufficit. n. induci in poſſeſſionem, licet non vacuam. Quod autem in dicta l. de probatio dicitur, demonſtratiuè quòd ſic euenerit, non cauſatiuè, dicitur.

v Verò. Pro ſed. Accurſius.

x Res quæ loco pignoris a venditore teneri poſſunt, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. offerri.

y Pignore. Quod ſic intelligo, ſi placeat venditori aliud quam precium accipere: aliàs non: vt ff. ſi cer. petatur. l. ij. §. j.

z Dato. Poterit ergo vendicare venditor rem, ſ. ſi non fuit de pretio ſatisfactū: vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. ſed & ſi dedit mercedem. niſi emptor tūc precium offerat: vt ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.

a Lege duodecim tabularum. Quæ eſt ius ciuile: vt ff. de iuſt. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur. non ſolum gentium r.

b Iure naturali. Sic dictum, ꝗ naturali ratione inductum fuit, vt ſ. de iure natura. §. quod vero. & §. ſed naturalia.

c Vendidit. Et tradidit.

d Fidem emptoris. Quid ſi dedit diem ad ſoluendum? Reſpon. non facta ſolutione vendicat, ſecundum Ioan. vt de pact. inter empt. & vendi. l. commiſſoriæ poteſt tamen contradici: quia aliud eſt ſimpliciter diem ſolutioni ſtatuere, aliud pactum legis commiſſoriæ ponere. Item quid ſi ſimpliciter tradat? Rñ. videtur ſequi fidem niſi contra probetur. vt quia fortè dicebat emptor præſentem ſe habere pecuniam: vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et argu. contra ff. de tribu. l. procuratoris. §. ſed ſi dedi.

e Emptoris fieri. Niſi in caſib. vt ff. d iure fiſc. l. ſi procurator. §. fina. & ff. de re iudica. l. a diuo Pio. §. ſed ſi emptor.

f Nihil. Quod. n. quis per aliū facit, ipſe facere vr: vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. deieciſſe. & j. de iniur. §. nō ſolum. & ff. de iniur. l. item apud. §. feciſſe.

g Permiſſa ſit. Vel ab ipſo domino, vel ab alio domini voluntate.

Nihil tam naturale quā voluntatē dñi rem ſuā in aliū transferentis ſeruari. de iure cano. trāſfert bñficium per ſolam pape ét ſine traditione. vt l c. pпоſuit. cū gl. ſup verbo vacare. ex. d. cōceſ. pb.

In qua & tradēs, & accipiēns cōueniant: pura qa ambo eam ſciant vel credant ſubeſſe. Prędia ſtipēdiaria. Prędia tributaria.

Facit ad hunc §. gl. ij. in c. ſi. extra de pig.

Nam & M. Ci. lib. ij. de Inuē. gñalr ſcribit, q̄ vel natura, vel cōſuetudine ſita fuerant pbata, eadem inde legū metu ſancita eſſe: neq; tñ ppterea deſinunt naturæ iura eſſe: & a mero ciuili iure, ac legitimo diſta ſunt.

Nō hæ res ꝓpriè pign° nō ſunt, qa adhuc tuę res ſiunt ſicut ante traditionē: rō qa pign°, & dñiū nequeūt cōcurrere. l. neque pign°. ff. de regu. iur. Ægi. Fer.

Ex quo nō principaliter, ſed approbatiuè transferť dñiū inquātū approbat ipſum ɔtū dādo formā, vt nō aliť trāſeat, quā ſi fuerit de ꝑcio ſatiſfactum. Chriſtō.

In ɔtrīū eſt veritas: quia tūc vř habere fidē de ꝑcio & ꝯtrāſfert dñiū ēt ſi ꝓteſtatus eēt ſe nō ꝯfidere vltra decē dies, ſecūdum An.

Pactum legis cōmiſſoriæ dr q̄ñ aliqua res vēditur ea ꝯdō ne q̄ niſi ꝑciū ſoluat' certū die erit inempta: vt colligit' ex l. ij. ff. d lc. cōmiſ. Ægi. Fer.

a Libera. Secus in generali procuratore, qui non habet liberam: vt ff. de procu. l. procurator cui. & l. procurator totorum. ſed M. diſtinxit inter procuratorem totorum bonorum. vt ibi: & vniuerſorum, vt hic.

ADDITIO. Dic plenè per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procurat. & quando, & quomodo dicatur libera conceſſio, vide per Bart. Aog.

Interdum. CASVS. Dixi ſuprà quòd non ſolum traditione transfertur dominium; ſed etiã quandoque ſine traditione nuda voluntas dñi ſufficit ad dñium rei ſuæ trãsferendum: veluti ſi Titius aliquam rem tibi accommodauit, aut locauit, aut apud te depoſuit. nam ſi præterea eandem rem tibi vendiderit, vel donauerit, aut dotis nomine dederit: quamuis eam rẽ ex cauſa vẽditionis, aut donationis, vel dotis tibi non tradiderit: eo tñ ipſo, quòd ipſe patitur huiuſmodi rem tuam eſſe, ſtatim per eum dominium eius tibi acquiritur, acſi eo nomine tibi eam tradidiſſet. & idem contingit in alio caſu. Nam ſi quis vendiderit tibi merces in horreo ſuo depoſitas, & claues horrei tibi emptori traditæ ſunt, dñium tibi mercium acquiſitum intelligitur. Et non ſolũ voluntate transfertur dñium, quando habet voluntatem transferendi in perſonam certam: ſed etiam aliquando voluntas domini ſufficit ad dominiũ rei ſuæ transferendum in perſonã incertam, vt in tali caſu. Prætores, vel cõſules qñ miſſilia, id eſt aurum, vel argentum in vulgus projiciunt: vt in multitudine populi ad huiuſmodi miſſibilia concurrente, liberius poſſint pertranſire: licet ignorent, quantum quiſque accepturus ſit: tamen quia volunt vnumquenq; eſſe dominum eius, quod acceperit, ſtatim accipientem dñum efficiunt. Ea eadem ratione verius eſſe videtur, ſi aliquis rem pro derelicto a dño habitam occupauerit: ſtatim ipſum occupantem dñum fieri. Sed dñe, dicatis mihi, quomodo dr quid haberi pro derelicto? Ad hoc reſpon. Amice, illud pro derelicto habetur, quod dñs tali intentione abiecit, vt illud amplius in numero rerum ſuarum eſſe nolit: & ideo ſtatim cum abiecerit, dominus eſſe deſinit. vnde cum in nullius bonis ſit: de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia cauſa projiciendi res eſt: vt qñ in tempeſtate maris cauſa exonerandæ nauis ejciunt: & id circo in huiuſmodi reb. eiectis aliud eſt ſtatuẽdũ. Nã huiuſmodi res in tempeſtate maris eiectæ remanent in dominio eorum, qui eas eiecerunt: quia verũ eſt dominos eas nõ eo animo eieciſſe, vt amplius eas nõ haberent: ſed quo magis ipſi cum naue exonerata periculum maris euadere poſſent: & ideo ſi qs huiuſmodi res fluctibus expulſas, vel ẽt in ipſo mari cõſecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum videtur diſtare ab illis rebus, quæ de rheda currente dñis non

ſi cui libera a vniuerſorũ negotiorũ adminiſtratio pmiſſa fuerit a dño, isq; ex his negotijs rẽ vẽdiderit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

Qui rem ſuam iamdudum alicui ex cauſa ad dominiũ minus idonea traditam, eidem poſtea iuſto titulo conceſſit, dominium ſine noua traditione tranſtulit.

Interdum ẽt ſine traditione, nuda b voluntas dñi ſufficit ad rem transferendã: veluti ſi rẽ, quã tibi aliquis cõmodauerit, aut locauerit, aut apud te depoſuerit: poſtea aut vẽdiderit tibi, aut donauerit, aut dotis noĩe dederit. Quãuis.n. ex ea cauſa tibi eam non tradiderit: eo tñ ipſo, quod patitur tuã eſſe, c ſtatum tibi adqritur pprietas, perinde, acſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

Per traditionem clauium videtur traditum dominium mercium venditarum. Aret.

Itẽ ſi qs d merces in horreo depoſitas e vẽdiderit, ſimulatq; f claues g horrei tradiderit emptori, trãsfert pprietatẽ h merciũ ad emptorẽ.

Etiã incertæ perſonæ fortuita à domino facta traditio dominium transfert: ideo miſſilia in vulgus iactata, & res pro derelicto habitæ, apprehendentis fiunt. Quæ autem pro derelicto habita dicantur, & quæ nõ, ſubijcit,

videntibus cadunt. hoc dicit vſque ad finem. Franc.

b Nuda. ſ. a traditione. ſic C. de pact. l. traditionib'. Item in alijs caſibus dominium ſine traditione dat': qui poſſunt his legibus notari. ff. de acquir. poſſeſ. l. j. §. ſi iuſſerim. & §. idemq; & l. quod meo. §. ſi venditorem. & l. quarundã. Item C. de acquirẽ. poſſeſ. l. minus. & C. de donat. l. j. & l. quiſquis. 1 Item ſi volens tibi tradere dominium, nomine tuo me cõſtituam poſſidere, vel cõducam a te: vt ff. de acquir. poſſ. l. qđ meo. & de rei ven. l. quadam mulier.

c Tuam eſſe. Si res eſt præſens: vt ff. de rei vend. l. eius. & l. hæc ſi. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta: vt ff. pro emptore. l. ij. Item hoc eſt verum, ſi precium ſit ſolutum, vel ſatiſ factum: vt ĩ. eod. §. venditæ.

d Item ſi quis. 2 Hic eſt caſus, vbi ſine poſſeſſione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos ff. de rei vendic. l. ſi ager. in gloſ. fina.

e Depoſitas. Id eſt, repoſitas.

f Simulatque. 3 Id eſt, ſtatim poſtquam: vt ĩ. eo. §. ſeie. & ĩ. de empt. & vendi. in prin.

g Claues. Aliter de conſuetudine Daciæ: in qua cũ aliquis vult legare, vel dare fundum eccleſiæ, ſumit parum terræ in panniculo, & ponit ſuper altare, & ita transfert dñium: vt extra. de conſue. c. ij. Eſt autem caſus mirabilis, in quo ſine omni traditione, ſed ſola voluntate transfertur poſſeſſio, & dominium ipſo iure: vt C. de dona. l. quiſquis. vbi retẽtio vſusfructus in re donata inducit traditionem poſſeſſionis & dominij per quandam iuris fictionem. Itẽ ſi relinquat' eccleſiæ, vel ciuitati hæreditas, vel legatum, vel ei res aliqua donet', aut vendatur: ſtatim dominium transfertur ſine poſſeſſionis traditione. C. de ſacroſan. eccle. l. vt inter diuinum.

h Transfert pprietatem. Et poſſeſſionem. Et qđ dixi de pprietate, verum eſt, ſi dñs eſt tradens: alias cauſam præſtat vſucapiendi, ſi hæc fiant coram horreo, & hoc pp præſentem * viſionem rei: vt ff. de contrah. emp. l. Labeo. & de acqui. poſ. l. j. §. ſi iuſſerim. Et ſnot hæc in argu. vt ſi vendam equum, quẽ tradã per frenũ, vel capiſtrum, vt dñium transeat. Accur.

ADDITIO. Sunt multi caſus, in quibus res non apprehenditur, & tñ poſſeſſio transfertur. Per ſolum viſum: vt ff. de acquir. poſ. l. quod meo. § ſi venditorem. Per venditionem rei commodatæ, vel depoſitæ: vt ĩ. eo. §. interdum. Per traditionem clauium, vt hic. Per traditionem inſtrumenti: vt l. j. C. de do. Per cõductionem de re propria factam, ſ. qñ quis etiam rem ſuam vult poſſidere nomine alterius. Vnde verſus, Viſu, ſiue rei mutuatæ venditione, Clauibus, & chartis, mea ſi cõduco ſcienter: Quãuis nõ aliter det' poſſeſſio tranſit. Vide tu canoniſta notata in c. ex literis. in gl. fi. extra. de cõſ. vide ẽt glo in ver. nuda. §. interdum. ĩ. eo. quæ pro materia alleg. potuit ſufficientes.

Hoc

1 Et an habẽs inſtrumentum crediti videat' conſtitutus procurator, vide la. hic.

2 Iſta gl. nõ eſt Accurſij, imò eſt additio. Dñiũ ſine traditione acquiratur.

3 Iſta ẽt nõ eſt Accur. cum ſeq. ſuper verbo claues. ſed ſunt additiones: id caue ne eas allegeſ p ordinarijs.

* Dic quod viſio nil agit ſed traditio clauium, ſ. præſentia horrei, ſecũ Pot. Aeg. Per.

Poſſeſſio ſepe trãsfert' licet res nõ apprehendatur.

Hoc amplius, ᵃ interdũ & in incertã ᵇ perſonã collata voluntas dñi transfert rei proprietatẽ: vt ecce prætores & cõſules, cũ miſsilia ᶜ iactãt in vulgus, ignõrãt, quod eorũ quiſq; ſit excepturus: & tamen quia volũt q̃d quiſq; acceperit, eius eſſe, ſtatim eũ dñm efficiunt. Qua ratione veri* eſſe videtur, ſi rem pro derelicto a dño habitam occupauerit quis: ſtatim eum dominũ effici. Pro derelicto autẽ habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerũ ſuarũ eſſe nolit; ᵈ ideoq; ſtatim dominus eius eẽ deſinit. ᵉ

Proiecta in mare tpe tẽpeſtatis, vel cadentia de curru alicui⁹ nõ ſiũt occupãtis. Ar.

Alia ſanè cauſa ᶠ eſt earum, quæ in tempeſtate leuãdæ nauis cauſa eijciuntur: hæ enim dominorum permanent: quia palam eſt, eas non eo animo eijci, quòd quis eas habere nolit, ſed quò magis cum ipſa naui maris periculum effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus ᵍ expulſas, vel ẽt in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, furtũ ʰ cõmittit. Nec longè ⁱ videtur diſcedere ab ijs, q̃ de rheda ᵏ currente non intelligentibus ˡ dominis cadũt.

TITVLVS II.

DE REBVS † CORPORALIBUS, & incorporalibus.

Corporalia tãgi poſſunt de ſui natura: incorporalia verò non: licet in eis contineantur corporalia: ſiue ſint ſeruitutes reales, ſiue pſonales. Arc.

Quædam præterea ᵐ res corporales ſunt, ⁿ quædam incorporales. ᵒ Corporales eæ ſunt, q̃ ſui natura ᵖ * tangi poſſunt: veluti fundus, homo, veſtis, aurũ, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. ᑫ Incorporales autem ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ

Missilia vnde dicantur.

ᵃ Hoc amplius. Scilicet eſt hic, quam ſ. in alio caſus quia ſ. ſemper in perſonã certam: hic in incertam.

ᵇ Incertam. Arg. contra ĩ. de leg. §. tutor. Accur.

ᶜ Miſsilia. Sic dicta: quia in populum mittuntur, ſiue proijciuntur, vt illuc currẽte multitudine poſſint prætores, vel conſules pertranſire: vt in coronatiõe domini papæ vidi: vt ff. pro der. l. ſi id quod. §. id quod. & in auth. de conſulib. collat. iiij. §. ſpargere autem. ibi, argumentum verò &c.

Aliâs quid eorum.

ᵈ Nolit. Verè, vel legis interpretatione: vt in authen. de nup. §. & multo potius. coll. iiij. & C. de infan. expo. l. fin. & C. de la. li. tol. l. j. §. ſed ſcimus.

ᵉ Deſinit. Si abiicit. vel habere deſijt rem immobilem: alioqui poſſeſſionem perdere poteſt, non dominium: vt ff. de acquirend. poſſeſ. l. ſi quis. ij. §. differentia. & ff. pro derelict. l. j. & ij.

ADDITIO. Aut ſtat in poſſeſſione, & habet animũ habẽdi p derelicto, & non perdit dominium: vt dicta. l. ſi quis vi. §. differentia. ff. de acquirend. poſſeſſio. Aut exiuit de poſſeſſione: & tũc etiam perdit dominium, & habetur p derelicto. & ita tenet glo. ſecunda ſecundum vnam opinionem in dicto §. differentia. quam ibi ſequitur Bartol. & doctores. Angelus.

ᶠ Alia ſanè cauſa. Aliâs alia cauſa, ſcilicet proijciendi: & ideo aliud ius ſtatuitur. Vide c. excommunicationem. de rapt. extra.

ᵍ Fluctibus. Id eſt, vndis.

ʰ Furtum. ff. de furt. l. falſus. §. ſi iactum. contra. Sol. diſtingue animum proijcientis: quod patet, vt ſi librũ apertum proijciam, ſecundum Ioan. vt ex hac le. & c. & illa colligitur: & arg. ff. de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi quis meiu. Item quid diſtat hoc furtum ab illo titulo. ff. de incen. rui. nau. Reſpon. hoc locum habet quando non in ipſo naufragio aliquid quis furatur, ibi in ipſo naufragio: vt ff. de incend. rui. nau. l. j. in fi. & l. ij. & iij. & ff. pro derelict. l. j. ij. & iij. Accur.

ⁱ Nec longè. Nam in aliquo diſtat. quia hoc ſcienter, illud ignorante domino fit: vt ff. de acquir. poſſ. l. interdum. §. j.

ᵏ De rheda. Id eſt, de curru ducto ab equis.

ˡ Non intelligentibus. Id eſt, non videntibus.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus.

Cõtinuatio.

Quia viſum eſt de ſecunda diuiſione rerum, ſ. q quædam ſunt publicę, & quædam ſunt nullius, & quædam ſingulorum &c. ſequebat̃ de tertia diuiſione videre, quæ ita ſe habet, quòd rerũ quædã corporales, q̃dã incorporales. de qua diuiſione tractaturus ĩtitulauit iſtũ titulum, de rebus corporalibus, & incorporalibus. Portius.

Diuiſio.

Qvedã. Totus iſte titulus diuiditur ĩ quinque partes. Primo ponit vnam diuiſionem rerum. Secundo definit res corporales, & per exempla monſtrat. Tertio definit res incorporales, & etiam per exempla demonſtrat. Quarto reſpondet cuidam tacitæ quęſtioni. Quinto pręcdicta extendit. Secunda ibi, Corporales ſunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rem. Quinta ibi, Eodem numero. Pone caſum per teipſum: quia litera ſatis plana eſt.

† De his, & qd veniat appellatiõe rei plenè Mãdo. in Glo. Facul. §. accẽ. in ver. rebus.

ᵐ Pręterea. Id eſt pręter pręcdictam diuiſionem, ſupra titulo primo, in principio, eſt alia: quia quędam communes, quędam publicę, quędam vniuerſitatis, quędam nullius, quædam ſingulorum. Item quędam corporales, quędam incorporales ᵗ vt hic ſubijcit.

* Abundant, ſui natura.

Reiũ diuiſiones quot ſũt.

ⁿ Corporales ſunt. Sic ff. de rerum diuiſio. l. prima. §. quædam.

ᵒ Quædam incorporales. Quid de hac diuiſione nos iuriſconſulti agemus? Reſpond. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non obſeruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vſucapiuntur regulariter: ˢ vt ff. de acquir. rerum domin. l. ſeruus. §. incorporales. & de vſucap. l. vſucapionem. non vendicantur: vt ff. de rei vendica. l. vendicatio. ac non transferuntur penitus: vt ff. pro ſocio. l. j. ij. & iij. non poſſidentur: vt ff. de acquirenda poſſ. l. iij. in princip.

ADDITIO. Et de iſta dictione in, quid importet, vide Chriſtophorum hic ad notata in verſic. incorporales.

ᵗ Scilicet p ſe, ſed cũ rebus corporalib⁹, ſic: dũmodo cõcurrat ſcientia aduerſarij, licet in alijs p̃ſcriptionibus non requiratur: vt l. fi. C. de p̃ſcri. lon. tem. ſecundũ Ang. hic.

ᵖ Sui natura. Nam ſecus, ſi propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cœlo affixa.

ᑫ Innumerabiles. Id eſt, non habiles ad numerandum. Ioannes.

in iure conſiſtūt: [a] ſicut hǣditas, [b] vſusfr. [c] vs, & oblīgōnes [d] quoquo mō [e] ɔ̄ctæ. Nec ad rē [f] pertinet, q in hǣditate res corporales cōtinent. † Nā & fructus, q ex fundo [g] pcipiunt, corporales ſūt: & id qđ ex aliqua obligatione nobis debet plerunque [h] corporale eſt: veluti fundus, hō, pecunia. nā [i] ipſum ius hǣditatis, [k] & ipſum ius vtēdi, fruēdi, [l] & ipſum ius obligationis [m] incorporale eſt. Eodem numero [n] ſunt iura [o] pdiorum vrbanorum, & ruſticorum, quæ etiam ſeruitutes vocatur. [p]

TITVLVS III.

DE SERVITVTIbus prædiorum ruſticorum, & vrbanorum.

Aduerte ſeruitutū quaſdā a re rei deberi, (quas reales appellamus) quaſdā verò a re perſonę: de prioribus hoc titulo tradit: de reliq. prox. maioribus titulis diſſerietur.

Eſt aūt ſeruitus realis (vt Bart. li. vij. ſforum. tit. de ſeruitut. in l. i. d. ſinit.) ius pdio inhęrens, ipſius vtilitatem reſpiciens, & alterius libertatem diminuens.

Ruſticorum prædiorū ſeruitutes ſunt, q̄ ruſticis pdijs (id eſt, gratia fructuum pcipiendorum, aut colligendorū factis) debentur: vt via, iter, actus. & id genus ſimilia.

Vrbanorum verò pdiorū ſunt, q̄ vrbanis pdijs (id eſt, ædificijs) debentur, quarū exēpla profusè hic tradunt. cōſtituuntur autem ſeruitutes, vt ſcribitur ad finē huius tituli.

RVſticorū [q] prædiorum iura [r] ſūt hæc: iter, actus, via, aquæduct⁹. Iter ē ius eūdi [s] ambulādi [t] hoīs. [u] nō ēt iumētū [v] agēdi, vl̄ vehiculū. Act⁹ ē i⁹ agēdi iumētū [x] vl̄ vehiculū: Itaque q hēt iter, actū non hēt: [y] ſed q hēt actū, & iter hēt: [z] eoq; [a] vti poteſt ēt ſine iumento. Via eſt ius eūdi, [b] & agēdi, & ambulandi: nā iter & actum uia in ſe continet. [c] Aquæductus eſt

[a] Quæ in iure conſiſtunt. Id eſt ſub hoc prædicabili ius, cōtinentur: in quarum definitionibus ponitur hæc dictio ius, in prædicato: qualia ſunt omnia iura, ſcilicet incorporalia: vt ff. de rer. di. l. j. §. quædam.

[b] Hæreditas. Vt ff. de verbo. ſig. l. nihil.

[c] Vſusfructus. infra. de vſufr. in prin.

[d] Obligationes. Infra. de oblig. in prin.

[e] Quoquo modo. Id eſt, ſiue ex contractu, vel quaſi: ex maleficio, vel quaſi: vt j. de oblig. §. fin.

[f] Nec ad rem. Reſpondet tacitæ obiectioni. quaſi dicas quomodo hæreditas eſt incorporalis, cū in ea ſint res corporales?

[g] Ex fundo, in quo vſumfructum habemus.

[h] Plerunque. Propter ſeruitutes, quæ per actionē, vel obligationem debentur vt j. de actio. §. ij. & propter actionū ceſſionem: vt ff. mand. l. procuratorem. §. fi. & ff. de rei vend. l. ſi hominem. alias ſuſtinem. §. vſq adeo. Accurſius.

[i] Nā. Pro ſed. aliàs tamen, & melius.

[k] Ipſum ius hæreditatis. Id eſt, ipſa hæreditas. & ſic intranſitiuè hæc tria leguntur.

[l] Fruendi. Scilicet vſusfructus.

[m] Ipſum ius obligationis. Id eſt, obligatio ipſa.

[n] Eodem numero. Id eſt, incorporalia.

[o] Iura. Id eſt, ſeruitutes.

[p] Vocantur. De quibus j. tit. proxi. dicitur ſtatim. De quibuſdam quæritur, licet ad nos non pertinentes vt de aere, fumo, & de ſtatu animalis? Reſpon. ſecundum Philoſophos eſſe corporalia. Item quid de Angelis bonis, & malis, & anima hominis? Reſpond. hæc incorporalia eſſe.

CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. dicatis ergo mihi. quid eſt iter? Ad hoc reſpon. Amice, iter eſt &c. prout continetur in litera, & ſic pone caſum de exterius ſeruitutibus vſque ad §. prædiorum vrbanorum. Franciſcus.

[q] Ruſticorum. Sic & ff. eod. l. j.

[r] Iura. Id eſt, ſeruitutes. Et not. hic tria genera ſeruitutum. quædam a perſona perſonæ debentur: de quibus dicitur ſupra de iure perſonarū. quædam ab vna re alteri rei: de quibus dicitur in hoc titulo. quædam a re perſonæ: vt vſusfructus, & vſus, & habitatio: vt infra titulo primo, & ſecundo. pōt & quantum dici, vt a perſona res debeantur: vt ff. de conditionibus, & de monſtrationibus. l. Titio centum §. Titio ij. & de aliment. & cibar. legat. l. ſeruos.

[s] Ius eundi. Solus, vt per hoc diſcrepet a ſequenti. Accur.

[t] Ambulandi. Scilicet, cum alio.

[u] Iumentum. Scilicet, ſeparatum a ſe, vel armenta ſeparata a ſe, ſed ſuper equum ire poteſt: vt ff. de ſerui. ruſticor. prædiorum. l. qui ſella. in principio. & Liter. Quandoque iter nō eſt ſeruitus: vt ſi vſufructuario detur a domino alterius prædij: vt ff. ſi ſeruitus vendic. l. ſecunda. §. ſecundo. Tertio groſsè dicitur qualibet via, per quam itur.

[x] Iumentum. Vel ſubtus, vel ante ſe, & idem ſi in vehiculum.

[y] Actum non habet. Per conſequentiam.

[z] Iter habet. Quo ad commodum, non quo ad ſeruitutem. ſunt enim duæ ſeruitutes diuerſæ. vt ff. ſi ſeruus vend. l. loci. §. j. ff. de adimen. leg. l. j.

[a] Eoque. Scilicet iunere contento ſub actu.

[b] Eundi. Hæc verba expone: vt ſupra eodem. §. primo.

[c] Continet. Sed quæ eſt differentia ſecundum hoc inter actum, & viam? Reſpond. qui habet viam, poteſt trahere trabem, & lapides, & rectè ferre haſtam. quæ non permittitur habenti actum: vt ff. de ſeruit. ruſticorum prædiorum l. qui ſella. §. j. Item certa viæ latitudo eſt viij. pedum in directum, in angulis xvj. niſi maiorem, vel minorem placuerit facere conſtituentibus: quod non eſt in actu: vt ff. de ſeruitutib. ruſticorum prædiorum. l. viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via conſtitui. Accurſius.

DE SERVITVTIBVS PRÆDIOR.

Dictū eſt ſupra de rebus incorporalibus in genere, ſequitur videre in ſpecie, & in a ſeruitutibus initiū facit, quæ ſunt incorporales: vt ſupra tit. i. in fi.

Diuiſio. RVſticorum. Iſte tit. diuiditur in quinq; partes. Primo ponit de ſeruitutib. ruſticorum prædiorum. Secundo de ſeruitutibus vrbanorum prædiorum. Tertio redit ad ſeruitutes ruſticorum. Quarto ponit quare appellantur ſeruitutes prædiorum. Quinto ponit qualiter dictæ ſeruitutes conſtituantur. Secunda ibi, in §. Prædiorū. Tertia ibi, in §. Inter ruſticorum. Quarta ibi. ideo autem. Quinta ibi, in §. Si quis velit.

Sic cō tentū nō ſēp ſeqt nām cōtinentis: hinc eſt q ſi ſol⁹ fundus ſit in peculio, nō ſequit eo vendicato, q & ipſum peculiū vendicet. Ægi. Per.

† Obſeruādū hoc loco admonet Fran. Balduin⁹, res hęreditatis, eſſe in hǣditate, ſed nō eē ipſam hǣditatē. Hinc qui vendidit hǣditatē non pſtat euictiones rei alicuius hǣditarię. l. ij. ff. de hęr. vel actio. vend.

Tumus, & per corporalia, ſūt.

Quæ poſtea q ſunt cōſtitutę tranſeūt cū re ipſa ad quęcūque vadant: ſecus ſi eēnt promiſſę. Et in ipſarum cōſtitutiōe debet tā cōſtituens fundi ſeruientis, quā is cui cōſtituit. fundi dominantis ſolidū hēre dñiū. Ange.

Hōminis, abundat

Dummodo ciuiliter gerat & nō deuaſtet fructus.

Qđ not. p capitaneo, & cui cōceditur tranſitus p aliqđ territoriū. Ange. & Iaſ.

Et ñ expreſsè ſ aliquo loco anguſto concedatur, valet ſaltem vt actus, aut iter Fra Aegi. hic.

Aquæ

ius acquæducendæ, [a] p fundum alienum.

Seruitutes q̄ ædificijs debentur, licet in villa conſtitutis, dicuntur ſeruitutes vrbanorum prædiorum.

Prędiorū vrbanorū ſunt ſeruitutes eæ, q̄ ædificijs inhærēt: ideo vrbanorū p̄diorū dictæ: qm̄ ædificia oīa, vrbana p̄dia appellamus, etſi in villa [b] ædificata ſint. Itē vrbanorū p̄diorū ſeruitutes ſunt, vt vicinus [c] onera vicini ſuſtineat: vt in parietē ei' liceat vicino tignū immittere: vt ſtillicidiū, [d] vel flumē recipiat qs in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacā, vel nō recipiat: [e] † ne altius quis tollat [f] ædes ſuas: † ne luminibus vicini officiat.

In ſeruitutibus ruſticorū prædiorum computantur hic deſcripta.

Inter ruſticorū prędiorum ſeruitutes quidā cō putari rectè putant aquę hauſtum, [g] pecoris [h] ad aquam adpulſum, ius paſcēdi, calcis coquēdæ, [i] arenæ fodiendæ.

Omnes ſupradictæ dicuntur ſeruitutes prædiorum: quia ſine prædijs eſſe nō poſſunt.

Ideo aūt hæ ſeruitutes prędiorum appellantur, quoniam ſine prædijs cōſtitui non poſſunt. Nemo enim ſeruitutem poteſt adquirere vrbani, vel ruſtici prædij, niſi qui habet prædium; nec quiſquam [k] debere, niſi qui prædium habet †.

[a] Aquæducendæ. Siue inueniat, ſiue inueniendæ: vt ff. eo. l. Labeo.

Prædiorum vrbanorum. CASVS. Dñe, iam vidi quæ ſunt ſerui. ruſti. prædi. dicatis mihi ſi placet, q̄ ſunt ſer. vrb. prædiorum? Ad hoc reſpond. Amice, ſeruitutes vrbanorū prædiorum dicuntur, quæ ipſis ædificijs inhærent. Dicuntur enim ſeru. vrba. prædiorum, qm̄ omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, etiam ſi in villa poſita ſint. Non enim locus, ſed materia vrbanum prædium efficit. Sed domine, ſi placet, ponatis mihi exempla de ſeru. vrba. prædio. Ad hoc reſpon. Amice, ſeruitutes vrba. præd. ſunt hæ, vt vicinus onera vicini ſui in ædibus ſuis ſuſtineat: videlicet vt liceat vicino tignū de ędibus ſuis in parietem vicini ſui immittere. Item vt vicinus ſtillicidium vicini ſui, vel flumen in cloacam, vel in aream ſuā recipiat, & etiam inter ſeruitutes prædiorū vrb. connumeratur hæc ſeruitus, ne quis ędes ſuas altius extollat, ne luminibus vicini officiat. Et hęc dicuntur vſq; ad §. inter ruſticorum. Franc.

[b] In villa. Non. n. locus, ſed materia facit vrbanū prędium, quod dic. vt ff. de verb. ſig. l. vrbana prędia.

[c] Vicinus. Id eſt, domus vicini.

[d] Stillicidium. Quod ſtillat: & interdū directò cadit, interdum non pp ventum forte: ſed flumē directò cadit. & maximè p dochiam. i. canalem: vt de ſer. vrb. pręd. l. ſeruitutes. §. ſtillicidium. Accur.

[e] Non recipiat. Hoc, ſ. non recipere, eſt ius nō ſeruitutis: imò potius libertatis. & hanc negatiuam refertas ad omnia exēple p̄rimè dicta. Vel dic: ſicut recipere talia. eſt ſeruitus: ita eſt ſi deſinit recipere, eſt mihi quondam recipienti ſeruitus, & onus: ſicut in pręſcribenda ſeruitute indigebam aliquo facto: ſic eſt in pręſcribenda ſua libertate indiget facto. ſ. vt foramina obturet, uel ſimilia faciat, quę non ſunt neceſſaria in pręſcriptione libertatis contra ruſticam ſeruitutem: & ideo tantum in eſſirmatiua lex dicit de eis, ſcilicet ius eundi. agendi &c. ut ff. de ſeru. urba. pręd. l. ſ. & 3. eo. circa prin.

ADDITIO. Dic rōnem diuerſitatis, q urbanę ſeruitutes ſunt nobiliores, & magis intereſt Reipublicę, q conſeruentur, quam ruſticę: & ideo ſi quędem foramina obturantur, quędam non: in nihilo acquiritur libertas, ſecundum Ang. hic.

[f] Tollat. Vel non tollat: quod poteſt p̄deſſe mihi ad lumina refulgende. unde dicit in libro Machabęorum: Refulſit Sol in clypeos aureos: & reſplenduerunt montes ab eis: ut ff. eod. de ſeru. urb. pręd. l. ſi arborem. § interdum. Vel dic q tollat; ut ſit ſeruitus, ut modo in al js diximus.

Inter ruſticorum. CASVS. Dñe, uos dixiſtis mihi, quę ſunt ſeruitutes ruſtic. pręd. & quę urba. ſed nō quid plures ſint ſeruitutes ruſt. pręd. Ad hoc rñ. q ſic. nam inter ſeruit. ruſt. pręd. quidam rectè putant huiuſmodi ſeruitutes cōnumerari: videlicet ius hauriendi aquā ex fonte vicini, item appulſum pecoris ad aquam? Item ius paſcēdi, item ſeruitutem calcis coquēdę, uel arenę fodiendę. Et hęc dicuntur uſque ad §. ideo autem. Fran.

[g] Aquę hauſtū. Scilicet ius hauriendi aquam neceſſariam agro meo, uel laborantibus in eodem ex fonte uicini.

ADDITIO. Dic quatenus eſt neceſſariū p utilitate fundi mei: ut l. ergo. §. Neratius. ff. de ſeru. ruſti. pręd.

[h] Pecoris. Scilicet cōſueti ad ſtercorādum agrum meū, & ſic bibent, uel paſcent in tuo uicino agro: & ſic ſunt reales ſeruitutes. Sed 3 ff. de alim. & cib. leg. l. Mela. §. nam & ſi hauſtus. in gl. perſonę. Rñ. ibi pſonales dicunt qa cum pſona durant. arg. ff. de ſer. ruſtic. pd. l. pecoris. uel ſi nō habeo p̄diū: cui ſupradicta expediant, nō erit ſeruitus: ſed magis aliud ius, ſcilicet pactionis, uel cōuentionis: ut ff. de ſeruit. l. ut pomum. Accur.

[i] Calcis coquendę. Neceſſarię ad domunculam in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

Ideo aūt. CASVS. Dñe, iam uideo, q ſunt ſeruitutes tam ruſticorum, quam urbanorum p̄diorū: ſed dicatis mihi, quare hmōi ſeruitutes dicuntur p̄diales? Ad hoc rñ. Imperator. Certè amice optima rōne dicuntur p̄diales p̄dictę ſeruitutes. Huiuſmodi enim ſeruitutes ſine p̄dijs conſtitui non poſſunt. Nemo enim ſeruitutem urbanorum, uel ruſticorum p̄diorum poteſt acquirere, uel alijs debere, niſi p̄dium habeat. Sed pone: Domine, iam uideo quare dicuntur huiuſmodi ſeruitutes p̄diales, dicatis mihi qualiter conſtituuntur huiuſmodi ſeruitutes? Ad hoc reſpon. Huiuſmodi ſeruitutes poſſunt conſtitui duobus modis. Aut enim conſtituuntur ſeruitutes hmōi inter uiuos, aut in ultima uoluntate. Si inter uiuos aliquis uelit ſeruitutem aliquam de ſuperiorib. uicino ſuo conſtituere: hoc pactis, & ſtipulationib. efficere debet. Si aūt in ultima uoluntate, pōt ēt teſtator in teſtō ſuo heredem inſtitutū damnare, ut altius ædes ſuas non tollat. &c. p ut continetur in litera. hoc. dicit uſq. ad finem tit. Fran.

[k] Nec quiſquam. ſ. ut ſeruitus ſit: obligari tñ eē poteſt: ut ff. de euic. l. fundū. ij. §. 3. & ff. fa. erciſ. l. hides. §. an ea ſti. uer. contra ſi promiſſor uix. &c.

ADDITIO. Et no. q debent eſſe dñi inſolidum: alias fundo cōmuni nō pōt per unum ex ſocijs libertas acquiri, nec ſeruitus imponi: quamuis ſibi p̄iudicet alijs poſtea etiam ſingulariter contentientib. pōt tamen p̄ſcribere ſeu petere declarari ipſam debere. Item pluribus ſocijs promiſſam unus ex eis in alio. p̄iudicium remittere poteſt, ſecundum Angel. hic & Inſtit. imper.

† In nōnullis exēplarib. uetuſtiſſimis deſunt hęc verba, ut non recipiat.

† Theophil' hoc loco non cōſtituit nouā ſpēciē ſeruitutis, ſed ſuperiori cōiungit hęc uerba, ne luminibus, &c. quaſi reddant rōnem, & explicent uſum ſeruitutis altius non tollendi. A iuriſc. tū noſtris ſecernūtur hę ſpēs ſeruitutū. ut & Fran. Balduī. hic.

1. Machabę 7. c.

† In nōnullis exēpl. deſunt hęc, nec quiſquā debere niſi q p̄dium habet, & certo, ea ut adulterina reiecerunt. Æm. Fer. & Franci. Balduin.

a Ius. Id eſt aliquam ſeruitutem de ſuperioribus.
b Pactionibus.i.pactionalib. ſtipulationib⁹. ſimilis expoſitio eſt ff. de acquis. poſ.l. ſi ſem.in fi. Vel pactionib.i.ꝯtib.alijs,vt venditione,& donatione,& quod ſubijcit ſtipſonib.i.obligationibus verborum tãtum.

Ædificare licet uſque ad cœlum.

c Ædes ſuas. Quib. ſeruitutib. non impoſitis cuilibet vſq; ad cœlum liberum eſt ædificare: vt ff. qd vi aut clã.l.fin.§.pen.& de ſer.l.fina.
d Ducere. His deficientib. cuilibet res ſua libera eſt, & poterit alium prohibere volentem ingredi in ſuum agrum, vt ĩ.de rer.di.§.tetr.& §.plane.

† Dãnare i.obligare: inqt Nebriſ.in lexico iu.ci.in dictione dãno.

DE VSVFRVCTV.

Viſum eſt ſupra de ſeruitutib realib.ſequitur videre de pſonalib.ideo ſequitur de vſufructu, q eſt ſeruitus perſonalis: vt l.i.ff.de ſeruitutib. qa plures ſunt ſpecies ſeruitutis: vt not.gl.ſupra tit.i in princip.

Cõtinuatio.

Per omnem cõtractum,& ẽt per vltimam voluntatẽ põt ſeruitus conſtitui. Areti.

Si qs velit vicino aliqđ ius a cõſtituere,pactionib. b atq; ſtipulatiõib. id efficere debet. Põt etiã teſtõ qs hæredem ſuũ dãnare, † ne altius tollat ædes ſuas, c ne luminib⁹ ædium vicini officiat: vel vt patiatᷣ eũ tignũ in parietẽ ſuũ imittere,ſtillicidiũve aduerſus eũ habere,vel vt patiatᷣ eum p fundum ire, † agere, aquamve ex eo ducere. d

† Et dies huius ſeruitutis legatę cedit ab adita hẽditate, nõ a morte ſecundum Nicol. Aegi. Per.

TITVLVS IIII.

DE VSVFRVCTV.

Vſusfructus ſeruitus eſt pſonalis,i à re pſonę debita: definiᵉ aũt hic à Iuſtiniano,cõſtituiturq; tã inter viuos, q̃ in vltima volũtate. Itẽ vſusfructus à ꝓprietate ſeparat⁹ eſt. Qualitas nõ põt eſſe ſine ſubiecto, & ad remotionem ſubiecti ſequiᵗ qualitatis remotio,ſeu accidentis. Areti.

Diuiſio.

e VSusfruct⁹. Tot⁹ iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit definitionem vſusfructus. Secundo qualiter conſtituatur. Tertio ſuper quibus rebus. Quarto quomodo finiatur. Secunda ibi, Vſusfructus. Tertia ibi, Conſtituitur. Quarta ibi,Finiᵗ.

CASVS. Acceſſi ad Iuſtin.& ita propoſui coram eo: Dñe,iam video, q vultis tractare de vſufr.dicatis quid eſt vſusfructus? Ad hoc reſpon. Imperator: Amice, vſusfructus eſt ius vtendi, fruendi reb. alienis ſalua rerum ſubſtantia. Et q hæc definitio bona ſit,patet tali ratione: vſusfructus eſt ius, id eſt ſeruitus conſtituta in corpore: quo corpore ſublato & ipſum vſumfructum tolli neceſſe eſt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §.vſusfructus.

f Vſusfructus. Sic ff.eo.l.j.& ij.

Eſt ius. id eſt ſeruitus.& per hoc patet,q nõ loquitur de ipſis fructib.fundi, q ſunt corporales: imò de iure vtendi: vt ĩ.de reb.cor.& incor.§.j. Sicq; p hoc verbum.ſ quia expono ius.i.ſeruitus, remoueᵗ vaſallus,ſuperficiarius. & qui alias vtile dñium habet. Itẽ hoc ius eſt ẽt perſonale: quia cum perſona extinguiᵗ: vt j.eo §.finitur. Item eſt forma quædam a ꝓprietate ſeparata: cum apud vnum poſſit eſſe proprietas, apud alium vſusfructus: vt ff.de acq.poſ.l.permiſceri. Ius autem quod dominus fundi habet in fructib. percipiendis,eſt cum cauſa.i.cum proprietate: vt ff. de exec.rei iud.l.ſi cum teſtamento.§.pen.

Vſusfructus formalis.

Vſusfructus cauſalis.

g Alienis rebus. Nã ſua res nemini ſeruitutẽ debet: vt ff.d ſer.vrb.pd l.ſ te cõi.& ff.ſi vſuſr.pe.l.vti frui. in princ.itẽ qđ ſubijcit reb⁹,dic.ſ quibuſlibet, niſi vſu cõſumantᵗ vt j.eo.§.cõſtituiᵗ.& ff.ſi cer.pe.l.j in fin.
h Vtendi ad differentiã creditoris,qui vti nõ debet pignore: vt ĩ.de obli.q ex delic.na.§.furtum. Accur.
i Fruendi. Ad differentiam nudi vſus in quo tantũ vti,& non frui permittitur: vt j.tit.j.in prin.
k Salua rerũ ſubſtãtia.i.pſtita cautione,vel ſatiſdatione de ſaluanda ſubſtantia rei, ſcđm quoſdã. & ſic dicunt cautionẽ eſſe de ſubſtãtia vſusfructus arg. p eis. C.eo.l.j.& ff.de vſufr.leg.l.vxori. Nos ṽ. dicimus.n.q hæc cautio nõ eſt de ſubſtantia vſusfructus. nã ſine ea vſusfructus ẽ,plus dico: q in caſib. nullo mõ pſtatᵗ.ff.vt le.vel fideicõmiſſ. no.ca.l.j.§.ſi ad fiſcũ.& C.de bo.q lib. l fi. & ff.vſufru. queád. ca.l.ſi vſusfructus. §.illud.&§.plane. Dic ergo ſalua rerũ ſubſtãtia.i.ne pereat rerũ ſubſtãtia.q.d.tandiu durat vſusfruct⁹, quandiu durat ſubſtãtia. & hoc ſtatim probatur ibi: eſt autem &c. & ſic verba illa ſunt đ definitione,ſed non cautio.

† Hæc definitio uſusfruct⁹ poniᵗ etiã in gl. ſup uerbo utiᵗ. in ca. fin.extra. de pigno.

VSusfruct⁹ e eſt † ius f alienis rebus g vtendi h fruendi i ſalua k rerũ ſubſtantia. † Eſt autem l ius m in corpore, quo ſublato, n & ipſum o tolli neceſſe eſt. Vſusfructus p a ꝓprietate ſeparationem recipit, idq; plurib. modis accidit: vt ecce, ſi quis vſumfructũ alicui legauerit. nam hæres nudam q habet proprietatem,legatarius verò vſumfructum. Et ecõtrã ſi fundum legauerit, deducto vſufructu, legatarius nudã habet ꝓprietatem,hęres verò vſumfructum. Itẽ alij vſumfru

† Quãob rẽ ut dom⁹ ꝓprietas ſalua ſit, eã ſua impẽſa reficiet. l. hoc amplı⁹. §.ul. l.licet ſtđ ẽnariũ. ff.de dã. infe. Hactenus ſi uſfatam tectã que hẽat. & modifica refectio tũ ad eũ ptineat.l. hactenus. ff.de uſu fruct.

l Eſt aũt.ſ vſusfru.
m Ius. Id eſt ſeruitus,vel forma corpori inhærens.
n Quo ſublato. Id eſt corpore perempto: vt domo deſtructa: vel fundo chaſmate perempto vel fumẽto mortuo, in quo vſusfructus habetur: vt ff.pro ſocio. l.verum. §.pen.
o Ipſum. Scilicet ius vtendi.fruendi. Accur.

Vſusfructus. CASVS. Dñe, iam video quid eſt vſusfr.dicatis mihi ſi placet qualiter: ſtituiᵗ vſusfru. Ad hoc rñ. Amice, vſusfr. recipit ſeparationem a proprietate,& hoc põt varijs modis contingere. vt ecce ſi Titius legauit tibi vſumfr.fundi ſui.nam in hoc caſu hæres inſtitutus nudam habet ꝓprietatem: & tu habebis vſumfr.a ꝓprietate ſeparatũ.& ſimiliᷣ in caſu cõuerſo,ſi Titius legauit tibi fundũ deducto vſufr.nam in hoc caſu tu legatarius habebis nudã ꝓprietatẽ: & vſusfr. penes hẽdẽ Titij teſtatoris remanebit. Item poterit teſtõr in ſuo teſtõ vni vſumfr.legare: alij vſusfr. deducto fundũ legare põt. Et hæc dicunᵗ vſq; ad illũ uer. Sine teſtõ. Sed pone. Dñe,iam uidi qualiter cõſtituiᵗ uſusfr.in ultima uoluntate, nunqd alio mõ ꝯſtitui põt? Rñ.q ſic.inter uiuos. n. uſusfr.conſtitui põt. Vñ ſi qs uelit uſumfr.alij ſine teſtõ conſtituere: hoc pactionib & ſtipu.inter uiuos efficere põt. Hæc dicuntur uſq; ad illũ uer. Ne tñ. Sed pone, Dñe, iam uidi q uſusfr.formalis ſeparatᵗ a ꝓprietate,& ꝓprietas nuda remanet: q ergo utilitas erit in ꝓprietate? Ad hoc rñ. Amice, magna utilitas eſt in ꝓprietate. Ne n. in uniuerſum inutiles eſſent ꝓprietates, ſemp uſufr.exiſtẽte ſeparato, ſtatutũ eſt certis modis uſumfr. finiri. Et hæc dicuntur uſque ad illum §.conſtituitur. Fran.

† Quod eſt uerũ reſpectu rerum q uſu uõ cõſumunᵗ: alias ſec⁹: ut j.eod. §.cõſtituitur. in fi. quis ſi dubitet p l.hoc ſenatuſc. §. j.ff.d.uſu fru.ea.re. q uſu cõſu.& pp ſpãlia huius glo.

p Vſusfructus Sed oppono: ante ſeparationẽ nõ eſt uſusfr.ſed nec poſt ſeparationẽ recipit ſeparationem. Reſp.vſusfructus.i.qui poſtea dicitur uſusfructus.
q Nudam. Sic C.de mali.quæ ſer propri.l.j.§.filij. & C.eo.de ma.l.j.in prin.

Deducto.

a Deducto. No. deducto. ſi enim vni ſimpliciter fundū, alij vſumfruct. legauerit, ambo concurrunt in fructu: vt ff. de vſufru. accre. l. idē Neratius. §. no[...] ſolum. & de vſufru. earū rerū, quæ vſu conſu. l. [...] ibi. ADDITIO. Quod eſt verum ſecundum Ange. quā vtrunq; legatum erat ſpeciale: ſecus ſi legatū vſusfruc. eſſet vniuerſale: puta omnium bonorū: q̄d non obliget ad collectas, & ad debita hæreditatis, vide per Ange. ī. 10 §. ſeq.

b Legare poteſt. Item & alijs modis: vt ff. eo. tit. l. proculus. datus autem cū inductus in poſſeſſionem fructuarius, & proprietarius patitur eum uti frui. vt ff. eo. l. iij. in principio.

c Conſtituere. Inter viuos.

d Pactionibus. Ex poze: vt ī. tit. j. diximus. §. fin.

e Abſcedente. i. ſeparato exiſtente. Et eius pro quæſtione illa, quòd liber homo non poterit locare operas [*] ſuas in ꝓpetuū, quo libertas ſit inutilis: qd ſi cōceſſit: ar. de cond. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. & de liber. ho. ex. l. j. Sed Ioan. contra: eū poſſit per ſubſtitutum ſeruire: vt C. de epiſ. & cler. l. quiſquis cenſibus. §. fi. ī glo. ſubrogato. & l. ad ſimilitudinem. eum hoc non agatur, vt per ſe tantum operet: vt C. de caduc. toll. l. vnica. §. ne autem. & ff. de duob re. l. nemo eſt. vel etiam poſſit intereſſe præſtare: vt ff. de re iudi. l. ſi quis ab alio. §. fi. Accur.

f Certis modis. Vt ī. eod. §. finitur.

[*] Hęc ędiret ꝓ hac. ſimilis eſt gl. in l. anni quitas. C. eo. ex hoc ſequit̄ q̄ qui nō poteſt ienū uare iuri cedendi, occ ſe obligase ad ꝓpetuum carcerē, ſm For. Arg. Per. [*] Periculo eñ ſuo & ſi fuerit approbatus iudice prout requiritur, itē debet eſſe talis qui aliàs principaliter ꝓ ſe eſſet idoneus. Ità verū ſi nō ſuit electa industria ꝓſonę, & nō poſſit per ſemet ipſum ſeruire, aliàs loc⁹, Ang.

ctum, alij deducto a eo fundū legare poteſt. b Sine teſtamento verò ſi quis velit vſumfr. alij cōſtituere, c pactionib⁹ d & ſtipulationibus id efficere debet. Ne tñ in vniuerſum inutiles eſſent ꝓprietates, ſemp abſcedente e vſufr. placuit certis modis, f extingui vſumf. & ad ꝓprietatē reuerti.

Vſumfructū ī quibuſuis rebus cōſtitui poſſe explorati iuris ē ſolis exceptis, q̄ vſu pereūt: q̄ ſalua nō manet rei ſubſtantia: quaſi tñ vſusfructus in eis cōſtituit: quo caſu vſufructuarius cautionē dño [...] (q̄ loco ꝓprietatis ſuccedit) de tāta pecunia, aut rerū cōſumptarū iuſta æſtimatiōe vſufructu finito reſtituēda.

Cōſtituit aūt vſusfructus non tantum in fundo g & ædibus, verum [...] in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus, exceptis ijs, quæ ipſo vſu cōſumuntur. Nam hæ res, neq; naturali h ratione, neque ciuili i recipiunt vſumfructum: quo in numero ſunt vinum, oleum, frumentum, veſtimenta, k quibus ꝓxima eſt pecunia numerata. † Nanq; ipſo vſu aſſidua permutatione l quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis cauſa ſenatus m cēſuit, poſſe etiam earum rerū vſumfructum conſtitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur. Itaque ſi pecuniæ vſusfructus legatus ſit: ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius ſatiſdet n hæredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur,

g In fundo. etiam ſterili: vt ff. eo. l. ſtatuæ. §. j.

h Naturali. Quia non poteſt eſſe ſalua ſubſtantia, quod eſſe debet: vt ī. eod. in prin.

i Ciuili. Quia tranſit in dominiū legatarij: vnde ſibi ſeruire non poteſt: vt ff. ſi vſusfruct. peta. l. vti frui. in principio.

k Veſtimenta. ff. eo. l. ſed & ſi quid. §. & ſi veſtimentorum. econtra. Sol. ibi loquitur de quibuſdam veſtimentis, quæ perpetuo durabant, hic de temporalib⁹. ADDITIO. Tu dic ſecundū Iac. q. ibi ſit differentia: quia vſufructuarius quantitatis habet etiam dominium, vt hic: non autem vſufructuarius veſtimenti: vt ibi, ſecundum Angel.

l Permutatione. Nā quę hodie eſt mea, cras erit tua. ſic extinguitur quoad dominiū meū, quod deſinit. ſic. ī. de rerum diui. §. ſi tamen. Item ſi cum alia miſceatur, [*] extinguitur: vt ff. de ſol. l. ſi alieni.

m Senatus. Cuius nomen non habemus.

n Satiſdet. Sed nōne hæc ſatiſdatio, vel illa, qua ſatiſdat legatarius, vel vſufructuarius ſe vſurū arbitrio boni viri, pōt remitti a teſtatore? R[...] nō: vt ff. vt i poſ. leg. l. ſi pecuniæ. & de vſuf. l. j. & vt le. no. ca. l. pen. illa aūt ſatiſdatio, quā præſtat hæres de legato ſoluendo, bene pōt remitti: vt ff. vt l. no. ca. l. licet. & l. fin. Et eſt ratio: quia hæc ſatiſdatio contēplatione hæredis interponitur: illa aūt de legato præſtando, gratia teſtatoris, vt ſua voluntas adimpleatur: vt C. vt le. no. ca. aliàs vt in poſ. le. l. Nō eſt ergo mirū, ſi illud quod ſua gratia introductū eſt, teſtator pōt remittere: aliud aūt nō: vt C. de pact. l. ſi quis in cōſcrib. & ff. de pact. l. pactum. & de ope. li. l. cerdonē. & ad le. Fal. l. quod de bonis. §. fi. ADDITIO. Imo æquè de fauore hęredis ac de ſuo diſponere poteſt, ſecundum Chriſto. per l. vnū ex familia. §. ſi rem. ff de legat. ij. Et dicit ipſe rationem. quia vno caſu inuitaretur ad delinquendum: in alijs autem non. Ang. Aret.

ADDITIO. gatarius ſatiſdat hæredi ſe, cum morietur, aut capite minuetur, tantum reſtituturū, quantum huiuſmodi res tēpore traditionis æſtimatæ fuerūt. Ex prædictis igitur manifeſtè patet, q̄ ſenatus non fecit vſumfr. earum rerū, quæ vſu conſumuntur, (nec enim poterat hoc facere) ſed tamen per huiuſmodi ſatiſdationem hæredi expoſitam quaſi vſumfructum in rebus huiuſmodi vtilitatis cauſa conſtituit. & hæc dicuntur vſque ad illum §. finitur. Franc. de Aret.

[Top gloss continued:] nis apprehendēdæ, loco proprietatis remanebit. & ſimili[...] ſi vſusfru. aliarum rerum, quæ ipſo vſu conſumūtur [...]tus fuerit, veluti vini, olei, & frumēti: huiuſmo[...] ita traduntur legatario, vt eius fiant: ſed [...]en antequā tradantur legatario, æſtimantur: & legatarius ſatiſdat hæredi ſe, cum morietur, aut capite minuetur...

Constituitur. CASVS. Dñe, iā video quid eſt vſusfructus, & quibus modis conſtituitur vſusfructus. dicatis modo mihi, in quibus rebus vſusfructus conſtitui pōt? Ad hoc reſpondet: Amice, conſtitui poteſt vſusfruct. non tantummodo in fundo, & ædificijs: ſed etiam in ſeruis, & iumentis, & pecoribus, & omnibus alijs rebus, tam mobilibus, quam immobilibus, [ex]ceptis videlicet ijs, quæ ipſo vſu conſumuntur. [Na]m in huiuſmodi rebus, neque ciuili, neque naturali ratione vſusfru. conſtitui poteſt: veluti in vino, & [o]leo, frumento, veſtimentis: quibus ſimilis eſt pecu[nia n]umerata. nam ſicut prædictæ res vſu conſumuntur, [ita] pecunia numerata in ipſo vſu aſſidua permutatione quodāmodo ſubſtantialiter extinguitur. Sed licet propriè in prædictis rebus vſusfruct. conſtitui nō poſſi[t]: tamen ſenatus vtilitatis cauſa ſtatuit huiuſmodi rerum, quæ vſu conſumuntur, quaſi vſumfructum poſſe conſtitui: ita tamen, vt nomine earum rerum hæredi idoneè cautum ſit. vnde ſi pecuniæ vſusfructus alicui legatus ſit, ipſa pecunia ita legatario datur, vt etiam in dominiū ipſius legatarij transferatur: ſed legatarius ſatiſdationem exponit hæredi de tanta pecunia hæredi reſtituenda, cum ipſe legatarius morietur, aut capite minuetur. & ita ſecuritas cautio

[†] Hęc verba recitant̄ in glo. pen. ibi item pec. numerata ſ c. ſi. extra de pigno.

[*] Scilicet bona fide. aliàs ſecus ſm Ang. Satiſdatio, de legato ſoluēdo, pōt remitti a teſtatore, ſed nō de vtendo fruēdo arbitrio boni viri. fauori ꝓprio renūtiare licet.

aut capite minuetur. c Cæteræ quoq; res ita traduntur legatario, ut eius fiant: ſed æſtimatis his, ſatiſdat̃ b ut ſi moriat̃, aut capite minuat̃, tãta pecunia reſtituat̃, quãti hę fuerint ęſtimatę. c Ergo ſenatus non fecit quidẽ earum rerũ uſumfructum, (nec enim poterat) d ſed per cautionem e quaſi uſumfructum conſtituit.

Vſusfructus finitur modis deſcriptis. Aretinus.

Finitur autem uſusfructus morte f uſufructuarij, † & duabus capitis g deminutionibus, maxima, & media, h & nõ utendo per modicum tẽpus: † i quæ omnia noſtra ſtatuit conſtitutio. k Item finitur uſusfructus, ſi domino proprietatis ab uſufructuario cedat̃: Nã cedẽdo l extraneo, nihil agitur: Vel ex contrario, ſi uſufructuarius proprietatem rei acquiſierit: m quæ res n conſolidatio appellatur. Eo amplius conſtat, ſi ædes incendio cõſumptæ fuerint, o uel etiam terræmotu, uel uitio ſuo corruerint: extingui uſumfructum, & ne areæ p quidem uſumfructum deberi. Cum autem finitus fuerit totus q uſufructus: reuertitur ſcilicet ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere poteſtatem.

TITVLVS V.

DE VSV ET HABITATIONE.

Hæc quoq; ſeruitus uſus perſonalis eſt, id eſt, a re perſonę debita: idẽ dicito in habitationis ſeruitute: qd aũt differat uſus ab uſufructu aperit Iuſtinianus.

Iſdẽ illis modis, quibus uſusfructus conſtitui—

a Morietur, aut capite minuet̃. His enim duobus modis tantum admittitur vſusfructus: vt ff. de vſufructu ea. re. quæ vſu conſu. l. in ſtipulatione. & l. quoniam.
b Satiſdatur. A legatario.
c Aeſtimatæ. ſ. eo tempore, quando datur legatario. ſic ff. de vſufr. ea. re. quæ vſu conſum. l. ſi tibi vini. Accur.
d Poterat. Scilicet enim ſubſtãtia in his non ſaluetur, & dominium mutetur: vt ſ. dictum eſt.
e Cautionem impropriè. Nam ſatiſdare debet: vt C. de verbo. ſignifi. ſancimus. & ff. de vſufruc. ea. rer. quæ vſu conſ. l. tribus. §. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

Finitur. CASVS. Domine, iam video quid eſt vſusfruct. & qualiter conſtituitur: & in quibus conſtitui poteſt. dicatis modo mihi, quibus modis finit̃ vſusfru. Ad hoc reſpõ. Amice, vſusfruct. naturali morte vſufructuarij finitur, & ſimiliter morte ciuili, videlicet maxima, & media capi. diminut. vſufructuarij. ſinitur etiam vſusfructus, ſi vſusfructuarius non vtatur vſufructu per tẽpus a lege ſt. tutum. & hæc omnia ſtatuit noſtra conſtitutio. Et non ſolummodo prædictis modis finit̃ vſusfructus, ſed etiam ceſſione. Nam ſi vſufructuarius domino proprietatis ceſſerit: finitur vſusfructus. ſecus ſi extraneo ceſſerit. nam extraneo cedendo nihil agit, & ſimiliter in caſu conuerſo, ſi vſuſructuarius proprietatem rei. in qua habet vſumfruct. acquiſierit, ſinitur vſus'f & huiuimodi acquiſitio proprietatis appellatur conſolidatio. Et non ſolum prædictis modis finitur vſusfr. ſed etiam interitu ipſius rei, in qua quis habet vſumfruct. nam ſi ædes incendio in totum conſumptæ fuerint, vel terræmotu, vel vitio proprio corruerint: conſtat vſumfru. extingui, nec areæ vſumfru. deberi. & hæc dicuntur vſque ad illum verſic. cum autem. in quo pone caſum ſic. Domine, iam video, quibus modis finitur vſusfr. Dicatis mihi, ſi placet. quid iuris eſt, quando totus vſusfruct. eſt finitus? Ad hoc reſp. Amice, cum totus vſusfruc. finitus fuerit, reuertitur ſtatim ad ſuam proprietatem: & cõſolidatur cum ea: & qui primo erat dominus nudæ proprietatis, incipit ex eo tempore plenam proprietatem, & poteſtatem in rem habere. hæc dicuntur vſque ad finem tit. Franc. de Aret.

f Morte. Scilicet naturali. Sed contra. ff. de nouat. l. ſi vſusfru. Solu. non contradicit. ibi enim ante quam eſſem vſuſructuarius, delegaui: vnde ex eius perſona, cui delegaui, ſoluitur: quia in eius perſona incepit, ſi autem poſtea delegaſſem, ex mea perſona ſolueretur: vt ff. de pericu. & commod. rei ven. l. neceſſario. §. ſi.

ADDITIO. Tu dic, quod formalis vſusfru. in formalem tranſire non poteſt: ſed in cauſalem ſic & econtra. & ideo ibi vendi tantum cõmoditas eoditur, ſecundum Ang. hic.

g Capitis. ſ. de c. dimi. §. j. ij. & iij.
h Maxima. & media. Quæ mortes ciuiles ſunt: vt ff. pro ſoc. l. verum. §. ſocietates, verſi. intereunt. non autem minima capitis diminutione: ut infra de acqui. per arroga. in princip.
i Per modum & tẽpus. Scilicet, ut bonus paterfamilias. Vel melius per modum & tempus, id eſt, per moderatum tempus. ſcilicet decem annorum, inter præſentes, & uiginti inter abſentes. ut C. de uſufruct. l. corruptionem. Sed ſeſtus ciuitati ducẽtorum annis: ut ff. eodem, l. an uſufruct. Actio uerò cõpetens pro uſufructu, non tollitur ipſo iure: cum tempus non ſit modus tollendæ obligationis: ſed per exceptionem dicto tempore tollitur, licet in alijs modis fruendi ipſo iure etiam actio tollatur: ut ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

k Conſtitutio. C. de uſufru. l. corruptionem.
l Cedendo. ſ. tit. j in fin. primi caſus: contra. Solu. hic dicit de iure utendi, quod cedi non poteſt: imò tunc ad proprietatem redit ut hic, & ff. de iur. do. l. ſi uſusfructus. ibi, de ipſa fructuum perceptione. 2 arg. ff. de peri. & comm. rei vend. l. neceſſariò. § fin.
m Acquiſierit. Scilicet finitur uſusfructus. Accur.
n Quæ res. Id eſt talis acquiſitio.
o Conſumptæ fuerit. ſ. in totũ: vt ff. eo. l. ſi cui inſulę.
p Ne areæ. Sic ff. qui. mo. uſusf. ami. l. repeti. §. pe. at contra. ff. de pi. act. l. domo. ADDITIO. Dic, quod ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur uſusfruct. quam pignus, ne proprietas reddatur inutilis: iuxta prin. huius tit. ſecundum Iaſ.
q Totus. No. totus. ſi. n. pro parte, non redit ad proprietatem: ut ff. qui. mo. uſusfr. amit. l. excepta. Item ſi ſint duo conſructuarij: uno perdẽte, alteri accreſcat. ut ff. de uſufru. accreſ. l. j. §. pen.

DE VSV ET HABITATIONE

Supra tractatum eſt de una ſeruitute perſonali, uidelicet, de uſufru. hic ſequitur de alijs.

Iſdẽ illis. Totus iſte tit. in tres partes diuidit. Primo ponit de uſu. Scdo de ſeruitute habitationis. Tertio facit quoddã præambulum.

† Sic etiã clericĩ cẽſent uſufructuarij rerũ beneficiorũ ſuorũ, ut in ca. fin. extra. de pigno. & ca. ult. in glo. ij. de pecu cleri. & eorũ morte finit̃ uſusfruct⁹: ut in dictis caſibus.
† Theophilus uertit. τῷ τρόπῳ ἐν τῷ καὶ μέτρῳ χρόνῳ. quaſi hic dictũ ſit per modũ conuenientẽ & ſtatutũ tempus. Et ſic alibi legitur per modũ, & tẽpus.
1 Imo tũc finiti ſed agit cõtra ac. l. Aquil. cautione interpoſita: ut l. æquiſſimũ. §. j. cum duab. ſeq. ff. de uſufru.
2 Et intelligit̃ tunc haberi titulo lucratiuo: quod nor. pro ſtatutis. Item finitur per mortationem formæ ipſius rei, et in melius, etiã ſi fuiſſet per proprietarium inchoata. l. uſufructuarius nouũ riuum. ff. de uſufru.

tur, a etiam nudus uſus cõſtitui ſolet: b iiſdemq; illis modis, c finitur, quibus & uſusfruct. deſinit. Minus d aūt † iuris eſt in uſu, quā in uſufructu: nā is, q fundi nudū habet uſum, nihil ulterius habere intelligitur, quā ut oleribus, pomis, floribus, fœno, e ſtramētis, f & lignis, ad uſum quotidianū g utatur: h In eoq; fundo hactenus ei morari licet, ut neque dño fundi moleſtus ſit, neq; ijs, p quos opera ruſtica fiūt, impedimēto. i Nec ulli alij k ius, qđ hēt, aut locare, aut uēdere † aut gratis concedere pōt: cū l is qui uſumfructum habet, poſſit hæc omnia m facere.

Habēs uſum domus poteſt in ea habitare cū marito, uel uxore, & familia, & hoſpitē recipere: ſed tale ius non poteſt alteri cedere. Aret.

Itē is, q ædiū uſum habet, hactenus ius habere intelligitur, ut ipſe tantū n inhabitet: nec hoc ius ad aliū transferre pōt. † Et uix receptū eſſe uidetur, ut hoſpitē ei recipere liceat: & cū uxore, liberiſque ſuis, itē libertis, nec non perſonis alijs liberis, quibus non minus, quā ſeruis utitur, habitandi ius habeat. Et conuenienter ſi ad mulierē uſus ædiū pertineat, cum marito o ei habitare liceat.

Qui habet uſum ſerui, ipſe tātū uti poteſt: et idem in iumēto: ſed ſi pecoris uſum habet, ſolum utetur ad impinguandum agrum. Aretinus.

Itē is, ad quē ſerui uſus ptinet, ipſe tm̄ opera, atq; miniſterio ei⁹ uti poteſt: p ad aliū uerò nullo mō ius ſuū trāſferre ei cōceſſum eſt. Idē ſcilicet iuris eſt & in iumēto. q Sed & ſi pecorum, uel ouium uſus legatus ſit, neq; lacte, r neque agnis, neque lana utet uſuarius: † q̄a ea in fructu s ſunt. Planè ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus uti pōt.

Anguſtior eſt ſeruitus uſus quā habitationis: nā cui habitatio data eſt, non tantū inhabitandi ius habet, ſed etiā alteri locandi, & accōmodandi: cui uerò uſus cōceſſus fuit, ipſum ſolūm uti oportet.

Sed ſi cui habitatio t legata, ſiue aliquo modo u cōſtituta ſit: neq; uſus x uidetur, neque uſusfructus, y ſed quaſi ꝓpriū aliquod ius: quāquam habitationem habentibus, propter rerū utilitatem,

bulū, trāſiens ad alias materias. Secūda ibi, Sed ſi cui. Tertia ibi, Hæc de ſeruitutibus. Litera ſatis plana eſt, uſque ad illū §. Sed ſi cui. ideo pone caſum p teipſm.

a Cōſtitui. ſ. in teſtamēto, & inter uiuos: ut j. tit. j. §. i.

b Solet. Niſi quòd uſus pro parte cōſtitui nō pōt: ut ff. eo. l. uſus pars: ſed aliud in vſufr., ut ff. de uſufru. l. uſusfructus ab initio. Et ratio eſt: quia dimidiu⁹ eſt, quod non eſt in alijs ſeruitutibus, ut ff. ad l. Falcid. l. j. §. ſi uſusfructus. Non obſ. ſi duobus uſus conſtituit, q̄ concurſu partes fiunt: quia occaſione, l. neceſſitate magis, quā ratione cōtingit: ut ff. de uſus. l. Labeo.

c Modis. Quos ſupra titu. j. §. finitur. habuimus.

d Minus iuris. Sed in caſibus æquales ſunt fructuarius, & uſuarius, ut in uſu pecoris [1] ut ff. de uſufru. ea te. l. hoc ſenatus. §. fina. item in fundo de quo tantū fœnū tollitur, qōrū ſoli ſibi ſufficit: ut ff. e. l. fundi. [2] Item in ſylua remota, ex qua uterq; ligna uendere poterit: ut ff eo. l. diuus.

e Fœno. Id eſt, de herba.

f Stramentis. Id eſt, de melega. genus eſt bladi.

g Quotidianum. Quid ſi hodie uſus qui mihi ſufficit, cōſtituat, & eras ab alio in alio fundo cōſtituatur? Reſp. locus erit electiōi, uel gratificationi in toto, uel in parte, argu. j. de le. §. ſi generaliter. & ff. de relig. l. ſi.

h Vtatur. Nunquid in uino, uel frumēto, & oleo⁹ tū. quidā nullo modo. Alij cōtra: quorū ſententia eſt uerior: ut. ff. eo. l. plenum. §. præter. Itē quis colet agrum? Reſp. Proprietarius, ſi vult, [3] aliàs vſuarius: ut ff. eo. l. ſi domus vſu. & ff. de vſufruct. l. hactenus.

i Impedimento. Aliàs, id eſt, alia de cauſa ueniat, dominum, & eius familiam poterit prohibere: vt ff. eo. l. ſi habitatio, §. fi.

k Alij. Quaſi dicat, niſi proprietario.

l Cum. Id eſt, quamuis.

m Hæc omnia. ſ. tit. j §. finitur contra. Solu. ut ibi. item ff. loca. l. locare. contra. Solu. ibi, in prædialibus ſeruitutibus loquitur: hic in perſonalibus.

n Vt ipſe tantum. ff. eo. l. ij. §. j. contra. Sol. ibi, ponitur ſolum pro ſolummodo, vt ff. de vulg. ſubſtit. l. qui liberis. in prin.

o Cum marito. Præſenti, & futuro: ut ff. eo. l. ex eo. §. mulieri, [4] & generaliter oēs recipiet quos & maſcul⁹ dūmodo honeſte: ut ff. e. l. nō ſolū. & l. nō aliter.

ADDITIO. Et inducitur iſte tex. ut ſtatuta in ſententia, quāuis ſint ſtrictiuris: tamen recipiant interpretationem extenſiuam: q̄ aliàs nō poſſunt ſortiri effectum. quod not. ſecundum An.

p Vti poteſt. Non autē locare [5] pōt, ſi tamen aliquid eō ducat faciendum in eo, poterit uti operis uſuarij ſerui. Itē ipſi eidē ſeruo ſua opera poterit locare. acquirit autem ex re, non opera uſuarij: ut ff eo. l. plenū §. ſi. & l. ſeq. Accur.

q Et in iumēto. Facit. ff. eod. l. plenum. §. ſed ſi pecoris. uerſi. ſed ſi bouem. & §. equitij.

r Neque lacte. Niſi [6] modico: ut ff. e l. plenū. §. ſed ſi pecoris. Alij nullo modo, ſecundum Io. contra. dicit enim omnibus his ad ſuum uſum, & iunctum poſſe uti ſ ut in fundo ſupradiximus.

s In fructu. Sic ſupra de rer. diui. §. in pecudum.

Sed ſi cui. CASVS. Dicit iuſtinianus: Domine Imperator, audi ſupra qđ ſit uſusfructus, & quid ſit uſus: Nunc uellem ſcire, quid ſit habitatio an conueniat cum uſufructu, & cum uſu? Et reſpond. Imperator quòd habitatio non eſt uſufructus, neq; uſus: ſed quoddam ius medium, & proprium. Item qui habet habitationē: nō ſolum ipſe poteſt habitare in domo, cuius habitationem habet: ſed etiam alij &c. Textus ſequens eſt planus vſque ad ſequen. tit. Franc.

t Habitatio. Siue dicatur habitatio, ſiue uſusfructus habitationis, Idem eſt: ut C. eo. l. cum antiquitas.

u Aliquo modo Scilicet, inter uiuos pactionibus, & ſtipulationibus. ſic ſupra de ſeru. §. fina. & de uſufru. §. primo.

x Neque vſus. Quia locat: vt C. eo. l. cum antiquitas. ſed uſuarius non: ut ſ. eo. in prin.

y Neque vſusfructus. Quia hæc non finitur, niſi morte: ut ff. eo. l. ſi habitatio. circa prin. 6 ſed vſusfruct⁹ multis modis: ut ſ. de uſufr. §. finitur.

Deciſio-

† Cōcor. cū hoc §. c. ſi in gl. ſup verbo fruat extra. de pign. vbi ponit tenor huius §.

† Cōcor. c. q̄ in eccleſiarū. l. gl. ſup verbo, alienādi, extra pri. extra. de cōſtit.

[2] Et niū rerū q̄ uſu cōſumūt. & eſt rō: q̄a tūc tā def. etiam proprietas legata. l. q̄a cum glo. ff. de uſufruct. earū rerū que vſu cōſu. & §. ita q̄ ſupra dic. proxi. ſm Chriſ.

[3] Qđ verū eſt quò ad perceptionē fructuū: nō quoad ius alienādi.

[4] Stramētū genus bladi nō eſt. ſed ſtipulæ ſunt ac culmi poſt excuſſa grana collecti, vt deinde animal. ſubſternicula fiāt.

† Quæ ſit ratio, q̄ vſum q̄ diū habes eas locare nō poſſis, habitationē habēs poſſit, pulchre explicat Eguinar. Baro hic, tū illū videto.

[5] Vt puta q̄a fūdus pl⁹ fruct⁹ adeſt quā ſit de neceſſitate vſuarij.

[4] Sic not. q̄ ſeruitutes pſonales poſſūt alienari, p̄diales nō. ſm Por. Aeg. Per.

[4] Et qualiter intelligāt verba ſi nupſerit, vel viduali vixerit, itē ſi nupta erit, vel vidua teſtamēto poſita: vide Ang. hic.

[5] Nec alteri cōcedere viendū: ſi tū habeat vicinū bouē viuandū, pōt cōiungere cū boue vicini; vt alternis dieb⁹ vtat ſcdm Ang. Aegi. Per.

[6] Nec vſque ad lucrū, ſeu abuſum. ſed ad vſum: & idē in cæteris fructibus. gl. Id. §. Sed ſi pecoris, licet Io. de platea ſpāle eſſe dicat. Plac. Aegi. Per.

[6] Iſta gl. cōiter approbat ſm Ang. hic.

† Modico tū lacte vti pōt neque .n. tā ſtricte ſūt interpretandæ defūctorū voluntates le. plenū. §. ſed ſi pecoris. ff. e. Aegi. Per.

6 Et ideo non trāſit ad hę-

ſecundū Marcelli ſententiam noſtra deciſione a promulgata, pmiſimus, nō ſolū in ea degere, ſed etiam alijs locare. †

Præmiſſa epilogatione, facis quoddam præambulum, tranſiens ad alias materias.

Hæc de ſeruitutib⁹ b & vſufructu, & vſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hǽditatib. aūt & obligationib. ſuis locis, ppone mus. c Expoſuimus d ſummatim, qb. modis de iure gentiū res adquiruntur: mō videamus, quib⁹ modis legitimo, & e ciuili iure adquiruntur.

TITVLVS VI. DE VSVCAPIONIBUS, & longi temporis præſcriptionibus.

Qui bona fide rē a nō dño emerit, aliove iuſto titulo habuerit, eā ſi mobilis ſit, annis vbiq; tribus: ſi īmobilis, decēnio inter præſentes, & inter abſentes vicennio vſucapit.

Iure ciuili f cōſtitutum fuerat: vt q bona fide g ab eo, q dominus nō erat, h cū crederet eū dñm eſſe, rē emerit: vel ex donatione, aliave i quauis iuſta cā acceperit: is eā rē, ſi mobilis erat, anno vbiq; vno: ſi immobilis, biēnio tātùm in Italico ſolo k vſucaperet: ne rerū † dñia l in incerto eſſent. †

a Deciſione, Vt C. eo. l. cum antiquitas.

Hæc de ſeruitutibus. Excuſat ſe, quare de hæreditatibus. & obligationibus nō dicit: cum videatur hæc dicere debere: vt ſ. de reb. cor. §. j.

Proponemus. ſ. ī. de hæred. inſti. vſque ad tit. ī. de oblig. & exinde vſq: ad tit. de actio.

Expoſuimus. Hęc continuatio refertur ſ. de re. di. §. ſingulorum.

e Et, pro idest.

Hic titulus continuatur per Imperatorem ad præcedentia vt viſum eſt ſuprà tit. proxi. in fi. Quia ſuprà dictum eſt, qualiter res iure gētiū nobis acquerūtur: nūc ſequitř videre qualiter iure ciuili nobis acquirant̄. Aret. Et dicitur de vſuc. ſ. mobiliū: ſed præſcriptio immobilium: vt patet infra eod. in prin. & C. in quib. cau. ceſ. long. temp. præ. l. ij. ſed in ff. eo. vſucapio large ſumitur per totum tit. & maximè in l. quare. Accu

Iure ciuili. Totus iſte tit. diuidit̄ in nouem partes. Nā ponit primò, quòd ad vſuca. requirit̄ bona fides, & iuſtus titulus, & ſpatium temporis. Secundò, quòd licet prædicta interueniant: non tñ procedit vſucapio propter naturā vel vitium rei. Tertiò rediēs ad primā regulā ponit qualiter in re aliena mobili poſſit tradēs habere bonā fidē. Quartò, q in rebus immobilibus non vitio poſſeſſis mala fides authoris non nocet ſucceſſori. Quintò ponit caſum, in quo res furtiua poteſt vſucapi. Sextò, an res fiſci poſſit vſucapi. Septimò, qualis debeat eſſe res vel titulus. Octauo, an poſſeſſio authoris proſit ſucceſſori. Nonò, quāto tempore res aliena alienata a fiſco vel donata ab imperatore vſucapiat̄. Secūda ibi, Sed aliqñ. Tertia ibi, Sed tñ. Quarta ibi, Quod aūt. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fiſci. Septima ibi, Nouiſſime. Octaua ibi, Diorina. Nona ibi, Edicto. Item prima ſubdiuiditur. Nā primo ponit ius antiquum. Secundò illud corrigit. Secunda ibi, Et eum.

CASVS. Dixit iuuenis legū ſtudioſus dño Imperatori. Cū eſſem in domo patris mei audiui a quodā viro antiquo, q quoddā pratum ſitum prope vrbē in qua natus fui, pertinebat olim auo meo: & me in tñ inſtigauit, q conueni poſſeſſorē dicti prati in iudicio, vendicādo ipſum pratum quaſi ad me ptineret. Et cū ſatis diu litigaſſemus, tandē aduocauit quidā doctiſſimus in legibus interrogauit aduerſarium meū quanto tempore poſſediſti iſtud pratum? qui reſpondit: per viginti annos cum titulo, & bona fide. Poſtea eius aduocatus oppoſuit in iudicio contra me præſcriptionem: quamobtem abſolutus fuit aduerſarius meus a iudice, & ego in expenſis condēnatus fui. Ab illo tempore citra ſemper optaui fieri iuriſperitus: & inter cæteros titulos iuris ciuilis deſideraui ſcire materiā præſcriptionum & vſucapionum. Deprecor igiť maieſtatem veſtram, quatenus me doceatis, qd ſit vſucapio, & longi tēporis præſcripitio? Cui adoleſcēti reſp. Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quam iuuenum ſyncerus amor ad leges perdiſcendas. Ideo nihil a te, quod petieris abſcondam, ſed omnia ex ſecretio pectoris noſtri explanabimus tibi. Debes igiť ſcire, quòd maiores noſtri aliter de vſucapionibus, & præſcriptionibus, ſentiebant, quàm nos. Nam ſiquis aliquā rē bona fide ab eo, quē dominū eſſe credebat, emerit, aut alio iuſto titulo habuerit illam rem, ſi erat mobilis, vſucapiebat vno anno, ſi immobilis, biennio. & hoc in Italia tantum: ne rerū dominia in incerto eſſent. Nos verò vſucapionum & præſcriptionū ampliauimus, & tempora, & loca. & conſtitutionem fecimus, qua ordinauimus, q vſucapiones cōpleantur, non minori tempore, quam triennio in rebus mobilibus: præſcriptiones verò rerum immobiliū inter præſentes compleantur decem annis, & inter abſentes viginti, non tantum in Italia, ſed in omnibus locis, vel prouincijs noſtro Imperio ſubiectis iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente. Franc.

f Iure ciuili. Id eſt, l. xij. tabul. vel Romanorum per excellentiam: vt ſ. de iure na. §.

g Qui bona fide. Quod præſumitur, ſi a domino credat ſe emere: vt ff. de contrah. emp. l. qui a quolibet, vel quia putat vendentē habere ius vēdendi: vt ff. de ver. ſig. l. bonæ fidei emptor. quæ bona fides præſumit̄ ſemper: vt ff. de prob. l. verius. 1 Exigit̄ aūt in vēditione duobus temporibus bona fides. l. tempore contractus, & tēpore traditionis: in alijs aūt cōtractibus ipſe traditionis ſufficit: nec nocet poſterior ſcientia: ſecus in pet. hæ. vt ff. de pro ſolu. l. pe & pro empt. l. ij. & C. vſuc. trāſfor. l. vnica. §. cum aūs ibi. hoc tantūmodo. & ff. de pet. hæred. l. ſed & ſi. §. quod ab initio. Accur.

h Dominus non erat. Si enim erat dominus & accipiēs fit dominus per traditionem: vnde nō vſucapit. vt ff. eo. l. ſequitur. § lana. & de cap. l. in bello §. ſi quis ſeruum. & ſ. de rer. di. §. per traditionem.

i Aliave. Cum ſint multæ cauſæ iuſtæ, ſine titu li: vt ff. de publi. l. j. §. ſed cur, vſque ad l. eum qui.

k In Italico ſolo. Id eſt, in Italia. non ergo etiam in prouinciali: vt C. de vſuc. trāſfor. l. vnica. circa princi.

l Ne rerum dominia. Hæc eſt ratio, quare vſucapio ſit inducta. 2 eſt & alia, ſcilicet vt aliquis ſit litiū finis: vt ff. pro ſuo. l. fin. Accur.

ADDITIO. Dic, quòd iſtæ rationes hic introductæ proceſſerunt propter bonum publicum: vt dicit tex. in l. j ff. de vſuc. de hoc vide Angel. hic.

tedet niſi ſeliſta eſſet l gaudimētū. Et qd iuſtiū maritus relinqt vxorē dominam, maſſariā, & vſuffructuariā: vide hic dect. † Non tñ grauis concedere. l. ſi habitatio. ī princi. ff. cod. qa legatū habitationis vt legatū alimēterū. ff. de ali. & ci. leg. & 16 non pōt gratis ɔcedere: qa fieret ɔ mētem inſtitutoris, ſecundum Nicol. Acgi. Per. Hanc differentiam improbat, hoc loco Egu:narius, baro: quem omnino videas.

† Hęc rō recitatur l. c. vigilāti. cū gl. ſuper verbo ſegnitiē. extra. de p̄ſcri.

† Origin̄e, rōnē que vſucapiōis eleganter, ac copioſè tractat Frāc. Balduinus i p̄eludijs ad hunc titulum.

ƨ Dic hoc verū in rebus corporalibus. Item ſi habet titulū verū, vel putatiuū, vt p Inn. in c. vigilanti. de p̄ſcrip. vel ſaltē vtatur iure cōi. c. j. de p̄ſcri. lib. vj. aliàs ſecus.

· Et rō eſt in corporalibus, qa quilibet res p̄ſumit̄ libera. l. altius. ff. de ſeruit. & aqua.

÷ Puta qa ſine ipſa ſemper hñs rem aliquo titulo eſſet incertū, an eēt effectus domin⁹, vel qa alias eſſet difficile pbare dominiū. Iaſ.

Et

a Et cum hoc placitũ erat. Id eſt ad iſtud placebat.
b Putantibus. Scilicet de iureconſultis.
c Ad inquirendas. Vel admittendas.
d Præfata tempora. Scilicet anni, vel biennij.
e Reſedit. Scilicet in animo.
f Maturius. Id eſt maturè.
g Defraudentur. Quod iura nolunt: vt C. de vſufruct. l. corruptionem. & de præſcrip. xxx. ann. l. finali.
h Certo loco. Scilicet, ſolo Italico, vt olim. vt ꝫ. eodem.
i Conſtitutionem. C. de vſucap. transfor. l. j.
k Qua. Scilicet cõſtitutione.
l Res quidem mobiles. Et ſe mouentes: vt ff. de verb. ſigni. l. mouentium.
m Per triennium. Quæ tempora tam præſcriptionis, quã vſucapionis cõtinua ſunt: vt ff. eo. l. nunquam ij. § j. & in vſucapione ſufficit tetigiſſe vltimum diem. In præſcriptione verò quæritur de momento ad momentũ: vt ff. eod. l. in vſucapionib. & ff. de act. & oblig. l. in omnibus. Et eſt ratio: quia vſucapio fauorabilis eſt, præſcriptio verò odioſa: vt C. de edic. diui Adria. tollen. l. fi. & ff. de libe. & poſthu. l. cum quidam.
n Id eſt. Quandoq; longum tempus aliter ponitur: vt ff. de damno infe. l. ſi finita §. non autem. Itẽ aliud in perſonalibus actionibus: vt C. quib. non ob. longi temp. præſcri. l. neque. & de conſti. pecu. l. ij.
o Præſentes. Scilicet in eadem ꝓuincia degẽtes: ſed abſentes in alia: vt C. de præſcr. lon. temp. l. fina.
p Vſucapiantur. Propriè pro mobilibus accipitur: impropriè pro immobilibus quantum ad hunc titulum. ſic ff. de offic. procon. l. ij.
q Non ſolum in Italia. Ex differentia enim locorũ &c. vt C. de temp. in integ. reſti. l. ſuperuacuam.
r Dominia rerum. Ex hac litera voluit dicere M. q ꝑſcriptione x. vel xx. ann. dominium quęratur. ꝓ eo eſt ff. eo. l. eum qui. in fi j. cõ. Bul. ꝯdicit, argu. ff. de iureiur. l. ſi duo. §. j. & C. de præſcrip. xxx. ann. l. ſi quis emptionis. in prin. & eſt ar. pro B. ff. de pig. l. j. §. cum prædium. & C. de pig. l. vſucapio. & quod hic dicit, & his modis, referas ſecundum B. ad vſucapionem tantum, per quam ſecundum omnes dominium quæritur: vt C. de pact. l. traditionibus. Vel quod dicit, dominiũ ponit ꝓpriè quantum ad vſucapionem: impropriè verò quantum ad ꝑſcriptionem: hoc eſt pro effectu dñij, id eſt, vt poſſidentes habeamus exceptionem: nõ poſſidentes habeamus actionẽ vtilem: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ in bonis. & C. de ꝑſcri. xxx. ann. l. ſi quis emptionis. in prin. Et eſt ratio quare vſucapione magis dominium quęratur: quia mobilium rerum vilis eſt poſſeſſio: vt ff. de acquir. poſ. l. ſi rem.
s Iuſta. Vel quaſi: vt dicemus j. eo. §. error.

Et cùm hoc placitũ erat, a putantib. b antiquioribus dñis ſufficere ad inquirendas c res ſuas, ꝑfata tpa: d nobis melior ſententia reſedit, e ne dñi maturius f ſuis reb. defraudentur, g neque certo loco h beneficium hoc concludatur. Et ideo ꝯſtitutionem i ſup hoc promulgauimus, qua k cautũ eſt, vt res quidem mobiles l ꝑ triẽniũ, m immobiles verò per longi tpis poſſeſſionem (id eſt n inter præſentes o decennio, inter abſentes viginti annis) vſucapiantur, p Et his modis nõ ſolũ in Italia, q ſed & in omni terra, quæ Imperio noſtro gubernat, dominia rerum, r iuſta s cauſa poſſeſſionis præcedente, adquirantur.

Homo liber, res ſacræ, vel religioſæ, & ſeruus fugitiuus, non poſſunt vſucapi. Areti.

Sed aliquando, etiã ſi maximè quis bona fide rem poſſederit, non tñ illi vſucapio vllo tempore t procedit: veluti ſi quis liberum hominem, vel rem ſacram, u vel religioſam, vel ſeruum fugitiuum x poſſideat.

Furti, & violentiæ expulſiuæ vitium vſque adeò rei infigitur, vt furtiuæ res, & vi poſſeſſæ, nec longi temporis curriculo, à quantumnis bonæ fidei poſſeſſore vſucapi poſſint: tantum abeſt, vt ab ipſo fure, aut violento occupatore vſucapiantur.

Sed aliqñ. CASVS. Inſtat iuuenis cupidus ſciẽtiæ legalis apud dñm Imperatorem. Dñe Imperator, ſupplico quatenus audiatis me patienter. Intellexi a veſtra maieſtate morem antiquorum, ſ. quanto tpe completi valebant vſucapiones, & ꝑſcri. Item audiui opinionem, & ordinationem veſtrã, qualiter tpa, & loca vſucapionum, & præſcriptionum ampliaſtis. Sed generaliter locuti eſtis. ſcilicet ſi quis rem &c. Rei autem nomen eſt generale. Vellem igitur edoceri, ſi vſucapio, & pręſcriptio habeant locum in omnib. reb. indifferenter. Nam ſunt quædam res ſacræ, ſunt quædam religioſæ, ſunt liberi homines. ſunt ſerui fugitiui: ſunt quædam res furto ſublatæ: ſunt res vi poſſeſſæ: an ſi quis tales res bona fide poſſideat, poſſit eas vſucapere, ſeu ꝑſcribere? Ad quæ quæſita reſpondet Imperator: Videmus te, egregie adoleſcens, ita eſſe ſubtili ingenio præditum, quòd faciliter te in virum doctum in legib. euaſurum ſperem.: quæ res profectò nos ſummopere delectat: & vtinam tales adoleſcentes plures in noſtra Repub. Deus nobis contuliſſet. Speramus. n. noſtras ꝓuincias optime ꝑ tales viros gubernãdas fore. Laudãdi. n. ſunt, qui ſingula perſcrutari volunt, & plenius de oĩbus edoceri. Quapropter, qa in te videmus multũ ineſſe latentis energiæ, plenius te cupimus inſtruere, & de qb. vltrò ꝗſiuiſti, rñdemus. q licet gñaliter locuti ſim. de reb. quæ poſſunt vſucapi, & ꝑſcribi: excipiunt tñ ab illa regula nña liberi homines, res ſacræ, vel religioſæ, ſerui fugitiui, res furtiuæ, res vi poſſeſſæ. Nam licet qs tales res bona fide poſſederit ꝑ tps prædictum: tñ non poterit eas vſucapere, ſeu ꝑſcribere. Lex. n. duodecim tabu. quæ eſt lex antiquiſſima, ꝓhibuit vſucapionẽ vel ꝑſcriptionẽ taliũ rerum. Quærit vltra ſcholaris. Sereniſſime, & clemẽtiſſime Impator, quãto pl. audio de hac materia, tãto magis dubito. An hoc q maieſtas veſtra nunc ꝓximè dixit, debeat intelligi de ipſis furibus, q alienas res furant: an de his, q ipſi vi rapiunt: an de his, qui inuaſerunt poſſeſſiones alienas ꝑ vim? Rñ. Impator: O iuuenis, nõ debetis dicta nña de talibus furib., vi raptorib., aut violentis hominib. intelligere: qa tales alia rõne non pñt vſucapere, vel ꝑſcribere qa ſunt malæ fidei poſſeſſores: ſed intelligẽda ſunt de his ꝑſonis, q a talib. furibus, vi raptorib., aut violentis hominib. tales res acquiſiuerunt, quãuis bona fide a talib. acceperint. Et ideo in reb. mobilib. nõ faciliter & bonæ fidei poſſeſſorib. acquiruntur res per vſucap. Nam qui ſciens alienã rẽ vẽdiderit, vel ex alia cauſa tradiderit furtum eiuſdem rei committit.

t Vllo tempore. Etiam quadraginta annorum: vt C. de præſcrip. long. temp. quæ pro lib. l. fi.
u Rẽ ſacrã, vel religioſam. Niſi deſinãt eẽ ſacræ, vel religioſæ: quod fieri põt: vt ff. de reli. l. cũ loca Accur.
x Seruũ fugitiuũ. Qui facit furtũ ſui ipſius, vt C. de ſer. fugi. l. j. Sed nũquid xxx. an. fugitiuus vſucapitur? Reſpon.

Et ſic comparatiuum ꝑ poſitiuo. ꝯcordan. habes per Q. Mand. in Cl. Faenl. §. cõſiderantes, in uer. nobi hora. 2.

Quia ſolo fauore uſucapiẽtis nulla inſpecta negligentia petentis currit: ſm Chri. qd tñ eſt falſum ꝑ iſtũ text. ibi, putantib. & l. j. ff. eo. die ergo rõnẽ qa i reb. mobilib. et plurimũ agit de minori preiudicio ſecũdũ Iaſ.

Quem ſequunt ultramõtani: ut refert Chri. hic, & procedit ſm aliquos qñ pręſcribit dño patiẽte & ſciẽte: alias, procedit opin. Bu. ut refert. An. opin. in glo. eſt cõmunis.

Seruus fugitiuus an xxx. annis uſucapiatur.

Reſpon. non. cum poſſeſſio retineat. vt ff. de acq. poſſ. l. j. § per ſeruum. & l. rem quæ. in fin. ergo non currit vſucapio poſſidenti: vt C. de præſcrip. xxx. vel xl. ann. l. malè niſi ex tunc qñ ab alio cœperit poſſideri, vel ſtetereſidiu:: quia ex tunc deſinit poſſideri: vt ff. de acquiren. poſſ. l. iij. §. ſi ſeruus. & l. per eum. §. per ſeruum.

Furtiuæ quoq; res, & quæ vi [a] poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempore [b] bona fide poſſeſſæ fuerint, vſucapi poſſunt. [c] nã furtiuarũ [d] rerũ lex duodecim tabularũ, & lex Attilia inhibent vſucapionẽ: vi poſſeſſarũ, [e] lex Iulia & Plautia. † Quòd aũt dictũ ẽ, furtiuarũ, & vi poſſeſſarũ rerũ vſucapionẽ per leges prohibitã eẽ, nõ eò pertinet, [f] vt ne ipſe fur, qui ve per vim poſſidet, vſucapere poſſit: (nã his [g] alia rõne [h] vſucapio nõ cõpetit: quia ſ. mala fide poſſident) ſed ne vllus [i] alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, vſucapiendi ius habeat. Vnde [k] in rebus mobilibus non facilè procedit, vt bonæ fidei poſſeſſorib. vſucapio cõpetat. [l] Nã qui ſciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cã tradiderit, furtum eius committit.

Rem alienã bona fide poſſeſſam, vitioq; reali carentẽ, ſi quis bona fide accipienti, ex cauſa ad dominium idoneã tradiderit, tunc vſucapio procedit: licet in facto, vel in iure tradens errauerit.

Sed tñ id aliqñ aliter ſe habet. nam ſi hæres [m] rem defuncto commodatam aut locatã, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hæreditariam eſſe, bona fide accipienti [n] vẽdiderit, aut donauerit, aut dotis [o] nomine dederit: quin is, qui accepit vſucapere poſſit, dubium non eſt: quippe cũ ea res in furti vitium nõ ceciderit: cùm vtique hæres, qui bona fide tãquam ſuam alienauerit, furtum non committat. Item ſi is, ad quem ancillæ vſusfructus pertinet, partum ſuum eſſe credẽs

[a] Vi. Scilicet expulſiua, non compulſiua: vt C. quõ me. cauſa. l. ſi vi vel metu in gl. fi.

[b] Prædicto longo tempore. Scilicet triennij, vel decem, vel viginti annis: ſed xxx. vel xl. annis poſſunt: vt C. de præſcript. xxx. vel xl. annorum. l. omnes. & l. ſicut in rem. & de anna. except. l. j. § ad hæc. Accur.

ADDITIO. Quod procedit in eo, qui ab ipſo emit bona fide. aliàs ſecus de iure canonico, vt dixi ſupra.

[c] Poſſunt. Niſi purgato vitio: vt ĩ. eod. § aliquando.

[d] Nam furtiuarũ. Similis ratio, quia lex volt: vt ſ. quib. ex cau. manumit. nõ lic. in prin. vnde illud, Sic volo, ſic iubeo: ſit pro ratione voluntas. Eſt & alia ratio: quia res vitioſæ ſunt: vt ĩ. eod. § nouiſſimè.

[e] Vi poſſeſſarum. Scilicet ſi expulit, & poſſedit: nec ſufficit expuliſſe: vt ff. eo. l. ſequente. § ſi tu vi.

[f] Non eò pertinet. Scilicet tantum.

[g] Nã his. Scilicet poſſeſſoribus violentis, & furibus.

[h] Alia ratione. Nota quod præualet generalis ratio ſpeciali. ſic ſ. de nupt. § affinitatis. & § ſocrum. ar. cõtra. ff. de eden. l. quædam.

[i] Sed nec vllus. C. quod metus cau. l. ſi vi, vel metu. cõtra Sol. hic de vi expulſiua: ibi de compulſiua quæ voluntatem, licet coactam habet in ſe: vt ff. quod metus cau. l. mulier. § penult.

[k] Vnde. Quia in rebus mobilibus aliens ſit furtũ contrectando: vt ĩ. de oblig. quæ ex deli. naſ. § j. & ex eo ſit furtiua: & ſic non vſucapibilis: vt ſ. prox. inde ſequitur, quod in rebus mobilibus &c.

[l] Competat. Sed videtur quòd culpa authoris non comitetur. i. non ſequatur accipientem: vt ff. de diuer. & temp. præ. l. an vitium. & ff. de doli ma. exc. l. apud Celſum. § ſi cum legitima? Rñ. ſi vitium eſt rei, comitatur, vt hic: ſi perſonæ, comitatur in vniuerſum ſuccedentem: vt C. de acqui. poſ. l. vitia. & C. communia. de vſuc. l. fi. ſed ſi in rem ſingularem ſuccedat, nõ comitatur: vt ff. de doli ma. exce. l. apud. § de authoris. & C. de peri. & com. rei ven. l. dolum. niſi qñ vtetur acceſſione temporis eius authoris: & ff. de acqui. poſ. l. Pomponius. § fin. Sed hodie vitium perſonæ nocet ſingulari ſucceſſori per Authen. malæ fidei.

Sed tamen. CASVS. Dñe Imper. inquit ſuæ nis, quomodo poteſt hæc fieri: & qua via põt procedere vſucapio in rebus mobilibus? Reſpon. Imperat. profectò dilecte iuuenis, ſi eſſetis vir grandæuus, & prouect⁹, iuſtè poſſemus vobis reſpondere, q. dominus noſter in Euangelio rñdit Nicodemo: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Verũtamen, quia eſtis teneræ ætatis: audiemus vos patienter, docebimuſque vos quomodo vſucapio poteſt procedere in rebus mobilibus. Nam ſi aliqua res alicui cõmodetur, vel apud aliquem deponatur, vel alicui locata fuerit: & ille cui cõmodata, vel locata erat, vel apud quem depoſita erat, moriat̃, & hæres qui eidem ſuccedit, adiuerit hæreditatem eius: & inuenerit res illas in hæreditate defuncti, credẽs eas eſſe de bonis ipſius mortui, eaſq; res alicui alij vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aut quolibet alio titulo ſufficiente ad dominij tranſlationem tradiderit: in his caſibus nõ eſt dubium, quin ille, qui huiuſmodi rem bona fide acceperit, eam vſucapere poſſit: quia in prædictis caſibus huiuſmodi res mobilis ab herede bon. fid. & iuſto titu. tradita, furti vitio non eſt affecta. Hæres enim, qui huiuſmodi rem tanquam ſuam bona fide alienauit, furtum non committit, & nõ ſolum in prædictis caſibus habet locum vſucap. ſed et in alio caſu. Nã ſi vſufructuarius ancillæ credideris partum eius vſufr. eſſe, & ideirco partũ ancillæ credens eẽ ſuũ, alicui bo. fi. emẽti vendiderit. iſte fructuari⁹ furtũ nõ cõmittit. & hoc ſm illam regulam gñalem, quæ cauet̃ furtũ ſine affectu furandi nõ cõmitti. Et non ſolum his modis, ſed ẽt alijs multis modis põt accidere, vt quis rem alienã mobilem ſine vitio furti in alium transferat: & ita efficiat vt a bonæ fid. poſſ. vſucapi poſſit. Et hæc dicũtur vſque ad illum § quod autem. Fran. de Are.

[m] Nam ſi hæres. Sic ff eo. l. poteſt & l. ſeq.

[n] Accipienti. An ipſe heres vſucapit titulo pro herede? Reſp. non: vt ff. de diuer. & tempo. præ. l. cum heres. Alij contra ſi vellet ex ſua perſona continuare poſſeſſionem: vt C. de præ. lon. temp. l. j. quod falſum eſt. Qñ ergo locum habet vſucap. pro herede, cũ nec in ſuis heredibus locum habeat: vt ff. pro here. l. ij § filium. & C. de vſuca. pro here. l. nihil? Reſpon. quando defunctus retinebat aliquam rem credens ſuam, ſed non vſucapiebat, quia deficiebat titulus, & heres eſt extraneus.

[o] Dotis. Pro filia, vel alia. nam & hic iuſtus eſt titulus: vt ff. pro dote. l. j.

Furtum

Marginal notes:

Pro ſi liberto, & libertaſiẽ. Itẽ ſi ſit paratus ſubire iudiciũ libere aie: ſm doct. hic.

Sũt genera violentiarũ. Expulſiua, cum quis expellitur a re immobili. Ablatiua cũ res mobilis aufertur alicui. & hæ duæ impediũt vſocapi. & præſcript. Compulſiua, cum quis cogit rẽ ſuã alienare. Turbatiua, cũ quis turbat in poſſeſſione. Inquietatiua, cũ duo pretendũt poſſidere & alter alterũ inquietat: & nulla illarũ impedit vſucap. aut præſcriptionẽ, ſecundũ Pet. & gl. in l. j. C. qd me. cau. Ægi. Per.

† Cui⁹ rei rõ. ẽ. ne. ſ. maleficiũ alienũ poſſeſſori⁹ qui dñi negligentia cãm daret rẽ abalienãdi. Ego inuenio nat. Baro.

Authoris vitiũ an ſucceſſorẽ comitet̃.

Et qñ ſint realia, & perſonalia uitia. & an contra ſucceſſorem agere in iudicio poſſit opponi de uitio authoris. vi de Ange. hic.

V ſucapio pro herede qñ habet locum.

vendiderit, aut donauerit, furtũ non cõmittit. Furtũ enim ſine affectu furãdi nõ cõmittitur. Alijs quoq; modis accidere põt, vt quis ſine vitio furti, rẽ alienã ad aliquem transferat, & efficiat vt a poſſeſſore vſucapiatur.

Vacuæ poſſeſſionis occupator, ſi cuipiam bona fide accipienti, ex iuſta cauſa eam tradiderit, vſucapiendi conditionem transferri.

Annota, Furtum in rebus ſoli nequaquam cadere.

Quòd aũt ad eas res, quæ ſolo cõtinentur, expedit, ius ita procedit: vt ſiquis loci vacantis poſſeſsionem ꝓpter abſentiã, aut negligẽtiã dñi, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamuis ipſe mala fide poſsideat: (quia intelligit ſe alienũ fundũ occupaſſe) tñ ſi alij bona fide accipienti tradiderit: poterit ei longa poſſeſsione res adquiri: qa neque furtiuum, neque vi poſſeſsum acceperit. Abolita eſt.n. quorundam veterũ ſententia, exiſtimantium etiam fundi, locive furtum fieri. Et eorum vtilitati, qui res ſoli poſsident, principalibus conſtitutionibus proſpicitur: ne cui longa, & indubitata poſſeſsio auferri debeat.

Furtiua & vi poſſeſſa poſſunt vſucapi vitio purgato.

Aliquando etiam furtiua, vel vi poſſeſſa res vſucapi poteſt: veluti

a Furtum non committit. Et ita vſucapitur. Sed nõ ne fuit in iure errarum: vt ſ. de rer. diu. l. in pecudũ? ergo vſucapio non procedit: vt ff. eod. l. nunquã. ij. in princ. & l. ſi fur. §. j. Reſpon. hic errauit tradens, ibi accipiens. vt ex illis legibus colligitur. Vel non prodeſt, vt ibi: ſed non nocet: vt hic.

b Furtum enim ſine affectu. Sed probo, q ſine affectu furtum committitur. Nam l interdictum vnde vi incidit ſine affectu: quod eſt ſimile furto: ergo & furtum fit ſine affectu: vt C. vnde vi. l. cum quærebat. §. j. ibi. & generali. & ibi, cum in talis &c. Rñ. i interdicto eſt affectus, licet non contra pſonã certã: ſed hic ſuũ eẽ credebat.

c Non committit. Sic. ĩ. de obl. quæ ex deli. naſ. §. placuit.

d Alijs. Vt ſi iuſto errore credã me hæredem, cũ nõ ſim: vt ff. eo. l. põt. Itẽ mihi legatũ, cum ſi[illegible] ptum: vt ff. de act. §. ſi quis agẽs. ſic. pro leg. l. iiij. in fin. & alias vbicunque quis putat rem ſuam.

Quod autem. CASVS. Dñe, vos poſuiſtis mihi exẽpla de vſuc. rerũ mobiliũ: ſed dicatis mihi ſi placet, qñ locũ habet vſucap. rerũ immobi. Ad hoc reſ. q quò ad præſcriptionẽ earũ rerũ, q ſolo continent, expeditius ita ꝓcedit vſuc. vt ſi qs ſine vi nactus ſit poſſeſſionẽ alicuius fundi vacantis (qd põt varijs modis cõtingere: aut videlicet propter abſentiam dñi, aut propter eius negligẽtiã, aut ſi dñs fundi ſine ſucceſſore deceſſerit) licet ipſe, qui occupauit ma. fi. poſ. poſſideat, cũ intelligat ſe alienum fundũ occupaſſe: ſi tñ alij bo. fi. accipienti hmõi fundũ tradiderit: poterit ille cui traditur præſcribere: & hoc rõ: quia hmõi fundus nõ videt vitio affectus: cũ ille, qui fundũ acceperit, neq; furtiuũ, neq; vi poſſeſſum accepiſſe intelligat, ex quo iſte fundus nõ ſit furtiuus, patet tali ratione: qa res immobilis furtiuũ fieri nõ põt. abolita eſt.n. quorundã veterũ ſentẽtia, q putabant totius fundi, vel partis ipſius furtũ poſſe cõmitti. Patet igit, q cũ huiuſmodi fundus nõ ſit furtiuus, nec etiam vi poſſeſſus: præſcribi poſſit. Principalibus enim cõſtitutionibus proſpectũ eſt, ne aliqui eorũ. q res mobiles bona fide poſſident longa, & indubitata poſſeſſio auferri debeat. h.d. vſque ad §. aliquãdo. Frã.

e Quod autem. Hucvſque de vſu rerum mobilium dictum eſt: nunc procedit ad ius immobilium.

f Loci vacantis. Locus interdũ dicitur plenus, vt qui poſſidet. Interdum ſemiplenus: vt ille in quo aliquis eſt cauſa legatorũ, vel rei ſeruandæ cauſa: vt ff. de acq. poſ. l. iij. §. fi. de act. emp. l. j. §. j. Interdũ vacuus: & hoc tribus mod. vt hic: ſic. ff. de acq. poſ. l. ſi id qđ. Acc.

g Propter abſentiã. Sed hoc videtur falſum, q propter abſentiam amittatur poſſeſſio: vt ff. de acq. poſ. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed tamẽ hoc pp effectum abſentiæ dicitur. ſ. obliuionẽ: vt quia longo tempore abſuit, præſumitq; pro derelicto habuit. tẽpus enim inducit obliuionẽ: & ita obliuione amittit dñium: vt ff. de dam. infec. l. ſi finita. §. non aũt, quod tẽps erit in arbitrio iudicis: vt ff. de iur. delib. l. j. §. fin. & l. ſeq. dummodo longũ ſit, & obliuionẽ inducat, & animũ retinendi habere deſinat: vt ff. e. l. furtiuum. §. j. ff. de acq. poſſ. l. quẽadmodum. Acc.

h Aut negligentiã. Tantum vt reſpuat rem poſſeſſionẽ: quod facile fit: vt ff. de acqui. poſſ. l. ſi quis vj. §. j. & §. differentia.

i Sine ſucceſſore. Idem & ſi cum ſucceſſore. dũmodo nõ fuerit apprehenſa: vt ff. de acq. pol. l. cum hæredes.

k Longa. Scilicet x. vel xx. annis. Sed hic. §. duabus rationibus eſt hodie correctus. nam præſumitur hodie talis poſſeſſio violenta: vt C. vn de vi. l. cum quærebatur. ergo non habet locum hæc præſcriptio: vt ĩ. §. furtiuæ. Item alia ratione: quia bona fides deſideratur ab vtraque parte, aliàs xxx. annorum tantum præſcriptio curreret vt in authen. vt ſpõſa. larg. §. curſus. coll. ix. Accurſius.

l Acceperit. Verè, non furtiuè.

A, DDITIO. Quod verũ intellige ſiue debitor ſurripuit, ſiue alius, ſecundum cõmunem opin. li cet gl. in vltimo caſu variauerit: vt hic per Chriſtoph.

m Abolita. Id eſt, perempta. Inde abolitio, id eſt, accuſationis peremptio.

n Locive. Id eſt, partis fundi. ſed fundus totus dicitur: vt ff. de verb. ſignif. l. locus.

o Furtum. Et eſt ſimile. ff. eod. l. quare. Sed contra ff. de furt. l. ſi quis vxori. §. ſi ſulphurariæ. & l. it certæ. Solu. ibi non loci, ſed terræ, quæ eximebatur furtum fiebat. Et quod ſubijcit, & eorum &c. ſic conſtrue: & proſpicitur principalibus conſtitutionibus, ne cui eorum qui poſſident res ſoli, longa &c. & tunc non eſt neceſſe, quòd in textu ſit, vtilitati. & ſunt hæ principales conſtitutiones: vt C. de præſcrip. long. temp. per totum. Accurſius.

Aliqñ. CASVS. Dñe, dixiſtis mihi ſupra, q res furtiuæ, & vi poſſeſſæ vſucapi non poſſunt: nunquid hoc generaliter eſt verum, q res ſemel furtiua, & ſemel vi poſſeſſa nunquã poſſit vſucapi? Ad hoc reſp. q non. Nam res quondã furtiua, vel vi poſſeſſa, aliqñ vſucapibilis efficitur: veluti, ſi poſtea reuerſa fuerit in domini poteſtatem. Tunc enim purgato vitio qđ vſucap. eius impediebat. bene poterit eius vſucap. procedere. Et hæc dicuntur vſq; ad §. res fiſci. Fran. Accur.

p Vſucapi. Duabus rõnibus ſtare non põt qđ hic dicitur. Prima: qa deſijt eſſe vitioſa: vñ nõ erit mirabile, qđ vi velle indocere cõtra id qđ eſt. ĩ. eo. §. furtiuæ? Rñ. dic furtiua vel vi poſſeſſa. ſ. quondam. Secũda: qa dñs non vſucap. cũ ſua ſit: nec alius ab eo accipiẽs, cũ trãſeat dñium: vt ff. e. l. ſequit. §. lana. & §. tũc in po-

Et eſt rõ diuerſitatis, qa in pſcribẽte requiritur nedũ bona fid. ſed & iuſtus titu. quem hic error impedit: ſed in tradente ſufficit bona fides.

Aliàs quo autẽ ad eas res, q ſolo cõtinent expeditius ita procedit &c. ꝓcedit ſcilicet vſucapio, ita enim legit Fran. de Aret. j caſu ad hunc. §.

Locus dicitur plen°, ſemiplen°, & vacu°. Hæc gl. ſing. & vnica. Ac. Pet.

Tempus obliuionẽ inducere, qua conſequit̃ dominij perditio.

Dicit §. eſſe correctum.

Abolitio quid eſt.

Et hoc facit p ſal uãdo di cto reſtis depon ẽtis de filio alicuius qui dicit ſit mortuus: qa ſubaudit filius Caij ſ. quondã &c. Chriſtop. Poc. Et de ſuo auditorio dixit n. ais quondã, vel olim Mandos. in Glo. ſa c. al. §. ſanè, i uer quondã.

In poteſtatem. Sed reſpond. vſucapi poteſt, id eſt, vſucapibilis eſt: vt ſi ob aliquo non domino alienetur non committente furtum reius, vſucapiet emptor.

a Domini. Vel quaſi, vt tutoris, vel creditoris, ſi alienam rem debitor obligauit: vt ff. eo. l. ſequitur. §. ſi pupilli. & pro ſoluto. l. fin. aliud ſi ſuam: vt ff. eod. l. ſequitur. §. ſi rem. Accurſius.

b Reuerſa. Vel quaſi: vt ff. de furt. l. quamuis. & ita q non poſſit ab eo auelli: vt ff. eod. l. ſequitur. §. tunc.

Res fiſci. CASVS. Domine, vos poſuiſtis exēplum de quibuſdā rebus, quæ vſucapi non poſſunt: nūquid ſunt plures in quibus nō habet locū vſucap. vel præſcri. Reſpond. q ſic. Res enim fiſci nři vſucapi nō poſſunt. & hoc eſt verum in reb. fiſco acquiſitis: ſed ſecus eſt in acquirendis. nā Pap. ſcripſit q ſi bonæ fid. emptor de bonis vacantibus, & nondū fiſco denuntiatis, aliquam rē emerit: & eandē bo. fi. ſibi traditam acceperit: poterit eam rē beneficio vſuc. acquirere.

ſi in domini a poteſtatem reuerſa b fuerit: † tunc. n. vitio rei purgato procedit eius vſucapio.

Res fiſci vſucapi non pōt: ante tamen, quàm fiſco denūtiata fuerit, vſucapimus. Ar.

Res fiſci c nři vſucapi non poteſt. d Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacantibus fiſco nōdum nuntiatis, e bonæ fidei emptorē traditā f ſibi rē ex his bonis g vſucapere poſſe: h & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Antoninus reſcripſerūt,

Non aliter res vſucapibilis eſt, niſi & vitio reali, aut quaſi reali careat, & eius nō ſit cōmercium interdictum.

Nouiſſimè i ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, vt in ſe non habeat vitium, k vt a bonæ fidei emptore vſucapi poſſit, vel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.

Opinatio ſeu credulitas tituli, vſucapionem non inducit.

Error l autem falſæ cauſæ vſucapionē nō parit: veluti, ſi quis cū nō emerit, emiſſe ſe exiſtimās poſſideat: vel cū ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

Bona fides ī vſucapione ab exordio conſiderāda eſt, ideo defuncti bona fides, vniuerſalis ſucceſſoris malā fidē excuſat: continuatī enim defuncti poſſeſſio: & ex cōtrario, mala fides authoris hæredi, vtcūq; bonæ fidei, obeſt. Itē authoris tēpora, ſingulari ſucceſſori ad vſucapionem complendam accedunt, & continuantur.

Et hoc idem diui Seuerus, & Ant. reſcripſerunt. Et hæc dicuntur vſque ad illū §. nouiſſimè ſciendū. Frā.

c Fiſci. Id eſt, imperij.

d Non poteſt. Triennio mobilis, vel x. vel xx ann. immobilis. idē in patrimoniali principis: vt C. ne rei domi. vel templo. l. j. Idē in re ciuitatis: vt C. de ſacroſan. ecc. l. fi. Idē in re eccleſiaſtica: vt C. de ſacroſan. eccle. l. fi. Præſcribunt tamen dictæ res ſpatio al. ann. excepta re mobili eccleſiaſtica nō ſacra, quæ triēnio vſucapitur: vt C. de præſcri. xxx. an. l. omnes. & in auth. de eccle. tit. §. pro temporaliqus. collat. ix. & in auth. hæc conſtitutio innouat conſtitutiones. coll. 8. Item excepts publicis, quæ ſunt vſui publico deputatæ: vt ff. de via pub. l. viā. Itē res pupilli nō vſucapit: vt ff. de acq. re. do. l. bonæ fi. in fi. j. reſp. ibi, nec intereſt. i Itē res filij a patre alienata: niſi xxx. ann. a tēpore quo eſt ſui iuris: vt C. de anna. exc. l. j. in fi. & in auth. da nup. §. ſi vero expectet. col. iiij. Item res dota præſidi cōtra legē Iuliam repetundarū: vt ff. ad leg. Iul. rep. l. quod cōtra legem. Itē fundus dotalis: vt ff. de fund. do. l. ſi fundū. ADDITIO. Niſi fuiſſet inchoata ante, quam eſſet dotalis: vel haberetur reſpectus ad præiudiciū alienantis tantum: quia valeret. Angelus.

e Nōdum nuntiatis. Ab aliquo: cum variæ ſint cauſæ, quibus ad fiſcum denuntiatio fieri ſolet: vt ff. de iure fiſci. l. j. in princ.

f Traditam. Scilicet ab eo, qui acceperat poſſeſſionem horum bonorum.

g Bonis. Scilicet alicuius morientis ſine hærede, cui ſucceſſit fiſcus, non idem in ciuitate: vt C. de bo. vac. l. j & l. vacantia. lib. x. Accurſius.

h Vſucapere poſſe. Scilicet triennio, vel x. vel xx. cū habeat titulū. ſi aūt titulum non habet, & vult ex tē tempore delationis ſibi cōputare tpā: habet quatuor annos: vt ff. de iu. fiſ. l. j. §. diuus. & de diuer. & tempo. præſ. l. inter. §. j. Sed ſi ex tēpore ex quo cœperunt ad fiſcum peruenire, xx. ann. habet: vt ff. de iu. fiſ. l. j. §. præſcriptio. & hæc vera ſunt ſiue in re ſingulari, ſiue in vniuerſitate. & ſic loqui C. ff. de pet. hæ. l. ēt ſi putauit.

§. itē ſi quis a fiſco. Nouiſſimè. CASVS. Domine, iā poſuiſtis mihi exemplū, qñ hēt locū vſucap. vel præſcriptio: ſed pro Deo dicatis mihi regulā gñalem per quā poſſim cognoſcere generaliter quando locū habere poterit vſuc. vel præſcrip. Ad hoc rñ. Imp. Amice, ſcire debes generaliter rem talem eſſe debere, vt in ſe vitium non habeat, ad hoc vt a bo. fi. emptore, vel ab eo q alio quacunq; ex cauſa iuſta poſſidet vſucapi, vel præſcribi poſſit. Sed domine, iam video, q res debeat carere vitio ad hoc quod poſſit vſucapi: ſed nunqd ſufficit ad vſuca. q poſſeſſor errore deceptus credat ſe iuſto tit. poſſidere tē, quā ſine titulo poſſidet, veluti, ſi per errorē credat ſe titulo donationis, vel emptionis poſſidēre? Rñ. q nō. error. n. falſæ cauſę vſuc. nō parit: veluti, ſi quis rem non emerit, & ſe eam emiſſe exiſtimans, quaſi titulo poſſideat emptionis, vel cū res ei donata nō fuerit, quaſi tit. donationis ſe poſſidere, exiſtimet, nam in his caſibus cū in veritate titulus deficiat: vſuca. procedere non poterit. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. diutina. Franc.

i Nouiſſimè. Id eſt, in vltimis, vt breuiter dicam. ſic ff. de ſuſpect. tut. §. nouiſſimè.

k Vitium. vel quaſi: vt ſ. proxi. §. & §. aliquando. Sunt autem vitia, vt quia furtiua, vel vi poſſeſſa: vt ſ. eo. §. furtiuæ. Nunquid precaria poſſeſſio eſt vitioſa? Reſpon. non. arg. ff. commu. diuid. l. communi diuidūdo. §. inter prædones. Nūquid litigioſa? Reſpō. non. vt C. de præſcrip. long. temp. l. j. Nunquid clandeſtina? Reſpond. non dicitur res clandeſtina aliqua lege, ſed poſſeſſio. Quidam tamen dicunt omnia ſupradicta eſſe vitia rerum. vt arg. ff. de acquirend. poſſeſ. l. Pomponius. §. cum quis.

l Error. De errore facti loquitur, idem magis in errore iuris: vt ff eod. l. nunquam. ij. in prin. Sed hic error facti quandoque prodeſt: vt ff. pro empt. l. quod vulgo. & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro ſoluto. l. iij. & ff. pro ſuo. l. hominem. In quibus caſibus dicūt quidam locum habere titulum pro ſuo. & titum in [illegible], & alijs, qui a lege ſpecialiter inueniuntur: vt ff. de iure dot. l. proculus. ſecundum Azon. Nos idem ſecundū Ioan. in omnibus. & de his gratia exempli poſuit lex, & titulo emptoris, vel ſimili vſucapiebatur: non pro ſuo tantum: vt tamen in emptione iuſtiorem errorē exigamus: vt ff. pro empt. l. ij. & l. iij. in prin. Itē quid ſi nō erret, ſed ſciat? Reſpon. nō poteſt ſibi cauſam poſſeſſionis mutare: a vt ff. de acq. poſ. l. iij §. illud & ff. eod. l. non ſolum §. quod vulgo.

f Qñ eū dicatur in poteſtatē domini reuerſa, pulchrè explicat Paulus in l. fiſc. l. iiij. § qd aūt. & §. tunc in prīcī. ff. de vſu cap.

g Ipſe tñ in re aliena p̄ſtat vſucapiendi cōditionē. Et not. q vſucapio ſcripta cū maiore, cōtinuat̄ cū minore: ſed ex clauſula gñali reſtitui p̄t, niſi lōgiſſimi tpis fuerit, q dormit durante pupillari ętā. c. An

a Rem clandeſtinā nō dicit, ſed poſſeſſionem. Error duplex eſt.

b Ibi ē inſiſſimo cā erroris, quę dat cām vſucapiēdi: ſecundū Bott. & gl. i d. l. qd vulgo. Aegi. Per.

i Et nota q ad hoc vt ex iuſta cauſa q̃s poſſit mutare ſeed dū glo. in d. l. nemo oportet quod prīmā poſ. penitus a ſe obdicauerit, ſecundum Ang. hic.

Diuu-

Diutina. CASVS. Dñe, pater meus Titius poſſidebat alienum fundum, quem emerat a non dño, per octo annos continuos inter præſentes: & poſtea deceſſit Titius pater meus, & ego ei ſucceſſi: eũdem fundum inter præſentes per biennium continuum, vel & p. triẽniũ ſine omni interruptione poſſedi: & ita tempus præſcriptionis, a Titio patre meo inchoatum compleui: ſed veniens poſtea verus dñs cœpit eundem fundum a me vendicare: & ego obieci ei exceptionẽ pſcriptionis: ipſe replicauit præſcriptionẽ per mortem patris mei eſſe interruptam. Domine, dicatis mihi ſi ope huiuſmodi replicationis poſſit exceptionem præſcriptionis elidere, & p conſequens in rei vẽdicatione obtinere? Reſpon. q non. Nã diutina poſſeſſio, q prodeſſe cœperat defuncto: & hæredi ſuccedenti de iure ciuili, & etiam bonorum poſſeſſori de iure prætorio ſuccedenti continuatur: nec per mortem ipſius defuncti interrumpitur: quamuis ipſe hæres, vel bonorum poſſeſſor ſcientiam habeat rei alienæ. & hoc verum, quando defunctus iuſtum habuit initium: ſecus eſt in caſu conuerſo. Nam ſi ipſe defunctus iuſtum initium non habuit, poſſeſſio eius hæredi, vel bonorum poſſeſſori fidem habenti prodeſſe non poteſt, quod noſtra conſtitutio non ſolum in præſcriptionibus, ſed etiam in vſucap. obſeruari conſtituit: vt videlicet inter defuncti & eius ſucceſſorem tempora continuentur. Et hæc non ſolum locum habent in eo qui ſuccedit in titulo vniuerſali: ſed etiam qui in titulo ſingulari ſuccedit. nam inter emptorem, & venditorem tempora debere continuari diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt. Et hæc dicuntur vſq; ad §. edicto diui Marci. Franciſcus de Aret.

Pro ijs, & p ſeq. §. Md. ſuper Regu. de Anna. queſt. 23.

Diutina [a] poſſeſsio, q̃ p deſſe cœperat defuncto, & hæredi, [b] & bonorũ poſſeſſori continuat: [c] licet ipſe ſciat [d] pdium alienũ eſſe. Quòd ſi ille initiũ iuſtum nõ habuit: hæredi, & bonorũ poſſeſſori, licet ignorãti, poſſeſſio non pdeſt. Quod noſtra ↄſtitutio [e] ſimiliter [f] & in vſucapionibus obſeruari conſtituit, vt tempora continuentur †.

Tempus vẽditoris cõiũgitur cum tempore emptoris Are.

Inter vẽditorẽ quoq;, & emptorẽ coniungi tẽpora, [g] diui Seuerus & Antoninus reſcripſerut.

a Diutina. Scilicet decem annorum inter præſentes, vel viginti inter abſentes, vel triennij: vt ff. q & a qui. l. ſi eum fidei. §. A riſto. & ĩ. eo. in prin. huius tituli. & C. eo. l. diutina. Accur.

Aliqñ p anno. Mand. inter caſus Annales, poſt nu. 9.

b Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum poſſeſſor iure prætorio: vt ĩ. de bo. poſ. §. quos autem.

c Continuatur. Niſi ipſi hæredi tradita ſit poſſeſſio: vt ff. eo. l. hæres eius.

d Sciat. ff. de acq. rer. do. l. quæſitum. ij. reſpon. contra. Sol. ibi hæres ſciebat rem eſſe eius, qui cauſam a teſtatore habet; vt legatarij: quod nocebat. hic alterius ſciebat: quod non nocet ad vſucapionem.

Præſcribit hæres cum mala fide.

e Noſtra conſtitutio. Vt C. de vſucap. transfor. l. j.

f Similiter. Non ſolum præſcriptione.

g Tẽpora. ſ. vt cõiunguntur, ſed tñ hoc differt, qa in titulo ſingulari vtrumq; ſ. emptorem, & venditorem bonam fidem habere oportet: vt ff. pro emp. l. ij. §. ſi eam rem. alias contra. ſecus in vniuerſali titu. vt hic. Et eſt ratio, quia ſi hæres non adiret, hæreditas compleret: vt ff. eo. l nunquam. ij. §. vacuum. quia eſt eadem perſona: vt in auth. de iureiur. a mor. p. in fi. j. reſpon. ibi, cum vtrq; col. v. concor. cum hoc §. ff. pro emp. l. ij. §. emptori. & §. ſi defunctus. & ſit hæc coniunctio ad lucrum & ad damnum: vt ff. quemadmo. ſer. amit. l. ſi quis alia. §. tempus.

Et per Q. Mado. in 22. qſt. Regn. de Anna nu me. 2.

Edicto diui Marci. CASVS. Dicit Inſtinia. q edicto diui Marci ita cautum eſt, q ſi aliquis emerit rem alienam a fiſco vendente vt ſuam, & dominus rei rem ſuã ab emptore intra quinquẽniũ poſt quam tempus vẽditionis lapſum fuerit, non repetebat: poſtea emptor p exceptionem quinquẽnalis præſcriptionis dñm rei repellebat. Et hoc obtinebat vſque ad tempus dñi Zenonis. Poſtea autem conſtitutio bonæ memoriæ Zenonis, illis, qui a fiſco vendente rem alienam vt ſuam, aliqd emerint, aut titulo donationis, vel alia quacunq; iuſta cauſa acceperint, bene proſpexit. nã in conſtitutione Zenonis cautum eſt, vt illi, qui a fiſco alienam rem vendẽte vt ſuã, aliquid accepiũt: ſtatim ſecuri fiãt & exiſtãt victores, ſiue agant aduerſus alios, ſiue ab alijs cõueniant. Sed certè dñe vr mihi, q iniqua ſit cõſtitutio Zenonis, q̃ ſtatuit ita veros dños per alienationem a fiſco factam ſtatim excludi. Ad hoc rñ. Amice, nõ eſt ita iniqua cõſtitutio Zenonis ſicut tibi vr. nã in eadẽ cõſtitutione & dñis rerũ pſpectum eſt. Licet. n. aduerſus emptores venire nõ poſſint, actiones tñ ſuas, ſi quas ſibi in hypotheca, vl dñio rerũ a fiſco alienatarũ putauerint cõpetere: p eandẽ cõſtitutionem vſq; ad quadrienniũ aduerſus ſacratiſſimum ærarium poterunt exercere. Sed dñe, iam video qđ dñs Zeno ſtatuit in alienationib. factu a fiſco vendente rem alienã vt ſuã. Sed ponamus, q Imper. vendat aliquã rẽ de patrimonio pprio, qđ habuit ante diadema imperij quid iuris erit in caſu iſto? Ad hoc rñ, q idẽ iuris in caſu iſto erit, qđ ſtatutum fuit in cõſtõne Zenonis. Nam in conſtũne quam nuper promulgauimus de ijs, qui a noſtro priuato patrimonio, vel a patrimonio venerabilis Auguſtæ aliquid acceperint: ſtatuimus eadẽ p oĩa ſeruari, q̃ in præfata diuinæ memoriç Zenonis cõſtõne continentur. Et hçc dicuntur vſque ad fin. tit. Fran.

Alienã rẽ à fiſco quouis titulo idoneo habẽs, mox tutus ẽ, dñsq; fit: ius añt in re, vel ad rem ſeſe habuiſſe cõſidentes intra quadrienniũ aduerſus fiſcum experiri debent.

Edicto [h] diui Marci cauet, eũ, qa fiſco [i] rẽ alienã emit, [k] ſi poſt vẽditionẽ qnquẽniũ pterierit, poſſe dñm rei exceptione repellere. Cõſtitutio [l] aũt diuinæ memoriç Zenõis bñ pſpexit [m] ijs, qui a fiſco per venditionem, aut donationẽ, vel alium titulum aliquid accipiunt; vt ipſi quidem ſecuri ſtatim [n] fiant, & victores exiſtãt,

h Edicto. Id eſt, præcepto generali: alia prætorũ dicuntur edicta: vt quod metus cauſ. & ſimilia: vt ff. quod metus cau. l. ſi mulier. circa prin. Accurſ.

i A fiſco. Vt a procuratore imperialium rerum. nã de patrimonialibus dicitur ĩ. eo. in fin.

k Emit. ſ. a fiſco vẽdẽte vt ſuã, a quo edicto res minorũ excipiunt: vt C. ſi aduer. fiſ. l. fi. Si aũt vt alienã, vt qa ceſſatũ eſt in ſolutione tributorũ, tria exigunt. Et q ſit debitũ. & q ſit ceſſatũ: vt ſi aduerſus fiſ. l. fi. & C. ſi pp pu. pẽ. l. ſi. ij. cũ. ſortè biennio: vt ff. loc. & cõdu. l. quero. §. inter. verſi. quero. Item tertio, q res ſubhaſtet, & præconizetur: vt C. ſi propter pu. pen. l. fina.

Fiſcus vẽdit rẽ, vel vt ſuã vel vt alienã.

ADDITIO. Et plura alia requiſita vide p Angel. hic, & per gl. in l. j. C. de fide inſtr. & iur. haſt. fiſ. lib. x.

l Conſtitutio. C. de quadrien. præſcrip. l. omnes.

m Bene pſpexit. Corrigendo edictum diui Marci.

n Statim. ff. de peti. hæred. l. etiamſi. §. Itẽ ſi quis in glo.

gl.emerit.§.Sol.ibi in vniuerſitate, hic in re ſingulari loquit. Alij dicunt q hic corrigitur. ¹ Et eodem modo (ſcilicet primo, non ſecundo) reſpon. ad le.Codi.de hære.vel act.ven.l.j.Item ibi erat res fiſci.

c Quadriennium. Niſi ſit minor, vel Reipublicæ cā abſens, vt C.de reſti.mil.l.neque.

b Actiones. Sed q? Reſpond. condictio ex hac lege, ſecundū Ioānē. ſed P. in rem dabat hic non dño contra dñm. arg. C. de hære.vel act. ven. l.j. contra. Solu. ibi de vniuerſitate vendita, hic de re ſingulari.

c Conſtitutio. C.de quadrien.præ.l.bene a Zenone.

d A noſtra. Id eſt à priuata noſtra ſubſtantia: ſed ſ.de fiſca li dixit: vt C.de quadrien.præſcri.l.bene a Zenone. Accur.

ſiue experiant, ſiue cōueniant. Aduerſus aūt ſacratiſsimū ærarium vſq; ad quadriēniū a liceat ijs intēdete q ꝑ dñio, vel hypotheca earū rerū, q̄ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdā cōpetere actiones. b Noſtra aūt diuina cōſtitutio, c quā nuꝑ ꝓmulgauimus, ēt de ijs, q a noſtra, d vel venerabilis Auguſtæ domo aliqd acceperint, hæc ſtatuit, q̄ in fiſcalib. alienationib. ꝑfatæ Zenonianæ conſtitutionis ꝯtinentur.

TITVLVS VII.

DE DONATIONIBUS. †

Donatio cauſa mortis dr, q̄ ob mortis īminētis, vel futuræ ſuſpicionē fit, q̄ (ſemota veteri dubitatione) inſtar legatorū ferè ꝑ oīa redacta eſt. Reuocaī aūt donatoris cōualeſcentia, & pœnitentia, itē donatario præmoriente.

Eſt & aliud genus adqſitiōis, e donatio. Donationum aūt duo ſunt gña: mortis cā, & non mortis f cauſa. Mortis g cā donatio eſt, q̄ ꝑꝑ mortis ſit ſuſpicionē: cùm quis ita donat, vt ſiqd humanitus ei cōtigiſſet, h hēret is, q accepit: ſin aūt ſupuixiſſet: i is, q donauit reciperet: vel ſi eū donationis pœnituiſſet: k aut prior deceſſerit is, cui donatū ſit. Hæ mortis cauſa donationes, ad exemplū lega-

DE DONATIONIBUS.

Iſte titu. cōtinuatur ꝑ Imperatorē. Dictū eſt ſuprà, de qbuſdam modis acquirendi, ſ. de acquiſitione quę ſit ꝑ vſucapionem & præſcriptionem. Nunc dicendum eſt de alio modo acquirendi, quæ ſit per donationem.

Eſt & aliud. Totus iſte tit. diuiditur in quinque partes. Primo ponit continuationem cum diſtinctione bimembri. Secundo de donatione cā mortis. Tertio de donatione inter viuos. Quarto de donatione propter nuptias. Quinto de vna acquiſitione de iure ciuili, quę eſt correcta. Secunda ibi in §. Mortis cā. Tertia in §. Aliæ autem. Quarta ibi in §. Eſt & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim. CASVS. Dñe, iam video qualiter per vſucap. & præſcri. acquiritur dñium rerum de iure ciuili: nunquid ſunt plures modi acquirendi dñium de iure ciuili? Ad hoc reſp. Iuſtin. q ſic. Eſt n. & aliꝰ modus ciuilis acquiſitionis, videlicet donatio. vnde hic de dona. videndum eſt. & hoc in prima parte. Sed pone in ſecunda. Domine, iam video, q vultis tractare de dona. ponatis mihi aliquam diuiſionem donationum? Ad hoc rñ. Donationum duo ſunt genera. Eſt n. quædam donatio inter viuos, & alia cauſa mortis, Sed dñe, dicatis mihi quid cenſetur donatio cauſa mortis? Ad hoc rñ. Amice, dona. cauſa mortis eſt, quæ ſit ꝑꝑ mortis ſuſpicionem: veluti ſi quis donat, vt ſi ipſum mori contigerit, remaneat dona. penes donatarium & huiuſmodi mortis cauſa dona. tribꝰ modis reuocatur: videlicet ſi donator conualuerit, vel eum donationis ſuæ pœnituerit, aut ſi donatarius prius deceſſerit: & huiuſmodi mortis cauſa dona ꝑ omnia ferè ad exemplum legatorum redacta eſt. Nā cum ante tempus noſtrum veteres iuriſprudentes dubitarent, vtrum donationem cauſa mortis oporteret obtinere ſimilitudinem cum legato, an cum donatione ſimplici inter viuos: & quidā antiqui eā vellēt donationi ſimplici comparare, & quidam legato: ob huiuſmodi diſcordiam antiquorum ſopiēdā a nobis ꝯſtitutum eſt, vt huiuſmodi dona. cauſa mor. ꝑ oīa ferè legatis connumeretur: & ſic omnino procedat quēadmodum noſtra conſtitutio procedere conſtituit: & vt breuiter de hac donatione expediamus: in ſumma ſcire debes, q mortis cauſa donatio eſt, cū aliquis ita donat, vt magis velit ſeipſum habere ſi conualuerit, quā donatariū: magiſq; donatariū ſi morier quā hæredē ſuum: ſicut Homerꝰ recitat Telemachū his verbis expreſſis donaſſe Pireo. Et hęc dicuntur vſque ad illum §. aliæ autem. Franc.

e Acqſitionis. Scilicet de iure ciuili. nā per ſtipulationem tā tum cōtrahebatur, ſcilicet donatio: quę ſcilicet ſtipulatio eſt de iure ciuili: ſed hodie ſit nudo pacto: vt C.eo.l.ſi quis argētum. §.ſi. ¹ & ĵ. de act.§.conſtituta. Vel dic eam eſſe iuris ciuilis approbatione, non inuentione, ſed iuris gentium: vt ſ. de rerum diui. §.per traditionem. Vel dic, ſul origo fuit de iure gentiū vno modo, ſcilicet per traditionem: ac poſtea de iure ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuentus, ſ. per ſtipulationem. Tertio per Iuſtinianum additus eſt tertius, puta per nudum pactum. Accur.

f Et non mortis. Si largè hæc duo mēbra accipiunt: in textu nil deeſt, & ꝓpriè ponunſ gña. nam multæ ſpecies ſub quolibet continentur. & hoc approbo. Vel accipe ſtrictè ꝓ duabus ſpeciebus tantum donationum, ſ. ſimplicis inter viuos, & ſimplicis cauſa mortis. & adde alias donationes, vt legatum, vt ĵ. de lega. in prin. Item donationem propter nuptias: vt ĵ. eo. §. eſt & aliud. Item & quod eſt ĵ. eo. §. fina.

g Mortis. Scilicet inſtantis, vel futuræ: vt ff. eo. l. ij. iij. iiij. v. vj ſi quidem vbiq; mors timenda eſt, cū eius dies incertus ſit: vt ff. eo. de mor. cau. dun. l. ſenatus. §. mortis. & de condi. & demon. l. j.

h Si quid humanitus ei contigiſſet ¹ .l. ſi moriat: vt ff. de verb. ſig. l. in vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi: aliàs non eſt mortis cauſa donatio. vt ff. eod. de mortis cau. do. l. Seia §. ſi. niſi ex coniecturis appareat eum velle donare cauſa mortis.

ADDITIO Nota, q ad hoc, vt ſit donatio cauſa mortis, requiritur q fiat mentio mortis. Idem no. glo. Bar. Ang. & Raph. & Imol in d. l. Seia. §. fin. & glo. & Bart. in l. Seia. ff. de do. præleg. & Bart. in l. quæ dotit. in fin. j. col. ff. ſolu. matr. aliàs autem licet aliquis ſit in extremis conſtitutus, ſi ſimpliciter donat, nec adijcitur cauſa mortis, intelligitur donatio inter viuos. & eſt tex. ſingularis in d. l. Seia §. fina. quod no. ſecundum Ang.

i Superuixiſſet. i. cōualuiſſet. & ita trib. modis reuocatur, vt hic ſubijcitur, & ff. ſi cer. pet. l. nō omnes.

k Pœnituiſſet. Quia voluntas eſt ambulatoria vſq; ad mortem:

¹ Et iſtā cōiter approbant oēs: quia illo iure hæc ꝑſcriptio erat incognita. Ad l. j. rñ. q ibi conueniebatur ex nā rei q̄ continet credita & debita: nō ex eo q eēt aliena: q a ad rē ipſam ſ. hæreditatē non emptor ſed fiſcus cōuenire ut. ia.

Franciſcus Balduinus hoc loco refert Apellū adſeuere vidiſſe exēplar vetus harū inſtitutionū cō ſcriptum ā annor quadringentos in quo adhunc modū diſtinctus erat hic de donatiōe Titulus, vt prior pars q̄ tractat de Donationib. cā mortis, ſubſequatur titulū de Legatis. altera pars ſubijciat tit. Mandati.

¹ Etiam ſi ſit donatio cā mortis ſm cōmūē doctor. de quo vide Ang. in §. in pſonā ĵ. de act. & Chriſt. eo. lo. gl. manifeſtauerit.

Hoc vt cum cum pulchritudine facinoroſe, ſecus vbi virtꝰ exercet. quia tūc non eſt timenda mors. Seneca ſic diſcas quaſi abitū quā moriturus, ſic viuas. quaſi cito moriturus: nil eſt mali in morte eſt. Tullij vero fortiter nō modo non timenda mors ꝓ patria eſt, ſed appetenda. Ægi. Per. Donatio cā mortis nō ē, niſi exprimat mors.

¹ Modi mulier quē ſignificans vt annotauit Mol. in Glo. ſcul. §. fi. ne. i ver. diē clauſit.

torũ [a] redactæ ſunt per oĩa. [b] Nã cũ prudẽtib. ambiguũ fuerat, vtrũ donationis, [c] an legati inſtar eã obtinere oporteret, & vtriuſq; cauſæ q̄dã habebat [d] inſignia, & alij ad aliud genus eã retrahebãt: [e] a nobis cõſtitutũ eſt, vt per oĩa ferè legatis [f] connumeret: & ſic pcedat, queãdmodũ noſtra ↄſtitutio [g] eã formauit. Et in ſumma [h] mortis cauſa donatio eſt, cũ magis ſe quis velit [i] habere, [k] quã eũ, cui donat: magiſq; eum, cui donat: quã hæredẽ ſuũ. Sic & apud Homerũ [l] Telemachus donat Pirræo.

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπεν.
Τηλέμαχ᾽ αἶψ᾽ ὄτρυνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα γυναῖκας.
Ὥς τοι δῶρ᾽ ἀποπέμψω, ἅ τοι
Μενέλαος ἔδωκε.
Τὸν δ᾽ αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα.
Πείραι᾽, οὐ γάρ τ᾽ ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες πατρώια πάντα δάσωνται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ᾽ ἐπαυρέμεν, ἢ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ᾽ ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

Inter viuos donatio eſt, quæ nulla mortis ſuſpicione fit, ſed ex purę liberalitatis fontib. procedit: quæ ſolo conſenſu perfecta, temerè non reuocatur: egetq; publica inſinuatione, ſi quingentorum aureorum ſummam prætergrediatur: in certis tamen caſib. etiam citra inſinuationem, effectum ſortitur.

Aliæ autem [m] donationes...

Hoc verſus quidã hoc loco addidit ex Homero li. 17. Odiſſeæ: neq; n. habentur l vet. exẽ. quorum hęc eſt interp̃tatio. Hoc ſermone vi cũ Pirræ⁹ cõmonet vltro: Telemache ad . nias famulas age dirige ſedes: Vt tibi, q̃ dederat Menela⁹ dona, reportent. Ad quẽ Telemach⁹ ſapiẽs ita fatiet orſ⁹: Pirræe, haud eq̃dẽ hęc p⁹ſ ſũ digno ſcere ſcã. Nãq; p̃ci ſi me ipa tioſa patria ſueri Occidãt, rapiantq; ſibi patrimõia ſorſicet. Illis te malo frui dõis, quã quẽlibet horum. Quòd ſi illos fato, merita & mulctaue ſo morte Tũ mihi gaudenti ſeferes dona omnia gaudent. [i] Hoc ſ intelligas, vt dicit glo. ſ l Et. ſ.d in ot. teſt. & plene p lo.d Imo. in l. ſi. ff. d donat. cauſa mor. An. [k] Hoc eſt filium ſe

ad mortem: vt ff. de adi. lega. l. iij. in ſi. & q̃a donatio eſt ob cauſam, ſcilicet ſi moriat. & ſic poſſum pœnitere: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. ſenatus. §. j. in ſi. & ff. de condi. cau. da. l. iij. §. ij.

[a] Ad exemplum legatorum. Quantum ad vim & pŏtem: q̃a ſicut legata morte ↄfirmantur, ita donationes cauſa mor. vt reuocari non poſſint.

[b] Per omnia. Subaudi ferè, vt ſtatim dicet: nam in multis differunt.

[c] Donationis. Scilicet ſimplicis, & inter viuos: aliàs non eſſet huiuſmodi diſtinctio, cum omne legatũ ſit donatio: vt patet ex definitione eius: vt ff. de leg. ij. l. legatum.

[d] Habebat. Scilicet donatio cauſa mortis. nã eum donatione iter viuos hẽt inſignia: vt ſit liberalitas cũ legato, vt morte cõfirmet, & vt detrahat Falcidia: vt C. ad legẽ Fal. l ſi.

[e] Retrahebãt. Subaudi, & alij ad aliud.

[f] Ferè legatis. Dicit ferè, quia in quibuſdam diſcrepat a legatis. ecce. n. ſi donas 1 annos ſingulos: donatio vna eſt, ſed legata plura: vt ff. de dona. cã mor. l. ſenatus §. ſin. Item legatum ab hærede ſemper tradĩtur: vt patet ex definitione legati. j. de leg. in princi. donatione aũt vel ab hoc, vel ab alio. Item in donatione obligat donans, in legato non. Item ſi teſtem accuſo: perdo legatum, non donationem: ſi tñ accuſo vt falſum ar. ff. de his quib. vt indig. l. poſt legatum §. qui mortis. [g] Item aliter ſubſtituitur in legatis, ſecundum quoſdam: vt ff. de don. cau. mor. l. ei cui mortis. & de leg. ij. l. vt hæredib. Item filiusfamilias donat: ſed non legat: vt ff. eo. de mor. cauſa do. l. tam is. & j. quib. non eſt permiſ. fac. teſta. in princ. Item in legato tria tpa conſiderantur, vt ſit capax legatarius: vt j. de hæredũ quali. & diſ. §. in extraneis. [g] In donatione non: vt ff. de do. cau. mor. l. in mortis. Item quia pro legato dat interdictum quorum legatorum, non p donatione: qd̃ dic vt in ſumma. C. quorum lega. l. j. & in l. Marcell⁹. §. Paulus. ff. de do. cau. mor. Accur.

ADDITIO. imò habet locum, quorum legatorũ ſaltem in eo, quod excedit Falcidiam: vel ſi p donatarium ſit occupata, ſecundum Io. Fab. & Ang.

[g] Conſtitutio. ſ. coram quinque teſtib. ſcriptura interueniente, vel non: vt C. eo. l. ſina.

[h] Et in ſumma. id eſt, vt breuiter de hac donatione expediamus: vt ff eo. l j.

[i] Velit. id eſt, vellet.

[k] Habere. ſ. ſi ſuperuixerit: vt ff eo. l. ſenatus. §. j.

[l] Et ſic apud Homerum. i. ſicut recitat poeta Homerus, q̃ Telamachus dictis verbis expreſſis donauit.

Aliæ autem. CASVS. Dñe. iam vidi exemplum de dona. cau. mor. & de eius effectu, ponatis mihi exemplum de dona. inter viuos. Ad hoc rñ. Amice, ſunt q̃dam aliæ donationes, quæ ſine aliqua mortis cogitatione ſiunt: & hmõi dona. inter viuos appellant: & tales dona. legatis non comparantur. Si enim perfectæ fuerint, temerè reuocari non poſſunt. Sed dñe, dicatis mibi, qñ dicunt perfectæ? Ad hoc rñ. Amice, huiuſmodi donationes pfectæ cẽſent, cũ donator voluntatẽ ſuę liberalitatis in ſcriptis, vel ſine ſcriptis donatarijs manifeſtauerit, puta p talia verba, dabo vel donabo tibi talem rẽ. & in noſtra conſtitutione cautum eſt huiuſmodi donationes ſemel pfectas traditionis neceſſitatẽ ad exemplum venditionis in ſe habere: vt ſicut venditor rẽ vẽditã numerato ſibi pretio tradere cõpellit: ita donatori poſt emiſſã liberalitatis vocẽ authoritate noſtræ cõſtitutionis tradendi neceſſitas ĩpo mat. Sed antiqui principes ſtatuerunt donationes ſimplices ſummã ducentorũ aureorum excedentes, ſine inſinuatiõe ſcripturæ non valere. nũquid placet vobis, quod illud hodie obſeruetur? Ad hoc reſpon. q̃ non. Nam cum conſtitutiones antiquorum principũ ſtatuerunt huiuſmodi donationes ſimplices excedentes ſummam ducentorum aureorum actis interuenientib. inſinuari, noſtra conſtitutio huiuſmodi ſummã vſque ad quingentos ſolidos ampliauit, & ſtatuit vſque ad quingentos ſolidos ſine omni inſinuatione valere donationes, & per eandem conſtitutionem quaſdam ſpecies donationum introduximus, quæ licet quingentos ſolidos excedant, tamen nullam inſinuationem deſiderant: ſed in ſe ſine omni inſinuatione pleniſſimam habent authoritatem. & alia inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus: quæ omnia & ſingula ex conſtitutionib. noſtris, quas ſuper hmõi donationib. fecimus, manifeſtiſſimè colligi põt. Sed dñe, vos dixiſtis mihi q̃ huiuſmodi donationes ſimplices ſemel perfectæ nõ poſſunt reuocari: nunquid eſt hoc generaliter verum? Reſpon. q̃ non. Licet enim dixerimus tales donationes non poſſe reuocari, tamen ſciendũ eſt, q̃ & ſi pleniſſimæ ſunt huiuſmodi donationes: ſi donatarij ingrati extiterint erga donatores: licebit ipſis donatoribus per noſtram conſtitutionem certis ex cauſis eas reuocare. & hoc ideo ſtatuimus, ne donatores, qui beneficium ſuæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur: ſecundum modos in noſtra conſtitutione enumeratos. Et hæc vſque ad illũ § eſt & aliud. Fran.

[m] Aliæ autem. Nunc proſequitur aliud genus donationis. dictum eſt de donationibus cauſa mor. nũc de dona. ſimplici, id eſt inter viuos. h. h. Accur.

tiones ſunt, quæ ſine vlla mortis cogitatione fiũt, quas inter viuos appellamus, quæ nõ omnino cõparant legatis: quæ ſi fuerint perfectæ, temerè a reuocari non pñt. † Perficiunt aũt, cùm donator ſuã volũtatẽ b ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtauerit c Et ad exẽplũ vẽditionis d noſtra cõſtitutio e eas ẽt in ſe habere neceſsitatẽ traditionis voluit: vt etiam ſi nõ tradant: f habeant pleniſsimũ, & pfectũ robur, & traditionis neceſsitas g incumbat donatori. Et cùm retro principum h diſpoſitiones iſinuari eas actis interuenientibus volebant, ſi maiores fuerãt ducentorũ ſolidorum: cõſtitutio i noſtra eã quãtitatẽ vſq; ad quingentos ſolidos ampliauit: quã ſtare ẽt ſine inſinuatione k ſtatuit. Sed quaſdam donationes inuenit, l * q̃ penitus inſinuationẽ fieri minimè m deſiderãt: ſed in ſe pleniſsimam habent firmitatem. Alia n inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex noſtris conſtitutionibus, quas ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt.

Donatio inter viuos etiã perfecta, ex aliquibus cauſis reuocari poteſt. Aretinus.

Sciendum eſt tamen, quòd & ſi pleniſsimę ſint donationes: ſi tamen ingrati exiſtant homines, in quos beneficium collatum eſt, donatoribus per noſtram conſtitutionem o licentiam præſtitimus, certis ex cauſis p † eas reuocare: nec illi, qui ſuas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

a Temerè. Ideo dicit temerè: quia quandoq; reuocantur: vt j.eo.§.ſciendum.

b Voluntatem. Etiam nudo pacto: vt C.de dona. l.ſi quis argentum.§.fina. Accur.

ADDITIO. Si cū donetur, factum requiritur, ſtipulatio, & traditio, ſicut olim. Item præſentia donantis, & donatarij, vbi ſit certæ perſonæ, ſecus ſi incertæ.

c Manifeſtauerit. Scilicet per verba futuri temporis: vt dabo, vel donabo, ad inſtar ſtipulationis: vt ff. de verborum oblig l.quinta.§.ſtipulatio. vel præſentis temporis: vt do, vel dono.cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per verba præſentis temporis: vt C. eod. de do. l.ſi quis argentum. §.fina. ff.de pact. l.tale. in princip. & in glo. ij.

d Venditionis. Ex hoc verbo dicebat M.venditorem præciſè teneri ad rẽ tradẽdam.ſic ff de verbo obliga. l.vbi autẽ non apparet. in fin. Ioan.contra ſ.vt intereſſe dando * liberet: vt ff.de act.emp. l.j.in prin. & ſimilitudo quæ hic ſit, eſt in hoc, vt ſicut neceſſitas imponit᷑ venditori ad aliquid.ſic & donanti: licet a principio nullus cogebat᷑, vt C.de actio. & obliga.l.ſicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Reſpond. ſi incipit a traditione, non: vt ff.eod.de don. l.Ariſto.in fin. † Si a pactione, ſic: vt C.de iure do.l.j. Accurſius.

ADDITIO. Et eſt ratio: quia cum donatio ſit doni datio: iſte paciſcens obligatur expreſſè ad dandum l.ſenatus.§.j.ff.de dona.cau. mort. & ideo non liberatur, niſi transferat dñium: ſecus autem, vbi ſola traditio ſine facto interuenit. Ex quo infertur, q̃ p euictione hic agitur primæua actione quaſi non dederit, etiam re nondum euicta in totum, vel p parte. Secus in venditione, vbi pro euictione noua naſcitur actio, quaſi per traditionem obligatione ablata, quod not.pro præſcriptione, & libelli formatione ſecundum omnes hic.

e Conſtitutio. Vt C.de do.l.ſi quis argentum.§.fin.

f Etiam ſi non tradantur. Id eſt, ſi tradere nolit donator. Accurſius.

g Neceſſitas. Per condictionem ex lege, quæ ſtricti iuris eſt. ff.eo.de do.l.eum qui.& C.eo. l.ſi quis argentum.§.fina.

h Retro principũ.i.eorũ, q ante nos fuerunt ex noſtra etiam parte. vt C.eo.de do.l.ſancimus.in fine.

i Conſtitutio. Vt C.eo.l.pen.in fine.

k Inſinuatione.i.ſcriptura facta in præſentia publicarum perſonarum. i. & in actis, vbi ſuperfluum eſt teſtes adhiberi: cum publica monumenta ſufficiant: vt C.eo.l.data.& l.in donationibus.

l Inuenit.ſ.noſtra cõſtitutio: vt ſi donetur in redẽptionem captiuorum, vel a magiſtro militum donet᷑ militibus: vel in refectionem dom᷒ donetur alicui: vt C. eod.l.pen. Idem & ſi donet Imperator, vel ei donetur: vt in authen. de non alie.§. ſi vero mutuus. colla. ij.& in authẽt. vt nõ fiant pign.§.quia igitur.colla.v. Idem in donatione propter nuptias: vt in auth. vt ſpon.lar.colla.ix. in princip. Idem in remiſſione vſurarũ futuri temporis: vt ff.eodem.l.Modeſtinus. Accurſius.

ADDITIO. Idẽ in donatione facta pro bene meritis l. Aquil.ff.eo. dummodo appareant, & eis proportionentur: ſecundum doctores.

m Minimè deſiderant. Licet quingentorũ ſolidorũ ſummam excedant.

n Alia. Veluti ne plures donationes diuerſis temporibus factæ coacetuentur: vt C.eod.l.ſancimus.§. ſi quis autem. Item vt ij, qui pecuniam recipiunt in redemptionem captiuorũ, iurent ſe ibi bona fide expendere. Item vt ſacramento domini domus quæſtio diſtimatur: vt C.eod.l.pen.in fin.

o Conſtitutionem. Vt C.de reuo.do.l.finali.

p Ex cauſis. Quinq;.ſ.vt ſi atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnũ in bonis, vel vitæ periculũ intulit: vel ſi legi dictę in donando nõ paruerit: vt C.de reuo.do.l.fi. Sed donatio liberto facta, ſolo obſequio non pſtito reuocat᷑. aliud in libertate: vt C.de reuo.do.l.j.& de lib.cau.l. ſolo. Eſt & hic arg. p dño vt his cauſis poſſit reuocare feudum.ſic in auth.vt lib.de cæ.§.illud verò.coll.vj. & ff.de lib.agno.& alen.a paren.& c.l.alimenta.

ADDITIO. Vñ verſus. Quinq; modis pdo mihi q̃ donata fuere. Infero ſi dãnũ grauiter donantis in ære. Huic p me ſi ſit atrox iniuria facta: Si ſit perſona manuali vulnere tacta. Qñ ſuæ vitæ crudeliter inſidiabor. Ingratus dño, te donata ſpoliabor. Ingratum factum dic me cum fregero pactum. Ius aũt reuocandi donationem ex cauſa ingratitudinis, non trãſit ad hæredes, ſi defunctus facultatem reuocandi habuit.

Eſt & aliud. CASVS. Dñe, iam vidi de don. ſimplici, q̃ appellatur dona. inter viuos, nunquid eſt aliquod aliud genus donationis inter viuos? Ad hoc rñ. q̃ ſic. Eſt enim quoddam aliud genus donationum. quod veterib. iuriſcõſultis penitus erat incognitum: ſed poſtea a iunioribus principibus fuit introductũ; & ſecun-

Donatio an poſſit fieri ſine ſtipulatione.

† Vt hic & c.vlti.i gl.j. in fi. extra co.

* Triplex ẽ intereſſe. Côuentum, vt ꝓ tuũ, quod côuenit. Côe, vt quãti res côiter valet. Singulare qđ vtrumq; aliorũ excedit, ſm glo.in l.j. ff.de act. emp. Ang. Per.

† Niſi de ipſa ẽt vñ eſſet promiſſum. vt l.ij. C. de euic. ſecũdũ Ange. & Iaſ. Itẽ debet intelligi q̃ p ceſſerit côuẽtum ſaltẽ ordine intellectus, cũ alias ex ſola traditione nõ trãſferat᷑ dñium, ſecundum Chri. hic.

* Puta qualiſcũque iudicis etiam extranei, nec habet neceſſe decretũ interponere. Et pñt hæc omnia fieri ẽt ex interuallo, q̃ ſi nõ interuenerint non annullãt totam donationẽ: ſed p parte tãtũ qua excedit. Ang. Et an inſinuationi poſſit renunciari, & ſine ea donatione valida ri: & an ſ ſimplici renũciatio ipſa inſinuatio, item in acceſſib. debilis citatio requirat᷑, vt de Ang. & Iaſ. hic.

* Aliàs, ſ. ſuccitit.

† Scilicet pp ingratitudinẽ vt hic dñ & xvj. q. vij. c. inuentũ. & lvj. diſt. c. ſatis puerſum: & extra de do.ca.vlt. inſinuatio quod eſt.

Donationes inter viuos certis ex cauſis reuocãtur.

& ſecundum ebs donatio ante nuptias appellabatur, & in ſe habebat tacitã conditionẽ, vt videlicet tũc tantũ eſſet hæc donatio, & effectum haberet cũ matrimonium eſſet ſubſecutum. Sed domine quare appellabaẽ ante nup. Reſpõ. quòd ideo: quia ſemper ante nup. fiebat, licet effectũ nõ haberet: niſi nuptijs ſubſecutis: & nunq̃ poſt nup. celebratas talis donatio poterat inchoari. ſed poſtea diuus Iuſtinus pater meus huiuſmodi obſeruationẽ ſemipleñ correxit. Nam cum permiſſum fuerat dotes conſtante matrimonio poſſe augeri, permiſit in cõſtitutione ſua huiuſmodi donatio. ante nup. & poſt nupt. celebratas ad ſimilitudinẽ dotium poſſe augeri: ſed tñ nomẽ inconueniens penitus remanebat. nam ante nup. vocabatur vt prius: licet ex cõſtitutione ſua poſt nupt. taleſ ſuſciperet incrementum: & ita augebatur poſt nup. tñ ante nup. appellabatur. Et ita manifeſtè patet, quod nomen non bene cõſonabat rei: unde nos pleniſſimo fini ſanctiones tradere cupientes, & conſona nomina reb. eſſe cupientes, vel ſtudentes, in noſtra conſtitutiõe ſtatuimus: vt huiuſmodi dona. nõ ſolum poſt celebratas nup. augmentum ſuſcipiãt, ſed etiam initium ſuſcipere poſſint. & in hoc dotibus parificantur, vt quẽadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augeri, ſed etiam de nouo fieri poſsũt, ita huiuſmodi donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum conſtãte matrimonio cõtracto augeri: ſed etiam de nouo conſtitui poſſint. & hæc dicuntur vſque ad illum §. erat olim.

matrimoniũ, vel vetũs augeatur. ẽ æqualitas: vt C. de do. ante nupt. l. fi. §. ſi igitur dote. Si ante matrimoniũ poterat eſſe inæqualitas: vt C. de pact. con. l. ex morte in prin. Sed hodie æqualitas eſt ante & poſt in conſtituẽdo, & in pactis lucrorũ: vt quãtũ dat uxor in dotẽ, tãtum det in donõe ꝓpter nuptias maritus. & ſicut hic fit dominus dotis, ſic illa donatiõis ꝓpter nuptias: vſumfructũ tamẽ habeat maritus, ne accidat matrimonij oneri b. dotẽ non ſeruire. Nã æquitas ſuggerit, ꝙ dos debeat eſſe ibi, vbi ſũt onera mr̃imonij: vt ff. de iur. do. l. dotis fruct⁹. & l. plerunq;. §. ſi ſerui. cum tãtundem reddatur vxori: ex qua donatione cõſulitur mulieri ſoluto matrimonio, ſi res dotales non extſtant: & quia nõ potuit alienare maritus, etiam ea cõſentiẽte: vt ĩ. tit. proxi. in prin. licet aliàs iuri hypothecæ poſſit renunciare: vt C. ad Velle. l. etiã. & l. iubemus. & in auth. ſiue a me. eo. titu. C. Et ſicut dos vxori, ſic & talis donatio iure redditur viro, ſoluto matrimonio cũ ſit æqualitas: vt .n authẽt. de æqua. do. §. j. col. vij. Eſt & ſponſalitia largitas quãdo ſpõſus ſponſæ per verba de futuro, vel econtra donat purè, nõ reſpectu dotis, quæ ſimiliter cõditionẽ matrimonij habet: vt C. de do. ante nu. l. cum votorum & l. ſi a ſponſo. Accur.

Propter nuptias donatio (quæ olim ante nuptias dicebatur) nõ ſolũ cõtracto matrimonio augeri poteſt, ſed etiã conſtitui, & initium ſumere.

Eſt & aliud genus inter viuos donationis, qđ veterib. quidẽ prudẽtib. penitus erat incognitũ: poſtea autẽ a iunioribus diuis principibus ĩtroductũ [a] ẽ, quod añ nuptias vocabaẽ, & tacitã in ſe cõditionem habebat, [b] vt tunc ratũ eſſet cũ matrimoniũ eſſet inſecutũ. [c] Ideoq; ante nuptias appellabatur quòd [d] ante matrimoniũ efficiebaẽ: & nunquã poſt nuptias celebratas, talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iuſtinus pater † noſter [e] cum augeri [f] dotes & poſt nuptias fuerat [g] ꝑmiſſum: ſi quid tale [h] eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & cõſtãte matrimonio ſua cõſtitutione ꝑmiſit. [i] Sed tñ nomen inconueniens remanebat: cũ ante nuptias quidẽ vocabaẽ, poſt nuptias autẽ tale accipiebat incrementũ. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, & cõſequentia [k] noĩa reb. eſſe ſtudentes † conſtituimus, [l] vt tales donationes nõ augeanẽ tm̃, ſed etiã conſtante matrimonio initium accipiãt: & nõ ante nuptias, ſed ꝓpter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, [m] vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtę donationes, q̃ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam cõtracto [n] augeantur, & conſtituantur.

† Patrẽ ſuum Iuſtinũ vocat, quod ab eo adoptatus eſſet: cum re vera fuerit eiuſdẽ Iuſtini ex ſorore nepos.

Dos, & donatio propter nuptias debẽt eſſe inæquales. Dos datur vt inde matrimonij onera ſupportẽtur.

[l] Aliàs cum hoc eſſet.

† Hic eſt caſus in quo filius corrigit patrẽ, nec obſtat Auth. de nu. §. ſi vero expe. Ac. g. ſer.

[2] Niſi poſt bieniũ iterũ cõſentiat & ex alijs bonis q̃ ſup ſunt ſibi ſit cõſultum: nec tunc ſibi præiudicat niſi quatenus probetur verſum [l] rem ſuã. Ang. Hodie tamẽ de cõſuetudine talis donatio nõ cõſtituitur. vt vult glo. in Authẽ. æqualitas. C. de pact. cõ. & Bald. in Auth. dos data. C. eo. la.

a Introductum. Vt C. de do. ante nup. per totũ tit.

b Habebat. Et hodie habet, ſi fiat donatio prius, nam & poſtea fieri poteſt: vt ĩ. eo. §. ſed tamen.

c Inſecutum. De iure, & de facto.

d Quod. Id eſt, quia.

e Pater noſter. Sic ĩ. quibus non eſt permiſſ. face. teſtamen. §. cæcus.

f Cum augeri. id eſt cum hoc non eſſet. [l] Acc.

g Fuerat. Etiam ante ſe.

h Tale. Puta, quia augeatur dos.

i Permiſit. Scilicet diuus Iuſtinus: vt C. de don. ante nup. l. penu.

k Et conſequentia. Aliàs conuenientia. ſic C. de epi. & cler. l. decernimus. in fi. glo. h. & in ſummario. & de offic. præfec. vrb. l. j. in fi. & de defen. ciui. l. defenſores. arg. contra. C. de conſti. pec. l. ij. §. pe. & ff. de adi. leg. l. iij. §. condi. uo.

l Conſtituimus. C. de dona. ante nup. l. fi.

m Exæquentur. Si de nouo fiat donatio vel do. poſt

ADDITIO. Tu dic ꝙ aliqñ fit ex mera liberalitate hoc expſſo, ꝙ nullo caſu repeti poſſit. & habet locum l. ſi mater. C. de do. ante nup. aliqñ fit ſimpliciter nullo expreſſo: & tunc olim ꝑſumebaẽ ex mera liberalitate, & erat irreuocabilis. l. ij. l. ſi filiæ. & l. ſi tibi. C. e. hodie verò ob cauſã futuri matrimonij. l. cũ veterũ. e. ti.

n Sed eo etiam contracto. Hodie hoc corrigitur in Authen. de æqua. do. col. vij.

Erat olim. CASVS Dñe, vidi plures modos acquirẽdi de iu. ciu. nunqd adhuc reperiunẽ plures modi ciuilis acquiſitiõis? Reſpõ. ꝙ ſic. Erat eñ olim alius modus ciuilis acquiſitiõis ꝑ ius accreſcẽdi: qđ quidẽ ius accreſcẽdi erat tale. Si duo habebãt ſeruum cõmunẽ, Petrus, & Mar. ſi Petrus ſolus inter viuos, vel in vltima volũtate cõmunẽ ſeruum manumitteret, libertas nõ valebat: ſed in eo caſu pars Petri penitus amittebatur: & Mar. nolẽti manumittere accreſcebat: & ita ſeruus, qui prius cõmunis erat, totus Martino per ius accreſcẽdi acqrebaẽ, ſed cũ hoc peſſimũ fuerat exemplũ ſeruũ qdẽ manumiſſum libertate defraudari, & impoſitiõe libertatis humaniorib. dominis dãnum inferri) & ſeuerioribus lucrum acquiri: ideo hoc quaſi inuidia plenum pio remedio per noſtram conſtitutionem duximus corrigendum: & inuenimus viã per quã

tam manumiſſor, quã ſocius ei⁹ manumittere nolẽs, quã etiã ſeruus, qui libertatẽ accepit, noſtræ permiſſionis beneficio communiter perfruuntur. Statuimus.n. vt libertas ſeruo cõmuni impoſita debitum effectum ſortiatur. Manifeſtũ etiã eſt antiquos legiſlatores in fauorem libertatis multa contra regulas communis iuris ſtatuiſſe, & ſtatuimus, quòd dominus qui libertatẽ impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudeat: & ſocius indẽnis conſeruetur: & precium ſerui manumiſſi a domino manumittente ſeruum ſecundũ partẽ domini constitutione definiti accipiat. Et hæc vſque in fin. tit. Frã.

a Exemplo. Sic C. de probat. l. exẽplo.

b Noſtram conſtitutionem. C. de commu. ſeru. manu. l. j. §. ne autem. & §. finan tem ſocius.

Libertatis fauor in quib⁹ conſiſtit.

a Cuius. ſcilicet libertatis.

d Communes. Scilicet: vt libertates per le. Falci. nõ minuantur. Item vbi non valet teſtamentum, libertates non reuocantur. ff. de in offi. teſta. l. Papin. §. ſed an & libertates. & §. fin. Idem ff. de fideicomm. lib. l. generaliter. §. ſi quis ſeruo.

* Aliàs ſeuerioribus.

* Aliàs accedere.

e Definiuimus. C. de commu. ſer. ma. l. j. § neautem. & §. fin autem ſocius.

Vendere quis compellitur aliqñ.

f Accipiente. Vel eo depoſito: vt C. de com. ſer. ma. l. j. §. ne autẽ. & §. finantem ſocius. Et not. quòd compellitur quis vendere, quod eſt ſpeciale contra reg. vt C. de contrahend. emp. l. inuitum. & C. de iure delib. l. nec emere quod plenè no. in auth. de fideiuſ. §. pen. col. j.

Hodie ſi unus ex dominis manumiſit ſeruum communem. ſeruus efficitur liber: & ſocius cõſeruatur indemnis, dato ſibi pretio partis ſuæ. h. d. Aretin.

Erat olim & alius modus ciuilis adquiſitionis per ius adcreſcẽdi, quod eſt tale. Si communẽ ſeruum habens aliquis cũ Titio, ſolus libertatẽ ei impoſuerit, vel vindicta, vel teſtamento, eo caſu pars eius amittebatur, & ſocio adcreſcebat.

Sed cùm peſſimũ fuerat exemplo, a & libertate ſeruũ defraudari, & ex ea humanioribus quidẽ dominis damnũ inferri, ſæuioribus * autẽ dominis lucrũ adcreſcer: * hoc quaſi inuidiæ plenũ pio remedio ꝑ noſtrã cõſtitutionẽ b mederi neceſſarium duximus.

Habet caſum in quo cõtra iuris cõmunis regulas quis inuitus rem ſuã vẽdere cogit.

Et inuenimus viã, per quã & manumiſſor, & ſocius eius, & q libertatem accepit, noſtro beneficio fruatur: libertate cũ effectu procedente; (cuius c fauorẽ antiquos legiſlatores multa etiã cõtra communes d regulas ſtatuiſſe manifeſtũ eſt) & eo, q eã libertatẽ impoſuit ſuæ liberalitatis ſtabilitate † gaudẽte: & ſocio indemni cõſeruato, pretiumq; ſerui ſecundũ partẽ dominij e quod nos definiuimus, e accipiente. f

QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Dictũ eſt ſuprà de acquiſitione facta ꝑ vſucapionẽ vel ꝑ donationẽ: nũc dicit ꝑ quos alienatio poſſit fieri, & ꝑ quos nõ. Are. Vel ſic cõtinua, Suprà dictũ ẽ quo efficiũ dñs iure gẽtiũ, vel ciuili, hic tractare intẽdit de quadã ſpẽalitate: q cõtingit circa eos, q dñia rerũ acq̃rũt: gñale.n. eſt vt q dñs eſt, poſſit alienare: & qui dñs non eſt, alienare non poſſit, hic in ſpecialib. caſib. contingit cõtrarium.

Accidit. Totus iſte tit. diuidit in tres partes. Primo, qñ dominus non põt alienare res ſuas. Secũdo ecõtra, quando non domin⁹ alienat. Tertio redit ad primum caſum. Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc autem ad monendi. Vel diuide ſubtilius. Primo, qñ prohibetur alienatio propter ſe, quæ eſt inalienabilis. Secũdo quãdo permittitur ex pactione, vel propter publicam vtilitatem. Tertio quando prohibetur ratione perſonæ alienantis vel ratione perſonæ in quã fit alienatio: quia pupillus eſt.

TITVLVS VIII.

QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Etiam vxoris accedente conſenſu fundi dotalis alienatio, & obligatio viro (quãuis ciuili iure dotis dominus ſit) interdicta eſt.

Accidit aliquãdo, vt qui dominus rei ſit, alienarẽ nõ poſſit; & contrà, qui dñs non ſit, alienandæ rei poteſtatẽ habeat. Nã dotale prædium g maritus

CASVS. In prima parte dicit Iuſtinianus præmittendo ea, de quibus intendit hic tractare: aliquando accidit, q ille, qui dominus eſt rei, dominium tamẽ eiuſdẽ rei in alium transferre non poſſit, & in caſu iſto econuerſo ſimiliter quandoque accidit, vt ille, qui dominus non eſt, poteſtatem tamen dominiũ trãſferendi in alium habeat. & hæc dicũtur vſq; ad verſ. nam dotale. i. quo talis figuratur caſus: Domine vos, dixiſtis mihi ſ. q dominus rei aliquando rem ſuã alienare non poteſt, ponatis mihi exemplũ de hoc. Ad hoc reſp. Amice, ecce maritus licet ſit dñs prædij dotalis, tamen inuita muliere prædiũ ſibi in dotem datũ per legem Iuliã de fundo dotali, alienare prohibetur, & hypothecas earum rerum, quæ volente etiã muliere fiebant. quam legem Iuliam per conſtitutionem noſtrã correximus, & in meliorem ſtatum deduximus. cũ enim prohibitio le. Iul. tantummodo in rebus immobilibus Italicis locum habebat: & alienationes rerum dotalium, etiam in omni re, quæ inuita muliere fiebãt, inhibebat: vtrique remedium adhibuimus: & ſtatuimus, vt nõ ſolũ in Italia interdicta ſit alienatio, vel oblig. rerum dotalium. ſed etiã in omni prouincia, quæ Romano ſubiecta eſt imperio. & non ſolummodo inuita muliere locũ habeat huiuſmodi prohibitio, ſed etiam neq; alienatio, vel obligatio, licet de conſenſu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc ideo ſtatuimus, ne fragilitas ſexus muliebris, quæ de facili ad conſentiendum alienationi per blanditias mariti poſſet induci, in perniciem ſubſtantiæ mulierum videatur conuerti, & hæc vſque ad illum §. contra autem. Franc.

† Idẽ eſt ẽt ſi fiſc⁹ ſit ſocius quia eo inuito poteſt ſeru⁹ manumitti ſm Nic. ꝑ l. j. C. de neſt. commiſ. Aeg. Per.

g Dotale prædiũ. Scilicet inæſtimatum: vt C. de rei vxo. actio. l. j. § & cum lex. verſicul. in fundo autẽ. alias ſi æſtimatum eſſet, poſſet alienari. niſi æſtimatio fiat, vt ſciatur quantum valet: vt C. de iure dotium l. quoties & l. ſi inter virum. & de fundo. dota. l. j. Et dic dotale, vel quaſi: vt ff. de fund. dota. l. iij. & iiij. Quid ſi res mobilis eſt? Reſpond. poteſt alienare, ſi maritus eſt ſoluendo. C. de ſer. pig. da. ma. l. j. facit l. ſi ex lapid. cauſ. ff. de iur. do. Accur.

g Et in his caſib. vbi non põt alienari an fideiuſſor datus a viro obliget. vide Iaſ. hic.

inuita muliere a per legē Iuliam prohibebat b aliena re: c quāuis ipſius ſit d dotis cauſa ei datum. quod nos, legē Iuliā corrigentes, e in meliorē ſtatū deduximus. f Cùm.n. lex g in ſolis tātūmodo reb. locū habebat, quæ Italicæ h fuerant, & alienationes inhibebat, quæ inuita muliere i fiebāt: hypothecas aūt earū rerū; et volente ea: k vtriq; l remediū impoſuimus, vt ēt in eas res, quæ in prouinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta m ſit alienatio, vel obligatio: vt neutrum eorum neque conſentientibus n mulieribus procedat: ne ſexus muliebris fragilitas in perniciē o ſubſtantiæ earum cōuertatur p.

Pignus non ſolum ex debitoris pactione a creditore diſtrahi poteſt quamuis dominus non ſit, ſed etiam ſi nulla pactio de vendendo pignore interuenerit, modo iuris præſcripta forma ſeruetur.

1 Contrà q aūt creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non ſit, alienare r pōt. † Sed hoc forſitan ideo videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: qui ab initio contractus pactus eſt, vt liceret creditori pignus vendere, † ſi pecunia non ſoluatur. s Sed ne creditores ius ſuū perſequi impedirent, t

ADDITIO. Sed iure canonico indiſtinctè valet alienatio vxore conſentiente, & iurante. c. licet mulier. de iureiur. lib. vj. niſi prius iuraſſet ſe nunquam tali alienationi faciendæ velle conſentire.

a Inuita muliere. Ergo ea volente poterat, vt infra, quod corrigitur ſtatim.

b Prohibetur. Niſi prouocetur ad diuiſionem fundi dotalis: vt C. de fun. do. l. fin. Item niſi ex neceſſitate: vt C. de lib. cau. l. j. Item niſi cū vtilitate: vt ff. de fun. do. l. j. Item niſi vertatur ad vtilitatem mulieris: vt ff. de iure dotium. l. fina.

c Alienare. Hoc largè accipias, ſiue dominium mutet, ſiue in alium transferatur: vt C. de reb. alie. nō alie. l. fin. & in Auth. de nō alie. ſ alienationibus. coll. ij. & ff. de fundo do. l. Iulianus. Accur.

d Ipſius ſit. Scilicet de integrum, vt per traditionē: & ciuili, ſ. approbatione: ſecundū lo. Alij dicūt de iure ciuili, ſ. fictiōe, non integrum: vt C. de iur. do. l. in rebus. Sed quod ibi dī de iure naturali vxorem dñam eſſe, verum eſt primeuo iure, quo dī, Quicquid calcauerit pes tuus &c. nō naturali, id eſt, iuregentium, ſed rerum dña dī quo ad ipſam, & quantum ad hoc, vt ex eis ſubſtentet: ſicut filij dicūt dñi rerū paternarum: vt j. de hære. quali. & dif. §. ſui. verſ. ſed ſui quidem. & C. de iure l. quamuis. & C. rer. amo. l. j. vel dña eſt inſpecto exitu. ſicut filius dicitur dñs vt ff. de libe. & poſthu. l. in ſuis. Accur.

ADDITIO. Circa hoc dicas, quod verum, & effectuale dñium habet maritus: ſed fictum, & interpretatum habet vxor, ex quo cum viro viuit continuò, & præſumitur eadem perſona.

e Corrigentes. In duobus capitulis, & in alijs nō. Accurſius.

f Deduximus. vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. & cum lex.

g Lex. Scilicet Iulia.

h Italicæ. id eſt, in Italicis prohibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium. Accur.

i Inuita muliere. Sed ea volente concedebat, & hoc erat ſecundum vitium.

k Volente ea. Similiter prohibebat.

l Vtrique. Scilicet vitio.

m Interdicta. Quid ſi fiat? Rñ. vendicat maritus conſtante matrimonio, contra factum ſuum veniens, cū fuerit contra legem: vt C. de agri. & cenſi. l. quemadmodum. circa fi. lib. xj. & de rei nē. l. doce. ſed diſſoluto eo mulier repetit: vt C de iure do. l. in rebus. idem in prælato eccleſiæ alienante rem eccleſiæ: quia poteſt eam repetere prælatura durante: vt extra. de reb. eccle. nō alie. c. ſi quis presbyterorum.

n Neque conſentientibus. Speciale vt ſuo fauori nō poſſit renunciare: quia etiam reipublicæ intereſt: vt ff. ſol. mat. l. j. ſic ff. de pac. do. l. de die.

o In perniciem. Id eſt, deſtructionem.

p Conuertatur. Similia ſunt, vbi etiam dominus non alienat: vt C. ad legem Iul. ma. l. fin. & C. de hær. & ma. l. manichæos. §. pen. & C. de præd. decu. l. ſi lib. x. & j. eo. §. nunc admonendi.

ADDITIO. Vnde verſus, Coniunx, eccleſia furioſus, menteq; captus, Prodigus, atque minor, exiſtens ſub patre natus: Aduertans fidei, maieſtatis reus: iſti Res alienare proprias de iure vetātur. Prætacto debet ſub iure deuerſo ſcribi. Aret.

Contra autem.

CASVS. Domine, iā vidi caſum in quo dñs alienare nō poſſit. Pro Deo ponatis mihi exēplū quādo nō dñs dñiū rei in aliū trāsferre pōt? Ad hoc rñ. Amice, licet creditor nō ſit dñs rei obligatæ: tñ ſi ipſe pignus ex pacto, vel lege alienauerit, dñiū eius in alium transfert, ſed forſan in primo caſu, videlicet qñ ex pacto ſibi facto a debitore pignus alienat, vī hoc fieri: quia voluntate debitoris intelligitur pignus alienare, quia debitor ab initio contractus pactum fecit, vt liceret creditori pignus vēdere, ſi intra tempus ſtatutum non ſolueretur: & ita in caſu iſto potius ex pacto, & voluntate debitoris vī dñium tranſlatum, quàm ex facto, ſiue traditione ipſius creditoris. Sed certè non ſolum in eo caſu, qñ pactum de diſtrahendo pignore a debitore interpoſitum eſt, licet creditori vendenti dñium pignoris ad alium transferre: ſed ēt qñ authoritate legis pignus diſtrahitur. Ne ergo creditores ius ſuum perſequi diutius impedirentur, & etiam ne debitores nimis cito rerum ſuarum dñium amittant: noſtra cōſtitutione vtriq; parti proſpectū eſt, & per eandem cōſtitutionem certus modus eſt inuentus, per quē quidē modū pignorū diſtractio poſſit procedere: cuius cōſtitutionis tenore vtriuſque partis indemnitati in eo caſu, qñ pactū de diſtrahēdo non interceſſerit, ſufficienter & abunde prouiſum eſt. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. nunc autem. Franc.

q Contra. Id eſt, econtrario.

r Alienare pōt. Idem in iudice, vt ff. ſi ex nox. cauſ. aga. l. ij. & j. de offi. iud. in fi. Idem in flumine: vt ff. de acquir. rer. do. l. ergo § alluuio. Idem in Imperatore & Auguſta: vt ſ. de vſuc. §. vlti. idem in prælatis eccleſiarum: vt in authen. hoc ius porrectum. C de ſacroſan. eccle. idem in tutorib. qui dñorum locū obtinent: vt ff. de fur. l. interdum. §. qui tutelam. idem in procuratore, qui habet liberam adminiſtrationē: 2 vt ſ. de re di. §. nihil aūt. idem in ſeruis habentib. liberam peculij adminiſtrationem: vt ff de pig. act. l. ſi conuenerit. §. fi. & l. ſeq. Vnde verſus, Princeps, Auguſta, Iudex, ac officialis, Tutor, curator, procurator, flumen, vtriuſq; Creditor, exactor, prælatus, ſeruus habentur, Hi numero bis ſex alienantes aliena. Accur.

s Non ſoluatur. Scilicet tempore conſtituto.

t Impedirentur. Vbi non eſſet pactio de pignore vendendo. Accurſius.

Ad quā ſ prodeſt melieri, & maritꝰ prouocare pōt. Ang.

Dotis dominiū an ſit mariti vel vxoris.

† Id eſt ne fragilitate naturæ in tēpestinā dedu caſ inopiā. l. j. §. & cū lex. C. de rei vxo. acti. Ægi. Per.

† Et ſic plꝰ iuris ī aliū trāſferre quā ipſe habeat. de quo vt de gl. ſi. ī c. paſtoralis. ex. de iure patr.

Alienās q ſique repetit, qđ alienauit Dñi mulieri ſunt q ſuas res alienare non pñt.

† Nō ēt ſibi loco debiti habere. nā hmōi pactum legis cōmiſſoriæ ī pignorib. reprobatū eſt, vt potè captioſum l. vl. C. de pac. pign.

2 In qua nō venit dolꝰ, nec quod poſſit donai niſi expri- matur. & tunc intelligitur de dona. inter viuos non cā mortis: Et qualiter libera adminiſtratio cōcedatur, vide An. c. hac.

neq; debitores temerè [a] ſuarum rerum dñiũ amittere videren̄: noſtra cõſtitutione [b] conſultum eſt, & cert' modus [c] impoſitus eſt, per quem pignorum diſtractio poſsit ꝓcedere: cuius [d] tenore vtriq; parti creditorum, & debitorum, ſatis abundèque prouiſum eſt.

Pupillo rerum ſuarum ſine tutoris authoritate interdicta eſt alienatio: ideo mutuo datas pecunias, accipientis non facit, ſed aut extantes vindicat, aut bona fide cõſumptas condicit, aut ſi mala fide abſumptæ ſunt, de his exhibendis agit.

Nũc admonẽdi ſum', neq; pupillũ, neq; pupillã, vllã rẽ [e] ſine tutoris authoritate alienare poſſe. [f] Ideoq; ſi mutuã pecuniã, ſine tutoris authoritate alicui dederit: [g] non ꝯhit obligationẽ: [h] qa pecuniã [i] nõ facit [k] accipientis: ideoq; vindicari nũmi pñt ſicubi extant. Sed ſi nummi, quos mutuo minor dederit ab eo, qui accepit, bona fide [l] conſumpti [m] ſunt, condici pñt: [n] ſi mala fide, ad exhibendũ [o] de his agi poteſt.

Solutione debiti facta pupillo, eiusve tutori, ita demũ debitor pleniſſimam conſequitur liberationem, ſi id iudicis interueniente decreto fieri cõtigerit. q ſi ſoli pupillo ſolutũ ſit, & pecuniã adhuc ſaluã habeat, aut locupletior ex ea ſit, exceptionis ope liberatur: alias non liberat̃.

ꝉ Temerè quor modus accipiatur. Maniloſ. ſup com. 14. hoc ver.

a Et p pactum nudum: nec eſt neceſſaria aliqua denominatio de pignore luẽdo, quod no. ꝑ limitatione l. ſi conuenerit. ff. de pign. An.

a Temerè. i. nimis cito: vt ſ. de don. §. aliæ autẽ. in princip.

b Conſtitutione. C. de iu. do. impe. l. fi. §. j. & ij. Ac.

c Certus modus. Vt ſi actum ſit de vendendo, iuxta ꝯuentionẽ vendere poſſit. Sed ſi nihil ſuit dictum de hoc: nũtiabit ſemel, & tunc elapſo biennio vendet: vt C. de iu. do. impe. l. fina. §. j. & ij. Si aũt dictum fuit, vt nõ vendat, ter nunciabit, & tunc vendet. vt ff. de pigno. act. l. ſi conuenerit.

ADDITIO. Et in ter denunciandum, quæ interualla ſiue neceſſaria: item qd ſi emptor non reperiatur, vel pignus plus, vel min' valeat quã creditum: item qd in pignore iudiciali, vel prætorio: & an huic beneficio de vendendo pignore poſſit renunciari: vide Ange. hic.

d Cuius. Scilicet conſtitutionis.

Nunc admonendi. CASVS. Dñe iam vidi caſum, in quo dñs alienare non poteſt. nunquid ſunt plures caſus, in quibus dñs rei ſuæ alienandæ ptãtem non habet? Et reſp. q ſic. qa neq; pupilli, neq; pupillæ ſine tutoris authoritate vllã rẽ alienare pñt, licet dñi rerum ſuarum cenſeantur. vnde ſi pupillus alicui mutuam pecuniã tutoris authoritate non interueniente dederit, obligationẽ mutui non ꝯhit & hoc ideo, qa pecuniam, quam mutuo dat, accipientis non facit, vnde ſi nummi a pupillo ſine tutoris authoritate mutuo dati extiſtant, vẽdicari poterũt, ſi tñ ipſe, qui nũmos a pupillo mutuo acceperit, eoſdem bona fide conſumpſerit: ad exhibendum cũ eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, q neq; pupillus, neq. pupilla rei ſuæ dñium ſine tutore in alium trãſferre poſſint: econuerſo tñ omnes res, videlicet tam mobiles, quam immobiles ſine tuto. pupillo, vel pupillæ dari pñt: ita videlicet q dominium in eos trãſferatur. & ideo ſi debitor pupillo, vel pupillæ debitum ſoluerit, neceſſaria eſt ei tutoris authoritas. Si enim ſine tutoris authoritate pupillo, vel pupillæ ſoluerit: beneficium liberationis non conſequetur. ſed hodie euidentiſſima rõne in noſtra cõſtitutione, quam ad Cæſarienſes aduocatos ꝓmulgauimus, ſtatutum eſt: In qua quidem conſtitutione diſpoſitũ eſt, ita demũ licere tutori, vel curatori debitorẽ pupillarẽ ſoluere, ſi primũ ſine iudicio, & ſine oĩ dãno ſportularũ, & ſine qualibet mercede tabularium ꝑlãda hoc ꝑmittat, Nam ſi iudex ſoluendum pupillo ꝓnunciauerit, & debitor poſt ſnſam iudicis interpoſitam ſoluerit, hmõi ſolutio pleniſſimam ſecuritatem obtinebit: qm in nullo euentu poterit debitor poſt hmõi ſolutionem iterum inquietari. Si verò aliter quam in noſtra conſtitutione diſpoſitum eſt debitor pupillo ſoluerit, & pupillus huiuſmodi pecuniam ſibi ſolutam aut ſaluam habeat, aut aliás locupletior factus ſit: licet debitor per huiuſmodi ſolutionem ipſo iure liberatus non ſit, ſi tamen pupillus adhuc eandem pecuniam petat: poterit debitor p exceptionem doli mali pupillum iterum petentem tanquã de ꝓda ſolicitum repellere. & hæc ſunt vera, qñ pupillus habet pecuniam ſaluam, vel ex ea locupletior factus ſit. Si verò pupillus hmõi pecuniam ſine tut. authoritate ſibi ſolutã, aut malè conſumpſerit, aut furto, aut alio caſu amiſerit: ſi iterum eandem pecuniam petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio: quia nihilominus ad ſolutionem iterum faciendam cõdemnabit̃. & ſibi imputet: qa debitũ ſine tut. autho. & non ſm noſtræ cõſtitutionis tenorem pupillo ſoluerit. Similiter in caſu conuerſo pupilli vel pupillæ ſine tut. autho. ſoluere nõ pñt: quia id quod ſine tut. autho. ſoluitur non fit accipientis. Nullius enim rei alienatio ſine tuto. authoritate eis conceſſa eſt. Et hæc vſque in finem tituli dicuntur.

e Vllam rem. Neque ratione proprietatis, neq; rõne poſſeſſionis, quæ animo retinet̃, licet corporalem ſine tutore perdere [•] poſſit: vt ff. de acquir. rer. domi. l. pupillus. & de acqui. poſ. l. poſſeſſionem. Quid in adulto? Reſpon. ſi non habet curatorem. põt alienare, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt. ſi habet curatorem. ſimilis eſt prodigo. vt C. de in integ. reſtitu. min. l. ſi curatorem.

f Alienare poſſe. Sic ſ. de autho. tut. in princip. ff. de ſolu. l. quod ſi fortè. in fin. & l. pupillo. & ff. ſi certum peta. l. non omnis. §. fin.

g Dederit. Id eſt, [•] tradiderit, cũ dare ſit accipientis facere: vt j. de act. §. ſic itaq;. ſi poneres ꝓprie, non haberet locum quod ſequit̃, ideoque vendicare &c.

h Obligationem. Scilicet perſonalem ex mutuo.

i Quia pecuniam. Bona eſt ratio: vt j. quib. mo. re. contrah. obli. in prin. & ff. ſi cer. peta. l. ij. §. appellata.

k Non facit. Quod eſt neceſſe: quia dicitur mutuũ, quod de meo fiat tuum: vt ff. ſi cer. peta. l. ij.

l Bona fide. Credens eum maiorem: vt ff. ꝓ empto. l. ij. §. ſi a pupillo. vel ẽt errans in iure: licet ſit argu. contra: vt ff. pro emp. d. l. ij. §. ſi a pupillo.

m Conſumpti. Quod fit expendendo. vel cum alijs immiſcendo: vt ſ. de vſufruc. conſtituitur. & ff. de ſolu. l. ſi alieni.

n Condici poſſunt. Scilicet condictione certi ex mutuo reconciliato per conſumptionem: vt ff. ſi cer. pet. l. ſi a furioſo. & l. ſeq. Item ſtipulatione reconciliatur: vt C. ſi cer. per. l. quamuis. Item vſucapione: vt ff. de iure do. l. Proculus. & no. j. quib. mod. re contrah. oblig. in princip. in verbo. tuum fiat. & melius in §. item is. in verbo, mutuum.

o Ad exhibendum. Quia tenetur, qui dolo fecit, quo minus poſſit exhibere: vt C. ad exhi. & ſic iuratur in litem ex eo, quod intereſt pupilli citius pecuniam redditam eſſe: vt ff. de in litem iuran. l. an actionibus. & l. nummis.

• Non tñ alienare. aliud eſt eñi amittere, aliud alienare, ſcđm gl. i l. poſſeſſionẽ. ff. de acq. poſ. Argi. Per.

Adultus an poſſit alienare.

• Sic verba impropriant' vt cõueniãt materiæ: oportet eñi rebus cognatos eẽ ſermones. ca. intelligentia. ex. de ver. ſign. Acg. Ver. Mutuum tripliciter reconciliatur.

a Recte. Vt res fiat accipientis: nõ vt debitor liberetur, & hoc ſequitur.

b Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra ff. de ſolu. l. ſi ſtipulatus fuero. R. ſ. ibi pupillus erat adiectus: nec quicquã ſibi debebatur, cum ad ſolutionem tantum ponatur: vt l. eo. ti. de ſol. l. quod ſtipulatus & l. qui res. §. at vbi.

c Conſtitutione. Vt C. de admi. tu. l. ſancimus, & l. conſtitutionem.

d Debitorem. Ex mutuo, vel ſimili cauſa, nõ ex penſione, vel redditu: vt C. de admi. tuto. l. ſancimus. & l. conſtitutionem.

ADDITIO. Tunc enim ſine iudice pleniſſimã ſecuritatem conſequitur, dummodo penſio nec duos annos, nec centum florenorũ ſummam excedat, ſecundum Ange.

e Sententia. Scilicet interlocutoria, quam præceptũ vulgariter appellamus. vt ſi dicat. Decerno, vel præcipio tibi ſoluere, vel deponere: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen.

f Sine omni damno. Vel ſportularum vel prectorum tabellionum. * Sed nunquid debitor pro ſua parte ſoluet? Respond. non: vt C. de fruct. & lit. expenſ. l. ſi. & facit ſic C. de epiſc. aud. l. cam de mentis. §. fina. & in auth. de ſanct. epiſ. §. ſportularum. collatione ix. Acc.

ADDITIO. Priuilegiũ. n. litis ordinationẽ ſiue ꝓceſſum reſpiciens vni conceſſum trãſit ad aduerſariũ, ſecus ſi deciſionem, niſi verba reſcripti hoc ſonent.

At ex cõtrario, omnes res pupillo, & pupillæ ſine tutoris authoritate recte[a] dari poſsũt. Ideoq; ſi debitor pupillo ſoluat, neceſſaria eſt debitori tutoris authoritas, alioqui non liberabitur.[b] Sed hoc etiã euidẽtisſima ratione ſtatutũ eſt in cõſtitutione,[c] quã ad Cæſarienſes aduocatos ex ſuggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris ſacri noſtri palatij, promulgauimus: qua diſpoſitũ eſt, ita licere tutori, vel curatori debitorẽ[d] pupillarem ſoluere, vt prius iudicialis ſentẽtia[e] ſine oĩ dãno[f] celebrata, hoc ꝑmittat:[g] quo ſub ſecuto, ſi & iudex pronũciauerit, & debitor ſoluerit, ſequatur hmõi ſolutionẽ pleniſſima ſecuritas.[h] Sin autem aliter, quàm diſpoſuimus, ſolutio[i] facta fuerit, pecuniã autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior[k] ſit, & adhuc eãdẽ pecuniẹ ſummã petat:[l] ꝑ exceptionem doli mali poterit ſubmoueri. Qđ ſi malè cõſumpſerit, aut furto, aut vi amiſerit: nihil proderit[m] debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus cõdẽnabit:[n] qa temerè ſine tutoris authoritate, et nõ ſ̃m nr̃am diſpoſitionem ſoluerit.[o]

Pupillus ſine tutoris authoritate nõ poteſt debitũ creditori ſoluere. Aret.

Sed ex diuerſo, pupilli, vel pupillæ ſoluere ſine tutoris authoritate nõ poſſunt:[p] quia id quod ſoluunt: nõ fit accipiẽtis: cũ ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris authoritate conceſſa ſit.

TITVLVS IX.

PER QVAS PERſonas nobis * adquiritur.

Adquiritur nobis nõ ſolũ per noſmetipſos, ſed etiã per perſonas hic deſcriptas. Are.

g Permittat. No. q tutor & iudex neceſſarij ſunt, ſecundum P. Sed ſedm nos ſolus iudex ſufficit: vt ff. de min. l. ait prætor. §. quid tñ. & l. q ſi minor. in ſi. Acc.

ADDITIO. Et hoc eſt verũ in caſu noſtro, & ĩ alienatione rerum mobilium: alias in alienatione immobilium opus eſt vtroque Ange. Are.

h Securitas. Vt nec reſtitutio det: ſecus in ꝑdio alienato cũ decreto, quia emptio ex voluntate, ſolutio de neceſſitate fit: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tñ. & l. quod ſi minor in ſi. & C. de præd. mi. l. ſi quidẽ. Ac.

i Solutio. Vt ſoli pupillo vel adulto curatorẽ habẽti, ſine eo: vñ ipſo iure nõ liberat: vt j. ibi, nihil ꝓderit &c.

k Locupletior. Quod eſt, & ſi nõ eſt factus pauperior. vt ff. de ſol. l. in pupillo. ibi, nam hoc ipſo q. Accur.

l Petat. Et ſic eſt de præda ſolicitus: vnde non audietur: vt C. pro emp. l. eum qui. Accur.

m Nihil proderit. Apparet ergo, quod ipſo iure nõ eſt liberatus: ſi autẽ cum authoritate tutoris, ipſo iure liberaretur. ſed tũc reſtitueretur minori, perdita pecunia. vt C. ſi aduer. ſol. l. j.

n Condẽnabitur. Scilicet ipſo minore petente. vel a ſuo ſuo nomine. * non extraneo: vt ff. de ſol. l filius.

o Soluerit. Circa hãc diffuſam materiã diſtingue, cũ debitor pupillo ſoluit, aut cõſequit pleniã, aut pleniorem, aut pleniſſimã ſecuritatẽ. Si ſoluat pupillo ſine tutoris authoritate, & pupillus habeat ſaluã pecuniam, vel ex ea locupletior eſt: liberatur nõ ipſo iure, ſed exceptiõe, niſi eſſet adultus ſine curatore: vt hic, & ff. de ſol. l. in pupillo. Si autem ſoluat tutore authore, ipſo iure liberatur. põt tamẽ in integrum reſtitui, ſi non habeat rem ſaluam: vt C. ſi aduer. ſolu. l. j. niſi in quatuor caſibus: vt C. de admi. tu. l. ſancimus. & l. cõſtitutionẽ, quod eſt legitimè factũ eſt, ex euentu retractari non debet: vt C. ad ſenatuſcon. Trebel. l. ſancimus. Pleniſſima eſt ſi iudex interueniat cum tutore vel ſine eo: vt ff. de min. l. ait prætor. §. quid tñ. Et de hac materia ibi plene no.

p Non poſſunt. Diſtingue, aut id, qđ erat ſoluendum, nõ poterat alienari ſine decreto, quo caſu decretum interponendum eſt in ſoluẽdo. vt ff. de reb. eo. qui ſub tut. l. magis. §. ſi pupillus. alias non tenet, & poteſt vendicari quod ſolutum eſt, niſi cõſumpſerit creditor: vt hic, & ff. ſi cer. pe. l. nõ omnis. §. ſi. Aut poterat, quo caſu ſolus ſufficit tutor, vel curator, vel adultus non habẽs curatorẽ: nec reſtituunt, cũ nõ ſint decepti. Si ſine tutore ſoluerit, nõ liberat, nec dñium trãſit, niſi ꝑ cõſumptionẽ, vt hic: & ff. ſi cer. pe. l. omnis. §. ſin. Et hoc qñ debitũ erat ciuile & naturale. Si aũt naturale tñ, per reſtitutionẽ poterit repetere, ſi legitimè ſoluit, alias ſuo iure cõdicet: vt ff. de cõdi. inde. l. interdum.

ADDITIO. Et tũc qa minor ætas facit mediũ cõcludẽdi, ſatis ẽ dicere ſe minorẽ indebite ſoluiſſe. & ſi nõ exprimat per ignorantiã: quod aliàs in maiore requiritur, ne donaſſe videatur, quod no. ſecundũ Ang.

PER QVAS PERSONAS &c.

Eſt mod° ĩ reb. ſũt certi deniq; ſines. Quos vltra citraq; neq; cõſiſtet rectũ. Nã licet multis modis res nobis acqrãt: vt a §. illo ſingulorũ. đ re. di. vſq; nũc traditũ eſt; tñ certi ſunt hoĩes ꝑ quos nobis acqrit, & ſunt ſex. ſ. ꝑ nos, ꝑ filios noſtros, ꝑ ſeruos, ꝑ alienos ĩ qbus vſũfr. habemus, ꝑ alienos, quos bona fide poſſidem°, ꝑ liberũ hominẽ, quẽ bona fide poſſidemus. Eſt ſeptim°. ĩ ille in quo nudũ* vſum habemus. Eſt octauus qñq; vt liber homo. i. procurator: de qbus hoc ti. dicit. Di

* Sẽtẽtia interlocutoria & ꝑceptũ iudicis idẽ.

* Hoc iure expreſſum in l. ſacris. C. de proximis ſacr. ſcrin. lib. xj.

Solutio fit de neceſſitate.

Pupilli ꝑ ſolũ nõ poſſunt ſoluere.

* Vel ab eo cauſã habente. qa beneficiũ reſtitutionis cedi põt: & tranſit ad hæredẽ extraneũ: vt l. quod ſi minor. ff. de mino. Ang.

* Alias, cuique.

Horatius in primo ſermonũ

* Hoc verũ ſi acquiſitio emanat ex re nra, vel operis ſeruis ſedm illos. Acc. Per.

ſert aūt a quodā alio. ℑ. per quas perſo. no. acq. oblig. quia ibi de obli. acqrēda, hic de rebus tractatur. Acc. ADDITIO. Adde quòd etiā ſunt alij, q acquirūt alijs: vt religioſi ſuo monaſterio: vt extra. de ſtat. mo. l. cum ad monaſteriū. §. j. ibi, vnde ſi quicquā. & bñficiati ſuis beneficijs. C. de epi. & cle. auth. licentiā. Acc. Continuatur autē iſtū tit. ſic. Dictū eſt ℑ. de multis modis acquirēdi dñia: nūc ſequit videre de perſonis, p quas dominia acquiruntur, ſecundū For.

Acquiritur, iſte tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquiratur. Secundo illud exequitur ſingulatim, & in ſpecie. Tertio facit perambulam tranſitus ad alios titulos, & materias. Secunda ibi. Igitur liberi veſtri. Tertia ibi. Hactenus. Iſte etiam caſus poſitione eſt facilis. ideo vide p teipſum.

a In poteſtate habetis: Vt ℑ. eo. §. j. & §. item vobis.

b Vſumfructū. Vt ℑ. e. § de his. Quid ſi nudū vſum? Rñ. ex re noſtra acquiritur, nō aūt ex opera: vt ff. de vſu & hab. l. per ſeruū. & ℑ. p quas per. no. acq. ob. § p eū quoq; in glo. ADDITIO. Vbi videtur probari contrariū: & ideo dic quod ex locatione operarum ſerui, vſuario non acquiritur vt hic, ſed ex operis in re vſuarij, vel conducta ſic: vt ibi, & l. plenum. §. fi. ff. de vſu. & hab. Ange.

c Bona fide: Vt ℑ. e. § idem placet, quę bona fides in poſſidēte, nō in poſſeſſo requiritur: vt ff. de acq. poſ. l. cū hæredes. §. fi. & ff. de ſtipu. ſer. l. ſi ſeruus ex teſtamēto & de acqui. re. do. l. homo liber. in prin. & exigitur bona fides in principio poſſeſſionis, & continua in libero homine, quo ad aliquid acquirēdū per eū, nō in vſucapione, q̃a nō vſucapitur: vt ff. d acqui. re. do. l. ſi bona fide, § j. & C. de lon. tēp. præſ. quæ pro liber. l. ſola. Sed in ſeruo ſufficit, & quo ad vſucapionē, & quo ad fructus, in initio bonā fidē habere: vt ff. de vſur. l. qui ſcit. § vlti. & C. de vſuca. transfor. l. vnica. §. cum aūt. verb. hoc tantūmodo. Acc. ADDITIO. Sed de iure canonico requirit bona fid. cōtinua vſque ad pſcriptionē pſcriptionis. c. fi. cū ibi no. extra. de præſcri. Et facit iſte tex. quòd monachus trāſiens de vno monaſterio ad aliud, acquirat ſecundo bona fide poſſidenti.

Igitur. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquiſitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo quādo per ſeruos noſtros, & per quos, & quid acquiratur de acquiſitiōe p liberā perſonam, an poſſit acquiri, & quid. Secunda ibi. Itē vobis. Tertia ibi. Ex his. Itē prima ſubdiuiditur in tres partes. Nam primo ponit ius antiquū. Secūdo rationem correctionis. Tertio ponit ſuū ſtatutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Acc.

d Igitur. Quia de ſingulis dicere vult, de filijs, vt de dignioribus, primò dicit.

Acquiritur vobis nō ſolū per voſmetipſos, ſed etiā per eos, quos in poteſtate habetis: a † itē p ſeruos, in quibus vſumfructū b habetis; itē p homines liberos, & per ſeruos alienos, quos bōa fide c poſſidetis, de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

Exploſa veteri inhumanitate hodie bonorū aduentitiorū filij ſolus vſusfructus patri adquiritur; profectitiorū verò, etiam proprietas quæritur.

Igitur d liberi veſtri vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim e quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet caſtrenſibus peculijs) f hoc parētibus ſuis adquirebant ſine vlla diſtinctione. g * & hoc ita parentū fiebat, vt etiā eſſet eis licentia, quod p vnū, vel vnā eorū adquiſitū eſſet, alij h filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunq; mō voluerant adplicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt, & generali cōſtitutione i emiſſa, & liberis pepercimus, & parentib. honorē † debitū reſeruauim⁹. Sancitū etenī a nobis eſt, vt ſi quid ex re k patris ei l obueniat, hoc ſm antiquā obſeruationē totum parenti adquiratur. Quę n. inuidia eſt, m qđ ex patris occaſione profectum eſt hoc ad eū reuerti? n Quod ex alia cauſa ſibi filiusfamilias adquiſiuit, huius vſumfructū o patri quidē adquirat: dominium autem apud eū

ADDITIO. facit extra gl. ff. de edē. l. in argē in § ędit.

e Olim. Antiquitatem primo tractat, & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur: vt ℑ. e. ſi ſtipu. in princ. nam id quod tollimus vel reformamus, nō debet eſſe incognitū: vt C. de cad. tol. l. vnica. in prin.

f Caſtrenſibus peculijs. idem in quaſi caſtrēſibus, etiā iure veteri: vt ff. de col. bo. l. j. §. nec caſtrenſe. nō ſolū iure nouo: vt C. de bo. quæ. li. l. cū oportet. § exceptis. & §. ea dē obſequendo. Et aūt caſtrēſe, qđ filiusfa. a quolibet in caſtris acquirit, nō acqſiturus alias: vt ff. de caſt. pe. l. ſi forte. & l. caſtrēſe. Quaſi caſtrenſe eſt, quod magiſtri liberalium artium, medici, clerici, & aduocati, de publico acquirūt: vt C. de inoff. teſt. l. fi. ad princip. & C. de epi. & cler. l. ſacroſanctæ. & l. cū lege.

g Sine vlla diſtinctione aduentitij, vel profectitij, & proprietatis, vel vſusfructus.

h Alij: Scilicet tantū. qđ grauium eſt videt. vt C. de bo. q li. l. cum oportet. § j.

i Conſtitutione. Vt C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. Accu.

k Ex re. Large pone .i. ppter rē, vt fructus ex rebus patris, vel occaſione patris quocūque mō q̃ſita. .i. vt ff. de incē. rui. nau. l. j § ij. & ff. de vſu. hi fideicō. §. cū Pollidi⁹. & de vulg. ſab. l. ſed & ſi plures. § in arrogato. & de caſt. pec. l. ſi forte. & l. ſi caſtrēſe. niſi aliūde filius ſit hab. cuius p ſe: vt ff. de iur. dot. l. v. §. ſi pater. Et ſic ponitur ex re .i. ppter rē ff. de acqui. hę. l. adicio l fi. Ar. cōtra ff de pecu. l. eo tēpore. in fi. Arg. ſimiliter contra. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ſi quid ſeruo. Accu. ADDITIO. Sol. dictio, ex proprie & ſtrictè ſumpta denotat immediatū, vt ibi: ſecus ſi large, vt hic Bal. Et pro propter, & quòd item cauſam proximam, & mediatam denotet Mando. in Proœ glo. Facul. in ver. ex.

l Ei. Scilicet filio.

m Inuidia. Scilicet filio, quia acquiſiuit.

n Reuerti. Quaſi dicat, nulla.

o Vſumfructū Quem habet in aduētitijs, niſi remiſſerit: vt C. de bo. q li. l. cū oportet. §. in aūs tes. Vel niſi ab aliquo ſibi detur, vel relinquatur hoc pacto: vt ad patrē nō perueniat vſusfructus: vt in Authē. vt lic. mat. & auiæ. in princi. col. viij. Vel niſi ſuccedat filius vna cum patre in hæreditate fratris, vel ſororis: vt in Aut. de hær. quæ ab inte. de. §. ſi verò. col. ix. Vel niſi ſeruus donetur filiofamilias eo pacto, vt manumittatur ſtatim: vt C. de bo. quæ li l. vlt. ad fi. Vel niſi quando pater noluit conſentire filio adeūti hæreditatē aliquā: vt C. de bo. quæ li. l. vlt. ad finem. Vel niſi parētes minus legitimè diuertēte bona filijs applicentur: vt in Auth. vt nul. iu. §. qa verò q̃dā. col. ix. idē qn pr cōtra inceſtas nuptias: vt in Auth. de ince. nu. § j. col. j.

Additio

a Veluti p ſeruos. & concor. in proœ. decre. in gl. j. circa princ. ibi vel ſeruus dicitur.

† Dū nō de ſtipulētur mihi, aliās acquirit ſtipulāti. & quā uis is teneat mihi reſtituere per conditionē ſine cauſa, vt l. pe ff. de ſtipu. ſer. Ange.

* In quibuſdam exemp. legitur ſine vlla diſtinctiōe vſuſfructus & proprietatis.

* Ratio, q̃a monachus & ſeruus æquiparantur. ca. cum olim. d pri uile. Agi. Fat.

Peculiū quaſi caſtrenſe. Facit ad hoc quod in vna q̃que diſpoſitiōe ſca-

oīdus eſt honor patris ſcdm Ang. Aegid. Per.

‡ Quod eſt verū, ſi dētur neceſſaria ad bellū, aliās diſtigue an deiur a ... pro caſtra: an aliàs, vt l d. l. ſi forte i gl. alle. & ita poteſt intelligi l. j. C. de caſtren. pe. li. xij. vbi Licias ponitur hæc diſtinctio ſm Ang.

Peculiū caſtrenſe. Scilicet licitè: & tūc id qđ tribueret perſonæ propter laborē, & induſtriā, cenſet ad ... ipſius filij propriū, aliàs ex delicto, puta vſuris, nec patri quæritur: nec fructibus confert: ſi cut nec cętera aduētitia. vt l. fin. C. de col. An.

* Hoc eſt bonū conſilium p filijs quo tū patres ſunt debitores, vt ſacia e eos renuntiare vſusfructui aduētitiorū: al ſi hoc fiat in fraudē creditorū ſiu For. Aegi. Per.

ADDITIO. Et alios caſus vide per Ang. hic, in quibus omnibus licet nõ habeat pater ius vſuf. debet tamẽ habere cõmoditatẽ ipſius iuris, niſi de ipſa ł pacto vel remiſſione fiat expreſſa mentio, vt hic per eum.

a Proſpera fortuna. Quid dicemus in dubio vnde ꝓuenerit? Reſpõ. quidam ex bonis patris præſumitur habuiſſe, ſicut ſi vxor habet, præſumitur ex bõis * mariti: vt C. de don. inter vir. & vxo. l. etiam. & ff. de do. inter vir. & vxor. l quintus. Nos contra, & diſtingue, an filius ſit diligens, vel diues, & pater inops, vel econtra: vt ex bonis diligentis (alàs diuitis) ꝑ quæſitum fingamus: vt C. arbit. tut. l. ſi defunctus. & ff. de hæred. vend. l. venditor ex hæreditate, §. ſed vbi hæreditatem ibi, pretium .n. hominis &c. & ff. ad l. Falc. l. ſi hæres inſtitutus. in princ.

ADDITIO. Fi hæc eſt cõmunis ſecundum An. licet Ioã. Fab. hic ſentiat contrarium. & malè. quia in dubio nõ præſumitur delictũ: vt l. merito. ff. pro ſocio. Ang.

b Procedat. Colligẽ, peculiũ aliud caſtrenſe, aliud quaſi caſtrenſe, aliud ruſticanum, ſiue paganum: quod diuidit in profectitiũ & aduentitium: vt C. de inoff. te. l. ſi. in prin. de quib. oibes dicẽ in hoc ti. quid iuris ſit. & C. de bo. q li. l. cum oportet.

c Hoc quoque. Scilicet vt parentibus honorem ſeruemus. & filijs parcamus.

d Diſpoſitum eſt. C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. § cum autem.

e Specie. Id eſt caſu, Accur.

f Vbi. In quo.

g Quæ acquiſitionẽ effugiebãt. Id eſt, patri nõ acquirebatur quantũ ad proprietatẽ. Sed ſecundũ quæ tẽpora locũ habebat qđ hic dicitur? Secundũ antiqua nõ: quia ſola caſtrẽſia, & quaſi, nõ acquirebãtur, de quib. nihil detinebat pater: vt C. de bo. quæ li. l. cũ oportet. §. j. ſecundũ moderna verò nõ, q nõ erat adhuc ſtatutum in aduẽtitijs, vt nõ acquirãtur patri tpe huius legis antiquæ, q recitatur hic. R. ſi. quatuor iura hic ſucceſſiuè ſiderari. Antiquiſſimũ, quo ſola caſtrẽſia, vel quaſi, nõ acquirebãtur, vt § j. Antiquũ, vt tẽpore Cõſtantini, quo res maternæ, & ex materna linea delatæ, vt nõ acquirãtur patri ſtatutũ eſt: vt C. de bo. mat. l. j. ij. & iij. Tertio quod hic recitatur, vt pater emancipando filium de his materiis tertiã teneat pro præmio. Quartũ quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirãtur filijs, quantũ ad ꝓprietatẽ, patri quantũ ad vſumfructũ ex quo colligitur illud quod iure antiquo cautũ erat, vt hic. & ĩ. §. j. & C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet.

h Conſtitutionib. Scilicet Cõſtantini ante Iuſtinianũ: vt recitatur C. de bo. quæ. li. l. cum oportet §. pe.

i Decreſceret. Ar. contra. ĩ. de leg. pa. tu. ꝑ totũ. & C. de cad. tol. l. vnica. §. pro ſecundo. Acc.

remaneat: ne quod ei ſuis laboribus, vel proſpera fortuna a acceſſerit, hoc in alium perueniens, luctuoſum ei procedat. b

Pater filium emancipans dimidiã vſusfructus aduenientium filio, remuneratiōnis cauſa conſequitur: quę loco trięſis dominij, quem olim habebat, ſucceſſit.

Hoc quoque c à nobis diſpoſitum eſt, d & in ea ſpecie, e vbi f parens emancipando liberos ſuos, ex rebus, quæ adquiſitionem * effugiebant, g ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerit) * licentiam ex anterioribus conſtitutionibus h habebat, quaſi pro pretio quodammodo emancipationis. Et inhumanũ quiddam accidebat, vt ſi filius rerum ſuarũ ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur, & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quòd ſui iuris effectus eſſet, hoc per rerum deminutionẽ decreſceret. i Ideoq; ſtatuimus, vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam k non dominij rerum, ſed vſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruet, pro tertia l dimidia potiturus.

Seruus adquirit dño etiã ignoranti. Hęreditas verò ſine iuſſu domini ab eo adiri non poteſt. Et tam proprietas quàm poſſeſſio per eũ domino adquiritur. Aretinus.

Item vobis † adquiritur, quod ſerui veſtri ex traditione nanciſcuntur: ſiue quid ſtipulentur: m ſiue ex donatione, vel ex legato, ſiue ex qualibet n alia cauſa adquirant. Hoc enim vobis ignorantibus, & inuitis obuenit: o ipſe enim ſeruus qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuũ p habere poteſt. Sed ſi hæres q inſtitutus ſit: nõ aliàs, niſi veſtro

ADDITIO. Tu dic q honor cũ emolumento pecuniario poteſt cauſare honorẽ: ſed honor ſine emolumẽto non põt eſſe cauſa oneris, quãuis quandoq; contingat honorem eſſe ſumptuoſum.

k Dimidiã. Quam ſemper retinet. niſi expreſſè remittat: vt C. de bo. quæ li. l. cũ oportet. Accur.

ADDITIO. Dic q in peculio profectitio eſt neceſſe, q pater expreſſè retineat: aliàs donare videtur. l. donationes. §. pater. ff. de do. Et eſt ratio diuerſitatis quia profectitiũ pater poteſt adimere: & totũ ex eius voluntate depẽdet, ideo ei non prouidit, ſicut in aduentitio: quod pater nõ poteſt adimere: cum proprietas ſit ipſius filij. ſecundum Ioã. Fabr.

l Pro tertia. Id eſt loco tertiæ, quã habebat olim in bonis maternis ratiõe proprietatis, habet hodie dimidiam vſusfructus in omnibus aduentitijs: vt C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. § penult. Accur.

m Stipulentur. Et ita obligationẽ domino quærit: vt ĩ. per quas perſõ. no. ob. acqui. circa prin.

n Ex qualibet. Vt per occupationẽ, vel ſpecificationem, vel inuẽtionẽ: vt ſ. de rer. diuiſ. § feræ & § cum quis. & § theſauros.

o Inuitis obuenit. Sic ff. de acqui. re. do. l etiã inuitis. ſic & ff. de verb. obli. l. ſeruus vetante. Arg. cõtra. ff. de dona. l. hoc iure. §. non poteſt. Accur.

ADDITIO. Sõl. dic q inuitis acquiritur ipſo iure: ſed non ſit incommutabiliter: vt ibi, argu. l. inuito. ff. de regulis iuris.

p Nihil ſuum. Scilicet ad ſuam vtilitatẽ ſed ad dominii vtilitatẽ põt: vt ĩ de ſtip. ſeruo. §. ſed cum factũ. quæ eſt contra. imò etiã ad ſuam vtilitatem quandoque: vt ſi dominus ſeruo legatũ relinquat. vt C. de nec. ſer. l. q dã. § illo! Reſp. illud de æquitate, nõ ratione dicitur, quia in alimenta erat relictũ, vt C. de leg. l. ſeruis. & ff. de alimen. & cib. leg. l. ſeruos. aliàs autẽ non tenetur hæres, niſi velit. Accur.

ADDITIO. Quod facere debet de vrbanitate, ſi ſuam grauare nolit opin. vt ibi no. gloſ.

q Sed ſi hæres. No. in hæreditate adeũda à ſeruo ei eſſe

* Vt tollas coniectura turpis, quæ eſt à ſuleerij. Aegi. Perrinus.

* Aliàs acquiſitionẽ patris effugiebant.

Aliàs ſi voluerat.

Peculiũ eſt multiplex.

Pater ſm diuerſa tẽpora diuerſa iura habuit in bonis filij.

† Aliàs Incipit iſte §. Itẽ quod ſerui. & ita cõmuniter allegatur: Sed tunc ſubaudi, vobis acquiritur.

Beneficiũ confertur in inuitũ.

Seruus an poſſit habere aliquid ſuũ.

Hęreditas per ſeruũ adiri nõ poteſt, niſi ita cõcurrant.

iuſſu hæreditatem adire pōt. Et ſi vobis iubentibus adierit, a uobis hæreditas adquiritur, perinde, b ac ſi uos ipſi hęredes inſtituti eſſetis. Et cōuenienter ſcilicet vobis legatum per eos adquiritur. c Non ſolum autē proprietas per eos, quos in poteſtate habetis, vobis adquiritur, ſed etiam poſſeſſio. Cuiuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, d id vos poſſidere videmini. e Vnde ēt ꝑ eos vſucapio, f vel lōgi tēporis poſſeſſio g vobis accidit.

Alienus ſeruus, cuius vſūfructum habemus: itē is, quē bona fide poſſidemus ſiue liber ſit, ſiue ſeruus, ſi quid ex re noſtra, vel ſuis operis nanciſcatur, nobis adquirit: quod verò extra has cauſas aſſequitur, vero domino, aut ipſi libero homini quæritur

De ijs autem ſeruis, in quibus tātúmodo h vſūfructū i habetis, ita placuit: vt quicquid ex re k veſtra, vel ex operis ſuis adquirunt, id vobis adijciatur; quod verò extra eas cauſas cōſecuti ſunt, id ad dominū ꝓprietatis l pertineat. Itaque ſi is ſeruus hæres inſtitut° ſit, legatumve quid, m aut donatū fuerit, non vſufructuario, ſed domino proprietatis adquiritur.

Liber homo, & ſeruus alienus bona fide poſſeſſ°, adqrūt poſſeſſori ex re ipſius, & opis ſuis: Ex alijs verò cauſis liber homo adquirit ſibi, & ſeruus domino ſuo. Et non tantùm per prædictos acquiritur nobis dominium, ſed etiā poſſeſſio. Aret.

Idem placet, n & de eo, qui a vobis bona fide poſſidetur, ſiue is liber o ſit, ſiue alienus ſeruus. Quod enim placuit de vſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas p adquiritur, id vel ad ipſum ꝑtinet, ſi liber eſt, q vel ad dominū, ſi ſeruus eſt. Sed bonæ fidei poſſeſſor cum vſuceperit ſeruum, (quia eo modo dominus fit) r ex omnibus cauſis

eſſe neceſſaria, quæ ſunt: iuſſus, vt hic: & q. præcedat: vt ff. de acquir. hær. l. ſi quis mihi. §. iuſſum. & ſerui voluntas: vt C. de hæ. inſt. l. cum proponas. §. ſi in glo. pe. in Trebellianica reſtitutione ſeruo facienda ſolius domini ſufficit voluntas. At in bonorū poſſeſſione ſeruo delata ſeruū conſentire, & dominū velle ſiue ante, ſiue poſt oportet: vt ff. ad Trebel. l. ſi ſeruum inuito. & ff. rem rat. hab. l. pe. in legato non eſt opus iuſſione, cū emolumentū tantū contineat: vt ff. man. l. ſi hæreditatem.

a Adierit, Scilicet, ſeruus.

b Perinde. Quandoque non perinde vt ſi filiu meo ſubſtituam eos, quos hęredes mihi fecerim. Nam vocantur ex ſubſti. qui per ſe, nō qui per ſeruos hæredes ſūt: vt ff. de vul. & pup. ſubſtit. l. qui liberis. § hæc verba. Itē alibi: vt ff. de lega. j. l. cū filio. §. denique. verſi. ipſi verò. & verſic. & ideo. Acc. ADDITIO. Quod facit: vt compromiſſum factum in abbatem ſancti Proculi, eo mortuo nō transeat in ſucceſſorem: quia prædefuncti induſtria videatur electa: vt per Barto. ibi.

c Adquiritur. Siue ſeruus tantū velit, ſiue dominus tantum: vt ff. de dona. cau. mort. l. ſi ua. de adi. leg. l. ſi ſeruo cū libertate.

d Adepti fuerint. Scilicet iuſtè: a ſecūdum quoſdā. Vel aliter: quod dic: vt diximus ſ. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris §. j.

e Videmini. Etiam ignorantes: vt ff. de acquir. poſſ. l. iij. §. ſ alens.

f Vſucapio. In rebus peculiaribus ſtatim: in dominicis poſtquā dominus ſcit: vt ff. pro ſo. l. ij. & de vſuca. l. labeo.

g Poſſeſſio. Id eſt præſcriptio, quæ eſt effectus longe poſſeſſionis: vt ff.: vt ff. de vſuca. l. iij.

h Tantummodo. vt ff. de do. cauſ. mort. l. vlti. & de adi. leg. l. ſeruo.

i Vſum fructum. De eo, in quo vſum tantúmodo habemus: dic, quòd ex operis tantum non acquirit: quia operæ ſerui in fructu ſunt. vt ff. de vſu & habit. l. per ſeruum. Accur.

k Ex re. Expone: vt ſ. §. j.

l Ad dominum proprietatis. Niſi contemplatione vſufructuarij ſit inſtitutus, vel aliud ſibi datum fuerit: quo caſu ex re eius ſcilicet vſufructuarij ſic ſibi quæſitum eſſe videtur: vt ff. de vſufruct. leg. l. ſed & ſi quid. non tamen vſufructuarij iuſſus ſufficit ad adeūdam hæreditatem: vt ff. de acqui. hære. l. adidio. §. præterea. Accur. ADDITIO. Sed adibit iuſſu domini: qui fructuario reſtituet: & ſi nolit iubere, cogetur: vt not. eo. ti. de acqui. hæ. l. ſi quis mihi. in prin. & in gl. ij. & ff. de vſufr. leg. l. ſi ſerui. Ioan. Fab.

m Quid. id eſt aliquid.

n Idem placet. Scilicet quo ad acquiſitionem, vt ſtatim ſequitur: nā in alijs differt: vt j. e. §. ſed bonæ fidei.

o Is liber. Hic dic quod diximus ſ. eo. in princip.

p Extra iſtas duas cauſas. Veluti, ſi ſuaris hæres inſtitutus, vel legatū fuerit ei aliquid vel donatū.

q Si liber eſt. Præter poſſeſſionē, quæ ſibi. ſ. libero poſſeſſo qri non poſſit, cū ipſe ab alio poſſideatur: vt ff. ad leg. Iul. de adult. l. ſi eunier. item præter vſucapionem, quæ ſibi nō quæritur ſine poſſeſſione: vt ff. de acquirē. rer. domi. l. homo liber. §. quicquid. & ff. de vſuca. l. ſi ua poſſeſſiōe. Sed in hæreditate per liberum hominē mihi quærenda, ſex ſunt neceſſaria: quorum ſi quid defuerit, non quæritur, ſcilicet, vt mei contemplatione inſtituatur. Item vt ſciat cōditionem ſuam in ſtatutis. Item quòd iuſſu meo adeat. Itē quòd volens adeat. Item quòd velit mihi quærere. Item quòd bona fide poſſideam. Bene dico, quòd oportet: vt ſciat conditionē ſuam. Nā ignarus ſuæ conditionis nulli acquirit, ſibi enim non: vt ff. de acquir. hæred. l. qui putat. §. qui bona fide. & l. vj. §. j. quia ſe obligare non voluit. Item poſſeſſori nō, ſi non interuenit iuſſus: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. Item & ſi interuenit: vt ff. de acquir. hære. l. vj. §. Celſus. & §. j. nam ſeruili neceſſitate creditur hoc feciſſe: vt ff. de neg. geſt. l. at qui. §. ſi libero, quare non poteſt acquirere: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. homo liber. Si ſciat cōditionem ſuam: volens quærere mihi, quęrit ſibi. ſed ſi inſtituitur mihi poſſeſſori per cōdictionem ſine cauſa, cuius intuitu fuit inſtitutus, ſicut volēs quærere poſſeſſori, cuius intuitu fuit inſtitutus. iuſſu eius adeūdo quærit, ſed ſi non eius contemplatione, nihil: vt ff. de acqui. re. do. l. liber homo. & l. homo liber. in prin. Item poteſt dici quòd ignarus quærit ſibi: vt ff. de acquir. hær. l. qui putat. §. de eo. cum non contēplatione poſſeſſionis inſtituatus: vt ff. de acqui. hæ. l. qui in aliena. in fin.

r Dominus fit. Sic C. de pact. l. traditionibus. Accu.

a Et hoc tenet Angel. in l. qd ſeru°. ff. de acq. poſ. quod facit vt lucrū ex vſuris non quærat patri, nec ſit ſtatri- bus cōſerēdū, niſi vtant cautela, de qua p eū hic.

Poſſeſſione poſſeſſus non quærit.

Hæreditas nō qritur per hominē liberum bona fide poſſeſſū niſi ſex concurrāt.

a Dic ſecūdū Io. Fa. quòd hoc pōt eſſe verū i quo iuſſus nō interuenit: quia tūc non videtur ſibi velle acquirere i dubio: vt ff. de acqui. hæ. l. q in aliena. §. j. ſed de hac materia plenius vid. hic pe. Ang.

Non

pereũ ſibi adquirere põt. Fructuarius verò vſucapere nõ põt. primũ, quia nõ poſsidet, a ſed hẽt b ius vtendi, fruendi. deinde quia ſcit c ſeruũ alienũ eſſe. Non ſolũ aũt ꝓprietas ꝑ eos ſeruos, in quib. vſumfructũ habetis, vł quos bona fide poſſidetis, aut ꝑ liberã pſonam, q̃ bona fide vobis ſeruit, vobis adquiritur, ſed ẽt poſſeſsio. Loqmur aũt in vtriuſq; d perſona ſecundum diſtinctionem, quam ꝓximè e ex poſuimus: id eſt, ſi quam poſſeſsionem ex re veſtra, vel ex ſuis opis adepti fuerint.

Per prorſus extraneã perſonam (excepto procuratore per quem poſſeſſio, dominium, & vſucapiendi conditio nobis quæritur) nil nobis adquiri poteſt.

Ex his itaq; apparet, f ꝑ liberos homines, quos neq; veſtro iuri ſubiectos habetis, neq; bona fide poſsidetis: item per alienos ſeruos, in quib. neq; vſumfructum habetis, neque poſſeſsionẽ iuſtã: nulla ex cã vobis adquiri g poſſe. Et hoc eſt, quod dicit, per extraneã perſonã nihil adquiri poſſe: excepto eo, q̃ per liberã perſonam, veluti per ꝓcuratorem, placet non ſolùm ſcientib. ſed & ignorãtib. vobis adquiri poſſeſsionem, h ſcdm diui Seueri conſtitutionẽ: i & per hanc k poſſeſsionem, ẽt dominium, ſi dñs fuerit qui tradidit: vel vſucapionem, aut longi temporis præſcriptionem, l ſi dõminus non ſit.

Epilogando trãſit ad alias materias cum quodam præambulo. Aretinus.

Hactenus tantiſper ad monuiſſe m ſufficiat, quẽadmodũ ſingulæ res vobis adquirant. n nã legatorũ ius o quo & ipſo ſingulæ res vobis adqrunt: item fideicõmiſſorũ, vbi ſingulæ res vobis relinquunt: opportunius inferiore loco referem⁹.

p Videamus itaq; nunc, quib modis per vniuerſitatem res vobis adquirã tur. Si cui ergo hẽdes q facti ſitis, ſiue cuius bonorum r poſſeſsionẽ petieritis, vel ſi quẽ adrogaueritis; s vel ſi cuius bona libertatum conſeruandarum cauſa vobis addicta fuerint: t ci⁹ res oẽs ad uos tranſeunt. Ac pri⁹ de hæreditatib. diſpiciamus: quarũ duplex cõditio eſt. nã, vel ex teſtõ, v vel ab inteſtato ad uos ꝑtinent. Et prius eſt, vt de ijs diſpiciamus, quæ ex teſtamento vobis obueniunt: qua in re neceſſarium eſt initium de ordinandis teſtamentis exponere.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Anneta teſtamentum (vt Vlpian lib. xxviij. Digeſtorum titu. eod l. i. plenis verbis definit) eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Iſte tit. & ſequẽtes continuant per Imperatorem vt ſupra tit. i. §. fi. dic vt ibi. Vel dicas ſic, et familiarius. Dictũ eſt ſupra in § fi. tit. præcedentis, q̃ per vniuerſitatem res nobis acquiruntur: & per hæreditatẽ, & alios modos ibidem poſitos. Verùm quia hæreditates quandoque deferuntur ex teſtamento, & quandoque ab inteſtato, ideo primo ſequitur videre de teſtamentis.

Teſta-

a Non poſſidet. ſ. ciuiliter, ſed naturaliter: vt ff. de acq. poſ. l. naturaliter. ſ vnde vtile interdictum vñ vi ſibi datur. vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi.

b Sed habet. Sic ff. de acq. poſ. l. j. §. per eum. ſic ff. qui ſatiſd. cog. l. ſciendum. §. ij. Accur.

c Quia ſcit. Vnde non vſucapit, cum malam fidẽ habeat: vt ℑ. de vſufruct. in principio.

d In vtriuſque. Nota ĩn trib. vtriuſque dici. Vel melius dic vtriuſque, fructuarij & bonæ fidei poſſeſſoris.

e Proximè. Vt ſupra eod. §. de his. & §. idem placet.

f Apparet. Scilicet argu. a contrario ſenſu ſumpto. nam ſi tã tum per dictos homines acquiritur, ergo non per alios. vt ff de offi. eī⁹ cui mã. eſt iur. l. j. in prin. & ℑ. de iure. in princip.

g Acquiri. Fallit in tutore & curatore & ſimilibus perſonis. vt dicemus infra de inuti. ſtipula. §. ſi quis alij.

ADDITIO. Videbitis ibi gloſ. plenam, qui poteſt pro alio ſtipulari, de quo late per Bar. & doct. in l ſtipulatio iſta. §. alteri. & §. ſi quis inſulam. ff. de verb. obligatio. Ang. Aretinus.

h Poſſeſſionem. C. de acquit poſ. l. j. & ff. de acqui. poſſeſ. l. poſſeſſio quoque. §. & ſi poſſeſſio.

i Conſtitutionem. Quæ eſt C. per quas perſo. no. acqui. l. j.

k Per hãc. Ita q̃ & per procuratorem nanque ſola poſſeſſio (cũ res inanimata ſit) mihi non quæ tit. nam & per traditionẽ res mihi quæritur, & poſſeſſio. ſed illa eadem & per me acquiritur: vt ſupra de rerum diui. §. per traditionem. & ſupra eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo. per ſolam poſſeſſionem acquiri dominium: et hic, & C. eo. l. j. Sed ibi non dicit ſimpliciter excepta poſſeſſione, ſed dicit excepta cauſa poſſeſſionis, id eſt, dominio, quod eſt cauſa poſſeſſionis, ſecunda poſt vſucapionem: vt ff. de vſucapio. l. iij.

l Præſcriptionem. Vobis ſcientibus: vt C. de acquit. poſ. l. j.

m Admonuiſſe. Supra de rerum diuiſio. §. ſingulorum.

n Acquirant. Per nos, & alios: vt in titu. iſto.

o Nam legatorum ius. Reſpond. tacitæ obiectioni, quæ fieri poſſet de ſingularibus acquiſitionibus legatorum.

p Referemus. Vt infra de leg. per totũ. & infra de ſing. re. per fideicõ. reli. ꝑ totum. Accur.

q Hæredes. Scilicet de iure ciuili: vt ℑ. de hære. inſtit. vſque ad tit. de bon. poſſeſſionibus.

r Bonorum poſſeſſionem. ſ. de iure prætorio: vt infra de bono. poſ. per totum titulum.

s Arrogaueritis. ℑ. de acqui. per arro. per totum.

t Add cta fuerint. ℑ. de eo, cui lib. cã bona addi. per totum.

v Ex teſtamento. De quib. vſq; ad tertium librum dicet.

Hæc eſt cõis opinio. licet Raph. dicat §. eius eſt opinionis inhærere Ang. hic, quem videas.

Argumẽtum a cõtrario ſenſu ẽ in iure validũ.

Poſſeſſio nõ quæſit.

Eſtamentum. Totus iſte tit. diuidit̃ principaliter in tres partes. Nam primo ponit ſiue deriuationem, ſiue etymologiam teſtamenti. Secundo de teſtamentis in ſcriptis tam de iure veteri, q̃ de iure nouo. Tertio de teſtamento nũcupatiuo. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa eadem. Item ſecunda pars principalis ſubdiuidit̃. Nã primo recitat ius antiquũ. & multiplicẽ ordinationem teſtamentorum: & eorũ nõa cum eorũ correctione. Secũdo de ſigillatione faciẽda p teſtes. Tertio q teſtes pñt adhiberi, & q repellant̃ in teſtõ. Quarto q̃ non refert, in qua materia teſtm̃ ſcribat̃. Quinto ponit vnum caſum, q̃ de vno teſtõ pñt fieri plures ſcripturæ. Secũda ibi, Pñt aũt. Tertia ibi, Teſtes aũt. Quarta ibi, Nihil aũt. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc principaliter ſubdiuidit̃ in nouem partes. Primo ponit etymologiam vocabuli. Secundo recitat duo gña teſtõrum, q̃ olim ſeruabant̃. Tertio recitat tertiũ genus teſtõrum quod ẽt iure ciuili fuit introductũ. Quarto ponit duo gña teſtõrum in deſuetudinem abijſſe. Quinto ponit qualiter tertium genus partim deſijt p deſuetudinem. Sexto qualiter fiebant teſtamenta de iure prætorio. Septimo qualiter in confectione teſtõrum ius ciuile, & p̃torium cõiunctum eſt, & ẽt ꝯſtitutiones imperiales. Octauo magis declat: quid eſt de iure ciuili, & quid de p̃torio: & quid de iure conſtitutionum in formatione teſtamenti. Nono qualiter p ꝯſtõnes imperiales additum eſt, q̃ teſtator ſcribat nomen hæredis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi, Acceſſit. Quarta ibi, Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi. Poſtea. Septima ibi, Sed cũ paulatim. Octaua ibi, Vt hoc. Nona ibi, Sed his oib⁹.

ª Hanc definitionem teſtamenti recitat gl. j. in c. ij. extra. de teſtamẽt. & ibi vide concor.

ᵇ Etymologiã hãc ridet Aul. Gel. libr. noc. attica. vij. capit. xij. & Lauren. Val. libr. eleg. vj. capi. xxxvj. De qua re vide Virgiliũ in cõm. ẽ. artic. ſuis hoc ij. ſo titu.

Teſtamẽtũ † ex eo appellatur, q̃ teſtatio mẽtis ſit. † Sed vt ª nihil antiq̃tatis penitus ignoretur: ſciẽdũ eſt, olim quidem duo genera teſtamẽtorũ in vſu fuiſſe quorũ altero in pace, & otio vtebant̃, qđ calatis comitijs ᵇ † appellabant: altero, cũ in p̃liũ exituri eſſent, ᶜ qđ p̃cinctum ᵈ dicebatur. Acceſſit ᵉ deinde tertium

CASVS. Dñe, iam video q̃ vultis tractare de teſtamentis. dicatis ergo mihi: vnde appellatur teſtm̃? Ad hoc rñ. Amice, teſtm̃ ex eo appellatur, quod teſtatio mentis eſt: ſed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur a iuuenibus; ſcire debes duo genera teſtõrum de iure ciuili antiquiſſimo in vſu fuiſſe: quorum altero genere vtebantur antiqui in pace, & otio: hoc genus teſtamenti in pace, & otio facti appellabant antiqui calatis comitijs. & altero gñe teſtamentorum vtebantur, cum eſſent in expeditionem armorum exituri: & hoc ſecundum genus appellabant procinctũ. Poſtea verò procedente tpe acceſſit tertium genus teſtamentorum: & hoc tertium genus appellabant p æs, & libram: & hoc tertium genus ita appellabat̃: quia per quandam imaginariam venditionem fiebat coram quinq; teſtib. ciuib. Romanis puberibus, libripende præſente, & eo qui familiæ emptor dicebat̃: & ita quodãmõ ſex teſtes de iure ciuili antiquo in factione teſtamenti requirebantur. Sed certè prima duo genera teſtamentorum, videlicet calatis comitijs, & procinctum ex veteribus temporibus in deſuetudinẽ abierunt. Tertium verò genus, quod per æs & librã appellatur, licet diutius permanſerit, tamen partim in vſu eſſe deſijt. & hæc tria genera teſtõrum, videlicet calatis comitijs, & procinctum, & per æs & libram, ad ius ciuile referuntur. Poſtea verò de iure prætorio quædam alia forma faciendorum teſtõrum inuenta eſt. Nam de iure nulla emancipatio, vel imaginaria venditio requirebat̃: ſed ſigilla ſeptẽ teſtium teſtamentis faciendis ſufficiebant: quãuis iura ciuili antiquo ſigilla teſtiũ nõ eẽnt neceſſaria. Sed cũ poſtea paulatim, & ſucceſſiue tã ex vſu hominũ, q̃ ex emandationib. ꝯſtitutionum cœperit ius ciuile, & ius p̃torio in vnã ꝯſonantiã, & vniformẽ obſeruationẽ circa factionẽ teſtõrũ conſtuere: ſtatutũ fuit, vt vno, & eodem tpa ſigna ſeptem teſtiũ in teſtamentis adhibeãtur, quod ius ciuile antiquum quodammodo exigebat: & hmõi ſeptem teſtes adhibiti in teſtõ ſubſcribebant, quod ex conſtitutionib. inuentũ eſt: & ex edicto prætoris ſignacula teſtiũ teſtamentis adponerẽtur, vt hodie huiuſmodi ius teſtamẽtorum faciendorum ex triplici fonte, videat̃ eſſe deriuatũ. Nam teſtes, & eorũ ſigna vno contextu teſtamenti celebrandi p̃ſa a iure ciuili antiquo vident̃ deſcendere. Subſcriptiones aũt teſtatoris, & teſtiũ ex ꝯſtõnũ obſeruatione adhibent̃: & ſigilla, & numerus teſtiũ ex edicto p̃toris. Sed pone: Dñe, iã video qđ obtinebat de iure antiquo circa facienda teſtamenta. & qualiter antiquitas corrigit̃ p ꝯſtõnes principum. nunquid addidiſtis per conſtitutiones veſtras? Rñ. q̃ ſic. Nã omnib. p̃dictis pp ſynceritatẽ teſtamenti, vt omnis fraus excludat̃, ex nr̃a ꝯſtõne hoc additum eſt, vt nomen hæredis p manum teſtatoris, vel ſi ipſe neſciat, vel non poſſit ſcribere: p manũ publica exprimat̃, & oĩa ſm noſtræ ꝯſtõnis tenorẽ p̃cedant. Sed pone: Dñe, iã video quot teſtes debent ſignare teſtm̃: nunquid neceſſe eſt, q̃ quilibet eorũ p̃prio ſigillo vtat̃: Rñ. q̃ non. Poſſunt. n. oẽs teſtes vno ſigillo, vel vno annulo ſignatorio ſignare teſtm̃. Quid. n. ſi ſeptem annuli vna ſculptura fuerint, & eoſdem habentes characteres, nõne ſufficiunt? Ergo eadem rõne ſufficit, & ſi omnes eodem annulo vtant̃: & ita Papin. viſum eſt. Et nõ ſolum p̃prio, ſed etiam alieno ſignare pñt. Et hæc dicũtur vſque ad illum §. teſtes autem. Fran. de Are.

Teſtm̃ ex eo appellat̃. Ponit etymologiam: vt dr̃ lapis quaſi lædens pedẽ & argumentũ, quaſi arguẽs inuentum: & ſic mutuum qđ ex meo tuum fit: vt ff. ſi cer. pet. l. ij. §. appellata. & ſm hoc codicillus põt dici teſtm̃. ¹ Definit̃ aũt ſic: teſtm̃ eſt voluntatis noſtræ iuſta ſnĩa de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri voluit: vt ff. eo. l. j. & eſt addendum: cum inſtitutione hæredis: vt j. de leg. §. ante hæredis: quia ſine hæredis inſtitutione nullum dr̃ teſtamentum: vt ff. de iur. codic. l. ij. & j. de fideicom. hære. in princip.

ADDITIO. Sed hanc glo. communiter reprehendunt doct. quia ponit defectum in iuriſconſulto: vt d. l. j. & exponunt iuſta. i. perfecta: vt probatur in l. cum filio. §. fi. ff. de leg. iij. quæ p̃fectio eſt quadruplex ſ. in materia, in forma, in ſolennitate, & quo ad ꝯfirmationem dupliciter: vt hic. Ang.

ª Sed ut. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. & cum tripliciargu. contra in eodem titu. de cadu. tollen. § in non ſcriptis. Accur.

ADDITIO. Sed dic, q̃ licitum eſt ſcire, & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, non ad deciſionem. l. j. in prin. C. de latu. lib. tol. & p Mandoſ. in 1. quæſt. 6. Regu. nume. 8. & in 3. quæſt. 14. Reg. nume. 2. & 3.

ᵇ Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuẽtibus. Calos. n. bonum interpretatur, comitia ſunt conuentus. Vel a calo, quod eſt voco: quia vocatio p̃ſonarum fiebat, unde calendæ dictæ ſunt. Accur.

ADDITIO. Dic q̃ comitium propriè eſt, in quo coitur ad litium, & ſuffragiorum cauſas.

ᶜ Exituri eſſent. De domibus.

ᵈ Procinctum. Eo forte q̃ ſubcinctè fiebat. ² Et in his duob teſtamentis hæres erat: vt j. eo. §. ſed neq;.

ᵉ Acceſſit. Similiter de iure ciuili.

ª Calata comitia dicantur. pulchrè Gel. li. noctium atticarum. xvj. capit. xxvij. & ibidẽ multa in hanc rem de teſtamẽtis.

ᵇ Aliàs in p̃cinctu.

Lapis vnde dicat̃. Argumentum vnde dicat̃.

¹ Tñ nõ eſt teſtamentũ: vt l. fi. C. de codicil.

Calos. Calendæ. Comitia.

² Imo verò eo q̃ tũc fieret cũ viri ad prælium ſacciendum in aciem vocabantur: teſte Aulo Gel. lib. xv. ca. xxij.

Per æs

genus teſtamētorū, quod dicebatur per æs & librā, a ſcilicet, quòd per emācipationem, † id eſt, imaginariā quandam vēditionem b agebatur, quinque teſtibus, & libripende, c ciuibus Romanis d puberibus e præſentibus, & eo, qui familiæ f emptor g dicebatur. † Sed illa quidē priora duo genera teſtamētorum, ex veteribus temporibus in deſuetudinē abierunt. Quod verò per æs, & libram h fiebat, licet diutius permanſerit: attamen partim i & hoc in vſu eſſe deſijt. Sed prædicta k quidem nomina teſtamentorū ad ius ciuile l referebantur. Poſtea m verò ex edicto prætoris forma alia faciendorum teſtamentorū introducta eſt. † Iure enī honorario n nulla emācipatio deſiderabatur: ſed ſeptē teſtiū ſigna ſufficiebāt: cū iure ciuili ſigna teſtiū nō eſſent neceſſaria.

Teſtamenti in ſcriptis ſolennitas partim iure ciuili, partim ſacris cōſtitutionib⁹, & prætorio iure nititur: cōſtituitur autem tale teſtamentum teſtibus ſeptem vno contextu actui adhibitis, & facto teſtamento ſubſcribentibus: ac demum illud ſuis ſigillis munientibus.

Sed cùm paulatim, tā ex vſu hominum, quàm ex conſtitutionum emendationibus cœpit in vnā conſonantiam ius ciuile, & prætorium iungi: conſtitutum eſt, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodāmodo o exigebat) ſeptem teſtibus † adhibitis, & ſubſcriptione p teſtiū (quod ex conſtitutionibus q inuentum eſt, & ex edicto prætoris) ſignacula teſtamētis imponerētur: ita vt hoc ius tripertitū eſſe videatur: & teſtes quidē, & eorum præſentia, vno contextu r teſtamēti celebrandi gratia, a iure ciuili deſcendant: Subſcriptiones autem teſtatoris, s & teſtium ex ſacrarū conſtitutionum obſeruatione adhibeantur: Signacula autem, & teſtiū t numerus ex edicto prætoris. Sed his omnibus a noſtra conſtitutione propter teſtamentorū ſynceritatem vt nulla fraus adhibeatur, hoc additū eſt, vt per manus teſtatoris vel teſtium nomē hæredis exprimatur: & omnia ſecundū illius conſtitutionis tenorem v procedant.

Omnes teſtes poſſunt vno annulo proprio, vel alieno ſigillare hoc dicit Ares.

Poſſunt † autem omnes teſtes & vno annulo x ſignare teſtamentum: y Quid enim, ſi ſeptem annuli vna ſculptura fuerint, ſecundū quod Papiniano viſum eſt? z Sed & alieno quoque annulo licet ſignare teſtamentum.

Qui ex teſtamento capere poteſt, is teſtamētarius teſtis eſſe poteſt: ſed perſonæ hic enumeratæ, quamuis teſtamenti factionem habeant: teſtamento teſtes adhiberi nequeunt.

Teſtes autem adhiberi

a Per æs, & libram. Proprium nomen teſtamenti.
b Venditionē. Sic i. qui. mo. ius pa. po. ſol. §. præterea.
c Libripende. Id eſt æſtimatore, qui libripendebat, vel æſtimabat familiā vno nūmo: deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis.
d Ciuibus Romanis. Id eſt liberis hominibus: vt ſ. de libe. §. fin.
e Puberibus. Supra, quib. mo. tut. fi. in princip.
f Familiæ. Id eſt, hæreditatis: vt ff. de ver. ſig. l. pronūciatio. §. familiæ. Accur.
g Emptor. Qui erat loco hæredis: vt j. §. ſed neque. Accu.
h Libram. Scilicet adæquatā i. æſtimatam rem. & dicitur libra, hæreditas: quia ſicut libra diuiditur in xij. vncias, ita & hæreditas: vt j. de hęre. inſti. § hæreditas. vnde dicit' adæquata libra, id eſt, hæreditas æſtimata.
i Partim. Quia numerus teſtium remanſit.
k Et prædicta. Aliàs præfata. & ita allegatur quandoque inuenitur.
l Ad ius ciuile. Scilicet, quia ius ciuile inuenit.
m Poſtea. Scilicet de media iuris prudentia.
n Honorario. Id eſt prætorio: vt ſ. de iure natu. §. prætoriū.
o Quodammodo. Quia cōpotaro libripende, & emptore, ſeptem erant. Accu.
p Subſcriptione. Vt ſubſcribant ſe teſtamento affuiſſe, & cuius ſit: vt ff. eo. l. pe. & antepe.
q Conſtitutionib⁹. Vt C. de teſta. l. hac conſultiſſima.
r Vno contextu. Id eſt, nullo actu interpoſito, * niſi necesſario natura: vt ff. eo. l hæredes. in fin. & C. eo. l. cum antiquitas. Acc.

ADDITIO.

Propter quod ſi aliquis recedat ante, quam loco ipſorū alij ſubrogentur: poteſt aliquid fieri, ſi immineat periculum vitæ teſtatoris, aliàs non.

s Teſtatoris. Si poteſt: vt C. eo l. iubemus.
t Teſtium. Si non poteſt teſtator ſcribere Sed hodie ſolū diſtinctè per aliū ſcribere pōt nomē hæredis: vt in Auth. vt ſpon. lar. §. quia vero. coll. ix.
v Tenorē. Eſt aūt tenor, ſi pōt ſcribere, faciat: aliàs dicet corā teſtibus, & ſcribetur per aliquē, uel per aliquos de eis, aliàs nō valet: imò falſi pœna tabellio tenetur: vt C. eod. l. iubemus. in fin. Accur.

ADDITIO.

Quod eſt verū, quādo ſolēnitas nō fuit obſeruata, nec ſcripta in teſtamento, ſecus ſi fuit obſeruata, licet non ſcripta: vt l. ſi librarius. ff. de leg. iur. Ange.

x Annulo. Scilicet habēte characteres. qui ſignatorius dicitur & hic eſt in eo ſigillum, non autem alio ſigno: vt ff. eo. l. ad teſtiū. §. ſignū, & de verb. ſignifi. l. ſignatorius.
y Teſtamentū. Vel etiam linteū. ſ. quo inuolutum eſt teſtamentum: vt ff. eo. l. ad teſtium. §. fi.
z Viſum eſt. Hac ratione & cum tribus, vel paucioribus, vel pluribus poteſt ſignari teſtamentum: arg. j. mā. § is qui exequitur. alij dicunt tantum eum ſeptem vel vno debere ſignari. a Teſtes autem.

CASVS. Domine, iam video quot teſtes debeant adhiberi in teſtamento. Dicatis modo mihi, qui poſſunt eſſe teſtes in teſtamento? Ad hoc reſpond. Amice, teſtes iure adhiberi ſolent hi, qui ex teſtamēto capere poſſunt. Hoc tamen non eſt generaliter verum: quia neque mulier, neque impubes, neque mutus, neque furioſus, neque ille, cui adminiſtratio bonorum interdicta eſt, neque famoſo crimine damnatus, vel muliebria in corpore ſuo paſſus (quem lex iubet improbū inteſta-

† Vide huc locū Budæū adnot. ad Pādectas ad l. ij. de orig. iur. quo loco qd ſit fiduciaria vēditio, & qd emancipatio explicat.
* Aliàs Et.
† De emancipatione, per as & librā vide Sue. in Auguſto & ibidē Beroal. vdū in cō. n. étatis. Plau. in caſſi. ibi, vna libella liber effici poſſum. Horatius in hoc carmine. Si propriū quoduis libra mercatus & ęre. Oui. cuio aſſe, Meq. ſuā libra mouit & ęre magis. val. Max. lib. ij. de fu. Tri ū. §. Catul⁹ Luctau⁹. Alcia. li. paterg. ui & Vigliū hic.
† Nō tamē intelligas prima teſtāi iure ciuili ... iure gentium ... autho. Theophilu Græco in ſtitutio... paraphraſte ... qd ius eſt gētiū de iur na tu. gē. &c. quo loco teſtamento tam cō ſcriptionē recenter inter ea quę ſūt iuris gentium. Vide Vigliū hic.
Emptor familię i. hæreditatis. ſm I de Pla. Aegi. Per.
Vno cō textu eſt nullū teſtamento immiſceri actum Aegi Per.
† Idē diſtio c. cū eſſes. extra. eo. ti.
† Imò ſufficit quod interrogati an velit talem eſſe hæredē vt ita diſponeret vt cō rā eo, & teſtib⁹ notario reſpōderet, quòd ſic. ſecūdum Ange.
* Anul⁹, & ſigillū pro eodē plerūque ponūtur. Mādo. in glo. Facul. §. & proprium in verſ. ſigillū in pri.
† Cōcor. cū hoc §. c. poſt ceſſionem: I glo. j. poſt princ. ibi, & alieno annulo. extra de proba.
Aliàs anulo, & paulo poſt anuli.

inteſtabilemq; eſſe) in numero teſtiũ in teſtamẽdis cõdendis adhiberi poſſunt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſed cum aliquis. Frau.

a Teſtamenti factio. Paſſiuè accipe hic, vt bona ſit acceptio: ſed neque mulier &c. aliàs etiã accipit actiuè vt ĩ. de hær. qual. & diffe. §. teſtamenti.

b Nequa mulier. In alijs autem caſibus omnibus recipitur, præterquam in teſtamentis: vt ff. e. l. qui I teſtamẽto. §. mulier. Ratio eſt vt C. de fideicõ. l. fin. & eſt timor falſitatis. Quid de hermaphrodito? Rñ. ſi præualeſ eſt maſculino ſexu, recipitur: vt ff. de ſta. homi. l. quæritur. & de teſti. l. repetundarum. §. j.

c Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Rñ. aliàs (id eſt, præterquã in teſtamẽto) poſſet teſtificari, ſicut & ſeruus: vt ff. de ver. ſig. l. notionẽ. §. inſtrumentorum. & C. de hæred. & manichæ. l. quoniam. in fin. ſed hic nõ: quia faciunt ad ſubſtãtiam teſtamẽti, vt hic dicitur.

poſſunt ij, cum quibus teſtamẽti factio [a] eſt. Sed neq; mulier, [b] neq; impubes, [c] neq: ſeru[9], [f] neq; furioſus, [d] neq; mutus, [e] neq; ſurdus, neq; is, cui bonis interdictum eſt, [f] neq; ij, quos leges iubent improbos, inteſtabileſq; [g] eſſe, poſſunt in numerum teſtium adhiberi.

Annota, Communem errorem ius facere, & veritati præferri

Sed cum aliquis ex teſtibus, teſtamẽti quidem faciendi tẽpore liber exiſtimabatur, poſtea autẽ ſeruus apparuit. tã diuus Hadrianus Catoni, quã poſtea diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt; ſubuenire ſe ex ſua liberalitate [h] teſtamẽto: vt ſic habeatur firmũ, ac ſi vt oportebat, factũ eſſet: cum eo tempore, quo teſtamẽtum ſignaretur [i] omniũ cõſenſu [k] hic teſtis liberi loco fuerit: nec quiſquam eſſet q̃ ſtatus ei quæſtionem moueret.

Poteſt in vno, & eodẽ teſtamento eſſe teſtis pater cũ filijs & fratribus, dummodo ſit alienum: ſecus autem ſi proprium vel domeſticum. Areti.

Pater, necnõ is, qui in poteſtate eius eſt, itẽ duo fratres, qui in eiuſdẽ patris poteſtate ſunt, vtiq; teſtes in vno teſtamento fieri poſſunt: quia

d Neq; furioſus habeat. Niſi habeat dilucida interualla. ff. eo. l. qui teſtamento. §. ne furioſus.

e Neque mutus. Qui nihil loqui vel audire poteſt: vt ĩ. qui teſt. fa. poſ. §. item ſurdus.

ADDITIO. Etiã ſi talẽ morbũ habeat a caſu. & ſcit literas, q̃uis tũc poſſit teſtari, ſecundũ Ioan. Fab. hic.

f Interdictum eſt. Vel a lege: quia commiſit in legem Iuliam maieſtatis: vt C. ad leg. Iul. maieſt. l. fi. Vel a iudice: vt ff. eo. l. is cui. in fi. j. reſp.

g Inteſtabileſque. Vt de crimine famoſo damnatus vel muliebria paſſus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. & ff. de teſti. l. ob carnem. in prin.

Sed cum aliquis. CASVS. Dñe, quidã cõdidit teſtamẽtũ: & in teſtamẽto ſeptẽ adhibuit teſtes ſpecialiter cõuocatos: & corã eis voluntatẽ ſuã vltimã declarauit: & nomẽ hæredis expreſſit: & teſtes ſubſcripſerũt, & teſtamẽtũ ſigillauit, quo facto deceſſit teſtator, mortuo teſtatore quidã ex teſtibus apparuit ſeruus, qui tñ tẽpore faciendi teſtamẽti liber ab omnibus putabatur. modo quęro vtrũ iſtud teſtamentũ debeat infirmari, quaſi iuris ſolennitate nõ ſeruata? Et reſpõ. quòd nõ. Imò teſtamẽtum itaquam rite factũ firmitatẽ obtinebit. Cũ enim aliquis ex teſtibus tempore teſtamenti faciendi liber ab omnibus exiſtimatur: quamuis poſt ea ſeruus apparuerit, tam diuus Hadrianus, quam diui Seuerus, & Antoninus Catoni ſuper tali dubitatione quærenti ſcripſerunt ſubueniẽdum eſſe teſtamento ex huiuſmodi libertate putatiua: vt ſic ratum, & firmum habeatur, ac ſi vt oportet omnia facta fuiſſẽt. & hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tẽpore quo teſtamẽtum a teſtibus ſignabatur: iſte teſtis cõmuni cõſenſu omnium loco liberi hominis habebatur, nec erat aliquis qui eo tempore ſtatus quæſtionẽ ei moueret. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. pater. Fran.

h Liberalitate. Et ſic plus valet quod eſt in opinione. quã quod eſt in veritate. ſic ff. de ſup. leg. l. iij. in fi. Arg. contra. ĩ. de leg. §. ſi quis rem ſuam.

i Signaretur. Quidam hoc intelligũt generaliter verum: vt ſiue oſtendatur teſtamentũ in ſcriptis cõditũ ſiue nuncupatiuũ, debeat ei credi: ſiue deſierint teſtes eſſe, ſiue nõ, & ſic ſe habet conſuetudo: vt argu. C. de edicto diui Hadr. tol. l. fin. & C. de don. l. in donationibus. & acbi. tut. l. fi. Nos contra. ſ. in nuncupatiuo de iure. & quod hic dicitur in teſtamento, cõditio I ſcriptis loquitur. I nuncupatiuo enĩ ſi proferatur, nõ debet ei credi ſine teſtibus: cum in eis conſiſtat tantum ſubſtantia teſtamenti: ipſum tamẽ valet licet probatio deficias: vt ff. de teſt. tu. l. duo. Quid ſi ſeruus factus eſt; vel infamis, & velit recognoſcere ſigillũ ſuũ? Reſpond. nõ admittitur: vt ff. de Carb. edict. l. Carbonianũ. §. duæ ſũt cauſæ.

k Omniũ conſenſu. Nota errorẽ prodeſſe: vt ff. de ſup. leg. l. iij. in fi. & C. de lat. lib. tol. §. ſed & ſi quis. & ff. de offi. præto. l. Barbarius. Et error communis facit ius, vt patet his verſib[9]. Error communis ius efficit, vt manifeſtat Teſtificans ſeruus, qui liber creditur eſſe.

Pater. CASVS. Quidam fecit teſtamentum ſuũ, & in teſtamẽto ſuo adhibuit vij. teſtes: inter quos fuit Petrus, & Martinus filius Petri, quem Martinum Petrus habuit in ſua poteſtate: modo quæro, vtrum pater, & filius exiſtens in poteſtate eius, ſcilicet Petri, poſſint eſſe teſtes in eodem teſtamento? Reſpond. q̃ ſic. Nam pater, & ille, qui in eiuſdem patris poteſtate eſt, in eodem teſtamento teſtes adhiberi poſſunt. Nil enim nocet ex vna domo plures teſtes alieno negocio adhiberi poſſe. Et hæc dicũtur vſque ad illum §. in teſtibus. In quo pone caſum ſic. Quidam condidit teſtamentũ: & in teſtamẽto ſuo filium quẽ habuit in poteſtate: teſtem adhibuit: modo quæro, vtrũ de iure hoc potuit facere? Reſpon. quòd non. Nam teſtis non debet eſſe ille. qui in poteſtate teſtatoris eſt. Et nõ ſolum repellitur ille a teſtimonio, qui ẽ in poteſtate teſtatoris, ſed etiã qui habet in poteſtate teſtatorẽ. vnde ſi filiusfa. miles poſt reuerſionẽ de caſtrenſi peculio teſtetur: pater eius in ſuo teſtamento teſtis adhiberi nõ poteſt, nec etiã aliquis qui ẽ in ptãte eiuſdẽ patris. nõ ſolum enĩ in alijs cauſis, ſed etiã in teſtamẽtis domeſticum teſtimoniũ reprobatũ eſt. Et nõ ſolũmodo ſupradictæ pſonæ repelluntur a teſtamẽtarijs teſtimonijs ſed etiã hæres ſcriptus, & pater eius qui eũ in ptãte habet, & etiam & parentes hæredis ſcripti & fratres q in eiuſdem patris poteſtate ſunt: & etiã qui in poteſtate teſtatoris ſunt, penitus a teſtamentarijs teſtimonijs repelluntur: & hoc ea ratiõe: quia totum negotiũ q̃d agitur iure faciẽdi teſtamẽti, creditur hodie inter hęredẽ, & teſtatorẽ agi: licet olim totũ ius teſtamenti faciendi circa teſtes adhibẽdos cõturbatũ fuerit: nã quidam veteres in illo teſtamẽto, quod dicebatur per æs, & libram,

Iſtud nõ placet to. Fab. & Angel. Mulier vbique teſtificari poteſt p̃terquã in teſtamẽtis.

Nã cũ teſtiũ p̃ſẽtia ſit ex iure ciuili, veteres autẽ ad ſolẽnia nec mulierẽ, nec ſeruũ nec impuberem admitterẽt nõ mirũ ſi mulier teſtis in teſtamento eſſe p̃hibeatur. Viglius hic.

Idẽ An. qui dicit iſtam gl. eſſe no.

Quod eſt verum de eo q̃ vidit proximus pubertati: ſecus ſi proximus infantię. Io. Fa. & An.

Opinio præfertur veritati.

Pro iſt. & glo. infra in ver. omnium vide omnino Lap. vulga. Alle. 8 9. ver. venio ad ſecũ. poſt n. 8. & alijs ſequent. & ib idẽ Q. Mando. ſ Apoſtil.

Niſi de eo ſit facta publica ſcriptura: vel pars cõteatur teſtamentũ ſic fuiſſe factũ. aut teſtes deponãt aneequam ipſorũ defectus appareat: quia tunc ſcriptura probabit abſq; eo quod teſtes producantur. Ang.

libram, familiæ emptorem, qui loco hæredis erat, & ꝯiunctos ei p ptātem a teſtimonijs teſtamentarijs repellebant. In primis autem duabus conditionibus teſtamentorum, hæredi coniunctis per poteſtatem concedebant teſtimonia in teſtamentis præſtare, licet illi ijdem, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti debere eos perſuadebant. vnde nos eādem obſeruationē antiquorū ienr rigētes, & qđ ab ipſis antiquis per ſuaſum eſt, videlicet quòd hæres, vel coniuncti ei per poteſtatem, inter teſtes admittantur, licet hoc eis ꝑmiſſum fuerat tamē in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem familiæ emptoris, q in tertio genere teſtamentorum (vt dictum eſt) a teſtimonio repellebatur: meritò hæredem, & coniunctos ei per poteſtatem ab huiuſmodi teſtimonio repellimus: nec eis licentiam damus ſibi quodammodo teſtimonia præſtare. vnde huiuſmodi veterem conſtitutionem in qua hoc permiſſum fuerat, noſtro Codici inſeri non permiſimus. & hæc dicuntur vſque ad illum §. legatarijs.

nihil nocet, ex vna domo plures teſtes alieno a negotio adhiberi.

Teſtamentarij teſtes eſſe nequeunt, quia in teſtatoris eſt poteſtate, & qui teſtatorem in poteſtate habet, itē hæres ſcriptus, & qui in poteſtate eius ſunt: quive eum habet in poteſtate, & fratres ſub eiſdem patrijs nexibus exiſtentes quibus hæres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In teſtib. aūt nō debet eſſe is, qui in ptāte teſtatoris eſt. Sed ſi filius familias de caſtrenſi peculio poſt miſſionē b faciat teſtamentum: nec pr̄ eius rectè adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate eiuſdē patris eſt. Reprobatum eſt.n.ea in re c domeſticum teſtimonium. †

In teſtamento non poteſt eſſe teſtis hæres ſcriptus in eo nec pater, nec filius in poteſtate, nec frater in eiuſdē patris poteſtate. Ares.

Sed neq; hęres ſcriptꝰ, neq; is, d q in ptāte eiꝰ eſt, neq; pr̄ eius, q eū habet in ptāte, † neq; fratres, q in eiuſdē patris poteſtate ſunt, teſtes adhiberi e pñt: quia hoc totū negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter teſtatorem, & hæredem agi. f Licet aūt totum ius tale conturbatum g fuerat: & veteres quidem familiæ emptorem, h & eos q p ptātem ei coniuncti fuerant, a teſtamentarijs teſtimonijs repellebāt: hæredi i aūt, & ijs, qui per poteſtatem ei cōiuncti fuerant, cōcedebāt teſtimonia in teſtamentis pręſtare: licet ij, qui id ꝑmittebant, hoc iure minimè abuti k eos debere ſuadebant: tamen nos eā obſeruationē corrigētes, & qđ ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatē trāſferentes, ad imitationē priſtini familiæ ēptoris, meritò nec hæredi, q imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet, neq; alijs pſonis, quæ ei (vt dictum eſt) cōiunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodāmodo teſtimonia præſtare: ideoq; nec eiuſmodi veteres conſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

Cui legatum aut particulare fideicommiſſum relictū teſtamento fuit (cum ad eū non pertineat hæreditatis damnum nec emolumētum) teſtis in eo teſtamento eſſe poteſt.

Legatarijs, l aūt & fideicōmiſſarijs, q̄a non

a Alieno. Aliud ſi in ſuo: vt infra pro xi. & ff. de teſt. l. teſtis. Accurſ.

b Poſt miſſionem. Id eſt, remiſſionem. aliud ſi ante: vt ff. eo. l. qui teſtamētū. §. pec contrariū. in gl. poſſe.

ADDITIO. Et eſt ratio ſecundum gloſſ. ibi, In verbo poſſe. quia tunc teſtes neque rogati, neque ad ſolennizandum actum exiguntur: quamuis dum requirantur ad probandum veritatem. Angel.

c In ea re. Idem & in alijs: vt C. de teſti. l. ij. ‖ Sed quis eſt domeſticus? R. ſ. colonus, & adſcriptitius, vel ſimiles, vt C. de his, q ad eccle. ꝯfu. l. ſi. §. ſanè enim ſi ſeruus. ‖ & C. de q̄ſt. l. pridem. item vxor marito, & cō: vt ſupra de vſu & habi. §. item is. Item ſeruientes ſiue dapiferi. vt ff. de pœn. l. reſpiciendum. §. furta.

ADDITIO Intellige iſtud verum, ſi ſint ſeruitores commenſales: vt quia viuant expenſis domini: aliàs contra, niſi habuiſſent licentiam ſine ſpe reuertendi: tempus enim productionis, & depoſitionis inſpicitur, ſecundum Ioan. Fab. hic.

d Neque is. Nota q his tribus modis dicitur quis contingere me per poteſtatem.

e Adhiberi. Quia eorum negotium eſt, cum lucrū & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. ſit. l. j. §. in propria. ‖ * & vere eorum: quia &c.

f Agi. Cautè ponit agi, cum ſit generaliſſimum: vt ff. de verb. ſignifi. l. Labeo. ij. in princ. & l. verba. habet enim ſe ad ius teſtandi & contractus. Accurſius.

g Conturbatum. Nam olim hæres in duob. primis gñibus teſtamentorum poterat eſſe teſtis: in tertiò verò ille, qui erat loco hæredis, non poterat eſſe teſtis, & ſic erat turbatiū iurium: & ad eiꝰ ſimilitudinem verꝰ hæres hodie teſtis non erit, vt ſequitur.

h Familiæ emptorem. Dicitur ille, qui conſtituebatur hæres per æs & libram.

i Hæredi. Qui erat ex primis duob. gñibus teſtamentorum.

k Abuti. Sic C. de cad. tol. l. vnica. §. j. & ff. ſi ſa. ſurt. fec. dic. l. fin. & ſupra, q quibus ex cauſ. ma. non licet. §. j. Accur.

Legatarijs. CASVS. Quidā fecit teſtamentum, & in teſtamento legauit Petro decem. verumtamen Petrum legatarium in teſtamento teſtem adhibuit: modo quæro vtrum ille Petrus legatarius poſſit eſſe teſtis in illo teſtamēto, in quo ſibi legatum relictū eſt? Et reſpond. q ſic. Licet enim hæredes, qui ſunt iuris ſucceſſores, a teſtimonio repellantur: legatarijs tamen, & fideicōmiſſarijs, qui non iuris, ſed rei ſingularis ſucceſſores ſunt, & alijs perſonis eis coniunctis teſtimonium præſtare in teſtamentis non denegamus, imò etiam quadam conſtitutione noſtra eis ſpecialiter conceſſimus: & certè multo fortius his, qui in poteſtate legatariorum, vel fideicommiſſariorum ſunt, vel qui eos in poteſtate habent, huiuſmodi licentiā donauimus. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. nihil autem intereſt. Franc. de Are.

l Legatarijs. Diſcrepant hi iure veteri a fideicōmiſſarijs: vt j. de fideicō. hære. §. pręterea. Sed hodie nō: vt j. de leg. §. ſed non vſq;. quidā §. hunc intelligunt, q̄n legatum fuit repetitum a ſuccedentibus ab inteſtato, vt tunc non videatur ferre teſtimonium in teſtamento

Ridiculū eſt ſiqs in lite domeſticis teſtimonijs pugnet. Tulliꝰ li. iiij. rheto. ite. j. Aegi. Per.

Verbū in ptāte, non ſolū refert ad liberos q ſunt i ptāte, ſed ēt ad eos quos tede miſſi ab hoſtib. l. q teſtā. in prin. ff. e. Aeg. Per.

‖ Tu dic q filiꝰ qn nihil ſibi q̄rit. ꝑt ꝑ pře teſtificari ſcdm Ioā. Fab. idē cō in eo negotio ex quo nec patri, nec filio reſultat cō modū, vł intereſſe. & quid d mře & fratrib. vide per Ang. hic.

‖ Intellige verū i his, quos dñs attingit rōne domꝰ ſuę, & in q̄b. habet aliquod ius: & ſic ꝯdōnaus i pſona non in ſimplici colonū: item hoc verū i familiarib. vilib. & q̄ſi dñs eos ꝓducit: nec ē q̄ſtio liter eos: aliàs ſecus ſecūdum An.

‖ Eſt & aliāꝰ rō. i. affectio, quā habēt adiuicē, ex qua ꝓcedit iſte tex. Et hodie in caſib. i qb. při nihil q̄rit. monachi iſt in monaſterio pñt eē teſtes. c. inſup. ext. d teſt. Idē in hominibus vniuerſitatis ꝓ ipſa vniuerſitate, vel caſtro in negotijs ex q̄b. nō reſultat cōmodū i particulari, ſed cōi tm̄. Ang.

* Propriū eſt, cuius emolumētū, vel dānū ad aliquē ſuo nole pertinet. Aeg. Per.

Miles cognoſcitur per ſex ſigna.

[P]ræ oĩs iuris diſpoſitionem, nunc ſequit' videre de illis, q̃ fiunt iure priuilegiato: vt eſt teſtm̃ militare: ideo &c. Aduertendum eſt, q in milite ſex ſunt neceſſaria ad hoc, q habeat priuilegia militib. cõceſſa. Primo, q enſe cingat'.ff.de milit. teſta.l.pen. Secũdo, q in numero aliorũ ponat', & in matricula ſcribat'.ff.de mili. teſta.l.ex eo tpe. Tertio, q pſtet ſacramẽtum, q mortẽ non euitabit p republica, neq; a ſignis recedet.ff.ex qb.cau.ma.l.pe.& de ijs,q no:ã.infam. l.ij.§.miles. Quarto, q ſtigma, i. nota publica brachijs ſuis inſcribat': C.de fabri. l.iij. lib. xi. Quinto, q examinet'. C.q mi. nõ poſ.l.j.lib.xij. Sexto, q nõ ſit negotiator. C. nego.ne mili.l.j.lib.decimo. vñ verſus:
Enſis, matricula, nec nõ iuratio, ſtigma,
Ac examen, erunt iſthęc in milite ſigna.
Villa nec debet tractai negotia miles.

Suprad*ict*a. Totus iſte tit. diuidit' principaliter in duas partes. Primo ponit de militib. teſtantib. in tentorio eorum, vel in peculio caſtrenſi. Secundo de teſtamento in quaſi caſtrenſi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima ſubdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis, ſiue exceptionis cum poſitione noui ſtatuti. Secundo qualiter priuilegium conceſſum militibus, q poſſunt teſtari quomodo volunt, intelligatur. Tertio, q etiam miles mutus, & generaliter defectiuus poteſt teſtari. Quarto qualiter poſt miſſionem teſtatur. Quinto, q mutatio ſtatus ipſius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non vitiat teſtm̃ factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & ſi qs.

CASVS. Acceſſi ad Iuſtinianum, & ita propoſui coram: Domine iam video, q vultis tractare de militari teſtamẽto, pro Deo dicatis mihi, quæ ratio mouet vos ad tractandum ſeparatim de militari teſtõ, nunquid illa quæ ſunt a vobis tradita, in omni teſtamento poſſunt ſufficere? Ad hoc reſp. Aſtoice, qm̃ ſupradicta diligens obſeruatio, quam de ordinandis priuatorum teſtamentis ſupra expoſuimus, authoritate principalium conſtitutionum militibus pp eorum imperitiam remiſſa eſt: ideo hic ſpecialiter, de priuilegiatis militum teſtamẽtis tractare intendim'. Quamuis.n.milites neq; legitimum numerum teſtium in ſuis teſtamentis adhibuerint, neq; aliam teſtamentorũ ſolennitatẽ obſeruauerint: nihilomin' rectè teſtant'. & hoc verum eſt, qñ in expeditione militari occupati ſunt. nam vt ita demũ gaudeant priuilegio militari cũ in expeditione armorũ fuerint occupati, non immeritò noſtra introducta eſt cõſtitutio. Quocunque.n.modo volũtas ſuprema militis in expeditione occupati, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis ſ[...] ueniat', valet eius teſtm̃ ex voluntate eius. Secus tñ eſt, qñ non eſt in neceſſitate militaris expeditionis. In illis.n.tpibus, quib. milites in alienis, vel ſuis ædib. degunt: ad vindicandum ſibi tale priuilegium nequaquam poterunt adiuuari. Et hæc dicũtur vſq; ad illum §. Sed teſtari. Sed pone: Dicit Inſtin. q quãquã priuilegiũ militib. cõceſſum circa ſolẽnitatẽ teſtamenti poſt miſſionẽ ab expeditione militari finiat': aliud tñ priuilegiũ ꝯcedit' eis circa ſubſtãtiã teſtamẽti dũtaxat: nã teſtari põt milites ex caſtris militaris expeditionis exiſtẽtes, quãuis filijfam. ſint: iure tñ cõi in hoc caſu, qñ morant' ex̃ caſtra, eadẽ obſeruatio in eorũ teſtamẽtis adhibenda eſt, quã.ſ.in teſtõ paganorũ expoſuimus. Et hæc dicũtur vſq; ad illũ.§.plane. Franc.

SVpradicta diligens obſeruatio [a] in ordinandis teſtamẽtis, militibus pp nimiam imperitiam [b] eorum, conſtitutionibus principalib' remiſſa eſt. Nã quãuis ij, neq; legitimum numerum teſtium adhibuerint, neq; aliam teſtamentorum ſolennitatẽ [c] obſeruauerint: rectè nihilominus teſtantur: videlicet cum in expeditionib' occupati ſunt. quod meritò noſtra conſtitutio introduxit. [d] Quoquo.n. modo voluntas eius ſuprema inueniatur, ſiue ſcripta, ſiue ſine ſcriptura, valet teſtamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filiusfa. tamdiu iure militari teſtandi habet priuilegiũ, quãdiu in expeditione eſt: qui ſi extra caſtra degat, communi omnium iure teſtari debet.

Illis aũt [e] tẽporib' p q̃ citra expeditionum neceſsitatem, in alijs locis, vel ſuis ædibus degunt, minimè † ad vindicandũ tale priuilegiũ adiuuãtur. [f] Sed teſtari quidẽ, &ſi filijfamiliarum * [g] ſint, pp militiam conceduntur: iure tñ communi [h] eadem obſeruatione & in eorũ teſtamentis adhibenda, quam in teſtamẽtis paganorum [i] pximè expoſuimus.

Licet remittat' ſolẽnitas ĩre agẽda, non tñ remittit' congrua pbatio rei geſtæ. Et licet lex priuilegiet aliqd factũ: intelligitur tñ inquantũ de facto legitimè appareat, & conſtet. Aretinus.

† Aliàs, vindicandum.

* Aliàs ſi filijfamilias.

a Obſeruatio. Quę ꝯſiſtit ĩ quatuor, vbi eſt in ſcriptis teſtm̃ ꝯditũ, vel in ſola nũcupatiõe hæredis coram ſeptẽ teſtib. vt ſ. tit.j.§ ſed cum paulatim.& §.fi. & ff. de hæred. inſti.l.j.§.quãneque.

b Imperitiã. C.d' iu.del.l.fi.§.j & C.de iu. & fa.ig. l.j.

c Solẽnitatẽ. Scilicet circa ſigilla, & ſubſcriptiones.

d Introduxit. Sed tunc demũ eũ in militia ſunt, habent priuilegium: vt C.eo.l.pen. & hic ſubijcit.

e Autem pro ſed.

f Adiuuant'. Et not. q ceſſante cauſa ceſſat & effectus. & põt hic ſumi arg. q ceſſante clerico ab eccleſia, ceſſat præbenda. ſic C.de epiſc & cler. l.gñaliter.ij. in glo.fi. Sed at ꝯ.ff.de poſt.l.j §.ſecundo loco. verſic. ſecũ. quia Calphurnia dedit cãm edicto. vnde ceſſante cauſa ceſſare debet edictum, quod non eſt verũ. Sed hoc vltimum gñale de cauſa impulſiua dicit: primum de finali, ſine qua res eſſe non poteſt *.

ADDITIO. In dubio aũt præſumitur eſſe impulſiua, vt per gl. ſing. in l.ij.§.h.ff.de do. Ange.

g Et ſi filijfamiliarum. Licet hi alias phibeant' vt ſ. tit.j.in prin.& ff de dona.cau.mor.l tam is.§.j.

h Iure tñ cõi. Scilicet quantũ ad ſolennitatem, non quoad hoc, vt de q̃rela ꝯ eius teſtm̃, ſicut in alio veterano, qui ſui iuris eſt: vt C.de inoſ. teſt. l.fin. §.ij his.& ff. de inoſ. teſt. l. Papinianus. §.ſi qs militia. Itẽ hoc eſt verum, qñ eſt domũ reuerſus: ſicut ſ. pxi. dixit aliàs ſicut miles alius vti' ſpãli iure. ſic iſte arg ff. eo.l.ex militari.§.j.& l.teſtamenta eorum.§.fin.

ADDITIO. Hodie tñ. ſecundum eõrem opin. in filiofa. milite per præteritionem factum ſine cauſa, annullatur eius teſtm̃, quãtum ad inſtitutionem. aut ex cauſa. C.de lib præte. Si verò cum cauſa, habetur pro exhæredato, & ſubiacet querele, vt per Ang hic.

i Paganorum. * A pago, quod eſt villa, dicitur. quaſi dicat non militum.

* Scilicet ꝯtumaciter: vt q̃ citatus a ſuperiore minimè intra tps ꝯueniens veniat: ſecundum doct. hic. Et Mãdo. ſup ſign. Gratię de indul. percipiẽ. fructus in abſentia.

* Dic q ceſſãte cã fi. non impulſiua, ceſſat effectus. ſecũdum Pet. Ægi. Pet.

* Dic paganorũ. i. togatorũ a qb' differũt milites. Pll. Milites a plebs non uli diſti xere, ſicut tunica ab annulis ſenatum. Ægi. Per.

Planè de teſtamẽtis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita reſcripſit: a Id priuilegium, quod militantib. datum eſt, vt quoquo mõ facta ab his teſtamenta, rata ſint: ſic intelligi debet, vt vtique prius conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe; quod ſine ſcriptura a nõ militantibus quoq; fieri põt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritũ, conuocatis ad hoc hominibus, b vt voluntatẽ ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, vt declararet, quẽ vellet ſibi hæredem eſſe, & cui libertatem tribueret: põt videri ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus: & voluntas eius rata habenda eſt. Cæterum ſi (vt plerũq; ſermonib. c fieri ſolet) dixit alicui, Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo: non oportet hoc ꝓ teſtamento ſeruari.

Nec vllorum d magis intereſt, q̃ ipſorum, quibus id priuilegium datũ eſt, huiuſmodi exemplũ non admitti: aliòqui nõ difficulter poſt mortem alicuius militis teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe audiſſe † dicentem aliquem ſe relinquere bona cui viſum ſit: & per hoc vera iudicia ſubuerterentur.

Miles licet ſit mutus vel ſurdus, tamen teſtatur.

Quinimo e & mutus f & ſurdus miles, teſtm̃ facere poteſt.

Miles poſt remiſſionẽ, vel extra caſtra exiſtẽs debet iure cõi facere teſtamẽtũ. Sed ſi fecerit teſtamẽtũ in caſtris iure militari, durat etiã poſt miſſionẽ ſi moriẽ intra annũ: licet poſt extiterit conditio inſtitutionis. Areti.

Annotato, Conditionem in teſtamentis ad diem mortis teſtatoris retrahi.

Sed hactenus g hoc il-

Planè. CASVS. Domine, iam video, quòd teſtamentum de militibus mirabiliter eſt priuilegiatum. licet enim iuris ſolennitatem non ſeruauerit miles, tamen teſtamentum eius in caſtris conditum valet. Pone igitur, quòd aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatum, & ipſum in ſuo teſtamento hæredẽ inſtituiſſe: hoc tñ neq; per miniſtrũ, neque per teſtes ad hoc conuocatos probare poterat: nunquid credimus eius aſſertioni: ita vt ad hæreditatem militis valeat admitti? Et tñ. q nõ. De militãtib. enim teſtamẽtis diuus Traianus Statilio Seuero in conſimili caſu q̃renti reſcripſit ſic, O Statili Seuere, illud priuilegiũ qđ militãtibus teſtamẽtis datum eſt, vt videlicet ea teſtamenta quocunque modo facta, rata ſint, ſic debet intelligi, vt omnino prius conſtet eos teſtamẽtum feciſſe, quod etiam ſine ſcriptura non ſolum a militantib. ſed etiam a non militantibus fieri põt. Vnde ſi is miles de cuius bonis quæſtio apud te ventilatur, ad hoc conuocauit ſaltem duos homines, vt cauſa teſtandi coram eis voluntatem ſuam exprimeret: & ita coram eis locutus eſt, vt declararet in præſentia eorum, quẽ vellet ſibi hæredem eſſe, & cui vellet libertatem tribuere: poteſt videri etiam ſine ſcripto hoc modo teſtè feciſſe teſtamentum, & voluntas eius ſuprema omnibus modis rata habenda eſt. Cęterum ſi cauſa ludendi, vel demonſtrandi alicui iocosè dixerit. Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo. ſicuti plerunque ſermonib. iocoſis fieri ſolet, non oportet hoc pro teſtõ obſeruari. Nec videmur in hoc, priuilegio militari in aliquo derogare: Nec enim vllorum magis intereſt, quam ipſorum militum, quibus hmõi priuilegium datum eſt, huiuſmodi exemplum pro teſtamentis non admitti: alioqui ſi tale teſtm̃ admitteretur, non difficulter poſt mortem alicuius militis exiſterent teſtes, qui dicerent ſe audiſſe militem relinquere bona ſua alicui, prout ei videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequẽter ſubuerterentur. Et hæc vſque ad illum §. quinimò. in quo reuertimur ad ſecundum caſum, determinãdo plenius de priuil. mil. quod circa ſubſtantiam teſtamenti cõcedit militibus, videlicet vt quamuis ſint filijfamilias, teſtari poſſint. ſit & hic vt miles, ſurdus, & mutus teſtamentum facere poſſit. Et hæc vſque ad illum. §. ſed haſtenus. Franc.

a Reſcripſit. Vt ff. eo. l. diuus. & iſte §. eſt ibi lex ſub eadem verborũ forma, & incipit, & diuus Traianus.

b Hominibus. Saltem duobus: vt ff. eo. l. Lucius, & ff. de teſtib. l. vbi. & hoc eſt quando in tentorio. ſi autem in conflictu belli, nullo etiam teſte vocato: vt C. eo. l. milites. ſi autem eſt domi, iure cõmuni: vt ſ. eod. §. illi.

c Sermonibus. Forte cũ demonſtrandi, vt magiſter diſcipulo, vel ludi cauſa, vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum ſubſtantia. §. fi. vel affectionis: vt ff. de iur. codici. l. literæ.

ADDITIO. Tu dic, q nulla verba operantur teſtm̃, niſi appareat, q voluerit teſtari, & ad hoc ſe diſpoſuerit: ſecus in contractib⁹, vbi in dubio verba præſumuntur obligatoria, niſi aliud ex coniecturis appareat. An verbum relinquo, importet inſtitutionem, legatum, vel fideicommiſſum. vide Ioan. Fab. hic.

d Nec vllorũ. Sic ſ. ad legem Falc. circa prin. ibi, idque ipſorum. ſic C. de teſtam. ven. literas.

e Quinimò. Habet priuilegiũ, circa ſolennitatem; quinimò & circa ſubſtantiam teſtamenti: vt qui aliàs teſtari non poſſet, hic tñ poſſit: vt ff. eo. l. iiij.

f Mutus. Siue natura, ſiue caſu, vt ſic priuilegium aliqđ: vt C. qui teſta. fa. poſ. l. diſcretis. & hoc iure militari: vt ff. eo. l. iure militari. Accur.

ADDITIO. Dũmodo appareat ipſum ſic voluiſſe teſtari ꝑ ſigna ſua, quæ ꝑ notos poterunt interpretari.

Sed hactenus. CASVS. Dñe, dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militare circa ſolennitatem teſta? Ad hoc rñ. Amice, hoc priuilegium circa ſolennit. teſta. tandiu ex principalibus cõſtitutionib. militib. indulgetur, quãdiu militant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem verò a caſtris, ſiue veterani, ſiue adhuc militantes extra caſtra fecerint teſtamentum, id cõmuni iure omnium ciui. Ro. facere debent. Veruntamen illud teſta. quod in caſtris factum eſt, intra annum tantum valet. Pone igitur, q aliquis miles in caſtris fecerit teſta. iure militari, & hæredẽ ſub conditione inſtituit, & poſtea iſte miles iam deceſſit: ſi cõditio ſub qua erat hæres inſtitutus, diu poſt annum, vel fortè poſt biennium extiterit: nunquid valebit illud teſtamentum militis? Et reſpon. q ſic. Nam placet hoc teſtamentum, quaſi militis valere, Conditio enim retrotrahitur, & perinde habetur, ac ſi hæres purè inſtitutus ſtatim poſt mortẽ militis adijſſet. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſed & ſi quis ante militiam. Franc.

g Sed hactenus. Quidam dicunt hic nõ eſſe §. & aſſerunt, q omne priuilegium, quod habet miles, perdi-

cum

1 Idẽ pla. Fa. & Angel.

2 Debet tñ aliquo mõ de voluntate cõſtare vl ꝑ duos teſtes vel ꝑ cõparationẽ literarũ vel aliàs. & facit vt remiſſa penit⁹ oĩ ſolennitatẽ nõ de naturali, ſed ciuili tãtũ itelligat. Ang.

3 Hic tex. ẽ ſing. ad hoc q teſtes q ſũt pñtes in teſtõ debent audire vocẽ teſtãtis, & qđ pl⁹ eſt, et videre ei⁹ faciẽ: nec ſufficit cortina in medio: licet gl. in l. ij. §. idẽ Labeo. ff. de aqu. plu. ar. teneat cõtrariũ, ſed reprobat ꝑ l. ſiv n⁹. C. de teſt. Ægi. Per. Idem Fab. Ang. & Iaſ.

lis a a principalibus cōſtitutionibus cōceditur, quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem b verò veterani, vel extra caſtra alij, ſi faciant adhuc militantes teſtamētum: communi omniū Ciuiū Romanorū iure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentū, nō cōmuni iure, ſed quomodo voluerint: poſt miſſionē intra annum tantum valebit. Quid ergo ſi intra annū quis deceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta poſt annum extiterit: an quaſi militis teſtamentū valeat? Et placet valere c quaſi militis.

Teſtamētū factū ante militiā ſine ſolēnitate valet, ſi poſt militiā apparet de militis voluntate. Et idē ſi miles poſt teſtm̄ fuerit capite minut. Ar.

Sed & ſi quis ante militiam nō iure fecit teſtamentum, & miles factus, & in expeditione degens reſignauit † d illud, & quædā adiecit, e ſiue detraxit, vel aliàs manifeſta eſt militis voluntas hoc valere volentis: dicendū eſt, valere hoc teſtamentum quaſi ex noua f militis voluntate. Denique etſi ī adrogationē datus fuerit miles, vel filiusfamilias emācipatus eſt: teſtamentum eius quaſi ex noua militis voluntate valet: nec videtur g capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quaſi caſtrēſib teſtantur, iure cōi teſtari debent.

Sciendum tamen eſt, ꝙ cum ad exemplum caſtrenſis peculij, tam anteriores leges, h quàm principales conſtitutiones i quibuſdā k quaſi caſtrēſia dederāt peculia: & horū quibuſdā permiſſum fuerat, etiam in poteſtate degētibus, teſtari: noſtra id cōſtitutio l latius extendens, permiſit omnibus, in his m tantūmodo peculijs teſtari quidē, ſed iure cōmuni. n Cuius conſtitutionis tenore perſpecto, licentia eſt, nihil eorum, quæ ad

eū redit de militia. Sed nos dicimus ſ. hic eſſe: & diſtinguimus 1 inter priuilegiū qđ habet, vt teſtetur, qui aliàs teſtari non poteſt, vt filiusfamilias, & mutus, vt illud duret poſt reuerſionē: vt ī. proxi. §. & §. ſed teſtari. & ff. e. l. Titius. in prin. Alia verò priuilegia, quæ habet in teſtando, ſiniuntur: 2 vt hic, & ī. eo. §. illis autē. a Illis. militib. vt reliqua priuilegia. ſ. de numero teſtiū habeāt in teſtando. & ſic non refert ad proximū §. Accu. b Poſt miſſionē honeſtā. Scilicet finito tēpore militiæ vel cauſariā, ſi ante tēps ex neceſſitate receſſit. 3 ſi aūt ignominioſa eſt miſſio, deſinit ſtatim valere: vt ff. eo. l. teſtamēta eorū. & C. eo. l. ex teſtamēto. c Sed ſi miles de capitali crimine dānatus fuerit: ſi quidē de cōmuni, vt homicidio, & ſimili, non poterit amodo teſtari. ff. de ver. ſuc. l. j. in ſi Si aūt militari, vt quia alienauit arma, vel ſimilia, q annumerant' ff. de re mil. l. ij. & iij. (& idē etiam de fide ſupra) nō pōt teſtari: vt ff. e. l. ex militari. aliàs poterit in caſtrenſibus tm̄, ſi ei in ſnia pmiſſū fuerit, aliàs non, vt ff. de iniuſt. rupt. teſta. l. ſi qs filio. §. irritū fit. verſ. ſed & ſi quis capite. & de leg. iij. in l. ſi quis. ſ prin. §. miles. ADDITIO. Ergo a contrario ſenſu in pagano erit ſecus, imò teſtm̄ antea factū ab eo poſtea ex capitali ſnīa moriēte, nō valet: niſi pēdēte appellatiōe, vel ſupplicatiōe ꝓ gra cōſeqnēda, moreret. de hoc vide Ang. hic.

Valere. Quia cōditio retrotrahitur: vt ff. de peric. & com. rei ven. l. neceſſario. §. ꝙ ſi pendente. & ff. qui pot. in pig. hab. l. vlti. & tacit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod conſtitutum. Accur.

Sed & ſi quis. CASVS. Acceſſi ad Iuſti. & ita ꝓpoſui corā eo: Dñe, quidā ante militiā fecit teſta. iuris ſolen. nō adhibita: quia fortè nō adhibuit niſi tres teſtes. ita'ꝙ teſta. nō valuit pp defectū ſolēnitatis. poſt ea idē miles factus, & in expeditiōe militari occupat' illud teſta. reſignauit. i. aperuit: & quędā adiecit ſiue detraxit, vel alio modo manifeſtauit ſe velle valere hoc teſta. iure militari: modo qro, verū hoc teſtamētū quod ab initio nō valuit, ex voluntate militis conualeſcere poſſit? Reſpon. quòd ſic. nam in hoc caſu teſtamentū valere dicendū eſt, quaſi ex noua militis volūtate. Sed pone. Quidā miles fecit teſtamētum: & poſtea dedit ſe in arrogatione: & ita poſt teſtamentū paſſus eſt capitis diminutionem, vel quidā filius familias in caſtren. peculio condidit teſtamentum. & poſtea a patre emancipatus eſt, & ita capite dimin. eſt, nunqđ in his caſibus per capitis diminutionē irritatur teſt. Reſpon. quòd non: imò in vtroque caſu valet teſtam. quaſi ex noua militis voluntate: & nō videtur capitis diminutione irritū fieri: quia ſicut de nouo cap. diminu. iure ciuili, ē primum teſtamentū facere pōt: ita vetus teſt capi. diminu. nō euaneſcit. Hęc dicunt vſq; ad illd §. ſciendū eſt tñ. Fran.

d Reſignauit. Id eſt ſigilla aperuit, & remouit i contrarium ſ. ſuo ſimplici.

e Adiecit. Vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. § ſi miles.

f Ex noua. Not. ꝙ ab initio nō valuit, ex poſtfacto tamen conualeſcit.

g Nec videt'. Quod reſignauit poſtea. Vel dic, ſicut nunc de nouo facere poteſt: ſic vetus non reſcinditur: & ſecundum hoc dic de noua voluntate. ſ. tacita. Aliud in pagano: vt ī. quib. mod. teſta. infir. §. alio.

Sciendū tamē eſt. CASVS. Domine, iam video qualiter milites priuilegiati ſunt circa factionē teſta. & qualiter intelligēdum ſit priuilegiū datum militibus: & inquantū durat: vnde videtur mihi, quod deceteto poſſetis quieſcere. Ad hoc reſp. Amice, adhuc non eſt locus quieti: imò certè in hoc loco ſciendum eſt, ꝙ ad exemplum caſtrenſis peculij, tam anteriores, quā principales cōſtitutiōes quibuſdā pſonis in dignitate conſtitutis in quaſi caſtrēſi peculio ſpecialiter cōceſſerūt teſtari, qđ quidem nr̄a conſtitutio latius extendēs generaliter oībus quaſi caſtrē. pec. habētib. in hoc permiſit teſtari: iure tñ cōmuni obſeruato, cuius tenore perſpecto, licitum eſt, nihil eorum, quę ad pręfatum ius pertinent, ignorare. Et hęc dicuntur vſque ad fin. tit. Franc.

h Leges. Scilicet, digeſtorum: vt ff. da colla. bo. l. j. §. nec caſtrenſe.

i Conſtitutiones. Vt C. de aſſeſ. l. velut. & C. de adno. diuet. iud. l. ſon. & aliæ plures. Accur.

k Quibuſdam. Vt conſulibus, & pſectis legionum, & pſidibus prouinciarum, qui ſunt filijfamilias: vt C. de inofficio. teſtam. l. fin.

l Conſtitutio. C. de inoffic. teſta. l. fin. Accur.

m In his. Scilicet caſtrēſi, & quaſi. nā in aduētitio nō poteſt, licet habeat proprietatē. vt C. de bo. q lib. l. fi. §. filijs autem familias. in gloſſ. j. Accur.

n Iure communi. Niſi ſit miles in caſtris: vt ī. eo. in princ. item tale teſta. non expugnatur per querelam inoffic. teſta. 4 vt C. de inoffic. teſta. l. fin.

1 Idem Pla. hic.

2 Iſta eſt vera & ſi ſic ſurdus & mut' a natura: vt poſſit teſtari, ſi el ligēdo tamen, vt p Ang. ī. §. prox. quāuis lo. Fa. teneat cōtrarium.

3 Et dicit Angel. ꝙ ſcholaris abſens a ſtudio p quinquēnium perdit priuilegium. Idē in ſcholari, qui ſi eſt patriē poſt gradum doctorantis, vel miſſ' ob morbum gaudet intra annū priuilegio ſcholaſtico. ſec' ſi eſt banitus. ſcđm Pet. Ægi. Pet.

† Reſignate pro aperte & in alijs ſignificatio nio' Mando. ſuper ſigna. tra de Reſignatio'.

4 Iſtud hodie eſt falſum, ſecundum Auge.

QVIBVS NON EST PERMISSVM. &c. *Dictũ eſt ſuprà qualiter teſtamẽta fiant. ſequit vi dere de pſonis, q̃ teſtari poſſun: et q̃ nõ, quãuis fuerit ordo præpoſterus: quia ſi q̃ramus an valeat teſtamẽtũ, prius videdũ dũ eſt, an perſona teſtantis potuerit teſtari l. ſi quæramus. ff. de teſtam. Ang. Areti.*

præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII.

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere teſtamentum. †

In parentum poteſtate conſtituti (etiã ſi paternus accedat conſenſus) iure teſtari nequeunt: l. is tame adeptis, qui caſtrenſe & quaſi caſtrenſe peculiu habens, id eſt, qui vel in caſtris vel bonis literis militant: quib. ſuper eo (haud ſecus qua ſi ſui iuris eſſent) etiam inuito patre: teſtandi libertas data eſt.

Annotata, Caſtrenſia, aut quaſi, mortuo patre nõ cõmunicanda fratribus.

NOn tamẽ a omnib. licet facere teſtamentũ. Statim b enĩ ij, qui alieno iuri ſubiecti ſunt, † teſtamẽti faciendi ius non habent: adeò quidẽ, vt quamuis parentes eis permiſerint, c nihilò magis d iure teſtari poſſint: exceptis ijs, e quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus, qui in poteſtate parẽtum ſunt: quibus de eo, quod in caſtris adquiſierunt, permiſſum eſt ex cõſtitutionibus f principũ teſtamentũ facere. Quod quidem ius g ab initio tantùm militantibus datum eſt, tam ex authoritate diui Auguſti, quã Neruæ, h necnon optimi Imperatoris Traiani, poſtea verò ſubſcriptione i diui Adriani, etiam dimiſſis à militia, id eſt, veteranis k conceſſum eſt. Itaque ſiquidem fecerint de caſtrenſi peculio teſtamẽtum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. Si verò inteſtati deceſſerint, nullis liberis, vel fratribus ſuperſtitib⁹, l ad parentes eorum iure communi m pertinebit. Ex hoc intelligere poſſumus, quod in caſtris adquiſierit miles, qui in poteſtate patris eſt, neq; ipſum patrem adimere poſſe, neque patris creditores id vendere, † vel aliter inquietare, neq; patre mortuo cũ fratribus bus cõmune n eſſe: ſed ſcilicet propriũ eius eſſe, qui id in caſtris adquiſierit, quanquam iure ciuili, o omnium qui in poteſtate parentum ſunt, peculia, p perinde in bonis parentum computentur, ac ſeruorum peculia in bonis dominorum numerentur, exceptis videlicet ijs, quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcipuè noſtris, q propter diuerſas cauſas nõ adquiruntur. r Præter hos igitur qui caſtrẽſe peculiũ, vel quaſi caſtrẽſe habẽt, ſi quis alius filiusfamilias teſtamentum fecerit, inutile s eſt: licet ſuæ poteſtatis factus deceſſerit. t

On tamẽ. Iſte ti. diuiditur i ſeptẽ partes: quia enumerantur ſeptẽ gradus perſonarũ. Et primo ponit de filiofami. Secũdo de impubere. Tertio de furioſo. Quarto de prodigo. Quinto ponit de ſurdo, & muto. Sexto de cæco. Septimo de capto ab hoſtibus. Secunda ibi. Præterea. Tertia ibi. Item furioſi. Quarta ibi. Itẽ pdigus. Quinta ibi, itẽ ſurdus & mutus. Sexta ibi. Cæcus. Septima ibi. Eius. Iſte tit. eſt facilis in caſu: potiſſione: ideo vide per textum.

a Non tñ. Videbatur quẽlibet ſeruatẽ ſupradicta poſſe teſtari: ſed contrariũ ẽ i. tredecim caſibus, q in tit. iſto p parte dicunt. Et hoc ẽ q dicit, non tñ &c. & no. j. eo. §. fin. Ac.

b Stati. id eſt inpri mus ſtati. i. eo ipſo

c Permiſerint. Sed cã mortis filius donare poteſt patre cõſentiente: vt ff. de do. cã. mort. l. tã is. in fi. Et rõ diuerſitatis eſt quia teſtamentũ ex libero, nõ alieno arbitrio debet procedere: vt ff. de hær. inſti. l. illa inſtitutio. Accur.

A . . . Quã uis. n. donatio cauſa mort. ſit vltima voluntas tamen magis cedit contractui: vt no j. de do. in princ.

d Nihilo magis: id eſt nõ ideo magis. habet enim in ſe negatiuam: ſicut nihilominus affirmatiuam. Accu.

e . . . . . . Aduerte, licet tex. dicat filios non poſſe teſtari: hoc tamẽ fallit, quando teſtantur ad pias cauſas: quia tunc poſſunt. c. licet. de ſepol. lib vj.

e Ijs. ſ. caſtrenſe. vel quaſi caſtrenſe peculium habẽtibus, vt l. tit. proxi. §. fi.

f Conſtitutionibus. Extrauagantibus.

g Quod quidem ius. ſ. poſſe teſtari: in caſtrenſibus,

h Auguſti quàm Neruæ &c. Quorum dicta non habemus. Accur.

i Subſcriptione. Cuius verba non habemus.

k Veteranis. ſ. filijs familias: de quibus hic loquitur.

l Nullis. Liberis, vel fratribus ſuperſtitib. nam liberi defuncti militis, & fratres patrem excludebãt: vt C. cõ. de ſuc. l. fi. Hodie ſoli liberi militis. vt ſ Auth. de hær. ab inteſt. ve. circa princi. ibi: ſi quis igitur. col. ix.

ADDITIO. Quibus non extantibus ſuccedit pater vna cum fratrib. vt not. eo. ti. § ſi igit defunctus decedẽtes, verſ. ſi verò eũ. dũmodo deferatur tãquã hæreditas: vt j. proxi.

m Iure communi. Nõ hæreditario: ſed tanquam occupanti peculiũ profectitiũ, vel aduẽtitiũ: vt ff. de cait. pecu. l. ij. hodie videtur etiã iure hæreditario: vt in Aut. de hæt. ab inte. ve. §. ſi igitur defunctus decedentes. col. la: ix. Accu.

n Commune. Sic j. per quas perſo. nob. acqui. § j.

o Iure ciuili. ſ. antiquo ſic j. per quas perſo. nob. acqu. §. j.

p Peculia. ſ. aduentitia, & profectitia. nã caſtrẽſia, vl quaſi etiã iure veteri non acquirebãtur patri: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec caſtrenſe.

q Noſtris. Et aliene, & noſtræ ſunt: vt C. de bo mater. & C. de bo. q li. p iotũ.

r Nõ acquiruntur. ſ. nobis patribus.

s Inutile eſt. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualeſcit argum. j. tit. n. j. circa prin. ibi, aliòquí. s Arg. contra. C. de nup. l. & ſi contra. Solu. ibi non valuit matrimonium ex primo, ſed ex nouo poſt matrimonium conſenſu.

t Deceſſerit. Nun idem de ſeruo teſtante, ſi fideicõmiſſum ſit relictum: quia valet, ſi durat voluntas: vt ff. de leg. iij. l. j. §. j.

Huic tractatui adde, mulierib. olĩ prohibitũ fuiſſe teſtari: tam apud athenienſes, q̃ apud Romanos, donec in manũ viri tranſirent, quia prius erãt i ppetuaquadã tutela. Hinc Cic. in Topicis ait, ſcdm mulieris tabulas bonorum poſſeſſionẽ nõ dari. Franc. Bald. hic.

Tamen veſtales olĩ vt primũ erant captæ, iure faciẽdi teſtamentũ adipiſcebãtur, licet prius eſſẽt i poteſtate parentũ, tm Feneſtellã de veſtalibus. Aegi. Per.

Illa gl. eſt approbata per Ang. hic. Filius familias, licet teſtari nõ poſſit, bene tn poteſt donare cauſa mortis.

Nihilo magis & nihilominus, diſtincti ſunt.

† Profectitiũ cũ filij peculiũ eos vẽdere poſſe aperte docet hoc loco Theophilus: ſic n. ille ait vt ia. Cur tu⁹ vertit. Si qs graue æs alienũ contraxit, & bona eius a creditoribus diſtrahantur, p̃fectitiũ filij peculiũ vna vẽdit, caſtrẽſe vero nequaquã. † tẽporis tract⁹ nõ cõualidat inualidũ. . . Et hoc verũ indiſtincte ſi de facto⁹ ſit in pſona hæredis, idẽ ſi i pſona teſtãtis: vt qa ſi in teſtabilis fec' ſi onerauẽ credĩtorib⁹ ſervos inſtituere nequeat: vt l. et q ſolvẽdo. il. de hær. inſtĩ. tn. defect⁹ quinque ſolenitatis vt in nu. teſtium & ſuũ rogatorum, ex poſt facto confirmari non poteſt. niſi i caſu l. c. j. C. de fidei cõ. lib. ſecũſi reſpiciat fauorẽ priuatũ. l. filio pterito. ff. de iniu. teſta. An.

Impubes non pōt facere teſtm̄: nec etiam furioſus: nec factum conualeſcit: licet efficiatur pubes, vel ſanæ mentis. Aret.

Annota, ab initio nullū, tractu tpis nō cōualeſcere: et verſa vice, rē legitimè factā, ēt ſi ad eū caſum veniat a quo initium ſumere non potuit, nequaquam irritari.

Præterea † teſtm̄ facere nō pōt impuberes, a quia nullum eorum animi iudicium b eſt: Itē furioſi, c quia mente carent. † nec ad rem ptinet, ſi impubes poſtea pubes, aut furioſ⁹ poſtea cōpos mētis fact⁹ fuerit, & deceſſerit. Furioſi d aūt ſi p id tempus fecerint teſtm̄, quo furor eorum intermiſſus eſt, iure teſtati e eſſe videnī, certè eo, quod ante furorem fecerint, teſtō valēte. Nā neq; teſtm̄ rectè † factū, neq; vllū aliud negotiū f rectè geſtū, poſtea furor interueniēns perimit.

Nō valet teſtamētū pdigi factū poſt interdictū: ſed prius factum ſic. Aret.

Item pdigus, g cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta eſt, h teſtamentum facere non poteſt, ſed id quod antè fecerit, quàm interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt i.

Mutus, & ſurdus poſſunt certis caſibus condere teſtamentum: ſed non ſemper. h. d primo, Et vitium ſuperueniens poſt teſtamentum perfectum, non nocet Aret.

Item ſurdus, & mutus non ſemp k teſtm̄ facere poſſunt. Vtique autem de eo ſurdo l loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tardè exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui tardè loquit, Sæpè enim etiā literati, & eruditi m homines varijs caſibus & audiendi, & loquendi facultatem amittunt n

a Impuberes. Sed ex quo tetigerunt de vltimo die xiiij. vel xij. anni: factu eſt, fauore teſtamenti vt ff. eo. de teſt. & qui teſta. fac. poſ. l. qua ætate. Idem in vſucapione: vt ff. de vſucap. l. in vſucap. Secus in pſcriptionibus odioſis: vt ff. de actio. & obli. l. in omnib. temporalib. Item ſecus, vbi eſt fauor eius q vult prorogare, vt in contractibus a minore factis: vt ff. de mino. l. iij. §. minoré.

b Iudicium. Id eſt diſcretio: vt ff. de iudic. l. cum prætor. §. non autem. verſic. lapé. Quandoque ponitur pro ſententia, vt res iudicatæ ſtandum eſt: vt C. de re iudic. l. j. Quandoque pro inſtātia cauſæ triennij: vt C. de iudic. l. properandum, per totum. Qñque pro actione: vt iudicium familiæ erciſcundæ. vel communi diuidundo: vt de offic. iudi. §. ſi familiæ erciſcundæ. & §. fina. Quandoq; pro lite, ſiue controuerſia: Vt iudiciū pendet ſuper hæreditate: vt ff. ad Trebel. l. j. ſecundo reſp. Quandoque pro authoritate, vt negotia eccleſiaſtica non ſunt diſponenda laicorum iudicio, id eſt, authoritate, extra. de iudi. c. decernimus. Quandoq; pro foro, vt cauſa iuriſpatronatus definiri debet eccleſiaſtico iudicio, id eſt foro. ca. quanto extra. de iudi. Qñq; p arbitrio. ff. qui ſatiſda. cog. l. arbitrio. Si enim arbiter eſt iudex: ergo arbitrium eſt iudicium. Qñq; p vltima voluntate, * vt iudicium teſtatoris caſſum eſſe non debet. C. de ſacroſanc eccle. l. j. Qñq; p quæſtione, vt cuiuſlis cauſa in iudicium, ideſt in quæſtionem deducta cum criminali, poſt criminalem eſt diſtinguenda. C. de ordi. iudi. l. fi. Quandoque p diſcuſſione ſine iuris diſcuſſione: vt in tit. de iudi. ff. & C. Quandoque p poteſtate iudicandi: vt ff de iudi. l. iudicium ſoluitur vetante eo, qui iudicare iuſſerat. Quandoque pro pernicie ſiue damnatione, vt ibi, Qui manducat & bibit indigne corpus & ſanguinem Dñi, iudicium ſibi manducat & bibit. Quandoque pro pœna, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in reſurrectionem iudicij & pœnæ æternæ. Quandoque pro pceſſu iudiciali: vt c. j. de iud. lib. vj. Et iſta xv. ſignificata iudicij poſſunt his verſibus comprehendi. Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle: Quæſtio, diſcret. ſen. inſtant. diſcuſſio, poſſe: Pernicies, pœna, proceſſus iudicialis.

ADDITIO. Facit ca. in iudicijs. de reg. iuris, libro ſexto.

c Item furioſi. Repete, non poſſunt teſtamentum facere.

d Furioſi. Hac ratione idem in mente capto dicam vt arg. ff. de verbo. obli. l. a Titio. in fine.

e Teſtati. Vt C. eo q teſt. fa. poſ. l. furioſum. in prin. ADDITIO. Idē in dubio. ſi tempus teſtamenti erat remotum a tpe furoris, ſed ſi vicinum, tunc ex qualitate ipſius act⁹ pſumitur fuiſſe ſanæ mētis, vel nō. Et qualiter pbetur furor: vide Ang. hic.

f Negotium. Vt vſucapioné inchoatā: vt ff. de vſucap. l. iuſto. §. cū. vel poſſeſſionem qſitā: vt ff. de acqrē. poſſ. l. ſi is qui animo. ſic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

g Prodigus. Prodigus eſt, q neq; finé, neq; modū habet in expēſis: vt ff. de cur. fur. l. j. Nā pdig⁹ dat danda, & nō danda: auar⁹ tenet tenēda: & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunque.

ADDITIO. Vnde verſus,
Prōdigus eſt, animi vitio retinenda profundens.
Qui retinet dāda cupide, cēſet auarus.
Largus, q ſumptū facit ex rōne libēter.
Vide notata in c. ex parte. extra. de conſuet. in gl. ij.

h Adminiſtratio interdicta eſt. ſi dicas a iudice, planum eſt, ſi dicas a lege: vt quia crimen legis Iuliæ maieſta. commiſit: mulior. inus teſtatur: ſed & iam prius factū rumpit: vt C. ad legem Iuliam maie. l. fi.

ADDITIO. Et ſufficit, q fiat præconium publicè cum cauſæ cognitione, q nemo contrahat cum eo, vel quòd iudex declaret eum eſſe prodigum: vel det ei curatorem tanquam prodigo, ſeu aliter notorie prodigus exiſtat.

i Ratum eſt. Quid ſi fiat interdictio, cum tamen non ſit prodigus? Reſpond. fortè non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & curato. dat. ab his. l. Seia. ; Sed contrarium verum eſt, cum ſit facta contra ius litigatoris tantum: non contra ius legis. ff quæ ſenten. ſine appella. reſcin. l. j. in princip. & §. j. & C. quando prouoca. non eſt neceſ. l. ij.

ADDITIO. Vide capit. cum inter. extra. de re iudicata.

k Non ſemper. Sed quandoque poſſunt, ſecundum diſtinctionem ſequentem.

l De eo ſurdo. Sic. j. de inuti. ſtip. §. mutum.

m Eruditi. Scilicet in minoribus.

n Amittunt. Et maximè impij aduocati, ; vt in eo puniantur, in quo deliquerunt. c. literas. de tempo. ordi. c. paſtoralis. de iure patro. & c. fina. de immunita. eccleſi. cum ſimi. quia per quæ quis peccat, per hæc torquetur.

† Facit ad iſtum §. qd̄ dī l. c. ſicut te nor. iſta gl. ſuper ſi. men. ē. extra. de reg.

Tēporis tract⁹ nō ɔualidat īualidū.

Valeri⁹ tū maximus, lib. vij. c. viij. author ē centūviros pbaſſe teſtm̄ Tuditani perpetuo furoř agitati, quo ille filiū hrēdē ſcripſerat.

Aliàs rītè.

* Hinc indicare qñque. i. in vltima voluntate aliqd delinquere c. licet. de tem. li. vj. Ægi. Per.

1. Cor. xj. Ioan. v.

Verſus.

Prodig⁹, quis ſit.

; Et hoc verū qñ datus eſt ſimpliciter curator impuberi tanquā puberi, vt l. ſi curor petitus. ff. de tuto. & cura. da. ab his. ſecus ſi tanquā prodigo, cū nō ſit, vt hic in fi. & ē rō qa pupillū declarat natura, ſed pdigū ipſe iudex. vel qa curatoris dato facilius id eſt ſolo tractu tpis pdit vires, quā pdigalitas, vbi exigit̄ certitudo reditus ad ſanā mēte. Ang.

; Huc ptinent q̄ in ingratos Aduocatos ſcribit Quin. Mand. in tracta. de ingratitudine. cap. 83.

a Conſtitutio. vt C. qui teſta. fa. poſ. l. diſcretis.

b Certis. Vt mutus, & ſurdus caſu, vel mutus tm̃, ſiue natura, ſiue caſu, ſi ſcribere nouit, ſua manu ſcribat teſtm̃. Si aũt p alium ſcribere velit, impetret hoc a principe: vt ff. eo. de teſta. & qui teſt. fac. poſ. l. mutus. Itẽ ſi ſurdus tm̃ caſu eſt, vel ẽt nã. teſtet̃ ſi vult, ſi põt loqui articulatè, vt C. qui teſta. face. poſ. l. diſcretis. ſi aũt natura eſt ſurdus, & mutus, non põt, niſi ſit miles: vt ſ. titu. j. §. quinimò.

ADDITIO. Qui eã dicit dẽre intelligi de muto, & ſurdo a caſu: & tunc miles teſtabit̃ de licentia principis in ijs caſib. in quibus paganus non poſſet.

Vnde noſtra cõſtitutio a ẽt his ſubuenit, vt certis b caſib. & modis ſm normã eius poſsint teſtari, aliaq; facere, quę eis permiſſa ſunt. Sed ſiquis c poſt teſtm̃ factũ aduerſa valetudine, aut quolibet caſu mutus, aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus manet eius teſtamentum.

Cæcus cũ ſolẽnitate cõi nõ põt facere teſtamẽtũ, ſed ſeruando quãdã ſolẽnitatẽ ſpẽaliter ad hoc aſſignatã. Aretin.

Teſtamẽti p cæcũ faciendi ſolẽnitas.

Cæcus d aũt nõ põt facere teſtm̃, niſi per obſeruationem, e quã lex diui Iuſtini patris noſtri f introduxit.

Captus apud hoſtes, teſtm̃ facere nõ põt, ſed prius factũ, ſi ibi moriatur, ex l. Corneliæ valet: ſi redeat, ex poſtliminio. Aret.

Eius, q apud hoſtes g eſt, teſtm̃ quod ibi fecit, nõ valet, h quãuis redierit. Sed quod dũ in ciuitate fuerat, i fecit: ſiue redierit, valet iure poſtliminij, k ſiue illic d̃ceſſerit, valet ex l. Cornelia. l

TITVLVS XIII.

DE EXHAEREDAtione liberorum.

Quiſquis filium habens in poteſtate, rite teſtari vult, operæ preciũ eſt, vt eum aut inſtituat, aut nominatim exhæredem faciat: illius etenim p̃teritione vſq; adeo nullũ ſit teſtamentum, vt ẽt ſi viuo patre deceſſerit, nõ cõualeſcat. In filiabus aũt cæteriſq; per virilem ſexum deſcendentibus, longè diuerſam rõnem tenais antiquitas: vt ex hoc ſexus deguſtare potes.

NOn tamẽ vt

c Sed ſi quis. Sic ſ. eo. §. præterea. & §. ſi furioſi.

d Cæcus. Naturaliter, vel caſu: & orbatus vtroque lumine. ſecus ſi vno tantum: vt C. de excuſa. tut. l. frater.

e Per obſeruationem. Scilicet vt coram ſeptem teſtib⁹, & tabellione, vel alio, loco eius, ſi non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem ſuam declaret, & in hæreditatibus, & in legatis: & omnia in ſcriptis referantur: vt C. eod. l. hac conſultiſſima.

Legis Corneliæ fictio.

f Patris noſtri. Aliàs mei. ſic ſ. de do. §. eſt & aliud.

g Apud hoſtes. Scilicet vt captus, vel obſes: vt ff. eo. de teſta. l. obſides.

Teſtamẽtũ facere mutus p̃hibetur a iure.

h Non valet. Quia ſerui ſunt, vel quaſi: vt ſ. de iure perſo. § ſerui. & ff de libe. homi. exhi. l. ij.

i Fuerat. Ante captiuitatem.

k Poſtliminij. Quod fingit eum ſemper in ciuitate fuiſſe: vt ſ. quib. mod. ius pat. pote. ſol. §. ſi ab hoſtib. non autem l. Corne. ita fingitur, & quod dicitur C. de cap. l. j. & l. captum. impropriè ponitur lex Cornelia pro iure poſtliminij.

Intellige ſi ſint dati p pace tenenda, & a populo Romano, in qb. habet locum ẽt lex Cornelia: ſecundum Io. Fab. aliàs ſi dati ab alia ciuitate, vel domino, nõ ſūt ſerui. vt p Ang. hic.

l Ex lege Cornelia. Quæ fingit eum prima hora captiuitatis mortuum, & hic liberum: vt ff. eo. de teſta. l. lege Cornelia. Aliud eſſet ſi nulla eſſet fictio, vt in ſeruo pœnæ facto, vt j. qbus mo. teſta. infir. §. non tñ. Vltimo nn. q xiij. ſunt pſonæ, & plures quæ teſtari non pñt. Filiusfamilias. Item ſeruus: vt ſ. eo. in princi. ff. eo. de teſt. l. ſi filius. Item impubes. Item furioſus. Itẽ mente captus. Item prodigus. Item mutus. Item cæcus. Item ſurdus. vt ſ. eo. §. præterea. & §. item furioſi. & §. item prodigus. & §. item ſurdus. & §. cæcus. Item dãnatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt ff. eo. de teſt. l. eius qui. §. j. vſque ad fi. Item obſes: vt ff. eo. l. obſides. Item de crimine famoſo dãnatus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. Item de ſtatu ſuo dubitãtes: vt ff. eo. l. qui teſta. domini. & l. de ſtatu. Item monachus: vt in Auth. de mona. §. illud quoque. colla. j. ſed hodie ſm quoſdã corrigitur: vt in Authẽ. de ſanctiſ. epiſ. §. ſi qua mulier. colla. iiij. Item is cui interdicit̃ bonis a lege: vt C. de hære. & manichæ. l. manichæos. & ad legem Iuliam maie. l. vltima. Vnde verſus.

Teſtari nequeunt, impubes, religioſus,
Morti damnatus: & ſub patre filius, obſes,
Prodigus, & ſtultus, dubius, ſeruus, furioſus,
Crimine dãnatus, cũ muto, ſurdus: & illũ,
Qui maieſtatem læſit, cæcũ quoque iungas.

DE EXHAERE-datione liberorũ.

Iſte tit. cõtinuat̃ p gl. i infrà ĩ nigro. Ang. Vel ſic. dictũ eſt ſuprà, de teſtamẽtis, & eorũ ordinatione: verũ qa in teſtamẽtis qñq; liberi exhæredant̃: ideo ſequit̃ titul⁹ de exhæredatione liberorũ. Cõtinuatio.

NOn tñ. Totus iſte tit. diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit qd iuris erat de iure antiquo circa exhæredationẽ liberorũ, & qua forma exhæredabãtur. Secũdo qualiter hodie exhæredari debeant. Tertio aliqua dubia circa pdicta ſubiñcit. Secunda ibi, Sed hæc quidem. Tertia ibi, Sed ſi in expeditione. Item prima ſubdiuiditur. Nam primo ponit quandam continuationem ad præcedentia. Secundo ponit qualiter exhæredationẽ fieri de iure antiquo ſufficiebat de liberis natis & in poteſtate, & primum locum, ſiue gradum obtinentibus. Tertio de liberis naſciturus, vel de natis non obtinentibus primum gradũ. Quarto de emancipatis. Quinto de liberis ciuilib. tantũ, & de eorũ exhæredatiõe. Secũda ibi, Sed q filiũ. Tertia ibi, Poſthumi. Quarta ibi, Emãcipatos. Quinta ibi. Adoptiui. CASVS. Dñe, iã video de hac obſeruatione ſolenni obſeruanda in teſtõ: nunquid ſufficit huiõi obſeruatio ad hoc, q teſtamentum inexpugnabiliter valeat? Rñdet q nõ. Nõ. n. vt alio valeat teſtamentum, ſufficit pdicta obſeruatio, quam ſ. de teſta. ordi. expoſuimus: ſed teſtator, q filiũ in poteſtate habet, eum vel hæredem in teſtamento inſtituere, vel nominatim exhæredare neceſſe habet. Si enim eum ſub ſilentio præterierit, inutile erit teſtamentum: & intãtum erit inutile, vt licet iſte filius præteritus viuente teſtatore mortuus fuerit, nemo tñ ex eo teſtamento hæres exiſtere poſſit. & hoc ea ratione: quia præterito filio in poteſtate tempore facti teſtamenti exiſtente, teſtamentũ ipſo iure nullũ fuit. & hoc verũ fuit in filijs maſculis primi gradus, ſed ſecus erat in filiab⁹. Nam nõ ita de filiab. vel alijs liberis vtriuſq; ſexus in remotiori gradu cõſtitutis apud veteres, obſeruabat̃. Neque enim exhæredabãtur, & tamen teſtamentum propter hæredis præteritionem non infirmabatur: ſed ius accreſcendi vſque ad certam portionem, id eſt dimidiam Diuiſio.

dimidiũ illius portionis, quã habituri eſſent ab inteſtato, eis præſtabat. Nec ſolũ fuit hmõi differẽtia inter filios maſculos, & hmõi perſonas: ſed etiã alia: quia licet filij maſculi nominatim debeãt exhæredari, nõ tñ ſupradictas perſonas nominatim exhæredare parẽtibus erat neceſſe: ſed licebat eis illas pſonas inter cæteros exhæredare. Sed dñe dicatis mihi, qd eſt exhęredare nominatim? Ad hoc rñd. Amice, exhęredare nominatim videt, qui ꝓprio nomine expreſſo exhæredat. veluti ſi teſtator dicit, Titius filius meus exhæres eſto. vel non addito proprio nomine: ſed appellatiuo tñ: vt puta, ſi teſtator vnũ ſolum filiũ habuit. Et hæc dñe vſq; ad illũ §. poſthumi quoq;. Franciſcus de Aret.

Alias, ſimodo.

omnino [a] valeat teſtamentũ, ſufficit hæc obſeruatio, quã ſupra [b] expoſuimus: ſed qui filiũ [c] in poteſtate [d] habet, curare debet, vt eũ hæredem inſtituat, vel exhęredẽ nominatim faciat. Aliòqui, ſi eũ ſilentio pręterierit, [e] inutiliter teſtabit: adeò [f] quidẽ, vt ſi viuo patre filius mortuus ſit, nemo [g] hęres ex eo teſtaméto exiſtere poſſit: quia ſ. ab initio nõ cõſtiterit [h] teſtamẽtũ. Sed nõ ita [i] de filiabus, & alijs per virilẽ ſexum deſcendentibus liberis vtriuſq; ſexus antiquitati fuerat obſeruatũ. ſed ſi non fuerãt ſcripti hæredes, ſcriptęue, vel exhæredati, exhæredatæve, teſtamẽtũ quidẽ nõ infirmabat, [k] ius tamen accreſcendi eis ad certam portionẽ [l] præſtabatur. Sed nec [m] nominatim eas perſonas exhæredare parentibus neceſſe erat: ſed licebat inter cæteros [n] hoc facere.

Exhæredatio nominatim fit dupliciter. Aretinus.

Nominatim aũt quis exhæredari videtur, ſiue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres eſto, ſiue ita, Filius meus exhæres eſto, non adiecto proprio nomine: ſcilicet, ſi alius filius non extet. [o]

Poſthumi præteritione nõ protinus ab initio infirmatur teſtamentum, ſed ita demum cum natus fuerit poſthumus: quo non naſcente firmum manet teſtatoris iudicium.

Poſthumi quoque liberi, vel hæredes inſtitui [p] debent, vel exhære-

Tu vero dicito, quod aut filius moritur viuo patre & teſtamẽtum omnino nullũ eſt, vt hic. aut ſupuixit patri, & ſi dixit teſtamentum nullũ, nõ valet: ſi verò tacuit, & approbauit, licet iuris ſubtilitate nullũ ſit, ex æquo tamẽ reconualeſcit, & id paſſim tenetur.

Et ibi eſt caſus in quo etiã hodie neceſſaria eſt bonorũ poſſeſſio, & alios vide per Ang. qd eſt magnæ vtilitatis: quia etiam liberi à lite an... cognati vero intra certũ dies tãtũ, & non ſolũ animo ſed etiã ꝓtote agnoſcẽt exhęredatio inter cæteros qualiter fit.

a Non ſit. vt. omnino. Licet dicta obſeruatio. ſ. de teſt. or. ſolẽnit ſit: nõ tñ &c. Vel ſic. ſ. de ea obſeruatione, q eſt circa fidem, & probationẽ, ſatis dictũ eſt: nunc de ea, q eſt circa ſolẽnitatem dicendũ eſt: & licet ea obſeruatio, quæ circa fidem eſt, ſatis diligens ſit: non tamen &c.

b Supra. Scilicet in titu. de teſta. ordin.

c Filiũ. Etiã militẽ: vt ff. de li. & poſt. l. filiusfamilias.

d In poteſtate. Secus in emãcipato iure ciuili. ſed idẽ iure prætorio: vt ſ. eo. l. emancipatos. Accur.

ADDITIO. Imò hodie præteritus dicit nullũ ẽt de iure ciuili, ſicut in præte cõſtitutus: ut per glo. in §. exhæredatos in gl. noluit. in auth. de hæ. & fal. Ang.

e Præterierit. Scilicet nec inſtituẽdo, nec exhæredando: ut ſ. de hæred. q ab inteſta. §. eadem, nec ipſo iure valeſcit C. de lib. præte. l. maximum.

f Adeo. Scilicet inutiliter teſtabitur.

g Nemo. ff. de iniu. ru. teſt. l. filio. §. ſi. cõtra. Sol. ibi filius viuit, hic nõ. Vel hic iure ſtricto, ibi æquo. Ac.

h Nõ conſtiterit. Aliud ſi conſtitit: licet poſtea rumpatur: puta agnatione poſthumi, qui poſtea moritur: quia tunc reconualeſcit teſtamentum: vt ff. de iniuſto rup. teſt. l. poſthumus. in prin. & ſ. eo. §. poſthumi ibi, quod & filio &c. Nec eſt mirum: quia ſi ab initio rumpitur agnatione poſthumi: eo mortuo cõualeſcit. arg. ff. de regu. iur. quod ab initio.

i Sed nõ ita. No. ex vna parte ponit filios tñ, ex alia filias, & oẽs ex maſculis vel fœminis deſcendentes.

k Nõ firmabat. Cõtra. ſ. e. §. ſed fœminini. So. ut ibi.

l Ad certam portionem. ſ. dimidiam eius, quod ab inteſtato habituri eſſent: ut C. de lib. pr. l. maximum. circa me. ibi, cum enim contra tabulas &c.

m Sed nec. Hęc eſt ſecunda differentia inter prędictas perſonas.

n Inter cæteros. ſ. hoc modo: vnũ de filijs meis exhęredo, vel vno inſtituto, ſic dico, reliquos exhæredo. nam niſi diceret cæteros exhæredo: licet diceat, filium meum exhæredo, cum plures habeat, nemo exhæreda-tus videtur: vt ff. de liber. & poſthu. l. ij. ſed ſecus erit in iſtis. nam bene valet vt hic dicitur.

o Non extet. Item alijs modis: vt omnes liberi mei ſint exhæredati: & ſi ſit vnus tantum: vt ff. de libe. & poſth. l. Titius. in prin. Itẽ ſi dixerit alia verba quæcũque, dummodo certa: vt ff. ſi cer. pet. l. certũ. de iniuſto ru. teſta. l. poſthumi. §. nominatim. & ff. de lib. & poſthu. l. j. & ij. ſed ſecus ſi dicat, filium meũ inſtituo, cæteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum inſtituo: liberos autem exhæredo. & hic non dicit omnes, vt non contradicat princi. gloſſ. [a] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros: quia miſtio fit eum cæteris in remotioribus gradibus conſtitutus. vnde non valet, cum debeant exhęredari nominatim, vt hic dicitur.

[a] Iſtã gl. reprehendit Ioan. Fab. hic.

Poſthumi quoq;. CASVS. Domine, iam video quid iuris eſt circa exhęredationem liberorũ iam natorum, ſed quid domine, ſi teſtator reliquerit vxorẽ pręgnantem: nunquid neceſſe habet exhęredare vel inſtituere ventrem? Rñd. quod ſic. nam non ſolum nati liberi, ſed etiam poſthumi exhæredari debent vel hæredes inſtitui: & in eo par omniũ poſthumorũ conditio eſt, quod quocunq; poſthumo ſiue maſculini ſexus, ſiue fœminini pręterito non valet teſtamentũ: quia ſi naſcatur poſthumus, vel poſthuma natiuitate eius rumpitur teſtamentum. vnde ſi mulier pręgnans, de qua ſperabatur poſthumus naſciturus, ediderit abortiuum: nihil erit impedimento hęredibus inſtitutis ad hæreditatẽ ex teſtamento adeundã. Nam iſte abortiuus, qui mortuus natus eſt, vel contra formã humani generis editus, pro nõ nato habetur. Sed licet in hac particula ſit cõtradictio omniũ poſthumorum paribcata: in alio tamen differunt. nam fœminini ſexus poſthumæ vel nominatim, vel inter cæteros ſolebãt exhæredari: prout placuerat teſtatori: ita tamẽ vt ſi teſtator hmõi perſonas inter cæteros exhæredaret, aliquid eis legaret, ne viderentur hmõi poſthumæ per obliuionem a teſtatore pręteritæ eſſe: ſed ſecus erat in maſculis poſthumis. Poſthumos enim maſculos, puta filiũ, & deinceps, ſtatutũ eſt nõ poſſe aliter rectè exhæredari, niſi nominatim exhæredent. Sed dñe, pro Deo, qualiter põt poſthumus nominatim exhęredari, ſi teſtator de ſexu faciat mentionẽ? Reſpon. quod hoc modo. Quicunque mihi filius maſculus genitus fuerit: exhæres eſto. Et hæc dicuntur de veris poſthumis vſq; ad illum §. poſthumorum. Franc. de Aret.

[l] Et etiã filij poſtea adoptati, qui dicũt poſthumi ciuiles l. ſiq. poſthumos. ff. eo An autẽ naturales tãtũ, & qd ſi iſtituat ventrem vxoris ſuę, vide per Ang. hic.

p Inſtitui. Iſta inſtitutione ex pręſenti matrimonio naſcituri, & ex futuro inſtitui videtur: vt ff. de libe. & poſthu. l. placet. & l. ideoq;. [j] Quid in exhæredat. de poſthumorũ, an omnes, ſiue ij, qui ſunt in vtero tãtũ, an alij qui ſunt naſcituri ex pręſenti matrimonio vel

dari. Et in eo a par omnium b cõditio eſt, quòd & filio poſthumo, & quolibet ex cęteris liberis, ſiue fœminini ſexus, ſiue maſculini c, præterito, valet quidẽ teſtamentũ, ſed poſtea adgnatione d poſthumi, ſiue poſthumę rumpitur, e & ea ratione totum infirmatur. f Ideoq; ſi mulier ex qua poſthumus, aut poſthuma ſperabatur, abortum g fecerit: nihil impedimento eſt ſcriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam. Sed fœminini quidem ſexus perſonæ h vel nominatim vel inter cæteros exhæredari ſolebant: dum tamen ſi inter cæteros i exhæredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ eſſe per obliuionẽ. Maſculos verò poſthumos, id eſt, filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhæredari, niſi nominatim exhæredarentur: hoc ſcilicet modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres eſto.

Ex filio nepos viuo patre ſuus auo hæres nõ eſt, quãuis in eius ſit poteſtate ſed ſi viuo auo patrẽ mori cõtigerit, eius patris locum ſubintrans quaſi agnaſcendo ſuus hæres fit: idcirco, inſtituendus vel exhæres fieri debet, ne illius pręteritio aui teſtamẽtũ infirmet.

Poſthumorum k aũt loco l ſunt & ij, q in ſui hæredis m locum ſuccedendo, quaſi agnaſcendo n fiunt parẽtibus o ſui hæredes: vt ecce, ſi quis filiũ, & ex eo nepotem, neptemve in poteſtate habeat: quia filius gradu præcedit, is ſolus iura ſui hæredis habet: quamuis nepos quoque, & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius eius viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate eius: incipit nepos, neptis ve in eius locum ſuccedere: & eo modo iura ſuorum hæredum quaſi adgnatione nanciſcitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius teſtamentum: ſicut ipſum filium vel nominatim exhæredare debet teſtator, ne non iure faciat teſtamentum: ita & nepotem, neptẽve ex fi-

... futuro, intelliguntur exhæredari? R. non: cum maſculi debeãt nominatim exhæredari: vt j. e. §. maſculos. Ac.

ADDITIO. Et hæc vera licet glo. teneat contrarium in d. l. placet, quã ſaluat Ioan. Fab. vbi eſſent appoſita verba multiplicatiua, vel vniuerſalia, quiſquis, quicunq;, & ſimilia, ſecus, ſi indefinita tantum, vt hic.

a In eo. Scilicet quod ſequitur: quod & filio &c.

b Omniũ. Scilicet poſthumorum ex ſe naſciturorum, & ex filijs ſuis, licet in iã natis non ſit par cõditio: vt j. eod. §. ſed non ita.

c Maſculini. Siue ex maſculo, ſiue ex fœmina.

d Adgnatione. Id eſt, natiuitate. ſic j. quibus mod. teſt. in fi. §. primo.

e Rumpitur. Si vero exhæredebatur, de inofficioſo agebatur: vt j. de inoff. teſtam. §. poſthumi. Hodie vero exhæredari non poſſunt: vt C. de inoff. teſta. l. ſi quis. §. legis.

f Infirmatur. Hic adde quod eſt ff. de milit. teſta. l. ſi filiusfamil. j.

g Abortum. Qui eſt pro non nato: vt ff. de verbo. ſigni. l. qui mortui. & C. de poſth. hære. l. j. Acc.

ADDITIO. idẽ in ſeminato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamẽ in nato exſecto ventre, qui non declinat ad monſtrum dũmodo habeat pulſum, etiam ſi vocem non emiſerit. Vide Ang. hic.

h Perſonę. ſ. poſthumę. nam iam natis fœminis non erat neceſſe legari. vt C. de lib. præter. l. maximũ. in fin & j. e. §. ſed nõ ita.

i Inter cæteros. Hodie per cõſtitutionem omnes nominatim: vt j. eo. §. ſed hæc. verſi. noſtra. Sed nouiſſimo iure non, cum non ſint ingrati: vt in Auth. vt cũ de ap. co. §. aliud. col. viij. Acc.

ADDITIO. Quæ cauſa debet exprimi, & per hęredem probari: vt in auth. ex cauſa. C. de libe. præteri. Angel.

Poſthumorum. CASVS. Domine, iã video, & patet mihi qualiter exhæredantur liberi nati, & etiã poſthumi, nunquid ſunt plures modi exhæredãdi, vel inſtituendi: Et reſpõ. quòd ſic. Nam ſicuti dictum eſt veros poſthumos debere exhæredari vel inſtitui, ita & ij qui loco poſthumi ſunt. Sed dum me dicatis mihi, qui ſunt ij, qui loco poſthumi ſunt? Ad hoc reſpõdet, Amice, loco poſthu. ſunt ij, qui tẽpore teſtamẽti non erant immediatè adiũcti teſtatori: poſtea tamẽ adhuc viuente teſtatore in locum ſui hæredis ſuccedunt: & ita quaſi agnaſcẽdo immediate adiungũtur teſtatori, & ſui efficiuntur, vt patet in tali exemplo. Titius habet filium in poteſtate ſua: & ex eodem filio nepotẽ. hoc caſu: quia filius vno gradu præcedit nepotẽ, ſolus filius iura ſui hæredis habet, licet nepos & neptis ex eo in eiꝰ poteſtate ſint. vnde ſi Titij filius viuẽte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de poteſtate eius exierit, incipit nepos ex filio natus in locum patris ſui mortui ſuccedere: & eo modo quaſi agnatione ſuus hæres efficitur: cũ nullus in poteſtate exiſtens eum pcedat: & ideo ſicut teſtator ipſum filiũ, vel hæredem inſtituere, vel nominatim exhæredare debet, ita nepotem, vel neptem ex illo neceſſe habet exhæredare vel hæredem inſtituere: nẽ fortè viuo adhuc teſtatore, filio eius, qui immediate erat ei adiunctꝰ mortuo, vel emancipato, vel alio modo patria poteſtate liberato, nepos ex filio in locum patris ſui ſuccedens, quaſi agnatione eius rumpat teſtamentum. Et iſta prouiſio ad ſecuritatem teſtatorum per legem Velleiam introducta eſt, in qua quidem lege ſimilis modus exhæredationis ad exemplum verorum poſthumorum demonſtratur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. emancipatos. & caſus eius eſt pleniſſimus vſq; ad §. ſed hæc quidem. Franciſcus Accurſius.

k Poſthumorum. Sic ff. de iniuſt. rup. teſta. l. poſthumorum. vbi omnino habetur iſte. §.

l Loco. Non tamen veri poſthumi ſunt: vt j. eod. §. hoc in fine.

m In ſui hæredis. Infra de hæredum qualita. & diffe rẽ. §. ſui.

n Adgnaſcendo. Id eſt, ſubitus, vel poſtea naſcendo, ſicut poſthumus verus. non enim naſcitur, cum natus ſit: vt ſupra de adoptionibus. §. primo. Vel dic agnaſcendo. id eſt: incipiendo eſſe agnati, quo ad effectum ſuccedendi.

o Parentibus. Scilicet, maſculis. nam teſtamẽtum fœminæ non rumpitur per legem Velleiam: vt ff. de lib. & poſthum. l. Gallus. §. nunc de lege. ibi, nam & ſi ita verba ſunt: ſed per querelam irritatur: vt C. de inofficio. teſt. l. iij. & j. eod. §. mater.

Poſthumi hodie exhæredati nõ poſſunt.

Nota ſ. pręteritionẽ maſculi factã ã libe. nõ annullat teſtamẽtũ: ſed aliud ſi quando procedis, quia pręteritio matris habetur pro exhæredatione. vt videbitis. §. mater. j. eo. Chriſto.

Neceſſe

lio neceſſe eſt a ei, vel hæredem inſtituere, vel exhæredare: ne fortè eo viuo b filio mortuo, ſuccedendo in locū eius nepos neptisve quaſi adgnatione rumpat teſtamētū. Idq; lege Iulia Velleia c prouiſum eſt: in qua ſimilis d exhæredationis modus ad ſimilitudinē poſthumorum demonſtrat.

Emancipati quoq; liberi inſtitui, vel exhæredari debent: alioqui eis præteritis (quamuis iure ciuili ſuccurſum non ſit) iure prætorio bonorum poſſeſſio contra tabulas datur.

Emancipatos liberos iure ciuili, e neque hæredes inſtituere, neque exhæredare neceſſe eſt: f quia non ſunt ſui hæredes. g Sed prætor omnes tam fœminini h ſexus, quàm maſculini, ſi hæredes non inſtituantur, exhæredari iubet: virilis ſexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros: quia ſi neque hæredes inſtituti fuerint, neque ita (vt diximus) exhæredati: i permittit * eis prætor, contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

Adoptiui quandiu in adoptantis nexib. conſtituti ſunt, haud ſecus quam naturales liberi inſtituedi, vel exhæredādi ſunt: adoptione verò ſoluta, impunè ab adoptante patre præteruntur: quò tamen ad naturalem patrem, tanquam ab eo emancipati habetis incipiunt.

Adoptiui liberi quandiu ſunt in poteſtate patris adoptiui, eiuſdem iuris habentur, k cuius ſunt iuſtis nuptijs quæſiti. Itaque hæredes inſtituendi, l vel exhæredandi ſunt, ſecundum ea, quæ de naturalibus expoſuimus. Emancipati verò a patre adoptiuo, neque iure ciuili, m neque eo iure, quod ad edictum prætoris attinet, n inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerſo (quod ad naturalē parentem attinet) quandiu quidem ſunt in adoptiua familia, extraneorum o numero habeantur: vt eos neque hæredes inſtituere, neq; exhæredare neceſſe ſit. † cum verò emancipati fuerit ab adoptiuo patre, p tunc incipiāt in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi à naturali patre emancipati fuiſſent.

Sublata veteri differentia, recentiori iure ſancitū eſt, vt ijſdem teſtamento modis & mares, & fœminæ inſtituantur, vel exhæredes fiant, idq; in reliquis liberis, vt puta nepotib. neptibus, & deinceps, necnon & in poſthumis, & emancipatis filijs obſeruare conuenit.

a Neceſſe eſt. Cautelatiuè, ſcilicet, ne rumpatur teſtamentum, vt ſequitur, non præciſè: vt C. de adop. l. pe. §. quæ in filio.

b Eo viuo ſecus ſi poſt: vt ff. de iniuſt. rup. teſta. l. ſi quis filio. & in hoc differt a vero poſthumo. ; Itē differt ab aſcendentibus: vt ff. de inoffic. teſta. l. pater filium.

c Velleia. Nomen eſt cuiuſdā nouæ legis: ſed ius Galli Aquilij antiquius eſt. & loquitur in vero poſthumo, vt ſtatim dicam: vt ff. de libe. & poſthu. l. Gallus. §. ſi eius qui filium.

d Similis. In veris poſthumis talis erat mod⁹: ſi me mortuo naſcetur mihi filius intra decem menſes. vt ff. de liberis & poſthumis. l. Gallus. in reſpō. & §. j. ij. iij. & iiij. ſic ergo & hic per leg. Velleiam, ſi ſuus hæres ſuus eſſe deſinet viuo teſtatore: vt ff. de li. & poſthu. l. Gallus. §. videdū eſt nunc. & in hoc habet locū lex Velleia. a ſic etiam eſt paritas ab inteſt. vt j. de hære. q ab inteſt. §. cum autem.

e Iure ciuili. Sic j. de hær. q ab inteſt. §. emancipati.

f Neceſſe eſt. Nam nihilominus tenet teſtamētū: aliud in eo qui eſt in poteſtate: vt ſ. eod. in princi.

ADDITIO. Dic tam de iure ciuili, quia non erat cognitus: quā etiam de iure prætorio: quia prætor habet illas pro tabulis, ſi ſeptem ſignis teſtiū ſignatæ ſunt. & dat bono. poſ. ſecūdū tab. vt l. cum tabulæ. ff. de bo. poſ. ſecundū tab. nec de viſio prætorionis curauit, ſecundum Angel.

g Sui heredes. Supple: & quia deſierūt eſſe heredes ſui: alias non eſſet bona ratio, cum filij neceſſe habeant patres inſtituere: licet nō ſint patres ſui heredes ad filios. Filius aūt emancipatus per capitis diminutionem deſinit agnatus eſſe, & remanet cognatus, qui nō cognoſcit a iure ciuili: vt j. de hæred. q ab inteſt. deter. §. emancipati: & ſ. de legi. agna. tute. §. fi. & ff. de bon. poſ. l. ſed cum patrono. §. j. Acc.

h Fœminini. Licet in ſuis eſſet differentia inter maſculos & fœminas iure ciuili: vt ſ. eod. §. j.

i Exhæredati. ſcilicet. * alias aūt exhæredato datur contra tab. vt ff. de poſſ. contra tab. l. non putauit. §. non quis. Item etiam inſtitutis datur contra tab. ſi alius committat eis edictum: vt ff. de contra tab. l. iij. §. ſi pater. verſ. plane. * & ff. de leg. præſtan. petita bonor. poſſeſ. contra tab. l. ſi duo.

k Habentur. Quo ad adoptiuū patrē.

l Inſtituendi. Ab adoptiuo patre. Acc.

m Iure ciuili. Quod ſ. Ius ciuile (ſcilicet adoptionis) quo uocantur ſui adoptiui ad hæreditatem, alio iure ciuili, ſcilicet per emancipationem ſublatum eſt, quod eſſe poteſt: vt ſ. de legi. agna. tute. §. fin.

n Attinet. Quod uocat emancipatos: vt ſ. proximo §. & eſt ratio: quia deſinunt eſſe filij. Sed naturales non poſſunt deſinere eſſe filij per emancipationem: vt j. de hæred. q ab inteſta. §. minus ergo. ibi nec quis. Acc.

o Extraneorum. ff. de contra tabul. l. j. §. & ſui iuris.

p Patre. ff. de bon. poſſeſ. contra tabul. l. ſi emancipatus. §. penul. in fi.

Sed hæc quidem.

CASVS. Dicit Iuſtinian. quòd huiuſmodi differentias ſexus, & modi exhæred. de quibus dictum eſt hucuſque, vetuſtas, id eſt, media iuris prudentia introducebat: ſed noſtra conſtitutio differentias amouet, & nihil inter maſculū. & fœminam, quantum ad modum exhæredādi, vel inſtituendi intereſſe exiſtimauit. & hoc triplici ratiōe. Prima, quia vtraque perſonæ in procreatione hominum ſimili naturæ officio funguntur. Secunda ratio: quia lex antiqua xij. ta. omnes tam maſculos, quam fœminas pariter ad ſucceſſiones parentum ab inteſtato vocabat. Tertia ratio eſt: quia prætores ſecuti ſunt l. xij. tabul. dando ſcilicet, filiabus ſicut & filijs præteritis bono. poſſeſ. contra tabu. in totum: vnde nos his rationibus moti, ſimile, ac ſimplex ius antiquum, differentijs exploſis, in filiabus, & filijs, & omnibus alijs per virilem ſexum deſcendentibus non ſolū iam natis, ſed etiā poſthumis, introduximus

Scilicet teſtatoris. ſec⁹ in nepote poſt mortē vtriuſq; nato: vt hic per doct.

In P. Fl. vbiq; ſcriptum eſt, Iunia Velleia.

a Cui⁹ legis difficultates enitabit apponēdo talē clauſulā, oēs natos, & naſcituros, q mihi agnaſci potertīt, i ta hæredes inſtituo. Quo adtād exheredationē quaſi poſthumorū qui nāt iā nati & q debet fieri nominatī ſic dices: talē nepotē, vel pnepotē, ſi qs meus erit, ex ta li cā exhæredo: proptē. n. poſthumi exhæredari hodie nō poſſūt: vt p Io. Fa. & Ang. hic.

Aliās, permittit.

Verbū rite notat ſolennitatē iuris, recte verò iuſtitiā. ſic ſupra de milit. teſt. in prī. gl. II. hoc eo loco. ff. de inof. teſt. Tulli. lib. i. rheto. ta

Ita etiam docet adoptione ſoluta, inquit ſcribūt. reſies rite aſfuerunt. Aegid. Per.

Quā poteſt iterare & committere ſ uito: vt l. nonnunquā. ff. de leg. pſta. Ange.

Et ibi glo. declarat qd ſit cōmitte edictū, & ſtipulationē cōmitti. Aegid. Per.

† Refert tamen Valer. Max. lib. vij. c. vij. Max. Anc. Catſeolani equitis Romani filiū à Suffenate auūculo adoptatū nihilo minus olī apud centumviros reſcidiſſe patris naturalis teſtamētū, in quo pteritus erat. Adijcit pterea cātā ſuiſſe I excauſa vincendi fiduciā vt L. Sextilius, & P. Popilius cōſanguinei p parte ſcripti hæredes nō auſi fuerint ſacramento cōtēdere cū adoleſcēte, & ſuccubuiſſe ipſū, q an ſus fuerat cōtēdere. Franc. Baldui. hic.

Sed hæc a quidem vetuſtas b introducebat. noſtra verò conſtitutio c inter maſculos, & fœminas in hoc d iure nihil intereſſe e exiſtimans, quia f vtraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio g fungitur: & lege antiqua h duodecim tabularum oẽs ſimiliter ad ſucceſſionem ab initio vocabãtur, quod & prætores poſtea ſecuti eſſe vidẽtur: i ideo ſimplex k ac ſimile ius, & in filijs, & in filiabus, & in cæteris deſcendentibus per virilem ſexum l pſonis, nõ ſolùm iam natis, ſed etiam poſthumis introduxit; vt omnes ſiue ſui, ſiue emancipati ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim exhęredentur, & eũdẽ habeant effectum m circa teſtamenta parentum ſuorum infirmãda, & hæreditatem auferendã, quẽ filij ſui, vel emancipati habent: ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc in vtero cõſtituti, poſtea nati ſint. n Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuiſionem, quæ in noſtra conſtitutione, o quã ſuper adoptiuis tulimus, cõtinetũ.

Præteritio militis in expeditione teſtantis, ſi ſcit ſe habere liberos, pro exhæredatione habetur. Areſinus.

Sed ſi in expeditione occupatus p miles teſtamentũ faciat, & liberos ſuos iam natos, vel poſthumos nominatim non exhęredauerit, ſed ſilẽtio pterierit, non ignorans, q an habeat liberos, ſilentium eius ꝓ exhæredatione r nominatĩ facta valere, cõſtitutionib⁹ pricipũ cautũ ẽ.

Matris, aliorumve per lineã maternã aſcendentium præteritio, vim exhęredationis obtinet: idcirco ad eorum ſucceſſionem citra querelam aſpirare non poteſt præteritus filius.

Mater s vel auus maternus neceſſe nõ habẽt liberos ſuos, aut hęredes inſtituere, aut exhæredare, ſed poſſunt eos ſilentio omittere: nam ſilentium matris, aut aui materni, & cæterorum per matrẽ aſcendentiũ, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filiũ, filiamve, neque auo materno nepotẽ, neptemve ex filia, ſi eũ eamve hæredem non inſtituat, exhæredare neceſſe ẽ; ſiue de iure ciuilì t q̃ramus,

ximus, & ſtatuimus in conſtitutione noſtra: vt omnes ſiue ſint ſui, ſiue emancipati, aut inſtituãtur hæredes, aut nominatim exhæredentur omnes, ſiue ſint iã nati, ſiue adhuc in vtero conſtituti, & poſteà nati ſunt, eundẽ habeant effectũ circa parentũ ſuorũ teſtamentum infirmandũ, & hæreditatem à ſcriptis hæredibus auferendã, quẽ quidem effectum filij ſui, vel emãcipati præteriti, vel exhæredati habere poterunt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. circa adoptiuos, & caſus planus eſt vſque ad h-pem. Franc. de Aret.

a Sed hæc. Scilicet ſupradicta a principio titu. vſque ad §. emancipatos. Et dic hæc. ſ. differentiam ſexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt ĩ eodem, §. j. & §. poſthumi. & §. ſed fœminini. Non autem dicit de ijs, quę poſtea vſque modo dicta ſunt a §. illo, emancipatos.

b Vetuſtas, Id eſt, media iuris prudentia, vt ſtatim ſequitur.

c Cõſtitutio. C. de lib. præte. vel exhære. l. maximum.

d In hoc. Aliàs enim multæ differentiæ ſunt: vt ff. de ſtatu ho. l. in multis.

e Nihil intereſſe. vt in authen. quibus mod. nat: effic. ſui. §. non autem. collatione ſeptima.

f Quia. Prima ratio.

g Officio. Id eſt ſimili officio. vna enim indiget altera ad procreationem ſobolis, & hæc eſt prima ratio l. xij. taſa. vt C. de leg. hæred. l. legem.

h Lege antiqua. 1 argumentatur ex iure antiquo. ſic ĩ. qui manumit. non poſſ §. fin. & hæc ſecunda ratio.

i Videntur. Scilicet dando filiæ bono. poſ. contra tabulas, in totum, licet non poſſit dicere nullum: vt C. de libe. præte. l. maximum. ibi, & ſi præteritus &c. & hæc eſt tertia ratio. Accur.

k Simplex ad differentiam antiquæ diſtinctionis: vt ſupra eodem. §. j.

l Per virilem ſexum. Quid de deſcendentibus per fœmininũ? Reſpond. admittuntur, ſed cum diminutione tertiæ partis: vt ĩ. de hæredita. quæ ab inteſta. & item vetuſtas. verſic. ſed & C. de collatio. bc no. l. illam. Accur.

m Eundem habeãt effectum. Quo ad cõmodum, diuerſo tamẽ iure, nã ſuus præteritus & dicit nullum, & contra tab. habet, ſi non vult dicere nullũ, quando præteritus eſt. Sed emancipatus tantum habet contra tabu. vt C. de libe. præte. l. maximũ. §. ſancimus itaque &c. & ff. de leg. præſtan. l. 1. §. qui. Si autem exhæredẽtur habent querelam omnes: vt ff. de contra tabulas. l. non putauit. §. non quæuis. & de inoffi. teſta. l. Papinianus.

n Poſtea nati ſint. Qui exhęredari non poſſunt: vt diximus ſupra eodem, §. poſthumi.

o Conſtitutione. C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. & recitatur ſupra de adopt. §. ſed hodie.

p Occupatus. Quid ſi non eſt in expeditione? Reſpond. ius commune obtinet: vt ſupra de milit. teſta. § illis.

q Non ignorans. Si enim ignorat, nõ valet teſtamentum: vt C. de teſtamen. mili. l. ſicut certi iuris. 2 niſi fuerit eius animi, vt ſi filium haberet, eſſet exhæres: vt ff. de militari teſtamento. l. qui iure militari.

r Pro exhæredatione. Ideoque querela inofficioſi teſtamenti agitur, ſed hoc cũ miles eſt paterfamilias: nam tunc non poteſt habere locũ caſtrenſe peculium, ſi enim eſſet filiusfamilias, non haberet locum querela: 1 vt C. de inoffic. teſta. l. fin. §. fin.

ADDITIO. Iſta glo. hodie eſt falſa: vt no. ĩ. de mil. teſta. §. illis autem. in glo. ſuper verbo, iure tamen communi.

s Mater. Idem intelligo in ſilentio liberorum ad maternam lineam: vt C. de inoffic. teſtamen. l. cum filium. Accur.

ADDITIO. Et hæc vera quando fuit inſerta cauſa, & tunc hoc quo ad matrem vel eius lineam habetur pro exhæredatione, & habet locũ querela. vt hic. Quo autem ad patrem & eius lineam, ſi ſit facta præteritio a filio in poteſtate, competit ius dicendi nullum: ſi ab emãcipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expreſſa cauſa teſtamentum eſt nullum: vt §. j. in Authen. vt cum de appella. cog.

t De iure ciuili. Quia non habet eos in poteſtate: vt infra, de hæ. qualit. & differ. §. cæteri.

1 Nota quòd etiã ex leg. xij. tab. ita admittebatur ab inteſtato fœmina, ſicut maſculus. ſm Ange.

Hęres ſuꝰ pteritus habet duo remedia, emancipatus vnicum.

Querela dat emãcipatis.

1 Et ſi verba eſſent generalia apta comprehendere oẽm naſciturum ſm Bald. licet Ang. dubitet hic. ſecus tamẽ ĩ pagano: vt hic p eũ.

Præteritio an habeatur p exhæredatione.

Edict.

a Edicto. Quo emancipati vocantur: vt ſ.eod.§. emancipatos. quia eos non poteſt emancipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de contra tabu. l. illud. §. teſtamenta.
b Eis. Scilicet deſcendentib. per lineã fœmininã. dat tñ & alij, ſed his maximè: vt C. de inoffi. teſta. l. filiam.
c Paulo poſt. Vt j. de inoffi. teſtam. per totum.

* Alias, permittit.

ſiue de edicto a prætoris, quo prætor præteritis liberis contra tabulas bonorũ poſſeſsionẽ permittit, * ſed aliud eis b adminiculum ſeruat, qđ paulò poſt c vobis manifeſtum fiet.

DE HAERE-dibus inſtituendis.

TITVLVS XIIII.

DE HAEREDIBVS inſtituendis. d

Liber homo, vel ſeruus proprius, vel alienus, põt hæres inſtitui ſine mentione libertatis. Et etiam intelligitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Aret.

Haeredes inſtituere e permiſſum f eſt tam liberos hoĩes, quã ſeruos, & tã proprios, g quã alienos. † h Proprios aũt olim qdẽ ſm pluriũ ſnias non aliter, quã cum libertate rectè inſtituere licebat, hodie verò ẽt ſine libertate, ex noſtra cõſtitutione i hæredes eos k inſtituere permiſſum eſt. Quod nõ per innouationẽ l induximus, ſed qm̃ & æquius erat, & Attilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſuriũ Sabinum, quàm ad Plautium ſcripſit, refert. Proprius aũt ſeruus etiã is intelligitur, in quo nudam * proprietatem m teſtator habet, alio vſum fructum habente.

Seruus accuſatus de crimine adulterij commiſſi cum domina ſua non poteſt ante ſententiam manumitti, nec ab ea hæres inſtitui. Are.

de nouo non induximus: nam antiquitus Attilicinus iuriſcõſultus hoc induxerat, Paulus ẽt in libris ſuis, quos tã ad Maſuriũ Sabinũ, quã ad Plautiũ ſcripſit, refert hoc idẽ Attilicino antiquo iuriſcõſulto placuiſſe. vñ quod antiquitus Attilicino, & Paulo placuit noſtra cõſtõ in legis neceſſitatẽ introduxit: & hæc dicuntur vſque ad illũ §. proprius aũt ſeruus. in quo pone ſic caſum: Dñe, vos dixiſtis mihi quod proprius ſeruus põt hæres inſtitui. mõ dicatis mihi, quis dicat proprius ſeruus? Ad hoc rñ. Amice, propri9 ſeruus quo ad hoc vt poſſit inſtitui, intelligitur ẽt ille in quo teſtator habet nudam proprietatẽ, licet alius in eo vſũfru. habeat. nam nihilominus propri9 ſeruus intelligit. Et hec dicuntur vſq; ad illum §. eſt aũt. Fran. de Aretio.
e Hæredes inſtituere, q.d. dominos intus in bonis ſuis facere. nam hæres idẽ eſt dominus. * vt j. de hære. qual. & diff. §. fi. ibi, pro hærede. Item ideo dixi int9, quia tunc ſubintrat hæres in dñium rerum defuncti ac ſi eadem perſona eẽt: vt in authen. de inceſtu. a mori. §. j. ibi, cum vtq;. col. v. & ff. qui. ex cau. ma. l. cum miles in fi. in reſp. Accur.

* Alias, puram.

* Aptitudine non actu, nam hæres nõ ẽ dñr bonorũ teſtatoris an adita hæreditatẽ, ſm Por. Ægi. Per. Poſſeſſio hædis an ſit eadem cũ poſſeſſione defuncti.

ADDITIO. Non tñ eſt idem dñium, qđ erat penes defunctum: ſed fingitur eſſe idem. Secus autẽ in poſſeſſione. quam volens perdere, & in aliũ trãſferre, ſtatim perdit. & noua renaſcitur ſtatim quod eſt apprehenſa: & intelligitur ſemper fuiſſe continuata, ſi interim a nemine fuit occupata. Ang.
f Permiſſum eſt. Scilicet a iure.
g Proprios. Scilicet ſeruos.
h Alienos. Sic. ff. eo. l. non minus.
i Conſtitutione. Vt C. de ne. ſer. hære. inſt. l. cũ qdã.
k Eos. Scilicet proprios ſeruos.
l Non per innouationẽ. q.d. nõ induximus hoc de nouo, ſed apud antiquos hoc idem dixerat Attiliſinus, vt ſubijcit. Sed contra. ff. q b. ex cau. ma. nõ licet. §. idẽq; iuris. ibi. Noua humanitatis &c. Sol. iſte Iuſti. nõ inuenit, ſed rõnẽ reddit cũ nõ ſit veriſimile, &c. vt ibi, vel aliter Attilicino placuit, & Paulo: ſed in legis neceſſitatẽ nõ deduxerunt. ſic & j. de teſta. §. ſed neq; hæres. Iuſtin. verò in legis neceſſitatẽ induxit. vt ex ipſa inſtitutione liber eſſe videat. † Itẽ nunquid corrigit quod aliàs dr. ſ. quod purè inſtitutus, & ſub conditione liber: quod expectat conditionis euentum: vt ff. eo. ſeruus. §. j. & l. quoties. §. ſi. & l. qui filio. §. j. Rñ. non quia iſtud locũ habet, qđ hic dr, qñ libertas nec eſt data expſſè, nec fuit retardata: at ibi expreſsè fuit retardata.

† Tu dic ſm doct. quod primo fuit i9 legis neceſſitate: poſtea abrogatũ, tertio per Iuſtinianũ iterũ ad legem reductum.

ADDITIO. Si aũt eſſet expreſsè inhibita, non valeret inſtitutio: vt d. §. idemque iuris. Ang.
m Nudã proprietatẽ. Vt iſte liber, & hæres neceſſarius fit: vt ſ. e. j. rñ. ſed tñ vſufructus. pinde vi, ac ſi eẽt ſeruus adhuc: vt C. cõia de ma. l. j. §. finali. proprietarius. Eſt tamen

Continuatio.

Cõtinuat hoc modo. vidimus de ordinatione teſtamẽtorũ in titu de teſta. ordi Verũ qa cauſa efficiẽs fuit neceſſaria ideo poſtea poſuit de pſonis teſtãtiũ: vt in tit de mili. teſt. & q teſtari nõ põt in tit. qb licet facere teſtamẽta, vel non. aliás eſt tis. qbus nõ eſt pmiſſum facere teſtamẽtũ. Verùm qa in teſtamentis hæredes inſtituunt: vidẽdũ eſt ergo de hoc tit. Are. Velſic. Viſum eſt ſuprà de filijs tam natis, quã naſcituris hæredib. inſtituendis, vel exhæredandis: nunc ſequitur videre gñaliter de extraneis hæredibus inſtituẽdis.

† Proprij, & alieni opponuntur Mand. in Gl. Facul. §. Et proprio. ver. Hic proprium opponitur termino alienum.

d Inſtituendis. Id eſt qui põt inſtitui, * vt j. eo. vſque ad §. ſi plures. & §. h. Item & qualiter debeant inſtitui: vt j. eo. §. ſi plures. vſque ad §. fina.

* Hoc dicit ſõnc contrij qa gerũdiũ importat neceſſitatẽ. gl. in ti. ff. de edẽ. videtet ergo quod hic tractaref de his qui neceſſario ſunt hædes inſtituẽdi, quod eſt falſum ſecundum Iaſ. Ægi. Per.

Hæredes. Totus iſte titulus diuiditur in ſeptem partes. Primo ponit regulam gñalẽ, quod non ſolum liberi, ſed etiam ſerui, & nõ tantũ proprij, ſed etiam alieni pñt hæredes inſtitui. Secundo declarat qualiter proprius ſeruus põt inſtitui, & quis dicatur proprius ſeruus. Tertio quis dicatur alienus, & quo põt inſtitui. Quarto quod non tantum vnus, ſed etiam plures poſſunt hæredes inſtitui. Quinto ponit diuiſionem portionum hæreditatis, & de effectu ipſius. Sexto de inſtitutione ſub conditione. Septimo: quòd etiam ignotus teſtatori põt hæres inſtitui. Secunda ibi, Proprios autem. Tertia ibi. Alienus ſeruus. Quarta ibi, Et vnum hominem. Quinta ibi. Hæreditas plerunq;. Sexta ibi, Hæres & purè. Septima ibi, Illi quos. Vel diuidas vt diuidit hic gl. in t. CASVS. Dñe. vos vultis tractare de hæredibus inſtituendis. dicatis igitur mihi, qui poſſunt hæredes inſtitui? Ad hoc reſpon. Amice, hæredes inſtitui poſſunt tam liberi homines, quã ſerui, & tam proprij ſerui, quàm alieni. ſed olim ſm ſententias plurium non licebat proprios aliter inſtituere hæredes quàm cũ libertate expreſſè data, ſed hodie ſecus eſt, nam authoritate noſtræ conſtitutionis, licet domino nulla mentione facta de libertate, proprios ſeruos in teſtamento ſuo hæredes inſtituere, hoc tamen

Eſt tñ [a] caſus, in quo nec cũ libertate vtiliter ſeruus à dña hæres inſtituiƭ; vt conſtitutione [a] diuorum Seueri & Antonini caueƭ, cuius [b] verba hęc ſunt: [c] Seruum adulterio maculatũ [d] nõ iure teſtõ manumiſſũ [e] ante ſñiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiuſdem criminis poſtulata [f] rõnis eſt. Quare ſequitur, vt in eundem à dña collata hęredis [1] inſtitutio nullius momenti habeatur [g].

Seruus in quo quis habet vſumfructũ dr̃ alienus: & iõ ãlienus cũ libertate ab vſufructuario nõ cõſequitur libertatem ipſam. Areti.

Alienus ſeruus ẽt is intelligiƭ, in quo vſumfructum teſtator [h] habet.

Simplex proprij ſerui inſtitutio eum & liberum & domino neceſſarium hæredem facit, qui ſi viuo adhuc teſtatore libertate donetũ, voluntarius efficitur. ſi autem a dño alienetur, nec liber, nec hæres fit, ſed nouo domino hæreditatem quærit.

Seruus aũt à dño ſuo hæres inſtitutus, ſi quidem in eadem cauſa [i] manſerit: fit ex teſtõ li-

Eſt tamen. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi ſ. q dñs poteſt ſeruum ſuum in teſtamento hæredem inſtituere. nunquid eſt hoc generaliter verum, q liceat cuilibet dño ſeruum ſuum hæredem inſtituere? Et reſpond. q non. Eſt enim caſus, in quo non licet domino ſeruum ſuũ hæredem inſtituere, quamuis libertatem eidem ſeruo ſe dediſſe in teſtamento ſuo expreſſerit: & ita cauetur conſtitutione diuorum Seueri, & Antonini, cuius conſtitutionis verba ſunt hæc. Ratio eſt ſeruum maculatum, id eſt accuſatũ de adulterio cum domina ſua commiſſo, non videri iure manumiſſum ante ſententiam ab eadẽ domina ſua, quę fuerat rea poſtulata eiuſdẽ criminis. vnde ſequitur, q ex quo manumiſſio in teſtamento ſuo non valet: nec cum inſtitutione valere poſſit. Manifeſtum eſt igitur, q inſtitutio hæredis in eundem a domina collata nullius momenti habeatur. & hæc vſque ad illum §. alienus ſeruus. Fran. de Are.

a Conſtitutione. ſ. Græca, quam non habemus. Acc.

b Cuius. Scilicet conſtitutionis.

c Verba hæc ſunt. Quæ ſequuntur.

d Maculatum. id eſt accuſatum. Nam aliàs eſt in litera, accuſatũ. vt ff. eo. l. hic verbis. §. interdum. vbi de verbo ad verbũ ſunt iſta, q hic dicunƭ, excepto, q nõ ſcribitur maculatum vt hic, ſed accuſatũ. ſimilis expoſitio dr̃ in libro Sapientiæ de Ioſeph: Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina ſcriptura mendaces oſtẽdit, qui maculauerunt eũ. i. accuſauerunt eum.

e Manumiſſum. Scilicet videri: vt poſtea ſubijcit & dic manumiſſum ſimpliciter, non inſtitutũ, & ex hoc infert quod ſequitur, q nec cum inſtitutione fieri põt liber, vt ſubijcit: quare ſequitur &c. Acc.

f Poſtulata. i. accuſata de eodem adulterio cũ ſeruo ꝓprio cõmiſſo, ꝑ quo grauiter puniƭ vterq; vt C. de muli. quæ ſe. ꝓ. ſe ſun. l. j. in prin. [1] Quid ſi eum extraneo cõmiſit adulteriũ? Rñ. nec tunc manumittiƭ vſque ad lx. dies: vt C. de adul. l. iij. & ff. de adul. l. ſi poſtulauerit §. iubet. Item quid ſi adulterium tale cõmiſit, non tñ accuſaƭ adhuc? Rñ. bene põt manumittere, [2] ſed in crimine læſæ maieſtatis eſt ſpeciale, vt poſt cõmmiſſum crimen tale, non poſſit manumittere vel teſtari: vt C. ad legem Iul. maie. l. ſi. & ff. de dona. l. poſt contractum. & l. donationes. & ſi. Accur.

g Nullius momenti habeatur. Quia ſi valeret inſtitutio valeret libertas: vt ſ. eo. §. reſpon. & ſ. q. ex cau. manu. non lic. §. j. & ita nota argu. q vbi aliquid ꝓhibetur fieri directò, ſimiliter & per obliquum prohibetur. ſic ff. de condi. inſtitu. l. quæ ſub conditione. §. ſed ſi ſub. ibi, ſed eſt verius. Item argumen. quòd caſſato principali, caſſatur quicquid ſequitur ex eo, vel ex his. vt C. de legibus & conſtitutionibus. l. non dubium. Accurſius.

Alienus ſeruus. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi ſupra quis intelligiƭ ꝓprius ſeruus: dicatis mihi quis intelligitur ſeruus alienus? Ad hoc rñd. Amice, alienus ſeruus non ſolũ dicitur ille, in quo teſtator nihil iuris habet, ſed etiã ille in quo teſtator habet vſumfructum. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſeruus autem à domino. Franc. de Aretio.

h Teſtator. Et ideo non põt eum cum libertate inſtituere: vt ff. eo. l. ſi alienum. in princ. [i] Sed cõdicit ad hũc §. ff. de bon. autho. iudi. poſ. l. in venditione. Sed certè quo ad alia eſt loco dñi, non quo ad hoc vt poſſit fieri liber. Sed cum aliàs manũmiſſus eſſet a fructuario ſimpliciter ſine inſtitutione, erit tanquam liber quandiu duraturus erat vſusfructus: vt C. cõmun. de manu. l. j. §. ſi aũt fructuarius. Nunquid & hic ſeruus alienus hæres inſtitutus erit tanquam liber; licet verè liber nõ ſit? Reſpon. non: quia ex morte teſtatoris protinus erat futurus quaſi liber, ſi valeret hoc quod ageretur: vt argu. j de hæredum qualit. & diffe. in prin. Item & tunc erat vſusfructus perdendus: vt ſ. de vſufruc. §. finitur. vnde etiam ſic eſſet quaſi liber, donec duraret vſusfructus: quia niſi duraret poſt mortem teſtantis, nihil valet talis inſtitutio, vt ſit liber, ſed dño ſuo hæreditatẽ qrit. vt j. eod. §. alienus. Sed qd ſi erat vſusfructus repetitus in pſona primi hæredis, vel ẽt vlterius, quod põt: vt ff. quibus modis vſusfruct. amit. l. repeti. in princ. Reſpon. tunc erit quaſi liber toto illo tempore: vt in d. l. cõmunia. de ma. l. j. §. ſi autem fructuarius.

Seruus aũt. CASVS. Dñe, iam video, q ꝓprius ſeruus a dño in teſtõ hæres inſtitui poteſt: pro Deo dicatis modo mihi, quis eſt effectus illius inſtitutionis? Ad hoc reſpon. Amice, inſtitutio proprij ſerui a dño facta, gloriosum habet effectum. Proprius n. ſeruus a dño ſuo hæres inſtitutus, ſi in eiuſdem dñi dñio vſque ad mortem eius perſeuerauerit, mortuo teſtatore fit ex teſtõ liber & hæres, i. neceſſarius, ſed ſi teſtator viuus manumiſerit, tunc poſt mortem teſtatoris adire hæreditatem ſuo arbitrio poterit: nam in hoc caſu, qñ à viuo teſtatore manumiſſus fuerit, non cogitur hæres neceſſarius eſſe: quia non conſequitur hæreditatem, & libertatem ex teſtõ domini. Ad hoc. n. vt hęres neceſſarius ſit, neceſſe eſt eum tam libertatem, quam hęreditatem ex dñi teſtõ habuiſſe, & hæc obtinetur, quando dominus viuus ſeruum inſtitutum manumiſit. Sed pone, q dominus ſeruum proprium inſtituit, & poſt inſtitutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium tranſtulerit, certè in caſu iſto mortuo teſtatore iuſſu noui domini debet iſte ſeruus adire hæreditatem, & eã nouo dño acquirere, & ea ratione per eius aditionem iuſſu noui dñi factam nouus dominus hæres efficiƭ. Nam ipſe ſeruus poſt inſtitutionem alienatus nec liber, nec hæres eſſe poteſt: licet etiam cum libertate in teſtamento expreſſa hæres fuerit inſtitutus. Dominus enim poſt inſtitutionem eum alienando a libertatis datione videtur deſtitiſſe. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. alienus quoque. Fran.

i In eadem cauſa. Id eſt, ſeruus eiuſdem domini. Io. vt ff. ſi ex noxa. cau. aga. l. j. §. j.

Aliàs. Eſt autẽ.

[1] Aliàs hæreditatis. aliàs neutrũ habetur, nec hæredit. nec hæreditatis.

[1] Puniũtur autẽ & dña & ſeruus: quia verberati traduntur igni. & idẽ non eẽt i dño, q cognouiſſet ſeruã: vt no. gl. in l. j. & ꝓbat i l. ſi. C. eo. de ma. ꝓpterea q maior honeſtas te qriƭ i muliere, quã in maſculo: vt ſ. dixi. Vñ turpius eſſet hoc nro tpe q famulus cognoſceret dñam, quã ſi dominus cognoſceret famulã, pp honeſtatem. q maximè requiriƭ i ipſa muliere. Chri.

[2] Hoc eſt falſum: q manumiſſio intra lx. dies ꝓhibetur: q cõputanƭ a die diuortij & non accuſationis, vt per Io. Fa. & Ang. hic.

[i] Et ff. ad Sylla. l. j. §. dñi. de quo vide gl. in l. recte dicimus. ff. de verbo ſigni. Ang.

a Liber. Niſi aliqua lex impediat libertatē: vt ff. eo. l. ſi non lex. ad fi. u. vel cōditio: vt ff. eo. l. quoties. §. ſi. vel quia ex lege peruenit ad libertatē: vt ff. eo. l. teſtamēto. ad fi. u. ſecundū lo. Itē fit liber a ſemetipſo, niſi inſtitutus fuerit ita: cum quis mihi hæres erit, Sticus liber & hęres nō eſto: tunc a cohęrede accipit libertatē: vt ff. de acqui. hę re. l. ex parte. Itē & ignorans fit hæres & liber: vt ff. ſi cer. pe. ta. l. eius qui.

b Vtrunq;. Id eſt, hæreditatē & libertatē. nam vt liber fit hęres neceſſari⁹ hęc duo conſequi debet ex teſtamento domini: vt ĩ. de hęr. qua. & diffe. §. j.

c Neq; liber. Directē enim libertas in ſeruo alieno nō pōt habere locū: ſed inſtitutio pōt habere effectū, vt hic. ſed aliud in legatis, quæ adimunt hoc ipſo, q alienant ſerui: vt ff. de adi. le. l. ſeruo cū libertate, & eſt ratio: q in legato ſpectat dies quo cedit, an ſit manumiſſus: vt ff. qn dies leg. ce. l. ſi poſt. §. ſi cum.

ADDITIO. Hæc ratio non eſt bona: quia ſiue inſpiciamus diem cedentis legati, ſiue diem aditæ hęreditatis, vtroq; reperitur alienus. vnde quemadmodum etiam hæreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatum. & propterea noua redditur ratio: quia facilius legata reuocantur, quàm hęredum inſtitutio l. ex parte. ff. de adim. lega. cum enim facilius legata conſtituantur, facilius deſtituuntur: vt in auth. ex cauſa. C. de lib. pte. Chriſtoph.

d Alienauit. ſ. alicui habenti factionem teſtamēti: vt ff. eo. l. ſeruum meum. in fi. p. reſpō. & hoc niſi redimatur ab eodē teſtatore, qui eū inſtituit. & poſtea eū alienauit: tūc eīm reuiuiſcit libertas: vt ff. de ma. teſta. l. verū. & ff. eo. l. quoties. §. ſi. & l. ſi nō lex. & l. penult.

Alienus quoq;. CASVS. Domine, nō video quis ſit effectus inſtitutionis alieni ſerui? Ad hoc reſp. Amice alienus ſeruus hæres inſtitutus, ſi durauerit in eadem cauſa; debet iuſſu domini ſui adire hæreditatē. & adē per aditionē hæreditatem acquirere. Si verò alienatus fuerit à domino ſuo viuente adhuc teſtatore: aut etiā poſt mortē teſtatoris, tamē ante, quā hæreditatē adiret: in hoc caſu iuſſu noui domini debet adire hæreditatē. & hæc ſunt vera, quādo iſte ſeruus in ſeruitute remanſerit. ſed ſi à primo domino, vel à nouo viuēte teſtatore, vel mortuo ante aditionē hæreditatis manumiſſus fuerit: tūc liber factus ſuo arbitrio hæreditatē adire, & ſibi pſi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſeruus autem alienus. Franc.

e Alienus. Qui ſic inſtitui poteſt, eſt liber erit, prius non: vt ff de condi. inſtitu. l. ſeruus alienus. & l. quia.

f Iuſſu. pcedente aditione: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. & ita domino quæritur.

ber, a hæreſq; ei neceſſarius. Si verò a viuo teſtatore manumiſſus fuerit ſuo arbitrio adire hæreditatē poteſt: quia non fit hæres neceſſarius; cū vtrunque b ex domini teſtamento non cōſequatur. Quòd ſi alienat⁹ fuerit: iuſſu noui domini adire hæreditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit hæres. nam ipſe alienatus, neque liber, c neque hæres eſſe poteſt, etiam ſi cum libertate hæres inſtitutus fuerit. Deſtitiſſe enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. d

Seruus alienus hæres inſtitutus ꝗrit domino ſuo hæreditatē, ſi iuſſu ſuo hæreditatē adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iuſſu noui domini adire. Si verò ante, quam adeat, fuerit manumiſſus: poteſt ſuo arbitrio adire. Aretinus.

Alienus e quoque ſeruus hæres inſtitutus, ſi in eadem cauſa durauerit; iuſſu f eius domini adire hæreditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius g ante, quam adeat: debet iuſſu noui domini h adire. at ſi manumiſſus eſt viuo teſtatore, vel mortuo ante, quam adeat, ſuo arbitrio i adire poteſt hæreditatem.

Seruus alienus pōt inſtitui etiā poſt mortē domini ſui, et etiā ſeruus hęreditarius, vel eius qui eſt in vtero. Areti.

Seruus etiam alienus poſt domini mortem k rectè hæres inſtituitur: quia & cum hæreditarijs ſeruis eſt teſtamenti factio. l Nondum m

aliàs ſi ſeruus nolit adire, (quod poteſt eſſe etiā domino iubente) non quæritur: vt C. eo. l. cum proponas.

ADDITIO. Si tamē coactus adeat, valet aditio. Sed pater filia recuſante, item monaſterium monacho recuſante adire, vel ante aditionem mortuo, poſſunt adire ſuo iure: vt p. t Angel. Are. hic.

g Poſt mortem eius. etiam poſt iuſſū eius ante, quam tū adiret: vt ff. de acqu. hære. l. Anuſtitius. §. j. Accur.

h Noui domini. Hoc eſt enim in hæreditate, vt illi acquratur, qui tempore aditionis eſt dūs, vel ſibi, ſi liber eſt tūc. ſed in legato ſpectatur dies ceſſionis: vt ſi tēpore mortis legātis ſit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum. vt ff quando dies le. ce. l. ſi. poſt §. ij & ibi gloſſ. in verb. ſtatim.

i Suo arbitrio. Sic ſup. eod. §. ſi vero. Accur.

Seruus etiam alienus. CASVS. Domine, iam video. q ſeruus alienus viuente domino, poſſit hæres inſtitui: nū quid poterit inſtitui poſt mortem domini? Et reſpond. quod ſic. Seruus enim alienus poſt mortē domini hæres poteſt inſtitui: & cū hæreditarijs ſeruis eſt teſtamenti factio Nā hæreditarij ſerui acquirunt hæreditati, & per conſequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita ſuſtinet vicem perſonæ defunctę, non hæredis futuri: vnde ſicut, ſi defunctus viueret, ex teſtamento capere poſſet, ita eo mortuo capere poſſet hæreditas. cum hæreditas quantum ad hoc vicem perſonæ defunctæ repſentet. Item non ſolum ſeruus alicuius iam nati inſtitui poteſt, ſed etiā ſeruus eius, qui in vtero eſt, rectè hæres inſtitui poterit: quia quantum ad hoc qui in vtero eſt, pro iam nato habetur: cum in hoc caſu de commodo eius tractetur. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſeruus autem plurium. Franc.

k Poſt domini mortem. Verba legis ſunt omnia, & ſecūdum hoc planum eſt, vel teſtatoris: quia ſic dicat inſtituo ſeruum hæredem poſt mortem domini. & pbatur hæc lec. ij. ff. eo. l. qui filio. j. reſpon. nec obſtat, quòd videatur in diem fieri hæc inſtitutio: vt ĩ. eod. §. hæres. quia incertus eſt dies mortis: vt ff. de condit. & demonſt. l. j. §. dies autem. vnde valet. vt ff. eod. in l. in tempus. in prin.

l Teſtamenti factio. Scilicet paſſiuè, non actiuè: vt ĩ. de hæred. quali. & differ. §. teſtamenti: & iuſſio hæredum ſpectatur, ſi modo cū defuncto fuit, licet cū hęrede inſtituto non ſit teſtamenti facto: vt ff. eo. l. ſeruus hęreditarius.

m Nondum. Bene dico ſeruum hęreditariū poſſe inſtitui. quia non eſt nullius, ſed alicuius. ſ. hęreditatis, quę vicem defuncti obtinet.

Defuncti.

Ex hac glo. q ſin. eſt, & ex l. in ea allegata, colligite Bal. quòd vox publicata pferatur pſua tes vnde dicit qp ſtatutū poſſet derogari vltimæ voluntati ppterea q vox ſtatutū vo ci teſtatorū eſt pferenda, vt d. l. teſtamēto. ff. e. Chriſt. vide de Tull. lib. j. Rechori. de iudiciali cōſtitutione. Aegi. Per.

Id eſt capaci hæreditatis. Aegi. Per.

Quod facit ſi ex ſtatuto, vel lege regratꝰ iuſſit, autho ritas. conſenſus, vel voluntas: & an pcedere debeat vel ſequi: vide no in l. ſi. §. neceſſitatē. C. de bo. q li.

Dies ceſſionis ſpectatur in legatis.

enim adita hęreditas perſonæ vicem ſuſtinet, non hæredis futuri, ſed defuncti: a cum etiã eius, qui in vtero eſt, b ſeruus recte hæres inſtituatur.

Seruus pluriũ ab extraneo inſtitutus, adquirit vnicuiq; pro parte dominica. Areti.

Seruus autem plurium cum quibus c teſtamenti factio eſt, † ab extraneo d inſtitutus hæres, vnicuique dominorum, cuius iuſſu e adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

Quis poteſt & vnum, & plures hæredes facere. Aret.

Et vnum hominem, & plures vſque in infinitum, f quot quis hæredes velit g facere, licet.

Vniuerſa quęuis hęreditas 7 vncias xij (q̃ aſſis appellatiõe cõtinent) ſcindiĩ: quarũ q̃libet certũ nomẽ a legẽ ſortita eſt: poteſt tamẽ ĩ plures, pauciores ve uncias (put teſtatori libitum erit) diſtribui.

Hæreditas † plerunque h. diuiditur in duodecim vncias, ° quæ i aſsis appellatione k cõtinentur. Habent aũt & hæ partes l propria noĩa ab vncia vſq; ad aſsẽ, vt puta hęc: ſeſcunx, m ° ſextãs, n quadrãs, o triens, p quincunx, q ſemis, r ſeptũx, s bes t dodrãs, v dextans, x deunx, y as. ° z Non aũt vtique ſem-

a Defuncti. Et eſt forte ratio: quia defunctus eſt certus quis fuerit, ſed nõ ſic de hærede: qa & ſi certus ſit inſtitutus, poterit eſſe q nõ adeat hæreditatẽ: quia poteſt deſiſtere multis de cauſis: vt j. quib. mo. teſt. infir. §. poſteriore. & facit ad hunc §. j. de ſup. ſer. in pri. & ff. de acq. rer. do. l. in eodẽ. in fin. & l. ſeq.

b Eius qui in vtero eſt. Cũ pro nato ſit habendus, quo ad cõmodũ, vt ff. de ſta. ho. l. qui in vtero. & ff. eod. l. eius. in princip.

Seruus autẽ pluriũ. CASVS. Domine, iã video qs ſit effect⁹ inſtitutionis, qñ ſeruus vnius alij inſtituit. Sed pone. q aliquis inſtituat ſeruum plurium dominorũ: dicatis mihi, quis ſit effectus huiuſmodi inſtitutionis? Ad hoc reſpon. Amice, ſeruus plurium dominorũ cũ quibus teſtamẽti factio eſt, ab extraneo hæres inſtitutus, vnicuique dominorum cuius iuſſu adijt hæreditatem, acquirit pro portione dominij, quam in ſeruo habet: & efficitur hæres. Sed pone: Domine, iam video q per inſtitutionẽ ſerui plurium dominorum plures hæredes inſtitui poſſunt: eſt ne hoc verum? Et reſpõ. quòd ſic. nã & vnum hominem & plures vſq; in infinitum, quot teſtator voluerit, hæredes facere poteſt. Et hæc dicuntur vſque ad §. hæreditas. Franc. de Aret.

c Cum quibus. Scilicet, dominis.

d Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis ſit inſtitutus, acquiritur cæteris ſocijs hæreditas: quod dic vt ff. pro ſoc. l. verum. §. ſi ſeruo communi.

e Iuſſu. Dic quòd ſufficit vna iuſſio, licet ſint plures domini. vt ff. de acqui. hære. l. ſeruus duorum.

f In infinitum. Quid ergo ſi inſtituã omnes homines quicunque ſunt in mundo? Videtur nullum eſſe, cũ effectum habere non poſſit: puto tamen valere, vt hic. ſed tamen non poterit confirmari aditione, propter nimiam difficultatem, vel impoſſibilitatem.

g Velit. Cum ſua voluntas ſit lex: vt in authen. de nupt. §. diſponat. col. iiij.

Hæreditas. CASVS. Dñe, iã video q poſſunt hęredes inſtitui: & quis ſit effectus inſtitutionis. pro Deo dicatis mihi, qualiter diuidit hæreditas. Ad hoc reſp. Amice, hæreditas plerunque diuidiť in xij. vncias. q aſſis appellatione continẽtur. habent autem hæ partes hæc nomina ab vncia vſque ad aſſem: vt puta hæc, ſeſcunx &c. prout in litera cõnnect. Et hæc dicunt vſque ad §. nõ aũt. In quo pone ſic caſum: Domine, vos dixiſtis mihi, quòd hæreditas diuiditur in xij. vncias: & propria noĩa vnciarũ mihi expreſſiſtis: nunquid generaliter oportet eſſe xij. vncias in hæreditate? Et reſpõ. q non ſemp xij vncias in hæreditate oportet eſſe. Nã tot vnciæ aſſem cõſtituunt, quot teſtator voluerit. Si enim teſtator vnũ tantũ hæredem ex ſemiſſe inſtituerit totus as in ſemiſſe cõtinebitur. & hoc ideo: qa idẽ ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere nõ poteſt. & hoc eſt verum, niſi ſit miles, qui in caſtrenſibus teſtari poteſt, & in paganicis inteſtatus decedere. Sola enim voluntas militis in teſtãdo ſpectatur. Cũ igitur aliquis in ſemiſſe vnum tñi inſtituerit, & alid poſtea non inſtituerit pręſumiť in totum aſſem inſtituiſſe. & ſimiliter in caſu cõuerſo: quia ſicut ego ubi dixi, non ſemper eſſe neceſſe xij. vncias cõtineri in aſſe, ita & in quantaſcunque voluerit plurimas vncias poteſt quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicũtur vſq; ad §. ſi plures inſtituantur. Fran. de Ar.

h Plerunq;. Ideo dicit plerunque: quia quandoq; in plures vt j. eo. §. ſi plures. quãdoq; in pauciores diuiditur: vt j. e. §. non autem.

i Quæ Scilicet vnciæ ſimul collectæ.

k Appellatione. Id eſt ſignificatione.

l Hæ partes. Infra poſitæ, in quantitate differentes, vel dic melius hæ partes, ſcilicet vnciæ xij. ad partes redactę: ẽ eñ ad ſuperiora facienda relatio.

m Seſcunx. Ideſt, vncia & dimidia. vt ff. de inofficio teſtamẽ. l. Papinianus. §. qm autẽ quartam ſi. Sed quare nõ poſuit nomẽ, qd vncia ſignaret? Reſp. qa plura ſunt negotia, q̃ vocabula: vt ff. de ꝓſcri. verb. l. natura. Et not. q primũ & ſcdm & tertiũ & quartũ nomẽ interpretationẽ ſumiţ, ex eo quod quotã deſignat hæreditatis portionẽ. Seſcunx enim diciť quaſi ſemiuncia & vncia: & eſt tertia eius litera ſ. nõ x. Sextãs qoia ſextã partẽ ſignat. i. duas vncias. Quadrans: quia quartã: & ita tres vncias ſignat. Triẽs, qa tertiã partẽ, & ita quatuor uncias ſignat. Sequentia vero noĩa etymologiã habẽt ex eo, q certũ numerũ vnciarũ ſignãt. Dr enim quincũx, nõ quia quintã partẽ habet: ſed qa quinq; denotat vncias. Semis, qa ſex & ſic de ſingulis per ordinẽ. Itẽ not. q nõ oẽs vnciæ quæ ſignant p iſta noia, cõtinent in aſſe: licet hoc innui videať. Sic enim cõtineret as lxxviij. vncias & dimidiã. Ideo aũt ponit has partes: quia q̃libet põt in aſſe cõtineri. hac rõne & homo diciť riſibilis: & actio legis Aquiliæ pœnalis dicitur: vt j. ad leg. Aquil. §. his verbis. Itẽ no. iſta tria noia. as, pondus, libra, idẽ ſignare. Item q̃nque as ponitur ꝓ obolo. vnde illud. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? vñ verſus, as, obolus, pondus, as eſt poſſeſſio tota. i. hęreditas: vt hic. ſed & pond ut large dicitur omne quod eſt in ſtatera poſitũ. ſed hic ſtricte accipitur pro pondere xij. vnciarum. vnde dupondium, quaſi duplex pondus. ſ. xxiiij. vnciarum: vt j. eo. §. & ſi plures. & facit ad hunc § ff. eo. l. ſeruum meum. §. fin.

n Sextans. Id eſt duæ vncię, quaſi ſexta pars aſſis.

o Quadrans. Id eſt tres vnciæ. quaſi quarta pars aſſis.

p Triens. i. quatuor vncię, quaſi tertia pars aſſis.

q Quincunx. Id eſt quinque vncię.

r Semis. Id eſt ſex vncię. ſ. dimidium aſſis.

ſ Septunx. Id eſt ſeptem vncię.

t Bes. Id eſt viij. ut olim des, quaſi dempto triente.

u Dodrans. Id eſt ix. quaſi dempto ſextante.

x Dextans. Id eſt x. quaſi dempto quadrante.

y Deunx. Id eſt xj. quaſi dempta vncia.

z As. Id eſt xij.

Totus

1 Mãdoſ. de Acta. mino. ca. 2. de cõce ſſio. nu. 42. & ſeq. vbi etiam declarat, & limitat.

† Paſſiua f. i. qui ex alieno teſtamento capet poſ ſunt. non enim põt inſtitui ſeruus, niſi eius dñs habeat paſſiuã teſtamenti factionẽ: vt j. de hære. qua lita. & diffe. §. in extraneis. Aegi Per.

Hæreditas iacens, defunctũ, & non hæredem repreſentat.

° Hæc gl. nõ eſt Accurſij.

Hæredes inſtitui poſſunt ſimul oẽs homines mundi.

Voluntas teſtatoris eſt lex.

† Cũ hoc §. concor. c. Raynaldus. in gl. ſuper ver. expreſſit. extra. de teſtam.

° Porro vncia in ſextulas ſex diuidiť. pars cõtinens ſextulam & ſextulę dimidiũ ſicilicum appellaſ: huius mẽtio ſit apud Scęuolam in l. liberto. §. filiũ. ff. de annuis legat. Duella autẽ dicitur ea portio, q̃ ſextulas duas continet. Semis autẽ vnciæ, q̃ ſextulas tres contiñet, ſemũcia diciť.

° In vetuſtiſſimis exẽplar. nõ eſt, ſeſcunx.

° Abundat, as.

° De aſſe, & partib⁹ eius vide Blõdũ. li. ij. de Roma inſtaurata. Bartholomæ. Sõciũ l. Perſium ſaty. vltĩ. Sex. Pomp. & Tul li. j. theto. de legitima conſtitutiõe. §. ex ambiguo. Aeg. Per.

Vers⁹ As tria ſignificat.

Aſsis partes declarantur.

per duodecim vncias eſſe oportet. nam tot vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi vnũ tm̃ qs ex ſemiſſe (verbi gratia) hrẽdẽ ſcripſerit: totus as [a] in ſemiſſe erit. Neq; em̃ idẽ ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus [b] decedere põt, niſi ſit miles, [c] cuius ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et econtrario põt quis in quotcũq; [d] voluerit plurimas vncias ſuam hæreditatem diuidere.

Qui partib nõ deſignatis hrẽdes ſcripti ſunt, æquis portionib. ſcripti videntur: q vero iã aliquot in certis partib. inſtitutis ſimpliciter iſtituunt, quotquot ſint, in reſiduo aſſis hæredes ſiũt. aſſe aũt toto diſtributo, qui ſine partib. ſcripti ſunt, ſemiſſem hęreditatis conſequuntur.

Si plures inſtituantur hæredes: ita demũ in hoc caſu partiũ diſtributio [e] neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus [f] hrẽdes eſſe: ſatis.n. conſtat, nullis partib. nominatis, ex æquis partib. eos hęredes eſſe. Partib. aũt in quorundam perſonis expreſsis, ſi qs alius ſine parte nominatus erit; ſi qdem aliqua pars aſsideerit, ex ea parte hæres ſit. [g] Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt: omnes in eandem partem cõcurrunt. Si vero totus as, cõpletus ſit: ij, qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiã partẽ [h] vocantur, [i] & ille, vel illi oẽs [k] in alteram dimidiam. Nec intereſt, [l] primus, an medius, an nouiſsimus, ſine parte hæres ſcriptus ſit. ea.n. pars data intelligiť, q̃ vacat.

Pars hæreditatis per teſtatorem non diſtributa, accreſcit hæredibus pro portionibus hæreditarijs. Iſť econtra, ſi teſtator plus diſtribuit, quàm ſit in hæreditate: tunc enim cuilibet hæredum decreſcit pro rata. Are.

f Et iſta eſt cõmunis opi. licet Ang. putet de iure veti' ſic diſtinguẽdũ, vt procedat qñ verba pñt aptari ad ius cõe: aliàs præſumiť teſtat' de iur ſpãli. l. ſi miles vnum ex fundo, ff. de milit. teſtamẽt.

a Totus as. Nam in totũ præſumiť inſtituiſſe defunctus, cum alium non inſtituit, vt hic, & ff. eod. l. interdum. §. j. Idem quoq; præſumiť in milite: vt C. de teſt. mil. l. iij. §. nam. i Niſi, quod hic ſequiť, nõ ad ſuperius pxi. reſponſum, ſed ad hoc quod ſequiť, refert, ſcilicet neque enim &c. Sed ſi miles fecerit teſtamentum in caſtrẽſib. põt decedere inteſtatus in paganicis: vt C. de teſtamen. mili. l. ij. Accur.

b Inteſtatus decedere. Imò videtur quòd ſic. vt ff. de inoffic. teſtamẽ. l. nam & ſi parentib'. § pe. & fin. quæ eſt contra. Sed hoc verum ab initio: ſed ex poſt facto poteſt: vt C. de inoffic. teſtam. l. cum duobus. Et notatur idem iuris non eſſe in parte quo ad partem, quod eſt in toto quo ad totum: vt ff. famil. erciſ. l. in hoc iudicio. Argu. contra. ff. de pact. l. intiſgentiũ. §. adeo. & §. ſequ. & facit ad hunc §. ff. de regul. iur. l. in teſtamentis. Accurſius.

ADDITIO. Et melius. l. ius noſtrũ. eod. tit. Et procedit iſte tex. indiſtinctè, ſiue ſimpliciter ſit facta inſtitutio in re certa, vel parte, de reliquo non facta mentione: ſiue dixerit teſtator in reſiduo ſe velle inteſtatum decedere. Ioan. Fab. & Ang. Aret.

c Niſi ſit miles. Nam miles bene poteſt pro parte teſtatus decedere, & pro parte inteſtatus: vt C. de teſta. milita l. ij.

d Quotcunq;. Et facit ff. eod. l. interdum. §. paterfamilias. & l. ſeq. vſque ad l. ex facto.

Si plures. CASVS Dñe, pone q aliqs plures inſtituit hæredes: nunquid neceſſe eſt, q teſtator exprimat partes in quib. eos inſtituit? Rñ q non: niſi voluerit eos ex diſparib. partibus hæredes eſſe. Si.n. plures hæredes inſtituuntur: ita demum neceſſaria eſt partium diſtributio, ſi noluerit teſtator hæredes inſtituendos ex æqualib. portionib. ſuccedere. Satis.n. manifeſtum eſt, q ſi eos ſimpliciter inſtituat, partibus hæreditatis in inſtitutione non expreſſis: omnes inſtitutos ex æqualibus portionibus hæredes eſſe intelligendum eſt. Sed pone, q teſtator quoſdam inſtituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mæuium in ſextante: & poſtea Sempronium inſtituit ſimpliciter, nulla portione in eius perſona expreſſa: dicatis mihi, quid iuris erit in caſu iſto? Ad hoc rñ. Amice, ſi plures inſtituanť certis partibus in quorundam perſonis expreſſis: & aliquis poſtea ſine parte inſtitutus fuerit: ille, qui ſine parte inſtitutus eſt: ſi aliqua pars aſſi deeſt, ex ea parte inſtitui intelligitur. vnde in caſu prædicto ille, qui ſine parte inſtitutus eſt, in ſemiſſe erit hæres. & idem iuris eſt, ſi plures ſine parte inſtituti ſunt. nam omnes in eã partẽ, quæ aſſi deeſt, cõcurrunt. & hæc ſunt vera, qñ aliqua pars deeſt aſſi. ſed pone, q totus as completus ſit: quia inſtitui Publium in ſemiſſe, & & Mæuium alio ſemiſſe: poſtea vnum vel plures ſine parte inſtitui: quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc rñ. Amice, ſi totus as ſit completus, oẽs inſtituti vocantur in dimidiam partem hæreditatis: & ille ſolus, qui ſine parte inſtitutus fuerit, vel etiam ſi plures ſine parte inſtituti fuerint, in alteram partem vocabuntur. Nec etiam intereſt in eo caſu, quando aliqui ſunt inſtituti in certa portione, & poſtea ali' ſine portione inſtitutus eſt, vtrum primus, vel mediuſ, aũ nouiſſimus ſine parte inſtitutus fuerit: nã ſemper illa pars, quæ vacat, intelligitur data ei, qui ſine certa portione inſtitutus eſt. & hęc dicuntur vſque ad §. videamus. Franciſ.

e Diſtributio. Id eſt, aſſignatio partium: quam ſcilicet partem velit teſtator quemlibet habere.

f Ex æquis partib'. Facit. ff. eod. l. quoties. §. hæredes.

g Hæres ſit. Eadem eſt ratio in dupondio: vt ff. eod. l. Item quod Sabinus. & j. eod. §. & ſi plures. Item eſt hoc verum, ſi teſtator non ignorat: vt ff. eo. l. quo loco. §. j. quæ eſt contra. Accur.

h In dimidiam partẽ. Aliter eñ ſi aſſe expleto ſcripſit, ex reliqua parte hæres eſto. tunc.n. cum nihil reliquum ſit: ex nulla parte hæres inſtitutus eſt: vt ff. eo. l. itẽ quod Sabinus. §. vnde. verſi. ſed ſi aſſe. Accur.

i Vocantur. Scilicet illi, qui erant inſtituti in tota hæreditate partibus expreſſis.

k Omnes. Qui erant inſtituti ſine partibus. Accur.

l Nec intereſt. Hoc refertur non ad proximum caſum, ſed ad ſuperiorem, ſcilicet qñ pars vacat: idem eñ in ſecundo: ſed non haberet locum ratio q̃ redditur. Ea enim &c. vel dic q ad pxi. §. & ſtatim cum ſic ſit inſtitutio, intelligitur pars vacare: & facit ad hoc ff. eo. l. quo loco. j. reſpon.

Videamus. CASVS Domine, iam video quid iuris eſt, quando aliqua pars deeſt aſſi, & aliquis inſtituitur ſine parte, ſed pone, quòd aliqua pars præualet: & nemo ſit inſtitutus ſine parte: vt in tali exemplo: teſtator inſtituit Publium in quadrante: & Mæuium in alio quadrante: & Titium in quadrante, & ita tres inſtituit ex quartis partibus,

tus mõ manifeſte liquet, ꝙ quarta pars hæreditatis vacat dicatis mihi quid iuris eſt in caſu iſto? Ad hoc rñ. Amice, ſi tres ex quartis partib. heredes inſtituti ſunt, in hoc caſu, conſtat vacantem partem ſingulis tacita voluntate teſtatoris ꝓ hæreditaria portione accedere: & perinde erit acſi ab initio ſinguli ex certis portionib. fuiſſent inſtituti. Idẽ iuris erit in caſu cõuerſo. Nã ſi plures in portionib. inſtituti fuerint, ſingulis pro hæreditarijs portionib. decreſcet: vt puta ſi iure in certis portionib. inſtituti ſunt. nã ſi teſtator P. inſtituit in triẽte, & Mæuium in alio triente, & Titium in alio triẽte, & Caium in alio triẽte, in hoc caſu perinde erit, acſi vnuſquiſq; in quadrãte inſtitutus fuiſſet. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. & ſi plures vnciæ. Fran.

a Videamus. Vt ff. eo. l. interdum. §. paterfamilias. vſque in finem legis.

Et ſi plures vnciæ. CASVS. Quidã inſtituit P. in ſemiſſẽ, & M. in beſſem, & ita plures vnciæ, quam duodecim ſunt diſtributæ. & poſtea inſtituit Titiũ ſine parte modo quæro qd iuris ſit in hoc caſu? Ad hoc rñ. Amice, ſi plures vnciæ, quam duodecim a teſtatore diſtributæ ſunt, & poſtea aliquis ſine parte inſtitutus fuerit: In hoc caſu ad dupondium tranſeundũ erit: & qui inſtitutus eſt ſine parte, quod deeſt dupondio habebit. & idem iuris eſt ſi dupondius fuerit completus: nam tunc tranſeundum eſt ad tripondium, & ſic deinceps: nec propter hoc augetur hæreditas, licet in plures vncias diſtribuatur: qa omnes partes diſtributæ poſtea ad aſſem reuocãtur: quãuis ſint plurium vnciarum. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. hæres. & purè. Fran.

Videamus, a ſi pars aliqua vacet, nec tñ quiſquã ſine parte ſit hæres inſtitutus, qd iuris ſit: veluti ſi tres ex quartis partibus hæredes ſcripti ſunt. Et ꝯſtat vacantem partem ſingulis tacitè ꝓ hæreditaria parte accedere: & perinde haberi acſi ex tertijs partibus hæredes ſcripti eſſent: Et ex diuerſo, ſi plures hæredes ſcripti in portionibus ſint: tacitè ſingulis decreſcere: vt ſi (verbigratia) quatuor ex tertijs partibus hæredes ſcripti ſint: perinde habeantur, acſi vnuſquiſq; ex quarta parte ſcriptus hæres fuiſſet.

Si plures vnciæ, quam xij. ſint diſtributæ, & alius ſit inſtitutus ſine parte, ſit tranſitus ad dupondium. Arc.

Annota dupõdiũ appellat hæreditatẽ ĩ xxiiij. vncias diſtributã: quaſi duo põdo, i. duo aſſes, ſic in tripondio dicito.

Et ſi plures vnciæ, quã duodecim diſtributę ſint: is, qui ſine parte inſtitutus eſt, quod dupondio b deeſt, habebit. Idemque erit, c ſi dupondius expletus ſit, quæ oẽs partes ad aſſem poſtea reuocantur, d quamuis ſint plurium vnciarum.

Hęres põt inſtitui purè, & ſub cõditione, nõ aũt ex certo tpe, vel ad certũ tẽpus. Si tñ ſic inſtituat, valet inſtitutio tanquam pura, vitiata tali adiectione.

Hęres & purè, & ſub ꝯditione inſtitui põt: ex certo tẽpore, e † aut ad certũ tẽpus, † non põt: veluti, Poſt quinquẽniũ, quàm moriar: vel ex calendis illis: vel, vſque ad calendas illas hæres eſto. Deniq; diem adiectum haberi pro ſuperuacuo placet: & perinde eſſe, acſi purè hæres inſtitutus eſſet.

Impoſſibilis cõdõ adiecta inſtitutiõi legato, vel fideicõmiſſo vitiatũ, diſſiue pura remanẽte.

l. cum qd vbi dicit non fieri tranſitum ad dupondiũ, vel tripondium. ſed iſta videt adimi primo, quantũ conſicitur ſecundo. Sed diſtingue, aut voluit teſtator excedere aſſem, vel dupondium: quod põt, vt ſ. eo §. non adeõ. ita hic intelligit. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria. Item & tunc, quãdo dubium eſt, ſimiliter locum habeat l. cum quæſtio. quæ eſt cõtra. Alij dicũt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO. Aduerte diligenter, ꝙ ſi nominatim aſſẽ expleuit, vñ tranſire ad dupõdium, aliàs non: vt l. qui nõ mi litabat. §. filijs ff. eo. Et de effectu an fiat tranſitus ad dupondium, vel non, vide Io. Fab. hic, qui infert, ꝙ ſi Papa ex certa ſcientia prouideat duobus de eadem ꝑbenda: ꝙ vterq; admittatur. extra. de reſcript. ea duobus. in ſi. lib. vj.

d Reuocantur. Hæreditas enim non ideo augetur, ꝙ in plures diuiditur vncias, ſicut nec libra, licet per ſolidũ, vel alium numerum diuidatur: & ideo quotam partem quis debet habere in dupõdio, totã poteſt partem habere de aſſe: vt hic, & ff. eod. l. ex vncijs.

Hæres. CASVS. Domine, quidam inſtituit hæredem ſub conditione, nunquid valet talis inſtitutio? Et reſpon. ꝙ ſic. Nam hæres purè, & ſub conditione inſtitui põt: ex certo tñ tempore, vel vſq; ad certum tẽpus non poteſt inſtitui: veluti ſi quis ita inſtituerit, Titium poſt quinquennium quam moriar, hæredem inſtituo. In hoc enim caſu nõ valet inſtitutio eo mõ quo facta eſt. Dies. n. in inſtitutione adiectus, ꝓ ſuperuacuo, ſiue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, acſi Titius pure & ſine diei adiectione inſtitutus fuiſſet. Et hæc dicunt vſque ad illum §. impoſſibilis conditio. Franc.

b Dupondio. Dicitur aũt dupondium, pondus, ſiue hæreditas in xxiiij. vncias diuiſa. ſic. n. pondus di ea, quæ in xij. diuiditur: & tripondium quod in xxxvj. & quadripondium, quod in xlviij. & ſic de ſingulis.

c Idemq; erit. Id eſt, quod diximus ſi quis expleto aſſe fuit inſtitutus hæres, in dimidiã vocat: vel non expleto aſſe in vacantẽ partẽ vocat, vt ſ. eo. §. partibus aũt. vel tranſcendente in vacantem vſq; ad dupondium: vt ſ. ꝓxi. rñſo. Idem eſt etiam ſi dupondius ſit expletus. Sed ꝯ. ff. eod. l. item quod Sabinus. in fin. l. vbi dicit, expleto dupondio inſtitutum non habere partem vacantem vſque ad tripondiũ. Sed certè, imò dicit, ꝙ ſic. ſi rectè illa litera intelligitur: & ita cõcordat. item videtur contra ff. eod. l. ex vncijs vj. Sed certe, & illa eſt concordantia, ſi rectè ibi fiat cõputatio vnciarum. Sed magis videtur cõtra. C. de leg.

e Ex certo tempore. Sed in diem incertum quis poteſt inſtitui hæres: puta cum ipſe poterit capere ex teſtõ, vel cum ipſe morietur: vel cum Titius morietur: vt ff. eo. l. in tempus. & l. qui filio. primo rñ. & ff. de lib. & poſthu. l. filius a patre. primo rñſo. & C. eo. l. extraneum. Miles autem poteſt etiam extraneum ex certo tempore, vel in certum tempus inſtituere: vt ff. de militari teſtamento. l. miles. & facit ad hunc §. ff. eodem. l. hæreditas. argumentum tamen eſt contra ff. de regulis iuris l. actus. ſed ibi non loquitur de hoc actu, ſcilicet factionis teſtamenti: vnde interpretandum eſt, vt magis valeat quam pereat: vt ff. de regu. iur. l. quoties.

Impoſſibilis. CASVS. Quidam Titium hæredem ſic inſti-

Dupõdiũ. Pondus. Tripondium. Quadripondiũ.

Hęc gl. diuidit in quatuor partes. In prima declarat. In ſecũda format vnũ ꝯtriũ ad iſtum verſi. Idẽ que diſſol uit. Inter tia formas aliũ ꝯtriũ non ad iſtum verſic. ſed ad verſic. ſed & ſi plures. ꝓximè pcedentem. In quarta format aliud ꝯtriũ, qđ pꝫ eẽ ɔ̃tra ad vtrũque verſi.

† Rõ qa qđ nõ recipit diuiſionẽ i re, nec i tpe, ſed hẽditas nõ recipit diuiſionẽ in re, qa nõ põt qs decedeẽ partim teſtatus, & partim inteſtatus, ergo nec in tpe, ſm Por. Ang. Per.

† Rõ qa impoſſibile eſt vt q ſuit ſemel hęres deſinat eſſe hęres, ſm Nicol. Ang. Per.

Qđ eſt verũ qđ capacitas eſt reſpectu hæredis tñ: ſecus ſi eẽt reſpectu teſtantis vt in ſpõſio: de quo vide Ang. hic.

ſit inſtituiſ, Titium hæredem inſtituo, ſi cœlũ digito tetigerit ſpro e vobis, verũ valeat inſtitutio illa? Et videt q ſic. Nam in hoc caſu impoſſibilis conditio non vitiat, ſed vitiaſ: & inſtitutio ꝑ pura hꝛ. impoſſibilis enim ꝯditio in inſtitutionibus, & legatis, & fideicommiſſarijs libertatib. adiecta, ꝓ non ſcripta habeꝛ, & perinde eſt, ac ſi nulla conditio fuiſſet appoſita. Sed pone: quidã inſtituit heredem ſub pluribus conditionibus. nunquid oportet omnes conditiones adimpleri antẽ, quàm poſſit adire? Ad hoc rñ. Amice, ſi plures inſtitutioni adſcriptę ſunt conditiones, diſtingue vtrum per coniunctionem copulatiuam, vel diſiunctiuam illæ conditiones ſunt appoſitæ. nam ſi p coniunctionem copulatiuã, vt puta ſi illud, & illud factum fuerit, Titium heredem inſtituo: neceſſe habet hæres in hoc caſu omnes ꝯditiones adimplere. Si verò ſub diſiunctiua ꝯiunctione plures ꝯditiones oppoſitæ ſunt, vt puta ſi illud, aut illud factum fuerit, Titiũ neceſſarium meum heredem inſtituo. In hoc caſu tm̃ alteri obtẽperare ſatis eſt. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ij. quos nũquam. Franc. de Aretio.

Impoſſibilis ꝯditio [a] in inſtitutionib⁹, & legatis, necnõ in fideicommiſſis & libertatibus, pro non ſcripta [b] habetur.

Ad veritatẽ copulatiuæ requirit̃ iplemẽtũ vtriuſq; partis. Ad veritatẽ verò alternatiuæ ſufficit verificatio alteri⁹.

Si plures ꝯditiones in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt: ſi qdẽ cõiunctim, vt puta, Si illud & illud factũ fuerit, oib⁹ parendũ eſt: [c] ſi ſeparatim, [d] veluti, Si illud aut illud factũ erit, cuilibet ꝯditioni obtemperari ſatis eſt.

Etiam penitus ignotus, & quem teſtator nunquam vidit, p̃t inſtitui. Aretinus.

ij, quos nunquã teſtator vidit, hr̃des inſtitui, p̃nt: veluti, ſi fratris filios [e] peregrinantes, [f] ignorans qui eſſent, hæredes inſtituerit. Ignorãtia eñ teſtantis inutilem inſtitutionem non facit [g].

[a] impoſſibilis ꝯditio. Trib. modis p̃ot dici ꝯditio impoſſibilis. Vel de natura: vt ſi cœlũ digito tetigeris, heres eſto: vt j. de inuti. ſtip. §. ſi impoſſibilis. Item de iure: vt ſi patrem ab hoſtib. non redemeris, vel ſimilis. nam hoc facere nos non poſſe p̃ſumit iux: vt ff. de ꝯdi. inſti. l. conditiones. in gl. j. & l. filius. & in his duab. habet locum iſte § impoſſibilis. item de facto: vt ſi mõtem aureũ dederis, heres eſto. Et hoc caſu nõ valet inſtitutio, vel libertas, cũ nec animus dãdi fuerit, iuris p̃ſumptione: vt ff. de ſta. lib. l. cũ heres. §. j. Item eſt quædam quarta impoſſibilitas pp perplexitatem, quæ vitiat: vt hæc, ſi Titius hæres erit, Seius heres eſto: vt ff. de conditio. inſtit. l. ſi Titius. quæ l. eſt huic contra. Sed certè hic de impoſſibilitate naturæ dicit: vt ſ. de inuti. ſtip. §. ſi impoſſibilis. Sed certè idẽ vt in primis duabus, q vitietur inſtitutio: vt j. de legatis. § fin. in gl. impoſſibilis. quæ eſt contra. Sed ſolue, vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. ſi mihi. §. j. & ff. de condi. inſti. l. j. Accurſius.

[b] Pro non ſcripta. Sed eſt ſecus in ꝯtractibus, vbi vitiat contractum impoſſibilitas: vt j. de inuti. ſtip. §. ſi impoſſibilis. & ff. de act. & obli. l. non ſolũ? Reſpon. hoc ſolum eſt fauore vltimæ voluntatis.

[c] Parendum eſt. Si ſit poteſtatiua, vt hæc, ſi decem dederis. vel mixta, vt ſi iueris Romam, vt ff. eo. l. ſuus quoque. §. puto generaliter. ſi autem caſualis, tunc ſufficit primam exiſtere. vt ff. de condi. inſt. l. ſi plures inſtitutiones. Accurſius.

[d] Si ſeparatim. i. ſub diſiunctiua ꝯiunctione. Idem in legato ſeruat̃, quod hic in inſtitutione dr̃. Sed ſi in diuerſis partib. teſtamenti inſerat̃, nouiſſimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa cuilibet obtemperari ſufficit: vt ff. de condi. & demõ. l. ſi ſub diuerſis in fideicõmiſſaria nouiſſimæ: vt ff. de di. & demõ. l. ꝓ fideicõmiſſum. & l. qđ traditũ. ſm ioã. Et facit ad hũc §. ff. de verb oblig. l. ſi ita quis ſtipuletur.

ij, quos. CASVS. Dñe, qdam inſtituit quoſdã ſibi ignotos hr̃des. nunqd valet talis inſtitutio? Et rñ q ſic. Nã ij, quos nũquã vidit teſtator, hr̃des inſtitui p̃ñt, veluti ſi aliquis fratris ſui filios peregrinantes hr̃des inſtituit: nõ iñ impedit̃ inſtitutio, ſi teſtator ignoraueriti q eẽnt: ignorãtia. n. teſtatoris inutilẽ inſtõnẽ nõ facit. Et hæc dñr vſq; in fi. tit. Frãc. de Are.

[e] Fratris filios. Vel & ſuos ſeruos, vel quẽcunq; aliũ: vt C. eod. l. extraneum.

[f] Peregrinantes. Aliàs peregrinatos: puta quia viſitant limina ſancti Iacobi, vl ſancti Petri. aliud ſi eſſet peregrinus. i. deportatus, tunc eñ inſtitui non p̃ot, vt C. eo. l. j. quæ eſt huic contra. & ff. eo. l. ſed & ſi in conditione. §. ſolemus. item ſunt & alij, qui non poſſunt inſtitui hæredes, vel habere commodum ex teſtamento, quos no. j. de leg. §. legari.

TITVLVS XV.

DE VVLGARI ſubſtitutione.

Põt qs plures gradus heredũ facere, & in ſubſidiũ ſubſtituere ſeruũ neceſſariũ hæredem. Eſt aũt ſubſtitutio, vt Accur. & interpretes, eo tit. ff. in tis definiunt, ſecunda cõditionalis inſtitutio. vulgaris autẽ ſubſtitutio, de qua hoc titu. differit, vt ex dictis ſcribẽtiũ in l. i. ff eo. colligere eſt, ſic põt definiri: ſubſtitutio vulgaris eſt directa ſubſtitutio, in locũ prioris inſtitutionis effectum non ſortiẽtis facta, quæ a quolibet, & cuilibet fieri põt, nihil ſpecialitatis habens.

Poteſt † aũt quis in teſta-

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Suprà dictum eſt de inſtitutionibus primis, vt infrà eod. tit. § i. Nunc de ſecũdis, quæ ſubſtitutiones dicuntur, ſiue primo gradu fiant, ſiue alio, vt infrà eod. in prin. Et quia vulgaris eſt magis communis, quia & à quolibet, & cuilibet fieri poteſt, ideo de ea vulgari præmittit. Accur.

Poteſt. totus iſte titulus diuidit̃ in quatuor partes. primo ponit quòd cuilibet liberũ eſt facere pluralitatem graduũ heredum. Secũdo q loco vnius inſtituti poſſunt plures ſubſtitui, & econtra. Tertio qñ partes ſunt in inſtitutione expreſſæ, & non in ſubſtitutione. Quarto, qñ ſeruus alienus, vt paterfamilias inſtituit̃. Secũda ibi. Et plures. Tertia ibi, Et ſi ex diſparibus. Quarta ibi, Si ſeruum. Et nota, quòd iſtud principium tex. cum §. j. habetur ferè ſub eadem forma verborum in l. poſt. ff. de vulga. & pupil. ſubſti. CASVS. Domine vos vultis tractare de ſubſtitutione vulgari, dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris ſubſtitutio? Ad hoc reſpon. Amice, teſtator in teſtamento poteſt facere plures gradus heredum vnde hoc modo habet fieri

Et iſta ſ poſſibilitas aliqñ ponit̃ in diſpõe: & tũc ſi ſit circa ſubſtantialia ſemꝑ vitiat, ſi circa accidẽtalia, I vltimus voluntatibus vitiat̃. idẽ i ꝯtrib. bo' nę ſi. & i iudicijs ſi a principio ineat ſaltẽ vbi iudex eã nõ exꝑſſit. Aliqñ ponit̃ in ꝯdõe: & tũc i ꝯtrib. vitiatur, i iudicijs, vl̃ arbitrijs vitiat ſententiam. Cõditio ẽ triplex. Hæc eſt gl. diabolica ſcdm Per. Fab. Angel. & Por. quia vbi ſunt plures cõditiones i inſtõne debẽt oẽs obſeruari. Aeg. P. Qđ ẽ verũ in legatis, ſed in inſtõnib⁹ vi q prio ſit q exiſterit: vt d. l. ſi plures. & iſta caſu põt vegineãgl. ꝓcedens. Laudat̃ tñ a Trãgillo Cæſar Auguſtus hoc noĩe q ignotorũ teſtamenta ſibi delata nunquã agnouerit. Nã oẽs

hr̃s poſt primũ dr̃ ſecundus ſm Boe. in topic. Plin. lib. vij. c. v. ex ſnĩa Maſurij iuriſcõ. ibi ſecundo hærede l. agente. gl. i tit. ff. eo & C. dẽ ſecũ. nũpt. tex. in l. ſi filius q. ĩ prĩnc. in ver. ex ſecundis. ff. eo. Sueton. cũ in Clau. c. de fauore eius, vocat tertios heredes ſecũdo loco ſubſtitutos. Aeg. Per. De forma huius ſubſtõnis vulgaris hr̃ in glo. in c. Raynu. ſuper verſi. litteris. poſt prin. glo. ex. de teſta. & vlt. volunt. Differũt tñ, qa ſubſtitut⁹ I ſe certa ꝑ verbũ oẽe, nũqnam trahit̃ ad totũ: vt l. cogi. §. qualiter. ff. ad Treb. niſi eſſet ſubſtitutus l quota alio nõ exiſtẽte hẽde, ſecus aũt ẽ in inſtitutione, vt l. j. §. ſi ex fundo. ff. de hered. inſt. Ang.

vulga. ſubſtit. veluti, ſi teſtator primo ita inſtituat, P. hæredem inſtituo: & ſi P. hæres non erit, M. ei ſubſtituo: & ſi M. non erit hæres, Ti. ei ſubſtituo: & ſic deinceps inquantū teſtator voluerit, ſubſtituere pōt, ꝑ negatiua verba gradus ſubſtitutionis multiplicādo., & nouiſſimo loco ſi habet hǣditatē ſuſpectā, ſeruū ſuum pōt hæredem de neceſſitate ſubſtituere: vt ſi fortè oēs alij hæreditatē repudiauerint ſaltem ſeruū in ſubſidium hæredem neceſſarium habeat. Et non ſolum vnus in locum vnius ſubſtitui pōt, ſed ēt plures in locū vnius ſubſtitui poſſunt: & etiam ipſi hæredes inſtituti inuicem ſubſtitui poſſunt, & vnus in locum plurium ſubſtitui pōt: veluti ſi teſtator ita dixerit, P. & M. hæredes inſtituo, & eos ſibi inuicē ſubſtituo. nā in hoc caſu tacitè vulgariter, alter alteri intelligitur ſubſtitutus. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. & ſi ex diſparibus. Franciſcus de Aretio.

* Abundant, ſub ſtituere poteſt.

† Hic tex. nō negat ſeruo ſubſtitui poſſe, licet dicat vltimo loco inſtitui, q̄a verbū pōt, nō inducit neceſſitatē. l. j. C. quō & qñ. l. non quicquid. ff. d iud. Aeg. Per.

mēto a ſuo plures gradus b hǣdū facere: vt puta, Si ille hǣs nō erit, ille hęres eſto, & deinceps in quātū c velit teſtator ſubſtituere d pōt, * vt nouiſſimo e loco ī ſubſidiū vel f ſeruū neceſſariū hǣdē inſtituere † poſsit.

Pōt plures in locū vnius, & vnus in locū pluriū, & ſinguli ſingulis, vel omnes inuicem ſubſtitui. Aretinus.

Et plures in vnius locū poſſunt ſubſtitui: vel vnꝰ g in pluriū, vel ſinguli in ſingulorum, vel inuicē h ipſi, i qui hæredes inſtituti ſunt.

Quem teſtator inſtituendo prædilexit: eū ēt ſubſtituendo prædilexiſſe creditur: ideo hæredes ex diſparib. partib. inſtituti, & inuicem ſimpliciter ſubſtituti ex yſdem portionibus ſubſtitui cenſentur ex quibus inſtituti fuerunt.

Et ſi ex diſparib. partibus k hæredes ſcriptos inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionem partium in ſubſtitutione habuerit, † eas vř in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſsit, l & ita diuus Pius reſcripſit.

Si inſtitutus fuerit cohæredi ſubſtitutus, & demū tertius ſubſtitutus, ſubſtitutus admittitur ad partes vtriuſq; neutro inſtitutorū adeunte. Are.

Sed ſi inſtituto hæredi m & cohǣdi ſuo n ſubſtituto dato, * aliꝰ o ſubſtitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus ſine diſtinctione p reſcripſerūt, ad vtranque partem ſubſtitutum admitti.

a In teſtamento. In alia autem voluntate, quam in teſtamē to: vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. ſ. huiuſmodi ſubſtitutio, vt directò valeat, ſicut nec inſtitutio fieri pōt: vt j. de codi. §. pen. & C. de cod. l. hæreditatem. ſ hi tñ in codicillis ex certa ſcientia, vt per fideicommiſſum ſaltem directò ſubſtitutus per hæc verba, ſubſtituo, admittatur: vt ff. ad Treb. l. Scæuola reſpon. niſi teſtator putaret ſe facere teſtamentum, & facere codicillos non deſtinaſſet, licet poſſet. Nam tunc & ſubſtitutus in his, nec directò, nec per fideicommiſſ. admitteretur, licet poſſet: vt C. de col. l. fina. §. illud quoque. & facit ff. eodem. l. poteſt. Accurſius.

‡ Nec ex hæreditate, & ex iſtis ī dubio teſtatū, ſine ꝑ ſpiſ aūt codicillare voluiſſe ꝑſumit l. illd. §. ita ſtatu. ff. d iur. co. & eſt gl. ſingularis in §. verbis ciuilibꝰ. ff. eo.

b Gradus. Ad ſimilitudinem enim graduum ſic dicunt, qui faciunt ſcalas, ſic & dicitur gradus conſang. vt ff. de grad. l. iuriſconſultus. §. gradus.

c Inquantum. Id eſt, quot.

d Subſtituere. Scilicet poteſt.

e Nouiſſimo. Id eſt, vltimo, ſic ſ. de ſuſp. tu. §. nouiſſime. Sed nunquid in alio niſi in vltimo fieri pōt? Reſpon. non, cum. n. ipſe ſeruus omnino eſſe hæres cō pellatur. vt hic ſubijcit, & j. de hæt. quali. & dif. §. j. patet alium, qui eſſet ei ſubſtitutus. non admitti, vt C. de impub. & al. ſubſti. l. po ſ aditam. Accurſ.

§ Pro ſaltē, & quot alijs modis ponat Mand. in Gl. Facul. §. Ac tā. § vet. vel vitiregēté.

f AUDITI Et ſic licet dato ſubſtituti vulgaris tollat ſeruitatem ei filio, non tamen tollit neceſſitatem in ſeruo. & intelligitur tunc collata ſubſtitutio in caſu impotentiæ. Ang.

f Vel. Pro ſaltem ſ.

g Vel vnus. Scilicet ſubſtitui pōt in locū plurium.

h Inuicem. Sic. j. ti. j. §. ſubſtituitur. & ꝑ talia verba fit ſubſtitutio compendioſa.

i Ipſi. Scilicet poſſunt ſubſtitui.

Et ſi ex diſparibꝰ. CASVS. Quidā fecit teſtamētum, & in teſtamento ſuo inſtituit tres hæredes ex diſparibꝰ partib. puta P. in ſex vncias, M. in quatuor, & Titium in duas: & poſtea adiecit, vos inuicem ſubſtituo: & nullas partes in ſubſtitutione expreſſit. mortuo teſtatore, P. in ſex vncias inſtitutus ante, quā adiret, deceſſit; vel fortè vnus portionē ſuam repudiauit. modo quæro in quas portiones ſubſtituti P. debeāt ſuccedere? Ad hoc reſpō. Amice, ſi ex diſparibus partib. hęredes inſtitutos teſtator inuicem ſubſtituerit, & nullā mentionem partium in ſubſtitutione fecerit eaſdem partes videtur in ſubſtitutione dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit. & ita diuus Pius reſcripſit: vnde dico tibi, ꝙ in caſu ꝓpoſito M. inſtitutus in quatuor vncias, quatuor vncias ex ſubſtitutione habebit, & Titius inſtitutꝰ ī duas, ex ſubſtitutiōe ad duas ſimiliter vocabitur. Eodem enim modo, quo eos teſtator dilexit in inſtitutione, videtur eos in ſubſtitutione dilexiſſe. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. Sed ſi inſtituto. Franciſ.

† Aliàs fecerit.

k Diſparibus partibus. Puta vnum in ſex vncias, alium in quatuor, aliū in duas inſtitutū ponas nā ſi non adeat inſtitutus in ſex vncias, quatuor accreſcunt habenti quatuor, & duæ habenti duas vt hic, & ff. eod. l. ſi in teſtamento. & l. ſi plures. & C. eod. l. j.

l Expreſſit. Contra. ff. ad Trebel. l. quoties. & l. non nunquam. ſed hic loquitur, cum non expreſſit propria nomina, ſ nec pecuniam ex æquis partibus ſubſtituto dare iuſſit.

* Alius, inſtituto hęredi, cohęrede ſubſtituto dato &c.

Sed ſi inſtituto. CASVS. Quidam fecit teſtamentum, & in teſtamento ſuo Titium & Seium hæredes inſtituit: & poſtea adiecit, ſi Titius hæres nō erit, Seium cohæredem ſuum ſubſtituo: & ſi Seius hæres non erit, Mæuium ſubſtituo. Mortuo teſtatore, Titius primo repudiauit, Seius ſecundo, modo Mæuius qui fuit ſubſtitutus Seij, vult admitti ex ſubſtitutione, modo vertitur quæſtio, vtrum debeat admitti Mæuius ad totam hæreditatem, vel ad partem dimidiam? Et certe reſpondet, quod ad vtranq. partem admittitur. & ita diui Seuerus, & Antoninus, in hoc caſu requiſiti, ſine diſtinctione reſcripſerunt. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſi ſeruum alienum. Franciſcus de Are.

ſ Scilicet ipſos ſubſtitutos, q̄a tūc ad mittereꝫ ꝓ virili, idē ſi appellatiuo ꝗ́ſi tectus ſe appa ret de voluntate teſtatoris. vt l. verū. §. fi. ff. de re. du. qd aūt ſi aliquos proprijs, aliquos appellatiuis vel oēs ſimul vtriſque nominibus appellauerit, & qd ſi aliqui fuerint ī ſubſtitutione ꝯiūcti, & vnꝰ ſeparatꝰ, vide hic Ang.

Sed ſi inſtituto. CASVS. Titius, & Seius inſtituti ſunt hæredes: & Titio Seius ſubſtitutus. & Seio fuit ſubſtitutus Mæuius. primo Titius, ſecundo Seius repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriuſque hæredis, vt hic, & ff. eodem. l. ſi Titius. & l. cohæredi. in prin. Accurſius.

m Hæredi. Scilicet Seio.

n Cohæredi ſuo. Scilicet Titio.

o Alius. Scilicet Mæuius.

p Sine diſtinctione. Scilicet ordinis pupillaris: vł vulgaris.

garis ſubſtitutionis, quaſi dicat, nō diſtinguit, ſi fuerit pupillaris, vel vulgaris ſubſtitutio. & ꝗ fuerit primo facta, vel inſtitutio, vel ſubſtitutio: & idem in vulgari. Sed hanc reprobant qdā: qa debet ibi eſſe ordo: vt primo principalis inſtitutio, & poſtea ſubſtitutio fiat: vt ff. de vulga. & pupil. ſubſtit. l. ij. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur per ſeq. §. vſque in fin. dictæ legis. Sed ego reprobo: quia nō eſt hæc huius literæ intentio, ſed hæc, quia ſic fuit de facto, quòd non diſtinxerit eum ab eis quæreretur. Eſt tamen diſtinguendū a nobis, ſicut & aliàs. ff. de iud. l. nō póst. in fi & de poſthu. l. Imperator. in fin. glo. §. ij. Itē non dicitur hic de pupillari, ſed de vulgari tantū: vt patet ex ſerie titu. per s quod etiā reprobatur ſuperior ſententia, ſ. qa in prin. glo. fuit dictum, ſecundom quoſdam non diſtinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris ſubſtitutio. Diſtingue ergo, vtrum inſtitutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullos. ſi enim vterque adiuit, ſubſtitutus repellitur. ſi cohæres tantū, ſ. Seius, idem, quia Mæuius repellitur. Item ſi venter, habet locū quod hic dicitur, ſ. ꝙ Mæuius habeat totum. ſi autem Titius tantum, ſ. primus hæres adeat. & Seius non, in partem repellitur, ſ. Mæuius. nam in partem repellitur quam adijt Titius: vt C. eo. l. poſt aditam. & ff. de vulg. ſub. l. qui habebat filium. §. reſpon.

a Et ſi ea tantū procedit iſte tex. itē in caſu ſuo vbi. ſ. coheredi ſubſtituto ē facta ſubſtitutio. tūc n. quāuis p ius accreſcendi habeter ſubſtitut^9 partē illius cuius non fuit ſubſtitut^9, tñ nulla tali in eis facta diſtinctione hoc ē diuiſio nec, eā habebit iure ſubſtituti tunuis, & hæc fuit forte mēs illius literæ: ſecus tñ eſſet i pupillars, vel alias vbi ius accreſcendi locū habere non poſſet; ut per doct. hic.

Vulgariter ſubſtitutus alieno ſeruo, quem teſtator liberum opinabatur, quamuis domini iuſſu ſeruus hæreditatem adierit, ad partem hæreditatis admittitur: qualis autem ſit horum verborum, ſi hæres non erit, interpretatio, hic traditur.

Si ſeruum alienum, quis patrēfamilias [a] arbitratus hæredē ſcripſerit: & ſi hæres non eſſet Mæuium ei ſubſtituerit, isq; ſeruus iuſſu [b] domini adierit hæreditatē: Mæuius ſubſtitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres non erit, [e] in eo quidē, quem alieno iuri ſubiectum eſſe teſtator ſcit, [f]

Si ſeruum alienum. CASVS. Quidam fecit teſtamētū, & in teſtamēto ſuo ſeruum P. quē credebat liberum hoīem, hæredem inſtituit, & poſtea adiecit, & ſi inſtitutus hæres non erit. Mæuium ei ſubſtituo. mortuo teſtatore apparuit, quòd ille quē teſtator errore deceptus credebat fuiſſe liberum, & tanquā liberum hæredem inſtituit, ſeruus erat P. & ita iuſſu P. domini adiuit hæreditatē, qui eam dicebat ſibi acquiſitam: ex aduerſo Mæuius ſubſtitutus viriliter ſe P. opponebat, & allegabat in hunc modū. Ego dñe P. dico, ꝙ per aditionem ſerui tui in caſu iſto nō poteſt tibi acquiri hæreditas: quia teſtator errore deceptus credebat liberū ſeruū tuū, quē ſibi hęredē inſtituit: vnde cum in rei veritate nō tenuerit inſtitutio facta: ideo deficiente inſtitutione, dico me ex ſubſtitutione ad totam hęreditatem admittendū, & te omnino repellendū. Sed in cōtrariū P. videbatur ſibi poſſe defendere hęreditatē, ꝑ hunc modū allegando cōtrar. dicens: Domine Mæui, ego dico, ꝙ veritas ꝓferenda eſt opinioni. vnde cū in veritate ſeruus meus fuerit inſtitutus, & ſi hęres non eſſet, tu ei futurus eras ſubſtitutus: & ipſe ſeruus iuſſu meo adierit hanc hęreditatē, mihi per traditionē totā hæreditatē acquiſiuit: & vulgaris ſubſtitutio expirauit: & ſic ex virtute vulga. ſubſti. nihil iuris in hac hæreditate poteris vendicare, cum traditione ſubſtitutio penitus ſic extincta. & ita magis creſcebat cōtentio inter P. dominum ſerui inſtituti & Mæuiū ſubſtitutum: & ideo ſupplicauit Imperatori, dicens, pro Deo domine, ſi placet terminetis iſtam contentionē, & dicatis quid iuris eſt in caſu iſto propoſito? Ad hoc Rñ. Amice, ſi quis alienū ſeruū patrēf. arbitratus, hæredē inſtituerit, & ſi hęres nō eſſet, Mæuiū ſubſtituerit: licet iſte ſeruus ꝑ errorē inſtitutus, iuſſu domini adierit hęreditatē, nō tamē ſubſtitutio vulg. penitus euanuit: Imò Mæuius vulgariter ſubſtitutus i partē hęreditatis acquiſitę admittēdus eſt. Sed dic, qualiter reſpō. ad allegationes hincinde propoſitas? Ad hoc reſpō. Amice, Allegatio domini pro ſeruo inſtituto, locum hēt in eo ſeruo, quem teſtator ſciens eſſe ſeruum, hæredem inſtituit. Illa. n. verba, ꝗ ponuntur in vulgari, Sed ſi hæres nō erit, in eo, quem teſtator in rei veritate ſcit eſſe ſeruum, intelliguntur. ſi neq; ipſe ſeruus inſtitutus acquiſierit ſibi hęreditatē, neq; domino ꝑſenti, neq; futuro: quia tunc demum admittitur ſubſtitutus, ſi in hoc caſu prio ignorabat ipſum eſſe ſeruum: & ita non omnino obtinet allegatio domini. Allegatio vero Mæuij ſubſtituti locum habet in eo ſeruo quē teſtator ſciēs hominē liberū inſtituit. & vulgariter ſubſtituit. Iſta enim verba, ſ. ſi hęres non erit, in eo ſeruo, quē teſtator ſcit eſſe patrēf. hoc ſignificāt, ſi neq; ipſe ſibi acquirit hęreditatē: neq; illi, cuius iuri poſtea ſubiectus erit: tunc. n. demū ad hęreditatē admittit ſubſtitutus, ſed certe ſecus erat in caſo propoſito. nā teſtator credebat ipſum eſſe liberum, & in rei veritate ſeruus fuit: vnde nō eſt mirum, ſi aliud in j. rñ. quā in ij. vel iij. ſtatutū ſit. Nec videat alicui nos aliquid durū in hoc caſu ſtatuiſſe. Nā ita Tiberius Cęſar in perſona Parth. ſerui ſui quondā à teſtatore per errorem inſtituti cōſtituit. Franc. de Aret.

a Patremfamilias. Id eſt, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. hoc verum, niſi error eſſet in ea perſonę qualitate, ꝗ ꝓſumeretur cauſa finalis ipſius inſtitutionis, puta in conſanguinitate: vt l. ſi pater. C. de hęred. inſtitu. Ange.

b Iuſſu. Quem iuſſum neceſſariò oportet ꝓcedere vt ff. de acquir. hęr. l. ſi quis mihi. §. iuſſum.

c In partem. Sed in quam? Reſpond. hęreditas in duas partes diuidit: & iterū vnus ſemis diuiditur in duas partes: ꝗ ſunt duę quartę totius: & vnam harum particularū habet dominus inſtituti, aliā ſubſtitutus: vt ff. de hęr. inſtit. l. ſi paterfa. in fi. Sed de alio ſemiſſe quid erit? Reſpon. quidā, quòd ſubſtitutus habet, inſpecta opinione teſtatoris. ſ. qui credit inſtitutū liberū fuiſſe: & ita ꝑ cōſequēs credit ſubſtitutū admitti, ſi hęreditatē ſibi inſtitutus non acquiſierit, vel alij, cuius iuri poſtea ſubiectus foret: vt in fi. huius §. ergo ſi aliquod iſtorū duorum nō contingit, debet habere ſubſtitutus ſcdm opinionē teſtātis totam hęreditatē: ſed quia nō erat liber, vt teſtator credidit, de ęquitate datur dño ipſius quarta hęreditatis, & facit ꝓ hoc illud generale. opinionē conſiderandā: vt ff. pro emp. l. ij. §. ſi à pupillo. in glo. ſi iu re. & ff. de acqu. hęr. l. is qui putat. Alij dicunt ꝙ domino dat cōſiderata veritate magis, quā opinione: quia verè ſeruus eius dñs factus erat ille, qui inſtitutus fuit: qd verius eſſe vr, veritate magis attenta, vnde facit & illud generale, veritatem ſpectandam: vt j. de leg. §. ſi quis rem. Accu. Opinio ſeueri tati anteponenda.

ADDITIO. Dic quod vlti opi. gl. eſt verior. & no. glo. & doct. in d. l. ſi paterfa. videlicet, quòd dominus ſerui habeat totum alium ſemiſſem. Angel. Aret.

d Illa enim verba. Nunc mutat caſum: nam ſ. dixit, quādo aliud arbitrabatur teſtator, & aliud erat. in his autem duobus reſponſis, ꝗ ſequuntur, idem eſt id qd arbitratus teſtator. Accur.

e Si hęres non erit. Quę apponuntur in ſubſtitutionibus vulgaribus.

f Teſtator ſcit. Et verum ſcit. Aliàs enim non diceretur ſcire: niſi eſſet; vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo ait cum quęritur.

ſic accipiunt: ſi neq; ipſe hæres erit, a neq; aliū b hæredē effecerit. c In eo verò, quē patremfamilias eſſe arbitratur, d illud ſignificāt: ſi hæreditatem ſibi, vel ei, cuius iuri poſtea ſubiectus e eſſe cœperit, non adquiſierit. f Idq; Tiberius * Cæſar in perſona Parthenij ſerui g ſui conſtituit. †

TITVLVS XVI.

DE PVPILLARI ſubſtitutione.

Qui liberos impuberes in ſuis habes ſacris coſtitutos, nō ſolum vulgariter, id eſt, ſi hæredes nō erunt, ſed ēt pupillariter, ſi hęredes fuerint, & intra pubertatē deceſſerint, eis ſubſtituere pōt: ideo primo caſu cōtingēte ſubſtitutus fit teſtatoris hęres, ſecūdo verò caſu ipſi pupillo hęres efficit.

Liberis † h ſuis ípuberibus, quos in poteſtate qs habet nō ſolū ita, vt ſupra diximus, i ſubſtituere pōt: id eſt, vt ſi hęredes ei nō extiterīt, alius ſit ei hæres: ſed eo amplius, vt ſi hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis hæres: veluti, ſiquis dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi eſto. l Et ſi filius m meus hæres mihi nō erit, ſiue hæres n erit, & prius moriatur, quàm in ſuā tutelā venerit, i. ante, quàm pubes o factus ſit, * tūc Seius hæres eſto: quo caſu, p ſiquidē nō extiterit hæres filius: tunc ſubſtitutus patri fit hæres. q Si vero extiterit hæres filius, & ante pubertatē deceſſerit: ipſi filio r fit hæres ſubſtitutus. nam moribus s inſtitutū eſt † vt cum eius ætatis t filij ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere nòn poſſunt. parē-

a Erit. Scilicet liber factus.
b Neq; aliū. Id eſt, ſi neq; ſibi, ſi liber fieret, vel dño ſuo præſenti, vel etiam futuro quærat.
c Effecerit. Nam tunc quando non eſt aliquod iſtorum duorum, admittitur ſubſtitutus.
d Arbitratur. Scilicet teſtator, ſubaudi, & verum arbitratur. Accur.
e Subiectus. puta quia vendidit ſe ad pretium participandum, vel quia dedit ſe in arrogationem, quod poteſt.
f Acquiſierit. Supple i litera. At in noſtro caſu primo, ſ. huius. §. aliud eſt, & aliud arbitratur: vñ ibi in patrē admittitur, vt ibi diximus. & hæc oīa diſtinguēdo ſeruauit princeps. qñ ſeruus ſuus fuit inſtitutus, & * alius ſubſtituit, vt hic dicit. & ff. de hæ. inſt. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talē diſtinctionē: quia cū hæredē aliquē inſtituo, & ſi hæres nō erit, ſubſtituo: aut ſcio liberū, aut ſcio ſeruum: & tunc ſeruat qđ in ſecūdo, & tertio rñ. huius. §. dī. Aut puto liberū falſo, cū ſit ſeruus: & tūc ſubdiſtinguo, aut peū voluit, aut noluit alium fieri hæredem: quia hoc expſſi, & tunc ſeruatur mea volūtas: vt C. de hær. inſtitu. l. cum proponas. in glo. pe. ibi, item no. q eſt huic contraria. Aut eſt dubium, an uoluit, vel non, alium fieri hæredem per eum, & tunc ſeruatur quod in princ. huius §. dicitur. Si autem puto ſeruum, cum ſit liber, hic caſus indubitabilis eſt, ſ. quòd erit liber hæres.
g Serui. Scilicet inſtituti, a cui fuerat alius ſubſtitutus. Nam diuiſa fuit hæreditas inter Tiberium dominum ſerui, & inter ipſum ſubſtitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. inſtit. *

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Cōtinuat. Quia ſupra viſū eſt de vulgari ſubſtitutione, et qa parentes nō ſolū vulgariter, verū ēt pupillariter liberis ſubſtituere poſſunt, ideo ſequebatur videre de pupillari ſubſtitutione. Porcus.

Liberis. Totus iſte tit. diuiditur in ſex partes. Primo ponit qualiter quis poſſit facere pupillarem ſubſtitutionem. Secundo de exemplari ſubſtitutione cũ fieri poteſt. Tertio redit ad pupillaris ſubſtitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis poteſt fieri illa ſubſtitutio. Quinto circa pupillarem ſubſtitutionem aliquos caſus ponit, & poſtremò vſque ad quam quantitatem fieri poſſit. Sexto, quod maiori vel puberi, vel extraneo fieri non poteſt pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non ſolum. Quinta ibi. Quæcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo eſt planiſſima: ideo pone caſum per teipſum.
h Liberis. Nota ex hac litera tria eſſe neceſſaria, vt pupillaris ſubſtitutio teneat. Primum, vt ſit de liberis, cui ſubſtituitur. nam extraneo ſubſtitui non poteſt vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd ſint impuberes. nam puberibus non poteſt ſubſtitui: vt infra eod. §. maſculo. Item tertio, quod habeat in poteſtate: vt hac litera probatur per ordinem. emancipatis autem nō poteſt ſubſtitui: vt ff. eod. l. ij. §. j. ‡ Item eſt neceſſarium quartum quòd filij ſint inſtituti, vel exhæredati, aliàs nullū eſſet principale teſtamentū: vt. ſ. de exhæ. lib. in princi. & ff. eo. l. j. in fi. unde nec pupillare valeret: vt ī. eod. §. liberis. & hæc omnia ſimiliter in nepotibus ſeruātur, ſi non ſint recaſuri in ſui patris poteſtatē: vt ff. e. l. ij. §. planè poſthu. aliàs cum ſunt recaſuri, nō valet teſtamentum: cū in ea cauſa ſint, vt eorum teſtamenta non valeant, etiam ſi ipſi ſint maiores.
i Ita vt ſupra diximus. Scilicet vulgariter ſupra titu. j. & hoc idem hic ſubijcit vt ſi hæredes. &c.
k Hoc modo. Hic cautè no. quòd in primo ponit verba inſtitutionis. Secundo ſubſtitutionis vulgaris. Tertio ſubſtitutionis pupillaris. Acc.
ADDITIO. Aliqui dicunt, quòd omnia ſunt verba pupillaris ſubſtitutionis: q etiam non hęredi, & exhæredato fieri poteſt: cum hic tex. non intēdat exēplificare vulgarem. Io. Fab.
l Eſto. Hæc eſt inſtitutio tantum. Accur.
m Et ſi filius. Ecce vulgaris. Accur.
n Siue hæres. Ecce pupillaris.
o Pubes. Bene facit, quod exponit: aliàs interdū pro xiiij. annis: interdum pro xxv. ann. ponitur hæc oratio, cum in ſuam tutelā venerit. ff. de leg. iij. l. cū filio.
p Quo caſu. Supradicto.
q Patri fit hæres. Et ſolus patris habeat bona, ſecundum Azon.
r Ipſi filio. Et nihilominus patris: vt ff. e. l. paterfamilias, & bona pupilli vndecunque qſita ſint, habet: vt ff. eod. l. ſed ſi plures. §. ad ſubſtitutos. niſi in duobus caſibus, vt in teſtamento militis, & arrogatoris: vt ff. eod. l. ſed ſi plures. §. in arrogatore. & §. ad ſubſtitutos. in fin. Accur.
ſ Moribus. Aliàs a maioribus. vt C. de impu. & all. ſubſti. l. humanitatis.
t Aetatis. Vt maſculi ante xiiij. ann. fœminæ autem ante

* Aliàs Titus. vide Alci. lib. diſpunc. j. ca. ij. & Catellianū Cottā Idictione teſtm.

† Sic princeps pręſſe iudex in cauſa ſua. côtra. l. & hoc Tiberius. ff. de hæ. inſt. & rō huius tex. fit maxima gis ex voluntate principis, quā ex ſubtilitate rōnū. Aegi. Pet.

‡ In dubio aūt ex rōt nō pſumit, & tunc hoc côſiſtit in aīo teſtatoris, cui nō pbat niſi ex cô iectura: qd aūt in filio vel monacho inſtitutis cū datiōe ſubſtituti vulgaris quos teſtator ſciebat eſſe ſui iuris, vel etiam ſciebat eē alieni. & an hæres primi inſtituti ex iure delibetandi pferaſ, an ſubſtitutus, vide Ang. hic.

Iſta glo. nō eſt Accu. ſed additio.

Reſponſum illud vide elegāter interpretatum, ſimul & emendatū per Aemi. Ferretum in nouis

* ſuis ad inſtitutiones hoc ipſo loco.

† Forma huius pupillaris ſubſtitutionis ponit in ea. Raynuti in gl. ſup verſ. liberis poſt princ. extra de teſta.

Subſtitutio pupillaris hēt quatuor neceſſaria

‡ Et eſt ratio: q aſubſtitutiões ſunt d iure ciuili ſm quod emancipatus hī pro extraneo: fallit tñ hoc in milite: vt l. miles ita. §. exhæredato. ff. de teſt. mili. dūmodo filius nō ſit i ptāte aui, alias ſecus. l. cū filius. ff. eod. titu.

* Abūdāt hæc, id eſt antequā pubes factus ſit.

† Moribus aliquid inductū eſt, quo accipiendū ſit apud iuriſc. elegāter explicat Vigli in cōmentarijs ſuis in hūc ipſum locū.

ante duodecim ann. ff. de teſt. l. qua ætate. & l. q ma-
no. non poſſ. §. cum ergo.

a Excitati. Scilicet nos Iuſtinianus.

b Conſtitutionem. C. de impube. & ali. ſubſtitut. l. humanitatis.

c Certas pſonas. Scilicet filios mentecaptorū, ſi hēant: aliàs fratres mēte captos: & aliàs quoſcunq; volet: vt in d. l. humanitatis, cōtinetur.

* In eis ceteris exhæredatis, vel ex iuſta cauſa pterit. vonum tm̄ modo ſubſtitue ſe pt. An.

ADDITIO.

Eriā ſupradictis exiſtentibus, qui ſunt ſpurij, vel naturales tm̄, aut etiam mentecapti. Angelus.

d Reſipuerint. Id eſt, cum compotes mentis, vel ſani facti fuerint.

e Ad exēplum. Et ita hæc vocatur exēplaris ſubſtitutio. Vnde vt plenè de his hēas notitiam, diſtingue quinq; gña ſubſtitutionum: quia alia eſt vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cōpēdioſa.

Subſtitutio vulgaris.

Prima, ſ. vulgaris ſubdiuidit᷑: quia alia expreſſa, vt q̄ fit verbis negatiuis: vt, ſi hæres non eris, Titius erit hæres vt ſ. prox. Alia tacita. quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem ſubſtituo: vt ff. de hære. inſti. l. cū in teſtamento. §. j. Item hæc quiſquis

* Sicut in oīnul lis libris addit᷑.

tes eis faciant.

Qua rōne pōt pater filio impuberi pupillariter ſubſti tuere, eadem poterit filio furioſo, aut mēte capto exēplarem ſubſtōnē facere: itaq; ſi- cuti pupillaris pubertate adueniēte expirat, ita exēplaris furore ſedato, & ſanitate mētis reſtituta euaneſcit.

Qua rōne excitati, [a] & conſtitutionem [b] in noſtro poſuimus Codice, qua ꝓſpectum eſt, vt ſi q̄ mentecaptos habeant filios, vel nepotes, vel ꝓnepotes cuiuſcunq; ſexus, vel gradus, liceat eis, & ſi puberes ſint, ad exemplū pupillaris ſubſtitutionis certas pſonas [c] ſubſtituere, ſin autē reſipuerint, [d] eandem ſubſtitutionem infirmari. [*] & hoc ad exemplum [e] pupillaris ſubſtitutionis, q̄ [f] poſtquàm pupillus adoleuerit, [g] infirmatur.

Facta pupillari ſubſtōne, cenſent duo teſtamenta, vel vnū

erit mihi hæres, ſit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. poſt aditam. Secunda autem, ſcilicet pupillaris, ſimiliter ſubdiuiditur: quia alia expreſſa: quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, ſi hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius ſit hæres: vt ſupra prox. Alia tacita, ſcilicet vt ſi vulgariter tantum pupillo ſubſtituatur, quo caſu tacita ſubintelligit᷑ pupillaris. & ſic ſub pupillari tacita, vulgaris intelligit᷑: vt ff. eo. l. nam [*] hoc iure. in princi. & C. de impuberum & ali. ſubſti. l. quamuis. & hęc ad ueniente pubertate expirat: vt in fine huius §. Tertia, ſcilicet exemplaris. ſic ideo dicitur: quia ad exēplum pupillaris eſt inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differūt: quia hæc etiam maiorib. fit, ſed alia tm̄ impuberibus. Item vſque ad certā ætatem fit pupillaris, ſcilicet decimumquartum annum: vel duodecimū annum in fœmina: vt j. eo. §. maſculo. vel & mitant tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. ſi ita quis ſubſtituerit. & l. in pupillari. at hęc exēplaris in incertum. Item in hac, ſ. exemplari, certæ perſonæ ſubſtituuntur: vt C. eod. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet poteſt ſubſtitui. Quarta autem, id eſt breuiloqua, fit ita, duobus hęredibus inſtitutis, vos inuicem ſubſtituo: & ſi ambo pupilli ſunt, quatuor ſubſtitutiones his verbis breuibus comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam ſubſtitutio-

Subſtitutio pupillaris.

* Et ſicut pt pāt facere filio impuberi teſtm̄ ita & pōt eidē eligere ſepulturā: vt hic in c. d vxore. iūcta gl. ſup verbo, definitū. & de ſepul.

Subſtitutio exemplaris.

Breuiloqua.

nem: vt ff. eo. l. nam [*] hoc iu. §. j. Quinta, ſ. compendioſa, ſic his verbis aliquo inſtituto: qñcunq; deceſſerit, Titium ſubſtituo. & ſiquidem hoc fiat a milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat inſtitutus: vt ff. de milita. teſtam. l. miles ita hæredē. §. primo. ordi materſit in medio. quo caſu iure fideicom miſſi valet, ſi puber iā factus decedat inſtitutus: vt C. eodem. l. precibus. Si verò paganus, ſiue non miles, faciat eam, valet iur̄ directo, ſi moriatur inſtitutus in ætate pupillari. Si verò poſtea, tunc aut p hæc verba fit, ſubſtituo illum: & tunc trahit᷑ ad fideicommiſſariam, vt ff. ad Trebelli. l. Scæuola. aut per hæc verba, te inſtituo: & ſi deceſſeris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nō valet: vt ff. eodem, l. verbis ciuilibus. Accurſius.

* Aliàs, iam & iſta. Compendioſa.

duarū hæreditatum. Areti.

Igitur in pupillari ſubſtitutione ſm̄ præfatū modū [h] ordinata, duo [i] quodāmodo [†] ſunt teſtamēta: alterū patris, alterū filij, [†] tāquā ſi ipſe filius ſibi hr̄dem inſtituiſſet: aut certè vnū teſtm̄ eſt duarum cauſarum, id eſt, duarum hæreditatū.

† Dictio quodammodo, eſt nota improprietatis: vt hic & l. ſi ſuis. ff. de lib. & poſth. glo. in l. ſi ine in ua cuā. ff. de acqr. poſ. Aegi. Per.

Pōt pater facere ſubſtitutionē pupillarē filio ſeparatim clauſam & ſignatā: & diſponere quod nō aperiatur viuo filio, q̄ diſpoſitio valet, & ſi non fuerit per ſe ita clauſa, & ſignata. Aretinus.

Sin autē q̄s ita formidoloſus [k] ſit, vt timeat, ne filius ſuus pupillus adhuc ex eo, [*] q̄ palā ſubſtitutū acceperit, poſt obitum eius periculo inſidiarum ſubiaceat, [l] vulgarē q̄dē ſubſtitutionē [m] palā facere, & in primis teſtamēti partibus ordinare [*] debet: Illā autem ſubſti-

f Quæ. Scilicet pupillaris.

g Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis: vt ff. de ado. l. nec ei. in fine. Item ſi patris non fuit hæreditas adita vt ff. eodem, l. ſed ſi plures. §. ſi ex aſſe. Item ſi naſcit᷑ poſthumus teſtatori: vt ff. eodem, l. ſi pater filium. Item per ſecundum teſtamentum, quod tamen non valet: vt ff. eodem. l. ſi quis eum. §. fina. Item ſi teſtamentum paternum rumpatur per querelam in totum: aliud ſi pro parte: vt ff. eo. l. in ſubſtitutione. & de inofficioſo teſta. l. Papinianus. §. ſed nec impuberes. Sed contra tabulas bonorum poſſeſſio mota non facit pupillarem ſubſtitutionem ceſſare: quia ibi non quæritur de viribus teſtamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin. & de inoff. teſta. l. filius. §. j.

† Et ſicut pt pōt facere filio impuberi teſtm̄: ita & pōt eidē eligere ſepulturā, vt hic in c. de vxore. iūcta gl. ſuper verb. definitū. extra. de ſepult.

‡ Et ē nō ga rūc impoſſit arrogat᷑ nō ſolum ex defectu ætatis teſtari ſed ex alio defectu, qa eſt ſubiectus alterius poteſtati, cui p datione pupillares ſubſti tuti potuit ꝓuidere i ſua Chri.

h Præfatum modum. Vt ſupra eodem, in principio.

i Duo. Nota quòd duo dicuntur quo ad quid: quia duobus fit. nam inſtituitur hæres duobus, patri ſcilicet. & filio. Item duarum hęreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonſtratio. l. hæc ſcriptura. & ff. de bonorum poſſeſſio. ſecundum tabulas. l. ſi ita ſcriptum. §. fina. & l. vt bonorum.

k Formidoloſus. Id eſt, timidus, & meticuloſus.

l Subiaceat. Quibus inſidijs eum ſubijceret ſubſtitutus, vt haberet eius hęreditatem, vt fecit Zachetellus.

Alibi ad huc eō.

m Subſtitutionem. Scilicet eum ipſa inſtitutione. nam hic eſt ordo, vt primo inſtitutio, ſecundo vulgaris ſubſtitutio, tertio pupillaris fiat. vt ſupra eodem tit. in princip.

Aliàs ſcribere.

tutionē, ꝑ quā ſi hęres extiterit pupill⁹, & intra pubertatē deceſſerit, ſubſtitut⁹ vocaẗ, [a] ſeparatim in inferiorib. partib. ſcribere [b] debet, eamq; partē ꝓprio lino, [c] ꝓpriaq; cera cōſignare, & i priore parte teſtamenti cauere, [d] ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere, apianẗ. Illud palā eſt, non ideo minus [e] valere ſubſtōnē impuberis filij, ꝙ in eiſdē tabulis [f] ſcripta ſit, qbus ſibi qlque heredē inſtituiſſet: quamuis pupillo hoc periculoſum ſit.

Subſtitutio pupillaris poteſt fieri non ſolum filio inſtituto, ſed ēt exhæredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vndecunq; quæſita, quod locum habet etiam i poſthumis. Aretinus.

Nō ſolū aūt hæredib. inſtitutis impuberib. liberis ita ſubſtituere parentes pñt, vt ſi hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis hæres is, quem ipſi voluerint, ſed ēt exhæredatis. [g] itaq; eo caſu [h] ſi qd exhæredato pupillo ex heredítatib. legatisve, aut donationibus propinquorum, atq; amicorum adquiſitum fuerit, [i] id omne [k] ad ſubſtitutum [l] pertinebit. Quæcūque diximus de ſubſtōne impuberum liberorum, vel hæredum inſtitutorū, [m] vel exhæredatorum, [n] eadem etiam de poſthumis intelligimus.

Nō pōt pater pupillo ſuo ſubſtituere pupillariter, niſi ſibi faciat teſtm̄: & ſi nō valet teſtamentū patris, nō valet ſubſtitutio. Areti.

Liberis autem † ſuis teſtamentum nemo facere poteſt, niſi & ſibi [o] faciat. [p] nam pupillare teſtamentum, pars, [q] & ſequela eſt paterni teſtamenti, adeò vt ſi patris teſtamentum non valeat, [r] nec filij quidem valebit.

Pupillaris ſubſtitutio pōt fieri ſingulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

a Vocatur. Quæ eſt pupillaris.

b Scribere. Vel etiam alia charta: quia & hoc ſic fieri poteſt: vt ff. eod. l. patris & filij.

c Proprio lino. Linū appellat ipſam chordulā, q̄ fit de lino: vt videmus fieri in literis dñi Papæ, in quib. chordulis teſtamenti apponebātur ſeptem ſigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia ſi alieno, vendicaret dominus. & ita aperiretur: & conſilium legis nullum eſſet. vel dic ꝓprio, id eſt, ſeparato ab alijs partibus teſtamenti. Sed nonne magis inſidiabitur ſubſtitutus: cum tantam cōſtructionem, id eſt, ordinationē videat, & propter ſe? Reſp. hoc ignorabit, an ꝓpter ſe, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accurſius.

ADDITIO. Nec ideo inualidabitur iſtud conſilium, qa ſub expreſſa vulgari. tacita pupillaris continetur, quia illud verum, niſi de mente tacita, vel expreſſa teſtantis contrarium appareat: vt hic, & l. iam hoc iure. ff. eod.

d Cauere. Idem eſt & ſi hoc non caueat, dum tamen ſeparatim ſignet. Accurſius.

e Non ideo minus. Quaſi dicat dixim⁹, quod ſic cautè fieri poteſt. Sed ſi non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Reſpon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

f Tabulis. Scilicet aperiis. Accurſius.

g Exhæredatis. Scilicet ſubſtituere poſſunt.

h Eo caſu. Scilicet quando exhæredato ſubſtituit.

i Fuerit. Vt quia gratioſus erat hic pupillus, ſic vt ei donaretur, vel legaretur.

k Id omne. Imò videtur: ꝙ tm̄ in eis bonis valet ſubſtitutio, quæ a patre peruenerunt ad filium exhæredatum: vt ff. de mil. teſt. l. miles. §. exhæredato. q̄ eſt huic ꝯtra. ſol. ibi miles emancipato ſubſtituebat: quod in alio, ſcilicet pagano non toleratur: vt ſ. eo. §. exitaueo. & ideo cum vnum pro eo inducitur, ſcilicet ꝙ poteſt ſubſtituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, ſcilicet quòd non poteſt ſubſtituere emancipato, niſi in his bonis, quæ ſibi dedit: vt argu. ff. de iureiuran. l. eum qui. in prin.

ADDITIO. Imò exiſtenti in poteſtate: quod patet, quia exhæredatur: quæ exhæredatio eſſet inepta in emancipato vnde dic ꝙ ibi loquitur in milite, q inſtituto, vel emancipato poteſt ſubſtituere ꝓ parte, & pro parte non: ſecus in pagano. Ang.

l Ad ſubſtitutum. Qui ſubſtitutus nullo poteſt grauari legato, & in ea re, quæ pupillo fuit relicta: vt C. de leg. l. cum quidam. ſed ipſe exhæredatus ſic in re ſibi relicta: vt ff. eo. l. exhæredati. §. cum filiæ. in fi. §. Et no. hunc §. non poſſe hodie habere locum. niſi talis ſit impubes, qui poſſit eſſe ingratus: vt proximus pubertati. vt no. ī quibus mod. tutel. fi. §. idē ſi in ſeruitutem. aliàs nō pōt exhæredari: vt C. de inoffic. teſta. l. ſi q̄s in ſuo. §. legis.

m Inſtitutorum. Vt ſ. eo. in prin. vſq; ad proximum. §.

n Exhæredatorū. Vt ſupra proxi. §.

o Et ſibi. Hic nota. quòd ſi filium exhęredet eique ſubſtituit: prius ſibi, deinde debet facere filio teſtamentum. Si autem eum inſtituat. tunc vel ante, vel poſt valet inſtitutio, vel ſubſtitutio. vt ff. eo. l. ij. §. prius. & §. ſed ſi quis. & §. ſed & ſi. & §. fi.

ADDITIO. Sed hanc reprobant doct. quia non habet rationem, & dicunt iſtum textum, & dictum § prius procedere, quando ſubſtitutio fit ex interuallo: ſecus ſi eodē contextu: quia non curatur quid præcedat. Ange.

p Faciat. Hoc fallit in milite, qui poteſt ſubſtituere pupillo: licet non inſtituat ſibi aliquem heredem: vt ff. de vulga. & pupilla. ſubſtitutio. l. ſecunda. §. quiſquis.

q Pars. Sic ff. quemadmodum teſtamenta aperiantur. l. penultima.

r Non valeat. Scilicet a principio: vt quia filius fuit præteritus: vt ff. eodem. l. ſi quis cum. in fine legis, vel aliàs, ſcilicet non valet teſtamentum a principio: cum multi ſint modi, quibus teſtamentum non valet: vt ff. de iniuſt. rup. teſta. l. j. Idem etiā ſi ex poſtfacto rumpatur in totum ſcilicet teſtamentum patris. Secus ſi pro parte tantum: quia tunc ſubſtitutio remanet: vt ff. eod. l. in ſubſtitutione. & ff. de inofficio. teſta. l. Papinianus. §. ſed nec. Item hæc ſunt vera, ſi iure ciuili expugnetur teſtamentum. Aliter autem ſi iure prætorio: vt ſi per contra tabul. expugnetur teſtamentum: quia remanet ſubſtitutio: vt ff. eodem, l. ex duobus. in fine. & l. ſequen. quæ huic legi contrariæ ſunt. Sed certe aliud eſt, cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio: vt ibi. nam prætor non poteſt facere eſſe, nec deſinere hæredem: vt infra, de bonorum poſſeſſio. §. quos autem. Item nota hic, ꝙ de alienis rebus quis teſtatur, vt pater de bonis filij. ſic & aliàs ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cum his. §. ſi. dona-

a Proprio id eſt ſuo & quot modis dicaẗ ꝓpriū Mand. in Gl. facul. §. & proprium.

a Doctores ꝯ pp publicā vtilitatē ad ſimilitudinem ſigni iniuncti: vt p Io. Fab. & Ange. hic.

i Et ē rō diuerſitatis: quia ſubſtitutio exhęredati eſt ſimpliciter teſtm̄ filij, ita ꝙ nō patris a quo nullāquo tā hrditatē accepit. & idō ſ alieno teſtamento legare nō pōt: ſecus ſi ex eadē voluntate quotā hęreditatis haberet ſubſtitutus, & ſubſtitutioni locum eē poſſet, vt hic. Ang.

† Facit ad hūc § ca. i noſtra. § gl. j. in fi. extra de ſepul.

donator. verſi. ſi miles. & ff. de iniuſt. rup. l. ſi quis fi-
lio. §. ſed & ſi quis fuerit. Eſt & alius caſus ſecundum quoſdam: vt C. de ſecun. nup. l. fœminæ. §. fi. Sed de iure communi aliter eſt: vt ff. de teſt. l. eius qui. §. j. & de iure Cod. l. conficiuntur. §. ſi poſt.

beris. §. hæc verba. & l. ſeq.

i Pro qua parte. Prout enim dilexit teſtator eos inſtituit æqualiter, vel inæqualiter, ſic in ſubſtitutione præſumitur: vt hic, & ff. eo. l. ſi pater. & ſ. titu. j. §. & ſi ex diſparibus.

Vel ſingulis a liberis vel ei, qui eorum nouiſsimus b impubes morietur, ſubſtitui c poteſt. Singulis quidẽ, ſi neminẽ eorũ inteſtatũ decedere voluerit: nouiſsimo, ſi ius legitimarũ hæreditatum † integrum inter eos cuſtodiri velit.

Pupillo ſubſtitutus dari põt certo, & proprio nomine, aut generaliter, his verbis (quiſquis mihi erit hæres, filio meo impuberi ſit hæres) quo caſu qui ex teſtatoris iudicio hæredes fuerunt, pro hęreditarijs portionibus ſubſtituti videntur.

Subſtituitur aũt impuberi, aut nominatĩ: d veluti, Titi⁹, e aut generaliter: vt, Quiſquis mihi hæres erit. e Quib⁹ f verbis vocantẽ ex ſubſtitutione, impuberẽ mortuo filio illi, qui & ſcripti ſunt hæredes, g & extiterũt, h & pro qua parte i hæredes facti ſunt.

Pubertate euaneſcit pupillaris ſubſtitutio, nec longiorẽ habet progreſſum, quàm in pubertatem vſque.

Maſculo igitur vſq; k ad xiiij. annos ſubſtitui põt, fœminæ vſq; ad xij. annos, & ſi hoc tẽpus exceſſerit, ſubſtitutio l euaneſcit. †

Extraneo et puberi filio poſt aditam hęreditatem directe ſubſtitui non poteſt: ſed per fideicommiſſum poteſt.

Extraneo verò, vel filio puberi hæredi inſtituto, ita ſubſtituere nemo põt, vt ſi hæres extiterit, & intra aliquod tẽpus deceſſerit, alius ei ſit hæres, ſed hoc ſolũ permiſſum eſt, vt eum per fideicommiſſum m teſtator obliget n alij hęreditatẽ eius, vel totam, vel pro parte reſtituere. quod ius quale ſit, ſuo loco tradem⁹. o

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS teſtamenta infirmentur.

Si quis facto teſtamento quẽpiam ſibi ſeu in filium arrogauerit, vel ex ſuis deſcendentibus aliquem adoptarit, protinus quaſi ſui hæredis agnatione, quod prius fecerat, rumpitur teſtamentum.

Teſtamẽtum iure factũ, vſq; eo valet, donec rumpatẽ, irritumve fiat. Rumpitur autem teſtamentum,

a Vel ſingulis. Poteſt enim eſſe, quòd quis habeat plures filios, & omnes impuberes, ſi ergo cuilibet ſubſtituere vult, poterit. d ſi autem ultimo loco morienti, & hoc poteſt: vt hic, & ff. eodem. l. vel ſingulis. & hoc caſu uno moriente, defertur ſua portio iure legitimo, ſcilicet, per legem duodecim tabularũ ad fratres: vt hic. & infra de legitim. agnato. ſucceſſ. §. j. Sed certè ex eo, quòd tantum ultimo morienti ſubſtituit, uidetur eos inuicem ſubſtituiſſe uſque ad vltimum: & ita iure ſubſtitutionis magis, quam legitimo inter eos ſuccedi uidetur: ut ff. de legatis ſecundo. l. Titia Seio. §. Seia. in fine. quæ eſt huic contra. Sed certè ibi dixit plus, ſcilicet, quòd non alienarẽt, quod teſtator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure ſubſtitutionis ſuccedere: non quia ultimo tantum ſubſtituit. vt ff. de legat. iij. l. is qui. in fine.

ADDITIO.
Et nota, quòd iſte §. eſt lex. ff. eodem titulo. & incipit, vel ſingulis. ideo non ab re ſic § iſte debet incipere: & ita habent correcti codices.

b Nouiſſimus. Id eſt, vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres eſto.

c Subſtitui. Scilicet pupillariter.

d Nominatum. Sic ſupra de exhæredation. libero. §. nominatim.

e Hæres erit. Subaudi. ſit hæres filio meo.

f Quibus. Scilicet generalibus verbis.

g Hæredes. Scilicet patris.

h Extiterunt. Scilicet, ipſimet hæredes. ſ nã ſecus ſi alij fiant, vt puta patri, vel domino. nam tales, ſcilicet, pater. & dominus, qui ſunt hæredes per filium vel per ſeruum, ex his verbis generalibus non admittuntur ex ſubſtitutione. Idem dicas de hærede hæredis: vt hæc notantur. ff. eo. l. cum filio. & l. qui li-

k Vſque. Ad xiiij. ann. ſcilicet, cõpletos: nam pupilli eſſe deſinunt: vt ſ. quib. mod. tut. fi. in princ. ſed intra hos annos poteſt ſubſtitui: vt ff. eod. l. ſi ita quis. & l. qui plures.

l Subſtitutio. Scilicet directa: ſi tamẽ aliqua verba inueniantur fideicõmiſſi in teſtamẽto, iure fideicommiſſi valebit: vt C. de fideicõ. l. ſi frater tuus.

m Per fideicõmiſſum quod ſemper feciſſe videtur, cum dicit, ſi filius meus quandocunq; deceſſerit, ſubſtituo ei Vitalem: quia verbum ſubſtituo, cum ſit generale verbum, & ad directã, & fideicõmiſſ. ſubſtitutionem poſſit trahi: ad id reſtringetur, quod eſt rei aptius. id eſt ad fideicom miſſum: quia directa non habet locũ quandocunque decedit: & probatur hoc. C. de impube. & alijs ſubſti. l. precibus. § ſi verò ſubſtitutio. & ff. de vulga. ſubſtitu. l. cohæredi. §. cum filiæ. & ff. de legi. & ſen. con. l. in ambiguis. ſiue idem ſi dicat. Vitalis hæres eſto. nam trahitur ad fideicõmiſſariam: quia de hæreditate reſtituenda rogaſſe videtur: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. j. reſpon. & l. Scæuola. Sed contra eſt: vt not. ſupra in diſtinct.

n Obliget. Rogando eum per fideicommiſſum, vt reſtituat. Accur.

o Trademus. Vt infra de fideicom. hær. per totum.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Vſq; nũc qualiter firmẽtur teſtamẽta nũc qualiter infirmẽtur. nã nihil eſt adeo firmũ, quod nõ rũpatur in auth. de nupt. §. nuptias. col. 4.

Teſtamentũ. Totus iſte tit. diuiditur. iv. partes. Primo ponit, qualiter teſtamentũ tollatẽ agnatione ſui hęredis nouiter adoptati: Se-

Inſtit. Imper. k 4 cundo

a Etiam vnica oratione. qđ facit, vt ſi filiabus legentur cẽ cũ ꝑ qua libet quãuis verbis ſint cõiũctæ, nõ eſt habeat i⁹ accreſcendi, vt l. huiuſmodi. §. quibus iã. ff. de leg. j. Ang.

q. d. cũ ſubſtituit ei qui vltimo morietẽ, ſiue ꝑmoriatẽ, eius portio deferẽ ad alios fratres: & hoc ſit iure legitimo, i. per l. xij. tab. Aegi. Per.

Aliàs Titius hęres eſto.

Quod facit ad materiã l. fi. C. de edi. diui Had. toll. cuius bñficiũ datẽ hæredi ſcripto. Ang.

f Cõcor. in ca. Rainutius. in glo. ſuper verſi. liberis ante me. ibi pupillaris & extra. de teſta.

Tu diligenter expẽde hãc glo. cuius contrariũ no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de vulga. & pupil. q̃ vult quoties ſubſtitutio directa ſit, nũquã poſſit valere iure directo pp defectũ pſonę, q̃ eam facit vel cui ſit, ſed obliquaẽ iure fideicõ. q̃ gl. vera ẽ, & hæc falſa cũ pcedenti ſm Bal. hic, & Ioã. de pla. Et vid Bar. in d. l. verbis ciuilibus.

Nota q̃ ſubſtitutio cõpendioſa facta verbis cõibus valet oĩ tpe vt fideic. & idẽ tenuit glo. ſ. d. l. pcib⁹. & eſt cõis opi. licet aliq dixerint q̃ intra ipa valeat iure directo, poſt tẽpora verò iure fideicõ. & dicatis vt ibi Chriſt.

cundo qualiter p ſecundũ teſtamẽtũ tollatur primũ: Tertio qualiter teſtamentũ irritet̃ cap. dim. teſtantis. Quarto an volũtas ſolẽnnis poſſit tolli nuda voluntate teſtantis. Vltimo, ꝙ etiam Impe. non capit ex teſtamento imperfecto. Secunda ibi, in §. poſteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quinta ibi, Eadem oratione.

qualiter rumpit̃ teſta. arrogatione. & agnatione ſui hæredis: nunquid pluribus alijs modis rũpi põt? Et reſp. Imp. ꝙ ſic. nam certè primũ teſta. de iure factũ rumpit̃ per ſecundum teſta. iure factũ: nec in hoc caſu refert, verum quis hæres extiterit ex ſecundo teſta. an non. Nam hoc ſolum ſpectatus, quantum ad hoc, vt per ſecũdum rumpat̃ primum: an aliquo caſu ex ſecundo teſt. exiſtere potuerit. Ideoq; ſiquis in ſecũdo teſta. inſtitutus, aut repudiauerit hæreditatem, aut viuo teſtatore, aut poſt mortẽ eius ante, quã adierit, deceſſerit, aut fortè deficiente conditione ſub qua fuit hæres inſtitutus, eſſe non poſſit: in omnibus his caſibus paterfamil. intelligitur inteſtatus deceſſiſſe. nã primum teſt. non valet: quia ruptũ per ſecundum cũ ſolẽnitate factum: & ſimiliter ſecundũ, nullas vires habet, cum ex eo nullus hæres extiterit. & ita nec valet primum, nec valet ſecundũ. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſed & ſiquis. Fran. de Aret.

cùm in eodẽ ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtaméti ius † vitiatur. Si qs enim poſt factum teſtamentum adoptauerit a ſibi filium per Imperatorem, eũ, qui eſt ſui iuris: aut per prætorem ſecundum noſtram conſtitutionem b eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum, eius rumpitur c quaſi adgnatione d ſui hæredis.

Poſteriore teſtõ ex quo quis iur̃ ciuili aliquo caſu adir̃ potuit hęreditatẽ (quãuis nõ adita fuerit) rũpit̃ prius teſtm̃.

Poſteriore quoque teſtaméto, quod iure perfectum eſt, ſuperius rumpitur, e nec intereſt, extiterit aliqs hæres ex eo, f an nõ. hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere g potuerit. Ideoque ſiquis, h aut noluerit hæres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius antè, quam hæreditatem adiret, deceſſerit: i aut cõditiõe ſub qua hæres inſtitutus eſt, defectus ſit: in his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur, Nã & prius teſtamẽtum nõ valet ruptũ a poſteriore: & poſterius æquè nullas habet vires: cum ex eo nemo hæres extiterit.

Etiã poſteriore ritè facto teſtamento, in quo in certis rebus quiſpiã inſtitutus fuit, primum cui hæres eſt univerſalis, tollit̃ teſtamẽtũ finaũs ſecundis tabulis, vt priores quoque vim obtinerent, iuſſerit teſtator: tunc qui ex re certa ſcriptus eſt, univerſam hæreditatem hæredi, qui priore inſtitutus eſt teſtamento, reſtituere tenetur.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quib. mod. infir. teſt. dicatis mihi primo, quandiu valet teſtamẽtum rectè factum? Ad hoc reſp. Amice teſta. iure factum ſemper valet, donec aliquo modo rumpatur, vel irritũ fiat. Sed quid domine, iam video quã diu valet teſta. dicatis modo mihi, quã do intelligitur teſt. rumpi? Ad hoc reſp. Amice, teſta. propriè dicitur rumpi quando in eodem ſtatu manente teſtatore, ius ipſius teſta. vitiatur, vt patet in tali exemplo. Quidã fecit teſta. ſolenne. & poſt teſta. arrogauit imp. reſcr. quendam ſibi in filium: aut fortè per prætorem aliquem ſibi adoptauit ſecundum tenorem noſtræ conſtit. nam in caſu iſto per arrogationẽ, vel per adoptionẽ iſtius filij, qui nec eſt exhæredatus nec inſtitutus, rumpit̃ teſta. ſicut rumperetur ſi poſt factum teſta. aliquis ſuus hæres teſta. agnaſceretur. Et h. d. vſque ad illum §. poſteriore quoque. Fran.

a Adoptauerit. Id eſt, arrogauerit.

b Conſtitutionem. Puta auus eſt, qui adoptat: vt C. de adop. l. cũ in adoptiuis. & I. de adop. § ſed hodie.

c Rumpitur. Si autem eũ prius inſtituiſſet, nõ rumperetur. licet poſtea arrogaretur: vt ff. de lib. & poſth. l. filio §. fi. Si autẽ ſuus exhæredatus filius emãcipatus, & poſtea arrogetur, tunc nõ rumpitur, aut extraneus, qui poſtea arrogatur, & tunc rumpitur: vt ff. de contra tabu. l. non putauit. §. ſiquis emancipatum. Extraneum autem nepotem accipe, qui non eſt ſuus hæres: cum alius enim præcedat. ‡ aliàs fruſtra tunc exhæredaretur: vt ff. de verb. oblig. l. quidam cum filium. & de libe. & poſthu. l. ſiquis poſthumos. §. ſi filium.

ADDITIO Et hæc vera, quando ante teſtamentum ſuis facta exhæredatio. quid autem ſi eodem, vel in vno teſtamento inſtituatus, in alio poſtea ſimpliciter exhæredetur, aut ſi poſt ius quæſitum exhæredatio conteratur? vide Ange. hic.

d Quaſi adgnatione. Id eſt, ſicut natiuitate alicuius poſthumi nam tũc certum eſt rumpi: vt ff. de iniuſto rupt. teſta. l. j. in fi. & l. iij. in princ. & l. certum. ‡ & hoc in maſculi teſta. ſecus in teſta. fœminæ: vt ff. de libe. & poſthu. l. Gallus. §. nunc de le. Velle. in fi. §. & eſt ratio quia præteritio matris haberet pro exhæredatione: vt I. de exhæred. lib. §. fi. ſed de inoffic. teſtam. agit talis poſthumus: vt C. de inoffic. teſta. l. iij.

Poſteriore quoq; CASVS. Domine, iam video

e Rumpitur. Hoc eſt verum ſecundũ quoſdam quãdo ſecundũ nõ cõcordat cũ primo: aliàs durat primũ: vt C. de teſta. l. ſancimus. Sed certè hoc ſtare nõ poteſt. nam ſi valet ſecundum, nõ valet primũ: cũ idem nõ poſſit duo teſta. facere: etiã ex ſecundo tantũ adeatur hæreditas. ‡ E contra in ſententia. nam valet prima, nõ ſecunda ab eodẽ & ſuper eo lata: vt ff. de re iudi. l. iudex.

f Ex eo. Scilicet poſteriore teſtamento.

g Exiſtere potuerit. Nota non conſiderari quod eſt, ſed quod eſſe poteſt: vt hic, & ff. de hære. inſti. l. pater filio. & ff. de iniu. rup. teſt. l. eum in ſecundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & poſthum. l. ſi filius. §. Solu. ibi ſecundum teſtamentum non valuit, etiam in principio: hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. Item not. quòd id quod valet plus rumpitur per id quod minus valet: ſic ff. de adimen. leg. l. legatum ſub conditione. §. j. Argu contra ff. de reſcinden. vend. l. ſi id quod. in princ. & §. fi. dic vt ibi not. in gloſſ. j.

h Ideoq; ſi quis. Scilicet inſtitutus hæres in ij. teſta. Et iſte verſic. eſt exemplum, quãdo valet primum teſta. & nõ exiuit ex eo hæres. & vide tertiũ exemplum.

i Deceſſerit. Quare nõ tranſmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. tol. § in nouiſſimo.

Sed & ſiquis CASVS. Domine, iam video qualiter rumpitur teſt. primũ per ſecundũ, licet ſecundũ teſt. nõ habet effectũ, an pluribus alijs modis rũpi poteſt? Et reſpõ. ꝙ ſic. nam aliquãdo rumpit̃ primũ p ſecundũ: ita tamen, quod vtrunq; valeat, ſi primũ valet iure fideicõmiſſi, nõ tanquã ex primo, ſed tãquã ex ſecundo, vt liquet tali exemplo: Quidã fecit teſtamentum ſolẽnitate obſeruata, poſtea fecit teſtamẽtum ſe-

cun ſu.a

† Aliàs ius.

‡ Et inſel lige extraneũ ea extraneitate qua filius emancipatus. & ſic nõ ineptè exhæredatus: imò lex conſuluit: vt §. poſthumorũ. I. de exhær. libe. & ita bene ſequit̃ in glo. aliàs fruſtra. & cet.

‡ Teſtamẽtũ ritè factũ poſtea p ingreſſum monaſterij non irritat̃: ſed regulat̃ ſecundũ Anch. ſi qua mulier. C. de ſac. ec. eccle. dic vt per Anch. hic.

Teſtamentũ tm̃ pręfertus primo: ſed prima ſententia præfertus ſecundæ.

Hoc verum vbi nuns ex interuallo: alias ſi eodẽ contextu & corã eiſdẽ teſtibus poſſunt duo originalia confici. Ioan. fab.

..andum ſimiliter, cũ debita iuris ſolẽnitate, & in ſecũdo teſtamento inſtituit hæredẽ in certis rebus, & cũ feciſſet ſecundũ teſtamentũ, adiecit, Volo quòd illud quod dixi in primo teſtamento, valeat. In caſu iſto dubitatur, vtrum primũ teſtamentũ videatur ruptum per ſecundum: Diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt primũ teſtamentum per ſecundũ ſublatum eſſe: licet in ſecũdo teſtamẽto hæres in certis rebus ſit inſtitutus, & verba conſtitutionis prædictorũ principum, in hoc titulo inſeruimus, & ſunt verba conſtitutionis hæc, Imper. Seuerus, & Antoni. Augu. Coccein Campano ſalutem. Dubitari non oportet teſtamentum ſecundo loco factum, licet in eo in rebus certis hæres ſcriptus ſit, perinde iure valere, ac ſi certarũ rerum mentio in eo facta non eſſet, ſed tamquã hæres eſſet ſimpliciter inſtitutus. Veruntamen in hoc caſu hæres ſcriptus in ſecundo teſtamẽto debet eſſe contentus rebus ſibi in ſecundo teſtamẽto datis, ſi ſufficiant ad quartam totius, vel ſi non ſufficiant, ſuppleta ſibi quarta ex leg. Falcid. tenebitur vt fideicommiſ. hæreditatem hæredibus ſcriptis in primo teſtamento reſtituere, & hoc propter hæc verba inſerta ſecundo teſtamento, quibus teſtator expreſſit vt prius teſtamentum valeret. Et his modis ſupradictis, videlicet arrogatione, & ſui hæredis agnatione, & ſecundi teſtamenti conſtitutione, teſtamentum iure factum rumpi intelligitur &c. Cætera, quæ in hoc titu. dicuntur planiſſima ſunt.

eo legatarij, præterquam in querela inofficioſi teſtamenti: de quo dic vt per Ange. hic.

d Inſeri iuſſimus. Hoc titulo ſtatim.

e Aliud. Scilicet quod expreſſe confirmari poteſt primum in ſecundo, & aliás: vt patet in ſequẽtibus.

Sed & ſiquis [a] priore teſtamẽto [b] iure perfecto poſterius æquè iure fecerit: etiam ſi ex certis rebus [c] in eo hæredem inſtituerit: ſuperius tamen teſtamentum ſublatũ eſſe, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt. cuius cõſtitutionis verba & hic inſeri iuſſimus: [d] cum aliud [e] quoq; præterea in ea cõſtitutione expreſſum ſit. Imperatores [f] Seuerus, & Antoninus, Cocceio Cãpano. [g] Teſtamentũ, ſecundo loco factũ, licet in eo [h] certarũ rerum hæres ſcriptus ſit, perinde iure valere, [i] ac ſi rerũ mẽtio facta non eſſet: ſed teneri hæredem ſcriptum, [k] vt contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta [l] quarta ex lege Falcidia, hæreditatem reſtituat ijs, qui in priore teſtamento ſcripti fuerãt, propter inſerta fideicommiſsi verba ſecundo teſtamento, [*] quibus vt valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt: [m] dubitari non oportet. Et ruptũ quidem teſtamentũ hoc modo [n] efficitur.

Per capitis diminutionẽ teſtamentum proprie fit irritũ. Et largo modo teſtamentũ ruptum, vel iniuſtum dicitur irritum, & econtra. Aret.

Alio quoque [*] modo teſtamenta iure facta infirmantur: veluti, cum is, qui fecit teſtamentum capite deminutus ſit. [o] quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. [p] Hoc autem caſu [q] irrita fieri teſtamenta dicũtur, [r] cum alioqui [s] & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea, quę ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint. Sed & ea, quæ iure facta ſunt, & poſtea poſt capitis deminutionẽ irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè commodius erat ſingulas cauſas [t] ſingulis [v] appellationibus diſtingui: ideo quędam non iure facta [x] ...

f Imperatores. Ecce verba conſtitutionis. Accurſius.

g Campano. ſ. reſcripſerũt ſalutem.

h In eo. Scilicet ſecundo teſtamento.

i Valere. Accipe, dubitari non oportet: quod eſt infra. Accurſius.

k Scriptum. Scilicet in ſecundo teſtamento.

l Suppleta quarta. Scilicet ſi res ſibi datæ non faciant quartam.

m Expreſſum eſt. Nam teſtator voluit primum teſtamentum manere: & tamen non potuit, niſi de iure fideicom. ex tacita tamen voluntate, quæ ex ſecundo teſtamento percipitur, remanet primum: vt ſi dicam in ſecundo, idem inſtituo talem, quia mortuus eſt quem inſtitueram in primo. nam ſi errauit, remanet primus hæres, & legata ex vtroque præſtantur. ſcilicet à primo hærede: vt ff. de hæred. inſtit. l. fin.

ADDITIO. Et ſic ex qualitate præfationis colligitur cauſa finalis ipſius diſpoſitionis: & tunc ab ea licitum eſt arguere. Angel.

n Hoc modo. Scilicet tribus modis per arrogationem, & agnationem. vt ſupra eodem. § primo. Item & per ſecundi teſtamenti compoſitionem: vt ſ. eod. §. poſteriore quoque. vſque huc.

o Diminutus ſit. Licet minima capitis diminutione: vt infra eodem. §. non tamen. in fine. & ff. de iure codicillorum. l. conficiuntur. §. ſi poſt factum teſtamentum. ſed contra. ſupra de milita. teſtamento. §. penultimo. Sed illud ſpeciale eſt in milite. Poteſt & alius modus irritandi teſtamentum adijci: quia per legẽ quandoque caſſatur in duobus caſibus: vt in authentica. vt cum de appellatione cognoſc. §. ſi quis de prædictis. & §. ſi vnum ex parentibus. coll. viij.

p Retulimus. Vt ſ. de cap. dimi.

q Hoc autem caſu. Scilicet quo ſi capite diminuitur.

r Dicuntur. Scilicet, proprie.

s Alioqui. ſ. ſi improprie dicere velim, & large.

t Cauſas. Id eſt differentias.

v Singulis appellationibus. Id eſt proprijs nominibus. & facit ff. de ſupel. leg. l. Labeo §. fin.

x Non iure facta. Vt ſunt illa, quæ carent ſollẽnitate teſtium. Vel quando teſtator nõ habuit teſtamenti factio-

a Sed & ſiquis. Iſte §. eſt lex. ff. ad Trebel. & incipit, Siquis priore. Accur.

b Priore teſtamento Not. hic arg. pro ſententia appellationis: verum ex ea, vel ex prima agatur. * Sed contra arg. C. de dona. inter vir. & vxor. l. ex verbis. Et ſimile poteſt notari in l. pen. eiuſdem tit. Accur.

ADDITIO. Tu dic quòd agitur ex prima in criminalibus, Idem in ciuilibus ſi lapſu temporis ſit cõfirmata, puta quia eſt appellatio deſerta, aliàs & per ſecundam ſententiam, ſecundum Ioan. Fabr. agitur ex vtraque, ſed ſecundum Ang. ex ſecunda, ex qua etiam agitur, ſi ſit contraria primæ.

c Ex certis rebus. Quia totũ habet, licet ex certa re ſit inſtitutus, & ideo rumpit primũ teſtamẽtũ, vt hic, & ff. de hære. inſtit. l. j. §. ſi ex fundo. in glo. inſtitutus.

ADDITIO. Et hoc verum, quãdo in eodẽ teſtamento non eſt dãtus alius cohæres, aliàs haberetur lo...

* Aliàs, Alio aũt, &c.

* Aliàs valere ſic ſi &c.

* Abũdat ſecundo teſtamento.

* Dic q. aut prima ſnia tẽpo ris lapſu: vt pote q. appellatio deſideratur, & agitur ex prima, aut cõfirmatur per ſecũdã & ex ea agitur. glo. in l. hæres vbi Barto. C. de app.

1 Primus caſus eſt quãdo ille qui cognouit ſe hæredem ſcriptũ in teſtamẽto: teſtatorẽ inopia laborantẽ nõ alimẽtauerit, imò illum paſſus eſt fame necari. Secũdus caſus eſt quãdo teſtatorẽ ab hoſtibus captũ non redemit: tunc indignatione quadã hæredis teſtamentũ viribus vacuatur: propterea quia hæreditas ex eo non aditur secundum Chriſtop.

2 Iſta gloſſa cũ duabus ſequẽtibus non ſunt Accurſij, ſed additiones.

dicuntur, quædam iure facta rumpi, [a] vel irrita fieri, [b]

Capitis diminutione teſtatoris iure ciuili irritum fit teſtamentum: quod tamen, ſi hę res mortis tẽpore priſtinum ſtatum recuperauerit, iure prętorio conualeſcit: & ex eo ſecũdum tabulas bonorum poſſeſſio peti poteſt.

Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quę ab initio iure facta per capitis diminutionẽ irrita facta ſunt. Nã ſi ſeptẽ teſtiũ ſignis ſignata ſunt: [c] põt ſcriptus hæres ſecundũ tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere, ſi modo defunctus, & ciuis Romanus, [d] & ſuæ poteſtatis, [e] mortis tempore fuerit. [f] Nam ſi ideo irritũ factum ſit teſtamentum: quia ciuitatem, vel etiam libertatẽ [g] teſtator amiſit: aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tempore in adoptiui patris poteſtate ſit, non poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas [h] bonorum poſſeſſionem petere.

Simplici nudaque voluntatis expreſſione pcedẽs ritè factum teſtamentũ minime infirmatur, item poſterioribus tabulis imperfectis, non ſiũt irritæ priores perfectæ.

Ex eo autẽ ſolo [i] non põt infirmari teſtamẽtũ, quòd poſtea teſtator id noluerit [k] valere. vſque adeò vt & ſi quis poſt factum prius teſtamentum poſterius facere cœperit, & aut morte [*] pręuẽtus, aut quia eum eius rei pœnituit, id nõ perfecerit, diui Pertinacis oratione cautum ſit, ne aliàs tabulę priores iure factę, irritæ fiant: niſi ſequẽtes iure ordinatę, & perfectę fuerint. [l] Nã imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt. [m]

Siquis idcirco principem hæredem ſcripſerit, vt aduerſario cum quo ſibi lis erat, duriorem conſtitueret litigatorem, nulla eſt diſpoſitio huiuſmodi.

Eadem oratione expreſſit, [n] nõ admiſſurũ ſe hæreditatem eius, qui litis cauſa principem reliquerit [o] hæredem, neque tabulas non legitimè factas: in quibus ipſe

ti factionem, & fecit: vel qñ filiũ in poteſtate conſtitutum prætermiſit: vt l. j. ff. de iniuſt. rup. teſt.

a Rumpi. Scilicet, tribus modis videlicet per arrogationem, per agnationem, & per ſecundi teſtamenti compoſitionem.

b Irrita fieri. Vt per capitis diminutionem teſtatoris, vel quando hæres inſtitutus non adit hæreditatem: quia tũc teſtamentum conſtituitur irritum: vt l. j. ff. de iniuſt. ru. teſt.

c Signata ſunt. Et poſtea teſtator capite diminutus eſt.

d Ciuis Romanus. Vt quando maximã vel mediam capitis diminutionem paſſus fuerit, & poſtea reſtitutus.

e Suæ poteſtatis. Vt in minima. Accurſius.

f Fuerit. Et aliquo iudicio voluntatem primam retineat: vt ff. de bono. poſſ. ſecundum tabulas. l. qui ex liberis. §. teſtamento.

g Libertatem. Imò etiam facto ſeruo teſtatore ſiue quia capiatur ab hoſtibus & ibi ſeruus moriatur. nam tunc valet teſtamentum: vt ſupra, quibus nõ eſt per. fa. teſtamen. §. fina. q eſt contra, ſed illud eſt propter fictionem legis Corne. vt ibi, & ff. de vulga. ſubſtit. l. lex Cornelia.

ADDITIO. Et tunc quando impedimentum tollitur per viam fictionis, vt ibi: vel reſtitutionis in integrum à principe: vt l. ſi quis filio. §. pe o. ff. de iniuſt. teſta. reconualeſcit teſtamentum etiam de iure ciuili, niſi quo ad reliſtum tali mandato factum, vel ipſius inſtitutionem ſecundum Ange. hic.

h Secundum tabulas. No. q de iure ciuili non admittitur: cum ſit irritum teſta. ſed de iure prętorio quo inſpecto, non potuit infirmari quod erat factũ: ſeũ circa talia ius prętorium non habeat vim: vt infra, de bo. poſ. §. quos autem. Accurſius.

i Solo. Bene dicit ſolo: quia ſi plus interueniat, licet non ſit perfectum, ſm tamen quandoq; rumpit primum, vt in fi. huius §. dicemus.

k Noluerit. Scilicet, dicendo hæc verba, nolo teſtamentum quod feci valere. *

l Perfectæ fuerint. Imò quandoque & ſi ſint imperfectæ ſecundę rumpunt primũ factas: vt C. de teſtam. l. ſancimus. quæ eſt contra. Sed ibi iam ex curſu decennij, quam mutatione voluntatis illud euenit, non ſola mutatione. Item contra. ff. de milit. teſt. l. eius militus. §. ſi militia miſſus. Sed ibi primum erat minus ſolemne iure cõmuni inſpecto, vnde facilè potuit rumpi. † Item contra. ff. de iniuſto rup. teſt. l. ij. Sed ibi ſecundum licet non ſit perfectum iure communi, eſt tamen perfectum iure militari: vnde rũpit primũ. Itẽ contra. C. de teſta. l. hac cõſultiſſima. §. ſi qs antẽ. Sed ibi in ſecũdo fuerunt inſtituti qui & aliàs inteſtato ſucceſſuri erant: vnde facile rumpit primũ teſtamẽtum, in quo extranei ſũt inſtituti. & facilius admittũtur venientes ab inteſta. vt argu. ff. de vulgari, & pupi. ſubſtitu. l. ſi filius. Item cõtra. C. de teſt. l. noſtram. & ad idem contra. ff. ſi ta. teſta. nullæ ex. l. j. §. ſi hæres. Sed in iſtis legibus plus fecerat teſtator: vt rũperet primum: quia incidit, quod magis eſt, quàm ſi aliud teſtamentũ facere voluiſſet: arg. ff. de his, q in teſtam. delen. l. ij. Item contra. ff. de hæredi. hær. l. Claudius. † Sed ibi non valet primum: non quia ruptum ſit a ſecundo: ſed quia hæres inſtitutus in primo non adiuit ex eo hæreditatẽ: vnde non valet teſtamentum, quod hæredem non hẽt: vt ff. de iis, quæ in teſta. delen. l. proxime. nec potuit eã tranſmittere ſuo hęredi adeundã: vt C. de cadu. tol. l. vnica. §. in nouiſſimo. Itẽ contra. C. de his, qui. vt indig. §. hæreditas. Sed ibi dixit talia verba. q hæres erat indignus, vel ſimilia, q plus faciunt, quam ſi ſimpliciter diceret, nolle prius valere: vel quàm ſi ſecundum cœpiſſet facere, & ideo ibi receditur à primo. Vel dic, illud quod hic dicitur, eſſe verum de iure directo, vt non rumpatur primum, ſed tamen auferatur ei hæreditas, vt indigno: ut ibi, cum hoc cogitauerit teſtator: vt arg. ff. de condi. inſti. l. quidam. in fi.

m Nullum eſt. No. nihil eſſe, quod perfectum nõ ſit. C. de his, qui. vt indi. l. cũ Syllanianũ. in fi. Sed contra, ff. quẽadm. teſta. ap. l. ij. §. teſtamentũ. Sed ibi abuſiuè dicitur aliquid quod non erat perfectũ. Item contra. C. de teſta. l. hac conſul. §. ex imperfecto. Sed illud ſpeciale eſt fauore liberorũ, vt ibi dicitur: ſicut & illud eſt ſpeciale in illis, vt difficilius rumpat teſtator illud i quo ipſi inſtituti ſũt: vt i Auth. de teſ. imp. §. pe. col. 8.

n Expreſſit. Scilicet diuus Pertinax.

o Reliquerit. Scilicet in ſolemni teſtamẽto: quod facit vt

† Vel dic quod ille caſus nõ eſt ꝓpter except⁹ a regula: qa hic primũ erat validũ, de iure cõi, ſed ibi primum erat validum iure ſpecial ex priuilegio. Ang.

* Alias, mortaliuste.

* Alias Clodius.

* Niſi declaret voluntatẽ ſuã in actis corã iudic & poſt lapſum decẽnij. l. ſancimus. C. de teſta. Aegi. Per. Multa cõtraria format & ſoluit.

a Et ita I. eſt, vt dicitur. faciet aduerſarium ſuis aduerſa-tijs: i quæ inſtitutio eſt odioſa, & inuidioſa: vt ff. de hæred. inſtit. l. penultima.

a Ob eam cauſam. Scilicet litis. nam ſi legitimas nō probat, ſcilicet princeps, multo minus probabit non legitimas. Accur.

b Probaturum. Id eſt, cōmendaturum.

c Admiſſurum. Id eſt, niſi ſolēniter ſit inſtitutus, nolet ēt nomen hæredis habere. Accurſius.

d Authoritas deſit. Vt quia aliquid deſit pp quod teſtamē tum non valet cum multa ſint in eius factione neceſſaria: vt ſ. de teſta. §. j. & ij.

e Reſcripſerunt. Vt C. de teſt. l. ex imperfecto.

f Inquiunt. Imperatores.

g Soluti. Vt ff. de legi. & ſenat. conſu. l. princeps. & facit ff. de iure fiſci. l. fiſcus. j. §. fina.

h Viuimus. Id eſt, viuere volumus, vt hic. & C. de legi. & cō ſtitu princip. l. digna vox. & facit ff. de lega. ij. l. quod principi. & l. ſeq. & ff. de lega. iij. l. ex imperfecto. & ff. de inoffici. teſta. l. Papinianus. §. ſi Imperator.

ADDITIO. Imò ꝫ ſicut in dubio eſt ferenda ſnīa, ſi cauſa ſit merè lucratiua. alias ſecus, vt hic. Ang.

ob eam cauſam a hęres inſtitutus erat, probaturum: b neq; ex nuda voce hæredis nomē admiſſurum: c neq; ex vlla ſcriptura, † cui iuris authoritas d deſit, aliqd adepturum. † Secundū hoc diui Seuerus & Antonin⁹ ſæpiſsimè reſcripſerunt. e Licet. n. (inquiunt) f legibus ſoluti g ſimus, attamen legibus viuimus. h †

TITVLVS XVIII.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Liberi indebitè exhędati, inofficioſi ąrela propoſita, parētū pñs impugnare teſtamēta: quod ius parentib quoq; a liberis exhæredib. factis cōpetit, itē fratrib. turpi ſcilicet perſonæ inſtituta, reliquis autem cognatis nō conceditur hoc querelæ beneficium. a

Quia plerunque parētes ſine cauſa † liberos ſuos exhæredāt, i vel omittunt, k inductū eſt, vt de inofficioſo teſtō agere poſsint l liberi, q m querunt, n aut iniquè ſe exhæredatos, o aut iniquè præteritos, p hoc colore, q quaſi nō ſanæ mentis fuerint, cum teſtamentum ordinarēt. Sed hoc dicitur, non quaſi verè furioſus ſit, ſed rectè quidem fecerit teſtamentum, non autem ex officio pietatis. † Nam ſi verè furioſus ſit, nullū teſtamentum r eſt.

DE INOFFICIOSO TESTAM.

Qualiter ipſo iure teſtamēta infirmentū ſupra tit. i. dictū eſt. Nūc aūt qualiter officio iudicis, id eſt, per ſententiā iudicis intentetur ąrela inoffic. teſt.

Quia plerunq;. Totus iſta tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit q́bus perſonis competat ątela. Secundo qn ąrela ceſſet. Secunda ibi, Sed hæc ita. Itē prima ſubdiuiditur. Nam primo de querela deſcendentium ꝫ teſtamenta aſcendentium. Secundo contra, de querela aſcendentium contra teſtamenta deſcendentium. Tertio de querela collateralium. Quarto, quod querela eſt remedium ſubſidiarū. Secūda ibi, Non autem. Tertia ibi, Soror. Quarta ibi, Tam autē.

CASVS. Domine, vos vultis tractare de querela inofficioſi teſtamenti: dicatis mihi, ſi placet, quare ąrela inofficioſi teſtamenti fuit introducta? Ad hoc rñ. Amice, ideo fuit introducta, qa plerunq; parentes ex linea paterna in teſtō inſtituunt extraneos hæredes, & liberos ſuos ſine iuſta cauſa exhæredant: vel etiam ex linea materna prætereunt. Idcirco in ſubſidium liberorum introducta ſuit querela inoffi. teſta. vt liberi q cōqueruntur ſe a parentibus ſine iuſta cauſa exhæredatos, aut iniquè præteritos, per querelam inofficioſi teſtamenti parentum ſuorum teſtm, in quo iniuſtè a beneficio ſuæ ſucceſſionis exhæredati ſunt, aut ex linea materna præteriti, poſſint expugnare: & eodem modo hæreditatem ſcriptis hæredib. auferre. Et ſub hoc verborum colore ąrelam proponent, quaſi inſanæ mentis fuiſſent parentes: cū ordinarent teſtamentū. Non aūt dicent parentes fuiſſe furioſos eo tēpore, quo fecerunt teſtm, ſed rectè quidē fecerunt teſtamentum: officium tñ pietatis circa ſanguinē ſuū omiſerunt, liberos ſuos ſine iuſta cauſa exhęredando, vel ptereundo, & inſtituē do extraneos. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. Non aūt liberis: in quo Imperator determinat, qb⁹ cōpetit querela inoff. teſta. & plana eſt litera vſque ad illū §. Sed hæc ita accipienda, in quo Imperator determinat qualiter quis excluditur a querela inoffi. teſt. Et hæc ſimiliter plana eſt vſq; ad illū § ſi tutor. Ad cuius euidentiam notandum eſt, q; q ſemel approbat teſtm agnoſcendo aliquid ex illo teſtamento poſtea idem teſtm reprobare non pōt, & ſimiliter in caſu ꝫtio, qui ſcilicet reprobat teſtm, intentando querelam inoffi. teſta. approbare, vel aliquid ex eo petere nō poteſt. His breuiter prænotatis pone caſum, ſicut ponitur in apparatu. Cætera quæ dicuntur plana ſunt vſque in finem titu. Fran. de Atetio.

i Exhæredant. Hoc refertur ad eos qui aſcendunt per lineam maſculinam & fœmininam, ſed ſequenti clauſula reſpicit tantum fœmininam.

k Vel omittunt. Hoc tñ ad fœmininam lineā refert. Nā illarū ptēritio pro exhęredatione habetur: vt ſ. de exhæ. li. §. mater. Si aūt aliquis de linea maſculina omitteret filiū in poteſtate, nullum ipſo iure eſſet teſtam. ſi emancipatū filiū omitteret, valeret ſed p ꝫ tab. rumpit: vt ſ. de exhę. li. in prin. & §. emancipatos. hodie & emancipatus pręteritus pōt dicere nullum ipſo iure: vt ſ. de exhæ. li. §. noſtra. aliàs §. ſed hæc quidem. & C. de lib. præte l. maximum. Accur.

ADDITIO. Quod eſt verum, ſi ſine legitima cauſa ſit facta pręteritio, alias contra tab. habet locum ſecundum communem opin. Ang.

l Agere poſſint. ſ. ab adita hęditate intra quinquennium, ſ vt C. eo l. ſcimus. §. fi. & l. ſi qs filiū. in fine, & ff. eo. l. Papinianus. in fi. & C. in quib. cauſis in integrum reſtitu. non eſt neceſſa. l. ij. Et hoc ppoſita quadam petitione ad hoc, vt teſtm reſcindatur, quę nō eſt actio pſnæ, nec accuſatio, ſed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accuſatio dicitur: ſed proprius dicitur querela: vt no. ff. eo. l. poſthumus. §. ſi quis ex perſonis. in gl. j. ſi quis. in fi.

m Qui. Scilicet liberi.

n Queruntur. Id eſt, conqueruntur.

o Se exhęredatos. A qualibet linea.

p Pręteritos. Ab aliquo de linea fœminina.

q Hoc colore. Id eſt, hac honeſtate verborum.

r Nullum teſtamentum. Vt ſ. quib. non eſt permiſſum facere teſta. §. item furioſi.

Liberto

† Et ita I. dubio p̄ſumit pp fiſci extremā ptātē, ſec⁹ i priuatorū. vl. ex hoc §. ſed & hæc. ff. de alien. iu. mu. cauſa fact. Angel.

† Q. d. ſi teſtm eſt imperfectū nō valet, ēt ſi princeps ſit i eo inſtitutus, ſecūdū Alex. de Imol. Æg. Per.

† In hāc ſniam de eo. Pertinace ſcribit Capitolin⁹ in eo. Legē tulit, vt teſtamenta priora nō prius eēnt irrita, quam alia pſecta eēnt: neve ob hoc fiſc⁹ aliqd ſuccederet. Ipſeq; pfeſſus eſt, nulli⁹ ſe adeundā hrditatē q aut adulatiōe alicuius delata eſſet, aut lite pplexa, vt legitimi hdes, & neceſſarij priuarēt.

† Cōcor. c. j. i gl. ſup verbo, ab oīb⁹. i fin. ex. de conſti.

† Imò aſt Alex. Imperatorē d. l. hic eē ratã. Ægi. Per.

† Quiam fidē tā p-

priū ſpe- rij. quā ie gib. vinc- re: vt dīt d. l. Æg. P.

† Querelā inoffi. teſta. etiā nouiſſimo iure locū hēre ſiuo exhędato nulla expla exhędationis cā. putat Vigli⁹ ſpræludijs ad hūc titu. aduerſus receptā ſcriptū ſniam.

† Petis. n. vt igr Cic. ha. veteris ē p quā ſa guine cōiūctis pateq. bñuolis officiū, & diligens tribuit cultus. Quā igitur pietate alienius, quā liberos pprios, hoc ē ſua ipſi⁹ velut viſcera negligere?

† Pone caſum d Teſtio filio Teſtij, apud Val. Maxi. lib. 7. de teſt. reſciſſ. §. C. aut. Ægi. Per.

† Pone caſum d ... pptua & eius fil jt apud eum dē Vale. Max. Æg. Per.

† Supplemētū aūt ſegitimæ ēt ppara tū tranſmittit, & durat 30. an. vt fin cōmuni.

Non aũt liberis tñ pmiſſum eſt teſtm̃ parentum inofficioſum accuſare: verũ ẽt liberorũ a † parentibus. Soror aũt b & frater † turpibus c perſonis ſcriptis hæredib⁹, ex ſacris conſtitutionibus p̃lati ſunt. d Nõ ergo e contra omnes hæredes agere poſſunt. f Vltra g fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere h.

Querela inofficioſi nõ habet locũ, vbi competit aliud remedium.

Tã aũt naturales i liberi, q̃ ẽm noſtræ conſtitutionis diuiſionẽ k adoptati, l ita demum de inofficioſo teſtõ agere pñt, ſi nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſint. Nã, q ad hęreditatẽ totam, vel partẽ m eius alio iure veniunt, n de inofficioſo agere nõ pñt. Poſthumi o quoque, q nullo alio iure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

Ceſſat querela, vbi aliquid relinquitur: quia tunc ad ſupplementum agitur.

Sed hęc p ita accipiẽda ſunt, ſi nihil eis penit⁹ a teſtatorib. teſtõ q relictũ eſt: quod noſtra conſtitutio r ad verecũdiã naturæ introduxit. Sin verò quantacunque hæreditatis pars, vl' res eis fuerit relicta, de inofficioſo querela quieſcente, id qđ eis s deeſt, vſq; ad quartam legitimæ partis repleatur, licet non fuerit adiectum, t boni viri arbitratu debere eam compleri.

Qui officij neceſſitate coactus legatũ ex eo, in quo exhęres factus fuerat, teſtõ percipit, non p̃hibetur illud inofficioſi querela impugnare: è regione ẽt, qui impugnauit, legato ſibi in eo teſtamento facto, minimè priuabitur.

Si tutor v noĩe pupilli, cuius tutelã gerebat, ex teſtamento patris ſui legatũ acceperit, cũ nihil erat ipſi tutori relictum a patre ſuo, nihilominus x poterit nomine ſuo de inofficioſo patris y

a Liberorum. Parentib. ſ. eſt permiſſum accuſare filiorum teſtã, quando ſunt ab eis exhæredati. & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs ſi eſſet miles, non ſubijceretur querelæ, vt C. eod. l. fina. in fine. Item ſi eſſet in poteſtate, teſtamentum ipſo iure non valeret: vt ſ. quibus non eſt permiſſum facere teſtamẽ. in princip. & facit ff. eod. l. nam & ſi parentibus.

b Soror autem. Et frater. Hoc accipe in ꝯſanguineis & vterinis, vel ꝯſang. tñ. nam vterini nõ poſſunt, vt C. eo. l. fratres. Et nota, quòd duo dicit iſte ſ. primum, quòd frater, & ſoror poſſunt agere querela: ſecundum quòd hoc verum eſt, quando turpes perſonæ inſtituũtur hæredes.

c Turpibus. Scilicet infamib⁹ ipſo iure, vel per ſententiam: vel etiam de facto.

AD[illegible] Et talis infamia iuris, vel facti ẽt excludit a q̃rela: vt l. in arenam. C. eod. Ange.

d Prælati ſunt. Id eſt, admiſſi ſunt, & tunc turpibus perſonis, ablatum ſunt ab ſoluti. Vel dic Prælati ſunt, i. præpoſiti turp b⁹ perſonis, daquẽ legendo.

e Non ergo. Hoc refertur ad primum reſponſum: vel potius ad ſecundum. Accurſius.

f Poſſunt. Scilicet de iure.

g Vltra. Hoc ad ſecundum, vel potius ad primum, ſi rectè inſpiciatur ſeries textualis.

h Agentes vincere. ſ. ẽt de facto agentes nõ vincerẽt. melius ergo facerent, ſi ſa ſum prib. manib. non vexarent, vt ff. eo. l. j. Sed ꝫ. ff. eo l. poſthum⁹. ſ. ſi q ex his. Sed ibi nemo repulit agentẽ, repelli tñ potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? vl' ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocent' ab inteſtato, & fratribus æquiparentur, fortè & ipſis querela datur, vt in authen. de hæt. ab inteſta. ve. ſ. reliquum. & in authen. vt fratrum filij. ſ. j. coll. ix. quę eſt in C. de legi. hære. auth. ceſſante. & arg. ff. de inoff. teſta. l. poſthumus. in p'in. Sed reſpondent quidam, q non admittuntur ad querelam, & tñ vna cum eo, qui põt agere, admittuntur ab inteſtato, vt C. de inoffic. teſta. l. fratres. & C. cõia de ſuc. Authen. itaque. Vel poſſet cõderi, q ad mittuntur iure diuerſo. nam frater agit querela & iũ pit, & filius alterius fratris cum ſit ruptum teſtamẽtum, admittitur ab inteſtato. Accur.

AD[illegible] Si autem eſſet ſolus, a querela excluderetur. Ange.

i Naturales. Scilicet & legitimi: nam nullus tamen non agunt in bonis patris, ſed matris: vt ff. eo. l. ſi ſuſpecta. ſ. j.

k Diuiſionem. Vt ab auo paterno, vel materno.

l Adoptati. Id eſt, arrogati, qui habent quartam ex conſtitutione diui Pij, vt ff. eod. l. Papinianus. ſ. ſi quis impubes. Idẽ adoptati ſi auo paterno dati ſunt, vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. & ſ. de adop. ſ. ſed hodie. & hoc prædixit.

m Partem. Scilicet quartam. ſi autẽ minus, tunc ad ſupplementũ agitur, vt ĩ. ſ. proximo.

n Veniunt. Id eſt, venire pñt: vt tunc legati vel donationis, vt infra eod. ſ. pen. vel quia eorum filij, vel ſerui ſunt inſtituti: vt ff. eod. l. nihil.

o Poſthumi. Scilicet exhæredati. nã ſi præteriti, ipſo iure rumpetur teſtamentum, vt ſ. de exhere. li. ſ. poſthumi. ſed hodie non poſſunt exhæredari: vt C. eod. l. ſi quis l. ſua. ſ. legis.

p Sed hæc. Hoc refertur ad ſupradicta a principio vſque huc.

q Teſtamento. Scilicet iure inſtitutionis cum teſtamẽtum facit, vt in authen. vt cum de appell. cog. ſ. aliud. col lat. viij. ſed ſi aliam voluntatem facit: ſufficit quoquo relinquat ſuis. vt in authen. vt. de triente & ſemiſſe. ſ. primo. col la. tertia.

r Conſtitutio. Vt C. eodem, l. omnimodo. Accurſius.

s Eis. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

t Non fuerit adiectum. Vt C. eodem, l. ſcimus. in principio.

v Si tutor. Teſtator extraneum inſtituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo exiſtenti in tutela filij ſui legatum reliquit: quod petijt filius nomine pupilli ſui, non tamen ideo repellitur a querela ſuo nomine. Sed contra. ff. eodem. l. fina. primo reſponſo. Sed ibi certè aduocatus, vel procurator ipſe faciebat, cum illa officia ſint ſpontanea: vt ĩ. mã. da. ſ. mandatum. at hic autem ex neceſſitate: quia tutela ex neceſſitate ſuſcipitur, vt ff. de tut. & curat. da. ab his. l. nec non. & neceſſario geritur, vt ff. de admini. tuto. l. j. in prin.

x Nihilominus. Nam videbatur paternum iudiciũ approbaſſe, & ſic non poſſe poſtea querela agere. ſed tamen nihilominus poteſt, vt hic dicit.

y Patris. Scilicet ipſius tutoris, unde erat exhæredatus. Accurſius.

† Pone caſum de Vitellio lenone apud Val. maxi. lib. vij. c. vij. Ang. Per.

† Pone caſum in filio Terent. q patrẽ exhęredauit, ſed Piſa vrbis p̃fectus ꝫ filiũ iudicauit: eũ aũt mouit patria maieſtas, donũ vitę, & beneficium educationis, vt att Vale. maxi. l. vij. d teſta. reſc. ſ. aũt. & ĩ. eod. ſ. vij. ſoror.

† Dũmodo ſint ex legitimo matrimonio nati. aliàs ſec⁹, ẽt ſi p teſcriptum principis ſint legitimati. Itẽ ponderet iſte text. ſiue ſint exhęredati, ſiue p̃teriti: dũmodo legitimã in totũ, vel in partẽ nõ habeant. quia tũc agunt ad ſupplemẽtũ. vt hic per Ang.

ĩ Iſta expoſitio ẽ mala, q arrogatis ꝯſuluit a lio remedio. ſ. per conditionem ex l. vt ibi. & l. ſi arrogatio. ff. de adop. ageretur. &c.

Beneficio cuius plenus ius ꝯſequuntur, quã legati, pp acceſſionẽ dictus, qđ habet in teſtũ aliã ex cã partis vl' rei, qđ habet legatarij iuxta ea q̃ tractantur in l. quoties. de hæ. in ſtitu. C. & gl. vl'is vt hic neſcit Bald. &c. Iac. d Ar.

Aduocatus & procuratoris officiũ eſt ſpõtaneũ.

testamento agere. Sed ſi econtrario a pupilli nomine, cui nihil relictũ fuerat, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe tutor, quod ſibi in teſtamẽto eodẽ legatum relictũ eſt, non amittit.

Sufficit quòd filius habeat vnam quartam quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur a querela, ſiue ſit vnus, ſiue plures. Aret.

Nouiſſimo autem iure inſtitutionis titulo, legitimam relictam eſſe operæpretium eſt.

Igitur quartam b quis debet habere, vt de inofficioſo agere nõ poſsit, ſiue iure hæreditario, ſiue iure legati, c vel fideicõmiſsi: vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos, d in his tantũmodo caſibus, quorũ noſtra conſtitutio mentionẽ facit: vel alijs modis, e qui in noſtris conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, f ita intelligendum eſt: vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur, quarta eis dari poſsit: vt ea pro rata eis diſtribuatur: id eſt, pro virili portione. g

TITVLVS XIX.

DE HAEREDVM qualitate, & differentia.

Triplices ſunt hæredes. Ange. Aretinus.

HAeredes autem aut neceſſarij h dicuntur, aut ſui & neceſſarij, aut extranei. i

Seruus proprius hæres a domino inſtitutus, dicitur neceſſarius: quia eſt hæres velit, nolit: bona tamẽ, quæ poſt mortẽ domini quærit, propria ſibi reſeruantur. Aretinus.

a Sed ſi econtrario. Hic teſtator filiũ ſuũ pupillũ exhæredauit, & tutori, quẽ ipſemet pater filio dabat, legatũ dimiſit. licet ergo agat de inoffi. noie pupilli, & ſuccũbat: tñ ad legatũ admittitur. Et ita no. arg. ex hoc, & ſuperiori reſpõſo quòd quis agit aliquid interdum nõ vt ipſe, ſed vt alius. ſimile ff. de adop. l. ſi pater. §. qui duos. & ff. eo. l. is qui. §. ſi hæres. & l. aduerſus. §. j. & C. de admi. tut. l. cum q̃dã. & ff. de cõpenſa. l. pe. C. de dolo. l. j.

b Igitur quartam. Contrarium formatur ex eo. quod habes ſ. eo. §. ſed hæc ita. vbi dicit etiã ſi minus quarta hẽt, nõ agit querela, ſed ad cõplemẽtum. So. hic loquitur ante Iuſtinianũ: vt C. eo. l. cum quæritur. & ff. eo. l. Papinianus. §. quoniã autẽ quartã. arg. ſ. ſecundum Iuſtiniani tempora, p legem. C. eo. l. omnimodo. Et illud igitur, quod eſt hic, ponitur inceptiuè, nõ illatiuè. ſic ff. de iuſti. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. vel lege illatiuè ex eo, quod habes ſ. eod. §. totam autem. in fi.

c Iure legati. Sed hodie iure inſtitutionis, ſi facit teſtamentum: vt in Authen. vt cum de appellatione cognoſ. §. aliud. collat. viij. ſi Si vero alia ſit voluntas, ſufficit quoquo relicti titulo: vt in Authent. de trien. & ſemiſſ. § j. collatio. iij.

d Inter viuos. Scilicet data ea conditione. vt hæc donatio inter viuos in quartam computetur: vt C. eo. l. ſi quando. §. generaliter. & hic ſubijcit.

e Alijs modis. Vt dotis cauſa, & donationis propter nup. vt C. de inoffic. teſt. l. quoniam nouella.

f Diximus. Supra proxi. §.

g Pro virili portione. Vt. ſ. quilibet habeat quartam huius partis, quã habiturus erat ab inteſtato: vt C. eo. l. parẽtibus. & l. anno q̃ritur. hoc tamen eſt hodie iure Auth. mutatũ. ſ. vt tertia detur, ſi ſunt quatuor vel pauciores. Si vero plures ſunt filij exhæredati, habẽt dimidiam: vt in Auth. de trien. & ſemiſ. §. j. col. iij. quæ eſt C. a. authen nouiſſima. Vnde verſus, Quatuor aut infra, dant natis iura trientẽ: Semiſſem vero dant natis quinque vel vltra. Et no. in fi. huius tit. quidã dicũt hũc ſ. hodie non habere locum, niſi inter fratres turpibus perſonis hæredibus inſtitutis. & hæc fuit ſnia M. per auth. C. de lib. præ. vel exhære. authen. non licet. & auth. ex cauſa. Sed nos dicimus, q̃ habet locum vt olim: quod plenè diximus in Auth. vt cũ de appel. cog. §. aliud. col. iij. in glo. nominatim in fi. & d. auth. ex cauſa. niſi q̃ quædam ex in d. auth. circa querelam ſunt innouata: vt quia olim nõ tranſmittebatur ad hæredem etiam ſuum, niſi eſſet pparata: vt ff. eod. l. poſt humus. §. fi. & l. ſeq. hodie tñ ad ſuũ hæredẽ: vt C. eo. l. ſcimus. in fin. Item olim quarta dabatur, hodie triẽs vel ſemis, vt dictũ eſt. Itẽ olim filij ſe gratos eſſe probabãt: hodie hæredes probant ingratos: vt C. eodem, l. omnimodo. in glo. arguantur. Item no. hunc tit. loqui de gratis filijs. ſi enĩ eſſent ingrati, nihil teneretur pater eis dimittere: vt in Authẽ. de hære. & fal. §. exhæredatos. col. j. in glo. iuſtè. ibi, vt quia. & Authen. de immẽ. do. in fi. §. ſi. Et ſunt cauſæ ingratitudinis. xiiij. quibus filij exhæredantur: & vij. quibus pater à filijs: vt in Authẽ. vt cum de app. co. §. cauſas. & tres quibus frater a fratre: vt in Auth. de nupt. §. ingratitudinem. Accur.

AVGVSTIN. Iſtę omnes cauſæ facile habentur per hos verſus. Bis ſeptẽ cauſis exhæres filius eſto. Si patrem feriat, vel maledicat ei, Carcere detruſum, ſi negligit ac furioſum, Criminis accuſat, aut paret inſidias: Si dederit grauia ſibi damna, nec hoſte redemit: Teſtari prohibet, aut dat arena iocum: Si prauos ſequitur, vel amat genitoris amicam. Non orthodoxus, filia quando coit. Sed pater ex ſeptẽ, ſi nati ſpernet honorẽ. Hũc accuſabit, dira venena dabit. Teſtari vetat, aut vxorẽ diligit eius: Non redimit captum, dum furit, odit eum: Pellitur a fratre frater cauſis tribus, vt ſi Arguit hũc ſceleris: vel ei vult tollere vitam. Vel ſi iacturam rerum ſibi mouerit vnquam.

DE HAEREDVM QVALItate & differentia.

Quia hæredes de quibus ſupra dictũ eſt, diuerſi ſunt: ideo de eorum differentia & qualitate, id eſt, differenti qualitate videamus. Accur.

h HAeredes. Totus iſte no. tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit regulam, quòd hæredum ſunt tria genera. Secundo illa genera proſequitur, & declarat ſeriatim. Secunda ibi, neceſſarius hæres.

Neceſſarij. Scilicet, tantum.

i Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem: vt infra proxi. §. & §. ſui. & §. cæteri.

Neceſſarius. Diuiditur in tres partes. Nam primo proſequitur primũ genus hæredum, ſ. qui ſunt neceſſarij hæredes tantum. Secundo proſequitur ſecundum membrũ ſiue genus: videlicet, qui ſunt ſui & neceſſarij. Tertio proſequitur, qui ſunt extranei hæredes. Secunda ibi, Si autem. Tertia ibi, Cæteri qui. Item ſubdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primo quis ſit hæres neceſſarius tantũ. Secundo rationẽ aſſignat quare ſic vocatur. Tertio infert, conſulendo teſtatori, qui

a Quod ẽ verũ etiã in legitima q̃ debet parẽtibus, & an ſit neceſſe q̃ expreſſe relinquãt iure inſtitutionis, an ſufficiat relinquere pro legitima, vel falcidia: vide Ang. hic.

b Quod ſatis vt exprimeret ſi dixit, dono tibi hoc pro parte tua. arg. l. pe. to. l. prin. ff. de l. ij. Et eſt rõ iſtius glo. q̃ a legitima debet ex bonis, q̃ reperiũtur tpe mortis in quibus nõ reperitur hæc donatio: & eſt ſi inuita pris patrimoniũ pfectè exuerat. Ang.

g Idẽ in quarta debita patẽtibus: ſecus in debita fratrib. An autẽ portio vnius filij incapacis accreſcat alijs, vide Ang. hic.

Pater filiũ xiiij. caſibus, filius patrẽ ſeptẽ, & frater fratrẽ tribus exhæredare poteſt.

a Figura eſt endiadis. nã diuerſa nomina in vnã conuenientia coniũguntur. ſic ſ. de tut. §. j. ibi vis atq; poteſtas. i. violẽta poteſtas. Virg. Molemq; & montes, id eſt, molẽ montiũ. & pateris libamus & auro. i. pateris aureis. & in p. lã, & partẽ. i. partẽ p. le. & C. de agri. & cẽſi. in ti. & l. deo nobis. ibi legitimè. vel ex pacto. i. ex pacto legitimo. C. de epi. & cle. Ac. per. Et p. ſtãdo. i. glo. Fac. l. Barbaram. gloſſ. j. in prin.

qui non eſt ſoluendo Quarto prouidet ipſi ſeruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia, ibi, Vnde qui. Quarta ibi ſ Pro hoc tamen.

a Neceſſarius. Ad hoc vt ſit neceſſarior, eſt neceſſe vt ſit ſeruus teſtatoris tempore teſtamenti: vt hic, & ff. eod. de hær. inſti. l. ſi alienum in prin.

Neceſſarius [a] hæres eſt ſeruus hæres inſtitutus. Ideoq; ſic appellatẽ: quia ſiue velit, ſiue nolit, oĩno poſt mortẽ teſtatoris protinus [b] liber, & neceſſarius [c] hæres fit. Vnde [d] qui facultates ſuas ſuſpectàs [e] habent, ſolẽt ſeruũ ſuum primo, aut ſecũdo, aut ẽt vlteriori gradu hęredẽ inſtituere, vt ſi creditorib. ſatis nõ fiat, [f] potius eius hæredis [g] bona, quàm ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantẽ, vel diſtrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incõmodo, [h] illud ei cõmodũ præſtatẽ, [i] † vt ea, quæ poſt mortẽ [k] patroni [l] ſui, ſibi adquiſierit, ipſi reſeruentẽ. [m] Et quãuis non ſufficiant bona defuncti creditoribus, iterum tamen ex ea cauſa res eius, quas ſibi adquiſierit, nõ veneũt. [n]

Vt quis ſui nõe dignus ſit duo copulatim interuenire neceſſum eſt: vt. ſ. in poteſtate ſit morientis, & priorem locũ tũc temporis obtineat. quorum alterũ nequaquam ſufficere aperto iure oſtendiẽ. & quanquam olim qui ſui erant, hi quoque eſſent neceſſarij, iure tamen prætorio eis abſtinendi beneficium conceditur.

Sui aũt & neceſſarij hęredes ſunt, veluti filius, filia, nepos, neptisve, ex filio: & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate [o] morientis modo fuerint. Sed vt nepos, neptisve ſui hęredes ſint, non ſufficit eũ, eáve in ptãte aui mortis tẽpore fuiſſe: ſed opus eſt, vt pater eius viuo patre ſuo deſierit [p] ſuus hæres eſſe, aut morte interceptus, [q] aut qualibet alia ratione [r] liberat⁹ a patris poteſtate: † tunc .n. nepos, neptisve in locum patris ſui ſuccedit. [s] Sed ſui quidẽ hæredes ideo appellãtur: [t] quia domeſtici [u] hæredes ſunt: & viuo quoque

† Dic hoc verum ſiue in ſolidum, ſiue pro parte ſit hæres: vt ibi no. glo.

t Item & tpe mortis: vt ſ. de hær. inſti. §. ſeruus. j. Item ꝙ non ſit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, & ipſe eius eſſet: niſi idem ſeruus ſibi ſubſtitutus eſſet hæres, & liber: vt ff. de pupil. ſubſt. l. ſi. §. j.

b Protinus. Id eſt, ſtatim, & ſiquidem purè inſtitutus eſt, à ſeipſo libertatem conſecutus videtur: vt ff. de acquit. hær. l. ex parte. & ff. de hæred. inſti. l. ſed & ſi in conditione. §. fin. & etiã ignorans: vt ff. ſi cer. pe. l. cum qui. in princip. & in gloſ. ſtatus. & ff. de teſtamen. l. qui in domini.

† Qui in vno grauatẽ, in alio releuatẽ. Acqi. Per.

c Et neceſſarius. oi ſi ſit inſtitutus ſub hac conditione, ſi vellet: quæ verba faciunt eum voluntariũ: ſed in extraneo nihil operantur: vt ff. de condi. inſtitu. l. verba. & ff. de hær. inſtitu. l. Cornelius. Accurſius.

d Vnde. Quia neceſſarius.

e Suſpectas, Vt q ſcimus ſe non eſſe ſol uendo: & facit ſupra quib. ex cauſis ma. non lic. in pri. & ſupra de vulga. ſubſti. in prin.

f Satis non fiat. Scilicet, ab hoc ſeruo hærede. & libero inſtituto.

g Hæredis. Id eſt, ſerui inſtituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiatur: vt ſ. quib ex cau. ma. nõ li. §. j. in fi.

h Incommodo. Quia inuitus hæreditati adſtringitur. Accurſius.

i Commodum præſtatur. Sic & aliàs inuenitur in multis locis: vt qui in vno caſu grauatur, debeat in alio releuari: vt ff. de iureiurand. l. eum qui, in princip. in glo. probandi.

k Poſt mortem. Scilicet aote aditam hæreditatẽ: vt C. ad Sylla. de his qui. vt indig. l. cum Syllanianum. Vel certè hic protinus videtur adita hæreditas: & d. l. cum Syllanianum. alio caſu loquitur.

ADDITIO. Scilicet quando libertas eſt legata ſine inſtitutione: q ſtatim non cedit: vt l. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. toll.

l Patroni. Id eſt, qui eſſet patronus, ſi eſſet liber in vita illius.

m Reſeruentur. Separatione impetrata, ſi bona patroni non attingat. i. nõ inceperit adminiſtrare: vt ff. de ſepar. l. j. § ſi. aliàs, i. ſi incepit adminiſtrare, nõ potterit poſtea impetrare ſeparationem, niſi ſit minor: vt ff. de min. l. ait prætor. §. nõ ſolũ. quo caſu tantũ, ſi cum eſt minor ſeparatione impetrabit: etiam ſi iam attigerit hæreditatem, non autem vt ab hæreditate ſe abſtineat: vt ff. de acquir. hær. l. neceſſarius. §. fin.

n Non veneunt. Id eſt non venduntur.

Sui autẽ. Iſte §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qui ſunt ſui & neceſſarij hæredes. Secundo hoc limitat & reſtringit. Tertio rationẽ reddit, quare dicuntur ſui hæredes. Quarto rationẽ ponit, quare dicuntur neceſſarij. Secunda ibi: Sed vt nepos. Tertia ibi. Sed ſui quidẽ. Quarta ibi, Neceſſarij.

o In poteſtate: Aliàs ſi ſunt emãcipati, extranei ſunt: vt infra eo. §. cæteri.

p Deſierit. Impropriè ponitur: quia viuo patre non fuit hæres: ſed dicitẽ deſinere quãtum ad id quod futurum erat. ſic, & aliàs: vt ff. vſu fru. quemadmo. ca. l. iij. § deſinere.

q Interceptus. Scilicet filius, & aliàs eſt interẽptus, aliàs interceptus. i. remotus ab hoc ſeculo.

ADDITIO. Vnde Ouidius in ſua metamorphoſi loquẽs de ranis dicit, Colla intercepta videntur.

r Alia ratione. Veluti emancipatione, vel deportatione: vt ſ. quib. mod. ius pat. po. ſol. §. pterea. & §. cum autem.

† Vel ſi ſit pr exhęredat⁹: tũc enim nepos ẽ iuſtus hęres, & neceſſarius, l. q ſ aliſeoã. §. interdũ. ff. de acq. hær. Acq. Per.

s Succedit. ita vt etiam filius emancipatus repellatẽ: & nepos, qui remanſit in poteſtate ex eo, vel alio filio natus admittatur, & hoc iure ciuili quod non cognouit emãcipatos: quia erant capite minuti: vt j. de hæred. q ab inteſt. emãcipati. de iure autem ꝑtorio ſoli filij emancipati admittunẽ, nõ nepotes: vt d. §. emancipati. ſed per edictum de coniũgẽdis cum emancipato liberis eius, admittunẽ ſimul filius, & nepos: vt ff. de coniung. cum emancip. l. j, ij. reſpon. Quod (ideſt, ꝙ ſimul nepos, cum patre, vel fratre patris admittatur) locum hodie haberet. cum ſit ſublata omnis differentia q̃ fiebat occaſione emancipationis: vt in Auth. de hær. ab inteſta. §. j. colla. ix. Accur.

ADDITIO. Quod eſt verum, quando ab inteſtato ſucceditur nullo facto teſtamẽto: vel facto, ſed non ſolenniter, aut eo per q̃relam penitus expugnato, ſecus ſi per contra tabulas de iure ꝑtorio filius ſuccedat: quia etiam hodie procedit dictus titu. de coniun gen. &c. Ang.

t Appellantur. Scilicet, ſupradicti filij, & nepotes.

u Quia domeſtici. No, filiu domeſticum pit. Sunt & alij multi domeſtici: vt C. de iis, qui ad eccl. confu. l. præſenti.

præſenti.§.ſanè enim.& ibi gl.ꝑ Accurſius.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, ſeruum, aut vxorem, non nritur actio ciuilis vel criminalis: cum ſit domeſticum: niſi eſſet magnum. quod no. ſecundum Angelum hic.

patre quodammodo domini exiſtimantur. a †

Vnde etiam ſi quis inteſtatus moriatur, prima cauſa eſt in ſucceſsione liberorum. b Neceſſarij verò ideo dicuntur, c qa omnino ſiue velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, q̃ ex teſtō ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. d Sed his prætor permittit e volentib. abſtinere * hæreditate, vt potius parentis, quā ipſorum bona ſimiliter a creditorib. poſsideantur.

Qui nō eſt in pŧāte morientis tpe mortis, dicitur hæres extraneus. Aretinus.

Cæteri, qui teſtatoris iuri ſubiecti nō ſunt extranei hæredes appellant. f ſ Itaque liberi quoque noſtri, qui in poteſtate noſtra non ſunt, hæredes a nobis inſtituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de cauſa & qui hæredes a matre inſtituunt, eodem numero ſunt: * quia fœminæ in poteſtate liberos non habēt. g Seruus quoque hæres a domino inſtitut°, & poſt teſtamentum factū ab eo manumiſſus, eodem numero habetur h.

Extraneum hæredem (quò ex teſtō ſibi delatā aſſequatī hr̄ditatē) trib. tpib. eſſe capa-

a Exiſtimant. Scilicet ex artificio iuris ciuilis: quod fingit eādem perſonam patrem, & filium: vt C. de impu. & ali. ſubſt. l. ſi. in ſi. Item eandē vocem vtriuſq;: vt ī. de inutil. ſtipu. §. ei qui. Item & ideo videtur dominus: quia in bonis patris alitur ſicut ipſe pater: ſicut vxor dña dotis dr̄, & habere poſſeſſionem: vt C. de iure do. l. in reb°. ad princip. & in gl. in te naturali. & C. qui pot. in pign. l. fin. 2 Itē & poſſeſſionem viuo patre habere videtur filius, vt ff. ꝓ hære. l. ij. in fin. hinc eſt: q̇ ſola adminiſtratio dicitur tranſire ad filium, cum pater moritur: vt ff. de liber. & poſthu. l. in ſuis.

b Liberorum. Vt infra, de hæred. quæ ab inteſta. §. j.

c Dicuntur. Scilicet dicti filij.

d Hæredes fiunt. Scilicet de iure ciuili inſpecto. aliud de prætorio: vt ſubijcit, quod prævalet.

e Prætor permittit. ſ. liberis in pŧāte poſitis: nō vt habeāt neceſſitatē adire ꝓ:ptorem: ſed ſufficit ſi ſe nō im miſceāt: vt ff. de acqui. hæred. l. ei q ſe. C. ſi mi. ab hær. ſe abſti. l. j.

f Appellantur. Sic C. de rei vxo. acti. §. accidit. verſic. extraneum.

ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus ille cui nihil attinet, vel non eſt de aſcendenti, aut deſcendenti linea, quæ faciunt ad quæſtionem de eo qui promiſit nō alienare in manum extraneam, ſecundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

g Non habent. Vt ī. de adopt. §. fœminæ.

h Habetur. ſ. vt ſit hæres extraneus, nam nō cōſequitur iſte vtrunq; ſ. libertatem, & hæreditatem ex domini teſtamento. quod eſt neceſſe, vt ſit hæres neceſſarius: vt ī. de hæred. inſtit. §. ſi verò a vino.

i In extraneis hæredib. 3 Iſte §. habetur ſub eadē verborum forma, in l. ſi alienum ſeruum. ff. de hære. inſti. circa prin. vſque ad finem legis.

† Huc pertinet, qd̄ Plin. l. panegyrico ait domeſticos hæredes bona, q̇ ſanguine. gē tilitate, ſacrorū denique ſocietate meruiſſent, nō capere vt aliena ſed vt ſua, ſemperq; poſſeſſa: ac ꝓinde remiſſā il lis viceſimā, q̄ ab extraneis hæredib° ſiſco pēdebatur.

1 Ex quo ſeq̄ſ, q̇ ſi graduat° nolat° dn̄ catvxoiē, ea mortua ꝑ vtilitā noſationē ſpe ttata an nuptias. facit ſup. quib. mo. teſt. infir. §. nō tñ. & ff. d̄ adi. lega. l. iij in fi. & l. ſeq. ꝯtra no ī. quia mo. i° pa. pote. ſol. l apoſtilla ſup gl. in poteſtare Angl. Per.

2 Vic q̇ imò maritus ē dñs & poſſeſſor ꝯſtāte matrimonio, non vxor. vt l. dote. cū ibi not. p gl. & doc. C. de rei vxo. Sed mortuo viro dn̄iū trāſfert l vxorē: & ꝓinde eſt actū ſemp fuiſſet apud eam,

k Teſtamenti factio. Paſſiuè accipe. ſ. vt poſſit capere ex teſtamento: quod poteſt quilibet, exceptis quibuſdam quos not. ī. tit. j. §. legari.

l Eorum. Nam ſerui inſtituto, dñi perſona inſpicitur: vt ī. de hære. inſtit. §. ſeruus autem plurium.

cē iura requiruns, teſtamenti ſcilicet tpe, & mortis teſtatoris, itē aditionis: media antē tpa inter prædicta, hæreditati capeſſendæ eum minime inhabilem reddunt.

In extraneis i hæredibus illud obſeruatur, vt ſit cum eis teſtamenti factio: k ſiue hæredes ipſi inſtituantur, ſiue ij, q in poteſtate eorum l ſunt. & id m duobus * temporibus n inſpicitur; o teſtamenti quidem facti tempore, vt conſtiterit inſtitutio: mortis verò teſtatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius, & cum adit hæreditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio; ſiue purè, ſiue ſub conditione hæres inſtitutus ſit, Nam ius hæredis, eo maximè tpe ꝑ inſpiciendum eſt, quo adquirit hæreditatem. Medio autem tpe inter factum teſtamentum, & mortē teſtatoris, vel conditionē inſtitutionis exiſtentem, mutatio p iuris non nocet hæredi: quia (vt diximus) tria tempora q inſpici debent.

Teſtamēti factio capit ī actiua, & paſſiua ſignificatione.

Teſtamenti autem factionem t non ſolum is habere videtur, qui teſtamentū facere poteſt, ſed

m Id. Scilicet quòd ſit capax.

n Duobus temporibus. Aliàs trib. aliàs duobus, ſed tñ tria ſpectantur tempora, vt ſubijcit.

o Inſpicit. 4 Teſtamenti facti: vt cōſtiterit inſtō, & mortis teſtatoris, vt effectū habeat, ita eſt textus in l. ſi alienum. ff. de hæred. inſti. & te veta melius, & ornati° quam hic.

p Mutatio. Vt quia medio tpe efficiat nō capax. 5 ſū his trib. tpib. bene inuenitur capax: vt hic & ff. de hæred. inſti. l. ſed ſi in conditione. §. ſolemus. & l. ſi alienum. §. in extraneis. Sed contra. ff. d acqui. hæred. l. ſi ſeruus eius qui. Sed certè quòd ſeruus ī ſeruitute non dicebatur capax, vt ibi: ex pſona domini principaliter erat: nam dominus erat nō capax, vnde eo manumiſſo non nocet ei manumiſſio, cum ꝓſumatur nūc, q̇ tūc fuerit capax. item ſunt arg. contra. ff. ꝓ empto. l. ij. in princip. & in Autheut. vt cum de appella. cogn. §. generalem. colla. viij.

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in contractu emptionis concordat: ſed cum loquitur in alijs contractibus, cōtradicit: ſed ibi loquitur in capace, & qui non patiebatur defectum in perſona ſua, ſed hic ſecus. Ang.

q Tria tempora. Scilicet in extraneo hærede: ſed in ſuo, & neceſſario exigitur vnum, ſecundum Ioā. Scilicet tempus mortis: vt ſupra eod. §. ſui. Vel ſecundum Azonem, etiam tempus teſtamenti inſpicitur, tempus autem aditæ hæreditatis non inſpicitur: quia ſtatim ſunt hæredes patre mortuo, ſcilicet de iure ciuili: vt ff. de ſuis, & leg. l. in ſuis. In neceſſarijs autem tantum duo tempora inſpiciuntur, ſcilicet teſtamenti, & tempus mortis: vt ff. de hæred. inſti. l. ſi alienum. §. reſpon. & l. ſeruum.

t Factionem. Scilicet in actiua ſignificatione.

Adquirere

vt d. l. ſi re hut. C. de iur. doti. ſed l filiū nō trāſferetur ſed cōtinuatur. Vt l. in ſuis. ff. de li. & poſt.

† Et ideo filius eſt ex ne° hæres mii: ex quo ſeq̄ſ, q̇ ſuitas cauſat ex pŧia poteſtate, qui ſublata tollit & ipſa ſuitas. Aegl. Per.

* Aliàs abſtinere ab hrditate.

* Alias, eodē numero extraneorum ſunt.

3 Iſta gl. nō ē Acc.

4 Iſta gl. ēt nō eſt Accu. ſed additio.

* Alias, tribus.

5 Niſi ex tali mutatione tacitè induceret repudiatio hrditatis, vt qa faceret actū ꝯtrium n in cōpatibilē: puta ī trādo religionē n fratrū minorū. Idē in eo qui impetrauit primū beneficiū vacaturū: & interim duxit vxorē vel habitū dimiſit: quo teaſſumpto, vel mortua vxore vacat bñficiū vt hic p Io. Fab.

[a] Adquirere. Scilicet poteſt.
[b] Factionem. In paſſiua ſignificatione.
[c] Sibi. Si ſunt ſui iuris.
[d] Alij. Si ſunt in aliena poteſtate. vt hic, & ff. de teſt. l. filiusfamilias. & facit ff. de ſtu. l. j. §. fina.

inuentario ſi res præſentes ſunt, intra tres mēſes: ſi ab fuerint, intra annale ſpatium, vt C. de iure deli. l. ſcimus. §. ſin autem dubius. & §. ſin autem a locis.
[r] Conſtitutionem. Vt C. de iure deli. l. ſcimus.
[s] Aequiſſimum. Quantum ad tractatum.

etiam qui ex alieno teſtamēto vel ipſe capere pōt, vel alij adqrere, [a] licet non poſsit facere teſtm̄. Et ideo furioſus, & mutus, & poſthumus, & infans, & filiusfamilias, & ſeruus alienus, teſtamēti factionē [b] habere dicūtur. Licet enim teſtamentum facere non poſsint: attamen ex teſtamento vel ſibi, [c] vel alij [d] adquirere poſſunt.

Extraneis hæredib. facultas libera eſt adire vel repudiare, niſi ſemel fuerit hr̄ditas adita, q̄a tūc nō pōt repudiari, niſi a minore. Aret.

Extraneis autē hæredibus deliberandi ptās eſt de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed ſiue is, cui abſtinēdi [e] ptās eſt, immiſcuerit ſe bonis hr̄ditatis, ſiue extraneus, cui de adeunda [f] hæreditate deliberare licet, [g] adierit, poſtea relinquendæ hæreditatis facultatē non habet, niſi minor ſit vigintiquinque annis. Nā huius ætatis hominib. ſicut in cæteris omnibus [h] cauſis, deceptis, ita & ſi temere dānoſam hæreditatem ſuſceperint, p̄tor ſuccurrit. [i] Sciēdū eſt tn̄, diuum Adrianū ēt maiori [k] vigintiquinq; annis veniam [l] dediſſe, cū poſt aditā hr̄ditatē grāde æs [m] alienū, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem diuus Adrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit, diuus autē Gordianus [n] poſtea militibus tantummodo hoc conceſsit [o].

Quiſq; inuētariū verū hęreditariarū ritè cōfecerit, tutus ēt cōtra deliberationē ſubire hæreditatē pōt; creditoribus etenim catenus tantum tenebitur, quatenus hæreditatis vires ſeſe extendunt.

Sed noſtra beneuolentia cōe omnib. ſubiectis imperio noſtro p̄ſtitit [p] hoc [q] beneficium: & cōſtitutionem [r] tā æq̄ſsimā, [s] q̄ nobiliſsimā, [t] ſcripſit: cuius tenorem ſi obſeruauerint hoies, licet eis adire hæreditatē, & intantū teneri, quantū valere bona hæreditatis cōtingit, vt ex hac cauſa neq; deliberationis auxilium ſit eis neceſſarium, niſi omiſſa obſeruatione noſtræ cōſtitutionis, [u] & deliberādum exiſtimauerint, & ſeſe veteri grauamini [v] aditionis ſupponere maluerint.

Etiā nuda volūtate verbis, aut facto declarata, adiī hæreditas: facto aūt declarat, q ſe p hærede gerit i. hos actus exercet qui non niſi ab hærede, & domino fieri queunt.

Item extraneus hæres teſtamēto inſtitutus, aut ab inteſtato ad legitimā [x] hæreditatem vocatus, poteſt aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate [y] ſuſcipendę hæreditatis hæres fieri.

[e] Abſtinēdi. Vt eſt ſuus heres, cui datur abſtinendi facultas per prætorem, vt ſupra eo. §. neceſſarij. Accurſius.
[f] De adeunda. Nota hic quatuor p̄portionabilia, ſcilicet immiſcere, & abſtinere, quę duo pertinent ad ſuos hæredes. Item adire, & repudiare, quę duo pertinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque ſuus dr̄ adire, & repudiare: vt C. de legit. hęred. l. defunctus.
[g] Deliberare. Intra annum deliberationis, petito tempore, & indulto ab Imperiali culmine; a noſtris autem iudicibus intra nouem menſes, & non niſi ſemel peti pōt, vt C. de iure deli. l. ſcim⁹. §. & hæc quidem. Accurſius.
[h] Omnibus. niſi ſint vſi iure cōi, vt ff. de mi. l. verum. §. item non reſtituitur. Item niſi iurauerit adultus ſuper 5 ctum, vt in l. Fride. hac edictali. ti. de pace tenenda. §. item ſacramenta. li. ij. feud. quæ eſt in authē. ſacramēta puberum, C. ſi aduer. vend.
[i] Succurrit. Vt ff. de mi. l. aīt prętor. §. ſed & ſi hæreditatem.
[k] Maiori. Scilicet cuidam pro priuilegio.
[l] Veniam. Abſtinendi. Accurſius.
[m] Grande æs. Sic ff. de condi. indeb. l. ij. §. ſi quid. & l iij.
[n] Gordianus. Sed vbi ſunt leges iſtorum Imperatorum? Reſpond. non habemus, ſed habet̄ mentio earum C. de iure deli. l. ſcimus. i principio.
[o] Præſtitit. Aliàs præſtauit.
[p] Hoc. ſ. vt aliquis nō grauetur pp improuiſum debitum, vel ēt p̄uiſum. ſi non eſt ſufficiens hæreditas, vt C. de iure deli. l. ſcimus. §. ex omnibus. & hoc facto

[t] Nobiliſſimam. Quantū ad iniam.
[u] Conſtitutionis. Quæ de cōpoſitione dictā inuentarij loquitur.
[v] Veteri grauamini. ſed quod erat grauamen? Rñ. tenebat̄ inſolidum omnibus creditorib. & legatarijs: etiam ſi excedant menſuram hęreditatis: vt C. de iure deli. l. fi. §. ſi verò poſtquam. Si autem petijt tp̄s ad deliberandum, & fecit eū inuentarium, creditorib. quidem tenetur inſolidum, ſed d̄ legatis detrahit Falcidiam: ſiue adierit hęreditatem intra deliberationis tempus, ſiue non recuſauerit. ſed ſi non ſeciſſet inuentarium, omnibus inſolidū teneretur: vt C. de iure deli. l. fina. §. ſi autem hoc aliquis. & §. ſi quis autem.
[x] Ad legitimam. ſ. iure ciuili, aliud ſi iure prætorio. tunc enim neceſſe habet coram prætore agnoſcere: vt C. de iure deli. l. j. l. puberem. & l. ſuum. & C. qui ad ad. bon. poſſ. l. vlt.
ADDITIO. Dic q̄ ſola agnitio bonorū poſſeſſionis facta corā p̄tore ēt nō auctoritante ſufficit, ſiue ſit bonorū poſſe. ſm tabul. ſiue ab inteſtato, ſiue ēt 5 tab. vt eſt gl. ſing. in l. fi. §. j. C. de cu. fu. l ver. d̄ Antiqua. Ang.
[y] Nuda voluntate. Oportet tñ, q̄ extrin ſecus declaretur. Si quid ergo pro hærede velut hæres geſſit, vt hic dicit: tunc voluntatem illam declarat. niſi proteſtetur, ſe nō vt hęredem facere, vt hic, & ff. de acq. hære. l. pro hærede. in princi. & l gerit. Sed 5 id quod dicit hic, nuda voluntate, eſt C. de iu. deli. l. poſtit. Sed certè eſt neceſſaria voluntas, & actus. ſi ab actu incipias. ſic & aliàs ff. de acquiren. poſſ. l. quemadm.

Pro hæ.

Hæredes ſui immiſcēt & abſtinēt; adeunt, & repudiant extranei.

[a] Idest eo iure quo quilibet diligēs paterfa. vteretur: quia non euentus dāni reſtitutionem idulget, ſed i conſulta facilitas. d. l. verū.

Et ſic iuramentū interpoſitū tollit bñficium reſtitutionis ſecundum Por. Aegi. Per.

[a] Alias. ſ. militesta tūmodo hoc extēdit.

Inuētarij faciendi tempus.

Inuentarium facientes vñ grauant.

[a] Et ſic qđ vulgo dr̄ hr̄ditatē nuda volūtate poſſe adiri, intelligit dūmodo hęc volūtas ad extra ſit declarata ſecundum Por. Aeg. Per.

[a] Gerit p̄ hærede, q̄ cognoſcit ſucceſſionē, licet non attingat rē hr̄ditariā. l. gerit. ff. de acq. hęr. Aeg. Per.

[a] Quę p̄teſtatio nō eſt neceſſaria vbi facie actū p̄iū q̄ dilatio nē nō recipit, nec releuat vbi facie actū ꝯ̄trriū̄e vt c. cum M. Ferra. de cōſti. ſm Io. Fa. & Angel. hic.

a Pro hærede. Id eſt factis ipſis gerendo pro hærede.
b Obijſſe. Aliàs enim niſi hoc ſciat, non proderit ei ſibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acqui. hære. l. ſi is. & l. eum qui.
c Hæredem eſſe. Etiam putà. nam ſi ſub cōditione, non ante exiſtētem conditionē adiret: vt ff. de acq. hær. l. is qui hæres. §. cęterū. Sunt & alia neceſſaria. ſ. vt ſit liber & ſui iuris, qui adit. aliàs non poterit, niſi iuſſu patris, vel dñi præcedente: vt ff. eo. l. ſi quis mihi. §. iuſſum. & l. quoties. Itē oportet quod ſit cōpos mentis: vt in fine huius titu. Item q̄ ſit maior xxiij. an. aliàs non poteſt adire: vt C. de iure deliber. l. potuit. & l. ſi infanti. § prin. Itē q̄ ſciat mortuum eſſe teſtatorem: aliàs nō poteſt adire: vt ff. de acquiren. hæreditа. l. is qui hæres, §. ſi quis dubitet. & l. qui hæreditatam. & l. neminem. & l. qui ſuperſtitis. Item certus de conditione teſtatoris eſſe debet: vt ff. de acquir. hære. l. hęres. j. §. fin. & l. ſeq. ADDITIO. Simile habetis in l. illud. ſi pars hæred. pet. & l. is qui putat. de acqui. hęr. hinc eſt qđ vulgo dr̃, q̄ ille qui vult adire hęreditatem, debet ſcire cauſam ex qua defertur: vt l. ſi is ad quem. de acqui. hære. ſecundum Chriſtoph.

Aliàs verba. In quibuſdā verò exēplaribus vetuſtis apud dominum Victorem adijcitur vel licentias.

Pro hærede a aũt gerere quis vr̃, ſi reb. hęreditarijs tāquā hæres vtat̃, vel vēdēdo res hæreditarias, vel pręedia colendo, locādove, & quoquo mō voluntatem ſuam declaret, vel re, vel verbo de adeunda hęreditate: dũmō ſciat eũ, in cuius bonis ꝓ hærede gerit, teſtatũ, inteſtatũve obijſſe, b & ſe ei hr̃dem eſſe. c Pro hęrede. n. gerere, eſt ꝓ dño d gerere. veteres. n. hęredes pro dñis appellabant. Sicut aũt nũda voluntate extraneus hęres fit: ita cōtraria deſtinatione e ſtatim ab hæreditate repellitur. Eũ, qui ſurdus, vel mutus natus, vel poſtea factus eſt, nihil ꝓhibet ꝓ hærede gerere, & acquirere ſibi hæreditatem: ſi tamen intelligit, f quod agit.

d Pro domino. Vnde herus, i. dominus: vt ff. ad legē Aquil. l. item Mela. §. item & cum eo. verſ. legis autem Aquiliæ. Item dicunt Teutonici herus, i. dominus.
e Deſtinatione. Dummodo & hoc actu extrinſeco declaretur. argu. tamen contra ff. de pecu. lega. l. non ſtatim. Accurſius.
f Intelligit. Non ergo demens vel furioſus.

DE LEGATIS.

Cōtinuatio. *Dic quod textus continuat iſtum titulum. Vel ſic, Dictum eſt ſuprà de teſta. in quibus legata relinquuntur: nunc ſequitur videre de ipſis legatis.*

Diuiſio. Poſt hęc. Totus iſte tit. diuiditur principaliter in quinq; partes. Primo continuat ſe ad p̄cedētia. Secundo ponit definitionē legati. Tertio recitat, quot genera legatorū olim erant. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiā legatorũ. Secunda ibi, Legatum. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Noſtra autem. Quinta ibi, Non ſolum autē. Et illa quinta ſuo loco ſubdiuidet̃.

CASVS. In hoc princip. dicit dñs Iuſtin. continuando proceſſum ſuum. Poſt hęc quę diximus ſ. de teſta. videamus de legatis. nunc ſed certè hęc pars iuris, quę circa legata vertitur, vr̃ eſſe extra propoſitam materiam. nam locuti ſumus ſuprà de illis ſolis iuribus, quibus per vniuerſitatē nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, q̄ materia legatorũ hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri poſſit: tñ cum diligenter de teſtamentis locuti ſimus, & de hæredibus, qui in teſtamentis inſtituunt̃: & cum legata relinquant̃ in teſtamentis, & ab hæredibus præſtentur, ideo poteſt in hoc loco non ſine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicunt̃ vſque ad illum §. legatum itaq; eſt. Frā.

TITVLVS XX.

DE LEGATIS.

Legatarijs triplici actione eorum proſequi poſſe legata, cōceſſum eſt: videlicet perſonali, in rem, & hypothecaria.

POſt hæc g videam' de legatis, quę pars h iuris extra ꝓpoſitam i quidem materiā videt̃: nam loquimur k de ijs iuris figuris, l qui bus per vniuerſitatē res nobis adquiruntur: ſed cum omnino m de teſtamentis, n & de hæredibus, o qui in teſtō inſtituuntur, locuti ſimus, nō ſine cauſa ſequenti p loco poteſt hæc iuris materia tractari.

Definitio legati. Ang. Aret.

Legatum q itaque, eſt donatio r q̄dā s a de-

g Poſt hęc. Scilicet q̄ diximus ſ. de teſt. ordin. hucuſque.
h Pars. ſ. quæ eſt circa legata. & longa eſt: vt patet ff. eod. per multos tit.
i Propoſitam. ſ. per quas perſo. no. acqu. §. fi. Accur.
k Loquimur. Id eſt locuti ſumus. Et ſic tempus pro tempora ponitur: vt C. de ijs, qui notan. infam. l. ſi Poſidonium. Vel loquimur, id eſt loq̄ deberemus, ſi materiam præceden. proſequeremur: ſic in Auth. de conſang. & vter. fra. l. ſi igitur. colla. vj.
l Figuris. Id eſt partibus, vel formis, q̄ quatuor ſunt: per ſucceſſionem ciuilē, per prætoriam, per arrogationē, per addictionem conſeruā dæ libertatis cauſa: vt ſupra, per quas perſonas no. acqui. §. fin.
m Omnino. Id eſt, diligentiſſima.
n Teſtamentis. Vt ſ. de teſt. & trib. ſeq. tit. Accur.
o Hęredibus. Vt ſ. de hær. inſti. vſque huc. Accur.
p Sequenti. Quia nec debentur niſi in teſtamento relicta: & poſt hr̃dis inſtitutionem. Sed hodie cōtra in vtroque: vt j. de fideicom. hæra. §. præterea. & j. e. §. ſed non vſque. & §. ante. Accur.

Legatum. Diuiditur in ſeptem partes. Primo ponit qualiter definiatur legatũ. Secundo quot erant olim gñа legatorum. Tertio qualiter vnumquodq; genus legatorũ fiebat, q̄ erāt certa verba aſſignata. Quarto qualiter dicta verborum ſolennitas eſt hodie ſublata. Quinto qualiter per iuſtinianum omnes iſti modi legandi, vel omnia iſta gñа legatorum ſunt redacta ad vnam naturam: & legatarijs datur ius perſequendi legata altero de tribus modis. Sexto remouet differentiam, quæ erat inter legata & fideicommiſſa: & ea adæquat. Septimo reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̄dam. Quarta ibi, Sed ex conſtitutionibus. Quinta ibi, Noſtra. Sexta ibi, Sed non vſque. Septima ibi, Sed nam in primis. CASVS. Domine, iam video, q̄ vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi ſi placet, quid eſt legatum? Ad hoc reſpon. Amice, legatum eſt donatio quędam à defuncto relicta &c. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. ſed olim. Fran de Aretio.

q Legatum. Sic ff. de leg. ij l. legatum. ſed aliter definit ius. ff. eo. j. l. legatum eſt. ad finem tit.
r Donatio quędam. Sunt enim tres donationes: vt ff.

Inſtit. Imper. P

Dic q̄ præteritũ pro teſtũ ſub iũctiui in ſctib. q̄ñ nō poteſt verificari in præterito trahit̃ ad futurũ: vt l. cum ſtipulamur. ff. de verb. obl. ſed in teſtamētis, & legib', q̄dā formā, & eſſentiā ca piunt a futuro: ſic Ang.

Quę fit pp merita. Ægid. Per.

Scilicet cā mortis, inter viuos, & legatum. Ægi. Per.

functo relicta, ab hærede præſtanda.

Antiqua ſolēnitas verborū, q̄ olim in legato obſeruabat̄, eſt hodie ſublata: Aret.

Sed olim quidem erāt legatorum genera quatuor, per vindicationem, per dānationem, † p ſinendi modū, p præceptionē. † Et certa q̄dā verba [a] cuiq; gñi legatorū aſſignata erant, p quę ſingula genera legatorū ſignificabantur. Sed ex cōſtitutionibus [b] diuorū principum ſolennitas huiuſmodi verborum penitus ſublata eſt [c].

In omnib. legatis in quib. ſpectat̄ potius volūtas quam verba, vna natura imponit̄, habentq; legatarij iur. pſequēdi legatū tribus actionibus.

Noſtra autem cōſtitutio, [d] quam cū magna fecimus lucubratione, [e] defunctorū voluntates [f] validiores [g] eſſe cupiētes: & nō verbis, ſed voluntatib. eorum fauētes, diſpoſuit, vt omnib. legatis [h] vna ſit natura: [i] & quibuſcūq; verbis [k] aliquid relictū ſit, liceat legatarijs id pſequi, non ſolum per actiones perſonales, [l] ſed etiam per in rem, [m] † & per hypothecariam, [n] cuius conſtitutionis ppenſum [o] modum ex ipſius tenore perfectiſsimè accipere poſsibile eſt.

Sublata legatorum, & fideicommiſſorum multiplici differētia, omniū hodie vna, eademq; natura eſt.

vt ff. de do. l. j. Et differt hæc a donatione cauſa mortis: vt diximus ſ. de do. §. j. in fi. Item a donatione inter viuos: cum legatum reuocari poſſit vſq; ad mortem: vt ff. de adimen. le. l. iij. in fi. & l. iiij. Sed in donatione inter viuos non eſt ita: vt ſ. de do. §. aliq. [t] Itē differt ab hēditate: cū hoc ſingulare & ſine onere ſit, illud verò vniuerſale & cū onere, vt ff. mā. l. ſi hēditatē. & arg. ff. de eden. l. q̄dā. §. nihil intereſt.

Sed olim quidem. CASVS. Dicit Imperator, q̄ olim erāt quatuor gña legatorū aſſignata: p q̄ q̄dē verba gña legatorū diſcernebant̄. Si. n. teſtator legabat his verbis: puta vendica tibi rem illam: tunc dicebat̄ illud genus legati p vendicationem. Si autem dicebat teſtator hæredi ſuo, Damno te Titium, legatario illam rem dare: tunc illud legatū dicebat̄ per dānationem. Si dicebat hæredi, ſini eu Titium illam rē habere: tune dicebatur per ſinēdi modum. Si verò dicebat alteri hæredum, illam rem præcipito, id eſt ante partem hēditariam capito: tunc dicebatur per præceptionem. Et ita ſingula legatorum ex verbis ſingulis, quibus teſtator in legando vtebatur, proprium nomen ſortiebantur. & hoc ita antiquitus obtinebat: ſed poſtea ex conſtitutionibus diuorum principum huiuſmodi verborum ſolennitas penitus ſublata eſt. Nos verò cupientes voluntates teſtatorum eſſe validiores: & non verbis teſtatorum, ſed voluntatibus eorum fauentes: in conſtitutione noſtra, quam cum magna deliberatione fecimus, diſpoſuimus vt omnibus legatis de cætero vna ſit natura: & quibuſcunque verbis, idoneis tñ, aliquid a teſtatore relictum ſit, liceat legatarijs id legatū perſequi. nō tantum per perſonales actiones ex teſtō, ſed etiam per rei vendicationem, & per hypothecariam: videlicet in alijs rebus, q̄ erant teſtatoris tpe mortis, & ita triplex remedium competit legatario ad legatum ſibi relictum perſequendum. & huius noſtræ conſtitutionis perpenſum modum poteſtis ex ipſius conſtitutionis tenore perfectiſſime accipere. Et hęc dicuntur vſque ad illum §. Sed non vſque. Fran. de Are.

[a] Quędā verba. Vt ſi dicat legatario. Vindica tibi rē talem: vel hēdi dicat, Damno te illum ære alieno liberare: vt ĩ. eo. § ſed & tale. Item ſi ſic dicat, Sinito illum habere talem rem. [*] Itē ſi dicat vni hēdū pcipito rem illam, i. ante partem capito: vt ff. eo. l. ſi a pluribus. in prin. ibi pcipere iubeatur. Accur.

[b] Ex conſtitutionibus. Quas non habemus. Accur.

[c] Sublata eſt. Scilicet dudum retro. Accur.

[d] Conſtitutio. Quæ eſt C. communia. de leg. l. j.

[e] Lucubratione. Id eſt, vigilatione, maximè nocturna. nam ſecundum Philoſ. Luna dicitur habere radios lugubres, ſed Sol claros: ſic in Authen. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. in prin. col. ij.

[f] Voluntates. Interdum non eſt voluntas validior ſcriptura: vt ff. de vſu. l. ſi alij. [s] & ff. de ſup. leg. l. Labeo Et facit ad hoc, quod in textu dr. ſ. q̄ voluntas ſit validior ſcriptura, quod eſt verum: vt ff. de leg. ij. l. cū pater. §. cum imperfecta. & de leg. j. l. iiij. ſm Io. & hoc niſi ſit impoſſibilis vel probroſa: vt ĩ. e. §. fin. vel inepta: vt ff. eo. ſeruo alieno. §. fin.

[g] Validiores. Quā ſine verba ſolennia, vel quam ſit ſcriptura. Accurſius.

[h] Omnibus legatis. Id eſt, omni genere legatorum.

[i] Vna ſit natura. Quātum ad hoc, vt debeantur: ſunt tñ quædam fauorabiliora alijs: vt ĩ. de obli. quæ ex quaſi cō tra. §. fin.

[k] Quibuſcunque verbis. Aptus tñ ad hoc. ſic ff. de conſti. pecu. l. qui autem. in fin. & ibi in gloſſ. fi. & l. ſeq.

ADDITIO. Nota, q̄ lex gñaliter loquens recipit reſtrictionem de habilitate. concordat gl. j. l. j. §. nunciatio. & ibi docto. ff. de noui ope. nunci. & in l. an gradatim. §. ſed ſi lege. ff. de mu. & hono. & Bar. late in l. omnes populi. ff. de iuſti. & iure. Aug.

[l] Per actiones perſonales. Scilicet ex teſtamento.

[m] Per in rem. Id eſt per rei vendicationem. nam recta via tranſit dominium in legatarium rei legatæ. vt ff. de fur. l. à Titio. Accur.

ADDITIO. Id eſt, ficte à morte teſtatoris, & verè ab adita hēditate, reuocabiliter tñ. & hæc vera, qñ purè legat̄ res teſtatoris, & legatarius nō repudiat. Et tūc fructus poſt mortē & ante aditionē, poſt morā in adeundi, ab hēde pcepti, demū facta aditione debent legatario reſtitui. Si verò legēt̄ res hēdis, nullo modo tranſit dominium, niſi facta traditione.

[n] Per hypothecariam. Scilicet in rebus alijs, q̄ fuerunt defuncti. Et no. q̄ ſi legatum ſit in ſpecie. & ſit res teſtatoris: competunt illæ tres actiones. Si in ghe, vt ſeruus, competunt duæ. ſ. teſtamenti, & hypothecæ. ſed in caſu iſto vna actio. ſ. ex teſtō & vna exceptio competit: vt ſi lego debitori liberationem: vt ff. de lib. leg. l. quod mihi. & ff. vt in poſ. leg. l. j. §. ſi debitori. Si aūt ſit res aliena, duæ tm̄ competunt. ſ. perſonalis & hypothecaria: vt Commu. de leg. l. j. Non tñ omnibus aget, l. actione in rem, & ex teſtō: ſed vnā quam elegerit: vt ff. de leg. ij. l. cum filius. §. varijs. Sed ſi legatarius ſit dominus qualiter perſonali aget? vt ĩ. de act. §. ſic itaque. Reſpon. ratione poſſeſſionis: vt ff. de condi. tri. l. ij.

ADDITIO. Et ſic ex teſtō agitur ad pſtandū, ſeu tradendum, non autem ad dandum. Vel dic q̄ §. ſic itaque. loquitur in vero dño facto per traditionē de iure communi, hic verò de iure ſpeciali ſine traditione. Igitur non eſt mirum ſi datur cōcurſus, vt l. in rebus. C. de iure do. ſecundum doct.

[o] Perpenſum. Id eſt, deliberatum.

[t] Et hæc inducuntur ad q̄ſtionē ſi teſtator dicat dño Titio fundum pſtiti, & recipienti, an ceſſat legatū, vl donatio: vt p Io. Fa & Angel.

[*] Hęc verba, ab hærede pſtāda, videntur eſſe aſcititia, temere ab aliquo adſuta: nec ea Modeſtinus habet i l. legatū. ff. de leg. ij. quo ea loco defini tin hæc ſumpta eſt, nec ea hic adiecit Theophil⁹ gręcarū Inſtitutionū author.

[†] Id eſt obligationē, vel cōdēnationē in perſonā: vt ſi hēs meus Titiā duxerit vxorē, in dānū ei⁹ cē tū lego. Ægi. Per.

[†] Id eſt, antecaptionē. Aegi. Per.

[*] Et ſi teſtā eſſet apud eum cui legat̄, & teſtatoi iubeat apud eū manere. Aeg. P.

[s] Nō obſ. hęc lex ſi alij. quia vt ſolum ſdicere. qa ibi attēdit̄ ſcriptura: qa voluntas teſtatoris erat ambigua. Cęterū ſi ei⁹ fuiſſet clara voluntas ab ea nō recederemō obſeruaret̄ ſcriptura, relicta interpretationes vt l. cum inſ. C. de fideicō. & hic. Iaſ.

[†] Cōcor. e. Raynuti⁹. in gl. ſup verſi. doie. poſt med. ei. de teſta.

[s] Hęc gl. diuidit̄ i quatuor partes. in prima declarando textū, remouet quoddā ſtriū tacitū. In ſecūda per modū notabilis remouet aliud ſtriū. In tertia remouet aliud ſtrium. In quarta & vltima p modum qōnis remouet aliud ſtriū Secunda ibi. & no. tertia ibi, nō tñ omnib. quarta ibi ſed ſi legatarius. Iaſ.

Sed non vſque. CASVS. Domine, iam video quòd feciſtis ſatis vtilem conſtitutionem circa materiã legatorum: in qua quidem cõſtitutione ſatis diligenter legatarijs prouiſum eſt: vnde videtur mihi, quòd illa conſtitutio poſſit ſufficere. Sed ad hoc reſpon. Amice, certè minus bene videtur ſufficere. Nõ enim prædicta conſtitutione contenti ſumus. Inuenimus enim, quòd antiquitas ſtricto iure concludebat legata, & fideicommiſſis pinguiorem naturã indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, neceſſarid duximus omnia legata omnibus fideicommiſſis penitus exæquare, vt de cætero inter ea nulla ſit differentia. Statuimus enim eadẽ conſtitutione, vt quod haſtenus legatis defuit, hoc ex natura fideicõmiſſorũ impleatur. ſi quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicõmiſſis accedat: & per hoc fideicom. & legata per noſtrã conſtitutionem exæquata ſunt. Vnde dixi, Quare igitur coniunctim non tractatis de legatis, & fideicom. Ad hoc reſpond. Amice, ad hoc optima ratio nos induxit vt diuiſim de illis tractare debeamus. Ne enim in his primis legum cunabulis coniunctim de lega. & fidei. tractando, adoleſcentibus ſtudioſis difficultatem introducamus: vtile nobis viſum eſt ſeparatim primo de legat. & poſtea de fideicommiſſ. animos informare, vt ita natura vtriuſque iuris per ſe cognita, facile poſſint iuuenes de vtriuſque natura erudiri: & permiſtionem eorundem ſubtiliorem auribus intelligere. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. non ſolum: Franc.

Sed non vſq; ad eã [a] conſtitutionẽ ſtandũ eſſe exiſtimauimus. Cũ enim antiquitatem inuenimus legata quidem ſtrictè [b] concludentem, fideicommiſsis autem, quæ ex voluntate magis [c] deſcendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: neceſſarium eſſe duximus, omnia legata fideicommiſsis exæquare: [d] vt nulla ſit inter ea differentia, ſed quod deeſt [e] legatis, hoc repleatur ex natura fideicõmiſſorum: & ſiquid amplius [f] eſt in legatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis [g] permiſtim de his exponendo, ſtudioſis adoleſcentibus quandam introducamus difficultatem: operæ pretium eſſe duximus, [h] interim [i] ſeparatim prius de legatis, [k] & poſtea de fideicommiſsis [l] tractare: vt natura vtriuſque † iuris cognita, [m] facilè poſsit permiſtionem eorũ eruditi [n] ſubtilioribus auribus accipere.

Etiã res alienæ põt legari: & hæres tenet eã redimere, ſi põt & ſoluere: aliàs tenetur æſtimationẽ præſtare. Et hoc verum, ſi teſtator ſcit eſſe rẽ alienam: & agenti incumbit onus probandi. Aret.

Non ſolum † aũt teſta

[a] Sed non vſque ad eam. Id eſt, non ſumus cõtẽti. ſ. dicta conſtitutione: imò & aliam fecimus circa iſtam, & eandem materiam: vt C. commu. de leg. l. j. Prima tamen remouet differentiam quatuor generũ leg. ſcilicet in quo erat differentia inter ſe. Secunda verò remouet differentiam inter lega. & fideicom. Acc.

[b] Strictè. Id eſt, ſtricto iure: ſic vt teſtamento tãtum debeantur: vt j. de fideicom. hære. §. præterea.

[c] Magis. Scilicet quã legata: vt ab inteſtato etiã debeãtur: vt j. de fideicom. hære. §. præterea. Vel dic ex volũtate magis, quam ex ſolennitate teſtamẽti. Acc.

[d] Exæquare. Quantum ad fidem, & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicimr hodie legataria libertas, & hæreditas: licet fideicõmiſſaria appelletur. Item propter legatum non cogitur quis adire, ſed propter fideicom. vniuerſale ſic. † vt j. ad leg. Falcid. §. quantitas. verſ. ex diuerſo. & ad Treb. l. quia poterat. & j. de fideicom. hære. §. ergo. verſic. ſed ſi recuſet.

[e] Sed quod deeſt. In tribus enim deeſt: vt j. eod. § poſt mortem & j. de fideicom. hære. §. præterea. & j. de ſing. reb. per fideicom. rel. in princip.

[f] Amplius. Scilicet vt ex neceſſitate dentur. quod nõ erat in fideicommiſſis: vt j. de fideic. hær. in princ.

[g] In primis legum cunabulis. Id eſt, hoc volumine: v. ſ. in proœm. circa medium.

† Intellige illam adæquationẽ procedere in legatis particularibus quò ad particularia: & in vniuerſalibus quò ad vniuerſalia: & non aliter. vt per do. hic. & in l. j. ff. de leg. j.

[h] Operæ pretium eſſe duximus. Id eſt, pulchrum putauimus, & vtile, vt dicitur in Salluſtio.

[i] Interim. Id eſt, ante, quam veniamus ad illam conſtitutionem, vbi tractantur communia eorum.

[k] De legatis. Vt hoc titulo, & duobus ſequentibus.

[l] De fideicommiſſis. Vt j. de fideicõmiſſ. hære. & alio ibi proximo titulo.

[m] Cognita. Id eſt, ſeparatim.

[n] Eruditi. Sic ſ. de iuſti. & iur. §. his igitur generaliter.

Non ſolum. CASVS. Domine, iã video quid eſt legatum, & quot erãt olim genera legatorum, & qualiter authoritate veſtræ cõſtitutionis natura legatorum, & fideicõmiſſorum exæquata eſt: & quæ ratio vos induxit ad ſeparatim tractandum primo de legatis, & poſtea de fideicommiſſis. pro Deo dicatis modo mihi, ſi placet, quæ res legari poſſunt? Ad hoc reſpon. Amice, non ſolũ res teſtatoris, vel hæredis legari poteſt, ſed etiam aliena. Sed in hoc caſu, quando teſtator rem alienam legat, hæres eius compellitur rem legatã redimere a domino rei. ſi emere poteſt. Si enim nullo modo vel pro non certo pretio redimere poteſt: ad eius æſtimationem tenetur. & hoc verũ eſt, ſi talis eſt res, cuius commercium haberi poſſit. Si enim res legata ſit talis, quòd ſuper ea contrahere nõ licet: tunc nec ipſa res, nec eius æſtimatio debetur: veluti, ſi teſtator alicui legauerit campum Martium, vel baſilicas, vel templa, vel ea, quæ ſunt publico vſui deſtinata. Nam in his caſibus legatum nullius momenti eſt. Sed quod diximus generaliter alienã rem legari poſſe, hoc ita intelligendum eſt. ſ. ſi teſtator quando legauit, ſciebat rem alienam eſſe: non autem ſi ignorabat alienã eſſe: quia tunc forſitan ſi ſciuiſſet eam alienam eſſe, nõ legaſſet: & ita oia hæc diuus Pius reſcripſit. Sed pone caſum: Quidam legauit Petro rem alienam: vnde mortuo teſtatore, Pe. illud legatũ petebat ab hærede. Hæres autem ex diuerſo ad ſui defenſionem allegabat teſtatorem ignoraſſe illam rem eſſe alienam: & idcirco dicebat ſe non teneri ad huius legati præſtationem. Legatarius verò in contrarium aſſerebat teſtatorem ſciuiſſe rem alienam: & ita dicebat legatum valere, vnde magna fuit diſcordia inter hæredem, & legatarium, ſuper iſto legato. Pro Deo Domine. dicatis mihi, quid iuris eſt in caſu iſto, videlicet, vtrum legatarius debeat probare teſtatorem ſciuiſſe rem alienam eſſe: vel hæres debeat probare teſtatorem ignoraſſe? Ad hoc reſpondet: Amice, in hoc caſu verius eſt ipſum legatarium oportere probare ſcientiam teſtatoris: Non autem oportet hæredem probare ipſius ignorantiam: & hoc propter illam regulam generalem: qua cauetur, quòd ſemper neceſſitas probandi illi incumbit, qui agit. Igitur cum legatarius in hoc caſu agat ad legatum ſibi relictum præſtandum, meritò onus probandi ei debet incumbere. Et non ſolum in caſu iſto prædicto locum habet hæc diſtinctio, ſed etiam in alio

† Scilicet legatorum & fideicõmiſſ. Accurſ. Pet.

† Cõcor cũ hoc §. c. ſi lit. cũ glo. ij. ex. de teſt.

caſu: veluti, ſi teſtator legauit rem creditori ſuo obligatam. Nam in hoc caſu idem placet, quod in ſuperiori hic: vt videlicet ita demum neceſſe habeat hæres eā a creditore luere, ſi teſtator ſciebat rē eſſe obligatā. & ita diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

ſtianu: vt C. ne Iud. Chriſtia. man. l. j. nō valet nec æſtimatio datur: vt ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo j. reſpon. & de verb. obli. l. multum intereſt. Si propter ſtatus conditionē, vel corporis vitiū: vt quia ſeruo militia, vel contracto legetur ſtipēdiū curſoris, ſi teſtator ſcit vitiū ineſſe, dat æſtimatio: alias non: vt ff. de leg. iij. l. fideicō. §. ſi ſeruo alieno. & ff. eodē. j. l. filius familias. §. ſi quid alicui. Accur.

toris vel hæredis a res, ſed et † aliena b legari pōt: ita vt hæres cogatur redimere c eā, & pſtare: vel ſi eā non poteſt redimere, d æſtimationem eius dare. Sed ſi talis ſit res cuius commercium non eſt, e vel adipiſci f non pōt: nec * æſtimatio g eius debetur: veluti, ſi quis campū Martiū, vel baſilicas, h † vel tēpla, vel quæ publico vſui deſtiata ſunt, i legauerit. nam nullius momenti tale legatum eſt. Quòd autem diximus alienam rē poſſe legari: ita intelligendum eſt, ſi defunctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi ignorabat. k forſitan enim, ſi ſciuiſſet l alienam rem eſſe, non legaſſet. & ita diuus Pius reſcripſit.

Annotata ignorantiā in dubio ꝓſumi: idcircò ſcientiā aſſerens onere probādi grauatˀ.

Et verius eſt m ipſum qui agit, id eſt, legatariū, probare oportere, ſciuiſſe alienā rem legare defunctum: non hæredem probare oportere ignoraſſe alienam, quia ſemper neceſsitas probandi incūbit illi, qui agit. n

Rei hypothecatæ, quā teſtator cuipiā ſciens, prudensque legauerat, luitio ad hæredem ſpectat: niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem appareat.

Sed & ſi * rem obligatam creditori aliquis legauerit, neceſſe habet hæres eā luere. o Et ī hoc quoque caſu idē placet, qđ in re aliena, vt ita demū luere neceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defūctus rem obligatā eſſe. & ita diui Seuerus, & Anton. reſcripſerūt. Si tñ defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expreſſerit, nō debet hæres eā luere.

Legatariˀ rei ſibi legatæ dominiū ex cauſa lucratiua nactus, legatū nequaquā petere

& hoc eſt verum, niſi appareat de contraria voluntate teſtatoris. Nā ſi teſtator voluerit legatariū luere, & hoc in teſtamento, & codicillis expreſſit: quāuis teſtator ſciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc caſu eam luere nō debet. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſi res aliena. Fran.

a Hæredis. Et in his nihil refert; an ſcierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. e §. ſi quis rem ſuam. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. § ſi rem ſuā. Idem de re cōmuni legata, ſecundū Io. vt ff. eod. l. v. §. j. & ij. ſed certè ibi non valet legatum, niſi pro ea parte, p qua non eſt error.

ADDITIO. Idē ſi ſi ſciuit rē communē ſimpliciter legaret: quia non valeret, niſi pro parte ſua. Et eſt ratio: quia cum pro illa parte legatū ſit vtile, maior ratio facit vt ad eam referatur: non ſic ſi re penitus alieno. Fab.

b Aliena. Etiam hoſtium: vt ff. eod. j. l. ab omnibus. §. etiam. ſecundum Ioan. Item ab hoſtibus capta: vt ff. eod. j. l. ſeruus ab hoſtibus. & l. ad quod.

c Cogatur redimere. Speciale propter præceptum teſtatoris: ſic ff. com. diui. l. cōmuni diuidundo. §. ſi. Regulariter contra: vt C. de contrah. empt. l. inuitū.

d Non poteſt redimere. Vllo modo. quia non vult vēdere: vel ſi vult, tamē nimium petit pro pretio: vt ff. eo. l. non dubium. §. ſi. & de legat. j. l. idem Iulianus. §. conſtat.

e Commercium non eſt. id eſt, non poteſt ſuper ea re contractus haberi.

f Adipiſci. Paſſiuè accipitur. i. acquiri, vel haberi.

g Nec æſtimatio. Si apud nullum eſt cōmerciū, vel etiā eſt, ſed cum grandi difficultate, nō valet legatū: vt hic, & ff. eod. l. idem Iulianus. §. fi. niſi teſtator voluerit contrariū manifeſtè: vt ff. eo. j. l. ſi quis inquilinos. ad h. ti. & ibi glo. ij. & niſi in alio caſu: vt ſi liber homo ſibi legetur, qui fuerat redemptus ab hoſtibus quo caſu a pignore eximitur: vt ff. eo. l. ſenatus. j. §. ſi. Si autem cōmerciū *. eſt in cōmuni, ſed nō eſt ei, cui relinquitur: valet vt ipſum detur, vel eius æſtimatio: vt ff. e. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. reſpon. & ſic intelligitur ff. de leg. j. l. ſed ſi res. Si autem tātum ei non eſt, cui præſtari debet: ſi propter ſuum delictū, vel ſectæ diuerſitatem, vt in Iudæo, & mancipio Chri-

ADDITIO. Vt de gl. fere ſimilē ff. eo. j. l. ſed ſi res aliena. facit gloſſ. in l. multum. ff. de ver. obligation.

h Baſilicas. Baſilica Græce, Latinè regia domus dicitur. Accur.

i Deſtinata ſunt. Vt via publica.

k Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, niſi coniunctæ perſonæ ſit relictū: vt C. eo. l. cum rem alienam. & niſi cum relinquitur libertas ſeruo alieno: vt ff. de fideico. liber. l. Paulus. j. reſponſo. Quid ſi res legata fuerit euicta? Reſp. ſi in ſpecie, nō tenetur debet hæres de euictione. l hæres de euictione: vt C. de euictio. l. hæres & ff. de legatis. primo. l. ſi a ſubſtituto. §. hæres.

a Si ī genere. ſiue extra iudiciū, ſiue iudicio tradita fuerit legatario nō ſtipulāti de euictione aget: ac ſi nihil ſibi datum eſſet: ſi eſt extraneus, ſ. iſte legatarius: vt ff de leg. j. l. ſi domus. §. j. & l. non quocunque. & de lega. iij. l. qui concubinam. §. ſi hæres. & de euict. l. hæres. Si de coniunctis eſt legatarius, vt ſi vni de fratribus eſt prælegatum, non agit ne creſcat inuidia inter eos: vt C. de bo. quæ li. l. cum oportet. & ff. de leg ij. l. cum pater. §. euictis. Sed quando omnibus eſt prælegatum, omnes agunt: ſiue diſtributio prælegatorum ſit per iudicem facta, ſiue per partes. Si autem a teſtatore, excipiendo ſeruant, non agendo: vt C. communia vtriuſque iud. l. ſi fratres. & ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis.

l Sciuiſſet. In eo caſu quo ignorauit.

m Et verius eſt. Vt ff. de proba. l. verius. C. de rei vēdi. l. fi. & ibi glo. fi. & C. de edendo. l. qui accuſare volunt. C. de excep. l. ſi quidē. j. de interd. §. commodū. C. de act. & obli. l. negantes & C. de prob. l. actor.

n Qui agit. Niſi qui negat, neget ius, & niſi præſumeret ius pro actore. tunc enim probat reus negās: vt ff. de probatio. l. ab ea parte. & ff. de donati. inter virū & vxorem. l. Quintus.

o Luere. Tribus caſibus luit hæres. Si ſciebat teſtator rem eſſe obligatam, vt hic. Item ſi ignorabat, ſed relinquit coniunctæ perſonæ: vt C. de fideicom. l. prædia. vel pro tanto res erat obligata, quārum valet, vel pro maiori ſumma: vt de leg. j. l. ſi res obligata. §. j.

† Quā ſcit eſſe alienā, & de qua eſt cōmerciū. Aegi. Per.

* Aliàs, nec ipſa, nec æſtimatio &c.

† Baſilicæ vocabant veteres locos publicos & quaſi regias aulas, in quibus iudicia exercebant & venalia omnia proponebantur. Fas ita ædificari debuiſſe ſcribit Vitruuiˀ, vt ī ſuperiore parte iudicia, ī inferiore negotia tractarētˀ. Fran. Balduin. hic.

a Siue qñq; fuerit, ſiue nūq̄: dūmodo legetˀ ſub cōditione ſi noſtra eſſet, vel ſit ſpes q efficiatˀ, aliàs ſecˀ. Io. Fab. & Angel.

Legatum rei, cuius commerciū nō ē, an valeat.

* Cōmerciū dicitˀ eſſe de re, quæ eſt in dñio alicuius, & pōt ſubijci dñio alterius priuati. Aegi. Per.

Baſilica.

* Aliàs, rē ſuā obligatam.

Legatā ſi euincatˀ, an hæres defuncti teneatur.

a Niſi ſciēs alienā: vel cōiunctæ perſonæ legaſſet ſecūdum Io. Fab. hic. ſed ſecūdum An. tunc debetˀ per viā retentionis, nō actionis ſi ſit hæres. & cohæredibus ēt fuerit ꝓlegatū, vt hic in fi. gl. de qua materia vide plenius Ange. hic.

Legata res obligata p hærede in tribˀ caſibˀ eſt luēda.

ADDITIO. Not. q. qñ teſtator légat rem pignoratam, obligatam pro tanto, vel pluri quàm valebat: ſiue ſciuerit, ſiue ignorauerit obligatam: tenet hæres luere. Nam ſi teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tñ dubium facit: quia quando obligator res ꝑ tanto, vel pluri quam valeat, vr res ipſa habeti ꝑ alienata. facit quod no. glo. in l. qui habebat. ff. de legat. iij. Sed qñ legatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur hæres luere, ergo nec hoc caſu, & hanc tenuit Rapha. ſed hæc eſt communior. Iaſon. Aduerte diligenter, ꝙ luo, eſt verbum æquiuocum ad quatuor. Vno modo ſignificat redimere, ſiue liberare: vt luo pignus ære. & ſic accipitur hic. Secundo modo eſt ſuſtinere ſiue pati, vel punire, vt fur luit pœnas. & crux luit mala, id eſt, punit. Tertio modo eſt purgare, vel expellere: vt lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cum oues ſunt in ardore coeúdi. Vnde verſus, Aere luo pign⁹, cruce pœnas, luce tenebras. Dicitur & luere, quando ſalitur ouis. Vel ſic & breuius, Crux luit, ær, crepo, lux, mala, pignus, oue, tenebraſque. De hoc eſt gl. not. in l. licet certis. C. de locato & conducto.

Luo luis, hêc quatuor ſignificata.

poteſt: diuerſum erit ſi ex onerosa: qui tñ lucratiuo titulo æſtimationẽ rei adeptus fuit, non ꝓhibetẽ ex alio rẽ ipſam petere.

Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo teſtatore [a] legatarius dñs factus fuerit: ſiquidem ex cauſa emptionis: ex teſtõ actione, pretium cõſequi poteſt. [b] Si verò ex cauſa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia [c] ſimili cauſa, agere [d] non põt. Nam traditum [e] eſt, duas lucratiuas cauſas in eũdem hominem, [f] & eandem rem [g] cõcurrere non poſſe. [h] Hac rõne [i] ſi ex duob. teſtamẽtis [k] eadẽ res eidem debeat, intereſt, vtrum rẽ, an æſtimationem ex teſtamento conſecutus ſit. Nã ſi rem habet, agere non põt: [l] quia habet eam ex cauſa lucratiua. ſi æſtimationem, agere põt. [m]

Etiã res futura, quæ tñ eſſe ſperatur, legari poteſt. Aret.

Ea quoq; res, [n] q̃ in rerũ natura † non eſt, ſi

Si res aliena. CASVS. Dñe, quidam legauit P. rem alienam: & P. viuente adhuc teſtatore conſecut⁹ fuit dominium illius rei, modo quæro, vtrũ mortuo teſtatore P. rõne illius legati, cuius dñium habuit ante mortem teſtatoris, aliquid conſequi ab eius hęrede poſſit. Ad hoc reſpond. Amice, ſi res aliena legata fuerit, & eiuſdem dñium legatarius viuo teſtatore cõſecutus fuerit: diſtinguendum eſt ex qua cauſa legatarius conſecutus fuerit dominium rei legatæ. nam ſi ex cauſa emptionis, vel alia cauſa oneroſa dñium cõſecutus fuerit: nihilominus actione ex teſta. æſtimationem eiuſdem rei ab hærede teſtatoris conſequi poterit: ſi verò ex cauſa donationis, vel ex alia cauſa lucratiua, puta ex cauſa legati in alio teſtamento ſibi relicti factus fuerit dominus rei illius: tunc de cætero ab hęrede nihil petere poterit: & hoc ꝓꝑ regulam iuris gñalem, qua cauetur duas lucratiuas cauſas in eundem hominem, & in eandem rem non poſſe directè concurrere. Et eadem ratione ſi ex duorum teſtamentis eadem res alicui legatario debeatur: multum refert: vtrum legatarius rem, an æſtimationem ex teſtamento vnius ꝯſecutus ſit. nam ſi ipſam rẽ habeat: aduerſus hęredem alterius agere non poterit: cũ ex cauſa lucratiua iam ipſam rẽ habeat. Si verò æſtimationem illius rei conſecutus prius fuerit: nihilominu⁹ ab hærede alterius ipſam rem ꝯſequi poterit. Et hęc dicuntur vſque ad illum § ea quoque res. Fran.

[a] Viuo teſtatore. Idem eſt, & ſi poſt mortem: vt ĩ. §. ſi cui.

[b] Conſequi põt. Not. cautè ponit, conſequi. nam ꝑtium petere non põt, ſed rem, quę tantum eſt in obligatione, ſecundum nos: æſtimatio tñ datur ꝓꝑ defectum: vt ff. de verb obli. l. ſi ſeruum. §. effectus. Sed contra nos eſt ff. de leg. iij. l. ſi res mihi. Reſpon. ibi, ꝓpter defectum iuris petendi, ex præſumpta volũtate defuncti rẽ legatam legatarius amiſit: ſed hic non ex voluntate defuncti amiſit emẽdo. Quidam tñ dicũt æſtimationem eſſe in oblõne: vt ff. de ꝯdi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi ſed verum in fi. Et not. quatuor caſus, quib. peto id quod habeo. Prim⁹ eſt vbi res mihi data põt auferri: vt ff. de ſol. l. ſi rem. & l. qui res. §. j. reſpon. ¹ Itẽ ſi habeo ex alia cauſa, quam debeã habere: quia non videor habere, cũ pretiũ abſit: vt hic. Itẽ ſi aliquid iuris rei deeſt, id adhuc tradendum eſt: vt ff. de ſol. l. etiam. & de verbo. obli. l. Iulianus. §. fin. Item ſi res deterior eſt dolo dãtis: ea cauſa ſtricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: vt ff. de dolo. l & eleganter. §. non ſolũ. ſed in bonæ fidei agitur ex primo ꝯtu. vt ff. commo. l. iij. §. ſi reddit.

¹ Quę leges nõ faciũt ad ꝓpoſitum: qa cũ res ſit euicta, nõ põt dici ꝙ eam hẽat, & potat: ſed facit ff. de le. j. l. nõ quocunque. in princ. Eſt & ali⁹ ex ſus quando res traditur, forma tamẽ mutata: vt l. mulieris. §. res abeſſe. ff. de verb. ſig. ſecũdum Ioã. Fab.

[c] Ex alia. Vt legati: vt ff. man. l. ſi hæreditatem. non dotis promiſſione: vt ff de acti. & obli. l. ex promiſſione. Accur.

[d] Agere. Etiam ſi ſua poſtea eſſe deſinit: vt ff. de le. ij. l. Mæuius. § duobus.

[e] Traditum. A iure: vt ff. de acti. & obli. l. omnes. & ff. de le. j. l. ſi ſeruus legatus Stichum. Accurſ.

[f] In eundem hominem. ff. eod. l. ſi ſeruus. §. j. ꝯ. Sol. Ibi per obliquum concurrunt. non directo: vt hic & arg. ff. de vulga. ſubſtit. l. quæ liberis. §. fi.

[g] Rem. Id eſt, ſpeciem. aliud ſi quantitatem: vt ff. de leg. ij. l. Titia Seio. in prin.

† Huc ſpectãt q ſcribit Mãd. in 7. q. 3. Regu. nu. 2. & 23.

[h] Non poſſe. Sed cur ſecus qñ emit? Rñ quia nec rem habere videtur: cum pretium ei abſit, & loco rei ſucceſſerit: vt ff. de peti. hæred. l. ſi & rem. & quod metus cauſa. l. videamus. & l. ſi ipſa.

[i] Hac ratione. Scilicet ſupradictæ regulæ.

[k] Ex duobus teſtamentis. Scilicet duorum hominum. ſi enim vnius eſſet, primum per ſecundum corrigeret: vt ĩ quib. mod. teſta. infir. §. poſteriore. Quid ſi in eodem bis legauit? Rñ. diſtingue ſpẽm a quantitate: * vt ff. de leg. j. l. plane vbi. §. ſi eadem. vſque ad illum §. ſi coniunctim.

* Vt ſcilicet ſpẽs. vr ei⁹ ęſtimatio ſemel tãtũ peti poſſit: quãtitas autẽ bis dẽat. cuius rei rõnẽ reddit Vlpian⁹ i l. planè. §. j. de le. j. qđ eadẽ res ſepius ꝑſtari nõ põt eadẽ autẽ ſumma volẽte teſtatore multiplicari põt.

[l] Agere non poteſt. Vt ff. de leg. j. l. plane vbi. §. ſi eadem. verſi. ſed ſi duorum contra, vt ſequitur ex eodem teſtamento. Sol. illa intelligitur ſecundum huius §. diſtinctionem.

[m] Agere põt. ff de leg. j. l hmõi. §. j. ꝯ: Sol ibi teſtatoris & hęredis teſtantis eſt eadem perſona vt in Authen. de trient. a mo. in prin colla. v. Vel ibi in ſecũdo legato commodum repręſentationis primi legati relictum vr, vt ĩ. eo. § ex ꝯtio: quia non vr legari bis in duob teſtamentis: ideo non habebit niſi ſemel.

Ea quoq;. CASVS. Dñe, pono, ꝙ aliquis legauit rem, quę tpe conditi teſtamenti in rerum natura nõ erat, futura tñ ſperabatur, nunquid valet legatum. Et rñ. ꝙ ſic. ea. n. res q̃ in rerum natura non eſt, ſi tñ futura ſperetur, rectè legari põt: veluti ſi teſtator legauerit fructus, qui in fundo Sẽproniano nati erũt: vel ſi legauerit, quod ab ancilla natum erit. nam in vtroq; caſu valet legatum. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſi eadem res duobus. Franc. de Aret.

[n] Ea quoque res. Sic ff. de leg. j. l. quod in rerum. in princ. & de leg. iij. l. etiam. Accurſius.

modò futura eſt, [a] rectè legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit [b].

Einſdem rei legatum duobus coniunctim, aut ſeparatim factum utrique acceptũ ti æquis portionibus quæritur: ſinautem alterius portio defecta fuerit, accreſcendi quodam iure ad collegatarium pertinebit.

Si eadẽ res duob. [c] legata ſit, ſiue coniũctim, [d] ſiue diſiũctim [e] ſi ambo pueniãt ad legatũ: ſcinditur [f] inter eos legatũ. † ſi alter deficiat: qa aut ſpreuerit legatũ, aut viuo teſtatore [g] deceſſerit, [h] vel alio quoquo mõ defecerit: [i] totũ ad collegatariũ ptinet. Cõiunctim [k] autem legat, veluti ſi qs dicat, Titio, & Seio hominẽ Stichũ do, lego. Diſiũctim [l] ita Titio hominẽ Stichũ do, lego, Seio hominem Stichũ do, lego. [m] Sed & ſi expreſſerit, eundem hominem Stichũ, æquè diſiunctim [n] legatum intelligitur.

Si legati fundi proprietas ad legatarium oneroſo titulo peruenerit, uſuſfructus verò lucratiuo, proprietatis æſtimationem iudicis officio tantum conſequetur.

Si cui fundus alienus

[a] Futura eſt. Si aũt nec fuit res, nec eſt in rerũ natura, nec erit: vt chimera. vel fuit, ſed non eſt, vt homo mortuus, non põt legari: vt ĩ. de inu. ſtip. in prin. Si aũt eſt dubium, an ſit vel non ſit in rerum natura: cauet hæres de pſequendo & reſtituendo: vt ff. de le. j. l. ſeruo legato. §. fi. Item in ſeruo legato, qui fugerat aute teſtm. aliud in eo, q fugerat poſt f. teſtm, qui ſcilicet eſt periculo legatarij: vt ff. eo. titu. l. cũ ſeruus, & l. ſi ſeruus legatur. j. reſpon.

ADDITIO. Dic plenius & ordinatius per gl. in d. l. cũ ſeruus & ibi Bar. & do. ff. de leg. j. & per gl. in l. ſi qs ſeruo. ff. de leg. ij. & adde qđ no. gl. & doc. in l. qđ legat. ff. de iud. Ang.

[b] Natum erit. Et tunc cõpetit ſibi ex actio: vt ff. de verb. obli. l. interdũ. j. cñ.

Si eadẽ res. CASVS. Dñe, quidam legauit eandem rem duobus P. & M. ego quæro, quid iuris ſit in iſto caſu? Ad hoc reſpon. Amice, ſi duobus eadem res legata ſit: ſi diſiũctim vel coniunctim legetur, ſi ambo peruenerint ad legatum, diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat: vt qa legatum peruenit in caſum caduci: vt puta, quia legatarius deceſſerit viuo teſtatore: vel ſi quolibet alio modo deficiat, veluti per mortẽ ciuilem: tunc omnibus his caſibus totum legatum ad legatarium iure accreſcendi pertinebit. Sed Domine, iam video, quid iuris eſt, qñ eadem res legatur duobus: ſiue coniunctim, ſiue diſiunctim: pro Deo dicatis mihi, qñ qs cenſetur legare coniunctim, & qñ diſiunctim? Ad hoc reſpon. q coniunctim vr quis legare in hunc modum: veluti ſi quis dicat Titio, & Seio hominem Stichum do, lego. Sed diſiunctim videtur quis ita legare: veluti ſi dicat, Titio Stichum do, lego. Seio Stichum do, lego. nam in hoc caſu etiam ſi expreſſerit eundem hominem, ſ. dicendo ſic, Stichum do, lego, nihilominus eum diſiunctim legare intelligitur. Et hæc vſque ad illum §. ſi cui fundus. Fran. de Are.

[c] Duobus. Quid ſi dicat, illi, aut illi lego? Reſpon. duo rei ſtipulandi eſſe videntur: vt ff. de leg. ij. l. ſi Titio aut Seio. Accur.

[d] Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem: vt ff. de hæred. inſti. l. ſi ita quis hæredes.

[e] Diſiunctim. Id eſt, ſeparatim: vt ĩ. proxi §.

[f] Scinditur. Viriliter, niſi ſimul duo coniuncti eſſent, qui locum vnius obtinent: vt ff. de hæredi. inſtit. l. Titius. & l. interdum. in prin. Accur.

[g] Viuo teſtatore. Nam ſi teſtatore mortuo legatarius decedat: ad hæredem ſuum legatum tranſmittit: vt C. de cadu. tollen §. cum igitur.

[h] Deceſſerit. Poſt teſtamentum tamen: vt differat a ſequenti.

[i] Defecerit. Scilicet legatarius: vt per mortẽ ciuilem. Val dic legatum, quod trib. caſibus deficit: & accreſcit legatario, præter duos, qui ponunt hic. Primus ſi non eſt collegatarius in rerum natura tẽpore teſtamenti, vt C. de cadu. tollen. §. j. in princ. ſecũdus ſi mihi, & poſthumo legat, qui orietur poſtea: vt ff. eo. j. l. ſi duobus. §. fi. Tertius ſi mihi, & hæredi ſuo legat: vt ff. eod. j. l. plane vbi. §. ſi duobus, & ſic ſunt quinque caſus. Econtra ſunt tres caſus, quibus deficit legatum: ſed collegatario non accreſcit. Primus ſi mihi, & ſeruo ſuo legat: vt ff. eod. j. l. plane vbi. §. ſi coniũctim. Secundus ſi mihi & tibi res tua legatur: vt ff. eod. j. l. huiuſmodi. §. ſi Titio. Tertius ſi mihi & non capaci legatur: vt ff. da legat. ij. l. ſi Titio.

[k] Coniunctim. Scilicet re & verbis: vt ff. de leg. iij. l. re coniuncti.

[l] Diſiunctim. Scilicet verbis tãtum. nam re ſunt coniuncti.

[m] Do, lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio: vt ff. de pupill. ſubſtit. l. ſi quis eum. & de adi. leg. l. uj in prin. & l. ſicut? Reſpon. ſic, ſi probarit teſtatorẽ hoc, ſcilicet adimere Titio, & dare Seio voluiſſe, non aliàs, vt ff. eo. j. l. ſi pluribus. §. j.

[n] Diſiunctim. Id eſt verbis tantum, re tñ coniuncti ſunt: vt ff. de leg. iij. l. re coniuncti. Sũt & alij re & verbis diſiuncti, vt ſi ita dicam, lego Titio dimidiam ſerui, Sempronio lego dimidiam eiuſdem ſerui: vt ff. eo. ij. l. & proculo. Nec obſtat in eo. tit. de lega. ij. l. Mæuio. in prin. quia illa intelligitur qñ vnam dimidiam vtriq. legauit. Et in iſtis non habet locum acceſſio. i. ius accreſcendi, vt d. l. & Proculo. Sunt etiam re diſiuncti, ſed verbis coniuncti, vt ſi dico tibi & Sempronio pro æquis portionib. Sunt & alij re, & verbis coniuncti, vt ĩ. proxim. Et coniuncti vtroque modo præferuntur diſiunctis vtroque, vel altero tantummodo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tãtum, ſimul admittuntur, ſcilicet re tantum. Coniuncti cũ verbis tantum, & diſiunctis re, & verbis præferuntur: vt ff. de hæredib. inſtituen. l. ſi ita quis hæredes, & ff. de leg. iij. l. re coniuncti. §. penul & §. fi.

ADDITIO. Similem gl. habes in l. j. §. fina. ff. de vſufruct accreſcendo.

Si cui fundus. CASVS. Dñe. quidam legauit Petro fundum alienum, poſtea legatarius, ſ. P. pprietatem eiuſdem fundi emit, vel ex alia cauſa onercoſa deducto vſufructu acquiſiuit, procedente tempore vſuſfructus eiuſdem fundi peruenit ad P. per mortẽ, vel capitis diminutionem vſufructuarij, vel ex alia cauſa lucratiua, vſufructu finito, & ad proprietatem reuerſo: & ita legatarius fundum in plena pprietate habuit. modo P. nihilominus agit ex teſtamento contra hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate ab hærede teſtatoris. modo quæro. vtrum P. legatarius rectè agere videat? Et reſpon. q ſic. Nam ſi fundus alienus legatus fuerit, & poſtea legatarius emerit proprietatem eiuſdem fundi deducto vſufructu, licet poſtea vſuſfructus ad legatarium ex cauſa lucratiua peruenerit, tamen ad fundum nihilominus actione ex teſtamento rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Contrarium tamen videbatur. nam ſi legatarius petat fundum in plena proprietate, quæ proprietas

† Inter coniunctos ſunt qui dã ab initio ptes, inter diſiunctos aũt partes cõcur ſu fiũt. l. planè vbi. § ſi cõiunctim. ff. de leg. j. Porrò q coniũcti faciãt partes iure digeſtorum, vel nõ faciãt, ſubtiliter admodũ tractat Zaſius in intellectibus ſuis ſingularibus.

Legatũ quinq; caſibus deficit & legatario accreſcit.

Legatũ in trib. caſibus deficit. nec legatario accreſcit.

Illuia qa hoc expſſit vt ſub cõmemoratiõe pri mi legatis ſecũdo, vt, fũdum quẽ legaui Titio, lego Sempronio. aut hoc fecit et interuallo ſmo. Fab.

Legatariorũ q- dã ſunt cõiuncti re tantũ, alij re, & verbis: alij prſus diſiuncti.

proprietas conſtat ex duobus, videlicet ex nuda proprietate, & vſufructu: ſi legatarius ex cauſa lucratiua habuit vſumfructum, videtur quòd fundum in plena proprietate petere non poteſt. Ad iſtam tacitam obiectionem, quæ fieri poſſet, reſpõ. Iuſti. in litera dicens quòd hæc obiectio non obſtat: quia vſusfructus in petitione tali, videlicet quæ fit per actioné ex teſtamento, non obtinet partem dominij, ſed vicé ſeruitutis: & ideo peté do fundũ in plena proprietate, non videtur petere illam partem rei, quæ ſibi obuenerat ex cauſa lucratiua, ſcilicet vſufructũ. & hoc eſt verum de rigore iuris: ſed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, vt æſtimatione vſusfruct. deducta, hæredem ad æſtimationé nudę proprietatis debeat cõdemnare. & hæc dicuntur vſque ad illum §. ſed & ſi rem.

legatus ſit, & emerit [a] proprietaté deducto vſufructu, & vſusfructus ad eum peruenerit: [b] & poſtea ex teſtamento agat: rectè eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus ait: quia vſusfructus [e] in petitiõe [f] ſeruitutis [g] locum obtinet. ſed officio iudicis cõtinetur, vt deducto. [h] vſufructu, iubeat æſtimationem [i] præſtari. [k]

Legatũ rei ꝓprię legatarij non valet, etiã ſi poſt teſtamentũ ſua eſſe deſierit. Arct.

Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit: inutile eſt legatũ: [l] quia quod proprium eſt ipſius, amplius eius fieri non po-

¶ Id eſt d tracto a ꝓprietate. ſic Plau. deduco pedes de lecto. i. detraho, ſeparo. Aegi. Per.

a Emerit. Scilicet legatarius.

b Peruenerit. Scilicet morte vſufructuarij, vel capitis diminutione, vel ſimili cauſa lucratiua tamen: vt ꝭ. de vſufr. §. finitur. & ſic factus eſt caſualis.

c Et fundum. Id eſt proprietatem plenã. de iudicis tamen officio aliter fit: vt ȷ. ſequitur.

d Petere. Hic repete, quod diximus ꝭ. eod. §. ſi res. Accurſius.

e Quia vſusfructus. Dixit fundũ peti. & ſic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietas conſtat ex duobus. ſ. ex nuda proprietate, & vſufructu. & iam habet partem. i. vſumfructũ ex cauſa lucratiua. quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Rñ. vſusfructus hoc caſu cũ fundus petitur in plena proprietate, non obtinet partem dominij, ſed vicẽ ſeruitutis prædialis, quæ non eſt pars rei, cum non poſſit eſſe ſine re. & ideo non videtur peti ea pars rei, quæ obuenit ex cauſa lucratiua, ſcilicet vſufruct. & hoc de rigore: ſed contra de æquitate. vt ſubijcit.

V ſusfructus in ſic pars dominij.

f In petitione. ſ. tali. i. prædicta fundi per actioné ex teſtaméto, aliàs I multis locũ dominij habet: vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. & ſuperficiariũ. & ff. de bo. aut. iud. poſ. l. in venditione. in prin. & ff. famil. erciſc. l. & puto. §. ii. & ff. de vſufruct. l. iiij. & v.

V ſusfructus I multis locũ dominij habet.

ADDITIO. Dic quòd non eſt pars dominij ꝑdicatiua, ſeu ſubiectiua: vt poſita ſpecie ponatur genus: ſed eſt pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per gloſſ. in l. recte dicimus. ff. de verb. ſign. Angel.

g Seruitutis. Scilicet realis.

h Deducto vſufructu. Id eſt æſtimatione vſusfructus. quem ſcilicet vſumfructũ ex cauſa lucratiua habet: & ideo non debet plus habere, vt ꝭ. eo. §. ſi res.

i Aeſtimationem. Scilicet proprietatis.

k Præſtari. Scilicet ab hærede ſuo.

Sed ſi rẽ. CASVS. Domine quidã legauit P. fundum ipſius P. modo quæro a vobis vtrũ valeat? Et reſpon. quòd non. Nam licet ꝭ. dictum ſit alienã rem le-

gati poſſe: ſi eſt aliquis rem propriã ipſius legatarij ei legauerit: inutile eſt legatũ. & hoc ideo: quia illud quod proprium eſt ipſius legatarij, amplius eius fieri non poteſt. & in hoc caſu iterũ inutile eſt legatũ, & nullius eſt momenti: quia nec ipſa res nec æſtimatio debetur. Sed po. Quidã teſtator rem ſuã propriã credens eſſe alienam rem, quaſi alienam legauit Pe. ego quæro vtrũ valeat? Reſpon. Inſti. quòd ſic ꝭ dicẽs ita. Siquis rem ſuã quaſi alienam legauit, in hoc caſu bene valet legatũ. nã plus valet quod eſt in veritate, quã quod eſt in opinione. Sed domina ponamus ꝙ teſtator putãs rem ſuam eſſe legatarij, legauit: nonquid valet tale legatũ? Rñ. quòd ſic. In hoc enĩ caſu legatum valere conſtat: quia voluntas teſtatoris volentis huiuſmodi ré acquiri legatario, exitum habere poteſt. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſi ré ſuam. Fiane.

teſt. [m] † Et licet alienauerit [n] eam, non debetur, nec ipſa res, nec æſtimatio eius.

Valet legatũ rei teſtãtis, licet teſtator putauerit alienã.

Siquis rem ſuam quaſi alienam [o] legauerit, valet legatum. Nam plus valet, quod in veritate eſt, quam quod in opinione. [p] † Sed & ſi legatarij eſſe putauit, valere conſtat, quia exitum [q] voluntas defuncti habere poteſt.

Ita demũ rei legatæ alienatio, aut pignoris datio legatũ adimit, ſi teſtatoré adimendi animo alienaſſe conſtet.

Si rem ſuam legauerit

¶ Hic legatarius ſtelli gẽdus é d re, cui⁹ legatarius plenũ, ac firmũ dñium habet vt nec incremẽtũ recipiat, & nullo modo ab eo auelli poſſit, aliàs nõ ſuauiter legaret ꝑ l. nõ quocũque. ff. de leg. j. Et concor. cũ hoc §. tex. in c. ſtertdũ lec. ante fi. cũ glo. ſuper verb. qd̃ meũ. extra. d̃ fid. inſtr.

† Qñ dicat pl⁹ eé id qd̃ I veritate é, q̃ qd̃ in opinióe: aut ꝯtra plus eſſe qd̃ in opinione é qñ qd̃ I veritate pulchre explicat hoc loco Frã. Bald. Vide ét I eã ré Aemi. Ferretũ hic.

Et oĩno Lap. I pulcherrima Alle. 89. ver. venio ad fm n. 9. cũ pluribꝰ ſequẽs & Mãdos. I Apoſtillis ad eũdé Lap.

Hæc reſpõſio nõ eſt bona: quia quãtũ ad ꝯualeſcẽtiã legati nihil refert, an viuo teſtatore ié ſibi legatũ

l Legatũ. Vt ff. de lib. leg. l. j. cõtra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ nõ erat debitoris.

m Non poteſt. Sic ȷ. de actio. §. ſic itaque. ff. de leg. iij. l. cum quis. j. reſpon & ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. & de acqui. poſſeſ. l. iij. §. ex pluribus. Accur.

n Alienauerit. ff. de reg. Cato. l. ij. in fi. contra. Sol. ſecundum B. ibi viuo teſtatore alienauit, hic poſtea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, ſecundum Ioã. arg. ff. eo. l. cætera. §. ij.

o Quaſi alienam. Id eſt credens alienam.

p In opinione. Not. ſic ff. de manu. vind. l. ſi pater. §. quoties. ibi. plus eſt enim. & ff. de iur. & fact. ign. l. regula. § qui ignorauit. arg. contra. ff. de acqui. hær. l. is qui putat. Sol. ibi de re, quæ conſiſtit in animo.

q Exitũ. i. effectum: vt ff. quemad. teſt. ape. l. vel negare. ibi publice enim expedit ſuprema hominũ iudicia exitũ habere, i. res talis legatario acquiri poteſt.

Si rem ſuã. CASVS. Quidam legauit P. fundũ: poſtea idé teſtator eundé fundum vendidit M. quæro vtrum valeat legatũ: an verò videatur ademptũ per alienationem factã a teſtatore? Rñ. Iuſti. quod in hoc caſu ſentẽtia Celſi tenenda eſt: Celſus enim in hoc caſu exiſtimat, ſi teſtator nõ adimẽdi animo fũdũ legatum védidit, nihilominus etiã poſt alienationé deberi legatũ. & hoc idem diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: & ijdem principes in quodã alio caſu idé ius ſtatuerunt: videlicet in tali caſu: Quidã fecit teſtamentũ, & in teſtaméto ſuo ꝗdam prædia legauit Pe. & poſtea eadem prædia Pe. legata pignori obligauit. Nam rectè in hoc caſu reſcripſerunt teſtatorem obligando prædia legata, legatum non videri ademiſſe: & ideo legatarius cum hærede experiri poterit actione ex teſtamento, vt prædia a creditore luantur. Et quod dixit ſupra quando teſtator totam rem legatam alienauit, idem iuris eſt, & ſi partẽ rei legatæ alienauerit. nam in parte nõ alienata ita demũ valet legatũ, ſi te-

ſtator non adimēdi animo eam alienauerit. Et hęc dicuntur vſque ad illum §. ſiquis debitori ſuo. Fran.

a Alienauerit. Vēdendo, ſed donando indiſtinctè videtur adimere: nec diſtinguiſ an valeat donatio, vel non: & etiam ſi reuocetur: vt ff. de adi. leg. l. cum ſeruus: & l. rem legatā. & l legatū ſub conditione. §. j. ſi ex alia cauſa a donatione, diſtingue animū: vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatem: vt ff. de le. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi rē. & ff. eo. ij. l. Lucios. §. pen. ibi, niſi hæres. & ff. de prob. l. eum qui.

testator, poſteaque eam alienauerit: a Celſus putat, ſi non adimendi animo b vendidit, nihilominus deberi: c idemq; d diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt. Iidē e reſcripſerunt, eum, qui poſt teſtamentum factū prædia, quę legata erant, pignori dedit, f ademiſſe legatum non videri: g & ideo legatarium cum hærede eius agere poſſe, vt prædia a creditore luā tur. Si † verò h quis i partem rei legatæ alienauerit: pars, quæ non eſt alienata, omnino debet. pars autem alienata ita debetur, ſi non adimendi animo alienata ſit.

Liberationis legatum, tum legatarium, eiusq; in poſterū iuris ſucceſſores reddit: Actionem, ei aduerſus creditoris hæredem, vt liber ab obligatione fiat, adquirit.

Siquis debitori ſuo liberationem legauerit, k legatum vtile eſt, l & neque ab ipſo debitore, neq; ab hærede eius pōt hæres m peteř, n neq; ab alio, * q hæredis loco ſit: o ſed & pōt a debitore cōueniri, vt liberet p eum. Poteſt etiā quis vel ad tempus q iubere, ne hæres petat.

Debitor creditori debitū legādo tunc vtiliter legat, cùm qualecunque cōmodum creditor ex legato conſequitur.

Ex contrario, ſi debitor r creditori ſuo s qđ debet, legauerit: inutile eſt legatum: ſi nihil plus eſt in legato, quàm in debito, quia nihil am-

b Nō adimendi animo. Qui animus ex hoc probaſ: quia ſi neceſſitate rei familiaris, nō videtur reuocaſſe: aliàs ſic. quæ diſtinctio in donationem nō cadit: vt ff. de adim. leg. l. rem legatā. & not. C. e. l. qui poſt. Acc.

c Deberi. ſ. rem legatario. arg. I. eo. §. non ſolum. vbi ab initio fuit alienata.

d Idemq;. Scilicet. iuris eſſe.

e Iidē. Scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

f Pignori dedit. Quid ſi rem obligatam creditori debitor legauerit: nunquid valet legatum? Reſpō. ſic, & nihilominus poterit petere debitū, niſi voluntas teſtatoris oſtendatur volentis compenſare: vt ff. de leg. ij. l. creditorem. Accur.

g Non videri. i. Niſi ſub dicta cōſtitutione, id eſt, an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui poſt. & hoc quia primò valuit relictū, aliàs contra: vt C. de do. inter vir. & vxo. l. ſi maritus. ij. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic ſtatus §. ſi maritus & ibi in gl. j.

h Si verò. Nota de toto ad partem.

i Quis. Scilicet, teſtator.

Siquis debitori. CASVS. Quidā habuit debitorē in c. & in teſtamēto ſuo legauit debitori ſuo liberationē. modo quęro, vtrū valeat huiuſmodi legatū? Et rń. iuſti. q; ſic. oā ſiquis debitori ſuo liberationē ſiue quietationē legauit: in hoc caſu vtile eſt legatum: & neq; ab ipſo debitore, neq; ab hærede debitoris, vel a quocūq; alio eius ſucceſſore hęres teſtatoris aliqd cōſequi poterit: ſed etiā debitor cui liberatio legata eſt cū hēde teſtatoris agere poterit, vt eū liberet. Et non ſolū in caſu p̄dicto valet legatū. videlicet, qñ liberatio legata eſt: ſed & ſi dilatio debiti legata ſit. Pōt etiā teſtator iubere, ne hęs ſuus vſque ad aliquod certū tēpus a debitore petat. Sed licet dixerim tibi valere legatū liberationis: ſecus tñ eſt in caſu cōuerſo. Nam ſi debitor qđ debet pure creditori ſuo, eidem legauerit, inutile eſt legatū. & hoc eſt verū, ſi nihil plus eſt i legato, q eſt i debito: qa in hoc caſu legatarius nullā vtilitatē ex hmōi legato habiturus eſt. & hoc eſt verū, qñ purè debitū legauit. ſed ſi debitor quod i diē vel ſub cōditione debet creditori ſuo purè legauit eidem: in hoc caſu vtile eſt legatū, videlicet ꝓpter modū repręſentationis: qa illud, quod primò erat i diē, vel ſub cōditione debitū, per legatū mortuo teſtatore purificatū eſt. Sed qd ſi viuo teſtatore dies venerit, vel cōditio extiterit: nūquid euaneſcit legatū? & certè videbatur quòd ſic, cum debitum per aduētū diei, vel conditionis iā ſit effectū purum: & ita nihil amplius eſt in legato, quàm in debito. Papinianus tamē † hoc caſu ſcripſit nihilominus valere legatum: & hoc ideo, qa ab initio tenuit. & certè ſententia Papiniani eſt vera. Nō enim placuit nobis ſententia quorundā exiſtimantiū in hoc caſu extinctum eſſe legatum: quia in eā cauſam peruenit à qua incipere nō poteſt. Et hæc dicūtur vſq; ad illū §. ſed ſi vxori. Caſus qui ſequuntur planiſſimi ſunt vſque ad illum §. ſi peculium. Fran. de Aret.

k Liberationē legauerit. Quod tribus modis fit. Primus, peti nolo, vel quod debet, relinquo, vel actionē remitto. & ſic liberandus ē legatarius ab omni debito: vt hic & ff. de libe. leg. l. ſi quis rationes. & l. Aurelio. j. reſp. Secundus eſt ſi negotium teſtatoris geſſiſſet: & teſtator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni debito liberaſ, niſi ab eo, qđ penes eū ſit, & ab eo, quod dolo fecit: vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fin. cum ſuis cōcor. 1 vt in gl. ſi ibidem. Tertius ſi damnauit hæredem ne exerceat actiones, quo caſu ſi bonam cauſam habet teſtator litis euentus & ſumptus ab aduerſario facti legati uidentur: vt ff. de libe. lega. l. petitor ſi malam cauſam, nihil videtur * legare: vt in eadem lege.

ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de libe. lega.

l Vtile eſt. Licet res ſua ſibi legari videatur: vt ff. de libe. lega. l. j. j. reſpon. & eſt hoc verum, niſi teſtatore viuo exactio fiat: vt ĵ. eo. tit. §. tam autem. & ff. eo. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi rem. Accur.

m Hæres. Vel hæres hæredis, vt ff. de lib. leg. l. ij. § fi.

n Petere. Cum effectu propter exceptionem: vt ff. de lib. leg. l. iiij. §. nunc de effectu.

o Hæredis loco ſit. Sicut eſt bonorum poſſeſſor, & fideicom. vniuerſalis: vt ĵ. de bo. poſſ. §. quos autē. & de fideicom. hære. §. reſtituta.

p Vt liberet. Per acceptilationē, ſi ſolꝰ ē debitor. ſi habet correū ſociū. idē aliàs correus ſiue ſocius pacto eſt liberatꝰ: vt ff. de li. leg. l. iiij. §. nūc de effectu. in fi.

q Ad tempus. Vt ff. de lib. leg. l. non ſolum noſtrū. §. ij. Accur.

r Si debitor. Secus ſi alius: quia intereſt creditoris plures reos habere: vt ff. de liber. legat. l. ſiquis decedens. §. ſi. alias incipit. Iulianus.

ſ Creditori ſuo. Scilicet ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu, & purè, aliàs valet: vt ff. de leg. j. l. ſi creditori per totam legem. & l. ſi autem. Accur.

Nihil

propriū alienauerit, an vero poſt eius mortē: vt i. eo te ea. §. j. ff. de leg. j.

† Ex hoc §. no. do. q; ſi feudatarius feudi partē dño ñ rogato alienet, q; duntaxat parte priueſ, quod nō placet Iacobo d Aret. ſiquidē per cōtrauentionē in parte a toto feudo is cadat per l. ſiquis ſ grati. §. ſi quis ignorans. verſ. finaū. ff. ad Vellei. & l. etiā ſi pars. ff. de le. j. at de hoc plenius videbit p Bal. & Iac. Alua. in vſi. feu.

h Niſi p̄ ſtata pecunia eſſet pignorata q; non ſit veriſimile eā redimi: vt l. q habebat. ff. de leg. iij. Ange.

* Alibi, ab illo.

1 Tenebitur tñ pure vel in groſſo rationes reddere omiſſa ſcrupuloſa inquiſitione: vt l. ſi ſeruus vetitus. ff. de leg. j.

* Quia ſi nō valet principale, nec acceſſoriū. Ang. Per.

a Nihil amplius. Sed nūquid hodie ſemp eſt plus.cū habeat ſtatim rei legatæ dominiū, & hypothecariā aliarū rerū defūctiR n. nō. vt ff. de leg. iij. l. iij. §. ſi rē. quia plus tantū quatuor modis dicit: vt ĵ. de act. §. plus autem. & iſte modus non eſt aliquis de his. Acc. §. ſi. g Vel quia ſine cauſa occidit: vt dicta l. ſi ſeruum. Aliud ſi cū cauſa: vt ff. de leg j. l. quod ergo. §. ſi hæres. tenetur enim de dolo & lata culpa & leui: vt ff. eod. j. l. cum res. §. ſed ſi Stichus. ver. ſed ſi culpa. & §. culpa. Accurſius.

plius a p legatū habet. Quòd ſi in die, vel ſub cōditione debitū ei b purè legauerit, c vtile eſt legatū propter repræſentationē. Quòd ſi viuo teſtatore dies venerit, vel cōditio extiterit, Papinianus ſcripſit, vtile eſſe d nihilominus legatū, quia ſemel cōſtitit. e qđ & verū eſt. Non enim placuit ſententia exiſtimantium extinctum eſſe legatum, quia f in eā cauſam peruenerit, a qua incipere non poteſt, g

Dotis ꝑlegatio vxori a marito factæ iure ſubſiſtit ꝑpter cōmodū repræſentationis: dotem igitur (etiā ſi nullam dederit) conſequeт̃ vxor: modò certā dotis quātitatem teſtator legando expreſſerit.

Sed ſi vxori maritus dotē legauerit, valet legatū, quia plenius ē h legatū, quàm de dote actio. Sed ſi quā nō accepit dotē, i legauerit, diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerūt, ſi quidē ſimpliciter † legauerit, inutile eſſe legatū, † ſi verò certa pecunia, vel certū corpus, aut inſtrumēta dotis k in ꝑlegādo l demōſtrata ſunt: valere legatū.

Si res legata facto hæredis etiā ignorātis præſtari nō poteſt, hæres tenetur: ſecus ſi nō ſuo facto. Aretinus.

Si res m legata ſine facto n hæredis perierit, o legatario decedit. p Et ſi ſeruus alien⁹ legat⁹, ſine facto q hæredis r manumiſſus s fuerit, nō tenetur hæres. Si verò hęredis ſeruus legatus ſit, & ipſe eum manumiſerit, teneri t ipſum Iulianus ſcripſit, nec intereſt v ſciuerit x an ignorauerit a ſe legatum eſſe. Sed & ſi alij donauerit y ſeruū, z & is, cui donatus eſt, eum manumiſerit, tenetur a hæres, quamuis ignorauerit b a ſe eum legatum eſſe.

Copulatorū altero pereūte, aliud ęquè principale firmū manet: q ſi alteri fuerit acceſſoriū, prīcipali corruēte, et id qđ accedit corruer̃ neceſſū ē.

Siquis ancillas cū ſuis natis c legauerit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt.

b Ei. Scilicet, creditori.

c Legauerit. Scilicet, debitor.

d Vtile eſſe. ff. de lega. ij. l. debitor. in princip. contra, vbi eſt inutilis. Solutio, hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id eſt, non vtile, cum & aliam habeat actionē. 2 poteſt tamen & iſta agi: vt hic. Accur.

e Conſtituit. Id eſt, valuit. Accur.

f Quia. Ratio illius falſę opinionis. Accur.

g Non poteſt. Nota argumen. pro vtraque parte ad hāc regulam. ff. de ver. bo. obliga. l. exiſtimo. & l. pluribus. §. & ſi placeat. & de ijs, quæ pro non ſcrip. hab. l. ſi in metallum. §. item ſi ſeruo. & de ſerui. l. pro parte.

ADDITIO. De iſto brocardo, dic vt per Dynum in regula. factum vl ti. de regu. iur. in vj. & per Bartol. in l. pluribus. §. j. ff. de verbo. obligat. Angel. Aret.

h Plenius eſt. Scilicet, in commodo repræſentationis: cū legatum ſtatim, dos verò annua, bima, trima die olim: hodie poſt annū mobilia. 3 ſed immobilia ſtatim: vt C. de rei vxor. actio l. j. §. cum autē. & ff. de dote præleg. l. j. §. verum eſt. Item de dote datur actio in quantum maritus facere poteſt, vel eius hæres: viſt. ſoluto matr. l. etiam. j. reſpon. at legatū in ſolidū. niſi in Falcidia per beneficiū inuentarij: vt in Aut. de hær. & fal. §. ſi verò non fecerit. col. j. Item ſi qua pacta in præiudicium mulieris facta ſunt, beneficio legati tolluntur: vt ff. de do. præle. l. j. j. reſpon. Accur.

i Dotem. i. illam dotem, quam non recipit. Accur.

k Inſtrumenta dotis. Scilicet in quibus cōfeſſus fuit ſe recepiſſe dotem, quam non receepit: vt ff. de dot. ꝑleg. l. ſi. & l. enim ſcriptum. §. item ei quæ.

l In prælegando. Id eſt legando. abundat enim præ. vt ff. de dote præle. l. j. j. reſpon. in glo. j.

m Si res. puta ſeruus Stichus. ADDITIO Et ſic ſeruus venit appellatione rei. Mandos. in Glo. Facu. §. Ac tam. in ver. rebus.

n Sine facto. j. mora: quo caſu de interitu tenetur: ff. de uerb. oblig. l. ſi ſeruum. j. reſp. de lega. j. cum res.

o Petierit. Vel nō cōpareat: quo caſu caueat hæres de dando ſi ad eum redierit, & ſuis ſumptibus recuperatur, quando poſt mortem fugit: aliàs. i. ſi in uita, ſumptibus legatarij: vt ff. de legat. i. l. cum res. §. item ſi res. & de legatis ij. l. ſi quis ſeruunt. in prin.

p Decedit. Quia q in ſpecie tenetur eius interitu liberatur: vt hic, & ff. de verb. obli. l. ſi ex legato.

q Sine facto. In hoc quoque, ſcilicet alieno ſeruo, poteſt admitti culpa: puta nō certificauit hæres dñm (qui ſi ſciuiſſet ſe poſſe vendere, non manumiſiſſet) ſcilicet forte, cū videret eum velle manumittere: vt ff. eodem. j. l. cum res. §. ſed & ſi alien⁹. & §. penultimo, & finali. item ſi fuerit in mora emēdi. vt ff. de verborum obligationibus. l. ſi ſeruū. §. ſi autē alienus. & die facto, id eſt, culpa, vel mora.

r Hæredis. Contra de lega. præſtand. l. nanque naturam. 5

s Manumiſſus. Nā manumiſſus ſimilis eſt mortuo: vt ff. de ſolutionib. l. ſi mihi alienum.

t Teneri. Scilicet. ad æſtimationē. vt ff. eo. j. l. ſiquis inquilinos. §. j. & ff. q. & a q. l. hæres. Sed hic nō dicit tenere manumiſſionē: ſed dicit quòd nō minus valeat legatum, ſcilicet quo ad æſtimationem, Accur.

ADDITIO. Et valet et manumiſſio: q a dñiū ſerui hæredis nō trāſit in legatariū: vt hic, & g. l. ſiquis inquilinos, ſec⁹ in ſeruo hæreditario et ſub cōditiōe legato. l. ſi ſeruū qui ſub cōditione. ff. de manum. Ang.

v Nec intereſt. Cui ſecus vbi ſeruum indebitū ſibi ſolutū quis manumiſerit: vt ff. de cōd. inde. l. in ſumma. §. ſi ſeruum. quæ eſt contra l. Ioan. reſpon. quia debuit ſcire, cum factum ſuum ignoratur: vt in Auth. de iureiur. a mo. j. reſpon. coll. v.

x Sciuerit. Scilicet ipſe hæres.

y Donauerit. Scilicet hæres.

z Seruum. A teſtatore legatum: & erat hæredis.

a Tenetur. Ad æſtimationem: vt ſ. proxi. dixi.

b Ignorauerit. Scilicet hæres.

c Suis natis. Alias ſuo nato.

1 Iſta gl. dicit verū respectu hypothecæ. ſed reſpectu domini valet legatū: vt ibi probatur. Ang.

2 Iſta eſt vera, quā etiā ſequitur Barto. in d. l. debitor. Angel.

† Dicēdo do vxori, ſm Por. Aegi. Per. Quia nō cōſtat quā dotē legauerit. ſm Por. Aeg. Per.

Dotis legatū a marito vxori factū, valet.

3 Mandos: in tetcas⁹ Annales. n. 14.

4 De negligentia vero non tenet debitor actione pſonali, niſi fuerit in mora, vel petat res q fuit creditorit, vel negligentia ſit circa rem ſeu per emptionē ſubſtātiæ rei debitæ. Ange.

• Aliàs, in relegādo.

• Secus ſi ſit debitor quātitatis, q a nūquam perit ꝑ ot. l. incendiū C. ſi cer. pet. Aegi. Per.

5 Falſa eſt hæc gloſ.

Cedunt

dũt. a Idem eſt, b & ſi ordinarij c ſerui cum vicarijs legati fuerint, quia licet mortui ſint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt. Sed ſi ſeruus fuerit cum peculio legatus, mortuo d ſeruo vel manumiſſo, vel alienato, peculij legatum extinguitur. e Idem eſt, ſi fund⁹ inſtructus, f vel cũ inſtrumẽto g legatus fuerit. † Nam fundo alienato, h & inſtrumẽti i legatum extinguitur.

Grex etiã in vna oue retinetur: & legato grege veniunt oues adiũctę gregi poſt teſtm̃. Idem eſt in legato ædium.

Si † Grex i legatus fuerit, & poſtea ad vnam ouẽ k peruenerit, quod ſuperfuerit, vẽdicari poteſt. l Grege autem legato, m etiã eas oues, quæ poſt teſtamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Eſt autem gregis vnũ corpus n ex diſtantibus capitibus, ſicut ædium vnum corpus eſt ex cohærentibus lapidibus. Aedibus deniq; * legatis, columnas & marmora, q̃ poſt teſtamentum factum * adiecta ſunt, legato dicimus cedere. o †

Quicquid legato peculio adhuc viuo teſtatore accreſcit vel decreſcit, legatarij cõmodum, vel damnũ reſpicit: quicquid verò mortuo teſtatore, nondumq; adita hæreditate accedit, ipſi ſeruo manumiſſo cedit: quòd ſi alij, quam ſeruo legatum ſit, quod ex rebus peculiaribus augmentum prouenit tantùm conſequitur legatarius.

Si peculium legatum fuerit, p ſine dubio quicquid peculio q accedit, vel decedit viuo teſtatore, legatarij lucro, vel damno eſt. Quòd ſi poſt mortem teſtatoris ante àditam hæreditatem aliquid ſeruus adquiſierit, Iulianus ait, ſi quidẽ ipſi manumiſſo peculium legatũ fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem adquiſitum eſt, legatario r cedere: s †

a Cedũt. Quia duo legata ſunt ſuperata: vt ff. de pe. le. l. at ſi ancilla quæ eſt l. iij. Sed cõtra. ff. de vẽ. inſpi. l. j. §. ex hoc. vbi dicitur, q̃ partus eſt portio viſcerum matris. Reſpon. Ibi loquitur donec in ventre eſt.

b Idem eſt. Sic ff. de pecu. lega. l. iiij.

c Ordinarij. Qui ſunt hi? Dic vt ĩ. qd cum eo. §. cũ autẽ.

d Mortuo. Scilicet, viuo teſtatore, non ſi poſt: vt ff. de pec. lega. l. tunc inutile.

e Extinguit̃. Quia acceſſio eſt: vt ff. de pec. leg. l. j. & ij. Sed quare non ita in ſuperiori caſu? Reſp. propter hominis dignitatem, quia non ita accidit: vt ff. de ædil. edi. l. iuſtiſſime. in prin. Item quid ſi vicarij erant tantum in peculio, & legatus eſt cũ peculio? Reſpõ. idẽ, vt exprimere peculiũ noceat: ut ff. de con di & demon. l. ſi in diem. in ſi.

ADDITIO Idẽ & ſi alię res erãt in peculio, eadẽ ratione. Si verò leget ordinarium cum vicarijs, & peculio, obtinet, quaſi ſeparet vicarios a peculio: vt l. ſi peculiũ. §. ſi ſeruus. ff. de pecu. leg.

f Inſtructus. Huic primo articulo contradicit ff. de fundo inſtru. l. ſi cui in fi. Sol. ſecundũ Ro. hic ſimpliciter propter rudes ſic loq̃t̃. Vel dic, q̃ ſit idẽ, quod in partu, & vicarijs. & qd ſequit̃ cum inſtrumẽto referat̃ ad proximũ de peculio. Vel ſubtilius refert inter inſtrumentum fundi, qd perit ſemper perempto legato fundi. & inſtrumentum patrisfam. qd non perit, licet legatum fundi pereat. & hoc caſu loquitur lex contraria, & alia contraria in eo. ti. l. j. at. contra ff. de fund. inſtru. l. quæſitum. §. ſi fundus. & §. ſi inſtructo. quibus dicit̃, ſi fundus inſtructus legatus ſit, inſtrumentũ patrisfam. cõnectur, non agri. Sed ibi ſubaudi, tantum. Vel dic illũ eſſe Pauli ſententiam in l. ſi cui. iſtam Labeonis a Iuſti. probatam. & ſic corrigitur illa.

g Inſtrumento. Eſt aũt inſtrumentũ apparatus * rerum diutius permanſurarum, ſine quibus non poſſet exerceri poſſeſſio: vt ff. de fun. inſtr. l. quæſitum. j. rñ. Et ſunt inſtrumenta fundi, quæ fructus quærendi, cogendi, ſeruandi gratia comparata ſunt: vt ff. de fundo inſtru. l. inſtrumenta. in princip.

h Alienato. A teſtatore.

i Si grex. Qui ex decem ouibus cõſtat, vel quatuor, vel quinque porcis: vt ff. de abigeis. l. oues.

ADDITIO Tres autem homines conſtituunt collegium: vt l. Neratius. ff. de verbor. ſign. nut. in c. in fra, de elect. ſecundum Chriſtoph.

k Ad vnã ouem. Sic ff. quod cuiuſq; vniuer. l. ſicut. §. fin. & ff. eo. j. l. ſi grege.

l Vendicari poteſt ff. quib. mod. vſusfr. amit. l. ſi; contra. Solu. facilius perditur legatum vſusfructus, quàm proprietatis: ut argu. ff. eo. tit. l. repeti. §. rei mutatione. & ff. eo. j. l. ſi grege. in fi.

m Legato. Sic ff. eodem. l. grege. ſic ĩ. §. proxi.

n Corpus. Tria eñ ſunt corpora rerũ. Vnũ quod vnu ſpiritu. i. elementatione continetur: vt homo, lapis. Secundũ quod ex cohærentibus conſtat: vt domus, & armarium. Tertiũ, quod ex diſtantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic, & ff. de vſucap. l. rerum mixtura. § j. & ff. de rei vend. l. in rẽ actio. §. at in ijs.

o Cedere. Sed columna vel tignũ domus legari pure nõ põt: vt ff. de lega. j. l. cætera. ne vrbs deformetur. Accur.

Si peculium. CASVS Quidam in teſtamẽto ſuo legauit peculium, & viuo teſtatore auctũ ẽ: vel fortè diminutum eſt: modo quæro, cuius lucro, vel periculo huiuſmodi augmentatio, & diminutio peculij ẽ? Ad hoc reſpõ. Iuſt. generaliter, quod ſi peculiũ legatũ fuerit, quicquid viuente teſtatore peculio acceſſerit, vel deceſſerit: ſine dubio legatarij damno, vel lucro cedit. & in hoc caſu ſi augetur, vel diminuitur peculium viuente teſtatore, non refert, vtrum legetur ſeruo proprio cũ libertate, an alicui extraneo. ſecus tamẽ eſt, ſi augeatur peculium poſt mortem teſtatoris ante aditam hæreditatẽ. nam ſi ſeruus hæreditarius aliquid acquiſiuerit, vel alio modo peculium legatum augmẽtum ſuſceperit: Iulianus ait, q̃ ſi ipſi ſeruo manumiſſo peculium legatum fuerit: quicquid ante aditam hæreditatẽ peculio acceſſerit: ipſi ſeruo legatario cedit. ſed ſecus eſt, ſi peculium extraneo fuerit legatum. In perſona enim extranei dies legati a morte teſtatoris in peculio legato cedit. & hoc eſt verum, niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculiũ. In hoc enim caſu augmentũ ex rebus peculiaribus procedens legato cedere debet. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. peculium autem.

p Legatum fuerit. Seruo extraneo.

q Peculio. Nam & futurum peculium legari poteſt: vt ff. de pecul. legato. l. et quoq;. & facit ad hoc ſupra proximo §.

r Legatario. Eidem quod manumiſſo. Accur.

s Cedere. Nota tria tempora: ante mortẽ teſtatoris: & poſt

* Ex quo ſequit̃ q̃ mater vendẽda ĩ nani, nõ debet merce de p̃ partu in ventero. l. ſed addes. §. ſi q̃s multe ſẽ. ff. loca. itẽ nil debet p̃ lupo, exiſtẽte ĩ vẽtre matris, nota. doc. ĩ l. q̃ ĩ vtero. ff. d̃ ſtat. hn. Aegi. Per.

* Sec⁹ aũt eſſet ĩ ſœtu anima liũ bruto rũ & ĩ his q̃ nõ veniũt per modũ principalis & acceſſorij vt ſi legaret̃ equus cũ aſino: q̃a duo legata cẽſẽtur. Et hęc īducũtur ad q̃ſtionẽ d̃ igreſſu diẽte monaſteriũ: vt vitiato ingreſſu nõ valeat bonorũ d̃dicatio: niſi expreſſe ſe & ſua dedicaſſet, ſm do. hic.

* Fũdi inſtructi legatũ q̃d differat a Legato fũdi cum inſtrumẽto, docet Andr. Augu. lib. emẽ. ij. ca. iuj.

* Scilicet fundi: nõ patris fa. gl. in l. ſi cui. ff. de fun. inſt. Aeg. Per.

* Ex hac lſa cuiuſq;

gl. not. q̃ licet grex nõ poſſit niſi ex pluribus capitibus cõſtitui, cõſtitut⁹ tñ ſemel gregis nomen retinet, & ſi ad caput vnũ deuenerit: vt hic, & l. grege legato. cũ l. ſeq. ff. eo. idq; in p̃prietatis legato, qm̃ ſecus in legato gregis vſusf. qui, ſi grex ad pauciora x. capitibus deuenerat extinguit̃. l. ſi. ff. q̃ mo. vſusfruc. amit.

Inſtrumẽtũ fundi qd ſit, hic declaratur. Inſtrumẽtũ patrisfa. eſt qd habet̃ in iure pro ſubſidio perſonæ. Aeg. Per.

* Aliàs, quoque.

* Factum, abundat.

* Id ẽ ad cedere, ſiue accreſcere, alteret eſt in ius alicui⁹ venire: vt ĩ. e. §. j. ibi legatario cedet, itẽ legatũ ẽ cedere: itẽ incipere legatũ deberi. ĩ. e. §. j. ibi. q̃a hmõi. Aegi. Per.

* Ideſt in ius eius venire. Aegi. Per.

& poſt, ante aditam hęreditatem: item & poſt. In primo tpe, ſ. quo non inuenitur ceſſiſſe dies legati, oẽs legatarij ſunt pares. nam quicquid eo tpe acquirit ſeruus talis: ei cui hoc peculium eſt legatum, acquiritur: ſiue ipſi ſeruo, ſiue alij extraneo ſit relictum: quia nõ cedunt legata. ſimiliter in tertio, ſ. ſunt pares. In ſecundo diſtinguitur extraneus a ſeruo, vt hic. Nam quod legatum cedit extraneo a morte, hoc ſeruo ab adita hęreditate: quia nec libertas ſibi prius debetur. C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouiſſimo. Nã pura legata, vel in diem certam relicta, a morte cedunt: niſi in ſex caſibus, vbi ab adita hæreditate: vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouiſſimo. & ff. quãdo dies leg. ced. l. ij. [1] inter quos legatũ ſeruo manumiſſo relictum, eſt vnus: vt hic. Conditionalia, vel in diem certum relicta, ex die vel ex conditione exiſtente cedunt, id eſt, trãſmittuntur ad hæredes, nam ante conditionem, vel diem venientem ſi decedit legatarius, non tranſmittuntur: vt C. de cad. tollen. §. ſi autem. niſi in tribus caſibus. Primus ff. de a di & demõ. l. cõditionet. Secũdus ff. eo. j. l. iij. Tertius ff. quando dies leg. ce. l. ſi cum præfinitione. Item verbum cedere, duas habet ſignificationes, id eſt, incipere deberi: vt ff. de verbo. ſignif. l. cedere. Item cedere quantum ad tranſmiſſionem, vt accipitur C. de cad. tollen. p totum. & in vtraq; poteſt hic accipi.

qa [a] hmõi legati dies ab adita hęreditate cedit. † ſed ſi extraneo peculiũ legatũ fuerit nõ cedere ea legato, niſi ex reb. peculiarib. auctũ fuerit. [b]

Datus libertati in vltima voluntate, peculium (niſi expreſſim legatum ſit) nequaquam petere poteſt: ſecus ſi inter viuos: ſi quid autem ſeruus, cui peculium quoque legatum fuit, pro domino impenderit, non repetit. Item legata alicui libertate ſi rationes reddiderit, & reliqua intulerit, etiam legatum videtur peculium.

Peculiũ [c] autem niſi legatũ fuerit, manumiſſo non debetur: quãuis [d] ſi viuus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur. & ita diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerũt. Ijdem reſcripſerunt, peculio legato [e] nõ videri id relictũ: vt petitionẽ [f] habeat pecuniæ, quã in rationes dominicas impẽderit. Ijdem reſcripſerunt, peculium videri legatum cũ rationibus [g] redditis liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo reliqua [h] inferre. [i]

Iura incorporalia poſſunt legari. Areti.

Tam autem corporales res legari poſſunt, q̃ incorporales. [k] & ideo quod defuncto debetur, poteſt alicui legari, vt actiones ſuas hæres legatario præſtet, [l] niſi exegerit [m] viuus teſtator pecuniam. † nã hoc caſu legatum extinguit. †

[a] Quia. Bona eſt ratio. ſi enim prius cederet: idem eſſet quod in extraneo. Eſt & alia ratio: vt ff. de pecu. leg. l. denique. § ſi. vbi dicitur quod veriſimile ait eũ omne augmentũ ad ipſum pertinere voluiſſe, cui &c.

[b] Auctum fuerit. Scilicet peculium.

Peculium autem. CASVS. Quidam condidit teſtm: & in teſtõ ſuo Sticho, qui valde pingue habuit peculium, legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio. modo quęro, verum legando libertatẽ videatur legaſſe peculium? Et rñ. q; non. Nam peculium niſi expreſſe fuerit legatum, ſeruo manumiſſo non debetur. & hoc verum eſt in vltima voluntate: ſecus tñ eſt inter viuos: quia ſi manumiſerit viuus videtur donaſſe peculium niſi illud expreſſè ademerit. & ita diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt. Sed pone. Quidam legauit ſeruo ſuo peculiũ. iſte ſeruus, idemque legatarius multa de peculio impendit in rõnes dñi: & ſic tam dñs factus eſt debitor peculiaris. Modo quęro, vtrum ſeruus mortuo teſtatore ab hærede dñi petere poſſit illud, quod in rationes dñi impenderit? Et rñ. q; non. nam ijdem principes, ſcilicet Seuerus, & Antoninus in hoc caſu reſcripſerunt peculio legato non videri id relictum ſeruo: vt petitionem habeat pecuniæ quam in rationes dominicas impendit, & hæc dicuntur vſque ad illum §. ijdem reſcripſerunt.

[c] Peculium. Sic C. de pecul. eius, qui li. me. l. j.

[d] Quamuis. Cur tam varie? Rñ. quia ſecundo caſu, ſ. qñ inter viuos, operas eius manumiſſor erat habiturus. vnde conuerſa donatio pſumitur. ſm Ioã. vt ff. man. i. ſi verò non. § inde Papinia. [2] vel ſm P. pp pocenpationem mortis: quia præſumitur auferre, ſi potuiſſet. vt in Authẽ. de trien. & ſem. §. illud quoque. ibi, præ tumulin mortis anguſtiatus. &c. & C. qui teſta. face. poſ. l. hac conſultiſſima. §. at cum.

Ijdem reſcripſerunt. CASVS. Quidam legauit ſeruo ſuo libertatẽ his verbis, Volo, q; ſeruus meus redditis rõnibus liber ſit: & de peculio reliqua ſoluant, i. ea in quibus apparuerit eum mihi teneri: modo quæro, vtrum teſtator his verbis videatur legaſſe peculium? Et reſpond. q; ſic. nam nam prædicti duo pricipes reſcripſerũt peculium videri legatum, cum rationibus redditis ſeruus liber eſſe iuſſus eſt, & ex ipſo peculio reliqua inferre. & hęc dicuntur vſque ad illum §. tam aũt corporales res. Cæteri caſus, qui ſequuntur in parte iſta, planiſſimi ſunt vſque ad §. illum. Legari autem.

[e] Peculio legato. Scilicet ſeruo. & etiam libertas fuit legata. aliud ſi extraneo: vt ff. de pecul. leg. l. vj. § ſi. & l. ſi Sticho. Accurſius.

[f] Petitionem. Niſi teſtator fuerit huius conſuetudinis, vt redderet ſeruo quæ ſibi debebat: vt ff. de pecu. leg. l. dominus Sticho. §. j. in ſi.

[g] Cum rõnibus. Quaſi diceret, ſi relinquo ſeruo libertatẽ rõnib. ab eo redditis: eo ipſo & peculiũ legare tibi videor. aliud eſt ſi libertatẽ relinquo, & rõnes reddere veto: qa nõ vr legatũ peculiũ. vt ff. de le. j. l. ſi ſeruus vetus. in ſi. Rõnes aũt reddere dr, qñ amoto dolo & fraude reddit. vt ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. Stichus.

ADDITIO. Et ſic nota q; remiſſio redditionis rõnũ non cõprehẽdit reliqua, nec dolũ, ſeu latã culpã, ſed ſcrupuloſam tm inquiſitionem. qd facit ad quæſtionem de eo cui conceſſum eſt liberum arbitrium: ita q; non poſſit ſyndicari ſecundum Ang. hic.

[h] Reliqua. Alias reliquas, id eſt, alia, quæ erant reddenda, reddere: cum tam quædam reddiderat, vel etiã ſi nihil: vt ff. de verb. ſign. l. cæterorum.

[i] Inferre. Repete. i. ſolius eſt.

[k] Incorporales. i. actiones, & ſeruitutes: vt ſ. de reb. corp. & incorp. & ff. de le. j. l. j. & l. exacta. in prin.

[l] Præſtet: Sine ceſſione tñ vtiles habet legatarius: vt C. eo. l. ex legato. Accur.

ADDITIO. Niſi res ſit litigioſa, vel lis cœpta. l. quicunq;. & auth. nunc ſi hæres. C. de liti. ſecundum Ange. Et not. q; quãuis directam perſonalem exercere nõ poſſit, niſi cedat, poterit tñ exercere directam realẽ: quæ quia non oſſibus affixa eſt, transfert in eum directa via. l. ſiue. §. ſi. cum l. ſeq. ff. de cond. fur. Ang.

[m] Niſi exegerit. Nam ſi exegerit, ſemper in dubio præſumo

† Id eſt huiuſmodi legatũ incipit deberi a die aditę hæreditatis. Ægi. Per.

† Alias, auctũ fuerit peculium.

[a] Et hæc vera qñ dies ẽ certa an & qñ. Si vero eſt certa an, ſed incerta, qñ: vt qñ dies morits & tũc apponitur dié mortis legatarij: & hẽ p puro: ſi extraneo, vel hãdo: hẽ p cõditionali ſicut qñ dies penitus eſt incerta: ſed qñ omnino eſt extitura: vt ſi ſol, vel antichriſtus naſcẽ, hẽ p puro, ſm Ang. hic. Legata pura & cõditionalia qñ cedũt.

[1] Iſtã rõnẽ reputat ineffi cacẽ Ioã. Fab. hic: cũ p manumiſſũ debeãt operę exhiberi: hl. nec niſi ex cõuentione debeat. l. j. C. de ope. lib. & l. ſi operarũ iudicio. ff. eod. vbi dicit ipſa qnter viuos ẽ maior affectio dnij: qa ſe priuat dnio ſerui, & eius ſeruitio qd rẽtinere poterat nõ, ſic vbi moriens dat, qd ſi bi retinere nõ p̄t. alias rõnes vide per Ang. hic.

† Si debitum.

† Niſi p hauerit non adimẽdi enimo exegiſſe. l. pe. §. ſi. ff. de ad. m. leg. Ægi. Per.

præſumo voluiſſa legatum extingui : vt ff. de adimē. leg. l. pen. § fi. & de lib. leg. l. non ſolum autem. § libe ratio. niſi probetur contrarium, vel quia debitor vltro obtulit eo non petente, vel quia exactam pro legatario depoſuit : vt ff. de leg. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi rem.

compellit in eo, quod datur a teſtatore.

Sententia. Vt tamen cæteris æſtimationem præſtet ſuarum partium : vt C. commu. de lega. l. finali. in principio.

Facta legari poſſunt.

Sed & tale legatum valet, Damnâs eſto hæres meus domū illius reficere: vel, illū ære alieno liberare. [a]

Legati in genere, electio eſt legatarij.

Si. † gñaliter † ſeruus, vel res alia. [b] legetur, electio legatarij. [c] eſt: niſi aliud teſtator dixerit.

Optādi ius (quod antiquo iure ſeruaretur) hodie ad hæredes trāsferrī: plurib. aūt qb. optio cōpetit īuicē circa optādū diſſentiētibus, illius, optione potior erit ſententia ad quem ſors deuenerit.

Optionis legatum, i. vbi teſtator ex ſeruis ſuis vel alijs reb. optare legatariū iuſſerat, hēbat olim in ſe cōditionem: [d] & ideo [e] niſi ipſe legatarius viuus optaſſet, ad hæredem legatum non trāſmittebat. Sed ex conſtitutione [f] noſtra & hoc in meliorem ſtatum reformatum † eſt: & data licentia hæredi legatarij optare ſeruū, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in noſtra ꝯſtitutione [g] additum eſt, ſiue plures legatarij extiterint, qb. optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligendo, ſiue vnius legatarij plures hæredes ſint, & inter ſe circa optādum diſſentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: [h] ne pereat legatum (quod plerique prudentium ꝯ beneuolētiam [i] introducebant:) fortunā eſſe huius optionis iudicem, & forte [k] † hoc eſſe dirimendum: vt ad quē ſors peruenerit, illius ſentētia [l] in optione præcellat.

Illi pñt ex titulo legati capere, q pñt hæredes inſtitui.

Legari autem illis ſo-

[a] Aere alieno liberare. Nam vtilitatem habet.

[b] Res alia. Vtequus.

[c] Electio legatarij. Et a principio, & ex poſtfacto, ſecundum B. vt hic. & ff de leg. j. l. ſi ſeruus legatus. §. cum homo. Sed Ro. a principio dabat electionem hæredi: ſed ex contumacia transferebatur in legatarium: ar. ff. de ſer. l. ſi cui. & C. de ſolu. l. j. Ioan. diſtinguit, aut in genere generaliſſimo, vel ſubalterno, vt ſi ſubſtantia vel corpus vel animal legatur: quo caſu non valet: cum feſtucam, vel muſcam dando liberetur, vel in eo genere, quod dialectici ſpeciem appellāt: vt homo, & ſimilia: & tūc ſubdiſtinguet: aut habebat in hæreditate ſeruos, & tūc legatarius eligit, dūmodo non meliorem, [g] vt hic & ff. eodem j. l. legato. primo reſpon. & l. qui duos. & de optio. legat. l. ij. Aut non habebat: & tunc hæres eligit: vt ff. de vino, triti. & oleo lega. l. iij. j. reſpon. & l. iiij. Si autem teſtator ex certis reliquit incertum: aut ipſe ſenſit de certo (quod patet expreſſo nomine eius) & tūc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur: vt ff. eod. j. l. ſi quis a filio. §. ſi quis plures. aut non ſenſit: & tunc legatarius eligit: vt ff. de legat. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, ſi habet teſtator domos, vnam ex his eligit hæres. ſi non habet & relinquit, deriſorium eſt legatum: vt ff. eod. j. l. ſi domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum: cum vnius digiti poſſit fieri fundus: vt ff. de iure dot. l. cū poſt. §. gener. & ff. eo. l. quod in rerum. §. ſi quis & l. locus. de verb. ſigni.

[d] Conditionem. Scilicet ſi eligeret.

[e] Et ideo. Bona ratio: vt C. de cad. tol. §. ſin autem.

[f] Ex conſtitutione. Quæ eſt C. communia de leg. l. fina. in princip o.

[g] In noſtra conſtitutione. Scilicet prædicta.

[h] Eligere cupiente. Et alio aliud ſubaudi.

[i] Contra beneuolentiam. Id eſt, contra æquitatem, ſcilicet quod perirent, id eſt, de iure ſtricto perire deberent: vt ff. eo. j. l. huiuſmodi. §. fin.

[k] Et forte. Vel cū taxillis, vel alio modo. ſic ff. de iudi. l. in tribus. [l] Sed quare iudex non compellit eos ad conſentiendum: vt ff. eod. j. l. huiuſmodi in fine. Reſpondet imò hoc modo compellit. vel ibi compellit in actione eligenda, q datur a iure, hic autem non

Legari autem. CASVS. Dñe. iam video, quæ res legari poſſunt: dicatis mihi quibus legari poſſunt: Et ipſe reſpondet, quòd illis cum quibus teſtamenti factio eſt, id eſt, ad quorum vtilitatem teſtamentum fieri poteſt. ſed ſecundum antiqua iura multæ erant perſonæ, quibus legari non poterat. Incertis enim perſonis neque legata, neque fideicommiſſa relinqui olim conceſſum erat: & hoc intantum ſecūdum iura antiqua obtinuit, vt nec & milites incertæ perſonæ legare potuerint. & ita diuus Adrianus reſcripſit. Sed pone, Domine, iam video, ꝙ olim incertis perſonis legari non poterat, ꝓ Deo, ſi placet, dicatis mihi, quæ perſona cenſebatur incerta? Ad hoc reſpondet, Amice, incerta perſona videbatur, quam teſtator opinione incerta animo ſuo ſubijciebat, veluti ſiquis dicat in hunc modum. Quicunque filiam ſuam filio meo in matrimoniū copulauerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. nam in hoc caſu huiuſmodi legatum incertæ perſonæ videbatur relictum. & ſimiliter in hoc caſu, veluti ſiquis ita dicat, Iis qui poſt teſtamentum ſcriptum primi conſules deſignati erunt, hæres meus centum dato. Nam in hoc caſu incertæ perſonæ ſicuti in ſuperiori caſu legari videbatur. & multæ aliæ ſpecies reperiri poſſunt, in quibus incertæ perſonæ legari videbatur, & incertæ perſonæ libertas dari, veluti ſiquis ita dicat, Illum ſeruum, qui primus aſcenderit Capitolium, liberum eſſe volo. Olim enim libertas hoc modo data, inutilis erat. & hoc ideo, quia placebat ſeruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis perſonis legari antiquitus non poſſe, ſub certa tamen demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ, etiam olim rectè legabatur, veluti ſiquis ita dicat. Ex cognatis tuis, qui nunc ſunt, quicunque filiam meam in vxorem duxerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. Nam in caſu iſto licet incertæ perſonæ videbatur relictum, ratione tamen demonſtrationis etiam olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata, vel fideicommiſſa incertis perſonis relicta olim non valere, tantum tamen erat in factis conſtitutionibus talia legata, vel fideicommiſſa per errorem ſoluta repeti non poſſe. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. poſthumo quoque.

Scilicet ſummo. q. d. ſi genus infimū legetur, datur optio legatario. Aegi. Per.

Dic ſi legatur genus generaliſſimum, vt ſubſtātia, nō valet. ſi ſubalternū vt aīal, etiā nō valet. ſi infimū vt ſerus, equus, valet & datur optio. ſi ſpecies, vt Stichus, & valet. Aegi. Per.

Cōcor. cū hoc §. e. inter cæteras. cū glo. ſuper ver. quodcunq;. ex tra. de reſcrip.

Aliàs, ꝯdōnem tacitam.

Quia nō eſt veriſimile teſtatorē voluiſſe id legare quod nō fuiſſet in ſpē ꝯceſſurus. ſed vbi electio ē hæredis vel debitoris poterit dare vilius, dū tñ nō ſit oīno inutile: q̄a potuit teſtator vel creditor cogitare quod daret minus. O. Fa.

Et hoc verū quādo dubiū oritur ſup iure, nec a lege decidit, & diſcordāt ſ ꝓiudiciū ſui. aliàs, ſi ad ꝓiudiciū tertij iudex cōpellit ad cōcordiā aliqñ ꝓcite, & aliqñ cauſam uè. dubiū autē. facta ꝓbatione dirimit, vt l. actor. C. de proba. Aug.

Reformare in meliorē ſtatū, ſeu formam vterque Quintil. ille li. 12. cap. 6. Apollonio Milone (inquit) Rhodi rurſus reformādū & c. Hic verò ſug ſign. Gratię. tit. de reforma.

Sorte plura dirimi Quintil. Mād. in 14. q. 33. Reg. nu. 12. & ſeq.

lùm a poteſt, cū quibus teſtamenti factio b eſt.

Neq; paganus, neq; miles poterant olim incertæ perſonæ relinquere: & quæ dicatur pſona incerta, declarat p duo exempla. Angelus.

Incertis verò perſonis, neq; legata, neq; fideicōmiſſa olim relinqui conceſſum erat. c Nā nec miles d quidē incertæ pſonæ poterat relinquere, vt diuus Hadrian⁹ reſcripſit. Incerta aūt perſona videbatur, quā i certa opinione animo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſiquis ita dicat, Quicūque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundū dato. Illud quoq; quod iјs relinquebatur, qui poſt teſtamentū ſcriptum primi conſules deſignati eſſent, e æquè incertæ perſonæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt.

Olim legatū ēt libertatis, q̃ eſt multū fauorabilis, incertæ pſonæ factū erat inualidū.

Libertas quoq; incertæ pſonæ non videbatꝛ poſſe dari, f qa placebat noīatim ſeruos liberari. g

Incertæ perſonæ ex certis perſonis, etiam olim legari poterat. Angelus.

Sub certa h verò demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis incertæ pſonæ rectè legabātur, veluti, ex cognatis meis, qui nunc ſunt, ſiquis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illā rem dato:

Licet legata incertis perſonis facta, olim eſſent inualida: ſi tamen per errorem ſoluta fuerāt, repeti non poterant. Ang. Aret.

Incertis autem perſonis legata, vel fideicommiſſa relicta, & per errorem ſoluta, repeti nō poſſe, i ſacris conſtitutionibus cautum erat.

Olim nō poterat legari poſthumo alieno, id eſt, q nō erat teſtatori futurus ſuus hæres.

Poſthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. k Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos, l hæres te

a Solum. Et contra idem ſolus legat: vt ff. de legatis primo. leg. ij.

b Teſtamenti factio. In paſſiua ſignificatione accipe. vt ꝟ. de hæred. qual. & diffe. §. teſtamenti. Sed qui ſunt iſti, qui non habent teſtamenti factionē? Reſpo. incerta pſona: vt ꝟ. proxi. §. Item peregrinus, ſiue deportatus: vt C. de hæ. inſtit. l. j. Itē in metallū damnatus: vt ff. de ijs, quæ pro non ſcrip. ha. l. ſi i metallum. Item ſeruus de adulterio cū domina cōmiſſo accuſatus. vt ꝟ. de hæ. inſti. §. ij. Item collegiū, niſi pbetur licitum: vt C. de hæ. inſt. l. collegiū. Itē i ceſtuoſi: vt i Auth. quib. mod. na. effic. ſui. §. vl. col. vij. Itē hæretici maioris hęreſis: vt C. de hæretic. l. manichæos. §. ipſos quoque & §. ergo. Itē apoſtatæ: vt C. de apoſta. l. ij. qui ſanctā. Item mulier nubēs intra annum a tēpore mortis mariti: vt i Aut. de nup. §. j. col. iij. ADDITIO Sed hoc hodie ceſſat p pter dictum Apoſtoli: qa omnes pœnæ propter feſtinationem intra tēpus luctus ſunt ſublatæ: non autem propter tranſitū ad ſecūda vota. Ange. pro quibus vide etiam Mandos. inter caſus annales. nu. 39.

c Cōceſſum erat. Hodie contra, etiā ante legem Græcam inferiorē in pauperibus: vt C. de epiſc. & cleri. l. id quod. ADDITIO. Tu dic, quòd aut incertitudo eſt in perſona legantis, & valet legatū: quia hęredi onus iniunctū intelligit. aut in perſona legatarij: & tunc aut certificanda ex futuro euentu, aut non. Primo caſu valet, etiam ſi erat incerta de incertis: vt l. ſiquis ita ſcripſerit. ff. de reb. du. Secundo caſu valet, ſi per legē certificatur: vt d. l. id quod. C. de epiſc. & cler. ſed de hoc vide Ang.

d Nam nec miles. Cuius, ſcilicet militis voluntas ſeruatur pro lege, aliàs: vt C. de teſt. mil. l. j.

e Deſignati eſſent. In calē. Ianuar. ſortiebantur, id eſt, incipiebant honores adminiſtrare: & ante p tres mēſes deſignabantur: vt ff. de condit. & demonſtr. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

f Poſſe dari. Vt ſi dicat ita. Illum liberum eſſe volo q capitoliū primus aſcenderit, vel ſimile fecerit: vt ꝟ. proximo §. incertis. Vel Stichū liberū eſſe uolo, cū habeat duos Stichos: vt ff. de ma. teſta. l. cū ex pluribus.

g Seruos liberari. Aduerte quòd in aliquibus libris ſequitur iſta clauſula. Tutor quoque incertæ perſonę dari non poteſt, quam non inuenies in emēdatis codicibus, & ſi ea, quæ ſequuntur in textu & gloſſa diligenter inde perſpexeris: profectò eam proſſus ſuperuacuam iudicabis. *

* Hæc gl. nō eſt Accur. Aeg. Per.

h Sub certa. Sic ff. de le. præſt. l. iij. §. hoc amplius. ſic ff. de le. j. l. ſi ſeru⁹ legatus. §. huiuſmodi. ſic ff. de reb. dub. l. quidā. ſic ff. eod. l. legato. §. j.

i Repeti non poſſe. Quaſi naturale debitum: vt ff. de condict. indeb. l. Iulianus. in fi. & l. frater a fratre. in prin. ibi, naturalē enim, & l. ſi dominus. I fi.

Poſthumo quoq. CASVS. Domine, iſtā video plures perſonas, quibus olim legari nō poterat: nunquid ſunt adhuc plures pſonæ, quibus olim legari non poterat? Et reſpond. quòd ſic. * nā poſthumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, ſi placet dicatis mihi qs cēſetur poſthumus alienus? Ad hoc reſpon. Amice. alienus poſthumus eſt, qui inter hædes ſuos hæres teſtatoris futurus nō eſt: ſicut nepos ex filio emācipato cōceptus extrane⁹ poſthum⁹ erat auo. & hæc omnia ſupradicta ſecundum iura antiqua obtinebant: ſed non ſolummodo omnia ſupradicta ab eo. §. incertis. ſed etiam ſpeciem circa poſthumū alienum correximus. Nā in Codice noſtro quædam conſtitutio poſita eſt: per quam quidem conſtitutionem etiam huic parti remediū adhibuimus, non ſolum in hæreditatibus, vt alienus poſthumus hæres inſtitui poſſit: ſed etiam in legatis, & fideicommiſſis, & hoc euidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Sed quanquam dixerim tibi incertis perſonis authoritate noſtræ conſtitutionis hodie legari poſſe: tutor tamen incertus non ſolum ſecundum antiqua iura, ſed etiam per noſtram conſtitutionem dari non debet, & hoc ideo, quia certo iudicio debet quiſque pro tutela ſuæ poſteritati proſpicere. & licet ſupra dixerim alieno poſthumo ſecundum iura antiqua legari non poſſe. alienus tamen poſthumus. & olim de iure prætorio. & hodie poteſt hæres inſtitui de iure ciuili. & hoc verum eſt, niſi ſit in vtero illius mulieris, quæ de iure noſtro vxor eſſe non poteſt. & hæc dicuntur vſque ad illum §. ſiquis in nomine.

* Aliâs &c.

k Legabatur. Sed nec inſtituebatur iure ciuili: vt ff de liber. & poſthum. l. Gallus. §. ille caſus.

l Suos. Scilicet, quondam ante emancipationem, vt ſequitur.

Futu-

ſtatori futur^a nō eſt. Ideoq; ex emācipato filio cōceptus nepos, extraneus erat poſthumus auo.

Hodie legatum incertę perſonæ, aut poſthumo alieno factū, valet: hoc dicit iūcta glo.

Sed nec huiuſmodi ſpecies penitus ē ſine iuſta emēdatione relicta: cùm ĩ noſtro Codice conſtitutio poſita ſit: p quā & huic parti medemur, nō ſolùm hęreditatib^9, ſed ēt in legatis & fideicōmiſsis: quod euidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit.

Tutor certus, & certę perſonæ dari debet. h.d. cum gloſſ.

Tutor autem, nec per noſtram conſtitutionē incertus dari debet: qa certo iudicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cauere.

De iure prętorio alienus poſthumus etiam olim poterat hęres inſtitui, & hodie poteſt: dūmodo naſciturus ſit ex ea, quæ uxor eſſe poſſit. Ange.

Poſthumus autem alienus hæres inſtitui, & antea poterat: & nunc poteſt, niſi in vtero eius ſit, quæ iure noſtro vxor eſſe non poteſt.

Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, ſi de corpore conſtat. Ares

Siquis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij teſtator errauerit: cum de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemq; in hæredibus ſeruatur: & rectè. Nomina enim ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.

Falſa demonſtratio non vitiat legatum.

Huic proxima eſt illa iuris regula, Falſa demonſtratione legatum non perimi. veluti

a Futurus. Scilicet hæres.

b Sed nec. Quaſi dicat non ſolum in poſthumo, ſed omnia ſupradicta ab illo §. incertis correcta ſunt: vt argu. ff. eod iij. l. hoc legatum. j. reſpon. & l. ea tamen.

c Conſtitutio Quam non habemus.

d Huic. Scilicet poſthumo.

e Per noſtrā conſtitutionē. Scilicet ſupradictam conſtitutionem Græcam, nec veteri iure: vt ff. de teſta. tut l. tutor incertus.

f Incertus, Vt ſi ita dixit: illum tutorem do, qui primus de Tuſcia venerit. nec incertæ perſonę datur: vt ff. de teſtament. tutel. l. tutor ita.

ADDITIO. Et eſt ratio, ſecundū Joannem Fabr. quia quamuis poſtea certificetur, tamen poterit venire talis ribaldus, quòd pupillo prouiſum non erit contra id quod iura intendunt. incertæ tamen perſonę poſt certificandæ teſtamentarius dari poteſt, non datiuus: vt hic per eum.

g Poſteritati. Id eſt, filijs.

h Poterat. Scilicet de iure prętorio nō ciuili: vt j. de bo. poſſeſ. j reſpon. contra. & ff. de lib. & poſth. l. Gallus. §. ille. Acc.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in poſthumo alieno tempore teſtamenti nato nōn ſuo, qui poſtea ſuccedendo in locum primi ſuus efficitur. hic vero etiam in eo, qui nunquam efficitur ſuus. Angelus.

i Noſtro. Id eſt, Romano.

k Non poteſt. Sed q eſt illa, quæ vxor eſſe non poteſt? Reſpō. multæ ſunt illę, quæ vxores eſſe nō poſſūt: vt ĵ. de nup. dixim^9. §. ſi aduerſus. C. de inceſ. nup. l. iiij.

Siquis in nomine. CASVS. Quidā fecit teſtamētum: & in teſtamento legauit cuidam c. ſed tamen errauit in nomine legatarij. nā cum deberet dicere, lego Titio dicebat, lego Sempronio: vnde conſtabat de perſona legatarij. modo quæro, vtrum huiuſmodi error vitiat legatum? Et reſp. q nō. Siquis enim in nomine, cognomine, vel agnomine, & prænomine legatarij errauit, ſi tamen de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. & idem ſeruatur in hæredibus inſtituendis: vt ſiquis errauit in nomine, cognomine, agnomine, & prænominē ipſius hæredis inſtituendi. nihilominus valeat inſtitutio, ſi de perſona hæredis cōſtat: & certè in vtroq; caſu hoc optima ratione ſtatutum fuit. Nomina enim ſignādorum hominum gratia inuēta ſūt, igitur, ſi per quodcunque aliud indiciū intelligantur, nihil refert. vnde argumento huius regulæ cauetur, falſa nominatione legatū nō perimi. Eſt enim quædā alia iuris regula qua cautum eſt falſā demonſtratione legatum non vitiari: veluti ſiquis ita legauerit, Stichū ſeruum vernam Titio do lego. Licet enim Stichus nō verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de perſona cōſtat, non obſtante huiuſmodi falſa demonſtratione, valet legatum: & ſimiliter ſi ita demonſtrauerit teſtator, Stichū ſeruum meū, quem a Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio emptus ſit nihilominus valet legatū, ſi de perſona ſerui conſtat: & ſicut dixi tibi, ſcire debes quòd longè magis adiecta falſa cauſa legato, legatum nō vitiat: veluti, ſiquis ita dixerit. Titio, q abſente me negotia mea vtiliter curauit vel geſſit, Stichū do lego, vel ſi ita dixerit, Titio qa patrocinio eius a capitali crimine liberatus ſum, Stichum do lego, nā ſi ita dixerit, valet legatū. Licet enim Titius legatarius negotia teſtatoris nunquā geſſerit: neq; teſtator patrocinio Titij legatarij capitali crimine liberatus ſit, in vtroq; tñ caſu legatū valet. ſed aliud ius ſtatutū eſt, ſi huiuſmodi cauſa cōditionaliter enūtiata ſit: veluti, ſiquis dixerit hoc modo, ſi negotia mea curauerit, inndū ei do lego. nam in hoc caſu ita demū valet hoc legatum, ſi conditio extiterit. Et hæc dicuntur vſque ad §. an ſeruo hæredi.

Siquis. Sic C. de teſta. l. ſi in nomine. Accur.

l In nomine Nomen eſt genus: ſed ponitur hic pro ſpecie ſui, vt Albertus: quod dicitur proprium perſonæ nomen. cognomē, quaſi commune cognationis nomen, vt Aſinellus. Prænomen quod cauſa differentiæ ponitur: vt ſi ſint duo Tullij, & vni ſuperaddatur Marcus dicatur Marcus Tullius. nam Marcus, eſt pnomen. Agnomen eſt, quod imponitur ab euentu: vt Aphricanus, qui vicit Aphricam: Alemanicus & Gothicus: vt ĩ. in tit. proœmij huius libri.

m Valet legatum. Sic ff. ſi cert. petat. l. certum. & C. eo. l ſi fortulianum.

n In hæredibus. Scilicet ſi erret in eorum nomine.

o Intelligantur. Scilicet, a teſtante. & hoc in proprijs. In appellatiuis diſtingue ſecundum Joan. An parum erret, vt ſi libros membranas appellet. quo caſu valet, maxime cum fuerit conſuetus ſic appellare: vt ff. de lega. iij. l. librorum. §. quod tamen Caſſius, An multum erret, & tunc contra: vt ff. eodem tit. l. lege iiij. & de ſupellect. lega. lege, l abeo. in medio legis, §. ſed de ijs. in fine.

p Nihil intereſt. Vnde liber homo ſibi nomen mutare poteſt: hoc ſeruus non poſſit: vt C. de mu. no. l. j. & ff. ad leg. Cornel. de fal. l. falſi.

Vernam

† Hūc locum pulchriè ĩterpretatur Lelius Taurellus in prælud. ſuis ad interpretationem legis Gallus. ff. de liberis, & poſthu.

Vide q in hūc §. ſcripſit Alciat. li. ix. parerg. cap. j.

Siquidem.

Vide in hunc locū Alcia. lib. iiij. diſpunct. c. j.

Accurs. Aug. emēda. lib. iiij. ca. viij. putat expungēdā hoc loco vocē agnominis: tū quia eius veteres nō meminerunt, tum etiā q nō extet in vet. exēpl. Addit præterea nihil appellatione agnominis ſignificari, qd non abūde explicet per dictionē, cognomē. Porro qd apud veteres ſignificarit, pnomē, qd cognomē diſ ſuſcè tractat Aem. Ferretus I non tit ſuis hoc ipſo loco.

Aliàs ſi.

Quia nomina ſ poſita ſūt ad rei cognitionē: vt hic, & l. ad recognoſcendos. C. de inge. mā. & ſufficit q res cognoſcatur ſiue p ſe, ſiue per aliud l. certū. peta. Aegi. Per.

Cōtra. e. qa circa eum gl. ſu p verbo, falſa cā. extra. de cōſanguini. & affi.

Nomen, cognomē, pnomen, & agnomen differunt.

Et eſt ratio ibi, q nomē appellatiuū tāquā naturale mutari nō poteſt ſine mutatiōe eſsētię ipſius rei, cū ſit de ſubſtantia: aliàs ſecus ſed d hac materia. vide plenius hic per Ange.

ſi quis ita legauerit, Stichum ſeruum meum vernam [a] do lego. Licet enim non verna, ſed emptus ſit: ſi tñ de ſeruo cōſtat: vtile eſt legatū. Et cōuenięter, ſi ita demōſtrauerit, Stichū ſeruū, quem a Seio emi: ſitq; ab alio emptus: [b] vtile eſt legatū, ſi de ſeruo conſtat.

Falſæ cauſę adiectione ita demum legatū perimitur, ſi conditionaliter enuntietur.

Lōgè magis [c] legato falſa cā adiecta nō nocet, veluti cū qs ita dixerit, Titio, qa me abſente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita, Titio qa patrocinio eius capitali crimine liberatus ſum, Stichū do lego. Licet.n. neque negotia teſtatoris vnquam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus ſit: legatum tñ valet. Sed ſi conditionaliter [d] enuntiata fuerit cauſa: aliud iuris eſt: veluti hoc modo, Titio, ſi negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Hæredis ſeruo purè legari nō pōt ſub cōditione pōt: effectūq; ſortitē tale legatū, ſi verificatæ cōditionis tpe ab hæredis nexibus ſeruus ſolutus ſit, dño aūt (cuius ſeruus heres ſcriptus fuit) indiſtincte valet factū legatū: quod tñ euaneſcit, ſeruo hæreditatem iuſſu domini adeunte.

An ſeruo hæredis rectè legemus, q̄rit. & conſtat purè inutiliter [e] † legari: [f] nec qquā ꝓficere, [g] ſi viuo teſtatore de poteſtate hæredis exierit: [h] quia quod [i] inutile foret legatū ſi ſtatim poſt factum teſtamētum deceſsiſſet teſtator, hoc nō debet ideo valere, [k] qa diutius teſtator vixerit. † Sub conditione verò rectè legatur ſeruo: vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in poteſtate hæredis non

[a] Vernam. Verna eſt ſeruus ex ancilla teſtatoris domi natus.

[b] Emptus. Idem & ſi non emit: vt arg. ff. de vſuc. l. nonnunquam. §. fin. ſecus in venditione: vt ff. de cōtrahen. emp. l. ſi quis fundum.

[c] Lōgè magis. Ideo dicit magis: qa verba falſæ demonſtrationis ſunt de ſubſtantia ipſius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. ſed verba falſæ cauſę nō ita. Item quia cauſę legandi non cohærent legato: vt ff. de ꝯdi. & demon. l. cum tale. §. falſam cauſam. [a] Item quia hic donare præſumitur: vt ff. de condi. indeb. l. in ſumma. §. ei quoque.

[d] Sed ſi ꝯditionaliter. Not. conditio ꝑ ſi: apponit, & ꝑ cū: vt hic. & ff. de ꝯdi. indeb. l. qui ꝓ miſit. & ff. de verb. oblig. l. quodcunq;. §. non ſolum. niſi in caſu: vt ff. de cur. l. muto. §. ſub conditione. Modus ꝑ vt: vt C. de ijs, quę ſub mod. l. ij. Cauſa per quia: vt hic. Demonſtratio ſit oſtendēdo aliquid quod non eſt, vt ſupra ꝓxi. §. & ff. eodem. j. l. ſi ſic. §. j. Circa hæc quatuor ſic dicas, & primo: Falſa cauſa non nocet, vt hic. Conditio nocet ſi deficiat, vt hic, & ff. ſi cer. pet. l. cum ad præſens. & l. itaq;. Modus idem qđ ꝯditio operatur: excepto q̄ hic quod dat̄ ſub modo, ſtatim ante, quā modus impleat̄, petit̄: cautione tñ interpoſita de modo implendo: quod non eſt in ꝯdōne: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. § fin. & de annu. leg. l. liberto. §. Lucius. & ff. eo. iij. l. ſi tibi. In demonſtratione diſtingue: vt ff. eo. j. l. ſi ſic. §. j. & l. nō quocunque. vnde verſus, Seruo quod vt, modus eſt, ſi, ꝯditio, quia cauſa. vide ca. verum. extra. de condi. appo.

[c] Puta qa de necessitate diſpoſitio nō ſequitur ex cauſa, alihis ſecus vt hic ꝑ Angel.

[a] Mand. in Gl. Facul. in ꝓœm. in ver. ſi.

[e] An ſeruo hæredis. CASVS. Domine, quidam fecit teſtamentum: & in teſtamento ſuo Titium inſtituit hrēdem: & Sticho ſeruo ipſius hrēdis inſtituti legauit fundum, modo quæro, vtrum huiuſmodi legatum valeat? Ad hoc reſpond. Iuſtini. diſtinguendo, vtrum ſeruo hæredis inſtituti purè, vel ſub conditione legetur. nam ſi purè legetur: inutile eſt legatum. nec quicquam proficit etiam ſi viuente teſtatore ſeruus legatarius de poteſtate hrēdis exiuerit. illud.n. quod inutile foret, ſi ſtatim poſt teſtamentū factum teſtator deceſſiſſet, non debet ideo valere, qa teſtator diutius vixit. ſub ꝯditione tñ ſeruo hrēdis rectè legari pōt: nam in hoc caſu, ſi tempore exiſtentis ꝯditionis in poteſtate hrēdis non ſit, legatum valet. Sed quicquid diximus tibi, ſeruo hærede inſtituto, dño ipſius ſine ꝯditione legari poſſe non dubitatur: veluti ſi quis ita dixerit, Stichum ſeruum Sempronij hæredem inſtituo. & poſtea adiecerit, Sempronio domino Stichi hæredis inſtituti fundum do, lego. Nā in hoc caſu quamuis ſtatim poſt factum teſtamētum teſtator deceſſerit: non tamen apud eum, qui hæres ſit, dies legati cedere intelligitur. Per ſeruum.n. inſtitutum, ſi ante, quam iuſſu domini adierit hæreditatē, in alterius poteſtatem tranſlatus fuerit: alij hæreditas acquiri poterit: vel ſi fortè ipſe ſeru⁹ ante aditionem a dño ſuo fuerit manumiſſus, tunc tantum ipſe hæres efficitur, & valet legatum: ſed ſi ille ſeruus in eadem cauſa permanſerit: & viuente domino eodemque legatario, hæreditatem adierit, euaneſcit legatum. Et hæc dicuntur vſque ad §. ante hæredis inſtitutionem. cuius caſus planus eſt vſque ad finem tituli.

[e] Inutiliter. Sic C. de neceſſa. ſeru. hæredi. inſtitut. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non imponitur neceſſitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de alimentis & cibarijs legatis. l. ſeruos. [t] Nam cum ſit putum: a morte teſtatoris cedit: vt C. de caducis tollendis. §. cum igitur. & domino ex perſona ſerui acquiritur: vt ſupra, per quas perſonas nobis acquiri. §. item vobis acquiritur. quod ſerui &c. ſed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum, quia idem non poteſt eſſe hæres & legatarius: vt ff. de legatis primo. l. legatum eſt. §. primo. Accurſius.

† Rō qa hiditas nō ſeparatur a legato, & idē eēt hīs. & legatari⁹ cū ꝑ ſeruū ſibi acq̄rat legatū. Aeg. Per.

† Et ſic qđ ab initio nō valuit, tractu tpis nō conualeſcit. ſimile in. c. ij. cū glo. ſi. extra. ſi eo. q. duxit i matrimonū. qđ pol. per adulte.

ADDITIO. Quod eſt verum, ſi legatur ſine libertate ſeruo teſtatoris vel hrēdis, ſecus ſi alieno, qa cederet ab adita hrēditate, niſi dies mortis & aditionis eſſet idem: vt l. ſi optio ff. de optio. leg. quando vero cum libertate legatur, cedit vel a die competentis libertatis, ſi ſit ſub conditione relicta, vel ab adita hæreditate, ſi vtrunque ſit purum: vt §. ſi nouiſſimo. C. eo. tit. de cadu. tol. Ang.

[t] Vel dic ſm Imol. Fab. q ibi teſtatori legauerat ſeruo ꝓprio, hic vero hæredis.

[f] Legari. Propter confuſionem hæredis, & legatarij. quia eadem perſona ſibi ipſi debere non poteſt.

[g] Necquicquam proficere. Quia actus morientium non poſſunt eſſe in ſuſpenſo, vt ff. communia prædi. l. finali. in fine, & propter regulam Catonis, q ſequitur.

[h] Exierit. Seruus legatarius.

[i] Quia quod. Hęc eſt regula Catoniana.

[k] Valere. Exceptis quibuſdam caſibus, vt cum res tua ſit tibi legata, & ante mortem teſtatoris alienata.

Non ſit.

fit. a Ex diuerſo, hęrede inſtituto ſeruo, quin dño rectè etiã ſine ꝯditione legeť, non dubitať. Nam & ſi ſtatim poſt factũ teſtm̃ deceſſerit teſtator, nõ tñ apud eum, b qui hæres ſit, c dies legati cedere intelligiť: d cum hæreditas a legato ſeparata ſit: & poſsit ꝑ eũ ſeruum alius hæres effici, ſi pri⁹, q̃ iuſſu dñi adeat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit: vel manumiſſus ipſe hæres efficitur: quibus caſibus vtile eſt legatum. Quòd ſi in eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij e adierit: euaneſcit legatum.

Legata, & libertas hodie relinq ꝑñt añ hr̃dis inſtõnẽ, & poſtea, & inter inſtõnem, & ſubſtõnẽ. Aret. Annotato potius ſpectandam voluntatẽ, quã ſcripturæ ordinem.

Ante hæredis inſtitutionẽ inutiliter antea legabatur: f ſcilicet quia teſtamenta vim ex inſtitutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamẽtũ g intelligitur h totius teſtamẽti hæredis inſtitutio. Pari rõne nec libertas ante hęredis inſtitutionem dari poterat. Sed quia t inciuile eſſe putauimus, ſcripturę ordinem h qdem ſequi, (quod & ipſi antiq tati vituperandum fuerat viſum) ſperni aũt teſtatoris voluntatẽ: i per noſtram ꝯſtitutionem k & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante hæredis inſtitutionem, l & inter medias m hæredũ inſtitutiones, legatũ relinquere: & multo magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt. n

Hodie ante, & poſt mortẽ hr̃dis & legatarij, & pridie mortis ipſorũ, legari põ. Are.

Poſt mortẽ quoq; hęredis, aut legatarij ſimili modo inutiliter legabať: veluti ſi qs ita dicat, Cùm hæres meus mortuus fuerit, do lego: item, Pridie quàm hæres, aut legatarius morietur. Sed ſimili modo & hoc correxim⁹, o firmitatem huiuſmodi legatis p ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes, ne in hoc caſu deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inueniatur. q

Hodie põt pœna nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, niſi pręcipiatur aliquid impoſſibile, vel legibus interdictum, vel probroſum hoc dicit. Aretinus.

Pœnę quoque nomine inutiliter antea legabať, & adimebať, r vel tráſferebatur. Pœnæ aũt nomine legari videtur, quod coercendi hæredis cauſa relinquitur, quò magis aliquid faciat, s aut nõ faciat, t veluti ſi quis ita

a Non fit. Nam ſi eſt adhuc ſeruus, non valet legatum. alias valet, ſic ff. ad legem Falc. l. ſi a ſeruo.

b Apud eum. Id eſt apud eundem, ſ. dominum qui fit hæres per ſeruum: quia adhuc non eſt. Accur.

c Hæres fit. hoc eſt dicere, mortuo teſtatore ſtatim poſt teſtamentum: non ideo ſtatim dominus ſerui erit hæres per ſeruum, & legatarius ꝑ ſe: & ita non erit apud eum, id eſt eundem hęredem hæreditas & legatum: quod erat ſuperiori §. imò ad hoc vt ſit hæres per ſeruum: duo præcedere oportet, iuſſum domini, & obedientiam ſerui, & interim ſerui conditio poterit variari: ſed legatum tantum interim habebit dominus: ſunt ergo ſeparata hæreditas & legatum interim: cũ legatum apud dominum ſit, hæreditas apud nullũ, donec ſeruus, vel manumiſſus ſibi, vel iuſſu alicuius domini eam adeat.

d Intelligitur. Nã nemo eſt hæres adhuc, cum & domini iuſſus, & ſerui debeat ſequi volũtas: vt C. de hære. inſtit. l. cum proponas. & licet hr̃ditatis dies cedat, ea adita tñ legatum a morte teſtatoris cedit: vt C. de caducis tollen. §. in nouiſſimo. vnde apud dominum erit legatum: ſed hr̃ditas apud nullum: q̃ poterit eſſe vel apud hunc: vel apud aliũ ſi alienabatur, ſcilicet ſeruus prius, vt ſequitur.

e Legatarij. Qui & dominus eſt.

f Legabať. Aliud in errore ẽt olim: vt l. qui da. ta. poſ. §. ad certum.

g Fundamentum. Cum ſine illa nullum dicatur. ff. de iure codi. l. ſi. & ĩ. titu. ij §. in primis. & de ijs, quę in teſta. delent. l. pe. ibi, Calphurnius.

h Scripturæ ordinem. No. ordinem ſcripturæ non ſeruandum. ſic ff. de ſolu. l. non enim. Sed §. arg. ff. de fideicommiſſ. lib. generaliter. §. quid ergo. & in Authen. de hęre. & Falc. §. inordinatum. col. j.

i Voluntatem. Repete vituperandum erat.

k Conſtitutionem. Quam nun habemus ſecũdum quoſdam, vel dic verius; quòd loquitur de ea, quæ eſt in C. de teſtamen. l. ambiguitates. & quod ibi dicit, non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.

l Ante hæredis inſtitutionem. Quia primo poteſt legare rẽ, poſtea hæredem inſtituere.

m Medias. Quia primum inſtituit hæredem: & poſtea legauit: & poſtea aliũ hæredem inſtituit: & ita legat inter medias hæredum inſtitutiones.

n Fauorabilior eſt. Niſi in duobus caſibus: vt ff. de manumiſ. teſtament. l. cum ex pluribus. & de legat. j. l. ſiquis a filio. §. penulti. & l. ferre. & ad Trebellia. l. ſi patroni. §. ſed & ſi ſine fructibus.

ADDITIO. Dic ſecundum Ioã. Fab. ꝙ hoc non videtur verũ. imò videtur idem vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: ſecus in re legata. vbi autem libertas legatur: eſt incertitudo & in re, & in perſona. & ſic vitiat: vt notat Dynus in regula, in obſcuris, de regulis iuris, in ſexto. Ang.

o Correximus. Vt C. vt actio. ab hære. & contra hæred. leg. prima.

p Legatis. In ſtipulationibus idem: vt dicta l. prima. C. vt act. ab hæred. & contra hæred. l. j. Caue tamen, quia legatũ ſic incipit ab hęrede, vel hæredi dari, ꝙ primo nullo modo fuit. sed ſtipulatio fuit, licet inefficax, vt ff de ꝟeruẽtoh. l. qui a pupillo. & l. ſi per imprudentiam. §. non mirum.

q Inueniatur. Vt ff. eodem, l. prima. & ſupra eodem titulo. § ſed non vſque.

r Admittebatur. Hæc verba expone, vt infra titu. primo.

s Aliquid faciat. Quod fieri vult, ſecundũ Ioannem, hoc adiecto, ſcilicet in pœnam hęredis ſe cõmittere. alias eſt conditio, & valet, vt ff. de ijs, quæ pœ. no. l. j. & ij.

t Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Ser⁹ hr̃s inſtitut⁹ nõ acquirit domino niſi duo concurrant.

q Cõcor. cum hoc tex. capit. Raynaldus. ſũcta glo. ſuper verbo, legauit pro pe. ſi. extra. de teſt.

r Et ſic legata pœdere põt teſtm̃ ordine litterę, ſed ordine intellectus inſtitutio præcedit. Ægi. Per.

t Cõcor. glo. ij. in prin. in c. cũ tibi extra. de teſt.

x Quod eſt verũ ſi legauit poſt mortẽ hęredis, vel alterius. ſecus ſi poſt mortẽ legatarij: q a ſtatim é nata obligatio vt in ſtipulatione: ſic not. gl. in l. cedere dic. ff. de ver. ſbl. Ang.

ſcripſerit. Hæres meus, ſi filiã ſuã in matrimonium Titio collocauerit, [a] vel ex diuerſo, Si nõ collocauerit, [b] dato decẽ aureos Seio: aut ſi ita ſcripſerit, Hęres meus, ſi ſeruum Stichum alienauerit, [c] vel ex diuerſo, ſi non alienauerit, [d] Titio decem aureos dato. Et intantum hęc regula obſeruabaẽ, vt perquam [e] pluribus [f] principalib⁹ conſtitutionibus ſignificareẽ, nec principem quidem agnoſcere [i] quod ei pœnæ nomine legatũ ſit. Nec ex militis quidẽ teſtõ talia legata valebãt: quamuis alię militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſeruabantur. [g] Quinetiã nec libertates pœnę noïe dari poſſe placebat. Eò amplius nec hæredẽ † pœnæ nomine adijci † poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, Titius hæres eſto: ſi Titius filiam ſuam in matrimoniũ Seio collocauerit, [h] Seius quoque hæres eſto. † Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, verum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquunẽ, licet pœnæ noïe fuerint relicta, vel adẽpta, vel in alium tranſlata: nihil diſtare a cæteris legatis conſtituimus, [i] † vel in dãdo, vel in adimẽdo, vel in trãsferẽdo: exceptis videlicet ijs, quę impoſsibilia [k] ſunt, [l] vel legib. interdicta, [l] aut alias ꝓbroſa. [m] Huiuſmodi. n. teſtamẽtorum diſpoſitiones valere, ſecta meorum temporum [n] non patitur.

TITVLVS XXI.

DE ADEMPTIONE legatorum & trãſlatione. [*]

Quod cui iã teſtõ relictũ fuit, põt eod modo: aut quouis teſtõ quibuslibet verbis adimi, vel ad alium transferri.

ADemptio [*] legatorum (ſiue eodẽ teſtõ adimantur, [o] ſiue codicillis) [p] firma eſt. [q] ſed & ſiue ↄ̃rijs verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimatur, Non do, non lego: ſiue non contrarijs, ſed [*]

[a] Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo, ſcilicet eã collocari.
[b] Non collocauerit. Scilicet quod fieri volo, ſcilicet eam collocari.
[c] Alienauerit. Quod nolo.
[d] Nõ alienauerit. Nam vt alienaueric volo.
[e] Perquam. Id eſt, valde.
[f] Agnoſcere. Scilicet poſſe: vt §. quib. mod. teſt. infir. §. fin. in fi.
[g] Obſeruabantur. vt C. de teſt. mili. l. j.
[h] Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo.
[i] Conſtituimus. Vt C. de ijs quæ pœ. no. l. j.
[k] Impoſſibilia. ff. de lega. j. l. ſi mihi & tibi. §. j. Sol. ibi nõ erat impoſſibile, poterat. n. eſſe ꝙ diu viueret: & intra triduum poſſet id fieri, quod fieri volebat. Vel dic, ꝙ ibi voluit teſtator hſdem conſtituere ſe ſoluturũ ſi decederet, ſi teſtator ita triduũ: quod potuit, non autem ſoluere. & hic §. 7. de hære. inſtit. §. impoſſibilis. Solut. quidam dicunt nõ valere ſicut teſtator voluit, vt hic: valet tñ purè. vt ibi. Vel diſtingue ſecundum loca. aut apponitur conditio impoſſibilis hæredi, aut legatario. ſi hæredi, non valet legatũ, vt hic: ſi legatario, valet: vt ibi & quære exempla. C. de his q̃ pœ. no. l. j.
ADDITIO. Exẽplum qñ apponit' cõditio impoſſibilis hęredi, ſiue onerato, vt der ãris ſi cœlũ digito tetigerit. & tñc vitiat .. quũ nõ ſtet p eũ quo minus impleat, ſed p impoſſibilitatem. Qn legatario, ſiue onerato: vt tibi relinquo ſi cœlũ tetigeris digito. & hæc nõ vitiat, ſed vitiat, & ꝓ nõ adiecta hr. Et eſt rõ. quia non debet alterii beneficiũ honorato, cui ꝓdeſſe voluit teſtator. vide gl. no. in l. j. ff. de condi. inſti.
[k] Impoſſibilia. De impoſſibili dic: præcipit hęredem transferre montem: alias ei adiecit cohæredẽ, vel aliam pœnam impoſuit. De legibus interdicto, vt præcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos ſine prædijs. De probroſo: vt præcepit reliquias ſuas in mare proijci, vel ſe cum veſtibus ſepeliri, alias pœnam impoſuit. nam in prædictis, & ſimilibus remanet hæres, & legatarius: nec tenetur ad impoſſibile. vel legib. interdictum, vel probroſum, nec etiam ad pœnam: ideo quod impoſſibile vel legib. interdictum, vel probroſum non impleuit.
[l] Legib. interdicta. Vt inquilinos ſine prædijs, vt ff. de leg. j. l. ſi quis inquilinos. vt patuit ſupra.
ADDITIO. Et hoc verum, vbi aliquid eſt per ius diſpoſitum, vel conſuetudinem: quod teſtator immutare non põt: vt quia fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs ſecus, Ioan. Fab.
[m] Probroſa. Vt veſtimẽta in funus: vt ff. de leg. j. l. ſeruo alieno. § fin. vel reliquias in mare: vt ff. de condi. inſtit. l. penul. in prin.
[n] Secta meorũ tẽporũ. i. ego qui ſequor iuſtitiã hoc tẽpore, nõ patior. ſic ff. de pac. l. ſi. in fi.

DE ADEMPTIONE &c.

Quia ambulatoria eſt defuncti voluntas vſq; ad ſupremũ vitæ exitũ: vt ff de ad. leg. l. iij. §. fi. & l. ſeq. ideo poſt data legata, & de eis adi. videamus. Accurſius.

ADemptio diuidit' in duas partes. Primo loquitur de adẽptione. Secundo de tranſlatione. Secunda ibi, Transferri.
[o] Adimantur. Scilicet legata.
[p] Codicillis. Scilicet teſtamento confirmatis, ſecundum quoſdam: non aliter. Sed nos cõtra: vt in Authẽ. de teſt. fideicom. §. manifeſtum. col. x. Accurſius.
ADDITIO. Et eſt ratio quia nõ eſt ridiculũ codicillos. & contrarios per teſtamentum confirmari: qa videmus agi ex contractu. vt contractus reſcindatur. l. ſed Celſus. §. j. ff. de contrahen. empt.
[q] Firma eſt. Vt ſi eodem teſtõ fiat, videatur nec datum: ſi alia voluntate, videatur datum, ſed poſtea ademptum: vt ff. de ijs q̃ in teſta. del. l. i. in princ. & ff. de leg. j. l. ſi ita ſcriptum. ſed vi, ꝙ nulla talis voluntas valeat cum videat' ſibi repugnare: vt ff. de reg. iu. l. vbi repugnantia. quæ eſt huic contraria. ſed dic, ꝙ ibi dicit de repugnantia, quæ fit propter ſimplicitatem verborum: vt ff. de condi. inſti. l. ſi Titius. Vel habet locum prædicta regula, qñ non apparet, quæ ſit

Inſtit. Imper. m vltima

† Quam plurimus.
† Iſtas ſolutiones reprehendit Io. Fa. hic, & dicit ꝙ ibi ideo valet legatũ: q2 nõ ꝑtinet impoſſibile, ſed adiectio tpis eſt impoſſibilis q̃ nõ vitiat.
† Id ẽ cohæredẽ.
† Id ẽ adiẽci. ſ. hæredi pri⁹ inſtituto. Ægi. Per.
† Et hoc eſt pœna, quia ex quo Titi⁹ filiã dedit Seio vxorẽ, teſtator adiecit. i. adiunxit ei ꝓ pœna ipſum Seium cohæredẽ. Ægi. Per.
† Sic ergo pœnæ noïe legari põt: vt hic, & in c. Rayna. ſententia gl.

ſup verbo, adijciẽs, ex. de teſta.
† Si hrs iubeat' facere impoſſibile, & ſi nõ faciat legat' aliquid ab eo, nõ valet. l. j. C. de ijs quę pœ. nom. tõ, qa nõ eſt imponenda ſi nõ ĩpleuerit ĩpoſſibile l. in teſtõ ff. d ꝯdi. & demonſtra. Ægi. Per.
In quibuſdam exẽp. nõ ẽ, & trãſlatione.
[*] Hic titulus de ea adẽptiõe dũtaxat meminit q̃ expreſſe fit a teſtatore. At li. 34. Pan. tit. eſt, d his q. vt indig. & c. in quo fit mẽtio de adẽptione, q̃ fit quidẽ a lege: ſed ex ꝯiectura mente teſtatoris cuius tituli breuẽ eã quidẽ ſed elegãtẽ dilucidã ſynopſim, ſeu cõpẽdioſam enarrationem habes apud Frãc. Balduinũ in cõmẽt. ſuis ad hũc titulum.
Alias, ideſt.

vltima : quo caſu neutra valet. Si aũt apparet, vltima valet : vt ff.eo.l.nihil prohibet. Accur.

c Alijs. Scilicet vt adimo, vel pœniteo eius, qđ dedi, vel ſimilia. imò & nuda voluntate p̃ſumpta: vt ſi inimicus poſtea factus ſit legatarijs vt ff.de adimẽ.leg.l.iij.in fi.& l.iiij.

Legata voluntate p̃ſumpta reuocantur.

ADDITIO. Idẽ ſi ob ignorantẽ hæc ignorãtia aliqđ etiam poſt mortẽ: qđ ſi ſciuiſſet teſtõr nõ fuiſſet legaturus. Ang.

b Trãsferri. Facit ff. eo.l.trãſlatio. Accu.

c Et Seio. Sed ſi Seius eſt nõ capax: nunqd adẽptio a primo legã valet? Rñdeſ ſic: vt ff.de le.j. l.planè.in princip. Accur.

alijs a qbuſcũq; verbis. Trãsferri b quoq; legatũ ab alio ad aliũ põt: veluti ſi qs ita dixerit, Hominẽ Stichũ, quẽ Titio legaui, Seio do, lego: ſiue in eodẽ teſtõ, ſiue i codicillis hoc fecerit. quo caſu ſimul & Titio adimi videtur, & Seio c dari.

Hæc lex Fal. plebiſcitũ ẽ cuius author fuit C. Falcidius tribunus plebis Augusti Cæſaris tpibus. eius meminit Euſebius in chronicis.

Cõtinuatio.

DE LEGE Falcidia.

Qualiter minuãtur legata adẽptione vel trãſlatione dictũ eſt: nũc qualiter lege Falci. minuanĩ: & ideo dicit, ſupereſt. Accur.

Differẽtia inter hunc titu. & ſequẽtẽ habeĩ p hos verſus. Tunc defalcaris, ſi p legata grauaris: Sed trebellaris cum reddere eũ cta rogaris.

TITVLVS XXII.

DE LEGE Falcidia. †

Ne ſuprema teſtantiũ iudicia non adita hereditate corruant, l. Falcidia cautum fuit, ne cuipiã vltra bonorũ dodrãtẽ legatis exhaurire fas ſit: alioqui quadrans hæreditatis per legẽ Falcidiã reſecatur. & penes vnũ pluresve hæredes remanet.

Divisio.

SVpereſt. Totus iſte tit. diuidiĩ principaliter in qnq; partes. Primo ꝯtinuat ſe ad pcedẽtia. Secũdo ponit effectũ legis Falcidię, tã de iure legis xij. tabularũ: quã de iure quo nos vtimur. Tertio ponit vnũ dubiũ, ſ. an hæres nõ grauatus reſpectu ſui cohædis grauati poſſit detrahere Falcidiã. Quarto ad quod pñs tps redigaĩ, vt inſpiciaĩ, an lex Falci. hẽat locũ. Quinto qñ lex Falcidia imponiĩ, qđ eſt añ deducẽdũ. Secũda ibi, Cũ.n. Tertia ibi, & eũ qſitũ. Quarta ibi, Quãtitas aũt. Quinta ibi, Cũ aũt. CASVS. Dñe, multa dixiſtis nobis circa mãm legatorũ, & de adoptio. & tranſla. eorũdẽ. vñ vr ꝙ ad aliquã aliam mãm de cętero poteratis trãſire. Satis.n. vr ꝙ ea q̃ iã dicta ſunt circa mãm legatorũ, pñt ſufficere. Ad hoc ſñ. iuſti. Amice, nõ bene tibi vr: imò circa mãm legatorũ ẽt inſiſtendũ eſt adhuc: nã ex quo de adẽpt. & trãſla. legatorũ vidimus: ſupereſt vt de l. Fal. p quã modus legatis nouiſſimè impoſitus eſt, diſpiciamus. Sed pone: Dñe, iam video ꝙ vos vultis tractare de l. Fal. dicatis mihi ſi placet, quare fuit introducta l. Fal. & qs ſit eius effectus. Ad hoc tñ. Amice, lex Fal. optima rõne fuit introducta: & eius effectus ſtudioſus eſt. Cũ.n. olim le. xij. tab. libera erat legandĩ ptãs, intantũ vt liceret teſtatorib. totũ patrimonium ſuum per legata erogare, & nihil penitus apud hrẽdes ſcriptos relinquere, (nã l. xij. tab. ita cautũ erat, quod ſicuti quiſq; legaſſet rẽ ſuã, ita ius eſſet) adeo vtile viſum eſt legiſlatorib. hmõi liberã licentiam legandi coarctare: quia ꝑꝑ hmõi plerunq; moriebantur homines inteſtati, nam licet hæredes eſſent inſtituti & ſcripti tñ hæredes ꝑꝑ nullum hæreditatis lucrum ea nolebant adire. & quãuis ẽt ſuper hmõi licentia legandi coarctanda tam lex Furia, quam Voconia latæ ſunt: neutra tñ earum ad rei conſummationem ſufficere videbaĩ. vñ nouiſſimè lata eſt l. Falc. qua cauet, ne liceat teſtatorib. plus legare quã dodrantẽ totorũ bonorum, vt ſiue vnus hæres ſit inſtitutus, ſiue plures, apud eum qñ vnus eſſet inſtitutus: vel apud eos, qñ plures eſſent inſtituti, quarta pars totius patrimonij ipſius teſtatoris integra remaneat. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. & cum quæſitum.

SVpeſt vt de lege Falcidia d diſpiciam, qua e mod⁹ nouiſsimè legatis impoſitus ẽ. Cùm.n. olim lege duodecim tabularũ libera erat legãdi ptãs, vt liceret vel f totũ p̃rimoniũ legatis erogare, (quippe cũ ea lege ita cautũ eſſet, vti qſq; g legaſsit, ſuę rei, h ita ius eſto) viſum ẽ, hãc legãdi licentiã coartare: idq; ipſorũ teſtatorum i gratia ꝓuiſum eſt, ob id, ꝙ plerunq; inteſtati moriebanĩ, recuſantib. ſcriptis hęredib. ꝓ nullo, aut minimo lucro hr̃ditates adire. k Et cũ ſup hoc l tã lex Furia, quã lex Voconia latæ ſunt: quarum neutra ſufficiens ad rei conſummationem videbaĩ, nouiſsimè m lata eſt lex Falcidia, qua caueĩ, ne plus legare n liceat, quã dodrantẽ o totorũ bonorũ, i. vt ſiue vnus hęres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud eũ, eos ve pars quarta remaneat.

d Falcidia. Ideo ſic dicta, quia vt falx fœnum, ſic hæc lex legata reſecat. Vel dic a Falcidio authore: s vt, & Publ. a Publicio dicta: vt ĩ. de act. §. aliæ.

e Qua. Scilicet Fale.

f Vel. Pro etiam.

ADDITIO. Idem Mando. in Cl. Facul. §. Actum, in ver. vel vicegerentẽ, col. j. & ibidẽ quot modis vel accipiatur.

g Vti quiſque. Hęc ſunt verba leg. xij. tabu.

s Qui fuit ꝯſul. & iõ Fal. reſecat ipſo iure: vt l. Iſtancã. ff. eo. ſecus ſi fuiſſet ſecundum Ioã. Fab.

h Suæ rei. Idem in ſua re tota. quam ipſe legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat, & poteſt vt hic. & ff. ad leg. Falcid. l. j. in princip. & ĩ. de leg. §. non ſolum.

i Ipſorum teſtatorum. Non tamen licet teſtatoribus eam renunciare, niſi in caſu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. fina. & l. ſi debitor. argu. contra. C. de pac. l. penulti. ibi. cum & alia regula ſit &c. Sed hodie per authen. ſed cum teſtator. quæ eſt C. ad leg. Fale. contra.

ADDITIO. Quod eſt verum expreſsè: ſecus ſi tacitè, puta dicendo tota, vel integra legata ſoluas, niſi adijceretur: quod amplius hæres habere non poſſit &c. ſecundum Ange. In trebellianica autem idem dicas, quod in Fal. ſecundum Ioan. Fab.

k Adire. Facit ĩ. tit. j. §. ſed quia hæredes. Accur.

l Super hoc. id eſt, ſuper coarctanda legandi licentia.

m Nouiſſimè. Id eſt; vltimo. Accur.

n Legare. Vel etiam cauſa mortis donare. nam & ibi locum habet Fal. Item & in mortis cauſa capione: vt C. eod. l. penult. licet de hac quidam contradicant: & eſt pro eis arg. ff. eod. l. acceptis. Item in fideicommiſ. vt C. eo. l. ij. t Item in donatione inter viuos, quæ morte confirmatur, non alias: vt C. eod. l. in donatione. & in his habet locum quod hic de legatis dicitur.

t Quod eſt verũ ſ fideicom miſ. particularib⁹: nõ in vniuerſalib⁹ vt ĩ. ti. ꝓxi. § j.

o Dodrantem. i. nouem vncias totius hæreditatis. ſic

Et enim doctius dicitur: vt I. de hære. inſti. §. hæreditas. Si ergo fiat in contrarium: de ſingulis pôt fieri ſectio, i. quartæ partis detractio, & ipſo iure pproſita etiã rei vendicatiõe: vt ff. e. l. lineã. in fi. j. rñ. & l. Plautius. & C. eo. l. ij. Iam ergo nõ eſt quæſtio, an hæres poſſit retinere Falcidiã in vna re. nam non poteſt: vt in d. l. Plantius. Sed aliud qñ quis legat partẽ bonorum: tunc. n. ſuccurritur hæredi, ſiue rerum partes, ſiue æſtimationẽ dare maluerit: vt ff. de lega. j. l. non amplius. .j.

Et cum quæſitum. CASVS. Domine, iam video q effectus l. Falc. talis eſt, q teſtator non poteſt legare vltra dodrantem totorũ bonorum. videlicet vt quarta pars patrimonij ipſius teſtatoris remaneat apud hæredes: ſiue ſit vnus hæres ſcriptus, ſiue plures. Dicatis igitur mihi, quid iuris eſt in tali caſu? Quidã fecit teſtamentũ, & in teſtamento ſuo inſtituit duos hæredes p æqs portionibus puta Titium, & Seiũ: & partẽ Titij aut totam exhauſit legatis, quæ nominatim reliquit a Titio præſtanda, quòd nihil penitus apud Titiũ remanſit: aut ſi aliqd remanſit, ſupra modum tamẽ partem Titij onerauit. a Seio vero, aut penitus nulla legata reliqt: aut ſi quã ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipſum Seium remãſit: & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seium hęredẽ ſcriptum ſine aliqua diminutiõe, & ſine onere remãſit. vnde in hoc caſu multum fuit dubitatum, & quęſitum, vtrum liceret Titio vltra quartam partẽ ſuę portionis grauato aliquid ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio leg. Fal. quartam partẽ ſuę portionis ſaluam habeat? Ad hoc rñ. iuſt. Amice, certè in quæſtione propoſita placuit, vt liceat Titio vti beneficio legis Fal. & de ſingulis legatis ab eo relictis intantum detrahere, vt quartam partẽ ſuę portionis ſaluam habeat: non obſtãte quòd quarta pars totius hęreditatis apud Seium cohęredẽ ſuũ integra remaneat. Nã in ſingulis hęredibus ratio leg. Fal. habẽda eſt: vt quilibet quartam ſuę portionis ſaluam habeat. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. quantitas autem. Fiæne.

Hæredũ qlibet partis ſuæ legatis exinanitæ quartã detrahere pôt, q̃uis cohęredis portio nullatenus grauata extiterit.

Et cum quæſitum eſſet,[a] duobus hæredibus inſtitutis, (veluti Titio, & Seio) ſi Titij pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modũ[b] aut nulla relicta ſit legata onerata: a Seio verò aut quæ partem eius duntaxat in partem dimidiã minuant:[c] an quia is[d] quartam partẽ[e] totius hæreditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat?[f] placuit poſſe retinerẽ:[g] etenim in ſingulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

Vt Falcidię locus ſit, vel nõ, quãtitas patrimonij teſtatoris a morte ſpectãda ẽ: ideo vt bona mortuo teſtatorẽ, hęrẽditate iacẽte aucta nihil obſunt hęredi, qn quartã de legatis detrahat, ita & diminuta nõ prohibẽt quĩ ſolida legata debeãt.

Quantitas autem patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tẽpore[h] ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodeſt, ſi ante aditam hæreditatem per ſeruos hæreditarios, aut

l. qđ ſtatu liber. Item nec legatũ a cohęrede relictũ ſibi imputatur: vt ff. eo. l. in quantũ. niſi teſtator hoc cauerit:[1] vt ff. eo. l. quod autem j. reſpon. §. Marcellus.

Quantitas autem. CASVS. Domine, iã video, q beneficio leg. Fal. ſingulis hæredibus pviſum eſt. ſed dicatis mihi quo tẽpore inſpiciẽ, vtrũ lex Falc. locum habeat? Ad hoc reſpõ. Amice, quantitas patrimonij a teſtatore relicta. ad quam ratio le. Falci. reducitur, tempore mortis ipſius teſtatoris inſpicitur: ſicut manifeſtè liquet in tali exemplo: Quidam habuit c. aureos in bonis, ipſe laborans in extremis condidit teſtamentum: & in teſtamento inſtituit hæredẽ: & c. aureos legauit: & ita totum patrimoniũ ſuum exhauſit legatis: vnde mortuo teſtatore beneficium leg. Falc. locum ſibi vẽdicat. ſed quid ſi antequam hæres adierit hęreditatẽ, bona hæreditaria per ſeruos hæreditarios vel ex fœtu pecorum, vel ex partu ancillarum intãtum ſunt aucta, quòd omnibus legatis inſolidũ ſolutis, hæres quartã partem totius hęreditatis, vel etiam amplius ſaluam habere poſſit? Et reſpond. quòd certè huiuſmodi augmentum poſt mortem teſtatoris ante aditionem hæreditatis adueniens, legatarijs nõ proderit: ſed nihilominus hæres beneficio legis Falcidię, quæ tempore mortis ipſius teſtatoris cõpetit, vtetur: quartam partẽ a ſingulis legatis detrahẽs. & idem ius in caſu conuerſo obſeruatur. Nam ſicut augmentum rerum hæreditariarum ante aditam hæreditatem nõ poteſt prodeſſe legatarijs: ita diminutio rerum hæreditariarum eis non nocet. verbi gratia. Ponamus retento primo themate, quòd ille qui habebat c. in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partem hæreditatis, vnde mortuo teſtatore ratio leg. Falcid. locum ſibi vendicare non poterit: ſi tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria intantum decreuerint incendijs fortè, aut naufragijs, aut fortè p mortem ſeruorum, aut pecorum, vt lxxv. tempore aditionis in hæreditate vix inueniantur, certè in hoc caſu huiuſmodi diminutio legatarijs nõ nocet: imò nihilominus hæres ad præſtationẽ legatorũ inſolidũ tenetur. Sed fortè obijceret aliquis ſic: Hoc videtur iniquum, videlicet compelli adire hęredem huiuſmodi damnoſam hæreditatem, & nihil lucrari. Ad iſtam tacitam obiectionem reſpond. inſti. in litera, ac ſi facta eſſet ſibi, dicens: Amice, hoc nullatenus dãnoſum eſt hæredi. nam liberum habet arbitriũ non adire hęreditatem, & ita huiuſmodi periculum euitare. vnde in hoc caſu neceſſe eſt ipſis legatarijs cum hęrede de certa portione legatorũ recipienda paciſci, ne hæres deſerat teſtamentum: & ita deficiente, teſtamento legata in eo relicta nõ debeantur. Hæc dicuntur vſque ad illum §. cum autem ratio.

a Et cum quæſitum eſſet. Facit ff. eo. l. in ſingulis.

b Supra modum. Id eſt ſupra quartam. Accur.

c Minuant. Et ſic remanent ei tres vnciæ, quæ ſunt quarta pars totius aſſis. Accur.

d Is. Scilicet Seius.

e Quartam partem. Id eſt, tres vncias.

f Habeat. Hoc interrogatiuè lege: & poſtea reſponde, & placuit &c. Accur.

g Poſſe retinere. Scilicet quartã partẽ ſuæ partis, quã iure hæreditario habet, nõ autẽ datũ cauſa adimplẽdæ conditionis ſibi ab aliquo, imputabit in quartam: niſi a ſtatu libero eſſet datũ: & de pecunia hæreditaria, qua ei dare permiſit: vt ff. e. l. id autẽ. & de do. cau. mor.

h Mortis tpe. Supra, de leg. §. ſi peculiũ cõtra. Solu.

Hoc verũ ſi plures ſint legatarij, ſecus ſi vnus quia pôt ex rei neceſſitate, vel legatarij voluntate: vt ibi & l. planè & l. ſe. §. ſi ſol. ff. e. Vbi autẽ non cadit cõmoda diuiſio diuidẽ ad arbitriũ iudicis: vt l. nõ amplius. ff. de l. j. §. ſi. de Trebellianica verò, vel legitima: dic vt habet in l. ſiquã quẽ habẽ rẽ. C. fam. erciſ. An.

Hæc gl. ſequitur Fa. Pla. & Angel.

ibi remanet ſeruus quaſi peculij dominus.

ADDITIO. In æſtimatione iũ debitoris eſt ſecus: quia ſi poſt mortẽ teſtatoris & ante aditã hæreditatẽ efficiatur nõ ſoluendo: cedit damno hęredis ſiĩ eſſet ita, cedit lucro legatariorũ quo ad Falcidiam: vt l. cũ quo. ff. eod. Et eſt ratio: quia eſt ſpes, quòd de inopia deueniat ad pinguiorẽ fortunam. l. ſi defunctus. ibi. nec enim pauperibus. C. arbi. tute. Ioan. Fab.

quãdõ erat in patrimonio. Sed pone rẽtẽto primo thẽmate. ſ. q. ille, qui habebat in patrimonio quadringẽtos aureos legauit ccccl. & ita viij. pars quadringentorũ apud hæredẽ remaneat: in hoc caſu hæres nõ quartam, ſed tãtum octauã partẽ de ſingulis legatis detrahet, reſtãte parte octaua, quam ſaluam habuit, hac ſcilicet octaua a ſingulis legatis detracta, quartam totius patrimonij integrã habebit. Sed pone rẽtẽto primo themate, q teſtator habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingentos: & ita plus legauerit, quã erat in patrimonio. in hoc caſu primo cẽtũ in qbus exceſſit patrimoniũ, detrahẽda ſunt, id eſt, perinde habenda, ac ſi nõ eſſent relicta: & poſtea quartam partẽ ſingulis legatarijs detrahet hæres. Et ſic primo detrahẽdũ eſt, qđ vltra patrimoniũ teſtatoris legatum eſt: & poſtea illud, quod ex bonis teſtatoris ſupereſt, apud hæredẽ remanere oportet. Et hęc dicuntur vſque in fin. titu. Fran.

ex partu ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu pecorum tantũ acceſſerit hæreditati, vt centũ aureis legatorum nomine erogatis, hæres quartam partem hęreditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerſo, ſi ſeptuagintaquinq; legauerit, a & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona, (incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte ſeruorũ) vt nõ amplius quàm ſeptuagintaquinq; aureorũ ſubſtãtia, vel etiã minus relinquatur, ſolida legata debẽtur, b nec † ea res c dãnoſa eſt hęredi, cui liberũ eſt nõ adire hæreditatẽ, quę res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne deſtituto teſtamẽto nihil conſequantur, cum hęrede in portione paciſci. d

Falcidiæ ratio ita habenda eſt: primũ omne æs alienum, funeris impẽſa, & ſeruorũ pretia deducantur: exinde ſi, qđ reliqui eſt, ex legatis exuperetur vſque adeò quorũlibet minuunt legata, vt viribus patrimonij coæquentur: poſtremò ita Falcidia detrahitur, vt quadrantem hæres, dodrantẽ verò legatarij ferant.

Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducitur æs alienum, e itẽ funeris f impenſa, & pretia ſeruorũ g manumiſſorũ: tunc demũ in reliquo ita ratio habetur, h vt ex eo quarta pars apud hæredẽ remaneat, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur, pro rata i ſcilicet portione eius, quod cuique eorum legatũ fuerit. Itaque ſi finga-

a Legauerit. Scilicet tres partes hæreditarias, & quarta remanet, ita q non habet locum Falcidia, quia ccc tũ habebat in bonis: vt ſupradictum eſt.

b Solida legata debentur. Alias dẽtur. Hoc locũ habet, qñ res hæreditariæ nõ legatæ pereunt. Si autẽ legatę pereãt: diſtinguetur aut erant in põdere, numero, vel menſura: & tũc idẽ qđ hic dicitur. Aut non: & tunc aut incertum: vt puta hominem: & tũc idẽ quod hic. aut incertum ex certis: vt vnum de ſeruis ſuis & tũc ſi oẽs pereãt. legatarij dãnũ eſt: vt ff. e. l. rõne l. Falc. l. mortes. §. diligenter. & § incertæ. aut penitus certa, vt Stichus, & tũc perit legatario: vt I. de leg. §. ſi res legata.

c Nec ea res. Reſpondet tacitæ obiectioni quaſi dicat, nonne eſt iniquum cõpelli adire, & non lucrari, & ita damnum ſentire?

d Paciſci. Id eſt aliquid oportet eos dare hæredi, vt adeat. Et ita not. quòd nõ per omnia etiam hodie ſũt exæquata fideicommiſſa legatis, nec legata fideicommiſſis. nam fideicõmiſſarius cõpellit hæredẽ ſcriptũ adire, & nihil ei dat: vt j. e. ti. j. §. ergo ſi quidẽ. ver. ſed ſi recuſet. ſed illud eſt in generalibus fideicommiſſis, hoc in ſpecialibus. Quæ autem ſit differentia inter legata, & fideicommiſſa dixi in l. j. ff. de legat. j.

Cum aũt. [illegible] Dic, video quare l. Fal. fuit introducta: & qs eius effectus ſit: & quo tẽpore ſpectatur: vt l. Falci. locũ ſibi vendicet. pro. Deo dicatis mihi, in quibus rebus locũ ſibi vẽdicet l. Fal. Ad hoc rñ. Amice, cũ ratio l. Fal. petitur, primo deducitur omne æs alienum. i. quicquid teſtator tẽpore mortis alijs debebat. Item impenſæ circa funus teſtatoris factæ, & etiã pretia ſeruorũ manumiſſorũ ſimiliter deducuntur. & facta tali deductione: tunc deinde in reſiduo habet locũ ratio l. Falc. vt ex eo quarta pars integra apud hæredem remaneat. & tres partes reſiduæ inter legatarios pro rata portione eius, quod cuiq; legatariorũ relictũ fuerit, diſtribuatur. Ponamus igitur, q aliquis habẽs patrimoniũ cccc. aureorũ, quadringentos aureos legauerit, certè in hoc caſu quarta pars ſingulorũ legatariorum de ſingulis legatis detrahi debet: vt per huiuſmõi detractionẽ quartã partẽ hæres ſcriptus l. Fal. beneficio habeat. & hoc eſt verũ: quãdo tantũ erat legatum,

e Aes alienum. Etiam q ipſi hæredi debeãnt tempore mortis, licet confuſione ſit factum indebitum: vt ff. eo. l. qui fundum & C. eo. l. titium. s niſi expreſsè prohibeat: vt ff. eo. l. ſi debitor creditore.

f Funeris. Non monumenti: vt ff. eo. l j §. fin.

ADDITIO. Niſi eſſet impẽſa neceſſaria: puta, quia eſſet dedecus ſepeliri in terra ſecundum Ange.

g Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui ſeruos non habebat, vnũ vel plures emeret, qui honoris cauſa funus teſtatoris pileati antecederẽt: quo facto ſtatim intelligũtur manumiſſi: & ſic illorum manumiſſorũ detrahitur pretium: & facit ad hanc poſitionẽ C. de lat. lib. tol. § ſed & qui domini. Vel dic quod teſtator alicui x. legauit, vt alienũ ſeruum redimeret legatarius, & manumitteret. de hoc enĩ legato nõ detrahitur Falcidia, niſi de eo, quod ſupereſſet fortè facta emptiõe: vt ff. de fideic. lib. l. decẽ. & ff. e. l. ſed & ſi nõ ſeru⁹. Si aũt vt ſuũ ꝓpriũ legatarius manumitteret: tũc nullã patitur Falcidiã legatarius. t & ita hęc ꝑtia deducuntur, vt Falcidiã nõ patiatur: vt ff. e. l. ſi ſeruus. & l. Iulian⁹.

ADDITIO. Ex qbus legibus no. q qñ vni legantur duo, quorũ alterũ tantũ eſt defalcabile, q de illo Falcidia ꝓ vtroq; deducitur, ſecus aũt ſi diuerſis eſſet legatum: vt no. glo. in auth. ſimiliter. C. eo. Accur.

h Ratio habetur. Habita. ſ. æſtimatione rerũ, nõ ex affectione, ſed cõmuni æſtimatione: vt ff. eo. l. pretia.

i Pro rata. Vt ita quartam detrahat hęres, ſi nihil ei dimiſerat teſtator: vel ſi aliquid erat reſiduum penes eum adhuc detrahat ad ſupplementũ, vel quintã, vel etiam milleſimam: vt ff. eo. l. in quantitate §. fin. & facit adhoc C. eod. l. ij. & ff. eo. l. Plautius.

Legatæ rei periculũ ad quẽ pertinet.

† Niſi ita ſcripta eſſent legata vt ſpecies: puta talẽ vegetem vini. l. ſi vero. §. ſi. cũ l. ſeq. ff. ſolu. matri.

† Ea res nõ debet videre aliis cui dãnoſa, quã ipſe volens fecerit. Aegi. Per.

s Quod eſt verum hodie ſi fecit in vſũ tarrũ, alias ſecus. l. imponẽda. C. eo. Legatũ aliter vt ſeruũ manumittat, nõ defalcatur.

t Hodie tñ eſt clarũ q de legato libertatis & ſic pio. nõ detrahitur Falcidia. auth. ſimiliter. C. e.

Fingamus

a Fingamus. Retento caſu, quod habebat in bonis quadringenta.

b Octaua. Scilicet quadringentorũ, quæ eſt quinquaginta: & ita habebit his prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta, & ſic centum, & ſic quartam.

c Quingentos. Retẽto caſu, quod habebat in bonis quadringenta: & ſic legauit vltra, quam habebet, centum.

d Detrahi debet. Impropriè aũt ponit detrahi, quò ad id quod excedit: & propriè quò ad quartã, quæ eſt in bonis. & ſic ſemel poſitũ verbũ propriè, & impropriè ponit: vt ff. de offic. proc. l. ij. Item no. quod hæc Fal. ceſſat in multis caſibus: quos dicas vt diximus in l. in teſtõ. in glo. ij. C. ad legem Falc. & in Authẽ. de hær. & fal. §. & hinc nobis. col. j. Et iſti caſus patẽt in his ver. Falcidiam ceſſare facit pars debita nacis. Dos, miles, venitum, libertas, ſpõte ſolutum. Res veti te vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres ſi non facit inuentaria ſubſit.

mus [a] quadringẽtos aureos legatos eẽ: & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadringẽtorũ eſſe: quarta pars legatarijs ſingulis debet detrahi. † Quòd ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus: octaua [b] debet detrahi. Quod ſi quingentos [c] legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet. [d] Ante enim detrahendũ eſt, quod extra bonorũ quãtitatem eſt, deinde quod ex bonis apud hæredem remanere oportet.

† Ideſt, a ſingulis legatarijs pro rata ſe gaudit tãtũ eſt auferẽdũ quãtũ ſufficiat ad quartã totius hæreditatis: quæ apud hæredem debet remanere.

Verbũ ſemel poſitum propriè & impropriè pôt poni.

Falcidia in xj. caſibus ceſſat.

ADDITIO. Nota diligenter hos verſus, ex quibus habes, quod Falcidia ceſſat in xj. caſib. Primo, in bonorũ ſubſidio liberis relicto. Secũdo, in legato dotis, quando videlicet marit⁹ vxori dotẽ ſuã legat. Tertio, in teſtõ militis. Quarto, quando teſtator prohibuit illã detrahi. Quinto, in libertatib. relictis. Sexto, quis hæres nõ ignorãs patrimoniũ defuncti ſpõtè ſoluit, nõ retẽta Falcidia. Septimo, quando teſtator aliquã rẽ legat, & prohibet illã a legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias cãs relictis. Nono, in legato chartularũ, ſiue inſtrorũ: quando videlicet aliquis legat inſtra debitorũ aliquorũ, quod quidẽ legatũ affert vtilitatem probationis, quæ defalcari nõ pôt. Decimo, ceſſat Falcidia propter crimen, ſiue delictum hæredis, qui tacitum legatum perſonæ incapaci ſoluit. Vltimo, quando hæres inuentarium facere non curauit.

† Fideicõmiſſũ dicitur quia olim pendebat ex fide hæredis. Ac. p. Per.

† In quibuſdã exẽplarib⁹ ſolũ legitur de fideicõmiſſis.

TITVLVS XXIII.

DE † FIDEICOMMISSARIJS † HÆREDITATIBVS & ad Senatuſconſultũ Trebellianum.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBUS: & ad Senatuſconſultum Trebellianum.

Cõtinuatio. *Iuſtinianus poſt tractatum legatorum, de lege Falc prius quàm de fideicommiſſis tractauit: quia lex Falci.* [a] *in legatis prius fuit inuenta, quàm in fideicommiſſis, ſecundum P. Vel ſic, dictum eſt de legatis: ſed quia de fideicommiſſis ſumus pollicisi dicere: vt ſupra de leg. § ſed ne in primis ideo de fideicommiſſis tractemus. Et quia fideicommiſſorum aliud generale, aliud ſpeciale: generale verò dignius, de generali primo videamus: vt infra eodem, in princi. & infra titu. i in prin. Accur.*

Sumit hic Falci. dupropriè, vt cõprehendat Treb. Aegi. Per.

Diuiſio. Nunc tranſeamus. Totus iſte tit. diuidit in ſeptẽ partes. Primo ponit, qualiter iure vetuſtiſſimo nõ de neceſſitate, ſed verecũdia quadã fideicõmiſſa præſtabantur. Secũdo quomodo tpe Auguſti certis perſonis ex neceſſitate præſtabant: vel ẽt de iure prorin. Tertio quõ fideicõmiſſũ fieri debeat, vt valeat. Quarto, quando reſtituta erat hæreditas, quod ſenatuſcõ. tranſibant actiones oẽs in fideicommiſſariũ. Quinto qualiter ex ſenatuſc. Pegaſiano his inſtitut⁹ poterat detrahere quartam: & qualiter dicto iure his rogatus de tota hæreditate reſtituẽda, vt trãſirẽt actiones pro rata in fideicõmiſſariũ ſtipſo interponebat ſi hæres volebat adire: ſi verò recuſabat, ex dicto ſenatuſcõ cogebat. Sexto, Iuſtinianus iſta duo ſenatuſcõſulta æquiparat: & oĩa quæ ſenatuſcõſultũ Trebel. ſtatuit, eidẽ reſeruat: & quæ ſenatuſcõ. Pegaſianũ ſtatuit, attribuit ſenatuſcõ. Treb. tanquã antiquiori. Septimo, circa mãm fideicõmiſſorũ certos caſus dubitabiles ponit. Secũda ibi. Inſtit ea. Tertia ibi, in primis. Quarta ibi, Reſtituta. Quinta ibi, ſed quia hæredes. Sexta ibi, Sed quia ſtipulationes. Septima ibi, Nihil aũt intereſt.

* In quibuſdã exẽp. hoc loco additur, & libertatibus.

† Quæ ẽt a Bar. in l. Seius. ad Treb. fiduciariæ dicuntur ex forma qua & hæres fiduciarius, & fideicommiſſari⁹.

Titulus: & ad Senatuſconſultũ Trebellianum.

Fideicommiſſa ab hæredis fide nomẽ acceperũt: quæ licet nulla iuris neceſſitate, ſed ſolo fidei pudore olim præſtarentur, hodie tamen ad iuris neceſſitatem reducta ſunt.

Nunc trãſeam⁹ ad fideicommiſſa: ſed pri⁹ eſt, vt de hæreditatib. † fideicõmiſſarijs videamus. Sciendum itaque eſt, [e] oĩa fideicõmiſſa primis temporibus infirma fuiſſe: quia nemo inuitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat.

CASVS. Dñe, multa iam dixiſtis nobis circa mãm legatorum: pro Deo dicatis mihi, quid proponitis in hac materia facere? Ad hoc tñ. Amice, certè ex quo expedita eſt materia legatorum, nunc ad fideicom. tranſeundum eſt: & primũ de fideicom. hæreditatib. breuiter videamus. Et hæc dicũtur vſq; ad illũ ver. ſciendum eſt. in quo pone caſum ſic, Dñe, video quod vultis tractare de fideicõ. hæreditatibus. dicatis mihi modo ſi placet, qualiter erant introducta fideicõ. & qualiter ſic appellabantur? Ad hoc tñd. Amice, ſcire debes, quod olim omnia fideicõ. tam generalia, quàm ſpecialia primitiuis temporib. infirma erant: quia nemo inuitus hmõi fideicom. de quib. erat a teſtatore rogatus, ſoluere cogebatur: & pro filijs ſpurijs, & cæteris non capacibus, quib. teſtatores non poterant hæreditatẽ, & legata in teſtõ ſuo relinquere, fuerũt fideicom. introducta. vnde ſub hac cautela relinquebant. nam fideicom. qui capere poterant ex teſt. hæreditatem committebant: & ideo fideicom. appellata ſunt: quia nullo vinculo iuris innodata erant: ſed tñ pudori eorum committebant teſtatores hmõi fideicõ. ſoluere: ſed non cogebantur. & ita hoc vſq; ad tẽpus diui Auguſti obtinebat. poſtea verò prius diu⁹ Augu. gratia perſonarũ capaciũ (quia fideic defraudabantur) motus, fideic hmõi ad iuris neceſſitatem induxit. vnde quia aliquis per fidem ſuam, vel per ipſius principis ſalutem aliquis rogatus non ſoluebat fideicom. ideo propter magnam quorundam perfidiã, qui fidem implere recuſabant, præcepit conſulib. vt ipſi authoritatem ſuã interponerent: vt illi, qui rogati eſſent fideic. ſoluere, ad eorũ præſtationẽ cogerentur, & quia hoc iuſtum videbatur, & populo expediebat, paulatim conuerſum eſt in aſſiduam iuriſdictionem: & per proceſſum tpis fauor fideicõ. in tantũ augebatur, vt ẽt proprius prætor circa huiuſmodi fideic. crearetur: quem fideic prætorem appellabant. Et hæc dicũtur vſq; ad illum §. in primis.

e Sciẽdũ itaq; eſt. q d. tractaturis nobis de fideicõ. inſtit. Imper.

quia eorum apud antiquos aliter ſe habebat tracta-tus, ne quid antiquitatis penitus ignoretur: itaq; dicamus de fideicom. generalibus & ſpecialibus, vt arg. ĩ. de teſt. in prin.

alicui reſtituenda eum rogare pōt: & liberum eſt ipſi teſtatori vel purè, vel ſub ɔditione, vel ex die certo fideicōmiſ. tam generale, quam ſpeciale relinquere. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. reſtituta. Franc.

Quib. a em̃ non poterant hr̃ditatẽ, vel legata relinquere, ſi relinquebãt fidei cõmittebãt eorum, q capere ex teſtõ poterãt hr̃ditatẽ. † Et ideo fidei cõmiſſa appellata ſunt: qa nullo vinculo b iuris, ſed tm̃ pudore eorũ, q rogabant, cõtinebanẽ. Poſtea diuus Auguſtus primus ſemel, iterumq; gratia perſonarũ c motus, vel qa ꝓ ipſius ſalutẽ rogatus quis dicereẽ, aut ob inſignem quorundam pfidiã, iuſsit cõſulib. authoritatem ſuam interponere. d Quod quia iuſtum videbaẽ, & popularе e erat: paulatim conuerſum eſt in aſsiduã iuriſdictionẽ: f tantusque eorũ g fauor factꝰ eſt, vt paulatim ẽt prætor ꝓprius creareẽ, h qui de fideicommiſsis ius diceret, quem fideicommiſſarium appellabant †.

Ad hoc, vt valeat fideicõmiſſum vniuerſale, ex teſtamento debet hæres vniuerſaliter inſtitui, qui poteſt grauari de tota, vel parte hæreditatis capaci reſtituenda. Aretinus.

In primis igiẽ i ſciẽdum eſt, opus eſſe, vt aliquis recto iure teſtõ hæres inſtituatur k eiusq; fideicommittaẽ, vt eam hæreditatẽ alij reſtituat: aliòqui inutile l eſt teſtamentum, in quo nemo hæres inſtituitur. Cum igitur aliquis ſcripſerit, Lucius Titius hæres eſto: poteſt adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primũ poteris hæreditatẽ meã adire, eam Caio Seio reddas, reſtituas. Põt autem quiſque & de parte reſtituenda hæredem rogare. Et liberum eſt, vel purè, vel ſub conditione m relinquere fideicommiſsũ, vel ex certo die.

Reſtituta hæreditate nomẽ hæredis indelebile apud reſtituẽtẽ remanet: in fideicõmiſſariũ verò actiua, paſſiuaq; actiones transferuntur.

Reſtituta aũt hæreditate is quidem, qui reſtituit, nihilominus hæres

a Quibus. Vt ſpurijs. & in his nil innouaẽ. nã nec hodie valet • fideicommiſſum: vt ff. de iu. fiſci. l. nõ intelligit. §. ij. & iij. & C. de na. li. l. j. & ij. & C. ad leg. Falc. ẽt ſm Azo. Sunt & alij qui capere non poterãt, vt ſupra de leg. §. legati. diximus, & in his omnibus nil innouatur: vt in muliere, quæ tranſit ad ſecunda vota intra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non poteſt: vt C. de inceſt. nup. l. ſi quis inceſti. & C. de ſecun. nup. l. j.

b Nullo vinculo. Id eſt, nulla actione, ſed per officium iudicis: vt ff. de verborum ſignificatio. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

c Perſonarum. Capacium duntaxat, nõ earum, quæ ſunt nõ capaces: de quib. ſupra loquutus eſt. & dic perſonarum, quarundam.

d Interponere. Scilicet vt fideicõmiſſa præſtentur generaliter in omnibus.

e Populare. Id eſt populo expediens.

f In aſsiduam iuriſdictionem. Id eſt, vt aſsiduè de hoc ius reddatur ẽt ab alijs, quam a conſulibus. Accur.

g Eorum. Scilicet fideicommiſſorum.

h Crearetur. Vt ff. de orig. iur. l. ij. §. poſt deinde diuus. Accur.

In primis. CASVS. Dñe, iam video qualiter fideicom. quæ olim erant infirma: poſtea per diuum Auguſtũ ad neceſſitatẽ iuris ſunt introducta. ꝓ Deo dicatis mihi modo qualiter teſtator in teſtõ ſuo rogat aliquem ſoluere hmõi fideicom. Sed ante, q̃ Iuſtinianus ſoluat hanc q̃onem, præmittit quoddam aliud, & dicit: Amice, in primis ſciendum eſt, ꝙ neceſſe eſt ꝙ aliquis hæres inſtituatur in teſtõ: & poſtea fidei hæredis inſtituti committatur: vt illam hæreditatem alicui alij reſtituat. Si enim ſecus fieret, teſtamentum inutile eſſet, in quo nullus hæres eſſet inſtitutus: & per conſequens ea, quæ in illo teſtõ relinquerentur, nullius eſſent momenti. Cum igitur aliquis in teſtõ ſibi adſcripſit hęredẽ: puta ꝑ talia verba, Lucius Titius hęres meus eſto. poteſt poſtea ſic adijcere, Luci Titi hæres cum primum poſſis hęreditatem adire: eam Caio Seio reddas, & reſtituas. Et non ſolum de hęreditate reſtituenda poteſt teſtator rogare hęredem ſuum, ſed etiam de parte hr̃ditatis

i In primis igiẽ. Scilicet qa ius fideicommiſſorum expoſituri ſumus, quoniã aũt fideicõmiſſa vniuerſalia, & ſingularia hoc, ſcilicet vt hæres primo inſtituaẽ, in ſua habent natura cõmuniter: igitur de eo in primis notandũ eſt. ſic & econtra dicitur, & cõtinuatur ſupra de le. §. ſed in primis.

k Hæres inſtituatur. Poteſt etiã ab inteſtato: vt j. eodẽ. §. præterea. quis eſt contra.

l Inutile. Not. nõ valere teſtamentum ſine hęrede ſic ff. de ijs, quæ in teſt. del. l. proximè. §. Calphurnius Lõginus. & ff. de codicil. l. finali.

m Sub conditione. Quot & a quo ſunt implendæ conditiones. die vt ff. ad Trebel. l. facta. §. ſi ſub conditione.

ADDITIO. Secus tamen eſt in directa § hæres. ſupra de hęredi. inſtit. Et eſt ratio. quia hoc ius hæreditatiũ non eſt in ſuſpenſo: quia remanet penes hæredem: vt j. proxi. §. Angelus.

Reſtituta. CASVS. Dñe, iam video qualiter teſtator põt rogare hæredem inſtitutum, vt ipſe alicui reſtituat totam hęreditatẽ, vel eius partem. Sed pone, Quidam inſtituit Petrũ hæredem, & rogabat eum per fideicommiſſum, vt totam hæreditatem reſtitueret M. modo quæro a vobis, verum facta reſtitutione ſecundum voluntatem teſtatoris P. nihilominus debeat hęres cenſeri? Et reſpondet Iuſtinianus ꝙ ſic. nam reſtituta hęreditate, ille hęres, qui fuit inſtitutus, nihilominus poſt reſtitutionẽ permanet hr̃s. Fideicommiſ. verò cui hr̃ditas reſtituitur q̃ſque loco hęredis, quandoque loco legatarij habebatur: ſed Neronis temporibus, Trebellio Maximo, & Anneio Seneca exiſtenobus conſulibus factum fuit ſenatuſconſultum Trebellianũ, in quo quidem ſenatuſconſul. cautum eſt, vt ſi hr̃ditas ex cauſa fideicommiſ. alicui reſtituta ſit: omnes actiones quæ de iure ciuili ipſi hęredi, vel aduerſus hęredem competerent: fideicommiſ. & aduerſus ipſum poſt reſtitutionem hr̃ditatis ei factam darentur. & poſt illud ſenatuſconſ. prętor actiones ipſi fideicõmiſ. & aduerſus ipſum quaſi hęredi & in eundem dare cœpit. & ita manifeſte liquet, ꝙ ſecundum ſenatuſcon. Treb. ille cui ex fideic. reſtituta erat hęreditas: quantum

• Niſi tñ ipſis a patre teſtãtẽ eſſet ab extraneo per fideicõmiſſum nam tunc valeret. not. Spec. titu. de ſucce. ab inteſt. §. in primis. Cuiꝰ rõnẽ eſſe ait Bald. ꝙ ipſis, a iure relin qui phibitũ non ſit. At qua rõne poſſint efficaciter inſtitui ſpurij, vide p Cepol. in 71. q ꝗ incipit, Octaua cautela.

† Veluti olim non poterat à marito vxor his inſtitui: ſed p fideicõmiſsũ fieri poteſtat, vt ad eã bona peruenirẽt. ꝙ indicat Fabius li. 8. c. 2. Frã. Balduin. hic.

† Quis aũt de fideicõmiſſis priꝰ cognouerit Romę, tradit Quintili. lib. 3. cũ ait, Nõ debes apud prętorem petere fideicommiſ. ſed apud cõſules: ma

lor. n. pro ria cognitiõe ſumma ẽ. Actu, infer hue q̃ tradit Bu. i Pãde. li. j.

quantum ad emolumentũ, & onus loco hæredis habebatur & iſta dicuntur in tertia parte vſque ad illum §. ſed quia hęredes.

a Hæres permanet. Not. quòd ſemel eſt, ſemper erit, ſic ff. de min. l. etiã ſi ſine. aliàs incipit. & ſi ſine. §. ſed quod Papin. in fin. ibi, ſine dubio hæres. & ff. de hæred. inſt. l. ei qui ſoluendo. in fine Accur.

ADDITIO. Hoc obtinet in immutabilibus de natura, vel conſtitutione iuris, aliàs ſecus: ar. §. vt autem. in authen. de non alie. colla. j.

b Aliquando. Id eſt, ſm vnum ius: vt per Treb. vt ſtatî dicet. nam omnia tranſibant.

c Aliquando. Id eſt, ſecundum aliud ius non erat loco hęredis, ſed legatarij, vt per Pegaſianum: ſecundum quod retinet inſtitutus quartam: vt infra, eodẽ. §. ſed quia. & §. poſt quod.

d Trebellio. Et hinc dictũ fuit Trebellianum ſenatuſconſultum: & Macedonianũ a Macedone: vt ff. ad Maced. l. j.

e Conſulibus Scilicet exiſtentibus.

f Omnes. Imò non omnes, etiam per Trebellianũ: vt j. eo. § ergo contra. Sol. licet hic dicat, omnes: nõ tamen dicit totæ, vel in totum ſecũdũ Ioã. [i] Vel dic, quòd quãdo da toto erat rogatus, habebat locũ quod hic dicitur. ſi autem retenta quarta de extero erat rogatus habet locum, quod dicitur infra. Accur.

[i] Et ſic verbum omnis eſt diſtributiuũ vniuerſaliũ, tot⁹ vero particulariũ: quod no. ſcdm Ange. Sed Ioã. Faber hoc reprobat quod tenet ſequẽtem ſol.

g Iure ciuili. Vel etiam prætorio: dũmodo tales ſint prætoriæ, quæ ſunt tranſitoriæ: vt ſunt perſecutoriæ: vt ff de act. & obli. l. in honorarijs. & ff. eod. ad ſena. Treb. l. j. §. quamquam. ſecus in pœnalibus: vt j. de act. § pœnales.

h Hæreditatem. Non facta ceſſione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

permanet: [a] is verò qui recipit hæreditatem, aliquãdo [b] hęredis aliquãdo [c] legatarij loco habetur. Et Neronis quidẽ tẽporibus, Trebellio [d] Maximo, & Anneio Seneca cõſulibus, [e] ſenatuſcõſultũ factũ eſt, quo cautũ eſt, vt ſi hęreditas ei fideicõmiſſi cauſa reſtituta ſit, oẽs [f] actiones, quæ iure ciuili [g] hęredi & in hęredẽ competerent, ei, & in eum darentur, cui ex fideicõmiſſo reſtituta eſſet hęreditas. Poſt quod ſenatuſconſultũ prætor vtiles actiones ei, & in eũ, qui recepit hęreditatẽ, [h] quaſi hęredi, & in hæredẽ dare cœpit.

Sed quia hęredes ſcripti, cùm aut totam hęreditatem, aut penè totam plerunq; reſtituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum, vel mini

Sed quia hęredes. CASVS. Domine, iam video, quòd ſecundũ ſe. con. Trebel. cui reſtituebatur hęreditas, quo ad onus, & emolumentum loco hæredis habebatur, ſed vos dixiſtis mihi ſupra, quod hæreditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc reſpon. Iuſtin. quia ſupra diximus, quod hęredes ſcripti in teſtamento, totius hæreditatis teſti. poterant grauari, nec per ſena. conſul. Treb. aliquod remedium habebant: & ideirco hæreditatem ob nullum, vel minimũ lucrũ adire plerunque recuſabant: eũ vel totã hæreditatem, vel ferè totam per fideicom. reſtituere cogebantur: vnde teſtamento a hæredibus ſcriptis deſerto fideicõ. in teſtamento relicta penitus extinguebantur: ideo poſtea tẽporibus Veſpa. Auguſti, Peg. & Puſione exiſtentibus conſulibus factum erat ſena. cõſul. Peg. in quo quidẽ ſena. conſul. ſtatutum fuit, vt liceret hęredi ſcripto, qui rogatus eſſet per fideicõ. hęreditatem reſtituere, quartam totius hęreditatis retinere, ſicuti beneficio l. Fal. ex ſingulis legatis quartã retinere conceditur. Et non ſolum huiuſmodi beneficiũ retentiõis quartæ in vniuerſitate erat hæredibus cõceſſum: ſed etiã i ſingulis quoq; rebus per fidei. relictis eadẽ retẽtio quartæ ex Pega. ſenatuſcõ. hæredi indulgebaẽ. vñ poſt ſena. cõſ. Pega. hæres ſcriptus occaſiõe illius oner a hæreditaria ſuſtinebat: ille verò qui ex fideicõ. partẽ hæreditatis recipiebat, puta dudrantẽ. loco legatarij partiarij habebatur. i. illius legatarij, cui pars bonorũ legabaẽ. Nam huiuſmodi ſpecies legati vocabaẽ partitio: & hoc ideo, quia talis legatarius cum hærede partiebatur hæreditatem: & in hoc caſu ſtipulationes, quæ ſolebant inter hæredẽ, & partiariũ legatariũ interponi, eædẽ inter fideicõ. & hæredẽ interponebantur, id eſt. vt. lucrũ & damnũ hæreditarium pro rata portione inter eos commune eſſet. vnde tunc demũ habebat locum ſenatuſc. Trebel. quando non totam hęreditatẽ, vel vltra dodrantẽ hęreditatis reſtituere rogabatur hæres: & in hoc caſu ex ſenatuſcon. Treb. fiebat reſtitutio. & ſine interpoſitione ſtipulationis actiones hæreditariç in vtrũq; videlicet hęredẽ ſcriptũ, & fideic. qui loco hęredis habebatur pro rata portione diuidebantur. Si verò plus, quã dodrãtẽ, vel totã hęreditatẽ fideic. reſtituere rogabatur: tũc ex ſena. Peg. fiebat reſtitutio: & hęres, qui ſemel adibat hęreditatẽ ſua ſpõte volũtate, & nõ cõpulſus hoc ſecerat: ſiue beneficio Peg. ſibi quartã retinebat, ſiue quartam ſibi retinere nolebat: niſi per interpoſitionẽ ſupradictę ſtipulationis ſibi proſpexiſſet. vniuerſa onera hęreditaria per ſenatuſcõ. Pega. ſuſtinebat: quarta tñ ab hęrede retenta etiã ad euitationẽ onerũ hæreditariorũ quaſi partis pro parte ſtipulationes interponebãtur, quæ ſolebãt interponi inter partiariũ legatarium, & hæredẽ. Alter enim ab altero ſtipulabaẽ, vt vterque eorũ onera hęreditaria, ſicut emolumẽtũ, pro rata portione ſuſtineret. ſi verò hęres ſcriptus totã hæreditatẽ fideicõ. reſtituebat: in hoc caſu emptę vel vẽditę hæreditatis ſtipulatiões inter ipſum hæred. & fideic. interponebãtur. & hæc dicũtur vſque ad illũ ver. Sed ſi recuſet. in quo ponit caſum ſic. i. he, iã video in quo caſu habebat locũ ſe. cõ. Treb. olim. & in quo caſu locũ habebat Peg. & quæ fuit ratio ſuę intentiõis Pegaſiani: & in quibus differunt illa duo ſenatu. pro Deo, dicatis mihi ſi placet, ſi in aliquo caſu habeãt cõuenientiã illa duo ſenatuſc. Ad hæc rñ. Iuſti. quod ſic, dictum eſt ſupra, quod iuris eſt, quando hæres ſcriptus ſua ſpõte adibat, & reſtituebat hæreditatẽ, ſed certe ſi ſcriptus hæres recuſauerit hęreditatẽ adire, quia dicat eã ſibi ſuſpectam eſſe quaſi dãnoſam: in hoc caſu cauebaẽ ſe. conſ. Peg. vt deſiderante fideicõ. ſibi reſtitui hæreditatẽ iubẽte prętore ſcript⁹ hęres hęreditatẽ adire, & reſtituere fideic. cõpelleretur: & tunc oẽs actiões hęreditarię ipſi fideicõ. & aduerſus eũ cui authoritate Peg. ſen. facta fuiſſet reſtitutio, dabanẽ. & in hoc caſu, quia hęres coact⁹ hęditatẽ reſtituit, ſtipulationes a Peg. deſcẽdẽtes nõ erãt neceſſariæ, quia ſine interpoſitiõe cuiuſlibet ſtipulatiõis ſimul hędi ſcripto, qui coact⁹ hęreditatẽ reſtituebat, plena dabaẽ ſecuritas, & oẽs actiões hęditarię ipſi fideic. & in eũ transferebantur.

a Pegaſiana ſenatuſconſulto introductũ fuerat, hęredẽ totã hæreditatẽ reſtituere grauatũ, quadrantem detrahere poſſe, ne ſolo nõia hęres eſſet, actiõibus tñ actiuis, paſſiuisq; apud eũ remanẽtibus, niſi ſtipulatione ſibi prouideret, vt damnũ, lucrumq; ſibi, & fideicõmiſſario pro quota cõmune foret: ſin autẽ intra dodrantẽ reſtituere rogabatur, tũc Trebelliano ſenatuſcõſulto locus erat: ex quatã hęres, quã fideicommiſſarius pro ratis portionibus onera ſuſtinebant.

mum lucrũ recuſabãt: a atq; ob id extinguebant fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti tẽporibus Pegaſo & Puſione cõſulibus; b ſenatus cenſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde † liceret quartã partẽ. c † retinere, † atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Ex ſingulis quoq; rebus, quę per fideicommiſſum relinquuntur eadem retentio permiſſa eſt. d

Poſt quod ſenatuſconſultum e ipſe hæres onera f hęreditaria ſuſtinebat; ille autem, qui ex fideicommiſſo recipiebat partem g hęreditatis, legatarij partiarij loco erat id eſt, eius legatarij, cui pars bonorũ h legabatur, quæ ſpecies legati partitio vocabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hęreditatem. Vnde quæ ſolebãt i ſtipulationes inter hæredẽ, & partiariũ legatariũ iterponi, k eędẽ interponebantur iter eũ, qui ex fideicõmiſſo recepit hęreditatẽ, & hæredem: id eſt, vt lucrũ, & damnum hæreditariũ pro rata parte inter eos commune eſſet. l

Olim quãdo quis erat rogatus de reſtituẽdo dodrãtẽ, ex ſenatuſconſulto Trebelliano actiones diuidebanẽ pro rata: ſed ſi vltra dodrantẽ, tunc ex ſenatuſconſulto Pegaſiano omnes actiones remanebãt penes hæredẽ, niſi ſtipulatio de diuidẽdo fuerat interpoſita: & hoc ſi ſponte adibat: ſin autem coactus, ex ſenatuſconſulto Trebelliano actiones oẽs trãſibãt in fideicõmiſſarium. Areti.

Ergo ſiquidem m non plus, quam dodrantẽ hęreditatis ſcriptus hæres rogatus ſit reſtituere: tũc ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituebatur hęreditas: & in vtrunque actiones hæreditariæ pro rata parte n dabantur: in hæredem quidẽ iure ciuili, in eũ verò, qui recipiebat hęreditatẽ ex ſenatuſcõſulto Trebelliano, tanquã in hęredẽ. At ſi plus, quã dodrantẽ, vel etiã totam hęreditatẽ reſtituere rogatus eſſet: locus erat Pegaſiano ſenatuſconſulto: & hęres, qui ſemel adierat hęreditatẽ (ſi modò ſua voluntate adierat) ſiue retinuerat quartam partem, ſiue retinere noluerat: * ipſe vniuerſa onera o hęreditaria ſuſtinebat. Sed quarta quidem retenta quaſi partis & pro parte ſtipulationes interponebantur, tanquã inter partiarium legatarium, & heredẽ. Si verò totã hęreditatem reſtitueret: p emptę & vẽditæ hæreditatis ſtipulationes interponebantur. q

Hæreditatem reſtituere rogatus, inuitus adire & reſtituere cogitur: quo caſu in fideicõmiſſarium omnes tranſmittuntur actiones.

Sed ſi recuſabat ſcriptus hęres adire hęreditatem, ob id quòd diceret, eã ſibi ſuſpectã eſſe,

In hoc enim caſu vtrunq; ſen. quo ad mentẽ cõcurrebat. Et hæc dicuntur vſq; ad illũ §. ſed qa ſtipulatiões.

a Recuſabant. Sic ĩ. tit. j. in prin.

b Conſulibus. Scilicet exiſtentibus.

c Perinde liceret quartã. Id eſt dicere, ſicut p legem Falcid. defalcantur ſpecialia legata: vt ĩ. ti. j. §. cũ aut. & §. j. ita generale fideicõmiſſum defalcatur per Pegaſianũ ſenatuſcõſultum, vt hic. Et no. triplicem eſſe quartam. Vna * dicitur naturæ debita vt quæ debetur filijs, & filiabus, & inferioribus, & ſuperioribus, & quibuſdam trãſuerſalibus: vt C. de inoffi. teſta. l. cum quæritur. & l. parentibus. quæ eſt aucta in auth. de trien. & ſe. §. j. col. iij. & hoc dicitur debitum bonorũ ſubſidium: vt C. de inoff. dona. l. ſi totas. Alia eſt quæ debetur iure inſtitutionis: vt ex ſingularibus legatis & fideicommiſſis: vt ĩ. n. j. Alia quæ dicitur Trebellianica: vt ĩ. eod. §. ſed quia licet fuerit per Pegaſianũ inducta, vt hic. Item eſt quarta quędam, quæ debetur ex conſtitutione diui Pij filio arrogato: vt ĩ. de adopt. §. cum autem.

ADDITIO. Itẽ eſt & alia quæ debetur concubinæ, quã quis acceperat ea intentione, quòd eam duceret in vxorem: quoniã ſi poſtea animo mutato illam expellas, tenetur ei quartam partem ſuę ſubſtantiæ dare: vt in aut. qui. mod. na. ef. ſi. leg. §. ſi igitur. aliàs, & melius. §. quoniam autẽ quaſi circa fin tit. col. vj.

d Permiſſa eſt. Per ſenatuſcõ. Pegaſi. ſ. ab hærede, non a legatario grauato alij dare, vel reſtituere: vt dicemus ĩ. §. j.

e Poſt quod ſenatuſconſultum. Scilicet Pegaſianum.

f Onera. Scilicet omnia.

g Partem. Scilicet dodrantem.

h Pars bonorum. * intelligas tamẽ ſub nomine hęreditario, aliàs autem iſte textus nõ procederet: quia ille cui relinquitur pars bonorum, nõ ſuſtinet aliqua onera. vt l. bonorum. ff. de verbo. ſignifica. & nota. in l. non amplius. §. fina. in gloſſ. fina. cum l. ſequenti. & ibi Bartol. ff. de legat. j. & facit tex. cum gloſſ & Bartol. in l. mulier quę duobus. § finali. ff. eodẽ ad ſenatuſconſul. Treb. Ang.

i Solebant. Scilicet iure vetuſtiſſimo, ſecundum Placenti. nam legatarius non ſuſtinebat onera: & ideo hæc ſtipulatio interponebatur. Sed cum hodie legata fideicommiſſis ſint adæquata: vt ſupra de. leg. §. ſed non vſq; & in fideicommiſſo. diuiduntur onera inter hęredẽ, & fideicõmiſſarium: vt infra proximo §. ergo. & §. ſed quia ſtipulatiões. patet quòd hæc legata vniuerſalia, ſeu particularia ſine ſtipulatione debet tranſire cũ onere. & facit ad hũc §. ff. de leg. ij. l. ſi ꝗs ſeruum § fin & l ſequen. in princi. ttt. Accurſius.

k Interponi. Puta quando legabatur dodrans. Accur.

l Commune eſſet.

* Sed hac ſtipulatione non interpoſita oĩa onera erant hęredis rogati, occaſione quartæ, quam retinebat: vt ĩ. eod. §. proxim. verſi. at ſi plus. Accur.

m Ergo ſiquidem. Tunc demum locũ habet ſenatuſcõſultum Pegaſianũ, quãdo vel totum vel vltra dodrãtem hęres rogatus eſt reſtituere ergo &c.

n Pro rata parte. Supra, eo. §. reſtituta contra. Solue. vt ibi in gloſſ. omnes. Accurſius.

o Vniuerſa onera. Ni ſtipulationẽ ſupradictam interpoſuiſſet: vt ĩ. e. § ſed quia. verſic. poſt qd & hic ſubijcit.

p Reſtitueret. Scilicet ſponte. nã poterat quartã retinere p Pegaſianũ: vt ĩ eo. § poſt quod.

q Interponebantur. Facit ff. de pec. l. ſi creditor. & ff. mand. l. hæredem. §. ſi.

a Habes in ea gl. aliã in l. in quarta. ff. ad l. Falc. & in l. filium. C. fa. erci.

† Not. quos charitas nõ puocat ad beneficia ipſe lucri ſ eitandos. Aeg. Per.

† Ergo videtur, ꝙ hęc quarta debeat dici Pegaſiana potius q̃ Trebellianica. dico ꝙ ſublatũ ẽ Senatuſcõſul. Pegaſia. & eius authoritatẽ habet Trebel. vt ĩ. e. §. ſed quia. Aeg. Per.

† Cõcor. cum hoc tex. e. Raynutius, in gloſ. ſuper verb. Trebellianũ. anta mediũ extra. de teſta.

Quarta ẽ multiplex

ſ Iſta glo. nõ eſt Accur. ſed additio.

* Ad hoc nõ procedit legata bonorum parte etiã facta exæquatione, vt in Bart, l d. §. ſui.

* In pleriſq; exẽpl. atque adeo ipſa Haloãdri editione ſcriptum eſt ſine retinere voluerat, ſed nõ rectè, vt patet ex ver. Si verò totam hæreditatẽ quo loco caſum hunc decidit, quo noluit hæres retinere quartã: ſed maluit integram hæreditatẽ reſtituere. Certe Theophil⁹ noſtrã hãc lectionẽ ſequut⁹ eſt: ſic. n. ille ſcripſit. Εἴτε παρέσχε τησι τοδ' ἔτι ἐκ ἠβουλήθη παρακατέσχει, id eſt ſiue retinuerit quartam, ſiue retinere noluerit.

Quaſi

a Quaſi damnoſam. Licet cauſam nõ aſſignet: q̃a va riæ ſunt hominũ voluntates: vt ff. ad Treb. l. quia poterat. ibi, non enim. Accur.

ADDITIO. Idẽ dicunt doctores hic in recuſatione iudicis: quia ſufficit ſimplex allegatio ſuſpicionis cũ iuramẽto: niſi recuſatio eſſet notoriè fruſtratoria: vt quia datus eſſet de communi cõcordia partium: & ideo interim proceſſus iudicis recuſati eſt nullus ipſo iure, quæ omnia obtinent de iure ciuili, & interris Imperij. ſed de iure canonico debet inſeri cauſa, & probari coram arbitris communiter eligendis. ca. ſuſpicionis: extra. de officio deleg. & c. cum ſpeciali. de appel. Ang. & Porc.

Iudicē recuſati, ſufficic allegate ſuſpicionem.

quaſi damnoſam: a cauebatur Pegaſiano ſenatuſconſulto, vt deſiderante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu prætoris adiret, & reſtitueret hæreditatem: perindeq; ei, & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones darentur, ac iuris eſt ex Trebelliano ſenatuſcõſulto. quo caſu b nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic qui reſtituit, ſecuritas datur. & actiones hæreditariæ ei, & in eũ trãſferunt, q recipit hæreditatẽ vtroq; c ſenatuſconſulto in hac ſpecie cõcurrente.

Exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, & omni eius authoritate Trebelliano attributa hodie hæres reſtituere grauatus, quadrãtẽ hæreditatis indiſtinctè cõſequitẽ, actionesq; inter eum, & fideicõmiſſariũ pro quota portione ſcindũtur. niſi aut totã hæreditatem ſponte reſtituat, aut coactus adeat, quibus ſane caſibus quicquid commodi, vel oneris eſt in hæreditate, id totũ in fideicommiſſarium deuoluitur.

Sed q̃a d ſtipulatiões ex ſenatuſcõſulto Pegaſiano deſcẽdẽtes, & ipſi antiquitati diſplicuerunt: & quibuſdam caſibus e captioſas eas homo excelſi ingenij Papinianus appellat: & nobis in legib. magis ſimplicitas, f quam difficultas placet: ideo omnib. nobis ſuggeſtis, g tã ſimilitudinib. quã differentijs vtriuſq; ſenatuſconſulti, placuit, exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, qđ poſtea h ſuperuenit oẽm authoritatẽ Trebelliano ſenatuſcõſulto præſtare: vt ex eo fideicõmiſſariæ hæreditates reſtituantẽ: ſiue habeat hæres ex voluntate teſtatoris quartã, i ſiue plus, ſiue minꝰ, ſiue nihil penitus: vt tunc quãdo vel nihil, vel minꝰ quarta apud eũ remanet: liceat k ei vel quartam, vel qđ deeſt, ex noſtra authoritate reti-

b Quo caſu. Id eſt cum per Trebellianum reſtituitur tota. Vel dic per Pegaſianum, ſcilicet in caſu propoſito vbi coactus adijt. ſi verò non coactus, ſed ſponte, ſecus: vt i. e. §. ſi vero totum.

c Vtroque. Scilicet Trebelliano: q̃a nihil retinebat: & Pegaſiano: quia cogebatur. & ita quo ad ſententiam concurrunt, quo ad verba enim non concurrũt: cum alio caſu vnũ, & alio aliud loquebatur.

Sed quia ſtipulationes. CASVS. Domine, iã video in quibus ſen. cõ. Treb. & ſenatuſconſ. Pega. differebant, & in quibus cõueniebant. nunquid remanet adhuc hodie vtrũq; in ſuo vigore? Ad hoc reſpon. q non. Cum enim ſtipulationes ex Pegaſiano ſenatuſconſ. deſcendentes nõ ſolum modernis, ſed etiã ipſi antiquitati diſplicuerint: & Pap. homo excelſi ingenij eaſdem ſtipulationes in quibuſdam caſibus captioſas appellet: & nobis magis ſimplicitas, quã difficultas in legibus placeat: ideo relatis nobis omnibus tam ſimilitudinibus, quam differẽtijs vtriuſq; ſenatuſcõſ. placuit abrogato ſen. cõſ. Pega. quod poſtea circa fideicom. hæreditates inuẽtum erat. omnẽ eius authoritatẽ ſen. con. Treb. attribuere: vt hodie ex ſolo ſe. con. Treb. fideicõmiſſariæ hæreditates reſtituãtur: ſiue hæres ex voluntate teſtatoris quartam partem, ſiue plus, ſiue minus. ſiue penitus nihil retineret: & in eo caſu, quando ex voluntate teſtatoris, vel nihil, vel minus quarta habet, liceat ipſi hæredi vel quartã, ſi nihil penitus habet: vel quod deeſt quartæ, ſi aliqd habet, minus tñ quarta, ex noſtra authoritate retinere. vel ſi fortè totã hæreditatẽ per ignorantiã facti reſtituerit: liceat ei quartã repetere: & in hoc caſu ſtatuimus ex ſena. conſul. Treb actiões hæreditarias, tam in hæredem, qui reſtituit hæreditatẽ quàm in fideicõ. cui reſtituitur, pro rata portiõe vtriuſque cõpetere. & hæc locum habent, quando hæres quartã ſibi retinet. Si verò hæres totam hæreditatem fideicõmiſ. ſponte reſtituerit: in hoc caſu omnes actiones hæreditariæ fideicommiſſ. & aduerſus ipſum dabuntur. Et non ſolũ, quæ dicta ſunt tranſtuli'mus in ſenatuſconſult. Trebelli. ſed etiã illud, quod precipuũ fuerat in ſenatuſc. Pegaſia. vt ſcilicet qñ hæres ſcriptus recuſabat adire, authoritate Pega. compelletur, & totam hæreditatẽ fideicõmiſ. reſtituere, & omnes actiones ad fideicõmiſ. & aduerſus eũ conferre: & hoc etiã ad ſenatuſconſ. Trebellia. trãſtuliſmus, volentes, vt ex eo ſolo hæres compellatur adire & fideicommiſ. deſiderãti hæreditatem reſtituere: in hoc caſu nullo damno, vel commodo apud hæredem adite, & reſtituere coactum remanente. Et nihil in hoc caſu intereſt, vtrum aliquis hæres inſtitutus ex aſſe, totam hæreditatem, aut pro parte reſtituere rogatus fuerit: an ex parte hæres inſtitutus totam partẽ, aut partem illius partis reſtituere ſit rogatus. nam & in hoc caſu eadem iuſſimus obſeruari, quæ in reſtitutione totius hæreditatis §. diximus. & hæc dicuntur vſque ad §. ſi quis vna, cuius caſus planus eſt vſque ad §. præterea.

d Sed quia. Dixi interponi ſtipulationes ex ſenatuſconſulto Pegaſiano &c. Accur.

e Quibuſdam caſibus, Scilicet propter ſolennitatem verbo. vt dicunt: vel tunc quãdo is cui reſtituta erat, non erat ſoluẽdo: vnde inutilis erat ſtipulatio. Vel verius hos captioſos modos neſcimus qui ſint.

f Siplicitas. Not. ſimplicitatẽ amicã legibus. & facit in fra. de leg. agn. ſucce. §. nos verò. & ff de dol. l. j. l prin.

ADDITIO. Intellige de ſimplicitate, quæ eſt cõtraria fraudi: non autem de fatuitate: quia illa eſt dãnabilis. l. iij. §. fi. ff. de ſuſpect. tut. Et de hac ſimplicitate, & quot modis ſimplex accipiat plenè Quint. Mando in glo. Facul. §. volentes, in ver. ſimplicis.

Simplicitas eſt legibus amica.

g Suggeſtis. Hic not. q in ſententia ſunt allegationes repetendæ.

h Quod poſtea: Quia prius fuit Trebellianũ.

i Quartam. Scilicet de bonis hæreditatis. detracto tamen alieno ære: vt C. eo. l. & ſine ſcriptura.

k Liceat. Etiã cõtra voluntatẽ defuncti inter liber. ſcilicet inſtitutionũ: vt C ad legẽ Falcid. l ſi vt allegas. hodie fortè contra ſm quoſdã: vt in Authentica de hæred. & Falc. §. ſi vero expreſſim. collatio. j.

Pôt. ſi fideicommiſſario volente quartã. totius hæreditatis deducere. & tũc tenet creditoribus p ſua rata. de quo & qua liter legatarijs teneatur: vide per Angel. hic.

Solu-

a Solutum. Propter facti, nō iuris ignorantiam: vt C. ad leg. Falc. l. error.

b Actionibus. Scilicet creditorū, nō legatorū, ſecūdum B. vt ff. ad ſenatuſc. Treb. l. j. in fi. & l. apud. j. rñ. ſed & legatarijs reſpondet hæres, cum eis fideicommiſſaria portio non ſufficit: ſic tñ, vt totius hæreditatis quarta ſibi reſeruetur: vt ff. ad Treb. l. j. §. ſi is, qui. ſecundum Ioã. Sed Azo contra C. ad Trebel. l. ij. Sed illa ſecundum ſupradictam dictionem intelligitur.

c Reſtituerit. Quę reſtitutio fit re, & verbo. re, vt ſi patiatur res hæreditarias a fideicōmiſſario poſſideri, vel totas, vel aliquas earum, hac mente vt ſibi reſtituatur hæreditas, verbo autē ſic, reſtituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerū poſſeſſionem non tradam & ex tunc res ſiunt fideicōmiſſarij in vtroque caſu: vt ff ad Trebellian. l. facta. in princ. Sed nunquid etiam ante factam reſtitutionem eſt fideicommiſſarius dominus: vt C. commu. de legat. l. fi. §. Sed quia? Reſpond. non: quia ante reſtitutionem omnia facit hæres, & etiam manumittit ſeruum hæreditarium: quod non faceret, ſi alius eſſet dominus: vt ff. ad Trebellian. l. Marcellus. §. res. & l. ſi hæres inſtitutus. §. ſi hæres. Nec obſt. dicta l. communia de legat. quæ dicit dari rei vendicationem fideicommiſſario generali. nam eſt intelligendum ex quo hæreditas eſt reſtituta. Vel ſpeciale eſt in rebus alienatis, vt ante reſtitutam hæreditatem detur fideicommiſſario vtilis rei vendicatio.

d Competant. Quia per omnia eſt vt hæres: vt ff. quod cum eo. l. ſi filius. §. final.

e Fuerat. Vt ſ. eo. §. ergo. verſ. ſed ſi recuſet.

f Apud hæredem. Cui etiam cauebit fideicommiſſarius de præſtando eum indemnem futurum occaſiōe hæreditatis: vt ff. ad Trebel. l. cum hæreditas. & etiam pro futuris habet exceptionem: vt ff. ad Trebel. l. j. §. quanquam. [i] Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit? Reſpond. per officium iudicis poſtulante eo, cui eſt reſtituenda hæreditas, vel quota pars: non autem ſi ſingulare fideicōmiſſum ſit relictum: vt ff. ad Trebellia. l. nam quod. §. non omnis. vel etiam poſtulante procuratore eius, cui fit mandatum. nec ſufficit cauere de rato: vt ff. ad Trebellian. l. quidam. §. j.

ADDITIO Et not. quòd procuratori ſimpliciter, & habēti ſpeciale mādatum poteſt fieri reſtitutio hæreditatis: non autem procuratori in rē ſuam ſiue ceſſionario: vt eſt caſus mirabilis in l. ſi mulier. §. ex aſſe. ff. de cur. do.

[i] Hoc verū facta reſtitutione: ſed an ipſam bñ cōuenit. l. ita tñ. §. q ex Trebelliano. ff. eodem. Angel.

g Diximus. Vt ſ. eo. § ſed quia ſtipulationes. & proxi. §. Et not. quod idem iuris eſt in toto, quo ad totum, quod in parte, quo ad partem: vt ff. de acquiren. hæredi. l. ſi ſeruus. & ff. de vſucap. l. qui ſcit in princi. Argu. contra. ff. de euict. l. ex mille. in gloſſ. pro parte.

ADDITIO. Tu dic. quòd hæc regula procedit, quando eſt eadem ratio in parte, quæ in toto: aliàs non, vt in contrario.

h Quartam. Vel etiam minus quarta: ſed tamen agitur ad ſupplementum, [l] vel retinebit: vt ff. eod. l. j. § ſi hæres præcepto. in fine.

i Remanet. Facit C. de hęred. inſti. l. quoties.

k Actiões. Scilicet creditorū, non legatorū. qd dic, vt ſ. eo. §. ſed quia. in fine.

[l] Adeo vt etiam illa certa res, quę quartam cōtinet, amittat. ſi contētus hęres adeat. l. ita tñ. §. ſi pceptis. ff. ad trebelli.

lut idēeſt in toto quo ad totū: qd in parte quo ad partē, & cōtra.

[l] Et nō pro eo qd ſupplet, tenet creditoribus, qa illud videt habere ad reſtitutionē quoq;.

nere, vel repetere ſolutū, [a] quaſi ex Trebelliano ſenatuſcōſulto: ꝓ rata portione actionibus, [b] tā in hæredem, quā in fideicōmiſſariū cōpetentibus: Si verò totā hęreditatē ſpōte reſtituerit: [c] oēs hęreditariæ actiones fideicommiſſario, & aduerſus eum cōpetāt. [d] Sed ēt, id, qđ pręcipuū Pegaſiani ſenatuſcōſulti fuerat, [e] vt qñ recuſaret hæres ſcriptus ſibi datā hæreditatē adire, neceſſitas ei imponeretur, totā hæreditatē volēti fideicōmiſſario reſtituere, & oēs ad eū, & contra eū trāsferre actiones: & hoc tranſpoſuimus ad ſenatuſcōſultū Trebellianū: vt ex hoc ſolo neceſſitas hęredi imponatᷣ, ſi ipſo nolēte adire, fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hæreditatē: nullo nec dāno, nec cōmodo apud hęredē [f] remanēte.

Quod iuris eſt de toto quò ad totum: idē iuris eſt de parte quò ad partem. Areti.

Nihil autem intereſt: vtrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hæreditatē, aut pro parte reſtituere rogatur: an ex parte hęres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere rogatur. Nam & hoc caſu eadem obſeruari præcipimus, quæ in totius hęreditatis reſtitutione diximus. [g]

Hæreditatē deducta quarta reſtituere grauas ꝑ ea parte hæreditaria onera ſuſtines: qđ ſi certa re quātūuis maxima, certæve quātitate ꝑcepta, reſtituere rogeᷣ, nullatenus oneribus implicaᷣ, ſed vniuerſa ad fideicommiſſarium conuolāt.

Siquis vna aliqua re deducta, ſiue pręcepta, quæ quartā [h] cōtinet (veluti fundo vel alia re) rogatus ſit reſtituere hęreditatē: ſimili modo ex Trebelliano ſenatuſcōſulto reſtitutio fiet [i] ꝓinde, acſi quarta parte retenta, rogatus eſſet reliquā hęreditatem reſtituere. Sed illud intereſt, ꝙ altero caſu, i. cū deducta, ſiue pręcepta aliqua re reſtituitur hæreditas, inſolidū ex eo ſenatuſconſulto actiones trāsferuntur, & res, quæ remanet [i] apud hęredē ſine ullo onere hæreditario apud eū remanet, quaſi ex legato ei adqſita. Altero verò caſu. i. quum quarta parte retēta rogatus ē hæres reſtituere hæreditatē, & reſtituit, ſcindūtᷣ actiones, [k] & pro dodrāte q; dē trāsferūtur ad fideicōmiſſariū, pro quadrāte remanēt apud hrdē. Quin etiā licet vna re aliqua deducta, aut præcepta reſtituere aliquis hæreditatē rogatus ſit, in qua maxima pars hęreditatis cōtineat, ęquē inſolidū trāsferūtur actiones. Et ſecum deliberare debet is, cui reſtituiᷣ hæreditas, an expediat ſibi reſtitui. Eadē. ſ. interueniūt, & ſi duabus, pluribusve deductis, præceptisve rebus reſtituere hęreditatē rogatus ſit, Sed & ſi certa ſumma deducta, præceptave, quæ quartā, vel etiā maximā partem hæreditatis conti

Inſtitu-

net, rogatus ſit aliqs hęreditatē reſtituere: idem iuris eſt. † Quæ aūt diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus a eſt, eadē tráſferimus & ad eū, qui ex parte hæres ſcriptus eſt.

Ille qui ab inteſtato bona defuncti ceperit, & ēt fideicommiſſarius, poteſt grauari de reſtituendo totam hæreditatem, vel partem hæreditatis. h. d. Aret.

Præterea inteſtatus quoque moriturus pōt rogare b eū, ad quē † bona ſua vel legitimo iure, vel honorario ptinere intelligit: vt hǣditatē ſuā totā, partēve ei⁹, aut rē aliquā (veluti fundū, hominē, pecuniā) alicui reſtituat: c cū aliòqui legata niſi ex teſtō non valeant. d Eum quoque cui aliquid reſtituit, poteſt rogare, vt id rurſum alij aut totū, aut partem, vel etiam aliquid aliud reſtituat e.

Quis ſit huius literæ ſenſus: acerrime inter iuris cōmentatores pugnatū eſt, ad extremūq; anhelitū vſq; laboratū: iuxta tū receptiorē, & cōi calculo pbatā ſniam h. d. Si qs legū ſolēnia obſeruare nolēs hǣdis fid. ac legalitate fretus, fideicōmiſſū reliquerit, iuſiurādū ſubire cogit hæres, nū tale qd relictū fuerit: quod ſi recuſat ad fideicōmiſſi ſolutionē artat: nec audiendus eſt, ſi minus ſolennem voluntatem alleget.

Et qa prima fideicōmiſſorū cunabula a fide hęredū pēdēt, & tā nomē, f quā ſubſtātiā acceperūt, ideo diuus Auguſtus ad neceſſitatē iuris ea retraxit: g nup & nos eundē principē ſuperare contēdētes † ex facto, h qd Tribonianus vir excellentiſſimus quæſtor † ſacri palatij ſuggeſſit, conſtitutionem i fecimus; p quā diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit, vt vel hæreditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat: & neq; ex ſcriptura, neq; ex quinq; teſtium numero (qui in fideicōmiſſis legitim⁹ k eſſe noſcitur) poſſit res manifeſtari, ſed vel pauciores quam quinq;, vel nemo penitus teſtis interuenerit: tunc ſiue pater hæredis, ſiue aliquis quicūq; ſit, qui fidē hęredis elegerit, & ab eo reſtitui aliqd voluerit, ſi hæres pfidia tentus adimplere fidem recuſat, negādo rem ita eſſe ſubſecutam, ſi fideicommiſſarius iuſiurandum ei detulerit, † cum prius ipſe †

a Inſtitutus. Vt reſtituat retenta certa re.

Præterea. CASVS. Dñe, vos dixiſtis mihi qualiter hæres oneratʳ ad præſtationem fideicommiſ. ſed nūquid poterūt ſucceſſores ab inteſtato fideicōmiſ. ſimiliter grauari? Rñ. Iuſti. q. ſic. nam præter ſupradictos modos, quibus in teſtamento grauatur hæres ad reſtitutionem fideicōmiſſi, poteſt etiam quis ſi fortè eſſet inteſtatus moriturus per fideicommiſſum rogare eum, quem intelligit ſibi de iure ciuili, vel de iure prætorio ab inteſtato ſucceſſurum, vt hæreditatē ſuam totam, vel partē eius, aut rē aliquam ſingularē, veluti fundū, hominem, vel pecuniā alicui reſtituat. Sed licet hoc ſit verum in fideicōmiſ. ſecus tamen eſt in legatis. Legata enim olim non niſi ex teſtamento valebant, & non ſolum ſucceſſorem in vniuerſitate ab inteſtato pōt quis grauare: ſed ēt eum cui aliquid reſtituitur per fideicō miſſum poteſt rogare, vt illud rurſus alij totum, aut pro parte reſtituat, aut ēt aliqd aliud, quod tātūdē valeat. & hæc dicuntur vſq; ad §. & quia prima.

b Rogare. In codicillis.

c Reſtituat. Ideo poteſt ab his fideicommiſſum relinquere: quoniam ſua ſpōte relinquere legitimam hæreditatem videtur non inſtituendo alium: vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. j.

d Nō valeant. Sed quo iure hoc eſt verū? antiquo? nō: vt ff. de lega. j. l. j. Item nouo? non: vt C. commu. de lega. l. ij. Dic ergo antiquori iure locum habere, quod hic dicitur. Vel dic, q dicta lex. de lega. j. ſecundum noua iura loquitur, ſecundum quæ æquiparata ſunt legata fideicōmiſſis. t vt ſupra de lega. §. ſed non vſque.

e Reſtituat. Etenim inquantum quis honoratur, & onerari pōt: vt j. tit. j. §. hoc non ſolum. Sed nūqd quartam retinebit? Reſpon. vt j. tit. j. §. hoc ſolum.

Et quia prima. CASVS. Dñe, iam video quid erat olim circa fideicōmmiſſum, & quid hodie obtinemus. Vñ cū ſatis manifeſtū ſit, qd de antiquitate tollatur, & in quib. per veſtram cōſtitutionem circa fideicōmiſſum inſiſtere debeamus: tranſeatis igitur ſi placet ad aliquam aliam mām. Ad hoc rñ. Amice adhuc nō eſt ad aliquam aliā mām tranſeundū. Primo adhuc circa mām fideicō. inſiſtendū eſt. Namq; prima fideicōmiſſorū cunabula a fide hędū pendebāt, & tā nomē, quā ſubſtantiā acceperunt. & ideo primus diuus Auguſt. vt ſ. dictū eſt, fideicōmiſſa ad legis neceſſitatem deduxit, & laqueis iuris innodauit. Igitʳ nos eundem principē circa figmēta fideicōmiſ nuper ſuperare ptēdētes, ex quodā facto p Tribonianum virū excelſum ſacri palatij q̄ſtorē nobis relato, quādā fecimus cōſtitutionē, qua ſtatuimus, vt ſi qs teſtator heredem ſuum per fideicō. rogauit, vt vel hęreditatem, vel aliquod ſpeciale fideic. alicui reſtituat, & hmōi voluntas teſtatoris, neq; ex aliqua ſolenni ſcriptura, neque per quinque teſtes, q in codicillis ſufficiunt, pbari poſſit, q fidē hæredis ſui elegit: in hoc caſu ſi hæres pfidia ductus fidem adimplere recuſauerit negando tale onus à teſtatore ſibi fuiſſe impoſitum, ſi fideicommiſſarius iuſiurandum ei detulerit, facto de calū. a fideic. prius pſtito, neceſſe habebit hæres vel iuſiurādū ſubire, vel fideic. ſiue gñale, ſiue ſpeciale ab eo relictum fideicō. ſoluere, & ita p nrām cōſtitutionem induaimus, ne vltima volūtas teſtatoris fidei hęredis ſui commiſſa depereat. Sed pone, q ille a quo fideic. petitur, poſtquam per ſacramentū, aut p teſtes conuictus fuerit cōfiteatʳ fideic. a ſe relictū: ad legis tn ſubtilitatē decurrat: videlicet allegādo ea minus ſolēni volūtate hoc fuiſſe relictū: certè i hoc caſu i pœnā ſcdūr mēdacij: & nō obſtāte hmōi defenſiōe, ad fideic. pſtationē omnino cogēd⁹ eſt. Et hæc dicuntʳ vſq; in fi. Frā. de Are.

f Nomen. No. nomen conſequens rei: vt ſ. de do. §. eſt & aliud.

g Retraxit. Hæc iura ſunt. §. eod. in prin.

h Ex facto. Id eſt, ea quæſtione de facto.

i Conſtitutionem. Vt C. de fideicom. l. fina.

k Legitimus. No. teſtes quinque in codicillis neceſſarios eſſe: vt C. de cod. l. fi. & de fideic. l. fi. ibi, ſed ſiue quinque &c.

Sane ſi qs rogatus ſit hǣditatē reſtituere pcepto ſeruo & peculio ei⁹: actiones de peculio cogetʳ ſuſcipere: nec poterit eo noīe conueniri is, cui reſtituta eſt hǣditas. l. j. §. pe. ff. q̄ſ de pecul. act. ē anna.

Dicēdo q̄ ſi qs mihi hēs erit, & nō ē neceſſe exprimere ꝓpriū nomē, ſecūdū Ia. Aegi. Per.

Et ideo quānts directō i codicillis relinq non poſſint, vt no. gl. i ſ. d. l. j. ff. de le. j. tn relicta valēt vt fideicōmiſſa, & nihilominus habēt effectū legati, niſi in libertatib⁹, & tutelis: de q b⁹ dic vt ſ. de codicil. §. non tantum.

Non eſt improbū ſi qs aliū virtute vincere cōtēdat, niſi hoc fiat adhuc manam gloriā. §. cogitādū. In verbo ze'us eius &c. Authent. de mo. ſecūdum Pot. Ægi. Per.

Alias, ex q̄ſtor.

Ideſt q aio calū [illegible] nō petit fideicōmiſſū: quo caſu deferrʳ iuramentū hǣdi. ſecūdū Pot. Ægi. Per.

Scilicet fideicommiſſarius.

Codicillis qnq; teſtes adſunt.

Iurau-

a Iurauerit. Nam in omni caſu erat olim iurandũ & in omni capi. vt C. de iur. calum. l. j. in princ. hodie ſufficit ſemel iurare, vt in auth. de ijs, qui ingre. ad app. §. fina. colla. v.

b Neceſſe eum habere. Sed nunquid hodie corrigitur hoc cũ nulli deferatur inuito: vt C. de iureiur. l. fi. & l. generaliter. §. ſed iuramẽto. ver. ſin autem? Reſpon. nõ, quia hæc eſt poſterior cõſtitutio Iuſtiniani: vt C. de fideicõ. l. fin. & ita eſt iſte ſpecialis caſus, in quo quis compellitur iurare.

de calũnia iurauerit:[a] neceſſe eũ[f] habere,[b] vel iuſiurandũ ſubire, quod nihil tale a teſtatore audiuerit: vel recuſantẽ, ad fideicõmiſsi vel vniuerſalis[f] vel ſpecialis ſolutionẽ coartari:[c] ne depereat vltima volũtas teſtatoris fidei hæredis cõmiſſa. Eadem[d] obſeruari cenſuimus, & ſi a legatario, vel fideicõmiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quòd ſi[e] is, a quo relictum dr̃, poſtquã negauerit, cõfiteatur quidem aliquid a ſe relictum eẽ, ſed ad legis ſubtilitatẽ[f] recurrat: omnino ſoluere cogendus eſt[g].

c Coartari. Nota propter contumaciã non iurantis eũ condemnari: vt C. de iura. calumn. l. ij. §. penulti.

d Eadem. ſcilicet vt compellatur iurare, vel ſoluere.

e Quod ſi. Dixi quod contumax fuit non iurando. nunc quod iurauit, & per ſacramentum fuit confeſſus, vel etiam ante, quàm iuret, ſed prius negauerat relictũ: vt in fine huius tit. dicemus ſtatim.

f Subtilitatẽ. Quæ eſt, vt ex quo eſt voluntas nõ ſolennis, non valeant ea quæ facta ſunt, vt C. de fideicommiſſ. l. ſi veritas. & C. de teſta. l. nun dubium. §. illud.

g Soluere cogendus eſt. Sed quomodo coartatur ex non ſolenni voluntate? ſic ergo ſoluuntur inutiliter relicta. ſicut & vtiliter, quod eſſe non debet. vt C. de fideicommiſſ. l. ſi veritas. quæ eſt contra. ſolut. quidã dicunt, quòd vbi ſolenniter teſtari voluit, & non fecit, habet locum lex cõtraria: aliàs ſi noluit teſtari ſolenniter, habet locum quod hic dicitur, vt ff. de iu. codi. l. j. Sed hæc falſa eſt, quia & hic de teſtatore loquitur, qui ſolenniter facit, vt ibi, ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit. Alij, vt B. dicebant eſſe diſtinguendũ, an dicat hæres, nõ eſt verum tibi legatum eſſe, in quo caſu cogitur probare eſſe verum, & ſolenne, vt in contrario, eo ſaluo, vt ſi deferatur ſacramentum iuret, vt ſupra proxi. §. an dicat, non potes petere, quia eſt minus ſolenne, in quo caſu cogitur, vt hic. Sed hoc non valet, quia ſecundum hoc expediret ei negare, quod eſſe nõ debet, vt ff. de stib. l. illud §. penult. Dic ergo ſecũdũ Ioan. aut ab initio confitetur relictum, & tunc non tenetur ex non ſolẽni voluntate, vt in l. illa cõtraria. Aut negauit, & tũc ex ſolenni voluntate nõ tenetur.

f Scilicet hæredẽ.

f Aliàs vniuerſitatis.

f Et hæc lectura videtur ſatis probari per illũ text. quem ſequuntur hic Accur. M. fil. & alij, do. vt refert Bar. i l. fi. C. eo. & Angel. hic ſecundum quã erat practica. quod hidie ab initio nõ negãti deferret ſi deicõmiſſarius iuramentum ſi teſtator volens ſolenniter teſtari fidei ſuæ cõmiſiſſet tale legatum, quo iurante erit ſecus, ſecus recuſantẽ verò agetur cõdictione ex iſto §.

g Et quãuis eius ſi iſto membro opi.

ſed poſtea per ſacramẽtũ, vel per probationes cõpellitur, vt ita tũnc ſui mendacij teneatur, vt hic, & arg. in Authen. de trien. & ſemiſ. §. ſtudium, & §. ad hoc.

TITVLVS XXIIII.
DE SINGVLIS rebus per fideicommiſſum relictis.

Etiam res ſingularis poteſt per fideicommiſſum relinqui, & tam ab hærede, quàm a legatario.

Poteſt tamẽ quis & ſingulas res[h] per fideicõmiſſum relinquere: veluti fundum, argẽtũ, hominem, veſtem, & pecuniam numeratã: vel ipſum hrẽdẽ rogare, vt alicui reſtituat: vel legatariũ:[i] quãuis a legatario legari non poſsit[k].

Non tm̃ res teſtatoris: ſed ẽt hæredis, aut cuiuslibet alterius per fideicõmiſſum relinqui põt. Et legatarius de re ſibi legata ſua, vel aliena alteri reſtituenda põt grauari, dũmodo non plus oneretur, quã honoratur. Et qñ res aliena legatur: vel ipſa, vel eius æſtimatio præſtanda eſt. Aretin.

Annota, Eatenus quem fideicommiſſis grauari poſſe, quatenus honoratur.

Poteſt autem non ſolũ proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere: ſed & heredis, aut legatarij, aut fideicõmiſſarij, aut cuiuſlibet alterius.[l] Itaq; & legatarius, & fideicommiſſarius non ſolum de re rogari põt, vt eam alicui reſtituat quæ ei relicta ſit, ſed ẽt de alia, ſiue ipſius,[m] ſiue aliena ſit. Hoc ſolum obſeruandum eſt, ne plus quiſquã rogetur[l] alicui reſtituere, quã ipſe ex teſtamẽto ceperit. nam quod amplius eſt, inutiliter[n] relinquitur.

Cũm autem aliena res

De fideicommiſſ. generalib ſuprà ti. i. dixit, nũc de ſpecialib. dicit. Accur.

Poteſt. Totus iſte titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicõmiſſu pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

h Singulares res. Nõ ſolum generaliter, vt ſ. tit. j.

i Vel Legatarium. Scilicet rogare, vt aliquid alicui reſtituat.

k Non poſſit. Antiquo iure inſpecto, ſed nouo iure aliter eſt. nam põt a quolibet, qui cõmodũ quocunque mõ habet, legari, & fideicõmitti, vt C. com. de lega. l. ij. §. fin & hoc ſtatim ſubijcit.

ADDITIO.

Dic ſecundum Ioã. Fabr. quod accipiendo legatum propriè fortè non poteſt legari. niſi ab hærede, ſed fideicommitti ſic, vt l. ſi fuerit. §. j. ff. de lega. iij. & quod ibi nota. maximè per Bart. to. ſed quia legatũ, & fideicommiſſum idem ſunt. & facta ſunt hodie ſimilia, & ſynonyma, ideo illa differentia hodie non tenet, vt dicta l. ij. §. fi. C. communia de lega. & plenè not. per gl. & doct. l. j. ff. de lega. j. & ibi dixi ſupra de leg. §. j. ſed ibi Rapha. dicit, quòd ille text. non poteſt loqui de iure antiquo, cum hic ſit verbum, poſſit. dum dicit, legari non poſſit. non autem dicit, legari non poterat &c. dic vt per eum. Ange.

l Alterius. Refert ſi an leget rem extranei, an hæredis. primo caſu diſtinguitur an ſciuerit alienã, vel crediderit ſuam, ſecundo non, vt ſ. de lega. §. quod aũt. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. ſi rem.

m Ipſius. Scilicet legatarij.

n Inutiliter Facit ff. de leg. j. l. planẽ. ij §. fi. & l. vidẽdum & ff. de leg. iij. l. j. §. ſciẽdũ. & l. iij. §. Iulianus. & l. ſi legatarius. in prin. Sed contra in dicta l. planẽ. §. ſi cui. Sed ibi iterum per legatariũ quo minus maiorẽ acceperit

Io. ſi cõmunis, tñ Ioã. Fab. hic eã impugnat et ſi in teſtõ vel codici. ſuetit relictũ, & rñdet ad l. ſi veritas, quod qñ hſs negat li. ꝯteſt. legatarius habet duo remedia, vel quod deferat iuramẽtũ & obtinet iſte §. & d. l. fi. vel quod oneret ſe probatione, & tũc ſibi imputet, qa debet probare diſpoſitionẽ ſolẽnem, vt ibi.

Legari poteſt a legatario.

l Nõ poteſt quis plus grauari, quã honoratur. imò debet habere lucrũ l. iij. §. Iulianus. ff. de leg. ij. Aegi. Per.

perit. vel melior videtur eſſe quē elegerit, licet deteriorē elegerit: vt ar. ſ. de act. § pretea. Itē arg. cōtra. ff. de leg. ij. l. Imper. §. j. ibi cū vero &c. Sed hoc qđ hic dicitur intellige, qñ in quātitate legatur alicui, & in quātitate oneratur, ini aūt qñ quātitas datur, & in ſpecie grauatur: quo caſu tñ vr æſtimaſſe ſpeciē ſuā legatarius accipiendo quantitatē. vt ex eadē l. colligitur. Itē cōtra ff. ad l. Fal. l. ſed & ſi nō ſeruus. in princi. Sed & ibi eodem modo reſpōde: qa quātitas erat legata: & onus erat poſitum in faciēdo. Sed cū quantitas legatur, & in quantitate grauatur ſicvt hic loquitur, nunquid quartā iure Falcidiæ poteſt oneratus retinere: ſiue ſit legatarius, ſiue fideicōmiſſarius qui ſit grauatus. Quidā dicūt q ſic: vt ar. ff. ad l. Falc. l. pœnales. §. fi. Nos contra: vt in e. tit. l. lex Fal. ſi interuenia. §. nūquam. & de vulgari ſubſtitu. l. cohæred. §. cum filiæ.

* Etiā ibi eſt caſus in quo plus grauatur q̃s quam honoratur, ſecūdū Por. Aegi. Per. ſ. Et quādo ſpecies eratſua, ſi vero aliena pcedit text. hic. Vbi autē relinquitur ſpecies, ſi ſimpliciter grauetur habet locū iſte text. ſi alternatiuè, pcedit text. in d. §. ſicut.

ADDITIO. De quo die vt p gl. in d. §. nunquā. & in l. j. §. denique. & ibi Bar. ff. ad Treb. & per Ang. hic notab.

a Extranei. Licet etiā credidero ſuū: vt ff. de fideicō. lib. l. Paulus. j. rñ. & l. alienos. in princi. Sed in pecuniario legato diſtinguitur, ſcienter vel ignoranter rē alienā: vt ſ. de leg. §. quod autē. & §. non ſolum.

* At l. cōtrariū ſentit tex. in d. l. alieno.

b Non vendat. Vel & ſi vendat, ſed vltra iuſtum pretiū vēdere vult, nā tunc perinde eſt ac ſi non vendat: vt ff. de leg. ij. l. non dubiū. §. fi.

c Si modo. Interpoſitum eſt.

d Nihil. Si enī aliquid etiā modicum relinquitur alicui, vt uendat, & ille legatum accepit compellitur vendere: vt hic, & C. de fideicom. lib. l. liberi. & l. ſi te donatā. & C. ad leg. Falc. l. ſi ea cuius filium.

e Recepit. Scilicet dominus iſtius.

f Differtur. Quod differtur, nō aufertur. ſic ff. de iud. l. cum furioſus. Arg. cōtra. C. de inoffic. teſt. l. ſcimus. §. fi. & ff. de vſufru. l. ſi vſuſfructus. Itē oo q inſpicitur, quod euenire poteſt. ſic ff. de iur. om. iud. l. ij. idē. §. fi. in gloſ. adiudicari. & ff. de adu. le. l. ſi ſeruo.

a De iſto brocardo dic vt per Bart. in l. licet ſtipulantē. §. ſacramēta. ff. de verb. obl.

g Eius qui manumittit. Id eſt, hæredis, vel legatarij, vel fideicōmiſſarij. C. de fideic. li. l. his quibus. Accur.

per fideicōmiſſum relinquitur, neceſſe eſt ei, q rogatus eſt, aut ipſam redimere, & præſtare, aut æſtimationem eius ſoluere.

Etiā libertas ſeruo per fideicōmiſſum pōt relinqui: & non tantùm ſeruo proprio, ſed etiā alieno: vt quādo poteris ematur, & manumittatur. h. d.

Libertas quoq; ſeruo p fideicōmiſſum dari pōt: vt hęres eū rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicōmiſſarius. Nec intereſt, vtrū de ſuo proprio ſeruo teſtator roget, an de eo, qui ipſius hęredis aut legatarij, vel etiā extranei a ſit. Itaq; & alienus ſeruus, redimi & manumitti debet. Quòd ſi dominus eū non vendat: b ſi modo c nihil d ex iudicio eius, qui reliquit libertatem, recepit: e non ſtatim extinguitur fideicōmiſſaria libertas; ſed differtur: f quoad poſsit tēpore procedēte, vbicunque occaſio ſerui redimendi fuerit, præſtari libertas.

Directæ libertati datus, teſtatoris libertus efficitur: fideicōmiſſariā autem adeptus libertatem hæredis eſt libert⁹.

Qui aūt ex fideicōmiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiā ſi teſtatoris ſeruus ſit: ſed eius, qui manumittit. g

h Orcinus. Sic dictus ab orco. i. manumiſſus ab eo. q tēdit ad orcū. i. infernū. Vel orthinus ab orthos, quod eſt rectum. Vnde orthinus. i. directo manumiſſus. Vel ab orce. qđ eſt capio (nā & inde archiorcus) qa multa capiunt manumiſſi in teſtamēto, in quo multa fiunt.

Orcinus q̃s & vnde dicitur.

At is, qui directò ex teſtamento liber eſſe iubetur: ipſius teſtatoris libertus fit: q etiā Orcinus † h appellatur. Nec alius vllus directò ex teſtamento libertatē habere pōt, quā qui vtroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamētū, & quo moreretur. Directa autem libertas tūc dari videtur: cùm non ab alio ſeruū manumitti rogat: ſed velut ex ſuo i teſtamēto k libertatē ei competere l vult.

Siue præceptiuis. ſiue rogatiuis verbis fideicommiſſum fiat, valet. h. d. Areti.

Verba autē fideicommiſſorū hæc maximè m in vſu habent: peto, rogo, uolo, mādo, fidei tuæ cōmitto, quę pinde ſingula firma ſunt, atq; ſi omnia in vnum congeſta eſſent.

i Ex ſuo. Non expectata manumiſſio ne ab alio facienda.

k Teſtamēto. Vel etiā codicillis teſtamento cōfirmatis: vt ff. de manumiſſ. teſt. l. libertas.

l Cōpetere. Quæ cōpetit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus hæredibus: vt ff. de manumiſſ. teſta. l. teſtamēto manumiſſus. §. teſtamento.

m Maximè. Ideo hoc dicit: quia quibuſcunq; verbis relinqui poſſunt: vt ſ. de lega. in princi. ſiue directis, ſiue precarijs: vt C. com. de le l. omne verbū. & facit ff. ad Treb. l. Scæuola.

ADDITIO. Et hoc verū, ſi verba importent diſpoſitionē, itē fideicommiſſum, vel ad hoc extēdi poſsit ex coniectura mēte teſtatoris, ſi aliàs: vt l. pr. § pr filios ff. de leg. iij.

† Orcin⁹ oh id dicit liberi⁹ fit de functi, & iam ad Orcū miſſi. Alciat. lib. j pter miſ. legit Orthinus ſed aptior eſt vox Orcini. Theophilo dicitur χαρωνίτες ἀπελεύθερος idest Charonianus libert⁹ a Charōte inferorū portitore.

TITVLVS XXV.

DE CODICILLIS.

Codicillos etiam nō teſtatus quiuis facere poteſt: porrò ante teſtamentū facti nulla expreſſa confirmatione, uōuo iure indigent.

Ante Augusti tempora conſtat, codicillorum ius in vſu nō fuiſſe, ſed primus Lucius Lentulus (ex cuius perſona etiā fideicōmiſ-

DE CODICILLIS.

Quia teſtamēta & eorū accidentia dicta ſūt: nūc de codicillis i. de paruula, vel de minima ſcripta voluntate. Nā iō codicilli dicūtur: qa in breuiori chartula, vel codice, q̃ teſtm̄ fiebāt, & ſolū in eis q̃ ad fideicōmiſſa relinquebāt: & tales ſūt ad teſtm̄ qualis eſt ſcapha ad nauem.

Cōtinuatio.

Sed nunquid ſedm hoc poſſunt fieri ſine ſcriptura? Quidā dicunt quòd non: ſed tamē dico etiam ſine ſcriptura hodie fieri poſſe, licet forte olim ī ſcriptis tantū fierēt: C. de bon lib. l. ſi in princi Accurſius.

Codicilli ſine ſcriptura fieri poſſūt.

Ante Auguſti &c. Iſte tit. diuiditur in quatuor partes. Primo quomodo fuerit introductus vſus codicillorum. Secundo, quando codicilli teſtamento confirmari valent. Tertio, an hæreditas directo poſſit dari, vel

Diuiſio.

vel adimi in codicillis. Quarto, an quis poſſit facere plures codicillos. Secunda ibi, Non tantũ. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos. CASVS Domine, iam video, quòd vultis tractare de Codicillis, dicatis igitur mihi ſi placet qñ primo ius codicillorum in vſu eſſe cœperit, & quis primo introduxit codicillos? Ad hæc rñ. Amice, ius codicil. tẽporib⁹ diui Augusti primo in vſu eſſe cœpit: nam certum eſt ante Augusti tẽpora ius codicillorũ in vſu nõ fuiſſe: ſed primo Lucius Lentulus, ex cuius persona etiã fideicom. ſumpſerũt originẽ, codicillos introduxit. Nã cum prædictus Lucius Lentulus, in Aphrica diem extremum clauderet, quoſdam ſcripſit codicillos in teſtamento ſuo confirmatos, quibus rogauit Auguſtũ per fideic. vt aliquid faceret, & cum diuus Auguſtus volũtatẽ ſuam in codicil. contẽtam impleuiſſet: poſtea cæteri auctoritatẽ principis ſecuti fideicõmiſſa pſtabãt & filia eiuſdẽ Lentuli legata in codicillis patris ſui contenta ſoluit. ad quorũ pſtationem diuus Auguſtus iuriſprudentes cõuocauit, inter quos erat Trebatius cuius tunc authoritas maxima habebatur, & ab eiſdem iuriſcon. quæſiuit, an vſus codicillorũ recipi poſſet, & an nõ diſſoni eſſent codicilli iuris rationi? Et dicitur Trebatium reſpondiſſe Auguſto vtiliſſimum, & neceſſarium fore vſum codicillorũ, & maxime propter longas, & magnas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent: vt ſiquis teſtamentũ ſolenne propter impotẽtiã facti facere non poſſet, faceret ſaltẽ codi. quibus vltimã voluntatẽ declararet. vnde poſt illa tempora cum etiam Labeo iuriſconſul. codicillos feciſſet: iam nemini dubiũ erat, quin codicilli iure optimo admitterẽtur. Et hæc dicuntur vſq; ad §. non tantum autem.

ſa eſſe cœperũt) codicillos introduxit. Nã cũ decederet in Aphrica, ſcripſit codicillos teſtamẽto confirmatos,[a] quibus ab Auguſto[b] petiit per fideicommiſſum, vt faceret aliquid. Et cum diuus Auguſtus voluntatẽ eius impleſſet: deinceps reliqui eius[c] authoritatem ſecuti fideicommiſſa pręſtabant: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat,[d] ſoluit. Dicitur autem Auguſtus conuocaſſe ſapientes viros, interque eos Trebatiũ quoque, cuius tũc authoritas maxima erat: & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans a iuris ratione codicillorum vſus eſſet: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quòd diceret vtiliſsimum, & neceſſariũ hoc ciuibus eſſe propter magnas, & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent: vbi ſiquis teſtamentum facere non poſſet,[e] tamen codicillos poſſet. Poſt quæ tempora cum & Labeo codicillos feciſſet, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

Etiã ab ĩteſtate codicilli fieri poſſunt. Sed quando ante teſtamentũ fiebant: nõ aliter valebant, niſi erãt in teſtamẽto cõfirmati. Hodie verò ſemper videntur confirmati Areti.

Non tantum autem teſtamẽto facto poteſt quis codicillos facere, ſed & inteſtatus quis decedens fideicommittere codicillis poteſt. Sed cũ ante teſtamentum factum codicilli facti erant: Papinianus ait, nõ aliter vires habere, quã ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur.[f] Sed diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt, ex ijs codicillis qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtamentum fecit, a voluntate, quàm in codicillis expſſerat, non receſsiſſe.

Codicillis nec dari, nec adimi directo hæreditas poteſt: nec

[f] Nota, aliquãdo confirmatio pcedit ſuũ cõfirmab le factum ſcdm Bal & Sal. in d. l. ſiue, l. initio. C. co. tit. q. ꝗs põt cõfirmare electionem fiendã p patronos eccleſiæ antequã fiat: quod not. vide l. cũ antea. C. de arbi. an q. poſſit approbarẽ laudũ antequam pferatur, & ſi: an primo quis poſſit approbare & cõfirmare electionem antequã facta ſue t. Angel.

[a] Confirmatos. Hic nota quòd quatuor modis codicilli conficiũtur. aut enim in futurum cõfirmantur, veluti teſtamento prius facto, in quo dictũ eſt, quicquid dixero in codicillis, valere volo: & poſtea codicilli facti ſunt. Aut in pteritũ: veluti codicilli prius facti in teſtamento facto poſtea cõfirmati ſunt, & hi duo caſus. C. eo. l. ſiue in initio. Tertio fiũt cũ teſtamẽto: veluti ſi cũ teſtator q̃ teſtm implere nequierit, addiderit vt vim codicillorum haberet. vt C. eo. l. fina. §. illud placet. ibi, niſi id ille &c. Quarto ſine teſtamento, ſcilicet, ab inteſtato: vt ff. eo. de iure codicill. l. cõficiuntur. & J. eod. §. non tantum. & C. eod. l. non ideo co. hic aute fuerunt confirmati, vel ante, vel poſt.

[b] Auguſto. Cui aliquid relinquebatur.

[c] Eius. Scilicet Auguſti.

[d] Non debebat. Quia legata non debebãtur, niſi ex teſtamẽto iure antiquo: vt diximus ſ. tit. ij. §. præterea.

[e] Non poſſet. Propter impotentiã facti: vt quia non habet tot teſtes, q̃ teſtamento conficiendo ſufficiãt: ſecus ſi propter impotentiã iuris. vt ff. eodem. l. diui. §. codicillos. quæ eſt contra. Et probatur hæc ſolutio. ff. eodem. l. conficiũtur. §. codicilli.

Non tantum autem. CASVS Domine, iam vidimus, quod primo Lucius Lentulus fecit codicillos teſtamento ſuo confirmatos. nunquid igitur requiritur de neceſſitate, quòd fiat teſtamẽtũ ad hoc, quòd poſſint valere codicilli? Et reſpond. quòd non. Nam nõ tantum facto teſtamẽto poteſt quis codicillos facere: ſed etiã inteſtatus decedẽs codicillos facere põs: & in eis fideicõmiſſ. relinquere. Papin. tamen ait codicillos ante teſtamentum factos non aliter iuris neceſſitatem habere, niſi poſtea ſpeciali voluntate teſtatoris, & in teſtamento confirmẽtur. Sed diui Seuer⁹, & Antoninus reſcripſerunt ex codicillis ante teſtamentũ factis poſtea cum effectu fideicom. peti, licet in teſtamento ſubſecuto nõ fuerint expreſsè cõfirmati, ſi ita tamen appareat teſtatorẽ qui poſt factos codicillos fecit teſtamentum, a voluntate in codicillis expreſſa non receſſiſſe, & ita non eſt neceſſaria ſpecialis confirmatio, ſed ſufficit ſi non appareat de contraria voluntate teſtatoris. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. codicillis autem.

[f] Confirmentur. Scilicet expreſſim, vel etiã ſi quoquo iudicio retinetur prima voluntas: vt ff. eod. de iure codic. l. ante tabulas teſtamenti. ſed Ioan. contra. Nam ſiue ante, ſiue poſt fiant, ſemper videntur cõfirmati: vt hic dicitur ſtatim, & ff. eod. de iure codic. l. ſi quis cum. §. ſi. & l. ab inteſtato. Accur.

ADDITIO. In hoc tamẽ remanet hodie differẽtia. ſm Io. Fab quia quãdo expreſsè cõfirmãtur, valẽt iure directo, quæ in his continentur. ſecus ſi tacite. l. libertates. ff de manu. teſt. & de teſt. tut. l. iij. quamuis glo. ibi notet contrarium.

Codicillis autẽ. CASVS. Domine, iam video, q̃ codicilli añ teſtamentũ, & poſt teſtamẽtũ fieri poſſunt, & ab inteſtato. Sed nunquid tandẽ poteſtatẽ habent

bent codicilli, quam & teſtamentum? Ad hoc rñ. q non: vnò codicilli in multis differunt a teſtõ. Hæreditas.n.in codicillis nec directò dari, nec adimi pôt: & hoc ideo ſtatutum eſt, ne ius teſtamentorum, & codicillorum confundaẽ: vnde nec exhæredatio directò in codicillis ſcribi pôt: ſed omnia ſupradicta in teſtamenta fieri poſſunt. ſed licet in codicillis hæreditas directò dari nõ poſſit: in alijs tamen fideicommiſ. iure relinqui poteſt. Item nec conditio hæredi inſtituto in codicillis adijci poteſt, nec etiam ſubſtitutio directò fieri. Et non ſolum in prædictis differunt codicilli a teſtamento, ſed etiam in alijs: nam plures codicillos quis facere poteſt, ita vt omnes valeant, & nullam ſolẽnitatẽ ordinationis verborum deſiderant: licet ſecus in teſtamento. Et hæc dicuntur vſque in fi. tit.

inſtituto hæredi conditio adijci nec directò ſubſtitui: fideicõmiſſi autem poteſt.

Codicillis aũt hrẽditas neq; dari, a neq; adimi † pôt, ne cõfundaẽ b ius teſtamẽtorũ & codicillorũ: & ideo nec exhæredatio ſcribi. c Directò aũt hrẽditas codicillis neq; dari, neq; adimi poteſt. Nã p fideicõmiſſum hrẽditas codicillis iure relinqẽ. d Nec ↄdõnẽ hrẽdi iſtituto e codicillis adijcere, f neq; ſubſtituere directò g quis poteſt.

Plures codicillos vnus facere poteſt omnes habentes effectum, ſecus in pluribus teſtamentis. Aret.

Codicillos aũt ẽt plures h quis facere pôt: & nullam i ſolennitatem ordinationis deſiderant.

a Neq; dari. Directò, ſed per fideicõmiſſum, ſiue ab eo quem prius fecerat hæredem, ſiue a legitimis, bene pôt relinqui, vt ff. eo. de iur. cod. l. ij. §. fi. & C. eo. l. hæreditate. & ꝫ. proxi. §.

ADDITIO. Et aſſignat gl. l. hæreditatem. rõnem differentiæ, quia non tantum auferetur p fideicõmiſ. ſicut directò auferetur. Vel dic ſm Sal. aliqua virtus attribuitur vni, q̃ non attribuitur alteri, vt l. fi. C. eo. & maioré vim teſtamenta, quã codicilli habent, pp maiorem ſolennitatem in eo requiſitam. Ang.

b Ne confundatur. id eſt, ne iſtæ duæ voluntates ſic miſceantur, vt vna ab altera diſcerni non poſſit. nam ſi idem ſignificaret, quare diuerſa nomina darentur? vt C. eod. l. ſi idem.

c Scribi. Scilicet vt de iure valeat.

d Relinquitur. Sed qua actione hæc hrẽditas, vel ẽt alia in codicillis relicta petentur? Rñ. quidam cõdictione ex l. vt ff. de condictio. ex lege. l. j. Vel dic vtili actione ex teſtõ, cum ad inſtar teſtamenti codicilli ſint inuenti, vt ff. eo. de iure codicil. l. ij. §. j.

e Inſtituto. Scilicet in teſtamento.

f Adijcere. Et cui conditioni adiectæ neceſſe parere non habet, ſed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitaſſe videtur, vt ff. de condi. inſti. l. penul. in fin. ı Sed forte in vanum cogitauit vt ibi dixi.

g Directò. Si tñ ſubſtituerit, vt rogaſſe per fideicõmiſſum. vt reſtituat: vt ff. ad Treb. l. Scæuola.

h Plures. Vt etiam omnes valeant, niſi cõtrariam contineant voluntatem, vt C. eod. l. cum proponas. aliud in teſtamentis, vt ꝫ. quibus mod. teſta. infir. §. poſteriore. & facit. ff. eo. l. diuus. §. j.

i Et nullam. Scilicet de illis quatuor, quæ in teſtamento deſiderantur, vel ſeptem teſtium, vel ſigillorum, vel q ſua manu ſcribantur, vel q ſubſcribant teſtes. vt ĩ. de teſt. §. j. Sed quædam ſolennitates & hic deſiderantur, vt ſunt quinque teſtes, vt diximus ꝫ. tit. ij. §. fin.

† Vt l. Scæuola. ff. ad Trebel. & vide Ioan. And. d teſta. in c. ſi pater. in glo. ſuper verb. iterũ. vj.

ı Idem ↄtrio: qa ↄdõ appoſita in teſtamento nõ pôt in codicillis remoueri, q̃a tũc pure hrẽditas dari vĩ ↄ iſtũ text. niſi forſan ob fauoré liberorũ. p no. ĩ l. diuus. ff. eod. clauſula tñ derogatoria appoſita in teſtõ pôt in codicillis reuocari, vt p Angel. hic.

DE HÆREDITATIBVS, quæ ab inteſtato deferuntur.

Hic titulus eſt generalis ad omnes ſequentes titulos vſque ad tit. de bonorum poſ. vbi miſtim tractabis ex teſtõ, & ab inteſtato, ſed textus huius tit. loquiẽ tantũ de ſuis hæredibus, & ſic aliàs ff ſi cer. peta. & de rebus credi. vbi tractas de mutuo ĩ ſpecie tantũ. Accur.

Inſtitutionum, vel elementorum D. Iuſtiniani ſacratiſſimi Principis Lib. III.

TITVLVS I.

DE HAEREDITATIBUS, quę ab inteſtato deferuntur.

Inteſtatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic deſcribuntur. Aretinus.

Inteſtatus † decedit, qui aut omnino teſtamẽtum

ADDITIO. Iſte tit. hic ↄtinuaẽ. Dictũ eſt ſupra. de hæreditatib. q̃ teſtõ facto deferunẽ, nũc ſeqẽ videre de hrẽditatib. q̃ ab inteſtato deferunẽ. Cõtinuatio.

Inteſtatus. Tot⁹ iſte tit. diuidiẽ i quatuor partes principales. Prima ponit qs dr̃ decedere inteſtatus. Secundo, q prima cã eſt liberorũ, & qui ſunt liberi, & ſui. Tertio de emãcipatis quõ admittantur, & de adoptiuis. Quarto põnit aliquas ſuas correctiones. Secunda ibi, Inteſtatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia. Diuiſio.

CASVS. Dñe, iam video, q vos vultis tractare de hrẽditatib. q̃ deferunẽ ab inteſtato, p Deo, ſi placet vobis, dicatis mihi quis intelligiẽ decedere inteſta.⁹? Ad hoc rñ. Inteſtat⁹ decedere intelligiẽ ille, q aut nullo mõ fecit teſtm̃: aut de facto quidem fecit teſtamẽtum, non tamen de iure: vt pote, quia iuris ſolennitate caruit, vel teſtamenti factionem non habuit: aut teſtamentum, quod iure fecerat, arrogatione ruptum fuit, vel capitis diminutione irritum factũ eſt: aut ſi ex teſtamento ſolenniter facto nullus hæres extiterit: omnibus enim his modis intelligitur quis inteſtatus decedere. & hæc dicuntur vſque ad illum §. inteſtatorum. Domine, iam video quis intelligitur decedere inteſtatus, dicatis modo mihi, ſi placet, ad quos inteſtatorum hęreditas pertinet? Ad hoc reſ. det. Amice, hæreditas inteſtatorum ex lege duodecim tabularum i primo pertinet ad ſuos hæredes. Sed quid domine Imperator, vos dicitis, q hæreditas inteſtatorum pertinet ad ſuos hæredes: dicatis mihi ſi placet, qui intelliguntur ſui hęredes? Ad hoc reſpondet, Amice, ſui hęredes intelliguntur, qui in poteſtate morientis ſunt, de cuius hæreditate tractatur veluti filius, & filia, nepos, & neptis, deſcendẽtes ex filio, pronepos, & proneptis; & per maſculinã lineam directò deſcendentes: nec intereſt quo ad hoc vt hæredes cenſeantur, verum ſint naturales liberi, an adoptiui. Nam adoptiui liberi tempore mortis in poteſtate exiſtentes, ſui hæredes intelliguntur: & non ſolum ſupradictis ex huiuſ matrimonijs exiſtentes procreati dicuntur ſui hæredes, ſed etiam neceſſe eſt eos inter ſuos hæredes connumerari, qui ab inteſtato non erant in poteſtate parentum: vt pote naturales, qui non ſunt ex legitimo matrimonio ge-

† An aũt idẽ ſit inteſtatum decedere, qd ab inteſtato, vide p Bar. in l. Cẽturio. ff. de vul. & pupil. & l. j. ff. de ſuis & leg. per Bal. in l. gñaliter. in princ. C. de inſti. & ſubſti. ſub ↄdi. & per Io. And. ĩ addi. ad Spec. tit. de ſucceſ. ab inteſt.

nõ fecit: a aut non iure fecit: b aut id, qđ fecerat, ruptũ c irritũve d factũ eſt: aut ſi ex eo nemo hæres extiterit. e

Inteſtatorum hæreditates ſuis hæredibus inprimis deferuntur, in quorum numero ſunt naturales liberi, q̃ primum legitimi (ſecundũ præſcriptos in l. modos) ſunt effecti.

Inteſtatorũ aũt hẽditates ex lege duodecim tabularũ primũ ad ſuos hæredes ꝑtinẽt. † Sui aũt hẽdes exiſtimant̃ (vt ſupra diximus) f q in poteſtate morientis fuerint: g veluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote ex filio nato, h prognatus i ꝓgnatave. Nec intereſt, vtrũ naturales k ſint liberi, an adoptiui. l

Liberi legitimati ſiue per oblationem curiæ, ſiue per ſubſequens matrimonium, de numero ſuorum hæredum ſunt cenſendi. Areti.

Quib. m cõnumerari neceſſe eſt ẽt eos, q ex legitimis qdẽ nuptijs, vel matrimonijs nõ ſunt ꝓgeniti, curijs n tñ ciuitatum dati, ſm Diualium. o cõſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorẽ, hæredum ſuorum iura nanciſcuntur. Necnon eos, p quos noſtræ amplexæ ſunt conſtitutiones, q per quas iuſſimus, vt ſiquis mulierem in ſuo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cũ qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos ſuſtulerit: r poſtea verò affectione ꝓcedente, etiam nuptialia inſtrumẽta s cum ea fecerit, & filios, vel filias

nio genitl: poſtea tñ a parentibus naturalibus curijs dati ſunt: & ita in poteſtate patris redacti. Hi.o. bene hic in diualium conſtitutionum, quæ ſuper filijs naturalibus poſitæ ſunt, iura ſuorum hæredum nanciſcuntur. Nec ſolum ſupradicti inter ſuos hæredes conſtituunt̃: ſed etiam illi, quos noſtra cõſtitutione ſtatuimus, vt ſi quis aliquam mulierem in ſuo contubernio copulauerit, non tñ ab initio affectione maritali eã habuerit: erat tñ talis cum qua poterat habere legitimum coniugium: ſi ex ea prolem procreauerit: & poſtea maritali affectione interueniente cum eadem muliere inſtrũ dotalia confecerit, & filios, & filias ex eadẽ habuerit: ſtatuim*, dico, non ſolum poſteriores liberos ſuis eſſe poſt matrimonium ꝯctum editos, legitimos, & in poteſtate patris eſſe, ſed etiam priores, videlicet ante matrimonium editos, & hoc meritò ſtatuimus. Nam iſti liberi ante matrimonium nati, occaſionem legitimi nominis etiam alijs poſt matrimonium natis præſtiterunt. Rõne n. affectionis, quam pater ad prolem primo procreatam habuit, & quia matrem eorum habuit in prole fœcundam, ideo eam ſibi maritali affectione copulauit, & hoc obtinere cenſuimus, non ſolum ſi poſt dotalia inſtrũ confecta liberi nati fuerint, & extiterint, ſed etiam ſi nulli poſt matrimonium fuerint nati. vel etiam ſi aliqui fuerint nati, ſed poſtea mortui. In omni n. euentu cenſuimus liberos ante matrimonium natos maritali affectione ſecundum tenorem noſtræ conſtitutionis poſtea ſubſecuta legitimos eſſe, & iura ſuorum hæredum in omnibus habere. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ita demum. Franc.

a Non fecit. Vel quia non valt: vel quia non pôt: vt pupillus, & furioſus: licet hi improprię inteſtati dicantur eſſe: quia & ſi vellent teſtari non poſſunt: vt ſ. eo. ſcilicet de iuis & legi. l. j. in prin.

ADDITIO. Quod nõ. ſecundum Io. Fab ꝗ eos, q vendicant ſibi bona inteſtatorũ ex ꝯſuetudine vel ꝓfectuo ex ſtatuto. de quo, & an facto teſtõ. & poſtea rupto habeat locum dictum ſtatutum. q ab inteſtato præferantur agnati &c. vide latè p Ang. hic.

b Non iure fecit. Quia caruit ſolennitate teſtium, vel non habuit teſtamenti factionem, & fecit.

c Ruptum. Arrogatione, vel agnatione poſthumi. vt ī. q. mo. te. infir. j. in. † Et no. q nõ eſt ꝑ oĩa idẽ qñ rũpit̃, ac ſi nullũ factũ eſſet, ſi tñ fecit codicillos: cum primo caſu. i. qñ rumpit̃, legatũ vt ex codicillis nõ valeat, vt C. de codi. l. j in prin. ſecundo ſic: vt ī. de fideicom. hær. §. prętereà & ff. de io cod. l. ſi quis eũ. in ſi, j. rñ. & in l. ab inteſtato. & l. ij. j. §. non tantũ. Accur.

d Irritumve. Vt per capitis diminutionem teſtatoris: vt ī. quib. mo. teſt. infir. §. non tamen. & facit ff. de verb. ſign. l. inteſtatus.

e Extiterit. Sunt & alij duo modi: vt p ꝗrelam, vel contra tabulas teſtamento reſciſſo: vt C. de collat. l. vt liberis. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ ſi ſit mora ad adiũ hẽditatem, ſecus ſi poſt: quia ꝓtor non pôt facere deſinere quem eſſe hẽdem. §. quos aũt, ī. de bon. poſ. Ang.

f Supra diximus: ī. de hẽd. qua. & diffe. §. ſui. Ang.

g Fuerint. Itẽ aliud eſt neceſſe. vt nemo eos ꝑcedat. vt ibidẽ dicitur: vt ſupra de hære. quali. & diffe. §. ſui.

h Ex filio nato. Aliud ſi ex filia: vt ī. de pa. po. §. filius.

i Prognatus. Id eſt, procul a me natus: quia ſ quarto gradu eſt mihi, qui vocatur abnepos: vt ſ. de gradi. §. quarto. vel dic compoſitũ ponit pro ſimplici: id eſt, natum vel natam. & ſic pone ꝓ nepote prędicto. Vel dic melius. loquitur de omnibus deſcendentibus vltenioribus: & ideo dicit prognatus: quia vſq; in infinitũ ſuccedunt: vt in Auth. de hære. ab inteſt. §. j. & ſic propriè ponitur prognatus, id eſt, procul natus.

k Naturales. Id eſt, legitimi.

l An adoptiui. Quo ad hoc vt ſui dicantur: niſi emancipati fuerint: tunc. n. intereſt, cũ naturales emancipati iure ꝓprio ſuccedant, adoptiui non: vt ff. de ſuis & legi. hæred. l. j. §. ſuos. & ī. eo. §. minus. Accur.

m Quibus. Scilicet ſuis hæredibus.

n Curijs. Erat n. curia, ſiue corpus in qualibet ciuitate, quæ curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur: vt in Auth. de decu. c. §. nulla. in ii. colla. iij. vnde quicunq; vellet naturalẽ ſuũ filiũ dare illi curię: vel ipſemet filius poſt mortẽ patris ſe offerre, nõ exiſtentibus legitimis, vel pater teſtõ illud diceret, legitimus fiebat. vt in Auth. quib. mod. nat. effi. ſui. §. quod vero & §. ſi quis igitur. col. vj. ſicut fit remiſſio peccatorũ j. qui vaduut vltra mare,

o Diualium. Id eſt, principum ſcilicet Theodoſij & Leonis: vt C. de nat. lib. l. ſi quis. & l. quoniam.

p Necnon eos. Scilicet, neceſſe eſt connumerari inter ſuos. Accur.

q Conſtitutiones. C. de na. li. l. cum quis. & l. nuper.

r Suſtulerit. Id eſt, habuerit.

s Inſtrumenta. in quibus continetur matrimonium inter Titium, & Bertã eſſe ꝯtũ, & dotẽ datã eſſe: q inſtrumenta dotalia, vel nuptialia dicunt. & ſine his duob. ſ. ſcriptura, & dote dicit P. non valere matrimonium: quia lex paſſim q; de his dixit tali caſu: vt hic, & l. de nup. §. fin. no. aliàs: vt ff. de ꝯgni. iuris. l. nupt.

* Inteſtatorũ hẽditates ad quos, quo ordine deberẽt, prius ꝯſtituiſſe vi Moſes Hebræorum diuin* legiſlator. qua de re vide Nume. c 27. Poſtea eũ hæc iuris ciuilis pars variè tractata, & tñ nõ cõfuſa eſſet apud Romanos, iuſtinianus editis Nouellis cõſtitutionibus, & in primis Cõſtit. 118. certũ & ſimplicẽ ab inteſtato ſuccedendi ordinẽ præſcripſit. Teſtari alij non licet, alij non poſſ. Teſtio ꝑ duo cum patur.

† Intellige vt ibi ꝑ Io Fab Pet. & Ange.

* Imo q̃uto gradu ſm eũdẽ Nicol.

† Prima eſt melior ſecũdũ Nico. Et qñ cõpoſitũ ꝓ ſimplici, & ꝗ capiatur tractat Mando. in Gl. Facult. §. ſane. in vel. obtinebat.

‡ Scilicet ab inteſtato, ſecus ex teſtõ. de quo dic vt ꝑ Ange. I §. hodie. I. de adop. Ita hoc non obtinet ꝑ feudo. & de nouo, & ſi cũ ꝯſenſu dñi adoptetur agnat*. c. adoptio*. in v. ſi de feudo fu. ꝓtro. & de ſuc. ſuc. c. j. vt per Ioan. Fa. & Ange. Peccata remittuntur peregrinãtib.

habuerit: non ſolum eos liberos, q poſt dotē editi ſunt, iuſtos a & in ptāte patris eſſe: ſed ēt anteriores, † qui & ijs, q poſtea nati ſunt, occaſionē legitimi nominis præſtiterunt, b Quod obtinere cēſuim', c. & ſi nō ,pgeniti fuerint poſt dotale inſtrumentū confectū liberi: vel etiam nati ab hac luce ſubtracti fuerint.

Nepotes & infrà hos. etiā poſteriores, tum demū ſuorū nomine digni ſunt ſi in poteſtate conſtituti, primarias ēt partes in gradu occupent. quod accidit ſi, qui eos præcedebat, viuo adhuc parente deſierit in poteſtate eſſe.

Ita demum tñ nepos, neptisve, pronepos, ,pneptisve ſuorū hæredū numero ſunt, ſi præcedens perſona deſierit d in poteſtate parentis eſſe: ſiue morte id acciderit, ſiue alia rōne, veluti emancipatione. e Nam ſi p id tēp', f quo quis g morit, filius in ptāte eius h ſit: nepos ex eo i † ſuus hæres eſſe nō pōt. idq; & in cæteris deinceps liberorum perſonis k dictū eſſe intelligimus. Poſthumi quoq;, qui ſi viuo parente nati eſſent, in poteſtate eius futuri forent, ſui hæredes ſunt. l

Suus hæres ſtatim poſt mortem parentis efficitur hæres, ēt ignorās, licet ſit pupillus, vel furioſus, & ſine authoritate ſui adminiſtratoris

Sui aūt hæredes fiunt etiam ignorantes: m & licet furioſi ſint, hæredes n poſſunt exiſtere: quia quibus ex cauſis ignorantibus nobis adquiritur, ex ijs cauſis & furioſis adquiri poteſt. o Et ſtatim morte parentis quaſi p continuatur do-

---

nuptias. nos dicimus valere matrimonium: † vt C. de nup. l. ſi vicinis. & in Auth. de nup. § nuptias. colla. iiij. ſed non fieri liberos legitimos: vt in Authen. de trien. & ſemiſ. §. ſi. colla. iij.

a Iuſtos. Repete iuſſimus.

b Præſtiterūt. Scilicet ,primi. nam & ob hoc retinet qdā prius côcubinas, ‡ vt experiant an ex eis poſſint filios habere. vt poſtea accipiāt eas in vxores, vel expellant. quod ſcilicet vt expellantur, in vxore prohibitum eſt. vt in Authen. qui bus modis natur. effic. legiti. §. quoniam. colla. vij.

ADDITIO. Nota cautelam gl. quæ vult habere filios, ſed dicta cautela nō eſt bona quo ad animam. quia omnis fornicatio eſt hodie prohibita: vt dixi ſupra, de nuptijs §. ſi aduerſus. & §. fin. Ang.

c Cenſuim'. Quaſi dicat: non ſolum ſi naſcantur poſtea, & viuant cum primis, ſiue non naſcātur aliqui, ſiue etiā naſcant, & moriantur; vt C. de natur. lib. l. nuper. Et nota, q etiam ſi legitimos habēt ex vxore quādā: tñ hæc valēt: ‡ & ſiue ex libera, ſiue ex liberta, ſiue ex ſerua, quam poſtea manumiſerit, & in vxorem duxerit, hæc ſeruantur: vt in Authē. de inceſt. nup. § ſi. colla. iij. & in Authen. de trien. & ſemiſ. §. fina. colla. iij. & in Authen. de filijs ante do. inſtrumenta natis per totum tit. colla. iij.

Ita demum. CASVS. Dñe, vos iam dixiſtis mihi ſ. q nepos, & neptis, & pronepos, & proneptis, in numero ſuorum hæredum computant, ſi perſona directò præcedens deſierit in ptāte parentis eſſe, ſiue hoc contingat morte, ſiue capitis diminutione. Si. n. eo tpe, quo quis moritur, filium habuit in poteſtate: nepos ex eodem filio procreatus ſuus hæres auo eſſe non pōt: quia pater eius gradu præcedens eum a iure ſui hæredis excludit, & idem eſt in pronepote intelligendum & in cæteris liberorū perſonis. Si. n. aliquis ex filio nepotem habuerit: ex eodem nepote pnepos non poterit ſuus hæres exiſtere. Nepos. n. t. pater pnepotis ipſum pnepotem tanquam in remotiori gradu conſtitutum a iure ſui hæredis excludit. Et hæc dicūtur vſque ad illum §. poſthumi quoque.

d Deſierit. Sed nunquid filius præcedit nepotem ex altero filio vno gradu. vt ſ. de grad. cog. §. primo gradu. & §. ij. & tñ nō excludit, ⁂ vt ſ. eo. §. cum filius? Rñ non videtur præcedere, cum ſui patris locum obtineat: vt in d. §. ſ. eod.

e Emancipatione. Vel capitis diminutione maxima, vel media, non autem capitiuitate: vt ſ. quibus mod. ius pat. poteſt. ſol. § ſi ab hoſtibus. & ff. eod. de ſuis, & legi. hæred. l. j. §. ſi filius.

f Nam ſi per id tempus. Contra ſ. eod. §. cum autē quætime. in princip. Sol. vt infra titu. j. §. proximus. Accurſius.

g Quis. Veluti auus.

h Eius. Scilicet aui.

i Ex eo. Scilicet auo.

k Perſonis. Cum omnes liberi appellentur: licet poſt tri nepotē impropriè: vt ff. de gradib. l. iuriſconſultus. §. parētes. & ff. de verborum ſignific. l. liberorum.

Poſthumi quoq; CASVS. Domine, iam vos plures connumeraſtis mihi qui inter ſunt hæredes connumerari pñt. nunquid ſunt aliqui alij a prædictis, qui debeant inter ſuos hæredes cōnumerari? Reſpon. quod ſic. Non enim ſolum iam nati, ſed etiam poſthumi inter ſuos hæredes cōnumerantur: & hoc eſt verum', ſi tales ſunt poſthumi, qui ſi iam legitimo viuo parente naſcerētur ſui '& in poteſtate eius eſſent futuri. Scire enim debes, quod ſui hæredes ſiue iā nati ſiue poſthumi etiam ignorātes hæredes fiunt: & licet furioſi ſint, nihilominus hæredes exiſtere poſſunt, & hoc ideo: quia ex quib. cauſis nobis ignorantibus acquiritur, ex eiſdē cauſis etiā furioſis acquiri poterit: & ſtatim poſt mortem parentis quaſi continuatur dominium inter ſuū hæredem & defunctum, & ideo pupillis hæredibus ſuis nō eſt neceſſaria tutoris authoritas, ad hoc vt acquiratur eis hæreditas: enim ſuis hæredibus etiā ignorantibus (vt ſupradictum eſt) acquirat hæreditas: nec etiam furioſo ſuo hæredi conſenſu curatoris ſui acquiritur hæreditas: ſed ipſo iure: & hæc dicūtur vſq; ad illum §. interdum autem. Fraue.

l Sui hæredes ſunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cōmodis quæritur ‡ vt ff. de ſta. ho. l. qui in vtero. Et nota, quòd poſthumus dicitur propriè, qui poſt humationem patris naſcitur: & dicitur etiam impropriè ille, qui factū teſtamēto naſcitur: vt ff. de iniuſt. rup. teſta. l. iij. §. j.

m Etiā ignorātes. Et immo, & ſtatim, licet iure prætorio abſtinere poſſint: vt ſupra, de hæred. qualit. & diffe. §. ſui. & ff. ſi quis omiſ. cau. teſt. l. j. §. prætermittitur. verſi. qui ſunt.

ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiam ſi nō impetretur, competit ipſo iure. l. ei qui ſe immiſcuit. ff de acquiren. hæred Aug.

n Hæredes. Scilicet ſui. alias non: niſi per curatorē, ſecūdū quoſdā: vt C. de cura. fur. l. ſi. §. tali itaque.

o Acquiri poteſt. Sic ff. de action. & oblig. l. ſi a furioſo. in princ. & ff. ſi certum petatur. l. ſi a furioſo.

p Quaſi. Hoc ideo, quia in corporalibus dicitur pro-

Inſtitu. imper. a priè

---

† Idē An. in §. ſi. ſ. de nup.

‡ Iſtā cautelam ſequuntur Angel. & Por.

† Côcor. cum hoc text. c. tā-ta. cū gl. j. ex. q ſilij ſint legitimi. Matrimonium ſine ſcriptura & dote pt valere: ſed nō ſilij legitimati.

‡ Quod verum intellige ēt ſine ipſo tum conſenſu, & nulla de ipſis Inſtrumento facta mentione. ſecus ſi in legitimatione facienda per reſcriptum ſm Ang. hic.

⁂ Idē Pa. Pla. & Ang.

† Nepos tñ ex alio filio præmortuo bene eſt ſuus hic vna cum iſto filio viuo. Ægi. Per.

‡ Idē Auge. in §. eā autē. ſ. de tut. Poſthumus dicit̄ dupliciter.

priè continuatio : ſed dñium eſt incorporale. Hoc reprobo, quia & poſſeſſio eſt res incorporalis : & tñ vna cum alia continuatur: vt ff. de acqui. poſſ. l. Pomponius. §. præterea. & §. in dotē. & §. ſi iuſſu. & §. ſed & legatario. & §. pen. Dic ergo impropriè fieri continuationem : quia inter diuerſa, non inter eadem fieri debet, ſed pater, & filius vnum fictione iuris ſunt : vt C. de impu. & alijs ſubſt. l. fina. §. fin.

miniū : & ideo nec tutoris authoritate opus eſt pupillis, ᵃ cū etiā ignorantibus adquiratur ſuis hæredibus hæreditas. Nec curatoris aſſenſu adquiritur furioſo, ſed ipſo iure.

Qui ab hoſtib. captus ſuus eſſe deſijt, etiam mortuo parente regreſſus beneficio poſtliminij retro ſemp ſuus fuiſſe fingitur. Item patre etiam poſt obitum maieſtatis damnato, filius iure ſuitatis priuatur.

Interdū ᵇ aūt, licet in ptāte parentis mortis tpe ſuus hæres non fuerit, tñ ſuus ᶜ hæres parēti efficitur. veluti ſi ab hoſtib. quis reuerſus fuerit poſt mortem patris ſui : ius enim poſtliminij ᵈ hoc facit. Per contrarium autem hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti ſit mortis tpe, tñ ſuus hæres non fiat: veluti ſi poſt mortem ᵉ ſuā pater iudicatus fuerit pduellionis ᶠ reus, ac per hoc memoria ᵍ eius dānata ʰ fuerit. ſuū n. hæredem habere non pōt : cū fiſcus ei ſuccedat : ſed pōt dici, ⁱ ipſo quidem iure eſſe ſuum hæredem: ſed deſinere ᵏ.

Nepotes ex præmortuo filio, eorum patris locum aſſumētes ſimul cum patruo, vel amita aui ſucceſſionem cōſequuntur, in ſtirpes ſ. non in capita: quòd ſi ex præmortuis fratrib. nepotes tantum ſuperſint, quæque proles in eam dūtaxat partem ſuccedet, quam pater, ſi ſuperſtes eſſet, aſſequuturus fuiſſet.

Cūm filius, filiaue, &

ᵃ Pupillis. Aliàs ſi eſt hæreditas extranei, & nō patris : tutoris authoritas, & pupilli actus neceſſarius eſt : niſi ſit infans: quo caſu ſufficit tutor: vt C. de iure delibera. l. potuit. & l. ſi infanti. §. parente. & ff. de tuto. & curat. dat. ab ijs l. impuberi.

Interdum autem. CASVS. Domine vos dixiſtis mihi ſ. q illi cenſentur ſui hæredes, qui erant in poteſtate parentum tempore mortis eorum. nunquid eſt illud gñaliter verum, q exiſtentes in poteſtate tempore mortis fiunt ſui hæredes, & nulli alij ? Ad hoc ſūdet, q non. Quandoque enim contingit vt licet aliquis in poteſtate parentis tempore mortis non fuerit, nihilominus tamen ſuus hæres parenti efficiatur : ſicut contingit in filiofamil. ab hoſtibus capto. Nam ſi poſt mortem patris in ciuitatem reuerſus fuerit, ſuus hæres patri efficitur. Ius. n. poſtliminij ſemper fingit eum in ciuitate fuiſſe, & ſic per conſequens in poteſtate patris tempore mortis extitiſſe, & ita poſtliminium eum patri ſuum hæredem facit. Et non ſolum in hoc caſu recipit prædicta regula inſtantiam : ſed ét in caſu contrario. Contingit enim qñq; vt licet quis in ptāte defuncti tempore mortis fuerit, tamen hæres ſuus exiſtere non poſſit : veluti ſi pater eius poſt mortem ſuam iudicatus fuerit reus perduellionis, & per hoc memoria eius damnata ſit. nam in hoc caſu, licet filius in poteſtate patris tempore mortis extiterit, ſuus hæres patri eſſe non poterit. Pater. n. cuius memoria per ſententiam damnata eſt, ſuum hæredem habere non pōt : cum fiſcus ei ſuccedat. & hæc ſunt vera de iuſtitia primitiua. ſed hodie dici poteſt ipſo iure filium ſuum eſſe hæredem : licet poſtea ſententia lata contra memoriam patris deſinat eſſe ſuus hæres. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. cum filius filiaue. Fran. de Are.

ᵇ Interdum. Vt ff. de ſuis, & leg. l. j. ſed ſi quis. verſ. interdum. Accur.

ᶜ Suus. ff. de teſta. l. lege Corn. in fi. contra. Sol. ibi ille qui fuit captus, non fuit reuerſus : ſed hic ſic.

ᵈ Poſtliminij. Quod fingit eū ſemp in ciuitate fuiſſe: vt quib. mod. ius pa. pote. ſol. §. ſi ab hoſtibus.

ᵉ Poſt mortē. Nō qdā delicta tranſire ꝯ hæredem etiam lite non conteſtata, vt læſæ maieſtatis in duobus caſibus, quando quis contra principem, vel rempublicā ³ fuit molitus : aliàs non : vt ff. ad legē Iul. maieſt. l. fin. & his duob. caſib. hic tñ loquit. Item de reſiduis, & peculatus, & repetūdarum : vt ff. ad legem Iul. repet. l. fina. Item apoſtatarum : vt C. de apoſt. l. ij. & l. apoſtatarum. in fi. Quædam ét non tranſeunt lite non conteſtata, vt omnia alia publica. vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. Alia conteſtata lite tranſeunt, aliàs non: vt omnia priuata delicta : vt C. ex delic. de fun. l. j. & ff. de perpet. & tempo. actio. §. non autem.

ᶠ Perduellionis. Ideo dicit perduellionis : qa p duellū fiebat certamē, ſi aliquis criminis huius dicebat reus : q aliquid in ipſum principem, vel rem publicam fuiſſet molitus, ſm Pla. Et pōt dici hoc, & defendi : quia & ſecundum iura Romana ¹ videtur poſſe fieri debere pugna : & ſunt aliqua ar. vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. & ff. de re iudi. l. commendis. & ff. de ijs, q notant infam. l. athletas. & de athletis. l. j. C. li. x. & ff. de excuſa. tuto. l. athletæ. in prin. & C. q res pign. oblig. poſſ. l. ſpem. & ff. de dona. l. donationes. in his enim legibus habetur mentio de tali pugna : quæ nō fieret, niſi de iure eſſet. Vel dic perduellionis, id eſt hoſtilis criminis. nam perduelles hoſtes dicuntur: vt ff. de verb. ſig. l. quos nos.

ᵍ Memoria. Nam ipſe cum ſit mortuus, non poteſt damnari niſi a Deo : vt ff. quæ ſenten. ſine appella. re. l. penult.

ʰ Damnata. Hoc ſcilicet modo, pronuntio contra imperium Lucium feciſſe : & ideo bona eius in fiſcū inferri. nam per hoc memoria damnatus : & infamia quadam defunctus afficitur : ⁴ vt ſupra ex quibus cauſis man. non lic. §. j. & ex tempore commiſſi delicti alienationes ab eo factæ non valebunt : vt C. ad legem Iuliam maieſt. l. penul. in fi. & ff. de dona. l. donationes. §. fi. Accur.

ADDITIO. Ex hoc loco notari pōt, q de crimine alicuius etiam poſt mortem quærere licet. quod verum eſt ſi agitur propter bona, vel contra perſonā, & bona : ſecus ſi contra perſonam, vel de perſona tantum : quia tunc non licet : cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc gl. not. in c. a nobis, ſecundo, de ſent. excom. in notula. puta in hæreſi &c. Iurium allegationes breuitatis gratia omitto, quas ibi videre poteris.

ⁱ Poteſt dici. Scilicet verius.

ᵏ Deſinere. Scilicet lata ſententia. Nā nō facit ipſo iure deſinere hæredem ſuum eſſe tale delictum.

Cum filius. CASVS. Quidam deceſſit, qui tpe mortis habebat filium in poteſtate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Modo quæro, verum iſte, qui gradu præcedit nepotes ex fratre ſuo, a ſucceſſione inteſtati parentis illos nepotes debeat excludere? Ad hoc rñ. q non. Cū. n. filius, filiaue, & ex altero filio pmortuo nepos

¹ Hoc verū ſecundū Bar. de iure ciuili: nō aūt de iure gentium.

² Scilicet Romano tū: arg. l. cū qui vectigal. ff. de ver. ſig. Idem in alijs ciuitatib. ſm gl. in l. ſi talis taciter. C. de abo li. Quod eſt verū ſi nō recognoſcit ſuperiorē : aliàs ſecus. vt gl. in l. j. in princi. ff. ad l. Iul. ma. dic vt per Ang. hic.

³ De iure canonico eſt phibitum tali huiuſmodi pugnā ſub. miniſtrari ſacramēta, maximè q uocātur: vt ij. q. v. c. iij. monomachiā. & Speculum de accu. §. ſequit. vers. qd ſi. Ang. hic.

⁴ Idē Fa. Pla. & eſt ſingula. ſm Ang. hic. Crimina an poſt mortem poſſint inquiri.

ex altero filio [a] nepos neptisve exiſtunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximior eſt vlteriorem excludit. Aequum [b] enim eſſe videtur, nepotes, neptesque in patris ſui locum ſuccedere. Pari ratione & ſi nepos, neptisve ſit ex filio, & ex nepote pronepos, proneptisve, ſimul vocantur. [c] Et quia placuit nepotes, neptesve, Item pronepotes, proneptesve in parentis ſui locum ſuccedere, côueniens eſſe viſum eſt, non in capita, ſed in ſtirpes [d] hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex altero [e] filio duo, pluresve nepotes alteram dimidiam. Item ſi ex duobus filijs [f] nepotes, neptesve exiſtant, ex altero [g] vnus [h] forte, aut duo, ex altero tres, aut quatuor: ad vnũ, aut duos dimidia pars ꝑtineat; ad tres, vel ad iiij. altera dimidia.

Vt quis ſuus dici queat, etiam deſtituti teſtamenti tempus inſpicitur: quo fit, vt qui nepos mortis auitæ tempore ſuus non erat, ſi tamen deſtituto teſtamento priorem locum occupat, ſui hæredis iura nanciſcatur: modo viuo auo conceptus fuerit: alioqui nullatenus admittetur.

Cùm † autem [i] quęritur, an quis ſuus hęres exiſtere poſsit: eo tempore quęrendum eſt, quo certum eſt [k] aliquẽ ſine teſtamento [l] deceſsiſſe. quod accidit, [m] & deſtituto † teſtõ. Hac rõne ſi filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres inſtitut⁹, & filio mortuo [n] poſtea certũ fuerit hæredem inſtitutum ex teſtõ nõ fieri hæredẽ, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia nõ potuit: [o]

ſuo nepos, vel neptis extiterit: omnes ſimul ad hæreditatem vocantur: nec ille, qui gradu ꝓximior eſt, in vlteriore gradu conſtitutos a ſucceſſione excludit. Aequum.n. eſt viſum eſſe, nepotes, & neptes in locum patris ſui præmortui ſuccedere. Igitur pari ratione ſi quis inteſtatus decedens habuerit nepotem ex filio præmortuo, ꝓnepotẽ, vel ꝓneptem: nẽt pariter ad ſucceſſionẽ vocantur inteſtati patris. Et quia ĩ hoc caſu placuit nepotes, & neptes. & ꝓnepotes & pronepotes in locum patris ſui pręmortui ſuccedere: conueniens eſſe viſum eſt in ſtirpes, & nõ in capita eos hæredes eſſe: ita videlicet, vt filius ex vna parte exiſtens dimidiã hæreditatis habeat: & nepotes ex altero filio, ſiue ſint duo, ſiue ſint plures, alteram dimidiã conſequantur: vt ſicut pater ſi viueret, vna cum fratre ſuo in vna dimidia totius inteſtati patris ſuccederet: ita nepotes ex eo in locũ eius ſuccedentes ad portionem eius tantũmodo admittantur. Et idem eſt ſi ex duobus filijs præmortuis nepotes, vel etiã neptes exiſtant: & ex altero forte vn⁹, vel duo: & ex altero filio præmortuo tres, vel quatuor. Nam in hoc caſu, ſicuti in ſuperiori ad vnum, vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hæreditatis aui inteſtati pertinet: ita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinebit. Et hæc dicuntur vſque ad illũ §. cum autem quæritur. Franc. de Aret.

a Ex altero filio. Secus ſi ex filia: vt j. eod. §. item vetuſtas. & j. eod. §. diui.

ADDITIO. Hodie ſecus vt ibi nota. & in l. lege. in prin. C. de legi. hæred. Accur.

b Æquum. Vt in Authen. quib. mod nat. effi. ſui. §. ergo. ibi, quid enim legalius. colla. vij.

c Vocantur. Idem eſt & ſi per bonorum poſſeſſionem vocentur: vt ff. de contra tabul. l. j. §. vocantur. Sed contra ff. de contra tab. l. iij. §. j. Sol. non eſt contra: quia ibi præcedit filius: quia patris loco eſt adoptatus ad nepotem: vt j. eod. §. ita demum.

d In ſtirpes. Infra tit. j. §. hoc etiam addendum. in fin. contra. Solu. vt ibi.

e Ex altero. Sic j. eod. §. ſi ſic. ff. de inoffic. teſta. l. Papinianus. §. proinde ſi ex duobus. ſic & C. de ſuis & legitis. l. nepotes.

f Ex duobus filijs. Præmortuis.

g Ex altero. Scilicet filio.

h Vnus. Scilicet, nepos.

Cùm autem quæritur. CASVS. Dic, iã video qui ſunt hæredes: & qualiter ſui hæredes ſuccedunt, ſiue ſint in eodẽ gradu, ſiue in diuerſis gradib. conſtituti. Dicatis ergo mihi, qđ quærendum eſt, an aliquis ſuus hæres eſſe poſſit? Ad hoc reſpondet, Amice, cũ quæritur, an aliquis ſuus hæres exiſtere poſſit, eo tpe quærendum eſt, quo certum eſſe cœperit eum inteſtatum deceſſiſſe. & hoc contingere poteſt, etiã teſtamento deſtituto, quod patet tali exemplo. Quidam qui habebat filium in poteſtate, & ex filio nepotem, edidit teſtamentum, & in teſtamento ſuo quendam extraneũ inſtituit hęredẽ, & filium proprium exhæredauit. mortuo teſtatore ante aditã hæreditatem deceſſit filius exhæredatus: mortuo filio, extraneus hæres ſcriptus deſeruit teſtamentum; vel fortè quia noluit adire hæreditatem, vel morte, vel alia cauſa impeditus hæres eẽ nõ potuit. in hoc caſu cum certum eſſe ceperit hæredem inſtitutum ex teſtõ nõ fieri hęredem, nepos ex filio præmortuo ſuus hæres auo ab inteſtato exiſtit: quia qñ certum eſt patrẽ familias inteſtatum deceſſiſſe: & ita cauſa teſtamenti redacta eſt ad cauſam inteſtati, ſolus nepos ſuus hæres aui inuenitur. Et hæc obtinent, non ſolum ſi iſte nepos viuente auo natus ſit: ſed et licet poſt mortẽ aui ſit natus, viuo tñ auo côceptus. Secus.n. eſſet, ſi poſt mortem aui conceptus fuerit, & natus: nam certè in hoc caſu hæres auo exiſtere non pôt, & hoc ideo: quia nullo iure cognationis patrem ſui patris.i. auum ſuum attigit. Auo n. viuente nondum animal fuit. Et ſicut ipſe nepos poſt mortem aui ꝯceptus, & natus, ſuus hęres aui eſſe nõ pôt: ita nec ille inter liberos cõnumeratur, quẽ filius emancipatus poſt emancipationem adoptauerit. vnde cum hi, videlicet nepotes nati poſt mortem aui, & a filio emancipato poſt emancipationem adoptati, nõ ſint ſui liberi, quantum ad hęreditatem de iure ciuili: neq; bonorum poſſeſſiones de iure prętorio petere pñt quaſi proximi cognati. Et hęc de hæredibus dicta ſufficiunt. Et hęc dicuntur vſq; ad §. emancipati autem. & litera planiſſima eſt vſq; ad fi. tit. Franc.

i Cum autem. Eo diligenter notato, qui ſunt ſui hęredes, nunc nota quo tempore quærendum eſt, quis ſuus hęres ſit.

k Certum eſt. j. eo. §. ita demum. j. Sol. vt ibi dixi.

l Sine teſtamento. Quod contingit vij. modis: vt ſ. eod. in prin. diximus, in glo. extiterit.

m Quod accidit &c. Scilicet, vt videatur quis ſine teſtamento deceſſiſſe.

n Filio mortuo. Scilicet exhæredato.

o Nõ potuit. Morte præuentus: vt j. eo. §. ita demũ.

† Et ſic nepos aſſumit pſonã pris ſuccedit ab inteſtato, ſed & facto teſtõ: qd poſtea impugnatur. Qđ eſt verũ ſi ſuccedit iure hæreditario: quia tūc iuris diſpoſitio quæ ſtatuta eſt, ꝯſideratur: ſec⁹ ſi ſi. fideicommiſſario: quia cõſideratur affectio: q̃ pꝛaliter ẽ maior erga filios, quã nepotes. Ang.

† Vide j. tit. j §. proximo qui declarat hũc. Ægi. Per.

† Id eſt deſerto.

a Solus. Scilicet ſuus hæres.
b Certum eſt. Scilicet nepotem ſuum hęredem eſſe, cum nullus præcedat eum: vt ĩ eod. §. j.
c Mortuo. Ante quàm adeatur ex teſtamento hæreditas, Vnde cõſtat non tranſmitti ad filium de inoffi cioſo querelã. imò etiam ea adita non trãſmittebat olim, ſed hodie contra: vt C. de inoffi. teſt. l. ſcimus. §. fina. & l. ſi quis filium. ibidẽ.
d Deſerto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire.
e Attigit. Nec .n. fuit proxim⁹ cognatus ei .ſ. auo viuo, quo viuo nõdũ animal erat: vt ff. vnde co. l. j. §. liqz pxim⁹. Sed nũquid hodie p auth. ſuccedit? vt in Auth. de hẽd. ab inteſta. §. j. col. ix. P. dicit q̃ ſic: quia naturalis cauſa tantũ ſpectatur. Ioan. contra: quia nec iurẽ prætorio, quo caſu naturalis ſpeciebatur, admittebat: vt ſequitur: vt j. eo §. emancipati. & ff. de ſuis & legi. l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc eſt cõmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.
f Hi autem. Scilicet concepti, & nati poſt mortem aui.
g Quaſi proximi cognati. Id eſt, tanquã agnati. nam agnati ſunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Reſp. M. q̃ ſic: vt ff. eo. l. j. in fi. & in glo. fi. Ioan. contra: quia ibi de cõceptis prius natis poſtea loquitur, ſecus ſi poſtea concipiuntur, & naſcuntur, vt hic: & ff. de iniu. rup. teſt. l. ſi qs filio. §. nõ fuiſſe.
h Neque enim. Bona ratio. vt ĩ. de hę. quali & diffe. §. ſui. & ĩ. eod. §. j. ibi, ſui autem &c.
i Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni: neque vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt j. tit. j. in pri. & j̃ de ſuc. li. in prin. aliàs econtra: vt j̃. ti. j. §. fin.

k Soli ſint. Scilicet emancipati.
l Cum ſuis hæredibus. Scilicet cum alijs, qui remãſerunt in poteſtate.
m Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. ſignifi. l. nomen filiarum. §. portionis.

nepos auo ſuus hæres exiſtet: quia quo tẽpore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patremfamilias, ſolus a inuenitur nepos. & hoc certũ eſt. b Et licet poſt mortẽ aui nat⁹ ſit: tamen auo viuo conceptus, mortuo c patre eius, poſteaq; deſerto d aui teſtamento, ſuus hęres efficitur. Planè ſi & conceptus, & natus fuerit poſt mortẽ aui, mortuo patre ſuo, deſertoq; poſtea aui teſtamento, ſuus hęres auo nõ exiſtet: quia nullo iure cognationis patrẽ ſui patris attigit. e Sed nec ille eſt inter liberos aui, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem, f cum nõ ſint ſui (quantum ad hæreditatem) liberi: neq; bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi pximi cognati. g hęc de ſuis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad ſucceſſionem parentis nõ venit: prętoris tamẽ beneficio per bonorũ poſſeſſionem Vnde liberi, perinde admittitur, ac ſi in eius poteſtate manſiſſet. Aret.

Emancipati aũt liberi, iure ciuili nihil iuris habent, (neq; enim h ſui hęredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierũt) neq; vllo alio iure i per legẽ duodecim tab. vocãtur. Sed prætor naturali ęquitate motus, dat eis bonorũ poſſeſſionẽ Vnde liberi, pinde ac ſi ĩ ptãte parentis tẽpore mortis fuiſſent: ſiue ſoli ſint, k ſiue cum ſuis hęredibus l cõcurrant. Itaq; duobus liberis exiſtentibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſanè quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili hæres eſt, & ſol⁹ ſuus hęres. Sed cũ emancipatus beneficio pretoris in partem admittitur: euenit vt ſuus hęres pro parte m hæres fiat.

Emãcipati filij q ſeſe, adoptãdos extraneo dederũ, ita demum naturali patri olim ſuccedebãt, ſi ea viuo finita eſſet adoptio: quæ ſi eo mortuo diſſolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris ſucceſſionẽ vllo iure peruenire poterant.

At ij, n q emancipati a parente in adoptionẽ o ſe dederũt, nõ admittunt p ad bona naturalis patris quaſi liberi, modo cũ is q moreret ĩ adoptiua familia fuerint. Nam viuo eo r emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emãcipati ab ipſo s eſſent, nec nunquã in adoptiua familia fuiſſent. t Et conuenientẽr, quod ad adoptiuũ patrẽ ptinet, extraneorũ loco eſſe incipiunt. Poſt mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantũ ad hunc adoptiuũ patrem p tinet, æquè u extraneorũ x loco fiunt: & quãtũ ad naturalis patris bõa ptinet nihilò magis liberorũ gradũ nãciſcũtur. Qđ iõ ſic placuit: quia iniquũ erat, eſſe in ptãte patris adoptiui, x ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei⁹, y an ad agnatos. z

n At ij. Scilicet vobis emancipati ad ſucceſſionem patris ſed ñ omnes. & hoc ſequitur at ij. &c.
o Adoptionem. Id eſt, arrogationem.
p Non admittuntur. ff. de cõtra tab. l. iij. §. ſi quis filio. contra. Solu. ibi, nõ valuit adoptio ſecũdum Io. ſed hic valuit. Vel diſtingue, an detur extraneo, vt hic: an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiuſdẽ, vt ibi: ar. ĩ. de adopt. §. ſed hodie. Item in C. de adopt. l. pe. §. ſed ſi ij dem. 4 quæ eſt cõtra. Sol. illam intellige: vt j̃. eod. §. admonendi.
q Cum is. Scilicet pater naturalis.
r Viuo eo. Scilicet patre naturali.
s Ab ipſo. Scilicet patre naturali.
t Fuiſſent. Vt ĩ. de exhæred. lib. §. emãcipatos.
u Extraneorũ. Si autem morte patris adoptiui facti eſſent ſui, durat agnationis ius inter eos, id eſt, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatũ, vt ſibi ſuccedat: vt ff. de grad. affi. l. ſi filium naturalem & l. nõ facile. §. cognationis. & ff. vnde cognati. l. j. §. cognatione. & de adoptio. l. antepenul. Al. Item & ipſi adoptiuo patri ſuccedunt: vt j. eod. §. ſed ea.
x Adoptiui. Poſt emancipationẽ, nõ prius: vt ĩ. eod. §. in teſtatorũ. verſic. nec intereſt.
y Eius. Scilicet naturalis patris.
z Ad agnatos. Nã ſi non emancipati: certum eſt, quod filij non ſuccedunt naturali patri: & ita agnati ſuccedũt: vt ĩ. proxi.

1 Idẽ Fab: Pla. & Angel.
2 Sequuntur Io. Fa. & Ang.
3 Et hęc ſciter tenet: q̃ hodie procedit qñ filius ſuit ritè & iuſtè exhæredatus, nec ſecuta aditio. iuxta glo. fin. i §. ex hæredatos. ĩ Auth. de hęredi. & tal. aliàs virtute trãſmiſſionis bñ admittitur, vt p Ioan. Fab. & Ang.
4 Dic q̃ iſta differẽtia eſt ſm ius antiquũ, qa ſm nouũ debet dici contra: qa qñ datur aſcendẽti non admitti ad ſucceſſionem patris naturalis, qñ extraneo fie: vt ĩ. de adopti. §: ſed hodie ſm Ioan. Fabr. Sed tu dic melius ſm Io. de Pla. q̃ hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiõe. Ang.
5 Et ij, q ab ipſo patre ĩ adu. dati ſun., hęc prædicta verba vl' ad tex. ſent ſupplẽda, vel textus ita legẽd⁹ &. At ij, q emãcipati, in arrogatione, & ij qui a patrẽ te in adoptionẽ dati ſunt, aliàs Tribonianus videret pulchre hallucinar⁹: ve ſcribo j̃. e. §. ſed ea olim. in prin. Aeg. Per.
Aequè dictio hic nõ cõiungit caſus pariformiter, & de illius naturaMldo. ĩ glo. Facu. §. & l ipſa ſiue. æque.

ſupra proximè. & ff. vn lib. l. j. Si autẽ emanciparet, ſuccederent filij: vt ſ. pxi. §. & ſic in eius poteſtate eſſet, ad quem bona naturalis patris ptinerẽt: quod eſt abſurdum & ꝯ regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. inſtit. l. illa inſtitutio. circa princip.

ADDITIO. Item quia tunc vſ. quod auferret ius quæſitũ agnatis quod eſt inconueniens. Et ex his nota, quod neque ex teſtã. neque ab inteſtato poteſt eſſe voluntas captatoria. Angelus.

a Minus ergo iuris. Quia naturales emãcipati iure prætorio vocantur, ſed adoptiui emancipati non: vt ſ. prox. in §. ergo. &c.

b Naturales. Et legitimi.

c Emancipati. Ab adoptiuo patre.

d Non admittuntur. Niſi ſint de ſuis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & poſtea emancipauit: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. liberi aũt. ver. adoptiui.

e Ciuilis rõ. Id eſt, emancipatio, quæ de iure ciuili eſt: vt ff. de re iud. l. actus.

f Non poteſt. Sic ſ. de leg. agn. tut § fin. ſic ff. de regul. iur. l. nihil tam.

g Emancipati. Ab adoptiuo patre: & poſt mortem naturalis: vt ſ. §. primo. verſi. poſt mortem.

h Incipiunt eſſe. Not. quod ſi emancipetur filius, vel filia, vel deinceps, non ſunt ſui hędes: non tamen deſinunt eſſe filij, vel filiæ.

i Eadem. Quæ obſeruantũ in bonorum poſſeſſione Vnde liberi, & in ꝯ tabulas bonorum poſſeſſione ſeruantur.

k Inſtitutus. His enim inſtitutis non datur hæc bonorũ poſſeſſio, niſi præteritus rumpat teſtamentum: & hoc ſcilicet inſtituto viam aperiat. & hoc eſt quod dicitur, niſi pręteritus committat edictum: vt ff. de ꝯtab. l. iij. §. ſi quis ex liberis. primo ſi autem pręteritus nolit poſtquã ſemel agnouit, inſtitutus habet contra tabul. iure ſuo & ſecundum tabulas, quod eſt mirabile: nec expectat pręteritum: vt ff. de contrã tab. l. ſi poſt mortem. §. fi. & [illegible]

Filius legitimus, & naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emancipatus nullo modo poteſt admitti ad bona patris adoptiui. Are.

Min⁹ ergo iuris [a] habẽt adoptiui filij, quàm naturales. Nãq; naturales [b] emãcipati, bñficio ptoris gradũ liberorũ retinẽt, licet iure ciuili pdãt. Adoptiui verò emãcipati, [c] & iure ciuili pdũt gradũ liberorũ, & a ptore nõ admittunẽ, [d] & re ctè. Naturalia. n. iura ciuilis rõ [e] perimere nõ põt. [f] nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filij filiæve, aut nepotes, neptesve eſſe. Adoptiui verò emancipati [g] extraneorum loco incipiũt eſſe: [h] qa ius, nomenq; filij filiæve, quod p adoptionem conſecuti ſunt, alia ciuili rõe, id eſt, emãcipatione perdunt.

Filius legitimus & naturalis in ptãte, vel emãcipatus, habet cõtra tabulas de iure ꝓtorio ſi ſit ꝓteritus: niſi fuerit in adoptiua familia tunc tẽporis: adoptiuus verò ſecus.

Eadẽ [i] hæc obſeruantur, & i ea bonorũ poſſeſſione, quã ꝯ tabulas teſtamẽti parẽtis liberis ꝓteritis, i. neq; hæredib. inſtitutis, [k] neq; vt oportet [l] exhæredatis [m] prætor pollicetẽ. Nam eos qdem qui in ptãte [n] mortis tẽpore fuerint, & emãcipatos, vocat prætor ad eandẽ bonorũ poſſeſsionẽ. eos verò, q in adoptiua familia fuerint p hoc tẽp⁹, quo naturalis parẽs moreretẽ, repellit. [o] Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo pr̃e, ſicut ab inteſtato, ita lõgẽ minus ꝯ tabulas teſtamenti ad bona eius non admittit: qa deſinũt in numero liberorũ eius eſſe.

Quãuis olim emancipato filio extraneo in adoptionem dato ad patris naturalis ſucceſſionem cõſequẽdã bonorũ poſſeſſio Vnde liberi, vel Vnde agnati dnegaretẽ, ei tñ Vñ cognati bonorũ poſſeſſio omnib. demũ liberis & agnatis deficientibus deferebatur.

Admonẽdi tñ [p] ſum⁹, eos, q i adoptiua familia sũt, qve poſt mortẽ naturalis parẽtis ab adoptiuo pr̃e emãcipati fuerint, inteſtato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorũ poſſeſsionẽ [q] vocanẽ, nõ admittanẽ: alia tñ parte vocari, ſ. qua cognati defuncti vocanẽ. Ex qua pte ita admittunẽ, ſi neq; ſui hr̃des liberi, neq; emãcipati [r] obſtent, neq; agnatus qdem vllus interueniat. Ante. n. prætor liberos vocat tam ſuos hæredes, quàm emancipatos: deinde legitimos [s] hæredes: deinde proximos [t] cognatos.

de legat. præſtan. l. nonnunquam. Accurſius.

ADDITIO. Quod facit ad quæſtionẽ vt ex contem ptu alicuius, qui debuit in electione adhiberi: et ipſo nolente, cæteri q interfuerunt, poſſint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod ſicut. extra. de electio. per Ioan. Fab. hic.

l Vt oportet. Scilicet maſculi nominatim, fœminæ inter cæteros: vt ſ. de exhęred. lib. §. primo.

m Exhæredatis. Cum ergo matris pteritio pro exhęredatione habeatur: vt ſ. de exhęre. lib. §. vlt. ceſſat ibi ꝯ tabulas bonorum poſſeſſio: vt ff. de ꝯ tabu. l. illud. § ad teſtamẽta.

ADDITIO. Et ẽ ratio: quia etiam remoto emancipationis obſtaculo (id quod pętor principaliter intendit) nõ eſſet ſeru⁹ fœminę: cum eos in poteſtate habeat, vt ibi. Angelus.

n In poteſtate. Emancipatis committentibus edictum, non aliàs, ſecundũ Mar. vt ff. de ꝯ tab. l. iij. §. ſi quis ex liberis. Sed Ioan. ꝯ. nam nullum dicere poſſunt, & contra tabulas ſuo iurę habent: vt ff. de leg. pręſt. l. ſi duo. & C. de liberis pręteri. l. maximum.

o Repellit. Scilicet prętor: niſi ſint inſtituti, & eis cõmittatẽ edictũ: vt ff. de ꝯ tab. l. nõ putauit. §. in adoptione & §. vj. autem. Item contra ff. de contra tabu. l. iij. § ſi quis filio. Solu. ſupra eod. §. at ij. Accur.

p Admonendi tamẽ. Licet hos duos qui ſequuntur, non admiſerim de iure ciuili: vt ſ. eod. §. at ij. tamen admonẽdi ſumus, id eſt, admonemus &c.

q Ad bonorũ poſſeſſionem. Scilicet vnde liberi.

r Emancipati. Qui ſunt ſui per pętorem: vt ſupra eodem §. emancipati.

s Legitimos. Id eſt, agnatos: vt infra, titu. primo. l. reſpon.

t Proximos. Sic ff. ſi tab. teſta. l. j. ſic ff. quis ord. in bono. poſſeſ. ſeru. l. j. Accurſius.

Pręterit⁹. quod quis cõmittit edictum.

Imò idẽ eſt et ſi rẽpudiat, vt eſt caſus in l. nonnunquã. ff. de leg. pſt. Ang.

Aliàs ad inuanẽ.

Matris pteritio hĩ p exhęredatione.

Aliàs ſi. eat nec ab inteſtato, ita lõgẽ minus ꝯ tabulas teſtamenti ad bonã eius admittit.

h Dic vt. Lis qui in ptãte. ff. ad leg. pſt. nã vt hic eſt tex. clar⁹, licet pemãcipatia ptor adin ueneriт bon. poſſ. quia erat eis neceſſaria: non tñ voluit eã denegare luis, imò pceſſit in caſu quo voluit: vt dictis iurib. qa qui vocanẽ ad ꝯ tab. de iure ciuili, vt l. j. §. vocat. ff. de ꝯ. Ange.

Sic ſ. de ſucceſ. co. c. ſi. j. prin. & j. de gradib. co. in prin. ff. de gra. aff. l. j. §. ſed admonẽdi. & l. ij. §. admonendi. eo. t. & j. de aliis. li. l prin. Aegi Per.

Filius qui ad extraneum patrem adoptione translatus eſt, omnia ſui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque ſi in familiam alienam datus non fuiſſet: idcirco ei inteſtato, aut teſtato ſuccedit: adoptiuo aũt patri ex inteſtato tãtum ſuccedit: candita aũt teſtõ pteritus, teſtatoris nequaquã impugnat iudiciũ: niſi cuipiã aſcendentiũ in adoptionem datus ſit.

Sed ea oĩa a antiquitati quidẽ placuerunt, aliquã b aũt emendationẽ a noſtra conſtitutione c acceperunt: quã ſup ijs perſonis cõpoſuimus, * quæ a patribus ſuis naturalib. d in adoptionem alijs dantur. Inuenimus etenim nonnullos e caſus, in quib. filij & naturalium parentum ſucceſſionem pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emãcipationem ſoluta, f ad neutrius g patris ſucceſsionẽ vocabantur. h Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem i ſcripſimus, p quã definiuimus, qñ parens naturalis filium ſuũ adoptandũ alij dederit, integra oĩa iura ita ſeruari, atq; ſi in patris naturalis ptate pmanſiſſet, k nec penitus adoptio fuiſſet ſubſecuta: niſi in hoc tantũmodo l caſu, vt poſſit ab inteſtato m ad patris adoptiui venire ſucceſsionẽ. Teſtõ aũt ab eo n facto: neq; iure ciuili, o neq; ꝑtorio, p ex hr̃ditate eius aliqd perſequi põt, neq; ꝯ tabulas bonorum poſſeſsione agnita, neq; inofficioſi q q̃rela inſtituta: cùm nec neceſſitas patri adoptiuo imponat, vel hr̃dem eum inſtituere, vel exhæredatũ * eum facere: vt pote nullo naturali vinculo copulatum: neq; ſi ex Sabiniano ſenatuſconſulto r ex trib. marib. fuerit adoptatus. nã & in hmõi caſu, neq; quarta ei ſeruat: neque vlla actio ad ei' s pſecutionẽ ei cõpetit. Noſtra aũt ꝯſtitutione t exceptus eſt is, quẽ parẽs v naturalis adoptandũ ſuſceperit. Vtroq;.n. iure tã naturali, quàm legitimo in hanc perſonam concurrente, priſtina iura tali adoptioni * ſeruam': x quemadmodũ y ſi paterfamilias ſeſe dederit adrogandum: quæ ſpecialiter, & ſigillatim ex prefatæ conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

Exploſa veteri iniquitate, Diualib. conſtitutionib. ſtatuitur, vt ex filia nepotes pnepotesve cum reliquis filijs & ex eis deſcendentib. ad materni aui ſucceſſionem æquo iure vocent̃, ſed cum trientis diminutione: quæ etiam locũ obtinent cùm nepotes unà cum filijs aut filiabus ſuperſtitibus auiæ ſuccedunt.

Itẽ vetuſtas z ex maſculis ꝓgenitos plus diligens, ſolos a nepotes, vl' neptes, q quæve ex virili ſexu deſcẽdũt, ad ſuorũ vocabat ſucceſsionẽ: & iure adgnatorũ eos anteponebat: b nepotes autẽ, q ex filiab. nati ſunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco cõnumerans, poſt adgnatorũ lineam eos vocabat, c tam in aui, vel proaui ma

a Sed ea omnia. * Quæ ſ. eo. §. at ij. dicta ſunt, & ſ. proximo §.

b Aliquam. Quaſi dicat, quædam correximus, quædam retinuimus.

c Conſtitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

d Naturalibus. Et legitimis.

e Nonnullos. Id eſt aliquos. Accur.

f Soluta. Scilicet poſt mortẽ. ſecus ſi ante: vt ſ. eo §. at ij.

g Ad neutrius. Vt ſ. eo. §. at ij. Accurſius.

h Vocabãtur. Hoc idem videtur etiam contingere hodie in caſu, quẽ habemus infra hoc §. verſicu. noſtra autem. C. de adopt. l. penul. §. ſed hoc. Sed dic, q auus adoptans tenetur ei relinquere quartã, vt filio arrogato: vt ĩ. hoc §. verſicu. noſtra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat gloſ. in d. l. pen. quia vbi deſtituitur omni remedio, ſibi imputet qui ſe emancipari permiſit.

i Conſtitutionem. Scilicet prædictam.

k Permanſiſſet. Nunquid ergo nõ pmanſit? Rñ. imò pmãſit: vt ſ. de adopt. §. Sed hodie. Sed hoc dicit referendo ſe ad factũ, q. d. ac ſi de iure, & de facto in eius familia pmãſiſſet.

l Tantummodo. Nunquid eũ in ius vocabit ſine venia? Item nunquid alimenta tali filio dare tenet'? Rñ. non, p hãc literã: vt ſ. de adop. §. ſed hodie. P. dicit contra.

m Inteſtato. Id eſt, ſimul cum alijs naturalibus: vt C. de ſuis, & legiti. l. ſi tamen nõ tamen ſuccedit alijs conſanguineis ſui patris adoptiui: vt C. de adopt. l. pen. §. ſed ſi quidem. in fin. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ de iure nouo: ſecus de iure antiquo: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

* Mala loquit' hæc gl. nam ſ §. p eam hic citato, tex. nõ loq' niſi de arrogatis in qb. nihil corrigit' hic, ſed antiqua iura ſeruant', vt patet ſ ſ. hui' §. dic ergo ſ duorũ alterũ, aut q Triboniani lectio hic luxata eſt id de filijs a pře in adopt. datis corrigẽs: q nõ eſt in hoc tit. dictũ. eum nulla de his ſ hoc tit. mentio fiat: aut quòd oportet ex tẽdere. §. at ij. ſ. eo. vt ẽt de adop. intelligatur. quod vt hac legas illum tex. vl' ad eum ſuppleas: vt ibi dixi. Ægi. Per.

* Aliàs expoſuimus.

Opinio nẽ iſtius glo. § Pla. approbat Ang. hic. quo ad primã qõ nẽ indiſtinctè, licet lo. Fa. videat' ſtare cũ Pla. Item quo ad ſecundam: niſi operaret ipſi patri adoptiuo. arg. l in rebus. §. põt. ff. cõmod. vl' niſi pſonalis agaret, & adoptatus nõ habeat vñ ſe alere poſſit, ar. l. pe. ff. de lib. agnoſcen.

n Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

o Neque iure ciuili. Quia nõ eſt in poteſtate ſua.

p Neque pretorio. Quia non eſt emancipatus ab eo: vt ſ. de exhæreda. lib. in prin. & §. emancipatos. & §. fin.

q Inofficioſi. Supra de inoffic. teſta. §. tam autem. ꝯtra. Sol. illa intelligitur ſecũdum diſtinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

r Sabiniano ſenatuſcõſulto. quod nõ habemus: ſed dicebat, q tres iuuenes arroganti offerebantur, vt vnum aligeret. quo caſu magna erat hæc ſolennitas: vnde ex conſtitutione d. ut Pij quartam ei dabat arrogator, quod hodie non eſt in vſu: imò idem hoc caſu: vt & aliàs. vt hic & C. de adopt. l. pen. §. quæ autem.

s Ad eius. Scilicet quartæ.

t Conſtitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. ſi verò pater.

v Parens. Hoc in infinitum accipe: vt ff. de gradi. l iuriſ conſultus. §. parentes.

x Seruamus. Vt ſiue loco filij, ſiue nepotis, adoptetur, perinde habeatur, ac ſi vere naturalis eſſet, ſcilicet filio precedente nepotem: vt C. de adoptionib. l. penultima. §. quæ in filio.

y Quemadmodũ. Quaſi dicat, ſic tranſit in hoc caſu qui ſequitur.

z Item vetuſtas. Correximus ius antiquum circa liberos primi gradus naturales, ſiue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

a Solos. In hoc malè. Accur.

b Anteponebat. In hoc bene.

c Vocabat. Scilicet vetuſtas, non ciuilis iuris authoritas. vt ſupra, ſed prætorij: vt infra titulo primo. §. ſed quia.

* Aliàs exhæredem.

* Aliàs in tali adoptione.

Materni

terni, [a] quã in auiæ, vel proauiæ, ſiue paternæ, ſiue maternæ [b] ſucceſsionem. Diui autẽ principes [c] nõ ſunt paſsi talẽ cõtra naturã † iniuriã ſine cõpetenti emendatiõe relinquere. ſed cũ nepotis, & ꝓnepotis nomẽ cõmune ſit vtriſq; tã q ex maſculis, quã qui ex fœminis deſcẽdũt, ideo eundẽ gradũ, & ordinem ſucceſsionis eis donauerũt. [d] Sed vt amplius aliquid ſit eis, q nõ ſolũ naturæ, ſed etiã veteris iuris [e] ſuffragijs muniunt: [f] portionẽ nepotũ, vel neptum, vel deinceps (de quibus ſupradiximus [g]) paulò [h] minuendã eſſe exiſtimauerunt: [i] vt minus tertia parte acciperent, quã mater eorũ vel auia † fuerat acceptura, vel pater † eorũ, vel auus patern⁹, † ſiue maternus, qñ fœmina mortua ſit, [k] cuius de hrẽditate agitᷣ: ijſq; ([l] licet ſoli ſint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabãt. Et quẽadmodum lex duodecim tabularũ filio mortuo nepotes, vel neptes, ꝓnepotes vel proneptes in locũ patris ſui ad ſucceſſionẽ aui ſui vocat: [m] ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuę, vel auiæ eos cũ iã deſignata partis tertię diminutione [n] vocat.

Quamuis olim exiſtẽtibus etiã ex filia nepotib⁹ quadrãs hæreditati agnatis tranſuerſalibus defuncti deberetur, hodie tamẽ nõ debetᷣ. itã nepotes ex filia ex perſona matris cũ aui filio ſuccedentes in ſtirpes ſuccedunt.

Sed nos, cũ adhuc dubitatio maneret inter adgnatos, & memoratos nepotes: quartã partẽ ſubſtãtię defũcti agnatis ſibi vẽdicãtib⁹ ex cuiuſdã cõſtitutiõis [o] authoritate, memoratã quidẽ cõſtitutionẽ a nr̃o Codice ſegregauim⁹: neq; inſeri eã ex Theodoſiano codice in eo cõceſsimus. noſtra aũt cõſtitutione [p] ꝓmulgata, toti iuri ei⁹ derogatũ eſt, & ſanxim⁹, talibus nepotibus ex filia, vel ꝓnepotibus ex nepte, & deinceps ſuꝑſtitibus, adgnatos nullã partẽ mortui ſucceſsionis ſibi vẽdicare, ne ij, q ex trãſuerſa linea [q] veniũt, potiores ijs [r] habeantᷣ, q recto iure deſcẽdũt. Quã cõſtitutionẽ noſtrã obtinere ſm̃ ſui vigorẽ & tẽpora, [s] & nũc ſancimus; ita tñ, [t] vt quẽadmodũ inter filios, & nepotes ex filio antiq̃tas ſtatuit [u] nõ in capita, ſed in ſtirpes diuidi hęreditatẽ, ſimiliter nos inter filios, & nepotes ex filia, diſtributionẽ fieri iubeamus, vel inter oẽs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & ꝓneptes, & alias deinceps ꝑſonas: vt vtraq; progenies, matris, vel patris, auię, vł aui portionẽ ſine vlla diminutiõe [x] cõſequatᷣ: vt ſi fortè vn⁹, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extẽt, vnus, aut duo dimidiam, alteri tres, aut quatuor alteram dimidiã hæreditatis habeant. [y]

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum ſucceſsione. †

Poſt ſuos hæredes eóſq; qui eorum loco habentur, agnatis proximis (id eſt, per virilis ſexus cognationem iunctis) ſucceſſio defertur: in quorum etiam albo ſunt, qui ciuiliter (hoc eſt, per adoptionem) fiunt agnati.

[a] Materni. Scilicet moriente maſculo, de cuius bonis agitᷣ vt ĩ. proximo §.
[b] Maternæ. Scilicet moriẽte fœmina vt ĩ. proxi. §. Accur.
[c] Diui autem principes. vt C. de ſuis, & legiti. l. ſi defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.
[d] Donauerunt. ſ. principes: ſed non idem commodum: vt ſequitur.
[e] Veteris iuris. ſ. l. xij. tab.
[f] Muniuntur. Nota duas rationes vincere vnam: vt ĩ. de adopt. §. ſed hodie. in fin. §.
[g] Diximus. Scilicet nullo modo, niſi ĩ tertio ordĩe ſuccederet: vt ĩ. prox. §.
[h] Paulo. Nota paruum de tertia parte totius rei dici. ſic in auth. de exhi. & intro. re. §. ſancimus. in glo. nullum. col. v.

ADDITIO. Quod facit ad multa. imò tu dic q hoc relinquitᷣ arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verb. ſign. & l. cum furti. ff. de in litem iur.

[i] Exiſtimauerunt. Scilicet principes.
[k] Mortua ſit. Not. duos caſus. Si enim moritᷣ fœmina, nepotes, vel neptes ex maſculis, vel fœminis in nihilũ olim niſi poſt agnatos: hodie cũ diminutione tertiæ partis ſuccedunt. Si moritᷣ maſcul⁹, nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.
[l] Iiſque. Scilicet, Qui deſcendunt ex fœmineo ſexu.
[m] Vocat. ĩ. eo. §. cũ filius. Accur.
[n] Partis tertiæ diminutiõe. Quod de hac diminutiõe tertiæ dicitur, corrigitur per ſequentẽ §. ſecundũ M. ſed nos ſecundũ B. dicimus ſequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, ſ. quarta: nõ autem de hac tertia: ſed per Authen. dicimus de hac tertia correctum, ſcilicet, vt æqualiter hodie veniãt: vt in Authentic. de trien. & ſemiſſ. §. neque illa. colla. iij.
[o] Conſtitutionis. Quam nõ habemus vt ſequitur.
[p] Conſtitutione. Vt C. & de ſuis, & legit. l. fin.
[q] Tranſuerſa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cũ igitur circa fin. collatio. j.
[r] Ijs. Scilicet nepotibus, & pronepotibus ex filia.
[s] Et tempora. Vt ĩ futuris caſibus tantum valeãt: vt C. de ſuis, & legiti. l. vlti. Accurſius.
[t] Ita tamen. Hoc quod ſequitur, eſt referendum ſupra ad §. diui. non ad proximum.
[u] Antiquitas ſtatuit ĩ. eodem §. cũ filius.
[x] Diminutiõe. Scilicet quartę, quæ debebatur agnatis: nõ tertiæ, quæ debebatᷣ patruis: vt ſupra pro xj. §. diximus.
[y] Habeant. Imò in capita videtur diuidi. vt infra titul. iij. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de deſcendentibus loquitur.

ADDITIO. Nota, quòd non tantum nepotes, ſed & pronepotes ſuccedunt in ſtirpes: & veniunt per repræſentationem. e contrarium videtur dici in Authen. de hęredi. ab inteſt. veni. §. huiuſmodi. colla. nona. Ang.

DE LEGITIMA agnatorum ſucceſſione.

† Contra naturã & plus diligere nepotẽ ex virili ſexu, quã fœmineo. ſu. l. maximũ. C. de lib. præ. Aegi. Per.

† Si agitᷣ de hrẽditate patris ipſi⁹ auiæ Aegi. Per.

† Si agitᷣ de hęreditate mris eius, ſcilicet patris.

† Si agitᷣ de hęreditate matris ipſius aui pater ni. & ſic ꝓauiæ.

† Alias vnde legitimi, & vnde agnati.

Cōtinuatio.

Quia ſuprà ti. prox. dictū ē qualiter ſuccedāt ſui hęredes ſine liberis: & quia poſt ſuos vocātur prius agnati, quā cognati: vt infrà eo. §. fi. & l. poſt ſuos. ff. de ſuis, & le. ideo poſt titulū præcedentem poſuit iſtū. Ang. Aret.

Diuiſio.

SI nemo ſuus. Totus iſte ti. diuidit̃ in vij. partes. Primo quando admittitur agnatus. Secundo, qs eſt agnatus. Tertio, vſque ad quotū gradum agnati veniunt, & vſque ad quotas perſonas fœminas deuoluantur tam de iure vetuſtiſſimo, & de iure prætoris, quā etiā media iuris prudentia. l. xij. tab. & tempore Iuſtiniani. Quarto, q̄ generē agnatorum Imperator addit vnum cognatū. Quinto, q̄ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sexto, q̄ ex lege xij. tabu. proximo repudiante ſequens non admittebatur: hodie verò ſic. Septimo, q̄ filij emācipati hæreditas eſt legitima patri. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum. Quarta ibi, Hoc etiā addēdum. Quinta ibi, Si plures ſint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi ad legitimam.

q Duo fratres ex eodē patre dicunt̃ cōſanguinei.

a Si nemo. etiam vnus: vt ff. de teſta. tut. l. ſi nemo.

b Suus. ſ. ti. j. § j. Accurſius.

c Prætor. Supra ti. j. §. emancipati. Accurſius.

SI nemo [a] ſuus [b] heres, vel eorum, quos inter ſuos hæredes prætor, [c] vel conſtitutiones [d] vocant, exiſtat, [e] qui ſucceſsionē [f] quoquo modo [g] amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

Agnati ſunt illi, q ex linea maſculina deſcēdunt, vel etiā ex adoptione: dummodo ſint in priori gradu. Angel.

Sunt autem adgnati [k] (vt primo quoq; libro [l] tradidimus) cognati virilis ſexus perſonis cognatiōe [m] cōiuncti, quaſi a patre cōnati. Itaq; ex eodē patre [†] nati fratres adgnati ſibi ſunt: qui & conſanguinei [n] vocantur. nec requiritur, an etiam eandē matrē habuerint. Itē patruus fratris filio, & inuicē [o] is illi adgnatus ē. Eodē numero ſunt fratres patrueles; id eſt, q ex duobus fratribus procreati ſunt. qui etiā cōſobrini [p] vocātur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij etiam qui poſt mortem patris naſcuntur, iura cōſanguinitatis [q] nanciſcuntur. Non tamen [r] omnibus ſimul adgnatis dat lex [s] hęreditatē: ſed ijs, [t] qui tunc proximiores gradu ſunt, cū certū [v] eſſe cœperit aliquem inteſtatum dceſsiſſe. Per adoptionē quoq; [x] adgnationis ius cōſiſtit: veluti inter filios naturales, [y] & eos quos pr̄ eorum adoptauit. Nec dubiū eſt quin hi impropriè conſanguinei appellētur. Itē ſiquis [z] ex cęteris adgnatis tuis, veluti frater aut patruus, aut denique is qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem: adgnatus inter ſuos eſſe [a] non dubitatur.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (niſi ſorori) ad agnatorū ſucceſſionē per mediā iuris prudentiā dabat̃ aditus: quāuis prętoris beneficio poſt omnes demū agnatos cognatosq́; per vnde cognati, ad bono. poſ admittebantur. Hodie aūt cōſtitutū eſt oēs agnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas, pari ratione ad iura ſucceſſionis ab inteſtato vocari.

Cęterum [b] inter ma-

q Iura conſanguinitatis. ſ. ad ſuos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquiritur: vt ſ. proximè diximus. Et eſt verum hoc, ſi viuente eo de cuius hæreditate agitur, concepti ſaltem erant: vt ff. de ſuis, & legi. hæred. l. Titius. ibi, reſponde. & ff. vnde cog. l. j. §. ſiquis proximior. Accur.

ADDITIO.

Aliàs ex perſona ſua non ſuccedit: ſed bene ex perſona patris. Angel.

r Non tñ. Quæris agnati vocentur ad hęreditatem, non tamen &c.

ADDITIO.

Et ſic nō. ſcdm Ange. diſpoſitionē abſolutā debere intelligi ſecundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteuſim: vel cui legatur aliquod pro ſeudo filijs ſuis: vt videantur eſſe vocati ſecundum ordinis charitatem.

s Dat lex. Scilicet duodecim tabularum.

Sed ijs. Et omnibus ijs: vt j. eo. §. ſi plures.

Certum. Quod eſt etiam, ſcilicet, facto teſtamento, quod euanuit: qd̄ dicit ſ. § proxi.

Quid ſūt in veteribus an dicant̃ cōſanguinei vide Angel. hic.

d Conſtitutiones ſ. titu. j. §. quibus connumerati. & §. idem vetuſtas. ver. diui. Accur.

e Exiſtat. Dico & amplectatur: nam hæc duo neceſſaria ſunt. Accur.

f Succeſſionem, Defuncti. Accur.

g Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

h Agnatum. Capite non minutum: vt ff. de ſuis, & legi. hære. l. capitis.

i Proximum. Id eſt, qui proximior eſt defuncto. ſ. eo. §. plures. & §. proximus. Accur.

k Sunt autem adgnati, Sic ff. de legit. tuto. l. ſunt autem. Accurſius.

l Libro. vt ſ. de leg. agn. tut. §. ſunt autem.

m Cognatione. Cognatio eſt genus, agnatio ſpecies. vnde quiſquis eſt agnatus, & cognatus, ſed non conuertitur.

n Conſanguinei. Quaſi ex eodē ſanguine nati: cæteri agnati non dicuntur conſanguinei: vt ff. de ſuis & leg. l. ij. & ſ. de ſuc. cog. §. vulgo.

o Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

p Etiam conſobrini. impropriè: vt ſ. de gradib. cognatio. §. iiij.

x Per adoptionē quoq;. Quaſi dicat, nō ſolū iure naturali cōſtituitur agnatio, ſed etiam ciuili, vt per adoptionē, ſcilicet, qualibet iure iſto: vt ff. de adoptio. l. j. & ſ. de adop. in princi. ſed hodie per eam tantum ex qua tranſit in poteſtatem arrogatoris: vt ſ. eod. titu. j. §. ſed ea omnia. verſi. noſtra autem. ſed tamē licet nō fiat agnatus, ſcilicet hodie: quia non tranſit in poteſtatem extranei arrogantis: ſuccedit tamē ab inteſtato patri tantum, non alijs patris agnatis: vt C. de ado. l. pen. §. ſed ne articulum. ver. ſed ſiquidem.

y Naturales. Et legitimos, non tantum emancipatos vt ff. de grad. affi. l. ſi filium.

z Item ſiquis. Non ſolum pater, de quo dictum eſt.

a Inter ſuos eſſe. Id eſt, agnaſcitur alijs agnatis adoptantis, & eis cognatus fit: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

b Cæterum. i. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul. defere-

ſculos quidem adgnatio iure hęreditatis, & etiã ſi lõgiſsimo gradu ſint, vltro, citroque capitur. Quod ad fœminas verò attinet: ita placebat, vt ipſę cõſanguinitatis iure tantum capiant hęreditatẽ ſi ſorores ſint: vlterius nõ capiãt. maſculi autẽ ad earũ hæreditates (etiã ſi longiſsimo gradu ſint) admittãtur. Qua de cã fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitę tuę hæreditas ad te pertinebat: tua verò ad illas nõ ꝑtinebat. Quod ideo ita conſtitutũ erat: quia commodius videbatur, ita iura conſtitui: vt plerunque hæreditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſane iniquum erat, in vniuerſum eas quaſi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſsionem pollicetur, ex qua parte ita ſcilicet admittũtur, ſi neq; adgnat⁹ vllus, neque proximior cognatus interueniat. Et hęc quidẽ lex duodecim tabul. nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatẽ legibus amicam amplexa ſimili modo omnes adgnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas cuiuſcunq; gradus ad ſimilitudinem ſuorũ inuicẽ ad ſucceſsionẽ vocabat. Media aũt iuris prudentia, q̃ erat qdẽ lege duodecim tabularũ iunior, imperiali autẽ diſpoſitione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, prætatã differẽtiã inducebat, & penitus eas a ſucceſsione adgnatorum repellebat, omni alia ſucceſsiõe incognita: donec prætores paulatim aſperitatem iuris ciuilis corrigẽtes, ſiue quod deerat implentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum poſſeſsionem eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſsionem, quæ vnde cognati, appellatur. Nos verò legem duodecim tabularum ſequentes, & eius veſtigia hac in parte conſeruantes, laudamus quidem prætores ſuæ humanitatis: non tamen eos in plenum huic cauſæ mederi inuenimus. Quarè etenim vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, tam in maſculis, quàm in fœminis æqua lance conſtitutis: maſculis quidẽ dabatur ad ſucceſsionem venire omnium adgnatorum, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad adgnatorum ſucceſsionẽ patebat aditus? ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum. eandem diſpoſitionem exęquantes: noſtra conſtitutione ſancimus omnes legitimas perſonas, id eſt per virilem ſexum deſcendentes (ſiue maſculini generis, ſiue fœminini ſint) ſimili mõ ad iura ſucceſsionis legitimæ ab inteſtato vocari, ſecundum ſui gradus prærogatiuã, nec ideo excludendas: quia conſanguinitatis iura, ſicut germanæ, non habent.

Vterinæ, vel conſanguineę ſo

Aliàs agnatiõis iure hæreditas.

deferebat hæreditatem agnatis proximis, ſed media iuris prudentia cum diſtinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro ſed.

a Longiſſimo. Id eſt, decimo: vt j. de ſucceſ. cog. §. fi.

b Fœminas. Agnatas.

c Ita placebat. Nota. caute dicit placebat, & non placet: vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediã iuris prudẽtiam, nõ per l. xij. tabu. neque per prætorem: vt j. eod. §. & hoc quidẽ. & §. media.

d Conſanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter conſanguineas ſorores, de quibus modo dixit.

Et hinc ſumit ratio ſtatutorũ communiter per italiã, quod ſtantibus maſculis fœminæ non ſuccedãt: quia ſtatuta ex pte maſculorũ ſunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odioſa: vt hic p Angelum.

h Ad maſculos. Sic ſupra titul. j. §. cum vetuſtas.

i Eas. Id eſt agnatas fœminas.

k Proximitatis. Id eſt cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis ſuerit: vt j. eo. titu. j. §. admonendi. in fin. §.

m Et hæc quidem. Quę ſcilicet in §. cæterum. & §. ſed quia dicta ſunt.

n Sed ſimplicitatẽ. Remota differentia agnatorũ inter maſculos, & fœminas. ſic j. de fideicõ. hæred. §. ſed quia.

o Iunior. Et ſic nota quòd lex xij. tabul. eſt vetuſtior, quam media iuris prudentia: & quã ius prætorium.

p Anterior. i. conſtitutione anterio-

De qua ſimplicitate intelligere debeamus Mandos. in glo. ſacri. §. volentes. in ver. ſimplicis. Simplicitas legib⁹ amica.

ri infraſcripta: quæ eſt C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accurſius.

q Præfatam ſ. dictã. ſ. eod. § cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, niſi ſorores.

s Omni. Nam ordo cognatorũ non erat adhuc. Vel dic etiã deficientibus agnatis: ipſi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Id eſt mediæ iuris prudentiæ: quod ſcilicet ciuile dicitur: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc diſputatio.

u His. Scilicet mulieribus agnatis vltra ſorores.

x Vnde cognati. Sic dicta: quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iuſtinianus loquitur.

z Laudamus quidem prtores. Nota. q̀ ille eſt laudãdus, qui eſt inuentor alicuius ordinationis, ſiue diſpoſitionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: qa facilè eſt adinuẽtis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enucl. §. omnia enim noſtra. Ange. Aret.

a Huic cauſæ. Id eſt expulſioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendũ agnatis fœminis: quarè etenim.

c Titulis. Id eſt nominibus. Accur.

d Conſtitutis. Id eſt, ordinatis.

e Dabatur. Id eſt, concedebatur.

f Aditus. Certè nõ erat ratio iuſta vel ſufficiens, licet aliqua ſit: vt ſ. eo. §. cæterum. in fin.

g Cõſtitutione. Vt C. de leg. hær. l. lege duodecim tabu. Accurſius.

h Simili modo. Id eſt hinc inde, vel dic ita fœminæ, vt mares.

i Conſanguinitatis. Id eſt licet non ſint ſorores, quę germanę vocantur, quia ſi ex eodem germine natæ.

Deeſt hoc loco ablatiu⁹, nomine, aut eo, eo ſcilicet loquendi genere, de quo admonet Anto. Augu. lib. emẽd. ij. cap. j.

Iſta gl. nõ eſt Accurſii ſed additio.

Titulus quot modis accipiat' Mando. in ij. quæſt. 7. Regu. nu. 2. & ſeq.

Exi-

roris filij filiæve ad auunculi ſucceſſionẽ vnà cum filijs fratrum defuncti (nõ etiã cum ipſis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita ſcilicet, non in ſtirpes.

Hoc etiã addendũ nřę cõſtitutiõi exiſtimauim⁹, a vt transferat vnus tantũmodo b gradus a iure cognatiõis in legitimã c ſucceſsionẽ: vt non ſolùm fratris filius, & filia (ſecũdũ quod iã definiuimus) ad ſucceſsionẽ patrui ſui vocentur: ſed etiã germanæ d conſanguineæ, vel ſororis vterinæ e filius, & filia ſoli, & non deinceps f perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui ꝑueniãt: & mortuo eo, qui patruus quidẽ eſt ſui fratris filijs, auunculus autẽ ſororis ſuæ ſoboli: ſimilimõ ab vtroque latere ſuccedant, tanquam g ſi omnes ex maſculis deſcendentes legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater, & ſoror ſuperſtites h non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, & ſucceſſionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus ſemoti: videlicet hæreditate non in ſtirpes ſed in capita i diuidenda.

Licet ſint plures agnati: tamẽ ſolus proximior in gradu vocatur. Et ſi plures ſunt in ꝓximiori gradu, omnes ſimul vocantur. h d. Ang. Aret.

Si plures ſint k gradus agnatorum: aperte lex xij tab. proximũ vocat. Itaq; ſi (verbi gratia) ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. l Et quãuis † ſingulari numero vſa lex duodecim tabularũ proximum vocet: tamen dubium nõ eſt, quin ſi plures ſĩt eiuſdẽ grad⁹, oẽs admittant. † Nã & ꝓpriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamẽ non dubium eſt, quin licet vnus ſit gradus adgnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inſpicitur tẽpore teſtamenti deſtituti quando teſtamentum factum eſt: aliàs autem tempore mortis teſtantis. Areti.

Eum proximiorem agnatum etiã dicimus q deſtituti teſtamenti tempore proximior eſt.

Proximus m aũt (ſiqdẽ nullo teſtamẽto facto quiſquã deceſſerit) ꝑ hoc tẽpus requirit, quo mortuus eſt is, cuius de hr̃ditate quęrit. n ꝙ ſi facto teſtamẽto, quiſquã deceſſerit: ꝑ hoc tẽpus requirit quo certum eſſe cœperit nullũ ex teſtamẽto hæredẽ extiturum. tũc enim o ꝓpriè quiſque * inteſtatus deceſsiſſe intelligitur. Quod quidem longo aliquando tẽpore p declarat. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus eſſe incipiat qui moriente teſtatore, non erat proximus.

Lege duodecim tab. ceſſabat edictum ſucceſſoriũ de gradu in gradum, (niſi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis perſona defecta. ſequentes in gradu perſonæ nequaquam admittebantur, ſed proximas alteri capiti deferebatur ſucceſſio: quod hac cõſtitutione emendatur.

Placebat q aũt in eo genere r ꝑcipiẽdarũ hęreditatũ ſucceſsionẽ nõ eſſe: s id eſt, vt quãuis ꝓximus, q ſecundũ ea, quę diximus, vocatur ad hereditatem, aut ſpreuerit hęreditatẽ: aut antè, quàm adeat, deceſſerit, nihilo magis t legitimo iure ſequẽtes admittãtur. Quod iterũ prętores iure imperfecto corrigẽtes, nõ in totũ * ſine adminiculo relinquebãt: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluſo. Sed nos v nihil perfectiſsimo iuri deeſſe cupiẽtes, noſtra cõſtitutione, quã de iure patronatus, humanitate ſuggerẽte protulimus, x ſancimus ſucceſsionem in adgnatorum hæreditatibus non eſſe eis denegandam: cum ſatis y abſurdum erat, quod

a Exiſtimauimus. Vt ff. de legit. hære. l. lege xij. tab. §. j. & §. in his.
b Tantũmodo. Id eſt, nõ vlterior, proximior tamẽ ſic, vt ipſæ ſorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt ſequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. ſed neque.
c In legitimã. Scilicet agnatorũ. Ac.
d Germanæ. i. natę ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.
e Vterinę. i. natę ex eadẽ matre tãtum.
f Deinceps. Ideſt, vlteriores, ſiue in gradu remotiores.
g Tanquã. 1 Not. ex hoc tex. quòd iſti improprie ſunt agnati: & ideo non cõprehenderent in ſtatutis loquentib. de agnatis Ang.
h Superſtites. Hoc corrigit ꝑ auth. ceſſante. C. de legi. hęr. qa cũ his admittũtur. Item & in alio qđ ſubijcitur hic §. corrigitur: quia in ſtirpes fit diuiſio hodie, ſed poſt hos filios fratrũ fit. diuiſio in capita, vt I Auth. de here. quę ab inteſt. §. ſi igit defunctus neq; col. ix. & I Aut. vt frat. filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in ſtirpes diuidi, verum eſt, quando cũ alijs, ſcilicet patruis vocãtur nepotes: 2 aliàs in capita: vt hic.
i In capita. Zei. j. in fi. contra Sol. ibi de deſcẽdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accurſi⁹. vide glo. j. §. huiuſmodi. i Auth. de hę red. ab inteſt.
k Si plures ſint. Sic I Auth. de hęr. ab inteſt. ve. §. ſi verò neque fratres. coll. ix. & ff. de ſuis & legi. hęr. l. ij § hęreditas,
l Habet. Hoc corrigit: vt ſ. dixi per auth. ceſſante. Acc.
m Proximus. Sic ſ. tit. j. §. cum autẽ.
n Quæritur. Sic ſ. eodẽ. §. ſunt autem. verſi. non tamẽn.
o Tũc enim. Scilicet cũ nõ adit hæreditas ex teſtamẽto.
p Longo tẽpore. Id eſt poſt mortem.
q Placebat. Scilicet ex l. xij. tab.
r In eo genere. ſ. inte ſucceſſionis.
s Succeſſionẽ non eſſe. Id eſt, ſucceſſorium edictum inter agnatos locum non habere, ſcilicet de perſona in perſonã: ſed inter cognatos ſic: vt infra ſequitur: vt ff. de ſucceſſ. edict. l. j. §. quibus. ſed de ordine in ordinẽ, ſeu de capite in caput ſic: 3 vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & poſt in virũ, & vxorem, vt ſequitur, vt ff. ſi ta. teſta. nul. ex l. j. j. reſpon.
t Nihilo magis. Id eſt, non ideo magis.
u Sed nos. Loquitur Iuſtinianus.
x Protulimus. Scilicet in Græco.
y Cum ſatis. Ratiõ prima.

Aper-

1 Iſta glo. & nõ eſt Accurſij.

Filij fratris ſuccedũt cũ patruis: & in ſtirpes fit diuiſio.

2 Vnde ſi fratrũ & ꝗprimus q intrauerit caſtrũ habeat cẽtũ, & plures ſimul intrant ſimul habebũt cẽtũ: & patriãtur inter ſe ꝑ hunc text. Aegi. Pet.

3 Id ẽ qñ ſuccedũt nepotes ſine patruo ſuperſtite, tũc ga æqualiter diſtãt a defuncto, ergo æqualiter debẽt ſuccedere vt ſ. §. j. ibi quoniã ſi plures.

† Scilicet æqualiter, & ſic ꝑ capita.

I Nota ꝑ euidentia ꝗ caput, ſiue ordo ẽ generali⁹ & ſũt quatuor, vnd liberi: vn de agnati vn de cognati: & vir & vxor. & vnũquodque ipſorũ continet ſub ſe plures gradus, puta in vnde liberi ſũt primo filij: ſecũdo nepotes: tertio ꝑ nepotes & ſic deinceps: & eodẽ modo I quolibet capite.

* Alias ꝓpriè etiã quiſque &c.

* Aliàs nõ in totum.

a Apertum eſt. Id eſt, ſucceſſorium edictum de perſona in perſonam.
b Maximè. Ratio ij.
c Gradu. Agnatorum.
d Ad legitimã. Eſt.n. filius agnatus patri primus: vt ff. de ſuis, & leg. l. filius. quod ius non tollit̃ p capitis diminutionẽ: ſicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. iiij. Accur.

Filius eſt pŕi agnatus.

ADDITIO. Quãuis tñ pŕ ſuccedat filio ab inteſtato, & ſic ſm tacitã eius volũtatẽ: vt l. conficiuntur: ff. de iure codic. non tñ ↄ̃ voluntatẽ ſi ab ipſo filio aliqd. vel tm̃ acceperit, qḋ ſatis fit ad legitimã. l. j. §. ſi parens. ff. ſi a par. qs fue. manu. de qua mã dic vt p Ange. hic.

e Parens. Secus econtra: vt ĩ. titu. j. §. emancipati.
f Cõſtitutione. vt C. de eman. li. l. fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius ſuccedendi in bonis tuis mihi reſeruo. vel etiam ſic: emancipo te contracta fiducia.

* In qbuſdã excẽp. q nõ ↄ̃cta ſ nducia &c. ſed hic rẽtĩ*. Nec Theophi. hoc locũ negatiõnẽ habet.

h Nõ aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. ſecundum naturam. & ĩ. de legi. patrõ. tute. § fin. & ĩ de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui ſentit incõmodum, ſentire debet commodum, et dicunt iura ſuperius allegata, & econuerſo. non eſt enim ferendus, qui lucrum amplectitur, onus autẽ ſubire recuſat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro ſecundo. in fi. habent canoniſtæ regulam iuris, qui ſentit onus. de reg. iur. in vj.

ſ Erat cõ diuerſitatis: qa pŕ multum cõferebat filio p emancipatiõnẽ ſe expoliando priuilegijs patriæ ptãtis, iõ in recõpẽſatiõnẽ admittebat̃ ad ei* hæreditate. Ang.

* Aliàs in onus.

cognatis à ꝑtore aptũ ẽ, a hoc adgnatis eſſe reclusum: maximè b cùm in onere * qdẽ tutelarũ & primo gradu c deficiente ſequẽs accedit: & qḋ in onere obtinebat, nõ erat in lucro pmiſſum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hæreditatem filij emancipati, ſi in emancipatione fuerat contracta fiducia. Hodie verò pſumit̃ cõtractã eſſe fiduciam. Are.

Ad legitimam d ſucceſſionẽ nihilominus vocat̃ ẽt parens, e q ↄ̃cta fiducia * filiũ, vel filiã, nepotem, vel neptem, ac deinceps emancipat. qḋ ex noſtra conſtitutione f oĩno inducit̃, vt emãcipationes liberorũ ſemp videant̃ quaſi ↄ̃cta fiducia g fieri: cùm apud veteres non aliter h hoc obtinebat, niſi ſpecialiter contracta fiducia parens manumiſiſſet. i

TITVLVS III.

DE SENATVSCONſulto Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater nõ ſuccedebat filio ab inteſtato, nec econtra filius matri: ſed ex cõſtitutione ſenatuſcõſulti Tertylliani, ſi ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab inteſtato ſuccedebat. Aret.

i Manumiſiſſet. Id eſt, emancipaſſet. ſic ff. quando act. de pe. eſt an. l. j. §. alienatio.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Poſt agnatos de quibus ſuprà, ſuccedunt Cog. ideo ſequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius ſint cognati: tñ ex ſpeciali ꝓuiſione ſibi admuicem vt agnati ſuccedunt: vt infra de ſuc. cog. in prin. ideò poſt alios agnatos, ante cognatos ponit de ſucceſſione matris ad filium, & econtra. Are. Differentia huius tit. & ſequentis notari poteſt in his verſibus. Matri das maſtæ genisti bona Tertylianum, Fili maternas tibi res dabit Orficianum.

Cõtinuatio.

Annota. Filiam etiam nuptui datam in paterna ſemper reſidere poteſtate.

Ex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebat̃, & ꝑponebat k maſculorũ l ꝓgeniẽ: & eos q p fœminini ſexus neceſsitudinẽ m ſibi iungunt̃, adeo expellebat, vt ne qdẽ inter matrẽ, & filiũ, n filiáve vltro citroq; hr̃ditatis capiẽdæ ius daret: † niſi q prætores ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſsionem bonorum poſſeſsione Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris anguſtiæ o poſtea p emendatæ ſunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad ſolatiũ liberorũ amiſſorũ, q legitimam eorum r detulit hr̃ditatem. Poſtea aũt ſenatuſconſulto Tertylliano, qḋ diui Adriani tꝑibus factũ eſt, plenißime de triſti † ſucceſsione matri, s nõ etiam auiæ deferẽda cautum eſt: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, t libertina quatuor ad bona filiorum, v filiarumve admittatur inteſtato mortuorum, licet in poteſtate parẽtis ſit: x

† Aliàs daretur.

Ex duodecim. Tot* iſte tit. diuidit̃ in quinq; partes. Primo, q ex lege xij. tabularũ mr̃ ad hr̃ditatẽ filij, & eↄ̃ nõ admittebat̃. Secundo qualiter admittebãtur ex ſenatuſcõſulto Tertyllia. Tertio, q pſonæ ꝑponebant̃ tunc matri. Quarto conſtitutionẽ Tertylliani remouet. Quinto remouet alias conſtitutiones. Secũda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferunt̃. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed eum antea. Diuiſio.

k Præponebat. Improprié: nã cognatos nullo mõ vocabat, vt ſequit̃.
l Maſculorum ꝓgeniẽ. i. agnatos: vt ſ. tit. j. in prin.
m Neceſſitudinẽ. i. cognationẽ. nã dicuntur cognati neceſſarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matrẽ, & filiũ. Qui adinuicẽ ſunt cognati: vt ĩ. de ſuccel. cog §. vulgo.

ʒ Nam ꝓpriè non dr̃ ꝑponi illi quod nõ ſequit̃ quãuis ꝓpriè ꝓaimus dicatur, quẽ nemo ſequit̃: vt ff. vñ cogna. l. j. §. ꝓximus. Ang.

o Iuris anguſtiæ. Nota ius dici anguſtioſum, aliás iniquum dicit̃: vt ĩ. de ſuc. lib. in prin. & ff. quod quiſque iu. l. iij. in prin.

Ius qñq; dicit̃ iniquum.

p Poſtea. Poſt legẽ duodecim tab. & per diuum Claudiũ, & per ſenatuſconſultum Tertyllianum, vt ſequitur.
q Amiſſorum. Scilicet in acie principis: vt arg. ĩ. de exc. tu. in prin. Vel dic, q gñaliter ſtatuit: vt C. de inoſ. teſt. l. liberi. prĩa verior ẽ.

† Succeſſio liberorum eſt triſtis. Ægi. Per.

r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auiæ. Etiam hodie auia ſuccedit ſicut mater, vt in Auth. de hære. ab inteſt. §. conſequens. colla. ix.
t Trium liberorũ ius habens. Id eſt, tres habens filios, non aũt in poteſtate: vt ĩ. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr̃ etiam ſi ter geminos pepererit: ſecundum Ioan. vt ff. de verb. ſigni. l. ter enixa.
v Filiorum. Quod dic vt ĩ. de hære. quæ ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.
x Parentis ſit. Scilicet mater. Et ita nota de Iure Romanorũ vxorẽ alicuius eſſe in poteſtate parentis.

ʒ Et ideo nõ põt teſtari, nec codicilla ꝗ ẽt cum conſenſu pŕis: vt ꝑ Ang. hic.

noa

non mariti, niſi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de condict. inſer. l. ſi vxor tua. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permiſſum ſit l. j. Tenetur in operari viro vxor: vt l. ſicut. cum ibi not. ff. de oper. liber.

me. nã auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. æquiſſimum. §. j. & pater matri: nõ aũt auus ſolus pfert matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. § his pſequens. colla. vij. Itẽ in Auth. qb. mod. nat. effi. ſui. §. diſcretis. in gl. piunge. colla. vj. Item ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. ſic ff. de iniuſt. rup. teſta. l. pen.

vt ſcilicet cùm alieno iure ſubiecta eſt, iuſſu [a] eius adeat hæreditatem, cuius iuri ſubiecta † eſt.

Filij defuncti excludũt matrẽ uſq; in infinitũ. Idẽ in patre, & fratre, q ẽt matrẽ excludũt. Soror aũt defũcti unà cũ matre admittitur. Aret.

Præferunt aũt matri liberi [b] defuncti, [c] qui ſui ſunt, quive ſuorum [d] loco ſunt, ſiue primi gradus, [e] ſiue vlterioris. [f] Sed & filiæ [g] ſuæ mortuæ filius, vel filia præponitur [h] ex conſtitutionibus matri defunctæ, [i] id eſt, auiæ ſuæ. Pr̃ [k] verò vtriuſq;, [l] non ẽt auus & pauus matri anteponitur, ſ. cùm inter eos ſolos [m] de hæreditate agitur. Frater aũt cõſanguineus tã filij, quàm filiæ excludebat [n] matrem: ſoror autem [o] cõſanguinea pariter cũ m̃re admittebat. [o] Sed ſi fuerãt frater, & ſoror pſanguinei, & m̃r liberis [p] onerata: frater qdẽ matrẽ excludebat, cõis aũt erat hereditas ex æquis partib. fratrib. & ſororibus.

Abiecta antiqui iuris impietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt ſi ter enixæ non fuerint) inteſtatorum ſucceſſionem excluſis agnatis conſequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui unà cũ matribus forma hic tradita ſuccedunt.

Sed [q] † nos pſtitutione, quã i Codice [q] nr̃o, nomine decorato poſuim[r], matri ſubueniendũ eſſe, exiſtimauimus, reſpicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculũ, & ſæpè mortẽ ex hoc caſu matribus illatã. Ideoq; impiũ eſſe credidimus, caſum fortuitũ [s] in eius admitti detrimentũ. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabaẽ ſucceſſione ſuorũ liberorum. Quid. n. peccauit, [t] ſi nõ plures: ſed paucos peperit? Et dedim[u] ius legitimũ plenũ matrib. (ſiue ingenuis, ſiue libertinis) & ſi non ter enixæ fuerint, vel quater, ſed eũ [x] tm̃, vel eã, qui quæve morte intercepti [y] ſunt, vt ſic vocentẽ in liberorũ ſuorũ legitimam ſucceſsionẽ.

Mater præfertur omnib. alijs agnatis, exceptis fratribus & ſororib. & cũ ſororib. ſolùm venit ad dimidiam: & cum ſororibus & fratrib. pro virili. † *Are.*

Sed cùm antea cõſtitutiones [a] iura legitimæ ſucceſsionis pſcrutantes partim matrẽ adiuuabãt, partim eã prægrauabãt; nec [†] iſolidũ eã vocabãt, ſed ĩ qbũdã caſib. tertiã ei partẽ abſtrahẽtes, cęteris [*] legitimis dabãt pſonis, [y] in alijs aũt õriũ faciebant: [z] nobis viſum eſt, [a] recta, & ſimplici via matrẽ omnibus perſonis [b] legitimis anteponi, & ſine vlla deminutione [c] filiorum ſuorũ ſucceſsionẽ accipere: exceptis fratris, & ſororis perſona, ſiue conſanguinei ſint, ſiue ſola cognationis iura habentes: vt

[a] Iuſſu. Scilicet iure antiquo, cũ quælibet hẽditas pr̃i per filium quęreretur: vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in ſola profectitia, non aduentitia, ſ. exigitur iuſſus: vt C. de bo. quę lib. l. fin. §. ſiue econtrario.

ADDITIO No. q in pfectitijs iuſſus hodie non eſt correctus, ſed eſt neceſſarius vt olim. Idẽ no. glo. in l. fin. §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

[b] Liberi. Etiã adoptiui. & ita demũ ſi ipſi ſuccedere velint: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

[c] Defuncti. Scilicet filij. de cuius hęreditate nũc agitur.

[d] Suorum. Quod dic vt ĩ. de hęre quę ab inte. §. j. & §. ij. & §. emancipati. & §. diui.

[e] Primi gradus. Vt filij.

[f] Vlterioris. Vt nepotes & ſimiles.

[g] Sed & filiæ. Quaſi dicat non ſolũ nepos ex filio maſculo excludit matrem defuncti, ſed & nepotes ex filia.

[h] Pręponitur. Id eſt, præfertur.

[i] Defunctæ. Scilicet filiæ.

[k] Pater. Non adoptiuus: vt ff. eo. l. ij. §. ſed neque auus.

[l] Vtriuſq;. Scilicet filij & filiæ hoc eſt maritus: huius mulieris volẽtis ſuccedere filio mortuo.

[m] Inter eos ſolos. Scilicet auum, & matrem defuncti. Si autẽ ſit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt patris vt ff. e. l. æquiſſimum §. j. Et not. q hic fallit regula, ſi vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽpo. preſc. l. de acceſſion. bus. §. nam qui

[n] Excludebat. Sed malè hodie: vt ĩ. eo. §. ſed eum.

[o] Admittebat. Et bñ: vt ĩ. eo. §. ſed eũ.

[p] Liberis. Trib. vel quatuor: vt ĩ. eo. §. poſtea autem.

[q] In Codice. Non in eo quẽ habemus: ſed in primo C. tertis manſit quę eſt C. de iure delib. l. ij.

[r] Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios eũ ex diuina gratia hoc deſcendat.

[t] Peccauit. Nam ſi peccatum eſt, magis fuiſſet mariti: vt C. de leg. hęr. l. lege xij. tab. in fi. j. reſpon.

[x] Eũ. Scilicet eũ ſuccedere vult.

[y] Intercepti. Aliàs interempti.

[x] Conſtitutiones. Quas nõ habemus, ſecundum Ioan.

[*] Perſonis Patruo, & filio, & nepoti patrui: vt C. eo. l. fin. in fi. j. reſpon.

[z] Contrarium faciebant. i. nihil dabant niſi prędictis

[a] Viſum eſt. Vt C. eodem, l. fi.

[b] Omnib. pſonis. Etiã patri defuncti: niſi in vſufructu & toto, qũ hẽbat defũctũ in ptãte. aliàs in beſtem tm̃. ſed & in hoc caſu hodie etiã in eorũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hær. l. d emãcipatis. Iure verò auth. afoꝛ denub. deferẽ æqualiter paternis, & maternis: vt in Auth. de hę. ab inte. §. ſi igi tur defunctus deſcẽdentes. collat. ix.

ADDITIO Dic q hodie filio defuncto relicta m̃re, & ſorore, vel fratre aliter ſuccedit, vt auth. de. functo. C. eo. Ange.

[c] Diminutione. Quę fiebat per agnatos ſupradictos in princip. illius §. Quemadmod.

Vxor nõ eſt ĩ poteſtate mariti.

† Hęc triplex differentia ſublata eſt p §. ſed nos. ĩ. eo. Ægi. Pet.

Aliàs ſi necum.

Si vinco vincentẽ te, vinco te, quandoq; fallit.

Quarta † quo m̃ indiſtincte ſuccedit. Aegi. Pet.

† Fœminę q liberis petebãt, dis ſtrenuã uaua bantopeam olim laudabantur. Aegi. Pet.

† Id eſt in capita.

† Aliàs & nõ in ſolidũ, et aũt dic q idã eſt dicere nec, qđ & nõ, vt per Mãdoſ. in gl. Facule. §. Et taxã, l ver. nec. verſ. Et exponemus nec cõſecet, id eſt, & nõ cõſecet.

Aliàs certus.

Cōmodū ſentiés ſq̄tur onus.

a Quemadmodum. Quaſi dicat, qui in vno honorat, in alio grauetur. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul. Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc caſu eſt hodie idem quod in ſeq. §. vt Aut. de nup. §. pe. & §. & quoniā. col. iij.
e Legitima. Quia ſunt ſorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia ſunt tātū ex matre ſorores.
g Proſpeximus. In ſucceſſione.
h Conſulere. Scilicet in tutore petendo. Accurſius.

ADDITIO.

Et dic petēdo, ſ. intra annū, vt hic. Et iſtam opi. dicit Angel. eſſe communē: & eam tenent tanquam magis ęquā: per l. ſciant. C. de legi. here. quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere ſtatim cū poteſt. niſi fuerit ipedita legitima cauſa. ita quod annū non tranſcendat.

quēadmodū [a] eā [b] toti alij ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres, & ſorores, ſiue legitimi ſint, ſiue nō, ad capiendas hǣditates ſimul [c] vocemus. ita tñ vt ſi q̄dem ſolæ ſorores [d] adgnatæ, vel cognatę, & mater defuncti, vel defunctę ſuper ſint: dimidiā q̄dè mater, alterā verò dimidiā partē omnès ſorores habeāt. Si verò matre ſuperſtite, & fratre vel fratrib. ſolis, vel etiā cū ſororib. ſiue legitima, [e] ſiue ſola cognationis [f] iura habentibus, inteſtatus q̄s, vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hęreditas.

Quę filio ſuo impuberi intra anni ſpatiū tutorē petere neglexerit, ab eius ſucceſſione (ſi intra pubertatem deceſſerit) prorſus ſit aliena.

Sed quemadmodū nos matribus proſpeximus, [g] ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: [h] ſcituris eis, [i] φ ſi tutores liberis non petierint: vel in locum remoti aut excuſati intra annum petere neglexerint: ab eorū impuberū [k] morientiū ſucceſſiōe meritò repellentur.

Filio non tantum legitimo, ſed etiam vulgo quæſito mater ſuccedit.

Licet aūt vulgo quæſitus [l] ſit filius, filiave: poteſt tamen ad bona eius mater ex Tertylliano ſenatuſconſulto admitti.

i Scitutis eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet. tut. l. cū a matribus & maioib[9]. aliàs ſimiliter non perdunt: vt C. ſi ad. uer. delic. l. ij. Ac.

k Impuberum. Aliud ſi puberes moriantur: vt C. eod. l. matres.

l Vulgo quæſitus. Niſi mater ſit illuſtris. Sic econtra ta lis filius illuſtris matri non ſuccedit: vt C. ad Orfic. l. ſi qua illuſtris.

ADDITIO. Idē ſi eſſet natus ex damnato coitu: ſecus ſi ex cōcubina etiā illuſtri. vt per Ang. hic.

i Et ſufficit eā eſſe moróſē tēpore mortis matris etiā ſi poſtea maior facta intra annū nō petierit. Angel.

DE SENATVSCONSVLTO ORFICIANO.

Cōtinuatio.

Viſum eſt tit. ſuperiori qualiter mater ſuccedat filijs per ſenatuſcon. Terty. videamus nunc qualiter filij ſuccedunt matri, quod fit per ſenatuſconſultum Orficianum.

Diuiſio.

Et contrarium. Totus iſte ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius ſuccedendi tollatur. Tertio, qui ſunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto ſubnectit nouum caſum ad materiam ab inteſtato. Secunda ibi, Sciendū eſt. Tertia ibi, nouiſſimè. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONſulto Orficiano.

Filius, & nepos veniunt ad hæreditatem matris, & auiæ ab inteſtato ex ſenatuſconſulto Orficiano. Aretin.

Per contrariū [m] aūt liberi [n] ad bona matrū [o] inteſtatarum admittūtur ex ſenatuſconſulto Orficiano, quod Orficio, & Ruffo cōſulibus factum eſt, diui Marci tēporibus: & data eſt, tam filio, quā filiæ legitima [p] hereditas, etiā ſi alieno iuri ſubiecti ſint, & præferuntur [q] cōſanguineis, [r] & agnatis defunctæ matris. Sed cū ex hoc ſenatuſcōſulto nepotes, & neptes ad auiæ ſucceſſionē legitimo iure nō vocarent, poſtea hoc cōſtitutionib. [s] principalibus emendatū eſt: vt ad ſimilitudinem filiorum, filiarūq;, & nepotes, [t] & neptes vocentur.

Succeſſio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciendum aūt eſt, hmōi ſucceſſiones, quæ ex Tertylliano, & Orficiano ſenatuſconſultis deferūtur, deminutione [u] nō perimi, propter illā regulā, [x] qua nouæ hęreditates legitimę capitis deminutione non pereunt: ſed illæ ſolæ, [y] quæ ex lege

m Per contrariū. l. Ecōtrario. nam ſ. tit. j. tractatum eſt qualiter mater filio ſuccedit: nūc dicit econtra. Vnde verſus: Matri ſuccedes ò nate per Orficianum. Inuidiā portat econtra Tertylianum. Accur.

n Liberi. Strictè ponitur p filijs tā tū: vt j. co. §. j. verſ. ſed enim. alias cōtra: vt ff. de verb. ſigni. l. liberorum.

o Matrum. Ingenuarum vel liberti natum: vt ff. eo. l. j. j. reſpon. imò & ancillarum, dūmodo ſit ſibi facta mora ſ. fideicomm. libertate præſtanda: vt C. eo. l. finali.

p Legitima. Non quia lege xij. tab. dareſ, imò denegabatur: vt l. ti. j. in pri. ſed ſenatuſcōſ. dat, quod vicē legis obtinet: vt ſ. de exec. §. hæc exempli cā.

q Et præferuntur. Scilicet filij.

r Conſanguineis. Id ē, cognatis. Acc.

ADDITIO.

Alibi exponitſ conſanguineis, id eſt, fratribus: vt l. j. C. eo. tit. & illa communiter tenetur. Ang.

s Conſtitutionib[9]. Quas non habemſ.

t Nepotes. Idē in alijs deſcendentib. ex hac linea dicam. Sed quid ſi nepos iſte fuit conceptus poſt mortem auiæ? Rñ. non ſic: vt ſ. de hęred. quæ ab inteſta §. cum autem dicimus.

u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliā omne ius etiam cognationis tollitur: vt ſ. de cap. di. §. quod autem.

x Regulam. Cuius tenor eſt hæc, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo reſponſo.

y Sed illæ ſolæ. ff. vnde lib. l. ſi. in ſi. contra. Sol. Hic dicit ſolæ, vt excludas eas tantum, quæ ex ſenatuſconſulto

ſ An aūt in correlatiuis ſeruetur æqualitas: vide Bartol. in l. ij. C. de cu. ex lu. li. xj. Angel.

De quo & itē liberi ſi ſuper ea ſirmatione, quotque itidē vt compe tat æquitas, vide apud Ro. ſ. eod titu. in lib. vij. parte.

ſ Id eſt q̄ ex nouis legib. dantur: vt ex ſenatuſc. Terty. & Orfi. & l. tutelas in fi. ff. de c. dim. Ang.

Pet. Hę re litas p capitis diminutionē minimā q. ſ. doq; pditur quandoq; nō.

ſulto deferuntur, non prætorias ſucceſſiones, vt ibi.

a Ex lege duodecim tabularum. Sic ff. e. ad ſenatuſc. Tert. & Orfi. l. j. §. capitis. ſic ff. de ſuis & le. l. capitis.

b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam ſenatuſconſulto delata? Reſpon. quia illa agnatis defert, quę agnatio per capitis dimi nutionem minimã tollitur: at ſenatuſc. filio, qui matri eſt cognatus, & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimã: vt ℑ. de leg. agna. tut. §. j.

c Vulgò quæſiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt ℑ. de nupt. §. ſi aduerſus. multo magis in naturali tantum. vt C. eod. l. penul.

d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, niſi erat mater illuſtris: tunc enim cũ legitimis ab inteſtato nõ veniũt, ſecus in naturalib. ex licita conſuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.

e Admitti. Nunquid hodie ſuccedit vulgò quæſitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. ſui. §. vlti. Sed tamẽ diſtingue, aut ex tali coitu, q poſſit damnari, vt inceſt⁹, adulterij ne farij, & ſimilit: quo caſu non ſuccedit, cum ob hoc ipſum damnãdus eſt: vt in dicta authen. & ff. ſolu. mat. l. ſi ab hoſtibus. 1 aut nõ: & tunc ſuccedit matri, vt hic: non patri, cum ſit incertus. nam & ſi habet certũ patrem naturalem, non tamen ſuccedit ei, niſi in duabus vncijs ab inteſtato. non extantibus legitimis, alias in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui. §. diſcretus. col. vij.

1 De æquitate in canonica. a parẽtibus ſunt alẽdi. c. cum haberet, de eo qui du. i mat. quã pol. p adulter. ex quo in ferũt do. q pater põt ichn quere baſtardis p dote & alimẽtis, ſed vlita iu fraudẽ ſi relinquat ſm Ange. 2 Dic q l hẽditate pars deficiẽti accreſcit etiã inuitis. Fallit primo ſi ſuſ ſpãli deficiat. Itẽ ſi ope exceptiõis. Itẽ ſi tute diuerſo ſuccedat. Itẽ in plurib. paribus pueniẽtibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ teſtamẽto ſm Ange. † In ſeri ptis exemplaribus legit, & licet ante deceſſe rint, quã adierint ad &c.

duodecim tabularum a deferuntur. b

Etiam filius vulgò quæſitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouiſsimè ſciendũ eſt, etiã illos liberos, q vulgo c quæſiti ſunt, ad matris hęreditatẽ d ex hoc ſenatuſcõſulto admitti. e

Quoties pluribus legitimis hæredibus delata eſt hæreditas, nõ adeuntium portio adeuntibus adcreſcit: quòd adcreſcendi ius ad hæredes quoque transfertur.

Si ex pluribus f legitimis hęredibus quidã omiſerint hęreditatẽ: vel morte, vel alia cã g impediti fuerint quò minus adeãt, reliquis q adierint, h adcreſcit i illorũ portio, & licet antè deceſſerint, † k ad hęredes tamen eorum pertinet. l

TITVLVS V.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

quam illi repudiarẽt, vel ante quã adirent illorũ portionem. non autem ante, quam ſuam partem adirẽt: imò ad inerant, vt ſequitur. aliàs non tranſmitterent olim, vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. in nouiſſimo. niſi in perſonis liberorum, vt C. de his, qui ante apert. tab.

ADDITIO Hoc verũ, niſi in hæreditate aſcendentium ex vtraque linea. nõ in hæreditate tranſuerſalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos, ad poſteritatem non tranſmittitur. Suus tranſmittit ad quoſcunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.

l Pertinet. Scilicet, augmentũ ſupradictum, vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Continuatur per ipſum tex. in prin. ad præcedentia. Vel ſic, & clarius, Quia ſupra de ſucceſſione ſuorum & agnatorum dictum eſt: & quia poſt illos vocantur cognati: ideo ſequitur de ſucceſſione cognatorum.

† Legitimos .i. agnatos. Cõtinuatio. Aliàs quorum. † Cognatio eſt de iure, natu rali, ideo capitis diminutione non tollitur. ℑ. de cap. dimi. §. quod autẽ. Ange. l'ex. Diuiſio.

Vbi defuncto neque ſuus hęres, neque agnatus ſupereſt, tunc proximiores cognatos, id eſt, per fœminas ortundos, ad ſucceſſionem vocat prętor, in quorum numero ſunt emancipati agnati, ſolis tamen fratre, & ſorore demptis.

Poſt ſuos m hęredes, eoſque, quos inter ſuos hęredes prætor n & cõſtitutiones o vocant, & poſt legitimos, quo numero ſunt adgnati, p & ij, q quos in locũ agnatorũ, tã ſupra dicta ſenatuſconſulta, r quã nr̃a crexit cõſtitutio, s ꝓximos t cognatos ꝓ tor vocat, qua parte naturalis cognatio † v ſpectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; x ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habent, y ſed a Prætore tertio

Poſt ſuos. Iſte tĩ. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui ſunt cognati. Tertio, vſque ad quotum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

m Suos. Vt ℑ. de hæred. quæ ab inteſt. §. j. & ℑ. de ſerui. cogna. § j.

n Prætor. Vt ℑ. de hære. quæ ab inteſt. §. emancipati.

o Conſtitutiones. Vt ℑ. de hære. quæ ab inteſt. §. quibus. verſic. necnon. §. & item vetuſtas, verſi. diu.

p Agnati. Vt ℑ. de legi. agn. ſuc. in priu.

q Et ij. Scilicet qui ſunt de numero legitimorum.

r Senatuſconſulta. Vt ℑ. proximis duobus titulis.

s Conſtitutio. Vt ℑ. de leg. ag ſuce. §. hoc etiam.

t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. ſiue vnus ſit, ſiue plures. & inſpicitur quis proximior ſit eo tempore, quo bonorum poſſeſſio defertur: vt ff. eodem. vnde agnati. l. prima. § proximus. & § gradatim.

u Cognatio. Nunquid ergo inter ſeruos datur hæc bonorum poſſeſſio? Reſpond. etiam, ſi ſiat poſtea liberi nõ datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet, & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis: quia nõ videtur ibi naturalis cauſa? Reſpon. ſic. quia quibus agnaſcitur, & cognaſcitur: vt ff. eo. vnde. cog. l. j. §. cognationem. Accurtius.

ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide ℑ. de hære quæ ab inteſt. §. et ij, qui. ver. poſt mortẽ. in fi.

x Quique. breue dei et eſſe illud, que.

y Non habentur. Vt ℑ. n. j. ſciendum.

f Si ex pluribus. Iſte. § eſt communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulũ. & de iure accreſcendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eod. l. j. §. ſi nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. Idem etiã eſt in his, qui de iure prætorio ſuccedunt. vt ff. de bonor. poſſeſ. l. iij. in fin. & l. iiij. & v.

ADDITIO. Nota, quòd iſte §. eſt lex. ff. de ſuis & legitima. hæred. & incipit. Si ex pluribus.

g Alia cauſa. Vt ſi defecerit conditio ſub qua inſtituti erant: vt ℑ. quib. mod. teſt. infi. §. poſteriore.

h Adierint. Sic ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. ibi, Cæterum prout,

i Accreſcit. Sed pro qua parte? Reſpond. prout erant inſtituti. vt C. de cadu. tol. §. is ita. & ℑ. de vulga. ſubſti. § j. 2 itẽ nunquid eſt neceſſe iterum adire? Reſpon. non niſi quando ex alterius perſona, puta ſerui, fit mihi augmentum: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi ſolus. in j. reſpõ. & in fine legis.

k Ante deceſſerint. Qui accreſceret eis. Vel dic ante,

Tertio

a Tertio ordine. Nam ſunt quatuor ordines ſuccedendi: vt ſſ.ſi tabu.teſta.nul.extab.l.j.

b Exceptis. Nam iſti inter legitimos numerantur.

c Quos.ſ.fratres emancipatos & ſorores. Accur.

d Lex Anaſtaſiana. Quã non habemus, ſed de ea habetur mentio C.de legi. tut. l.iiij. & de legi.hæred. l.fi.§.j. Accurſius.

e Integri iuris. Id eſt nõ emancipatis.

f Diminutione. Tertia partis forte.

g Eos.ſ.fratres emãcipatos. Accur.

h Cognatis. Scilicet anteponit: & ſic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.

i Eos etiam. Non ſolum agnatos capite minutos: vt ſupra &c.

k Tertio gradu. Scilicet cognationis.

l Liberi. Vt ĩ.de hæred.quæ ab inteſt.§: admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum eſt: vt habetur C.de adop.l.penult. Ang.

m Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

n Species eſt. Nam agnatio genus eſt. Cõſanguinitas, eſt illa, quæ inter fratres tñ eſt: vt ſſ.de ſuis & legit.l.ij. primo reſpon. & ſupra de legit. agnat. ſucceſſio §.j.

Conſanguinitatis ius eſt ſpecies agnationis. Conſanguinitas eſt inter fratres.

o Cognati ſunt ſibi. Sic ſſ.eodem, l.ſi ſpurius.

p Itaque omnib*. Inter ſe & cum matre: vt ſſ.vnde cogn. l.hac parte.

q Hoc loco. Iſte §. cõmunis eſt ad totũ iſtum titulum, & illum ĩ.de legit.agna. ſucceſ. ſic ĩ.titu.j.§. fina.

r Legitimis. Scilicet agnatis.

Proximitas.

ſ Proximitatis. Id eſt, cognationis.

t Prætor. cauté tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accurſius.

v Vſq; ad ſextum. Imò videtur, q vſque ad quintum annum vocent̃, tam agnati, quam cognati: vt ſſ.de veteri.mili. ſuc. l.ij.fin. Sed reſpon. illa etiam in caſtrenſibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic, q ibi ita erat de facto, ſ.quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic, q prima ſolutio pbat̃, & nõ ſtat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: ſed ibi ſpeciale: q̃a ius priuilegiatũ, quod non trãſit ſicut ius commune. Ang.

ordine a vocant̃: exceptis b ſolis tantũmodo fratre, & ſorore emãcipatis, nõ ẽt liberis eorum, quos c lex Anaſtaſiana d cũ fratrib. integri iuris e cõſtitutis, vocat qdẽ ad legitimã fratris hǽditatẽ, ſiue ſororis: ñ æqs tñ partib*, ſed cũ aliqua deminutione: f quã facile eſt ex ipſius cõſtitutionis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ paſsi nõ ſunt: tñ anteponit eos g & pcul dubio cognatis. h

Tranſuerſales per lineam femininam, & liberi in alterius familia adoptiua exiſtẽtes vocãt̃ ex iſto ordine. Ar.

Eos ẽt, i q p fœminini ſexus pſonas ex trãſuerſo cognatiõe iũgunt̃; tertio gradu k pximitatis noĩe ptor ad ſucceſsionẽ vocat. Liberi l quoq;, qui in adoptiua familia ſunt, ad naturaliũ parentum hǽreditatem hoc eodem gradu m vocant̃.

Vulgò quæſitus non habet agnationem, ſed cognationẽ: ideo ſuccedit matri, & alijs ex ſua linea deſcendentibus iſto ordine. Are.

Vulgò q̃ſitos nullos habere adgnatos, manifeſtũ eſt. cũ adgnatio a pr̃e ſit, cognatio a matre. hi aũt nullũ patrẽ hẽre intelligunt̃. Eadẽ rõne ne iter ſe qdẽ pñt videri cõſanguinei eſſe: q̃a cõſanguinitatis ius ſpẽs ẽ n adgnationis. Tñ ergo cognati ſũt ſibi, o ſicut & m̃ri cognati ſunt. itaq; oĩbus p iſtis ex ea parte cõpetit bonorũ poſſeſsio, qua pximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati ad decimum vſq; gradum, cognati verò in ſextum, ad hæreditates ex inteſtato admittuntur.

Hoc loco q & illud neceſſariò admonendi ſum*, adgnationis qdẽ iure admitti aliquẽ ad hǽditatẽ, & ſi decimo gradu ſit: ſiue de lege duodecim tabularũ q̃ram*, ſiue d edicto, quo ptor legitimis r hǽdib. daturũ ſe bonorũ poſſeſsionẽ pollicet̃. Proximitatis ſ verò noĩe iis ſolis ptor t bonorũ poſſeſsionẽ pmittit, q vſque ad ſextum v gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo x ſobrino, ſobrinaq; nato, natæve. y

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiuſce tituli perfectam notitiam, veramq; graduum cognitionem intus, & in cute oculari quadam inſpectione aſſequaris, ad cuiuſdã arboris figurã, quæ non ab re hic inſeritur, accurrito. Ad hæc ſi, quid ſit cognatio, quid gradus, qd linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ ſignificationes ſcire concupiſcas, ampliſſimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandectarum triceſimooctauo lib. decerptus, omnia egregiè tibi ſuppeditabit.

HOc loco ne-

x Et ſeptimo. Subaudi, qui ſunt.

y Natæve. Sed nũquid ſunt alij in ſeptimo gradu? Reſp. multi & alij eſſe poſſunt: vt colligit ĩ.ti.j.§.vj. Item & quare magis hi vocantur, quã alij in ſeptimo gradu? Rñd. quia hi reſpiciunt inferiut lineã trãſuerſalẽ, alij oẽs ſuperius: vt arg. ſſ.vñ liberi. l.ſcripto in fi. Sed nũquid corrigit̃ hodie diſtinctio huius §. per Authent. de hæredi. ab inteſt. §.j. coll.ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? P. dicis omnes in infinitũ ſuccedere, & ſic corrigi, quod hic dicit̃. Nos oẽs vſque ad x. gradum vocamus: non autem trahim* agnatos ad cognatos, cum extendere ſucceſſionem debeamus: id eſt velim*. vt ĩ.de bo.poſ.§ adhuc. arg. ĩ. de pa. cõ. l.lege. & in Authen.de nup. §.deinceps.colla.iiij.

ADDITIO. Qđ dictum eſt, patet. in authen. in ſuc, C.de ſuis & legi.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniã in ſuccedẽdo admittit̃ q eſt pximior in gradu: vt cõprehendat̃ quoto gradu quis ſit, ponitur iſto tit.

HOc loco. Iſte titulus diuiditur in plures partes. Primo continuat mãm. Secundo, incipit denumerare gradus. Tertio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, haſtenus. Quarta ibi, Agnationis.

z Hic colligit pr ex verbis gl. q nõ liceat ducere arg. ab enũtiatiuis verbis legis, q ſæpe accidit, vt hẽ i l.ex his. C. de teſta. mil. Cognati & agnati pariter ſuccedũt hodie vſque ad decimũ gradum.

Sol. ibi maior tractat ad minorẽ quia cõſtat partes: hoc conuenit ſe. ad hoc facit cõſtat d mẽte legis ſucceſſionẽ ampliare voluiſſe. Præterea eũ text. hodie vocet cognatos & agnatos: cõſtat eos cẽſeri legitimos & vt legitimos ſuccedere vſque ad decimũ gradũ, vt hic. arg. ĩ.e.in pri. Ang.

† Similis tit. ẽ ſſ.de grad. affi. Cõtinuatio.

Diuiſio.

Neceſſa-

ceſſariũ a eſt exponere, quemadmodũ gradus b cognationis numerẽtur. Quare in primis admonẽdi c ſumus, cognationẽ aliã ſupra numerari, aliã infrà, aliã ex tranſuerſo, d quæ etiam a latere dicitur. Superior cognatio ẽ parentum, inferior liberorum, ex trãſuerſo fratrũ, ſororumve, & eorum qui, quæve ex his generãtur: & cõuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et ſuperior quidem, & inferior cognatio a primo gradu incipit. at ea q̃ ex trãſuerſo numeratur, a ſecundo. e

Ponit pſonas primi gradus, tã aſcẽdẽdo, quã deſcẽdendo.

Primo gradu eſt ſupra pater, mater: f infra filius, filia. g

Auus, & aliæ perſonæ hic enumeratæ, ſunt in ſecũdo gradu. Aretinus.

Secundo gradu s̃. auus auia: j̃. nepos neptis: ex trãſuerſo h frater, ſoror.

Proauus & aliæ perſonæ hic poſitæ, ſunt in tertio gradu cognationis: Ang.

Tertio gradu s̃. proau⁹, proauia: j̃. pronepos, proneptis, ex trãſuerſo i fratris ſororisq; filius, filia: & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus k eſt, frater patris, qui Græce l πατράδελφος appellatur. Auũculus eſt frater matris, qui Græcè μητράδελφος dicit: & vterque ꝓmiſcuè θεῖος appellatur. Amita † eſt patris ſoror, quæ Græcè πατραδέλφη appellat. Matertera verò matris ſoror quæ Græcè μητραδέλφη dicitur: & vtraq; ꝓmiſcuè θεία appellatur.

Qui diſtat à ſtipite per tres perſonas, vel gradus, tam in lineà aſcendenti, quam deſcendenti: directò eſt in quarto gradu: ſed in linea trãſuerſali ſi diſtat per duas perſonas. Aretinus.

Quarto gradu s̃. abau⁹, abauia. j̃. abnepos, abneptis. ex tranſuerſo fratris, ſororisq; nepos † m neptisve, & cõuenienter patruus magnus, n amita magna, ideſt, aui frater, & ſoror, item auũculus magn⁹, o & matertera magna, i. auiæ frater, & ſoror cõſobrinus, cõſobrina, id eſt q, quæve ex ſororibus, aut fratrib. procreant. * Sed qdã rectè cõſobrinos eos ꝓpriè dici putãt, q ex duab. ſororib. progenerãtur, quaſi ꝯſororinos: Eos verò, qui ex duob. fratrib. progenerant, propriè fratres patrueles vocari: ſi aũt ex duob. fratrib. filiæ naſcuntur: ſorores patrueles appellari. At eos, qui ex fratre, & ſorore ꝓgenerant, amitinos propriè dici putant. Amitæ tuæ filij cõſobrinum te appellãt, tu illos amitinos.

Atauus, & atnepos, & aliæ perſonæ hic enumeratæ, ſunt in quinto gradu. Aretinus.

Quinto gradu s̃. atau⁹, atauia. j̃. atnepos · atneptis, ex trãſuerſo fratris, ſororisq; pronepos, proneptis, & cõueniẽter propatruus, proamita, id eſt ꝓaui frater, & ſoror: & proauũcul⁹, & ꝓmatertera, id eſt, ꝓauiæ frater, & ſoror. Item fratris patruelis, vel ſororis patruelis, conſobrini, & conſobrinæ, a-

a Neceſſariũ. Sed quid ad nos de his? Respondet propter hæreditates, quæ p gradus feruntur: & tutelas, & propter teſtimonia non dicenda: vt ff. eod. de grad. affini. l. iuriſconſultus.

b Gradus. Quid ſit, dic vt j̃. eodem, §. hactenus.

c Admonendi. Sic ff. eod. de grad. affini. l. j.

d Aliam ex tranſuerſo. Hæc ſupflua videtur: vt ff. eod. l. ſtemata. contra. So. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in directa.

e A ſecundo. Sed quare non a primo? reſpon. cum ego patri meo ſim in vno gradu, & ipſe pater fratri meo in alio: & ſumus ergo in duobus gradib. ego cũ fratre facto aſcenſu ad patrem, quaſi p quendam gradum: vt ff. eod. l. iuriſconſultus §. gradus. ſed nullus ex tranſuerſo ꝓximior fratre inuenitur: ergo non poteſt inueniri primus grad⁹ a latere: vt hic & ff. eo. de gradu. affi. l. j. in prin.

f Pater, mater. Si pater eſt mihi i primo, & ego ſibi in alio primo: ergo ſumus in duobus? Reſpon. non ſequitur nã ſum ei in primo, ita quòd in eodem, & inter me & ipſum vnum tantũ gradũ facimus ad ſimilitudinem feneſtræ: nã duæ columnæ ex lateribus vnam faciũt feneſtram, tertia autem adiecta fiet alia feneſtra. & ita i gradu perſona adiecta etiam vna deinceps facit gradum: vt j̃. eod. §. hactenus.

ADDITIO.

Nota hanc gloſſ. q ad faciẽdum vnum gradum primũ non ſufficit ponere vnã perſonam, ſed duæ perſonæ primæ faciũt vnum gradum, qui primo gradu facto ex duabus perſonis vnaquæq; perſona ſola, quæ poſtea adiungitur, facit alium gradũ ad ſimilitudinẽ feneſtræ: quia neceſſariæ ad perficiendum vnam feneſtram requiruntur duæ columnæ: poſtea vnaquæque columna ſuperaddita facit aliam feneſtram. Ang.

g Filius filia. Qui licet multi ſint, omnes tamen ſunt patri in primo: inter ſe autem in ſecundo: vt ff. de grad. affin. l. iuriſconſultus. §. tranſeamus.

h Ex tranſuerſo. Nunc de hoc gradu incipit: cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur: vt ff. eod. l. j. in prin.

i Ex tranſuerſo. Not. cautè, quòd etiam illi, qui ſunt ex tranſuerſo, diuiduntur in ſuperiorem, & inferiorem lineam: & ſic repeties in ſequẽ. gradibus, & quandoque in parentibus: vt j̃. eo. §. iiij.

k Patruus. Vnde verſus: Sunt patrui patris fratres, amitæque ſorores: Frater auunculus eſt, ſoror eſt matertera matris.

l Græce. Id eſt patroos vt clarè patet ex text. dicit frater patris, & mitroos, frater mris: & vterque poteſt dici theios. Similiter patradelphe, eſt ſoror patris: Mitradelphe vero, ſoror matris: & vtraque theia dicitur.

m Nepos. Hoc inferius reſpicit.

n Patruus magnus. Hoc refertur ad ſuperiorem lineam tranſuerſalem.

o Auunculus magnus. Hoc autẽ conſtat, q qui eſt mei patris patruus, mihi erit magnus patru⁹, qui meæ matris auũculus eſt, mihi erit magnus auunculus. Sed quid ſi erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Reſpondit. Ioan. omnem illum mihi eſſe patruum, vel auunculum magnũ, q eſt meo patri, vel matri ſimplex: vt ff. eo. de grad. affi. l. iuriſcon.

Cognatio trãſuerſalis quare nõ icipit a primo gradu.

i In plano n. de iur ciuili nõ eſt gradus, & iterũ a pſe d ſcẽdẽs ad filiũ, & ẽ ſecundus grad⁹. de iure aũt canoni. ñ aſcẽditur ad ſtipitẽ, imò p lal tus eiũ l linea plana fit copulatio: vt p Ang. hic, & j̃. e. §. hactenus.

† Amita dr quaſi a me tertia vel quia a pre meo amata fit nã pl⁹ ſorores a fratrib⁹, quàm fratres diligi ſolẽt. Aegi. Pet.

Iſta gl. non eſt Accu. ſed additio.

† Hic dicũt Nico. & Ang. q filius fratris dicit nepos, p hũc text. & in l. pfecta. C. de don. quæ ſub mo. ſed hi textus nihil faciũt. dicit tñ Ly. q quãque capit nepos p filio filij. quãque & improprie pro filio fratris: vt in gl. j. & in l. auunculo. ff. de don. cau. mor. tex. in x. Co. qui. mo. feu. §. ſimiliter. l. ſic Auguſtus Cæſaris nepos ex ſorore dict⁹ eſt. Aegi. Pec.

* Aliàs q ve ex fratrib⁹ progenerant, aut ſororibus. Sed &c.

l. iuriſconſultus. §. patruus. & C. de ſucceſſo. edict. l. j. Sed Ro. con.

a Filius, filia. Iſti nominatiui regunt ſuperiores genitiuos ab illo verb. Item fratris &c. Et ſunt omnes iſti in quinto grado lineæ collateralis reſpectu deſcẽdentium.

ADDITIO Gradus ſecundum doct. aliter diffinit, Gradus eſt diſtantia vnius perſonæ ab alia in linea conſanguinitatis. Vel eſt habitudo diſtantiũ perſonarum qua cognoſcitur quota agnationis, vel cognationis, ſeu affinitatis diſtantia.

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius ſobrino, b propius ſobrina; † hi ſunt c patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ perſonæ hic enumeratæ ſunt in ſexto gradu.

Sexto gradu ſupra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trãſuerſo fratris, ſororiſq; abnepos, abneptis, & cõueniẽter abpatruus, abamita, id eſt, abaui frater, & ſoror, abauunculus, abmatertera, id eſt, abauiæ frater, & ſoror. Item propatrui, proamitæ, pauunculi, promaterteræ filius, filia. (Item ꝓpioris ſobrini, ſobrinæve fili⁹ filia.. †) Item ſobrini ſobrineq;, i. qui quæve ex fratrib. vel ſororib. patruelib. vel cõſobrinis, vel amitinis ꝓgenerantur.

Vnica perſona adiecta alteri perſonæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quam in agnatis. Aret.

Hacten⁹ oſtẽdiſſe ſufficiat, quemadmodũ gradus cognationis numerẽtur. Nanq; ex his palã eſt intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe ſemper generata d perſona gradũ adijcit: e vt longe facilius f ſit reſpõdere, quoto quiſque gradu g ſit, quàm propria cognationis appellatione quẽquã denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis ſimilis eſt cõputatio. Et quia facilius oſtenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem, ideo neceſſarium eſt hic arborem conſanguinitatis inſcribi. Areti.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cũ magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo neceſſariũ duximus poſt enarrationẽ graduũ, eos ẽt præſenti libro inſcribi: quatenus poſsint & auribus, & oculorũ inſpectione adoleſcentes ꝑfectiſsimam graduũ doctrinam adipiſci. † k

b Propius ſobrino. Quaſi dicas, qui filius dicitur ꝑpius ſobrino, & filia quæ dicitur propior ſobrina.

ADDITIO. Vel dic, & fortè melius, ſenſum textualem eſſe ꝙ propior ſobrinus, & propior ſobrina ſunt in quinto gradu. Et qui ſint tales, declarat textus ſubiungens, Hi ſunt patrui & cætera. Eſt enim propior ſobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore ſobrina, quòd ſcillicet ſit filia & cætera. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborẽ corrumperet.

c Hi ſunt. Subaudi in quinto gradu lineæ collateraliũ ex parte aſcendentiũ, ſcilicet filius patrui mei magni, & ſimilium, de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc eſt verum, ſi vna ab vna non ſi plures ab vna: vt ff. eo. l. iuriſconſultus. §. tràſeamus. & hoc eſt verum ex omni ordine graduum ſecundũ nos. ; Sed ſecũdum canones ex latere tranſuerſo aliud eſt: nam quem nos dicimus in ſecundo, ipſi dicũt in primo quem nos in quarto: ipſi in ſecundo, & ſic de ſingulis, vt in Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum conſideratio bona ꝑꝑ matrimonia: ; noſtra etiam bona ꝑꝑ hæreditates quæ per gradus deferuntur: vt j. de bonorum poſſeſſio §. quos autem & ff. eodem, lege iuriſcõſultus. in principio.

ADDITIO. Idem in ſtatutis, & pactis, vbi de pacto non agit, ſcd̃m Ang. hic no. hanc glo. quæ allegatur quotidie, ꝙ in concernentibus peccatum prævalet ius canonicum etiam in terris imperij, & econtra in non concernentibus peccatum, prævalet ius ciuile ẽt in terris eccleſiæ, vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic poteſt colligi definitio gradus, vt dicatur, Gradus eſt numeratio ſingularum perſonarũ cognatione, vel affinitate ſibi coniunctarum, quoto gradu vna perſona diſtat ab altera optime indicans. Dictus quaſi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iuriſconſultus. Accurſius.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes. & quia vltra trinepotem, vel tritauum vocabula nõ inueniuntur ſpecialia: ſed ſuperiores, & inferiores vocantur: vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia ſunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præſcrip. verb. l. iiij. Sed vſque ad quem numeramus? Reſpon. vſque ad vij. cognatorum, & vſque ad x. agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & ſupra titul. j. §. fina. niſi ratione demonſtrandi vellemus vlterius numerare, nõ vtilitatis: licet decretiſtæ hic aliter dicant..

ADDITIO. No. ꝙ decretiſtæ ſocium dicunt ſolum in collaterali linea, non autem in directa, vt ſupra dixi. Si vis ergo ſcire de duobus agnatis quoto gradu diſtant de iure ciuili: incipe ab vno, & computa ab illo deſcendendo ad perſonã mediam ex qua omnes deſcendũt: & poſtea deſcende ab illa vſque ad aliam, quam vis cõputare: & apparebit quoto gradu ſit. Sed de iure canonico incipias a perſona, ex qua deſcẽdũt perſonæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis ſcire quoto gradu ſunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui ſimiliter eſt in ſecundo gradu. vnde quoto gradu quilibet diſtat a ſtipite, tali gradu ſunt inter ſe: remotior autem addit gradum, vt in cap. ad ſedẽ. xxx. quæſtione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo.

h Eodem modo. Scilicet adiecta perſona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demiſſa per aures, Quam ꝗ ſunt oculis ſubiecta fidelib. Certior aure arbiter eſt oculus: & vt ait Candaules in Herodoto magis incredulæ ſunt hominibus aures, quam oculi. Aegi. Per.

k Adipiſci. Vnde quidam habent hic Arborem. Accurſius..

ADDITIO. Et in rei veritate debet eſſe enm text. & gl. illam requirant.

ſa vtroq; ſtare ſi perſonæ de qb. agit, diſtant inæqualiter: toto grado diſtat remotior.

ſ Ipſi. n. incipiũt à pſona ex qua deſcẽdũt illi d quot ú gradu agit. Sed de iure ciuili incipim⁹ ab vno ex iſtis de q̃bus agit, extẽdẽdo ad ſtipitẽ, & ab eo iterũ deſcẽdendo ad aliũ. & quoto gradu diſtat remotior, toto gradu diſtãt iter ſe vt hic ꝑ doctõ.

† Debemus darẽ doctrinã ꝑ modũ magis faciem. Ægi. Per.

† Propi⁹ ſobrino qs dicat, q̃ ité dicã tur ſobrini, eleganter ac diffusè tractat Ant. Aug. emẽdat. li. ij. c. v. Sunt aũt Sobrini, qui ex duob. cõſobrinis naſcunt. Porro ꝓſobrini mei filijs ego ꝓpius ſobrino ſũ, quaſi vno gradu ꝓpior quã ſobrinus. Aliàs ꝓn pior ſobrinus ꝓ pior ſobrina.

† Hæc, q̃ parẽtheſi ãnel uſa ſunt reijcienda eẽ tãquã notha & adulterina eſſet An to. Augu. eo ipſo lo co, quem mõ citauim⁹ quę nec in uetuſtis exẽpla. habẽtur. Debuiſſe autẽ ait Iuſtinianũ con ſobrinos eũ ne poub. ſexto gradu enumeraſſe.

; Et ſic i directa linea aſcendentium nõ eſt differentia:

Inſtit. imper. Cogna-

COGNATIONIS SPIRITVAlis, ſtudioſiſsimis quibuſcunque, præſertim eccleſiaſticis, apta, & vtilis materia.

CHRISTOPHORVS Porcus, iuris vtriuſque profeſſor acutiſsimus, quia difficultates aliquas circa cognationis ſpiritualis materiam hic luculenter tractauit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit abſonum, neque a propoſito alienum. quæ verba talia ſunt.

Quæritur, an ratione cognationis ſpiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quòd inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem ſpiritualem, & filiam ſuſceptam ex ſacro fonte, & hoc ſi iſta cognatio ſpiritualis fuerit cauſata ſiue per ſanctum baptiſma, ſiue per ſanctum chriſma. trigeſima. quæſtione quarta. cap. ſi quis vnus.

Addite. prædictis, quòd ſi maritus, & vxor tenuerint aliquem, vel aliquam ad baptiſmum, vel chriſma, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. capit. ſi quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognationis ſpiritualis contractæ conſtabat inter eos matrimonium: ſecus ſi ex poſt facto fuerit contractum. capit. Martinus Bertam. extra. de cogna. ſpiritu. cum ſua gl. Econtra autem ſi tenueris ad ſacrum chriſma, vel ſanctum baptiſma filium, vel filiam meam ex alia muliere, quàm vxore, non efficitur tibi commater. cap. qui ſpiritualem. xxx, quæſtio. iiij. Ratio, quia in contrahenda cognatione ſpirituali, maritus, & vxor copulant ſibi actiones, & non paſsiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia ſunt duo in carne vna. d. c. ſi quis. in fi.

Sed quid ſi fornicator teneat aliquem ad ſacrum baptiſma, an concubina efficiatur commmater? Videtur quòd ſic. Nam ſicut vxor hoc caſu ideo efficitur commater: qa eſt eadem caro cum marito. d. capit. ſi quis vnus. ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea. xxxij. q. iiij. cap. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum ſententia magis placet: quia abſurdè dictum videretur, quòd ſpiritualitas ſuper re improbata cauſaretur: ex vtraque ſcriptura, & hominum opinione. Non obſtat, quòd concubina & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, id eſt, duo conueniūt in eodem opere carnali. & ita exponit glo. in d. capit. in eo. Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit ſibi commater ante matrimonium? Dicite ꝙ ſic. cap. poſt vxoris obitum. xxx. quæſtio. iiij. Sed quid de filijs duorum compatrum: an poterunt ſimul matrimonio copulari? Dicite ꝙ ſic, ſiue nati fuerint ante compaternitatem, ſiue poſt: dummodo matrimoniū non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. cap. j. & cap. ſuper eod. extra. de cogna. ſpiritu. Chriſtopho. Porcus iuris vtriuſque doctor acutiſsimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiæ, quòd cognatio ſpiritualis, quę impedit matrimonium ↄ̄hendum, & dirimit poſt ↄ̄ctū, oritur ex datione duorum ſacramentorum duntaxat: quæ ſunt baptiſmus, & confirmatio: nō autē ex aliorum datione, ſeu miniſtratione. patet in ca. fin. de cogna. ſpirit. lib. vj. Ratio eſt, quia in baptiſmo renaſcitur: & chriſmatio frontis ipſum confirmat: quod non eſt in alijs ſacramentis. Ioan. And. in d. cap. fin.

Nota vlterius, ꝙ ex hac cognatione xx. ſunt caſus prohibiti, ſcilicet x. ratione baptiſmi, & x. ratione confirmationis, ratione. n. baptiſmi ↄ̄hitur cognatio ſpiritualis impediens, & dirimens, vt dictum eſt,

Primò inter has perſonas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatū, & vxorē baptizantis prius cognitā.
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem:
Parētes baptizati, & vxorem baptizantis prius cognitam.

Secundò inter has perſonas, videlicet inter

Baptizatum, & ſuſcipientem:
Baptizatū, et vxorē ſuſcipientis prius cognitā:
Baptizatum, et filios ſuſcipientis:
Parentes baptizati, et ſuſcipientem:
Parentes Baptizati, et vxorem ſuſcipientis prius cognitam.

Ecce decem caſus prohibiti ratione baptiſmi. Totidem in confirmatione reperies, in qua ſunt, confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui ſcilicet ponit faſciolam ſupra frontem poſt confirmationem epiſcopalem. De hoc vide text.

text.cum gloſſ.in c.j.de cogna. ſpiri. lib.vj. iſta clariſsimè reſerantur per carmina ſequentia.

Spũalis ab his cognatio fit ſacramentis,
Quæ sũt:baptiſmus:ac cõfirmatio frõtis.
Perſonasq; decẽ cõnectit quodlibet horũ.
Baptizans,huius vxor ſi cognita primo,
Ac eius nati ſunt abluto ſociati:
Cũ conſorte thori,baptizãs atq; parẽtes
Fonte ſacro loti,ſunt tali fune ligati.
Baptizans,& ſuſcipiẽs hic æquiparãtur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia ſingularia ſunt,& plurimum vtilia: nec eſt plures caſus reperire, qui matrimonium dirimant.

QVæritur ad propoſitum materiæ præſentis de quæſtione quotidiana, & apud vulgares ſatis dubia. Pone quòd duo, vel plures tenent aliquem in baptiſmo,nunquid iſti inter ſe efficiuntur compatres? Innocentins (& bene) dicit quòd non. Vnde poſſunt adinuicem cõtrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius, & concubina non prohibentur matrimonium contrahere:vt in ca.tanta extra.qui filij ſint legi. ita & iſti qui ſunt compatres ſpirituales reſpectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit text.& ibi gloſ.in cap.fi.xxx. quæ.iiij.vbi dicitur quòd maritus,&vxor non debent aliquem ſimul de ſacro fonte leuare,ne infamentur de facto.nam vulgares exiſtimant illos eſſe compatres.Hæc ſunt verba Abba.Sicul.in c.Martinus.extra. de cogna. ſpiritua. De hoc in ſummula pauperum.

Vnde verſus.

Maſculus & mulier puerum de fonte leuantes
Legitimè iungi poterunt;nec ſunt prohibendi.

Quæritur vlterius: Pone, quod tenui aliquam puellam in baptiſmo: volo contrahere cum eius ſorore, an poſsim? Dicendum quòd ſic.pater enim ſpiritualis ſi copuletur ſorori filiæ ſpiritualis, bene tenet matrimonium.xxx.quæſtione tertia.capitulo vltimo.

Vnde verſus.

Duco meæ natæ germanã ſpiritualis.

Quæritur inſuper: Pone, quòd filius meus tenuit in ſacris fontibus filiam, volo cum illa filia poſtquam ad annos nubiles peruenit contrahere: an liceat? Dic quòd ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualem filij ſui carnalis; quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſcendat: vt c.j. &c. ſuper eo.extra.de cogna.ſpiri.non tamen aſcẽdit de filijs ad patrem,cùm iure cautum non reperiatur:& edictum de matrimonio prohibitorium eſt:adeo,quòd cuilibet licet contrahere, niſi expreſse prohibeatur.c.cum apud.extra.de ſponſa.& matrimonio. Hoc notat Ioannes Theutonicus gloſ.decret.in cap.fina.xxx.q.iij. Hoc idem recitat & approbat Ioan.Andr.in cap. j. de cogna.ſpiritua.lib.vj.

Vnde verſus.

Eſſe mei nati coniunx,mihi ſpiritualis
Filia legitimè poterit,nec iure vetat.
Deſcẽdũt,& nõ aſcẽdunt talia vincla.

Multò plura de huiuſmodi materia poſſent adduci:ſed pro nunc hæc ſufficiant. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio ſpiritualis poſsit contrahi, recurras ad Bartol.in l.Gallus.§.forſitan.ff.de libe. & poſthum. ad Ange.Aret. in §. illud. Inſtit.de nupt.ad Ioan.Andr.in regula,Poteſt quis per alium.de regu. iur. in vj.& ad Panor. in c.veniens. extra. de cog.ſpiritua. Deciſionem tamen communem, & magis approbatam potes notare per verſus ſequẽtes: in quibus patet, quòd licet matrimonium per procuratorem poſsit contrahi.ca. fina.de procurat.lib. vj. non tamen cognatio ſpiritualis.

Vnde verſus.

Procurator habet nodos vincire iugales:
Non tamẽ hoc nex' domino dat ſpũales.

Pro præmiſsis. & alijs huc ſpectantibus vide omnino. Quint.Mando.ſuper ſigna.Gratiæ.titu.de diſpenſatio.matrimo. verſic.cognatio ſpiritualis triplex eſt,cum ijs quæ ſequuntur.

DEO GRATIAS.

Hactenus fœde hic hallucinatum eſt. Nam quum trinepos fratris, dicatur quaſi tertius eius nepos, ſicut tritauus quaſi tertius auus .l.fina.§. ſexto gradu. ff. de grad. affin. Clarum eſt, quòd filius trinepotis fratris, non poteſt dici quadrinepos ipſius fratris, quippe qui quartus eius nepos non eſt, ſed tertij tãtùm nepotis ipſius fratris filius. Quamobrẽ repoſuimus in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, filia) ſicuti & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nam nepotem trinepotis fratris, eiuſdem fratris quadrinepotẽ, ideſt, quartum nepotem eſſe nemo ambigit, non quinquenepotẽ, vt praua hactenus inoleuit conſuetudo. Ex aduerſo item huius arboris latere, in penultima cellula ſic emendauimus (Sororis trinepotis filius filia) expunctis his verbis (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinquenepos, quinq; neptis) Subſtituimus hæc, Sororis quadrinepos quadrineptis. Qua autem ratione moti id effecimus. vide glo. vſque ad quintum. §. multis alijs. infra, de ſucceſ. liber. quæ nõ vocat filium trinepotis, quadrinepotẽ, ſed trinepotis filium. Et ratio eſt: quia vltra tritauum, & trinepotem non reperiuntur vocabula ſpecialia, vt vult idem Accurſius, & rectè in §. hactenus. ſupra, eodem. hoc pacto locus hic nimia temporum vetuſtate iã pene obſoletus, impurèque temeratus, germanæ lectioni nobis authoribus nunc primũ, vt ſpero reſtituet. Aegidius Perrinus.

Arbo.

Arboris Ciuilis decimum ad gradum deſcendentis peculiaris declaratio.

Gradus, lineæ, & cōſanguinitatis definitionib. omiſſis, ſciendum, q̃ numeratio punctorū: q̃ ſunt in cellulis, eſt numeratio graduum, habito reſpectu ad cellulam vacuam: a qua oẽs ſumunt nomen, exceptis iſs, q̃ ꝑ geniturā notantur. Hanc Ioan. And. nomine ſui bidelli Petrucciū, vult vocari. Puncti, q̃ ſuperiores ſunt, cōputationē iuris can. denotāt. Illi autē q̃ inferiorē locū retinent, cōputationē ciuilis iuris exprimunt, q̄d canonico ſubeſſe ipſa graduū ſituatio declarat. Ex prædicta cōputatione ſi diligenter inſpicitur, apparet, q̃ in aſcendentium, & deſcēdentiū numeratione ius vtrunq; cōcordat: quia in eis pſona addita pſonæ per carnis propagationem, gradum adijcit. Vt autē hæc arbor cunctis innoteſcat, notandæ ſunt tres regulæ.

Prima, Aſcendentium, & deſcendētium, quot ſunt perſonæ, de quib. quæritur, computatis intermedijs, vna dēpta, tot ſunt gradus inter eas. Verbi gratia: Abauus diſtat a Petrucio quatuor gradib⁹: & ſic de alijs.

Secunda (ſecundum ius ciuile, cuius tantū gratia hæc arbor fuit hic impreſſa) talis eſt: Collateraliū in linea æquali quoto gradu quis diſtat a communi ſtipite, eodem duplicato diſtant inter ſe, vel ſibi attinent. vt P. & pronepos propatrui diſtant viij. gradib⁹, cum abauum ſtipitem facis. Nam ſecundum leges quælibet perſona gradum facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia. collateraliū in linea inæquali quot ſunt pſonæ, ſtipite dempto, tot ſunt gradus. vñ P. diſtat a ꝓpatruo quinq; gradibus. Ab ei⁹ filio, ſex: & ſic de alijs. Non inutile forſitan iudicabit, ſi aliquid de cōputationis diuerſitate inter ius ciuile, & cano. ſubiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipſa graduum mentio facta eſt: niſi vt hæreditas, vel ſucceſſio ab vna ad alteram perſonam inter conſanguineos deferatur. In canonib. verò ob hoc ꝓgenies computatur, vt aptè mōſtretur vſq; ad quotam gñationem a conſanguineorum nuptijs ſit abſtinendum Hac ergo de cauſa, quia hæreditates nequeunt deferri, niſi de vna ad alteram pſonam: idcirco curauit ſecularis Imp. in ſingulis perſonis ſingulos perficere gradus. Quia verò nuptiæ ſine duab. nō valent fieri perſonis, ideo ſacri canones duas in vno gradu conſtituere perſonas. Hæc habentur plene c. ij. xxxv. q. v. & ferme per totam illam quæſtionē. Et hoc idem not. hic Chriſtopho. Porc. in verſi. circa primum, ibi, ſecunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

Chriſtophori Porci in arborem & ipſius intelligentiam quæſtiones plurimum vtiles.

Pro declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda ſunt. Primo qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico: ſecundum vtriuſque iuris rōnum diuerſitatem. Secundo vſque ad quem gradum deferūtur hęreditates, & tutelę. Tertio vſque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto vſq; ad quem gradum poſſit Papa diſpenſare.

Circa primū dicitur, q̃ quoad lineam aſcendētem nulla eſt dña inter ius ciui. & ius cano. Vtroq; n. iure pr & mr ſunt in primo gradu aſcendentiū, & ſimiliter filius & filia deſcendētiū: & ſic ij. & iij. in infinitū: q̃a in dinumeratione graduū in linea aſcendētiū & deſcēdentiū vtrunq; ius habuit reſpectū ad ſtipitē, ſ. ad primū parentē: vt hic, cū gl. xxxv. q. v. ad ſedē. In linea tranſuerſali inter ius ciuile, & ius cano. duplex ē dña. Prima, q̃a iure ciuili frater, & ſoror ſunt in ſecūdo gradu, iure canonico ſunt in primo. Rō differētiæ ſumitur ex regula iuris ciuilis, q̄ dicit, q̃ vnaquæq; pſona adiecta nouū gradum gñat, vt hic, in. ver. hactenus. Vnde cū ego ſim in primo gradu patri meo, ſi naſcatur mihi frater, vel ſoror, ex generatione huius perſonæ cauſat nouus gradus: & conſequenter appellatur in ſecundo. Sed iure can. ideo appellatur in primo: quia ius canonicum nō cōſiderauit dinumerationem graduum in linea tranſuerſali, habito reſpectu ad ſtipitem. i. cōem parentem, ſed cōſiderauit, q̃ duo fratres, duæ ſorores, tribuunt initium lineæ tranſuerſali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cōſtituit. Secūda differentia eſt, quia iure ciuili regula traditur q̃ in linea tranſuerſali ſola perſona adiecta nouum gradū facit, vt hic. iure autē canonico ꝓ regula traditur, q̃ ad cauſandum nouum gradum duæ perſonæ requiruntur dicto c. ad ſedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicum dinumerat gradus rōne copulæ matrimonialis, vnde ſicut ad cauſandum copulam matrimonialē requiritur cōcurſus duarū pſonarū: ita ad cauſandū gradū quo ad eā. Sed ius ciuile dinumerat grad⁹ quo ad hæreditates, & tutelas. vnde cū tutela, & hęreditas deferatur de vna perſona in alteram: nil mirum, ſi vnaquæque perſona generat nouum gradum. iſta fuit rō poſita in dicto capit. ad ſedem.

Quo igitur ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialem, dinumerabuntur gradus ſecūdum ius canonicū: quo autē ad tutelas, & hęreditates deferendas, connumerabuntur ſecundum ius ciuile.

Circa ſecundum dicitur quod vſq; ad decimum gradum deferuntur hęreditates & tutelę: vide iſtis ſ. tit. j. §. fi. cum ſua gl. & ſ. de capit. diminu. §. fi. de leg. agn. tute. in tex. & in gl.

Circa tertiū dicitur, q̃ olim erat ꝓhibita copula matrimonialis vſque ad ſeptimū gradum agnationis vel cognationis incluſiuè: hodie autē eſt ꝓhibita vſq; ad quartū gradū incluſiuè, dinumeratione facta ſm ius cano. c. non debet. extra. de ꝯſan. & affi. Sed hic dubitatur: Pone, q̃ vnus ſit in quinto gradu tranſuerſalium, alius ſit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inſpiciamus perſonam exiſtētē in quarto gradu, illa impeditur. Si inſpiciamus perſonā exiſtentem in quinto gradu, ꝑmittitur. Dicite, q̃ copula eſt ꝑmittenda: quia quoto gradu remotior diſtat a ſtipite, eodē gradu diſtat a quolibet deſcendente. c. fi. extra. de conſan. & affi. Illud tñ eſt palam, q̃ inter aſcendētes, & deſcendentes eſt ꝓhibita copula matrimonialis in infinitum. vñ ſi Adam viueret, vxorem habere non poſſet. §. inter eas. & ibi gl. ſ. de nup.

Matrimonium vſque ad quem gradū ꝓhibetur.

Sed quid de gradu affinitatis? Dicite q̃ licet olim rōne affinitatis eſſet ꝓhibita vſque ad tertium gen⁹, vt aliqui dixere: veritas tñ hodie eſt, q̃ ſolum ꝓhibetur quo ad genus primum: vt no. gl. iij. c. non debet. extra. de conſang. & affinitate.

Sed nūquid ꝑ ꝯiunctionē illicitā cauſatur affinitas? In hoc articulo non parcā in totū verecūdię, Arch. xxxv. q. iij. extraordinaria. dixit ꝑ hāc diſſolui mrimonium: & in hoc bene, ſed nō cauſari affinitatē, ꝓpterea q̃a affinitas eſt irregularitas perſonarum ex nuptijs deſcendentium. l. non facile. §. affines. ff. de grad. vbi ergo nō ſunt nuptię, ibi non cauſatur affinitas. Sed glo. tenuit ꝯtrium in §. affinitatis. ſ. de nup. quę cōmuniter comprobatur per c. tuę. & per c. iordanę. & per c. diſcretionem. extra. de eo qui cogno. conſang. vxo. ſuę.

Affinitas an ꝯhatur ex coitu illicito.

Stat igitur concluſio, ꝙ per illicitam coniunctionem ꝯhitur affinitas. Sed q̃d ſi quis non intrauit claustra vuluæ, in circuitu tñ palpitauit, vel feras reſerauit, ſed opus non expleuit, an ꝯhatur affinitas? gl. in d.c. extraordinaria dicit ꝙ non. Item dicis illud quod nõ dico. Dicit Innoc. ꝙ ad cauſandum affinitatem, requiritur concurſus vtriuſque ſeminis. Sed tñ cauſa euitandi peccata, ius canonicũ, & ſancta mater Eccleſia in dubio præſumunt ex copula concurſum vtriuſq; ſeminis, & maris, & fœminæ interueniſſe. c. iuuenis. extra. de ſponſ. Adde te prædictis, ꝙ ſi aliquis promiſerit alicui illam accipere in vxorem, poſtmodum habeat copulã cum ea ſine aliis verbis, intelligitur validum matrimonium extitiſſe ꝯtum: nec cum alia contrahere poſſet, ſed matrimonium poſtea cum alia contractum eſſet diſſoluendum. c. is qui fidem. extra. de ſponſa.

† Hoc in en nõ eſt affigẽdũ nuuũ titulũ, ſed totũ hũc locũ appẽdicẽ eſſe tituli de Gradibus cognationum exiſtimat Fran. Balduin. hoc ipſo loco nec vllã ſ veruſt. exẽp. eſſe hic ſectionẽ. atque hui⁹ ſuæ ſniæ authorẽ laudat Theophilũ græcum Inſtitutionũ paraphraſtẽ.

TITVLVS VII.

DE SERVILI cognatione. †

Cognationẽ ſeruilẽ, i. ſanguinis neceſſitudinẽ q̃ ſeruorũ filij cũ parẽtib. habẽt, antiqua iura nõ adnumerabãt hodie autẽ ſerui nati, et deĩde manumiſſi, nõ modo parẽtib. ẽt libertate donatis ex inteſtato ſuccedũt, et parẽtes eis. ſed ẽt ſibi inuicẽ, et cũ reliquis fratrib. ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad ſucceſsionem vocantur.

Circa quartum dicite breuiter, ꝙ in gradu aſcẽdẽtiũ, & deſcendentium non poſſet Papa diſpenſare, vt copula matrimonialis ꝯhat. Non poſſet. n. Papa diſpẽſare, ꝙ filia patri copularet. Item nec in linea tranſuerſali in gradu primo. vnde non poſſet Papa diſpenſare, quod fratri ſoror nubat. Item nec in gradu ſecũdo linea exiſtente inæqualiter. vñ nõ poſſet diſpenſare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea verò æquali bene poſſet diſpenſare, vt cõſanguineo copularet, & ita cõiter ꝯcludit in c. literas. extra. de reſti. ſpol. facit. c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium ſemel ꝯtũ an poſſit per Papã diſſolui.

Sed an Papa poſſit diſpenſare, vt matrimonium ſemel ꝯtum diſſoluat? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem ꝯſummatũ, aut nõ, priore caſu nõ põt, poſteriore aũt ſic: q̃a primo caſu effecti fuere duo in carne vna: ſecundo vero nõ. Itẽ q̃a matrimoniũ ꝯſummatũ ſortit̃ nãm ex ꝯſtitutione diuina, ꝯ quã nõ põt Papa diſpẽſare, c. ꝓpoſuit. & ibi, ſ. ius. extra. de ꝯceſ. præb. ſed matrimoniũ nõ cõſummatũ ſortit̃ nãm ex ꝯſtõne Eccleſiæ, ꝯ quam Papa bene poteſt diſpenſare. Iſta eſt glo. ordi. in c. ex publico extra. de conuer. coniug. in glo. h.

Sed nunquid maritus, & vxor poſſunt ſe ſeparare? Dicite, aut copula non eſt ſubſecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito poteſt ſeparare matrimoniũ per ingreſſum religionis. ſecus ſi copula fuerit ſubſecuta. niſi vterque concordauerit, ꝙ vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in ſeculo, ſit talis conditionis, & qualitatis, ꝙ nulla ſuſpicio fornicationis ſiniſtra ſit contra eum. vt quia ſit ætate confectus. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. & cap. cum ſis præditus. extra. de conuer. coniug.

DE SERVILI COGNATIONE.

Cõtinuatio.

Quia ſuprà de cognatione, & ſucceſſione cognatorum liberæ conditionis dictum eſt: nunc quia naturali iure inſpecto inter ſeruos etiam cadit cognatio: & dubitari poſſet, an inter ſeruos eſſet ſucceſſio: de ſeruili cognatione, merito ſubdit. Nec obſtat quòd inter illum tit. de ſucceſ. cog. et iſtum ſit tit. intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur. l. reo. § fina. ff. de duobus reis. Porcus.

Illud certum a eſt, ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, b qua proximitatis c noĩe bon. poſſeſsio ꝑmittitur, nõ pertinere. d

Illud certum. Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit verum ſerui habeat ius cognationis contractæ in ſeruitute. Secundo infert ex rõnibus prępoſitis, videlicet ꝙ nõ ſemp ſeq̃t̃, ꝙ q prior eſt in gradu, potior ſit in iure. Tertio alia melius declarat. Secũda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis. Diuiſio.

CASVS. Dñe, iam video, ꝙ vos vultis tractare de ſerui. cog. & ſpecialem tractatum facere. Nam vos dixiſtis mihi ſupra ti. de ſucceſ. cog. circa quos in bono. poſ. vnde cog. quam prætor palmis agnatis pollicetur, ſola naturalis cauſa ſpectatur: nunquid igitur cognati in ſtatu ſeruili concepti, & nati, & poſtea manumiſſi per bono. poſ. vnde cog. in tertio ordine cauſa naturali inſpecta ſibi inuicem poterunt ſuccedere? Ad hoc rñdet Iuſtin. ꝙ nõ: illud. n. certum eſt, eandem partẽ edicti prætoris qua bo. poſ. iure cogna. permittitur, ad ſeruiles cognationes antiquitus non pertinere. Nec. n. illa antiqua lege talis cogna quo ad onus tutelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde viſum erat hmõi cog. ſeruilem quo ad emolumentum ſucceſſio. non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vſq; ad noſtra tempora ita obtinebant: ſed nos per cõſtitutionem noſtram, quam pro iure patron. fecimus, (quod quidem ius patron. vſque ad tp̃s noſtrum ſatis obſcurum atq; nube plenum, & vndiq; cõfuſum fuerat) & hoc ſuggerente humanitate ſtatuimus; vt ſi quis in conſortio ſeruili conſtitutus ex libera, vel ſeruilis conditionis muliere liberũ, vel liberos habuerit, vel econuerſo mulier ſerua ex libero, vel ſeruo liberos cuiuſcunq; ſexus habuerit, & tandem parentib⁹, & liberis ex ſeruili ventre natis ad libertatẽ peruenientibus, vel dum fortè ipſæ mulieres liberæ erãt. & ita liberi ab illis nati ingenui, & poſtea patres, qui hmõi liberos in ſeruili ſtatu ꝓcreauerint, ad libertatẽ peruenerint, ſtatuimus dico, in omnib. his caſibus. vt oẽs hmõi liberi ad ſucceſſionem patris, vel matris ab inteſtato admittantur, iure patron. in hac parte penitus ſopito. Nam hos liberos non ſolum in parentum ſucceſſionem, ſed etiam parentes in liberorum mutuã ſucceſſionem authoritate prædictæ conſtitutionis noſtrę ſpecialiter vocamus: & hoc obtinere ſtatuimus, ſiue hmõi liberi ex ſeruili matre nati, poſtea manumiſſi ſoli fuerint, ſiue cum alijs, qui poſt libertatem parentum concepti, & nati, ad ſucceſſionem vocentur, ſiue ex eodem patre, vel eadem matre, ſiue ex alijs nuptijs ꝓcreati fuerint. & hoc ſtatuimus ad ſimilitudinem eorum: qui ex iuſtis nuptijs procreantur. Et hoc dicit vſque ad illũ §. repetitis itaque. Cætera plana ſunt vſque ad finem tit. quia non põt caſus poni niſi ſecũdum quod litera iacet. h. d. Franc. de Are.

a Illud. Aliàs eſt hic titulus, de ſeruili cognatione, aliàs non. Accurſius.

b Edicti. Sunt enim quatuor partes ſucceſſionis ab inteſtato: vt ff. quis or. in bon. poſ. l. j.

c Proximitatis nomine. Id eſt, cognationis, vt ſequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet. ſ. Sed illud procedit ſtricto ne poſt liminij: vt ibi not. Ange.

d Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipſe ſuccedat, vel ei ſuccedatur: vt C. commu. de ſuc ceſ. l. ſeruus. niſi in tribus caſibus: vt C. de his qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen. & C. de ſuis & legi. l. apud noſtros. ſ & C. ad Orfi. l. fina.

Computa-

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cū magis iure prætorio, quod naturalē cauſam intuebat̃, deberet cōputari: vt ſ. de hæ. quæ ab inte. §. emācipati. quā ciuili. Sed dic q etiā ad alia, vt ad tutelas, & ſimilia: niſi quo ad nuptias: vt ſ. de nupt. §. illud. & ff. de rit. nupt. l. adoptiuus. §. ſeruiles. i Sed nunquid dñs ex ſui pſona ſuccedit cognatus ſerui? R. nō: vt hic dicitur. Accur.

teri eidem fratri ſuo, & ita frater liberti præfertur patrono, & hoc ſecundū quoſdam, vt hic. Sed Ioan. contra: præfert enim patronum fratri l vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de ſuis & legi. l. inteſta. o. in prin. & ſ. tit. j. §. ſed noſtra. verſi. ſin autem ſine.

nam nec l vlla antiqua lege talis cognatio cōputabatur. a Sed noſtra cōſtitutiōe, quā pro iure patronatus fecimus (quod ius vſq; ad noſtra tempora b ſatis obſcurū, atq; nube plenum, & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerēte cōceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus cōſortio, liberum, vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis cōditionis muliere: vel ecōtrà, ſerua mulier ex libero, vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatē his c peruenientibus, ij, qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatē meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipſi d in ſeruitute e eos habuerint, & poſtea ad libertatē peruenerint: f vt hi oēs ad ſucceſſionē patris, vel matris veniāt, g patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolum in ſuorū parētū ſucceſſionē, ſed etiā alterū in alterius ſucceſſionem h mutuā vocauimus, ex illa lege i ſpecialiter eos vocantes: ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſiue vnà cum alijs, q poſt libertatem parentū concepti ſunt, ſiue ex eodē patre, ſiue ex eadē matre, ſiue ex alijs * nuptijs ad ſimilitudinem eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt.

Cùm de inteſtatorum ſucceſſiōe agitur, liberorū prima habētur ratio: qui etiā, ſi gradus ſint remotioris quæſcunq; aſcendentes, & cognatos quoſcumque proximiores excludūt.

Repetitis k itaque omnibus, quæ iam tradidimus, l apparet, nō ſemper eos, qui parem gradū cognationis obtinēt, pariter vocari: eoque amplius, ne eum quidē, qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cùm enim prima cauſa ſit ſuorum hæredum, & eorū, quos inter ſuos hæredes enumerauimus: m apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorē eſſe, quàm fratrem, aut patrem, matremq; defuncti: cùm aliòqui pater quidem, & mater (vt ſuprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognationis, & abnepos quartò. Nec intereſt in poteſtate morientis fuerit, n an non: quòd vel emancipatus, vel ex emācipato, aut ex fœmineo ſexu o propagatus eſt.

Nouiſſime tamē iure, agnationis & cognationis ſublato diſcrimine, omnes ſimul æquo iure ſuccedunt: ita tamen, vt eorū prior habenda ſit ratio, qui ſunt gradu proximiores.

Amotis p quoque ſuis hæredibus, & quos inter ſuos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrū ius habet q adgnationis, etiam ſi longiſſimo gradu ſit, plerunque r potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, s vel

* Not. q in ſeruis quo ad matrimoniū impediendū ēt poſt manumiſſionē debet eſſe cognatio: vt d. §. illud. quia etiā dicitur eſſe affinitas: vt d. §. ſeruiles. Ang.

† q. d. ſeruos nō habere cognationē quod fallit quoad matrimonia. Ang. Pet.

ADDITIO.

Not. ergo acquiri domino ab inteſt. ſicut ex teſtamento. Et eſt ratio quia ius ſoli defert hereditatem ab inteſt. ſecundum quod ſeruus nihil eſt. l. quod attinet. ff. de re. iur. ſed ex teſtamento defert voluntas teſtantis, quam ius ſequitur. Aliud tñ eſt in monacho, & monaſterio: vt l. Deo nobis. C. de ep. & cle.

b Noſtra tēpora. Loquit̃ Iuſtinianus.

c His. Scilicet parentibus.

d Ipſi. Scilicet parentes.

e In ſeruitute. Idē donec ſerui erant.

f Peruenerint. Scilicet parentes.

g Veniant. Aliud ſi liber factus ſeruus ſuorū manumittat̃. vt ff. vnde cog. l. is q contra. & ſ. de cap. di. § quod aūt. quia eſt ibi, quod ſibi imputetur. Sed nūquid etiam iſte, qui eſt in l. is qui hodie ſuccederet naturali cauſa inſpecta: vt C. de ſuis & legi. hæ. auth. in ſucceſſione? Reſpō. non ſecundum Ioā. quia prætor naturalē cauſam intuebatur: & tamē nō vocabat eum vt dictū ē. Itē ecōtra. C. de ſuis & legi. l. ex libera. Sol. hic nouum ius. Vel 2 ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimonium. Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quō ad ſucceſſiōes.

h In alterius ſucceſſionem. idest, parentes liberis, & econtra excluſo patrono: & hoc ſecundum omnes. Item libertum vnum al-

* Hęc nō eſt bona: qa nō apparet expreſſē de correctione: vt arg. l. præcipimus. in fi. C. de app.

* Aliàs ſiue ex alijs qualiscūq; copulatione nati ſunt ad ſimilitudinem &c.

i Ex illa lege. Scilicet ſupra dicta Græca. Accur.

Iſta cōmuniter approbat̃ per doct. hic.

k Repetitis. Hic §. communis eſt ad omnes titul. ſ. hoc libr. iij. poſitos. & idem in ſequ proxi. §. ſic & aliàs. ſ. de ſuc. co. §. vlti. & ad Orfi. §. fin.

l Tradidimus. A principio tertij libri.

m Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos. vt ſ. de hæred. quæ ab inteſta. §. j. & §. quibus connumerati. & § emancipati.

n Fuerit. Hoc ſubdiuiditur.

o Ex fœmineo ſexu. Qui tamen cum diminutione tertiæ partis ſuccedit huius legis tempore ſ. de hære. quæ ab inteſta. §. item vetuſtas. verſi. diu. hodie ſine diminutione: vt in Authē. de trien. & ſem. §. nec non. col. j.

p Amotis. Idest, ceſſantibus ſuis. Fallit adhuc hæc regula, qui prior eſt in gradu &c. vt eod. §. toties. Accur.

q Integrū ius habet. Idest capite minutus non eſt. ſic ſ. de ſuc. cog. j. reſpō. ſ fin. nā ſecus eſſet, ſi eſſet capite minut⁹: quia illæ ſucceſſiones, quæ veniunt ex leg. xij. tab. pereunt p min. ca. di. vt ſ. ad ſenatuſcon. Orfi. §. ſciendum.

r Plerunque. Propter fratrem, & ſororem emācipatos. vt j. e. ibi, exceptis. Item propter quoſdam cognatos, quī uocantur vt agnati: vt ſ. de legit. agna. ſucce. §. hoc etiā. Itē propter patrem, qui filium emācipauit: vt ſ. de legit. agna. ſuc. §. fin.

s Nepos. Qui eſt in v. gradu agnationis.

roris filij filiæue ad auunculi ſucceſſionẽ vnà cum filijs fratrum defuncti (nõ etiã cum ipſis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita ſcilicet, non in ſtirpes.

Hoc etiã addendũ nr̃ę cõſtitutiõi exiſtimauim⁹, a vt transferat̃ vnus tantũmodo b gradus a iure cognatiõis in legitimã c ſucceſsionẽ: vt non ſolùm fratris filius, & filia (ſecũdũ quod iã definiuimus) ad ſucceſsionẽ patrui ſui vocentur: ſed etiã germanæ d conſanguineæ, vel ſororis vterinæ e filius, & filia ſoli, & non deinceps f perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui ꝑueniãt: & mortuo eo, qui patruus quidẽ eſt ſui fratris filijs, auunculus autẽ ſororis ſuæ ſoboli: ſimilimõ ab vtroque latere ſuccedant, tanquam g ſi omnes ex maſculis deſcendentes legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater, & ſoror ſuperſtites h non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, & ſucceſſionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus ſemoti: videlicet hæreditate non in ſtirpes ſed in capita i diuidenda.

Licet ſint plures agnati: tamẽ ſolus proximior in gradu vocatur. Et ſi plures ſunt in ꝓximiori gradu, omnes ſimul vocantur. h d. Ang. Aret.

Si plures ſint k gradus agnatorum: aperte lex xij tab. proximũ vocat. Itaq; ſi (verbi gratia) ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. l Et quàuis † ſingulari numero vſa lex duodecim tabularũ proximum vocet: tamen dubium nõ eſt, quin ſi plures ſit eiuſdẽ grad⁹, oẽs admittant̃. † Nã & ꝓpriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamẽ non dubium eſt, quin licet vnus ſit gradus adgnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inſpicitur tẽpore teſtamenti deſtituti quando teſtamentum factum eſt: aliàs autem tempore mortis teſtantis. Areti.

Eum proximiorem agnatum etiã dicimus q deſtituti teſtamenti tempore proximior eſt.

Proximus m aũt (ſiqdẽ nullo teſtamẽto facto quiſquã deceſſerit) ꝑ hoc tẽpus requirit̃, quo mortuus eſt is, cuius de hr̃ditate quęrit̃. n ꝙ ſi facto teſtamẽto, quiſquã deceſſerit: ꝑ hoc tẽpus requirit̃ quo certum eſſe cœperit nullũ ex teſtamẽto hæredẽ exiturum. tũc enim o ꝓpriè quiſque * inteſtatus deceſsiſſe intelligitur. Quod quidem longo aliquando tẽpore p declarat̃. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus eſſe incipiat qui moriente teſtatore, non erat proximus.

Lege duodecim tab. ceſſabat edictum ſucceſſoriũ de gradu in gradum, (niſi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis perſona defecta, ſequentes in gradu perſonæ nequaquam admittebantur, ſed protinas alteri capiti deferebatur ſucceſſio: quod hac cõſtitutione emendatur.

Placebat q aũt in eo genere r ꝑcipiẽdarũ hęreditatũ ſucceſsionẽ nõ eſſe: s id eſt, vt quãuis ꝓximus, q ſecundũ ea, quę diximus, vocatur ad hereditatem, aut ſpreuerit hęreditatẽ: aut antè, quàm adeat, deceſſerit, nihilo magis t legitimo iure ſequẽtes admittãtur. Quod iterũ pretores iure imperfecto corrigẽtes, nõ in totũ * ſine adminiculo relinquebãt: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluſo. Sed nos u nihil perfectiſsimo iuri deeſſe cupiẽtes, noſtra cõſtitutione, quã de iure patronatus, humanitate ſuggerẽte protulimus, x ſancimus ſucceſsionem in adgnatorum hæreditatibus non eſſe eis denegandam: cum ſatis y abſurdum erat, quod

a Exiſtimauimus. Vt ff. de legit. hære. l. lege xij. tab. §. j. & §. In his.
b Tantũmodo. Id eſt, nõ vlterior, proximior tamẽ ſic, vt ipſæ ſorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt ſequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. ſed neque.
c In legitimã. Scilicet agnatorũ. Ac.
d Germanæ. i. natę ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.
e Vterinę. i. natę ex eadẽ matre tãtum.
f Deinceps. Ideſt, vlteriores, ſiue in gradu remotiores.
g Tanquã. 1 Not. ex hoc tex. quòd iſti improprie ſunt agnati: & ideo non cõprehenderent̃ in ſtatutis loquentib. de agnatis Ang.
h Superſtites. Hoc corrigit̃ ꝑ auth. ceſſante. C. de legi. hęr. qa cũ his admittũtur. Item & in alio qđ ſubijcitur hic §. corrigitur 2 quia in ſtirpes fit diuiſio hodie, ſed poſt hos filios fratrũ fit diuiſio in capita, vt l Authẽ. de hęre. quę ab inteſt. §. ſi igit̃ defunctus neq;. col. ix. & l Aut. vt frat. filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in ſtirpes diuidi, verum eſt, quando cũ alijs, ſcilicet patruis vocãtur nepotes 3 aliàs in capita: vt hic.
i In capita. ĩ. ti. §. in fi. contra Sol. ibi de deſcẽdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accurſi⁹. vide glo. ĩ. §. huiuſmodi. l Auth. de hę red. ab inteſt.
k Si plures ſint. Sic l Auth. de hęr. ab inteſt. ve. §. ſi verò neque fratres. coll. ix. & ff. de ſuis & legi. hęr. l. ij § hereditas.
l Habet̃. Hoc corrigit̃: vt ĩ. dixi per auth. ceſſante. Acc.
m Proximus. Sic ĩ. tit. j. §. cum autẽ.
n Quæritur. Sic ĩ. eodẽ. §. ſunt autem. verſ. non tamẽn.
o Tũc enim. Scilicet cũ nõ adit̃ hæreditas ex teſtamẽto.
p Longo tẽpore. Id eſt poſt mortem.
q Placebat. Scilicet ex l. xij. tab.
r In eo genere. ſ. iure ſucceſſionis.
s Succeſſionẽ non eſſe. Id eſt, ſucceſſorium edictum inter agnatos locum non habere, ſcilicet de perſona in perſonã: ſed inter cognatos ſic: vt infra ſequitur: vt ff. de ſucceſſ. edict. l. j. §. quibus. ſed de ordine in ordinẽ, ſeu de capite in caput ſic: 5 vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & poſt in virũ, & vxorem, vt ſequitur, vt ff. ſi ta. teſta. nul. ex l. j. j. reſpon.
t Nihilo magis. Id eſt, non ideo magis.
u Sed nos. Loquitur Iuſtinianus.
x Protulimus. Scilicet in Græco.
y Cum ſatis. Ratio prima.

Aper-

1 Iſta glo. ẽt nõ eſt Accurſij.

2 Filij fratris ſuccedũt cũ patruo: & in ſtirpes fit diuiſio.

3 Vnde ſi fratrũ ẽ ꝙ ꝓtimus q intrauerit caſtrũ habeat cẽtũ, & plures ſimul intrant ſimul habebũt cẽtũ: & partiãtur inter ſe ꝑ hunc text. Aegi. Per.

4 Id ẽ qñ ſuccedũt nepotes ſine patruo ſuperſtite. ratio qa æqualiter diſtãt a defuncto, ergo æqualiter debẽt ſuccedere vt ĩ. §. j. l. ibi quoniã ſi plures.

† Scilicet æqualiter, & ſic ꝑ capita.

5 Nota ꝑ euidentia ꝙ caput, ſiue ordo ẽ generali⁹ & ſũt quatuor, vnde liberi: vnde agnati: vnde cognati: & vir & vxor. & vnũquodque ipſorũ continet ſub ſe plures gradus, puta in vnde liberi ſũt primo filij: ſecũdo nepotes: tertio ꝓnepotes & ſic ſic deinceps: & eodẽ modo quolibet capite.

* Alias ꝓpriè etiã quiſque &c.

* Aliàs nõ in totum.

cognatis à ꝓtore aptū ē, ᵃ hoc adgnatis eſſe recluſum: maximè ᵇ cùm in onere * qdē tutelarū & primo gradu ᶜ deficiente ſequēs accedit: & qđ in onere obtinebat, nó erat in lucro ꝑmiſſum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hæreditatem filij emancipati, ſi in emancipatione fuerat contracta fiducia. Hodie verò ꝓſumit̃ cõtractā eſſe fiduciam. Are.

Ad legitimam ᵈ ſucceſsionē nihilominus vocat̃ et parens, ᵉ q ꝯtracta fiducia * filiū, vel filiā, nepotem, vel neptem, ac deinceps emancipat. qđ ex noſtra conſtitutione ᶠ oīno inducit̃, vt emācipationes liberorū ſemp videant̃ quaſi ꝯtracta fiducia ᵍ fieri: cùm apud veteres non aliter ʰ hoc obtinebat, niſi ſpecialiter contracta fiducia parens manumiſiſſet. ⁱ

TITVLVS III.

DE SENATVSCONSVLTO Tertylliano.

Lege duodecim tabularū mater nō ſuccedebat filio ab inteſtato, nec econtra filius matri: ſed ex cõſtitutione ſenatuſcõſulti Tertylliani, ſi ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab inteſtato ſuccedebat. Aret.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Continuatio.

Poſt agnatos de quibus ſuprà, ſuccedunt Cog. ideo ſequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius ſint cognati: tñ ex ſpeciali ꝓuiſione ſibi adinuicem vt agnati ſuccedunt: vt infra de ſuc. cog. in prin. ideò poſt alios agnatos, ante cognatos ponit de ſucceſſione matris ad filium, & econtra. Are. Differentia huius tit. & ſequentis notari poteſt in his verſibus. Matri das mœſtæ geniti bona Tertylianum, Fili maternas tibi res dabit Orficianum.

Annota. Filiam etiam nuptui datam in paterna ſemper reſidere poteſtate.

Ex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebat̃, & ꝓponebat ᵏ maſculorū ˡ ꝓgenie: & eos q ꝑ fœminini ſexus neceſsitudinē ᵐ ſibi iungunt̃, adeo expellebat, vt ne qdē inter matrē, & filiū, ⁿ filiāve vltro citroq; hr̃ditatis capiēdæ ius daret: † niſi ꝙ prætores ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſsionem, bonorum poſſeſsione Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris anguſtiæ ᵒ poſtea ᵖ emendatæ ſunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad ſolatiū liberorū amiſſorū, ᵠ legitimam eorum ʳ detulit hr̃ditatem. Poſtea aūt ſenatuſconſulto Tertylliano, qđ diui Adriani tꝑibus factū eſt, pleniſsimè de triſti † ſucceſsione matri, ˢ nó etiam auiæ deferēda cautum eſt: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, ᵗ libertina quatuor ad bona filiorum, ᵛ filiarumve admittatur inteſtato mortuorum, licet in poteſtate parētis ſit: ˣ

ᵃ Apertùm eſt. Id eſt, ſucceſſorium edictum de perſona in perſonam.

ᵇ Maximè. Ratio ij.

ᶜ Gradu. Agnatorum.

Filius eſt pri agnatus.

ᵈ Ad legitimā. Eſt.n. filius agnatus patri ꝓximus: vt ff. de ſuis, & leg. l. filius. quod ius non tollit̃ ꝑ capitis diminutionē: ſicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. iiij. Accur.

* Aliàs in onus.

ADDITIO. Quãuis tñ pr̃ ſuccedat filio ab inteſtato, & ſic ſm̃ tacitā eius volūtatē: vt l. conficiuntur: ff. de iure codic. non tñ ꝯ voluntatē ſi ab ipſo filio aliqd, vel tñ acceperit, qđ ſatis ſit ad legitimā. l. j. §. ſi parens. ff. ſi a par. qs fue. manu. de qua mã dic vt ꝑ Ang. hic.

ᵉ Parens. Secus econtra: vt ſ. titu. j. §. emancipati.

* In qbuſdã excep. q nō ꝯtā fiducia &c. ſed hic contra. Nec Theophi. hoc loco negationē habet.

ᶠ Cõſtitutione. vt C. de eman. li. l. fin.

ᵍ Contracta fiducia. Sic dicendo: ius ſuccedendi in bonis tuis mihi reſeruo. vel etiam ſic: emancipo te contracta fiducia.

ʰ Nō aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. ſecundum naturam. & ſ. de legi. patrõ. tute. l. fin. & j. de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui ſentit incõmodum, ſentire debet commodum, vt dicunt iura ſuperius allegata, & econuerſo. non eſt enim ferendus qui lucrum amplectitur, onus autē ſubire recuſat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro ſecundo. in fi. habent canoniſtæ regulam iuris, qui ſentit onus. de reg. iur. in vj.

ˡ Erat rõ diuerſitatis: qa pr̃ multum cõferebat filio ꝑ emancipationē ſe ſpoliando priuilegijs patriæ poteſtatis, ideo in recõpēſationē admittebat̃ ad eius hæreditate. Ang.

ⁱ Manumiſiſſet. Id eſt, emancipaſſet. ſic ff. quando act. de pe. eſt an. l. j. §. alienatio.

Diuiſio.

Ex duodecim. Totꝰ iſte tit. diuidit̃ in quinq; partes. Primo, ꝙ ex lege xij. tabularū mr̃ ad hr̃ditatē filij, & eꝯ nō admittebat̃. Secundo qualiter admittebãtur ex ſenatuſcõſulto Tertyllia. Tertio, q ꝑſonæ ꝓponebant̃ tunc matri. Quarto conſtitutionē Tertylliani remouet. Quinto remouet alias conſtitutiones. Secūda ibi, Et primut. Tertia ibi, Præferunt̃. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

† Aliàs daretur.

ᵏ Præponebat. Impropriè: ˢ nã cognatos nullo mõ vocabat, vt ſequit̃.

ˢ Nam ꝓpriè non dr̃ ꝓponi illi quod nō ſequit̃ quãuis ꝓpriè ꝓximus dicatur, quē nemo ſequit̃: vt ff. vñ cogna. l. j. §. ꝓximus. Ang.

ˡ Maſculorum ꝓgeniē. i. agnatos: vt ſ. tit. j. in prin.

ᵐ Neceſſitudinē. i. cognationē. nã dicuntur cognati neceſſarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.

ⁿ Matrē, & filiū. Qui adinuicē ſunt cognati: vt j. de ſucceſ. cog. §. vulgo.

ᵒ Iuris anguſtiæ. Nota ius dici anguſtioſum, aliàs iniquum dicit̃: vt j. de ſuc. lib. in prin. & ff. quod quiſque iu. l. iij. in prin.

Ius qñq; dicit̃ iniquum.

ᵖ Poſtea. Poſt legē duodecim tab. & per diuum Claudiū, & per ſenatuſconſultum Tertyllianum, vt ſequitur.

† Succeſſio liberorum eſt triſtis. Ægi. fer.

ᵠ Amiſſorum. Scilicet in acie principis: vt arg. ſ. de exc. tu. in prin. Vel dic, ꝙ gñaliter ſtatuit: vt C. de inof. teſt. l. liberi. pria verior ē.

ʳ Eorum. Scilicet filiorum.

ˢ Auiæ. Etiam hodie auia ſuccedit ſicut mater, vt in Auth. de hære. ab inteſt. §. conſequens. colla. ix.

ᵗ Trium liberorū ius habens. Id eſt, tres habens filios, non aūt in poteſtate: vt ſ. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr̃ etiam ſi ter geminos pepertt; ſecundum ioan. vt ff. de verb. ſigni. l. ter enixa.

ˢ Et ideo nō pōt teſtari, nec codicilla ꝑ ē cum conſenſu pr̃is: vt ꝑ Ang. hic.

ᵛ Filiorum. Quod dic vt ſ. de hære. quæ ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.

ˣ Parentis ſit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorū vxorē alicuius eſſe in poteſtate parentis.

Vxor nõ eſt ĩ poteſtate mariti.

non mariti, niſi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de conduct. inſer. l. ſi vxor tua. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permiſſum ſit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor: vt l. ſicut. cum ibi not. ff. de oper. liber.

me. nã auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. æquiſſimum. §. j. & pater matri: nõ aũt auus ſolus pfert matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. §. his pſequen. colla. vj. Itẽ in Auth. qb. mod. nat. effi. ſui. §. diſcretis. in gl. 9iunge. colla. vj. Item ff. qui pot. in pig hab. l. Claudius. ſic ff. de iniuſt. rup. teſta. l. pen.

vt ſcilicet cùm alieno iure ſubiecta eſt, iuſſu [a] eius adeat hæreditatem, cuius iuri ſubiecta [t] eſt.

Filij defuncti excludũt matrẽ uſq; in infinitũ. Idẽ in patre, & fratre, q ẽt matrẽ excludũt. Soror aũt defuncti unà cũ matre admittitur. Aret.

Præferunt aũt matri liberi [b] defuncti, [c] qui ſui ſunt, quive ſuorum [d] loco ſunt, ſiue primi gradus, [e] ſiue vlterioris. [f] Sed & filiæ [g] ſuæ mortuæ filius, vel filia præponitur [h] ex conſtitutionibus matri defunctæ, [i] id eſt, auiæ ſuæ. Pr [k] verò vtriuſq; [l] non ẽt auus & pauus matri anteponitur, ſ. cùm inter eos ſolos [m] de hæreditate agitur. Frater aũt cõſanguineus tã filij, quàm filiæ excludebat [n] matrem: ſoror autem [o] cõſanguinea pariter cũ mr̃e admittebat. [o] Sed ſi fuerãt frater, & ſoror 9ſanguinei, & mr̃ liberis [p] onerata: frater qdẽ matrẽ excludebat, cõis aũt erat hereditas ex æquis partib. fratrib. & ſororibus.

Abiecta antiqui iuris impietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt ſi ter enixæ non fuerint) inteſtatarum ſucceſſionem excluſis agnatis conſequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cũ matribus forma hic tradita ſuccedunt.

Sed [q] nos 9ſtitutione, quã i Codice [q] nr̃o, nomine decorato poſuim⁹, matri ſubueniendũ eſſe exiſtimauimus, reſpicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculũ, & ſæpè mortẽ ex hoc caſu matribus illatã. Ideoq; impiũ eſſe credidimus, caſum fortuitũ [r] in eius admitti detrimentũ. Si [t] enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabat̃ ſucceſſione ſuorũ liberorum. Quid. n. peccauit, [s] ſi nõ plures: ſed paucos peperit? Et dedim⁹ ius legitimũ plenũ matrib. (ſiue ĩgenuis, ſiue libertinis) & ſi non ter enixæ fuerint, vel quater, ſed eũ [t] tm̃, vel eã, qui quæve morte intercepti [v] ſunt, vt ſic vocent̃ in liberorũ ſuorũ legitimam ſucceſsionẽ.

Mater præfertur omnib. alijs agnatis, exceptis fratribus & ſororib. & cũ ſororib. ſolùm venit ad dimidiam: & cum ſororibus & fratrib. pro virili. [t] Are.

Sed cùm antea cõſtitutiones [x] iura legitimæ ſucceſsionis pſcrutantes partim matrẽ adiuuabat, partim eã prægrauabãt; nec [y] iſolidũ eã vocabãt, ſed ĩ qbuſdã caſib. tertiã ei partẽ abſtrahẽtes, cęteris [y] legitimis dabãt pſonis, [y] in alijs aũt 9riũ faciebant: [z] nobis viſum eſt, [a] recta, & ſimplici via matrẽ omnibus perſonis [b] legitimis anteponi, & ſine vlla deminutione [c] filiorum ſuorũ ſucceſsionẽ accipere: exceptis fratris, & ſororis perſona, ſiue conſanguinei ſint, ſiue ſola cognationis iura habentes: vt

a Iuſſu. Scilicet iure antiquo, cũ quælibet hæditas pr̃i per filium quęreret̃: vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in ſola profectitia, non aduentitia, ſ. exigitur iuſſus: vt C. de bo. quę lib. l. fin §. ſiue econtrario.

Hęc triplex diſtẽctia ſublata eſt p §. ſed nos. ĩ. eo. Ægi. Per.

ADDITIO. No. q. in pfectitijs iuſſus hodie non eſt correctus, ſed eſt neceſſarius vt olim. Idẽ no. glo. in l. fin. §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

b Liberi. Etiã adoptiui: & ita demũ ſi ipſi ſuccedere veline: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

c Defuncti. Scilicet filij. de cuius hęreditate nũc agitur.

d Suorum. Quod dic vt ĩ. de hęre. quę ab inte. §. j. & §. ij. & §. emancipati. & §. dum.

e Primi gradus. Vt filij.

f Vlterioris. Vt nepotes & ſimiles.

Aliàs ſi necum.

g Sed & filiæ. Quaſi dicat non ſolũ nepos ex filio maſculo excludit matrem defuncti, ſed & nepotes ex filia.

h Præponitur. Id eſt, præfertur.

i Defunctæ. Scilicet filiæ.

k Pater. Non adoptiuus: vt ff. eo. l. ij. §. ſed neque auus.

l Vtriuſq;. Scilicet filij & filiæ hoc eſt mariti: huius mulieris volẽtis ſuccedere filio mortuo.

Si vinco vincentẽ te, vinco te, quandoq; fallit.

m Inter eos ſolos. Scilicet auum, & matrem defuncti. Si aũt ẽt ſit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt pater: vt ff. e. l. æquiſſimum §. j. Et not. q hic fallit regula, ſi vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽpo. præſc. l. de acceſſion. bus. §. nam qui

Quartũ ſ' quo mĩ indiſtinctè ſuccedit. Aegi. Per.

n Excludebat. Sed malè hodie: vt ĩ. eo. §. ſed eum.

o Admittebat. Et bñ: vt ĩ. eo. §. ſed eũ.

p Liberis. Trib. vel quatuor: vt ĩ. eo. §. poſtea autem.

q In Codice. Non in eo quẽ habemus: ſed in primo C. repetitæ prælectionis qui non remanſit: quę eſt C. de iure delib. l. ij.

r Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios: cũ ex diuina gratia hoc deſcendat.

Fœminæ q̃ liberis pariebant ſtrenuã nauabant operam olim laudabantur. Aegi. Per.

s Peccauit. Nam ſi peccatum eſt, magis iuſſet mariti: vt C. de leg. hęr. l. lege xij. tab. in ſi. j. reſpon.

t Eũ. Scilicet eũ ſuccedere vult.

v Intercepti. Aliàs interempti.

x Conſtitutiones. Quas nõ habemus, ſecundum Ioan.

y Perſonis. Patruo, & filio, & nepoti patrui: vt C. eo. l. fin. in ſi. j. reſpon.

z Contrarium faciebant. i. nihil dabant niſi prædictis.

a Viſum eſt. Vt C. eodem, l. ſi.

Id eſt in capita.

b Omnib. pſonis. Etiã patri defuncti: niſi in vſufructu & toto, qui hẽbat defũctũ in poteſt. aliàs in- beſtem tm̃. ſed & in hoc caſu hodie eũ in totũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hær. l. de emãcipatis. Iure verò auth. aſcen- dentib. defert̃ æqualiter paternis, & maternis: vt in Auth. de hę. ab inte. §. ſi igitur defunctus deſcẽdentes. collat. ix.

Aliàs & nõ in ſolidũ. ſed aũt dic q. idẽ eſt dicere nec, qđ & nõ, vt per Mãdoſ. in gl. Facult. §. Et taxã. ĩ ver. nec. verſ. Et exponemus nec cõicet, id eſt, & nõ cõicet.

ADDITIO. Dic q. hodie filio defuncto relicta mr̃e, & ſorore, vel fratre aliter ſuccedit, vt auth. defuncto. C. eo. Ang.

c Diminutione. Quę fiebat per agnatos ſupradictos in princip. iſtius §.

Aliàs certus.

Quemadmo-

Cõmodũ ſentiẽs ſẽtias onus.

a Quemadmodum. Quaſi dicat, qui in vno honorat, in alio grauetur. ff. de iure iur. l. eum qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul. Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc caſu eſt hodie idem quod in ſeq. §. vt i Aut. de nup. §. pe. & §. & quoniã. col. iiij.
e Legitima. Quia ſunt ſorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia ſunt tãtũ ex matre ſorores.
g Proſpeximus. In ſucceſſione.
h Conſulere. Scilicet in tutore petendo. Accurſius.

ADDITIO.

Et dic petẽdo, ſ. intra annũ, vt hic. Et iſtam opi. dicit Angel. eſſe communẽ: & eam tenent tanquam magis equã: per l. ſciant. C. de legi. here. quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere ſtatim cũ poteſt. niſi fuerit impedita legitima cauſa. ita quod annũ non tranſcendat.

i Scituris eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet. tut. l. eũ a matribus & maiorib⁹. aliàs ſimiliter non perdunt: vt C. ſi aduer. delic. l. ij. Ac.

k Impuberum. Aliud ſi puberes moriantur: vt C. eod. l. matres.

l Vulgo quæſitus. Niſi mater ſit illuſtris. Sic econtra talis filius illuſtris matri non ſuccedit: vt C. ad Orfic. l. ſi qua illuſtris.

ADDITIO. Idẽ ſi eſſet natus ex damnato coitu: ſecus ſi ex cõcubina etiã illuſtri. vt per Ang. hic.

1 Et ſuſh... etiã eſſe intiorẽ tẽpore mortis mariti etiã ſi poſtea maior facta intra annũ nõ petiuit. Angel.

quẽadmodũ a eã b toti alij ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres, & ſorores, ſiue legitimi ſint, ſiue nõ, ad capiendas hẽditates ſimul c vocemus. ita tñ vt ſi qdem ſolæ ſorores d adgnatæ, vel cognatę, & mater defuncti, vel defunctę ſuper ſint: dimidiã qdẽ mater, alterã verò dimidiã partẽ omnẽs ſorores habeat. Si verò matre ſuperſtite, & fratre vel fratrib. ſolis, vel etiã cũ ſororib. ſiue legitima, e ſiue ſola cognationis f iura habentibus, inteſtatus qs, vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hęreditas.

Quę filiis ſuis impuberi intra anni ſpatiũ tutorẽ petere neglexerit, ab eius ſucceſſione (ſi intra pubertatem deceſſerit) prorſus ſit aliena.

Sed quemadmodũ nos matribus proſpeximus, g ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: h ſcituris eis, i φ ſi tutores liberis non petierint: vel in locum remoti, aut excuſati intra annum petere neglexerint: ab eorũ impuberũ k morientiũ ſucceſſiõe meritò repellentur.

Filio non tantum legitimo, ſed etiam vulgo quæſito mater ſuccedit.

Licet aũt vulgo quæſitus l ſit filius, filiave: poteſt tamen ad bona eius mater ex Tertylliano ſenatuſconſulto admitti.

DE SENATVS-conſulto Orficiano.

Cõtinuatio.

Viſum eſt ſ. ſuperiori qualiter mater ſuccedat filijs per ſenatuſcon. Terty. videamus nunc qualiter filij ſuccedunt matri, quod fit per ſenatuſconſultum Orficianum.

Diuiſio.

P Er contrarium. Totus iſte ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius ſuccedendi tollatur. Tertio, qui ſunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto ſubnectit nouum caſum ad materiam ab inteſtato. Secunda ibi, Sciendũ eſt. Tertia ibi, nouiſſimè. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVS CONſulto Orficiano.

Filius, & nepos veniunt ad hæreditatem matris, & auiæ ab inteſtato ex ſenatuſconſulto Orficiano. Aretin.

P Er contrariũ m aũt liberi n ad bona matrũ o inteſtatarum admittũtur ex ſenatuſconſulto Orficiano, quod Orficio, & Ruffo cõſulibus factum eſt, diui Marci tẽporibus: & data eſt, tam filio, quã filiæ legitima p hęreditas, etiã ſi alieno iuri ſubiecti ſint, & præferuntur q cõſanguineis, r & agnatis defunctæ matris. Sed cũ ex hoc ſenatuſcõſulto nepotes, & neptes ad auiæ ſucceſsionẽ legitimo iure nõ vocarent, poſtea hoc cõſtitutionib. s principalibus emendatũ eſt: vt ad ſimilitudinem filiorum, filiarũq;, & nepotes, t & neptes vocentur.

Succeſſio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciendum aũt eſt, hmõi ſucceſsiones, quæ ex Tertylliano, & Orficiano ſenatuſconſultis deferũtur, deminutione u nõ perimi, propter illã regulã, x y qua nouæ hęreditates legitimę capitis deminutione non pereunt: ſed illæ ſolæ, y quæ ex lege

m Per contrariũ. ſ. Tertylliano. nam ſ. tit. j. tractatum eſt qualiter mater filio ſuccedit: nũc dicit econtra. Vnde verſus: Matri ſuccedes ô nate per Orficianum. inuidiã portat econtra Tertylianum. Accur.

n Liberi. Strictè ponitur p filijs tãtũ: vt ĩ. eo. §. j. verſ. ſed enim. alias contra: vt ff. de verb. ſigni. l. liberorum.

o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum: vt ff. eo. l. j. j. reſpon. imò & ancillarum, dũmodo ſit ſibi facta mora i. fideicomm. libertate præſtanda: vt C. eo. l. ſinali.

p Legitima. Non quia lege xij. tab. daret, imò denegabatur: vt ſ. ti. j. in pri. ſed ſenatuſcõſ. dat, quod vicẽ legis obtinet: vt ĩ. de exec. §. hæc exempla eſt.

q Et præferuntur. Scilicet filij.

r Conſanguineis. Id ẽ, cognatis. Acc.

ADDITIO.

Alibi exponit conſanguineis, id eſt, fratribus: vt l. j. C. eo. tit. & illa communiter tenetur. Ang.

s Conſtitutionib⁹. Quas non habem⁹.

t Nepotes. Idẽ in alijs deſcendentib. ex hac linea dicam. Sed quid ſi nepos iſte fuit conceptus poſt mortem auię? Rñ. non ſic: vt ſ. de hered. quæ ab inteſta §. cum autem dicimus.

u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliã omne ius etiam cognationis tollitur: vt ſ. de cap. di. §. quod autem.

x Regulam. Cuius tenor eſt hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo reſponſo.

y Sed illæ ſolæ. ff. vnde lib. l. ſi. in ſi. contra. Sol. Hic dicit ſolæ, vt excludas eas tantum, quæ ex ſenatuſconſulto

a An aſt in correlatiuis ſeruetur equalitas: vide Bartol. in l. ij. C. de cu. ex lu. li. xj. Angel.

De quo & itẽ libelli ſuper cõfirmatione, quotque itidẽ vi compe tat requirant, vic e apud & e eod. titu. in lib. vij. parte.

† Id eſt q ex nouis legib. dantur: vt ex ſenatuſc. Terty. & Orfi. & l. tutelas in ſi. ff. de c. dim. Ang. Per. Hęc litas p capitis diminutioné minimã q. ſ doq; pditur quandoq; nõ.

ſulto deferuntur, non prætorias ſucceſſiones, vt ibi.

a Ex lege duodecim tabularum. Sic ff. e. ad ſenatuſc. Tert. & Orh. l. j. §. capitis. ſic ff. de ſuis & le. l. capitis.

b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hęreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam ſenatuſconſulto delata? Reſpon. quia illa agnatis defert, quę agnatio per capitis diminutionem minimâ tollitur: ſed ſenatuſc. filio, qui matri eſt cognatus: & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimâ: vt ſ. de leg. agna. tut. §. j.

duodecim tabularum a deferuntur. b

Etiam filius vulgò quæſitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouiſsimè ſciendũ eſt, etiã illos liberos, q vulgo c quæſiti ſunt, ad matris hęreditatẽ d ex hoc ſenatuſcõſulto admitti. e

Quoties pluribus legitimis hæredibus delata eſt hæreditas, nõ adeuntium portio adeuntibus adcreſcit: quòd adcreſcendi ius ad hæredes quoque transfertur.

Si ex pluribus f legitimis hęredibus quidã omiſerint hęreditatẽ: vel morte, vel alia cã g impediti fuerint quò minus adeãt, reliquis q adierint, h adcreſcit i illorũ portio, & licet antè deceſſerint, † k ad hęredes tamen eorum pertinet. l

TITVLVS V.
DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

Vbi defuncto neque ſuus hęres, neque agnatus ſupereſt, tunc proximiores cognatos, id eſt, per fœminas oriundos, ad ſucceſſionem vocat prętor, in quorum numero ſunt emancipati agnati, ſolis tamen fratre, & ſorore demptis.

POſt ſuos m hęredes, eoſque, quos inter ſuos hęredes prætor n & cõſtitutiones o vocant, & poſt legitimos, quo numero ſunt adgnati, p & ij, q quos in locũ agnatorũ, tã ſupra dicta ſenatuſconſulta, r quã nr̃a erexit cõſtitutio, s ꝓximos t cognatos ꝓtor vocat, qua parte naturalis cognatio † u ſpectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; x ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habent, y ſed a Prætore tertio

quam illi repudiarent, vel ante quã adirent illorũ portionem. non autem ante, quam ſuam partem adirẽt: imò ad inetant, vt ſequitur. alias non transmitterent nisi, vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. in nouiſſimo. niſi in perſonis liberorum, vt C. de his, qui ante apert. tab.

ADDITIO Hoc verũ, niſi in hæreditate aſcendentium ex vtraque linea. nõ in hæreditate tranſuerſalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos, ad poſteritatem non tranſmittitur. Suus tranſmittit ad quoſcunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.

l Pertinet. Scilicet, augmentũ ſupradictum, vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

Continuatur per ipſum tex. in prin. ad præcedentia. Vel ſic, & clarius, Quia ſupra de ſucceſſione ſuorum & agnatorum dictum eſt: & quia poſt illos vocantur cognati: ideo ſequitur de ſucceſſione cognatorum.

POſt ſuos. Iſte ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui ſunt cognati. Tertio, vſque ad quotum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

c Vulgò quæſiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt ſ. de nupt. §. ſi aduerſus. multò magis in naturali tantum. vt C. eod. l. penul.

d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis. niſi erat mater illuſtris: tunc enim cũ legitimis ab inteſtato nõ veniũt, ſecus in naturalib. ex licita conſuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.

e Admitti. Nunquid hodie ſuccedit vulgò quæſitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. ſui. §. vlti. Sed tamẽ diſtingue, aut ex tali coitu, q poſſit damnari, vt inceſt⁹, adulterij nefarij, & ſimilis: quo caſu non ſuccedit, cum ob hoc ipſum damnãdus eſt: vt in dicta authen. & ff. ſolu. mat. l. ſi ab hoſtibus. Aut nõ: & tunc ſuccedit matri, vt hic: non patri, cum ſit incertus. nam & ſi habet certũ patrem naturalem, non tamen ſuccedit ei, niſi in duabus vncijs ab inteſtato, non extantibus legitimis, alias in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui. §. diſcretis. col. vij.

f Si ex pluribus. Iſte. §. eſt communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulũ: & de iure accreſcendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eod. l. j. §. ſi nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. Idem etiã eſt in his, qui de iure prætorio ſuccedunt: vt ff. de bonor. poſſeſ. l. iij. in ſio. & l. iiij. & v.

ADDITIO Nota, quòd iſte §. eſt lex. ff. de ſuis & legitima. hæred. & incipit. Si ex pluribus.

g Alia cauſa. Vt ſi defecerit conditio ſub qua inſtituti erant: vt ſ. quib. mod. teſt. infir. §. poſteriore.

h Adierint. Sic ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. ibi, Cæterum prout.

i Accreſcit. Sed pro qua parte? Reſpond. prout erant inſtituti. vt C. de cadu. tol. §. in ita. & ſ. de vulga. ſubſti. § j. Itẽ nunquid eſt neceſſe iterum adire? Reſpon. non niſi quando ex alterius perſona, puta ſerui, fit mihi augmentum: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi ſolus. in j. reſpon. & in fine legis.

k Ante deceſſerint. Qui accreſceret eis. Vel dic ante,

m Suos. Vt ſ. de hæred. quæ ab inteſt. §. j. & ĩ. de ſeru. cogna. § j.

n Prætor. Vt ĩ. de hære. quæ ab inteſt. §. emancipati.

o Conſtitutiones. Vt ĩ. de hære. quæ ab intet. §. quibus. verſic. necnon. §. & item vetuſta, verſi. diui.

p Agnati. Vt ſ. de legi. agn. ſuc. in prin.

q Et ij. Scilicet qui ſunt de numero legitimorum.

r Senatuſconſulta. Vt ſ. proximis duobus titulis.

s Conſtitutio. Vt ſ. de leg. ag. ſucc. §. hoc etiam.

t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. ſiue vnus ſit, ſiue plures. & inſpicitur quis proximus ſit eo tempore, quo bonorum poſſeſſio defertur: vt ff. eodem. vnde cognati. l. prima. § proximus. & § gradatim.

u Cognatio. Nunquid ergo inter ſeruos datur hæc bonorum poſſeſſio? Reſpond. etiam, ſi fiat poſtea liberi: nõ datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet. & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis, quia nõ videtur ibi naturalis cauſa? Reſpon. ſic. quia quibus agnaſcitur, & cognaſcitur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. cognationem. Accurſius.

ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide ĩ. de hær. quæ ab inteſt. §. ſed ij. qui. vet. poſt princ. in fi.

x Quique. Breue deeſt eſſe illud, que.

y Non habent. Vt ĩ. eo. j. ſciendum.

i De æquitate iuris canonici, a parentibus ſunt alendi, cum haberet, de eo qui duxit mat. quã pol. ꝑ adulter. ex quo in fertũr do. quod pater põt relinquere baſtardis ꝓ dote & alimentis, ſed vltra in fraudẽ ſi relinquat ſm Ange.

2 Dic q hereditate pars deficientis accreſcit etiã inuitis. Fallit primo ſi iure ſpali deficiat. Itẽ ſi ope exceptionis. Itẽ ſi iure diuerſo ſuccedat. Itẽ in plurib. partibus ꝓuenientibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ teſtamẽto ſm Ange.

† In temporis exemplatibus legit, & licet ante deceſſerint, quã adierint ad &c.

† Legitimos .i. agnatos. Continuatio.

Alia quotum.

† Cognatio eſt de iure, naturali, ideo capitis diminutiõe non tollitur. ſ. de cap. dimi. §. quod autẽ. Ang. ꝑ ter. Diuiſio.

Tertio

ordine a vocant: exceptis b ſolis tantùmodo fratre, & ſorore emācipatis, nō ēt liberis eorum, quos c lex Anaſtaſiana d cū fratrib. integri iuris e ꝯſtitutis, vocat qdē ad legitimā fratris hǣditatē; ſiue ſororis: ſi æqs tn̄ partib9, ſed cū aliqua deminutione: f quā facile eſt ex ipſius cōſtitutionis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionē paſsi nō ſunt: tn̄ anteponit eos g & ꝓcul dubio cognatis. h

Tranſuerſales per lineam femininam, & liberi in alterius familia adoptiua exiſtētes vocant ex iſto ordine. Ar.

Eos ēt, i q p fœminini ſexus pſonas ex trāſuerſo cognatiōe iūgunt, tertio gradu k ꝓximitatis noīe ꝑtor ad ſucceſsionē vocat. Liberi l quoq;, qui in adoptiua familia ſunt, ad naturaliū parentum hæreditatem hoc eodem gradu m vocant.

Vulgò quæſitus non habet agnationem, ſed cognationē: ideo ſuccedit matri, & alijs ex ſua linea deſcendentibus iſto ordine. Are.

Vulgò q̄ſitos nullos habere adgnatos, manifeſtū eſt, cū adgnatio a pr̄e ſit, cognatio a matre. hi aūt nullū patrē hēre intelligunt. Eadē rōne ne iter ſe qdē pn̄t videri cōſanguinei eſſe: qa cōſanguinitatis ius ſpēs ē n adgnationis. Tn̄ ergo cognati ſūt ſibi, o ſicut & mr̄i cognati ſunt. itaq; oībus p iſtis ex ea parte cōpetit bonorū poſſeſsio, qua ꝓximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati ad decimum uſq; gradum, cognati verò in ſextum, ad hæreditates ex inteſtato admittuntur.

Hoc loco q & illud neceſſariò admonendi ſum9, adgnationis qdē iure admitti aliquē ad hǣditatē, & ſi decimo gradu ſit: ſiue de lege duodecim tabularū q̄ram9, ſiue đ edicto, quo ꝑtor legitimis r hǣdib. daturū ſe bonorū poſſeſsionē pollicet. Proximitatis s verò noīe iis ſolis ꝑtor t bonorū poſſeſsionē ꝓmittit, q vſque ad ſextum v gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo x ſobrino, ſobrinaq; nato, natæve. y

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiuſce tituli perfectam notitiam, veramq; graduum cognitionem intus, & in cute oculari quadam inſpectione aſſequaris, ad cuiuſdā arboris figurā, quæ non ab re hic inſeritur, accurrito. Ad hæc ſi, quid ſit cognatio, quid gradus, qd linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocū ſignificationes ſcire concupiſcas, ampliſſimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandectarum triceſimooctauo lib. decerptus, omnia egregie tibi ſuppeditabit.

Hoc loco neceſſa-

a Tertio ordine. Nam ſunt quatuor ordines ſuccedendi: vt ff. ù tabu. teſta. nul. extab. l. j.
b Exceptis. Nam iſti inter legitimos numerantur.
c Quos. ſ. fratres emancipatos & ſorores. Accur.
d Lex Anaſtaſiana. Quā non habemus, ſed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. iiij. & de legi. hæred. l. fi. §. j. Accurſius.
e Integri iuris. Id eſt nō emancipatis.
f Diminutione. Tertiæ partis ſorte.
g Eos. ſ. fratres emācipatos. Accur.
h Cognatis. Scilicet anteponit: & ſic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.
i Eos etiam. Non ſolum agnatos capite minutos: vt ſupra &c.
k Tertio gradu. Scilicet cognationis.
l Liberi. Vt j. de hæred. quæ ab inteſt. §: admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum eſt: vt habetur C. de adop. l. penult. Ang.

m Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.
n Species eſt. Nam agnatio genus eſt. Cōſanguinitas, eſt illa, quæ inter fratres tm̄ eſt: vt ff. de ſuis & legit. l. ij. primo reſpon. & ſupra de legit. agnat. ſucceſſio §. j.

Conſanguinitatis ius eſt ſpecies agnationis. Conſanguinitas eſt inter fratres.

o Cognati ſunt ſibi. Sic ff. eodem, l. ſi ſpurius.
p Itaque omnib9. Inter ſe & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.
q Hoc loco. Iſte §. cōmunis eſt ad totū iſtum titulum, & illum j. de legit. agna. ſucceſ. ſic i. titu. j. §. fina.
r Legitimis. Scilicet agnatis.

Proximitas.

s Proximitatis. Id eſt, cognationis.
t Prætor. tantè tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accurſius.
v Vſq; ad ſextum. Imò, videtur, q vſque ad quintum annum vocent, tam agnati, quam cognati: vt ff. de vetera. mili. ſuc. l. ij. fin. Sed reſpon. illa etiam in caſtrenſibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic, q ibi ita erat de facto, ſ. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic, q prima ſolutio ꝓbat, & obſtat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: ſed ibi ſpeciale: qa ius priuilegiatū, quod non tranſit ſicut ius commune. Ang.

x Et ſeptimo. Subaudi, qui ſunt.
y Natæue. Sed nūquid ſunt alij in ſeptimo gradu? Reſp. multi & alij eſſe poſſunt: vt colligit j. ti. j. §. vj. Item & quare magis hi vocantur, quā alij in ſeptimo gradu? Rn̄d. quia hi reſpiciunt inferius lineā trāſuerſalē, alij oēs ſuperius: vt arg. ff. vn̄ libert. l. ſcripto in fi. Sed nūquid corrigit hodie diſtinctio huius §. per Authent. de hæred. ab inteſt. §. j. coll. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia ſit? P. dicit omnes in infinitū ſuccedere, & ſic corrigi, quod hic dicit. Nos oēs vſque ad x. gradum vocamus: non autem trahim9 agnatos ad cognatos, cum extendere ſucceſſionem debeamus: id eſt velim9. vt j. de bo. poſ. §. adhuc. arg. j. de pa. cō. l. lege. & in Authen. de nup. §. deinceps. colla. iiij.

ADDITIO. Qđ dictum eſt, patet. in authen. in ſuc. C. de ſuis & legi.

Hic colligi pt ex verbis gl. q nō liceat ducere arg. ab endiuarinir verbis legis, q ſæpe accidit, vt hīc. l. ex hit. C. de teſta. mil. Cognati & agnati pariter ſucceſſiſſe hodie vſque ad decimū gradum. Sol. ibi mater tra hit ad maiorē quantitat partes l hoc cōpetenit ſc. ad hoc ſatis ꝯſtat đ mēte legis ſucceſſionē amplitate voletti. Præterea eo text. hodie vocet cognatos & agnatos: ꝯſtat eos cēſeri legitimos & vt legitimos ſuccedere vſque adde cimū gradū, vt hic. arg. j. e. in pri. Ang.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniā in ſuccedēdo admittiī q eſt ꝓximior in gradu: vt cōprehendaſ quoto gradu quis ſit, ponitur iſte tit.

Hoc loco. Iſte titulus diuiditur in plures partes. Primo continuat mām. Secundo, incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam ĝnalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, haſtenus. Quarta ibi, Agnationis.

Diuiſio.

† Similis tit. ē ff. de grad. affi. Cōtinuatio.

Neceſſa-

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius ſobrino, b propius ſobrina; † hi ſunt c patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ perſonæ hic enumeratæ ſunt in ſexto gradu.

Sexto gradu ſupra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex tráſuerſo fratris, ſororisq; abnepos, abneptis, & cóuenienter abpatruus, abamita, id eſt, abaui frater, & ſoror, abauunculus, abmatertera, id eſt, abauiæ frater, & ſoror. Item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. (Item propioris ſobrini, ſobrinæve fili' filia.) Item ſobrini ſobrineq;, i. qui quæve ex fratrib. vel ſororib. patruelib. vel cóſobrinis, vel amitinis progenerantur.

Vnica perſona adiecta alteri perſonæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quam in agnatis. Aret.

Hacten' oſtédiſſe ſufficiat, quemadmodú gradus cognationis numeréntur. Nanq; ex his palá eſt intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe ſemper generata d perſona gradú adijcit: e vt longe facilius f ſit reſpódere, quoto quiſque gradu g ſit, quam propria cognationis appellatione quéquá denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis ſimilis eſt cóputatio. Et quia facilius oſtenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem, ideo neceſſarium eſt hic arborem conſanguinitatis inſcribi. Areti.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cú magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo neceſſariú duximus poſt enarrationé graduú, eos ét præſenti libro inſcribi: quatenus poſsint & auribus, & oculorú inſpectione adoleſcentes perfectiſsimam graduú doctrinam adipiſci. † k

l. iuriſconſultus. §. patruus. & C. de ſucceſſio. edict. l. j. Sed Ro. con.

a Filius, filia. Iſti nominatiui regunt ſuperiores genitiuos ab illo verſ. item fratris &c. Et ſunt omnes iſti in quinto gradu lineæ collateralis reſpectu deſcendentium.

b Propius ſobrino. Quaſi dicat, qui filius dicitur propius ſobrino, & filia quæ dicitur propior ſobrina.

ADDITIO. Vel dic, & fortè melius, ſenſum textualem eſſe quod propior ſobrinus, & propior ſobrina ſunt in quinto gradu. Et qui ſint tales, declarat textus ſubiungens, Hi ſunt patrui & cætera. Eſt enim propior ſobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore ſobrina, quòd ſcilicet ſit filia & cætera. vt claré patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborem corrumperet.

c Hi ſunt. Subaudi in quinto gradu lineæ collateralium ex parte aſcendentiú, ſcilicet filius patrui mei magni, & ſimilium, de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc eſt verum, ſi vna ab vna non ſi plores ab vna: vt ff. eo. l. iuriſconſultus. §. cæſſeamus. & hoc eſt verum ex omni ordine graduum ſecundú nos. Sed ſecundum canones ex latere tranſuerſo aliud eſt: nam quem nos dicamus in ſecundo, ipſi dicút in primo quem nos in quarto: ipſi in ſecundo, & ſic da ſingulis, vt in Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum conſideratio bona pp matrimonia: nostra etiam bona pp hæreditates quæ per gradus deferuntur: vt j. de bonorum poſſeſſio §. quos autem & ff. eodem, lege iuriſconſultus. in principio.

ADDITIO. Idem in ſtatutis, & pactis, vbi de pacto non agitur ſecundum Ang. hic no. hanc glo. quæ allegatur quotidie, quod in concernentibus peccatum prævalet ius canonicum etiam in terris Imperij, & econtra in non concernentibus peccatum, prævalet ius ciuile et in terris eccleſiæ, vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic poteſt colligi definitio gradus, vt dicatur, Gradus eſt numeratio ſingularum perſonarú cognatione, vel affinitate ſibi coniunctarum, quoto grado vna perſona diſtat ab altera optime indicans. Dictus quaſi lapideus gradus: vt ff. codem, lege iuriſconſultus. Accurſius.

ADDITIO. Gradus ſecundum doct. aliter diffinit. Gradus eſt diſtantia vnius perſonæ ab alia in linea conſanguinitatis. Vel eſt habitudo diſtantiú perſonarum qua cognoſcitur quota agnationis, vel cognationis, ſeu affinitatis diſtantia.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes. & quia vltra trinepotem, vel tritauum vocabula nó inueniuntur ſpecialia: ſed ſuperiores, & inferiores vocantur: vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia ſunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præſcrip. verb. l. iiij. Sed vſque ad quem numeramus? Reſpon. vſque ad vij. cognatorum, & vſque ad x. agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & ſupra titul. j. §. fina. niſi ratione demonſtrandi vellemus vlterius numerare, nó vtilitatis: licet decretiſtæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. quod decretiſtæ ſecundum ocium dicunt ſolum in collaterali linea, non autem in directa, vt ſupra dixi. Si vis ergo ſcire da duobus agnatis quoto gradu diſtant da iure ciuili: incipe ab vno, & computa ab illo deſcendendo ad perſoná mediam ex qua omnes deſcendút: & poſtea deſcende ab illa vſque ad aliam, quam uis cóputare: & apparebit quoto gradu ſit. Sed de iure canonico incipias a perſona, ex qua deſcédút perſonæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis ſcire quoto gradu ſunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui ſimiliter eſt in ſecundo gradu. vnde quoto grado quilibet diſtat a ſtipite, tali gradu ſunt inter ſe: remotior autem addit gradum, vt in cap. ad ſedé. xxx. quæſtione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo.

h Eodem modo. Scilicet adiecta perſona.

i Per aures. Vnda Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demiſſa per aures, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelib. Certior aure arbiter eſt oculus: & vt ait Candaules in Herodoto magis incredulæ ſunt hominibus aures, quam oculi. Aegi. Per.

k Adipiſci. Vnde quidam habent hic Arborem. Accurſius.

ADDITIO. Et in rei veritate debet eſſe cum text. & gloſſam cequirani.

† Propius ſobrino quaſi dicas, quòd ité dicatur ſobrini, eleganter ac diffusè tractat Ant. Aug. emédati. li. ij. c. v. Sunt aút Sobrini, qui ex duob. cóſobrinis naſcunt. Porro cóſobrini mei filijs ego propius ſobrino sú, quaſi vno gradu propior quá ſobrinus. Alias propior ſobrinus, propior ſobrina.

† Hæc, quæ parétheſi incluſa ſunt reijcienda eé antiquá nota & adulterina eſſet Anto. Augu. eo ipſo loco, quem modo citauim' quæ nec in ue tuſtis exéplar. habétur. Debuiſſe autem iuſtinianú conſobrinos eú nepotib. ſex to gradu enumerare.

† Et ſic in directa linea aſcendentium nó eſt differentia:

† Debemus dare doctriná per modú magis facilem. Ægi. Per.

quod vtroq; iure ſi perſonæ de quib. agit, diſtant inæqualiter: toto gradu diſtat remotior.

† Ipſi. n. incipiút à perſona ex qua deſcédút illi de quorú gradu agit. Sed de iure ciuili incipim' ab vno ex iſtis de quibus agit. extédédo ad ſtipité, & ab eo iterú deſcédendo ad aliú. & quoto gradu diſtat remotior, toto gradu diſtát inter ſe vt hic per doctor.

COGNATIONIS SPIRITVAlis, ſtudioſiſsimis quibuſcunque, præſertim eccleſiaſticis, apta, & vtilis materia.

CHRISTOPHORVS Porcus, iuris vtriuſque profeſſor acutiſsimus, quia difficultates aliquas circa cognationis ſpiritualis materiam hic luculenter tractauit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit abſonum, neque a propoſito alienum. quæ verba talia ſunt.

Quæritur, an ratione cognationis ſpiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quòd inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem ſpiritualem, & filiam ſuſceptam ex ſacro fonte, & hoc ſi iſta cognatio ſpiritualis fuerit cauſata ſiue per ſanctum baptiſma, ſiue per ſanctum chriſma. trigeſima. quæſtione quarta. cap. ſi quis vnus.

Addite. prædictis, quòd ſi maritus, & vxor tenuerint aliquem, vel aliquam ad baptiſmum, vel chriſma, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. capit. ſi quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognationis ſpiritualis contractæ conſtabat inter eos matrimonium: ſecus ſi ex poſt facto fuerit contractum. capit. Martinus Bertam. extra. de cogna. ſpiritu. cum ſua gl. Econtra autem ſi tenueris ad ſacrum chriſma, vel ſanctum baptiſma filium, vel filiam meam ex alia muliere, quàm vxore, non efficitur tibi commater. cap. qui ſpiritualem. xxx, quæſtio. iiij. Ratio, quia in contrahenda cognatione ſpirituali, maritus, & vxor copulant ſibi actiones, & non paſsiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia ſunt duo in carne vna. d. c. ſi quis. in fi.

Sed quid ſi fornicator teneat aliquem ad ſacrum baptiſma, an concubina efficiatur commmater? Videtur quòd ſic. Nam ſicut vxor hoc caſu ideo efficitur commater: qa eſt eadem caro cum marito. d. capit. ſi quis vnus. ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea. xxxij. q. iiij. cap. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum ſententia magis placet: quia abſurdè dictum videretur, quod ſpiritualitas ſuper re improbata cauſaretur: ex vtraque ſcriptura, & hominum opinione. Non obſtat, quòd concubina & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, id eſt, duo conueniũt in eodem opere carnali. & ita exponit glo. in d. capit. in eo. Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit ſibì commater ante matrimonium? Dicite ꝙ ſic. cap. poſt vxoris obitum. xxx. quæſtio. iiij. Sed quid de filijs duorum compatrum: an poterunt ſimul matrimonio copulari? Dicite ꝙ ſic, ſiue nati fuerint ante compaternitatem, ſiue poſt: dummodo matrimoniũ non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. cap. j. & cap. ſuper eod. extra. de cogna. ſpiritu. Chriſtopho. Porcus iuris vtriuſque doctor acutiſsimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiæ, quòd cognatio ſpiritualis, quę impedit matrimonium ꝯhendum, & dirimit poſt ꝯctũ, oritur ex datione duorum ſacramentorum duntaxat: quæ ſunt baptiſmus, & confirmatio: nõ autẽ ex aliorum datione, ſeu miniſtratione. patet in ca. fin. de cogna. ſpirit. lib. vj. Ratio eſt, quia in baptiſmo renaſcitur: & chriſmatio frontis ipſum confirmat: quod non eſt in alijs ſacramentis. Ioan. And. in d. cap. fin.

Nota vlterius, ꝙ ex hac cognatione xx. ſunt caſus prohibiti, ſcilicet x. ratione baptiſmi, & x. ratione confirmationis, ratione. n. baptiſmi ꝯhitur cognatio ſpiritualis impediens, & dirimens, vt dictum eſt,

Primò inter has perſonas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatũ, & uxorẽ baptizantis prius cognitã.
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem:
Parẽtes baptizati, & uxorem baptizantis prius cognitam.

Secundò inter has perſonas, videlicet inter

Baptizatum, & ſuſcipientem:
Baptizatũ, et uxorẽ ſuſcipientis prius cognitã:
Baptizatum, et filios ſuſcipientis:
Parentes baptizati, et ſuſcipientem:
Parentes Baptizati, et uxorem ſuſcipientis prius cognitam.

Ecce decem caſus prohibiti ratione baptiſmi. Totidem in confirmatione reperies, in qua ſunt, confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui ſcilicet ponit faſciolam ſupra frontem poſt confirmationem epiſcopalem. De hoc vide text.

text.cum gloſſ.in c.j.de cogna. ſpiri. lib.vj. iſta clariſsimè reſetantur per carmina ſequentia.

Spũalis ab his cognatio ſit ſacramentis,
Quæ sũt:baptiſmus:ac cõfirmatio frõtis.
Perſonasq́; decẽ cõnectit quodlibet horũ.
Baptizans,huius vxor ſi cognita primo,
Ac eius nati ſunt abluto ſociati:
Cũ conſorte thori,baptizãs atq; parẽtes
Fonte ſacro loti,ſunt tali ſune ligati.
Baptizans,& ſuſcipiẽs hic æquiparãtur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia ſingularia ſunt,& plurimum vtilia: nec eſt plures caſus reperire, qui matrimonium dirimant.

Quæritur ad propoſitum materiæ præſentis de quæſtione quotidiana ,& apud vulgares ſatis dubia. Pone quòd duo, vel plures tenent aliquem in baptiſmo,nunquid iſti inter ſe efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit quòd non. Vnde poſſunt adinuicem cõtrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales , vt concubinarius , & concubina non prohibentur matrimonium contrahere:vt in ca.tanta extra.qui filij ſint legi. ita & iſti qui ſunt compatres ſpirituales reſpectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit text.& ibi gloſ.in cap.fi.xxx. quæ.iiij.vbi dicitur quòd maritus,&vxor non debent aliquem ſimul de ſacro fonte leuare,ne infamentur de facto.nam vulgares exiſtimant illos eſſe compatres. Hæc ſunt verba Abba.Sicul.in c.Martinus.extra. de cogna. ſpiritua. De hoc in ſummula pauperum.

Vnde verſus.

Maſculus & mulier puerum de fonte leuantes
Legitimè iungi poterunt;nec ſunt prohibendi.

Quæritur vlterius: Pone, quod tenui aliquam puellam in baptiſmo: volo contrahere cum eius ſorore, an poſsim? Dicendum quòd ſic.pater enim ſpiritualis ſi copuletur ſorori filiæ ſpiritualis, bene tenet matrimonium.xxx.quæſtione tertia.capitulo vltimo.

Vnde verſus.

Duco meæ natæ germanã ſpiritualis.

Quæritur inſuper : Pone , quòd filius meus tenuit in ſacris fontibus filiam , volo cum illa filia poſtquam ad annos nubiles peruenit contrahere: an liceat? Dic quòd ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualem filij ſui carnalis ; quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſcendat: vt c. j. &.c. ſuper eo.extra.de cogna.ſpiri.non tamen aſcẽdit de filijs ad patrem ,cùm iure cautum non reperiatur:& edictum de matrimonio prohibitorium eſt:adeo,quòd cuilibet licet contrahere , niſi expreſſe prohibeatur.c.cum apud.extra.de ſponſa.& matrimonio. Hoc notat Ioannes Theutonicus gloſ.decret.in cap.fina.xxx.q.iij. Hoc idem recitat & approbat Ioan.Andr.in cap. j. de cogna.ſpiritua.lib.vj.

Vnde verſus.

Eſſe mei nati coniunx,mihi ſpiritualis
Filia legitimè poterit,nec iure vetat.
Deſcẽdũt,& nõ aſcẽdunt talia vincla.

Multò plura de huiuſmodi materia poſſent adduci:ſed pro nunc hæc ſufficiant. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio ſpiritualis poſsit contrahi , recurras ad Bartol.in l.Gallus.§.forſitan.ff.de libe. & poſthum. ad Ange.Aret. in §. illud. Inſtit.de nupt.ad Ioan.Andr.in regula,Poteſt quis per alium.de regu. iur. in vj.& ad Panor. in c.veniens. extra. de cog.ſpiritua. Deciſionem tamen communem , & magis approbatam potes notare per verſus ſequẽtes: in quibus patet , quòd licet matrimonium per procuratorem poſsit contrahi.ca. fina.de procurat.lib. vj. non tamen cognatio ſpiritualis.

Vnde verſus.

Procurator habet nodos vincire iugales:
Non tamẽ hoc nexꝰ domino dat ſpũales.

Pro præmiſsis. & alijs huc ſpectantibus vide omnino.Quint.Mando.ſuper ſigna.Gratiæ.titu.de diſpenſatio.matrimo. verſic.cognatio ſpiritualis triplex eſt,cum ijs quæ ſequuntur.

DEO GRATIAS.

Hactenus fœde hic hallucinatum eſt. Nam quum trinepos fratris, dicatur quaſi tertius eius nepos, ſicut tritauus quaſi tertius auus .l.fina.§. ſexto gradu. ff. de grad. affin. Clarum eſt, quòd filius trinepotis fratris, non poteſt dici quadrinepos ipſius fratris, quippe qui quartus eius nepos non eſt, ſed tertij tãtùm nepotis ipſius fratris filius. Quamobrẽ repoſuimus in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, filia) ſicuti & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nam nepotem trinepotis fratris, eiuſdem fratris quadrinepotẽ, ideſt, quartum nepotem eſſe nemo ambigit, non quinquenepotẽ, vt praua hactenus inoleuit conſuetudo. Ex aduerſo item huius arboris latere, in penultima cellula ſic emendauimus (Sororis trinepotis filius filia) expunctis his verbis (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinquenepos, quinq; neptis) Subſtituimus hæc, Sororis quadrinepos quadrineptis. Qua autem ratione moti id effecimus. vide glo. vſque ad quintum. §. multis alijs. infra, de ſucceſ. liber. quæ nõ vocat filium trinepotis, quadrinepotẽ, ſed trinepotis filium. Et ratio eſt: quia vltra tritauum, & trinepotem non reperiuntur vocabula ſpecialia, vt vult idem Accurſius, & rectè in §. hactenus. ſupra, eodem. hoc pacto locus hic nimia temporum vetuſtate iã pene obſoletus, impurèque temeratus, germanæ lectioni nobis authoribus nunc primũ, vt ſpero reſtituet. Aegidius Perrinus.

Arbo.

Arboris Ciuilis decimum ad gradum deſcendentis peculiaris declaratio.

GRadus, lineæ, & cõſanguinitatis definitionib. omiſſis, ſciendum, q numeratio pũctorũ: q ſunt in cellulis, eſt numeratio graduum, habito reſpectu ad cellulam vacuam: a qua oẽs ſumunt nomen, exceptis ijs, q̃ p genituũ nolant. Hanc Ioan. And. nomine ſui bidelli Petrucciũ, vult vocari. Pũcti, q ſuperiores ſunt, cõputationẽ iuris can. denotãt. illi aũt q inferiorẽ locũ retinent, cõputationẽ ciuilis iuris exprimunt, qđ canonico ſubeſſe ipſa graduũ ſituatio declarat. Ex prædicta cõputatione ſi diligenter inſpicis, apparet, q in aſcendentium, & deſcẽdentiũ numeratione ius vtrunq; cõcordat: quia in eis pſona addita pſonæ per carnis propagationem, gradum adijcit. Vt aũt hæc arbor cũctis innoteſcat, notandæ ſunt tres regulæ.

Prima, Aſcendentium, & deſcendẽtium, quot ſunt perſonæ, de quib. quæritur, computatis intermedijs, vna dẽpta, tot ſunt gradus inter eas. Verbi gratia: Abauus diſtat a Petrucio quatuor gradib⁹: & ſic de alijs.

Secunda (ſecundum ius ciuile, cuius tantũ gratia hæc arbor fuit hic impreſſa) talis eſt: Collateraliũ in linea æquali quoto gradu quis diſtat a communi ſtipite, eodem duplicato diſtant inter ſe, vel ſibi attinent. vt P. & pronepos propatrui diſtant viij. gradib⁹, cum abauum ſtipitem facis. Nam ſecundum leges quælibet perſona gradum facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia. collateraliũ in linea inæquali quot ſunt pſonæ, ſtipite dem pto, tot ſunt gradus. vñ P. diſtat a ꝓpatruo quinq; gradibus. Ab ei⁹ filio, ſex. & ſic de alijs. Non inutile forſitan iudicabis, ſi aliquid de cõputationis diuerſitate inter ius ciuile, & cano. ſubiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipſa graduum mentio facta eſt: niſi vt hæreditas, vel ſucceſſio ab vna ad alteram perſonam inter conſanguineos deferatur. in canonib. verò ob hoc ꝓgenies computatꝰ, vt aptè mõſtret vſq; ad quotam gñationem a conſanguineorum nuptijs ſit abſtinendum. Hac ergo de cauſa, quia hæreditates nequeunt deferri, niſi de vna ad alteram pſonam: idcirco curauit ſecularis imp. in ſingulis perſonis ſingulos perficere gradus. Quia verò nuptiæ ſiue duab. nõ valent fieri perſonis, ideo ſacri canones duas in vno gradu conſtituere perſonas. Hæc habentur plane c. ij. xxxv. q. v. & ferme per totam illam quæſtionẽ. Et hoc idem not. hic Chriſtopho. Porc. in verſi. circa primum, ibi, ſecunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

Chriſtophori Porci in arborem & ipſius intelligentiam quæſtiones plurimum vtiles.

PRo declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda ſunt. Primo qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico: ſecundum vtriuſque iuris rõnum diuerſitatem. Secundo vſque ad quem gradum deferũtur hęreditates, & tutelę. Tertio vſque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto vſq; ad quem gradum poſſit Papa diſpenſare.

Circa primũ dicitꝰ, q quo ad lineam aſcendẽtem nulla eſt dĩa inter ius ciui. & ius cano. Vtroq;. n. iure pr̃ & mr̃ ſunt in primo gradu aſcendentiũ, & ſimiliter filius & filia deſcendẽtiũ: & ſic ĩ. & ꝗ. in infinitũ: qa in dinumeratione graduũ in linea aſcendẽtiũ & deſcẽdentiũ vtrunq; ius habuit reſpectũ ad ſtipitẽ, ſ. ad primũ parentẽ: vt hic, cũ gl. xxxv. q. v. ad ſedẽ. In linea tranſuerſali inter ius ciuile, & ius cano. duplex ẽ dĩa. Prima, qa iure ciuili frater, & ſoror ſunt in ſecũdo gradu, iure canonico ſunt in primo. Rõ differẽtiæ ſumitꝰ ex regula iuris ciuilis, q̃ dicit, q vnaquæq; pſona adiecta nouũ gradum gñat, vt hic, in .ver. hactenꝰ. Vnde cũ ego ſim in primo gradu patri meo, ſi naſcatꝰ mihi frater, vel ſoror, ex generatione huius perſonæ cauſat nouus gradus: & conſequenter appellatꝰ in ſecundo. Sed iure can. ideo appellatur in primo: quia ius canonicum nõ cõſiderauit dinumerationem graduum in linea tranſuerſali, habito reſpectu ad ſtipitem. i. cõem parentem, ſed cõſiderauit, q duo fratres, duæ ſorores, tribuunt initium lineæ tranſuerſali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cõſtituit. Secũda differentia eſt, quia iure ciuili regula traditꝰ q in linea tranſuerſali ſola perſona adiecta nouum gradũ facit, vt hic. Iure aũt canonico ꝓ regula traditꝰ, q ad cauſandum nouum gradum duæ perſonæ requirantur dicto c. ad ſedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicum dinumerat gradus rõne copulæ matrimonialis, vnde ſicut ad cauſandum copulam matrimonialẽ requiritꝰ cõcurſus duarũ pſonarũ: ita ad cauſandũ gradũ quo ad eã. Sed ius ciuile dinumerat gradꝰ quo ad hæreditates, & tutelas. vnde cũ tutela, & hęreditas deferatꝰ de vna perſona in aliam: nil mirum, ſi vnaquæque perſona generat nouum gradum. Iſta fuit rõ poſita in dicto capit. ad ſedem.

Quo igitꝰ ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialem, dinumerabuntur gradus ſecũdum ius canonicũ: quo aũt ad tutelas, & hĩditates deferendas, connumerabuntur ſecundum ius ciuile.

Circa ſecundum dicitꝰ quod vſq; ad decimum gradum deferuntur hęreditates & tutelę: vidiſtis ĩ. tit. j. §. fi. cum ſua gl. & ĩ. de capit. diminu. §. fi. de leg. agnat. tute. in tex. & in gl.

Circa tertiũ dicitꝰ, q olim erat ꝓhibita copula matrimonialis vſque ad ſeptimũ gradum agnationis vel cognationis incluſiuè: hodie aũt eſt ꝓhibita vſq; ad quartũ gradũ incluſiuè, dinumeratione facta ſm̃ ius cano. c. non debet. extra. de ꝯſan. & affi. Sed hic dubitatꝰ: Pone, q vnus ſit in quinto gradu tranſuerſalium, alius ſit in quarto, an impediatꝰ copula matrimonialis? Si inſpiciamus perſonam exiſtẽtẽ in quarto gradu, illa impeditꝰ. Si inſpiciamus perſonã exiſtentem in quinto gradu, ꝑmittitꝰ. Dicitꝰ, q copula eſt ꝑmittenda: quia quoto gradu remotior diſtat a ſtipite, eodẽ gradu diſtat a quolibet deſcendente. c. fi. extra. de conſan. & affi. illud tñ eſt palam, q inter aſcendẽtes, & deſcendentes eſt ꝓhibita copula matrimonialis in infinitum. vñ ſi Adam viueret, vxorem habere non poſſet. §. inter eas. & ibi gl. ĩ. de nup. Matrimonii vſque ad quem gradũ ꝓhibetur.

Sed quid de gradu affinitatis? Dicitꝰ q licet olim rõne affinitatis eſſet ꝓhibita vſque ad tertium genꝰ, vt aliqui dixere: veritas tñ hodie eſt, q ſolum ꝓhibetur quo ad genus primum: vt no. gl. iij. c. non debet. extra. de conſang. & affinitate.

Sed nũquid ꝑ ꝯiunctionẽ illicitã cauſatꝰ affinitas? In hoc articulo non parcã in totũ verecũdię, Arch. xxxv. q. iij. extraordinaria. dixit ꝑ hãc diſſolui mĩmonium: & in hoc bene, ſed nõ cauſari affinitatẽ, ꝓpterea qa affinitas eſt irregularitas perſonarum ex nuptijs deſcendentium. l. non facile. §. affines. ff. de grad. vbi ergo nõ ſunt nuptię, ibi non cauſatꝰ affinitas. Sed glo. tenuit ꝯtrium in §. affinitatis. ĩ. de nup. quę cõmuniter comprobatur per c. tuę. & per c. Iordanę. & per c. diſcretionem. extra. de eo qui cogno. conſang. vxo. ſuę. Affinitas an cauſatꝰ ex coitu illicito.

Stat igitur concluſio, ꝙ per illicitam coniunctionem ꝯhitur affinitas. Sed qd ſi quis non intrauit clauſtra vuluæ, in circuitu tñ palpitauit, vel ſeras reſerauit, ſed opus non expleuit, an ꝯhatur affinitas? gl. in d. c. extraordinaria dicit ꝙ non. Item dicit illud quod nō dico Dicit Innoc. ꝙ nō cauſandum affinitatem, requiritur concurſus vtriuſque ſeminis. Sed tñ cauſa euitandi peccata, ius canonicū, & ſancta mater Eccleſia in dubio præſumūt ex copula concurſum vtriuſq; ſeminis, & maris, & fœminæ interueniſſe. c. tuuenis. extra. de ſponſ. Adde te prædictis, ꝙ ſi aliquis promiſerit alicui illam accipere in vxorem, poſtmodum habeat copulā cum ea ſine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitiſſe ꝯtum: nec cum alia contrahere poſſet, ſed matrimonium poſtea cum alia contractum eſſet diſſoluendum. c. is qui fidem. extra. de ſponſa.

† Hoc loco nō eſt affigēdū nouū titulū, ſed totū hūc locū appēdicē eē tituli de Gradibus cognationum exiſtimat Fran. Balduin. hoc ipſo loco nec vllā Iueruſt. exēp. eſſe hic ſectionē. atque hui⁹ ſuæ ſnīæ authorē laudat Theophilū græcum Inſtitutionū paraphraſtē.

Circa quartum dicite breuiter, ꝙ in grado aſcēdētiū, & deſcendentium non poſſet Papa diſpenſare, vt copula matrimonialis ꝯhat. Non poſſet. n. Papa diſpēſare, ꝙ filia patri copularet. Item nec in linea transuerſali in gradu primo. vnde non poſſet Papa diſpenſare, quod fratri ſoror nubat. Item nec in gradu ſecūdo linea exiſtente inæqualiter. vñ nō poſſet diſpenſare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. in linea verò æquali bene poſſet diſpenſare, vt cōſanguineo copularet, & ita cōtter ꝯcludit in c. literas. extra. de reſti. ſpol. facit. c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium ſemel ꝯtū an poſſit per Papā diſſolui.

Sed an Papa poſſit diſpenſare, vt matrimonium ſemel ꝯtum diſſoluat? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem ꝯſummatū, aut nō, priore caſu nō pōt, poſteriore aūt ſic: qa primo caſu effecti ſunt duo in carne vna: ſecundo verò nō. itē qa matrimoniū ꝯſummatū ſortit̃ nām ex ꝯſtitutione diuina, ꝯ quā nō pōt Papa diſpēſare, c. ꝑpoſuit. & ibi. ſ. in. extra. de ꝯceſ. præb. ſed matrimoniū nō cōſummatū ſortit̃ nām ex ꝯſtōne Eccleſiæ, ꝯ quam Papa bene poteſt diſpenſare. iſta eſt glo. ordi. in c. ex publico extra. de conuer. coniug. in glo. h.

Sed nunquid maritus, & vxor poſſunt ſe ſeparare? Dicite, aut copula non eſt ſubſecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito poteſt ſeparare matrimoniū per ingreſſum religionis. ſecus ſi copula fuerit ſubſecuta. niſi vterque concordauerit, ꝙ vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in ſeculo, ſit talis conditionis, & qualitatis, ꝙ nulla ſuſpicio fornicationis ſiniſtra ſit contra eum. vt quia ſit ætate confectus. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. & cap. cum ſis prædictus. extra. de conuer. coniug.

DE SERVILI COGNATIONE.

Cōtinuatio.

Quia ſuprà de cognatione, & ſucceſſione cognatorum liberæ conditionis dictum eſt: nunc quia naturali iure inſpecto inter ſeruos etiam eadē cognatio: & dubitari poſſet, an inter ſeruos eſſet ſucceſſio: de ſeruili cognatione, meritò ſubdit. Nec obſtat quòd inter illum tit. de ſucceſ. cog. et iſtum ſit tit. intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur. l. reo. § fina. ff. de duobus reis. Porcius.

TITVLVS VII.

DE SERVILI cognatione. †

Cognationē ſeruilē, i. ſanguinis neceſſitudinē q̃ ſeruorū filij cū parētib. habēt, antiqua iura nō adiuuabāt hodie autē ſeruinati, et deīde manumiſſi, nō modò parētib. ēt libertate donatis ex inteſtato ſuccedūt, et parētes eis, ſed ēt ſibi inuicē, et cū reliquis fratrib. ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad ſucceſſionem vocantur.

Diuiſio.

Illud certum. Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit verum ſerui habeāt ius cognationis contractæ in ſeruitute. Secundo infert ex ꝯōnibus præpoſitis, videlicet ꝙ nō ſemp ſeqr̃, ꝙ q prior eſt in gradu, potior ſit in iure. Tertio illa melius declarat. Secūda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

Illud certum [a] eſt, ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, [b] qua proximitatis [c] noīe bon. poſſeſſio ꝑmittitur, nō pertinere. [d]

CASVS. Dñe, iam video, ꝙ vos vultis tractare de ſeruil. cog. & ſpecialem tractatum facere. Nam vos dixiſtis mihi ſupra ti. de ſucceſ. cog. circa quos in bono. poſ. vnde cog. quam prætor ꝓximis agnatis pollicetur, ſola naturalis cauſa ſpectatur: nunquid igitur cognati in ſtatu ſeruili concepti, & nati, & poſtea manumiſſi per bono. poſ. vnde cog. in tertio ordine cauſa naturali inſpecta ſibi inuicem poterunt ſuccedere? Ad hoc rñdet Iuſtin. ꝙ nō: illud. n. certum eſt, eandem partē edicti prætoris qua bo. poſ. iure cogna. permittitur, ad ſeruiles cognationes antiquitus non pertinere. Nec. n. illa antiqua lege talis cogna. quo ad onus tutelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde viſum erat hmōi cog. ſeruilem quo ad emolumentum ſucceſſio non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vſq; ad noſtra tempora ita obtinebant: ſed nos per cōſtitutionem noſtram, quam pro iure patron. fecimus, (quod quidem ius patron. vſque ad tpā noſtrum ſatis obſcurum atq; nube plenum, & vndiq; cōfuſum fuerat) & hoc ſuggerente humanitate ſtatuimus, vt ſi quis in conſortio ſeruili conſtitutus ex libera, vel ſeruilis conditionis muliere liberū, vel liberos habuerit, vel econuerſo mulier ſerua ex libero, vel ſeruo liberos cuiuſcunq; ſexus habuerit, & tandem parentib⁹, & liberis ex ſeruili ventre natis ad libertatē peruenientibus, vel dum fortè ipſæ mulieres liberæ erāt, & ita liberi ab illis non ingenui, & poſtea patres, qui hmōi liberos in ſeruili ſtatu ꝑſeuerauerint, ad libertatē peruenerint, ſtatuimus dico, in omnib. his caſibus, vt oēs hi liberi ad ſucceſſionem patris, vel matris ab inteſtato admittantur, iure patron. in hac parte penitus ſopito. Nam hos liberos non ſolum in parentum ſucceſſionem, ſed etiam parentes in liberorum mutuā ſucceſſionem authoritate prædictæ conſtitutionis noſtræ ſpecialiter vocamus: & hoc obtinere ſtatuimus, ſiue hmōi liberi ex ſeruili matre nati, poſtea manumiſſi ſoli fuerint, ſiue cum alijs, qui poſt libertatem parentum concepti, & nati, ad ſucceſſionem vocentur, ſiue ex eodem patre, vel eadem matre, ſiue ex alijs nuptijs ꝓcreati fuerint. & hoc ſtatuimus ad ſimilitudinem eorum: qui ex iuſtis nuptijs procreantur. Et hoc dicit vſque ad illū §. repetitis itaque. Cætera plana ſunt vſque ad finem tit. quia non pōt caſus poni niſi ſecūdum quod litera iacet. b. d. Franc. de Are.

[a] illud. Aliàs eſt hic titulus, de ſeruili cognatione, aliàs non. Accurſius.

[b] Edicti. Sunt enim quatuor partes ſucceſſionis ab inteſtato: vt ff. quis or. in bon. poſ. l. j.

[c] Proximitatis nomine. Id eſt, cognationis, vt ſequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet.

[d] Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipſe ſuccedat, vel ei ſuccedatur: vt C. commu. de ſucceſ. l. ſeruus. niſi in tribus caſibus: vt C. de ijs qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen. & C. de ſuis & legi. l. apud noſtros. [i] & C. ad Orſi. l. fina.

[i] Sed illud procedit fictione poſtliminij: vt ibi not. Ange.

Computa-

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cū magis iure prætorio, quod naturalē cauſam intuebat, deberet cōputari: vt ſ. de hæ. quæ ab inte. §. emācipati. quā ciuili. Sed dic q etiā ad alia, vt ad tutelas, & ſimiliat niſi quo ad nuptias: vt ſ. de nupt. §. illud. & ff. de rit. nupt. l. adoptiuus. §. ſeruiles. ¹ Sed nunquid dñs ex ſui pſona ſuccedit cognatus ſerui? R n. nō: vt hic dicitur. Accur.

teri eidem fratri ſuo, & ita frater liberti præfertur patrono, & hoc ſecundū quoſdam, vt hic. Sed Ioan. contra: præfert enim patronum fratri ¹ vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de ſuis & legi. l. inteſta: o. in prin. & ſ. ti. j. §. ſed noſtræ. verſ. ſi autem ſine.

nam nec [1] vlla antiqua lege talis cognatio cōputabatur. [a] Sed noſtra cōſtitutiōe, quā pro iure patronatus fecimus (quod ius vſq; ad noſtra tempora [b] ſatis obſcurū, atq; nube plenum, & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerēte cōceſsimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus cōſortio, liberum, vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis cōditionis muliere: vel ecōtrà, ſerua mulier ex libero, vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatē his [c] peruenientibus, ij, qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatē meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipſi [d] in ſeruitutē [e] eos habuerint, & poſtea ad libertatē peruenerint: [f] vt hi oēs ad ſucceſsionē patris, vel matris veniāt, [g] patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolum in ſuorū parētū ſucceſsionē, ſed etiā alterū in alterius ſucceſsionem [h] mutuā vocauimus, ex illa lege [i] ſpecialiter eos vocantes: ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſsi ſunt: ſiue vnà cum alijs, q poſt libertatem parentū concepti ſunt, ſiue ex eodē patre, ſiue ex eadē matre, ſiue ex alijs [v] nuptijs ad ſimilitudinem eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt.

Cùm de inteſtatorum ſucceſsiōe agitur, liberorū prima habēda ratio: qui etiā, ſi gradus ſint remotioris quæſcunq; aſcendentes, & cognatos quoſcunque proximiores excludūt.

Repetitis [k] itaque omnibus, quæ iam tradidimus, [l] apparet, nō ſemper eos, qui parem gradū cognationis obtinēt, pariter vocari: eoque amplius, ne eum quidē, qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cùm enim prima cauſa ſit ſuorum hęredum, & eorū, quos inter ſuos hæredes enumerauimus: [m] apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorē eſſe, quàm fratrem, aut patrem, matremq; defuncti: cùm aliòqui pater quidem, & mater (vt ſuprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognationis, & abnepos quartò. Nec intereſt in poteſtate morientis fuerit, [n] an non: quòd vel emancipatus, vel ex emācipato, aut ex fœmineo ſexu [o] propagatus eſt.

Nouiſſime tamē iure, agnationis & cognationis ſublato diſcrimine, omnes ſimul æquo iure ſuccedunt: ita tamen, vt eorū prior habenda ſit ratio, qui ſunt gradu proximiores.

Amotis [p] quoque ſuis hæredibus, & quos inter ſuos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrū ius habet [q] adgnationis, etiam ſi longiſsimo gradu ſit, plerunque [r] potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, [s] vel

ADDITIO. Not. ergo acquiri dominiū ab inteſ. ſicut ex teſtamento. Et eſt ratio quia ius ſolū deferit hereditatem ab inteſt. ſecundum quod ſeruus nihil eſt. l. quod attinet. ff. de re. iur. ſed ex teſtamento defert voluntas teſtantis, quam ius ſequitur. Aliud tñ eſt in monacho, & monaſterio: vt l. Deo nobis. C. de ep. & cle.

b Noſtra tēpora. Loquit Iuſtinianus.

c His. Scilicet parentibus.

d Ipſi. Scilicet parentes.

e In ſeruitute. Idē donec ſerui erant.

f Peruenerint. Scilicet parentes.

g Veniant. Aliud ſi liber factus ſeruus iterū manumittat: vt ff. vnde cog. l. is q contra. & ſ. de cap. di. § quod aūt. quia eſt ibi, quod ſibi imputetur. Sed nūquid etiam iſte, qui eſt in l. is qui hodie ſuccederet naturali cauſa inſpecta: vt C. de ſuis & legi. hæt. auth. in ſucceſſione? Reſpō. non ſecundum Ioā. quia prætor naturalē cauſam intuebatur: & tamē nō vocabat eum vt dictū ē. Itē cōtra. C. de ſuis & legi. l. ex libera. Sol. hic nouum ius. Vel ¹ ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimonium. Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quō ad ſucceſſiōes.

h In alterius ſucceſſionem idest, parentes libetis, & econtra excluſo patrono: & hoc ſecundum omnes. Item libertum vnum al-

i Ex illa lege. Scilicet ſupra dicta Græca. Accur.

k Repetitis. Hic §. communis eſt ad omnes titul. ſ. hoc libr. iij. poſitos. & idem in ſequ proxi. §. Sic & aliàs. ſ. de ſuc. co. §. vlti. & ad Orfi. §. fin.

l Tradidimus. A principio tertij libri.

m Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos. vt ſ. de hæred. quæ ab inteſta. §. j. & §. quibus connumerati. & §. emancipati.

n Fuerit. Hoc ſubdiuiditur.

o Ex fœmineo ſexu. Qui tamen cum diminutione tertiæ partis ſuccedit huius legis tempore. ſ. de hære. quæ ab inteſta. §. item vetuſtas. verſi. diui. hodie ſine diminutione: vt in Authē. de trien. & ſem. §. nec non col. j.

p Amotis. Idest, ceſſantibus ſuis. Fallit adhuc hæc regula, qui prior eſt in gradu &c. vt eod. §. totties Accur.

q Integrū ius habet. Idest capite minutus non eſt. ſic ſ. de ſuc cog. j. reſpō. i fin. nā ſecus eſſet, ſi eſſet capite minut⁹: quia illæ ſucceſſiones, quæ veniunt ex leg. xij. tab pereunt p min. ca. di. vt ſ. ad ſenatuſcon. Orfic §. ſciendum.

r Plerunque. Propter fratrem, & ſororem emācipatos. vt ſ. e. ibi, exceptis. Item propter quoſdam cognatos, qui uocantur vt agnati: vt ſ. de legit. agna. ſucce. §. hoc etiā. Itē propter patrem, qui filium emācipauit: vt ſ. de legit. agna. ſuc §. fin.

s Nepos. Qui eſt in v. gradu agnationis.

ᵉ Not. q la ſeruus quo ad matrimoniū impediendū ēt poſt manumiſſionē debet eſſe cognatio: vt d. §. illud. quia etiā dicitur eſſe affinitas: vt d. §. ſeruiles. Ang.

† q. d. ſeruos nō habere cognationē quod talis quoad matrimonia. Aegi. Pet.

¹ Iſta cōmuniter approbat per doct. hic.

ᵃ Hęc nō eſt bona: qa nō apparet expreſsè de correctione: vt arg. l. præcipimus. in fi. C. de app.

ᵒ Aliàs ſi ue ex alijs qualiſcūq; copulatione nati ſunt ad ſimilitudinem &c.

pronepos a auũculo, b vel materteræ prçfertur. c Toties d igit dicim⁹, aut potiorẽ haberi eum, qui proximiorem gradũ cognationis obtinet, aut pariter vocari: eos, qui cognati ſunt: quoties neque ſuorũ hçredũ, quiq; inter ſuos heredes ſunt: neque adgnatiõis iure aliquis p̃ferri debeat, ſecundũ ea, q̃ tradidimus: e exceptis f fratre, & ſorore emãcipatis, qui ad ſucceſsionẽ fratrum, vel ſororum vocantur: qui etſi capite deminuti ſunt, tamen præferuntur, g cçteris vlterioris gradus adgnatis.

TITVLVS VIII.

DE SVCCESSIONE † libertoorum. a

Olim patron⁹ habebat ex lege duodecim tabularũ ius ĩ bonis liberti ſolũ ab inteſtate, nullo ſuo hærede relicto. Are.

Nunc b de libertorũ bonis videamus. Olim i itaq; licebat liberto patronum ſuũ impunè k teſtamẽto p̃terire. Nã ita demũ l lex duodecim tabularũ ad hçreditatem liberti vocabat patronũ, ſi inteſtatus mortu⁹ eſſet libertus, hçrede ſuo nullo relicto. Itaq; inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuũ hçredẽ m relíqſſet: patrono nihil n ĩ bonis eius iuris erat. Et ſiqui dẽ ex naturalib. o liberis aliquẽ ſuũ hçredẽ reliqſſet, nulla videbatur querela. p Si verò adoptiuus filius fuiſſet, apertè iniquũ erat, nihil iuris patrono ſupereſſe.

Prætorie iure patronus in liberti bonis dimidiã habebat, nõ ſolũ hærede inſtitute, ſed etiã ab inteſtato relicto filio adoptiuo. Ipſum tamẽ patronũ excludebãt liberi, ſiue eſſent in p̃tãte, ſiue emancipati, ſiue etiã in adoptionẽ dati: dũmodo ſi inſtituti eſſent, aut p̃teriti, bonorum poſſeſſionem petijſſent. Areti.

Qua de cauſa poſtea q p̃toris edicto hçc iuris iniq̃tas r emẽdata eſt. Siue enim faciebat teſtm̃ libertus: s iubebat ita teſtari, vt patrono partẽ dimidiã t bonorũ ſuorũ relinqueret: & ſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabat patrono cõtra tabulas teſtamenti partis dimidię bonorũ poſſeſsio v Siue inteſtatus moriebat, ſuo † hçrede relicto filio adoptiuo: dabat çquè patrono contra hunc ſuũ hçredem partis dimidiæ bonorũ poſſeſsio. Prodeſſe aũt liberto ſolebant x ad excludendum patronũ y naturales z liberi, nõ ſolum quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed etiam emancipati, & in adoptionem dati: e ſi modò aliqua ex parte ſcripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum poſſeſſionem ex edicto prætorio petierant. nã exhæredati

---

a Pronepos. Qui eſt in ſexto gradu agnationis.

b Auunculo, vel materteręq. Qui ſunt in tertio gradu cognationis.

c Pręlerſ. In ſucceſſiõe eius, q tales haber agnatos.

d Toties. No. regulam bonã, vt cõmun. de ſucceſ. l. auunculo, & C. vnde lib. l. ij. Et ad eius euidẽtiã nota tres eſſe ordines ſuccedẽdi. ſ. inferiores & ſuperiores, & ex latere venientes: vt in Auth. de hę. ab inte. in princ. coll. ix. Primo deſcendẽtes in infinitum vocant' vt e. de hęr. quæ ab inte. §. j. & in Auth. de hære. ab inte. §. j. col. ix. His ceſſantibus vocãtur aſcẽdẽtes. primo pater, & mater, ſecũdo auus, & auia, & ſic deinceps: ſic tũ vt fratres ex vtroque parente defuncto cõiuncti, cũ his ſuperioríb. vocent: licet quidã dicant cũ patre, & matre tãtum eos vocari: & alios ſuperiores per fratres excludi. & pro nobis eſt Auth. e. de hęred. ab inte. §. ſi verò cum aſcendentibus. coll. ix. & ff. de ſuis & legi. l. ij. §. hæreditas. Superioribus ceſſantibus: primo frater ex vtroque parente, & ſoror, & eorum filij. Secũdo ex altero tantũ, & eorũ filij. Tertio hæc regula obtinet, vt qui prior eſt in gradu &c. vt hic, & in Authẽ. de hær. ab inte. §. ſi reliquũ. & §. ſi vero neq; frater. & in Authen. vt fratrum ſi lij. §. j. col. ix. Accur.

ADDITIO.

Dic q hodie eſt ſublata differẽtia agnatiõis, & cognatiõis, & in d. §. j. in Auth. de hęr. ab inte. ven. col. ix. Chriſtopho.

e Tradidimus. Ve ſ. §. proxim. & hoc eo. §.

f Exceptis. Excipit ab eo qd ſ. dixerat, qui integrũ &c.

g Præferuntur. Vo ſ. de ſucceſſ. cog. ſ.

Nota ſingulariter illã l. quia poſt nepotem qñ cõcurrit cũ patruo vel auũculo quia quĩ or eit in gradu potior eſt in iure, nec aſſumit p ſonam patris ſui. pater ibi q auũculus qui eſt in tertio gradu præfertur fratri conſobrino, qui ẽ in quarto licet glo. ĩ. tit. j. §. multũ. in verſi. quo ad quintũ gradũ. aliter dicat: ſed ibi dicemus. Angel.

† Legit quidã de ſucceſſio. in bonis libertorũ

a Sic ff. de bon. libert.

Cõtinuatio.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM. *Supra de ſucceſſione ingẽnuõrũ viſum eſt. Et quia in bonis libertorum eſt dare ſucceſſionẽ: ideo de his ſubdit. Vnde nota quod dicit hic Acc. de ſucceſſiõe libertorum, paſſiuè accipi. qualiter ſuccedatur eis: non actiuè, ſ. qualiter ipſi ſuccedant alijs.*

Diuiſio.

Nunc de libertorũ. Totus iſte ti. diuidit in tres partes. Primo circa ſucceſſionem libertorum ponit duplex ius antiquum. Secundo ponit ſtatutum circa ſucceſſionẽ: & quòd vſque ad quartũ gradũ agnati patronorũ ſuccedũt liberto. Tertio ponit aliam nouã conſtitutionẽ circa perſonas & genera libertorũ. Secunda ibi, Sed noſtra. Tertia ibi, Sed hæc. Aret.

h Nunc quia huc vſque de bonis ingenuorum dixit.

i Olim. Scilicet. l. xij. tabu. & hoc eſt primũ ius. qua iuor enim ſunt vt hic, & ĩ. §. j. & §. poſtea. & §. ſed noſtra.

k Impunè. Ideſt ſine timore teſtamenti rumpendi Accur.

l Itaque demum. Et non aliter.

m Hæredẽ. Naturalẽ, vel adoptiuũ. vt ĩ. innuit.

n Nihil. Id eſt nullum ius, ſcdm Ioan.

o Ex naturalibus. Ad differentiam adoptiuorum.

p Querela. Id eſt non poterat patronus cõqueri. Accur.

q Qua de cauſa poſtea. Secundum ius.

r Iuris iniquitas. Dic vt ſ. ad ſe. conſ. Tert. in princ.

s Libertus. Nullũ filiũ habẽs legitimũ & naturalẽ vt ĩ. eo. §. prodeſſe.

t Dimidiã. Niſi in caſtris ſint bona q̃ſita: vt ff. de bo. lib. l. iij. §. patronus. Acc.

v Bonorum poſſeſſio. Vnde legi. ĩ. de bo. poſſ. §. cumque.

x Solebant. Hoc iure prætorio: Nam de primo nõ erat dubiũ: vt ſ. ibi, itaque inteſtato &c.

† Et ſic adoptiu⁹ eſt ſuus hæres. ſic ſ. eo. verſ. ſi verò. & ĩ. de hær. quæ ab inteſta. defer. §. j. Acgi. Per.

y Ad excludendum patronum. Scilicet in totum.

z Naturales. Et legitimi.

e In adoptionem dati. Si inſtituti erant: vt ſequitur.

aliãq

alias nec contra tab. datur eis: vt ff. de contra tab. l. nõ putauit. §. in adoptio.

a Repellebãt. Quia pro mortuis habẽtur, vt ff. de cõiunctis cum ema. lib. l. j. §. sed & ſi patronus. nec a iure ei uili teſpiciuũt: vt in Aut. de hę. & fal. §. exhęredatos. co. j.

diſ. ſed nũquid ecõtra moriẽte filio, quĩ eſt libertus, præponitur pater patrono? Rñd. ſic: vt ſ. titu. j. de ſer. cog. in fi. j. reſpon.

ADDITIO. No. ꝙ ſicut patronus excludit per filios liberti, ita etiã per parentes liberti. & idem nn. glo. ſ. eãn. j. in fin. in ver. alterius. Ang.

nullo modo repellebãt a patronum.

Per legẽ Papiã patronus vocabatur ad ſucceſsionẽ liberti, vna cũ filijs ipſius liberti ꝑuirili: niſi tres vel plures fuiſſent liberi, vel libertus minus cẽtũ aur. habuiſſet in bonis: ſi ne deceſſerit inteſtatus, ſiue condito teſtamento. Ares.

Poſtea b verò lege Papia adaucta ſunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebãt. Cautũ c eſt enim, vt ex bonis eius, q ſeſtertiũ centũ miliũ pãtrimoniũ reliquerat, † & pauciores, quã tres liberos habebat, ſiue is teſtõ facto, ſiue inteſtatus mortu' erat, virilis pars patrono deberet. d Itaq; cũ vnũ quidẽ filiũ, filiãve hæredẽ reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio, filiave inteſtatus deceſsiſſet. Cum verò duos, duasve hęredes reliquerat, tertia pars dẽbat̃ prono: ſi tres reliquerat, repellebat̃ patronus.

Abiecto antiquo iure, hoc vti mur. liberto minori cẽtenario .i. cuius facultates minores ſunt aureis cẽtũ, ẽt ꝑterito patrono, liberũ teſtãdi ius ſit: ei tamẽ inteſtato nulla ſobole relicta patronus ſuccedit: quòd ſi maior ſit cẽtenario, & teſtatus fuerit patronũq; ꝑterierit tũc ſi careat liberis, vel eos exhæredes fecerit, patronis ꝑ contra tabulas bonorum poſſeſsionem quadrantẽ oneribus liberum, aut illius ſupplemẽtum, ſi quid forſan ei relictũ fuerit conſequetur.

Sed nr̃a cõſtitutio, e quã pro omni, notiõe f Græca lingua cõpendioſo tractatu habito cõpoſuimus, g ita hmõi cãm definiuit vt ſiquidẽ libertus, vel liberta minores cẽtenarijs ſunt. i. minus centũ aureis habeãt ſubſtantiã, (ſic enĩ h legis Papiæ ſummã interpretati ſumus: vt ꝓ mille ſeſtertijs, vnus aureus cõputetur) nullũ locum i habeat patronus in eorũ ſucceſsiõe: ſi tñ teſtm̃ fecerint. k Sinautẽ inteſtati deceſſerint, nullo liberorũ relicto: tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularũ) integrũ reſeruauit. l Cũ verò maiores centenarijs ſint: ſi hr̃des, vel bonorũ m poſſeſſores liberos habeãt, n ſiue vnũ, ſiue plures cuiuſcũq; ſex', vel gradus: ad eos n ſucceſsiões parentũ deduximus, patronis omnib. modis, p vnà cũ ſua progenie ſemotis. Sinautẽ ſine liberis deceſſerint: ſi quidẽ inteſtati, ad omnẽ hęreditatẽ patronos patronaſq; vocauimus, q Siverò teſtamẽtũ quidẽ fecerint, r patronos aũt aut patronas ꝑterierint, cũ nullos liberos haberent, vel habentes, eos exhæredauerint, vel mater, ſiue auus s materñus eos ꝑterierint, ita ꝙ nõ poſsint t argui inofficioſa eorũ teſtamẽta: tũc ex noſtra conſtitutione v per bonorũ poſſeſsionẽ contra tabulas non dimidiam, vt antea, x ſed tertiam partem bonorum liberti cõſequantur: y vel quod deeſt eis, ex conſtitutione z noſtra repleatur, a ſiquando minus tertia parte bonorum ſuorũ libertus, vel liberta eis

Niſi quãdo tractatur ꝙ portiõe ſua, cui accreſcat. computat̃ .n. ĩ numero filiorũ: vt faciat augẽ legitimam fratrũ: ſecus in fratre mõrtuo, & filia dotata ꝑ ſtatutũ, a ſucceſſiõe priuata. quia non poſſunt. An.

b Poſtea. Tertium ius.

c Cautum. Scilicet lege Papia. & malè: vt & alias. C. de cadu. tol. in princ. Ac.

d Deberetur. Ex lege Papia.

e Sed noſtra. Quartum ius.

f Omniũ notione. Aliàs omni natiõe: aliàs oium notitia.

g Compoſuimus. Et huius, vt credo, habet̃ mẽtio in multis locis: vt ſ. titu. j. de ſer. co. in prin. & ſ. de leg. ag. ſuc. §. n.

h Sic enim. Interpoſitio eſt.

i Nullũ locum. Et in hoc non corrigit lex Papia. Et nota, ꝙ prodeſt paupertas filio liberti. hc & aliàs C. de epiſco. & cle. l. ſiquis ad declinandam. §. ſinautẽ. in gloſ. pauperior.

Vide ꝙ ſcripſit in hũc locũ Ant. Augu. emenda. libr. ij. cap. vij.

ADDITIO. No. ꝙ paupertas prodeſt: ſed a tali ꝓdeſſe libera nos Dñe. de quo in l. cum nõ facilè. in gloſ. fi. ff. ſi cui pluſquã per legẽ Falci. & in l. ſi quis ad declinãdam. §. j. C. de epi. & cler. & in auth. cui relictũ. C. de in. vi. tol. An.

k Fecerint. Scilicet iſti liberti minores centenarijs.

l Reſeruauit. Scilicet nr̃a conſtitutio. ſ. vt in totum ſuccedat. vt ſ. eo. in princ.

m Bonorum poſſeſſores. Id eſt, filios emancipatos: vt ſ. de hær. quæ ab inteſta. §. emancipati.

n Habeant. Scilicet liberti.

o Ad eos. Scilicet liberos libertorum: qui tamen hæredes inſtituti ſi ſe abſtinuerint, vel muſti hęreditatẽ in integrũ reſtitui fuerint, dabit̃ patrono ius ſuccedendo: vt ff. de bo. li. l. & ſi ex medica. §. ſi filius.

p Omnibus modis.

q Vocauimus. Etiam ante fratres liberti, quod dic: vt ſ. tit. j. in fi. j reſpon.

r Fecerint. Scilicet ad extraneos.

s Mater ſiue auus. Quorum præteritio pro exhæredatione habetur: vt ſ. de exhæred. lib. §. mater.

t Non poſſint. Quia iuſta cauſa ingratitudinis interceſſit, quę ſunt xiiij. vt in Authen. vt cum de appella. cogn. §. cauſas. coll. viij. quã caſu nullo ince agunt: vt in Authent. de immen. dn. §. fi. in fin. col. viij. Sed quid ſi filium emancipatũ pater præstereat ſine cauſa, vnde contra tab. habet, non autem querelam, videtur admitti patronus? Sed Rñ. hic largè accipi de inoffic. vt etiam contineat per contra tabul. hc C. famil. ercil. l. filij. Accur.

Teſtamẽtũ inofficioſũ quãdoq; cõtinet exhæredationẽ & præteritionem.

ADDITIO. Nec obſtat: quia hodie ad inſtar filij in poteſtate prætcriti videatur poſſe dicere nullum &c. cum ſit ſublata differentia emancipationis & patr. pot. quia illud eſt verum ab inteſtato, non autem ex teſtamento. Angel.

v Conſtitutione. Scilicet Græca. Accurſius.

x Vt antea. Sicut erãt de iure ꝑtito: vt ſ. eo qua de cauſa. Accur.

y Cõſequãtur. Scilicet quocunque titulo: vt ff. de bo. lib. l. hi §. ſi

z Cõſtitutiõe. Scilicet conditione ex lege Græca: vt ff. de condictio. ex lege. l. prima.

a Repleatur. Præter hoc ius ſuccedendi, eſt & aliud ius patronatus. ſ. vt non voccetur

Ius patronatus in multis cõſiſtit.

vocetur ab eo in ius ſine venia: vt C.de in ius vo.l. ij. Item vt alat eum.vt ff.de lib.agn.l.ſi quis a liberis. §. ſolent. Item vt turpem actioné, vel exceptioné contra eum non proponat: vt ff.de do.ma.except.l. apud Celſum.§.aduerſus.& ff.de obſe.l.honori. & l. parés. Item vt poſſit eum in ſerui uitem reuocare: vt in Auth. vt lib.de cc.§.j. colla, vj. Item vt vbi eum ei uenerit, faciat ei reuerentiam: vt ff, de in ius voc. l. generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo, ſi patronus remiſerit: vt in Authé. vt lib. de cetc.§. illud. colla. vi. i Item ſi compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertá ne nubat: vt ff de iure patro.l.qui cótra legem. & l. adigere. Item ſi denegabat ei alimenta: vt ff.de bon.lib l. ſi patronus nó aluerit. Item propter tertiæ partis conceſſionem: vt hic,& ff.de bon. libe.l.etiam. §.toties. Item ſi alterutrorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt ff.de iur. pa. l ſi-ne. Item ſi natalibus reſtitutus eſt libertus: vt ff.de bo.li.l. etiam. §. j. Item ſi mercedem pro futuris operis ab inuito liberto extorſit: vt C.de agnoſ. libe.l.ſi quis.§.ſiquis. Item ſi libertus domini mortem vendicauerit: vt ff. de iure patro.l.penul. Item,ſi eum patronus capitis accuſauerit: vt ff. de bon. libert. l. qui cum maior.j.reſpon. Ité ſi non ſuis nummis emptus eſt, vel a principe lactionem liberi teſtamenti impetrauerit: vt ff.de bon.liberto.l.etiam §.ij.& ead. l.plane. Accur.

Ius patronat⁹ multipliciter perditur. ¶ Dic hoc verú quo ad ius ſuccedédi, te manet th ſibi ius reuerentiæ quãuis remiſerit ſibi ius patronatus. ac etiã ta li caſu ex inria non verbali, ſed illata in pſoná tantú pót eũ cum í ſeruitu té reuocare: vt eſt tex.11. ſi. C. de lib. & eor.lib. Ang.

reliquerit: ita ſine onere, a vt nec liberis b liberti, libertę ve ex ea parte legata, vel fideicómiſſa pſtent: c ſed ad cohęredes d eorum hoc onus redundet:

Liberto non tantùm patronus ſuccedit ſed etiã cõiuncti ipſi patroni vſque ad quintũ gradum, in capita tamẽ: & q proximior eſt patrono præfertur. Aret.

Multis alijs caſibus, e a nobis in præfata cóſtitutione cógregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi diſpoſitioné iuris pͥpeximus: vt tam patroni, patronęq;, f quã liberi g eorum, necnó qui ex tráſuerſo latere veniunt, vſq; ad quintum gradũ, h ad ſucceſsioné libertorũ, libertarumve vocẽtur, i ſicut ex ea cóſtitutione intelligendũ eſt. vt ſi eiuſdé patroni, vel patronę, vel duorũ, duarũ que, pluriũ ve liberi ſint; qui proximior eſt, ad liberti, vel libertæ vocetur ſucceſsionem: & in capita, k nó in ſtirpes diuidaẽ ſucceſsio: eodé mó & in his, q ex tráſuerſo latere veniũt, l ſeruádo. Penè m enim cóſonãtia iura ingenuitatis, & libertinitatis in ſucceſſionibus fecimus.

Differẽtia ĩter libertos eſt hodie ſublata: & ideò prædicta procedunt in omnibus libertis: qa hodie omnis manumiſſus efficitur ciuis Romanus. Aret.

Sed hęc de ijs libertinis hodie dicenda ſunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerũt: n cùm nec ſint alij liberti, ſimul & deditijs, & Latinis ſublatis: cum Latinorum legitimę ſucceſsiones nullæ penitus erant; quia licet vt liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo vltimo ſpiritu ſimul animam, atque libertaté amittebãt, & quaſi-ſeruorum, bona eorum iure quodammodo o peculij, ex lege Iunia Norbana manumiſſores detinebant. Poſtea verò ſenatuſconſulto Largiano cautum fuerat: vt liberi manumiſſoris non nominatim p exhęredati facti, extraneis hęredibus eorum q in bonis Latinorum pręponerent. Quibus r etiã ſuperuenit diui Traiani edictum, quod eundẽ hominem, ſi inuito, vel ignorante pa-

tra tabulas.

e Multis alijs caſibus. Qui ſequuntur ſtatim.

f Patronæque. Vt ff. de bo.lib.l.patrono.

g Liberi. Vt ff.de bo.li.l.ſi pater exhæredato. & l. ſi ex patronis.§.Iulianus.

h Vſque ad quintum gradum. Nunquid filius vel nepotis ipſius patroni, vel etiam ipſe trinepos admittetur? Videtur quod nó. hoc dicit vſque ad quintum gradum, ſiquis tamen velit eum trãdicere, illud p ſe inducet, quòd non omnes aſcédentes ſui patris loco ſuccedũt: vt J. de hæred. quæ ab inteſtato. §. cum filius. & in Authen. de hære. ab inteſta.§.j.colla.ix.

ADDITIO.

Iſta gloſſ. non procedit duplici ratione. Primo, quia hic nõ aſſumitur perſona alterius, vt cum altero pariter ſuccedat. Secundo, quia etiam in caſu vbi aſſumitur, hoc non eſt vſque in infinitum, vt per Angel. hic.

i Vocentur. Per noſtram conſtitutionem: licet olim per bonorum poſſeſſionem, tanquam ex familia vocarentur: vt J. de bonor. poſſeſſ. §. ſunt autem. verſic. quinto tanquam.

k In Capita. Cum eodem gradu plures inueniantur: alias patruus nepotem ex fratre excludet: vt ff. de bonis liberto.l. ſi libertus prætereito.§.ſi libertus.in fine.

l Veniunt. Scilicet ab ipſis patronis.

m Penè. Propter tria dicit penè & quia hic vſque ad quintũ gradũ ſuccedunt, vt hic dicitur, aliàs vſque ad decimum, vel ſextũ: vt J.de ſuc.cog.§. fi. Ité: quia hic in capita ſuccedunt, vt hic dicitur. aliàs nó ita: vt J.de hæc. quæ ab inteſt.§.& quia placuit. aliàs eſt verſ. in §.cum filius. t Ité: quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod nó eſt ita in ingenuis, licet M. contradixerit: vt ff.de bo.lib.l.ſi libertus prætereito.§. ſi libertus. & de legi.tuto.l. tutela.§.ſi duo.

n Peruenerunt. Id eſt qui facti ſunt plenè liberi.

o Quodammodo. Non enim eſt verè peculium, cum ſint liberi: vt C.de inoff.teſt.l.fi.in fi.

p Nominatim. Quid hoc ſit, dic vt ſupra, de exhære.lib.§.j.

q Eorum. Scilicet manumiſſorum.

r Quibus. Scilicet Latinis.

t Ex quo l.no. q liceat filij patroni vt ſuccedant liberto nó. ſit neceſſe q ſint hęredes patris: debet tñ eſſe tales q patri, vel matri ſuccedere poſſint. Ang.

Succeſſio libertinorũ, & ingenuorũ in pluribus differt.

t Et eſt ratio quia in ſucceſſione ingenuorũ plures deſcendentes ex vno habẽtur ut vnus: ſecus in ſucceſſione liberti. vt hic. tallit a patronis eſſe eleſæ: vt l c.cũ plures.de iure patronatus.

a Sine onere. Sic Authé.de hære.& fal.§. nó autem. colla.j. Accur.

b Liberis. Quibus dantur aliàs legata, etiã rupto teſtamento per contra tabulas: vt ff.de leg.præſt.contra tabu.bono poſſ.pe.l.j.

c Præſtentur. Sed cum filij ſint, quare nó excludũt patronum: vt J.eo.§ cum verò maiores? Reſpõdet, hi filij erant ingrati: vt J.eo.§.ſi verò. Vel dic, quod hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur: vt ff.de verbo.ſigni.l.liberorum.& eos præcedit eorum pater: & eis talia legata dabantur: vt ff.de lib.præ.l.j.§. generalia.

d Ad cohæredes. Sed nunquid inſolidum tenebuntur cohæredes? Reſpond. non: vt ff.de legatis tertio.l. finali.§.finali.& de vulgari ſubſtitutione. l. & ſi con-

Ad ciuit.

a Ad ciuitatẽ Romanã. Scilicet vt ciuis Romanus efficeret, impetrando ius aureorum annulorum, vel natales: qđ inuito patrono non eſt faciendum: vt ff. de nat. re. l. ij. in fi. & l. pen. & fi.

b Cõſtitutione. Vt C. de la. lib. tol. p totum. Accur.

Iſta gl. nõ eſt Accurſij.

c In ppetuũ deleri. No. q̃ qñ fit abrogatio alicuius iuris, intelligitur eſſe perpetua: quia lex ſemper loquitur, & eſt in viridi obſeruantia: vt l. Arriani. C. de hæ re. Ang.

† Alciat. lib. parergon. j. ca. 16. putat adiectiones hoc loco accipi p modis adſequẽdi ius ciuitatis Romanæ.

d Quibuſdã adiectionibus. Scilicet decem, vel xj. caſibus: vt C. de la. lib. tol. p totum.

DE ADSIgnatione liber.

Cõtinuatio.

Suprà viſum eſt, quẽadmodũ p̃roni, et eorũ liberi ſuccedãt libertis. Verũ q̃a liberti interdũ cõſueuerũt adſignari liberis p̃ronorũ, ideo de hac aſſignatiõe ſubdit. Porcus

Diuiſio.

IN ſumma quod. Totus iſte titu. diuiditur i tres partes. Primo q̃ pt p̃ñr vni ex liberis libertum aſſignare: & ille ſolus liberto ſuccedit. Secũdo declarat quibus liberis hoc fieri poteſt. Tertio, quibus verbis, & in qua voluntate. Secũda ibi, Datur autem. Tertia ibi, Nec intereſt. Accurſius.

e Senatum. Cuius verba ſunt. ff. eod. de aſſig. lib. j.

f Pertineant. Nulla ſcilicet facta aſſignatione.

g Eius. ſ. patroni.

h Filio. Etiã poſthumo: vt ff. eod. de aſſig. lib. l. fin.

i Pluresve liberos. Nam in vno non eſt neceſſe. Accur.

trono ad ciuitatẽ Romanã a venitẽ ex beneficio principis feſtinarat, faciebat qdẽ viuũ ciuẽ Romanũ, Latinũ verò morientẽ. Sed nr̃a conſtõne b pp hmõi cõdõnũ vices, & alias difficultates, cũ ipſis Latinis ẽt legẽ Iuniã, & ſenatuſcõſultũ Largianũ, & edictũ diui Traiani in ppetuũ c deleri cenſuim°: vt oẽs liberti ciuitate † Romana fruant̃, & mirabili mõ qbuſdam adiectionib: d ipſas vias, q̃ in Latinitatẽ ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

TITVLVS IX.

DE ADSIGNATIONE libertorum.

Patrono duos, pluresve liberos in ptãte habẽti conceſſum eſt libertũ vni liberorũ aſſignare: p quã aſſignationẽ is cui aſſignat̃, ſolus efficit̃ patronus, et ſucceſſor ĩ bonis liberti, alijs liberis prorſus excluſis: q. ſi is cui aſſignatio facta fuit ſine ſobole decedat, ad cæteros ius patronatus transferẽ. Itẽ emãcipatione eius, cui fuit aſſignatus libertus, aſſignatio prius facta euaneſcit.

IN ſumma (quod ad bona libertorum attinet) admonẽdi ſum° cẽſuiſſe ſenatũ, e vt quãuis ad oẽs p̃roni liberos, q eiuſdẽ gradus ſunt, equaliter bona libertorũ ptineãt: f tñ licere parẽti, vni ex liberis adſignar̃ libertũ, vt poſt mortẽ eius g ſolus is patronus habeat̃, cui adſignat° eſt: & cæteri liberi, q ipſi quoq; ad eadẽ bona nulla adſignatione interueniẽte, pariter admitterẽtur, nihil iuris in his bonis habeãt: ſed ita demũ priſtinũ i° recipiãt, ſi is, cui adſignat° eſt, deceſſerit nullis liberis relictis. Nec tm̃ libertũ, ſed ẽt libertã, & nõ tm̃ filio, h nepotive, ſed ẽt filiæ, neptive adſignare permittitur.

Vni ex liberis in poteſtate poteſt libertus aſſignari in omni voluntate, et quibuſcũque verbis. Arc.

Daẽ aũt hęc adſignãdi facultas ei, qui duos, pluresve liberos i in ptãte hẽbit: vt eis, quos in poteſtate habet, adſignare libertũ, libertamve, liceat? Vñ q̃rebat̃, ſi eũ, cui adſignauit, poſtea emancipauit: nũ k euaneſcat l adſignatio? Sed placuit euaneſcere, qđ & Iuliano, & alijs pleriſque viſum eſt. Nec intereſt, an teſtõ qs adſignet, an ſine teſtõ: ſed ẽt. qbuſcunq; verbis m hoc patronis permittitur facere, ex ipſo ſenatuſcõſulto, quod Claudianis tẽporib. factũ eſt Sabellio † Rufo, & Aſterio Scapula conſulibus.

TITVLVS X.

DE BONORVM poſſeſsionibus.

Bonorũ poſſeſsiones introduxit p̃tor, iuris ciuilis emẽdãdi, impugnãdi, et coadiuuãdi, ſeu cõfirmãdi gr̃a: q̃ tã ex teſtõ, q̃ ab inteſtato cõpetũt: ex teſtõ qdẽ duæ, ab inteſtato verò octo, quarũ q̃tuor, vtpote ſupuacuas reſecauit Iuſtinianus: et ad ſex ordinarias oẽs redegit: ſeptimãq; extraordinariã adiecit: cui locus ẽ, quoties noua lege bonorũ poſſeſ. ex teſto, vel ab inteſtato alicui defertur.

IVs bonorũ

k Num. Id eſt, an.

l Euaneſcat. ff. eo. l. virum ei. §. Sol. fm Pla. ibi valet aſſignatio facta emancipãto, vt ibi: licet emancipatione hoc perdatur, ſi antea facta fuerit aſſignatio vt hic ar. ff. de arbi. l. nõ diſtinguemus. §. ſacerdotio, vel dic ſecũdũ Azo q. in l. 3ria non dicit fieri aſſignationem in emãcipatũ: ſed q̃rit an ſolũ fieri in poteſtate poſſit. ſed nec ind. l. de arbi. dicit ſolui cõpromiſſum, ſed nõ compelli ſententiam dicere. Accurſius.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt aſſignatio teneat, q. filius ſit in ptãte vt hic: ſiue ſit exhæredatus, vel nõ: ſiue ſit natus, ſiue poſthumus: vt l. j.

m Quibuſcunque verbis. Etiã nutu. s vt ff e. l. j. §. aſſignare. & pure, vel ſub cõditione. ff. eo. l. aſſignare.

† Quod facis vt obligatus aſſignare red. ſitus nõ teneatur tradere filios, nec dñiũ eorũ. ſed ſufficiat dicere. ſu p tali fuũdo recipiatis, de quo vide Ioã. Fab. hic.

† ff. eo. l. j. Velleio Rufo &c.

DE BONOrum poſſeſſio.

Cõtinuatio.

Suprà viſum eſt, de h̃rd tatib. quę ex teſtõ: et ab inteſtato deferunẽ iure ciuili, et partim iure p̃torio. Verum q̃a p̃tor interdũ emendauit, ĩterdũ cõfirmauit ius ciuile, ĩ ſucceſſione teſtati et inteſtati, dãdo bonorũ poſſeſſionẽ, ideo ſubdit de bonorum poſſeſſionibus.

IVs bonorum. Totus iſte titu. diuiditur i quatuor partes. Primo ponit cauſas propter quas fuit introducta bono. poſſeſſio. de iure prætorio. Secundo ponit quas bono. poſſeſſ. prætor facit. Tertio Imperator quaſdam

* Aõs. Augu. libr. emẽda. iij. c. vij. legẽdũ putat ex Pand. Flo Velleo Rufo. & Hoſterio Scapula cõſulibus. & ĩ qbuſdã codicib° legit̃ Suillio Rufo, & Hoſtorio Scapula cõſulib.

Diuiſio.

quaſdam corrigit, & emendat. Quarto quiſnam ſit ius, & quale ſtatutum ſit ad, cognoſcendam bonorũ poſſeſſionẽ. Secũda ibi, Sunt autẽ bonorum. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures.

CASVS. Dñe, iam video, ꝙ vos vultis tractare de bonorum poſſeſſionibus, dicatis igitur mihi, ſi placet, quare bonorũ poſ. inuentę fuerint? Ad hoc rñdet, Amice, ius bonorum poſſeſ. introduxit prætor gratia antiqui iuris emendandi. Nec. n. ſolum in hæreditatibus, inteſtatorum antiquum ius per bonorũ poſſeſ. emẽdauit prætor, vt ſupra dictum eſt: ſed etiam in hæreditatibus eorum, qui facto teſtamento deceſſerũt. Nam olim ſi alienus poſthum⁹ ab aliquo rſſet inſtitutus, quamuis iure ciuili hæreditatẽ adire non poterat, vtpote, quia inſtitutio non valebat, iure tamen prætorio iuuabatur, & ad bono. poſſeſ. admittebatur. Et ita loquit̃ĩ hoc caſu, qualiter ꝑtor vetus ius, & facto teſtamento per bonorum poſſeſ. emendauit. Sed licet hoc de iure antiquo obtinebat: hodie tamen per noſtram cõſtitutionem huiuſmodi poſthumus alienus rectè inſtitui poteſt, tãquã iure ciuili non incognitus. ſed quanquam dixerim tibi, ꝙ prætor introduxit bonorum poſſ. gratia antiqui iuris emendandi: aliquando tamen neque emẽdandi, neq; impugnandi antiqui iuris, ſed magis confirmandi gratia prætor bonorum poſſeſ. pollicet̃. Prætor. n. non ſolum indigentibus a iure ciuili excluſis, ſed etiam non indigentibus ſuum tribuit auxilium. Nam & illis, qui in teſtamento facto hæredes inſtituti ſunt, & de iure ciuili adire poſſunt, bonorũ poſſeſſionem ſecundum tabulas teſtamenti pollicetur. item ab inteſtato ſuos hæredes, & cognatos ad bonorum poſſeſſionem admittit. Hi tamen omnino bonorum poſſeſſione remota de iure ciuili ad hæreditatem admittuntur. Et hæc dicuntur vſque ad illũ §. Quos autem. Franciſcus.

poſſeſsionis [a] introductũ eſt à prętore, emẽdãdi [b] veteris iuris gratia. Nec ſolùm in inteſtatorum hęreditatib. vetus ius eo modo prætor emẽdauit, [c] ſicut ſuprà dictum eſt: ſed in eorum quoque qui teſtamento facto deceſſerunt. Nam ſi alienus poſthumus [d] hæres fuerit inſtitutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire non poterat, [e] cum inſtitutio non valebat: honorario [f] tñ iure bonorum poſſeſſor [g] efficiebat̃: videlicet cum a prætore adiuuabat̃. Sed & is, [h] a noſtra conſtitutione [i] hodie rectè hęres inſtituitur, quaſi & iuri ciuili nõ incognit⁹. [k] Aliquando tamen neque emendandi, [l] neq; impugnandi [m] veteris iuris, [n] ſed magis confirmandi gratia prætor pollicetur bonorum poſſeſſionem. Nam illis quoq;, qui rectè teſtamento facto hæredes inſtituti sũt, dat ſecũdum tabulas bonorum poſſeſsionem. [o] Item ab inteſtato ſuos hęrædes, & agnatos ad bonorum poſſeſsionem vocat. ſed & remota [p] quoque bonorum poſſeſsione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

Prætor ſolus nõ facit quẽ hæredem, ſed loco hr̃dis. Are.

Quos autem ſolus vocat prætor ad hæreditatẽ, [q] hr̃des quidẽ ipſo iure nõ fiunt. nam prętor hr̃dem facere nõ põt. [r] Per legem enim tantum, vel ſimilẽ iuris cõſtitutionem hęredes fiũt: veluti per ſenatuſconſulta, [s] & conſtitutiones principales. ſed cum eis prętor dat bonorum poſſeſsionem: loco hæredũ conſtituuntur: [t] & vocantur bonorum poſſeſſores.

[d] Alienus poſthumus. Quis ſit, [*] dic vt ſuprà de lega. §. poſthumo.

[e] Non poterat. Vt §. de legatis. §. poſthumus. contra Sol. vt ibi.

[f] Honorario. ff. eod. l. non eſt. §. vbicunque, contra. Sed hic ſpecialiter ex illa regula excipitur per ipſum prætorem: & quia ad hoc derogatur illi regulæ generali, quia nõ eſt dubium, quin generi per ſpeciem derogetur: vt ff. de pœnis. l. ſanctio legũ.

[g] Bonorum poſſeſſor. Secundum tabulas.

[h] Sed & is. ſcilicet poſthumus alienus. Accur.

[i] Cõſtõne. Scilicet Græca: vt §. de lega. §. poſthumus.

[k] Non incognit⁹. Sed cognitus. Nam conſtitutiones ſunt de iure ciuili: vt ff. de iuſtit. & iur. l. ius autem ciuile.

[l] Neq; emendandi. Vt ſupra eodem, primo reſpõ. Et dic emendandi, id eſt ſupplendi.

[m] Neq; impugnandi. Vt ſupra proxi. reſp. dic, id eſt, corrigendi.

[n] Veteris iuris. ſcilicet ciuilis.

[o] Bonorum poſſeſſionem. Nota tres vias prætoris.

[p] Remota. Quare ergo fecit prætor? Rñ. vt ſucceſſorib. vias ampliaret: vt ĩ. eo. §. quos. ſic. ff. de leg. ij. l. cũ filius. §. vat ijs. Arg. §. ff. naut. caup. ſtab. l. ĩdẽ. §. ſed an ſit. & § ſed ſi grant.

ADDITIO. Dic, quòd imò concordant: quia ibi & ſi non neceſſarium, vtile tamen fuit prætorem ſe intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur vt ibi, quod non ſemper erat de iure ciuili, ſecundum Ang. hic.

Quos autem. CASVS. Dñe, iam video, ꝙ prętor ſuccurrit non ſolum Indigentibus: ſed pro Deo nũquid eſt & alia differentia inter eos, qui de iure prætorio, & eos qui iure ciuili ſuccedunt? Ad hoc rñdet, ꝙ ſic. illi. n. quos ſolum prætor ad ſucceſſionem vocat, ipſo iure hæredes non ſunt. Nam prætor hæredes facere non poteſt. Per legem. n. tantum, vel per ſimilem conſtitutionem iuris, veluti per ſenatuſconſulta, vel per conſtitutiones principum fiunt hæredes: ſed illi quib. prætor dat bono. poſſ. loco hæredum cõſtituuntur, & in bonorum poſſeſſionem, loco hæredum inducuntur: & bonorum poſſeſſores appellantur. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. adhuc autem.

[q] Ad hæreditatem. Id eſt, ad ſucceſſionem: vt emãcipatos ab inteſtato, & cognatos.

[r] Per ſenatuſconſulta. Tert. & Orfic.

[s] Conſtituuntur. Vt C. de ſuis & legiti. hæredi. lege fina.

ADDITIO. Idem in ſuccedentibus ex conſtitutione alicuius Baronis vel Marchionis: quia cenſetur eſſe ius

[a] Ius bonorum poſſeſſionis. Id eſt, bonorum poſſeſſio, quæ eſt ius perſequendi, retinendique patrimonij, quod cuiuſque, cum is moritur, fuerit: vt ff. eod. l. iij. §. bonorum. Accurſius.

[b] Emendandi. Id eſt, ſupplendi. quia minus plenè dixerat ius ciuile, non cognoſcens emancipatos: vt §. de hæred. quæ ab inteſt. §. emancipati. ſic ad legẽ Rhodiam de iactu. l. vlt. §. j. & fina. Vel dic, emendandi ꝓpriè, vt in agnatis fœminis, vbi ius prætorium ꝯ ius ciuile induxit: vt §. de legitima ſuc. §. cæterum. verſic. ſed quia & in poſthuma: vt ĩ. §. proxi.

[c] Emendauit. Expone vt ſupra.

[*] Tu verò videto hic apud Por. & ibidẽ de triplici poſthumo ibidẽ l ad di. la.

Generi ꝑ ſpeciẽ derogatur.

[k] Huius cõne vide apud Alci. lib. 3. parergõ. c. uj.

[e] Efficiũt hinc docto. aliud eſſe bonorũ poſſeſſionẽ, & aliud poſſeſſionẽ bonorũ, ꝙ altera iuris ſit; altera verò facti. Quę quid ſint vide hic apud Bal. ꝯ Ioã. Pla. & ꝑ Iaſ. in addi. ad por. At curſita appelleſ, vide apud eũdem Por. nu. v.

eſſe ius prætorium. Et nota quòd non habet niſi actio nes vtiles, nec ciuiles efficiunt prætoriæ, ſecundū An.

Adhuc autem. CASVS. Domine, iamvideo qua re prætor introduxit bonorum poſſeſſio. & in quo differant illi, qui admittuntur de iure ciuili, ab his q de iure prætorio ad mittuntur. nunquid eſt aliqua alia ratio, quæ mouit prętorem, vt ipſe ſucceſſiones ampliaret? Et ipſe reſpondet quòd ſic. Adhuc enim omnes alios gradus i bonorum poſſeſſio. dandis fecit prætor. Multum enim ſtuduit prætor ad hoc, ne aliquis ſine ſucceſſione moriatur, & ideo ius percipiē darum hereditatum per legē duodecim tabularum finibus anguſtiſſimis conſtitutum prætor ex bono, & æquo (bonorum poſſeſſionē introducendo) dilatauit. Et hęc dicuntur vſque ad illum §. ſunt autem bono rum poſſeſſores. Cuius caſus eſt planiſſimus vſque ad illum §. Sed eas. Franc.

Prætor amplias ſucceſſionis materiam vlterius, quam ſit per legē duodecim Tabularum. hoc dicit. Aret.

Adhuc aūt & alios com plures ᵃ grad⁹ ptor fecit in bonorū poſſeſſionibus dādis, dū id agebat, ne qs ᵇ ſine ſucceſſore morere tur. Nā anguſtiſsimis ᶜ finib. conſtitutū per legē duodecim Tabularū ius pcipiendarū hæreditatū, prætor ex bono, & æquo dilatauit.

Decem bonorum poſſeſſiones hic enumerantur, quarum duæ primæ competunt teſtamento factæ, reliquæ verò ab inteſtato. Ang.

Sunt aūt bonorū poſſeſſiones ex teſtamēto quidē hæ: prima q̄ pręteritis liberis ᵈ dat, vocaturque Cōtra tabulas. ᵉ Secūda, quā omnib. iure ſcriptis hęredib. prætor polli cet, ideoq; vocatur Secūdum tabulas. ᶠ Et cùm de teſtatis prius locutus eſt, ad inteſtatos tranſitū fecit. ᵍ Et primo loco ʰ ſuis hęredib. & ijs qui ex edicto prætoris inter ſuos hæredes connumerātur ⁱ dat bonorum poſſeſſionē, quæ vocatur Vnde liberi. ᵏ Secundo legitimis ˡ hęredib. Tertio decē pſonis, quas extraneo manumiſſori ᵐ præferebat. Sunt aūt decē perſonæ hę, pater, mater, auus, auia, tā paterni, quā materni, item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quam ex filia: frater, ſoror, conſanguinei, vel vterini. Quarto cognatis ⁿ proximis. Quinto tanquam ex familia. ᵒ Sexto patrono ᵖ patronęq; liberisque eorum, & parētibus. Septimo ᑫ uiro, & vxori. Octauo cognatis manumiſſoris.

Bonorum poſſeſſiones cōtra tabulas, & ſecundum tabulas: item Vnde liberi, & Vnde legitimi, ſiue agnati, hodie ſunt neceſſariæ.

a Cōplures. Quàm lex duodecim tabularum, vel quam di xerat.

b Ne quis. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in prin.

c Nam anguſtiſſimis. Nam ſui hæredes, & agnati tantum ſuccedebāt de iure ciuili, ius integrum habētes: quia nō ſunt emācipati, de alijs enim non dicitur: vt ſ. de hæred. quæ ab inteſta. §. j. & de legi. agna. ſuc. in princi.

d Pręteritis liberis. Siue emancipatis, ſiue nō: vt C. de lib. præ. l. maximum. circa prin. Accur.

ADDITIO. Non tamen datur exhęredatis: item nec inſtitutis, niſi ¹ cōmiſſo edicto per prætéritos: vt l. non putaui. in prin. & §. ſi. ff. de bon. poſſ. contra tabul. licet adhuc dictus præteritus non petat, nec am plius petere poſſit contra tabulas ſecundum Ange.

e Contra tabulas. Sed quare datur ſuis contra tabulas: cum ipſo iure nullū ſit teſtamentū: vt ſ. de exhær. li. in prin. Rñ. duas habet vias, Vnam de iure ciuili, p quam poteſt dicere nullum. Aliam de iure pręterio, per quam nō dicit nullum, ſed annullandū: cum nec fieri, nec deſinere poſſit hęres de iure prætorio: vt C. de li. præ. l. ſi. & ī. eo. §. quos autem. Item quare cōtra tabulas dicitur ex teſtamento: cum magis cōtra teſtamentum dici deberet, cum rumpit teſtamentū: vt C. de col. l. vt liberis? Reſpond. ideo ſic dicitur, quia ſine teſtamento competere non poteſt. Item quare hāc præmiſit, cum ſecūdum tabulas dignior ſit? Rñ. quia donec iſta competit, illa dari non poteſt vt ff. de contra ta. l. illud. §. ſi. & de ſa. nup. l. j. §. æquiſſimum. j. reſpon. Item nunquid hæc parenti datur contra ta. filij emancipati. Reſpō. ſic, ad inſtar patroni: vt ff. ſi a pa quis ſuc. ma. l. j. & ar. ff. de bo. dam. l. ſi. ſic ff. ſi ta. teſt. nul. exta. l. j. ²

f Secundum tabulas. Sic ff. ſi ta. teſt. nul. exta. l. j. Et hoc quando teſtamentum factum eſt in ſcriptis. alias ſecundū nūcupationem: vt C. de ſecun. tabu. l. ij.

g Fecit. Sic ff. ſi ta. teſta. nul. exta. l. j. in princip.

h Primo loco. Scilicet inter eas, quæ ab inteſtato deferūtur. Et no. hūc ordinē qui ſequitur, in edicto fuiſſe: ſed nō in obſeruando: vt j. ſequitur.

i Connumerantur. Vt ſ. de hęred. quæ ab inteſta. §. ij. & §. emancipati.

k Vnde liberi. Quid etiā econtra ſi filio emācipato mortuo? Reſponde, pater habet bonorum poſſeſſionem, Vnde parentes, vel Vnde liberi vtiliter: cum æqua ratione vocent patrē ad hæreditatem filij: vt ff. de inoffic. teſtamē. l. nam & ſi. ff. vnde libe. l. ſcripto. Vel dic Vnde legitimi, cum ſemper contracta fiducia eum emācipet: vt ī. de legitima agnato. ſucceſſio. §. ſi. ité nūquid filio i bonis matris dat hæc bonorū poſſeſſio? Rñd. non: vt C. de ſuis & leg. hæredib. l. ſin. Item nūquid in alijs vlterioribus ex linea deſcendentib. ſupradicta ſeruātur, ſ. vltra filios? Rñ. ſic, cū oēs inferiores dicant liberi: vt ff. de ver. ſig. l. liberorū. in princip.

l Secundo legitimis. Id eſt agnatis, & eis qui eorum loco ſunt, vt ī. de leg. agnat. ſuc. §. j. & ij. & §. hoc etiā. & ff. vnde legi. l. ij. §. hæc autem. ij & l. iij.

m Tertio x. Perſonis quas extraneo manumiſſori. i. ei qui emebat filiū a patre, & poſtea eum manumittebat. ³ nā ſic fiebat olim emancipatio: vt ſ. q. mo. ius pa. po. ſol. §. præterea. vel melius: vt ī. eo. §. quæ autē.

n Quarto cognatis. Qui iure ciuili non vocantur: vt ff. vnde cog. l. j. j. reſpon. & ī. de ſuc. agna. j. reſpon.

o Quinto tanquam ex familia. Quæ dabatur patrono, liberto moriente inteſtato: ſequens dabatur eodē liberto moriente cum teſtamento, ſecūdum quoſdā. Vel dic, ⁴ quod hęc familiæ. i. agnatis tráſuerſalib⁹ patroni dat vſq; ad quintū gradū: vt ff. de ver. ſigni. l. pnunciatio. §. familię. & ī. e. §. cumq;. & ī. de ſuc. li. §. multis. Sequēs patrono & deſcēdentib. & aſcendentibus vſq; ad qntū gradū. Prima eñ nō valet: cū hic tractetur tantum de iis quæ ab inteſtato deferuntur.

p Sexto pſono. Quare pſo agnati patroni vocantur, q̄ ipſi proni? tñ. ⁵ hic ordinē edicti ſeruat: ſi qualit ſuccedi de facto debeat: & hic error i alijs caſib. inuenit.

q Septimo. Deficiente parētela & fiſco excluſo ⁶ vt C. vnde

¹ Cōmittere edictū, i. aperire edictū inſtituto, de contra ta. quod facit pręteritus petendo. glo. in l. iij. §. ſi qs a liberis ff. de cō tra ta. nā inſtituti eo ipſo q alij ſunt pręteriti habent bon. poſſ. cōtra tab. gl. in le. ſi poſt mortē. §. ſi. ff. d bo. poſ. cōtra tab. & nō ſolū aperitur edictū per natū, ſed etiā p naſciturū. l. illud §. fin. ff. de contrat. Aegi. Per.

² Idem fere operat bonorum poſſeſſio cōtra tab. & querela inofficioſi teſtamēti, ſed iſta de iure ptorio, hęc de iure ciuili. Aegi. Per.

Aliàs, de teſtamētis.

Etiā ſi fit nullū teſtamentū: vt q ſine cā pteritus ſit ſicut de filio ſupra dictū eſt, & hæc vera in aſcēdētibus p maſculinū ſexū: ſecus ſi p fœm ninum. qa dat quere la tantū. l. illud. §. ad teſt. ff. de cōtra. Ang. Pē quo iure venit ad bona filij emancipati.

His verbis. Tanquā ex familia, ius gentilitatis ſignificari putat Alcia. lib. parergō. j. c. xij. quo loco pulchrè explicat q dicerētur gentiles.

³ Placet Fa. & Angelo.

⁴ Idē Io. Fa. Ange. & Iaſ.

⁵ Idem p dic. ſcrib.

⁶ Idē Angel.

C. vnde vir & vxor. l. prima.

Sed eas † quidē prætoria introduxit iuriſdictio: a nobis tamē nihil incurioſum a ꝑtermiſſū eſt: ſed noſtris conſtitutionibus b oĩa corrigentes, cōtra tabulas quidē, & ſecūdū tabulas bonorū poſſeſsiones admiſimus, vt pote neceſſarias c cōſtitutas: necnō ab inteſtato Vñ liberi, & Vñ legitimi, bonorū poſſeſsiones.

Bonorum poſſeſſio Vnde decē perſonæ, eſt hodie ſublata, et in eius locum bonorum poſſeſſio Vnde cognati, eſt collocata. Ange.

Quæ autē in ꝑtoris edicto quinto loco d poſita fuerat, id eſt Vnde decē perſonæ: eā pio propoſito, & cōpendioſo ſermone ſuperuacuā oſtēdim⁹. Cū enim præfata bonorū poſſeſsio decem perſonas præponebat extraneo manumiſſori: e nr̃a cōſtitutio, f quā de emācipatione liberorum fecimus, oĩb⁹ parētib. eiſdemq; manumiſſorib. g ↄtracta fiducia h manumiſsionē i facerẽ dedit: k vt ipſa manumiſſio l eorū hoc ĩ ſe habeat priuilegiū, & ſupuacua fiat ſupradicta m bonorū poſſeſsio. Sublata igit̃ prædicta quinta bonorū poſſeſsiōe, in gradū eius ſextā antea bonorum poſſeſsionē induximus, & qntā fecimus: quā ꝑtor ꝓximis cognatis pollicet̃.

Bonorum poſſ. Tanquam ex familia, et Vnde liberi patroni, patronæq;, et parentes eorum, ſunt ſublatæ. Areti.

Cumq; antea ſeptimo loco fuerit bonorū poſſeſsio, tanquā ex familia, & octauo Vñ patroni, patronęq;, & parētes eorū, vtranq; ꝑ cōſtitutionē n quā de iur̃ patronat⁹ fecimus, penit⁹ euacuauimus. Cū eñ ad ſimilitudinē ſucceſsiōis igenuorū, libertinorū ſucceſsiones poſuimus, o quas vſque ad quintū gradū tantūmodo coartauimus; vt ſit ali qua inter ingenuos & libertinos differētia: ſufficit eis p tā cōtra tabulas bonorū poſſeſsio, quā Vñ legitimi, & vñ cognati: ex quibus poſſunt ſua iura vẽdicar̃, omni ſcrupuloſitate, & inextricabili error̃ duarū iſtarū bonorū poſſeſsionum reſoluta.

Etiam hodie viget bonorum poſſeſſio Vnde vir et vxor, et certum locum occupat. Et bonorum poſſeſſione Vnde cognati manumiſſoris prorſus ſublata, remanent tantum ſex bonorum poſſeſſiones ordinariæ. Ange.

Sed eas. CASVS. Domine iam video quòd prætor decem bono. poſſeſ. introduxit: duas ex teſtamento, & octo ab inteſtato. nunquid remanent omnes in ſtatu ſuo? Ad hoc reſpon. quòd non. Nam licet ſupra dictas x. bono. poſ. prætor ex ſua iuriſdictione introduxit: a nobis tamen nihil ſine cura, & ſtudio prætermiſſum eſt: ſed per noſtras conſtitutiones omnia corrigētes: duas bono. poſ. ex teſtamento a prætore introductas, videlicet contra tab. & ſecundum tabu. vt pote neceſſarias conſtitutas, dimiſimus: nihil penitus circa eas immutantes: & ſimiliter ab inteſtato bono. poſſ. Vnde liberi, & bo. poſſe. Vnde legitimi, in ſuo ordine, & vigore remanere permiſimus. Illam autem bon. po. quæ appellatur Vnde decem perſonæ, & quæ in edicto prætoris quinto loco poſita fuerat, enumeratis videlicet duabus bono. poſſe. eā pio propoſito, & compendioſo ſermone ſuperuacuam eſſe oſtendimus. Cum enim prædicta bon. poſ. decem perſonas ſupra enumeratas extraneo manumiſſori præponebat, id eſt illi, qui non contracta fiducia ſuccedendi emancipauerat: noſtra conſtitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parētibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio conceſſit, vt ex ipſa liberorum emancipatione (licet hoc modo dicatur expreſſè) fiduciā ſuccedendi tacitè videātur contraxiſſe. Manifeſtè ergo liquet prædictā bon. poſ. Vnde decē perſonæ, ſuperuacuā eſſe: cū nullus hodie manumiſſor noſtræ conſtitutionis authoritate (vt dictum eſt) contracta tacitè fiducia ſuccedēdi in bonis manumiſſi intelligatur manumittere. Sublata igitur quīta bo. poſ. in gradum eius & locum, & illā bo. poſ. quæ antea ſexta fuerat, videlicet bo. poſ. Vnde cognati, ꝑ noſtrā conſtitutionē induximus: & eandē quintā fecimus: & cū olim in edicto prætoris ſeptimo loco poſita fuerat bo. poſ. quaſi ex fam lia, & octauo loco bo. poſ. Vnde liberi patroni, patronæque & parentes eorū: vtráque per noſtrā cōſtitutionē de iure pa. factā euacuauimus. Cum enim ad ſimilitudinē ſucceſſiōis ingenuorū, libertinorum ſucceſſiões vſque ad quintū gradū coartantes poſuerimus: ſufficiūt prædictis perſonis & cōtra ta. bon. poſ. quā Vnde legitimi, & vnde cognati, per quas poſſint prædictæ perſonæ ſua iura vēdicare; omni ſcrupuloſitate, & inexplicabili errore duarū prædictarū bo. poſ. remota. & bon. poſ. vnde vir, & vxor, quæ inter veteres bon. poſ. in nono loco poſita fuerat in ſuo vigore ſeruauimus: & alterri loco i. ſexto eam poſuimus, decimam verò bon. poſ. quæ appellabat̃. Vnde cognati manumiſſoris: ꝓpter prædictas cauſas merito abrogauimus: vt itaqum ſex bon. poſſ. ordinariæ permaneant ſuo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. ſeptima eas. Fran.

Sed eas. Scilicet ſupradictas decē bonorum poſſeſſiões.

a Incurioſum. Id eſt, ſine cura.

b Conſtitutionib. quæ remanſerūt in Græco. Accur.

c Neceſſarias. Id eſt vtiles: ſic ff. de offi. præto. l. j. in prin.

Dic imò aliquæ ſūt neceſſariæ: vt ĩ. eod. §. ſi. & c. Ang.

d Quinto loco. Scilicet connumeratis bo. poſ. ex teſtamento & ab inteſtato.

e Manumiſſori. Expone: vt ĩ. §. iij. Vel dic, q̃ extrane⁹ manumiſſor eſt ipſe pater, quando nō ex contracta fiducia emancipat. Sed ſi quæras quare ſibi ipſi præfertur? Reſpon. ſane intelligas vt pater auum emācipantem nepotem præcedat, vel ſi ipſe pater emancipauit: inueniūtur tamen nouem perſonæ, quæ præcedunt.

f Conſtitutio. C. de eman. li. l. ſi.

g Manumiſſoribus. Id eſt, emancipatoribus.

h Contracta fiducia. Id eſt, ſaluo iure ſuccedēdi. Ac.

i Manumiſſionem. Id eſt emancipationem.

k Dedit. Id eſt, conceſſit.

l Manumiſſio. Id eſt emancipatio.

m Supradicta. Bo. poſ. Vnde decem perſonæ.

n Conſtitutionem. De qua habuimus mentionē ĩ. de ſuc. lib. §. ſed noſtra.

o Poſuimus: vt ĩ. de ſuc. li. §. multis.

p Sufficit eis. tam cognatis, quā agnatis patroni.

† X. Bonorū poſſeſſiones.

Aliàs vnde liberi patroni.

Alibi vtraq; ꝑ conſtitutionem noſtram.

Extrane⁹ manumiſſor.

Addi-

Aliã verò bonorũ poſſeſſionẽ, q̃ Vñ vir & vxor appellat: & nono loco inter veteres bonorũ poſſeſsiones poſita fuerat, & ĩ ſuo vigore ſeruauimus, & altiori [a] loco, id eſt ſexto, eã poſuimus: decima [b] quoq; bonorũ poſſeſsione, q̃ erat Vñ cognati manumiſſoris pp cauſas enumeratas [c] meritò ſublata: vt ſex tãtúmodo bonorũ poſſeſsiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pollentes:

Si lex dat alicui bonorum poſſeſſionem de nouo ex teſtamento, vel ab inteſtato: illa dicitur ſeptima extraordinaria. Aret.

Septima eas ſecuta, quã optima rõne p̃tores introduxerũt. [d] Nouiſsimè em̃ p̃mittiť [†] edicto ijs ẽt bonorũ poſſeſsio, q̃bus vt deť, [e] lege, [f] vel ſenatuſcõſulto, [g] vel ꝯſtitutione [h] cõprehẽſum eſt: quã neq; bonorũ poſſeſsionib. quę ab inteſtato veniunt, neq; ijs, quæ ex teſtõ ſunt, prætor ſtabili iure connumerauit: ſed quaſi vltimum, & extraordinarium [i] auxiliũ (prout res exegit) accõmodauit ijs, ſ. q ex legib. ſenatuſconſultis, conſtitutionibusve principum, ex nouo iure, vł ex teſtõ, vel ab inteſtato veniunt.

Ne diutius creditores ſuis actionibus experiri remorentur, ac percũctãdo eludant, liberis, & parentib. anni ſpatiũ, agnatis vero & cognatis dierũ centũ, ad petendã bonorũ poſſeſſionẽ præfinitur: portio aũt nõ petẽtis pari in gradu accreſcit: vel ſi nullus extiterit, per edictum ſucceſſorium qui in ſequenti ſunt gradu admittuntur.

Cũ igiť plures [k] ſpẽs ſucceſsionũ prætor introduxiſſet, eaſq; per ordinẽ diſpoſuiſſet, [l] & in vnaquaq; ſpecie ſucceſsionis ſæpè plures extent diſpari gradu perſonę, ne actiones creditorum differrentur, [m] ſed haberent quos conuenirent: & ne facilè in poſſeſsionem bonorum defuncti mitterent, & eo mõ ſibi conſulerent, ideo petendæ bonorum poſſeſsioni certum tẽpus præfiniuit. Liberis [n] itaque, & parentib⁹, tam naturalibus,

ADDITIO. Qui excludunt agnatos, & cognatos ipſius liberti: vt l. liberto ſine liberis. ff de bo. lib. nec eis fit iniuria: quia ſi ſteriſſent in ſeruitute, non habuiſſent cognationem.

a Altiori. Hinc trahe, quòd digniores altiori loco ſedere debẽt [1] & eſt altior, qui proximior domino eſt tirones verò poſteriori: vt C. de tiro. l. fin. lib. xij. & ff. de aqua plu arcẽ. l. j. §. pen. & C. de offi. recto. pro. l. potioris. Accur.

b Decimã. Bene dico ſexto poni. & hoc dico ſublata decima. Accur.

c Enumeratas. ſ. eo. § cumque.

Septima eas. CASVS: Domine, iam video qualiter correxiſtis ius prætorium circa bonorũ poſſeſ. à prætore introductas: & qualiter quatuor per veſtram conſtitutionẽ ſublatis, ſex tantum modo bonorum poſſeſſio. feciſtis, pro Deo dicatis, ſi placet nunquid eſt aliqua alia bonorum poſſeſſio? Et reſpon. quòd ſic: nam ſex prædictas bonorum poſſ. ordinarias ſeptima extraordinaria ſubſecuta eſt, quam qui dẽ ſeptimam extraordinariam prætores optima ratione introduxerunt: & hæc ſeptima extraordinaria, omnibus his cõpetit, quibus vt detur bonorum poſſeſſio, lege, vel nouo iure, vel ſenatuſconſulto cautum eſt: quam quidem ſeptimam extraordinariã bonorum poſ. prętor, neq; bonorum poſſeſſionib q̃ ab inteſtato, neque eis q̃ ex teſtõ ſunt, ſtabili iure connumerauit: ſed q̃nque ex teſtamento, & q̃nque ab inteſtato, quaſi vltimum. & extraordinarium auxilium prout res exigit, accommodauit illis, qui ex legibus, vel ſenatuſcon. vel principum conſtitutionibus nouo iure ex teſtõ, vel ab inteſta. ad ſucceſſionem veniũt. Et ſi. d. vſq; ad illum §. Cum igitur plures ſpecies. Cęteri caſus vſque in fi. tit. plani ſunt.

d Introduxerunt. Vt ff. vt ex legi & ſenat. l. j. j. reſpon.

e Vt detur. ſ. bonorum poſſeſſio. Et nota duo [1] eſſe neceſſaria, vt hęc bonorum poſſeſſio competat, ſcilicet vt lege caueatur, vt bonorum poſ. detur, & q de iure ciuili non poſſit ſuccedere, aliàs competit Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. aij. & ff. vt ex leg. l. & ſena. l. j. §. fin Accur.

f Lege. Ponunt quidam ex teſtamento: vt C. de iodffic. teſta. l. iij. §. ſed cum etiam. ex eo, q filius natus in puerperio inſtitutus pręſumitur. ab inteſtato ponunt exẽplũ in agnatis fœminis, & in quibuſdã cognatis qui efficiunť agnatis ſimiles: vt ſ. de leg. agn. ſuc. §. hoc ẽt. Verumq; reprobo: [3] quia nulla lex expreſsè dat ſupradictas bo. poſ. ſed eos ſuccedere dicit. Ergo nõ dať hęc ſeptima, ſed vnde legitimi: vt ff. vnde legit. l. iij. Pone ergo exemplũ ex teſtõ ĩ poſthumo alieno ſolhuno: vt ſ. eo. §. j. [4] qui incipit, nam ſi alienus. Item tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato. pone exemplũ in eo, qui deceſſit apud hoſtes in cuius bonis datur bonorum poſſeſſio ex lege noua Corne. ff. de bonorum poſſeſ. l. iij. §. ſed & eius.

g Senatuſcõſulto. Orfic. & Tert. vt ff. vnde leg. l. ij. in princip. & §. fin. nam eis datur bono. poſ. ibi, & non ſuccedebant de iure ciuili: vt ſupra ad Tertyl. ĩ principio. debet enim dari mter vt ff. vnde legi. l. iij.

h Conſtitutione. Ponitur exemplum ſupra de legit. agna. ſuc. §. hoc etiam. Item C. de eman. libe. l. fin. Sed hoc reprobo. cum lege nõ caueatur eis dari bono. poſſeſ. Vnde legitimi: vt ff. vnde legi l. iij. Poteſt tamen dici, quòd ibi ſubaudiatur maximè, & ſic ſtabit prima expoſitio. Vel melius dic, ſi aliqua noua conſtitutio fieret de nouo, quæ daret bonorum poſſeſſionem, ex ea daretur hęc ſeptima.

i Et extraordinarium. No. duob. modis fieri bonorum poſſeſſionem extraordinariam: quia vaga, vt hic. item quia non tribuit ius: vt Carbonian: & ſi venter mittatur in poſſeſſionem: & illa quę datur gratia agnoſcendę litis quę datur ſine cauſę cognitione: vt ff. de carbo. edict. l. iij. § cauſe. & de vent. in poſſeſ. mit. l. vbicunq. §. interdum & de inoff. teſt. l. Papinianus. § j. & aliq cum cauſę cognitione ſ [5] vt ff. de bo. poſſ. l. iij. §. ſi cauſa & quo ordo in bonorum poſ. ſer. l. ij. §. dies. & §. in bonorum.

k Plures. Quia decem, quarum ſex remãſerũt ordinarię. vt ſ. eod. §. aliam. vſque ad §. ſeptima.

l Diſpoſuiſſet. Alio modo in edicto, quam de facto competit: vt diximus ſ. eod. tit. §. ſexto.

m Differrẽtur. Sic ff de ſuc. edic. l. j. j. reſpon.

n Liberis. Naturalibus & emancipatis & emancipãtibus: vt ff. de ſuc. edict. l. j. §. fin.

Et ad hoc ipſorum põt officiũ iudicis, non autẽ agi actione iniuriarũ: ſecũdum Ioan. Fa. hic.

† Aliàs, p̃mittuť.

1 Imò quatuor requiruntur. Iaſ. in l. fi. C. vnde legi.

3 Placet Ale. in l. fi. C. vnde leg. ĩ iuj. col.

4 Dic hoc exemplũ nõ eẽ bonũ ſ. n doct. quia d iure nõ ſuccedũt, de iure ciuili ergo habent Vñ legitimi: vt ff. vnde leg. l. iij. d iure anti quo p̃tor dabat bono. poſ. ergo iſta ceſſat. vt ſ. d le. §. poſthumo. Ang.

Carboniana poſſeſſionis nõ tribuit.

In ſcriptis exemplatibus eſt danť.

5 Hodie adẽ ſine pentiõe, & ſine cauſæ cognitione, & datiõe corã iudice agnoſcunť. argu. l pe. & ſi & quod ibi not. p gl. & doc. C. qui admit. ad bono. poſſeſſ. &c. Ang.

Anni

quã adoptiuis in petẽda bonorũ poſſeſsione anni ſpatiũ, a cæteris aũt adgnatis, vel cognatis, cẽtũ dierũ dedit. Et ſi †intra hoc tẽps aliquis bonorum poſſeſsionem non petierit, eiuſdẽ gradus pſonis adcreſcit: b vel ſi nullus ſit, deinceps cęteris bonorum poſſeſsionem perinde ex ſucceſſorio edicto e pollicẽ, d acſi is, qui præcedebat, ex eo numero non eſſet. e

Primo repudiãte bonorũ poſſeſſionẽ: ſtatim ſequẽti incipit currere tempus. Aret.

Si qs itaq; delatã ſibi bonorũ poſſeſsionẽ repudiauerit: f nõ quouſq; tẽps bonorũ poſſeſsioni ꝑfinitũ excesserit, expectatur: ſed ſtatim cæteri, ex eodẽ edicto admittunẽ. g

Dies ad bonorũ poſſeſſionẽ agnoſcẽdã ꝑfixi vtiles ſunt, nõ cõtinui: & bonorũ poſſeſſionem citra ſolennitatem corã iudice agnoſcere ſufficit.

In petẽda aũt bonorũ poſſeſsione dies vtiles h ſinguli ꝯſiderant. Sed bñ anteriores principes i & huic cauſæ ꝓuiderũt, ne quis ꝓ petenda k bonorum poſſeſsione currat: †ſed quocunque †mõ admittentis eã †iudiciũ (intra ſtatuta tñ tẽpa) oſtẽderit, l plenum habeat earum beneficium.

TITVLVS XI.

DE ACQVISITIONE PER ADROGAtionem.

Quamuis omnia adrogati bona (his demptis quæ capitis deminutione pereunt) arrogatori patri olim pleno iure acquirebantur, hodie tamen ſolus aduentitiorũ vſuſfructus (inſtar naturalium liberorum) illi quæritur.

Est & alteri⁹ gñis p vniuerſitatem ſucceſsio, m quę neque lege duodecim tabularum, neq; prętoris edicto, ſed eo iure, quod cõſenſu n receptum eſt, introducta eſt. Ecce.n. cum paterfamilias ſeſe in adrogationẽ dat: oẽs res o eius corporales, & incorporales, quæq; ei debitæ ſunt, adrogatori antea p quidem pleno iure adqrebanẽ: exceptis ijs q p capitis deminutionẽ q ꝑeunt, quales ſunt operarum, r obligationes, & ius adgnationis. s †

a Anni ſpatium &c. In honorẽ ſanguinis? imò nõ videnẽ coartandi, cũ velut ad ꝓpria bona veniãt: vt ff. eo. de ſuc. edic. l. j. §. largi⁹. & de li. & poſth. l. l ſnis.

b Adcreſcit. Partes. n. non petentium accreſcunt petentib. vt C. quan. non pe. par. pe. acc. l. j.

c Ex ſucceſſorio edicto. Hoc intellige in cognatis, ſed inter agnatos ſucceſſoriũ edictũ locũ non habebat: ſed hodie vtrunq; locum habet. vt ſupra de legi. agna. ſuc. §. placebat.

d Pollicetur. Scilicet prætor.

e Non eſſet. Excluſus tamen tanquam filius admitti põt vt agnatus. & excluſus vt agnatus, admittitur vt cognatus, vt ſibi ſuccedere videatur: vt ff. de ſucceſ. edi. l. j. §. ſed videndum.

ADDITIO. Tu dic q ſimplex repudiatio, vel relata ad hæreditatem, euertit omne ius, & oẽs vias ſuccedendi, qñ habet ſubſtitutum. ſecus ſi ad ius adeundi: quia ad illud tantum refertur, quod exprimitur: niſi eſſet adiecta cauſa generalis, puta qoia hæreditas eſt dãnoſa, vel ſimilis: nam ex tali ratione repudiatio ad vtrunque refertur, ſecundum Ang. hic.

f Repudiauerit. Intra ſonm tempus.

g Admittuntur. Vt C. eo. l. fi.

h Dies vtiles. In quibus tria occurrere oportet, ſcilicet quod iudicis copia ſit, item actoris, item rei, vt ff. de diuer. & temp. præſcr. l. j. & ff. quis ordo in bon. poſ. ſer. l. j. in princi. & §. dies.

ADDITIO. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bo. poſ. q tribuunt ius: ſecus in alijs, vt eſt bon. poſ. quæ datur gratia litis agnoſcendæ. itẽ Carboniana, & quæ ventris nomine: de quib. an tribuãt ius in poſ. & an hodie procedant & in eis locum habeat iſte tex. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indiſtincte in omnib. bo. poſ. dies dicuntur vtiles: etiam ſi iudex pro tribunali non ſedeat: & incipiunt currere a die ſcientiæ: & currunt quandiu non dubitat, an ſibi competat bon. poſ. ſecundum Ang.

i Principes. C. qui admit. ad bonorum poſſeſſionem l. penul. & l. fin.

k Pro petenda. Erat enim alia edictales, quæ ex edicto mo: tui prætoris competebat: hanc nõ erat neceſſe peti: vt ff. de bo. poſ. l. iij. §. ſed ſi nemo. Alia decretalis, q a ꝓtore viuo decernit: & hoc olim ſolennẽ ter: hodie ſufficit quocunq; mõ dicat ſe velle agnoſcere, q iudicialis dici põt, qa in iudicis pñtia agnoſcit, vt hic. & C. q admit. ad bon. poſ. l. pe. & fin. Itẽ nunqd hodie bonorũ poſſeſſiones locum habeãt? R ñ. ſic: nã & eas ꝓponere quis põt & ꝯ tabulas, neceſſaria eſt filio emãcipato & pterito. Itẽ vñ vir, & vxor, neceſſaria vi. & vt olim aliæ nõ erãt neceſſariæ, ſic nec hodie eis tñ vti poſſum⁹. Alij §. cũ nou⁹ mod⁹ ſuccedẽdi ſit inuẽt⁹: vt I Auth. de hæt. ab inteſt. p totũ. colla. ix.

l Oſtenderit. Corã quocunq; iudice.

DE ACQVISItione per &c.

Quia bona q nobis acquirunẽ titu. vniuerſali, aut acquirunẽ p aditionẽ hęreditatis, aut p bon. poſſ. aut p arrogationẽ, aut per adiectionem bo. cauſa libertatum conſeruanda rom. §. fi. I. per quas perſo. no. acqui. ideo viſo I. de hære. & bo. poſ. ſequitur videre de acquiſitione per adrogationem. Porcus.

Est & alterius. Totus iſte titu. diuiditur in tres partes. Primo vnde fuit introducta acquiſitio per arrogationem. Secundo poſtea illud declarat tam de iure antiquo quam moderno: & quid arrogatori acquiratur. Tertio an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerſo.

m Succeſſio. Vt ff. pro ſoc. l. actione. §. morte vnius. ver. ſocietas.

n Conſenſu. Scilicet arrogãtis, & arrogati.

o Omnes res. Et etiam filij: vt I. de adop. §. illud.

p Antea. Id eſt, iure veteri.

q Per capitis dimin. Scilicet minimam, nam dando ſe in arrogationem, minimam capitis diminutionem patitur: vt I. de capi. dimi. §. minima.

r Operarũ. Hoc intellige de opis, q a libertis debenẽ & nõ tráſeũt ad hẽdẽ extraneũ: vt ſunt obſeqales. q i faciendo ꝯſiſtunt. ſ. aſſurgere, & ſimilia: vt ff. de ope. lib. l. liberti. Itẽ in fabrilib. incertis: vt ff. de oper. lib. l. ſi operarũ iudicio, aliud ſi ꝯduxerit ille arrogatus operas alicuius. Nã iſtæ arrogatori quærũtur.

s Ius agnationis. Ius ſuccedẽdi, quod quis per agnationem

Et hoc verũ etiã ipſo iure qñ eodẽ iure ſuccedũt, ſecus ſi dinerſo: vt hic p Ange.

Sic ſua cuiq; nocet mora. Ægi. Per.

Hodie tñ receſſit ab antiqua, qa nec decreto, nec partis citatione opus eſt, vt d. l. fi. ſm Ang.

In ſeriptis exemplarib. & qbuſdam impreſſis legiẽ curet.

† Aliàs admittẽtis eumq; ad indiciũ &c. in ſcriptis exẽplaribus ſic, ſi admittẽdi eã iudicium intra ſtatuta. &c.

† Aliàs indiciũ.

Hæc gl. non eſt Accurſij.

Diuiſio.

† Perdit arrogatus agnationẽ, i. ius ſuccedendi tanquã agnatus, ſed nõ tanquã cognatus. Ægi. Per.

Operas obſequiales debẽt liberti patronis.

tionem conſequitur. & hoc hodie eſt: vt ĩ. eod. §. mortuo. Item ius petendæ bonorum poſſeſſionis perit, ſi ante eam petitam arrogandum ſe dederit, aliud ſi iam petijt, vt ff. vnde lib. l. fina. & de contra tab. l. iij. §. ſi emancipatus. Accurſius.

ADDITIO. Ius adeũdi de iure ci. aut indiſtincte retinet, & fortè & inuitus adire cogi poterit ad inſtar nãli.

a Cõſtitutio. C. de vſufru. l. corruptionem. Accur.

b Nunc autem. Aduerſat. ei, quod ſupra dixerat, quod omnes res acquirebantur arroganti.

c Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tantũ vſuſfructus quæritur, vt C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet.

d Quæ extrinſecus. Id eſt in aduẽtitijs.

e Aliæ perſonæ. Vt deſcendentes ex filio arrogato, vt C. cõmu. de ſucceſ. l. fina. vbi eſt cõſtitutio de qua hic fit mentio. Item ſi hic arrogatus eſſet impubes, & impubes decederet, admitterentur & alij ex ſtipulatione. vt ff. de adoptio. l. non enim aliter. & l. his verbis. & l. hæc autem. & ſupra de adopt. §. cum autem. Sed quid in patre naturali, a quo hic arrogatus erat emancipatus? Rñ. Pla. eum præferri arroganti, ſed hodie fratres vtrinque coniuncti vocant cũ arrogante, vt in Authen. de hæte. ab inteſta. § conſequens. colla. ix.

f Non poſſunt. Vt in aduentitijs, profectitia enim ſibi non auferuntur.

g Conuenitur. De facto nam non tenetur de iure: ſed de ijs, quæ contraxit poſtquam fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de peculio. l. ſi arrogatorẽ & ſi tunc non defendat pater, in bona ipſius patris fit miſſio: vt ff. quibus ex cauſ. in poſſ. eatur. l. Fulcinius. §. ſi quiſ. Accurſius.

Arrogato quæ pro næ ſuccedere debent.

Qđ verũ intelligę, vbi arrogatus ẽ ſibi in ſecũdo gradu, vt quia eſt arrogatus tãquã nepos, alias ſecus ſecũdum Ang. hic.

Qđ verũ ſi ſuis de peculio, aliòq ſi ſibi hæreditas delata fuerit, diſtinguitur, an iuſſu patris quæſierit vel nõ, & an h. ... te pudiei, & pi aduenit pro ſe & ſ. ſicut fit in naturali, & legitimo, vt l. ſi §. j. C. de bo. quæ libe. Angel.

vſus etenim & vſusfructus, licet his antea cõnumerarentur, attamẽ capitis deminutiõe minima eos tolli noſtra prohibuit conſtitutio. [a] Nunc aũt [b] nos eãdẽ adqſitionẽ quæ per adrogationẽ fiebat, coartauim' ad ſimilitudinem naturaliũ parẽtũ. [c] Nihil enim aliud, niſi tãtummodo vſuſfruct' tã naturalib. parentib. quã adoptiuis per filios familias adquirit in ijs rebus, quæ extrinſecus [d] filijs obueniunt, dominio eis integro ſeruato.

Arrogati filij in arrogatoris vita defuncti ſucceſſio ad arrogatorem pertinet: niſi ſint perſonæ, qui ei præferantur. Item pro debitis ante arrogationem contractis, non tenetur arrogator.

Mortuo aũt filio adrogato in adoptiua familia, etiam dñiũ rerũ eius ad adrogatorẽ pertrãſit: niſi ſupſint aliæ perſonæ, [e] quæ ex cõſtitutione noſtra patrem in ijs, quæ adquiri nõ poſſunt, [f] antecedant.

Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, ſed nomine filij tenetur. Areti.

Sed ex diuerſo, pro eo quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quidẽ iure adrogator nõ tenetur, ſed nomine filij cõuenitur: [g] & ſi noluerit eũ defendere, permittitur creditorib. per cõpetentes noſtros magiſtratus bona, quæ eius cũ vſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno iuri non ſubieciſſet, poſſidere: & legitimo modo ea diſponere.

DE EO, CVI LIBERTATIS cauſa bona addicuntur.

Suprà viſum eſt de acquiſitione, quæ fit per arrogationẽ, & ſic titulo vniuerſali verũ, quia eſt & alia, quæ fit per addictionẽ bonorum, libertatũ conſeruandarũ cauſa. §. fina. ſupra per quas perſo. nob. acqui. ideo ſubdit de eo cui libertatis cã bona addicuntur. Porc.

Cõtinuatio.

TITVLVS XII.
DE EO, CVI LIBERtatis cauſa bona addicuntur. †

Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, non adeatur, pot. ille cui libertas eſt relicta, vel alius petere ſibi addici bona defuncti, & ſatisfacere creditorib. & eri: tãquã ſucceſſor defuncti: & ſerui quibus libertas directò, vel per fideicommiſſum eſt relicta, erunt liberi, etiam ſi bona ferent a fiſco occupata. Aret.

Cceſſit nouus caſus ſucceſſiõis [h] ex cõſtitutione [i] diui Marci. Nã ſi ij, q libertatẽ acceperũt [k] a dño in teſtõ, [l] ex quo nõ aditur [m] hæditas, [n] velint bona ſibi addici libertatũ cõſeruandarũ cauſa: audiunt. Et ita diui Marci reſcripto ad Põpiliũ Rufum continet. verba reſcripti ita ſe habent. Si Verginio Valenti, qui teſtamẽto ſuo libertatẽ quibuſdã adſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente, in ea cauſa bona eius eſſe cœperunt, vt venire [o] debeãt: is, cui de ea re notio eſt, aditus rõnem deſiderij tui habebit: vt libertatũ, tam earũ quæ directò, quã earũ, quæ per ſpeciẽ fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: ſi idoneè [p] creditoribus [q] caueris de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data

Cceſſit. Totus iſte titu. diuidit̃ in quatuor partes. Primo ponit acquiſitionem cauſa libertatis cõſeruãdæ. Secũdo illud per reſcriptũ diui Marci probat. Tertio verba dicti reſcripti interpretatur. Quarto illud ſupplet. Secũda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc reſcripto. Quarta ibi, Sed cum multas. Accur.

Diuiſio.

h Nouus caſus ſucceſſionis. & eſt hic quartus ſuccedendi modus, vt ſupra, per quas perſon. no acquir. § fin. Accur.

i Ex conſtitutione. Cuius verba ſunt ĩ. eo. §. ſi Verginio.

k Acceperunt. Deſtinatione.

l In teſtamento. Idem priuilegiũ datur cuilibet petenti bona hac contemplatione: vt C. de te. ma. l. ſi. Accur.

ADDITIO. Et his præfertur qui præuenit: vt ibi in dicta l. fina. § ſancimus.

m Non aditur. Scilicet ab hærede.

n Hæreditas. Quomodo ergo valet, qđ in eo relictum eſt: ff de fideicom. l. eam quam? Reſpon. hic ſpeciale eſt.

o Venire. i. vendi.

p Idoneè. Fideiuſſoribus vel pignoribus, vel hac habita: vt, ff de fideicommiſſ. lib. l. iij. §. ad ſici.

q Creditoribus vel omnibus, vel vni nomine omnium, vt ff. de fideicommiſſ. Inſtit. imper.

† Addico re qđ ſit vide Budæũ in anno. ad Pãdectas tit. de in. diẽ addictione, & Nebri. in lexico iur. ciui. in dictione, addicere. Significat enim ferè hoc titu. addici, idẽ qđ adiudicari per iudicẽ, vñ hęc erãt prætoris verba, do, dico, addico.

Nota caſum vbi priuatus põt ſtipulari pro altero ſ l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. de ver. ob. & in §. alteri. ĩ. de verb. obl. & eſt rõ fauore libertatis, vt facilius poſſit dari expedimentũ quo libertatem ſerui cõſequentur. Ang.

eſt: perinde liberi erunt, acſi hæreditas adita eēt. ª Ij aũt quos hæres manumittere rogatus eſt: a te libertatē ꝯſequentur: ita, vt ſi non alia cōditione velis tibi bona † addici, q̄ vt ij ēt q directò libertatē acceperunt, tui liberti fiant. ᵇ Nā huic ᶜ ēt volũtati tuæ, ſi ij, de quorũ ſtatu agit, cōſentiant, ᵈ authoritatē noſtrā accōmodamus. ᵉ Et ne huius reſcriptionis noſtræ emolumētũ alia rōe irritũ fiat, ſi fiſcus bona agnoſcere voluerit, & ij, q reb. noſtris attendũt, ᶠ ſciāt cōmodo pecuniario ꝓferēdā ᵍ eſſe libertatis cām: & ita bona cogēda, ʰ vt libertas ijs ſalua ſit, qui eā adipiſci potuerũt, acſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet. ⁱ

Bonis addictis ceſſat venditio ipſorum. Aret.

Hoc reſcripto ſubuentum eſt & libertatibus, & defunctis, ne bona eorũ a creditorib. poſsideātur, & veneant. ᵏ Certè ſi fuerint hac de cauſa bona addicta: ceſſat bonorum venditio. Exiſtit.n. defuncti defenſor, & quidem idoneus, qui de ſolido creditoribus cauet.

Addictio bonorũ tũc demũ habet locũ, cũ defunctus reliquit libertates ex teſtō, vel ab inteſtato. Aret.

In primis hoc reſcriptũ toties locũ habet, quoties teſtō libertates datæ ſũt. Quid ergo ſi quis inteſtatus decedens, codicillis libertates dederit, neq; adita ſit ab inteſtato hæreditas, an fauor ꝯſtitutionis debebit locũ habere? Certè ſi inteſtat⁹ deceſſerit, & codicillis dederit libertatē: cōpetere eā, ˡ nemini dubium eſt. tunc.n. conſtitutioni locũ eē verba oſtēdũt, cũ nemo ſucceſſor, ᵐ ab inteſtato exiſtat. Ergo quandiu incertũ erit, verũ exiſtat, an nō: ceſſabit cōſtitutio. Si verò certũ eſſe cœperit neminē ⁿ exiſtere: tũc erit conſtitutioni locus.

Licet ille, q repudiauit hæreditatē poſſit in integrũ reſtitui, & iterũ adire: tñ addictio ſemel facta, & libertates non ceſſabunt. Aret.

Si is, qui in integrũ reſtitui pōt, abſtinuerit hæreditate, an quāuis pōt ĩ integrum reſtitui, poſsit admitti conſtitutio, & bonorum addictio fieri? ᵒ Quid ergo ſi poſt addictionem libertatum conſeruandarum cauſa factā, in integrum ſit reſtitutus? vtiq; non erit dicēdum reuocari libertates, quia ſemel cōpetierunt.

Si libertates datæ fuerint inter viuos, dat̃ addictio bonorũ: ſed reuocat̃ in dubiũ: an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

Hæc cōſtitutio, libertatũ tuēdarũ cā introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ, ceſſat hæc conſtitutio. Quid ergo ſi viuus dederit libertates, vel mortis cauſa, & ne de hoc quæratur, verum in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint ſibi addici bona, an audiendi ſint? Et magis eſt, vt audiri debeant, & ſi deficiant verba conſtitutionis. †

Supplet reſcriptum diui Marci.

Sed cum multas diuiſiones ᵖ eiuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt a nobis pleniſsima conſtitutio, ᵠ in qua multæ ſpecies ʳ collatæ ſunt, quibus ius huiuſmodi ſucceſsionis pleniſsimum eſt effectum, quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

TITVLVS XIII.
DE SVCCESSIONIBVS QVAE fiebant per bo-

commiſſ. lib. l. iiij. §. addici. verſic. creditoribus.

ª Adita eſſet. Nota mirabile, quòd ex hac pactione ſerui fiũt liberi: vt Orcini, vt hic. & ff. de fideicōmiſſ. li. l. iiij. §. ij q ad. Qui ſint Orcini: & vnde dicantur, dictum eſt ſ. de ſing. reb. per fideic. reli. §. penul.

ᵇ Tui liberti fiant. Subaudi, hoc tibi cōcedimus, ſed operas neque Orcinis, neq; ab eo manumiſſis imponet, vt ff. de oper. liber. l. ſi quis hac lege.

ᶜ Nam huic. Subaudi concedimus.

ᵈ Cōſentiāt. Aliàs in ſeruitute remaneant: & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum. C. de ma. te ſta. l. fi. §. iiij.

ADDITIO. Vide quod no. in dicta l. fi. quia quod dicitur hic, obtinet vbi extraneus petit addici. Secus ſi ſit aliquis de illis, cui ſit relicta libertas, qm etiā pōt petere diſſentientibus alijs. Ang.

ᵉ Accōmodamus. ff. de fideicom. lib. l. iiij. § ij. qui.

ᶠ Attendũt. Vt ꝓcuratores noſtri.

ᵍ Præferendā. Hoc eſt, quia competens libertates. Accur.

ʰ Cogenda. i. accipienda per fiſcum.

ⁱ Adita eſſet. Olim prius fiſcus admittebatur bonis nō aditis ab alio, & etiam aditis, dummodo eſſent bona ſoluēdo, aliàs aditio ab alio facta valebat: vt ff. de fideicommiſſ. li. l. iiij. §. pen. hodie indiſtinctè admittit, vt C. de teſt. manumiſſ. l. fi. §. pen.

ᵏ Veneant. Id eſt, vendantur.

ˡ Eam. libertatem. Accur.

ᵐ Succeſſor. Nunquid ex teſtō, vel ab inteſtato erit iſte hæres? Rñd. neutrum dici poteſt. Dic ergo hūc anomalum ſucceſſorem eſſe, ſicut illum, qui ſuccedit hęredi non implētu defuncti voluntatem, vt in auth. de hær. & fal. §. in omnib. coll. j. & iura ſepulcrorũ habet, vt bonorum poſſeſſor, vt ff. de fideicō. liber. l. iij. §. is autem cui.

ⁿ Neminē. Hæredem ab inteſtato.

ADDITIO. Puta quia repudiauit, vel lapſus eſt terminus præfixus ad inſtātiam petentis bona ſibi addici. Sed ſi ſolum ad inſtātiam creditorum fuiſſet præfixus, haberet ꝓ hærede. Ange.

ᵒ Fieri. Et reſpondeo ſic: vt ff. de fideicom. liber. l. iiij. §. j. Accur.

ᵖ Diuiſiones. Id eſt caſus.

ᵠ Cōſtitutio. C. de teſta. ma. l. fi.

ʳ Species. Id eſt, caſus.

DE SVCCESſionibus &c.

Suprà viſum eſt de multiplĩ ſpecie ſucceſſionũ: ſed quæ ſunt q̄dā, q hodie ſunt ſublatæ, vt eſt illa quæ fiebat ꝑ bonorũ traditionē, vel ſenatuſcō. Claudianum, ideo ſubdit de ſucceſſionibus ſublatis. Porc.

Erant

† Sic ff. d fideic. li. l. iiij. §. ij. qui ad.

Cōtinuatio.

† Licet verba legis deficiāt, ſi tñ legis mēs viget, habebit locum legis diſpō: & ideo iō legis locum habet, licet verba deficiant. ſm Ange. Æg. Per.

Diuiſio.

ERant ante prædictam. Totus iſte titulus diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones & ſucceſſiones, quæ ex eis fiebant. Secundo quæ fiebant ex Senatuſcōſulto, Secunda ibi, Erat.

a Emptio. Id eſt venditio: vt ſequitur. ſic & ff. de acti. empt. l. veteres. Accurſius.

Not. q̄ ſuperverbū venditio ponit̄ pro emptiōe: & ecōtra, & aduerte quod fortius dico, q̄ licet ſimplici-ter dicat̄ vnū: intel ligitur de vtroq; q̄a ſunt correlatiua: vt l. ſi. C. de iudict. vidu. tol. & l. j. ff de accepti. Angel. Et q̄ correla tiuorū idē ſit ius etiā in ſtatutis iurit correctorijs pbat Mādos. in 7. q̄ſt. 13. Regu. poſt. nu. 50.

ADDITIO. Quod facit vt pœnale diſpoſitū in vno, puta vendente, habeat locum etiam in emēte, cum ſint correlatiua.

b Ambages. Nam proponebat creditori actionem: & ſi cadebat à ſyllaba cadebat à cauſa. Si verò nō cadebat, bona debitoris abſentis, vel præſentis vendebat ſua authoritate: qđ hodie nō eſt, vt hic, & C. de formul. & impedi. l. prima, & ſecunda.

c Ordinaria. Id eſt ſolennia.

d Expirauerunt. Id eſt, receſſerunt.

e Bona. Scilicet omnia: vt ff. quibus ex cau. in poſſeſ. eat. l. j. ſed hodie pro menſura debiti declarād: vt Auth. de exhiben. & intro. re. §. ſi vero ſemel. col. v.

e Aliàs vēdendis.

ADDITIO. Dic hoc verū, quādo agitat perſonali, ſecus ſi agatur etiam hodie reali, vel hypothecaria: quia iura antiqua remanēt incorrecta. & ſic ſit miſſio inſolidum in poſſeſſio. vt no. gl. in verb. proſequitur. in authen. et qui. C. de bo. auth. iud. poſſ. & in l. iij. in glo. pen. C. de procur.

f Libris. Vt ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. per totum. & de bon. aoth. iud. poſſ. per totum.

Ebrius & mulier luxurioſa ęquiparāt.

g Bacchata. Id eſt, capta, vel decepta. vt enim vino quis capitur vel bacchat, ita & e more. Item feruore amoris nihil vehemēt9 inuenitur: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. legi. §. illud. verſ. nonimus. col. vj.

ADDITIO. Et maximè in iuuenibus. Vnde verſus.

Militat in teneris annis amor hoſpes amœnus,

Atque in canicie ridiculoſa Venus.

Facit c. cum in iuuentute. extra. de præſcript.

h Subſtantiam. Si coniūgebat ſe alieno ſeruo, & contra domini nunciationem. vt C. ad ſc. con. Claud. l. j.

DE OBLIGATIONIBVS.

Cōtinuatio.

Hic īcipit tertia pars principalis diuiſiōis toti9 iſtius op9, gr̄a cōmodioris diuiſionis, et ē materia rū facit l. Caius. § i ff. de leg. iij. cū ſi. ibi not. q̄m hic tractat̄ de tertia parte, ſiue de tertia materia, in qua verſat̄ ius noſtrū q̄m verſat̄ circa tria, aut circa pſonas, aut circa res, aut circa actiōes, et obligatiōes, vt ſuprà de iu. nat. gē. & ciu. §. ſi. vſq; huc tractauit de pſonis, et reb9, vt dicit gl. ti. igit̄ aliā & tertiā partē faciemus de obligatiōibus, & actionibus, & p cōſequēs de tertia materia totius iuris ciuilis. Aret. Accu. aūt ſic cōtinuat iſtū tit. Dictū eſt ſuprà de pſonis li. i. de rebus in ſecūdo, & tertio vſque huc. Nunc de actionibus debet dicere: vt ſuprà de iure nat. § ſi. ſed q̄a obligatio mater eſt actionis: vt ff. de pcur. l. licet. § ea obligatio. ideo præmittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nunc transeamus ad &c. Accurſius.

...norum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano.

Succeſſio facta per venditionem bonorū debitoris eſt hodie ſublata. Aretinus.

ERāt ante p̄dictā ſucceſſioné olim, & aliæ p vniuerſitatē ſucceſſiōes, qualis fuerat bonorū emptio a, quæ de bonis debitoris vēditis; a p multas ambages b fuerat introducta. & tunc locum habebat, quādo iudicia ordinaria c i vſu fuerant. ſed cùm extraordinarijs iudicijs poſteritas vſa eſt, ideo cum ipſis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt d: & tantummodo creditorib. datur officio iudicis bona e poſſidere, & prout vtile eis viſum eſt, ea diſponere. quod ex latioribus Digeſtorū libris f perfectius apparebit.

Succeſſio, quę fiebat per ſenatuſconſultū Claudianum, eſt hodie ſublata. Aretinus.

Erat & ex ſenatuſconſulto Claudiano miſerabilis per vniuerſitatē adquiſitio, cū libera mulier ſeruili amore bacchata g ipſam libertatem p ſenatuſconſultū amittebat, & cū libertate ſubſtantiā: h qđ indignum noſtris temporibus eſſe exiſtimātes, & à noſtra ciuitate deleri, & nō inſeri noſtris Digeſtis conceſſimus.

TITVLVS XIIII. DE OBLIGATIONIBVS.

Tertiam iuris ciuilis partē expoſiturus, de obligatiōibus, vnde actiones ceu ex matre oriuntur, titulum generalem, atque deinceps earum ſpecies proponit. quo prælibatis obligationibus, naturas actionū maturius aſſequatur.

NVnc transeamus ad obligationes. Obligatio i eſt iuris vin-

Diuiſio.

NVnc transeamus &c. Totus iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit definitionem obligationis. Secūdo ponit vnam diuiſionem obligationis. Tertio ponit ſecundam diuiſionē. Quarto illam diuiſionem in aliam ſubdiuidit. Secunda ibi, Omniū autem. Tertia ibi, Sequēs. Quarta ibi, Prius eſt.

Obligatio nū q̄dā eſt ciuilis tātū, q̄dam naturalis tantū, q̄dā ciuilis & naturalis ſimul.

CASVS. Quæſiui ab Imperatore ſic, Domine, cum curā adhibueritis ad res, & ad perſonas, ad quid proponitis vos transferre? Reſpondet Imperator, Nunc &c. Quæſiui etiam vltra ſic: Domine, quid eſt obligatio? Reſpondet ipſe, Obligatio eſt iuris vinculum &c. Sed quia vnum quodque tunc perfectè cognoſcitur, cum in ſe, & in ſuis partibus demonſtratur, ideo dominus Iuſtinianus data definitione dat obligationis diuiſionem: vt ſic de obligat. in ſe, & in ſuis partibus plenius, & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dominus Iuſtinia. oblig. diuiſionem generaliorē, & breuem, & ſecundo ſpecialiorem, & primā continētem. Itē primo diuidit. Secundo membra diuidentia exponit, & ſic vno modo ponitur caſus. Aliter autē ponitur ſecundum dominum Guliel. ſic caſus. Ego iuuenis volens legalibus fulciri nutrimentis: acceſſi ad Iuſtinianum & talia verba propoſui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quòd nunc eſt ad tract. de obligat. transeundum. pro Deo dicatis mihi, quid eſt obligatio, Frater, dicit Iuſtinianus, obligatio eſt &c. Franciſc.

a Et hæc ſnia cōis habetur li cet Vltramont. nec naturalē, nec ciuilē natā velit, de quo habetur in l. cum quis. C. de iur. & facti igno. & cū his ſentit Iac. eb Are. tametſi glo. ſeq. t ut hic P orc. quē tu videro.

i Obligatio. Videtur quod nulla obligatio definiatur. nam ciuilis ſola non habet effectum exigendi. vt patet in obligatione literarū ante biennium: vt j. de liter. obl. Item patet in omni obligatione ciuili, &

Inſtitu. Imper. p a natu-

naturali ſimul. nam ſi pactum fieret de non petẽdo, tollitur naturalis, & remanet ciuilis: vt ff. de ſol. l. Sti chum aut Pamphilũ. §. naturalis, & tamẽ non habet effectũ iſtum: vt ĩ. de excep. §. præterea. Item nec naturalis: quia nec per eã fit actio, licet impediatur repetitio, vt ff. de do. l. hoc iure. §. fi. & ff. de cond. indeb. l. iudex. & l. Iulianus. Sed dic ꝙ ſimul vtraque hic definitur. Item ſi bona eſt definitio: ergo connectitur cum ſuo definito. Vbicunque ergo eſt iuris vinculũ, eſt obligatio: & econtra, vbi non eſt tale iuris vinculum, non eſt obligatio, ergo nec fideiuſſor adhiberi poteſt: vt ff. de verb. obli. l. j. §. ij. incipit, ſi qs ita.

Aliàs aſtringit. Definitio bona con uertit̃ cũ ſuo definito.

culum, a quo neceſsitate b adſtringimur c alicuius rei e ſoluendæ ſecundum d noſtræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuiſionem obligationũ: quia aliquæ ſunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

Omnium autem obligationum ſumma e diuiſio f in duo genera deducitur: namque aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ. Ciuiles ſunt quæ aut legibus g cõſtitutæ, aut certo † iure ciuili comprobatæ h ſunt. Prætoriæ ſunt, quas prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit, i quæ etiam honorariæ k vocantur.

Ponit ſcdam diuiſionem obligationũ, quæ eſt quadruplex.

Sequens diuiſio l in

in ſi quod eſt falſum: quia naturali obligationi accedit: vt ĩ. de fideiuſſ. in princ. Sed dicas ꝙ hic eſt deceptio. nam ſi dicas non eſt obligatio, ſcilicet ciuilis, & naturalis, vera eſt. ſi dicas obligatio, ſcilicet nulla, etiam naturalis, falſa eſt. & ſic vis eſt in dictione obligatio. vbicunque enim dico, quòd naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentium: quia cõuenit ſolis hominibus, & omnibus.

Obligatio effectualis habet radicem naturalẽ & ciuilẽ. Obligatio ciuilis tollitur p acceptilatione & ſententiam. Obligatio ciuilis q. buſdã perſonis non adhæret.

a Iuris vinculum. Id eſt, ius vinciens: & ſic eſt res incorporalis: vt ſ. de re. cor. & incor. in fi. vt enim boues funibus viſualiter ligantur, ſic homines verbis ligant̃ intellectualiter: vt ff. de verb. ſign. l. rei. § j.

ADDITIO. Iuxta illud, Verba ligãt hoĩes, taurorum cornua funes. Cornu bos capit̃, voce ligat̃ homo.

b Neceſſitate. Tunc enim verè debitor eſt cum neceſſe habet ſoluere: vt ff. de verb. ſig. l. debitor. & ita ſm hoc nulla obligatio, cui opponitur exceptio, definitur hic. quod verum eſt, ſi opponatur exceptio: ideo quia deſijt eſſe vinculũ naturale, vel ciuile. Nam quędã exceptiones proponuntur etiã quandiu vtrunque vinculum adeſt: vt Macedonian. & Vellelian. Sunt enim effectualis obligationis duę radices, vna naturalis, ſ. quæ cõſenſu naſcit̃, quæ inter omnes fieri poteſt, etiam inter ſeruos, & hæc naturalis dr: vt ff. de pac. l. j. § adeo hæc radix contrario conſenſu tollitur: vt ff. de ſol. l. Stichũ. §. naturalis. quia nil tã naturale &c. vt ff. de reg. iur. l. nihil tam. ſed hæc naturalis vim non habet exigendi. impedit tamẽ ſoluti repetitionẽ: vt ff. de fideiuſ. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. Huic quandoq. accedit ciuilis et radix, q illi naturali faciẽda dat vel formam, vel veſtẽ, vt poſſint parere actionẽ. Et hæc ciuilis tollitur contrario ciuili actu, nõ naturali, vt per acceptilationẽ: vt ĩ. quib. mo. tol. obl. §. j. aliàs. §. Item per acceptilationẽ. item per ſententiã remanẽte naturali: ſed hoc nõ eſt ipſo iure, ſed per exceptionẽ: vt ff. de cõdi. inde. l. Iulianus. ſnia enim eſt de iure ciuili, cum omnia iudicia ſint de iure ciuili, vt diximus ſ. de iur na. §. ius aũt ingl. vt ſunt. &c. p l. ff. de ori. iu. l. ij. § his legibus latis. verſi. hæc diſputatio. Et hæc ciuilis nõ adhęret ſeruis, cũ nil ſint inſpecto iure ciuili: vt ff. de reg. iu. l. ſeruitutẽ. & l. quod attinet. Itẽ filio contra patrẽ, vel ecõtra, nõ naſcitur: vt ff de cõd. inde. l. frater à fratre. cũ inter eos nõ poſſit eſſe iudiciũ: vt ff. de iud. l. lis. iure ciuili ĩpediẽte, rõne patriæ poteſtatis: vt ſ. de pat. pot. §. ius antẽ. Acc. ADDITIO. Hodie tñ in filiis illuſtribus tõ iẽ naſcit̃ ciuilis obligatio, quãuis durante patria poteſtate, cõtra eũ nõ exerceat̃. a Ang.

a Et idẽ ais Bald.

c Rei. Vel eiuſ facti: qa verbũ rei generale eſt: vt ff. ſi cer. pe. l. j. in fi. & ff. de ver. ſi l. rei. ADDITIO. No. appellatione rei factũ cõtineri. ex quo dixerunt ali-

qui, ꝙ ſi ſtatuto caueatur, ꝙ pro quacunque re petita ſoluatur ſolidus pro libra, ꝙ habebit locum in facto petito: quod verum limitat hic Bal. quãdo tale factũ petitũ erat æſtimabile: vt librum ſcribi, domũ ędificari, & foſſam fodi. Si aũt eſſet ineſtimabile, vt facere vxorẽ conſentire, tũc nihil eſſet ſoluẽdũ: qa verba ſtatuti debẽt intelligi in ea ſu poſſibili: hoc eſt quo res æſtimari poſſit. l. nõ ſolũ. ff. de ac. & obli. & l. ſi ideo. C. de his qui. vt indi. & ad Syll. Chriſto.

d Secundum. Illud ſecundum poteſt referri ad totã diffinitionẽ. q. d. obligatio ſic definitur ſecundum iura Romana, id eſt, ſecundũ leges. & ſic ciuilis, & naturalis hic ſimul definitur. Vel dic ꝙ refertur tantũ ad principium, ſcilicet iuris vinculum. Et quod dicit quo adſtringimur. ſ. quãdoq; eſt ciuilis, & naturalis, quandoq. nõ. vt quando eſt naturalis ſola, vel ciuilis ſola. & ſm hoc quælibet definitur hic. non etiam naturalis, vel ciuilis ſola. Vel dic, ꝙ ponitur remotiuè hæc dictio, ſm, q. d. illa obligatio eſt iuris vinculum, quæ eſt ſm ius, nõ contra ius ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. veluti. & ſecundũ hoc refertur ad primum. Vel dic ꝙ refertur tãtum ad illam dictionem ſoluendã. nam ſcdm ius ſunt faciendæ ſolutiones, vt res æque bona ſoluatur: vt ff. ſi cer. pe. l. cum quid. & ff. cõmo. l. iij. §. ſi reddita. Item congruo loco & tempore: vt ff. de ſol. l. ſi ſoluturus. Item de euictione promitti debet: aliàs non videtur ſoluere: vt ff. de verb. obl. l. Iulianus. §. qui fundum. & ff. de cond. con. dat. l. fi. & de euict. l. ij. Item per competentes actiones, & iudices hæc ſolutio: aliter non valet ſententia, nec ſolutio fieri debet: vt C ſi à non compe. iudi. l. fin.

† Dictio, certo non eſt hoc loco temere addita: q̃uis eã Theophil' reiecit: indicat eñ diſcrimẽ qd̃ dam iuris Prætorij, qd̃ olim duplici noĩe fuit incertũ: tũ ꝙ prætores non dicerent ius ex edicto perpetuo, tum ꝙ ſe quęrerẽt ſolã æquitatis regulã, quæ ob uarias rerũ circumſtãtias a qbꝰ pẽdet, a Cicerone quoq; dicit̃ ius incertum. Fran. Balduin. hic.

Omniũ autem. CASVS. Obligationis poſita definitione, hic ponit eius duplicem diuiſionem, quæ patet in litera: dum tamẽ ſciatur, quòd prima diuiſio ſumitur reſpectu iurium à quibus procedit obligatio liber: ſecundã verò procedit a cauſis, propter quas introducuntur obligationes: quia omnis obligatio eſt ex contractu vel quaſi &c. Franciſcus de Aretio.

e Summa. a Id eſt, prima: vel ſumma. id eſt, breuis ſic ſ. de iure perſo. in princ. eſt enim quandoq; maior: vt infra eod. §. finali.

a Sũmus quot modis accipiat̃ Mando. in ſup ſcripi. glo. Faciũ. tũ ver. ꝙpus, verſ. Et dicitur ſummus.

f Diuiſio. Diuiſio eſt innumerabilis materiæ breuis compoſitio. & diuiſio ad multa facit, vt diximus in procemio. §. penul.

g Legibus. Vt legis Aquiliæ obligatio: vt infra. de lege Aquil. in princ. Item de pauperie per legem duodecim tabularum. ff. ſi qua. pau. fec. dic. l. prima. primo reſpon. Item furti nec manifeſti: vt infra. de noxali. §. ſunt autem. Secus autem eſt de furto manifeſto: quia illa obligatio eſt prætoria: vt ĩ. de perpe. & tempo. act. §. furti quoque.

h Iure ciuili comprobatæ. Vt ſunt obligationes iure gẽtium inuẽtæ: vt ſ. de iur. nat. §. ius autẽ. quæ a iure ciuili ſunt comprobatæ: vt ff. de iuſt. & iur. l. ius ciuile.

i Conſtituit. Vt obligatio ex furto manifeſto: vt ĩ. de perpe. & temp act. §. j. Item ex rapina: & vbicunq. prætor aliquam obligationem inducit: vt patet per multos titulos: vt ff. de iuſti. & iure. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

k Honorariæ. Quia prætores honores gerebant, quod dic: vt ſ. de iure nat. § prætorum.

l Sequens diuiſio. Scilicet obligationum.

Ex contra

a Ex ꝯctu. Vt ĩ. vſq; ad tit. de obli. q ex quaſi ꝯctu.
b Ex quaſi ꝯctu. Vt ĩ. de obli. ex quaſi ꝯctu. Sequentes duo titu. vſq; ad quartum librum, ſunt cões. ſ. per quas perſo. nob. acqui. & quoe mo. tol. oblig.
c Aut ex maleficio. Vt ĩ. de obl. ex malefi. vſq; ad titu. de oblig. ex quaſi malefi.

quatuor ſpecies diuidiť. Aut. n. ex ꝯctu a ſunt, aut quaſi ex ꝯctu: b aut ex maleficio, c aut quaſi ex maleficio. d

Obligationes ex contractu ſunt in quadruplici differentia. Ang.

Pri⁹ eſt, vt de ijs, q ex ꝯctu e ſunt, diſpiciam⁹. Harũ æquè f quatuor ſunt ſpecies. Aut. n. re ꝯhunť, g aut verbis, h aut literis i aut cõſenſu: k de qbus ſingulis diſpiciamus.

TITVLVS XV.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Mutuũ ex eo dictũ, q de meo tuũ fiat, in ijs reb. tantũ conſiſtit quas numero, ponde re, vel menſura conſtantes in hoc damus vt eorũ fiant, a quibus recipiunť, & ad nos non illæ ipſæ, ſed eiuſdẽ qualitatis aliæ reuertantur.

RE † ꝯhitur l oblĩo, veluti mutui datiõe. Mutui m aũt datio † in ijs reb. cõſiſtit, q pondere, n numero, menſura vt cõſtant: veluti, vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut numerando, o aut metiẽ-

d Ex quaſi maleficio. Vt ĩ. de oblig. ex quaſi male. & ſubaudi, aut ex varijs figuris cauſarũ: vt ff. de act. & obl. l. j. i prin.
e Ex ꝯctu. Propriè ponitur quo ad illos ꝯct⁹, vbi hincinde naſcitur oblĩo. impropriè, quo ad alios: vt ff. de verbo ſign. l. Labeo. ſic ff. ſi cer. pet. l. certi cõdictio. in princ. & de offic. procõſ. & leg. l. ij.
ADDITIO. No. appellatione ꝯct⁹ intelligi ꝓprie ꝯctũ vltro, citroq; obligatorium, ꝓ quo l. Labeo. ff. de verb. ſig. Ex quo dicit Bal. q, ſi ſtatuto caueať, q q nõ petierit debitũ ex ꝯctu intra decẽ ann. cadat a iure ſuo: nõ habet locũ in creditore ex mutuo: quia ille non eſt ꝓpriè ꝯctus. cum ſolum recipiens obligetur: non autem numerans. Chriſtopho.
f Æquè. Vt ſupra. Accurſius.
g Re contrahuntur. Vt infra tit. proximo.
h Verbis. Vt ĩ tit. ij. vſq; ad tit. de lit. oblig.
i Literis. Vt ĩ. de lit. oblig.
k Cõſenſu. Vt ĩ. de obli. ex conſenſu, cũ ſeq. tit. Sed q eſt differentia inter actionẽ, & oblĩonem, & ꝯctum? Rñ. ꝯctus eſt verbor. conceptio, vel conſenſus: vt patet ff. de verb. obli. l. ſtipulationum. §. ſtipulatio. & eſt tactu. vt ff de cur. fur. l. conſilio. in fi. Obligatio eſt, quę inde naſcitur. vt arg. ff. ſi cer. pet. l. ij. circa fin. Actio eſt, quod poſtea inde ſurgit, & ſic nullum eſt alterũ: vt ff. de procura. l. licet. §. ea. & ĩ. tit. ij. in prin. & hæc duo ſunt iuris, vt in definitionibus patet.

Contractus, obligatio, & actio diſferunt.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Continuatio iſtius tituli ad præced. patet ſupra tit. proximo in fine Ang.

Diuiſio.

RE contrahitur. Totus iſte titu. diuiditur in quinque partes. Primo ponit de mutuo. Secundo de indebito ſoluto. Tertio de cõmodato. Quarto de depoſito. Quinto de pignore dato. Secunda ibi, in §. is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Præterea. Quinta ibi, In §. creditor quoque. CASVS. Domine, ſupra dixiſtis mihi, quod obligationum quæ ex cõtractu naſcuntur, quatuor ſunt ſpecies. Quarum prima eſt, q re contrahitur obligatio. Domine pro Deo dicatis mihi, qualiter re contrahitur obligatio? Et dñs Imper. reſpondet, q mutui datione contrahitur obligatio re. Sed dñe, ꝓ Deo in quibus rebus conſiſtit mutui datio? Ad hoc reſpon. dominus Imper. q mutui datio conſiſtit in his rebus, quæ conſiſtunt pondere, numero & menſura: veluti vino, oleo, frumento &c. hoc eſt in rebus iſtis, quæ ſunt vt quantitas, non vt ſpecies: quas res aut in numerãdo, & hoc referť ad pecuniã numeratã; aut in metiendo, & hoc referť ad vinũ, oleum, & frumentũ; aut in appendendo, & hoc referť ad æs, aurũ, & argentũ, in hoc damus, vt accipiẽtium fiant. & de natura mutui eſt, vt nõ idem corpus reddať, ſed in eod. gñe. Trãſit. n. dñium rei mutuatæ in accipiẽtẽ: licet teneať de corpore æqualẽti in eod. gñe. ideo n. dř mutuũ, qa de meo fit tuũ. Sed dñe vos tota die loquimini de ꝯctu mutui: ſed pro Deo q actio naſcitur ex iſto ꝯctu? Rñ. Impera. q naſciť ex iſto ꝯctu qdã actio, q vocať certi cõdictio ſpecialis. & h. d. dñs Guido. Vel alio mõ pone ſic caſum: Poſuit inſti. determinando ſpẽs oblĩonis, & ſpecierũ ſpẽs. Vñ primo de prima ſpecie ſubdit exẽplum. Dixi & ei, Dñe, vos dixiſtis mihi ĩ. quod qſque re ꝯhiť oblĩo, ſed dicatis ſi placet. qñ? Rñ. Imp. Re ꝯhiť, &c. Et quia cõſiſtit primo in mutui datione: ideo ꝯſequenter determinat, in quib. conſiſtit mutuũ ſiue mutui datio: ibi, Mutui. Conſequenter modum deſignat: & addit rõnem, quare ſic appellať ibi, Vnde &c. In fine dicit, q actio ex eo naſciť determinãdo, & ita quinq; principaliter in hoc tẽxto continentur. Fran.

Hoc princ. cadet tit. de reb. cred. ff. Aegid. Per.

Aliàs, obligatio

l Re ꝯhitur. In primo no. veſtiri pactum id quod eſt nudum vj. modis: Re, vt hic. Verbo, vt ĩ. ti. j. Literis, vt ĩ. de li. ob. Cõſenſu, vt ĩ. de obl. ex cõſen. Cohærentia ꝯctus, vt ſi iuxta ꝯctum apponatur aliquod pactum ante vel poſt, vt C. de pact. l. petens. & ff. de pac. l. iuriſgentium §. quinimo. Item interuentu rei, vt in ꝯctibus innominatis, ex quib. naſciť actio demũ re ſecuta: vt C. de rer permu. l. ex placito. Sed quid differt ea q veſtiť re, ab ea, q interuentu rei veſtiť? Rñ. prima habet veſtimentũ & robur ſtatim cũ naſciť: nã tacitè agitur, vt reddať mutuũ vel cõmodatũ. ff. ſi cer. pet. l. cum quid. Sed in alia dudum fortè poſtea: qñ res traditur. C. de pact. l. petens & C. de rer. permu. l. ex placito. Et adde duos modos: vt no. d. §. quinimo. in gl. j. ſcilicet qñ veſtiť legis auxilio: * quod eſt quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione: vt ff. de pact. l. legitima item rei principio, vt in pollicitatione facta rei pub. vt ff. de pol. l. j. Accur.

† Et dř pactũ nudũ qđ ſtat in puris finibus cõuẽtionis: aliàs, ſi itã ſit in proprio nomẽ ꝯctus, vel formã ſeu ſolennitatẽ, vel cãm, per quam robur & efficaciã aſſumit, erit veſtitum. Ang.

ADDITIO. Item veſtitur pactum authoritate legis. vt C. de do. l. ſi quis argentum. ſed iſte modus comprehenditur ſub præd. item iureiurando: vt ff. de oper. lib. l. vt iuriſiurandi.

* Hoc nõ recipit Azo, quẽ ſequitur hic Bal.

m Mutui. Not. q quatuor debent eſſe in mutuo. natura, vt ad hoc ſit inuenta, vt menſureť, vel pondereť, vel numereť. ſicut eſt in pecunia: vt ff. de ꝯhen. empt. l. j. Item conſuetudo. Itẽ aptitudo vt ad numerum vel ad pondus ſuæ naturæ aptetur. Item actus. ſ. vt detur ſcdm naturam ſuam. Nam ſi dedero pecuniã in ſacculo non numeratam, vt tantundem reddas, non erit mutuum, ſed innominatus contractus. Vide hos caſus. ff. ſi cer. pet. l. ij. §. ij.
n Põdere. ff. ſi cer. pet. l. ij §. itẽ mutuũ. ꝯ. Sol. ibi large accipiť nomẽ pecuniæ: vt ff. de leg. j. l. ta'is. Accur.
o Numerando. Vt pecuniam.

a Metiendo. Vt vinum, oleum, frumentum.
b Appendendo. Vt ære, & argento, & auro. Sed quid ſi librum ad pondus dedero? Rñ. non eſt mutuum: quia conſideratur conſuetudo, & aptitudo, & natura rei talis: ſic ff. eo. l. ij. §. j. Itē quid ſi pecuniam in ſacculo vt ſpeciem? Rñ. non eſt mutuū, q̄a actus mutui ſinulu exigitur, vt ff. de lega. j. l. plane vbi. §. ij. verſi. ſed hoc ita erit.

† Vide, q̄ in hūc locū ſcribit Ant. Aug. li. emēd. iij. ca. vij.

c Et qñque. Incidēter. n. quandoq; eadem, quia non indiget ea: vt arg. ff. ſi cert. peta. l. qui pecuniam. ſed cum accipit, eius debet eſſe propoſiti, vt aliud reddat, vt ff. ſi cert. petat. l. ij. in princip. Accurſius.

† Aliàs, quoniã.

† Aliàs, vnde.

d Qualitatis. Id eſt bonitatis, quod tacite ſemper præſumitur agi: vt ff. ſi cert. pet. l. cum quid. §. ij.

* Aliàs, certi condictio.

e Inde. Quia fit accipientis. Accurſius.
f Tuum fiat. Componitur. n. ex integro, & corrupto, vt hic, & ff. ſi cer. pet. l. ij. §. appellata: Et no. q̄ licet deſeruite nomini, quia noīa debent eſſe conſonantia rebus: vt ĩ. de do. §. eſt & aliud. Et nn. reconciliari mutuum trib. modis, vt no. ff. ſi cert. pet. l. ij. §. appellata. in gl. ij. & ĩ. eod. §. item his. in gl. mutuum.

Mutuum vnde cōponitur.

do, a aut appēdēdo b in hoc dam[9], vt accipiētium fiāt. † & qñq; c † nobis nō eædē res, ſed aliæ eiuſdē naturæ, & qualitatis d reddant. † Inde e ēt mutuū appellatū eſt, q̄a ita a me tibi daf, vt ex meo tuū fiat: f & ex eo ɔ̄ctu naſcitur actio, quæ vocatur condictio. * g.

Indebite per errorem ſolute perinde re obligatur recipiens, atq; ſi ei mutuum factum fuiſſet: idcirco in eo cō dictitia actio daf. Impuberes aūt ſine tutore indebitum recipientes, nihilomagis re obligantur, quàm ex mutuo.

ADDITIO. Quib. adde duos alios modos, ſ. pp ſuperuenientiam dñij in mutuantem ex cauſa de præterito, vt l. ꝑinde. ff. ſi cer. pet. Item rati habitione ſecuta, vt l. ſi ꝓcurator. ff. de condi. inde. & hæc vera in mutuo merè naturali, alias merè ciuili cur ſit breuiter. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliaf ſtipulatione, ſiue præcedat, ſiue ſequatur, vt per Aug. hic.

g Condictio. Scilicet ſpecialis, q̄ de mutuo datur: q̄ hic appellaf a quibuſdam, ſi certum petatur. vt ff. de condic. triti. l. j. Sed dic, q̄ condictio certi ex mutuo ſpecialis daf. Eſt & alia gñalis, q̄ datur ex omni cauſa & ex omni ɔ̄ctu, ex quo certum petif. vt ff. eo. de reb. cred. l. certi condictio. in prin. Sed nunquid ad intereſſe datur certi condictio? Quidam dicunt q̄ non, vt ff. ſi quis in ius voc. non iēr. l. fi. Nos dicimus q̄ ſic. & q̄ d. l. dicitur incerti condictio. dic ideſt, certi condictio, quæ datur ad intereſſe, quod eſt incertum. & eſt ratio, quia licet prima facie ſit incertum, certificatur tamen per iudicem, vt ĩ. de act. §. curare. ‡ ſecus ſi ad factum, quia etiã in ſententia non certificatur quantitas, vt ff. de ver. obl. l. vbi autem. §. qui id qd. & ff. de re iud. l. ſi quis ab alio: §. fina.

Cōdictio certi ſpecialis.

Cōdictio certi gñalis.

Intereſſe petif cōdictione certi.

‡ Et pro hac alleg. Ange. hic caſum in l. ij. C. de inud. ſtipul. Non eſt. n. ſ poteſtate actoris quãtitas intereſſe, ſed ſpectat ad iudicem.

Is quoq;. CASVS. Dixi Imperatori, Dñe, iam bene vidi qualiter in mutuo re ɔ̄hitur obligatio. ɔ̄hitur ne alio modo? Ad hoc rñ. dñs Imp. q̄ ſic: quia non ſolum qui mutuum cepit, re obligaf, ſed etiam ille, q̄ indebitum ſibi per errorem ſolutum recepit, re obligatur. vnde ſi aliquis putat ſe tibi teneri in centū, cū in veritate non teneat, & illa tibi ſoluerit, te obligat[e] es ei, & competit ſibi ɔ̄ te condictio indebiti, quæ datur pp indebita ſoluta. Nam ab eo, qui indebita recipit a ſibi ſoluente per errorem, poterunt condici per condictionem indebiti: ſicut ab eo, qui accipit mutuam pecuniam, poteſt illa pecunia condici per cōdictionem certi ſpecialis de mutuo. & ita nūc iſta duo paria ſunt in effectu, & in mō obligationis. Sicut. n. qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & pōt ab eo pecunia recepta condici per condictionem certi ſpecialis de mutuo: ſic & iſte qui indebitū recipit ab eo, qui indebitum ſoluit per errorem, re obligatur: & ab eo pōt pecunia illa condici. Sicut ergo paria ſunt in ponēdo, ſiue in affirmando, ſic & paria debēt eſſe in negando. vnde ſicut pupillus, ſi ſibi mutuaretur pecunia nō tenebitur: ſic nec tenebitur, ſi indebitum ſibi fuerit ſolutum. In hoc dicit: q̄ quædam iniuria videtur fieri huic ſpeciei: eo, q̄ ponitur inter ſpecies, quæ ex contractu oriuntur, eo q̄ ille qui indebitum ſoluit, credens ſe teneri, cum tñ nō teneatur, magis intendat diſtrahere negotium, quam ɔ̄hete eo q̄ ſoluit intendit deliberare. Fran.

Is quoque, † qui nō debitum † accepit ab eo, qui per errorem h ſoluit, re obligatur, daturq; agenti contra eum propter repetitionem cō dictitia actio. i Nam perinde ab † eo k condici l poteſt, ſi apparet m eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. n* Vnde pupillus, o ſi ei ſine tutoris authoritate indebitū per errorem datum eſt: non tenebitur indebiti condictione, nō magis, quàm mutui p datione. q Sed hæc ſpecies obligationis non vi-

† Facit ad hunc §. c. vlt. cū gl. j. añ med. ibi indebitū iure nāli. extra. de ſoln. vbi eſt bona glo. de mã repetitionis indebiti.

* Reſpondet hic §. ff. de cōdi. inde. ff.

† Aliàs ei.

h Per errorem. Aliud ſi ex certa ſcientia: vt ff. de condic. indeb. l. j. & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. & C. de iur. & fact. igno. l. cum quis. Accur.

ADDITIO. Ex quo no. modū concludendi eſſe quod indebitum ſoluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit. & eſt neceſſe hoc exprimere, niſi qualitas perſonæ agentis eſſet cauſa dandæ condictionis, vt in pupillo, in demente, vel furioſo. Angelus.

i Condictitia actio. Id eſt, cōdictio indebiti, q̄ daf pp indebita ſoluta ſi facta ſint accipientis, vt ff. eo. de cōdi. indeb. l. indebiti. §. j. aliàs nulla condictio daf niſi dñium ſit tranſlatum, vt ff. vſufru. quemad. ca. l. ſi. & ĩ. de act. §. ſic itaq;. & §. appellamus. Item ad augmenta naturalia, vt ff. eod. de cond. indeb. l. indebiti. non ad ciuilia, vt C. eod. l. j. & inquantum locupletior eſt accipiens ſi bona fide percepit, vt ff. eo. l. ſi nō ſortē. §. libertus. aliàs ſi ſciens acceperit, in totum, vt ff. eod. l. in ſumma. §. ſi ſeruum. & qñque furti: vt ff. de cond. fur. l. quoniam. vel dic vt ibi.

Cōdictio indebiti ad qd datur.

k Ab eo. Scilicet qui ſoluit.
l Condici. Et cui ſolutum eſt.
m Si apparet. Si, id eſt, q̄a ‡ Sed vr hic dici, q̄ primū appareat indebitum, & ſic ꝓbetur ante, quam actio ꝓponatur, & ita ante lit. ɔ̄teſta. quod eſt falſum, niſi in caſu, vt C. de teſt. l. auth. ſed & ſi qs. Sed tñ. hoc verbū pōt qđ hic eſt, intelligif cū effectu, ſ. vt ɔ̄dēnef te[r].

‡ Si pro quia. Mãdo. l ꝓcu. Gl. Facul. in ver. ſi.

n Accepiſſet. Vnde tenetur, niſi in caſib. vt ſi ſoluif ex cauſa, quæ infitiatione creſcit: vt C. eo. de cōdi. inde. l. ea quæ. Item ex cauſa pietatis, vt ff. eod. l. cum it. §. ſi mulier. Itē tranſactionis, vt ff. eo. l. in ſumma. Item rei iudicatæ, vt C. eod. l. j. Item ſcientiæ. vt ff. e. l. j. & hic dr. Item iuramenti, vt ĩ. de act. §. item ſi quis poſtulante. Et aliàs vt no. ĩ. de obli. quę ex quaſi ɔ̄ctu. §. fi. & ēt in l. eleganter. §. fi. in gl. fi. ff. de condi. indeb.

Indebitū accipiens in certis caſib. reſtituere nō tenetur.

‡ Scilicet actione ex eo ɔ̄ctu ēt ſi ad eum aliqd peruenit, tenef tamē tūc cōdictiōe ſine cã, vel ad exhibendū, vt l. iij. l prin. ff. cōmo. Et idē dicas de ꝓximo infantiæ ēt ſm Ang.

o Vnde pupillus. Sed ſi pupillo ſolueris indebitum per errorem credens teneri, non poterit ɔ̄ pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo. ſed iſta obligatio non videtur ex condictione deſcendere. quia ſoluit pupillo per errorem.
p Mutui. Quia neutra, niſi ſit factus locupletior.
q Datione. Sed qualiter tenef ex mutuo? diſtingue: aut eſt infans, & tūc nullo modo, tenef. ‡ vt ff. eod. de condi.

de condi. inde. l. quod pupillus. & ff de act. & obl. l. pupillus. aut maior infante: & tunc ſi tutori promittat nullo iure debetur: vt ff. de aut. tuto. l. pupillus. ſi alij promittat, & ſide tutore: naturaliter tantum tenetur. vt ff. de noua. l. j. ſi cum tutore, etiam ciuiliter & naturaliter obligatur, ſed reſtituitur: vt ff. de aut. tut. l. impuberes. & C. ſi tuto. vel cur. inter. per totum. Et ſ adulto habẽte curatorẽ idẽ qđ in pupillo: vt C. de i integ. reſtit. min. l. ſi curatorẽ. aliter enim, id eſt, ſi curatorem non habet, ciuiliter & naturaliter tenet. ſed reſtituit. Et hæc oia ſunt vera niſi factus ſis locupletior: vel qa ſit ſalua pecunia, vel in aliã rẽ verſa: vt ff. de ſolutio. l. ſi in pupillo. tunc enim tenetur & ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu: vt ff. eod. l. naturaliter. §. fin. & l. ſeq. & ff. commod. l. iij. His ergo eiſdem modis & de indebito tenetur, vt dicitur. Et not. ſimilitudinem inter mutuũ, & indebitum, quod valet ad multa: vt ff. eo. l. indebiti. §. j. & ij. vbi reconciliatur indebitum eiſdem modis, quibus mutuum.

Quia i-pedit libe-rare ſolu-tum.

[Niſi cō-trahat ſa p re cuius alienatio ẽ interdi-cta: qa nō obligaret ſine decre-to. l. ad re ſoluendã. C. de præ. minor, Angel.

Item ẽ dictio re-petitiua l. In repetẽ dis. ff. đ le ga. iij. Aeg. Pet.

a Ex contractu. Nec eſt, imò ex quaſi contractu: vt j. de oblig. ex quaſi contractu. §. item is. Aliquid tamen ſacitẽ geritur propter quod eſt poſitus hic caſus inter obligationes ex contractu: vt ff. eod. l. ſi in area. j. reſp. & ff. comm. o. l. ſi is qui. §. vlti.

Item is cui &c. CASVS. Expeditis duobus modis, quibus re cõtrahitur obligatio, ſ. mutui datione, & indebiti ſolutione, ſupereſt aliud genus per quod re cõtrahitur obligatio, ſ. per cõmodatũ. Si enim res alicui vtẽdi gratia detur, i. cõmodetur, re obligatur & tenetur actione cõmodati. Sed diceret aliqs. Dñe, ſatis patet ſimilitudo inter illũ qui recipit mutuũ, & illũ q recipit cõmodatũ: qa vterq; re obligatur. ſed ſi placet dicatis mihi, quæ eſt differẽtia inter eos? Frater, dicit ipſe, differẽtia eſt: quia qui mutuum recipit, ſit dñs rei mutuatæ, ſi dominus fuerit ille, q rẽ ſibi mutuauerit: qui aũt cõmodatũ accipit, nõ ſit dñs rei cõmodatæ: vnde tenet reſtituere idẽ corpus, quod accepit. Dñe Iuſti. dixi ego, nũquid alia differẽtia inter eos reperitur? Vtiq; dicit ipſe. Ille enim qui recipit mutuũ, re obligatur, & ab illa obligatione per caſum fortuitum nequaquã liberatur. ſec9 in illo q recipit cõmodatũ. quoniã is exactam cuſtodiã tenet præſtare circa rem ſibi cõmodatã. ſi tñ eã per caſum fortuitũ amiſerit, non tenet: & hoc verũ eſt, niſi culpa ſua præceſſit caſum illũ. Sed domine pro Deo ponatis mihi exemplũ de culpa fortuitum caſum præcedẽte. Libenter, dicit ipſe. Si ego tibi ſcyphos meos argẽteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad conuiuiũ inuitaueras, vtereris, & tu eos tecũ peregrè portaſti: ſi poſtea aliquo caſu fortuito amiſeris, teneberis, eo quòd tua culpa præceſſerit caſum illum. Sed domine. pro Deo dicatis mihi, quando dicitur res propriè commodata. Frater dicit ipſe: Res tunc dicitur commodata propriè eſſe, quãdo nulla merces interuenit: quia ſi merces interueniret, diceretur potius locata, vel conducta, quod nec eſt in commodato: quia commodatum debet eſſe gratuitum.

b Itẽ is cui. q. d. non ſolũ in duobus ſuperioribus caſibus, ſ. quando aliquis accipit mutuũ, vel quãdo accipit indebitũ, obligatur re: ſed etiam in hoc caſu. Acc.

detur ex contractu a cõſiſtere, cùm is, qui ſoluendi animo dat, magis voluerit negotiũ diſtrahere, quàm contrahere. *Non minus re obligatur, qui cõmodum accepit, quàm qui mutuum: in hoc tamen differunt, quòd mutuum accipiẽs rei dominium aſſequitur, & ob id aduerſo caſu nõ liberatur: is autẽ cui cõmodatur, dominus non fit: qui quamuis rei cuſtodiẽdæ exactiſſimã curã præſtare debeat: de caſu tamen fortuito (niſi culpa præceſſerit) minimè tenetur.*

Itẽ is, cui b res aliqua vtenda datur, c id eſt, commodatur, re obligatur: & tenetur commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longè diſtat. Namque d non ita res datur, vt eius fiat, e & ob id de ea ipſa re f reſtituenda g tenetur. Et is quidem, h qui mutuũ accepit, i ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit: veluti, incendio, ruina, naufragio, k aut latronum, hoſtiumve incurſu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, ſane quidẽ exactã l diligẽtia cuſtodiẽdæ rei præſtare iubetur: nec

ADDITIO. No. q. ſi cõmodauero tibi aliquam rem, re obligaris, vt poſſim cõtra te agere cõmodati actione. Sed differẽtia eſt inter illũ, qui mutuũ accepit, & illũ cui cõmodata eſt res: qa ſi cõmodauero tibi equũ meũ, ego nõ do tibi eũ, vt tu9 fiat, & ideo teneris mihi & de eadẽ re reſtituẽda. ſec9 in mutuo: qa ſi mutuo tibi nõ teneris mihi reddere eandẽ rem, ſed aliam rem eiuſdẽ naturę, & ęquè bonam. Alia eſt differentia: quia qui mutuũ accepit: ſi caſu fortuito amiſerit quod accepit mutuo, veluti incendio, ruina, naufragio, aut in curſu latronum vel hoſtium: nihilominus poſſum agere cõtra eũ ex mutuo. Sed cõmodatarius diligenter debet cuſtodire rẽ ſibi cõmodatam: nec ſufficit ſi adhibeat talem diligẽtiam in cuſtodiẽdo, qualem in ſuis rebus ſolet adhibere: ſi alius homo diligẽtius potuerit cuſtodire. Siuero propter maiores caſus cõmodatarius rẽ ſibi cõmodatam amiſerit, nõ tenetur: dum tamen propter culpam ſuam caſus iſte nõ euenerit. aliòqui ſi tibi commodauero ſcyphum meũ, vt haberes in domo tua, & tu forſitan tecũ in peregrinatiõe attuleris, & incurſu latronũ amiſeris, vel naufragio, teneris mihi de eo reſtituendo, vel ad eius æſtimationem.

Comodatũ & mutuũ differunt dupliciter.

c Dat. i. traditur: 1 quia dare eſt dominium trãsferre: vt l. vbi autem. § fi. ff. de verb. oblig & j. de act. §. ſic itaq;. quod non fit in re commodata. Chriſtoph.

1 Iſta glo. nõ eſt Accurſij.

d Namque. Prima differentia inter mutuum & cõmodatum.

e Vt eius fiat. quod eſt in mutuo.

f De ea ipſa re. Quod non eſt in mutuo.

g Reſtituenda. Etiam non deteriore: aliàs non videtur reddita, vnde tenetur ad intereſſe: vt ff. commo. l. ij. §. ſi reddita.

h Et is quidem. Secunda differentia.

i Mutuum accepit. Hic no. mutuum eſſe triplex. Naturale tantũ, ſ. quando fit numeratio ſine ſtipulatiõe de ſoluendo. Ciuile tantũ, quando ſtipulatio interuenit de ſoluendo ſine numeratiõe. Ciuile & naturale, quãdo numeratio & ſtipulatio interuenit. vt ff. ſi cer. pe. l. ij. Itẽ no. q deficit mutuũ ratione rei, vt in fure: vt ff. eo. l. ij. §. mutui. & §. appellata. & ratione perſonæ: vt ff. ſi cer. pe. l. ſi a furioſo. & ratione diſſenſus: vt ff. ſi cert peta. l. ſi ego pecuniam. & l. ſi me & Titium. Reconciliatur autem mutuum cõſumptione: vt ff. ſi certum pet. l. nam & ſi fur. ſtipulatione: vt C. ſi cert. pe. l. quamuis. vſucapione ad inſtar alienæ pecuniæ datæ in dotem. vt ff. de iure dot. l. Proculus.

Mutuũ ẽ triplex.

Mutuũ deficit tripliciter.

Mutuũ reconciliat pluribus modis.

k Naufragio. Hic nota fortuitos caſus melius, quam in aliqua lege. ſic enumerantur aliqui caſus C. de pigno. actio l. quæ fortuitis.

l Exactã. Alias. Exactiſſimã * & ſic ponit poſitiuum pro ſu-

* Sic i ſcriptis etẽ plurib. legitur.

Inſtitu. Imper. p 4

pro ſuperlatiuo. Et diſtinguē q̃ interdū ſolus dolus venit in cōmodato: vt ſi cōmodo vxori meæ vt cōpta veniat ad me: vt ff. e. cōmo. l. ſi vt certo. §. nūc videndum. & §. interdū. Quādoq; dolus, & culpa leuis: vt ſi eo modo ubi ſcyphū, vt oēs amici inuitentur ad cœnā: vt ff. eo. cōmo. l. in rebus §. hoc ita. Interdū leuiſſima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum caſus, vt ſi culpa præcedit caſum: vt hic ſequitur, & ff. eod. l. in rebus. circa princip. verſi. alioquin.

ADDITIO. Si quęrit̃ an ſi cōmodato cōmodatari⁹ teneatur de dolo, lata culpa vel leui: dic ex mēte doc. Id. l. Si ut certo. q. ſi cōtractus celebratur gratia dātis, tunc recipiēs tenetur ſolū de dolo & lata culpa. Sed ſi gratia recipiētis tantum, tūc tenetur de dolo & oī culpa, ſed non de caſu fortuito, niſi culpa præcedat caſum, vt hic. Si gratia vtriuſq;, tūc de dolo, lata culpa, & etiā leui. Quid ſi res commodata ſit æſtimata ante, quam commodetur? Dic q̃ æſtimatio ſemper addit vnam ſpeciē obligationis primę, vt per glo. & Bar. in d. l. ſi vt certo. ſecundum Iaſ. & Chriſtopho.

Cōmodatarius de quibus tenetur.

Vis maior quæ dicat̃, pulchrè Bude⁹ in ann. ad pandectas ti. de loc. & cōduct. ad l. ſi merces. §. uis maior.

Aut ēt poſt eius morā. l. quod te. ff. ſi cert. pet.

ſufficit ei a tantā diligētiā adhibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt: ſi modo alius diligentior poterat eā rē cuſtodire. ſed propter maiorē vi † maioresve caſus b non tenetur: ſi modo nō ipſius culpa † is caſus interuenit. Aliòqui, ſi id qđ tibi cōmodatū eſt domi, peregrè tecū ferre malueris: & vel incurſu hoſtiū, prædonumve, vel naufragio amiſeris, dubium non eſt, quin de reſtituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, ſi nulla mercede c accepta, vel cōſtituta, res tibi vtenda data eſt: alіòqui mercede interueniēte locatus tibi vſus rei videt̃. gratuitum enim debet eſſe commodatum. d

Depoſitarius obligatur re, & tenetur de dolo. h. d. Arct.

Præterea e & is apud quē res aliqua deponitur f re obligatur, teneturq; actione depoſiti: quia & ipſe de ea re, quā accepit reſtituenda tenet̃, ſiquid dolo g cōmiſerit: culpæ h aūt noīe, id eſt deſidię, ac negligētiæ nō tenetur. Itaq; ſecurus eſt qui parū diligēter cuſtoditā rē furto amiſerit: quia qui negligēti amico rem cuſtodiendā tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare i debet. k

Pignoris quoque obligatio re cōtrahitur: quę quia vtriuſque cōtrahentis gratia celebratur, creditorem de dolo, & leui culpa tantum, obnoxium reddit.

Creditor l quoque, † qui pignus accepit, m re obligatur. quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenet̃ actione pignoratitia. n Sed quia

præſliterit, quamquā pignus amiſerit, nō tenetur & nihilominus creditum petere poterit. h. d.

e Præterea. i. præter ſupradictos modos accipiens depoſitum, re obligat̃. Vnde ſi depoſui penes te rē meā, mihi obligaris: & poſſum agere cōtra te actione depoſiti ad rē mihi reſtituendam, & teneris ex ſolo dolo, ſi dolum cōmiſeris: ſed ſi negligēter cuſtodieris, non teneris. Et ideo ſi depoſitarius rem ſibi depoſitam per negligentiā ſuā amiſerit furto, debet ſibi imputare qui cuſtodiendā rē ſuam amico ſuo tradidit negligenti: vt dicit̃ in fi. huius §.

f Deponitur. Id eſt cuſtodienda datur vt ff. depo. l. j.

g Dolo. Not. in depoſito ſolum dolū venire: vt hic, & ff. depo. l. j. §. illud. Itē venit lata culpa, q̃ pro dolo accipit̃: † vt ff. eodem. l. quod Nerua. Quandoque leuiſſima, vt ſi hoc fuerit pactum: vt ff. eo. l. j. §. ſæpe. Item ſi fuit in culpa quia portauit rem depoſitam per locum periculoſum, vt ff. commo. l. in rebus. §. j. & l. ſi vt certo. §. interdum. Item mora facta in reſtitutione: vt ff. depoſ. l. ſi in Aſia. §. fi. & hic, & ſuperior ſimiliter tenetur de caſu.

Depoſiti declaratio.

† Et ſic eſt tex. dicat̃ ſolo dolo not. q̃ licet lex taxatiuè loquat̃: tñ extendit̃ ad caſum ſimilē, vt hic per Ang.

† Hic §. ſhdet tit. ff. de pig. act.

a Et. Scilicet commodatario.

b Caſus. Scilicet alios.

c Mercede. Sic j. loca. §. j. ſic j. manda § fina.

d Cōmodatum. Commodatum eſt, ſi dedi tibi rem meam, vt vtaris: nec inde accepi mercedē. ſi verò merces interueniat, erit locatio, & conductio, gratuitum enim debet eſſe cōmodatum: ideo teneris ad exactiſſimam diligentiam. ſic. j. loca. §. j. ſic j. mand. §. fi.

Cōmodati declaratio generalis.

Præterea. CASVS. Hic proſequitur Iuſti. quartū modum quo contrahitur re obligatio: dicēs. quod præter prædictos modos re cōtrahit̃ obligatio, ſ. in depoſito vnde ſi tu rē tuā penes aliquē depoſueris, ipſe re tibi obligat̃ & cōpetit tibi actio depoſiti: depoſitarius tñ nō tenetur niſi de ſolo dol. ſubaudi, & de lata culpa: de alto vero non. vñ ſi rem depoſitam per modicā culpā amiſerit depoſitarius, nō tenetur: quia eſt quod imputetur deponēti. Suæ. n. facilitati imputare debet & conqueri, qui rē ſuā cuſtodiendam amico tradidit negligenti. Item dicit Imperator in § creditor. q̃ non ſolum dictis quatuor modis re cōtrahitur obligatio, ſed etiā creditor, qui pignus accepit a debitore, re obligat̃, & tenetur de ea reſtituenda quā accepit, pignoratitia actione. Sed domine, dixi ego, tenetur ne de leui culpa? Reſp. q̃ non: quia pignus vtriuſque gratia datum eſt, creditoris, vt magis pecunia ſua in tuto ſit, & debitoris, quia forſan non crederetur ei pecunia. & propterea ſufficit vt exactā diligentiam adhibeat: & hæc eſt illa, quam rebus ſuis adhibere ſolet: quā ſi

h Culpę. Scilicet, leuis.

i Imputare. Sic j. pro ſo. §. fi. & ff. de min. l. cum mādato. §. fina.

k Debet. Hic nota aliud eſſe dolum, vt q̃ eſt machinatio ſtudioſa: vt ff. de do. l. j. §. ii. Aliud latā culpam, vt non intelligere quod oēs intelligunt. vt. ff. de iur. & fa. ign. l. regula §. ſi filius. & de verb. ſig. l. latæ. Aliud leuē, vt deſidiæ & negligentiæ: vt hic. Aliud leuiſſimā; vt ſi quocunq; modo potuit prouidere. & non prouidit. vñ furtū fieri nō pt ſine leuiſſima culpa: vt ff. pro ſo. l. cum in duobus. s vel incendiū naſci, licet non nocerat inculpabilibus: vt ff de of. præf. vig. l. iij. § j. & ff. de peri. & commo. rei ven. l. ſi vēdita. & §. proxi. §. Aliud caſum fortuitum, qui, ſ præuideri non poteſt: vt §. prox. §. & C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

l Creditor. Creditorem accipe ex omni cauſa: vt in authen. de fideiuſ. §. ſi. & ff. de ver. ſign. l. ſi cui.

m Accepit. Nota cautè ponit accepit. aliter nō dr̃ re obligari. ſed pignus creditori etiā vnde condictione tenet̃: vt ff. de pig. act. l. j. & hypothecaria ſibi naſcitur actio pignus illud perſequēdum: vt j. de ac. §. item Seruiana.

ADDITIO. Pro hac glo. vide tex. in l. grege. §. & in ſuperficiariis. ff. de pigno.

n Actione pignoratitia. Quæ naſcit̃ demū ſoluta pecunia, vel aliàs ſatisfacto: vt ff. de pig. act. l. ſi rem. §. oīs. Sic in actione tutelæ, quæ demū finita tutela naſcit̃. vt ff. de tut. & ra. diſt. l. ſi tutor. §. fi. & l. ſeq. licet quidam

Dolus.

Culpa lata.

Culpa leuis.

Culpa leuiſſima.

† Cum leuiſſima tñ adhuc eſt caſus fortuitus ſec⁹ ſi ſit leuis. Et ſic intelligit̃ qđ nota. in l. nanta. ff. naut. cau. po. ſtabu.

Actio hypothecaria & actio tutelæ quādo naſcunt̃.

pignus vtriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur: & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditũ: placuit ſufficere, ſi ad eã rẽ cuſtodiẽdã exactã ᵃ diligentiã adhibeat: quam ᵇ ſi pſtiterit, & aliquo fortuito caſu ᶜ rẽ amiſerit: ſecurũ eſſe, ᵈ nec impediri creditum petere.

TITVLVS XV.

DE VERBORVM obligationibus.

Quæ ex ſtipulatione. i. vltro citroq; facta interrogatione, & reſpõſione obligatio oriſ, verborum obligatio dicitur: ex qua, ſi certũ in ea deductum ſit, certi condictio: ſi incertũ, ex ſtipulatu actio proficiſcitur. & quamuis ſolẽnis quædã verborũ formula olim recipi deberet: hodie tamen quibuſcũque verbis (modo vterque contrahentium quid alter velit intelligat) fieri poteſt.

Verbis obligatio contrahitur ex iterrogatiõe, ᵉ & reſponſiõe, cũ qd dari, ᶠ fierive ᵍ nobis ſtipulamur: ʰ ex qua ⁱ duę pficiſcuntur actiões: tã cõdictio ᵏ certi, ſi certa ſtipulatio, quã ex ſtipulatu, ˡ ſi incerta ᵐ ſit, quæ ⁿ hoc noie inde vtit, q ſtipulũ ᵒ † apud veteres firmum ᵖ appellabatur, forte à ſtipite † deſcendens. †

Olim requirebatur quędam ſolennitas in ſtipulatione, quæ hodie eſt ſublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio, & reſponſio, dũmodo ſe intelligant. Aret.

quidam dicant etiam prius eam naſci, ſed non intentari: vt no. in d. §. omnia.

ᵃ Exactam. Propriè ponitur, non pro ſuperlatino: vt ſ. eod. §. & ſi. non enim tenetur de leuiſſima: vt ff. de pig. act. l. ſi cum venderet. §. venit. & l. ſeq. Accu.

ᵇ Quam. Scilicet exactã diligentiam.

ᶜ Fortuito caſu. Sed quis probabit hunc caſum? Reſp. creditor probat ſe amiſiſſe: vt C. de pignor. act. l. ſi creditor. Itẽ debitor pbabit dolũ, vel culpã creditorẽ cõmiſiſſe: vt ff. d proba. l. in exceptionib. & l. quones. §. qui dolo. Sed tertio creditor probat caſum, ſi vult euadere: ᵃ licet Bulg. aliter diſtinxerit: vt no. in dicta. l. ſi creditor. Accur.

ᵈ Securum eſſe. Repete, placuit.

DE VERBORVM obligationibus.

Iſta continuatur ad precedẽtia, vt patet in text. ſ. de obli. in ſi. Aret.

Verbis. Totus iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea reſultet. Secundò quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio, quot modis ſtipulatio fieri põt. Quarto, illud per exẽpla declarat. Secũda ibi. In hac re. Tertia ibi, Omnis ſtipulatio. Quarta ibi, Pure veluti. CASVS. Quæſitũ à Iuſtin. Dñe, qualiter obligatio contrahiſ verbis? & rñ. Ex interrogatione præcedente, & reſponſione ſubſequente, cũ quid dari, fieri ve ſtipulamur. Ex qua obligatione verborũ duæ proficiſcũtur actiones, ſ. certi cõdictio ex ſtipulatione, & actio ex ſtipulatu, ſi res incerta deducatur in ſtipulationem. Sed dñe, quod eſt nomẽ verb. obli. Et rñ. dñs Imp. q vocatur ſtipulatio. Sed domine, quare diciſ hæc obligatio, ſtipulatio? Et ad hoc reſp. q hoc eſt ideo: quia ſtipulũ apud veteres firmum appellabatur, à ſtipite deſcedens: & ideo hęc obligatio tanquã firma vocabatur ſtipulatio. Franc.

ᵉ Ex interrogatione, ſ. præcedente. & reſponſione ſequente: vt hic, & C. de viur. l. j. alias non valeret.

ᶠ Dari. ſ. certũ, quod appareat, quid, quale, vel quantũ ſit in obligatiõe: vt ff. e. l. ſtipulationũ. & l. ſeq. Acc.

ᵍ Fierive. Vel etiam non fieri: vt ſ. eo. l. vbi autem. §. ſi quod & ſ. eo. §. ſi. Accur.

ʰ Stipulamur. Eſt autem ſtipulatio verborum cõceptio, qua aliquid dare, vel facere promittimus &c. vt ff. eo. l. v. §. Stipulatio. Accur.

ⁱ Ex qua. Scilicet obligatione verborum.

ᵏ Condictio. ſ. certi. generalis: de qua dic vt ſ. ti. j. diximus circa prin. Item & triticaria locum habet. vbi petitur certum, vel incertum: niſi petatur pecunia numerata: vt ff. de triti. l. j.

ˡ Ex ſtipulatu. Si autem incertum quid mihi debeaſ, non ex ſtipulatione, ſed alio contractu, agitur condictione incerti. nam dico quòd eſt proprium nomen actionis: vt ff. de condi. indeb. l. ſed & ſi me. §. j. vbi de hoc notani. Accur.

ᵐ Si incerta. Niſi in caſu: vt C. de rei vxor. actio. l. j. in prin. Sed quid ſi promitto aliquid in genere? Reſpon. non valet. nam dando muſcam liberaret. oportet. n. q aliqua certitudo ibi ſit, vt homo, vel equus, quæ certis finib. cõtineatur. aliàs non valet: vt ff. eo. l. ita ſtipulatus. in princ. & ff de iure dot. l. cũ poſt §. gener à ſocero. Accu.

ⁿ Quæ. Scilicet, Stipulatio.

ᵒ Stipulum. Alludit vocabulo. ſic ſ. de teſta. in princi. & ff. de acquir. poſſeſſio. l. j. in principio. nã nomina cõſonantia debẽt eſſe rebus: vt ſ. de donatio. §. eſt & aliud.

ᵖ Firmum. Nam & baculum, vel ſtipitem paleæ dabat vnus alteri pro inueſtitura, vt hodie ſit in Marchia: ſed in Lombardia bibunt: alibi per metallum inueſtiunt. ſic ff. de pactis. l. j. § j. Accu. ADDITIO Iſta tamen inueſtitura non eſt neceſſaria de iure ciuili, ſed de cõſuetudine. ſic. idem in beneficialibus de iure canonico: per eam tamen poſſeſſio nõ acquiritur, vt hic per doctores.

In hac re. CASVS. Quæſitũ à legiſlatore ſub qua forma fieret ſtipulatio? Et dicit legiſlator. i. ipſe Iuſt. Frater recitabo tibi antiquitatẽ circa hoc: & etiam nouitatẽ, & recitat primo antiquitatẽ, dicens, q antiquitas erat q per illud idẽ verbũ, per quod ſiebat interrogatio debebat fieri reſponſio: mutata, ſ. perſona ſecũda a parte quærẽtis in primã perſonã a parte reſpondentis. Verbi gratia, Spõdes? ſpõdeo. ſed hæc ſolennitas identitatis verborũ per dom. Leonem fuit ſublata per conſtitutionẽ ſuã, quam habes C. de cõtrah. & cõmit. ſti. l. omnes. Vnde cõſtitutio illa Imperatoria de ſolennitate verborũ nõ curauit: ſed intellectũ conſonãtem inter partes deſiderauit, vt ſtipulãtes adinuicẽ ſe intelligerẽt, nec curauit illa cõſtitutio p quæ verba fieret ſtipulatio dũmõ fieret p verba ad ſtipulationẽ idonea, & iſtã cõſtitutionẽ approbat hic Inſt. & ſic patet ſub qua forma debet hodie fieri ſtipulatio. Sed quid dñe, iã bene video, q ſolẽnitas verborũ, quæ olim neceſſaria erat ad ſtipulationẽ, hodie eſt ſublata. ſed dñe pro Deo poſſet ne ſtipulatio fieri diuerſis linguis? Ad hoc reſp. & dicit. q nõ refert, quacunq; lingua fiat ſtipulatio, ſiue Græca ſiue alia dũmodo contrahentes ſe adinuicẽ intelligãt: Nec eſt neceſſariũ, q ãbo vna lingua vtãtur: ſed prius vnus vna lingua quærere, & aliꝰ altera lingua rñdere põt. & nihilominus valet ſtipulatio: dũ tñ verba apta fuerint ad ſtipulationẽ, & vterq; alterũ intellexerit. Nã duo etiam Britones verbis Gallicis contrahere poſſunt, & Galli Britonicis verbis, dummodo ſe intelligant, vnde Græci Latina lingua

contrahere

ᵃ Et hæc eſt cõmunis opinio ſecundũ Io. Fab. & procedit idõ ſtrictè q̃ eſt talis caſus qui cõmitti põt ſine culpa, vt hoſtiũ incurſus, aliàs debebat pbari in tali caſu culpã nõ cõmiſiſſe. Ang.

ᵃ Cur aũt pro pecunia numerata non cõpetit triticaria, mire ſomniant hic doct. in reddẽda ratione. q̃bus licet videri hic apud Por. Tu vero cũ Zaſio l. l. triticũ. de ver. ob. dicito id eſſe ob id q ſub appellatiõe tritici veniãt opes frumentariæ oẽs q̃ in terra ſerunſ, vt & veteres intellexerũt. Itẽ & q̃ in pecoribus cõſiſtebãt, excepta pecunia numerata, ac proinde triticariã actionẽ veteribus dictã, nõ vt glo. ibi ſẽtit a tritico: exiſtimat idẽ Zaſius. Nam & olim veterib. triticũ ſupra modũ nobile fuit.

† Stipulũ ſit hãc ſignificationem, quã dicit Iuſt. apud latĩ nos nõ reperiti aſſe tit Catellianꝰ Cota in Memorabilibus ſuis: & ſtipulationẽ a ſtipe potius deduci, q circa ſtipẽ. i. pecuniæ maxime conſiſtat.

† Stipulari ẽ ſtipẽ i. pecuniã obligare. Valer. Maxi. lib. ij. Aegi. Per.

† Alciat. lib. Pareŕgon, j. ca. xxxix. legendũ putat. ἀπὸ τῆς ςυπτῆς. qđ apud græcos ςυπτὸν ſignificet firmũ ac ſolidum.

contrahere poſſunt. Franc.

a In hac re. Scilicet ſtipulatione contrahenda.

b Faciā. Quæ omnia dici debebant in ſtipulatione, vel aliqua de his. ſic ĩ. de ſing. reb. per fideic. rel. §. ſi. ſed hodie vel vnum ex his, vel etiam aliud dūmodo aptum ſufficit: vt ĩ. eod. §. verſi. ſed hæc. qui cōtinuari debet cum iſto. §.

c Lingua. Vt Aſſyria, Latina, Græca, vel alia: vt ff. eod. l. j. §. fina.

ADDITIO. Dūmodo ſe intelligāt, aliàs erit neceſſarius interpres. idem in teſte in Illyrico nato, cuius lingua non intelligit: quia iudex eū interrogabit per interpretē. Et ſi ipſe iudex, & notarius. vel ēt notarius ſolus ſit interpres, ſufficiet: imò ipſius ſcriptura, vel inſtrumētū faceret fidē ēt cōtra nuntium, vel teſtē dicētes aliter denuntiaſſe, vel depoſuiſſe, quā ſcriptū ſit. & hæc vera in iudicijs ciuilib. ſecus i criminalibus, vt per Ang. hic.

d Stipulantiū. Propriè & impropriè dr. ſic in Aut. d̄ æqua. do. §. j. col. vij. & ſic impropriè ēt promittēs dicitur ſtipulari: vt hic, & ff. de condic. indeb. l. ſi non ſortē. §. ſi decem.

e Sed hæc. quæ diximus ſupra, eod. §. In hac.

In hac re [a] olim talia verba tradita fuerunt: Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromittis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciam. [b] Vtrum autē Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua [c] ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt, ſcilicet ſi vterque ſtipulantium [d] intellectum eius linguæ habeat: nec neceſſe eſt, eadē lingua vtrunque vti: ſed ſufficit congruenter ad interrogata reſpondere. quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere poſſunt. Sed hæc [e] ſolennia verba olim quidē in vſu fuerūt: poſtea autem Leonina cōſtitutio [f] lata eſt, quę ſolēnitate verborum ſublata, ſenſum, [g] & conſonātem intellectum ab vtraq; parte ſolū deſiderat, quibuſcunq; [h] tādē verbis expreſſum eſt.

Vnde ſi annoir capite, non valet. l. j. §. ſi. ff. eo. qa conceptus mentis debet dep̄hendi p verba, nō per ſigna. Batt. tñ refert de quodā q p motū labiorum quēlibet loquētem intelligebat. Aegi. Per.

f Conſtitutio. Vt C. de contra. & com. ſtip. l. omnes.

g Sēſum. Aliàs cōſenſum. ſ. verbis expreſſū ab vtroque, & incōtinenti: vt ff. e. l. j. i prin. & §. q præſent. & §. ſi quis ita interroget, licet verba inutilia fuerit inſerta: vt ff. eo. l. quæ extrinſecus, alias ſi diceret verba expreſſa non exigi, non differret ab his contractib. qui cōſenſu contrahuntur: vt ĩ. de obl. ex cōſen. j. reſp. Acc.

h Quibuſcunq;. hab. lib. tñ ad hoc. Quid. n. ſi dicā a, & velim repræſentare, promittis: tu dicas b, & velis repræſentare promitto? non ualet. vt ff. de cōſti. pec. l. q autem. §. ſi. in glo. fin. & l. ſeq. & ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & ſi lege. ibi, ſic idonei ſunt.

Omnis ſtipulatio. CASVS. Dixi Iuſti. Dñe, procedatis i materia: & dicatis mihi aliquā ſtipulationū diuiſionē. Et tñ. q omnis ſtipulatio, aut eſt pura, aut i diē, aut ſub cōditiōe. Sed dñe, poſuiſtis iā trimembrē diuiſionē: ponatis de primo exēplū ſi placet. Et tñ. q ſtipulatio ſit pure. Nā ſi quærā a te ſic: ſcatet v. aureos dare ſpondes? & tu rñdeas, promitto. iſta ſtipulatio dicitur pura: & ideo illud, quòd in iſtā ſtipulationē deductū eſt, ſtatim peti pōt: nō tñ ſic intelligendū eſt, vt ſtatim veniat cū ſacco paratus. Sed dñe, iam vidi qualiter ſit ſtipulatio purè: ſed qualiter in diē? Rñ. dicēs in diē ſit ſtipulatio: veluti ſi dicat ſtipulator, Promittis mihi in primis calend. Iunij x. & promiſſor reſpōdeat, promitto. iſta eſt ſtipulatio in diem: & ſtatim ſtipulatione facta, debet qđ promiſſum eſt: ſed nō pōt peti antequā dies venerit: & die aduenientē, vel ſtāte adhuc non poteſt peti promiſſum: niſi tota dies ſit præterita, ſiue elapſa: quia incōmutabiliter nō poſſumus dicere, q nō ſoluerit ſua die, i. appoſita vel præfixa antequam totus dies fuerit elapſus.

Stipulatio fieri debet verbis aptis.

Stipulationis puræ ſtatim cedit dies, & petēdi ius cōpetit: ſtipulationis verò in diē quamuis ſtatim dies ceſſerit, non tamen antea promiſſum peti poteſt, quā etiam tota dies, in quam ſtipulatio facta fuit, prætererit.

Oīs ſtipulatio, aut purè, aut in diē, aut ſub cōditione fit. Purè, veluti; Quinq; aureos dare ſpōdes? idq; confeſtim [i] peti pōt. In diē, [k] cū adiecto die, quo pecunia ſoluatur, ſtipulatio fit: veluti, Decē aureos primis [l] calēdis Martijs dare ſpōdes? Id aūt quod in diē [m] ſtipulamur, ſtatim quidem debet: ſed peti prius, quā [n] dies venerit, non pōt. [o] At ne eo quidē ipſo [p] die, in quē ſtipulatio facta eſt, [q] peti pōt: quia totus is dies arbitrio ſoluētis tribui debet. [r] Neque enim certum eſt, eo die, in quē promiſſum ē,

i Confeſtim. Id eſt ſtatim: vt ff. eo. l. eū qui calendis. §. ſi. & hoc niſi ratione loci ſit in diem: vt ĩ. eod. §. loca. vel ratione rei, quæ adhuc non eſt in rerum natura: vt ĩ. de excep. §. ante pe. & ff. e. l. interdum. i prin. & de cōd. & demon. l. j. §. ſi. Sed ad qđ ſit p̄miſſio, cū non incōtinenti ſoluit? Rñ. nō eſt ſic praue intelligendū verbū confeſtim, vt veniat ſtatim cū ſacco paratus: vt ff. de ſolu. l. quod dicimus. ſed aliquod ſpatium puta decē dierū dandū eſt. vt ĩ. de inut. ſtip. §. ſi. & ff. de conſti. pecu. l. promiſſor. ſic etiā fere vbique conſuetudo interpretatur, vt intra decem dies fiant præcepta à Poteſtatibus, quæ eſt bona legū interpres: vt ff. de leg. & ſenatuſconſul. l. ſi de interpretatione. & c. cum dilectus. extra. de conſue.

Et ſic poteſt fieri ſine interrogatione. gl. i l. ſpōſio. ff. de ver. ſig. Aegi. Per.

Nō eſt tñ ibi nata actio, vl' obligatio: qa cū ſit incertū, an fruſt' naſcātur, vel non: dies, quæ tacitè ineſt habet p cōditiōe. vt l. j. ff. d cōdi. & de mō. Ang.

k In diem. Scilicet ſit ſtipulatio. ſed nunquid ſtipulatio eſt actus ciuilis? Reſp. ſic: vt ĩ. de act. §. de cōſtituta. ergo nō debet recipere diē, nec etiam conditionē: vt ff. de regu. iur. l. actus. Sed dic, q hic actus ibi nō computatur. ſic in nouatione. vt dicitur. ff. de noua. l. nouatio. Et illa regula, actus, habet locum in ſuis numeratis caſibus.

Niſi ita concepta ſit ſtipulatio, hodie dare ſpondes? tunc .n. ſtatim peti pōt. l. liber homo. §. decem. ff. de ver. obli.

l Primis. Superflue hoc dicitur. ff. eo. l. eum qui calendis. in prin.

m In diem. Aliud ſi ad diem. nam tunc vſque ad diē tenetur, & non poſt, vt ff. de. act. & obli. l. obligationū fere. §. j. & dic, quod idem eſt dicere ex die, qđ in diē: vt d. l. in prin. & hic.

Stipulatio an poſſit fieri ſub cōditione.

In diē & ad diē differunt.

n Priuſquam. Nam ceſſit, ſed non venit dies. quod die: vt ff. de ver. ſig. l. cedere.

o Nō pōt. Sic ff. ſi cer. pe. l. certi cōdi. in prin. & ſi petat, repellit' per exceptionē: vt ĩ. de excep. §. præterea.

p Ne eo quidē ipſo. Niſi ab initio ſic dicat, Hodie dare ſpondes? quo caſu pura eſt: vt ff. eo. l. liber homo. §. decem, ſed ſi eſt pura: ergo peti non poteſt ante decē dies. Ita enim determinatur verbum, cōfeſtim. ĩ. e. §. omnis. & in d. l. ff. eo. l. liber homo, dicitur quod eadē die: ergo male. Sed ibi expreſſa eſt dies.

Cōfeſtim determinat' per x. dies.

q Facta eſt. Scilicet vt ſoluatur.

r Tribui debet. Hic no. quæſtionē de facto: Iudex ſtatuit terminū peremptoriū partibus ad audiendā ſententiam, puta diem Iouis, vna partium non veniente eadē die, quæro quādo debeat ea ſententia ferri: an die ſta-

datum nõ eſſe a prius, quàm b is præterierit.

Stipulatio annua quoad quis viuet, pura & perpetua eſt: ſed poſt mortẽ ſtipulatoris obſtat exceptio hæredi. Areti.

Annota, Tempus ipſo iure non poſſe tollere obligationẽ, ſed exceptionis ope.

At ſi ita ſtipuleris, Decẽ aureos annuos, c quoad viuã, † d dare ſpondes? & purè facta e obligatio intelligiť, & perpetuatur: f † quia ad tempus nõ põt deberi, ſed hæres petendo, pacti exceptione ſubmouebitur.

Stipulatio collata in aliquẽ futurum euentum incertum, eſt conditionalis. Aret.

Sub conditione ſtipulatio fit, cum in aliquem caſum g differtur obligatio: h vt ſi aliqd factũ fuerit, vel nõ fuerit, committatur ſtipulatio: veluti, Si Titius conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes?

Stipulatio ſub negatiua cõditione concepta: cũ viua ſtipulatore impleri nequeat, ea mortuo effectum ſortitur.

die ſtatuta: vt ſequenti? Et videtur q non, die ſtatuta: quia, vt in §ctib. tota illa dies videť ſua: vt hic. & pro hoc eſt ff. de ferijs. l. more Romano. per quam legem etiam ſi media nocte veniſſet, ſatis ſufficeret. vnde patet, q ea dia ferri non debuit. Item alia rõna: quia poſt peremptorium debet eam partem abſentem citare iudex: vt ff. de iudicijs. l. & poſt edictum. & inter vnam citationem, & aliam debet eſſe ſpatium decẽ dierum olim, vt ff. de iudi. l. per interuallum. hodie triginta dierum. vt in Authẽ. de liti. § omnem. colla. viij. & ſecundum conſuetudinem Bononien. vnius diei. vnde patet, q in die peremptorij, non debet ferri. Sed in illa l. & poſt edictum. exponiť, debet. i. poteſt. Item videtur contra, quòd in die peremptorij debea iudicari. vt C. quando prouoc. non eſt ne. l. cũ non eo die. Item ſi ſit ita prope ſero. vt certum ſit eã partem amplius non poſſe venire, debet iudicare in die peremptorij: vt ff. de verb. oblig. l. cum ſtipulatus ſum mihi a Proculo. & l. liber homo. in fi. Et hæc verior opinio. Sed tamen poſt veſperas ſtatim, vel in ipſis veſperis debet ferri: vt in Authen. de iudic. §. ſedebunt. colla. vj. ſed nec in nocte debet ferri ſententia: & ita paulo poſt exceſſum veſperarum debet iudicari. Et ita quidam electi ad quoddam conſilium de facto iudicauerunt.

ADDITIO. Niſi iuriſdictio iudicis ſit peritura. Et hæc procedunt in definitiua, non in interlocutoria: quæ etiam de nocte ferri põt. & ab opin. iſtius gl. quã et tenuit Bar. & Bal. dicit Ang. non eſſe recedendũ. & an die ſequenti peremptorium, poſſit ferri ſententia, vide pulchrè per eum hic.

a Datum non eſſe. Id eſt, non eſt hoc verum incommutabiliter.

b Prius quam. Vt ff. eod. l. quicquid. §. fina. & ff. de pig. act. l. in neceſſarias. §. ſi annua.

At ſi ita ſtipuleris. CASVS. Supra vidimus, q ille, qui promittit, non põt conuenire cum effectu quouſq; dies venerit. ſed dñe quid diceretis da illa ſtipulatione, qua quis mihi promittit decem quo ad viuã? Frater, dicit ipſe: iſta ſtipľo pura eſt, & perpetuò obligatus eſt promiſſor. vnde ſi pura eſt, poſſum ſingulis annis quandiu viuam, agera de decem in principio cuiuſlibet anni. & hæres ẽt meus de rigore iuris põt agere, ſed ſubmouebitur per exceptionem pacti facti da non petendo, quaſi videar tacitè pactum feciſſe, q ego poſſim petere dum viuo, hæres aũt meus non poſſit. iſtud autem (vt dicunt) pactum tacitum eſt inductũ a poteſtate iuris ab iſto verbo in ſtipulationa inſerto: videlicet quoad viuã. Eo. n. ipſo, q fuit mihi promiſſum illud annuum quoad viuerẽ, per hoc tacitè videor pactus fuiſſe, ne hæres meus petat. & h. d. Et legatur illud at, ſ. quod ponitur in princip. §. aduerſatiue, videlicet ſic: ita eſt, quod illa ſtipulatio in diẽ, q eſt in proxi. §. non eſt pura. at. pro ſed.

c Annuos. Aliud ſi dixerit, ſingulis annis. Nam primo caſu in initio cuiuſcunq; anni, ſecũdo in fine cõmittiť ſtipulatio: quia ſic eſt in legato ſic relicto: vt C. quãdo dies leg. ced. l. j. & ff. quando dies leg. ced. l. nec ſemel. Vñ verſus. Annua ſi debes, tunc inſpicies caput anni: Anna ſi debes, in fine teneberis anni: vt dices ĩ. de inutil. ſtip § q hoc anno. & ff eod. l q hoc anno. Sed nunqd eſt vna ſtipulatio, vel plures? Rñd. vna eſt: vt ff. eo. l. ſi Stichum. §. j. i licet legata ſic relicta ſint plura: vt ff. de do. cau. mor. l. ſenatus. §. fina. Sed quæ eſt rõ? Reſpon. quia ſemel in ſtipulatione inſpiciť conditio ſtipulantis: vt ſi ſit filius, acquirat patri: & vna eſt actio: vt ff. eo. l. ſi filius. ſed l legatis plures conſiderantur. ſ. ſingulis annis: cum ſingulis annis cedat dies legati, & plures ſint actiones: vt ff. de annuis legatis. l. cum in annos. & quã di. leg. ced. l. cum in annos. Sed M. dicebat hanc eſſe differentiam: quia in ſtipulatione eſt vna verborũ conceptio: ſed quantum ad rei vtilitatem plures ſunt, ſicut legata & facit pro eo. ff. eod. l. pluribus. §. j. Sed ibi certe per alia verba fuit facta, ſ. per hæc: annua, bima, trima die, vel dic q ibi quorũdam ſententia recitatur. Nec obſtat, quod vna eſt conceptio: nam & in legato vna eſt conceptio.

d Quoad viuam. Id eſt, donec viuam.

e Purè facta. Scilicet rõne primi anni: ſed rõne ſequentium eſt in diem quo ad quid, quia ante annũ non debetur: & conditionalis quo ad aliud, nã aliàs non debeť, niſi viuã, arg. ff. eod. l. hoc iure. & l in illa. Vel dic, q eſt pura abnegatiuè. i. non conditionalis.

f Perpetuatur. Id eſt, donec viuat. ſic ff. pro ſocio. l. j. ſecundum quoſdam. imò dic, per omnia ſecula. Et poſt mortem, nam tpe non tollitur obligatio, ipſo. ſ. iure, vt ſequitur: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationũ fere. §. placet. & ff. de ſer. l. ſeruitutes. ſed per exceptionem, id eſt, vt ſequitur. ſed hæres petendo &c. vt ff. de actio. & obli. l. obligationum fere. §. placet. & ff. de ſeruitutes. l. ſeruitutes.

Sub conditione. CASVS. Dixi Iuſti. Dñe iã vidi exemplum de primo mẽbro diuiſionis noſtræ, ſ. qualiter fit ſtipulatio purè: & ẽt de ſecundo membro, ſ. qualiter fit ſtipulatio in diem. ponatis modo, ſi placet, exẽplũ de tertio membro, ſ. qualiter fit ſtipulatio ſub cõdõne. Et ad hoc rñ. dñs Iuſti. q ſub conditione fit ſtipulatio, cum in aliquem caſum promiſſio differtur: hoc eſt ad aliquid, quod indifferenter ſe habet ad eſſe, & ad non eſſe: veluti, ſi aliquid factũ fuerit, promittis mihi x. vel ſi aliquid factum nõ fuerit, promittis mihi decem? Et primo ponit exemplũ conditionis, quæ fit per verba affirmatiua: vt puta, Si Tit⁹ factus fuerit cõſul, v. aureos dare ſpõdes? Fran.

g In aliquem caſum. Id ait, in aliquam fortunã inopinatam: vt poſſit ſe habera ad eſſe, & nõ eſſe, quod in futuris tantum eſt: vt ĩ. eod. §. conditiones.

h Differtur obligatio. Nam ante euentum cõditionis obligatio ceſſat: vt ff. ſi cer. peta. l. nõ omnis. & ſic ea pendente nõ eſt debitor, ſicut nec hæres ſub cõdõne inſtitutus interim eſt hæres, vt ff. ſo. et c. l. ſi maritus. Arg. ĩ. C. de conſti. pe. l. ij. in eo quod dicit conditionala debitum poſſe cõſtitui: quod non poſſet, niſi eſſet debitũ: vt ff. de conſti. pe. l. j. Sed dic', q ſufficit debitum ſpe. Itẽ nec illud interim debeť: vt ff. de cõſti. pe. l. id quod

† Quoad vitam. in diem vitæ meæ, ad meã ſeu meã vitam & quoad moriar idem eſt dicere. Mãdoſ. in Gl. Faeul. §. Ac ẽt, i vei. nbn neat.

† Neque enĩ ſemel nata obligatio tollit tẽpore, certis modis inuẽtis ad eã tollendã, de qb⁹ ĩ. q. mod. toll. obli. Snĩa die pẽiza debet ferri ẽt abſente altera partium.

Promitto x. aureos annuos, & ſingulis annis, differũt.

† Hoc verũ vbi nõ enumerãtur anni, ſiue aliqd qd pſonæ nõ cohæreat ſit ex parte ſtipulatoris implẽdũ, ſiue nihil, dũmmodo ex curſu ipſa debeas ſtipulatio cõmitti. aliis ſi in euentũ alicu⁹ cõditionis: vel expſsè fuerit anni dinumerati eſt ſecus, vt per Ang. hic.

† Niſi expreſsè, vel tacitè ex ſtipulantis paupertate pro alimẽtis deducta cẽſeatur. & ita ſin Bart. põt ſaluari gl. in l. ſtichũ. §. hmõi. ff. eod. licet ſit magna diuinatio. Vel dic q quoties agi d multiplicãda obligatione, infinitas eſt euitanda: vt l. ſi deicõmiſ. §. ſi decẽ. ff. de leg. 3. Ang.

l.id quod. Item arg. ȷ. ff. ex quib. cau. in poſſeſ. eat. l. in poſſeſſione. & ff. de ver. ſig. l. creditores. Sed rõne ſpei creditores dicunt, vt ȷ. eo. §. ex conditionali.

ADDITIO. Improprie th: ꝓprie aũt creditor eſt, q fidem alterius credendo ſecuturus eſt. Et ita intelligitur ſtatutum de eo qui credidit faciens mentionẽ: ſecus ſi de creditore ſimpliciter, quia intelligitur quocunque modo alium habeat obligatum dummodo non in diem, vel ſub conditione. Angel.

Rõ, qa ex ſtipſone condõnali non poteſt agi prius, quã cõditio ſit purificata: ſed nõ põt purificari ante mortẽ. ergo &c. Aegi. Per.

Vide ȷ. de inuti. ſtipu. §. qs ſub. qhũc §. deciarat. Aegi. Per.

Si qs ita ſtipulet, Si in Capitoliũ nõ aſcẽdero, a dare ſpõdes? b pinde erit, acſi ſtipulat⁹ eẽt, cùm moriet, c ſibi dari.

Cõditionalis ſtipulationis ſpes tranſmittit ad hæredes.

Ex cõditionali ſtipulatione, tm̃ ſpes eſt d debitũ iri: eamq; ipſam ſpem in hæredem tranſmittimus, e ſi prius, q̃ conditio extet, mors nobis contigerit. f

Si certo loco ſolutio facienda deſtinetur, etiam pura ſtipulatio tacitam habet diem, qua ſcilicet ad locum veroſimiliter perueniri poſſit.

Loca ẽt inſeri ſtipulationi ſolent, veluti. Carthagini dare ſpõdes? quæ ſtipulatio licèt purè fieri videatur, tñ re ipſa habet tempus g adiectum, t quo ꝓmiſſor vtat ad pecuniam Carthagini dandam. Et ideo ſiquis Romæ ita ſtipuletur, Hodie Carthagini dare ſpõdes? inutilis erit ſtipulatio: cũ impoſsibilis h ſit repromiſsio.

Eã ꝓprie conditionẽ dicimus q̃ futurũ reſpicit. idcirco cõditio q̃ ad pſens aut pteritũ refertur, ſtipulationem conditionalem non reddit, ſed aut puram, aut nullam.

Conditiones, † q̃ ad præſens, vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim infirmant obligationẽ, aut oĩno non differũt, veluti, ſi Titius conſul i fuit: vel, Si Mæuius viuit, dare ſpõdes? Nã ſi ea ita nõ ſunt, nihil valet

Si quis ita ſtipuletur. CASVS. Ponit exemplum conditionis prolatę per verba negatiua dicens, q ſi aliquis ſtipuletur, Promittis mihi decem, ſi Capitolium non aſcendero, bene valet talis ſtipulatio, ſed perinde eſt, acſi ſtipulatus eſſet cum moreret, decẽ ſibi dari. nam in vtroq; caſu demum poſt mortẽ ſtipulatoris poterit illud, qđ in ſtipſonẽ deductũ eſt, peti cum effectu. Nota q cõditio alia reſpicit tempus futurum: vt ſupra eod. ſub conditione. alia præteritum, & alia præſens.

a Si in Capitoliũ non aſcendero. Supra poſuit in affirmatiua cõdõne & negatiua: nunc in negatiua tãtũ.

b Dare ſpondes. Scilicet v. aureos, vel aliqd aliud.

c Cũ morietẽ. Similes ſunt iſtæ duę ſtipſones in hoc, quia mortuo ſtipulante in vtroq; caſu cõmittitur vt hæredes agant. nam põt oblo ab hærede ſic incipere: vt C. vt act. ab hære. & ɔ̃ hære. l. j. Diſſimiles in hoc, qa prima conditionalis, ſecunda in diem: quam diem certũ eſt euenire, vt ff. de condi. indeb. l. nam ſi. licet neſciamus qñ: vt ff. de condi. & demon. l. j. & in Authen. de nupt. §. deinceps. colla. iiij.

Ex conditionali. CASVS. Aliqs ſtipulatus eſt aliqd ſibi dari ſub conditione q̃ pendet: nunquid habet ſtatum alium ſibi obligatum, f. illum a quo ſtipulatus eſt? Et rñ. q non, imò ex conditionali ſtipulatione tantum ſpes eſt in debito: & ſi contingat ipſum decedere ante, quam conditio exiſtat, ipſe aliã ſpem tranſmittit ad hæredem ſuum.

Diem cedere, & venire differunt.

d Spes eſt. Non autem ceſſit, vel venit dies: ſed in pura ſtatim cedit, & venit. ff. de verb. ſign. l. cedere, ſed in illa quæ eſt in diem: ſtatim cedit dies legati, ſed non venit. ſupra eo. §. in diem.

e Tranſmittim⁹. Sic C. de iis q ante aper. tab. l. j.

Legatari⁹ cõditionalis legati ſpẽ nõ tranſmittit.

f Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati ſpem ad hæredem non tranſmittit: vt C. de cad. tol. § ſinaũt aliquid? Rñ. in ſtipulatione interuenit factum ſtipulantis volentis ſibi proſpicere: & ſic hæredi: vt ff. de proba. l. ſi pactum. quod non eſt in legatario: cuius nullum factum interuenit. & eodem modo reſponde in hæreditate conditionali.

Loca etiam inſeri. CASVS. Supra dictum eſt, q in ſtipulationem quandoque dies, quandoque conditio venit. Et non ſolum illa, quę ſupra dicta ſunt, poſſunt venire in ſtipulationem: imò ẽt loca ſtipulationib⁹ inſeri pñt, puta ſi dicam ſic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu rñdes, Promitto. & huiuſmodi ſtipſones licet pure videantur: re ipſa, tñ habent tacite tempus adiectum, quo aliquis ire, vel mittere poſſit ad locum illum, in quo promiſit pecuniam ſe daturum. vnde ſi aliquis ita ſtipuletur Romæ: hodie Carthagini dare ſpõdes? iſta ſtipulatio nõ valet, cum repromiſſio ſit impoſſibilis, & ratione huius impoſſibilitatis vitiatur huiuſmodi ſtipulatio.

Aliàs, infectũ. Quædam vetuſta exẽp. habẽt, intellectum.

Loca etiam. Non ſolum conditio vel dies.

g Tempus. Quod bonus iudex arbitratur. quod dic, vt ff. eodem l. continuus. §. cum ita.

ADDITIO. Nota, quòd licet in actibus iudiciarijs tẽpus itinerandi ſit ſtatutum certum, vt viginti miliariũ ſingulo die. vt l. prima. ff. ſi quis cau. (& dic vt ibi per Bar. & docto.) tamen in ɔ̃ctibus non eſt determinatum: ſed totum reſidet in pectore iudicis: qui multa debet conſiderare, & locum, & periculum, & qualitatem perſonæ: vt l. continuus. §. primo. & ibi vide Bartolum & Imul. ff. eodem. Ang.

Cõditiones ꝓprie ſunt d futuro, non aũt de pſenti, ſeu preterito. Mand. in 18. q. 12. Regu. au. 26.

h Impoſſibilis. Ratione enim impoſſibilitatis ſtipulatio vitiatur: vt ȷ. de inutil. ſtipul. §. ſi impoſſibilis. niſi vterque haberet ibi ꝓcuratorem, & egiſſet quilibet cum ſuo, vt eadem die fieret ſolutio: vt ff. eodem. l. fina. §. ſi inter eos.

Conditiones quæ. CASVS. Quæſiui a Iuſtiniano. Dñe, ſupra dictum eſt, q ſtipulatio conditionalis eſt, cum differtur in aliquem caſum. Sed dñe, nunquid omnis ſtipulatio eſt incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, ſi? Rñd. dñs Iuſtin. q non: nam ea quæ ſunt præſentia, vel præterita, non dicuntur pẽdere: ſed ea quæ ſunt futura, ꝓpriè dicuntur pendere: quaſi diceret: tunc intelligitur ſtipulatio ſub conditione, qñ differtur in aliquem caſum futurũ. Quando autem in aliquem de præterito, vel de præſenti concipitur: tunc non eſt ſtipulatio ſub conditione: imò aut ſtatim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quæ per rerum naturam certa ſunt, nõ morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem, ſi Mæuius viuit? & tu rñdeas, Promitto. ſi viuit tempore conceptæ ſtipulationis, ſtatim valet ſtipulatio: ſi autem non viuat tempore conceptæ ſtipulationis, non valet, imò ſtatim infirmatur, & ita ſtipulationes, quæ concipiuntur in aliquem caſum præſentem, vel præteritum: quanquã illi caſus nobis ſint incerti, quia tñ quo ad naturam naturantem ſunt certi, non morantur &c. Franc.

i Conſul fuit. Sic ff. ſi certum petatur, l. itaque. & l. cum ad præſens tempus. patet etiam in l. conditio. ff. de verborum obligation.

Natu-

a Naturam. Ergo nec futura morantur obligationem. nam etiam illa per rerũ naturam certa ſunt: vt de iud. l. ſed & ſi reſtituatur. §. ſi. cõtra. Sed dic, quòd aliud ẽ eſſe certum per rerum naturam, id eſt, per naturalem curſum naturæ: per quam ſola præterita, & præſentia ſunt certa.

Natura eſt duplex

& ita hic accipitur Et etiam illa futura certa ſunt, quæ non habent ſe ad vtrum libet: vt ſi moriar. nam & hæc non morantur obligationẽ: vt ff. de condit. indeb. l. nam & ſi. & l. præced. & ſeq. & ff. de nouat. l. ſi pupillus. §. qui ſub conditione. Et aliud eſt in natura rerum .i. in ſciẽtia Dei, in qua omnia, quæ ſunt, vel fuerunt, vel futura ſunt teſte Boetio tan quã præſentia ſunt. Item & aliàs, ſunt mille anni ante oculos eius tanquam heſterna dies, quæ præterijt. & dicitur prima natura naturans, ſed ſecunda natura naturãt: quod idem eſt, quod ipſe Deus.

Nota ex gl. cõditiõnes i futurum collatas quę neceſſariũ habẽt exitũ, nõ differre obligationem. quod verũ limita, ſi impleatur p tale q.d. qd, tẽpus ſignificat, promiſſum cũ morietur. §. id autẽ. j. de inut. ſtipulatio. Chriſt.

b Non morantur, id eſt, nõ ſuſpẽdunt ſiue differunt. Accu.

c Incerta ſint. ff. de regu. iur. l. in totum. contra. Sol. illa loquitur in his, vbi præſens ſolennitas exigitur: vt ſeptem teſtes in teſtamento: vt ff. de teſtam. §. j. Vel loquitur in illis caſibus, vbi certa ſcientia & intellectus de præſenti exigitur in contractibus puris: vt C. de donatio. l. nec ignorans, nec inuit⁹. hic autem in conditionali.

ſtipulatio. ſin autẽ ita ſe habẽt, ſtatim valet. Quæ enim per rerũ naturã a ſunt certa: non morãtur b obligationem: licet apud nos incerta ſunt. c

Factũ in ſtipulationibus deduci poſſe explorati iuris eſt, qbus (cũ intereſſe pbando à facti obligatiõne eximatur pmiſſor) vtile eſt pœnam adijci: propter eius quod intereſt difficilem probationem.

Nõ ſolum res in ſtipulatũ deduci poſſunt, ſed etiam facta: vt ſi ſtipulemur fieri aliquid, vel non fieri. & in huiuſmodi ſtipulationibus optimũ erit pœnam ſubijcere, d ne quãtitas e ſtipulationis i incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare f quòd eius itersit. Itaq; ſi quis, vt fiat aliquid ſtipuletur: ita adijci pœna debet. Si ita factũ non erit, tunc pœnæ nomine decẽ aureos dare ſpondes? Sed ſi quædã fieri, g quędã non fieri, h vna eademq; conceptione ſtipuletur qs, clauſula i hmôi erit adijciẽda. Si aduers' ea factũ erit, k ſiue qd ita factũ ñ fuerit l tũc pœnę noĩe x. aureos darĩ ſpõdes?

Non ſolũ res. CASVS. Supra dictum eſt de ſtipulationibus, quæ conſiſtunt in dando: nũc tractãdũ eſt de ſtipulationibus, quæ conſiſtunt in faciendo. vnde dicit Iuſtin. non ſolum res poſſunt deduci in ſtipulationem, ſed & facta. puta cum ſtipulor aliquid à te fieri, vel non fieri in futurũ: & ſi nõ fuerit factum ſecundum ſtipulationem, poterõ agere cõtra te, & petere intereſſe meũ. & quia difficile eſt probare intereſſe, propterea dat Iuſtin. conſilium ſtipulatori, vt adijciat pœnã in ſtipulatione: quam petere poterit ſtipulator, ſi non fuerit factum ſecundum ſtipulationem: & ita non habebit neceſſario probare quanti ſua intereſt. Et docet in litera qualiter pœna debet ſtipulari, dicens, q ſi aliquis ſtipuletur aliquid fieri, veluti turrim, ita adijcere debet. Et ſi turrim nõ feceris, decem aureos dare ſpondes nomine pœnæ? Contingit autẽ aliquãdo, q in eadẽ ſtip. ſtipuletur quis aliquid fieri, & aliquid non fieri: puta, Stipulor à te, vt eas Romam, ſed q nõ eas per Florentiã, & in iſtis ſtipulationibus in qbus ſtipulor aliquid fieri, & nõ fieri, ita erit pœna adijcienda, ſi aduerſus ea factũ fuerit. i. ſi iuerit per locũ prohibitum: ſeu ita factum non erit, id eſt, ſi non iueris Romã. decem aureos dare ſpõdes? Et hæc dicuntur vſq; ad ſi.

Rei inducta. Accur.

Nõ ſolum. De ſtipulationibus quæ in dando conſiſtũt hucuſq; diximus: nũc de ijs, quæ i facto cõſiſtũt.

d Pœnam ſubijcere. Sic ff. de præt. ſtip. l. fin. vbi dat ſimile conſilium.

e Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra. Sol. non intereſt quo ad hoc, vt valeat compromiſſum. intereſt tamen quo ad vtilitatem ſtipulationis.

f Probare. Sed quo modo intereſſe probatur? Reſpond. per teſtes, vt hic innuit. & C. de ſentent. quæ pro eo. l. j. §. j. niſi ſpe tatur ex dolo alteri⁹: quia tunc per ſolum ſacramẽtum: vt ff. qd vi aut clã. l. ſemper. §. in hoc interdicto. & §. ſequen. & C. vnde vi. l. ſi quando. & C. de iur. dot. l. ampe. l. j.

g Quædam fieri Puta ire Romam.

h Quædam non fieri. Puta per Florentiã non ire.

i Clauſula. Scilicet pœnalis. Accur.

k Factũ erit. Hoc redditur ſecundo dicto.

l Factum non fuerit. Hoc refertur ad primum. Et ſi ea vno capite ſit pœna cõmiſſa nõ cõmittetur pluries: vt ff. de arbi. l. ſi duo. §. ſi. niſi hoc actum ſit vt pluries committatur: vt ff. de tranſactionibus. l. quidem.

lius Ferre tus in no tis ſuis ad hũc titulũ dicunt quorũ res in iudicio tractatur. Allegat Ĩ eã rem Ciceronẽ & Noniũ: tu illum videto.

a Rei ſtipulandi ẽ reus credẽdi .i. cui debet res, nõ q̃ rei res credat: ſed q ei res credat, vel pinde ſit ac ſi crederet. Aegi. Per.

b Reus promittẽdi ẽ reus debẽdi .i. qui tẽ ſibi credità debet & eã promittit ſoluer, & no. q reus actiuè eſt reus ſtipulãdi, ſed paſſiuè eſt reus debẽdi, ſeu promittendi. Aegi. Per.

c Tu vero ſi hoc quaratione p bes litteraſe, adde vt in c. ſi. extra. q̃ dĩ ne. cau. & ap. tu. in c. ſi diligenti. extra. de for. cõ. & ff. de vi & ui ar. l. iij. §. interdicto. & iiij. q. iij. c. qd tractar. & p inn i c. ij. quod met. cau. & sacro ſa. l. nemo. ff. de duob. reis ad fin. Ad des quoq; quod licet

TITVLVS XVII.

DE DVOBVS Reis † Stipulandi † & promittendi. †

Ne credite hic reos à reatu, ſiue delicto dici: ſed eos reos ſtipulãdi dicimus, q duo plures ve ab aliquo ſibi qd dari, aut fieri ſtipulantẽ, quibus ſimul reſpondeẽ: promittẽdi verò reos q ſeparatim interrogati, cuipiã idẽ dare, aut facere ſinguli promittunt: proinde quod duobus reis ſtipulandi debetur, ſingulis inſolidũ debetur: & e regione quod plures promittendi rei ſpoponderunt, ſinguli ſoli ſũ dare tenẽtur: vnius tamen ſolutione, aut receptione vtriuſque perimitur obligatio.

Et ſtipulandi, & ꝓmittendi duo, pluresve rei fieri poſſũt. Stipulandi ita, ſi poſt omnium interrogationem

ADDITIO

Item niſi ſit appoſita ſuper facto iterabili, vel contingẽte plura capitula: ſi ea tãtum intereſſe petatur in ioan. Fab. hic. Et nota quòd iuramentum de non contraueniendo habet vim iſtius clauſulæ: item facit, vt actus valeat eo meliori modo quo poteſt. Angel.

DE DVOBVS REIS STIPVLAN. &c.

Quia in ſtipulatione de qua dictũ eſt ʒ. tit. i. plures pſonæ interueniunt quandoque quarũ quædam dicũtur rei ſtipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis ſtipulandi ac promittẽdi. Acc.

Et ſtipulandi. Totus iſte titulus diuidi poteſt in quatuor partes. Primo ponit de duob. reis ſtipulandi qualiter fiant. Secundo de duobus reis promittendi. Tertio ponit effectus ipſius obligationis plurium reorum. Quarto redit ad duos reos promittendi. Secunda ibi, § duo pluresve. Tertia ibi. Ex huiuſmodi. Quarto ibi. Ex duobus. CASVS. Quæritur a Iuſtiniano qualiter poſſunt fieri duo pluresve rei ſtipulãdi, vel promittendi? Et reſpon. dicens: quòd hoc pacto: ſi poſtquam omnes

ſtipu-

nil de eo qd̃ interſit, ꝓbatũ ſit, ſi tamẽ iudici aliũ de vtpote ex informationib⁹ quibuſdã officio ei⁹ te ceptis conſtet: debeat ipſe iudex condẽ natioẽ facere. vt l. j. C. de ſen tẽ. q̃ ꝓ eo q̃ ītet. & ibidem per Bart. & l. ſemp. l gl. alle. hic. Et facit q̃ no. idem Bar. in l. ſi qd ex Pamphilo. ff. de lega. ij.

promiſſor rñdeat, Spondeo a vtputa cũ duob. ſeparatim ſtipulãtib. ita ꝓmiſſor rñdeat, Vtriq; veſtrũ dare ſpõdeo. Nam ſi prius Titio ſpõpõderit, deinde alio interrogãti ſpõdeat: b alia, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei c ſtipulandi eſſe.

Si duo promittant eidẽ eandẽ pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Aret.

Duo, pluresve rei promittẽdi ita fiũt: Mæui x. aureos dare ſpõdes? & Sei, eoſdẽ decem aureos dare ſpondes? ſi rñdeant ſinguli ſeparatim, Spõdeo. d

Natura duorũ reorũ eſt, vt quilibet teneaẽ inſolidũ: ſed vnius ſolutione, & receptione tollitur obligatio vtriuſq;. Are.

Ex huiuſmodi obligationibus; e & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſinguli inſolidũ tenẽtur. In vtraq; f tamẽ obligatione, vna res vertitur, & vel alter g debitum accipiendo, vel alter h ſoluẽdo, oĩum pimit i obligationem, & oẽs liberat. k

Etiam diuerſitas temporis adiecta ſolutioni, nõ facit ceſſare conſtitutionem duorum reorum. Aret.

Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: l

ſtipulati fuerint eãdem rem ab eodem, ipſe poſt amborum interrogationem reſpondeat, vtrunque veſtrũ dare ſpondeo, verbi gratia: pone quod ſum ſtipulat⁹ à Titio in hũc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incontinenti poſt meam ſtipulationẽ, & ante promiſſoris reſponſionẽ ſtipulatus fuerit ab eodem Titio ſibi dari eundem Stichum: & ipſe poſt ambas interrogationes reſpondeat, Vtrique veſtrum dare ſpondeo: & ego & Petrus effecti ſumus duo rei ſtipulandi. Sed pone, domine quid ſi mihi primo ſtipulanti Stichum promiſerit? deinde Petro ſtipulanti ex interuallo eundẽ Stichum ꝓmiſerit? Reſpon. dominus Iuſti. dicẽt, quòd nos, ſcilicet, ego, & Petrus ſumus duo creditores in eadem re: ſed nõ ſumus duo rei ſtipulandi vnius obligationis, ſed diuerſarũ obligationũ. Vna enim obligatio mihi eſt acquiſita, & alia Petro ſtipulanti ex interuallo: quia natura duorum reorum ſtipulandi hæc eſt, vt nihil ſit medium inter ſtipulationẽ vnius, & alterius. ſed ſi ſtatim poſt vnam ſtipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat ex ſequentibus apparebit. Franciſc.

Reus ſtipulandi.

Et ſtipulandi. Hic dicitur reus ſtipulandi, qui rẽ aliquam, vt pecuniam ſtipulatur. à re. nõ à reatu dictus. Et ecõtra reus promittendi, qui aliquam rem promittit: vt ff. eod. l. j. alias reus tantũ debitor dicitur: vt patet C. de iur cal. l. ij. alias dicitur reus, qui cõuenitur: vt C. de iud. l. properãdum. §. & ſiquidem. & dic vt ff. eod. l. j. Poteſt dici & alio reſpectu reus ſtip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reus promittẽdi.

a Spondeo. Hoc adiecto, vt ſint duo rei in ſolidũ & iure veteri: vt ff. eo. l. reos. § fi. & l. cum in tabulis.

Reorũ debendi vel credendi cõſtitutio an per interuallũ impediat.

b Spõdeat. Ex interuallo: puta ſi diuerterint ad alios actus extraneos: vt ff. eo. l. duos. §. fi. alias ſi nõ eſt extraneus actus, contradiceret d. i. ei, qd̃ modo dixerat ibi, nam ſi prius. & quod dicitur. ff. eod. l. iij. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd interuallũ magnum, puta vnius diei, cum actu extraneo, vitiat cõſtitutionẽ duorũ correorum, ſi interueniat inter interrogationem & reſponſionem: alias ſi inter obligationẽ vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat conſtitutionem correorũ expreſſam, ſed tacitam ſic, ſaltem in duobus reis credendi.

c Nec credũtur duo rei. Scilicet vt vna ſit obligatio. & vnius rei, ſed ſunt creditores duo, & diuerſarum rerum vt j. eod. §. ex huiuſmodi.

Duo plureſve. CASVS. Dixit Iuſti. Domine. ĩ. dixiſtis qualiter fiãt duo rei ſtipulãdi, ponatis ſi placet exẽpla de duobus reis promittẽdi? Reſpon. dominus Iuſti. dicens ſic. In duobus reis promittẽdi ſunt duo, qui ſtipulantur ab eodẽ. ſed vbi ſunt duo rei promittendi, vnus ſtipulatur à pluribus. Vnde ſcire debes quòd duo rei promittẽdi ita fiũt, ſi fuero ſtipulatus in hũc modum, Mæui promittis mihi decẽ aureos? & ipſe reſpondet, promitto, & poſtea ſine interuallo dixero Seio. Sei promittis mihi eoſdẽ x. aureos, quos ſtipulatus ſum à Mæuio? & ipſe reſpõ. promitto. iſti ſunt duo rei debẽdi, vel promittendi. ſunt enim duo debitores debentes eandem rem. Franciſc.

d Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei. & inſolidũ: vt ff. eo. l. reos. § fin.

Ex huiuſmodi. CASVS. Dixi Iuſtin. Iam vidi qualiter fiant duo rei ſtipulandi & promittendi pro Deo dicatis mihi, quis eſt effectus earum obligationum? Ad hoc reſpon. Iuſtin. quòd ex ſtipu. huiuſmodi ſolidum ſingulis debetur, ſup. reis ſtipulandi & ſolidum debẽt ſinguli. ſ. rei promittendi: quia vterq; eorum inſolidum obligatur: & ſingulis eorum ſtipu. ſolidũ debetur. ſed licet in ſolidum teneãtur, vel ſolidum ſingulis debeatur, tamen vna res, ſola in obligatione vertitur. vnde ſi fuerint duo rei ſtip. & ita duo creditores: ſi tamen vnus eorum recipiat illud, quod deductũ erat in ſtipulationibus: ille qui recipit, perimit obligationem ſingulorum: vnde ab altero reo ſtipulãdi liberatur promiſſor. & ſi fuerint duo rei promittẽdi, & ita duo debitores euſdẽ rei, ſi alter rem illam ſoluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franciſcus.

e Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittẽdi & quod ſequitur & ſtipulationibus, ad reos ſtipulãdi: vt probatur j. ſtatim.

f In vtraque. Id eſt, vtriuſq; obligatione. nam vna eſt quoad vnum effectum: vt ff. eod. l. iij. in fi. ſed plures ſunt. quia plures tenentur, vt hic.

Obligatio eadẽ põt eſſe vna & plures.

g Alter. Scilicet reorum ſtipulandi.

h Alter Scilicet reorum promittendi.

i Perimit obligationem. Ille, qui accepit.

k Liberat. Ille qui ſoluit. Similis lectio, ſeu implicatio verborum eſt. ff. de arbit. l. ſi duo. in princ. Vel dic quòd quilibet iſtorum referuatur ad vtrunque ſupra dictũ & poſſunt fieri in ſtipulatione duo rei, & in quolibet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quaſiui à Iuſti. an vnus de duobus reis promittendi aliter poſſit obligari, quã alius? Et videt quòd non: quia videtur, quòd æquitas omnimoda, ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos debendi: dicit tamen, q̃ ex duobus reis promittẽdi alter purè, & alter ſub conditione obligari poteſt. puta x. ſui ſtipulatus à Titio purè, & eadem x. ſui ſtipulatus à Martino ſub conditione. Iſti duo intelligũtur eſſe duo rei debendi: & licet Marti. ſub cõditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x. à Titio, qui mihi purè eſt obligatus. quanquam adhuc pẽdeat condino. & hoc dicit. Franciſc.

l Poteſt. Sed nonne eſt hic imparitas? quod eſſe non debet: vt ff. eodem. l. eandẽ §. ſed ſiquis. Reſpond. ſecundum M. quod ibi regulariter dicitur, fallit hic: vt ff eodem l. ſi ex duobus. §. vna. Alij vt P. dicunt q̃ hic non eſt imparitas: cũ adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter teneantur: ſed adhuc medio tẽpore

Obligatio an poſſit imparitatem cõtinere.

* Et hulc poſt oém diſcepta-tioné aſti pulat laſ.

pore remanet imparitas: quare dic * q in quanti-te debita, vel re quæ debetur, non poteſt eſſe imparita-tas, vt ibi, ſed in alijs poteſt, vt hic. & ff. eod. l. ſi ex duobus. §. fina.

a Quominus. Sed adueniente conditione ſociũ poterit conuenire mãdati ſm quoſdam, vel verius negot. geſt. vt C. eo. l. j. Patet ergo conſtitui poſſe purè duos reos debendi, & quemlibet inſolidum conueniri: vt C. eod. l. j. Hodie ẽ: etiã ſi hoc actũ eſt expreſſim, * niſi altero abſente, vel inope exiſtẽte: vt in Auth. de duob. reis. §. j. colla. ij. & auth. hoc ita. eo. tit. C. niſi renunciatum fuerit illi conſtitutioni: vt C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. ſi iudex.

Rei debẽdi inſolidũ nõ põt conueniri.

Hæc quã ſi mirabilẽ notat, atq; exenciat qué video hic cũ magno certè ubi futuro emolumẽto.

nec impedimẽto erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur.

TITVLVS XVIII.

DE STIPVLATIONE ſeruorum.

Si quid hæreditarius ſeruus iacẽte adhuc hæreditate ſtipulet̃, futuro hæredi acqrit̃. Itẽ utrũq; cõcepta fuerit ſerui, aut filij ſtipulatio, dño aut patri proximus quæritur.

Seruus ex pſona dñi b ius ſtipulãdi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c pſonę defuncti d vicem ſuſtinet: ideoq; e qđ ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipulatur, adquirit hæreditati: f ac per hoc ẽt hæredi poſtea facto adquirit.

Seruus, ſiue filiusfa. a quocũque ſtipulet̃, & in cuiuſcunq; pſona ſtipulationẽ concipiat: acquirit dño, & patri. Arc.

Siue aũt dño, ſiue ſibi, f ſiue conſeruo ſuo, ſiue impersonaliter g ſeruus ſtipuletur: dño adquirit. Idem iuris eſt & in liberis, q in ptãte patris ſunt, ex quibus cauſis adquirere h poſſunt.

Seruus factũ, ſuã ipſius pſonam reſpiciens ſtipulando, ſibi non domino quærit.

Sed cùm factũ i in ſtipulatione continebitur: omnimodo k pſona ſtipulantis continet̃: l veluti ſi ſeruus ſtipulet̃, vt ſibi ire agere m liceat.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Cõtinuatio.

* Ergo ſp ſtipulari iacẽte hæreditate, quia pſonã defuncti repręſentat. Acq. Per.

Suprà tit. i. & tit. pręcedẽ dictum eſt de ſtipulatione liberarum perſonarũ, Verum quia interdum ſerui ſtipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de ſtipulatione ſeruorum.

Diuiſio.

S Eruus. Totus iſte tit. diuidit̃ in tres partes. Primo q ſeruus ſtipulãdo acqrit dño, ſeu in ſcunq; pſona ſtipſo cõcipiat̃. Secũdo excipit a regula, q factũ nõ acqrit̃. Tertio ſi ſint plures dñi, p dñicis portionib. acquiritur. Secunda ibi, ſed cum factum. Tertia ibi, Seruus communis.

CASVS. Quæſiuit a Iuſti. verum ſerui haberent ius ſtipulandi? & videbatur quod non, cum ſtipulatio ſit actus ciuilis. & quantum ad ius ciuile attinet, ſeruus pro mortuo habetur & reſp. dñs Iuſt. q quanquã ſeruus quantum ad perſonam ſuam propriam p mortuo habeat̃: ex pſona tñ dñi ſui põt habere ius ſtipulandi. Sed diceret aliquis, Dñe, hoc verũ eſt, ſi ſeruus habet dñm, ſed qñ non habet dominum, puta dum hæreditas iacet: nunquid valet ſtipulatio? Et rñ. Iuſti. q ſic: quia hæreditas in caſu iſto vicem domini ſuſtinet. vnde ſi ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipuletur, acquirit hæreditati, & ſic hæredi futuro. Franc.

b Domini. Qui dominus caput eſt ſerui, vt j. de noxa. §. omnis. ex ſua n. perſona nihil poteſt: vt ff. de regul. iur. l. ſeruitutem. & l. quod attinet. niſi ex quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

c In plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non poteſt: niſi in tribus caſibus: vt ff. de fur. l. hæreditariæ. & l. ſeq. Item propter vſumfru. qui ſeruo hæreditario promitti non poteſt, vt hæreditati quæratur: vt ff. eod. l. vſusfructus.

ADDITIO. Et eſt ratio ſecundum docto. quia ſine perſona cui accidit, deberi non poteſt.

d Defuncti. Nõ hędis, vt hic, & ſ. de hęr. iſti. §. ſeru⁹, & ff. de acq. rer. domi. l. hęditas. Et q ſit ratio, quare

Dñs ẽ caput ſerui.

Hęditati furtũ fieri nõ põt.

* Itẽ pp ioſſum q regrit ad adeũdam hęditatẽ ſeruo hęreditario delatã. ibi eñ nõ poterit hęds tas loco dñi hęri.

l hęditas ĩ multis. ff. de acq. rer. domi.

pſonã defuncti. & nõ hędis ſuſtinet: dic vt d. §. ſeruus.

e Hæreditati. Sic ff. de iniur. l. j. §. quoties autem.

Siue autem &c. CASVS. Dixi Iuſt. Dñe, vidi q ſi ſeruus ſtipuletur aliquid dari dño ſuo: q illud domino ſuo acquiretur: ſed ponamus, q non dño ſuo, ſed ſibi ſtipulet̃ aliquid dari: acquirit ne dño ſuo? Et rñ. Iuſtin. dicens, q ſiue ſeru⁹ ſtipuletur dño ſuo, ſiue ſibi, ſiue cõſeruo ſuo, ſiue impſonaliter, id eſt, pſona non adiecta omnib. iſtis modis quatuor dño acquirit. Idem iuris eſt in filio: qui qualitercũque ſtipuletur, patri ſuo acquirit ex his cauſis, per quas pater p filiũ acquirere poteſt. Fran.

f Siue ſibi. Niſi in caſibus, vt cum factum eſt in ſtipulatione: quo caſu dño nõ acquirit: vt j. p. xi. §. & cum operas liberto ſtipulatur: vt ff. eo. l. antepen. & in alijs caſib⁹, quos not. ff. eo. l. j. & l. ſeq. Sed nunquid frater põt ſtipulari fratri ſuo in eadem poteſtate exiſtenti? Dic q ſic: quia ſeruus conſeruo ſtipulari poteſt, vt hic, igitur frater fratri. argu. C. de diuer. reſcrip. l. j. Item, quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox ſerui, vox domini intelligitur: vt j. de inutil. ſtipul. §. ei vero qui. & § poſt mortem.

g Impersonaliter. Nullius facta mentione, id eſt, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione, de nomine appellatiuo, ſed non proprio: vt ſ. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici poteſt in monacho ſtipulante. Ang.

h Acquirere. Vt ex cauſa profectitia, & aduentitia iſto iure. quod dic, vt ſupra, per quas perſonas nobis acquir. §. primo.

* Nec valet tal. ſtipſo: q a eũ pſonæ cohæreat, de pſona ſerui in dñm trãſire nõ põt. itẽ q a pote tas nemo niſi dñs ſtipulat̃: valeret tñ ſi eas vel impſonaliter, vel dño ſtipularet̃, vt p Ang. hic.

Sed cum factum &c. CASVS. Supra dictũ eſt, q quocunq; modo ſeruus ſtipulet̃, q dño acquirit, ſed hoc eſt verum, ſi ipſe ſtipuletur aliquid quod conſiſtat in dando. Sed pone, q ſeruus aliquod factum ſtipuletur, puta, vt liceat ei ire, agere, imno ſeruus p hanc ſtipulationem dño nihil acquirit, ſed ſibi ſoli, vnde ſi dominus vellet ire agere, bene poſſet phiberi ne iret, vel ageret. Franc. de Are.

i Cum factum. Sed ſi ſtipulatus ſeruus ſibi ſcribi librum, & hoc factum: nonne acquirit dño? Rñ. ſic, & quod hic dicitur, ſed cum factum &c. id eſt, a ſeruo faciendum, & non ab alio, vel etiam a domino.

ADDITIO. Tu dic ſecundum Angel. quod factum ſi perſonæ ſerui inhæreat: a quocunque ſiue ipſi ſeruo, ſiue ſibi ab alio ſit præſtandum, non acquirit domino: aliás ſecus. Ioan. Fab.

k Omnimodo. Sic ff. de viu & habita. l. plenum. §. ſi vſus.

l Continetur. Sic ff. de condi. & demonſtra. l. qui hæredi. Accurſius.

m Ire agere. Hęc verba expone, vt ſ. de ſer. l pein. & ff. de ſer.

Stipulari ire & ſtipulari iter differunt.

de ſer. ruſti. præd. l. j. Et no. quia hic per verba loquit̃ aliud ſi per nomen puta ſer. tunc. n. domino acquiritur: vt ff. eod. l. ſi communis.

a Non etiam dominus. Subaudi, ꝓhiberi nō debet: quaſi diceret, debet ꝓhiberi. Sed contra ſ. per quas perſon. no. acqui. §. non ſolū. & ſupra de his, qui ſunt ſui vel alie. iur. §. j. Sed non eſt ꝗ: qa & hic acquit̃ domino cōmodū. nam ad ſui domini vtilitatem ibit ſeruus.

ipſe enim tantum prohiberi non debet: nō etiam dominus [a] eius.

Ex cōis ſerui ſtipulatione vnicuiq; dn̄orū ꝑ portione ſ. dn̄ica acqrit̃: niſi vnius dn̄i iuſſu, aut nomine ſtipulatus ſit: quod aūt vni dn̄orū aqri non poteſt, alteri accreſcit.

Seruus cōis ſtipulando, [b] vnicuiq; dn̄orum pro portione dominij [†] adquirit: niſi iuſſu vnius eorū, aut nominatim, [c] alicui eorum ſtipulatus eſt: [d] tunc enim ſoli ei adquiritur.

Seruus cōmunis ſtipulāde rem quæ non pōt vni ex dn̄is acquiri, acquirit in ſolidum alteri. Aretinus.

Quod ſeruus cōmunis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis adquiri non poteſt, ſolidum alteri adquiritur: veluti ſi res, quā dari ſtipulatus eſt, vnius domini ſit. [e]

Seruus cōis &c. CASVS. Supra dictum eſt, qñ ſeruus vnius ſtipulat̃. ſed domine, quid iuris eſt ſi ſeruus communis ſtipulatur? Et reſpō. Iuſtin. q̧ ſi ſeruus cōmunis ſtipuletur aliquid ſibi dari impersonaliter, vel dn̄is ſub nomine appellatiuo: acquirit vnicuique domino ꝑ portione dn̄ij, & nō ꝑ portione virili: niſi vnus ex dominis iuſſerit eum ſtipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel ſi nullus eorum iuſſerit ei, ipſe tñ alterum nominauerit, puta ſtipulatus eſt Petro dn̄o ſuo, tunc per hanc ſtipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iuſſerit, & ipſe alium nominauerit: quid iuris ſit, habes gl. Fran.

† Fallit primo qñ ſtipulat̃ vni ex dominis nominatim ſecūdo ſi iuſſiu vnius pcedit, tertio ſi res ſtipulata nō poſſit acquiri alteri ex dominis. Aegi. Per.

b Seruus communis ſtipulando. Impersonaliter: vel ſibi, vel dn̄is ſuis ſub nomine appellatiuo, aliud ſi ꝓpria nomina expreſſerit: nam tunc acquirit ꝓ virili, non ꝓ portione dn̄ij. Sed quid ſi ꝓprium [†] nomen, & appellatiuum? Rñ ſi præponat ꝓprium, ꝓ virili. ſi appellatiuum præponat, ꝓ dn̄ica: vt ff. de ſtipu. ſer. l. ſi communis ſeruus ita ſtipuletur, Lucio Titio. & ff. de ſtatu libe. l. ita. §. j. Accur.

† Rō, qa noīa appellatiua ſequentia ſtāt demōſtratiuè, nō diſpoſitiuè. Aegi. Per.

c Nominatim. Proprio nomine: vt ſ. de exhær. libe. §. j. vel appellatiuo: dūmodo intelligatur de quo dn̄o dicat, vt C. de libe. præte. l. ij. & iij. & ff. ſi certū peta. l. certum. Accur.

d Stipulatus eſt. Hoc diſiunctim, i. diuiſim exaudi. Sed quid ſi vnus iuſſit ſeruo, & ipſe alteri ſtipulatus eſt nominatim? Diſtingue, ex cuius re: vt ſi ex re iubentis ſibi quæratur, aliàs nominato: vt C. per quas perſon. no. acquir. l. fi. §. fi. & ff. eod. l. proinde. §. fin. & l. ſeq. licet antiqui aliter diſtinguebant.

Quod ſeruus cōis. CASVS. Supra dictum eſt quid iuris ſit, qñ ſeruus communis ſtipulatur ſibi dari aliquid: & dictum eſt, q̧ vtrique dn̄orum pōt acquiri. ſed dn̄e, quid iuris eſt, ſi ſeruus communis ſtipuletur aliquid, quod alteri dn̄orum acquiri non pōt: veluti ſi res quam ſeruus ſtipulatus eſt, ſit alterius dominorum: cum res ſua ſibi acquiri non poſſit? Et reſpon. Iuſtin. q̧ tunc neceſſarium eſt, q̧ alteri acquiratur. hoc dicit. Fran.

e Vnius dn̄i ſit. Nam cum ſua ſit, amplius ei q̃ri nō pōt, vt ī. de leg. § ſed ſi rem. & ī. de actio. §. ſic̃ itaque. reſtat ergo vt ſoli alteri quęrat̃. Aliud ſi ex re vnius ſtipulet̃, qa tunc omnib. quæritur, ſed cōe diuidundo iudicio reddetur, i. cū n. aget communi diuidun. pro illo ſeruo, poteſt etiam deducere, q̧ ſocius ſuus lucratus erat ex ſtipulatione facta ex rebus ſuis: & reddit̃ illi, ex cuius re quæritur: vt ff. eo. l. ſi ex re §. j.

DE DIVISIONE STIPV.

Suprà dictū eſt de ſtipulationū materia. Verū qa earū multiplex eſt ſpecies, iō ſubdit de diuiſione ſtipulationū. Per. Cōtinuatio.

TITVLVS XIX.
DE DIVISIONE ſtipulationum.

Prætoria ſtipulatio eſt, q̃ eſt inducta ab edicto prætoris, iudicialis a iuriſconſultis; vel alijs partibus iuris, quam a prætore: conuentionalis a ſola partiū conuentione: communis q̃uq; a prætore; qñq; a iuriſcōſultis inducta ē. Are.

STipulationū aliq ſunt

STipulationū. Totus iſte tit. diuidit̃ in duas partes principales. Primo ponit diuiſionē ſtipłonū. Secūdo illā ꝑ exempla declarat. Secūda ibi, Iudiciales. Diuiſio.

CASVS. Tradit Iuſti. diuiſionem ſtipulationum: modo ſingula membra diuiſionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ ſunt iudiciales, dicens, q̧ illæ ſunt iudiciales ſtipulationes, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur. quod ſic intellige, ſcilicet quæ ꝓficiſcuntur ab officio iudicis mercenario, & appellat̃ iudicis officiū mercenariū, qñ aliquid expeditur per iudicem, pp quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vſucepit rem meam, quam a non dn̄o emit bona fide, ego egi ꝯ eū rei vendicatione, & item eum eo ſum conteſtatus: lite conteſtata compleuit vſucapionem, non obeſt ei litis conteſt. quò ad curſum vſucapionis complendę. Sed ſecus eſt in præſcriptione: quia ſi tantum cōpleta vſucapione ꝓbem illam rem meam eſſe, tenet̃ illā mihi reſtituere, & ita licet quo ad curſum non noceat ſibi litis conteſt. tñ quo ad effectum vſucapionis ei obeſt: & debet iudex ipſum facere cauere, q̧ nō cōmiſit dolū in re illa, ſeruum forſan perimendo alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio modo: vt ff. de rei ven. l. ſi poſt acceptū. Et illā cautionē debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & ſic accipe, quod litera dicit, mero: quia nūquā prætor viuus, vel mortuus de hoc interponiſit: ſed lege iubente interponit̃ hmōi cautio: vt in cautione de dolo p l. prius alleg. ff. de rei vend. l ſi poſt. & ſubdit exempla duo. primum eſt veluti de dolo cautio. Secundum dī eſſe quædam ſtipulatio iudicialis. Si enim ago ꝯ aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio ſuo facere reo interponere cautionē, q̧ in re pignorata non commiſit dolū ſeruitutes admittendo, vel aliquo modo ius læſerit: vel de ꝓſequēdo ſeruo. Si. n. aliqs metu abſtulit a me ſeruū meū, & illum poſtea ꝑdiderit: debet iudex facere cauere de perſequendo ſeruo illo, & de reſtituendo eius pretio. Prætoria aūt ꝓpriè eſt illa ſtipulatio pp quam aditur iudex viuus ad hoc, q̧ illud exequatur, quod mortuus iudex promiſit, vel præcepit. Cum. n. prætor mortuus præceperit, q̧ ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: ſi adeatur prætor viuus ad executionem illius pcep o, hoc eſt ad hoc, vt faciat ipſum, cuius domus minat̃ ruinā, cauere de dam. infect. iſta cautio, ſiue ſtipulatio prætoria nuncupat̃ in veriū. prætoriæ. Iuſti. manifeſtat per exempla, quę ſunt ꝓtoriæ ſtipulationes, q̃ ꝓficiſcunt̃ a mero prætoris officio, l. pur- ta q̧

ita q̃ nõ iudicis officio interponant, veluti dãni infecti cautio, & legatorũ. & dicunt ſtipſones ædilitias ſub prætorijs ſtipulationibus contineri: ita q̃ ſi animal tibi vendam: & de vitijs (prout teneor) caueam: dicitur iſta cautio, quamquam ſit ædilitia, prætoria. Frã.

iudiciales, [a] aliæ prætoriæ, [b] aliæ cõuentionales, [c] aliæ cões, [d] tã ꝑtoriæ, quã iudiciales. Iudiciales [e] ſunt dũtaxat quæ a mero iudicis officio [†] ꝓficiſcunt: veluti de dolo cautio, [f] vel de ꝓſequẽdo ſeruo, [g] qui in fuga eſt, reſtituendoue [h] precio. Prætoriæ [i] ſunt, q̃ a mero [k] prætoris officio ꝓficiſcũtur: veluti damni infecti, [l] vel legatorum. [m] Prætorias aũt ſtipulationes ſic exaudiri oportet, vt in his ẽt cõtineantur ædilitiæ. [n] [†] nam & hæ a iuriſdictione prætoris veniunt. [o] Conuẽtionales ſunt, q̃ ex cõuẽtione vtriuſq; partis cõcipiuntur; hoc eſt, neque iuſſu iudicis, neq; iuſſu prætoris, ſed ex conuentione contrahẽtiũ, quarũ [p] totidem genera ſunt, quot (pene [q] dixerim) rerũ contrahendarũ. [r] Com

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de verb. oblig. l. ſtipulationum. ij.

[a] Iudiciales. Q̃ñ iudex cognoſcit de aliqua cauſa, & pendẽte cauſa incidẽti facit iterponere cautionem, & dicuntur iudiciales a iudice.

[b] Prætoriæ. Q̃ñ nõ aditur iudex alia de cã, ſed principaliter vt talis cautio interponatur: veluti dãni infecti, & cautio legatorũ ꝓſtandorũ: & talis eſt dĩa inter ea quæ dicta ſunt. Sed cũ hic ponat ꝑtoria, vt ſpecies oppoſita iudiciali: quare ff. de præto. ſtip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi, aliter accipitur iudicialis, ſ. a iudicio: hic a iudice: vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloſſ. iſta non intellexit bene differentiam, ſed melius dicit ĩ. eod. in verbo veniunt. Chriſtophorus.

[c] Conuentionales. Quæ ex conuentione partium ſiunt, & de his certum eſt, & planum.

[d] Communes. Veluti rem pupilli ſaluam fore: quia principaliter poteſt adiri iudex vt interponatur cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non ſatiſdedit rem pupilli ſaluam fore: & ſic dicitur prætoria. Põt verò adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponatur, ſed ex alia cauſa: veluti cum pupillus nõ habet tutorem, põt petere coram iudice, & iudex qui dat tutorem, ex officio ſuo facit interponi cautionẽ rẽ pupilli ſaluã fore: & ita dr̃ iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem rem ratã haberi, eſſe cõem, quia quãque interponitur a procuratore actoris, quandoque a procuratore rei: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. ſed & is qui. Vel alia cõne dr̃ communis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit: iudex ex officio ſuo debet facere, vt cautio rem ratam haberi, interponatur: & tunc eſt iudicialis. Prætoria eſt, quando quia promiſit mihi q̃ promitteret rẽ ratam haberi: modo volo, q̃ promittat: & ſic principaliter ad iſtam ſtipulationem vado ad prætorem vt ipſa interponatur. Reſiduum gl. (quæ in alijs impreſſionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

[e] Iudiciales. Scilicet ſtipulationes.

[f] De dolo cautio. Vt ſi ago pignoratitia: caueas ne ſeruum meum dolo perdideris, vel rei meæ in aliquo læſeris. vt ff. de pig. act. l. creditor. Item ſi rei ven. agam pro re, quam vſucepiſti: & lite conteſtata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiſeris ſeruũ: vt ff. de rei vẽ. l. ſi poſt. ſic & ff. mand. l. ſi procuratorem. § pe. & l. ſeq.

[g] De perſequendo ſeruo. Vt ſi metu mihi abſtuliſti ſeruum, quẽ poſtea perdideris, caueas de eo ꝑſequendo, vel eius precio reſtituendo: vt ff. quod metus cau. l. ſi cum exceptione. §. quatenus. verſ. q̃ ſi homo. Item emptor qui redhibet, & non habet ſeruũ, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere vẽditori de perſequendo ſeruum: vt ſi habere poterit, illi reſtituat: vt ff. de ædil. edi. l. redhibere. §. fi. ſic & ff. de condict. cauſ. da. l. ſi pecuniam. §. penult.

[h] Ve. Pro vel.

[i] Prætoriæ. Stipulationes.

[k] A mero. Id eſt, puro: ſic quod nõ iudicis officio, ſ. tali, quali in ſuperiori caſu: vt ſtatim dicam. Accur.

[l] Damni infecti. Vt ff. de dam. infect. l. prętor ait §. de eo. verſi. in eũ qui. Dicitur & alio reſpectu prætoria illa, quę ab initio exigitur: ſiue ſit prætoria inuentione, ſiue ciuili, ſiue alio quocunque modo inuenta: ex eo, ſcilicet q̃ prætor eam approbat: vt ff. de verb. ſigni. l. lege. & hoc ſenſu cõprehendit prætorias, & iudiciales, & cõmunes, & oẽs prætorias conuentionales: & ita accipitur ff. de ꝑto. ſtipul. l. ij. ſic eſt de adoptione. ff. de adopt. l. ij.

[m] Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. prima. primo reſpon.

[n] Ædilitiæ. Scilicet ſtipulationes: vt ſi animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo: vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. ſi venditor.

[o] Veniunt. Cum ædiles erant ex prætoribus: vt ĩ. de iuſt. na. §. ꝓponebant. Sed q̃ erit intelligibilis differẽtia inter prætorias, & iudiciales cum hoc tit. accipiat prætoria, & iudicialis? Rñ. quia prætoria ꝑtore mortuo inducta eſt: ſed iudicialis a iuriſconſultis alijs. Item in prætoria inuenies iudicẽ ob hoc ipſum principaliter aditũ: ſed in iudiciali per conſequentiam: vt patet ex ſupradictis exemplis. Item iudiciales vagæ ſunt per totum corpus iuris, ſed prætoriæ licet & ipſæ ſint vagæ comprehenſæ tñ ſunt ſimul in vno tt. vt ff. de præto. ſtip. l. j. Item poteſt notare quartã differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. ij.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Ioã. addit dicens: quia prætoriæ ſunt, quæ per ſolum iudicem ordinarium interponuntur: & iudiciales q̃ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales ſunt, quæ &c. CASVS. Quęſiui a Iuſti. quæ eſſent ſtipulationes conuentionales? Et rñ. q̃ illæ ſunt ſtipulationes conuentionales, q̃ ſunt, vel fiunt ex conuentione ꝯhentium: hoc eſt, neq; iuſſu prętoris, neque iuſſu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot ſunt genera conuentionalium ſtipulationum? Reſpo. tot ferè ſunt, quot dicimus eſſe genera rerum contrahendarum, & in quibuſdam valet cõtractus: verbi gratia, vẽditio in quibuſdam valet, in quibuſdam non valet ſtipulatio ff. de contrahen. emp. & vẽdi. l. & liberi. & l. liberi hominis. §. fi. & ĩ. titu. ꝓxi. j. reſpon. Franc. de Are.

[p] Quarum. Scilicet conuentionalium.

[q] Pene. Ideo dicit penè. quia in quibuſdam valet alius contractus: vt venditio in libero homine, & ſimilib. vt ff. de ꝯhen. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & ĩ. de ꝯhen. emp. §. fina. in quibuſdam non valet ſtipulatio: vt ĩ. tit. j. primo reſpon. §. j.

[r] Rerum ꝯhendarum. i. eſſe genera. i. quot poſſumus dicere eſſe genera contractuum, tot ſunt genera ſtipulationum, id eſt vbicunq; põt ꝯhi, ibi põt ſtipulatio interuenire. nam ſtipulatio ꝓpriè non eſt contractus: vt ff. de verb. ſign. l. Labeo.

Cõmunes ſunt &c. CASVS. Quæſiui a Iuſti. q̃ eſſent cõmunes ſtipulationes. Et ipſe rñ. dicens, q̃ cõmunes ſtipulatiões ſunt, veluti rẽ pupilli ſaluã fore.

[*] Merũ officium hic vocat, qđ vulgo dr̃ nobile. Nec aliud ſignificat hoc loco, Merum, quã ſolũ. itaque Theophil⁹ trãſtulit hic. μονον. Frãc. Balduin⁹ hic.

[*] Hęc Baldui. non placet, quem th hic video.

Cautio rem pupilli ſaluã fore, eſt cõis.

Cautio rem ratã haberi, eſt cõis.

[*] Harum ſtipſonũ Ædilitiarũ mẽtio eſt apud Varronẽ d re ruſt. li. j. Emptor iſ ge ſtipulat priſca formula ſic, illaſce oues, qua de re agitur, ſanas rectè eſſe, vti pecus ouiũ, qđ ſanũ rectè eſt extra luſcã, ſurdã menã. i. ventre glabro, neq; de pecore morboſo eſſe, habereq; rectè licere hęc ſic recte fieri ſpondes?

Stipulationes ꝑtorię, & iudiciales multipliciter differũt.

[*] Hanc quoq; dã nãt aliq, vt per Io. Fabr. hic. q̃a de dã. infecto, quãuis ſit ꝑtoria, ꝑ quẽlibet, et magiſtratũ expediri poteſt: vt l. j. & l. iiij. §. j. ff. de dã. infec. niſi fortè dicat ibi ſpãle ꝑpter periculũ morę. Angel.

Stipulatio. o. quæ interponitur rem pupilli ſaluam fore, eſt communis: quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi: & iudex viuus hoc exequit, ſi aliter res hmõi nõ poſſit expediri. Similiter ſtipulatio de rato eſt cõis: qa ptor mortuus pcepit, q caueret de rato a pcuratore actoris: & quãque præcipit iudex viuus q caueat de rato. Alio et mõ dicit cautio de rato cõis, qa interponit a pcuratore actoris pprie: & qñq; a pcuratore rei dr: vel qñq; interponit in iudicio, & qñq; extra: vt hic habes in gloſſa.

* Aliàs habetur exigitur.

Cautio petitur a tutoreq̃ que principaliter, qñq; incidenter.

munes a ſunt, veluti rem ſaluã fore pupillo, (nã & ptor b iubet, rẽ ſaluã fore pupillo, caueri: & iterdũ iudex, c ſi aliter hęc res expediri nõ põt) d vel de rato e ſtipulatio. *

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS ſtipulationibus.

Cõtinuatio.

Suprà in tit. de verborũ obli. dixit in gñe de ſtipulationib. interpoſitis ab vno: verũ qa tam ex parte creditoris, q̃ ex parte debitoris aliqñ plures pſonæ interueniunt, & ſunt duo rei: ideo ſubiecit titulũ de duob. reis. Verũ, qa nõ tm̃ ſtipulatio interponit a libero, ſed et a ſeruo: ideo ſubiecit titulum de ſtipulatione ſeruorũ. Verũ qa ſtipulatio nõ eſt ſimplex, ſed multiplex: ideo poſtea annectit titulũ de diuiſione ſtipulationis vt ſupra ti. pxi. Verũ qa aliquãdo ſtipulatio eſt inutilis, & qa hoc põt cõtingere multis modis: ideo ponit hic iſtum titulum, de inutilibus ſtipulat. Ange. Aretin.

Stipulatio rei, quæ nõ eſt, nec eſſe poteſt in rerum natura, non valet: ſecus ſi poſſet in noſtro dñio haberi. Aret.

Stipulatio rei, quæ in dominio noſtro non eſt, vel quæ eſt, ſed poſtea deſinit, licet poſſit effici in noſtro commercio, non valet: ſiue purè, ſiue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

Omnis res, q̃ dominio noſtro ſubijcitur, f in ſtipulationem deduci poteſt: ſiue mobilis g ſit, ſiue ſoli. At ſiquis rem, quæ in rerum natura h nõ eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulatus fuerit, veluti Stichum qui mortuus ſit, quem viuere credebat, i aut hippocentaurum, k † qui eſſe non poſſit: inutilis l erit ſtipulatio.

† Hippocentaurus eſt homo equo mixtus, ab hippos, q eſt equ9. & cētein i. pũgere. vide Diodo. & Vergil. in vj. Hiero. in vita Pauli dicit cētaurũ ab Antonio viſũ. Pli. in vij. ait ſe vidiſſe hippocẽtaurũ in melle allatũ Claudio principi ex Ægypto. ergo cõtra hũc text. q dicit impoſſibile eſſe cētaurũ reperiri vt cogita. Aegi. Pet.

a Communes. Ab negatiuè lege. i. non prætoriæ tm̃, vel iudiciales tm̃, vel conuentionales tãtum: ſed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam ſi non cauerit tutor pupillo, hoc ipſum peti poteſt: & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: ſi petitur tutor, & p conſequens præſtat ſatiſdatio, in hoc habet naturam iudicialis: vt ff. de ſatiſda. tuto. §. j. Sed de hoc dic plenius: vt ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ. vbi eſt hic tl. de verbo ad verbum. Item ſi petat hæc ſatiſdatio ab altero tutorũ, vel curatorũ: ex cõſequẽtia petit, & nõ pſe: vnde & in hoc habet naturam iudicialis, vt ff. de admi. tut. l. iij. j. th. & ĩ. de ſatiſda. tut. vel cur. §. j. & §. ij. Vel dic cões alio modo. vt ĩ. eod. §. ſed ſecundum hoc omnis prætoria poteſt eſſe communis.

ADDITIO. Dic q hæc gl. ſecuta fuit errorem ſuum, q illa appellat cautio prætoria, pp quam interponendã iudex principaliter aditur: illa vero appellat iudicialis, pp quam interponendam iudex non principaliter, ſed in conſequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, ſecundum Chriſtoph.

b Prætor. Scilicet mortuus: cuius verba nõ hẽm9, ſed ſententiam: vt ĩ. de ſatiſda. tuto. in prin. & §. j.

c Iudex. Scilicet viuus.

d Non põt. Quia ſpõte nõ vult ſatiſdare ex pcepto mortui ptoris: vnde inuitus cõpellit a iudice viuo.

e De rato. Hæc eſt cõſimilis ei, quã ſuperior. nam hęc eſt cõuentionalis qñq;: vt ſi fiat extra iudicium ex cõuentione: vt ff. rem ra. hab. l. interdum. Itẽ iudicialis qñ interponit a pcuratore actoris: cũ dubiũ eſt, an ſit pcurator: vt C. de pcu. l. j. & de ſatiſda. l. j. alias nõ põt res expediri, cum non admittat: vt ĩ. de ſatiſd. §. pen. Alij dicunt eam communem. ſ. de rato: quia a pcuratore rei præſtatur quandoque, non ſolum actoris, vt ff. de procu. l. non ſolum. §. ſi ſtatus. & §. eſt & alius caſus. & §. vlti. & l. Pomponius. §. ij. & l. ſi defunctus. §. vlti. Accur.

Cautio de rato ē cõis.

ADDITIO. Et hæc melior, & ideo dicant cõmunes, quia partim p prætores, vt in pcuratore actoris: partim p iuriſcõſultos, vt i pcuratore rei, fuerunt inuentæ, vt hic: Cautio autẽ, q ex forma ſtatuti inducitur: ſi ſit factum a toto populo, vel repręſentantibus ipſum, diceretur ciuilis. Si verò ab epiſcopo, duce, vel marchione: diceretur prætoria. Ang.

Cautio d ſtatuto inducta an ſit ciuilis, an prætoria.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Omnis res. Quoniam iſte tit. eſt valde longus, & habet plurimos §§. & vnuſquiſq; habet materiam de per ſe, ideo non diuidam: quia eſſet valde longa diuiſio.

CASVS. Quæſiuit a Iuſtin. ſuper quibus rebus poſſet fieri ſtipulatio. Rñ. dñs Iuſtin. q ſuper illis. q dñio humano ſubijci poſſunt: ſiue illa res ſit mobilis, ſiue immobilis: dum tñ ſit ſubijcibilis commercio humano. Sed ſi quis ſtipulatus fuerit ſibi dari, qđ nõ eſt in rerũ natura, licet fuerit, puta Stichum iam mortuum, aut rem, quæ eſſe non põt, puta hippocentaurum, non valet ſtipulatio. h. d. Franc. de Aret.

f Subijcitur. i. ſubijci põt. Sunt. n. quædam res, q nõ pñt eſſe in noſtro dñio: vel quia nec ſunt, nec fuerũt, i. in rerum natura: vt ĩ. pxi. §. vel ſi ſunt, impoſſibile eſt de natura, vt in Sole, & Luna, & ſimilib. vt ĩ. eo. §. ſi impoſſibilis. vel de facto, vt aureum montem: vt ff. de ſtatulib. l. cum hæres. §. j. vel de hominum diſpoſitione: vt res ſacræ, & religioſæ, & ſanctæ, & publicæ, & in vſu publico exiſtentes: & aliæ ſimiles: vt liber homo ex ſui natura, vt ĩ. prox. §. & ĩ. de rerũ diui. p reſpon. & §. nullius. & ff. de verb. oblig. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. Accur.

Dñiũ in quibuſdã reb. habere nõ poſſumus.

g Mobilis. Cuius appellatione & per ſe mouentia, vt equi, continentur: i vt ff. de verbo. ſign. l. mouentium. Accur.

i Iura autem & actiões ſub ſimplici bonorũ appellone cõtinent; & ſunt quædã ſpēs q p ſe, q ſecũdũ rẽ cui adiiciuntur, mobilia, vel imobilia eſſe iudicant ſm Ang.

h In rerum natura. Id eſt, apud aliquos homines. ſic ĩ. de verb. obl. §. conditiones. Accur.

i. Credebat. Maximè ſubaudi. nã idem ſi ſciret mortuum, niſi mora debitoris præceſſiſſet mortẽ: vt ff. de conſtit. pec. l. pmiſſor. & ff. de verb. obli. l. inter ſtipulantem. §. Stichum. quæ eſt contra.

ADDITIO. Et tũc res ipſa & in ſtipũne, & in petitionẽ, & in cõdẽnatiõnẽ deduci debet: in eius tamẽ æſtimationẽ fiet executio. l. ſi ſeruũ. §. effectus. vbi gl. in verbo poſſit. & docto. ff. de verb. obl. Ang.

k Hippocentaurum. Animal fortè natum ex equa, & tauro: quod nunquam fuit viſum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam Iungere ſi velit &c.

l Inutilis. Id eſt, vitioſa, quia contra ius eſt.

Idem iuris &c. CASVS. Supradictum eſt quod inutilis eſt ſtipulatio, ſiquis ſtipulatur dari ſibi hyppocentaurum, qui eſſe nõ poteſt. Similiter inutilis eſt ſtipulatio, ſiquis ſtipulatur dari ſibi rem ſacram vel religioſam, quam credebat eſſe humani iuris: vel publicã quæ publico vſui deputata eſt, vt forũ, vel theatrum; vel liberum hominem, quem ſeruum eſſe credebat: & rẽ cuius commercium habere nõ poteſt: vel rem ſuam ſibi dari. & ſi dicas, videtur quòd iſtæ ſtipulatiões nõ debent eſſe, vel dici inutiles, ſed magis in pendẽti, eo quod illud, quod modo publicum eſt, poteſt priuatum fieri, & ex libero homine poteſt ſeruus fieri, & ſic de alijs, & ſic ſtipulatio poteſt ualere, nihil dicis. Stipulatio enim, cũ iuribus nitatur, ex præſenti illicito valet, vel inutilis eſt, & hoc dicit. Supra dictum eſt, quod ſi aliquis ſtipulatus fuerit ſibi dari liberum hominem nõ valet ſtipulatio licet poſtea factus fuerit ſeruus: vel ſi aliquis fuerit ſtipulatus dari ſibi rem ſuã, licet poſtea aliena facta fuerit, non valet ſtipulatio: vel econuerſo ſi fuerit aliquis ſtipulatus rem alienam ſibi dari, ſi poſtea facta fuerit ſua, non valet ſtipulatio. Similiter ſi aliquis ſtipulatus fuerit ſibi dari rem priuatam, & poſtea fiat ſacra, & ſic de alijs, non valet ſtipulatio. Quotiescunque enim ſine facto promiſſoris illud, quod ſtipulatur, deductũ eſt in eũ caſum, a quo incipere non poſſit, non valet ſtipulatio. Scire enim debes, quod ſi ego ſtipulor mihi dari rem ſacram, vel religioſam, vel liberum hominem, non valet ſtipulatio. Sed pone quòd ſic dicam, Promittis mihi Petrum, qui liber eſt, cum fuerit ſeruus: vel rem ſacram, vel religioſam cum facta fuerit priuata, & ſic de alijs: quid iuris erit? certe non valet ſtipulatio Quæ enim de natura ſui a dominio noſtro exempta ſunt, nullo modo in ſtipulationẽ deduci poſſunt & h.d. Franc.

Idẽ iuris eſt, [a] ſi rem ſacrã, [b] aut religioſam, [c] quã humani iuris eſſe credebat: vel publicã rẽ, quæ vſibus [d] populi perpetuò expoſita ſit, vt forũ, [e] vel theatrũ: [f] vel liberum hominẽ, quem ſeruum eſſe credebat, [g] vel cuius cõmercium [h] nõ habuerit: vel rem ſuã [i] dari, quis ſtipuletur.

Annota, Euentũ rei ad quẽ præſens ſtatus non tendit, nequaquam conſiderandum.

Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero ſeruus fieri poteſt, & commercium adipiſci ſtipulatõr poteſt, & res ſua ſtipulatoris eſſe deſinere poteſt: ſed protinus [k] inutilis eſt.

Annota, Etiam quòd à principio valuit, ſi ad eum perueniat caſum à quo initium ſumere nequit, vitiari. Mãdos. in 20 quæſt. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, [l] licet initio vtiliter res in ſtipulatũ deducta ſit: ſi tamen poſtea in aliquam eorũ cauſam, [m] de quibus ſupra dictũ eſt ſine facto [n] promiſſoris deuenerit,

[d] Vſibus. Aliàs ſi nõ eſſet in vſu publico, põt alienari: vt ff. de contrahen emp. l. ſed Celſus. j. reſpon. & l. pacta. §. ſi. ſic ff. de via publica l. viam.

[e] Forũ. Scilicet vbi redditur ius: vt ff. de iuſt. & iur. l. pen. vel rerũ venaliũ. Sed forus eſt burſa. Acc. — Forũ & forus.

ADDITIO. Itẽ forus dicit' locus exercendarum liuũ: vt cap. forus. extra. de verb. ſig. Item calcatorium. i. locus, vbi vua calcatur: quod pede calcantis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauium ab eo quòd inceſſus ferant. Itẽ ſpectacula, hoc ẽ loca erecta, vt ea his ſpectetur. Itẽ forus, dicitur foramen. illud, per quod remus immittitur, à forando. Vnde verſus, Cauſatur, venditque forum, ſignatq; foramen. Alta fori loca ſunt, datque carina foros. Hoſtien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur pro territorio eu iuſq; iudicis, intra quod poteſt in facinoroſos homines animaduertere, vnde tota diœceſis dicitur territorium epiſcopi. xvj. q. vij. c. omnes Baſilicæ. — Cõcor. cum hoc text. cap. ad audiẽtiã. ſũcta glo. ſuper ver. habẽt circa mediũ. extra de ſpõſa.

[f] Theatrum. Expone: vt ſ. de rer. diui. §. vniuerſitatis Accurſius.

[g] Credebat. Idem ſi ſciebat: vt j. pxi. §. & ff. de verbo. obli. l. inter ſtipulantẽ §. ſacrã. ibi. caſum eni &c.

[h] Commercium. Generale nomen eſt ad omnes cõtractus. Vnde dicitur aliquis habere comercium rei, quando per emptionẽ, vel alio modo poteſt eã habere quare Iudæus non habet Cõmerciũ Chriſtiani mancipij: vt C. ne Chriſtian. man. Iud. &c. vnde ſi Iudæus Iudæo promittat tale mancipium, non valet: vel Chriſtia. Iudæo: vt hic: ſi autẽ Chriſtiano promittat Iudæus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multum intereſt. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. ſi. aliàs incipit Aphricanus. — Commercũ cõprehẽdit oẽs cõtract⁹.

[i] Suam. Nam cum ſua ſit, plus ſua fieri nõ poteſt: vt ſ. de leg. §. ſed ſi rem. & j. de act. §. ſic itaq;. niſi ratione poſſeſſionis apud alium conſtitutæ: vt ff. de contrah. emp. l. ſi in emptione. §. iij. vel niſi ſub conditione, dũ tamẽ aduenientẽ cõditione ſtipulatoris res eſſe deſierit: vt ff. de verbo. oblig. l. ſi rem meam. & l. exiſtimo. — Stipulatio rei ſuæ an valeat.

[k] Protinus. Id eſt, ſtatim: quia pura ſtipulatio ſuſpẽdi nõ põt vt ff. de ſtipu. ſeruo. l. vſuſfructus. ſecus in alijs actibus viuorum: vt ff. com. præ. l. ſi. in ſi. Accur. — Stipulatio pura nõ ſuſpẽditur, ſed bene alij actus.

ADDITIO. Puta per euentũ confirmationis, quæ ex poſtfacto fieri poteſt: ſed tamen ipſe actus in veritate nõ pẽdet, ſicut nec ſtipulatio: ſed interim, vel eſt nullus, vel ſola ipſius qualitas, puta dominij tranſlatio, vel cui acquiratur, pendere dicitur. & hæc vera in actibus puris.

[l] Item contra. Id eſt, contrario. nã ſupra dixit, quando ab initio res erat ſacra vel ſimilis, ſed poſtea deijt. nunc econtra, quando prius non ſacra, ſed poſtea ſit.

[m] Eorum cauſam. Id eſt, ſacra, vel religioſa, vel ſimilis: vt ſ. proxi. §. Accur.

[n] Sine facto. Quod eſt cũ erat res aliena: aliàs ſi ſua, ſemper ſuo facto factum videtur, etiam ſi alienauerit poſt tẽpus ſtipulationis. Idẽ & ſi erat alienat dũmodo poſt moram: vt ff. de verb. oblig. l. ſi ſeruum. §. j. & ij.

[a] Idem iuris eſt. Scilicet vt ſit inutilis. Accur.

[b] Sacram. Licet nõ valet ſtipulatio, vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt j. de contrahen. emp. § ſi. & ff. de contrah. emp. l. liberi & l. ſed Celſus. Sed quæ eſt ratio? Rñ. quia in venditione non eſt neceſſe transferri dominium, in ſtipulatione ſic: vt ff. de contrah. emp. & vend. l. ſi ita. §. ſi. & in gl. ſi. Et eſt ſimilis ratio, quare quis poteſt rem alienam vẽdere: vt ff. de contrahend emptio. l. rem alienam, ſed nõ obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poſſ. l. quiſ hlios. quia in pignore debet ius, conſtitui creditori, quod ſibi det hypothecariam actionem: in venditione ſola traditio cum obligatione euictionis ſufficit: vt ff de pign. l. & quæ nondum. §. quod dicitur. & de actio. empt. l. ex empto. Accur. — Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. Aliẽa res vendi põt, ſed nõ obligari. Niſi ſit bonæ fidei poſſeſſor. vt l. ſi ab eo. ff. de pigno. & eſt ratio: quia ille reputatur quaſi dñs: vt j. de acti. §. alius.

[c] Religioſam. Hæc verba. ſacram, & religioſam, expone: vt ſ. de re. di §. nullius. & §. religioſam.

ADDITIO. Dic hoc verũ, quando res in totum eſt ſacra, vel religioſa: ſin autem eſſet pro parte: an valeat ſtipulatio empti, vel alia diſpoſitio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

extinguit a ſtipulatio. Ac nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio valebit, Lucium Titium, cùm ſeruus erit, dare ſpōdes? & ſimilia. b q.n. natura ſui dn̄o noſtro exēpta ſunt, in obligationē c deduci nullo modo poſſunt.

Alieni facti promiſſio inutilis eſt: facti autē proprij, vtilis.

Si quis alium d f daturū, facturūve quid promiſerit, nō obligabit: e veluti, ſi ſpōdeat Titiū quinq; aureos daturū. Quòd ſi effecturū f ſe, vt Titius daret, ſpoponderit: obligatur.

Stipulari nemo poteſt vt alteri (quàm ei cuius iuri ſubiectus ſit) aliq dēt, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri g ſubiectus ſit, ſtipuletur: nihil agit. h

Adiecto ſolutioni obligatio non quæritur, et tamen rectè ſoluitur: taliq; ſolutio obligationem perimit: tenetur tamē adiectus mandati actione promiſſori ſtipulanti, quod accepit, reſtituere.

a Extinguitur. Arg contra. ſ. de leg. §. ſi quis debitori. verſi. quod ſi viuo.

b Similia. Puta rem ſacram, cū erit profana, & ſic de ſingulis. ſ. ſacra vel religioſa: vt ſ proxi. §.

c In obligationē. Scilicet iſtā. hoc eſt ſtipulationē.

Si quis. CASVS. Quidam promiſit, quod dominus epiſcopus daret mihi decem. valet ne iſta ſtipulatio? Dicitur q; non: quia videtur factum alienum promiſiſſe. ſi tamen promitteret ſe facturum, vel præſtaturum, vel procuraturum, quod alius aliquid mihi faceret, factum ſuū promittere videtur: & ideo ſtipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad inſtantiam illam, quæ ponitur in glo. contra regulam iſtam de eo qui cauit dominum ſuum rē ratam habiturum: reſpondet nō videtur factum alienum promiſiſſe: ſed intereſſe rei. qui conuenitur, ſi dominus ſuus pro quo agit, ratum non habeat, & ſimiliter eſt in alijs inſtantijs. Franc.

d Alium. Prorſus extraneum.

e Non obligabitur. Et eſt ratio: quia nemo alienū factum promittere poteſt: vt hic, & ff. de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta in prin. niſi pœna promittatur: vt j. eodē. §. verſa vice. niſi in caſibus, in quibus præſumit lex intereſſe promitti, niſi fiat. vt in cautione iudicio ſiſti: vt ff. de ver. ob. l. quoties quis. Itē in ſtipulatione iſta, habere licere. vt ff de ver. oblig. l. ſtipulatio iſta, ſ. reſpon. 1 Item in ſtipulatione de rato: vt ff rē ratā hab. l. in ſtipulatione. Itē in ſtipulationibus ædilitijs, vt ſanum eſſe ſeruum venditū, vel non furē, & ſimilia. vt ff. de euict. l. ſi ita quis. Itē in ſtipulatione rē pupilli ſaluam fore. nā cum ſit prætoria, exigitur fideiuſſor vt ff. de præ. ſtipu. l. prætoriæ. Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiuſſore. Promittis rem meā ſaluam fore per tutorem, vel curatorē? nam & his verbis ab eis ſtipulatur: vt ff. rem pup. ſaluā for. l. j. & l. cū pupillus. Præterea nonne quis ſemp promittit per ſe, & ſuos hæredes ad facta, quæ per aliū poſſunt explicari: vt C. de contrahē. ſtip. l. ſi. licet contra ſit, ſi non poteſt per alium fieri: vt ff. eo. de verb. obl. l. centeſimis. §. id quod & C. de cadu. tol l. vnica. § ne aūt? Reſpō. Nō eſt alius hæres, quam teſtator: imò idē præſumitur: vt in auth. de intertur. a mo. præ. § j. col. v.

ADDITIO Adde ſm Ang. alios caſus: puta quando promittit alium dare, vel facere id, ad quod promiſſor tenebatur. Item quādo iurauit: quia facit valere omni meliori modo, quo poteſt. vt l. cum pater. § filius. ff. de leg. ij. Ang.

f Effecturum. Tunc enim ſuū factum manifeſtè promittit. Idem ſi dixit ſe curaturū: vt fiat: vt ff. ſi cert. peta. l. fina. §. fina.

Si quis alij. CASVS. Pone, q; ego ſtipuler dari ei cētū, cuius iuri nō ſum ſubiectus: valet ne iſta ſtipulatio? Et rn̄. Iuſti. q; nō, cōſiderata ſtipulationis natura. Inuenta enim fuit ſtipulatio, vt per ſtipulationē vtriuſq; ſibimet aliquid acquirat. Sed licet ſtipulādo extraneo aliqd acquirere nō poſſimus: tñ in pſonā alterius ſolutionē poſſum⁹ cōferre. Verbi gratia, promittis mihi x. aut Seio? & tunc bñ valet huiuſmōi ſtipulatio. Obligatio enim mihi ſtipulāti acqſita eſt: ſolutio vero poteſt fieri adiecto, me inuito: & cōtinget promiſſoris plena liberatio. Cōpetit tñ ſtipulatori contra adiectū actio mādati propter id, quod ſolutum eſt. h. d. Extra caſum no. ſpecialē caſum, i quo ſi ſoluat debitor alij quam ei cui ſoluere debet: puta adiecto ſ. alternatiue, liberatur. Not. quòd vox patris eſt vox filij, & econtra. Franc. de Are.

g Iuri. Id eſt. dominio vt ſeruus domino, cui acquirit: vt ſ. per quas per. no. acq. §. itē nobis. Itē reuerentia paterna. vt filius patri: vt ſ. per quas p. no. acqu. §. j. Item obediētia: vt monachus monaſterio cui quærit, & ſe & alia: vt in auth. de. monach. §. illud col. j. Idem dicas de ſeruo fructuario. Idē de vſuario. Idem de ſeruo bona fide poſſeſſo: & libero bona fide poſſeſſo, qui ex duabus cauſis quærunt: vt ſ. per quas perſ. no. acq. §. de his, & §. Idem placet.

h Nihil agit. Et eſt ratio: quia in uētæ ſunt &c. vt j. e. §. alteri. & ff. de verb. ob. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. Fallit tñ in caſib. aij. In primis, vt ſi ſtipulantis interſit: quia ſit tutor eius, cui ſtipulatur rē pupilli ſaluā fore. Secūdo, quia procuratori ſtipuletur dominus. Tertio, ſi ſtipulat creditori: vt j. e. §. ſed ſi quis ſtipulet, verſi. & ſi creditori. & ff. de verb. obl. l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipulet. & §. ſi quis inſulā. Quarto fallit in omnib. prætorijs ſtipulationibus: vt ff. de præt. ſtip. l. in omnib⁹. vt eſt dāni infecti. ff. de dā. infe. l. dāni. §. ſi. Itē iudicatū ſolui, & ſimiles: vt ff. de proc. l. in cauſæ. §. ſi. 2 Itē fallit in procuratore præſentis: vt ff. de verb. ob. l. ſi procurator. & ff. de procu. l. quod procurator. 3 Itē fallit i actore municipū: ex cuius pacto quæritur municipib. Itē in curatore furioſi, & cōſimilium perſonarū, & tutoribus. vt ff. de cōſti. pe. l. cū qui. §. ſi actori. Itē fallit in inſtitore. nā ſibi actio ex pacto inſtitutis quæritur: ut ff. de inſtito. l. j. in ſi. & l. ij. Itē fallit i iudice, vel notario, vel ſimili pſona publica: ex quorū pactis & ſtipulationib. alteri quæritur: vt ff. rē pup. ſal. for. l. ij. iij. & iiij. j. reſ. & in auth. de execu. & tps qui cō. §. j. col. vij. & in auth. de hæ. ab int. §. ex his. colla. ix. Itē fallit in creditore, ex cuius pacto quærit actio debitori: vt ff. de pig. act. l. ſi cū vēderet. j. rn̄. Itē fallit, ſi auus paciſcatur dotē reddi nepti, quā iā in poteſtate nō habet: vt ff. ſo. ma. l. Caius Seius. Itē fallit in procuratore vēdētis: vt ff. de ac. emp. l. Iulian⁹. §. ſi procurator. Itē fallit i deponēte, ſi paciſcat alij rē re itui. Itē fallit i cōmodāte faciente ſimile pactū: vt ff. depo. l. publia. & C. ad exhi. l. ſi res. Itē fallit in donāte ſimile pactū faciēte i euētū alicuius cōditionis: vt C. de do. quæ ſub modo. l. quoties. 4 Itē fallit, ſi pr ſtipulet filio, vel alij poſito ſub ſua poteſtate poſt mortē ſuā. ſ. patris. Nam & filio quæritur, licet hæres nō ſit: vt ff. de verb. ob. l. quecunq;. §. ſi quis ita. Si verò purè & nō poſt mortē: ipſi ſtipulāti qrit: vt ff. de verb. ob. l. dñs ſeruo. His. n. caſibus ex pacto vel ſtipulatione alterius, alteri quærit, nō alias: vt hic, & C. per quas perſ. no. acqui. l. j. Cū. n. ſint ſpeciales, nō ſunt trahēdi ad cōſequētiā. vt ff. de leg. & ſenatuſcon. l. quod vero. Sed M. dicebat hos caſus facere regulam; & ſi quis caſus eſſet contra illud,

ſpeca-

Tu vero dicas, ideo tibi actum nō vitiari, licet in eū caſum productus eſſet, abs quo cœpiſſe non potuit, quod ille caſus ad eundē finem pertinebat ad quē & cauſa ipſa nempe vt legatū valeret, ſm Porc.

Facit ad hunc §. quod dicitur in ca. ex reſcripto. in gl. ſi. in ſi. extra de iureiu.

Factum alienum quādoq; licite promittitur.

Et hoc ideo ibi: quia promiſſor contra ctus emptionis de cui⁹ natura tenet ex facto ſuorum etiā extraneorū, puta de euictione, ſecundum Ang. ſm Ioan. Fabr. contra, quia etiā tunc nō, niſi de facto ſuo, vel hæredis tenetur, niſi vel quāti intereſt, vel pœnā promiſerat.

Stipulatur alter alteri euj. modis.

1 Etiam ſi formæ verba in pſona domini. & eſt ratio authoritas iudicialis per quā interponūtur. ff. de diu. ſtipu. circa princi. Ioā. Fabr.

2 Nec refert in cuius perſona verba cōcipiant vt pſoan. Fab. hic.

4 Hoc operatur dominiū rei, quod eſt in perſona illi⁹, cui ſtipulatur. Ex quo colliā ge ſtipulationem alteri factā ſup re ſua valere, & tenet, ſm Chriſtop.

ſpeciale eſſet: & quod hic regulariter dr, & j. eo. §. alteri. & C. p quas pſo. nob. acq. l. j. dicebas iure directo non valere, ſed vtiliter acquiri poſſe. & ſic ſecundum eum ſemper ex pacto alterius quæritur: quod falſum eſt, enim parum intereſſet, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. geſt. l. actio. Accur.

ſt, quam venditori expedit q valeat ſtus: niſi in totum valeret venditio, ſtus, qui vtriuſque gratia celebrari dr, in detrimentum alterius partis redundaret: quod eſſe non debet. Sed ſi dicas: pōt eſſe, q non expediet emptori, q emptio in totum valeat ſemper

Planè ſolutio ēt in extraneam pſonam cōferri pōt: veluti ſi quis ita ſtipuletur, Mihi aut Seio dare ſpondes? vt obligatio quidē ſtipulatori acquirat: [a] ſolui tñ Seio [b] ēt inuito eo, [c] rectè poſsit, vt liberatio ipſo iure contingat, [d] ſed ille [e] aduerſus Seium habeat mandati [f] actionem.

Si quis ſibi & alteri copulatiuè ſtipulat, dimidia tantū ſtipulatori debetur.

Annota, Ea eſt rō: nā extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte ſtipulatoris vitiare non debet ſtipulationē. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd ſi quis ſibi, & alij, cuius iuri ſubiectus nō ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt: valet [g] quidem ſtipulatio: ſed vtrū totum debeatur ſtipulatori, quod in ſtipulationē deductum eſt, an verò pars dimidia: dubitatum eſt: ſed placuit, non pl⁹, [h] quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater ſtipulatur filio, acquiritur ſibi. Areti.

Ei verò, qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulat⁹ ſis, tibi adquiris, [i] quia vox tua, tanquā † filij † ſit, [k] ſicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi adquiri [l] poſſunt.

Reſponſio interrogationi nō cōueniens ſtipulationem nullam efficit, & qui interrogatis ſimpliciter reſpondet, cum omnib. interrogationi cōnexis qualitatib. reſpondiſſe cēſetur: quandoquidē ad omnia in interrogatione deducta refertur ſimplex reſponſio.

[a] Acquiratur. Scilicet tantum.

[b] Seio. Non tñ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. cum quis. Item hoc intellige ſtatu huius adiecti nō mutato, aliàs ſi vt ff. de ſol. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem conteſtatam a ſtipulante, aliàs contra: vt ff. de ſoluti. l. ſi quis ſtipulatus fuerit decē. § primo. Item licet ſolui poſſit adiecto, non tamen agere poteſt adiectus: vt ff. conſtit. pecu. l. ſed & ſi ſtiolam. in fin. & l. ſi vero.

[c] Inuito eo. Qui ſtipulator.

[d] Contingat. Niſi in caſu: vt ff. de eo quod certo loco l. j. §. idem iulia. Sed ibi facta fuit ſolutio alibi, quā fieri debuit. vñ venit intereſſe: vt ff. de actio. §. loco. io quo nō potuit dominum præiudicare accipiendo forte adiect⁹, vt ff. de reg. iur. l. nō debet. licet & ipſe dominus poſſet: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum. in fi. & l. fina. in fine.

[e] Ille. Scilicet ſtipulator.

[f] Mandati. Nunquid adiectus mandati ſemp tenetur? M. dicit q ſic, vt hic, & ff. de verb. obl. l. iulia. §. fin. Nam ſemper tacitum mandatum, & ſi non expſſum interuenire dicebat. & in abſentia, & ſine nuncio, vel epiſtola, quod eſt ꝯ legem. ff. de procu. l. j. §. j. Quare dicemus, q mandati agitur ſi interceſſit mandatum: vt quia præſente adiecto fuit ſtipulatus: vt hic, & ff. de verb. obli. l. iulia. §. ſi & mand. l. qui fidē. alias agit nego. geſto. cum non ſit pcurator, vt ff. de ſol. l. vero procuratori. §. interdum. & j. de oblig. quæ ex quaſi contract. in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc gln. qua actione teneatur. & iſta ſunt vera, niſi adiectus eſſet animo ſibi donandi: vt d. l. iulia. §. j & ibi Bar. ff. de verbo. obl. In dubio autem non videtur adiectus animo donandi. vt l. ſi cum aurum. ff. de ſolu. Angel.

Quod ſi quis. CASVS. Supra dictum eſt, q ſi ſtipuler alteri dari, quam ei qui iuri meo ſubiectus eſt, nō valet ſtipſo. Sed pone, q aliquis ſtipuletur, aliquid dari ſibi, & extraneo valetne iſta ſtipſo? Rñ. q ſic: ſed nunquid in totum? Reſp. q non, ſed p parte dimidia, ſ. p parte ſtipulatoris. Super iſto § quæri pōt quare ita eſt, q ſi ego emero fundū mihi, & extraneo p decem, valet totus ſtus: vt ff. de contra. emptio. & ven. l. fundus. ſi autem ſtipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo nō valet ſtipulatio in totū ſed p parte? Rñ. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam emptori,

Ad hoc dico: q ſibi imputet. Regulariter. n. loquendo, gratia vtriuſque ſtus hmōi dicitur fieri. Non ſic aūt eſt in ſtipulatione. Semper enim expedit pmiſſori, q ſtipulatio potius valeat in parte, quam in totū. hoc dicit. Franc.

[g] Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt ſubijcit, vt ff. de eo quod cer. lo. l. iij. §. ſi qs. Et Collige, q nō vitiat vtile p inutile. ſic ff. de ver. ob. l. j. §. ſed & ſi mihi. argu ꝯ ff. de arbi. l. parui. alias Pedius. §. j. & dic vt ibi.

[h] Non plus. Vt ff. de verbo obliga. l. ſi mihi. Sed ꝯ ff. de contrahen. emp. l. fundi. Sed dic vt ibi.

Ei qui. CASVS. Supra dictū eſt, q ſi ſtipulor aliqd dari extraneo: non valet ſtipulatio. Sed pone q ſtipuler aliqd dari ei, qui iuri meo ſubiectus eſt, vt puta filio, vel ſeruo: valet ne ſtipulatio illa? Dī q ſic, qa vox patris, vox filij intelligitur. & hoc verum eſt q valet ſtipulatio in rebus illis, quæ patri poſſunt acquiri per filium: vt in bonis aduentitijs profectit: in bonis aūt caſtrenſibus, vel quaſi non valet. h. d. Fran. de Are.

[i] Acquiris. Sic ff. de verb. obli. l. dñs ſeruo. & C. de ꝯh. & cōmit. ſtip. l. ij. & ff. de pac. l. hæredi. §. nos autem.

[k] Filij ſit. Cum vna pſona cenſeatur pater, & filius: vt C. de impu. & ali. ſubſti. l. fin. ſic & in ſeruo, & dño cil eadem vox: vt j. eo. §. poſt mortem.

[l] Acqui pñt. Vt profectitio peculio, & aduēticio quo ad vſumfructū: vt ſ. p quas pſo. nob acqui §. j. Accur.

Præterea inutilis. CASVS. Dixi iuſti. Dñe, ſ. dixitis multos caſus, in quibus inutilis eſt ſtipſo, ſed præter illos ſunt ne alij caſus, in quib. ſtipulatio inutilis fit? Et rñ. q ſic. Quotieſcunq. n. ille qui promittit, ad ea quæ interrogatus eſt, non rñdet, veluti ſi dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rñdeas, Promitto quinq: vel econuerſo: vel dicat aliqs. Promittis mihi decē? & tu rñdeas, Promitto ſi nauis, venerit ex Aſia: vel alicui ſtipulāti in diē, vel ſub cōdōne, tu rñdeas, pſenti die, vel purè: dū tñ illud exprimas: videlicet pſenti die, vel purè, rñdeo, non valet ſtipulatio. Si. n. ſtipulāti in diem, vel ſub conditione, rñderes, & non exprimeres, q præſenti die, vel purè promitteres, valeret ſtipulatio, & videreris in eandem diem, vel purè ſpopondiſſe. Non enim neceſſe eſt in rñdendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſit. quæ enim in præfationibus dicuntur, in reſponſionibus repetita creduntur, vt ff. de verb. obl. l. Titia. §. idē rñdit, Itē dr. q ſi ad ea quæ interrogata ſunt, nō rñdeas pmiſſor, nō valet ſtipulatio. Hoc ītelligas niſi

Solutio an poſſit fieri adiecto.

Adiectus cui ſoluit, diuerſa actione tenet.

[i] Vtile p inutile in diuiduis nō vitiatur, ſecus in indiuiduis. Quæ ti Mādo. in 9. qō. Regu. de idio. nu. 6. & ſeq. Et inducta forma vitiat. Idē Mād. l. 14 q. 2. Reg. de Non. iud. in c. ſor. ſup., num. 19. iuxta 2. Aeditio.

† Fili⁹ eſt pars viſcerū patris. Ariſto. 1 v. Ethico, vñ Chriſt⁹ lo. vt Ego in ge in patre, & pē i me manet. Acq. Per.

† Quia pē & fili⁹ cēſent vna pſona. & cōcor. gl. in ca. ſup eo. ibi: & pi, & fili⁹. extra. d. teſta. & ca. tua no- bis. in gl. ſup uer. lucro. circa medi. ex. d. dec. Vtile per inutile nō uitiat. Filius & pē cēſent eadem pſona.

Stipulatio ſemp uitiat ex rñſionis diuerſitate.

diuerſitas placeat ſtipulandi. Quæ autem diuerſitas vitiet ſtipulationem, vtrum ea quæ eſt in qualitate, vel in quantitate, vel in ſpecie: habes in gloſa ordi. nō tñ ſufficienter. hoc dicit. Franc.

a Inutilis eſt. Interdum in totū, interdū pro parte.

b Non rñdeat. Sed licet congrue. diligēter tñ attende, q̄ vbicunq; eſt diuerſitas, ſi incontinenti placet diuerſitas ſtipulatori, valet ſtipulatio: vt ff. de ver. obli. l. j. §. cum adijcitur. Si autem non placeat, i aut eſt in qualitate, aut in quātitate, aut in ſpecie diuerſitas. In primo caſu nullo mō valet, vt hic ibi. aut ſi ille &c. & ff. eod. l. j. §. cum adijcitur. & §. ſi quis ſimpliciter. Si vero in quantitate: in eo quod cōſonat, valet, ſiue detrahat, ſiue adijciat: i k vt ff. de verb. obl. l. j. § ſi ſtipulanti. q̄ eſt ꝯ. in alio non, vt hic ibi, veluti &c. Si autem in ſpecie: aut ꝓmittit vna ſpecies ꝓ altera: & tunc non valet: vt j. eod. §. ſi de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tunc valet in alia, non in adiecta: vt ff. de verbo. oblig. l. j. §. ſed ſi. Si autem plures res ſtipulétur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio, & valet in eo qđ rñſum eſt, aut disiunctiuè: vt, illā, aut illam rem ꝓmittis? quo caſu valet: ſiue ad vtrunq;, ſiue ſimpliciter rñdeat, & in vtraque. Si vero in vna, non valet etiam in ea: ſed in ſummis non vitiat alternatiua, ſi rñdeatur ad vnā tantum: vt ff. de verb. obli. l. j. §. ſi quis. & l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulantem. Accurſius.

ADDITIO. Et eſt ratio diuerſitatis ſecundum Ioan. Fab. quia in ſpeciebus talis reſpōſio facit diuerſitatem in qualitate: quia in qualibet ſub conditione interrogaſſe videtur. ſed in alternatiua ſummarū minor eſt in obligatione. l. ſi ita ſtipulatus fuero, decem, aut quinque. ff. eo. ideo de ea interrogatum & reſponſum eſſe videtur.

c Expreſſerit. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de verbo. obl. l. Titia. §. idem reſpondit.

Item inutilis. CASVS. Nō ſolū in caſib. q̄ præceſſerūt, eſt inutilis ſtipſo, ſed ēt in alijs: qa ſi fueris ſtipulatus aliquid ab eo, qui iuri tuo ſubiectus eſt: vel ſi is a te fuerit aliquid ſtipulatus, inutilis eſt ſtipulatio. Sed dñā eſt inter ſeruū, qui eſt in ptāte, & filiū familias, qui ſimiliter eſt in ptāte: quia ſeruus neq; dño, neq; extraneo promittēdo obligatur. Filius aūt famil. patri ſuo nō obligatur præter quam in voto, & in mutuo. Sed videtur q̄ filiusfa. promittendo in voto obligatus, per l. in authen. de ſan. epiſc. §. interdicimus. ſed poteſt reſponderi diſtinguendo inter votum perſonæ, & votū ſeruī. In voto ſeruum nō obligatur, in voto aūt perſonæ obligatur. & ſic loquūtur Auth. Franc.

Item inutilis. Quātum ad ciuile vinculū, ſed ꝓ nāle ꝯſiſtit, vt ff. de condic. indeb. l. ſi id quod. & l. frater a fratre. §. j. vnde fideiuſſor accedit, vt j. de fideiuſ. in prin. Et hæc vera ſunt, niſi in caſtr. pec. vel quaſi. nam tunc eſt loco patrisfamil. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de colla. bon. l. j. §. nec caſtrēſe. tunc enim & cum patre obligatur: & agitur cum effectu i vt ff. de iudi. l. lis nulla.

d Stipuletur. C. de pac. con. l. pactū dotale: §. Solu. maximè, j ibi poſitum abundat. ſic C. de teſtam. ma. l. fi. §. j.

e Obligari non poteſt. Scilicet ciuiliter. Accur.

f Obligari poſſunt. Ex omni cauſa: vt ff. de iudi. l. tam ex contractibus, & conueniri inſolidum durante patria poteſtate, authoritate tñ patris interueniēte: ad qđ pater compellitur officio iudicis: vt C. de bonis quæ libe. l. cum non ſolum. §. j. 4 & poſtea, niſi in ſex caſibus qui ſunt ff. quod cum eo. l. ſ. Excipe duos caſus vt in mutua pecunia, ex qua nō tenetur cū effectu propter exceptionem Macedonianī, neque pater: vt C. ne filius pro patre. l. j. Item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. l. ſi quis rem. §. voto. Nam licet aliàs ſcilicet ex contractu, vel quaſi, conueniatur a prælato maiore loci illius: hic tamen nō conuenitur: vt C. de epiſ. & cle. l. nulli. & in authen. de eccle. tit. §. ſi quis. colla. ix.

Præterea inutilis eſt a ſtipulatio, ſi quis ad ea, q̄ interrogatus fuerit, non reſpondeat: b veluti, ſi quis decē aureos a te dari ſtipuleī, tu quinq; promittas, vel ꝯ: aut ſi ille purè ſtipuleī, tu ſub conditione promittas, vel cōtra: ſi modò. ſ. id exprimas, id eſt, ſicui ſub cōditione, vel in diem ſtipulanti tu reſpondeas, Præſenti die ſpondeo. Nam ſi hoc ſolum reſpōdeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem ſpopondiſſe: neq; enim neceſſe eſt, in reſpondendo eadē omnia repeti, quę ſtipulator expreſſerit. † c

Inter dominum, & ſeruū, patrem, & filium, non cōtrahitur ſtipulatio. Aretinus.

Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, q tuo iuri ſubiect⁹ eſt: vel ſi is a te ſtipuletur. d Sed ſeruus quidem non ſolùm domino ſuo obligari nō poteſt, e ſed ne quidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari poſſunt. f

Mutus & ſurdus omnino non poſſunt ſtipulationem cō trahere. Aret.

Mutum neq; ſtipulari, neq; ꝓmittere poſſe, palàm eſt: † qđ & in ſurdo receptū eſt: qa & is, q ſtipulat̄, verba ꝓmittentis: & is qui ꝓmittit, verba ſtipulantis audire debet: vnde apparet, nō de eo nos loqui, qui tardius exaudit: ſed de eo, qui omnino non audit.

Furioſus neque ſtipulari, neque aliter contrahere poteſt. Aret.

Furioſus nullum negotiū g gerere pōt: h qa nō intelligit, quod agit.

. Mutum. CASVS. Quæſiui a Iuſti. vtrū mut⁹ ſtipulari poſſet? Et rñ. dicens, q̄ mutus neq; ſtipulari poteſt, neq; ꝓmittere. & rō huius eſt: qa ſtipſo ſit vno interrogante, altero rñdente: & ſic vtroq; loquente. Idem dicit de ſurdo ꝑ defectū auditus. Qui.n. ſtipulat̄, exaudire debet ꝓmittentē: & q ꝓmittit, verba interrogantis ſimiliter exaudire debet. & hoc planū eſt. Quod tñ de illo ſurdo intelligitur, qui oīno non exaudit: & nō de illo qui tardius exaudit. Qui.n. tarde exaudit ꝓmittentē, & ſtipulantē poterit exaudire, quāquā illico. & ita ſtipulari, & ꝓmittere pōt. Itē quęſiuit a Iuſt. de furioſo, an poſſet verbalem obl'onem ꝯtrahere? & dicit q̄ non. Nullum.n. negotium furioſus rectè gerit: quia nō intelligit quod agit. Fran.

g Nullū negotiū ſ. obligatoriū. Idem in ꝓdigo, cui bonis interdictū eſt. ff. eo. de ver. obl. l. is q. qa furioſo ſimilis eſt: vt ff. de cura. furio. l. j. primo in. & ff. de regu. iur. l. furioſi. Idē in † mēte capto: vt ſ. de cur. §. j. ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de his qui oīno nihil rōnis ſapiunt: aliàs ſecus, ſecundum Ang.

h Poteſt. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS. Quæſiui a Iuſt. an pupill⁹ poſſet rectè ſtipulari? Rñ. q̄ pupillus oē negotium rectè gerit, dum

i Subaudi nec expreſſè diſpliceat: quia tūc non eſſet locus d. §. cū adijcitur. nec huic materię. Ioā. Fab.

k Niſi eſſet actum ſtipſonē nō valere niſi ſub toto: vel niſi validitas ſtipulatiōis noceret ſtipulāti, vt l. ſi decē. ff. loc. & hęc vera qñ ſtipulatio, & ſtitio ē de toto, & parte numerabili: aliàs ſi de toto integrali, & parte ꝓpria, vel ſpropria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

† Rñſio iuxta interrogata intelligi debet. Mādoſ. in xj. q. 3 j. Regu. num. 30.

Obligatio nālis inter patrē & filiū pōt cōſiſtere.

j Maximè, & ſimiles dictiōes qñ que abundāt. Mād. in Gl. Facul. §. nos qui. i ver. pſertim, ver. Q̄ hq; dictiones ꝓſertum.

† Neque enim ſtipulatio cōnci pōt niſi vtroque loquente. l. j. ff. de verbo. obli.

4 Scilicet capus pignorib⁹. Et ſi nullo modo velit conſentire, ſi fili⁹ agat & pr ſit p̄ſens: repellit̄ a iudicio: ſec⁹ ſi pr ſit abſens longa abſentia, vl̄ filius cōueniatur. Ang.

† Tu tñ intellige gl. hāc de ꝓdigo, & de mente capto, cui bonis interdictū ſit, aliog obligaretur, quibus manifeſtè, ac apertè ꝓdig⁹ eēt, ſm Bald.

Qui infanciã exceſſit, aliũ ſibi obnoxium, etiam ſine tutoris authoritate, reddere poteſt, ipſe autem obligari non poteſt.

Pupillus [a] oẽ negotiũ rectè gerit: [b] ita tñ, vtibi tutoris authoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor: veluti, ſi ipſe obliget, [b] nã aliũ ſibi obligare, ẽt ſine tutoris authoritate [c] põt. Sed quod diximus de pupillis, vtiq; de ijs verũ eſt, q iam habẽt aliquẽ intellectũ: nã ĩfans [d] & qui infantiæ proximus [e] eſt, nõ multũ [f] a furioſo diſtant: quia huiuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatẽ eorum, benignior [g] iuris interpretatio facta eſt: vt idẽ iuris habeant, [h] quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate, parents eſt impubes, [i] ne authore quidem patre [k] obligatur.

Conditio impoſſibilis vitiat ſtipulationem: conditia verò neceſſaria facit eam haberi pro pura. Ares.

Annata, conditionẽ impoſſibilẽ negatiuè conceptã, cùm potius neceſſaria, quàm impoſſibilis dicatur, ſtipulationẽ non vitiare, nec ſuſpendere, ſed puram reddere.

Si impoſſibilis cõditio obligationib. [l] adijciatur, nihil valet ſtipulatio. Impoſſibilis aũt cõditio habet, cui natura [m] impedimẽto eſt, quo minus exiſtat: veluti, ſi quis ita dixerit: Si digito cœlũ attigero, dare ſpondes? At ſi ita ſtipuletur: Si digito cœlũ non attigero, dare ſpondes? purè [n] facta obligatio intelligitur: ideoque ſtatim, [o] peti põt.

ſit. dum tamen tutoris authoritas intercedat. & hoc quando neceſſaria eſt, ſcilicet, cum ſe alteri velit obligare: alterum tamẽ ſine tutoris authoritate bene põt obligare. In verſiculo, Sed quod diximus, pone ſic caſum. Supra dictum eſt, q pupillus rectè gerit oẽ negotium: ergo cum infans ſit pupillus, omne negotium rectè geret: vel ita ſtipulari, & promittere rectè poterit, ſed non eſt ita ſimpliciter. Et ad hoc reſpõdẽs legislator dicit, qđ dictum eſt de pupillo intelligendum eſſe de eo, qui proximus eſt pubertati: & etiam de illo qui aliquem habet intellectũ. Infantes enim, & illi, qui proximi ſunt infantiæ, non multum diſtãt à furioſis: quia nullũ habẽt intellectũ. Sed deinde ſtatim corrigit iam dictum ſuũ quò ad unum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia ſunt cenſendi tanquam furioſi: ſed habent idem iuris, quod pubertati proximi, ſcilicet, q cũ tutoris authoritate ſe alijs poſſint obligare: & ſine tutoris authoritate ſibi alios obligare poſſint. Sed poteſt ne filiusfami. impubes authoritate patris ſui alteri obligari patris authoritate præcedente: ſicut poteſt pupillus tutoris authoritate? Et reſpond. quòd non. & huius ratio poteſt eſſe: qa ſi tutor malè præſtiterit authoritatem pupillo ſuo, pupillus habebit illum ſibi obligatum: nõ ſic autem filius patrem. Fran. de Are.

[a] Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt ſequitur. & eſt ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. In negotijs. Accur.

[b] Obligetur. Scilicet alijs.

[c] Authoritate. Sic ſ. de author. tut. in princi. ſic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

[d] Infans. Id eſt, vſque ad ſeptem annos: vt C. de iure delib. l. ſi. infanti. primo reſponſo.

[e] Infantiæ proximus. Id eſt, vſque ad decem annos & dimidiũ: & ſic proximus reſpicit infra: ſed cũ dico pubertati proximũ. [i] à decẽ annis & dimidio ſupra intellige. nam ſic in maſculis debet fieri dimidiatio: iñ fœminis in nono & dimidio: vt ſ. qui ex cau. ma. non lic. §. fi. & ſ. quib. mod. tut. finia. j. reſpon.

[f] Non multũ. Nã diſtat aliquantulũ, vt in hæreditate, quã tranſmittit infans: vt C. de iure delib. l. ſi infanti. §. 1. ſecus in furioſo: vt C. de cur. fur. l. fi. §. ſin autẽ. & hoc ſecundum Azo. ſed certè ſic poſſet dixiſſe: qa vnus paruus, alter magnus, alter continuum tẽpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo. diſtat in ſtipulando in hoc: qa infans ſine intellectu interdũ ſtipulatur: ſed furioſus nũquã: vt ff. rem pupil. ſal. fore. l. ſeruum pupilli. Itẽ dicit non multum, propter proximum infantiæ, qui intellectum habet: & ideo colli-

gitur ſtatim quod hic dicit. ibi, ſed in proximis. Accu.

[g] Benignior. Quam ſupra dictum eſt. Accur.

[h] Idem iuris habeant. Vt alios ſibi obligent: alijs vero non obligentur ſine tutore, vt ſ. prox. §.

[i] Impubes. Aliud ſi pubes. nam obligatur ac ſi eſſet ſui iuris: vt ff. eodẽ de verb. obliga. l. fi. §. j. niſi in duob. caſibus: vt ſ. eod. §. itẽ inutilis. diximus.

[k] Patre. Sed quæ eſt ratio de hoc ad pupillum: cum tutore authore obligetur? Reſpond. quidam, quòd ob hoc ipſum datur tutor, ſed patria poteſtas eſt ad corrigẽdum. & eſt pro eis C. de bo. quæ lib. l. fina. §. ſin autem. Vel dic q tutorem habet obligatũ, ſi malè autho tatur, patrem nõ: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. ſub hac tamen, ver. non autem hypothecã. Accurſius.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo merè obligando tractatur: ſecus ſi de mera vtilitate: quia poteſt etiam ſine patre. Si verò poteſt eſſe vtilitas. & damnum: puta quando vſusfructus, vel aliquid patri quæri poteſt, quo caſu de iure nouo pater legitimã adminiſtrationẽ habet, ſufficit ipſius authoritas nõ in alijs. vt l. ſi infanti. C. de iu. del. Au.

Si impoſſibilis. CASVS. Supra habuiſtis multa exempla inutiliũ ſtipulationum, adhuc ponitur hic vnum, ſcilicet cum impoſſibilis conditio ſtipulationi adijcitur: & appello impoſſibilẽ cõditionem, illam, ſcilicet cum natura impedimẽto eſt: vtputa hominẽ in ſtatu iſto exiſtentẽ cœlum digito tãgere: vnde iſta ſtipulatio, Promittis mihi decẽ, ſi cœlum digito tetigeris. inutilis eſt: ſed ſi negando conditionẽ impoſſibilẽ promittas aliquid alicui ſtipulãti: vt puta, Promitto tibi decem, ſi cœlum digito non tetigeris, pura eſt ſtipulatio: & quod ſtipulatur, incõtinenti peti poteſt. hoc dicit. Nota, quòd impoſſibilis conditio vitiat ſtipulationem. Franciſcus.

[l] Obligationibus. Quibuſcũque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. non ſolũ. [a] Secus eſt in vltimis voluntatib. quia tũc pro non appoſita habetur: vt ſ. de hæred. inſti. §. impoſſibilis.

[m] Cui natura. Non ita ſi verborum perplexio ſit: vt ff. de condi. inſtitu. l. ſi Titius. Ioan. contra. tunc enim quandoque non diceretur impoſſibilis, licet non poſſet exiſtere: vt ff. de verbo obliga. l. ſi Titius. ſecundũ Azo. & facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. impoſſibilium & ff. eo. l. impoſſibilis. §. j.

[n] Purè. Id eſt ſine conditione, etiam ſi dies eſſet appoſita: vt ff. eo. l. in illa ſtipulatione. §. fi.

[o] Statim. Cum ſpatio tamen, quo ſolui poſſit: vt ... e. §. fi. ff. eo. l. eum qui calẽdis. Et hoc dixi ſ. de verbo. obli. §. omnis ſtipulatio. Accur.

[f] Negotiũ hoc loco accipe p cõtractu. nam aliàs nõ oẽ negotiũ rectè gerit pupillus: cũ teſtari nõ poſſit. ſ. quibus nõ eſt permiſſum fac. teſta. §. præterea. Et quot modis negotiũ capiat. vide Mandos. in glo. Facul. §. cõũ deraunces, in ver. negotiorũ.

Proximus pubertati.

Hæreditas tranſmittitur p infantẽ, ſed nõ per furioſum.

Stipulatur quãdoque infãs, nõ autem furioſus.

Mãdos. de Ætat. mino. tit. de pueritia cap. 4. num. 35.

Filius impubes etiã cum authoritate patris non põt obligari.

[e] Quia ĩpoſſibilium nulla eſt obligatio: vt hic. & l c. ad audientiam. ſuncta gl. ſup verb. habere. poſt prin. ext. de ſpõ. & mat. Et ſi cap. vlti. cum gloſ. ſuper ver. impoſſibilis. extra de condi. appo.

[t] Et dum gloſſ. ibi ſoluit cõtrariũ de l. ſi mulierem. C. de condi. ob cauſ. eſt contraria huic gloſ. iſta tamẽ eſt verior. Nec ob. cõtra. qa cõcor. cũ hic & ibi cõditio & cauſa impoſſibilis annullet effectum: non enim ad conficiendum agit, ſed ſolum ad reuocanda mãdata. ſecdm Ioan. Fab.

Stipulationis cõtractus par-tiũ pſentiã expoſtulat: publi-ce tamen ſcripturæ partes p̄-ſentes fuiſſe enarranti vſque adeo fides adhibetur, vt niſi abſentiã allegans eam legiti-me ꝓbarit, perpetuò illi ſtet.

Item verborũ a obligatio iter abſentes b cõcepta, inutilis eſt. Sed cum hoc materiã litiũ cõtẽtioſis hoibus pſtabat, c forte poſt tẽpus d tales e allegatiões opponẽtibus, & nõ f pñtes fuiſſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos cõtẽdentibus: ideo noſtra cõſtitutio g ꝑ celeritatẽ dirimendarũ litium introducta eſt, quã ad Cæſarieñſes aduocatos ſcripſimus h: ꝑ quam diſpoſuimus, tales ſcripturas i, quæ preſto k eſſe partes indicant, omnino l eſſe credendas, niſi is, qui talibus vtitur improbis m allegationib. manifeſtiſſimis n probationibus, vel per ſcripturã o, vel per teſtes idoneos p apꝓbauerit, toto eo die, q

Item verborum CASVS. Supra dixiſtis dñe, multa exempla de inutilibus ſtipulationibus: ſed pro Deo, quid ſi inter abſentes fiat ſtipulatio, valet ne ſtipulatio? Reſpõ. quód non, ſed eſt inutilis, & hoc ſcilicet, quód ſtipulatio inter abſentes cõcepta, inutilis ſit, hoc ideo eſt: quia viam, ſiue materiam altercandi contẽtioſis hominibus præſtabat. Cum enim aliquis ab aliquo ſibi promiſſum per ſtipulationem peteret & inſtrumẽtum in quo fuit promiſſum, pro ſe produceret in medium: in huiuſmodi caſib. ſolebant promiſſores ſæpiſſimè contra ſtipulatores talib. vti allegationibus. Frater quãquam in inſtrumento contineatur, me tibi hoc, vel illud promiſiſſe: iſta tamẽ ſtipulatio nullius eſt momenti, cũ ego non eſſem præſens tali die in loco in quo conficiebatur inſtrumentum: vel etiam cum tu non eſſes præſens: & ſtipulatio inter abſentes concepta ſit inutilis. Et ideo propter celeritatem dirimendarum litium introducta fuit à domino Iuſtiniano quædam conſtitutio, quam habes C. de contrahend. & commit. ſtipula. l. optimam. quã ſcripſit ad Cæſarienſes aduocatos: in qua cautum eſt, q̃ huiuſmodi ſcripturis, quæ partes præſto fuiſſe indicant, omnimodo fides adhibeatur: niſi ille, qui talibus vtitur allegationibus, ſcilicet dicendo aliquam partium abſẽtem fuiſſe manifeſtiſſimis probationib. veluti per ſcripturã aliam, vel per teſtes idoneos, quibus nulla poſſit opponi exceptio, probauerit ſe, vel aduerſarium ſuum in alio loco fuiſſe, quam vbi inſtrumentum confectum erat. h. d. Fran.

a Item verborum. Sicut per conditionem impoſſibilem, ita per abſentiam fit inutilis ſtipulatio.

b Abſentes. Ita intellige abſẽtes, vt audire nõ poſſet: vnde ſi eſt in tecto, vel à remotis, & clamet, valet ſtipulatio, ſi ſe audiat. [a] arg. ad Syl. l. j. §. eo. [b] alias accipitur multis modis: vt ff. de verb. ſig. l. abſentem. & no. in Auth. de fideiuſſo. §. j. Sed cõtra eſt. ff. de don. inter vir. & vxo. l. ea quæ. Sed ibi interceſſerat ſtipulatio ante abſentiam, cuius verba etiam inter abſentes nunc repetuntur. item contra. ff. de pactis. l. Labeo, in prin. Sed aliud i pacto quolibet alio, quod ſine huiuſ ſolẽnitate fieri poteſt. Sed ſtipulatio nõ: vt ff. de pac. l. j. in fi. & j. de actio. §. de conſtituta. item contra. ff. de ſpon. l. iiij. & l. v. Sed poteſt dici ibi ſpeciale, vt valeant inter abſentes. Vel dic, q̃ & per ſtipulationẽ fieri poſſunt ſponſalia, & tunc inter præſentes, vt hic. item conſenſu. ſ. ſolo, poſſunt fieri ſponſalia. & tunc etiam inter abſentes: vt d. l. iiij. Accur.

[a] Sub. & ſe ſe intelligãt.
[b] Et dicit Bar. illũ dici vicinũ cuius vox audiri poteſt, ſi ex oſtio clamauerit. Aegi. Per.
Sponſalia inter abſẽtes, & præſentes fieri pñt.

ADDITIO. Et hæc vltima communiter tenet in l. j. in prin. ff. eod.

c Præſtabat. Antiquitus.

d Poſt tempus. Poſt ideo dicit: quia quãdo conuenitur poſt tempus contractus, talia opponuntur. Accur.

e Tales. Quales ſubiicit ſtatim, & non &c: Accur.

f Et non. Ecce allegationes.

g Conſtitutio. Vt C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam.

h Scripſimus. Loquitur Iuſtinianus autor illius conſtitutionis.

i Scripturas. Sed quid ſi vnus proferat inſtrumentum, in quo cõtineatur contrahentes fuiſſe præſentes Romæ tali die, alter q̃ Bonon. Dicũt quidã, q̃ neutri credit. Alij, q̃ bonus iudex debet animaduertere, cui potius credẽdũ ſit: vt ſi ſtipulator ipſo tẽpore tenebat ſcholas Bonon. ſtabitur illi inſtrumẽto, quo continetur ipſum fuiſſe Bononiæ.

Inſtrumẽta duo ſi ſint eiuſdem diei, ſed diuerſi loci, cui ſtabitur.

k Præſto. Id eſt præſentes.

l Omnino. Nota ſtandum ſcripturæ, niſi cõtra probetur. ſic C. de prob. l. cum precibus. & j. eod. §. ſi ſcriptũ. & j. tit. j. §. fi. & hoc quando formã habet publicam, aliàs ſi priuatam: ſi pro ſcribẽte, non valet: ſi contra ſcribentem, valet ſi eſt cum cauſa: vt in Authen. de iureiur. à mo. §. j. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. Accur.

Scripturæ an ſemp ſtãdũ ſit.

ADDITIO. Scilicet ſola: ſed cũ adminiculis ſic: puta ſi à tribus teſtibus ſit annotata: pro tertio tamen ſi perſona ſcribens ſit legalis, ſcriptura priuata facit ſemiplenam probationem: per Ioan. Fab. & Ang. hic.

m Improbis. Scilicet prima facie, quæ forte probæ apparebunt tandem. ſic C. de epiſ. & cler. l. omnes q. circa prin. ſecundum Ioan.

n Manifeſtiſſimis. Quia contra ſcripturam.

o Scripturam. Scilicet aliam, quod eſt melius.

p Idoneos. Omni exceptione maiores, id eſt, q̃ nulla exceptio poteſt eis opponi: vt C. de contrah. & cõ. ſtip. l. optimam. Accur.

Inſtrumẽti editio, tripliciter petitur fieri.

q Toto eo die. No. q̃ dies debet inſeri in inſtrumẽto & alia ſunt neceſſaria, vt dici in Auth. vt ꝑponatur nomen Imperatoris. & facit C. de diuer. re. l. ſi qua. Sed quomodo hoc probabitur, cũ dies inſtrumẽti non debeat exhiberi: vt ff. de edendo. l. j. § editiones? Reſpõ. tribus modis petitur inſtrumẽtum edi. Primo, vt fundet intentionẽ ex inſtrumẽto reus actoris vel reus ex inſtrumẽto actoris fundet exceptionẽ, cũ neutro caſu aduerſarius vtetur, quõ nõ debet eſſe: & tunc nulla pars inſtrumẽti debet exhiberi: vt C. de edẽ. l. fi. in fi. & C. de teſti. l. testis. Secũdo ſ. quando aduerſarius vtitur. nam tũc editur, vt videatur, an aliquid poſſit ei opponi: & tũc exhibetur, ſed ſine die, & cõſule, ne materia detur falſum fabricãdi: vt d. l. ff. de eden. l. j. §. editiones: & ff. quemadmo. teſta. aper. l. j §. j. Tertio, vt de falſo accuſet: [a] & tũc etiam cũ die, & conſule eſt exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam. & C. de fide inſtru. l. fi. Alijs autẽ modis petuntur inſtrumenta edi vel tradi per varia genera actionum: vt ff. de eden. l. quædã perſonæ ſunt. ſed dicẽt tribus modis petuntur edi. ſ. demonſtrari. Itẽ quomodo hoc eſt, quod hic probat reus, contra iuris ordinem. vt C. de eden. l. qui accuſare? Reſpo. hoc propter præſumptionẽ, quæ eſt contra eum propter ſcripturã: vt ff. de paſt. l. iuris gentium. §. quod fere. itẽ nũquid duo teſtes hoc probantes. ſ. alterum contrahentiũ abfuiſſe, ſufficiunt? Reſpon. ſic: vt ff. de teſtib. l. vbi. Sed nonne inſtrumentum vicem duorũ tenet? vt C. de fide inſtru. l. in exercendis. quare videtur, q̃ in dubio pro inſtrumento ſtetur. Sed certè non directè contradicitur inſtrumento, ſed per obliquum, ſcilicet fuiſſe in ſcriptura quadam facta Romæ, vel vt teſtis, vel vt contra-

[a] Siue criminaliter ſiue ciuiliter & contra quamcunq; partẽ inſtrumenti falſitas opponatur, ſi alio bono modo probari non poſſit: alias ſi ſa pars tantum edit, cõtra quã opponit: debet tamen ante exhibitionem accuſator ſe inſcribere ad pœnam talionis: vt per Io. Fab. & Ang. hic.

cõtrahens. Si verò contra eam directè dicitur, plures quam duo exiguntur, vt vincant ſcripturã: vt ff. de te ſtib. l. iij. ibi, alias numerus &c. Vel dicas & hic exigi tres. Sed numquid ſi aliqui teſtes dicãt pro inſtrumẽto, vel in eo ſcripti, vel nõ: tnc, vel plures erunt neceſſarij cõtra inſtrumẽtum? Rñ. ſic: quia inſtrumentum per ſe vicẽ duorũ tenet: vt dictũ eſt. Itẽ & præter ipſum ſunt ꝓbationes, vt ponis, vt ff. de pig. l. contrahẽ. Item quod dicit. eo die, idẽ dicas, ſi alio tali quod hic eſſe nõ potuit: vt ar. ĩ. de verb. ob. §. loca. Accur.

ADDITIO. Ex hac gl. nota q duo teſtes probantes per indirectum cõtra inſtrumentum, faciũt vacillare inſtrumentum: qa probant affirmatiuã: & eiꝰ vocíuiuæ magis creditẽ, quã mortuæ. Auth. ſi quis aliqd. C. de teſt. Chriſtoph.

lante, erat ſtipulatio inutilis: ita & ſeruo alio verba dicente vel filio: vt hic, & ĩ. eod. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. ſubſti. l. fi.

g Pridie. i. die præcedẽti mortẽ: vt ff. de fer. l. pridie.

h Erat. Scilicet, olim.

quo a conficiebatur inſtrumentum: ſeſe, vel aduerſarium ſuum in alijs locis eſſe. b

Actiones hodie ab hæredibus & contra hæredes initiũ capere poſſunt.

Poſt mortem ſuã dari ſibi nemo ſtipulari poterat: c non magis, quàm poſt eiꝰ mortẽ, d à quo ſtipulabatur. Ac nec is, q in alicuius pṫãte eſt, poſt mortem eius e ſtipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videreẽ. f Sed & ſiquis ita ſtipularetur, Pridie g quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare ſpondes? inutilis erat h ſtipulatio. Sed cũ, vt iam i dictum eſt, k ex cõſenſu cõtrahentiũ ſtipulationes valeãt, placuit l nobis etiã in hunc iuris articulum neceſſariã inducere emẽdationẽ, vt ſiue poſt mortẽ, ſiue pridie, quàm moriaẽ ſtipulator, ſiue pmiſſor, ſtipulatio concepta ſit, ſtipulatio valeat. m

Præpoſtera ſtipulationis conceptio inutilem minime reddit ſtipulationem.

Item ſiquis ita ſtipulatus erat, Si nauis cras n ex Aſia venerit, n hodie dare ſpõdes? inutilis erat ſtipulatio: quia præpoſterè o concepta eſt. Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendã exiſtimauerit: p nobis placuit, q & huic perfectũ robur accommodare, vt nõ ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus r valeat huiuſmodi conceptio s ſtipulationis.

Stipulatio cũ morietur pmiſſor, vel ſtipulator, vel poſt mortem tertij, valet etiã de iure veteri. Aret.

a Quo. Vel etiam alio, dummodo ſit tantum remotus locus, in quo dicit fuiſſe tempore, quo dicitur inſtrumentum fuiſſe factum, quod hic non potuit eſſe: vt ff. de verbor. obl. l. vlti. §. fin. & ĩ. de verbo. ob. §. loca. Accurſi.

b Eſſe. Id eſt, fuiſſe. ſic ĩ. de his q ſunt ſui vel alie. iur. §. in poteſtate.

c Alias, fuiſſe.

Poſt mortem. CASVS. In §. iſto recitat nobis Inſti. antiquã formam ſtipulationũ, & eã corrigit. Olim enim ita ſtatutũ q ſi aliquis ſtipulareẽ ita: Promittis mihi decem poſt mortẽ tuam? nõ valebat ſtipulatio: eo q poſt mortem ſtipulatoris, vel promiſſoris, qui quod in ſtipulationẽ deductum eſt, ſolueret, vel reciperet, ex iure vetuſtiſſimo, quod in fine huius §. corrigitur, neq; ab hæredibus, neque cõtra hæredes incipere poſſet obligatio. Similiter ſi is qui in poteſtate alicuiꝰ eſſet, vt patris, vel domini, ſtipularetur, ſibi aliqd dari poſt mortẽ patris, vel dñi, non valebat ſtipulatio olim. ſicut ſi ipſe pater, vel dominus ſtipulareẽ aliqd poſt mortem ſuã ſibi dari: quia filius, vel ſeruus voce patris, vel dñi loqui videẽ. Similiter ſiquis olim ita ſtipularetur. Pridie quam moriar: vel Pridie quã morieris, promittis mihi decem? non valebat ſtipulatio. Sed demũ iam dicta corrigit Iuſtin. dicens, q cum ſtipulationes valeant, quæ conſenſu cõtrahentiũ ſunt conceptæ: ſibi placuit hũc iuris articulũ emẽdare, ſtatuens, vt ſiue poſt mortẽ, ſeu pridie quã moriatur, fuerit quis ſtipulatus aliquid ſibi dari, vel promiſit aliquid ſe daturum, valeat ſtipulatio. h. d. Fran.

d Addas quod iure ff. aliqui ſupuacanea eſſet correctio. l. fi. C. de cõtrah. & cõmit. ſtip. Nec huic obſtabit l. quodcũque. §. nõ ſolum. ff. eod. quoniã loquitur in ſtipulatiõe, cum moriar. de qua in ſequen. §.

c Nemo ſtipulari poterat. Scilicet iure vetuſtiſſimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §.

d Non magis. Quia nec hæc valebat. Accur.

e Eius. Scilicet patris, vel domini.

f Videretur. Vnde ſicut patre, vel domino ſic ſtipulante, erat ſtipulatio inutilis

i Sed cum vt iam. Nunc corrigitur.

k Dictum eſt. Sic ĩ. de verb. obliga. §. ſed hæc.

l Placuit. Vt C. de contrah. & com. ſtip. l. ſcrupuloſam.

ADDITIO. Et ſic q ſi conſtat de mente cõtrahentiũ, ſcḋm eam fit interpretatio, etiam in his, quæ ſtricti iuris ſũt. quod facit, vt ſtatutum recipiat interpretationẽ extenſiuam & actiuam: ſi ſic conſtet de mente ſtatuentiũ, alias ſecus. vt per Ang. hic.

m Valeat. Scilicet ſtatim: efficax autem erit poſt mortem, vñ ab hærede, & contra hæredem incipient actiones hodie, quod olim non erat: vt C. de Act. ab hær. & cõtra hære. l. 1.

n Alias, non eſt, cras. Et ſane Anto. Auguſt. emendatio. l. j. c. ix. tractãs de interpunctionibus huius loci, non addit eã dictionẽ: admonet tamen eam haberi in græcis Inſtitutionibus Theophili.

Itẽ ſiquis. CASVS. Supra vidimus ſtipulationem vnam, quæ olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum caſum, in quo olim erat ſtipulatio inutilis, hodie tamẽ vtilis eſt. Olim enim ſi aliquis ſtipulabaẽ ita. Si nauis venerit ex Aſia, hodie dare ſpõdes? inutilis erat talis ſtipulatio propter præpoſterationem. Innuitur enim in iſta ſtipulatione, q datio euentũ conditionis debeat præcedere. Sed cum præpoſteram ſtipulationẽ in dotibus non exiſtimauerit reijciendam, placuit Iuſtin. & huic ſtipulationi non obſtante præpoſteratione perfectum robur accommodare: vt non ſolum in dotibus, ſed & in alijs valeat ſtipulatio præpoſtera, & præpoſtere cõcepta. h. d. Franc. de Are.

n Venerit. Poſt hoc verbum venerit, eſt punctum: & ſubaudi quandoque, vel vſque ad annum. ſi autem eſſet poſt illam dictionem hodie, nõ eſſet ſtipulatio inutilis etiam iure veteri, ſed vtilis & conditionalis: vt ĩ. de verb. oblig. §. ſub conditione.

Dupliciter litera exponit.

o Præpoſtere. Primo enim debet venire nauis ſecundum naturam conditionalis ſtipulationis, vel conditionis, quam dari hodie.

p Exiſtimauerit. Scilicet cum ita ſtipulabatur mulier, ſi ſine liberis deceſſeris, pmittis mihi dotẽ reddere, vt de ea poſſim teſtari? cum prius teſtari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt C. de rei. dot. l. ſi mulier. vel dic ſecundum Ioã. cum ſtipulatur maritus ſic, Si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & poſtea dare debebat.

q Placuit. Vt C. de teſtibus. l. præpoſteri.

r In omnibus. Scilicet obligationibus.

s Conceptio. Exactio tamẽ fit poſt cõditionem exiſtentem

Ordo ſcripturæ attendendus non eſt.

ſtentem: vt C. de teſt. l. præpoſteri. in fi. & facit ad hoc §. ſ. quod non ſit curandus ordo ſcripturæ. ff. de pec. lega. l. quidā. in fi. & glo. fi. & I. de leg. §. ante. & ff. de ſoln. l. nec enim.

Ita autē côcepta. CASVS. Supra dictū eſt, quod huiuſmodi ſtipulatio, Promittis mihi x. poſt mortē? inutilis erat olim: hodie tamē vtilis eſt. Sed quid dices de iſta ſtipulatione, Cū moriar, dare ſpondes? Et reſpō. Iuſti. dicēs, quod olim huiuſmodi ſtipulatio vtilis erat, & hodie etiā vtilis eſt. Itē ſi quis ita ſtipuletur, Promittis mihi x. poſt mortē Titij? bene valet ſtipulatio huiuſmodi. & h. d. Franc.

Ita autē côcepta ſtipulatio, veluti, ſi Titius dicat, Cùm moriar, dare ſpondes? vel Cùm morieris? & apud veteres vtilis erat, a & nunc valet. Itē poſt mortem alterius b rectè ſtipulamur.

Verbum promiſiſſe in ſcriptis repertum, importat ſtipulationem, Aret.

Annota, Ea eſt ratio, nā oīa ſolenniter acta p̄ſumuntur.

Si ſcriptū c in inſtrumēto fuerit p̄miſiſſe aliquē: perinde d habetꝰ, atq; ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit. †

Si plures res deducantur in ſtipulationē, & ſimpliciter reſpondet promiſſor, ad oēs tenetur: aliàs ad eas tantùm, ī quibus reſpondet. Areti.

Annota, Tot ineſſe ſtipulationes, quot res in ſtipulationem deductæ.

Quoties † plures res vna ſtipulatione comprehendunt: ſiquidē promiſſor ſimpliciter reſpōdeat. Dare ſpōdeo: pp oēs tenetꝰ. Si verò vnā ex his, vł quaſdā daturū ſe ſpopōderit: e obligatio in his pro quib. ſpopōderit, cōtrahitꝰ. f Ex plurib. enim ſtipulationibus vna, vel q̄dā videntꝰ eſſe pfectæ. Singulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpōdere debemus. g

a Vtilis erat. Vt ff. de bo. au. iudicis poſſ. l. hæreditatū. Accurſius.

b Alterius. Scilicet, tertij.

Si ſcriptum fuerit. CASVS. Scriptū fuerat in quodam inſtrumēto Petrū promiſiſſe Titio centū: poſtmodū Titio centum illa petenti prætextu illius inſtrumenti, Petrus opponit in hūc modum. Frater quanquā contineatur in inſtrumēto me tibi p̄miſiſſe centū, tñ continetur ibi, quod interrogatio p̄miſſionem non præceſſerit: vnde cū non valeat promiſſio in ſtipulatione, niſi interrogatio præcedat: nō poteris per illud inſtrumentum ad illa cētum agere. Quæſiui ergo a Iuſti. in iſto caſu quid iuris? & reſp. dñs Iuſti. quod ſi ſcriptū fuerit in inſtrumento quempiā aliquid promiſiſſe: perinde habetur. acſi interrogatione præcedente promiſſio facta eſſet. Cum enim in inſtrumento contineatur ipſum promiſiſſe, videtur omnia ſolenniter acta. & hoc dicit. Franc.

c Si ſcriptum. Nunquid idē ſit, ſi teſtes dicāt aliquē promiſiſſe: vt etiam tunc intelligatur præceſſiſſe interrogatio? Videtur quod ſic: vt C. de fide inſtr. l. in exercendis. Sed tñ cōtradico: vt C. de vſur. l. j. in glo. pe. Et eſt ratio ſm Ioan. quia teſtes nō ſic in iure inſtructi ſunt vt inſtrumenta quæ ī iuriſperitis fiunt. Accur.

d Perinde. Niſi contra probetur: et ff. de pact. l. iuriſgentium. §. quod fere.

Quoties plures res. CASVS Quidam ſtipulatus eſt tibi dari plures res, v. gratia, Codicem, Digeſtum, & Inſtituta. Quæritur verū valet talis ſtipulatio? Et reſpon. quod ſi reſpōdeat promiſſor, Promitto: omnia videtur promiſiſſe. Si autem reſpondeat, Inſtituta promitto: pro ſolis Inſtitutis contrahitur obligatio. Singulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpōdere debemus. hoc dicit. Fran. de Areti.

e Spoponderit. Aliàs reſpondeat.

f Contrahitur. Imò videtur non valere, cū ſit diuerſitas in reſpondendo: vt I. eod. §. præterea. Sed diſtingue, vt ibi diximus.

† Atque id quidē in dubio p̄ſumitꝰ: admittitꝰ, tñ probatio in contrariū. l. in ſ. ſ genitum. §. quod ferè. ff. de pa.

† Facit ad hūc §. c. præterea. cū glo. ij. ibi itē ar. extra de verb. ſignifi.

• Nam ſæpe teſtes ſunt iuris periti, tabelliones nō: dic ergo quod id puenit ex ratiōe intellectus: quia ita cōceptꝰ intellectus iudicat in inſtrumēto ſed teſtes nō audiūt ſuper eo, quod percipiūt ratione intellectus, ſed ſuper eo, quod percipiūt ſenſu corporeo ad extra declarato.

g Reſpondere debemus. Si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemus tantū in his, in quibus reſpōdemꝰ, vt hic. Item & ſufficit ſimplex reſponſio, vt diximus, cū æquiparetur ei, quādo ad omnes reſpondet. ff. de verb. obl. l. Titia. §. idē reſpōdit. & I. eo §. præterea.

Vt alteri detur, vel fiat, ſtipulari nō poſſum, quādoquidē alteri acquiri, noſtra minimè intereſt: pœnam tamen, ſi promiſſa non præſtantur, ſtipulari nobis nō prohibemur.

Alteri h ſtipulari, vt ſuprà dictū eſt, i nemo † pōt. Inuentę enim ſunt huiuſmodi ſtipulationes, vel obligationes ad hoc, vt vnuſquiſq; adquirat ſibi, quod ſua intereſt. Cæ-

Alteri ſtipulari. CASVS. Supra dictum eſt, quod nemo poteſt alteri ſtipulari, eò quod inuentæ ſunt huiuſmodi obligationes ad hoc, vt vnuſquiſq; ſibi acquirat, quod ſua intereſt: ſed non intereſt ſtipulatoris, quod aliquid alteri detur. Sed ponamꝰ, quòd aliquis velit alteri aliquid ſtipulari qualiter poterit. hoc facere? Et reſpō. quod pœnā debet ſtipulari, videlicet ſic, niſi ita factū ſit, vt comprehēſum eſt in ſtipulatione. verbi gratia. Promittis Titio decem? promitto. & niſi illa decem dederis, promittis mihi viginti? Pœna autem adiecta in ſecūda ſtipulatione nō facit primam ſtipulationem, quę primo erat inualida, valere: ſed metu pœnę, quod in prima ſtipulatione cōtentū eſt ſoluit. Niſi enim dederit decē in prima ſtipulatione contenta, committitur illa ſtipulatio. ſ. in viginti. Cum autem quis ſtipulatur pœnam. non inſpicitur quid interſit ſtipulatoris, ſed quæ ſit quantitas in cōditione ſtipulationis, quā ſic intelligunt quidam, quod pœna non excedat duplum. Alij autem dicūt, quòd nō debet excedere quadruplum. Dominus autem Guido ſic diſtinguit, Cū autē pœna interponitur, aut interponitur p verba quantitatē deſignantia, cuiuſmodi ſunt duplum, triplum, quadruplū: & talis pœna nō debet excedere quadruplum, aut per verba deſignantia qualitatem: & tunc quantacunque fuerit quātitas etiam in centuplum, bene valet ſtipulatio. h. d. Frāc.

h Alteri. Sic ff. de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. Accurſius.

i Vt ſupradictum eſt. Supra, eo §. ſiquis alij. hoc tamē fallit in multis caſibus, vt ibi diximus. Et nota quod hic tribus modis alteri ſtipulamur. Nā interdū directā acquirimus actionē, ſubaudi alteri ſtipulādo, vt ſi filius patri, ſeruus domino. & contra: vt I. eo. §. ſiquis alij. & §. ei vero qui. quandoq; vtilem: vt tutor pupillo. & in ſimilibus ratiōe officij, vt ſeruus publicus: vt ff. de conſti. pecu. l. cū qui. § pecul. & ff. rem pup. ſaluam fore. l. iiij. Interdū nullam, & tūc neceſſaria eſt pœna, vt hic dicitur. Itē no. quòd hoc vltimo caſu verba ſtipulationis, & ſortis, & pœnæ, poſſunt formari tribus modis. Aut. n. ſic dico, Promittis mihi, quòd dabis illi. & eodē modo pœnam? Aut ſic, Promittis illi, quod dabis ei, & eodē modo pœnā? Et in his duobus caſibus nō valet, neq; ſortis, neque pœnæ promiſſio. Sed aliud, quādo deberet vtilis vel directa acquiri. vt in pri-

† Hūc locū intellige, ac limita vt per Barto. ac glo. in l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipulatio. ff. de verb. obl. & vide Angel. in §. ſed & ſi quis. j. e.

Stipulando alteri quādoq; ſibi actionē quærimus, quādoq; non

Stipulatio alteri facta poteſt trib. modis formari.

in primis duob. caſibus, vt ff. de ꝯſti. pec. l. cum qui. §. ſi actori. & §. iulianus. & hic. Aut ſic. Promittis mihi, q dabis illi t aut pœnam tñ mihi ſtipulor: qa & tūc habet locum quod hic dr. Aut quarto modo dico. Promittis, q dabis mihi recipienti nomine eius t quo caſu valet vtrúque t & ego illi cedam, cuius nomine ſtipulatus ſum. vt ff. manda. l. ſi procuratorē. §. finali.

ADDITIO. Et hoc verū, ſiue ſim ꝓcurator habēs mādatū, ſiue negotiorū geſtor, ſiue ſaltē ɠhabis, vt mihi acq̄rā, & poſtea cedā, ſicut ꝓcurator cum ratihabitione &c. vt l. fina. C. ad Maced. & l. ſi ego. ff. de nego. geſt. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

a Etiam ei. Scilicet ſtipulanti, cuius tñ non intereſt dari ei, cui fuit ſtipulatus, nec mirum, quia ſibi fuit ſtipulatus pœnam, vt modo diximus, & facit ff. de recept. arbitr. l. cū pœna. Sed contra. ff. de recept. arbi. l. aducrſus. §. ſed ſi cum. Sed ibi non directo contra arbitrium itur t & ideo inſpicitur an interſit etiam in pœna: cum ad ea quæ frequenter accidunt iura ſe releuant: vt ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. ſi quis in ius voca. l. ij. §. ſi. in gl. interſit. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduerſarij non intererat: & ita per obliquum illa ratio redditur.

b Pœnam. n. cū ſtipulaſ. no. q cautè ponit, ſtipulaſ: nā ſecus eſt, cū paciſcif tñ cū pœna ex nudo pacto & incōtinenti appoſito, ſicut vſura, nō poſſit peti: vt ff. de ſer. expor. l. ſeruus. in gl. j. & C. de vſuris. l. iij.

c Quæ ſit quantitas. i. quæ ſit quātitas, & quæ ſit cōditio. Inſpicif conditio, vtrum ſit poſſibilis, vel ꝓbabilis, vel non, vt ſ. eo. §. ſi impoſſibilis. & j̄. eo. §. quod turpi. Quantitas verò q ſit inſpicitur, vt quantacunq; ſit, petaſ certi ꝯdictione, ſi eſt certa: alias ſi ſtiplo eſt incerta, actione ex ſtipulatu: vt hic & ſ. de verb. obli. in prin. Iſta. n. nomina, quis, & quæ, ſubſtantiæ ſunt ſignificatiua, non quantitatis. ſ. certæ, vel taxatæ, vel taxandæ: & hoc ſecundum Azonem. Sed contra eſt, vt j̄. de actio. §. omnes. Solue vt ibi. t Item contra. ff. de euic. l. ſi dictum. in prin. Sed ibi ſic agebatur. Item contra. C. de ſponſa. l. mulier. §. quæ omnia. Sed illud fauore matrimonij: ne in infinitum pœna excedat. C. de inuti. ſtipu. l. ij. Alij, vt M. dicunt vſque ad duplū: & in hoc ꝯſideratur hic quātitas vt duplū nō excedat ſm eum: vt C. de ſen. quę pro eo qđ intereſt. l. j. Alij, vt Ioan. diſtinguunt inter eū, qui ſcienter ꝓmiſit vltra duplū, cū ſciat ſe nō teneri, vt ille teneatur t alias nō: vt ff. ſi quis cau. l. ſed ſi quis. §. ſi. Alij dicūt vſq; ad quadruplū ſemper extēdi, & nō plus: vt j̄. de act. §. omnes. prima verior eſt. Accur. ADDITIO.

Cui nō poſſit adijci pœna. vide hic p Ange. ex ſnia Iac. But. Bar. & Ioā. And. l. j. co. ad me di. verſ. ſo let eē du.

Rō qa hic deeſt cauſa finalis ob quā modꝰ ſtipſonis adhibēdꝰ eſt: qa qs ſtipulaſ qđ ſua intereſt. Ang. Per.

Pœna ex pacto nō pōt peti.

Quis & qua, ſubſtātiam ſignificāt.

a Dic q ibi loquitur in pœna legali, q nō excedit quadruplū. ſed nos loqmur ſ pœna cōuētionali, q̄ pōt excedere quadruplū ex diſpoſitione ꝯhentiū. mitiꝰ eñs agiſ cū lege, quam cū hoīe: vt l. ſi cū dies. §. ſi. & l. ſequ. ff. de arb. Chriſto.

terū ſi alij deſ, nihil intereſt ſtipulatoris. Planè ſi quis velit hoc facere: pœnam ſtipulari cōueniet: vt niſi ita factū ſit, vt eſt cōprehenſum, cōmittaſ pœnæ ſtipulatio etiā ei, a cuius nihil intereſt. Pœnā. n. cum ſtipulatur b quis, non illud inſpicitur, qđ interſit eius: ſed quæ ſit quantitas c in cōditione ſtipulationis. d † Ergo ſi quis ita ſtipuleſ, Titio dari e nihil agit. Sed ſi adiecerit pœnam, Niſi dederis, tot aureos dare ſpondes? f tunc cōmittitur ſtipulatio. g

Quoties noſtra intereſt extraneo dari, toties & ſtipulari poſſumus.

Sed & ſi quis ſtipuleſ alij, cū eiꝰ h intereſſet: † placuit ſtipulationem valere. Nā ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſerit i adminiſtrationē cōtutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore: qm̄ intereſt ſtipulatoris fieri, quod ſtipulatus eſt, (cùm obligatus futurus ſit pupillo, ſi malè res geſſerit) tenet obligatio. k Ergo & ſi quis ꝓcuratori ſuo dari ſtipulatus ſit: ſtipulatio vires l habebit.

Et ſi creditori ſuo qs ſtipulatꝰ ſit, qđ ſua intereſt, m ne forte vel pœna cōmittaſ, vel ꝑdia diſtrahātur, quæ pignori data n erant: valet ſtipulatio. o

Promiſſio facti alieni non valet, niſi appoſita ſit pœna. Areti.

Verſa vice, p q aliū facturum promiſit: videtur in ea eſſe cauſa, vt nō teneatur, niſi pœnam q

Quæ procedit, vbi datio quantitatis nō eſt in obligōne t vt quia promittis daturum te centum Titio, ad ea. n. agere non poſſum t & ſic facti obligationi pœna cenſetur appoſita, ſm Ioan. Fab. & Ang. hic.

d In cōditione ſtipſonis. i. in pœnali ſtipſone q eſt conditionalis. ſ. ſi nō pateat ꝓmiſſor ꝑ principali ꝓmiſſioni. Accurſius.

e Titio dari. Vt ꝓmittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio t Accur. Flo.

f Spondes. ſ. mihi: alias non valet hoc, vt modo diximus. Accurſius.

g Cōmittitur ſtipulatio. ſ. pœnæ cōdāte, nō aūt illa inutilis efficitur vtilis, ſed pœnæ metu, & illi ſtatut t vt ſ. alias. C. de atōctr. l. j. Accurſius.

Sed & ſi quis. CASVS. Supra dictum eſt, quod nemo pōt alteri ſtipulari: vnde quæritur, qualiter hoc eſt intelligēdū? Et dicit Imperator, q hoc eſt ſic intelligendum: niſi interſit eius qui ſtipulaſ. Nam ſi tutor, q tutelam pupilli ſui cœpit miniſtrare, ceſſerit adminiſtrationē cōtutori ſuo: bñ poterit a cōtutore ſtipulari rē pupilli ſaluā fore, & alteri ſtipulari, cū eius interſit: eo, q ſi male adminiſtrauerit cōtutor tutelā, hēret pupillꝰ tutorē, q primo adminiſtrauit, ſibi obligatū. Et eadē rōne poterit aliqs aliqd ſtipulari ꝓcuratori, qui aliqd certa die a dño ſuo ꝓmiſit ſub pœna, ne pœna cōmittaſ, vel creditori ſuo, ne pignora ſua diſtrahanſ. h. d. Frā.

h Eius. Scilicet ſtipulantis.

i Ceſſerit. Sic ſ. de ſatiſda. tuto. §. ij. alias iij.

k Tenet obligatio. Nā vtilis actio pupillo datur: vt ff. de mag. conue. l. j. §. pen. Item ipſi ſtipulanti directa acquiritur, vt hic dicitur.

l Habebit vires. Intereſt enim mea ꝓcuratori meo ſolui, q in rem meam expendit: vt j̄. manda. §. j. ver ſic. tua gratia & mandantis.

m Quod ſua intereſt. Quod, id eſt, quia.

n Data. Ab iſto, qui nunc ſtipulatur.

o Valet ſtipſo. nō vt ꝓcuratori, vel credit. actio cōperat: ſed q ſtipulatꝰ eſt, aget actione ex ſtipulatu ad intereſſe quātū ſua intereſt creditori, vel ꝓcur. fuiſſe ſolutū: vt C. de inut. ſti. l. ſi. & ff. de ver. obl. l. liber hō. §. ſi. & C. de do. l. cū res. Vel ſm nos aget certi ꝯdi. ad intereſſe quod ꝓbauimus. ſ. de verb. obli. in prin. Accu.

Verſa vice. CASVS. Supra dictū eſt, q ſi aliqs alteri ſtipuleſ, nō valet ſtipſo, niſi fuerit ſtipulaſ ſic, ſi ita nō factū fuerit, vt in ſtipſone cōprehenſum eſt, in caſu ꝯtro. Nā ſi aliquis ꝓmiſerit alium aliquid facturum, & ſtipulari: non valet promiſſio, niſi pœnam ꝓmiſerit, ſi illud non fecerit alius. h. d. Franc.

p Verſa vice. Ad ſuperiorem §. alteri.

q Pœnam. Sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit ſ. eo. l. ſi quis alium.

Item

c Item nemo. CASVS. Aliquis promiſit tibi fru ctum fundi in futurum, valet ne huiuſmodi ſtipulatio? Et reſpon. Iuſtinia. q non. Nemo. n. rē ſuam futuram, in eum caſum quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur. hoc dicit. Franciſcus.

ibid. & l. ſi plagij. Idem dico, & ſi ſub ↄdōne turpi, vt hic. Aut ſi honeſtū ꝓmittat, ſed tñ turpiter, vt dare decē, ſed p metum vel p dolū, tūc valet quidē ꝓmiſſio facta, ſed exceptione eliditur vt C. de inuti. ſtip. l. dolo. niſi in caſu, vbi ipſo iure nō valet ꝓmiſſio facta p metū: vt ff. qđ met. cau. l. ſi mulier. §. dos. ſecūdū Ioan.

ipſe promiſerit.

Nemo poteſt ſtipulari rem ſuam. Aret.

Item nemo rem ſuam futuram, a in eum caſum, quo ſua ſit, b vtiliter ſtipulatur. c

Inutilis eſt ſtipulatio ſi in re, q̄ in ſtipulationem deducitur, diſſenſus verſetur.

Si de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia ꝓmiſſor: perinde nulla ↄhit oblō, acſi ad interrogatum rñſum nō eſſet: veluti ſi hominē Stichū a te quis ſtipulatus fuerit, tu de Pamphilo ſenſeris, quē Stichū vocari credideris. d

Stipulatio turpis, vel ex turpi cauſa deſcendens, non valet. Aret.

Quod turpi ex cauſa ꝓmiſſum eſt, e veluti ſi quis homicidiū, vel ſacrilegium ſe facturum promittat, non valet. f

Stipulatio conditionalis trāſit ad hæredes ſtipulatoris, & promiſſoris. Areti.

Cùm quis ſub aliqua cōditione ſtipulatus fuerit, licet ante conditionē deceſſerit, poſtea exiſtente conditione heres eius agere pōt. g Idem eſt & ex promiſſoris parte.

Qui promittit certo tēpore dare: nō pōt conueniri, niſi totus terminus ſit elapſus.

Qui hoc anno, h aut hoc mēſe dari ſtipulatus eſt, niſi omnibus partib. anni, vel menſis præteritis, i nō rectè l petet.

Promiſſori datur tēpus habile ad ſoluendum. Areti.

Si fundum dari ſtipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, niſi tantum ſpatium ptererierit, quo traditio fieri

a Futuram. Vt partum ancillæ, vel fœtum animaliū ſuorum, quæ ſua futura ſunt, vt ſ. de re. diui. §. item ea. Item multò magis ſi ſtipuletur rem, quæ nunc eſt ſua, vt ſ. eodem. §. j.

b Quo ſua ſit. Hoc ideo, quia in eo caſu quo ſua futura non eſt, valet ſtipulatio. ff. de verbo. obliga. l. ſi rem meam. Accu.

c Stipulatur. Scilicet dari. & rō, quia quod ſuum eſt, amplius ſuum fieri non pōt: vt j. de act. §. ſic itaque. reſtitui tñ poſſum ſtipulari: vt ff. de verb. obli. l. nemo. j. reſpon. & ff. de vſufructu, quemadmodum cau. l. j. §. ſed quod diximus.

Si de alia. CASVS. Stipulatus fui a Titio in hunc modū, Promittis mihi animal? intelligens de equo, & ipſe reſpon. Promitto, intelligens de aſino. valetne ſtipulatio? Et rñ. do. Iuſtin. quod non. Cum. n. de vna te ſenſerit ſtipulator, & de alia promiſſor perinde non valet ſtipulatio, acſi ad interrogatum reſponſum non eſſet: & hoc dicit. Et iſtum §. bene intellige, niſi diuerſitas illa placeat ſtipulatori: quia ſi ſic, bene valet ſtipulatio. h. d. Franc.

d Credideris. Hoc eſt verum, qñ certum eſt eos diſſenſiſſe, vt ff. de ver. obl. l. cōtinuus. §. j. aliàs aūt ſi poteſt ſm vtriuſq; intellectum valere, valet ſm intellectum ꝓmiſſoris: vt ff. de verb. obli. l. qui ex plurib. & l. ſtipulatio iſta. §. cum qui. i Nec obeſt quod dr̄ minorem præſtari debere: vt ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. ſcio. quia minor eſt, quam dare vult promiſſor: vt j. de act. §. præterea. Si autem ſecundum vnius intellectum tantum valere pōt, ſm eius intellectum valet. vt hodie dare mihi Bononiæ decem promittis? ſi. n. de hac Bononia in qua ſumus intelligatur, valet, alias non: vt j. de verb. obli. l. quoties in ſtipulationibus. & de reb. dub. l. quoties. ij.

e Quod turpi. CASVS. Stipulatus fui ſic, Promittis mihi decē, ſi Titiū occidero, vel ſi furtū fecero? valetne hmōi ſtipulatio? rñd. q non. Quod. n. ex turpi cauſa ꝓmiſſum eſt &c. Franc.

e Promiſſum eſt. Siue dicam, Promittis homicidiū facere? ſiue dicam, Promitto decem, qa ꝓmittis facere homicidium: vt ff. de verb. obl. l. generaliter.

f Non valet. Huiuſmodi. n. conditiones turpes, impoſſibiles præſumuntur inter: vt ff. de cōdi. inſti. l. ſi filius. vnde nō valet ſtipulatio. vt ſ. eo. §. ſi impoſſibilis. Circa quod tñ dic, q aut ipſum quod ꝓmittitur, eſt turpe, vt facere homicidium: & tunc non valet. nec ēt pœna appoſita, vt ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. ve

Cū qt. CASVS. Stipulat⁹ fui a Titio dari mihi decē, ſub aliqua ↄdōne. aſt, quā exiſteret ↄdō, deceſſit: poſtmodū exiſtente ↄdōne, quæritur vtrū me⁹ hæres agere poſſit ex iſta ſtipulone? Et rñd. Iuſti. quod ſic. Eodē modo, ſi me ſtipulatore viuēte demum aſt ↄdōnis euētū decedat ꝓmiſſor poſtmodum ſi exiſtat cōditio, poterit agere ↄ hæredes promiſſoris. Fran.

g Agere poteſt. Hoc in contractib⁹. vt hic, & ī. de verb. obli. §. ex conditionali. aliud ī relictis. vt C. de cadu. tol. §. ſin autem aliquid. & ff. de manu. teſt. l. ſi ita ſcriptum fuerit. in fine legis. Et facit ad hunc §. ff. de periculo & commo. rei ven. l. neceſſario. §. quod ſi pendente. j. reſpon.

Qui hoc anno. CASVS. Stipulat⁹ fui a te dari mihi decē hoc anno, vel hoc mēſe, quæritur qñ poſſim iſta decē petere? Et rñ. Imper. q oibus partib. anni vel mēſis præteritis poſſum petere. aliud autem eſt, ſi ſtipulatus fui mihi dari aliquod annuum, quia tunc in principio anni poteſt peti. h. d. Fran. de Are.

h Qui hoc anno. i. qui ſtipulatus eſt his verbis. Promittis hoc anno vel hoc menſe. Et nota q iſte §. eſt lex. ff. de ver. obl. & incipit. Qui hoc anno. Accur.

i Præteritis. i. elapſis. ſed ſecus eſt in relictis fauore vltimæ voluntatis. nam in capite anni pſtatio fit: vt C. qñ di. leg. ced. l. j. vel diſtingue, aut ꝓmittit p hæc verba, hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit ſolutio: vt hic, & ff. de ver. obl. l. q hoc anno. & l. eū qui certarū. Aut annuū, & tunc in capite anni fit ſolutio, ſiue legatum ſit, ſiue in ↄtractu fiat ꝓmiſſio ſm Io. & B. vt ff. de cōdi. & demōſt. l. ſi in annos. & ff. qñ di. leg. ced. l. nec ſemel. Vnde verſus. Annua ſi debes, tunc inſpicies caput anni: Anno ſi debes, tu fine teneberis anni. Sed quid ſi vſque ad forum tem ꝓmiſeris? Videmr q ſtatim incœpto foro poſſit agi: vt ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

ADDITIO. Et hanc ap. Ang. hic, pp dictionem vſque, quæ de proprio ſignificato excludit: vt l. j. ff. de pig. act. ſecundum Ang.

Si fundum. CASVS. Promiſi fundū & hoīem puta, verū ex ea incontinēti poſſim agere? Et reſp. Iuſti. q nō. niſi tantum tempus præterierit, quo traditio fieri poſſit. & h. d. Super aūt iſto tit. ſolebat aliquādo a quibuſdā fieri tale quære: quare apud antiquos iſta ſtipulatio, ꝓmittis mihi pridie quā moriar, erat inutilis, hæc aūt, Promittis mihi

i Niſi fauorabilis eſſet ſecūdū ſtipulatorē interpretari. l. i. ambiguo. ff. de reg. iu.

• Vel per iodi. officium reſcindit. l. ſi dolo. C. de inutil. ſtip. & l. interpoſitas. C. de tranſ. l. ſi. §. j. ff. qđ met. cauſ. qđ hr̄ in l. eleganter. ff. de dol.

l Nota quia hoc tps fauore promiſſoris, vñ debet interpretari in eius fauorem, vt demū anno finito teneatur, ſecus ſi dixiſſet annū proximo qa hoc tēpus eſſ appoſitum fauore ſtipulatoris. Ægi. Per.

Stipulatio an vitietur pp turpitudinem.

Solutio qñ fiet ſi hoc anno promiſſum ſit.

mihi x. cum moriar, apud antiquos erat vtilis? quidā iſtud quare reputāt ꝑ triuia, cū ius antiquū hodie ſit correctū. ſic th reſpōdetur. Incertior eſt dies mortem præcedens, quā dies morti dicatus, vt in plurib. & ꝑ per oratorē incertitudinē dies ꝓxima morti diceba tur apud antiquos ſtipulatione in diem ꝓximā mortis: nō ſic aūt in diē mortis. Franc.

a Fieri poſſit. Cum commodo promiſſionis: vt ff. de verb. ſi. l. nepos proculo. nec tamen omniū expectatur, licet prius nō poſſit ſoluere: vt ff. de verb. obli. l. continuus. § illud. Item & ſi incōtinenti poteſt, nō tamē id ſtatim exigetur: vt ff. de ſol. l. quod diximus. Quoddā ergo tempus mediū eligimus. ſ. x. dierū, ſecūdum quoſdam: vt ff. de conſtit. pe. l. promiſſor. vel die arbitrio iudicis. cū lege nō ſit determinatū: vt ff. de iur. delib. l. j. in fi. qui iudex ſtatuet tēpus quoddā, nec nimium, nec modicum: ut ff. de ſol. l. ratū. & rē ra. ha. l. quo enim §. j. & ĩ. de offi. iud. j. rh. Item nunquid idem in quātitatibus, quod in ſpeciebus hic dicitur? Reſp. non, imo tempore tanto quantum iudicatis datur, expectatur: vt ff. de iudic. l. ſi debitori. ſ. quatuor menſiū: vt C. de vſur. rei iudica. l. ij. ſecundum quoſdam. vel verius die: vt no. ĩ. de ver. obliga. §. omnis. in glo. j. ſtatim &c.

a Promiſſor an ſtatim conuentus poſſit.

b Quibus pendentibus capi poteſt, niſi ſatisfaciat, quod aduenienti termino ſatisfaciet: nec intentum compēſare, vel aliqd opponere reponere, qūm tale tēpus miſerationis cauſa cōceditur ſecūdum Ang.

poſſit. a

TITVLVS XXI.

DE FIDEIVSſoribus.

Quandoquidem nō ſemper ei qui ꝓmittit tutum eſt credere, cautius erit alium aſſumere, qui obligationem illā ī ſe recipiat promiſſore quoq; remanente obligato, quē fideiuſſorem à fide promiſſa appellamus, qui quidē cuiuis obligationi vtcunque cōtractæ, etiam ſi naturalis tātùm ſit, accedere poteſt.

PRo eo, qui ꝓmittit, b ſolēt alij obligari, qui fideiuſſores appellant: quos homines c accipere ſolent, d dum curant, vt diligentius ſibi cautum ſit. e

Omni obligationi accedere pōt fideiuſſor, & ciuili tantùm: & naturali tātùm: & non tātùm pro homine libero, ſed etiā pro ſeruo. Areti.

In oībus aūt obligationib. f adſumi pñt. ſ. ſiue re, ſiue verbis, ſiue lrīs, ſiue cōſēſu g cōtractę fuerint. At nec h illud qdē īntereſt, vtrū ciuilis, i an naturalis k ſit obligatio, cui l adijcit̄ fideiuſſor: adeò m qdē, vt ꝓ ſeruo n quoq; obliget̄, o ſiue extraneus ſit, qui fideiuſſorem à ſeruo accipiat,

ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cū fideiuſſoribus, ſed plenior cū pignoribus, ſimpliciter verò prolata ab homine intelligitur ſine fideiuſſoribus: ſecus. ſi a lege vel a prætore, niſi procederet vltra declarandū nudam cautionem ſufficere. Ang.

In omnibus. CASVS. Quæſiui ab Imperatore an fideiuſſor accipi poſſit ſolummodo a debitore, qui eſt verbis obligatus? Reſp. dicens, quòd fideiuſſor poteſt accipi in omni obligatione, ſiue ſit obligatio contracta re, ſiue verbis, ſiue conſenſu: & plus dico, ꝙ fideiuſſor poteſt dari pro obligatione ciuili tantum, & pro naturali tantum, & pro ciuili & naturali: vnde cum ſeruus domino ſuo poſſit naturaliter obligari: poteſt & dare fideiuſſorem domino ſuo in id, quod ei naturaliter debet, & etiam extraneo: & erit ille fideiuſſor a ſeruo datus domino naturaliter & ciuiliter obligatus: cū th debitor principalis ſit tm̄ naturaliter obligatus: quod mirum videt̄: cū plus non debeat eſſe in acceſſione, quā in principali obligatione: vt ĩ. eo. tt. §. fideiuſſores. Ad quod reſpōdet quod plus loco, vel tēpore, vel re, vel cauſa nō poteſt eſſe in fideiuſſore quā in principali debitore: tamē circa illud idē qd debet principalis debitor, poteſt eſſe efficacior obligatio fideiuſſoris, quam principalis debitoris. Fran.

DE FIDEIVSSORIBVS.

Cōtinua ſic. Viſum eſt de ijs, qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus. Verùm quia, vt hic dicit textus in principio, pro eo qui obligatus eſt, ſolet accedere fideiuſſor: ideo poſt illos titulos ſubijcitur iſte de fideiuſſoribus. Aretinus.

PRo eo. Totus iſte ti. diuiditur in v. partes. Primo qualiter fideiuſſores accipiuntur. Secūdo in qua obligatiōe accedere poſſūt. Tertio quādo ſunt plures fideiuſſores, an inſolidum vel pro parte quilibet obliget̄. Quarto, ꝙ nō poteſt fideiuſſor in plus obligari, quā principalis, & quando dicitur in plus obligari. Quinto, quando ſolēnitas intrinſeca præſumitur. Secūda ibi, In oībus Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, fideiuſſores. Quinta ibi. In ſtipulationib. CASVS. Quæſiui a Iuſti. vñ procederet fideiuſſores, ſiue ortū haberet? Certè dicit ipſe, ſæpè cōtingit, ꝙ vnus principaliter obligatur, & alius pro eo introducēdo obligatur, qui fideiuſſor appellatur: & fideiuſſores iſtos accipiunt creditores, dū curant vt tutius ſibi caueatur. Franc.

b Promittit. Scilicet principaliter. ſ. per ſtipulationem. & idē ſi quocunq; alio modo quis obligetur: vt ĩ. eo. §. j. & ff. eo. l. j. Nunquid autem acceſſoriæ obligationi accedere fideiuſſor poteſt? Reſpon. ſic: vt ff. eo. l. Græce. §. ſi & de pign. act. l. ſi rem. § j.

c Quos homines. Id eſt fideiuſſores.

d Solent. Scilicet creditores.

e Cautū ſit. Et eſt cautū ſine dubio: vt ĩ. de tepli. §. ſi.

f In omnibus autem obligationibus. id eſt in omni ſpecie obligationū, dūmodo nō ſit cōtra legē: vt ff. eo. l. cum lex. Sed contra. C. de fideiuſſ. do. den. l. j. Sol. illud ſpeciale eſt. l Item in præſentib. & futuris negocijs poteſt accedere fideiuſſor: vt ff. de iudic. l. non quemadmodum & ĩ. eo. § fideiuſſor.

l Hoc verum in fideiuſſ. de dote conſeruanda, ꝓpter perſonā cuiuſdam inter eos: vt ibi dicit text. quid autem de dote ſeſtituenda, ſ. de ſo l. cōſtante. §. quoties. ff. ſo. ma. Angel.

g Conſenſu. Siue etiam ex maleficio vel quaſi: vt ff. eo. l. Græce. §. ſed & ſi ex delicto.

h Nec. Id eſt, non.

i Ciuilis. Scilicet tantum. vt pro eo, qui fuit confeſſus ſpe futuræ numerationis: vt ;. tit. proxi. habet tamen eandem exceptionem, quam reus: vt C. de nō nu meta. pecu. l. penul. in fine & t. tā mandatori. Et ſic nota ciuili tantum obligationi accedere fideiuſſorē: vt hic. & dicta l. dicitur. & ff. eodem. l. fideiuſſor obligari. §. ij.

k Naturalis. Scilicet vt pro ſeruo, vt ſubijcit, & ff. eo. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor accipi. ergo quantum ad dationem fideiuſſoris non intereſt, ſed quo ad alia multa intereſt. ſ. inter ciuilem & naturalem obligationē: vt ff. de conſt. pec. l. j. §. debitum. & l. quod ſi maritus. §. ſi quis autem. Accurſius.

l Cui. Scilicet obligationi.

m Adeo. Id eſt, in tantum.

n Pro ſeruo. Qui ſeruus de iure naturali tenetur ciuiliter non ciuili: vt ff. de condi. inde. l. ſi id quod. & ĩ. de lib. §. j. & ĩ de inuti. ſti. § itē inutilis. & huic naturali accedit hic fideiuſſor. At ipſe ſeruus fideiubere nō poteſt: vt ff. eo. l. ſeruus in ſeru. & l. ſeq.

Seruum ciuiliter nequit obligari.

o Obligetur. Fideiuſſor. Qui pro eo intercedit.

Domi-

ſiue ipſe dominus: a in id, quod ſibi naturaliter debetur.

Obligatio fideiuſſoria eſt tranſitoria ad hæredẽ. Aret.

Fideiuſſor nõ tm̃ ipſe obligat̃, ſed ẽt hr̃dem relinquit obligatum. b

Fideiuſſor põt adhiberi: etiã ꝑ futura obligatione. Areti.

Fideiuſſor & ꝑcedere c obligationem, & ſequi poteſt.

Si plures ſint fideiuſſores pro eodẽ interuenientes, inſolidum tenẽtur ſinguli: diui tñ Hadriani beneficio ſi omnes litis cõteſtatę tempore ſoluẽdo exiſtãt, in viriles ſcindit̃ debitũ. quòd ſi vnus fideiuſſorum neglecto diui Hadriani beneficio ſolidũ debitũ exoluerit: fruſtra à cõfideiuſſoribus viriles repetere nitetur: ſed ei cum principali debitore experiendum eſt.

Si plures ſint fideiuſſores, quotquot erũt numero, ſinguli inſolidũ tenẽtur.. d Itaq; liberum eſt creditori, a quo velit ſolidũ petere. Sed ex epiſtola e diui Hadriani cõpellit̃ creditor a ſingulis, q mõ ſoluẽdo ſunt litis cõteſtatę tẽpore, partes: f petere. Ideoq; ſi quis ex fideiuſſorib. eo tpe ſoluendo non ſit: hoc cæteros onerat.. g Sed ſi ab vno fideiuſſore creditor totũ cõſecutus fuerit, huius ſolius detrimentum erit, ſi is, h pro quo fideiuſſit, ſoluendo non ſit: & ſibi imputare debet, cùm potuerit iuuari i ex epiſtola diui Hadriani, & deſiderare, vt pro parte in ſe detur actio.

Fideiuſſoria obligatio acceſſoria eſt principali, quo fit vt maior principali eſſe nequeat: minor autem queat.

Annota, illud vulgatum. Qui citò dat, bis dat.

Fideiuſſores ita obli-

a Dominus. Nõ idẽ ęcõtra, vt dominus ſeruo poſſit fideiuſſorẽ dare. Et eſt ratio: qa talis fideiuſſor obligãdo ſe ſeruo per conſequens domino obligat̃. item pro eodẽ. ſ. domino obligatur: quod eſſe nõ poteſt, vt idem pro eodẽ, & apud eundẽ poſſit obligari: vt ff. eo. l. ſi quis pro eo. §. j. & l. Vranius. & ff. ad Velleia. l. tutor. Accurſius.

Fideiuſſor, an tẽpet relinquat hęredem obligatum.

Fideiuſſor. CASVS. Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat, non ſolum ipſe eſt obligatus, quã diu viuit, ſed etiam ſi deceſſerit, relinquit hæredẽ obligatum, & huius ratio eſt: quia ex cõtractu tenentur hæredes.

b Relinquit obligatũ. Siue hoc dictũ ſit, ſiue nõ. & idẽ in omni obligatione ex cõtractu, vel quaſi in ipſa re principali: vt hic, & ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Sed quid ſi ad pœnam furti obligatus eſt, vel alia actione, vel obligatione, quę nõ tranſit ad hæredes? Reſpon. Non puto teneri ex hoc caſu hæredem, quaſi naturam mutet hoc caſu ſtipulatio: vt argu. ff. ſi quis cau. l. ſi eum. §. qui iniuriarũ. & ĩ. de act. §. fuerat aũt.. 1 & facit ad hunc §. ff. eodem. l. iiij. §. finali..

1 Hoc verum in vel lige quando ſimpliciter ꝓ tali actiõe, vel delic. fideiubet: ſec⁹ ſi pro pœnam, vel certã ſummã, licet ꝓ delicto ꝓmiſerit vel pro eo q iã erat cõdemnatus: qa cõ tra hæredẽ trãſit: niſi ſub cõditione promiſiſſet. Io. Fa. & Angel.

Fideiuſſor. CASVS. Pone quòd aliquis ita fideiuſſit pro Titio. Fideiubeo pro Titio in id quod ſibi credes, vel in id quod ſibi credidiſti: valet ne talis fideiuſſio? Reſpo. quod ſic. & hoc eſt, quod in iſtis duobus §§. dicitur. Franciſc.

c Fideiuſſor & ꝑcedere. Puta fideiubeo in id quod ſibi credes, vel credidiſti, vel credit. Nam in his tribus temporibus poteſt accipi, vt hic, & ff. de vſufru, earum rerum, quæ vſu. con. l. quoniam. §. fi.

Si plures, CASVS. Pone q pro quodã debitore penes ſuum creditorem quatuor fideiuſſerũt, nũ quid iſti plures fideiuſſores tenentur inſolidũ? Reſp. Iuſti. quod ſic. & liberum eſt creditori a quo petat, ſi velit exigere ſolidum, de rigore iuris primitiui: ſed poſtea inuenta fuit epiſtola diui Hadriani, in qua cauet, quod inter omnes fideiuſſores, qui ſunt ſoluẽdo tempore litis cõteſtatæ diuidatur obligatio. ſed ſi tempore litis conteſtatæ vnus inueniatur non ſoluendo, cæteros onerat: Sed pone, cum quatuor ſunt fideiuſſores, quod vnus conuentus à creditore, ſolidũ ſoluerit: quid iuris in iſto caſu? Reſpon. Iuſti. q ſi principalis debitor non ſit ſoluendo, hoc erit ſuum detrimentũ. & ſibi debet imputare, quare totũ ſoluit: quia potuiſſet ſe iuuiſſe epiſtola diui Hadriani. h. d. Franciſ.

d Tenentur. Idem eſt in pluribus mãdantibus, vel in heredibus: vt ff. quod iuſſu. l. fi. Sed videtur iure nouo, quòd pro parte ſua tantũ quilibet teneatur ipſo iure, vt iam non ſit neceſſaria epiſtola, de qua ſubijcit hic, niſi expreſſe in ſolidũ promittatur: & ſic videtur corrigi qđ hic dicitur: vt in Authen. de duo. reis. §. j. colla. vij. Vel verius (vt puto) dicta auth. loquit̃ in pluribus reis debẽdi: in quibus & iure veteri videtur fuiſſe cautum, vt pro partibus teneãtur: vt ff. de duo re. l. reos. At ſecus fit in fideiuſſoribus, quorum quilibet tenetur in ſolidum, vt ipſe reus pro quo intercedit. & ita habebit locũ epiſtola hodie, vt olim..

ADDITIO. Et iſta cõmuniter approbatur. Adhibentur enim iſti pro ſecuritate: vt S. eo. in princi. ſecus in duobus reis: ideo &c. Io. Fab. & Ang.

e Ex epiſtola. Sed vbi eſt hæc epiſtola? Reſpondet, non habemus eam ſcriptam: multoties tñ de ea mentionem facit lex, vt hic, & C. de conſti. pec. l. fin. & ff. eod. l. inter fideiuſſores. & l. ſeq.

f Partes. Hæc tamẽ epiſtola fallit in v. caſibus: vt in fideiuſſoribus tutorum, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt ff. rem pup. ſaluam fore. l. fina. & ff. de tut. & ra. diſtra. l. j. §. nunc tractemus. Item fallit in fideiuſſore fideiuſſoris: vt ff. eod. l. ſi plures. §. fi. Itẽ fallit, quando cæteri fideiuſſores ſoluendo nõ ſunt tẽpore litis cõteſtatę: vt infra ſubijcit ſtatim. Item fallit, quãdo eiuſdẽ ſummę ſunt fideiuſſores, ſed non pro eodem debitore: vt ff. eo. l. ſi a Titio. Item & quando iuſſeiantur: vt ff. eo. l. ſi dubitet. §. ita, Sed nũ quid hæc exceptio epiſtolæ eſt perẽptoria vel dilatoria? Videtur perẽptoria: quia prorſus perimit id 1 quo opponitur. Itẽ ęcõtra videtur dilatoria: quia ante litẽ conteſtatam opponi debet, vt hic. quare videtur dilatoria: vt C. de proba. l. exceptionem. Sed dico eã quaſi anomalam; cũ nec perẽptorias prorſus imitetur, quæ vſq; ad ſententiã opponuntur: nec dilatorias, quę tantum differunt. vt ĩ. de except. §. hæc exẽpli. & C. ſent. reſcin. non poſſ. l. perẽptorias. 2 Sed quid ſi ſoluit, nunquid repetet quaſi ſit fauorabilis exceptio? Videt̃ quòd ſic, vt in Velleia. vt ff. de condi. inde. l. qui exceptionem. & ff. eo. l. ſi conſẽdat. Sed cõtradico: quia nõ inuenio, quòd ſit ſic fauorabilis, & quia ſuum recipit: vt ff. de condi. inde. l. repetitio.

Exceptio diuiſionis fallit in quinque caſibus.

Exceptio ep̃læ diui Hadriani eſt anomala.

2 Tu dic, q etiã vſq; ad ſniam poteſt opponi: vt nou. glo. in l. fideiuſſor. C. eo. an autem poſt ſentẽtiam vide Ange. hic.

g Onerat. Argu. contra ff. ad leg. Rhod. de iact. l. ij. §. ſi quis. Accurſius.

ADDITIO. Solu. ibi non erat fideiuſſor obligatus, niſi pro ſua parte.

h Si is. Scilicet reus.

i Iuuari. Facit ff. eo. l. vt fideiuſſor.

Fideiuſſores. CASVS. Quæſiuit a Iuſtinian. vtrũ fideiuſſores ita poſſint obligari, q plus debeãt, quam debeat debitor principalis? Et rñd. Iuſtin. quòd non.

Obli-

Obligatio.n. fideiuſſoria acceſſoria eſt principali obligationi. Plus.n. non debet eſſe in acceſſione, quam in principali oblĩone: ſed econuerſo bene põt eſſe. Si.n. principalis debitor obligeᷣ in decem, bene põt fideiuſſor obligari in quinq;. ꝙ fideiuſſor obligeᷣ in viginti hoc eſſe nõ poteſt. In verſi. Itẽ ſi ille, caſus eſt talis. Supra dixi, ꝙ in maiori quantitate nõ põt teneri fideiuſſor, quã debitor principalis. Idem dico in tpe: nõ enim põt eſſe, ꝙ fideiuſſor teneaᷣ pure, qñ principalis debitor ſub ꝯdõne obligaᷣ: qa ſic in plus teneretᷣ fideiuſſor, q̃ debitor principalis: qa plus intelligiᷣ nõ ſolũ i quãtitate, ſed et in tpe minꝰ & plꝰ intelligiᷣ, ecõuerſo aũt nõ põt obligari pure. hoc dicit.

† Cõcor. l. fideiuſſores. & l. in pattem. ff. e.

gari non poſſunt, vt plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur.[a] Nam eorum obligatio, acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus [b] in acceſſione poteſt eſſe quam in principali re. At ex diuerſo, vt minus debeant, obligari poſſunt. † Itaque ſi reus decem aureos promiſerit, fideiuſſor in quinque rectè obligatur. contra [c] verò obligari non poteſt.

Item ſi ille purè promiſerit, fideiuſſor ſub conditione promittere põt: contra [d] verò non poteſt. Non ſolum autem in quantitate, ſed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus eſt enim [e] ſtatim aliqd dare, minus eſt poſt tempus dare.

[a] Obligantur. Sed nũquid in idipſum in quo reus tenetur, ſaltem remanet obligatus: qñ in plus fideiuſſit? Quidã dicũt ꝙ ſic. ꝓ qbꝰ eſt hoc gñale. Vtile per inutile non vitiatur: vt ff. eod. l. ſi a reo. §. j. & C. de don. l. ſi quis argentum. §. ſed in his omnibus. Nos cõtra, ſcilicet quòd in nihilo teneatur: & eſt pro nobis ff. eod. l. Græcè. §. illud.

ADDITIO. Collige ex glo. duas opiniones. Prima, ꝙ vbi fideiuſſor fideiubet in plus, quã reus principalis debet, obligatur ꝓ occurrente quantitate. & ꝓ hac ſententia allegaᷣ primo. l. ſi a reo. ff. eo. l. ſi hactenus. in fi. ff. de conſti. pecu. l. rogatus. in fin. ff. manda. allegaᷣ vulgaris regula: Quia vtile per inutile vitiari non debet, regula iuris: vtile: lib. vj. Chriſtopho.

[b] Nec plus. Contra hanc regulam eſt. ſ. de rer. diui. §. ſi tñ rem alienam. Item ff. de contrahe. emp. l. ſi in emptione. in prin. ibi, nec refert. Item ff. de ſolu. l. q. res. §. mihi decẽ. & §. qui ſtipulatur. & §. mihi Romę. Sed his omnib. da generalem ſolutionem, vt ſic exponas hanc literam, nõ plus eſſe põt in acceſſione. &c. .i. in acceſſoria obligatione, ſm Ioan. Item ꝯ. ff. de iud. l. non quemadmodum Sol. ibi non eſt plus: quia licet fideiubeaᷣ ante reum, non tamen plus tenetur. Item contra ſupra eod. §. j. verſi. at nec. Sed ibi non eſt plus eo modo, quo dicitur plus. Dicitur enim plus quatuor [*] modis, quorum nullus eſt ibi: vt j. de act. §. plus autem. Accur.

[*] An añs his quatuor modis ꝯingat i amplius fideiuſſoré, atq; reũ obligari: vid hic p Ioan. Fab.

ADDITIO. Et eſt ratio: quia in dictis quatuor modis diſparitas prouenit ex facto ſtipulatoris: ideo ſibi imputet. Diſparitas vero in efficacia, ſeu ſubſtantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo ſibi magis ſuccurritur.

[c] Contra. i. ſi reus quinq; ꝓmiſit, fideiuſſor decem:

[d] Contra verò. Si reus ſub conditione ꝓmittat, & fideiuſſor purè. Accur.

[e] Plus eſt enim. Facit ad hoc ff. de ver. ſig. l. ſi cui. §. fi: & j. de actio. §. plus aũt. & ff. de ſolu. l. ſolidum. & ff. ſol. mat. l. ſi conſtante. §. quoties. Accur.

Si quid. CASVS. Supra dictum eſt, ꝙ inter fideiuſſoré & creditoré eſt oblĩo verborũ, ſed q̃ eſt oblĩo inter fideiuſſoré & principalẽ reũ? Et rñ. Iuſti. ꝙ ſi aliquid fideiuſſor ꝓ reo ſoluerit, habet ꝯ eum actionem mãdati: & ita quãquam verborũ obligatio, q̃ eſt ſtricti iuris, ſit inter fideiuſſorem, & principalẽ debitorẽ, eſt obligatio mãdati, q̃ eſt bonæ fidei. Fran.

Si quid aũt fideiuſſor ꝓ reo ſoluerit: [f] eius recuperãdi cã habet cum eo mãdati iudiciũ.[g] Græcè ẽt fideiuſſor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. [†] ſed & ſi dixerit θέλω. [*] ſiue βούλομαι, [*] ſed & φημί: [*] ꝓ eo erit, ac ſi dixerit, λέγω. [†]

Fideiuſſor ſoluens pro reo, habet contra eum mandati actionem. Areti.

In ſtipulationibus fideiuſſorum, ſciẽdum eſt hoc generaliter accipi: vt quodcunq; ſcriptũ ſit quaſi actum, videatur ẽt actum.[i] Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe: videri omnia ſolenniter [k] acta.[l] †

Solennitas intrinſeca interueniſſe præſumitur, quando ſcripturæ verba apta ſunt illam comprehendere.

[f] Soluerit. Siue per iudicẽ, ſiue nõ: vt ff. mãdati. l. idẽq;. §. fideiuſſores. Sed ẽt in caſib. quatuor ante, quã ſoluat, agit mãdati: vt ſi hoc dictũ ſit, vt ad tps teneaᷣ. Item ſi fuerit cõdẽnatus, item ſi cœpit bona ſua diſſipare reus, item ſi diu ſtetit fideiuſſor in obligatione: vt C. mãda. l. ſi pro ea. & ff. mãd. l. Lucius. [*] alias nõ agit ante, quàm ſoluat, ſed ſoluere debet: vt ff. de ꝯdi. indebi. l. indebitũ. Sed ẽt in his caſibus nullo mõ agit: vt ſi ꝓ inuito, aut donãdi animo, aut in rem ſuã fideiuſſit: vt ff. mãda. l. ſi remunerãdi. §. ſi paſſus. & l. ſi pro te præſente. Item ſi hoc actum ſit, vt nõ agam: vt ff. manda. l. ſi remunerandi. §. Marcellus. Item ſi mandatum non ſit obligatorium: vt ſ. mandati. §. illud. Item & ſi fideiuſſor non oppoſuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff. mãdati. l. ſi fideiuſſor. Accur.

[g] Mandati iudicium. Id eſt, actionem, ſi interceſſit mandatum, vel etiam eo præſente fideiuſſiſſet: vt ff. mandati. l. qui fide. & l. ex mandato.

[h] Græcè Facit ff. eod. l. Græcè. j. reſpon. & ſ. quibus mo. tolli. oblig. §. j. verſic. ſed & Græcè. & ſupra, de verbo. obli. §. vtrum autem. Accur.

In ſtipulationib. fideiuſſorum. CASVS. Stipulatio aũt in fideiuſ. põt eſſe cauta, & non cauta: ſi autẽ cauta nõ ſit, vt ſi inſtrũm dicat, quod ipſe ꝓmiſerit creditori interroganti, nihilominus omnia præſumuntur ſolenniter acta, quaſi interrogatio ꝓmiſſionem præceſſiſſet. h. d. vſque ad finem. Fran.

[i] Etiã actum. q. d. ſi ita dicat ſcriptura, ac ſi verè ita fuiſſet factũ, qđ forte fuit vel nõ fuit actum, certe pſumiᷣ ꝓ ſcriptura, vt ſic videaᷣ actũ: & eſt hæc ſcriptura priuata. dicit. n. ſi quis ſe &c. & ex cauſa vnde in continenti præiudicat, niſi ꝯ ꝓbeᷣ: vt ff. de non nu. pecu. l. generaliter. Et facit ad hunc §. ff. de ver. obli. l. ſciendum: & C. de contra. ſtipu. l. j. & ſ. i. t. j. §. ſi ſcriptũ. In ſcriptura aũt publica conſtat ei ſtandũ multo magis, niſi ꝯ ꝓbetur: vt C. de proba. l. cum precibus. & in Auth. de fide inſtru. §. ſi vero moriatur. in prin. §. colla. vj. [*] Item nota hic præſumi omnia ſolẽniter acta quod probant ſupradictæ leges. Accur.

[k] Solenniter. Id eſt, ẽs interrogationem factã fuiſſe: quam neceſſe eſt præcedere: vt ſ. de ver. obl. in principio. & C. de contrah. & commit. ſtipu. l. j.

[l] Acta. Sed ꝯ ff. de pub. in rem actio. l. quæcunque. §. fina.

Fideiuſſor i quatuor caſibus agit antequã ſoluerit.

† Id eſt mea fide iubeo ego.

[*] i. volo.

[*] Id ẽ ꝯſulo volo.

[*] Id eſt, affirmo.

† i. dico.

[*] Intelligẽ d arbitrio iudicis: ſcdm cõem openi. & not. qa dbuit ſteuiſſe in oblĩone: nec ſufficeret ꝙ ſteuiſſet ĩ ꝓmiſſiõe tñ, vł fideiuſſiõe. Et alios caſus adde ad iſtã gl. vt per Ang. hic.

[*] No. ſm Ang. hic, ꝙ falſitas inſtrũ, itẽ ſolẽnitas vel error ſcribẽtis pñt ꝓbari p teſtes, licẽ ſimulationes, dũmõ ꝯ ẽꝰ fuerit ſine ſcripris celebratus, ſi oct i ſcripris redactus fuerit: alias ſi in ſcripris ſit celebratus: nõ reprobaᷣ niſi p ꝯiã ſcripturã. De qua m. vide ſ. ti. j. §. item verborũ. Ang.

† Sic ẽt pſumiᷣ ꝓ ſnĩa iudicis ꝙ ſit ſolẽniter

lata, vide ſub d hoc in ca. qđ §. de pba. & in e. ſi- cut nobis in glo. in ver. expri mat, poſt medi. de re iudi.

§. fina. Sol. Ibi ſunt extrinſecæ ſolēnitates de tutore & iudice, qui debent adeſſe, cum pupillus vēdit. At hic actus pmiſſionis nullus eſt ſine actu interrogationis. Vnde ex quo dicit, fideiubeo, vel pmitto, intelligitur interrogatio facta eſſe quaſi pars pmiſſionis: & ſic nō eſt extrinſeca ſolennitas, cum ſit pars ſtipulationis.

TITVLVS XXII.

DE LITERARVM obligationibus. †

DE LITERARUM obligationibus.

† Sic C. de non nume. pecu.

Iſte tit. continuatur ad præcedētia. Quia ſupra viſum eſt de obligationib. quæ contrahūtur re & verbis: ideò nūc p̄nit de his, quæ contrahuntur literis. Aretin.

Qui ſe mutuum accepiſſe, numerationis futuræ ſpe, in ſcriptis confeſſus fuerit, ni intra bienniū ſpatium non numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, poſtea literis effectualiter obligatur.

OLim ſcriptura. Tot⁹ iſte tit. diuidit̄ in duas partes. Primo ponit qualiter olim ſcriptura obligabat, & eius correctionē, & nouū ſtatutum. Secundo ponit intra quantum tempus olim & hodie poteſt opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Secunda ibi, Multum.

CASVS. Quæſiui a dño Iuſti. quid eſſet obligatio literarum? Et rñ. dicent, q̄ obliga. literarū eſt illa q̄ neq; conſtat re, neq; verbo, neq; cōſenſu, ſed literis, ſiue ſcriptura. Iſta oblō literarū fiebat olim cum quadā ſolēnitate, quā hodie non habemus. Oblō tñ iſta inefficax eſt, quandiu ei pōt opponi exceptio nō numeratæ pecuniæ, ſ. olim vſque ad quinquenniū: ſed hodie intra biēnium. Ex iſta aūt oblōne naſcit̄ actio, quæ vocatur condictio ex lege. ſ. tunc qñ non habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, cum non ſit verborum obligatio, ſi enim eſſet verborum obli. nō haberet locum tit. iſte, ſed ad præcedentes tit. eſſet recurrendum. Ad intellectum tñ tam tex. quàm gl. iſti⁹ §. ſciendum eſt q̄ ſi aliquis confiteatur in iudicio ſe debere aliquid alicui, tunc valet iſta cōfeſſio. Et ſi ſine cauſa cōfiteat̄, cum authoritas iudicis ſiue iudicij vicem cauſæ ſuppleat: vt ff. de inter. act. l. j. & iij. ſi autem extra iudicium facta ſit confeſſio, aut eſt facta ſine cauſa, & tunc non valet, aut cum cauſa, & tunc diſtingue: quia aut opponit̄ cauſa mutui, & tunc in odium fœneratorū poterit opponi exceptio nō num. pec. intra biennium: & cōpellit̄ fœnerator pbare pecuniam ſe numeraſſe. Aut opponit̄ cauſa dotis, & tūc intra menſem, vel annū poterit opponi exceptio non nume. dotis. Si aūt ex alia cauſa confiteat̄ ſe debere, veluti cauſa empt. ſimiliter incontinenti præſumit̄ cauſa vera. & ſic cōfitenti præiudicat. Idem quęritur, cum quis confitet̄ in ſcriptura ſe debere, quare non ſtat̄ ſcripturæ præcisè, ſed pōt opponi ꝯ eam excep. nō nu. pecu. Dicas q̄ multum refert, vtrum in ſcriptura iſta contineatur ſic, Noueritis M. in noſtra pręſentia conſtitutum confeſſum fuiſſe ſe debere tali ex cā mutui centum. Hæc. n. ſcriptura non dicit pecuniam non nume. fuiſſe, ſed confeſſum fuiſſe ſe debere tali: qđ forſan ſpe futuræ numerationis fecit, q̄ forſan nō fuit ſubſecuta: & ppterea ꝯ talem ſcripturam bene pōt opponi except. non nume. pec. nec ſequit̄ q̄ de neceſſitate tali ſtetur ſcripturæ, vt pōt ſubtiliter indagāti liquere. Si aūt ita contineat̄ in ſcriptura. Noueritis q̄ talis in præſentia noſtra cōſtitutus numerauit, vel numerari fecit tali centū, hic fit mentio pcisè in ſcriptura de numeratione facta: id ſcripturæ ſtare oportet. qa nō pōt hmōi literis excep. non nu. pec. opponi. Item ſcire debes, q̄ pp tres gradus exiſtentes in ſcriptura. ſ. ſcripturæ, ſtipulationis, & iuramenti, dicunt quidā: q̄ tres ſunt exceptiones rñdentes iſtis trib. gradib. Aut. n. cōfitet̄ quis ſe debere aliquid in ſola ſcriptura. ſ. ſine ſtiplōne, vel iuro, & ꝯ iſtam ſcripturā habet locum exceptio non nu. pecu. aut in ſcriptura in qua continetur ſtipulatio: & ꝯ iſtam opponitur exc. in factum. Aut in ſcriptura, in qua continetur iuſiurandum, & ꝯ iſtam opponitur exc. doli. Alij dicunt, q̄ exce. non num. pec. non eſt exceptio ſpecialis, ſed generalis cum qua concurrit exce. doli ſpecialis. ſed quia excep. doli non habet locum ꝯ patrē, vel patronū: ideo adinuenta fuit exceptio in factū, q̄ poterit opponi ꝯ ſcripturas in tali caſu. Multi aūt dicunt, q̄ ſi debitor ante biennium exc. non nu. pec. opponat, & artet creditorem ad pbandū pecuniā fuiſſe numeratā, poſt bienniū ēt poterit ipſam opponere, ſed non cū tanto effectu: qa tūc neceſſe habebit pbari pecuniā nō fuiſſe numeratam. h. d. Fran. de Are.

OLim ſcriptura [a] fiebat oblō, q̄ nominib. fieri dicebat̄: † quæ nomina hodie non ſunt in vſu. Planè [b] ſi quis [c] debere [d] ſe ſcripſe

† Vnde & nomina facere, eſt debitorem ſibi cōſtituere. Cl. li. 3. offi. Emit homo cupidus & locuples tā-n, quantū Pythius voluit: & emit inſtructos ſ nola facit: negotium cōficit.

[a] Scriptura. id eſt, ſolennitate quadam ſcripta, quæ per quædam nomina ſpecialia fiebat, vt ſubijcit.

[b] Planè. Licet dicta verba ī vſu eē deſierit: planè &c.

[c] Si quis. ſ. homo priuatus. Idem eſt & ſi fiat p aliū, dūmodo p publicā perſonam, aliud ſi p priuatam: vt C. de pba. l. inſtrumenta. arg. tñ ꝯ. ff. de pign. l. fideiuſſor. §. j. ſed ibi in ſcribentis præiudicium creditur.

ADDITIO. Nota regulariter ſcripturam priuatā nō facere fidē. Fallit qñ hæc ſcriptura aliqd ꝯtinet ꝯ ſcribentem: qa nō eſt veriſimile aliquē ſcribere ꝯ ſe, quod veritati nō innitat̄: arg. in l. exēplo. cū ibi no. C. de pba. Fallit ſecūdo, ſi talis ſcriptura priuata habet ſubſcriptionem triū teſtiū fide dignorū. Auth. ſi qs vult caute deponere. C. qui po. in pig. ha. Chriſtoph.

[d] Debere, ſ. ex cauſa mutui, & ſine ſtipulatione: hęc enim verba non ſunt apta ad ſtiplōnem: vt ſ. de ver. obli. §. j. Si autem ſine cauſa, non pīudicat: vt ff. de pba. l. cum de indebito. in fi. Quid ſi ſtipulatio interuenit? Rñ. & tunc habet locū effectus huius titu. nam exceptionem in factum pōt opponere: vt C. eo. de nō nu. pec. l. cum vltra. & hoc ſi ſpe futuræ numeratiōis: aliàs ſi tanquam iam eſſet debitū, cū non eſſet, ſcienter confiteretur, vt donaret, aliàs. i. ſi non vult donare. ſed quia credit ſe ei debere, non valet ſtipulatio: qa obijcitur exceptio: vt ff. de reg. iur. l. cuius. & ff. de except. do. l. ij. §. ij. Et nota caute hic q̄ p verba pñtis tpis fit hęc obligatio: vt per hæc. Scribo me debere, vel Cōfiteor me debere, vt hic dr̄: & ſic eſt ꝯ opinionem noſtram, qua dicimus obligationem literarum debere fieri per verba futuri tpis tm̄: vt C. de poſtu. l. ij. ſub ſpecie. vt, Scribo me daturum tibi x. ex cauſa mutui, ad inſtar ſtipulationis, quæ p verba futuri temporis tantum fit. vt ff. de verb. obli. l. ſtipulationum. j. §. ſtipulatio. Sed certe nec hic dico, q̄ per hæc verba naſcatur nunc, & vt nunc, ſed quaſi etiam prius natā ſit, ſi confiteor p verba pñtis, vel pterit temporis. & facit C. de epiſ. aud. l. ſi præſens. & C. de non num. pec. l. in ꝯtractibus. in princi. Vel apertius, non faciunt hęc verba vt obliget, ſed vt obligatus pręſumat: licet habeam [e] exceptionem. Vel verius, licet opponam p verba præſentis vel pteriti tpis, tñ ſemp intelliguntur futura. Quid. n. pdeſt dicere, Confiteor me accepiſſe x. vel debere x. ex cauſa mutui: & hoc ſcribam, niſi intelligatur, & ideo reddā? Item quid ſi dicam, Recept ab illo x. ex cauſa mutui, & hoc ſcribā? Rñ. q̄ dā nō tenet, pp ſupradictam rationem: quia p verba futuri tpis debet fieri. Sed certe ſatis puto, q̄ præſumar

Stipulatio tantū fit p verba futuri tēporis.

[e] Hæc gl. Por. non placet. vt hic eum video.

Obligatio ſic tātū p verba futuri tēporis.

rit,[a] qđ ſibi numeratū nō ē:[b] de pecunia minimè numerata, poſt multū[c] tēpis exceptionē[d] opponere nō pōt: hoc.n ſæpiſsimè ꝯſtitutū eſt.[e] Sic fit, vt & hodie[f] dū qri nō[g] pōt, ſcriptura[h] obligeť:[i] & ex ea naſcať cōdictio,[k] ceſſante.ſ.verborum obligatione.[l] Multum[m] autē tēpus in hac exceptione antea quidem ex principalib.conſtitutionibus[n] vſq; ad quinquennium ꝓcedebat. ſed ne creditores[o] diutius poſsint ſuis pecunijs[p] forſitan defraudari: per conſtitutionem[q] noſtram, tēpus coartatum eſt, vt vltra biennij metas[r] huiuſmodi exceptio minimè extendatur.[s] †

TITVLVS XXIII. DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSU.

mar obligat^9^.ſicut & cū ſcribo me debere, vt hic nec .n.verbis,imo reb.legem imponim^9^,vt C.cōia de leg. l.ij.Vel dic,q ibi intelligitur futurum,vt prædixi.

a Scripſerit. Id eſt ſcriptura confeſſus fuerit.

b Numeratū non eſt. Aliàs.n.ſi numeratū eſſet:nō literis,ſed re obligatus eſſet, vt l.quib. mo.re contrahi.obl. l.j.reſpon.

c Multū. Hoc exponitur j.proxi.

d Exceptionē. Scilicet nō nume.pecu.q pōt opponi, ſiue petat actor,ſiue nō: vt ar.C.eo.de nō nu. pecu.l.ſi quaſi: & in ſcriptis ſecundum quoſdam: vt in Authen.de temp.nō ſo. pe. ſuper dote. §. j. colla.vij. Vel forte illud ſpeciale in dot. Primum tñ ſecundum ioā. verius eſt. Accur.

* Et hoc in his q̃ numero pōdere &c. conſtant, At in his q̃ nō numero ac pōdere cōſtant, habet locū exceptio nō habitæ rei in qua excipiens debet ꝓbare ſecūdū Por.hic.

ADDITIO. Et hoc verum, vbi non prouocatur oppoſuit. Et eſt ratio, quia tunc obtinet vicem actoris, aliàs ſecus. Angel.

e Conſtitutum eſt. A multis Imperatorib. qui fecerunt leges tales. C.eo. per totum vſque ad l.generaliter.nam poſtea Iuſti. ſunt.

f Hodie. Hic loquiť quaſi ſupradicta loquanť ante tpa Iuſti.& nunc ſubijcit,quod hodie fit idem. Vel dicit.Hodie i.poſtquam cucurrit hoc tempus.ſ.quinquennium olim,hodie biennium: vt j.proxi. & ſm hoc non debet eſſe,&,in textu. Accur.

g Dum qri non.Dum querimoniam ꝓponere non pōt de excep.non numer.pecuniæ.quia ex quo cucurrit tempus,obligabitur per ſcripturam ad dandā pecuniam non numeratam.

h Scriptura.Id eſt ꝑ ſcripturam. Sed certè vť neminem ſcriptura,vel literis obligari,ſed intellectu, qui ex literis percipitur & verbis.ff.de act.& oblig. l.non figura,quod quidam concedunt. ſed certe vtrunque facit ad obligationem,& ipſa figura literarū, & cōſenſus quem exprimunt,& quod d.l.dicitur non figura, ſ.ſola. Item nunquid & per contrariam ſcripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli. vt ſi creditor ſic ſcribat, Confiteor me non numeraſſe: vel te confeſſum non fuiſſe: vel illum ſoluiſſe? Rň. ſic: vt ff.de re iudic.l.nihil tam naturale eſt. Accur.

Literarū obligatio tolli pōt ꝑ ꝯtriā ſcripturam.

l Obligetur.ſ.ciuiliter & nāliter poſt biennīū quaſi biennīū pariat nālem oblōnem.nam ante erat ciuilis tñ,non nālis,cum nihil numeratum fuerat.Item ſi ciuilis non eſſet, fruſtra diceremur habere locū exceptio.Dicimus ergo,q ſola ciuilis fit ante biennium, ſed poſt biennium nālis adijciť. Vel quod eſt veri^9^, non adijciť.ſed prima ciuilis incipit habere vim naturalis & ciuilis. nā & ſtiplō eſt de iure ciuili. habet tñ effectū naturalis oblōnis & ciuilis. nam ciuilis ꝑ ſe non valet ad erigendū,vt diximus ſ.de obli.§.j.Itē ſic eſt in reindicata. Adhuc tñ dicunt quidam, vt Io. & Hu q ſi vult poſt biennium exceptionem opponere: & ꝓbare ſibi non numeratam pecuniā, q admittiť,ſed ante biennīū ꝓbat creditor: vt C.eod.de non nu.pec.l.ſi ex cautione.qđ certè eſt æquū,& ita biennīū hoc ſolū operať,q ꝓbationis conuertať onus. & ēt ꝓ his facit,quod alias dicitur,q non fiant illicitæ exactiones.vt ff.de offi.præſi.l.illicitas. Sed certè aliter de iure vľ.ſ. vt nullo modo admittatur etiam probant nam ſacramentū nō pōt deferre, quod eſt ſpecies probationis: vt C.eod. l.in ꝯtrctibus.§.illo. & C. de iure deli.l.ſi.§.licētia. Sed certe ſatis credo primū verū & æquū.Nec obſtat, quod de iuſo dixi, quia ex parte illius l.in ꝯtrctibus.non habes iuramentum vim ꝓbationis,ſi non vult aduerſarius: vt C.de re.cre. & iureiur.l.generaliter.§.ſin autem.

Exceptio nō numeratæ pecuniæ & poſt biennium pōt opponi.

ADDITIO. Ex hac gl.collige,q ille q opponit exceptionem non nu.pec.ante biennium,non tenetur probare fundamētum ſuæ exceptionis,hoc eſt pecuniam non fuiſſe numeratā: imò agens tenetur probare illā fuiſſe numeratam, Chriſtopho.

Iuſiu eſt ſpecies ꝓbationis.

k Condictio. Scilicet ex illa l.C.de nō num.pecu. l.in contractibus.

† Cōcor. cum hoc tex. glo.j. ante me. ibi,&hoc eſt verū ſ e.vlti. extra de ſo lu.

l Verborum obligatio. Id eſt,ſtipulatione,q verbis fit. nam tunc titulus iſte ceſſat,& habet locum ſ. de ver.obli.qđ accepit: vel habet locum exceptio in factum: vt C.eo.tit.de nō nu. pecu.l.cum vltra quando non accepit.

Multū adt. CASVS. Quia ſ. dixit Inſti.q exceptio non nu.pec. poſt multū tpš opponi nō poterat, ideo hic exponit,quid eſt multū tpš,dicens q hoc tpš erat olim vſq; ad quinquēniū: ſed ne creditores ſuis pecunijs defraudarenť ꝑ longum tpš,intra qđ olim potuit opponi exceptio non nu.pec. ideo illud tēpus per conſtitutionem Imperatoris vſq; ad biennīū eſt coartatū:ita q intra biennīū poſſit illa exceptio opponi cū effectu: poſt biennīū vero nō cū effectu: ſed cū oneret creditorem ad ꝓbandum pecuniam fuiſſe numeratam, poterit etiam poſt biennium ꝓbare hoc: vt ſ.dictum eſt.h d.vſq; ad fi.tit.Fran.

m Multum. Quia poſt multum tempus exceptionē ꝓponere non pōt: vt ſ. modo dixi.quid ſit multum, exponit hic. Et not. multum ꝓ quinquennio poni: ſed diu ꝓ decennio ponitur: vt ff.qui & a qui. l.ſi cum fideicommiſſaria.§.Ariſto.

* Dic q multum aut modicū indicatur ſecūdū mām ſubiectā: vel hoc moderať arbitrio iudicis. Aegi.Pet.

n Conſtitutionib. Quas non habemus.

o Sed ne creditores. Non ſolum iſti,ſed veri.

p Suis pecunijs.Subaudi.ēt. Nam occaſione hmōi ſi daremus longum tempus,ēt veri debitores interdum falſa opponerent: & ita occaſione liciti committeretur illicitum,quod eſſe non debet: imo etiam licitū coarctať, vt vitetur illicitum: vt hic, & in Authent. de eccle.re immo alie.in prin.col.v.

Multum quinquennium: & decenniū cōprehendit.

Liciti occaſione, illicitum nō debet cōmitti.

q Per conſtitutionem. Vt C.de non num.pecu.l.in contractibus.

r Vltra biennij metas. Sic C.de omni agro deſer. l. qui agros.lib.xj.

s Minime extendatur. Et hoc in cauſa mutui.ſi vero ex alia cauſa confiteatur in ſcriptis, veluti emptionis, vel ſimili: incontinenti præiudicat ſibi:nec poteſt ꝯ ꝓbari, niſi per aliam ſcripturam: vt C.de nō nu.pec. l.gňaliter. Item hoc in debitore confitente: ſed in creditore confitente ſibi ſolutum xxx. dies ſtatuunť: niſi in caſibus, vbi incontinenti præiudicať: vt C.de non nu.pec.l.in contractibus. §.ſuper certis. & §.ſed quoniam.

DE OBLIGATIONIBVS &c.

Suprà dictū eſt de obligationib q̃ in verbis & literis cōtrahunť: verū quia ſunt aliæ quæ conſenſu contrahuntur: ideo de his ſubdit.Chriſtopho. Per.

Cōtinuatio.

Diuiſio.

Onſenſu. Totus iſte tit. diuidit in tres partes. Primo ponit quot caſib. quis obligetur ex conſenſu ſolo. Secūdo quare in his magis conſenſu ſolo, quā in alijs oblō ȝhiꝛ. Tertio ponit effectū huius oblōnis, ponendo differentiā inter hūc ȝctū & ſtipulatiōnem. Secūda ibi, ideo autē. Tertia ibi, item in his.

CASVS. Quæſiui a Iuſti. Dñe, in quib. exemplis eſt hoc, q oblō ſolo conſenſu ȝhiꝛ? Et rñ. q in emptione, venditione, locatione, cōductione, ſocietate, & mandato. Sed quæſiui iterum. Dñe, quare dr̄ his quatuor modis ȝhi oblō conſenſu? Quia ad hoc q iſtis quatuor modis ȝhaꝛ obligatio, nō eſt neceſſe, q partes ſint p̄ſentes, neq; q interueniat ſcriptura, neque etiam aliquid dari: ſed ſufficit, q contrahentes cōſentiāt: vnde iſti ȝctus etiam inter abſentes contrahi poſſunt, vel per epiſtolam, aut per nuncium. hoc dicit. Franciſcus de Areno.

Annota, in cōtractib. qui cōſenſu p̄ficiunt; ea oīa venire, q̄ ex bono, & æquo p̄ſtari oportet: in ſtipulatione vero ea ſola, q̄ ex conuentione partium, expreſſim ſtipulationi adiecta ſunt.

Onſenſu a fiūt obligationes i emptionib. b venditionibus, locationib. c conductionib. ſocietatib. d mādatis. e Ideo autem iſtis modis obligatio dr̄ conſenſu ȝhi: quia neque ſcriptura, f neq; p̄ſentia omnimō opus eſt, at nec dari quicquā neceſſe eſt, vt ſubſtantiā capiat oblō, ſed ſufficit eos, qui negotia gerūt, cōſentire. Vn̄ inter abſentes quoq; talia negotia ȝhuntur, veluti per epiſtolam, g vel per nuncium. Itē in his h ȝctib. i alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono, & æquo p̄ſtare oportet: k cum alioqui in verborum obligationib. aliꝰ ſtipuleꝛ, l † alius p̄mittat.

Die certē q idē vr̄ poſſe dici i omnibus pactis, q bus ȝhiꝛ oblō ex ȝſenſu. vt ff. d ſolu. l. ſi hic. §. iniperator. & th regulariter nō requiritur ſcriptura, niſi tātū in quatuor caſibus hic deſcriptis. vt l. pactū qd bona fide. C. de pact. & ſic vr̄ q iſte tex. ſit defectiuus. dic ſc̄dm Ioā. Fab. q hic cōtrahunꝛ oblōnes efficaces, ibi nō: vn̄ hic de obligationibus efficacib. loq intendit. Ang.

a Conſenſu. Sic ff. de actio & oblig. l. conſenſu. quæ eſt. l. ij. Accur.

b In emptionibus. vt ff. de contrahen. empt. l. j. §. fin & ı̄. tit. j. in princip.

c Locationibus. Vt ı̄. tit. ij. in princ. Accur.

d Societatibus. Vt ı̄. p ſocio. in prin. Sed ȝ ff. p ſoc. l. iiij. j. rñ. Sed certè ibi non negatur, quin conſenſu contrahatur ſocietas. vnde non eſt contra.

e Mandatis. Sed nōne in ſtipōne cōſenſus debet interuenire: vt ı̄. de verb. obl. §. j. verſi. ſed hæc. & ff. de pac. l. j. §. pen. Rñ. ibi expreſſis verbis debet eſſe conſenſus: vt ff. de verb. obli. l. j. j. rñ. hic autem etiam ſine verbis, & inter abſentes: vt ı̄. pxi. ibi, inter præſentes tantum & ı̄. de inuti. ſtip. §. item verborum.

f Neq; ſcriptura. Hic cautè nota differentiam, quā facit inter hunc titu. & ſuperiores. Nam quod dicit, neq; ſcripturam, in hoc diſcrepat ab oblōne literarū vt ı̄. tit j. i Item in eo, quod dicit neq; præſentia, dicit pp verborum obligationem, quæ inter præſentes fit: vt ı̄. de inuti. ſtipu. §. item inutilis. itē in eo, quod dicit non eſſe neceſſe quid dari: ideo dicit, vt diſcrepet ab illa, quæ fit re: vt ı̄. quibus modis re contrahitur oblig. per totum.

ADDITIO. Tu potes dicere ſm̄ Ioann. Fab. q imò etiam iſte tex. dicit ad differentiam ȝctus innominati, qui rei interuentu contrahitur: vt l. ex placito. C. de rerum permu. Ang.

g Per epiſtolam. Vt ff. de rei vend. l. quædam mulier. ad fi ... Accur.

h Item in his ȝctibus. CASVS. Ad intellectum iſtius §. ſcire debes. q ſtipſō dicitur ſtricti iuris. Sed quæritur, quando contractus dicitur ſtricti iuris? Ad hoc dico generaliter, q quotieſcunq; in ȝctu nihil venit, niſi q inter partes expreſſè conueniſſe: tunc iſte ȝctus dr̄ ſtricti iuris. vn̄ reſcripta demanda ta iudicib. dicunꝛ tota die eſſe ſtricti iuris, eo q in eis nihil venit, niſi ea de quib. in eis cautū eſt, & arbitrium eſt & ſtricti iuris, eo q in arbitrio nihil venit præter verba expſſis in ȝuentione, ſiue in cōpromiſſione. Hoc p̄notato pone caſum in iſto §. ſic: dixi Iuſti. Dñe. vidi ı̄. d̄iam p̄bolē inter hūc tit. & ſpecies ſupiores ȝhendi, ſ. inter oblōnē, q fit re, & oblōnem verborū, & oblōnē literarū. ſed dña p Deo, dedit aliam d̄iam inter oblōnem, q fit ex cōſenſu, & oblōnē verborum? Et rn̄det, dicens, Frater ecce etiā aliā d̄iam. In oblōne. n. quæ fit ex conſenſu obligaꝛ hinc & inde alter alteri, in his etiam, q non ſunt dicta in conuētione, ſi ex bono, & æquo, ea p̄ſtari oporteat. In ſtipulatione aūt verborū, nihil venit vltra id quod inter partes conuenit. h. d. vſque ad fi. tit. Franc. de Are.

h Item in his. Facit ſuperior d̄ña ad tria gña obligationum: hic autem fit differentia ad ſtipulationem, vel verborum obligationē. Accur.

† Rō differentiæ eſt, q in ſtip. partes ſunt p̄ſentes, & imputaꝛ eis, q omiſerit, qd in rē eorū ſit: hæc autē oblō fit & inter abſentes, ideo lex p̄uidet ipſis, vt ex bono & æquo eis ſuccurratur. Ægi. Per.

TITVLVS XXIIII.

DE EMPTIONE & venditione. †

Emptio, & venditio ſine ſcriptis cōtracta, ſolo cōſenſu p̄ficiꝰ, quā primū de p̄cio cōuenit, etſi nil ſit numeratū, aut arrhæ nōīe datū quæ verò in ſcriptis cōficiꝰ, nō aliter perfecta eſt niſi inſtrā emptionis cōpleta, atq; in mundū recepta, & partib. ȝplecta fuerint: quibus nodū abſolutis, impune cōtrahētib. ab emptione recedere licet ſmi arrhæ interuenerint: quas p̄dis ēptor, vēditor aūt dupli eas reſtituit.

Mptio, & vē

† Tit. de ȝh. empt. & ven. ff. correſpōdet huic & de pericu. & cōmod. rei ven.

i Contractibus qui fiunt conſenſu.

k Oportet. q. d. hincinde contrahitur obligatio etiam in iis, quæ non ſunt dicta. nam veniunt vſuræ poſt moram: vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. ex vendito. idem eſt & in omnibus bonæ fid. iudicijs: licet non ex contractu, ſed quaſi naſcantur: vt ı̄. de act. §. in bonæ fidei. Accur.

l Alius ſtipuletur. q. d. neceſſe eſt, q omnia deducātur in ſtipulationem. nam aliàs nihil venit in talem obligationem: * vt ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli in fi. & l. quia tantundem. Accur.

* Nec aliquid extrinſecus ſubintelligiꝛ: ita ſtipulatꝰ. §. Chryſogonꝰ. l. in ȝuētiona libꝰ. & l. quicquid aſtringendæ. ff. de verb. obl.

DE EMPTIONE ET VENDI.

Cōtinuatio.

Supra dictum eſt de obligationibus, quæ conſenſu contrahuntur: Verum quia illa conſiſtunt aut in emptionib. & vendi aut locationibus, & cōductionibus, vel ſocietatibus, vel mandatis: vt ſupra tit. i. in prin. ideo de his tractaturus incipit de emptione, & vend. Chriſtoph. Porc.

Diuiſio.

Mptio. Totus iſte tit. diuidiꝛ in v. partes. Primo, qñ emptio, & venditio ȝhatur, & qñ ab ea poſſit recedi. Secundo, q pretium debet interueniſſe. Tertio qñ emptio eſt perfecta, ad quem ſpectat periculum rei venditæ. Quarto an ſub ȝdōne poſſit emptio celebrari. Quinto quibus caſib. emptio eſſe non poſſit. Secūda ibi, pretium aūt. Tertia ibi, Cū aūt. Quarta ibi, Emptio

tam

tam ſub conditione. Quinta ibi. Loca ſacra.

CASVS. Quærit in ſtit. qualiter cōtrahitur emptio, & venditio? Et reſpondet dicens, quod emptio, & venditio contrahitur ſolo conſenſu, quam citò fuerit de pretio conuentū: licet non fuerit arrha data, neque pretium, neque aliquid loco pretij: & hæc obtinent ex natura emptionis, & venditionis, quæ fiūt ſine ſcriptura. In huiuſmodi enim emptionibus, & venditionibus nihil a nobis innouatum eſt. Frā.

Emptio tribus modis cōficitur. a Contrahitur. Hic nota tribus modis perfici emptionem. Vno modo, ſcilicet ex quo non poſſunt diſcedere contrahētes: vt C. de actio. & oblig. l. ſicut ab initio. ſecūdum quem modum etiā conditionalis emptio, eſt

ditio cōtrahitur, a ſimul atque b de pretio conuenerit: quamuis nondum pretium numeratū c ſit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nā quod arrhæ d nomine datur argumentum eſt emptionis, & venditionis cōtractæ. e Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ ſine ſcriptura f conſiſtunt, obtinere oportet: nam nihil a nobis in hu-

perfecta. Secundū modo, quando eſt pura: & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere: vt ff. de peri. & cōmo. rei vend. l. neceſſario. in princip. & ita contrahitur hic, ſiue perficitur. Tertio, quando res traditur, dicitur plus perfici adhuc, ſiue impleri: vt ff. de actio. empt. l. ſiquis rem alienam.

ADDITIO. Et iſtam inducit Ioā. Fab. ad deciſionem quæſtionis, an, & quando ex conſuetudine domino, vel proximo per rei vendic. ius aliquod quæſitū eſſe cenſeatur. Angelus.

b Simulatque. Id eſt, ſtatim poſtquam: vt ſupra de rerum diuiſi. §. ferè. Accur.

c Numeratum. Nec aliquid datum loco pretij: vt ſupra titul. j. in principio.

d Arrhæ. Vt ff. eodem, de contrahenda emptione. l. quod ſæpe. in principio.

e Emptionis, & venditionis contractæ. Non autem eſt de ſubſtantia contractus.

f Sine ſcriptura. Id eſt, ſine ſolennitate ſcripturæ.

g Venditionibus. Scilicet quæ fiunt ſine ſcriptura.

In iis autem. CASVS. Dñe ſupradictum eſt, quod ſi fiat emptio, & venditio ſine ſcriptis, ſolo cōſenſu perficitur: ſed quid erit de emptio. & ven. quæ ſcriptura conficitur? Et reſpon. dicens, quod aliter non valet talis emptio, & venditio, nec eſt perfecta, niſi inſtrumēta ab omni vituperio munda, manu alterius contrahentium fuerint conſcripta, vel ſi ab alijs ſint ſcripta, oportet quod illa a contrahentibus ſint ſubſcripta, & ſi fiant per tabellionē, oportet quod illa ſcripta ſint a partibus ſubſcripta, & approbata, vt accipiant complementum. Donec enim aliquid deeſt huiuſmodi ſcripturæ pœnitentiæ locus eſt tam emptori, quam venditori ſine aliqua pœna. & hoc verū eſt, ſi nō fuerit arrha data ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis celebrata fuerit emptio: quia tunc emptor a contractu recedere pōt: perdit tamen arrhas, quas dedit. Si autem venditor, qui arrhas recepit, a cōtractu recedere velit, poterit: ſed reſtituet arrhas duplicatas ipſi emptori, etiam ſi ſuper arrhis nihil inter contrahētes actum fuerit. hoc dicit. Quæri poteſt hic, ſi tabellio ſcripturā ſuam ſup contractu emp. & vend. fecerit, & eam p annū, vel biennium tenuerit, verū ſit cōtrahētibus locus pœnitētiæ? & poteſt reſponderi quod non, niſi contractus in ſcriptis celebretur: ſine ſcriptura fit. Sed vlterius quæri pōt, quis cōtractus in ſcriptis celebrari poteſt? Et tū quòd ſup hoc diuerſæ ſunt opi. M. enim dicit, quod contractus tunc dicatur in ſcriptis celebrari, quādo ita conuenit

inter partes, quod non valet contractus, niſi inde fiat ſcriptura. ſed hoc inuenitur in l. cautum. Dominus autem Guid. dicit, quod contractus dicitur fieri in ſcriptis, quādo in prin. dictum eſt, quod ſuper contractu illo debeat fieri ſcriptura. vt C. de fide inſtr. l. cōtractus. Sine ſcriptis antē appellat contractum, ſuper quibus non cōuenit vt fieret ſcriptura: vel ſi fiat ſcriptura, tamen nō fit, vt per ſcripturā contractus melius valeat: ſed ſolummodo ad memoriam. Scire autem debes ad dilucidiorem huius materiæ intellectū, quòd in Italiā talis eſt conſuetudo, quòd primo fit imbreuiatura, quando ſuper aliquo contractu a tabellione publico debet confici ſcriptura, & fit munda: quod nihil

iuſmodi emptionibus, & venditionibus g innouatum eſt.

In his autem, † quæ ſcriptura conficiūtur: h non aliter perfectam eſſe venditionem, & emptionem cōſtituimus, i niſi & inſtrumēta k emptionis fuerint cōſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem ſcripta, a contrahentibus l autem ſubſcri-

† Elegantē admodum formulā emptionū ſcripturæ olī confectæ vide i cōmētarijs Frāc. Balduini hoc ipſo titulo.

aliud eſt, niſi noua ſcriptura principalis, quæ debet eſſe non cancellata, nō vitiata, nec in aliqua ſui parte abolita, ſed ab omni vituperatione munda. & poſtea vocantur partes, & legitur illud mundum coram partibus: & ſi cōſentient partes, tūc dicitur ſcriptura a partibus abſoluta. Cum autem a tabellione fiunt ſubſcriptiones: tunc eſt ſuperſcriptura completa. Et iſta conſuetudo, dixit dominus Iacobus Bald. ab iſto § eſt derivata: illa autem in hoc verſiculo, hoc enim ſubſecuto, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis & c. ſic intellige vtrunque §. quantum ad pœnam arrharum. Idem eſt, ſiue in ſcriptis, ſiue in non ſcriptis fuerit vēditio celebrata: ſed non intellige quo ad pœnitentiam. vnde ſi feras hoc, quod dicit ſolummodo ad pœnā arrharū, & concordabit ſcriptura. Nam tunc quando contractus in ſcriptis celebratus eſt, & cōpletus: ſi velit emptor, vel venditor a contractu recedere, ſuſtinebit pœnam arrharum, ſed non ſolam. Si autem non fuerit contractus ſcriptura completus: volens recedere a contractu ſolam pœnam arrharum ſuſtinebit. No. quod ſolo conſenſu emp. & vend. pficitur. Item no. quod arrha non eſt de ſubſtantia contractus. Item nota puniri arrhis illū contrahentem, quem pœnitet. Franc. de Aret.

Vēditio fit in ſcriptis & ſine ſcriptis.

h Scriptura cōficiuntur. Patet hic, quod alia eſt emptio, ſiue vēditio in ſcriptis, alia ſine ſcriptis. In ſcriptis dicitur quā nō agūt cōtrahētes, vt nō aliter valeat contractus, niſi fiat ſcriptura, ſecundū quoſdā quod nō vidimus in vſu. Alij dicūt: vt P. quod ſufficit, quod cōtrahentes, vel aliquis eorū dicat in principio contractus, quod inde ſcriptura fiat: licet nō dicat, quod aliter non valeat, niſi fiat: & hoc approbat i vt C. de fi. inſtr. l. cōtractus. ibi, illos tū quos in ſcripturis fieri cōuenit &c. Si aūt ſimpliciter fiat cōtractus, ſed poſtea ad pbationē fiat ſcriptura: valet quod actū eſt, & et valuiſſet ſine ea: vt ff. de pign. l. cōtrahit. Et eodē modo dico eſſe intelligēdū, vbicūque dicitur lege cōtractū aliquē in ſcriptis fieri, vel diſtractū: vt C. de teſt. l. teſtiū. & in Aut. de teſt. §. & licet. co. vij. Sed cū fiat in ſcriptis huiuſmodi vēditio, & ſine ſcriptura nō valeret, quare nō dicitur obligatio litterarum? Reſpō. quia aliud habet nomē. ſ. emptio: & verū eſt hoc nomē, at in mutuo nō eſt verū mutuatum eſſe: tūc enim re eſſet obligatio contracta: vt ī. de lit. obli. §. plane.

i Conſtituimus. Præteriti temporis eſt, & dicitur C. de fide inſtrum. l. contractus.

k Inſtrumenta. Quæ vulgo rationes dicuntur, ſecūdum Ioannem.

l A cōtrahētib. Emptore, & vēditore, & talis ſubſcriptio

i Et hæc vera ſm Ange. qn cōtractus ad ſui validitatem vel ſaltē probationē requirat ſcripturā ſiue de iure communi ſiue municipali, aut conſuetudinario: vt no. in ca. j. de cē ſi. in vj. & in ſimili. i l. inſtrumētus. C. de fide inſtru. alias ſecus ſm Ang.

ptio fit, & aliàs vbi contractus alius fit in ſcriptis: vt ſ Auth. de fide inſt. alias de inſtrumẽto. cautela. & ſi. §. ſi quis igitur. & § ſed & ſi quis aut mutui, & §. ſe. co. vj.

a Fiunt. Scilicet hæc inſtrumenta & ſubaudi, nõ aliter valeant, niſi & comple. &c.

b Completiones. Id eſt mundum cõpletum.

c Acceperint. Scilicet ab eodem tabellione, & a partibus: vt ſubijcit.

d Abſoluta. Vt q̃ lecta fuerint partibus, & laudauerint. Vel dic abſoluta. i. ſubſcripta.

e Sine pœna. Sed quomodo ſine pœna: cũ ſtatim in arrhis eũ puniat? Reſpond. ſine pœna intereſſe & iuriſiurandi in litem. Nã hæc pœna eſſet quãtum ad ſoluentem, licet non quãtum ad accipientẽ: vt ff. ſi quis ius di. nõ obt. l. j. §. ſi. non aũt ab arrhis aliter liberatur: vt ſubijcit, ita tamen &c. Item iſte talis non facit contra legem. C. de act. & ob l. ſicut. cum hæc lex ſibi permittat. Et nn̄ q̃ huius legis p̃miſſio eſt cũ aliqua pœna: arg. contra ſ Auth. cõſtitutio, quæ de digni. §. illud. col. vj. Sed ſi nõ eſt ſubſcriptũ, & tamen res eſt tradita: an valeat translatio? Quidam dicunt q̃ non: vt C. de ſuf. l. vnica. Alij contra: vt C. ſi quis alteri vel ſibi. l. multum interest. in ſi. & in gl. hn. & ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Diſtingue aut per errorem, aut ſcienter.

f Compellitur. Sed qua actione? Reſpon. cõdictione ex lege iſta. & ex lege illa C. de fide inſtru. l. contractus. vel etiam per officium iudicis: vt ar. C. de reſcin. vend. l. ij. Item per actionem ex empto, ſi tamẽ fiebat venditio ſine ſcriptis. Nã ſi fieret in ſcriptis, nec eſſet mundum completum, nõ ageretur actione ex empto: cũ nõ eſſet adhuc vẽditio, vt hic dicitur, ſed per cõdi. ex leg. vel offic. iudi. vt dictum eſt. Sed numquid vltra hanc duplicationem arrharũ tenetur venditor ad intereſſe, ſi nõ tradat, vt ff. de act. emp. l. j. & l. ex empto. uerſ. idem Neratius? M. & Azo dicunt quòd non quia ſibi p̃iudicant accipiẽdo arrhas, ſicut & aliàs ſibi p̃iudicat ijs ſibi eligendo: vt ff. de tri. act. l. qd ſ hęrede. §. eligere. Itẽ q̃a hoc videntur agere cõtrahentes inter ſe, vt amiſſione, & duplicatione arrharũ debeant eſſe cõtenti: ergo pro expreſſo eſt habendũ: vt ff. ſi cer. pet. l. cum quid. Item facit ff. de leg. ij. l. cum filius. §. varijs. B. & Ioã. contra. Dicunt enim adhuc poſſe agi ad hoc, vt tradatur, vel ad intereſſe: ita vt arrhæ ſ intereſſe cõputentur. & facit pro eis. ff. de mil. teſt. l. iij. & ff. de inoffic. teſta. l. mater. & C. de paſt. dot. l. fin. facit meli° ff. de actio. emp. & vend. l. prædia. in ſi. Sed quid ſi dederit pro arrhis, & pro pagamento? Reſpond. pactum ſeruandum. id eſt, non poteſt diſcedere: vt ff. de paſt. l. in traditionibus. Et nota duo operari iſto caſu. vnum vt arrhæ debeant duplicari venditore pœnitente. Itẽ vt emptio remaneat firma, & agat ad intereſſe.

Item emptore pœnitente eadem duo operatur.

ADDITIO. Et tūc nõ totum, ſed qd̃ pro arrhis duntaxat datum eſt duplicatur. Et nn̄. q̃ vbi venditor ſe nomine emptoris poſſidere conſtituit, nõ poteſt agere ex empto vt tradat: ſed aut rei uendicatione, vel Publiciana ſimul, aut vti poſſidetis: vt dicit gl. ſ Auth. ſacramẽta puberũ. C. ſi aduer. ven. Ange.

g Nihil expreſſum ſit. Id eſt, nihil dictũ fuit a partibus, quid ſuper arrhis fiat, ab eorum pœnitente.

pta: & ſi per tabellionem fiunt, a niſi & completiões b acceperint, c & fuerint partibus abſoluta. d Donec enim aliquid deeſt ex his; & pœnitentiæ locus eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine pœna e recedere ab emptione & venditione. ita tamen impunè eis recedere concedimus, niſi iam arrharũ nomine aliquid fuerit datum. Hoc enim ſubſecuto, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis venditio celebrata eſt: is qui recuſat adimplere cõtractum, ſi quidem eſt emptor, perdit quod dedit: ſi verò venditor: duplum reſtituere compellitur, f licet nihil ſuper arrhis expreſſum ſit. g

Contractui emptionis certũ debet interuenire pretiũ: pretio autem in arbitrium tertij collato ſuſpenditur effectus emptionis, vt ſi tertius arbitretur, valeat, eo non arbitrã te, non valeat.

Pretiũ autẽ conſtitui oportet. nã nulla emptio ſine pretio eſſe poteſt. h Sed & certũ i eſſe pretiũ k debet: alioq̃ ſi inter aliquos ita conuenerit, vt quãti Titius rẽ ęſtimauerit, tãti ſit empta: inter veteres ſatis, abundèq; hoc l dubitabatur, conſtaretne venditio, an non. Sed nr̃a deciſio m ita hoc cõſtituit, vt quoties ſic compoſita ſit venditio, Quanti ille æſtimauerit: n ſub hac conditione ſtaret cõtractus: vt ſi quidem ille, qui nominatus eſt, o p̃tium definierit: p tunc

Pretiũ. CASVS. Supra dictum eſt, q̃ emptio, & venditio cõtrahitur inter cõtrahẽtes: ſi inter cõtrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes ſcire, q̃ oportet, q̃ pretium ſit conſtitutũ, & etiam q̃ certum pretium conſtituatur. Sed pone cum vellem equum amici mei emere: dixit mihi, q̃ haberem equum illum pro tanto, pro quãto Titius communis amicus noſter æſtimaret: quid erit in iſto caſu? Et dicit Imperator, q̃ alibi ordinatum eſt, q̃ ſi communis amicus noſter definierit pretium, valeat cõtractus. Si autem ille qui nominatur, noluerit, vel non potuerit pretiũ definire, non valeat contractus. Idem etiam intelligitur in loca. & conduc. hoc dicit. Franciſc.

h Eſſe poteſt. Vt ff. eo. l. ij. & C. eo. l. vltima.

i Sed & certum. Nota duo, & q̃ pretium debet eſſe, & quòd certum.

k Pretium. Repetit de pretio, quod debet interuenire: vt addat duo, ſcilicet quòd ſit certũ, item in pecunia numerata. Accur.

l Hoc. Id eſt, de hoc.

m Deciſio. Vt C. de contrahend. empt. l. fin.

n Aeſtimauerit. Nota, q̃ cautè ponit de tertia perſona. Nam ſecus ſi in contrahentis arbitrium: vt dicemus ĩ. eo. §. empeio.

o Nominatus eſt. Quid ſi in innominatum conſultũ: vt vendo, pro quanto æſtimabitur? Reſpõd. non valet: inſtar locationis ſic factæ: vt ff. locati. l. ſi merces in princi. niſi in vno caſu, qui eſt de pigno. l. ſi fundus. §. finali. Accur.

ADDITIO. Sol. ex præcedentibus contractibus, quorum occaſione deuenitur ad venditionem, poteſt ſuper declaratione pretij officiũ iudicis implorari, vt ibi. Secus ſi nullus præceſſiſſet cõtractus, vt hic. Ange.

p Definierit. Etiã iniquè: quia a perſona incerta non receditur: vt ff. de verbo. obl. l. ſi quis arbitratu. & hoc verum eſt, q̃ id, quod eſt de ſubſtantia contractus, apponitur: ſed ſecus ſi conſeratur quod eſt de accidente contractus. nam tunc ad arbitrium boni viri recurritur: vt ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. & ff. pro ſocio. l. ſi ita conta. & l. ſocietatem & ff. locati. l. ſi in lege. in princip. quæ omnes huic ſunt contrariæ. & hoc ſecundum Ioannem. Sed ſecundum Azo. hoc

a Hoc reſiduũ nõ eſt Accu. Ang. Pet.

b Venditor vtrum vltra arrhã duplicatum p̃ditionem teneat ad intereſſe. Et ſic ad intereſſe agitur quatenus ẽ vltra arrhas q̃ opin. verior ſcd̃m Ang.

c Et ad de huiuſmodi cõtractũ arrharũ eſſe cõtractũ p̃ ſe, ab alio ſeparatũ pẽdere. ad qd̃ vide Cy. ſ l. j. C. qñ liceat ab empt. diſcedere.

s Hoc reprobãt docto. quia quãdiu nõ fuit arbitratus: recedit ab eius p̃ſona, etiã ſi de ſtando ſuę ſentẽtiæ iurarũ fuerit. l. ſi libertus iurauerit. ff. d oper. lib. & c. quintaualiis. extra de iureiurand. Ang.

omnino ſm eius æſtimationē † & pretiū pſoluatur, a & res tradatꝰ, b & venditio ad effectum pducatꝰ: c emptore quidem ex empto d actione, venditore ex vendito agente. Sin autē ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel nō potuerit pretiū definire, tunc pro nihilo e eē venditionem, quaſi nullo pretio ſtatuto. f Quod ius cum in venditionibus nobis placuit: nō ē abſurdū & in locationib. g & in cōductionib. trahere.

Venditę rei pretium in numerata pecunia conſiſtere debet, non etiam in alijs rebus: alioqui facile diſcerni nō paſſet, uter emptor & venditor ſit: ſic nec q̄ res vēdita, quódve pretiū: idea tūc potius permutatio dicei, quę ſeparatim ab emptione ſpeciem paris.

Item pretiū h in numerata pecunia cōſiſtere debet. Nā in cæteris rebꝰ an pretiū eſſe poſſet, ualde q̄rebatꝰ: ueluti an hō, aut fundus, aut toga alterius rei pretium eſſe poſſet. Et Sabinus, & Caſsius etiam in alia reputabāt i pretiū poſſe conſiſtere. unde illud eſt, quod uulgò dicebatꝰ, pmutatione rerū emptionem † & uēditionem cōtrahi: eamq; ſpeciem emptionis & uēditionis uetuſtiſsimam eſſe: argumētoq; utebantꝰ Græco poeta k Homero, qui aliquā partem exercitus Achiuorū uinū ſibi cōparaſſe ait, pmutatis quibuſdam rebus: l his uerbis. m

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι, Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί, Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

hoc redigit ad arbitriū boni viri: & ſic nō ſ[illegible] legem. Nec ob. ff. de verb. obl. l. ſi quis arbitratu. q. a ibi non fuerat arbitratus. quo caſu concedo non recurri ad boni viri arbitrium. Sed qñ dē iniquè determinari? Rñ. forſè vltra dimidiam iuſti pretij: vt ar. C. de reſcind. vend. l. ſi voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur, etiā ſi minor ſit deceptio, dummodo nō minima: vt ff. de in integrum reſtitu. l. ſcio. Nā non tantum ſibi committitur in alienis, quantum ipſis dominis iniceret: vt ff. ſolu. mat. l. etiam. §. j. & l. ſi conſtante. §. ſi maritus.

Sed an & ſi iniquè ſtatum pretiū minimè. uā id nō pueniret iudicio bonæ fidei, in quo ſimplex arbitrij appellatio ita accipiēda eſt, vt boni viri arbitrio intelligatꝰ l. ſi in lege. ff. locati. & ꝯdu.

a Perſoluatur. Ita q̄ fiat accipientis: vt ff. de actioni. empti. l. ex emp. §. j. etiam vſuræ poſt moram: vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

b Tradatur. Cautè dicit tradatur, & nō detur, nam non tenetur facere accipientis, ſed de euictione ſe obligare: vt ff. de actio. emp. l. ex empto. in prin. Sed nunquid præcisè tenetur ad rem tradendam? M. dicit, q̄ ſic, & facit pro eo quod hic dicitur, omnino tradatur &c. vt ff. de rei vendi. l. qui reſtituere. & ĩ. de donat. §. aliæ. Sed B. contra: dicit enim eum liberari præſtando intereſſe & facit pro eo. ff. de acti. emp. l. j. j. re. & l. ex empto. §. & ex empto. verſic. idem Neratius ſcri. & C. de actio. emp. l. iiij. Sed fortè hic poſſet diſtingui, an venditor habeat rem, & tunc ſententia M. tenet per ſuas leges, an non habeat rem: & tunc, aut dolo, & culpa deſijt eam habere, in fraudem puta emptoris: & tunc ſententia B. tenet. Aut ſine dolo, & culpa: & tunc non tenetur venditor: vt ĩ. eo. § cum aut. Eſſet enim valde mirum (quod ait B.) vt ſic compellatur æſtimationem pro re recipere: vt ff. ſi cer. pet. l. ij. § ij. & C. de fideicom. lib. l. fin. Item ſic improbè pacta rūpere, cum prætor dicat, pacta ſeruabo: vt ff. de pac. l. iurigentium. § ait prætor.

Venditor an teneatur pcisè ad rē tradēdā, vel ad intereſſe.

c Ad effectum perducatur. Scilicet iſ dicto modo, ſcilicet per traditionem rei, & pretij: vt ĩ. quibus modis tolli. obliga. §. fina.

d Ex empto. Nota, q̄ ex empto emptor, ex vendito, venditor agit. vt hic, & ff. de actio. emp. l. ex empto. j. reſpon & l. Iulianus. §. ex vendito.

e Pro nihilo. Vt nec ad boni viri arbitrium recurratur, vt ſuprà diximus, ſed legatū nō: ideo nō eſt pro nihilo ſic relictū: vt C. cōmu. de leg. l. ſi duobus. §. ſed & ſi qs. Sed ibi fauore vltimæ voluntatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum diſtinctione, an ſuit datum arbitrium conditionaliter, an non iuxta l. j. cum mā. ff. de leg. ij. Item quo ad ſubſtātiam legati, non quo ad pœnæ commiſſionem: vt l. multa. in prin. ff. de condi. & demonſt. Ang.

f Pretio ſtatuto. Sine quo eſſe non poteſt venditio: vt in prin. huius §.

g Et in locationibus. Vt ff. loca. l. ſi merces. In prin.

Item pretium. CASVS. Supra dictum eſt, q̄ duo requiruntꝰ ad hoc, q̄ valeat emptio, & venditio, videlicet q̄ pretium conſtituatur, & q̄ certum pretium: & adhuc tertium eſt neceſſarium, ſ. q̄ ſit in pecunia numerata. Sed nōne ſi dedero tibi equum pro vino, & ita equum pro vino permutauero, erit emptio, & venditio? Et reſpondet Impe. dicens, quòd ſuper hoc apud antiquos quærebatur, & Caſſius, & Sabinus dicebant q̄ ſic. Dicebant enim q̄ permutatio erat vetuſtiſſima ſpecies emptionis, & venditionis, & hoc probant argumento Homeri dicentis q̄ aliqua pars exercitus Achiuorum vinum ſibi emit permutatis quibuſdam rebus vino: & ita permutatio dicitur emptio ſecundum Homerum. Sed diuerſæ ſcholæ authores aliud ſentiebant. Dicebant enim aliud emptionem, aliud permutationem. quia in permutatione non poteſt parere, quæ res nomine pretij data eſt, & quæ data non eſt. Quòd autem vtraque videatur vendi, & loco pretij dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus dicebat permutationem eſſe ſpeciem ſeparatam ab emptione, & venditione, & eius ſententia præualuit. Sed domine, quid videtur vobis de ſententia Caſſij & Sabini, quæ vtitur authoritate philoſophorum? Et reſpondet, q̄ ſententia Proculi melior eſt, & rationibus validioribus vtitur. h. d. Fran.

Pro hac opinione facit illud Iuſt. li. j. Emi ſingulas res nō pecunia, ſed cōpenſatiōe mercium. Licurgꝰ inſtit. autiq; & argēti vſum velut olim ſcelerum materiā ſuſtulit. Plutarch. tiſhale eū ferreū nūmum; percuſſiſſe. Aeg. Per.

Vide Budæū l. anno. ad Pādectas, in l. j. ff. de ꝯh. empt. & Alcia. li. præter. ij. hoc ipſo titu.

h Item pretium. Dixit pretium debere certum eſſe: nunc dicit, q̄ in numerata pecunia.

i Putabant. Sed malè, vt infra dicam.

k Poeta Homero. Nota argu. quod authoritates authorum, & philoſophorum ſunt in cauſis allegandæ. ſic ff. de ſolu. l. ſi pater § nam & Ariſtoteles. & ff. de iudi. l. proponebatur. & ff. de ſtatu homi. l. ſeptimo. Sed interdum redarguuntur i vt hic & ff. de retū diui. l. in tantum. §. fina. & l. ſed diui.

i Et malè. nā hic nō redarguitur dictum Homeri, ſed Sabini iuriſcōſulti dictū alia Homeri authoritate reprehenditꝰ. Aeg. Per.

l Rebus. puta equis.

m His verbis. Scilicet Græcis, quæ legi nō poſſunt. Accurſius.

ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Verſus Homeri ſunt in ſeptimo Illiados, quorū interpretatio hæc eſt, Affuit ex Lemno ratibus tunc copia vini. Cæſarie inſignes redimunt hinc vina Pelaſgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus Tergora diripiens hinc protulit, ille agit ipſos Ad naues tauros. hic bello corpora capta. Ægidius Perrinus. Vides igitur n entem text optima pbari per illud Græcum.

Diuerſæ ſcholæ [a] authores ꝯ ſentiebãt: aliudque eẽ exiſtimabãt ꝑmutationẽ rerũ, aliud emptionẽ, & vẽditionẽ: alioqui nõ poſſe rẽ expediri, [b] ꝑmutatis reb. q̃ videat̃ res veniſſe, & q̃ pretij nomine data eſſe; nam vtrãque videri & veniſſe, & pretij nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia dicentis permutationem ꝓpriam eſſe ſpeciem contractus [c] a venditione ſeparatã, meritò præualuit: cum & ipſe alijs Homericis verſib. † adiuuaretur, & validiorib' † rationibus argumentaretur, qđ & anteriores diui principes admiſerunt: & in noſtris Digeſtis [d] latius [e] ſignificatur.

Abſoluta venditione, rei venditæ commodũ & periculũ (licet res nõdũ tradita ſit) ad emptorem pertinet: modò neq; dolus neq; culpa venditoris interuenerit: aut periculũ cuſtodiæ vſq; ad traditionem venditor ſuſceperit;

Cũ aũt emptio, & vẽditio ꝯtracta ſit, (qđ effici diximus, [f] ſimulatq; de ꝑtio cõuenerit) cũ ſine ſcriptura res agit, periculum rei venditæ ſtatim [g] ad emptorẽ pertinet: tametſi

Græci enim pro vino dederunt aliqui æs, alij ferrum, alij coria, alij ipſos boues, alij mancipia.

a Scholæ. Singularis numeri eſt hic. Sic infra de mã dato. §. is qui exequitur.

b Expediri. Id eſt, cognoſci.

c Speciem ꝯtrꝰ. Scilicet innominati. Nam nõ habet nomẽ ſuum: vt ff. de re rum ꝑmut. l. j. §. itẽ empti. Sed quare dicitur innominatus, cũ ita ſpeciale nomen habeat? Rñdet, quia illi ꝯtus ſunt nominati, qui ſtatim vt fiunt, pariunt actionem: vt ff. de pact. l. iuris gẽtiũ. in princ. ſiue fiant conſenſu, vt vẽditio: vt ĩ. eo. in prin. ſiue re, vt mutuũ, vt ſ. quib. modis re contrahi. obli. in princ. At permutatio nec ex pacto parit actionem, nec ex re: ſed parit ex vtroque, ſcilicet poſtea dudum re interueniente ex pacto primo, vt ſubtiliter colligitur C. de rerũ permutatione. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præſcriptis verbis: vt j. de actio. § actionũ. & condictio ob cauſam; vt ff. de præſcript. verb. l. naturalis. §. j.

ADDITIO. No. ꝙ ſunt quidam ꝯtus nominati, & quidam innominati: de quibus in dicta l. iuris gentium. in prin. ff. de pact. in l. naturali per totum. ff. de præſcrip. verb & naturam talium contractuum habes in gl. vnde dixerunt quidam, ꝙ donatio erat ꝯtus innominatus: quia ex ſe non pariebat actionẽ, cum detur condictio ex l. ſi quis argentum. C. de dona. Chriſtophorus.

d Digeſtis. Vt ff. eod. l. j. §. j. Accur.

e Latius. i. melius & aptius in ff. dicitur, quam hic.

Cum autem emptio. In ſuperiorib. dictũ eſt, ꝙ emptio, & venditio ꝯhitur ſimulatq; de pretio conuenerit: licet adhuc res nõ ſit tradita, neq; ptiũ ſolutũ: & hoc ſi ſine ſcriptura ꝯtra fuerit venditio. Si enim aliqua venditio ꝯhitur in ſcriptis, poterit tam emptor, quàm venditor impunè a ꝯtu recedere, donec intrum fuerit completum. Cum igitur dicat legiſlator poſt ꝯtum completum periculum rei venditæ ad emptorem pertinere: apparet, ꝙ periculum rei venditæ pertinet ad emptorem poſtquam de pretio fuerit conuentum: completus aũt eſt ꝯtus, vt ex præcedentib. patet, quam cito de pretio conuentum eſt, quamuis emptori res tradita non fuerit, ſed penes vẽditorem perierit. vnde ſeruus ſi fuerit venditus, & ante quam emptori tradatur, ſine dolo, & culpa venditoris penes venditorem deceſſerit, vel aliqua parte ſui corporis læſus fuerit, emptori perit: & nihilominus neceſſe habebit venditori integrum pretiũ reſtituere, ſi nondum pretium fuerit ſolutum. Idẽ ẽt eſt, ſi ædes venditæ ante, quam tradant̃, totæ, vel aliqua ex parte ſui incendio conſumptæ fuerint, vel fundus venditus ante, quam tradat̃, vi fluminis totus, vel ex aliqua parte ablatus ſit: vel inundatione, vel aliquo modo deterior ſit factus: ꝗa ſemper emptoris damnũ erit. Quicquid. n. ſine dolo, & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. periculum autem ad emptorem ptinet. Sed pone, ꝙ in re vendita ante, quã tradatur, aliquod lucrum cõtingit: puta res vendita, ꝑ alluuionem, vel aliquo alio mõ longè melior eſt effecta, cuius erit lucrũ? Et rñdet dñs Iuſti. ꝙ emptoris: quia ſecundum naturam eſt, vt eum ſequantur cõmoda, quę ſequunt̃ incommoda. hoc dicit Fran. de Are.

f Diximus. Supra eo. in priu.

g Statim. ſed certè imò nõ ſtatim: ſed nouem ſunt neceſſaria. Primo ꝙ vẽditio fiat non in ſcriptis, aliàs. i. ſi fiat in ſcriptis venditio, nõ trãſit ad emptorẽ periculũ, niſi mũdũ eẽt cõpletũ: vt hic, & C. de fide inſtr. l. ꝯtus. & C. de pericu. & cõmo. rei vendi. l. cum inter. Item ꝙ fiat purè. aliàs nõ perit emptori: licet ſecus ſi facta ſit deterior: vt ff. de pericu. & com. rei ven. l. neceſſariò. §. quod ſi pendente. verſ. ſane ſi extat. Item ꝙ ſit facta venditio in ſpecie. nam ſi in genere, vt puta, vendo hominem: non perit emptori ante traditionem. vt ff. de peric. & cõmo. rei vend. l. cum qui. & l. quod ſi neq;. in glo. j. Item ꝙ ſit certa ſpecies: quia ſi ſub incertitudine ſit vendita: licet ſit ſpecies, non tñ ſpectabit ſemꝑ periculum ad emptorem: puta vendo Stichum, aut Pamphilũ: primus. n. moritur periculo venditoris: vt ff. de ꝯhen. emp. l. ſi in emptione. §. ſi emptio. Item ꝙ alio modo pereat, quam publicatione rei. nam tunc non perit emptori: vt ff. loc. l. ſi fundus. Item ꝙ nullum pactũ ſit interum, ꝙ periculum venditorem reſpiciat nam tunc non periret emptori: vt ff. eo. de peric. & cõmo. rei ven. l. ſi in venditione. in prin. & ĩ. prox. §. ꝙ ſi ſit geſtis, &c ſiue ſpecialiter eſſet de caſu fortuito dictum ſecundum B. ſiue generaliter ſecundum M. vt diximus. ff. ſi qui cau. l. ſed & ſi quis. §. quæſitum. Itẽ ꝙ venditor non fuerit in culpa, vel dolo, quare res pereat: vt ĩ. prox. §. item ꝙ non ſit in mora. nam tũc qui vltimam fecit moram, ſibi perit: vt ff. de peric. & com. rei venditæ. l. illud. & hoc eſt verum hoc caſu. ſ. ſiue res perituta erat penes emptorẽ, ſiue non, ſm Io. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. ſi. licet M. diſtingueret et. ff. de rei ven. l. item ſi verberatũ. §. ſi. Item ꝙ nõ ſit res, q̃ deguſtationem deſideret: vt vinum & zinziber, & ſimilia. Nã tũc diſtinguit̃ an vendat̃ in ſpecie: & tunc poſt deguſtationẽ eſt periculũ emptoris, An in gñe: & tunc ſunt duo neceſſaria, vt ſit emptoris periculo. ſ. deguſtatio, & menſura ſiue pondus: & hoc ſm Ioã. & B. & Pla. vt ff. de peri. com. rei ven. l. j. in princ. & §. 4. Sed Azo dicit, ꝙ in vino ſit ſpeciale, ꝙ ſtatim facta vẽditione, ẽt ante deguſtationem ſit emptoris periculũ, ſi ſit in ſpecie venditio: vt ff. eo. de contrahen. emp. l. quod ſæpe. §. in his. ſed nunquid diſtinguitur periculum peremptionis a deterioratione vino vendito in menſura, vt in venditione conditionali dumtaxat modo per l. ff. de peri. & com. rei ven. l. neceſſario. §. q. ſi pendente. vt ſic effuſionis periculum ad venditorem, acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Bul. ait ꝙ ſic: quia hoc ſub quadam conditiõne ſit. ſ. ſi deguſtetur. Sed certe ipſemet mutauit conſiliũ poſtea & merito:

a Facit illud Pli. li. 33. quãtũ feliciore æuo, cum res ipſæ ꝑmutabãtur inter ſe: vt Troianis temporibꝰ Homero credi cõuenit. ita. n. vt opinor, cõmercia victꝰ grã inuẽta. alios ferro emptitaſſe tradit. Seruiꝰ in verſu illo Georgi. Quis Mileſia magno Vellera mutẽtur. licet magno mutent̃ id eſt, magno ꝑtio cõparent̃. Aegi. Per.

† Hi apud Homerũ legunt̃ in 6. Iliados, latinè ſic. Iupiter eripuit miſerè hic pectora Glauco, Qui cũ Tidide demens cõpetitãs mutat Arma ſub ærata ſua au ro viſẽda coruſco. Vel ſic declara vltimũ verſum, vt apud Ariſto. lib. 5. Ethic. c. 9 Proq; nonacẽtenũ, pro ferro tradidit aurũ. ibi eñ dicit̃ Glaucum arma aurea permutaſſe cum æreis, nõ aũt ærea cũ armis aureis emptitaſſe armis. Aegi. Per.

† Pro hac opinio. facit illud Iuſti. li. 3. Emi ſingulas res nõ pecunia, ſed cõpenſatiõe mercium Lycurgꝰ iuſſit: auriq; & argẽtũ veluti oium ſcelerum mãm ſuſtulit. Plutarchꝰ cũ ait eũ ſex ſeũ nũmũ percuſſiſſe. Aegi. Per.

i Cautela tñ eſt, ꝙ maximi caſus & terribiles exprimant̃ ꝗa clauſula gñalis ſubſequẽs nõ niſi ad alios minores, vel ęquales refert̃: vt in cle. ij. de ꝓbatiõ. imò vbicũque qs tenet̃ de caſib. intelligit̃ de cõſuetis & ſolitis & nõ aliter per l. fiſtulã. §. ſi. ff. eo. Ang.

ſtio quis aliud eſt in alia cõditione, quæ nõ eſt in poteſtate vẽditoris: aliud in hac quæ in poteſtate eſt: cũ poſſit denũtiare emptori vt guſtet & accipiat. aliàs poteſt effundere: vt ff. de peri. & cõmo. rei ven. l. j. in fi. Et ſic indiſtinctè periculum ante menſurã eſt venditoris. Accur.

adhuc ea res emptori tradita non ſit. Itaq; a ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit, aut ędes totę, vel aliqua ex parte incendio conſumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſiue ẽt inũdatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, lõgè minor, aut deterior eſſe cœperit: emptoris damnũ eſt: cui neceſſe eſt, licet rẽ nõ fuerit nactus, pretiũ ſoluere. Quicquid.n. ſine dolo, & lata a culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionẽ fundo aliquid per alluuionẽ acceſſerit: ad emptoris cõmodũ ptinet. Nam & cõmodũ eius eſſe debet, cuius periculũ eſt. b Quòd ſi fugerit homo, q venijt, c aut ſurreptus fuerit, ita vt neq; dolus, neq; culpa d vẽditoris interuenerit: animaduertẽdũ e erit, an cuſtodiã eius vſq; ad traditionẽ vẽditor ſuſceperit. f Sanè enim ſi ſuſceperit: ad ipſius periculũ is caſus g pertinet. ſi nõ ſuſceperit, ſecurus eſt. Idẽ & in cęteris animalibus, cæteriſq; rebus intelligimus.

Annota, Quoties quis ideo tenet, qa actionẽ habet, eã cedẽdo liberatur: aliòqui ſecus.

Vtique tamen vendicationẽ rei, & condictionẽ h exhiberẽ i debebit emptori: qa ſanè qui rem nõ dũ ẽptori tradidit, adhuc ipſe dñs eſt. † Idem etiã eſt de furti, & damni k iniuriæ actione.

Etiam ſub conditione poteſt emptio celebrari: & acciderẽ alia contractus poſſunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Areti.

Emptio tam ſub conditione, quàm purè, contrahi poteſt. Sub conditione, veluti, ſi Stichus intra certum diem tibi placuerit, l erit tibi em-

a Itaque. Nunc ponit exempla.

b Periculũ eſt. Facit ff. de pericul. & cõ. rei. ven. l. id qd. & de reg. iur. l. ſcdm naturã. & ĩ. de leg. pa. tut. §. fin.

Quod ſi fugerit. CASVS. Dixi Iuſtiniano: Domine, ſupra dictũ eſt quid iuris eſt, ſi res vẽdita antequam tradatur penes venditorẽ deterior fiat, vel pereat: ſed modo quæro, quid iuris ſit, ſi ſeruus vẽditus poſt cõpletam vẽditionem, antequã tradaẽ fugerit vel ſurripiaẽ: ad quẽ ſpectabit periculum iſtud fugæ? Et reſpon. dominus Iuſtin. dicẽs q ſi ſine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel ſurreptus fuerit: animaduertẽdũ eſt primo, vtrum venditor aliquod fecerit pactũ cũ emptore, p quod in ſe receperit periculũ fugæ, vel ſurreptionis: veluti ſi cuſtodiam ſerui venditi in ſe ſuſceperit vſque ad traditionem. Tunc enim periculum tã fugæ, quam ſurreptionis ad venditorem pertinebit: & de omni periculo contingente tenebitur. Aliqui autem dicunt, q etiam adſtringitur p illud ad pretiũ generale, ſi periculum contingat. Si autem nihil conuenerit inter emptorem, & venditorẽ tunc erit periculum emptoris. Sed qualiter poterit ei ſubueniri: cum non ſit dominus ſerui: eo q ſeruus nõ traditur, ſed magis ſeruum illũ a venditore poſſit petere vel rei vendicatione vel condictione furtiua? Et reſponderi poteſt ad hoc, q emptor aget contra venditorem ad hoc, quòd venditor cedat ei tam vendicationem, quam Condictionem furtiuam. Idem dicit, ſi damnum datum fuerit in ſeruo vendito poſt contractum perfectum: quia actionem legis Aquiliæ ſibi competentem propter damnum in re datum poſt contractum tenetur venditor cedere emptori. hoc dicit. Franc.

c Venijt. Id eſt venditus eſt.

d Neque culpa. Etiam tali qualis in cõmodato gratia vtriuſque partis contracto venit: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. cuſtodiam. & ff. commo. l. ſi vt certo. §. interdum.

e Animaduertendum. Id eſt diſtinguendum.

f Suſceperit. quod pactum valet: vt hic. & ff. eod. de contrahen. emp. l. quod ſæpe. §. ſi res. & ff. de peric. & commo. rei ven. l. j. §. j. Accur.

g Is caſus. Etiam leuiſſima culpa contingens, ſcdm Io. non vero fortuito: licet M. contra: vt C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

h Condictionem. Scilicet furtiuam. quæ ſcilicet ſoli domino dabaẽ: vt hic. & ff. de condic. furti. l. j.

i Exhibere. Sed cedẽdo actiones iſtas. & hoc quando non fuit in culpa, aliàs non liberatur cedẽdo: vt ff. Pro ſocio. l. de illo. in princip. quæ eſt contra.

k Et de dãni. Puta, ſi fuerit res vendita venditori ſubtracta, vel in ea datum ſit damnũ: vt in principio huius. §. nam hęc actio damni iniuriæ damno dato: vt ff. ad legẽ Aquil. l. itẽ Mela. §. legis.

Emptio tã. CASVS. Quæſiui a legiſlatore: Dñe, vultis ne plura dicere de emptione, & vẽditione? Et ipſe reſpon. dicens: Frater adhuc præter prædicta, ſcire debes, quòd emptio tam purè, quam ſub cõditione cõtrahi poteſt. Et ponit exemplum de emptione facta ſub conditione: quia pura emptio omnibus manifeſta eſt. Et eſt exemplum ſuum tale, ſi emptori dicat vẽditor in hũc modum: Si Stichus intra certum diem, veluti hinc ad quindecim dies, tibi placuerit, erit tibi emptus pro decem: hæc eſt emptio ſub conditione. hoc dicit. Et nota ad intellectum huius §. quòd cum tria ſint in emptione, ſcilicet commercium, pretium, & res, duo prima non poſſunt conferri in arbitrium alterius contrahentium, hoc eſt emptoris: veluti, ſi dicat venditor emptori ſic, Vendo tibi rem pro quanto volueris. Secus autem eſt, quando datur a venditore emptori optio in re ipſa: veluti cum conuentũ eſt de pretio, & dicit venditor emptori ſic. Si res tibi placeat hinc ad dies octo, ſit tibi empta pro tot. Sed dicet aliquis, ſemper intra terminum illum poteſt emptor dicere, q res ſibi non placet: & ita in poteſtate emptoris erit, vtrum contractus valeat, necne. Certè verum eſt, quòd per obliquum, & implicitè eſt hoc in poteſtate ſua, ſed directè non, neque expreſsè. Expreſſa enim nocent, non expreſſa non nocent. Franciſcus.

l Placuerit. Sed videtur q in alterius contrahentiũ arbitrium conferatur emptio, quod eſſe nõ poteſt: vt C. eo. de contrahẽ. empt. l. in vendentis, vel ementis. & ff. eo. de cõtrahẽ. emp. l. quod ſæpe. §. j. quæ ſunt cõtrariæ. Sed dic rẽ ipſam hic cõferri in arbitriũ emptoris. Aliud ſi cõmerciũ, vt ſit tibi empta ſi vis, vel pretium

Vel ab eo die in antea petere pẽſionẽ vaſis. Et hoc verũ quãdo eſt appoſitum tempus ad mẽſurãdum, aliàs debet cõſeruare donec vaſa erunt ſibi neceſſaria. & hęc procedũt in vino: ſecus autẽ in alijs rebus q ppter hoc eẽdũ dicũ nõ poterunt. Angel.

Lata nõ eſt in aliquibus codicib⁹.

Porro vindicatẽ rẽ nemo poteſt niſi qui ei⁹ dominus eſt l. in rẽ actio. ff. de rei vendica.

Emptio an poſſit l alterius contrahẽtium arbitrium cõferri.

pro quãto voles, vt dictis legibus cõtrariis. c Item opponit. hæc venditio, q hic ſit non videtur conditionalis: vt ff. eo. de contrahen. empt. l. iij. quæ eſt contra. Sed certe ibi fuit empta purè, ſed reſolutio debebat ſub cõditione fieri, at hic ſub cõditione facta fuit, vnde nõ poteſt impleri, niſi impleta conditione: vt ff. e. l. hæc venditio in prin.

a Aureis tot. Puta decem.

Loca ſacra. CASVS. Quæſiuit a Iuſtini. verum poſſum emere loca ſacra, vel religioſa? Et reſpon. dicens, q loca ſacra & religioſa cuiuſcunque modi ſunt, iter, forum, & baſilica fruſtra qs emit. & hoc verum eſt de publicis, quæ publico vſui deſtinata ſũt, cuiuſmodi ſunt forũ, & baſilica. ſecus autẽ eſt in rebus, quæ ſunt in patrimonio publico, vt cœmeteriũ. Et hoc eſt verũ, ſi ſciẽs quis huiuſmodi res emerit: ſi aũt quis ignorans emerit decept⁹ à vẽditore, credens ea prophana, vel priuata, tunc ſibi competit actio contra venditorẽ ad intereſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum deceptus a venditore pro ſeruo emerit. h. d. Franciſcus. Aret.

c Tu dic q omnia iſta ſunt de ſubſtantia cõtractus q in voluntatẽ alteri⁹ cõtrahentiũ cõmittitur nõ põt et p verba importantia arbitriũ boni viri. hic aũt non ſubſtãtia, ſed accidens, vel qualitas committitur. Ange.

† Facit ad totum iſtũ §. c. de iure. cũ glo. fi. extra. de iure pa. & ca. j. cum gl. j de re li. & vene. ſan.

† Secus ſi ignorãs, quia tenet cõtract⁹, nõ vt conſequatur rẽ venditã, ſed intereſſe & l. & liberi. ff. eo. & ſi venditor ignorat: ſoluit p̃tium tantũ. ſi ſcit ſoluit intereſſe totale. l. emptorẽ. in fi. & glo. fina. ff. de act. empt. Aegi. Per.

ptus aureis tot. a

Emẽs ignoranter rem, q̃ non eſt in commercio, habet cõtra venditorem actionẽ ex empto ad intereſſe, Aret.

Loca † ſacra, b vel religioſa, itẽ publica, (veluti forũ, baſilicã) fruſtra quis ſciẽs † emit. q̃ tñ ſi pro prophanis, vel priuatis c deceptus a vẽditore qs emerit: habebit actionẽ ex empto, q d nõ habere ei liceat: vt cõſequatur quod ſua intereſt, eũ deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum pro ſeruo emerit. e

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Sicut emptio, & venditio ſolo cõſenſu ſimul atq; de p̃tio conuenit pficitur: ita locatio, & conductio quã primũ merces cõſtituta eſt: quæ vſq; adeò emptioni ſimilis eſt, vt eiſdẽ regulis cõſtet: idcirco ſi locationi incerta merces interuenerit, a contrahẽtibus tamen poſtea certificanda, non proprie eſt locatio, ſed innominatus contractus.

b Loca ſacra. Quæ ſint iſta, habes j. de rer. diui. §. flumina. & § nullius. & §. religioſum.

c Priuatis. Redde ſingula ſingulis. nam priuata contraria eſt publicis, prophana ſacræ, & religioſæ. a & facit ff. cod. de contrahend. empt. l. & liberi. & l. quia. & l. liberi. Accur.

d Quod. Id eſt, quia.

e Emerit. Ignorans: vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

DE LOCATIONE ET conductione.

Text. continuat titul. Quia locatio eſt ſimilis emptioni: vt in tex & ff. eo. l. i. ideo poſt emptionem ſequitur videre de locatione. Aret.

LOcatio. Totus iſte tit. diuidiť in v. partes. Primo ponit quòd iſte cõtractus habet ſimilitudinem cũ contractu empt. Secundo illud per exẽpla declarat. Tertio, quid veniat in iſto contractu. Quarto ad quid tenetur conductor. Quinto, an iſte cõtractus trãſeat ad hæredem. Secunda ibi, Nam vt emptio. Tertia ibi, In §. conductor. Quarta ibi, Qui pro vſu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

CASVS. Quæſiui a Iuſtin. Quæ eſſet natura locationis & cõductionis? Et reſpõ. dicens, q proxima eſt emptioni, & venditioni. Eiſdẽ enim regulis cõſiſtunt iſti duo cõtractus. nã ſicut emptio, & venditio contrahunť, ſimul atq; de pretio cõuenerit: ita locatio, & cõductio, cũ certa merces, i. pretiũ fuerit inter eos cõſtituta, contrahiť. & ſicut in præcedenti contractu actio ex empto dať emptori, & actio ex vendito datur venditori: ſic in iſto contractu actio ex locato datur locatori, & actio ex conducto datur conductori, & dicit q locatio, & conductio proxima eſt emptioni, id eſt, vicina quo ad tractatum, & quo ad ſententiã. ſed domine, ſatis vidi, quòd iſti duo contractus conſiſtunt iiſdem regulis. habetis na plura exempla? Dicit q ſic: quia ſicut ſi vendidero rem pro pretio, quod Petro iuſtum viſum fuerit, ſi pretium definierit Petrus, valet cõtractus. ſi autẽ nõ fuerit arbitratus, quod ſit iuſtum pretium, non valet cõtractus: vt ſ. titu. proximo dictum eſt: ſic eſt in contractu locationis, & conductionis: quòd ſi aliquis domum ſuam locauerit alicui, pro quanto Petrus æſtimauerit, ſi Petrus æſtimationem definiuerit, valet contractus, ſi non definiuerit, nõ valet contractus. h. d. Franc. de Aret.

† Mandos. ſuper §. animus. glo. i.

† Mãdos. in glo. Facul. §. tamẽ, in ver. & quod,

† Sic ff. locati. & conducti.

LOcatio, f & cõductio p̃xima eſt g emptioni, & venditioni, iiſdẽq; iuris regulis conſiſtit. † Nã vt emptio, & vẽditio ita cõtrahiť, ſi de p̃tio h cõuenerit: ſic & locatio, & cõductio ita cõtrahi intelligiť, ſi merces i cõſtituta ſit. & cõpetit locatori quidẽ locati k actio, cõductori verò conducti. Et q̃ ſupradiximus, l ſi alieno arbitrio m p̃tium promiſſũ fuerit: eadem & de locatione, & conductione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno arbitrio merces promiſſa fuerit. Qua de cauſa, n ſi fulloni o polienda,

f Locatio. Sic ff. eo. l. ij. Accur.

g Proxima ẽ. Quo ad tractatum, & quo ad ſententiam.

h Si de pretio. Vt ſ. tit. j. §. pretiũ autẽ.

i Si merces. ſ. certa, & in pecunia numerata: vt ff. de poſi. l. j §. ſi quis ſeruũ. & ff. de præſc. ver. l. naturalis. §. at cũ dnõ. Vnde partiarius colonus, qui partem domino reddit fructuũ, impropriè diciť cõductor, imò ſocius magis: vt ff. eo. l. ſi merces. §. vis maior. Accur. [illegible]. Et ideo emptor cogetur ſtare tali colono, quod nota pro limitatione no. in l. emptorẽ. C. eodem. Angelus.

k Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio competit: vt ſ. titu. j. § ſed & certum eſſe pretium. in fin.

l Supra diximus. Vt ſ. ti. j. §. ſed & certum eſſe. Accu.

m Arbitrio. ff. eo. l. ſi merces. j. reſpon.

Qua de cauſa. CASVS. Verſic iſte non refertur ad verſic. proximè dictum, & præcedentem: ſed ad illud quod dictum eſt in prin. tit. quia ſicut emptio, & vẽditio contrahitur, quam cito de pretio conuenitur, ſcilicet, certæ pecuniæ: ita ſi in pecunia numerata fuerat merces cõſtituta, cõtrahitur locatio, & conductio: qua de cã ſi in pecunia numerata nõ fuerit certa mihi res cõſtituta, nõ valet cõtractus locationis, & conductionis. Pone ergo, q tradidero veſtes meas poliẽdas, nulla certa mercede cõſtituta, diciť ne cõtractus locationis, & conductionis? Et rñ. q non. Qualiter ergo ageť inter me, & ipſum, cũ non poſſit agi locati, & conducti? Et reſp. dicens, q agetur præſc. ver. h. d. Franc.

n Qua de cauſa. Quia dixi certum debere pretium interuenire.

o Si fulloni. Eſt aũt fullo qui lauat, ſiue tingit, ſiue polit.

verſ. Non nunquã quod, pro quia.

† Multas tamen eſſe iuris regulas, q non poſſunt veriq; cõtractui cõuenire, annotauit hoc loco Fra. Baldul. in illum videto. a

a Aliàs p̃miſſum

Colonus partiar.⁹ nõ eſt cõductor.

Fullo.

polit. Accurſius.

Sarcinator. a Sarcinatori. Sarcinator eſt, qui fracta veſtimēta reſarcit: vt dicemus ī. man. in fi. & proprius dixiſſet ſartor, ſecundum aliquos, a ſarcio, ſarcis.

ADDITIO. Tamen euā bene ſtat ſarcinator, & dicitur a ſarcina: & eſt propriè ille, qui plurimū veſtium ſumit, & aliqñ ponit pro ſutore: vt hic.

b Poſtea. Nota, poſtea. nā prius re non ſecuta. i. nondū tradita ad recipiendū, actio non datur: vt C. de rerū permu. l. ex placito.

c Nomine. Quaſi ex nouo contractu nominato: vt ff. de præſcrip. ver. l. j.

d Præſcriptis verbis. ī. man. §. fin. cōtra. ſed diſtingue, aut certa merces interuenit, & tūc agit̄ locati: vt ī. eodē. in princip. aut incerta: & tunc præſcriptis verbis agit̄, vt hic: aut nulla, & tūc eſt mandatum: vt ff. de præſcriptis verbis. l. ſi tibi poliēnda. & in contrario.

Merces quādoq; eſt certa, quādoq; incerta, quādoq; nulla.

ADDITIO. Intellige ſi res erat ſolita locari. aliàs ſecus: vt l. naturalis. §. at cum do. ff. de præſcrip. verb. Ang.

Præterea ſicut. CASVS. Dixi Iuſtin. Domine, bene perpendi per exempla ſuperiora, q̄ iſti duo contractus ſcilicet empt. & vend. loc. & conduct. magnā habent adinuicē familiaritatem, ſiue conuenientiam: quid amodo ſuper illis oſtendere proponitis? Frater, dicit ipſe, adhuc iſtud tibi propono oſtēdere in alio exemplo, ſicut enim dictū fuit in præced. q̄ apud veteres dubitabatur, verū empt. & ven. poſſit eſſe in permutatione, & dictum fuit q̄ non: ita ſolebat quæri de loc. & conduct. vtrum poſſet fieri in rerū permutatione. & dicit̄ q̄ non, ſed eſt proprium genus cōtractus. Pone enim q̄ ita conuenerit inter me, & te, q̄ ſi ego nō haberem niſi vnum bouem, & tu ſimiliter vnum, q̄ tu haberes bouē meū ad arandum vna cum tuo per duos dies, & ego tuū haberem poſtea ad arandū per alios duos dies. & bos meus apud te tua culpa perierit, q̄ actio mihi competit contra te? non actio emp. & vēd. quia non eſt certum pretium conuentū inter nos, neque loca. & conduct. quia non eſt certa merces conſtituta inter nos. neque commodati, non enim erat gratuitum. Quid ergo erit? Et reſpon. q̄ præſcriptis verbis eſt agendum. hoc dicit. Franc. de Aret.

e Vulgò quærebatur. Supra. tit. j. §. item pretium.

f Commodarent. Impropriè ponitur, vt ſequitur.

g Bos perierit. Sua culpa, aliàs non tenetur, cum vtriuſque gratia contractum fit: vt hic, & ff. de præſcripti. verb. l. ſi gratuitam. §. ſi margaritas. & ff. commo. l. ij. vt. certo. §. nunc videndum.

curandave, aut ſarcinatori a ſarcienda veſtimēta quis dederit nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea b tantū daturus, quātū inter eos cōuenerit: nō propriè locatio, & cōductio cōtrahi intelligit̄, ſed eo nomine c actio p̄ſcriptis verbis d datur.

Locatæ rei merces in numerata pecunia cōſiſter̄ debet: aliò qui ſi in ſpecie conſiſtat, non locatio quidē, ſed innominatus cōtractus eſt, ex quo præſcriptis verbis actio oritur.

Præterea ſicut vulgò quærebatur, e an p̄mutatis rebus emptio, & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione. & conductione, ſi fortè rem aliquam vtendam ſiue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendā, ſiue fruendā aliā rē acceperit. Et placuit nō eſſe locationē, & ꝯductionē, ſed propriū genus cōtractus: veluti, ſi cùm vnum bouē quis haberet, & vicinus eius vnū, placuerit inter eos, vt per denos dies inuicē boues cōmodarent, f vt opus facerent, & apud alterum, alterius bos perierit: g neq; locati, neque conducti, neq; commodati competit actio: q̄a non fuit h commodatū gratuitum: verum præſcriptis verbis i agendum eſt.

Emphyteuſis conſtitutio (id eſt, cū prædiū perpetuò fruendū annua penſione conſtituta cuipiā cōceditur) neq; venditio, neque locatio eſt ſed propriā contractus ſpeciē parit: in qua ſi de rei periculo nihil inter contrahētes actum ſit, totius rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteutam ſpectat.

Adeò aūt k aliquā l familiaritatem inter ſe videntur habere emptio, & venditio, m item locatio, & conductio: n vt in quibuſdam cauſis quæri

h Quia non fuit. Bona ratio: vt ī. quib. mod. re contrahi. oblig. §. commodata.

i Præſcriptis verbis. Quæ cōpetit ex cōtractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt ff. de præſcr. verb. l. naturalis. §. j. ij. & iij. aliàs dat̄ ex pactis incontinenti appoſitis: vt C. de re, permu. l. rebus, aliàs dat̄ qñ dubiū ē de noīe contractus. vt ff. de præſc. verb. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & iiij.

Præſcriptis verbis agitur tripliciter.

Hoc verū ſi ſup accidentalibus apponatur: ſecus ſi ſup ſubſtantialibus. vt l. pactū. ff. de contrahen. emp. Ang.

Adeo autē. CASVS. Dixi Iuſtin. Domine per exempla ſupradicta perpendi, quòd eſt maxima familiaritas inter cōtractū iſtū, & præcedentē quid plura? Frater. adhuc maior familiaritas poteſt patere in iſto caſu, in quo dubitatur, an ſit cōtractus loca. & conduc. vel contra empt. & vendi. Pone ergo, quòd ego tradiderim alicui ſub annuo cenſu aliquod prædiū de meis tenendum: dicens, q̄ quandiu penſio prædij domino p̄dij, vel eius hæredi ſolueretur, non liceret domino, neque eius hæredi, cōductori, neque eius hæredi, vel ei cui cōductor, hæreſve eius prædium vendiderit, aliove modo alienauerit auferr. de contractu tali dubitabatur apud antiquos, verū eſſet cōtractus empt. & vend. eo, q̄ conductori non poteſt dominus auferre prædiū, quādiu penſio fuerit ſoluta. ruſum poteſt iſte contractus ſapere naturā loca. & conducti, eo q̄ quolibet anno ſoluitur certa penſio. ſuper hoc dubitauerūt antiqui vſque ad tempora chriſtianiſſimi Zenonis, qui dicebat contractū iſtū nec eſſe empt. & vēd. neq; loca. & cōduc. ſed cōtractū emphyteuticū, qui dicitur proprius contractus & ſuam propriā habet naturam. Sed pone q̄ tantū ſtue erit ſterilitas in prædio ſibi dato in emphyteuſim perpetuū, ita q̄ conductor nihil poſſit de fructibus illius prædij ſuſcipere, cuius erit detrimentum, vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et reſpon. Iuſtin. q̄ Zeno ita ordinauit in iſto contractu, q̄ ſi aliqua cōuētio facta eſt inter ipſum, qui prædia dedit i emphyteuſim, & emphyteutam, q̄ conuentio illi obſeruet̄: ſi autē nihil conuenerit inter eos, aut eſt periculum totale: & tunc detrimentū illud pertinet ad dominū, ita q̄ non teneatur emphyteuta pro tempore illo ſibi reddere penſionem: aut eſt particulare detrimentū: & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Franc.

k Adeo autem. Quia iiſdem regulis, & conſtitutionibus conſiſtunt: multa ergo habent inter ſe cōmunia.

l Aliquam. Aliàs non eſt in litera aliquam.

m Et venditio. Scilicet ex parte.

n Et conductio. Scilicet ex alia.

Vtrum

ſoleat, vtrum emptio, a & venditio contrahatur, an locatio, b & conductio. vt ecce de prædijs, quæ perpetuo c † quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, vt quandiu pẽſio, d ſiue redditꝰ e pro his domino præſtetur, neq; ipſi conductori, neq; hęredi eiꝰ, cui ve conductor, hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienauerit, f auferre liceat. g Sed talis cõtractus: quia iter veteres dubitabat, & a quibuſdã locatio, a qbuſdã vẽditio exiſtimabatur: lex Zenoniana h lata ẽ, quæ emphyteuſeos i † contractus propriam k ſtatuit naturam, neque ad locationẽ, l neq; ad vendiționẽ m inclinantem, ſed ſuis pactionibus fulciendam. & ſiquidẽ aliquid pactũ fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis n eſſet contractus: ſin autẽ nihil de piculo rei fuerit pactum: tunc, ſi quidẽ totius rei interitus acceſſerit, ad dñm o ſu p hoc redundare periculũ: ſin autem particularis, p ad emphyteuticariũ huiuſmodi damnũ venire. † quo iure vtimur. q

Conuentio vt ex artificis materia opus fiat mercede certa cõſtituta, vẽditio eſt: ſi ex conductoris materia, locatio eſt.

Item quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro ſuo r certi ponderis, certæque formę s annulos ei faceret, & acciperet (verbi

a Vtrum emptio. Quod videbatur, cũ talis datio alienatio ſit: vt in Auth. de nõ alie. §. alienationis. col. ij. quod locatio non facit: vt ff. eo l. non ſolet. Accur.

b An locatio. Quod videbatur, cum mercedem ſoluere teneretur.

c Perpetuo. Aliter accipit. ff. p ſoc. l. i.

d Pẽſio. In pecunia.

e Redditꝰ. In ſpecie.

f Alienauerit. Cũ multi ſint modi alienandi: vt ff. de pub. l. iij. iiij. v. & vj.

g Auferre liceat. Interdũ aũt daſ ad certũ tẽpus, interdũ in tertiam perſonã, vel generationẽ, cũ omnia pacta ſup hoc contractu habita valeãt: vt j. proxi. §. ſed eccleſia dat in emphyteuſim vſque ad tertiã generationem tantũ: vt in Auth. de non alie. colla. ij. §. emphyteuſim. Vel vt pperuo, etiã in ppetuũ dabit, vt qlibet priuatus, vt hic & in Authẽ. de alie. & emph. §. licentiam. col. ix. Accur.

ADDITIO. Tu dic de iure canonico cui ſtãdũ eſt, ꝙ aut ſit ſine ſolẽnitate, de qua habeſ xij. q ij. ſine exceptione. & in c. j. de reb. eccle. nõ alie. in vj. & i e. nulli extra. eo. tit. & tũc nõ valet vllo mõ: aut ſit cũ dicta ſolẽnitãte. & valet & ad oẽs ẽt extraneos trãſibit. An. Pro qbus, & alijs huc ptiaẽtibꝰ vide Mãdoſ. ſup ſigna. grę. ti. ſi ſ euidẽtẽ.

h Lex Zenoniana. Vt C. de iur. emph. l. j.

i Emphyteuſeos. Emphy. Græcẽ, Latinẽ dicitur melioratio. hoc ideo: quia olim tantum ſterilia dabanſ, vt meliorarenſ: ſed hodie non tantũ ſterilia danſ, ſed etiã fertilia, niſi in eccleſia quæ dat ſola ea, quæ congrua videtur œconomo, & alijs gubernatoribus eccleſiæ. ſic C. de ſa. ſan. eccl. auth. ppetue quoq;. Accur.

k Propriã. Agiſ ergo condictione ex lege ad omnia obſeruanda, quæ cõueniunt. l Sed nunqd emphytheuta poteſt alij dare in emphyteuſim? Rñd. ſic, vt in hoc §. in Auth. de nõ alie. aut pmu. §. alienationis. col. ij. Itẽ nũquid illud vtile dominiũ, quod ſolũ habet trãſferre in eũ? Rñ. ſic, cum rei vẽdicatio vtilis ſibi deſ, vt ff. ſi ager vec. l. j. & iij. Sed qualiter ager primus emphyteuta cõtra ſm, vt eũ expellatꝰ? Rñ. rei vendicatione, quæ licet de iure ſibi nõ cõpetat, exceptio tñ oppoſiti nõ põt: qa replicareſ: & ſic nõ dñs dominũ vincit: vt: C. de tranſac. l. vbi. vbi de facto tñ agit, & vincit. & ff. de except. rei iu. l. ſiquis. Vel verius ager pſcriptis verbis, vel dic ex lege Zenonis ad mercedem.

l Neq; ad locationẽ. imò differt in ſeptẽ. Nã hic ẽt in ſpecie pſtatur pẽſio, ſed ibi in pecunia tantũ, vt hic ſcripſimus. Item hic poſſidet naturaliter, ſicut fructuarius: vt ff de acqui. poſ. l. naturaliter. ſed cõductor nõ, vt C. cõmu. de vſuca. l. j. Itẽ hic habet dominiũ vtile, ſed cõductor nõ: vt ff. e. l. nõ ſolet. 2 Itẽ hic cõtractꝰ ſit in immobilibus tantũ, ille etiã in mobilibus. vt in Auth. de alie. & emph. §. licentiã. col. ix. Item agiſ hic condictione ex lege: ibi, ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis eſt, ille naturalis. vt hic dicitur. Item eſt hic in ſcriptura, ille etiã ſine ea: vt C. de iure emphy. l. j. & ſ. de oblig. ex conſenſu. vt ſ. eo. in princi.

m Neque ad venditionem. Quia hic penſio præſtaſ, ibi, res libere trãſit. Item ob hoc res reuocatur, ſed ab emptore, non p venditorem: vt C. de rei vend. l. inciuile. itẽ hic vtile tranſit dominiũ, ibi directũ: vt ſ. de rer. diuiſi. §. per traditionem.

n Naturalis. Id eſt, iuris gẽtium, quod naturali ratione eſt inductũ: vt ſ de iu. natu. §. quod verò. hic enim eſt de iure ciuili, vt & alij: vt j. de actio. §. conſtituta pecunia.

o Ad dominũ. Vt penſionem non habeat. Accur.

p Particularis. Id ẽ medietatis, vel minus, ſm M. & Ioan. Arg. ff. de vſufru. l. etiam. & de ver. ſig. l. nomen filiarum. §. portionis. & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emp. l. domum. Nos dicimus, ſi aliquid etiã parũ remanſit, damnũ emphyteutę eſſe arg. huius §. & C. eo. l. j. De hoc dãtur tales verſus. Res perijt tota: tunc nil dabit ẽphyteota. Si p parte perit, nõ ita liber erit.

q Vtimur. Sunt & duo alia naturalia ſiue tacita pacta in hoc cõtractu, vt de reijciẽdo ẽphyteuta, ſi nõ ſoluerit pẽſionẽ p triẽniũ: vt C. eo. l. ij. §. j. & in Auth. de nõ ali. §. ſcire. col. ij. itẽ & ſi velit ẽphyteuta vẽdere, ꝙ dño primo denunciare debet: vt C. eo. l. fi. §. i. Acc.

ADDITIO. Quod dictũ eſt emphyteutã poſſe expelli nõ ſoluta pẽſione p triẽniũ. verũ eſt in emphyteuta priuati: qm emphyteuta eccleſiæ ceſſans p bienniũ in ſolutiõe expelli põt. Auth. qui rẽ. C. de ſac. ſan. eccl. & no. C. de iur. emphy. l. ij in gl. repellere. & extra. de loca. c. potuit. & in Auth. de nõ alie. §. ſcire in gl. hominũ. col. ij. Sed in ſimplici colono indiſtinctẽ bienniũ expectatur: vt ff. de loca. l. quæro. §. inter locatorem.

Item quæriſ. CASVS Per exẽpla ſuperiora vidiſtisꝰ familiaritatẽ inter iſtos cõtractus, adhuc eſt familiaritas mirabilis in exẽplo ſeq. verbi gratia, cõueni cũ quodã aurifice, vt de ſuo argento mihi faceret ſcyphũ certæ formæ, certiq; põderis: quæriſ modo vtrũ inter me & ipſum videatur emp. & ven. vel lo. & cõdu. Caſſius dicit, ꝙ in caſu quantũ ad materiã eſt emp. & vẽ. quantũ verò ad operã eſt cõd. & lo. Iuſti. aũt dicit, ꝙ magis placet ſibi, ꝙ ex toto ſit emp. & ven. qa perinde eſt, ac ſi auri faber ſcyphum de argẽto ſuo feciſſet: & poſtea mihi factũ vẽdidiſſet. Sed pone, ꝙ conueni cum auri fabro, vt de meo argẽto mihi ſcyphũ certi ponderis certæq; formę & menſuræ faceret qd iuris in iſto caſu? Et tñ. iuſti. ꝙ nõ dubiũ, quin ſit locatio & cõduc.

r Suo. Scilicet, artificis.

s Formæ. i. demonſtratæ: ſed quid ſi certa non eſt mate-

† Sic exponit gl. x. q. ij. l §. perpetua. quę ponit quot modis accipitur hęc dictio ppetuo, pro qua dictiõe vide Mandoſ. in ſuperſcrip. g'o. Facul. in ver. ad ppetuã, & §. volẽtis, in ver. ppetuo.

† Huiuſmodi agri ſi publici ciuitatũ ſunt, vectigales a iuriſcõſulto dicuntur in l. j. ff. ſi ager vecti. vel emphy.

Emphyteuſis daſ ad varia tempora.

† Cõcor. cum hoc tex. c. vlt. cũ gl. j in princ. extra. eo. tit.

Emphyteuſis vnde diciſ.

1 Imõ oritur quædam actio ſpẽlis quę vocatur actio emphyteuſis ſm Batt. i l. j. ff. de condi. ex leg. & Angel. hic.

Dñs vincit à non domino.

Emphyteuſis a locatione l ſeptẽ differt.

2 Niſi cõduxiſſet ad nõ mo

dicum tẽpus: vt ff. ſi ager vectig. per Io. an. Fab.

Emphyteuta res ſi pereat, cuiꝰ erit damnum.

† Colonus tamẽ pp ſterilitatẽ mercedis remittitur, etiã ſi ſubſtantia rei integrã habeat. l. licet. C. de loca. q eſt ratio ſterilitatis in Colono habenda ſit licet colligere ex l. ſi merces. §. vis maior & ex l. ex cõduc. §. j. ff. loca.

Emphyteuſis duo tacita pacta continet.

materia demonſtrata? Reſpond. non intereſt: vt ff. de contrahen.emp.l.conuenerit.& l.Sabinus. Vel faciet punctum in dictione ſuo.

Conductor autem omnia. CASVS. Dicit dñs Iuſti.ꝙ conductor omnia, ſecundum quod conuenit in conuentione, facere debet: ſi aũt aliquid eſſet omiſſum, ita ꝙ in cõductione de eo nihil eſſet actum: vt rũtanẽ; inter eos debet illud qd fuit omiſſum ex bono, & æquo pſtari: puta ſi conductor in mora fuerit ſoluendæ penſionis. Nam licet de vſuris nihil actum fuerit, tenetur tñ ad vſuras, & econuerſo, licet nihil actũ fuerit de oſtijs reficiendis, nihilominꝰ adhuc tenetur locator, & hoc vult dicere litera præſens.

a Legem. id eſt, pacta: vt ff.depoſ.l.j.§. ſi cõueniat. Accur.

b Ex bono, & æquo. Vt vſuras poſt moram: vt C.eod. l. præſes. Idem eſt, nam ꝯductor agit vt domus & oſtia ſibi reparent: vt ff.eo.l.ex conducto. in princip.

Qui ꝑ vſu veſtimẽtorum. CASVS. Quidã ꝯceſſit mihi iumentũ ſuum, aut veſtimentum ſuum aut argentum vtendum ꝑ certa mercede, quæritur qualem cuſtodiam in iſta re mihi conceſſa pſtare teneat? Et rñ. Iuſti.ꝙ talem diligentiam teneor præſtare, qualem paterfam.diligens præſtaturus eſſet. & ita expone, diligentiſſimus.i. diligens. & hoc eſt: quia vtriuſque gratia celebratur contractus. hoc dicit. Franc.

c Diligentiſſimus. Id eſt, diligens. ſic exponit ff.eo.l. ſi merces.§.qui columnam. nam cum vtriuſq; gratia fiat locatio, non venit exactiſſima diligentia: vt ff.cõ. l.ſi vt certo.§.nunc videndũ. Alij ꝓpriè ponunt, & dicunt ſpeciale in his rebus, quæ facilè poſſunt frãgi.

ADDITIO Et hæc vltima vĩ communior: & cõditio neceſſitatis fundatur ſuper facili harum rerum fragilitate: ideoque diligentior cura eſt adhibenda. c.vbi periculum.de elect.in vj. Christoph.

d Amiſerit. Vel damnum datum ſit, quod prævideri non poterat: vt ff.eo.l.ſed & de damno.

Mortuo conductore. CASVS Quæſiui a Iuſti.ſic, Quidam conduxit ſibi hoſpitium, intra tpa conductionis deceſſit cõductor, & ſucceſſit hæres eius in cõductione: poteritne alteri domũ locare? Et rñ. Iuſti.ꝙ ſic, quod intellige, iure loca & conduc. non autem iure ſocietatis. h.d. vſque ad finem.

e Conductore. Proprietatis, ſecus in vſufructu: vt C. de vſuſru.l.ſi domina. Vel die vt ibi, & de iure dot.l.ſi ſocius.in fine.

f Succedit. Vt C.eo.l.viam. ſed an moriẽte ſcholari, vel recedente, ſubſtituere põt? Rñ. ſic de iure cõductionis, ſed rõ ſocietatis ꝓhibet, q̃ ꝓualet vbi certa ꝑſona eligit: vt j.tit.j.§.ſoluitur.

† Et hæc vera vbi eius vſuſfructꝰ cõſtituit. ſecus ſi fructus vſq; ad certũ tp̃s vendant. vel locentur: vt hic per doct.

gratia) decẽ aureos: verũ emptio & vẽditio, an locatio & cõductio ꝯhi videat? Caſsius ait, materię qdẽ emptionẽ & vẽditionẽ ꝯhi, opæ aũt locationẽ & cõductionẽ. Sed placuit tñ emptionẽ & vẽditionẽ ꝯhi. Quod ſi ſuũ aurũ Titius dederit, mercede ꝓ opera ꝯſtituta: dubium non eſt, quin locatio, & conductio ſit.

Quæ partiũ expreſſa cõuẽtione ꝓmiſſa fuerut, necnon & quæ ex bono, & æquo præſtari debent, (licet de ijs conuentum non ſit) hæc in contractu ſeruanda ſunt.

Cõductor aũt omnia ſecundũ legem a cõductionis facere debet: &, ſiquid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono, & æquo b præſtare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aretinus.

Qui ꝑ vſu, aut veſtimentorum, aut argenti, aut iumenti mercedem aut dedit, aut ꝓmiſit: ab eo cuſtodia talis deſideratur, qualem diligentiſſimus c paterfamilias ſuis rebus adhibet: quã ſi præſtiterit, & aliquo caſu fortuito eã rẽ amiſerit, d de reſtituẽda ea nõ tenebiť.

Cõtractus locationis ad hæredes trãſit cõductoris. Aret.

Mortuo cõductore e intra tpa cõductionis, hęres eius eodẽ iure in conductione ſuccedit. f

TITVLVS XXVI.
DE SOCIETATE. †

Et omniũ bonorũ, & certę negotiationis coiri põt ſocietas: in qua quæ circa lucrũ aut damnum pacta ſunt, ſeruari oportet: quod ſi nihil cõuentum ſit, æquas partes & in lucro, & in damno inuicẽ referre decet. in hæc tamen ſocij paciſci queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimò & quòd vnus lucri partem ferat, de damno vero non teneatur.

Annota. Id lucrũ dici quod omni dãno deducto ſupeſt.

Ocietatem coire ſolemus, aut

DE SOCIETATE.

*Iſte tit. ſic continuaĩ. Dictũ ẽ ſuprà de qbuſdã cõtractibus, q ſiũt cõſenſu: verũ qa ſocietas eſt ẽt cõtractus, q fit cõſenſu, vt patet ſupra, de obli.ex cõſenſu.§.i. ideo ſequiť titu. de ſocietate: vñ dicit hic Accu Eſt aũt ſocietas (vt ait Marcus Tullꝰ) duorũ pluriũve cõnẽtio honeſte * cõtracta ad vberiorem quæſtum, & commodiorẽ vſum. Accur.*

Cõtinuatio.

† Sic ff. ꝓ ſocio.

* Nã malorũ non eſt ſocietas. l. ſi a reo § id q̃.ñ.d ſi deñ. ergo ſi ẽ ĩhoneſta ꝯdr cõuẽticula l.cõuẽticul.ſ.C. de epiſc. & cle. ab hiſtoricis ꝯiuratio vocatus. Aegi.Per. Diuſio.

Ocietatẽ. Totus iſte tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus poſſit contrahi ſocietas. Secundo quæ partes poſſunt eſſe in lucro, & damno, & ſi non fuerint a partibus expreſſæ, quæ intelliguntur. Tertio quãdo ſocietas, & quomodo finitur. Quarto ad quid ſocius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius ſocio. CASVS. Dixi Iuſtinian. Domine, bene perpendi per ſupradicta, quod iam de ſocietate eſtis tractaturi. pro Deo qualiter contrahitur ſocietas? Et reſpondet dominus Iuſtinianus, ꝙ ſolemus contrahere ſocietatem omnium bonorum, quam Gręci cœnopraxian appellabant: aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum, & damnum. ſi autem ſuper partibus lucri aut damni aliquid ſtatuerint: tunc quod inter eos conuenit, ſeruabunt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titium duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia, ad Seium verò duæ partes damni, tertia verò lucri, valet ne iſta conuentio: & dicitur quòd ſic. Quintus tamen Mutius dicebat, ꝙ talis conuentio erat contra naturam ſocietatis, & quòd non valebat. Seruius autem Sulpitius dicit, quòd talis pactio valeat, quod iure conuentionis intelligi poteſt etiam ita cõtrahi, quòd vnus pecuniam conferat, alius autem nihil; lucrum tamen inter eos communicabunt: qa ſæpe alicuius ꝓuidentia, vel opera pecuniæ prævalet. Sed quid ſi ita fuerint pacti inter ſe, quòd vnus

habeat

habeat partem lucri, partem aũt damni non ferat. valet ne pactum tale in ſocietate? Dicit Seruius q; ſic, ita tñ q; ſi ſit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compenſatio lucri cum damno: & illud ſolum, q; ſupereſt, dicitur lucrum. hoc dicit.

ſtriæ, quam aliẽr: vt ff. eod. l. ſi non fuerit in prin. ibi, ſi verò placuerit ſm Azo cum ſocietas ſit fraternitatis ius: vt ff. eo. l. verum. in fi. j. cbſ. Ioã ſ. & ſubandit in l. illo. ſi non fuerint maximæ. Alij idem, quod Ioã. ſed tali ratione, quia iure conuentionis valent, nõ ſocietatis. ff. de pollici. l. j. §. ſi conuenerit. Accur.

tototũ [a] bonorũ, quam Græci ſpecialiter κοινοπραξίαν, [*] appellant: aut vni[*] alicuius negotiationis, veluti mãcipiorũ vẽdendorũ, emẽdorũq;, aut olei, aut vini, aut frumẽti emẽdi, [b] vẽdẽdiq;. Et qdẽ ſi nihil de partib. lucri, & dãni noĩatim cõuenerit, æquales [c] ſcilicet partes & in lucro, & in dãno ſpectant. Quòd ſi expreſſe [d] fuerint partes: hæ ſeruari debẽt. Nec enĩ vnquã dubiũ fuit, qn valeat cõuẽtio, [e] ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duę partes & lucri, & dãni ptineant, ad aliũ tertia. [f]

Valet cõuẽtio inter ſocios, vt maiorẽ parte lucri ferat alter quã dãni, & ecõtra: & ẽt q. lucrũ particeps alter, & dãnũ non ſentiat. Et lucrũ dicitur, quod ſupereſt omni damno deducto. Aret.

De illa ſanè cõuẽtione q̃ſitũ eſt: ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſint, vt ad Titium [g] lucri duæ partes ptineant, dãni tertia: ad Seiũ duæ partes dãni, lucri tertia: an rata debeat haberi cõuentio? Quint[us] Mutius ꝯ naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit: & ob id nõ eſſe ratã habendam. Seruius [h] Sulpitius (cuius ſnĩa præualuit) ꝯ ſenſit: quia ſæpè quorundam ita precioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tñ lucrum inter eos cõe ſit: qa ſæpè opa alicuius pro pecunia valet. Et adeo [i] contra Quinti Mutij ſententiam obtinuit: vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt qs lucri partem [k] ferat, de dãno nõ teneat, qđ & ipſum [l] Seruius conuenienter ſibi [m] fieri exiſtimauit. Quod tñ ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrũ, in alia damnum illatum ſit: cõpenſatione facta, ſolum quod ſupereſt intelligatur lucro eſſe.

Pars ĩ lucro adiecta, ĩ dãno quoq; adiecta vř, et e diuerſo.

Illud expeditũ eſt, ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa: veluti in ſolo lucro, vel in ſolo dãno: in altera verò omiſſa: in eo quoq; qđ ꝑtermiſſũ eſt, eandẽ partem ſeruari. [n]

Renũciatione ſoluit ſocietas, quo fit vt q̃ poſt renũciationẽ obuenere, cõicanda non ſint: niſi callide qs ſocietati ideo renũtiarit, vt ſolus expectatũ lucrum conſequeretur.

Manet autem ſocietas

[a] Totorum. Id eſt, omniũ. & expreſſe: vt ff. eod. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nã hoc nomẽ. ſ. totus, tota, totum, totitatem ad vnam rem ſignat.

ADDITIO. Hoc verum ſi ad vnam adijcit, aliàs ſi ad vniuerſitatẽ. de illa tñ quã de vno prædicatur, Ioan. fab.

[b] Emendi. Item duob. alijs modis: ſcilicet ſimpliciter. vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnius rei: vt ff. eo. l. ſocietas. Accur.

[c] Æquales. Sic ff. d hæredib. inſti. l. quoties. §. hæredes. & ſ. d hære. inſti. §. ſi plures. & ff. eo. l. ſi non fuerint. & dic æquale fuiſſe capitale. Accur.

ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis conſideratis ſociorum operis. Et no. q; ſicut capitale, ita nec lucrum durante ſocietate extrahi poteſt. Ang.

[d] Expreſſæ. Etiam in ſolo lucro: vt j. eo. §. illud.

[e] Conuentio. Scilicet talis vt ſequitur.

[f] Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

[g] Ad Titium. Computatio hic ita expedita fiat, vt ſi lucrũ in vna re, in alia verò dãnũ cõtigerit, vel ſi deducto omni dãno lucrum ſupereſt, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittat eius lucri. Si verò tãtum damnum ſupereſt: is qui duas partes dãni ferre debet: in rebus, quæ ſuperſunt, tanto minus quam alter accipiat: quantum faciat tertia pars damni: vt ff. eo. l. Mutius.

[h] Seruius hic. Seruius ſibimet contradicere videt. vt ff. eo. l. Mutius. ſed non eſt verum. nam ibi dicit de facto hoc eſſe non poſſe. ſcilicet vt damnum, & lucrum ſit in eadem ſocietate: cum damnum lucro, & econtra lucrum damno deducto intelligatur: vt ibi dicitur. & j. eod. verſi. & adeo.

[i] Et adeo. Hæc pacta inæqualia tunc demum locũ habent, quando alter plus contulit operæ, vel induſtriæ, quam aliẽr: vt ff. eod. l. ſi non fuerit in prin. ibi, ...

ADDITIO. Iſta cõmuniter approbatur: vt per Chriſtopho. hic. Et hæc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tñ aliqd inter partes cõuẽtũ eſt. Si verò nihil, ſed ſimpliciter tñ ſit ꝯtracta ſocietas: dic vt ꝑ Ang. hic.

[k] Partem. Non totum: aliàs eſſet Leonina, [*] vt dr in tabula Aniani, vł Aeſopi, & ff. eo. l. ſi non fuerint. §. h. & l. ſi vnus. §. ſed ſi ptiũ. l ſi.

[l] Quod & ipſum. Scilicet dictum hoc proximo caſu.

[m] Cõuenienter. Id eſt, conueniens ſuæ ſententiæ, quam dixit ĩ eo. §. de illa.

Illud expeditum. CASVS. Pone duo mercatores ſocietatem adinuicẽ contraxerunt: & ſuper hoc literas conſici fecerunt: in quibus continebatur q; lucrum ſiquod inter eos contingeret, diuideretur: & nulla fuit facta mentio de damno, quid iuris in hoc caſu? Rñ. q; eadem eſt tñ obſeruanda in damno, q̃ & in lucro eſt expreſſa, & econuerſo. hoc dicit.

[n] Seruari. Nota eandem eſſe rationem contrariorum. ſic ff. de leg. iij. l. fin. §. fin. ff. famil. erciſ. l. ſi filia. §. Papinianus. Arg. contra ff. de lib. & poſthum: l. cõmodiſſime. & ff. loca. l. ea lege. j. reſpon, & ff. de neg. geſt. l. ſiquis negotia.

Manet aũt. CASVS. Supra dictum eſt, qualiter ſocietas ꝯhitur, reſtat nũc videre, qualiter diſſoluit. Dicit ergo Iuſti. q; ſocietas inter aliquos tandiu manet, quandiu perſeuerauerint in eo conſenſu, cum autem alter eorum, ſocietati renuntiauerit: diſſoluitur ſocietas, ſi aũt callide renuntiauerit, ad hoc, q; ipſe ſolus aliquod lucrum ſentiat: illud lucrum ſolus non habebit, ſed tenetur illud lucrũ ſocio ſuo cõicare. ſi aũt aliqđ lucrũ aliũde ſenſerit, q̃ ſibi ſperabat, l. qñ

[*] Quidã hoc loco legunt κοινωνίαν aiuntque κοινο– ꝓpriè appellari eã q̃ magis re ipſa ꝯtrahit quam ꝯſenſu: vt magis videat eſſe cõio, quã ſocietas. Theophilus tamẽ hac dictione hoc loco vſus ẽ.

[*] Si nõ ſit expreſſe dictũ, q; ſit oium bonorũ: & tũc vr eſſe contra vniuerſorum q̃ ex q̃ſtu veniũt. i. ſi quod ſit lucrũ ex empt. vend. loca. condu. & ſic tacere nocet, ſm gl. in d. l. coiri. Aeg. Per.

[*] Id eſt ſi nõ habito reſpectu ad lucrũ ď certa quãtitate cautũ ſit, puta volo x. annuatim: et ſi ꝯcedẽs pecuniã in ſe periculũ ſuſcipiat, ſm Ang. hic.

[*] Iniquiſſimũ. n. genus ſocietatis ẽ, in qua quis dãnũ nõ et lucrũ ſpectat: vt ibi dicit. Aegi. Per.

do ſocietati renunciauit. i. ex inſperato ſibi euenit, id totū habebit: quicquid autē lucratus fuerit ille, cui renunciatū eſt, poſt renunciationē illi ſoli acquiritur.

a Renūciauerit. Præſenti ſocio, ſ nō abſenti, vt ff. eod. l. ſed & ſocius. §. ſi abſenti.

ſ Cōuenerit. Scilicet vt duret inter ſuperſtites, etiam vno moriēte: non autē ad hæredem tranſit ° etiā ex pacto: vt ff. eod. l. adeo. & l. nemo. niſi in ſocietate vectigalium: vt ff. eo. l. verū. §. in hæredem. & l. adeo. j. reſpon. & niſi denuo conſentiant: vt ff. eo. l. plane.

eo vſque donec in eodem conſenſu perſeuerauerint. At cùm aliquis renuntiauerit [a] ſocietati: ſoluit ſocietas. Sed planè ſiquis callidè [b] in hoc renūtiauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrū ſolus habeat: veluti, ſi totorum [c] bonorū ſocius, cùm ab aliquo hæres eſſet relict*, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hæreditatē ſolus lucrifaceret: cogitur hoc lucrū cōmunicare. Siquid verò [d] aliud lucrifaciat, quod nō captauerit: [e] † ad ipſum ſolū pertinet. Ei verò, cui renūtiatū eſt, quicquid omnino poſt renūtiatam ſocietatem adquiritur, ſoli cōceditur. [f]

Adyciuntur quatuor modi, quibus finitur ſocietas, ſcilicet, morte ſocij, negotio finito, publicatione, & bonorum ceſſione.

Soluit adhúc ſocietas etiā morte [g] ſocij: quia qui ſocietatē contrahit, certā perſonā ſibi eligit. Sed & ſi conſenſu pluriū ſocietas cōtracta ſit: morte vnius ſocij ſoluitur, & ſi [h] plures ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit. [i] Item ſi alicuius rei [k] contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt: finitur ſocietas. Publicatione [l] quoque diſtrahi ſocietatē manifeſtum eſt: ſcilicet, ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. nā cum in eius locū alius [m] ſuccedat, pro mortuo [n] habetur. [o]

Item ſiquis ex ſocijs mole debiti prægrauatus bonis ſuis ceſſerit, [p] & ideo propter publica aut priuata debita [q] ſubſtātia eius veneat: [r] ſoluit ſocietas. Sed hoc caſu, [s] ſi adhuc conſentiat in ſocietatem, noua videt incipere ſocietas.

Socium in communi re tantā adhibere diligentiā, quantā in re propria ſufficit: ideo eo nomine tantū tenetur, ſiqd in communibus rebus ſegnius egerit, quàm in ſuis.

Socius ſocio vtrum eo nomine tantum teneatur pro ſocio actione, [t] ſi

b Callide. idem & ſi intēpeſtiuè renunciet. Item & ſi expediat non renūtiari: vt ff. eo. l. actiōe. §. Labeo. & l. ſed & ſi ſocius. §. fin.

c Totorum. Id eſt, omniū, hoc expreſſo: vt ff. eo. l. iij. §. j. aliàs contra. vt ff. eod. l. nec adiecit.

d Si quid verò. Alias ſiquidem. ſic ff. ex quib. cau. in poſ. eat. l. Fulcin. § quod ſi aduerſus. ſic ff eo. l. actione. §. duim*,

e Nō captauerit. Id eſt, non præcogitauerit.

f Conceditur. Nota hic v. modos ſoluendæ ſocietatis, & ſequētibus quatuor §§. Sunt & alij duo, vt interēptione rerum naturali, vel ciuili: vt ff. eo. l. verū. §. pen. incipit. ſocietas. Item cū ab alio ſtipulor animo nouandi, vel iudiciū, cū aliquo dicto animo nouādi: vt ff e. l. actione. §. reſpōſo.

Soluitur adhuc. CASVS. Non ſolum per renūciationem de qua dictū ē. ſoluitur ſocietas, ſed & morte: vnde non ſuccedet ſocio ſuperſtiti hæres i ſocietate, niſi hoc placuerit ipſi ſocio ſuperſtiti: & tunc etiā dicetur contrahi ſocietas, & ſi plures contraxerunt adinuicem ſocietatem, ſi vnus illorū deceſſerit, diſſoluitur ſocietas inter omnes, niſi aliter cōuentū fuerit inter eos. In §. item ſi alicuius rei &c. dicit Imperator quòd non ſolum duobus modis ſup: adictus diſſoluit ſocietas: imò & Tertio modo, ſcilicet, quādo finis impoſitus eſt negotio, propter quod cōtraxerunt adinuicem ſocietatem. In §. publicatione. caſus talis eſt: Iam vidiſtis tres modos ſoluendi ſocietatem: modo ponit hic quartum modum, quo ſoluitur ſocietas, puta per publicationem omnium bonorum ſuorum in fiſcū propter ſuum delictum. Quando enim fiſcus in loco ſuo ſuccedit, pro mortuo habetur.

Item ſiquis. Iam vidiſtis quatuor modos, quibus ſoluitur ſocietas. Itē quinto modo ſoluitur ſocietas: veluti ſi vnus ex ſocijs ceſſerit bonis, ne in carcerem detrudatur: ſi tamē adhuc alter in ipſum cōſenſerit, noua videtur contrahi ſocietas.

g Morte. Idem eſt in tutela, ſecus in depoſito, & mandato. vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

h Etiā. Id eſt, quamuis. Accur.

ADDITIO. Itē niſi iuramēto hinc inde appoſito: quia fortè de iure canonico teneret etiā in pſona hæredis, nec morte vnius ex ſocijs ſolueretur, per c. cum contingat. extra. de iureiur. ſm Ioan. Fab. hic.

k Item ſi alicuius rei. Vt duo tabernarij de vendendo vinum in foro.

l Publicatione. Quæ publicatio fit propter delicta: vt ff. de bon. dam. l. 1. j. reſponſo.

m Alius. Aliàs alter, ſcilicet fiſcus.

n Pro mortuo. Sic ff. eo. l. actione §. publicatione. Accur.

o Habetur. Sed quid ſi hic ſocius, cuius bona publicata ſunt ratione operæ ſocius erat non rerum, quod eſſe poteſt: vt ſ. eod. §. de illa. verſic. nam ita? Reſpon. idem eū libertatem, vel vitā, vel ciuitatem amiettat: vt ff. de bo. dā. l. j. & j. proxi. §. inſtitur. in fi.

p Bonis ſuis ceſſerit. Quod facere poteſt, ne in carcerem detrudatur: vt ſ. de actio. § fina. ° & de ceſſ. bon. l. j.

q Debita: Quia fiſco, vel priuatis debebat: vt ff. eodem l. actione. j.

r Veneat. id eſt, vendatur.

s Sed hoc caſu. Quaſi dicat, non ſicut ſuperiori, proximo, ſcilicet, quando bona fuerunt publicata. nam hic viuens, & in ciuitate exiſtens ſibi poſtea acquirere poteſt: vt ff. de ceſſ. bon. l. v.

Socius ſocio. CASVS. Dixi Imperator! Dominè iam vidi quinq; modos, quibus ſocietas ſoluitur: modo quæro, verū ſocius ſocio ſuo teneatur propter dolum, vel etiam propter culpam, vel etiam ex negligentia teneatur? Et reſpon. Imper. q non ſolum ex dolo tenetur, ſed etiam ex negligentia. Sed domine, quā diligentiam debet præſtare ſocius? Reſpondet quòd non exactiſſimam, ſed eandem, quam in rebus ſuis ſolet præſtare. vnde ſi in rebus ſuis ſolet eſſe negligens: quanquam in omnibus rebus ſit diligens, non tenet, ſed debet de ſe cōqueri, qui parum diligentem ſociū ſibi aſſumpſit. hoc dicit.

t Pro ſocio actione. Quæ eſt directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. li. §. ex quibuſdam. & finita ſocietate naſcitur: vt C. eod. l. tandiu. niſi in caſu: vt ff. eod.

l. actio-

* Vel eſ procuratori aliàs nō tenet: niſi in præiudicium renunciātis. Ange.

Societas multis modis ſoluitur.

† Captare hoc loco accipitur pro eo, quod eſt blādimentis quibuſdā ac illecebris obſequijsq; & laudationibus venari, vt ſic dixeri. Hinc & captatoriæ inſtitutiones. ff. de hæ. inſti. l. captatorias. Hinc & captāda hæreditas C. de tranſa. l. ſi maiores. & apud Oratiū lib. ij. ſermonū. Captes aſtutus vbique Teſtamenta ſenum.

° Ratio: quia in ſocietate eligit induſtria perſonæ, & li cet hæres non ſit ſocius, tenetur tamē inchoata a defūcto perficere. l. hæres ſocij. ff. eod. Aegi. Per.

° Nō tñ cedens liberatur a creditoribus, ſed ſi poſtea q̄ſierit habere beneficiū ſic ne conueniatur niſi inquantum facere poteſt: l. iij. ff. de ceſſ. bon. Aegi. Per.

Ceſſio bonorū quāte ſit.

l. actione. §. ſi communis. verſic. nonnunquam.

a Paſſus eſt. Qui de ſolo dolo teoetur, & lata culpa quæ dolum repræſentat: vt ff. depoſi. l. quod Nerua. & ff. ſi quis teſt. lib. eſſe iuſſ. fua. l. j. §. non autem.

b Teneri. Niſi alter tantam culpam præſtiterit, quantam & iſte, & afferret par damnũ: quo caſu compenſatur culpa: itẽ dolus cum dolo. vt ff. de compẽſa. l. ſi ambo. in princip. de dolo. l. ſi duo.

c Solet. Ante contractã ſocietatẽ, & in hoc diſcrepat a depoſitario, qui vt in præceoti tenetur: ſic ff. depoſit. l. quod Nerua. ſic eſt in eo, cum quo habeo rem communem ſine ſocietate: vt ff. famil. erciſc. l. hæredem. §. non tantum.

d Qui parum diligentem. ſic ſ. quibus mod. re contrah. oblig. §. præterea.

Depoſitarius ſolum tenetur de dolo & lata culpa.

Scilicet ſi nuc erat diligẽtior: alias ſecus: vt gl. in l. cum duobus. §. j. ff. eod.

Atque in eã quidem ſententiã ex Celſi authoritate reſpondit Vlpia. ſocios teneri ſa dolũ, & culpã præſtare oportere. l. cum duobus. § venit. ff. pro ſocio.

quid dolo cõmiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe paſſus eſt: a an etiã culpæ, id eſt, deſidiæ atq; negligẽtiæ nomine, quæſitũ eſt. præualuit tamẽ etiam culpæ nomine teneri b eum. † Culpa autẽ non ad exactiſsimam diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim talem diligentiã cõmunibus rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere ſolet. c Nam qui parum diligentem d ſociũ ſibi aſſumit: de ſe queri, ſibiq; hoc imputare debet.

DE MANDATO.

Obligationum aliæ re contrahunt, aliæ verbis, aliæ literis, aliæ cõſenſu: vt ſupra de obliga. Itẽ eorũ quæ ex conſenſu, aliæ per venditionẽ, aliæ per locationẽ, & conductionẽ, aliæ per ſocietatem, aliæ per mandatum: vt ſupra de oblig. ex cõſenſu. in principio. De tribus primis dixit nunc de quarta, id eſt, de mandato. Accur.

TITVLVS XXVII.

DE MANDATO. †

Mandatum obligatorium contrahitur pluribus modis: nec obligatur quis ſi mandatarij gratia tantum mandet.

Mandatum a cõtrahit quinque modis: f ſiue ſua tãtum gratia aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tãtum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua & aliena. At ſi tua tãtum gratia mandatũ ſit: ſuperuacuum eſt mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, g nec mandati inter vos actio naſcitur.

Eius gratia fieri mandatũ dicitur, cuius emolumẽtũ reſpicit.

Mandantis tantum gratia interuenit mandatũ: † veluti, ſiquis tibi mandet, vt negotia eius gereres, h vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo ſponderes. Tua gratia, & mandantis, veluti, ſi mandet tibi, vt pecuniam ſub vſuris i crede

Mandatum. Totus iſte tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum contrahitur, & illud per exempla declarat. Secundo quod fines mandati nõ ſunt prætereundi. Tertio, quomodo mandatũ finiatur, & quando mãdatum poſſit renonciari. Quarto, quod mandatum debet eſſe gratuitũ. Secũda ibi, Is qui. Tertia ibi, Rectè. Quarta ibi, In ſumma. CASVS. Quæſiui a Iuſti. de mandato quot modis contrahitur. & ipſa conſiderans reſpondet, quod ſex modis. Dicit enim quod mandatũ quinq; modis obligatorijs cõtrahitur. Aut enim tua gratia cõtrahitur &c. aut alijs quatuor modis numeratis in litera. Sextus autẽ modus non eſt obligatorius: quia quando aliquis tua gratia tantũ mandat, nullum eſt mandatum, nec aliqua naſcitur obligatio, ſed quinque modis præcedentibus obligatio contrahitur, & ex his mandati actio naſcitur.

e Mandatum. Mandatũ eſt officium gratuitũ ab eo, qui ſuſceperit exhibendũ. niſi enim ſit gratuit incipit eſſe locatio, ſi non erat facturus aliàs tale factũ nõ qua locari cõſueuit: vt j. eod. §. fi. & fit per verbum rogo, volo, mando, ſupplico. & ſimilia: vt ff. eo. l. j. §. j.

f Quinq; modis. Imò videtur quod ſex, vt ſequitur. Sed dic quinque. ſ. obligatorijs. Vltimũ. n. ſ. quod tua gratia non eſt obligatoriũ: vt ff. eo. l. ij. §. fi. Item ſecundũ lõ. eſt quoddã aliud textũ obligatoriũ, vt cum ſua gratia, & tua, & aliena aliquis tibi mãdat, vt emas fundũ pro ma

& te, & Titio. Acc. ADDITIO. Et exẽplifica: vt ff. eo. l. ſi procuratorẽ. §. ſi tutores. vbi tutor mandat contutori ſuo, vt ſeruũ neceſſariũ emat pupillo, & ſic gratia mãdantis, & mãdatarij, & pupilli contrahitur mãdatũ.

g Obligatio. Niſi dolus, & calliditas interueniãt: vt ff. de regul. iur. l. conſilij.

Mandãtis tantum. CASVS. Quæſiui à Iuſtin. dñe, qualiter põt interuenire mandatũ gratia mãdantis tãtũ? Et reſp. quod tunc mandantis gratia interuenit mãdatũ, cũ mãdat tibi aliquis, vt negotia eius geras, aut fundũ ei emas, aut pro eo fideiubeas: & ſi tale mãdatũ ſuſcepetis, de neceſſitate obligaberis: quanquã ab initio tibi liberũ ſit ſuſcipere mandatũ, vel non ſuſcipere. & h. d. & ſuper illa glo. & tũc quia ſuſcepit, intellige quod ſi bene geſſiſſet, nõ eſſet obligatus. Item ſi malè geſſit, nõ propter hoc eſt obligatus. ſed ſi malè geſſit, cũ ei eſſet mandatũ, obligabitur eodẽ mõ, ac ſi tua eſſet mandatũ, vt nõ ageret, & geſſit tua gratia, & ſuat. Et ch. quod tũc hoc modo contrahetur, ſed malè impleuit. Modo ſumus in ver. tua gratia, &c. Quæſiui a Iuſtin. qualiter mandatum contrahitur, quãdo aliquis tibi mãdat, vt ſub vſuris pecuniã credas ei, qui rem ſuã eſſet mutuaturus, vel ſi fideiuſſor datus tibi, mãdet tibi vt ſolenti agere contra eum, vt periculo ſuo experiaris cũ reo principali, vel ſi idẽ fideiuſſor tibi mãdet, vt ſuo periculo ſtipuleris a quodam, quem delegabit tibi eo tempore, quo cœpiſti agere contra eum. Qualiter. n. hominoi mandata contrahantur, tam mãdãtis gratia, quam mandatarij, patet cuilibet intuenti. & ſumus in verſ. & aliena &c. Modo videamus qualiter aliquis mãdat gratia alterius tantum, exemplum eſt planum, veluti, ſi mãdet tibi aliquis, vt Petri negotia gereres, quod non eſt gratia tui, nec ſui: imò ſolũ gratia Petri: & ſic de alijs exemplis. In ver. ſua & aliena &c. ponit exemplum qualiter mandatum cõtrahitur gratia ſua, & aliena, & nihil ad vtilitatem ſuam: & eſt exemplum tale: veluti, ſi de communibus negotijs ſibi, & Titio, tibi mandet aliquis, vt ſibi, & Titio fundũ emeres, vel vt pro eo & Titio pro eo aliquem ſpondeas. h. d. Fran.

h Gereres. Et tunc quia ſuſcepit mandatum, nõ quia geſſit, tenetur: vt ff. eod. l. ſi remunerandi. §. j.

i Sub vſuris. In hoc eſt vtilitas mutuãtis propter vſurarũ lucrũ. Sed cõtra. ff. de vſu. l. cũ quidã. §. ſi pupillo. in fi. Sed ibi debet ſubaudiri tñ. Vel dic nõ inde propter lucrum inductæ leges principaliter, vt ibi, ſecundario tamen ſic, vt hic dicitur. Acc. ADDITIO. Sol. aliter ſecundum doc. aut vſuræ debentur ex ſtipulatu quia in ſtipulatũ expreſſe deductæ ſunt: & tũc lucrum ſapiunt, & loquitur hic. Aut debentur vſuræ propter morã, ſiue negligẽtiam non ſolutis, & tunc non ſapiunt lucrum: quia eſt quam

† Sic ff. mandati.

Intelligẽ ſi ſit cõſilium vel honeſtæ ſine eſſet aliàs factutus: Et tũ qui ex hoc dãnificatus fuerit, indiſtincte tenetur per Ang. hic.

† Mãdatũ importat volũtatẽ ſpõtaneã: iuſſum neceſſitatẽ: rogatio emanat a ſuperiore, præceptum. Hinc vulgo dici ſolet, rogatio dñi præceptũ eſt. Ouid. eſt orare duces cũ ſpecie violẽta iubendi. Et quaſi mandato ſupplicat eſſe potens. Auſoni⁹. Blãdo iubs latet Ipſerio. vide gl. in l. j. in verſ. ſed ego ff. quod iuſſu. Aegid. Peti.

quam intereſſe præſtantur, & loquitur d. l. cum quidam. §. ſi pupillo. Chriſtoph.

a Ei. Puta procuratori mandantis.

b Ipſius. ſ. mandantis. Et in hoc eſt vtilitas mandantis.

c Mandet. Scilicet fideiuſſor. Et hoc caſu agetur contra fideiuſſorem mandantem actione mandati, non ex ſtipulatu, nunc prima, ſi nouandi animo hoc mandatu interceſſit: vt ff. eodem, l. ſi mandato meo. in fine legis. Si autem non nouandi animo, agetur ex prima cauſa: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fine.

d Mandet. Hic agitur duabus actionibus, mandati ſcilicet contra mandantem, & negotiorum geſtorum contra Titium, quæ datur & mandanti: vt C. de nego. geſt. l. ſi mandatum.

e Crederes. Scilicet mandauerit.

Tua tantū gratia. CASVS. Vidiſti iā qualiter quinque modis obligatorijs ɔ̄trahitur mandatum, licet etiam ſexto modo ɔ̄trahatur mādatum, ſed non ſit obligatorium: veluti ſi mādet Titius, vt pecunias tuas potius fœneres, quā in emptionem prædiorū colloces, vel econuerſo, & hmōi obligatio plus ſortitur nomen conſilij, quam mandati, & hac de cauſa non eſt obligatorium, & illud patet euidenter, quia nemo ex huiuſmodi conſilio obligatur, quamquam mandatario non expediat, niſi in caſibus exceptis: & hoc ideo eſt, quia liberum eſt ſuſcipienti conſilium penes ſe explorare, an ſuſceptum conſilium ſibi expediat, necne: & pp hoc ſi te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquam compatares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati, licet tibi non expediat eam emiſſe, vel alicui credidiſſe: & hæc vera ſunt, cum mandatum ſit ſine aſſignatione certæ perſonæ. Sed pone ꝙ mandabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certè ſecundum ſententiam domini Sabini dicendum eſt, ꝙ ſic: quia forte aliter non credidiſſes Titio, niſi tale mandatum ſuſcepiſſes. Franc.

res ei, a q in rē ipſius b mutuaret: aut ſi volēte te agere cū eo ex fideiuſſoria cauſa, mādet c tibi, vt cum reo agas periculo mādātis: vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quē tibi delegetin id, qđ tibi debuerat. Aliena aūt tm̄ cauſa interuenit mandatum: veluti ſi tibi aliqs mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundū emeres, vel vt ꝓ Titio ſponderes. Sua, & aliena: veluti ſi de communib. ſuis, & Titij negotijs gerēdis tibi mandet, d vel vt ſibi, & Titio fundū emeres, vel vt ꝓ eo, & Titio ſponderes. Tua, & aliena, veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub vſuris crederes: quia ſi ſine vſuris pecuniam crederes, e aliena tantum gratia intercedit mandatum.

Mandatū gratia mādatarij tm̄ factū, potius conſiliū, quā mādatū eſt: quā ob rem mādātē nō ligat: cū ex cōſilio ēt pernitioſo nemo obligetur: niſi vt certæ perſonæ mutuetur, mandatum fuerit.

Cōſilium non facit quem teneri, niſi in caſib' quibuſdā.

f Tua tantum gratia. Hic autem addunt doc. ſextū modum: quod dic vt ſ. eo. in princ. in glo. imò videtur &c. in fine glo.

g Ex ɔſilio. Nota bonā regulā, quę de conſilio non teneri. Fallit tñ in caſibus, qui his legibus dicūtur: vt ff. de do. l. quod ſi cum ſcires. & ff. de ꝓxene. l. ij. Sed certè ibi fuit fraudalētū ɔſilium: vt ff. de reg. iur. l. conſilij. Item fallit, vt ff. ad legem Aql. l. liber homo. j. rñ. & ſ. de iniur. §. non ſolum. & ff. de iniur. l. non ſolū. in prin. & § Proculus. & ff. quod vi aut clā. l. ſemp. §. j. & ff. de furt. l. ſi quis vxori. §. cum Titio, & ff. de ſer. corrupt. l. j. primo reſponſo. & §. perſuadere, ſed hoc in maleficijs, in non datur mandati: tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actionibus. Item aliàs facturus non erat in prædictis caſibus, aliàs obtinet hæc regula: vt hic, & ff. eodem, l. ſi remunerandi. § plane. Sed certè nec his caſib. videtur teneri: vt ſ. ꝓx. §. ſed dic. non tenetur illi cui tale conſilium præſtitit, vt ibi: ſed illi in cuius lęſionem conſuluit, vt hic dicimus. Vnde dici poteſt, quòd nec his caſibus fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, ſcilicet cui conſilium præſtitum eſt: niſi in caſu illius l. fina. ff de dolo. l. ꝙ ſi cum ſcires, & illius legis ff. de proxene. l. ij.

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ij. §. fina.

h Mandati. Scilicet actione.

i Liberū. Scilicet ſuſcepto ɔſilio, ſed ſuſcepto mādato neceſſe eſt cōſummari, ſecundum Io niſi congruo tempore renuncietur. vt j. eod. §. mandatum. & ff. eod. l. ſi mandauero. §. ſi. & ff. commo. l. in commodato. §. ſicut.

Tua tantū gratia f interuenit mādatū: veluti ſi tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorū colloces, quam fœneres: vel ex diuerſo: pecunias tuas fœneres potius, quā in emptiones prædiorū colloces. Cui' generis mādatū magis cōſiliū, quā mādatū eſt, & ob id nō eſt obligatoriū: qa nemo ex ɔſilio g mādati h obligat, ēt ſi non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum i cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. itaq; ſi otioſam pecuniam domi te habentē hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquā emeres, vel eam crederes, quāuis nō expediat eā tibi emiſſe, vel crediđiſſe, non tñ tibi mandati tenetur. Et adeò hęc ita ſunt, vt quæſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in hoc caſu mādatum: qa nō aliter k

k Non aliter. Hoc eſſe videtur pro opin. Plac qui dixit dum, ſcilicet vbi conſulo certæ perſonæ mutuari, teneor ita demum, ſi aliàs facturus non erat. Vbi autem non eſt deſignata aliqua perſona, non teneor etiam ſi aliàs facturus non erat. Sed Ioan. in vtroq; caſu dicit contra. Nam primo indiſtinctè teneor, ſiue aliàs erat mutuaturus, ſiue non. Secundo autem, cum diſtinctione, non aliàs & facit pro eo ff. eodem. l. ſi remunerandi §. plane & ſupra eodem §. tua & aliena. in fine. & ff de negot. geſt. l. tertia. in fine. & lege quarta. Nec obſtat, quod hic dicitur: quia & ſi aliàs etiam facturus erat, tenetur, qui mandauit, vt dictum eſt: vnde poteſt ſubaudiri maxime, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opinio Ioan. velut communior approbatur: de quo in l. ſi remunerandi. §. plane. ff. eo. Chriſtophorus.

Illud quoq;. CASVS. Dixi Iuſtin. Dñe ſ. vidimus qualiter mandatum contrahitur quinq; modis obligatorijs, & etiam ſexto modo non obligatorio, quid

quid modo plus diceris? Et dn̄s Iuſti. rn̄det: Frater vna cum p̄dictis ſcire debes, q̄ ſicut mandatum gratia tua tn̄, non eſt obligatorium, ſic nec ꝯſilium ſeu mandatū de re turpi: veluti ſi tibi mandet aliquis vt furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas, hm̄ſi nō obligant quem. & ſi mādatarius præſtiterit pœnam ei ꝯ quem deliquit: attamen aduerſus mandatorem nullam habebit actionem. Fran.

a Non eſt obligatorium. ° Et ſi iura meorum intercedere: vt in Auth. ſed ouicas nō ſolū. § j. coll. v. & facit ad hunc §. ff. eo. l. ſi remunerādi. §. rei turpis. & l. ſi mandauero. ij. §. qui ædem. & ff. de arbi. l. ſi cū dies. §. compromiſſo. & C. de inuti. ſtip. § quod turpi. & ff de verbo. obligatio. l. generaliter. & l. ſequ. & ff. de condit. inſtit. l. conditiones. j. & ij.

b Cōtra bonos mores. Hic quæritur, quid ſi mandaui tibi, vt illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Rn̄. vtique. arg. ff. de dā. infect. l. damni. § ſi mandato.

c Præſtiteris. Scilicet ei, cui commiſſum eſt maleficium, vt pœnam dupli. & ita licet intersit mādatarij: tamen non agit, quia nec interfuiſſe fingitur: vt ff. de cond. inſti. l. ſi lius. in fine. & melius ff. de regu. iur. l. quod quis ex culpa. in fin.

d Titium. Scilicet mandatorem.

Is qui exequitur.

CASVS. Dixi Iuſti. Dn̄e, bene vidi quot modis, & qualiter ꝯſiſtit mandatum: pro Deo dicatis mihi, qualiter mandatarius tenet̃ exequi id, quod ſibi dat̃ in mandatis? Dicit ipſe, Scire debes q̄ ſi mandetur alicui ſub certa forma, non debet mandatarius illam formam excedere. nā ſi aliquis tibi mandaſſet, vt ei fondū emeres, veluti ꝑ centū, vel vt ꝑ Titio in tāta pecunia ſpōderes, nec teneberis pluris emere, nec in ampliorē pecuniā fideiubere: q̄ ſi feceris, ad id qđ expenderis p̄dictā actionē nō habebis. vnde Caſſius & Sabinus dicebant in hoc caſu, q̄ nō competeret tibi actio ꝯ mandantē et ꝑ cētum aureis in mandato comprehenſis: & hoc ſi contra formam mandati plus expenderis. Aliter tamen obtinuit ſecundum opinionem aliorum, quòd vſq; ad pecuniam in forma mandati comprehēſam agere poteris. Sed pone q̄ is cui mandaui, vt emeret mihi fundū ꝑ cētū aureis, ꝑ minori p̄tio illū cōparauit: nūquid habebit act. ꝯ me? Et certe ſic: quia rite videor mādaſſe, vt dictum fundū ꝑ minori p̄tio emeret ſi poſſet. litera eſt plana vſq; ad ſi. tit. Fran.

Titio credidiſſes, quā ſi tibi mandatum eſſet.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet.

Illud quoq; mandatū non eſt obligatorium a quod ꝯ bonos mores b eſt: veluti, ſi Titius de furto, aut de dāno faciendo, aut de iniuria faciēda mādet tibi. licet. n. pœnam iſtius facti nomine præſtiteris: c non tamen vllā habes aduerſus Titium d actionem.

Mādati fines excedere nequaquam licet alioqui excedenti (quatenus exceſſeris) mandati actio denegatur.

Is qui exequit̃ mādatum, e non debet excedere fines mandati, vt ecce, ſiquis vſq; ad centum aureos mādauerit tibi, vt fundū emeres, vel vt ꝑ Titio ſpōderes: neq; pluris emere debes, neq; in ampliorē pecuniā fideiubere: aliòqui nō habebis cū eo mādati actionē: f adeò quidē, vt Sabino, & Caſſio placuerit, ēt ſi vſque ad centū aureos cū eo agere volueris, inutiliter te acturum. Sed diuerſæ ſcholæ authores rectè vſq; ad centū aureos te acturū exiſtimant, quę ſententia ſanè benignior eſt. Qđ ſi minoris emeris, habebis, ſ. cum eo mādati actionem: g qm̄ qui mandat, vt ſibi centū aureorum fundus emeret̃, is vtiq; mādaſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſſit) emeretur. h

Mandatum re integra reuocatum extinguitur: rem autem integrā appellamus, ſiquando nihil quod ad mandati conſummationem attinet, vel factū, vel inchoatum ſit: morte quoq; mādantis re integra contingente euaneſcit mandatū: mandatario tamen mortem, aut reuocationem ignoranti ſubuenitur.

Rectè i quoq; mādatum ꝯctū, ſi dum adhuc integra res ſit, reuocatū fuerit: euaneſcit. k † Item, ſi adhuc integro l mandato mors alterutrius interueniat, id eſt, vel eius, qui mādauerit, vel illius, qui mādatum ſuſceperit: ſoluitur mandatum. † Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorās eum deceſſiſſe, executus° fueris mandatum: poſſe te agere mandati actione:

e Mandatū. ſ. certæ formæ. Nam q̄nq; habet certam formā: & tunc habet locum qđ hic dr̄: vt ff. eod. l. diligenter. q̄nq; non: & tunc bona fide facere debet: vt ff. eo. l. iij. & probatur etiam hæc diſtinctio. ff. eod. l. ſi quis pro eo.

f Mādati actionē. Sed nec certè nego. geſt. ſm̄ B & Ioan. & eſt ꝑ eis. C. de nego. geſt. l. vlt. & ff. de nego. geſt. l. qui aliena. §. libertos. & de pecu. l. ſi creditor. §. j. Sed M. dabat vtilem nego. geſt. actionem. & reſpondebat illi l. ſio. de negot. geſt. qa ſpecialis ibi fuit p̄hibitio. a Sed certè minor de hac opinione, cum videatur lex expedita, q̄ etiam vtilem denegat expreſſè: vt ff. eo. l. ſi p re & ff de ędil. edic. l. j. § cauſa.

g Mandati actionem. Pro pretio dato: vt ff. de in rē ver. l. ſi fundum.

h Emeret̃. Eſt autē illa ratio: quia maiori ſummæ minor ineſt: vt hic, & ff. de verbo. obliga. l. j. ij. & l. inter ſtipulantē. §. ij & ff. de receptis arbit. l. diem. §. ſi plures.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mādat̃, reſpicit dāmnū vel vtilitatem mandantis, vel mandatarij: ſecus ſi tertium tantum: quia nō poteſt ampliari nec reſtringi tanquam odioſum, vt in c. cui, de non ſacerdotali. de præben. in vj. Ioan Fab.

i Rectè. Nam ſi non rectè, non eſt neceſſe reuocari: vt I. eo. §. illud.

k Euaneſcit. Speciale eſt in mandato, vt ſic facile reuocet̃ ꝑ voluntatem vnius partis tn̄. in alijs. n. ꝯtibus non ſic: vt C. de acti. & oblig. l. ſicut quæ eſt ꝯtria huic. Et eſt ratio, quia hic non ſtatim intereſt, & idō non ſtatim hinc inde naſcitur obligatio, quæ ex intereſſe datur: vt ff. eod l. ſi procuratorem. § mandati actio. & facit ad hunc §. ff. de tutel. & ratio. l. & quia. & ff. de minor. l. quod ſi minor. §. Scæuola. & C. de repu. hære. l. ſi & ff de rit. nup. l. plerique.

l Item ſi adhuc integro. Sed vſq; quò dicitur integrum? Reſp. Si mandata fuit emptio donec actbat dederit, vel alias ſe emptori obligauerit, & idem in ſimilibus.

° Quia tale iuramentum velut peccati nutritiuū, nec ꝯtractū firmat. e. nō eſt. de reg. iur. li. vj. Æg. Per.

° Et hoc verum in oībus pactis q̄ tōe turpitudinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbant̃. Sec° ſi ſecundario vel in odiū creditoris aut pp delectum ſeu ſeuſ.° vl' im becillitatē pſonæ improbē tur: quia Iuſo ꝯfirmat̃. Et qđ dr̄ nō valere iuramentū ꝯ legē, intellige de canonica nō aūt de ciuili: vt per Ang.

g Quo caſo nō habet ēt vtilē, niſi in cauſis pijs & neceſſarijs, puta alēdo liberos, vel faciendo id qđ tendis ad exonerationem, vel euaſionē perſonæ, ſeu infamiæ mandātis. vt p Io. Fab. & Ange. hic.

† Simile in c. ſ cauſis. vbi res non eſſet integra, cum glo. ſup verb. Integra. ex tra. d cle.

† Niſi mādatum ſic exequendū poſt mortem, vel mandās de neceſſitate teneatur exequi. Æg. Per.

milib. Et (vt breuiùs accipias) ſi iā experit intereſſe mandatarij, non eſt res integra. aliàs ſic: arg. ff. eo. l. ſi procuratorē. §. mādati. Si vero nō eſt res integra, non ſi niſi mādatū, niſi in iudicio: vt ff. de iud. l. tam ex contracti bus. §. fin. ſ Sed quid prodeſt, ſi non finitur mandatum re non integra? Reſpon. quia per hæredem cœpta negotia debent conſummari. ff. pro ſoc. l. fi. licet noua inchoare neceſſe non ſit: vt ff. de nego. geſt. l. nā & Seruius. §. ſi vino. & ff. pro ſoc. l. hæres ſocij. quod non eſt re integra, cum nullū cœptum ſit.

aliòqui ᵃ iuſta, & probabilis ignorātia ᵇ tibi dānū afferet. ᶜ Et huic ᵈ ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titij, per ignorātiā liberto ᵉ ſoluerint, liberari eos: ᶠ cū aliòqui ſtricta iuris rōne nō poſſent liberari: ᵍ quia alij ſoluiſſent, quàm cui ſoluere debuerint.

Mandatum ſuſcipere, voluntatis eſt: ſuſceptum verò adimplere, neceſſitatis: niſi congruo tpe illi renuncietur, quòd ſi aut non renuncietur, aut intempeſtiuè renunciatū ſit, mandati actio aduerſus mādatarium competit, niſi iuſta ratione excuſetur.

Mādatū non ſuſcipere cuilibet liberū eſt, ſuſceptū aūt, conſummādū eſt, aut quāprimū ᵇ renunciādū. vt per ſemetipſum, aut per aliū eādē rē mādator exequatur. Nā niſi ita renunciet, vt integra cauſa mādatori reſeruet eandē rem explicādi, nihilominus mādati actio locum habet, niſi iuſta cauſa ⁱ interceſſerit, aut nō renunciandi, aut intēpeſtiuè renūciandi. Mādatum & in diē differri, & ſub cōditione fieri poteſt.

Mādatū debet eſſe gratuitum, aliàs tranſit in alium cōtractum. Aretinus.

In ſumma ᵏ ſciendū eſt, mandatum niſi gratuitū ſit, in aliam formā negotij ˡ cadere. Nam mercede ᵐ conſtituta, incipit locatio, & cōductio eſſe. Et, vt generaliter dicamus. quib. caſibus ſine mercede ſuſcepto officio mandati, ſiue depoſiti cōtrahitur negotium: his caſibus interueniente mercede ⁿ locatio, & conductio intelligitur contrahi. Et ideo ſi fulloni ᵒ polienda, curandave quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neq; promiſſā: mandati competit actio. ᵖ

a Aliòqui. Id eſt, ſi non poſſes agere. Accurſius.

b Probabilis ignorātia. Quæ eſt in facto alieno: vt hic, & ff. eo. l. idemq. §. poſt. aliàs nō eſt probabilis: vt ff. ad Vellei. l. quamquam. & C. de reſcin. vend. l. quiſquis. & ff. de ædil. edic. l. j. §. cauſa.

c Afferet. Quod eſſe non debet.

d Et huic. Scilicet proximo caſui.

e Liberto. Primò diſpenſatori, & ſeruo. Accur.

f Liberari eos. Facit ff. ſi cert. petat. l. eius qui in prouincia. & C. de ſolu. l. ſi enim ſer.

g Non poſſent liberari. Niſi in caſibus, vt infra quib. modis tol. obli. in prin. dicemus.

h Quàm primum. Scilicet poteſt fieri.

i Iuſta cauſa. Puta caſus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuiſſima. ſecundum B & Ioā. vt C. eodem. l. in re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuiſſima mandatarium non teneri: ſed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum fit: vel de leui culpa, quando vtriuſque gratia, inſtar aliorum contractuum: vt ff. de reg. iur. l. contractus. Sed primū videtur verius: cum hic contractus multum diſcrepet ab alijs contractibus.

ADDITIO. Tu dic, quòd de lata, leui, vel leuiſſima culpa catenus tenetur quatenus id quod venit in mandato, exactam, vel exactiſſimam requirit diligentiam. Angel.

k In ſumma. Id eſt, breuiter a modo hunc titulum expediamus.

l Negotij. Id eſt, contractus.

m Mercede. ſ. vt mercede: vt quia aliàs nō erat pariturus mandato. ſi aūt aliàs pariturus erat, & conſtituatur aliquod ſalariū gratia remunerandi, non minus erit mandatum. vt ff. eod. l. ſi remunerandi. j. reſpon. Et ad huius rei euidentiā diſtingue: quia aut eſt incertū re, & gne: puta ſi dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc ſeruitium: vel recognoſcam, & tunc non poteſt peti quicquam: vt C. eod. l. ſalarium. & ff. eo. l. ſi mutuā. §. ſalarium. Aut certum gñe, licet incertū ſpecie, vt dabo tibi equum, vel par veſtimentorum: & tunc potest dici, quod valeat promiſſio ſalarij: cum non ſit prorſus incertum: vt ff. eo. l. ſi fideiuſſor. in glo. j. ſecus in ijs, quæ pondere, vel numero conſiſtunt: vt ff. de leg. j. l. ſi hominem. Si autem certū omnino: tunc aut ſtipulatione promittit, & tunc certi condictione petitur. Si aūt ſine ſtipulatione, & incontinenti aū mādatum, vel poſt: petitur actione ex contractu, ſ. contraria mādati informata. Si autem ex interuallo, ſcilicet poſtquā contrahentes ad alię diuertiſſent negotia, petitur officio ᵃ iudicis: vt C. eodem. l. j. & ff. eodem. l. ſalarium. & C. de pact. l. petens. & de duobus reis. l. duos. in fine. Accurſi.

n Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt diximus ſ. loca. in prin. Item hæc regula generalis eſt vera: niſi ſit talis perſona, quæ non conſueuerat locare operas ſuas, vel res talis quæ nō conſueuerat locari: tunc enim non locati ſed præſcriptis verbis agitur: vt ff. de præſcrip. verb. l. ſi tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

o Fulloni. Fullo eſt, qui lauat, & tingit pannos, & etiam polit eleuando ſuperflua. Sed ſarcinator econtra, qui ſarcit, & addit, vbi eſt ſciſſum veſtimentum, vel pannus, & conſuit. Vnde dicitur. Iſte habet ſacra ſecta: quia cum eſſent ſiacta, ſunt reparata ex quibuſdam adiunctionibus: vt ff. de vſufruc. l. hactenus. Et dicitur ſarcinator a ſarcina: & ſignificat proprie eum qui plurimum veſtium ſumit. Aliquando etiam pro ſutore accipitur, vt hic.

p Actio. Imo videtur præſcriptis verbis competere vt ſ. loca. §. j. ſolu. vt ibi.

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS QUÆ QUAſI EX CŌTRACTU NAſCUNTUR.

DE OBLIGATIONIBVS ✝ QVAE quaſi ex contractu naſcuntur. ✝

Tituli iſtius cōtinuatio ſumitur ex §. ſequēs ſupra ti. de obligationib. Vbi dr quod obligationū quædā ſunt ex contractu, quædā ex quaſi cōtractu &c. Et quia dictum eſt ſupra de obligationib. ex contractu, ſequitur de obligationibus ex quaſi contractu, & etiam hic continuatur in tex. Aret.

Tu dic quod in mādata iuriſdictione res deſinit eē integra ēt per ſolā citationē. in mandato verò procuratoris ad iudicia ſi ſit actoris, per lit. obeſt. ſi rei, ſufficit quod dns per eo ſcié te, vel volēte ſatiſdederit. In procuratore autē ad negotia ſufficit ſeciſſe præparamēta neceſſaria: puta ſine quibus principale negotiū expediri nō pōt. Ang.

ᶠ Aliòquin ſi non, & quòd conditionē faciat. Mā doſ. in 6. qō. Regu. de vnio. au. ſ.

Mandata nᵒ de quatuor tenetur.

ˡ Negotiū quot modis ſ ac cipiat MS do. in Gl. facult. §. cōſideratione, l ver. negociorum.

Salariū interueniens in mandato an peti poſſit. & qua actione.

ᵉ Pōt etiā officio iudicis peti ſicut quā nullomō fuit promiſſum: dūmodo non conſtet, quod ſi eē præſtatis verbis gratis fuiſſet pariturus. Ang.

ᵃ Ex hac gl. collige qualiter ſalarium aduocati, & procuratoris peti officio iudicis, idē eſt de presbytero, qui celebrādo facit aliqua ſeruitia pro aliquo, quod nō per actionem, ſed iudicis officio petet ſalariū. Ægi. Per.

Fullo.

Sarcinator.

✝ Alias deeſt q.

✝ Sic ff. & C. de nego. geſt. cōtinuatio.

Diuiſio.

POſt gña. Totus iſte tit. diuidiť principaliter in duas partes. Primo ponit ɔtinuationē ti tuli, de quo ē tractatur. Sedo illud p exē pla declarat. Secūda ibi, igiť cum quis.

CASVS Iſtum tit. ɔtinuat Iuſtin. cum præcedē tib. ita dicens, q poſt gña ɔ̈ctuum enumerata, diſpiciendū eſt de quibuſdā ɔ̈ctibus ſiue obligationib. q̄ ex ɔ̈ctu ꝓpriè naſcū tur: quia tñ nō oriū tur ex maleficio, nec ex quaſi maleficio ſupple per totum titulum iſtum, vt bona ſit illatio, nec ex ɔ̈ctu, vt dictum eſt in princip. relinquitur ergo, q ex quaſi ɔ̈ctu naſcantur: vnde de huiuſmodi ɔ̈ctibus, ſiue obligationib. notat dominus Iuſtinian. plura exempla. Et primum exemplum eſt tale. Aliquis geſſit negotia abſentis alicuius ſine mandato ex iſta geſtione naſcuntur duæ actiones, i. naſci poſſunt. Si enim bene geſſerit negotia abſentis, datur ſibi actio nego. geſt. ɔ̈tra ɔ eum, cuius negotia geſſit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem malè geſſit, datur actio negotio. geſt. directa ei, cuius negotia geſta ſunt, ɔ gerē tem. Sed dñe, q eſt differentia inter has duas actiones? Et dicit, q quoad effectum nulla eſt differentia, ſed ſubtilitate iuris talis eſt differentia, quòd actio illa, quæ datur a domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur geſtori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum eſt, & naſcuntur iſtæ duæ actiones, vt ſupra dictum eſt, quando aliquis ſponte, & ſine mandato accedit ad negotia alterius gerenda, vt puta abſentis: & ſi ea bene, & vtiliter gerit, habet eum cuius negotia gerit, & ignorantem, & inuitum ſibi obligatum. & hoc maximè vtilitatis cauſa factum fuit, ſiue inſtitutum, ſcilicet ne negotia negotiatorum, qui ſubita feſtinatione compelluntur abeſſe, nulli demandata negotiorum ſuorum geſtione, deſerta relinquerentur, quod contingeret, niſi huiuſmodi actiones negotiorum geſtoribus darentur. Nullus enim ſine mandato accederet ad negotia aliena gerenda, ſi de eo, quod impendiſſet, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In verſicu. Sicut autem, Caſus eſt talis: Supra dictum eſt, quòd ille, qui ſine mandato vtiliter geſſit negotia abſentis, ſi aliquid de ſuo impendit, poterit illud recuperare per actionem negotiorum geſtorum contrariam eodem modo: & econuerſo, ſcilicet ſi malè ſe habuerit geſtor in gerendo negotia abſentis, dño tenetur actione negotiorum geſtorum directa, & hac rōne ad reddendas rōnes adminiſtrationis ſuæ tenetur geſtor præſtare exactam diligentiam, & non ſufficit, q talem diligentiam adhibeat, qualem in rebus ſuis adhibere ſolet. & hoc eſt verum, ſi alius diligentior eo acceſſiſſet ad negotia illa gerenda, ſi ipſe ea non geſſiſſet. h. d. Franc.

Valet argumentum a ſufficienti partium enumeratione. Areti.

POſt gña a ɔ̈ctuū enumerata, diſpiciam⁹ ēt de ijs obligationib. quæ quidem nō propriè naſci ex ɔ̈ctu intelliguntur, ſed tñ quia non ex maleficio b ſubſtantiam capiunt, quaſi ex ɔ̈ctu naſci videntur.

Cùm qs abſentis negotia ſine mandato curauit, hinc inde ex quaſi cōtractu naſcitur obligatio: ex qua duæ ꝑficiſcunt actiōes. altera negotiorū geſtori aduerſus dñm (ſi quid eius noīe vtiliter impēderit) cōpetit. altera verò dño cōtra geſtorē, vt adminiſtrationis rōnem reddat: qui quidē ſi minus diligēter quā oportebat geſſerit, tūc ēt de leuiſſima culpa tenetur, cùm alius cōmodius negotia erat adminiſtraturus.

Igitur c cum qs negotia abſentis geſſerit: vltro, citroq; d inter eos naſcuntur actiones, quæ appellantur negotiorum geſtorum. ſed domino quidem rei geſtæ aduerſus eum qui geſsit, directa competit actio; negotiorum autem geſtori e contraria. † quas ex nullo contractu propriè naſci manifeſtum eſt. qp pe ita naſcūtur iſtæ actiones, ſi ſine mandato f quiſque alienis negotijs gerendis ſe obtulerit. Ex qua cauſa ij, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur, idq; g vtilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentiū, qui ſubita feſtinatione coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione peregrè profecti eſſent, deſererentur negotia: h quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam i habiturus actionem. Sicut aūt is, qui vtiliter geſsit negotia, dñm habet obligatū k.

a Genera. Id eſt, maneries, vel diuerſitates cōtractuum: vt ſ. de obli. §. ſi. vſque huc.

b Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi. vt ſit bona argumentatio. ſic infra, de obligation. quæ ex quaſi malefi. in principio.

c Igitur. Quia de his obligationibus, quæ ex quaſi contractu ſunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex illa prouenit amicitia. vt j. eo. §.

d Vltro, citroq; i. id eſt, hincinde poſſibile eſt eas naſci. nam ex vna parte tātum quandoque agitur, vt ſi alterius non intereſt, ſed ſua tantum.

ADDITIO. No. verba legalia ſignificare habilitatem, & potentiam. licet ſemper ſignificare non poſſint: vt no. ſupra de iuſtit. & iure, in princip. ſecundum Chriſtophorum.

e Negotiorum autem geſtori, licet ēt vnum negotium ſit geſtum. ff. de nego. geſt. l. iij. §. j. verſi. negotia. ſic ĵ. vi bo. rap. in prin. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. quod ait prætor.

f Sine mandato ſ. eius, cuius negotia geſſerit. & ſic ſoluitur. C. de nego geſt. l. ſi mandatum.

g Idq;. Scilicet vt repetat, qđ impēdit, niſi denūtiatio inhibeat: vt C. de neg. geſt. eo. l. ſi. vel paterna affectio: vt C. eo. l. ſi paterno. & l. qđ in vxorē. & ff. eod. de neg. geſt. l. ſi quis. Vel obſequiū, quod eſt ſi libertus patroni negotia gerat: vt C. eo. l. otheio. His. n. caſibus nihil repetitur, alioqui quſque repetitur inquantum locupletior eſt, vt dicemus j. §. proxi.

h Deſererentur negotia. Quod in multis noceret: vt ff. eo. l. j. A etur.

i Nullā. Cū nemo nē ſit veriſimile ſuā pecuniā iactare vel effundere: vt ff. de ꝯb. l. cū de indebito. ſ. q. n.

k Obligatū. ſ. inſolidū: dūmō ſit vtiliter cœptū negotiū, licet diuerſus exitus ſit ſecutus: vt ff. eo. l. ſed an vltro. §. j. In caſib. tñ nō teneť inſolidū, vt ſi pupillus eſt, cuius negotia ſunt geſta. Itē ſi animo depraehendēdi geſſit. vt ff. eo. de neg. geſt. l. ſi pupilli. j. rñ. & §. ſed & ſi quis negotia mea. Itē & ſi ad noua negotia gerenda acceſſit: vt ff. eo. l. ſi quis negotia. Item ſi pacto & hoc actū eſt: vt C. eo. l. negotiū. Itē & ſi fuit in culpa gerens: vt ff. eod. l. ſiue hæreditaria. Item ſi fuit in mora. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. fina.

Negotiorū geſtor. certus in caſib. nō repetit qđ impēdit.

Quoties in ɔ̈ctu vtriuſq; rō par eſt, vtriuſq; naſciť actio directa. Quoties verò potior eſt alterius cā, ſibi naſcitur directa, inde ɔtraria. Porrò directa actio vocatur etiam principalis. l. i cōmodato. §. j. ff. cōmod. ſrā. Balduin⁹ hīc.

Negotiorum dñs nō ſemp inſolidū tenetur. Vltro, citroque opponuntur. Mād. in Gl. Facul. §. volentes, in ver. citra. Nnua, ſ. ſolita, tūc. n. tria genera negotiorū, ɔluciū, ſolitū, & deſertū. gl. ſi ſolitus. in l. ſi negotia. ff. eo. Ægi. Per. Pacto. ſ. ſi caſū cepit in ſe p pactū. Acc. Per.

Negotiorū geſtor, de quo tenetur.

Addi-

negotiorũ geſtorum: ita & contra iſte quoq; tenetur, vt adminiſtrationis reddat rationem: quo caſu ad exactiſsimã [a] quiſque diligentiam compellitur reddere ratioṅe, nec ſufficit talẽ diligentiã adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet: ſi modo alius diligentior eo, commodius adminiſtraturus eſſet negotia.

Ex qua inter tutorẽ et pupillũ, ex geſtione tutelæ oritur obligatio, ex quaſi cõtractu naſci dicit̃: ex qua tutelæ actio directa, & cõtraria reſultat: prima pupillo dat̃, vt tutelæ rationẽ cõſequat̃: reliqua tutori, vt quod ei pupilli nomine abeſt, recuperet.

Tutores [b] quoque, qui tutelæ iudicio tenent̃, nõ propriè ex cõtractu obligati eſſe intelligunt̃: (nullũ enim negotium inter tutorẽ & pupillũ contrahit̃:) ſed quia ſanè non ex maleficio [c] tenent̃: quaſi ex cõtractu teneri videntur. Hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. Nõ tantùm enim pupillus cùm tutore habet tutelæ actionẽ: [d] ſed & cõtra [e] tutor cũ pupillo habet contrariam [a] tutelæ, ſi vel impẽderit aliquid in rẽ pupilli, vel pro eo fuerit obligatus: [f] aut rem ſuã creditoribus eius obligauerit.

Habentes rem aliter quàm ex cõtractu ſocietatis communem ultro citroq; ex quaſi contractu obligãtur: quę obligatio actionem familiæ erciſcundæ & communi diuidundo producit.

Item ſi inter aliquos communis res ſit ſine ſocietate: [g] veluti, ꝙ pariter eis legata, donata ve eſſet, & alter eorum alteri ideo teneatur cõmuni diuidundo iudicio, quòd ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quòd ſocius eius [h] ſolus in eã rẽ neceſſarias impenſas fecerit: nõ intelligitur ex cõtractu propriè obligatus eſſe: quippe nihil inter ſe cõtraxerunt: ſed quia ex maleficio [i] non tenetur: quaſi ex contractu teneri videtur. Idẽ iuris [k] eſt de eo, qui cohæredi familiæ erciſcundæ iudicio ex his cauſis [l] obligatus eſt.

ADDITIO. Et eſt ratio: quia in omnibus iſtis caſibus gerens tenetur etiam de caſu fortuito: & in eis nõ ſufficit eſſe cœptũ vtiliter, niſi vtilitas pduret: vt no. gl. in l. ſi negotia. in verb. ſit ſolutus. ff. de ne. ge. Ang.

a Ad exactiſsimã. no. Geſtorẽ interdũ de dolo ſolo, & lata culpa teneri, vt ſi ad deſerta nego tia acceſſit. ff. de nego. ge. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tutori. & ff. eo. l. ſi pupilli. §. ſi. Quandoq; de leuiſſima: vt quando alius diligentius volebat adminiſtrare, vt hic dicitur, & ff. eo. l. ſi pupilli. §. videamus. quandoq; de caſu: vt in his caſibus, vbi agitur in quorum dominus locupletior eſt, vt modo ſ. diximus in eo. §. Accur.

ADDITIO. Et hæc vera in geſtis. de neglectis autẽ tenet̃. ſiue gerere incepit, & poſtea dimiſit: ſiue nõ incepit, dummodo a principio, vt oĩa geſturus acceſſerit. Idẽ ſi non ex omnia geſtur⁹, ſi aliàs diligẽs erat geſturus: aliàs ſecus. Angel.

Tutores quoque. CASVS. Viſo vno exemplo de obligationibus, quæ ex quaſi contractu naſcũtur: videndũ eſt de alio. Non ſolum enim geſtores negotiorũ ſine mãdato, tenẽtur, quaſi ex cõtractu: verum etiam tutores, q tutelæ officio tenẽtur, ex quaſi contractu obligãtur. Nullũ enim negotiũ inter pupillũ, & tutorẽ geritur: ſed quia nõ tenetur ex cõtractu, nec ex maleficio, vel quaſi ſupple: ex quaſi cõtractu teneri videt̃. & naſcũtur actiones hinc inde. Ex iſta enim obligatiõe naſcit̃ actio directa pupillo cõtra tutorẽ. cõtraria verò naſcitur tutori cõtra pupillũ ad petẽdũ ſi aliqd impẽdit de ſuo in negotijs pupilli: aut ſi aliquid eſt ei abfuturũ, vt ſi pro pupillo alter fuit obligatus. h. d. Franc.

e Aliàs ſed ex cõtrario.

b Tutores. Scilicet quondam. nam quandiu eſt tutor, non oritur obligatio: vt ff. de tut. & ra. diſtra. l. ſi tutor. §. ſi. & l. ſed non datur. Azo.

c Ex maleficio. Subaudi vel quaſi, vt bona ſit illatio. Accurſius.

Actio tutelæ directa, & contraria eſt, ex quaſi contractu.

d Actionem. Scilicet directam, tenetur & alijs actionibus tutor, vt diximus ſ. de Atil. tut. §. ſi. Et ita habes hoc §. actionẽ tutelæ directã, & contrariã eſſe ex quaſi contractu. Quid de actione pro tutelæ? Reſpõd. idem, cum ad inſtar actionis tutelæ ſit inducta: vt ff. de eo, qui pro tu. neg. ge. l. j. §. pro tutore.

e Cõtrariã. Quã finita tutela demũ intendit, vt mõ diximus de directa. vt ff. de cõtr. act. tu. l. j. §. fin. Ac.

f Obligatus. Vnde abfuturum eſt: quod perinde eſt ac ſi iam abeſſet: vt ff. de nego. geſt. l. ij. in fine. & l. ſi quis mandato in fi.

Item ſi inter aliquos &c. CASVS. Vidiſtis iã duo exẽpla de obligationibus, quæ ex quaſi cõtractu naſcunt̃: modo ponit hic dominus Iuſti. tertiũ exẽplũ, dicens. Si inter aliquos fuerit res aliqua cõis ſine ſocietate, vt q a eis pariter fuerit legata, vel donata: ſi vnus eorũ alteri teneatur iudicio cõmuni diuidendo: & hoc, vel quia alter ſolus in re cõmuni fecerit impenſas, vel quia ipſe ſolus fruct⁹ ex ea re ceperit, tunc non intelligit̃ ꝓpriè obligatus ex contractu, eo, ꝙ nihil inter ſe cõtraxerint. ſed quoniã ex maleficio, vel quaſi ſupple non tenet̃: ex quaſi contractu teneri videtur. Idẽ iuris videtur de eo, q cohæredi ſuo obligatur, vel quia cohæres in re communi fecerit impenſas neceſſarias: vel quia ipſe ſolus fructus perceperit. cum enim inter ſe nõ contraxerint, nec ex maleficio ſit obligatus vel quaſi, adeo ex quaſi cõtractu obligatus videt̃. h. d. Frã.

g Sine ſocietate. Tũc enim ageretur p ſocio. ſ. ſi eẽt ſocietas. Videtur tamẽ ꝙ hic §. ſibi ipſi contradicat. nam nũc dicit ꝙ non eſt ſocietas: & poſt ea dicit ſocius eius &c. Sed dic, ꝙ non eſt ſocietas vera, ſed quædam incidens: nam vera contrahitur conſenſu: vt ſ. de oblig. ex conſen. in prin. Hæc autem pręter ſpem: vt in hoc §. dicitur.

h Socius eius. Id eſt cõſors eius. impropriè enim ponitur, vt modo diximus.

i Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi: vt ſit bona illatio: vt ſ. eod. in princi. & facit ad hunc §. ff. fa. er. l. hæredes. §. non tantum. in fi. & ff. commu. di. l. ij. in fi. j. reſpon. & ff. pro ſoc. l. vt ſi pro ſocio. & l. actione. §. ſi poſt diſtractam. Accur.

k Idem iuris. Non per omnia: quia ſuperior, ſcilicet, communi diuidundo. pro rebus ſingularibus competit, hæc autem ad vniuerſitatem: vt ſ. e. prox. & ff. pro ſocio. l. pro ſocio arbiter. Item ſuperior pluries intendi poteſt: hæc autem ſemel tantum: vt ff. fami. erci. l. ſi tria. § familiæ. & C fami. erc. l. j.

r Et ſic preſupponit, quod nõ. cõmuni diuidũdo, quod eſt falſũ per l. ij. ff. cõi diuidun. igit̃ dicit tex. ſine ſocietate: quia aliàs eſſet contract⁹, & non quaſi: de quo hic intendit. An autẽ expẽſæ p vnum ex fratribus factæ debeãt ſibi poſtea in diuiſione imputari, vide Ioã. Fab. hic.

l Ex his cauſis. Quas ſuperiori §. diximus.

Aditione hæreditatis quaſi contrahere hæres, cum legatarijs dicitur.

Hæres quoq; legatorũ nomine non proprie ex contractu obligatus intelligit:(neq; enim cũ hærede, neq; cum defuncto vllum negotium legatarius geſsiſſe propriè dici pôt). & tamẽ, quia ex maleficio a non eſt obligatus, quaſi ex contractu debere intelligitur. b

Qui recipit indebitũ ſolutũ per errorẽ, ex quaſi cõtractu dicitur obligatus ad reſtituendum illud. Aretinus.

Annota. Videto paragraphũ, Is quoq; ſupra. quib' modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum ſoluit, quaſi ex contractu debere videtur. c Adeò enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus eſſe, vt certiorẽ rationem ſequamur: magis (vt ſupra diximus) d ex diſtractu, quàm ex contractu poſsit dici obligatus eſſe. Nam qui ſoluendi animo pecuniam dat; in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, e ac ſi mutuum ei daretur: & ideo condictione f tenetur.

Si in eo cauſarum genere, q̃ inficiando duplantur, indebitum ſolutum fuerit, repetitio ceſſat: ideo quod ex lege Aquilia, vel legato religionis, & pietatis intuitu venerabilibus locis facto, ſolutum eſt, non repetitur.

Ex quibuſdam g † tamen cauſis repeti non poteſt, quod per errorem h non debitum ſolutum ſit. Sic nanque definierunt veteres. Ex quibus cau-

Hæres quoq; &c. CASVS. In proximo §. dictũ eſt, q̃ hæres ſi ſit coh[æ]redi obligatus ex cauſis ſupradictis. ſ. ſi fructus rei cõmunis ſolus perceperit, vel ſi cohæres ſuus in rẽ cõmunẽ impẽſas fecerit neceſſarias, q̃ tunc ex quaſi contractu intelligitur obligatio contracta. Sed quid dicendu de hærede, qui obligatus eſt legatario: obligatus ne ex quaſi contractu? Et reſp. dñs. Iuſt. dicens, q̃ ex contractu non eſt obligatus legatario, eo q̃ nullũ negotium geſſit legatarius cũ hærede, neque cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quaſi ſupple, quare intelligitur obligatus ex quaſi contractu. h.d. Franc.

a Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi.

b Intelligitur. Scilicet actione ex teſtamẽto: vt ĩ. de legat. §. noſtra. Rei vẽdicatio autẽ quæ datur. vt in eod. §. dicitur, nunquid ẽ ex quaſi cõtractu? Rñ. non puto: quia nõ eſt obligatio: vnde non debet dici ex cõtractu, vel quaſi: vt ĩ. de actio §. j. Idem. ſ. qd ſ. rei vẽdicatione, de hypothecaria dico, quæ ſimiliter legatarijs datur: vt C. commu. de leg. l. j. & in d. §. noſtra. ĩ. de leg. c Sed vnde naſcit' hic quaſi cõtractus, vel vñ oritur actio ex teſtamento? Reſp. adeundo hæreditatẽ, hæres quaſi cõtrahere videtur: vt ff. quib. ex cauſ. in poſſ. ea. l. apud Iulianum. §. ſi. & l. ſeq. Item quid de petitione hæreditatis? Reſp. & hæc eſt ex quaſi contractu: cũ ſi nõ contraxerit, qui poſſidet pro hærede, vel pro poſſeſſore: nec etiã deliquit, vel quaſi. vnde ſequitur ex argumẽt, quæ fiũt in hoc titulo, q̃ ſit ex quaſi cõtractu. Item quid de actione finiũ regundorum? Reſpon. idem. quia & illa habet ſimilitudines multas cum actione familiæ erciſcundæ, & cõmuni diuidũdo, & cũ petitione hæreditatis: vt ĩ. de actio. §. quædã. & ff. de pet. hær. l. ſi bonæ fidei. §. petitor autem hæreditatis. & l. ſed & ſi, lege. §. petitio hæreditatis.

Item is, cui. CASVS. Iam habuiſtis multa exẽpla de oblig. quæ fiunt ex quaſi contractu: Adhuc reſtat vnum exemplum, veluti ſiquis credens ſe debere Titio centum, cum in veritate ſibi in nullo teneret, per errorem ſoluerit indebitũ: habet Titium, cui iſta centũ ſoluiſti indebita, obligatum, & nõ ex contractu propriè; imò videtur magis ex diſtractu obligatur. Dicitur ex diſtractu: quia q̃ ſoluendi animo pecunia dat, potius eã dare videtur, vt diſtrahat, quàm vt cõtrahat, nec ex maleficio eſt obligatus, vel quaſi ſupple, quia per diuiſionẽ illã ĩ. de obliga. §. ſequẽs diuiſio, apparet q̃ ex quaſi cõtractu obligatus eſt. vnde ille qui indebitũ accepit, perinde obligat', ac ſi mutuũ ei daret', & hoc verũ eſt quãtum ad effectũ obligãdi, q̃ nõ quãtũ ad nomẽ obligationis, vel actionis. h.d. Franc.

a Debere videtur. Nã eo ipſo, q̃ ſoluit, aliquid negotij cõtrahere videtur: vt ff. de cõd. inde. l. ſi in area. Cum ergo ſit ex quaſi contractu: ad quid ponitur hęc condictio indebiti inter actiones, ſiue obligationes ex contractu, ĩ. qui mo. re contra. obli. §. j. quæ ẽ huic cõtra? Reſpõ. vt ibi, in fi. diximus. in glo. conducticia.

ADDITIO. Et hic, q̃ ideo hæc cõdictio indebiti fuit appoſita inter obligationes quæ re contrah. non quia dicatur prouenire ex cõtractu, ſed quia non põt ſine re ſubſiſtere. ibi igiẽ poſita fuit, vt eius ſubſtãtia denotetur. hic autẽ etiã poſita fuit, vt eius ſiue actus origo: quia ex quaſi contractu trahit originem. Chriſtophor.

d Supra diximus. vt ĩ. quib. mod. re cõtrah. oblig. §. is quoque. Accurtius.

e Obligatur. Scilicet benignitate inſpecta, quæ præualere. C. de iudic. l. ſi placuit. nã nemo debet locupletari cum aliena iactura: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura.

f Cõdictione. Scilicet, indebiti. & ita trãſit dominiũ in accipientẽ: aliàs. n. cõdictio nulla dare[tur], cõtra furem: vt ff. [de] furtu. quẽad. ca. l. ſi. Sed cõtra. ff. de acq. re. do. l. ſi procurator. So. multũ intereſt, an error ſit in obligatiõe, an in re. primo caſu trãſit dñiũ, vt hic dicit', & condictio orit'. Secũdo verò, nec tranſit dñiũ, nec orit' actio: vn agẽs exceptione repellitur: vt ff. man. l. ſeruum Titij. Acc.

Ex quibuſdã. CASVS. Iſte § non eſt propriè pertinens ad titulum iſtũ: ſed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito. Et pone caſum. Supra dictum eſt, q̃ ſi aliquid ſoluit alicui indebitũ p errorẽ, q̃ illũ qui indebitũ recepit, ſoluẽti obligatur ex quaſi cõtractu, & ille qui ſoluit a recipiente, pecuniã illa repetere põt. Aliquando tñ in aliquibus caſibus nõ eſt ita: veluti, ſiquis ſoluerit indebitum ex cauſa illa, q̃ ex inficiatione creſcit. Eſt & aliud exemplũ in legato relicto: & hoc verũ erat, ſed nõ in oĩ legato. Quatuor enim olim erãt genera legatorum. ſ. per vẽdicationẽ, per dãnationẽ, p ſinẽdi modũ, & per præceptionẽ: vt ĩ. de le. § j. Illud aũt beneficiũ p quod creſceret legatũ per inficiationẽ, ſolũmõ locũ habebat ĩ relicto p dãnationẽ. ſed cũ vna hodie ſit natura omniũ legatorũ, & etiã fideicõmiſſorũ: vt ĩ. de le. § noſtra aũt cõſti. ideo nõ diſtinguitur hodie qualiter legetur, ſed cui legetur. Si. n. ſacroſan. eccle. vel alijs venerabilibus locis, quæ religionis, vel pietatis intuitu decorãtur, aliqua legata ſint: huiuſmõi legata p inficiationẽ creſcũt, & ſi huiuſmodi locis legata indebita ſoluantur non repetantur. h.d. vſq; ad h. Franc.

g Ex quibuſdam. Iſte §. non facit ad hunc titulum: ſed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito.

h Quod per errorẽ. Licet ponat vnũ caſum tantum in quo

* Aliàs vt ſi certiorem.

Imo differũt: q: rei vendi. nulla præcedente obligatiõe ex iure dominio cõpetit: ſed hypothecaria ex cõuentione. & præſupponit ob. perſonalẽ eſſe vel fuiſſe: ideo in ea dic idẽ qd in actione ex teſtamẽto: in Io. Fab. & Ange. hic.

Locupletari nemo debet cũ aliena iactura.

Error an impediat dominij translationem.

† De hoc §. & gloſſ. facit mentionẽ gloſ. j. in ca. j. ſ. me. extra. de ſol. Et hic §. reſpicit titulũ de con. il. in de. ff. & C.

ſis inficiādo lis creſcit, ex ijs cauſis nō debitū ſolutū repeti nō poſſe, veluti ex l. Aql. [a] itē ex legato. [b] qđ veteres qdē in ijs legatis [c] locū hēre voluerūt, q̄ certa cōſtituta, per dānationem [d] cuiq; [e] legata fuerant. Noſtra autem conſtitutio [f] cum vnam naturam omnibus legatis, & fideicommiſſis induſit, hmōi augmentum in omnibus legatis, [g] & fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatarijs [h] hoc præbuit: ſed tantummodo in ijs legatis, & fideicommiſſis, quæ ſacroſanctis eccleſijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis [i] vel pietatis [k] intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur, nō repetuntur. †

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERſonas nobis obligatio adquiritur.

Obligatio acquiritur etiā per ſeruum, vel filium: per ſeruum quidem in totum, per filium aūt quo ad commodū vſusfructus. Aret.

EXpoſitis generib. obligationū, [l] q̄ ex ꝯtractu, vel quaſi ex contractu naſcuntur: admonendi ſumus, adquiri nobis nō ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas, quę in noſtra poteſtate ſunt: veluti per ſeruos, & filios noſtros. vt tamen [m] quod

---

in quo ſolutum p errorem indebitum, nō pōt repeti: tū & alij ſex ſunt, vt ſi ſcienter ſoluit indebitum: & nā non habet locum repetitio: vt ff. de ꝯdi. indeb. l. j. Item pp ſententiam ſolutum ēt indebitum non repetitur: vt C. de condi. ind. l. j. Item pp tranſactionem: vt ff. de condi. inde. l. in ſumma. in prin. verſi. & quidē. & C. eo. l. l. ij. Item ſi iuratur quis ſibi deberi ēt indebitum deferente aduerſario, qa fuerit ſolutum, non repetitur. vt ff. de iureiuran. l. nā poſtea. §. j. Item qn ſoluitur in cauſa. quæ per inficiationem creſcit. vt ff. eo. de condic. inde. l. eleganter. §. ſi in gl. ſi & C. eod. de condic. inde. l. ea quæ. & hic dicitur. Item cauſa pietatis ſolutū indebitū nō repetitur: vt ff. de condi. indeb. l. cum his. §. it mulier. item ſi eſt ab alio debitū licet ſit indebitum ab eo qui dedit: vt C. de pet. hære. l. de hæredit.

ADDITIO. Intellige ſi nomine debitoris ſoluerit: alias ſecus. l. ſi pœn. §. j. ff. de condic. inde. Ange.

a Ex lege Aquilia. Vt ſi ſol iam emendando damnum ab alio datum, quaſi ego dediſſem, videor. n. cōfiteri me damnū dediſſe, quod ab alio datū eſt, [1] Nam ſi a nullo datum eſt, non impediar repetere, ſicut nec mihi p̄iudicat cōfeſſio mea, ſi a nullo datum eſſet damnum: vt ff. ad legem Aquil. l. inde. Neratius. §. ſi & l. ſeq. & ff. de interro. act. l. qui ſeruū. §. j. & §. ij. in ſi. Sed nunquid hæc ſunt vera ſiue in iure, ſiue in facto errauerit qui ſoluit? Rñd. cū lex illa C. eo. tit. de cōd. ind. l. ea quæ. non diſtinguat, nec ego diſtinguā & eſt arg. ff. vt in poſ. leg. l. j. Sed qdā diſtinxerūt, vt ſi errauit i iure, nō repetat: ſi in facto, repetat. Primæ tñ ſnia ſto. vt ff. eo. de ꝯdi. inde. l. ſed & ſi me putem. Sed ꝯ hunc §. eſt. ff. de cōd. inde. l. eleganter. §. ti. Sol. illa erat * pœnalis a principio, hæc aūt ex inficiatione: vt hic dicitur, & j. de act. §. ſed tutti.

b Item ex legato. Quod & ipſum per inficiationem creſcit: vt j. de act. §. item miſta. Accur.

c In ijs legatis. i. indebite ſolutis, quantum ad ſoluentem: debite tñ quantum ab alio, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc ſecundum quoſdam. Sed B. ꝯ, dicit enim de indebito a quolibet, & ſic differt a ſuperiori proximo caſu, & eſt ſpeciale in hoc legato de quo hic dr. * alias aūt. i. in alio legato diſtinguo, aut ſoluitur ſcienter indebitum, legatū quocunque modo, & tunc non repetitur: vt ff. de cō di. inde. l. fideicommiſſum: Si autem per errorem iuris, idem eſt, vt non repetatur ſi eſt debitum naturaliter, ſed ciuiliter indebitum: vt C. ad leg. Falc. l. error. niſi ſit minor, qui repetit vtroq; caſu per reſtitutionem in integrum: vt C. ſi aduer. ſol. l. ij. Si verò p errorē facti, repetit: vt C. de cōd. ind. l. fideicōmiſſum.

d Per damnationem. V̄ per hæc verba, Dānas eſto hæres, illū ære alieno liberare: vt j. de le. §. ſed & tale.

e Cuique. Alias cuiuſcunque.

f Conſtitutio. Vt C. commu. de leg. l. ij.

g In omnibus legatis. i. in omnib gñib. legatorum, quorum quatuor erant genera: vt j. de leg. §. j.

h Legatarijs. Vt eis ſolutum indebitum non repetatur.

i Religionis. Vt monaſterijs.

k Pietatis. Vt hoſpitalia & ſimilia, q̄ nominant in Auth. de nō alie. §. nos igitur. colla. ij.

PER QVAS perſonas nobis obligatio adquiritur.

Cōtinua iſtum tit. vt hic in nigro, in prī. Dictū eſt ſupra de oblig. tā de illis q̄ cōtrahunt re, verbis, literis, & cōſenſu, quam de alijs. Nūc ſequitur videre p quas perſonas nobis acquiritur obligatio.

EXpoſitis. Tot⁹ iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo oſtenditur quomodo nobis acquiritur per illos, qui ſunt in totū in dñio, vel p̄tāte nr̄a. Secūdo quō p illos in qb⁹ hēmus aliqđ iur, vel qui ſeruiūt nobis bona fide. Tertio qūo acq̄rit̄ p illos, q̄ ſunt in dñio nro p parte. Secūda ibi, Item per liberos. Tertia ibi, Communem.

CASVS. Dicit Inſti. q̄ nō ſolum p noſmetipſos nobis acquiritur aliquid, ſed ēt p eos, quos in p̄tāte habemus veluti per ſeruos, ac filios noſtros. Sed dñe, eſt ne dr̄a inter illud, quod acquiritur alicui per ſeruum, & illud quod acquiritur alicui per filium? Et rñ. q̄ ſic. Quod enim ex obligatione aliqua per filiū meum mihi aquirit̄, illud mihi acquiritur quo ad vſumfr. filio aūt quo ad proprietatem. C. de bo. quæ libe. l. fina. & hoc verum eſt, niſi obligatio fuerit ex caſtrēſi peculio, vel quaſi. tunc. n. nec quo ad vſumfru. nec quo ad proprietatem patri acquiritur, quod ex illa oblīone filio debetur. Ex omni enim cauſa aduentitia acquiritur proprietas rei filio per obligationem in perſonam filij factam: & vſusf. patri: & competit ēt actio patri & non filio. h. d. Franc.

l Quæ. ſ. obligationes. Sed qd differt hic tit. a ſuperiori ī. per quas perſo. nob. acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirendis: hic aūt de obligatione. vt ibi diximus. item quid differt iſte ab alio ī. de ſtipu. ſer. cum ibi de obligatione dicat̄? Rñ. ille ſpecialis eſt in obligationibus quæſitis per ſtipulationem: hic aūt in omni gñe obligationum loquitur acquirendo * per filium, vel ſeruum: præter, quam ſi ſint ex caſtrenſi peculio, vel quaſi: quibus caſibus nec ad proprietatem, nec ad vſumfructum patri acquiritur: vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. § ij.

m Vt tamen. Alias eſt attamen alias, vt quod. & dic ſimiliter ſubauditur tamen.

---

* Qñ eā creſcat p inficiationē declarat glo. j. ij. & iij. l. ea quæ. C. codē. Aegi. Per.

c Vel dic rōnē, qa vt ſoluiſſe pp dubiū p̄bationis, vt euitet dolū ex quo inſurgit qdā ficta trāſactio q̄ repetitionē impedit.

* Not. q̄ quāuis qs cōfitēdo ſe cōmiſiſſe delictū ſibi p̄iudicet ciuiliter ad pœnā temporalē: tñ ſecus, ſi agit̄ criminaliter ad pœnā corporalē. Rō diuerſitatis eſt: qa illic ē arbiter ſuorū bonorū, hic verò non eſt dñs ſuorum mēbrorū. vide An. hic. Aegi. Per.

1 Et ē rō, qa licet ceſſet cā indebiti: tñ nō ceſſat cōſcientia pietatis, q̄ impedit repetitionē vt l. cū his. §. mulier. ff. de condic. inde. ſ. etiam cū nō ſic euidēter relictum nō eſſe, ſi ... eut dānū datū non eſſe, apparere non poſſit. Angel.

† Rōnē exceptionis i duobus caſib. q hoc §. cōtinentur, pulchrè explicat Frāciſc. Balduin. hic, ut illum videto.

Cōtinuatio.

Diuiſio.

* Ac pia de cōſtat patri per filiū qri, at qualiter ſuppoſito filio acqrat̄, vt de hic apud Bal.

pro quātovoles, vt dictis legibus cōtrarijs. e Item opponit. hęc venditio, q̄ hic ſit non videtur conditionalis: vt ff. eo. de contrahen. empt. l. iij. quæ eſt contra. Sed certè ibi ſuit empta purè, ſed reſolutio debebat ſub cōditione fieri, at hic ſub cōditione facta fuit, vnde nō poteſt impleri, niſi impleta conditione: vt ff e. l. hęc venditio in prin.

a Aureis tot. Puta decem.

b Loca ſacra. CASVS. Quæſiuit a Iuſtini. vtrum poſſum emere loca ſacra, vel religioſa? Et reſpon. dicens, q̄ loca ſacra & religioſa cuiuſmodi ſunt, iter, forum, & baſilica fruſtra qs emit. & hoc verum eſt de publicis, quæ publico vſui deſtinata sūt, cuiuſmodi ſunt forū, & baſilica. ſecus autē eſt in rebus, quæ ſunt in patrimonio publico, vt cœmeterium. Et hoc eſt verū, ſi ſciēs quis huiuſmodi res emerit: ſi autē quis ignorans emerit decept⁹ à vēditore, credens ea prophana, vel priuata: tunc ibi competit actio contra venditorē ad intereſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum deceptus a venditore pro ſeruo emerit. h. d. Franciſcus. Aret.

ptus aureis tot. a

Emēs ignoranter rem, q̄ non eſt in commercio, habet cōtra venditarem actionē ex empto ad intereſſe. Aret.

Loca † ſacra, b. vel religioſa, itē publica, (veluti forū, baſilicā) fruſtra quis ſciēs † emit. q̄ tñ ſi pro prophanis, vel priuatis c deceptus a vēditore qs emerit: habebit actionē ex empto, q̄ d nō habere ei liceat: vt cōſequatur quod ſua intereſt, cū deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum pro ſeruo emerit. e

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Sicut emptio, & venditio ſolo cōſenſu ſimul atq; de p̄tio conuenit perficitur: ita locatio, & conductio quā primū merces cōſtituta eſt: quę vſq; adeò emptioni ſimilis eſt, vt eiſdē regulis cōſtet: idcirco ſi locationi incerta merces interuenerit, a contrahētibus tamen poſtea certificanda, non propriè eſt locatio, ſed innominatus contractus.

Locatio, f & cōductio p̄xima eſt g emptioni, & venditioni, iiſdéq; iuris regulis conſiſtit. † Nā vt emptio, & vēditio ita cōtrahit, ſi de p̄tio h cōuenerit: ſic & locatio, & cōductio ita cōtrahi intelligit, ſi merces i cōſtituta ſit, & cōpetit locatori quidē locati k actio, cōductori verò conducti. Et q̄ ſupradiximus, l ſi alieno arbitrio m p̄tium promiſſū * fuerit: eadem & de locatione, & conductione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno arbitrio merces promiſſa fuerit. Qua de cauſa, n ſi fulloni o polienda,

c Prinos. Redde ſingula ſingulis. nam priuata contraria eſt publicę, prophana ſacræ, & religioſæ. s & facit ff. cod. de contrahend. empt. l. & liberi. & l. quia. & l. liberi. Accur.

b Loca ſacra. Quæ ſint iſta, habes ſ. de rer. diui. §. flumina. & § nullius. & §. religioſum.

d Quod. id eſt, quia.

e Emerit. ignorans: vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

DE LOCATIONE ET conductione.

Text. continuat titul. Quia locatio eſt ſimilis emptioni: vt in tex. & ff. eo. l. 1. ideo poſt emptionem ſequitur videre de locatione. Aret.

Locatio. Totus iſte tit. diuidit in v. partes. Primo ponit quòd iſte cōtractus habet ſimilitudinem cū contractu empt. Secundo illud per exēpla declarat. Tertio, quid veniat in iſto contractu. Quarto ad quid tenetur conductor. Quinto, an iſte cōtractus trāſeat ad hæredem. Secunda ibi, Nam vt emptio. Tertia ibi, in §. conductor. Quarta ibi, Qui pro vſu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

CASVS. Quæſiuit a Iuſtin. Quæ eſſet natura locationis & cōductionis? Et reſpō. dicens, q̄ proxima eſt emptioni, & venditioni. Eiſdē enim regulis cōſiſtunt iſti duo cōtractus. nā ſicut emptio, & venditio contrahunt, ſimul atq; de pretio cōuenerint: ita locatio, & cōductio, cū certa merces, ſ. pretiū fuerit inter eos cōſtitutū contrahit. & ſicut in præcedenti contractu actio ex empto dat emptori, & actio ex vendito datur venditori: ſic in iſto contractu actio ex locato datur locatori, & actio ex conducto datur conductori, & dicit q̄ locatio, & conductio proxima eſt emptioni, id eſt, vicina quo ad tractatum, & quo ad ſententiā. Sed domine, ſatis vidi, quòd iſti duo contractus conſiſtunt iiſdem regulis. habetisne plura exempla? Dicit q̄ ſic: quia ſicut ſi vendidero rem pro pretio, quod Petro iuſtum viſum fuerit, ſi pretium definiuerit Petrus, valet cōtractus. ſi autē nō fuerit arbitratus, quod ſit iuſtum pretium, non valet cōtractus: vt ſ. titu. proximo dictum eſt: ſic eſt in contractu locationis, & conductionis: quòd ſi aliquis domum ſuam locauerit alicui, pro quanto Petrus æſtimauerit, ſi Petrus æſtimationem definiuerit, valet contractus, ſi non definiuerit, nō valet contractus. h. d. Franc. de Aret.

f Locatio. Sic ff. eo. l. ij. Accur.

g Proxima ē. Quo ad tractatum, & quo ad ſententiam.

h Si de pretio. Vt ſ. tit. j. §. pretiū autē.

i Si merces. ſ. certa, & in pecunia numerata: vt ff. de poſt. l. j. §. ſi quis ſeruū. & ff. de præſc. ver. l. naturalis. §. at cū dotē. Vnde partiarius colonus, qui partem domino reddit fructuū, impropriè dicit̃ cōductor, imò ſocius magis: vt ff. eo. l. ſi merces. §. vis maior. Accur. Et ideo emptor cogetur ſtare tali colono, quod nota pro limitatione no. in l. emptorē. C. eodem. Angelus.

k Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio competit. vt ſ. titu. j. § ſed & certum eſſe pretium. in fin.

l Supra diximus. Vt ſ. ti. j. §. ſed & certum eſſe. Accu.

m Arbitrio. ff. eo. l. ſi merces. j. reſpon.

Qua de cauſa. CASVS. Verſic. iſte non refert ad verſic. proximè dictum, & præcedentem: ſed ad illud quod dictum eſt in prin. tit. quia ſicut emptio, & vēditio contrahitur, quam cito de pretio conuenitur, ſcilicet, certæ pecuniæ: ita ſi pecunia numerata fuerat merces cōſtituta, cōtrahitur locatio, & conductio. qua de cā ſi in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res cōſtituta, nō valet cōtractus locationis, & conductionis. Pone ergo, q̄ tradidero veſtes meas poliēdas, nulla certa mercede cōſtituta, dicit̃ne cōtractus locationis, & conductionis? Et rñ. q̄ non. Qualiter ergo aget inter me, & ipſum, cū non poſſit agi locati, & conducti? Et reſp. dicens, q̄ agetur præſc. ver. h. d. Franc.

n Qua de cauſa. Quia dixi certum debere pretium interuenire.

o Si fulloni. Eſt autē fullo qui lauat, ſiue tingit, ſiue polit.

† Tu dic q̄ omnia iſta ſunt de ſubſtātia cōtractus q̄ in voluntaté alteri⁹ cōtrahentiū cōmittit, nō pōt, et p verba importātia arbitriū boni viri. hic autē non ſubſtātia, ſed accidens, vel qualitas committit. Ange.

† Facit ad totum illū §. c. de iure. cū glo. fi. extra. de iure pa. & ca. j. cum gl. j. de re li. & vene. ſan.

† Secus ſi ignorās, quia tenet cōtract⁹, nō vt conſequatur rē venditā, ſed intereſſe & l. & liberi. ff. eo. & ſi venditor ignorat ſoluit p̄tium tantū. ſi ſcit ſoluit intereſſe totale. l. emptorē. in fi. & glo. fina. ff. de act. empt. Aegi. Per.

† Sic ff. locati. & conducti.

a Mādos. ſuper §. commiſ. glo. t.

† Mādos. in glo. Famul. §. tamē, inuer. & quod,

verſ. Non nunquā quod, pro quia.

† Multas tamen eſſe iuris regulas, quæ non poſſunt veri que cōtractui cōuenire, annotauit hoc loco Frā. Balduin. tu illum videto.

* Aliàs p̄miſſum

Colonus partiari⁹ nō eſt cōductor.

Fullo.

curandave, aut ſarcinatori a ſarcienda veſtiméta quis dederit nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea b tantũ daturus, quãtũ iter eos cõuenerit: nõ propriè locatio, & cõductio cõtrahi intelligiť, ſed eo nomine c actio pſcriptis verbis d datur.

Locatæ rei merces in numerata pecunia cõſiſteř debet: aliò quo ſi in ſpecie conſiſtat, non locatio quidẽ, ſed innominatus cõtractus eſt ex quo præſcriptis verbis actio oritur.

Præterea ſicut vulgò quærebatur, e an pmutatis rebus emptio, & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione. & conductione, ſi fortè rem aliquam vtendam ſiue fruendã tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendã, ſiue fruendã aliã rẽ acceperit. Et placuit nõ eſſe locationẽ, & cõductionẽ, ſed propriũ genus cõtractus: veluti, ſi cùm vnum bouẽ quis haberet, & vicinus eius vnũ, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicẽ boues cõmodarent, f vt opus facerent, & apud alterum, alterius bos perierit: g neq; locati, neque conducti, neq; commodati competit actio: qa non fuit h commodatũ gratuitum: verum præſcriptis verbis i agendum eſt.

Emphyteuſis conſtitutio (id eſt, cũ prædiũ perpetuò fruendũ annua penſione conſtituta cuipiã cõceditur) neq; venditio, neque locatio eſt ſed propriã contractus ſpeciẽ parit: in qua ſi de rei periculo nihil inter contrahẽtes actum ſit, totius rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteutam ſpectat.

Adeò aũt k aliquã l familiaritatem inter ſe videntur habere emptio, & venditio, m item locatio, & conductio: n vt in quibuſdam cauſis quæri-

polit. Accurſius.

Sarcinator. a Sarcinatori. Sarcinator eſt, qui fracta veſtiméta reſarcit: vt dicemus j. man. in fi. & proprius dixiſſet ſartor, ſecundum aliquos, a ſarc.o, ſarcis.

ADDITIO. Tamen etiã bene ſtat ſarcinator, & dicitur a ſarcinas & eſt propriè ille, qui pluſimũ veſtium ſuſcipit, & aliqñ poniť pro ſutore: vt hic.

b Poſtea. Nota, poſtea. nã prius re non ſecuta, i. nondũ tradita ad reaptandũ, actio non dareť: vt C. de rer. ũ permu. l. ex placito.

c Nomine. Quaſi ex nouo contractu nominato: vt ff. de præſcrip. ver. l. j.

Merces quãdoq; eſt certa, quãdoq; incerta: quãdoq; nulla. d Præſcriptis verbis. j. man. §. fin. cõtra. ſed diſtingue, aut certa merces interuenit, & tũc agiť locati: vt ſ. eodẽ. in princip. aut incerta: & tunc præſcriptis verbis agiť, vt hic: aut nulla, & tũc eſt mandatum: vt ff. de præſcriptis verbis. l. ſi tibi poliẽnda. & in contrario.

ADDITIO. Intellige ſi res erat ſolita locari, aliàs ſecus: vt l. naturalis. §. at cum do. ff. de præſcrip. verb. Ang.

Præterea ſicut. CASVS. Dixi Iuſtin. Domine, bene perpendi per exempla ſuperiora, q̃ iſti duo contractus ſcilicet empt. & vend. loc. & conduct. magnã habent adinuicẽ familiaritatem, ſiue conuenientiam: quid amodo ſuper illis oſtendere proponis? Frater, dicit ipſe, adhuc iſtud tibi propono oſtẽdere in alio exemplo, ſicut enim dictũ fuit in præced. q̃ apud veteres dubitabatur, vtrũ empt. & ven. poſſit eſſe in permutatione, & dictum fuit q̃ non: ita ſolebat quæri de loc. & conduct. vtrum poſſet fieri in rerũ permutatione. & diciť q̃ non, ſed eſt proprium genus cõtractus. Pone enim q̃ ita conuenerit inter me, & te, q̃ ſi ego nõ haberem niſi vnum bouem, & tu ſimiliter vnum, q̃ tu haberes bouẽ meũ ad arandum vna cum tuo per duos dies, & ego tuũ haberem poſtea ad arandũ per alios duos dies, & bos meus apud te tua culpa perierit, q̃ actio mihi competet contra te? non actio emp. & vẽd. quia non eſt certum pretium conuentũ inter nos, neque loca. & conduct. quia non eſt certa merces conſtituta inter nos, neque commodati, non enim erat gratuitum. Quid ergo erit? Et reſpon. q̃ præſcriptis verbis eſt agendum. hoc dicit. Franc. de Aret.

e Vulgò quærebatur. Supra. ti. 4. §. item pretium.

f Commodarent. Impropriè ponitur, vt ſequitur.

g Bos perierit. Sua culpa, aliàs non teneretur, cum vtriuſque gratia contractum ſit: vt hic, & ff. de præſcript. verb. l ſi gratuitam. §. ſi margarita. & ff. comma. l. ſi vt certo. §. nunc videndum.

h Quia non fuit. Bona ratio: vt ſ. quib. mod. re contrahi. oblig. §. commodata.

Præſcriptis verbis agitur tripliciter. i Præſcriptis verbis. Quæ cõpetit ex cõtractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt ff. de præſcr. verb. l. naturalis. § j. ij. & iij. aliàs dať ex pactis incontinenti appoſitis: vt C. de re. permu. l. rebus, aliàs dať qñ dubiũ ẽ de noĩe contractus: vt ff. de præſc. verb. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & iiij.

Hoc verũ ſi ſup accidentalibus apponatur: ſecus ſi ſup ſubſtantialibus. vt l. pactũ. ff. de c ntra hen. emp. Ang.

Adeo autẽ. CASVS. Dixi Iuſtin. Domine per exempla ſupradicta perpendi, quòd eſt maxima familiaritas inter cõtractũ iſtũ, & præcedentẽ quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas poteſt patere in illo caſu, in quo dubitatur, an ſit cõtractus loca. & conduc. vel contra empt. & vend. Pone ergo, quòd ego tradiderim alicui ſub annuo cenſu aliquod prædiũ de meis fruendum: dicens, q̃ quandiu penſio prædij domino pdij, vel eius hæredi ſolueretur, non liceret domino, neque eius hæredi, cõductori, neque eius hæredi, vel ei cui cõductor, hæresve eius prædium vendiderit, aliove modo alienauerit auferre. de contractu tali dubitabatur apud antiquos, vtrũ eſſet cõtractus empt. & vend. eo, q̃ conductori non poteſt dominus auferre prædiũ, quãdiu penſio fuerit ſoluta. rurſum poteſt iſte contractus ſapere naturã loca. & conducti, eo q̃ quolibet anno ſoluitur certa penſio. ſuper hoc dubitauerũt antiqui vſque ad tempora chriſtianiſſimi Zenonis, qui dicebat contractũ iſtũ nec eſſe empt. & vẽd. neq; loca. & cõduc. ſed cõtractũ emphyteuticũ, qui dicitur proprius contractus & ſuam propriã habet naturam. Sed pone q̃ tanta ſtuerit ſterilitas in prædio ſibi dato in emphyteuſim perpetuũ, ita q̃ conductor nihil poſſit de fructibus illius prædij ſuſcipere, cuius erit detrimentum, vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et reſpon. Iuſtin. q̃ Zeno ita ordinauit in iſto contractu, q̃ ſi aliqua cõuẽtio facta eſt inter ipſum, qui prædia dedit ĩ emphyteuſim, & emphyteutam, q̃ conuentio illi obſeruať: ſi autẽ nihil conuenerit inter eos, aut eſt periculum totale: & tunc detrimentũ illud pertinet ad dominũ, ita q̃ non teneatur emphyteuta pro tempore illo ſibi reddere penſionem aut eſt particulare detrimentũ: & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Franc.

k Adeo autem. Quia iiſdem regulis, & conſtitutionibus conſiſtunt: multa ergo habent inter ſe cõmunia.

l Aliquam. Aliàs non eſt in litera aliquam.

m Et venditio. Scilicet ex parte.

n Et conductio. Scilicet ex alia.

Verum

ſoleat, vtrum emptio, [a] & venditio contrahatur, an locatio, [b] & conductio. vt ecce de prædijs, quæ perpetuo [c] † quibuſdam fruenda traduntur, † ideſt, vt quandiu pēſio, [d] ſiue reddit⁹ [e] pro his domino præſtetur, neq; ipſi conductori, neq; hęredi ei⁹, cui ve conductor, hæreſve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienauerit, [f] auferre liceat. [g] Sed talis cōtractus: quia īter veteres dubitabat, & a quibuſdā locatio, a qbuſdā vēditio exiſtimabatur: lex Zenoniana [h] lata ē, quæ emphyteuſeos [i] † contractus propriam [k] ſtatuit naturam, neque ad locationē, [l] neq; ad venditionē [m] inclinantem, ſed ſuis pactionibus fulciendam. & ſiquidē aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis [n] eſſet contractus: ſin autē nihil de piculo rei fuerit pactum: tunc, ſi quidē totius rei interitus acceſſerit, ad dn̄m [o] ſup hoc redundare periculū: ſin autem particularis, [p] ad emphyteuticariū huiuſmodi damnū venire. † quo iure vtimur. [q]

Conuentio vt ex artificis materia opus fiat mercede certa cōſtituta, vēditio eſt: q ſi ex conductoris materia, locatio eſt.

Item quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro ſuo [r] certi ponderis, certæque formę [s] annulos ei faceret, & acciperet (verbi

a Vtrum emptio. Quod videbatur, cū talis datio alienatio ſit: vt in Auth. de nō alie. §. alienationis. col. ij. quod locatio non facit: vt ff. eo l. non ſolet. Accur.

b An locatio. Quod videbatur, cum mercedem ſoluere teneretur.

c Perpetuo. Aliter accipit. ff. p ſoc. l. l.

d Pēſio. In pecunia.

e Reddit⁹. In ſpecie.

f Alienauerit. Cū multi ſint modi alienandi: vt ff. de pub. l. iij. iiij. v. & vj.

g Auferre liceat. Interdū autē daſ ad certū tēpus, interdū in tertiam perſonā, vel generationē, cū omnia pacta ſup hoc contractu habita valeāt: vt j. proxi. §. ſed eccleſia dat in emphyteuſim uſque ad tertiā generationem tantū: vt in Auth. de non alie. colla. ij. §. emphyteuſim. Vel vt puro, etiā in ppetuū dabit, vt quilibet priuatus, vt hic & in Authē. de alie. & emph. §. licentiam. col. ix. Accur.

ADDITIO. Tu dic de iure canonico cui ſtādū eſt, q nūſ hī ſine ſolēnitate, de qua habeſ xij. q. ij. ſine exceptione. & in c. j. de reb. eccle. nō alie. in vj. & ſ e. nulli extra. eo. tit. & iūe nō valet vllo mō: aut fit cū dicta ſolēnitāte, & valet & ad oēs ēt extraneos trāſibit. An. Pro qbus, & alijs huc ptinētib⁹ vide Mādos. ſup ſigna. grę. ti. ū l euidētē.

h Lex Zenoniana. Vt C. de iur. emph. l. j.

i Emphyteuſeos. Emphy. Græcè, Latinè dicitur melioratio. hoc ideo: quia olim tantum ſterilia dabanſ, vt meliorarenſ: ſed hodie non tantū ſterilia danſ, ſed etiā fertilia, niſi in eccleſia quæ dat ſola ea, quæ congrua videtur œconomo, & alijs gubernatoribus eccleſiæ. ſic C. de ſa. ſan. eccl. auth. ppetuo quoq;. Accur.

k Propriā. Agiſ ergo condictione ex lege ad omnia obſeruanda, quæ cōueniunt. i Sed nunqd emphytheota poteſt alij dare in emphyteuſim? R ſd. ſic, vt in hoc §. in Auth. de nō alie. aut pmu. §. alienationis. col. ix. ij. Itē nūqnid illud vtile dominiū, quod ſolū habet trāſfert in eū? R ſi. ſic, cum rei vēdicatio vtilis ſibi deſ, vt ff. ſi ager vec. l. j. & iij. Sed qualiter ager primus emphyteuta cōtra ſm, vt eū expellat? R ſi. rei vendicatione, quæ licet de iure ſibi nō cōpetat, exceptio tñ opponi nō pōt: qa replicareſ: & ſic nō dñs dominū vincit: vt: C. de tranſac. l. vbi. vbi de facto tñ agit, & vincit. & ff de except. rei iu. l. ſiquis. Vel verius aget pſcriptis verbis, vel dic ex lege Zenonis ad mercedem.

l Neq; ad locationē. Imò differt in ſeptē. Nā hic ēt in ſpecie pſtatur pēſio, ſed ibi in pecunia tantū, vt hic ſcripſimus. Item hic poſſidet naturaliter, ſicut fructuarius: vt ff de acqui. poſ. l. naturaliter. ſed cōductor nō, vt C cōmu. de vſuca. l. j. Itē hic habet dominiū vtile, ſed cōductor nō: vt ff. e. l. nō ſolet. a Itē hic cōtract⁹ fit in immobilibus tantū, ille etiā in mobilibus. vt in Auth. de alie. & emph. §. licentiā. col. ix. Item agiſ hic condictione ex lege: ibi, ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis eſt, ille naturalis. vt hic dicitur. Item eſt hic in ſcriptura, ille etiā ſine ea: vt C. de iure emphy. l. j. & ī. de oblig. ex conſenſu. vt ī. eo. in princi.

m Neque ad venditionem. Quia hic penſio præſtaſ, ibi, res libere trāſit. Item ob hoc res renocatur, ſed ab emptore, non p venditorem: vt C. de rei vend. l. Iuetuile. Itē hic vtile tranſit dominiū, ibi directū: vt ī. de rer. diuiſi. §. per traditionem.

n Naturalis. Ideſt, iuris gētium, quod naturali ratione eſt inductū: vt ī. de iu. natu. §. quod verò. hic enim eſt de iure ciuili, vt & alij: vt j. de actio §. conſtituta pecunia.

o Ad dominū. Vt penſionem non habeat. Accur.

p Particularis. Id ē medietatis, vel minus, ſm M. & Ioan. Arg. ff. de vſufru. l. etiam. & de ver. ſig. l. nomen filiarum. §. portionis. & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emp. l. domum. Nos dicimus, ſi aliquid etiā parū remanſit, damnū emphyteuſę eſſe arg huius §. & C. eo. l. j. De hoc dātur tales verſus. Res perijt tota: tunc nil dabit ēphyteota. Si p parte perit, nō ita liber erit.

q Vtimur. Sunt & duo alia naturalia ſiue tacita pacta in huc cōtractu, vt de reijciēdo ēphyteuta, ſi nō ſoluerit pēſionē p triēniū: vt C. eo. l. ij §. j. & in Auth de nō ali. §. ſcire. col. ij. Itē & ſi velit ēphyteuta vēdere, q dño primo denuntiare debet: vt C. eo. l. ſi. §. i. Acc.

ADDITIO. Quod dictū eſt emphyteutā poſſe expelli nō ſoluta pēſione p triēniū. verū eſt in emphyteuta priuati: qm̄ emphyteuta eccleſiæ ceſſans p bienniū in ſolutiōe expelli pōt. Auth. qui rē. C. de ſac. ſan. eccl. & no. C. de iur. emphy. l. ij in gl. repellere. & extra. de loca. c. potuit. & in Auth. de nō alie. §. ſcire in gl. hominū. col. ij. Sed in ſimplici colono indiſtinctè bienniū expectatur: vt ff. de loca. l. quæro. §. inter locatorem.

Item quæriſ. CAſ.VS Per exēpla ſuperiora vidiſtis familiaritatē inter iſtos cōtractus, adhuc eſt familiaritas mirabilis in exēplo ſeq. verbi gratia, cōueni cū quodā aurifice, vt de ſuo argento mihi faceret ſcyphū certæ formæ, certiq; pōderis. quæriſ modo vtrū inter me & ipſum videatur emp. & ven. vel lo. & cōdu. Caſſius dicit, q in caſu quantū ad materiā eſt emp. & vē. quantū verò ad operā eſt cōd. & lo. Iuſti. aūt dicit, q magis placet ſibi, q ex toto ſit emp. & ven. qa perinde eſt, ac ſi auri faber ſcyphum de argēto ſuo feciſſet: & poſtea mihi factū vēdidiſſet. Sed pone, q conueni cum auri fabro, vt de meo argēto mihi ſcyphū certi ponderis certæq; formę & menſuræ faceret qd iuris in iſto caſu? Et rñ. Iuſti. q nō dubiū, quin ſit locatio & cōduc.

r Suo. Scilicet, artificis.

s Formæ. I. demonſtratæ: ſed quid ſi certa non eſt mate-

† Sic exponit gl. x. q. ij. l §. perpetua. quę ponit quot modis accipitur hęc dictio ppetuo, pro qua dictiōe vide Mandoſ. in ſuperſcrip. glo. Facul. in ver. ad ppetuā, & §. volētis, in ver. ppetuo.

† Huiuſmodi agit ſi publiſſi eius tatū ſunt, vectigales a iuriſcōſulto dicuntur in l. j. ff. ſi ager vecti. vel emphy.

Emphyteuſis daſ ad varia tempora.

† Cōcor. cum hoc tex. c. vlt. cū gl. j in princ. extra. eo. tit.

Emphyteuſis vnde dicit.

i Imò oriſ quædam actio ſpālis quę vocatur actio emphyteuſis ſm Bart. ſ l. j. ff. de condi. ex leg & Angel. hic. Dñs vincit à non domino.

Emphyteuſis a locatione l ſeptē differt.

a Niſi cō duxiſſet ad nō mo

dicunt rē pus: vt ff. ſi ager vecti. per Ioan. Fab.

Emphyteutica res ſi pereat, cui⁹ eius damnum.

† Colonus tamē pp ſterilitatē min⁹ pēdit, etiā ſi ſubſtantiā rei integrā habeat. l. licet. C. de loca. q tñ ratio ſterilitatis in Colono habenda ſit licet colligere ex l. ſi merces. §. vis maior & ex l. ex cōduc. §. j. ff. loca.

Emphyteuſis duo tacita pacta continet.

materia demonſtrata? Reſpond. non intereſt: vt ff. de contrahen. emp. l. conuenerit. & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione ſuo.

Conductor autem omnia. CASVS. Dicit dñs Iuſti. q conductor omnia, ſecundum quod conuenit in conuentione, facere debet: ſi aũt aliquid eſſet omiſſum, ita q in cõductione de eo nihil eſſet actum: ve rũtamẽ inter eos debet illud qđ fuit omiſſum ex bono, & æquo pſtari: puta ſi conductor in mora fuerit ſoluendæ penſionis. Nam licet de vſuris nihil actum fuerit, tenetur tñ ad vſuras, & econuerſo, licet nihil actũ fuerit de oſtijs reficiendis, nihilominus adhuc tenetur locator, & hoc vult dicere litera præſens.

a Legem. id eſt, pacta: vt ff. depoſ. l. j. §. ſi conueniat. Accur.

b Ex bono, & æquo. Vt vſuras poſt moram: vt C. eod. l. præſes. Idem eſt, nam conductor agit vt domus & oſtia ſibi reparent: vt ff. eo. l. ex conducto. in princip.

Qui p vſu veſtimẽtorum. CASVS. Quidã conceſſit mihi iumentũ ſuum, aut veſtimentum ſuum aut argentum vtendum p certa mercede, quęritur qualem cuſtodiam in iſta re mihi conceſſa pſtare teneat? Et rñ. Iuſti. q talem diligentiam teneor præſtare, qualem paterfam. diligens præſtaturus eſſet. & ita expone, diligentiſſimus. i. diligens. & hoc eſt: quia vtriuſque gratia celebratur contractus. hoc dicit. Franc.

c Diligentiſſimus. Id eſt, diligens. ſic exponit ff. eo. l. ſi merces. §. qui columnam. nam cum vtriuſq; gratia fiat locatio, non venit exactiſſima diligentia: vt ff. eõ. l. ſi vt certo. §. nunc videndũ. Alij ppriè ponunt, & dicunt ſpeciale in his rebus, quæ facilè poſſunt frangi.

ADDITIO. Et hæc vltima vi communior: & rõ diuerſitatis fundatur ſuper facili harum rerum fragilitate: ideoque diligentior cura eſt adhibenda. c. vbi periculum. de elect. in vj. Chriſtoph.

† Et hæc vera vbi eius vſuſfruct9 cõſtituit: ſecus ſi fructus vſq; ad certũ tps vendant, vel locentur: vt hic per doct.

d Amiſerit. Vel damnum datum ſit, quod præuideri non poterat: vt ff. eo. l. ſed & de damno.

Mortuo conductore. CASVS Quæſiui a Iuſti. ſic, Quidam conduxit ſibi hoſpitium, intra tpa conductionis deceſſit cõductor, & ſucceſſit hæres eius in cõductione: poteritne alteri domũ locare? Et rñ. Iuſti. q ſic, quod intellige, iure loca. & conduc. non autem iure ſocietatis. h. d. vſque ad finem.

e Conductore. Proprietatis, ſecus in vſufructu: vt C. de vſufru. l. ſi domina. Vel dic vt ibi, † & de iure dot. l. ſi ſocius. in fine.

f Succedit. Vt C. eo. l. viam. ſed an moriẽte ſcholari, vel recedente, ſubſtituere põt? Rñ. ſic de iure cõductionis, ſed rõ ſocietatis phibet, q pualet vbi certa pſona eligit: vt j. tit. j. §. ſoluitur.

gratia) decẽ aureos: vtrũ emptio & vẽditio, an locatio & cõductio ɔ̃hi videat? Caſsius ait, materię quidẽ emptionẽ & vẽditionẽ ɔ̃hi, opæ aũt locationẽ & cõductionẽ. Sed placuit tñ emptionẽ & vẽditionẽ ɔ̃hi. Quod ſi ſuũ aurũ Titius dederit, mercede p opera ɔſtituta: dubium non eſt, quin locatio, & conductio ſit.

Quæ pariter expreſſa cõuentione pmiſſa fuerint, necnon & quæ ex bono, & æquo præſtari debent, (licet de ijs conuentum non ſit) hæc in contractu ſeruanda ſunt.

Cõductor aũt omnia ſecundũ legem a cõductionis facere debet: &, ſiquid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono, & æquo b præſtare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aretinus.

Qui p vſu, aut veſtimentorum, aut argenti, aut iumenti mercedem aut dedit, aut pmiſit: ab eo cuſtodia talis deſideratur, qualem diligentiſſimus c paterfamilias ſuis rebus adhibet: quã ſi præſtiterit, & aliquo caſu fortuito eã rẽ amiſerit, d de reſtituẽda ea nõ tenebit.

Cõtractus locationis ad hæredes trãſit cõductoris. Aret.

Mortuo cõductore e intra tpa cõductionis, hęres eius eodẽ iure in conductione ſuccedit. f

TITVLVS XXVI.
DE SOCIETATE. †

Et omniũ bonorũ, & certę negotiationis coiri põt ſocietas: in qua quæ circa lucrũ aut damnum pacta ſunt, ſeruari oportet: quod ſi nihil cõuentum ſit, æquas partes & in lucro, & in damno inuicẽ referre decet. in hac tamen ſocij paciſci queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimo & quòd vnus lucri partem ferat, de damno vero non teneatur.

Annota. Id lucrũ dici quod omni dãno deducto ſupeſt.

Societatem coire ſolemus, aut

DE SOCIETATE.

*Iſte tit. ſic continuat. Dictũ ẽ ſupra de qbuſdã cõtractibus, q ſiũt cõſenſu: verũ qa ſocietas eſt ẽt cõtractus, q fit cõſenſu, vt patet ſupra, de obli. ex cõſenſu. §. i. ideo ſequit titu. de ſocietate: vñ dicit hic Accu. Eſt aũt ſocietas (vt ait Marcus Tulli9) duorũ pluriũve cõnẽtio honeſte * cõtracta ad vberiorem quæſtum, & commodiorẽ vſum. Accur.*

Cõtinuatio.

† Sic ff. p ſocio.

* Nã maloru non eſt ſocietas. l. ſi a reo. § id q. ſ. ñ. d ſi deiu. ergo ſi ẽ inhoneſta dr cõuẽticula l. cõuẽticulã. C. de epiſc. & cle. ab hiſtoricis ɔiuratio vocatur. Aegi. Per. Diuitio.

Societatẽ. Totus iſte tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus poſſit contrahi ſocietas. Secundo quæ partes poſſunt eſſe in lucro, & damno, & ſi non fuerint a partibus expreſſæ, quæ intelliguntur. Tertio quãdo ſocietas, & quomodo ſiuitur. Quarto ad quid ſocius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius ſocio. CASVS. Dixi Iuſtinian. Domine, bene perpendi per ſupradicta, quod iam de ſocietate eſtis tractaturus. pro Deo qualiter contrahitur ſocietas? Et reſpondet dominus Iuſtinianus, q ſolemus contrahere ſocietatem omnium bonorum, quam Gręci cœnopraxian appellabant: aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum, & damnum. ſi autem ſuper partibus lucri aut damni aliquid ſtatuerint: tunc quod inter eos conuenit, ſeruabunt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titium duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia, ad Seium verò duæ partes damni, tertia verò lucri, valet ne iſta conuentio: & dicitur quòd ſic. Quintus tamen Mutius dicebat, q talis conuentio erat contra naturam ſocietatis, & quòd non valebat. Seruius autem Sulpitius dicit, quòd talis pactio valeat, quod iure conuentionis intelligi poteſt etiam ita cõtrahi, quòd vnus pecuniam conferat, alius autem nihil; lucrum tamen inter eos communicabunt: quia ſæpe alicuius prudentia, vel opera pecuniæ præualet. Sed quid ſi ita fuerint pacti inter ſe, quòd vnus habeat

totorũ ^a bonorũ, quam Græci ſpecialiter κοινοπραξίαν, ^f appellant: aut vni' alicuius negotiationis, veluti mãcipiorũ vẽdendorũ, emẽdorũq́;, aut olei, aut vini, aut frumẽti emẽdi, ^b vẽdẽdiq́;. Et qdẽ ſi nihil de partib. lucri, & dãni noĩatim cõuenerit, æquales ^c ſcilicet partes & in lucro, & in dãno ſpectauẽ. Quòd ſi expreſſę ^d fuerint partes: hæ ſeruari debẽt. Nec enĩ vnquã dubiũ fuit, qn valeat cõuẽtio, ^e ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duę partes & lucri, & dãni ptineant, ad aliũ tertia. ^f

Valet cõuẽtio inter ſocios, vt maiorẽ partẽ lucri ferat alter quã dãni, & e cõtra: & ẽt quòd lucrũ participet alter, & dãnũ non ſentiat. Et lucrũ dicitur, quod ſupereſt omni damno deducto. Aret.

De illa ſanè cõuẽtione quæſitũ eſt: ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſint, vt ad Titium ^g: lucri duæ partes ptineant, dãni tertia: ad Seiũ duæ partes dãni, lucri tertia: an rata debeat haberi cõuentio? Quint' Mutius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit: & ob id nõ eſſe ratã habendam. Seruius ^h Sulpitius (cuius ſnĩa præualuit) contra ſenſit: quia ſæpè quorundam ita precioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tñ lucrum inter eos cõe ſit: qa ſæpè opa alicuius pro pecunia valet. Et adeo ^i contra Quinti Mutij ſententiam obtinuit: vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt qs lucri partem ^k ferat, de dãno nõ teneaẽ, qđ & ipſum ^l Seruius conuenienter ſibi ^m fieri exiſtimauit. Quod tñ ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrũ, in alia damnum illatum ſit: cõpenſatione facta, ſolum quod ſupereſt intelligatur lucro eſſe.

Pars ĩ lucro adiecta, ĩ dãno quoq; adiecta vr̃, et e diuerſo.

Illud expeditũ eſt, ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa: veluti in ſolo lucro, vel in ſolo dãno: in altera verò omiſſa: in eo quoq; qđ ptermiſſũ eſt, eandẽ partem ſeruari. ^n

Renũciatione ſoluitur ſocietas, quę fit vt quę poſt renũciationẽ obuenere, cõicanda non ſint: niſi callide qs ſocietati ideo renũciaris, vt ſolus expectatũ lucrum conſequeretur.

Manet autem ſocietas

habeat partem lucri, partem aũt damni non ferat. valet ne pactum tale in ſocietate? Dicit Seruius quòd ſic, ita tñ quòd ſi ſit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compenſatio lucri cum damno: & illud ſolum, quòd ſupereſt, dicitur lucrum. hoc dicit.

^a Totorum. Id eſt, omniũ. & expreſſe: vt ff. eod. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nã hoc nomẽ. ſ. totus, tota, totum, toutatem ad vnam rem ſignat. ADDITIO. Hoc verum ſi ad vnam adijcit, aliàs ſi ad vniuerſitatẽ. de illa tã quã de vno prædicatur, Ioan. fab.

^b Emendi. Item duob. alijs modis, ſcilicet ſimpliciter. vt ff. eo. l. coiri. & §. nec adiecit. Item vnius rei: vt ff. eo. l. ſocietas. Accur.

^c Æquales. Sic ff. de hæredib. inſti. l. quoties. § hæredes. & §. de hære. inſti. §. ſi plures. & ff. eo. l. ſi non fuerint. & dic æquale fuiſſe capitale. Accur. ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis conſideratis ſociorum operis. Et non quòd ſicut capitale, ita nec lucrum durante ſocietate extrahi poteſt. Ang.

^d Expreſſæ. Etiam in ſolo lucro: vt j. eo. §. illud.

^e Conuentio. Scilicet talis vt ſequitur.

^f Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

^g Ad Titium. Computatio hic ita expedita fiat, vt ſi lucrũ in vna re, in alia verò dãnũ cõtigerit, vt ſi deducto omni dãno lucrum ſupereſt, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittaẽ eius lucri. Si verò tãtum damnum ſupereſt: is qui duas partes dãni ferre debet: in rebus, quæ ſuperſunt, tanto minus quam alter accipiat: quantum faciat tertia pars damni: vt ff. eo. l. Mutius.

^h Seruius hic. Seruius ſibimet contradicere videẽ. vt ff. eo. l. Mutius. ſed non eſt verum. nam ibi dicit de facto hoc eſſe non poſſe. ſcilicet vt damnum, & lucrum ſit in eadem ſocietate: cum damnum lucro, & econtra lucrum damno deducto intelligatur: vt ibi dicitur. & j. eod. verſi. & adeo.

^i Et adeo. Hæc pacta inæqualia tunc demum locũ habent, quando alter plus contulit operæ, vel induſtriæ, quam aliẽr: vt ff. eod. l. ſi non fuerint in prin. ibi, ſi verò placuerit ſm Azo. cum ſocietas ſit fraternitatis ius: vt ff. eo. l. verum. in fi. j. reſ. ioã. ğ. & ſubaudit in l. illa. ſi non fuerint maximæ. Alij idem, quod ioã. ſed tali ratione, quia iure conuentionis valent, nõ ſocietatis. ff. de pollici. l. j. §. ſi conuenerit. Accur. ADDITIO. Iſta cõmuniter approbatur: vt per Chriſtopho. hic. Et hæc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tãtũ aliqd inter partes cõuẽtũ eſt. Si verò nihil, ſed ſimpliciter tñ ſit cõtracta ſocietas: dic vt ğ Ang. hic.

^k Partem. Non totum: aliàs eſſet Leonina, ^t vt dr̃ in tabula Aniani, vl̃ Aeſopi, & ff. eo. l. ſi non fuerint. §. h. & l. ſi venus. §. ſed ſi priũ. i ſi.

^l Quod & ipſum. Scilicet dictum hoc proximo caſu.

^m Cõuenienter. Id eſt, conueniens ſuæ ſententiæ, quam dixit ĩ eo. §. de illa.

Illud expeditum. CASUS. Ponequdun mercatores ſocietatem adinuicẽ contraxerunt: & ſuper hoc literas confici fecerunt: in quibus continebatur quòd lucrum ſiquod inter eos contingeret, diuideretur: & nulla fuit facta mentio de damno, quid iuris in hoc caſu? Rũ. quòd eadem eſt tõ obſeruanda in damno, quę & in lucro eſt expreſſa, & econuerſo. hoc dicit.

^n Seruari. Nota eandem eſſe rationem contrariorum. ſic ff. de leg. iij. l. fin. §. fin. ff. famil. ercis. l. ſi filia. §. Papinianus. Arg contra ff. de libe. & poſthum. l. cõmodiſſime. & ff. loca. l. ea lege. j. reſpon. & ff. de neg. geſt. l. ſiquis negotia.

Manet aũt. CASUS. Supra dictum eſt, qualiter ſocietas cõtrahitur, reſtat nunc videre, qualiter diſſoluitur. Dicit ergo Iuſti. quòd ſocietas inter aliquos tandiu manet, quandiu perſeuerauerint in eo conſenſu, cum autem alter eorum, ſocietati renuntiauerit: diſſoluitur ſocietas, ſi aũt callide renuntiauerit, ad hoc, quòd ipſe ſolus aliquod lucrum ſentiat: illud lucrum ſolus non habebit, ſed tenetur illud lucrũ ſocio ſuo cõicare. ſi aũt aliqđ lucrũ aliũde ſenſerit, quàm ſibi ſperabat, ſ. quã

^f Quidã hoc loco legunt κοινοπραξίαν quæ propriè appellari cõ, quæ magis re ipſa cõtrahitur quam cõſenſu: vt magis videatur eſſe cõio, quã ſocietas. Theophilus tamẽ hac dictione hoc loco vſus ẽ.

^g Si nõ ſit expreſſe dictũ, quòd ſic olim bonorũ: & tũc vr eſſe contra vniuerſorum quæ ex quæſtu veniũt. t. ſi quod ſit lucrũ ex empt. vendi. loca. condu. & ſic tacere nocet, ſm gl. in d. l. coiri. Aegi. Pet.

^t Id eſt ſi nõ habitu respectu ad lucrũ de certa quãtitate cautũ ſit, puta volo x. annuatim: ẽt ſi procedẽs pecunia in ſe periculũ ſuſcipiat, ſm Ang. hic.

^s Iniquiſſimũ. n. genus ſocietatis ẽ, in qua quis dãnũ nõ ẽt lucrũ ſpectat: vt ibi dicit. Aegi. Pet.

do ſocietati renuntiauit. l. ex inſperato ſibi euenit, id totũ habebit: quicquid autẽ lucratus fuerit ille, cui renuntiatũ eſt, poſt renuntiationẽ illi ſoli acquiritur.

[i] Cõuenerit. Scilicet vt duret inter ſuperſtites, etiam vno moriẽte: non autẽ ad hæredem tranſit [b] etiã ex pacto: vt ff. eod. l. adeo. & l. nemo. niſi in ſocietate vectigalium: vt ff. eo. l. verũ. §. in hæredem. & l. adeo. j. reſpon. & niſi denuo conſentiant: vt ff. eo. l. plane.

eo vſque donec in eodem conſenſu pſeuerauerint. At cùm aliqs renuntiauerit [a] ſocietati: ſoluit ſocietas. Sed planè ſiquis callidè [b] in hoc renũciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrũ ſolus habeat: veluti, ſi totorum [c] bonorũ ſocius, cùm ab aliquo hęres eſſet relict⁹, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hæreditatẽ ſolus lucrifaceret: cogitur hoc lucrũ cõmunicare. Siquid verò [d] aliud lucrifaciat, quod nõ captauerit: [e] ad ipſum ſolũ pertinet. Ei verò, cui renũtiatũ eſt, quicquid omninò poſt renũtiatam ſocietatem adquiritur, ſoli cõceditur. [f]

Adyciuntur quatuor modi, quibus finitur ſocietas, ſcilicet, morte ſocij, negotio finito, publicatione, & bonorum ceſſione.

Soluit adhúc ſocietas etiã morte [g] ſocij: quia qui ſocietatẽ contrahit, certã perſonã ſibi eligit. Sed & ſi conſenſu pluriũ ſocietas cõtracta ſit: morte vnius ſocij ſoluitur, & ſi [h] plures ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit. [i] Item ſi alicuius rei [k] contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt: finitur ſocietas. Publicatione [l] quoque diſtrahi ſocietatẽ manifeſtum eſt: ſcilicet, ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. nã cum in eius locũ alius [m] ſuccedat, pro mortuo [n] habetur. [o]

Item ſiquis ex ſocijs mole debiti pręgrauatus bonis ſuis ceſſerit, [p] & ideo propter publica aut priuata debita [q] ſubſtãtia eius veneat: [r] ſoluit ſocietas. Sed hoc caſu, [s] ſi adhuc conſentiat in ſocietatem, noua videt̃ incipere ſocietas.

Socium in communi re tantã adhibere diligentiã, quantã in re propria ſufficit: ideo eo nomine tantũ tenetur, ſiqd in communibus rebus ſegnius egerit, quàm in ſuis.

Socius ſocio vtrum eo nomine tantum teneatur pro ſocio actione, [t] ſi

[a] Renũtiauerit. Præſenti ſocio, [s] nõ abſenti, vt ff. eod. l. ſed & ſocius. §. ſi abſenti.

[b] Callide. Idem & ſi intẽpeſtiuè renuntiet: item & ſi expediat non renũtiati: vt ff. eo. l. actiõe. §. Labeo. & l. ſed & ſi ſocius. §. fin.

[c] Totorum. Id eſt, omniũ, hoc expreſſo: vt ff. eo. l. iij. §. j. aliàs contra. vt ff. eod. l. nec adiecit.

[d] Si quid verò. Aliàs ſiquidem. ſic ff. ex quib. cau. in poſ. eat. l. fulcin. § quod ſi aduerſus. ſic ff. eo. l. actione. §. dum⁹,

[e] Nõ captauerit. Id eſt, non præcogitauerit.

[f] Concedicur. Nota hic v. modos ſoluendæ ſocietatis, & ſequẽtibus quatuor §§. Sunt & alij duo, vt interẽptione rerum naturali, vel ciuili: vt ff. eo. l. verũ. §. pen. incipit, ſocietas. Item cũ ab alio ſtipulor animo nouandi, vel iudiciũ, cũ aliquo dicto animo nouãdi: vt ff e. l. actione. j. reſpõſo.

Soluitur adhuc. CASVS. Non ſolum per renũtiationem de qua dicitur ſ. ſoluitur ſocietas, ſed & morte: vnde non ſuccedet ſocio ſuperſtiti hæres l ſocietate, niſi hoc placuerit ipſi ſocio ſuperſtiti: & tunc etiã dicitur contrahi ſocietas, & ſi plures contraxerunt adinuicem ſocietatem, ſi vnus illorũ deceſſerit, diſſoluitur ſocietas inter omnes, niſi aliter cõuentũ fuerit inter eos. In §. item ſi alicuius rei &c. dicit imperator quòd non ſolum duobus modis ſup: adictis diſſoluit̃ ſocietas: imò & Tertio modo, ſcilicet, quãdo finis impoſitus eſt negotio, propter quod cõtraxerunt adinuicem ſocietatem. In §. publicatione. caſus talis eſt: Iam vidiſtis tres modos ſoluendi ſocietatem: modo ponit̃ hic quartum modum, quo ſoluitur ſocietas, puta per publicationem omnium bonorum ſuorum in fiſcũ propter ſuum delictum. Quando enim fiſcus in loco ſuo ſuccedit, pro mortuo habetur.

Item ſiquis. Iam vidiſtis quatuor modos, quibus ſoluitur ſocietas. Itẽ quinto modo ſoluitur ſocietas: veluti ſi vnus ex ſocijs ceſſerit bonis, ne in carcerem detrudatur: ſi tamẽ adhuc alter in ipſum cõſenſerit, noua videtur contrahi ſocietas.

[g] Morte. Idem eſt in tutela, ſecus in depoſito, & mãdato. vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

[h] Licet. Id eſt, quamuis. Accur.

ADDITIO. Itẽ niſi iuramẽto hinc inde appoſito: quia fortè de iure canonico teneret etiã in pſona hęredis, nec morte vnius ex ſocijs ſolueretur, per c. cum contingat. ex tra. de iureiur. ſm Ioan. Fab. hic.

[k] Item ſi alicuius rei. Vt duo tabernarij de vendendo vinum in foro.

[l] Publicatione. Quæ publicatio fit propter delicta: vt ff. de bon. dam. l. j. reſponſo.

[m] Alius. Aliàs alter, ſcilicet fiſcus.

[n] Pro mortuo. Sic ff. eo. l. actione §. publicatione. Accur.

[o] Habetur. Sed quid ſi hic ſocius, cuius bona publicata ſunt ratione operæ ſocius erat non rerum, quod eſſe poteſt: vt ſ. eod. §. de illa. verſic. nam ita? Reſpon. idem eſt ſi libertatem, vel vitã, vel ciuitatem amittat: vt ff. de bo. dã. l. j. & j. proxi. §. innuitur. in fi.

[p] Bonis ſuis ceſſerit. Quod facere poteſt, ne in carcerem detrudatur: vt ſ. de actio. § fina. & de ceſſ. bon. l. j.

[q] Debita: Quia fiſco, vel priuatis debebat: vt ff. eodem l. actione. j.

[r] Veneat. Id eſt, vendatur.

[s] Sed hoc caſu. Quaſi dicat, non ſicut ſuperiori, proximo, ſcilicet, quando bona fuerunt publicata. nam hic viuens, & in ciuitate exiſtens ſibi poſtea acquirere poteſt: vt ff. de ceſſ. bon. l. v.

Socius ſocio. CASVS. Dixi Imperatori: Dominẽ iam vidi quinq; modos, quibus ſocietas ſoluitur: modo quæro, vtrũ ſocius ſocio ſuo teneatur propter dolum, vel etiam propter culpam, vel etiam ex negligentia teneatur? Et reſpon. Imper. q non ſolum ex dolo tenetur, ſed etiam ex negligentia. Sed domine, quã diligentiam debet præſtare ſocius? Reſpondet quòd non exactiſſimam, ſed eandam, quam in rebus ſuis ſolet præſtare. vnde ſi in rebus ſuis ſolet eſſe negligens quanquam in omnibus rebus ſit diligens, non tenet̃, ſed debet de ſe cõqueri, qui parum diligentem ſociũ ſibi aſſumpſit. hoc dicit.

[t] Pro ſocio actione. Quæ eſt directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. litig. §. ex quibuſdam. & finita ſocietate naſcitur: vt C. eo. l. tandiu. niſi in caſu: vt ff. eod. l. actio-

Vel el⁹ procuratori aliàs nõ tenet: niſi in pręiudicium renunciãtis. Ange.

Societas multis modis ſoluitur.

Captare hoc loco accipitur p co. quod eſt blãdimẽ quibuſdã ac illecebris obſequijsq; & laudationibus venari, vt ſic diceri. Hinc & captatorię inſtitutiones. ff. de hær. inſti. in l. captatoriæ. Hinc & captãda hæreditas C. de tranſa. l. ſi maiores. & apud Oratiũ lib. ij. ſermonũ. Captes aſtutus vbi que Teſtamenta ſenum.

Ratio: quia in ſocietate eligit̃ induſtria perſonæ, & ſi eſt hæres non ſit ſocius, tenetur tamẽ inchoata a defũcto perficere. l. hæres ſocij. ff. eod. Aegi. Per.

Nõ tñ cedens liberatur a creditoribus, ſed ſi poſtea qſitas hab(et) benefi(ciu)m ne conueniatur niſi inquantum facere poteſt: l. iiij. ff. de ceſſ. bon. Aegi. Per.

Ceſſio bonorũ quare ſit.

quam intereſſe præſtantur, & loquitur d.l. cum quidam. §. ſi pupillo. Chriſtoph.

a Et. Puta procuratori mandantis.

b Ipſius. ſ. mandãtis. Et in hoc eſt vtilitas mandãtis.

c Mandet. Scilicet fideiuſſor. Et hoc caſu agetur contra fideiuſſorem mãdantem actione mãdati, non ex ſtipulatione prima, ſi nouãdi animo hoc mãdatũ interceſſit: vt ff. eodem, l. ſi mandatu meo. in fine legis. Si autem non nouandi animo, agetur ex prima cauſa: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fine.

d. Mandet. Hic agi pót duabus actionibus, mandati ſcilicet contra mandantem, & negotiorum geſtorum contra Titium, quæ datur & mandanti: vt C. de nego. geſt. l. ſi mandatum.

e Crederes. Scilicet mandauerit.

Tua tantũ gratia. CASVS. Vidiſtis iã qualiter quinque modis obligatorijs cõtrahitur mandatum, licet etiam ſexto modo cõtrahatur mãdatum, ſed non ſit obligatorium: veluti ſi mãdet Titius, vt pecunias tuas potius fœneres, quã in emptionem prædiorũ colloces, vel econuerſo, & hmõi obligatio plus ſortitur nomen conſilij, quam mandati, & hac de cauſa non eſt obligatorium, & illud patet euidenter, quia nemo ex huiuſmodi conſilio obligatur, quamquam mandatario non expediat, niſi in caſibus exceptis: & hoc ideo eſt, quia liberum eſt ſuſcipienti conſilium penes ſe explorare, an ſuſceptum conſilium ſibi expediat, necne: & pp hoc ſi te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquam comparares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati, licet tibi non expediat eam emiſſe, vel alicui credidiſſe: & hæc vera ſunt, cum mandatum ſit ſine aſſignatione certæ perſonæ. Sed pone q mandabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certè ſecundum ſententiam domini Sabini dicendum eſt, q ſic: quia forte aliter non credidiſſes Titio, niſi tale mandatum ſuſcepiſſes. Franc.

res ei, a q in rẽ ipſius b mutuaret: aut ſi volẽte te agere cũ eo ex fideiuſſoria cauſa, mãdet c tibi, vt cum reo agas periculo mãdãtis: vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quẽ tibi deleget in id, qđ tibi debuerat. Aliena aũt tm̃ cauſa interuenit mandatum: veluti ſi tibi aliqs mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundũ emeres, vel vt p Titio ſponderes. Sua, & aliena: veluti ſi de communib. ſuis, & Titij negotijs gerẽdis tibi mandet, d vel vt ſibi, & Titio fundũ emeres, vel vt p eo, & Titio ſponderes. Tua, & aliena, veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub vſuris crederes; quia ſi ſine vſuris pecuniam crederes, e aliena tantum gratia intercedit mandatum.

Mandatũ gratia mãdatarij tm̃ factũ, potius conſiliũ, quã mãdatũ eſt: quã ob rem mãdãtẽ nõ ligat, cũ ex cõſilio ẽt pernicioſo nemo obligetur: niſi vt certæ perſonæ mutuetur, mandatum fuerit.

Sed certè ibi fuit fraudulẽtũ cõſilium: vt ff. de reg. iur. l. conſilij. Item fallit, vt ff. ad legem Aql. l. liber homo. j. re. & j. de iniur. § non ſolum. & ff. de iniur. l. non ſolũ. in prin. & § Proculus. & ff. quod vi aut clã. l. ſemp. §. j. & ff. de furt. l. ſi quis vxori. §. cum Titio, & ff. de ſer. corrupt. l. j. primo reſponſo. & §. perſuadere, ſed hoc in maleficijs, iõ non datur mandati: tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actionibus. Item aliàs facturus non erat in prædictis caſibus, aliàs obtinet hæc regula: vt hic, & ff. eodem, l. ſi remunerãdi. § plane. Sed certè nec his caſib. videtur teneri: vt j. px. §. ſed dic. non tenetur illi cui tale conſilium præſtitit, vt ibi: ſed illi in cuius læſionem conſuluit, vt hic dicimus. Vnde dici poteſt, quòd nec his caſibus fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, ſcilicet cui conſilium præſtitum eſt: niſi in caſu illius l. fina. ff de dolo. l. q ſi cum ſcires, & illius legis ff. de proxene. l. ij.

Tua tantũ gratia f interuenit mãdatũ: veluti ſi tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorũ colloces, quam fœneres: vel ex diuerſo: pecunias tuas fœneres potius, quã in emptiones prædiorũ colloces. Cuiꝰ generis mãdatũ magis cõſiliũ, quã mãdatũ eſt, & ob id nõ eſt obligatoriũ: qa nemo ex cõſilio g mãdati h obligat, ẽt ſi non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum i cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. itaq; ſi otioſam pecuniam domi te habentẽ hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquã emeres, vel eam crederes, quãuis nõ expediat eã tibi emiſſe, vel credidiſſe, non tñ tibi mandati tenetur. Et adeò hęc ita ſunt, vt quæſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in hoc caſu mãdatum: qa nõ aliter k

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ij. §. fina.

h Mandati. Scilicet actione.

i Liberũ. Scilicet ſuſcepto cõſilio, ſed ſuſcepto mãdato neceſſe eſt cõſummari, ſecundum Io niſi congruo tempore renuntietur, vt j eod. §. mandatum. & ff. eod. l. ſi mandauero. §. ſi. & ff. commo. l. in commodato. §. ſicut.

k Non aliter. Hoc eſſe videtur pro opin. Plac. qui dixit dum, ſcilicet vbi conſulo certæ perſonæ mutuari, teneor ita demum, ſi aliàs facturus non eras. Vbi autem non eſt deſignata aliqua perſona, non teneor: etiam ſi aliàs facturus non erat. Sed Ioan. in vtroq; caſu dicit contra. Nam primo indiſtinctè teneor, ſiue aliàs eras mutuaturus, ſiue non. Secundo autem, cum diſtinctione, nõn aliàs & facit pro eo ff. eodem, l. ſi remunerandi §. plane & ſupra eodem §. tua & aliena. in fine. & ff. de negot. geſt. l. tertia. in fine & lege quarta. Nec obſtat, quod hic dicitur: quia & ſi aliàs etiam facturus erat, tenetur, qui mandauit. vt dictum eſt: vnde poteſt ſubaudiri maxime, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opinio Ioan. veluti communior approbatur: de quo in l. ſi remunerandi. §. plane. ff. eo. Chriſtophorus.

f Tua tantum gratia. Hic autem addunt doc. ſextũ modum. quod dic vt ſ. eo. in princ. in glo. imo videtur &c. in fine glo.

Cõſilium non facit quem teneri, niſi in caſibꝰ qbuſdã.

g Ex cõſilio. Nota bonã regulã, quę de conſilio non tenetur. Fallit tñ in caſibus, qui his legibus dicũtur: vt ff de do. l. quod ſi cum ſcires. & ff. de proxene. l. ij.

Illud quoq;. CASVS. Dixi Iuſtin. Dñe ſ. vidimus qualiter mandatum contrahitur quinq; modis obligatorijs, & etiam ſexto modo non obligatorio,

quid

quid modo plus diceris ? Et dñs Inſti. ſ.dicet: Frater ſ vna cum pdictis ſcire debes, q ſicut mandatum gratia tua tm, non eſt obligatorium, ſic nec ꝯſilium ſeu mandatũ de re turpi: veluti ſi tibi mandet aliquis vt furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas, hmõi nõ obligant quem. & ſi mãdatarius præſtiteris pœnam ei ꝯ quem deliquis: attamen aduerſus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

mihi fundũ ꝑ cẽtũ aureis, ꝑ minori ꝑtio illũ cõparauit: núquid habebit act. ꝯ me ? Et certe ſic: quia tunc videor mãdaſſe, vt dictum fundũ ꝑ minori ꝑtio emeret ſi poſſet. litera eſt plana vſq; ad ſ. tit. Fran.

Titio credidiſſes, quã ſi tibi mandatum eſſet.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet.

Illud quoq; mandatũ non eſt obligatorium a quod ꝯ bonos mores b eſt: veluti, ſi Titius de furto, aut de dãno faciendo, aut de iniuria faciẽda mãdet tibi. licet.n. pœnam iſtius facti nomine præſtiteris: c non tamen vllã habes aduerſus Titium d actionem.

Mãdati fines excedere nequaquam licet alióqui excedenti (quatenus exceſſeris) mandati actio denegatur.

Is qui exequit̃ mãdatum, e non debet excedere fines mandati, vt ecce, ſiquis vſq; ad centum aureos mãdauerit tibi, vt fundũ emeres, vel vt ꝑ Titio ſpõderes: neq; pluris emere debes, neq; in ampliorẽ pecuniã fideiubere: alióqui nõ habebis cũ eo mãdati actionẽ: f adeò quidẽ, vt Sabino, & Caſſio placuerit, ẽt ſi vſque ad centũ aureos cũ eo agere volueris, inutiliter te acturum. Sed diuerſæ ſcholæ authores rectè vſq; ad centũ aureos te acturũ exiſtimant, quę ſententia ſanè benignior eſt. Qđ ſi minoris emeris, habebis, ſ. cum eo mãdati actionem: g qm qui mandat, vt ſibi centũ aureorum fundus emeret, is vtiq; mãdaſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſsit) emeretur. h

Mandatum re integra reuocatum extinguitur: rem autem integrã appellamus, ſiquando nihil quod ad mandati conſummationem attinet, vel factũ, vel inchoatum ſit: morte quoq; mãdantis re integra contingente euaneſcit mandatũ: mandatario tamen mortem, aut reuocationem ignoranti ſubuenitur.

Rectè i quoq; mãdatum ꝯtractũ, ſi dum adhuc integra res ſit, reuocatũ fuerit: euaneſcit. k ✝ Item, ſi adhuc integro l mandato mors alterutrius interueniat, id eſt, vel eius, qui mãdauerit, vel illius, qui mãdatum ſuſceperit; ſoluitur mandatum. ✝ Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorãs eum deceſsiſſe, executus fueris mandatum: poſſe te agere mandati actione:

a Non eſt obligatorium. ° Et ſi iuramentum intercederet: vt in Auth. ſciẽcat nõ ſolũ. ſ. j. col lat. v. & facit ad hunc ſ. ff. eo. l. ſi remunerãdi. ſ. rei turpis. & l. ſi mandauero. ij. ſ. qui ædem. & ff. de arbi. l. ſi cũ dies. ſ. compromiſſo. & ſ. de inuti. ſtip. ſ. quod turpi. & ff. de verbo. obligatio. l. generaliter. & l. ſequ. & ff. de condit. inſtit. l. cõditiones. j. & ij.

b Cõtra bonos mores. Hic quæritur, quid ſi mandaui tibi, vt illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor ? Rñ. vtique. arg. ff. de dã. infect. l. damni. ſ. ſi mandato.

c Præſtiteris. Scilicet ei, cui commiſſum eſt maleficium, vt pœnam dupli. & ita licet interſit mãdatarij: tamen non agit, quia nec intereſſe fingitur: vt ff. de cond. inſti. l. filius. in fine. & melius ff. de regu. iur. l. quod quis ex culpa. in fin.

d Titium. Scilicet mandantem.

Is qui exequitur. CASVS. Dixi Inſti. Dñe, bene vidi quot modis, & qualiter ꝯhiitur mandatum: pro Deo dicatis mihi, qualiter mandatarius tenet̃ exequi id, quod ſibi dat̃ in mandatis ? Dicit ipſe, Scire debes q ſi mandetur alicui ſub certa forma, non debet mandatarius illam formam excedere. nã ſi aliquis tibi mandaſſet, vt ei fundũ emeres, veluti ꝑ centũ, vel vt ꝑ Titio in tãta pecunia ſpõderes, nec teneberis pluris emere, nec in ampliorẽ pecuniã fideiubere: q ſi feceris, ad id qđ expenderis pdictã actionẽ nõ habebit. vnde Caſsius & Sabinus dicebant in hoc caſu, q nõ competeret tibi actio ꝯ mandantẽ ẽt ꝑ cẽtum aureis in mandato comprehenſis: & hoc ſi contra formam mandati plus expenderis. Aliter tamen obtinuit ſecundum opinionem aliorum, quòd vſq; ad pecuniam in forma mandati comprehẽſam agere poteris. Sed pone q is cui mandaui, vt emeret

e Mandatũ. ſ. certæ formæ. Nam qñq; habet certam formã: & tunc habet locum qđ hic dr: vt ff. eod. l. diligenter. qñq; non: & tunc bona fide facere debet: vt ff. eo. l. iij. & probatur etiam hæc diſtinctio. ff. eod. l. ſi quis pro eo.

f Mãdati actionẽ. Sed nec certè nego. geſt. ſm B & Ioan. & eſt ꝑ eis. C. de nego. geſt. l. vlt. & ff. de nego. geſt. l. qui aliena. ſ. libertos. & de pecu. l. ſi creditor. ſ. j. Sed M. dabat vtilem nego. geſt. actionem. & reſpondebat illi l. fin. de negot. geſt. qa ſpecialis ibi fuit ꝓhibitio. ¹ Sed certè miror de hac opinione, cum videatur lex expedita, q etiam vtilem denegat expreſsè: vt ff. eo. l. ſi ꝑ te & ff. de ędil. edic. l. j. ſ. cauſa.

g Mandati actionem. Pro pretio dato: vt ff. de in rẽ verſ. l. ſi fundum.

h Emeret. Eſt autẽ illa ratio: quia maiori ſummæ minor ineſt: et hic, & ff. de verbo. obliga. l. j. ij. & l. inter ſtipulantẽ. ſ. ij & ff. de receptis arbit. l. diem. ſ. ſi plures.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mãdat̃, reſpicit damnũ vel vtilitatem mandantis, vel mandatarij: ſecus ſi tertium tantum: quia nõ poteſt ampliari nec reſtringi tanquam odioſum, vt in c. cui, de non ſacerdotali. de præben. in vj. Ioan. Fab.

i Rectè. Nam ſi non rectè, non eſt neceſſe reuocari: vt ſ. eo. ſ. illud.

k Euaneſcit. Speciale eſt in mandato, vt ſic facile reuocet̃ ꝑ voluntatem vnius partis tm. In alijs.n ꝯtractibus non ſic: vt C. de acti. & oblig. l. ſicut quæ eſt ꝯtra buic. Et eſt ratio, quia hic non ſtatim intereſt, & iõ non ſtatim hincinde naſcitur obligatio, quæ ex intereſſe datur: vt ff. eod. l. ſi procuratorem. ſ. mandati actio. & facit ad hunc ſ. ff. de iuriſ ſic. l. & quia. & ff. de mino. l. quod ſi minor. ſ. Scæuola. & C. de repu. hære. l. ſi & ff. de rit. nup. l. plerũq;.

l Item ſi adhuc integro. Sed vſq; quò dicitur integrum ? Reſp. Si mandata fuit emptio donec arrhas dederit, vel alias ſe emptori obligauerit, & idem in ſimilibus.

° Quia tale iuramentum velut peccati nutritiuũ, nec ꝯctũ ſeruat. c. nõ eſt. de reg. iur. li. vj. Ægi. Per.

¹ Et hoc verum in oibus pactis q ſõe turpitudinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbant̃. Sec° ſi ſecundario vel in odiũ creditoris aut pp delectum ſenſus, vl' imbecillitatẽ pſonæ improbẽtur: quia tuſo ꝯfirmant̃. Et qđ dr nõ valere iuramentũ ꝯ legẽ, intellige de canonica nõ aũt de ciuili: vt per Ang.

¹ Quo caſu nõ habet ẽt vtilẽ, niſi in cauſis pijs & neceſſarijs, puta alẽdo liberos, vel faciendo id qđ tendit ad exonerationem, vel euaſionẽ perſonæ, ſeu infamiæ mandãtis. vt ꝑ Io. Fab. & Ange. hic.

¹ Simile in c. i cauſis. vbi res non eſſet integra, cum glo. ſup verb. integra. extra. d cle.

¹ Niſi mãdatum ſit exequendũ poſt mortem, vel mandãs de neceſſitate teneatur exequi. Ægi. Per.

aliòqui a iuſta, & ꝓbabilis ignorãtia b tibi dãnũ afferet. c Et huic d ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titij, ꝑ ignorãtiã liberto e ſoluerint, liberari eos: f cũ aliòq; ſtricta iuris rõne nõ poſſent liberari: g quia alij ſoluiſſent, quàm cui ſoluere debuerint.

Mandatum ſuſcipere, voluntatis eſt: ſuſceptum verò adimplere, neceſſitatis: niſi, congruo tpe illi renuncietur, q ſi aut non renuncietur, aut intempeſtiuè renunciatũ ſit, mandati actio aduerſus mãdatarium competit, niſi iuſta ratione excuſetur.

Mãdatũ non ſuſcipere cuilibet liberũ eſt, ſuſceptũ aũt, ꝯſummãdũ eſt, aut quãprimũ h renunciãdũ. vt ꝑ ſemetipſum, aut ꝑ aliũ eãdẽ rẽ mãdator exequat̃. Nã niſi ita renunciet, vt integra cauſa mãdatori reſeruet̃ eandẽ rem explicãdi, nihilominus mãdati actio locum habet, niſi iuſta cauſa i interceſſerit, aut nõ renunciandi, aut intẽpeſtiuè renũciandi. Mãdatum & in diẽ differri, & ſub cõditione fieri poteſt.

Mãdatũ debet eſſe gratuitum, aliàs tranſit in alium cõtractum. Aretinus.

In ſumma k ſciendũ eſt, mandatum niſi gratuitũ ſit, in aliam formã negotij l cadere. Nam mercede m ꝯſtituta, incipit locatio, & cõductio eſſe. Et, vt generaliter dicamus. quib. caſibus ſine mercede ſuſcepto officio mandati, ſiue depoſiti cõtrahit̃ negotium: his caſibus interueniente mercede n locatio, & conductio intelligitur ꝯhi. Et ideo ſi fulloni o polienda, curandave quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neq; promiſſã: mandati competit actio. p

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS quæ quaſi ex contractu naſcuntur.

...milib. Et (vt breuiter accipias) ſi iã cœperit interueſſe mandatarij, non eſt res integra. aliàs ſic: arg. ff. eo. l. ſi ꝓcuratorẽ. §. mãdati. Si vero nõ eſt res integra, non finit̃ mãdatũ, niſi in Iudicio: vt ff. de Iud. l. tam ex ꝯtractibus. §. fin. i Sed quid prodeſt, ſi non finitur mandatum re non integra? Reſpon. quia per hæredem cœpta negotia debent conſummari. ff pro ſoc. l. ſi. licet noua inchoare neceſſe non ſit: vt ff. de nego. geſt. l. nã & Seruius. §. ſi vino. & ff. ꝓ ſoc. l. hæres ſocij. quod non eſt re integra, cum nullũ cœptum ſit.

a Aliòqui. Id eſt, ſi non poſſes agere. Accurſius.

b Probabilis ignorãtia. Quæ eſt in facto alieno: vt hic, & ff. eo. l. idemq;. §. penul. aliàs nõ eſt ꝓbabilis: vt ff. ad Velleia. l. quamquam. & C. de reſcin. vend. l. quiſquis. & ff. de ædil. edic. l. j. §. cauſa.

c Afferet. Quod eſſe non debet.

d Et huic. Scilicet proximo caſui.

e Liberto. Primò diſpenſatori, & ſeruo. Accur.

f Liberari eos. Facit ff. ſi cert. petat. l. eius qui in prouincia. & C. de ſolu. l. ſi eum ſet.

g Non poſſent liberari. Niſi in caſibus, et ĩ. quib. modis tol. obli. in prin. dicemus.

h Quàm primum. Scilicet poteſt fieri.

i Iuſta cauſa. Puta caſus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuiſſima. ſecundum B & Ioã. vt C. eodem, l. in re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuiſſima mandatarium non teneri: ſed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum ſit: vel de leui culpa, quando vtriuſque gratia, inſtar aliorum contractuum: vt ff. de reg. iur. l. contractus. Sed primũ videtur verius: cum hic contractus multum differat ab alijs contractibus.

ADDITIO. Tu dic, quòd de lata, leui, vel leuiſſima culpa eatenus tenetur quatenus id quod venit in mandato, exactam, vel exactiſſimam requirit diligentiam. Angel.

k In ſumma. Id eſt, breuiter amodo hunc titulum expediamus.

l Negotij. Id eſt, contractus.

m Mercede. ſ. vt mercede: vt quia aliàs nõ erat pariturus mandato. ſi aũt aliàs pariturus erat, & ꝯſtituatur aliquod ſalariũ gratia remunerandi, non minus erit mandatum. vt ff. eod. l. ſi remunerandi. ꝗ. reſpon. Et ad huius rei euidentiã diſtingue: quia aut eſt incertũ re, & gñe: puta ſi dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc ſeruitium: vel recognoſcam, & tunc non pŏt peti quicquam: vt C. eod. l. ſalarium. & ff. eo. l. ꝗ mutuã. §. ſalarium. q Aut certum gñe, licet incertũ ſpecie, vt dabo tibi equum, vel par veſtimentorum: & tunc poteſt dici, q valeat ꝯuentio ſalarij: cum non ſit penitus incertum: vt ff. eo. l. ſi fideiuſſor. in glo. j. ſecus in ijs, quæ ꝯdere, vel numero conſiſtunt: vt ff. de leg j. l. ſi hominem. Si autem certũ omnino: tunc aut ſtipulatione ꝓmittit̃, & tunc certi condictione petitur. Si aũt ſine ſtipulatione, & incontinenti aũ mãdatum, vel poſt: petitur actione ex eo ꝯtu, ſ. contraria mãdati informata. Si autem ex interuallo, ſcilicet poſtquã contrahentes ad alia diuertiſſent negotia, petitur officio * iudicis: vt C. eodem. l. j. & ff. eodem. l. ſalarium. & C. de pact. l petens. & de duobus reis. l. duos. in fine. Accurſi.

n Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt dicimus ĩ. loca. in prin. Item hæc regula generalis eſt vera: niſi ſit talis pſona, quæ non conſueuerat locare opas ſuas, vel res talis quæ nõ conſueuerat locari: tunc enim non locari ſed præſcriptis verbis agitur: vt ff. de præſcrip. verb. l. ſi tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

o Fulloni. Fullo eſt, qui lauat, & tingit pannos, & etiam polit eleuando ſuperflua. Sed ſarcinator ecõtra, qui ſarcit, & addit, vbi eſt ſciſſum veſtimentum, vel pannus, & conſuit. Vnde dicitur. Iſte habet ſarta tecta: quia cum eſſent fracta, ſunt reparata ex quibuſdam adiunctionibus: vt ff. de vſufruc. l. hactenus. Et dicitur ſarcinator a ſarcina: & ſignificat ꝓprie eum qui plurimum veſtium ſumit. Aliquando etiam pro ſutore accipitur, vt hic.

p Actio. Imo videtur præſcriptis verbis competere vt ĩ. loca. §. j. ſolu. vt ibi.

q Tu dic ꝙ in mãdata iuriſdictione res deſinit eẽ integra ẽt ꝑ ſolã citationẽ. in mandato verò ꝓcuratoris ad iudicia ſi ſit actoris, ꝑ lit. conteſt. ſi rei, ſufficit ꝙ dñs ꝑ eo ſciẽte, vel volẽte ſatiſdederit. In ꝓcuratore autẽ ad negotia ſufficit feciſſe ꝑparamẽta neceſſaria: puta ſine quibus principale negotiũ expediri nõ pŏt. Ang.

s Aliòq ꝙ ſi non, & ꝙ conditionẽ faciat. Mãdoſ. in 6. q6. Regu. de vnio. an. 5.

Mandatarius de quatuor tenetur.

t Negotiũ quot modis accipiatur. Mãdo. in Gl. Facult. §. cõſiderãtes. l. ver. negociorum.

Salarium interueniens in mandato an peti poſſit, & qua actione.

q Pŏt tñ officio iudicis peti ſicut qñ nullomõ fuit promiſſum: dũmodo non conſtet, ꝙ ſine ꝓſtatione verbi gratia tis fuiſſet pariturus. Ang.

* Ex hac gl. collige qualiter ſalarium aduocati, & ꝓcuratoris petitur officio iudicis, idẽ eſt de ꝓsbytero, q celebrãdo facit aliqua ſet ultra pro aliquo, q nõ pet actionem, ſed iudicis officio petet ſalariũ. Ægi. Per.

Fullo.

Sarcinator.

DE OBLIGATIONIBVS † QVAE quaſi ex contractu naſcuntur. †

Tituli iſtius cõtinuatio ſumit̃ ex §. ſequẽti ſuprà ti. de obligationib. Vbi dr̃ ꝙ obligationũ q̃dã ſunt ex contractu, quædã ex quaſi cõtractu &c. Et quia dictum eſt ſuprà de obligationib ex contractu, ſequitur de obligationibus ex quaſi contractu, & etiam hic continuatur in tex. Aret.

† Alias deeſt q.

† Sic ff. & C. de nego. geſt. Cõtinuatio.

Inſtit. impet. ſ Poſt

Diuiſio.

POſt gña. Totus iſte tit. diuidit principaliter in duas partes. Primo ponit ↄtinuationē ti tuli, de quo ē tractatur. Sedo illud p exē pla declarat. Secūda ibi, Igit cum quis.

CASVS Iſtum tit. ↄtinuat Inſtin. cum præcedē tib. ita dicens, q poſt gña ↄ̄ctuum enumerata, diſpiciendū eſt de quibuſdā ↄ̄ctibus ſiue obligationib. q ex ↄ̄ctu ꝓpriè naſcū tur: quia tñ nō oriū tur ex maleficio, nec ex quaſi maleficio ſupple per totum titulum iſtum, vt bona ſit illatio, nec ex ↄ̄ctu, vt dictum eſt in princip. relinquitur ergo, q ex quaſi ↄ̄ctu naſcantur: vnde de huiuſmodi ↄ̄ctibus, ſiue obligationib. notat dominus Iuſtinian. plura exempla. Et primum exemplum eſt tale. Aliquis geſſit negotia abſentis alicuius ſine mandato ex iſta geſtione naſcuntur duæ actiones, i. naſci poſſunt. Si enim bene geſſerit negotia abſentis, datur ſibi actio nego. geſt. ↄ̄tra ↄ̄ eum, cuius negotia geſſit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem malè geſſit, datur actio negotio. geſt. directa ei, cuius negotia geſta ſunt, ↄ̄ gerētem. Sed dñe, q̄ eſt differentia inter has duas actiones? Et dicit, q quoad effectum nulla eſt differentia, ſed ſubtilitate iuris talis eſt differentia. quòd actio illa, quæ datur a domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur geſtori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum eſt, & naſcuntur iſtæ duæ actiones, vt ſupra dictum eſt, quando aliquis ſponte, & ſine mandato accedit ad negotia alterius gerenda, vt puta abſentis: & ſi ea bene, & vtiliter gerit, habet eum cuius negotia gerit, & ignorantem, & inuitum ſibi obligatum. & hoc maximè vtilitatis cauſa factum fuit, ſiue inſtitutum, ſcilicet ne negotia negotiatorum, qui ſubita feſtinatione compellentur abeſſe, nulli demandata negotiorum ſuorum geſtione, deſerta relinquerentur, quod contingeret, niſi huiuſmodi actiones negotiorum geſtoribus darentur. Nullus enim ſine mandato accederet ad negotia aliena gerenda, ſi de eo, quod impendiſſet, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In verſicu. Sicut autem, Caſus eſt talis: Supra dictum eſt, quòd ille, qui ſine mandato vtiliter geſſit negotia abſentis, ſi aliquid de ſuo impendit, poterat illud recuperare per actionem negotiorum geſtorum contrariam eodem modo: & econuerſo, ſcilicet ſi malè ſe habuerit geſtor in gerendo negotia abſentis, dño tenetur actione negotiorum geſtorum directa, & hac rōne ad reddendas rōnes adminiſtrationis ſuæ tenetur geſtor præſtare exactam diligentiam, & non ſufficit, q talem diligentiam adhibeat, qualem in rebus ſuis adhibere ſolet. & hoc eſt verum, ſi alius diligentior eo acceſſiſſet ad negotia illa gerenda, ſi ipſe ea non geſſiſſet. b. d. Franc.

Valet argumentum a ſufficienti partium enumeratione. Areti.

POſt gña [a] ↄ̄ctuū enumerata, diſpiciam' ēt de ijs obligationib. quæ quidem nō propriè naſci ex ↄ̄ctu intelliguntur, ſed tñ quia non ex maleficio [b] ſubſtantiam capiunt, quaſi ex ↄ̄ctu naſci videntur.

Cùm qs abſentis negotia ſine mandato curauit, hinc inde ex quaſi cōtractu naſcitur obligatio: ex qua duæ ꝑficiſcunt actiōes. altera negotiorū geſtori aduerſus dñm (ſi quid eius noīe vtiliter impēderit) cōpetit. altera verò dño cōtra geſtorē, vt adminiſtrationis rōnem reddat: qui quidē ſi minus diligēter quā oportebat geſſerit, tūc ēt de leuiſſima culpa tenetur, cùm alius cōmodius negotia erat adminiſtraturus.

Igitur [c] cum qs negotia abſentis geſſerit: vltro, citroq; [d] inter eos naſcuntur actiones, quæ appellantur negotiorum geſtorum. ſed domino quidem rei geſtæ aduerſus eum qui geſſit, directa competit actio: negotiorum autem geſtori [e] contraria. † quas ex nullo contractu propriè naſci manifeſtum eſt. qp pe ita naſcūtur iſtæ actiones, ſi ſine mandato [f] quiſque alienis negotijs gerendis ſe obtulerit. Ex qua cauſa ij, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur, idq; [g] vtilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentiū, qui ſubita feſtinatione coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione peregrè profecti eſſent, delererentur negotia: [h] quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam [i] habiturus actionem. Sicut aūt is, qui vtiliter geſſit negotia, dñm habet obligatū [k]

[a] Genera. Id eſt, maneries, vel diuerſitates cōtractuum: vt ī. de obli. §. ſi. vſque huc.

[b] Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi. vt ſit bona argumentatio. ſic infra, de obligation. quæ ex quaſi malefi. in principio.

[c] Igitur. Quia de his obligationibus, quæ ex quaſi contractu ſunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex ſola prouenit amicitia. vt j. eo. §.

[d] Vltro, citroq;. Id eſt, hinc inde poſſibile eſt eas naſci. nam ex vna parte tātum quandoque agitur, vt ſi alterius non interſit, ſed ſua tantum.

ADDITIO. No. verba legalia ſignificare habilitatem, & potentiam. licet ſemper ſignificare non poſſint: vt no. ſupra de iuſtit. & iure, in princip. ſecundum Chriſtophorum.

[e] Negotiorum autem geſtori, licet ēt vnum negotium ſit geſtum. ff. de nego. geſt. l. iij. §. j. verſi. negotia. ſic ī. vi bo. rap. in prin. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. quod ait prætor.

[f] Sine mandato ſ. eius, cuius negotia geſſerit. & ſic ſoluitur. C. de nego geſt. l. ſi mandatum.

[g] Idq;. Scilicet vt repetat, qđ impēdit, niſi denūtiatio inhibeat: vt C. de neg. geſt. eod. ſi. vel paterna affectio: vt C. eo. l. ſi paterno. & l. qđ in vxorē. & ff. eod. de neg. geſt. l. ſi quis. Vel obſequiū, quod eſt ſi libertus patroni negotia gerat: vt C. eo. l. officio. His n. caſibus nihil repetitur, alioqui qſque repetitur inquantum locupletior eſt, vt dicemus j. §. proxi.

[h] Delererentur negotia. Quod in multis noceret: vt ff. eo. l. j. Aequr.

[i] Nullā. Cū nemini ſit veriſimile ſuā pecuniā iactare vel effundere: vt ff. de ꝓb. l. cū de indebito. ⁊. q. n.

[k] Obligatū. ſ. inſolidū: dūmō ſit vtiliter cœptū negotiū, licet diuerſus exitus ſit ſecutus: vt ff. eo. l. ſed an vltro. §. j. In caſib. tñ nō tenetr inſolidū, vt ſi pupillus eſt, cuius negotia ſunt geſta. Itē ſi animo deprehendē di geſſit. vt ff. eo. de neg. geſt. l. ſi pupilli. j. reſ. & §. ſed & ſi quis negotia mea. Itē & ſi ad noua negotia gerenda acceſſit: vt ff. eo. l. ſi quis negotia. Item ſi pacto & hoc actū eſt: vt C. eo. l. negotiū. Itē & ſi fuit in culpa gerens: vt ff. eod. l. ſiue hæreditaria. Itē ſi fuit in mora. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. fina.

Negotiorū geſtor. certus in caſib. nō repetit qđ impēdit.

†Quoties in ↄ̄ctu vtriuſq; cōpar eſt, vtriuſq; naſcit actio directa. Quoties vero potior eſt alterius cās hic naſcitur directa, inde ↄtraria. Porrò directa actio vocatur etiam principalis. l. I cōmodato. §. j. ff. cōmod. ſcđ. Baldum bie.

Negotiorum dñs nō ſemꝑ inſolidū tenetur. ſ. Vltro, citroque opponuntur. ſcđ. in Gl. Facul. §. volentes, in ver. citra.

° Noua, i. ſolita, ſūe .n. tria genera negotiorū, ꝓuectū, ſolitū, & deſertū. gl. ii ſolitus. in l. ſi negotia. ff. eo. Aegi. Per.

° Pacto. ſ. ſi caſū eēpit in ſe ꝑ pactū. Aeg. Per.

Negotiorū geſtor, de quo tenetur.

Addi-

ADDITIO. Et eſt ratio: q̃a in oĩbus iſtis caſibus petens tenetur etiam de caſu fortuito: & in eis nõ ſufficit eſſe copetũ vtiliter, niſi vtiliter pduret: vt no. gl. in l. ſi negotia. in verb. ſit ſolutus. ff. de ne. ge. Ang.

a Ad exactiſſimã. no. Geſtorẽ interdũ de dolo ſolo, & lata culpa teneri, vt ſi ad deſerta negotia acceſſit. ff. de nego. ge. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tutori. & ff. eo. l. ſi pupilli. §. ſi. Quandoq; de leuiſſima: vt quando alius diligentius volebat adminiſtrare, vt hic dicitur, & ff. eo. l. ſi pupilli. §. videamus. quandoq; de caſu: vt in his caſibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior eſt, vt modo ſ. diximus in eo. §. Accur.

ADDITIO. Et hæc vera in geſtis. de neglectis autẽ tenet. ſiue gerere incepit, & poſtea dimiſit: ſiue nõ incepit, dummodo a principio, vt oĩa geſturus acceſſerit. Idẽ ſi non in omnia geſtur°, ſi aliàs diligẽs erat geſturus: aliàs ſecus. Angel.

Tutores quoque. CASVS. Viſo vno exemplo de obligationibus, quæ ex quaſi contractu naſcũtur: videndũ eſt de alio. Non ſolum enim geſtores negotiorũ ſine mãdato, tenẽtur, quaſi ex cõtractu: verum etiam tutores, q tutelæ officio tenẽtur, ex quaſi contractu obligãtur. Nullũ enim negotiũ inter pupillũ, & tutorẽ geritur: ſed quia nõ tenetur ex cõtractu, nec ex maleficio, vel quaſi ſupple: ex quaſi cõtractu teneri videt. & naſcũtur actiones hinc inde. Ex iſta enim obligatiõe naſcit actio directa pupillo cõtra tutorẽ. cõtraria verò naſcitur tutori cõtra pupillũ ad petẽdũ ſi aliqd impẽdit de ſuo in negotijs pupilli: aut ſi aliquid eſt ei abfuturũ, vt ſi pro pupillo alter fuit obligatus. h. d. Franc.

* Aliàs ſed ex cõtrario.

negotiorũ geſtorum: ita & contra iſte quoq; tenetur, vt adminiſtrationis reddat rationem: quo caſu ad exactiſſimã a quiſque diligentiam compellitur reddere rationẽ, nec ſufficit talẽ diligentiã adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet: ſi modo alius diligentior eo, commodius adminiſtraturus eſſet negotia. 2.

Ea quæ inter tutorẽ et pupillũ, ex geſtione tutelæ oritur obligatio, ex quaſi cõtractu naſci dicit: ex qua tutelæ actio directa, & cõtraria reſultat: prima pupillo dat, vt tutelæ rationẽ cõſequat: reliqua tutori, vt quod ei pupilli nomine abeſt, recuperet.

Tutores b quoque, qui tutelæ iudicio tenent, nõ propriè ex cõtractu obligati eſſe intelligunt: (nullũ enim negotium inter tutorẽ & pupillũ contrahit:) ſed quia ſanè non ex maleficio c tenent: quaſi ex cõtractu teneri vidẽtur. Hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. Nõ tantùm enim pupillus cùm tutore habet tutelæ actionẽ: d ſed & cõtra e tutor cũ pupillo habet contrariam f tutelæ, ſi vel impẽderit aliquid in rẽ pupilli, vel pro eo fuerit obligatus: f aut rem ſuã creditoribus eius obligauerit.

Habentes rem aliter quàm ex cõtractu ſocietatis communem: vltro citróq; ex quaſi contractu obligãtur: quę obligatio actionem familiæ erciſcundæ & communi diuidundo producit.

Item ſi inter aliquos communis res ſit ſine ſocietate: g veluti, q pariter eis legata, donata ve eſſet, & alter eorum alteri ideo teneatur cõmuni diuidundo iudicio, quòd ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quòd ſocius eius h ſolus in eã rẽ neceſſarias impenſas fecerit: nõ intelligitur ex cõtractu propriè obligatus eſſe: quippe nihil inter ſe cõtraxerunt: ſed quia ex maleficio i non tenetur: quaſi ex contractu teneri videtur. Idẽ iuris k eſt de eo, qui cohæredi familiæ erciſcundæ iudicio ex his cauſis l obligatus eſt.

b Tutores. Scilicet quondam. nãm quandiu eſt tutor, non oritur obligatio: vt ff. de tut. & ra. diſtra. l. ſi tutor. §. ſi. & l. ſed non datur. Azo.

c Ex maleficio. Subaudi vel quaſi, vt bona ſit illatio. Accurſius.

d Actionem. Scilicet directam, tenetur & alijs actionibus tutor, vt diximus ſ. de Atil. tut. §. ſi. Et ita habes hoc § actionẽ tutelæ directã, & contrariã eſſe ex quaſi contractu. Quid de actione pro tutelæ? Reſpõd. idem, cum ad inſtar actionis tutelæ ſit inducta: vt ff. de eo, qui pro tu. neg. ge. l. 4. §. pro tutore.

Actio tutelæ directa, & contraria eſt, ex quaſi contractu.

e Cõtrariã. Quã finita tutela demũ intendit, vt mõ diximus de directa. vt ff. de cõtr. act. tu. l. j. §. ſi. tro. Ac.

f Obligatus. Vnde abfuturum eſt: quod perinde eſt ac ſi iam abeſſet: vt ff. de nego. geſt. l. ij. in fine. & l. ſi quis mandato in ſi.

Item ſi inter aliquos &c. CASVS. Vidiſtis iã duo exẽpla de obligationibus, quæ ex quaſi cõtractu naſcunt: modo ponit hic dominus Iuſti. tertiũ exẽplũ, dicens. Si inter aliquos fuerit res aliqua cõis ſine ſocietate, vt qa eis pariter fuerit legata, vel donata: ſi vnus eorũ alteri teneatur iudicio cõmuni diuidundo: & hoc, vel quia alter ſolus in re cõmuni fecerit impenſas, vel quia ipſe ſolus fruct° ex ea re ceperit. tunc non intelligit ppriè obligatus ex contractu, eo, q nihil inter ſe cõtraxerint. ſed quoniã ex maleficio, vel quaſi ſupple non tenet: ex quaſi contractu teneri videtur. Idẽ iuris videtur de eo, q cohæredi ſuo obligatur, vel quia cohæres in re communi fecerit impenſas neceſſarias: vel quia ipſe ſolus fructus perceperit. cum enim inter ſe nõ contraxerint, nec ex maleficio ſit obligatus vel quaſi, ideo ex quaſi cõtractu obligatus videt. h. d. Frã.

g Et ſic pſuppo- nit, quod nõ cõmuni diuidũdo, quod eſt falſũ per l. ij. ff. cõi diuidun. igit dicit tex. ſine ſocietate: quia aliàs eſſet contract°, & non quaſi: de quo hic intendit. An autẽ expẽſæ p vnum ex fratribus factæ debeãt ſibi poſtea in diuiſione imputari, vide Ioã. Fab. hic.

k Sine ſocietate. Tũc enim ageretur p ſocio. l Sĩ eẽt ſocietas. Videtur tamẽ q hic §. ſibiipſi contradicat. nam nũc dicit q non eſt ſocietas: & poſt ea dicit ſocius eius &c. Sed dic, q non eſt ſocietas vera, ſed quædam incidens: nam vera contrahitur conſenſu: vt ſ. de oblig. ex conſen. in prin. Hæc autem præter ſpem: vt in hoc §. dicitur.

h. Socius eius. Id eſt cõſors eius. impropriè enim ponitur, vt modo diximus.

i. Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi: vt ſit bona illatio: vt ſ. eod. in princi. & facit ad hunc §. ff. fa. er. l. hæredes. §. non tantum. in ſi. & ff. commu. di. l. ij. in ſi. j. reſpon. & ff. pro ſoc. l. vt ſi pro ſocio. & l. actione. §. ſi poſt diſtractam. Accur.

k. Idem iuris. Non per omnia: quia ſuperior, ſcilicet, communi diuidundo. pro rebus ſingularibus competit, hæc autem ad vniuerſitatem: vt ſ. e. prox. & ff. pro ſocio. l. pro ſocio arbiter. item ſuperior pluries intendi poteſt: hæc autem ſemel tantum: vt ff. fami. erci. l. ſi filia. § familiæ. & C fami. erc. l. j.

l. Ex his cauſis. Quas ſuperiori §. diximus.

Hæres quoq; &c. CASVS. In proximo §. dictũ eſt, q̃ hæres ſi ſit coheredi obligatus ex cauſis ſupradictis. ſ. ſi fructus rei cõmunis ſolus perceperit, vel ſi cohæres ſuus in rẽ cõmunẽ impẽſas fecerit neceſſarias, q̃ tunc ex quaſi contractu intelligitur obligatio contracta. Sed quid dicetis de hærede, qui obligatus eſt legatario: obligatur ne ex quaſi contractu? Et reſp. dñs. Iuſt. dicens, q̃ ex contractu non eſt obligatus legatario, eo q̃ nullũ negotium geſſit legatarius cũ hærede, neque cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quaſi ſupple, quare intelligitur obligatus ex quaſi contractu. h. d. Franc.

a Ex maleficio. Subaudi, vel quaſi.

b Intelligitur. Scilicet actione ex teſtamẽto: vt I. de legat. §. noſtra. Rei vẽdicatio autẽ quæ datur. vt in eod. §. dicitur, nunquid ẽ ex quaſi cõtractu? Rñ. non puto: quia nõ eſt obligatio. vnde non debet dici ex cõtractu, vel quaſi: vt ĩ. de actio. §. j. idem. C. qd ĩ, rei vẽdicatione, de hypothecaria dico, quæ ſimiliter legatarijs datur: vt C. commu. de leg. l. j. & in d. §. noſtra. ĩ. de leg. i Sed vnde naſcit̃ hic quaſi cõtractus, vel vñ naſcitur actio ex teſtamento? Reſp. adeundo hæreditatẽ, hæres quaſi cõtrahere videtur: vt ff. quib. ex cauſ in poſſ. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. ſeq. Item quid de petitione hæreditatis? Reſp. & hæc eſt ex quaſi contractu: eũ it nõ contraxerit, qui poſſidet pro hærede, vel pro poſſeſſore: nec etiã deliquit, vel quaſi. vnde ſequitur ex argumẽtis, quæ ſũt in hoc titulo, q̃ ſit ex quaſi cõtractu. Item quid de actione finiũ regundorum? Reſpon. idem. quia & illa habet ſimilitudines multas cum actione familiæ erciſcundæ, & cõmuni diuidũdo, & cũ petitione hæreditatis: vt ĩ. de actio. §. quædã. & ff. de pet. hær. l. ſi bonæ fidei. §. petitor autem hæreditatis. & l. ſed & ſi lege. §. petitio hæreditatis.

Aditione hæreditatis quaſi contrahere hæres, cum legatarijs dicitur.

Hæres quoq; legatorũ nomine non proprie ex contractu obligatus intelligit̃: (neq; enim cũ hærede, neq; cum defuncto vllum negotium legatarius geſsiſſe propriè dici põt) & tamẽ, quia ex maleficio a non eſt obligatus, quaſi ex contractu debere intelligitur. b

Qui recipit indebitũ ſolutũ per errorẽ, ex quaſi cõtractu dicitur obligatus ad reſtituendum illud. Aretinus.

Annota. Videto paragraphũ, Is quoq;, ſupra. quib' modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum ſoluit, quaſi ex contractu debere videtur. c Adeò enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus eſſe, vt ᵖ certiorẽ rationem ſequamur: magis (vt ſupra diximus) d ex diſtractu, quàm ex contractu poſsit dici obligatus eſſe. Nam qui ſoluendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, e ac ſi mutuum ei daretur: & ideo condictione. f tenetur.

Si in eo cauſarum genere, q̃ inficiando duplantur, indebitum ſolutum fuerit, repetitio ceſſat: ideo quod ex lege Aquilia, vel legato religionis, & pietatis intuitu venerabilibus locis facto, ſolutum eſt, non repetitur.

Ex quibuſdam g † tamen cauſis repeti non poteſt, quod per errorem h non debitum ſolutum ſit. Sic nanque definierunt veteres. Ex quibus cau-

ᵖ Aliàs vt ſi certiorem.

Imo differũt: q̃a rei vendi. nulla præcedente obligatiõe ex ſolo dominio cõpetit: ſed hypothecaria ex cõuentione. & præſupponit ob. perſonalẽ eſſe vel fuiſſe: ideo in ea dic idẽ qd in actione ex teſtamẽto: in Io. Fab. & An. e. hic.

c Item is, cui. CASVS. Iam habuiſtis multa exẽpla de oblig. quæ fiunt ex quaſi contractu: Adhuc reſtat vnum exemplum, veluti ſiquis credens ſe debere Titio centum, cum in veritate ſibi in nullo teneret̃, per errorem ſoluerit indebitũ: habet Titium, cui iſta centũ ſoluuntur indebita, obligatum, & nõ ex contractu propriè: imò videtur magis ex diſtractu obligatur. Dicitur ex diſtractu: quia q̃ ſoluendi animo pecuniã dat, potius eã dare videtur, vt diſtrahat, quàm vt cõtrahat, nec ex maleficio eſt obligatus, vel quaſi ſupple, quia per diuiſionẽ illã ĩ. de obliga. §. ſequẽs diuiſio, apparet q̃ ex quaſi cõtractu obligatus eſt. vnde iſte qui indebitũ accepit, perinde obligat̃, ac ſi mutuũ ei daret̃, & hoc verũ eſt quãtum ad effectũ obligãdi, q̃ nõ quãtũ ad nomẽ obligationis, vel actiõis. h. d. Frãc.

a Debere videtur. Nã eo ipſo, q̃ ſoluit, aliquid negotij cõtrahere videtur: vt ff. de cõd. inde. l. ſi in area. Cum ergo ſit ex quaſi contractu: ad quid ponitur hęc condictio indebiti inter actiones, quæ obligatiões ex contractu, ĩ. quib. mo. re contra. obli. §. j. quæ ẽ huic cõtraria? Reſpõ. vt ibi, in ſ. 4. diximus. in gl. conductitia.

ADDITIO. & ſi de, q̃ ideo hæc cõdictio indebiti fuit appoſita inter obliga. quæ re contrah. non quia dicatur prouenire ex cõtractu, ſed quia non põt ſine re ſuſtẽtari. ibi ergo poſita fuit, vt eius ſubſtãtia denotetur. hic aũt etiã poſita fuit, vt eius ſignetur origo: q̃a ex quaſi contractu trahit originem. Chriſtophor.

d Supra diximus. vt ĩ. quib. mod. re cõtrah. oblig. §. is quoque. Accurtius.

e Obligatur. Scilicet benignitate inſpecta, quæ præualeret C. de iudic. l. placuit. nã nemo debet locupletari cum aliena iactura: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura.

Locupletari nemo debet cũ aliena iactura.

f Cõdictione. Scilicet. indebiti. & ita trãſit dominiũ in accipientẽ. aliàs. n. cõdictio. nulla daret̃, cõtra furem: vt ff. de furti. quẽad. ca. l. ſi. Sed cõtra. ff. de acq. re. do. l. ſi procurator. Sol. multũ intereſt, an error ſit in obligatiõe, an in re. primo caſu trãſit dñiũ, vt hic dicit̃, & condictio oritur. Secũdo verò, nec tranſit dñiũ, nec orit' actio: vn agẽs exceptione repellitur. vt ff. mand. l. ſeruum Titij. Acc.

Error an impediat dominij translationem.

† De hoc §. & gloſ. facit mentionẽ gloſ. j. in ca. j. ſ. me. extra. de ſol. Et hic §. reſpicit titulũ de condi. in de. ff. & C.

g Ex quibuſdã. CASVS. Iſte § non eſt propriè pertinens ad titulum iſtũ: ſed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito. Et pone caſum. Supra dictum eſt, q̃ ſi aliquid ſoluit alicui indebitũ p errorẽ, q̃ illẽ qui indebitũ recipit, ſoluẽti obligatur ex quaſi cõtractu, & iſte qui ſoluit a recipiente, pecunia illa repetere põt. Aliquando tñ in aliquibus caſibus nõ eſt ita: veluti, ſiquis ſoluerit indebitum ex cauſa illa, q̃ ex inficiatione creſcit. Eſt & aliud exemplũ in legato relicto: & hoc verũ erat, ſed nõ in õi legato. Quatuor enim olim erãt genera legatorum. ſ. per vẽdicationẽ, per dãnationẽ, p ſinẽdi modũ, & per præceptionẽ: vt ĩ. de le. §. j. Illud aũt beneficiũ p quod creſceret legatũ per inficiationẽ, ſolũmõ locũ habebat ĩ relicto p dãnationẽ. ſed cũ vna hodie ſit natura omniũ legatorũ, & etiã fideicõmiſſorũ: vt ĩ. de le. §. noſtra aũt cõſti. ideo nõ diſtinguitur hodie qualiter legetur, ſed cui legetur. Si. n. ſacroſan. eccleſ. vel alijs venerabilibus locis, quæ religionis, vel pietatis intuitu decorãtur, aliqua legata ſint: huiuſmõi legata p inficiationẽ creſcũt, & ſi huiuſmodi locis legata indebita ſoluantur non repetuntur. h. d. vſq; ad n. Franc.

g Ex quibuſdam. Iſte §. non facit ad hunc titulum: ſed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito.

h Quod per errorẽ. Licet ponat vnũ caſum tantum in quo

ſis inficiādo lis creſcit, ex ijs cauſis nō debitū ſolutū repeti nō poſſe, veluti ex l. Aql. a itē ex legato. b qđ veteres qdē in ijs legatis c locū hēre voluerūt, q̄ certa cōſtituta, per dānationem d cuiq; e legata fuerant. Noſtra autem conſtitutio f cum vnam naturam omnibus legatis, & fideicommiſsis indulſit, hmōi augmentum in omnibus legatis, g & fideicommiſsis extendi voluit: ſed non omnibus legatarijs h hoc præbuit: ſed tantummodo in ijs legatis, & fideicommiſsis, quæ ſacroſanctis eccleſijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis i vel pietatis k intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur, nō repetuntur. †

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERſonas nobis obligatio adquiritur.

Obligatio acquiritur etiā per ſeruum, vel filium: per ſeruum quidem in totum, per filium aūt quo ad commodū vſusfructus. Arct.

EXpoſitis generib. obligationū, l q̄ ex ꝯtractu, vel quaſi ex contractu naſcuntur: admonendi ſumus, adquiri nobis nō ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas, quę in noſtra poteſtate ſunt: veluti per ſeruos, & filios noſtros. vt tamen m quod

In quo ſolutum p errorem indebitum, nō pōt repeti: th & alij ſex ſunt, vt ſi ſcienter ſoluit indebitum: nā non habet locum repetitio: vt ff. de ꝯdi. indeb. l. j. Item pp ſententiam ſolutum ēt indebitum non repetitur: vt C. de condi. ind. l. j. Item pp tranſactionem: vt ff. de condi. inde. l. in ſumma. in prin. verſi. & quidē. & C. eo. l. l. ij. Item ſi iuraūit quis ſibi deberi ēt indebitum deferente aduerſario, quia fuerit ſolutum, non repetitur. vt ff. de iuteiuran. l. nā poſtea. §. j. Item qn̄ ſoluitur in cauſa, quæ per inficiationem creſcit: vt ff. eo. de condic. inde. l. elegāter. §. ſi. in gl. ſi & C. eod. de condic. inde. l. ea quæ. & hic dicitur. Item cauſa pietatis ſolutū indebitū nō repetitur: vt ff. de condi. indeb. l. cum his. §. ſi mulier. Item ſi eſt ab alio debitū licet ſit indebitum ab eo qui dedit: vt C. de pet. hære. l. de hæredit.

ADDITIO. Intellige ſi nomine debitoris ſoluerit: aliàs ſecus. l. ſi pœn. §. j. ff. de condic. inde. Ange.

a Ex lege Aquilia. Vt ſi ſoluam emendando damnum ab alio datum, quaſi ego dediſſem, videor. n. cōfiteri me damnū dediſſe, quod ab alio datū eſt. i Nam ſi a nullo datum eſt, non impediat repetere, ſicut nec mihi p̄iudicat cōfeſſio mea, ſi a nullo datum eſſet damnum: vt ff. ad legem Aquil. l. ſi ſod. Neratius. . ſi & l. ſeq. & ff. de interro. act. l. qui ſeruū. §. j. & §. ij. in ſi. Sed nunquid hæc ſunt vera ſiue in iure, ſiue in facto errer is qui ſoluit? Rñd. cū lex illa C. eo. tit. de cōd. ind. l. ea quæ. non diſtinguat, nec ego diſtinguā: & eſt arg. ſi. vt in poſ. leg. l. j. Sed qdā diſtinxerūt, vt ſi errauit i iure, nō repetat: ſi in facto, repetat. Primæ th ſniæ ſto. vt ff. eo. de ꝯdi. inde. l. ſed & ſi me putem. Sed ꝯ hunc §. eſt. ff. de cōd. inde. l. elegāter. §. ſi. Sol. illa erat * pœnalis a principio, hæc aūt ex inficiatione: vt hic dicitur, & j. de act. §. ſed furti.

b Item ex legato. Quod & ipſum per inficiationem creſcit: vt j. de act. §. item mixta. Accur.

c In ijs legatis. ſ. indebite ſolutis, quantum ad ſoluentem: debite th̄ quantum ab alio, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc ſecundum quoſdam. Sed B. ꝯ, dicit enim de indebito a quolibet, & ſic differt a ſuperiori proximo caſu, & eſt ſpeciale in hoc legato de quo hic dr. * aliàs aūt. i. in alio legato diſtinguo, aut ſoluitur ſcienter indebitum, legatū quocunque modo, & tunc non repetitur: vt ff. de cōdi. inde. l. fideicommiſſum: Si autem per errorem iuris, idem eſt, vt non repetatur ſi eſt debitum naturaliter, ſed ciuiliter indebitum: vt C. ad leg. Falc. l. error. niſi ſit minor, qui repetit vtroq; caſu per reſtitutionem in integrum*: vt C. ſi aduer. ſol. l. ij. Si verò p errorē facti, repetit: vt C. de cōd. ind. l. fideicōmiſſum.

d Per damnationem. Vt per hæc verba, Dānas eſto hæres, illū ære alieno liberare: vt ĩ. de le. §. ſed & tale.

e Cuiqne. Aliàs cuiuſcunque.

f Conſtitutio. Vt C. commu. de leg. l. ij.

g In omnibus legatis. i. in omnib generib. legatorum, quorum quatuor erant genera: vt ĩ. de leg. §. j.

h Legatarijs. Vt eis ſolutum indebitum non repetatur.

i Religionis. Vt monaſterijs.

k Pietatis. Vt hoſpitalia & ſimilia, q̄ nominanſ in Auth. de nō alie. §. nos igitur. colla. ij.

PER QVAS perſonas nobis obligatio adquiritur.

Cōtinua iſtum tit. vt hic in nigro, in pri. Dictū eſt ſupra de oblig. tā de illis q̄ cōtrahunt re, verbis, literis, & cōſenſu, quam de alijs. Nūc ſequitur videre p quas perſonas nobis acquiritur obligatio.

EXpoſitis. Tot⁹ iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo oſtenditur quomodo nobis acquiritur per illos, qui ſunt in totū in dñio, vel ptāte nra. Secūdo quō p illos in qb⁹ hēmus aliqđ ius, vel qui ſeruiūt nobis bona fide. Tertio quō acqrit̃ p illos, q ſunt in dñio nro ꝓ parte. Secūda ibi, Item per liberos. Tertia ibi, Communem.

CASVS. Dicit Inſti. q nō ſolum p noſmetipſos nobis acquiritur aliquid, ſed ēt p eos, quos in ptāte habemus veluti per ſeruos, ac filios noſtros. Sed dñe, eſt ne dria inter illud, quod acquiritur alicui per ſeruum, & illud quod acquiritur alicui per filium? Et rñ. q ſic. Quod enim ex obligatione aliqua per filiū meum mihi aquirit̃, illud mihi acquiritur quo ad vſumfr. filio aūt quo ad proprietatem. C. de bo. quæ libe. l. fina. & hoc verum eſt, niſi obligatio fuerit ex caſtrēſi peculio, vel quaſi. tunc. n. nec quo ad vſumfru. nec quo ad proprietatem patri acquiritur, *quod ex tali obl'one filio debetur. Ex omni enim cauſa aduentitia acquiritur proprietas rei filio per obligationem in perſonam filij factam: & vſuſf. patri: & competit ēt actio patri. & non filio h. d. Franc.

l Quæ. ſ. obligationes. Sed qđ differt hic tit. a ſuperiori ĩ. per quas perſo. nob acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirendis: hic aūt de obligatione. vt ibi diximus. Item quid differt iſte ab alio ĩ. de ſtipu. ſer. cum ibi de obligatione dicat̃? Rñ. ille ſpecialis eſt in obligationibus quæſitis per ſtipulationem: hic aūt in omni gñe obligationum loquitur acquirendo * per filium, vel ſeruum: præter, quam ſi ſint ex caſtrenſi peculio, vel quaſi: quibus caſibus nec ad proprietatem, nec ad vſumfructum patri acquiritur: vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

m Vt tamen. Aliàs eſt attamen aliàs, vt quod. & dic ſimiliter ſubauditur tamen.

* Qđ cū creſcat p inficiationē declarat glo. j. ħ. & iij. l. l. ea quæ. C. codē. Aegi. Per.

t Vel dic rōnē, quia vbi ſoluit ſe pp duplū pbationis, vt euitet dolū ex quo inſurgit qdā ficta trāſactio q̄ repetitionē impedit.

* Not. q quādo quis cōficēdo ſe cōmiſiſſe delictū ſibi p̄iudicet ciuiliter ad pœnā tēporalē: th ſecus, ſi agit̃ criminaliter ad pœnā corporalē. Rō diūa eſt: quia illic ē arbiter ſuorū bonorū, hic verò non eſt dñs ſuorum mēbrorū. vide An. hic. Aegi. Per.

t Et ē rō, quia licet eſſet cā indebiti th̄ nō ceſſat cōiectura pietatis, q̄ ſpedit repetitionē vt l. cū ij. §. mulier. ff. de condic. inde. ſiē etiam cū nō ſic euidēter relictum nō eſſe, ſi

cut dñm datū non eſſe, appareret non poſſit. Angel.

† Rōnē exceptionis i duobus caſib. q hoc §. cōtinentur, pulchrè explicat Frā ciſc. Balduin. hic. tu illum videto.

Cōtinuatio.

Diuiſio.

* Ac pia de cōſtac patri per filiū qri, at qualiter ſupſone filio acqrat̃, vide hic apud Bal.

per ſeruos noſtros nobis adquirit, a totum noſtrum fiat: quod autem per liberos, quos in poteſtate habemus, ex obligatione fuerit adqſitū, hoc diuidatur ſm imaginē b rerum ꝓprietatis, & vſuſfructus, quam noſtra decreuit conſtitutio: c vt quod ab actione commodum perueniat, huius vſumfructum quidem habeat pater, ꝓprietas aūt filio ſeruet, ſcilicet patre actionem d mouente ſecūdū nouellæ noſtræ cōſtitutionis diuiſionem. e

Liberi, & ſerui alieni bona fide poſſeſſi, & ſerui vſufructuarij, & vſuarij acquirunt nobis ex re noſtra, & ex opera ipſorum. Aret.

Itē p liberos hoīes, f & alienos ſeruos, quos bona fide poſsidemus, adqrit nobis: ſed tm̄ ex duabus cauſis, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re noſtra adqrāt. Per eum quoq; ſeruū, ī quo vſumfructū, g vel vſum habem⁹, ſimiliter ex duab. iſtis cauſis nobis adqritur.

Seruus communis acquirit dominis communiter pro portione dominica, niſi vni, vel iuſſu vnius fuerit ſtipulatus. Areti.

Cōem ſeruū ꝓ dñica h parte dominis adquirere certum eſt: excepto eo, ꝙ nominatim vni ſtipulando, aut per traditionem accipiendo, illi ſoli adquirit: veluti cum ita ſtipulatur, Titio domino meo dare ſpondes? Sed ſi domini vnius iuſſu ſeru⁹ fuerit ſtipulatus: i licet antea dubitaretur, tamen poſt noſtram deciſionem res expedita eſt, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iuſſit, vt ſuprà dictum eſt. k

a Acquiritur. Niſi ab alio poſſideat̃ ſeruus: qui poſſeſſori nec dñium, nec poſſeſſionem qrit, ſi nō ex re eius cōparauit: vel ex opera ſua: nec dño ſi ex re, bonæfidei poſſeſſoris, vel opera ſua acquiſiuit: quia eum non poſſidet: vt ff. de acquir. rerum domi. l. ſi ſeru⁹. j. reſpon. & l. homo liber. §. fina.

b Secundum imaginem. Quaſi dicat, fiat hæc diuiſio imaginariè, & intellectualiter. nā viſibiliter fieri nō pōt: cum ſint incorporalia, q̄ non diuidunt̃: vt ff. de acqui. rer dom. l. ſeruus. §. incorporales. & ī. de reb. corp. & incorp. j. reſpon. & ī. de vſufruc. in prin.

c Conſtitutio. Vt C. de bon. quę libe. l. fina. §. vbi autem. Accurſi.

d Actionem. Proprietas tamen ipſius actionis eſt filij, vt hic dr. & hoc obtinet hodie in omnib. aduētiuijs. Sed olim tātum quinq; actiones filiofamilias cōpetebant rōne ꝓprietatis: vt iniuriarū, quod vi aut clam, depoſiti, commodati, & actiones in factum: vt ff. de acti. & obli. l. filiusfamilias. & l. in factum. has tn̄ pater exercebat vel ſuus procurator, non filius: vt ff. de iniur. l. ſed ſi vnius §. ait prætor. & §. filio. & l. pater. in fin. niſi pater abeſſet: vt ff. de iudi. l. ſi longius §. j. quod etiam in mutuo erat: vt ff. ſi cer. peta. l. cum filius. Sed hodie ex omni cauſa aduentitia acquiritur ipſi filio ꝓprietas. vt hic dicitur.

Filiofamilias olim v. actiōes competebant rōe ꝓprietatis, quas tamē nō exercebat.

Aduētitiorū ꝓprietas filij eſt.

ADDITIO. Dic vndecunq; dictę actiones in factum deſcendant, vel ex dictis prætorum, vel ex interdictis, & eſt rō: quia prætor vſus eſt æquitate, & illa tantum motus. & in illis non tantum quæritur patri, quando aliquid non remanet penes filium: vt l. j. cum ibi not. C. qui admit. ad bon. poſ. ergo non mirum, ſi omnes actiones in factum filiofa. competebant, & ita dicit Bar. in d. l. in factum. Ang.

e Diuiſionem. Quam diuiſionem longum eſſet hic dicere, ſed dicitur plenè per ordinem in d. l. C. de bo. quæ libe. l. fina.

Item p liberos homines. CASVS. Non ſolum p filios noſtros, & ſeruos nobis acquirit̃, ſed etiam p liberos homines, & ſeruos alienos quos bona fide poſſidemus, nobis aliquid acquirit̃: ſed hoc intellige in duob. caſib. ſ. ſi ex operis ſuis aliquid acquirant, aut ex re noſtra: & ſimiliter per ſeruum illum in quo vſumfru. habemus, vel vſum ſecundum aliam literā, vt patet in notula, ex duabus cauſis nobis aliquid acquiritur. h. d. Franc.

Liber homo qñq; bona, qñque mala fida poſſidetur.

f Per liberos homines. Not. ꝙ liber homo quandoque bona fide poſſidet̃, vt qñ poſſeſſor credit eum ſeruum eſſe, & iterum, & qñq; mala fide, vt qñ credo eū ſeruum eſſe, & ſcio meū non eſſe: vt ff. de acqui. poſſ. l. j. § ſed & p eum. qñq; nullo mō poſſidet̃, licet detineat̃, vt qñ ſcit liberum eſſe: vt ff. de acqui. poſ. l. qui vniuerſas. § j. & ff. de proba. l. ſi quis liberum.

g Vſumfructum. In quibuſdā libris eſt in litera, vſumfructum, vel vſum, * & ſm hoc vł, ꝙ p eum ſeruum in quo habeo vſum, ex duab. cauſis acqrā. Sed ꝯ ff. de vſu. & habi. l. p ſeruum in prin. Solu. dicūt qdā illud corrigi. Vel dic ſm Ioā. ꝙ illud verbum, ex duab. referatur ad ſolum vſumfructum: alterū verò ſi ex re, ad vſuarium, & ſic erit in litera ꝯfuſio: ſicut C. de colla. l. illā, & ī. q teſt. da. tut. poſ. §. ſi qs. Sed in alijs libris nō eſt, vel vſū: & tunc planū eſt, & nullum eſt ꝯtrarium. Accur.

* Et hanc ſcipit Haloander.

ADDITIO. Tu dic, ſecundum doct. vſuarium poſſe vti operis ſerui ī ſuis fundis, non autem eas alteri locare. Angel.

Communē ſeruū. CASVS. Supra dictum eſt, ꝙ per ſeruos noſtros acqrimus: ſed nunquid p ſeruum cōem poſſumus nobis acqrere? Et rñ. ꝙ per ſeruum cōem dño acquirit̃. quod intelligo vt ſic dicendo, Dñis meis dare ſpondes? fiat ſtipulatio, ſ. propria nomina in ſtipulatione inſerendo. Tunc. n. pro virilibus portionibus dñis acquiretur. Et hoc verum eſt, niſi nominatim vni eorum rē ſtipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Item quæſiui a Iu. Dñe, ſi vnus dñorum ſeruo communi iuſſerit, ꝙ aliquid ſibi ſtipuletur, ipſe autem ſeruus alterum (cui voluerit acquirere) nominauerit in ſtipulatione: cui acquiritur per ſtipſonem illam? Et rñ. ꝙ ei q iuſſit. & non ei quem nominauit, ſic ponunt multi caſum in iſto vlti. rñ. Sed ſi dñi, & ſic vult gl. ordi. ꝙ ita ponat̃: ſed dñs Guido dicit, ꝙ iſte non eſt caſus iſtius ver. quāquā veritatem ꝯtineat: iſte. n. caſus quem habes C. per quas perſo. nob. acq. l. ij. & non iſtius rñ. & hoc patet per hoc ꝙ dicit in ſi. iſtius ver. ibi, ſupradictū eſt. Pōt ergo ſic poni caſus: Sed qd ſi vnus ex dñis iuſſerit ſeruū cōem aliquid ſtipulari, cui acqrit̃ p ſtipulationem iſtam? Et rñ. di. ꝙ licet ante tpa huius libri in tali caſu dubitaret̃ vtrum duob. dñis, an iubenti per ſtipſunem iſtam acquireret̃: tñ poſt compoſitionem huius libri eſt quæſtio iſta expedita, ſcilicet ꝙ iubenti tantum acquiret: vt ſupra dictum eſt de ſtipulatio. ſeruo. §. vlti.

Seru⁹ vſufructuari⁹ qrit nobis ex re & operis: ſed vſuarius & re tantum.

h Pro dominica. Niſi cum ꝓpria nomina eorū ſtipulationi inſeruit, vbi pro virilibus portionibus acquirit: vt ff. de ſtip. ſer. l. ſi communis ſeruus.

i Stipulatus. Scilicet ſimpliciter vel ſibi, vel domino iubenti, vt ſtatim ſequitur. aliàs nullum eſſet dubiū: vt ī. de ſtipu. ſeruo. § penul.

k ſupra dictum eſt ī. de ſtip. ſer. §. penul.

Quibus

QVIBVS MODIS TOL-
litur obligatio.

Viſum eſt ſuprà de obligatione inducenda, ſequitur videre de obligatione diſſoluenda, ſiue tollẽda: quia nihil tã naturale eſt, quàm vnũquodq; vinculo, quo ligatur diſſolui poſſe. l. nihil tam naturale. ff. de regu. iur. h. d. Aret.

Tollitur. Totus iſte titul⁹ diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur qualiter tollatur obligatio ſolutione. Secundo qualiter acceptilatione. Tertio qualiter nouatione. quarto qualiter conſenſu. Secunda ibi, Item per acceptilationem. Tertia ibi, Præterea obligatio. Quarta ibi, Hoc amplius.

TITVLVS XXX.

QVIBVS MODIS tollitur obligatio. †

Eius quod debet ſolutio, a debitore, vel a quouis ipſius nomine facta, omnẽ obligationẽ perimit: quo fit vt ſolutiõe principalis, euaneſcat fideiuſſoria obligatio: & verſa vice idem dicito.

Tollitur ᵃ autẽ omnis † ᵇ obligatio ſolutione eius, qđ debetur: vel ſiquis conſentiente creditore ᶜ aliud pro alio ſoluerit. Nec intereſt, qui ſoluat: vtrum ipſe qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio ſoluente: ſiue ſciẽte, ſiue ignorante debitore, vel inuito eo ſolutio fiat. ᵈ Itẽ ſi reus ſoluerit, etiã ij, qui pro eo interuenerunt, ᵉ liberantur. Idẽ ex contrario contingit, ſi fideiuſſor ſoluerit: non enim ipſe ſolus liberatur, ᶠ ſed etiam reus.

Acceptilatione (id eſt, imaginaria quadam, & ficta ſolutione, mutua interrogatione, & reſponſione concepta) verborum obligatio tantùm tollitur: reliquę vero obligationes ex re, cõſenſu, & alio quouis modo contractæ, non antea ſoluuntur quàm in Aquilianã ſtipulationẽ, id eſt, verborum obligationem deducantur: vt ſic demum acceptilatione ſopiri queant.

CASVS. Scire debetis, quòd obligatio tollitur per ſolutionem eius, quod debetur. Sed nunquid tollitur oblig. ſi debitor ſoluat aliud quã debeatur: puta ſi aſinũ dederis pro pecunia quã debebat? Et reſpõ. q̃ ſic dum tñ volẽte creditore fiat. Regulariter enĩ loquẽdo inuito creditore aliud pro alio ſolui nõ põt. Sic ergo, vt iã dictum eſt, ſolutione eius, quòd debet̃, tollitur omnis obligatio: ſed verũ eſt, ſi ipſe debitor ſoluat qđ debetur, ſiue aliquo nomine debitoris, etiam debitore inuito, & ignorãte. h. d. Ad intellectum gloſſæ ſignatæ ſuper illo verbo. Omnis obligatio &c. ſcire debes. q̃ omnis obligatio tollitur ſolutiõe eius qđ debetur, etiã ſi fuerit ciuilis tantũ. Et ad inductã in contrariũ. ff. de ſol. l. qui hominẽ. §. ſi. reſpõ. dominus Iuſti. q̃ ſpeciale eſt ibi, q̃ aliud operetur ſolutio, quã credebat ſoluens, & pone caſum, qualiter aliquis ſolũ ciuiliter obligat̃. pone q̃ aliqs mihi cẽtum numerauit: & ita naturaliter, & ciuiliter ſum obligat⁹, fecit mihi poſtea pactũ de nõ petẽdo: & ita tollitur obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed ſi poſt illud pactũ factum de nõ petẽdo, ignorãs ſibi ſoluero qđ debebã, non liberor a ciuili obli. per iſtã ſolutionẽ: quia operat̃ repetitionẽ: vnde liberationẽ parere nõ põt: vt ĩ prædicta l. qui hominẽ. Itẽ in ſuperioribus dictum eſt, q̃ bene liberatus debitor ſolutione eius, quod debetur. Sed nunquid per iſtam ſolutionem liberantur fideiuſſores? Et rẽſpõd. q̃ ſic. & econuerſo ſi ſoluat fideiuſſor creditori, quod ei debetur, liberatur principalis debitor. h. d. Fran.

ᵃ Tollitur. Aliàs tollitur, aliàs ſoluit̃. Si tollitur, ergo non renaſcitur de cætero: vt ff. de ſolu. l. qui res. §. areã. verſi. in perpetuum. & de noxa. l. ſi alienus. & C. de remiſ. pig. l. cum ex cauſa. & de ſen. paſ. l. ſi debitor. vbi magis ſuſcitatur ſolutio eius, quod debet̃, quã tollatur: vt ff. de noxa, l. electio. §. ſi. Sed ibi æquitatis ratione, nec ſublata dicitur.

ᵇ Omnis obligatio. Siue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue cõſenſu. nã de his ſ. dictũ eſt a tit. de oblig. vſque huc Sed nũqd eſt idẽ in ijs, quæ ex maleficio ſũt, vel quaſi? Rñ. ſic: ᵃ Itẽ hęc ſunt vera, ſiue ciuilis, & naturalis fuerit obligatio ſimul, ſiue naturalis tantũ: vt ſ. e. & ff. ad l. Fal. l. ſi pupillus. in prin. Sed nunquid ciuilis tãtum tollitur ſolutione eius, quod debetur: videt̃ q̃ non: vt ff. de ſol. l. qui hominẽ. §. ſi. & hoc qdã dicũt. Sed cõtradico. ſi enim ſciens me debere ciuiliter tñ, ſicut ecõtra ſi nudo pacto tibi decẽ debeã, & ſoluã cã meæ fidei implẽdæ: quare ſi liberor vt ff. de cõdit. Ide. l. fideicõmiſſum. Quod autẽ in d. l. qui hominẽ, dicitur: ideo eſt, quia aliud operatus ſolutio, quã crederet ſoluens. ſ. repetitionẽ: cũ errabat credẽs ſe teneri naturaliter, non ergo mirum, ſi non facis quod credebat ſoluens. ſ. liberationem. Item eſt contra ad hoc j. eo. in Authent. vt ij qui ob. ſe hab. per. res. §. ſi verò tacuerit. col. vj. ᶜ Solu. illud ſpeciale eſt. Itẽ contra. ff. de ſolu. l. ſi rẽ meam. Item contra ff. de verb. ob. l. Iulianus. §. qui fundũ. Item contra. ff. commo. l. iij. §. ſi reddita. Sed his legibus licet fuerit facta ſolutio, non tñ fuit facta ſicut debuit fieri: vnde pro non facta quantũ ad hoc habetur. Itẽ contra id qđ ſubijcit, q̃ demũ ſciente creditore ſoluit̃ aliud p̃ alio. ff de le. j. l. nõ ampli⁹. §. ſi. & l. ſi domus. §. ij. & iij. & ff. de aur. & arg. leg. l. j. §. fin. & C. de do. l. ſiquis argentũ. ff. de ſol. l. qui homine. & ff. de verbo. obli. l. inter ſtipulantem. §. penul. & l. ſi ſeruus. In quibus legibus dicitur, q̃ liberatus quis ſoluendo aliud pro alio. Sed hæc ſpecialia ſunt, hoc autem regulare.

ᶜ Conſentiente creditore. Interdũ tamẽ etiã aliud pro alio ſoluitur creditori etiã inuito: vt diximus in Auth. de fideiuſ. §. pen. in glo. coactum col. j. & quoſdam ex his notauimus. ſ. proxi.

ᵈ Solutio fiat. Patet hic, q̃ beneficiũ confertur in inuitum. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Sol. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc autem i alijs. Vel dic q̃ nõ poteſt directò, poteſt tñ per medium. prima verior eſt. ² Sed nunquid econtra põt fieri alij ſolutio inuito creditore? Reſpon. non: vt ff. de donat. l. ſi Stichũ. §. ſi. niſi creditori creditoris ſoluatur: vt ff. de ne. geſt. l. ſi liber. vel procuratori creditoris: vel ei cui extiterit hæres creditor, vel futuro debitori, vel ſimilibus perſonis quæ numerantur. ff. de ſol. l. ſolutam. & ff. de pi. act. l. ſolutum. § ſolutam.

ᵉ Interuenerũt. Vt ſũt fideiuſſores, & mãdatores, & ſpõſores, vt vt ff. de exce. & l. oẽ. & C. đ nõ nu. pe. l. iiij.

ᶠ Ipſe ſolus liberat̃. Scilicet fideiuſſor. & ſi quidẽ ſoluat nomine ſuo, ³ liberatur ipſo iure, reũ aũt liberat p̃ exceptionẽ: vt ff. man. l. ſi qs in ſi. & l. Papi. & ff. de peti. hære. l. ſi qd poſſeſſor in prin. Si verò nomine rei, liberat ipſo iure reũ: vt ff. de neg. geſ. l. ſoluẽdo, & ff. de noua. l. ſi Stichum. in ſi. Sed ſi hoc verũ eſt, q̃ liberatur reus ſoluente fideiuſſore, quomodo cedat actionẽ creditor fideiuſſori qđ facere debet: vt ff. de ſul. l. modeſtinus. & ff de fideiuſſ. l. fideiuſſorib⁹. q̃ ſũt cõtra hãc legẽ? Rñd. illud poteſt fieri ante ſolutionẽ. ſ. ceſſio, vel ẽt poſtea, hoc actu prius, qa videtur meſſe;

Cõtinuatio: Eis modis diſſoluẽdarum obligationũ, quos hoc titulo Iuſtinianus recenſet addi poſſunt duo: Interit⁹ ſpeciei debitæ cõtingẽs citra moram, aut culpã debitoris: eo enĩ debitor liberatur. l. q̃ te. ff. ſi cer. pe. l. ſi ex legati. ff. de verbo. oblig. Alliud eſt obligationis cõfuſio: vt cũ creditor debitori heres extitit. l. ſi debitori creditor. ff. de fideiuſſ. Fran. Bald. hic.

† Cõcor. cum hoc priaci. ea. j. cum ſua gloſ. poſt med. ibi. itẽ tollit̃ ſolutiõe. cõtra. de regu. iur. q̃ anti. Hæc fuit gloſſ. Accurſij in veteri Impreſſ. Venetã & ſerꝑus exemplaribus. Aegi. Per. Ex hac glo. habes q̃ obligatio ex maleficio, vel quaſi ſolutiõe facta dãnã paſſo tollit̃. qđ verum eſt qñ pœna nõ eſt applicãda fiſco: quia ius publicũ pacto priuatorũ nõ tollit̃. l. ius publicũ. ff. de pact. Aegi. Per.

¹ Dic q̃ ideo in p̃dictis legib⁹ ſolutio non parit liberationem, quia fuit facta aut aliter quàm debuerit, aut alteri quã debuiſſet. formanda eſt igit̃ regula per hũc modũ. Solutio ei⁹, qđ debet̃ facta pleno iure perſonæ cui debet̃, debitor liberat̃, & ceſſabũt oĩa cõtraria. Chriſt.

² Tu dic q̃ contrariũ loquit̃ vbi beneficium reſpicit cõmodũ cõtradicẽtis tãtum: ſecus ſi etiã alterius ſ toto titu. de mune. & ho. & hic. Ang.

³ Quod ĩ dubio p̃ſumitur: niſi eſſent ęque principaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: qa tũc ſimpliciter ſoluendo totalẽ actionem quæ ambos ligat, diſſoluit, ſecũ Angel.

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Eſt aũt acceptilatio, imaginaria a ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, vt patiatur b hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promiſi, habeſne acceptum? & Titius reſpondeat, Habeo. Sed & Græcè c poteſt acceptilatio fieri: dummodo ſic fiat, vt latinis verbis ſolet exigi. ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα, ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) d tantùm eæ ſoluuntur obligationes, quę ex verbis cōſiſtunt: non etiã cęteræ. e Cōſentaneũ f enim viſum eſt verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. Sed & id, quod alia ex cauſa g debetur, poteſt in ſtipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolui. h Sicut autem quod debetur pro parte rectè ſoluitur: i ita in parte debiti acceptilatio fieri poteſt.

probatur hæc ſolutio. ff. de fideiuſſ. l. eã is. Item nota hic vnam ſolutionẽ parere plures liberationes. & facit ſ. de duo. reis §. ex huiuſmodi. & ff. de ac. l. ſi duo. Acc.

Itẽ p acceptilationẽ. CASVS. Iam vidiſti vnũ modum principalem obli. tollẽdæ, eſt & alius modus oblig. tollendæ prīncipalis, vt p acceptilationẽ. Sed domine, qd eſt acceptilatio? & reſpõd. q acceptil. eſt imaginaria ſolutio. Si enim creditor debitori ſuo illud, quod ſibi debet ex verb. oblig. remittere velit, poterit hoc facere in hunc modum, ſi patiatur debitorẽ hæc verba dicere: Domine creditor, quod tibi debeo per ſtipulationem, habeſne acceptum? & reſpondeat creditor, Habeo: liberatur eſt debitor, ac ſi creditor ſoluiſſet ei quod debuiſſet. Item videbatur aliquibus, q ſtipulatio poſſet fieri per verba latina tñ, & non per verba græca, & quaſi ad iſtam dubitationẽ reſpon. Inſtitu. dicens, q non ſolũ per verba latina, ſed etiã per verba Græca poteſt fieri acceptilatio. dum tamen per verba Græca ſic fiat, ſicut exigitur per verba Latina, & diſſoluũtur per acceptilationẽ obligationes verbis ſolũmodo contractæ: quia cōſentaneũ eſt iuri, obligationẽ verbis contractam, verbis poſſe diſſolui. Ad intellectum huius notulæ ſignatæ ſuper illo verbo certè, diſtinguere debes vtrũ acceptilatio ſit inutilis ratione rei, ſuper qua concipitur: vt ſi ſuper debito cōditionali concipiatur: quia talis acceptilatio inutilis eſt, & quãquam non habeat hanc vim acceptilationis, attamẽ habet vim pacti, & ſic intellige illas leges, ff. de reſcin. vẽ. l. cũ emptor. & ff. de accep. l. acceptilatio. Aut ratione cōceptionis ineptæ: vt ſi tibi dicã, Quod ego tibi debeo habeſne acceptum in dẽ? & tu ipſe reſpõdeas Habeo acceptũ. & talis acceptilatio inutilis non habet vim pacti, & ſic intelligo. l. an inutilis. ff. de accepti. in verſi. Sicut aũe. Caſus eſt talis. Quæſiui a legiſlatore, an acceptilatio poſſit fieri in parte debiti, ſicut fit in toto? Et reſpõ. dicẽs, q accep. põt fieri pro parte debiti, ſicut põt fieri pro toto. h. d. & ſumus in verſic. eſt autẽ prodita. in quo dic. Tractatum eſt ſ. q oblig. alia a verbali poteſt deduci in ſtipulationem, & tunc tolli poteſt per acceptilationem: hic autẽ dicit, q eſt prodita quædam ſtipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur. Aquilius enim, qui valde fauorabilis erat ad ſtipulationes diſſoluendas, adinuenit iſtũ modum diſſoluendi, & liberandi per acceptilationẽ debitorem illum, qui ex quocũque cōtractu alio teneretur, quã ex contractu verbali: ſicut poteſt liberari per acceptilationem is, qui verbis eſt obligatus. Adinuenit enĩ ſtipulationem quandam, in quã poſſent deduci omnes aliæ obligationes, quæ in ſtipulationem deductæ, per acceptilationem tolli poſſunt. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouas, Qualiter autem confici debeat hæc ſtipulatio, narrare magis laborioſum eſt, quam ſubtile. Apertiſſimè enim de hoc traditur in litera. Et h. d. vſque ad illum § præterea.

a Imaginaria. Id eſt, ficta. ſic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicitur imaginaria. i. p momẽtũ duratura. ſic in Authen. quomo. oper. epiſ. circa princ. §. neq; enim idiota. in glo. nec imaginariam. col. j. & in Pſal. In imagine pertranſit homo &c.

ADDITIO. Ipſa tamẽ acceptilatio habetur pro ſolutione: vt l. ſi ex pluribus. ff. de accep. vt in ſimili etiã dicimus de iuramento, quod habetur loco ſolutionis inter deferentem, & iurantem: non tamen enim eſt propriè ſolutio: vt l. duobus. §. j. & ibi gl. in verbo, ſolutionis. & doct. ff. de iureiur. Ang.

b Vt patiatur. Et etiã reſpondeat ei. vt ſ. eo. §. eſt autẽ. in fi. §. nã ſola patientia nõ prodeſt.

c Sed & Græce. nõ ſolum latinis, ſed & Græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc, vt ſequitur. & facit ſ. de ver. obli. § verũ. & de ver. oblig. l. j. § ſi. Accur.

Porro Græcorum quæ hic adiecta ſunt ſic eſt ſenſus. Tot denarios acceptos habes? acceptos habeo.

d Vt diximus. Supra eo. § ibi, qd̃. n. ex verborũ. Acc.

e Cæteræ Scilicet q ſunt de iure gẽtiũ, cũ acceptilatio eſt, quæ eſt ciuilis actus: vt ff. de regu. iur. l. actus. nõ poſſit iura gen tollere: vt ſ. de leg agna tut. §. ſ. quę ſunt vetuſtiora, & firmiora: vt ſ. de re. diui. §. ſingulorum. Sed nũquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio, vt literarum, & emphy. & ſimiles, vt dicimus ſ. de iure natu gen. & ciui. §. ius aũt? Rñdetur: non: cum ſolam obligationẽ verbis inductã tollat, vt hic dicitur. Sed certè licet nõ poſſint tolli iure acceptilationis. ſ. obligatio iuris gentium, & aliæ ciuiles: tñ poſſunt iure pacti etiam acceptilatione facta ſecundũ lo. vt ff. de reſcin. ven. l. emptio. & l. cũ emptor. Quod generaliter etiam dicebat M. q vbicunq; fieret acceptilatio inutilis, q habeat vim pacti. & facit pro eod. ff. de pact. l. ſi vnus. §. pe. vbi de hoc. At B. totum contrarium, & erat pro eo. ff. de accep. l. an inutilis. j. reſpon. & ff. de cõſti. pecu. l. j. §. eum qui Sed nos dicim⁹ idem, quod M. vbi fuit inutilis ratione rei, vt dictum eſt. Item idem quod Bulg. vbi eſt inutilis ratione cōceptionis. & facit pro nobis. ff. de accepti. l. ſi acceptolatum. Accu.

ADDITIO. Et eſt ratio diuerſitatis: quia minus eſt peccatum, quod prouenit ex alieno facto, vt in primo caſu, quam quod prouenit ex propria culpa, vt in ſecundo caſu. Ioan. Fab.

f Conſentaneum. Et facit ad hoc ſ. eo §. fin. & ff. de reg. iur. l. nihil eſt tam. & C. quando lic. ab emp. diſce. & ff. de pact. l. ab emptione.

g Ex alia cauſa, Scilicet, quàm verb.

h Diſſolui. Scilicet, ipſum debitum. Et nota mirabilem proſitionem. nam cum non pateretur cōtractus alius tolli ſuo contrario actu, ſcilicet, per acceptilationem, decipitur, & deducitur in quendam non prorſus contrarium actum, vt in ſtipulationem: quod eſt obligatorium. & ſic fit nouatio indiſtinctè iure iſto. vt ſ. eo. §. præterea. & ff. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. fina. & ipſa ſtipulatio patitur ſe tolli per acceptilationem, vt hic dicitur

i Rectè ſoluitur. Scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars ſoluitur? Rñd aut confitetur de toto debitor: & tũc nõ põt ſoluere niſi totũ: vt ff. de vſuris. l. tutor. §. Lucius. quæ eſt huic contra. niſi volen-

* Hoc gl. reſiduum nõ eſt Accurſij, q nec græca quidẽ elemẽta nouit: vt nota ſupra d̃ empo. & vẽ. §. item prtiũ in gl. his verbis. Aegi. Per.

Acceptilatio inutilis ratiõe rei habet vim pacti. ſecus ſi ẽ. inutilis ratiõe cōceptionis ineptæ.

Solutio particularis an creditore inuito poſſit fieri.

volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffitetur, & tunc pars confeſſata, tantum recipiet ab inuito. vt ff. ſi cert. pet. l. quidam exiſtimauerunt. & hoc etiam caſo pōt intelligi quod hic dicitur.

Eſt autē prodita ſtipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur: per quā cōtingit, vt omniū rerū obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes: & à Gallo Aqlio ita cōpoſita eſt, ᵃ Quicqd te mihi ex quacūq; cauſa dare ᵇ facere oportet, oportebitve, præſens, i diem ve, aut ſub cōditione: ᵃ quarūcūq; rerū mihi tecum eſt actio, ᶜ quæq; aduerſus te petitio, ᵈ vel aduerſ⁹ te perſecutio eſt, vel erit: quodq; tu meū habes, tenes poſsides, dolove ᵉ malo feciſti, quò min⁹ poſſideas: quanti quæq; earū rerū res ᶠ erit, tātā pecuniā dari ſtipulat⁹ ᵍ ē Aulus Agerius, ſpopondit Numerius Nigidius. qđ Numeri⁹ Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberet ne a ſe acceptū, Numerius Nigidius Aulum Ageriū rogauit, Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

ᵃ Ita cōpoſita eſt. Id eſt, his verbis, quæ ſequūtur, quoid te &c. Idam habes. ff. de accep. l. & vno. §. eius rei. Et nota quòd non poteſt ſic legi, quin aliqua verba ſint hic ſuperflua. Item nunquid vnū ſolum ex his duobus, ſcilicet, dare vel facere, ſufficit, ſcilicet dare: eū ſolum quod erat dādum, in hac ſtipulatione deducit: vt j. ibi, tantā pecuniam &c. Rň. ſic. arg. ī. de verbo obliga. §. ſed hæc ſolēnia. & C. de dona. l. fin.

ᵇ Dare. Vbi debet dominium transferre: vt j. de act. §. ſic itaque. & ff. de ver. obli. l. vbi autē non apparet. §. fi.

ᶜ Actio in perſonam: at petitio i rē: perſecutio vtrunq; continet: vt ff. de act. & oblig. l. actio in perſonam.

ᵈ Petitio. In rem.

ᵉ Ve. Pro vel.

ᶠ Res. Id eſt, æſtimatio.

ᵍ Stipulatus. Nūc mutat perſonas: de ſecunda enim trāſit ad tertiā. Et nota ꝙ etiam realis actio deducitur in ſtipulationē facta rei æſtimatiōe: & ipſa pecunia ſiue rei æſtimatio deducitur in ſtipulationē, & in acceptilationē. Nam ipſa res nō poteſt, cum nemo rem ſuā poſſit ſtipulari ſibi dari: vt ī. de inutil. ſtip. §. ij. Sed quomodo deducā æſtimationem, cū non debeatur? Reſpon. imò quaſi debita eſt: liberatur enim exceptione quaſi a rei vendicatione, ſi præſtat æſtimationem: vt ff. de rei vē. l. eius rei. & l. ſeq. Si autem ipſam rem in acceptilationem deducam: valet iure pacti, ſecundum B. vt diximus. ī eo §. quo genere. Accur.

ᵃ In quibuſdā exemp. deſunt hæc, aut ſub cōditiōe: eaq; omiſit Aemi. Ferretus. Perſecutio continet actionem & petitionem.

ᵍ Rei ꝑ æſtimatione, & quot alijs modis capiat̃. Mādoſ in gl. Facere. §. Actiōis ver. rebus. Actio realis poteſt in ſtipulationem deduci.

ADDITIO. Tu dic, ꝙ quamuis actio realis nec obligationem, nec officium iudicis præſupponat: præſupponit tamen quandā æquitatē, ex qua datur actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Ang.

Præterea nouatione. CASVS. Iam vidiſtis, ꝙ duobus modis tollitur obl. tollitur etiā tertio modo, ſ. per nouationē voluntariā: veluti, ſi illud decē quæ debes Seio, Seius ſtipulatus ſit ab aliquo alio, quam a te animo nouādi: quia tūc tollitur prima obligatio, interuentu nouæ perſonæ: & noua naſcit̃ obligatio prima obligatione tranſlata in poſteriore. adeo ēt, ꝙ ſi non valeat noua obligatio, prima per ſecundam nihilominus tollitur, veluti, ſi a pupillo ſine tutoris authoritate fueris ſtipulatus illud qđ tibi debebā. Omnino etiā amittitur actio tua, eo quod prima obligatio ſublata eſt: & ſic inutilis eſt actio quo ad effectum experiend.: eſt tā aliqua. ſ. naturalis: Sed pone: Supra dictum eſt, ꝙ ſi creditor ſtipulatus fuerit a pupillo id, quod debitor pupilli ſibi debet: tollitur obligatio ipſius debitoris. Sed ſcire debes, quod nō idē iuris eſt, ſi creditor ſtipulatus eſt à ſeruo alicuius animo nouādi illud, qđ debitor ſibi debet, cū enim ſecūda obligatio nulla ſit ipſo iure, neque naturali, neque ciuili: ꝓide remanet prior debitor obligatus, ac ſi nō eſſet aliqua nouatio facta, verbi gratia: Vbi enim ꝑ ſecundam obligationem debet tolli prima: oportet ꝙ ſecūda ſit aliqua puta naturalis, vel ciuilis. Item verſi. ſed ſi eadem, caſus eſt talis: Supra dictū eſt, ꝙ interuentu nouæ perſonæ non naſcit̃ obligatio. ſed pone, ꝙ ſtipulatus fuit a debitore meo & ex alia quacunque cauſa, quām ex ſtipulatiōe mihi debebat: dicit̃ ne in hoc caſu fieri nouatio, cū in hoc caſu noua perſona non interuenerit? & rñ. ꝙ ſic, ſi aliquid noui interuenerit in ſecūda obligatione. l. i ſtipulatiōe iſta: veluti, ſi conditio, vel dies, vel fideiuſſor obligationi adijcitur: ſcire tamen debes, ꝙ ſi conditio in nouatione addita exiſtat, valet nouatio: ſi autē non exiſtat non valet, & ſumus in ver. Sed cū in quo dic. Supra dictū eſt, ꝙ nouatio ſit interuentu nouæ perſonæ, vel etiā eiuſdem, dūmodo fiat per diei, vel conditionis adiectionem, vel ſubiectionem. ſed ſcire debes, ꝙ apud antiquos hoc verum erat, ꝙ his modis fiebat nouatio, dum tamen animo nouandi fieret: & ita quòd ſæpè diuerſæ præſumptiones inducebantur ad probandum, ꝙ animo nouandi fieret: vnde ſuper hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & propter hoc dicit dominus Iuſti. Fecimus quandam cōſtitutionem ad huiuſmodi altercationes tollēdas: in qua cauetur, quòd tunc demū intelligatur fieri nouatio interuentu nouæ perſonæ (vt dictum eſt) quando hoc expreſsè actum eſt inter contrahentes. ꝙ propter nouationem prioris obligationis hoc fiat. aliòqui ſi hoc non fuerit expreſsè actum, non intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ perſonæ: ſed accedit ſecunda obligatio primæ, & manet vtraque obligatio. Franciſcus.

Nouatio eſt prioris debiti ī aliā obligationē tranſfuſio: quo fit vt anteriori obligatione ſublata noua conſtituat̃: q̄ olim nouę perſonę interuentu (etiam q̄ naturaliter tantùm obligari poſſet) inducebat̃: eadē vero interueniente perſona, ita demū nouatio facta erat, ſiquid priori obligationi poſterior adijceres, vel detraheres: hodie autē nunquam inducta cēſetur nouatio, niſi expreſſim contrahentibus hoc agatur: alias anterior firma manet, & poſterior loco incrementi accedit.

Pretera ʰ nouatiōe ⁱ † tollitur obligatio: veluti ſi id quod tibi Seius debebat, a Titio dari ſtipulatus ſis. Nam interuentu nouæ perſonæ, ᵏ noua naſcitur obligatio: & prima tollitur, tranſlata in poſteriorem: adeò vt in-

† Nouatio eſt prioris obligationis I aliā tranſmiſſio, vt prior perimatur, & noua conſtituator. l. j ff. de noua. Ægi. Per.

ʰ Præterea. Non ſolum ſolutione, vel acceptilatione, vt dictum eſt ſ.

ⁱ Nouatione. Si fiat per ſtipulationem, vt ſubijcit, ſiue per iudicium vt ſi aliquis nomine meo iudicium ſuſcipiat animo nouādi: vt ff. de ſolu. l. ſolutionem. & ff. de in rem verſo. l. ſi pro parte. & ff. de verb. oblig. l. ſcire debemus. in ſi j. reſpon.

ᵏ Nouæ perſonæ. Etiam ſi hoc non agitur: vt fiat nouatio iure illo, hodie contra: vt j. eo. §. ſed cum.

Apud

a A pupillo. Qui naturaliter tenetur: vt ff. de nouat. l. i. in fi. ſi eſt maior infante. aliàs nec naturaliter: vt ff. de act. & obli. l. pupillus.

b Nulla eſt. Sed nunquid reſtituitur creditor in priorē debitorem? Quidam dicunt q̄ ſic: vt C. de repu. l. j. §. j. & ff. de fideiuſſo. l. ſi Titius §. huic. quæ eſt contra. & quod hic dicitur, res amittitur, ſcilicet, iure communi: ſed non per reſtitutionem, vt dictum eſt. Alij, vt Plac. dicunt hanc in impubere, (quaſi ſtultè ac ceperit hic creditor tam paruulū) illam i pubere loqui. Vel uerius, refert an minor iuneriut, vt non teneatur per beneficium reſtitutionis: & tunc etiam reſtituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An verò non reſtituaint: quia nō eſt neceſſe, cum tantum naturaliter ſit obligat⁹: i vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & tunc nec creditor reſtituit, vt hic: nec etiam tunc quando dolo creditoris minor fuit obligatus: vt ff. de fideiuſſ. l. ſi Titius. §. fin. (Vnde huic doloſo nō succurritur: quia fruſtra legis auxiliū inuocat, qui cōmittit in legem. ff. de mino. l. auxilium. in fine. & l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum, & ad Velleianum. l. ſi decipiendi.) Quod etiam in muliere diſtinguitur: nam reſtituitur in primum debitorem actio ea ſubducta per Velleianum: vt C. ad Velle. l. ſi mulier. niſi fuerit dolo inducta: vt ff ad Velle. l. quidam. & d. l. ſi Titius. in fi. At ſecus eſſet, vbi nulla eſſet ſecunda obligatio, vt in ſeruo ſubijcitur, quia non poteſt etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedendo quoquo modo: vt ff. de fideiuſſ. l. ſeruus in ſeio. & l. ſequent. Idem etiam in infante dicam qui ſecundo ſe obligauerit. Nā cum nulla ſit, non tollitur prima, cum non habeat in quē tranſeat. Quidam tamen dixerunt naturaliter ſeruū teneri, etiam fideiubendo, quod falſum eſt. nā nec aliter tenet, niſi naturaliter, cuius occaſione dominus tenetur de peculio: at hic nō tenetur: vt ff. de peculio, l. iij. §. ſi filius. & facit ad hunc §. ff. de fideiuſſor. l. ſi Titius. §. huic ſimilis.

c Et ita cōmuniter teneri niſi virtute talis naturalis obligationis ſoluiſſet: quia tunc cōtra ſoi. & contra oblig. reſtitueret. Ang.

Hæc clauſula vſi &c. vſque ad illa qđ ēt, nō eſt Accurſij.

Seruus nō pōt obligari fideiubendo.

e Non idem. Sed quę eſt ratio diuerſitatis inter hūc §. & ſuperius reſponſum? Reſpond. quia ibi ſaltē naturalis obligatio fuit, hic nulla in ſeruo, vt ibi diximus. Item hoc ideo: quia pupillus potuit obligari naturaliter, & ciuiliter cū authoritate tutoris. & per eū, ſcilicet, creditorem ſtetit: quare ſibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & poſterior non manet. Seruus autem nullius authoritate poteſt obligari ciuiliter. Ideoque non imputatur: ſcilicet creditori. vnde etiā actio prior durat.

ADDITIO. Dic q̄ ſeruus non poteſt eſſe fideiuſſor alicuius, niſi ex cauſa peculiari: vt l. iij. §. filiusfamilias. ff. de pecul. Ang.

terdū licet poſterior ſtipulatio inutilis ſit: tamen prima nouationis iure tollatur: veluti, ſi id quod Titio debes, a pupillo [a] ſine tutoris authoritate ſtipulatus fuerit, quo caſu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & poſterior obligatio nulla eſt. [b] Non idē [c] iuris eſt, ſi a ſeruo quis fuerit ſtipulatus, nam tūc prior perinde obligat⁹ manet, ac ſi poſtea nullus ſtipulatus [d] fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, à qua poſtea ſtipuleris: ita demum nouatio fit, [e] ſiquid in poſteriore ſtipulatione noui ſit: fortè ſi conditio, aut dies, aut fideiuſſor adijciatur, aut detrahatur. Quod autē [f] diximus, ſi cōditio adijciatur nouationem fieri, ſic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, ſi conditio extiterit: aliòqui, ſi defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidē inter ueteres conſtabat, tunc fieri nouationem, cùm nouandi [g] animo in ſecundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quādo nouandi [h] animo videretē hoc fieri, & quaſdam de hoc præſumptiones alij in alijs caſibus introducebant: [i] ideo noſtra proceſsit conſtitutio, [k] quę apertiſsimè definiuit: tūc ſolùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit, quòd propter nouationem prioris obligationis conuenerunt, aliòqui & manere priſtinam obligationem, & ſecundā ei accedere, [l] vt maneat ex vtraque cauſa obligatio, ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem, quam licet ex ipſius lectione apertius cognoſcere.

Contractus qui conſenſu cōtrahit̄, contrario conſenſu re non ſecuta diſſoluitur. Aret.

d Stipulatus. Id ē interrogatus. Stipulor enim, ideſt, interrogo, ſecundum Priſcianum. ſic accipitur. ff. de cōdi. inde. l. ſi non ſortem. §. ſi decem.

Stipulor ſignificat interrogo.

e Nouatio fit. Nota hic tria iura circa nouationem, Antiquiſſimum, vbi etiam ſi nihil noui interueniret, fiebat tamen nouatio: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. fina. Item nouum, vbi nouatio præſumptiuè fiebat, quoties noui qđ interueniret: & ſemp intelligebatur hoc agi. vt hic, & ff. de nouat. l. ij. Item tertiū, quando hoc expreſſum diceretur: vt C. de nouatio. l. finali. Vel dic tantùm (& verius) duo eſſe. Primo fiebat ſi hoc agebatur, expreſsè, vel tacitè: vt ff. eodem. de nouatio. l. ij. & nouo iure (ſi id exprimatur: vt j. eod. §. proximo. & in dicta. l. obligationum ferè.) nouum interueniebat, ſcilicet, ſtipulatio pœnalis. & facit ad hoc ſupra quibus modis teſtamen. infirm. §. j. & ff. de re iudicata. l. iiij. §. ſi ex conuentione. & §. ſed & ſi pignora.

Nouatio triplici iure fit.

ADDITIO. Et nota q̄ caſus, in quibus olim ex verbis expreſſis inſurgebat tacita coniectura nouationis hodie non corriguntur: quia in illis fit nouatio ſaltem ope exceptionis. Ang.

f Quod autem. Facit ff. de noua. l. quoties.

g Cum nouandi. Expreſsè, vel tacitè.

h Quando nouandi. Scilicet tacitè.

i Introducebant. Et alij in alijs: vt quia forte aliqđ noui in obligatione erat adiectum: vt j. eod. §. verſicu. ſed ſi eadem.

k Conſtitutio. vt C. de nouatio. l. fi. Accur.

l Accedere. Fit tamen exactio tantum ſemel de eo. vt ff. de reg. iur. l. bona fides.

Hoc amplius. CASVS. Iam vidiſtis tres modos principales tollendæ obligationis. quartò etiam modo obligationes, quæ conſenſu naſcuntur, contrario cōſenſu tollūtur, velut, ſi conuenerit inter me, & Titium vt fundum Tuſculanum habeam emptum pro centum: deinde nondum precio ſoluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos, quòd ab emptione, & venditione diſcedatur, inuicem liberamur: & ſic per contrarium conſenſum tollitur obligatio conſenſu contracta.

tracta. Idem & intelligas in omnib. alijs ɔtib. ex conſenſu deſcendentibus. h. d. vſque ad finem.

a Quæ ɔſenſu. Scilicet ſolo, ſed q̃ ſunt hæ? Rñd. enumerant̃ ſ. de obli. ex conſenſu. Item in quibuſdã ex maleficio, vt nudo ɔſenſu etiam tollant̃ ipſo iure, vt iniuriarũ, itẽ furti, & ſimiles, vt ff. de pact. l. ſi tibi decẽ. §. qdã actiones. 1 aliq̃ nõ ipſo iure tollunt̃ ɔſenſu, ſ. pacto de nõ petendo, ſed per exceptionem: vt ff. de pact. l. ſi vnus. §. pactus. Accur.

Hoc amplius, ex obligationes, quæ cõſenſu a ɔhunt̃, ɔ̃ria voluntate diſſoluũtur. Nam ſi Titius, & Seius inter ſe conſenſerint; vt fundum Tuſculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum ſecuta, id eſt, neq; precio ſoluto, b neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem eſt in conductione, & locatione, & in omnibus cõtractibus, qui ex conſenſu deſcendunt: ſicut iam dictum eſt. c

Finis tertij Libri.

b Neq; precio ſoluto ſed quid ſi partem precij ſoluat? Rñ. non eſt res integra. & ideo non receditur nudo conſenſu, ſed ita demum ſi hincinde facta ſit re tro traditio: vt C. qñ lic. ab emp. diſce l. j. & ff. de pact. l. ab emptione. & eſt rõ vtrobique: quia nihil eſt tam conueniens naturali æquitati, q̃ eod. gñe quodq; diſſolui, quo ligatũ eſt: vt ff. de regul. iur. l. nihil.

c Dictum eſt ſ. eo. §. & no. in fi. huius tit. xij. eſſe modos per quos tollit̃ obligatio tam ciuilis, quàm naturalis ipſo iure, vt nullæ maneant reliquiæ. Per ſolutionẽ: vt ſ. eo. in princ. Item per acceptilationem: vt ſ. eo §. item per acceptilationem. Item per nouationem voluntariam: vt ſ. eo. §. præterea. & ſ. proxi. §. Item per nouationem neceſſariam, vt per ſententiam, & conteſtationem litis, vt ſi alius meo nomine ſubeat pro me iudiciũ ãio nouandi, & liberandi me: vt ff. de noua. l. delegare. §. j. & l. aliam. item ꝑ compenſationem: vt j. de act. §. penul & §. in bonæ fidei. Item per delegationem: vt ff. de noua. l. delegare. j. rñ. Item per ɔfuſionem debiti: vt ff. de fideiuſ. l. ſi debitori creditor. 2 Item ꝑ oblationem, conſignationem, & depoſitionem: vt C. de ſol. l. obſignatione. & ẽt ipſo iure: vt ff depoſi. l. j. §. ſi pecunia. in fin. §. item per interitum ſpeciei: vt ff. de verb. obli. l. ſi ex legati. Itẽm maleficio ſua mora non præcedente, vt per cõſtitutionem, ſi quis in tantã, vel per edictum diui Marci: vt C. vnde vi. l. ſi quis in tantam. & ff. quod met. cau. l. extat. & ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. pen. Item nudo ɔſenſu qñq;: vt in hoc §. Item nudo pacto, vt in maleficijs. Sed & alijs modis tollit̃ non vtraq;. ſ. ciuilis, & naturalis, ſed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per ſententiam: vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. Item remanet ciuilis, & tollit̃ naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem, & iuſiurãdũ: vt ff. de ſol. l. Stichum. §. naturalis. Ipſa etiam ciuilis ſic eliditur, vt nõ habeat vigorem: vt j. de except. §. præterea. Item ſunt & alij modi, quib. tollit̃ obligatio per exceptionem: quos habemus j. de except. per totum. Accur.

Obligationes q ſolo ɔſenſu ɔhunt̃, ſolo diſſenſu ſoluũtur. l. nihil tã. ff. de reg. iu. Aegi. Per.

1 Hoc verũ intellige quo ad præiudiciũ partis: nõ fiſci, vel reipu. ſicut contra princeps faciendo gratiam maleſactori, nõ tollit ius pœnæ quæſitæ parti. Ange.

2 Intellige facta ɔgruo loco, & tpe: & ſola ſufficit in iudicio. idẽ ex iudicio ũ ſi res ſit immobilis: alſ ſecus: qa requirit̃ ɔſignatio & depoſitio. Ang.

Proinde addas, ꝙ creditor reddẽs inſtrumentũ, vt̃ tacitũ pactũ inire de nõ petẽdo & nõ ſolũ nãlẽ oblig. tollit. l. Labeo. la ij. ff. de pac. Secus autẽ in pignoris redditione, ꝑ quam nõ vĩ remiſſum debitũ. Et rõ diuerſitatis eſt, ꝙ inſtrũ reddito: nullũ affere aliã vtilitatẽ, q̃ debiti remiſ-

DE OBLIGATIONIBVS QVAE ex delicto naſcuntur.

Hæc cõtinua, vt in prin. huius tit. cõtinet̃. Dictũ eſt ſuprà, de obligationib. ex cõtractu, & ex quaſi cõtractu, Verùm qa eſt reperire obligationes, quæ ſunt ex delicto, & ex quaſi delicto: ideo vidẽdũ eſt de ipſis. Sed qa obligationes ex delicto ſunt maiores, & generaliores, ideo de ipſis prius vidẽdũ eſt.

Inſtitutionum, ſiue elementorum D. Iuſtiniani ſacratiſſimi Principis Lib. IIII.

TITVLVS I.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX DELICTO NAſCUNTUR. †

Omnis obligatio ex delicto, naſcitur ex re, id eſt, ex maleficio. Areti.

CVm ſit expoſitum libro ſuperiori d̃ obligationibus ex

CVm ſit. Tot' iſte tit. in nouẽ partes diuidit̃. Primo continuat iſtũ librũ ad librum præcedẽtem, Secundo ponit definitionẽ, alluſionẽ, & diuiſionem furti ibi. Furtum eſt contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorũ, eorum pœnã annectẽdo: ibi. Manifeſtũ eſt. Quarto ſ quib. rebus fiat furtum, & quando fur excuſetur: ibi, Furtũ autem fit. Quinto quando quis præſtat opem: ibi, interdũ furti: Sexto quando illi, qui ſunt in poteſtate alterius, dño, vel patri furantur: ibi, Hi qui. Septimo cui competit actio furti: ibi, Furti autẽ actio, Octauo an impubes committens furtum teneatur: ibi, In ſumma. vltimo ponit quæ ſit vera pœna furti manifeſti.

CASVS. Cum igitur in ſuperiorib. ſatis dictum ſit de obligat. quæ ex contractu, vel quaſi contractu naſcuntur. nunc tractãdum eſt de obligationib. quæ ex maleficio, vel quaſi deſcendunt. Scire tamen debes, ꝙ obligationes quæ naſcunt̃ ex contractu, in quadruplici genere reperiuntur, vel in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ naſcuntur ex maleficio, in vno genere reperiuntur. ſemꝑ enim naſcuntur ex re ipſa, id eſt, ab ipſo delicto perpetrato veluti ex furto, aut damno, aut iniuria. h. d. Sed ſuper §. iſto dubitari poteſt ſuper id, quod dicit, ꝙ obligationes ex ɔctu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio naſcuntur, ſunt vnius gñis. Et quia ſicut obligationes, quæ ex contractu naſcuntur, aliquando ex re, aliquando ex verbis, aliquando ex literis, aliquando ex conſenſu naſcuntur: ſic obligationes quæ ex maleficio oriuntur, aliquando fiunt re, vt patet in furto: aliquando verbis, vt patet in cõtumelia: aliquando literis, vt patet in libello famoſo ad infamiam alicuius compoſito: quid eſt ergo quod dicis obligationes ex maleficio eſſe vnius generis magis, quam obligationes ex contractu? Si dicas, quod omnes naſcuntur ex re ipſa, id eſt ex maleficio ipſo: ſic ſimiliter & ex alia parte omnes obligationes ex contractu naſcuntur. Ad hoc dicas, ꝙ ex vno fonte naſcuntur obligationes, ex maleficio, ideoque omnes ſunt eiuſdem generis. vnde licet omnes ſint odioſæ, & ſtricti iuris, & diuerſam hẽant pœnam: ſecus tamen eſt in obligationib. quæ naſcuntur ex contractu: quia diuerſam ſortiuntur naturam ſecundum diuerſam contractuum qualitatem. Quędam enim ſunt obligationes bonæ fidei, quędam ſtricti iuris. Item obligationes quæ fiunt ex maleficio, ſtatim obligant maleficio commiſſo. ſic autẽ non eſt in obligationibus, quæ naſcuntur ex contractu. Sed diceret aliqs: Nõne actio iniuriæ diſſimulatione aboletur?

ſionẽ: 3 verò pignoris redditio. De qua vide per Bart. in l. itẽ qa. & dicta l. Labeo. & hic per Pot.

† Sic ff. de furt. Aegi. Per.

contractu, a & quaſi ex contractu: b ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio, c & quaſi ex maleficio diſpiciamus. Sed illæ d quidem (vt ſuo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur: e hæ f verò vnius generis ſunt. nam omnes ex re naſcuntur, i. ex ipſo maleficio: veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. g

Furtum latius, clariusq; ſic definitur. furtum eſt contrectatio rei alienæ, inuito domino fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, vel poſſeſſionis.

† Furtum eſt contrectatio h fraudulosa i lucri faciendi gratia, vel ipſius k rei, l vel etiam vſus m eius, poſſeſſionis n ue, quod lege naturali o † prohibitum eſt admittere. Furtum autem vel a furuo, id eſt nigro dictum eſt, quod p clam, & obſcurè fit, & plerunq; noctè, vel a fraude, vel a ferendo, id eſt, auferendo: q vel a Græco r ſermone, qui φῶρας appellant fures: Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας, dixerunt. *

Qui cum re furtiua ante, quam eo peruenerit, quo furtum perferre deſtinaras, vbiuis locorum deprehenſus fuit: fur eſt manifeſtus: quod ſi ad locum deſtinatum iam aduentarit, etiam ſi demum cum re deprehendatur, non manifeſtus dicitur.

Furtorum autem duo ſunt genera: manifeſtum, & nec manifeſtum.

aboletur ? quare ergo ipſo maleficio non videretur malefactor obligatus ? Rh. imò deberes contrarium concludere: ſi enim aboletur diſſimulatione, ergo nata fuit. hoc dicit. Franc.

a Ex contractu. Vt ſ. de obliga. ex contractu. vſq; ad tit. de oblig. ex quaſi contractu.

b Quaſi ex contractu. Vt ſupra de obli ga. quæ ex quaſi contractu. Accur.

c Ex maleficio. Caue tibi: quia licet hic promittat dicere de omnibus hic. tamen non tamen dicit in hoc titu. de iis quæ ſunt ex quaſi maleficio: ſed dicet ĩ. de obliga. ex quaſi malefic. Nec etiam de omnibus, quæ ex maleficio, ſed de ſolo furto agitur in hoc tit. ſicut & aliàs rubrica eſt generalior, quam ſit text. vt ff. ſi cert. peta. & de con. cert. & C. de rebus cred. & iuretur. Nam non dicit ibi de reb. cred. ſed in ſequentibus titu. poſt illum.

ADDITIO. Nota, quod non eſt inconueniens, quod rubrica ſit aliquando generalior tex. de quo dic vt dictum eſt ſ. in rubrica proœmij. Ang.

d Sed illæ. ſ. quæ ſunt ex contractu: non autem repetit eas: quæ ſunt ex quaſi contractu.

e Diuiduntur. Scilicet hæ, verbis, literis, & conſenſu: vt ſupra de obli. §. ſi.

f Hæ, ſ. quæ ſunt ex maleficio, vel quaſi.

g Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuicio: vt ff. de iniur. l. j. §. iniuria. item literis infamatorijs: vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. § ſi quis librum. & ĩ. de iniur. §. j. Sed certè & tunc ex maleficio fit, & ſic re fit: quia maleficium fit verbis, vel literis: & ſic habet locum, quod hic dicitur. Accur.

Furtum &c. CASVS. Quæſiui a legiſlatore quid eſſet furtum, & quid rapina &c. Et ipſe primo ponit definitionem de furto, dicens quod furtum eſt contrectatio rei alienæ inuito domino. & exponit hoc nomen rei di. ſiue ipſius rei, id eſt, proprietatis. ſiue poſſeſſionis. & iſtud furtum communiter fuit prohibitum a lege diuina. ſ. per præceptum illud. Non furtum faciens. h. d. Fran.

h Furtum eſt contrectatio &c. & facit extra. de eloc. c. dudum. ij. circa prin. in ver. retinendo. & ibi gl. furtum. hæc * exigitur in furto, & ſine ea non fit furtum: licet voluntas, vel alia verba, vel ſcriptura interueniat: vt ff. eo. l. ſiquis vxori. §. ſiquis aſinum. & l. inficiando. in prin. & l. j. §. ſola Quinq. tamen ſine contrectatione, vt in charta tala: vt ff. eo. de fur. l. qui tabulas. §. ſi. & l. ſiquis vxori. §. ſiquis aſinum. Sed certè ibi contrectatio interceſſit, cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

i Fraudulosa. Hoc ideo dicit, quia ſi credat ſibi licere, non facit furtum: vt ĩ. ti. j. §. quia tamen. Item ſi credat dominum permiſſurum, non facit furtum. ĩ. eo. §. placuit. in duob. tamen caſib. vt furtum fieri etiam ſiue fraude furandi. vt in eo qui ſaccum pecuniæ ſurripuit. Nam etiam ſacci nomine furti tenetur: licet ſaccum non propoſuerit ſurari, ſed pecuniam: vt ff. eod. l. qui ſaccũ. Sed certè

licet non principaliter, ſecundario tamen voluit ſaccum ſurripere. Alius caſus eſt: vt ff. de condi. cau. da. l. pen. §. ſed ſi tenus. in gl. ſi. Item ſubaudi ad diffinitionem, quæ fit inuito domino: nam eo volente non poteſt committi furtum, vt infra eod. §. placuit.

k Vel ipſius. Scilicet rei, id eſt proprietatis ipſius rei.

l Rei. Subaudi mobilis. Nam de immobili non poteſt fieri furtum. vt ſ. de vſuca. §. quod autem, niſi in caſu, vt in etera. Sed certè tamen illa eſt mobilis: vt ff. eo. de fur. l. ſi cetera. Item ſubaudi, corporalis. nam de incorporalib. non fit furtum: cum nec contrectatio in his eſſe poſſit: vt de acq. re. do. l. ſeruus. §. incorporales. item ſubaudi, alienæ: quia rei meæ non facio furtum, in eo quod eſt meum, ſed ſecus in communi: vt ff. eodem, l. ſi ſocius. z Idem & ſi eſt nullius: vt hæreditariæ rei non fit furtum: vt ff. eod. l. hæreditariæ. & ideo dixi ſubaudiri, alienæ.

m Vſus. Vt habes exemplum ĩ. eo. tit. §. furtum autem fit. Sed qualiter quadruplicatur hic? Rh. vſus æſtimatio tantum quadruplicabitur, vt non plus extendatur pœna quam delictum: vt C. de pœ. l. ſancimus. in fin. & facit ff. eo. l. vulgaris in fi. & l. ſi quid ſur. j. re. §. j. & §. ij. & l. verum eſt. Alij dicunt etiam ipſam proprietatem debere æſtimari: quia non poteſt ſeparari vſus a proprietate: vt ff. eo. l. qui iumenta. & l. ſi vendidero. §. cum autem. Prima tamen verior eſt: vt nota. in l. ij. C. de ſeru. fug.

ADDITIO. Dic primam opi. quod vſus tantum quadruplex. tenet gl. in l. ij. C. de ſer. fug. & ibi Cy. & docto. in gl. in l. qui ſurtum. ff. de condic. fur. & iſtam opin. ſequitur Bar. in dicta l. qui iumenta ff. eo. Ang.

n Poſſeſſionis. Ex hoc dico ipſam poſſeſſionem duplicari, cum aliud ſit precium rei, aliud poſſeſſionis: vt ff. vti poſ. l. ſi duo §. ſi. & ſubaudi quod hoc fecerit animo lucrandi, alias non eſt furtum: vt ff. eo. l. j. §. j. Accur.

o Lege naturali. i. diuina. vnde illud. Non facies furtum &c. Item illud. Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.

p Quod. Id eſt, quia.

q Auferendo. Quia fur aufert.

r A Græco. Phor Græce, dicitur fur Latine, & phoras. i. fures & epautophoro. i. manifeſtus fur. ſ. qui cum re deprehenditur, & eſt indeclinabile, nam apud Græcos aduerbium eſt. aliàs dicitur autophoros.

Furtorum autem &c. CASVS. Satis ſ. dictum eſt: quid eſt furtum, & vnde dicatur. modo dicendum eſt, quot ſunt genera furtorum, & dicit quod duo: quia furtum aut eſt manifeſtum, aut non manifeſtum. Imo diceret aliquis, quod quatuor ſunt genera furtorum. Aliud eſt manifeſtum, aliud non manifeſtum, aliud conceptum, & aliud oblatum. Et tamen quod non eſt ita: quia conceptum, & oblatum ponuntur ſpecies potius, quam genera. Et dubitatur ſuper hoc, quod in alio §. dicitur. quod ſi extraneus viderit furem rem meam furtiuè aſportantem, quod propter viſionem extranei, fur ille dicitur manifeſtus. & ita actione furti manifeſti tenetur mihi ad quadruplum: & ita viſio ne extranei mihi acquiritur

Dic quod iſta gl. non fuit neceſſaria: quia Imperator non dicit quod in iſto tit. ſit de omnib. maleficijs tractaturus ſed in iſto lib. Ang.

† Furtorum genera, & pœnas copioſe explicat Ant. Angu. emẽ. lib. 4. c. 4.

† Furtum prohibitum est iure naturali, vt hic & l. j. ff. eo. inſtitu. li. 2. Nullum crimen apud Scythas furto grauius. quod iure naturali iam tum vrebatur. idem & iure diuino. Exo. 20. Non furtum facies & Leuiti. xix. & Deutero. v. & Exo. xxj. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit, morte moriatur. Vide gl. i l. j. §. ius naturale. ff. de iuſt. & iur. Aegi. Fer.

*Hic incipit gl. Accur. quod procedit, non eſt ipſius. Acg.

* Aliàs Græci a ferendo φῶρας dixerunt.

z Dic tamen quod licet ſocius poſſit committere, furtum tamen non præſumitur vt l. meri to. ff. pro ſo. quod eſt verum quando ſocius vtitur ad eum vſum ad quem eſt deſtinata: vt l. Sabinus. & l. ſi ædes. ff. com. diuid. ſecus ſi aliter vteretur: ita quod auferet locio commoditas partis ſuæ vt d. l. Sabinus. ita dixit Bar. & d. l. ſi ſocius. Ang.

Nam conceptum & oblatum ſpecies [a] potius actionis ſunt furto cohærentes, quã genera furtorũ: ſicut inferius apparebit. [b] Manifeſtus fur eſt, quem Greci ἐπ' αὐτοφώρῳ † appellant: nec ſolum is, qui in ipſo furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtũ fit: veluti, qui in domo † furtũ fecit, & nõdum egreſſus ianuam deprehenſus fuerit: & qui in oliueto, oliuarum, aut in vineto, vuarũ furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut vineto deprehenſus fuerit. Imò vlterius furtũ manifeſtum extendendũ eſt, quandiu eam rem fur tenens viſus, vel deprehẽſus fuerit: ſiue in publico, ſiue in priuato, vel a domino, vel ab alio [c] ante quàm eo peruenerit, quò * deferre, vel deponerẽ deſtinaſſet. [d] Sed ſi ptulit, quò deſtinauit: tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur. † Nec manifeſtũ [e] furtũ quid ſit, ex ijs, quę diximus, intelligitur. nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet, nec manifeſtum eſt.

Varia furtorum genera, ex quibus quoque variæ actionũ ſpecies prodibant, hodie in deſuetudinem abierunt. Qui ſciens prudensq; res furtiuæ & receptator & occultator eſt, furti non manifeſti obnoxius ſit.

Conceptũ furtum dicitur, * cum apud aliquẽ teſtibus pſentibus [f] furtiua res quęſita & inuẽta ſit. nam in eum propria actio conſtituta eſt, [g] quamuis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtũ dicitur, cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq; apud te cõcepta ſit: vtique ſi ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quã apud eum, qui dederit, conciperet. nam tibi apud quẽ concepta ſit, propria aduerſus eum, qui obtulit, quãuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Eſt etiã prohibiti furti actio aduerſus eum, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentẽ prohibuerit. Pręterea pœna cõſtituitur edicto prætoris, per actionẽ furti non exhibiti aduerſus eũ, qui furtiuam rẽ apud ſe quæſitam, & inuentã non exhibuit. Sed hæ actiones, ſcilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in deſuetudinem abierunt. Cum enim requiſitio rei furtiuę hodie, ſecundum veterem obſeruationem non fiat: [h] meritò ex cõſequentia, [i] etiam præfatæ actiones ab vſu communi receſſerũt: cum manifeſtum ſit, quod omnes

quiritur actio: quod eſt cõtra illud generale. Per liberã p'onã nihil nobis adqri. Ad hoc dicũt qdã, q hoc eſt ſpeciale in odium furti: ſicut & in odiũ furis hoc introductũ eſt, q aliquis teneat act. furti perpetuo. tñ aliæ prætoriæ actiones pœnales ſunt annales. Alij dicunt q in iſto caſu mihi acquiritur actio non per liberã perſonam: ſed ex delicto furis mihi acquiritur, cum exinde vitiatur. h. d. Franc.

a Species.] Id eſt, caſus. Accur.

b Apparebit. Vt j. eo. §. conceptũ, & §. oblatum. Accurſi.

c Ab alio. Per hoc videtur infringi regula per liberã pſonã nihil acquiri: vt C. per quas perſon. no. ac. l. j. qđ falſum eſt: qa magis ex delicto ſuo proprio, quã alterius facto hoc euenit: vt ff. de vſu. l. ſi quis ſolutioni. §. ff. & ff. quod vi aut clã. l. prohibere. Et ſunt hæc vera. niſi in caſu. ſ. cum ſa occultauit ille cui fiebat. Nã licet fur viſus fuerit, tñ eſt fur non manifeſtus: vt ff. de fur. l. ſi quis in ſeruitute. §. cæterũ.

d Deponere deſtinaſſet. tantum ſm Hug vt ſi vltra montes perferre deſtinaſſet: tamẽ ſi deprehẽdatur ante erit fur manifeſtus.

e Nec manifeſtũ. ſ. qa contrariorũ eadẽ eſt diſciplina: vt ſupra de his qui ſui vel ali. iur. ſunt. §. j. & facit ad hunc §. ff. e. l. ij. iij. iiij. v. vj. vij. & viij.

Conceptũ furtum &c. CASVS. Dixiſti Dñe, ſatis vidi quid eſt furtum manifeſtũ: & ex conſequẽti quid eſt furtũ nõ manifeſtũ, ſed intellexi a vobis fieri mentionẽ de furto concepto, & oblato. vñ quæro. Dñe, quid eſt furtũ conceptũ? Et dicit Imp. Frater hodie furtum conceptum non eſt in vſu: olim tamẽ erat talis eius natura, q ſi aliquis credebat rẽ furtiuã in domo alicuius eſſe, ad eam cũ magna pompa cõueniebat: & ſi dominus dom' rẽ reſtituere nolebat, quãquam nõ eſſet fur, dabatur tamẽ dño rei contra eum actio furti concepti. Olim quoq; erat alia ſpecies furti quæ vocabaſ oblatum: & habebat olim locũ actio furti oblati ſ tali caſu. Pone ſic: Quidã erat amic' me' ſpecialis, & penes eũ erat res furtiua depoſita. ipſe aũt vidẽs, quòd res furtiua cũ magna diligẽtia quærebaſ, plus diligẽs ſuam honeſtatẽ quã meã, penes me rem illã furtiuã depoſuit: deinde fuit res illa furtiua penes me inuenta, vnde teneor ego actiõe furti concepti, & ille, qui penes me rẽ illã depoſuit tenetur mihi actione furti oblati, ad reſarciendum quicquid illis ſoluero, cõuentus act. furti concepti. Fuit et olim quædã act. quę vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eũ, qui me qrere prohibuit teſtibus præſentibus rem furtiuã, quam in domo ſua eſſe dicebam. & adhuc ex edicto prætoris fuit inſtituta ac. furti nõ exhibito aduerſus eũ qui rem furti. quæſitã, & penes eum inuentã nõ exhibuit. ſed oẽs iſtæ actiones videlicet furti cõcepti, oblati, prohibiti, non exhibiti, quæ propter inquiſitionem rei furtiuæ olim erant adinuentæ, hodie in deſuetudinem abierũt. quippe cum hodie requiſitio rei furtiuæ locũ non habeat, eo q hodie omnes, qui rem furtiuam ſic receperint, & occultauerint, furti non manifeſti teneatur. Item quæſiui a Iuſtiniano. quæ eſſet pœna furti manifeſti? Reſpond. quòd pœna furti manifeſti eſt quadruplum, non manifeſti autem duplum Fran.

f Teſtibus præſentibus. Nota, quod magis dicitur notus ille, qui præſentibus teſtibus in delicto, deprehenditur, facit l. heredes palam. in princip. ff. de teſta. Angelus.

g Conſtituta eſt Scilicet, olim. Accur.

h Non fiat. Imò fit. vt ff de ſer. fug. l. j. §. hoc autem. ſed illud eſt ſpeciale in perſona ſerui.

i Ex conſequentia. Hæc non eſt ſemper bona conſequentia: vt ſublata ſolennitate, ideo id tollatur. qđ cum ſolennitate fit: vt ĩ. de verb. obl. §. ſed hæc. & C. de for. & imp. ſub. l. j. & ij. Accur.

† Id eſt ſ ipſo furto admiſſo, ſcilicet deprehẽſũ. Alcia. aũt li. b. ij. prætermiſſo. tit. de fur. ac, legẽdũ dũ cenſet

Id eſt furẽ manifeſtum.

Libera pſona alij non acquirit.

† Duo faciunt furtũ manifeſtũ loc', in quo furtũ cõmiſit, & apprehẽſio, ſeu clamor ante quã peruenit ad locũ deſtinatum. Ægi. Per.

* Aliàs q ſic, & infra quæ deſtinauit Diſciplina eadem eſt contrariorum.

† Ex verbis legis duodeci tabularũ ſumptum eſt, inquit Budæus: olim enĩ nec p nõ dicebant. Cic. li. iij. de legib. Senator qui nec adeſt, aut ei, aut culpa eſto. De quo ẽt, & quot aliis modis nec accipiaſ Man dos. in gl. Facul. in §. Et taxã. l. res. nec.

* De furto concepto iẽ q de oblato vide Alcia. lib. Parergon, v. c. viij. Vide etiã Auto. Augu. ei loco quem ſ. § j. citauimus.

* Iſta gl. non eſt Accurſij.

Pœna

a Pœna manifeſti. Quæ eſt de iure prætorio: vt ĵ. de perpe. & temp. §. j. Accur.

b Ex ſerui. Hoc tamen caſo ſeruus pro noxa dari poterit: vt ĵ. de noxa. act. in princi.

c Nec manifeſti. Scilicet quæ deſcendit ex lege xij. tab. vt ĵ. de no. §. ſũt autẽ. Sed quare minor pœna iure l. xij. ta. imponitur, quam per prętorẽ? reſpon. quia maius delictũ eſt: vt ĵ. titu. prox. in prin. pręterea tẽpore l. xij. tab. pauperiores erant homines: vnde minores pœnæ imponebantur: vt ĵ. de iniur. §. pœna Accur.

d Dupli. Niſi in ea ſu: vt C. de ſeruis fu. l. mancipia. Acc.

Furtum autem fit &c. CASVS Quæſiui à Iuſti. qualiter fieret furtũ? Reſpõ. dicens, ꝙ non ſolũ fit furtũ, quãdo animo intercipiendi. i. interandi ꝓprietatẽ aliq̃ quippiã amouerit: ſed ẽt eum alĩ quis rẽ inuito domino contrectat. vnde ſi creditor pignore vtatur, vel depoſitarius re depoſita per ſe ipſum: vel res quæ ad vnum vſum conceditur, in aliũ transferatur, quã cuius gratia data eſt: omnibus his caſib⁹ furtum fit. Vnde ſcire debes, ꝙ illi, qui habent rem ſibi ad vnũ vſum cõmodatam, ſi in aliũ vſum conuertãt, ita demũ furtũ cõmittũt, ſi ſe intelligant inuito domino hoc facere. Sed pone. quid ſi credãt ſe inuito domino hoc facere, ſed dominus hoc ratum habeat, ſit ne furtũ in hoc caſo? Reſpon ꝙ non. Vnde ad hoc ꝙ commodatarius conuertens rem ſibi commodatã in aliũ vſum, quam in eum ad quẽ cõmodata erat, furtũ faciat, duo exiguntur, videlicet, ꝙ credat ſe inuito domino hoc facere, & credat eum non permiſſurum, h. d. vſque ad §. ſed & ſi Franciſc.

qui ſcientes rem furtiuã ſuſceperint, & celauerint, furti nec manifeſti obnoxij ſunt. Pœna manifeſti furti, quadrupli † eſt, tam ex ſerui b quàm ex liberi perſona: nec manifeſti, c dupli. d

Quæuis indebita alienæ rei contrectatio inuito domino facta; furti alligat contrectantem: quapropter, qui re aliena abutitur furtum committit.

Furtũ aũt fit non ſolum cũ quis intercipiendi cauſa rem alienã amouet: ſed generaliter cũ quis alienam rẽ inuito domino e contrectat. Itaq; ſiue creditor pignore, ſiue is apđ quẽ res depoſita eſt, ea re vtatur: ſiue is, qui rẽ vtendã accipit, in alium vſum eam transferat, quàm cuius gratia ei data eſt, furtum committit: veluti, ſi quis argentum vtendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè ſecum tulerit: aut ſi quis equum geſtandi cauſa f commodatum ſibi, lõgius aliquò duxerit: quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in aciẽ equum perduxiſſet. g

Contrectans rẽ, quã contrectare credit probabiliter dñi voluntate, furti non tenetur.

Placuit tamẽ eos, q rebus cõmodatis aliter vterentur, quã vtendas acceperint: ita furtũ cõmittere, ſi ſe intelligãt h id inuito domino facere: eũq; ſi intellexiſſet non permiſſurũ: i at ſi permiſſurũ credat, extra crimẽ videri: optima ſanè diſtinctione: quia furtũ ſine affectu furandi nõ cõmittitur. k

Qui etiam inuito domino cõtrectare falsò credit, ſi id volẽte domino faciat, furti reus non eſt: excipe alieni ſerui improbũ ſolicitatorem. quippe q etiã ſi domini applauſu, eius rẽ aſſequutus fuerit, furti obnoxius eſt: nihilominus ſerui corrupti iudicium ſubiturus.

Sed & ſi credat aliquis inuito domino ſe rem cõmodatam ſibi contrecta-

e Inuito domino. Et quandoq; volente: vt ĵ. eo. §. vnde illud. Accur.

f Geſtandi cauſa. Id eſt, ducendi.

ADDITIO No. cõtra illos, qui accipiunt in cõmodatum equum vſq; ad villam, & poſtea ducunt cũ Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

g Perduxiſſet. Idẽ eſt & ſi alij cõmodauit, ſpecies, n. furti eſt de alieno largiri: vt ff. eo. l. ſi pignore, §. j.

h Intelligant. Et eſt ratio: quia voluntas diſtinguit maleficia: vt ff. eo. l. qui iniuriæ. in ſi. j. reſpon. & facit. C. ad l. Corne. de ſica. l. j. & ff. ſi cer. pe. l. quod te. patet in c. cum voluntate extra de ſen. excom.

i Permiſſurum. Quid ſi hoc credidit. ſ. dominũ permiſſurũ: ſed ſtulte credebat? Reſp. furti nõ tenetur: cum nõ fiat furtũ abſque affectu, vt hic ſubijcit, & ĵ. eo. §. ... de vſuca. §. item ſi is. & facit. ff. de fur. l. inter om. §. rectè. Sed actione ex eo contractu, vt commodati vel ſimili, bene tenetur: vt ff. eo. l. qui re ſibi cõmodata. Sed ſecus, ſi ſtultè opinor te permiſſurum rem tuã accipere: vt ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. Accur.

ADDITIO Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis an habeat locum pœna iſtius §. dic vt ĵ. per Aug. hic.

k Non committitur. Niſi in duobus caſibus, vt dixi ſ. eo. §. j. Accur.

Sed & ſi. CASVS. Supra dictum eſt, quòd furtum non fit, niſi contrectatione rei alienæ, & domino inuito. & ita neceſſe eſt, ꝙ duo concurrant, ſcilicet, quòd contrectans credat ſe inuito domino contrectare: & quòd domino inuito contrectet. & quia ita eſt: ideo quæritur, vtrum verum eſſet furtum commiſſum in tali caſu: Titius acceſſit ad ſeruum meum, & eum ſolicitauit hoc modo: Serue nequam, vade furare domino tuo res illas: & cum eis venias ad me ad caſtrum meũ, & ego bene defendam te cõtra dominum tuum. Seruus autem ille acceſſit ad me dominum ſuum: & intimauit mihi omnia hæc. Ego autem volens Titium in furto deprehendere, dixi illi ſeruo meo: Serue bone, & fidelis ſuper multa te conſtituam: vnde volo, quòd res illas capias: & fugias ad Titium ſolicitatorem. Seruus autẽ ille de voluntate mea res illas detulit ad Titium: venio poſtea, & res meas furtiuas, ſeu furatas, ſimul cum ſeruo meo inuenio apud Titium: facio eum in iudicium conueniri. & intento cõtra eum tam actionem furti, quam ſerui corrupti. Ex aduerſo aduocati Titij ipſum viriliter defendentes, dicunt ſe paratos eſſe oſtendere. quòd neutra iſtarum actione teneatur, innotuit enim iã nobis tota veritas. Actione enim ſerui corrupti non tenet, dicunt ipſi: quia ſeruus non eſt corruptus: quia non habet res illas me inuito: ſed magis me volẽte: & iuſſu meo ſunt eæ ſibi deportatæ. Super iſta quæſtione olim fuit magna dubitatio: conſtitutio tñ domini Iuſt. ſtatuit, ꝙ teneat actionib⁹ ambabus: quia quãtũ in eo fuit, ipſa res illas inuito dño contrectauit, & ẽt ſeruũ corrupit. Et propter hoc ſtatuit Iuſti. ꝙ prædictis duabus actionibus teneat, vt auferatur occaſio delinquẽdi: nã fortè ſi in caſu iſto impunitus remaneret, ex huius impunitate alij tẽtarẽt ſeruos alienos corrũpere, qui de facili poſſent corrũpi: quãq̃ ille bonus nõ fuit corrupt⁹. h. d. & litera plana eſt vſq; ad §. interdũ quoq; furti. Fr.

Furtum.

† Sic Locæ xviij. Si aliquẽ defraudaui, quadruplum reddo. Et eced. xij. Siquis furatus ſit booẽ, aut ouẽ, quin q; boues ꝓ vno, & quatuor oues pro vna reſtituet. ſi nõ habuerit quod pro furto red dat, ipſe venundabit. Et no ta ꝙ de furto quę ſtio non debet fieri eleemo ſyna, exẽplo Zachæi: ſed pou⁹ red di domino cũ quadruplo: vt c. fin. xiiij. q. v. Aegi. Fer.

Furtum facit qui de alieno largitur.

Prætor pl⁹ punit quam lex xij. tabularum.

* Hoc nõ eſt Accur. Aegi. Fer.

re, dño autem volente id fiat: dicitur furtum [a] non fieri. Vnde illud quæſitum eſt, cum Titius ſeruum Mæuij ſolicitauerit, vt quaſdam res dño [b] ſubriperet, & ad eum [c] perferret, & ſeruus id ad Mæuium pertulerit: [d] Mæuius autem dũ vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit ſeruo quaſdam res ad eũ perferre: vtrum furti, an ſerui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatiõe ſuggeſtũ eſt, & antiquorum prudentium ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neq; furti, neque ſerui corrupti actionem præſtantibus, quibuſdã furti tantummodo: nos huiuſmodi calliditati obuiam eũtes, per noſtram deciſionem [e] ſancim⁹, non ſolum furti actionẽ, [f] ſed & ſerui corrupti ꝯ eum dari. Licet [g] enĩ is ſeruus deterior a ſolicitatore minimè factus eſt, & ideo non concurrant regulæ, [h] quæ ſerui corrupti actionem introducunt: tñ conſilium corruptoris ad perniciẽ [i] probitatis ſerui introductum eſt: vt ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam ſi re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate [k] & in alium ſeruum, qui facile poſſet corrumpi, tale facinus a quibuſdam [l] perpetretur.

In filijs in p̃tãte põt ẽt furtum committi h.d. Aret.

Interdum etiam liberorum hominum furtũ fit: [m] veluti ſiquis liberorum noſtrorum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſubreptus fuerit.

Debitor q ſurripit rẽ pignoratã creditori, furti tenetur.

Aliqñ aũt ẽt ſuę rei furtum quis committit: veluti ſi debitor rem, quam creditori pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit. [n]

Furti quoq; actione tenẽ nõ modò q furatũ, verũ ẽt qui opẽ, & cõſiliũ ad id patradũ p̃ſtat, eademq; pœna qua fur cõdemnãdus eſt: qui ſi cõſiliũ tãtũm dederit, non tenetur.

Interdũ quoq; [†] furti

a Furtum. Vt furti actio naſcatur, furtum tñ fit ſecundum quoſdam. Sed certè imò nec furtum fit: vt ff. eo. l. inter omnes. §. penul.

b Domino. Scilicet Mæuio. Accur.

c Et ad eum. Scilicet Titium.

d Pertulerit. Id ẽ, dño hoc renunciauerit. vt C. de fur. l. ſi quis ſeruo alieno pſuaſerit.

e Deciſionem. Vt C. de fur. & ſer. corrup. l. ſiquis ſeruo alieno perſuaſerit.

Furtum nõ fit volenti.

f Furti actionem. Speciale eſt, quod hic dr: alias non fit furtum volenti: vt ſ. primo. §. & ff. de do. inter virũ & vxo. l. de eo. io ſi quæ eſt. §. Sed vr, ꝙ nec hoc caſu debeat eſſe ſpeciale: vt C. d ſer. fug. l. quicunque. §. fina. Sed ibi incepit malitia a dño: hic autẽ ab ipſo corrumpente. Accur.

g Licet. Id eſt, quãuis. Accur.

h Regulæ. Quas regulas habemus ff. de ſeruo corrup. l. j. in princi. & per totum titulum.

i Perniciem. Id eſt, deſtructionem.

k Impunitate. Sic infra tit. j. §. ſed nedum talia.

Affect⁹ punit, licet nõ ſequatur effectus.

l Quibuſdam. Itẽ & vt vnius pœna ſit metus multorum: vt C. ad legem Iuli. rep. l. j. Et nota ſ hoc §. puniri affectum, & ſi non ſequatur effectus. Sic C. de epiſcop. & cleri. l. ſi quis non dicam. & C. de iis qui ad eccl. confu. l. præſenti. Arg. contra ff. de pœ. l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquem actum: vnde non erat nuda. Accur.

† Sic Metellus Celer Sergiũ damnauit, & nõ factũ ſed animus ſ cõgnẽ deduct⁹ eſt: pluſq; voluiſſe peccare nocuit, ꝙ nõ peccaſſe profuit. Vale. max. lib. vj. de pudic. Aegid. Per.

ADDITIO. Tu dic circa iſtam materiam, ꝙ aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter non tenetur. fallit in caſu l. quiſquis. C. ad legem Iuliam ma. & l. ij. C. de libe. & eorum liber. Aut cogitat tantum: & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat. & agit, ſed non perficit, & tunc ciuilis actio non datur, niſi delictum de facili tranſeat in exemplum, vt hic. In criminali aũt diſtingue: quia p delicto acceſſorio, puta, quia fregit oſtium, vel feneſtras, punitur: non p principali, niſi proceſſerit ad actum pximum ipſi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perfecit, ſed non cogitauit: & tũc ſiue culpa id euenerit, ſiue caſu, ſemp tenetur: dũmodo culpa præceſſerit caſum: mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quando autem agit, cogitat, & perficit: clarum eſt ipſum fore puniendũ: nec eſt locus pœnitentiæ. l. qui ea mente. ff. eo. fallit in l. ij. ff. de cri. ſtel. Angelus.

m Furtum fit. Non rõne dñij, ſed maleficij: & ideo ex hoc maleficio nõ ciuiliter, ſed criminaliter agit. Nã cũ ſit liberum corpus, non recipit æſtimationem: vt j. de oblig. quæ quaſi ex del. §. ob hominem. criminaliter autem extra ordinem agetur: vt ff. eodem. l. fina. & de priua. delic. l. fina. mater vero non agit, ſed & pater non agit condictione furtiua: cũ ipſa ad poſſeſſionem vel proprietatem cõpetat, quorum neutrum in filio habet locum: vt ff. eod. l. cum qui. §. an pater. verſicu. ſi filius. & l. mater. in princip. & §. liberorum. & ff. de acquiren. poſſeſſ. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei vendicat. l. prima. §. per hanc.

Corp⁹ liberũ, eſt inæſtimabile. Cõdictio furtiua ad poſſeſſioné, vel ꝓprietate cõpetit.

ADDITIO.

Iſtam gloſſ. reprobant doct. quia imò ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, vel damna, quæ pater ſuſtinuit: quia licet non propriè, largo tamen modo habet in filium dominium, & poſſeſſionem: quod patet, quia habet rei vend. de iure Romano: vt l. j. §. j. ff. de rei vendicatione.

n Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua: vt ff. de vſucapionibus. l. ſequitur. §. ſi rem. & ff. pro emp. l. ſi rem. Vnde dic, ꝙ quandoque eſt res furtiua, & fit furtum, & naſcitur actio furti: vt ferè in toto hoc titulo, & ff. eodem, & C. eodem. Interdum nullum eorum eſt: vt ſi re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, ſed actio furti non naſcatur: vt ſupra eodem. §. ij q m. Interdum furtum fit, & actio naſcitur, ſed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

Fur, furtiua res & cõdictio furti, quãdoque ſeparatur.

Interdum quoq; furti. CASVS. Scire debes, ꝙ quandoq; tenetur ille, qui furtũm non facit: & hoc reperitur in illo, cuius ope, & conſilio furtum factum eſt: cuiuſmodi eſt ille, qui de manu tua pecuniam, ſeu nummos excuſſerit, vt ab alio ſurriperentur: & etiam qui tibi volenti euadere reſtitit, vt alius res tuas raperet: necnon & ille, qui panno rubro, vel aliquo alio modo oues, vel boues fugauerit, vt alius abigeus eas ſurriperet. Et hoc verum eſt, ſi hoc eo animo fecerit, vt alius eas ſurriperet. Si enim per laſciuiam hoc fecerit, & nõ vt ab aliquo alio ſurriperentur, tũc non tenet actione fur. ſed lege Aquil. Cum autem ope vnius alter furtum fecerit, ambo act. fur.

† De mã huius §. vide in c. qui eſt ſu re. iuncta gl. extra. de iur.

actione furt. teneẽ. Et eadẽ tibi, q bene ſcias literã, & naturam diſtinguere: qa, quod iam dictum eſt, q ille cuius ope fit furtum, teneẽ act. fur. intellige de eo, qui opem expreſſam præbuit: ſicut ſi aliquis furtũ volenti facere, ſciens quid ipſe facturus eſſet, accommodauit ſcalas, vt feneſtram aſcendat, & frangat. nam aliter vult litera ſequens, ſ. q ille, qui præbet conſilium tantum facienti furtum, act. furt. non teneatur: veluti ſi aliquis ſolũ conſiliũ dederit alicui facienti furtum: quia tunc actione furtiua non tenebitur. h. d. Et ita habes in hoc §. tres caſus. vnus eſt, quando aliquis opem, vel conſilium expreſſum pbuit furtum facienti. ſecundus quando opem, vel conſiliũ tacitum. tertius, quando ſolum cõſilium, & non operã. in primis duobus caſibus tenetur actu. furt. in tertio non tenetur. h. d. Franc.

delicto ſecuto poſt pſuaſionem, non aũt ex ipſa pſuaſione. Et ideo diſtinguiẽ, an erat aliàs facturus, vel nõ: ſed in alijs caſib. ex ipſa perſuaſione agitur, quicquid poſtea ſequaẽ: vt ∫. eo. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio ſequatur: vt ff. de ſer. corrup. l. in hoc. & l. Neratius. Item eſt ∫ j. de iniu. §. non ſolum. Sed ibi non erat aliàs facturus, & fecit.

teneẽ a qui ipſe furtum nõ fecit: qualis eſt is, cuiꝰ ope, & cõſilio furtũ factũ eſt. In quo numero eſt, q tibi nũmos excuſsit, vt alius eos raperet: aut tibi obſtiterit, vt alius b rem tuam exciperet: aut oues tuas, vł boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed ſi quid eorũ p laſciuiã, c & nõ data opera, vt furtum admitteret, factum eſt: in factum d actio dari debet. At vbi e ope Mæuij Titius furtum fecerit: ambo furti teneñt. Ope † & cõſilio eius quoq; furtũ admitti vr̃, q ſcalas fortè feneſtris ſupponit: f aut ipſas feneſtras, vel oſtium effringit, vt alius furtum faceret: qnive ferramenta ad ad effringendnm, aut ſcalas, vt feneſtris ſupponerent, cõmodauerit, ſciẽs cuius rei grã cõmodauerit. Certè, q nullã opẽ ad furtũ faciẽdũ adhibuit, ſed tm̃ cõſiliũ dedit, atq; hortatꝰ eſt ad furtũ faciẽdũ: nõ teneẽ furti. g

Si quid filius patri furto ſurripiat, furtum facit, idq; furtiuum efficitur; & ea propter inuſucapile · filius tamẽ furti conueniri minimè poteſt: opem autem, & conſiliũ illi præſtans poteſt.

Ij, q in parentũ, vel dñorũ ptãte ſunt, ſi rẽ eis ſurripiũt, furtũ qdẽ faciũt: & res in furtiuam cãm cadit: nec ob id h ab vllo vſucapi põt antequam in dñi ptãtem reuertatur; ſed furti actio non naſcitur: i quia nec ex alia vlla cauſa põt ĩter eos actio naſci. Si verò † ope, & conſilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtum committitur, cõuenienter ille furti tenetur, quia verum eſt, ope, & conſilio eius furtum factum eſſe.

Actio furti competit illi cuius intereſt furtum factũ non eſſe. Aretinus.

Furti aũt actio ei cõpetit, cuius intereſt k rem ſaluã eſſe, licet dñs non ſit. Itaq; nec dño aliter competit: quã ſi eius intereſt rem non perire. Vñ ꝯſtat, creditorẽ de pignore ſurrepto furti actione agere poſſe, ẽt ſi idoneũ debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incũbere, quã in perſonã agere. Adeò quidem, vt quãuis ipſe debitor eam rem ſurripuerit: nihilomi

a Furti teneẽ. Non manifeſti: licet etiã deprehendatẽ: vt ff. eod. l. is qui.

b Alius. Facit ad hoc ff. ad leg. Aquiliam. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſiquis de manu mihi. & ff. eod. l. furti. §. penult. & l. qui ſeruo.

c Per laſciuiam. Idest, ſtultitiam.

d In factum. Idest, vtilis legis Aquiliæ, ſi corpora læſa ſint: alioqui ſubſidiaria, vt ∫. ad leg. Aquil. §. fin. & §. pen.

e At vbi. Aduerſatur proximo dicto, vbi dixit dari in factum.

f Supponit. Nota hic dari conſilium ſolo facto. aliàs dicitur conſilium hominis intentio, vel propoſitum: vt ff. eod. l. ſi quid fur. §. j. Item dicitur conſilium, quod alij datur, bonum, vel malum. vt ff. eod. l. in furti. §. pen. in fine. Item cõſilium dicitur, quod capitur a multis: vt C. de leg. & conſti. l. humanum.

g Non tenetur furti. Cum aliàs eſſet facturus furtũ ẽt ſine conſilio huius, aliàs. i. ſi non erat alias facturus: tenetur vtrq; ff. de fur. l. qui ſeruo. & de ver. ſig. l. ſæpe. ∫ Aliud vr̃ in actione ſerui corrupti: vbi tenetur ẽt ſi aliàs eſſet facturus, nec. n. oportet laudãdo augeri malitiam: vt ∫. ad leg. Aquil. §. cæterum. & j. de actio. §. in quadruplum. & ff. de ſer. corrup. l. j. § perſuadere. Sed quæ eſt ratio? Reſpon. quia hic agit de

Ij, qui in &c. CASVS. Meus filius, vel ſeruus meus codicem meum mihi ſurripuit: nunquid poſſum ꝯ eum agere act. fur. Rñd. q non. res tñ ipſa in furtiuã cãm deuenit, vnde vſucapi nõ põt ante, quam in dñi ptãtem reuertaẽ. Si tñ aliqs filio meo, vel ſeruo mihi furtum facienti ipſum conſilium, & opem dederit: tenebitur actione furti. Franciſcus.

h Nec ob id. quod verum eſt, ſcilicet rem furtiuam non poſſe vſucapi, niſi fuerit lis æſtimata, vel dominus vendiderit furi: 4 vt ff. eodem. l. quamuis. in fi. tit. Accur.

i Non naſcitur. Niſi ſit filius habens caſtrenſe peculium, vel quaſi caſtrenſe, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idem de vxore, quod hic de filio dicitur, vt ff. eod. l. ſiquis vxori. in prin. & i §. j.

Furti autem actio &c. CASVS. Dixi legiſlatori: Domine iam bene video in quibus poteſt fieri furtum: quia nedum in re aliena, ſed & in re propria. Sed domine, pro Deo cui competit actio furti? Ipſe reſpon. dicens, quòd act. fur. competit ei, cuius intereſt rem non fuiſſe ſurreptam, quamuis nõ ſit dominus rei ſurreptæ: quia etiam ipſi domino rei non competit. niſi eius interſit furtum factum non eſſe. vnde ſi creditori res obligata ſurripiatur: domino rei ſcilicet, debitori, non competit actio. fur. ſed magis creditori ipſi. quamuis enim creditor habeat actionem perſonalem, per quam poſſit a debitore ſuum conſequi, ſi idoneus fuerit debitor: tñ tutiꝰ eſt ei pignori incumbere, quam in perſonam agere. & hoc vult innuere: quia ſi debitor creditori pignus ſurripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri. hoc dicit.

k Cuius intereſt. Etiam modicè: vt ∫. tit. j. §. fin. & ff. vi bo.

1 Cõcor. cũ hoc §. ea. ſi culpa. iũcta glo. ſuper ver. tuliſti. extra. de iniu. & da. dat.

2 Quid ſit laſciuia pulchrè Budæ. in anno. ad pãdectas. n. de loca. & cõduct. l. ex conducto. §. ſed & ſi labes.

3 Conſiliũ quot modis capiaẽ. Mando. in Gl. Facul. §, Habita. ſ ver. conſilio.

5 Dic vt per Bart. in l. nõ ſolũ. §. ſi ex mãdato. ff. d iniu. aduertas tñ q illo caſu eſſe dedũ eſt, q teneẽ de dolo, vt l. ſi cũ ſciret. ff. de dolo. Ange.

† Sic, licet aliàs vbi principale nõ tenet nec acceſſoriũ l. grecè. §. illud. ff. de fideiuſſo. hoc tamẽ fallit hic: quia licet principalis faciẽs furtũ nõ teneaẽ, tenetur tñ pcuator. Vi de Bar. in l. ſi qs ſeruo. ff. eo. Ægi. Per.

4 Idem ſi redeat in dñi poteſtatẽ: de quo dic vt p Aug. in §. aliquando. ∫. eod.

Furti agit cuius intereſt.

ff. vi bo. rap. l. iij. §. in hac actione. verſ. ſed ideo addi- di. Is oportet, q interſit ex iuſta cauſa, & probabili. nã ſi eſt malæ fidei poſſeſſor, vel huius rei fur, furti non aget: vt ff. eo. l. itaq; circa prin. verſ. ſed furti. & l. cum qui emit. §. is ait. Sed ſi bonum initium habuerit: vt quia ſibi cõmodauit, vel locauit, habet actioné furti. Et hic é caſus, in quo fur fur ti agere pot: vt ff. eo. l. qui vas. §. ſi ego tibi. verſ. quia nõ debueras. ibi, furtum admiſeris.

a Competat. Contra debitorem, qui ſurripuit.

b Actio furti. Res tamen non ſit furtiua, vt dixi ſupra eo. §. aliquando.

Fur furti quãdoq; agit.

Item ſi fullo. CASVS. Supra poſitũ eſt vnum exéplum, in quo actio furti datur ei, cui intereſt, licet nõ ſit dñs, vt dictum eſt in creditore. Hic ponitur aliud in fullone, & ſarcinatore. Si .n. fullo, vel ſarcinator veſtimenta mea, quæ ſibi curanda, ſarcinandave certa mercede conſtituta dedi, furto amiſerit: mihi nõ cõpetit actio furti, eo q mea nõ intereſt veſtimenta illa non fuiſſe ſurrepta, cum iudicio locati a fullone æſtimationem veſtimentorũ meorum conſequi poſſim. Et ſumus in verſi. ſed & bonæ fidei &c. Iam habuiſtis duo exempla, vel tria, in quibus competit actio furti illis quorum intereſt ſuum factum nõ fuiſſe. Hic adhuc ponit quoddam exemplũ de eodem. Si enim bonæ fidei emptor a non domino rẽ emeris, & ei fuerit tradita, & poſtea ſurrepta, quanquam non ſit dominus, ſibi nihilominus competit actio furti, ſicut & creditori. Scire tamen debes, quòd aliter fulloni, vel ſarcinatori non competit act. furti, niſi ſint ſoluendo. ratio, quia nihil eſt periculo eius, qui nihil habet. Similiter ſi pro parte fuerit ſoluendo fullo, vel ſarcinator: domino, non fulloni competit actio. hoc dicit. Franc. de Aret.

† Nõ, qui nõ habet qd reddat, eius periculo nihil eſt. l. itaque fullo. in princi. ff. eo. Et inanis eſt actio. quã inopia debitoris excludit. l. nã is. ff. de dolo. Egi. Per.

nus creditori cõpetat [a] actio furti. [b]

Qui alienæ rei cuſtodiẽdæ exactã curã præſtare tenẽt, (vtputa fullo, & ſarcinator) re furto ſublata, contra furẽ experiri poſſunt: modò integre ſoluendo exiſtant.

Itẽ ſi fullo [c] poliẽda, curãdave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimẽta mercede certa cõſtituta [d] acceperit, eaſq; furto amiſerit: ipſe furti habet actionẽ, nõ dñs: quia dñi nihil intereſt, eã rẽ nõ perire: cũ iudicio locati a fullone, aut ſarcinatore rẽ ſuã pſequi poſſit. Sed & bonæ [e] fidei emptori ſurrepta re, quã emerit, quãuis dñs nõ ſit, omnino cõpetit furti actio, queãdmodũ & creditori. Fulloni verò, & ſarcinatori nõ aliter furti actionẽ cõpetere placuit, q̃ ſi ſoluendo fuerint, hoc eſt, ſi dño rei æſtimationẽ ſoluere poſſint. [f] Nam ſi ſoluẽdo nõ ſint: tunc quia ab eis ſuũ dñs cõſequi nõ poſſit, [g] ipſi dño furti competit actio: quia hoc caſu ipſi[?] intereſt, rem ſaluam eſſe. Idem eſt, [g] & ſi in parte ſoluendo fuerit fullo, aut ſarcinator.

Qui è duab. experiẽdi vijs alterutrã elegerit: ita demũ alteri renũtiaſſe vĩ, ſi ſciens prudens q; plures ſibi competere, alteram intentarit: q. ſi aut neſcius, aut dubitans egeris, nil prohibet, quin iam inſtituta actione omiſſa, ſibi cõpetenter alteram proponat.

Quæ de fullone, & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum cui cõmodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedẽ accipiendo, cuſtodiã præſtat: ita is quoq;, qui commodatũ vtendi cã accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiã pſtare. Sed noſtra prouidentia etiam hoc in noſtris deciſionib[us] [h] emẽdauit: vt in dñi voluntate ſit: ſiue cõmodati actionẽ aduerſus eũ, qui rem cõmodatã accepit, mouere deſiderat, ſiue furti, aduerſus eum, q rem ſubripuit: & alterutra earũ electa, † dñm nõ nõ poſſe ex pœnitẽtia ad alterã [i] venire actionẽ: ſed ſiquidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari: ſin autem commodator venerit aduerſus eũ, qui rem vtendam accepit, ipſi [k] quidem nullo modo cõpetere poſſe adverſus furem furti actionem: eum autem, qui pro re cõmodata cõuenitur, poſſe aduerſus furẽ furti

ff. loca. & cõducti. l. ſi in plures. §. veſtimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.

g Idem eſt. Vt furti actiò competat dño, & facit ad hunc §. ff. de condictione ſine cauſa. in l. ſi fullo.

Quæ de fullone. CASVS. Supra dictum eſt, quòd ſi veſtimentum fulloni, vel ſarcinatori curandum, vel ſarcinandum traditum ſurreptum fuerit, quòd fulloni, ſi ſoluendo fuerit, non domino competit actio furti. Item intelligas, ſi res fuerit ſurrepta commodatario: quia ſi fuerit ſoluendo, commodatario, & non ſibi competit actio, quia ad rem reſtituendam non tenetur. & hæc vera fuerunt ſecundum iura antiqua. Domin[us] tamen Iuſtinianus in quadam conſtitutione, quam habes C. de furtis, & ſeruis corruptis, l. finali. §. tales itaq;. hoc emendauit. Statuit enim, quòd in electione commodatoris ſit, vtrum velit agere cõtra commodatariũ actione commodati, vel aduerſus eũ, qui rem ſurripuit actione furti. & ſi dominus vnam iſtarũ actionum elegerit, ad alteram non poteſt redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduerſus furem, commodatarius penitus liberatur: ſi autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit poſtea contra furem agere: ſed commodatarius, qui a commodatore conuenitur, poterit aduerſus furem habere actionem, & nullo modo commodator, niſi ignarus rei ſurreptæ, contra commodatarium actione cõmodati egerit primo, ex hoc enim non obijcitur ſibi obſtaculum a iure re cõperta, qn poſſit agere, niſi a cõmodatario ſibi fuerit ſatisfactũ. h. d. Frã. de Aret.

† Tu ſic vbi aduerſus duos, aut plures quis optionẽ habet, qñ ſibi vno ſemel electo ſ alio pjudicet, & qñ ei variare liceat, vide diffusè p Bart. in l. nonnunquã. ff. de coll. bon.

c Fullo. Fullo & ſarcinator q ſint, dic vt ſ. mãd. §. ſi.

d Cõſtituta. [t] Supple in pecunia numerata, aliàs non eſſet locatio: vt l. j. §. ſiquis ſeruũ. ff. depoſi.

e Sed & bonæ. Facit ff. eo. l. itaque.

f Poſſint. Imò videtur, quod ſemper dominus de-

h Deciſionibus. Vt C. de fur. & ſer. corrup. l. fin. §. tales itaque.

i Ad alteram. Vnde actio furti hoc caſu non eſt ambulatoria.

ADDITIO. Et de dictione penitus, vltra iſtũ textum vide textum in l. ſi. C. de noua. Ange.

k Ipſi. Scilicet commodatori.

* Iſta gl. nõ eſt Accurſ. ſed additio.

Inſtit. ſemper. t Habere

habere actionẽ, a ita tñ, ſi dñs ſciens rẽ eſſe ſurreptã, aduerſus eũ, cui res cõmodata fuerit, peruenit: b. Sin aũt neſci⁹, & dubitans rẽ ſurreptã eſſe apud eũ, cõmodati actionẽ inſtituerit, poſtea aũt re cõperta voluerit remittere qdẽ cõmodati actionem, ad furti aũt actionẽ puenire, tunc licentia ei concedit, & aduerſus furẽ venire, obſtaculo nullo ei opponendo: qm̃ incertus conſtitutus mouit aduerſus eũ, qui rem vtẽdam accepit, cõmodati actionem: niſi dño ab eo c ſatisfactũ fuerit: tunc etenim omnino furem à dño quidem furti actione liberari, ſuppoſitum d autem eſſe ei, e qui pro re ſibi cõmodata dño ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum f ſit, ẽt ſi ab initio dñs actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſurreptam: poſtea aũt hoc ei cognito, aduerſus furem trãſierit: omnino liberari eũ, q rẽ commodatam acceperit, quencũq; cauſæ exitum dñs aduerſus furem habuerit: eadem definitione obtinente ſiue in parte, ſiue in ſolidum ſoluẽdo ſit is, qui rẽm cõmodatam acceperit.

Depoſitarius qui tenet̃ de dolo nõ habet furti actionẽ, ſed dominus, hoc dicit. Aret.

Sed is apud quẽ res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tñ in eo obnoxius eſt, ſi quid ipſe dolo. g malo fecerit. qua de cauſa ſi res ei ſurreptá fuerit: quia reſtituendæ eius rei nomine, depoſiti non tenetur: nec ob id eius intereſt, rem ſaluam eſſe: furti agere non poteſt: ſed furti actio domino competit.

Impubes nõ tenetur furti, niſi fuerit doli capax. Aret.

Cùm ex furãdi doloſo animo furtũ cõſiſtat, is tãtũ furti tenet̃, qui doli capax eſt.

In ſumma h ſciendũ eſt, quæſitum eſſe, an impubes rem alienam amouendo, i furtum faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu furãdi cõſiſtit, ita demum obligari eo crimine impuberẽ, ſi proximus pubertati k ſit, † & ob id intelligat ſe delinquere. †

Duplũ aut quadruplũ, qđ in furti actione venit, ad pœnę pſecutionẽ tãtũm ptinet, cũ pterea res ipſa furto ſubtracta, aut a quocũq; poſſeſſore per rei vẽdicationem, aut ab ipſo fure eiuſqꝫ hęrede per condictionem furtiuam extorqueri queat.

Furti actio, ſiue dupli, ſiue quadrupli, tñ ad pœnæ perſecutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dñs: quam aut vindicando, l aut cõdicendo m põt auferre. Sed rei vindicatio quidem aduerſus poſſeſſorem eſt: ſiue fur ipſe poſſidet, ſiue alius quilibet. condictio autẽ aduerſus furem ipſum, hæredemve eius, licet non poſſideat, cõpetit.

TITVLVS II.

DE VI BONORUM Raptorum.

Qui ſqs res alienas rapit, non tantũ furti obnoxius eſt, ſed etiam vi bonorũ raptorũ actione conueniri poteſt, quæ intra annum a commiſſa rapina in quadruplum, poſt verò in ſimplũ datur, ita q in quadruplo etiam rei perſecutio contineatur: eius enim triplum in pœnam, ſimplum verò in rem computatur.

Onus ſentiens habeat lucrum.

a Habere actionẽ. & pœnam exactam domino reſtituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum: vt C. de furt. & ſeruis corrup. l. fin. §. ſed cum: in fine §.

b Peruenit. Agendo cõtra eum actione commodati. Accurſius.

c Ab eo. Scilicet cõmodatario.

d Suppoſitum. Scilicet furem.

e Ei. Scilicet commodatario.

f Cum manifeſtiſſimum. Bene dico q eligendo vnam, repellitur ab altera: niſi ſciens a principio fuit: cum &c.

Sed is apud quẽ. CASVS. Dictum eſt ſ de fullone, & cõmodatario, qualiter eis competit actio p re aliena: modo videamus de depoſitario, vtrum ſi res apud aliquem depoſita fuerit depoſitario competat act. furti. Non enim tenetur niſi de dolo. & ita non intereſt ſuam rem non fuiſſe ſurreptam. ſi autem in dolo fuit, non dabitur ſibi actio, ne ex malitia ſua actionem conſequatur. hoc dicit. Franciſcus de Aretio.

g Dolo. Supra quibus modis re cõtra. oblig. §. præterea. & C. depo. l. j. §. penult. & l. finali. & idem quod hic habemus ff. eodẽ, l. eum qui. §. is autem.

In ſumma. CASVS. Dixi Iuſtin. Domine, quid plura voltis dicere in titulo iſto? Iam tantum dixiſtis de materia iſta, quòd generatur tædium Deo, & toti mundo. Et reſpond. Iuſtin. Frater, vt breuiter hunc titulũ expediamus, ſcire debes, quòd apud antiquos quęſitum fuit verum impubes rem alienam amouendo, furtum facere poſſit, & placuit domino Iuſtin. quòd ſi impubes animum furandi habuerit, & in ipſum poſſet cadere iſtud delictum, hoc eſt, ſi ſit proximus pubertati: quòd actio furti teneatur. hoc dicit. Franciſcus.

h In ſumma. Id eſt vt breuiter hunc tit. expediamus.

i Amouendo. Nota q furtum fit contrectando, & amouendo, & ſine eo nõ fit: vt l. et qui. ff. eo. Angelus.

k Proximus pubertati. A decimo anno & dimidio, ſcilicet vt ſupra diximus de inutil. ſtipul. §. furioſus. & facit ad hunc §. ff. eodem, l. impuberem. & ff. ad Syllanian. l. excipiuntur. & ff. de reg. iuris l. pupillus.

Furti actio. CASVS. Quęſiui a Iuſtin. de natura furti, ſcilicet ad quid detur actio furti? Et reſpon. Iuſtin. quòd act. furti, ſiue ſit ad duplum, ſiue ad quadruplum, datur ad pœnam, & non ad rem ſuam perſequẽdam. datur etiã domino alia actio, ſcilicet rei vẽdicatio & cõdictio furtiua. Scire tñ debes, q rei vendicatio datur contra quemlibet poſſidentem, condictio furti datur contra furem & eius hæredem. hoc dicit vſq; ad finem titu. Franciſcus Aret.

l Vindicando. Id eſt dominium petẽdo ſi extet.

m Condicendo. Id eſt, in perſonam agendo condictione furtiua: ſi conſumpta ſit. & facit ad hunc §. ff. de condictio. furtiua: l. in pro fure. §. furti. & l. in condictione. & inſt. de actionibus. §. ſic itaque. & C. de furtis. l. ancillæ.

DE VI BOnorum raptorum.

Viſo

† Calliſtratus in l. non tãtũ. i prin. ff. de excuſa. tut. interpretat̃ pupillorũ ætatẽ ppe pubertatem eſſe ſi tñ ſemeſtre tps ad pubertatẽ deſideretur.

Proxim⁹ pubertati quis.

†. Et ſic et in delictis. doli capacitas, ſupplet ætatẽ vt hic. & i c. ſi. iũcta gl. ſuper verbo, pŕudẽtia. ext. de deſpõ. impub.

Cõdictio furtiua.

Gódauaſio.

Viſo de furto, ſequitur de rapina: & conſequenter vt potes videre ſupra titu. j. in princip.

Diuiſio.

Vi res. Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo, q raptor & fur inæqualiter puniuntur. Secundo, qñ quis rapit rē ſuā, vel alienā putās eſſe ſuā. Tertio, quid ſit ſubiectū in hac actione, videlicet, quid debet deducere actor. Scđa ibi, Quia tamē. Tertia ibi, Sanè in hac.

CASVS. Dixi in ſti. Dñe, iam vidi, q ille, qui rem alienā clā ſurripit, tenetur act. fur. Sed quid dicetis de illo, qui rem alienam vi rapit? Et reſp. q ille ſimiliter actione fur. tenetur. Nullus .n. magis rē inuito dño contrectat, quā qui eam vi rapit, vnde improbus fur dicit. & propter iſta improbitate ptor introduxit actionem vi bon. rap. & eſt intra annū quadrupli, poſt annū verò ſimpli. & datur propter vnam rem vi raptā, quanquam aliter ſecus videretur propter verba in numero plurali poſita à ptore in nōe actionis ſ. vi bon. rap. Et inuenis in verſi. quadruplū aūt &c. Supra dictū eſt q actio vi bo. rap. intra annum datur in quadruplum. poſt annum verò in ſimplum: quæro verū qua druplum iſtud ſit totū pœna? Et reſp. q non & in iſto quadruplo ſimplū ineſt, & triplū eſt pœna: ſiue cōprehendatur raptor in delicto, ſiue nō. Non .n. debet eſſe melioris cōditiōis raptor, quā fur. hoc dicit. Fră.

Q Vi † res alienas a rapit, tenetur quidem etiam furti, b (quis .n. magis alienam rem inuito domino contrectat, quàm q vi rapit? c ideoque rectè dictum eſt, eū improbum furem eſſe,) ſed tamen propriā actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & eſt intra annū d quadrupli: e poſt annum, ſimpli: quæ actio vtilis f eſt, etiam ſi quis vnam rem, licet minimam rapuerit. Quadruplum autem non totum † pœna eſt, † ſicut in actiōe furti manifeſti diximus: g ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio, vt pœna tripli ſit: ſiue comprehēdatur h raptor in ipſo delicto, ſiue non. Ridiculum i enim eſſet, leuioris conditionis eſſe eum, qui vi rapit, quā q clàm k amouet.

Si quis rem ſuam, aut quā ſuam opinabatur, penes aliū conſtitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaſerit, is ſi dominus ſit, à dominio cadet: ſi non ſit, poſt rei reſtitutionem eiuſdem quoq; æſtimationem vim paſſo præſtare cogitur.

Ita tamen l competit hęc actio, ſi dolo malo

a Alienas. Largè accipe, vt etiā ſi ſint cōmunes, idem ſit quo ad ſocij partē: vt ff. de fur. l. ſi ſocius. Accurſi.

b Furti. Scilicet non manifeſti, etiam ſi deprehendatur, ſm P. quod falſum eſt: imò ſi deprehēdatur, manifeſtus eſt, & in quadruplum poteſt conueniri: vt ff. de fur. l. ſi vendidero. §. cum raptor. c aliàs ſi non deprehendatur, non manifeſti tenetur: qua actione ſi fuerit actum, tollitur vi bon. rap. niſi in id quod excedat: vt ff. eo. l. j. Item in caſu nec manifeſti, necnō manifeſti tenetur: vt ſi quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit, ſed tantum hac actione vi bo. rap. tenetur, ſecundum P. vt ff. de fur. l. ſi quis de domo. Sed hoc eſt falſum: quia ibi erat actio furti nō manifeſti: & ideo amplius ceſſat actio furti: & ideo datur hæc e actio vi bon. rapt. quia excedit, & in id quod excedit: vt d. l. ff. eo. l. j. & ff. de act. & oblig. l. qui ſeruum. §. fin.

c Qui vi rapit. Quaſi dicat nullus: vt hic. & ff. quod metus cau. l. cum exceptione. §. qui vim. Accur.

d Annum. Scilicet, vtilem: vt C. eod. l. fin. & l. res. & C. de noxa. l. pen.

e Quadrupli. Niſi in caſu quo agitur ad duplum tātum: vt C. de pag. l. Chriſtianus. quæ eſt huic contra. Sed illud eſt ſpeciale.

f Vtilis. id eſt, efficax, & directa. Vel dic q directa competit, quando plures res raptæ ſunt: ſed vtilis quādo vnum tantum bonum raptum eſt. i. vna res rapta eſt. Et facit ad hoc quòd pluralis oratio. C. raptorum, trahatur ad ſingularem. ff. de condi. & demon. l. falſa. §. vlti. & ff. de nego. geſt. l. iij. §. hæc verba. verſic. negotia. & ff. de petit. hære. l. regulariter. & l. licet.

g Diximus. Vt ſupra titu j. in fine.

h Comprehendatur raptor. Sed quomodo poteſt raptor non deprehēdi cū dicatur eripere, quaſi de manu auferre: vt ff. ne quis eū qui in ius. l. iiij. §. j. Reſpō. diſtingue animum auferētis: vt ſi erat animus eū palam, & quaſi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat: tñ eſt raptor. Sed fur eſt, qui habet animū, vt faciat clā, licet interdū deprehendatur: ex qua deprehenſione efficitur manifeſtus: vt arg. ſ. titu. j. §. furtum autē à furuo. ADDITIO. Vult dicere gl. q fur manifeſtus ſemper tenetur vi bono. rapt. ſed non manifeſtus ita demū, ſi habuit animū &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu, ſiue vnico tempore fit, licet plures res ſimul aſportentur: ex quo non veniret quis furca ſuſpēdendus, niſi eſſet egregium, quod pluribus prauis pręualeret. vt hęc per Angelum.

i Ridiculum. Bene dixi, ſiue non, ridiculū enim &c.

k Qui clā. Ideſt, fur nec manifeſtus Nā raptor tenetur in quadruplū: hic aūt. ſ fur non manifeſtus in duplū tm. vel triplū cum re ſurrepta. ſed q palā furatur, certū eſt in plus teneri, quā raptorē: cū in quintuplū eū re teneat. Acc. ADDITIO. Et eſt rō diuerſitatis ſcđm Ang. quia raptor ſe exponit mortı, & iō eum incurrat maius periculū in pſona, leuius punitur in pœna pecuniaria. ar. l. quid ergo §. pœna grauior. ff. de his qui not. infa. Vel dic q ex rapina inducitur crimē publicū: & in hoc grauatur: quia à quolibet de populo pōt accuſari: iō in alio alleuiatur: ar. l. eū qui. in pri in gl. pbandi. ff. de iureiu. Quare aūt in vi bo. rap. ptor eādē pœnā in manifeſto, & nō manifeſto īpoſuit, cū lex xij. tab. & ipſe prętor i furto diuerſas impoſuerit? Dic eſſe rōnē pp eūdē animū rapiēdi, qui ſemper requiritur.

l Ita tamē. CASVS. In iſto §. dicit, q act. vi bon. rap. ita cōpetit, ſi aliquis rē alterius dolo malo rapuerit. Cæterum ſi aliquis errore ductus rē alienā credēs eſſe ſuā, eam alteri rapuerit, iure pmitiuo nō tenetur act. vi bo. Rap. Sed ne inueniatur via, per quā raptores ſuam malitiā impunè poſſint exercere: cōſtitutionibus principum eſt prouiſum, ne alicui liceat rē mobilē vel immobilē, licet ſuā eſſe dicat, vel æſtimet, alicui p vim auferre. ſi cōtra hoc ſtatutum venerit: ſi ſit dominus rei, q eā rapit, cadit à dominio ſuæ rei. Si aūt res aliena fuerit, debet eā primo reſtituere, & poſtea ſ. pœnā ſui delicti æſtimationē rei pſtare. & illud non ſolū habebit locū in rebus mobilib⁹, ſed & in immobilib⁹, vt ex hac cā ab oī rapina hoies ſe abſtineant. h. d. Frā.

l Ita tamen. Aliàs quia tamen: ſed iſtud quia, videtur ſuperfluum. Vel pone: quia pro ſed. Aliàs ita tamen, & tunc eſt planior.

Alijs addit vi.

Quia pœna eſt tripli tantum: & rei pſecutio ſimpli. & ita ambo ſimul æquātur quadruplū ſ. ſecūdum gl. in verbo, extra, dicat eōtra. Ac. Per.

Nōnulli locum hunc ita legūt: pœna eſt, & extra pœnā rei perſecutio ē ſicut in &c.

Sed hoc eſt falſum ſm Bart. in d. l. ſi vēdidero. quia op⁹ eſt vt ac clametur p l. ij. & l. ſcđa in ſer uitute. ff. de fur. Ang.

Sic habes q minor pœna inducta à lege non tollitur p maiorē, inductam ab alia lege, niſi quatenus cōcurrit, ſm Bar. in l. j. ff. eod. Aegi. Per.

Actio vi bonorum raptorū ē duplex.

Raptor & fur diſtinguuntur.

Raptor in minus tenetur quā fur manifeſtus.

a Abſolu. Scilicet ab actione vi bonorum raptorũ iudicis ſententia, vt quidam dicunt: vel ipſo iure, ſecundum Azonem. s argum. ff. de public. & vect. l. commiſſa. §. fina.

b Sed ne, dum. Pro tamen, ſecundum quoſdam: vel pone propriè.

c Inueniatur uia. Sic ſ. titul. j. §. vnde illd.

d Conſtitutionibus. Vt C. vnde vi. l. ſiquis in tantam. Et in alijs ſequentibus vſque in fin. tit. ſed hic proſequitur tantũ tenorẽ illius l. ſi quis in tantã. Super qua materia longũ eſſet hic dicere: cũ plures q̃ſtiones ibi notent̃ ſup prædict.

e Cadere. Re pete, proſpectũ eſt, & ẽt ibi præſtare: nec eſt neceſſe ponere, cogit. vel debet: q̃ verba nõ inuenies in libris emẽdatis.

f Res ſoli. Propriè quandoq; tamẽ impropriè: vt C. de actio. empt. l. ij. ſed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiã quandoque immobilia dicantur occupari: vt C. de rei vẽ. l. domũ. in gl. j.

Sane in hac. CASVS. Dixi Iuſtin. Dñe, cõpetit mihi hæc act. ita demũ ſi dñs fuero rei. Reſp. q imò, ſiue in bõis ei⁹ fuerit res rapta, ſiue in bonis videlicet eius, qui ius aliquod habuerit i rei vt quia ſibi ſit commodata, vel ſpignorata, ſiue locata, vel depoſita, vel aliqd iuris habeat in ea ita q eius intereſſet modo nõ rapi. Semper. n. cõpetit iſta actio, nõ vt dominiũ rei raptæ accipiat, ſed q res ſibi rapta reſtituat. Et vt breuiter me expediam: ex quacũque cã poteſt cõpetere alicui actio furti propter furtum datũ in ſe: ex omni conſimili cauſa poteſt dari actio vi bo. rap. propter rapinã in ſe factã. h. d. ſtan.

qs rapuerit. Nã q aliquo errore ductus rẽ ſuã eſſe exiſtimãs, & imprudens iuris eo animo rapuerit, quaſi domino liceat etiã per vim rem ſuam auferre, à poſſeſſoribus abſolui a debet. Cui ſ. conueniens eſt, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. Sed ne, dum b talia excogitantur, inueniatur via, c per quam raptores impunè ſuam exerceant auaritiam: melius diualibus cõſtitutionibus d pro hac parte proſpectum eſt, vt nemini liceat vi rapere, vel ſẽ mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam eandem exiſtimet: ſed ſiquis contra ſtatuta Principum fecerit, rei quidem ſuę dominio cadere; e ſin autem aliena res ſit poſt reſtitutionem eius, ẽt æſtimationẽ eiuſdẽ rei præſtare. Qđ non ſolum in mobilibus rebus, quæ rapi poſſunt, conſtitutiones obtinere cenſuerunt: ſed etiam in inuaſionibus, quę circa res ſoli f fiunt: vt ex hac cauſa ab omni rapina homines abſtineant.

Is cuius intereſt rapinã factã non fuiſſe, quanquam dominus non ſit, vi bonorum raptorum actionem mouere poteſt. vt id ſcilicet cõſequatur, quod ſibi abeſſe docueris.

Sanè in hac actione g nõ vtiq; expectatur, rem in bonis h actoris eſſe. Nã ſiue in bonis ſit, ſiue non: ſi tñ ex bonis ſit, i locum hęc actio k habebit. Quare ſiue locata, ſiue cõmodata, ſiue ẽt pignorata, ſiue depoſita l ſit res apud Titium, ſic vt interſit eius eam rem per vim nõ auferri, (veluti, ſi in depoſita re culpã quoq; promiſit) ſiue bona fide poſſideat, ſiue vſumfructum quis habeat in ea, vel qđ aliud iuris, vt interſit eius non rapi: dicendũ eſt ei cõpetere hãc actionem, nõ vt dominiũ m accipiat, ſed illud ſolum, qđ ex bonis eius, qui rapinam paſſus eſt, id eſt, qđ ex ſubſtãtia eius ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendũ eſt, ex qbus cauſis furti actio cõpetit in re clàm facta, ex eiſdem cauſis omnes habere hãc actionem. n

TITVLVS III.

DE LEGE † Aquilia. †

Primo legis Aquiliæ capite cautum eſt, vt qui alienum ſeruum, aut quadrupedem, quæ eorum numero eſt, quæ gregatim paſci cõſueuerunt, iniuria occiderit, quanti ea res eo anno retrorſum plurimi fuerit, tantum domino præſtare cogatur.

DAmni iniu-

g In hac actione. Scilicet vi bono. raptorum.

h In bonis. Id eſt, in dominio: vt ff. de acq. rer. do. l. rem in bo. & l. ſtatuas. & ff. de ver. ſig. l. bonorum appellatio. Vel ſi etiam bona fide poſſideatur, idem eſt.

i Ex bonis ſit. Vt aliquod ius habeat: vt ſtatim per exempla probat.

k Hæc actio. Scilicet vi bonorum raptorum.

l Depoſita. Promiſſa cuſtodia a depoſitario: vt ſ. tit. j. §. pen. Vel etiam cõmiſit culpã, vt ſequit. Vel etiam ſi precium accepit depoſitarius, non tamẽ qua ſi mercedem, tenetur eadem: vt ff. eod. l. ij. § dicet aliquis, alioqui eſſet locatio: vt ſ. manda. §. finali.

ADDITIO. Dic ut habetur in l. natu ralis. §. ij. in gl. ſi tea. ff. de præſcrip. & facis l. j. §. ſi qs ſeruũ. in glo. non dat. ff. de po. Angel.

m Dominiũ. Id eſt dominij æſtimatione: vt ff. quod met. cau. l. ſi mulier. §. q poſſeſſionem. & ff. uti poſ. l. pen. §. fin.

n Hanc actionem. Facit ff. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Poſt maleficium rapinæ ſequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Accurſius.

DAmni. Totus iſte titul. diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo capite l. Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit verba primi capitis l. Aquil. Secundo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod aũt nõ præcedit. Itẽ ſecũda principalis ſubdiuiditur ſ duas partes. Nã primo ponit verba: ſecundo interpretat. Secunda ibi itaq; ſi quis. CASVS. Si aliqs dedetit mihi damnũ per iniuriã: ad dãnũ illud puniẽdũ cõſtituitur actio per l. Aqu. Et ſciendum eſt, q l. Aquil. tria ſunt capita. videndũ eſt ergo de primo capite. In primo autẽ capite eſt cautum, vt ſi aliquis ſeruum alienũ, alienãve quadrupedẽ quæ in pecudũ numero ſit iniuria occiderit: quãti precij ea res in anno proximo pteriro fuerit, tantũ domino dare cõdemnet. in verſ. Quod aũt. dic caſum. Poſitis materialiter verbis Galli Aquilij, quæ aliquãtulu ſunt obſcura, intẽdit Imp. verba illa per ordinẽ exponere: & primo exponit quia ſe nõ ſufficit ſibi dicere præcuè, ſiqs hominẽ alienũ, alienãve quadrupedẽ occiderit, ſed adiecit q̃ pecudũ numero ſit. hoc enim adiecit ad ſignificãdũ, qui aliqua

pecu-

Et vera q̃ opin. eſt vera. ſ. prima ſi fueris in iudicio deductum. Item ſecũda ſi non fuis deductũ in iudicio i vt per doct. hic.

Hæc gl. nõ eſt Accur.

Occupã tur mobilia, inuadunsur immobilia. Aegi. Per.

In bonis & ex bonis dideſunt.

Dic q̃ ſi commiſiſſet dolum non haberet actionem furti, nec aliã actionẽ: nec ex improbitate ſua conſequit̃ actionẽ, vt nos. in d. §. pe. & facit l. ita que ff. de iur. Ang.

Si non eſt in aliquibus codicibus: Cõnnua tio.

Diuiſio.

Hic la ſe ſumit l. pro plebiſcito qa Aquilius tribunus plebis hãc rogauit. Aegi. Per.

Sic ff. ad l. Aquiliam.

occiderit vrſum meum, vel leonem, vel aliam feram beſtiam, q non debeat puniri per primum caput legis Aquiliæ eo, q non ſunt de numero pecudum illarũ, quæ gregatim paſcuntur, id eſt, in paſcuis cuſtodiuntur, ſicut equi, muli, oues, & boues, capræ, & ſimilia. Sed domine de ſuibus quid dicemus? nõ cõtinẽt ne ſub pecudũ numero? Et tñ dicẽt q ſic: quia gregatim paſcuntur. & hoc confirmat per authoritatem antiquorum: dicens, q ſic voluerunt Homerus, & Aelius Martianus. Franciſc. de Areti.

ponitur tale exemplum. Quidam milites ludebãt cũ iaculis in campo eis deputato ad ſe exercitandos: ſi ſeruus alienus ibi tranſitum fecerit ad ludum reſpiciendum, cum ſi eius non interſit: ſi eum aliquis militum ſe exercitantium traiecerit, non intelligitur miles eſſe in culpa? & ideo non tenetur. Si aũt aliquis priuatus hoc fecerit, cui' nõ intererat telo ſtaliſcere, culpæ reus eſt: & ideo tenetur ex primo capite legis Aquil. eodem modo ſi miles in alio loco, quam militibus ad ſe exercitandos deſtinato hoc fecerit, culpæ reus eſt. & tenebit. hoc dicit. Fra. de Aret.

riæ actio [a] cõſtituit per legẽ Aquiliã: cui' primo capite [b] cautũ eſt, vt ſiqs alienũ hominẽ, alienãve quadrupedẽ, q̃ pecudum numero ſit, iniuria [c] occiderit: [d] quãti ea res ĩ eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tantùm dño [g] dare damnet. Quòd aũt non pcisè de quadrupede. ſed de ea tantùm, q̃ pecudũ numero eſt, cauet: eò ptinet, vt neq; de feris beſtijs, neq; de canib. cautũ eſſe intelligamus: ſed de ijs tantum, quę gregatim pprie paſci dicũtur, quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ. † De ſuibus quoq; idem placuit. nam & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim [h] paſcuntur. ſic deniq; & Homer' in Odyſſea ait, ſicut Aelius Martianus in ſuis inſtitutionibus refert. [i]

† Δῶεις τόνγε σύεσσι παρήμενος, αἱ δὲ νέμονται, Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Qui caſu occidit, lege Aquilia non obligat; qui aũt aut dolo, aut culpa, obligatur.

Iniuria [k] aũt occidere intelligit, qui nullo iure occidit. Itaq; qui latronẽ [l] inſidiatorem occiderit: nõ tenet, vtiq; ſi aliter pculũ effugere nõ põt. Acne is qdẽ hac lege tenet, qui caſu occidit: ſi modo culpa eius nulla inueniatur. nã alìoqui [m] nõ minus [n] ex dolo, q̃ ex culpa quiſq; hac lege tenet. Itaq; ſiqs dũ iaculis ludit vel exercitat, trãſeuntem ſeruũ tuũ traiecerit: diſtinguit. [o] Nã ſi id a milite in eo cãpo, vbi ſolitũ eſt exercitari, admiſſum eſt: nulla culpa [p] ei' intelligitur. ſi alius tale qd admiſerit: culpæ reus eſt. [q]

[a] Iniuriæ actio. Id eſt, actio legis Aquiliæ, quæ competit p damno dato, id eſt, deſtructione alicui' rei facta: Nã ſic dicitur, damnum di minutio patrimonij: vt ff. de damno infec. l. iij. ſi autẽ rem alterius ſurriperes, licet videaris damnum inferre, tñ non inferes tale, quòd p hanc tenearis, ſed actione furti: vt ff. eodem. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi alienam. & §. idem & in ſylua. [b] Primo capite. Habebat enim hęc tria capita, ſiue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundũ autem non eſt in vſu. De tertio dicitur infra eod. §. caput ſecundum. & §. capite tertio. & ff. eod l. ij. Accurſ.

[c] Iniuria. Id eſt, non iure: vt j. eo. §. iniuria.

[d] Occiderit. Nota occiderit, nã ſi aliomõ læſerit, ex tertio capite agit: vt j. eo. § capite tertio. Accur.

[e] In eo anno. Scilicet præterito.

[f] Plurimi. Habita æſtimatione nõ ex affectione ſingulorũ, ſed cõi æſtimatione: vt ff. eo. l ſi ſeruũ meũ.

[g] Domino. Vt ff. eod. l. item Mela. §. ita & cum eod. verſi. legis autem Aquil. vel quaſi domino vt fructuario, vel alij qui habet ius in re: vt ff. eod. l. item Mela. §. ſi. & l. ſequen.

[h] Gregatim paſcuntur. Facit ff. de lega. iij. l. legatis ſeruis. §. pecoribus.

[i] Refert. Duo hæc carmina Græca ex Odyſſea Homeri lib. xiij. deprompta ſunt, quorum hic eſt ſenſus, Inuenies autem ipſum ſuibus aſſidentem iuxta Coracis ſaxum, ac fontem Arethuſam.

Iniuria aũt. CASVS. Exponit Iuſti. illud verbũ poſitum prę. iniuria occiderit, dicens, q ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit. & manifeſtat p exẽpla qualiter quis põt iure occidere, quia hoc vel alteri du bium. Vnde dicit. Si enim ſeruum meum latronem diurnum, dum cũ telo ſe defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occidere videtur. & ideo non tenet, & hoc intellige ita, ſi nõ poſſit occiſor alio modo euadere periculũ. Idem dicit de eo, q caſu occidit ſeruũ alienũ, ſi nõ fuerit i culpa & dolo, & de hoc

[k] Iniuria fact. ff. eo. l. ſed & ſi quemcunque § iniuriam. ADDITIO. Ex quo tex. nota differentiam inter hanc actionem, & actionẽ iniuriarũ quia in illa non ſufficit culpa, ſed requirit eõtumelia, & dolus. eſt & alia differentia: qa in hac agitur ad dãnum, ſed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & ſapit inſtar cauſæ criminalis: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. j. Accurſius.

[l] Latronem. Scilicet diurnum: vt tamen clamet: & ille ſe defendat, ſed furẽ ẽt ſi ſe non defendat, vt hic ſubijcit: & ff. eod. l. iiij. Accurſius.

ADDITIO. Sed hoc eſt contra l. furem. ff. de ſica. vnde dic, q eſt differentia inter inſidiatorem, latronem, & furem: vt in Auth. vt nul. iud. § pen. quia latronem inſidiatorem itineris poſſum occidere indiſtincte: vt ff eod. facit l j. & ij. C. quan. li. ſe ſi. iud. ven. Si autem ſit fur, tũc debet diſtingui, aut eſt diurnus: & tunc ſi poteſt capi, vel a damno euadi: nõ debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, ſi interficiens non poſſit ei parcere ſine periculo ſuo: vt dicit tex. in l. furem. ff. de ſicarijs.

[m] Alioqui. Si culpa interueniat.

[n] Non minus. Id eſt, non plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam leuiſſima culpa in hanc actionem veniat: vt ff. eo. l. in lege. ij. Vel propriè lege: & conuerte literam, non minus &c. id eſt, non minus ex culpa, quam ex dolo. ſic & aliàs ff. de pact. l. iuris gentium §. pactorum. in gl. non minus & C. de ſecũ. nup. l. cum apertiſſime. in gl. quantum filio. & ff. de pig. l. Paulus. §. domnt & eſt figura, hyſteron proteron, id eſt, ordo conuerſus, ſecundum Ioan.

[o] Diſtinguitur. Vtrum commiſerit dolo vel culpa, vel non.

[p] Nulla culpa. Niſi data opera factum eſt: vt ff. eod. l. item ſi obſtetrix. in ſi. & l. nam ſicut.

[q] Re' eſt. Quia hoc nõ eſt ei deputatũ arg. in Auth. vt ij, qui obli. ſe habere perhi. res min §. ſin verò ex-

Inſti. Iur. ci. t 3 ouie.

Marginal notes:

† Vide Alci. lib. pierri. ij. utu. de leg. 3. nã alij verſũ hunc ſubſtituunt. Κλαγγὴ δ' ἄσπετον ὦρτο συῶν αὐλιζομενάων. id eſt, grunnit' autẽ ingẽs excitabat ſuũ ſtabulantiũ, ſtabulantiũ in quã, qd iarò ſit I aliabi. diuerſi paſtor. Græcè aũt q hic habẽtur ſic poſſit interpretari. Sectãtẽ videas, q errãt per paſcua, porcos. Ad Coracis ſaxũ, iuxta ſonteq; Arethuſam.

† No diſferẽtiã inter actionẽ furti, vel bonorũ raptorũ, qa actio furti, vel bonorũ raptorũ competit q̃tiẽ meã tecum aſportas: ſecus qñ occidis, vel deſtruis: qa tũc cõpetit hæc actio, licet vtroque mõ ſit dãnũ & ſic diminutio patrimonij qd bene no. Ange.

† Hic ſeruinum põt accipi te maſcu. qa ẽt capri intelligunt qd. no. Aegi. Per.

* Hæc gl. nõ eſt Accur.

[s] Pone exẽp'ũ, ſecũdũ Ol. in leuiſſima, ſi Titi' aggrediẽte, tu reſiſtis: venit alius ad diuidẽdũ vos, & tu reſiſtẽdo volẽs percutere aggreſſorẽ percuſſiſti mediatorẽ, teneris: vt l. item. §. q cũ aliter. ff. eo. Ang.

enit. collat. vj. & ff. eod. Idem iuris in fine.

Item ſi putator. CASVS. Hic ponit aliud exemplũ, in quo ſi in culpa fuerit, qui hominẽ occiderit, tenetur lege Aquil. ſi autẽ eum ſine culpa occiderit, non tenet. & eſt exemplum tale: Quidam putator ex arbore deiecto ramo ſeruum alicuius interfecit. Vnde quid iuris in iſto caſu ſit, quæritur: & reſpondetur quòd diſtinguitur: quia aut illud factum eſt prope viam publicam, aut prope viam vicinalem: & tunc ſi non proclamauit, videtur eſſe in culpa, & tenetur. ſi autem proclamauit, & qui tranſibat, hoc non obſtante proceſſit, & ſibi præcauere noluit: tunc putator extra culpam eſt, & non tenetur. Idem dico ſi propè locum aliquem, vbi non erat ius conuerſandi, vel tranſeundi, ramo ex arbore deiecto, putator ſeruum alicuius ibidem tranſeuntem occiderit: quia tunc quamquã non proclamauerit, extra culpam eſt, niſi de dolo putatoris conſtiterit: quem cum viderit, tamen non proclamauit. in iſto tamen caſu ſemper præſumendum eſt pro putatore, ſcilicet eum eſſe extra culpam, & dolum, niſi dolus poſſit probari. & ſic intellige quod hic dicitur. In §. præterea. Imperatorponit adhuc bonum aliud exemplum, in quo ſi aliquis ſeruũ alicuius occiderit, ſi fuerit in culpa, tenebitur. ſi autem non fuerit in culpa, non tenebitur. Si enim medicus ſeruum tuum ſecuit, & poſtea curationem eius reliquit, & ſeruus tuus mortuus eſt in culpa eſt medicus. & ideo tenebitur. & idem erit ſi imperitè eum ſecuit: & propter hoc mortuus eſt, in culpa enim eſt: & ideo tenetur. imperitia enim culpæ annumeratur. hoc dicit. Franc.

Idem iuris eſt de milite, ſi in alio loco, quàm qui ad exercitandum militibus deſtinatus eſt, id admiſerit.

Ex qualitate loci iudicatũ dãnũ datũ dolo, vel culpa incidẽtis. h. d. Vel ſic, In putãte dicitur adeſſe culpa, qñ diligentia potuit prouidere; & non fecit. Aretinus.

Itẽ ſi putator a ex arbore deiecto ramo ſeruũ tuũ trãſeũtẽ occiderit, ſi ꝓpè viã publicã, aut vicinalẽ id factum eſt, neq; ꝓclamauit,† vt caſus euitari poſſet: culpæ re° eſt. ſed ſi ꝓclamauit, † nec ille curauit præcauere: extra culpam eſt putator. Aequè extra culpam eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via fortè, vel i medio fundo cædebat, licet non ꝓclamauit: b quia in eo loco nulli extraneo i° fuerit verſandi.

Imperitia culpæ adſcribẽda eſt. quo fit, vt q omnis peritiæ, & virib. impar ſubierit, ſi ob eius imperitiã, vel imbecillitatem quid damni datum ſit, culpæ reus dicatur.

Præterea ſi medicus, q ſeruũ tuũ ſecuit, dereliquerit curationẽ eius, & ob id mortuus fuerit ſeruus: culpæ reus eſt. † Imperitia c † quoq; culpę adnumeratũ: veluti ſi medicus † ideo ſeruũ tuũ occiderit, qa malè eum ſecuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

Si mulus, vel equus pp imperitiã, vel imbecillitate mulionis, vel equitãtis ſeruũ alterius occiderit: tenetũ mulio, vel equitãs lege Aquilia. Are.

Impetu quoq; mularũ, quas mulio pp imperitiã retinere nõ potuit, ſi ſeruus tu° oppreſſus fuerit, culpæ reus eſt mulio. Sed & ſi per e infirmitatẽ d eas retinere non potuerit, cum alius firmior eas retinere potuiſſet, æquè culpa tenetũ. Eadẽ placuerunt de eo quoq;, q cùm equo veheretur, e impetum eius aut ꝓpter infirmitatem, aut ꝓpter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis hæredes non dantur.

His aũt verbis legis:

a Putator. Id eſt, qui putat vites in arboribus poſitas: vt in quibuſdam terris ſunt: vel etiam ipſas arbores. nam & arbores putantur.

b Licet non proclamauit. Niſi fortè dolo: vt ff. eo. l. ſi putator.

c Imperitia. Facit ff. de reg. iur. l. imperitia. & ff. locati. l. ſi quis fundum. §. Celſus. & §. ſi quis vitulos. & ff. de ſuſpectis tut. l. tutor quoque. §. fina.

ADDITIO. In iſto caſu medicus non tenetur de ſicar. quia illa lex requirit dolum: vt l. j. C. ad legem Corneliam. de ſica. & l. in lege. ff. eod. tit. ad legẽ Corneliam, de ſicarijs.

Impetu quoq;. CASVS. Habebas mulionem quendam, qui ſeruum Titij impetu mularum quas pp imperitiam retinere non potuit, oppreſſit. Vñ mulio iſte in culpa eſt: & ideo tenetur. Si tñ propter infirmitatem eas retinere non potuit, alius tamen bene eas retinuiſſet, adhuc in culpa eſt, & tenetur. Idem iuris eſt in eo, qui aſcẽdit equum ſuum, & propter imperitiam, vel infirmitatem eum retinere non potuit quia ſi equus ſeruum alterius oppreſſerit, æque tenetur. ſi autem ſatis fortis fuit mulio, & tamen aliquo caſu fortuito per mulas, quas ducebat, vel equum quẽ aſcendebat, ſeruus alicuius oppreſſus fuerit, non tenetur: attamen infirmitas, vel imperitia alicuius nulli debet eſſe damnoſa. hoc dicit. Francis.

d Infirmitatem. Non. n. debet infirmitatem ſuam in alterius læſionem conuertere: vt ff. eod. l. l. idem iuris. Accur.

e Veheretur. Puta in rheda, vel vehiculo, vel etiam ipſo equo.

His autem verbis. CASVS. Expoſitis duobus verbis poſitis ſupra, in princi. hic exponit tertium membrum, ſcilicet hoc, quod dictum eſt ibi, quanti in eo anno plurimi fuerit: dicens, quod hoc nihil aliud eſt dictum, niſi quod ſi aliquis interfecit ſeruum tuum, ſi eo die quo interfecerit, fuerit luſcus, vel mancus, in anno tamen proximo præterito fuit integer, & pretioſior valde quam eo tempore, quo occiſus fuerit, tenetur quanti in anno proximo præterito plurimi fuerit: & non quanti eo die quo occiſus fuerit: & ideo dicitur hæc actio pœnalis de ſua primitiua natura: quia obligat delinquentem non tanti, quantum damni datum eſt, ſed aliquando longè pluris. Et propterea etiam in hæredem nõ datur: ſi eum autem daretur, niſi vltra damnum lis æſtimaretur. hoc dicit. Et caue, quia quidam voluẽt dicere, q hæc actio de ſui primitiua natura non eſt pœnalis. ſed pœnabilis ſolum. Dominus autem Guilielmus dicit hanc eſſe pœnalem de ſui primitiua natura: ſicut ſatis poteſt probari per literam iſtam, pœnalem autem eſſe huius legis, verum eſt, dicit ipſe, in duplum. quod autem duplum præſtet in hac actione, hoc contingit per inficiationem, & ſic eſt pœnalis in duplum. & in pœnali de ſui primitiua natura ſemper intellige. hoc dicit. Franciſcus.

† Sic clamans excuſatur. & facit contra eos q faciũt currere equos. nã debẽt dicere guarda, guarda, ſecũ Bal. in l. ſi putator. ff. eo. Aeg. Per.

† Scilicet tẽpeſtiuè non poſt factũ. vñ ſumpta eſt practica Pat. q tectores, domorũ dum domos operiunt ponunt perticas ante domos ſuſpẽſas, vt tranſeuntes ad moneantur. Aeg. Per.

† Hoc verũ in aſſerẽte ſe peritum. Aeg. Per.

† Cõcor. cum hoc tex. cap. ſi culpa. cũ glo. ſuper ver. imperitia. extra. de iniur.

† Medicus tenetũ de culpa ab lactũ nõ puidẽdo, in facto malè ſecando, & poſt factũ dimittẽdo, ſm glo. in l. idem iuris. ff. eo. Aeg. Per.

Aliàs per.

Quanti

a Quanti id in eo anno. Materialiter hæc verba ponuntur, & habes ea. ſ. eo. tit. in prin.

b Non tranſire. Niſi ex damno locupletior factus eſſet: vt ff. eodem. l. inde Neratius. §. ſi infans. verſicu. hanc actionem.

f Vel ex comœdis. Id eſt, qui cantabat de comœdiis & vnus ſine altero cantare neſciebat.

g Qui ſuperſunt. Facit ar. contra. ff. de actio. empt. l. ſterilis §. cum per venditorẽ. & de pericul. & commo. rei vend. l. fina.

Quãti id in eo anno a plurimi fuerit, illa ſententia exprimitur; vt ſi quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luſcus erit, occiderit; qui in eo anno integer, aut pretioſus fuerit: non tanti teneat, quãti hodie erit; ſed quãti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum eſt, pœnalẽ eſſe huius legis actionẽ: quia nõ ſolùm tanti quiſque obligatur, quantũ damni dederit: ſed aliquãdo longè pluris. Ideoque cõſtat in hęredem eam actionẽ non tranſire: b quæ tranſitura fuiſſet, ſi vltra damnũ nunquam lis æſtimaretur.

In lege Aquilia nõ modò illud damnum perempti corporis æſtimatur, ſed eo amplius quicquid perempta ea corpore damni paſimur: ſiue in amittendo, ſiue in non acquirẽda conſiſtat.

Illud non ex verbis legis, ſed ex interpretatione placuit, nõ ſolùm perempti corporis æſtimationem habendam eſſe, ſecundum ea, quæ diximus: d ſed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore dãni vobis illatum fuerit: veluti, ſi ſeruum tuum hęredem ab aliquo inſtitutum antè quis occiderit, quàm is iuſſu tuo hæreditatem adierit, nam hęreditatis e quoque amiſſæ rationem eſſe habendam conſtat: Item ſi ex pari mulatum vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit: vel ex comœdis f vnus ſeruus occiſus fuerit: non ſolùm occiſi fit æſtimatio: ſed eo amplius id quoq; computatur, quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt. g

Actio legis Aquiliæ non ſolùm ciuiliter, ſed etiam criminaliter põt intentari. Are.

Liberum autem eſt ei, cuius ſeruus occiſus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnũ h perſequi, & capitalis criminis i eum reũ facere. Caput ſecundum legis Aquiliæ in vſu non eſt.

c Aeſtimare. Opponitur de eo q̃ hodie plurimi fuerit, quam olim, & occiſus eſt ab aliquo. Nam non videtur in hoc caſu eſſe pœnalis hæc actio, ergo videtur tranſire debere in hoc caſu ad hæredes. Sed non ſequitur. licet enim ſic ſpectatur ſic in hoc caſu, quòd non ſit pœnalis: tamen non eſt apta nata vt tranſire debeat: vt in hoc exemplo: aliquis nõ videt, vel non videt actualiter: tamen eſt aptus videre, vel videre naturaliter: vt ar. ff. de aqua quot. & æſti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumin. l. j. §. item fluminum.

ADDITIO.

Et ſic inſpicimus propriam, & primæuam naturam actionis. & ſecundum illam iudicamus, non autem ſecundum accidentalem. facit quod not. gloſ. in l. ſi creditorum. ff. de leg. j. Quando actio ſubrogatur, & capit naturam alterius: intelligitur ſecundum naturam ordinariam, & propriam, & primæuã. quod nota. Aret.

Illud non ex verbis legis. CASVS. Scire debetis, quòd non ex verbis legis, ſed ex interpretatione eſt, q̃ ſi aliquis ſeruum meum occiderit iniuria, non ſolũ actione legis Aquiliæ fiat æſtimatio ſerui perempti, ſecundum qđ iam dictum eſt: ſed & omnis damni mihi in ſeruitio meo p̃ illud corpus occiſum dati in alijs rebus meis: veluti. ſi ſeruus meus inſtitutꝰ fuerit hæres & antequam hæreditatẽ adiret ab aliquo fuerit occiſus. non ſolum corporis mei ſerui fiet æſtimatio, ſed hæreditatis amiſſæ eſt habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere poſſum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occiſa fuerit, vel ſi ex quadrigis equorum vnus occiſus fuerit, vel ex commœdis vnus occiſus fuerit: nõ ſolum æſtimatio corporis eſt habenda: ſed ſi per vnius mortẽ alter, vel altera minus vtilis facta, vel factus fuerit, totius illius damni ratio eſt habenda. h. d. Franc.

a Diatnius. Per totum hunc titulum.

e Nam hæreditatis. In lege enim Aquilia damnum conſequimur: & amiſiſſe dicimur, quod aut conſequi potuimus, aut erogare cogimur: vt ff. eod. l. proinde ſi ſeruum occidiſti. & l. ſi ſeruum meum.

Liberũ. CASVS. In iſto. §. vltimo dicit Iuſtin. q̃ ſecundum quod iã dictum eſt, & ſi ſeruus meus iniuria ſit occiſus fuerit: ſi voluero contra eum agere ad perſequendũ damnũ mihi datum in ſeruo meo occiſo, poſſum hoc facere actione l. Aquil. ex primo capite. poſſum etiam ſi voluero criminaliter contra eum agere, & poſſum eum accuſare l. Cornel. de ſica. & hoc intellige. ſi doloſe eum occiderit: ſecus autem eſt, ſi ſolum fuerit in culpa occiſor. Sed quid domine. ſatis vidi de primo capite. modo dicatis de ſecundo capite. Et reſpon. Frater caput ſecundum in vſu nõ eſt. hoc dicit. Franciſcus.

h Damnum. Scilicet, quanti fuerit in anno retro: vt ſ. eod. in princip.

i Capitalis criminis. ſ. l. Corneliæ de ſica. vt §. eod. l. inde Neratius. §. ſi dolo ſeruus. & ff. ſed & ſi. Nam & pro ſeruo occiſo ea. l. agitur, vt pro libero: vt ff. ad le. Corn. de ſic. l. j. §. j. donec tamen agitur vna, non poterit agi reliqua: vt ff. de pub. iud. l. iiij. & ff. vi bon. rap. l. j. §. j. ſed peracto vno, aget reliquo: vt C. quando ci. act. præiu. cri. l. j. & ff. vi. bo. rap. l. ij. §. j.

Capite tertio. CASVS. Supra vidi de capite primo, & ſecũdo. reſtat videre de tertio cap. Et ſcire debes q̃ in capite iij. cauetur de oĩ dãno, de quo nõ eſt cautũ in capite j. vnde tertiũ caput locũ habet, cũ aliqs ſeruũ, vel quadrupedẽ illã, quæ pecudũ numero eſt, vulnerauerit, vel occiderit. & ſic caue tibi qa non venit in illo capite iij. ſicut in j. ſed nõ illis animalibus, in quibus venit in j. itẽ damnũ iniuria datũ in cęteris aĩalibus. & in cæteris rebus inanimatis, hoc iij capite vindicatur. vnde ſi quid fuerit ruptũ, vel fractũ, vſtum, vel cõſumptum: actio ex hoc capite conſtituitꝰ. Scire tñ debes, q̃ plura verba hic poſuerunt iuris cõditores, quã neceſſe fuerit. Omnia enim verbo rupti cõtinetur potuerũt. Adhuc enim ſcire debetis q̃ ſi aliqs in alienum vinũ, vel oleum aliqđ miſcueris, p̃ qđ natura vini, vel olei corrumpatꝰ, hoc iij. capite l. Aquil. teneꝰ. itẽ ſicut pro occiſione de qua in j. capite tractatꝰ per l. Aquil. pœna imponitur, ſi dolo, vel lata culpa facta fuerit occiſio: ſ. initium. Imper. & ali-

1 Quid autẽ ſi is q̃ damnũ dediſſe ſe negeṫ, probetur tñ teſtib. aut inſtrumentis? Dicendũ per mẽdaciũ eũ dãnãdũ. in duplũ. & vniuerſum idq̃ qđ lxli interest, duplicãdũ, alioqui in ſimplũ deducendũ erat, vt tradit gl. C. eo. l. contra negantẽ. Secus tñ ſi actor non probet per teſtes, aut inſtrumẽta, ſed tãtum p iuramẽtũ, ipſi delatum. quia eũ releuatur a probãdi onere, fiet cõdemnatio duntaxat ſimplũ. l. eum q̃. ff. de iniu. Quid autẽ ſi deferẽte reo ipſi actori iuramentũ, actor ipſe deferre ſiet ingẽs ſe velle teſtibus probare, ne condemnatio mi nuatꝰ nũquid poſſit & poſſe tradit gl. & Bar. in d. l. eũ qui ſim pla.

2 Solum q̃ ibi in cõtractu, hic in delicto in quo venit oẽ intereſſe: vt ff. de fur. l. in ſi ciãdo. §. j. & ibi Bar. ff. de cõd. fur. l. iij. & ff. de vi & vi ar. l. interdictũ. & ad iſtos text. facit l. apud Iulianũ. §. j. ff. de lega. j. vbi poſt mortẽ. & ſic poſt delictũ hęres tenetꝰ: non ſolũ ad ſeruũ mortuũ, ſed etiam ad hæreditatẽ in qua erat inſtitutꝰ. l. ſi ſerud. ff. de ver. obliga. in princ.

& aliter nõ, ſimiliter & hi nõ debent puniri propter damnũ datũ. de quo in tertio capite ſi actum ſit, nũ dolo, vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiam debetis, q̃ in primo capite punitur occiſor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: ſed in tertio capite fit æſtimatio, quanti fuerit in triginta diebus retro, & non reperitur hæc dictio, plurimi, in hoc tertio capite. ſufficit enim eã eſſe poſitã in primo capite. Intelligitur. n. hæc dictio, quanti plurimi &c. in primo capite poſita, in tertio repetita. h. d. Franciſcus.

ff. de verbo. oblig. l. Titia. §. id eſt reſpõdit. & l. qui ſic. & ff. de rebus dub. l. fina. & C. famil. erciſcun. l. quoties. & ff. de condi. inſtitu. l. cum ſeruus, & ff. de action. empt. l. ſi venditor hominis. & ff. de contrahẽ. emptio. l. q̃ fundum. l. & de legatis iij. l. in repetẽdis. & de conditionibus & demonſtrationibus. l. aura. & l. liberta. & ff. de legat. ij. l. Latinus. & ff. de fundo inſtructo. l. iij & l. Seia. § Caio. & ff. de pact. dotal. l. cũ pater. Sed argumenta contraria ſunt. ff. de ann. lega. l. Seio. §. fina. & de fideicom. miſſ. liber. l. finali. §. finali. in gloſ. non videri. & in gloſſa finali. & ff. de hæredibus inſtituen. l. item quod Sabinus. ſecundum Ioan.

a Cætera damna. Quod ſ. nõ continetur in primo capite. vt ſ. eo. in prin.

b Rupti. Quod verbum eſt legis tertij capitis.

c Sufficere. Sed nõ eſt nouũ, vt ſpecialiter quibuſdam enumerans generale ſubijciatur verbum in quo ſingula complectantur: vt ff. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex.

d Culpa. Etiam leuiſſima: vt ff. eo. l. in l. Aquilia & leuiſſima. aliàs nõ. vt ſ. eo. §. iniuria.

e Ex hoc. Scilicet tertio, quod eſt loco ſecundi.

f Damno. Id eſt, damno dato in cæteris rebus.

g Triginta. Sed quare minus ſpaciũ in tertio capite, quã i primo apponitur? Reſpond. quia in primo grauius delinquit, & ideo grauius punitur: vt ff. de offic. præſid. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Accurſius.

h Ac ne plurimi quidẽ verbum adijcitur. id eſt, non eſt poſitum in hoc tertio capite.

i Plebem Romanã. Ergo eſt plebiſcitum, quod eſt verum: vt ff. eod. l. j. & ſupra de iure natur. §. plebiſcitum.

k Prima parte. Quæ enim in ſtipulationibus dicuntur, in contractibus repetita eſſe creduntur: vt

Reliqua quæ (præter mortẽ ſerui, aut quadrupedis, q̃ pecudũ numero eſt) rebus noſtris animatis, vel animæ carentib. dãna illata ſunt, capite legis Aquiliæ tertio vendicantur. quapropter quiſquis alteri vrendo, frangendo, depaſcẽdo, ſecãdo, rũpendo & id genus modis damnum fecerit, quãti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni cætero dãno [a] cauetur. Itaq; ſiquis ſeruum, vel eam quadrupedẽ, quæ pecudũ numero eſt, vulnerauerit, ſiue eã quadrupedẽ quæ pecudũ numero non eſt, veluti canẽ, aut feram beſtiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio cõſtituit. In cęteris quoq; omnibus animalibus, itẽ in omnibus rebus, quæ anima carẽt, damnũ per iniuriã datũ hac parte vindicatur. Siquid enim vſtũ, aut ruptũ, aut fractũ fuerit: actio ex hoc capite cõſtituit: quanquã poterat ſola rupti [b] appellatio i omnes iſtas cauſas ſufficere. [c] Ruptũ [†] enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Vñ non ſolũ fracta, aut vſta, ſed etiã ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo mõ perẽpta atq; deteriora facta, hoc verbo continentur. Deniq; reſponſum eſt, ſi quis in alienũ vinum, aut oleum id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrũperetur: ex hac parte legis Aquiliæ cũ teneri. Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita, demũ quiſq; tenet, ſi dolo, aut culpa [d] eius, homo aut quadrupes occiſus, occiſave fuerit, ita ex hoc [e] capite de dolo aut culpa, & de cætero damno [f] quenque teneri. Ex hoc tamẽ capite nõ quãti in eo anno, ſed quãti in diebus triginta [g] proximis res fuerit, obligatur is qui dãnum dederit. Ac ne (plurimi) quidẽ verbũ adijcitur; [h] Sed Sabino rectè placuit, perinde habendã æſtimationem, ac ſi etiam hac parte (plurimi) verbũ adiectum fuiſſet. Nã plebem Romanam, [i] quæ Aquilio tribuno [†] rogãte hanc legem tulit, contẽtam fuiſſe quòd prima [k] parte eo verbo vſa eſſet.

Directa legis Aquiliæ actio cõpetit ſi corpori a corpore dãnum illatũ ſit: q. ſi a nõ corpore corpori, vtilis dabitur: ſin autẽ neque a corpore datũ ſit, neque corpus læſum, in factũ actioni locus eſt.

Ceterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem eſſe, ſiquis præcipuè corpore ſuo damnum dederit. ideoq; in eum qui alio modo dãnum dederit, vtiles actiones dari ſolent: veluti, ſiquis hominem alienum, aut pecus ita incluſerit, vt fame necaretur, aut iumentum ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur, aut ſiquis alieno ſeruo perſuaſerit, vt in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is aſcendendo, vel deſcendendo, aut mor-

Cæterum placuit. CASVS. Scire debetis q̃ tunc demum habet locũ actio legis Aquil. directa, cũ corpore ſuo aliquis damnum dederit in corpus. quando autem aliquo alio modo, quam corpore ſuo, aliquis damnũ dederit i corpus, habebit contra ipſum actio legis Aquiliæ vtilis locum: veluti, ſi hominem alienũ aut pecus ita incluſerit, vt fame necaretur: & ſimiliter in alijs exemplis poſitis in litera. Sed quid dicemus de illo, qui ſeruum alienum in fluuium deiecit, & is ſuffocatus fuerit? Rñd q̃ non eſt dubium, quin corpore ſuo in corpus damnum dederit: & ideo act. l. Aquil. tenetur. Sed domine quid ſi alicui damnũ datũ fuerit a nõ corpore in corpus vt puta, ſi aliquis miſericordia ductus ſeruũ alicuius compeditum ſoluerit, vt effugiat: quid dicemus in iſto caſu? Reſpon. q̃ neq; dabitur in hoc caſu actio legis Aquil. directa, neque vtilis, ſed actione in factũ ſubſidiaria, quæ dat pro damnis quæ in lege Aquil. non comprehenduntur, tenebitur. h. d. Franci.

Mortuus

Hic Accur. patet fluxũ legum. Aegid. Per.

† Appellatiõe rupti continetur omne, quod deterioratũ eſt, ſeu per ſciſſuram, effuſionem, aut aliter. Aeg. Per.

† Aliàs interrogante.

Hoc verũ niſi repetitio inducat vitium, vt ſ cõtrarijs legibus. Aeg. Per.

a Mortuus. Quia qui occaſionē dānī dat, damnū deiſſe videt: vt ſ. eo q occidit. §. in has quoque actione. ADDITIO. Tu dic ſecūdū glo. ibi q aut qs dat operā rei illicitæ: & adhibet illā diligentiam, quā pōt: & tunc nō tenet de ijs, quæ poſtea ſequuntur: vt d. §. in hac. in fine. ſec' ſi nō adhibeat diligentiam, aut dat operā rei illicitæ: q tenetur: argu. ff. eod. l. Itē Mela. in princ. & eſt glo. in c. ſicut nobis. extra. de teſt. io ver. dederunt. Ang.

b Vtilis actio in eū datur, ſcilicet legis Aquiliæ: & nihilominus vt ſ. eodem. l. item ſi obſtetrix. §. ſiquis hominem.

c Non difficulter. Imo facile: vt ſ. eod. l. qua actione. §. pe.

d Lege Aquilia. Id eſt directa actiōe legis Aquiliæ.

e In factum actione, i. ſubſidiaria. quæ pro damnis datur, q lege Aquilia non cōprehenduntur, vel non tenentur: vt ff. eo. l. j. ſi ſeruū. §. h. & videtur hæc eſſe prætoria: vt ff. de p. ſcript. verb. l. quia actionum.

f Siquis miſericordia ductus. ſed ſi nō duct' miſericordia, datur furti. vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

g Compeditū. Eſt enim dolo proximū: vt ff. depoſiti. l. ſi hominem primo. reſpon.

tuus, a aut aliqua parte corporis læſus fuerit: vtilis actio b in eum datur. Sed ſiquis alienum ſeruū, aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit eò quòd proiecit: corpore ſuo damnū dediſſe non difficulter c itelligi poteſt: ideoque ipſa lege Aquilia d tenetur. Sed ſi non in corpore damnū fuerit datū, neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo alicui damnū contigerit: cū non ſufficiat, neq; directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eū, qui obnoxius fuerit, in factū actione e teneri: veluti, ſi qs miſericordia ductus f alienū ſeruū compeditū g ſoluerit, vt fugeret. h

TITVLVS. IIII.

DE INIVRIIS. †

Iniuria poteſt capi generaliter, & ſpecialiter: & ſpecialiter ſumitur tripliciter. Aret.

h Vt fugeret. Hic nota. quādoque damnū dat a corpore in corpus: & tunc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quādoque a nō corpore in corpus, vt patet per multa exempla ſ. proxi. §. Quandoque econtra nō de corpore in non corpus, vt ſi annulū excuſſerit, vt in aquam caderet: vt ff. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis de manu. Et in his duobus caſibus habet locū vtilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus in factū, ſecūdum Ioā. vt ff. eo. l. quemadmodū. §. magiſtratus municipales. cū vtroque caſu vtranq; ſeperā dari, ſecūdm Ioā. vt ff. vi bon. rap. l. ij. § ſi publicanus. Quandoque a non corpore in non corpus, & tunc ſubſidiaria in factum competit. vt ff. eod. l. ſi ſeruum. § fina. De qua actione in factum quot habet naturas: dic vt ff. de præſcript. verb. in titu. & vt dicemus. j. de iniur. §. h.

DE INIVRIIS. *

Poſt alia priuata delicta & de iniurijs ponit qd priuatum eſt delictum, ideſt non publicū nec enim cuilibet competit, ſed iniuriato tantum. Accur

Generaliter. Totus iſte tit. diuiditur in ſex partes principales. Primo ponitur quot modis accipiatur iniuria, & qualiter committitur. Secundo ex cuius perſona nobis iniuria illata intelligitur. Tertio, quæ eſt pœna actionis iniuriarum. Quarto quādo iniuria atrox æſtimatur. Quinto, q pro iniuria, poteſt etiam criminaliter agi: & an tunc poſſit interuenire procurator. Sexto quando tollitur iſta actio. Secunda ibi. Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autē. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In ſumma. Sexta ibi, Sed hæc actio.

Generaliter i iniuria dicitur omne, quod non iure fit: ſpecialiter, aliàs cōtumelia, † quę a contemnendo dicta eſt, quam Grçci ὕβριν appellant k aliàs culpa, quam Grçci ἀδίκημα † dicūt, ſicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: alias iniquitas & iniuſtitia, l quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cum enim prętor, vel iudex non iure contra quē pronunciat, iniuriam accepiſſe dicitur. m

Iniuria nō ſolùm committitur in corpus, vt verberib', & pulſatione: ſed etiā extra corpus vt conuicijs, famoſis libellis, pudicitia attētata, alijſq; modis innumeris.

Iniuria n autem committitur, non ſolùm cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam

CASVS. Quæſiuit a Iuſtin. quid dicat fieri per iniuriam? Et reſpond. dicens, q generaliter dicitur fieri Iniuria, quod non iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia a contemnendo dicta: quam Græci appellabant ſicut uoluerunt. Quādoque autem ſpecialiter dicitur culpa, ſicut ſumitur in actione legis Aquiliæ, vbi ponitur damnum iniuria datum, id eſt culpa facientis datum. Tertio modo ſimiliter iniuria pro iniquitate, vel pro iniuſtitia. vnde cū prætor vel iudex cōtra aliquē iniquè pronunciat: ille contra quem iudicatū eſt, iniuriā accepiſſe dicitur. ſiue iniuſtitiā. h. d. Franc.

i Generaliter. Facit. ſ. eo. l. j. Accur.

k Græci hybrin appellāt. Hybris Græce dicitur contumelia Latine: vt aſſerit textus Adikema, eſt culpa. Anomia iniquitas. Adikia eſt Iniuſtitie. Inde Adikon, id eſt, iniuſtum.

l Iniuſtitia. Iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronuntiat: iniuſtitiā, quādo contra ſtrictum Ius: iniquitatē & iniuſtitiam: quando cōtra vtrunque pronuntiat. Accur.

m Accepiſſe dicitur. Scilicet ille contra quem eſt iudicatū. Vel dic accepiſſe, id eſt feciſſe iudicem. ſic ff. de dam. infect. l. Proculus. Accur.

n Iniuria autē. CASVS. Scire debes in principio, q licet iniuria quatuor modis ſumat vt ex præcedēti reſponſo liquet, attamen in toto iſto titulo propriè ſumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo ſcire a legiſlatore, quomodo dicitur iniuria, ſiue contumelia committi. Et reſpon. dicens, q non ſolum committitur iniuria cum quis pugno pulſatus fuerit aut fuſtibus cæſus, vel verberatus: ſed etiā ſi alicui conuitium aliquod dictum fuerit. Itē plus dico, quòd ſi aliquis vellet poſſidere bona alicuius tanquam bona debitoris ſui, ſciens cū nihil ſibi debere, iniuriam cōmittit. Itē dico, ſi aliquis ad infamiam alicuius libellum famoſum compoſuerit, aut ſcripſerit, aut ediderit, iniuriā cōmittit: & ſi aliquis pudicitiam alicuius bonę matronæ attentauerit, vel matrē fa. aſſectatus fuerit: vel prętextatum. i. maſculū, vel prætextatā. i. fœminam aſſectatus fuerit: & alijs pluribus mod. h. d. Franci. Aret.

o Iniuria. hic proſequitur prout hoc titulo accipit.

Conuic

Damni dans cauſam, damnū feciſſe videtur.

Quæ datur in ſubſidiū vbi mēs, & verba legis Aquiliæ deſunt. Aeg. Per.

† Iniuriæ genus cōtinet multas ſpēs ſub ſe. i. ſpeciales Iniurias. ſ. cōtumeliam culpam, iniquitatē. iuſtitiā. Tul. li. j. de off. ti. de duob. generib. iniuſtitię. Aegi. Pet. Tullius lib. rhet. ad Here. Iniuria in quit, eſt q aut pulſione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

† Ita ſumitur hic ſm gl. in l. j. ff. eo. Aegi. Pet.

† Quidā legunt ἔγκλημα Theophilus iam ſ hoc loco ἀδίκημα ſeri, ſit.

Hæc gl nō eſt Accurſi. Ægi. Pet. Iniquitas, & iniuſtitia diuerſa ſunt.

verberatus † erit, ſed & ſi cui conuiciū ᵃ factū fuerit ; ſiue cuius bona quaſi debitoris, ᵇ qui nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, q intelligebat ᶜ nihil eū ſibi debere, vel ſiquis ad infamiā alicuius libellum, aut carmen, aut hiſtoriā ſcripſerit, cōpoſuerit, ediderit, † dolove malo fecerit, quo quid eorū fieret: ᵈ ſiue qs matrē familias, ᵉ aut prętextatū ᶠ prętextatâve affectatᵘ ᵍ fuerit, ᶠ ſiue eius ʰ pudicitia attētata eſſe dicet: & deniq; alijs plurimis modis ⁱ admitti iniuriā, manifeſtū eſt.

Quæ liberis, vxori, aut nurui irrogatur iniuria, parēti, marito, aut ſocero illata videtur: quò fit, vt quādoq; pro eadem iniuria plurib. perſonis iniuriarū actio competat: viro tamen illatā iniuriā, vxori vindicare non licet.

Patitur autē quis iniuriam, non ſolùm per ſemetipſum, ſed etiam per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: ᵏ itē per vxorem ſuā. ˡ Id enim magis prȩualuit. Itaque ſi filiæ alicuius, quæ Titio nupta eſt, iniuriam feceris: non ſolùm filiæ nomine tecum iniuriarum agi poteſt, ſed etiam patris ᵐ quoque, & mariti nomine. Contrà autem, ſi viro iniuria facta ſit, vxor iniuriarum agere nō poteſt. Defendi enim vxores a viris, non viros ab vxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer, nurus nomine, cuius ⁿ vir in eius poteſtáte eſt, iniuriarum agere poteſt.

Ex iniuria facta ſeruo, non agit ſeruus, ſed eius dominᵘ, ſi iniuria in ſuam cōtumeliā fiat, vel fuerit atrox. Aret.

Seruis autem ipſis quidem nulla iniuria ᵒ fieri intelligitur: ſed domino per eos fieri videtur: non tamē iiſdem modis, quibus etiam per liberos, ᵖ

ᵛ Conuicium. Quaſi conuocium, cum in vnum plures voces conferuntur: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

ADDITIO Nota q verbū iniurioſum dicitur ſiue in genere, ſiue in ſpecie improperatur aliquod delictum cōmiſſum: vt not. Bart. Bald. & doct. in l. iij. in princi. ff. de li. & poſthu.

ᵇ Quaſi debitoris. Cum nō eſſet: vt hic & ff. eo. l. ſi iniuriæ. Accur.

ᵃ Qui intelligebat. Ex affectu enim fit iniuria: vt ff eodem, l. iij. ſed quid ſi erat uere debitor? Adhuc videtur idē: cū nihil adeo durum ſit quā familiarē pompam oſtendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanū quam publicatione, pompaq; rerū familiarū & paupertatis detegi vilitaté &c. vt C. quib. & qui. debet quarta pars ex bo. defunctl. l. ij. §. j. lib. x. Sed dico contra in ſequenti caſu, ſi iure cum prouocaui, vel meum debitorem appellaui, cum eſſet: vt argumen. ff. eodē. l. cum, qui. in princip.

ᵈ Fieret. Niſi nocēs erat. Nam peccata nocentium nota eſſe expedit: vt ff. eodem, l. cum qui. in princip.

ᵉ Matremfamilias. Matremfamilias eā dicimus, q eſt notæ authoritatis, & honeſtæ vitæ in domo ſua: vt ff. da li. exh. l. iij. §. fi. & ff. de his, qui ſūt ſui vel alie. iu. l. nam ciuium.

ᶠ Prætextatum. Prætexta genus eſt veſtis, qua nobiliores ciues Romani ſolebant vti. Vnde ſi alius, quam cui permiſſum erat deferre, ᵗ deferebat in alicuius certæ pſonæ ignominiā: iniuriarū tenebatur illi quē inſectabatur: hic plerunque fit. Accur.

ᵍ Affectatus. Affectari, eſt frequenter ſequi. ſed attētare, eſt blando ſermone pudicitiam alicuius impetere: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. § aliud.

ʰ Cuius. id eſt alicuius.

ⁱ Plurimis modis. Qui notantur ff. eo. per totum. & C. eo per totum.

Patit' autē quis. CASVS Supradictum eſt. quot modis fit iniuria: modo videndum eſt. qualiter quis patitur iniuriā. Patitur autem quis iniuriā: non ſolum ſi aliquo prædictorū modorū ei directò fiat iniuria: vt puta, quia conuiciū ei dictum fuit, vel aliquo alio modo: ſed etiā ſi liberis eius, quos in poteſtate habet, aliquo prædictorū modorū fiat iniuria, pater dicitur paſſus iniuriā. vnde pro iniuria facta vni perſonæ, quādoq; tribus, quādoq; quatuor datur actio iniuriarū: veluti, ſi facta fuerit iniuria filiæfamil. nuptæ, datur actio iniuriarum patri mulieris: & etiā mulieri, & marito mulieris. Sed quid ſi marito ſuæ iniuria facta, poteſtne vxor agere pro iniuria ſibi facta, & econuerſo? Rń q non. Aequum enim eſt vxores a viris defendi; & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim perſonis competit actio iniuriarū pro iniuria facta uni perſonæ in tali caſu. Pone, quod aliqua filiafam. nupta filio meo ſit, quem in poteſtate habebam. huic ſi facta fuit iniuria, competit actio iniuriarū nuptæ, & mihi ſocero pro iniuria facta nurui meæ, & etiā filiofa. marito mulieris: & etiā patri mulieris. h. d. Franc.

ᵏ In poteſtate habet. Si ille qui iniuriam facit, ſcit eos eſſe in poteſtate, licet ignoret, in cuius poteſtate ſint, alioq nō. ſicut nec marito ſi mulierē viduā credat: vt ff. eo. l. cū qui nocentem. § fi. Acc.

ˡ Per vxorē ſuam. Vel Sponſam: vt ff. eod. l. item apud. § ſponſum quoque.

ᵐ Sed etiā patris. Licet in poteſtate patris eius non eſſet: vt ff. eod. l. j. § item.

ADDITIO. Iſta gloſſa non eſt vera, per l. ſed ſi vnius. §. ait prator. verſiculo idem eſt, & ſi emancipatus. ff. eodem. & ibi vide gloſſam. præterea, ſi non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulſatū ſore patremfa. vt d. l. cū qui. §. fi. ff. eod. ergo multo fortius non competit ſibi, quando in veritate eſt paterfamil. ſcilicet, quando eſt emancipatus ſecundum Io. Fab. quod credo verum. Angel.

ⁿ Cuius. Scilicet fœminæ, vel nurus.

Seruis autem. CASVS. Supra dictū eſt quod patitur aliquis iniuriam, nō ſolum per ſemetipſum, ſed & per vxorem ſuam, & per liberos ſuos, quos in poteſtate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera eſſe in liberis. Si enim alicui ſeruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo q inſpecto iure ciuili ſerui pro nullo habētur: ſed domino ſerui fit iniuria per iniuriam factam ſeruo: ſicut per iniuriam factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius poteſtate liberi ſunt. Solù enim in duobus caſibus fit domino iniuria per iniuriam factam ſeruo: ſi vel in contumeliam domini apertè facta fuerit ſeruo iniuria, licet non atrox: vel ſi ſeruus atrociter verberetur. Cæterum ſi aliquis contra ſeruum tuū conclamauerit, & eum leuiter pugno percuſſerit, non dabitur tibi actio iniuriarum. h. d. Franc.

ᵒ Nulla iniuria. Quantum ad hoc, vt agant ſcilicet inſpecto iure ciuili: ſed ſic, inſpecto iure naturali: vt ff. eod. l. cum qui. §. j. & ff. de his q ſunt ſui, vel alieni iuris. l. ij. & ſupra de his, qui ſunt ſui, vel alieni iur. §. fi. quæ eſt contra.

ᵖ Per liberos. Id eſt filios.

Dicitur verberare qui a'io modo q̃ pugnis p. ositi ergo pugno percutit, nō punitur pœna ſtatuti puniētis verberantē. Angi. Per. † Scribit Cor. Tacitus lib. j. Auguſtū Cæſarem primū cognitionē de famoſis libellis ſpecie legis maieſtatis tractaſſe, cōmotū Caſij Seueri libidine, qua viros fœminaſque illuſtres procacib. ſcriptis diffamauerat. Prætextatus qs dicas docet Budę in anno, ad l. viſi. ſl. de ſenato. vbi & locū hūc eleganter explicat. Vide etiā Anto. Augu. emen da lib. iij. cap. ix. Facit eō tra muguetos Auſclanenſes, q quotidie adſectantur puellas, vi l. iiē. §. appallaie. ff. eod. ſecus ſi colludendi, aut officij cauſa

Id fiat. §. Litem. §. meminiſſe. hoc verum ſi ſit in veſte matronali, ca. l. §. ſi quis virgines. Acq. Per. † Nota ſecundū Io. Fab. cōtra heremitarū, ſeu religioſorū habitū aſſumētes qui puniri poſſūt. Authen. de Sāctis epiſco. §. j. Ange.

a Atrocius. Quam æquum ſit.

b Et quod apertè. Repete, & cum id cõmiſſum fuerit quod &c. Si autem non in dñi contumeliam, ſed ſerui tantum, tñ adhuc non debet inulta relinqui à prætore: vt ff. eodem, l. item apud Labeonẽ. §. ſiquis ſic fecit. 1

& vxores: ſed ita cũ quid atrocius [a] cõmiſſum fuerit, & quod apertè [b] ad cõtumeliam dñi reſpicit, [c] veluti ſiquis alienũ ſeruũ atrociter verberauerit: & in hũc caſum [d] actio ꝓponit᷑. At ſiqs ſeruo ɔuiciũ fecerit, vel pugno eũ pcuſſerit, nulla in eũ actio domino competit.

Pro iniuria illata ſeruo cõmuni, agit vterque dñs habita diſtinctione dignitatis vtriuſque. Aret.

Si cõi ſeruo iniuria facta ſit, æquum eſt, nõ pro ea parte, qua dñs [e] quiſque eſt, æſtimationẽ iniuriæ fieri, ſed ex dñorum pſona: [f] qa ipſis fit iniuria. Quòd ſi vſusfruct⁹ in ſeruo Titij eſt, ꝓprietas Mæuij: magis [g] Mæuio [h] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & ſeruo alieno, qui ſeruiunt nobis bona fide, ſi facta fuerit in deſpectum noſtrum, competit nobis actio iniuriarum. Aret.

Sed ſi libero homini, qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit, nulla tibi actio dabitur; ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit: tunc enim competit & tibi [i] iniuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſeruo alieno bona fide tibi ſeruiente: vt toties admittatur iniuriarũ actio, quoties in tuam contumeliam [k] iniuria ei facta ſit.

Reiecta talionis pœna, quę olim iniurioſis irrogabat᷑, hodie pecuniaria imponit᷑: vt. ſ. reus tãti cõdẽnet᷑, quãti iniuriã paſſus æſtimãdã duxerit, aut iudici taxanti æquũ viſum fuerit: quippè q. p dignitate illius cui infert᷑, pluris, minoriſve iniuriã æſtimabit.

Pœna autem iniuriarum, ex lege duodecim tabularum [l] propter

c Ad contumeliã domini reſpicit. His duobus caſibus domino datur actio: hoc eſt ſiue ad eius contumeliam fiat iniuria: ſiue ſeruus atrociter verberetur: & ſic dominus aget propter iniuriã ſeruo factam, non tamẽ ſerui nomine, 2 quaſi ſeruo competat actio: ſed in primo caſu ſuo noĩe ꝑ iniuria, ſcilicet ſibi commiſſa.

d In hunc caſum. Non ſolum in ſuperiore caſu, quando ad contumeliã dñi facta eſt iniuria.

Si communi ſeruo. CASVS. Supra dictum eſt, quod ſi ſeruo alicuius, qui in totum alienius eſt, fiat iniuria, q in duobus caſib. actio iniuriarũ competit domino: ſed pone, quòd ſeruo communi alicuius ſimplicis hominis, & alicuius nobilis viri p æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua naſcatur actio iniuriarum, qualiter debet iſta iniuria æſtimari? Et reſpond. q non debet fieri iniuriæ æſtimatio pro ea parte, pro qua quiſq. eorum dominus eſt. ſed ex perſonis dñorum, hoc eſt dignitatibus, hoc eſt dicere, q licet humilis perſona tantum habeat in ſeruo, quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria ſua æſtimari, quãtum iniuria facta nobili. Ad legem autem inductam per ɔtrium: ff. eo. l. ſed non eſt æquum. Reſpon. ſic exponẽdo, ſed non eſt æquum pro maiori parte, quam pro qua dñs eſt, damnationem fieri: hoc ſic intelligo, q quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ reſpectu ad ſuum totum. Si.n. ſeruus cui facta eſt iniuria, totus fuiſſet nobilis, æſtimaret᷑ iniuria ſua xx. ſolidos: ſed quia non eſt niſi dimidius, æſtimabitur decem, & ita æſtimatio nobilis viri deducit᷑ ad ſuum totum. Aũt illud æſtimabit᷑ habito reſpectu ad dimidietatẽ. Si aũt ſeruus cui facta eſt iniuria, totus eſſet dñi ignobilis, non valeret iniuria niſi decem. cum ergo nõ habeat niſi medietatem in ſeruo ſuo, æſtimabitur quinque. Alijs aũt modis ſoluitur ibidem. Sed quid ſi fiat iniuria ſeruo, in quo aliquis habet vſumfructum: cui competit actio iniuriarum? Et dñ q domino ꝓprietatis. Sed pone, q alicui libero homini, qui tibi bona fide ſeruit fiat iniuria: dabitur ne tibi actio iniuriarum? Et reſpond. q non, ſed ſibi. & hoc verum eſt, niſi in contumeliam tui dñi, cui bona fide ſeruit, ſit vulneratus, vel pulſatus. Idem eſt in ſeruo alieno bona fide ſeruiente: vt tũc ꝑ iniuria ei facta tibi concedat᷑ actio iniuriarum, quando in contumeliã tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc ſunt, quæ in litera continentur. Franciſcus.

e Dominus. Imò ꝓ parte dñij. vt ff eod. l. ſed non. contra. Solu. [·] non contradicit ſi recte intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidiæ: vt ſi duo ſunt: vnus nobilis, alius ignobilis: ſi ſeruus eſſet totus nobilis, ageret iniuriarum in xx. nunc ergo aget in decem: ignobilis autẽ ageret in decem, ſi eſſet totus ſuus ſeruus: nunc ergo aget in quinq; & ita quilibet pro parte ſua: & ratio dignitatis habet᷑. Vel ibi erant pares per omnia domini.

f Ex dominorum perſona. Quaſi dicat nõ ex ſerui perſona.

g Magis. Quàm Titio.

h Mæuio. Niſi ad cõtumeliam vſufructuarij facta ſit: vt ff. eo l. item apud Labeonem. §. ſi vſumfructum. & § item ſi liberum. ad fi. legis.

i Et tibi. Non ſolum ei.

k In tuam contumeliam. Nec minus ipſe iniuriarũ aget: ideo in fructuario diſtingui oportet: vt ff. eod. l. item. §. item ſi liberum.

Pœna autem iniuriarum. CASVS. Dixi inſti. Domine, dicatis mihi quæ pœna imponit᷑ pro iniuria in actione iniuriarum? ipſe notat mihi antiquas fabulas: dicens, q antiquitus imponebat᷑ vna pœna ꝓ iniuria per l. xij. tabu. & alia per prætores poſtea & ſecunda. & vt breuiter dicam, membrum pro membro, ꝓꝑ os verò fractum, vt ſi aliquis in ore percuteretur, ita q ſanguis vndique flueret, ſecundum dominum Guid. ſunt pecuniariæ pœnæ conſtitutæ propter veterum paupertatem: quia ita pauperes erat tunc, q ſatis puniebantur ꝓꝑ os fractum, ſi parum de pecunia ſoluerent. Maluerunt enim tunc temporis ſuſpendi, quàm aliquid de pecunia ſua dare. vel poteſt hoc, quod dicit, ꝓꝑ iniuriam paupertatem veterum, referri non ad proximum dictum, ſed ad aliud, quod dicit, erat pœna talionis. Quod cum ita pauperes erant olim, q nõ habebant pecuniam vnde ſatiſfacere poſſent membrum ruptum: propter hoc fuit ſtatuta pœna talionis: ſed poſtea prætores circa naturam iniuriarum tractantes ſtatuerunt, q pro iniuria agatur ciuiliter: & tunc debet iudex in tantum condemnare iniuriãtem, quanti ille cui fit iniuria, iniuriam ſibi factam æſtimauerit, vel minoris: ſecundum quod ſibi æquũ viſum fuerit. Dicit etiam Iuſtinia. quod pœna legis duodecim tabul. in deſuetudinem abijt: pœna aũt a prætoribus introducta hodie habet locum: nam ſ.m qualitatem perſonæ, cui fit iniuria, creſcit vel minuitur iniuriæ æſtimatio. hoc dicit. Franciſc.

1 Nota q maleficiũ nõ debet remanere impunitũ l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Ex quo nota, q ſi iniuriã paſſus nõ poteſt agere ex forma ſtatuti quia forte non ſoluit collectas: tamen iudex ex ſuo officio poteſt iniuriãtẽ punire, vt d. §. ſi quis ſic fecit, & eſt bon⁹ tex. & ibi Barto. in l. nõ ſolum. §. quiſquã. ff. eo. An.

2 No. modũ libellãdi, & agendi, qa dñs debet dicere ſeruũ fuiſſe verberatũ in contumeliam ſui, & nõ qa ſibi iniuria illata eſt ſuo nõ e iniuriarũ agit: ſimiliter alio modo, ſuccũberet. Ang.

Vera ſolutio ſm Bart. in l. itẽ. §. fin. ff. eo. eſt: q aut fit iniuria ad cõtumeliam dñorũ: & habet locum hic tex. aut nõ. ſed ſimpliciter haſet nõ: & tũc loquitur lex ɔtra. Ang. Per.

D: quare vide apud Gell. lib. xx. c. j. diſputãtem Sex. Cæcilium cũ Phauorino philoſopho.

Membrum

Mẽbrũ quõ accipiat, & q̃ propriè dicantur mẽbra, & q̃ ſine mẽbra eccleſiæ, latè tractãdo. in Gl. facul. §. cõſiderantes, in ver. nobiliora, & l ver. membra.

* Iudex habet auctoritatẽ taxandi, minuendi, augendi, & prorſus tollẽdi.l. videamus. §. ſi. & l. in actionib⁹. ff. de lit. iurã. Aeg. Pet.

a Dic ſicut glo. i. pr. §. & i d. l. ſi nõ conuicij, nulla approbet, & ponat multas opi. tamẽ hic, & in §. lex Cor. hãc approbat, q̃ iſta actio ſit ciuilis in trib. caſib⁹. §. pxi. ĩ. eo. An.

Lex Cornel. vnde dicatur.

Domus ſua.

a Membrum. Puta manum vel pedem.

ADDITIO. Nota ex tex. & gl. quid dicatur mẽbrum. & habetur in l. nec ſunt liberi ff. de ſtatu hom. per glo. & doct. & an dens dicatur membrum. hẽ in l. eum dens ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Ioan. de Imol. l. ij. ff. de pub. iudi. Ang.

b Ruptum. Id eſt, detruncatum.

c Talio. Id eſt, ſimilitudo ſupplicij: vt membrum pro mẽbro.

d Quaſi in magna. Hæc eſt ratio non ad proximum, ſed ad illud, quod erat pœna talionis. Accurſ.

e Aeſtimauerit. Per ſacramentum cum taxatione iudicis.

f Honoraria. Facit ĩ. de iur. nat. gen. & ciui. §. proponebant.

g Aeſtimatio. Propoſita actione iniuriarũ prætoria, q̃ annua continuo tollitur: vt C. eo. l. ſi non conuicij. niſi in caſu, vbi anno veli durat: vt ff. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. §. poſt annum.

h In ſeruo actore. Id eſt, caſtaldo.

i Medij actus homine. Qui mediocris, alias mediaſtinus dicitur. ff. nau. caup. ſtab. l. j. §. qui ſunt. verſic. nec. n. & §. cauponas. verſi. exterum.

k Compedito. Id eſt, in eo ſeruo, qui nullam aliam aſtert vtilitatem: ſed tantum ligatus ſtat.

Sed & lex Cornelia. CASVS. Scire debes, quòd pro omni iniuria de mũdo debet agi actione iniuriarum ex lege Cornel. de iniurijs. quod contingit in tribus caſibus: puta ſi aliquis dicat ſe pulſatum, verberatum, vel domum ſuam vi introitam, & appello domum tuam, ſiue propria tibi fuerit, ſiue locata, ſiue gratis conceſſa hoc dicit Franc.

l Lex Cornelia. Ideo ſic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt ff. de accuſat. l. hos accuſare in fi. legis. Accur.

m Introduxit. Scilicet d. l. Cornelia in qua actione cõdẽnatio fit æſtimatione iudicis: nõ iureiurãdo in litẽ. vt ff. eo l. cõſtitut omnib⁹. Sed nunquid in his caſib⁹, qui tres ſunt ex lege Cornelia. eſt hæc actio perpetua? Reſpondent quidam, vt M. q̃ ſicut omnis actio ex lege

membrũ a q̃dẽ ruptũ b talio c erat: pp os verò fractũ nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in magna d veterũ paupertate. Sed poſtea prætores permittebant ipſis, qui iniuriam paſſi ſunt, eam æſtimare: vt iudex vel tanti reum condemnet, quãti iniuriam paſſus æſtimauerit: e vel minoris: prout ei viſum fuerit. 1 Sed pœna quidẽ iniuriæ: q̃ ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinẽ abijt. quam aũt prætores introduxerũt, (q̃ etiã honoraria f appellatur) in iudicijs frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæq; honeſtatem creſcit, aut minuitur æſtimatio g iniuriæ. qui gradus cõdẽnationis & in ſeruili perſona non immeritò ſeruat: vt aliud in ſeruo actore, h aliud in medij actus homine, i aliud in viliſſimo, vel cõpedito k ius æſtimationis conſtituatur.

Lege Cornelia de iniurijs tenetur qs ẽt in tribus caſib. hic ſpecificatis: & domus noſtra dicitur etiam conducta. Arc.

Sed & lex Cornelia l de iniurijs loquitur: & iniuriarum actionem introduxit: m q̃ competit ob eam rem, q̃ ſe pulſatũ n quis, verberatumve, o vel

deſcendens ſit perpetua: vt ĩ. de perpe. & temp. act. in prin. Sed Io. & dicit. n. ſemper eam annũ cõtinuo tolli: vt C. eod. l. ſi non conuicij. Et nota q̃ his tribus caſib. eſt ciuilis. alias eſt vtique prætoria. cum a prætore ſit inducta: vt ff. eo. l. prætor. Accurſius.

domũ ſuam p vi introitam eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſiue in ppria domo quis habitet, ſiue in conducta, ſiue gratis, ſiue hoſpitio receptus ſit.

Atrox iniuria, grauius punitur: atrocẽ aũt iniuriã ex facto, loco, perſona, & corporis parte q̃ læſa fuit, reputamus.

Atrox q iniuria † æſtimat, vel ex facto: r veluti ſiquis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus: vel ex loco: veluti ſi cui in theatro, vel i foro, vel in conſpectu † prætoris iniuria facta ſit: vel ex pſona: veluti ſi magiſtratus iniuriã paſſus fuerit: vel ſi ſenatori ab humili pſona s iniuria facta ſit: aut parẽti, prõnove fiat a liberis, vel libertis. t Aliter .n. Senatoris & parẽtis patroniq;, aliter extranei, & humilis perſonæ iniuria æſtimatur. Nonnunquã v & locus vulneris atrocẽ iniuriam facit: veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit. Parui aũt refert, verum patrifamilias x an filiofamilias talis iniuria facta ſit: nã & hæc atrox iniuria æſtimabitur.

Illata iniuria aut ciuiliter, aut criminaliter vlciſci ĩt: ciuiliter, qñ multa iniuriato adiudicat: criĩaliter, ſiqñ reus iudicis arbitrio extra ordinẽ puniẽdus cõmittĩt. quo caſu

n Pulſatum. Sine dolore.

o Verberatũve. Scilicet cum dolore: vt ff. eod. l. lex Cornelia. §. j.

p Domum ſuam. Facit ff. de ijs, qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare.

Atrox iniuria. CASVS. Intellexi ſuperi⁹ fieri mẽtionẽ de atroci iniuria. ſed dñe, qualiter cognoſcã atrocẽ iniuriã? Et ipſe rñ. dicẽs, q̃ atrox iniuria quatuor modis cognoſcit: videlicet ex loco dupliciter. ſ. ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Itẽ ex facto, vt ſi aliq̃s vulnerat⁹ fuerit, vel grauiter læſus, & ẽt ex pſona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

q Atrox. ideo atrox iniuria ab alia ſeparat. q̃ ſit maior. vt p hoc magis puniat: vt ĩ. eod. §. pœna. ff. eo. l. prætor edixit. §. atrocẽ. & §. fin. & l. vulneris. & l. ſequẽ.

r Ex facto. Magis, quã ex pretio rei. vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. § j.

s Humili perſona. Quæ ſit perſona humilis, dic: vt C. de ſecũ. nupt. l. humilẽ.

t A liberis, vel libertis. Quibus aduerſus parentes, & patronos agere permittitur, ſi ſic atrox iniuria facta eis à parẽtibus, & patronis: vt ff. eo. l prætor edixit. §. præterea. puta in oculo, vel in ore: vt ff. eod. l. prætor. §. fina. & l. ſequ. Accur.

Actio iniuriarum an ſit annalis in omnibus caſibus.

† No. q̃ relatiuũ ſuus ſua ſuum, nõ ſemp importat dominiũ, & facit qd no. Bar. i l. q̃ñt⁹. §. argẽto. ff. de aur. & arg. lega. Ange. Et quot modis hoc relatiuũ ſumat̃ pſertim iuxta ſubiectã mãm, vel rõne adiũcti vide plenè p Mãdoſ. in Gl. facul. §. Acti, in ver. ſuos.

† Cõcor. cũ hoc §. c. vl. i gl. ſuperſti. tioc ea. extra de dona. vbi recitat tenorẽ hui⁹ §. & gl. j. pauloPoſt me & l c. fin. extra. de cõſe. eccl. vl' altar.

† Nã atrocior eſt q̃ fit in conſpectu. l. prætor edixit. in fin. ff. eod. Aeg. Per.

ADDITIO: Dicas ſecundum Sal. in l. iniquum. C. qui accu. non poſ. q̃ licet p leui iniuria filius in poteſtate non poſſit patrem ſolenniter accuſare: vt l. his nulla. ff. de iu. tñ iudicis officium põt implorare pro graui: vt l. ſi lenones. C. de epiſ. au. Emancipatus quoque pro leui delicto nõ accuſat. ſed p graui ſic: dũmõ criminaliter agi non poſſit. alias ſecus, vt hic per doc.

v Nonnunquam. Id eſt, aliquando. & ſic duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Accurſius.

x Filiofamil. Niſi quia facta iniuria filio, duæ actiones a-

nes defenduntur: & vtriuſque exercitium competit pa-
tri: vt ff. eod. l. ſed ſi vnius. §. filiofamilias. & l. pater.
ſed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

In ſumma. CASVS. Ille qui paſſus iniuriã, po-
teſt agere de iniuria ſibi illata, ciuiliter ſi voluerit,
vel criminaliter. Si autẽ ciuiliter agat, æſtimatione facta, ſecũdum quod ſupra dictum eſt, iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter, tunc extraordinaria pœna eſt imponenda. Hoc tamen vult ſemper obſeruari dominus Iuſti. quia illuſtres, & ſuperilluſtres iniurias ſibi illatas per procuratores agere poſſunt, tam criminaliter, quam ciuiliter, ſecundum tenorem conſtitutionis Leonis, quam habes C. eo. l. fi. ad quam recurre. Franci.

a Agere. Et ſic tollitur vnum iudiciũ per aliud: cũ vtrũq; ſit proditum ad vindictam: vt ff. eo. l. ſi. pr. §. j. & l. quod ſenatusconſultũ. in fi. in gl. fi. ſecus ſi alterum eſſet de re familiari: vt C. quando ciuil. actio crimina. præiud. l. j. Et ideo ſi de iniuria atroci actum eſt iniuriarũ, nihilominus poteſt agi lege Aquilia ad damnum, & econuerſo. Nec enim actione iniuriarũ agitur ad damnum, vt ad damnum, ſed vt ad contumeliam: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. ſiquis ſeruo verberato.

Sed & lex Aq. licet atrox ſit quo ad iudicem, nihil excludit. Aeg. Pet.

Scilicet ſoli, non quilibet de populo. q̃a iniuria eſt crimẽ priuatũ. ſalua iniuria libello famoſo. Aeg. Pet.

In alijs vbicũque poteſt imponi pœna corporalis nõ admittitur procurator. neque agendo, neque defendendo, ſed in his. Aeg. Pet.

procurator interuenire nequaquã poteſt: niſi qui iniuriã perſequitur, vel ſe defendit aut illuſtris, aut ſuperilluſtris ſit.

In ſumma ſciendum eſt de oĩ † iniuria, eum † qui paſſus eſt, poſſe, vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et ſiquidem ciuiliter agatur: æſtimatione facta, ſecũdum quod dictum eſt, b pœna c reo imponitur; ſin autẽ criminaliter, officio iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur: hoc videlicet obſeruãdo quod Zenoniana cõſtitutio e introduxit, vt viri illuſtres, f. † quiq; ſuper eos ſũt, & per procuratores poſſint actionẽ g iniuriarum criminaliter vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecũdum eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet. h

Etiam qui curauit vt cuipiã per alium iniuria fieret, iniuriarum tenetur.

Non ſolum autẽ is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriã, id eſt, qui percuſſit: verum ille quoque tenetur qui dolo fecit iniuriã, vel q procurauit, ut cui i mala k pugno percuteretur. l

Actio iniuriarũ non naſcitur, niſi ab initio iniuriatus ad aĩm ſuũ iniuriã reuocauerit. Vel ſic ſecundum gloſ. Actio iniuriarum iam nata tollitur diſſimulatione. Aret.

Hæc actio diſſimulatione m aboletur. & ideo ſiq̃s iniuriam dereliquerit: hoc eſt ſtatim paſſus, ad animum ſuum non reuocauerit: n. poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriã non poterit recolere.

TITVLVS V.

DE OBLIGATIONIBUS, quæ quaſi ex delicto naſcuntur.

Obligatio ex quaſi delicto oriri dicitur, qñ nõ ex dolo malo, ſed magis imperitia quadam, & minus prouide delinquitur: quo pacto & iudex ſi per imprudentiam perperam prenũciauit, facit litem ſuã, id eſt damnũ eius litis, vt æquitati iudicantis videbitur, læſo reſtaurare compellitur.

tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriã: ſed ille qui procurauit, vt ab alio fieret. h. d. Franc. de Are.

i Vt cui. id eſt, alicui. vel cuiuſ, id eſt, à licuius.

k Mala. id eſt, maxilla.

l Percuteretur. Sed videtur, q ex tali conſilio non teneatur: vt ſupra de obli. quæ ex delicto naſcuntur, §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. contra. §. inand §. tua tantum. ibi, quia nemo ex conſilio.

Hæc actio. CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriã, & ego diſſimulauerim: ſi pœniteam poſtea, & velim agere iniuriarum: nõ poſſum. hoc dicit. Franciſ.

m Diſſimulatione. Vt ſi riſi, vel luſi vel comedi cum eo poſtea. Item tollitur etiam nudo pacto ipſo iure: vt ff. de pactis. l. ſi tibi. §. quædã actiones. Sed nunquid eſt nata etiam ſtatim facta iniuria: an ita demũm ſi dicat, ad animũ reuoco? Quod vltimum dixit B. vt dicunt. Sed certè imò eſt nata ſtatim. nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talibus naſcitur hæc actio, ſed ex contumelia: vt ff. de pactis. l. ſi vnus. §. pactus. Item quomodo aboleretur hæc, niſi eſſet nata? certe nullo modo. vt ff. de iniuſto rupt. teſtamẽ. l. nam & ſi. §. poſt delictum. & ff. de verborum obligation. l. decem.

Actio iniuriarum quomodo tollit.

n Non reuocauerit. id eſt, aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad aium reuoco: ſed ſufficit ſi remaneat iratus, & ei nõ reconcilie. Sed quid ſi inuitiſſima volũtate in pœnitentia remiſit quaſi coactus morte, & poſtea conualet: nunquid renaſcitur? Videtur q ſic: vt arg. ſupra de do. §. mortis cauſa. Itẽ q̃a coactus remiſit: vnde prætor ratũ nõ habet: vt ff. quod met. cauſa. l. j. Sed cõtradico: quia ſunt ſemel extincta: vnde in perpetuũ reſuſcitari nõ poteſt: vt ff. de ſolu. l. qui res. §. aream. ibi, in perpetuum. Item præſumo, q perpetuo voluerit remittere, ſiue conualuerit, ſiue nõ. nam aliàs non potuit bene pœnitere, præſumã ergo eum nõ fuiſſe immemorẽ ſuæ ſalutis: vt C. ad leg. Iu. repe. l. fi. Item eſt contra ad id, quod hic dicit. nuda voluntate tolli hanc actionem. ff. de nego. geſt. l. Põponius. ibi nam quomodo &c. & ibi nos. glo. nuda: ſed certe ab initio tollitur nuda voluntate & ſimplici & vnica tacitum. ſed ſi ſemel ad animum reuocauerit, nõ remittitur per nudam voluntatem: ſed per voluntatẽ nudam verbis, vel pacto expreſſam, ſic etiam ipſo iure: vt dictum eſt per l. ff. de pact. l. ſi tibi. §. quædam.

Dic. vt ff. de ali. lega. l. filio §. Seia. & vide ibi Bart. eo tit. Angel.

b Dictum eſt: vt ſ. eo. l. §. pœna, in fine. §.

c Pœna pecuniaria, ſcilicet actori danda.

d Extraordinaria. Scilicet, capitis vel ſtatus, ſi iudici ſedeat, vel pecuniaria inferenda fiſco, non actori: vt ff. eo. l. fi. Accurſius.

ADDITIO. Et ſic vbi pœna eſt in arbitrio iudicis, poteſt ſuum arbitrium extendere vſq; ad mortẽ: quod eſt verum penſata & attentata facti qualitate. l. Pedius §. j. ff. de incen. ru. nau. Itẽ ex hac glo. elici poteſt, q ſi ageretur de crimine ad pœnã pecuniarã fiſco applicandam, iudicium dicitur eſſe criminale.

Pœna arbitraria ad mortẽ extenditur.

e Conſtitutio. Vt C. eo. l. fi.

f Illuſtres. Hi ſunt qui tãtũ nomine illuſtres ſunt, & non dignitate. illi autem ſunt ſup eos, qui dignitatem & adminiſtrationem habent: ſupra quos nemo eſt. niſi Imperator. quod dic vt not. in Authen. vt ab illuſtri. & qui ſupra eos ſunt. col. v.

Dic vt per glo. & omnes do. in l. fi. C. eo. Ang.

g Actionem. id eſt, accuſationem. Et eſt ſpeciale in accuſatione. aliàs contra: vt ff. de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pu. iud. l. pe. §. ad crimen.

h Apparet. Dic ergo hic caſum eius legis.

Non ſolum. CASVS. Scire debes q non ſolum

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, ſequitur de ijs, quæ ex quaſi maleficio ſunt. Accur.

SI iudex. Totus tit. diuiditur in duas partes principales, Primo ponit caſus in quibus quis obligatur ex quaſi maleficio. Secundo qua actione his caſibus agatur. Secunda ibi, In his autem.

CASVS. In iſto titu. iſto nihil aliud dicit. niſi q ponunt quædam exempla, in quibus quidé exemplis tenetur aliquis ex quaſi delicto: & inter omnia exépla primũ exéplum eſt de iudice, qui cognoſcens inter me, & aduerſarium meũ, per ſuam imprudentiã, vel imperitiã contra iuſtitiã meã pronunciauit, credens equũ de me facere. Iſte enim iudex dicitur litem facere ſuã: hoc eſt damnũ alterius in ſe transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam ſuam me læſit. Sed quo genere dicemus ipſum mihi obligatũ? Reſp. vt ſuperius dictum eſt, q cum nõ ſit obligatus ex contractu, nec ex quaſi contractu, eo q neq; cõtraxit, neq; quaſi contraxit, neq; ex maleficio: quia credebat benefacere: ex quaſi delicto obligat. Sed pro Deo, inquantum ſuſtinebit iudex iſte imperitus pœnã? Reſpon. q inquantũ æquum viſum fuerit iudici maiori: hoc eſt ſecundũ quod plus, vel minus iudex maior viderit ipſum erraſſe. Secus enim eſt, ſi circa certa, & cõmunia aliquis iudex errauerit: & ſecus ſi errauerit circa occulta huius philoſophiæ. hoc dicit. Franc.

Idem in tabellione malè faciẽte inſtrumẽtũ ſm Nico. de Nap. Aegi. Per.

SI iudex a litem ſuã b fecerit, c non propriè ex maleficio obligatus videtur; ſed, quia neq; ex maleficio, neque ex cõtractu d obligatus eſt, & vtiq; peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo uidetur quaſi ex maleficio teneri, & inquantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, e pœnam ſuſtinebit.

Si ex ædibus quas quis inhabitat quidpiam deiectum, effuſumve ſuerit, quod tranſeunti damnum intulerit, aut ex parte qua vulgo iter ſit aliqd ſuſpẽſum habeat, cuius caſus periculoſus ſit, ex quaſi delicto obligatus pœnas hic deſcriptas incurrit.

Item is, ex cuius cœnaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, f deiectũ effuſumve aliquid eſt, ita vt alicui noceret; quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem nõ propriè ex maleficio obligatus intelligitur: quia plerunq; ob alterius culpã tenetur, aut ſerui, aut liberi. 1 Cui ſimilis eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id po-

e Videbitur. Vt ſi dubitauit circa legẽ Fuſiam Caniniam, durius puniatur. ſi autem in l. illa, Gallus Aquilius, mitius punit: & hoc quando non fuit data pecunia iudici, vel promiſſa: aliàs graues pœnæ ſequerentur: vt C. de pœ. iud. qui ma. iud. auth. nouo iure. & facit ad hoc tex. ff. de var. & extraor. cog. l. ſi. Acc.

Et idem ſi fuerit ſecutus intellectum multorũ doctorum in vna lege, q habet plures intellect⁹, licet ille nõ ſit cõmunis, vt dicit Bar. in l. eũ qui latir. in ſi. ff. de re iud. valeret tamen ta lis ſententia: vnde opus eſſet appellatione, & iudex appellationis poſſet ſequi aliã opin. & aliũ intellectũ: & retractare, vel cõfirmat ſẽtentiã, vt no. Bar. in l. iiij. §. hoc autẽ iudiciũ: in ſi. ff. de damno infe. De hac materia vide latiua per Ange. hic.

Item is ex cuius cœnaculo. CASVS. Iam vidiſtis vnum exemplum, vbi obligatus eſt aliquis non ex contractu, neq; ex quaſi cõtractu, neq; ex maleficio, ſed ex quaſi maleficio, eſt obligatus. Modo ponit hic aliud exemplum: vt ecce. Si de cœnaculo alicuius fuerit aliquid eiectũ, vel effuſum ex quo aliquis læditur: iſte de cuius cœnaculo illud eijcitur, vel effunditur, eſt obligatus nõ ex contractu, neq; ex quaſi contractu, neq; ex maleficio: quia ipſe non eiecit: ſed ex quaſi maleficio, quo ad id quod imminet, quaſi deliquiſſe videat eo q vlus eſt opera malorum hominũ. Et poſſum cõiungere ſequentem verſiculum, ſi ex certa ſcientia non facio: vt per exempla diſtinguam. Et ſumus in verſiculo, Cui ſimilis eſt. Iam vidiſtis duo exempla, in quibus eſt obligatus ex quaſi maleficio: adhuc ponit aliud exẽplum parũ differens à ſcdo. Ecce, ſi aliquis habebat aliquid poſitũ, vel ſuſpenſum ſup viam publicã, quod nocere poſſet tranſeuntibus, qui ita patitur poſitum, vel ſuſpẽſum, tenetur ex quaſi delicto, vel maleficio, quanquã nemo læſus fuerit: dum tamen id quod poſitũ eſt, vel ſuſpẽſum, lędere poſſit aliquẽ ſi ceciderit: & punitur ex ſcdo edicto de eiectis, & effuſis in decẽ aureis, licet nihil nocuerit. Non. n. inſpicitur hic euẽtus ſed quid euenire põt. in eiectis uerò, vel effuſis tũc demũ puniẽdus eſt q, cum p eiectum vel effuſum alicui nocitũ fuerit. Sed dñe, p Deo, q eſt pœna de eiectis, vel effuſis? Et reſp. dom. iuſt. q ex primo edicto de eiectis, vel effuſis pœna eſt tripli dãni dati. Si autẽ liber homo interfectus fuerit per eiectũ. vel effuſum: tũc cõſtituta eſt pœna quinquaginta aureorũ. ſi autẽ veniat liber homo, & per eiectum, vel effuſum ei nocitum ſit: tũc punitur inquantum iudici æquum videbit. Debet enĩ iudex cõputare impẽdia in curatione facta, & operas eius qbus caruit: fortè ſi ſcriptor manu dextera mutilatus eſt, vel alibi eſt vulneratus, ita q ſcribere nõ poteſt: vel quibus cariturus: vt puta ſcriptor eſt, & manus eſt abſciſſa, qua ſcribere ſolebat, quod tñ difficillimũ ẽ enarrare. dicit gl. q nõ referas ad impẽdia, ſed ad operas qbus caruit &c. Licet enim ita eſſet quod ſolebat quolibet anno decẽ libras ſcribẽdo lucrari: nõ tamẽ propter hoc ſequit, q in poſterum faceret. Poſſet enim cõtingere, q non inueniret q operas ſuas cõduceret. & hoc vult dicere litera iſta. h. d. Fran. de Ar.

Autem Auctoris. Æcid. Per.

a Iudex. Siue ſit paterfamilias iudex, ſiue filiuſfamilias. ſed quando eſt filiuſfamilias, pater de peculio tenetur inquantum fuit in peculio: cũ filiuſfamilias litẽ ſuam fecit, vt ita ſint duo ſpecialia: & quia datur de peculio, licet ſit quaſi maleficium, quod nõ eſt aliàs: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. ſi filiuſfa. item quia inſpicitur tempus, quo fecit litẽ ſuã in cõdemnãdo: licet aliàs rei iudicatæ tẽpus ſpectetur: vt ff. de pe. l. quæſitũ. & probatur hæc ff. de iudi. l. ſi filiuſfa. Vel dic q filius conuenit. g vt no. ind. §. ſi filiuſfam. Acc.

g De peculio cũ pater conuenit cõuenitur.

ADDITIO. Not. q iſte titu. non habet locum quando iudex per dolum vel corruptelam tulit ſententiam: quia tunc tenetur propriè ex delicto: vt etiam not. Bart. in dicto. §. ſi filiuſfamil. Ang. Aret.

b Litem ſuam. Id eſt, cõtrouerſiam, vel litigiũ: vt in id teneatur ipſe in quo læſit aliquẽ: & hoc qñ p ignorantiã, vel imperitiã: vt j. ſequit. Nã ſi dolo, cũ e nõ habet locũ hic titulus: ſed ex maleficio tenet, & fit infamis: vt C. de pœ. iu. qui ma. iu. l. ſi. Sed nũquid hæc omnia in arbitro locũ habent? Dicit Ioã. q ſic. vt C. de pact. l. ſiquis in cõſcrib. Alij cõtra, cũ poſſit pœna peti tantũ, nec ſentẽtia valeat: vt C. de ar. l. j. & l. ij. & maximè ſecũdum noua iura, quæ loquũtur cũ eſt iuratũ ab arbitro, vel à partibus, tunc q nihil eis erit præter ſacramẽtũ. vt in Auth. de iud. quia verò, verſi. ſi aũt ex ignorãtia. coll. vi. Sed certè ſententia prima vera eſt: nec obſtat hæc Auth. quia nihil agit cum arbitro, præter ſacramentum &c. ſ. vt poſſit cogere partes ſuo ſtate

Arbiter ſi facit litẽ ſuam an ſit puniẽdus ſicut iudex.

iudicio, vel eis. l. paribus. Nam vocabis alterã partem per iuramẽtũ, ſed & cõtra arbitrũ nihilominus agere, vt dictum eſt. & per actionem in factum. vt j. eo. §. ſi.

c Fecerit. Id eſt, male iudicauerit.

d Ex contractu. Vel quaſi.

f Habitat. Hoſpes planè nõ tenet, ſed is qui hoſpitiũ dede-

dedederit vt ff. de ijs, qui deic. vel effud. l. j. §. pe. Accur.
ADDITIO. Nota ꝙ qñ quis debet citari ad domum ſolitæ habitationis, nō ſufficit citari ad hoſpitiū. iuxta l. iiij. §. prætor. & ibi late Bar. ff. de da. infe.
a Id poſitum. Licet ipſe non poſuerit.
b Si ceciderit. Nō enim ſpectatur, vt noceat.
c Pœna. Præſtāda.
d Decem aureorū, Vel ſolidorum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. ſi vero. §. prætor. & §. fin. & tūc dicas actionem in factum fore annuam: vt ff. de popul. actio. l. fin.
e Conſtituta eſt actio. Perpetua, quæ hæredi datur, ſed in hæredem nō datur: vt ff. de ijs qui deie. vel effude. l. ſi vero. §. hæc autem actio.
f Quinquaginta. Ideo certa pœna ſtatuitur: quia non poteſt æſtimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad legem Rho. de iactu l. ij. §. ij. Et competit hæc actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur: cum ſit pœnalis & popularis: quæ prius datur ei, cuius magis intereſt: vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. ſi vero. §. quæ autem.
g Actio datur. Perpetua ſibi: ſed alij puta hæredi pro eo ſi mortuus eſt, annua datur: vt ff. de ijs, q deiec vel effude. l. ſi vero plures. §. hæc autem actio. ibi, ſed ſi libero &c.
h Eſt factus. Quia difficillimum eſt æſtimare futuras operas.

glo. ſecundum quod in gl. ordi. eſt. Idem eſt in filiofa. quo ad hoc, ſcilicet vt ſemper teneatur filiusfam. inſolidum, ſiue ſimul cum patre habitauerit, ſiue ſeorſum a patre. ſed tñ qñ filius litem ſuam facit, pater tenetur de peculio, licet filius ſeorſum habitauerit, quamquam in caſu, qñ filiusfamil. aliquid appoſitum habet, quod nocere poſſit, pater non teneatur. Franc.

ſitū a, aut ſuſpēſum habet, qđ pōt, † ſi ceciderit, b alicui nocere. † quo caſu pœna c decē aureorū d cōſtituta eſt. De eo verò, qđ deiectum effuſumve eſt, dupli quātum dāni datū ſit, cōſtituta eſt actio. e Ob hoīem verò liberū occiſū qnquaginta f aureorū pœna cōſtituit. Si verò viuat, nocitumq; ei eſſe dicat: quātū ob eam rē æquū iudici vī, actio datur. g Iudex. n. computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraq; impēdia, q̄ i curatione facta ſunt: ꝑterea opas, qb' caruit, aut cariturus eſt ob id, ꝙ inutilis eſt factus. h †

Si ex cœnaculo filij habitantis ſeorſum à patre aliqd fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appenſum, vel fecerit litem ſuam: pater non tenetur. Areti.

Si filiusfamilias ſeorſum i a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectū, effuſumve fuerit, ſiue quid poſitū, ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit, in patrem nullam eſſe k actionem, ſed cum ipſo filio agendū eſſe. Quod & in filiofamilias iudice obſeruandum eſt: qui litem ſuam fecerit. l

Nauis, cauponæ, & ſtabuli exercitio præfectus, ſi ij quorum opera vtitur, furtū, aut dolū in naui, caupona, & ſtabulo cōmiſerint, ex quaſi delicto obligatus, eorum factum præſtare debet.

Item exercitor m nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de dolo, aut furto, qđ in naui, aut caupona, † aut ſtabulo factū erit, quaſi ex maleficio n teneri vī † ſi modò ipſi nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorū, quorū opera nauem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neque ex con

Si filiusfamilias &c. CASVS. Supra dictum eſt, ꝙ ſi aliquid de hoſpitio patrisfa. eiectum, vel effuſum ſit, quod alicui nocuerit: vel ſi aliquid poſitum, vel ſuſpenſum fuerit ſ. viā publicā, cuius caſus tranſeuntib. ſit periculoſus: qualiter agatur ꝯ patremfa. ex edicto de eiectis, vel effuſis. Sed pone, ꝙ ex domo alicuius filijfa. ſeorſum a patre habitantis fuerit aliquid eiectum, vel effuſum, quod alicui tranſeunti nocuerit, vel aliqd habuerit appenſum &c. qđ iuris in iſto caſu: dabitur ne actio in patrem? Et rñ. Iuſti. ꝙ nō dabit' in patrem aliqua actio, nec ēt actio ex peculio, ſed ꝯ filiumfa. eſt agendum. Hoc etiam idem obſeruandum dicit litera in filiofa. iudice, qui per imperitiam ſuam litem ſuam fecit, & per imprudentiam. Hoc autem exponunt quidam, ꝙ ſi filiusfa. per imperitiam litem ſuam fecerit: ſi ſeorſum a patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cum patre habitauerit, pater de peculio tenetur. Sed dominus Guido pro conſtanti ponit, quòd ſi filiusfam. per imperitiam litem ſuā fecerit: ſiue ſeorſum habitauerit a patre, ſiue cum patre: hoc non refert. Semper. n. filius tenetur inſolidum: pater aūt peculiotenus, &

i Seorſum. Id eſt, ſeparatus à patre.
k Nullam eſſe. Etiā de peculio: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. j. §. ſi filiusfamilias.
l Litem ſuam fecerit. Scilicet ſi ſine patre habitauerit, aliàs pater de peculio tenetur: vt ff. de iu. l. ſi filiusfamilias, ſecundum Ioan. Vel dic idem, ſcilicet vt teneatur ipſe filiusfamilias, habitet cū patre, vel non. (ſed ſecundum Azonem pater hic tenetur de peculio, vt dictum eſt per. l. ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. ſi filiusfamilias.) Filio verò cōdemnato, & ibi pater tenetur de peculio: cum videatur quaſi contrahi cum filio: vt ff. de noxal. act. l. & ſi condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem ſcribit.
Item exercitor. CASVS. Non ſolum in exemplis prædictis tenet' qs, ſiue obligatur, ex quaſi maleficio: ſed ſimiliter poteſt conuenienter poni exemplum de exercitore nauis, aut cauponæ, aut ſtabulario. Si enim aliquod furtum, vel damnum fuerit factum in naui, vel caupona, vel ſtabulo per aliquem eorum, quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel ſtabuli, vel dominus cauponæ, ex quaſi maleficio obligatur: quia deliquiſſe videtur, qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exemplis ſiue caſibus ſupradictis poteſt aliquis per actionem in factū, quæ hæredi datur, ſed non contra hæredem, conſequi illud in quo ſibi obligantur prædicti. hoc dicit vſq; ad finem tituli. Franc.
m Item exercitor. Quis ſit, dic vt infra, quod cum eo. §. ij. Accurſius.
n Quaſi ex maleficio. Id eſt, actione in factū in duplum, vt ff. nautæ, cau. ſtab. l. fina. & ff. fur. aduer. nau. cau. ſtab. l. prima. Item eſt & alia in factum actio, quę eſt ex eo contractu de recepto: vt ff. nautæ, caup. ſtab. l. j. in principio.
ADDITIO. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd ſi dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis poteſt repetere: argum. l. ſi colonus. ff. de aqua pluuia arcenda. & l. ſi vero. §. cum autem. ff. de ijs, qui deiec. vel effude.

Ex con-

† Scilicet facile, aliàs non tenetur. Ægi. Per.

† Vnde vb. lex cōſiderat, qđ poteſt euenire, nō debemus requirere quid actualiter eueniat, ſcđm Bar. Aeg.
Aureus & ſolidus idem.

† Nota ſilentiū tex. qñ ſit attributio pp iactū, nō ſit computatio liberi hominis, facit l. ſed addes. §. ſiqs mulierem. ff. locati. Angel.

† Cicatricū autem nulla ſiet æſtimatio qa liberū corp' nō æſtimat. l. ſi. ff. eo. Aegi. Per.

† Quia dubiū eſt quādiu viuet, & quandiu erit vtilis ad operādū. Aegi. Per.

† Secus ſi extra hoſpitiū, vel ſi nō ē factū a familia: qđ verū niſi receperit ſalue fore. Aegid. Per.

† Quia i culpa eſt, q vtit' opera malorū. Aegi. Per.

† Dic ſm An. ꝙ iſta vltimavē veriorqa ex ꝯtractu, vī quaſi pr tenet' de peculio nō aūt ex delicto, vel quaſi.

a Ex contractu. Vel quaſi.
b Aliquatenus culpæ reus. Facit ff. ad legem Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. Proculus. & ff. fur. aduer. nau. cau. ſta. l. j. §. penultimo.
c In his autem caſibus, ſ. ſupradictis omnibus.
d Hæredi. Patiētis iniuriā. Sed in caſu de ſuſpēſo nō datur hæredi: vt diximus ſ eod. §. itē ſi, ver. ad hominem. Et nota hic differentiā inter actionē ex maleficio & quaſi ex maleficio. nā vbi eſt ex maleficio: ſi plures ſūt, quilibet i ſolidū obuenit: ſed ſecus in hac actione ex quaſi maleficio: vt C. de ꝯdic. fur. l. j. & ff. nau cau. ſta. l. j. & l. fi. §. ſi plures. Itē in actione ex maleficio vn⁹ ſoluēdo nō liberat aliū: ſed in hac ſic: vt ff. nau. cau. ſta. l. licet. §. poſſum⁹. & d. l. j. de ꝯdic. fur. Itē iure nō cedunt̃ act. ex maleficio: vt ff. nau. cau. ſta. l. ſed & ipſi. ſed in actione ex quaſi maleficio cedunt̃: vt d. §. poſſum⁹. Dat̃ēt hac actio nō ceſſa: vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. ſi vero plures. §. cū aūt. Item hæ generaliter dant̃ hæredibus actorum, vt hic. quam illæ, quæ ſunt ex maleficio: vt j. de perp. & tem. act. §. ſed hæredib⁹.
e Aduerſus hæredem. Vt ff. de iudi. l. Iulianus autē. & ff. nau. cau. ſta. l. fina. §. hæc iudicia.

Actio ex maleficio, & quaſi ex maleficio, differūt.

tractu [a] ſit aduerſus eū ꝯſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus [b] ſit, quod opera malorū hominū vteret̃: ideo quaſi ex maleficio teneri videtur.

Ex quaſi maleficio agitur actione in factū, quæ nō tranſit contra hæredem. Aret.

In his aūt caſib. [c] in factum actio competit: quæ hæredi [d] quidem datur, aduerſus hæredē [e] autem non competit.

TITVLVS VI. DE ACTIONIBVS. [f]

Non ſummatur: quia Imperator definiendo procedit; nec poſſunt definitiones breuius ſummari. Aretinus.

Annecte, Tertiam iuris ciuilis partem, quæ actiones reſpicit, aggreditur Imperator: quas meritò tractatui obligationum poſtpoſuit, cum ab obligationibus, vtpote a matre originem ducant.

SVpereſt, [g] vt de actionib. loquamur. Actio aūt [h] nihil aliud eſt, [i] quā ius [k] [l]

DE ACTIONIBVS.

Titulus iſte continuari pōt: vt dicit gl. ſuprà in tit. de oblig. quā ſequitur Bal. hic. Vnde nota diligēter gloſſam Accurſii poſitā ſuper titulum, quæ ſoluit aliquas notabiles quæſtiones, dicens ſic.

f De actionibus. Ideo ponit in plurali, quia plures actiones ſunt, vt j. eo. ꝑ totū. Sed cū ſint plures, quare in ſingulari numero definit̃: vt j. eo. § j? Rñ. licet ſit numeri ſingularis: tñ ponitur vt genus, vt in aliis definitionib. cōtingit; & ſub ſe continet oēs actiones. Itē quare nō dicit de agendo? Rñ. quia illud eſt facti, hoc iuris. Accur. ADDITIO. Vult dicere gl. quod gerundia denotant actum, put eſt in facto, vt eſt in exercitio: quia deriuant̃ a verbo quod ſignificat agere, vel pati. ſed hic nō tractat̃ de actionibus, prout ſunt in actu: ſed ꝓut ſunt iuris. ita dicunt doct. hic.

SVpereſt. Totus iſte tit. diuidit̃ in tres partes principales. Primo ponit̃ cōtinuatio iſtius tit. ad præced. materias. Secundo definitur actio. Tertio ponitur diuiſio omniū actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

CASVS. Dicit Iuſti. cōtinuādo ꝓceſſum ſuum: Ex quo expeditum eſt primo de ꝑſonis, & rebus: ſupereſt vt iam de actionib. loquamur. Sed pone: Dñe, iam video, quod vos vultis tractare de action. dicatis ergo mihi, quid eſt actio? Ad hoc tñ. Iuſtin. definiendo actionem ſic, quod actio nihil aliud ſit, quam ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur. & hoc vſq. ad illum §. omnium autem actionum. Franc.

g Supereſt. Sed quid ſupeſt? Rñ. forma: vt ſ. du iu. nat. §. fi. Vel dic quòd ſupra tractatum eſt de obligation. quarum filiæ ſunt actiones: vt ff. de procura. l. licet. §. ea obligatio. & ſ. de verbo obli. in princ. ideo de filia poſt matrē ponit quaſi ordinē ſucceſſiorū.

h Actio autem. Nota quod actio quandoque pro actu ponit̃: vt in Auth. du non alie. §. ſi autem. in fi. gl. actio. coll. ij. & C. de ſacroſan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in prin. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §. ſciendū. circa med. Quandoque pro accuſatione criminali: vt C. quā ciui. acti. cri. præ. l. j. Quandoque pro iure agendi vel perſequendi: [3] vt hic, & ff. u. l. nihil. [4] Item nota, quod illud, quod de actione hic dr̃, voluit Pla. dicere de cauſa, ſ. quod cauſa ſit actio: vt ſicut apud dialecticos dr̃ argumentum, quod ex propoſitione, aſſumptione, & cōcluſione conſiſtit, non tantum cōcluſio: ſic apud legiſtas actio cauſa agendi dicat̃: vt ſi dicam: conuenio te ad decem, quia vendidi tibi equum pro x. ſit idem ac ſi dicerem, ago contra te actione ex vendito: Sed Azo dicit (quod & verum eſt) aliud eſſe cauſam, & aliud actionem. Nam obligatio eſt cauſa, & mater actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ſicut ergo aliud eſt obligatio, & aliud eſt actio: ſic aliud eſt cauſa, & aliud actio. Item quia vendidi, eſt factum: [5] ſed actio eſt ius: vt ff. de cur. fur. l. conſilio. §. j & fi. & hic. Item pōt eſſe quod vendidi, & non competat mihi actio: quia mihi ſolutum eſt, vel quia remiſi. vnde hæc verba, quia vendidi, non ſunt actio. Item nomina certa actionum ſunt a iure inducta, ſ. ex empto. & ſimiles: nec hoc inductum eſt, vt cauſa ſit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, non pōt, cum lex non dicat: vt ff. de ſupel. leg. l. Labeo in fi. Itē ſi cauſa eſſet actio: fruſtra diceret lex mutari actionis nomen cum agit̃ de dolo patroni, vel parentis, vel ſimilium perſonarū: de quorum dolo non agit̃ ꝑ actionem de dolo, ſed ꝑ actionē in factum. [6] Nam ad quid mutaretur nomen, cum tñ cauſa maneret eadem, ſi eſſet ius in ſola cauſa? Concludo ergo & dico, [7] quod aliud eſt cauſa, & aliud eſt actio. Item licet diximus, quod nomina ſunt actionū ex empto, & ſimiles, caue tibi, quia nō ſunt actiones, ſed actionum nomina: ſicut hæc dictio homo, non eſt homo, ſed ſignificat hominem.

i Nihil aliud eſt. Patet ergo quod olim aliud erat. [8] erat. n. conceptio verborū formata a magiſtratibus: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omnium. vnde formula vulgaris dicebat̃: vt ff. de fur. l. ſi furtum nauem. Sed hodie hæc ſolennitas eſt ſublata: vt C. de formu. & impe. l. j. & ij. etiam circa interdicta eſt ſublata hmōi ſolennitas: vt j. de interdictis. §. fi. [9] Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdicta? Nam & interdicta erant verborum cōceptiones: vt j. de interdictis. in princ. Rñd. vt dicemus ibi. [10] At hodie nulla eſt differētia inter interdicta, & actiones: cum interdictum nihil aliud ſit, quam actio ꝑtoria: vt infra de interdictis. §. fina.

ADDITIO Idem tenuit gl. in tit. ff. de interdict. quæ reprehenditur per Bart. & doct. ibi, quia eſt differentia inter actionem, & interdictum, ſicut inter matrem, & filiam: cum ex interdicto oriatur actio in factum: vt in §. fin. j. de interdictis.

k Quam ius. Scilicet ciuile, vbi eſt actio ciuilis: vel prætorium, vbi actio prætoria eſt. nā ciuiles actiones & prætorio.

Actio in ſingulari rectè definitur.
[2] Iſtā ſequuntur, Cy. Fab & Angel. & Iaſ.
Hāc ſecūdā cōtinuationē aliqualiter impugnat Iac. But. vide hic ꝑ dominū Ia.
[3] Illā primā partē ſequunt̃ Fa. Ange. & Ia.
[4] Quarto mō capit̃ ꝑ adminiſtratione vt i §. iuſiurandū. in Auth. vt iudic. ſine quoquo ſuff.

Actio & cauſa aliud diuerſa.
[1] Quā hic capi ꝑ ni ſi Mod. in Gl. Facuh. §. actū. in ver. quā. & pri⁹ ponit alias ſignificata dictionis quā.
[4] Franciſc⁹ Hotomanus in cōmentariis ſuis quos in hūc tractatū ſcripſit elegātiſſimos, putat hoc loco i⁹ poſitū pro rit. tranſpoſitione. ſ. literarū: ſicut cōtrario in deſinitione iuris i⁹ p i⁹ poſitū eſt ꝓcedere illū video.
[5] Iſti argumētio, impoſſibile eſt eādem, ſecūdū Ioan. Fab.
[6] Verbis reperatā. Bar. in l. ſtam ē. ff. de pu. ind.
[7] Et bñ Dyn. Fab. Angel. & Iaſ.
[8] Imo ſidē in ſubſtātia. Ange. & Iaſ.
[9] Iſtā gl. reprobat Iaſ. ſed dic aliter vt ꝑ eum.
[10] Dic quod olim erat differētia ſolū in mō loquēdi. Nic. Fa. & Iaſ.
Actio eſt tā de iure ciuili quā prætorio.

perſequẽdi [a] in iudicio [b] quod ſibi debetur. [c]

Prima actionũ diuiſio hæc ẽ, vt quædã reales ſint, quædã pſonales. Perſonalib. etenim cũ eo experimur, q nobis aut ex cõtractu, aut quaſi, vel ex delicto, aut quaſi, obnoxius eſt: realib. verò quotieſcũq; cũ eo agimus q nullo iure nobis obligatur, rei cũ noſtræ poſſeſſor eſt.

Omniũ aũt actionum

& prætorium, alio hic definiri. Item nota 1 q actio eſt ius quo perſequimur, ſed obligatio eſt ius pp quod perſequimur. Et ſi quæratur, quod ſit iſtud ius, vel naturale, vel ciuile, vel prætorium, vel gentium? 1 Rñ. q a ciuile, vel prætorium, vt modo diximus. Nec facias magnam vim ibi, quia cum multas habeat ſignificationes hęc dictio ius: vt ff. de iuſti. & iure. l. penul. & fin. hoc eſt & vnum de ſignificatis eius, vt dicatur agendi vel perſequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in definitione ius, cum ſingula membra poſita in definitione habeant ſuum miniſterium? Rñ. ſm M. q ad differentiam rerum corporalium hic ponitur: vt det intelligere, q actio ſit res incorporalis, quod verum eſt: vt ſ. de reb. corp. & incorp. §. j. Vel melius dicas ad dñam officij iudicis. qđ non eſt actio: 2 vt ff. de min. l. quod ſi minor. §. fi. licet M. dicat q officium iudicis eſt actio: & eſt pro eo, quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æſtimationem iudicis officio: vt ſ. de iniur. §. pœna aũt. & §. in ſumma. Sed certè actiu iniuriarum eſt actio, cui inhęret officium iudicis: non tñ illud officium eſt actio: ſed in facto 3 potius hoc cõſiſtit: ius. n. petendi per actionem mihi competit, quod per hoc officium iudicis mitigatur. 4 ſed quid petam? 5 Rñ. qđ æſtimauero. nã debeo æſtimare, licet iudex poſſit refrenare. eſt tñ quoddã aliud officiũ, quod vicẽ ſuſtinet, & obtinet actionis, vt dicem⁹ j. eo. §. præterea in fine. §.

[a] Perſequendi. Hoc dr ad differentiam exceptionũ, quę dantur reis, p quas defenduntur. Sicut. n. actiones ſunt arma actorum, ita exceptiones ſunt 6 arma reorum: vt ff. de excep. l. ij. in prin. & §. illud.

[b] In iudicio. Hoc dicit ad differentiam eorum, q ſiunt, licet etiã extra iudicium: non tñ ſunt 7 actiones, 8 vt ſi nocturnũ, vel diurnũ furẽ, vel militẽ deſerentem militiã quis capiat: vt ff. ad leg. Aquil. l. iiij. & C. qñ lic. vnicuiq; ſine iudi. ſe vind. l. j. & ij. Item & pp debitorem fugitiuum, quem capere poſſumus: vt ff. de ijs, q in fraud. cre. l. ait prętor. §. ſi debitorem. licet quidam 9 exponant l. illam ibi q captus fuit authoritate iudicis. Accurſius.

ADDITIO. Dic idẽ in omnib. pſonis, q ſubiectę ad obedientiã ppetuã, de quo nõ ſit quęſtio: vt in monacho, fratre, vel vxore, q a ſi aufugiãt, poterunt capi ppria authoritate: vt p Bald. in l. j. C. vbi quis decu. alsave cond. conuen. ſecus ſi eſſet quæſtio. Iaſ.

[c] Quod ſi debetur. Hoc duob. modis exponitur: vel ad differentiam realis actionis, ſm Azo. & ita ſtrictè accipitur hęc definitio pro perſonali actione tantum, 10 ſicut accipitur ff. eod. l. actio in perſonam. Vel largius. 11 vt etiam realem contineat, non tñ officium iudicis: vt ff. eod. l. actionum genera, quandoque largiſſime, vt etiam iudicis officium cõtineat: illud. ſ. quod eſt loco actionis: vt p quod reſtitutio minorum petitur: vt ff. eo. l. actionis verbo. Vel ponuntur hæc verba ad differentiam criminalium actionũ per quas non perſequor mihi debitum, ſed ad vindictam, & ſm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet enim non ſit obligatus, qui realiter tenetur: vt j. eo. §. 1. ibi, an i cum eo agit, q nullo &c. verũ eſt perſonaliter: groſſe 12 tñ poteſt dici, q ſit realiter obligatus. Et facit pro hoc, vt etiam realis hic definiatur: quia verbum debere, & ad actionem in rẽ, & ad actionem in perſonam referetur: vt ff. de verb. ſig. l. pecuniæ. §. fi. Item facit q eſt in definitione verbum perſequendi, quod eſt cõe tam ad realem, quam ad perſonalem actionem: vt ff. eod. l. actio in perſonam. Item facit j. eod. §. j. in prin. vbi actio realis ſpẽcies eſt actionis, ſicut perſonalis. & ita largẽ accipio hic verbum debet. ſed in ſtricta ſignificatione verbi huius debere, ſanctum alienũ, & non meum mihi debetur, vñ perſonalis actio tñ definitur vẽ. 13 vt j. eo. §. ſic itaque. & ſ. de leg. §. ſed & ſi rem. Sed certè qñq; ago & ad id, quod mihi non debetur: vt C. de pact. l. ſi pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id, quod non eſt debitum: ſed ad id, qđ ex nudo pacto ꝓuenit. Sed certè illud naliter erat debitum quod nudo pacto debebatur: 14 vt ff. de fideiuſ. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debetur: ſed ad id, quod verè debetur, ſed prætextu eius ꝓſequitur & quod nudo pacto debetur: vt ff. de verbo. ſig. l. ſi cui. 15 Item oppono de popularib. actionib. Nam in eis nõ dr debitum, & tñ petitur: vt ff. de po. act. l. pe. Sed non obſtat, quia ſaltem poſt lit. cõteſt. debetur. Vel dic, quia & ſibi debitum pſequitur. nam cũ toti populo ſit debitum: ergo & ſibi. 16 Item oppono de actione iniuriarum: quia non dr eſſe in bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. Item non ad debitum, ſed ad vindictam competit: vt ff. de col. bo. l. iiij. §. emancipatus & tñ eſt actio. Rñ non eſt in bonis, vt tranſeat ad hæredes: vt ff. ad legem Falc. l. pœnalis Item licet detur ad vindictã: tñ põt deberi mihi pp id, quod eſt in æſtimatione vindictę: vel pp id, qđ eſt in alterũ vt vindicta. Itẽ oppono de petitione hęreditatis. Itẽ de actione de peculio. Nã in his agitur & antequã ſit penes poſſeſſorem, vel antequã ſit in peculio: vt ff. de pet. hær. l. iiij. & l. ſi quo. & ff. de pe. l. quæſitum. in princ. & ff. de le. l. ſiquis reum. §. idẽ. Sed dic eſſe ſubaudiendũ hic, vel deberi ſperatur. 17 Vel dic, q qñ fuit actio ꝓpoſita, fuit efficax tñ p eo, quod tunc erat penes ſucceſſorem, vel in peculio: & poſtea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia creſcebat: cum vniuerſalis, vel in aliquo vniuerſo ſuit petitio: vt ff. de iu. l. ſolemus. Item opponitur de actionib. quas intendunt aliqui p alijs, vt ꝓcurator, & tutor, & pęlatus, & ſimiles. nam agunt, & tñ non ſibi debitum petunt. Sed dic q quaſi dñi ſunt: vt ff. pro emp. l. qui fundum. §. ſi tutor. Vel dic ſibi, id eſt ei cui actio competit, quę intenditur. Vel ſubaudi: quod ſibi debetur: vel ei cuius nomine agitur, huius alternatiuę ſecunda pars eſt vera.

Omnium autem. Iſta pars diuiditur in ſex partes, prout in hoc titu. ponuntur, ſ. diuiſiones actionum, quas enumerat per ordinem gl. magiſtralis in §. ſunt præterea. j. eo. Et ibi gl. addit alias ſex diuiſiones, quæ ponuntur in alijs locis extra hunc titulum. Prima diuiſio actionum eſt, quę reſpicit cauſam materialem: quia quędam actiones ſunt reales, quędam perſonales, quędam cauſam miſtam habẽtes. Et iſta pars durat vſque ad §. ſed iſte. Secunda diuiſio eſt, quę reſpicit cauſam efficientem, quia quędam ciuiles, quędam prętorię. Et durat vſq; ad §. ſequens. Tertia eſt reſpiciens cauſam finalem, quia quędam ſunt rei perſecutorię, quędam pœnales, quędam miſtę rei, & pœnæ. Et durat vſq; ad § omnes. Quarta eſt reſpiciens cauſam formalem: quia quędam dantur ad ſimplum, quędam ad duplum, quędam ad triplum, quędam ad quadruplum: vſque ad §. actionũ. Quinta eſt reſpiciens cauſam ſubſtantialem: quia quędam ſunt bonę fidei, quędam ſtricti iuris: ibi vſq; ad §. ſunt pręterea. Sexta eſt reſpiciens perſecutionis effectum: quia quędam ſunt perſecutorię in ſolidum, quędam nõ, vſque ad finem, vt ſequitur Bal. hic. Item prima ſubdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo membra declarat. Secunda ibi. Nanque. nã totus iſte titulus procedit per diuiſiones actionum. CASVS.

Sequuntur eam Dyn. Nic. Bal. Ang. & Iaſ.

1 Et bene Iaſ. hic.

2 Id eſt exercitio.

3 Et ſic officium iudicis nõ eſt factum: ſed conſiſtit in facto: puta in exercitio.

Ius ad qđ ponitur in diffinitione actionis. Officium iudicis an ſit actio.

4 Idem Angel. & Iaſ.

5 Sequuntur Bart. & Ang.

6 Idem Pla. Ang. & Iaſ.

7 Singularis eſt ſm Bald.

8 Et melius Ang.

9 Quod nota pro ſtatutis, in quib. verba ſunt ſtrictè intelligẽda. l. 3. § hęc verba. ff. de neg. geſt. & l. quæſitũ. ff. de verbo. oblig. qđ procedit qñ pñt aliqđ operari. Mo. doſ. in 3. q. Reg. de Nõ vol. lu. quæſt. qu. 2.

10 Idem Ioã. Fa. & Nic. I gl. ſup verbo quam nis. ſ. e. §.

11 Iſta gl. eſt nn. q verba multoties intelliguntur groſſomodo nõ tñ in ſtatutis. Pla. Ang. & Iaſ.

12 Imo & realia ſm cõiter doct. hic.

13 Iſta ſol. nõ pcedit ſm doct. quã tñ ad materiã tex. noſtri.

14 Iſta cõtinet meram veritatẽ vt per doct. hic.

15 Iſta reprobatur cõiter per doct. hic.

16 Sed hęc reprobat, quia arguit imperatorẽ de inſufficientia.

Diuiſio actionũ.

Acceſſi ad Iuſti.& ita ꝓpoſui coram eo: Dñe, ego fateor bene video, quid eſt actio: pro Deo dicas mihi, ſi placet, aliquam compendioſam viam, vel diuiſionem actionũ. & ad hoc rñ. Iuſtin. Amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum, quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, vel delegatos, vel etiam apud arbitros compromiſſarios de quacunque re corporali, vel incorporali agitur, ſumma diuiſio in duo genera diducit. aut enim omnes actiones ſunt in rem, aut in perſonam. Et q̃ iſta diuiſio ſit bona, liquet tali rõne. Nam quicunq; in iudicio experitur, aut agit cum eo, qui obligatus eſt ex ꝯtu, vel quaſi: aut ex maleficio, vel quaſi: aut alijs quibuſdam, id eſt ex varijs cauſarum figuris: & in hoc caſu, qñ agitur ꝯ eum qui in aliquo prædictorum modorum obligatus eſt, proditæ ſunt actiones in perſonam: per quas actor intendit aduerſariũ ſuum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo, qui nullo iure ſibi eſt obligatus, mouet tñ ei controuerſiam de aliqua re: & in hoc caſu proditæ ſunt actiones in rem. Cum ergo quicũq; agit: aut agit ꝯ eum, qui ſibi obligatus eſt: & tunc ꝯ eum habet locum actio in perſonam; aut ꝯ eum, qui nullo iure eſt ſibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem, & plurib. modis agi non pôt, liquet igitur manifeſtè, q̃ ſupradicta diuiſio bona ſit. Sed dñe, iam video, quia diuiſionem veſtram ſatis probabili rõne confirmaſtis pro Deo, ſi placet, ponatis mihi familiare exemplum qualiter agitur cum eo, qui nullo iure eſt obligatus. Ad hoc rñ. Imper. Amice ponamus q̃ aliquis poſſideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat eſſe ſuam: & ille qui poſſidet, dicat rem illam ſuam eſſe. Nam in caſu illo, ſi Titius rem illam ſuam eſſe intendat, & a poſſeſſore iure dñij eam vendicet: tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. æquè ſi agat. Franc.

Quib[a] inter aliquos[a] apud iudices,[b] arbitroſve[c] de quacũq; re[d] q̃rit, ſũma[e] diuiſio i duo gña diducit: Aut.n. in rẽ ſunt[f]: aut in pſonã. Nãq; agit vnuſquiſque aut[g] cum eo, qui ei obligatus eſt, vel ex ꝯtu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, p quas[h] intẽdit[i]

a Inter aliquos. Vr innuere, q̃ aliæ actiones ſunt q̃ coram alijs ꝓponuntur. ſed non eſt verum. Accur.

ADDITIO. Sol. dic, quod hic relatiuũ ſtat declaratiuè, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contenta ſub genere.

b Iudices. ordinarios, vel delegatos.

c Arbitroſve. Id eſt, compromiſſarios. nam apud eos actiones ꝓponendæ ſunt: vt hic, & ff. de arbitris. l. j. Accurſius.

ADDITIO. Eſt & libellus offerendus: vt C. de arbi l. cum antea §. exceptis videlicet. in gl. conuentum. circa fin. Sed ꝯ ſecundum Pla. C. de epiſ. & cleri. auth generaliter. Ad quod reſp. quia ibi non de libelli oblatione loquitur: ſed de remiſſione cautionis, quæ conſenſu partium fieri poteſt: vt ff. de ferijs. l. j. primo reſponſo.

d De quacunque re. Generaliter accipe verbũ rei: vt ff. ſi cer. pet. l. j. in fi. nam pro corporalibus, & incorporalib. competunt actiones: vt j. eod. §. pri. & §. ij. & ff. ſi ſer. vendi. l. j. & ij. in prin.

e Summa. id eſt, prima quo ad tractatum, C. vel ſumma, id eſt breuis. breuior. n. eſſe non pôt, q̃ bimẽbris, ſicut iſta eſt. Sed opponitur. j. eo. §. quædam. Rñ. quia & illæ ſunt reales, qñ ad res agitur. Item in perſonam, qñ ad perſonales præſtationes agitur: imò & ſi ſimul agatur non tamen egrediuntur hanc diuiſionem, cum ſint in rem, & in perſonam, niſi enim ſic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores: vel j. eo. §. aliæ. & §. actionum. & aliæ quædam diuiſiones, quæ breuiores inuenirentur.

ADDITIO. Dic, melius facit text. in l. quis ergo caſus. ff. de pecu. Sed contra glo. inſtatur: quia actio in rem ſcripta, rem comitatur, & tamen non eſt realis: vt infra eodem. §. quædam. ſed ſolue vt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipſa re, & ipſi rei cõpetit, & ꝯ ipſam rem: vt hic. & in ſimili dicimus in ſeruitute debita fundo. ff. de neg. geſt. l. qui aliena. §. fina. & fiem actione pſonali in rem ſcripta: vt dicto §. quædam. Ang.

f Aut enim in rem ſunt. Ideo in rem dicuntur quia rem concomitantur: vt ff. de pub. l. impera iures. & in perſonam: quia non recedunt a perſona obligati, vel heredis eius, cuius eadem eſt perſona: vt ff. eodem. l. actionum genera. §. j. & ij & in authen. de triet. vcan. a mor. præſt. in prin. colla. v.

LIBELLVS IN ACTIONE IN REM: SIVE IN REI vendicatione.

Nanque agit. In actione in rem, ſiue rei vẽdicatiõe ſi libellum quis formare velit, non poterit niſi ꝯ poſſeſſorem: quia poſſeſſio parit in rem actionem aduerſario: vt C. de ali. iud. mutan. cauſa facta. l. vnica. vel ꝯ illum, qui dolo deſijt poſſidere. vt ff. de noxali. acti. l. ſi actio. ff. de reg. iur. l. qui dolo. extra. de iudi. c. dilecti. pp quod ſic interroget reum, cum vult experiri ꝯ eum, vtrum poſſideat, vel dolo deſijt poſſidere, ne fruſtra experiatur: vt ff. de rei vendi. l. qui petitorio. & cogitur reſpondere. & in iure facienda eſt interrogatio, & reſponſio: vt ff. de interrog. act. l. qui ſeruum §. qui iure. & l. j. in princip. & ſi neget ſe rem poſſidere cum poſſideat, amittet poſſeſſionem, & transfertur in actorem propter mendacium ſuum: vt ff. de rei ven. l. fina. in prin. & ſi non poſſideat, liber erit, niſi dolo deſierit poſſidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de proba. l. quotier. § qui dolo. Si vero dicat verè ſe poſſidere cum poſſideat: tunc formabitur libellus in hunc modum: Propono, tibi domino ego a, contra b, q̃ ipſe detinet rem meam: vnde ꝓpono rei vendicationem, contra eum, & peto rem ipſam mihi adiudicari: & ipſum b, ad reſtitutionem mihi condemnari, Nec miretur aliquis, q̃ ego dixi, q detinet: & non dixi, qui poſſidet. nã ideo dixi: quia multi detinent rem, qui non poſſident: & tenent rei vendicatione. Hic. n. ſolum cõſiderat libellans in rei vendicatione, q̃ habeat reus facultatem rei reſtituendæ: vt ff. de rei vendi. l. officium. & licet actionis nomen editum nõ ſit in libel. ſufficit tñ aſſignare cauſam. Argu. C. de edic. diui Adri. tollen. l. b. & ff. ſi cert. peta. l. certum. maximè hodie per not. Decr. domini Alexandri Papæ, extra. de lib. oblatione. c. fin. quidam tamen contrariorum dicunt per legem. ff. de edendo. l. j. & C. de edendo. l. edita. Et erit cauſa petendi in hoc lib. talis. Vnde cum mea ſit, peto illam rem mihi reſtitui. Hoc verum eſt, q̃ in omnib. actionib. ſufficit ꝓponere cãm: niſi talis ſit cauſa, q̃ plures pariat actiones: tũc. n. nomẽ actionis eſt exprimẽdũ: vt ff. de tribu. l. quod in hærede. §. eligere. & ff. de legatis, & ſi deicom. ſecũdo. l. cũ filius. §. varijs. & j. quod cũ eo. §. is quoq; circa finẽ. & in gl. ſi. oportet & quantitatẽ & qualitatem rei exprimere, ſi ſit res mobilis. & hoc per legem. ff. de rei vendicatione. l. in rem. prima.

g Aut. hoc aut, reſpicit aliud aut, quod eſt infra eo. aut cum eo &c.

h Per quas. Scilicet perſonales actiones.

i Intendit: Scilicet vnuſquiſque, vel actor.

Dare.

1 Quæ ſit inter iudicem arbitrosq; differentia, eleganter explicat Frã ciſc. Hotoman⁹ in §. ſic itaq; diſcretis. j. eo.

2 Quia relatiuũ qs vel q adiectũ alieni generali tãti ſine copula, illã reſtringit. l. ea mẽ adiectio. ff. de leg. iij.

3 Idẽ Io. Fab. Pla. An. & Ia.

3 Iſtã ſequuntur Bald. & Pau. i di. auth. gña liter.

4 Vt & ſumariũ cõprehendat. Bar. in l. j. ff. ſi cer. pet. Et q̃ appſone rei venditæ latè Mãd. in Gl. Facult. §. Actã in vers. rebus.

5 Et hoc ideo, q̃a p eã cognoſcitur cã media ta & imediata actionum. Iaſ.

6 Imò q̃a dantur occaſione directi dominij, vt̃ quaſi.

7 Iſta gl. & gl. poſita in ver. dare. & gl. in ver. facere. declarant p Ang. i gl. magiſtra. in iſto §.

a Dare. Cum datio eſt in obligatione: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. ſi.

b Facere, cum factum ſit in obligatione: vt ſi promiſiſti ſcribere librū, quod petitur actione ex ſtipulatu: vt ī. de verb. obl. §. in prin.

c Et alijs quibuſdā modis. i. ex quaſi cōtractu & ex quaſi maleficio (nec enim de his ſupra dixerat) quod reprobat: 1 quia ex quo dixit de ijs, quæ ſunt ex cōtractu vel ex delicto: per conſequēs & de his, quæ ſunt ex quaſi cōtractu, & ex quaſi delicto, dixit: vt ī. de obliga. quæ ex quaſi cōtra. in prin. & ī. titu. j. in prin. 2 Vel dic oīa iſta ſupra eſſe cōprehenſa: ſed ſunt ſupra dicta intelligenda, vbi præciſè agebatur ad dandū, vel faciendū: hic autē quādo nō præciſè, ſed ſub alternatione, vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia ī. nō dixit, quòd præciſè quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ eſt perſonalis: non tamen ex cōtractu, vel quaſi, vel ex maleficio, vel quaſi, ſed ex varijs figuris cauſarum oritur: vt ff. de act. & obl. l. j. in prin. item de interdictis omnibus poteſt dici, quòd omnia ſunt perſonalia: vt ff. de interdic. ſeu extraord. act. l. j. §. fina. nō tamen iure ordinario, ſed extraordinario ſunt introducta: vnde nō cōtinentur ſub hac diuiſione ex cōtractu, vel quaſi ex maleficio, vel quaſi ex delicto: tamen, vel propter delictū quandoq; dantur, vt interdicto vnde vi poteſt videri: quandoq., nō, vt in interdicto, quod vi aut clam, quando contra eum, qui non fecit opus, ſed factum habet datur: vt ff. quod vi aut clam. l. iij §. clam. & l. cōpetit. §. ſi. Et vt breuiter dicam, iſte tertius modus, qui dicitur ff. eo. l. j. in princ ex varijs figuris &c. eſt quod hic dicitur, & alijs quibuſdam &c. Accur.

aduerſariū ei dare, a aut facere b oportere, & alijs quibuſdam modis. c Aut cum eo agit, qui nullo iure d ei obligatus eſt, mouet tamen ei de aliqua re controuerſiā: quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: veluti, ſi rem corporalē e poſſideat f quis, quam Titius ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor aut dñm eius ſe eſſe dicat. g nam ſi Titius, ſuam eſſe intēdat: in rem actio eſt.

d Nullo iure. Nota hic quòd ille, qui rē meā tenet, nō eſt mihi ideo obligatus, ſed ratione poſſeſſionis 3 eū poſſum cōuenire. vt C. de alie. iudi. mut. cau. facta. l. j. Sed oppo. teneris mihi ad rem reſtituendam: ergo es obligatus. reſpon. non eſt verum. 4 quia verbum tenetur, duobus modis accipitur. Nam ſi dicas, teneris: ideo quia ex natura actionis ſis mihi obligatus, falſum eſt: ſi verò dicas, teneris: quia per officium iudicis debet tibi neceſſitas imponi, vt reſtituas: verum eſt: vt ff. de rei vendi. l. qui reſtituere. & ſi hoc modo accipiatur, teneris. ergo es obligatus, non ſequitur.

ADDITIO. Et eſt ratio. quia officium iudicis nullā præſupponit obligationē l. qui per colluſionem in ſi. ff. de emp. l. Quintus. in princi. & fin. & glo. ij. ff. de annu. lega. oīū largo modo, ſecūdum quod dicit Bartol. in l. b. ff. de iniur. & vide glo. ī. in prin. in verbo, debetur. Ange.

e Rem corporalem. Bene dicit corporalem: quia incorporalia non vendicantur: 5 vt ff. de rei vendica. l. vendicatio.

f Poſſideat. No. in actione in rē ex parte actoris alterū duorū 6 debere interuenire. ſ. dominiū: vt ff. de rei vendi. l. in rem actio. & hic. vel quaſi dñium, 7 vt in emphyteuta, ſuperficiario, & in bonæ fidei emptore, & ſimilibus. 8 vt ī. eo. §. aliæ. & ff. ſi ager. vec. vel emphy. l. j. §. fin. & l. ij. & l. iij. & ff. de ſuperfic. l. j. in fin. j. reſpō. & §. quod ait. item ex parte rei ſimiliter duorū alterū. ſ. poſſeſſionem, vel quaſi vt qui dolo deſiit poſſidere: vt hic, & ff. de interr. act. l. qui ſerud. §. in iure. & l. ſi ſeruus, & de noua. act. l. electio. §. j.

ADDITIO. Iſta gl. vix poteſt ſaluari, niſi loquatur de rei vēdi. ſpecialiter: quia illa nūquam cōpetit niſi in poſſidentem, vel quaſi.

Etiā pro incorporalibus rebus ī rē proditæ ſūt actiones, confeſſoria, ſcilicet, & negatoria: prior quidē ei qui ſibi perſonalem, ſiue realē ſeruitutē urbani vel ruſtici prædij debitā contēdit, conceditur: altera pro libertate vendicanda contra vicinum agimus, cuius ſeruitutes in re noſtra eſſe negamus: incorporalium autē rerum huiuſmodi actiones, ab ijs, quæ pro incorporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quòd illæ poſſidenti conceduntur, hæ vero non.

g Dicat. Hoc non eſt neceſſe probare 9 vel dicere: ſed ex voluntate dñi hoc: vt C. de edē. l. qui accuſare. & de rei vendi. l. ſi. & ī. de interdic. §. cōmodū. Accurſi.

Aequè. Supra. §. proximo ponitur de actionibus in rē pro rebus corporalibus: nūc pro rebus incorporalibus. Et ſunt duæ actiones, confeſſoria, & negatoria. Et diuidit iſte §. in duas. partes. Primo ponit de actiona cōfeſſoria, quæ intētat pro ſeruitute cōſtituta conſeruanda, vel cuſtodiēda. Scdo ponit de actione negatoria, quæ competit domino negādo aduerſario ſuo ius eſſe ſeruitutis. & ſic cōpetit pro libertate cōſeruāda. Secunda ibi, Cōtra quoqoe. itē totus iſte §. ſex facit. Primo ponit exēplū de confeſſoria, quæ dat pro ſeruitute pſonali. Secūdo dat duo exēpla de cōfeſſoria pro ſeruitute reali ruſticana. Tertio ponit quatuor exempla de confeſſoria pro ſeruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit differentiam inter actiones reales, quæ competunt pro rebus corporalibus: & inter eas, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quādam exceptionem. Secunda ibi. Vel per fundū. Tertia ibi, Eiuſdem. Quarta ibi. Cōtra quoque. Quinta ibi. Quod genus. Sexta ibi. Sane.

CASVS. Acceſſi ad Iuſti. & ita quæſiui ab eo, & dixi: Domine iā video de act. in rem, & vnde actio in rem habet locum pro dominio rerū incorporaliū: ſed nunquid ſunt plures actiones in rem? Et reſpon. Iuſt. quòd ſic. Sicut enim dixi tibi, quòd actio in rem locum ſibi vēdicat quādo aliquis rem corporalem aliquam iure dominij in iudicio intentat ſuā eſſe: eodem modo dico tibi, quod ſi aliquis ius vtendi fruendi ſibi eſſe in fundo, vel ædibus vicini ſui dicat, vel ſi dicat ius ſibi eſſe ducendi aquā in fundum ſuū per fundum vicini ſui, in omnibus his caſibus actio cōfeſſoria locum habebit. & nō ſolum in ſeruitutibus ruſticorum prædiorum vendicādis locum habet in rem actio cōfeſſoria: ſed & in ſeruitute vrba. prædio. Eiuſdem enim generis eſt actio, quæ de iure vrbanorum prædiorum competit: veluti, ſi aliquis agat ſe habere ius, ne vicinus ſuus altius ædes ſuas tollat. vel ſi aliqs dicat ſe habere ius proſpiciendi in fundum vicini ſui, vel proijciēdi aliquid de fundo ſuo in fundum vicini ſui: Aut ſi agat ius ſibi eſſe immittēdi tignum de ædibus ſuis in ædes vicini ſui. & ſic in his omnibus ſuperioribus caſibus actio confeſſoria locum habet in rem. Sed quid domine iam ſatis mihi liquet de cōfeſſoria in rē, quæ habet locū in vendicatione rerū incorporaliū: nunquid plores ſunt actiones in rem, quæ locū habere poſſunt in rebus corporalibus? Ad hoc rñ. do. Iuſti. quòd ſic. Nā ſicut ego dixi, quòd in ſeruitute ruſtic. vel vrb. prædi. vendicandis locum habet confeſſoria in rem, eodem modo dico tibi in caſu econuerſo, quòd ſi aliquis neget te habere ſeruitutem ruſticorum, vel vrbanorum prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nam de vſufructu, & de ſer. ruſt. præ. Item de ſer. vr. præ. pro

1 Immo approbatur per Bart. Nic. Ang. & Iaſ.

2 Hāc primā expoſitionem licet gl. reprobet, tamen eā ſequunt cōmuniter doct. hic, & inducūt ad hoc l. j. ff. eo. vnde hic per do. Ia. quæ longè tractat an appellatiōe cōtractus veniat quaſi contractus.

3 Vel ratione nudæ detentionis. Ang. & Iaſ.

4 Idē lo. Fab. Pla. & Iaſ.

5 Idem Io. Fab. & alij in apparatu. Nic. & Ia. ſ glo. ſequenti.

6 Immò alterū quatuor. ſ. dominiū directū, vel vtile, vel quaſi, vel ius in re. Dy. Nico. Angel. & Iaſ.

7 Diſplicet Nico. Fab. & Angel.

8 Dic hoc non vt benedictū ſ quia non habet tātūmodo publicianā. vt ī. e. §. ſed iſte aliàs ſi haberet vtile dominium: vt dic. t gl. pferret dominiu directo l. j. §. j. ff. ſi ager vect.

9 vel contra phy. & tamen hoc eſt falsū: quia regulariter excludit à vero domino. l. pen. & quod ibi not. ff. de pub.

2 Onus tn probādi pōt aſſumere ſi vult Ni. Fab. & nūc Ang.

Aequè [a] ſi agat [b] quis ius ſibi eſſe fundo forte, vel ædibus vtendi [c] fruendi, uel per fundum vicini eũdi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio eſt. [d] Eiuſdem generis [e] eſt actio de iure prædiorum vrbanorum: veluti, ſiquis agat ius ſibi eſſe [f] altius ædes ſuas tollendi, [g] proſpiciendive, vel proijciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

dicæ ſunt in rē actiones negatoriæ: velud. ſiquis agat ius vtendi fruēdi in fundo ſuo, vel in ædibus ſuis aduerſariũ ſuũ habere: vel ſi aliquis agat ius nõ eſſe aduerſario ſuo eũdi vel agēdi per fundũ ipſius aduerſarij, vel quādo ſic dicat aduerſariũ ſuũ nõ habere ius in ædibus ſuis ipſius actoris, vt ipſe actor non teneatur altius tollere ædes ſuas: vel ſi quis dicat aduerſariũ ſuum non habere ius proſpiciendi per fundũ ſuũ vel proijciēdi aliquid in fundũ ſuũ: vel ſiquis agat ius nõ eſſe aduerſario ſuo mittēdi tignum ex ædibus aduerſarij in ædes ſuas. Nam in oibus caſib. his, ſicut in ſuperiorib. habent locum actiones in rē, ſed tñ negatoriæ. Sed hoc gen⁹ tñ negatoriæ. f. actionis, in reb. corporalib. locũ nõ habet. Nã licet in his caſib. ſupradictis agat poſſeſſor negatoria, & hoc in reb. incorporalib. In reb. tñ corporalib. ille agit, qui non incumbit in poſſeſſionem: quia non eſt aliqua actio corporalis a iure pdita, beneficio cuius actionis poſſit negare illam rem corporalē actoris eſſe. Sed licet tibi dixerim regulariter, q poſſidenti & detinenti in reb. corporalib. non competat actio: in vno tñ caſu ille qui poſſidet, nihilominus actoris partes ſuſtinet: ſicut in latioribus Digeſtorum lib. apertius apparebit. Et hæc dicũtur vſq; ad illum §. ſed iſte. h. d. Arc.

Libellus pro ſeruitute perſonali.

Eſt quædam actio realis, quæ datur p ſeruitute vēdicanda, ſiue ſit realis, ſiue pſonalis: vt hic. §. æquè. & ff. ſi ſer. vend. l. ij. & primo circa ſeruitutem perſonalem formatur libellus. Eſt aũt ſeruitus pſonalis vſusfructus, quem habemus in reb. alienis: vt ff. de vſufruct. l. j. & ſ. de vſufruc. §. conſtituitur. & ī. de vſu & habi. in prin. formatur igitur libellum primo in ſeruitute perſonali in hunc modum. Dico ego b. contra c. q ipſe habet prædium, in quo habeo ius, ſiue ſeruitutem vtendi fruendi: vnde ppono confeſſoriam actionem contra dictũ c, & peto dictam ſeruitutē mihi adiudicari: & ipſum c, vt patiatur me vti frui condemnari. In qua etiam actione ſufficit cauſam proponere: vt ſupradictum eſt: & proponetur ita. Vnde cum habeam ius vtendi, fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodem modo formabis libellum in eo, qui habet tantum vſum, dimittendo hoc verbum frui, & poteſt addi ſic. Et quia tanto tempore me phibuit, & impediuit vti frui: peto dictum c, in fructibus, quos percepiſſem: vel percipere potuiſſem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. & iij. reſpon. & l. ſi ff. ſi vſusfru. pe.

Libellus pro ſeruitute reali.

Circa ſeruitutem realem forma ſic lib. ſed primo ſciendum eſt, q ſeruitus realis non poteſt deberi, niſi vterq; habeat prædium: vnus vnum quod ſeruiat, alter aliud cui ſeruiatur: vt ſ. de ſer. § ideo autem. & ff. commu. præ. tam ruſt. quam vrb. l. j. in fin. Seruitutes ruſtic. prædio. ſunt iter, via, actus, & aquæ ductus: vt ff. de ſerui. ruſti. prædio. l. j. in prin. Forma ergo ſic libellum in ſer. ruſt. præd. Dico ego a. contra b. q habeo ſeruitutem eundi per fundum ſuum ad fundum meum: vnde ppono confeſſoriam contra ipſum b, & peto ipſam ſeruitutem mihi adiudicari: & ipſum, vt patiatur me vti hac ſeruitute mihi condemnari. Eodem mõ formabis in alijs ſeruit. ruſtic. prædiorum, & loco actio. ſi vis potes ponere cauſam, & aſſignare, ſcilicet, hæc. Vnde quia ius habeo eundi: & formabis, vt in libello ſuperiori continetur.

[a] Aequè. Scilicet datur actio in rem.

[b] Agat. Scilicet actione confeſſoria. Quòd ſic vocetur, legitur. ff. ſi ſer. ven. l. ij. in prin.

[c] Vtendi. Hæc ſeruitus eſt perſonalis: ſed ſequẽtes reales: vt ff. de ſeruit. l. j.

[d] In rem actio eſt. Scilicet confeſſoria.

[e] Eiuſdem generis. Scilicet vt ſit in rem.

[f] Ius ſibi eſſe. Nota q confeſſoria ponitur verbis affirmatiuis & negatoria negatiuis, & ex hoc cõprehenditur mediũ cõcludendi in huiuſmodi actionibus: de quo dic, vt per Angel. hic.

[g] Tollendi. Vt ſi eras in quaſi poſſeſſione ſeruitutis dom⁹ meæ, ne mihi liceret altius tollere: me volente ædificare, deberes agere negatoria, & ita hic interſerit exemplũ negatoriæ: vt ff. ſi ſer. ven. & l. ſi forte. §. j. In hac. n. ſeruitute negatoria verbis affirmatiuis, & confeſſoria negatiuis pponitur: vt ff. ſi ſer. vend. l. loci. Alia vero exempla quæ ponuntur, bene ponuntur in confeſſoria vſque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confeſſoria: vt ſi talem mihi debeas ſeruitutem, vt altius teneas ædificatum: vt ff. de ſerui. vrb. præ. l. ſi arborē. §. interdum. & l. eum debere.

Libellus pro ſeruitutibus vrbanorum prædiorum.

Contra quoque. Seruitutes vrbanorum prædiorũ ſunt, vt ſeruitus proſpiciendi, vel immittēdi tignũ in vicini ædes, & aliæ ſimiles: vt ſ. hoc §. æquè. vel. eiuſdem. & ff. de ſeruit. vrba. præd. l. j. & for. libel. in qualibet iſtarũ act. hoc modo. Dico ego c, contra a, quod ego habeo ius immittēdi tignum de domo mea in ædes ſuas: vnde propono confeſſoriã cõtra ipſum, & peto dictum ius, ſiue ſeruit. immittēdi tignũ mihi adiudicari: & ipſum a. vt me patiatur vti tali ſeruitu. mihi condēnari. & in libel. potes edere cauſam pro actio. & erit cauſa talis. Quia ſeruitutem habeo immittēdi tignum de ædibus ſuis in ædes meas, vnde peto &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs ſeruit. vrba. prædio excepta ſeruitu. altius non tollendi, in qua lib. habet formari verbis negatiuis, ſcilicet, hoc modo: Dico ego a. contra b, q ipſe nõ habet ius altius tollendi ædes ſuas: quia ego habeo ſeruitutem in ædes ſuas altius non tollendi: vnde pponendo confeſſoriam cõtra ipſum b, peto ſeruitutē altius nõ tollēdi mihi adiudicari: & ipſũ ne altius tollat, mihi peto cõdēnari. Et in iſta, ſicut in alijs põt loco actionis cauſa proponi, hoc modo: Vnde cum habeam ſerui. in ædes ſuas altius non tollendi, peto &c.

Libellus in actione negatoria.

Eſt & alia realis actio, quæ cõpetit pro ſeruitute negāda tam in ruſticis prædiis, quã vrbanis & appellatur negatoria: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. in princip. & hic in verſi. contra. Super quo formandus eſt lib. & in ruſt. præ. & vrb. Sed primo in ſer. ruſti. præ. formatur libellus hoc modo. Dico ego a, contra b, q cum ipſe ſit in quaſi poſſeſſione ſerui. eundi per fundum meum ad fundum ſuum, & ipſe nõ habeat ſeruitutē in fundo meo, proponēdo negatoriã cõtra ipſum b, peto abſolui a tali ſeruitute. In iſto lib. põt poni cauſa loco act. vnde cũ ſeruitutē nõ habeat eundi, peto &c. Similiter in alijs ſeruitu. præd. vrba. formabis, negando, ſcilicet. vt act. ſit negatoria, & cauſa ſimiliter: Vnde cum non habeat ius iſtius ſeruitu. peto &c. Petam etiam in actio. negatoria, quæ datur pro ſeruitu. vrba. prædio. denegandis, ſic formari libel. Dico ego c, contra b, quòd cum ipſe ſit in poſſ. immittendi tignum de ædibus ſuis in ædes meas, & ipſe non habeat

ius

Eſſe, in quieſſit. Hotomannus hic, pro ſeruitus tēporis demonſtratione continet: ergo hic de præſenti ſeruitutis dominio, non de futuro, hoc eſt, nõ de debita ſeruitute agimus, ſed noſtra iã, nobiſque adquiſita.

Addit in aliquibus codicib⁹, agendi.

[1] Iſta gl. nõ eſt Accur. ſed additio.

Quærit hoc loco Hotoman. qui fieri poterit, vt is ædium agat ius ſibi eſſe ædes ſuas altius tollendi, cum id paci vicinus teneatur, & naturaliter & ciuiliter. l. altius. C. de ſeruit. & aqua. cũ præterea res ſua nemini ſeruiat, l. vt frui. ff. vſusfruct. peta. quẽ nodũ ſubtiliter admodũ diſſoluit. tu illũ videto. longa enim aliter eã quæſtionẽ diffinitione, quã hactenus fecerint reliqui interpretes.

[2] Diſplicet Dyn. Nico. Io. Fa. & Ange. & dicit Iaſ. q eſt delirio.

Côtra [a] quoq; de vſu fructu, & de ſeruitutibus prædiorũ ruſticorũ, item pdiorũ vrbanorũ, inuicẽ quoq; pditæ ſunt actiones: [b] vt ſi quis intẽdat ius nõ eſſe aduerſario vtẽdi, fruẽdi, eũdi, agẽdi, aquâve ducẽdi, itẽ altius tollendi, [c] pſpiciẽdive, vel pijciendi, immitẽdive: iſtæ quoq; actiones [d] in rẽ ſunt, ſed negatiuæ. † Quod genus actionis [e] in controuerſijs rerũ corporaliũ pditum non eſt. Nam in his [f] is agit, q non poſsidet: ei verò qui poſsidet, [g] nõ eſt actio pdita, p quã neget rem actoris eſſe. [h] Sanè vno caſu, [i] q poſsidet, nihilomin' is actoris partes obtinet: ſicut in latiorib. Digeſtorũ libris opportunius apparebit. [k] †

Iam ſecunda actionũ ſectio pertractãda capitur: & primo de in rem prætorijs. Qui iuſto titulo ab eo, quem dominum credebat, rẽ traditã acceperis, ſi prius rei poſſeſſione cecideris, quam vſucapionẽ abſolueris, is aduerſus poſſeſſorem Publicianam in rem actionem intentare poteſt: vt perinde ei reſtituatur, ac ſi vſucapiona eius rei dominiũ nactus fuiſſet.

Sed iſtæ quidem actio-

tus immittẽdi tignũ in ædes meas, peto &c. Et ſic formaſ lib. in alijs ſeruit. verba ſol. denegãdis, formãdo p verba negatiua. Similiter formaſ ſic. qñ negatur ſeruitus altius non tollendi, in qua non formabitur libellus verbis affirmatiuis, ſed negatiuis, hoc mõ: Dico tio a, ſ b, q ẽ ipſe ſit in quaſi poſ. ſeruit. ædium mearum, ipſe habet ſerui. in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere: ideo peto pronunciari negatoriã actio. ſ ipſum b, ab hmõi ſeruitute abſolui, & ipſum, ne me altius tollentem impediat, mihi ɔdẽnari. & cauſa in hoc libello pponiſ talis: Vnde cum ipſe non habeat ſeruitutem i ædibus meis, ne liceat mihi altius tollere, peto &c.

a Contra. i. contrarium. Nam ſupra dã confeſſoria, per quã ſeruitutes debẽtur: nunc de negatoria, per quam ſeruitutes denegantur: vt ff. ſi ſer. vend. l. ij. in princip.

b Prodite ſunt actiones. Scilicet negatoriæ.

c Altius tollendi. Exemplum confeſſoriæ. 1 In his enim exemplis omnibus repetitur nõ. Vel dic, nõ, repetis, 2 non ad hoc exemplum, ſed ad alia ſic. Sed quæritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Rñdet Pla. quia negatoria negatiuis verbis pponitur, confeſſoria verò affirmatiuis. Hæc opinio reprobatur in ſeruitute altius tollendi: ibi enim cõfeſſoria negatiuis, negatoria affirmatiuis 3 verbis proponitur. Dic ergo potius inſpiciendam eſſe naturam, quam verba, vt confeſſoria ideo dicatur: quia ad hoc vt ɔfiteatur ſe debere, datur: negatoria autẽ, quia negatur. Item quare iſtæ dicuntur in rem? Rñdet: quia ad ſimilitudinem rei vendicationis danſ. Sicut n. illa rõne dñij, vel quaſi datur, ſic & iſtæ: vt ecce rõne dominij datur confeſſoria, ſcilicet domino fundi cui ſeruitus debetur: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. §. hoc autem. & ratione quaſi dominij, vt fructuario, creditori 4 & ſuperficiario. 5 Item Publiciana daſ ei cui ſeruitus eſt conſtituta a non dño fundi: vt ff. de remiſ. l. j. §. idem Iulianus. & de ſuperfi. l. j. §. fi. & ſi vſusfruc. pet. l. j. & de publi. in rem acti. l. ſi ego. ij. & ij. ſi. Item ſicut rõne poſſeſſionis, vel quaſi, daſ rei vendicatio: ſic & hæc confeſſoria rõne verè poſſeſſionis aduerſus eum qui poſſidet agrum, qui ſeruitutem debet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. vti frui. §. verum. vel quaſi poſſidet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipſa ratione dominij datur dño fundi, qui negat ſeruitutem deberi, vtilis autẽ quaſi dño: quia ius habet in fundo, quem negat ſeruitutẽ debere: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. Et eã rõne poſſeſſionis intenditur ɔ eum qui poſſidet rem ratione vſusfruct': vt ff. de acqui. poſſ. l. generaliter. vel quaſi poſſidet, vt ſi re vtatur propter illam ſeruitutem, quam ſibi dicit debitam: in quibus non eſt vera poſſeſſio et naturalis. arg. ff. de ſeruit. vrb. præd. l. ſi ædes. §. libertas. & §. ſeq. & ratione horum, & ſimilium, dicuntur in rem. Item nota q dicit Pla. q negatoria ita demum daſ, ſi fuerit ſeruitus conſtituta, & poſtea amiſſa: ſed talium eſt. competit enim ſi nulla fuit: vt ff. ſi ſer. ven. l. loci. §. competit. & l. fiſtulas.

d Iſtæ quoq; actiones. De quib. ſ. pxi. §. dixit. Nam ad prima eſt facienda relatio: vt ff. de legat. j. l. ſi ſeruus plurium. §. fi. & de teſt. l. hæredes. § ſed & ſi non ſit. nã aliæ non ſunt negatiuæ, ſed affirmatiuæ: ſed in eo qđ dicit, in rẽ ſunt, põt ad vtrunq; referri.

e Quod gen' actionis. Scilicet negatoriarũ, & affirmatiuarũ. Et nota q nomẽ actionis large hic ponit: aliàs verò p pſonalib. tm̃, vt diximus ſ. eo. § j.

f In his. Scilicet in cauſis rerum corporalium.

g Poſſidet. Inſolidum. Si n. duo aſſerant ſe poſſidere, & vterq; vincit, poterit alter vẽdicare: vt ff. vti poſ. l. ſi duo. in fin. j. reſpon.

h Neget rem actoris eſſe. Hæc verba reſtringunt 8 præcedentia. l. ei vero &c. Nam hoc perpetuò verũ eſt, q aliàs non datur actio poſſidenti pẽr quam neget rem actoris eſſe. Sed põt poni caſus, vt poſſeſſor habeat actionẽ, p quam dicat ſe dñm eſſe: vt ff. de rei vend. l. officiũ. & ff. vſufru. quemad. cau. l. ſi vſusfructus noĩe. Cõſtat enim cõmodatariũ nõ poſſidere: & cõmodãtem poſſidere: vt ff. cõmo. l. rei. idem in conductore, & locatore: vt ff. de vſucap. l. non ſolum. §. j. Alij dicunt 9 legem illam, officium, loqui: qñ alius non poſſidens agit, vt ſic rõne detentationis talis agatur. Sunt & alij, vt Bul. & Ioan. q dicunt, q eo ipſo q agit poſſeſſor rei vendicatione, renunciat 10 cauſę poſſeſſionis: cum hoc ſit impoſſibile, ſe poſſidere, & vendicare poſſe. prima verior eſt. Accur.

i Vno caſu. Vt in duplicib. iudicijs: vt ff. de iud. l. in tribus. & j. eo. §. quædã. & ff. vti poſ. l. ſi duo. §. j. & j. de interdi. §. tertia. & ff. fa. erciſ. l. j. 11 Vel dic, q dicit de qualibet exceptione pponenda. Nec n. hic dicit q ſit actor: ſed caute dicit, q partes, ſiue onera actoris ſuſtinet, ſecundum Io. vt ff. de excep. l. j.

ADDITIO. Dic, nec enĩ placet hoc Pet. & Dy. quia ſecundum hoc eſſent plus, quam mille caſus. Vnde Pet. ponit exemplũ, qñ reus ſuſcepit in ſe onus probandi, ſcilicet q res petita pertineat ad eum, & non ad actorem: vt l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum placet hic Ioã. Fabr. nam litera nõ dicit, actor, ſed, vicem actoris ſuſtinet. & ſic non eſt pprie exceptio, ſed quędam illatio. Aug.

k Apparebit. vt ff. de iudic. l. in tribus, ſecundum primum: vel ff. de excep. l. Agere etiam.

Sed iſtę. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, & declarat actiones pręcedentium paragraphorum iure ciuiles. Secũdo ponit de actionib. prętorijs: ibi, aliæ autem. Item iſta ſecunda ſubdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prętorijs. Secundo ponit de perſonalibus. Secunda ibi inferius in §. in perſonam. Item prima ſubdiuiditur. Nam primo ponit quando res petitur quaſi vſucapta, q non eſt. Secundo quando vſucapta eſt: & petitur ac ſi vſucapta non eſſet. ſecunda ibi, in §. rurſus. Item prima ſubdiuidiſ

Quę in pręcdictis ſpẽbus dã tur nõ q dñ ad ſeruitutem, ſed ad libertatem adſerẽdã, pter quã in ſpecie altius nõ tollendi. Quã de re vide quę ſcribit Frã. Hotoman. hoc ipſo loco.

Aliàs q agit.

2 Rñdit Id eſt ſm Dy. & Io. Fab. & Ia.

3 Imo Dy & Ia.

3 Habendo reſpectũ ad mediũ ɔcludẽdi. Ange. & Iaſ.

4 Iſta duo exempla diſplicẽt Dyn. Bar. Ioã. Fab. Pla. Ang. & Ia.

5 Iſtud exẽplũ placet Nico. Fab. Pla. An & Ia. & idẽ dic 1 emphyteuta, & vaſallo.

6 Hoc verũ ſi ad ola non poſſit hęti. Dyn & Nico.

Aliàs,

poſſeſſoris eſſe. quam lectionẽ vt amplecti Fran. Hotom. hic.

1 Quis ſit is caſus de quo rẽter hoc loco Iuſti. pulchrè pter cęteros explicat Fran. Hotom. hic.

7 Idem Nicol.

8 Sequũtur Ang. & Ia.

9 Iſta diſplicet Angel. & Iaſ.

10 Hoc verũ qñ agit occaſione eius poſſeſſionis, q erat penes ipſũ & per ſemetipſũ poſſidebat, & ſciebat ſe poſſidere, Angel. & Iaſ.

11 Hoc exẽplũ ſequiſ Dy. hic: ſed Io. & Pet. ɔ, q exceptio dbet eſſe de regula: nã l reb. incorporalibus poſſidẽti nõ datur actio, niſi in vno caſu: ſed ſecũdũ gl. ſũt plures, q mille. Pręterea l illis duplicib. iudicijs, q agit, nõ negat rẽ actoris eſſe, nec agit rei vẽ. put itera requirit. Ange.

Reliqua quę (pręter mortē ſerui, aut quadrupedis, quę pecudū numero eſt) rebus noſtris animatis, vel anima carentib. dāna illaſa ſunt, capite legis Aquiliæ tertio vendicantur. quæ propter quiſquis alteri viendo, frangendo, depaſcēdo, ſecādo, rūpendo & id genus modis damnum fecerit, quāti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni cætero dāno [a] cauetur. Itaq; ſiquis ſeruum, vel eam quadrupedē, quæ pecudū numero eſt, vulnerauerit, ſiue eā quadrupedē quæ pecudū numero non eſt, veluti canē, aut feram beſtiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio cōſtituit. In cęteris quoq; omnibus animalibus, itē in omnibus rebus, quæ anima carēt, damnū per iniuriā datū hac parte vindicatur. Siquid enim vſtū, aut ruptū, aut fractū fuerit: actio ex hoc capite cōſtituit: quanquā poterat ſola rupti [b] appellatio ī omnes iſtas cauſas ſufficere. [c] Ruptū [†] enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Vñ non ſolū fracta, aut vſta, ſed etiā ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo mō perēpta atq; deteriora facta, hoc verbo continent. Deniq; reſponſum eſt, ſi quis in alienū vinum, aut oleum id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrūperetur: ex hac parte legis Aquiliæ eū teneri. Illud palàm eſt, ſicut ex primo capite ita, demū quiſq; tenet, ſi dolo, aut culpa [d] eius, homo aut quadrupes occiſus, occiſave fuerit, ita ex hoc [e] capite de dolo aut culpa, & de cætero damno [f] quenque teneri. Ex hoc tamē capite nō quāti in eo anno, ſed quāti in diebus triginta [g] proximis res fuerit, obligat is qui dānum dederit. Ac ne (plurimi) quidē verbū adijcitur; [h] Sed Sabino rectè placuit, perinde habendā æſtimationem, ac ſi etiam hac parte (plurimi) verbū adiectum fuiſſet. Nā plebem Romanam, [i] quæ Aquilio tribuno [†] rogāte hanc legem tulit, contētam fuiſſe quòd prima [k] parte eo verbo vſa eſſet.

Directa legis Aquiliæ actio cōpetit ſi corpori a corpore dānum illatū ſit: q. ſi a nō corpore corpori, vtilis dabitur: ſin autē neque a corpore datū ſit, neque corpus læſum, in factū actioni locus eſt.

Ceterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem eſſe, ſiquis præcipuè corpore ſuo damnum dederit. ideoq; in eum qui alio modo dānum dederit, vtiles actiones dari ſolent: veluti, ſi quis hominem alienum, aut pecus ita incluſerit, vt fame necaretur, aut iumentum ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur, aut ſiquis alieno ſeruo perſuaſerit, vt in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is aſcendendo, vel deſcendendo, aut mor-

& aliter nō, ſimiliter & hi nō debent puniri propter damnū datū. de quo in tertio capite tractatur niſi dolo, vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiam debetis, q. in primo capite punitur occiſor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: ſed in tertio capite fit æſtimatio, quanti fuerit in triginta diebus retro, & non repetitur hæc dictio, plurimi, in hoc tertio capite. ſufficit enim eā eſſe poſitā in primo capite. Intelligitur. n. hæc dictio, quanti plurimi &c. in primo capite poſita, in tertio repetita. h. d. Franciſcus.

[a] Cætero damno. Quod ſ. nō continetur in primo capite. vt ſ. eo. in prin.

[b] Rupti. Quod verbum eſt legis tertij capitis.

[c] Sufficere. Sed nō eſt nouū, vt ſpecialiter quibuſdam enumeratis generale ſubijciatur verbum in quo ſingula complectantur: vt ff. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex.

[d] Culpa. Etiam leuiſſima: vt ff. eo. l. in l. Aquilia & leuiſſima, aliàs nō. vt ſ. eo. §. iniuria.

[e] Ex hoc. Scilicet tertio, quod eſt loco ſecundi.

[f] Damno. Id eſt, damno dato in cæteris rebus.

[g] Triginta. Sed quare minus ſpaciū in tertio capite, quā ī primo apponitur? Reſpond. quia in primo grauius delinquit, & ideo grauius punitur: vt ff. de offic. præſid. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Accurſius.

[h] Ac ne plurimi quidē verbum adijcitur. id eſt, non eſt poſitum in hoc tertio capite.

[i] Plebem Romanā. Ergo eſt plebiſcitum, quod eſt verum: vt ff. eod. l. j. & ſupra de iure natur. §. plebiſcitum.

[k] Prima parte. Quę enim in prioribus dicuntur, in conſequentibus repetita eſſe creduntur: vt ff. de verbo. obligat. l. Titia. §. idē reſpōdit. & l. qui ſic. & ff. de rebus dub. l. fina. & C. famil. erciſcun. l. quoties. & ff. de condi. indebiti. l. cum ſeruus, & ff. de action. empt. l. ſi venditor hominis. & ff. de contrah. emptio. l. q. fundum. l. & de legatis iij. l. in repetēdis. & de conditionibus & demonſtrationibus. l. auia. & l. liberti. & ff. de legat. ij. l. Latinus. & ff. de fundo inſtructo. l. iij & l. Seia. § Caio. & ff. de pact. dotal. l. cū pater. Sed argumenta contraria ſunt. ff. de ann. lega. l. Seio. §. fina. & de fideicom miſſ. liber. l. finali. §. finali. in gloſ non videri. & in gloſſa finali. & ff. de hæredibus inſtituen. l. item quod Sabinus. ſecundum Ioan.

Cæterum placuit. CASVS. Scire debetis q. tunc demum habet locū actio legis Aquil. directa, cū corpore ſuo aliquis damnum dederit in corpus. quando autem aliquo alio modo, quam corpore ſuo, aliquis damnū dederit ī corpus, habebit contra ipſum actio legis Aquiliæ vtilis locum: veluti, ſi hominem alienū aut pecus ita incluſerit, vt fame necaretur: & ſimiliter in alijs exemplis poſitis in litera. Sed quid dicemus de illo, qui ſeruum alienum in fluuium deiecit, & is ſuffocatus fuerit? Rñd. q. non eſt dubium, quin corpore ſuo in corpus damnum dederit: & ideo act. l. Aquil. tenetur. Sed domine quid ſi alicui damnū datū fuerit a nō corpore in corpus vt puta, ſi aliquis miſericordia ductus ſeruū alicuius compeditum ſoluerit, vt effugiat: quid dicemus in iſto caſu? Reſpon. q. neq; dabitur in hoc caſu actio legis Aquil. directa, neque vtilis, ſed actione in factū ſubſidiaria, quæ dat pro damnis quæ in lege Aquil. non comprehendunt, tenebitur. h. d. Franci.

[†] Appellatiōe rupti continetur omne, quod deterioratū eſt, ſeu per ſciſſuram, effuſionem, aut aliter Acg. Per.

[*] Hoc verū niſi tempus ſit ducat vitium, vt ſ cōtrarijs legibus. Acg. Per.

[*] Hic Accur. patiē fluxū legum. Accurſ. Per.

[†] Aliās Interrogante.

Damni dant cauſam, damnum feciſſe videtur.

a Mortuus. Quia qui occaſionē dāni dat, damnū dediſſe videtur: vt ff. eo. q occidit. §. in hac quoq; actione. AQVILIÆ. Tu dic ſecūdū Flo. ubi q aut qs dat operā rei licitæ: & adhibet illā diligentiam, quā pōt: & tunc nō tenet de ijs, quæ poſtea ſequuntur: vt d. §. in hac. in fine. ſec° ſi nō adhibeat diligentiam, aut dat operā rei illicitæ: q a tenetur: argu. ff. eod. l. Itē Mela. in princ. & eſt glo. in c. ſicut nobis. extra. de teſt. in ver. dederunt. Ang.

b Vtilis actio in eū datur, ſcilicet legis Aquiliæ: & nihilominus: vt ff. eodem. l. item ſi obſtetrix. §. ſiquis hominem.

c Non difficulter. imo facile: vt ff. eod. l. qua actione. §. pe.

d Lege Aquilia. id eſt directa actiōe legis Aquiliæ.

e In factum actione, i. ſubſidiaria. †

† Quæ datur in ſubſidiū vbi mēs, & verba legis Aquiliæ deſūt. Aeg. Per.

pro damnis datur, q lege Aquilia non cōprehenduntur, vel non tenentur: vt ff. eo. l. j. ſi ſeruū. §. h. & videtur hæc eſſe prætoria: vt ff. de p̄ſcript. verb. l. quia actionum.

f Siquis miſericordia ductus. ſed ſi nō duct° miſericordia, datur furti. vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

g Compeditū. Eſt enim dolo proximū: vt ff. depoſiti. l. ſi hominem primo. reſpon.

h Vt fugeret. Hic nota. quādoque damnū dat a corpore in corpus: & tunc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quādoque a nō corpore in corpus, vt patet per multa exempla ſ. proxi. §. Quandoque cōtra no de corpore in non corpus, vt ſi annulū excuſſerit, vt in aquam caderet: vt ff. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis de manu. Et in his duobus caſibus habet locū vtilis actio legis Aquiliæ & nihilominus in factū, ſecūdum Ioā. vt ff. eo. l. quemadmodū. §. magiſtratus municipales. cū vtroque caſu vtranq; reperiā dari, ſecūdm Ioā. vt ff. vi bon. rap. l. ij. § ſi publicanus. Quandoque a non corpore in non corpus, & tunc ſubſidiaria in factum competit. vt ff. eod. l. ſi ſeruum. §. fina. De qua actione in factum quot habet naturas: dic vt ff. de præſcript. verb. in titu. & vt dicemus. j. de iniur. §. h.

Titulus, tus, aut aliqua parte corporis læſus fuerit: vtilis actio b in eum datur. Sed ſiquis alienum ſeruū, aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit eò quòd proiecit: corpore ſuo damnū dediſſe non difficulter c itelligi poteſt: ideo que ipſa lege Aquilia d tenetur. Sed ſi non in corpore damnū fuerit datū, neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo alicui damnū contigerit: cū non ſufficiat, neq; directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eū, qui obnoxius fuerit, in factū actione e teneri: veluti, ſi qs miſericordia ductus f alienū ſeruū compeditū g ſoluerit, vt fugeret. h

TITVLVS: IIII.

DE INIVRIIS. †

† Iniuriæ genus cōtinet multas ſpēs ſub ſe. i. ſpeciales iniurias. cōtumeliam, culpam, iniquitatē, iniuſtitiā. Tul. li. j. de off. u. de duob. generib. iniuſtitię. Aegi. Per. Tullius lib. rhet. ad Here. iniuria in qua eſt quæ aut pulſione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

Iniuria poteſt capi generaliter, & ſpecialiter: & ſpecialiter ſumitur tripliciter. Aret.

DE INIVRIIS.

Poſt alia priuata delicta, & de iniurijs panis qđ priuatum eſt delictum, ideſt non publicū nec enim cuilibet competit, ſed iniuriata tantùm. Accur

Generaliter. Totus iſte tit. diuiditur in ſex partes principales. Primo ponitur quot modis accipiatur iniuria, & qualiter committitur. Secundo ex cuius perſona nobis iniuria illata intelligitur. Tertio, quæ eſt pœna actionis iniuriarum. Quarto quādo iniuria atrox æſtimatur. Quinto, q pro iniuria, poteſt etiam criminaliter agi: & an tunc poſſit interuenire procurator. Sexto quando tollitur iſta actio. Secunda ibi. Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autē. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In ſumma. Sexta ibi, Sed hæc actio.

Generaliter i iniuria dicitur omne, quod non iure fit: ſpecialiter, aliàs cōtumelia, † quę a contemnendo dicta eſt, quam Gręci ὕβριν appellant k aliàs culpa, quam Gręci ἀδίκημα † dicūt, ſicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: alias iniquitas & iniuſtitia, l quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cum enim prętor, vel iudex non iure contra quē pronunciat, iniuriam accepiſſe dicitur. m

Iniuria nō ſolùm committitur in corpus, vt verberib°, & pulſatione: ſed etiā extra corpus vt conuicijs, famoſis libellis, pudicitia attētata, alijsq; modis innumeris.

Iniuria n autem committitur, non ſolùm cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam

CASVS. Quæſiuit a Iuſtin. quid dicat fieri per iniuriam? Et reſpond. dicens, q generaliter dicitur fieri iniuria, quod non iure fit. Et ita ponitur hic primatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia a contemnendo dicta: quam Græci appellabant ſicut uoluerunt. Quādoque autem ſpecialiter dicitur culpa, ſicut ſumitur in actione legis Aquiliæ, vbi ponitur damnum iniuria datum, id eſt culpa facientis datum. Tertio modo ſimiliter iniuria pro iniquitate, vel pro iniuſtitia. vnde cū prætor vel iudex cōtra aliquē inique pronunciat: ille contra quem iudicatū eſt, iniuriā accepiſſe dicitur, ſiue iniuſtitiā. h.d. Franc.

† Ita ſumitur hic ſ'm gl. in l. j. ff. eo. Aegi. Per.

† Quidā legunt ἔγκλημα Theophilus iam § hoc loco ἀδίκημα ſcri. ſit.

i Generaliter. Facit. ff. eo. l. j. Accur.

k Græci hybrin appellāt. Hybris Græce dicitur contumelia Latine: vt aſſerit textus Adikema, eſt culpa. Anomia iniquitas. Adikia eſt Iniuſtitie. Inde Adikon, id eſt, iniuſtum t

• Hæc gl. nō eſt Accurſi. Ægi. Per. Iniquitas, & iniuſtitia diuerſa ſunt.

l Iniuſtitia. Iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronunciat: iniuſtitiā, quādo contra ſtrictum iuſ: iniquitatē & iniuſtitiam: quando cōtra vtrunque pronunciat. Accur.

m Accepiſſe dicitur. Scilicet ille contra quem eſt iudicatū. Vel dic accepiſſe, id eſt feciſſe iudicem. ſic ff. de dam. infect. l. Proculus. Accur.

Iniuria autē. CASVS. Scire debes in principio, q licet iniuria quatuor modis ſumat vt ex præcedēti reſponſo liquet, attamen in toto iſto titulo propriè ſumitur iniuria pro contumelia. Voluit ergo ſcire a legislatore, quomodo dicitur iniuria, ſiue contumelia committi. Et reſpon. dicens, q non ſolum committitur iniuria cum quis pugno pulſatus fuerit aut fuſtibus cæſus, vel verberatus: ſed etiā ſi alicui conuitium aliquod dictum fuerit. Itē plus dico, quòd ſi aliquis vellet poſſidere bona alicuius tanquam bona debitoris ſui, ſciens eū nihil ſibi debere, iniuriam cōmittit. Itē dico, ſi aliquis ad infamiam alicuius libellum famoſum compoſuerit, aut ſcripſerit, aut ediderit, iniuriā cōmittit: & ſi aliquis pudicitiam alicuius bonę matronæ attentauerit, vel mattēfa. aſſectatus fuerit: vel prętextatum. i. maſculū, vel prætextatā. i. fœminam aſſectatus fuerit: & alijs pluribus mod. h. d. Franci. Aret.

n Iniuria. hic proſequitur prout hoc titulo accipit. Conuic

a Conuicium. Quaſi conuocium cum in vnum plures voces conferuntur: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

ADDITIO Nota quod verbũ iniurioſum dicitur ſiue in genere, ſiue in ſpecie improperatur aliquod delictum cõmiſſum: vt not. Bart. Bald. & doct. in l. iij. in principio. ff. de li. & poſthu.

b Quaſi debitoris. Cum nõ eſſet: vt hic & ff. eo. l. ſi iniuriæ. Accur.

a Qui intelligebat. Ex affectu enim fit iniuria: vt ff. eodem, l. iij. ſed quid ſi erat uere debitor? Adhuc videtur idẽ: cũ nihil adeo durum ſit quã familiarẽ pompam oſtendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanũ quam publicatione, pompaq; rarũ familiariũ & paupertatis detegi vilitatẽ &c. vt C. qui. & qui. debet quarta pars ex bo. defuncti. l. ij. §. j. lib. x. Sed dico contra in ſequenti caſu, ſi iure eum prouocauit, vel meum debitorem appellaui, cum eſſet: vt argumen. ff. eodẽ. l. eum, qui. in princip.

c Fieret. Niſi noceret. Nam peccata nocentium nota eſſe expedit: vt ff. eodem, l. eum qui. in princip.

e Matremfamilias. Matremfamilias eã dicimus, quæ eſt notæ authoritatis, & honeſtæ vitæ in domo ſua: vt ff. de li. exh. l. iij. §. fi. & ff. de his, qui ſũt ſui vel alie. iu. l. nam ciuium.

f Prætextatum. Prætexta genus eſt veſtis, qua nobiliores ciues Romani ſolebant vti. Vnde ſi alius, quam cui permiſſum erat deferre, deferebat in alicuius certæ perſonæ ignominiã: iniuriarũ tenebatur illi quẽ inſectabatur: ſic plerunque fit. Accur.

g Affectatus. Affectari, eſt frequenter ſequi, ſed attẽtare, aut blando ſermone pudicitiam alicuius impetere: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. aliud.

h Cuius. Id eſt alicuius.

i Plurimis modis. Qui notantur ff. eo. per totum. & C. eo per totum.

Patitur autẽ quis. CASVS Supradictum eſt, quot modis fit iniuria: modo videndum eſt, qualiter quis patitur iniuriã. Patitur autem quis iniuriã, non ſolum ſi aliquo prædictorũ modorũ ei directò fiat iniuria: vt puta, quia conuiciũ ei dictum fuit, vel aliquo alio modo: ſed etiã ſi liberis eius, quos in poteſtate habet, aliquo prædictorũ modorũ fiat iniuria, pater dicitur paſſus iniuriã. vnde pro iniuria facta vni perſonæ, quãdoq; tribus, quãdoq; quatuor datur actio iniuriarũ: veluti, ſi facta fuerit iniuria filiæfamil. nuptæ, datur actio iniuriarum patri mulieris: & etiã mulieri, & marito mulieris. Sed quid ſi marito ſuæ iniuria facta, poteſtne vxor agere pro iniuria ſibi facta, & econuerſo? Rñ quod non. Aequum enim eſt vxores a viris defendi, & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim perſonis competit actio iniuriarũ pro iniuria facta uni perſonæ in tali caſu. Pone, quod aliqua filiafam. nupta filio meo ſit, quem in poteſtate habebam. huic ſi facta ſuit iniuria, competit actio iniuriarũ nuptæ, & mihi ſocero pro iniuria facta nurui meæ, & etiã filiofa. marito mulieris: & etiã patri mulieris. h. d. Franc.

verberatus erit, ſed & ſi cui conuiciũ a factũ fuerit, ſiue cuius bona quaſi debitoris, b qui nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat c nihil eũ ſibi debere, vel ſiquis ad infamiã alicuius libellum, aut carmen, aut hiſtoriã ſcripſerit, cõpoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorũ fieret: d ſiue quis matrẽ familias, e aut prætextatũ f prætextatãve aſſectatus g fuerit, ſiue cuius h pudicitia attẽtata eſſe dicetur: & deniq; alijs plurimis modis i admitti iniuriã, manifeſtũ eſt.

Quæ liberis, vxori, aut nurui irrogatur iniuria, parẽti, marito, aut ſocero illata videtur: quo fit, vt quãdoq; pro eadem iniuria plurib. perſonis iniuriarũ actio compeſat: viro tamen illatã iniuriã, vxori vindicare non licet.

Patitur autẽ quis iniuriam, non ſolùm per ſemetipſum, ſed etiam per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: k itẽ per vxorem ſuã. l Id enim magis præualuit. Itaque ſi filiæ alicuius, quæ Titio nupta eſt, iniuriam feceris: non ſolùm filiæ nomine tecum iniuriarum agi poteſt, ſed etiam patris m quoque, & mariti nomine. Contrà autem, ſi viro iniuria facta ſit, vxor iniuriarum agere nõ poteſt. Defendi enim vxores a viris, non viros ab vxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer, nurus nomine, cuius n vir in eius poteſtate eſt, iniuriarum agere poteſt.

Ex iniuria facta ſeruo, non agit ſeruus, ſed eius domin⁹, ſi iniuria in ſuam cõtumeliã fiat, vel fuerit atrox. Arg.

Seruis autem ipſis quidem nulla injuria o fieri intelligitur: ſed domino per eos fieri videtur: non tamẽ iiſdem modis, quibus etiam per liberos, p

k In poteſtate habet. Si ille qui iniuriam facit, ſcit eos eſſe in poteſtate, licet ignoret, in cuius poteſtate ſint, alioq; nõ: ſicut nec marito ſi mulierẽ viduã eſſe dat: vt ff. eo. l. eũ qui nocentem. § fi. Acc.

l Per vxorẽ ſuam. Vel ſponſam: vt ff. eod. l. item apud. §. ſponſum quoque.

m Sed etiã patris. Licet in poteſtate patris eius non eſſet: vt ff. eod. l. j. § item.

ADDITIO. Iſta gloſſa non eſt vera, per l. ſed ſi vnius. §. ait prætor. verſiculo idem eſt, & ſi emancipatus. ff. eodem. & ibi vide gloſſam præterea, ſi non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulſatũ fore patremfa. vt d. l. eũ qui. §. fi. ff. eod. ergo multo fortius non competit ſibi, quando in veritate eſt paterfamil. ſcilicet, quando eſt emancipatus: ſecundum Io. Fab. quod credo verum. Angel.

n Cuius. Scilicet fœminæ, vel nurus.

Seruis autem. CASVS. Supra dictũ eſt quod patitur aliquis iniuriam, nõ ſolum per ſemetipſum, ſed & per vxorem ſuam, & per liberos ſuos, quos in poteſtate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera eſſe in liberis. Si enim alicui ſeruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo quod inſpecto iure ciuili ſerui pro nullo habẽtur: ſed domino ſerui fit iniuria per iniuriam factam ſeruo: ſicut per iniuriam factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius poteſtate liberi ſunt. Solũ enim i duobus caſibus fit domino iniuria per iniuriam factam ſeruo: ſi vel in contumeliam domini apertè facta fuerit ſeruo iniuria, licet non atrox: vel ſi ſeruus atrociter verberetur. Cæterum ſi aliquis contra ſeruum tuũ conclamauerit, & eum leuiter pugno percuſſerit, non dabitur tibi actio iniuriarum. h. d. Franc.

o Nulla iniuria. Quantum ad hoc, vt agant ſcilicet inſpecto iure ciuili: ſed ſic, inſpecto iure naturali: vt ff. eod. l. eum qui. §. j. & ff. de his qui ſunt ſui, vel alieni iuris. l. ij. & ſupra de his, qui ſunt ſui, vel alieni iur. §. h. quæ eſt contra.

p Per liberos. Id eſt filios.

Dicitur verberata qui alio modo quam pugnis pulſatur ergo pugno percuſſa, nõ puniter pœna ſtatuti puniẽtis verberantẽ. Aug. Par.

Scribit Cor. Tacitus lib. j. Augustũ Cæſarem primũ ad quæſtionẽ de famoſis libellis ſpecie legis maieſtatis tractaſſe, cõmotũ Caſſij Seueri libidine, qua viros, fœminas que illuſtres procacib. ſcriptis diffamauerat.

Prætextatus quis dicatur, docet Budæ⁹ in anno, ad l. vlti. ff. de ſenato. vbi & locũ hũc eleganter explicat. Vide etiã Anto. Augu. emenda. lib. iij. cap. ix.

Facit eõ tra mugueros Aurelianenſes, qui quotidie ad ſectantur puellas, vt l. itẽ. §. appellare. ff. eod. ſecus ſi colludendi, aut officij cauſa

Id fuerit. l. item. §. meminiſſe. hoc verum ſi ſit in veſte matronali, ca. l. §. ſi quis virgines. Aegi. Per.

Not. ſa cuculo. Fab. cõtra heremitarũ, ſeu religioſorũ habitũ aſſumẽtes, qui puniri poſſũt. Authen. de Sãctis epiſco. §. j. Ange.

Atrocius

a Atrocius. Quàm æquum ſit.

b Et quod apertè. Repete, & cum id cōmiſſum fuerit quod &c. Si autem non in dñi contumeliam, ſed ſerui tantum, tñ adhuc non debet inulta relinqui à prætore: vt ff. eodem, l. item apud Labeonē. §. ſiquis ſic fecit.

tibi concedit actio iniuriarum, quando in contumeliā tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc ſunt, quæ in litera continentur. Franciſcus.

e Dominus. Imò ꝓ parte dñij. vt ff eod. l. ſed non, contra. Solu. non contradicit ſi rectè intelligatur.

& vxores: ſed ita cū quid atrocius [a] cōmiſſum fuerit, & quod apertè [b] ad cōtumeliam dñi reſpicit, [c] veluti ſiquis alienū ſeruū atrociter verberauerit: & in hūc caſum [d] actio ꝓponit. At ſiqs ſeruo cōuiciū fecerit, vel pugno eū ꝑcuſſerit, nulla in eū actio domino competit.

Pro iniuria illata ſeruo cōmuni, agit vterque dñs: habita diſtinctione dignitatis vtriuſque. Aret.

Si cōi ſeruo iniuria facta ſit, æquum eſt, nō pro ea parte, qua dñs [e] quiſque eſt, æſtimationē iniuriæ fieri, ſed ex dñorum ꝑſona: [f] q̄a ipſis fit iniuria. Quòd ſi vſusfructꝰ in ſeruo Titij eſt, ꝓprietas Mæuij: magis [g] Mæuio [h] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & ſeruo alieno, qui ſeruiunt nobis bona fide, ſi facta fuerit in deſpectum noſtrum, competit nobis actio iniuriarum. Aret.

Sed ſi libero homini, qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit, nulla tibi actio dabitur; ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit: tunc enim competit & tibi [i] iniuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſeruo alieno bona fide tibi ſeruiente: vt toties admittatur iniuriarū actio, quoties in tuam contumeliam [k] iniuria ei facta ſit.

Reiecta talionis pœna, q̄ olim iniurijs irrogabat̄, hodie pecuniaria imponit̄: vt. ſ. reus tāti cōdēnet̄, quāti iniuriā paſſus æſtimādā duxerit, aut iudici taxanti æquū viſum fuerit: quippè q. ꝓ dignitate illius cui inferi, pluris, minorisve iniuriā æſtimabis.

Pœna autem iniuriarum, ex lege duodecim tabularum [l] propter

c Ad contumeliā domini reſpicit. His duobus caſibus domino datur actio: hoc eſt ſiue ad eius contumeliam fiat iniuria: ſiue ſeruus atrociter verberetur: & ſic dominus aget propter iniuriā ſeruo factam, non tamē ſerui nomine, [a] quaſi ſeruo competat actio: ſed in primo caſu ſuo noīe ꝓ iniuria, ſcilicet ſibi commiſſa.

d In hunc caſum. Non ſolum in ſuperiore caſu, quando ad contumeliā dñi facta eſt iniuria.

Si communi ſeruo. CASVS. Supra dictum eſt, quod ſi ſeruo alterius, qui in totum alicuius eſt, fiat iniuria, q̄ in duobus caſib. actio iniuriarū competit domino: ſed pone, quòd ſeruo communi alicuius ſimplicis hominis, & alicuius nobilis viri ꝑ æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua naſcatur actio iniuriarum, qualiter debet iſta iniuria æſtimari? Et reſpond. q̄ non debet fieri iniuriæ æſtimatio pro ea parte, pro qua quilq. eorum dominus eſt. ſed ex perſonis dñorum, hoc eſt dignitatibus, hoc eſt dicere, q̄ licet humilis perſona tantum habeat in ſeruo, quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria ſua æſtimari, quātum iniuria facta nobili. Ad legem autem inductam per ꝯtrium. ff. eo. l. ſed non eſt æquum. Reſpon. ſic exponēdo, ſed non eſt æquum pro maiori parte, quam pro qua dñs eſt, damnationem fieri: hoc ſic intelligo, q̄ quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ reſpectu ad ſuum totum. Si. n. ſeruus cui facta eſt iniuria, totus fuiſſet nobilis, æſtimaret iniuria ſua xx. ſolidos: ſed quia non eſt niſi dimidius, æſtimabitur decem, & ita æſtimatio nobilis viri deducit ad ſuum totum. Aut illud æſtimabit̄ habito reſpectu ad dimidietatē. Si aūt ſeruus cui facta eſt iniuria, totus eſſet dñi ignobilis, non valeret iniuria niſi decem. cum ergo nō habeat niſi medietatem in ſeruo ſuo, æſtimabitur quinque. Alijs aūt modis ſoluitur ibidem. Sed quid ſi fiat iniuria ſeruo, in quo aliquis habet vſumfructum: cui competit actio iniuriarum? Et tñ q̄ domino ꝓprietatis. Sed pone, q̄ alicui libero homini, qui tibi bona fide ſeruit fiat iniuria: dabitur ne tibi actio iniuriarum? Et reſpond. q̄ non, ſed ſibi. & hoc verum eſt, niſi in contumeliam tui dñi, cui bona fide ſeruit, ſit vulneratus, vel pulſatus. Idem eſt in ſeruo alieno bona fide ſeruiente: vt tūc ꝓ iniuria ei facta

Nam quilibet agit ratione dimidiæ: vt ſi duo ſunt: vnus nobilis, alius ignobilis: ſi ſeruus eſſet totus nobilis, ageret iniuriarum in xx. nunc ergo aget in decem: ignobilis autē ageret in decem, ſi eſſet totus ſuus ſeruus: nunc ergo aget in quinq; & ita quilibet pro parte ſua: & ratio dignitatis habet̄. Vel ibi erant pares per omnia domini.

f Ex dominorum perſona. Quaſi dicat nō ex ſerui perſona.

g Magis. Quàm Titio.

h Mæuio. Niſi ad cōtumeliam vſufructuarij facta ſit: vt ff. eo l. item apud Labeonem. §. ſi vſumfructum. & § item ſi liberum. ad fi. legit.

i Et tibi. Non ſolum ei.

k In tuam contumeliam. Nec minus ipſe iniuriarū aget: ideo in fructuario diſtingui oportet: vt ff. eod. l. item. §. item ſi liberum.

Pœna autem iniuriarum. CASVS. Dixi Iuſti. Domine, dicatis mihi quæ pœna imponit̄ pro iniuria in actione iniuriarum? ipſe notat mihi antiquas fabulas: dicens, q̄ antiquitus imponebat̄ vna pœna ꝓ iniuria per l. xij. tabu. & alia per prætores poſtea & ſecunda: & vt breuiter dicam, membrum pro membro, ꝓꝑ os verò fractum, vt ſi aliquis in ore percuteretur, ita q̄ ſanguis vndique flueret, ſecundum dominum Guid. ſunt pecuniariæ pœnæ conſtitutæ propter veterum paupertatem: quia ita paupetes erat tunc, q̄ ſatis puniebantur pp os fractum, ſi parum de pecunia ſoluerent. Maluerunt enim tunc temporis ſuſpendi, quàm aliquid de pecunia ſua dare. vel poteſt hoc, quod dicit, pp iniuriam paupertatem veterum, referri non ad proximum dictum, ſed ad aliud, quod dicit, erat pœna talionis. Quod cum ita paupeces erant olim, q̄ nō habebant pecuniam vnde ſatiſfacere poſſent membrum ruptum: propter hoc fuit ſtatuta pœna talionis: ſed poſtea prætores circa naturam iniuriarum tractantes ſtatuerunt, q̄ pro iniuria egatur ciuiliter: & tunc debet iudex in tantum condemnare iniuriātem, quanti ille cui fit iniuria, iniuriam ſibi factam æſtimauerit, vel minoris: ſecundum quod ſibi æquū viſum fuerit. Dicit etiam Iuſtinia. quod pœna legis duodecim tabul. in deſuetudinem abijt: pœna aūt a prætoribus introducta hodie habet locum: nam ſꝫ qualitatem perſonæ, cui fit iniuria, creſcit vel minuitur iniuriæ æſtimatio. hoc dicit. Franciſc.

Membrum

Nota q̄ maleficiū nō debet remanere impunitū l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Ex quo nota, q̄ ſi iniuriā paſſus nō poteſt agere ex forma ſtatuti qa forte non ſoluit collectas: tn iudex ex ſuo officio poteſt iniuriātē punire, vt d. §. ſi qs ſic fecit, & eſt bonꝰ tex. & ibi Barto. in l. nō ſolum. §. quāquā. ff. eo. An.

a No. modū libellādi, & agendi, qa dñs debet dicere ſeruū ſuū fuiſſe verberatū in contumeliam ſuā, & nō qa ſibi iniuria illata eſt ſuo nōe iniuriarū agit: ſinaūtem alio modo, ſuccumberet. Ang.

Vera ſolutio ſꝫm Bart. in l. itē. §. fin. ff. eo. eſt: q aut ſit iniuria ad cōtumeliam dñorū: & habet locum hic text. aut non. ſed ſimpliciter ſit ſeruo: & tūc loquitur lex ꝯria. Ang. Per.

l De qua te vide apud Gell. lib. xx. c. j. diſputātem Sex. Cecilium cū Phauorino philoſopho.

membiū a qdē ruptū b talio c erat: pp os verò fractū nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in magna d veterū pauper tate. Sed poſtea ꝑtores ꝑmittebant ipſis, qui iniuriam paſsi ſunt, eam æſtimare: vt iudex vel tanti reum condemnet, quāti iniuriam paſſus ęſtimauerit: e vel minoris: ꝓut ei viſum fuerit. 1 Sed pœna quidē iniuriæ: q̄ ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinē abijt. quam aūt ꝑiores introduxerūt, (q̄ etiā honoraria f appellatur) in iudicijs frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæq; honeſtatem creſcit, aut minuitur æſtimatio g iniurię. qui gradus cōdēnationis & in ſeruili perſona non immeritò ſeruat: vt aliud in ſeruo actore, h aliud in medij actus homine, i aliud in viliſsimo, vel cōpedito k ius æſtimationis conſtituatur.

Lege Cornelia de iniurijs tenet qs ēt in tribus caſib. hic ſpecificatis: & domus noſtrā dicitur etiam condu. Ia. Are.

Sed & lex Cornelia l de iniurijs loquitur: & iniuriarum actionem introduxit: m q̄ competit ob eam rem, q ſe pulſatū n qs, verberatumve, o vel domū ſuam p vi introitam eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſiue in ꝓpria domo quis habitet, ſiue in conducta, ſiue gratis, ſiue hoſpitio receptus ſit.

Atrox iniuria, grauius punitur: atrocē aūt iniuriā ex facto, loco, perſona, & corporis parte q̄ læſa fuit, reſpicamus.

Atrox q iniuria † ęſtimat, vel ex facto: r veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cęſus: vel ex loco: veluti ſi cui in theatro, vel i foro, vel in conſpectu † ꝑtoris iniuria facta ſit: vel ex ꝑſona: veluti ſi magiſtratus iniuriā paſſus fuerit: vel ſi ſenatori ab humili ꝑſona s iniuria facta ſit: aut parēti, ꝑronove fiat a liberis, vel libertis. t Aliter .n. Senatoris & parētis patroniq;, aliter extranei, & humilis perſonæ iniuria æſtimatur. Nonnunquā v & locus vulneris atrocē iniuriam facit: veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit. Parui aūt refert, virum patrifamilias x an filiofamilias talis iniuria facta ſit: nā & hæc atrox iniuria æſtimabitur.

Illata iniuria aut ciuiliter, aut criminaliter vlciſci iſt: ciuiliter, qū mulcta iniuriato adiudicat: criāliter, ſiqū reus iudicis arbitrio extra ordinē puniēdus cōmittit. quo caſu

---

a Membrum. Puta manum vel pedem. ADDITIO. Nota ex tex & gl. quid dicatur mēbrum. & hab. ſimil. in l. non ſunt liberi ff. de ſtatu hom. per glo. & dict. & an dens dicatur membrum. hēt in l. cui dens ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Ioan. de Imol. in l. iij ff. de pub. iudi. Ang.

b Ruptum. Id eſt, detruncatum.

c Talio. Id eſt, ſimilitudo ſupplicij: vt membrum ꝓ mēbro.

d Quaſi in magna. Hæc eſt ratio non ad proximum, ſed ad illud, quod erat pœna talionis. Accurſ.

e Aeſtimauerit. Per ſacramentum taxatiue iudicis.

f Honoraria. Facit ff. de iur. nat. gen. & ciui. §. ꝓponebant.

g Aeſtimatio. Propoſita actione iniuriarū prætoria, q anno continuo tollit: vt C. eo. l. ſi non conuicij. niſi in caſu, vbi anno vtili datur: vt ff. quod met. cau. l. i. cum exceptione. §. poſt annum.

h In ſeruo actore. Id eſt, caſtaldo.

i Medij actus homine. Qui mediocris, alias mediaſtin⁹ dicitur. ff. nau. caup. ſtab. l. i. §. qui ſunt. vetſic. nec. n. & §. caupones. verſi. ex teru.

k Compedito. Id eſt, in eo ſeruo, qui nullam aliam affert vtilitatem: ſed tantum ligatus ſtat.

l Sed & lex Cornelia. CASVS. Scire debes, quòd pro omni iniuria de mū do debeat agi actione iniuriarum ex lege Cornel. de iniurijs. quod contingit in tribus caſibus: puta ſi aliquis dicat ſe pulſatum, verberatum, vel domum ſuam vi introitam, & appello domum ti am, ſiue propria ſit ſiue ſuerit, ſiue locata, ſiue gratis conceſſa hoc dicit Franc.

l Lex Cornelia. Ideo ſic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt ff. de accuſat. l. hos accuſare in fi legis. Accur.

m Introduxit. ſcilicet d. Cornelia in qua actione cōdēnatio fit æſtimatione iudicis: nō interueniēdo in ſi tē. vt ff. eo l. ꝓſtitui omnib⁹. Sed nunquid in hic caſib⁹, qui tres ſunt ex le. Cornelia. eſt hæc actio perpetua? iccuns quidam, vt M. q ſictum omnis actio ex lege deſcendens ſit perpetua: vt ff. de perpe. & temp. act. l. in pria. Sed Io. ſ dicit. n. ſemper eam anno penitus tolli: vt C. eod. l. ſi non conuicij. Et nota q hic tribus caſib. eſt ciuilis, alias eſt vtique prætoria, cum a prætore ſit inducta: vt ff. eo. l. prætor. Accurſius.

n Pulſatum. Sine dolore.

o Verberatúve. Scilicet cum dolore: vt ff. eod. l. lex Cornelia. §. j.

p Domum ſuam. Facit ff. de iis, qui de iec. vel eff. l. j. §. habitat.

q Atrox iniuria. CASVS. Intellexi ſupra quòd iniuriarum ſuperi⁹ fieri mētionē de atroci iniuria. ſed dicit, qualiter cognoſcit atrocē iniuriā: Et ipſe dicit, q atrox iniuria quatuor modis cognoſcit: videlicet ex loco duplicater. ex loco vbi ſit, vel loco vulneris. ex facto, vt ſi aliqs vulneratus fuerit, vel grauiter læſus, & ex ꝑſona: vt pater vel litera h. d. Franc. de Aret.

q Atrox. ideo atrox iniuria ab alia ſeparat. q ſit minor. vt ꝑ hoc magis puniat: vt l. eod. §. pœna. ff. eo. l. prætor edixit. §. atrocē. & §. fin. & l. vulneris. & l. ſeque.

r Ex facto. Magis, quā ex pretio rei. vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. j.

s Humili perſona. Quæ ſit perſona humilis, dic: vt C. de ſecſ. nupt. l. humilē.

t A libertis, vel libertis. Quibus aduerſus patentes, & patronos agere permittitur, ſi iratos iniuria læſa eis à parētibus, & patronis: vt ff. eo. l. prætor edixit. §. præterea. puta In oculo, vel in oſſe: vt ff. eod. l. prætor. §. fina. & l. ſequ. Accur.

ADDITIO. Dicas ſecundum Sal. in l. iniquum. C. qui accu non poſ. q licet ꝑ leui iniuria filius in poteſtate non poſſit patrem ſolenniter accuſare: vel l. his nulla. ff. de ſu. tñ iudicis officium pōt implorare pro graui: vt l. ſi lenones. C. de epiſ. au. Emancipatus quoque pro leui delicto nō accuſat. ſed ꝑ graui ſicedū mō e ciuiliter agi non poſſit. alias ſecus. vt hic per doc.

v Nonnunquam. Id eſt, aliquando. & ſic dux negationes faciunt vnam affirmationem. Accurſius.

x Filiofamil. Niſi quia facta iniuria filio, dux actio nea-

Membrū. quo accipiat, & q̄ dicatur mēbra, & q̄ ſint membra eccleſiæ, latè Mādo. in Cl. facul. §. cōſiderantes, in ver. nobiliora, & l vet. membra.

† Iudex habet autoritatē taxandi, minuendi, augendi, & poſſus tollēdi. videamus. §. fi. & l. in actionib⁹. ff. de lit. iura. Ang. Per.

Dic li. cet glo. j. pa. §. & i d. l. ſi nō conuicij, nulla ap probet, & pœnæ mulctas oportamē hic, & in l. lex Cor. hāc ap. ꝑbat. q iſta actio ſit ciuilis in trib. caſi b⁹. §. pal. ff. eo. An.

Lex Cornel. vnde dic. tur.

Domus ſua.

Actio iniuriarum an ſit annalis in omnibus caſibus.

† No. q̄ relatiuū ſuur ſua ſuum, nō ſemp importat dominiū, & facit qd no. Bar. i l. j. qnt⁹. §. argēto. ff. de au. & arg. lega. Ange. Et quot modis duhoc re latiuū ſuū maſ ꝑſer tim iuxta ſubiectā mām. vel rōne adiēcti vide plenè ꝑ Mādoſ. in Gl. facul. §. Ac cū. in ver. ſuos.

† Cōcor. cū hoc §. c. vi. j. gl. ſuperfitio es. extra de dona. vbi recitat te notē hui⁹ §. & gl. j. paulopoſt me. & i e. ſin. extra. de ſe. ce. cl. vſa lu.

† Nā atrocior eſt q̄ ſit in conſpectu. ꝑ tor editit. in fin. ff. eod. Aeg. Per.

tam reſeruatur: & vtriuſque exercitium competit patri: vt ff. eod. l. ſed ſi vnius. §. filiofamilias. & l. pater. ſed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

In ſumma. CASVS. Ille qui patitur iniuriam, poteſt agere de iniuria ſibi illata, ciuiliter ſi voluerit, vel criminaliter. Si autem ciuiliter agat, æſtimatione facta, ſecundum quod ſupra dictum eſt, iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter tunc extraordinaria pœna eſt imponenda. Hoc tamen vult ſemper obſeruari dominus Iuſti. quia illuſtres, & ſuperilluſtres iniurias ſibi illatas per procuratores agere poſſunt, tam criminaliter, quam ciuiliter, ſecundum tenorem conſtitutionis Leonis, quam habet C. eo. l. fi. ad quam recurre. Franci.

a Agere. Et ſic tollitur vnum iudicium per aliud: cum vtrumque ſit proditum ad vindictam: vt ff. eo. l. prætor. §. j. & l. quod ſenatusconſultum. in fi. in gl. ſi. ſecus ſi alterum eſſet de re familiari: vt C. quando ciuilis actio crimina. præiud. l. j. Et ideo ſi de iniuria actum actum eſt iniuriarum, nihilominus poteſt agi lege Aquilia ad damnum, & econuerſo. Nec enim actione iniuriarum agitur ad damnum, vt ad damnum, ſed vt ad contumeliam: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. ſiquis ſeruo verberato.

procurator interuenire nequaquam poteſt: niſi qui iniuriam perſequitur, vel ſe defendit aut illuſtris, aut ſuperilluſtris ſit.

In ſumma ſciendum eſt de omni † iniuria, eum † qui paſſus eſt, poſſe, vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et ſiquidem ciuiliter agatur: æſtimatione facta, ſecundum quod dictum eſt, b pœna c reo imponitur; ſin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur: hoc videlicet obſeruando quod Zenoniana conſtitutio e introduxit, vt viri illuſtres, f † quique ſuper eos ſunt, & per procuratores poſſint actionem g iniuriarum criminaliter vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecundum eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet. h

Etiam qui curauit vt cuipiam per alium iniuria fieret, iniuriarum tenetur.

Non ſolum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, id eſt, qui percuſſit: verum ille quoque tenetur qui dolo fecit iniuriam, vel qui procurauit, ut cui i mala k pugno percuteretur. l

Actio iniuriarum non naſcitur, niſi ab initio iniuriatus ad animum ſuum iniuriam reuocauerit: Vel ſic ſecundum gloſ. Actio iniuriarum iam nata tollitur diſſimulatione. Aret.

Hæc actio diſſimulatione m aboletur. & ideo ſi quis iniuriam dereliquerit: hoc eſt ſtatim paſſus, ad animum ſuum non reuocauerit: n. poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere.

TITVLVS V.

DE OBLIGATIONIBVS, QVÆ QVASI EX DELICTO NASCVNTVR.

Obligatio ex quaſi delicto oriri dicitur, quæ non ex dolo malo, ſed magis imperitia quadam, & minus prouide delinquitur: quo pacto & iudex ſi per imprudentiam perperam pronunciauit, facit litem ſuam, id eſt damnum eius litis, vt ex æquitati iudicantis videbitur, læſo reſtaurare compellitur.

b Dictum eſt: vt ſ. eo. l. §. pœna. in fine. §.

c Pœna Pecuniaria, ſcilicet actori danda.

d Extraordinaria. Scilicet, capitis vel ſtatus, ſi iudici ſedeat, vel pecuniaria inferenda fiſco, non actori: vt ff. eo. l. fi. Accurſius.

ADDITIO. Et ſic vbi pœna eſt in arbitrio iudicis, poteſt ſuum arbitrium extendere vſque ad mortem: quod eſt verum penſata & attentata facti qualitate. l. Pedius §. j. ff. de incen. ru. nau. item ex hac glo. elicitur poteſt, quod ſi ageretur de crimine ad pœnam pecuniariam fiſco applicandam, iudicium dicitur eſſe criminale.

e Conſtitutio. Vt C. eo. l. fi.

f Illuſtres. Hi ſunt qui tantum nomine illuſtres ſunt, & non dignitate. illi autem ſunt ſuper eos, qui dignitatem & adminiſtrationem habent: ſupra quos nemo eſt niſi Imperator. † quod dic vt not. in Authen. vt ab illuſtri. & qui ſupra eos ſunt. col. v.

g Actionem. Id eſt, accuſationem. Et eſt ſpeciale in accuſatione. alias contra: vt ff. de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pu. iud. l. pe. §. ad crimen.

h Apparet. Dic ergo hic caſum eius legis.

Non ſolum. CASVS. Scire debes quod non ſolum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriam: ſed ille qui procurauit. vt ab alio fieret. h. d. Franc. de Aret.

i Vt cui. Id eſt, alicui, vel cuius, id eſt, alicuius.

k Mala. Id eſt, maxilla.

l Percuteretur. Sed videtur, quod ex tali conſilio non teneatur: vt ſupra de obl. quæ ex delicto naſcuntur, §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. contra. ſ. mand. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex conſilio.

Hæc actio. CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriam, & ego diſſimulauerim: ſi pœniteam poſtea, & velim agere iniuriarum: non poſſum. hoc dicit. Francıſ.

m Diſſimulatione. Vt ſi riſi, vel luſi vel comedi cum eo poſtea. Item tollitur etiam nudo pacto ipſo iure: vt ff. de pactis. l. ſi tibi. §. quædam actiones. Sed nunquid eſt nata etiam ſtatim facta iniuria: an ita demum ſi dicat, ad animum reuoco? Quod vltimum dixit B. vt dicunt. Sed certe imo eſt nata ſtatim. nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talibus naſcitur hæc actio, ſed ex contumelia: vt ff. de pactis. l. ſi vnus. §. pactus. Item quomodo aboleretur hæc, niſi eſſet nata? certe nullo modo. vt ff. de iniuſto rupt. teſtamen. l. nam & ſi. §. poſt decretum. & ff. de verborum obligation. l. decem.

n Non reuocauerit. Id eſt. aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad animum reuoco: ſed ſufficit ſi remaneat iratus, & ei non reconcilietur. † Sed quid ſi inuoluntaria volutate in pœnitentia remittit quaſi coactus morte, & poſtea conualet: nunquid renaſcitur? Videtur quod ſic: vt arg. ſupra de do. §. mortis cauſa. Item quia coactus, remiſit: vnde prætor ratum non habet: vt ff. quod met. cauſa. l. j. Sed contradico: quia fuit ſemel extincta: vnde ea perpetuum reſuſcitari non poteſt: vt ff. de ſolu. l. qui res. §. aream. ibi, in perpetuum. Item præſumo, quod perpetuo voluerit remittere, ſiue conualuerit, ſiue non. nam alias non potuit bene pœnitere, præſumam ergo eum non fuiſſe immemorem ſuæ ſalutis: vt C. ad leg. Iu. repe. l. fi. Item eſt contra ad hl, quod hic dicit nuda voluntate tolli hanc actionem, ff. de nego. geſt. l. Pomponius. ibi nam quomodo &c. & ibi not. glo. nuda: ſed certe ab initio tollitur nuda voluntate & ſimplici & vario tacitum. ſed ſi ſemel ad animum reuocauerit, non remittitur per nudam voluntatem: ſed per voluntatem nudam verbis, vel pacto expreſſam, ſic etiam ipſo iure: vt dictum eſt per l. ff. de pact. l. ſi tibi. §. quædam.

Sed ſi alteru... [margin] Seu lege, ſiue arrogetur... qui totum dicat, nihil excludit. Acc. Per.

Scilicet ſolum, non quilibet de populo. quia iniuria eſt crimen perſonale... Accurſ. Per.

In alijs vbicunque poteſt iniuria puniri pœna corporali non admittitur procurator. neque agendo, neque defendendo, ſecundum Bar. Acc. Per.

Pœna arbitraria ad mortem extenditur.

Dic vt per glo. & omnes do. in l. fi. C. eo. Ang.

Actio iniuriarum quomodo tollitur.

Dic vt ff. de ali. lega. l. fi. liu §. Seia. & vide ibi Bart. eo. tit. Angel.

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, ſequitur de iis, quæ ex quaſi maleficio ſunt. Accur.

SI iudex. Totus tit. diuiditur in duas partes principales, Primo ponit caſus in quibus quis obligatur ex quaſi maleficio. Secundo qua actione his caſibus agatur. Secunda ibi, In his autem.

CASVS. In iſto tit. iſto nihil aliud dicit, niſi q. ponuntur quædam exempla, in quibus quidẽ exemplis tenetur aliquis ex quaſi delicto: & inter omnia exẽpla primũ exẽplum eſt de iudice, qui cognoſcens inter me, & aduerſarium meũ, per ſuam imprudentiã, vel imperitiã contra iuſtitiã ſntã pronunciauit, credens equũ de me facere. Iſte enim iudex dicitur litem facere ſuã: hoc eſt damnũ alterius in ſe transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam ſuam me læſit. Sed quo genere dicemus ipſum mihi obligatũ? Reſp. vt ſuperius dictum eſt, q. cum nõ ſit obligatus ex contractu, nec ex quaſi contractu, eo q. neq; cõtraxit, neq; quaſi contraxit, neq; ex maleficio: quia credebat benefacere: ex quaſi delicto obligat. Sed pro Deo, inquantum ſuſtinebit iudex iſte imperitus pœnã? Reſpon. q. inquantũ æquum viſum fuerit iudici maiori: hoc eſt ſecundũ quod plus, vel minus iudex maior viderit ipſum errasse. Secus enim eſt, ſi circa certa, & cõmunia aliquis iudex errauerit: & ſecus ſi errauerit circa occulta huius philoſophiæ. hoc dicit. Franc.

Idem in tabellione male faciẽte inſtrumẽtũ ſm Nico. de Neap. Aegi. Per.

SI iudex a litem ſuã b fecerit, c non propriè ex maleficio obligatus videtur; ſed, quia neq; ex maleficio, neque ex cõtractu d obligatus eſt, & vtiq; peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo uidetur quaſi ex maleficio teneri, & inquantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, e pœnam ſuſtinebit.

Si ex ædibus quas quis inhabitat quidpiam deiectum, effuſumve fuerit, quod tranſeunti damnum intulerit, aut ea parte qua vulgo iter ſit aliqd ſuſpẽſum habeas, cuius caſus periculoſus ſit, ex quaſi delicto obligatus pœnas hic deſcriptas incurris.

Item is, ex cuius cœnaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, f deiectũ effuſumve aliquid eſt, ita vt alicui noceret; quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem nõ propriè ex maleficio obligatus intelligitur: quia plerunq; ob alterius culpã tenetur, aut ſerui, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id po-

a Iudex. Siue ſit paterfamilias iudex, ſiue filiusfamilias. ſed quando eſt filiusfamilias, pater de peculio tenetur inquãtum fuit in peculio: cũ filiusfamilias litẽ ſuam fecit, vt ita ſint duo ſpecialia: & quia datur de peculio, licet ſit quaſi maleficium, quod nõ eſt aliàs: vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. j. §. ſi filiusfa. Item quia inſpicitur tempus, quo fecit litẽ ſuã in cõdemnãdo: licet aliàs rei iudicatæ tẽpus ſpectetur: vt ff. de pe. l. quæſitũ. & probant hæc ff. de iudi. l. ſi filiusfa. Vel dic q. filius conuenit. vt no. ind. §. ſi filiusfam. Acc.

De peculio cũ pater conuenit cõueniri.

ADDITIO. Not. q. iſte tit. non habet locum quando iudex per dolum vel corruptelam tulit ſententiam: quia tunc tenetur propriè ex delicto: vt etiam not. Bar. in dicto. §. ſi filiusfamil. Ang. Aret.

b Litem ſuam. Id eſt, cõtrouerſiam, vel litigiũ: vt in id teneatur ipſe in quo læſit aliquẽ: & hoc qñ p ignorantiã, vel imperitiã vt j ſequit. Nã ſi dolo, tũc nõ habet locũ hic titulus: ſed ex maleficio tenet, & fit infamis: vt C. de pœ. in qui ma. iu. l. fi. Sed nũquid hæc omnia in arbitro locũ habent? Dicit Ioã. q. ſic. vt C. de pact. l. ſi quis in cõſcrib. Alij cõtra, cũ poſſit pœna peti tantũ, nec ſententia valeat: vt C. de ar. l. j. & l. ij. & maxime ſecũdum noua iura, quæ loquũtur cũ eſt iuratũ ab arbitro, vel à partibus, ſm q̃ nihil eis erit præter ſacramentũ. vt in Auth de iu. §. quia verò, verſ. ſi aũt ex ignorantia coll. vi. Sed certè ſententia prima vera eſt: nec obſtat hæc Auth. quia nihil eis erit arbitro, præter ſacramentum & c. [illegible] ſuo ſtate iudicio, vel eis. l. partibus. Nam vocabit alterã partem per iuramentũ, ſed & cõtra arbitrũ nihilominus agetur vt dictum eſt & per actionem in factum. vt j. eo. §. fi.

Arbiter ſi facit litẽ ſuam an ſit puniẽdus ſicut iudex.

c Fecerit. id eſt, male iudicauerit.

d Ex contractu. Vel quaſi.

e Videbitur. Vt ſi dubitauit circa legẽ Fuſiam Caniniam, durius puniatur. ſi autem in l. illa, Gallus Aquilius, mitius punit: & hoc quando non fuit data pecunia iudici: vel promiſſa: aliàs grauiores pœnæ ſequerentur: vt C. de pœ. iud. qui ma. iud. auth. nouo iure. & facit ad hoc rubr. ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Acc.

Et idem ſi fuerit ſecutus intellectum multorũ doctorum in vna lege, q̃ habet plures intellect⁹, licet ille nõ ſit cõmunis, vt dicit Bar. in l. cũ p latis. in fi. ff. de re iudi. valeret tamen talis ſententia: vnde opus eſſet appellatione, & iudex appellationis poſſet ſequi aliã opin. & aliũ intellectũ & retractare, vel cõfirmat ſententiã, vt no. Bart. in l. iij. §. hoc autẽ iudiciũ in fi. ff. de damno infe. De hac materia vide latius per Ange. hic.

Autoris, Ægid. Per.

item is ex cuius cœnaculo. CASVS. Iam vidiſtis vnum exemplum, vbi obligatus eſt aliquis non ex contractu, neq; ex quaſi cõtractu, neq; ex maleficio, ſed ex quaſi maleficio, eſt obligatus. Modo ponit hic aliud exemplum: vt ecce. Si de cœnaculo alicuius fuerit aliquid eiectũ, vel effuſum ex quo aliquis læditur: iſte de cuius cœnaculo illud eijcitur, vel effunditur, eſt obligatus nõ ex contractu, neq; ex quaſi contractu, neq. ex maleficio: quia ipſe non eiecit: ſed ex quaſi maleficio, quo ad id quod imminet, quaſi deliquiſſe videatur eo q. vius eſt opera malorum hominũ. Et poſſum cõiungere ſequentem verſiculum, ſi ex certa ſcientia non facio: vt per exempla diſtinguam. Et ſumus in verſiculo, Cui ſimilis eſt. Iam vidiſtis duo exempla, in quibus eſt obligatus ex quaſi maleficio: adhuc ponit aliud exẽplum parũ differens à ſcdo. Ecce, ſi aliquis habebat aliquid poſitũ, vel ſuſpenſum ſup viam publicã, quod nocere poſſet tranſeuntibus, qui ita patitur poſitum, vel ſuſpẽſum, tenetur ex quaſi delicto, vel maleficio, quanquã nemo læſus fuerit: dum tamen id quod poſitũ eſt, vel appẽſum, lędere poſſit aliquẽ ſi ceciderit: & punitur ex ſcdo edicto de eiectis, & effuſis in decẽ aureis, licet nihil nocuerit. Non. n. inſpicitur hic euẽtus ſed quid euenire põt. In eiectis uerò, vel effuſis tũc demũ puniẽdus eſt qs, cum p eiectum vel effuſum alicui nocitũ fuerit. Sed dñe, p Deo, q̃ eſt pœna de eiectis, vel effuſis? Et reſp. dom. Iuſt. q. ex primo edicto de eiectis, vel effuſis pœna eſt tripli dãni dati. Si autẽ liber homo interfectus fuerit per eiectũ, vel effuſum; tũc cõſtituta eſt pœna quinquaginta aureorũ. ſi autẽ veniat liber homo, & per eiectum, vel effuſum ei nocitum ſit, tũc punitur inquãtum iudici ęquum videbit. Debet enĩ iudex cõputare impẽdia in curatione facta, & operas eius qbus caruit: fortè ſi ſcriptor manu dextera mutilatus eſt, vel alibi eſt vulneratus, ita q. ſcribere non poteſt: vel quibus cariturus: vt puta ſcriptor eſt, & manus eſt abſciſſa, qua ſcribere ſolebat, quod tñ difficillimũ ẽ enarrare. dicit gl. q. nõ referas ad impẽdia, ſed ad operas qbus caruit &c. Licet enim ita eſſet quod ſolebat quolibet anno decẽ libras ſcribẽdo lucrari: nõ tamẽ propter hoc ſequitur, q. in poſterum faceret. Poſſet enim cõtingere. q. non inueniret q operas ſuas cõduceret. & hoc vult dicere litera iſta. h. d. Fran. de At.

f Habitat. Hoſpes plane nõ tenet, ſed is qui hoſpitiũ deda-

dedu... vel ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. pe. Accur.

ADDITIO. Nota quòd quando quis debet citari ad domum ſolitæ habitationis, nõ ſufficit citari ad hoſpitiũ. iuxta l. iiij. §. prætor. & ibi late Bar. ff. de da. infe.

a Id poſitum. Licet ipſe non poſuerit.

b Si ceciderit. Nõ enim ſpectatur, vt noceat.

c Pœna. Præſtãda.

d Decem aureorũ. Vel ſolidorum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. ſi vero. §. prætor. & §. fin. & tũc dicas actionem in factum fore annuam: vt ff. de popul. actio. l. fin.

e Conſtituta eſt actio. Perpetua, quæ hæredi datur, ſed in hæredem nõ datur: vt ff. de ijs qui deie. vel effude. l. ſi vero. §. hæc autem actio.

f Quinquaginta. Ideo certa pœna ſtatuitur: quia non poteſt æſtimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad legem Rho. de iactu l. ij. §. ij. Et competit hæc actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur: cum ſit pœnalis & popularis: quæ prius datur ei, cuius magis intereſt: vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. ſi vero. §. quæ autem.

g Actio datur. Perpetua ſibi: ſed alij puta hæredi pro eo ſi mortuus eſt, annatis dat: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. ſi vero plures. §. hæc autem actio. ibi. ſed ſi libero &c.

h Eſt factus. Quia difficillimum eſt æſtimare futuras operas.

glo. ſecundum quod in gl. ordi. eſt. Idem eſt in filiofa. quò ad hoc, ſcilicet vt ſemper teneatur filius fam. inſolidum, ſiue ſimul cum patre habitauerit, ſiue ſeorſum a patre. ſed tñ quãdo filius litem ſuam facit, pater tenetur de peculio, licet filius ſeorſum habitauerit, quamquam in caſu, quando filiusfamil. aliquid appoſitum habet, quod nocere poſſit, pater non teneatur. Franc.

ſitũ a, aut ſuſpẽſum habet, qđ pōt, † ſi ceciderit, b alicui nocere. † quo caſu pœna c decẽ aureorũ d cõſtituta eſt. De eo verò, qđ deiectum effuſumve eſt, dupli quãtum dãni datũ ſit, cõſtituta eſt actio. e Ob hoĩem verò liberũ occiſũ quinquaginta f aureorũ pœna cõſtituiť. Si verò viuat, nocitumq; ei eſſe dicať: quãtũ ob eam rẽ æquũ iudici vř, actio datur. g Iudex.n. computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraq; impẽdia, q̃ i curatione facta ſunt: pterea opas, qb⁹ caruit, aut cariturus eſt ob id, quòd inutilis eſt factus. h †

Si ex cœnaculo filij habitantis ſeorſum a patre aliqđ fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appenſum, vel fecerit litem ſuam: pater non tenetur. Areti.

Si filiusfamilias ſeorſum i a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectũ, effuſumve fuerit, ſiue quid poſitũ, ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit, in patrem nullam eſſe k actionem, ſed cum ipſo filio agendũ eſſe. Quod & in filiofamilias iudice obſeruandum eſt: qui litem ſuam fecerit. l

Nauis, cauponæ, & ſtabuli exercitio præfectus, ſi ij quorum opera vtitur, furtũ, aut dolũ in naui, caupona, & ſtabulo cõmiſerint, ex quaſi delicto obligatur, eorum factum præſtare debet.

Item exercitor m nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de dolo, aut furto, qđ in naui, aut caupona, † aut ſtabulo factũ erit, quaſi ex maleficio n teneri vř: † ſi modò ipſi⁹ nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorũ, quorũ opera nauem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neque ex con

i Seorſum. id eſt, ſeparatus à patre.

k Nullam eſſe. Etiã de peculio: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. j. §. ſi filiusfamilias.

l Litem ſuam fecerit. Scilicet ſi ſine patre habitauerit, aliàs pater de peculio tenetur: vt ff. de iu. l. ſi filiusfamilias, ſecundum Ioan. Vel dic idem, ſcilicet vt teneatur ipſe filiusfamilias, habitet cũ patre. vel non. (ſed ſecundum Azonem pater hic tenetur de peculio, vt dictum eſt per l. ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. ſi filiusfamilias.) Filio verò cõdemnato, & ibi pater tenetur de peculio: cum videatur quaſi contrahi cum filio: vt ff. de noxal. act. l. & ſi condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem ſcribit.

Si filiusfamilias &c. CASVS. Supra dictum eſt, quòd ſi aliquid de hoſpitio patrisfa. eiectum, vel effuſum ſit, quod alicui nocuerit: vel ſi aliquid poſitum, vel ſuſpenſum fuerit ĩ. viã publicã, cuius caſus tranſeuntib. ſit periculoſus: qualiter agatur ꝫ patremfa. ex edicto de eiectis, vel effuſis. Sed pone, quòd ex domo alicuius filijfa. ſeorſum a patre habitantis fuerit aliquid eiectum, vel effuſum, quod alicui tranſeunti nocuerit, vel aliqđ habuerit appenſum &c. qđ iuris in iſto caſu: dabitur ne actio in patrem? Et rñ. Iuſti. quòd nõ dabiť in patrem aliqua actio, nec ẽt actio ex peculio, ſed ꝫ filiumfa. eſt agendum. Hoc etiam idem obſeruandum dicit litera in filiofa. iudice, qui per imperitiam ſuam litem ſuam fecit, & per imprudentiam. Hoc autem exponunt quidam, quòd ſi filiusfa. per imperitiam litem ſuam fecerit: ſi ſeorſum a patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cum patre habitauerit, pater de peculio tenetur. Sed dominus Guido pro conſtanti ponit, quòd ſi filiusfam. per imperitiam litem ſuã fecerit: ſiue ſeorſum habitauerit a patre, ſiue cum patre: hoc non refert. Semper. n. filius tenetur inſolidum: pater autẽ peculiotenus, &

Item exercitor. CASVS. Non ſolum in exemplis prædictis teneť quis, ſiue obligatur, ex quaſi maleficio: ſed ſimiliter poteſt conuenienter poni exemplum de exercitore nauis, aut cauponæ, aut ſtabularijo. Si enim aliquod furtum, vel damnum fuerit factum in naui, vel caupona, vel ſtabulo per aliquem eorum, quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel ſtabuli, vel dominus cauponæ, ex quaſi maleficio obligatur: quia deliquiſſe videtur, qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exemplis ſiue caſibus ſupradictis poteſt aliquis per actionem in factũ, quæ hæredi datur, ſed non contra hæredem, conſeq̃ illud in quo ſibi obligantur prædicti. hoc dicit vſq; ad finem tituli. Franc.

m Item exercitor. Quis ſit, dic vt infra, quod cũ eo. §. ij. Accurſius.

n Quaſi ex maleficio. Id eſt, actione in factũ in duplum, vt ff. nautæ, cau. ſtab. l. fina. & ff. fur. aduer. nau. cau. ſtab. l. prima. Item eſt & alia in factum actio, quæ eſt ex eo contractu de recepto: vt ff. nautæ, caup. ſtab. l. j. in principio.

ADDITIO. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd ſi dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis poteſt repetere: argum. l. ſi colonus. ff. de aqua pluuia arcenda. & l. ſi vero. §. cum autem. ff. de ijs, qui deiec. vel effude.

Ex con-

† Scilicet facile, aliàs non tenetur. Ægi. Per.

† Vnde vbi lex cõſiderat, quid poteſt euenire, nõ debemus requirere quid actualiter euenerit, ſcdm Bar. Aeg.

Aurei & ſolidus idem.

† Nota illũ tex. quãdo fit attributio pp iactũ, nõ fit computatio liberi hominis, facit l. ſed addes. §. ſi quis mulierem. ff. locati. Angel.

† Cicatricũ autem nulla fiet æſtimatio quia liberũ corp⁹ nõ æſtimatur. l. ſi. ff. eo. Aegi. Per.

† Quia dubiũ eſt quãdiu viuet, & quandiu erit vtilis ad operãdũ. Aeg. Per.

† Secus ſi extra hoſpitiũ, vel ſi nõ ẽ factũ a familia: qđ verũ niſi receperit ſaluũ fore. Aegid. Per.

† Quia ſ culpa eſt, q vti opera malorũ. Aegid. Per.

a Dic ſm An. quòd iſta victima vť verior quia ex contractu, vť quaſi: pť teneť de peculio nõ autẽ ex delicto, vel quaſi.

a Ex contractu. Vel quaſi.
b Aliquatenus culpæ reus. Facit ff. ad legem Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. Proculus. & ff. fur. aduer. nau. cau. ſta. l. j. §. penultimo.
c In his autem caſibus. ſ. ſupradictis omnibus.
d Hæredi. Patientis iniuriã. Sed in caſu de ſuſpẽſo nõ datur hæredi: vt diximus ſ eod. §. itẽ is. ver. ad hominem. Et nota hic differentiã inter actionẽ ex maleficio & quaſi ex maleficio. nã vbi eſt ex maleficio: ſi plures ſũt, quilibet i ſolidũ cõuenit: ſed ſecus in hac actione ex quaſi maleficio: vt C. de cõdic. fur. l. j. & ff. nau. cau. ſta. l. j. & l. ſi. §. ſi plures. Itẽ in actione ex maleficio vnꝰ ſoluẽdo nõ liberat aliũ: ſed in hac ſic: vt ff. nau. cau. ſta. l. licet. §. poſſumꝰ. & d. l. j. de cõdic. fur. Itẽ iure nõ ceduntᷣ act. ex maleficio: vt ff. nau. cau. ſta. l. ſed & ipſi. ſed in actione ex quaſi maleficio ceduntᷣ: vt d. §. poſſumꝰ. Datᷣ ẽt hæc actio nõ ceſſa: vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. ſi vero plures. §. cũ autẽ. Item hæ gñaliter danᷣ hæredibus actorum, vt hic, quam illæ, quæ ſunt ex maleficio: vt ĩ. de perp. & tem. act. §. ſed hæredibꝰ.
e Aduerſus hæredem. Vt ff. de iudi. l. Iulianus autẽ. & ff. nau. cau. ſta. l. fina. §. hæc iudicia.

Actio ex maleficio, & quaſi ex maleficio, differũt.

tractu a ſit aduerſus eũ cõſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus b ſit, q̃ opera malorũ hominũ vteret: ideo quaſi ex maleficio teneri videtur.

Ex quaſi maleficio agitur actione in factũ, quæ nõ tranſit contra hæredem. Aret.

In his aũt caſib. c in factum actio competit: quæ hæredi d quidem datur, aduerſus hæredẽ e autem non competit.

TITVLVS VI. DE ACTIONIBUS. f

DE ACTIONIBVS.

Titulus iſte continuari põt vt dicit gl ſuprà in tit. de oblig. quã ſequitur Bal. hic. Vnde nota diligẽter gloſſam Accurſii poſitã ſuper titulum, quæ ſoluit aliquas notabiles quæſtiones, dicens ſic.

Actio in ſingulari ibi ẽe definitur. 1 Iſtã ſequuntur, Cy. Fab & Angel. & Iaſ.

f De actionibus. Ideo ponit in plurali, quia plures actiones ſunt: vt ĩ. eo. p totũ. Sed cũ ſint plures, quare in ſingulari numero definitᷣ: vt ĩ. eo. §. j? Rñ. licet ſit numeri ſingularis: tñ ponitur vt genus, vt in aliis definitionib. cõtingit: & ſub ſe continet oẽs actiones. Itẽ quare nõ dicit de agendo? Rñ. quia illud eſt facti. hoc iuris. Accur. ADDITIO. Vult dicere gl. q̃ gerundia denotant actum, prout eſt in facto, vt eſt in exercitio: quia deriuanᷣ a verbo quod ſignificat agere, vel pati. ſed hic nõ tractatᷣ de actionibus, prout ſunt in actu: ſed ꝓut ſunt iuris. ita dicunt doct. hic.

Hãc ſecũdã cõtinuationẽ aliqualiter impugnat Iac. But. vide hic p dominũ Ia. 3 Illã primã partẽ ſequunᷣ Fa. Ange. & Ia.

SVpereſt. Totus iſte tit. diuiditᷣ in tres partes principales. Primo ponitᷣ cõtinuatio iſtius tit. ad præced. materiam. Secundo definitur actio. Tertio ponitur diuiſio omniũ actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

CASVS. Dicit Iuſti. cõtinuãdo ꝓceſſum ſuum: Ex quo expeditum eſt primo de pſonis, & rebus: ſupereſt vt iam de act. onib. loquamur. Sed pone: Dñe, iam video, q̃ vos vultis tractare de action. dicatis ergo mihi, quid eſt actio? Ad hoc tñ. Iuſtin. definiendo actionem ſic, quod actio nihil aliud ſit, quam ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur. & hoc vſq. ad illum § omnium autem actionum. Franc.

4 Quarto mõ capitᷣ ꝓ adminiſtratione vt I § iuſiurandũ. in Authẽ. vt iudic. ſine quoquo ſuff.

g Supereſt. Sed qd ſupeſt? Rñ. forma: vt ĩ. de iu. nat. §. ſi. Vel dic quod ſupra tractatum eſt de obligation. quarum filiæ ſunt actiones: vt ff. de procura. l. licet. § ea obligatio. & ĩ. de verbo. obli. in princ. ideo de filia poſt matrẽ ponit: quaſi ordine ſucceſſiuo.

Actio & cauſa ſunt diuerſa.

h Actio autem. Nota q̃ actio q̃nq; pro actu ponitᷣ: vt in Auth. de non alie. §. hinc in ſi. gl. actio. coll. ij. & C. de ſacroſan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in prin. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §. ſciendũ. circa med. Q̃nq; pro accuſatione criminali: vt C. q̃ñ ciui. actio. cri. præ. l. j. Q̃nq; pro iure agendi vel perſequendi: 4 vt hic, & ff. e. l. nihil. Item nota, q̃ illud, quod de actione hic dr, voluit Pla. dicere de cauſa, ſ. q̃ cauſa ſit actio: vt ſicut apud dialecticos dr argumentum, quod ex propoſitione, aſſumptione, & cõcluſione conſiſtit, non tantum cõcluſio: ſic apud legiſtas actio cauſa agendi dicatᷣ: vt ſi dicam: conuenio te ad decem, qa vendidi tibi equum pro x. ſit idem ac ſi dicerem, ago contra te actione ex vendito: Sed Azo dicit (quod & verum eſt) aliud eſſe cauſam, & aliud actionem. Nam obligatio eſt cauſa, & mater actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ſicut ergo aliud eſt obligatio, & aliud eſt actio: ſic aliud eſt cauſa, & aliud actio. Item quia vendidi, eſt factum: 5 ſed actio eſt ius: vt ff. de cur. fur. l. conſilio. §. j & ſi. & hic. Item põt eſſe q̃ vendidi, & non competat mihi actio: quia mihi ſolutum eſt: vel quia remiſi vnde hæc verba, quia vendidi, non ſunt actio. Item nomina certa actionum ſunt a iure inducta, ſ. ex empto. & ſimiles: nec hoc inductum eſt, vt cauſa ſit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, non põt, cum lex non dicat: vt ff. de ſupel. leg. l. Labeo in ſi. Itẽ ſi cauſa eſſet actio: fruſtra diceret lex mutari actionis nomen cum agitᷣ de dolo patroni, vel parentis, vel ſimilium perſonarũ: de quorum dolo non agitᷣ p actionem de dolo, ſed p actionẽ in factum. 6 Nam ad quid mutaretur nomen, cum tñ cauſa maneret eadem, ſi eſſet ius in ſola cauſa? Concludo ergo & dico, 7 quod aliud eſt cauſa, & aliud eſt actio: Item licet dixerim, q̃ nomina ſunt actionũ ex empto, & ſimiles, caue tibi, quia nõ ſunt actiones, ſed actionum nomina: ſicut hæc dictio homo, non eſt homo, ſed ſignificat hominem.

Quã hic capit ꝑ nõ ſi Mãd. in Gl. Facult. §. actũ. In ver. quã. & prꝰ ponit alias ſignificata dictionis quã. 5 Franciſcꝰ Hotomanus in cõmentariis ſuis quos in hũc tractatũ ſcripſit elegãtiſſimos, putat hoc loco iꝰ poſitũ ꝓ vis: tráſpoſitione. ſ. literarũ: ſicut etiã rio inditiõe ſibi tuta lẹ vis p iꝰ poſitũ cẽ gtẽdi tutum illũ videto. 6 Iſti argumẽto, ſim poſſibile eſt rñdere, ſecũdũ Ioan. Fab. 6 Verba reperatũ. Bar. in l. ſtamẽ. ff. d pu. ind. 7. Et; bñ Dyn. Fab. Angel. & Iaſ.

i Nihil aliud eſt. Patet ergo q̃ olim aliud erat. 8 erat. n. conceptio verborũ formata a magiſtratibus: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omniũ. vnde formula vulgaris dicebatᷣ: vt ff. de fur. l. ſi ſeruus nauem. Sed hodie hæc ſolennitas eſt ſublata: vt C. de formu. & impe. l. j. & ij. etiam circa interdicta eſt ſublata hmõi ſolennitas: vt ĩ. de interdictis. §. ſi. 9 Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdicta? Nam & interdicta erant verborum cõceptiones: vt ĩ. de interdictis. in princ. Rñd. vt dicemus ibi. 10 At hodie nulla eſt differẽtia inter interdicta. & actiones: cum interdictum nihil aliud ſit, quam actio ꝓtoria: vt infra de interdictis. §. fina.

ADDITIO Idem tenuit gl. in tit. ff. de interdict. quæ reprehenditur per Bart. & doct. ibi, quia eſt differentia inter actionem, & interdictum, ſicut inter matrem, & filiam: enim ea interdicto oritur actio in factum: vt in §. ſi. j. de interdictis.

k Quam ius. Scilicet ciuile, vbi eſt actio ciuilis: vel prætorium, vbi actio prætoria eſt. nã ciuiles actiones & prætorio-

8 Imdiſidẽ in ſubſtãtia. Ange. & Iaſ. 9 Iſtã gl. reprobat. Iaſ. iõ dic aliter vt p eum. 11 Dic q̃ olim erat dñia ſolũ in mõ loquẽdi. Nico. Fa. & Iaſ.

Actio eſt tñ de iure ciuili q̃ prætorio.

& prætoriæ, dico hic definiri. Item nota 1 ꝙ actio eſt ius quo perſequimur. ſed obligatio eſt ius pp quod pſequimur. Et ſi quæratur, quod ſit iſtud ius, vel naturale, vel ciuile, vel prætorium, vel gentium ? 1 Rñ. qa ciuile, vel prætorium, vt modo diximus. Nec facias magnam vim ibi, quia cum multas habeat ſignificationes hæc dictio ius: vt ff. de iuſti. & iure. l. penul. & fin. hoc eſt et vnum de ſignificatis eius, vt dicatur ius agendi vel perſequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in definitione ius, cum ſingula membra poſita in definitione habeant ſuum miſterium ? Rñ. ſm M. ꝙ ad differentiam rerum corporalium hic poniť: vt det intelligere, ꝙ actio ſit res incorporalis, quod verum eſt: vt ˜s. de reb. corp. & incorp. §. j. Vel melius dicas ad dñam officij iudicis. qđ non eſt actio: 2 vt ff. de min. l. quod ſi minor. §. fi. licet M dicat ꝙ officium iudicis eſt actio: & eſt pro eo, quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æſtimationem iudicis officio: vt ˜s. de iniur. §. pœna aũt. & § in ſumma. Sed certè actio iniuriarum eſt actio, cui inhęret officium iudicis: non tñ illud officium eſt actio: ſed in facto 3 potius hoc ꝯſiſtit: ius. n. petendi per actionem mihi competit, quod per hoc officium iudicis mitigatur. 4 ſed quid petam ? 5 Rñ. qđ æſtimauero. nã debeo æſtimare, licet iudex poſſit reſtenare. eſt tñ quoddã aliud officiũ, quod vicẽ ſuſtinet, & obtinet actionis, vt dicem⁹ ˜j. eo. §. præterea in fine. §.

Sequuntur eam Dyn. Nic. Bal. Ang. & Iaſ.

1 Et bene Iaſ. hic.

2 Id eſt exercitio.

3 Et ſic officium iudicis nõ eſt factũ: ſed ꝯſiſtit in facto: puta in exercitio.

Ius ad qđ poniť in diffinitione actionis. Officium iudiciũ an ſit actio.

4 Idem Angel. & Iaſ.

perſequẽdi [a] in iudicio [b] quod ſibi debetur. [c] *Prima actionũ diuiſio hæc ẽ, vt q̃dã reales ſint, q̃dã pſonales. Perſonalib. etenim cũ eo experimur, q nobis aut ex cõtractu, aut quaſi, vel ex delicto, aut quaſi, obnoxius eſt: realib. verò quotieſcũq; cũ eo agimus q nullo iure nobis obligatur, res tñ noſtræ poſſeſſor eſt.*

Omniũ aũt actionum

[a] Perſequendi. Hoc dť ad differentiam exceptionũ, quę dantur reis, ꝑ quas defenduntur. Sicut. n. actiones ſunt arma actorum, ita exceptiones ſunt 6 arma reorum: vt ff. de excep. l. ij. in prin. & §. illud.

[b] In iudicio. Hoc dicit ad differentiam eorum, q̃ fiunt, licet etiã extra iudicium: non tñ ſunt 7 actiones, 8 vt ſi nocturnũ, vel diurnũ furẽ, vel militẽ deſerentem militiã quis capiat: vt ff. ad leg. Aquil. l. iiij. & C. qñ lic. vnicuiq; ſine iudi. ſe vind. l. j. & ij. Item & pp debitorem fugitiuum, quem capere poſſumus: vt ff. de iis, q̃ in frau. cre. l. ait prętor. §. ſi debitorem. licet quidam 9 exponant illam ſibi ꝙ captus fuit auctoritate iudicis. Accurſius.

6 Sequuntur Bart. & Ang.

7 Idem Pla. Aug. & Iaſ.

8 Singularis eſt ſm Bald.

ADDITIO. Dic idẽ in omnib. pſonis, q̃ ſtrinǵť ad obedientiã ppetuã, de quo nõ ſit quęſtio: vt in monacho, fratre, vel vxore, qa ſi aufugiãt, poterunt capi ꝓpria authoritate: vt p Bald. in l. j. C. vbi quis decu. aliave cond. conuen. ſecus ſi eſſet quæſtio. Iaſ.

9 Et magis Ang.

[c] Quod ſi debetur. Hoc duob. modis exponitur: vel ad differentiam realis actionis, ſm Azo. & ita ſtrictè accipitur hęc definitio pro perſonali actione tantum, 10 ſicut accipitur ff. eod. l. actio in perſonam. Vel largius, 11 vt etiam realem contineat, non tñ officium iudicis: vt ff. eod. l. actionum genera. quandoque largiſſime, vt etiam iudicis officium cõtineat: illud. ſ. quod eſt loco actionis: vt p quod reſtitutio minorum petitur: vt ff. eo. l. actionis verbo. Vel ponuntur hæc verba ad differentiam criminalium actionũ per quas non perſequor mihi debitum, ſed ad vindictam, & ſm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet enim non ſit obligatus, qui realiter tenetur: vt ˜j. eo. § 1. ibi. aut cum eo agit. q nullo &c. verũ eſt perſonaliter: groſſe 12 tñ poteſt dici, ꝙ ſit realiter obligatus. Et facit pro hoc, vt etiam realis hic definiatur: quia verbum debere, & ad actionem in rẽ, & ad actionem in perſonam referunt: vt ff. de verb. ſig. l. pecuniæ. §. fi. Item facit ꝙ eſt in definitione verbum perſequendi, quod eſt cõe tam ad realem, quam ad perſonalem actionem: vt ff. eod. l. actio in perſonam. Item facit ˜j. eod. §. j. in prin. vbi actio realis ſpẽs eſt actionis, ſicut perſonalis. & ita largè accipio hic verbum debeť. ſed in ſtricta ſignificatione verbi hu⁹ debere, tantum alienũ, & non meum mihi debeť, vñ perſonalis actio tñ definiri vř. 13 vt ˜j. eo. §. ſic itaque. & ˜s. de leg. §. ſed & ſi rem. Sed certè qñq; ago ẽt ad id, quod mihi non debetur: vt C. de pact. l. ſi pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id, quod non eſt debitum: ſed ad id, qđ ex nudo pacto ꝯuenit. Sed certè illud naliter erat debitum quod nudo pacto debebať 14 vt ff. de fideiuſ. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debetur: ſed ad id. quod verè debetur, ſed prætextu eius ꝯſequiť ẽt quod nudo pacto debeť vt ff. de verbo. ſig. l. ſi cui. 15 Item oppono de popularib. actionib. Nam in eis nõ dř debitum, & tñ petiť: vt ff. de po. act. l. pe. Sed non obſtat, quia ſaltem poſt lit. cõteſt. debeť. Vel dic, quia & ſibi debitum pſequiť. nam cũ toti populo ſit debitum: ergo & ſibi. 16 Item oppono de actione iniuriarum: quia non dř eſſe in⁹ bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. Item non ad debitum, ſed ad vindictam competit: vt ff. de col. bo. l. iij. §. emancipatus & tñ eſt actio. Rñ non eſt in bonis, vt tranſeat ad hæredes: vt ff. ad legem Falc. l. pœnalis [Item licet detur ad vindictã: tñ põt deberi mihi pp id, quod eſt in æſtimatione vindictę: vel pp id, qđ eſt in alterũ vt vindicta. Itẽ oppono de petitione hæreditatis. Itẽ de actione de peculio. Nã in his agiť ẽt antequã ſit penes poſſeſſorem, vel antequã ſit in peculio: vt ff. de pet. hær. l. iiij. & l. ſi quo. & ff. de pe. l. quæſitum. in princ & ff. de li. le. l. ſiquis reum. §. idẽ. Sed dic eſſe ſubaudiendũ hic, vel deberi ſperatur. 17 Vel dic, ꝙ qñ fuit actio ꝓpoſita, fuit efficax tñ ꝓ eo, quod tunc erat penes ſucceſſorem. vel in peculio: & poſtea eum augebať, eatenus & actionis efficacia creſcebat: cum vniuerſalis, vel in aliquo vniuerſo ſuiç petitio: vt ff. de iu. l. ſolemus. Item opponitur de actionib. quas intendunt aliqui ꝓ alijs, vt ꝓcurator, & tutor, & prælatus, & ſimiles. nam agunt, & tñ non ſibi debitum petunt. Sed dic ꝙ quaſi dñi ſunt: vt ff. pro emp. l. qui fundum. §. ſi tutor. Vel dic ſibi, id eſt ei cui actio competit, quę intenditur. Vel ſubaudi: quod ſibi debetur: vel ei cuius nomine agitur, huius alternatiuę ſecunda pars eſt vera.

Omnium autem. Iſta pars diuiditur in ſex partes, prout in hoc titu. ponuntur, ſ. diuiſiones actionum, quas enumerat per ordinem gl. magiſtralis in §. ſunt prętereà. ˜j. eo. Et ibi gl. addit alias ſex diuiſiones, quæ ponuntur in alijs locis extra hunc titulum. Prima diuiſio actionum eſt, quę reſpicit cauſam materialem: quia quędam actiones ſunt reales, quędam perſonales, quędam cauſam miſtam habẽtes. Et iſta pars durat vſque ad §. ſed iſte. Secunda diuiſio eſt, quę reſpicit cauſam efficientem, quia quędam ciuiles, quędam prętorię. Et durat vſq; ad §. ſequens. Tertia eſt reſpiciens cauſam finalem, quia quędam ſunt rei perſecutorię, quędam pœnales, quędam miſtę rei, & pœnæ. Et durat vſq; ad § omnes. Quarta eſt reſpiciens cauſam formalem: quia quędam dantur ad ſimplum, quędam ad duplum, quędam ad triplum, quędam ad quadruplum: vſque ad §. actionũ. Quinta eſt reſpiciens cauſam ſubſtantialem: quia q̃dam ſunt bonę fidei, quędam ſtricti iuris: ibi vſq; ad §. ſunt prętereà. Sexta eſt reſpiciens perſecutionis effectum: quia q̃dam ſunt perſecutorię ſoliđi, q̃dam nõ, vſque ad finem, vt ſequitur Bal hic. Item prima ſubdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo membra declarat. Secunda ibi. Nanque. nã totus iſte titulus procedit per diuiſiones actionum. CASVS.

9 Et magis Ang.

10 Quod nota pro ſtatutis, loquentib. verba ſuot ſtricte intelligẽda.

11 Idem Ioã. Fa. & Nic. l gl. ſup verbo quamuis. ˜s. e. §.

12 Iſta gl. eſt no. ꝙ verba multoties intelliguntur groſſomõ nõ tñ in ſtatutis. Pla. Ang. & Iaſ.

13 Imo ẽt realis ſm cõiter doct. hic.

14 Iſta ſol. nõ ꝓcedit ſm doct. quã tñ ad materiã tex. noſtri.

15 Iſta cõtinet merã veritatẽ vt per doct. hic.

16 Iſta reprobatur cõiter per doct. hic.

17 Sed hęc reꝓbať, quia arguit imperatorẽ de inſufficientia.

Diuiſio actionũ.

Inſti. Imper. Acceſſ

Acceſſi ad Iuſti. & ita propoſui coram eo: Dñe, ego ſatis bene video, quid eſt actio: pro Deo dicatis mihi, ſi placet, aliquam compendioſam viam, vel diuiſionem actionũ. & ad hoc rñ. Iuſtin. Amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum, quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, vel delegatos, vel etiam apud arbitros compromiſſarios de quacunque re corporali, vel incorporali agitur, ſumma diuiſio in duo genera diducit. aut

quib⁹ inter aliquos [a] apud iudices,[b] arbitroſve [c] de quacũq; re[d] q̃rit, ſũma[e] diuiſio i duo gña diducit: Aut.n. in rẽ ſunt[f]: aut in pſonã. Nãq;

1 Quæ ſit inter iudices arbitrorq; dria, eleganter explicat Frãciſc. Hotoman⁹ in §. ſic itaq; diſcretus. ĩ. eo.

enim omnes actiones ſunt in rem, aut in perſonam. Et q̃ iſta diuiſio ſit bona, liquet tali rõne. Nam quicunq; in iudicio experitur, aut agit cum eo, qui obligatus eſt ex ɔ̃tu, vel quaſi: aut ex maleficio, vel quaſi: aut alijs quibuſdam, idest ex varijs cauſarum figuris: & in hoc caſu, qñ agitur ɔ̃ eum qui in aliquo prædictorum modorum obligatus eſt, proditæ ſunt actiones in perſonam: per quas actor intendit aduerſariũ ſuum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo, qui nullo iure ſibi eſt obligatus, mouet tñ ei controuerſiam de aliqua re: & in hoc caſu proditæ ſunt actiones in rem. Cum ergo quicũq; agit: aut agit ɔ̃ eum, qui ſibi obligatus eſt: & tunc ɔ̃ eum habet locum actio in perſonam: aut ɔ̃ eum, qui nullo iure eſt ſibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem, & pluribus modis agi non põt, liquet igitur manifeſtè, q̃ ſupradicta diuiſio bona ſit. Sed dñe, iam video, quia diuiſionem veſtram ſatis probabili rõne confirmaſtis: pro Deo, ſi placet, ponatis mihi familiare exemplum qualiter agitur cum eo, qui nullo iure eſt obligatus. Ad hoc rñ. Imper. Amice ponamus q̃ aliquis poſſideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat eſſe ſuam: & ille qui poſſidet, dicat rem illam ſuam eſſe. Nam in caſu iſto, ſi Titius rem illam ſuam eſſe intendat, & a poſſeſſore iure dñij eam vendicet: tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. æquè ſi agat. Fran.

2 Quia relatiuũ q̃ vel q̃ adiectũ alieni gñali tati ſine copula, illã reſtringit. l. ea tamẽ adiectio. ff. de leg. iij.

a Inter aliquos. Vt innuere, q̃ aliæ actiones ſunt q̃ coram alijs pponuntur, ſed non eſt verum. Accur.

Idẽ Io. a Fab. Pla. An. & Ia.

ADDITIO. Sol. dic, quod hic relatiuũ ſtat declaratiuè, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contento ſub genere.

3 Iſtã ſequuntur Bald. & Pau. I di. authen. gñaliter.

b Iudices ordinarios, vel delegatos.

c Arbitroſve id eſt, compromiſſarios. nam apud eos actiones pponendæ ſunt: vt hic, & ff. de arbitris. l. j. Accurſius.

4 Vt & faciũ comphendat. Bar. in l. j. ff. ſi cer. per. Et q̃ appſone rei venditionis latè Mãd. in Gl. Facult. §. Actã, in verſ. rebus.

ADDITIO. Eſt & libellus offerendus: vt C. de arbi. l. cum antea. §. exceptis videlicet. in gl. conuentum. circa fin. Sed ɔ̃ ſecundum Pla. C. de epiſ. & cleri. auth. generaliter. Ad quod reſp. quia ibi non de libelli oblatione loquitur: ſed de remiſſione cautionis, quæ conſenſu partium fieri poteſt: vt ff. de ferijs. l. j. primo reſponſo.

d De quacunque re. Generaliter accipe verbũ rei, vt ff. ſi cer. per. l. j. in fi. nam pro corporalibus, & incorporalib. competunt actiones: vt ĩ. eod. §. pri. & §. ij. & ff. ſi ſer. vendi. l. j. & ij. in prin.

e Summa. id eſt, prima quo ad tractatum. Cs vel ſumma, id eſt breuis. breuior. n. eſſe non põt, q̃ bimẽbris, ſicut iſta eſt. Sed opponitur. ĩ. eo. §. quædam. Rñ. quia & illæ ſunt reales, qñ ad res agitur. Item in perſonam, qñ ad perſonales præſtationes agitur: imò & ſi ſimul agatur non tamen egrediuntur hanc diuiſionem, cum ſint in rem, & in perſonam, niſi enim ſic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores: vel ĩ. eo. §. aliæ. & §. actionum. & aliæ quædam diuiſiones, quæ breuiores inuenirentur.

5 Et hoc ideo, q̃ a y eſt cognoſcitur cã media ta & imediata actionum. Iaſ.

ADDITIO. Dic, melius facit text. in l. quis ex pe caſus. ff. de pecu. Sed contra glo. inſtatur: quia actio in rem ſcripta, rem comitatur, & tamen non eſt realis: vt infra eodem. §. quædam. ſed ſolue vt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipſa re, & ipſi rei cõpetit, & ɔ̃ ipſam rem: vt hic. & in ſimili dicimus in ſeruitute debita fundo. ff de neg. geſt. l. qui aliena. §. fina. & ſic in actione pſonali in rem ſcripta: vt dicto §. quædam. Ang.

agit vnuſquiſque aut[g] cum eo, qui ei obligatus eſt, vel ex ɔ̃ctu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, p quas[h] intẽdit[i]

f Aut enim in rem ſunt. Ideo in rem dicuntur quia rem concomitantur: 6 vt ff. de pub. l. Imperatores. & in perſonam: quia non recedunt a perſona obligati, vel heredis eius, cuius eadem eſt perſona: vt ff. eodem. l. actionum genera. §. j. & ij. & in authen. de interdictan. a mor. præſt. in prin. colla. v.

6 Imò q̃ a dant occaſione directi dominij, vl quaſi.

LIBELLVS IN ACTIONE IN REM: SIVE IN REI vendicatione.

Nanque agit. In actione in rem, ſiue rei vẽdicatiõe ſi libellum quis formare velit, non poterit niſi ɔ̃ poſſeſſorem: quia poſſeſſio parit in rem actionem aduerſario: vt C. de ali. iud. mutan. cauſa facta. l. vnica. vel ɔ̃ illum, qui dolo deſijt poſſidere. vt ff. de noxali acti. l. lectio. ff. de reg. iur. l. qui dolo. extra. de iudi. c. dilecti. pp quod ſic interroget reum, cum vult experiri ɔ̃ eum, vtrum poſſideat, vel dolo deſijt poſſidere, ne fruſtra experiatur: vt ff. de rei vendi. l. qui petitorio. & cogitur reſpondere. & in iure facienda eſt interrogatio, & reſponſio: vt ff. de interrog. act. l. qui ſeruum. §. qui iure. & l. j. in princip. & ſi neget ſe reus poſſidere cum poſſideat, amittet poſſeſſionem, & transfertur in actorem propter mendacium ſuum: vt ff. de rei ven. l. fina. in prin. & ſi non poſſideat, liber erit, niſi dolo deſierit poſſidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de proba. l. quoties. § qui dolo. Si vero dicat verè ſe poſſidere cum poſſideat: tunc formabitur libellus in hunc modum: Propono, ſiue dico ego a, contra b, q̃ ipſe detinet rem meam: vnde ppono rei vendicationem, contra eum, & peto rem ipſam mihi adiudicari: & ipſum b, ad reſtitutionem mihi condemnari, Nec miretur aliquis, q̃ ego dixi, q̃ detinet: & non dixi, qui poſſidet. nã ideo dixi: quia multi detinent rem, qui non poſſident: & tenent rei vendicatione. Hic. n. ſolum cõſiderat libellans in rei vendicatione, q̃ habeat reus facultatem rei reſtituendæ: vt ff. de rei vendi. l. officium. & licet actionis nomen editum nõ ſit in libel. ſufficit tñ aſſignare cauſam. Argu. C. de edic. diui Adri. tollen. l. fi. & ff. ſi cert. peta. l. certum. maximè hodie per noc. Decr. domini Alexandri Papæ, extra. de lib. oblatione. c. fin. quidam tamen contrariorum dicunt per legem. ff. de edendo. l. j. & C. de edendo. l. edita. Et erit cauſa petendi in hoc lib. talis. Vnde cum mea ſit, peto illam rem mihi reſtitui. Hoc verum eſt, q̃ in omnib. actionib. ſufficit pponere cãm: niſi talis ſit cauſa, q̃ plures pariat actiones: tũc. n. nomẽ actionis eſt exprimẽdũ: vt ff. de tribu. l. quod in hærede. §. eligere. & ff. de legatis. & ſi deicom. ſecũdo. l. cũ filius. §. varijs. & ĩ. quod cũ eo. §. is quoq;. circa finẽ. & in gl. ſi. oportet & quantitatẽ. & qualitatem rei exprimere, ſi ſit res mobilis. & hoc per legem. ff. de rei vendicatione. l. in rem. prima.

7 Iſta gl. & gl. poſita in ver. dare. & gl. in ver. facere. declarãt p Ang. I gl. magiſtra. in iſto §.

g Aut. hoc aut, reſpicit aliud aut, quod eſt infra eo. aut cum eo &c.

h Per quas. Scilicet perſonales actiones.

i Intendit. Scilicet vnuſquiſque, vel actor.

Dare.

aduerſariũ ei dare, [a] aut facere [b] oportere, & alijs quibuſdam modis. [c] Aut cum eo agit, qui nullo iure [d] ei obligat⁹ eſt, mouet tamen ei de aliqua re controuerſiã: quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: veluti, ſi rem corporalẽ [e] poſsideat [f] quis, quam Titius ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor aut dñm ei⁹ ſe eſſe dicat. [g] nam ſi Titius ſuam eſſe intẽdat: in rem actio eſt.

Etiã pro incorporalibus rebus ĩ rẽ proditæ ſũt actiones, confeſſoria, ſcilicet, & negatoria: prior quidẽ ei qui ſibi pſonalem, ſiue realẽ ſeruitutẽ vrbani vel ruſtici prædij debitã contẽdit, conceditur: altera pro libertate vendicanda contra vicinum agimus, cuius ſeruitutes in re noſtra eſſe negamus: incorporalium aũt rerum huiuſmodi actiones, ab ijs, quæ pro incorporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quòd illæ poſſidenti concedunt, hæ vero non.

[a] Dare. Cum datio eſt in obligatione: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. fi.

[b] Facere, cum factum ſit in obligatione: vt ſi promiſiſti ſcribere librũ, quod petitur actione ex ſtipulatu: vt ĩ. de verb. oblig. ĩ prin.

[c] Et alijs quibuſdã modis. i. ex quaſi contractu & ex quaſi maleficio (nec enim de his ſupra dixerat) quod reprobat: [2] quia ex quo dixit de ijs, quæ ſunt ex contractu vel ex delicto: per conſequẽs & de his, quæ ſunt ex quaſi contractu, & ex quaſi delicto, dixit: vt ĩ. de obliga. quæ ex quaſi contra. in prin. & ĩ. eo. j. in prin. [3] Vel dic omnia iſta ſupra eſſe comprehenſa: ſed ſunt infra dicta intelligenda, vbi præcisè agebatur ad dandũ, vel faciendũ: hic autẽ quãdo nõ præcisè, ſed ſub alternatione, vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia ĩ. nõ dixit, quod præcisè quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ eſt perſonalis: non tamen ex contractu, vel quaſi, vel ex maleficio, vel quaſi, ſed ex varijs figuris cauſarum oritur: vt ff. de act. & obl. l. j. in prin. Item de interdictis omnibus poteſt dici, quod omnia ſunt perſonalia: vt ff. de interdic. ſeu extraord. act. l. j. §. fina. nõ tamen iure ordinario, ſed extraordinario ſunt introducta: vnde nõ continentur ſub hac diuiſione ex contractu, vel quaſi ex maleficio, vel quaſi ex delicto: tamen, vel propter delictũ quandoq; dantur, vt interdicto vnde vi poteſt videri: quandoq;, nõ, vt in interdicto, quod vi aut clam, quando contra eum, qui non fecit opus, ſed factum habet datur: vt ff. quod vi aut clam. l. iij. §. clam. & l. competit. ff. fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius modus, qui dicit ff. eo. l. j. in prin. ex varijs figuris &c. eſt quod hic dicitur, & alijs quibuſdam &c. Accur.

[d] Nullo iure. Nota hic quod ille, qui rẽ meã tenet, nõ eſt mihi ideo obligatus, ſed ratiõe poſſeſſionis [4] eũ poſſum conuenire. vt C. de alie. iudi. mut. cau. facta. l. j. Sed oppo. teneris mihi ad rem reſtituendam: ergo es obligatus. reſpon. non eſt verum. [4] qa verbum tenetur, duobus modis accipitur. Nam ſi dicas, teneris: ideo quia ex natura actiõis ſis mihi obligatus, falſum eſt: ſi verò dicas, teneris quia per officium iudicis debet tibi neceſſitas imponi, vt reſtituas: verum eſt: vt ff. de rei vendi. l. qui reſtituere. & ſi hoc modo accipiatur, teneris. ergo es obligatus, non ſequitur.

ADDITIO. Et eſt ratio. quia officium iudicis nullã pſupponit obligationẽ l. qui per colluſionem in fi. ff. de emp. l. Quintus. in princi. & fin. & glo. ij. ff. de annu. lega. niſi largo modo, ſecũdum quod dicit Bartol. in l. fi. ff. de iniur. & vide glo. ĩ. in prin. in verbo, debetur. Ange.

[e] Rem corporalem. Bene dicit corporalem: quia incorporalia non vendicantur: [5] vt ff. de rei vendica. l. vendicatio.

[f] Poſſideat. No. in actione in rẽ ex parte actoris alterũ duorũ [6] debere interuenire. ſ. dominiũ: vt ff. de rei vendi. l. in rem actio. & hic. vel quaſi dñium, [7] vt in emphyteuta, ſuperficiario, & in bonæ fidei emptore, & ſimilibus. [8] vt ĩ. eo. §. aliæ. & ff. ſi ager. vec. vel emphy. l. j. §. fin. & l. ij. & l. iij. & ff. de ſuperfic. l. j. in fin. ĩ reſpõ. ad §. quod ait. item ex parte rei ſimiliter duorũ alterũ. ſ. poſſeſſiõem, vel quaſi: vt qui dolo deſiit poſſidere: vt hic, & ff. de interr. act. l. qui ſeruũ. §. in ſine. & l. ſi ſeruus, & de noxa. act. l. electio. §. j.

ADDITIO. Iſta gl. vix poteſt ſaluari, niſi loquatur de rei vẽdi. ſpecialiter: quia illa nũquam competit niſi in poſſidentem, vel quaſi.

[g] Dicat. Hoc non eſt neceſſe probare [9] vel dicere: ſed ex voluntate dñi hoc: vt C. de edẽ. l. qui accuſare. & de rei vendi. l. fi. & ĩ. de interdic. §. cõmodũ. Accurſ.

Aequè. Supra. §. proximo ponitur de actionibus in rẽ pro rebus corporalibus: nũc pro rebus incorporalibus. Et ſunt duæ actiones. confeſſoria, & negatoria. Et diuidit iſte §. in duas partes. Primo ponit de actione confeſſoria, quæ intẽtatur pro ſeruitute cõſtituta conſeruanda, vel cuſtodiẽda. Secũdo ponit de actione negatoria, quæ competit domino negãdo aduerſario ſuo ius eſſe ſeruitutis. & ſic cõpetit pro liberate cõſeruãda. Secunda ibi, Cõtra quoque. Itẽ totus iſte §. ſex facit. Primo ponit exẽplũ de confeſſoria, quæ datur pro ſeruitute pſonali. Secũdo dat duo exẽpla de cõfeſſoria pro ſeruitute reali ruſticana. Tertio ponit quatuor exempla de confeſſoria pro ſeruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit differentiam inter actiones reales, quæ competunt pro rebus corporalibus: & inter eas, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quãdam exceptionem. Secunda ibi. Vel per fundũ. Tertia ibi, Eiuſdem. Quarta ibi. Cõtra quoque. Quinta ibi. Quod genus. Sexta ibi. Sane.

CASVS. Acceſſi ad Iuſti. & ita quæſiui ab eo, & dixi: Domine iã video de act. in rem, & vnde actio in rem habet locum pro dominio rerũ incorporaliũ: ſed nunquid ſunt plures actiones in rem? Et reſpon. Iuſt. quod ſic. Sicut enim dixi tibi, quod actio in rem locum ſibi vẽdicat quãdo aliquis rem corporalem aliquam iure dominij in iudicio intentat ſuã eſſe: eodem modo dico tibi, quod ſi aliquis ius vtendi fruendi ſibi eſſe in fundo, vel ædibus vicini ſui dicat, vel ſi dicat ius ſibi eſſe ducendi aquã in fundum ſuũ per fundum vicini ſui, in omnibus his caſibus actio cõfeſſoria locum habebit. & nõ ſolum in ſeruitutibus ruſticorum prædiorum vendicãdis locum habet in rem actio cõfeſſoria: ſed & in ſeruitute vrba. prædio. Eiuſdem enim generis eſt actio, quæ de iure vrbanorum prædiorum competit: veluti, ſi aliquis agat ſe habere ius, ne vicinus ſuus altius ædes ſuas tollat. vel ſi aliqs dicat ſe habere ius proſpiciendi in fundum vicini ſui, vel proijciẽdi aliquid de fundo ſuo in fundum vicini ſui: Aut ſi agat ius ſibi eſſe immittẽdi tignum de ædibus ſuis in ædes vicini ſui. & ſic in his omnibus ſuperioribus caſibus actio confeſſoria locum habet in rem. Sed quid domine? iam ſatis mihi liquet de cõfeſſoria in rẽ, quæ habet locũ in vendicatione rerũ incorporaliũ: nunquid plures ſunt actiones in rem, quæ locũ habere poſſunt in rebus corporalibus? Ad hoc rñ. do. Iuſti. quod ſic. Nã ſicut ego dixi, quod in ſeruitute ruſtic. vel vrb. prædi. vendicandis locum habet confeſſoria in rem, eodem modo dico tibi in caſu econuerſo, quod ſi aliquis negat te habere ſeruitutem ruſticorum, vel vrbanorum prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nam de vſufructu, & de ſer. ruſt. præ. Item de ſer. vr. præ. pro

[1] Imo approbatur per Bart. Nic. Ang. & Iaſ.

[2] Hãc primã expoſitionem licet gl. reprobet, tamen eã ſequuntur cõmuniter doct. hic, & idoneũ ad hoc l. j. ff. eo vide hic per do. Ia. qui longe tractat, an appellatiõe cõtractus veniat quaſi contractus.

[3] Vel ratione vnde detentibus. Ang. & Iaſ.

[4] Idẽ Io. Fab. Pla. & Iaſ.

[5] Idem Io. Fab. & alij ĩ apparatu. Nic. & Ia. ĩ glo. ſequenti.

[6] Imò alterũ quatuor. ſ. dominiũ directũ, vtile, vel quaſi, vel ius in re. Dy. Nico. Angel. & Iaſ.

[7] Diſplicet Nico. Fab. & Angel.

[8] Dic hoc non vt benedictũ: quia tantò habet tantũmodo publicianã. vt ĩ. e. §. ſed iſte aliàs ſi haberet vtile dominium: vt dicit gl. pferret domino directo l. j. §. j. ff. ſi ager vect. vel emphy. & tamen hoc eſt falſũ: quia regulariter excludit à vero dominio. l. pen. & qđ ibi not. ff. de pub.

[9] Onus tñ probãdi põt aſſumere ſi vult Ni. Fab. & nũc Ang.

[illegible]

Aequè [a] ſi agat [b] qs ius ſibi eſſe fundo forte, vel ædibus vtendi [c] fruendi, uel per fundum vicini eūdi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio eſt. [d] Eiuſdem generis [e] eſt actio de iure prædiorum vrbanorum: veluti, ſi quis agat ius ſibi eſſe [f] altius ædes ſuas tollendi, [g] proſpiciendive, vel proijciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

dictæ ſunt in rē actiones negatoriæ: veluti, ſi quis agat ius vtendi fruēdi in fundo ſuo, vel in ædibus ſuis aduerſariū ſuū habere: vel ſi aliquis agat ius nō eſſe aduerſario ſuo eūdi vel agēdi per fundū ipſius aduerſarij, vel quidā ſic dicat aduerſariū ſuū nō habere ius i ędibus ſuis ipſius actoris, vt ipſe actor non teneatur altius tollere ædes ſuas: vel ſi quis dicat aduerſariū ſuum non habere ius proſpiciendi per fundū ſuū vel proijciēdi aliquid in fundū ſuū: vel ſi quis agat ius nō eſſe aduerſario ſuo mittēdi tignum ex ædibus aduerſarij in ædes ſuas. Nam in oībus caſib. his, ſicut in ſuperiorib. habent locum actiones in rē, ſed th negatoriæ. Sed hoc genꝰ tñ negatoriæ. ſ. actionis, in reb. corporalib. locū nō habet. Nā licet in his caſib. ſupradictis agat poſſeſſor negatoria, & hoc in reb. incorporalib. in reb. tñ corporalib. ille agit, qui non incumbit in poſſeſſionem: quia non eſt aliqua actio corporalis a iure ꝓdita, beneficio cuius actionis poſſit negare illam rem corporalē actoris eſſe. Sed licet tibi dixerim regulariter, ꝙ poſſidenti & detinenti in reb. corporalib. non competat actio: in vno tñ caſu ille qui poſſidet, nihilominus actoris partes ſuſtinet: ſicut in latioribus Digeſtorum lib. apertius apparebit. Et hæc dicūtur vſq; ad illum §. ſed iſte. h. d. Ate.

Eſſe, in quæſtīc. Hotomanus hic, ꝓ ſentis tēporis demonſtrationē continet: ergo hic de præſenti ſeruitutis dominio, non de futuro, hoc eſt, nō de debita ſeruitute agimus, ſed noſtra iā, nobiſque adquiſita.

Addit' i aliquibus codicibꝰ, agendi.

b Agat. Scilicet actione confeſſoria. Quod ſic vocet, legitur. ff. ſi ſer. ven. l. ij. in prin.

c Vtendi. Hæc ſeruitus eſt perſonalis: ſed ſequētes reales: vt ff. de ſeruit. l. j.

d In rem actio eſt. Scilicet confeſſoria.

e Eiuſdem generis. Scilicet vt ſic in rem.

f Ius ſibi eſſe. [1] Ideo ꝙ cōfeſſoria ponitur verbis affirmatiuis & negatoria negatiuis, & ex hoc cōprehenditur mediū cōcludendi in huiuſmodi actionibus: de quo dic, vt per Angel. hic.

g Tollendi. Vt ſi eras in quaſi poſſeſſione ſeruitutis domꝰ meæ, ne mihi liceret altius tollere: me volente ædificare, debeo agere negatoria, & ita hic interſerit [2] exemplū negatoriæ: vt ff. ſi ſer. ven. & l. ſi forte. §. j. In hac.n. ſeruitute negatoria verbis affirmatiuis. & confeſſoria negatiuis ꝓponitur: vt ff. ſi ſer. vend. l. loci. Alia verò exempla quæ ponuntur, bene ponuntur in confeſſoria vſque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confeſſoria: vt ſi talem mihi debeas ſeruitutem, vt altius teneas ædificatum: vt ff. de ſeruit. vrb. præ. l. ſi arborē. §. interdum. & l. eum debere.

1 Iſta gl. nō eſt Accur. ſed additio.

2 Quærit hoc loco Hotoma. qui fieri pōtuerit ædium agat ius ſibi eſſe ædes ſuas altius tollēdi, cum id pati vicinus teneatur, & naturaliter & ciuiliter. l. altius. C. de ſeruit. & aqua. cū præterea res ſua nemini ſeruiat, l. vt frui. ff. vſusfruct. peta. quē nodū ſubtiliter admodū diſſoluit. tu illū videto. longe enim aliter eā quæſtionē dirimit quā hactenus fecerint reliqui interpretes.

Libellus pro ſeruitute perſonali.

Eſt quædam actio realis, quæ datur ꝓ ſeruitute vēdicanda, ſiue ſit realis, ſiue ꝑſonalis: vt hic. §. æquè. & ff. ſi ſer. vend. l. ij. & primo circa ſeruitutem perſonalem formaſ libellus. Eſt aūt ſeruitus ꝑſonalis vſusfructus, quem habemus in reb. alienis: vt ff. de vſufruct. l. j. & ſ. de vſufruc. §. conſtituitur. & ſ. de vſu & habi. in prin. forma igitur libellum primo in ſeruitute perſonali in hunc modum. Dico ego b. ꝯ c. ꝙ ipſe habet prædium, in quo habeo ius, ſiue ſeruitutem vtendi fruendi: vnde ꝓpono confeſſoriam actionem ꝯ dictū c, & peto dictam ſeruitutē mihi adiudicari: & ipſum c, vt patiatur me vti frui condemnari. in qua etiam actione ſufficit cauſam proponere: vt ſupradictum eſt: & proponetur ita. Vnde cum habeam ius vtendi, fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodem modo formabis libellum in eo, qui habet tantum vſum, dimittendo hoc verbum frui, & poteſt addi hic. Et quanto tempore me ꝓhibuit, & impediuit vti frui: peto dictum c, in fructibus, quos percepiſſem: vel percipere potuiſſem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. & iij. reſpon. & l. ſi ff. ſi vſusfru. pe.

Libellus pro ſeruitute reali.

Circa ſeruitutem realem forma ſic lib. ſed primo ſciendum eſt, ꝙ ſeruitus realis non poteſt deberi, niſi vterq; habeat prædium: vnus vnum quod ſeruiat, alter aliud cui ſeruiatur: vt ſ. de ſer. §. ideo autem. & ff. commu. præ. tam ruſt. quam vrb. l. j. in fin. Seruitutes ruſtic. prædio. ſunt iter, via, actus, & aquæ ductus: vt ff. de ſeruit. ruſti. prædio. l. j. in prin. Forma ergo ſic libellum in ſer. ruſt. præd. Dico ego a. ꝯ b, ꝙ habeo ſeruitutem eundi per fundum ſuum ad fundum meum: vnde ꝓpono confeſſoriam ꝯ ipſum b, & peto ipſam ſeruitutem mihi adiudicari: & ipſum, vt patiaſ me vti hac ſeruitute mihi condemnari. Eodem mō formabis in alijs ſeruit. ruſtic. prædiorum, & loco actio. ſi vis potes ponere cauſam, & aſſignare, ſcilicet, hāc. Vnde quia ius habeo eundi: & formabis, vt in libello ſuperiori continetur.

a Aequè. Scilicet datur actio in rem.

Libellus pro ſeruitutibus vrbanorum prædiorum.

Contra quoque. Seruitutes vrbanorum prædiorū ſunt, vt ſeruitus proſpiciendi, vel immittēdi tignū in vicini ædes, & aliæ ſimiles: vt ſ. hoc §. æquè. ver. eiuſdem. & ff. de ſeruit. vrba. præd. l. j. & ſor. libel in qualibet iſtarū act. hoc modo. Dico ego c, contra a, quod ego habeo ius immittēdi tignum de domo mea in ædes ſuas: vnde propono confeſſoriā cōtra ipſum, & peto dictum ius, ſiue ſeruit. immittēdi tignū mihi adiudicari: & ipſum a. vt mi. patiaſ vti tali ſeruitu. mihi condēnari. & in libel. potes edere cauſam pro actio. & erit cauſa talis. Quia ſeruitutem habeo immittēdi tignum de ædibus ſuis in ædes meas, vnde peto &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs ſeruit. vrba. prædio excepta ſeruitu. altius non tollendi, in qua lib. habet formari verbis negatiuis, ſcilicet, hoc modo: Dico ego a. contra b, ꝙ ipſe nō habet ius altius tollendi ædes ſuas: quia ego habeo ſeruitutem in ædes ſuas altius non tollendi: vnde ꝓponendo confeſſoriam cōtra ipſum b, peto ſeruitutē altius nō tollēdi mihi adiudicari: & ipſū ne altius tollat, mihi peto cōdēnari. Et in iſta, ſicut in alijs pōt loco actionis cauſa proponi, hoc modo: Vnde cum habeam ſeruit. in ædes ſuas altius non tollendi, peto &c.

Libellus in actione negatoria.

Eſt & alia realis actio, quæ cōpetit pro ſeruitute negāda tam in ruſtico prædio, quā vrbano & appellatur negatoria: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. in princip. & hic in verſi. contra. Super quo formandus eſt lib. & in ruſt. præ. & vrb Sed primo in ſer. ruſti. præ. formatur libellus hoc modo, Dico ego a, contra b, ꝙ cum ipſe ſit in quaſi poſſeſſione ſerui. eundi per fundum meum ad fundum ſuum, & ipſe nō habeat ſeruitutē in fundo meo, proponēdo negatoriā cōtra ipſum b, peto abſolui a tali ſeruitute. in iſto lib. pōt poni cauſa loco act. vnde cū ſeruiturē nō habeat eundi, peto &c. Similiter in alijs ſeruitu. præd. vrba. formatur, negando, ſcilicet. vt act. ſit negatoria, & cauſa ſimiliter: Vnde cum non habeat ius iſtius ſeruitu. peto &c. Petam etiam in actio. negatoria, quæ datur pro ſeruitu. vrba. prædio. denegandis, ſic formari libel. Dico ego c, contra b, quòd cum ipſe ſit in poſſ. immittendi tignum de ædibus ſuis in ædes meas, & ipſe non habeat

3 Diſplicet Dyn. Nico. Io. Fa & Ange. & dicit Iaſ. ꝙ eſt detitio.

ius

Cõtra a quoq; de vſufructu, & de ſeruitutibus prædiorũ ruſticorũ, item prædiorũ vrbanorũ, inuicẽ quoq; proditæ ſunt actiones: b vt ſi quis intẽdat ius nõ eſſe aduerſario vtẽdi, fruẽdi, eũdi, agẽdi, aquáve ducẽdi, itẽ altius tollendi, c proſpiciẽdive, vel proijciendi, immitẽdive: iſtæ quoq; actiones d in rẽ ſunt, ſed negatiuæ. † Quod genus actionis e in controuerſijs rerũ corporaliũ proditum non eſt. Nam in his f is agit, qui non poſſidet: ei vero qui poſſidet, g * nõ eſt actio prodita, per quã neget rem actoris eſſe. h * Sanè vno caſu, i qui poſſidet, nihilominus is actoris partes obtinet: ſicut in latiorib. Digeſtorũ libris opportunius apparebit. k †

Iam ſecundæ actionũ ſectio pertractãda capitur: & primo de in rem prætorijs. Qui iuſto titulo ab eo, quem dominum credebat, rẽ traditã accepit, ſi prius rei poſſeſſione ceciderit, quam vſucapionẽ abſoluerit, is aduerſus poſſeſſorem Publicianam in rem actionem intentare poteſt: vt perinde ei reſtituatur, ac ſi vſucapione eius rei dominiũ nactus fuiſſet.

Sed iſtæ quidem actio-

ſeruitutem immittẽdi tigna in ædes meas, peto &c. Et ſic formatur lib. in alijs ſeruitut. verba ſõd. denegãdis, formãdo per verba negatiua. Similiter formatur ſic. quia negatur ſeruitus altius non tollendi, in qua non formabitur libellus verbis affirmatiuis, ſed negatiuis, hoc mõ: Dico ego a, § b, quod ẽd ipſe ſit in quaſi poſ. ſeruit. ædium mearum, ipſe habet ſeruit. in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere: ideo peto proponendo negatoriã actio. § ipſum b, ab huiuſmodi ſeruitute abſolui, & ipſum, ne me altius tollentem impediat, mihi condẽnari. & cauſa in hoc libello proponitur talis: Vnde cum ipſe non habeat ſeruitutem in ædibus meis, ne liceat mihi altius tollere, peto &c.

a Contra. i. contrarium. Nam ſupra de confeſſoria, per quã ſeruitutes debẽtur: nunc de negatoria, per quam ſeruitutes denegantur: vt ff. ſi ſer. vend. l. ij. in princip.

b Proditæ ſunt actiones. Scilicet negatoriæ.

c Altius tollendi. Exemplum confeſſoriæ. 1 In his enim exemplis omnibus reperitur nõ. Vel dic, nõ, repete, 2 non ad hoc exemplum, ſed ad alia ſic. Sed quæritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Rñdet Pla. quia negatoria negatiuis verbis proponitur, confeſſoria verò affirmatiuis. Hæc opinio reprobatur in ſeruitute altius tollendi: ibi enim cõfeſſoria negatiuis, negatoria affirmatiuis 3 verbis proponitur. Dic ergo potius inſpiciendam eſſe naturam, quam verba, vt confeſſoria ideo dicatur: quia ad hoc vt fateatur ſe debere, datur: negatoria autem, quia negatur. Item quare iſtæ dicuntur in rem? Rñdet: quia ad ſimilitudinem rei vendicationis dantur. Sicut. n. illa rõne dñij, vel quaſi datur, ſic & iſtæ: vt ecce rõne dominij datur confeſſoria, ſcilicet domino fundi cui ſeruitus debetur: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. §. hoc autem. & ratione quaſi dominij, vt fructuario, creditori 4 & ſuperficiario. 5 Item Publiciana datur ei cui ſeruitus eſt conſtituta a non dño fundi: vt ff. de remiſ. l. j. §. idem Iulianus. & de ſuperfi. l. j. §. fi. & ſi vſusfruc. pet. l. j. & de publi. in rem acti. l. ſi ego. ij. & l. j. rñ. Item ſicut rõne poſſeſſionis, vel quaſi, datur rei vendicatio: ſic & hæc confeſſoria rõne veræ poſſeſſionis aduerſus eum qui poſſidet agrum, qui ſeruitutem debet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. vti frui. §. verum. vel quaſi poſſidet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipſa ratione dominij datur dño fundi, qui negat ſeruitutem deberi, vel ſi aũt quaſi dño, quia ius habet in fundo, quem negat ſeruitutẽ debere: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. Et eã rõne poſſeſſionis intenditur contra eum qui poſſidet rem ratione vſusfructus: vt ff. de acqui. poſſ. l. generaliter. vel quaſi poſſidet, vt ſi te vtatur propter illam ſeruitutem, quam ſibi dicit debitam: in quibus non eſt vera poſſeſſio ſed naturalis. arg. ff. de ſeruit. vrb. præd. l. ſi ædes. §. libertas. & §. ſeq. & ratione horum, & ſimilium, dicuntur in rem. Item nota quod dicit Pla. quod negatoria ita demum datur, ſi fuerit ſeruitus conſtituta, & poſtea amiſſa: ſed falſum eſt. competit enim ſi nulla fuit: vt ff. ſi ſer. ven. l. loci. §. competit. & l. fiſtulas.

d Iſtæ quoq; actiones. De quib. ſ. proxi. §. dixit. Nam ad proxima eſt facienda relatio: 6 vt ff. de legat. j. l. ſi ſeruum plurium. §. fi. & de teſt. l. hæredes. § ſed & ſi non ſit. nã aliæ non ſunt negatiuæ, ſed affirmatiuæ: ſed ſi eo quod dicit, in rẽ ſunt, põt ad vtrunq; referri.

e Quod genus actionis. Scilicet negatoriarũ, & affirmatiuarũ. Et nota quod nomẽ actionis large hic ponit: 7 alias verò pro perſonalib. tñ, vt diximus ſ. eo. § j.

f In his. Scilicet in cauſis rerum corporalium.

g Poſſidet. Inſolidum. Si n. duo aſſerant ſe poſſidere, & vterq; viuens, poterit alter vẽdicare: vt ff. vti poſ. l. ſi duo. in fin. j. reſpon.

h Neget rem actoris eſſe. Hæc verba reſtringunt 8 præcedentia. ſ. ei vero &c. Nam hoc perpetuo verũ eſt, quod alias non datur actio poſſidenti per quam neget rem actoris eſſe. Sed põt poni caſus, vt poſſeſſor habeat actionẽ, per quam dicat ſe dñm eſſe: vt ff. de rei vend. l. officiũ. & ff. vtrum quemadmodum caueat l. ſi vſusfructus nomine. Cõſtat enim cõmodatariũ nõ poſſidere: & cõmodatã rem poſſidere: vt ff. cõmo. l. rei. idem in conductore, & locatore: vt ff. de vſucap. l. non ſolum. § j. Alij dicunt 9 legem illam, officium, loqui: quando alius non poſſidens agit, vt ſic rõne detentationis talis agatur. Sunt & alij, vt Bul. & Ioan. qui dicunt, quod eo ipſo quod agit poſſeſſor rei vendicatione, renunciat 10 cauſæ poſſeſſionis: cum hoc ſit impoſſibile, re poſſidere, & vendicare poſſe. prima verior eſt. Accur.

i Vno caſu. Vt in duplicib. iudicijs: vt ff. de iud. l. in tribus. & j. eo. §. quædã. & ff. vti poſ. l. ſi duo. §. j. & j. de interdi. §. tertia. & ff. fa. erciſ. l. j. 11 Vel dic, quod dicit de qualibet exceptione proponenda. Nec n. hic dicit quod ſit actor: ſed caute dicit, quod partes, ſiue onera actoris ſuſtinet, ſecundum Io. vt ff. de excep. l. j.

ADDITIO. Dic, nec enim placet hoc Pet. & Dy. quia ſecundum hoc eſſent plus, quam mille caſus. Vnde Pet. ponit exemplũ, quando reus ſuſcepit in ſe onus probandi, ſcilicet quod res petita pertineat ad eum, & non ad actorem: vt l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum placet hic Ioã. Fabr. nam litera nõ dicit, actor, ſed, vicem actoris ſuſtinet. & ſic non eſt propriè exceptio, ſed quædam illatio. Ang.

k Apparebit. vt ff. de iudic. l. in tribus, ſecundum primum: vel ff. de excep. l. Agere etiam.

Sed iſtæ. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, & declarat actiones præcedentium paragraphorum fore ciuiles. Secũdo ponit de actionib. prætorijs: ibi, aliæ autem. Item iſta ſecunda ſubdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prætorijs. Secundo ponit de perſonalibus. Secunda incipit in §. in perſonam. Item prima ſubdiuiditur. Nam primo ponit quando res petitur quaſi vſucapta, quæ non eſt. Secundo quando vſucapta eſt: & petitur ac ſi vſucapta non eſſet. Secunda ibi, in §. rurſus. Item prima ſubdiuidit,

† Quæ in prædictis ſpeciebus dãtur nõ quidẽ ad ſeruitutem, ſed ad libertatem aſſerẽdã, præter quã in ſpecie altius nõ tollendi. Quã de re vide quæ ſcribit Frã. Hotomau. hoc ipſo loco.

1 Aliàs quod agit.

2 Ridiculum eſt ſm Dy. & Io. Fab. & Ia.

3 Imo Dy & Ia.

3 Habendo reſpectũ ad mediũ cõcludẽdi. Ange. & Iaſ.

4 Iſta duo exempla diſplicẽt Dyn. Bar. Ioã. Fab. Pla. Ang. & Ia.

5 Iſtud exẽplũ placet Nico. Fab. Pla. An. & Ia. & idẽ dic in emphyteuta, & vaſallo.

6 Hoc verũ ſi ad ola non poſſit referri. Dyn & Nico.

* Alias, poſſeſſoris eſſe. quam lectionẽ vt amplecti Fran. Hotom. hic.

† Quis ſit is caſus de quo ſẽtit hoc loco Iuſti. pulchrè præ cæteris explicat Fran. Hotom. hic.

7 Idem Nicol.

8 Sequũtur Ang. & Ia.

9 Iſta diſplicet Angel. & Iaſ.

10 Hoc verũ quando agit occaſione illius poſſeſſionis, quã etiam penes ipſum & per ſemetipſum poſſidebat, & ſciebat ſe poſſidere, Angel. & Iaſ.

11 Hoc exẽplũ ſequitur Dy. hic: ſed Io. & Pet. §, quia exceptio quod debet eſſa de regula: nã in reb. incorporalibus poſſidẽti nõ datur actio, niſi in vno caſu: ſed ſecũdũ gl. eẽnt plures, quã mille. Præterea in illic duplicib. iudicijs, qui agit, nõ negat rẽ actoris eſſe, nec agit rei vẽ. put litera requirit. Ange.

Nam primo ponit de actionib. prætorijs in rem. Secū do de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Ecce plerũque. Primum exemplum proſequitur, ibi, Namque ſi cui. Secundum in §. rurſus. iam allegato. Areti.

nes quarum mentionẽ a habuimus, & ſi quę ſunt ſimiles, b ex legitimis, c & ciuilib. cauſis deſcendũt. Aliæ aũt d ſunt quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet tã in rem, e quàm in perſonam: quas & ipſas f neceſſarium g. eſt exemplis oſtendere: vt ecce, h. plerunque i ita permittit prætor in rem agere, vt vel actor dicat k. ſe quaſi vſucepiſſe, quod nõ vſuceperit; l vel ex diuer

CASVS. Dñe iam poſuiſtis mihi vnam compendioſam diuiſionem actionum, & membra diuiſionis per dilucida exempla declaraſtis. Pro Deo nũquid ſunt plures diuiſiones actionum? Et rñdet Inſti. q ſic. Nam actiones quædam ſunt ciuiles, quædam prætoriæ. Iſtæ enim actiones, de quib. ſuperius mentionem habuimus, & ſi quæ eis aliæ ſimiles ſunt, ex legitimis, & ſimilib. cauſis deſcendunt. i. ciuiles ſunt, aliæ autem actiones ſunt, quas prætor introduxit ex ſua iuriſdictione. Sed domine, nunquid prætoriæ diuidi poſſunt? Et reſpondet q ſic. Prætoriarum enim quædam in rem, quædam in perſonam ſunt. Prætor enim quaſdam actiones ex ſua iuriſdictione comparatas habet tam in rem, quam in perſonam: quas & ipſas prætorias neceſſarium, eſt. i. vtile exemplis oſtendere. Et hoc vſque ad illũ verſiculũ, ecce plerũq; &c. In quo pone ſic caſũ. Dñe, vos dixiſtis mihi ſupra q prætoriarum actionum, quædam ſunt in perſonam: & promiſiſtis q eaſdem per exempla mihi oſtendere tis. Ad hoc rñdet Inſtit. Amice, libenter. Ecce plerũque prætor permittit in rem agere: ita vt actor dicat ſe aliquam rem quaſi vſucepiſſe, quam in veritate nõ vſucepit: & tñ vtili in rem actione prætoria ita vendicat ſuam eſſe, quaſi vſucepiſſet. Et non ſolum in caſu iſto locum habet actio prætoria in rem, ſed in caſu conuerſo. Quandoque enim ita permittit prætor in rem agere, vt aliquis dicat aduerſarium ſuum rem quaſi non vſucepiſſe, quam in veritate vſucepit: & ita eam rem ab eo prætoris auxilio auocat, quaſi eam nũquã vſucepiſſet. Sed pone. dñe pro Deo dicatis mihi exemplum familiare, in quo actor dicit ſe quaſi vſucepiſſe rem, quam in rei veritate non vſucepit. Ad hoc rñdet, Amice, dabo tibi bonum exemplum: Nam pone, q aliqua res alicui cauſa iuſta, Puta, Petro a non dño tradita ſit, veluti ex cauſa emptionis, vel donationis, aut ex cauſa dotis, aut ex cauſa legatorum, vel ex alia ſimili cauſa apta ad dñij tranſlationem: & necdum Petrus bonæ fidei poſſeſſor illius dominiũ beneficio illius vſucapionis adeptus ſit: Si poſſeſſionem illius rei aliquo caſu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem ad illam perſequendam. Ita enim proditæ ſunt actiones in rem de iure ciuili, vt quis ratione dominij rem ſuam vendicaret. Cum igitur de iure gentium, puta per traditionem, non ſit illius rei dominus aſſectus: neque de iure ciuili, puta per vſucapionem, liquet manifeſtè, quaſi omne beneficium iuris ciuilis in hoc caſu Petro ſit præcluſum. Sed quia prætori, qui naturali æquitate mouetur, durum videbatur in hoc caſu Petro poſſeſſori bonæ fidei deficere penitus actionem, quandam actionem de æquitate introduxit: beneficio cuius actionis Petrus qui poſſeſſionem amiſit, dicit ſe eam rem quaſi vſucepiſſe, & ita prætoria in rẽ vendicat ſuam eſſe: ſicut ſi in rei veritate eã vſucepiſſet, & directa in rem ciuili eam vendicaret. & iſta actio de æquitate prętoris in hoc caſu introducta, Publiciana appellatur: quæ ideo ſic appellatur: quia primum a Publicio prætore in edicto propoſita eſt. Et hæc dicuntur vſq; ad illum §. rurſus ex diuerſo. Franc.

Sed iſte. Latenter accedit ad ſecundam diuiſionẽ, ſcilicet aliæ ſunt ciuiles, & aliæ prætoriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duab. ſ. de actione in rẽ, quæ datur ꝯ eum, qui dolo deſijt poſſidere, Vr enim prætoria: vt ff. de nox. act. l. electio. §. j. Sed & ciuilis vr in ſpecta perſona actoris, qui de iure ciuili admittitur ad agendum: vt ff. de rei vendicatio. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem 1. inſpecta potius perſona actoris, que dignior ẽ: 2 vt ff. de dum. infec. l. pure. §. ſi. Et hæc conſideratio ſemper habetur. nã hæreditatis petitio dr prætoria, qñ bonorum poſſeſſori datur, vel fideicommiſſario: licet ꝯ poſſidentem pro hærede, vel pro poſſeſſore detur. & eõ ſi detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis: vt ff. de petit. hæred. l. j. Semper enim iudicamus an actio ſit ciuilis, vel prætoria, inſpecta perſona actoris. 3 Secundo quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: 4 vt ff. commodati. l. in commodato. §. ſicut. Et quod dr cod. tit. ff. commun. l. j in princip. in gl. aut prætor. quæ eſt gl. j. vel approbando, vel ꝯfirmando dicit, non inueniendo: ſicut & de petitione hæreditatis dr. ff. ſi pars hæreditatis petatur. l. j. in prin. Sed tñ ipſa ciuilis eſt: cum ſit ex ſenatuſcõſulto, & cenſuitia les dicatur vt ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. pri anteaquam. & C. de hæred petit. l. fin. in prin. Omnes n. actiones, quæ oriuntur ex his quinque partib. iuris, ſ. legibus, ſenatuſconſultis, plebiſcitis, principum placitis, & rñſis prudentum, ciuiles ſunt. 5 Quæ vero a magiſtratibus, vel prætorum edicto deſcendunt prætoriæ ſunt: vt ꝫ. de iure nat. §. ꝯſtat. vſq; ad §. ex non ſcri. & ff. de iuſti. & iu. l. ius autem. & ꝫ. de perp. & tẽp. act. in princip. Aliæ aũt præter duas ſupradictas certæ ſunt, vtrum ſint prætoriæ, vel ciuiles. Accur.

a Quarum mentionem. Scilicet expreſſam, vt de quibuſdam dictum eſt.

b Et ſi quæ ſunt ſimiles. Vt quæ ſunt ex contractu, vel quaſi: vel ex delicto, vel quaſi: & quæ deſcendunt ex varijs figuris cauſarum: vt ꝫ. eo. §. j. & ij.

c Ex legitimis. Ideſt, ex lege duodecim tabularum: & prodeſt ciuilibus. Vel dic ciuilibus, ideſt, ex authoritate iuris prudentum, & eorum rñſis. nam totum eſt ius ciuile: vt ff. de iuſti. & iure. l. ius autem ciuile. & de orig. iur. l. ij. §. nouiſſimè.

d Aliæ autem. 6 Aduerte, q hic doctores ita diſtinguunt hunc §. incipiendo ibi, Sed iſtæ quidem, tñ communiter allegatur in materia Publicianæ. §. aliq. hic. & non ſuperius incipiendo.

e Tam in rem. Id eſt, tam in rem tantum, quam in perſonam tantum. Nec n. aliqua prætoria 6 inuenitur, quæ ſit mixta, ſcilicet in rem, & in perſonam: licet ciuilis talis inueniatur: vt ꝫ. eo. §. quædam. Et primo hic de realib. dicit vſq; ad §. in perſonam. Et poſtea de perſonalibus dicet. Accur.

f Ipſas. Scilicet prætorias: quaſi diceret, non ſolum ciuiles, quas expoſuimus.

g Neceſſarium. Id eſt vtile: quod enim medicamen in morbis, hoc exhibent iura negotijs: vt in Authẽ. hæc conſtitutio Inn. in prin. colla. viij. Nec enim neceſſitas in principe poni poteſt: vt ff. de leg. & ſenatuſcõ. l. princeps. Item quia per exempla apertius intelligitur: vt hic. & C. de tranſac. l. vt reſponſum. & ff. de ſol. bo. l. pictor. §. videamus.

h Ecce. Hoc eſt primum exemplum, quod exponitur ſtatim ibi, nanque &c.

i Plerunq. Quia hoc ſemper dicere non poterit: ſcilicet contra dñm, niſi in caſibus: vt ſtatim dicemus.

k Dicat. Agendo Publiciana.

1 Innentione ſed extenſione dr ꝓ pria. Fa. Ange. & Iaſ.

2 Imò inſpecta nrã gine. Bal. & Iaſ.

3 Sequuntur eam Fa. & Angel.

4 Id eſt vt actor, cũ vſu ceperit qd nõ vſucepit, dicat ſuum eẽ. ſignificat enim particula (quaſi) hoc loco idẽ ꝓpriè qd tãquam, ὡσάνει, perinde acſi nõ antem idẽ quod ferme. ſicut dicimus publicianam, dari quaſi dño. i. et q perinde hic. ac ſi dñs eẽt: nõ aũt intelligẽdũ ẽ dari ei q fermè dñs eſt. Hęc ex Franc. Hottomano hic.

5 Sequuntur gl. Angel. & Ia.

6 Iſta gl. nõ eſt Accur.

7 Sequuntur gl. Fa. An. & Ia.

Vel

Libellus in actione Publiciana.

ſo [a] poſſeſſor [b] dicat, aduerſariũ ſuũ non vſucepiſſe, quod vſuceperit.

Actio Publiciana dicitur prætoria, & datur ex æquitate prætoris illi, qui rem nactus eſt à non domino ex aliquo iuſto titulo, qui eſſet aptus ad dominij translationẽ: & datur quaſi ipſe rem vſuceperit. Aret.

Nanque ſicui ex iuſta cauſa [c] res aliqua tradita [d] fuerit, (veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus effectus [e] eſt; ſi eius rei poſſeſsionẽ caſu [f] amiſerit: nullã habet in rẽ directã [h] actionẽ ad eã pſequendã: quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones, vt qs dominiũ ſuum vindicet. [i] Sed quia ſanè durũ erat, eo caſu [k] deficere actionẽ: [l] inuenta eſt à prætore actio, [m] in qua dicit [n] is, qui poſſeſsionẽ amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, quàm vſu non

a Vel ex diuerſo. Hoc exponitur. ſ. §. rurſus.

b Poſſeſſor. i. dominus quondam, ad quẽ rediji tũc poſſeſſio. Vel dic poſſeſſor quondam, nunc petitor.

Nanq; ſi cui. Hic tractatur de actionibus prætorijs realibus. & primo de Publiciana, in qua qualiter formetur libellus, eſt videndũ. Vnde ſciendum, eſt q actio Publiciana competit quãdo res aliena traditur ex iuſta cã, vñ ſi cadat à poſſ. aliquo caſu poterit hac actione agi contra poſſeſſorem, niſi ſit dñs q poſſidet: vt ff. de Publ. l. j. §. pé. & fi. & ſ. eod. §. prox. verſ. ecce plerunque. Formabis ergo ſic in hac act. lib. Dico ego a. contra b, q ipſe detinet rem mihi traditam ex cauſa emptionis. quã quaſi vſucepi, vnde proponendo publicianam contra ipſum b. peto ipſam rem iure quaſi dominij mihi adiudicari, & eũdem b. ad eius reſtitutionem condẽnari. In hoc libello licet nomen actionis proponatur, ſufficit vt cauſa edatur, quæ talis eſt. Vnde cum ipſam rẽ quaſi vſucepem. peto &c. vt in prædicto §. ecce plerunque. vel poteſt aſſignari pro cauſa hoc. Vnde cum ipſa fuerit mihi tradita ex cauſa emptionis, peto &c. & eſt eadẽ prima cum iſta: quia traditio, ex iuſta cauſa parit vſucapionem: vt ff. de Publ. l. j. ij. iij. & iiij.

c Ex iuſta cauſa. i. ex aliquo cõtractu, qui deſcendit ex iuſta cauſa. i. ex affectione vtriuſq; partis: vt ff. eo. l. in omnibus rebus ad fi. tit. quam affectionem iuſtũ eſt ſeruari: vt ſ. de rerũ diuiſio. §. per traditionem. Et hoc dũ modo [1] talis titulus fuerit aptus dñium trãſferre, licet nõ transferat: q traditio nõ plus trãſfert, quam ſit apud eũ, qui tradit: vt ff. de acquir. rer. domin. l. traditio. Et nominãtur huiuſmodi cõtract⁹. ff. de Public. l. j. in fio. & l. ij. iij. iiij. v. vj. & vij. ſi vero cõtractus non eſt habilis transferre dominiũ, non cõpetit Publiciana: vt ff. de Pub. l. quæcunq;. §. j. & fi.

1 Idem Fab. Ang. & Iaſ.

d Tradita. A non domino.

e Dominus effectus. Per vſucapionẽ. Nam per traditionem dominus factus nõ fuit. Si autem altero iſtorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei nõ datur, ſed directa rei vendicatio, vt ff. de Public. in rem actio. l. j. in prin. & §. j.

2 No. gl. quod furtũ & rapina nõ cõnumerantur inter caſus fortuitos. Angel.

f Caſu. Imo & ſi quocunque modo. Nam & ſi per furtum, vel rapinã, [2] vel aliam vim amiſerit: non tamen habet in rem actionẽ directam, ſed hãc: licet habeat, & alias actiones, vt furti, vel vi bonorum rapt. & ſimiles: vt ſ. de obli. quæ ex delicto. §. ſed & bonæ fidei. & ſ. vi. bo. rapt. §. fi.

Actio Publiciana vtrum competat habenti vtile dominium.

g Nullam. De alijs autem realibus cõſtat: de ſed hac rei vendicatione dubitatur.

h Directam. Sed nunquid Publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidã dicũt q ſic, dicẽtes, q vtile dominium habet eius Publiciana competit. & dicunt hanc eſſe cauſam Publicianæ: ſicut directum dominiũ eſt cauſa directæ actionis in rem: vt ff. de rei vẽ. l. an rẽ act. in prin. Alij dicũt, [3] q nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominiũ habet, etiam contra dominum agat: vt ff. ſi ager vect. vel emphyt. pet. l. j. ij. & iij. quod nõ eſt in Publiciana: vt ff. de Publiciana. l. pe. & fi.

3 Et bene Nic. Fab. & Ia.

i Vendicet. Hoc videtur falſum. nam aut habeo dominium. & tunc non vendico quod habeo: ſi non habeo, nec tunc vend. co: vt ff. de rei védica. l. in rẽ actio, j. reſp. Item dominium eſt ius & res incorporalis: quo modo ergo vendicatur? Sed dic dominium. i. rem ratione dominij.

k En caſu. Scilicet iſto ſupradicto.

l Deficere actionẽ. Quod erat ſcdm ius ciuile.

m Actio. ſ. Publiciana, vt ſtatim ſubijcit: aliàs niſi prætor actionis nomen diceret, in factum daretur, ſicut ex ciuili obligatione noua datur condictio ex lege, ſi non caueatur de nomine actionis: vt ff. nau. caupo. ſtabula. l. & ita. §. ait prætor. in gloſſ. ij. & ff. de condictio. ex leg. l. j.

Actio in factũ eſt Prætoria, condictio ex lege, ciuilis.

ADDITIO. Nota glo. ſecundum Dyo. quã tenẽ menti pro regula, quæ actio competat ex remedio ciuili, vel prætorio: pro qua facit tex. ff. de adolt. l. qđ ex his. Sed contra hoc opponitur de l. ſed & ſi poſſeſſori. in prin. de iureiu. cõiuncta glo. in ver. dandam. vbi actio in factum, & Publiciana videntur eſſe idem. Sed tu reſponde vt ibi per glo. & doct. Ang.

n Dicit. Et ſic vĩ, q prætor permittit mentiri: quod Placẽ. cõceſſit [4] idẽ in ſequentibus caſibus tribus. & facit C. de bo. mat. l. j. vnde ſic libellũ formabat, Peto talem rem, quã poſſides, & quã emi, vel alia ſimili iuſta cauſa habui à non domino: quia dico me vſucepiſſe. Nã licet hæc verba: quia dico me vſucepiſſe &c. directã rei vendicationem magis videantur inducere tñ ex adiunctis Publicianã ſignant. Alij dixerunt ita eſſe formãdũ, Peto talem rẽ, quã dico meã: ſed quia forte nõ poſſem probare meã, propono Publicianã. [5] Alij dicunt vtranque alternatiuè præponi. ſ. rei vendl. & Publicianam, hoc modo, Peto talem rem iure directi dominij, vel quaſi, & hãc approbat cõſuetudo. [6] Sed certè duæ primæ nõ placent, quia quomodo diceret rem ſuã vſucepiſſe, cum hoc non ſit verũ: ſic enim peieraret in ſacramento calũ. vt C. de iureiur. propter cal. dã. l. ij. Sed illi reſpondent, quia hoc facit lege permittente, vnde non peierat. ff. qui ſatiſd. cog. l. fi. Sed nec vltima placet, quia vnã debet eligere, & nõ pluribus agere act. vt ff. de reg. iu. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quarto eſſe formandum in hunc modũ libellũ: Peto rem talem mihi reſtitui iure quaſi dominij, perinde ac ſi vſucepiſſem. Verbũ. n. quaſi, poſitũ ſ. e. §. aliæ. hic repete, & ſimilitudinariè ponatur, non affirmatiuè. i. dicere, ſicut vendicarẽ quo ad effectũ re verè vſucapta, ita õne quaſi vſucapta. & ita in ſequentibus caſibus. Ex prædictis patet, q quinq; ſunt neceſſaria, vt det Publi. ſ. traditio, vel quaſi, qđ dico pp res incorporales, q tradi non poſſunt, vt ff. de acqi. re. domi. l. ſeruus. §. incorporales. ff. de Public. l. j. & l. traditionem. §. j. Secundo, quod ex titulo apto ad mutationem dominio, vt hic dicit, vt ex venditione, vel ſimilibus. Itẽ quod à non domino accepit, Nam aliàs dominiũ eſſet tranſlatum ff. eod. de publi. l. j. in prin ibi, à non domino & ibi nn. Item quarto, q bona fide accepetit: vnde credidit ſe dominum factum eſſe tunc. [7] vt ff. de pub. in rem act. l. cum qui furioſo. §. prætor.

4 Et malẽ. Fa. An. & Ia.

5 Dic q iſtas duas libellandi formas. glo. infra reprobat, & bene ſecũdũ doc. & maxime reprobat iſtam vltimam, quia hodie nõ eſt neceſſe, q exprimatur nomẽ actionis in libello. vt in c. examinata. đ iudic. An.

6 Et etiã ſi certitudo erat probabilis. Ia.

7 Et bene Nic. Fab. Ang. & Ia.

Quinto, q̃ credat ſe dominum hodie non eſſe, cum propoſuit eam: aliàs eſſet ſibi contrarius. Sed tñ duo prima ex his quinq; ſunt difficilia agenti. ſ. probatio traditionis, & tituli: reliqua cõſiſtunt in intellectu agentis, cũ ſint de ſua cõſcientia, ¹ quæ p teſtes probari nõ poſſunt. Sed qd ſi dubitas hodie verum actor fuerit dñs, vel nõ? Rñ. ſalua ſide proponat quod ſibi melius vr, vel rei vendicationem, vel Pub. Sed qñ penitus eſt in dubio, proponat Publicianã: & in ea obtinebit, niſi aduerſarius probet actorẽ huius dominũ fuiſſe: quod ſi probet, dabitur ei rei vendica. qui enim egit actione Public. & ſuccubuit: nõ repellit à rei vendicatiõe directa. idẽ ecõtra: vt ff. de euictio. l. minor. §. ſi ſeruus. licet quidã dixerunt cõtra in vtroq; caſu: quia ius ſuũ vndecunq; & qualecunq; in primo iudicio deduxiſſe vr: vt ff. de except. rei iud. l. ſi mater. §. eandẽ. Sed expone vndecũq; & qualecunque. i. ſiue de iure ciuili, ſiue de iure gentium, dũmodo directũ: vt ff. de rei vendicatio. l. in rẽ actio. in prin. Ac illi dicebãt, ſiue directum, ſiue vtile. Sic ita patet, q̃ cum ſint cõtrariæ ² rei vẽdicatio directa, & Publicia. vno libello proponi nõ poſſunt: vt C. ſi ſer. ext. l. j. ſed ex cõſuetudine contrariũ ſeruat. Nã vtraq; ſimul proponitur: licet ſup vna probationes tantũ inducat: ne ſibi cõtrarius ſit. qd certe eſt cõtra d. l. C. & regulã illam. ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. & hoc ex parte actoris. Ex parte autẽ rei ſpectamus, an poſſideat, vel dolo deſierit poſſidere: vt in rei vẽdi. diximus. Nam cõtra omnẽ poſſidentẽ dat, præterquã contra dominũ: vt ff. de Public. l. pen. & l. ſi. Sed etiã cõtra dominum datur in ſex caſibus. ³ Primus eſt, ſi à nõ dño emi, q poſtea vero domino ſucceſſit, & ad eũ poſſeſſio redierit: nam licet ſit factus dominus, tenetur tamẽ Publi. vt ff. de rei vendic. l. ſi à Titio. Secundus eſt, ſi rem à nõ domino emi, & poſtea verus dominus voluerit à me vendicare, ſed ego fui abſolutus, & poſtea res ad illum redijt, agam Publiciana, & ſi excipiat de dominio, ego replicabo: quia quãdoq; eo agẽte fui abſolutus: vt ff. de except. rei iud. l. ſi quis rem. Tertius eſt, ſi egi noxaliter contra bo. fid. poſſ. ſerui, & ipſe dedit mihi eum pro noxa: ſiue enim contra me poſſidentem verus dominus agat, ſiue eo poſſidente ego agã Publi. obtineo: vt ff de noxa. l. & generaliter. & l. præcedẽti. in ſi. Quartus eſt, ſi ego fui miſſus in poſſ. vicinæ domus, quam aliquis bona fide poſſidebat, poſſeſſore non cauente: & poſtea verus dominus inueniatur poſſidere vi forte & vnde vi interdictũ, & Public. habeo: vt ff. de damno inf. l. damni. §. ſi pupillus. verſ. non ſolũ. Quintus etiam adijcitur, vt ſi rem poſſideo, & eã non dolo, ſed culpa deſij poſſidere: & ſic ſum æſtimationem tantum, ſecundum iuſ vendicantis præſtiti, vt ff. de rei vendic. l. qui reſtituere. ſi poſtea res ad dominum redeat, agam Public. contra eum: vt ff. de rei vẽdicatio. l. ſi culpa. Vel expone l. illam: vt habeat vtilem actionem, quam actor directã haberet, quaſi nomen emiſſe videatur. Sextus adijcitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti, ſed me prohibẽte tradidiſti emptori, hac act. vel exceptione defenditur. Præterea etiam contra me dominum hac actione agitur, vt ff. de Public. l. Papinianus.

ADDITIO. No. hanc glo. quæ ponit caſus, in quibus datur Publ. cõtra dominũ. Idem not. in l. ſi. ff. eo. Et aduerte, q̃ licet Angel. in d. l. fin. addat caſum l. Papinianus. ff. eo. ſecundũ lec. Dyn. ibi, q̃ procurator vendidit rem domini: tamen non eſt opus q̃ addat: quia habes hic glo. ord. dum dicit, Sextus adijcitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ang.

¹ Iſta gl. eſt ſingu. ſm Bal in ca. bonæ. ij. de poſt. prælato.

² Origine. nã eſſectu ſunt æquipollẽtes. Iaſ.

³ Iſta gl. vſque ad fin. ſequũtur Nico. Dyn. Fa. Ang. & Ia.

cepit: & ita vindicat ſuã eſſe, quę actio Publiciana appellatur: quoniam primũ a Publicio ᵃ prętore ĩ edicto ꝓpoſita eſt.

Quemadmodum Publiciana pro re nondũ vſucapta recuperãda daĩ, ita ex diuerſo reſciſſoria actio pro re, q̃ vſucapta eſt a parte rehabẽda ſi quis itaq; Reipublicæ alicuius quauis cã abſens rẽ pſentis vſuceperit, domino cõceſſum eſt, reuerſo poſſeſſore (impetrata prius reſciſſione vſucapionis) ſtatim intra annũ reſciſſoriam ãctionem inſtaurare: perindeq; rem petere, atq; ſi vſu nunquam capta fuiſſet.

Rurſus ex diuerſo, ſi

ᵃ A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta: vt ĩ. de l. Aquil. §. ex hoc tamen capite.

Rurſus. Iſte §. diuiditur in duas partes. Primo ponit de reſtitutione danda præſenti contra abſentem. Secundo addit, & extendit ad alios multos caſus. Secunda ibi, Quod genus. Diuiſio.

CASVS Duo ſunt hic poſita. ſ. rurſus, quæ eſt dictio iteratiua: & etiã hæc dictio, ex diuerſo. dictionẽ iteratiuã ideo bis poſuit, quia ſicut ſ. tractauit de prætoria in rẽ, ſic & hic. licet aliquis poſſet dicere, q̃ hic tractetur de prætoria in pſonã: in pluribus tñ reſciſſoria in rẽ. & etiã ſuit ratio, qſi Io. in arbore act. poſuit inter act. reales referret ſe ad ea, quæ frequẽtius accidũt & cõtingũt. Et ita tñd. do. Iac. de Bel. reprehẽdenti dñm Io. eo q̃ reſciſſoriã inter reales ordinauit in arbore ſua. Ex diuerſo aũt dicit: qa hic tractauit de actione p quã actor negat alijũ vſucepiſſe qd vſuceperat. ſ ſuperiori. §. tractauit qualiter actor affirmat ſe vſucepiſſe qd nõ vſucepit. Qualiter aũt abſens rẽ pñtis põt vſucapere, habes ĩ glo. Scẽ. ſcire debes, q̃ in iſto §. not ſcda cauſa inuẽtionis ſ. du maioribus reſtituẽdis. Prima enim cã fuit, ne abſẽtes à præſentibus læderent: vel ſi læderent, vt reſtituerent: & de iſta cauſa tractatũ eſt ſ. proxi. §. Secunda cã fuit, ne læderent præſentes ab abſentibus, & de iſta ſcda cã tractat §. iſte. ſ. de reſtituendis pñtibus cõtra abſentes. Sed qd ſi ambo eſſent abſentes? re. teneret ne vnº cõtra aliũ? Rñ. q̃ ſic. Bene enim reſtituit priuilegiatº cõtra priuilegiatũ, vt eccleſia cõtra eccleſiã, & minor cõtra minorẽ. Tria enim principaliter debes ſcire circa iſtũ §. Primũ eſt, qñ & quibus de reſtitutio, & de hoc vſq; huc dictũ eſt. Scdm eſt, intra quod tẽpus det reſtitutio: de quo diuerſimode dicũt, vt habes no. ſuper l. quo ipſe milites. C. de teſta. mi. & ff. ex q. cau. ma. ſat hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. Vnde aũt Ia. dicebat q̃ tẽpus ipſius nõ mutat: ſed eſt ſem p quadriẽniũ cõtinuũ: ſed cũ aliq tẽpore læſus ſit, tempus ad hoc bene mutat. Tertiũ eſt de reſciſſoria. Doct. aũt dicũt, q̃ nõ eſt ꝓpriũ nomen act. & dicebãt q̃ minores reſtituunt ſuc. ac. & maiores oſt. in. Vnde Ia. dicit contrariũ. Dicit .n. l. q̃ ſimili modo reſtituunt maiores, & minores: vnde dicebãt, q̃ nihil aliud eſt reſciſſoria, quã actio, quæ primo ante vſucap. vel præſen. fuit directa, modo eſt vtilis. Itẽ qd eſt q̃ dicit hic lib. corrigi p C. cũ liber iſte poſtea factus ſit, & ante Pande. Codex factus ſit: vt ſ. in proœ. §. & cũ ſacratiſſimæ? Ad hoc reſp. q̃ verum eſt, q̃ Imp. primo ad Imperiales conſtitutiones curam ſuam direxerit: & ex tribus Cod. ſ. Hermog. Greg. & Theo. fecit fieri vnum C. quem ſuo felici nomine nuncupauit: deinde erexit curã ſuã ad immenſa iuris prudentiæ volumina &c. Et tertio librum iſtum mandauit componendum: vt ſ. habes in proœ. præall. §. ſed poſtea videns Imperatorias conſtitutiones vagari extra corpus iuris, mandauit poſtea diſſolui Cod. & quod infererentur illæ cõſtitutiones: & ſic factum fuit: vnde conſtitutio illa, quæ corrigit lib. iſtum, eſt vna de conſtitutionibus.

Libellus in actione reſciſſoria.

His

quis cùm Reipublicę a cauſa abeſſet, b vel in hoſtium c poteſtate d eſſet, rem eius, qui in ciuitate eſſet, e vſuceperit: permittitur domino, ſi poſſeſſor Reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tūc intra annū f reſciſſa g vſucapione † eam petere: id eſt, ita petere, vt dicat, poſſeſſorem vſu non cepiſſe, h & ob id ſuam rem eſſe. Quod genus actionis, i & alijs quibuſdā k ſimili æquitate, motus prætor accōmodat: ſicut ex latiori Digeſtorum, ſeu Pandectarum volumine intelligere licet.

Quæ in creditorum fraudē

Hic tractatur de actione reſciſſoria, in qua qualiter formetur lib. eſt videndū. Sed primo ſciendū eſt q actio reſciſſoria locū habet, cum abſens cauſa reipub. vel captus ab hoſtibus, vel ex alia cā neceſſaria, vel probabili vſucepit rem præſentis, vel præſens rem abſentis ex cauſis præmiſſis: vt in hoc §. cur. ſur. & ff. qui. ex cauſ. ma. in integ. reſtit. l. j. & ij. vnde te. nerio abſente forma bit lib. in hūc modū. Dico ego a, cōtra b, quòd ipſe in abſentia mea rem meam vſucepit: vnde ſupplico vobis domine iudex, implorando officiū veſtrū, quatenus reſcindatis vſucapionem, vt ea reſciſſa poſſim rē meā petere quaſi eam non vſucepiſſet. Quo impetrato, poterit agere vult reſciſſoria rei vendica. Nec erit proprium nomen act. hoc quod dico reſciſſoria, ſed adiectio quædam: & illa, quæ primo erat directa, dabitur vtilis: vt C. qui. ex cau. ma. in integ. reſtit. l. j. & C. de poſtli. reuer. & de redempt. l. ab hoſtibus. iij.

Rurſus ex diuerſis id eſt, cōtrario. Nam ſupra affirmando, & te vſucepiſſe dicit: hic negando, & aduerſarium non vſucepiſſe dicit. Accur.

a Reipublicæ. Scilicet ciuitatis Romanæ: vt ff. de verbo. ſign. l. eum qui. Idem tamen ex generali clauſula poſita. ff. ex qui. cau. ma. l. j. in fin. Idem in ceteris ciuitatibus dicendum eſt: vt ff. ex quib. cauſ. ma. l. ſed & ſi per prætorem. §. penul. Idē etiam ſi cauſa municipij alicuius: 1 vt ff. ex quib. cau. ma. l. legatis.

b Abeſſet. Aliàs abſens eſſet, 2 Iſte qui abſuit Reipublicæ cauſa rem præſentis duobus modis potuit vſucapere. ſ. per ſe: & quia rē illam ſecum detulit, ſiue domi dimiſit, & animo poſſedit: vt dicitur de eo qui ad nundinas profectus eſt: vt ff. de acquir. poſ. l. clā poſſid. §. qui ad nundinas. Item per alium, ſcilicet per filium vel ſeruum, vt ſtatim in capitulo dicemus.

c Vel in hoſtium. Qui ſint hoſtes, dicitur. ff. de cap. l. hoſtes. & ff. de verb. ſign. l. hoſtes. i. quibus populus Romanus bellū indixit, vel q populo Romano bellū indixerunt. Si ergo ab alio quis capiatur, nunquid hoc locū habebit, quod hic dicitur? Credo q ſic: 2 ſicut quando abeſt cauſa alicuius ciuitatis, vel municipij: vt ſ. dictum eſt. In hoc autem differunt: quia non ſunt ſerui talium hoſtiū: vt ff. de cap. l. hoſtes. & ſic poterit facere teſtamentū. quod aliàs non poſſet: 3 cū eſſet ſeruus: imò & eius obſes non poſſet: vt ff. de teſt. l. eius qui. & l. obſides. Accur.

ADDITIO. Idē ſi princeps, vel papa, ſiue eius legatus de cōmiſſione papæ, alicui ciuitati ſubditę eccleſiæ bellū indixerit: quia capti efficiuntur ſerui, & eorum bona efficiuntur capientiū, & ſic in omnibus his habebit locum fictio poſtliminij. quod no. perpetuò.

d Poteſtate. i. ſeruitute. 4 Aliàs accipitur pro iuriſdictione, vt cū dicimus, poteſtas habet hoīes de diſtrictu in poteſtate. i. iuriſdictione. Itē ponitur pro obedientia, in qua poteſtate eſt monachus ſub abbate, & clerici ſub prælatis. Item ponitur pro dilectione ſiue pietate. & hæc patria poteſtas dicitur vt ff. de ver. ſig. l. poteſtatis. Sed quō iſte ab hoſtibus captus poterit vſucapere, cū ipſe ab alio poſſideatur: vt ſ. de iu. pro. §. ſerui. ergo ipſe poſſidere nō pōt: vt ff ad l. iul. de adul. l. ſic eueniet. ibi, in ſua enim &c. ff. de acqui. re. do. l. homo lib. §. quid. ergo nec vſucaperet: vt ff. de vſuc. ſine poſſeſſione? Rñ. vſucapit p filiū, vel p ſeruū in re peculiari: 5 vt ff. ex qui. cau. ma. l. item ait prætor. §. hæc autē. & l. de niq; & l. ait prætor. §. ſi plane. & ff. de vſucap. l. inſtitu. §. fi. Sed nec vr, q per ſeruum poſſit captiuus vſucapere: vt ff. de vſuc. l. neq; ſeruum. Sed dic q illa loquitur 10 cauſa nō peculiari: q d verū eſt. vel loquitur ipſa veritate inſpecta: 6 hic autem iure poſtliminij inſpecto, quod præualet veritati: vt i. quib. mo. i. pa. po. ſol. §. ſi ab hoſtibus. 4

ADDITIO. Docto. citètè ſequuntur glo. & do. Iaſ. reprobat hic Ang. quē videas. & dū textus noſter dicit, quòd captus ab hoſtibus pōt vſucapere. Iac. exemplificat de actione perſonali, in qua currit præſcriptio, non ex poſſeſſione præſcribentis, ſed ex ſolo curſu temporis, negligentia petētis vide hic per eum.

e In ciuitate eſſet. q. d. qui nō abeſt. Quid ergo, ſi vterq; abeſt, & alter alterius rē vſucapit? R. ſi. & tūc habet locū hæc reſtitutio: 7 vt ff. ex qui. cau. ma. l. fi. videtur autē deſinere abeſſe, cū domū rediit, vel redire potuit finito negotio, pro quo erat abſens. & tūc dr̄ deſinere abeſſe, niſi iuſta cauſa impeditus fuerit in redeundo. ſtatuuntur enim ei xx. miliaria diurna: vt ff. ex qui. cau. ma. l. ſicut. §. tandiu. Et ſic patet, q de neceſſaria abſentia tūc intelligitur. 8 aliàs cōtra: vt ff. ex quib. cau. ma. l. ij. qui. & l. ſeq. ſed verbum deſierit, hic poſitum ſtrictius ponitur. i. quod poſſit conueniri. Item econtra, ſi præſens rē abſentis vſucepit: vt ff. ex quib. cau. ma. l. j. §. verba. & tunc ſiue completa eſt tota vſucapio in præſentia, id eſt intra modicum tēpus: ſiue vero abſentia, ſiue poſtea parum. idē eſt: vt ff. eod. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter.

f Annū. ſ. vtilē, q cōſtat ex ccclxv. diebus: vt ff. de ſtatuli. l. cū hæres. §. Stichus. in quibus actor habebit facultatē agēdi: nec impediretur per ſe, nec per reū, nec p iudicē. Nā hæc tria neceſſaria ſunt. vt vtilis dies aut annus currat: vt ff. de diuer. & tēp. præſc. l. j. Hodie vero in omnibus reſtitutionibus quadriennium cōtinuū cōputatur: C. de tēp. in int. reſt. l. fi. & ita no. hic, q hic liber corrigitur per C. in hoc anno vtili generaliter ſecūdum quoſdā. Sed dico contra: quia illa tantum in reſtitutionibus dicit: vñ in illis remanet vtilis annus.

g Reſciſſa. Per in inte. reſtit. petitā à iudice viuo: vt ſubducatur tēpus vſucapionis, quo fuit abſens: vt C. de reſtit. mili. l. iij. ſicut & minores petūt: vt ff. de excep. l. exceptiones, quæ plurimæ. in fi. Et hoc ipſum. ſ. q poſtulare poſſunt, à mortuo prætore cōceditur eis: vt ff. eo. l. j. p totū. Reſtituit ergo eis prætor vtilē, 9 vt ſic agāt antiqua actione, ac ſi res nō eſſet vſucapta, vel actio præſcripta: & ideo actio ad quā reſtituitur, dr̄ reſciſſoria, nō q ſit nomē propriū actionis, ſed quæ erat primo realis, ſiue perſonalis directa, nūc dr̄ vtilis: vt C. ex qui. cauſ. ma. l. fi. & de cap. l. ab hoſtibus. iij. 10 Alij dicūt 11 q ſtatim eo reuerſo habet reſciſſoriā. & dicūt eſſe ꝓpriū nomē actionis: & ſic dicūt, q maiores iure actionis, ſed minores officio iudicis reſtituuntur. Dicūt tñ q hæc reſciſſoria actio efficaciā nō habet, antequā ſoluiſſet in eā prætor ſpecialiter dando reſtitutionem, quod ſatis recidit in primam opinionem. Nam ſemper verum eſt hoc, quod à prætoris motiuū edicto hæc h[abe]t & authoritate prætoris viuit.

h Vſu nō cepiſſe. Et ſic vī concedere mētiri, q P. nō fateretur. Sed dic quod nō mentit, ſed dicit ſibi reſtituendum, ac ſi vſucaptum nō eſſet: vt ſ. proxi. §. diximus.

i Actionis. Scilicet reſciſſoriæ ſupradictæ. Accur.

k Quibuſdā. Vt ſi rē abſentis vſucapiat præſens. 12

Item

Per actionem q ob id vocatur reſciſſoria de qua pulchre Hoſt. hic.

1 Dic idē ſi eſſet abſens pro ſanctō vniuſ villæ, vel caſtri: quia largo modo dicitur abeſſe cauſa reipu. vt no. gl. i. l. legatis. al le. j. Ang.

2 Et bn: quia qui ꝓ ſenſu ꝑ abſentē datur reſtitutio nō refert de cauſa abſente. Ang. & Ia.

3 Sequūtur hāc gl. Ang. & Ia.

4 Melius dixiſſet. ſ. dominio. Ni. & Ia.

Et quot modis poteſtas accipiatur. Man dos. in gl. Facit §. Et ſ ipſa. 10 ve. poteſtate.

5 Sequitur hāc gl. Ia.

6 idē Dy. Ang. & Ia.

7 Iſtā gl. approbāt Ang. & Ia.

8 Qn̄ abſens cōtra pſentē reſtituitur: aliàs nō fit diſtinctio ꝑm Ia.

Recepta ac cōis te ſolutio eſt q ſi vſucapio ſit p maiori parte cōpleta i abſentia, & finita in abſentia, abſens reſtituatur, ad temp⁹ abſētiā de taxat: reſtiquum vero tēporis ad vſucapiendū cōmodū cedat. Et ita doct. in l. qd tempore C. de reſti. mili.

Et hæc op. cōiter approbatur in d. l. fin.

9 Illud ergo quo petitur reſtitutio, eſt officiū iudicis: ſ. facit l. qd ſi minor. §. fi. ff. d minor. & eſt caſ⁹ i. terminis. l. ſi qs ſtipulatus. ff. ex q cau. maior. & nō cōprobatur rōnes, quia quoties verba leg. referūtur ad iudicē tunc ex illo edicto oritur officiū iudicis: vt no. glo. in l. ſoror. C. de col. & habetur ſ l. iiij. ff. de alim. & ci ba. leg. & not. plenè Bar. in l j. ff. de cond. ex leg. fecit hoc edictum & huiuſmodi. vt l. j. ſ fi. ff. ex q. cau. mai. igitur &c. Angel.

10 Iſte dare leges nihil faciūt ad ꝓpoſitum.

11 Ea maſ lē ſedm doct. hic.

12 Iſta tenēt Dy. & Bal.

Item ſi abſens fuit probabili cauſa, vt ſtudiorũ. Itẽ in vinculis poſitus: vt ff. ex quib cau. ma. l. j. & l. ſed & ſi per prætorem. in fin. & l. ſequen. & de illis legibus ſ. facit mentionem, cum dicit de volumine ff. orum.

Itẽ ſi quis. Diuidit̃ in duas partes. Primo ponit̃ dictum, ex quo tacita quæſtio. Secũdo determinatio quæſtionis. Secũda ibi, Permittit̃. De reſciſſione alienationis. ſ. qualiter poſſim petere

alienata fuere, perinde à quibuſcunq; poſſeſſoribus per creditores prius in bonorũ debitoris poſſeſſionẽ miſſos reuocari poſſunt atque tradita non fuiſſent, & ſemper in debitoris patrimonio manſiſſent.

Itẽ ſi qs † in fraudẽ ‸

per reſciſſoriã rẽ meã abſente me vſucaptã, vel præſcriptam reſciſſa vſucapione per beneficiũ reſtitutionis: ſatis eſt dictũ ſ. in materia ſua. Nunc aũt videndũ eſt de quadã alia reuocatione, quæ fit alio caſu, videlicet de reuocatione, quę fit à creditore, quando debitor in fraudẽ creditorũ mala fide alienat. Et circa hanc materiam dicit legiſlator breuiter, q; ſi debitor mala fide in fraudẽ creditorum alienauerit: permittitur creditoribus bona fide reuocare ab ipſo, ea quæ ſunt alienata. perinde ac ſi bona illa remãſerint in bonis debitoris illius. Vnde hic tractat de alia reuocatoria, quã fecit in proxi. §. q̃ vocat̃ Pauliana. Sed vr̃ in princi. q; prætor permittat mentiri hic ſicut in duobus proxi. §§. Et reſp. q; nec hic, nec ibi permittit prætor mentiri. Ipſa enim verba hic poſita ſunt, ſicut in bonis debitoris manſiſſent: & verba poſita ſuperius, ac ſi nõ vſucepiſſet, effectum denotãt: quaſi dicat, ſicut in reſciſſoria permittitur ei qui fuit abſens cauſa Reipublicæ, vel alia iuſta cauſa, dũ res ſua vſucapta fuit, in effectu agere, ac ſi id ſuũ non vſucepiſſet aduerſarius: eo q; fingit lex rem nõ eſſe vſucaptam, reſciſſa vſucapione per beneficium reſtitutionis: & ſicut prætor fingit hoc non eſſe vſucaptũ, quod in veritate eſt vſucaptũ, remouendo vſucapionẽ de medio. & ſic fictio hæc veritati præiudicat: ſicut & alibi in fictione legis Corn. quæ fingit captiuum mortuum, præmortuum prima hora captiuitatis, & fictione poſtliminij: vbi fingitur captiuũ ſimiliter ſemper fuiſſe in ciuitate: vt ff. de capt. & poſtl. re. l. poſtliminium. & l. pater. §. ſi. & l. quod ſi filius. ſic & in iſta reuocatoria permittitur creditoribus rem debitoris ĩ eorũ fraudẽ alienatã, ac ſi nõ eſſet alienata, petere. Sed vr̃, q; malè ponit̃ in litera hęc dictio iteratiua itẽ, cũ in proxi. §. tractatum ſit de reuocatoria in rem: cum Pauliana ſit in perſonã. Cum igit̃ ſumus in tractatu prætoriarũ realiũ, ſicut patet ſ. & ĩ. & in illo §. in perſonam. vbi de perſonalibus aget: malè vr̃ hic inſerere actiones prætorias perſonales: & malè vr̃ hic poni hæc dictio itẽ, iteratiua: cum quaſi de alia materia hic tractet. Ad hoc rñ. Non eſt dubiũ, quin Pauliana, de qua principaliter in hoc §. tractatur, & aliæ de quibus fit mentio. ſ. Pauliana, Fauiana, & Caluiſiana. ff. de vſur. l. videamus. ij. §. in Fauiana, inter perſonales ſint: tamen eas inter prętorias interſerit propter ſimilitudinem, quã habẽt in reuocando, ideo dicit Item. Super iſto §. põt formari vnũ quære, tale: Reuocatur per Paul. quod in fraudem creditorũ à debitoribus eſt alienatum: per Caluiſia. aũt & Fauian. (quanquam ſuper hoc ſit diſſenſio) reuocatur illud quod ĩ fraudẽ patroni eſt à liberto alienatũ. Quare ergo cum neceſſe ſit, q; probetur fraus tam emptoris quã venditoris ad hoc, q; creditor poſſit reuocare illud, quod in fraudem eius eſt alienatũ, in reuocatione quæ fit à patrono rei alienatæ in eius fraudẽ à liberto ſuo, ſufficit, q; probet fraudem alienationis ſolũ? Ad hoc dr̃ q; creditor, qui agit Pau. reuocat alienata ab eius debitore nõ ſoluto pretio: & ppter hoc grauatur: quia tam emptoris, quã venditoris fraudẽ neceſſe habet pbare. Patronus aũt qui vult reuocare alienata in eius fraudẽ neceſſe habet ſoluere pretiũ emptori: & ideo in hoc releuatur: quia non habet neceſſe probare, niſi fraudem alienantis. Sed dominę quæ eſt ratio huius diuerſitatis, q; plus debeat grauari patronus, quã creditor qui reuocat? Frater dicit Inſt. Ratio vna iam dicta eſt. ſ. quia qui in vno grauatur, in alio debet releuari per l. ff. de iure in. l. cũ q. in prin. in gl. probãdi. Alia ratio eſt iſta, & magis ſpecialis. quia patronus q reuocat, certat de lucro captando, creditor aũt de dãno vitando. De act. autem Paul. Faui. & Calui. diuerſimode ſẽtiũt. Quidã enim ſicut Gar. & omnes antiqui vſq; ad Io. & Azo. dixerunt. q; Caluiſiana datur patrono, & Pauliana creditori, & Fauiana vtrique. Et pro ſe allegabant l. ff. de viur. l. videamus. ij. §. i Fauiana. Dixerũt enim, q; in l. illa dicit litera, per quas. vnde illi fecerunt tales verſus. Cal. pa. ſed Pau. cre. Fauiana cauebit vtrique. Ioan. & B. & eorum ſequaces dicerunt, q; Fauiana patrono, Pauliana creditori, & Caluiſiana datur vtrique. per alios verſus, Creditor à Paulo, Fauioque patronus ametur. Iſtis Caluiſius communis amicus habetur. Do. Guid. dicit, q; Pauliana datur ſoli creditori, ſecũdum quod omnes alij dicũt: quia Caluiſiana, & Fauiana dantur ſoli patrono, & nũquam creditori: nec meminit ſe vidiſſe legem: quæ dicat Fauianã, vel Caluiſianam dari creditori, niſi in l. videamus. de vſur. ſit iſta litera per quas, quod non credit: cõmunis enim eſt litera, per quam: & non per quas. Franc.

Libellus in actione in factum, qua & Pauliana dicitur.

Hic de alia prætoria, & pſonali tangit̃: & illa datur creditori ad reuocandũ ea, q̃ in fraudẽ eius ſunt alienata: & appellat̃ Pauliana, ſiue in factũ, de qua ff. de vſur. l. videamus. ij. §. in Fauiana. & ff. de ijs, q̃ in frau. cre. l. hæc in factum. Et ponit̃ hæc act. inter reales, pp quandã ſimilitudinẽ, quã habet cũ reſciſſoria: q̃a ſicut p̃ illã reſcindit̃ vſucapio. ita & p̃ hãc traditio, vt ĩ hoc §. item ſi quis. & forma in ea libel. ſic, Dico ego e. contra b, q; debitor meus alienauit, & vendidit ei in fraudẽ bona ſua, & q; ego iuſſus fui ex ſnĩa pſidis poſſidere bona ipſius debitoris: vnde proponendo cõtra ipm Paulianã act. peto poſſidere illa bona, ac ſi nõ eſſent tradita ipſi b, & bo. poſ. in me transferendam adiudicari peto. Cauſa iſtius act. eſt. hæc. & q̃a in fraudẽ alienauit, peto &c. & ſufficit, q; loco act. ponat̃ cauſa ſic: Vnde cũ in meã fraudem debitor alienauerit, peto &c. Et datur iſta Paul. ad reuocanda corporalia, actio vero in factum datur ad incorporalia, ſm quoſdam. Sed dicas, q; Pau. non eſt proprium nomen act. ſed quædam adiectio: & q; datur actio in factum, tã pro corporalibus, quam pro incorporalibus.

Libellus in actione Fauiana.

Actio verò Fauiana datur patrono ad reuocandum ea, quæ libertus in eius fraudem alienauit. & eodem modo formabis lib. ſicut in Paul. vel in act. in factũ. de qua eſt hic proxi. dictum.

Libellus in actione Caluiſiana.

Caluiſiana verò actio datur vtrique. ſ. tam creditori, quam patrono: in qua eodem modo form. lib. ſicut in prædict. action.

‸ in fraudẽ. No. q; vtriq; tã debitor. quam receptor oportet q; fraudẽ participet, ' qñ titul' nõ eſt lucratiuus: ſi aũt eſt lucratiu'. (puta donationis: vt ſi dedit: & hoc intellige ad hoc vt creditor poſſit reuocare alienationem) tunc ſufficit fraudem debitoris tantum interuenire: vt C. de reuoc. ijs quæ in fraud. cre. l. penul. & ff. q̃ in fraud. credito. l. qui autem. § hoc edict. & §. ſimiliq; modo. Et de hac fraude no. bonã diſtinct. quia aut adhibetur a debitore alienãte inter viuos

creditorũ a rẽ ſuã b alicui tradiderit: † bonis ei⁹ a creditorib. poſſeſsis c ex ſñia præſidis, d pmittitur e ipſis creditorib. reſciſſa traditione eam rẽ petere; f id eſt, dicere eam traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe. g

Seruiana quoq;, & quaſi Seruiana, quæ ẽt hypothecaria dr̃, in rem prætoriæ ſunt.

Prima locatori cõpetit, in res inquilini, vel coloni ædibus, vel fundo locato inuectas: q̃ p mercede locationis (ẽt ſi nihil conuenerit) tacitè hypothecata ſunt: altera verò reliqui creditores pignora & eorum hypothecas perſequũtur: nec refert, an id cuius nomine experiũtur pignus ſit, ideſt, in re mobili tradita, an vero hypotheca, ideſt, in re ſoli cõſiſtens: vtique enim hypothecariæ ſemper locus eſt.

viuos, aut in vltima voluntate, vel a liberto in fraudẽ patroni ſimiliter inter viuos: vel in vltima volũtate. ſi in vltima voluntate: tunc aut p legata, aut p libertates: & ſi per libertates, aut directas, aut fideicõmiſſarias. Si debitor in fraudem alienet inter viuos, vno caſu præſumit' fraus: ſcilicet qñ omnia alienauit: vt ff. eod. quæ in fra. cre. l. omnes. §. Lucius. 1 Si autem non omnia, non præſumitur: ſæpe enim de facultatibus ſuis amplius, quam in eis eſt, ſperant homines: vt C. qui ma. non po. §. in fraudem. debet ergo eam probare creditor. Et hæc diſtinctio per omnia ſeruatur, etiam in patrono: vt ff. de proba. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. In vltima voluntate ſi legatum, vel fideicommiſſum in fraudem creditoris reliquit, ſolum euentum inſpicimus, licet fraus non interuenerit vt in donatione cauſa mortis: vt C. de iure delib. l. fin. §. ſi verò creditores. cum legata non debeantur, niſi deducto ęre alieno: vt ff. eo. quæ in frau. cre. l. qui autem. § pen. & ad Trebel. l. j. §. is qui quadringenta. Idem in patrono per omnia, ſi libertus in fraudem legauit, vel fideicommiſſum reliquit, vel donauit cauſa mortis. nam ſolum euentum inſpicimus: vt ff. ſi quid in fran. patr. l. j. in princ. & §. j. In libertatibus autem in fraudem relictis, diſtingue directas a fideicommiſſarijs. In primo enim caſu conſilium, & euentum: in ſecundo euentum tantum inſpicim⁹: vt C. qui ma. non poſ. l. fin. & l. j.

a Creditorum. Large accipe p omni eo, cui aliquid debetur: vt ff. de ver. ſignif. l. creditorum. & l. creditores. & l. ſi cui & in Auth. de fideiuſ. § penul. colla. j.

b Rem ſuam. Scilicet corporalem, ex eo quod dicit, tradiderit. Idem tñ eſt ĩ incorporalibus, vt patet per multa exempla. ff. quę in frau. cre. l. j. ij. & iij. vſq; ad legem. qui autem.

ADDITIO. Nota ſing. illã l. in principio, q ſi debitor repudiat hæreditatem, vel legatum, vel alio mõ, & titulo poterat acquirere, & non vult: imò repudiat ẽt in fraudem, & deſpectum creditorum: an habeat locum iſta materia? Dicitur ibi q non: quia dũmodo non diminuat de ſuo patrimonio, non habet locum diſpoſitio huius §. quod nota bene. Ang.

c Poſſeſſis. Id eſt poſſideri iuſſis: nec .n. re ipſa a creditorib fuerant poſſeſſa bona debitoris. enim ipſe alienauerit. Vel dic c poſſeſſis q̃ remanſerant, & nõ ſufficiebant: vt ff. eo. l. ait prætor quę Lucius.

d Præſidis. Puta quia fuit condemnatus, & non ſatiſfecit cõdemnationi intra tempus, vnde miſſus fuit actor in poſſeſ. bo.

e Permittitur. ſ. intra annum vtilem: ff. de iis quæ in frau. cre. l. j. primo rñ. de eo tamẽ quod peruenit ad eum, vel quod dolo fecit, quo minus perueniret, ppetuo datur: vt ff. eo. l. ait ptor quæ Lucius. §. hæc actio.

ADDITIO De iſta materia excuſſionis vide hic latè per doc. & refert hic Iaſ. caſum ſingu. in authen. contra. rogatus quis. C. ad Treb. vbi etiam in rei vẽd. eſt neceſſaria excuſſio bonorum.

f Eam rem petere. Sed qua actione? Reſpon. Pauliana, quæ datur creditori ad reuocanda corporalia, ſed in factũ ad reuocãda iura: vt ff. de vſur. l. videamus. ij. § i Fauiana. & ff. eo. quæ. in frau. cre. l. hac in factũ. 3 Vel verius dic quòd nulla dicitur Pauliana. niſi adiẽ

Aliuè quia a Paulo fuit inducta, ſed in factum Pauliana dr̃, quæ ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & dat' ꝯ accipientem, & hæredem eius in quantum ad eos peruenit, ẽt non reſtituto ei pretio vt ff. eo. l. ait prætor quæ Lucius. §. fi. & l. ſeq. & l. ſi debitor. & l. ex his. In eũ aũt, qui in fraudem alienauit, actio non datur, cum nudus ſit, niſi ita fraudulẽter diſpecſit: vt res apparere non poſſit, quo caſu etiam in carcerem detrudet': vt ff. eod. l. fi. §. fi. Eſt & Fauiana, quæ datur ſoli patrono ad reuocanda ea, quæ libertus in fraudem patroni alienauit inter viuos, vel in vltima voluntate, quo minus patronus habeat tertiam: vt ff. ſi quid in frand. patro. l. j. in princip. & §. j. & ſupra de ſucceſſ. lib. §. ſed noſtra conſtitutio. Eſt & Caluiſiana, & ipſa tam patrono, quàm creditori competit: vt ff. ſiquid fran. patro. l. in Fauiana. Quidam tamẽ dicunt contra in eo, qđ de Fauiana dictum eſt arg. ff. de ſur. l. videamus. ij. § in Fauiana Sed certè ita dicit ibi litera, per quam. & ſic refertur ad proximam tantum ſcilicet Paulianam. Et iſtæ duæ imitantur naturã ſuperioris in factũ Paulianæ ſed quæro, quare ſunt hic hæ poſitæ inter reales prætorias: cum ipſæ perſonales ſint: quod probat' per id quod dicit litera. In Fauiana quoq;: vt ff. de viur. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Nam proximè dixerat de perſonalibus: vnde cõtinuat eam cum perſonalibus, & probatur ff. ſi quid in fran patr. l. j. §. hæc actio. Sed reſp. 4 qa ſimilitudinẽ habent cum ſuperioribus duobus caſibus in eo, q ſicut ibi p mittitur aliqd dicere quod nõ ſit, vel eſſe facienda ac ſi qua ac ſi non proceſſiſſent, quæ proceſſerũt: ſic & hic. Item ſicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo eadem hæc ita dici debẽt hæ reales, ſicut ſuperiores: quod quidã conceſſerunt. Sed reſpon. hic non petitur quod meũ fuerit: vt in ſuper ori caſu, nec quaſi meum, vt in Publicia. vt ſ. eod. §. aliæ. Nec obſt. ĩ. § proxi. quia hypothecaria eſt in rem: nec tamẽ meũ petitur, vel quaſi, quia ibi quod peto, peto quaſi meum. id eſt, poſſeſſionem per hypothecariam actionẽ, vel Seruianam. Hic autem neque poſſeſſio, neq; dominium eſt meũ, nec fuit: imò in accipientem tranſiuit, licet in fraudẽ ſic alienatum: vt ff. de contrahen. emp. l. ſi ſciẽs. in fin. & prædictæ tres actiones reuocatoriæ dicunt'. 5 Sed vnde nritur hæc act. Reſpõ. ex quaſi maleficio qñ dolus fuit in vendente, & emente. Si autẽ in vendente tantum: tunc poteſt dici ex quaſi cõtractu, ſi agitur cõtra ilium poſſidentem. Sed nunquid habet retentionẽ, vt ab eo non reuocetur, ſi vult ſoluere, qđ ſibi creditori reuocare volenti debetur? Quidam negãt: vt arg. ff. re. amo. l. ſi cum dos. §. ſi. & l. ſeq. Sed cõtradico inſtar poſterioris creditoris, ſi vult ſoluere priori, quod ſibi debetur, poteſt habere retentionẽ: vt ff. de euic. l. ſi ei ct⁹ 6 qđ dic: vt ff. de iis q̃ i frau. cre. l ait ptor. §. illud.

g Manſiſſe. Videtur ergo q permittat mentiri: qđ non eſt verum, ſed ita petit, ac ſi manſiſſet in bonis debitoris: vt ſ. eo. §. aliæ. & §. rurſus.

Item Seruiana. Diuiditur in tres partes. Primo q actio Seruiana, vel quaſi Seruianã eſt ptoria. Secũdo quæ ſit differẽtia inter actionem Seruianam, vel quaſi. Tertio, quæ ſit differentia inter pignus, & hypothecam. Secũda ibi. Seruiana autem. Tertia ibi, Inter pignus. CASVS. Adhuc proſequit' Iuſtin. materiã ſuam

† At cũ nõ ſuaſpõte, aut volũtate tradiderit, ſed inuit⁹, vt pote excã iudicati, nõ poterit ea res auocari ab eo, q ſuũ recepit, quem .n. pẽs inuitũ ſoluere cogat, impune nõ ſoluere iniquũ eſt l. q autẽ. §. apud Labeonẽ. ff. q in frau. cred. Frã. Hotoma. hic.

1 Qui tex. licet loquatur ſ alienatiõe lucratiua: tñ & habet locũ i ti. oneroſo: vt eſt gl. i l. qẽſtũ i ver. modũ. & ibi Bar. ff. de pb. & iſta pcedunt ſm Iaſ. qñ venditio oium bonorũ eẽt facta p valde minori ꝓ no quam valerent. Idẽ ſi nõ oia bona. ſed maiorẽ pẽt alienauit, vt eſt gl. no. ĩ l. nomẽ. §. ſilius. i ver. ois. ſubſtãtia. ff. de leg. 3.

2 Iſtã tenẽt Nic. Pla. Ioan. Fab..

3 Hãc gl. ītelligũt docto. in alienatis inter viuos, ſed ĩ vltima volũtate dat' vel ſe dictio i te debiti, vel hypothecaria: vt l. ſi. §. ſi vero creditores. C. de iur. de li.

4 Dic q ſunt pſonales in rem ſcriptę. Nic. Ioã. Fab. & Ia.

5 Et ſic tenet gl. q hę reuocatoriæ ſint mere pſonales: ſed d. Iaſ. in hoc te. pbat gl. & tenet q ſint in rẽ ſcriptę, vide hic p eundẽ.

6 Vide meliorẽ text. in l. ptor. C. q poc. in pi. hab. Ia. Diuiſio.

Item † Seruiana, a & quaſi Seruiaua, quæ ét hypothecaria vocatur, ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. Seruiana autem experitur quis b de rebus coloni, c q̃ pignoris d iure pro mercedibus fundi e ei tenenſ. † Quaſi f Seruiana autem eſt, qua creditores pignora, hypothecasve perſequuntur. Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionē hypothecariā attinet, nihil intereſt, g Nam de qua

ſuam dicens, q̃ non ſolũ pcedentes ſunt prætoriæ in rem, ſed ét Seruiana, & quaſi Seruiana, q̃ & hypothecaria vocaſ: & ſtatim dicit effectum vtriuſq;. Seruiana. n. competit locatori, ſiue dño domus p rebus coloni, q̃ pignoris iure p mercedib. fundi, vel domus tacitè obligauſ. Quaſi Seruiana aũt vocaſ alia, per quam creditores pignora, hypothecasq; perſequuntur. Quæ aũt ſit differentia inter iſta tria nomina, Seruiana, & quaſi Seruiana, & Saluianum interdictum, q̃ videnſ noia Synonyma: ſatis poteſt patere ex notula ſitera. Et licet hypothecaria ceuocet nudam poſſeſſionem, & Saluianum interdictum ſimiliter, tñ differunt: quia qui intendit Saluianum interdictum, non habet pbare niſi vnum: ſcilicet q̃ ille, qui conduxit domum, tẽpore conductionis poſſedit res illas. In Seruiana verò debet probare duo. Dominus autem Iac. hic agitabat vnum verbum, de quo nunquam fecerunt mentionem gloſſatores, ſ. quare vna actio vocatur Seruiana, alia quaſi Seruiana. Et ad iſtam quæſtionem ita ſoluebat Actiones vocantur veræ, & directæ in caſu iſto, in quo ſunt extenſæ. Seruiana autem ſicut ex primitiua ſui natura eſt, intendebatur ꝯ colonum: & certè poſtea extendebatur ꝯ quemlibet alium debitorẽ: & tunc per extentionem ſortita eſt nõm quaſi Seruianæ. Vel ſic, melius: Seruiana dicitur illa actio, quæ nobis ſeruit verè, ſicut aliquis dicitur nobis vere ſeruire, qñ gratis ſeruit. Sic autem eſt de actio. Seruiana, Qñ. n. domum meam tibi loco, non conuenio tecũ, q̃ res illatæ mihi ſint obligatæ: & tñ tunc & ita ſiua pacto interueniente res illatæ mihi obligatæ ſunt, & p eis competit mihi Seruiana. Item voluit ſcire a legiſlatore, quæ ſit differentia inter pignus, & hypothecam: ad hoc, quia in ſiue proe. §. dicit, q̃ quaſi Seruiana eſt actio. per quam creditores pignora, hypothecasve perſequuntur. Et ipſe rñdet, q̃ nulla eſt differentia inter pignus, & hypothecam, quo ad actionẽ hypothecariam. Nam quæcunq; res fuerit a debitore creditori obligata: ſiue fuerit credita, ſiue nuda conuentione ſine traditione ſibi obligata: ſemper poteſt creditor illam rem a quocunque poſſeſſore petere per hypothecariam actionem. In alijs tñ facimus differentiam inter hæc verba. Dicimus. n. q̃ pignus p priè dr res obligata, & tradita creditori, Res dico mobilis. Qñ aũt aliqua res nuda conuentione ſine traditione obligatur, eam dicimus appellatione hypothecæ contineri. h. d. Sed vr in principio q̃ litera dicat falſum, enim dicat, q̃ inter pignus, & hypothecã nulla eſt differentia: quia actio hypothecaria vendicaſ habenti poſſeſſionem ff. de pig l. & quæ nondũ ſunt. §. j. ſed qui habet pignus, habet detentionem ad minus: quare ergo non pōt habere actionem hypothecariam? Frater qui habet pignus, ſine dubio quãdiu habet pignoris poſſeſſionem, ſiue detentionem, non habet hypothecariam: ſed ſi pignus traditum fuerit, poſtea amiſſum, vel ſi pignus alij precario ꝯceſſerit: tunc competit creditori hypotheca. & poſtea cautè dicit in notula: vt hac actione peti poſſit a quolibet poſſeſſore, & hoc eſt quod dicit. Franciſcus.

Libellus in actione Seruiana, & quaſi Seruiana.

Hic tangiſ de Seruiana, & quaſi Seruiana, q̃ etiã hypothecaria vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, eſt videndum. Sed primo ſciendum eſt, quòd Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, q̃ pignoris vicē, vel iure p mercedib. fundi eidem tenentur: vt in hoc §. itẽ Seruiana. & ff. ex quib. cau. pign. tacit. ꝯhi. l. ij. Formaſ ergo in hac actione ſic libellus. Dico ego a. ꝯ b, q̃ bona, q̃ ſunt illata & inuecta in fundũ meum, ſunt mihi obligata p mercede fundi, vnde pponendo Seruianam, ſiue hypothecariam ꝯ ipſum b, peto illa pignora mihi tradi, & eundẽ b, ad reſtitutionem eorundem pignorũ mihi condemnari. Cauſa aũt p iſta actione, poterit poni hęc. ſ. Vnde cum bona illa vbicunque ſint, ipſo iure tacitè mihi ſint obligata, peto &c. Eodem modo for. ll. in act. illa hypothecaria, ſiue Seruiana, q̃ daſ dño domus in bonis inquilini in eandem domum illatis. Quaſi Seruiana, ſiue hypothecaria datur creditori ad pignora ſua pſequenda: vt ꝰ. de act §. Seruiana. & ſic for. lib. in iſta quaſi Seruiana. Dico ego c. ꝯ d. q̃ ipſe detinet equum meũ, quem ipſe mihi obligauit p decem lib. vnde proponendo ꝯ ipſum hypotheca. peto dictum equum mihi tradi, & ipſum ad reſtitutionem ipſius equi ꝯdemnari. Et cauſa erit in hoc libello, quã ſufficit pponere. ſcilicet hæc, Vnde cum dictus equus ſit p decẽ lib. mihi obligatus, peto &c. Hæ vero act ſ. Seruiana, & quaſi Seruiana, q̃ hypothecaria vocatur, ſunt in rem: vnde dantur contra quemlibet poſſidentem.

a Item Seruiana. Quaſi dicat, non ſolum Publiciana, & reſciſſoria reales ſunt, & prętoriæ, de quibus dictum eſt: ſed etiam duæ iſtæ capiunt vim ex ꝑtoris iuriſdictione, id eſt ꝑtoriæ ſunt: vt hic, & ff. de pac. l. ſi tibi. §. de pignore. Accur.

b Quis. Scilicet dñs fundi: ſiue ſit partiarius, [1] ſiue nũmis colat. Item ét p deterioratione domus: [2] vt ff. in quibus cau. pig. vel hypothec. taci. contrahi. l. ij. licet ex locato ſit actio. vt ff. loc. l. qui fundum.

c Coloni. Sub. vel inquilini. nam & eius res ſunt tacitè obligatæ: vt in quib. cau. pig. vel hypot. taci. ꝯhi. l. ij. [3] Et eſt colonus in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui. poſſeſ. l. res pignoris. [4] Differentia tñ eſt inter has duas tacitas obligationes. nã in ruſticis ita demum, ſi dñs ſciat inducta, & illata: in vrbanis, ſiue ſciat, ſiue non Et eſt rõ quia ſancta ruſticitas oīa palam habet: ſed inquilinus multa ét eõ apportat, q̃ locator ignorat: vt C. loc. l. certi iuris. Ita tñ in vtroq; ſi eo animo ſit inducta, vt ibi ſint ppetuo, non ad tps: vt ff de pign. l. debitor. & in quibus cau. pig. vel hypothe. tac. contr. l. in prædijs. §. j.

d Pignoris. Scilicet taciti.

e Fundi. Vel domus: vt ꝰ. dictum eſt.

f Quaſi. Hęc dictio poniſ ad dñam ſuperioris, vtraque tñ Seruiana dī, a ſeruando fortè dicta: enim omne ius aut in acquirendo, aut in ſeruãdo, aut in amittendo ꝯſiſtit: vt ff. de le & le. con. l. ſi, [5] Sed q̃ eſt differentia inter Ser. act. & Saluianũ interdictũ: cũ illud ad idem competere videaſ: vt ĩ. de inter. §. interdictũ tñ quia in Ser. oportet q̃ creditor pbet debitorem fuiſſe dñm tpa obligationis: vt ff. de pig. l. & q̃ nondum ſunt. §. j. Sed in Saluiano ſufficit, q̃ pbet eũ poſſediſſe: vt colligitur. ff. de Sal. interdi. l. j. in prin. & diximus. ĩ. de interdi. §. interdictum.

g Nihil intereſt. Niſi in ſono vocis: vt ff. de pig. l. res hypothecæ. §. inter pignus. imò & ét quãtũ ad actionẽ vi intereſſe. Nã pſcriptio habenti pignus nõ currit eũ poſſideat: ſec⁹ in hypothecaria cui currit pſcriptio interdũ a. [6] interdũ aa. [7] interdũ xxx. [8] interdũ al. [9] annorũ: vt C. ſi aduer. cre. l. j. & ij. & C. de præſcri. xxx. vel

† Seruiana actio qd differat ab Iuterdicto Saluiano, nullus meo iudicio hactenus explicuit accurati⁹ q̃ Frã. Hotomanus hic.

† In qua obſone duo ſunt neceſſaria: primũ, vt expreſſa cõuentio interuenerit inter dñm & colonum ſup obligandis rebus inductis i fundũ. l. eo iure. ff. in qb. cau. pign. vel hypothe. tacite cõ. ét ſum pto ex l. item qa ff. de pac. & l. licet. ff. i quib. cau. pign. Secũdũ, vt ſciat dñs q̃ res a colono in fundũ inuectæ ſiue. l. certi iuris. C. de loc.

vide Frã. Hotoma. hic.

[1] Iſta gl. eſt ſing ſecũdũ Ang. & Ia.

[2] Etiam p alia obligatiõe. Ang.

[3] Et ita cõiter tenetꝰ licet vltramõtani ꝯtra.

[4] Iſta gl. & oẽs ſimiles reprobanſ cõiter per ſcriben.

[5] Hypotheca aũt dr ab hypo. qđ eſt ſub, & theſis poſitio: quaſi ſuppoſitio vl obligatio, q̃ idem tũc vt pbaſ p titu. de reb. eccl. nõ ali. vel ſuppo.

[6] Hoc verũ qñ res poſſideſ p aliũ, a debitore habente bonam fidem & titulum, & inter pñtes. Pla. & la.

[7] Hoc verũ qñ res poſſideſ p aliquẽ & inter abſentes. Pla. & Iu.

[8] Hoc verũ qñ res poſſideſ p aliũ a debitore nõ habẽte titulũ nec bonã fidẽ. Pla. & la.

[9] Hoc verũ ét qñ res poſſideſ p ipſummet ſm la.

xxx.vel xl.an.l.cum notiſſimi & de an.excep.l.j.§.j.

a De qua re. Mobili, vel immobili: tradatur credito ri, vel non: corporalis, vel incorporalis ſit, excepta ſer. vrbana ſer. quæ non poteſt obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. ſi is qui. §. fi. & l. ſequen.

ADDITIO. Dic q̃ attenta ratione gl. ſi eſſet ſeruitus vrbana, quæ non eſſet deformatio ciuitatis, poſſet obligari, vt puta, obligo ubi ſeruitutem altius non tollendi donec pecunia non ſoluatur. nã tũc valeret. ita dixit Bart. in dicta l. ſi is q. §. fin. Ang.

b Hac appellatiõe. Scilicet hypothecaria, vt hac actione peti poſſit a quolibet poſſeſſore.

c Maximè. Hoc abundat: vt C. de teſta. ma. l. fina. §. ij. Dum enim oportet ſ interuenire, vt ſit pignus, & quòd tradatur creditori: vt hic. & quòd mobile ſit: cuiu pignus a pugno dicatur: vt ff. de ver. ſig. l. plebs. §. pignus. Si autẽ mobilis eſt, & nõ tradatur: item ſi immobilis eſt, tradatur vel nõ, hypotheca eſt. Patet ergo q̃ quatuor ſunt prætoriæ actiões in rẽ. ſ. Publiciana, & reſciſſoria, & Seruiana. & quaſi Seruiana. Itẽ aliæ duæ reales præiudiciales: vt ĩ. eo. §. præiudiciales. Eſt & alia q̃ dat ſuperficiario, q̃ quis ad non modicũ tẽpus cõduxit: vt ff. de ſuperfi. l. j. in fi. j. in §. qd ait. & l. fi. & ff. de rei vẽ. l. ſuperficiariu. Eſt & octaua ac in rẽ. vt q̃ datur metũ paſſo. nã illa prætoria eſt in rem: vt ff. qd me. ca. l. metũ §. volẽti. Sunt & aliæ. ſ. bono. poſſeſſoria hæreditatis petitio: itẽ fideicõmiſſaria hæreditatis petitio. Prima dat ei q ſuccedit p prætorẽ. Scda ei, cui p Trebellianũ hæreditas reſtituta ẽ: vt ff. de bo poſ. hæ. pe. l. j. & ij. & ff. de fideic. hæ. pe. l. j. & ij. & iij. & ſic x. ſunt prætoriæ in rẽ. In pſonã. iſte §. vſq; ad §. pœnales. tractat de tribus act. pſonalib. & prætorijs. Et hoc principiũ vſq; ad §. actiones aũt. diuiditur quia in principio pmittit de actiõe de cõſtituta, & de peculio. Itẽ & de iuramento in gñre, & ſcdo in ſpecie: & de vnaquaq; dicit. Secũda ibi, de cõſtituta. Itẽ prima ſubdiuidit: quia primo ponit, qualiter olim erat in actione cõſtituta & receptitia: hodie verò ſunt oia redacta ad conſtituta, Secunda ibi, ſed ex noſtra.

CASVS. Non ſolum prætor introduxit act. in rem, ſed etiã in perſonã. Cum igitur ſupra dictũ ſit de realib. prætorijs. reſtat de perſonalib. prætorijs tractare. Prætoriarum autẽ perſonalium actionum ad minus duæ ſunt actiones. Prætor autẽ quaſdã introduxit act. in perſonã, quæ ſunt perſecutoriæ, & nõ pœnales, & quaſdam introduxit pœnales. in primo igitur mihi ponit exẽpla prætoriarum act. in perſonam, quæ non ſunt pœnales. primũ exemplum eſt in actione de conſti. pec. & illi actioni erat olim ſimilis actio, q̃ dicitur receptitia. ſed ſi quid antea plenius habebat, hodie in actione de cõſti. eſt tranſmiſſum: & ea tanquã ſuperuacua hodie cõſtitutionibus principalibus iuſſa eſt recedere ob antiq. Secundum exẽplum eſt in actio. de peculio. Prætor enim propoſuit actionẽ de peculio ſeruorũ, vel filiorũ. Tertiũ. n. exẽplum eſt de act. in factum, q̃ deſcendit de iureiur. Prætor enim introduxit actionem ex iuramẽto, in qua ſolum quæritur an actor iurauerit. & nõ ſolum has act. perſonales, & act. pœnales introduxit prætor, ſed & alias plures. & h. d.

re. a inter creditorẽ, & debitorem conuenerit, vt ſit pro debito obligata: vtraq; hac appellatione b continetur. ſed in alijs differentia eſt: Nam pignoris appellatione eã proprie rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maximè c ſi mobilis ſit: at eã, quæ ſine traditione nuda conuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicimus.

Hactenus de prætorijs in rem: nunc de ijs quæ ſunt in perſonam, quæ quamuis innumeratæ ſint, de tribus tantũ hic diſſeritur.

In perſonã d quoque actiones ex ſua iuriſdictione propoſitas habet prætor: veluti de pecunia e cõſtituta, cui ſimilis f videbatur receptitia. Sed ex noſtra conſtitutione, g cùm &, ſiqd plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt, & ea h quaſi ſuperuacua iuſſa eſt cum ſua authoritate a noſtris legib. recedere. Itẽ prætor i. propoſuit actionem de peculio ſeruorum, filiorumque familiarum, k & eam ex qua quæritur an actor iurauerit, & aliàs complures.

Quiſquis, quod a ſe aliove debetur, ſeſe ſoluturum nudo pacto conſtituat, actione de conſtituta conueniri poteſt.

De cõſtituta † autem pecunia l cũ omnib. m agitur, quicũque pro ſe, vel pro alio ſoluturos ſe cõſtituerint, n nulla o ſcilicet ſtipulatione in-

d In perſonã. Quaſi dicat: dictum eſt de realib. prætorijs, ſequitur de perſonalibus prætorijs, licet & de quibuſdã perſonalibus ſupra interpoſuerit. §. item ſi quis.

e De pecunia. Vt ff. de conſti. pecu. l. j. in princip.

f Cui ſimilis. ſ. quo ad quædã: quia vera que dabatur, vbi qs conſtituebat ſe ſoluturũ pro ſe, vel alio: ſed & diſſimilis videbatur: quia actio de cõſtituta pro his tñ rebus in cõſtitutione deductis cõpetebat, in quib. mutuũ cõſiſtit. ſ. quæ pondere, numero, & menſura continẽtur: ſed receptitia, q̃ aliæ res in cõſtitutione deducebantur: ſed hodie pro oĩbus competit actio de conſtituta, cum omnes res appellatione pecuniæ contineãtur: vt C. de conſti. pe. l. ij. §. pe.

g Conſtitutione. Vt C. de conſtit. pec. l. ij.

h Ea. Scilicet receptitia. Accur.

i Item prætor. Hæc capitula exponuntur ĩ. proxi. §. Et ideo hic non dicas.

k Et alias. De quibus dicet ĩ. §. pœnales.

De cõſtituta aũt pecunia. CASVS. Supra proxi. §. poſuit Inſti. tria exẽpla prætoriarum act. pſonaliũ pœnaliũ quorum primũ fuit de ac. de cõſt. pec. Sed dixiſti, Dñe, pro Deo dicatis mihi effectum act. de cõſt. pe. Sc. qñ agit ac. de cõſt. pec. ſiue cui cõpetit actio hæc? Frater, dicit ipſe, iſta actiõe agit cõtra oẽs illos quicũque p ſe, vel p alio ſe aliq. ſoluturos cõſtituerunt: dũ tñ nõ interponat aliqua ſtipulatio: nã ſi ſtipulatio eſſet interpoſita tenerent iure ciuili. & nõ actiõe prætoria. h. d.

l De cõſtituta aũt pecunia. i. hac actione q̃ ſic vocat.

m Cum omnib. ſ. aptis alias obligari pro ſe, vbi pro ſe interuenit cõſtitutio: vel pro alijs, vbi p alijs interuenit cõſtitutum. ſic ergo furioſus, & pu. nec pro ſe, nec p alijs obliget, nec cõſtituere ſe debere põt, idẽ in pdigo, & ſimilibus. Itẽ mulieres, cum aliàs p ſe tantum obligentur: & hæ conſtituent pro ſe tantũ, & nõ pro alijs: vt ff. de conſt. pe. l. j. §. j. & ij Accur.

n Conſtituerint. Vt puta p hæc verba, Cõſtituo me ſoluturum qd ego, vel ille debet, & ſimilia: vt ff. de cõſti. pe. q aute en fi. & l. ſeq. & hoc ita, ſiſit debitum, quod præcedat, ſiue ciuile, & naturale ſimul, ſiue naturale tantum, ſiue prætorium: ſecus ſi ciuile tantum: vt ff. de conſti. pe. l. j. §. pe. & fi. & l. iij. §. j.

o Nulla. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic: quod eſt con-

Maximè. & ſimiles dictiões nõ nunquã abundãt. Mandoſ. in glo. facul §. Nos qui i ver. præfecti.

Aliàs familias.

Quid ſit conſtituere, & ob cuiuſmodi debita ſit hæc actio inducta, & an comp. at vbi ciuilis efficax intẽdi poteſt, pulchrè explicat Fran. Hotom. hic.

Idem de pupillo & in Iaſ.

Et iuxta hãc gl. ponit hic Iaſ. vnũ notabile q̃ ſi quis cõſtituat Titium ſi. deiuſſorẽ pro ſe: valebit tale conſtitutũ: ſecus ſi nõ pro ſe, ſed pro alio: vt hic p. cõ

eſt cõtra ius cõmune poſitũ.ff.de pact.l. iuriſgẽtiũ. §. ſed cũ nulla & §.quinimo & §.vt puta.verſi.idẽ Marcellus.& verſi.idem reſponſum.& C.de pact.l.legem. Et eſt hoc ideò fortè ſpeciale: quia ſicut vnũ pro eo, qui conſtituit, inducit, vt non teneaſ, niſi elapſis decẽ diebus: vt ff.de cõſt. pec.l. ꝑmiſſor. cum aliàs ſtatim teneatˀ: vt ff.de verb. obli.l. cum qui calendis. §. quoties. & de verbo. ſigni. l. cedere diem. & ſic aliud contra eum, vt ex nudo pacto teneatur: vt argu.ff. de iureiur.l. eum, qui.in princ. Sunt & alij ad huc ſex caſus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie. t licet olim fuerit neceſſaria ſtipulatio, vt C.de dona.l.ſi quis argentũ. 2 §.ſinautẽ. Itẽ ſi mulier dotẽ ſine ſtipulatiõe dare marito cõuenit: vt C.de do.pro.l.ad exactionem. & de rei vxo.actio. l. j. §.j. 3 Itẽ ſi quis ob honorem decretum, vel decernendum palam pollicitus fuerit, id eſt, ſine interrogatione. vt ff.de pollicita.l.j.§.j.& l pactũ. Idẽ in nautico fœnore: vt ff.de nautico fœnore.l.pieuls.l fine 4 Item in acceſſione frumenti, vel uini, vel olei, vel hordei: vt C.de vſuris.l.frumend. Item in vſuris ciuitatu promiſſis: vt ff.de vſur.l. etiam. Aliàs autem propter ſui frigiditatem nudum pactum actionẽ parere non poteſt.

1 Iſta gl. cõmuniter approbatur per doc. quia etiam hodie nõ oritur actio, ſed conditio ex lege, ꝓpter ipſum pactum.

2 Iſta lex habet locũ in donatione cauſa: & ꝓpter nuptias: & in donatiõe præſumpta.

3 Iſte §. nõ procedit hic, cũ fingatˀ tacite ſtipulatio. Fab. Plat. Ang. & Iaſ.

4 Et eſt ratio ꝓpter ipſum periculũ, facit ca. nauigãti ea tra. de vſur.

ADDITIO. Adde alios caſus, vtputa in curia mercatorũ. argu.l. Quintus Mutius.ff.man &ibi Bar. Item ſi fieret in iudicio: quia tũc fingitur ſtipulatio. Item quando per pactũ nudum aliquid abeſt patri, ſi non ſeruet promiſſa: quia contra non ſeruantem datˀ actio de dolo: vt eſt tex.no.in l.eleganter.§ ſeruus.ff. de dolo. vt hic per doct.

terpoſita. nam alioqui, ſi ſtipulanti promiſerint, iure ciuili a tenentur.

Pro filij vel ſerui cõtractu eatenus pater aut dominus actione de peculio ſubſeri poſſunt, quatenus peculij vires patiuntur.

Actiones autem de peculio b ideo aduerſus patrem, c dominumve d comparauit pretor: quia licet ex contractu filiorũ, ſeruorumve ipſo iure e non teneanẽ, æquũ tñ eſt peculiotenus (qđ veluti patrimoniũ eſt filiorum filiarumque, item ſeruorum) condemnari eos.

Si differente reo actor eũ ſibi debitorem iureiurando aſſeuerarit, vſque adeo plena fides illi adhibetur, vt omiſſa quæſtione, an deberetur, in factum actio iuranti aduerſus reum competat.

effectũ primi rñ.pro Deo dicatis mihi de ſcđo exẽplo, quare inuenta fuit de peculio actio? Rñ. frater, æquũ fuit q iſtæ act. inuenirenˀ p quas cõtra patrẽ vel dõminũ poſſet agi ex cõtractu filiorũ fa. vel ſeruorũ: qa licet actiõe de peculio de iure ciui. nõ teneãˀ vt pꝛes; vel dõmini, æquũ tñ eſt q peculiotenus teneãtur, eo q peculium eſt quaſi patrimonium filiorũ, vel ſeruorum.h.d.

Libellus in actione de peculio.

Hic tangiˀ de act. de peculio. quæ datˀ cõtra dominũ ex cõtractu ſui ſerui: vt §. qđ cũ eo.l pri.& etiã datur cõtra patrem noĩe filij. Formabis ergo l eo, ſic libel. Dico ego a, contra b, q vendidi d, ſeruo ſuo equũ pro a. quare ipſe b, de peculio ſerui ſui d, mihi tenetur: vnde proponẽdo cõtra ipſum b, act. ex vẽdito. peto quatenus eſt in peculio ipſius ſerui ſui d, vſq: ad quãtitatẽ illorũ a. ipſũ b, mihi cõdẽnari. Et aduerte quia hæc dictio, de peculio, nõ eſt proprium nomẽ act. ſed eſt quædã adiectio ſicut exercitoria, iſtitoria, & tributoria ar.l.iij.§.Iulianus.ff.de pec. Et erit cauſa in hac act. talis.ſ. Quia vẽdidi. quã ſufficit proponere loco act.ſ. ſic: Vnde quia pro a. vẽdidi, peto &c. Similiter cõtra patrẽ ex cõtractu filij pôt ſic formari libellos: Dico ego a, cõtra b. q vẽdidi e. filio ſuo, quem ipſe habet in poteſtate, equũ pro a.&c. De filio in poteſtate feci mentionem: quia qui ſui iuris eſt, peculiũ habere non poteſt: vt C.de inoffi.teſt.l.ſi.in fin.

b De peculio. Volunt quidã dicere hæc eſſe propria nomina actionũ.ſ. de peculio, & de l rẽ verſo, & qđ iuſſu: itẽ exercitoria. & tributoria. & inſtitoria: ex eo q leges plerũq; appellant eas actiones: vt hic. Sed verius eſt vt adiectiue ponãtur. ſic enim dicitur mandati actio de peculio: vt ff.de pe.l.iij.§. cui cõgruit. 5 Ac.

5 Iſta ſecũda opi. cõmuniter teneˀ hic per doct.

c Patrem. Scilicet reſpectu filij. Accur.

d Dominumve. Scilicet, reſpectu ſerui. ſunt enim correlatiua.

e Ipſo iure.ſ.ciuili qđ nõ vult vt alter ex alterius ꝑſona obligetur: & ſic pater nõ debet teneri ꝓ filio, inſpecto iure ciui. ſicut eo iſpecto pro ſeruo nõ debet teneri dñs: qa ſeruus pro nullo eſt inſpecto iure ciui. vt ff. de re iu.l.qđ attinet. Sed tam ꝑ ior equitatẽ cõſiderat: vt qa peculiũ quaſi patrimoniũ eſt filij, vel ſerui vt ſubiecti: qa peculiũ ẽ, qđ ſibi ys parſimonia qłti 6 vt ff.de pec.l.peculiũ. l prin. verẽ tñ nõ ẽ patrimoniũ filij peculiũ: vt C.de inoffi.teſt.l.ſi.in ſi. Item nec ſerui: vt ff.de ver.ob.l.liber homo.ij in ſi.j. reſpõ. Ideo tñ. quia quaſi patrimoniũ eſt, patrẽ pro filio, dñm ꝓ ſeruo teneri, dicit. Diligenter tñ diſtingue verũ cõtrahat fil' vel ſeruus: vel quaſi cõtrahat. itẽ verũ delinquat, vel quaſi. Si cõtrahat quilibet illorũ, dominus, vel pater actione ex eo cõtractu tenetur in peculium. In cuius condẽnatione deducitur ex ipſo peculio quicquid ſeruus naturaliter domino debuit: vt quia dñs ſeruo mutuauit: vel aliàs ſecum contraxit. Item deducitur quod debetur ijs, qui ſunt in poteſtate dñi, vel tutela, vel cura: cũ videatˀ dominus præueniſſe: vt ff. de pec l.ſed ſi damnũ.§.j.&ij. obligatur enim ſeruus domino naturaliter: vt ſ.de fideiu. §.j.& ſunt hæc cõmunia in ſeruo & filio, excepta cauſa mutui: ex qua nec filius, nec pater tenetur: ſecus in ſeruo: vt ĩ.ti.j.§. illud.& C.ad Mace.l.pe. Itẽ quæ dicta ſunt qñ cõtrahit filius, vel ſeruus: eadẽ &, quãdo quaſi cõtrahit: vt h alte-

Seruus ꝓ nullo reputatur.

6 Illud declaratur ꝑ Ber. in ti. ff. de pec. leſ.

Patres pro filijs, & dominũ ꝓ ſeruis, an teneãtur.

Actio de peculio.

Libellus in actione de conſtituta pecunia.

Hic tangitur de actionibus prætorijs perſonalibus: in quibus qualiter formetur libellus eſt videndũ. Et primo de act.de conſti.pec.eſt videndum. Et naſcitur iſta act. quoties aliq̃s cõſtituit ſe ſoluturũ, qđ ipſe debet, vel alius: vt ff.de cõſti.pe.l.qui aũt.in ſi.& l.ſeq. dum tñ ſit debitũ ciuiliter, & naturaliter: vel naturaliter tantum: ſecus ſi ciuiliter tantum: vt l.j.§.pe.&l. iij.§.j.in d.tit. Vnde ſic formabis lib. Dico ego a, contra b, q ipſe conſtituit ſe ſoluturum decẽ libras. quas ipſe mihi debebat cauſa mutui: vnde proponẽdo ac. de cõſt.pe. cõtra ipſum, peto eũdem mibi in dictis decẽ libris cõdẽnari. Et erit cauſa iſtius act. hæc.ſ. Quia conſtituit ſe mihi ſoluturum quod debet mihi, ideo peto &c. Sed ſi pro alio conſtituit ſe decem libras tibi ſoluturum, formabis in narratione ſic libellum: Vnde cum ipſe pro tali cõſtitueri ſe decem libras mihi ſoluturum, peto &c. Et eodem modo formabis ſi ex alia cauſa, quàm ex mutuo debeatur.

a Iure ciuili. Vel actione ex ſtipulatu, vbi certũ eſt in ſtipulatione: vel cõdictione certi, quæ ex ſtipulatione oritur, vbi eſt certũ: vt ĩ.de verb.obli.in prin. quæ ſtipulatio eſt à iure ciuili inducta, vt hic: cũ de iure gẽtiũ ipſa nõ fuerit: licet alij contractus fuerint de iure gentiũ: vt ĩ.de iure natu.gen.& ciuili.§.ius autẽ. Non autẽ dĩ ideò de iure ciuili, q non habeat in ſe vinculũ naturale: imò habet: quia ſine conſenſu nõ valet, q cõſenſus eſt de iure naturali: vt ff.de pact.l.j.§.pe.

Audiſti aũt, CASVS. Dixi dño Iuſti. Dñe qvidi

Verſ. & in §. præterea. Actio qđ iuſſu.

Quā ſi etā iuſiu-tādi reli-gionē, Romani olim exilli mauerit, facile eſt intellige-re ex Cic. in 3. li. Of fi. ex loco quo đ Regulo meminit. ex Gell. li. 7. Noct. Atti. c. a vlij. Iuſiu triplex eſt.

Actio exercitoria. Actio inſtitoria.

In iſta mā vide calumſin gularē, in l. fi. ff. de exer.

Actio tributoria.

Verſ. ſiē ſ eſt ſub §. igitur.

Et non vltra a vt l. iij. §. ex furtiua. ff. de pec. Et addito id quoq; verū eſſe in filio ante ſniam. Sed ſi filiꝰ ex delicto, vel quaſi ꝗueniaſ actione i factū, daſ in patrem quoq; in factū vſq; ad peculij quātitatē. d. l. iij. § idē ſcribit. ff. de pecu. & l. quod ait. & l. cō dēnatꝰ. ff. de noxa. ſm Dyn. Ex quo addas et ꝙ ſi ſeruꝰ

alterius negotia geſſit: vt ff. de neg. geſt. l. ſi filiusfam. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus q̄hq; tenetur de in rem verſo: qñ. ſ. filius in rē patris, vel ſeruus in rem dñi conuerterit: & eſt inſolidum vſq; ad quantitatem verſam: vt ĩ. ti. j. §. in rem. Azo. Sed de peculio agitur quatenus peculium durat: vt ĩ. eo. §. iunt præterea. & ĩ. titu. j. §. in rem autem. Item eſt actio, quod iuſſu, quæ eſt inſolidum: qñ filius, vel ſeruus, iubente domino, vel patre contraxit: videtur. n. ꝯhi cū ipſo patre, vel domino. vt ff. quod iuſſu. l. j. §. fin. Item ſunt aliæ tres, ſ. exercitoria, quæ datur ꝯ dñm nauis, qui ꝓpoſuit magiſtrum nauis ſeruum ſuum: & eius rei gratia ꝯtum fuit. Et ideo dr̃ exercitoria: quia exercitor dr̃ dñs nauis. Item inſtitoria, quæ habet locum, qñ aliquis ſeruum ſuum tabernæ, vel ſtationi præpoſuit. Item tributoria, qua agit ita ꝙ dñs vocatur in tributum: vt ĩ. titu j. §. introduxit & §. inſtitoria. & §. j. In delictis aūt. & quaſi delictis idem olim ſeruabaſ in filio, & ſeruo, vt ꝓ noxa dari poſſent: vt ĩ. de noxa. in fi. tit. Sed hodie pro ſeruis tantum agitur noxaliter: vt ibi dr̃. & pro delictis: vt ĩ. de noxa. in prio. & ff. de noxa l. j. & in quaſi delictis: vt ſi ſeruus habitās cum dño, habuit ſuſpenſum, vel appenſum, vel effudit aliquid quod alicui nocuit: vt ff. de his, qui deiec. vel effude. l. j. §. ſi ſeruus. & l. ſi vero. §. prætor. niſi in duob. caſibus: et ff. de his, qui deiec. vel effud. l. j. §. cū ſeruus. vbi non habitat cum dño. & ff. de mi. l. quod ſi minor. §. ſi ſeruus. Porrò licet in delictis, & quaſi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur ſi locupletatus eſt dñs, in quantum ad peculium locupletatus eſt: vt ff. de iud. l. tam ex contractibus. ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua cauſa.

Item ſiquis poſtulante. CASVS. Dixi Iuſti. Dñe, iam vidi nām duorum exēplorū: tunc, ſi placet, dicatis mihi nām tertij exempli: ſ. actionis in factum, quæ datur ex iuto: ſcilicet qñ habet locum hæc act. & ipſe rñ. Frater, dicit ipſe. Si aliquis peteret x. ab aliquo, dicens illa ſibi deberi: & reus ſacramentum ſibi deferat: & actor delato ſibi iuramento iurauerit illud eē ſibi debitum quod petitum eſt: in iſto caſu commodat ſibi prætor actio. per quam quæritur, an iurauerit, vel non: & non an ſit debitum: quia iuramentū hic pro veritate eſt acceptum. Iran.

Itē ſiquis poſtulante a aduerſario iurauerit, b deberi c ſibi pecuniam, quam peteret, neque ei ſoluatur: iuſtiſsimè d accommodat ei talē actionem, e per quam nō illud quæritur, f an ei pecunia debeatur, ſed an iurauerit.

Libellus in actione in factum ex iureiurando.

Hic tangitur de iureiurando præſtito ex delatione iudicis, vel partis aduerſæ, ex quo oriſ actio in factum ſi iuret non adiecta cauſa, ex que dicat ſibi deberi. ſ. ſi iuret informiter, ſi aūt adijciat cauſam ea qua dicat ſibi deberi, veluti ex mutuo, vel ſimilibus, oriſ actio ea illa cauſa, & tunc di iuraſſe formiter quaſi forma ſiue cauſa adiecta, vt l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. verſ. idem dicemus. & §. Marcellus ff. de iureiuran. & ideo forma in illa libellum ſic, Dico a. contra b, quod cum peterem ab ipſo x. cauſa mutui, ipſe detulit mihi iuramentum, & ego ſimpliciter iuraui ꝙ ipſe mihi debebat illa decem, vnde proponendo act in factum ex iureiurando prouenientem, peto dictum b. in dictis x. libris mihi ꝯdēnari. Cauſa in iſto libello erit ea lis, Quia iuraui, quæ poterit poni loco actionis. Si autem iuraui formiter, id eſt, adiecta cauſa, vt. ſ quia ex cauſa mutui debebat, tunc dicam. Vnde quia proponendo condictionem certi, quæ naſcitur ex mutuo, iuraui ex cauſa mutui mihi deberi, peto &c.

Item ſiquis. Scilicet actor. Accur.

a Poſtulāte. Id eſt, petente reo: vel deferente, ſi. n. ſine voluntate aduerſarij iuraret, nihil ꝓficeret iuim: vt ff. de iureiur. l. iij. in prin.

b Iurauerit. Vel ei remiſſum fuerit: vt ff. de iureiurā. l. non erit. §. fi. & l. ſequen. & C. de rebus cred. l. actori.

ADDITIO. Idē ſi poſt acceptatū iuramentum etiam antequam iuretur pœniteat deferentem: quia habetur pro remiſſ.

Qui edictū in albo ꝓtoris poſitū corruperit, vel q vocat patrē, vel patronū in ius ſine venia, & eximēs dolo aliquē vocatū i ius, vel eximi faciēs tenetur actione ꝓtoria. Aret. Annota, Hic de tertio prætoriarū actionum genere: quas ideo pœnales appellamus: qa ad pœnam nō etiam rei perſequendæ cauſa competunt.

c Deberi. Sic ſimpliciter: ſ. non adiecta cauſa, quare debeaſ, quod informiter dicimus: ſi aūt cū forma veluti, qa vendidit: tunc agiſ actione vtili ex eo ꝯtu, nata ex ſacramento cū ꝓ veritate accipiaſ: & aduerſario ſimiliter actionē tribuit, ac ſi vere ꝯtus ꝓceſſiſſet. Idē eſt in alijs ꝯtibus: vt ff de iureiur. l. ſi duo. § itẽ ſi iurauerit. & §. idē dicimus. & §. Marcellus. Itē circa actionē realē, ſi rem ſuā eſſe iurauerit: daſ actio in rē vtilis. ꝓterea in factū ꝯ deferentē tm̄, vel hæredē: vt ff. de iureiur. l. nā poſtea. § fi. & l. ſeq. Et ita actori interdū daſ in factū, interdū vtilis ex eo ꝯtu, & vtilis in rē. Ex parte aūt rei, ſi iurat in actione ꝑſonali: tūc exceptionem tm̄ parit. Si aūt in actione reali, tūc diſtinguitur, an iurauerit rē petitoris nō eſſe: quo caſu exceptio tm̄ daſ: an ſuā eē: quo caſu & actio, ſi res ad actorem redeat, non ꝯ aliū. & hoc quod dixi in actore, habet locū ſi iuraſ ex ſacramenti delatione, ſed ſi iuraſ ex traditione facta occaſione iuſiurandi, tunc Publiciana daſ ꝯ quemlibet: cum ſit iuſta cauſa traditionis, vt ff. de iureiu. l. nā poſtea. §. fi. & l. quia. & l. ſeq. & de Public. l. j. in fin. vſq; ad l. cū qui. Nec obſtat in eo tit. de iureiu. l. enim qui. §. ſi parenti quia tm̄ verbum, duntaxat, dñm tm̄ excludit, ꝯ quem Publiciana non datur: vt ff. de Publicia. l. pen. & fina.

ADDITIO. Hæc gloſſ. in iſta parte fina. communiter reprobatur. vide hic ad longum per dominum Iaſ.

d Iuſtiſſimè. Quia propter ſacramentum datur.

e Actionem in factum. C. de reb. cred. l. actori.

f Nō illud quæriſ. Etiā ſi periniurium vellet ꝓbare: quia iuſtior diuina vltio, vt ff. de dolo. l. q. ſi deferente. & l. ſeq. & C. de re. cre. l. iij. niſi in calib. vt C. de re. cre. l. fin & de iureiu. l admonendi. Et nota ꝙ hoc ſacramentum quod eſt de re, vt ff. eo. de iureiu. l. quoties. i de veritate, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. i. §. qui in rationib. triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex voluntate datur, ſuſcipitur, & recuſaſ, & extra iudiciū fit, vt ff eod. de iureiu. l iuſiurandum quod. Item neceſſarium, quod neceſſitate impoſita a iudice deferſ, & ſuſcipiſ, vt arg. ff. de in lit. iurand. fi. Nec enim poſt hoc ſacramentum referri, vel recuſari, niſi præteνdaſ iuſta excuſa recuſationis, vt C. de re cre. l. generaliter. §. fin aūt. Item iudiciale quod ſic dicitur a iudicio, qñ. ſ. pars parti ſacramentum in iudicio defert, quod non eſt neceſſe ſubire ſed pōt recuſari & referri, vt C. de reb. cre. l. delata. & l gñaliter. §. fin aūt. ſed in re veteri non poterat recuſari, vt ff. e. a l. manifeſte. Sed ſecundū P. ita demum actio in factum daſ ex ſacramento, ſi ſnia non ſubſequaſ. aliàs quare oriretur actio in factū, cū ex ſnia eadē naſceretur vt C. de re. cre. l. actori. Sed non ꝯ licet n. duę ſint, & ad idem & eo noīe, nō nocet, vt ff. de act. empt. l. nō eſt nouū & ff. d fide-

deliq; s, tū daſ in dominū actio & c. quatenus peculiū locupletiꝰ eſt: ſed aduerſus dñm noxalia actio ꝓpo-naſ ex qua ad peculiū deuenit.

Iuſiu rei q̄hq; exceptionem, quoque actionem parit.

Puta q̄ ſi iurauit, vel ſe offert ꝓbaturū. e. ij. extra. d ꝓba. Itē ſi ſemel reuocatū velit pars iterū deferre. vt l. ſiqs iuſiurandū. C. de reb. cre.

Doctores tñ cōiter tenent ꝙ d. §. finalis tē. nō corrigat ſed declarat dictam l. manifeſte. vt per ſcribētes hic.

fideiuſſo.l.hæredi a debitore. ſemel tamen fiet exactio tantum: vt ff. de verb.obli.l.qui bis.& regul.iur.l.bonæ fides.

Pœnales quoq; CASVS Multæ diuiſiones conſueuerunt notari in hoc §.adhuc tamen non habuimus principalē niſi duas: quarū prima eſt, q̄ omnis actio aut eſt in rē, aut in pſonam. Secūda eſt, q̄ oēs actiones aut ſunt ciuiles, aut prętoriæ. Sub materia autem prætoriarum multæ ſunt diuiſiones, quia prætoriarum, aliæ ſunt in rem, aliæ ī pſonam. Item actionum prætoriarum perſonalium aliæ ſunt pœnales, aliæ non pœnales. De prætorijs autem actionib. non pœnalib. perſonalib. dictum eſt ſ. In pxi §. De prætorijs aūt perſonalib. videndum eſt in litera præſenti. Non ſolum .n. dicit Iuſti. introduxit prætor actiones perſonales non pœnales, imò & multas prætorias perſonales pœnales. & de hoc ponit tria exempla. Primum eſt, q̄ ptor introduxit etiā actionem ptoriam perſonalem pœnalem in eum, qui album ipſius corrupit. Secundum eſt, q̄ ptor introduxit actionem ptoriam perſonalem pœnalem in eū, qui patronum parentéve in ius vocauerit antequam hoc a iudice impetraſſet. Tertium eſt, q̄ prętor introduxit actionem ptoriam perſonalem pœnalem in eū, qui in ius vocatum vi exemit: vel aduerſus eum, cuius dolo fuerit exemptus. h. d. Franc.

Pœnales quoq; [a] actiones ptor penè [b] multas ex ſua iuriſdictione introduxit: veluti aduerſus eū, qui quid [c] ex albo [d] eius corrupiſſet [e] & in eū, [f] q patronū, [g] vel parētē [h] in ius vocaſſet, [i]

Libellus contra corrumpentem album prætoris.

Hic de act. pœnali tangitur: & primo de illa quę datur de albo ptoris corrupto. Erat. n. album ptoris, dealbano quædā poſita in eminenti loco in quo erat ſcriptum de citando aliquem, vel de aliquo pcepto gnali, vel ſpeciali: vt ff. de alb. ſcri. l. j & ij. Et eſt pœna. l. aureorum ſtatuta ꝯ corruptorum maliciam: vt ff. de iur. om. iu. l. ſi quis. Forma ergo in hac act. ſic libellum. Dic ego a, ꝯ b, q̄ ipſe corrupit album prętoris: vnde proponendo contra ipſum actio. in factum. peto ipſum in l. aureis nomine populi mihi condemnari. iſta. n. act. popularis debet dici a populo, quia ius populi tuetur: vt ff. de pop. act. l. ij. Et erit cauſa iſti⁹ actionis hæc: Quia album prætoris corrupit, quæ poterit poni loco actionis.

Libellus in actione in factum, quæ datur patrono vel patri contra libertum vel filium &c.

Eſt & alia actio in factum, quę datur patrono contra libertum, vel patri contra filium: & illa habet locum, quando libertus patronum in ius venia non impetrata, vel filius patrem vocat: vt C. de in ius vocan. l. ij. & hic in verſicu. veluti. & eſt pœna; illius l. aureorum: vt ff. de in ius voc. l. penul. Forma ergo libellum ſic in hac actione. Dico ego a, contra b, libertum meum, q̄ ipſe me vocauit in ius non impetrata venia: & ideo incidit in edictum, & tenet ad pœnā l. aureorum. vnde pponendo ꝯ ipſum act. in factum, peto eundem mihi condemnari in l. aureis nomine pœnæ. Et erit cauſa iſtius actionis. quia me patronum in ius vocauit: non impetrata venia, quę pponi pōt loco actionis. Et eodem modo ſi pater agat ꝯ filium, hac actione formatur libellus. Sed caue, quia hęc actio non dat ꝯ filium, qui eſt in poteſtate: quia etiā impetrata venia non poſſet patrem in ius trahere: vt C. de in ius voc. l. fin. quia nulla lis inter patrem & filiū eſſe poteſt, niſi de caſtrenſi peculio, vel quaſi: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

[a] Pœnales quoq;. Dictū eſt ſ. de ptorijs rei pſecutorijs, nunc de pœnalibus ptorijs. Sed quæ eſt differentia inter pœnales, & rei perſecutorias? R̄n. multæ. qa pœnales prętoriæ ſunt annales excepta acti. furti, vt ī tulta de perpe. & temp. act. in princ. ſed rei perſecutoriæ ſunt ppetuæ: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. Item pœnales odioſæ ſunt, rei pſecutoriæ non: vt ff. de pœ. l. interpretatione. Item pœnales nō tranſeunt ꝯ hæredes, niſi aliquid ad eos peruenit, vel lis ſit conteſtata: vt C. ex deli. defun. l. j. ſed perſecutoriæ ſic: vt ff. de act. & obli. l. ex §. tib⁹. Item, vbi plures tenentur rei perſecutoria, vno ſoluēte, cæteri liberantur, non in pœnali: vt C. de condic. furt. l. j. & ff. de lib. cau. l. vlti. & ff. ad legem Aquil. l. item Mela §. ſi plures. Accur.

[b] Penè. Id eſt ferè, vel melius dic, quod abundat: nā verè multæ ſunt, & ſanè in vetuſtis codicib. non habetur, & protinus vacat.

[c] Quid. Id eſt, aliquid.

[d] Ex albo. Erat. n. album, dealbatio qdam poſita in loco eminenti: vt apparet in Auth. de lit. §. omnem. ibi, voce n pconom &c. collat. viij. In quo albo erat ſcriptum, vel de citando aliquo, vel de alio pcepto generali, vel ſpeciali: [1] vt ff. de albo ſcrib. l. j. & ij. ff. de iuriſd. omn. iudi. l. ſi quis id.

[e] Corrupiſſet. Vel poſitum ſuſtuliſſet, quamuis nō corruperit: & ſiue per ſe, ſiue p alium: & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliū, & eſt in quinquaginta aureos: vt in d. l. ſi quis. & l. ſeq. teneť etiam ille corruptor l. Cornelia de falſis: vt ff. ad legē Corn. de fal. l. pen. cuius pœna eſt deportatio, & omnium bonorū publicatio: in ſeruis etiam vltimum ſupplicium: vt ff. ad legem Corneliam de fal. l. j. in fine.

[f] In eum. Scilicet filium, & libertum dať actio in factū: q̄ eſt ſimiliter pœnalis (vt ſuperior) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri, & ſi libertus non poſſit ſoluere dictam pecuniam, caſtigabiť. [2] Idem fortè in filio; licet noxaliter non deť: vt ff. eo. ſcilicet de in ius voc. l. pen. & ī. de noxa. In fin. ſuperior tamen punit ſolum dolum: hic ſolum factum conſiderat: vt C. de in ius voc. l. venia.

[g] Patronum. Subaudi vel patronā: itē filios & parētes eorum: vt ff. de in iur voc. l. iiij. § j. Et accipe hic patronum, qui manumiſit: vel p quo iudicatum eſt in cauſa ingenuitatis & libertinitatis. Vel ſi ex cauſa fideicōmiſſi manumiſit. Vel ſi emit eo pacto, vt manumitteret, & manumiſit, vel non manumiſit, ſed ex ꝯſtitutione diui Marci puenit ad libertatem: vt ff. de in ius voca. l. adoptiuū. §. j. & l is quoq;. & l. ſed ſi hac lege. Item libertos patroni accipe mares, & fœminas, & parentes etiam adoptiuos: vt d. l. ſed ſi hac lege §. liberos quoq; & §. parentes. Accur.

[h] Vel parentem. Et hic accipe matrem, & fœminā, & vſq; in infinitum: vt & ſi Adā viueret, nō poſſet vocari in ius ſine venia. Itē nō refert, ſi ſunt legitimi parētes, vel naturales: vt ff. de in ius voc. l. iiij. §. j. ij. & iij. l. parentes. & l. patris & l. adoptiuum. in prin.

[i] In ius vocaſſet. i. iuris experiūdi cauſa vocaſſet: [3] vt ff. de in ius voc. l. j & hoc ſiue cauſa ſit ciuilis, ſiue criminalis multo magis. nam & tunc, ſ. qñ cauſa eſt criminalis, & cum venia non pōt [4] quia non conceditur: vt ff. de in ius voca. l. ſed & ſi. §. prætor ait. & ff. de accu. l. qui accuſare. in fi & l. hi tñ. §. ij. Sed quid ſi ſolum libellum dediť? Reſpon non incidit in hoc edictum: vt ff. de in ius voc. l. libertus ij. Item quid ſi non veniat vocatus? R̄n. ſemper incidit. ſed facilius remittitur hæc pœna, qñ vocatus non venit: vt ff. de in ius voc. l. quamuis. Sed quidam dicunt vocantem nullo mō cadere in edictū, ſi vocatus non venit ex pdicta l. quāuis & hoc ideo: quia verba cū effectu ſunt accipiēda: vt ff. ne quis eū, qui in ius vocatus eſt, vi exi. l. pen. §. docere. ſed prima ſnia verior eſt: [5] qa in d. l. quāuis. nō dicit, q̄ nō incidat in edictū, ſed q̄ nō remittiť pœna, niſi cauſa cognita. Item nunqd [6] hæres

In veruſtis exemplar. b. nō ſcribiť dictio, penè Ægi. Per.

[1] Iſtā gl. obiter tē ptehendūt. doc. qa pœna iſtius edicti nō habet locū niſi legē cūpēre album ptoris gnale, & pptoriū: ſecus in ſpeciali: puta de citando aliquē: ſed tūc hēbit locū pœna arbitraria, cū nō ſit taxata a iure. p l. j. §. expilatores cū ſeq. ff. de eſtr. & expilator.

Et ſic habes ex gl q̄ q̄i nō ſo iur

ſpre, iuſ in corpore ſed re pūla falſit, qñ id qd erat ſoluēdū, nō debebaťex pœna delicti, ſed fortè ex ſētū. Itē fallit in nobilib⁹ vel alijs honeſtis perſonis. Itē nolente eo, nec petēte cui pœna pecuniaria erat applicāda. Itē fallit in pœna extraordinaria. puta multa. Itē fallit in minimis trāſgreſſionib⁹: vt hic per doct.

[2] Iſtā pū inā parte ſeqr Iaſ.

[4] Niſi ex magna cā. Nic. Fab. Ang. & Ia.

[5] Cū qua ſecūdum Ioan. Fab. trāſeunt cōiter doctor. ſed Ia. dicit q̄ Imb appbant aliā opinionē vt iūe nō cōmittať pœna. q rōne citationis venit committēda.

[6] Ab illo verſic. vſque ad ſi. non eſt gl. Accur. ſed additio ſecundum Iaſ.

hẽres pŏt vocare in ius ſine venia? Et certè ſi extraneus eſt, pŏt: vt ff. de obſe. pſtan. a liber. l. hẽres. filius non pŏt vocare in ius ſine venia. Sed quare ſecus in hẽrede liberti, & in hẽrede patroni? Rñ. in primo odium verſat. quod debet reſtringi. in ſecundo fauor, q debet progari; vt ff. de lib. & poſthu. l. cum quidam. item ſi alter agat tutorio noĩe, vel curatorio, arg. ff. de in ius voc.

cũ id non impetraſſet. [a] **Itẽ aduerſus eũ,** [b] **qui ui exemerit eum, qui in ius vocaretur, cuiuſve dolo alius exemerit, & alias innumerabiles.** [c]

l. ſed ſi hac lege. §. fi. & l. quæſitum. Ratio: quia nemini officium ſuum debet eſſe damnoſum: vt ff. quẽadmo. teſta. ape. l. ſed & ſi quis ex ſignatoribus.

[a] Cum id non impetraſſet. id eſt, non petiſſet, & nõ accepiſſet, debet. n. a prætore ſic petere; Dñe, permitte mihi vt poſſim conuenire patrẽ, vel patronũ meum, vt colligit᷑ j. de pœ. te. liti. §. fi. & ff. de in ius voc. l. ij. & iiij. §. j. illud ẽt quæro, an hæc poſtulatio veniæ debeat fieri in perſonis oĩum, qui in ius vocari nõ poſſunt, qui ennmerant᷑ ff. de in ius voc. l. ij. & ſi nõ fiat, q caдat in pœnam? Quidã dicũt q ſic, nos q nõ, qa hæc pœna in eum tm̃ ſtatuitur, qui incidit in edictũ. at illæ perſonæ in edicto non ꝯtinent᷑: qđ, maximè ꝓbat᷑ ex hoc §. Aliter tñ puto eos puniendos, ꝓut placuerit iudici, ad ſimilitudinem iſtorũ. [r] Sed nũqd hæc petitio hodie eſt correcta, vt qa habent hodie liberti ius natalium, & regenerationis: vt in Auth. vt liber. de cæ. §. j. colla. vj. Rñ. non, quia & ibi reſeruãtur iura patronis, maximè obſequialia, q natura debent᷑. Superiora quantũ ad libertũ plana ſunt. in filio diſtingue, aut erat emancipatus, aut in pŧãte, ſi emancipatus erat, habẽt locũ ſuperiora: ſi verò in pŧãte, tũc nec cũ venia, nec ſine venia pŏt ꝯuenire patrẽ: vt C. de in ius voc. l. fi. & ff. de accu. & obli. l. actiones. niſi ꝓ caſtrenſi, vel quaſi caſtrẽſi peculio: vt ff. de iud. l. iſ nulla. & tũc cũ venia: vt ff. de in ius voca. l. adoptiuũ. §. j. [2] & hoc cũ agit ꝯ patrem. Si aũt ꝯ extraneum tunc ſm̃ veteta iura tm̃ v. actiones filiofamil. competebant: vt ff. de act. & obli. l. filiusfam & l. in factum actiones. Sed hodie oẽs venientes ex aduentitia cauſa: vt dixi ſ. per quas perſon. nob acqui. § j. item q̃ro quis iurabit de calumnia, cum filiusfa. in iudicio erit? Rñ. ſi fili⁹ emãcipat⁹ petita venia patrẽ ꝯueniat, iurabit filius ſi maior eſt, aliàs curator ei dabitur ad ad litem, vt in Auth. vt lic. mat. & auiæ. §. j. in fi. coll. viij. ſi aũt ſit in poteſtate patris, & agat de caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio, tunc iurat filius, cum paterfamilias habeatur: vt ff. ad Maced. l. ij. ſi vero eſſet minor, daretur curator liti, non perſonæ: cum ſit in poteſtate: vt C. de cur. fur. l. fi. in prin. & de bon. quæ lib. l. fi. ſi aũt ꝓ patre. Si aũt ꝯ extraneum agat filius, ſi agat pater eius nomine, pater iurat: vt C. de iureiu. pp calum. dan. l. ij §. quod obſeruari. Si filius fortè patre abſente, vel ſecundum veteres leges in v. caſibus, vel ſecundum nouas in omni aduentitia cauſa intac filius, cum ſuo nomine agat, & maior eſt, ſi modo pater in aduentitijs non habet vſumfru. aliàs pater ageret, & tenderet, & iuraret, vt C. de bon. mat. l. j in prin. & vbi verò filius iurat: licet pater non habeat vſumfru. debet pater conſentire filio agenti, & tendenti: vt C. de bo. quæ li. l. fi. in prin.

ADDITIO. De iſto iuramento vltra hanc glo. vide per glo. in l. ij. §. quod obſeruari. C. de iureiuran. propter calum. dan.

[b] item aduerſus eũ, Cum ſcilicet dat᷑ actio in factũ pœnalis: vt ecce cum vocarẽ Titiũ in ius, qui tenebat᷑ mihi actione temporali: dum eſſet in itinere, detinuiſti eum vi: vel capiẽdo eũ ꝑ perſonam, vel faciẽdo dolo, vt alius eũ detineret, & tantũ, q dies actionis meæ exiuit: teneris mihi quanti iurauero in litem: & ſic eſt actio pœnalis ex parte mea, quia vltra rei veritatẽ forte iurabo, & ex parte tua, quia das mihi aliquid, & tibi nihil ad eſt: vt ff. nequis eũ, q in ius vo. vi ex. l. penu. §. j. Sup hoc §. primo q̃ro, cum duo ſint tituli: vt ff. nequis eũ, qui in ius vocatus vi ex & alius titu. de eo ꝑ quem factũ erit, de quo fit mẽtio in hoc §. Rñ. de primo: qa inde orit᷑ actio ex vtraq; parte pœnalis, vt dictũ eſt, ſed ex alio ẽ pœnalis ex parte rei tm̃: eũ ad intereſſe actoris decur: vt ff. de eo ꝑ quẽ fact. erit. l. fi. j. rñ. [5] Item primus de quo fit mentio hic, ꝯſulit actori tãtum: vt patet in l. j. & iiij. §. eximere. ff. ne quis eum, qui in ius voca. vi exi. At ſecundus ꝯſulit & vocato, non ſolum vocãti. vt ff. de eo per quem factum erit. l. j. §. ſi reus. in fi. & l. fi. j. rñ. [4] Itẽ primus habet locũ, qñ aliquis exemptus eſt ante ſatiſdationem, & poſt in ius vocationẽ: ſed ſecũdus poſt ſatiſdationem, ſ. factã in iudicio Siſti, & alias quæ firmãt iudiciũ: vt ff. de pro. ſtipu. l. j. in prin. Et patet hæc diſt in ordine illorum titulorum. item primus, qñ vi exẽptus ſit qs: at ſecũdus ẽt ſi ſine vi: vt patet in l. j. §. ſi dolo. de eo per quẽ factũ eſt. & tl. nequis eũ qui. l. j. & ij. in fi. [t] Vel ſatis dici pŏt q de vtroq; hic loquit᷑: qa licet duo ſint illi tituli, tñ de vno edicto ſunt. Item & q dicat᷑ pœnalis actio ẽt illa, q ex vna parte tm̃ eſt pœnalis. Sup hoc §. ſecundo q̃ritur: Nonne per ꝯteſtationem ſolam ẽt iure veteri perpetuabat᷑ actio: vt ff. de act. & obli. l. cõſtitutionibus. non ſolum per noua iura: vt ff. de pre ſcri. xxx. anno. l. cum notiſſimi. & l. ſicut? Rñ. hic nõ per executorem, ſed per ſuam denuntiationem eum conueneat. [6] Vel verbũ quaſi, poſitum in d. l. conſtitutionib. aſſertiuè ponit᷑, non ſimilitudinariè: & ſecundum hoc hodie eſſet correctum, quod hic dicit᷑: Vel dic [7] q talis fuit conuentio in illa l. ꝯſtitutionib. non ꝓ lite conteſta. habebatur: vt quia actio erat tpalis, & libellus fuit principi datus: vt C qñ li. prin. da. li. cõ. lac. l. j. & ij. Vel dic ſm̃ io. q leges veteres circa perſonales actiones loqnunt᷑: vbi non perpetuabat᷑ per executorem. ſed lex illa, eum notiſſimi & l. ſicut in rem. loquunt᷑ in reali: vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

ADDITIO. Plane etiam impugnant doct. quia d. l. ſicut. & d. l. cum notiſſimi. loquuntur tam in perſonalibus, quàm in realibus: ſecundum Ia.

Libellus in actione in factum contra eum qui debitorem &c.

Præterea datur actio in factum ꝯ eum, qui debitorẽ alicuius vocatum in ius, vi detinuit, vel dolo detineri fecit, vt ipſe liberaret eum a tpali obligatione, qua obligatus eſſet. & datur in ipſum actio in quantum actor iurauerit in litem ꝯ ipſum: vt ff. ne quis eum, qui in ius voc. eſt vi exi. l. pen. §. j. Et formatur libell⁹ in hunc modum: Dico ego a. ꝯ b, q ipſe debitorem meum in ius vocatum, vi detinuit, quo minus in iudicio compareret, vt ita liberaretur debitor actione, qua mihi tenebat᷑: vnde ꝓponendo actionem in factum ꝯ ipſum b, peto eundem b, quantum in litem iurauero, mihi cõdemnari. Et cauſa iſtius actionis eſt: Quia vi exemit a iudicio meum debitorẽ, & ita actione qua mihi tenebat᷑, liberatus eſt, quã cãm ſufficit ꝓponere loco actionis. Eodẽ mõ format᷑ ꝯ eum q ꝓcurauit, vt alius eximeret. Sed qd ſi nõ vi, ſed alio mõ ꝓcurauit quo minus veniret? Dic q tũc habet locũ actio in factũ, q ꝓcedit ex eo edictu, Per quem factũ erit: quo minus in iudiciũ veniret, & dat᷑ ad intereſſe actoris: vt ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. j. rñ. Et hæc eſt dñia inter hanc actionem, & ſuperiorem, quæ deſcendit ex eo edicto. Ne vis fiat ei &c. Et in vtraq; eodem mõ formabis libellum. ſed in prima facies mẽtionem de vi: in ſecunda nequaquam.

[c] Innumerabiles. imò numerari poſſunt. ſed dicunt᷑

[r] Nota, q in criminalib. & pœnalib. procedit᷑ de ſimilib. ad ſimilia, ſecundum Ang. hic.

[2] idẽ dicas vbicũque filius in poteſtate pŏt agere contra patrẽ: vt no. per gl. in d. l. is nulla.

[5] Et in hoc q actio in factũ deſcẽdẽs ex edicto đ quo in iſto §. ſit mere pœnalis, ex parte actoris & rei, licet doct. anti q tenuerint ꝯ gl. tñ io. fa. & alij doctor. moderni tenẽt eum gl. vt per Ia. hic.

[4] Iſtã impugnant docto. cũ ſit eadem tõa ſatiſdatione, q poſt ergo idẽ ius, vt ꝑ Bart. in l. j. ff. de eo ꝑ quẽ fa. eſt.

[t] Iſtã approbãt cõmuniter doct.

[6] Iſta gl. reprobatur: quia hæc mẽ loquitur qñ quis iudiciali authoritate imò iuſſu maioris iudicis fuit ci tat⁹. l. iij. §. j. ff. ne qs eũ q.

[7] Diſplicet Iaſ. & eſt de mẽte aliorũ.

innumerabiles? quia da facili non poſſunt enumerari: vñ dr̃ non poſſe fieri quod vix fieri põt: vt ff. de verb. ſig. l. nepos Proculo. Enumerat ergo aliquas, vt eſt actio in factũ de calũniatorib⁹: de qua dicet̃ j. §. quadrupli. Item actio, Quod metus cauſa. Itẽ furti manifeſti. Item ſerui corrupti in duplum. de quibus dicem⁹ j. eo. §. omnes autẽ actiones. Sunt & aliæ in factum. vt de effuſis & eiectis, & de appenſis: vt ff. de iis, qui deie. vel effu. l. ſi vero. §. prætor. Et aliæ multæ ſũt quas enumerare non expedit. Accur.

Actiones pœnales prætoriæ ſunt multæ.

Actiones qb. q̃rit̃, an qs ſit liber an ſeruus, libertus, an ingenuus, filius, an nõ, p̃iudiciales in rẽ ſunt, quarũ prima ciuilis ẽ, reliquæ verò p̃toriæ: iõ ſic dictæ: q magnũ in eis p̃iudicium verſat̃, cũ p eas de ſtatu hominis q̃rat̃, aut q caterisq̃ſtionibus p̃iudicium faciat: vt ſcilicet ĩterea ſileãt, quamdiu hæ ventilantur.

Præiudiciales autẽ. **CASUS.** Supra dictum eſt, q̃ ſub materia p̃toriarum multæ ſunt diuiſiones. Quædã enim ſunt actiones p̃toriæ in rem, & q̃dam in perſonam. Prætoriæ aũt in rem ſubdiuiduntur: quia quædam ſunt pœnales, & quædam non pœnales: ſicut iã ſupra dictum eſt. Modo redeundum eſt ad alterum membrum diuiſionis primæ prætoriarum, ſ. ad prætorias in rem: & de illis ſcire debetis, q̃ realiũ actionum prætoriarum, quædam ſunt præiudiciales, de quibus hic tractat, & quædam non præiudiciales, de quibus dictum eſt ſupra. & ponit Iuſtin. tria exempla in iſto §. in honorem ſanctæ Trinitatis de actionib. prætorijs p̃iudicialibus. Primum exemplum eſt de actione in rem, per quam quæritur, an aliquis ſit liber, vel ſeruus ſimpliciter. Secundum exemplum eſt in actione per quam vendico te in libertum meum. hæc enim actio eſt prætoria, & realis, & præiudicialis. Tertium exemplum eſt in actione, qua ẽ dico filium meum eſſe hæredem, & vendico te in filium, tu autẽ econtra viriliter te defendis. hæc. n. actio ſimiliter eſt realis. & prætoria, & præiudicialis. Scire tñ debetis, q̃ vna iſtarum trium actionum ferè legitimam habet cauſam, id eſt ferè eſt ciuilis, illa. ſ. qua quæritur, an aliquis ſit liber, vel ſeruus. Cæteræ autem duæ bene ſunt prætoriæ. h. d. Franc.

Libellus in actionibus præiudicialibus.

Hic loquit̃ de p̃iudicialibus actionibus. Et primo videndum eſt de illa quã q̃rit̃, an aliquis ſit liber, vel ſeruus: & habet locum, qñ aliquis vendicat ſibi in ſeruum eũ, qui eſt in poteſtate, & poſſeſſione libertatis: vel qñ is, qui eſt in poteſtate ſeruitutis, vendicat ſibi libertatem. In primo forma ſic libellũ. Dico ego a, cõ b, q̃ licet ipſe b, ſit in poſſeſſione libertatis, eſt tñ ſeruus meus: vnde vendico ipſum in ſeruitutem, & peto eundem mihi adiudicari. Et cõ ſi b, ſit in poſſeſſione ſeruitutis Titij, ſic formabitur libellus, Dico ego b, cõ c, q̃ licet ipſe c, me poſſideat in ſeruitute, ſiue in libertinitate: liber tñ ſum. vnde vendico me in libertatem, & peto me liberum pronunciari, & ipſum c, ne me impediat in libertate, mihi condẽnari. Item forma ſic libellum in illa præiudiciali, qua quæritur, an aliquis ſit libertus, vel ingenuus. Dico ego b, cõ c, q̃ licet ſit in poſſeſſione ingenuitatis: tñ eſt libertus meus: vnde vendico ipſum in libertum, ſiue in libertinitatem: & peto ipſum tanquã libertum meum mihi adiudicari. & econtra ſi c à b, poſſideatur vt libertus, proponetur ſic libellus: Dico ego c, cõ b, q̃ licet poſſideat me vt libertum, tamen ſum ingenuus: vnde vendico me in ingenuitatem, & peto me ingenuum p̃nunciari, & ipſum b, ne me impediat in ingenuitate, mihi cõdẽnari. Itẽ in illa p̃iudiciali, qua q̃ritur, an qs ſit filius alicuius, an nõ, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cõtra b, q̃ licet ipſe ſit in poſſeſſione ſui iuris: tamen filius meus eſt: vnde vendico ipſum in filium, & peto eũ in filium mihi adiudicari. Econuerſo formabit̃ ſic libellus: Dico ego a, cõ b, q̃ licet ipſe poſſideat me in filiũ: tñ dico me non eſſe filium eius: vnde vendico me in p̃priam libertatem, & peto me non filium eius iudicari, & ipſum a, ne me impediat in p̃pria libertate, vt extraneum mihi condemnari. Iſtæ autem actiones dicuntur p̃iudiciales, vt hic: quia præiudicant omnibus alijs actionibus, vel quæſtionibus, ſiue criminalibus, ſiue ciuilibus: quia primo iudiciãt: vt ſcilicet ĩterea ſileãt, quamdiu hæ ventilantur.

Præiudiciales [a] actiones in rem eſſe videntur: † quales ſunt, per quas quæritur, an aliqs liber, vel libertus ſit, an ſeruus: [•] vel de partu agnoquæritur &c. vt ff. de orig. lnt. l. j. & ij. in prin. & ff. de ordi. cog. per totum.

a. Præiudiciales. Pro conſtanti ponit q̃ hæ p̃toriæ ſunt: cum i tractatu p̃toriarum ponantur. & ſunt in rem: quia res petit̃, & vendicat̃. Vnde q̃rit̃ quare nõ poſuit has ĩ. ante reales p̃torias? Rñ. quia ſ quædã de eis eſt ciuilis: vnde eius occaſione, & de cæteris hic dicere reſeruauit. Et ſunt tres. Prima eſt per quam q̃ritur, an aliquis ſit liber, ſubaudi, vel ſeruus. Secunda, an aliquis ſit libertus, ſubaudi, vel ingenuus. Tertia eſt de partu agnoſcendo p quam q̃ritur, an quis ſit filius vel non: vt oĩa ↄſequat̃, q̃ filius a patre ↄſeq debet: aliàs aũt agitur de partu agnoſcendo pp alimenta tñ, & tunc filiationi non præiudicatur: q̃a ſummatim q̃ritur, vt ff. de lib. agnoſ. l. j. §. Iulianus. & l. ſi quis a liberis ali. §. ſi vel parens. & ff. de his, q ſunt ſui vel alie. iu. l. ſi iudex. licet videatur cõ C. de or. cog. l. ij. §. fi. ſed dic vt ibi. Sed dicunt quidam, & malè, q̃ tantum duæ ſunt, & de duabus primis faciunt vnam hoc modo, an aliquis ſit liber, i. ingenuus, vel libertus. & hæc vna. Aliam vero de partu agnoſcendo non mutant. Sed prima opin. verior eſt: cum ſit commodius ſingulas cauſas ſingulis appellationib. diſtingui: vt ĩ. qui. mo. teſt. inf. §. alio aũt mõ. Itẽ quia poſtea dicit, Cæteræ verò &c. & ita loquitur de plurib. excepta vna. [1] In prima ergo vbi q̃ritur, an ſit liber, vel ſeruus, dico q̃ ſiue ſeruus agat contra dñm, dicẽs ſe eſſe liberum, ſiue cõ dñi cõ ſeruum, & ſeruus ſit in poſſeſſione libertatis: quod hæc actio in rem, quæ intenditur, eſt præiudicialis: vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin. Item dico ſiue patronus vendicet libertum in libertinitatem, ſiue libertus ſe vendicet in ingenuitatem: vtraque eſt p̃iudicialis: vt ff. ſi lib. ingen. eſſe dica. l. fin. in prin. & §. fin. Intenditur etiam hoc caſu officium iudicis. vt ff. de iureiuran. l. ſi duo patroni. in prin. & ff. ſi lib inge. eſſe dica. l. j. & ij, & ff. de rei vẽ. l. j. §. j. Idem dicas in tertia, vt ſiue agat pater petẽdo filium in filiationem, vel filius dicat ſe non filium: erit p̃iudicialis, & directa hinc inde. Sed quidam dixerunt, q̃ directa dat̃ patrono, parenti, & dño: ſed illa q̃ dat̃ liberto, filio, & ſeruo, eſt cõtra: qd nulla lege cautum inuenitur: licet aliæ quædam inueniantur directæ, & cõtræ, vt mandati, depoſiti, & ſimiles. [ʒ] Sed qualiter formant̃ libelli in his? Rñ. ſic, Peto Io. in filium meum iudicari. vt mihi patri debitam præſtet reuerentiam, & alia q̃ patrib. a filijs debentur. & idem in patrono: & extunc lata ſnia, alimenta patri, & patrono præſtabuntur: vt ff. de lib. agno l. ſi quis a liberis. in prin. §. ſulent. quia ſnia p veritate accipit̃: vt ff. de ſtatu hom. l. ingenuum. Et p̃batur hæc libelli formatio. C. de fideicommiſ. l. j. in ſeruo & dño ſic, Peto in ſeruum meum talẽ p̃nunciari: quia eum meum dico. Et cõ ſeruus, vel libertus, vel filius dicet, Peto me nõ inquietari a Titio, q̃ me in ſeruũ vel libertũ vel filiũ tenet: quia me tali vinculo nõ ſubeſſe dico: vt C.

† Præiudicium quotupliciter accipiat̃ in te, & an p̃iudiciales actiones rectè dixerit Iuſtin. eũ in Pand. ſub titulo de exceptionibus tractet de p̃iudicijs: pulchrè explicat Frã. Hotoma. hic.

[•] Æmil. Ferr. tetet hæc, an ſeru⁹.

Præiudiciales actiones quatre dicter.

[1] Iſta rõ cõiter reprobatur quia p̃rin hoc debetet poni ĩ. in tractatu ẽ ciuilium, & tẽ poſt §. ſed iſtæ.

[1] Hãc approbant vẽs quia pluralis locuno nõ põt eẽ ↄtẽta minori numero q̃ dnob⁹. l. vbi numerus. ff. de teſt.

[ʒ] Hæc gl. cõiter approbat̃. licet poſtea ſit ibi cõtra ibi, itẽ quo iure adſcriptitij &c.

vt C. de ing. ma. l. diffamari. Vel ſic, Peto vt ingenuus, vel liber, vel nõ filius pronunciet cõtra Titiũ: quia ſic ſe rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filium in poteſtatẽ ex iure Romano: cũ ibi tantũ de poteſtate quæratur, hic aũt de filiatiõe: vt ff. de rei vendic. l. j. §. j. & hic dicitur. Itẽ hę prætoria, vt hic: illa ciuilis. Quibus autem modis filius poſſit peti, diximus ſ. de patr. pot. §. ius autẽ poteſtatis. Item quare dicuntur præiudiciales? Reſpõde ſecũdum quoſdam: quia in modũ exceptionis proponuntur, & ita prȩiudicant: vt ſi agas contra me hȩreditatis petitione, & ego obijciam tibi, quod ſis ſeruus defuncti, vel quia ipſa defunctus ſeruus fuit: vt ff. de petitio. hȩre. l. ſiquis libertatẽ, tũc nõ poſſit eſſe lis inter nos: vt ff. de iud. l. ſi nulla. & ſ. de obl. quę ex del. §. ij. qui etiam facit pro hac ſentẽtia C. de ord. cog. l. t. & de petitio. hȩre. l. liber. & ff. ſiquis ingenuus eſſe dicatur. l. fin. Alij dixerunt ideo dici prȩiudiciales: quia ſententia lata ſuper his fit prȩiudicium omnibus alijs queſtionibus: vt ff. de ſtatu hominum. l. ingenuum. & ff. de lib. agnoſcẽ. l. j. §. fina. & l. ij. Sed certè ſecundum hoc etiam querela inofficioſi teſtamenti diciť pͥiudicialis: quia prȩiudicat alijs q̃ſtionibus: vt ff. de inoffi. teſt. l. Papinian⁹. §. fina. Sed contra hanc ſententiam eſt. ff. de libe. cauſa. l. ſi ſeruus. Sed ibi non fuit pronunciatus ingenuus vel colluſio ibi fuit. Vel dic ſecũdum Ioannem, q̃ pͥiudiciales ideo dicuntur: quia omnes alię q̃ſtiones, q̃ interim inter eas perſonas mouentur, debent ſilere: vt C. de ordio. cogni. l. j. & iij. & ff. de lib. cauſa. l. ordinata & ad hoc facit optimè ff. de noxa. l. penul. j. reſponſo. Niſi eſſet talis cauſa, q̃ ageretur, etiam ſi conſtaret eum eſſe ſeruum, quod eſt quandoque: vt ff. de iud. l. vix Sed ſecundum hoc cum q̃ritur inter patronum, & libertum de libertinitate: non eſt hęc q̃ſtio pͥiudicialis: cum alię q̃ſtiones interim inter eos poſſint exerceri, venia tamen petita: vt ſupra eodem. §. & in eum. Sed dic q̃ illę q̃ſtiones quieſcunt, q̃ non competerent, ſi conſtaret eum eſſe libertum: vt ff. de in ius voc. l. ſed ſi hac. §. pen. & fin. Item quid ſi nulla alia q̃ſtio mouetur: nonne tunc iſtę dicuntur pͥiudiciales, cum non habeant cui pͥiudicent? Azo dicit quòd non. Sed Ioan. contra. inſpicitur enim aptitudo: quia habilis eſt eſſe pͥiudicialis ſicut Auguſtus dicit, licet nõ ſemper augeat: ut ſ. in tit. procemij. Itẽ nunquid ſunt plures pͥiudiciales, niſi tres? Reſpondeo ſic, vt hȩreditatis petitio. Nam tunc ceſſant omnes alię queſtiones, donec iſta intenditur: vt ff. de petitione hȩreditatis. l. ſiquis libertatem. & l. diuus in fine. l. licet hodie contrarium ſit. vt C. de petitione hȩreditatis. l. fin. §. j & ij. item quo iure adſcriptitij, coloni cenſiti, & ſimiles petuntur? Reſp. vtili pͥiudiciali non directa: & ipſi coloni petuntur in libertatem cõtraria pͥiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili: quia liberi ſunt, non ſerui: vt in Auth. de ſanctiſſimis epiſcop. §. adſcriptitios. & §. ſi ſeruus. collat. ix. Idem ideo pͥiudiciali, quia parũ a ſeruis diſtant quo ad ſeruitia, q̃ facere debent: vt C. de agrico. & cenſit. l. ne diutius. lib. xj. Sed alij dicunt, quòd officio iudicis petuntur, & petunt: vt C. In quibus cauſis coloni, cenſi. dominum accuſare poſſ. l. j. lib. xj. Sed certè officium iudicis non poteſt locum habere ad futuras pſtationes. vt ff. de vſur. l. j. Alij dixerunt habere locum negatoriam, & confeſſoriam vtilem: & q̃ datur directa in ſeruitutibus alijs, hęc vtilis, hic detur, qđ nihil eſt. Item ſiquis ad aliqua annua ſeruitia teneatur, quo iure petitur, vt cõdemnetur, vt pſtet in poſterum, & ipſe quo iure petit abſolui? Reſpond. ſatis puto, q̃ iudicis officio hoc fiat: ſiue promiſſa fuerint hæc ſeruitia, ſiue ex conſuetudine debeãtur hæc ſeruitia, ſiue ipſa præſtita longo tempore ex promiſſione petunť: vt ff. de vſuris. l. cum de in rem verſo, quæ promiſſio probabitur ex longo vſu, vt ibi.

ſcendo. Ex quibus a ferè b vna illa legitimã c cauſam habet, per quam quæritur an aliquis liber ſit: d cæteræ ex ipſius prętoris iuriſdictiõe ſubſtantiam capiunt.

Eã rẽ, quæ noſtra eſt actione pſonali nõ aſſequimur. inepte igitur agit, qui rem ſuã ſibi dari petit, cùm dare ſit dñium trãſferre: excepta tamen condictione, furtiua, q̃ aduerſus furem competit.

ADDITIO Et nota q̃ verba ſententiæ, Condemno te ad ſoluendũ par caponũ tali domino omni anno, ſm quod tui anteceſſores fecere: nullam penitus conditionem faciũt, ſed condẽnatus ſimpliciter tenetur: vt per Barto. in l. cũ qui. §. Iulianus. ff. de conſtitu. pecu. & in extrauagan. ad reprimendum. in ver. prout. Mandoſ. in proœ. glo. Facul. in ver. vt. verſ. Huc ſpectat illud quod ſi imp.

a Ex quibus. Scilicet tribus prȩiudicialibus queſtionibus. Accur.

b Ferè. Ferè ideo dicit: quia in ciuilibus q̃ſtionibus quatuor conſiderantur. ſ. actor, reus, iudex, & ipſa res. Hic autem eſt idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia pͥor introduxit de partu agnoſcendo, & ſenatuſcon. confirmauit.

c Legitimam. ſ. de iure ciuili.

d Liber, ſit. Subaudi vel ſeruus.

Sic itaque. Aduerte. diligenter q̃ hic §. difficilis ſic clarè poteſt ſummari. Actor pro re ſua non põt intentare actionem perſonalem ad dandũ contra aliquos, niſi contra fures: cõtra quos omnis condictio degenerat. Sic declaro: quia condictio non competit, niſi quando dominium eſt translatum: ſed in furem dominium rei ſubtractę non transfertur: & tamen cõdictione furtiua ipſe tenetur, igitur condictio degenerat. Ex hoc habes, q̃ nemo poteſt condicere rẽ ſuam pterquam à fure. Vel ſic & clariſſime ſummatur. Qui debet intentare actionẽ realẽ, nõ poteſt intẽtare perſonalẽ: cũ ſint diſtinctę. hoc dicit. Et diuiditur iſte §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulam generalẽ illatiuã ex pcedentibus. ſecundum glo. ſed ſm doct. epilogatiuam. Secundo ponit vnam fallentiam. ibi. Planè. Tertio naturam actionum realiũ, & perſonalium, & earum differentias: ibi, Appellamus. Item prima ſubdiuiditur, quia primo ponitur q̃dam illatio, ſeu epilogatio, ex ſupradictis. Secundo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim.

CASVS. Inter oẽs principales diuiſiões actionũ hæc principalior eſt. ſ. q̃ actiones aut ſunt in rẽ, aut in pſonam. Hęc enim diuiſio locum habet in iure ciuili, & in iure pͥtorio. Cum igitur ſuperius dictum ſit, q̃ actiones q̃dam ſunt in rẽ, & q̃dam in perſonam: & etiam q̃dam ſunt reales, & q̃dam perſonales: & hoc ſiue ſint ciuiles, ſiue pͥtorię: ſic itaq; diſcretis, & diuiſis actionib. ſ. q̃ q̃dam ſunt in rẽ, & q̃dam ſunt in perſonã, neceſſariũ eſt naturã vtriuſq; videre. Natura aũt actionis realis eſt, vt p eã petat aliquis rem ſuã ſibi reſtitui. Iſta aũt natura realis non tangitur hic, niſi in fi. §. quaſi icidẽter: vt ibi diciť qualis ſit aduerſus eos hęc in rẽ actio, p quã aliquis rẽ ſuã petat. Natura aũt actionis perſonalis eſt, vt per eam petat quis rem alienã ſibi dari. Certũ eſt ergo aliquẽ non poſſe petere rẽ ſuam p actionem pſonalem, per quã perſonalẽ dicat aduerſariũ dare oportere: quia qđ meũ eſt, meũ amplius fieri nõ põt. ſed dare, ẽ accipiẽtis facere: quare nõ poteſt agere aliqs ad rẽ ſuã petendã actione pſonali, qa intẽdit aduerſarium ſuũ dare oportere: hoc verũ eſt communiter loquẽdo. In qbuſdam tñ caſib. poſſum petere rẽ meam p actionem pſonalem, vt patet in cõdictione furtiua. quanquam.n. hoc regulariter ſit verũ, quòd actione perſonali non poſſit quis rem

Hæc opi. ſecũdum Iaſ. nõ eſt vera: quia quocunq; modo pponantur ſemp ſunt pͥiudiciales.

Hęc opin. reputaſ a docto. deriſoria.

Imò nõ ſunt niſi tres, capiẽdo pͥiudicialem in quantũ pͥiudicat pſonę, Ia. & eſt de mẽte aliorum.

Coloni, adſcriptitij & ſimiles, quo iure petunť.

Niſi ratiõe pſentis iuris: & dũ glo. dicit q̃ nõ cõpetit offic. iud. in hoc reprobatur: q̃a imò p aliis adſcriptitijs & cenſitis cõpetit off. ſicut tu ſi Vmo. in. Pa. & Iaſ.

c Si allegetur tit. efficax. Baldu. & Pla.

ſuam petere:in odium tamen furti eſt ſtatutũ cõtrarium in hoc caſu: vt.ſ. cõtra fures actio ad petitionẽ dupli, ſi quidẽ ſit furtũ non manifeſtum: vel ad quadruplũ, ſi ſit manifeſtum: cõpetat domino ad rẽ ſuã recuperandam condictio furti: q̃ eſt perſonalis actio; non obſtante, quòd dominus rei eſt, & eam poteſt vendicare. Franciſ.

Sic itaque a diſcretis actionibus, certum eſt, non poſſe actorem ſuam rem ita ab aliquo peterẽ, ſi apparet b eũ dare oportere. Nec enim quod actoris ẽ, id ei dari oportet, b ſcilicet: quia dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat: nec res, quæ iam actoris eſt, magis c † ei fieri poteſt. Planè odio d furum, quò magis pluribus actionibus teneãtur, effectũ eſt, vt extra pœnam dupli, aut quadrupli, rei excipiẽdę nomine fures, etiã hac actione teneãtur, ſi appareat e eos dare oportere, quamuis ſit aduerſus eos, etiã hęc in rẽ actio, f per quam rem ſuam quis eſſe petit.

Reales actiones ad vindicãdũ dãtur: pſonales verò quas etiã abuſiuè condictiones appellamus, ad dandum, vel faciendum competunt.

Appellamus autem in

Libellus in cõdictione certi generalis.

Hic tangitur de cõdictione, & primo dicendum eſt, q̃ eſt quedã condictio certi generalis, quæ datur pro omni eo, q̃d debetur: vt ff. ſi cert. pe. l. certi. & in ea forma ſic lib. Dico ego r, contra l, q̃ ipſe mihi debet equum ex cauſa emp. vnde pro ponendo contra ipſum condict. certi pe to eundem l. ad traditionem equi ex cauſa p̃miſſa mihi condemnari. Eodem modo forma lib. in iſta generali condict. ſi ex aliqua alia cauſa tibi certum debeatur.

Libellus in condictione certi ſpecialis.

Item ſunt aliæ cõdict. ſpeciales: vt condictio certi ex mutuo, condic. certi ex ſtipul. condi. indeb. ſine cauſa, & ſimiles, in quibus formatur lib. ſicut in generali condictione. ſed tantũmodo in condictionibus generalibus aſſignatur cauſa: quia alicui non datur aliqua condictio ex re ſua, ſed tantum pro eo, quod debet ex cauſa alia, niſi ex cauſa furtiua. Illa enim pro re ſua tantummodo datur contra furem, & eius hæredẽ: & eſt ſpeciale in ea, vt pluribus act. teneatur fur: vt in hoc §. ſic itaque. vt ff. vſufruct. quẽad. ca. l. fin.

a Sic itaque. Formatur hoc itaque ex illa diuiſione, quæ fit ſ. eo. §. j. q. d. dictum eſt, q̃ ſunt in rẽ actiones, & q̃ in perſonã: itaque ſic eis diſcretis .i. ſeparatis, & diuiſis, patet q̃ hæc regula eſt vera: quia pſonalis actio, q̃ competit ad dandum, nõ competit pro re ſua alicui, vt hic. Ideo dixi ad dãdum: quia ad tradendum bene poteſt dari actio perſonalis: vt cõmodati, depoſiti: & ſimiles. & ita eſt vis inter dare, & tradere, vt hic ſubijcit, & ff. de act. emp. l. ex empto in prin. & ff. de verb. ob. l. vbi autẽ. in fi. & l. ſi rem tradi, & l. nemo. & quod ſubijcit, ſi apparet. i. quia apparet eũ dare oportere, & ita agitur in perſonam, vt aliquid detur. Sed quidam dicunt, vt P. q̃ hæc verba, ſi apparet eum dare oportere, ſunt nomina cuiuſdam actionis. Accur.

ADDITIO. Dic q̃ iſtud, quod hic dicit gloſſ. ſm Plac. nihil eſt dicere, ſed tex. vult dicere, ſi apparet, id eſt, ſi agat dare oportere: quia medium concludendi non debet eſſe iſtud, ſed ad tradendum, vel conſtituendum: vt dicit gloſſ. Ang.

b Oportet. Idẽſt, oportet q̃ non detur. eſt enim impoſſibile q̃ detur, vt ſubijcit: quia dare eſt accipientis facere: vt ſubijcit. nec res quæ &c.

c Magis. Sed opponitur, pluries deberi poteſt: vt ff. de exc. rei iud. l. & an eadẽ. § actiones, in fi. § ergo pluries dominiũ poteſt fieri meũ. Sed nõ ſequit. nã licet pluries debeatur, tamẽ ſemel facta ſua nõ debet plus fieri ſua: vt ibidem dicitur, & ff. de acq. poſſ. l. iij. §. ex pluribus. & ?. de leg. § ſed & ſi rem legatarij, niſi iterũ deſineret eſſe ſua: vt ff. de ver. ob. l. ſi rem meam.

d Plane odio. Sed in quo vertitur iſtud odiũ? Rñ. quia in cõd. furtiua quis de facto infamatur apud bonos, & graues viros: vt ff. de obſe. a lib. & li. l. honora. licet non infamia iuris: vt ff. de act. & obl. l. ceſſat. ſed in rei vend. neq; de facto, neq; de iure infamatur. Itẽ multa veniunt in cõdic. furtiua, q̃ non veniunt in rei ven. vt quia interitu rei nõ liberatur: ſed in rei vẽdic: vt ff. de cõdi. fur. l. in re. & ideo malũ eſt furi, q̃ etiam hac actione teneatur. Itẽ ſicut prodeſt alicui plures habere reos debitores. vt ff. de li. be. leg. l. ſi quis decedens. §. fin. & habere plures actiones: vt ff. de le. ij. l. cũ filius. §. uarijs. ita cõtra debet ei nocere, ſi pluribus teneatur actionibus, licet etiã nulla alia ſit vtilitas. Item nũquid vna tollitur per aliam? Dic q̃ ſic: vt ff. de condi. fur. l. ſi p lure. §. furti. Ac.

e Si appareat. Id eſt, quia apparet eos &c.

id eſt, dicere actione in perſonã. Sed videtur hoc ſtare non poſſe: nam certũ eſt eum qui agit dominũ fuiſſe ergo & nũc eſt: qa ſine facto ſuo dominium ab eo diſcedere non potuit: vt ff. de reg. iu. l. id quod noſtrum. & C. de prob. l. ſiue poſſidetis, ergo nõ pt agere, vt ſibi detur, quod eſt ſuum, & tamen hic dicit q̃ ſic. Sed dic relationem eſſe faciendã ad genus, non ad ſpeciẽ. q. d. ea actione, per quam aliàs agitur ad dandum. ſ. pſonali, ſed hic non ad dãdum intẽditur. Et ita eſt mirabile, q̃ rem meam per perſonalem actionẽ peto reſtitui. aliàs contra: vt ff. quemadm. vſufruc. cau. l. fi. & ff. de cõdi. indeb. l. ſi vrbana. Sed eſt ſpeciale, vt hic dicitur. Vel dic agi etiam ad dandum. ſ. poſſeſſionem dandam, quam amiſeram per furtum. vt ff. de poſſ. l. rem quæ nobis. & ff. de condi. tri. l. ij.

f In rem actio. Id eſt, rei vẽdicatio: pro dominio de iure ciuili vel gentium quæſtio intendit: vt ff. de rei ven. l. in rem act. Itẽ no. q̃ hic §. locũ habet in quolibet malæ fidei poſſeſſore alienæ rei, nõ ſolũ in fure: vt ?. de re. diui. §. ſi tamen. & ff. de cond. tri. l. j. in fi. & l. ij. in prin. Interdũ etiã cõtra bonæ fidei poſſeſſorẽ dat condictio ratione poſſeſſionis: vt ff. de condi. ind. l. indebiti. §. ſed & ſi nũmi. Sed nunquid etiã rem ſuam poteſt quis etiã a nõ fure per condictionẽ ſine cauſa cõdicere: vt ff. de condi. ſine cau. per totũ? Rñ. ſm quoſdam, ibi dicit cõdictio actio pſonalis: nõ tñ talis p quã intẽdatur, vt aliquid detur. Alij dicũt, q̃ ſi alicubi inueniatur cõdictio ſine cauſa pro re ſua cõpetere: de vtili intelligendum eſt.

ADDITIO. Dic ſcdm Ioan. Fab. q̃ prima eſt verior: nam per eam non agit dominus ad dãdum, niſi contra furem, ſupple & malæ fidei poſſeſſorem, vt hic in gloſſa, ſed ad reſtituendũ, vel fortè ad poſſeſſionẽ agi debet, ſecundum Angelum.

Appellamus autẽ. CASVS. Iam dicta eſt natura realium actionum, & perſonalium: quia realis datur ad rem ſuam perſequendam, perſonalis autẽ ad debitum. Modo quia de realibus, & perſonalibus dixerat actionibus, dominus Iuſtinianus ad vberiorem earũ doctrinam, plus de illis in litera p̃ſenti determinat, & dicit, q̃ appellamus actiones in rem, vẽdicationes: & ideo vbi in C. & ff. tractatur de realibus actionibus, ab illis, qui erant legum compoſitores, intitulatur titulus De rei vendicatione. Actiones autẽ in perſonam, quibus dare vel facere oportere aliquid intendimus, vocamus condictiones. Et ita omnes actio

a Si paret, legendum putat Franc. Hotomanus, id enim verbũ ſolitũ apponi in formulis: iudiciorũ docet ex Cic. & Sex. pompeio.

b Cõcor. cum hoc tex. c. Iter dilectos. ante fin. ibi, cum iura legum. cũ gl. ſup ver. quod meum. ex tra. de fide inſtru. & gl. in c. ſi diligẽti, ſuper ver ſic. iuſtus titul. poſt princ. ibi, & q̃d meũ eſt. extra. de teſti. Actio ad dandũ & ad tradendum diſſe runt.

Dare eſt accipientis facere. Meũ amplius meũ fieri non poteſt.

Iſtã gl. ſequit. Iaſ. & eſt de mẽte alio rum.

a Odio furis q̃ ſem p fur dicitur in mora: & moroſus interitu rei nõ liberatur. la.

Iſtæ ſolut. Ses reprobãtur a doctoribus vide hic pcor.

c Dic ſm Ioã. Fa. q̃ gl. pcedit in malæ fidei poſſeſſore cõtra etiã te rem mobilẽ a qui ſcienter committ furtum. C. q̃ cum eo. l. ſi libertũ. & de furt. l. ſi alienũ ſed ergo intelligo generaliter in oẽ malç fidei poſſeſſore, qui rẽ aliquam detinet ſcienter contra voluntatẽ dñi: quia contra eũ poteſt cõdici. & agi ad dãdũ. l. ſiquis nec cãm. §. j. Ange.

nes perſonales de mundo cōdictiones pſſt dici. & hoc erat olim conſonum effectui actionis in pſonā: ſed hodie non eſt ita. In actionib. n. perſonalib. olim fiebant denunciationes, quæ fiebant per verba ſolennia in actione perſonali tm̄: & quecunq; cadebat a ſyllaba, cadebat a cauſa.

Alijs modis exponit̄ iſta denunciatio in nomia. Sed hodie ceſſant iſtæ denunciationes: & propterea vocātur abuſiue actiones in perſonam, hoc dicit. Fran.

rē quidē actiones, Vindicationes: [a] [1] in pſonam verò actiones, quib. [b] dare, aut facere oportere intenditur, Cōdictiones. [c] Condicere enim eſt denunciare, [d] priſca lingua: nūc verò abuſiuè [e] dicimus condictionem, actionem in perſonā eē, qua actor intendit dari ſibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

Nūc tertiā actionū diuiſionē exordit̄ Iuſtinianus ſ. q̄ q̄dā rei pſecutoriæ ſunt, q̄dā pœnales, q̄dam miſtam cauſam habentes. Perſecutoriæ rei dicunt̄, q̄ eius rei, q̄ nobis abeſt, & alteri adeſt, pſequēdæ cauſa cōparatæ ſunt: & ideo oēs & reales, & pſonales ex cōtractu, dempta depoſiti actione in quatuor caſibus, rei perſecutoriæ ſunt. Pœnales quib. merā pœnā pſequimur: vt actio furti: & id genus aliæ. Miſtæ, q̄ tā pœnæ, quā rei perſequendæ cauſa inſtitutæ ſunt, hoc eſt, in quib. rei pſecutio in pœna continetur: vt vi bono. rapto. l. Aquil. & ea quæ inficiando creſcunt.

Sequens [f] illa diuiſio eſt, q̄ quædam actiones rei perſequendæ gratia comparatæ [g] ſunt, quædam pœnæ perſequēdæ, quædam miſtæ [h] ſunt.

Rei pſecutoriæ ſunt oēs in rē actiones, & ēs in pſonā ex cōtractu deſcendentes, excepta depoſiti actione, q̄ in quatuor caſibus miſta eſt Ang.

[a] Vendicationes, Siue rerum corporalium, de quibus eſt C. de rei vendic. per totum. & ff. de rei vendi. per totum. ſiue rerum incorporalium, de quibus eſt ff. ſi vſuſfruct. petat. per totū. & ff. ſi ſer. ven. per totum. ſiue ſint directę, ſiue vtiles iſtæ vendicationes. vt ff. de publi. per totum. & ff. ſi ager vectiga. per totum.

[b] Quibus. Ideo dicit quib', quia ſunt & aliç. [1] quib' nō intendimus dare ſa cere, ſed reſtitui: vt commodati actio, & depoſiti, & ſimiles: & iſtæ non appellantur condictiones in ſtricta ſignificatione accepto vocabulo, vt hic di. [2] Vel dic q̄ ēt in actione cōmodati, & depoſiti: & ſimilib. intenditur dari, [3] vel fieri, ſ. ipſa detētatio rei quaſi ipſum factum poſſit quis in ſtipulationem deducere: vt ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. quid. q̄d non fieret, niſi aliquid daretur: cum ſuæ rei nulla ſit ſtipulatio, ſed alienæ tantum: vt ī. de inutilibus ſtipulationibus. §. j.

[c] Condictiones. Scilicet appellamus.

[d] Denunciare. Dicunt quidam, q̄ qui volebāt aliū conuenire, primo ſibi denunciare debebant: vt argu. ff. de ſer. vrba prædio. l. quidam. Sed hoc non placet: quia ex volūtate, aut bonitate, vel vrbanitate hoc fit, non neceſſitate. Sed dic [4] q̄ hæc denūciatio fiebat p magiſtratus, cū actiones ꝯſtituebant, vel dabant: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. omnium, quod eſt hodie ſublatū: vt in fine huius §. dicitur. & C. de for. l. j. & ij.

[e] Abuſiuè. Verè abuſiuè dī cōdictio. i. Actio in perſonam, quia non bene conſonat nomen rei, quam ſignat: quod fieri debet, vt ī. de dona. §. eſt & aliud.

Sequens. Iſte §. vſq; ad §. Quædam. diuidit̄ in duas partes. Primo, ponit vnam ſententiam principalium actionum. Secundu declarat eam per exempla, Secunda ibi, Rei perſequendæ. CASVS. Dicit gloſſator & malè, q̄ hic ponitur quarta diuiſio. Si enim loquamur de principalibus diuiſionibus, quæ traduntur a prædeceſſoribus noſtris, non eſt niſi tertia principalis. Prima enim fuit hæc, Actionum quædam ſunt in rem, & quædam in perſonā. Secunda fuit hęc, Actionum quædam ſunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Tertia autem principalis eſt diuiſio iſta, Connumerādo autem ſubdiuiſiones præhabitas cum principalib. diuiſionib. hæc eſt quarta diuiſio. Prima n. fuit hæc, q̄ omnis actio aut eſt in rem, aut in perſonam. Secunda hæc eſt, omnis actio aut eſt ciuilis, aut eſt prætoria. Tertia hæc eſt, p̄toriarū alia in rem, alia in pſonā. Quarta hæc eſt, omnis actio pſonalis p̄toria, aut eſt pœnalis, aut non pęnalis. Quinta eſt, p̄toria, in rem, aut eſt præiudicialis, aut non præiudicialis. Et hæc de qua agimus in pręſenti, eſt ſexta. Supponendo ergo q̄ hæc tertia diuiſio principalis: venio ad caſum, in hunc modum: Poſt duas diuiſiones principales de quibus ſ. dictum eſt, ponit hic Iuſtinianus tertiam diuiſionem principalē: & eſt talis diuiſio. Inter omnes actiones de mundo, quędam ſunt inuentæ cauſa rei perſequendæ, & quædam cauſa perſequendæ pęnæ, & q̄dam miſtæ, tam gratia rei perſequendæ, quam pęnæ. Rei perſequendæ cauſa inuentæ ſunt omnes reales actiones, & ferè omnes perſonales, quæ ex ꝯtractibus naſcuntur, vt ſi quis enim aliquis pecuniam mutuā, vel in ſtipulatum deductā petit, & de hoc etiā pōt haberi exēplum in commodato, & mādato, etiam p ſocio, & in actione ex empto, & vendito, & locato, & conducto. Perſonales, quç ex ꝯtractib. naſcuntur: ideo dixi, ad differentiam illarū, quæ ex delictis naſcuntur. Ferè autem ideo dixi, pp quandam actionem perſonalem, quæ ex contractu procedit, & tn̄ in quatuor caſibus eſt perſecutoria rei, & pęnæ. Hæc autem eſt actio depoſiti. Si enim rem meam penes te depoſuerim cauſa incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij, & poſtea non vis mihi eam reſtituere, vel dolum in ea feceris: conueniri potes in duplum. hoc dicit. Videtur q̄ iſta diuiſio ſit eadem cum diuiſione ſuperius habita, quç eſt, q̄ actionum prætoriarum perſonalium quædam eſt non pęnalis, & quædam pęnalis. Frater non eſt eadem. Hæc enim diuiſio eſt in ꝯctu ciuilium. vnde hic dicitur, q̄ ciuiles quædam ſunt pęnales, & quædam non. Prior autem fuit in ꝯctu prætoriarum, & ſic nō eſt vna, & eadem cum altera. Item ſcire debes, q̄ actiones miſtæ dicuntur duobus modis. Vno modo dicitur actio miſta, quæ continet rem, & pęnam. & de tali miſtione loquitur hic. Alia enim miſtura eſt, q̄ quædam actiones dicuntur miſtæ: quia ſunt in rem, & in perſonam. Et de illa miſtione habes ī. eod. §. quædam. h. d. Franc.

[f] Sequens. Hæc eſt tertia diuiſio actionum in hoc titulo. Accurſius.

[g] Comparatæ. Id eſt, adinuentæ.

[h] Miſtæ. Sed nonne quædam ſunt, quæ nullum horum habent? vt ſi ago ne quid fiat in loco ſacro, vel ſancto: vel ſi factum eſt, vt tollatur: & aliæ ſimiles, quæ neque ad rem, neque ad pęnam, neque miſtum ſe habent, ſed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur? Reſpond. ſatis ad rei perſecutionem, ſcilicet diuinæ, vel reipublicæ pertinent, cuius nomine agere videor, vel etiam meo nomine, [5] cum cuiuſlibet interſit Deum venerari, vt C. de hæ. l. iiij. Accurſius.

Marginal notes:

[a] Vindicationes, legēdum contendit Fran. Hotoma. in que eā rē laudat potiſſimum Gellium noct. Attic. li. xx. ca. ix. Certe in Pandec. Flo. vindicatio & vindicare vbiq; reperias p eo, q̄ in vulgatis editionibus vēdicatio vendicare ſcriptum eſt.

[1] Iſtā gl. tenēt Io. Fab. Pla. Angel. & Iaſ.

[2] Hāc opprobant docto. q̄a hic ſemper loquitur, ſolū de actionib. q̄ cōpetūt ad dādum: ſed iſtę d. gb. in gl. cōpetunt ad reddēdū, ſeu reſtituēdū l. iiij. §. ſi reddita. & l. ſi vt certo. §. rē tibi dedi, ff. cōmo.

[3] Nihil ē Fab. Pla. An. & Ia.

[4] Idē Io. Fab. Plac. Angel. & Iaſ. & eſt ſing. ſm Angel. & Iaſ.

[5] Iſta gl. bn̄ dicit, & eū ea tranſeūt cōiter doctores hic.

Rei perſequẽdæ. Iſte §. diuiditur in quinq; partes. Nam primo ponit de actionib. rei perſecutorijs. Secũdo de actionibus miſtis ex contractu deſcendentib⁹. Tertio ponit vnam regulam vel ſummulam in actionibus ex maleficio deſcendentibus. Quarto illud per exempla declarat,

Primo ponendo de actionibus pœnalibus, Secũdo de actionibus miſtis. Secunda principalia eſt in verſic. plane. Tertia in §. ex maleficijs. Quarta in §. pœnã. Quinta in verſi. ſed & legis.

Rei pſequendæ cauſa comparatæ ſunt omnes in rem actiones. a Earũ verò actionũ, quæ in perſonam ſunt: eæ quidem, quæ ex contractu naſcũtur, ferè b oẽs rei perſequendæ cauſa cõparatæ videntur: veluti q̃bus mutuam pecuniam, vel in ſtipulatum deductam petit actor: c item cõmodati, depoſiti, mandati, ꝑ ſocio, ex empto,

Libellus in actione ex ſtipulatu.

Hic tangitur de actione ex ſtipulatu: & hæc datur, qñ aliquid incertum ꝓmittitur: vt ĩ. de verbo. obli. in prin. & formatur ſic libel. Dico ego a, ꝯ b, ꝙ ipſe ꝓmiſit mihi facere domum per ſtipulationem, & q̃a non fecit, propono ꝯ ipſum actionem ex ſtipulatu, & peto ipſum ad intereſſe meum (quod æſtimo decem) mihi condemnari. Iſtius libelli formatio poteſt elici ex l. ſi quis ab alio. §. ſi quis. ff. de re iudic. Et licet nomen act. non ponatur in libello, ſufficit tñ ponere cauſam hanc, ſcilicet: quia domum per ſtipulationẽ mihi facere promiſit, & non facit.

Libellus in actione commodati.

Item in actione commodati, de qua hic formatur ſic libellus: Dico ego m, ꝯ a, ꝙ ego accommodaui ſibi Codicem meum ad ſcribẽdum: vnde ꝓpono act. commodati ꝯ eum, finito vſu ad quẽ Codex fuit accommodatus: & peto eundem a, ad reſtitutionem Codicis mihi ꝯdemnari. Et erit cauſa in iſta actione, quã ſufficit ꝓponere, hæc: Quia accommodaui ſibi Codicem meum ad ſcribendum, & vſus finitus eſt.

Libellus in actione depoſiti.

Item in actione depoſiti, de qua etiam hic formatur ſic libellus. Dico ego t, ꝯ l, quod ego depoſui penes eũ Digeſtum meum, vnde proponendo ꝯ eundẽ l, actionem depoſiti, peto ipſum ad reſtitutionem Digeſti mei mihi condemnari. Et erit cauſa in iſta acti. quam ſufficit ꝓponere, talis, quia depoſui. Et aduerte ꝙ datur in ſimplum act. depoſiti, niſi in his caſib. ſ. qñ depoſitum eſt cauſa incendij, tumultus, ruinæ, & naufragij: in quib. caſib. ſi depoſitarius inficietur, tenetur ad duplum: vt hic, in verſic. planè. & ff. depo. l. j. Et formatur ſic libellus: Propono ego l, contra t, quòd ego ob timorem incendij Digeſtum meum apud ipſum depoſui, & quia inficiatur depoſitum, proponendo contra ipſum actionem depoſiti: peto eundem t, mihi in duplum condemnari. Et erit cauſa in hac act. quia depoſui apud ipſum rem, & ipſe inficiatus eſt. Item eodem modo forma libellum, qñ petitur in alijs quatuor caſibus, ſ. qñ cauſa tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij, depoſitum eſt.

Libellus in actione mandati.

Item in actione mandati, de qua etiam hic formatur ſic libellus: Dico ego t, ꝯ s, ꝙ ego ſibi mandaui, vt emeret mihi equum, & ille ſuſcepit mandatum, ſed illud non impleuit: pp quod damnificatus ſum ad valorem decem librarum, & tantum æſtimo intereſſe meum: vnde ꝓponendo ꝯ ipſum actionem mandati, peto eundem s, in decem libras noie intereſſe mihi ꝯdemnari. Iſta. n. actio tunc demum competit, qñ recipit intereſſe: ad intereſſe enim datur: vt ff. mandati. l. ſi procuratorem. §. mandati actio.

Libellus in actione pro ſocio.

Eſt & actio pro ſocio, de qua etiam in hoc §. & habet locum quando ſocietas inter aliquos cõtrahitur conſenſu: vt ff. pro ſoc. l. vt ſit. & naſcitur finita ſocietate: vt C. eod. l. tandiu. & formatur libellus ſic, Dico ego t, ꝙ s, & ego inìuimus ſocietatem emendi vinum vſque ad centum libras: vnde cum ipſe ſocius nomine ſocietatis tantum de vino emerit, peto partem vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad reſtitutionem dictæ partis ipſum mihi condemnari. Et erit cauſa in iſta actione talis: q̃a ꝯtraximus ſocietatem, & ſimiliter datur ꝓpter dolum vel culpam ſocij: vt ff. pro ſocio. l. nemo. & l. ſeq. & C. eo. l. iiij.

Libellus in actione ex empto.

Item & hic agitur de actione ex empto: in qua ſic forma libellum. Dico ego t, ꝯ s, ꝙ ego emi equum ab eo ꝓ decem libris, vnde ꝓponendo ꝯ ipſum actionem ex empto, peto eundem ad reſtitutionem equi mihi ꝯdemnari. Ex parte aũt venditoris petit ſic: Dico ego s, ꝯ t, quod ipſe debet mihi decem ex venditione talis equi, quem ſibi vendidi & tradidi: vnde ꝓponendo ꝯ ipſum act. ex vendito, peto ipſum t, in illis decem libris mihi condemnari. Et erit cauſa in hac actione talis: Quia vendidi & tradidi.

Libellus in actione locati.

Eſt & finaliter actio locati, de qua hic: in qua ſic forma libellum: dico ego b, contra e, ꝙ ego locaui ſibi domum talem vſque ad annum ꝓ mercede decem librarum conſtituta mihi, & promiſſa ab eodem e. vnde ꝓponendo contra ipſum actionem locati, peto ipſum in decem libras mihi condemnari. Et ꝯ conductor proponet hoc modo: Dico ego e, cõtra b, ꝙ ego conduxi talem domum ab eo ꝓ mercede decem librarum ſibi promiſſarum: vnde proponendo contra ipſum actionem ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat condemnari.

a In rem actiones, ſ. q̃ decem ſunt: vt diximus ĩ. eo. §. item Seruiana. Sed certè vr, ꝙ ſunt oẽs pœnales, nã in eis iuratur in litem: vt ff. de rei vend. l. qui reſtituere. & ff. de in li. iurã. l. in actionibus. Sed dic ꝙ illud. ſ. iurm in litem non fit iure actionis, ſed officio iudicis: vt ĩ. eo. §. præterea. in fi. §. vnde non dicunt pœnales. Alij tñ dicebant, 1 ꝙ ideo non dicebãtur pœnales, quia non originaliter illud fit, ꝙ creſcant per ſacramentum in litem, ſed ex contumacia: vt ff. de in lit. iuran. l. j. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, q̃ quod incidenter. Sed certe actio depoſiti in quatuor caſib. ab initio eſt rei perſecutoria, & tñ dicitur pœnalis inſpecto, ꝙ creſcit ex contumacia: vt ĩ. ꝓx. & ĩ. eo. §. quadrupli. aliàs §. at ille. vnde primam reſponſionem approbo.

1 Iuramentum in litem præſtatur in actionib⁹ realibus. ſ idẽ Ange. & la.

ADDITIO. Secundũ doct. hæc gl. vr aduerſari gl. magnæ poſitæ in §. pœnales. in ver. item aduerſus. in prin. ĩ. eo. q̃ vr concludere: quod ibi illa actio dicatur pœnalis: quia iuratur in litem, & tñ ſecundum eos conſtat, ꝙ illud iurm venit offi. iudi. ſicut in qualibet alia actione. & dicunt hanc gl. eſſe veriorem.

b Ferè. Ferè dicit pp actionem ex ſtipulatu, per quã pœna petit, nec inſpicit quid interſit, vt ĩ. de inuti. ſtipu. §. alteri. ſm quoſdam, quod eſt falſum. 2 Imò ꝓpter actionem depoſiti in quatuor caſib. vt ĩ. ſubijcit. Item ꝓpter actionem redhibitoriam, quę datur in duplum aduerſus venditorem: qui neq; peciũ neque acceſſiones ſoluit: vt ff. de ædil. edi. l. redhibitoria.

2 Quia ibi loquatur d pœna ꝯuẽtionali; hic de legali. Angel. & la.

c Petit actor. Ad vtranq; autem 3 . ſ. ad mutuam & ad eam pecuniã, q̃ in ſtipulatum deducta eſt, certi condictio datur: vt ff. ſi cer. pet. l. ſi quis certum. & ĩ. de verb.

3 Glo. ſequuntur An. & la.

deverb.obl.in prin.ita q ad mutuũ deſ condictio ſpecialis de mutuo:vt ʒ.quib.mo.re cõtr.ob. in prin.ad pecuniam deductam in ſtipulationẽ deſ cõdictio certi generalis,ſi certum ſit:vt ʒ.de verb.obl.in prin.

a Conducto. Sed nõne omnes iſtæ dãtur ad intereſſe, etiam quod eſt extra rem:vt ff. de act.empt.l.j.in prin. ergo peto aliquid, quod tibi non adeſt. ergo sũt pœnales. Sed dic tribus modis dici actionem. primo illa q hinc inde eſt pœnalis:vt furti,&ſimiles.quando peto mihi, quod mihi non abeſt, & quod tibi adeſt, & hoc modo acceptæ dicũtur hæ iſtæ non pœnales Secũdo qñ eſt pœnalis ex parte vna, ſcilicet ex parte rei tãtum:quod eſt vbicunq; actoris intereſſe excedit id quod reo abeſt:&in hac ſignificatione actiones iſtæ dicuntur pœnales,ſ.ex empto, & ſimiles : & etiã rei vendicatio,qñ in litem iurauit. Et q inſpecta perſona rei tantum pœnales dicãtur.probatur ff.de eo q quem fac. erit. l.j. §.ſi plures. & l.ſi.& ĩ.eo.§.pœnales. Tertio dicitur pœnalis inſpecta perſona actoris tãtum:vt ſi accepiſti ab aliquo aliqd,vt me accuſares per calumniam.nam repeto,licet nihil mihi abſit,à te,ſcilicet,cui adeſt.vt probatur ff.de calumn.l.generaliter §.illud erit notandum.

b in duplũ. ſ.ſi reus inficieſ:vt ĩ.eod.§.furti.Accu.

c Ipſius.ſ.hæredis.ex dolo enim defuncti in ſimplũ tantũ vt ff.depo.l.j.§.j.Et ratio quare in his quatuor caſibus datur in duplũ,& in alijs in ſimplum eſt : qa hic ex neceſſitate deponiſ : nec potuit puidere apud quem deponeret:vt ff.depo.l.j.§.merito.

vendito,locato, conducto. a Planè,ſi depoſiti agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinæ,naufragij cauſa depoſitum ſit,in duplũ b actionem prætor reddit:ſi modò, cum ipſo, apud quem depoſitum ſit,aut cum hęrede eius de dolo ipſius c agitur:quo caſu miſta eſt actio.

Actionũ deſcendentium ex maleficijs q̃dam ſunt perſecutoriæ pœnæ tantum,quædam miſtæ tam rei,quã pœnæ, primum per vnum, vltimum p tria exempla declarat. Are.

Ex maleficijs verò proditæ actiones, aliæ tantum pœnę perſequendę cauſa comparatæ ſunt: aliæ tã pœnę, quàm rei perſequendæ : & ob id miſtæ ſunt. Pœnã tãtum

quis ſeruũ meum occiderit. q tẽpore quo occidebaſ luſcus fuit,vel aliter fuit ita deterioratus,q vilis ptij erat:in anno tamen retro magnæ æſtimationis, vel magni ptij fuerat:tunc cõdẽnabiſ occiſor quãti plurimi fuit in anno retro,ex primo capite. in verſi. itẽ miſtæ.caſus eſt talis, Vidiſtis ʒ. de realibus actionibus, quæ ſunt rei perſecutorię tãtum: & ẽt de perſonalibus,quæ deſcendunt ex contractu:q ſunt reales ferè omnes:&de actionib.pſonalibus, q deſcendunt ex delictis,quæ ſunt pœnæ perſecutoriæ tantum:& etiã de actionibus deſcendentib.ex delictis, q ſunt miſtæ:modo intendo dicere de quadã actione pſonali,q non deſcẽdit ex contractu.nec ex delicto,ſed eſt perſonalis miſta,q deſcẽdit ex quaſi contractu:& eſt miſta tam rei,quam culpæ:& de hac venio ad exemplũ.Quidam teſtator fecit teſtamentum:ipſe aliquid reliquit alicui eccleſię, vel alicui venerabili loco, hæres teſtatoris diſtulit ſoluere id legatum,donec in iudiciũ vocareſ:ille hæres conuentus actione ex teſtamẽto,q deſcendit ex quaſi contractu,condemnandus eſt in duplum. & hoc dicit. Fratet actio iſta ex teſtamẽto de qua fit mentio in iſto §.deſcendit ex quaſi contractu: vt ʒ.de obli.q ex quaſi contractu naſcunſ.Alij voluerunt dicere,q pſequitur hoc modo materiã ſuã inchoatam:& q hic tractatur de delictis:& propter delictum eſt hoc q cõdemnatur ad duplũ.videlicet,quia diſtulit ſoluere, donec in iudiciũ euocaretur.ſed dico,q ex procraſtinatione.& pro mora ſua condemnatur in duplum : vnde dico, q deſcendit actio iſta ex quaſi contractu. hoc dicit Franc.de Aret.

Libellus in actione Furti manifeſti.

Ex maleficijs. Hic tangiſ de act. fur. manife. in qua ſic forma lib. Dico ego a,cõtra b,q ipſe palã ſurripuit equũ meũ:vñ pponẽdo ꝯ ipm act furti manifeſti,peto eundẽ in quadã ſũma pecuniæ nomine pœnæ mihi cõdẽnari. Et erit cã in hac act.quã ſufficit proponere,talis:Quia furtũ fecit manifeſtũ. Et eodẽ modo forma libellũ in act.furti nõ manifeſti,ſed hæc ẽ differẽtia,qa in prima actione quadruplũ eſt pœna vltra rei reſtitutionẽ:vt in hoc §.in ſecũda verò ſ.furti nõ manifeſti,duplum eſt pœna vltra rei perſecutionem.

Libellus in actione Vi bonorum raptorum.

Vi aũt bonorũ. In actiõe verò Vi bo.rap de qua hic, ſic formaſ lib. Dico ego a,cõtra b,q ipſe a manib meis talẽ rẽ vi rapuit: vnde cõtra ipſum actionẽ Vi bonorũ raptorũ proponens,peto eundẽ b,in quadruplũ (re in ipſo quadruplo cõpulata) mihi condẽnari: vt in hoc §.vi aũt bon.rapt &ĩ.de vi bon.ra §.quadruplũ. In furto autem manifeſto totũ quadruplũ eſt pœna. Et erit cauſa in iſta actione,ſicut dictum eſt:Quia talem rem rapuit de manibus meis.

Libellus in actione legis Aquilię.

Sed & legis Aquiliæ. Item in actione legis Aquiliæ ſic forma libellũ contra negantẽ: Dico ego c,cõtra b, q ipſe per culpam ſuã occidit ſeruũ meũ.quẽ æſtimo a.& ſi negat ſe ipſum occidiſſe, proponẽdo contra eũ act.l.Aquil.peto eundẽ b,in duplum,ſ.in xx.mihi cõdẽnari:vt vnũ ſimplũ ſit pro damno dato:& aliud p pœna:qa negauit.Contra cõfitentẽ autẽ formaſ libel. ſimiliter ſicut dictũ eſt ʒ.proxi.ſed ſimplum petitur.

Ex maleficijs CASVS. Iam vidiſtis vnã diuiſionem in qua caueſ q actiones,aut ſunt introductæ rei pſequẽdæ cauſa,aut pœnæ tantũ,aut ſunt miſtæ.&de illis,q ſunt introductæ tantum rei perſequendæ cauſa,iam habuiſtis:q ſunt omnes reales actiones: & ferè omnes perſonales,q deſcendunt ex contractib. Modo vult tractare de actionibus procedentibus ex delictis:quarum q̃dam ſunt pœnæ perſecutoriæ tantum, & q̃dam rei tãtum,& q̃dam miſtæ,tam pœnæ,quam rei,& ſic perſequitur partes illas primæ diuiſionis hic poſitæ in §. ſequens illa diuiſio. Et primo tractat de actionibus ex maleficijs procedẽtibus pœnam ,tantũ perſequentibus,& de hoc ponit vnũ exemplum,ſ.in actione furti.Si enim agaſ actione furti manifeſti ad quadruplũ,ſiue non manifeſti ad duplum,totum duplũ,vel quadruplũ eſt pœna:qa propter iſtam actionem cõpetit domino rei vendicatio ad rem ſuam vẽdicandam,ſiue ille fur rem ſuam poſſideat , ſiue aliquis alius.&pter hoc datur condictio furtiua contra furem.& ſum in verſi. Vi autẽ bon.rap. In ſuperioribus dictum eſt de actionibus deſcendentibus ex delicto,q perſequuntur pœnam tantum:modo videndũ eſt de alijs actionibus,q proficiſcuntur ex delictis, & ſunt miſtæ,tam rei,quã pœnæ. Et de hoc ponit duo exempla. Primũ eſt in actione vi bo.ra.q datur intra annum ad quadruplũ:& de illo quadruplo triplũ eſt pœna:& ſimplũ pro rei perſecutione:&ita eſt miſta, & cõtinet rẽ,& pœnã.Scdm exemplũ eſt in act. l. Aquil.q qñ daſ contra inficiatorẽ,eſt in duplum:& vnũ ſimplũ eſt pœna,& aliud pro rei pſecutione.& ita ſimiliter eſt miſta,qa cõtinet rẽ,& pœnã cõtra inficiãtẽ. Et etiã poteſt eſſe miſta actio l. Aquil.veluti,ſi ali-

a Dic q illud intereſſe non uenit iuſ actionis, ſed officio iudicis. Fa.Angel. & Ia.

a Magiſtralis gl. ſecũdum Ang. hic.

a Iſta gl. impugnãt Ioh. Fa & Iaſ.hic.Eſt enim ridiculum q actiones, hic enumeratæ, & cæteræ bonæ fidei ppter ea quod in eis iure aut l liteſ, ſiot pœnales: per ea q habenſ ſ.in d. §. pœnales. in gloſſa magna,in ver. nẽad uerſus. in prin.

Erit autẽ cauſa in priori actione talis, ſ. quia damnũ dedit: & ſic erit in primo caſu pœna: in ſecũdo verò non. Præterea in alio caſu eſt pœnalis: quia ſi agitur ex primo capite legis Aquiliæ æſtimabitur res quãti plurimi fuerit retro intra annũ. Si verò agatur ex tertio capitẽ: tunc æſtimabitur res quãti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt ſ. ad l. Aquil. §. j. j. rñ. & §. ex hoc tñ capite. & ſ. de act. §. ſed & legis Aquiliæ. & tunc in ea ſic forma libellum: Dico ego c. cõtra k, quòd ipſe occidit ſeruũ meum qui valet decem, ſed hoc anno valuit triginta: vnde proponendo contra ipſum act. legis Aquil. quia debet mihi fieri æſtimatio ſerui occiſi, quanti retro plurimi fuerit intra annum, peto eundem mihi in xxx. condemnari. Eodem modo forma libellum, ſi agatur ex tertio capite: ſed non fiet æſtimatio, niſi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

perſequitur quis actione furti. ſiue enim manifeſti agat quadrupli, [a] ſiue nõ manifeſti dupli: de ſola pœna agit. Nã ipſam rem propria actione perſequitur quis, id eſt, ſuam eſſe petens. [b] ſiue fur ipſe eã rem poſſideat, ſiue alius quilibet. [c] Eo amplius aduerſus furem ẽt cõdictio [d] eſt rei. [1] Vi autem bonorum raptorum actio miſta eſt: quia in quadruplo [e] rei perſecutio cõtinetur: pœna autem tripli eſt.

Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato, miſta eſt, nõ ſolùm ſi aduerſus inficiantẽ in duplum agatur: ſed interdũ, & ſi in ſimplum [f] quiſque [5] agat veluti, ſi quis hominẽ claudum, aut luſcum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit. tãti eñ dãnatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, ſecundum iam traditam [g] diuiſionem. Itẽ miſta eſt actio contra eos, [h] qui relicta ſacroſanctis eccleſiis, vel aliis venerabilibus locis [i] legati, vel fideicõmiſſi nomine, dare diſtulerint: [k] vſque adeò, vt etiam in iudicium [l] vocarentur: tunc enim & ipſam rem, vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro

a Quadrupli. Sed quare plus manifeſtum furtum punit', quàm non manifeſtum: cũ clã facta magis punienda ſint: vt ff. de admi. tut. l. nõ exiſtio. & ff. de ritu nup. l. vlt. Rñ. imò magis delinquit qui palã, [2] quàm q clam nocet: [3] vt ſ. de vi bon. rap. in prin. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præſi. l. diuus.

ADDITIO Sed per hanc ſolutionem non reſpõdetur cõtrario in alleg. vnde dicas ſm Cyn. quẽ cæteri ſequunt': quia iſte textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in iis, quæ poſſunt eſſe licita & illicita ſecundum Ang.

b Petens. Scilicet rei vendicatione.

c Quilibet. Vt ſ. de obli. quæ ex delic. naſc. §. fi.

d Cõdictio. ſ. furtiua, q ſoli domino dat', [2] & hæredi eius aduerſus furem, & eius hæredẽ: vt ff. de condi. fur. l. j & l. v. & ſ. de obli. quæ ex deli. naſ. §. fi.

e Quadruplo. Vſq; ſ. ad annũ: poſt annũ in ſimplũ. [3] vt ſ. de vi bo. ra. in prin. niſi in caſu. vt ſi Iudæus ſ Chriſtianum agat, tunc in duplum tãtum agit: vt C. de paga. l. Chriſtianis. Sed nunquid etiã raptor tenet' actione furti manifeſti? Dic quòd non, ſecundum P. quia in duplum tantum tenet', ſi furti conueniatur: vt ff. vi bo. rap. l. j. niſi in caſu vbi nec in duplũ tenetur ſm eum: vt ff. de fur. l. ſiquis ex domo. ſed certè ibi erat actum actione. Vi bo. rap. vnde ſublata erat actio furti non manifeſti, niſi in id quod excedit: vt ff. de vi bo. rap. l. j. & ff. de act. & obl. l. qui ſeruũ. ſed ſatis [4] videtur, quòd etiam manifeſti furti nomine conueniat', & in quadruplum: vt arg. ff. de fur. l. ſi vendidero. §. cum raptor. & l. ſiquis ex domo. licet Plac. cõtradixerit: vt dictum eſt.

f In ſimplum. Vbi contra confitentẽ dat': nam tũc in ſimplum, & cõtra negantem in duplum, vt hic, & ſ. eo. §. at ille. & C. de leg. Aquil. l. contra negantẽ. & ff. de iniu. l. eum qui.

g Iam traditã. Vt ſ. de l. Aquil. in prin. Nã ibi diuidit primum caput legis Aquil. a tertio capite: ex quo tertio fit condẽnatio quantũ res retro valuit in proximis xxx. diebus: vt ſ. eo tit. §. ex hoc capite. Itẽ adiũge [6] actionẽ quod metus cauſa. nam & ipſa miſta eſt: vt ff. quod me cau. l. ſi cũ exceptione. §. j. Accurſi.

h Cõtra eos. Scilicet, hæredes, vel alios qui legatis vel fideicõmiſſis grauari poſſũt: qñ honorati ſũt pecuniariter vt ſ. de ſing. re. per fidei. relict. l. prin. & ff. de leg. j. l. planè ij. in fine.

i Venerabilib. locis. Quæ multa ſunt, & enumerant' in Auth. de non alie. §. nos igitur. coll. ij.

k Diſtulerint. Id eſt, fraudulenter. [7] vel ſine iuſta cauſa: [8] aliàs: nõ puniunt': vt ff. ſi cert. pet. l. quod te. & ff. de vſur. l. ſciẽdũ. & ff. de pe. hær. l. illud in princip. Et nota quem puniri ex procraſtinatiõe, vel dilatione illicita. ſic ff. de eden. l. prætor. §. ſed & ſi ſeruus. in fine. Et eſt ſpeciale [8] in bis legatis. in aliis legatis vel fideicommiſſis nõ præſtatur duplum: ſed vſuræ currunt ex mora, vel ſaltẽ poſt conteſtationem litis, [9] & fructus rerũ reſtituunt', vt C. de vſur. leg. ſeu fideicõ. l. j. item hæc legata habent in alio priuilegium. vt ſi indebitum ſoluatur, non repetatur: vt ſ. de obliga quæ ex quaſi cõtractu. in fi. Quid ſi primo negauit, poſtea confiteat'? Reſp. põt pœnitere? [10] cum exoneret actorẽ à probãdo: vt ff. de iureiu. l. eum qui in prin. Ang. cõtra ff. de ædil. edi. l. ſiquis ſit fugitiuus. in prin. Itẽ quid ſi confeſſus eſt, & poſtea negat? Reſp. punitur, cum vltima mora noceat: vt de peri. & cõmo. rei vend. l. illud. [11] Item quid ſi non infitiet', ſed dicet non valere, vel aliam proponat rõnalem cauſam? Rñ. quidã, quòd punit: ne inueniat' via, per quam negantes ſuam exerceant auaritiã. vt ſ. de vi bon. rap. §. quia tñ. Alij cõtra. [12] quod verũ puto, vt ſ. eo. §. at ille. Item nunquid hoc in legato generali, & ſpeciali locũ habet? Reſp. ſic ſm Ioã. cũ vtrunq; ſit legatum: vt ſ. de fideicõ. hære. §. ſi. & C. de fideicom. in prin. Item quid ſi duplũ nõ põt ſoluere? Reſp. luat in corpore: vt ff. de pœ. l. j. §. generaliter. & C. de ſer. fug. l. quicũq;. §. quòd ſi. & in gl. caſtigatio, & ff. de in ius vo. l. pe. & fi.

l In iudicium. Quid ſi in iudicium non vocant', ſed aliàs ſunt in mora? Reſp. quidam adhuc, idẽ vt duplentur. [13] ſed hic lex contradicit. Item in dubiis pœnæ ſunt molliẽdæ: vt ff. de pœn. l. interpretatiõe. Sed dicã currere vſuras, & fructus deberi ex mora: [14] & ipſa re, id eſt ſine interpretatione dicam morã committi: ad inſtar minorum, quibus legata debent' vt C. in quib. cau. in inte. reſt. non eſt ne. l. minorum. Itẽ quid ſi Reipublicæ, vel fiſco relinquat'? Videtur quòd idem ſit, quod hic dicit', cum ius diuinum, & publicũ ſimile ſit: vt C. de ſac. ſan. eccl. l. ſi & in Auth. de nõ alie. §. ſi minus. coll. ij. Sed dico quòd: [15] quia pœnæ ſunt molliẽdæ, vt diximus. vt ff. de pœ. l. pe. Itẽ quid in redẽptiõe captiuorũ? Videt' idẽ: quaſi ſit res venerabili ſit relictũ. Sed [*] certè nõ extẽdã. [16] ſ. ad quod dſ in hoc §. adhuc caſum: cũ ſit pœna. Item quid ſi Deo vel alicui

a Quõ ad actiõe hac dicere poſſimus dari tempus nobis oportere, quia nña eſt, pulchrè explicat Frã. Hotomanus in §. Sic itaque. ſ. eo.

2 Hoc verũ in bis quæ ſunt de genere prohibitorũ, ſecus in his quæ poſſunt eſſe licita. Nic. Bal. Ioã. Fab. Pla. Ang. & Ia.

3 Quòd nemo ſcit pene non fit. quia Beati, quorũ tecta ſunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud, Pecchè ſecret, eſt de mypardonè. Aegi. Per.

4 Idem Nicol.

5 Idem Nicol. & Iaſ. & eſt de mente aliorum.

4 Idem Dy. Ioan. Fa. & An.

5 Cũ opi. iſtius gloſ. tranſeũt in diſtinctẽ doct. hic.

6 Idẽ Nico. Fab. Pla. & Ang.

* Aliàs quis.

7 Idẽ præ dic. ſcrib.

8 Idem Nic. Fab. Pla. & Ia.

9 Nõ eſt opus litis cõteſtatione, ſm Ia.

10 Hoc verũ qñ eccleſia vellet vel cõfeſſiõe, & per eã probare legatũ, aliàs ſecus. Ni. Fa. Pla. & Ia.

11 Hanc concluſionẽ, & præcedentẽ limita niſi interueniſſet iuſtus error: quia fortè excuſatet', vt per Io. Fa. hic.

12 Iſtã gl. vſq; ad fi. ſequunt', Nic. Fab. Pla. & Ia.

13 Hoc verũ ſi nã gauerit, aliàs requirit' vocatio in iudiciũ. Ia.

14 Iſta gl. eſt ſing. ſm eundũ Ia.

15 Et bñ Ang. & Ia.

* De hac re vide Bart. in l. contra nagantẽ. C. ad l. Aql.

16 Imò ſm Fab. Ang. & Ia.

alicui ſancto vel adminiſtratori quæ idẽ valẽt: vt in Auth.de ec.ti.§.ſiqs in nomine.col.ix.& ff.ad l. Fal. l.j.§. ſiquis.& §.ad municipiũ? R ſid. locũ habet hic§. quia venerabili loco eſt relictum: vt ff de ann.lega. l.annua.§.a Titia.

ADDITIO. No. ex hac gl.q in pœnalibus nõ ſit extẽſio da ſimilibus ad ſimilia, qñ pœnæ imponunt habito reſpectu ad priuilegiũ alicuius pſonæ, etiam ſi ipſi caſus eſſent à iure æqui parati vt pulchrè p Iaſonẽ hic, qui allegat duas gloſſas iuris canon. contrarias. vide per eum.

a Pro pœna. Si hæc aſſ ratio, vt ſit miſta: patet quòd condictio ex l. illa, ſiqs in tantam, ſit miſta: vt C. vnde vi. l. ſiquis in tantam. Item & illa condictio, q datur ex l. Conſtantini: vt C. finium regund. l. ſi cõſtiterit. & omnes illæ actiones, vbi & res & aliquid pro pœna petitur. quod verum eſt.

pœna: a & ideo in duplũ eius ſit condẽnatio.

Aliæ quoq; ſunt actiones, miſtam cauſam tam in rem, quã in perſonã habẽtes, cuiuſmodi ſunt tria diuiſoria iudicia: in quibus quoties res (quæ cõmodam diuiſionem accipere nequit) occurrit, permittitur iudici, vni ex litigatoribus, eam inſolidum adiudicare, et eum inuicem alteri certa pecunia condemnare.

Quædam actiones b miſtam cauſam obtinere videntur, tam in rem, quàm in perſonam: qualis eſt familię erciſcundę actio, c quæ competit cohæredibus de diuidenda hæreditate. Item communi diuidundo, d quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cõmune e eſt, vt id diuidatur. Item finium regundorum f actio, qua inter eos agit, qui confines g agros

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per exẽpla declarat. Tertio ponit, quæ poſſunt eſſe partes iudicis in iſtis actionibus. Secunda ibi, Qualis eſt. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Aret.

Cõdictio ex lege eſt ſæpe miſta.

CASVS. Dictum eſt ſ. de quibuſdam act. q miſtæ ſunt tã rei, quã pœnæ. ponit modo de quibuſdã miſtis quæ ſunt tam in rẽ, quã in perſonã. Et ſciote q poſſet dici, q hic adijcitur tertium membrum illius diuiſionis, qd habuiſtis ſ. eod. in prin. vbi dicit, q actionũ qdam ſunt in rẽ: & quædã in perſonã. Et ibi poſſet addi tertium mẽbrũ, qd hic ponit, ſ. q quædã ſunt miſtę vt ibi dictum eſt de actione hac, quæ eſt miſta in rem & in perſonam. Ponit hic do. Iuſt mihi tria exempla. Primũ exemplũ eſt in actione in factũ, q cõpetit cohęredibus de diuidenda hæreditate. Scdm exemplum eſt in iudicio cõmuni diuidũ. qd redditur inter eos, inter quos aliqd eſt cõmune ſine ſocietate, vt diuidat. Tertiũ exemplũ eſt in act. finiũ regund. q habet locũ inter eos, q confines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare. & illum cui res eſt adiudicata, in certa ſumma pecuniæ alij condemnare. hoc dicit. Franc.

Libellus in actione Familiæ erciſcundæ.

Hic tangitur de actione Famil. ercis. quæ habet locum inter cohæredes. & naſcitur ex quaſi cõtractu. vt ſ. de obli. q ex quaſi contrac. naſ. §. idẽ iuris. dum tñ ambo poſſideant, vel confiteant ſe hæredes, & fortè in ea formatur libellus ſic: Dico ego g. contra o. q ſuimus cohæredes in tali hæreditatẽ: vnde proponendo act. fam. erc. cõtra illũ. peto illã hæreditatẽ diuid. Et dico q in iſta actione. & duabus ſeq. pmittit iudici rem vni adiudicare, & illũ alteri in certa ſumma pecuniæ condemnare, prout ipſi videbit: & eris cauſa in hac act. Quia fuimus cohæredes.

1 male Bald. Fab. An. & Ia. Actio familiæ erc. quare eſt miſta.

Libellus in actione Communi diuidundo.

Item ſimili modo formabis libellum in acti. Cõi diuidundo: q habet locũ inter eos, quibus eſt aliqua res cõis ſine ſocietate. veluti legata vel donata: vnde de oritur ex quaſi contractu: vt ſ. de obli. quæ ex quaſi contrac. §. item ſi inter aliquos.

† Quæ in rem quidẽ eſt ob dominiũ quod co-

Libellus in actione Finium regundorum.

Eſt & actio finiũ regund. de qua hic loquit: in qua ita formatur. lib. Dico ego b. contra c. q inter me, & ipſum habebamus duos fundos, ipſe vnũ, & ego alium, adeo cõfines, q vix poſſent agrorũ fines diſcerni: vnde proponẽdo cõtra ipſum act. Finiũ regund. dico ego & peto vt fines diuidãtur, & merè diſcernãtur, & ut finalis iurgij quæſtio, ſiue controuerſia inter nos ſopiatur.

b Quædam actiões. Hic adijcit ſm quoſdã 1 tertiũ membrũ illi diuiſioni q habes. ſ. eo. § j. vbi diximus.

c Familiæ erciſcundæ actio. iſta ideo ſic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & erciſcũdæ, i. diuidendę. nam erciſco, cis, i. diuido diuidis, quaſi dicat, actio diuidẽdæ hæreditatis. itẽ ideo dicit miſta: quia l qualibet re mihi adiudicata partẽ habeo iure meo, & quo ad hoc in rem. itẽ partẽ vice cõſortis, & vt ab eo: qa portio mea erat ſua: & quo ad hoc eſt perſonalis. 2 Vel ideo dicit miſtas 3 qa i ea petunt dominia rerũ corporaliũ nõ dari, ſed tradi vel aſſignari pro parte ſua: & in hoc dicit realis. Itẽ petunt fruct9, ſi alter tñ eos percepit: vel ipſe ſolus impenſas fecit & hæc petunt dari, i. vt fiant ſui, cui dant, & propter hoc dicit pſonalis: vt ff. fam. ercis. l. itẽ labeo § familiæ. & ſ. de obli. ex quaſi cõtrac. §. Item ſi inter. & ſ. eo. §. ſic itaq. Sed quãto tpe durat? R ſi. triginta annis. 4 inſpecto potius, quod ſit pſonalis: vt C. de anna. excep. l. ii. Itẽ quæro ex quo naſcit? Reſp. ſm Mar. ex voluntate agentium: vt ff famil. ercii. l. j. Sed certè imò ex cõtractu: vt ſ. ff. de obl. quæ quaſi contract. §. Item ſi inter. in ſi. Accur.

hæredes habeãt in parte ſua. in pſonã aũt ob pſtationes, q perſonales ſunt. hinc elegãter ſcripſit Vlpianus in l. itẽ labeo. §. familiæ ff. famil. erciſcun. iudicium familiæ, erciſcũdę ex duob9 conſtare rebus, atque pſtationibus, q pſonales ſunt. Vide tñ. Hotoma. hic.

1 Gl. inepte loquitur. Ia.

3 Iſtam ſequit Fa. Ang. & Ia.

4 Qñ alter tantũ poſſidet: ſecus ſi ambo An. & Ia.

5 Iſti gl. ſequũtur. Fa. & An.

d Cõmuni diuidundo. Quæ ſunt hic locõ perſonalium pręſtationum, & quæ loco realium, dic eodẽ modo vt proximè diximus in actione familiæ ercis. Sed ẽ in proximo caſu, & facit ad hunc §. ff. cõmu. diui. l. per hoc iudicium. §. ſicut.

e Aliquid cõmune. Scilicet, ſine ſocietate, vel cum ſocietate: vt ff. pro ſocio. l. quibus & l. ſi actum & ſ. de obli. ex quaſi contrac. §. item ſi inter.

f Item finium regũdorum. Scilicet eſt miſta: vt hic, & ff. finium regund. l. ſed & loci. §. in iudicio.

g Confines. Quid ſi domos habẽt conuicinas? R ſi. non habet locũ, ſi hinc inde ſint domus: 5 vt ff. fi. regun. l. iiij. in ſi. §. hoc iudiciũ. 6 vbi ponit differentia inter confiniũ & vicinitũ. Si aũt altera parte tantum ſit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vtile iudiciũ finiũ regundorum: vt ff. fin. regun. l. ij. in princi. Et adiunge his tribus actionibus miſtis quandã aliam ſ. hæreditatis petitionẽ: 7 vt C. de petitin hære. l. hæreditatis. & ff de petit. hæred. l. ſi bonæ ſi. lei. §. fin. 8 Itẽ quid de oĩbus noxalibus actionibus? Videt enim quod ſint in rẽ: quia contra quemlibet poſſidentem ſeruũ dant: vt ſ. de noxa. ac. §. omnis autẽ. item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc dat contra quẽlibet poſſidentem: vt ff. de tigno iniuncto. l. j. in ſi. Itẽ quid de actiõe, Quod metus cauſa. nam & hæc quemlibet poſſidentem perquirit: vt ff. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. § Pedius. Item quid de actione in factum, quæ dat cõtra eũ qui aliquid habet in loco publico poſitum: vt ff. ne quid in loco publico. l. ij §. antep. Itẽ quid de actione in factũ, ſiue interdicto, Quod vi aut clam. nam & hæc con-

6 Dic & l. ij. l. prin. eo. tit. & eſt ratio quia in agris facilè ter turbãtur confinia: nõ ſic in vrbanis: ideo id ruſticis in ſpecie iuſte prouiſum. An.

7 Imò eſt realis oĩs generaliter habeat quaſdã pſonales pſtationes. Ang. & Ia.

8 Aliàs ẽ ſex. ſed & ii lege. §. penult.

hæc contra poſſidentē datur: vt ff. quod vi aut clam. l. cōpetit. in fi. Itē quid de actione ad exhibendum. nā & illa poſſidentē perſequitur, ſicut & cæteræ ſuperiores: vnde videntur oēs in rem: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas, i. nec in rē, nec in perſonā.

Sed dic omnes eſſe pſonales: [1] vt pater in act. Ad exhibendū: vt ff. ad exhiben. l. iij. §. eſt autē pſonalis hæc actio.

[1] In rem ſcriptas. Ang. & Ia.

ADDITIO Dicūt doctores quòd omnes actiones de quibus in glo. ſunt perſonales in rem ſcriptæ: vt in d. l. iij. §. eſt autem perſonalis. vbi glo. j. quæ eſt magiſtralis.

habent. In quibus trib. [a] iudicijs permittitur [b] iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & ęquo adiudicare: [c] & ſi vnius pars pręgrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuiſionem properat.

Omnes autē [d] actiones vel in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius [e] autem nulla actio extenditur. In ſimplum agitur: veluti ex ſtipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis cauſis.

Quinq; actiones hic poſitę dantur ad duplum. h. d. Arc.

In duplum agimus: ve-

a Tribus. Scilicet Famil. erciſ. commu. diui. finium regum.

b Permittitur. A lege. Accurſi.

c Adiudicare. Et quod adiudicatur, ſtatim fit eius cui adiudicatur: vt j. de offi. iudi. §. fi.

Omnes autē. Hic ponitur quarta diuiſio actionum: vt dicitur in gl. quia quędam dantur ad ſimplum, quędam ad duplū, & triplum, & quadruplū. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud per multa exēpla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter iſta exempla. Secūda ibi, in ſimplū agitur. Tertia ibi. Sed furti quidē. h. d. At.

CASVS. Poſt alias diuiſiones ſuperius poſitas ponit hic vnā aliam diuiſionē do. Iuſtin. quę talis eſt: Omnes actiōes ſiue ſint in rem, ſiue in perſonam, ſunt in ſimplū. aut in duplū. aut in triplum, aut in quadruplum, vltra autē quadruplū nulla actio pœnalis debet extēdi. Et ſciendū eſt, quod ſi diuiſio poſita ſupra in illo §. ſequens diuiſio. eſſet quarta ſecundum quod male inueni tum ſcriptū in omnib. libris cōiter, tūc eſſet hæc quinta diuiſio, prout fere in omnib. libris reperies: ſed ſicut ſupra dixi in illo §. ſequens illa diuiſio. ponitur tertia diuiſio: & hæc eſt quarta, vt in fi. gl. ſignatæ ſup illo verbo actionis. Addere etiam potes, quod quidam dicunt, quod multū refert an aliquis ſtipuletur pœnam per verba reſpectiua ſignificantia, vel deſignātia qualitatem: & huiuſmodi verba ſunt, duplū, vel triplū, vel per verba ſimplicia: puta, promittis mihi c. nomine pœnę, vel ducēta, vel mille? in primo enim caſu non poteſt eſſe vltra quadruplū. in ſecūdo poteſt eſſe etiā vltra quadruplum. & ſum in verſi. ſimplum &c. Dictum eſt ſupra quod omnes actiones, aut ſunt in ſimplū, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videamus quæ ſunt iſtæ actiones, quibus agitur in ſimplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc eſt quarta [2] diuiſio, quæ fit in hoc titulo.

[2] Poteſt ſuſtentari quinta. Ia.

e Vlterius. ſ. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia. vbi occaſione vilis ſerui interfecti agitur ad vnam hæreditatē perditā, quæ valet c. marcas: [3] vt ſupra ad le. Aquil. §. illud. Item cōtra de eo, qui vilē clauum de naue abſtulit quare tota nauis perijt. nam ad totum damnū tenetur: quod etiā in quadruplum, & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. iij. §. ſenatuſc. Itē aliud cōtra in actione ex empto, vbi occaſione pecoris morboſi totus meus grex cōtaminatus eſt: vel occaſiōe tigni vitioſi tota domus corruit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agitur ad aliud quod ſit pœna, inſpecta perſona agētis: [4] ſed totū eſt ſuum intereſſe. Nā hunc §. itelligo, quādo pœ-

[3] Octo vncix tacitū marcā. Ia.

[4] Iſtam ſequūtur Dy. Nic. Fab. Ang. & Ia.

nalis eſt actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumiſit ſeruū alienū in pſentia principis. nā duo mancipia domino, & tria ſimilia dat fiſco: & ita in quintuplum damnatur: vt C. de ijs, qui à non do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: ſi dedi tibi pecuniā, ne mihi calumniā faceres, & ab alio accepiſti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fina. Sed certè primo de caſu pſtatur pœna diuerſis, non vni: [5] nec eſt ibi aliqua pſtatio vltra quadruplū. In ſecundo autem caſu non vna actione habeo octuplū, ſed duabus. Item cōtra in eo, quod dicitur: ſi dediſti pecuniam, ne mihi fieret calumnia. nā tu repetis quod dediſti: & ego in quadruplū proſequor: vt ff. de calū. l. ſiquis ab alio. in prin. Sed certè in duob. fit pſtatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo. quod dicit lex manumiſſum in ſeruitutem reuocari occaſione leuis offenſæ: & ita pœna in immenſum excedit: vt C. de libe. & eorum lib. l. ſi manumiſſus. Sed dic quod illa eſt accuſatio, nō actio. Vel dic quod nō pſtatur pœna habito reſpectu ad rem. Item contra in eo qui ſurripuit ſeruum ſuū fiſcalem, nam damnatur in xij. lib. argenti. & ſeruo reſtituendo. C. de ſer. fugit. l. ſiquis ſeruum. Sed ibi nō ſit relatio ad ipſam rē, vel ad ſimplū. Eſt. n. hic §. intelligēdus, [6] quādo actio eſt pœnalis: & in pœna ad ipſam rē habetur reſpectus. [7] Itē ſupra de inuti. ſtipu. §. alteri. Na ibi nō inſpicitur quāta ſit pœna, ſed tota exigitur: ſed ibi nō habetur reſpectus ad ipſam rē. Vel dic aliud in pœna cōuentionali, vt ibi: quā in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum, qui emit adminiſtrationem. Nam qui accepit pecuniā ab electo, quadruplum reddet, & ſua bona confiſcantur, & cingulo priuatur: vt in Authen. vt iud. ſine quoquo ſuf. §. ſic igitur. in fi. col. ij. Sed illud fit per accuſationem, non per actionem.

[5] Bene dicit gl. Nā ſecus eſſet ſi vni. ff. de acti. & obli. l. cū ex uno. Poſſūt. n. plures actiōes ex eo. crimine acquiri diuerſis. ſupra de mino. §. patitur. nec vna remiſſa altera tollitur. vt ff. de iur. l. j. §. fi. facit pro pdictis. ff. de actio. & obl. l. quoties.

[6] Idem Ni. Fa. & Angel. dicit tamen Iaſ. quod pcedens ſolutio eſt verior etiā ad iſtud cōtrariū.

[7] Iſta ſolutio plures reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pla. & Ia.

in duplū. CASVS. Dictū eſt iā, quæ ſunt actiones quæ dantur ad ſimplum: modo videndum eſt, quæ ſunt actiones, quæ dantur ad duplū. Et de hoc ponit Iuſti. quinq; exempla. Primū eſt actio furti non manifeſti. Scdm actio l. Aquil. Tertium actio depoſiti in quatuor caſibus. ſ. incendio, ruina, naufragio & tumultu. Quartum eſt actio ſerui corrupti, quæ cōpetit contra eū, cuius hortatu ſeruus alienus quolibet modo deterior factus ſit. Quintum eſt actio ex teſtamēto, quæ datur alicui pro venerabili loco relicto, quod quidem legatū hæres diſtulit ſoluere donec in iudicium vocaretur, & h. d. Et nota quod magna eſt differētia inter iſta quinq; exempla: quanquam hic coniungantur tanquā eſſent actiones ſimiles. Duæ enim actiones, furti non manifeſti & ſerui corrupti, à principio ſunt pœnales. Aliæ duæ. ſ. actio l. Aqui. & depoſiti in quatuor caſib. non niſi per inficiationem. Tertium autē habet ſingularem ſtatum: quia pœnalis eſt per inficiationē. & per nimiam procraſtinationem, & ad iſtam differentiam manifeſtandam habetis ſupra eod. §. ſed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangitur de actione ſerui corrupti: & illa datur contra eum, qui ſeruum alienum hortatu, vel cōſilio corrupit in animo: vt ſupra de ob. quæ ex malefi. §. vn illud quæſitum. & de fur. & ſer. corr. l. ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit.

luti furti nec manifeſti, a damni, iniuriæ ex lege Aquilia, b depoſiti, ex quibuſdam cauſis. c Itē ſerui corrupti: † quæ cōpetit in eum, cui' hortatu, cōſiliove ſeruus alienus fugerit, aut cōtumax aduerſus dominū factus eſt, aut luxurioſè viuere cœperit, aut deniq; quolibet mō deterior factus ſit. d In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo ſeruus abſtulerit, æſtimatio deducit̄, e Item ex legato, quod venerabilibus locis relictū eſt: ſecundum ea, quæ ſuprà diximus. f

Qui maiorē ſummam ideo in libello complexus fuit, ut reus maiorib. grauareт ſportulis: eius dāni, quod reus ob id paſſus eſt, triplū præſtare cogitur: in quo tamen ineſt ipſius damni perſecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam g maiorē vera æſtimatione quantitatē libello h cōuētionis inſerūt, vt ex hac cauſa viatores, id eſt, executores litium ampliorē ſum

ſuaſerit. & ff. de ſer. corrupto. l. j. §. pſuadere. & quaſi p totum titu. Vnde in hac actione ſic formatur libellus: Dico ego a, ꝯ b, ꝙ ipſe perſuaſit ſeruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & ſic eum corrupit, vnde ꝓponendo actionem ſerui corrupti, peto ipſum b, in duplum, ſcilicet ꝓ deterioratione in decem, & pro pœna in alijs decem mihi cōdemnari. Et erit cauſa in hac actione talis, ſcilicet: Quia ſeruum corrupit: quā ſufficit ꝓponere loco actionis.

a Furti nec manifeſti. Vt ſ. de oblig. quæ ex delic. naſc. §. pœna.

b Ex lege Aquilia. Puta per infitiationem: vt j. eo. §. at ille.

c Ex quibuſdam cauſis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinę, naufragij cauſa depoſitum eſt: vt ſupra eodem. §. rei perſequendæ.

d Deterior factus ſit. ſ. in mente nā ſi in corpe, locū habet lex Aquil. vt ſ. de leg. Aquil. in prin. & hoc ſiue fiat de bono malus, ſiue de malo deterior: vt ff. de ſer. corrup. l. j. §. perſuadere. vſque in fi. & l. ſeq.

ADDITIO. Nota differentiam inter iſtā actionē ſerui corrupti, & actionē legis Aquiliæ ꝓ ſeruo: q̄ illa competit, quoties in morib. ſeruus eſt deterioratus, ſed lex Aquilia habet locum, q̄ñ mores nō mutantur, ſed corpus læditur, vt ibi. Ang.

e Æſtimatio deducitur. Vt omne cū ipſa re dānū 1 duplетur, ſiue peruenerit res, quā ſecum ſeruus exportauerat, ad ipſum ſollicitatorem, ſiue ad alium: vt ff. de ſer. cor. l. in hoc iudicio. Sed nūquid iure actionis fit hæc æſtimatio, vel iudicis officio? R ñ. fit iudicis officio, ſecundum Ir. ita fit in actione, quod metus cauſa. ff. quod metus cau. l. ſi cū exceptione. §. j. & §. quadrupla. 2 Sed ꝓ filio corrupto, vel ꝓ filia qualiter agitur? R ñ. habet vtilem hanc actionem: 3 vt ff. de ſer. corrup. l. vt tantum. §. j. vnde dicunt, ꝙ veniet intereſſe patris ꝯſiſtens in operis filij, quia non vult operari, & cum ſit corruptus, aliud q̄ opera non pōt æſtimari: quia liberum corpus non recipit æſtimationem: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. fin. habet enim iſtam vtilem, ac ſi eſſet in bonis, & erit in eam, ſ. ſummam, quam ipſe æſtimauerit, ſuo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur: vt ſ. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. conſtitutionibus. Vel dic, ꝙ primo æſtimat iudex ſummam ad quam competit: vt arg. ff. de cuſto. reo. l. ſi quis reum.

f Diximus. ſ. eo, §. item mixta. 4

Tripli verò. CASVS. Dixi vobis exēpla illarum actionum, quib. agitur in ſimplum, & illarū quib. agitur in duplum. Modo ponam vobis exēplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua: & iſta datur in triplum. Scire aūt debetis, ꝙ olim erat ꝯſuetudo, ꝙ viatores, & nūcij iudicū, qui citationes faciebāt, exigebāt noīe ſportularū magis, aut minus a reis in iudicium ꝯuentis, ſecundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Quidam ergo ad hoc, vt me reum grauaret in ſportulis pſtandis, executori maiorem quantitatem in libello ſuo inſeruit, dī in l. ꝙ quicquid damni reus paſſus eſt per malitiam actoris in iſto caſu, triplum conſequetur ab actore. Sed domine, quā actionē? Frater, ꝯdictione ex quadam l. noua, q̄ in noſtro C. refulget. Et ſciatis, quia l. illam nouam inueni hīc; & fortè fuit in C. veteri, quem non habemus, & ꝯſtitutio iſta, ſiue l. noua a l. condictitia emanauit. Erat. n. l. condictitia olim, ſub qua erāt multæ conſtitutiones. Sportulæ autem dicūtur ſalaria, q̄ dātur nuntijs iudicis, & ſic vocat̄ illud qđ dat̄, ꝓ eo ĩ quo dat̄, ſportula. Sporta. n. vel ſportæ, vel ſportula eſt quoddā genus vaſis. De iſtis ſportulis habetis ſpecialē titulum ĩ principio tertij lib. C. de ſpor. Franc.

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de condictione ex lege, quæ naſcitur ex lege condictitia: & datur ad triplum contra eum, qui maiorem ſummam in libello conuentionali, quam deberet, inſeruit, vt aduerſarius eius in p̄ſtatione ſportularū grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea ſic formatur libellus, Dico ego a, ꝯ b, ꝙ ipſe in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem ſummam, q̄ deberet inſeruit, vt ob hoc me grauaret in præſtatione ſportularum: occaſione cuius maioris quantitatis damnificatus ſum in decem ſolidis, vnde proponendo ꝯ ipſum b, condictionem ex lege, peto eum in triplum, ſcilicet in xxx. ſolidos, videlicet in x. nomine damni dari, & in xx. nomine pœnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem pro eo, quod exegit maiores ſportulas a reo quam deberet, ſecundum quantitatem in libello comprehenſam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt ſ. prox. ſcripſi.

g Cum quidam. Scilicet actores.

h In libello. hic nota duo. Primo ꝙ libellus eſt faciendus in cauſa, quod eſt verum iure nouo, vt hic, & C. de epiſc. & cleri. authen. generaliter. & C. de lit. conteſt. auth. offeratur. niſi in quatuor caſibus 1 quos not. in Auth. de mand. prin. §. ſit tibi. colla. iij. 5 Aliud eſt iure veteri. 6 nam tunc non fiebat niſi ex voluntate: vt ff. de eden. l. j. niſi in caſu: vt C. de dig. l. quoties. lib. xij. Item ſecundo nota ꝙ quantitas certa eſt in libello comprehendenda, vel res: & ita ēt in perſonali actione debet actor certificare reum: vt hic, & in Auth. de liti. §. ad excludendas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. ſi in rem. §. & ſi veſtimenta, 7 Tertio no. ꝙ ſportulæ, vel ſalaria, q̄ dabantur executoribus. l. nuntijs, qui faciunt homines repręſentari: & alias qui faciunt hmōi citationes, ꝓ ſuis officijs dabantur, ſm quantitatē petitam, vt hic dicit. Sed hodie magis, ſecūdum conſuetudinem 8 vel longitudinem itineris: vt C. de epiſ. & cle. auth. ſed hodie. Et dicas ꝙ hic dī ex hac cauſa, eſſe cauſatiuè, nō conſecutiuè dictū. Sed iſtæ ſportulæ, q̄ iudicib. dabantur, certæ ſunt, nec creſcunt, licet quantitas petita ſit magna, nec decreſcūt, licet ſit parua: 9 vt in Auth. de iudi. §. ne aūt. colla. vj. Item no. ꝙ reus ſoluebat hmōi ſportulas: vt hic, & C. de epiſc. & cle. auth. generaliter. ſed actor ei reſtituebat: niſi iuſta cauſa eum vocaſſet, vt ff. de iud. l. eū quem temere. Item no. adhuc ꝙ hmōi ſportulæ q̄buſdā ꝓpter ſuas remittunt̄, vt pauperib. vt in Auth. de man. prin. §. oportet. coll. iiij. a q̄buſdā pauciores exigebantur, vt

† In hac tñ actione ſerui corrupti, itē ĩ actione ex lege Aqlia duplum nō eſt certū, ſed in duplo tes ipſa ꝯtinet. l. vt tm. §. in hac actione. ff. de ſer. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

1 Scilicet tunc illatū, & æſtimatū: ſecus in eo quod poſtea ſeqt̄, qđ facit vt ille q deflorauit virginē, aut pſuaſit alicui vt ſemel vnū malū faceret, nō teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel cęteris malis. vt ꝑ Ioā. Fa. & Ange. hic.

2 Iſtud Ipugnant cōiter do cto. hic, imo totū venit in re actionis.

3 Sequū tur hanc gl. Nico. Fa. Ang. & Ia. & idē in ma rito pro vxore, ſecūdū eoſdem.

4 Verſic. eſt ſub §. ex maleficijs.

5 Melius allegaſſet gl. §. ſancimus. in Auth. de exhiben. Fab. Pla. An. & Ia.

6 In cauſa ciuili: ſecus in criminali. Fa. Pla. & Iaſ.

7 Iſtā ſecundam partē ſequuntur An. & Ia.

8 Idē Iaſ. licet Fab. & An. dicāt ꝙ eſt de iure.

9 Dūmodo excedat ſummam centū aureorum. Fab. Pla. Ang. & Iaſ.

tur, vt a clericis: vt C. de epiſ. & cle. l. cum clericis. & in authē. ibi poſita. ſed hodie. Alijs aūt per priuilegiū principis viuentis remittūtur in totum. vel pro parte: vt C. de fruct. & lit. expen. l. fina. Sed quæro ſi hæ pſonæ, quæ habent priuilegiū, ſ. de non ſoluendo ſportulas, ſportulas ſoluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam quod ſic: ne fauor noceat eis: vt C. de legi. & conſtit. l. quod fauore. Alij dicunt quod non: quaſi ſuo iuri, id eſt priuilegio, ſtultè renunciauerint, cum volentes ſoluerunt, quod poſſunt: vt C. de pac. l. ſi quis in conſcribendo. quod verius eſt. Si autem inuiti exacti ſunt, in quadruplum eſt condictionem, vel executorem agitur: vt j. eo. §. quadrupli. Sed cū hodie caueatur de duplo reſtituendo: vt in Authen. de exec. §. j. collat. vij. vr̃ corrigi quod hic dr̃. Vnde hodie nulla eſt actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, ſi cautio eſt omiſſa, habet locum quod hic dicitur, alias habet locum auth. prædicta.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. j. in Auth. de execu. & authē. libellum. C. de lit. conteſt. loquuntur in diuerſis ſitu. à textu noſtro. vide hic per dominum Iaſ.

mā ſportularū a nomine exigerent, tunc enim id, quod propter earum cām dānum paſſus fuerit reus, b in triplum ab actore conſequetur: c Vt in hoc triplo & ſimplum, in quo damnum paſſus eſt, connumeretur. Quod noſtra conſtitutio introduxit, quæ in noſtro Codice d fulget, quam procul dubio eſt ex lege condictitia e emanare.

Iſte §. ſummatus eſt cū §. nēs aūt. & tū in ſpecie h. d. Quatuor actiones hic poſitæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agitur, veluti furti f manifeſti, item de eo, quod metus g cauſa factū ſit, deq; ea pecunia, h quæ in hoc data ſit, vt is, cui datur, calūniæ cauſa negotium i alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executarē maiores iuſta extorquētē ſportulas, earū quadrupliū reſtituere dēre.

Itē ex lege cōdictitia k noſtra conſtitutio l oritur in quadruplum m condemnationem imponens ijs executoribus litiū, qui contra noſtræ cōſtitutionis n normā o a reis p quicquā exegerint.

Libellus in actione in factum, quæ deſcendit ex edicto de calumniatoribus.

Hic agit de actione in factum, quæ deſcēdit ex edicto de calūniatoribus: & datur in quadruplum ad annū, poſt annū vero perpetuo in ſimplū: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locū contra ipſum, qui a me aliquid recepit, vt me calūniosè non vexet. Et idē ſi ab alio recepit, vt me calūniosè vexet. in vtroque. n. mihi datur actio contra eum: vt ff. de calum. l. generaliter. §. fi. Et in ea ſic forma bis libellum: Dico ego t. contra a. quod ipſe accepit decem a Mæuio, vt calūniosè me vexaret. vnde proponendo contra ipſum actionem in factū, peto eūdē in quadruplū, ſ. in decem quæ accipit, & in xxx. nomine pœnæ mihi condemnari. Et erit cauſa in iſta actione quam Inſti. cit proponere, hæc. ſ. Quia decem a Mæuio accepit, vt mihi faceret negotium calūniosè. Si autem a te ipſo accepit, vt te non vexaret calūniosè, ſic forma libellum: Dico ego t. contra s. quòd ipſe accepit a me decem, ne me calumniose vexaret, & moueret mihi litem: vnde proponendo actionem in factum contra ipſum, peto ipſum in quadruplum. ſ. in decem quæ accepit a me, & in xxx. nomine pœnæ condemnari. Et erit in hac actione cauſa talis. ſ. Quia decem a me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

a Sportularum. Ideo ſic dicuntur, quia in ſportulis quibuſdam obligationes huiuſmodi ponebant. Eſt autem genus vaſis ſportula vel ſporta.

b Reus. Aliæ ſportulæ quæ iudicib. præſtabantur, ab vtroque præſtabantur. vt in Auth. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. §. volumus. colla. ij. Item iſtæ ſportulæ quæ dabantur executorib. dabantur ante lit. conteſt. id eſt porrecto libello. iſtæ aliæ in conteſtatione cauſæ a dabatur iudicibus: vt in Authē. de exhib. §. ſancimus. colla. v. & de iud. §. ne aūt circa hoc labor. colla. vj.

c Conſequetur. Cōdictione ex hac lege Græca, vt ſubijcitur: quæ erat in alio Codice, non autem eſt in eo, quem habemus. Et pater actor hanc pœnam tripli ſiue ſine dolo, ſiue cum dolo inſeruit, & ſic cauſam vel conſecutiuè dr̃. Sed nonne et cām amittit: vt C. de plus peti. l. j. Sed certe ibi plus delinquit: quia in certamine negotij cautionem de petitis exegit. vnde grauius punitur: vt arg. ff. de offi. præſid. l. diuus.

d Codice. Quem non habemus.

e Ex lege condictitia. Lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur, & ſub ſe quaſdam conſtitutiones hēbat: vt hic. & j. eo. §. item ex lege condictitia. Accur.

Quadrupli CASVS. Dixi vobis duo exēpla illarum actionum, quib. agitur ad ſimplum, & illarum quib. agitur ad duplū, & earum quib. agitur ad triplū. Modo videndum eſt de actionib. quæ dantur ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifeſti, & per actionem, Quod metus cauſa: & per actionem in factum, quæ deſcēdit ex edicto de calūniatoribus, quæ locum habet, quando aliquid datur alicui, vt alium calumniosè vexet. Datur. n. tūc actio in factum, quæ eſt in quadruplum, ei ad cuius malū id datum fuerit. Quartum exemplum eſt in condictitia act. ex lege, vnde dicit Iuſt. quod ex noſtra conſtitutione.

f Furti. Facit ſ. de obli. quæ ex deli. naſcun. §. pœna. Accurſius.

g Quod metus. Scilicet actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt j. eo. §. item actio. & vſque ad annum tantum, poſt annum in ſimplum: vt ff. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. §. j. Accur.

h Deque ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annalis in quadruplum, & perpetua in ſimplum: vt ff de calum. l. j. in princ. & §. j. quæ locū habet, ſi do alteri aliquid vt calūniosè aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius malum data fuit non autem danti. Item danti quando dedit, vt ſibi negotium per calumniam non fieret: & vt hic, & ff. de calum. l. j. & l. generaliter. §. fi.

i Negotium. Scilicet malum.

k Lege condictitia. De qua dic, vt j. eod. §. tripli. in fina. § diximus.

l Conſtitutio. Quam non habemus. Accur.

m In quadruplū. Cuius quadrupli iure nouo triplū fiſco, ſimplum damnum paſſo datur: vt in Authen. vt lit. iur. in exor. lit. §. & hoc quoq;. colla. ix. & petitur per condictionem ex hac lege, quam non habemus: cum non ſit cautum quo genere actionis agamus: vt ff. de condic. ex lege. l. j.

n Conſtitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

o Normā. Id eſt formam, certa enim erat forma in conſtitutione, quam non habemus.

p A reis. Id conuentis.

Sed

Vide in hūc locū Alci. lib. diſpū. iij. ca. xv.

Id eſt dubiū nō eſt, quidam legūt procul dubio certū eſt, quæ lectio mihi nō multum arridet. Ægi. Per.

Locum hūc corruptū eē putat Æmil. Ferretus, atque ita reſtituendū, cōdictionē ex lege emanare. Franc. Hotomanus in cōmētarijs ad hunc tractatū legit, ex lege cōdictitia emanaſſe: mo tus præſertim authoritate Theophili, quæ pro cōdictione, condictitiā, vbiq; vertere cōſueuit. Itē Hoto ma. in §. itē ex lege, ex eiuſdē Theophili authoritate ſic legit. Itē ex lege cōdictitia ex noſtra cōſtitutione oritur &c. vt ſit cōdictitia ſcriptum nefandi caſu, ac ſubaudiatur, actio.

Idē Iaſ. quod dicant Pla. & Ang.

In in hūc vide in Alcia. hic diſp. lib. j. cap. xvij.

Quo ad medietatem: alia medietas in fi. cauſæ. Ange. & Iaſ.

Hęc gl. dicit contrā ei quod ſ. dixerat & ideo reprobatur.

Actio in factū de calūniatoribus.

Aliās Itē ex lege condictitia, quæ a noſtra cōſtitutione oritur.

In iudicio, ſecus ſi extra iudiciū. Fa. licet Iaſ. contradicat.

Imo tn̄ applicatur parti. Ang. & Iaſ. licet Fab. contradicat.

Iſtā gl. ſequuntur cōiter doc.

Furti actio, & ſerui corrupti, earum origine ſemper pœnales ſunt: actio verò legis Aquiliæ, depoſiti in quatuor caſibus, & q̃. pro legatis locis venerabilib⁹ factis cōpetit, ex accidenti pœnales fiunt: hoc eſt, vel inficiatione, aut moroſa dilatione; aliàs rei perſecutoriæ ſunt.

Sed furti quidem nec manifeſti actio, & ſerui corrupti, à cęteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eò differunt, quòd hę actiōes omnimodo a dupli ſunt. at illæ, id eſt, damni iniurię ex lege Aquilia, & interdum depoſiti, b inficiatione duplicantur. c in confitentē autem in ſimplum dantur. Sed illa, d q̃ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis ſunt, non ſolum inficiatiōe e duplicatur, ſed etiam ſi diſtulerit relicti ſolutionē, vſquequo iuſſu magiſtratuū noſtrorū conueniat. In confitentē verò, & antè quàm iuſſu magiſtratuū cōueniatur, ſoluē tem, ſimpli redditur.

Qui illato metu quicquā ab altero extorſerit, ſi illud iubente iudice reſtituat metū paſſo, pœnā quadrupli euitat, quam non parēdo incurriſſet: & in hoc a cæteris, q̃ in quadruplū dātur, differt, quod metus cauſa actio.

Item actio de eo quod metus cauſa factum ſit, à cæteris, de quibus ſimul f locuti ſumus, eò differt, quòd eius natura tacitè continetur: vt qui iudicis iuſſu ipſam rē actori reſtituat, g abſoluatur. h quod i cęteris caſib. i non eſt ita, ſed omnimodo quiſq; in quadruplum condemnatur: quod eſt & in furti manifeſti actione.

Sed furti q̃dē nec manifeſti. CASVS. Iſti duo proximi §§. ſunt hic poſiti ad vberiorem doctrinā. Quia enim ſuperius in iſto tit. in §. in duplū. poſuit quinq; actiones in ſimul, & pro ſimilibus: cum tamen multis ſint diſſimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas ſimiles eſſe omnimodo, ad errorem illum remouēdum, ponit hic iſtos duos §§: in primo ergo §. dat differentiā inter illas quinq; actiones pro duplo, quas ponit ſ. eo. §. in duplū. videlicet, inter actionem furti nō manifeſti, & actionē leg. Aquil. & actionē depoſiti in quatuor caſibus, & actionē ſerui corrupti, & actionē ex teſtamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, q̄ iſtarum quinq; actionum duæ ſunt, quæ omnimodo ſunt pœnales à principio, ſed demum inficiatione ſecuta, videlicet actio depoſiti in quatuor caſibus, & actio l. Aqui. Quinta autē actio ſingulare habet furtum. Eſt enim pœnalis per inficiationē, & per nimiam procraſtinationem, hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera omnimodo ſunt pęnales, non intelligas, q̄ per ſe ſint in pœna, ſed ſimiliter omnimodo, id eſt, a principio ambæ ſunt pœnales, licet non ſecuta fuerit inficiatio. Franciſ.

a Omnimodo. 1 De actiōe furti cōſtat, q̄ ſemp eſt in duplū: vt hic, & ſ. de obl. q̃ ex delic. naſ. §. pęna autē. Idē de actione ſerui corrupti, niſi in caſu: vt q̃ſi marito in vxorē datur. & econtra: vt hic, & ff. de ſer. cor. l. doli verbū. §. hæc actio. & l. ſi. Vel dic omnimodo. i. ſiue neget, ſiue nō: nō autē in omni pſona. Acc.

b Depoſiti. Aliàs eſt in litera de do'o depoſiti: & tūc dic actionem depoſiti propter dolum. Nam vtraq; nō poteſt habere locū ſimul, ſcilicet de dolo actio, & depoſiti: vt ff. de dolo. l. j. §. j. aliàs non eſt de dolo. & tunc plana eſt litera.

c Duplicantur. Scilicet legitimis probationibus, nō iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra. & ff. de iureiuran. l. cum qui.

ADDITIO. Et ſic probatio per iuramentū non cenſetur legitima. Adde illam gloſ. in l. cum de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de proba. Iaſon.

d Sed illa. Scilicet actio ex teſtamento. Et conſtrue, ſed illa actio. ſ. ex teſtamento. q̃. i. actio cōpetit de ijs, quæ ſunt reli. ve. lo. duplicatur, non ſolum &c. Accur.

e Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia ſi confitentur non tenentur, vel ſi iuiurādum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiurādo. l. cum qui. Accur.

Item actio &c. CASVS. Tu vidiſti qualiter ſe purgauit à primo vitio: modo in iſto §. purgat ſe à ſecundo vitio: ponens differentiam inter quatuor actiones in quadruplum, quas poſuit quaſi ſimiles. ſ. eo. §. quadrupli dicēs, q̄ actio, Quod metus cauſa, eſt in quadruplū, verū eſt nō à principio, ſed ita demum ſi iſte fuerit cōtumax, & noluerit rem reſtituere obediendo primæ ſententiæ. tunc enim debet ſequi ſentēa ſecūda, quæ eſt i quadruplum. Aliæ autē oēs ab initio ſunt in quadruplum. Fran.

Libellus in actione Quod metus cauſa. Hic tangitur de actione, Quod metus cauſa, & illa datur cōtra eū, qui metum intulit, & cōtra quēlibet poſſeſſorem. vt ff. q̄d met. cau. l. ſi cū except. §. in hac act. In qua ſic forma lib. Dico ego Titius contra Sempronium, q̄ ipſe detinet rē mihi per metum ablatā: vnde ppōnēdo actionē, Quod metus cauſa contra ipſum peto eundē ad reſtitutionem rei mihi condemnari. Et tunc iudex condemnabit eū ad reſtitutionē rei, & ſi reſtituere non nolit, petetur ab eo quadruplum in quo quadruplo ipſa res continetur: vt ff. q̄d met. cau. l. ſi cū exceptione. §. hæc autem actio. & tunc forma hoc modo libellum. Dico ego Titius contra Semproniū, q̄ ipſe rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult reſtituere, licet ſit ſup hoc condemnatus: vnde proponendo cōtra ipſum actionem. Quod metus cauſa, peto ipſum in quadruplum, id eſt, ad rei reſtitutionem, & in triplū nomine pœnæ mihi condemnari. Et aduerte, q̄ ſi vult reſtituere ante ſentētiam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit cauſa in hac actione quam proponere ſufficit, hæc, ſcilicet. Vnde cum per metum res iſta ſit mihi ablata, peto &c. Et datur hęc actio vſque ad annum tantum in quadruplum, poſt annum vero in ſimplum: vt ff. quod metus cauſa. l. ſi cum exceptione. §. j. & ij.

f Simul. Cautè ponit illud ſimul, id eſt, vna cum eis de quibus aliàs dixit: vt ſ. eod. §. quadrupli.

g Reſtituat. Vſq; ad definitiuam ſentētiā. 1 q̄d intellige de ſecunda ſententia. Nā in actione, Quod metus cauſa, duæ feruntur ſententiæ. Prima de reſtituenda re: Alia de dando quadruplo, re computanda in eo: vt ff. quod met. cauſ. l. ſi cum exceptione. §. hęc autē. Sed nunquid vtraq; eſt definitiua? Dic q̄ ſic: quia vtraque definit controuerſiam: vt ff. de re iud. l. j. Alij eſſe dicunt admonitionem quandam primam ſentētiā: vt in Auth. de hære. & Falc. §. ſi quis autem non. coll. j. & ex eo, quod p primā ſententiam admonetur, & tandiu expectatur, qui metum intulit, dicitur hæc actio arbitraria: vt ĩ. eod. §. præterea.

h Abſoluatur. Scilicet a p̄ſtatione quadrupli.

i In cæteris caſibus. Qui enumerantur ſ. eod. §. quadrupli. Accurtius.

1 Quid importet iſta dictio omnimodo, habetur in l. ſi cum exceptione. §. quatenus. & ibi Bar. ff. q̄d metus cauſa. & in l. grecę. §. illud ff. de fideiuſſ. Ac ēt importat ꝑpetuitatē actus. vt not. glo. j. & ibi Pet. de Anc. in el. j. de vi. & ho. cle. Ange.

1 Dic q̄ non eſt neceſſaria niſi vna ſententia, quāuis duæ poſſit ferri. Angel. Sed Bart. ibi quem cōtter doctores ſequūtur, tenet q̄ non eſt neceſſe, q̄ feratur niſi vna.

1 Tu dicito q̄ cenſetur definitiua q̄a definit negotiū: ſed alio reſpectu poteſt potius dici executio primæ ſententiæ, quā noua ſententia ſm Bart. ſ l. Titia. ff. de actio.

Actio-

Actionum Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulã generalē. Secũdo in ſpecie ponit, quæ ſunt actiones bonæ fidei. Tertio, q̃ licet olim eſſet dubitatio, tamē hodie clarũ eſt, quòd petitio hæreditatis eſt bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quinimo. Accur.

Multas diuiſiones actionũ habuiſtis ſ. & poſt illas de quibus dictũ eſt ſ. ponitur hic quædam alia diuiſio. Et hoc eſt, quod dicit dominus Ia. Diuiſio eſt hæc per ſe, non dependens ex præcedẽtibus. Et tractat iſte

Accipe quintam actionum ſectionē, & quæcunq; hic enumeratam non inueneris, ſtricti iuris eam iudicato.

Actionũ ª autem quędam bonæ fidei ſunt, ᶠ quędam ſtricti iuris. Bonę fidei ſunt ᵇ hę: ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum geſtorum, mandati, depoſiti, ᶜ pro ſocio, ᵈ tutelæ, ᵉ commodati, pignoratitia, ᶠ familiæ erciſcun

§ vt dicit Ioan. de iuſtitia poſitiua, vbi non redditur alia ratio niſi quia ita placuit iuris conditoribus. Eſt quippe diuiſio quam hic ponit talis: Actionũ quædã ſunt bo. fid. quædã ſtricti iuris: & enumerat hic xvij. actiões bo. fid. Prima eſt actio ex empto, ſecũda ex vẽdito, & ſic de alijs. Eſt & hæreditatis peti. de qua ſemper ante tempora Inſtit. magna fuit dubitatio, verũ eſſet bonæ fidei, vel ſtricti iuris. Noſtra tamē conſtitutio (dicit,) quã habes C. de peti. hær. l. vlt. depoſuit eã eſſe bonæ fid. De xvij. actionibus tractat in ſequenti §. Notare autem debes in principio, q̃ duplex eſt bona fides. vna, quæ eſt contraria dolo & fraudi. & hoc modo omnes contractus bonæ fidei ſunt: in omnibus enim debet abeſſe dolus & fraus. Eſt & alia bona fides quæ antonomaſicè vocatur bona fides, propter exuberantiam fidē, quæ eſt in ea. Ab iſta bona fide dicũtur cõtractus in iſto §. enumerati, bonæ fid. Sed domine quæ eſt exuberantia fidei, quæ eſt in iſta ſiue in iſtis actionibus? Reſpõ. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex æquo & bono, de quibus non fuit actũ inter partes. In contractibus autē ſtricti iuris ſolum veniunt ea de quibus actum eſt inter partes, vt veniũt. De act. depo. quando ipſa ſit bo. fi. nemini venit in dubium, quantũ ad aliquid. De ipſa tamen dixerunt quidam antiqui, q̃ ſimpliciter eſt bo. fid. in quatuor tñ caſibus, puta tumultus, incẽdij, ruinæ, naufragij. Dominus autem Ia. dicit, q̃ act. depo. bo. fid. eſt. Franc.

ª Actionũ. Hæc eſt quinta diuiſio actionũ. Sed quare actionum dicit, & non contractuum? Reſpon. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionũ, quã contractuum. Accur.

ᵇ Bonæ fidei ſunt hæ. ſ. xvij. actiones, quæ enumerãtur in hoc §. & ſeq. bonæ fidei ſunt. ¹ aliæ aũt oẽs ſunt ſtricti iuris. Nam quancunque hic non inueniã, ſtricti iuris eã iudicabo, ² quia poſito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda ſunt, vt ſ. de his, q ſui vel alie. iur. ſunt §. videamus. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei, quam aliæ, nũquid ideo, qa poſſit eſſe mala fides in alijs? Reſpond. non quia in oĩ cõtractu debet bona fides interuenire: vt de act. & oblig. l. bonã fidē. Imo ſi interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det cauſam contractui, non valet ipſo iure: vt ff. de do. l. & eleganter. in prin. Sed in contractu ſtricti iuris purgatur per actionē, vel per exceptionem doli: vt C. de inuti. ſtipu. l. dolo. Si verò incidit in cõtractum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de actio. empt. & vẽdi. l. Iulianus. §. ſi vẽditor. Sed in ſtricti iuris de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum eſt: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. non ſolũ. & & ff. de verb. obli. l. ſiquis cũ aliter. ³ Cum ergo dolus vbiq; puniatur, vel mala fides: ad quid bonæ fidei iſtæ dicunt? Rñ. aliæ ſtricti iuris dicunt: ⁴ qa non venit in eis, niſi quod ſtrictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vſuræ ex mora in cõtractibus ſtricti iuris: vt ff. de neg. geſt. l. quia tantundē. & C. de vſu. l. ij. & de cõdi. ind. l. j. ſed in cõtractibus bonæ fidei ſic: vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vẽdito. & ff. de vſu. l. mora. §. in bonæ fidei. Itē in actionibus ſtricti iuris fructus nõ veniunt ex mora, ſi petam quod non fuit meũ, niſi à tēpore litis cõteſtatæ. tunc enim incipiũt venire fructus ex mora. Sed ſi petã qđ aliquãdo fuit meũ, veniũt fructus ex mora: ſecus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vſu. l. videamus. §. actionē. Item non venit intereſſe, ſi rē dari eſt in obligatione: ſecus ſi rem tradi, vel factum: vt ff. de verbo. obliga. l. vbi autē. §. fin. & l. ſi fundũ. & ff. re de indi. l. ſiquis ab alio. §. ſi. quæ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. empt. l. j. in prin. Iſta ergo oĩa, quæ vicē obtinēt acceſſionum, nõ veniunt in contractib. ſtricti. iuris, niſi vt dictũ eſt. Nec obſtat, q̃ veniũt iſta in arbitrarijs, quæ ſunt ſtricti iuris: quia iudicis officio veniũt. non iure actionis: vt ĩ. eo. §. præterea. & §. ſed iſte. in fi. Sed i bonæ fidei iure actiõis ⁵ veniũt, præter vſurã, q̃ venit ex mora officio iudicis. vt C. de po. l. iiij. & ff. de neg. geſt. l. quia tantundē. Itē in bonę fidei iudicijs veniunt ea de quib. nec actũ, nec cogitatũ eſt, ⁶ vt ruta, cæſa, & ſimilia: vt ff. de act. emp. l. fundi. §. ſi ruta. & C. de act. emp. & vẽdi. per totũ. Itē ex hoc §. nota quandam differentiam circa compẽſationem, quam dic. vt ĩ. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo q̃ exuberantius & pinguius iudex officium ſuum ad ea quæ bonæ fidei ſunt extendit, quàm in contractibus ſtricti iuris. & facit ſ. de oblig. quę ex conſen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ ſtricti iuris.

Vnde de talibus dantur tales verſus.

Empti, conducti, mandati, depoſitique.
Pignora, caſcundæ, communi, pro ſocioque,
Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda, geſtor,
Præſcriptis verbis, ſi mutat, ſiue licetur,
Iſta bonę fidei ſunt, ſtricti cętera iuris.

ADDITIO. Vide gloſ. ferè ſimilem in c. cum venerabilis extra de excep.

ᶜ Depoſiti. Hãc actionē dñt quidã eſſe ſtricti iuris in quatuor caſib. qui enumerant. ff. depo. l. j. §. j. Sed Io. cõtra. ⁷ Et datur in duplum cõtra eum, qui depoſitum ſuſcepit, de eo, quod dolo fecit, ſed in hęredē defuncti, ex dolo defuncti, datur in ſimplũ: ſed hęres ex dolo ſuo tenetur in duplũ. vt in d. §. j. aliàs ſemper tenetur in ſimplum, qui depoſitum ſuſcepit. Et eſt ratio, quare plus puniatur in prędictis quatuor caſibus, qui enumerãtur. ff. depo. quia grauius eſt fidē fallere ei, qui ex neceſſitate deponit, quã qui ex voluntate: vt d. l. j. ff. depoſi. §. merito. Sed nũquid in his caſibus eſt bonę fidei? Dicũt quidam q̃ non: arg. ff. de preca. l. j. Nos contra: & dicimus q̃ ſit bonę fidei. nã cum lex non diſtinguat, nec nos diſtinguere debemus.

ᵈ Pro ſocio. quę eſt vtriq; directa ab vtraq; parte: vt vt ĩ. de pœ. teme. litig. § ea quibuſdam.

ᵉ Tutelę. Sed cum iſtę tam contrarię, quam directę inueniantur, nunquid omnes ſunt bonę fidei? Rñ. ſic in dubio, cum fauor ſit extendendus: vt ff. de lib. & poſthu. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota q̃ actio tutelę eſt bonę fidei. Idē dicas in actione pro tutela directa & contraria: vt puta in eo, qui geſſit vt tutor, cum nõ eſſet: vt no. Bar. Dy. & Bal. in l. j. §. pro tutore. ff. eo. de eo. qui pro tu. vel cur. neg. geſſit. Ang.

ᶠ Pignoratitia. Tã directa, quę debitori dat ſoluto debito: vt ſ. qui. mo. re. cõtra. ob. §. fi. quã cõtraria, q datur creditori: vt ff. de pig. act. l. tutorē §. cõtrarium.

ADDITIO. Quę pignoratitia daī debitori cõtra creditorē ad repetẽdum pignus traditũ, & naſcit tpe ſolutionis

ᵗ Bonę fidei actiones vñ ſic appellatæ ſunt: & in quã ſignificationē, boni vocabulũ veteres vſurparint, vide hoc loco explicatũ p Frã. Hotomanũ.

Bona fides duplex.

¹ Itmò ſũt xxv cõputatis actionibus cõtrarijs, q eodē mõ ſũt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

² Glo. procedit in directis actionib. non in cõtrarijs bo. fi. ſm Ioã. Fab. & Ange. hic.

³ Sed ſi cõtractus ſit duplex, puta quia in contractu bonæ fidei intercedit ſtipulatio, tũc dolus dans cãm cõtractui annullat ipſo iure, vt p Bart. in d. l. dolo.

⁴ Iſta gl. nõ reſpondet ad q̃ſitũ. ſ. quare magis

actiones poſitæ ſũt bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ia. in ij. notabili iſtius §.

⁵ Et eſt effectus, qa tunc ſi iudex omittat in ſententia cõdemnare, nihilominus poſſet peti iure actionis: ſecus ſi veniens officio iudicis: vt eſt gl. in l. nõ ſolum. in verſi. cautę. ff. de rei vend.

⁶ Glo. ſequitur Ia. licet diſplicẽat Fa. & Pla.

Hactenus progredit Accu. glo. Ægi. Per.

⁷ Iſta opi. Io. cõmuniter approbat Ř doctores.

Actio pignoratitia eſt duplex.

lucionis vel ſatisfactionis crediti quomodocunq; de voluntate ipſius creditoris factæ: vt l.ſi rem.§.omnis. & ibi gl. Bar. & doct. ff. de pigno.act. licet naſcatur ex contractu dudum facto & inito: vt ſ. quib. mod. re contrahi. obli. §. fi. ſecundum Ang.

ſi. Item quartò dicitur in factum: q̃ eſt ex varijs figuris cauſarum: vt C. de ſac. ſanc. eccle. l. ſancimus. j. §. finaũe. quod quartum genus non põt ſub regula comprehendi, ſicut nec mora: vt ff. de vſuc. l. mora. i prin. Nunquid ergo eſt ſtricti iuris ſemp? R ſi. ſic, cum nõ inueniam, q̃ bonæ fidei ſit. Sed quidã dicunt, q̃ in tertio caſu vbi loco præſcriptis verbis dat, quæ competeret ex permutatione vel æſtimatione, ſit bonæ fidei: quod eſt falſum: quia in omni contractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. ſi certum petatur. l. certi condictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem eſſe bonæ fidei. Item q̃d de actione præſcriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicunt quidam q̃ bonæ fidei eſt: vt ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Sed contradico: ſ quia nõ inuenitur, q̃ ſit bonæ fidei: vt ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Accur.

ſ Iſti cõi ter approbãt doct. hic.

dæ, a cõi diuidundo, b præſcriptis verbis, quę de æſtimato c pponit, & ea, d quæ ex permutatione e competit, & hæreditatis petitio. f Quamuis enim vſque adhuc g incertum erat, inter bonæ fidei iudicia connumerãda hæreditatis petitio eſſet, an nõ: noſtra tñ cõſtitutio h apertè eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

Rei vxoriæ actione ſublata, hodie dotis exigendæ, vel recuperandæ cauſa, ex ſtipulatu actio cõpetit: q̃ illius in locum ſubrogata, & bonæ fidei eſt, & tacitæ hypothecæ priuilegio ſuffulta: vſq; adeò vt in ea mulier reliquis creditorib. ſimili hypothecã nitẽtib. lõgo interuallo præferatũ.

Fuerat antea & rei vxoriæ actio i vna ex bonæ fidei iudicijs, ſed cùm pleniorem eſſe ex ſtipulatu k actionem inuenientes, omne ius, quod res vxoria antea habebat, cũ multis diuiſionibus in actionem ex ſtipulatu, q̃ de dotibus exigendis proponitur, tranſtulerimus: l meritò rei vxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu actio, quæ pro ea introducta eſt, naturam bonæ fidei iudicij tãtum in exactiõe dotis meruit, m vt bonæ fidei ſit: ſed

Actio cõi diuidundo.
Actio finiũ regũdorũ eſt ſtricti iuris.

a Familiæ erciſcundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff. famil. erciſcũ. l. ij. & ſ. de obligatio. quæ ex quaſi contrac. §. idẽ iuris.

b Communi diuidundo. Quæ dat̃ inter eos, qui habent rem cõem cum ſocietate, vel ſine, vt diuidat̃: vt ſ. de obligat. quæ ex quaſi cõtract. §. item ſi inter aliquos. & hoc. ſ. eo. §. quędã. Sed q̃d de actione finiũ regundorũ? R ſi. quidam: idem pp ſimilitudinem quã habet cũ his duabus: vt ſ. eo. §. quædam actiones. Sed cõdico: i cum hic de ea non inueniam. & põt eſſe rõ, quare ſecus ſit in iſta, quam in alijs duabus: quia in iſta id quod purè eſt meum, poteſt alteri adiudicari: vt ff. fin. reg. l. ij. in fi. ſed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt j. de offi. iudi. §. fi.

i Cũ iſta opin. c. . tet . anſeũt doc.

Æſtimatæ rei cuius eſt periculum.

c De æſtimato. Vt ſi tibi rem meam do, & æſtimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: ſi verò plus vendas, tuum ſit: & eſt tunc periculum accipientis indiſtinctè: vt hic, & ff. de æſti. act. l. j. in fi. Si verò ſic dixi, rem aut æſtimationem reddas: tunc diſtinguitur quis rogauerit: vt tum ego te de vendendo, an tu me de tradendo, vt ſit periculum rogantis: vt ff. de præſcrip. verb. l. ſi gratuitam. §. j.

Actio q̃ naſcit̃ ex permutatione.

d Et ea. Scilicet actio præſcriptis verbis.

e Ex permutatione. Quæ naſcit̃ re demum ab altera parte ſecuta: & tunc non ex traditione rei, ſed ex pacto dudum apposito, ſ. naſcit̃: vt C. de rer. permu. l. ex placito. Sed cum iſtis duob. caſib. ſit bonæ fidei: quare vbi ſtricti iuris erit? R ſi. vbi dat̃ ex pacto incontinenti appoſito, quod euenit: vt ff. de pact. l. iuriſgẽtium. §. ſed cum nulla. & §. quinimo. & eſt rõ: quia non inuenio, q̃ ſit bonæ fidei, niſi in duob. caſib. Item in cõtractibus tribus innominatis: do, vt facias: facio, vt facias: & in tertio, de quo diximus, do, vt des: q̃d eſt permutatio. in primis enim duobus, præſcriptis verbis actio eſt ſtricti iuris: ſed in tertio eſt bonæ fidei: vt dſ. In quarto cõtractu innominato, ſ. facio, vt des, de dolo agitur, non præſcriptis verbis: vt ff. de præſcript. verb. l. naturalis. §. quod ſi faciam, vt des. Item in omni contractu vbi eſt incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & eſt ſtricti iuris: vt ff. de præſcri. verb. l. ij. iij. & iiij. Sed quid de actione in factum, nunquid eſt bonæ fidei? Reſpon. quatuor ſunt genera actionis huius in factum. Vnũ, vt det̃ ex omni edicto, vel interdicto prætoris: vbi nõ dedit prætor certum actionis nomen: vt j. de interd. §. fin. & ff. nau. cau. ſta. l. & ita. §. ait prætor. in gloſ. ex edicto Secundo, vbi datur in ſubſidium legis Aquil. vt ſ. de leg. Aquil. §. fin. Tertio, vt detur vbicunque præſcriptis verbis actio datur: & tunc eadem eſt, q̃d actio præſcriptis verbis: vt ff. de præſcrip. verb. l. j. in

s Q̃d verum vbi ex facio meo nihil tibi adeſt: alſ ſecus vt p la. hic ponẽtem ẽt qualiter ex permutatione plures & diuerſæ & ad diuerſa tẽdentes cõpetãt actiones.

ADDITIO. Niſi tale pactum ſit æſtimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraque parte ſit ſpecies certa præſtanda: quia tunc talis actio præſcriptis verbis eſt bonæ fidei. Iaſon.

f Hæreditatis petitio. Quæ datur cõ poſſidentem pro hęrede, vel pro poſſeſſore: vt ff. de peti. hære. l. regulariter & l. ſeq. & l. qui interrogatus.

g Vſq; adhuc. i. vſq; ad tpa huius legis, vel noſtræ conſtitutionis, de qua ſtatim memoriam facit.

h Conſtitutio. Vt C. de pet. hær. l. fi. in fin.

Actio ex ſtipulatu pro dote competit marito & vxori.

Fuerat antea. CASVS. Dñe, intellexi, q̃ xvij. ſũt actiones bo. fid. q̃ enumerant̃ in primo ſuperiori §. & xviij. q̃ vocat̃ actio ex ſtipulatu p̃ dote: de qua l̃ p̃ũgi tractare intendimus. p̃ Deo dicatis mihi q̃ eſt eius natura? Frater, dicit ipſe, ſcire debes, q̃ olim erat q̃dã actio, q̃ erat bo. fi. q̃ vocabat̃ rei vxo. act. q̃ competebat mulierib. ad dotes ſuas repetendas: & olim numerabat̃ xvij. ſed quicq̃d olim erat in actione illa, hodie trãſfuſum eſt in actionẽ ex ſtipulatu p̃ dote: & illa penitus eſt ſublata. Duo aũt bona erãt in illa actione, videlicet antiquaq̃ erat bo. fi. & ẽt tacitã habuit hypothecã: vnde dicimus, q̃ actio ex ſtipulatu, quanquã ſtricti iuris ſit ex ſui primitiua natura: tñ quia in omnibus ſupplet nãm rei vxoriæ actionis, q̃ datur pro dot. dicimus, quod habet iſta duo. ſ. q̃ eſt bo. fi. & etiã q̃ tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

t No. q̃ nõ tantũ vxori ad repetẽdã dotẽ p̃ͥmiſ̃ fieri ſtipſo, vt hic, ſed ẽt ex parte viri ad cõſequendã dotem: & ex vtraque parte ineſt tacite hypotheca: vt eſt tex. in l. j. §. j. C. de rei vx. act. ibi ſtipulatione & hypothecã &c. Ang.

i Rei vxoriæ actio. Nomen erat actionis. Vel dic q̃ factum denotat, i. rem ipſam: vel quia p̃ re vxoria competebat ſoluto matrimonio.

k Ex ſtipulatu. Quæ ſimiliter pro dote datur.

l Trãſtulerim⁹. Vt C. de rei vx. act. in prin. & cõpetit hęc actio ex ſtipulatu, ſiue marito t vt ei dos det̃, ſiue vxori, vel pri eius, vt reſtituat̃. & ſiue veliter fuerit interpoſita ſtipſo, ſiue nõ: tñ ſemp credit̃ tacitè, & veliter interueniſſe, vt C. de rei vx. act. §. j. nã & alias intelligit̃ ſtipſo tacita. vbi nõ eſt: vt ff. de ado. l. his verbis. & ff. ſi cui plusquã p l. Fal. l. niſi. §. itẽ ſciendum.

m Meruit. ſ. actio ex ſtipu. vt hic, & C. de rei vxo. act. §. ſed &

§.ſed & ſi non ignoramus. Alias enim ſtricti iuris eſſet: cũ non inueniat, q̃ ſit bonæ fi. & ſ. eo. §. actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex ſtipulatu, vel mulieri.

ACCVRSIVS. Qd verũ intellige, quãtũ ad priuilegiũ taciteq; hypothecæ: ſec⁹ quo ad priuilegiũ p̃lationis, quia competit mulieri, & eſt effectus: quia tñc eſt pſonale, & nõ trãſit ad aliũ, niſi ad filiũ: vt hic in gl. ſi. ſecus in primo caſu, vt hic per doct.

& tacitã a ei b dedimus hypothecam. c Præferri autẽ alijs creditoribus d in hypothecis tunc cenſuimus, cum ipſa e mulier de dote ſua experiat: cuius ſolius f prouidentia hoc induximus. g

Quæ olim inter bonæ fidei iudicia, & ſtricti iuris circa compenſationes fiebat differentia, (vt ſcilicet in illis ipſo iure, in his oppoſita doli exceptione fieret cõpenſatio,) hodie ſublata eſt: hoc igit̃ iure vtimur, q̃ qbuſcunq; actionib. obijciat̃ cõpenſatio, illas ſtatim iure ipſo aut perimit, aut minuit: deme depoſiti actionem quæ nulla compenſationis exceptione tollitur.

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, ſiue ex parte mulieris ad repetendã dotem, ſiue ex parte viri ad petẽdã eã. Semper. n. ſunt ibi taciteq; hypothecæ: vt C. de rei vxo act. §. j.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib. iu diſtinctè? Rñ. ſecundum M. ſic, ſiue primi habeant pignus expreſſum, ſiue non. Sed hæc opinio non valet, quia l. diſtinguit, vt C. de iu. dot. l. vbi. Item fiſcus & mulier pari paſſu ambulant: vt C. de pri. fiſc. l. quamuis. & fiſcus non præfertur habẽtibus expreſſam: vt ff. qui po. in pig. habe. l. ſi pignus. ergo nec mulier. Secunda eſt opi. vt diſtinguatur inter pignus, ſ. traditũ, & hypothecam, ſ. non traditam: vt primo caſu non preferatur mulier, ſecundo ſic: arg. ff. quib. mod. pig. ta. contra. l. pen. Sed & hanc reprobo: per id, quod eſt ſ. eo. §. inter pignus. Tertia eſt opin. ſecundum B. & Io. & Azo. vt habentibus tacitam hypothecam præferatur: non autem habentibus expreſſam. lex. n. ſuũ priuilegium, quod dederat primis, eis adimere præſumitur ꝓpter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis ſibi adinueniſſet: & hoc cautè probatur per verba l. C. qui pot. in pig. hab. l. fi. ibi licet anterioris temporis priuilegio ſint vallati. &c. Accur.

e Cum ipſa. Vis facienda eſt in eo, quod dicit ipſa. s Nam alius non admittit̃ ad tale priuilegiũ agens pro dote, & hæres mulieris: vt C. de priui. do. l. j. niſi ſit de ſuis hæredib. ſ. de filijs & alijs deſcendentib. mulieris: vt C. qui pot. in pig. hab. l. fi. in fi. Sed nũquid ꝓcuratori mulieris dat̃ hoc priuilegium? Rñ. ſic: vt ff. ſol. mat. l. alia. & ff. de ꝓcur. l. minor. §. quoniã. t Itẽ quod hic dicit de dote ſua, ideo dicit: quia aliud eſt in donatione ꝓp nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiũ: l C. q pot. in pig. hab. l. fin. in fin. Sed qñ mulier põt experiri de dote? Rñ. ſolu. matri. nõ pri⁹, niſi maritus ad inopiam vergat: vt C. de iur. dot. l. vbi. & ff. ſol. mat. l. ſi conſtante. in princip. & hoc ſiue ipſa dederit dotem, ſiue alius extraneus, qui tamen non fuit pactus de ea ſibi reddenda: quo caſu ſibi, non mulieri daretur: vt C. de rei vxo. act. §. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotem, patri actio, & filiæ ſimul dabitur, imò aliquantulũ habet plus pater, qui agit, & filia ſemp creditur conſentire, niſi habeat iuſtam cauſam ꝯdicendi, & contradicat, vt ff. ſol. ma. l. ij. §. fi. & l. non ſolum, & hanc dotem integram debet ſeruare pater pro filia, niſi clade, id eſt tẽpeſtate, vel vi patrimoniũ ſuũ fuerit diminutũ: vt in Auth. de æqua do. §. quia verò omnia. coll. vij. Sed nunquid patri hoc priuilegium dabit̃? Vi. q̃ nõ: quia ſua actione agit: vt ff. ſol. mat. l. ij. §. voluntate. E cõtra, quòd ſic, vt, quia per hoc filiæ ꝓuidet̃, cum pater hãc reſeruare cogatur filiæ, vt dictum eſt, & hoc verum puto: d vt hic dicitur cuius prouidentia &c.

Doté petens mulier an p̃ferat̃ omnib. creditoribus.

t Quæ dictio eſt pſonaliſſima. Mando. in Gl. Facult. § Et ꝓpriũ. in verſ. ipſius. & in §. habitu. ſ eo. ver.

Mulieris hæres l pe titiõe dotis nõ potit̃ priuilegio mulieris.

a Hoc eſt verũ l ꝓcuratore ſimplici: ſi vero ſit procurator in rẽ ſuã, diſtiṅgue vt p Iaſ. hic.

y Scilicet prælatiõnis. habet tñ priuilegiũ taciteq; hypothecæ vt p Iaſ. hic in ſecundo not.

In bonæ fidei iudicijs libera poteſtas permitti videtur iudici ex bono, & æquo æſtimandi, quantum actori reſtitui h debeat. In quo i & illud cõtinetur, vt ſiquid inuicẽ præſtare k actorem oporteat: eo cõpenſato, l in reliquum is, cũ quo actũ eſt, debeat condemnari. Sed & in ſtricti iuris iudicijs ex reſcripto diui Marci, oppoſita doli mali exceptione, m compenſatio inducebat̃. ſed noſtra conſtitutio n eaſdẽ compenſationes, quæ iure aperto o nituntur, latius introduxit, vt actio-

f Solius. Scilicet mulieris.

g Hoc induxim⁹. Scilicet vt alijs p̃ferat̃.

In bonæ. Diuidit̃ in tres partes. Primo qualiter cõpenſatio ſit i bonæ fidei iud. Secũdo qualiter olim, & hodie ſit in ſtricti iuris. Tertio facit quãdã exceptionẽ. Secũda ibi, ſed & in ſtricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In ſuperioribus dictũ eſt, q̃ actiones ſunt bonæ fidei: & ẽt p oppoſitum patet, quæ ſunt ſtricti iuris: qa omnes præter eas, q̃ in alijs præcedentibus §§. enumerant̃. Modo intendit dñs Iuſtinianus pſequi quandam largam materiam, quam habet iudex in iudicijs bonæfid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium ſuum in actionib. bon. fid. quam in actio. ſtricti iuris: adeo, q̃ ex iſta vbertantia permittitur iudici ex bono, & æquo in act. bo. fid. æſtimare quantũ per actiones iſtas actori ſit præſtandum: in quo iudicis officio continetur vt ſi actor qui petit puta xv. reo teneatur in aliquo, puta in x. compenſato eo, quod actor reo debet, iudex reum in ſolidos v. condemnabit, & fiebat iſta compenſatio in iudicio bonæ fidei ipſo iure, ſed in act. ſtricti iuris non põt habere locũ compenſatio, niſi oppoſita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex conſtitutione diui Pij, ſed noſtra conſtitutio (dicit Imperator) induxit eandem cõpenſationem ipſo iure tam in ſtricti iuris iudicio, q̃ in bon. fid. vſq; ad contentiam in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit̃ quantũ. dum tamẽ quantitas ex alia parte ſit debita: & hoc ſiue ſit actio in rem, ſiue in perſonam: excepta actione depoſiti; in qua vr̃ abſurdum aliquid compenſationis nomine opponi, ne prætextu compenſationis aliquis depoſitarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Reſtitui. Large accipe, ſiue pro dando, ſiue pro reſtituendo: vt ff. de verb. ſig. l. verbũ reddendi. & hoc intelligas ſiue in vſuris ex mora: vt ff. de vſu. l. mora. §. in bonæ fidei. ſiue in intereſſe agentis: vt ſ. de obli. ex conſenſu. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

k Præſtare. Scilicet res.

l Eo compenſato. Scilicet appoſita exceptione compenſationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod reſtituturus eſt: vt ff. de excep. dol. l. dolo. Et ita nota quantum ad effectum nulla eſt differentia, ſed quantum ad verba, vel rigorem iuris.

n Conſtitutio. Vt C. de compenſa. l. fin.

o Iure aperto. Id eſt vbi quãtitas hincinde debetur. Nam ſpeciei ad ſpeciem, vel ſpeciei ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem, ſi eſt quantitas vel ſpecies

d Hoc verũ intelligas q̃ñ filia erit vna cum eo, quo pr̃ agit: aliàs ſecus: vt hic per doct.

ſ Iſta gl. male loquitur ſecũdum Iaſ. cũ leges non verbis, ſed rebus imponantur. l. ij. C. cõia de le.

ſpecies, non fit compenſatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. ſi conuenerit. §. fi. & ff. de ædil. in de. l. ſi ob ſortē. §. ſi contrà. & de impen. in reb. do. fact. l. quod di. & l. fina. & ff. de pecul. l. ſi creditor. §. j. Sed notiue ſtatim hic ſubijcit, quòd actioni in rem pōt obijci compenſatio? ergo videtur fieri de ſpecie ad quantitatem. Sed dic quòd ſi rei vendicatio, quando re non reſtituta curatur in litem, vel in veram æſtimationē: vt ff. de rei vendica. l. qui reſtituere. Itē quid ſi hincinde debitum eſt in genere, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? R. ſi compēſatio: vt ff. ſi pars hære. per. l. j. §. item ſi cum me. ff. de hære. inſtit. l. qui non militabat. j. reſpon. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. ſed ſi vno. Item quid ſi ab vna parte debitum eſt confeſſatum, ab altera negatum? Reſpon. non patet aperto iure, vnde non fit compenſatio: vt C. de compen. l. fi. § penul.

Compenſatio in quibus rebus fit.

Ac non exceptio nō numeratæ pecuniæ obijci pōt. l. i §eiubus. §. ſed quoniam. C. de nō nu. pec.

Compenſatio fit ipſo iure, lod debet opponi.

nes [a] ipſo iure [b] minuant [c] ſiue i rē, ſiue in pſonā, ſiue alias [d] quaſcūque: excepta ſola depoſiti [e] actione, cui aliquid compenſationis nomine opponi, ſanè iniquū eſſe credimus: [f] ne ſub prætextu compēſationis, depoſitarum rerum quis exactione defraudetur. [f]

Arbitrarias actiones eas cognominamus; quæ a mero iudicis arbitrio pendent; in quibus ſi iubente iudice reus non reſtituat rem, ſoluat, vel exhibeat, poteſt iudex ipſum quantum intereſſe parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsque omnibus actionibus, certam ferat ſententiam: etiam ſi petitio incerta ſit.

Præterea quaſdā actio-

ADDITIO. Niſi tale debitum non confeſſatū poſſet de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autem oppoſitio compenſationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probandum, vide hic per docto.

a Vt actiones. Accuſatiui caſus. Eſt enim ſenſus, vt compenſationes minuant actiones.

b Ipſo iure. Adeo vt dixerint quidam non eſſe neceſſe voce hominis opponi compenſationem, vt hic. Sed certè imò eſt neceſſarium, vt opponatur, quod ꝓbo ſtrib. ſtationibus. Nam fideiuſſor conuentus eligit, vt vel quod ſibi, vel quod reo debetur, compenſet: quæ electio ſibi non daretur ſi ius compenſaret: vt ff. de compen. l. ſi quid. [t] Item & reus conuentus eligit in quam cauſam compenſet, ſi debeat ex plurib. cauſis: vt ff. de compenſa. l. quod Labeo. Item lex dicit eum malè agere, cui obijci pōt compenſatio: vt ff. de compen. l. verum. §. ſicut. ſed qui malè agit, habet actionē, ſed eliditur exceptione: vt ff. qn̄ di. vſoſfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed ſecundum hanc opin. quid adijciatur in actione ſtricti iuris ad id, quod erat olim? Reſpō. quia doli mali tantum obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipſo iure, ſed nunc etiā compenſationis exceptio opponitur, per quam ipſo iure hincinde actio extinguitur: vt hic. & j. eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis ſit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

Nota illū caſum & glo. ibi not. adducit plures alios caſus, in quibus cōpenſat nō tñ ibi: ſed debitum alterū. dic vt ibi. Ange.

c Minuant. Scilicet compenſationes.

d Alias. Actiones: vt. ſ. miſtas, quæ ſunt quatuor: vt j. eo. §. quædam actiones. Item perſecutio fideicommiſſorum. Item officium iudicis, & ſimilia: quæ actiones ſunt largiſſimè accepto vocabulo: vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo. Vnde & petitiones cautionum occaſione damni infecti compenſantur: vt ff. de dam. infecto. l. j. & l. qui bona. §. ſi quis. Accur.

Cōpenſatio in multis caſib. ceſſat.

ADDITIO. Hoc verū intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obſtaculū eſt in medio, aliàs ſecus: vt per Bar. in l. fina. §. fina. ff. de condic. indeb.

e Depoſiti. Quod tu intelligas, qn̄ pecunia non ſignata eſt depoſita: quo caſu etiam ſimilem reddere poteſt: vt ff. depo. l. Lucius. & l. diem ſponſaliorū. §. j. Si aūt eſſet depoſitio facta in ſpecie, vel in pecunia, vt in ſpecie, quod eſſe poteſt: vt ff. de leg. j. l. plane. j. §. ſi eadem. verſic. ſed hoc ita. Tunc etiam alia rōne non obijcietur compenſatio: quia in ſpecie non fit cōpēſatio. Item quod hic dicit in actione depoſiti, idem dicunt quidam in actione commodati: vt C. de commo. l. prætextu. Sed certè imò eſt ibi ratio: quia in ſpecie fieret. Nam ſolæ ſpecies commodantur, non quantitates, niſi quantitas, vt ſpecies commodetur: vt ff. commo. l. iij. §. fin. Item ceſſat aliàs compenſatio: vt quā per violentiam mihi rem abſtuliſti: vt C. de compen. l. fin. in fin. [g] Item & fiſco non opponitur in quibuſdam caſibus: quos dic, vt ff. de iure fiſci. l. aufertur. §. qui compenſationem. & C. de compenſat. l. compenſationes. & l. in ca. Itē in curatore, qui frãdatur publicam annonam: vt ff. de cōpenſatio. l. ob negotium.

Species ſolę commodant.

g Illud de violentia intelligas, vt ibi no. gl. & do. Ange.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbique poteſt habere locum? Reſpon. non ita: quia ſi reſtitutio denegatur, eſt dolus: vt ff. manda. l. ſi procuratorem. §. dolo. Item depoſitarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde ſi hic magis grauetur, non eſt mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

Depoſitarius ď dolo tātum tenetur. L'tumo.

Præterea. Diuidit in tres partes. Primo quare dicantur arbitrariæ. Secundo quæ ſunt iſtæ arbitrariæ. Tertio quid iudex in his poſſit. Secunda ibi, Sed iſtæ. Tertia ibi, In his enim. Aret. CASVS. Præter actiones de quib. facta eſt mentio ſ. adhue ſcire debes, quòd ſunt quædam actiones arbitrariæ, hoc eſt ex arbitrio iudicis dependentes. In quibuſdam. n. actionib. niſi reus actori iudicis officio ſatisfaciat, veluti rem reſtituat cum res vend. agitur, vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel ſoluat. cum aliquid certo loco eſt ſoluendum: vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, cum noxaliter agit contra ipſum: tūc qui ſic condemnat a iudice, reus. ſ. ſi non vult ſatisfacere ad arbitrium iudicis, pōt condemnari, vel ad intereſſe, vel vt in litem contra eum iuret. & hoc dicit litera iſta, Præterea, quaſi dicat, iſtæ actiones de quibus ad præſens tractare propono, nec ſunt bonæ fidei, nec ſtricti iuris: ſicut illæ de quib. primè tractatū eſt, ſed habent aliam quandam naturam per ſe: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicunt, quòd ſub bo. fid. & hoc quia in iſtis habet iudex largas habenas, ſicut in contrib. bo. fid. Sed tu dic, quòd cenſentur ſtricti iuris: cum inter eas, quæ ſunt bo. fid. non numerentur. Item videtur, quòd iſta litera, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, non innuat, quòd dominus, qui conuenitur noxaliter, præciſè condemnari debeat ad hoc, quòd ſeruum dedit pro noxa, cum lex dicat æſtimationem damni eſſe in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudica. l. miles. §. aut noxæ. Frater intellige, quòd facta fuit condemnatio in æſtimatione damni, ſed poterat cui tare illam damnationem dando ſeruum pro noxa. vnde capone literam, debet condemnari. Vel ſic poteſt dicere, quòd omnia iudicia ſunt abſolutoria, ideo quòd ſi aliquis alicui in veritate debet decem, qui a creditore in iudicium vocetur: & in tali ſtatu ſit, quòd contra eum debeat ferri ſententia: ſi tñ ante ſententiā ſoluerit: illud iudicium, quod debet eſſe condemnatorium, modo erit abſolutorium. & ſic intelligo illud verbum, iudicia ſunt abſolutoria. Pone ergo quòd ſeruus ignorante dño damnum dederit in rem alicuius: ille qui damnum paſſus eſt, agit contra dominum, petens quòd damnum emendet. certè condemnabitur dñs ad æſtimationem, niſi ante condemnationem dederit

nes a arbitrarias, i. ex arbitrio b iudicis pẽdẽtes appellamus: in quib. niſi arbitrio iudicis i is, cum quo agitur, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, c vel exhibeat, d vel ſoluat, e vel ex noxali f cauſa ſeruũ dedat: g cõdemnari h debeat. Sed iſtæ actiones i tã in rem, k q̃ in perſonam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: l Seruiana m de rebus coloni, quaſi Seruiana, q̃ ẽt hypothecaria vocatur. In perſonam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus cauſa, n aut dolo malo o factum eſt. Item cum id, p quod certo loco ꝓmiſſum eſt, q petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus r & cæteris ſimilibus s permittitur iudici ex bono, & æquo, ſecundum cuiuſq; rei, de qua actum eſt, naturam t æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri v oporteat.

ſeruum ꝓ noxa. & ſum in verſi. Sed iſtæ actiones &c. Dixi vobis q actionum ſtricti iuris quædam ſunt arbitrariæ. Iſtarum ſunt aũt quædam in rẽ, quædam in pſonã. Arbitrariæ in rem ſunt, vt puta Publiciana, & Seruiana. In pſonã ſunt actiones, quod metus cauſa: de dolo actio, q̃ eſt arbitraria actio: & actio per quam petit pecunia certo loco ꝓmiſſa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. iſtis caſib. & ſimilibus, ꝓmittit iudici ex bono, & æquo æſtimare, ſm rei nãm: inquantum actori ſatisfieri oportet. h. d. Franc.

a Actiones arbitrarias. Sed nunquid ſunt bonæ fidei, vel ſtricti iuris? Reſpõ. quidam, q bonæ fidei ſunt: quia in iudicis arbitrio ſunt: vt j. proxi. §. in fi. & ſ. eod. in bonæ fidei iudicijs. Sed hęc nõ valet: quia officiũ iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, eſt intra actionis. Sed hoc quod eſt in arbitrio, merum eſt, & in iudice tantum eſt: vt ff de eo quod cer. lo. l. in bon. fidei. i Alij dicunt, q nec ſunt bonæ fidei, nec ſtricti iuris: imò eſt tertia ſpecies ad illam diuiſionem, q̃ eſt ſ. eo. § actionum. & facit pro eis. ff. de in li. iur. l. in actionib⁹. § planè. & ff. de vſur. l. in fideicommiſſ. quæ eſt l. iij. §. in his. hanc ẽt reprobat: quia dicta diuiſio eſt perfecta, & immediata. Alij dicunt, q verius eſt, q ſint ſtricti iuris, cum bonæ fidei non inueniantur: vt ſ. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera eſt: & eam ſequuntur communiter ſcribentes hic.

b Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus eſt rem reſtituere, vel ſimile quid facere: quod promptè dices eſſe verum in actione in rem. In perſonalibus autem, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices q licet exhibitio, vel reſtitutio ſit in obligatione: pœna tamen, id eſt intereſſe, vel quantũ in litem iuratum eſt, non niſi per officium iudicis præſtatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

c Rem reſtituat. Vt in rei vendicatione, quæ eſt arbitraria: cum primò rem reſtituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff. de in lit. iurã. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui reſtituere a vel hypothecaria: vt j. pxi. §: vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

d Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

e Vel ſoluat. Scilicet cum certo loco ſoluendũ eſt.

f Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

g Dedat. Id eſt, det. Accurſius.

h Condemnari. Diuerſis modis fiet condemnatio: ſicut diuerſæ ſunt iſtæ arbitrariæ: vt dicemus j. proxi. §. in fine.

i Sed iſtæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

k In rem. Separatim intellige: nã vna, & eadẽ actio nõ poteſt in rem & in perſonam eſſe, niſi in quatuor caſibus miſtis: vt ſ. eo. §. quædam actiones.

l Publiciana. De qua habes ſ. eo. § aliæ.

m Seruiana. De his duab. habes ſ. eo. §. Seruiana. Acc.

n Metus Cauſa. Licet ſit in pſonam, vt hic: tñ, in rẽ eſt ſcripta: vt ff quod metus cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt ſ. eo. §. item actio.

o Dolo malo. Actio de dolo eſt arbitraria: vt hic, q̃d eſt idem, quia liberatur doloſus, verum intereſſe pſtãdo, ſi reſtituere non poſſit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrario. in prin.

p Item cum id. Scilicet pecunia.

q Promiſſum eſt. Idem etiam ſi legatũ ſit relictum certo loco dandũ: & idẽ ſi mutuũ ſit datũ certo loco reddẽdũ. Nã in his tribus caſibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex teſtamento arbitraria, ſ. in promiſſione, & legato, & mutuo: & aliàs non, vt ff. de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. ſi hæres. & l. aut ſi.

r Et quod hic dicitur, petitur, ſ. alibi, quam vbi locatur ꝓmiſſum dari: & venit in ea vtilitas, tã agentis, quã rei: vt j. eod. § loco.

s Actionibus. Scilicet perſonalibus & arbitrarijs.

ſ Similibus, ſ. in rẽ. & ſunt decẽ: de quib. dixerat ſ. vel dic, q & aliæ ſunt arbitrariæ, q̃ hic nõ enumerantur: vt ecce actio in factũ, q̃ dat contra nautã, cauponẽ, ſtabulariũ: vt ff. nau. ca. ſta. l. j. in p. In, Sed quidam dicũt eam nõ eſſe arbitrariã: q a ibi nõ feruntur ſniæ duę. Item eſt actio in factũ, q̃ dat contra Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in princ. a Item actio finium reg. ff. finium reg. l. ij. in fi. & l. iij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ędil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex ſtipulatu, quæ ꝓ dote repetenda datur. vt ff. ſol. mat. l. ſi filiusfamilias. §. maritũ. Sed certè iſto caſu non ideo iurat in litẽ: quia arbitraria ſit, ſed quia bonæ fidei ſit: vt ſ. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum eſt arbitraria: vt ff. rerum amo. l. ſi cum dos. in fi. Accur.

t Naturã. ſ Ideſt bonitatẽ dicunt gloſã. Vel meli⁹, ideſt ſm nãm actionis arbitrariæ, q̃ intendit. Nã triplex põt modus condẽnationis deprehendi in arbitrarijs. Vnus, vt duæ ſniæ ferantur, prima de reſtituenda re, & niſi reſtituat, fiat cõdẽnatio in pœnã, vel intereſſe p delationẽ iuriſiurãdi in litẽ: vt patet in actione, quod metus cauſa. & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendũ, & ſimilib⁹. Eſt & alius modus, vt vna feratur ſententia: & in ea ſtatim intereſſe conſiderat: vt qñ certo loco aliquid dandum eſt: & hoc eſt in iſta ſola. Tertius modus eſt, vt non in quãtitate condemnationis fiat arbitrium, ſed in qualitate, vt in act. noxali: in qua arbitrat iudex an liberet dando ſeruum ꝓ noxa, q̃d eſt qñ dño ignorãte, vel ꝓhibere nõ valẽte deliq̃t. aliàs inſolidũ tenet: vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictus. in prin.

v Satisfieri. Sed nõne hoc idẽ in bonę fidei iudicijs fit? R ſi. dic, q triplex eſt iudicis officiũ. Primũ, q obtinet actionis vicẽ, p q̃d officiũ petunt ſalaria aduocatorũ, & reſtitutiões maiorũ, & minorũ: vt ff. de mi. l. q̃d ſi minor. §. fi. Aliud eſt, q bonæ fid. actionib. inhęret, q̃d iure actionis venit: vt ff. de eo, q̃d cer. lo. l. in bonę fidei. & vna cũ actione perit: vt ff. depo. l. iiij. Tertium eſt, q inhæret actionib. ſtricti iuris quibuſdã. ſ. arbitrarijs. & hoc ex ſolo motu iudicis deſcẽdit, vt quaſi liberũ ſit ei hoc facere: ſed in actionib. bo. fid. adſtringit ad hoc. a Itẽ in actionib. bo. fid. vna fert ſnia: in his aũt pleruq; duæ, vt modo diligenter notauimus.

ADDITIO Tu dic, ſecundum Iaſ. q in actione bonę fidei officium iudicis eis deſeruiens ꝓuenit ex natu-

a Aliàs ſi De ex.

b Quàm multiplex ſit in hoc §. arbitrij ſignificatio & q̃d ſit arbitrari, docet hoc loco elegãter Frã. Hotoma. cui non placet opinio referentiũ locũ hunc ad iuriſdictionẽ, aut merũ mixtũve imperiũ: q̃ñ quidẽ hmõi litiũ iudices priuati hões plerũque eẽnt, qui nec imperiũ, nec iuriſdictionem, ſed notionẽ dũtaxat hẽrẽt.

c Ang. notat iſtã gl. ꝓ ſingulari: ſed Ia. reprobat. vide hic p eũ: & reꝓbationẽ quã facit iſta glo. q̃ approbat cõmuniter ꝑ doct. & ẽt ſequẽs.

a Aduertas q Bar. in l. actionib⁹. ff. de in lit. iurã. ſ verſ. tertio habet locũ ſ &c. dat vnã regulã q ois actio in qua res nõ. reſtituitur ſm p̃ceptũ iudicis, dr arbitraria, vt iudex hẽat põtẽ deferendi in ramẽtũ ſ litẽ, & ſm illud pdẽnãdi, ſiue ſit actio bo. fi. ſiue ſtricti iuris, pſonalis, ſiue ſ rẽ, ſiue q̃cũq, actio ſit, & allegat d. l. q reſtituet. q̃d credo verũ ꝓꝑ idẽtitatẽ rõnis, q̃a in oĩbus caſib. cõueniũt maieſtas ꝓportia, ſecundũ Ang.

! Bar. & cõiter doctor. in d. l. ſi his. reꝓbãt iſtã gl. & dñt q ois actio ſtricti iuris ꝓꝑ adiectionẽ loci pt eẽ arbitraria: vt refert hic Iaſ.

a Sed gl. ſ l. hoc edicto. ſ verbo, abſoluẽdũ. ff. d pu. tenuit ꝯtrã: & illã ſequit Bar. poſt Dy. reprobata hac gl. ſm Ia.

Cõdẽnatio ſ arbitrarijs, ꝑ fieri tripliciter.

Officium iudicis ẽ triplex. ſ. nobile, mercenariũ interiũ & mercenariũ mĩſtum.

ſ Natura quot modis accipiat Mãdoſ. ſug 4. com. ſ verſic. de ſnl nã.

6 Io. Fab.

Index debet ferre ſententiã certã, etiam ſuper libella incerto, ſi incertitudo eſt in poteſtate iudicis. h.d. Aret.

Curare † autem debet iudex, vt omnino quantũ poſsibile [a] ei ſit, certæ pecuniç [b] vel rei [c] ſententiam ferat, [d] etiã ſi de incerta [e] quantitate apud eum actũ eſt. †

Quiſq; olim re, loco, tpe, aut cauſa plusquã ſibi debebatur petijſſes, totã rem amittebat: ſed D. Iuſtiniani cõſtitutione cautũ eſt, vt qui loco, quantitate, aut cauſa, plus iuſta petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduerſario inferatur, eius dãni triplum reſtituat: ſi autẽ ante tẽpus ſolutionis litem moueat, inducias, quas ex cõuentione debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

Siquis agens, intentione ſua [f], plus [g] complexa fuerit, q̃ ad eũ ptineat, à [a] cã cadebat. i. rẽ amittebat: [h] nec facilè in integrũ, reſtituebat à Prętor niſi minor erat vigintiquinq; annis. Huic [i] enĩ ſicut alijs in cauſis cauſa cognita [k] ſuccurrebat, ſi lapſus iuuentute [l] fuerat, ita & in hac cã ſuccurri ſolitũ erat. Sanè ſi tam magna cã iuſti erroris interueniebat, vt etiã conſtãtiſsimus [m] quiſq; labi poſſet: etiã maiori vigintiquinque annis ſuccurrebat: veluti ſi quis totũ legatum petierit: poſt deinde prolati fuerint codicilli, qbus, [n] aut pars legati adẽpta ſit, aut quibuſdã aliis [o] legata data ſint, quæ efficiebãt, vt plus petijſſe videret petitor, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebãtur. [q]

eſt natura ipſarũ, per quod ſtatim q; debitor eſt in mora, poteſt cõdemnari ad vſuras, vel intereſſa, ſed in actione ſtricti iuris prouenit ex quodam accidẽti extrinſeco: puta, quia non præſtatur res, in qua fuit facta condemnatio & ſic iſtæ actiones ſunt arbitrariæ.

Curare. Diuiditur in tres partes. Primo mandat iudici deferendo certam ſententiã: ibi, Certæ pecuniæ. Secũdo limitat mandatum, ſi illud eſt poſſibile: ibi, Quantũ. Tertio remouet vnũ obiectum, ibi Etiam ſi de incerta.

CASVS Supradictæ ſunt multæ diuiſiones actionum. adhuc ponet plures: ſed in præſenti §. dat quendam effectum actionis: & dicit, q; ſi quædam actio coram iudice proponatur: curare debet iudex vt quantum poſſibile eſt, & inquantum natura actionis hoc patitur, certam ferat ſententiã. hoc dicit. Franc.

a Poſſibile. Hoc ideo dicit: quia interdum non poteſt certam ferre ſententiã. Quid enim ſi homo in genere promiſſus petitur, vel ſub alternatione puta Stichũ aut Pamphilum, aut damnum emendari, vel ſeruũ p noxa dari: certe iudici non eſt poſſibile ferre certam ſententiã: quia natura actionis non patitur: vt infra de offic. iudi. in princi. idem dico in hæreditatis petitione. nã ſicut ſufficit in libello proponere vniuerſaliter, ita & in ſentẽtia puta ſic, Pronũtio te hæredem extitiſſe ex aſſe, vel ex ſemiſſe: & ideo tibi hæreditatem reſtituendam.

b Pecuniæ. Scilicet cum pecunia petitur.

c Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cõſiſtat, vel nõ: & hoc ſi certum eſt petitum. aliàs enim non tenet ſnĩa: niſi in aliqua parte actorum res certa ſcripta inueniatur: vt C. de ſent. quæ ſine cer. quanti. l. hæc ſententia. j. ſi autẽ eſt incertum. aut certificari poteſt, vt ſi peto intereſſe, quod debet coram iudice probari, & deduci ad certitudinem: vt C. de ſen ten. quæ pro eo quod intereſt l. vnica. §. ij. & tunc locum habet hic § aut non poteſt deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito, & ſimilibus, quæ modo diximus: & tunc non habet locum iſte §. Accurſius.

d Sententiã ferat. Et in ſcriptis vt C. de ſent. ex bre. reci. l. ſi. niſi in quatuor caſibus: vt in Auth. de man. prin. §. ſi ubi. col. ij. & in Auth. vt iud. ſine quoquo ſuf fr. §. neceſſitatem. col. iij. & in Auth. vt cle. apud ppr. epiſ. conue. §. j. col. vj.

e De incerta. Vt de intereſſe.

Siquis agens. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id quod erat in iure antiquo, qñ plus petebatur. Secundo id, quod eſt de iure nouo. Secũda ibi, Et hæc quidem. Item prima ſubdiuiditur in tres. Nam primo ponit regulam generalem iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secũdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuſcuiuſque. Secunda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS In ſuperioribus dictũ eſt de natura omnium actionum: nũc autem nihil aliud intẽdit legiſlator oſtendere, niſi qualiter authores actionum puniãtur. dicit ergo, quòd quotieſcunque actor plus petit in intẽtione ſua, quã ſibi debeatur, quocũque genere plus petendi, cadit a cauſa. hoc eſt, rem quã petit, amittit: nec ſuccurritur ei de facili a prætore per in integr. reſti. niſi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapſus plus petierit: tunc cauſa cognita ſuccurritur ei: ſed maioribus plus petentibus nullo modo ſuccurrebatur, quia a cauſa caderent, niſi haberent magnã, & iuſtam cauſam erroris: tunc enim parcẽdum erat eis: & de hoc ponit duo exempla. Primum eſt, quã do aliquis maior petebat totum legatũ: puta petebat legatũ relictũ ſibi in teſtamẽto: & per errorẽ, cum aliqua pars legati, vel fortè ſolida legata in codicillis eſſent ademta: quia tamen ignorauit, ſuccurrebatur ei. Secundũ exemplum eſt in maiore, qui integra legata petebat: & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim in quolibet genere plus petẽdi. ſ. q; cadebat à cauſa, niſi iuſtã cãm haberet: vt ſ. dictum eſt: ſed hodie non eſt ita: vt habetis infra, eo. §. Et hæc quidem antea. Franc.

f Intentione ſua. Id eſt, in libello vbi erat intentio ſua. Accurſius.

g Plus. Etiam tempore: vt ff. de lib. leg. l. non ſolum. §. j. & §. fin. nam plus quatuor modis dicitur: vt J. proxi. §. & in omnibus his locum habet §. iſte.

h Amittebat. Facit J. de excep. §. temporales. [a] & quod hic dicit in priuato, idem erat in fiſco: vt C. de iure fiſ. l. inſtas. lib. x.

i Huic. minori vigintiquinque annis.

k Cauſa cognita. Bene dicit cauſa cognita. Nã omnes in integrum reſtitutiones cauſa cognita permittũtur: vt ff. de in integ. reſti. l. omnes. Accur.

l Iuuentute. Id eſt, facilitate ſua: idẽ multo magis, ſi dolo aduerſarij: vt ff. de mino. l. j. Accur.

m Conſtãtiſſimus. Quia errauit in facto, in quo prudentiſſimi falluntur. vt ff. de iur. & fact. igno. l. ij.

n Quibus. Scilicet codicillis.

o Quibuſdam alijs. Scilicet legatarijs.

p Legata ſ. ea quæ ſibi in teſtamento relicta ſunt.

q Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locũ haberet. i. oportebat, vt legata defalcarẽtur.

respõdit hæc gl. qa I arbitrarijs iudex neceſſitat impertiti officiũ: ſed nõ ue ceſſitatad tale, vl tale: vt hic g eum.

[c] Cõcor. e. licet in gloſſ. ſup ver. poſſidentis. poſt priu. extra, de prob. & c. iuuenis. I gl. ij. poſt prine. extra. d ſpõ.

[†] Idẽ ſtatutũ eſt ſ arbitro: p l. quid tñ §. põponinius. ff. de arbitr. Porro duplicem in certu ſignificationẽ quantum ad hunc tractatũ attinet, vide p Frã. Hotoma. hic.

Sententia quãdoq; nõ poteſt ſemper eſſe certa.

[1] illud exẽplum de ſeruo cõtter teſtatur: q in cauſa noxali iudex debet certã ferre ſententiã: puta ad emẽdationẽ dãni: cũ ſit in obligatione illud ſolũ vt hic p doct.

Snĩa eſt i ſcriptis ferenda.

[a] Aliàs ſine à.

[a] Aduertas q; litera ibi dicit, q; idu ciæ dupli cant, & q; poſtea nõ cogit litẽ ſuſcipere, niſi ſatisfactis ſibi ex penſis. & idẽ dicit tex in c. j. extra, da plus peti. Aug.

[a] Addas & hoc q; cum hac glo. q; d. l. inſtas, hodie ſit correcta, tenet gl. in d. l. inſtas. vbi Bat. Nic. de Neapo. & ia. hic quamuis cõtra tenuerint ioã. Fab. ioann. de Pla. & An.

ad hoc, vt haberet hæres Falcidiam: quia dodrantem excedebat, vnde hæres debet detrahere Falcidiam: vt ℥.ad l. Falc.§.j.

Plus autem. CASVS. Domine ℥. dixiſtis, quòd quicunque petebat plus quocunque genere petendi plus, cadebat à cauſa, & rē amittebat, niſi in ſtus error eum excuſaſſet. Sed domine, cum plus pluribus modis peti poſſit: dicatis mihi, quot modis plus petitur? Ad hoc reſpond. dominus Iuſtin. ſic: Quatuor.n. modis plus petitur. re, tempore, loco, cauſa. Re, vt ſi ille, cui debentur decem petat xx. vel xxx. vel ſi ille cuius fundus eſt pro parte, totum petat: petit plus re. Tempore de hoc habuiſtis exemplum de eo, cui aliquid debetur in diem, vel ſub conditione, ſi ante diē, vel conditionē exiſtentem petat. Et ſum in verſicu. loco plus petitur. Supra vidiſtis duo exempla, in quibus plus petitur, ſcilicet re, & tempore. modo videatis exemplū de eo, qui plus petit loco: & eſt exemplum in eo, qui quod certo loco ſtipulatus eſt ſibi dari, petit in alio loco, nulla facta cōmemoratione de loco in quo promiſit promiſſor, vtputa ſi aliquis ſtipulatus fuerit à Titio aliquid ſibi dari Epheſi, & illud petat Romæ ſibi dari, iſte plus petit loco, eo quòd aufert commoditatem, vel vtilitatē promiſſori, quā habuit ratione loci, in quo promiſit. Vnde in iſto caſu habet locū actio arbitraria loci in qua habebitur ratio vtilitatis, quæ cō petitura eſſet promiſſori, ſi ſoluiſſet loco illo, in quo promiſit ſe ſoluturum. Et iſta vtilitas, in mercibus veluti in frumento, oleo, vino. & i alijs mercibus bene apparet. Merces enim in diuerſis regionibus diuerſa habēt pretia: vnde ſi decē modia frumēti promiſi tibi Epheſi, & tu petas ea Romæ, aufers mihi magnā vtilitatē. modium.n. qd non valebat Epheſi niſi x. valet fortè Romæ xv. vel xx. & iſtius vtilitatis habebitur ratio. Sed domine, quid dicetis vos de pecunia? R ñ. Idē dico tibi de pecunia: quia plus expedit promiſſori pecuniā ſoluere in vno loco, quā in alio, eo quòd in vno loco poteſt pecuniam ſub leuioribus vſuris habere, quàm in alio. Sed quid ſi is qui alio loco certo ſibi aliquid dari ſtipulatus eſt, in eodē loco pecuniā petat, quo ſibi promiſſa eſt? Reſpon. tūc rectè agit, nec habet locum arbitraria loci: quia loci commoditas eſt ſalua promiſſori.

Sūmatus eſt iſte. §. ſuprà: tamen ſpecialiter hoc habet: Plus petitur quatuor modis, ſcilicet re, tēpore, loco, & cauſa: & primò tres primos modos exemplariter declarat. Angel.

Plus aūt quatuor modis [a] petitur: re, tempore, loco, & cauſa. Re, veluti, ſiqs pro decem aureis: qui ei debebant, viginti petierit: aut ſi is, cuius ex parte res eſt, totā eā vel maiorem partem ſuā eſſe intenderit. Tempore, veluti, ſiquis ante diē, vel ante conditionē petierit. * Quia.n. ratione, qui tardius ſoluit, quā ſoluere deberet, minus ſoluere intelligit: eadem rōne, [b] qui prematurè petit plus petere [c] videtur. † Loco plus petit, veluti cum quis id, quod certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine cōmemoratiōe [d] illius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus eſt. Verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fuerit: Epheſi dare ſpondes? Romę purè intendat ſibi dari oportere. Ideo aūt plus petere intelligit: qa vtilitatē quā haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolueret, adimit [e] ei pura intentione, Propter quā cauſam alio loco petēti arbitraria [f] actio proponit: [g] in qua .ſ. ratio habet vtilitatis, q̄ promiſſori [h] competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſe ſoluturum ſpopōdit. Quæ vtilitas plerunque in mercibus maxima inuenitur: veluti vino, oleo, frumento, quę per ſingulas regiones diuerſa habent precia. Sed & pecuniæ numeratæ nō in omnibus regionibus * ſub eiſdem vſuris fœnerantur. Siquis tamen Epheſi petat, id eſt, eo loco petat, quo vt ſibi detur, ſtipulatus eſt, pura [i] actione rectè agit: idque etiam prætor monſtrat: ſcilicet, qa vtilitas ſoluendi ſalua eſt promiſſori.

Summatus eſt iſte §. ſuprà: tamen ſpecialiter hic declarat per exēpla, qualiter plus petitur cauſa. vnde nota, quòd in alternatiuis contractibus in dubio eſt electio debitoris. concor. l. plerunque. in fi: ff. de iur. de. Ares.

[a] Plus autem quatuor modis. Vt omnibus his modis à cauſa videatur cadere iure antiquo. vnde iſti quatuor modi plus petendi patent in hoc verſu, Plus petitur cauſa, vel tempore, reque, locoque.

[b] Ratione. A ſimili per contrarium.

[c] Petere. Vt hic, & ℥. de fideicom. §. non ſolum.

[d] Sine commemoratiōe. Id eſt, ſine vtilitate rei debitæ. vel intereſſe rei. nā eſt habenda ratio eius vtilitatis, ſi ſua intereſt in loco deſtinato potius cōueniri. Vel dic commemoratione, id eſt, mentionem faciente de ipſo loco. nam locū ipſum vbi erat faciē da ſolutio, i libello ponere debet ſic, peto vt decē mihi ſoluat hic, vel vbi ſoluere promiſiſti: vt hic, & ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. finali. poſt hęc niſi ſoluat, poterit eum cōueniri vbicunque voluerit: dummodo conuentus habeat ibi forum, non aliàs: vt ff. de iud. l. hæres abſens. in fin. Sed Plac. dicit, quòd ſcilicet vbicunque poterat eū cōuenire, poteſt ibi etiam, ubi non habeat forū. & eſt pro eo. ff. de iudi. l. eum qui. & ff. de conſtit. pe. l. ſi duo. §. ſed & certo. Sed certè quod dictis legibus dicitur, vt quolibet loco poſſit cōueniri, verum eſt idoneo, vbi conuetus habeat forum: vt ff. de mun. & ho. l. vt gradatim. §. j.

[e] Adimit. Id eſt, adimere deſiderat, non tamen adimere poteſt.

[f] Arbitraria. i. vtilis certi condictio ex ſtipulatu, vbi ſtipulatio interceſſit, vt hic fuit: vel vtilis certi condictio ex mutuo, vbi mutuū erat datum certo loco reddendum, vel vtilis actio ex teſtamento vbi legatū eſt dandum certo loco. Nec enim eſt proprium nomē actionis: vt ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. hæc autē actio. & l. ſi hæres. & l. aut ſi mutua. Accur.

[g] Proponitur. id eſt, tribuitur, vel datur: vt ff. de eo quod cer. lo. l. quod ſi Epheſi.

[h] Promiſſori. Sed & actoris vtilitas attenditur, & vtriuſque vtilitas ſimul attēditur: vt ff. de eo, quod certo. lo. in da. opor. l. ij. j. reſpon.

ADDITIO. Dic quòd intereſſe rei, ſi conueniatur in alio loco, ſemper ęſtimatur: ſed nō actoris: niſi reus fuiſſet in mora vel culpa: vt no. gl. Bart. & doct. in d. l. ij. in prin. Ange.

[i] Pura. Id eſt, non habita mentione, vel ratione loci vbi erat facienda ſolutio, vt diximus ℥. eo. §.

Huic

* Sanè ſi talis ſit cōditio, quę omnino extra eſt, nec vllū diem ī ſe cōtineat, pura ē obligatio, per l. in illa ſtip. ff. de verb. obli.

* Dies enim ſolutionis, eſt pars obligationis, non ſecus ac ſumma ipſa. l. j. §. j ff. de eden.

† Quære lo. Fab. ſi eſt notandū, quòd vtilius eſt debitori, ſoluere ſ loco vbi agit, quā ī loco cōuētio: tūc nūquid ſ beat actor mentionē facere de loco conuēto: & dicit quòd ſic, quia petitor ſemper debet naturæ formā obligationis: vt ℥. pro xi. §. in fi. item quia aliquādo expedit, et facilius eſt debitorē ſoluere. quod dānoſius eſt ſibi. ℥. eo. §. prætera igit in fi. Ang.

* Aliàs, nō eſt, regionibus.

Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa [a] plus petit. vt ecce ſi quis ita a te ſtipuleť, Hominem Stichum, aut decem aureos dare ſpōdes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantū. Ideo autem plus petere intelligitur: quia in eo genere ſtipulationis, promiſſoris eſt electio, [b] vtrum pecuniam, an hominem ſoluere malit. Qui igitur pecuniam tātum, vel hominem tantum ſibi dari oportere intendit, eripit [c] electionē aduerſario, & eo modo ſuam quidem conditionem meliorē facit, [d] aduerſarij vero ſui deteriorem. Qua de cauſa talis in ea re prodita eſt [e] actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decē ſibi dari oportere: id eſt, vt eodē modo peteret, quo ſtipulatus ē. Præterea [f] ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum petat: aut gñaliter vinum ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Campanū petat: aut generaliter purpurā ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduerſario tollit, [g] cui ſtipulationis iure liberum fuit aliud ſoluere, quā quod peteretur. Quinetiam licet viliſſimum ſit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpè accidit, vt promiſſori facilius ſit illud ſoluere, quod maioris pretij eſt. [h]

Sūmatus eſt is §. in §. ſiqs agens: tñ ſpecialiter hoc habet Hodie contra plus petentem tpe, duplicātur induciæ: & fit cōdēnatio ad omne dānū litis: petēs verò plus alijs modis, in triplum ſumptus, quē ſuſtinuit reus litis nomine, eſt condemnandus. Ang.

Sed hæc quidem [i] antea in vſu fuerant: poſtea vero lex Zenoniana, [k] & noſtra [l] rem coarctauit. Et ſi quidem tempore plus fuerit petitum: quid ſtatui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur cōſtitutio. [m] ſinautem

Huic autem. CASVS. Supra dictum eſt quod quocunq; gñe plus petendi olim plus petebať, cadebat a cauſa, & rem amittebat plus petens: qualiter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco, dictū eſt ſupra. Modo dicit dominus Iuſtinianus qualiter plus petitur cauſa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in iſto §. & aliud in ſequenti. Primum exēplum eſt tale. Si qs eſt ſtipulat⁹ Stichū, aut decem, vel viginti aureos, & poſtea petat Stichum præciſè: plus petere cauſa videtur. Habuit enim electionem pmiſſor ſoluendi decem, vel Stichum. vnde cum præciſè petat vnum, adimere ſibi videtur electionem: quod ita plus petere cauſa videť: & ita olim cadebat a cauſa. Quid ergo debet facere ſtipulator? quid petet? Reſpon. ſecundū qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc eſt optimum verbum quotidianum: hoc eſt, eodem modo, quo ſtipulatus eſt. vnde quia ſtipulatus eſt alternatiuè: & alternatiuè debet libellū ſuum conficere, vel formare. Et ſum in verſ. Præterea ſi qs. Tu habes vnum exēplum de eo, qui plus petit cauſa. Hic ponit dominus Iuſtinianus aliud exemplum de eodem. Pl⁹ enim petit cauſa ille, cui homo in genere promiſſus eſt, ſi hominem certū petat, & ſimiliter eſt in vino, & in purpura, & in alijs. Generaliter enim quādocunque aliquid debetur in genere: ſi certum quid petatur, plus peti videtur. Videtur enim promiſſori adimere electionem: vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum eſt: qñ aliquid in genere pmiſſum eſt: & ille cui promiſſum eſt, certum petit: quia tunc ſi precioſiſſimum petat, plus petere cauſa videtur. Sed quid diceretis vos dñe, ſi aliquid in genere eſſet promiſſum: & ipſe præciſè petat illud, quod viliſſimum eſt in illo genere: videturne plus petere? Reſpon. q ſic, quia adhuc electionem ſoluendi pmiſſori adimere videtur. Sæpè enim accidit, vt pmiſſori facilius ſit ſoluere illud, quod maioris precij eſt. Omnibus ergo iſtis modis dicitur plus peti: & quocunque iſtorum modorum plus petebatur, cadebat plus petens a cauſa. Hodie non eſt ſic: vt patet in primo §. Franciſ.

a Qui cauſa. Hīc cauſam, electionem iam vocabit.

b Electio. Niſi cum iam vnū interijt, tūc enim alterum, quod ſupereſt præſtabit: vt ff. de eo quod certo loc. l. non vtique. §. qui Stichum: & facit ad hunc §. ff. de iur. do. l. plerunque. in fine.

c Eripit. Id eſt, eripere vult.

d Facit. Id eſt, facere vult.

e Prodita eſt. Id eſt. data. Et eſt actio ex ſtipulatu hoc modo, ſcilicet alternatiuè pponenda, vt dicitur hic.

f Præterea. Hoc eſt aliud exemplū, qualiter cauſa plus petitur.

g Tollit. Id eſt, tollere vult.

h Maioris pretij eſt. Facit ad hoc ff. loc. l. Item quæritur. §. j. & ff. de cōdi. & demō. l. quod traditū eſt. & l. ſequen. & ff. de in diem addi. l. ſi venditor §. ſed ſi neuter. & ff. de vſu. & hab. l. fina. & ff de vſufruc. l. hactenus. §. ſi. & l. ſequen.

Et hæc quidem. CASVS Ab illo. §. ſiquis agens. vſque nunc ſolum habuiſtis, q quatuor ſunt modi plus petendi. & quicunque aliquo iſtorum modorum plus peteret, cadebat a cauſa ſua. pp quod dicit dominus Iuſti. q hoc videtur iniquum, & correctione dignum, vt dicit: hæc antea in vſu fuerāt ſed poſtea lex Zenoniana. & noſtra cōſtitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet. q nullus a cauſa cadat ſcilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. Sed ſi plus petatur tempora, tūc in pœnam petentis plus tpe, duplicabuntur induciæ: ita q ſi illud, quod poſt annum debebatur, incontinenti petat: non poterit illud petere niſi poſt biennium: & etiam neceſſe habebit adhuc ſoluere omnes expēſas, quas in lite reus fecerit. Si autem re, vel loco, vel cauſa plus petat? Rñ. Impe. q tunc omne damnū, quod ſuſtinebit reus per pluris petitionē, reſarciet ſibi actor in triplum. h. d. Sed videť per hoc, quod di. hic, quod non habebit locū id C. de plus pet. l. vnica. Rñ. imò quia titu. ille in alio caſu loquitur: vt patet in apparatu. pp mendacium enim ibi punitur.

i Sed hæc quidem. Scilicet q diximus, vt plus petēdo cadat a tota cauſa: vt ſ. eodem. §. ſiquis agens.

ADDITIO. Et conſuluit dñs Iaſon ad euadendum iſtas pœnas, q in libello ſemper adijciatur illa ſalutaris clauſula: ſaluo iure ſuperflui, &c.

k Lex Zenoniana. ſ. Græca, quā nō habemus. Accur.

l Et noſtra. Scilicet Græca, quam non habemus.

m Cōſtitutio. Scilicet Græca, vt diximus, cuius ſen-

e Tu verò p huius declaratione videto Bart. in l. Stichum aut Pamphilū, in prin. col. ij. ver. reaſſume ergo. ff. de ſol.

g Iſta lex bene facit ad ppoſitum: ſed aliæ nihil faciunt. Iaſ.

…trarii eſt vt tempus debeat duplicari conuento. & omnes expenſæ ſibi reſtitui : vt ĩ. de exceptio. §. hodie autem.

a Quantitate. Et ſicte.

b Alio modo. i. loco, vel cauſa: vt ſ. §. plus aūt. Acc.

c Diximus. Vt ſ. eo. §. tripli. & ibi huius noſtræ conſtitutionis Græcæ ſententia recitatur. ſed ſi non ſolum petijt, ſed & cautionē exegit poſt litem conteſtatam, amittitur debitum etiam hodie: vt C. de plus pet. l. j. quę eſt huic contraria. Si ante litem conteſtatā pœniteret, non punitur: quia nō petit, ſed petere voluit: vt ff. rem ratam habe. l. amplius nō petit. & in dicta l. C. de plus pet. l. j.

d Puniatur. Scilicet conditione ex lege illa Græca cuius effectum habuimus ſ. eod. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

Si minus. Diuiditur in duas partes. Primo quando minus petijt. Secundo, quando aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi, Siquis aliud. Fran. Aret.

CASVS. Vidiſtis iam de eo qui plus petit, qualiter puniebatur olim, & qualiter hodie punitur. Dominus Iuſtinianus, nihil volens dimittere indiſcuſſum, adhuc tractat de eo, qui minus petit, quid iuris ſit: & dicit, qui minus petit, hoc poteſt facere ſine periculo, & in eodem etiam iudicio plus petere poteſt: quia ex conſtitutione bonæ memoriæ Zenonis fuit hoc introductum, quod ille qui minus peteret, poſſet in eodem iudicio plus petere. Et ſcire debetis quod hæc materia illius legis C. de eden. l. edita actio. & ea quæ ſuper repetitione illius legis dicuntur, poſſunt hic repeti. Quidam autem per §. iſtum voluerunt dicere, quod emendatio libelli, & mutatio poſſit fieri vſque ad ſententiam diffinitiuam: quia vſque ad ſententiam definitiuam ſemper manet idem iudicium. Doctores tamen noſtri in hoc reſident omnes, quod ante litis conteſt. pōt fieri emendatio, & mutatio, & literam iſtam ita intelligunt: in eodem iudicio, id eſt ante litem conteſtatam. vel ſic, in eodem iudicio, id eſt, apud eundem iudicem, non in eadem inſtantia iudicij. vocatur tamen iudicium idem propter identitatem iudicis, & cauſarum. Fran. de Are.

e Intentione. i. in libello intentionis: & hoc per errorem: ſi. n. ſcienter, donare præſumitur ſecundum quoſdā. Sed ego puto quod nunquā donare præſumitur, niſi tunc quando traditio fieret ab eo, qui donare præſumitur: vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. hic autem non erat datio, ſed quædam abſtinentia. Vnde ſine de reliquo ſciat, qui agit, ſiue non tempore cœpti iudicij, locum habet §. iſte.

ADDITIO. Iſta glo. in ſe, & relata ad text. noſtrum, eſt vera; & ſecundum Iaſ. vnica, & ſingularis, non tamen eſt ſimpliciter vera inquantum dicit, nunquam præſumi donationem, niſi interueniat traditio. proſequere vt per eum.

f In eodem iudicio. i. quandocunque ante ſententiā reliquum petieris ſine noua conteſtatione, ſecūdum quoſdam, vt hic dicitur, & hoc propter duas rationes falſas. Vna, quia poteſt emendare libellum quandocunq; ante ſententiam, vt dicunt. & eſt pro eis. ff. de noxa. l. in delictis. §. ſi detracta. & ſic intelligunt C. de eden. l. edita. Altera rō eſt, quia ſecundum eos, & ſi nō petat, vel prohibet hoc actor: tamen iudex ſi ſcit, debet ſecūdum ſuam conſcientiam condemnare reum. & eſt pro eis ad hāc rōnem ff. finium regundo. l. ſi irruptione. §. ad officium. & in hac ſnīa fuit dominus M. ſed certè, ſecundum Io. poſitum eſt falſum, & duæ rationes malæ. Nam non poteſt quis immutare libellum, niſi vſque ad litem conteſtatā: nec etiā hodie poſt datum libellum, quia ſic dicit authē. quod non habet neceſſe in primo libello perſiſtere: vt in Auth. de litig. §. omnem. colla. viij. Itē, quia non videtur in iudicium veniſſe, quod poſt litis conteſtationem contingit: vt ff. de iud. l. nō poteſt. & ff. de excep. rei iudi. l. cum quærit & l. egit. Nec obſt. quod hic dicitur, & quod dicit, eodem iudicio. Nam dic, id eſt, coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc cauſam, ſcilicet propter identitatem perſonarum, etiam vbi prorſus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem: vt ĩ. pe. §. Item non obſtat. ff. de noxa. l. in delictis. §. ſi detracta. quia ibi ex eadem cauſa, & eadem actione, & ad idem agebatur, licet eſſet variatio in quodam beneficio, quod dominus habet per legem, vt poſſit pro noxa dare: vt ĩ. de noxa. actio. §. in ſumma. & ff. de re iudica. l. miles. §. j. Item alia ratio non eſt bona. quia non ſecundum conſcientiam, ſed ſecundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare: vt ff. de offic. præſi. l. illicitas. §. veritas. niſi habeat conſcientiam, vt iudex: vt in dicta l. & ff. finium regund. l. ſi irruptione. §. ad officium. & hoc in ſingularibus iudicijs. Sed quid in vniuerſalibus? Reſpond. poteſt in eis adijci quandocunq; ante ſententiam: vt ff. de peti. hæred. l. iiij. & l. ſi quo tempore. & ſic intelligitur. C. de appel. l. fina. §. fina.

g Conſtitutione. Scilicet. Græca, quam non habemus. Accurſius.

Si quis aliud. CASVS. Supra vidiſtis, quid iuris de eo qui plus petit. Sed quid ſi aliquis aliud pro alio petierit, vel ſi vnam actionem pro alia propoſuerit? Reſpondet quod non propter hoc periclitabitur ei aliquid, ſed in eodem iudicio cognita cauſa errorem ſuum corrigere poteſt. h. d. Franc.

h Intenderit. Scilicet ſibi deberi.

i In eodem iudicio. Id eſt, apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium, propter identitatem perſonarum & iudicis: tamen vere aliud eſt. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur? Rñ. ſi poteſt eſſe inſtructus ex petitione prima etiam ad ſecundam, nō dabuntur: cū neceſſariæ, nō voluntariæ ſint dandæ dilationes: vt C. de dila. l. j. Nam ſi primo egit actione vi bonorum raptorum, & poſtea mutetur, & agatur actione furti: ſatis poteſt eſſe reus inſtructus. Si autem ſunt diuerſæ petitiones, vt in hoc §. dr, nouę dilationes dādę ſunt: vt C. de dila. l. j. Itē nunquid iterū de calūnia iurabitur? Reſpon.

quātitate, a vel alio mo-do b plus fuerit petitū: in omne, ſiquod fortè dānū ex hac cauſa acciderit ei, quē plus petitum fuerit, cōmiſſa † tripli cōdēnatione (ſicut ſupra diximus) c puniatur. d

Qui minus quam ſibi deberet, in iudiciali libello petierit, nihil prohibet, quin coram eodē iudice quod reliquū eſt petere poſſit: idē quoq; iuris eſt in eo, qui errans aliud pro alio ſibi deberi intenderit, cui ēt in eadē inſtantia errorē corrigere conceditur.

Si minus † in intētione e ſua complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat: veluti, ſi cum ei decē aurei deberent, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut ſi cum totus fundus eius eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit. In reliquū enim nihilominus iudex aduerſarium in eodē iudicio f ei condemnat ex conſtitutione g diuæ memoriæ Zenonis.

Siquis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. Areti.

Siquis aliud pro alio intēderit: h nihil eum periclitari placet: ſed in eodem iudicio i cognita veritate, errorē ſuū cor-

Condē nationē cōmitti, id eſt, quod vulgo dicimus cō dēnationē incurriſſe. vt & pœnā cō miſiſſe is dr, qui in pœnā incidit.

1 Idem Fab. Pla. & Ang.

2 Sequū tur Bal. Fab. Pla. Angel. & Iaſ. & eſt gl. ſimilis in c. j. extra de plus pe.

Glo. in c. inter dilectos. ſuper verſi. addendi. dicit quod argu. huius §. in libello ſunt ponenda illa verba, ſaluo iure addē di. &c.

Tu caueto ne te gl. fallat, quæ ſ. vſa eſt verbo emēdare, modo immutare: quaſi pro eodē quò ad intrinſ terminos ſumatur, quod eſt falſū

eſt: ſiquidē habēt ſignificātiā longè diuerſā. vt l. edita. C. de eden. ibi emēdari, vel mutari.

3 Cōtrariū tenēt Fab. Pla. Angel. & Iaſ. Iudicium dr idem propter pſonarū idētitatē. Iudex nō ſecūdum conſcientiā debet iudicare.

4 Nota ſecūdum Iaſ. quòd iudex qui eſt ſupra legem, vt Papa, Imperator, vel Princeps, cui dictū habetur pro lege debet ſemp ſecūdum conſcientiam ſuā iudicare qualitercunq; eā habeat, ſiue ex actis, ſiue nō: aliàs peccaret. Item nota quod executor tenetur exeq ſnīam etiā contra propriā conſcientiam, niſi in cauſa criminali & corporali quia tunc iudex nō debet exeq contra ſuā conſcientiā, vt pulchrè per eum.

Reſp. ſic: quia poteſt, & in hac cauſa calumniari: vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

a Corrigere. Nota, q permittitur alicui errorem ſuum corrigere. Sed nunquid in veteri habet neceſſe perſiſtere? Reſpon. non, ſecundum hanc legē. Sed hodie cōtra: vt § Auth. dabit. §. omnem. colla. viij. & ita inuenta bit veterem, & nouam, niſi reo abſoluto in veteri, obijciatur exceptio rei iudicatæ in noua, vt quia ſit eadem cā agendi, & eędē perſonæ, & eadem res, licet alia ſit actio: vt ff. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei ind. l. ſi mater. §. eandem. & l. cum quæritur. Vel niſi actio prima ſ ita ſe habeat ad ſecundum, vt electione tollat': quod in caſibus cōtingit: vt C. de furt. l. ſ. & C. ſi ſeruus extr. ſe emi. man. l. j & C. de co. lic. l. ſi. & C. de pact. inter empto. & vendito. l. commiſſoriæ. & ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. & ff. de legat. ij. l. cum filius. §. varijs.

, Gloſſa intrat hic materiā cumulationis, de qua vide Bart. Bal. Sal. & Ia. in l. edita C. de edē. loā. Fab. & Angel. hic.

b Intenderit. Non ſcilicet, ſibi deberi.

rigere a ei permittitur: veluti ſi is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi qs ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, b quod ex ſtipulatu debet.

Adeſt ſexta, huius tractatus nouiſſima actionis diuiſio, vt quædā ſint ſolidi pſecutoriæ, quædā verò quibus non ſemper ſolidum conſequimur: quarum aliquot exēpla vſque ad tituli metas ſubijciuntur.

Sunt præterea quædam actiones, c quibus non ſemp ſolidum quod debetur nobis, pſequimur: ſed modò ſolidū perſeqmur, modò minus: vt ecce, ſi in peculiū filij, ſerui ve agamus. Nā ſi non minus i peculio ſit, quā pſeqmur: in ſolidū dominus, paterve condemnatur. ſi verò minus inueniatur: eatenus condēnat iudex, quatenus in peculio ſit. Quemadmodū aūt peculium itelligi debeat, ſuo ordine proponemus. d

In dotis reſtitutionem condemnatur maritus, in quantum facere poteſt.

Annata. Maritum dotis reſtituendæ nomine conuentū, non vltra quam facere poſſit condemnandum.

Itē ſi de dote i iudicio mulier agat: placet eatenus maritū e condēnari debere, quatenus facere poſsit, id eſt, quatenus facultates f eius patiunt. Itaq;, ſi dotis quantitati cōcurrāt facultates eius, in ſolidū damnatur: ſi minus, in tantum, quātum facere poteſt. Propter retentionem quoque, dotis repetitio minuitur. Nā ob ipenſas g in res

Sunt præterea. Diuidit' in duas partes. In prima ponit vnū dictū gñale, videlicet q nō oīs actio eſt pſecutoria ſolidi. Scdo illud p plura exēpla pbat. Scda ibi, Vt ecce. Itē ſecūda ſubdiuidit'. nā primo ponit exemplū de peculio, Scdo de dote, Tertio qñ agit' cōtra parētē, patronū, ſociū, vel donatariū, Quarto qn agit' p cōpēſationē, Quinto qñ agit' cōtra illū, q bonis ceſſit. Scda ibi, Itē ſi de dote. Tertia ibi, Sed & ſi qs cū parēte. Quarta ibi, Cōpenſationes. Quinta ibi, Cū eo quoque. Legā ſā per particulas: vt clarius vnaquæque materia comprehendatur.

CASVS. Iā vidiſtis in ti. de act. varias, & diuerſas diuiſiones actionū, Adhuc ēt eſt alia diuiſio actionū. q innuit nobis iuſti. & vſq; in fi. ti. proſequit', & eſt diuiſio iſta talis: Actionū quædā ſunt, quib. pſequimur ſolidū, quædā quib. nō ſolidū, & quædā quib. minus. Et ponit exemplū dicēs, q per actionē de peculio aliqñ perſequimur ſolidū: veluti ſi tēpore litis cōteſtatæ repetiat' in peculio deducto omni eo, qd de iure deduci debet, quantū nobis debet'. & quemadmodū peculiū intelligi debeat ſuo loco proponemus. Et ſum in §. itē ſi de dote, iā vidiſtis exemplū de vna actione, quę qñque pſecutoria eſt ſolidi. qñq; non. Modo dabo vobis exemplū de actione, quæ qñque dat' inſolidū, qñque nō: & eſt exemplum de actione de dote, quæ eſt perſecutoria ſolidi, qñ maritus ſolidū facere pōt. Si autē nō habeat vnde ſolidū facere poſſit: tūc debet condēnari in quantū facere poteſt. & ſumus in verſ. Propter retentionē iā vidiſtis vnū caſum, in quo non conſequitur mulier ſolidū per actionē de dote. Hic ponit domi. iuſti. aliū caſum, puta maritus vtit' retentione pro pter impenſas factas in dote. h. d. Franci. de Areti.

a Poteſt ſuſtineri, q tertia diſtinctio ſuit in §.

b Sunt præterea quædā actiones. Innuit hic quādam diuiſionem actionū, ſ. q aliæ ſunt perſecutoriæ inſolidū, aliæ non. & hanc proſequit' vſq; in fi. huius tit. & nō eſt iſta diuiſio de xij. diuiſionibus, Nā prima eſt q aliæ ſunt in rem, aliæ in perſonā: vt ſ. eo. o lum. Secūda eſt, q aliæ ſunt ciuiles, aliæ prętoriæ: vt ſ. eodem. §. ſed iſtæ quidē actiones ſunt. Tertia ſuit ſ. eo. §. ſequens. Quarta ſ. eod §. oēs aūt actiones. Quinta ſ. eo. §. actionū autē quædam ſunt. Sexta eſt, q aliæ ſunt temporales, aliæ ſunt perpetuæ. Septima q aliæ ſunt tranſitoriæ ad hæredes, aliæ nō: vt j. de perpe. & tempo. act. §. nō omnes. Octaua eſt, q aliæ ſunt famoſæ, aliæ non: vt j. de pœn. temere. liti. §. penu. Nona, q aliæ ſunt directæ, aliæ vtiles: vt ff. ſi quadru. paupe. fecis. l. penul. Decima, quòd aliæ directæ, aliæ contrariæ: vt ſ. de ob. quæ ex quaſi contrac. §. j. & ij. Vndecima, q aliæ ſingulares aliæ vniuerſales, aliæ gñales: vt ff. pro ſo. l. pro ſocio arbiter. Duodecima diuiſio l eſt q aliæ ſunt ſimplices, aliæ duplices, vt famil. erciſ. commu. diuidū. fin. reg. & quædam interdicta: vt j. de interdi. §. tertia diuiſio. Eſt autem & extrauagans, de qua hic dicitur.

d Proponemus. Vt j. tit. j. §. cum autem.

e Maritum. Vel eius hæredes. ſ. filios cōmunes: ſecus in extraneis hæredibus: vt ff. ſol. mat. l. cum filius mulieris. & l. maritum. & l. ſeq.

f Facultates. Vt tamen ipſe maritus non egeat: 4 ff. de re iud. l. inter eos. & ff. de re iud. l. in condēnatione perſonarum. & hoc niſi dolo fecerit maritus, quominus poſſit cautione expoſita ab eodē de ſolido ſoluendo, ſi ad meliorem fortunā peruenerit: vt C. de rei vxor. actio. §. cum autem. & ff. ſol. ma l. etiam filios. §. licet. & ff. pro ſo. l. verum eſt. §. ad quod. Item ſi mulier ipſa eſſet pauper, ita vt ad ipſius victū tota dos eſſet neceſſaria. Itē ſi res dotalis, vel alia acquiſita ex re dotali, extaret: quia non haberet locum beneficium iſtius text. vt per doct. hic.

g Impēſas. Dic q impenſæ aliæ neceſſariæ ſunt, vt quib' nō factis, res erat peritura, vel deterior futura. Aliæ vtiles, vt quib. nō factis res nō erit peritura, ſed eis factis res eſt melior futura. Aliæ voluptariæ, q tātū rē exornāt: vt ff. de verb. ſig. l. impēſæ. & ff. de impē in re. do. fact. l. j. & l. qđ dicit'. j. §. vtiles. & l. voluptariæ. In primis impēſis dic, q minuunt dotē ipſo iure, ſi conſiſtat in pecunia, & ſpecie. vt ſi eſt fundus & pecunia in dotē data: quātū in fundū impēdit' tantū in pecunia ipſo iure debet deſinit. Si vero ſolus fundus i dote ſit, tūc ſi tñ expendit' ſimul, vel diuerſis vicib. quātū eſt fundus: tūc ipſo iure deſinit eſſe dotalis, niſi mulier intra annū ſpōte marito impēſas obtulerit. Si verò nō tñ, nō deſinit eē dotalis: ſed tādiu tot', vel p parte retinet', quādiu impēſæ reſtituant': vt ff. de impe. in rebus do.

pindictales, & iſto modo diuiſio §. ſeq. erit quarta la.

l Dic q in iſto ti. non ponūtur niſi ſex diuiſiones. prima i §. tj. ſecūda in §. ſed iſtę. tertia in §. ſequēs. quarta in §. omnes. quinta in §. actionū ſexta hac laſ. & eſt de mente aliorum.

4 Et in hoc deducendo debes attendi modus circa duo Primo circa quantitatem rei conſideratis facultatibus, & conditione perſonæ: vt ſi poſſit operari, & habeat officium, vel artificiū, ſibi computet', & hac deductio iſtarum operarum: nobilis verò plus expēdat, quam ruſticus. Secundo circa quātitatē temporis, puta annorum ipſi' mariti ſm formā legis. l. hęreditatē. in princi. ff. ad l. Falcid. vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

do.factis:l.quod dicitur.& ff.de fu.do.l.ſi quis.§.pe.& ff.& hoc in neceſſarijs impenſis.Si autem vtiles ſunt, tunc per act.neg.geſt.vel mandati, ſi mandato mulieris fecit, repetunt. Voluptariæ non repetuntur, etiã ſi mandato mulieris factæ ſunt:ſed abraduntur ſine læſione prioris ſtatus: vt C. de rei vxo. act. §.ſed nec ob impenſas. & ff. de rei ven. l.in fundo.

vt ſ.eo.§.in bonæ fidei.& C.de compen.l.fin.

i Ex eadem cauſa. Hodie ex quacunque cauſa, & in quolibet contractu bonæ fidei, vel ſtricti iuris: vt ſ.eo.§.in bonæ fidei.

k Iam dictum,eſt ſ.eod.§.in bonę fidei.

dotales factas, marito quaſi retentio conceſſa eſt:quia ipſo iure neceſſarijs ſumptib⁹ dos a minuitur:ſicut ex latioribus digeſtorum libris b cognoſcere licet.

In his quatuor caſibus reus condemnatur, in quantũ facere poteſt. Ang.

Sed & ſiquis c cum parente ſuo, † patronove agat: item ſi ſocius cum ſocio d iudicio ſocietatis agat, nõ plus actor cõſequitur, quàm aduerſarius eius facere poteſt. e Idem eſt, ſiquis ex donatione f ſua cõueniat. g

Cõpenſationis exceptio obiecta petitiũ efficit ut vltrò, citroq; debito cõpẽſato, in eo iudex reũ petitori condemnet, quod reliquum tantũ debet.

Compenſationes quoque oppoſitæ plerũq; h efficiunt, vt minus quiſq; conſequat, quàm ei debeatur. Nam ex bono, & ęquo habita ratione eius quod inuicẽ actorem ex eadẽ cã i preſtare oportet: in reliquũ eum cũ quo actũ eſt, condẽnat: ſicut iam dictum eſt. k

Qui bonis ceſſit, quamuis poſtea pinguior arriſerit fortuna:non tamẽ vlterius, quã facere poteſt, cõueniẽdus eſt.

Cum eo quoque, qui creditorib. l ſuis bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid adquiſierit, quod idoneũ emolumentũ habeat: ex integro m in id, quod facere põt, creditores experiunt:inhumanũ enim n erat, ſpoliatum fortunis ſuis iſolidum damnari.

TITVLVS VII.

QVOD CVM EO, qui in aliena eſt poteſtate negotium geſtũ eſſe dicitur.

Cognito contractu ſeruorũ ad obligandum dominũ, erit cognitum, quid de contractu filij ad obligandum patrem.

Et hoc ſecũdum hãc diſtinctionem hunc § intelligas. & quod dicit in litera, quaſi, non denotat improprietatem, ſed eſt impenſa neceſſaria, vt dictum eſt. ſed vtilis vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

a Dos. In pecunia conſiſtens.

b Libris. Vt ff. de impenſ.in re. do. fa. per totum tit. Accu.

Sed & ſi quis. CASVS. Præter actiones iam dictas, ſunt & aliæ, quibus quandoque perſequimur ſolidum, quandoq; non. Eiuſmodi ſunt illæ, quæ dantur contra parentes, & patronos, & contra ſocium. Idem dico in actionibus, quæ competunt cõtra eum, qui cõuenitur ex ſua donatione. hoc dicit. Franciſcus.

c Sed & ſiquis. Scilicet filius, vel libertus, qui agunt venia impetrata: alias puniuntur: vt ſ.eod.§.pœnales.verſic. vel in ius.ibi,& in eum. Accur.

d Socio. Et ſe confitente ſocium. alias non datur ei hoc beneficium. vt ff.pro ſoc.l.ſi vnus.§.vlt.

ADDITIO Quod verum intellige, ſi perſeueres in negatione vſq; ad litem conteſt. & negauit in ſpecie eſſe ſocium, alias ſecus: puta ſi in genere: vt nego narrata, prout narrantur &c.ſecundum doct.hic.

e Poteſt. Quod ſemper accipe detracto tanto, quòd poſſit inde viuere conuentus: vt ff.de reg.iur.l.in condemnatione.

f Ex donatione. Id eſt, quando non poteſt ſoluere, cum donare promiſit. Accur.

g Conueniatur. Scilicet condictione ex lege: vt C.de dona.l.ſiquis argentum.§.ſi autem. Et nota q hic ſolus conuenitur in quantum facere poteſt, deducto ære alieno. vt ff.de re iudic.l.inter eos.§.j.& ij.& melius.§.finali.

Compenſationes. CASVS. Supra, uidiſtis qualiter quandoq. per actiones perſequimur ſolidũ, & quandoque non & hoc per naturam actionis, vt in ſuperioribus patet. Hic autem dicit, q ſimiliter per actiones quandoque non perſequimur ſolidum propter cõpenſationem factam, vel compoſitã ab homine, hoc dicit. Franc.

h Plerunque. hoc dicit propter actionem depoſiti, & alias quaſdam, in quibus non obijcitur compenſatio:

Cum eo quoque. CASVS. Adhuc ponit dñs Iuſtin. nobis aliud exemplum action. in quo exemplo, non ſemper perſequimur ſolidum, ſed aliquando minus ſolido. Pone, q habebam debitorem, qui ceſſit bonis: deinde tamen ad pinguiorem fortunam deuenerit: intento contra eum actionem vtilem, quę mihi ante bonorum ceſſionem competebat directa: condemnabitur ne in actiõe ſecunda inſolidum? Reſpond. quod non, ſed inquantum facere poteſt. Inhumanum enim eſſet, q de poſtea acquiſitis inſolidum condemnaretur. hoc dicit. Franc Aret.

l Creditoribus. Quod fieri poteſt, antequam debitum agnoſcat, vel in iure confiteatur: vt ff.de ceſſionib.bon.l. penultima. Prodeſt autem hæc ceſſio, vt non ducatur debitor in carcerem: vt C.qui bonis cedere poſſ. l.j. & quod in acquiſito poſtea conueniatur, inquantum facere poſſit, vt ſubijcit.

m Ex integro. Videtur ſibi ipſi contraria litera, q ex integro, & inquantum facere poteſt, conueniatur, vt ſubijcit. Sed ſic intelligitur, q inſolidum conueniat. quandiu poteſt ſoluere: hoc tamen eſt deducto ſemp ne egeat: vt ff. de ceſſ.bon.l.qui bonis.& ff.de reg. iur. l.in condemnatione.

ADDITIO Vel dic & longè facilius, ex integro, id eſt denuo, ſiue iterũ, vt ſit vna dictio: & ita exponũt doctores petiti. Ex hoc ſcilicet, quod qui ceſſit bonis, poteſt iterum conueniri, ſi perueniat ad pinguiorem fortunam: verum eſt, niſi pro eo iam ſuſtinuiſſet pœnas corporales, vel ceſſionem feciſſet culo nudo ſuper lapidem. de hoc gloſſa not. in verb. ſi habens. in c. ſicut dignum. §. cos inſuper. extra. de ho. & in ca. peccatum. de regulis iuris. in vj.

n Inhumanum enim. Bene dico, q inquantum facere poteſt deducto &c. non conueniatur. inhumanũ enim &c.

QVOD CVM EO, † QVI IN ALIENA eſt poteſtate, negotium geſtum eſſe dicitur.

Qualiter cõuenimur ex cõtractibus, vel furtis nobiſcũ habitis, dictũ eſt: nũc qualiter cõueniamur ex habitis cũ ijs, quos in poteſtate habemus. Accur.

Impenſæ Voluptuariæ an poſſint abradi.

† Quid ſi eũ fratrẽ & putat Hotomanus hic indẽ ius ſtatuendum eſſe. enim patrõs liberti sd concedatur. l. patronus. ff. de re iudic. multo magis parẽtis liberis hoc tribuendum eſt.

Et hoc ſpeciale in vxore, tamen ab alio cuius voluntate factæ fuiſſent in re ſua hi repetunt. l. iij. §. ſi mutuatis. ff. de rem ver.

s. Hæc gl. peſſimè loquitur, ſecundũ ſanã vide-as plene.

In Vetuſt. quibuſdã exempl. Iudex in reliquũ &c.

Ceſſio bonorum in duobus pdeſt.

Ceſſiõe bonorũ facta non ſemp conuenietur q ceſſit, eciã ſi ad pinguiorem fortunã peruenit.

† Alias quod cũ eo contractũ eſt q in aliena eſt poteſtate.

Cõtinuatio.

Quia tamen. Totus iſte tit. diuiditur in ſex partes. Primo ponit continuationem tituli. Secundo, quod filius, & ſerui æquipatantur. ideo dictũ in vno poteſt intelligi dictum in alio. Tertio proſequitur de contractibus ſeruorũ qualiter, & inquantum eorum dominus teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod non habet locum in ſeruo. Sexto redit ad contractum ſerui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igitur. Quarta ibi, Quæ diximus. Quinta ibi, Illud proprie. Sexta ibi, Illud in ſumma.

Auct.

CASVS. Supra tit. pxi. ſed & ſiquis cum patente. tractatum eſt de actione de peculio, quæ datur contra parẽtem, vel dominum pro contractu facto cum filiofamilias, vel cũ ſeruo. ſed nõ plenè: & propterea dicit in hoc loco, quòd de ea vberius tractare proponit: & occaſione inde ſumpta, tractat de omni negotio, quod geſtum eſſe dicitur cum eis, qui in noſtra poteſtate ſunt. Dicit ergo, ſiue cum filiofamilias, ſiue cum ſeruo negotium geſtum ſit, quod in omnibus fere eadem iura ſeruantur: & ſine dubio in quolibet articulo poſſemus tractare, & exemplificare de ambobus: quia tamen in his duobus eadem fere natura intelligitur: ne verboſa fiat diſputatio, ſermonem noſtrum in perſonam ſerui, & domini dirigamus, & idem intelligamus in parentibus, & liberis: & de hoc tractabimus j. eod. §. illud proprie. at. eius, quod dicitur, opus eſt, & de hac actione &c. voluerunt quidam dicere, quod hoc verbum, de peculio, eſt proprium nomen actionis, nos contra: ſed ſunt adiectiones, & no. in rub. huius §. h. d. Fran. de Arct.

Quia tamẽ † ſuperius ª mẽtionẽ habuimus de actiõe, quæ in peculium filiorumfamilias, ſeruorumque agitur: opus eſt, vt de hac actione, & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominosve dari ſolent diligentius ᵇ admoneamus. Et quia ſiue cum ſeruis negotium geſtum ſit, ſiue cum iis, qui in poteſtate parentũ ſunt, eadẽ fere ᶜ iura ſeruantur: ne verboſa fiat diſputatio, ᵈ dirigamus ſermonem in perſonam ſerui dominiq;, idem intellecturi ᵉ de liberis quoq;, & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nam ſiquid in his ᶠ propriè ſeruetur, ſeparatim oſtendemus. ᵍ

Dominus tenetur ex cõtractu ſerui in ſolidũ, ſi cõtrahi iuſſeris; vel ſi ipſum, vel liberũ hominem naui, vel alicui alij negotiatiõi præpoſueris, actionibus cognominatis, quod iuſſu, & exercitoria, & inſtitoria. Ang.

Si igitur iuſſu domini ʰ cum ſeruo negotium geſtum erit: in ſolidum prætor aduerſus dominũ actionem pollicetur: ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur. ⁱ

Qui ſeruũ, aut hominẽ liberũ, naui, tabernæ, aut cuiuis negotiatiõi præfeceris, in id quod eius rei nomine, cui præpoſitus fuerit, contractũ eſt, in ſolidum obligatur.

Eadem ratione ᵏ prætor duas alias † in ſolidum actiones pollicetur:

ª Superius. Vt ſupra, tit. j. §. actiones autem. & §. ſunt præterea.

ᵇ Diligentius. Quàm ſupradictum ſit, vel dic diligẽtius. id eſt, diligenter.

ᶜ Ferè. Hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locum in filijs, non in ſeruis: vt j. eod. §. quæ diximus. & propter alios caſus, quos ibi dicemus. Accurſ.

ᵈ Diſputatio. ³ No. cõtra multos doct. qui legendo, & conſulendo, multa, & inutilia effundunt, cũ pauca vti poſſint: contra id quod dicitur, quod gaudẽt breuitate moderni. nam in multiloquio non deeſt peccatum. facit l. ampliorem. §. in refutatis. cum ibi not. per glo. & doct. C. de appel. Ang.

ᵉ Idem intellecturi. Nã ſimilitũ ⁴ eadẽ eſt diſciplina: vt hic, & ff. de in rẽ ver. l. 1. §. proinde. & § quoties.

ᶠ In his. Scilicet parente & filio.

ᵍ Oſtendemus. Vt j. eod. §. quæ diximus.

Si igitur iuſſu domini. CASVS. Supradictũ eſt, quod tractandũ erat de act. ſiue adiectionibus actionum, quæ competunt propter negotia geſta cũ ſeruis, & filijsfa. Videamus igitur primo de illa act. quæ cõpetit propter negotium geſtum cũ ſeruo iuſſu dñi. Dicit igitur, quod ſi aliquis iuſſu domini cũ ſeruo cõtrahat, cum domino cõtraxiſſe videtur: & ideo contra dñm ei actio dat in ſolidũ cũ hac adiectione, quod iuſſu, & inſolidum. Fidem enim domini ſequi videt, qui eius iuſſu cum ſeruo cõtrahit. Similiter poſſet poni exemplum in filio, cum quo iuſſu patris contractum eſt: ſed ne verboſa, l. verborũ ſit diſputatio: idẽ intelligas in filio & patre, quod dicit in ſeruo, & dño. & ſum in ver. Eadẽ ratione prætor &c. Vt dictis duas actionũ adiectiones inſolidum, adhuc præter illas duas adiectiones prætor pponit alias duas: quarũ vna vocatur exercitoria, & alia inſtitoria: & primo ponit exemplũ de exercitoria, dicens, quod tunc competit exercitoria, cum dominus nauis, ſiue nauta, qui exercitor dicitur, ſeruũ ſuum magiſterio nauis præpoſuit, & cum ſeruo illo contractum fuerit. Datur enim tunc contrahenti contra dñm nauis actio exercitoria inſolidum eum præpoſuerit eum inſolidũ, & quanquã litera in ſeruo ſuo loquatur, idẽ tamẽ intelligas in ſeruo alieno, vel in libero homine magiſtro nauis præpoſito, ſi cum eo contractum fuerit eius rei gratia ad quã præpoſitus fuerit, & ſic trahit exercitoria nomen ſuum ab ipſo dño nauis, qui alium præpoſuerit alicui negotio, qui exercitor dicit, ſed inſtitoria econuerſo trahit nomẽ ab eo, qui cætero negotio præponit, qui inſtitor appellat: & ſumus in verſic. inſtitoria &c. Supra vidiſtis, quã locũ habet exercitoria actio: modo videatis quã locũ habet inſtitoria: & certiè habet locũ cũ quis præponit ſeruum tabernæ, aut alicui negotiationi, & cum eo contractum fuerit eius rei gratia, cui præponitur. Tunc, n. dat actio contra eũ ex eo contractu, cum hac adiectione inſtitoria. Qui aũt à domino præponit, inſtitor appellatur. In verſi. Iſtas tamen duas actiones &c. caſus eſt talis. Supra diximus, quod locum habet exercitoria, ſiue inſtitoria, eum ſeruũ ſuum naui vel tabernæ, vel alteri rei, ſiue certæ negotiationi dñs præpoſuerit. Iſtas etiam duas actiones prætor reddit & donat: & ſi dominus ſeruum alienum vel liberum hominem alicui negotiationi præpoſuerit: quia eadem tamen æquitatis in eo caſu inuenitur. h. d. Fran.

ʰ Dñi ſ. volẽtis eũ ſeruo cõtrahi, ſiue dirigat iuſſum ad ſeruũ, ſiue ad cõtrahẽtẽ cũ ſeruo, ſiue ſubſcripſerit, ſiue quocũq; mõ cõtractũ ratũ habuit: vt ff. quod iuſſu. l. 1. §. j. & §. ſed & ſi ſerui chirograph. & §. ſi ratum.

ⁱ Videtur. Vt etiam ab ipſo domino debitũ condici poſſit: vt j. eo. §. pe.

ᵏ Eadem ratione. Quia fidem domini ſequi videtur. verſ. proxi. §. in fi. Accur.

³ Iſta gl. nõ eſt Accurſij.

⁴ Similitudo enim in vno nõ coarguit ſimilitudinẽ in alio. vt no. p Ang. in l. expli. ſa ſto. I no. ff. de vulga. & pupi. ſub.

† Et hoc quidẽ in his quæ contracta ſũt reſpectu ei⁹ rei, cui præficiuntur. Nã ſecus ſi ſ alia re contractũ ſit, vt ſi ante ex mutuo à pfectis cõtracto, præficientes conueniri poſſunt.

Exercitoria actio.

Exercitor. Inſtitoria actio.

Inſtitor.

Et quid mutuũ pbentes huiuſmodi negotiatoribus ſpectare debeãt vide hic apud Ioã. Pla.

Exer-

quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cùm quis ſeruũ ſuũ magiſtrũ naui prępoſuerit, & qd cũ eo eius rei gratia, cui præpoſitus erit, contractũ fuerit. Ideo aũt exercitoria vocat̃: quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæſtus ptinet. Inſtitoria tunc locum habet, cũ qs taberne forte, aut cuilibet negotiationi ſeruum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo eius rei cauſa, cui præpoſitus erit, cõtractũ fuerit. Ideo aũt inſtitoria appellatur: quia qui negotiationib. præponuntur, inſtitores vocant̃. Iſtas tñ duas actiones ꝑtor reddit: & ſi liberum quis hominẽ, aut alienũ ſeruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit, ſ. quia eadem ęquitatis ratio etiam eo caſu interueniat.

Si ſeruus in peculiari merce ſciẽte domino negotiãs ex cõtractu quibuſdã creditorib. obnoxius fiat: tũc ſiquid inde ẽi domino debeat̃, inter eũ, cæteroſq; creditores merces peculiares ſcdm ratã cuiuſq; portionem inuicem cõtribuũtur, quòd ſi cui creditorum minus, quam oporteat conſigeris, actione (quæ tributoria dicitur) aduerſus dominum experitur.

Introduxit & aliã prętor actionem, quę tributoria vocat̃. Nanq; ſi ſeruus in peculiari merce ſciente domino negotietur, & qd cum eo eius rei cã contractũ erit: ita prætor ius dicit, vt qc quid in his mercib. erit, quodq; inde receptum erit, id inter dominũ, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione diſtribuatur. & ideo tributoria vocatur: quia ipſi domino diſtributionem prætor permittit. Nam ſiquis ex creditoribus quęratur, quaſi minus ei tributum ſit, quàm oportuerit: hãc ei actionẽ accõmodat, quæ tributoria appellatur.

Quod ex contractu ſerui (ẽt inſciẽ dño inito) in domini vtilitatẽ verſũ eſt, id ſolidũ ſoluere cogitur. in rẽ aũt verſum intelligimus, ſiqd ſeruus impẽderit, quo meliorẽ rẽ dominus habeat, aut nõ deteriorẽ: vt exẽplis apeuit. Quid ſi verſũ no fuit, eatenus tñ tenetur dominus, quatenus vires peculij ſeſe extendunt.

Pręterea introducta eſt

a Exercitoria. Quæ perpetuo hæredi & in hæredem datur: vt ff. de exerci. l. ſi tamen. §. fin. c idẽ in inſtitoria: vt ff. de inſtitor. l. nouiſſime. Idem etiam de in rem verſo: vt ff. quando de pecu. act. anna. eſt l. quęſitum. in fine.

b Eius rei gratia. Bene dicit, eius rei gratia. Nam ſi ob aliam rem, puta negotij ſui, vel cum eſſet præpoſitus ad vehẽdum onus, ipſe acceperit mutuam pecuniam, non ad vtilitatem nauis, non tenetur dominus: vt ff. de exercit. l. j. §. non autem.

c Quæſtus. Id eſt, prouẽtus, ſiue lucrũ. Sed magiſter appellatur, cui totius nauis anchora, id eſt, gubernatio cõmendat̃: vt ff de exer. l. j. §. magiſtrum nauis.

d Seruum. Vel liberum: vt in fine huius §.

e Vocantur. Nota ꝙ inſtitoria à præpoſito, ſed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & ſupra proxi. §.

f Duas. Per hoc, quod dicit duas, excludit primã, quod iuſſu. Accur.

g Æquitatis. Not. ꝙ vbi eadẽ eſt æquitas, idem ius ſtatuendum eſt: ſic ff ad le. Aquil. l. illud. §. cũ enim. in gloſſ. æſtimati. & l. qui. mod. ius patr. pot. ſol. §. parſatione.

Introduxit. CASVS. Præter prædictas actiones, quod iuſſu, exercitoria, & inſtitoria, adinuenit adhuc prætor aliam actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hæc actio, quando domino ſciente, & iubente in mercibus peculiarib. negociatur ſeruus. Tunc enim ſi aliquis in illis mercibus cum ſeruo contrahat, ſtatuit prætor, quòd quicquid in illis mercibus cum ſeruo contractum eſt vel inde receptum, quòd totum inter dominũ, & creditores tributoria agentes diſtribuatur, & quia domino permittitur diſtribuere, ſi contingeret ꝙ malè diſtribueret dominus, propterea in hoc caſu accommodauit prætor hanc actionem ſiue adiectionem, creditori conquerenti de mala diſtributione. h. d. Quidam tamen dicunt ꝙ non habet locum tributoria contra dominum, niſi in eo caſu quando dominus iam malè diſtribuit. tu dic contra. Franc.

h In peculiari merce. Hoc cauſè dicit, nõ in domini

c. eſ

…æ: vt ff. de inſti. l. ſed & ſi pupillus. §. pe.

i Negotietur. Ad omnem quoque porrigitur negotiationem: vt ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

k Eius rei cauſa. Nota ꝙ adhoc, vt competat iſta actio, oportet ꝙ ſit contractum illarũ mercium cauſa, aliàs non cõpeteret: vt per An. hic.

l Minus. Hãc actionem tributoriam dicunt quidam nõ dari, niſi dominus primo diſtribuat: & dicunt, quòd cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit minus. Sed dico, quòd ante & poſt competit: quia minus tribuit, qui nihil tribuit: vt ff. de tribu. l. illud. §. ſi cuius dolo. verſi. minus. & argu. ff. de verbo. ſigni. l. minus. & l. verbum amplius. ſecundum Ioan.

Præterea introducta. CASVS. Iam vidiſtis naturam diuerſarum adiectionum videlicet adiectionis, quod iuſſu, exercitoriæ, & inſtitorię, & tributoriæ: adhuc præter illas ſunt inductæ à prætore aliæ adiectiones quarum vna vocatur de in rem verſo, & alia de peculio, & ſunt diuerſæ à prædictis: quia ſupradictæ actionum adiectiones, nunquã habent locum contra dominũ pro contractu facto cum ſeruo, niſi hoc factum fuerit domino volente: ſed iſtæ duæ adiectiones dantur cõtra dominum pro contractibus factis cum ſeruo domino ignorante, & nolente, adeo, ꝙ ſi ſine domini voluntate negotium geſtum ſit: tamen ſiquid in eius negotiũ verſum fuerit, id totum præſtare tenetur dominus: & ad hoc poteſt agi actione ex illo contractu, cum hac adiectione, de in rem verſo ſi autẽ non ſit aliquid verſum in rem eius: tũc poteſt dominus cõueniri quatenus eſt in peculio, deinde docet quid videt̃ verſum in rem domini: dicens, ꝙ illud videtur verſum, quod in rem eius neceſſario impẽdit ſeruus, & de expenſis neceſſarijs ponit multa exempla. Sed pone, quòd ſeruus alicuius, qui ſciẽte dño in negotijs peculiaribus negotiatur, a Titio decem aureos acceperit mutuo, & quinq; aureos creditoribus ſuis ſoluerit: reliquos vero quinque alio modo cõſumpſerit, pro illis quinq; quos in rem domini conuertit, debet dominus

inſuli-

Dic hoc verum, ſi prima actio ꝗ dabatur hæredi, vel cõtra hæredem: ꝗ a iſtæ non ſunt propriæ actiones, ſed adiectiões: vt habet̃ in d. l. ſi tamen. §. ſi. ſecũdũ Ang.

Ius idem ſtatuatur, vbi eſt eadem ęquitas.

a Nota ex illo §. pen. differentiã ꝗ inſtitoria habet locũ in merce dominica, tributoria in merce peculiari. & ſi vena egi, & ſuccubui ꝗ malè intẽtaui, poſſum aliã' intẽtare. de quo dic, vt ibi p gl. Ang.

inſolidum conueniri: pro alijs verò quinq; peculio tenus dñi conuenitur. Si autem omnes decem aurei in rem domini verſi fuiſſent, decem aureos conſequetur per actionem de in rem verſo. Licet enim vna ſit actio, hoc adiecto, qua de peculio, & de eo quod in rem dñi verſum ſit agitur: tñ duas habet condemnationes. Iudex ergo coñ quo de in rem verſo agitur, debet inſpicere an in rem dñi verſum ſit, an non. Non. n. aliter debet venire ad æſtimationem peculij. niſi aut nihil in rem dñi verſum ſit, aut totum. hoc dicit. Fran.

actio de peculio, deque eo, [a] quod in rem dñi verſum erit: vt quamuis ſine voluntate domini negotium geſtum erit: tamen ſiue quid in rem ei' verſum fuerit, id totum præſtare debeat: ſiue qđ non ſit in rem eius verſum, id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium patitur. [b] In rẽ autem domini verſum intelligitur, quicquid neceſſario in rem eius impẽderit ſeruus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditorib. eius ſoluerit, aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum emerit, vel etiam fundũ, aut quamlibet aliam rem neceſſariã mercatus erit. [c] Itaq; ſi ex decem [d] puta aureis, quos ſeruus tu' a Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos ſoluerit, reliquos verò quinque quolibet modo conſumpſerit: pro quinque quidem in ſolidum damnari debes: [e] pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio ſit. Ex quo, ſcilicet apparet, ſi toti decem aurei in rem tuam verſi fuerint, totos decem aureos Titium cõſequi poſſe. Licet [f] enim vna eſt actio, qua de peculio, deq; eo, quod in rem domini verſum ſit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione [g] agitur, ante deſpicere ſolet, an in rem domini verſum ſit: nec aliter ad peculij æſtimationem tranſit, quàm ſi aut nihil in rem domini verſum intelligatur, aut non totum.

In peculio dr̃ eſſe id, qđ ſupereſt deducto eo, quod debet̃ domino, dũmodo nõ debeat̃ vicario ſerui. hoc dicit. Are.

Cum autem quæritur, quantum in peculio ſit: ante deducitur quicquid ſeruus domino, [h] eive, qui in poteſtate eius ſit, debet: & quod ſupereſt, id ſolum peculium intelligitur. Aliquando tamẽ id, quod ei debet [i] ſeruus, qui in poteſtate domini ſit: nõ deducitur ex peculio: veluti ſi is [k] in

Actio de peculio, & de in rem verſo ſunt diuerſæ.

Textum exponit:

a Deque eo. Caue tibi: quia de duab. actionibus ſimul dicit. ſ. de peculio, & de in rem verſo.

b Patitur. Facit ff. de pecu. l. ſi quis ſeruum. §. etiam. & hic adiunge §. cæterum. qui eſt infra.

c Mercatus erit. Facit ff. de in rem verſo. l. iij. § proinde.

d Ex decem. Quia quot ſunt conſumpti, in tot debet teneri: vt §. proxi. §.

e Damnari debes. Facit ff. de in rem verſo. l. ſi pro patre. §. idem.

f Licet. Hoc punctum quod eſt hic, ita prauè intelligũt quidam, quòd quicunque agit de peculio, vi intentare illam formulam, & agere ſcilicet de in rem verſo: vt hic, & ff. de in rem verſo. l. filiusfamilias. in fin. & ff. de peco. l. j. §. eſt autem. quæ opinio neceſſaria eſſe videtur. Nam cum de peculio agitur, debita peculiaria computantur, & ita quòd ſeruus debet domino, & dominus debet ſeruo naturaliter: quia quod ſeruus impendit in rem domini, venit in actione de peculio: vt ff. de pecu. l. quam Tuberonis. § in peculio verſic. ſed & hic quod nihil aliud eſt, quam de in rem verſo agi. & ita qui agit de peculio, & de in rem verſo agit. Sed tu. dicit, quòd diuerſæ ſunt actiones, & actionum formulæ, nec qui formulam vnius proponit, alterius formulam proponere videtur. Nec obſt. d. l. de pecul. l. j. §. eſt aũt. quia licet ibi videatur ſub actione, & edicto de peculio actionem de in rem verſo proponere: tñ non demonſtratur edictum, qđ ſit de peculio tñ, ſed gñale, quod dicit de omni eo, quod ſit cum eo, qui in aliena eſt poteſtate: vt in ea. l. j. §. verba aũt. Item nõ ob. d. l. filiusfamilias, in fi. quia duo ad effectum proponit de in rẽ verſo, quàm proponit de peculio, nõ quo ad formulã: & eodẽ mõ expone qđ hic dr̃, vna eſt actio de peculio & de in rẽ verſo. i. ille, qui proponit actionẽ de peculio, conſequitur effectũ actionis de in rẽ verſo. Et quod ſubijcit, duas habet condemnationes. ſ. actio de peculio, vnam. ſ. pro ſuo effectu. & aliam pro effectu ſcilicet actionis de in rem verſo. Accurſius.

ADDITIO. Hæc opi glo. quòd ſunt diuerſæ actiones verior eſt: quia habent diuerſa nomina, & diuerſa media concludendi.

g Actione. Scilicet de peculio.

Cũ antẽ. CASVS. In fi. proxi. §. habuiſti quòd tũc demũ tranſeundũ eſt ad æſtimationẽ peculij quñ nihil eſt in rẽ dñi verſum, vel nõ totũ. Sed dñe pro Deo dicatis mihi qualiter in iſto caſu debuit æſtimari peculium? Fratres rñ. cum quæritur quantum peculium ſit: ſolum quod ſupereſt deducto eo, qđ dño debet, & de eo, quod illis debetur, qui in ſua poteſtate ſunt, vel tutela, illud qđ ſupereſt, dr̃ eſſe in peculio: & ſum in verſic. Aliqñ tñ. Iam intellexiſtis, quòd peculiũ intelligitur illud, qđ remanet deducto eo quod dño debet, & etiã illis, qui in ei' poteſtate ſunt: & quãquã tñ contingat, quòd dñus non primo deducit quod ſeruus ſuis debeat, puta ſi habeã ſeruum ordinariũ, & ipſe habeat ſecum vicarium, & ordinarius me' debeat mihi centum & vicario ſuo l. ego poſtea conuentus acti. de peculio pro facto ſerui ordinarij. præ deducã illa centum, quæ mihi debebat. poteris non deducere illa l. quæ ſeruo ſuo vicario debebat? dr̃ quòd nõ. Et rõ hoi' eſt hæc: quia leges imponunt rebus, & nõ verbis. Si. n. dñs deduceret debitũ vicarij de peculio ordinarij. & illud poneret in peculio vicarij: hoc nihil aliud eẽt, quàm vna manu auferre de peculio ordinarij, & alia manu ponere idẽ in peculio ordinarij, cũ peculiũ vicarij ſit peculiũ ordinarij. h. d. Frã.

h Dño. ſ. debet. Cum. n. inſpecto iure naturali ſeru' liber ſit, apparet quòd naturaliter poteſt obligari etiam domino ſuo: vt ff. de cõdic. inde. l. ſi id quod. & ff. de pecu. l. nec ſeruus, & ſ. de fideiuſ. §. j. Accur.

i Debet. q. d. Et id deducit, quod debet dare ſeruis ijs, qui ſunt in poteſtate, vt conſeruis ſuis, & filijs dñi, & pupillis dñi: vt ff de pec. l. peculiũ aũt. in princ.

k Si is. ſ. cui debet, puta habeo ſeruũ * caſtaldũ, qui ordinarius dr̃, qui habet ſub ſe aliũ, qui vicarius dr̃, ſi ordinarius aliquid debet vicario, & conueniar de peculio ordinarij, non deducam quod vicario debetur: & eſt ratio in promptu: quia ſi deduco pro vicario, adhuc remanet peculium ordinarij, & ita fruſtra fieret deductio, cũ ſemp maneret ordinarij peculium.

Ipſius.

Seruus ordinarius.

Seruus vicarius.

* Caſtaldus ſeruus dicit̃ ab Alcia. in cõmẽtarijs ad l. lecta. ff. de rebus cred. in verbo. de domo. cui caſæ, ſeu dom' cura eſt demãdata.

ipſius [a] peculio ſit: Q^d eo pertinet, [b] vt ſi quid vicario ſuo ſeruus [c] debeat, id ex peculio eius [d] non deducatur.

Cui cōpetit actio inſtitoria, vel exercitoria, vel q^d iuſſu, cōpetit ēt de peculio: & in actiōe de peculio, totius eius quod eſt in peculio, rō eſt habēda: in tributoria, ſolū eius circa quod negotiat̄. Quapropter qñque expedit agi vna, quandoq; alia. Aret.

Cæterum [a] dubium non eſt, quin is quoque, qui iuſſu domini contraxerit, cuiq; inſtitoria, vel exercitoria actio competit de peculio, deq; eo q^d in rem dñi verſum eſt, agere poſsit. Sed erit ſtultiſsimus, [f] ſi omiſſa actione, qua facillimè ſolidum [g] ex ꝯtractu conſequi poſsit, ſe ad difficultatem perducat ꝓbandi in rem domini verſum eſſe: vel habere ſeruum peculium, & tantum habere, vt ſolidum ſibi ſolui poſsit.

Hæc inter actionē de peculio & tributoriā ineſt differētia: q in priori, quod dño debetur ante oīa deducitur: in poſteriori verò, dñs tanquam extraneus cū cæteris creditoribus in tributū vocat̄: itē in illa, totius peculij rō habetur: in hac, eius tantū, in quo negotiatus eſt ſeruus: quo fit, vt quandoq; vna, quandoque altera experiri expediat.

Is quoq; [h] cui tributoria actio cōpetit: æquè de peculio, & de in rem verſo agere pōt. Sed ſanè huic modò [i] tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rem verſo. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea dñi conditio præcipua non eſt: id eſt, quod dño debetur, non deducitur, ſed eiuſdem iuris eſt dñs, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur [k] quod domino debetur: & in id, quod reliquum eſt, creditori dominus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione [l] totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum, quo negotiat̄. [m] Et poteſt quiſque tertia fortè parte peculij, aut quarta, vel etiā minima negotiari: maiorem autē partem in prædijs, vel mācipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel hanc actionem, vel illam eligere [n] debet. Certè qui poteſt probare in rem domini verſum eſſe, de in rem verſo agere debet.

Dicta de dominis, & ſeruis intelliguntur in parentibus, & liberis.

Quę dixim^9 [o] de ſeruo,

[a] Ipſius. Scilicet ordinarij.

[b] Quod eo pertinet. Id eſt, quod modo ſub anbe dixi: obtinet in hoc caſu.

[c] Seruus. Scilicet ordinarius.

[d] Eius. Scilicet ordinarij.

Cæterū dubium.

CASVS. Dixi Iuſtini. Dñe, ſupra feciſtis mentionem de adiectionib. & duas vltimo poſuiſtis, ſcilicet de peculio, & de in rem verſo: ſed dñe, poſuiſtis eas vltimo, propterea, quia non dantur in caſibus, in quibus aliæ quatuor dantur? Frater reſpond. domin^9 Iuſti. non: imò nulli dubium eſt, quin iſte, qui iuſſu dñi contraxit, poſſit agere de peculio, vel de in rem verſo agere, ſed ſtultiſſimus eēt, ſi omiſſa actione Q^d iuſſu, per quam facilè ſolidum conſequi poſſit, tranſeat ad difficultatem ꝓbandi in rem domini verſum, vel ꝓbandi, q tantum ſit in peculio, quòd ſolidum per actiones illas conſequatur. & ſumus in verſicu. Is quoque. Scire debetis, q ille etiam cui competit tributoria, poteſt agere de peculio, & de in rem verſo, & quādoque expedit plus agere tributoria: quia in tributoria non habet dominus priuilegiū deductionis, ſeu prædeductionis, ſed cū alijs creditoribus vocatur in tributum. Aliquando (dicit) plus expedit agere de peculio: puta ſi non fuerit contractum in toto peculio, ſed in quadam merce peculiari, quę eſt in tertia, vel in quarta parte peculij: maior autem pars peculij non eſt in merce, ſed in prædijs, & mancipijs, & fœnebri pecunia: & tunc ſi agat tributoria, habebitne non ſolum eius merces, in qua negociatur, ſed & id quod inde receptum eſt. Si autem de peculio agat, habebitur ratio peculij totius: & propterea debet quis cantè prouidere, & eligere illam actionem, quæ magis ſibi proficere poſſit. Sed quicunq; poteſt probare in rē domini verſum, de in rem verſo agere poteſt, vel debet. hoc dicit. Franciſ. de Aret.

[a] Cæterum. Diximus. s. in illo §. præterea. q is agit de peculio, qui contrahit cum ſeruo, inuito vel ignorante dño. vnde videtur, q qui ꝯtraxit eo volente, puta iuſſu ſuo, non poſſet agere de peculio: ſed tamen aliud eſt, ideo dic cæterum, pro ſed.

[f] Sed erit ſtultiſſimus. Nota quē eſſe ſtultum, ſi eligat malum, cū poſſit eligere bonum: vt in Authenti. quibus modis nat. effic. ſui. §. j. colla. vj. Vnde verſus. Qui videt vtilius & ſumit deteriora: Abſit ei radius luminis abſque mora. Accurſius.

[g] Solidum. Nota, q habens duas actiones, vnam ex qua ſolidum conſequi poſſit, & aliam cum diminutione, debet intentare illam, ex qua ſolidum conſequatur. Angel.

[h] Is quoque. Facit ff. de tribut. l. aliquando.

[i] Modo. Id eſt, aliquando.

[k] Ante deducitur. No. q in actione de peculio dominus eſt priuilegiatus: quia primo ſui debiti ratio habetur: de quo ſupra eodem §. præterea. Ang.

[l] In hac actione. Scilicet, de peculio.

[m] Negotiatur. Et quod inde receptum eſt: vt ff. de tribu. l. procuratoris. § mercis. verſic. per hanc. & l. eod. §. introduxit. Accurſi.

[n] Eligere. Et poſt quam elegerit, non variabit, vt ff. de tribu. l. quod in hæredem. § eligere. niſi fuerit deceptus quando primam elegit: vt ff. quod cum eo, qui in alie. pōt. l. ſed ſi ex parte. §. finali.

Quæ diximus.

CASVS. Quæ diximus de illo, qui contraxit cum ſeruo, intelligatis & in eo qui cum filio, vel filia, nepote, vel nepte contraxit. Itam licet idem ſit de ſeruo quo ad dominū, quod in filio quo ad patrem, & econuerſo, aliquid tamen ſpeciale eſt in filio, quod non habet locum in ſeruo, ſcilicet ſenatuſconſultum Macedonia. quod prohibet filiofamil. mutuari, quod nō loquit̄ de ſeruis. Quare autem ſenatuſconſultum Maced. introductum fuerit: melius habetis in litera, quam in aliqua parte iuris. hoc dicit. Franciſcus.

[o] Quæ diximus. A princ. titu. vſque huc.

Electio debet eſſe de meliori.

Et variatio regulariter ꝓhibetur Mandoſ. I 18. q̄ſt. 32. Regu. nu. 13. nō nūquā tñ admittit, vt idem ſubdit.

Eadem

& domino, eadem a intelligimus, & de filio & filia, & nepote, & nepte, & patre, auove, cuius in poteſtate ſunt.

Qui filio familias in patria poteſtate conſtituto mutuã dederit pecuniam, is neque in patrẽ, neq; in filium (etiã poſtquam ſui iuris effectus eſt) ullam habet actionem, Senatuſconſulto Macedoniano ita conſtituente.

Illud propriè ſeruatur in eorũ perſona, qđ Senatuſconſultũ Macedonianũ prohibuit mutuas pecunias dare eis qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, denegaĩ actio tã aduerſus ipſum † filium, filiamve, nepotẽ, neptemve (ſiue adhuc in poteſtate ſint, ſiue morte parentis, vel emancipatione ſuę poteſtatis eſſe cœperint) quã aduerſus patrẽ, b auumve, ſiue eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emãcipauerit. Quę ideo ſenatus c proſpexit: quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarũ, quas in luxuriã conſumebant, vitę parentum inſidiabantur.

Actione Quod iuſſu, vel de in rẽ verſo, vel inſtitoria, vel exercitoria põt agi directò contra patrem, vel dñm ex contractu filij vel ſerui. Are.

Illud in ſumma admonendi ſumus, id quod iuſſu patris, dominive contractum fuerit, quodque in rem eius verſum erit: directò d quoq; poſſe a patre, dñove condici, tanquã ſi principaliter cum ipſo negotiũ geſtũ eſſet. Ei quoq; cui exercitoria, vel inſtitoria actione tenet, directò poſſe cõdici e placet: quia huius quoq; iuſſu contractũ intelligitur. f

TITVLVS VIII. DE NOXALIBVS actionibus.

Quoties alienus ſeruus noxam ſeu damnum cuipiã intulerit, actio noxalis aduerſus dñm inſtituitur: quaſi cõdemnatus fuerit ſcilicet, aut damnũ ſoluere, aut ipſius ſerui datione, damni vitare æſtimationẽ: is tamen cui noxæ deditus eſt, quamuis domin' ſerui ſit effectus, eum tamen poſtea damnum reſarcientẽ manumittere cogitur.

a Eadem. Quantum ad actiones ſupradictas: ſed in quibuſdã non conueniunt. vt in mutua pecunia quod dic vt j. prox. §. item filius poteſt ſubire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quaſi ex contractu de peculio, ſed ſeruus non: vt ff. de pecul. l. iij. §. ſi ſeru'. & §. idem ſcribit. & C. de iudi. l. ſeruus. Itẽ filius fideiubere poteſt: & patrem de peculio obligare: vt ff. de pecu. l. iij. §. ſi filius. ſed ſeruus non. ff. de fideiuſ. l. ſeruus. & l. ſequen. & propter hoc dixit ſerè. j. eo. §. j.

b Aduerſus patrẽ. Etiã de peculio non tenetur pater: vt hic dicitur, & C. ad ſenatuſconſultum Macedon. l. ſi filius. & eau te colligitur. C. ne fil. pro patre, vel pater pro filio. l. j.

c Senatus. Scilicet ſenatuſconſultũ Macedonian. vt ff. ad Macedoni. l. j. quod ceſſat in multis caſibus, ſcilicet xj. Primo, ſi fuerit miles filiusfa. vt C. ad ſe. cõ. Macedonia. l. fi. Itẽ ſi dixerit ſe patremfami. vt C. ad ſe. cõ. Mac. l. fi. Item ſi publicè paterfa. videbatur: vt ff. ad ſenatuſcõ. Mace. l. ſi quis patremfami. Item ſi fuerit in ſcholis: vt ff. ad ſenatuſconſul. Macedonian. l. ſed Iulianus. §. quod dicitur. & C. eodem. l. Macedoniani. Item ſi alij creditori ſoluit: vt ff. ad ſenatuſ conſult. Macedon. l. ſed Iulianus. §. penult. Item ſi factus paterfamilias debitum primum contractum quocunque modo agnouit: vt C. eod. l. Zenodorus. Item ſi vertit in rem patris: vt ff. eod. l. ſed Iulianus. §. proinde ſi acceperit. Item & ſi non accepit, vt nec vertet in rem patris, poſtea tamen vertit: vt ff. eo. l. ſed Iulianus. §. proinde. verſicul. ſed & ſi ab initio. Itẽ ceſſat quando pater conſentit, vel præſens non contradixit: vt ff. eodem, lege, ſed Iulianus. §. quanquam. & l. ſi tamen ſciente. & C. eod. l. ſi permittẽte. Item ſi poſtea pater ratũ habeat: a vt C. eod l. fina. in prin. Item ſi paterfamil. factus ſoluere cœpit: vt ff. eo. l. ſed Iulianus. § fin. & l. ſequen. Aliàs autem locum habet, vt non teneatur pater, vel filius, ſiue pecunia fuerit mutuo data, ſiue aliud in fraudem ſenatuſconſulti: vt ff. eod. l. ſi filiusfamilias. §. is autem. & l. ſed Iulianus. §. mutui dationem.

Illud in ſumma. CASVS. Dixi Iuſtiniano: Domine, ſatis dixiſti de natura iſtarum actionum. Frater, dicit ipſe, verũ eſt. Adhuc in ſumma debes ſcire, quòd ſi aliquis contraxit cum filio, vel cum ſeruo iuſſu patris, vel domini, vel in rem patris, vel domini aliquid verſum fuerit, poterit agere cum patre vel domino ac ſi cum eo contraxiſſet, & ab eo cõdicere directa actione, vel inſtitoria, vel quod iuſſu, vel alia. Ipſe n. qui poteſt agere exercitoria, vel inſtitoria, poterit agere directa contra dominum, vel patrem: quia iuſſu ipſorum contraxiſſe videtur. Semper enim, qui inſtituit, vel præponit, quaſi iubere & velle videtur, quod cum eo ageretur. hoc dicit. Franciſcus.

d Directò. Id eſt, certi condictione directa, non adhibita hac adiectiõe de peculio, vel de in rem verſo. Sed nunquid ſupradicta ſex nomina, ſcilicet, quod iuſſu, exercitoria, tributoria, de peculio, & de in rẽ verſo, ſunt nomina actionum? Reſpondent quidã, quòd ſic: & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicuntur de action. de peculio, & ſic de ſingulis, vt patet etiam in rubric. cuiuslibet titul. Sed Ioan. contra. Dicit enim quòd ſunt actionum adiectiones, nõ actiones. & facit pro eo. ff. de negotijs geſtis. l. mandaſti. & ff. de pecu. l. iij. §. cui congruit.

ADDITIO. Nota, quòd iſtæ actiones ſunt adiectiuæ, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. gloſſ. in l. ſi tamen plures. §. fina. ff. de exerci. & in l. iij. §. ſi filiusfamilias. ff. de pecul. Angelus.

e Condici. Scilicet certi condictione, non adhibita hac adiectione, inſtitoria. Item & de in rem verſo: vt ff. de in rem verſo. l. j. in princip.

f Intelligitur. Facit ff. de edendo. l. prætor. §. ſed & ſi ſeruum. & ff. ſi cert. peta. l. ſi inſtitorem.

DE NOXALIBVS actionibus.

Non ſolùm ex contractibus eorum, qui in noſtra poteſtate ſunt, conuenimur: ſed etiam ex delictis: & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accurſius.

ADDITIO. Ad iſtam continuationem facit. l. j. ff. eodem.

Ex maleſi-

a Vide hic l hoc xij. differẽtias per Io. de pla.

t Qualiter autem fiat execution filio condẽnato: habeĩ j. tit. i. §. fi. Ang.

† Regula eſt quod filiusfami. obligari põt dẽpta hac mutui cã & voti, ita vt ſi nõ ſit ſoluendo detrudaĩ l carcerẽ: vt l. eum hij. C. q bo. cede. licet glo. ſentiat cõtra. Et in hoc nõ recte: vt in lege iij. ſed verum in ver. cõ uenitri. ff. de nu. Et adde q ſi exceptio Macedo. fuerit omiſſa poſt ſniam, opponi poteſt ſicut plures alię no. in l tametſi. ff. ad Ma. & C. de iuris & facti ignor. l. j.

a Dic idem ſi tacitẽ ratũ habuiſſe dicaĩ, vt quia recepat literas à filio cõtinẽtes quod pecuniam mutuo acceptas ſolueret, & nõ eſt ſtatim proteſtatus de contra na ſua vo luntatẽ: vt e tex. ſing l l. ſi filiusfam. ff. ad Mace. Angel.

Aliàs q

Quod iuſſu, exercitoria, & cæterę nõ ſunt actiones, ſed actionũ adiectiones.

Cõtinuatio.

Diuiſio. EX maleficiis. Totus iſte tit. diuidit principaliter in duas partes. Primo ponit qualiter ded. tio pro noxa habet locũ in ſeruo delinquente. Sedo, an habeat locũ in filiofamilias. Secunda ibi, Sed veteres.

CASVS. Quæſiui à legiſlatore, in quibus habet locum noxal. actio. Et ipſe reſpond. dicens, quòd introductæ ſunt ex maleficijs ſeruorũ. Et ponit exemplum in litera de diuerſis maleficijs, pro quibus dantur actio. noxales. In quibus noxal. actio ſi condemnatus fuerit domin⁹ noxaliter conuictus, liberum eſt ei ſoluere æſtimationem dãni, vel dare ſeruum pro noxa. Sed domine, quid ex noxa? dicit ipſe: Noxa eſt ipſum corpus, quod delinquit, ſiue nocet: noxia eſt ipſum maleficium, propriè loquendo, promiſcuè tamẽ vtimur his verbis: ſcilicet, noxia, & noxa, & ſum in verſic. Summa autẽ. in quo ponit ſic caſum. Quæſiui à legiſlatore, quare fuit conſtitutum, quòd dominus, qui conuenitur act. noxali, poſſit liberari dando ſeruum pro noxa. Frater, dicit ipſe: hoc ſũma ratione fuit introductũ. Iniquum enim eſſet, ſi ſeruus per nequitiam ſuam domino ſuo vltra æſtimationem corporis ſui poſſet damnum dare: hoc dicit. Frãciſcus de Aret.

Scilicet priuatis. nã ex publicis delictis ipſe ſeruus ac cuſationẽ ſuſtinet. l. ij. C. de acc. l. hos accuſare. § oibus. ff. illo tit. l. pen. §. vlt. C. de noxal. actio. nec ad publica delicta ptinet noxæ appel. latio. Vnde & qui ſtipulatus eſt ſeruũ noxis ſolutũ quærinõ põt de criminib. publicu. l. hæc ſtipulatio noxis. ff. d ver. obli. Fran Bal. duin⁹ hic.

Vide q hic annotaui atq; inibi quã calumnioſe Valla hũc Iuſtiniani locũ reprehendat. Ægi. Per.

Noxa & noxia differunt.

EX maleficijs [a] [f] ſeruorum, veluti ſi furtum fecerint, [b] aut bona rapuerint, aut damnũ dederint aut iniuriã cõmiſerint: noxales actiones proditæ ſunt, quibu. domino damnato [c] permittitur, aut litis æſtimationẽ [d] ſufferre, aut ipſum hominẽ noxæ dedere. Noxa [f] autẽ eſt ipſum corp⁹, quod nocuit, id eſt ſeruus: noxia [e] ipſum maleficiũ: veluti furtum, damnũ, rapina, iniuria. Summa autẽ ratione permiſſum eſt noxæ deditione fungi. Nanq; erat iniquũ [f] nequitiã eorũ vltra ipſorũ corpora dominis damnoſam eſſe.

Pro delicto ſerui dominus liberat dando ſeruũ pro noxa: & in damnũ paſſum trãſfertur dominium: quod auocari poteſt, ſi dominus emendet damnum, & velit eum manumittere. Aretinus.

Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine [g] conuentus: ſeruum actori noxæ dedendo liberatur: [h] nec minus [i] in perpetuum eius ſerui dominium à domino transfertur. Sinautem damnũ ei, cui deditus eſt, ſeruus reſarcierit quæſita pecunia: auxilio [k] prætoris inuito domino manumittetur.

Noxalium actionum quædam ſunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Aretinus.

Sunt autem conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus: veluti furti [l] ex lege duodecim tabularum: dãni [m] iniuriæ ex lege Aquilia. Edicto prætoris: veluti iniuriarum, & ui bonorum raptorum.

Omnis ad quem ſeruus delinquens tranſit, noxaliter cõuenitur: Et noxaliter etiam quis punitur pro delicto liberi hominis facti poſtea ſerui. Areti.

[a] Ex maleficijs. Idem eſt, ex quaſi maleficijs: vt ff. nau. caup. ſta. l. fi. §. ſeruorũ. & de hoc plenè diximus ſ. de act. ſ. §. actiones autem.

[b] Furtũ fecerint. Sup. extraneo. & idem in ſequentibus articulis. Nam cum domino talia cõmittendo, agi non poteſt: vt ſ. de obliga. ex delicto. §. ij qui. & ff. de noxa. l. cum ſeruus.

[c] Domino damnato. Neſcienti cum delinqueret ſeruus: vel ſcienti, tamen prohibere volenti: alioqui inſolidum tenetur: vt ff. de noxal. act. l. ij. & l. in delictis. & C. eod. l. ij.

[d] Æſtimationem. Puta decem, ad quæ ſemp eſt obligatus: ſed liberatur dando animal. ſ. quouſque actione iudicati conueniatur. vt ff. de re iudi. l. miles. §. decem. & ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus. Accurſius.

[e] Noxia. Vnde verſus: Noxia delictũ, delinquẽs noxa vocatur. ſed quandoque vno, pro alio vtimur.

[f] Iniquum. Sed quandoque iniquum eſſet officiũ alicuius eſſe ſibi damnoſum, ? in Ioan. vt ff. de furt. l. ſi ſeruus communis. § quod vero.

Dominus noxali. CASVS. Quod iã dictũ eſt de noxalibus actionibus, ſufficeret pro toto titu. In §. tamen iſto dicitur. q ſi dominus conueniat pro maleficio ſerui, dando ſeruum liberatur: & in iſto caſu licet dominus pro delicto ſerui, & nõ pro facto ſuo ſeruum tradat ipſi actori: tamen dominiũ trãſfert in ipſum actorem, ſicut transfert dominium ſerui in tradẽdo ſeruum pro proprio facto, puta ſi vendidiſſet eum. Veruntamẽ ſcire debetis. q ſi ſeruus datus pro noxa, quæſita pecunia ab amicis ſuis damnum velit reſarcire: auxilio prætoris manumittetur: quod eſt mirabile: ſed hoc eſt in fauorem libertatis h. d. Fran. de Aret.

[g] Serui ſui [i] nomine. nota q dominus tenetur nomine ſerui, & ita debet ſũ dari libellus ſedm Ang. Aret.

[i] Iſta gl. nõ eſt Accurſij.

[h] Liberatur. Sed cum ſeruus nõ ſit in obligatione. ſed damni æſtimatione: vt ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dãdo ſeruum liberatur. cum aliud pro alio, inuito creditore ſolui nõ poſſit. vt ff. ſi cer. peta. l ij. §. j. Reſpõ. ſpeciale eſt: quia iniquum eſt ſerui nequitiam vltra ipſius corpus extendi: [z] vt ſupra eodem, §. ſumma.

[z] Vel dic vt dicit Bar. in d. l. miles. §. j. de re iu. quia imò ſeruus oſtat I ſolu tione: vn de ipſum ſoluẽdo liberat: vt at. l. ſi quis ſtipulat⁹ fuerit. ff. de ſolu. Ang.

[i] Nec minus. Quaſi dicat, licet detur pro alio, ſcilicet & pro delicto vel æſtimatione delicti: tamen dominium transfertur.

[k] Auxilio. Sed nonne iniquum eſt auferri, quod ꝑpetuò ſibi quæſitum eſt, vt modo dixerat: & probatur ff. rer. amo. l. non enim. Sed certè eſt ſpeciale fauore libertatis. ſic & alias. C. de patr. qui fil. diſtra. l. ij. & ff ſi lib. ingenuus eſſe dic. l. ij. ſic & ff. de hæred. inſtit. l. pignori. Accur.

ADDITIO. Et dicit hic Ang. q redimens aliquẽ ab hoſtibus (qui hodie intelliguntur infideles) põt eum retinere loco pignoris. vt ſeruiat ſibi per quinquennium, niſi ſe redemerit. l. ſenatus. §. fi. ff. de lega. j. & l. j. C. de captiuis.

Sunt autẽ. CASVS. Ego dixi Imperatori. Dñe, vellem ſcire, an actiones illæ noxales procedãt à iure ciuili, an à prætorio. Et dicit q ab vtroq; iure ꝓcedunt. Eſt enim vna actio noxalis, q̃ procedit à lege xij. tabula ſcilicet actio furti non manifeſti. Eſt & alia noxalis, quæ deſcendit a lege Aquil. ſ. damni iniuriæ. & aliæ ſunt actiones noxales, quæ deſcendunt a iure prætorio: veluti ui bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

[l] Furti. Scilicet non manifeſti. Nam actio furti manifeſti eſt prætoria. vt ſ. de perpe. & temp. act. §. j.

[m] Damni. Scilicet, actio.

Omnis

Omnis aũt. CASVS. Scire debetis, q omnis actio noxalis caput ſequitur. vnde ſi ſeruus tuus damnum dederit, & poſtea incipiat alius eum poſſidere, agitur noxaliter contra nouum dominum ipſum ſeruum poſſidentem, vel ſi manumiſſus fuerit, tũc poterit directò conueniri de delicto ſuo: & ſimiliter contingit econuerſo plerunq;, q ille qui tenebat directò primo ex delicto ſuo, poſtea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iuſti. ſatis in litera. h. d.

Omnis aũt noxalis actio caput ſequitur. Nã ſi ſeruus tuus noxiã cõmiſerit: a quãdiu in tua poteſtate ſit, b tecum eſt actio: ſi aũt i alteri⁹ ptãtẽ puenerit, cũ illo incipit actio eſſe. at ſi manumiſſus † fuerit: directò c ipſe teneť, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerſo quoq; directa actio noxalis eſſe incipit. Nam ſi liber homo noxiam cõmiſerit, & is ſeruus tuus eſſe cœperit, (quod quibuſdam caſibus effici primo libro d tradidimus) incipit tecum eſſet noxalis actio, quæ ante directa fuiſſet.

Ex delicto ſerui pprij nulla cõpetit dño actio, et ſi poſtea alienet̃, vel manumittat. Idẽ ĩ ſeruo alieno, q efficiť ipſius damnum paſſi. Item ex delicto dñi non datur actio ſeruo libero facto. Areti.

Annota, Quoties ab initio actionis ortus impediť, quãquã res ad eũ caſum perueniat, in quo naſci actio poſſet, nihilò magis ſuſcitatur, vel oritur actio: è regione autẽ, quæ ſemel nata eſt obligatio, ſi in eum caſum res perducatur a quo initium capere non poſſet, euaneſcit.

Si ſeruus dño noxiam commiſerit: actio nulla naſcitur. Nanq; inter dominum, & eum, qui in poteſtate eius eſt, nulla obligatio e naſci põt. Ideoque & ſi in alienam ptãtẽ ſeruus puenerit, aut manumiſſus fuerit: neq; cũ ipſo, f neque cum eo, cuius nunc in poteſtate g ſit, agit poteſt. Vnde ſi alienus ſeruus noxiam tibi commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua eſſe cœperit: h interdicitur i actio: quia in eũ caſum deducta ſit, in quo conſiſtere nõ potuit. k Ideoque licet exierit de tua poteſtate, agere nõ põt. l quemdamodum ſi dñs in ſeruum ſuum aliquid cõmiſerit: nec ſi manumiſſus, aut alienatus fuerit ſeruus, vllam actionem contra dominum habere poteſt.

Veteri iure filijfamil. noxiam inferentes, non ſecus atque ſerui, noxæ dedebantur: quod vtpote aſperum, & inhumanũ hoc iure exauctoratũ fuit: cum filiusfa. qui deliquit, ipſe conueniri poſſit.

Sed veteres quidẽ hoc & in filijsfamiliarũ maſculis, & fœminis admiſere. m Noua autem hominũ conuerſatio huiuſmodi aſperitatem rectè reſpuendam eſſe exiſtimauit: n & ab vſu communi hoc penitus receſsit. Quis enim patiatur, filium ſuum, & maximè filiã in noxam alij dari, vt

a Commiſerit. Scilicet extraneo.

b In tua poteſtate ſit. Vel dolo feciſti quo minus ſit. nam tunc vtilis noxalis locum habet: vt ff. eod. l. ſi bo. fid. & l. electio §. ſi is.

c Directò. Hic diſtingue an ſeruus deliquit, an contraxit. primo caſu ſi in dñm, non tenetur poſtea fact⁹ liber: vt ĩ. de oblig. quæ ex delic. § ij q. & ĩ. proximo §. & ff. de fur. l. ſerui & filij. Si in extraneum, tenetur directò, vt hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa geſtio illa, quã geſſerit in ſeruitute, cum ea quam in libertate fecit, teneť, non aliàs: vt ff. de nego. geſt. l. eũ actũ. & C. an ſeru⁹ ex ſuo facto. l. iij. in fin. niſi in caſu: vt C. de pet. hæredit. l. fin. §. pen. in fin.

ADDITIO. Alios ẽt caſus habes notatos in l. eũ actũ. in glo. reddere. ff. de neg. geſt.

d Primo libro. Vt ĩ. de iure perſ. §. pe.

Si ſeruus dño. CASVS. Pone, q ſeruus deliquerit cõtra dominum ſuũ: certè de hoc nulla obligatio pdita eſt: quia nulla eſt actio ciuilis inter dominum, & ſeruum. & adeo hoc verum eſt, vt ſi nouum dominum ceperit ſeruus ille, qui cõ dominum deliquit, obtinente: vel ſi liber factus fuerit: non poſſit quondã dñs contra eum agere, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Sed quid ſi ſeruus alienus aliquid deliquerit contra te, & poſtea factus fuerit ſeruus tuus, poterisne agere contra dominum quondam ſerui tui nunc ex illo delicto? Et reſpondet dominus Iuſtinianus, q iam finita eſt illa actio, quæ primo competebat. Deducta eſt enim in eum caſum, a quo nõ poterat incipere: & quamuis poſtea illum ſeruum alienaueris, adhuc non poteris cõ eum agere, ſicut nec poterit ſeruus alienatus, vel manumiſſus in quẽ dominus ſuus deliquerat agere, contra ipſum. hoc dicit. Franciſcus.

e Obligatio. Id eſt ciuilis. ſed naturalis ſic: vt ſupra de fide iuſ. §. i.

f Cum ipſo. Manumiſſo: vt hic, & C. eodem. l. j. in fi. Accur.

g In poteſtate. Cũ alienatus eſt. Et facit ff. de pecul. l. & ancillarum. §. ſi ſeruus. verſi. ſed ſi alieno. Accurſius.

h Eſſe cœperit. Ante litem conteſtatã. Nã poſt litem conteſtatam non intercidit: vt ff. eodem. l. ſi alienus ſeru⁹. Et eſt rõ: quia imputatur ei quare alienauerit: vt ff. eo. l. quemadmodum. in princip.

i Interdicitur. Facit ff de minor. l. verum. in fi. j. reſpon. & ff. de leg. j. l. legatarius. in fine.

k Non potuit. Scilicet noxalis actio. Et not rem impediri, ſi deducitur in eum caſum: a quo incipere non põt. arg. ſupra, de le. §. ex contrario.

l Non poteſt. Argum. ff. de ca. & po. re. l. ij. §. alias. de ca. dimin. l. ſecunda. §. ei qui.

Sed veteres. CASVS. Dixi vobis qualiter dominus conuenitur actione noxali, & qualiter poterit ſe liberare dando ſeruum pro noxa. Hoc etiam habebat olim locum in filijs vtriuſq; ſexus. Noua autem cõſtitutio recte reſpuendam hanc aſperitatem exiſtimat, & ſtatuit hoc ſolum in ſeruis habere locum: & maxime quia veteres legum authores ſcripſerunt filioſfamilias pro delictis eorũ conueniri poſſe. hoc dicit.

m Admiſere. Iure veteri dabatur filius pro noxa, vt ſeruus, vt hic. Item occidebatur licite a patre, ſicut ſeruus a domino: ſed hodie non ſic: a vt ſupra, de his qui ſui ſuos vel alie. iur. § ij. & ĩ. de iure perſo. §. iij. & ff. de liber. & poſthu. l. in ſuis. in fi. & C. de pat. poteſta. l. fina.

n Exiſtimauit. Vt hic, & C. de fur. & ſer. corru. l. apud antiquos. in fine. Accur.

a Et idẽ ſi ſeruus moriať: qm̃ tunc extinguiť etiam, & dña liberať, et ſi dolo poſſidere deſijt anteq̃ cõueniať: vel antequã in mora ſit iudicij accipiẽdi. l. eleganter. §. ſi is quẽ. ff. eo. ẽm Io. de Pla.

Furti nõ manifeſti actio eſt ciuilis. Furti vero manifeſti prætoria.

Seruus manumiſſus an teneať de geſtis in ſeruitute.

f Mand. f 10. q̃ſt. 32. Regu. nu. 3.

Fili⁹ olim pro noxa dabať, & a patre licite occidebatur.

a Et ideo quia hoc nõ erat ẽt d iure Digeſtorũ, neceſſario ſequãtur, q illo tex. debet intelligi. ante tẽpa digeſtorũ. Ang.

Penè.

penè a ꝓ filij corpus pater magis, quã filius periclitet? cum in filiab. etiã pudicitiæ fauor b hoc bene excludebat. Et ideo placuit, in ſeruos c tantummodo noxales actiones eſſe ꝓponendas: cùm apud veteres legum commentatores inuenerimus ſæpius dictũ, ipſos filiosfamilias d pro ſuis delictis poſſe cõueniri. e

TITVLVS IX.

SI QVADRVPES pauperiem feciſſe dicatur.

Quoties quadrupes contra innatam ſui generis conſuetudinem commota feritate, laſciuia, vel alio quouis modo, dãnum intulerit, actio noxalis aduerſum quadrupedis dominum accommodatur: vt aut damni æſtimationem ſoluat, aut animal noxæ dedat.

ANimaliũ f nomine, † q̃ rõne carẽt, ſi qua laſciuia, g aut ſeruore, h † aut feritate i pauperiẽ fecerint: noxalis actio k lege duodecim tabularũ ꝓdita l eſt. Quæ aĩalia ſi noxę dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularũ ſcripta, eſt m vtputa, Si equus calcitroſus calce ꝑcuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus, n cornu petierit. † Hæc autẽ † actio in ijs, quæ contra naturam o mouentur, locum habet. Cæterum ſi genitalis p ſit feri-

a Penè. Id eſt ferè, vel pœnæ nominaliter, ſcilicet ꝑ corpus pœox, & tunc diphthongatur: quaſi dicat, ꝑ corpus filij patientis pœnam.

b Pudicitiæ fauor. Nota ꝙ pudicitia eſt multum fauorizanda, facit l. nec ei. § pe. ff. de adop. Ang.

c In ſeruos. Id eſt, propter ſeruos.

d Filiosfamilias. Nõ ẽt patres: vt ſi filiusfamilias iudex litem ſuã fecerit malè iudicando: vt ff. de iudic. l. ſi filiusfamilias. vel ſi damnũ alicui dederit ꝑijciendo, eo ſeparatum habitãte a patre. vt ĩ. de obli. q ex quaſi deli. §. ſi filiusfamilias. & ff. de his, qui deiec. vel effud. l. j. §. ſi filiusfamilias. & d his legib. dicit hic, cum dicit antiquos commentatores. Accur.

e Conueniri. Scilicet directo: vt ff. eo. l. noxali. & l. ſequẽ. quib. filijs condemnatis datur in patrẽ actio in factũ de re iudicata in peculiũ: vt ff. eod. l. & ſi condemnatus. & ff. de pecu. l. iij. §. item ſcribit. Sed quid ſi iudicium filius accipere noluit: imò contumaciter nõ venit, an mitti actor debet in poſſeſſionẽ peculij ꝓfectitij? Vr ꝙ nõ: qa ex delicto filij nõ debet conueniri pater, vt hic di. Et vr ꝙ ſic, qa alias dicit lex, ꝙ põt cedere bonis in peculio tali, vt C. q. bon. ced. poſ. l. eũ & filij in eo quod dicit: vel a patre &c. Sed huic verbo rñd. Aldericus quod dicta lex, eum & filij loquitur de caſtrenſi, vel de eo, quod habet a patre ſibi euntí in caſtra, donatum, quod etiam caſtrenſe dicitur: vt C. ſa. ercis[c]eun. l. ſi filiusfamilias.

SI QVADRVPES PAVPErtem feciſſe dicatur.

De maleficijs ſeruorum dictum eſt: nunc de maleficijs irrationabilium animalium. Nam aut damnum dat homo liber, & tunc locum habet titu. ſuprà ad legem Aquil. per totum: Aut ſeruus, & tunc locũ habet ſuprà tit. j. per totũ: Aut aliud animal, & tunc locum habet hic titu. Accurſius.

ANimaliũ. Totus iſte titulus diuiditur in duas partes. Primo quando actio de pauperie locum habet, vel non. Secundo loquit̃ qñ habet locum actio de ædil. edi. vel non. Secunda ibi, hæc autem, vel ibi, cæterum.

CASVS. Quæſiui a legiſlatore qualiter ꝯueniamur nomine animalium, q rõne carent, ſi damnum dederint? Et rñ. ſi animal tuũ rõne carens, laſciuia, vel feritate damnum dederit, vel pauperiem fecerit alicui: poterit ꝯtra te agi actione noxali de pauperie, quę quidẽ actio deſcendit ex lege xij. tab. Poteris tamen liberari dando illud animal in noxa. Et dñe, qualiter animal irrationale poteſt dare damnum, aut pauperiem facere? Et ipſe rñdet, Frater, ſi equus tuus calcitroſus calce percuſſerit: aut bos tuus ſolitus cornu petere, cornu petierit: damnũ dant, aut pauperiem faciunt, & ꝓp hoc locum habet actio, ſm quod de hoc in primo §. apparebit. Et ſum in verſi. hæc aũt actio. Quęſiui a dño Iuſti. Dñe, ꝓ Deo dicatis mihi, vtrum hæc actio locum habeat in omnib. animalibus, quę rõne carẽt? Et rñd. Frater, hęc act. locum habet in omnib. animalibus quæ carent ratione, dummodo contra naturam ſui generis & conſuetudinem moueantur, & alicui damnum dederint. cęterũ ſi ex aĩli feritate alicui dãnũ dederint, ceſſat hæc acti. vnde ſi vrſus a domino fugerit, & & alicui nocuerit, vel pauperiem fecerit: non põt domin' eius quondam conueniri: quia ex quo fera euaſit, definit eſſe dñs. Et ſum in verſic. pauperies, in quo dic ſic ca[ſum]: Domine, pro deo exponatis, & dicatis mi hi, quid eſt pauperies? Et reſpond. Frater, pauperies eſt dãnũ ſine iniuria &c. Animalia autem irrationabilia, quę ratione carent, non poſſunt iniuriã facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionem. hoc dicit. Accur.

f Animalium. Scilicet quadrupedum: vt ff. eod. l. j. in princ. ſed nomine damni dati a bipede, vtilis locum habet: vt ff. eo. l. penult.

g Laſciuia. Id eſt luxoria. † Vel dic facilitate, vt facit pullus.

h Feruore. Id eſt amore, vt ſi equus tuus, vt equam meam adiret, oſtium meum fregerit, & dĩ feruor, qa calefacit amor: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. leg. §. illud. verſi. ſed nihil. colla. vj.

i Feritate. Id eſt crudelitate, ſcilicet ſua, non ſui generis natura: vt ĩ. proximo §.

k Actio. q vocat̃ in factũ, vel ſimpliciter de pauperie.

l Prodita. Id eſt, adinuenta.

m Scripta eſt. Vt ĩ. tit. j. § ſuos aũt. & ff. eo. l. j. in prin.

n Solitus. Subaudi in vtroq; exemplo, etiam. Nam idem eſt, & ſi non ſit ſolitus, vt in prin. huius titu.

ADDITIO. Hoc verũ ſi fera nocens non euaſit, quę habet conſuetudinem redeundi: aliàs ſi euaſit, nec vtili, nec directa tenetur dominus, etiã ſi poſtea redierit. arg. l. qui res. §. aream ff. de ſolu. Angel.

o Cõtra naturam. l. conſuetudinem gñis illius animalis, licet ſit ſua ꝯſuetudo, vt calcitret, vt ĩ. primo §. nam maior pars equorum non perſuodat, & maior pars boum non cornu petit: quia equi, & boues dicunt̃ manſueti. Et manſueta dicunt̃, q gregatim paſcunt̃: vnde ſm hoc canis non eſt in numero ferarũ, nec manſuetorum. Nã maior pars canũ nõ mordet, & maior pars nõ gregatim paſcitur, ſed vr ẽt ꝙ in his feris locum habeat hęc actio: vt ĩ. eo. §. ſi. q eſt contra. Sol. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non: vt hic, & ff. eo. l. j. §. in beſtijs. Accur.

p Si genitalis. Id eſt, ſi a genere habeat quod ſit fera.

feritas

Cõmunicia filij, an faciat ꝙ actio mitti debeat i peculiũ ꝓfectitium.

* Obſerua diligẽter gl. hãc q tradit d'riani. l. Aquili. q eſt aduerſus liberũ hominẽ; & noxalẽ q aduerſus ſeruũ, ac poſtremò actio nem I factum de pauperie, q occaſione quadrupedis dat. idem tradit gl. in c. ſi. ſuper verb. aĩalia. extra. de in iur. & dãna. da. dices tñ & Aquil. in ſeruũ et noxalem. & in quadrupedẽ quoque.

† Cõcor. cum hoc toto prin. in c. ſi cul pa. iuncta glo. ſuper verb. aĩalia tua. extra. de iniu. & dãno da.

† Aliàs, pauore.

† De boue, q cornu petit. multa ſunt in l. Moſaica ſanctia. exodi. 21.

† Cõcor. ca. ſi culpa. in glo. ſup verſi. aĩalia. in me. extra. de iniur.

, Et tunc dic, aut ꝑ id eſt, vt ponatur pro eod.

Equi & boues iũt mãſueti. Canes aliĩ qui non mordent.

* Aliàs ſi ne non.

tas, [a] ceſſat actio. [b] deniq; ſi vrſus fugerit a domino, & ſic nocuerit: nō pōt quondam dn̄s conueniri: quia deſijt dominus eſſe, vbi [c] fera euaſit. [d] Pauperies [e] aūt eſt dānum ſine iniuria faciētis datum. Nec enim poteſt animal iniuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. [f] Hæc [g] quidem ad noxalem pertinent actionem.

Si quadrupes nō māſueta iuxta naturā ſui gn̄is dānū dederit in liberū corpus, non occidēdo; dn̄s ex ædilitio edicto arbitrio iudicis cōdemnatur: in alijs rebus, in duplū. vel noxalis actio his duobus caſibus contra dn̄m dirigitur: et pœnales actiones ꝑ eodem facto concurrentes non perimunt ſe concurſu. Aret.

Annota, Quoties plures pœnales actiones pro eodem facto cōpetūt, cōcurſu inuicē nequaquam ſe perimunt.

Cæterum ſciendū eſt, ædilitio edicto [h] prohiberi nos, canē, verrem, aprum, vrſum, leonem [i] ibi habere, qua vulgò iter ſit. & ſi aduerſus ea factum erit, & nocitum [k] libero homini eſſe dicat: quod bonum, & æquum iudici videtur, tanti dominus condemnetur: [l] cæterarum verò rerum quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has [m] autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. [n] Nunquam enim actiones præſertim pœnales, de eadem re [o] cōcurrentes alia aliam conſumit. [p]

TITVLVS X. DE IIS, PER quos agere poſſumus.

Actiones intētant̄ ꝑ nos, et ꝑ procuratores noſtros: quorum vſus olim ꝓhibitus erat, niſi in certis caſibus: ſed nunc neceſſarius eſt, quādo principalis agere, vel defendere impedit̄. Angel. Aretinus.

NVnc admo-

[a] Feritas. Id eſt, crudelitas.
[b] Actio. Scilicet directa.
[c] Vbi. id eſt, poſtquam.
[d] Euaſit. Vt ſ. de rerum diui. §. feræ.
[e] Pauperies. Mirabilis eſt hæc expoſitio, & legalis: ideo ſic forte dicta, quia pauperiem aliquam facit: ſicut & damnū diminutio, vel ademptio patrimonij dicitur: vt ff. de damno infecto, l. tertia.
[f] Senſu caret. Quādoque tñ res inanimata iniuriam facere dicit̄ impropriè: vt ff. commod. l. ſi vt certo. §. ſi plane ſic commodaui.
[g] Hæc. Scilicet ſupradicta duo. & ꝙ nomine feræ beſtiæ nō agatur hac actione, & ꝙ nomine manſuetæ noxaliter tantum agatur: vt ſ. proxi. §. & in principio tit.

Cæterum ſciendū eſt. CASVS. Iā dictum eſt ſupra, ꝙ non habet act. noxalis de pauperie locum, niſi animal fuerit ſine ratione, & contra naturam ſui generis nocuerit. & ſcire debetis, quòd ædilitio edicto prohibitum eſt, ne quis habeat canem, verrem, vel aprum, vel aliud animal, quod tranſeuntibus nocere poſſit, ea parte qua vulgo iter ſit. & ſi habeat, & illud animal libero homini nocuerit: condemnabitur ille, qui illud animal habuerit, inquātum iuſtū viſum fuerit iudicanti: non habendo deformitatis æſtimationem: quia deformitas humani corporis æſtimari non pōt. Si autem in alijs rebus dederit damnum, cōdemnabitur in duplum. in verſ. præter has autem, ſcire debetis, ꝙ qñ aliquod animal nociturum, & contra naturam ſui generis eſt in eo loco, quo vulgo iter ſit: præter act. in factum, quæ deſcendit ex ædilitio edicto, ſimiliter habet locum ꝯ eum act. noxalis, de pauperie veniēs. Sed dñe, ſi ſic eſt: ergo vos datis duas act. pro eodem delicto. Frater verum eſt. Cum enim plures ſint actiones pœnales ex eodem delicto deſcendentes: vna alteram concurſu non tollit. hoc dicit. Franc. de Aret.

[h] Edicto. Poſito. ff. de ædil. edic. l. hic enim §. deinde. & l. ſequenti.
[i] Leonem. Item lupum ꝯ pantheram, & generaliter omne animal, quod debeat nocere, ſiue ſolutū, ſiue ligatum: ita tñ, ꝙ dānum nihilominus facere poſſit: vt ff. d ædil. edic. l. hi enim. & l. generaliter. & l. ſeq.
[k] Et nocitum. In corpore, ita quod non ſit mortuus. aliàs cc ſolidi debentur: vt ff. de ædil. edic. l. qua vulgo. ij. reſpon. Aret.
[l] Condemnetur. Ratione deformitatis non habita, ſed impenſarum tantùm in curatione factarū, & operarum amiſſarum, & amittendarum: vt ff. eod. l. ex hac. Item condemnatur in duplum occaſione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto: vt hic, & ff. de ædil. edic. l. quam vulgo. ij. reſpon. in fine.
[m] Præter has. Id eſt ꝓter hos modos agendi ædilitio edicto.
[n] Habebit. Scilicet vtilē: aliàs ꝯ: vt ſ. eo. §. hic aūt. Accur.
[o] De eadē re. Id ē ex eodē facto, & delicto.
[p] Cōſumit. Hoc eſt intelligēdū ꝯcurſu, ꝑceptione. n. vna aliā ꝯſumit. Et ad euidētiā iſtorū dic, ꝙ qñ cōpetūt plures actiones eidē, & ꝯ eundē, aut oēs pœnales ſūt, aut oēs rei pſecutoriæ, aut aliæ pœnales, aliæ rei pſecutoriæ. Primo caſu ſubdiſtingue: aut oēs ex vno delicto: & tunc vna tollit aliā percептione, nō tñ id, qđ excedit: & ff. vi bo. rapt. l. j. & ff. de act. & obli. l. qui ſeruū. j. rñ. & hoc eū ex vno delicto: nō aūt ꝯcurſu: vt hic dicit. vbi aūt ex diuerſis factis, vna nō tollit alterā ēt ꝑceptione: vt ff. de priua. delict. l. nunquā. in prin. In ſecūdo caſu, qñ oēs ſunt rei pſecutoriæ: dic ꝙ aut ꝯ eundē dant̄: & tūc tollunt̄ adinuicē ꝑceptione, nō concurſu: vt ff. loca. l. ſi merces. §. culpa. aut ꝯ diuerſos, & tūc nō tollunt̄ ēt ꝑceptione: vt ff. de tab. exhib. l. locū. §. cōdemnatio. In tertio caſu. ſ. qñ alia eſt pœnalis, & altera rei perſecutoria: iterum ſubdiſtingue. quia aut eſt pœnalis originaliter, & tunc neutra ꝑ alterā tollit̄: vt ff. de fur. l. ſi pignore. §. cum furti. & ff. de condic. fur. l. ſi pro fure. §. furti. hoc tñ fallit in caſu: vt ff. nau. cau. ſtabul. l. & ita. §. ſi. quia ibi competebat altera de iure cōi: altera de iure ſpeciali. Aut non eſt merè, vel originaliter pœnalis: & tunc vna per alteram tollitur: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. licet.

ADDITIO. Similem gl. habes ff. nau. caup. ſtab. §. & ita quæ olim incipiebat. idem ait §. fin. & in l. nūquam actiones. ff. de reg. iur. cuius regulæ tenor ponitur hic in fin. tex.

Actiones plures ſi cui competāt, an vna interemptata tollant̄ aliæ.

[l] Iſta pœna ſecundum glo. in l. qua vulgo applicat̄ pro parte fiſco, & pro parte paſſo illeſti. de ijs qui deie. l. ſi verò. § penul. ſecundū Ang.

DE IIS, PER QVOS &c.

Quia de actionibus diximus, videamus per quos exerceantur, & in hoc incipit, Nunc &c.

NVnc. Totus iſte titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnū dictum bimembre. Secundo vnum membrum aſſumit, & declarat tam de iure antiquo, quā hodierno.

Tertio declarat quid eſt procurator, & tutor. Secunda ibi. Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator.

¹ Acceſſi ad dñm Iuſti. & quæſiui ab eo, Dñe, quis eſt ille qui pôt ꝓ alio agere? Frater. dicit, ipſe: Scire debes, ꝙ licitum eſt cuilibet nomine ſuo agere, vel nomine alieno. Nomine ſuo ſicut pro facto ſuo: nomine alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio, vel curatorio. & ſic ſeruatur hodie. Olim autem potuit quilibet agere nomine ſuo, ſed non nomine alieno, niſi in caſibus poſitis in litera. Et quia antiquitas iſta modernis dura videbatur, & magnam afferebat incommoditatem, quòd alieno nomine agere nõ licebat, eo quod multis de cauſis impediebantur homines, quo minus res ſuas exequi poſſent, propterea cœperunt homines per procuratores litigare. hoc dicit. Franciſc. de Aret.

nendi ſumus, a agere b poſſe quemlibet c hominem aut ſuo nomine, aut alieno. Alieno, veluti ꝓcuratorio, tutorio, curatorio. cũ d olim in vſu fuiſſet alterius noĩe agere nõ poſſe, niſi ꝓ populo, ꝓ libertate, ꝓ tutela. Præterea lege Hoſtilia ꝑmiſſũ erat furti agere eorũ nomine, e q apud hoſtes eſſent, aut Reipu. cauſa abeſſent, quive in eorum cuius f tutela eẽnt. Sed qa hoc nõ minimã incõmoditatẽ † habebat ꝙ alieno noĩe neq; agere, neq; excipere actionem licebat: cœperunt homines p ꝓcuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio, itemq; aliæ multæ cauſæ ſępe hominibus impedimento g ſunt, quò minus rem ſuam ipſi exequi poſsint.

Procurator cõſtituitur verbis habilibus interpoſitis, & aduerſario abſente, & ignorante. Angelus.

Procurator neq; certis verbis, h neq; præſente ſemper aduerſario, imò plerunq; i eo ignorante conſtituitur. Cuicunque k enim permiſeris rem tuam l agere, aut defendere, m is tuus ꝓcurator intelligitur.

De tutoribus & curatoribus remiſsis.

Tutores, & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro n expoſitum eſt.

TITVLVS XI.

DE SATISDAtionibus.

Antiquo iure, qſquis in rẽ, vel in pſonã ſuo noĩe agebat, ſatiſdare non adſtringebatᷣ. alieno aũt nomine agens, rẽ ratã dñm habiturũ pſtare debebat. Cęterũ reus in rẽ actione cõuentus, ſiue ſuo. ſiue alieno noĩe iudiciũ ſuſciperet, ſatiſdationis iudicatum ſolui, onere grauabatᷣ: pſonali verò actiõe impetitus, ita demũ ſi alieno nomine defendebatᷣ.

SAtiſdationũ modus alius antiquitati placuit, aliũ nouitas per

† No. igiť pp hominũ neceſſitatẽ, & cõmoditatẽ vſum ꝓcuratoriũ eẽ introductũ q iñ ẽt ſine neceſſitate ꝯſtitui põt. Nã liberũ eſt cuilibet ꝓcuratorẽ cõſtituere, vel nõ cõſtituere poſſe. vt hic: & l. j. §. vſus. ff. de ꝓcur. qd tu limitabis, vt §. vſus notatur.

a Admonendi ſumus. Id eſt, admonemus.

b Agere. Scilicet hodie.

c Quemlibet. Scilicet idoneum, ꝓpter ſeruũ, qui nec ſuo, nec alieno nomine admittitur: vt C. de iud. l. ſeruus. Itẽ propter pupillum: vt C. qui legi. perſo. hab. per totum. Accurſius.

ADDITIO. Ex hac gl. nota ꝙ lex generaliter loquens recipit reſtrictionem ex habilitate ſiue idoneitate: vt l. gradatim. § & ſi. ff. de mune. & ho.

d Cum. Id eſt, quamuis.

e Eorum nomine. Scilicet ſiquis faceret furtum captiuis vel reipub. cauſa abſentibus.

ADDITIO. Dic q hęc rõ fuit impulſiua, ſm Ang.

f Cuius. Id eſt, alicuius quaſi dicat ꝓcurator pôt agere nomine eorum, qui ſunt in tutela captiuorum & reipublicæ cauſa abſentium.

g Impedimento. Sed quid ſi nullum ſit impedimẽtum? Reſpon. idem: vt ff. de ꝓcur. l. j. §. vſus.

† Dic ꝙ ſeruus nõ pôt eſſe in iudicio niſi in certis caſibus de qb. in l. via certis. ff. de iudi. Angel.

Procurator. CASVS. Acceſſi ad dñm Iuſtin. & quæſiui ab eo, ſi ꝓcurator debeat inſtitui certis verbis, & præſente aduerſario? Et reſpond. dñs Iuſtin. dicens, ꝙ certa, & ſolennia verba non oportet eſſe, quibus procurator conſtituitur, ſed per quæcunque verba conſtitui poteſt, dum tamẽ per verba ad hoc apta conſtituitur, & procurator abſente aduerſario, & etiã ignorante eo plerunque conſtituitur. Sed dñe, qualiter conſtituuntur tutores, & curatores? Frater, hoc in primo libro habuiſti. h. d. Fran.

h Neq; certis verbis. Imò qbuſlibet, aptis tñ ad hoc, ſiue gñaliter, ſiue ſpecialiter. In caſib. tñ ſpeciale mandatũ exigunt, vt in interdicto de liber. homi. exhib. vt ff. de procur. l. Pomponius. in prin. Idem ſi mando alicui, quòd inueniat maritum filiæ meæ: vt ff. de ritu nupt. l. gñali. in prin. Itẽ in cã ſuſpecti tutoris: vt ff. de ꝓcur. l. non ſolum. §. ſi. Item qñ duos gñaliter facio ꝓcuratores: nam neuter ab altero exiget, niſi habeat ſpãle mãdatũ: vt ff. de ꝓcu. l. itaq; & l. qui duos. Itẽ in integrũ reſtitu. petẽda: vt ff. de minori. l. illud. §. ſi talis.

Mãdatũ ſpãle in multis caſibus exigitur.

i Eo. Scilicet aduerſario.

k Cuicunq;. Scilicet habili, nõ militi: vt ff. de ꝓcur. l. filiusfamilias. §. veterani. Itẽ nõ fœminę: vt ff. de ꝓcur. l. fœminas. & l. neq;. Itẽ nõ habẽti iminẽs impedimentũ, quare non poſſit cogi: vt ff. de ꝓcur. l. neq; fœmina. Itẽ non minori xxv. ann.: vt ff. de ꝓcur. l. minor. Itẽ nõ furioſo, vel muto: vt ff. de ꝓcur. l. ij. §. furioſus. & l. mutus. j. rñ. Itẽ non accuſato de crimine capitali: vt C. de procura. l. reum. Accurſius.

Procuratoris officium quibuſdã eſt interdictum.

ADDITIO. Qui omnes prohibentur eſſe procuratores, iã ſi fuerit lis conteſta. Et eſt ratio: quia hęc exceptio debet opponi ante lit. conteſt. aliàs habilitatur perſona procuratoris, vt hic per docto. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procu.

l Rem tuam. Ergo & vnam, & plures. ergo nuntius eſt procurator, quod verum eſt: vt ff. de procura. l. j. §. j.

m Defendere. Scilicet mãdato interueniente, aliàs ſimpliciter poſitum hoc verbũ, defenſor, intelligitur ſine mandato: ſed ꝓcurator, cum mandato eſt: vt ff. de proc. l. ſi procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc §. ff. famil. erciſcun. l. plane. in fine.

n Primo libro. Vt ĩ qui da. tut. poſ. per totum. & de legi agna. tu. per totum. & per alios ſeq. tit. vſq; ad titu. de ſatiſda. tut. & curat.

DE SATISDATIONIBVS.

Facta mentione procuratorum, a quibus ſatiſdatio exigitur: competenter de ſatiſdatione ſubiungitur. Accurſius.

Continuatio.

SAtiſdationum. Totus iſte titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qd iuris erat olim circa

Diuiſio.

circa ſatiſdationẽ ĩ iudicio. ſiue quis agebat noĩe ſuo, ſiue vt procurator. Secundo quid iuris ſit hodie. Tertio extendit hanc legẽ ad omnes prouincias. Secũda ibi, Sed hodie hæc. Tertia ibi, Quam formam.

i Hæc ita erant, Hic non debet eſſe §. ſm Ioan. quia & quod ſequitur, eſt de antiquitate.

k Agitur, Vt ſuo nomine agens non caueat, aliàs caueat rem ratam dominum habiturum: vt ĩ. eo. §. Ipſa autem. & §. procurator.

CASVS. Modus ſatiſdationis alius fuit olim, aliꝰ ẽ hodie. Apud antiquos ita erat olim, quicunque conueniebatur actione in rem, & ſuo nomine: ipſe debebat ſatiſdare ſub hac forma, quod ſi victus eſſet, rem reſtitueret, vel litis æſtimationem: & ſuper hoc dabat bonũ fideiuſſorem: & licebat petitori agere cum ipſo reo, vel cum eius fideiuſſore. & iſta ſatiſdatio vocabatur olim iudicatum ſolui, quoniam ponebatur pro iudicato ſoluendo: & multo fortius debebat præſtare iſtam ſatiſdationẽ, qui cõueniebatur in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim, qui agebat actiõe in rẽ? Frater, aut agebat nomine ſuo: & tunc non cogebať ſatiſdare, dominum ſuũ rem ratam habiturum: Periculum enim aliàs erat ipſi reo, ne ipſe dominus iterũ ageret pro eadẽ re. Tutores etiã, & curatores, qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adultorum, eandẽ ſatiſdationem interponere ſolebãt. Sed quid erat olim in actiõe perſonali? Frater, In perſona actoris idem intellige, qđ in perſona rei. In perſona tamẽ rei eſt differẽtia: quia in perſonali actione reus, ſi ſuo nomine cõueniatur, nullã ſatiſdationẽ præſtat de iudicato ſoluendo. Si autem alieno nomine conueniatur in actione perſonali: tunc neceſſe habet ſatiſdationem præſtare de iudicato ſoluẽdo: quia in aliena re nemo idoneus defenſor ſine ſatiſdatione intelligitur h. d. vſq; ad illum §. ſed hodie.

Iudicatũ ſolui.

vſum amplexa eſt. Olim .n. ſi ĩ rẽ agebať: ſatisdare poſſeſſor a cõpellebatur, vt ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec litis æſtimationem: poteſtas eſſet petitori, aut cum eo b agẽdi, aut cũ fideiuſſoribus c eius. Quæ ſatisdatio appellatur Iudicatum ſolui. Vnde autem ſic appelletur, facilè eſt intelligere. d nãque ſtipulabatur quis, vt ſolueretur ſibi, quod fuiſſet iudicatum. Multò magis is, qui in rẽ actione conueniebatur, ſatiſdare cogebatur, ſi alieno nomine iudicium accipiebat. Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatisdare non cogebatur. Procurator verò ſi in rem agebat, ſatisdare iubebatur rem ratam dominum habiturum. Periculum e enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores verò, & curatores eodem modo, quo & procuratores ſatiſdare debere, verba edicti f faciebant, ſed aliquando his g agentibus ſatiſdatio remittebať. h Hęc ita erant, i ſi in rẽ agebatur. Si verò in perſonam ab actoris quidẽ parte eadem obtinebãt, quæ diximus in actione, qua in rem agitur: k ab eius verò parte, cum quo agitur, ſiquidem alieno nomine aliquis interueniret: omnimodo l ſatiſdaret: m quia nemo n defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quòd ſi proprio nomine aliquis iudiciũ accipiebat ĩ perſonam: iudicatum ſolui ſatiſdare nõ cogebatur. o

Suprascriptis ſatisdationibus exauthoratis, hodie reus, quãuis actione ſuo noĩe cõuẽtus, de lite ad finem vſq; proſequẽda quandoq; ſatisdatione idonea quandoq; iuratoria cautione cauere debet.

Sed hodie hęc aliter obſeruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitẽ, ſiue perſonali ſuo nomine, nullam ſatiſdationẽ p pro litis æſtima-

l Omnimodo. ſ. ſiue cum mandato. ſiue ſine mandato.

m Satiſdaret. ſ. iudicatum ſolui.

n Quia nemo. Nota antiquam regulam, quæ & hodie bona eſt: vt hic, & ĩ. eod. §. ſi verò reus. & ff. de procu. l. nõ videť. & l. qui proprio. §. q alium.

o Non cogebatur. In hoc ſolo caſu differebat ab actione ĩ rem. licet per multa verba hucvſque inter eos notauerit differentiam.

ADDITIO. Dic ſm Ioan. Fab. quod hæc glo. rectè loquitur: q ſupponit, quod olim cõuictus actione pſonali ſi ſatiſdabat. & idem dicit ff. de proc. l. ſi procurator meus in glo. nõ datur. Sed contrarium dicitur in ti. iu. ſolui. pro quo ff. de ſo. l. cum quis § de peculio ſecundum Ang. Sed hodie. CASVS. In ſuperioribus dixi, quod cõuentus actione in perſonã, non tenebať iudi. ſol. ſatiſdare: ſed cõuictus in rẽ actione ſuo nomine ſatiſdare tenebať iudicatũ ſol. Sed hodie aliud eſt. ſiue enim hodie aliquis conueniatur in rẽ, ſiue in perſonam, & ſuo nomine, nõ tenetur ſatiſdare de iud. ſol. ſed teneť ſatiſdare iudicio ſiſti vſq; ad terminum litis: & in iſta cautione quandoq; ſtatur ſuæ promiſſioni, cum iureiurando: aliquando ſuæ nudæ promiſſioni: aliquando fit iſta cautio per bonos fideiuſſores ſecundum qualitatem perſonæ, ſi fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens quilibet fideiuſſor pro idoneo habetur. h. d. Franc.

Litis æſtimatio. iuratoria cautio.

p Nullã ſatiſdationẽ. i. nullã promiſſionẽ per fideiuſſores facere. Nã ſatisdatio per fideiuſſores fit: vt ff. qui ſat. cog. l. j. nã nec de defendẽdo: nec de dolo, quod abſit, nec iudicatũ ſoluere promittit: quæ tria cõiunctur ſub clauſula hac. ſ. Iudicatũ ſolui: vt ff. iud. ſol. l. Iudicatũ ſolui. nec vllam aliam, niſi vnã quã ſubijcit. Sed econtra nunquid actor aliquam facit ſatiſdationẽ? Dic, quod duas. Primo, quod litẽ cõteſtabitur vſq; ad duos menſes cõnumerandos a die libelli porrecti: vt in Authe. de excu. & his. §. j. col. vij. quæ eſt auth. C. de lit. cõceſ. l. libellũ. Aliã, quod pſiſtet vſq; ad finẽ: & ſi cõuictus fuerit iniuſtè ſe mouiſſe litẽ, decimã partẽ litis noĩe expenſarũ dabit reo: vt in Auth. de lit. §. ad excludẽdas. col. viij. quæ eſt in C. de epi. & cle. auth generaliter, quã-

Satiſdare, eſt promiſſioné per fideiuſſores facere. Satiſdatio duplex ab actore exigitur.

a Poſſeſſor. Suo nomine conuentus.

b Cum eo. Scilicet reo victo.

c Aut cum fideiuſſoribus. Ex fideiuſſione.

d Facile eſt intelligere. Cum nomen ſit conſequens rei: vt ĩ. de dona. §. eſt & aliud.

e Periculum. Facit ff. de proc. l. non ſolũ. §. itẽ ait. & de iureiur. l. nam poſtea.

f Edicti. Scilicet prætoris: quod edictũ nõ habemus.

g His. Scilicet tutoribus, & curatoribus. Sed quando hoc? Reſpon. fortè tunc, quãdo erãt teſtamẽtarij, vel datiui. ſ. per inquiſitionem. Nam tunc non cauebant de rato: vt ſ. de ſatiſda. tu. in prin.

h Remittebatur. Scilicet de facto.

tione a dare cōpellitur: ſed pro ſua tantum perſona, ꝙ in iudicio pmaneat b vſq; ad terminū c litis: † vel cōmittitur ſuę promiſsioni d cum iure iurando, (quā iuratoriā cautionem e vocāt) vel nudam promiſsioné, f vel ſatiſdationé pro qualitate g perſonæ h ſuæ dare compellitur.

Toties actoris pcurator rati cautioné pſtare debet, quoties de mādato dubitatur: qđ etiā in procuratore eorū locū ſibi vendicat, qui alienarum rerum adminiſtratores ſunt. Vet autem conuenti procurator (etiam mādato munitus) iudicatum ſolui ſatiſdare debet: a qua ſatiſdādi onere releuatur, domino iudicialiter, vel extra, eius nomine cum clauſulis opportunis, & bonorum hypotheca, de iudicato ſoluendo fideiubente.

Sinautem per procuratorem, lis vel infertur: vel ſuſcipitur: in actoris quidem perſona, ſi non mandatum i actis inſinuatum, k eſt, vel præſens dominus litis i iudicio procuratoris ſui perſonam confirmauerit, l ratam rem dominum habiturum, m ſatiſdationem procurator dare cō pellitur; eodem obſeruādo, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ tales perſo-

Que ad dōque tamen hæ duæ ex conſuetudine non ſeruātur, nec ſunt in vſu. Accur.

a Pro litis æſtimatione. Iudicatum ſolui. Accur.

b In iudicio permaneat. Hæc ſatiſdatio appellaẜ iudicio ſiſti: vt hic patet, & ff. qui ſatiſda. cog. l. ij. §. prætor ait. in fin. Et caue tibi in notāda differētia horum capitulorū. hic enim primo loquitur, quādo immobilia nō poſſidet: vt hic. & ff. qui ſatiſd. cog. l. ſciendū eſt in prin.

c Ad terminū. Hoc eſt tēpus definitiuæ ſententiæ. Sed nunquid fideiuſſor tam diu tenetur. ſ. quam diu durat lis? Diſtingue. aut fideiuſſit in certum tempus: & tunc tandiu teneẜ, & nō vltra: vt C. de fideiuſ. l. pe. aut nō: nec l causa publica, net in ſcriptis: & tūc non tenetur vltra duos menſes: vt dicitur d. l. pen. C. de fideiuſ. Et eſt ratio: quia actor videtur ſibi remittere, cum promiſerit litem ſe conteſtaturum vſque ad duos mēſes: vt in Authen. de exe. §. j. col. vij. Si autem in cauſa publica, vel in ſcriptis: tunc perpetuò, vel (quod eſt verius) vſq; ad triennium tenetur: cum tātum duret inſtātia cauſæ: vt C. de iu. l. properandum. in prin. Sed nunquid ſub pœna fiet hæc ſatiſdatio. R. ſi. ſ. ſi, niſi cōueniat inter partes, ſed intereſſe tantū venit: vt ff. qui ſatiſd. cog. l. iij. §. fi. Sed ſi eſt promiſſā, & eſt ſtatutū tēpus intra quod teneatur fideiuſſor, ſiquidem ſex menſiū eſt, intra alios ſex menſes poterit fideiuſſor morā purgare. ſi maius, non habet tñ niſi ſex mēſes, intra quos pōt mora pœnæ purgari, ſi exhibeaẜ reus: licet primo exhibitus nō fuerit, vt dic. C. de fideiuſſ. l. antepe. ‡ Sed quid ſi poſſidet immobilia tantū, quæ valēt x. & conueniatur in centū: nūquid ſatiſdabit? Reſp. ſic, ad minus in eo, quod excedit: quia quod iuris eſt in toto quo ad totū, idem erit in parte quo ad partē: vt ff. de acqui. hær. l. ſi ſeruus eius. & dixi in l. quæ de tota, in gloſ. dicta ſunt. ff. de rei vendi.

d Promiſſioni. Scilicet vbi poſſidet immobilia. Itē propter priuilegium: vt C. de prin. agen. in re. l fi. lib. xij. de dig. l quoties. eo. lib. Item in caſu, quādo non poſſidet immobilia: vt C. vt omnes tam ci. quam cri. l. j. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

e Iuratoriam cautionem. Scilicet iudicio ſiſti.

f Nudam promiſſionem Repete, dare compellitur, vt œconomus, & alij clerici: vt in Auth. de ſanct. epiſ. §. ſi quis autem pro pecuniaria cauſa. col. ix.

g Pro qualitate. Vt ſi ſit parēs, vel patronus rei, vel actores: vt quia vocet patronum, vel parentem, tūc enim quilibet fideiuſſor pro idoneo accipitur: vt ff. in ius voc. vt eant. l. j. ij. & iij. & ff. qui ſatiſda. cog. l. iij. §. ij. & §. quod ait prætor. Sed nunquid hodie indiſtinctè ſatiſdādum eſt: vt in Auth. de exhi. & intro. re. §. ſi autem pro. col. v. quæ eſt in C. de lit. conteſt. auth. offeratur? Reſp. illa, ſecundum diſtin. huius l. intelligitur. Nam poſteriores per priores intelliguntur: vt ff. de leg. & ſena. l. ſed & poſteriores.

h Perſonæ. Scilicet rei.

• Quę ad id quod intereſt cōmittit. l. ij. ff. qui ſatiſdare cog. datur qui aduerſus fideiuſſorem actio in factū & certi condictio generalis ſm gl. in d. l. ij. §. fin. Et adde Bar. in l. j. ff. iud. ſol. Et hoc an habeat executionē paratam aduerſus fideiuſſorē ſine nouo proceſſu. & Baldu. in §. ſi vero reus. † Theophilus vertit, μέχρι τέλους. hoc eſt, vſque ad finem. & ita vulgo hunc locū interpretātur. Sed an hæc interpretatio poſſit cōmodè referri ad omnes fideiuſſores, vide hic p Frā. Balduinum. ‡ Intelligas diſpoſitionē huius l. procedere in caſu ſuo, videlicet in ſtipulatione prætoria & iudiciali, nō autē in ſtipulatiōe conuentionali: vt ibi notant Bald. Angel. & Saxe. & no.

Sinautē per procuratorē. CASVS. Supra dictum eſt, ꝙ ſi aliquis ſuo nomine conueniatur, quòd nunquam ſatiſdabit de iu. ſol. ſed ſolum pſtabit cautionē vſq; ad terminum litis. Sed quid ſi litiget per procuratorem? Frater, per procuratorē poteſt actor litigare, vel reus. Et primo videamus de illis, qui litigant per procuratorem ex perſona actoris. tūc enim neceſſe eſt, quòd caueat de rato ſi dubitetur de mādato. Si enim conſtet de mādato: tunc non tenetur cauere de rato. ſed qualiter poterit conſtare de mandato procuratoris? Frater tibi dico: de mādato procuratoris conſtabit, ſi mandatū eſt actis inſinuatum: vel ſi dominus litis in iudicio eſt præſens, & in iudicio pcuratoris perſonam confirmauerit. Idem obſeruandū eſt de tutore & curatore volēte agere per procuratorē: & in alijs quibuſcunq. perſonis alienarum rerum gubernationem habentibus: vt in gl. & ſum in ver. Si vero aliquis. in quo pone caſum hic. Iā habuiſtis quid iuris ſit, quando lis infertur per procuratorem actoris: modo videamus, quid iuris ſit, quando lis ſuſcipitur per procuratorem rei. Tunc enim pōt reus præſens eſſe fideiuſſor procuratoris ſui corā iudice: vel extra iudiciū poteſt eſſe fideiuſſor ſui procuratoris pro omnibus clauſulis contentis ſub illo verbo iudicatū ſol. ita quod teneat͛ p illā ſatiſdationē & etiam hæres eius. debet etiā cauere procurator rei, quia reus veniet ad iudicium tempore ſentētiæ definitiuæ, vel ſi non venerit, ꝙ ſoluet omnia. q̃ in definitiua ſentētia fuerint: niſi a definitiua ipſa fuerit appellatū. h. d. Hæc tamen vltima cautio in perſona rei hodie non habet locum: nec etiam aliæ duę in pſona actoris. ſ. quod caueat ſe cōteſtaturum litē intra duos menſes: & ꝙ idem ſoluet decimam partem litis. ſi ſuccumbat. vnde ꝙ ſatiſdetur, in l. cautiꝰ ſed in vſu nō habetur. Franc.

i Mandatum. Extra ius factum.

k Inſinuatum. Id eſt, coram iudice demonſtratum.

l Cōfirmauerit. Repete nō. nā cōfirmare pōt, & tunc ſatiſdare non tenet͛: vt ĩ. pro. §. aliàs eſt in litera, nō.

ADDITIO. Nota quod quādo procurator agit præſente domino, & confirmante, non poteſt procurator repelli defectu mādati: vel vbi dominꝰ mittat literas aduerſario, vel iudici: vt l. ſi pcuratorē. ff. de pcu.

m Habiturum. Id eſt, ꝙ dominus habebit ratū, quæ cōmittiẜ, quando dominus ſcit, & poteſt habere ratum, & nō habet: vt rem ra. ha. l. quo enim. §. j. & ff. de ſo. l. ratum. ‡ vbi dicitur, ratū autē habere dominus debet, cum primum certior factus eſt. Hic tñ diſtingue. an ſit certum habere mandatum, & tūc nō cauet: vt hic, & C. de ſatiſda. l. j. Aut certum eſt, quòd non habet: & tunc etiam cum ſatiſdatione non admittitur: vt ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. fin. Aut dubium eſt: & tūc ſecundū P. eſt in electione rei, vtrum exigat probationem mandati a procuratore, an ſatiſdationem recipiat. & eſt pro eo arg. in Auth. de col. §. eos. in fin.

Barto. in l. iiij. circa fi. ff. de cuſt. reo. quod no. ſm Ange.

‡ Dic ꝙ iſta ſtipulatio rati committatur ad intereſſe, & ſic ad totale, vel particulare intereſſe: prout ratū pro parte, vel nullo modo habetẜ vt l. l. ſi pcurator. ff. rē rat. ha. & no. gl. & Bar. l. leg. iiij. §. Cato. ff. de ver. oblig. Ange.

An. col. iu. ſed ibi non loquitur de procuratore: ſed de exactore tributorum. Sed Ioan. ꝫ. Dicit enim in electione procuratoris eſſe, quod duorum iſtorum facere velit: quia quoties ad duo quis alternatiue tenetur, eius eſt electio: vt ꝫ. de actio. §. huic. Bal. aut distinguebat verum dicere, non habes mandatum: & tunc probet mandatum. an dicat, dubito: & tunc ſatiſdat. Sed Ioan. opinio verior eſt. Præſtat & aliam cautionem procurator actoris. ſ. de defendendo eum pro quo agit: vt ff. de procu ra. l. ſeruum. §. fina. aliàs denegatur ei actio: vt ff. de pcu. l. mutus. §. pœna.

[a] Perſonę. vt ſunt patres in bonis filiorũ: vt C. de bo. ma. l. j. & de bonis quę li be. l. ſi. §. vbi autem. Item orphanotrophi, & brephotrophi: vt C. de epiſco. & cler. l. orphanotrophos. Item œconomi vel actores vel ſyndici: vt ff. quod cu. v ni. no. l. j. §. quibus. & l. nulli. & l. item. §. j. & C. de ſacroſan. eccle. l. iubemus. ij. circa princip. ibi, nulli œconomo. & C. de epiſc. & cleri. l. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Item apocriſarij: vt in Authent. quomodo opor. epiſ. §. & illud. colla. j. Item magiſtratus nomine municipij: vt C. de iu. ep. calum dan. l. ij §. j. Iſti enim poſſunt inferre per aliũ litem: vt hic ſubijcit.

Perſonæ alienarũ rerum gubernationem habentes.

Nota quod magiſtratus municipalis pro ſua ciuitate vel municipio poteſt agere: vt eſt tex. in l. iij. § pla ne. ff. q̃d vi aut clã. cũ ibi no ta. Ange.

næ, [a] quæ alienarum rerũ gubernationem receperunt, litẽ quibuſdã per aliũ inferunt. [b] Si verò aliquis conuenitur: ſiquidem præſens [c] procuratorẽ dare paratus eſt: poteſt [d] vel ipſe in iudiciũ venire, & ſui procuratoris perſonã per iudicatum ſolui ſatiſdationẽ ſolenni ſtipulatione firmare: vel extra iudicium ſatiſdationem exponere, [e] per quã ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exiſtat [f] pro omnib. iudicatum ſolui, ſatiſdationis clauſulis, [g] vbi & de hypotheca ſuarum rerum conuenire compellitur, [h] ſiue in iudicio promiſerit, ſiue extra iudicium cauerit, vt tã ipſe, quã heredes eius [i] obligentur: alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam ipſius [k] exponẽda, [l] quod tempore ſententiæ recitandæ in iudicium veniet: [m] vel ſi non venerit, omnia dabit fideiuſſor [n] quæ in condemnatione continentur, [o] niſi fuerit prouocatum.

Quiſquis abſentis defenſionẽ ſubire vult, cũ iudicatũ ſolui ſatiſdare operæ precium eſt.

Si verò reus præſto [p] ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem eius ſubire: nulla differentia inter actiones in rem, vel perſonales introducenda poteſt hoc facere: ita tamẽ, vt ſatiſdationem [q] Iudicatum ſolui, pro litis æſtimatione præſtet. Nemo [r] enim ſecundum veterem regulam (vt iam dictum eſt [s]) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

Experientia eſt rerum magiſtra. Aretinus.

Quæ omnia apertius, & perfectius quotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum documẽtis apparẽt.

curatore ſuo. Si autem abſens eſt, procurator poteſt & debet fideiuſſores ſuos dare. & facit pro eis. ff. iud. ſol. l. ſi ad defendendum. & ff. de procur. l. qui proprio. in princ. Vel dici poteſt, quòd etiam ſi dominus eſt præſens, tamen poteſt procurator dare ſuos fideiuſſores: cum etiam ſine mandato quilibet poſſit alium defendere: vt C. de ſatiſda. l. j. & C. de procura. l. exigendi. & ſt iunctum: vt ff. de ſolu. l. ſolutionem. & ita propriè accipitur hoc verbum, poteſt.

Defendit quilibet etiã ſine mãdato.

[a] Exponere. Actori vel notario ſcribenti procurationẽ: ex cuius ſtipulatione quæritur actori vtilis actio: vt ff. rem pupil. ſal fo. l. non quaſi.

[f] Fideiuſſor exiſtat. Nota quod dominus etiam extra iudiciũ poteſt pro ſuo procuratore fideiubere. & releuare eũ ab omni onere ſatiſdandi, fideiubendo pro eo notario, qui de ſuo mãdato eſt rogatus. vt l. ſi defunctus. in prin. ff. de procurat. Angel.

Iudicatũ ſolui, tres clauſulas habet.

[g] Clauſulis. Quæ clauſulæ tres ſunt, ſcilicet de defendendo reo: & de dolo quod abſit, & quod ſonat ipſum verbũ: vt ff. iu. ſol. l. iudicatum ſolui. & hic dicitur.

Tutor an teneat̃ cauere de rato.

Procuratores ſatiſdãt nõ autẽ patres orphanotrophi.

[b] Per alium inferunt. ſ. per procuratorem: quod eſt intelligendum, ſi prius ipſi litem conteſtentur, & ſic litium domini efficiantur: vt C de procur. l. ne. j. alias non: cum non domini, ſed adminiſtratores ſint: & procurator a domino debet conſtitui: vt ff. de procu l. j. in prin. Sed ſi ipſæ ſupradictæ perſonę agãt, nunquid de rato cauent? vel de iudicato ſoluendo, ſi conueniuntur? Reſpon. non: vt C. de admini. tut. l. tutores debita. & l. ſancimus. ij. §. defenſionem. Sed tñ in tutore videtur dicere lex ꝫ. ſi ſit incertum de officio ſuo: vt ff. de admi. tut. l. vulgo. Sed certè ibi nõ dicit, quod debeat de rato cauere: ſed quod reus damnum non ſubibit, propterea quod iſte non ſit tutor. Sed quæ eſt ratio quod procuratores ſatiſdant, ſed ſupradictę perſonæ non? Rñd. quia ſupradictę perſonę quaſi domini ſunt: vt ff. pro empto. l. qui fundum. §. ſi tutor. & C. de epiſc. & cle. l. orphanotrophos. ſed in procuratoribus ſecus, quia non ſunt domini verè, ſed ſictè: vt ff. de procu. l. j. in princ.

[c] Præſens. Præſentem accipe, etiam ſi ſit in ortis, vel in continentibus ædificijs: vt ff. de procura. l. præſens. & l. qui in foro. & l. & ideo.

[d] Põt. i. debet: ſecundum quoſdam. dicunt. n. quod ſi dñs eſt præſens: ipſa tñ debet fideiubere pro pro-

[a] Põt. i. debet pro qua interpretatione Mand. in proœ. Gl. facul. in ver. debemus ſic ꝫ debet pro põt vt per eundem ibidem.

[h] Compellitur. Per iudicem. Accurſius.

[i] Heredes eius. Nam habet naturam hæc ſtipulatio, vt ad heredes tranſeat, ſicut illa iudicio ſiſti: vt ff. ſi quis cau. l. ſi eum §. qui iniuriarum.

[k] Ipſius. Scilicet rei. Accur.

[l] Exponenda. A procuratore.

[m] Veniet. ſ. reus, qui litẽ prius cõteſtatus eſt ſuo noĩe.

[n] Fideiuſſor. Datus nunc a procuratore.

[o] Continentur. Ergo debet condemnari procurator præſens.

Si verò reus. CASVS. Intellexi §. præcedentem in eo, qui præſens erat, & conſtituit procuratorem ad ſe defendendum. Si autem reus ſit abſens, ſiue conueniatur in rem, ſiue in perſonam, procurator eius debet ſatiſdare iudicatum ſol. pro litis æſtimatione: nec alio modo admittetur, quantumcunque bonę famę fuerit: quia nemo &c. Franc.

[p] Præſto. ſ. poſt litem conteſtatam contra eum.

[q] Satiſdationem. Nota quod ſiue interueniat procurator ante lit. conteſta. vt ꝫ. eo. §. ſi vero. debet ſatiſdare. ſiue poſtea: vt hic, & C. de conſor. ein' dẽ li. l. ij. Nec obſt. quod dicitur quod debet fieri ante lit. conteſta. vt ff. de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis quia ibi interuenit procurator ante lit conteſt. vbi autem poſtea interuenit, & poſtea ſatiſdat: vt dictum eſt.

[r] Nemo. ſ. procurator: vt ff. de procu. l. qui proprio. §. ij.

[s] Dictum eſt. Supra eodem. §. ab eius.

Et adde huiuſmodi ſatiſdationis effectũ eſt, vt procurator perſe cogat ad defendendum dominũ & iudicium ſuſcipiendum. l. ſi liuia. §. ſi. ff. de procu. Item vt domini morte nõ finiat mãdatũ: vt l. ſi defunct'. ff. da procur.

a Regia vrbe. Scilicet Conſtantinopolitana. vel dic de veteri Roma. Accur.

b Caput. C. de veteri iure enuc. l. j. §. nulla. & §. ſed & ſiquæ leges.

c Sequi. Imò nõ vr̃ inſpiciẽdũ, qđ ibi fiat: ſed qđ fieri debeat: vt ff. de of ſic pſid. l. ſed licet. q eſt 3. Sed hęc eſt itelligenda, qñ ex certa ſcĩẽtia eſt ↄſuetudo, vel lex: nõ p errorẽ: vt ibi. & facit ad hãc ff. de le. & ſenatuſcõ. l. de quibus. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ, qñ lex tollit cõſuetudinẽ, aliàs vnaquęq; ciuitas abũdet in ſenſu ſuo & ſic nõ ſeruare debet ſuã cõſuetudinẽ: & ex gña li principis pmiſſu inducere põt particulares ↄſuetudines ẽt ↄ leges, qb. ſtare debet: vt hĩ in §. ex nõ ſcripto ſ. de iu. nat. gen. & ci. Quæro tñ an in fideiuſſorẽ de iudicato ſoluendo, fiat executio ſine nouo pceſſu. Et cõiter do. dicũt q ſic. vt in l. fin. C. de vſu. rei iud & Bart. in l. j. ff. iu. ſol. p tex. in d. l. fi. vbi dr̃ ſtatim: quia dictio ſtatim, importat ſummariã cognitionẽ ſine ordine iudiciario: vt l. mõmẽtaneæ. C. vñ vi. dic vt in dictis iurib. latius per doct. Ang.

Omnes ciuitates debẽt ſequi conſuetudinem ciuitatis Romanæ.

Quam formã non ſolùm in hac regia vrbe, a ſed etiam in omnib. noſtris puinciis (& ſi pp imperitiã aliter forte celebratur) obtinere cenſemus: cum neceſſe ſit, oẽs puincias, caput b omnium noſtrarum ciuitatum, id eſt, hanc regiã vrbem, eiusq; obſeruanuantiam ſequi. c

TITVLVS XII.

DE PERPETVIS ET temporalibus actionibus, & quę ad hęredes & in hæredes trãſeũt.

Quæcunque a iure ciuili inſtitutæ fuerunt actiones, olim quidem perpetuæ erãt, hodie verò certis ſunt finib. limitatæ: prætoriæ aũt ſi pœnales exiſtant, anno perimuntur, dempta furti manifeſti actione: ſin rei perſecutoriæ ſunt, perpetuò dantur.

Oc loco admonẽdi ſumus, eas quidẽ actiones q̃ ex lege, d Senatusve cõſulto, e ſiue ex ſacris ↄſtõnib. f pficiſcuntur, perpetuò † ſolere antiquitus competere, donec ſacrę ↄſtõnes tã in rẽ, quã i pſonã actionibus certos fines dederũt. Eas g verò quæ ex ppria ptoris iuriſdictione pendent, plerunq; h

DE PERPETVIS &c.

Cõtinuatio. *Quia de actionibus eſt dictum: & quędã ſunt perpetuæ, & quædam non, ideo de his ponit: vt infra eodem in prin. Item, quia quædam tranſitoriæ ſunt hæredibus, & contra hæredes: & de his ponit ſuprà eod. §. non autem. Accur.*

ADDITIO. Sed melius reſideret iſte tit. immediatè poſt tit. de actionib. qa continuatur a remotis nimium: cum non ſimus in prin. libri.

Diuiſio. Oc loco. Totus iſte titu. diuidit in tres partes. Primo ponit regulã & exceptionem, ſ. q actiones ſunt perpetuę. Secundo ponit regulã & exceptionẽ ſ. q actiones ſunt tranſitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouũ caſum. Secunda ibi, non aũt omnes. Tertia ibi, ſupereſt. CASVS. Scire debetis (dicit Iuſti.) q quædã actiones erãt olim perpetuæ, hoc eſt, ſine tpis præfinitione durabiles: ſed hodie quædam ſunt perpetuę. i. duratiuæ vſq; ad tps a ſacris conſtitutionib. conſtitutum, hoc eſt, vſque ad triginta annos: cuiuſmodi ſunt illæ actiones. quæ deſcendunt a legib. & a ſacris conſtitutionib. Imperatorum, & ſenatuſcon. ſed prætoriæ regulariter loquendo, & olim erant, & hodie ſunt annales: quia prætoris imperiũ & olim erat & etiam hodie eſt annale. & hoc dicit. Et caue tibi: quia pp hoc quod dicit litera, donec ſacræ ↄſtõnes tam in rem, quã in pſonã &c. non vult innuere, q actiones in rem ſolæ erant perpetuæ: ſed hoc ideo dicit, quia tam in realib. quã in perſonalib. dederunt ſacræ ↄſtitutiones fines certos. & ſunt ei verſi. Aliqñ. Supra pxi. §. dixit Iuſti. q plerunq; ſunt annales prætoriæ actiones. Sed dñe, quare dictis vos, plerunq;. Et rñ. ideò, quia non oẽs ptoriæ act. annales ſunt: ſed aliqñ ppetuæ: hoc eſt vſq; ad finẽ ſacris ↄſtitutionib. ↄſtitutum duratiuæ: vt patet in bo poſ. hæreditatis petitione, q datur ſuccedenti de iure ptorio. Hæc. n. eſt ptoria & tñ ppetua, & idẽ in fideicõmiſſariis: quia bo. poſ. ſũt hẽdes de iure ptorio: fideicõmiſſarij vero ſunt vtiles loco hęredũ: vnde cõiuncti immediatè vnum poſt aliũ habetis iſtos tit. in ff. vet. Similiter in pœnalib. prætorijs quidam acti. repetiunt ppetuæ: vt acti. furti manifeſti, quæ a ptoris iuriſdictione deſcendit. Abſurdum enim videbat actionẽ ita famoſam anno finiri. hoc dicit.

d Ex lege xij. tabu. vt fa. erc. vt ff. fa. er. l. j. itẽ noxali de pauperie: vt ſ. ſi quadru. paup. ſe. di. in princ. & ff. ſi quadru. paup. fec. di. l. j.

e Senatusve cõſulto. Vt hæreditatis petitio: vt ff. de pe. hære. l. itẽ veniũt. §. pdic. & C. de peti. hære. l. fi. in princ. Item ſiquis clauum de naui abſtulerit, cuius cauſa tota nauis perijt: vt ff. de incend. ruin. nau. l. ij §. ſenatuſcon.

f Conſtitutionib. Vt condic ex lege. q datur ex ↄſtitionib. quibuſlibet poſt xij. tab. conſtitutis: vt ff. de condic ex lege. l. vnica. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. quod ex his. & C. de do. l. ſiquis argentum. §. fi. & ſ. de act. §. tripli. vel ex quacunq; alia parte iuris, vt plebiſcito: vt patet in l. Aquil. vt ſ. de leg. Aquil. §. cæterũ. & ff. ad leg. Aquil. l. j. Nam quinq; ſunt partes iuris pter prætoriũ: vt ſ. de iu. na. §. conſtat. & totum eſt ius ciuile: vt ff. de iu. & iu. l. ius aũt ciuile. & actiones ex eo deſcendentes ſunt ppetuæ, vt hic dicit. i. ſine pfinitione tpis. ſm antiqua tpa: ſed ſacrę conſtitutiones in perſonalib. metas impoſuerunt xxx. an. vt C. de pſcri. xxx. vel xl. an. l. ſicut. & l. oẽs. & C. qui. non obij. lon. temp. præſer. l. neq; & C. de ann. exce. l. j. & de conſt. pe. l. ij. In realib aũt imponit meta per conſtitutiones in reb. mobil. trium ann. in immob. x ann. inter præſentes. xx. inter abſentes: & hoc qñ tit. habet poſſeſſor: aliàs xxx. ann. vt C. de vſuc. transfor. l. j. & ſ. de vſuc. §. j. In hypothecaria ẽt, q eſt in rem, certa ſtatuunt tpa vel x. vel xx. vel xxx. vel xl. an. vt C. ſi aduer. cre. l. diuturnum. & C. de præſcri. xxx. an. l. cum notiſſimi. & de anna. exce. l. j. Sed quõ erat perpetua rei vẽdicatio, ſm antiqua tpa: imò tpaliſſima: vt ſ. de vſu. in prin. Rñ q hic dicit, q erant perpetuæ. ſ. perſonales, ſed meta imponitur tam in realibus, quàm in pſonalibus. item caue tibi: quia duæ perſonales ſunt ciuiles, quæ durant per annum tantum: vna. iniuriatum, quæ deſcendit ex le. Cor. vt C. de iniur. l. ſi nõ cõuitiũ. an ſi Alia quæ datur ex l. Iul. repetundarum: vt ff. ad legem Iul. repe. l. ii.

g Eas. Scilicet pœnales, & tunc non eſt neceſſe, plerunque: vel ſi habes plerunq;, expone vt ĩ. Accur.

h Plerunq;. Hoc dicit, pp prætorias rei perſecutorias. quæ perpetuæ ſunt: niſi in reſciſſoria, q annalis eſt: quia ↄ ius ciuile datur: vt ff. de act. & obli. in l.

honora

† De hoc verbo perpetuò quot modis accipiat, vide gl. x. q. ij. c. ea eſt. §. ppetua. & p Mãdol. in ſu per ſcrip. Gl. Faeul. in ver. ad ppetuã, & in §. volẽtes, i ver. ppetuò.

Actiones ex quinq; partib. iuris deſcẽdẽtes, ſũt ciuiles & ppetuæ.

Actiones reales quãto tempore durãt.

Et nota q vltra titulũ req. ſit ẽt poſſeſſio: nã ſine poſſeſſione nõ inchoat vſucapio, l. ſine poſſeſſione. ff. de vſu cap. licet aliqñ inchoata trahat ad fi. vt l. cũ ptã. ff. de vſuca. cõiuncta l. j. §. Sequela. ff. ſiqs teſt. li. eſſe iuſ. fu. Angel.

Prætorię rei pſecutorię ſũt ppetuæ.

Prætoriæ pœnales ſunt annales.

Bonorum rap.§.ſed cum reſcitis. & ĩ.de act.§.tur ſus.& ĩ.eod.§.Item niſi in redbibitorijs,quæ dantur ad tẽpus,licet rei ſi nt perſecutoriæ:vt ff.de ædil. edi.l.ſciẽdum.§.fi.quia dantur contra id,in quod conuenerũt contrahentes. Item fallũt dicta regule. ff. quod fal. tuto aut. l.huius actionis.§.has actiones,&quæ in fraud. cred.l.ait prætor.§. ſi debitorem . verſi. annus. C. de dó.l.fi. & ff. de eo per quẽ fac. eſt. l. j. §. pe. Si autẽ ſunt pœnales ꝑtoriæ.locũ habet qđ hic dicit,vt ſint annales , ſiue pœnales ex vtraq. parte, ſiue ex altera tantum;vt ff.de cal.l.i. & de in ius voc.l.pe. & ff. de alien.iudi.mu.l.vel poſt annum. Accur.

ADDITIO.

ſed ſm Angel. illa eſt pœnalis ex vna parte tantũ: & ideo nõ videt̃ bene excipi. Sed Bar.in l. I ho notarijs.ff. de ac. & obl.cõcludit , ꝙ omnes rei perſecutoriæ ex vtraq; parte ſunt perpetuæ, Ex parte aũt actoris rei perſecutoriæ , & ex parte rei pœnales: finiuntur anno.

intra annum a viuere. Nã & ipſius prętoris intra annũ erat Imperium. Aliquando b tamen & in perpetuũ extẽdunt: id eſt,vſq; ad finẽ ex conſtitutionibus c itroductũ: quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, d cęterisq;,qui hęredis loco ſunt, e accõmodat. Furti quoq; manifeſti actio, quamuis ex ipſius prætoris iuriſdictione proficiſcatur: f tamen ꝑpetuò datur . abſurdum enim eſſe exiſtimauit g annó eam terminari.

Ex maleficijs pœnales actiones quamuis contra hęredes non dantur,hæredibus tamẽ offenſis dantur,excepta actione iniuriarum. actiones autẽ ex cõtractu dolo inito,aduerſum hæredes (ſi nihil ex eo ad eos peruenerit) minime cõpetunt .Omnes tamẽ pœnales actiones,liſe cõteſtata contra hęredes tranſeunt.

a Intra annum.ſ.vtilem. Nam de talibus annis prętores loquebant:vt patet ff.de vi & vi ar.l. j. §. quod autẽ ait prætor. verſi.annus. & ff de ædil.edi.l. ſciendum §.fi.niſi in caſu, vbi eſt iuitilis ad ſui principiũ: ſed continuus ad ſui proceſſum:vt ff.de cal. l.annus.

b Aliquando. Ecce quare dicit plerunque.

c Conſtitutionibus. De quibus dixit ĩ.eo.in prin.

d Bonorum poſſeſſori. Id eſt,cuilibet poſſeſſori, qui vult ſuccedere de iure prætorio,qui habet hæreditatis petitionem bonorum poſſeſſoriã:de qua habes ff. de poſſ.hære.pe.per totum. Accur.

e Hæredis loco ſunt. Vt quibus reſtituta eſt hæreditas per fideicõmiſſum:quibus datur hæreditatis petitio fideicommiſſaria:de qua habes ff. de fideicõmiſ. hæred.peti.per totum. Et hæ duæ ſunt rei perſecutoriæ. Accur.

f Proficiſcatur. Nota actionem furti manifeſti eſſe prætoriam:ſed non manifeſti eſt ciuilẽ: vt ĩ.de act. §. ſunt autem. Accur.

g Exiſtimauit. Scilicet, prætor .& idem in qualibet pœnali in eo,quod peruenit ad delinquentẽ:vt ff.de vi & vi ar.l.j.in prin.& ff. de do.l.Sabinus.

Nõ aũt oẽs. CASVS. Expediuit iam diſſuſtin. primã partẽ ti. modo incipit tractare de ſecũda parte. dicẽs.Non aũt oẽs &c. vnde quæriui, vtrũ oẽs actiões dantur hæredibus,& in hæredes?& dĩ.ꝙ nõ. Certiſſima eſt enim regula iuris,quæ dicit ex maleficio actiones in hæredes nõ cõpetere: huiuſmodi ſunt actio furti,vi bo.rap.iniuriarũ.damni iniuriæ, quod intellige li. non conte.cõtra defunctum:etiã ſi ad hæredes ſuorum peruenerit,per maleficiũ.& poſſem cũ iſto §. cõiungere illũ §. pœnales actiones &c.dicẽdo,ꝙ pœnales act.deſcendẽtes ex maleficio liie.cont.cũ defuncto competut vel dant̃ hæredib.eorũ, q maleficium paſſi ſunt excepta actiõe iniuriarũ.& ſiqua alia ſimilis inueniatur.& ſumitur in verſ. Aliquando tñ. Quia propter quandã generalitatẽ,quã vidi iſtis modo in §. præcedenti(vidiſtis eñ ꝙ certiſſima iuris regula eſt,quæ dicit ex maleficio pœnales act in hæredẽ non competere,& habetis regulã iſtã. ff. de pri. delict)videbatur a contrario ſenſu, ꝙ omnes act. quæ nõ ſunt pœnales ex maleficio dentur in hæredes : & ſic oẽs actiones ex cõtractu prouenientes dentur contra hæredes: ideo cõtra generalitatem iſta ſumptam a cõtrario ſenſu ex iſta regula loquit̃ litera iſta , & dicit : Aliquando tamẽ actio ex cõtractu non dat̃ cõtra hæredẽ: vt in ſi doloſe verſatus fuerit teſtator i cõtractu:& ex dolo teſtatoris ad hęredẽ res non peruenerit. Et ſum in verſ. Pœnales autem . Supra vidiſtis, ꝙ certiſſima eſt iuris regula , quæ dicit , quod ex maleficio petentis pœnales actiões , da quibus ſupra dixit, ſi ab illis principalibus perſonis in eis lis fuerit conteſt.hæredibus dant̃ & in hæredes tranſeunt.hoc dicit Franc.

Non autem h omnes actiones , quæ in aliquẽ aut ipſo iure i cõpetũt, aut a prætore dantur : & in hęredem ęquè competũt,aut dari ſolẽt. k Eſt enim certiſsima iuris regula: Ex maleficijs l † pœnales actiones i hęredem rei nõ cõpetere: m veluti furti,vi bonorũ raptorum,iniuriarum,damni iniuriæ. n Sed hæredibus o huiuſmodi actiones competunt , nec denegantur , excepta iniuriarum actione , p & ſiqua alia ſimilis

h Non autem. Hic ponit diuiſionẽ,ꝙ aliæ ſunt trãſitoriæ.aliæ nõ:ſed ſuperior fuit,ꝙ aliæ erant perpetuæ,aliæ non;vt ſ.eo.in prin.

i Ipſo iure. Scilicet,ciuili.

k Dari ſolent. Scilicet iure prætorio. Accur.

l Ex maleficijs.ſ.priuatis,vt ſubijcit in exemplis:& ſubaudi,vel quaſi maleficijs:vt ĩ.de obli ex quaſi delic §.fi. Quid in publicis de quibus tractat̃ de publi.iud. Reſpõ.idem, & plus:quia etiã lite conteſtata non tranſeunt contra hæredes:vt ff.de accu.l.ex iudiciorum.niſi in quinq; caſibus. Primus eſt leg.Iul.maieſ.in duobus capitulis tantũ eius legis:vt ff.ad le.Iul. maie.l.fi.Secũdus eſt crimen hęreſis:vt C.de Apoſtat. l.ij.& l.apoſtatarum.in fi. Tertius eſt crimen repetundarũ. Quartus eſt de reſiduis. Quintus peculatus crimen:vt ff.ad legem Iul.pec.l.fin.

m Non competere. Niſi lis fuerit cõta.vt ĩ.eo. pœnales.& ff. de act.l.ex iudiciorũ·in fi,Itẽ niſi aliqd ad hæredẽ peruenerit,tũc.n.tenet̃:vt ff.de cal.l.I hæredẽ & ff.qđ met.cau.l.videamus. In duob⁹ tñ caſib⁹ eſt cõtra:vt in act.vi bo.ra.q nõ dat̃ i hæredẽ,licet ad hęredẽ aliquid peruenerit:ſed furtiua dat̃ condictio:vt ff.vi bo.rap.l.ij.§.fi.Itẽ in interdicto vñ vi:qđ nõ dat̃ in hæredẽ:ſed I factũ actio.vt ff.de vi & vi ar.l.ij.§.fi.

n Damni iniuriæ.Legis Aquiliæ actio.

o Sed hæredibus. Id eſt,hæredibus eorum, qui paſſi ſunt hæc maleficia.

p Iniuriarum actione. Nam hæc non datur hæredi, niſi lis conteſtetur: hoc ideo,quia nõ eſt in bonis noſtris ante lit.conteſt.vt ff.de iniur.l.iniuriarum.iij.& l.iniuriarum.j.in prin.in glo.ij .Et & alia ratio quia nihil mihi de patrimonio abeſt,nec reo adeſt:vt ff d col.bo.l.cum emancipatu.§.emancipatus.Sunt & aliq ſimiles ei,vt ſubijcit in qbus nec actori aliquid de pa-

cus ſi cõmittendo vt l.iiij §. fi.ff.d dã. infect.vel dic vt ibi per Bart. & Ang.

† Hic in ſerto , ꝙ de iure cano.& I delictis,& in contracti b⁹ ſiue ad hæredem quid peruenerit, ſiue non ꝑuenerit,ſiue cũ defuncto ſue eit lis conte.ſiue minimè,ſemper hæres tenetur in ſolidum . xvj.q.vij. ca. ſi epiſ.&xij q.ij. ca. epos . vbi gloſſa hãc deciſionẽ ponit.& đ ſepul. c.ti. & Inn.ca. ex literis. de rap.vn de inſert̃ hæredem vſurarij defuncti ad reſtitutionẽ vſurarũ tenerí:vt in c. tua nos.đ vſur. & not.in ca. de vſur.li. vj.

Actiones ex maleficio I duob⁹ caſibus trãſeũt in hæredes.

Iniuriarũ actio non datur hæredi ratione dupli ci.

Iniuriarũ actio aliquas habet ſimiles conuenientias

† Ex contractu aũt pœnales actiones etiã in hæredem dãtur l. vlt. ff.de nautico fœnore.

Actionis duplex diuiſio.

† Dic ꝙ eſt verum I quaſi delicto omittendo cõmiſſo, ſe-

Inſtit. Imper. z 4 trimonio

trimonio abeſt, tree reo aliquid adeſt: vnde idē inueniatur. eſt, quod & in iſta. vt eſt actio in factū, quæ datur contra libertū vocantē patronū in ius ſine venia, in l. Lauros. vel in filiū vocantē patrē: vt ĩ. de pœ. teme. li. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. idē in popularibus actionibus: vt ſi quis habeat poſitum, vel ſuſpenſum: vt ff. de his, qui deiec. vel effud. l. ſi vero. §. quæ aūt. Quidam dicūt idē de actione in factū de calūniatorib⁹. vt ff. de ca. l. hæc actio. Sed certè ibi alia eſt ratio: quia habet cōdictionē ob turpē cau. vt ibi dicitur. Itē quia abeſt ibi aliquid actori, & adeſt aliqd reo: vnde non eſt ſimilis ſ. dict.

lite obeſt: vt ff. de ope. li. l. ſi operarū iudicio. Secundus in patre repetēte dotē filiæ, quæ a viro diuerterat, ſi decedat pater extraneo hærede relicto, etiam litē conteſt. vt C. de rei vxor. actio. l. vnica §. videamus.

ADDITIO. Nā eo ipſo q̃ mater moritur, vel aliter filia efficitur ſui iuris, ſtatim actio cō ſolidatur in filiam: vt d. §. videamus. licet pater fuerit litē cōteſtatur: & ſic propter hoc non facit tranſitum in ſuū hæredem. & ſic eſt ſpeciale in dote: quia eſt proprium patrimonium filiæ: vt l. iij. §. ſed vtrū. in fi. ff. de min & facit l. Pomponius Philadelphus. ff. famil. erciſcun. Ange.

a Aliquando tamen etiam ex contractu b actio c cōtra hæredem non competit: veluti cùm testator dolosè d verſatus ſit, & ad hæredem e eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus, f ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ: g & hęredibus dantur, h & contra hæredes tranſeunt. i

Si pēdente adhuc iudicio reus ſatisf. erit, ab obſeruatione iudicij abſoluendus eſt.

Supereſt, k vt admoneamus, quòd ſi ante rē iudicatam is, cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio iudicis conuenit eum abſoluere: l licet in ea cauſa fuiſſet iudicij accipiendi tempore, vt damnari deberet: & hoc eſt, qđ antea vulgò dicebatur, omnia iudicia abſolutoria eſſe.

TITVLVS XIII.

DE EXCEPTIONIBUS.

Inſtitutę idcirco fuerunt exceptiones, vt q ipſa iure abnoxij ſūt, iniquas petitorū actiones excludant: quod exemplis aperitur.

Sequitur, vt de exceptionibus diſpiciamus. Cō

a Inueniatur. Hic continuatur ille §. qui eſt ĩ. eod. § pœnales.

b Etiam ex contractu. Non ſolum ex delicto. Accur.

c Actio. ſ. de dolo nata propter dolum adhibitū in contrahendo. Nā ſi dedit dolus cauſam cōtractui, nō agit' actione ex contractu, cum nullus ſit: ſed de dolo, vt hic. & ff. de do. l. eleganter. in prin. Si enim eſſet incidens t ageretur actione ex eo contractu, vt purgaret dolus: vt ff. de act. emp. l. Iulianus §. ſi venditor. & datetur in hæredes: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Vel pone caſum, q dolus fuit incidens vel ſuperueniens: & remanet cōtractus: & nō agitur contra hæredē niſi peruenerit aliquid ad eū: vt in actione depoſiti, quæ datur in duplū contra eū, qui dolū cōmiſit in depoſito cauſa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij: ſed in hæredē non dat' in duplum ex dolo defuncti, licet in ſimplum detur: vt ff. depo. l. j. Item qualis eſt actio in factum, quæ datur cōtra agrimenſorē: non autē aduerſus hæredē: vt ff. ſi mē. fal. mo §. di. l. iij. pe. Itē in actione ex ſtipulatu iudicio ſiſti, in eo, q erat cōuentus iniuriarum: vt ff. ſi quis cau. l. ſi enim. §. iniuriarum. Idem eſt in actione tributoria: vt ff. de tri. l. il lud. in fi. & de his caſibus loquitur hic § cū dicit ex contractu in hæredē non dari quandoq;. Aliàs autem ex contractu agitur contra hæredem, & de dolo defuncti regulariter: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ex depoſiti. quæ ſunt huic contrariæ. & hanc ſpecialitatem, ſi velis tenere primam opinionem denotat hæc litera cum dicit. Aliquando tamen &c.

Dolus aliquādo dat cauſam cōtractui, aliquādo incidit in cōtractū. Actio depoſiti dat' in duplū I quatuor caſib⁹, nō tamen in hęredem. Actiones ex contractu deſcēdētes quę non dant' ī hęredes.

d Doloſè. Dolo dante cauſam cōtractui. Vel die incidenti, vel ſuperuenienti, vt modo diximus. Accurſ.

e Ad hæredem. Sed ſi ſuperueniſſet actio in factum perpetuo contra hæredem. & contra defunctū daret': vt ff. de dolo l. itaque Sed de dolo olim intra annum vtilem, hodie intra biennium continuū datur: vt C. de dol l. fin.

f Diximus. ſ. eo. § nos autem omnes. Accur.

g Conteſtatæ. Imò vt dentur hæredi, ſola præparatio ſufficit: vt ff. de inof. teſt. l. poſthumus. §. fi. lo. Vel ſine præparatione datur querela hæredi hodie.

Operæ liberto impoſitæ nō tranſeūt ad hęredē extraneum.

h Dantur. Niſi in duobus caſibus. Primus, cū agitur ad operas contra libertū, & moritur patronus extraneo hærede relicto: ad quem non tranſeunt operæ, & lite obeſt ...

i Tranſeunt. Niſi in duobus caſibus. Primus in actione de dolo. C. de du. l. fi. Secūdus in retractatione alterius in ſeruitutē vel libertinitatē, qui per colluſionē pronunciatus fuerat ingenuus: vt ff. ne de ſtatu defunct. l. j. §. ſed interdum.

Supa. eſt. CASVS: Oia, quæ iam dixi a prin. titu. vſque nunc, in duobus conſiſtunt, ſ. in vita. & tranſitu actionum. Modo vult dicere de officio iudicis. & partum deficit, quod non poſuit hunc totū ti. t. de off. iud. ſed reſiduum ſeruat vſq; ad tit. ſpecialem de of. iu. Dicit ergo Iuſti. Volo, q vos ſciatis, q ſi ille qui conuenitur, ante condemnationē ſatisfaciat, off. iu. cōuenit eum abſoluere, licet erat talis, qui debebat condemnari. Et licet iſtud iudiciū da ſui natura debebat eſſe condemnatoriū, per ſolutionē tamen ante cōdemnationē factā fit abſolutorium. & hoc eſt, quod vulgo dicitur, omnia iudicia eſſe abſolutoria. Franc.

k Supereſt. Hæc da vita, & tranſitu actionum, ſcdm quod in titulo promiſit, dicta ſunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat, iam pauca, vt modicum reſpiret, deliberat. nam conceptū ſermonem quis retinere poteſt quia igit' iam concepit in animu tractare de offic. iud. quomodo poteſt tacere, quin dicat aliquid hic? — Cōtinuat dicta dicendis.

l Abſoluere. Scilicet ab obſeruatione iudicij. nam principalis cauſa eſt ſublata ſolutione. vt ſ. quib. mo. tol. obli. in prin. Acc.

Cōtinuatio.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicē actionis: vt ff de excep. l. 1. ideo poſt actiones ponit de exceptionib. Vel qa de armis actorum vidimus, & de reorum armis videndum eſt: † *idea dicit. vt ſequitur. Accur.*

Sequitur. Totus iſte titu. diuidit' in quinq; partes principales. Primo cōtinuat ad præcedentia titu ū. Secūdo ponit cām quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertio id demonſtrat per exempla, tam in actionibus realibus, quam in perſonalibus. Quarto ponit duplicē, vel potius triplicē diuiſionē exceptionū. Quinto id exemplificat. Secūda ibi Cōparatæ ſunt. Tertia ibi, Verbi gratia. Quarta ibi, in §. appellant', vel potius in §. alio qui. ex quā multis. Quinta ibi, Perpetuæ, & peremptoriæ.

† Oia. n. cōtrouerſia, cōſtat ex intētione actoris, & depulſione rei. Hicq; oritur tota cauſæ ſtatus. de qua te vide Quintilianū li. 3. ca. vj.

Diuiſio.

Caſus

CASVS. Viſo de actionibus, ſequitur (dicit Iuſt.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iuſt. pro Deo inſtruatis non cõpetenter materiã de exceptionibus. Frater, dicit ipſe, ſcire debes, quòd inuentæ ſunt, ſeu inſtitutæ exceptiones ad defenſiones reorũ: & ſunt eis arma reorum. Frequenter enim cõtingit, q̃ actio cõpetẽs actori, prima facie iuſta videtur: iniquum tñ eſſet reũ condemnare. vt puta, ſi metu coactus, aliquid promiſit: & ideo datur reo contra actorem exceptio de dolo, vel exceptio, quod metus cau. Omnis enim exceptio adinuenta fuit ad actionem impugnandã. h.d. Fran. de Aret.

Paratæ [a] autem ſunt exceptiones defendendorũ eorũ [b] gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, iuſta ſit: [c] tamen iniqua ſit aduerſus eum, cum quo agitur. Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, [d] aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti [e] quod non debueras promittere: palàm ẽ, iure ciuili te obligatum eſſe: [f] & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt: [g] ſed iniquum [h] eſt te cõdemnari. Ideoq; datur tibi exceptio, Quod metus cauſa: [i] aut Doli [k] mali, aut in factum, [l] compoſita ad impugnandam actionem.

Qui futuræ numerationis ſpe mutuũ recepiſſe ſcriptis faſſus fuit, exceptione non numeratæ pecuniæ tutus eſt.

Idem iuris eſt, ſiquis quaſi credendi cauſa pecuniã a te ſtipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam a te petere poſſe eum, certum eſt. dare enim te oportet, cùm ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius tẽpora nos (ſm quod iam ſuperiorib⁹ libris ſcriptũ eſt [m]) conſtitutione [n] noſtra coarctauimus.

Si debitori creditor nõ petere pactus fuerit, ex pacto præcedens obligatio perimitur, ſed pacti conuenti exceptio aduerſus creditorẽ agentem paratur.

Præterea debitor, ſi pactus fuerit cum creditore, ne a ſe pecunia peteretur, [o] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes non omnino [p] diſſoluũtur: qua de cauſa efficax eſt aduerſus eum actio, quam actor intendit, ſi apparet [q] eũ dare oportere. Sed quia iniquum eſt contra pactionẽ eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

Qui iureiurãdo delato ſe nihil debere aſſeruit, ipſo iure liberatus nõ eſt, ſed exceptione iuriſiurandi munitus; ſ quẽ ſi quis in rem cõuentus, rẽ petitã ſuã eſſe iurauerit, nõ propterea actor dñs eſſe deſinit, verum exceptio iuriſiurãdi ſibi poſtea vendicanti obſtabit.

a Comparatæ. Aliàs inuentæ. Accurſ.

b Eorum. Scilicet reorum. Nam ipſi ſunt, cum quib⁹ agitur: vt ff. de iudic. l. iij. in prin. & in §. eũ.

c Iuſta ſit. Prima facie.

d Dolo inductus. Hoc eſt in ſtrictis iuris iudicijs. in bonæ fidei autẽm iudicijs ipſo iure non tenet contractus. ff. de do. l. & eleganter. in prin. Accur.

ADDITIO. Hoc verum in actione doli, ſed in ſui præiudicium tenet cõtractus: & ex eo poteſt conueniri, niſi lex reſiſtat actui: quia tũ ex neutra parte datur actio: vt eſt glo. in l. a diuo Pio. ff. de rit. nup. in glo. ij. & Bald. in l. j. C. plus val. quod agi. Angel.

e Promiſiſti. Credens te debere, cum non deberes: vt hic, & ff. de except. do. l. iij. §. circa.

f Obligatũ eſſe. ſ. Inſpecto iuris rigore: ſ de æquitate obligatus non es: vt ff. de ſi. cau. l. vel obligatus eſt. §. obligatũ. & ff. de ver. ſig. l. ii creditor. quæ ſunt cõtra.

g Efficax eſt. Scilicet, in ſui ſubſtantia. Nam ciuiliter, & naturaliter eſt obligatus, & purè: ſed non eſt efficax, quantum ad opem exactionis. Vel dic, efficax eſt inſpecto genere. nam prima facie condemnandus videtur: ſed inſpecta qualitate, quia ſit dolo facta, vel metu, vel timidi cauſa impediatur, eſt inefficax. & ita expone in ſequentibus.

h Iniquum. No. q̃ contra iniquitatem, & ſic econtra ex æquitate datur reo exce. ut l. quæ æquitate. ff. de do. ma. exce. Angel.

i Metus cauſa. Hoc quãdo metu fuit cõpulſus.

k Doli. Hoc quando inductus fuit per dolum.

l In factum. Redde ſingula ſingulis, propoſitis exemplis, ſcdm Ioã. Sed nõne hoc tertio caſu, ſ. qñ per errorẽ promiſit, dat doli exceptio? Certè ſic: vt ff. de do. ma. exc. l. ij. §. circa. Quare dic, q̃ hæc actio in facti eſt proponenda in ſubſidium doli exceptionis, ſ. contra patronum & parentem, cõtra quos turpes exceptiones non opponũtur: vt ff. de do. ma. exce. l. apud Celſum. §. aduerſus. & ita hic accipitur. Accur.

Idem iuris. CASVS. Iam dixi vobis vnũ exemplum, in quo videtur æquum prima facie, vt actor debeat obtinere, iniquum tamen inſpecta perſona rei: quia competenti exceptione poteſt ſe defendere. Et de hoc eodẽ cecito vobis hic aliud exẽplum, ſcilicet de eo, qui cauſa credendi pecuniam, ſtipulatus eſt pecuniam ſibi reddi: & poſtea pecuniã non numerauit. Vnde ſi agat ſtipulator, competit promiſſori exceptio non numeratæ pecuniæ. h. d. Franc. de Aret.

m Scriptum eſt. ſ. de ll. obli.

n Cõſtitutione. Vt C. de non numerata pecunia. l. in contractibus.

Præterea ſi debitor. CASVS. Iam vidiſtis duo exempla in quibus prima facie æquum videt, q̃ actor debeat obtinere: iniquum tamen videtur inſpecta perſona rei: qui competenti exce. ſe defendere poteſt. Modo ponit tertium exemplum, puta cum creditor fecerit debitori pactum de non petendo, ſicut patet in litera.

o Peteretur. No. q̃ pactum de non petendo tria operatur. Nam tollit naturalẽ ipſo iure: vt ff. de ſol. l. Stichum. §. naturalis. Item elidit ciuilẽ: vt in hoc §. Itẽ obligat naturaliter paciſcentem non petere. Nam & aliàs quis eſt obligatus naturaliter aliquid nõ facere: vt non facere furtũ: vt ſ. de obli. quæ ex deli. naſ. §. j.

p Non omnino. Quia non ciuilis, ſed naturalis tantum: vt ff. de ſol. l. Stichum. §. naturalis. In caſibus tamen ẽt ipſo iure vtrunque tollit pactum: vt in maleficijs factis, ſi quis paciſcatur, ne agat. [2] Item in pignore remiſſo per pactum: vt ff. eo. l. ſi tibi. §. quædam actiones. & §. de pignore.

q Si apparet. Oratio poſita loco actionis, ſcdm P. ſed ſecundum Ioã. cõtra: vt diximus ſ. de act. §. ſic itaque.

[a] Sed ſm Ange. iſte text. non facit ad ꝓpoſitũ: qa loquitur qñ ſtipulatio fit ſine cauſa, hic vero ſecus.

[a] Quis an tẽ metus in hoc tequiratur, habes ex l. metum. cũ multis alijs ſeq. ff. q̃d met. cauſa nẽpe q̃ ſit vel mortis vel cruciatus corporis. Et adde q̃ ſi poſt metum ceſſantẽ ſoluat quis, non poſſit repetere, quoniam ſolutio illa vt ſponte facta ꝓcludit viã tam actioni, tũ metus exceptioni. Secus tamẽ foret ſi ſolutionibus tẽporis metus duraret, qui ꝓmiſſionis tempore fuit. vt l. ij. & ibidẽ ꝑ Barto. C. quod me. cau.

Pactum de non petẽdo tres habet effectus.

[2] Nota tñ quod quis remitte ut actiones ex maleficio, nõ videt remittere dãnũ vel intereſſe, vt ꝑ Din. Bar. Bald. & Angel. in §. quædã. vt i gl. alleg. vbi etiam vide, an per remiſſionẽ iniuria eũ facta in foro pœnitẽtiali, tollantur altæ actiones ex maleficijs.

Atque

Æquè ſi debitor. CASVS. Vidiſtis tria exemplata quibus prima facie videtur æquū, q actor debeat obtinere, iniquum tamen videtur ſuſpecta perſona rei: quia cōpetenti except. ſe defendere poteſt. Hic ponit quartum exemplum de eodē: puta in excep. iuriſiurādi, cum iuramentū delatum fuerit debitori a vero creditore: & ipſe ſe nihil debere iurauerit: ſi agat actor contra reum, qui iurauerit: defendere ſe poteſt reus per exceptionem iuriſiurandi. & ſum in verſi. In iis quoque actionib⁹ &c. In ſuperioribus habuiſtis, qualiter exceptiones opponuntur contra actiones perſonales. Modo intēdit tractare de exceptionibus, quæ opponuntur cōtra eos, qui agūt actionibus realibus: vt ſi rē aliquā meam vendicem, dicēs rē meam eſſe, & verum dico: quia res mea eſt. tamen iniquū eſſet, quòd ipſe reus, qui iurauit, cōdemnetur cōtra ſtylum ſui iuramenti. h.d. Franc.

fue rint coniuncta à principio, ſi tollatur vna ipſarū, ipſo iure ex altera poteſt agi, licet agenti obſtet exceptio. Franc.

c Actum fuerit. Subaudi, & fueris abſolutus: ſicut hic innuit.

Aequè, ſi debitor creditore deferente iurauerit, nihil ſe dare oportere: adhuc obligat⁹ pmanet. ſed quia iniquū eſt, a de periurio quæri: defenditur per exceptionē iuriſiurandi. In iis quoque actionibus, quibus in rē agitur, æquè neceſſariæ ſunt exceptiones: veluti, ſi petitore deferente poſſeſſor iurauerit, eam rem ſuam eſſe, b & nihilominus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum ſit, quod intendit: id eſt, rem eius eſſe, iniquū tamen eſt poſſeſſorē condemnari.

Abſolutio rei cōuēti primæuam obligationē minimè tollit: abſolutio tñ rei indicatæ exceptionem adquirit.

Item ſi in iudicio tecū actum fuerit, c ſiue in rem, ſiue in perſonam: † nihilominus obligatio durat, d & iō ipſo iure de eadē re poſtea aduerſus te agi poteſt: ſed debes per exceptionem rei iudicatę adiuuari.

Hæc prior eſt exceptionū diuiſio. vt q̄dam ciuiles ſint, q̄dam prætoriæ.

Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quàm ex multis variiſq; cauſis exceptiones neceſſariæ ſint, ex latioribus Digeſtorū, ſeu Pandectarum libris intelligi pōt. Quarū quædam ex legibus, e vel ex iis, q̄ legis vicē obtinēt, f vel ex ipſius prætoris iuriſdictione g ſubſtantiā capiunt.

Iam adeſt poſterior exceptionum ſectio: vt quędā pperuæ, & peremptoriæ ſint, quædam temporales, & dilatoriæ: ppetuę, & peremptoriæ ſunt, quę & ſemp locū habēt & cauſam principalē pimūt: dilatoriæ verò ſunt, quæ ad tempus nocēt, & actionem in tempus differre ſolent, vt exceptio pacti ne intra certum tempus petatur, & ſimiles: quæ olim ante tempus agenti oppoſitæ, actionem omnino cōſumebāt: hodie verò duplum inductarum debitori tribuunt. itē finito tempore non antea actor audiendus eſt, quàm expenſas litis refuderit.

Appellantur autem exceptiones, aliæ perpetuæ & peremptorię, alię temporales & dilatorię.

a iniquū eſt. Hic no. ſimile. ff. de in li. in. l. fina. & ff. de iureiurau. l. nam poſtea. §. iureiurando dato. & ff. de dona. l. nam ſufficit. hoc tamen fallit, quoties eſt contra leges iuramentū: quia nō ſeruatur ſacramentū: vt in Authen. ſceni. nō ſolū. §. non enim, ſiquis. col. v. quæ eſt C. de nupt. Authen. quod eis. & ff. de int. pat. l. adigere. C. de le. & conſti. l. non dubium. in fin. Item quando veritas aliàs per teſtimonium pōt inueniri: vt C. de reb. cred. l. fi. item quando deferunt ſacramētum a iudice: vt ff. de iureiu. l. admonēdi. aliàs autem obtinet, quod hic dicitur.

b Rem ſuam eſſe. Diſtinguitur tamē vtrū iuret ſuā rem eſſe, vel petitoris nō eſſe: quia ſi iuret ſuā eſſe, dat ſibi actio. & exceptio ſed ſi iuret petitoris nō eſſe: naſcetur ſibi exceptio cōtra petitorem tantū. vt ff. de iureiur. l. ſed & ſi poſſeſſorij. j. & ij. & fi. ibi, non enim.

Itē ſi in iudicio. CASVS. Adhuc pter exceptiones illas, de quibus ſupra dictū eſt, quædā alia eſt exceptio, per quā pōt reus ſe tueri: veluti, ſi verus debitor per ſniam iudicis fuerit abſolutus ſentētialiter. Licet enim per imperitiam verus debitor abſoluat, naturaliter tamen manet debitor, ſed contra creditorem agētem poterit ſe tueri excep. rei iu. & hoc dicit. Sed quid eſt, quod hic dicitur, quòd ex ſola naturali obligatione poſſit agi? Frater, dicit Iuſti. ex ſola naturali a principio nō agitur: ſed quando naturalis & ciuilis

ADDITIO. Intelligas iſtum text. cum iſta glo. q reus fuit abſolutus: vt j. patet. Ang.

d Obligatio durat. Scilicet, ſi primo erat obligatus. vnde ſi ſoluat, nō repetit cum debitū ſoluat: vt ff. de condi. inde. l. iulianus. & l. iudex. Et caue tibi: quia per iuſiurādū, & per pactum naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, vt ff. de iureiu. l. fin. in princip. & ff. de ſolut. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per ſententiam tollitur ciuilis, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. iulianus. Sed cum actionem inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat: vt C. de reb. credi. l. actori. quare nō tollit vbi eſt? Rñ. res iudicata de iure ciuili eſt: & ideo tollit. & inducere a. quæ ſunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit: & actionem (quæ eſt de iure ciuili) inducit: vt ff. de origine iuris. l. ij. §. deinde ex his. Ea autem, quæ ſunt iuris naturalis, nō tollit: vt obligationem naturalem: vt argu. l. de legiti. agn. tu. §. fi.

ADDITIO. Iſtā glo. intellige de iuramento voluntario, & ſic delato a parte parti: non autem de neceſſario: quia illud habet eandem vim, ſicut res iudi. vt l. ij. ff. de iureiur.

e Ex legibus. Vt nequis cōueniatur, niſi coram ſuo iudice: vt C. de excep. l. fi.

f Legis vicem obtinent. Vt in ſenatuſcō ſultis: vt l. tit. j. in princ. ſicut & exceptio Macedoniani, & Velleiani: vt ff. ad Mace. & Velleia. per totum ti. Accur.

g Prætoris iuriſdictione. Vt de dolo malo, & metus cauſa: vt ff. de excep. dol. per totum. item pacti: vt ff. de pact. l. iuriſgentium. §. prætor ait. Accur.

Appellatur. Diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit duplicē diſtinctionē exceptionum: quia quædā ſunt perpetuæ, & quædā tēporales: item quædam ſunt peremptoriæ, & quædā dilatoriæ. Secundo ponit exemplū cuiuslibet. Tertio ponit quā pœnam olim patiebat, & quā hodie patitur, qui pendēte dilatiōe legali, vel lata ab hoīe, añ dilationē finitā egerit. Scda ibi, Perpetuæ, & perēptoriæ. Tertia ibi, Alioquin

Caſus

Iuramentum cōtra leges non eſt ſeruandum.

† Hanc comparationem i genere cōſtare ſed i ſpeciali vtriuſque cōditiōe multū in eſſe diſcriminis, docet elegāter hoc loco Franc. Bald. quē omnino videas.

Iuro rem meā eſſe, & iuro tuam nō eſſe, differunt.

Obligatio naturalis tollitur p pactum: ſed ciuilis p ſententiā.

Sententia eſt de iure ciuili.

Diuiſio.

CASVS. Supra vidiſtis multa de exceptionib. ad-
huc aũt circa nãm excep. ſcire debetis, q̃ q̃dam exce-
ptiones dicunť ꝑpetuæ, & peremptoriæ: videlicet il-
læ q̃ ſemp agentib. obſtant, & ſemꝑ rem perimunt
de qua agitur, ſicut eſt exemplum de excep. doli mali.
& de excep. pacti cõ-
uenti, q̃n conuenit;
ne omnino pecunia
peteretur. i. ſine tp̃is
præfinitione. & iſtud
eſt quod ſemper di-
cunt canoniſtæ, eo-
cleſiam debere ſem-
per reſtitui. & ſunt
in verſic. Tempora-
les. Tu vidiſti exem
plum de exceptioni
bus peremptorijs,
modo videamus exẽ
plum de temporta-
libus dilatorijs, quæ
& tempore nocent:
verputa ſi ſis pactum
factum de non pe-
tendo vſque ad tem
pus (& hic habes ali
quid de materia pl⁹
petitionis.) Si enim
aliquis creditor de-
bitori ſuo fecerit pa
ctum de non petẽ-
do vſque ad quin-
quennium, propte-
rea actionem ſuam
non perdit, ſed in-
tra quinquennium
olim ſuam cauſam
perdebat: nec am-
plius agere poterat:
ſed non vult domi-
nus Iuſtinia. q̃ hoc
hodie ita ſtrictè pro
cedat, ſed vult in ca-
ſu iſto, q̃ locum ha
beat conſtitutio Ze-
noniana, de qua fa
cta eſt ſupra mentio
de act. §. ſed hæc qui
dem, ſcilicet quòd
debeant induciæ du
plicari: & poſt quin
quenium duplicatum adhuc non auditur niſi om-
nes expenſas, quas reus in litem fecerit, eo q̃ præ-
maturè eum conuenerit, reo ſoluat, & hoc ideo con-
ſtitutum eſt: vt tali pœna perterriti actores, tempora
litium doceantur obſeruare.

Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, q̃ ſemꝑ ᵃ agentib. obſtant, & ſemꝑ rem, de qua agiť, perimũt: qualis eſt exceptio doli mali, & qđ Metus cã factũ eſt, & Pacti cõuẽti, cũ ita ꝯuẽnerit, ne oĩno pecunia peteret. Tꝑales atq; dilatoriæ ſunt, quę ad tempus nocent, & temporis dilationẽ tribuũt: qualis eſt pacti cõuenti, ᵇ cùm ita conuenerit, Ne intra certum tp̃s ageret, veluti intra quinquẽniũ. Nã finito eo tꝑe, nõ impediť actor rem exequi. Ergo ij, quibus intra certũ tp̃s agere volentib. obijciť exceptio aut pacti cõuenti, ᶜ aut alia ſimilis: ᵈ differre debent actionẽ, & poſt tẽp⁹ agere. Ideo. n. & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Aliòqui ſi intra tempus egerint, obiectaq; ſit exceptio: neq; eo iudicio quicquam conſequebantur, ꝑꝑ exceptionem: neq; poſt tempus olim agere poterãt, cùm temere rem in iudicium deducebant, & conſumebant: qua ratione rem amittebant. ᵉ

Hodie, ſi actor plus petat tempore, ſiue pendente dilatione, reo induciæ duplicanť, & idem reo actor in expenſis factis in cauſa damnabiť, antè quarum refectionem ſuper principali negotio audiẽtia denegabitur. Aret.

Hodie autem non ita ſtrictè hoc procedere volumus, ſed eum, qui ante tempus vel pactionis, vel obligationis litem inferre auſus ſit, Zenonianæ conſtitutioni ᶠ ſubiacere cenſemus: quam ſacratiſſimus legiſlator de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: † vt & inducias, quas ipſe actor ſponte indulſerit, vel quas natura actionis continet, ᵍ ſi cõtẽpſerit, in duplum ʰ habeãt ij, qui talem iniuriam, ⁱ paſſi ſint: & poſt eas finitas nõ aliter litẽ ſuſcipiant, niſi omnes expenſas litis acceperint: vt actores tali

ᵃ Semper. id eſt, ſine præfinitione tp̃is: vt ff. de do. excep l. purè. §. ſi. ita tñ, ſi ante ſnĩam opponanť: vt C. ſent. reſcin. non poſ l. peremptorias. niſi in ſeptẽ caſibus, in quibus etiam opponi poſſunt poſt ſententiam: vt ratione ætatis: vt C. ſen. reſcin. non poſ. l. peremptorias. & ff. de mi. l. minor. xxv. an. omiſſam. Item miles: vt C. de iu. & fa. igno. l. j. Item in Macedoniano & Velleiano: vt ff. ad Maced. l. tametſi. Item in donatore, qui opponit vt conuenıatur inquantum facere poteſt, etiam poſt ſententiam: vt ff de re iudic. l. Neſennius. §. fina. Item exceptio falſi ꝓcuratoris: vt C. de procur. l. licet. Secus ſi rõne perſonæ procuratoris opponatur exceptio: vt quia ſit miles, vel mulier. quia talis exceptio eſt dilatoria, vt j. §. præterea. Item vbicunq; diceret nullum fuiſſe iudicium, vt quia ſit venalis ſentẽtia, vel falſis teſtibus, vel inſtrumentis, iudicata: vt C. quando prouoc. non eſt nec. l. venales, vel cum iudex ſit nõ ſuus: vt C. ſi à nõ comp. iu. per totum. Item ſi iniquè a iudice cõpulſus, eſt eo tꝑe, quo compelli non debuit: vt ff. de fe. l. j. Sed dilatoria ꝓponiť ante litem conteſtatã: ſed ꝓbať, poſtquã actor monſtrauerit, quod aſſeuerat: vt C. de prob. l. exceptione & C. de except. l. ſiquidem. Secus in exceptione fori: quia ante litem conteſtatam opponi & ꝓbari debet ſecũdum quoſdam: vt ff. eo. l. pen. Sed qđ de exceptione non numeratæ pecuniæ, nunquid eſt perpetua vel temporalis? Rñd. quidã anomalam eam eſſe. Nos dicimus, quòd eſt temporalis biennij ſcilicet, vel triginta dierum: vt ĩ. de lib. obl. §. fin. & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. & §. ſuper cæteris. Sed in hoc poteſt dici anomalã: quòd eum aliàs probet, q excipit, hic tamen non probat: vt C. de nõ nu. pec. l. ſi ex cautione tua. Item quare in exceptione nõ numeratæ dotis? & eodẽ mõ ſolue: vt C. de dot. cau. nõ nu. l. fi. & auth ibi poſita. Itẽ qđ de ea, quæ opponiť vt quis ꝯueniať inquantũ facere põt? Rñ. eam eſſe tpalẽ: quia ꝑ lumo, q aliqua acquiſiet & ſic poſtea poterit ſoluere: vt C. ar. tu. l. ſi defunctus. Nã non reperitur quod ſolui tur: licet facere non poſſit commodè: vt ff. de condict. indeb. l. nam & maritus, quod licet ſi eſſet perpetua, cum ſit fauorabilis: vt ff. de condic. in deb. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide quod no. in l. j. C. de iur. & fac. igno.

ᵇ Pacti conuenti. Scilicet exceptio.

ᶜ Pacti conuenti. Scilicet vſq; ad quinquennium.

ᵈ Alia ſimilis. Veluti ſiquis ſtipuleť id, quod in vtero eſt, vel fructus futuros: vel domum certo loco ædificari, vel cum Romæ eſſet, Epheſi dari ſtipulatus eſt: vt ff. de vet. obli. l. interdum. ſecundum Azo.

ᵉ Rem amittebant. Facit ĩ. de act. §. ſiquis agens. & ff. de li. le. l. non ſolum. §. ſi. & C. de iu. ſiſ. l. iuitas. li. x.

ᶠ Zenonianæ conſtitutionis. Scilicet Græcæ, cuius meminit ĩ. de act. §. ſed hæc quidem.

ᵍ Continet. quod dic, vt modo dixi per l. interdũ. ff. de verb. obli.

ʰ in duplũ. Sed vĩ q̃ nulliŝ patiaſ pœnam: vt ff. de pe. hæ. l. q̃ ſi in diem. in prin. q̃ eſt huic ꝯ. Sed dic illã corrigi. vel melius, ſpeciale eſt ibi, quia ad hoc ſolum agebaſ: vt eodem iure penes agentẽ haberet, quo erat apud defunctum: vnde non fuit plus peritum.

ⁱ Iniuriam. Non tñ talem ꝑꝑ quam agere poſſent.

Marginal notes:

Et quot modis ſẽper accipiaſ Man dos. i Gl. Faeult. §. Nos qui hoc ver.

Hoc verũ intelli ge, q̃n poſt litem op poniť tacite, ex quo apparet dictũ iudicẽ non habuiſſe iuriſdictionẽ ſal tẽ in cauſa de qua indicauit nec fuit facta pro rogatio tacitè, vł expreſsè. vt latè p Ang. hic.

Alias, aſſeuerat. Ægi. Per. Exceptio iſta dicitur cõuenientũ in quãtũ facere poſ ſum, eſt tpalis.

In quo cõſtituendo imitatus fuiſſe vĩ Claudium Cæſarẽ q au thore Sueto. plerũque teſtituit actiones ijs, q plus petẽdo excide rãt iure agendi.

At ea huiuſmodi pœna locũ i petitiõe hæredi. non obtinebit q̃ ẽ gñalis in eaque actiones temporales, & cõditionales continentur. l. q̃ ſi i diẽ. ff. de pet. hære. niſi poſt i ſpecie peteret a debitore temporali vel conditionali, vt hic. quod facit ad intellectũ gl. in verbo in duplum. itẽ non videtur habere locũ in ſola libelli oblatione. ſ dum deſcenditur ad litis conte. vt apparet ex litera q̃ ait litem inferre, qđ tñ intelligitur, dũ lis conteſtatur, vt i e ex parte. extra. de verbo. ſig. & per Bar. in l. litẽ. C. de tranſa. & quod no. in l amplius ff. re rat. hab.

Tali

a Tali pœna perterriti. Facit C. ad legem Iul. rep. l. j. & ff. de pœ. l. capitalium. §. pe. & C. de inoffic. teſta. l. ſi quis in ſuo. in fine primi reſpon.

Præterea etiam ex perſona. CASVS. Scite debetis, quod quædam exceptiones dilatoriæ ſunt, quæ quidē ex l. vel ex natura rei dantur: quædam ſunt dilatoriæ, quæ ex perſona dantur: velut ſi aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim nō pōt eſſe procurator, niſi pro patre: ſimiliter miles non poteſt eſſe procurator patris, vel matris, vel alicuius alteri⁹, etiam ſi hoc per reſcriptum Imperiale ſibi fuerit indultū, quod intelligo niſi in reſcripto inſeratur clauſula, Hoc non obſtante &c. pro cauſa tamen ſua, vel iuris ſuo, ſiue offenſa diſciplinæ ſuæ, bene poteſt eſſe procurator & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidam, quod miles ſuis pro prijs negotijs intereſſe poteſt, ſi p hoc non impediatur officiū diſciplinę ſuę: aliter non. de hoc plene habes in gloſ. Franc.

pœna pterriti, a tpa litiū doceanť obſeruare.

Exceptionum tertium genus eſt, quia quædam vocatur dilatoria iudicij perſonā reſpicient, vt exceptia incompetentis procuratoris & ſimilis. Aretinus.

Præterea ēt ex pſona ſunt dilatoriæ exceptiones: quales ſunt pcuratoriç: veluti ſi per militem, aut mulierē b agere qs velit. Nā militib. nec pro patre, vel matre, c vel p vxore, nec ex ſacro reſcripto pcuratorio noīe experiri cōcediť: ſuis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa d militaris diſciplinæ poſſunt.

Exceptio infamiæ pcuratoris, q̃ antiquitus cōpetebat, hodie taquā minus frequentata exautheratur.

Eas verò exceptiones, q̃ olim procuratorib. pp infamiā, vel dātis, vel ipſius pcuratoris opponebant, cū in iudicijs nullo mō frequentari perſpeximus, cōquieſcere e ſancimus: ne dum de his altercatur, ipſius negotij diſceptatio protelетur.

b Mulierem. Quæ pro alio agere nō poteſt, niſi pro parentibus, ſi morbus aut ætas eos impediat: nec ſit qui eorū nomine agat: vt ff. de procurat. l. fœminas. Accur.

Procurator eē poteſt infamis non aduocatur. Fallit in Romana curia, in qua infamis nō pōt eē procurator. Mand. ſ. in 8. q6. 4. Reg. cā cel. nu. 7. vide eundem in p ſa. 31. Regu. nu. 2. vbi inuenit in dolo ſos, & prauos procuratores.

ADDITIO. Mater tamen non admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum: niſi in cauſa appellationis: & eſt ratio, quia eſt maioris præiudicij, quam principalis. Ang.

c Nec p patre, vel matre. Niſi p eorum libertate: vt ff. de lib. cau. l. iij. quæ eſt contra. ſecundum Ioan.

ADDITIO. Dic quod in iſto caſu dicitur defendere cauſam propriam pro ſuo intereſſe: vt l. j. ij. iij. & iiij. ff. de lib. cau. facit l. non tantum. ff. de appel.

d Sine offenſa. i. hoc fit ſine offenſa diſciplinæ. non autem ſic intelligitur, vt hoc non poſſit fieri, ſi diſciplina. i. exercitium militare offendatur, ſed ſiue offenſa datur ſiue non, præſumitur non offendi: vt hic, & C. de procur. l. qui ſtipendia.

Eas verò exceptiones. CASVS. Iſte §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum quod infamis poteſt eſſe procurator, quamuis non poſſit eſſe aduocatus. & rōnem diuerſitatis reddunt quidam: quia procuratio eſt tantum onus: aduocatio aūt eſt onus cum honore. His prætaxatis venio ad caſum in hunc modum. Olim ita erat, quod ſi tu eras pcurator Petri contra me: te potui repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri: ſed hodie non vult iuſtus. quod illæ exceptiones infamię iudicis frequententur: ne. dum ſuper eis altercatum fuerit, ipſius principalis negotij diſceptatio protelетur. Franc.

e Conquieſcere. Sed §. ff. de poſtu. l. j. §. ſecundo loco. & in § hoc edicto. Solu. ibi da maxima infamia: hic de parua. Vel illud de aduocato, qui emolumentū tū habet: hic in procuratore, qui tantū habet onus.

Aduocator lucrū: procurator onus habet.

TITVLVS XIIII.

DE REPLICATIONIBUS.

Quēadmodū exceptio actionem excludit, ita exceptionē replicatio, & replicationem duplicatio. rurſus triplicatio duplicationem, & deinceps vlteriores defenſiones multiplicatis nominibus, vbi opus fuerit, proponi poſſunt.

INterdū euenit, vt exceptio, q̃ prima facie iuſta videť, tñ iniquè noceat. f qđ cùm accidit, alia allegatione opus eſt, adiuuādi actoris gratia, quę replicatio vocať, quia per eam replicatur, atq; reſoluitur ius exceptionis: veluti cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniā petat: deinde poſtea in contrariū pacti ſunt, id eſt, vt creditori

DE REPLICAtionibus.

Quia exceptio p replicationem eliditē, ideo p cōſequens de replicatione dicit, vt infra eo. in prin. & ff. de except. l. ij. § replicatio.

Cōtinuatio.

INterdū. Tit⁹ iſte tit. diuidi tur in duas partes principaliter. Primo ponit de replicatione, q̃ pdeſt actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competētes reo principali proſunt fideiuſſori. & quæ non proſunt. Secunda ibi, Exceptiones autem.

Diuiſio.

CASVS. In ſuperioribus dictum eſt, quia illud, quod videtur iuſtum prima facie ex parte actoris, videtur iniquum inſpecta perſona rei petētis te defendere per exceptionem legitimam. & ad ſimilitudinē illius ſcire debes naturā replicationis. Sæpius. n. contingit, quod reus prima facie habeat exceptionem: ſed forſan actor habet replicationem contra ſuam exceptionem: quia iniquum eſſet quod ſua exceptio poſſet nocere actori, cum exceptionem rei per ſui replicationem poſſit elidere. & de hoc ponit hic exemplum, faciendo mentionem eius, quod dicit in §. pactus ne peteret. & ſum in verſic. rurſus interdum &c. Supra habuiſtis, quod replicatio datur proprio actori contra exceptionem rei. Sed quandoq; contingit, quod replicatio actoris aliqñ prima facie videtur iuſta, ſed inſpecta rei perſona, qui ſe per duplicationem competentem poteſt defendere, videtur iniuſta. Iniquum enim eſſet quod actoris replicatio ei noceret. & propterea datur ipſi reo contra replicationem actoris duplicatio, & ſic vlterius poteſt varietas negotiorum iſta nomina multiplicare. Contra enim duplicationem rei datur actori triplicatio, & contra triplicationem actoris datur reo contra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerunque infringit ſuum propoſitum præcedens. & ſi naturam ſtatum omnium act. plenè velitis videre: hoc ex latioribus Digeſtorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l. ij. Franc.

f Noceat. id eſt. non proſit, vel dic propriè, ſcilicet actori. Accur.

Conue-

a Conuenit. Id eſt, ita fuit conuentum.
b Excludi. Scilicet per exceptionem, Accur.
c Noceat. Id eſt, non proſit. Accur.
d Ea. Scilicet duplicatio. Accur.
e Digeſtorum. Vt ff. de except. l. ij.
f Exceptiones.

cūq; quis in quantum facere pōt, cōdēnatur. nā fideiuſſori nō daī exceptio: i vt ff. pro ſo. l. verū. §. j. & ff. ſol. ma. l. alia. Vbi aūt exceptiões cohærēt rei, & non perſonæ: vt pacti cōuenti, & rei iudicatæ, fideiuſſoribus competunt: vt hic, & in uito reo: vt C. de exce. l. defenſiones. & ff. de excep. l. omnes.

petere liceat: ſi creditor agat, & excipiat debitor: vt ita demum condemnetur, ſi non conuenerit, ne eam pecuniā creditor petat: nocet ei exceptio. Cōuenit a enim ita. Nanq; nihilominus hoc verum manet, licet poſtea in cōtrariū pacti ſint. Sed qa iniquū eſt creditorem excludi: b replicatio ei dabitur ex poſteriore pacto conuento. Rurſus interdū euenit, vt replicatio, q̄ prima facie iuſta eſt, iniquè noceat, c qd̄ cùm accidit, alia allegatiōe opus eſt, adiuuandi rei gratia: quæ duplicatio vocatur. Et, ſi rurſus ea d prima facie iuſta videaī, ſed propter aliquā cauſam actori iniquè noceat: rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adiuuetur: q̄ dicit triplicatio. Quarum omniū exceptionū vſum interdum vlterius, quā diximus, varietas negotiorum introduxit, quas omnes apertius ex Digeſtorum e latiore volumine facilè eſt cognoſcere.

In rem defenſiones debitori cōpetentes (vt pacti de nō petendo) fideiuſſoribus etiam cō petunt: quia ſiquid fideiuſſores pro reo ſoluerint, id actione mandati ab eo repetunt: exceptiones verò in perſonā, (vt ceſſiones bonorum, & id genus aliæ) ad fideiuſſores non porriguntur.

Exceptiones f autem, quibus debitor defenditur, plerunq; accōmodari ſolēt ēt fideiuſſoribus g eius, & rectè: quia qđ ab ijs h petiī, id ab ipſo debitore peti videī: quia mandati iudicio redditurus eſt eis quod ij pro eo ſoluerint. Qua ratione, i & ſi de nō petenda pecunia pactus qs k cū reo fuerit: placuit pinde ſuccurrendum eſſe per exceptionem pacti conuenti illis quoque, l q pro eo obligati ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non ſolent his accommodari. Ecce enim, ſi debitor bonis ſuis ceſſerit, & cum eo creditor experiatur: defendiī per exceptionē, m ſi bōis ceſſerit. Sed hęc exceptio fideiuſſoribus nō datur: ideo ſcilicet, quia qui alios pro debitore, obligat, hoc maximè n proſpicit, vt cū facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſit ab ijs, quos pro eo obligauit, ſuum conſequi.

TITVLVS XV.

DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erāt, niſi certę cōceptiōes verborū latæ a pretore interdictū interponente, cùm inter duos de poſſeſſione agebāī. Areti.

SEquitur, vt diſpiciamus de interdictis, ſeu actionibus, o q̄

CASVS. Iſte §. deberet poni in ti. præcedenti. ubi ſatis conuenienter ponit: quia omnes replicatiōes exceptiones dicūtur. Dicit enim Iuſti. iſto §. q omnis exceptio, q̄ cōpetit alicui reo, debet competere, & ei[9] fideiuſſori. Parū enim, vel nihil ipſi reo pdeſſet, niſi ſuo fideiuſſori competeret, qui recurſum haberet contra eum, & ſum i ves. Sane exceptiones &c. Dixi vobis ſupra, q exceptio, quę competit reo, cōpetit & eius fideiuſſori. Hoc aūt fallit in vno caſu. ſ. qñ debitor ceſſerit bonis. Hæc enim exceptio fideiuſſorib[9] nō prodeſt. Illi eñ qui alios p reo obligant, hoc maximè proſpiciunt, quòd ſi reus principalis fuerit facultatibus ſuis lapſus: poſſint a fideiuſſoribus totū ſuū debitum conſequi. h. d. Franciſ.

f Exceptiones. Videtur q hic §. deberet eſſe in ti. ſuperioris tit. Sed certè cum & replicatio ſit exceptio, bene ponitur hic generaliter, tam ad exceptiōes, quā ad replicatiōes pertinens. Accur.

g Fideiuſſoribus. Appellatiōe fideiuſſoris omnē acceſſorē accipe: ſiue ſit mādator, ſiue fideiuſſor, ſiue alius: ex eo dictus fideiuſſor: q pro alio fidem ſuam adſtrinxerit. Et nota, q dicit, plerūq; : quia exceptio reo cōpetens gratia ſuæ perſonę: vt qa ſit minor, fideiuſſori non cōpetit: vt ff. de mino. l. in cauſæ. j. in prin. & ff. de exce. l. exceptiones. ij. in fi. l. Itē ſi eſt dānatus in omnibus bonis ſuis ratiōe ſui delicti: vt C. de fideiuſ. l. j. vel ſi ceſſit bonis: vnde pſonaliter ei ſubueniī, ne in plus cōueniaī, quā in quātum facere poteſt: vt ī. de act. §. ſi. & j. eo. in fi. l. Itē vbi-

ADDITIO. Dic vt in l. pe. & in l. cū mādatori. C. de non nu. pecu.

h Ab ijs. ſ. fideiuſſoribus.

i Qua rōne. Exemplificat. Acc.

k Quis. ſ. creditor. Accur.

l Illis quoque. ſ. fideiuſſoribus & ſimilibus.

m Per exceptionē. Propter hūc caſum dixit ſ. plerūque. & propter alios vt diximus.

n Maximè. Facit ī. de fideiuſ. in prin.

DE INTERdictis.

Quia interdicta vicem ſuſtinēt, ſeu obtinent actionū, ideo poſt actiões de īterdictis proponit ī. eo. in prin. Acc.

ADDITIO. Sed iſte tit. congruētius poſit[9] fuiſſet añ tit. de excep. vt fecit iuriſconſul. i Digeſtis qa ante ti. de excep. poſuit iſtum tit. ſed in hoc non eſt vis.

SEquiī. Totus iſte tit. diuiditur i quatuor partes. Primo ponit, q olim erant interdicta. Secundo ponit vnā diuiſionē īterdictorū. Tertio pōit aliā diuiſionē. Quarto ponit vnam aliam diuiſionē interdictorū. Secunda ibi. Summa aūt. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Tertia diuiſio.

CASVS. Dixi Iuſt. dñe, bene video, q vultis tractare de interdic. quæro quæ ſunt interdicta? Frater, dicit ipſe, olim interdicta erant quędā ſolennis conceptio verborum, per quā volebat prætor aliquid fieri vel prohibebat, & maximè hoc faciebat, quando diſceptabatur de poſſeſſione vel quaſi. h. d. Franc.

o Actionibus. ſ. in factum: vt ī. eo. § ſi.

Vt ff. de re iu. ſ. ca. l. & ſi fideiuſſor. in princ. niſi fideiuſſor vt defenſor conueniaī, tunc enim vt defēſori, non vt ſi fideiuſſori datur.

Cōtinuatio.

Aliàs ſi nō bonis.

Diuiſio.

Fideiuſſor eſt nomen generale. & dicitur a fide.

Exceptiones reū cōpetentes, gratia perſonæ, fideiuſſori nō cōpetit, ſed bene ſi rei cohæreant.

pro his exercentur. Erãt autem interdicta formæ, atque conceptiones verborum, a quibus prætor, aut iubebat b aliquid fieri, aut fieri prohibebat. c Quod tunc maximè d fiebat, cùm de poſſeſsione, e aut quaſi poſſeſsione, f inter aliquos contendebatur.

Prima interdictorũ diuiſio eſt hæc, ꝙ quædam prohibitoria ſunt, vt interdictũ ne vis fiat ei, de mortuo inferẽdo, et ſimilia. Quædam reſtitutoria, vt interdictum quorum bonorum, unde vi, & id genus alia. Quædam exhibitoria, vt de libero homine exhibẽdo, de liberis exhibendis, & huiuſmodi.

Summa g autem diuiſio interdictorũ hęc eſt, ꝙ aut prohibitoria ſunt, aut reſtitutoria, h aut exhibitoria. Prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri: veluti vim ſine vitio poſsidenti, i vel mortuum inferenti, quò ei ius erit inferendi, k vel in loco ſacro ædificari, l vel in flumine m publico, ripa

Interdicta & actiões olim differebant.

a Conceptiones verborum. i. dicere verba cõcepta & formata a prætore proponente interdicta. Sed ſecũdum hoc, quæ erat differentia olim inter interdicta & actiones, cũ & actio erat formula: vt ff. de ori. iuri. l. ij. §. deinde ex his. R. quidam, vt præceptor meus Azo, quod interdicta formabantur in perſona volentiũ ea intentare tanqũ loquẽdo eis. vnde interdicta inter duos dicuntur reddi à prætore loquẽte duobus. vt j. eo. §. exhibitoria & hoc etiam colligitur. ff. ſub multis titulis. in tractat. de interdict. ſic enim dicitur, vnde vi illum deieciſti &c. vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin. Item vti ædes de quibus &c. vt ff. vti poſ. l. j. in prin. & ſic de alijs. Sed actiões generaliter, & in perſona omnium formabantur, vt quicunq; emerit, ex empto agat, & ſic de cæteris: quod colligitur ff. de ori. iur. l. ij. §. omniũ. & §. de his. Vel dic breuiter differentiã talem fuiſſe: quia interdicta a prætoribus, ſed actiones à cæteris magiſtratibus formabãtur: vt patet ex eo ꝙ omnia interdicta ſunt prætoria: vt ff. de interdict. per totum librum. Sed hodie nihil aliud eſt interdictum, quã actio prætoria in factum: vt j. eo. §. fi.

ADDITIO. Dic ſm Io. Fab. imò eſt aliud: & poteſt agi vel interdicto, vel actiõe in factũ, ad electionẽ actoris: vt ff. ne vis fiat ei. l. ſiquis miſſus. §. cum prætor. ff. vti poſ. l. j. §. reſtituendæ. & not. ff. de vi & vi ar. l. j. §. fi. licet gloſſ. not. idem quod hic in tit. ff. eo. ſed Dy. reprehendit glo. & hoc eſt verum. Ang.

b Iubebat. Quod eſt in interdictis reſtitutorijs & exhibitorijs: vt j. eo. §. reſtitutoria & §. exhibitoria.

c Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis: vt j. eo. §. prohibitoria.

Interdictis quandoque litigatur ſuper proprietate.

d Maximè. Hoc ideo dicit: quia quãdoq; per interdicta, nõ ſuper poſſeſſione, ſed ſuper iure rei contenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferẽdo, vbi licet inferre: & ſepulcro inædificando, vbi licet inædificare: vt ff. de mor. inf. l. j. in prin. & §. prætor ait. Itẽ quãdoq; proprietatis & poſſeſſionis ſimul: vt ff. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. fi. & ff. eo. l. interdictorũ. §. quædã. Sed nũquid alio modo, q̃ per interdicta. i. de iure ciuili agitur de poſſeſſione? R. ſic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de cõdi. inde. l. ſi debiti. & §. ſed & ſi nummi. Itẽ per triticariã: vt ff. de cõdi. tri. l. j. in fi. & l. ij. Itẽ per condictionem ex lege: vt C. de acquiren. poſſ. l. fi. in fi. & ff de rei ven. l. fi. & C. loc. l. ſiquis. Accur.

Poſſeſſio poteſt peti ſine interdictis.

e Poſſeſſione. Siue retinenda, ſiue recuperanda, ſiue adipiſcenda: vt j. eo. §. ſequens diuiſio.

Res incorporales quaſi poſſidentur.

f Quaſi poſſeſſione. Vt cũ contenditur de poſſeſſione rerum incorporalium, vt viç, & itineris, & actus, & aquæductus: vbi non eſt vera poſſeſſio, ſed quaſi: vt ff. de acqui. re. do. l. ſeruus §. incorporale: ſed tamẽ eſt ibi quædam quaſi poſſeſſio, & de ea retinenda competũt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me eſſe in quaſi poſſeſſione prædictorũ iurium: vt ff de iti. actuq; priua. per totum & ff. de aqua quot. & æſt. per totum. & ff. de ſer. l. penul. & ff. ſi ſer. uend. l. ſicuti §. Aitſlo.

Summa autem. CASVS. Dixi vobis, ꝙ olim erãt interdicta quædã ſolennis cõceptio verborũ, per quã &c. Modò volo, ꝙ ſciatis primã diuiſionẽ interdictorũ: & eſt trimẽbris. Interdicta enim aut ſunt prohibitoria, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitiõis. vt puta, cũ aliquis ſine vitio iuſſu iudicis vel aliquo alio legitimo modo poſſidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item ꝓhibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere ſolito. Item prohibet aliqd poni in flumine publico ripave eius, quo peius per flumẽ nauiget. & ſum in ver. ſic. Reſtitutoria ſũt &c. Itẽ vidiſtis, quæ ſunt interdicta ꝓhibitoria: modo videatis, quæ ſũt reſtitutoria. Et dicunt reſtitutoria ab effectu reſtituendi: videlicet, cũ prætor iubet interdicto alicui reſtitui. Verbigratia, ſi ego ſum bonorũ poſſ. de iure prætorio. prætor iubet mihi reſtitui quicquid aliquis de hæreditate illa, vel ꝓ hærede, vel pro poſſeſſore poſſidet: & illud competit mihi per interdictum Quorũ bonorũ. Et no. ꝙ enim dicitur, ꝙ interdictũ Quorũ bon. eſt reſtitutorium: ſumitur hoc verbũ reſtituere impropriè. ſ. pro eo, qđ eſt per ſe dandi: ſicut & verbũ reddẽdi ſignificationẽ per ſe dandi habet. Vel potes dicere, ꝙ propriè dicit hoc verbũ reſtituere habito reſpectu ad perſonã defuncti, qui res ipſas poſſedit, & hæres cenſetur eadem perſona cũ perſona defuncti. Sed diceret aliquis, Dñe, qualiter poteſt interdictũ Quorũ bon. eſſe interdictũ recuperãdæ poſſeſſionis: cũ ſit interdictũ adipiſcẽdę? Frater, verbũ reſtituendi ſumitur impropriè, vt iã dictum ẽ. & ſumus in ver. Exhibitoria &c. Iam vidiſtis, quæ ſunt interdicta ꝓhibitoria & reſtitutoria: modo videatis, quæ ſunt exhibitoria: & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibẽdi; cum. ſ. prætor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponũtur tria exẽpla in litera, quæ ſatis patent in ver. ſunt tñ. Scire debetis, ꝙ tã ꝓhibitoria, quã reſtitutoria, quã & exhibitoria interdicta vocãtur: ſunt tñ qui putãt ꝙ ſolùmodo ꝓhibitoria interdicta debeãt dici: & ꝙ magis debeant dici decreta, q̃ interdicta. Nos autem (dicit Iuſt.) dicimus, ꝙ omnia debent dici interdicta: quaſi inter duos dicta, non habẽdo reſpectum ad hoc, ꝙ interdictũ reſonat prohibitionem. h. d. Franciſ.

g Summa. i. prima, non minima: quia & de duobus membris aliqua inueniũtur: vt j. eo. §. tertia.

h Reſtitutoria. Quãdoq; tñ quædã inueniũtur miſta tã prohibitoria, quã exhibitoria: vt ff. eo. l. j. §. interdictorum. & ff. de li. bo. exhi. l. j. Nam petitur exhiberi, & prohibetur inuitus retineri. ADDITIO. Vide gl. d. §. interdictorum. quæ plenior loquitur. Ang.

i Poſſidenti. Vt ſiquis miſſus fuit in poſſeſſionẽ iuſſu prętoris: vt ff. ne vis fiat ei, qui in poſſ. miſ. eſt. l. j. in prin. Nam iuſtè poſſidet, & ſine vitio, qui authore prętore poſſidet: vt ff. de acqui. poſſ. l. iuſtè.

k Inferendi. Quod interdictum eſt, ff. de mor. infe. l. j. in prin. & §. hoc interdictum.

l Ædificari. Quod interdictum habes. ff. ne quid in loco ſa. l. j. in prin. Accur.

m Vel in flumine. Et hoc habes, ff. de flu. l. j. in prin. & ff.

ue eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui aliquid iubet: veluti bonorum poſſeſſori [a] poſſeſſionem eorum, q̃ quis pro hærede, aut pro poſſeſſore [b] poſſidet, [c] ex ea hæreditate: † aut cũ iubet ei, qui vi de poſſeſſione fundi deiectus ſit, reſtitui poſſeſſionẽ. [d] Exhibitoria ſunt, ꝑ quæ iubet [e] exhiberi: veluti eum, de cuius libertate [f] agitur, aut libertũ, cui patron' operas indicere [g] velit: aut paréti [h] liberos, qui in poteſtate eius ſunt. Sunt tñ, qui putant, propriè interdicta ea vocari quæ ꝓhibitoria ſunt: quia interdicere ſit denuntiare, & prohibere. reſtitutoria autem & exhibitoria, propriè decreta vocari. Sed tamen obtinuit, [i] omnia interdicta appellari: quia inter duos † dicuntur. [k]

Iam ſecundam interdictorum diuiſionem aggreditur. Quorum bonorum interdictũ adipiſcendæ poſſeſſionis gratia comparatum eſt: ꝙ iure ꝓtorio ſuccedenti conceditur, ꝓ adipiſcẽda. ſ. poſſeſſione hæreditariarũ rerũ, q̃ apud eũ ſunt, q ꝑ hr̃de vel ꝑ poſſeſſore poſſidet. Interdictũ quoq; Saluianũ cauſa adipiſcẽdæ poſſeſſionis rerũ ꝑ colonũ fundo illatarũ (q̃ tacitè ꝓ mercede hypothecatæ ſunt) cõtra quoſcunq; poſſeſſores datur.

Sequens diuiſio interdictorum hæc eſt: ꝙ quędam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ. Adipiſcẽdæ poſſeſſionis cauſa interdictum ad commodatur bonorum poſſeſſori, quod appellatur, Quorum bonorum: eiusq; vis & poteſtas hęc eſt, vt quod ex ijs [l] bonis quiſq;, quorum poſ-

ꝗ ff. ne quid in flu. pub. l. j. in fine.

[a] Bonorum poſſeſſori. Nõ rerũ, ſed iuris. i. ſuccedenti de iure prætorio tantum: vt filio emancipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum poſſeſſores ex bonorũ poſſeſſione edictali, & decretali. nam ſtatum habẽt hoc interdictũ directum, vt conſequantur poſſeſſionem hæreditatis: quod appellatur Quorum bonorum: vt j. eod. §. adipiſcendæ. Vtile verò datur illi, qui ſuccedit de iure ciuili, vel ex teſtã, vel ab inteſtato: vt ff. quo. bon. l. j. in prin. & C. quo. bono. l. j. Sed cõ eſt in hæreditatis petitione. Nam directa datur hæredi de iure ciuili: vtilis verò ei, qui ſuccedit de iure prætorio: vt ff. de bono. poſſ. hæt. pe. l. j. Eſt & aliud nouum auxilium per nouam conſtitutionem inuentum, per quod petitur poſſeſſio hæreditatis, ſi teſtamentum appatet non vitiatum, vel vi tuperatum in aliqua ſui parte: vt C. de edict. di. Adri. tol. l. fin. Sed quare dicitur hoc reſtitutorium cum nunquam hic bonorum poſſeſſor habuerit poſſeſſionem? Reſpon. impropriè dicitur reſtituere pro dare: vt ff. de verb. ſignifi. l. verbum reddendi: vt ff. de lega. ij. l. cum quædã. Vel dic ꝙ inſpecta perſona defuncti dicitur reſtitutorium: ſed natura ſui dicitur adipiſcendæ poſſeſſionis: vt ff. quorum bon. l. j. §. fina.

[b] Pro poſſeſſore. Quæ ſunt viæ ſuccedendi, ſcilicet, iure ciuili, & prætorio. Prima ſubdiuiditur in poſſeſſorium per conſtitutionem diui Adriani, & petitorium, vt per petitionem hæreditatis directam. Item ſecunda ſimiliter ſubdiuiditur in poſſeſſorium, vt ꝑ interdictum, quorum bonorum, per quod petit ſucceſſor de iure prætorio ſe mitti in poſſeſſionem bonorum, quæ tenebat defunctus tempore mortis: vt hic. item in petitorium: vt per petitionem hæreditatis bonorum poſſeſſoriam.

[c] Poſſidet. Vel dolo fecit quo minus poſſideat: vt ff. quorum bon. l. j in prin. & expone hæc verba, pro hærede & poſſeſſore, vt j. eod. §. pro hærede. & §. pro poſſeſſore. Accurſius.

[d] Reſtitui poſſeſſionem. Per interdictũ vñ vi. quod intra annum locum habet ꝓ ijs, q̃ non peruenerunt ad violentum: ꝓ alijs perpetuò: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin. & hoc ſi ciuiliter & naturaliter poſſideat deiectus. Si autem naturaliter tantum, vtile habet tantum, vt fructuarius: vt ff. de vi ar. l. iij. §. vnde vi.

[e] Iubet. Scilicet prætor.

[f] Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho. exhi. l. j.

[g] Indicere velit, i. iniunctas operas dicere velit, vel contentas iniungere, quo caſu ageret de libero homine exhibendo: vt ff. de li. ho. exhi. l. fina.

[h] Parenti. In hoc caſu duo ſunt interdicta vnũ de liberis exhibendis, alterũ de liberis deducẽdis: vt ff. de li. ho. exhi. l. j. primo rñ. & l. iij. j. reſp. in prin.

[i] Obtinuit. Inter ſapientes.

[k] Inter duos dicũtur, id eſt a prætore formantur: vt not. j. circa princ.

Sequẽs diuiſio &c. CASVS. Supra vidiſti vnam diuiſionem interdictorũ, hic ſequitur alia. & eſt hæc, ſcilicet ꝙ quædam ſunt interdicta adipiſcẽdę poſſeſſionis gratia prodita, vel etiam inuenta: & quædam etiam retinẽdę poſſeſſionis gratia: & quædam recuperandæ. Adipiſcẽdæ poſſeſſionis gratia inuentum eſt interdictum, quorum bonorum, & quorum legatorum: quamuis de eo non fiat hic mentio: & Saluianum interdictũ. Per interdictum. n. Quorum bonorum, poteſt ille cui bonorum poſſeſſio data eſt, petere poſſeſſ. omnium rerum hęreditariarum ab eo, qui pro hærede, vel pro poſſeſſore poſſidet. & ſum in verſ. Pro hærede aũt. &c. Dixi quòd interdictum Quorum bonorum, appellatur interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis. Sed domine iuſtinia. pro Deo dicatis mihi, quare ſic appellatur. Frater, dicit ipſe: tantum vult hoc dicere, ꝙ nunc primum velit adipiſci poſſeſſionem bonorum, quorum poſſeſſionem nunquam habuit. vnde ſi aliquis habuit poſſeſſionem bonorum, & poſtea eam amiſerit, non competit ei hoc interdictum: ſed magis interdictum recuperandæ poſſeſſionis. & ſumus in verſi. interdictum quoque &c. Iam habuiſtis vnũ exemplum de interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis: & adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodem. Interdictum enim Saluianum locum habet ad adipiſcendam poſſeſſionem omnium rerum, quas poſſedit colonus tempore illo, quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacitè mihi erant obligatæ, & competit mihi hoc interdictum vtile cõtra quemlibet extraneũ poſſidentem: vt ſunt res, quas colonus tempore conductionis poſſedit. cõtra colonum autem poſſidẽtem res illas, datur mihi iſtud interdictum directum. h. d. Franc.

[l] Quod ex ijs. innititur hic, ꝙ hoc interdictum etiã ꝓ vna re competat. Sed contra videtur, ꝙ ſit vniuerſale: vt ff. quorum bonorum. l. j. §. fi. Sed certè nihilominus eſt vniuerſale. licet ad vnam rem detur. ſic enim eſt in hæreditatis petitione: vt ff. de peti. hære. l. regulariter. & l. licet. quam conſtat vniuerſalem eſſe: vt ff. de rei vendi. l. j. primo reſpon.

Poſſeſ-

Bonorũ poſſeſſor qui dicit. Interdictũ quorũ bonorũ eſt duplex. ſ. directũ & vtile. Hæreditatis petitio ẽ duplex.

† Hoc interdictũ adipiſcendæ poſſeſſionis eſt: vt ex §. ſequẽti faciliè eſt cognoſcere. Reſtitutoriũ aũt dr̃ reſpectũ ꝑſonę rei reſtituentis. Sed & verbũ reſtituendi ſimplr̃, ac gñalr̃ accipi põt ꝑ verbo tñ di, quia in ſignificatione & Reddẽdi verbũ plerunq; accipitur. l. verbũ reddẽdi. ff. de verb. ſig. Reſtituere q̃nque ſumitur pro dare.

† Hæc vltima verior, quia licet vera poſſeſſio nõ trãſferatur ad hæredẽ: vt l. cum hęredes. ff. de acqr. poſ. in princi. fingit tñ trãſferri præſertim decretalis bonorũ poſ. & hoc attẽto di reſti tn totũ, attẽta tñ veritate adipiſcẽ-

dæ & ſer uitur iſte text. ibi. vbi dicit adipiſcendæ. Ang.

† Legit quidam, quia interim dicuntur.

Interdictũ quorũ bon & petitio hęreditatis ꝓ vna ſola re poſſunt competere.

g Poſſeſſio. Scilicet decretalis.
h Data eſt. Scilicet voce prętoris viui: vel hodiè corã quolibet iudice: vt C. qui admit. ad bo. poſ. l. fin.
ADDITIO Dic q̃ non eſt neceſſe, q̃ iudex, ſiue prætor, ſiue alius iudex bonorum poſ. concedat: ſecundum Ang.

ſeſsio a alicui data eſt, b ꝓ hærede, c aut ꝓ poſſeſſore poſsideat, id ei cui bonorum poſſeſsio d data eſt, reſtituere debeat. Pro hærede e aũt poſsidere vr̃, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſsidet, qui nullo iure rem hæreditariam vel ẽt totam hęreditatẽ, ſciens f ad ſe non pertinere, poſsidet. Ideo aũt adipiſcendæ poſſeſsionis vocatur interdictũ, quia ei tantum vtile eſt, qui nũc primum conatur adipiſci rei poſſeſsionem. † Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, g amiſerit eã: h hoc interdictum ei inutile eſt. i Interdictum quoq;, quod appellatur Saluianum, adipiſcendæ poſſeſsionis cauſa comparatum eſt: k eoq; vtitur dñs fundi de rebus coloni, quas is ꝓ mercedibus l fundi pignori futuras pepigiſſet. m

Interdictũ vti poſſidetis, & vtrobi, ſunt retinẽdę poſſeſſionis: q̃ præſertim locum habent, ſi de ꝓprietate alicuius rei futura ſit cõtrouerſia. antequã.n. proprietatis q̃ſtio moueatꝰ, vter ex litigatorib. poſſidere, & vter petere debeat, inueſtigãdũ eſt: nã q̃ ſine petitore, & poſſeſſore nullũ ſuper petitorio inſtitui põt iudiciũ: nã ꝓp cõmodũ poſſeſſionis, in qua remanet is, qui poſſidet, quãuis dñs nõ ſit, quo ad petitor rẽ ſuã ꝓbauerit.

Retinendæ † poſſeſsionis cauſa cõparata ſunt interdicta Vti poſsidetis, n & Vtrobi, cũ ab vtraq; parte de ꝓprietate o alicuius rei cõtrouerſia ſit, † & antè q̃rat, vter ex litigatorib. poſsidere, & vter petere debeat. p Nãque niſi antè exploratũ fuerit, vtrius eorũ poſſeſſio ſit, q nõ põt r petitoria actio inſtitui, q.a & ciuilis s & naturalis t ratio facit, vt alius poſsideat, & alius a poſsidente petat. Et quia longè cõmodius eſt, & potius, poſsidere, quàm petere: ideo plerunque, & ferè ſemper ingens v exiſtit contentio de ipſa poſſeſsione.

c Pro hærede. Sed nunquid bi tit. ſunt? Reſpon. non: vt C. in quibus cauſ. ceſ. long. temp. pſcrip. l. hæreditatem. ergo vſucapio non poteſt procedere. Sed contra ff quo. bono. l. j. primo rñ. Sed illud expone vt ibi.
d Bonorum poſſeſſio. Scilicet decretalis. Accur.
e Pro hærede. Hæc oratio quandoque accipiꝰ pro vero titulo: vt ff. pro hærede. per totum. quãdoque pro falſo: vt quia credebat ſe hęredem, cum non ſit: & ita hic accipitur, † & quandoque agitur petitione hæreditatis: vt ff. de petitione hęredita. l. ꝓ hærede.
f Sciens. Vnde ſi quæritur ab eo quare poſſideat: dicit quia poſſideo: vel ſi dicat pro hærede: tamen falſum ſciens res dicit: vt ff de petit. hæredit. l. qui interrogatus.
g Poſſeſſionẽ. Quæ eſt facti. Accur.
h Eam. ſ. poſſeſſionem, quæ eſt facti.
i Inutile eſt. Sed aget amodo rei vendicatione, cũ ſit dominus. Accur.
k Comparatum eſt. contra colonum directum, contra extraneos vtile: vt C. de Sal. interd. l. j.
l Pro mercedibus. Item & ꝓ damno, ſi quod ꝯtulit in eodem: vt ff. de Saluiano interd. l. j. & argu. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta. contr. l. ij. ver. non ſolum.
m Pepigiſſet. Scilicet tacitè: vt C. de lo. & cõd. l. certi iuris. Sed quid intereſt inter hoc interdictum, & Seruianam actionem? Reſp. In Seruiana oportet locatorem probare colonum fuiſſe dominum tempore obligationis: vt ff de pigno. l. j. §. cum prædium. in fi. & l. & quæ nondum ſunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto iſto ſufficit, ſi probet ipſum poſſediſſe: vt ff. de Saluiano interdicto. l. j. Accur.

Retinendæ poſſeſſionis &c. CASVS. Supra vidiſtis exemplum de interdicto adipiſcendę poſſ. modo videatis de interdicto retinendæ poſ. Retinendæ autem poſſeſſio. cauſa adinuenta ſunt duo interdicta, ſ. interdictum Vti poſſidetis, & Vtrobi. Sed domine pro Deo, quando habent locum hæc interdicta? Frater, dicit dominus Iuſtinia. quando ab vtraque parte de ꝓprietate alicuius rei quæritur: & etiam quando de poſſeſſione eiuſdem rei eſt contentio: quia quilibet eorum dicit ſe poſſidere, vt aduerſariũ ad onera ꝓbationis compellat. Tunc. n. datur hoc interdictum ad hoc, vt appareat vter eorum poſſideat, quia non põt actoris petitio inſtitui antequam appareat quis rem poſſidet. Quandiu enim quis rem detinet, eam petere non põt: ſed quia longe commodius eſt rem poſſidere, quam petere: propterea ſuper poſſeſſione frequenter magna contentio exiſtit. Sed domine ꝓ Deo dicatis mihi, quod eſt illud commodum poſſeſſ. Frater, dicit ipſe, magnum. quamquam enim ille qui poſſidet, non ſit dominus rei: tamen ſi ille qui petit rem non poteſt probare rem illam ſuam eſſe, remanebit res illa penes poſſidentem. eſt etiam aliud: quia in dubio ſi iura poſſeſſoris & petitoris ſũt dubia, pro poſſeſſore iudicari ſolet. Franc.

n Vti poſſidetis. Quod de rebus immobilib. dicit, ſed vtrobi de mobilibꝰ: vt ĩ. eo. §. ſed interdicto. Accur.
o Proprietate. Ob hoc quidem comparatum eſt: ſed & ſine hac controuerſia proprietatis dabitũr, vt ſi de ſola poſſeſſione contendatur ſecundũ Ioannem.
p Vter petere debeat. Id eſt, vter ſit actor, & vter reus.
q Vtrius eorum poſſeſſio ſit. Id eſt, vter poſſideat.
r Non poteſt. Vt ff. de iu. l. inter litigantes. Accur.
s Ciuilis. vt quia parit actionem in rem aduerſario: vt C. de alie. iu. mu. cau. fa. l. j.
t Naturalis. Vt quia nemo a ſeipſo poſſet petere ſecundum naturam: vt ff. de recep. ar. l. pen. & facit ad hoc bene ff vti poſſi. l. j. §. hoc interdictum. ff. de acquiren. poſſ l. exitus.
v Ingens. Id eſt, magna, & hæc eadem contentio, & in aliis interdictis retinendę poſſeſſionis eſt: vt in illo de ſuperficiebus: vt ff de ſuperfic. l. j. primo rñſo. Itẽ in illo de itinere actuque priua & via priua. vt ff. de itin. actuq; priua. l. j. primo rñſo. Item de aqua quotidiana & ęſtiua. Item inter eos qui ducunt aquã per eundem riuum: qui corriuales dicuntur. Item inter eos, qui ex eodẽ caſtello: vt ff. de aqua quotidiana & æſtiua. l. j. primo reſpon. & §. ſi inter corriuales. ampliſſimè per § ait prętor. quo ex caſtello. In his enim omnib. interdictis vbi de incorporalium quaſi poſſeſſione agitur: eſt idem modus agendi, qui in duobus iſtis. vnde in Digeſto nouo ꝯtinuè poſt illum titulum Vti poſ. illi ſupradicti ponuntur per ordinem. Accur.

† Oportet tñ q̃ nõ ſit hæres ꝓ quota, vel q̃ licet ſit hęres aliter, habeatꝰ ꝓ legatario vt l. quoties. C. de hęre. inſti tu. cũ ibi notatis. Ang.

† Nã ea nõ ꝯtinuatur in hęredẽ, nec ſi eius q̃dẽ ht l. eũ hęredes. ff. de acq. poſſeſ.

† Pro q̃bus Mando. in Gl. Facult. §. Ac ẽt, in vet. pro, verſ. ꝓ ẽt & ponimus.

Saluiani & actiõis Seruianæ differentia.

† Facit ad hũc §. quod dr̃ in e licet. in gl. ſup ver. titulum ibi, ſed hoc nõ eſt verum. extra. de ꝓbat. & in gl. ſup verbo poſſideatis. aũ ſi. ibi, nã interdictum. extra. de ꝓbat.

† Aliq̃ñ tñ hoc interdictũ dat aduerſus eum, q nec cogitat q̃dẽ ſe dñm. ſed alterũ moleſtus eſt ne liberè vtat re ſua. l. iij. §. j. ff. vti poſſi.

Interdicta Vti poſſidetis & Vtrobi, differunt.

Interdicta ſunt multiplicia.

Corriuales.

a Poſſeſſione. Not. quod maxime lites ſunt in poſſeſſorio: quia, vt ſequitur in textu, eſt maximum commodum poſſidere. Ange.

b Remanet. Facit C. de edé. l. qui accuſare. in fi. & C. de rei vé. l. rem, quæ eſt l. fi. & ff. ſi vſuſfr. pe. l. vti frui. Sed interdicto &c.

de acquirenda poſſeſſione. l. ſi rem.

i Quantum ad poſſeſſionem. Nota quantũ ad poſſeſſionem: nam quantum ad alia remanſit differentia vt olim, vt Vti poſſidetis in reb. immobilibus, & Vtrobi in mobilibus locum habeat: vt hic dicitur. & ſupra §. proximo.

CASVS. Iam habuiſtis de interdictis vti poſſidetis, & Vtrobi, quando locũ habent. ſed domine Iuſtiniane, quæ eſt differentia inter interdictum Vti poſſidetis, & Vtrobi? Frater, dicit ipſe, ſcire debes quod olim erant duæ differentiæ inter iſta duo interdicta: quarum vna adhuc remanet & alia eſt ſublata. olim antem, & hodie eſt differentia, quod quando de poſſeſſione immobilium tractatur inter duos, veluti de poſſeſſione fundi, vel ædium, tunc locum habet interdictum Vti poſſi. Pro poſſeſſione rerũ mobilium datur interdictum Vtrobi. Sed domine, quæ olim fuit differentia, quæ hodie non eſt in vſu? Reſpondet, differentia fuit iſta, olim in interdicto Vti poſſidetis, vincebat ille, qui tempore iudicij, id eſt, tempore litis conteſtatæ cõperiebatur poſſidere non vi, non clam, non precario, ab aduerſario. Dicit autem Iuſtinianus, quod ipſe vult, quod hodie quantum ad poſſeſſionem retinendam adæquata ſint hæc iura. hodie igitur in vtroque modo obtinebit ille, qui ſe probauerit poſſidere tempore litis conteſtatæ, non vi, non clam, non precario ab aduerſario. h. d. Fran.

† Quia ſatis diximus ad abſoluendum, quod ad ſecũdum. ſcor. ex vlti. ſ. ff. cũ gl. ſup verbo huiuſmodi. extra. de tranſ.

ne. a cõmodũ aũt poſſidendi in eo eſt, quod etſi ei⁹ res non ſit, qui poſſidet, ſi modo actor nõ potuerit ſuã eſſe ꝓbare, remanet b in ſuo loco poſſeſſor: ꝓp quam cauſam, cũ obſcura ſunt vtriuſq; iura, contra petitorem iudicari ſolet. †

Vti poſſidetis ꝑ reb. immobilibus, Vtrobi verò ꝑ reb mobilib competit. h. d. Aret.

Sed interdicto quidem vti poſſidetis, de fundi, vel ædium c poſſeſſione cõtenditur; Vtrobi d verò interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione.

Licet interdicta vti poſſidetis, & vtrobi, olim plurimũ differrent; tamen hodie ille obtinet in vtroq; qui tempore litis conteſtatæ non vi, nõ clam, nec precario, ab aduerſario poſſidet. Aret.

Quorũ e vis, ac poteſtas plurimã inter ſe differentiã apud veteres habebat. Nam Vti poſſidetis interdicto is vincebat, qui interdicti tpe f poſſidebat: ſi modò nec vi, nec clã, nec precario nactus fuerat ab aduerſario poſſeſſionem: et ſi aliũ g vi expulerat, aut clã arripuerat alienã poſſeſſionẽ, aut precario rogauerat aliquem vt ſibi poſſidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, qui maiore h parte eius anni, nec vi, nec clã, nec precario ab aduerſario poſſidebat. i Hodie tñ aliter obſeruat. Nam vtriuſq; interdicti poteſtas, quantum ad poſſeſſionem k pertinet, exæquata eſt: vt ille vincat, & in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, l nec precario ab aduerſario litis conteſtatæ tempore detinet.

Etiam is poſſidere intelligitur, cuius nomine alius eſt in poſſeſſione. Poſſeſſio autem quamuis ſolo animo retineatur, ſolo tamen animo non acquiritur.

l Nec clam. Cum multa ſint genera violentiarum, quæ ad præſens omitto. De hac vi, quæ inquietatiua dicitur, quæ parit hoc interdictum: vt ſi me arare, vel ædificare, vel aliquid in meo me facere prohibes, contendens te poſſidere, habet locum hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. quod vi aut clam. l. j. § qd ſit. Quid ſi ille non contendat ſe poſſidere, ſed ſolum iniuriatur mihi? Reſpõ. adhuc locum habet hoc interdictum: vt ff. vti poſſid. l. ſi duo. §. ſi vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actio. empt. l. qui pendentem. Quid ſi nec poſſeſſionis tamen, nec iniuriæ, ſed quia ſeruitutem ſe habere contendit? Reſpon. ſi poſſidet, intentabo negatoriam: ſi ego poſſideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. ſi ſeru. vendi. l. ij. §. j. Clam autem poſſidet, qui clãculo me abſente ſibi poſſidere voleas ingreditur fundũ meũ, quem ego poſſideo: nec tamen ſuſpicor me poſſe repelli: & ita me abſente & inuito ſæpiſſime facit: vt ff. quod vi aut clam. l. iij. §. fin. & de acquiren. poſſeſſione. l. clam. in princi. Ille enim qui ingreditur, habet naturalem per introitum ſuum, & ego ciuilem. Vel dic, quod ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediẽs naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit ſtatim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iter? Reſpon. non, imò animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius, qui ſolã naturalem habet. Vel dic, quod ſi amittit eam, non tñ nocet: quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego poſſideam tñ, vt diximus per l. vti poſſidetis. l. ſi duo. §. ſi vicinus. Precariò autẽ poſſidet aduerſarius a me: vt ſi precibus ſuis motus, conceſsi ſibi precariò: vt ff. de preca. l. j. in prin. & §. j. & diſtingue in precario: quia aut agitur, vt omnis poſſeſſio in accipientem transferatur, quod fieri poteſt: vt ff. de preca. l. in rebus. & ff. de acquiren. poſſeſ. l. Pomponius. §. ſi is qui. aut vt nulla, & hoc valet: vt ff. de prec. l. certe. §. ſi qui. Aut vt habeat naturalẽ tñ. qui accepit. & hoc valet: vt ff. de preca. l. & habet. §. cum. 1 Sed nunquid in omni precario vinco habentem a me per hoc interdictũ, ſ. Vti poſſidetis? Rñ. nõ illum qui habet omnem poſſeſſionem: cum hoc interdictum poſſeſſorem tueat:

Vis inquietatiua, quæ parit interdictũ quod vi aut clã qualiter ſit.

Clã poſſidere.

Poſſeſſor clandeſtinus habet naturalẽ poſſeſſionẽ, & defectus ciuilem.

Precaria poſſeſſio.

Dic & dubio præſumit naturalis tñ nimodo poſſeſſio tranſlata. vt not. gl. Bartol. & Angel. in d. §. cum.

c Vel ædium. ff. Vti poſſidetis. l. j. primo reſponſo. Accur.

d Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi. vt vtrũ, ponatur pro ad, vel apud: vbi, ponatur pro quem: quaſi dicat apud quem eſt, apud eum ſit. Non ſit autem mentio hic poſſeſſionis, cum mobilia proprie non poſſideantur, ſed immobilia tantum: tunc dicatur poſſeſſio, quaſi pedum poſitio: vt ff. de acqui. poſſeſ. l. j. in prin. Abuſiue tamen tam mobilia, quam immobilia dicuntur poſſideri. Accur.

Poſſeſſio nõ eſt ꝓpriè d mobilibus. Poſſeſſio vnde dicitur. Vtrobi vñ dicit.

e Quorum. Scilicet duorum interdictorum.

f Interdicti tempore. Id eſt tempore, quo proponitur interdictum.

g Alium. dummodo non aduerſarium.

h Maiore. Scilicet quàm aduerſarius: vt ff. de verb. ſigni. l. maiore parte.

i Poſſidebat. Et ſic citius vincebat in Vti poſſidetis, quam in Vtrobi. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quàm immobilia: vt ff. commo. l. j. & ff. de re iudica. l. a diuo Pio. §. j. & ff.

vt ff. vti poſſid. l. j. §. j. & §. ij. ergo vinco ſupradictos. etiam, ſi ego habebam poſſeſſionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vti poſſidetis. l. j. §. fi. & l. ſecunda. Accur.

Poſſidere autem. CASVS. Iam habuiſtis, q tam in interdicto Vtrobi, quam in interdicto Vti poſſidetis, quæ ſunt interdicta retinendæ poſſeſſionis, ille vincit qui in poſſeſſione inuenitur tempore litis conteſtatæ. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter aliquis dicatur poſſidere. & ipſe reſpondet, Frater, dicit ipſe, non ſolum dicitur quis poſſidere, ſi per ſe, hoc eſt ſi corpore ſuo poſſideat, ſed etiã ſi corpore alterius poſſideat, quamuis eius iuri non ſit ſubiectus: dum tamen nomine ſuo poſſideat, ſicut per colonum & inquilinum, & depoſitarium, & commodatarium. & hoc eſt quod communiter dicitur, aliquem retinere poſſe poſſeſſionem per quemlibet, qui eius nomine eſt in poſſeſſione, & non ſolum per corpus ſuum, & per corpus alterius, qui eius nomine poſſidet, poteſt aliquis poſſidere, ſiue poſſeſſionem retinere, ſed etiam ſolo animo poteſt aliquis poſſidere, ſeu poſſeſſionem retinere, licet ipſe non ſit in poſſeſſione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deſerendæ poſſeſſionis eam deſeruerit, ſed poſtea reuerſus ſit ad illam. hoc dicit. Franciſcus.

Poſſidere aũt videt quiſque, non ſolũ ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi eius nomine aliquis in poſſeſſione a ſit: † licet eius iuri ſubiectus non ſit: qualis eſt colonus, b & inquilinus. Per eos quoq; apud quos depoſuerit quis, aut quib. commodauerit: ipſe poſſidere c videtur. Et hoc eſt, quod dicitur: retinere d poſſeſſionẽ poſſe aliquem per quẽlibet, qui eius nomine ſit in poſſeſſione. Quinetiam animo quoque ſolo retineri poſſeſſionem placet: id eſt, vt quamuis neq; ipſe ſit in poſſeſſione, neque eius nomine alius: tamen ſi non relinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reuerſurus inde diſceſſerit: retinere poſſeſſionem videatur. Adipiſci verò poſſeſſionem p quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus. e Nec vlla dubitatio eſt, quin animo ſolo adipiſci poſſeſſionem nemo poſſit.

† Hic M. Tullius in orat. pro Cecinna dubiũ nõ eſſe ait, quin Cecinna poſſideret: enim erat eius colonus in fundo.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter, nec naturaliter poſſidẽt.

a In poſſeſſione ſit. Cautè dicit: vt ff. de acqui. poſ. l. ſi quis ante. §. idem Pomponius. ibi, non vt poſſideret. nam non poſſident iſti nec ciuiliter, nec naturaliter, ſecundum Ioan. ſ. colonus, & inquilinus, & ſimiles: vt hic, & ff. de vſucap. l. nõ ſolum. §. quod vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter poſſidere: vt ff. cõmu. diuidund. l. communi diuidundo. § neq;. Sed illud intellige colonum poſſidere, ſcilicet alij.

b Colonus. Scilicet in villa, ſed inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui poſſeſ. l. re pignoris.

c Poſſidere videtur. Si ergo per alium poſſidet, ergo non poſſidet: vt ff. de acquir. poſſeſ. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter poſſidere, ſicut & colonum, vt ſuperiori caſu diximus.

d Retinere. Licet animo retineatur, non tñ animo quæritur: vt ff. de acquir. poſ. l. quemadmodum. & C. de acquir. poſ. l. licet. & ĵ. proxi. Accur.

e Expoſuimus. Supra per quas perſo. nob. ac. §. ex his. Accurſius.

† Quoniã autẽ mõ quæſ, ac p quas poſſeſſio, qd tẽ ea ſit, ac quotuplex, quo ve iure inducta: nũ ve factũ ſit, an ius dicẽda, vide ac dic vt p Bar. in l. j. ff. de acqui. poſſeſ.

Recuperandæ poſſeſſio. CASVS. Vidiſtis ſ. per exempla de interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis, & et de interdictis retinendæ poſſeſſionis: modo videndũ eſt de interdictis recuperandæ poſſeſſionis. Recuperandæ autem poſſeſſionis interdictum, eſt interdictum Vnde vi, per quod cogitur deijciens vi deiectum reſtituere, ſcilicet in illam poſſeſſionem, a qua ipſum deiecit, licet deiectus a deijciente vi, vel clam, vel precario poſſederit, quod videtur mirum t in gloſſ. tamen habes hoc expeditum vno verbo, ſcilicet, illud verbũ ex interuallo. & hęc erat pœna violenti ſecundum iura antiqua: ſed alio modo punitur hodie violentus iſte p nouas conſtitutiones per l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. cuius effectus talis eſt. ſi quis rem mobilem, vel immobilem inuaſerit violenter: ſi dñs erat illius rei, quam inuaſit violẽter: dñiũ illius rei amittit. ſi aũt nõ erat dñs illi[9] rei, cõpellit̃ reſtituere, & ſoluere ęſtimationem rei p violentã poſſeſſę. & oẽs pęnæ iſtæ imponunt̃ nõ ſolũ p actionẽ ciuilẽ, ſed ẽt p actionẽ criminalẽ. Põt. n. q aliũ vt, de poſſeſſione deiecit, accuſari lege Iul. de vi priuata, ſi ſine armis, ſi verò cũ armis, de vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sunt. n. quidam, qui ſolummodo credunt cũ armis deijcere, eũ qui loricatus, & cũ gladio, & ſcuto, & lancea, & cõſimilib. armis aliquem deiecit. Frater, nõ eſt ita: armorum. n. appellatione, non ſolũ ſcuta, gladios, & ẽt cætera arma appellari volumus, ſed ẽt fuſtes, & lapides. Franciſcus.

Etiam qui vi, clam, vel precario, a ſpoliatore immobilem rem poſſidebat, interdicto Vnde vi, quod recuperandæ poſſeſſionis eſt, eius rei poſſeſſionẽ a qua eiectus fuit cõſequitur: quinimo q rẽ ſuã penes aliũ cõſtitutã, violenter inuaſerit, a dñio cadet: ſi autẽ aliena ſit, rem deiecto reſtituet, illiusq; æſtimationem ꝑterea præſtabit. Ad hæc criminis, legis Iuliæ de vi publica, vel priuata reus fit.

Recuperãdæ poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi, vel ædiũ f vi deiectus fuerit. † nã ei proponit̃ g interdictũ Vnde vi: h p qđ is, q deiecit, cogit̃ ei reſtituere poſſeſſionẽ: licet is i ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario poſſideat.

Hodie per vim ſpolians, ſi dñs eſt, a dominio rei cadit: aliàs rem ſpoliatam & eius æſtimationem reſtituit: qui aliàs lege Iulia de vi publica, vel priuata criminaliter punitur. Et armorum appellatione lapides & fuſtes continentur. Aret.

f Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vĩ bo. rap. actio. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. hoc interdictum. & §. illud. & §. plane. niſi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui autem. Accur.

g Proponitur. Id eſt, datur.

h Vnde vi. Sed quare dicitur vnde vi? Rñd. quia talia erant verba prætoris: vnde illũ vi deieceſti &c. & ita a princ. verborum prætoris ſumpſit denominationem: ſicut & alia, vt quorum bonorum, & ſimilia: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin.

i Is. ſ. deiectus: vt qa hodie expoliaui te: vel quia cœpi poſſidere rem tuam clam, vel vi: in ſequẽti verò die me expuliſti, nã teneris mihi hoc interdicto. Secus ſi incõtinẽti me deiecis: vt ff. de vi & vi ar. l. iij. §. cum igit̃ in gl. fi. & l. qui poſſeſſionem. Quod in continenti accipe ante, quam ad alios actus extraneos diuertat:

† Idẽ & ſi in pdnãte cuius poſſeſſionem animo retinebat ingredi ꝓhibitus ſit, aut in medio itinere derẽtus ſit ab eo q ipſe poſſeſſionẽ occuparit. l. j. §. interdictũ autẽ. ff. de vi & vi ar. Ex quo loco apertè definita eſt tota controuerſia Cecinnæ, quam tot verbis tutur Cice. Fran. Balduſ. hic.

t No. iſtã gl. cũ vet. tec. ſequẽ ti. q incõtinẽti dr̃ eadẽ die: vt in hac gl. & vide text. in l. continuus. in princi. ff. de ver. obl. Ang. Alibi incontinenti fieri dr̃ cunctea q ĵ. biduũ, vl̃ triduũ geruntur. Mãd. 19. q. 31 Regu. cãcel. nu. 3.

ſertat: vt ff. de duo. re. ſti. l. duos reos.

a Conſtitutionibus. Vt C. vnde vi. l. ſiquis in tantũ.

b Supradiximus. Vt ſ. vi bo. rap. § quia tamen.

c Rei. ſ. proprietaris. ſed interdicto Vti poſſidetis poſſeſſio æſtimatur: vt ff. vti poſ. l. pe. §. fi. Accu.

ADDITIO. Dic ſecũdum Ioan. Fab. quòd imo Dy. tenet, quòd in hoc interdicto fiat æſtimatio poſſeſſionis, ſicut in interdicto Vti poſ. ſed ipſe Ioã. Fab. dicit, quòd ad proprietatem & ad poſſeſſionem poteſt fieri æſtimatio: ſecundum quod cõcludit Angel.

• Quod ſequitur ad ditio eſt ad glo.

d De vi priuata. pœna antẽ huiuſmodi legis eſt tertiæ partis bonorum publicatio, ſi ſine armis: & relegatio, ſi cũ armis: vt ĩ. de publ. iud. §. itẽ lex Iulia. de vi pub. & C. ad leg. Iul. de vi publ. l. quoniam. & l. ij. & ff. de accuſa. l. hos accuſare. §. omnib. • vnde verſus: Vis priuata reũ daponit ab ordine rarum. Sed deportat, ſi vis armata probat. Vi de c. ij. extra de ord. cogn. in glo.

• e pariter quæcunque ſpecie nata quæ ſunt ad nocendum. quod fit ex ſententia Bart. & Angel. vt gladius panis inciſorius. vel ad calamos tẽperãdos cõparatus quod armis nõ habeatur: veluti nec dẽres, nec vrnt amphoræ, vrceus, aut cyathus, & huiuſmodi ſimilia: vnde fit vt dẽre premẽs, impetẽſque in ſtatuto pœnã de armis peccatũ tiẽta nõ incidat: vt hic per Ioann. de Pla. quem vide.

e Et lapides, Facit ĩ. de publ. iud. §. itẽ lex. & ff. de vi & vi ar. l. iij. in princi. & ff. de verb. ſign. l. armorum. Sed nũquid debet aliquis expectare ſe primo percuti, quã percutiat? Dicunt quidam quòd ſic: ut argu. C. vnde vi. l. j. & ff. ad legem Aquil. l. ſi ex plagis. §. tabernarius. Nos contra, ſed ſufficit iuſtus timor: vt ff. ad legem Aquil. l. ſed & ſi quemcunque. & ff. ad leg. Cor. de ſica. l. is qui. & ff. de vi & vi ar. l. iij. §. qui armati. Aduerte tñ, quod aliquãdo vis infertur perſonæ, aliquando rebus: vt not. gloſſ. fi. in c. ſignificaſti. ij. de homicid. & ibi vide qualiter intelligitur illud commune dictum, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Vnde vi concernit res immobiles. vi bonorũ raptorũ, res mobiles. Lex Iulia de vi priuata & de vi publica qualiter puniat.

ſ id quod ſequitur nõ eſt Accurſij.

Sed ex conſtitutionibus [a] ſacris (vt ſuprà diximus) [b] ſiquis rem per vim occupauerit, ſiquidẽ in bonis eius eſt, dominio eius priuatur: ſi aliena, poſt eius reſtitutionem, etiam æſtimationem rei [c] dare vim paſſo compellitur. Qui autem aliquem de poſſeſsione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia de vi priuata, [d] aut de vi publica: ſed de vi priuata, ſi ſine armis vim fecerit: ſin autem armis eum de poſſeſsione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorũ aũt appellatione nõ ſolùm ſcuta, & gladios, & galeas, ſed & fuſtes, & lapides [e] [f] ſignificari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuiſionem.

Tertia diuiſio interdictorum eſt, quòd aut ſimplicia ſunt, aut duplicia. [g] Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor, alter reus eſt: qualia ſunt omnia reſtitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is eſt, qui deſiderat, aut exhiberi, aut reſtitui: reus autem is eſt, a quo deſideratur, vt reſtituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autẽ interdictorum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt, veluti cũ prætor prohibet ĩ loco ſacro, [g] vel flumine publico, [h] ri pave eius aliquid fieri: Nam actor eſt, qui deſiderat, nequid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti Vti poſsideris interdictum, & vtrobi. [i] Ideo autem duplicia vocantur: quia par vtriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipuè re*, vel actor intelligitur, ſed vnuſquiſque, tam rei, quã actoris partes ſuſtinet.

Abiecta veteri proponẽdorũ interdictorum ſolennitate, hodie pro eis in factum actio competit.

[k] De ordine, & veteri exitu interdictorũ [l] ſuperuacuum eſt hodie dicere. Nam quoties extra ordinem [m] ius dicitur (qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe reddi interdictũ, ſed perinde iudicatur ſine interdictis, [n] ac ſi vtilis actio [o] ex cauſa interdicti red-

Tertia diuiſio &c. CASVS. Poſitis duabus diuiſionibus interdictorum, quarũ vtraque eſt bimembris: hic ponit dominus Iuſtinia. tertiam: & eſt talis, quòd interdictorum quædam ſunt ſimplicia, & quædã duplicia. Simplicia autem ſunt illa, in quibus nõ reperitur niſi vnus reus, & vnus actor. cuiuſmodi ſunt omnia reſtitutoria, & exhibitoria. Duplicia ſunt illa, in quibus quilibet reperitur reus, & actor. Sed interdictorũ quædam ſunt prohibitoria: & illorum quædam ſunt ſimplicia, quædam duplicia. Simplicia ſunt, veluti cũ prohibet prætor in loco ſacro, vel in flumine publico, ripave eius aliquid fieri. Duplicia ſunt, veluti interdictum Vti poſſidetis, & vtrobi. & hæc ideo vocantur duplicia: quia in eis vnuſquiſque tam rei, quam actoris vicem ſuſtinet. h. d. Fran.

f Duplicia. Similis poteſt fieri diuiſio actionũ ciuilium. Nam quædam duplices ſunt, vt fami. erciſ. fi. regũ. & communi diuidun. vt ff. de iudic. l. in tribus.

Actionũ quædam ſunt ſimplices: quædam duplices.

g In loco ſacro. Vt ff. nequid in loco ſacro. l. j.

h Publico. Vt ff. ne quid in flum. per totum.

i Vtrobi. Item interdictum de ſuperficiebus: vt ff. de ſuperfi. l. j. §. proponitur. & dic vt ſ. eod. §. retinendæ.

De ordine & veteri &c. CASVS. Dixi Iuſtiniano: Domine, quare non recitatis vos totam naturam, & ſolennitatem antiquorũ interdictorũ? Frater, dicit ipſe, Superuacuum eſſet hodie de ordine, & ſolennitate antiqua interdictorum dicere. Nam quotieſcunque extra ordinẽ. i. ſolennitatem antiquã ius dicitur (quod hodie fit in omnibus iudicijs) non eſt neceſſe interponere interdictum. Domine, bene dicitis: ſed bene dimitterẽ ſolennitatem interdictorum, ſi loco interdictorum eſſent mihi actiones proditæ a prætore. Frater, dicit Iuſt. ſic poteris illas hodie proponere ſine aliqua ſolennitate, ſicut poſſes ſi ea tibi dediſſet prætor hodie. Similiter quaſi dat tibi Prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionẽ in factum vtilem proponere, perinde ac ſi iſtam actionẽ vtilem prætor tibi accommodaſſet. hoc dicit. Franc.

k De ordine. Id eſt, de antiqua ſolennitate qua proponebantur interdicta ſub certis formis: vt diximus ſ. eo. in princip. Accur.

l Exitu interdictorũ. Scilicet antiqua ſolennitate: ſine ea tñ reddi poteſt, & proponi. vt ff. de npe. no nunc. l. prætor ait. §. nonnulli. Vel etiam in factum actio loco cuiuslibet interdicti: quæ vtilis vocatur. vt ſubijcit.

m Extra ordinem. Id eſt, extra antiquam ſolẽnitatẽ. quod ſemper fieri videtur vt ſubijcit: vt ſ. de ſuc. ſub. in prin. & ff. de neg. geſt. l. actio. in fi. ti. & C. de form. & impe. act. ſubl. l. j. & ij.

n Sine interdictis. Scilicet ſolennibus.

o Vtilis actio. i. in factum, quæ datur loco cuiuslibet

Inſtit. Imper. & [illegible] interdi-

interdicti. Et no. quatuor eſſe genera actiõis in factũ. **Actiõis in factũ, quatuor ſunt genera.** Vna eſt, quæ ex omni edicto vel interdicto prorſus datur, vbi ſpecialis actio non dat᷑, vt hic. Alia eſt legis Aquiliæ ſubſidiaria, quando damnum datur de nõ corpore in nõ corpus: vt ſupra ad leg. Aquil. §. fi. quæ eſt ipſa prætoria: vt ff. de præſ. verb. l. quia actionum. in fi. Tertium genus eſt extraordinariũ: quod ex uarijs figuris cauſarũ eſt introductũ, quoties æquum eſt actionẽ dari: vt C. de ſa. ſan. ec. l. ſancim⁹. Quartum genus eſt quod æquiparat᷑ actiõi pſcriptis verbis, q̃ vna cũ iſta in factũ ciuilis dicit᷑: vt ff. de pſcrip. verbis. l. j. in fi. & habet locum in tribus generib. negotiorum. **Actio pſcriptis verbis in tribus generib⁹ negotiorum habet locum.** Primo in contractibus innominatis tribus, do, vt des, do vt facias, & facio vt facias, vt ff. de pſcri. verb. l. naturalis. §. j ij. & iij. Sed i quarto innominato contractu ſcilicet facio vt des, habet locum actio de dolo: vt ff. de præſcrip. verb. l. naturalis. §. quod ſi faciam. Itẽ in ſecundo genere habet locum præſcriptis verbis ex omni pacto incontinenti, ante, vel poſt appoſito iuxta aliquẽ contractũ: vt C. de pac. inter emp. & ven. l. ij. & C. de pact. l. petens. Item in tertio genere vbicunq; dubitatur de nomine contractus. vt patet in exẽplis: vt ff. de æſtima act. l. j & ff. de pſcrip. verb. l. j. per totum. & l. iij. Quid ſit actio in factum, & ad quid cõpetat tex. cum glo. eſt i l. quoties. ff. de præſ. verb. & in l. in factum cum ibi no. ff. de act. & obli. Accur.

Hinc Iſocrates regem Nicoclẽ admonebat, vt eas leges ferret quæ nullius litis haberẽt ſeminariũ.

ADDITIO. No. hãc gl. quot ſunt actiones in factum, & ad quid vnaquæque competat: & adde gl. in l. quoties. ff. de præſ. ver. & tex. in l. in factum. & ibi glo. ff. de act. & obli. Ange.

a Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

DE POENA TEMERE litigantium.

Cõtinuatio. *Vſq; nunc de propoſitione actionum dictũ eſt, ſed quia contingit eas interdum temerè proponi: nunc de pœna temerè proponentium dicit. Accur.*

Diuiſio. Nunc admonendi. Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primo cõtinuat titulũ ad pcedentes. Secundo ponit tres pœnas. quæ temerè litigantẽ coercent. Tertio dictas pœnas ſigillatim p exempla declarat. Secunda ibi, Idq; eo maximè, Tertia ibi, Ecce enim. CASVS. Dixi. Iuſt. domine, tot. & tãta audiuimus: quòd tedio affecti ſumus. & uos aſtis nobis tædioſus factus. Pro Deo dicatis nobis. quid amplius vos intẽditis dicere? Frater, dicit Iuſt. ſcire debes, q̃ multum ſtuduerunt magiſtratus antiqui, q̃ nõ de facili litigaret᷑ calũnioſe: & nos ſimiliter circa hoc ſtudeamus: quia hoc maximè fiet, ſi temeritas litigãtiũ, tã actorum, quã reorum aliquo de tribus modis. ſ. vel pœna pecuniaria, vel iureiurando, vel metu infamiæ puniatur. h. d. Franc.

b Suſtinebant. Scilicet magiſtratus, qui iura reddebant: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. poſt originem.

c Maximè. Id eſt, certè.

dita a fuiſſet.

TITVLVS XVI.

DE POENA TEmere litigantium.

Litigatorũ temeritas tripli ci pœna coercetur periurij ſcilicet, pecuniaria, & infamię, ſiue ignominiæ: quarũ ſingulas partes vſque ad tituli calcem perſequitur.

Nunc admonendi ſum⁹ magnã curã egiſſe eos, q iura ſuſtinebãt, b ne facilè homines ad litigandũ procederent. † quod & nobis ſtudio eſt. Idq; eo maximè c fieri põt, q temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur, modò d. pecuniaria pœna, e modò iuriſiurãdi f religiõe, modò ĩfamiæ g metu coercetur.

Reus, actor, necnon vtriuſque partis aduocati, iuriſiurãdi religione pp̃ter calumniã, ſeu cauillationem euitandam introducti, ſeſe adſtringere debent; alioqui non procedet iudicium.

Annota, Negantium mẽdacia pœna quãdoque dupli, quãdoque tripli puniri.

Ecce enim iuriſiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex conſtitutione h noſtra deferẽ. Nam reus nõ aliter ſuis allegatiõibus vtiẽ. niſi prius i iurauerit, q putans ſe bona inſtãtia vti, ad contradicendum k peruenit.

Negans id, quod debet, aliquando in duplũ puniẽ. Aret.

At † aduerſus inficiantes ex quibuſdam cauſis

d Modo. Id eſt aliquando: & ita communiter exponitur quando bis, aut ter reperitur: vt ſupra quod cum eo. §. cæterum. ver. ſed ſane.

e Pecuniaria pœna: Vt infra eo. §. fi. Ac.

f Iuriſiurandi. ſ. calumniæ: vt ĩ. proxi. §. Sed quando? Reſpon. in futuro ſeculo: licet non in iſto: vt C. de iurei. l. ij. † **Dic vt habet᷑ in l. iij. & ibi Bar. ff. de crim. ſtel. & in d. l. ij. C. de iureiu. Ang. Periurus in alio ſæculo punietur.**

g Infamiæ. ĩ. eo. §. ex quibuſdam.

Ecce enim. CASVS. Dñe, vos iam dixiſtis, quòd temeritas litigantiũ modis pluribus coercetur. p Deo dicatis, ſi vobis placet, qualiter debeat primo coerceri: Frater, dicit ipſe: primo debet per iuramentum coerceri: quia omnib⁹. litigatoribus præcipitur, quòd iurẽt de calumnia. Franc.

h Cõſtitutione. C. de iureiurã. propter calum. dan. l. ij. in princip. † **Aliàs pecuniaria pœna cum aduerſus inficiantes. &c.**

i Niſi prius. Non dicit, q prius reus, quàm actor iuret, ſed prius quàm audiatur: actor autem priuſquam reus iuret: vt C. de iureiura. propter calum. dan. l. ij. in princip. quæ eſt contra.

k Ad contradicendum. Nota diligẽter capitula huius ſacramenti. Actor enim iurat, q bona iuſtitia venit ad agendum: vt C. de iureiu. propter calum. da. l. ij. in princip. Item quòd nõ dabit, vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro eo ſententia: vt in authentic. vt liti. iurent in exordio litis. colla. ix. Item quòd nullam exiget, vel faciet probationem calumnioſam: vt in authent. de ijs, qui ingre. ad appellan. §. fina. colla. ix. v. Econtra reus iurat hæc eadem: niſi q in primo capitulo iurat ſe vti bona contradictione. **Iuramentum de calũnia præſtatur tã ab actore quã a reo.** a Quid continere debeat iuramentum calumniæ, not. glo. in c. j. extra. de iuramen. calumn. vnde verſus. Illud iuretur, q lis ſibi iuſta videtur. Et ſi quæretur verum nõ non inficietur. Nil promittetur, vt falſa probatio detur. Vel vt [illegible] dilatio nulla petetur. **a Haſtenus procedit gl. Accurſij. Iuramẽtũ de calumnia continet quinque capitula.**

At aduerſus. CASVS. Domine, bene vidimus qualiter iuramenti religione litigatorum temeritas coercetur: modo dicere debetis, ſi vobis placet, qualiter pœna pecuniaria compeſcitur. certè dicit ipſe, bene verum eſt, quòd pœna pecuniaria litigatorum temeritas coercetur: quia quandoque actio, quæ ex ſui natura in ſimplum competit, propter inficiationem ipſius rei datur in duplum: veluti, ſi damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agitur, & tamen bene ſunt aliquæ actiones, quæ ſine aliqua inficiatione dãtur plus quam in ſimplum, vt eſt actio furti manifeſti, quæ datur in quadruplum. Franciſcus de Aret. **a No. gl. quę ponit ea quę debet iurare actor: & q debet iurare reus. Angel.**

Tripl.

dupli, vel tripli [a] actio ɔſtituit: veluti ſi dãni iniuriæ, aut legatorũ locis venerabilib. relictorum nomine agatur. [b]

Reus in certis caſibus ſiue neget ſiue fateatur, ultra ſimplum condemnatur.

Statim autem ab initio pluris, quã ſimpli eſt actio: [c] veluti furti manifeſti, quadrupli, nec manifeſti, dupli. Nã ex his, & alijs quibuſdam cauſis (ſiue quis neget, ſiue fateatur) pluris, quàm ſimpli eſt actio.

Actor de calumnia iurare tenetur. Aretinus.

Item actoris [d] quoq; calumnia coercetur. Nã etiam actor pro calũnia iurare cogitur ex noſtra conſtitutione.

Aduocati actoris & rei de calũnia iurare debẽt. Areti.

Vtriuſq; etiam partis aduocati iuſiurãdũ ſubeunt. [e] † quod alia noſtra conſtitutione comprehenſum eſt.

Reiecta mulcta decimę partis litis, quę olim improbis litigatorib. irrogabatur: hodie quiſquis inique litigabit, per iurium incurret, & damnũ, impenſasq; omnes victrici parti inferre cogitur.

Hæc aũt [f] omnia ꝑ veteri calumniæ actione [g] introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abijt: quia in partem decimam litis actores mulctabat: quod nuſquam factũ eſſe inuenimus. ſed ꝑ his introductũ eſt & præfatum iuſiurandũ: & vt improbus litigator, & damnum, & impenſas litis inferre aduerſario ſuo cogatur.

Cõdẽnatus, vel pactus ex criminib. q̃ hic enumerant, vel cõdẽnatus actionib. directis non contrarijs, deſcendẽtibus ex contractibus hic enumeratis, erat infamis.

Annota, directæ dicuntur, q̃ pupillo aduerſus tutorẽ, mãdati aduerſus mãdatariũ, depoſitori aduerſus depoſitariũ cõpetunt: & non e regione.

Annotato ẽt pactione infamiã cõtrahi: nã quicũq; ex delicto obnoxius, ꝑcio dato paciſciẽ ignominioſus fit.

Ex quibuſdam iudicijs damnati [h] ignominioſi fiũt: veluti furti, vi bonorum raptorũ, iniuriarũ,

[a] Tripli. Vt ĩ. de actio. §. tripli. vbi quis ꝑ mẽdaciũ, aut dolum plus petens, quàm debeat, in triplum condemnat. Alij deponunt de libris illud, vel tripli, eo q̃ ſubiecta exempla non ſunt huic verſi. apta.

[b] Agatur. Item alibi: vt C. de non num. pecu. auth. contra qui propriã. Item alibi: vt ſi creditor negat ſibi debitũ ſolutum. Nam poſtea q̃ ſit debitũ, probare cogitur: vt ff. de proba. l. cum de indebito. item poſſeſſor negans ſe poſſidere: ſi probatur, perdit poſſeſſionem: vt ff. de rei vendi. l. fin. & in Auth. de trien. & ſe. §. illud, & ibi glo. in verbo poſſeſſio. collat. iij. Item alias: vt ff. de iudic. l. ge. cum.

ADDITIO. Nota pœnas aliquas, quas patitur calũnioſè negãs: & maxime not. quando aliquis poſſidet, & negat interrogatus ſe poſſidere, quòd perdit poſſeſſionem, ſi de mendacio conuincatur; vt l. fin. ff. de rei vendi. Ange.

[c] Eſt actio. Etiam a principio, non ſolum inficiatione: vt hic, & ĩ. de actio. §. at iſte. Accur.

Item actoris quoque. CASVS. Dixit Iuſtin. Dñe. vidimus ſupra qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariã reor temeritas coarctatur: ſed de actore quid dicetis? Certe, dicit ipſe, nõ ſolum reus, ſecundum qđ ſuperius diximus, ſed & actor compellitur ſubire calumniæ iuramentum. imo plus adhuc dico tibi, q̃ non ſolum reus, & actor iurant, ſicut diximus, ſed etiam vtriuſq; partis aduocati iuſiurandum ſubeunt: ſecundum quod eſt in alia noſtra conſtitutione promiſſum. & hæc omnia introducta ſunt loco actionis veteris calumniæ, quæ in deſuetudinẽ abijt, qua tenebatur actor, qui temerè litigabat, in decimam partem litis, quod nunquã inuentum eſt factum eſſe, vt hic dĩ: ſed ꝑ hu, introductum eſt iuſiurandum: & vt in expenſis & damnis litis puniatur improbus litigator. h. d. Franc.

[d] Item actoris. Quaſi dicat, non ſolum reus iurat de calumnia: vt ĩ. eo. §. j. ſed etiam actor, vt in conſtitutione noſtra dicitur: vt C. de iureiur. propter cal. dan. l. ij. in princ.

[e] Subeunt. Scilicet q̃ iuſtum, & fidele patrociniũ præſtent, vt in conſtitutione dicitur. Sed tñ in cõſuetudine non habetur, q̃ iuretur, licet lege caueatur: vt C. de iu. l. rem non nouam. § patroni. & facit tũ Authen. de teſt. §. ſin. col. vij.

[f] Hæc autem. Scilicet quæ de ſacramento calumniæ dicta ſunt. ĩ. eod. §. j. ſupra eodem, §. item actoris. & §. proximo.

[g] Actione. Actio. n. quædam erat qua tenebatur actor qui per calumniam litigabat, in decimam partem litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorum in antiquum rediit ſtatũ: licet non iure illius actionis, ſed per iudicis officium: vt in Auth. de lit. §. ad excludẽdas. coll. viij. Et nota ex hoc §. & ex dicta Auth. de lit. & ex l. ff. de reg. iur. l. qui in ius. §. nemo. & ex l. illud. ff. de peti. hære. q̃ niſi improbè & calumnioſè litigauerit, non debeat condemnari in expenſis: vt ff. de iu. l. eum quem. & C. de fruct. & lit. expen. l. non ignotet. licet in C. de iu. l. properandum. § ſin autem. indiſtinctè dicat victũ condemnari victori in expenſis. [a] Sed eſt intelligendum cum iam dicta determinatione, ſi calumnioſè agit. vt in Authentica de iudicijs. §. oportet. collatio vj.

ADDITIO. Nota ex gloſ. quòd licet vna l. generaliter loquatur: tamen ꝑ alias leges patitur limitationes, & reſtrictiones: & ſic lex patitur interpretationem paſſiuam: vt lege, prima. §. lex Falcid. ff. ad legem Falcidiam.

Ex quibuſdam iudicijs. CASVS. Viſo qualiter iureiur. & pęna pecuniaria litigatorum proteruitas cõpeſcat, videndum eſt qualiter metu infamiæ refrenet. & certe quædam ſunt iudicia ſiue actiones in quibus ſiquis fuerit damnatus, infamis efficit, quas actiones litera enumerat. & hoc intellige, q̃ directè intentantur: quia tunc & non aliter damnatus in illis efficitur infamis. In actiones aũt ꝑ ſocio, quę directa eſt ab vtraque parte, hoc eſt tam a parte intentantis, q̃ a parte eius ɔ̃ quem intentatur, ſecus eſt: & ideo quicunque ſociorum in actione pro ſocio fuerit condemnatus, infamis efficitur. Sed tñ ſcire debes q̃ differentia eſt inter actiones hic notatas deſcendentes ex ɔ̃tu, vel quaſi: quia non ſolum illi, qui damnati ſunt in actionib. deſcendentib. ex delicto hic nominatis ſunt infames, ſed etiam illi, qui in iſtis acti. tranſigunt: quia crimen videtur confiteri qui tranſigit. in actionibus autem hic nominatis deſcendentibus ex contractu, vel quaſi, ſolum damnati ſunt infames: non autem illi qui tranſigunt, hoc dicit Franc. de Are.

[h] Damnati. ſcilicet ſuo nomine, niſi ꝓuocauerint, nõ ſi procuratorio: vt ff. de ijs q̃ no. infa. l. furti §. ſi

Mẽdaciũ facit quẽ puniri.

† Hic Cicero dictatus ꝑ Sylla, V olinquit dij peneres teſtor, me huc integro animo deſcẽdere. Et Fabius li. xij. nõ cõuenire ait oratori ſ iuſta tueri ſciẽtẽ.

Aduocati partiũ, an debeãt iurare.

[a] Dic vt ibi, ꝑ gl. & Ang. & vide text. & gl. Bar. Cy. Bal. & Salt. in authẽ. gñaliter. C. de epiſco. & cle. ſed vt dicit ĩ. de ſatiſd. §. ſed hodie. & Bar ſ d. auth. gñaliter. hodie huiuſmodi ſatiſdatio de lite ꝑſequẽda & decima parte litis &c. nõ eſt in vſu. Ang.

[a] Expẽſarũ ɔdẽnatio an indiſtinctè fieri dẽat nõ attẽto an quis iuſtè, an calumnioſè litigauerit, & q̃ ſit ſtilus Rotę Romanę, q̃d in ſtatutis, q̃ victus victori in expẽſis ɔdẽnari debeat? plenè per Quint. Mãdo. in xj. quęſt. Regu. de ſubro. nume. 4. ac 12. & ſeq.

quis.& hoc ſi a iudice ordinario vel delegato. ſit con demnatus. ſecus ſi ab arbitro: vt ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo. §. cum autem. verſic. ex compromiſſo.

a Directis. Et ob id tutor conuentus a pupillo, & dānatus infamatur. Idem in alijs directis, ſecus ſi contra tutor pupillum faciat condemnari: vt hic, & ff. de ijs q not. infa. l. j. Et nota q in caſu etiam ꝯtrio infamat: vt ff. de ijs qui not. infa. l. furti. §. mandati. Item no. q quatuor hic ponuntur exempla de maleficijs: & quatuor de contractib⁹, vel quaſi. * Et iſta continentur his verſibus: Iudice damnatos, infames reddit vbique, Quod vi diripitur, iniuria, furta, doliq;, Actio mandati, tutelæ, depoſitique, Directò, ſi pro ſocio communis vtrique.

Sn̄ia ſup actione famoſa anſemp infames.

Actiones octo ſuos quæ infamant.

*Hoc gl. reſiduum nō eſt Accur. Aegi. Per.

de dolo: itē tutelæ, mādati, depoſiti, directis, a nō ꝯrijs actionib. Item ꝓ ſocio, q̄ ab vtraq; parte directa eſt: & ob id qlibet ex ſocijs eo iudicio dānatus ignominia notaī. Sed furti quidem, aut vi bonorū raptorum, aut iniuriarū, aut de dolo, non ſolū dānati notanī ignominia, ſed & pacti: b & rectè. Plurimū. n. intereſt, vtrū ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit. c

Annota, Iudicia omnia a citatione exordienda eſſe.

Omnium † aūt actionum inſtituendarū principiū ab ea parte edicti ꝓficiſciē: qua prętor edicit d de in ius vocando † vtiq;. n. in primis aduerſarius in ius vocādus eſt, id eſt, ad eum vocandus, q ius dicturus ſit. e Qua parte prætor parentib. &

b Sed & pacti. Scilicet precio æris ſine iuſſu prætoris: vt ff. de ijs qui no. infa. l. in actionibus. & l. furti. §. pactus. Accurſius.

c Debitor ſit. Vt ff. de infa. l. furti. §. finali.

Omnium autem actionū. CASVS. In proximo §. tractat dominus Iuſti. qualiter puniatur temeritas litigantium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigantium metu pęnæ pecuniariæ. Vel ſic poteſt continuari: Temeritas quandoque conſiſtit in perſeuerando improbè litigando: quandoq; aūt conſiſtit temeritas in ius vocando. Cum ergo ſ. dixerit dn̄s Iuſti. qualiter puniē temeritas litigantium in perſeuerando improbè litigando: modo dicitur qualiter punitur litigantis temeritas quæ eſt in ius vocando. Dī ergo q principiū inſtituendarum actionum ab edicto de in ius vocando proficiſcitur, & explanat ſeipſum in textu, dicēs, q in primis debet aduerſarius in ius vocari coram iudice. ſed quo ad iſtam vocationem in ius ſatis abūdè proſpexit prætor parentibus, & patronis. Statuit enim quòd non liceret liberis, & libertis parentes, vel patronos in ius vocare ante, quàm a prætore hoc poſtulaſſent, & etiam impetraſſent, & ſic non ſuffiſit poſtulare: ſed neceſſe eſt, q obtineat ante, quàm eos in ius vocent. Si quis autem eorum aliter eos in ius vocaret, ſtatuit in eum pęnam quinquaginta ſolidorum. h. d. Franc.

†Facit ad hunc §. cle. j. in octa gl. ſup verbo citationes. in hn. de iudic.

† Hinc Plato dialogo octauo de legibus admonet nō eē negligendas leges de in ius vocādo. putat th̄ eam rē eſſe leuiorē. quā vt grauē legū latorē multum occupare debeat.

d Edicit. i. edictum ꝓpoſuit de in ius vocando: vt ff. de in ius vo. l. iij. §. prætor. & per totum tit. Accur.

e Dicturus ſit. Vt ff. de in ius vocan. l. j.

f Honorem. Nota q patribus, & patronis eſt honor præſtandus, & reuerentia: vt hic, & l. honori. & ff. de obſe. a libe. & liber. paren. & patro. præſtand. & habetur in l. vt vim. ff. de iuſt. & iu. Ang.

g Solidorū quinquaginta. Aliàs quaſi inofficioſus caſtigatur ſi præ inopia pœnam ſoluere nō poſſit: vt ff. de in ius vocan. l. pe. & fi. Et intellige hoc in emancipatis filijs, alias nō poſſet eſſe iudiciū inter patrem & filium: vt C. de in ius voc. l. ſi. & diximus ſ. de act. §. in eum quoq;. alias eſt verſ. & in eū. §. pœnales quoque. Item nota hic, q aureus ꝓ ſolido accipiē. cum ff. de in ius voc. l. ſi libertus. & l. in eū. dicat Laureorū, & hic dicit ſolidorū. Item nota, q ſeptuaginta duo aurei: faciunt libram auri: vt C. de ſuſcep. & arca. l. quotieſcunque. lib. x.

Luat in corpore, qui nō habet ī ære.

Aureus ꝓ ſolido ſumitur. Librā auri cōtinet 72. aureos.

patronis, item parentib⁹, liberiſque patronorum, & patronarum hunc præſtat honorem, f vt non aliter liceat liberis libertiſque eos in ius vocare, quàm ſi id ab ipſo prætore poſtulauerint, & impetrauerint. Et ſiquis aliter vocauerit: in eum pœnā ſolidorum quinquaginta g conſtituit.

TITVLVS XVII.

DE OFFICIO iudicis. *

Iudex debet iudicare ſecūdū ius ſcriptū, vel cōſuetudinariū, & ſn̄iam ſuā ſecūdū naturā actionis propoſitæ ferre: quod primo oſtendiē in noxali actione. Aretinus.

Supeſt, h vt de offō iudicis diſpiciamus.

DE OFFIcio iudicis.

Iſte tit. cōtinuaē ſecundū Ioan. Fab. Quia viſum eſt ſupra de actionib. & qa officiū iudicis loco actiōis aliqū habetur: vt l. actionis verb. ff. de actio. & obli. ideo poſt actiones ponit de offō iudicis. Vel pōt continuari, q iudicium cōſiſtit ex trib. pſonis, videlicet ex pſona actoris, rei, & iudicis. vt capi. forus. extra. de verb. ſigni. ſed ſupra dictū eſt de actionib. & ſic de pſona actoris, de exceptio. & ſic de reo: ſequitur neceſſariò videre de tertio: & ſic de iudice: & eius officio. Et iſtam continuationem infert gloſ. hic in nigro.

Cōtinuatio.

*† De officiu iudicis grauiter, & copioſe diſſerit Phauorinus philoſoph⁹ apud Gellium lib. xiiij. c. ij. Vide & elegantē admodū tractatū eiuſdē argumenti Claudij Cantiunculæ.

Supereſt. Totus iſte titu. diuiditur in ſex partes. Primo ponit generaliter quid ſpectat ad officium iudicis circa ſententiam. Secundo quid ad ipſum pertinet circa condemnationem malorum ſeruorum. Tertio quid in actione in rem. Quarto quid in actionibus vniuerſalibus. Quinto quid in perſonalibus. Sexto quid in iudicijs diuiſorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et ſi in rem. Quarta ibi, Et ſi hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendū. Sexta ibi, Si familiæ erciſcundę.

Diuiſio.

CASVS. Viſo de actionib. quomodo intentanē ab actoribus ꝯ reos: ſupereſt, vt de officio iudicis diſpiciamus, & in primis ſcire debes, quòd iudex tenetur ad hoc, vt ipſe iudicet ſecundum leges, vel ſecundum cōſtitutiones, vel ſecundum mores, hoc eſt ſm̄ conſuetudinem Et hoc ſumus in verſic. ideoque ſi noxali Dixi vobis ſupra, q iudex debet ꝓnunciare ſm̄ leges: ita patet q dn̄m conuentum actione noxali cōdemnare debeat pro delicto ſerui: & debes eum condemnare in hunc modum: Lucium dominum talis ſerui Publio Mæuio in decem ſolidos condemno: aut noxam dare permitto: quia leges volunt, q dn̄s damnum datum a ſeruo debeat reſarcire, vel q poſſit liberari ſi velit ſeruum dare pro noxa. Sic enim vult lex, q damni æſtimatio ſit in condemnationem, licet noxæ deditio ſit in ſolutionem. Franc.

h Supereſt. Sed vnde ſupereſt? Rn̄. quia de actionib. diximus

diximus & de reis, ſequitur, vt & de iudice qui ſedet in medio dicamus, & eius officio, circa quæ verſatur.

a In primis. i. principalibus, vel inter principalia. Nam primo libellus dandus eſt: vt C. de lit. cõt. auth. offeratur. & cauſæ examinatio præcedere debet hanc obſeruantiam, quæ circa ſententiã adhibetur: vt C. de iud. l. iudices. Vel dic in primis. ſ. obſeruantijs, ſ. circa ſententiã adhibẽdis. Nam & alia ſunt obſeruãda, ſ. quòd detur in ſcriptis: vt C. de ſen. ex breui. reci. l. fina. & ſedendo: vt in authent. vt ab illuſtri. & qui ſuper. §. ſancimus. coll. v. Sed hoc eſt principale, quòd ſcd̃m leges iudicet, vt hic dicitur. Accur.

Libellus in cauſa eſt dãdus.

Sententia i ſcriptis. & ſedẽdo ferẽda eſt.

mus. Et quidẽ in primis a illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut cõſtitutionibus, b aut moribus c proditum eſt.

Annota, Ea eſt ratio, nam domino noxali actione conuẽto optionem iura concedũt, aut damnũ ſaluendi, aut ſeruũ noxæ dedendo, damni euitandi æſtimationem.

Ideoq; ſi noxali d iudicio aditus ẽ: e obſeruare debet, vt ſi cõdemnandus videtur dñs, ita debeat condemnare: Publiũ Mæuiũ Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere. f

Iudicis eſt reũ ſingulari in rẽ, vel uniuerſali actione cõuẽtũ ad rei fructuũq; reſtitutionẽ condẽnare. q ſi malæ fidei poſſeſſor fuerit, nõ modo perceptos fructus, ſed & quos percipere potuit, pſtare cogitur. q ſi bonæ fidei fuerit, cõſumptorũ & culpa non perceptorũ nomine nequaquam tenebitur.

b Conſtitutionibus. Scilicet, Imperatorum.

c Moribus. Id eſt conſuetudine, quæ pro lege ſeruatur: vt ſupr. de iur. natura. gentium & ciuili. §. ex non ſcripto. Sed quid ſi vnum eorũ alteri contradicit? Reſpond. conſtitutio legi antiquæ præiudicat: vt ff. de legibus & ſenatuſconſult. l. non eſt nouum. & conſuetudo præiudicat vtrique, ſiue ſit generalis: vt ff. de legibus, & ſenatuſconſult. l. de quibus. in fin. ſiue ſit ſpecialis in illo loco, ſcilicet, tantum, præiudicat vtrique: vt ff. commu. præd. l. venditor. §. ſi conſtat.

In l. miles. §. j. ff. de re iud. non norã dedere legi. ſed noxæ dedere. Ægid. Per. Conſtitutio legẽ, vtrunque vincit. ff. conſuetudo eſt duplex.

d Noxali. id eſt ſuper. Accur.

e Aditus eſt. Scilicet iudex.

f Noxam dedere. Scilicet permitto. nam damni æſtimatio tantum eſt in condemnatione: vt ff. de re iud. l. miles. §. j. & ij. alias eſſet incerta ſententia, quod eſſe non debet: vt i. de act. §. curare.

ADDITIO. De hoc, an iudex debeat ferre ſententiam certam, & an valeat ſententia incerta, dic vt per Ang. in d. §. curare.

Et ſi in rem. CASVS. Vidiſtis qualiter iudex debeat formare verba ſententiæ in actio. noxa. Sed dñe pro Deo dicatis, ſi placet, quale debeat eſſe officium iudicatis inter aliquos i actio. reali? Frater, dicit ipſe, libenter. Nam aut vides iudex, quòd ferenda eſt ſententia contra petitorẽ: & tũc nihil aliud incumbit ei, niſi quòd abſoluat poſſeſſorem: aut vides quòd eſt ferenda ſententia contra poſſeſſorem: & tunc debet cõdemnare poſſeſſorẽ: vt rem cum fructibus petitori reſtituat, & tenetur cõdemnatus in iſta actione reali, in continenti rẽ cũ fructibus reſtituere. ſed in actiõe pſonali nõ tenet in cõtinenti rem reſtituere: ſed habet inducias à lege. Sed domine, quid ſi dixerit poſſeſſor condemnatus, quòd non poſſit rem reſtituere incõtinenti, & petat tempus reſtituendi? Frater, ſi videat iudex quòd calumnioſus ſit, & tempus petat fruſtratoriè, nõ dabit ei tempus: & niſi rem reſtituerit, iurabitur contra eum in litem. ſi verò fruſtratoriè nõ petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra quod reſtituat, ſecundum quod ſibi videbitur: ita tñ, q caueat p bonos fideiuſſores, quod ſi intra tẽpus, quod ſibi datũ eſt, non reſtituat: q æſtimationem litis ſoluet. b. d. Fran.

poſt litis tamen conteſtationẽ nihil differt à malæ fidei poſſeſſore, quo fit vt omnium fructuum ratio à die litis cõteſtatæ habenda ſit.

Et ſi in rem actum ſit coram iudice, ſiue contra petitorem iudicauerit, abſoluere debet poſſeſſorẽ: ſiue contra poſſeſſorẽ, iubere ei g debet, vt rẽ ipſam h reſtituat cũ fructib9. i Sed ſi neget poſſeſſor in pſenti k ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione videbitur tẽpus reſtituendi cauſa petere, indulgendum eſt ei: vt tñ de litis æſtimatione caueat cũ fideiuſſore, ſi intra tẽpus, quod ei datum eſt, non reſtituerit.

In iudicio uniuerſali ita fructus veniunt, ſicut in ſingulari: & in vtroque iudicio malæ fidei poſſeſſor de non perceptis tenetur: ſecus in bonæ fidei poſſeſſore: niſi poſt litem conteſtatam. Aret.

g Ei. Scilicet poſſeſſori.

h Vt rẽ ipſam. Idẽ & ſi in perſonam. r vi ſi res petatur vi poſſeſſa, p actionẽ, Quod metus cauſa, vel ex ſtipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc a petitione actoris abſoluitur, vel condemnatur in re petita.

r. Scilicet agatur nõ ſolũ ſi in rem.

i Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus, vt de pomis, & ceraſis: & ſimilibus: a an vero de induſtrialibus? Reſpond. de naturalibus nõ: quia illi aut extant: & tunc per rei vendicationẽ petuntur, ſicut res ipſa, cum nullus etiã bonæ fidei poſſeſſor faciat ſuos: vt ff. de vſur. l. fructus. Aut non extant: & tunc non tenetur: cum nec habeat, nec dolo feceris quo minus haberet: ſed condictione ſine cauſa æſtimatio debetur: vt ff. ſi cert. pet. l. ſi & me. & vtroq; caſu ceſſat officium iudicis, de quo hic agitur: cum iure actionis petantur. Item de induſtrialibus non, ſi a bonæ fidei poſſeſſore percepti ſunt: qa percipiendo eos, & ſeparando a ſolo, ſuos facit & lucratur: vt ſ. de rer. diui. §. ſi quis a non domino, ſiue habeat titulum, ſiue non: vt ff. quibus modis vſuſfruct. amit. l. ſi vſufructuarius, & ff. ſi. reg. l. iiij. §. poſt litem. ſi autem non ſeparauit, adhuc ipſius fundi ſunt: vt ff. de rei vend. l. fructus. Sed dic de induſtrialibus hic loqui, qui ſunt percepti, ſed nõ conſumpti a bonæ fidei poſſeſſore. nam cum ſunt facti poſſeſſoris, nõ rei vendicatione, ſed iudicis officio petuntur. vt hic, & C. de rei vend. l. certum. §. bonæ fidei. Si autem malæ fidei ſit, de conſumptis tenebitur cõdictione ſine cauſa: de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vendicatione qua petitur res, ſed alia omnino: licet in petitione hæreditatis ſit ſecus: vt C. de rei vendi. l. certũ. j. reſpon. de percipiendis autem tenetur officio iudicis: vt j. eo. §. j. verſicu. illorum. & ff. de rei ven. l. ſi nauis. §. fina. Si verò malæ fidei poſſeſſor titulũ habeat, de conſumptis tenetur condictione ſine cauſa: de extantibus rei vẽdicatione, a percipiendis, propter titulum excuſatur: vt C. de rei vendic. l. ſi fundum, niſi in quatuor caſibus, vbi de percipiendis tenetur qui habet titulum: quod dic vt ſupra diximus de rerum diuiſione. §. ſi quis a non domino.

a Quid de oliua, & ſylua an dicantur fructus naturales vel induſtriales: dic quòd dicuntur induſtriales: ſicut ſeges: vt eſt textus in l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi oliuã. ff. ad legem Aquil. & ibi doct. Ang.

Poſſeſſor malæ fidei quando iure tenetur fruct9 reſtituere.

k In pſenti. Nota in actione in rẽ incõtinẽti fieri

Inſtit. imper. & 4 execu.

executionē: ſecus in perſonalibus, quia quatuor menſium ſpatiũ datur: vt C. de vſu. rei iud. l. ij. & iij. & ſi. Et in criminali ſtatim ſententia eſt executioni mandanda: vt C. de pœ. l. cum reus.

ADDITIO. Niſi in caſibus qui notant̃ xij. q. iij. c. cum apud. gl. in c. quærenti. extra. de offic. deleg. in gloſ. quadrimeſtre. Primus caſus eſt quando quis eſt confeſſus de crimine: differtur executio donec appareat, an velit in cōfeſſione perſeuerare. Secundus eſt. cum ſententia lata eſt contra mulierem prægnantē: differtur executio vſq; ad tempus partus. Tertius caſus eſt quando princeps ex iracundia tulit ſententiam: tunc enim differtur executio vſque ad triginta dies ad videndum ſi princeps illam relaxabit. Quartus eſt, quando inſula eſt aſſignāda à principe, ad quam debeat malefactor deportari. Quintus eſt, ſi ſententia eſt in ſeruum lata, differtur executio, donec ratiocinia reddiderit dño. Vnde verſus: In perſonali poſt menſes quatuor: in re Promptus eſt omnis ſententia perficienda. Sic in criminibus, ſed caſus excipe quinque. Confeſſus, prægnans, iratus, & inſula, ſeruus.

ab iſtis percipiendis excuſatur, vt modo diximus.

d In vtraque actione. Scilicet in rem, & in petitione hæreditatis. Accur.

e Penè. Penè dicit: quia in petitione hæreditatis veniunt eadem in actione qua res: ſed in rei vendicatione alia eſt pro re, alia pro fructibus.

f Non habetur ratio. Hoc eſt verum per rei vendicationem, vel per iudicis officiũ, ſed per condictionem ſine cauſa ſic, cũ bonum & æquũ ſit: vt ff. ſi cer. pet. l. ſi & me. ſecũ quoſdam.

g Ratio habetur. Niſi infans, vel pupillus fuerit poſſeſſor: vt ff. de rei ven. l. quod infans. §. j.

In eorũ rẽ obligatione, & executione id diſcrimẽ eſt, quod in rei vendi. fructꝰ poſt litẽ cōteſtatā pcepti nō veniunt intra eiuſdẽ actiõis ſed officio iudicis: ſed an percepti ſunt, propria actione peti debẽt. At in petitione hæreditatis oẽs fructus continent̃ eadẽ iſta actione, qua petit̃ hęreditas. Nam ipſi fructꝰ hæreditatẽ augẽt, & videnẗ pars eius eſſe. l. itẽ veniunt. §. fructus. l. hęres ſu non. ff. de peti. hæ. l. ſi poſt motam. §. fructibus. C. illo tit. Fran. Baldus. hic.

Et ſi hereditas petita ſit: a eadē circa fructus interueniunt, quæ diximꝰ interuenire de ſingularũ rerũ petitione. b † Illorum autẽ fructuũ, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit, c ſiue illorum, quos perceperit, in vtraq; actione d eadem ratio penè e habetur, ſi prędo fuerit. Si verò bonę fidei poſſeſſor fuerit, nō habetur ratio, f neque conſumptorum, neque non perceptorum. Poſt inchoatā autem petitionem, etiā illorũ fructuum ratio habet̃, g qui culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel percepti conſumpti ſunt.

Conuento ad exhibendum actione rem vtcunq; exhibere nō ſat eſt, vt liberationem cōſequatur, ſed in eum cauſæ ſtatũ exhibēda eſt, in quo capti iudicij tempore erat: ideo pendente iudicio vſucaptā exhibendo nō liberatur. Fructus quoque medio tempore perceptos reſtituere cogitur ſi tamē rei ſtatim exhibēdę facultatem non habeat reus, dilationem conſequetur cautione ſcilicet prius præſtita. quòd ſi iuſſus a iudice exhibere, non exhibeat, aut ſe intra tempora exhibiturum non caueat, in id quod aduerſarij intereſt, damnabitur.

Si ad exhibendũ actũ fuerit: nō ſufficit, ſi exhibeat rem is, cũ quo actũ eſt: ſed opus eſt, vt etiam rei cauſam debeat exhibere, id eſt, vt eā cauſam habeat actor, quā habiturus eſſet, ſi cùm primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. Ideoque ſi inter moras exhibēdi vſucapta h ſit res a poſſeſſore, nihilominus condemnabit̃. Præterea fructuum medij temporis, id eſt, eius, quod poſt acceptum ad exhiben-

Et ſi hæreditas. CASVS. Iam dixi vobis quale ſit offi. iud. cũ agitur iudex in act. in rē: modo videamus quod eſt offi. iud. qñ agitur in act. miſta, tā in rē, quā in pſonam: vt in petitione hæreditatis: & quid debet iudex tunc facere. Et dico, quod idē debet facere in pe. hæ. qđ in rei ven. quę dat̃ pro ſingularũ rerũ petitione ad differentiam pe. hęr. in qua multæ res petunt̃ h. d. Et quicquid dicat litera, nō eſt per oĩa idem: vt ĩ. videbitis. Et ſum in verſ. illorũ autē fructuum. Dixi iuſt. iam bene vidi, quod tam in rei vendic. quā in peti. hæ. veniũt fructus pcepti iudicis offi. quia debet iubere reſtitui cum fructibus. Sed dñe, quid dicemus de fructibus percipiendis in eo qui condemnat̃ peti. hæ. vel rei ven. Frater dicit iuſt. aut fuit bonæ fid. poſ. aut malæ fidei. ſi fuit malæ fidei poſſ. tunc ferè idē eſt in rei vē. & pe. hæ. vt eodē modo teneat̃ malæ fi. poſſ. de fructibus, quos per culpā ſuā non percepit, in rei ven. ſicut pet. hę. ſi autem fuit bo. fi. poſſ non tenet̃ de conſumptis, nec de percipiendis, niſi poſt lit. conteſt. ſicut p̄do tenet̃ de fructibus culpa ſua, ſ. poſſeſſoris non perceptis, vel perceptis, & conſumptis. h. d. Franc.

Sententia an ſtatim ſit executioni mandanda.

a Et ſi hæreditas petita ſit. i. ſi hæreditatis petitione actum ſit. & condemnatio ſecuta. Nam & ipſa eſt in rem, & in perſonam: vt ſ. de act. §. quædam.

Petitio hæreditatis ẽ realis. & perſonalis.

b Petitione. Vt reſtituant̃ fructus cũ re: vt ſ. pror. §.

c Non perceperit. ſ. qui titulum non habebat, aliàs

h Si ad exhibendũ. CASVS. Domine, pro Deo dicatis ſi placet, quale ſit offi. iu. in actio. ad exhibendum, quæ perſonalis eſt, licet ſit in rem ſcripta? Frater, dicit ipſe, in act. ad exhibendum debet iudex iubere, quod res exhibeat. & non ſufficit, quod exhibeatur, niſi in eadē cauſa exhibeatur, in qua cauſa eſſet, ſi a principio fuiſſet exhibita, vnde ſi ille, qui iuſſus eſt exhibere rem, eam exhibere diſtulerit: & per eius moram fuerit res exhibenda à poſſeſſore vſucapta: nihilominus condemnat̃ ille, qui iuſſus fuerit exhibere. Itẽ rationem fructuũ medij tẽporis, id eſt, eius tẽporis, quod interceſſit poſt lit. conteſt. & rē iudicatā, debet habere iudex. Item incontinenti debet exhibere ille, qui rē exhibere iuſſus eſt, ſicut in reali condemnatus debet rem reſtituere incontinenti & ſic hæc actio ad exhibendum pſonalis eſt: vt ad exhiben. l. ij. tamen dicitur ſcripta in rem: quia in multis habet naturam realis actionis. Sed domine, quid ſi cōdemnatus in act. ad exhibendũ dicat quod incontinenti nō poteſt rē exhibere? Frater, (dicit ipſe) ſi videat iudex, quod non fruſtratione petat tẽpus, intra quod rē exhibeat, debet ei dare tẽpus: ſic tamē, vt ipſe caueat per bonũ fideiuſſorē ſe rē exhibiturũ: ſi autem nec iuſſu iudicis rē exhibere velit, nec cauere ſe poſtea rē exhibiturũ: tunc debet condēnari actoris quanti ſua intereſt. non exhibitam rem fuiſſe. h. d. Franc.

h Vſucapta ſit. Sed quomodo potuit vſucapi, cũ interruptione facta in actione ad exhibendum, videatur facta etiam in rei vendicatione: vt C. de anna. exceptio. l. fina. Reſpond. ſecundum Ioan. lex illa intelligitur in rebus cautus ibi in litera poſitis, non alias: vt ff. ad exhibend. l. Iulianus in fine. Alij dicunt illam generaliter intelligi per l. ff. de iudic. l. ſolemus. Et quod hic dicit circa res mobiles, intellige, in quibus non interrumpitur vſucapio per litis conteſtationem: vt ff. de rei vendicatio. l. ſi poſt. Prima ſententia verior eſt.

Vſucapio rerũ mobiliũ nõ interrumpitur per litis conteſtationẽ.

Actum

f Actum eſt. Et obtentum.
V t tamen caueat. V t ſ. eod. §. ſed ſi neget. & ff. ad exh. b. l. de eo. §. ſi poſt. ver. ſi tuſta.
e Condemnandus. Delato iureiurando in litem. vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

eſt iuſti. eodē modo debet ſe habere i iudicio cōmuni diuidundo iudex, ſicut in iudicio famil. ercíſ. quia ſi aliq. quibus plures res ſunt cōmunes, intē lant in l. cōmuni diuidundo inter ſe, debet iudex ſi plures res ſint cōmunes, vni vnam, alteri alteram adiudicare. Si autē de vna re agatur, quæ commodè diuidi poſſit, eam diuidere debet: & vni vnā partem, & alteri alterā partē adiudicare. Et, ſi pars vni aſſignata melior ſit quā altera, quæ alteri aſſignatur: tūc debet iudex eū cui meliorē partē aſſignauit, alteri in quadā ſumma pecuniæ, ſecundū quod ſibi uiſum fuerit, condemnare. Si autem res cōmodè diuidi non poſſit, tunc poterit iudex eam totā adiudicare vni: & eum alteri in certa ſumma pecuniæ condemnare. h. d.

dum iudicium ante rem iudicatam interceſſerit, rationem debet habere iudex. Quòd ſi neget reus, cum quo ad exhibendū actū eſt, c in pleſenti ſe exhibere poſſe, & tempus exhibendi cauſam petat, idq; ſine 3 fruſtratiōe poſtulare videat: dari ei debet, vt tñ caueat b ſe reſtituturum. Quòd ſi neq; ſtatī iuſſu iudicis rē exhibeat, neq; poſtea exhibiturū ſe caueat: condēnandus e ſit in id, qđ actoris intererat, ſi ab initio res exhibita eſſet.

Nunc quid iudici faciendū incūbat in diuiſorijs iudicijs, paucis accipe. Si igitur fam. erc. iudiciū inter duos, pluresve vertatur, iudicis eſt, ſingulas res ſingulis hęredibus adiudicare, & ſi unius res præualeat, eundē pro eo quod pluris eſt, certa pecunia cohęredi cōdēnare. Itē ſi unus cohæredū fructus ex re hæreditaria perceperit, aut male in ea verſatus fuerit: eo nomine cohæredib⁹ condēnandus eſt. Idē per oīa in iudicio communi diuidūdo dicito, etiā ſi de vna re tantū lis ſit: modo commodā diuiſionē patiatur: quā ſi nō patiatur, permittitur iudicē alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, atque eundē alteri certa pecunia in rei locum inuicem condemnare.

Si familię erciſcundæ iudicio actū ſit, ſingulas res ſingulis hęredibus adiudicare debet: & ſi in alterius perſona prægrauare videatur adiudicatio: debet d hūc inuicem cohæredi certa pecunia (ſicut iam dictū eſt) e cōdemnare. Eo quoque nomine cohęredi ſuo cōdemnandus eſt, q ſolus fructus hęreditarij fūdi perceperit, aut rē hęreditariam corruperit, f aut cōſumpſerit. g Quę qdē ſimiliter inter plures quoque, quàm duos cohęredes ſubſequuntur.

1 In actione cōi diuidundo, ſi ſint plures res cōmunes, ſingulas ſingulariter iudex adiudicabit: &, ſi vna plus valet, quā altera, in pecunia cōdemnabit. Si verò vna res ſit, q̄ diuiſionem non accipiat, adiudicabitur vni inſolidum, qui condemnabitur cōſocio in pecunia. Areti.

Eadē interueniunt, h & ſi cōmuni diuidūdo de pluribus rebus actum ſit. Quòd ſi de vna re, veluti de fundo: ſiquidem iſte fundus cōmodè regionibus † diuiſionem recipiat, partes eius ſingulis adiudicare debet. & ſi vnius pars prægrauare videbitur: is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quòd ſi cōmodè diuidi nō poſſit: i veluti, ſi homo fortè, aut mulus erit de quo actū ſit, tunc totus vni adiudicandus eſt: & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus eſt.

In finiū regundorū iudicio tūc licet iudici abſtiqi agrorū finibus recedere, cū euidentioribus modis, quàm hactenus fuiſſent, nūc diſtingui nequeāt: quo caſu, partē ex alterius agro alteri adiudicabit: & eundē alteri certa pecunia cōdēnabit: in hoc quoq; iudicio etiā vertitur, ut ſiquis circa fines malitioſè quicquā geſſerit, vel metiri agros paſſus non fuerit, puniendus ſit.

Si finium regundo-

r Si familiæ erciſcundæ. CASVS. Vidimus iam de offic. iudic. in act. ſimplicibus: modo videamus quale debet eſſe officium iud. in act. duplicibus: vtpute in iudicijs diuiſorijs: & dicit, q ſi famil. er. iudicio actū ſit inter duos cohæredes: debet iudex, ſi poſſit, ſingulas res ſingulis hæredibus adiudicare. i. primo uni vnam, & poſtea alteri alteram. &, ſi aliqua res pretioſa, vel magni p̄cij vni fuerit adiudicata: & ob hoc alter fuerit p̄grauatus: tunc debet iudex illum, cui res pretioſa adiudicata eſt, alteri in certa ſumma pecuniæ cōdēnare: vel quod ſibi viſum fuerit, facere. Et ſi vnus hæredum rem hæreditariā corrupit, vel ſolus fructus alicuius fundi percepit: cohæredi eo nomine tenetur. & iſtud iudiciū quodāmodo habet locum inter tres cohæredes, vel quatuor, pluresve, ſicut inter duos. Frāc. de Aret.
d Debet. ſ. iudex. Accur.
e Dictū eſt. Supra de actiō. §. quædam actiones.
f Corruperit. No. q cohæres, qui corrupit, deuaſtauit, vel maculauit, vel conſumpſit rem cōmunem, tenetur alteri cohæredi, illo iudicio. Ange.
g Conſumpſerit. vt hic. & ff. famil. erciſcun. l. & puto. §. ſed & ſi dolo.
Eadem interueniunt. CASVS. Iā habuiſtis de officio iudicis in iudicio famil. erci. Sed dñe, p Deo dicatis, quod eſt officium iudicis i iudicio cōmuni diuidundo? Frater, ſi di-

b Non poſſit. Nota nō poſſe fieri diuiſionem, qđ ſine cōmoditate h: vt hic, & ff. de ver. ſign. l. nepos Proculo. Itē nota corpus aliud diuiduum: vt fundus, qui diuiditur ſecūdum voluntatem patriſtami. vt ff. de le. j. l. quod i rerum natura. §. ij. Aliud indiuiduū, vt hō: vt hic. & ff. de vſuca. l. rerum mixtura. in prin.
h Eadem interueniunt. ſ. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt ſ. eod. §. ſi familię. aut circa damnata in reb⁹: vt ſ. eodem. §. proxi. & ff. commu. di. l. iij.
Si finium regundorū. CASVS. Iam vidiſtis officiū iudicis circa iudiciū fa. er. & cōmu. di. Modo videatis qualiter ſe debet habere iudex i iudicio finiū regun ſcilicet, circa quę eſt controuerſia. Et dicit iuſti. q iudex in iſto caſu debet inſpicere, an neceſſaria ſit adiudicatio: quod cōtingit in vno caſu, videlicet, quādo fines in tali loco erant poſiti: quia propter loci naturam ſæpius fit conten-

3 Si ergo fruſtratoriè petat, conceditur à iudice nō debet: vt de dila. l. ſiue pars. Nā præſumitur ad uerſus eū q dilatiōnes ſubter fugis iudiciū: vt in eā nullus dubitat. de p̄ſump. debet que p hu iuſmodi dilationibus fruſtratorijs puniri in expēſis, ſicut & qui fruſtratoriè appellat. vt in Clemē. ſi ante de dolo, & cōtuma. Qui etiā viſuræ excurrunt, l. fin. ff. de re iudi. & punit extraordinariè. l. eius. §. nec te ſtere. de appell.

i Mādoſ. i gl. facu. §. volētes, in ver. poſſit in pri.
† Regio quot modis accipiat. Mādoſ. in gl. Facul. §. Necnon electioni, in ver. capitolinorum.
Corpus eſt duplex.

contentio ſuper terminis: veluti, ſi locus fuerit humidus vel morboſus. Debet enim iudex tūc in alio loco firmo, & ſolido ponere fines: ita quòd amplius ſup finibus non poſſit eſſe contentio. & ita ex agro alterius partem aliquam adiudicare alteri: & eum cui de alterius agro partē adiudicauerit, i certa ſūma pecuniæ cōdemnare. Et ſum in verſ. Eo quoque nomine. Scire debes, q in iudicio finiū regundorum ſiquis circa fines aliquid malitioſè fecerit, criminaliter pōt cōueniri. Propter contumaciam etiam debet quis in iudicio iſto cōdemnari quātum viſum fuerit iudicanti: veluti, ſi iudex iuſſit agros menſurari, vt fines ponātur: & aliquos agros metiri nō fuerit paſſus. & ſum in verſic. Quod autem iſtis. Iam vidiſtis, quòd in iſtis iudicijs duplicibus familiæ erciſcun. communi diuidū. finiū regundorum, ſæpè illud, quod erat vni⁹, adiudicatur alteri: & alter in quadam ſumma pecuniæ cōdemnatur. modo ſcire debetis, q quicquid in iudicijs iſtis alicui adiudicatur, incontinenti fit illius, cui adiudicatur, h.d. Franciſcus.

rum [a] actū fuerit: diſpicere [b] debet iudex, an neceſſaria ſit adiudicatio? [c] quę ſanè vno caſu neceſſaria eſt, ſi euidentioribus finibus diſtingui agros commodius ſit, quā olim fuiſſent diſtincti. Nam tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem aliquā alterius agri dño adiudicari. quo caſu conueniens eſt, vt is alteri certa pecunia debeat ꝯdēnari. Eo quoq; nomine condemnandus eſt quiſq; hoc iudicio, q fortè circa fines aliquid malitioſè cōmiſit: verbi gratia, quia lapides finales furatus ē, [d] vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quiſq; [e] eo iudicio condemnatur: [e] veluti ſiquis iubente iudice metiri [f] agros paſſus non fuerit. Quod autem iſtis iudicijs alicui adiudicatū fuerit: id ſtatim eius fit, [g] cui adiudicatum eſt.

[a] Si finium regundorū. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponant: ſed pro domibus vicinis hoc iudicio non agit. Si autē ſit domus in ꝓdium ruſticum. agit vtili finium regund. non directa: vt ff. fin. reg. l. ij. in prin. & l. ſed & loci. §. fin.

[b] Diſpicere. hoc, ſ. quod ſequitur, ſi euidentioribus &c. Accur.

[c] Adiudicatio. Facit ff. fi. reg. l. ij. §. fi. & l. iij. & iiij. in princip.

[d] Furatus eſt. ad quid damnabitur? Reſpon. quanti in litem iurauerit actor. Poteſt etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex lege agraria pro qualibet vice, q applicatur fiſco: vt ff. de ter. mo. l. agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem: cum ad rei perſecutionem altera detur: vt C. quando ci. actio præiudi. crimi. l. j. niſi interim donec altera exercetur: vt ff. de publi. iudi. l. ſi qui.

[e] Condemnatur. Scilicet ad intereſſe, delato iureiurando in litem. Accur.

[f] Metiri. Nota q ille, qui non patitur metiri fundū ſuum ad mandatum iudicis: vt contumax & inobediens poteſt puniri. Aret.

Sententia & ſm decretū trāſferunt dominium.

[g] Eius fit. Nota, ex ſententia iudicis dñium transferri. ſic eſt in miſſione, quæ fit ex ſecundo decreto: vt ff. de acqui. poſſ. l. iij. §. fin. & ff. ſi ex no. dam. ca. l. ij. in fi. & ff. com. di. l. ſed ſi res. quæ ſic accipe, ſi fuerit facta miſſio per ipſum prætorem. Nam ſola ſententia nō facit dñm, ſed traditio: vt C. de pact. l. traditionibus & I. de rer. di. §. p traditionē. & ff. de acq. poſſ. l. iuſtè. Sed qd in rei vēdica. ſi res eſt aliena, & mea pronuntietur, & ea cū mihi traditur? R. idē, idē, cum talis Publiciana mihi detur, qā à dño mihi adiudicatur & traditur vt ff. de pub. l. iij. in fi. ergo vbi dñs eſt, debet ex ſententia, traditio me dñm facere: vt ff. de publi. l. quæcunque. Præterea l. videtur expreſſa: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. ſed & is. & ff. de except. rei iu. l. ſi inter. in fi. nec obſtat quòd ibi ſit error, ex quo videatur dominiū nō tranſire: quia hic error iā reprobari nō poteſt iudicis ſentētia purgatus, à qua nō fuit appellatum. Item nec obſt. q ſententia lata in actione perſonali reo abſoluto remanet debitor: vt ff. de cōdi. inde. l. Iulianus. qa illud habet locū i obligatione, q eſt res incorporalis, hic autē dicimus de dño rei corporalis, qđ facile & prorſus pōt ſeparari ab vno & alijs dari, ſed non ſic in corporali: vt ff. pro ſo. l. ea vero.

TITVLVS XVIII.

DE PVBLICIS iudicijs.

Iudicia ex edictis publicis deſcendētia in multis ab actionibus differunt. Et quia unicuiq; permittitur accuſatio, ideo dicuntur publica: quorum pœna aliquando eſt corporalis: aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

Publica iudicia neque per actiones [h] ordinantur, neq; oino qcquā ſimile [i] hnt cū cęteris iudicijs, de qb⁹ locuti ſumus, magnaque

DE PVBLICIS iudicijs.

Quia ciuilia iudicia dicta ſunt vſq; huc, & etiam quædam criminalia, ſcilicet, circa priuata delicta: vt ſ. ī prī. hui⁹ quarti lib. vſq; ad ti. de act. ideo nūc ponit d publicis accuſatioib⁹ ſiue iudicijs.

Publica. Tot⁹ iſte tit. diuidit in iiij. partes. Primo ponit q publica iudicia non habēt conformitatem cum priuatis. Secundo vnde dicta ſunt publi. iud. Tertio ponit in genere, quæ pœna ſit in publicis iudicijs. Quarto ſigillatim demōſtrat publica iudicia, & pœnas vniuſcuiuſque. Secunda ibi, Publica autē dicta. Tertia ibi, Publicorū iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

CASVS. Quæſiui a legiſlatore, vtrum publica iudicia, id eſt, publica crimina ordinentur, & conſtituantur, ſeu exerceant per ciuiles actiones, de quibus dictum eſt? Et ipſe reſpond. & dicit. Cariſſimi, ſcire debetis, q alio modo inſtituunt, & alio modo exercentur publica iudicia, quàm actiones. Et dicet aliquis: Domine, quare dicuntur publica iudicia? Frater (dicit ipſe) ꝓpter hoc: qa cuilibet de populo dat eorū executio. & hoc intelligendū eſt, dū tn ſit habilis ad accuſandum, & ſum in verſ. Publicorū &c. Scire debetis, q publicorū iudiciorū quædam ſunt capitalia. & quædā nō capitalia. Capitalia dicunt illa p quæ infligit mors, vel exiliū ꝑpetuū, vel ignis, & aquæ interdictio, vel in metallū dānatio. Publica aūt & nō capitalia ſunt, q irrogāt infamiā cū dāno pecuniario. Fran.

[h] Neq; p actiones. Imò p accuſatiōes. ADDITIO. No. q actio ſignificat ad vtilitatē ptis priuatæ, & ciuiliter facit qđ no. Bar. i l. agraria. ff. de termi. mo. Ang.

[i] Nec omnino quicquam ſimile Hoc verbum nimis largè poſitum ſic intellige: quia in ciuilibus agitur, vt aliquid detur actori, in iſtis aūt nō, vt aliquid deme- ſed

Dñium rei corporalis facilius pdi-tur, quā incorporalis.

Addes huic glo. quòd glo. ē ipſi cōtraria i l. exceptio. ff. de exce. rei iudic. quam ſequit Iaſ. & Pet. de Bella per. lege iiij. §. ſubtilius. ff. de cōd. ob cau. J. ſed gl. hāc approbat hic Bald. ex ſententia Bart. in l. Pom. §. ſi iuſſu ff. de acq. poſ. idque per reſpō. glo quàm reddit de §. ſubtilius. Et adde ſpeciē huius gl. eſſe deciſam p Auth. rei iudic. eſt que p hac glo ponit in l. ſtatu li. §. j. ff. de ſtatu lib.

Actionis in factum quatuor ſunt genera.

Publica iudicia differūt à ciuilibus.

diuerſitas eorũ eſt, & in inſtituendo, a & in exercendo. Publica b aũt dicta ſunt: ꝙ cuiuſ ex populo executio eorũ plerũque c datur. Publicorũ d iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam nõ capitalia. Capitalia dicimus, quæ vltimo ſupplicio e afficiunt homines: vel ẽt aquę & ignis interdictione, f vel deportatiõe, vel metallo. g Cætera, ſiquã infamiã h irrogant cum damno pecuniario: hæc publica † quidem ſunt, non tamen capitalia. i

Crimẽ læſa maieſtatis eſt publicũ: & ĩ duob. caſib. morte non extinguitũ, ſed memoria defuncti damnatur:

Publica aũt iudicia hęc ſunt, lex Iulia maieſtatis, quę in eos, qui ꝯ Imperatorẽ, vel rempublicã k aliquid moliti ſunt, l ſuũ vigorem extendit; cuius pœna animæ m amiſſionem ſuſtinet: n & memoria o rei etiam poſt mortem damnatur.

Ex lege Iulia de adult. in omnib. capitulis eſt crimen publicum: cuius pœna aliter honeſtiores, & aliter humiles puniuntur. Aretinus.

Annota, Humiles grauioribus pœnis plectendos, quam honeſtiores.

Itẽ lex Iulia p de adulterijs coercendis, quæ q non ſolum temeratores alienarum nuptiarũ gladio punit, r ſed & eos, q cũ maſculis s † nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia t etiam ſtupri flagitiũ punitur, cũ quis ſine vi, v vel virginem, vel

ſed vt puniatur accuſatus, & ita conſiderata perſone conquerentis, nihil habent ſimile inſpecto fine, nec in principio: cum vnum per actionem, alterum per accuſationem inſtituatur. Nec in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantum: vt C. de eden. l. q accuſare. ſed in criminalibus actor, & reus quandoq;: vt C. de aboli. l. fallaciter. & C. ad legẽ Corneliam, de fal. l. vbi. In alijs autem multa ſunt ſimilia. nam in vtriſque fit libellus: vt C. de lit. conteſta. auth. offeraſ. & ff. de accuſa. l. libellorum. Item in vtriſq; de calũnia iuratſ: vt C. de iureiur. l. j. in princ. & C. de fide inſtru. l. vlti. licet quidam dicerunt contra: vt arg. ff. de bo. eo. l. j.

a Et in inſtituendo. Sed qualiter formatur libellus? Reſpondet ſic, vt contineat nomẽ accuſantis, & accuſati, & crimen: & mẽſem quo cõmiſſum fuit crimen: & locum vbi fuit commiſſum: & cõſules, ſub quibus eſt admiſſum. Itẽ dies dati libelli debet inſeri: ſed dies commiſſi criminis, vel hora non eſt neceſſe: vt ff. de accu. l. libellorũ. in prin. & in Auth. de exhiben. re. §. ſuſpecto. colla. v. & habet hoc locum in publico, & in priuato crimine, qñ criminaliter agiſ: vt ff. de priua. delic. l. fi. Et iſta poſſunt haberi his verſibus. Conſule, menſe, die, coram prætore ꝓfeſſus, Te deferre reum, crimen, loca, pone ſodalem, Et licet hora, dies, non tempus prætereatur. capi. tuæ. extra. de ꝓcura. Qñq; tñ hæc ſolennitas nõ eſt neceſſaria: vt in leui crimine & notorio: vt ff. de accuſa. l. leuia & C. de accu. l. ea quidem quæ. Et ibidem in caſibus, in quibus ſine accuſatore quis damnari poteſt; qui, ſ. caſus his legib. no. ff. ad legem Iul. de adulte. l. j. §. ſi publica. & C. de teſt. l. nullum. & C. de proba. l. pen. & ff. de ſuſp. tut. l. tutor. §. præterea. & C. de calum. l. j. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. ſi libertus. & idem in notorio crimine: vt diximus per i. C. de accuſa. l. ea quidem quæ. & idem in crimine falſi ſecundum B. vt C. ad le. Corn. de fal. l. vbi. Sed Ioan. contra & dicit ꝙ ibi principaliter fuit accuſatio falſi inſtituta.

b Publica. Hæc eſt ratio quare dicantur publica, ſ. quaſi populica. ſic ĩ. de ſuſpec. tuto. §. conſequens. Et intellige, ꝙ alias poſſit eſſe habilis ad accuſandũ, nõ alias: vt ff. de accu. l. qui non accuſare.

c Plerunque. Hoc ideo dicit, quia quandoque eſt publica accuſatio, & tamen non competit cuilibet ius accuſandi: vt in crimine ſuppoſiti partus, vbi accuſant ſui parentes: vt ff. ad le. Cor. de fal. l. lege Cornelia. §. j. Item propter accuſationem adulterij, quæ primo defertur certis perſonis: vt C. ad leg. Iul. de adult. l. quamuis, ſecunda. Accur.

d Publicorum. Facit ff. eo. l. ij. Accur.

e Vltimo ſupplicio. Quod interpretamur mortem: vt ff. de pœ. l. vltima.

f Interdictione. Quæ eſt mors ciuilis: vt ff. de contractib. l. j. in fine.

g Deportatione, vel metallo. Has pœnas expone vt diximus ĩ. quib. mo. ius pat. pote. ſol. §. cum autem.

h Infamiam. Vt ꝗ̃ in lege Iul. de vi priuata: vt ĩ. eo. §. item lege Iul. de vi publ.

i Capitalia. Et iſta appellantur relegationes: vt, ff. eo. l. ij. §. fina.

Publica aũt iudicia. CASVS. Domine, ꝓ Deo ponatis nobis exempla de publicis iudicijs & capitalibus. Frater, dicit ipſe, libenter. vnde dicit ipſe: Publicum iudicium & capitale eſt lex Iul. maieſt. per quam puniuntur illi, qui ꝯ Imperatorem, vel rẽ publicam aliqd moliti ſunt. Per legem enim Iul. maie. puniũtur tales vltimo ſupplicio: & etiam eorum memoria dãnatur, qui contra principem aliquid moliti ſunt. Franc. de Aret.

k Rempublicam. Scilicet Romanorum. Accur.

l Moliti ſunt. Cum effectu: tamen ſola voluntas ſufficit: vt C. ad legem Iul. maie. l. quiſquis.

m Animæ. Id eſt, animati corporis, nam anima nõ in hominis, ſed in poteſtate Dei conſiſtit: ſic C. de ſac. ſanc. eccle. l. ſancimus j. in fi. & in gl. penul.

n Suſtinet. Id eſt, infert. Accur.

o Et memoria. id, eſt dicere. ẽt poſt mortẽ põt accuſari: vt bona deferanſ in fiſcũ, & auferanſ hæredib. tanquã indignis: vt C. ad le. Iul. ma. l. quiſquis. & l. ſeq. & quod dixi poſt mortẽ accuſari, intelligas in duob. capitulis illius legis: hoc eſt cũ ꝯ principẽ. vel ꝯ rẽpu. Rom. eſt machinat⁹. l. niſus ad malũ, alias finiſ morte, vt cætera crimina: vt ff. ad legem Iul. maieſt. l. fin.

Item lex Iulia. CASVS. Vidiſtis iam vnum publicum iudicium: hic ponit dñs Iuſti. exemplum de quodam alio iudicio publico, ſ. de le. Iul. de adul. quę punit temeratores alienarum nuptiarum vltimo ſupplicio, & illos qui cum maſculis rem nefandã cõmittũt & nõ ſolũ puniunſ illi, qui adulteriũ cõmittũt, le. Iul. de adul. ſed ẽt q ſine vi virginẽ, vel viduã honeſtè viuentẽ ſtuprauerint. Si. n. honeſtus eum honeſta muliere fornicaſ: patieſ publicationem dimidię partis bo. ſi aũt humilis ſit, relegabitur.

p Item lex Iulia. ſ. inter publica iudicia numeraſ.

q Quæ. Scilicet lex Iulia de adult. Accur.

r Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet: vt C. de adul. l. quamuis. ij. in fine.

s Cũ maſculis. Nã in hoc caſu armanſ iura. vt gladio feriantſ: vt C. ad legẽ Iul. de adul. l. cũ vir nubit.

t Lege Iul. Scilicet de adul. nam habet hæc lex multa capitula: vt ff. de mi. l. auxiliũ. §. ſed vt ad legis. & ff. ad legem Iul. de adul. l. capite quinto.

v Sine vi. Quid ſi vis. habetur ĩ. eo. §. ſinaũt ꝑ vim.

Viduam

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus cõueniunt.

Libellus in criminalib. qd continere debet.

Addetñ ꝙ non ea oĩa publica ſudicia ſũt in quib⁹ crimẽ vertiſ: ſed ea ẽt q̃ ex legib. publicorũ iudiciorũ vertuſ: vt Iulia. de adul. Corne. de ſica. & veneſ. Pompeia de parricid. Cor. de teſti. vt ĩ. vl debitus.

Dic adminus duos: vt l. ſut ma. ff. de cenſi. & l. ſi qs in fundi vocabulo. ff. ď leg. j. niſi locus eẽt inſignis. & notorius ꝑ ſe: vt l. j. i fi. ff. de dot. præleg. & l. demonſtratio in prin. ff. de ꝯd. & demõ. Ang.

Part⁹ ſuppoſiti & adulterij accuſatio nõ oĩbus ꝯceditur.

Contra hos Quit. Mãdo. ſu ꝑ ſignat. Gratię titu. de priuatio. verſi. Fortius ꝓcedere ꝯ ſodomitas.

Anima eſt in Dei ꝓtãte.

Dic ꝙ in adulterio pœnas mortis fuit hodie inuẽta, q̃ non erat olim tpe digeſtorũ: vt not. gl. in l. qui cũ vno. §. adul. ff. de re mil. & dicas ꝙ in talib. delictis etiã ꝑ viã inquiſitionis põt ꝓcedi. vt i. l. ij. §. ſi publico. ff. de adul. Angel.

a Vidua. Adijcias, vel puerū, & dic de vidua, & de virgine, niſi ſint meretrices, vel licitę ꝯcubinæ: vt hic ſubijcit, honeſte &c. & ff de adul. l. ſtuprū. j. ch. & §. j.
ADDITIO. Dic, q hoc procedit de iure ciuili: ſed de iure canonico nō eſt permiſſum: vt Cle. ad noſtrā: de hæreti. §. vij. & ibi gl. ij. igit̃ &c. Angel.

uiduam a honeſtè viuẽtem ſtuprauerit. Pœnam aũt eadẽ lex irrogat ſtupratoribus, a ſi honeſti ſunt, publicationẽ partis dimidiæ bonorum: ſi humiles, b corporis coercitionẽ cũ relegatione. c

Hominẽ telo. i quocunq; qđ manumiſſiũ, accidẽs: vel cum telo cauſa occidẽdi pſequẽs: lege Cornelia, de ſicarijs punit̃. qua lege caſtigabit̃ venefic us, vel arte magica hominẽ occidens, vel mala medicamento publicè occidens.

Itẽ lex Cornelia d de ſicarijs, e q̃ homicidas vltore ferro perſequit̃, f vel eos q hoĩs occidendi cauſa cũ telo ambulãt: g Telum aũt (vt Caius noſter ex interpretatione legum duodecim tabularũ ſcriptũ reliquit) vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed & omne ſignificat, quod manu cuiuſq; iacit̃. Sequit̃ ergo, vt lignum, & lapis, h & ferrum hoc nomine contineantur: dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, a Græca i voce τηλοῦ figuratũ. Et ſic hanc ſignificationẽ inuenire poſſumus & in Græco nomine. Nam qđ nos telũ appellamus, illi βέλος appellãt a ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Admonent nos epigrãmata in † Xerolopho † vrbis lautiſſimè † ſcripta. Sicarij autem appellãtur a ſica, k quod ſignificat ferreum cultrum. Eadem lege l & venefici m capite damnantur, qui artib. odioſis, n tam venenis, quam ſuſurris o magicis homines occiderint: p vel mala medicamenta publicè vendiderint.

Lex Pompeia de parricidijs. qua cauetur, q occidens parentes, vel alios de quibus hic, ſingulari pœna plectantur, eſt publici iudicij. Et committens delictum in ſe plus punitur, quàm committens in alio. Arct.

Annota, Atrocioribꝰ delictis atrociorẽ pœnã irrogandã: quandoquidem delicta pœna commenſuranda eſt.

Alia deinde lex aſperrimum crimẽ noua pœna perſequitur, quę Pompeia de parricidijs vo-

b Humiles. Qui ſint humiles: vel honeſti, dic vt C. de inceſt. nupt. l. homilẽ.
c Cũ relegatione. Hæc diſtinctio pœnę fallit in tribus caſibus: in quibus committitur ſtuprum, & tamen maior pœna imponitur. Primus eſt ſiquis in puerum committit: q a tunc gladio feritur: vt ſ. eod. §. item, & quando tutor ſtuprauerit eam, cuius eſt tutor: vt C. ſi tut. pu. ſuam. l. j. Item ſi fuerit ſtuprata aliqua a ſuo pprio ſeruo, vt C. de mu. q ſer. p. ſe iunxerunt. l. j. Et nota pœnam ſtupri eſſe quinquennalem: niſi qñ per vim committitur: tunc enim ſine præfinitione temporis poteſt inſtitui: vt ff. ad legem Iuliam de adult. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.
Itẽ, lex Cornelia. CASVS. Supra vidiſtis duo exempla publicorum actu. adhuc dabo vobis vnũ exemplum: videlicet in l. Corne. de ſica. quæ homicidas punit, & etiam eos qui cum telo ambulant hominis interficiendi cauſa. Sed quęſiui a domino Iuſtin. Domine, quid eſt telum? Frater dicit ipſe, ſtrictè accipiendo telum, eſt quod ab arcu emittitur: large tamen loquẽdo dicitur telum quicquid emittitur, vel de manu, vel de arcu, dum tamen nocere poſſit. & ponit in litera multa Græca nomina; & ſunt in verſic. ſicarij &c. Domine Iuſtin. vnde dicuntur ſicarij? Frater a ſica quod eſt cultrum ferreum vtrobiq; ſcindens. in verſicu. eadem. l. dicta. iam vidiſtis vnam le. Corne. quæ tractauit de ſica. modo videamus aliam, quæ tractat de veneficijs: & lege iſta tenentur oẽs illi qui artibus odioſis, vel venenis, vel ſuſurris homines occiderunt: & etiam qui mala medicamina publicè vendiderunt. Hoc dicit. Frac.
d Item lex Cornelia. Scilicet computatur inter publica iudicia.
e De ſicarijs. Quare ſic dicatur, dic vt j. eodem. §. ſicarij. Accurſius.
f Perſequitur. i. perſequitur eos, qui homicidiũ fecerunt cum ferro, nec enim per hanc legem occidit̃ occidens, ſed deportatur: & omnia bona ſua publicãtur: vt ff. ad legem Corne. de ſica. l. eiuſdem. §. legis: & l. pen. Vel dic q perſequitur homicidas ferro: quia eos hodie occidimus: vt d. l. eiuſdem. §. fin.
ADDITIO. Dic q pœna legis Corneliæ de ſicarijs eſt mors, vt no. in l. j. & l. is q cũ telo. ff. de ſica. Ange.
g Cum telo ambulant. Licet eos non occidant: vt C. ad legem Corn. de ſica. l. is qui cum telo. Et nota capitula ex quibus aliquis hac lege tenetur: vt ff. ad le. Corneliam de ſica. l. j. Accurſius.
h Lapis. Facit ſupra de interdict. §. qui autem.
i Græca. a Significat enim telon, idẽ quod longè. Niſi fortè malis ſubſtituere teloτŏ: quaſi dicas, de longinquo. quod & Neb. placuit in lexico ſui iuris ciuilis, dictione telum: & Bud. in Codice ſuo Iuſtini. annotauit. Nos tamẽ quod propius accedit, elegimus, quando & ita legit Syponnnus, & poſt eum Ambroſius Calepinus dictione telum.
k A ſica. Vnde videbatur, quòd tantum qui cum ſica occiderent, hac lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur ſica, & telum per interpretationem: vt ſupra pximo §. Eſt aũt ſica (vt ſubijcit) cultellꝰ vtrinque ſcindens: quem portant peregrini qñq; in baculo quodam: ita quod non apparet. vnde verſus, Mucro latens ſica: ſicarius inde vocatur.
l Eadem lege. Quæ dicitur Cornelia de ſicarijs.
m Venefici. Nam plus eſt hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere: vt C. de mathematici. l. j. Accurſius.
n Artibus odioſis. Id eſt, artificijs odioſis. Nam omnis ars bona eſt.
o Suſurris. Id eſt, incantationibus. Nam hæc ſcientia reprobanda eſt: vt C. de male. & mathema. l. eorũ.
p Occiderint. Etiam ſine dolo: vt ff. de pœ. l. ſiquis aliquid. ij. §. qui abortionis. Secus in Cornelia: quia dolus eſt neceſſarius, nec ſufficit etiam lata culpa: vt ff. ad legem Cornel. de ſica. l. in lege.
Alia deinde lex. CASVS. Adhuc eſt quædam lex, quæ aſperrimum crimen perſequitur noua pœna: quia ſiquis patrem, vel matrem, vel auum, vel proauum, vel aliquem eorum de quibus fit mentio in litera occiderit, debet cædi cum virgis ſanguineis: & poſtmodum conſui debet in quodam ſacculo, & cum ipſo debet poni ſerpens viuus, & canis, & gallus gallinaceus, & vipera, & ſimia; & tunc cum illis animalibus

Aliàs peccatoribus.
Stupri pœna eſt quinquennalis.
Cõcor. c. li perſo diẽs. iũcta glo. ſuper verb. tex. extra. de homi.

a Hæc gl. oõ eſt Acc. Ægi. Per.
a Aliàs deſunt.
ἀπὸ τοῦ βάλλειν.
† Eſt qui hoc loco legit ex Xenophõte ſubijciens, καὶ τὰ βέλη ὁμῶς ἐρρίφετο, λόγχος, τοξεύματα, σφενδόναι πλεῖσοι δὲ καὶ λίθοι, atq; ita legẽdũ eſſe cenſet Anto. Augu. lib. emẽ. iiij. cap. v. quẽ vide.
† Xerolophõ, quid ſit pulchrè ſcripſimus Suidas, & poſt eũ Ioan. Bapt. Pius annota. poſtren. cap. clxxvj. & Nebriſſ. in lexico iuris. ciuili. dictione Xerolophum. Niſi Xeralophon malis legere, vt Bu. in ſuo codice annotauit, vt locũ intelligas in quo aprricãtes vagebant̃, q ſenſus dictioni lautiſſimè apptiſſime conueniat.
Fauſtiſſimè.

malibus brutis debet proijci in vicinum flumé, vel in vicinũ mare, ſecundũ quod regionis qualitas tulerit vt ſic inter ferales anguſtias deneiat: & omnũ elemé torum vſu careat: vt ei cœlum ſuperſtiti, & terra mortuo auferatur. & ſum in verſ. ſiquis aũt &c. Iam vidiſtis qualiter puniť ille, qui aliquem de linea deſcendẽti, vel aſcendẽti interfecerit. Sed certè ſiquis alias perſonas ſibi coniũctas aliqua affinitate, vel cognatione, quam de qua dictum eſt ī. proxi. necauerit, per legem Corne. de ſicar. ſimiliter punitur.

catur, qua cauetur, vt ſi quis parẽtis, a aut filij, aut omnino affinitatis b eius, quæ nuncupatione parentum continetur, c fata præparauerit: d ſiue clam, ſiue palam id auſus fuerit, necnõ is, cuius dolo malo id factũ eſt, vel conſcius criminis extitit, licet extraneus e ſit, pœna parricidij puniatur: & neque gladio, neque ignibus, nèque vlli alij ſolenni pœnæ ſubijciatur, ſed inſutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera, & ſimia: & inter eas ferales anguſtias comprehenſus, ſm quod regionis † qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnẽ f proijciatur: vt omni elemẽtorum vſu viuus carere incipiat: & ei cœlum ſuperſtiti, & terra mortuo auferatur. Siquis autem alias cognatione, vel affinitate coniunctas ſibi perſonas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit. g

Parricidiũ quas perſonas cõcernit.

a Parentis. Accipe parentes, & filios, vſque in infinitum: vt ff. de in ius voc. l. quiſq;. §. fina. & l. ſed ſi hac. §. liberos. Accur.

b Affinitatis. Aliàs affinitatis, & aliàs affectionis. Accur.

c Continetur. Sed qui ſunt hi, qui hac appellatione continentur? Reſpon. ſuperiores, & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres conſobrini, & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidã, vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, ſocer, & etiam patronus: vt ff. eo. ad legẽ Pompeiam de parrici. l. j. & l. ſed ſcienđum. & l. cum pater. Accur.

† Regionẽ hic nõ prout ſupra §. eadẽ. de off. indi. ſed prouincia, vel regno accipe. p hac interpretatione vide Mandoſ. in glo. Facu. §. Nec nõ electio rei, in ver. capitoliorũ. ver. Aliã etiã interpretationẽ.

d Præparauerit. Fortè & ſi non occiderit, ſecundũ P. & facit pro eodem. ff. eod. ad l. Pompe. de parric. l. j. in fin. vel dic illum ſpecialem caſum.

e Extraneus. No. extraneum plus puniri: quã ſi ipſe occidiſſet: vt hic, & ff. eo. l. vtrum. & l. ſi ſciente.

f Vel in amnem. Id eſt, flumen. vel ſi hæc vicina nõ ſunt beſtijs ſubijcitur: vt ff. eo. l. pe.

g Suſtinebit. Sed nonne & qui ſuperiores perſonas occidit, hac l. Cornelia tenetur? Videtur quòd ſic: vt ff. eod. l. j. ſed contra. C. eod. l. j. Dic ergo, quod hac l. Cornel. tenetur, ſed non accuſatur. Vel dic ſecũdum Ioan. q tenetur eadem pœna ſcilicet capitali. ſed maior hic imponitur.

ĝ Dic primam opiniõ ſequiť hic Io. Fa. propter atrocitatẽ criminis. facit l. ſi. C. de ſicar. & hanc tenet gl. in l. vnic. C. eo. Ang.

Item lex Cornelia. CASVS. Iam vidiſtis multas actiones publicas: adhuc ponit vnã actionẽ publicam videlicet, ſiquis falſum inſtrumentũ, vel teſtimoniũ ſcripſerit, vel ſignauerit, vel ſubiecerit. l. Corn. de fal. punitur: ita q ſi ſeruus eſt, vltimo ſupplicio affligetur: ſi vero liber eſt, deportari debet. Franc.

h Teſtamentaria. Ideo ſic dicta: quia teſtamento falſo ibi agitur.

Publici iudicij crimen legis Corneliæ de falſis cenſẽ: qua tenetur quicunq; aliqđ de ijs, q̃ exprimuntur in textu, commiſerit: & pœna eius in ſeruo eſt vltimum ſupplicium, in libero deportatio. Aret.

Item lex Cornelia de falſis, quæ etiã teſtamentaria h vocatur, pœnã irrogat ei, qui teſtamẽtũ vel aliud inſtrumentum i falſũ ſcripſerit, k ſignauerit, recitauerit, l ſubiecerit, vel ſignũ m adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens, dolo malo: Eiuſq; legis pœna in ſeruos vltimum ſupplicium n eſt: quod etiã in lege de ſicariis & beneficijs ſeruať: in liberos verò deportatio. o

Vim cõmittens cum armis aliter, quàm virginẽ rapiẽdo, deportabitur: ſi ſine armis tertiæ partis bonorũ publicatiõe dãnabiť. Sed p vim virginẽ, vel monialẽ rapiẽs, vel p̃ſtãs opem, capite punitur. Aret.

Itẽ lex Iulia de vi publica, ſeu priuata aduerſus eos exoriť, q vim vel armatã, vel ſine armis cõmiſerint. Sed ſi qdẽ armata vis arguať: deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur. ſi verò ſine armis, in tertiam partẽ p

i Inſtrumentum. Scilicet emptionale, vel alicuius contractus. Accur.

k Falſum ſcripſerit. Et ita veritatem mutauit, vt in authen. de inſtru. cau. & fi. §. j. in prin. col. vj.

l Recitauerit. No. contra illos, qui habent inſtrumẽta, & ſcripturas alienas in cuſtodiam: & tamẽ alia oſtendũt, & recitant, & copiã faciunt: quia incidunt in falſum, vt hic, & l. j. §. is qui. ff. ad leg. Corne. de fal. coniuncta. l. qui teſtamentum. Accurſius.

m Signũ. ŝ Idest ſigillum ŝ quod in teſta apponitur: vt ī. de teſt. §. poſtea. Item ſignum quod chartis imponitur, vt quãq; facilius fiat cõparatio ex inſtrumẽtis: vt in auth. de inſtru. cau. & fi. §. oportet autem. col. vj. Accurſius.

ŝ Sing. gl. ſm Amanellũ in fin. ſuis ad hoc. q ſi notarius mutanerit ſignũ puniatur pœna falſi.

ŝ De ſigillo pleniſſimẽ p Mandoſ. in glo. Facul. §. Et proprium in ver. ſigillum.

n Vltimum ſupplicium. Quod interpretatur mortem: vt ff. de pœn. lege, vltimum.

o Deportatio. Et omnium bonorum publicatio. & ſic not. quòd ex eodem commiſſo plus ſerui, quàm liberi puniuntur, vt hic, & ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. §. fina. & ff. ſi ex noxa. cauſ aga. l. pen. & ff. de pœn. l. in ſeruorum. imò & inter liberos magis puniuntur minores, quam maiores: vt ff. de incen. rui. nauf. l. Pedius.

Pœnæ diuerſificantur ex perſonarũ diuerſitate.

Item lex Iulia. CASVS. Iam vidiſtis multas accuſationes publicas: adhuc eſt quædam accuſatio publica, per quam punitur violentia, ſiue publica, ſiue priuata: quia per legem Iuliam de vi publica, punitur quis de vi armata. quia deportatur. Per legem autem Iuliam de vi priuata aliquis punitur, qui vim fecit ſine armis, quod tertia pars bonorũ ſuorũ publicatur, & ſum in verſicul. Si autem per vim. Supra vidiſtis de illo, qui commiſit ſtuprum cum vi, vt quia viduã, vel virginem, vel monialẽ rapuit, vel potes continuare iſtum §. ad præcedentem ſic. in §. proxi. dictũ eſt qualiter puniť ille, qui per vim armata, vel ſine armis aliquid alicui abſtulerit: modo autem tractat qualiter punitur ille, qui ſtuprum committit per vim. Franc.

p In tertiam partẽ. No. ex maioritate delicti maiorem pœnam imponi, vt hic. & ff. ad legem Iul. de vi. l. ſecunda, & facit ſupra de interdict. §. qui autẽ. Item hic damnatus fit infamis: vt ff. ad l. Iul. de vi. pri. l. j. §. reſpon. Accur.

Pœna maior maiori delicto debetur.

Siautem

a Sinautem. Dixit ſ. qñ ſine vi aliquis commiſerit ſtuprum: vt ĩ. eod. §. ſed eadem, nunc quando vi. Vel continua cum ſperiori proxi. §.

b Conſtitutionis. Vt C. de rapto. virginum. l. j.

Item lex Iulia. CASVS. Nō ſolum leges ſuperiores dicuntur accuſationes publicæ, ſed etiā accuſatio legis Iul. peculatus, dicitur accuſatio publica. & hac lege punit̃ ille, qui pecuniam Reipubl. ſurripuit: & ſi fuerit iudex, vel magiſtratus, qui hoc fecerit, pœna capitali punit̃, & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, qui non fuerit iudex vel magiſtratus pecuniam Reip. ſurripuerit: ipſe & eius cōplices deportari debent. Franciſ. de Aret.

bonorum ſuorum publicatio imponitur. Sinautē [a] per vim raptus virginis vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit ꝑpetratus: tunc & raptores, & ij, qui opē huic flagitio dederūt, capite puniunt, ſm noſtræ cōſtitutiōis [b] definitionē: ex qua hoc apertius poſſibile eſt ſcire.

Publicam, ſacram, vel religioſam rem furto ſubtrahens & talibus opem præſtans, ex leg. Iul peculatus, quæ publica eſt, capite punit: aliter aūt ex ea delictum cōmittēs, deportatur. Aret.

Itē lex Iulia peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, [c] vel rem ſacrā, [d] vel religioſā [e] furati fuerint. [f] Sed ſiquidē ipſi iudices tēpore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione puniunt: & nō ſolùm hi, ſed ēt qui miniſteriū [g] eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his ſciēter ſuſceperit. [h] Alij verò qui in hanc legē inciderint, pœnæ deportationis [i] ſubigantur.

Lex Flauia de plagiarijs quādoq; pœnam capitis, quandoq; leuiorem irrogat, ſcdm Ang.

Eſt & inter publica iudicia, lex Flauia de plagiarijs, [k] quę interdū capitis pœnā [l] ex ſacris cōſtitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetūdarū, de annona, & reſiduis, q̄ in diuerſis capitulis loquūtur, diuerſas pœnas (prætérquam mortis) inferunt. Aret.

Sunt ꝑterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, [m] lex Iulia repetūdarū, [n] & lex Iulia de annona, [o] & lex Iulia de reſiduis: [p] quę de certis ca

c Publicam pecuniam. ſ. ciuitatis Romanæ, nō alteri⁹: vt ff. de fur. l. ob. pecuniam. & ff. ad leg. Iuliam pe. l. iiij. §. pe.

d Rem ſacram. Vt calices, & thuribula quæ ſacra ſunt. vt ſupra de rerū diui. §. nullius.

e Religioſam. Vt ornamenta ſepulcrorum.

f Furati fuerint vel etiam immiſcuerint, ita q̃ dānificauerint rēpublicam: vt ff. ad legem Iuliam peculatus. l. j.

g Miniſterium. Id eſt, adiutorium.

h Suſceperint. Scilicet, ad cuſtodiendum.

i Deportationis. Deportantur enim. Et nota, q̃ quinquennium durat hæc actio. vt ff. ad le. Iul. pec. l. peculatus. † Itē eſt ſpeciale in eo, q̃ contra hæredes inchoentur: vt ad legem Iul. pec. l. fi. Accur.

Eſt & inter. CASVS. Nō ſolū iſta ſunt publica iudicia, quæ vos vidiſtis: ſed & lex Flauia de plagiarijs, quæ interdum pœnam capitis infligit, & interdū minorem, dicitur publicum iudicium. & habet locū hęc lex, ſiquis filium alterius ſurripuerit, & eum vendiderit. talis enim magnam plagā petentibus infert. Idem eſt, ſi ſeruum alienum ſurripuerit & diſtraxerit. Frāc.

k De plagiarijs. ideo ſic dicta, quia orbato patre filio, vel dño ſeruo, hęc lex punit orbātē, ſiue talē plagā inferentē. habet enim locū, qñ aliquis diſtrahit alienū ſeruū, vel filium, ita quod pater vel dñs nō poteſt rehabere, vt ad leg. Fla. de pla. l. j. & l. legē. & l. eum. & l. pe. § fi. Item tenetur, qui liberū hominem de loco ſ locū tranſportaſſ: vt C. ad legē Fla. de pla. l. qñ. & hoc ſi dolo facit: non aliter: vt ff. ad leg. Fla. de plag. l. legis Flauiæ. Itē hac lege tenetur, ſiquis ſeruum in fuga cōſtitutum vendat, ita vt emptor ſtatim teneat: vt C. ad legem Fla. de plag. l. in fuga.

l Capitis pœnā. ſ. maiorē. aliqñ minorē capitalē, eū capitalis alias ſit minor, aliàs maior. Nā ingenuus nobilis in metallū damnat̃, ignobilis gladio ferit̃, ſeruus vel libertus beſtijs ſubijcit̃: vt ad le. Fla. de pla. l. fi. & ff. ad leg. Fla. l. fi. in fine. Item quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ ceſſat hodie: vt ff. eo. l. fi.

Sunt præterea. CASVS. Scire debetis, q̃ oīa ferè iudicia publica de quibus tractatū eſt a prin. iſtius ti. vſq; huc, ſunt publica, & capitalia. Modo autem eſt tractaturus Iuſtinia. de quibuſdam iudicijs, q̃ ſunt publica, ſed nō capitalia: & enumerat ea in litera. Prima eſt lex Iul. de ambitu. Scda eſt lex Iulia repetūdarū. Tertia eſt lex Iul. de annona. Quarta eſt lex Iul. de reſiduis. Quando autem, & in quibus caſibus locum habeant iſtæ leges, plenè habes nota. in glo. j. Iſtæ autē leges minorem pœnam, quam capitalē inferunt eis, qui ꝑ ꝑpria earū ſiue eorum iudicia neglexerint. Franc.

m Lex Iulia de ambitu, q̃ habet locum in quatuor caſibus. Primo, ſiquis dederit clam pecuniam, vt aliquē ſortiatur honorem nō in ciuitate Romana: nā ibi ceſſat hæc lex, cum princeps ibi eligat: vt ff. ad legē Iul. de ambitu. l. j. in princ. Ideo dixi clā: quia palā poteſt: vt ff. de pol. l. j. & ff. de offic. præt. l. Barbarius. Secundo habet locum qñ quis ſtat in magiſtratu vltra annum: vt C. ad l. Iul. de ambi. l. j. Tertio, ſiquis ingredit̃ domum iudicis cognoſcentis de cauſa criminali: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Item quarto, ſiquis iudex nonum vectigal inſtituerit: & eſt pœna centum aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed in caſu deportat̃: qñ ſcilicet bis idem officiū continuè eſt aſſecutus: vt C. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed fallit in aſſeſſore: vt C. de aſſeſ. l. litacas. Item in proconſule: vt ff. de of. procon. l. antepe. Vel dic ibi, ſex faſcibus, id eſt, ſex menſibus: quia tantum durabat eius officium. Accur.

n Lex Iulia repetundarum. Quæ habet locū, qñ iudex per pecuniā facit aliquid, vel omittit: vt ff ad leg. Iul. repe. l. j. iij. iiij. v. & vj. & vij. Eſculentum tamē poteſt accipere, iure veteri: dūmodo nō nimis magnū: vt ff. de of procon. l. ſolent. In fi. ſed iure nouo non, niſi qñ deficeret ſalarium: vt in Auth vt iu. ſine quoquo ſuff. § ſcriptū eſt exemplar huius. vet. qua propter. ibi aut ſi nō eſt. col. ij. pœna aūt huius legis e ſt ciuilis in quadruplū: vt C. ad le. Iu. repe. l. j. criminalis extra ordinem: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. lex Iulia. §. hodie.

o Lex Iulia de annona. Hæc lex locū habet, quoties quis facit, vt annona carior fit: & eſt pœna in eum ſtatuta xx. aureorum: vt ff ad leg. Iul. de annona. l. ij.

p Lex Iulia de reſiduis. Et hæc lex habet locum, qñ aliquid ſuperfuit ex aliqua adminiſtratione publica, & ipſe in vſū ſuū cōuertit, cui erat illa adminiſtratio commiſſa: vt ff. ad leg. Iul. pecu. l. ij. & iij. & §. lege. Pœna autem huius legis eſt tertia parte amplius, quā debet

† Cōcor. ca. petuenit. iūcta gl. j. in fi. extra. de adulte. & ſtup.

† No. diligēter hūc locū, qui vult iudices ita delinquētes vna cum adiutorib. pœna corporali ſua naturaliſq; mortis pleċti: quod vult text. ſ l. j. C. eo. licet gl. illic exponat ꝑ deportatiōe quod pugnat cum hac, & illa litera: vt hic no. io. de Pla.

† Dic idē in adulterio, & ſtupro: vt notat gl. ſ. e. §. ij. regulariter aūt durat per annos xx. l. querela. cū ibi nn. C. de fal. &c. Ang.

† Phaniā vocāt hāc legē Beroald⁹, Peroti⁹, Catelian⁹ Cotta: Flauiā verò (id quod magis placet) Pōponius Lætus vir ætatis ſuæ doctiſſim⁹. Flauio quodā tribuno p'a bis. In Pā. Fl. lex Fauia dicit̃ a Theophilo verò Fabia.

† Qui eſt affectati honoris crimē. Diſtat autē ab ambitu quia ambitus in actu ſit, ambitio verò in animo. Cæterū quod iura ciuilia parē dicūt, iura canonica ſimoniā appellāt. Lex Iulia de ambitu ſ quatuor caſib⁹ habet locū. † Dic item. Fa. q̃ hoc nō eſt verū, vt l. unicum. ff. de tute. & in Auth. vt iudic. ſine quoque ſuffragio. & ff. de mū. & hono. l. exiſtimatione. tu autem dic pro bono re ſine ad miniſtratione conſequendo benedari, nō autem cū adminiſtratione: ſcdm Barto. & Ang.

Lex Iulia repetūdarum.

Lex Iulia de annōa.

Lex Iulia de reſiduis.